This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Stanford University Libraries
3 6105 120 740 167

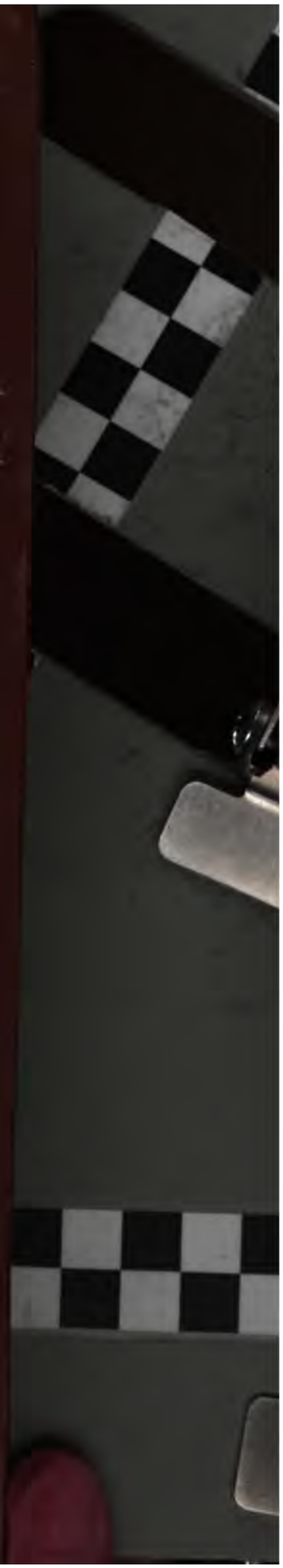

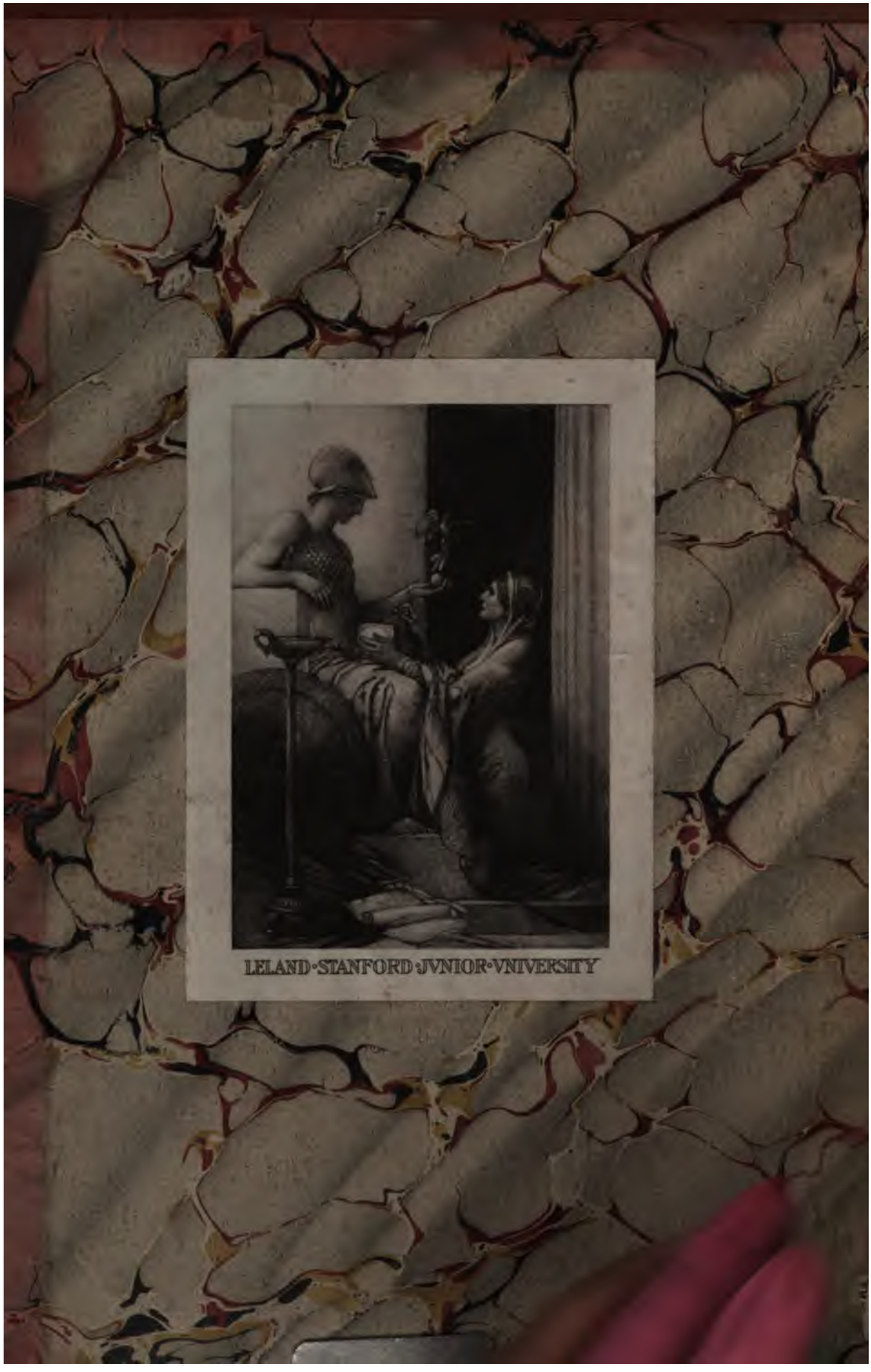
LELAND·STANFORD·JVNIOR·VNIVERSITY

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (*ANNO* 1216) *PRO LATINIS ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA* (*ANNO* 1439) *PRO GRÆCIS FLORUERUNT :*

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS; AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE ; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ A S. BARNABA AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXXIX.

NICETAS CHONIATA. JOEL CHRONOGRAPHUS. ALII.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 208.

1894

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, viâ dictâ Bas-d'Asnières. 220.12.93.

BR60
P4
v.139

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULA XII-XIII, ANNI 1200-1205.

ΝΙΚΗΤΑ

ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

NICETÆ CHONIATÆ

OPERA OMNIA.

PRÆMITTUNTUR

JOELIS BYZANTINI CHRONOGRAPHI,
ISIDORI THESSALONICENSIS,
NICETÆ MARONIENSIS, JOANNIS CITRI, MARCI ALEXANDRINI,

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT, TUM EDITA, TUM INEDITA;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri Universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORIS.

TOMUS PRIOR.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 208.

1894

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXXIX CONTINE[illegible]

ISIDORUS THESSALONICENSIS METROPOLITA

Ex Præfatione R. P. Ant. Ballerini, S. J. 9

Isidori Sermones. 11

NICETAS MARONEÆ THESSALONICENSIS METROPOLITA.

Monitum D. J. Hergenroether. Wirceburgensis theologi.

Nicetæ Maroniensis sermones varii, in diologi forma conscripti, de processione Spiritus sancti. Fragmenta collecta et nunc primum edita curis jam dicti J. Hergenroether, in Wirceburgensi Universitate S. theol. professoris. 169

JOANNES CITRI EPISCOPUS.

Responsa canonica. 221

MARCUS ALEXANDRINUS PATRIARCHA

Quæstiones et responsa canonica. 221

JOEL CHRONOGRAPHUS BYZANTINUS.

Chrononologia compendiaria. 223

NICETAS CHONIATA.

Notitia ex Leone Allatio de Nicetis. 237

Annibalis Fabroti Epistola nuncupatoria 301

Hieronymi Wolfii Præfatio. 303

Nicetæ Choniatæ Historia Byzantina, inde ad imperio Joannis Comneni usque ad urbem anno 1204 a Latinis captam. 309

Procœmium. Historiæ laus et Nicetæ in hac contexenda consilium. 309

De Joanne Comneno.

De gestis Manuelis Comneni libri VII.

Imperium Alexii Comneni Porphyrogeniti Manuelis filii.

Imperium Andronici Comneni

Imperium Isaacii Ageli.

De Alexio Comneno, fratre Isaacii Angeli. 6[illegible]

Isaacii Angeli una cum Alexio filio iteratum imperium. 9[illegible]

Imperium Alexii Ducæ, cognomento Murzuffli. 9[illegible]

De rebus post captam urbum gestis. 96

De statuis antiquis quas Franci post captam Cpolin destruxerunt, ex editione Friderici Wilken. 1037

Chronologia Nicetæ auctore Fabroto. 1057

Fabroti glossarium. 1068

Nicetæ Choniatæ ex libris Thesauri orthodoxæ fidei. Præmittuntur P. Morelli Epistola et Angeli Maii Præfatiuncula. 1087

Index librorum XIV quibus constat Nicetæ Choniatæ Thesaurus. 1093

Liber primus. ***De philosophorum ethnicorum et judæorum erroribus.*** 1101

Liber secundus. ***De sancta Trinitate, angelis et hominibus.*** 1125

Liber tertius. ***De Verbi divini incarnatione.*** 1199

Liber quartus. ***Adversus Antearianas hæreses.*** 1241

Liber quintus. ***Adversus Arianos, Eunomianos***, etc. 1361

STANFORD LIBRARY

256445

ANNO DOMINI MCC.

ISIDORUS THESSALONICENSIS

NOTITIA

(Ex Præfatione R. P. Ant. Ballerini, S. J., in *Sylloge Monumentorum ad mysterium conceptionis Immaculatæ Virginis Deiparæ illustrandum.* Romæ 1851.)

Fuerunt qui dubitarent an Isidorus noster idem cum eo habendus sit, qui medio sæculo XIV Constantinopolitanam sedem obtinuit (*a*); Thessalonicensis autem dictus ideo fuerit, quod hujus Ecclesiæ episcopatum prius gesserit. At 1° constat, Isidorum, qui imperante Joanne Cantacuzeno ad Byzantinam sedem post ejectum Joannem Calecam evectus est (*b*), non quidem Thessalonicæ episcopum, sed Monembasiæ metropolitam prius electum fuisse ; 2° vix reddi ratio posset, cur ejus scripta in codicibus constanter Isidorum Thessalonicensem, nunquam Isidorum Constantinopolitanum præfixum habeant.

Hinc eruditi probabiliorem vulgo ducunt conjecturam Leonis Allatii, qui harum homiliarum auctorem non alium esse opinatur ab eo, qui Thessalonicensem sedem tenuit imperante Manuele Palæologo : de hoc autem idem Allatius ista refert ex Synodico ejus Ecclesiæ ab Eugenio Nomophylace scripto (*c*) : *Isidori beatæ recordationis sanctissimi Archiepiscopi Thessalonicensis, qui instar splendidi sideris gregem suum hunc illustravit suis quotidianis doctrinis et admonitionibus, et aquæ atque bonus et primus pastor Christus modis omnibus ovilis curam gessit et longas peregrinationes sustinuit, et quidquid divinum et saluti conducibile videbatur, et sermonibus edocuit et operibus demonstravit, et vere iis, qui ante eum et virtute et doctrina conspicui fuere, rebus omnibus exæquatus est perpetua memoria.*

De eodem scribit Gottlieb Christophorus Harles (*d*) : *Isidorus Thessalonicensis metropolita circa an.* 1401 *clarus, qui celebratur in Triodio Græcorum Dominica Orthodoxiæ sive prima Quadragesimæ, et in Synodico Thessalonicensi apud Allatium*, etc. At palam est, alium prorsus esse esse Isidorum Thessalonicensem, alium qui in Græcorum memoratur Triodio. Hic enim primo quidem in ipso Triodio (*e*) appellatur *sanctissimus et celeberrimus patriarcha;* qui titulus ad patriarcham Byzantinum, non ad episcopum Thessalonices pertinet. Deinde vero nomina *Gerasimi, Isaiæ, Isidori, Callisti, Philothei...*, quorum memoria ibi celebratur, seriem manifeste præferunt episcoporum Byzantinorum, non autem Thessalonicensium (*f*).

Cum Græco textu, qui nunc primum editur ex codice Græc. Vatic. n. 651, latinam Isidori orationum versionem, a Jo. Matthæo Cariophylo, archiepiscopo Iconiensi, elucubratam, et ab Hippolyto Maraccio vulgatam, dare maluissem. At cum eam interdum paulo obscuriorem, interdum liberiorem, interdum etiam ab Isidori sententia alienam adverterim, ab eo consilio discedendum putavi.

(*a*) Vid. Hippolyti Marraccii monitum ad Lectorem *Mariali* Isidori præfixum.

(*b*) Conf. Michael Lequien, *Orient. Christ.* vol. I, col. 301.

(*c*) *De Simeonum scriptis Diatriba*, pag. 187.

(*d*) In Addit. ad *Græc. Biblioth.* Jo. Alb. Fabricii. vol. X, pag. 498.

(*e*) Prope finem Synocici ad Dominicam primam Quadragesimæ : Ἰσιδώρου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου αἰωνία ἡ μνήμη.

(*f*) Conf. Michael Lequien, l. c.

ISIDORI

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

ORATIONES

SERMO I.

In nativitatem præter modum omnem purissimæ Dei Genitricis et Dominæ nostræ semper Virginis Mariæ.

Benedic, Pater.

I. Moyses ille, cui et mare cessit [1], et terra fontes mirabiliter præbuit [2], imo et cœlum escam prorsus novam demittens paruit [3], primordia universi enarrans ait: *In principio terra erat invisibilis et incomposita, et tenebræ erant super abyssum* [4], quoad usque lucis creatio tenebras divisit. Ego vero etiam post natos homines, et multorum annorum lapsum aliud tenebrarum genus offusum Universo dixerim, donec purissimæ ac beatæ Virginis splendida nativitas terrarum orbem irradiavit. Cujus quidem lux quanquam ex infima hac regione effulserit, creaturas tamen universas non terrestres modo, sed etiam cœlestes suo lumine replevit. Neque enim aut sol, aut quæpiam alia e splendentibus molibus jucundiores, seu copiosiores, seu utiliores unquam radios ejaculavit, quam opus immaculatissima emisit Virgo. Quin imo tantum abest, ut et sol et quotquot aliæ creaturæ præcellere videbantur, antequam nasceretur Virgo, lucis aliquid possent animæ afferre, ut potius essent, qui in teterrimam cæcitatem ipsa creaturarum illarum contemplatione incurrerent, utpote quos præpostere deos putarent, vitamque viverent, quæ, ut in veram veteretur vitam, morte indigebat, quemadmodum celeberrima quoque Pauli ad Colossenses vox declarat: *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis* [5]? Porro tenebras illas et sepulcralem, ut ita dicam, vitam e medio Virgo apparens sustulit. Ipsa igitur nubilibus quoque, splendidisque creaturis lucem utique effudit, ut qui eas contemplentur, verum de illis ferre possint judicium, neque amplius erroris noctem incurrant.

II. Atqui (inquiet fortasse quispiam) cum hæc creatura ad res in ordine continendas conferre plurimum posset, oportebat utique, ut quæ tantum emolumenti allatura foret, cum prima rerum creatione simul illuceret; qui vero in ipso rerum

A

ΛΟΓΟΣ Α'

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς πανυπεράγνου καὶ Θεομήτορος καὶ Δεσποίνης ἡμῶν ἀειπαρθένου Μαρίας.

Εὐλόγησον, Πάτερ.

Α'. Μωσῆς ἐκεῖνος, ᾧ θάλασσα μὲν ὑπεχώρει, γῆ δὲ παραδόξους ἐλειτούργει πηγὰς, ἀλλὰ καὶ οὐρανὸς ξένην εἶκε δίαιταν καταπέμπων, τὴν τοῦ παντὸς ἀφηγούμενος γένεσιν, Ἀόρατος ἦν ἡ γῆ, φησὶν, ἐν ἀρχῇ καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, ἕως ἡ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος ἀπέκρινε γένεσις. Ἐγὼ δὲ, καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰς βίον ἐλεγλακότων, καὶ τὸ πολὺ τῶν ἐτῶν δεδαπανηκότων, ἀορασίαν ἄλλην φαίην ἂν τοῦ παντὸς καταχεῖσθαι, B μέχρις οὗ τῆς πανάγνου καὶ μακαρίας Παρθένου ἡ φωταυγὴς εἰς γῆν ἐξέλαμψε πρόοδος· ἧς ἡ φαῦσις ἀνέτειλε μὲν ἐκ τῶν κάτω, ἄνω δὲ καὶ κάτω φωτὸς πεπλήρωκεν ἅπασαν κτίσιν· καὶ οὔθ' ἥλιος οὔτ' ἄλλο τῶν ὡραίων οὐδὲν, ἀκτῖνας ἡδίους ἢ πλείους, ἢ διαυγεστέρας, ἢ τὸ ὠφέλιμον πλεῖον ἐχούσας, ἀφῆκε τῆς Πανάχραντου· μᾶλλον δὲ καὶ ἥλιος, καὶ τῶν δημιουργημάτων ὅσα τῶν ἄλλων προέχειν ἐδόκει, πρὶν φῦναι τὴν πάναγνον, τοσοῦτον οὐκ εἶχον ψυχῇ τι διαλάμπειν φαιδρὸν, ὥστε εἰσὶν, οἳ καὶ βαρυτάτην ὑπέστησαν τύφλωσιν, προσβαλόντες ἐκείνοις, ἅτε δὴ κακῶς ἐκεῖνα θεους οἰηθέντες, καὶ ζωῇ συνῆσαν θανάτου δεομένῃ, ἵν' ἀληθῶς ζήσωσιν, ὡς καὶ ἡ μεγαλόκροτος Παύλου Κολασσαεῦσι δηλοῖ C φωνὴ, Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ, φάσκουσα, ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; Τὸ δὲ σκότος ἐκεῖνο, καὶ τὴν ταφόζωον ὡς εἰπεῖν ὕπαρξιν ἐκ μέσου πεποίηκεν ἡ Παρθένος φανεῖσα. Οὐκοῦν αὕτη καὶ τοῖς σεμνοῖς δήπουθεν τῶν κτισμάτων καὶ φωτεινοῖς φῶς ἐπέχεεν, ἵν' οἱ προσέχοντες τάληθὲς ὁρᾷν ἔχοιεν περὶ αὐτῶν, καὶ μηκέτι τῇ τῆς πλάνης νυκτὶ περιπίπτοιεν.

Β'. Ἔδει δὲ ἄρα τοῦτ' ἄν τις ζητήσειεν ἴσως, τὸ λυσιτελέστατον ποίημα τῇ πρώτῃ τῶν γενομένων συνδιαλάμψαι ποιήσει, ἅτε δὴ τὰ μέγιστα ἔχον D κοσμεῖν· καὶ ᾗ συνέπεσον οἱ παθόντες νόσῳ, τούτους μηδ' ἐγγὺς γενέσθαι τὴν πρώτην ἐᾷν.

[1] Exod. XIV, 21. [2] Exod. XVII, 1 seqq. [3] Exod. XVI, 1 seqq. [4] Gen. I, 2, sec. LXX. [5] Coloss. II, 20.

exordio infecti morbo corruerunt, nedum ut hi primi conderentur, ne committendum quidem erat, ut illis initiis vicini nascerentur (1).

Ἀλλ' οἶμαι, καθάπερ τοῖς ἀτελέσιν ἔτι καὶ νηπιωδεστέροις οὐ πρότερον τοῖς ὑψηλοῖς προσιέναι συγχωροῦμεν τῶν ἔργων, ἕως ἂν ἐξῇ καὶ παρὰ τῆς ἡλικίας μειζόνων απτεσθαι, εἰ βούλει δὲ, ὥσπερ τοῖς τὴν ὄψιν ἀσθενεστέροις οὐ ταῖς ἡλιακαῖς προσβάλλειν αὐγαῖς, πρὶν ἂν ἱκανὴ προσγένηται ῥῶσις, ὡς φίλῳ τῷ φωστῆρι προσομιλεῖν· τὸν ἴσον δὴ τρόπον καὶ τῶν ἁπάντων ὁ Κτίστης τὸ καινότατον δημιούργημα τοῦτο, τὸ ὑψηλότατον θέαμα, τόν φωτοειδέστατον δίσκον, τὴν πολυύμνητον λέγω Παρθένον, τοῖς ἄλλοις συνυποστῆναι πρῶτον οὐκ ᾤετο δεῖν. Ἐπείπερ, ὡς ἀρτι τότε βρεφουργηθέντων, οὐδεὶς ἂν τῶν πάλαι τὸ μεγαλοπρεπέστατον τοῦτο κάλλος, τὸ φαεινότατον καὶ περίδοξον ἔξαλμα, ᾗ προσῆκεν, εἶχε κατανοεῖν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν φέρειν ἀκτῖνα. A Verumtamen sicut imperfectis adhuc et nondum ætate firmatis non permittimus, ut opera sublimia primo aggrediantur, donec annis provecti iis tractandis pares evaserint; aut, si mavis, quemadmodum iis, qui oculis utuntur infirmioribus, veniam non facimus ut, antequam videndi facultas idoneas vires acquisierit, radios solares aspiciant, ut dein cum voluptate possint amicam lucem intueri; eumdem in modum, ut quidem arbitror, rerum omnium creator, novissimum hoc opus (2), spectaculum sublimissimum, astrum fulgidissimum (3), Virginem, inquam, omni laude dignissimam haudquaquam ab initio cum aliis creaturis producendam esse censuit. Cum enim per id temporis in quadam infantia (homines) versarentur, nemo antiquorum magnificentissimam hanc pulchritudinem, nemo splendidissimum hoc atque gloriosissimum jubar, prouti par est, contemplari, et fulgorem inde emicantem ferre potuisset.

Εἰ δέ τις καὶ ὕλης λόγον ἐπέχειν προσείποι καὶ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ὅσα τῆς Παρθένου προῆλθε, διὰ τοῦτο προϋποστάντα, ἵν' εἰς συντέλειαν τῷ πλάστῃ προτεθῇ, τῆς εἰδοποιηθείσης καινῆς τε καὶ ἀπαρσμίλλου στήλης, φημὶ δὲ τὴν πάναγνον, μὴ πόῤῥω βάλλαιν τῆς ἀληθείας ἐμοὶ δοκεῖ· ἢ δένδρεσι πάντα ἀναλογεῖν ἐκεῖνα, εἰ καὶ τοῦτο δοίη τις, τὸν ὡραιότατον δὴ τοῦτον καὶ παράδοξον ὠδίνουσι καρπὸν, οὐχ ἁμαρτήσειν ἡγοῦμαι τοῦ δέοντος. B Contra si quis contenderet, et cœlum, et terram, et mare, atque omnia quæcunque ante Virginem præcesserunt, materiæ vicem obtinuisse, ac propterea prius fcisse producta, ut præsto essent Factori ad elaborandam novam hanc pulcherrimam et incomparabilem formam, innocentissimam nempe Virginem; equidem is non procul a vero aberrare mihi videretur. Si quis etiam omnia illa arboribus comparanda esse diceret, quæ hunc sane pulcherrimum et admirandum fructum dederint; haudquaquam, crediderim, ab eo, quod sentiendum est, iste deflecteret.

Τοῦτο δέ μοι δοκῶ καὶ τὸ θεῖον αἰνίττεσθαι λόγιον, Γῆ ἔδωκε, φάσκον, τὸν καρπὸν αὐτῆς· γῆν μὲν ὡσανεὶ τὰ γεγονότα διασημαῖνον, καρπὸν δὲ τὴν Πάντιμον· οὐ γὰρ δύο τῶν ποιημάτων ἢ τριῶν, ἢ δεκάκις τοσούτων συνδρομῆς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πλειόνων πρὸς τελεσιουργίαν, τὸ καλλιπρεπέστατον τοῦτο καὶ θεῖον ἐδεῖτο κειμήλιον. Id autem subobscure innuere mihi videtur et divinum illud oraculum, quod ait: *Terra dedit fructum suum* [6], terræ nempe nomine designans C ea quæ producta fuerant, fructum vero appellans Virginem omni honore dignissimam. Neque enim duabus aut tribus aut etiam decies multiplicatis creaturis, sed longe plurium concursu opus erat ad splendidissimum hoc divinumque cimelium perficiendum.

Γ'. Ἀλλὰ τί τοῦτο λέγω; Οὐδενὸς τῶν γενητῶν δεῖσθαι τὴν μακαρίαν πρὸς γένεσιν ἑαυτῆς, εἰς βάθος φανεῖται σκοποῦντι· μάλιστα γὰρ πᾶσα ἡ ποίησις ταύτης ἐδεῖτο πρός τε παραγωγὴν καὶ τὴν μετὰ τοῦτο διακόσμησιν. Τῆς γὰρ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεως ἡ Παρθένος σαφῶς πᾶσιν αἰτία κατέστη· καὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔμελλεν, οὐδ' ἂν ἐμέλησε τῷ Δημιουργῷ τῆς ἁπλῆς ἐκείνης δημιουργίας, ὥστε τὰ D III. Quanquam cur id affirmo? Profecto rem penitius perpendenti palam fiet, nulla prorsus o creaturis beatam illam, ut oriri posset, indiguisse; nam contra universæ imo creaturæ tum ut conderentur, tum ut deinde ornatu perficerentur, ea indiguerunt. Et sane Virgo omnibus procul dubio causa exstitit restitutionis in melius. Nisi vero futurum id fuisset, neque de universis hisce crean-

[6] Psal. LXVI, 6.

Ant. Ballerini notæ.

(1) Meridiana luce manifestius est, Virginem Deiparam hic supponi a vitio illo exemplam, quo cæteri infecti dicuntur. Quæritur enim, cur non in ipsis mundi primordiis creata illa fuerit, quæ teterrimum hominum lapsum impeditura fuisset.

(2) Fac advertas, *novitatem* de ipsa Virginis *plasmatione* prædicari.

(3) Metaphora a corpore cœlesti seu astro splendentissimo, cujusmodi ex. gr. sol est, desumpta ad Virginem designandam usurpata fuit ab insigni quoque Chrysostomi discipulo ac successore in sede Constantinopolitana Proclo (orat. 6 in S. Dei Genttricem, n. 17, Galland. tom. IX, pag. 646). Attende porre sedulo, hic disputari, cur, potiusquam ab initio mundi cum aliis creaturis, formatum posterius lucidissimum hoc sidus fuerit Ergo non minus absurdum est existimare. Deiparam Adam peccatum contraxisse, quam absonum sit reputare eodem peccato infici eam ante ipsum Adæ lapsum potuisse.

dis Conditor plane cogitasset. Quæcunque igitur ante eam fuerunt, ipsius gratia substiterunt; et idcirco (quod sane stupendum est) quæ jam creata erant, ipsa, quæ adhuc erat creanda, ut conderentur, indigebant; ac nova prorsus ratione ipsa sola suos in antecessum peperit parentes. Adeo nemine indiguit!

προϋπάρξαντα διὰ ταύτης ὑπέστη· καὶ ἦν ἄρα τὰ γεγονότα παραδόξως τῆς γενησομένης πρὸς τὸ γενέσθαι δεόμενα, καὶ μόνη καινῶς τοὺς πατέρας προέτεκε· τοσοῦτον ἡ Παρθένος τῶν τὸν βίον προειληφότων οὐδενὸς ἐδεήθη.

eorum, quibus contigit ante ipsam vivere, Virgo

IV. Sed præterea diversa quoque a cæteris quibuscunque penitus ipsa est. Quid est enim inter creatas res omnes, quod prope ad admirandum hoc artis opus accedat, cujus pulchritudine vel ipse captus fuit Conditor, unde et illud sibi omnium arctissima cognatione devinxit? Etenim, o rem omni admiratione majorem! ut illa sibi mater esset, ipse constituit, veluti ratus, haud aliter innocentissimæ illius magnificentiam satis ostendi posse, nisi summa omnium necessitudo, materna scilicet, qua nihil arctius inter homines aut honorabilius esse novimus, sibimet cum ea intercederet.

Δ'. Ἔτι δὲ καὶ πρὸς πάντα παρήλλακται· τί γὰρ τῶν γενομένων πώποτε γένοιτ' ἂν παραπλήσιον τῷ ξένῳ τούτῳ τεχνήματι, οὗ τοῦ κάλλους καὶ ὁ πλάστης ἑάλω, καὶ εἰς μεγίστην ἑαυτῷ συνέδησε τοῦτο συγγένειαν; Μητέρα γὰρ τὸ παραδοξότατον γενέσθαι παρεσκεύασεν ἑαυτοῦ, ὥσπερ οὐκ ἀποχρῆν ἄλλως ἡγούμενος ἐνδείξασθαι τὴν τῆς παναγνου μεγαλειότητα, εἰ μὴ τῇ πρώτῃ τῶν ἐκ συγγενείας οἰκειώσει χρήσαιτο πρὸς αὐτήν, λέγω δὲ τῇ τῆς μητρὸς, ἧς οὐδὲν οὔτ' οἰκειότερον κατ' ἀνθρώπους ἴσμεν οὔτε σεβασμιώτερον.

Quod vero nostræ quoque formæ illa facta sit particeps, id sane nulla alia de causa factum fuisse dixerim, quam ut iis, quibuscum communem habuit naturam, forma quoque sanctitatis atque honestatis fieret: ut sicut complantati facti sumus similitudini [7] beatæ illius divinæque imaginis (liceat enim mihi bona cum eximii Pauli venia in hac re verba ejus usurpare), ita et gratiarum ipsius participes essemus (4). Quod itaque eximium hoc supra ordinem naturæ opus, quod simulacrum hoc novo decore fulgens, quæ eo usque gloriæ processit, ut aureum construeretur Deo dignum habitaculum, quod Virgo, inquam, progenita hodierna die fuerit, hoc est, quod salemni conventu celebramus, festum agimus Natalis ejus diem, præcelsum atque augustum mysterium, Virginis nativitatem, fidelibus omnibus annuntiantes.

Εἰ δὲ καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν μετέσχε μορφῆς καὶ ἡ πάναγνος, δι' οὐδὲν, εἴποιμι ἄν, ἕτερον ἀλλ' ἢ πάντως ἵν' ἁγιασμός καὶ σεμνότης, οἷς κεκοινώνηκε, μορφωθῇ· ἵν', ὥσπερ σύμφυσοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τῆς μακαρίσς καὶ θείας ἐκείνης εἰκόνος (συγχωρήσειε δ' ἄν μοι καὶ Παῦλος ὁ λαμπρὸς ὑπὲρ τούτου τοῖς ἐκείνου χρήσασθαι ῥήμασιν), οὕτω καὶ τῶν χαρίτων κοινωνήσωμεν ταύτης. Καὶ γοῦν τὸ ὑπερφυὲς τουτὶ μεγαλούργημα, τὸ καινοπρεπὲς ἄγαλμα, ἡ εἰς τοῦτο ἐφθακυῖα δόξης, ὡς καὶ οἰκητήριον Θεῷ χρυσουργηθῆναι προσῆκον, ὅτι γεγένηται πανηγυρίζομεν σήμερον, καὶ τῶν ταύτης γενεθλίων τὴν τελετὴν ἑορτάζομεν, μυστήριον ὑψηλὸν καὶ σεβάσμιον, τὸ τῆς Παρθένου γενέθλιον πᾶσι πιστοῖς καταγγέλλοντες.

V. Jamque ad hoc mysterium animum advertamus. Cum universa Deus creasset, pronuntiavit ea valde bona esse (5). Hominem porro rerum harum omnium spectabilium et speciosissimarum principem constituit; neque hoc solum, sed præterea morte et corruptione superiorem effecit, gloriam quoque, e qua seductus (Diaboli) invidia excidit, æqualitatem nempe cum Deo, quantum capax ejus esset, qui e limo eductus fuerat, consequuturum, siquidem impositum sibi mandatum non prætergrederetur. Verum quum ille Creatorem suum derelinquens, seductori se subjecisset; nu-

Ε'. Σκοπῶμεν δὲ ἤδη· τὰ σύμπαντα παραγαγὼν ὁ Θεὸς, ὅτι καλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ψηφίζεται περὶ αὐτῶν· τῶν δὲ ὁρωμένων τούτων καὶ κάλλιστων ἁπάντων τὸν ἄνθρωπον ἄρχοντα καθιστᾷ· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ θανάτου κρείττω καὶ φθορᾶς, καὶ δόξης, ἧς ἀπέτυχεν φθονηθείς, ἀπολαύοντα (6), φησὶ δὲ τὴν ἰσοθείαν, ὅση χοϊκῷ προσῆκεν, εἰ μὴ τῆς δοθείσης ἀποπηδήσειεν ἐντολῆς. Ἀλλὰ τοῦ πλάστου μὲν οὕτος ἀποσκιρτήσας, τῷ δὲ πλάνῳ τὴν ὑποταγὴν ἐγχειρίσας, γυμνὸς, ἐλεεινὸς, αἰσχμάλωτος, οἴμοι! προὔκειτο, τῆς προτέρας εὐγενείας πάσης ἀφῃρημένος· καὶ τὰ καλὰ πάντα ἐκεῖνα καὶ

[7] Rom. VI, 5.

Ant. Balletini notæ.

(4) Quod plura dicta de Deipara reperiantur, quæ prorsus soli Christo Domino convenire videntur nihil ille mirabitur, qui universis Ecclesiæ Patribus hanc noverit constanter fuisse sententiam, redemptionis opus eum opere creationis ita comparari, ut quemadmodum ab Adamo et Eva universa hominum generatio futura erat, sic a Christo Domino et Deipara, qui propterea et novi Adami et novæ Eva nominibus compellantur, nova hominum generatio repetenda sit. Qua de re in Commentario.

(5) Gen. I, 31. *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona.*

(6) Cod. inverso ordine ἀπολαύσοντα φθονηθείς.

λίαν καλὰ κατὰ τὴν ἄπταιστον τοῦ Δημιουργοῦ ψῆφον εἰς κατήφειαν ὡσανεὶ μετεποιήθη, τὸν οἰκεῖον δεσπότην, τὸν ἄνθρωπον λέγω, περιηγκωνισμένον καθάπερ ἑωρακότα τῷ πολεμίῳ· γῆ γὰρ, καὶ θάλασσα, καὶ ἀστέρων κύκλος, καὶ βουνοὶ καὶ ὅσα τοῦ Κτίστου πρὸς αἶνον ὁ προφήτης καλεῖ, σιγὴν ἐπῆνει, μὴ τὸν ὕμνον ἀναβαλλόμενα, ὡς τοῦ πλήκτρου, φημὶ δὲ τὴν γλῶτταν, τὴν τοῦ ἀλλοτρίου κιθάραν κρούειν βιαζομένου· ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης κήρυκες οὐρανοὶ σχολὴν ἦγον, κἀὶ τοῦ κροτεῖν καὶ διηγεισθαι τὰ λαμπρὰ πρὸς λήθην ἦκον· καὶ ἁπλῶς ἅπαν ὅ τι καλὸν τὴν ἰδίαν ὥραν ἀπέθετο, μὴ ἔχοντα ὅ τι φανῆναι καλὰ, τοῦ διερμηνέως, δι' ὃν ἐκείνης ἤκουσαν τῆς φωνῆς, ἑτέροις προσεσχηκότος ἤθεσιν. A dus, miserabilis, captivus (eheu)! pristinaque prorsus exutus nobilitate jacebat; atque omnia illa bona ac valde bona, quum suum ipsorum dominum, hominem, inquam, vinctis veluti post tergum manibus, ab inimico subjugatum cernerent, secundum falli nesciam Domini sententiam, lugubrem quodammodo habitum assumpserant. Nam terra, et mare, ac stellarum corona, et colles, et quæcunque alia Propheta ad laudandum Creatorem invitat [8], jam silebant, neque referebant hymnos, sicuti plectrum, linguam dico, quod extranei citharam pulsare per vim cogatur. Sed et cœli, præcones illi gloriæ Dei [9], languebant otio, et divina magnalia celebrare atque enarrare obliviscebantur. Ac denique venustatem suam bona omnia exuerant, quum causa, cur se vetusta exhiberent, jam nulla iis esset, postquam interpres ille, propter quem (Dei) vocem se bona proclamantem audierant (7), aliis affectibus deserviebat.

ζ'. Ἔκειτο τοίνυν πᾶσα ἡ τερπνὴ ποίησις ἐκείνη ἄφωνος, ἀκαλλὴς, καὶ οἷον νεκρά. Ἐπεὶ δ' ὁ παρασχὼν ἑαυτῷ τε καὶ κτίσει τῇ λοιπῇ τῆς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν, τὸ μέγα τοῦτο πλάσμα, ὁ ἄνθρωπος ἦν, ἔδει δ' ἐλέους ὑπερβολῇ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ τοῦτον ἐπανελθεῖν· τί γίνεται; καὶ τί τερατουργεῖται θαυμάσιον; Γῆν αἱρεῖται πατῆσαι Θεός· καὶ ὁ τοῦτον ὑποδεξάμενος ἄνθρωπος ἐρευνᾶται, ἵνα καὶ τῆς δουλείας λύσῃ τὸ γένος, καὶ τὴν καλλονὴν ἀναζωγραφήσῃ τῇ κτίσει· ἄλλοτε ἄλλων πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπιφανέντων, οἷος ἦν ὁ παραδόξων αὐτουργὸς Μωϋσῆς θεαμάτων, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ θυρωρὸς, ὡς εἰπεῖν, Ἠλίας, καὶ ὁ πολὺς ἄλλος τῶν σεμνῶν ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ προφητῶν κύκλος, ἀντίῤῥοπος ἦν οὐδεὶς τοῦ ζητουμένου. B VI. Omnes itaque creaturæ, quæ ad jucunditatem creatæ fuerant, elingues, squalidæ, ac veluti mortuæ jacebant. At quoniam homo, qui et sibi et reliquis omnibus calamitatis auctor exstiterat, tam insigne erat Dei opus, et conveniens erat, ut excessu misericordiæ ejusdem benignissimi Dei revocaretur; quidnam fit? et quale prorsus admirandum patratur prodigium? Deus ipse in terram pedes inferre decernit: atque inter homines quispiam requiritur, qui illum excipiat, ut genus omne a servitute liberet, et creaturas universas ad pristinam pulchritudinem reformet. Nam cum alias alii ac plures illi quidem eximiique apparuissent viri, cujusmodi fuerunt mirabilium prodigiorum patrator ille Moyses, cœlique ille, ut ita dicam, janitor Elias, ac reliqua insignium illorum virorum ac prophetarum ingens corona; nemo tamen ipsorum ad id, quod opus erat, idoneus repertus est.

Ὀψὲ δὲ καὶ μετὰ πολλὴν ἡλίου περίοδον καὶ ὁ καινὸς ἄνθρωπος, τὸ μέγα καὶ ζωογόνον ἀληθῶς στοιχεῖον, ἡ οὐράνιος δρόσος, τὸ θεοδόγον σκεῦος, ἡ καλλίπαις ἐπιλάμπει τῷ βίῳ Παρθένος· καὶ λύεται μὲν διὰ ταύτης τῆς συμφορᾶς ἄνθρωπος, καὶ τὸ πρῶτον ἀναιρεῖται ἀξίωμα, καὶ βασιλικῶς ἐπικάθηται διαπαίζων τὸν πλάνον, καὶ ἅπερ, ὡς ἀνδράποδον, πρὶν εἶλκε δεσμὰ, αὐτὸν δὴ τούτοις τὸν θηράσαντα περιβάλλει· ἡ δὲ ποίησις πᾶσα τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται αὖθις εὐπρέπειαν, καὶ τὴν τοῦ Κτίστου ἠητορεύει μεγαλουργίαν· ὅτι τὸν ὑμνοπλόκον εὗρε, τὸν σοφὸν καταγγελέα τῆς ἐν αὐτῇ ἐπιστήμης, καὶ νῦν ἀτεχνῶς τοῖς προφητικοῖς ὑπείκει λογοις, πρὸς αἶνον τοῦ Κυρίου διανισταμενη. Καὶ C Sero tandem, et post multos solis recurrentis gyros novus ille homo (8), magnum ac vere vivificans elementum, ros cœlestis, vas Deo excipiendo par, venustissima nempe puella, Virgo in vitam affulsit; per quam homo quidem et a calamitate illa liberatur, et pristinam resumit dignitatem, et deceptorem suum irridens regio loco constituitur, et iisdem vinculis, quibus uti mancipium antea constrictus fuerat, nunc eumdem prædatorem suum ipse constringit. Creaturæ autem suum ipsarum decorem iterum ostentant omnes, et Creatoris sui eloquenter prædicant magnificentiam. Jam enim hymnologum, sapientemque invenerunt illius scientiæ interpretem quæ ex ipsis emicat, et nunc uti-

[8] Psal. CXLVIII, 1 seqq. [9] Psal. XVIII, 1.

Ant. Ballerini notæ.

(7) Eximia plane sententia, creaturas omnes nosse quodammodo, propterea se bonas a Deo ipso proclamatasse fuisse, quod ad enarrandam homini gloriam creatoris idoneæ forent; qui finis simul ac deficiat, inutiles evadant ac squalere videantur.

(8) Quomodo *novus homo* exorta Virgo, si Adamiticæ vetustatis et ipsa particeps fuisset? Nonne enim in eadem, ac reliqui, conditione ipsa quoque D fuisset? Nonne proinde et ipsa exspectasset novum illum hominem, novamque creaturam, quæ (uti contextus clamat) in lapsis Adæ filiis nec inveniebatur, nec inveniri poterat, digna scilicet quæ descendentem e cœlis Deum exciperet? Nexus itaque sententiarum necessario postulat, ut B. Virgo ab infausta primi parentis hæreditate, propter quam nemo excipiendo Deo venienti par esse poterat, immunis pronuntietur.

que invitanti prophetæ obsequuntur ad laudem Domini assurgentes. Atque, ut uno verbo dicam, ortus Mariæ, semper Virginis ac Dei Genitricis, universalis omnium regenerationis, reformationis, in pristinam venustatem restitutionis, ac renovationis origo apparuit. Tantam nempe gratiarum copiam ortus Virginis secum attulit! Adeo natalis ejus dies gaudium victoriamque omnibus solemniter annuntiavit! Adeo sublime mysticæ contemplationis argumentum præsens festivitas nobis objicit!

A ἵνα συνελὼν εἴπω, ἡ τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας γέννησις ἀναγεννήσεως πᾶσι καὶ ἀναπλάσεως καὶ ὡραϊσμοῦ καὶ ἀνακαινίσεως πέφηνε πρόξενος. Τοσούτων ἡ τῆς Παρθένου πρόοδος γέμει χαρίτων! Οὕτως ἡ τῶν γενεθλίων αὐτῆς ἡμέρα χαρμόσυνα καὶ νικητικὰ διεσάλπισε πᾶσι! Τοσοῦτον ἡ παροῦσα πανήγυρις μυστικῆς θεωρίας προτίθησιν ὕψος!

VII. Verum quisnam pro dignitate valeat aut mente concipere, aut lingua enarrare sive decus quo creaturæ omnes per hanc omnium reginam circumvestitæ splendescunt, sive reginæ ipsius magnificentiam, propter quam ei datum est, ut et ipsa Deum in se exciperet habitatorem, et omnia illa splendida ac mirabilia tum sibi tum creaturis compararet?

Z'. Ἀλλὰ τις ἂν ἰσχύσειεν ἢ κατ' ἀξίαν ἐννοῆσαι, ἢ γλώττης ἔργον οἰκονομῆσαι, ἢ τὴν σεμνότητα, ἣν πᾶσα ἡ ποίησις διὰ ταύτης δὴ τῆς παμβασιλίδος ἔχει λαμπρῶς περιβαλλομένη, ἢ τὴν ταύτης μεγαλειότητα, δι' ἣν καὶ Θεὸν ἔνοικον αὐτῇ B σχεῖν ἐξεγένετο, καὶ πάντα ἐκεῖνα προαγαγεῖν, τά τε αὐτῇ καὶ τῇ κτίσει λαμπρὰ καὶ περίδοξα;

Cum enim, quo magis sese quis expolit ut Deo similis evadat, eo majorem cum Deo ipso conjunctionem, et consentanea dona inde nanciscatur; ego vero arbitror, Creatorem, ut hominibus palam faceret quam similis Deo esset Virgo, propterea effeci se, ut nova prorsus eam inter ac semet conjunctionis ratio refulgeret, et creaturæ universæ eximia per ipsam gloria circumvestirentur.

Ἐπεὶ γὰρ, καθόσον ἄν τις ἑαυτὸν ἀποξέῃ πρός γε τὸ ἐοικέναι Θεῷ, κατὰ τοσοῦτον καὶ συμπλοκῆς καὶ δώρων καταλλήλων ἐκεῖθεν τυγχάνει, ἵν' ὅσον ἡ Παρθένος Θεῷ προσωμοίωται, τοῦτ', οἶμαι, δείξῃ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Πλάστης, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ξένη μετ' αὐτῆς αὐτοῦ διέλαμψεν ἕνωσις, καὶ ἡ δημιουργία πᾶσα τὴν ἱστουργίαν δι' αὐτῆς περιβέβληται τὴν σεμνοπρεπῆ.

Profecto de ipsa videtur mihi prænuntiasse propheta David, ubi cum admiratione clamat: *Quis in nubibus æquabitur Domino, similis erit Deo in filiis Dei* (9)? Nulla enim creaturarum beata Virgine superior est, nulla supra nubium altitudinem ad divinam similitudinem propius ascendit. Sed neque in posterum prorsus ex omnibus erit ullus, qui ad sublimem adeo celsitudinem provehatur. Ipsa enim altissimus mons ille est, *in quo beneplacitum est Deo habitare in eo* [10]. Hinc et illud merito, mea quidem sententia, de Regina nostra quispiam dixerit, quod de Domino præclarus pronuntiavit Habacuc: *Operuit cœlos virtus ejus, et sapientiæ ejus plena est terra* (10). Quod si, quemadmodum divinus proclamavit Lucas, *quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum* [11]; quam sublimem igitur non solum præ hominibus universis, verum etiam, ut ego quidem dixerim, præ angelis existimare oportet altitudinem illius, quæ Deum in terras attraxit? Quocirca jure merito quispiam sublimissimam hanc creaturam omnibus quibuscunque, Deo solum excepto, superiorem affirmaverit. Atqui simul ac id statuatur, jam et a cœlo eam advenisse decernendum est. Quaquaversus enim resonat maximi illius theologi vox, inquiens: *Qui de cœlo venit, super omnes est* [12].

Περὶ ταύτης, ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ σὺν θαύματι προδιεκωδώνισε, Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται, φάσκων, τῷ Κυρίῳ, ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Οὐδὲ γάρ ἐστιν ὁ τῶν γενομένων τὴν μακαρίαν ὕπερ, καὶ ὑπὲρ τὸ τῶν νεφελῶν C ὕψος πρὸς ὁμοίωσιν ἀναβέβηκε θείαν· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴν τῶν ἐσομένων ἔσται, τῶν ἁπάντων οὐδείς, τοσοῦτος ὑψωθησόμενος· αὕτη γάρ ἐστι τὸ μετεωρότατον ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Ἔνθεν καὶ τοῦτό τις ἀξίως, οἶμαι, προσερεῖ τῇ βασιλίδι, ὃ πρὸς τὸν Δεσπότην ὁ θεσπέσιος Ἀββακούμ· Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτῆς, καὶ τῆς συνέσεως αὐτῆς πλήρης ἡ γῆ. Εἰ δὲ, καθάπερ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ θεῖος ἐκήρυξε Λουκᾶς, τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πόσον ἄρα τὸ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, φαίην δ' ἂν ἔγωγε, καὶ ἀγγέλους, ὑψηλὸν παρ' αὐτῆς, ὃ καὶ Θεὸν εἰς γῆν κατήγαγε, λογίζεσθαι χρή; Διὰ ταῦτα καὶ μάλα σώζων ἄν τις τὸ δέον ἐπάνω πάντων, Θεοῦ πλὴν, τὸ ὑψηλότατον τοῦτο καλέσειε γέννημα· εἰ δὲ τοῦτο, D καὶ ἥκειν ἐξ οὐρανοῦ· ἐπεὶ καὶ ἡ θεολογικωτάτη καὶ πάντα περιηχοῦσα φάσκει φωνή· Ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν.

[10] Psal. LVII, 17. [11] Luc. XVI, 15. [12] Joan. III, 31.

Ant. Ballerini notæ.

(9) Psal LXXXVIII, 7. Isidorus hic magis cum Vulgata Latina quam cum Græca LXX editione consentit; hæc enim ita bis repetit τὸ τίς· Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Quæ tamen repetitio abest etiam ab Complutensi ac Aldina, et ab Alexandrino codice.

(10) Habac. III, 3. Isidorus hic nec plane cum Vulgata nostra consentit, quæ habet: *Operuit cœlos* gloria *ejus*: *et* laudis *ejus plena est terra*: neque cum LXX, qui legunt: Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ (Complut. δύναμις) αὐτοῦ, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης (Complut. ἐπλήσθη) ἡ γῆ.

Β'. Ἔγωγε μὴν, ἐπεὶ πάλαι κακῶς εἶχεν ἡ γῆ, καὶ ἦν ἅπασα σάλου καὶ μανίας ἐμπιπλαμένη, καὶ ὡσπερεὶ σειομένη τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ παρ' ἑαυτῆς ὅπως τι βλαστήσειεν ἀποροῦσα φάρμακον, ἵν' ἐκεῖνο τὸ δεινὸν κατακλύσῃ καὶ ἀποκαθάρῃ τὴν νόσον, ὁ οὐρανὸς εἴποιμ' ἂν ὅτι περ ἐλείπετο, καὶ χεῖρα ὀρέξαι, καὶ παρ' ἑαυτοῦ τι χορηγῆσαι τῇ καμνούσῃ σωτήριον· ὥστ' εἴ τις τὸν κλόνον ἐκεῖνον ἔστησε καὶ τὸ τῆς ὀσμῆς ἀπήλασεν ἄχαρι τοῦ δεινοῦ, οὗτος δὲ ἦν ὁ λαμπρὸς ἰατρὸς ἡ Παρθένος, καὶ οὐράνιος ἂν εἰκότως κληθείη.

A VIII. Sane cum terra olim male prorsus haberet, et tota tumultibus insanoque furore æstuaret, ac peccato veluti quassata esset; in se autem vim non haberet aliquod progignendi pharmacum, quo malum illud elueret, ac morbum depelleret; ego sane dixerim, hoc unum reliquum fuisse, ut cœlum manum protenderet, ac terræ laboranti salutarem medicinam ipsam e penu suo suppeditaret (11). Si quis igitur commotionem illam sedavit, et ingratum diri morbi fœtorem depulit, plane egregius hic fuit medicus, ipsa scilicet Virgo, ac cœlestis propterea jure vocanda.

Ἐμοὶ γὰρ καὶ πρὸς τοῦτο φέρειν ἐκεῖνο δοκεῖ τοῦ θείου Δαβὶδ· Γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξάν· οἶμαι δὲ, καὶ τῆς ἔσταξαν λέξεως διὰ τοῦτ' ἐδέησε τῷ προφήτῃ, ἵν' ὀποφήνῃ ὡς οὐ θανασίμους ἀφειδῶς ἀνοιγνύμενοι, οἷα πάλαι κατέῤῥαξαν ὑετοὺς οὐρανοὶ, ὡς ἂν καὶ κιβωτοῦ μικρὰ τοῦ γένους σπέρματα διασωζούσης ἀνθρωποι δεηθεῖεν, ἢ μετὰ τὴν σωτηρίαν σάλον ἄλλον εἰς γῆν ἀπέθετο τὸν ἀπὸ τῆς παροινίας, ἀλλ' εὐλαβῶς πως ἂν εἴποις, καθάπερ οἱ οὐρανοὶ διηθούμενοι τὸ εὐωδέστατον ἄνθος, τὸ περπνὸν δὴ τοῦτο, τὴν Πάναγνον, τοῖς ἀνθρώποις ἐνέσταξαν μύρον.

B Nam illa quoque divini Davidis huc spectare mihi videntur: *Terra mota est; etenim cœli distillaverunt* [13]. Existimo autem, prophetam propterea usum esse ea voce, *distillaverunt*, ut ostenderet, cœlos non quidem apertos ut olim mortiferas effuse pluvias demisisse, adeo ut et arca, quæ generis pauca semina servaret, homines indigerent (quæ tamen arca post allatam salutem aliam iterum turbarum seriem, quæ ex ebrietate duxit initium, in terram dejecit): sed leniter quodammodo ac prope dixerim, quasi suaveolentissimum florem irrorantes, jucundissimum hoc unguentum, innocentissimam nempe Virginem, hominibus instillasse (12).

Εἰ δ' οὐκ ἄδηλον εὐμενῶς δι' αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιβλέψαι Θεὸν, εὔδηλον ἄρ' ὡς κἀκεῖνο περὶ αὐτῆς· Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν ὁ Κύριος· οἴδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ. Εἰ δ' ὅτι ναὸς Θεοῦ καὶ θρόνος ἡ Πάναγνος, ἀναμφισβήτητον πάντη καὶ τοῦτο πάντως δι' αὐτήν· Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ· Κύριος ἐν οὐρανῷ ὁ θρόνος αὐτοῦ· δι' ἃ δήπουθεν καὶ οὐρανὸν καὶ οὐρανῶν κύημα οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, τὴν Παρθένον προσονομάζων.

Prætera cum satis manifestum sit, Deum benigno nos vultu per ipsam respexisse, profecto de ipsa et illud dictum fuit: *De cœlo respexit Dominus vidit omnes filios hominum de præparato habitaculo suo* [14]. Cum autem haud ambiguum esse possit, innocentissimam illam templum quoque ac thronum Dei esse, jam et illud putandum est de ipsa dictum fuisse: *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus* [15]. Quapropter si quis Virginem appellet cœlum, aut cœlorum filiam, iste profecto, mea quidem sententia, ne minimum quidem a veritate aberrat.

Εἰ δὲ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς Ἀδαμιαίας ἐκείνης μοίρας οἱ τῆς Παρθένου γεννήτορες, οὐδέν τι δέος τῷ λέγῳ, οὐρανὸν κἀξ οὐρανοῦ τὴν μακαρίαν ἀνακηρύττοντι. Ἐπεὶ καὶ γῆ μὲν ἀνίησι φυτὰ, τῆς ἄνω δὲ τὸ πᾶν δρόσου, ἵνα καὶ τέκῃ, καὶ χρήσιμον ἐκθρέψῃ καρπόν· καὶ ἀνδριάντα μὲν ἐκ χρυσοῦ ἔστιν ὅς συνεστήσατο, οὐ παρ' ἑαυτοῦ δὲ καὶ τὸν

D Neque vero quominus beatam illam Virginem et cœlum esse, et a cœlo prodiisse affirmemus, deterrere nos debet, quod parentes ejus e luto fuerint, et ex Adamitica propagine (originem duxerint). Nam terra quoque plantas utique sursum emittit; at desuper cadentis roris prorsus est, quod bonum aliquem fructum et germinet et ad maturitatem

[13] Psal. LXVII, 10. [14] Psal. XXXII, 13, 14. [15] Psal. X, 5.

Ant. Ballerini notæ.

(11) Perpende, quæso, vim argumenti quo Isidorus evincit Mariam esse e cœlo. Terra, inquit auctor, peccato infecta languebat, atque adeo pharmacum morbo huic depellendo idoneum gignendi impos erat. Ergo necesse fuit, ut cœlum terræ opem porrigeret. Ergo e cœlo Maria data est. Ita quidem Isidorus. At vero patiturne hæc argumentatio, ut Maria quoque infecta peccato dicatur? Sane si terra pharmacum malis suis idcirco parare non poterat, quia germina quæ in ea nascebantur, cuncta peccato laborabant, ineptum enim vero erat e cælo quæsivisse remedium, si germen, quod hinc dandum esset, eodem plane vitio laborasset.

(12) En qualis e cœlis descenderit Deipara, qualis nempe condita fuerit, *flos suaveolentissimus, jucundissimum unguentum, virgo innocentissima.* Quæ quidem apprime consonant cum iis, quæ in præmissis de Virginis Conceptione sermonibus jam legibus, ubi prima Mariæ conditio æquiparatur modo soli, qui exoritur gratiæ fulgoribus splendidissimus, modo cœlo, quod gratia nitescens construitur, modo rosæ, quæ germinat fragrantissima, modo templo, quod vivifico sancto Spiritu cooperante ædificatur, etc.

adducat. Neque aliter se res habet, si quis hominis statuam ex auro effinxerit; neque enim aurum, quasi hoc ex semetipso hauriens, præbet, sed meram artis industriam ipse confert.

A χρυσὸν συνεισήνεγκε, τὴν δὲ τῆς τέχνης ἐπιτηδειότητα μόνην.

IX. Quod vero universis quibuscunque, uti diximus, Virgo longe præcellat, neque imago ulla ipsi similis reperiri in terrestribus possit, hinc licet dignoscamus. Omnia enim quæcunque nascuntur, generantibus opus habent; et sin minus ad aliud quidpiam, certe iis opus habent ad ipsam generationem, quemadmodum et plantæ et animantia omnia manifeste evincunt.

Θ'. Ὅτι δ', ἥπερ ἔφημεν, πάντων τε ἡ Παρθένος ἐπάνω καὶ γῆθεν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐμφερῆ πρὸς ταύτην εἰκόνα, γνοίη τις ἂν ἐνθένδε· ἅπασι μὲν γὰρ τοῖς γεννωμένοις ἀνάγκη τῶν γεννώντων, εἰ καὶ μὴ πρὸς οὐδὲν ἴσως ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὴν δήπουθεν δεῖσθαι τὴν γέννησιν, ὡς ἄρα φυτά τε καὶ ζῶα πάντα τρανὴν κηρύττει μαρτυρίαν.

Contra vero Anna, mater veneranda, cum generaret, filia sua indigebat, ut regeneraretur; et eum in utero gestaret, ipsa nova quadam ratione in utero gestabatur. Neque ipsa solum, quæ per preces mater ei fuit, sed ejusdem etiam progenitor opus habuit, ut ipsam veluti matrem nancisceretur, ad solidam scilicet firmamque formationem assequendam, quoniam prima illa mater (13), cum terra esset ac pulvis, fluxæ erat conditionis, ac ventorum impetu circumagebatur. Neque rursus Adam tantummodo, sed natorum ab ea ingens multitudo usque ad puellam hanc divinam suas quisque matres, utpote imperfectam ac veluti cæcam prolem enixas (14), cum repudiassent, communem hanc matrem quærebant, quæ ad perfectam formam proli tribuendam, et ad lucem impertiendam maxime par foret. Materno itaque utero gestabantur ac formabantur; tumque revera in lucem editi sunt, quando ipsa novo rerum ordine meum quoque Salvatorem ex sese mundo protulit.

Ἄννα δὲ ἡ σεβάσμιος μήτηρ ἀναγεννηθῆναι τῆς παιδὸς ἐδεῖτο γεννῶσα, καὶ ἦν, ὅτ' ἐκύει, καινόν τινα κυοφορουμένη τρόπον. Καὶ οὐχ ἡ προσευχῆς αὕτη μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ προπάτορι ταύτης B ἐδέησεν, ὅσαπερ οἱονεὶ μητρὶ χρήσασθαι, πρὸς στερράν τε διάπλασιν καὶ ἀμετάπτωτον, ὡς τῆς πρώτης ἐκείνης μητρὸς ἐρείψιμον ἐχούσης τὴν σύστασιν, ἐπείπερ ἦν χοῦς, καὶ βολαῖς ἠττωμένην πνευμάτων· καὶ οὐ Ἀδὰμ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς τῶν ἐξ ἐκείνου σύλλογος τῆς θείας ἄχρι παιδὸς ταύτης, καθάπερ οἰκείας ἕκαστος ἐξωθελικότες μητέρας, ὡς ἀτελῆ τικτούσας, καὶ οἷον πηρὰ, τὴν καινὴν δὴ ταύτην ἐζήτουν καὶ τελεσιουργικωτάτην καὶ φωτοδότιδα μητέρα· ὅθεν ὠδίνοντό τε καὶ διεμορφοῦντο· καὶ τότ' ἀληθῶς προῆλθον εἰς φῶς, ὅτ' εἰς γῆν αὕτη προελθεῖν ἐξ αὐτῆς καὶ τὸν ἐμὸν ἐκαινούργησε Σωτῆρα.

Hinc etiam ausit jam quispiam eximium illud de ea pronuntiare, quod lingua tonitru fragore resonans dixit: *Vidimus gloriam ejus quasi gloriam* unigenitæ Dei Matris; *plena gratiæ et veritatis* (15).

C Ἔνθεν τοι καὶ κατὰ τὴν βροντόφωνον γλῶτταν θαῤῥήσειεν ἄν τις λαμπρὸν φθέγξασθαι καὶ τοῦτο περὶ αὐτῆς· Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτῆς, δόξαν ὡς μονογενοῦς Μητρὸς Θεοῦ· πλήρης Χάριτος καὶ ἀληθείας.

Non ii autem solum, qui olim et ante ipsam exstiterunt, hoc beneficium sortiti sunt, ut ea ratione, quam diximus, ab eadem in lucem ederentur; sed universo quoque, qui post ipsam fuit, electorum populo regeneratio et vera vita, ac splendor lucis per ipsam tributa fuerunt. Sed et insuper ejusmodi beneficia effundere laudatissima Virgo cessabit nunquam, quousque magnus ille et novissimus, et inaccessibilis splendor effulserit, is videlicet, qui fecundissimæ hujus et filiæ et matris et virginis ipse quoque factus est filius.

Οὐ τοῖς πάλαι δὲ μόνον καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ εἰς τὸ φῶς παρ' αὐτῆς δν εἴρηται τρόπον δεδώρηται πρόοδος, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ ἀπ' ἐκείνης ἱερῷ συστήματι ἀναγέννησις καὶ ζωὴ ἀληθὴς, καὶ φωτὸς ἔλλαμψις· ἔτι δὲ καὶ ἐσαεὶ διατελέσει βλύζουσα τὰ τοιαῦτα ἡ πολυύμνητος, ἕως ἂν τὸ μέγα καὶ τελευταῖον ἄδυτον ἐπιλάμψῃ φέγγος, ὅ δὴ τῆς πολυτόκου ταύτης καὶ τοῦτο, καὶ παιδὸς, καὶ μητρὸς, καὶ παρθένου πέφυκε κύημα.

Quamobrem fas est, verbis paululum immutatis, de ipsa pronuntiare, quod beatus Paulus de Salvatore inquit: *Vita nostra abscondita erat* eum ipsa; et *quando* ipsa *apparuit Vita nostra*, *tunc* et nos *apparuimus cum ipsa in gloria* [16]. Præterea neque

D Ὅθεν εἰπεῖν ἔξεστι περὶ αὐτῆς μικρὸν παρῳδήσαντας, ὅ περὶ τοῦ Σωτῆρος ὁ μακάριος εἶρηκε Παῦλος· ὅτι Ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐκέκρυπτο σὺν αὐτῇ, καὶ Ὅτε αὕτη πεφανέρωται ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῇ ἐφανερώθημεν ἐν δόξῃ κάν-

[16] Coloss. III, 3, 4.

Ant. Ballerini notæ.

(13) Terram intellige, e qua Adam formatus est.

(14) Videsis Mariam non computari in proie illa imperfecta et cæca, quæ novæ ac melioris matris indigebat.

(15) Joan. I, 14. Adverte hic quoque quamdam *originis* prærogativam celebrari, quæ nemini præter Mariam communis sit, ac propterea *unigenitæ* appellationem ipsi tribuerit.

ταῦθα καὶ τὸ τοῦ σεμνοῦ Ἀββακοὺμ οὐκ ἀπεικότως, ἐμοὶ δοκῶ, μεθαρμόσειεν ἄν τις· Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου ἐλήλυθας.

Ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ Ζαχαρίας ἔφησεν ὁ θεόπνευστος· Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις. Σκιὰ γὰρ ἀτεχνῶς ἐκεῖνα τὰ πάλαι, καὶ σκότου μηδὲν ἀποδέοντα· ἅπερ ἅπαντα καὶ ὠδίνε παραδόξως ἡ μακαρία πρὸ τοῦ φανῆναι, καθὰ προέφημεν, καὶ γεννηθεῖσα, πρὸς ἀληθῆ γέννησιν ἤγαγε καὶ φῶς ὥσπερ οὐκ ἀνασχομένη, μὴ καὶ ἄλλοις ὧν ἐπλούτησε μεταδοῦναι, λέγω δὲ τὴν φωτεινὴν ὕπαρξιν, οἷόν τι κάλλιστον μύρον, οἷς ἂν κοινωνήσειε, τὴν παρ' ἑαυτοῦ χορηγοῦν ἀρετήν. Ἐντεῦθεν τοίνυν, μυστικόν τινα λόγον, οὐ γαλλίπαις μόνον, ἀλλὰ καὶ πολύπαις γέγονεν ἡ Παρθένος, Ἀχὰβ ἐκείνου καὶ Γεδεὼν κρείττων τῇ πολυτεκνίᾳ γνωριζομένη· Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ τόκους οὕτω καινοὺς, οὕτω πολλοὺς καινοτοκεῖν ὁ λόγος δείκνυσι τὴν Παρθένον, ὅτι καὶ, τὸ καινότατον, τὸν τῶν ἁπάντων ἔτεκε δημιουργὸν καὶ τοκέα.

A immerito quispiam, ut mihi quidem videtur, præsenti rei illud aptaret venerandi Habacuc: *Egressa es in salutem populi tui; ad salvandum christos tuos venisti* (16).

Sed et Zacharias a Deo inspiratus inquiebat: *Visitavit nos oriens ex alto, illuminare iis, qui in tenebris et umbra mortis sedent*[17]. Umbra enim plane erant antiqua illa, et nihil a tenebris distabant. Quæ quidem omnia mirabili quadam ratione, ut præfati sumus, beata Virgo gestabat in utero, prius etiam quam in lucem ipsa prodiret. Postquam vero genita est, veram iis nativitatem veramque impertivit lucem, quod ferre nempe ipsa non posset, ut cæteri quoque omnes in partem non vocarentur eorum bonorum, quorum ipsa dives apprime erat, B abundantiæ scilicet illius lucis (17), quæ instar optimi unguenti suam eis, quibus fuerit impertita, virtutem participat. Hinc vero plane consequitur, spirituali quadam ratione Virginem sobolis non modo præstantia, sed etiam copia insignem exstitisse, ac multo filiorum numero Achabum illum ac Gedeonem manifeste vicisse. Nec mirum videri debet, quod prolem adeo novam, adeoque multiplicem e Virgine progenitam nova illa ratione dicamus, postquam (quod maxime novum est) rerum omnium conditorem ac parentem ipsa generavit.

Γ'. Ἄξιον δὲ κἀκ τίνων, καὶ ὅπως ἔφυ διαλαβεῖν τὸ πάσης ἡλικίας νουνεχέστερον βρέφος, τὸ γῆς ἁπάσης καὶ οὐρανοῦ πλατύτερον γέννημα, ἡ ὑπερφυὴς καὶ ἀπόῤῥητος Μητρόπαις.

X. Porro operæ pretium fuerit illud insuper perpendere, e quibus et quo pacto nata sit hæc infans omni ætate sapientior, hæc soboles terra universa ac cœlo amplior, supra naturam et ineffabiliter Virgo Mater.

Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα δυὰς ἐτύγχανον πάλαι τῷ βίῳ δικαιοτάτη· νόμου τε φύλακες ἀκριβεῖς καὶ φιλοσοφίαν φιλοῦντες, ὅση τε ἦθος εὖ ζωγραφεῖ, καὶ οἶκον εἰρηναῖον τίθησι καὶ ἀστασίαστον· σφόδρα τε περίβλεπτοι διὰ ταῦτα, καὶ τὸ περιὸν εἰς μετάδοσιν, οἷς ἐδέησεν, ὧν ἐκέκτηντο· ἦσαν γὰρ καὶ πλούτου μετειληφότες βαθέος· Ὅθεν τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον τὰ δῶρα τῷ Κυρίῳ προσῆγον· οὗτοι δ' ἀφθονίᾳ βίου, μᾶλλον δὲ γνώμης ἐλευθερίᾳ, καὶ πρὸς τὸ γένος φίλτρῳ, ἑαυτῶν τε ἕνεκα καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς διπλῆν ἐποιοῦντο τὴν προσένεξιν· διὸ καὶ εἰς πρώτους ἐτέλουν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐκείνης καὶ βασιλικωτάτης φυλῆς.

Joachim et Anna conjuges erant qui, per omnem sane diuturnam vitam justissimi, custodiendæ legis studiosi, illam diligebant sapientiam, quæ et mores C egregie effingit, ac domum pacificam atque dissidiis inaccessam servat. Valde autem conspicui erant tum hisce de causis, tum etiam quod semper præsto illis esset, quod iis distribuerint, qui facultatum suarum ope indigerent; nam et ingentibus affluebant divitiis. Unde cum pro se tantummodo munera Domino cæteri quique offerrent, hi præ divitiarum copia, imo potius præ animi liberalitate et charitate in gentiles suos, tam pro se quam pro universo populo duplicatam exhibebant oblationem. Quocirca inter primores præstantissimæ illius tribus Judæ insignes censebantur.

Τούτοις οὖν γάμου μὲν ἦν ἐπιπολὺ κοινωνία, παιδὸς δ' εὐκληρία προσῆν οὐδαμοῦ· τοῦτο δὲ λίαν ἀνιαρὸν ἐδόκει, καὶ πλῆττον οὐ μικρὰ τὴν καρδίαν· καΐ ποτε γοῦν, τῆς μεγίστης παρ' ἐκείνοις ἑορτῆς ἐπιστάσης, τὰς ἐν ἱερῷ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐκόμιζον D προσφοράς· ὁ δὲ τῆς ἱερατείας τότε Ῥουβὶμ πρὸς λειτουργίαν τελῶν οὔτε λαμβάνει τὰ δῶρα, καὶ ὀνεί-

Hi itaque, quanquam connubii jure jamdiu conjuncti, prolis tamen solatio prorsus destituebantur, quod quidem valde grave videbatur, eorumque corda haud modica tristitia afficiebat. Atque inde etiam aliquando contigit, ut cum celeberrima festivitas apud illos ageretur, atque oblationes de more ad templum afferrentur, Rubim quidam (18), qui

[17] Luc. I, 18, 19.

Ant. Ballerini notæ.

(16) Habac, III, 13. Utrum Isidorus τὸ ἐλήλυθας quod a LXX abest, ideo addiderit, quod ita in Codice legeret, incertum; quod vero scripserit χριστούς σου, conjici potest ita eum legisse, cum et Alexandrinus codex ita habeat.

(17) Vide constsntem inter genus humanum lapsum ac Deiparam antithesim, ut hæc cen vita et lux aliis etiam dein communicanda exhibeatur, illud vero in tenebris et in umbra mortis sedens cernatur.

(18) Isidorus, ut videtur, *Rubim* seu *Ruben* existimavit nomen proprium sacerdotis, dum alii

tunc sacerdotali munere fungebatur, non modo præclarissimorum conjugum dona non acciperet, sed præterea acerbis eos conviciis impeteret. *Vobis* inquit, *fas non est munera Deo offerre, quoniam semen in Israel non fecistis.*

Pupugit hoc dicterium sanctos illos conjuges, magnumque ingessit luctum, adeo ut orbitatem suam, mœsta ex imo corde suspiria trahentes, acerbe plorarent.

XI. Cæterum,quod tanta exornatis sanctimonia pronum erat,ad Deum qui *potens est filios de lapidibus suscitare* [18], (ambo) confugiunt,animo secum ipsi recolentes, quomodo Sara illa et Rebecca, et Manue uxor,ac plures aliæ post diuturnam sterilitatem prolem dein per preces obtinuerint. Communi igitur voto præclari conjuges,invicem consilium sibi præbentes,uxor viro suadet non quidem ad aliquid præter Dei voluntatem moliendum,quemadmodum Eva conjugem suum simul ac parentem (19), aut sicut Jezabel ad sacrificandum Astartæ impulit Achaz, sed ut reputet, unum Deum ipsum esse, qui a calamitate possit eripere, atque inde spem foveat, eam sibi prolem concedendam, quæ gaudium non ipsis modo,sed et plurimis aliis afferat. Eadem autem et viro invicem suadenti prompte obsebuta est Anna, non secus ac e domo soceri abeuntem Jacobum Rachel illa et Lia secutæ sunt. Atque ita communi sententia (20), sponsione insuper adjecta,se munus Deo dedicaturos prolem quam suscepissent, invicem digressi, cum quadraginta solidos dies in lacrymis,et jejunio, et jugibns precibus transegissent, uterque seorsim per Dei angelum nuntium accipit tabulæ a Deo scribendæ (21), tabulæ illius scilicet, quæ longe nobilior fuit Mosaicis tabulis ; quas utique et ipsas sculpsit æqualis dierum numerus ac simul mons, quemadmodum hic quoque Joachim orantem mons recondit. Sed et locus, qui Annæ precum testis fuit, sedi, in qua versabatur prima parens, respondebat ; erat enimhic quoque hortus,quanquam haud similis decerptus fructus fuerit. Illic enim enata maledictio ; novum autem Annæ viridarium lætitiam protulit.

XII. Cum itaque justi conjuges istis obsecrationibus, ut dictum est, perseveranter insisterent,

δεσι βάλλει πικροῖς τὴν λαμπρὰν ξυνωρίδα, Οὐκ ἔξεστι, λέγων, ὑμῖν δῶρα θεῷ προσενεγκεῖν, καθότι ἐν τῷ Ἰσραὴλ σπέρμα οὐκ ἐποιήσατε.

Ἀάνει τοῦτο τὸ ῥῆμα τὴν δικαίαν συζυλίαν ἐκείνην, καὶ ὀδυρμοῦ τίθησι πλήρεις, καὶ στεναγμὸν ἐκ βάθους βαρὺν παρεσκεύασεν ἀφιέναι, τὴν ἀπαιδίαν γοερῶς ὀλοφυρομένους.

ΙΑ'. Ἀλλ' ὅ τι καίοις καὶ τηλικούτοις προσῆκε, πρὸς τὸν δυνάμενον ἐκ λίθων ἐγεῖραι τέκνα καταφεύγουσι Θεὸν, Σάῤῥας ἐκείνης, καὶ Ῥεβέκκα, καὶ τῆς τοῦ Μανωὲ γυναικὸς, καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιμνησθέντες, ὅπως γονῆς δι' εὐχῆς ἔτυχον ἐξ ἀκάρπου γαστρός. Ἱαρ' ἀλλήλων τοίνυν ἡ καγὴ ξυνωρὶς ἀλλήλοις βουλὴν παρασχόντες, πείθει μὲν ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα μὴ παρὰ γνώμην τι καινοτομῆσαι Θεοῦ, καθάπερ Εὔα τὸν σύνευνον ὁμοῦ καὶ πατέρα ἐκεῖνον, ἢ ὡς Ἰεζάβελ θύειν τῇ Ἀστέρτῃ τὸν Ἀχάβ, ἀλλὰ Θεὸν μόνον τοῦ πάθους ῥύστην νομίσαι, κἀκεῖθεν ἐλπίσαι χαρὰς αἰτίαν γονὴν, οὐκ αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις πλείστοις δοθῆναι· τὰ δ' αὐτὰ συνεισενεγκόντι καὶ τῷ ἀνδρὶ ἠκολούθησε προθύμως ἡ Ἄννα, καθάπερ τῷ Ἰακὼβ Ῥαχὴλ ἐκείνη καὶ Λεία, τῆς οἰκίας ἀπαίροντι κθδεστοῦ· οὕτω τοίνυν συμψηφισάμενοι, καὶ τὸ τεχθησόμενον δοτὸν Θεῷ ποιήσειν ἐπαγγειλάμενοι, ἀποστάντες ἀλλήλων, καὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας διηνυκότες ἐν ὄάκρυσι καὶ νηστείᾳ, καὶ συντόνῳ δεήσει, ἐκάνερος ἰδίᾳ παρὰ θείου ἀγγέλου τὴν τῆς θεογράφου πλακὸς δέχονται ἀγγελίαν, πλακὸς ἐκείνης μακρῷ τῶν Μωσάως ὑψηλοτέρας πλακῶν· ἃς δὴ κἀκείνας ἴσος ἐλάξευσεν ἡμερῶν ἀριθμὸς, ἔτι δὲ καὶ ὄρος, ὡς ἄρα κάνταῦθα καὶ τὸν Ἰωακεὶμ ὄρος εἶχεν εὐχόμενον. Ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τόπος ὃς Ἄννης εἶδεν εὐχὰς, τῷ τῆς προμήτορος παραπλήσιον ἦν· παράδεισος γὰρ καὶ ὧδε, εἰ καὶ μὴ κατέλληλος ἐτρυγήθη καρπός· ἐκεῖ μὲν γὰρ κατάρα, χαρὰν δὲ ὁ νέος τῆς Ἀννῆς ἀνῆκε λειμών.

ΙΒ'. Τῇ οὖν τοιαύτῃ τῆς εὐχῆς καταστάσει ἐνοδιατριβόντων, ὡς εἴρηται, τῶν δικαίων, Εἰσηκούσθη

[18] Luc. III, 8.

Ant. Ballerini notæ.

contra censuerunt ibi indicari hominem e *tribu Ruben*, quemadmodum in orationibus Joannis Eubœensis et Petri Argivi videre licuit.

(19) Adam parens Evæ dicitur, quia hæc e costa illius ædificata fuit.

(20) Alii contra, ut ex Joannis Eubœensis oratione patet,putaverunt,Joachimum se ad orandum recepisse, Anna prorsus inscia ; unde et hanc inducunt de solitudine sua et conjugis sorte anxiam. Sed jam alias monuimus,nil frequentius usuvenire, quam ut dum adjuncta, de quibus silet historia, unusquisque sibi effingit,prouti verisimilia videntur,varii in varias abeant opiniones.

(21) Frequentissimum Patribus Græcis fuit, Virginem Deiparum tabulæ a Deo exaratæ comparare; quod et in officiis eorum ecclesiasticis sæpe recurrit. *Quemadmodum* autem hic Joachimum Moysi **comparatum cernis, tum quia uterque fabulas Dei digito conscriptas accepit, tum quia uterque quadraginta dierum jejunium præmisit,et rursus quia uterque *in monte* cum Deo versatus est : sic et e monte descendenti Moysi cum legis tabulis suas itidem tabulas e monte referens Joachimus comparatur in Ecclesiæ Græcæ officiis.Sic enim Menæa in festo Conceptæ Deiparæ(9 Dec.ode v): *Descendit e monte Joachim non legis quidem tabulas referens, sed eam, quam lex præsignavit, quamque prophetarum vaticinia cuncta indicaverunt, innocentem Dei Matrem ; et gaudio exsilieus clamabat : Exaltatum est cor meum* (Κατῆλθεν ἐξ ὄρους ὁ Ἰωακεὶμ οὐχὶ πλάκας τοῦ νόμου δεξάμενος· ἦν νόμος δὲ προέγραψε καὶ πᾶσαι προφητῶν ἐδήκωσαν ἀρρήσεις, Θεοῦ ἁγνὴν μητέρα, καὶ σκιρτῶν ἀνεβόα Ἐμεγαλύνθη ἡ καρδία μου).**

σου ἡ δέησις, φησὶν ὁ ἄγγελος ἑκατέρῳ, καὶ τεχθήσεταί ὑμῖν παιδίον, οὗ ἡ δόξα ἐν ὅλῃ διαθραμεῖται τῇ οἰκουμένῃ. Ἐκβαίνει μὲν οὖν εἰς πέρας τὸ τοῦ ἀγγέλου μήνυμα· καὶ ἡ θεόπαις τὸ καινὸν πλάσμα, τὸ νεοφανὲς ὑπέρλαμπρον θέαμα, τὸ νεοθαλὲς ὡραιότατον βλάστημα, τὸ ἀειθαλὲς ψυχαγωγικώτατον σκίασμα, τὸ παγκόσμιον περιήχημα τὸ ἰαματικώτατον ἐτέχθη φυτόν.

Ἔξεστι δὲ ἄρα θαῤῥούντως τοῖς δικαίοις ἐκείνοις τὸ τοῦ θείου φάναι περὶ αὐτῶν Ἡσαΐου· Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου, ὃ ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς· γέννημα γὰρ ἦν ἀληθῶς εὐχῆς καὶ φόβου Θεοῦ τὸ σωτήριον τοῦτο κύημα, ὃ θεοῦ δακτύλῳ ἀνεκφράστοις χαρίτων κάλλεσι διεζωγραφήθη τε καὶ κατεποικίλθη.

ΙΓ'. Κυηθείσης δὲ τῆς φαεινοτάτης καὶ θείας ταύτης εἰκόνος, ἔστη καὶ Ἄννα τοῦ κύειν· οὔτε γὰρ ἔδει τῇ μητρὶ ταύτῃ προσθήκης ἑτέρου παιδός, λειτουργήσοντος οἱονεὶ τὸ τοῦ πρωτοτόκου ὑστέρημα, ἅτε δὴ τὸ πᾶν δυναμένου τοῦ γεννηθέντος, οὔτ' εἶχε τίκτειν παραπλήσιον τῇ Πανάγνῳ. Εἰ οὖν καὶ δεύτερον ἔτικτεν, ἐδόκει μήτηρ ὁποτέρου ἂν εἴη παιδὸς ἀμφιβαλλομένη· οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τῆς Παρθένου τὴν ἀρετὴν ἔγγιόν που φανῆναι τῶν ἐν γεννητοῖς ἕτερον· ἐκ δὲ τούτου μέγα ἂν ἀφῃρεῖτο τῆς προσούσης νῦν αὐτῇ δόξης παρὰ τῆς μονογενοῦς.

Ἄλλως τε οὔτε ἄνθρωποι, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε τις ἑτέρα κτίσις τῆς οὕτω καλλιτόκου μητρὸς καὶ δεύτερον ἐξαγαγεῖν ἐδεῖτο καρπόν· γέγονε γὰρ αὐτάρκης ἡ μεγαλοδύναμος καὶ ὑπερφυὴς μόνη παῖς πρὸς καλλονὴν ἁπάσης ποιήσεως· Ἐν αὐτῇ γάρ εἰσι, κατὰ τὸν θαυμάσιον Παῦλον εἰπεῖν, πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι· διὰ ταῦτα καλῶς Ἄννα ποιοῦσα οὐδένα τοῦ τίκτειν ἐξῆς πεποίηται λόγον.

Ἀλλ' ἐπήει μοι καὶ τοῦτο θαυμάσαι, ὅπως κατ' ἐξοχὴν ἡ τοῦ δικαίου ἐπωνυμία τοῖς θεοπάτορσι προσνενέμηται, ὡς ἐν ταῖς ἱεραῖς δείκνυται τελεταῖς, ἔνθα τοῦ καταλόγου μεμνημένοι τῶν ἁγίων, παρὰ

A utrique angelus adstans : *Exaudita est*, inquit, *deprecatio tua : et nascetur vobis puella, cujus gloria per universum orbem diffundetur*. Et reipsa subsequitur, quod angelus nuntiaverat ; ac nascitur Dei filia (22), nova illa creatura, novum ad eam diem spectaculum splendidissimum, novo florens speciosissimum germen, semper virens (23), animoque jucundissimum umbraculum, nomen pervadens universum orbem, planta salutem omnibus conferens.

Et sane licet justis illis de se ipsis confidenter usurpare illud Isaiæ (24) : *Propter timorem tuum, Domine, in utero concepimus, et parturivimus et peperimus spiritum salutis tuæ, quod utero gessimus super terram*. Vere enim precum et timoris Dei fructus fuit hic fœtus, qui digito Dei ineffabili B gratiarum venustate sculptus est et multipliciter exornatus (25).

XIII. Progenita porro fulgidissima ista ac divina imagine, jam a gignendis liberis Anna cessavit. Neque enim opus erat huic matri, ut alia sibi adderetur proles, quæ, quod deesset primogenitæ, quasi suppleret. Nam quæ nata fuerat, cunctis æquipollebat : aliam vero gignere quæ ad hanc utcunque accederet, jam non poterat. Itaque si et alteram genuisset, dubitari merito potuisset, utrius mater esset sobolis. Neque enim fieri poterat, ut alia prodiret proles, quæ ad nobilissimam Virginis præstantiam aliquo modo accederet ; ac propterea magnum passa esset detrimentum gloriæ illius, quæ modo in ipsam ex unigena illa redundabat.

C Præsertim vero cum neque homines, neque angeli, neque ulla creatura alia optaret, ut a matre tam eximiæ prolis alter jam fructus ederetur. Ad universarum enim creaturarum decus magnipotens illa, ac naturæ supereminens puella, sola per se sufficiebat. *In ipsa enim sunt*, ut cum admirando Paulo loquar [19], *omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi*. Idcirco sapienter egit Anna, dum de alia prole deinceps gignenda nihil prorsus curavit.

Sed et illud mihi se offert admiratione dignum, quo modo Deiparæ genitoribus hæc attributa fuerit appellatio, ut quemadmodum patet ex sacris liturgiæ precibus (26), per excellentiam *justi* cogno-

[19] Coloss. II, 3.

Ant. Ballerini notæ.

(22) Vide præconium, quo Maria ut *Dei filia* (θεόπαις) celebratur, conjunctum cum ipsius plasmatione, cujus gratia dicitur *nova creatura* (καινὸν πλάσμα) ; ut scilicet pateat, specialem hanc prærogativam, qua Deipara *Dei filia* (θεόπαις) nominatur, ad ipsam illius plasmationem referendum, non quasi natura sit filia Altissimi, sed quia filiationis divinæ, quantum pura creatura capax esse potest ab ipsa sua origine particeps fuit.

(23) Jam alias indicavimus, nihil ad prædicandum immaculatum ipsum quoque conceptum Deiparæ luculentius dici posse, quam ut ipsa nullo non tempore Deo amica prædicetur. Hoc autem encomium et hic habes, ubi Isidorus cum Mariam appellasset germen speciossimum *nova ratione* florens, quasi id satis non esset, idem germen præ- D dicat uti *semper virens*.

(24) Is. XXXVI, 18, secund. LXX. Vulgatus autem veritati Hebraicæ congruentius ; *Sic facti sumus a facie tua, Domine. Concepimus et quasi parturivimus, et peperimus spiritum : salutem non ferimus in terra*.

(25) Sanctissima Virgo fœtus dicitur gratiæ splendoribus Dei ipsius digito efformatus. Hæc autem ad animam Virginis ex Isidoro referenda esse, palam est ex iis, quæ superius (cap. 8) præmiserat. Idem ergo fuit Mariæ animæ condi et gratiæ jubare exornari. Morosis autem proderit adnotasse, hæc subjici per modum glossæ ad eum SS. Litterarum locum, in quo disserte fit mentio *Conceptionis : Propter timorem tuum, Domine, in utero concepimus*,

(26) In Menæis ad diem 9 Septembris in ipso

minentur. Nam præ reliquis omnibus, qui in catalogo sanctorum memorarentur, hos tantummodo sanctos simul et *justos* appellare consuevimus. Num igitur ideo, quod postquam sibi creaturisque universis necessarium subministrarunt, aliam prolem amplius non genuerunt, ipsi soli cognomine *justi* mystice appellati sunt ? Vel utique propter istam causam, vel etiam fortasse propter hanc aliam (merito quispiam dixerit), quia et hoc cognominati sunt, quod verissime erant, omni scilicet virtute, quemadmodum ex ipsorum fructu colligi potest, præstantissimi ; vel denique quia filia speciosissima, quæ sola inter homines orta est *vera justitia* (27), vicem parentibus reddere pro generationis beneficio volens, illos appellationis hujus participes effecit.

A τοὺς λοιποὺς μόνους τούτους ἁγίους ὁμοῦ καὶ δικαίους καλεῖν εἰώθαμεν. Μή ποτε γοῦν, ὡς τὸ δέον ἑαυτοῖς τε καὶ τῇ κτίσει διανενεμηκότες, τῷ μὴ παιδα λέγω τεκεῖν ἕτερον, μόνοι δίκαιοι μυστικῶς προσηγορεύθησαν ; Ἢ τούτου τοίνυν ἕνεκεν, ἢ καὶ διὰ ταῦτ', ἄν ἴσως εἴποί τις, ὡς ἦ τοῦτο προσωνομάσθησαν, ὅ καὶ ἐτύγχανον ἐναργῶς, διὰ πάσης ἀρετῆς εὖ ἥκοντες δηλαδή, δῆλον δ' ἐκ τοῦ καρποῦ, ἤ ὅτι τοὺς γεννήτορας ἡ καλλίστη θυγάτηρ τῆς εὐτεκνίας ἀμειβομένη, ἥ μόνη διέκυψεν ἀληθὴς ἐν ἀνθρώποις δικαιοσύνη, τῆς τοιαύτης μετέδωκε προσηγορίας.

XIV. Hoc itaque modo et ex hujusmodi, ut diximus, genitoribus venustissimum exortum est germen, quod suavi odore suo universum exhilaravit terrarum orbem, atque æstum restinxit cupiditatum, et alimentum supra omnem intelligendi ac dicendi vim suavissimum præbuit : humana scilicet (prodiit) proles, novitate sua percellens, ac stupenda prorsus : quæ sola homines a Deo miserabiliter extorres (28), quosque neque cœlum, neque sol, neque alia res ulla visibilis, imo neque omnes simul creaturæ in hoc conspirantes, (ad Deum) aut reducere aut saltem paululum attrahere potuissent, ipsa ineffabili modo transformavit in Dei membra, cum scilicet divino huic ac mystico corpori ex hominibus tanquam membris compingendo ipsa Dominum tanquam caput imposuit.

B ΙΔ'. Ἀλλ' οὕτως ἤδη καὶ ἐκ τοιούτων, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, πατέρων ἡ καλλίστη γεγέννηται βλάστη, ἡ τὴν οἰκουμένην εὐωδιάσασα, καὶ τοῦ καύσωνος κατασκιάσασα τῶν παθῶν, καὶ τροφὴν ἡδίστην ὑπὲρ νοῦν θρέψασα καὶ ἀπόῤῥητον, ὁ καινοπρεπὴς καὶ ἐξαίσιος ἄνθρωπος, ὃς δὴ μόνος τὸν ἄνθρωπον ἐλεεινῶς θεοῦ χωρισθέντα, ὃν οὔτε οὐρανὸς, οὔτε ἥλιος, οὔτε τι τῶν ὁρωμένων, οὔτ' εἴ γε πᾶσα ἡ κτίσις συνήρχετο, ἥ συναγαγεῖν, ἥ μικρόν τι ψυχαγωγῆσαι δεδύνηνται, τοῦτον ὑπὲρ λόγον εἰς μέλη θεοῦ μετέπλασε· τῶν γὰρ αὐτοῦ μελῶν κεφαλὴν ἐπεκάθισε τὸν Δεσπότην.

Id vero hoc pacto licet perspicere. Ab initio Deus Adamum e terra formavit, atque hujus costa *Adjutorii* (Evæ) mater (29) facta est. Postquam vero lapsi ii sunt, Deus, ut novum conderet hominem, neque terram iterum assumpsit, nam contra terram ut nimis labilem stabat præscriptio, neque membrum aliquod hominis (30), vel universim aliquid hujusmodi ; nam (uti quidem videtur) ipse quoque vir, utpote costa imminutus, prætermittitur. Verum enimvero quidpiam aliquid, quod neque e terra primo compactum esset, neque membris deficeret, nihil ex omnibus ad id magis

C Ὅ δὴ συνιδεῖν οὕτως ἔνεστι. Πλάττει μὲν ἐκ γῆς ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ, τῆς δὲ βοηθοῦ μήτηρ ἡ τούτου κατεβλήθη πλευρά. Ἐπεὶ δ' ἐκπεπτώκασιν, οὔτε γῆς αὖθις ἐδεήθη Θεὸς, ἵνα νέον ἀπεργάσηται ἄνθρωπον· ὡς γὰρ εὔπτωτον οἱονεὶ τὸν χοῦν παρεγράψατο, οὔτε μέλους ἀνδρὸς, ἥ ὅλου τοιούτου· ὡς ἔοικε γὰρ, ἅτε δὴ τὴν πλευρὰν ἐλλιπὴς ὁ ἀνὴρ, παρορᾶται καὶ οὗτος. Ἀλλ' ὅ μήτ' ἐκ γῆς πρῶτον συνέστη, μήτε τι τῶν μελῶν ἀφῄρηται, εἴη δ' οὐδ' ἄν ἕν, οὐχ ἕν τι τῶν ἁπάντων πρὸς ταῦτ' οἰκειότερον ἢ ἡ Παρθένος· οὔτε γὰρ ἐκ γῆς, ὡς εἶπεῖν, δι' ὃν ἔφημεν τρόπον, καὶ ὑπὲρ ἅπασαν κτίσιν τελειοτάτη,

Ant. Ballerini notæ.

titulo festi peragendi legitur : Τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἅννην : *Sanctorum et justorum Joachimi et Annæ Domini progenitorum.* Et in Tropario ad finem Vesperar. : Τῶν δικαίων σου, Κύριε, τὴν μνήμην ἑορτάζοντες, δι' αὐτῶν σε δυσωποῦμεν, σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν. *Justorum tuorum memoriam celebrantes, per ipsos te humiliter exoramus, salva animas nostras.* Idem passim recurrit in dimissoriis liturgiarum et officiorum, ubi Joachimum et Annam antonomastico *justos* appellatos videre est.

(27) Vigilantissimo verbo διέκυψεν usus est Isidorus, quod scilicet ad rei, qua de agitur, originem atque exordium refertur. Et sane nisi ad originem Mariæ id referas, qui facile admiserit, ut ipsi *soli* justitia tribuatur ? Verum nec illud consideratione vacat, quod Maria non *justa* sed *justitia* ipsa appellatur, quo nempe innuitur, justitiam ita Deiparæ inhæsisse semper, ut nunquam Mariam nisi justitia exornatam reperias, aut cogitare possis. Denique licet hic rursus perpendere quod alias monui, quam vane

D ii interpretentur Patrum sententias, qui propositiones *exclusivas* rigidissime sic accipiunt, ut eas ad communem fidelium, quorum auribus insonabant, sensum exigere negligant. Nonne enim plane blasphema dicenda esset hæc Isidori propositio, qua de SOLA Maria dicitur, exortam *veram justitiam* fuisse ? A pari igitur non ad Mariæ ignominiam pertrahenda sunt quæ soli de Christo Domino etiam in sacris Litteris dicuntur (*I Petr.* II, 22) : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.*

(28) En tibi rursus Virginem Deiparam plane ab iis sejunctam, qui a Deo extorres utique ob primam originalem labem describuntur.

(29) Sicut superius (cap. 9) terram auctor dixerat parentem Adæ, quia hic e terra plasmatus fuit, eumdem in modum hic costam Adami, et qua formata est Eva, ipsius Evæ (adjutorii scilicet a Deo Adæ provisi) matrem appellat.

(30) Nempe sicut condita fuit Eva e membro Adæ.

τοῦτο τῆς νέας λαμβάνει δημιουργίας ὄργανον, ἵνα καὶ μετὰ λαμπρᾶς τῆς προσθήκης τὸ δάνειον ἀποδῷ, λέγω δὲ τὴν πλευράν· καὶ διὰ τοῦτο γεννᾶται ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ ἐμὸς Χριστὸς, οὐ τέλειος μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπερτελὴς, παρὰ τῆς ἄρτι γεννηθείσης τελείας, ὅσα φημὶ κατ' ἀνθρώπους, θεόπαιδος καὶ μητρὸς, ἥπερ ἐντεῦθεν μέλη Θεοῦ ἡμᾶς ἀπειργάσατο.

A accommodatum præsto esse poterat, quam Virgo, neque enim, ut ita dicam, e terra hæc fuit, quemadmodum præfati sumus, et præ omnibus creaturis perfectissima fuit. Hoc ergo Deus novæ creationis instrumentum assumit, quo illud etiam, quod ipse acceperat, costam videlicet, maxime cum fœnore redderet (31). Atque hinc novus Adam, Christus meus nascitur non solum perfectus, sed oppido et super perfectus ex ea, quæ perfecta (32) (quoad scilicet pro humana conditione licet) recens nata est, quæ Dei filia est et mater, quæque exinde nos Dei membra effecit.

ΙΒ'. Εἶεν. Ἅπασι μὲν οὖν τοῖς γενομένοις καὶ τὸ λεῖπον ἀκολουθεῖν ἀνάγκη, ἡ φθορὰ δηλαδὴ, ἄνευ μέντοιγε τῶν ἀσωμάτων, οἷς ὁ Ἱλάστης ὑποστήσας καὶ ταυτα, μὴ πρὸς τέλος ὁρᾷν ἐχαρίσατο, ἵν' ἡ πολυποίκιλος αὐτοῦ σοφία κἀντεῦθεν, οἶμαι, φανερωθῇ, ὅτι τῶν ὑπὸ γένεσιν ἔνια μὲν φθορὰν ἐπισπεύδειν, τῶν δ' αὐτῶν ἕτερα διαμένειν ἐδημιούργησεν ἄφθαρτα.

XV. Hæc hactenus dicta sint. Jam vero omnia quæcunque condita sunt, defectioni seu corruptioni necessario subjiciuntur, si incorporea tamen excipias, quibus Creator in ipsa eorum conditione B largitus est, ut nullum unquam finem attingerent; quod ideo factum puto, ut hinc quoque multiformis ipsius elucesceret sapientia, dum eorum, quæ ortum habuerunt, quædam ad corruptionem properarent, quædam vero ut perpetuo consisterent incorruptibilia condidit.

Τὴν πάναγνον δὲ, εἰ καὶ μηδενὶ τῶν γενητῶν τὴν τοιαύτην ἀνάγκην διαφυγεῖν ἐνῆν, πόθεν ἄν τις τούτῳ γε ὑποπίπτειν τῷ πάθει δοίη δικαίων, ἧς γενομένης, ἀληθὴς πᾶσιν ἀνάπλασις ἐπήνθησε καὶ ζωὴ, ἥπερ ὁ λόγος ἔδειξε φθάσα; Ὡς γὰρ οὐδενὸς τῶν οὐκ ἐπαινουμένων ἀνθρώποις δέδεικται κοινωνὸς, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ἁγιωτέρα μόνη, καὶ μόνην ἐχρῆν μὴ τοῖς ἄλλοις τῆς κοινῆς κοινωνεῖν δυσκληρίας· ἀλλ' ἔδει γ', ἐπεὶ τηλικαύτη γεγένηται μήτηρ οἱονεὶ γενέσεως καὶ πηγὴ, δι' ὃν εἴρηται λόγον, γένεσιν μόνον ἀεὶ τὸ κατ' αὐτὴν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· καθὰ καὶ ἄγγελοι, ὧν ὑπερτέρα καθίσταται, γέγονότες, ἀθάνατοι μένουσι καὶ φθορᾶς ἀνώτεροι.

Verum etiamsi nulla e creatis rebus huic se necessitati subducere posset; quomodo quispiam concesserit, huic malo innocentissimam quoque obnoxiam exstitisse Virginem (33), qua exoriente, quemadmodum jam ostensum est, vera creationis redingratio, ac vera vita omnibus effloruit? Nam quemadmodum prorsus exsors eorum omnium, quæ in hominibus non censentur laude digna (34), atque insuper sola ipsis angelis sanctior apparuit; sic etiam oportebat, ut sola communis reliquis omnibus miseriæ expers esset (35); atque hoc saltem ei debebatur, ut quoniam singulari ea conditione progenita est, ut veluti mater ac fons (qua superius diximus ratione) exsistentiæ omnium esset, sic ipsa in perpetuum, quamvis creata, exsistentia et esset et prædicaretur; non secus ac ipsi quoque angeli, iquos ipsa superexcedit, postquam semel facti sunt, immortales permanent, et corruptionis immunes.

C

Ιζ'. Ἀλλ' ὁ λόγος, ὅτι οὐχ οὕτως, ἵν' ἡλίου διαδειχθῇ τηλαυγέστερον ἡ τῆς Παρθένου μελαλειότης· ὅτι, τῆς ἐνύλου λαχοῦσα μοίρας, δῆλον δ' ἐξ ὧν τὸν

XVI. At ratio, quare hæc non ita se haberent, ejusmodi est, ut sole lucidius se prodat Virginis magnificentia. Nam corpoream naturam sortita (id

Aut Ballerini notæ.

(31) Plus semel apud Patres tum Græcos tum Latinos hæc sententia recurrit, nempe pro costa, Adæ subtracta, e qua mulier est ædificata, ipsi Adæ uberem fructam fuisse restitutionem, cum vicissim ex sola substantia mulieris, Mariæ videlicet, novus Adam ædificatus est.

D

(32) Ecce tibi Mariam, natam *perfectam*, cum reliquos omnes superius (cap. IX) auctor traduceret tanquam prolem imperfectam.

(33) Genties ac millies apud Patres hoc principium tanquam inconcussem reperies, existimandum non esse, Virginem Dei parum iismalis obnoxiam esse potuisse, ad quæ depellenda divinitus tanquam Filii sui cooperatrix prædestinata fuerat. Quod quantum in rem præsentem faciat, facile quisque intelligit.

(33) Aut debes affirmare peccatum originale non esse recensendum inter ea, quæ in hominibus laude carent, aut certe fateberis, hic disertissime affirmari, beatam Deiparam peccato originali obnoxiam non fuisse. Hic autem ad Mariam aperte translatum illud cernimus, quod de Christo Domino scripsit Apostolus (*Hebr.* IV, 15): *Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.*

(35) Summa hujus argumentationis est; Nihil omnino eorum, quæ in reliquis hominibus sunt vituperabilia, in Maria deprehensumt est; ergo Maria infaustæ hominum sortis pariceps esse non debuit, scilicet *corruptionis*, de qua hic sermo est. Idem argumentandi genus usurpatum vidimus a Paschasio Ratberto (vid. *Monit. ad Chartam donationis Ugonis de Summo*, n. 8, sup. pag. 10) ita arguente: ***Maria immunis fuit a peccato originis; ergo et a pœnis ejusdem peccati, partus scilicet doloribus immunis fuit.***

Quanquam vero Isidorus non ita disputet, ut demum concludat, Deiparam reipsa mori non debuisse, uti ex sequenti paragrapho apparet; non tamen illud inficiatur, quod hic loco principii posuit, ab ea scilicet abfuisse omnia quæcunque in hominibus laudabilia non censentur. Imo ratione stum ab Isidoro, tum ab aliis Patribus hac occasione excogitatæ, ut causam mortis beatæ Virginis aliquam assignent, evidenter ostendunt, immunitatem ejusdem ab omni plane peccato iisdem plenissime persuasam fuisse.

vero manifestum ex eo est, quod communem hominum conditionem in iis, quæ a reprehensione absunt, non aufugit) sublimiora tamen quam pura illa ac præcelsa natura, angelico scilicet, ipsa præstiterit. Si enim corruptioni nullo modo obnoxia fuisset, jam diversæ ab humana, ac immaterialis esse naturæ videri potuisset (36), neque tanta admiratione digna forent sublimissima illa, quæ innocentissima Virgo gessit.

A τῶν ἀνθρώπων ἀδιάβλητον οὐ διέφυγε νόμον, τῆς ἀμίγους καὶ ὑψηλῆς, λέγω δὲ τῶν ἀγγέλων, ὑψηλότερα διεπράξατο φύσεως· εἰ γὰρ καὶ φθορᾶς ἐδείκνυτο κρείττων, ἑτέρας ἄν εἶναι παρὰ τὸν ἄνθρωπον αὖλου δημιουργίας ἐδόκει· καὶ οὐκ ἂν ἦν οὕτω θαυμαστόν, τὰ ὑψηλὰ τῆς παναμώμου διειργασμένης ἐκεῖνα.

Quod si humus innocentissimæ illius corpus sacratissimum excepit, non ipsum tamen, sicut corpora nostra, absumpsit ; verum excepit illud quidem, utpote ex se ipsa compactum ; sed ut simul palam faceret, inter humana corpora peculiari illud excellentia præditum, et quam simillimum Dominico corpori fuisse, non diu apud se retinere illud potuit, quemadmodum latius in sermone de beatæ Dormitione jam ostendimus (37).

Εἰ δὲ τὸ παναγέστατον ὑποδεξαμένη γῆ τῆς πανάγνου σῶμα οὐκ ἀνήλωκεν, ὡς τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι μὲν παρ' αὐτῆς, διὰ τοῦτ' ἐδέξατο· ὅτι δ' ἵνα δείξῃ κρεῖττον ἢ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, καὶ οἷον καταπολὺ τῷ δεσποτικῷ ἐοικέναι σώματι, οὐ παρακατέχειν ἔσχεν ἐπιπολὺ, ὡς διεξοδικώτερον B ἐν τῷ περὶ τῆς κοιμήσεως τῆς μακαρίας δείκνυμεν λόγῳ.

Si quis porro hic contendat, corruptionem propterea Virgini tribuendam non esse, quia nempe corpus illius, secus ac de nostris corporibus fiat, corruptioni reipsa obnoxium non fuit, nos utique contradicentes non habebit (38).

Εἰ τοίνυν διὰ ταῦτα μὴ συγχωρεῖν τις ἐνταῦθα βούλεται τὴν φθοράν, λέγω δὲ, τῷ μὴ καθάπερ τὰ ἡμέτερα διεφθορέναι κἀκεῖνο, οὐκ ἀντιλέγοντας ἕξει καὶ ἡμᾶς.

XVII. Cæterum nomen corruptionis non illi tantummodo tribuitur, quæ corpora dissolvit, sed alteri quoque, quæ animas inficit. Et corporis quidem corruptio dici debet ordinis, quo ipsum continetur, disruptio, et in ea (elementa), e quibus constat, resolutio. Corruptio vero animæ fuerit abalienatio a Deo, et affectio contra naturam iis adhærens, quibus perfruendis nata non est ; et hoc, ut ita dicam, utrique mors est, compaginis C sibi consentaneæ dissolutio. Quandoquidem si invicem alio modo conferantur, haud inconcinne quispiam forte dixerit, contraria ratione mortem utrique obtingere. Quandoquidem, uti diximus, corpori mors est resolutio in elementare ac primum sui principium ; e converso autem mors animæ est ab eo, qui vere est principium primum, recessio.

ΙΖ'. Ἄλλως δὲ καὶ ἡ τῆς φθορᾶς προσωνυμία οὐκ ἐπὶ σωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ψυχῆς κατηγορεῖται. Καὶ σώματος μὲν ἡ τῆς συνεχούσης τάξεως διάλυσις, καὶ πρὸς ἐκεῖνα, ὅθεν συνέστηκεν, ἀναχώρησις· ψυχῇ δὲ τοῦτ' ἂν εἴη φθορὰ, ἡ θεοῦ ἀλλοτρίωσις, καὶ πρὸς ἃ μὴ πέφυκε παρὰ φύσιν οἰκείωσις· καὶ οἷον εἰπεῖν, τοῦθ' ἑκατέρῳ θάνατος, ἡ τῆς καταλλήλου διάζευξις ἁρμονίας, εἰ καὶ πρὸς ἄλληλα τρόπον ἕτερον, ὡς ἄν φαίη τις ἴσως, ἀκατάλληλος ἑκατέρῳ συμβέβηκεν ἡ τελευτή· ἐπείπερ, ὡς ἔφημεν, σώματι μὲν φθορὰ ἡ πρὸς τὴν στοιχειώδη καὶ πρώτην αὐτοῦ ἀρχὴν ἀνάλυσις, ψυχῇ δὲ θάνατος τούναντίον ἡ τῆς πρώτης ὄντως ἀρχῆς ἀπόστασις.

Porro, ratione habita hujus corruptionis quæ in anima consideratur, si quis alius, certe innocentissima illa corruptionem nullam admisit. Et sane nemo hominum exstitit, qui ab omni peccato prorsus integer fuerit, præter illum novum, inquam, hujus Beatæ Filium, qui solus (39), utpote D

Πλὴν κατὰ γε τὸν εἰρημένον τῆς φθορᾶς, ὃς ἐνθεωρεῖται τῇ ψυχῇ, λόγον, εἴπερ τις, ἡ πάναγνος φθορᾶς ἀνεπίδεκτος. Πάντη μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἁμαρτίας ἠστινοσοῦν ἄψαυστος γέγονεν, ἐκείνου δίχα, τὸν καινὸν φημι τῆς μακαρίας τόκον, ὃς μόνος οἷα θεάνθρωπος ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν,

Aut Ballerini notæ.

(36) En tibi rursum inculcatum, omnia quæ naturæ humanæ sunt propria, in Maria fuisse, excepto tamen peccato, adeo ut, servata proportione de Deipara illud valeat, quod de Christo solemne fuit celebrare, humanam eum naturam assumpsisse, non culpam.

(37) Ex his patet, hunc sermonem ab Isidoro, postquam alium in Deiparæ Dormitionem (quem inferius dabimus) jam conscripserat, habitum fuisse Id vero sedulo notandum est ; nam, ut suo loco videbimus, novum inde nobis præhebitur indicium, quo probetur, memoratam homiliam in Virginis Dormitionem recentioris alicujus Græculi opera ineptissime interpolatam fuisse.

(38) *Alios reperite est* inter Patres, qui ideo a morte Deiparam exemptam non fuisse affirmant, ne phantasiastis occasio negandi incarnationis Dominicæ veritatem præberetur. Hæc porro et alia hujusmodi (de quibus in Commentario) quæ Patres disputare solent de Deiparæ morte et conditione corporis ejus in sepulcro, manifesto ostendunt, ideo Patres alias atque alias causas, propter quas Deipara mortem gustaret, excogitasse, quia a communis omnium mortis causa, primæva scilicet culpa, eam alienam existimabant.

(39) I Petr. II, 22. En validissimum illud, ut putant, argumentum adversus immunitatem Deiparæ a labe originalis peccati : neque advertunt, eodem jure ea verba urgeri posse quo conficiatur, Deiperam *peccatum fecisse et dolum inventum esse*

οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸ μηδὲν ἁμαρτεῖν οὐδεὶς τῆς πανάγνου μᾶλλον τὴν πρὸς Χριστὸν ἐμφέρειαν φέρει· εἶδει γὰρ μεῖζον ἢ τινα τῶν ἁπάντων τὴν τεκοῦσαν ἀφομοιοῦσθαι τῷ ἐξ αὐτῆς· οὐκοῦν ἀνθρώπων μὲν πάντων ἡ πάναγνος, καὶ οὐδ' ὅσον λογίσασθαι, ἀνωμολόγηται καθαρωτέρα, καὶ διὰ τοῦτο μόνη πρὸς τούτους ἄφθαρτος πάντως.

Ἄγγελοι δὲ πάλαι μὲν ὅτι περιπίπτειν εἶχον τῇ κατὰ ψυχὴν προαποδοθείσῃ φθορᾷ, ὁ πάντων τῶν τῆς ἐκείνου μανίας ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκείνου μετειληφότων ἐπέκεινα Θεοῦ χωρισθεὶς δείκνυσιν ἐναργῶς ἀσώματος, ὃς ἐκ τῆς ἄνω καὶ φωτεινῆς ἀξίας, τὴν κάτω καὶ ζοφερὰν εἴληφε τάξιν· ὅτι δ' ἄτρεπτοι μένουσι νῦν, μετὰ τὸν ἀπόῤῥητον τῆς Παρθένου τόκον εὑρηκέναι πιστεύεται. Εἰ δ' ᾧ καὶ ἄγγελοι συνέπεσον, τούτου κρείττων ἡ πολυύμνητος πεφανέρωται, ἔτι δὲ καὶ ἀτρεψίαν παρέσχεν ἐκείνοις, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἀφθαρσίαν, καθ' ὃν φαμεν ἐπὶ ψυχῆς τῆς φθορᾶς λόγον· κἀκείνων ἄρα μακρῷ μέτρῳ βελτίων ἡ πάναγνος. καὶ τούτῳ γε ἀφθαροτέρα τῷ μέρει.

B Deus homo, *peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus.* Quod vero pertinet ad hanc ab omni pecoato immunitatem, nemo magis, quam innocentissima illa, similitudinem cum Christo gessit; oportebat enim, ut plus quam alius quilibet, Genito Genitrix assimilaretur. Merito igitur eadem illa innocentissima quibuslibet hominibus, quantum nec fari licet, purior prædicatur; ac proinde sola inter homines fuit plane incorrupta.

Quod autem pertinet ad angelos, jam vero in eam, quam superius innuimus, animæ corruptionem prolabi olim eos potuisse, luculenter sane ostendit alienatus a Deo spiritus ille (diabolus), cunctis insaniæ ipsius sociis et ex illo ac per illum mali consortibus supereminens, qui e superna ac splendida dignitate lapsus ad inferam ac tenebricosam sedem detrusus est. Quod vero nunc angeli immutabiles perseverent, id per ineffabilem Virginis partum assecuti putanti (40). Si ergo Virgo omni laude dignissima præstantior illo apparuit, quocum angeli lapsi sunt, insuper vero reliquis contulit immutabilitatem (ut sempe juxta ea, quæ de animæ corruptione præmissimus, sic eam incorruptibilitatem appellem), profecto etiam istis longe excellentior fuit innocentissima, et ex hac saltem parte fuit incorruptibilior (41).

Ant. Ballerini notæ.

in ore ipsius. At non ita Patrum nostrorum sapientia, non ita sensus matris Ecclesiæ. Ecce tibi duo illa invicem conjuncta: *Christus solus ab umni peccato prorsus integer fuit:* et paulo infra: *Sola Virgo Deipara fuit plane incorruptibilis, scilicet integra a peccato*: de hac enim corruptione sermo est. Imo ex eo quod SOLUS Christus prorsus integer fuerit a peccato, cernis auctorem concludere, Deiparam quoque SOLAM peccato cuivis inaccessam exsistere debuisse. Curnam? Propterea, inquit, quia maxima, quæ haberi protuit, cum Christo similitudo Deiparæ inesse debuit, proindeque hæc Christi Domini prærogativa potius quam a sui consortio Deiparam sanctam repellat, imo postulat ut ipsi (quantum eorum, quæ Dei simul et hominis propria sunt, particeps esse potest purus homo) fuerit communis, ac *soli* Deiparæ inter puros homines tributum id fuerit, quod *soli* Christo, qua Deus homo est, reservatur.

(40) Quod auctor dicit μετὰ τὸν ἀπόῤῥητον τῆς Παρθένου τόκον, vertendum, putavi, *per ineffabilem partum Virginis;* tum quia præpositio μετὰ saltem poetice pro eo usurpatur quod est Latine *propter*; tum quia, etiamsi velis vertere *post*, referri id non incommodo potest ad ordinem non quidem *temporis*, sed *causalitatis*. Iloc pacto proponitur hic nobis sententia, in quibusdam etiam catholicis scholis recepta, de gratia angelis intuitu meritorum Christi collata, non vero opinio nuspiam audita de angelis ante Christi Salvatoris adventum nondum in gratia firmatis.

(41) Cur, inquies, Isidorus, veluti sententiam suam coarctans, dicit *Deiparam* SALTEM EX HAC PARTE *incorruptibilem magis quam angelos fuisse?* Responsio petenda est e contextu, in quo videre licet doctrinam catholicis scholis communissimam. Sane quemadmodum scholæ *puritatem* attendunt per recessum a peccato; ita Isidorus cum animæ mortem ac corruptionem in peccato collocasset, *incorruptionem* definit per recessum in peccato. Hinc sicuti sanctus Thomas (I, dist. XVII, q. 2, art. 4, post resp. ad 3) ex eo principio concluserat:

C *Quia in beata Virgine fuit depuratio ab omni peccato, ideo pervenit ad summum puritatis*; sic Isidorus pronuntiavit (supr.): *Sola (Deipara) inter homines fuit plane incorruptibilis.* Porro si *summum puritatis, plane incorruptibile* constituitur in cujusvis peccati absentia, jam si plures sint qui omni peccato caruerint, profecto *ex hac parte* non potest esse alter altero purior aut incorruptibilior, cum absurde fingatur summum summo majus. Atqui sancti angeli nullo unquam peccato inquinati sunt; ergo, siquidem ratio solum habeatur actualis a peccato immunitatis, cum angeli quoque summum puritatis attigerint, concipi utique non potest quispiam purior angelis, sicut nec angelus angelo purior. Est tamen alia ratio, propter quam vel inter eos, qui nullo unquam peccati nævo infecti fuerint, alius alio purior esse et dici possit. Spectari enim potest recessus a peccato non modo quoad *actum*, sed etiam quoad *potentiam*. Et sic purior erit, qui a peccando remotior, atque in bono firmior exstiterit. Proinde S. Thomas (l. c.): *Augmentum puritatis est secundum recessum a contrario; et quia in beata Virgine fuit* D *depuratio ab omni peccato, ideo pervenit ad summum puritatis; sub Deo tamen, in quo non est aliqua potentia deficiendi, quæ est in qualibet creatura, quantum in se est.* Quod idem sic deinde repetit (1 dist. 44, q. 1, art. 3 ad 3): *Duritas intenditur per recessum a contrario: et ideo potest aliquid creatum inveniri, quo nihil purius esse possit in rebus creatis si nulla contagione peccati inquinatum sit: et talis fuit puritas beatæ Virginis, quæ a peccato originali et actuali immunis fuit. Fuit tamen sub Deo, in quantum erat in ea potentia ad peccandum.* Ergo siquidem profitendum sit, quod exploratissimum haberi debet, Deiparæ firmiorem, quam angelis, in bono stabilitatem a Deo collatam; ac proinde remotiorem ipsam, quam angelos, a contrahenda labe servatam fuisse; eo ipso habemus, cur purior ipsis angelis jure celebrari possit. Atqui hoc nimirum est, quod Isidorus contendit, atque ad id confiendum eo utitur argumento, immutabiliorem et

Omnibus igitur rationibus perpensis, laudatissima illa non modo incorruptibilis, quo diximus modo, prædicanda est, sed insuper angelicis quoque ordinibus hujus, quam meminimus, incorruptibilitatis fuit auctrix, quemadmodum præterea et rebus omnibus, de quibus dictum est, existentiæ causa exstitit.

A Πάσαις τοίνυν ψήφοις ἄφθαρτος ἡ πανύμνητος, ὃν εἰρήκαμεν τρόπον· καὶ σὺ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρσίας, ἣν ὁ λόγος ἔδειξεν, αἰτία τῷ νοητῷ φαίνεται διακόσμῳ, ὡς καὶ γενέσεως, οἷς ὑπὲρ τοῦτο δέδεικται πᾶσιν.

XVIII. Verum quo tandem quispiam nomine, ne quid nimis infra dignitatem fari videatur, sacratissimum hoc ac plane dignissimum, quod Deus efformaverit, germen compellare possit? Aut quibus eam laudibus undique exornemus, a qua tantis beneficiis cumulati sumus? Si ita vobis, fratres, quemadmodum certe et mihi, videtur, pro acceptis ab ea beneficiis simul cum angelis (nam et angelos hymnis purissimam illam celebraremihi certum est) divinum illum nuntium Deiparæ repetamus *Ave, gratia plena* [20], per quam omnis creatura gaudet; *Dominus tecum*, qui tibi adfuit et ante vitam, et cum genita es, et ante salutationem, et in illa et alio modo post illam (42). Pro beneficiis autem, quibus ab ea ditati snmus, nosmetipsos in ea servemus novitate, quam per regenerationem adepti sumus; neque enim alia re magis innocentissima illa delectatur. Quod utinam assequi mereamur, precibus intemeratissimæ atque immaculatæ Dei Filiæ, ad gloriam omnipotentis et sanctæ Trinitatis cui gloria debetur in sempiterna sæculorum sæcula. Amen.

IH'. Ἀλλὰ τί ἄν τις τὸ θεουργικώτατον τοῦτο προσειπὼν καὶ πλαστουργικώτατον, ὡς εἰπεῖν, γέννημα, μὴ πόρρω τοῦ πρὸς ἀξίαν δόξειε φράζειν; Ἔ τίνα ἄν τὸν σἰκότα πλέξαντες ἀποδοίημεν ἔπαινον. ὅθεν τοσαῦτα εὐηργετήθημεν; Ἀλλ' εἰ καὶ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ὥς γε κἀμοὶ συνδοκεῖ, ὑπὲρ μὲν τῶν ταύτης χαρίτων κοινῇ μετ' ἀγγέλων· πείθομαι γὰρ κἀκείνους τὴν πάναγνον συνυμνεῖν· τὸ θεῖον ἐκεῖνο μήB νυμα τῇ Θεοτόκῳ προσείπωμεν· Χαῖρε κεχαριτωμένη, δι' ἧς χαίρει πᾶσα ἡ κτίσις· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὅς σοι παρῆν καὶ πρὸ τοῦ βίου, καὶ γεννηθείσῃ, καὶ πρό γε τοῦ ἀσπασμοῦ, καὶ κατ' ἐκεῖνον δή, καὶ μετ' ἐκεῖνον τρόπον ἕτερον. Ἀνθ' ὧν δ' ἀπελαύσαμεν δωρεῶν ἐκεῖθεν, ἡμᾶς αὐτοὺς διασώσων μεν, οἷους διὰ τῆς ἀναγεννήσεως ἐνεύρησεν· οὗ μᾶλλον οὐδενὶ τῶν ἁπάντων ἡ πάναγνος χαίρει· οὗ καὶ τυχεῖν ἀξιωθείημεν λιταῖς τῆς παναχράντου καὶ ἀμωμήτου Θεόπαιδος εἰς δόξαν τῆς πανσθενοῦς καὶ ἁγίας Τριάδος, ᾗ πρέπει δόξα εἰς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SERMO II.

In ingressum immaculatissimæ Dominæ nostræ Dei Genitricis et semper virginis Mariæ ad Sancta sanctorum.

ΛΟΓΟΣ Β'.

C Εἰς τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἴσοδον τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

I. Quemadmodum si sacram mensam tunc solum adeundam quis arbitraretur, cum ea omnia, quæ tam sublimi mysterio consentanea sunt, accurate servare sibi videretur, nunquam, ut opinor, ad cœnam divinam accederet: (quomodo enim homo, qui neque si unam tantum diem vixerit [21], uti sacra oracula loquuntur, sine macula esse creditur, mundissimum illud terrenisque omnibus sublimius condigne attingere unquam videantur?) ita quisquis sermonem sibi præstituat efferre, qui purissima (43) illa et Dei Verbi Genitrice condignus sit, nihil enimvero a mutis piscibus distare videbitur. D

Α'. Καθάπερ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ εἰ τότε μόνον δεῖν τις ᾠετο προσιέναι, ἡνίκα ἄν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕψος ἑαυτὸν ἀκριβῶς συνορᾷ τὰ δέοντα σώζειν, οὐδέποτ' ἂν ἔγγιον, οἶμαι, τοῦ θείου γένοιτο δείπνου· ποῦ γὰρ ἄνθρωπος, ὅς, οὐδ' εἰ μίαν βεβιωκὼς ἡμέραν εἴη, ὡς τὰ θεῖά φησι λόγια, ῥύπου μένειν ἔξω πεπίστευται, προσομιλεῖν ἄν τοτε πρὸς ἀξίαν φανείη τῷ παναχράντῳ ἐκείνῳ καὶ περιπεζίου παντὸς ἀνωτέρῳ; οὕτως ὁ τὴν ἀξίαν ἀποδοῦναι φωνὴν τῇ παναμώμῳ ζητῶν καὶ μητρὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῶν ἀλάλων ἰχθύων οὐδὲν ἄρα διοίσει· ἀλλ' ὥσπερ τῷ γαληνῷ τοῦ Σωτῆρος τεθαῤῥηκότες, τῆς ἀποῤῥήτου

[20] Luc. I, 28. [21] Job XIV, 4, sec. LXX.

Ant. Ballerini notæ.

incorruptibiliorem angelis eam esse existimandam, quæ angelorum incorruptibilitatis atque firmitatis auctrix exstiterit. Non ergo Isidorus suam sententiam ita coarctat, ut in aliquo angelis cessisse Mariam significet. Interim cum ex dictis plane absurdum sit, angelis puritatis summum adeptis posse eum puriorem prædicari, qui ne eam quidem summitatem attigerit, quæ in *immunitate actuali* a peccato constitit; cumque Deipara Virgo non unius quidem aut alterius, sed omnium Patrum consensu tanquam cunctis virtutibus puri*tate antece*llens celebretur; eo ipse universam Ecclesiæ traditionem omnimodæ Virginis immunitati a quovis peccato suffragantem habemus.

(42) Palam est, auctorem significare voluisse, Deum nunquam cum Maria non fuisse: quod expressum putat in illo Evangeli, *Dominus tecum*. At hæc quoque sententia, ut alias vidimus, necessario postulat, ne ipsum vitæ initium in Maria alienum a Deo existimetur. Adeo se ubique sponte prodit hæc Patrum mentibus alte infixa Doctrina!

(43) Vide morem in Ecclesia receptum, ut Maria antonemastice τῆς παναμώμου, *omni macula carentis*, nomine indigitaretur.

γευόμεθα διαίτης ἐκείνης, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ἵν' ὅτι ῥύπος εἰδότες ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ καθαγνισθῶμεν, τὸν ἴσον δὴ τρόπον κἀπὶ τῆς μακαρίας λογιστέον Παρθένου· καὶ διὰ τοῦτο ταύτῃ προσλαλητέον εἰς δύναμιν, ὡς ἂν δι' ὧν αὐτὴν προσυμνοῦμεν, ὧν εἴργασται παραδόξων μεμνημένοι πραγμάτων, ἁγιασμὸν καὶ κηλῖδος ἀποφερώμεθα ἔκπλυσιν.

A Verum sicut affabili Salvatoris benignitate confisi, inenarrabilem illum cibum degustamus, idque ea maxime de causa, ut a maculis, quarum conscii nobis sumus, per communionem emundemur; eumdem in modum et de beata Virgine existimandum est; ac propterea sermo pro viribus instituendus de ipsa est, ut cum mirabilia, quæ gessit, commemoraverimus, per hæc eadem, propter quæ laudes ejus celebramus, ipsi sanctificationem et maculârum ablutionem consequamur.

Β'. Ἔστι μὲν οὖν οὐδ' ἂν ἓν τῶν κατ' αὐτὴν, οὐδὲν, ὃ μὴ μόρφωσιν ἐντίθησιν ἁγιαστικὴν, ᾧ λόγος ταῦτα λογίζεσθαι, οὐδενὸς δ' ἧττον καὶ ἡ εἰς τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια εἴσοδος· ὃ τῷ νῦν παραστὰν, ἐκ τούτου γ' εὐθὺς, ὃ καλεῖται χαρίζεται, ᾧ προὔργου περιελίττειν ἔνδον αὐτό· περὶ οὗ καὶ νῦν ἡμῖν εἰπεῖν εἴη κεκινημένοις καὶ νοῦ, ἅμα καὶ γλῶτταν ἁγιασθῆναι, καί τι κατάλληλον φθέγξασθαι τῇ τούτου προσωνυμίᾳ, ἀλλὰ μὴ τῷ ὕψει παντάπασιν ἀπᾷδον τῆς παναχράντου, εἰ καὶ τοῦ πρὸς ἀξίαν, ὃ πάντως ἔσται, ἀποδεῖν συμβαίη τῷ λόγῳ.

B II. Cæterum cum eorum, quæ ad ipsam spectant, nihil omnino sit, quod, si mente diligenter volvatur, formam sanctificatricem contemplanti non ingerat (44) : tum vero nihilominus id ipsum præstat et ingressus ejus in Sancta sanctorum. Hoc siquidem mysterium animo obversans, continuo id, quod nomine præsefert, largitur iis omnibus, qui illud idem penitius introspiciendi fuerint studiosi. De quo cum impræsentiarum quoque dicere aggrediamur, utinam nobis contingat, ut mente simul sanctificemur et lingua, et aliquid. quod ejusdem mysterii nomenclaturæ respondeat, aut saltem quod ab immaculatissimæ illius (45) celsitudine nimis non abhorreat, effari possimus ; quamvis, quod certissime fiet, ab eo quod dignitas rei postulat, futurum sit, ut sermo longissime abscedat !

Γ'. Ἅγια τοίνυν Ἁγίων πρὶν μὲν ὁ νεὼς δικαίως ἐκεῖνος ὁμνεῖτο, ὅς καὶ κιβωτὸν ἔφερε καὶ πλάκας, καὶ τὰ σεμνὰ πάντα ἐκεῖνα Μωσέως τρόπαια καὶ μαρτύρια, ἐν ᾧ καὶ τοῖς προσιοῦσιν ἡ κάθαρσις, καὶ τῶν πάλαι θαυμαρτουγιῶν παραδόξων ἔκθεσίς τε καὶ διασάφησις ἐτελεῖτο· καὶ ἦν οὐδὲν ἀληθῶς ἕτερον, ὧν γῆς περιεῖχε κύκλος, τοῦ θείου μᾶλλον ἐκείνου τεμένους ἁγιαστικὴν ἕξιν ἢ κλῆσιν αὐχοῦν. C

III. *Sancti* itaque *sanctorum* nomine prius quidem merito sacrarium illud celebrabatur, quod et arcam et (legis) tabulas, et omnia illa veneranda Moysis tropæa ac testimonia (46) continebat: in quo et emundatio parabatur accedentibus, ac veluti ob oculos ponebantur et, prope dixerim, enarrabantur admiranda illa prodigia, quæ olim perpetrata fuerant. Et profecto, ex omnibus quæ terræ ambitu continebantur, nil aliud reperire erat quod præ divino illo sacrario sanctificandi vi, aut *sancti* appellatione gloriari posset.

Ὥσπερ δὲ λυχνιαῖον μὲν φῶς, σφόδρα φωτεινὸν καὶ χρηστὸν, ἕως ἂν τὸ λειτουργικὸν ὁμοῦ καὶ ἄρκον τῆς ἡμέρας καλύπτεται σκεῦος, τοῦ δὲ μεγάλου προκύψαντος φωστῆρος περιττή τε ἡ φωτοποιὸς ἐκείνη δαπάνη καὶ μικροῦ λόγου πάντως ἀξία τῷ ὑπερπλήρει τῆς ἡλιανῆς ἀκτῖνος· οὕτως Ἅγια ἁγίων ὁ χῶρος, ὃς τοῦτ' ἤκουεν, ἐκεῖνος νῦν ἐκρύβη τε καὶ χρῆσιν οὐδενὶ παρέχων ἀπέσβη, ὅτιπερ Ἅγια ἁγίων ἕτερος ἐκείνου μακρῷ παναγέστερος οἶκος ἀνηγέρθη τε καὶ ἀπήστραψεν, ἡ πάναγνος, φημὶ, καὶ φωτοειδεστάτη Θεοῦ νύμφη.

Verum quemadmodum lumen lucernæ valde fulgidum quidem atque utile existimatur, quousque vas illud delitescit, quod diem præstat simul et inchoat ; magno autem luminari exoriente, jam propter radii solaris exuberantiam supervacanea prorsus nec digna, cujus vel minima habeatur ratio, est lampadis impensa : ita Sancta sanctorum, locus scilicet qui hoc nomine appellabatur, nunc et ab oculis sublatus est ac deletus, utpote nullum cuipiam commodum amplius conferens, postquam alia domus, quæ vere *Sancta sanctorum* dicenda, priori illa longe sanctior excitata est et refulsit, purissima scilicet ac lucidissima Dei sponsa.

Δ'. Ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ποώην Ἅγια ἁγίων, ἐγὼ

IV. Quinimo priora illa *Sancta sanctorum* hanc

Ant. Ballerini notæ.

(44) Et hæc propositio postulat ut Virgo ab originali labe immunis prædicetur. Quomodo enim Mariæ conceptionem recogitanti animo sanctum quidpiam obversaretur, si in peccato concepta fingitur ?

(45) En tibi rursus Mariam antonomastice τῆς παναχράντου, *immaculatissimæ*, appellatione indicatam. Hinc evincitur, commune id inter fideles fuisse.

(46) Testimonia scilicet, quæ in mentem revocabant, ac veluti oculis objiciebant miracula olim a Deo patrata, cujusmodi erant *vasculum mannæ*, *tabulæ legis*, *virga Aaron*, *ipsa arca*, in qua hæc continebantur. Qua de re Exod. XVI, 32 : *Implegomor ex eo* (*manna*), *et custodiatur in futuras retro generationes : ut noverint panem, quo alui vos in solitudine, quando educti estis de terra Ægypti.* Et Deut. XXXI, 26 : *Tollite, librum istum et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri, ut sit ibi contra te in testimonium.* Et Num. XVII, 10 : *Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium filiorum Israel.*

appellationem, ut ego quidem arbitror, ideo receperunt, quod sedem posterioribus hisce Sanctis sanctorum præbitura erant, quæ sin minus tempore at certe ratione sanctitatis et dignitatis illis, quantum nec mente assequi licet, antecellunt : non secus nempe ac si quis solis nomine non incongrue globum vocet propter lucem solarem futuram, vel si domus quæpiam propter regem, qui in ea habitaturus est, etiam prius quam id contingat, *regia* appelletur. Et quemadmodum luminis, quod-arte comparatur, exigua quædam cum magno illo et inexhausto lumine similitudo effecit, ut huic quoque eadem tribueretur (luminis) denominatio, atque ipsum hoc nomine ideo vocavimus, quia prius illud cognovimus ; eadem prorsus ratione ut vetera illa *Sancta sanctorum* sic appellarentur, nova hæc præstiterunt *Sancta sanctorum*, ista, inquam, puella, quæ nunc nostræ sanctificationis est auctrix.

A νομίζω, διὰ τοῦτ' ἔσχε τὴν πρόσρησιν ταύτην, ὅτι τὰ δεύτερα δὴ ταῦτα Ἅγια ἁγίων, ἃ καὶ εἰ τοῦτο (47) τῷ χρόνῳ, ἀλλ' εἰς ἁγιότητος καὶ λόγον ἀξίας, οὐδ' ἔστι λογίσασθαι τὸ πρεσβεῖον, εἰσοικίσασθαι ἔμελλεν· ὥσπερ ἄν εἴ τις τὸν δίσκον διὰ τὸ μέλλον φῶς ἥλιον οὐκ ἀπεικότως προσεῖπεν, ἢ βασίλεια διὰ τὸν οἰκουργήσοντα βασιλέα, καὶ πρὶν τοῦτο γενέσθαι· καὶ καθάπερ, οἶμαι, τῷ τεχνητῷ τούτῳ φωτὶ ἡ μικρὰ πρὸς τὸ μέγα καὶ ἀδάπανον ὁμοιότης, της, τοῦθ' ὃ νῦν προσαγορεύεσθαι δέδωκε, κἀκεῖνο πρότερον ἐγνωκότες, εἰς τοιαύτην καὶ τοῦτο κεκλήκαμεν ἐπωνυμίαν· τὸν ἴσον ἆρα τρόπον τὰ νέα Ἅγια ἁγίων, ἡ νῦν ἡμᾶς ἁγιάσασα λέγω κόρη, τὰ πάλαι Ἅγια ἁγίων οὕτω φωνεῖσθαι πεποίηκε.

V. Et sane recentiora hæc Sancta sanctorum nova quadam ratione veteribus illis sunt antiquiora. Neque enim illa sortita fuissent, ut hoc nomine vocarentur, nisi is, qui a longe res futuras prospiciebat, ob oculos posteriora hæc habuisset, propter quæ illis quoque et exstrui, et sanctificandi vi pollere, et quæ inde orta est appellatio contigit, non secus ac si urbs quædam a conditore suo nomen reportet. Idcirco enim, sicut dictum est, et exstructa illa fuerunt, et appellata sunt *Sancta sanctorum*, quod ad eam excipiendam, quæ jure merito hoc nomine essent exornanda (48), prædestinata fuerant.

B Ε'. Καὶ ἦν δήπουθεν τὰ πρόσφατα Ἅγια ἁγίων καινόν τινα τρόπον τῶν πρεσβυτέρων ἀρχαιότερα· ἐπεὶ οὐδέποτ' ἂν τοῦτ' εἶχον κληθῆναι ἐκεῖνα, εἰ μὴ τοῖς τὰ πόῤῥω βλέπουσιν ὀφθαλμοῖς τὰ ὕστερα ταῦτα προὐτέθη πρὸ ὀφθαλμῶν, δι' ἃ καὶ τὸ φανῆναι καὶ ἁγιάζειν ἐκείνοις, καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσηγορία, καθάπερ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ κτίσαντος εἰληφυῖα· διὰ τοῦτο γὰρ, ἥπερ εἴρηται, καὶ κατεσκεύαστο καὶ ἦκουσεν Ἅγια ἁγίων ἐκεῖνα, ὅτι διαναπαύσειν προώριστο τὸν τοῦτ' ἀξίως ἀκούσοντα.

VI. Sed insuper, quemadmodum Deus, antequam hominem conderet, propter hominem fecit cœlum et terram, et quotquot sunt res visibiles : ad eumdem modum oportebat, ut propter novam hanc creaturam (49), propter hunc hominem angelis præcellentem (sc. Mariam) domicilium quoddam prioribus nobilius conderetur. Exstruitur itaque, et appellationem illam, a sanctitate nempe ductam, quam nulla res alia ex iis, quæ factæ prius fuerant, adepta erat, propterea quod nulla inter ædes (50), quæ conditæ olim fuerant, sanctificationis officinam (51) in se recipere meruerat, hanc, inquam, appellationem propter hominem hunc sanctissimum, propter vas illud prorsus immaculatum, urnam purissimam, ditissimum ac mundissimum cimelium, undequaque innocentissimam (52) Dei Verbi matrem, sacrum illud templum sortitum est.

C Ϛ'. Ἄλλως τε δὲ καθάπερ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ὅσα τῶν ὁρωμένων, πρὶν ἄνθρωπον εἶναι, διὰ τὸν ἄνθρωπον πεποίηκεν ὁ Θεός· τὸν αὐτὸν ἔδει τρόπον καὶ διὰ τὸ καινὸν δημιούργημα τοῦτο, τὸν ὑπὲρ νέας ἄνθρωπον, κρεῖττόν τι τῶν προτέρων οἰκητήριον δημιουργηθῆναι· Γίνεται τοίνυν· καὶ ἧς οὐδέν τι τῶν προγεγονότων τετύχηκε προσηγορίας, τὴν ἐξ ἁγιωσύνης λέγω, ἐπεὶ οὐδεὶς ἱκανῶς εἶχε τῶν πάλαι ἐργαστήριον ἁγιωσύνης κεκληρωκέναι, ταύτης ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος τυγχάνει σηκὸς διὰ τὸν ἁγιώτατον ἄνθρωπον, τὸ πανάχραντον σκεῦος, τὸ παναμώμητον ἄγγος, τὸ μέγα καὶ ἀκηλίδωτον κειμήλιον, τὴν πανυπέραγνον τοῦ Θεοῦ Λόγου μητέρα.

Ant. Ballerini notæ.

(47) Ita codex : emendationem qua locus iste indigere videtur, sapientiorum judicio permittere malui. Suspicio subire posset, excidisse particulam μὴ.

(48) Quanto magis hæc, et alia ejusmodi per orationis decursum, Deiparæ sanctitatem exaltant, adeo ut nihil sanctius in creatis excogitari posse suadeant ; eo longius suspicionem labis, qua nihil est sanctitati infensius, ab eadem Deipara sanctissima removere debent.

(49) Quod Virgo Deipara appelletur *nova creatura*, pluries id apud Patres occurrit. Orationis autem consequentia hic plane postulat, ut *conditio creaturæ* non aliter de Maria, ac paulo ante *de primo homine*, accipiatur. De prima ergo Mariæ creatione intelligenda hæc sunt. A prima igitur sui creatione Maria prædicatur uti opus plane eximium, atque angelicis ipsis spiritibus præcellens.

(50) Illud nempe οὐδεὶς retuli ad sequens σηκός.

(51) Notum est, Mariam sæpe a Patribus appellari ἐργαστήριον (*officinam*), propterea quod in sinu ejusdem purissimo Deus incarnationis mysterium, unde omnis sanctificatio est et salus, operatus est.

(52) Vide studium plane singulare celebrandi *Deiparæ puritatem ;* vide brevissima verborum periodo Deiparam prædicatam uti πανάχραντον, παναμώμητον, ἀκηλίδωτον, πανυπέραγνον. Et facilis qui-

Ζ'. Ὁ πάλαι μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ὅτι, προφητικῶς εἰπεῖν, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, διὰ τοῦτο καὶ κοινὴν τοῖς ἀλόγοις ἔλαχεν οἴκησιν· εἶχον γὰρ ὅ τε ἄνθρωπος καὶ τὰ ἄλογα κοινὸν οἰκίας ἔδαφος τὴν γῆν· καὶ ἦν οὐδέν τι τῶν οἰκημάτων, ὅπερ ἀκάγκῃ μόνῳ μὲν προσῆκεν ἀνθρώπῳ, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ζώων ἀπεῖργεν εἰς κοινωνίαν· εἰ γὰρ καὶ εἰς ἀνθρώπους ᾐπιδιδόντας ἤδη νοῦς εἰσῄει, νέμειν τι καὶ Θεῷ τῶν κοινων ὑψηλότερον ἐνδιαιτημάτων, ἀλλὰ διὰ τὸν μέγιστον τοῦτὸν νεὼν Θεὸς τὰ τοιαῦτα προμελετᾷν παρεσκεύαζε· τοῦτο γὰρ Θεοῦ νόμος, ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων τοῖς ὑψηλοῖς ἐντυγχάνειν ἀνθρώπους οἰκονομεῖν· καὶ τούτου σαφὴς ἀπόδειξις ὁ παλαιὸς νόμος οἷος ἦν πάλαι, καὶ οἷα τὰ καινὰ τοῦ Σωτῆρος παραγγέλματα· ἐπεὶ δὲ οὐχ ὁ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἥττων γεγένηται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅ γε καὶ βασιλικῷ τῷ πήχει τοὺς ἀὐλους ἐξαίρων, ἀκολούθως ἄρα καὶ ὁ θεῖος ἐκεῖνος οἶκος, τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων ὑπέρτερος, καὶ μὴ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἀνεφγμένος τῷ βουλομένῳ παντὶ, ἀλλὰ προσήκων ὄντως τῷ οἰκήσοντι προδεδόμηται· ὃς, ἵνα τοῦτο δείξῃ, μόνον δικαίως ὡς ἑαυτοῦ δεσπότην, τὴν θεόνυμφον λέγω βασιλίδα, ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις ὑπεδέξατο, τοὶς δὲ λοιποῖς ἔμενεν ἄβατος.

A VII. Et re sane vera, quoniam vetus homo, ut cum Propheta loquar, *comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis* [23] ; propterea habitationem quoque communem cum brutis accepit. Communem enim ad habitandum locum et homo et bruta terram habuerunt, neque ullum domicilium fuit, quod necessario solis hominibus servaretur, ac reliqua animantia a cohabitatione excluderet. Etsi enim hominibus jam multiplicatis in mentem venerat, merito locum aliquem communibus domiciliis nobiliorem Deo tribuendum esse; at hæc in consiliis divinis prorsus tanquam præludia quædam et adumbrationes templi hujus omnium maximi parabantur. Hanc enim Deus servat legem, ut homines a minimis ad sublimia B ducantur; cujus œconomiæ luculentum argumentum prostat consideranti, cujusmodi olim vetus lex fuerit, cujusmodi autem sint nova Salvatoris præcepta. Quoniam vero natus est homo, non ille quidem qui *paulo minor esset ab angelis* [23], sed qui incorporeas substantias longissime superabat ; congruenter domus illa divina, omnibus, quæ super terram essent, nobilior, in antecessum exstructa est, neque, ut aliæ domus solent, cuique ingredi volenti patuit, sed ei, qui habitaturus in ipsa erat, singulariter est reservata. Quod quidem ut ipsa ostenderet, eum solum, tanquam sui dominum, reginam scilicet Deo desponsatam, in penetralia sua recipit, reliquis vero inaccessa permansit.

Η'. Ὥσπερ γὰρ οὐ κατὰ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ ὑπερφυέστατος οὗτος καὶ θεουργικώτατος ἄνθρωπος τὴν δίαιταν ἔσχεν (ἄγγελος γὰρ ἦν οὐρανόθεν λειτουργῶν τῇ Παρθένῳ τὴν ἀπόῤῥητον ἐκείνην τροφήν)· οὕτω καὶ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀγγελικὴν εἶπεν ἄν τις ἑστίαν, ἢ οὐρανίαν, ἢ θείαν ἄλλην καὶ ὑψηλὴν, καὶ γῆς αὐτῆς οὐχ ἁπτομένην, εἴγε ἐνῆν, ὁ σώζων ἠνάγκαζε λόγος ἀπολαβεῖν· ὡς γὰρ ἔγωγε καὶ τοῦτο νομίζω, οὐκ ἄν χοϊκῶν ἐδέησε τῇ Παρθένῳ τοκέων, ἢ γῆς, ὡς ἐδάφει ταύτῃ χρήσασθαι καὶ περιπάτῳ, ἢ ὀτουοῦν, ὧν χοῦς ποικίλως διαμορφοῖ τὲ καὶ χρώννυσιν. ἀλλ' ἄνωθεν ἄν, εἴπερ εἰδέναι ἔδει, τὴν ταύτης ἐγνώκειμεν γέννησίν τε καὶ οἴκησιν, κατ' ἀγγέλους δημιουργηθείσης, ἢ δήπουθεν ὑπὲρ τούτους,

C VIII. Et sane quemadmodum homo iste supra naturæ modum excellentissimus et factura plane divina (53), non communi hominum more victum recipiebat (nam angelus e cœlo ineffabile illud alimentum Virgini ministrabat) ; sic sana ratio exigebat, ut aliam præter consuetudinem reliquorum hominum, sublimemque, angelicam quispiam dixerit, et cœlestem et divinam ac terræ, siquidem fieri posset, minime attiguam, sedem sortiretur, Nam, ut mea in hoc quoque habet opinio, haud opus habuisset Virgo terrenis parentibus, aut terra quam pedibus calcaret ambulando, aut quavis alia e rebus, quæ e terra formantur et adornantur : sed siquidem inquirendum de hoc esset, facile nobis

[23] Psal. XLVIII, 13 et 21. [24] Psal. VIII, 7.

Ant Bellerini notæ

dem dabo, perperam eum agere, qui ex quolibet D epitheto puritatem denotante, cujusmodi plura Græci habent, privilegium Immaculatæ Conceptionis evincere contendat ; qua de re in Commentario. At 1° studium tot ejusmodi epitheta accumulandi hoc saltem ostendit, de Virginis puritate Patres altissime sensisse ; 2° Si unica quispiam voce puritatem efferre vellet, quæ originalem quoque labem excludat, nunquid significantius aliud ac τῆς, πανυπεράγνου vocabulum adhiberet ? Jam enim ὑπέραγνον cum dicis puritatem innuis quæ adeo superemineat, ut ei addi quidquam posse minime videatur. Adhibitam ergo vocem πανυπέραγνον fatebimur, quo puritas et intensive et extensive summa innueretur.

(53) Deiparæ magnalia dupliciter auctor commendans, eam vocat ὑπερφυέστατον καὶ θεουργικώτατον ἄνθρωπον. Atqui 1° si Deipara naturæ ordinem prætergreditur, neque qualicunque modo, sed immenso, ut ita dicam, intervallo ita prætergreditur, ut merito dicatur ἄνθρωπος ὑπερφυέστατος ; non ergo recte illi agunt, qui ad communem conditionem spectantia in Mariam, non secus ac in reliquos, transferunt ; ac proinde Patrum vestigiis institisse patet Ecclesiam, cum Deiparæ Conceptionem immaculatam religioso cultu concelebrans, facto ipso edocet, Scripturarum oracula, quæ de universi hmani generis lapsu legimus, non necessario ad Mariam spectare.

2° Si opus divinum est Deipara, neque opus qualecunque, sed quod maxime dignum divinis manibus censeatur, ac proinde merito θεουργικώτατος appelletur ; excellentissimis ergo prærogativis in ipsa sui formatione ditata est. Alienum igitur est, ut Deo invisa, ac peccati fœditate turpis exorta cogitetur.

appareret, et cœlestem ejus originem et cœlum propriam ejusdem esse sedem,utpote quæ angelica conditione (54),imo supra angelicam conditionem creata sit.Nisi quod ejusmodi opus erat œconomia, quæ simul salutaris foret, et nullum vanis deliramentis locum relinqueret. Etenim etiam Salvator humanam naturam propter me assumere voluit ; haud par autem fuisset ejusmodi formam in cœlis induere. Præterea, adversus eos qui prave dogmatizaturi erant illum non reipsa factum fuisse hominem,invictum exhibebat argumentum,illam nempe Virginem, quæ eum genuit. Manifeste enim ipsa terrena apparebat, quippe e terrenis parentibus et ex eo limo exorta,qui vel hanc innocentissimam terrenum fœtum esse evidentissime proclamabat. E quo quidem limo haudquaquam evolavit ; sed non secus ac cæteri ejusdem naturæ homines, hisce, ut ita dicam, compedibus ad hæc infima constricta tenebatur.

A εἴ γε μὴ τρόπος οὗτος ἐπραγματεύετο σωτήριός τε ὁμοῦ καὶ κενῶν ἅληπτος ληρημάτων, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ εἵλετο δι' ἐμὲ γενέσθαι, ἄνω δὲ οὐκ ἐνῆν τὴν τοιαύτην ἀναλαβέσθαι μορφήν· καὶ ὅτι τοῖς, μὴ ὅτι τοῦτ' ἐγεγόνει, κακῶς δογματίσασιν, οὐκ ἀσθενῆ τὴν Παρθένον πεποίηκεν ἔλεγχον, ἣ τοῦτον ἔτεκε. Σαφὴς δ' αὕτη πηλὸς, ὡς ἐκ γηΐνων φῦσα, καὶ τοῦ χοὸς, οἰκεῖον εἶναι καὶ τὴν Πάναγνον κύημα, τρανότατα διακωδωνοῦντος, οὗπερ ἥκιστα πέπτη (55), ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὁμοφυεῖς ταῖς ἐκεῖθεν, ὡς εἰπεῖνς, εἶκε πέδαις τοῖς κάτω προσγειτονοῦσα.

IX. Quoniam itaque hisce de causis non expediebat,ut Virgo sublimiorem longe a terris obtineret sedem,qua si quispiam angelorum,certe beata illa dignissima erat (56); saltem ut ædes vel ipsis regalibus nobiliores, nimirum *Sancta sanctorum*, seorsim a terrenis et cognatis incoleret,Deus æquissimum judicavit. Atque intra sacrarium illud divinum, utpote soli illi innocentissimæ conveniens, propter quam et *Sancti sanctorum* appellationem, et virtutem huic nomini congruam, uti ostensum jam est, acceperat, mansisset ea utique, ut ego quidem arbitror,ad alterum usque ac finalem ejusdem in cœlos ingressum. Verum, ut et viam nobis ostenderet, *quam*, juxta divini Pauli vocem, *initiavit in introitu Sanctorum* in nomine Jesu[14] ; tum etiam ut reliquam quoque terram atque aerem præmundaret, quæ Dominus paulo post utique per ipsam perfectius sanctificaturus erat : hæc enim, quemadmodum diximus, divina est œconomia, ut a simplicioribus gradus fiat ad perfectiora ; tum denique ut obsignatus hic liber (57) traderetur Josepho illi venerando ac librum legendi gnaro,qui in sacris penetralibus morari non poterat,et mysticum tamen illud et ineffabile volumen interpretari debuit ; hisce de causis et e templo illo ipsa egressa est, et semet Conditoris incomprehensibilis templo (o rem plane admirandam !) præstitit. Quamobrem non modo appellatio *Sancti sanctorum*, sed et si quæ alia veneratione dignior occurreret

B Θ'· Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἦν διὰ ταῦτα τῆς ὑπὲρ γῆν τυχεῖν κληρουχίας, ἥς, εἴπερ τις τῶν ἀγγέλων, ἡ μακαρία δικαιοτάτη, ἀπό γε τῶν περιγείων καὶ συγγενῶν τὰ τῶν ἀνακτόρων οἰκεῖν ὑψηλότερα τὴν Παρθένον, τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων φημὶ, ὁ Θεὸς ἐδίκαίωσεν· ἔμεινε δ' ἄν, οἶμαι, μέχρι τῆς ἄλλης καὶ τελευταίας αὐτῆς πρὸς οὐρανοὺς εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ ἔνδον τεμένους, ἅτε δὴ μόνῃ τῇ Πανάγνῳ πρέποντος ἐκείνου, δι' ἣν καὶ κλῆσιν εἴληχεν ἐκείνην καὶ τὴν φερώνυμον ἐνέργειαν, ἥπερ ὁ λόγος ἔδειξεν. Ἀλλ' ἵνα καὶ ὁδὸν ἡμῖν ὑποδείξῃ, ἣν ἐνεκαίνισεν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Ἁγίων ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ. Παύλου τοῦτο τοῦ θείου φωνὴ, ἔτι δὲ καὶ γῆν ἄλλην καὶ ἀέρα ἀροκαθαγνίσῃ, ἃ δήπουθεν μετὰ μικρὸν ὁ Δεσπότης δι' αὐτῆς ἔμελλε τελεώτερον ἁγιάσειν, οὕτος δὲ, καθά C μοι εἴρηται, θεῖος νόμος, ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων χωρεῖν ἐπὶ τὰ τελεώτερα, καὶ ἵν' Ἰωσὴφ, τῷ σεμνῷ ἐκείνῳ καὶ εἰς πεῖραν ἥκοντι γραμμάτων, τὸ ἐφραγισμένον δὴ τοῦτο ἐγχειρισθῆναι βιβλίον, ὃς, οὔτ' ἦν κανὸς τοῖς ἀδύτοις ἐνδιατρίβειν, καὶ εἶχεν ἄλλως τὸ μυστικὸν ἐξηγεῖσθαι καὶ ἀπόῤῥητον ἐκεῖνο βιβλίον· διὰ ταῦτα καὶ τοῦ νεὼ μὲν ἐξῆλθεν ἐκείνου, ναὸν δ' ἑαυτὴν, ὦ ξένον θαῦμα ! τοῦ ἀχωρήτου Δημιουργοῦ κατεσκεύασεν· οὐ χάριν οὐχ Ἁγία ἁγίων μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴ τι τούτων αἰδοῦς ἀξιώτερον, τῶν εὐλόγων ἂν εἴη τό ἀνέκφραστον τοῦτο καλεῖν Θεοῦ κατοικητήριον.

Quamobrem non modo appellatio *Sancti sanctorum*, sed et si quæ alia veneratione dignior occurreret

[14] Hebr. x, 19, 20.

Ant Bellerini notæ.

(54) Jam alias auctor disputaverat (Orat. in Nativ. Dei., § 8, sup. pag. 222), Virginem Deiparam non e terra, sed e cœlo oriundam fateri oportere. Nunc vero disertius affirmat, eamdem non alia, atque angelos, conditione fuisse creatam (κατ' ἀγγέλους δημιουργηθείσης). Porro res ipsa et contextus aperte clamant,id de Deiparæ anima intelligendum esse. Ergo ad animam Mariæ pertinet, quod de angelis traditur, divina scilicet gratia et charitate exornatos divinis e manibus prodiisse. Discrimen vero, quod veluti sua dicta corrigens auctor subjicit (ἥ δήπουθεν ὑπὲρ τούτους), quin huic sententiæ repugnet,imo eam confirmat.Si enim Maria non modo par,sed potior angelis est creata ; plura ergo præ angelis ipsis gratiæ munera in ipsa sua *origine a divina bonitate* recepit.

(55) Ita codex, ut videtur, pro ἔπτη.

(56)Non semel jam advertimus,innocentiam,quæ trimulæ infanti tribuitur, singularem haberi non D posse,nisi adjicias prærogativam aliis infantibus non communem, absentiam scilicet illius labis, de qua in Jobi libro secundum lectionem LXX (cap. xiv, v. 4) legitur : *Nemo mundus a sorde, nec infans, cujus est unius diei vita super terram.* Quod ergo congrua Deiparæ adhuc infanti sedes, propter singularissimam ejusdem innocentiam, cœlum potius quam terra dicatur,id innocentiam denotat, quæ ab originis quoqne vitio intacta permanserit.

(57) Virgini scilicet ac S. Josepho, ejus sponso, auctor applicat cum aliis Patribus,quod apud Isaiam legitur (cap. xxix, 11) : *Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent : Lege istum ; et respondebit : Non possum, signatus est enim.*

merito inter nomina censeretur, quæ aptiora ad ineffabile hoc Dei domicilium designandum videri debent.

Γ'. Δοκῶ δέ μοι καὶ τοῦτο, ὡς οὐ τῆς ἴσης ἂν ἐνεφορεῖτο θεοπτίας ὁ ἅπαξ τὰ ἅδυτα εἰσιὼν ἱεράρχης ἐκεῖνα, τῆς τε παμβασιλίδος τοῖς οἰκείοις παρούσης βασιλείοις, καὶ ὅτε μὴ τοῦτ' ἐγίγνετο· ἀλλὰ πολλῷ κρείττονος δι' ἐκεῖνο μετειλήφει θεωρίας ἡ τῆς Δεσποίνης ἀπούσης· Ἐπεὶ γὰρ πάντων ἀνθρώπων καὶ ἱεραρχῶν ἐξ ἀνάγκης πλησιεστέρα Θεῷ, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἔνεστιν, ἡ Ἁρθένος, ἀναλόγως καὶ πάντων ἐπέκεινα θεαμάτων ἄν ὑψηλῶν ἐτύγχανεν εὐμοιροῦσα· ὃς δ' ἐκείνῃ συνῆν, τηλικούτων ἀπολαβούσῃ, βελτίων ἂν ἦν ἑαυτοῦ πάντως, καθάπερ φώτων ὑπὲρ βασιλέως προκειμένων φωτεινότερον οἱ παρόντες ὁρῶσιν. A

prorsus se ipso aptior evadere debuit, non secus ac quot præsentes adsunt, clarius vident.

X. Illud insuper persuasum habeo, summum sacerdotem, qui semel per annum in sacra illa penetralia pedem inferebat, haud pari mensura divinis visionibus consuevisse frui, quando sua illa regia præsens versabatur omnium Regina, ac quando inde ipsa aberat; sed longe uberius domina præsente quam eadem absente, cœlestibus revelationibus ditatum fuisse. Cum enim Virgo præ omnibus plane hominibus, ac proinde præ summis quoque sacerdotibus, quantum neque verbis eloqui fas est, propius ad Deum accederet; præ omnibus consequenter etiam sublimibus visionibus fruebatur (58). Porro quisquis ejusmodi visionibus fruenti præsens aderat, quando luminoria pro rege accenduntur, quot-

IA'. Ἀλλ' ὑμνητέον μικρὸν ἄνωθεν τὰ περὶ αὐτήν, ἵν' ἀπὸ τῆς θείας αὐτῆς ἐν βίῳ προόδου εἰς τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἴσοδον ἀκολούθως ὁ λόγος τὴν Πάναγνον φέρῃ.

XI. Verum pretium operæ fuerit ea, quæ ad ipsam (Deiparam) spectant, paulo altius repetere; adeo ut, initium ducens a primo innocentissimæ illius in hanc vitam ingressu divino, sermo ex ordine eam ad introitum in Sancta sanctorum deducat. B

Γεννᾶται τοίνυν τὸ θεαυγέστατον τοῦτο κάλλος, τὸ θεοπτικώτατον ἔσοπτρον, τὸ θεοιδέστατον κάτοπτρον, ἡ θεολαμπὴς αἴγλη, ἡ θεοτερπὴς λαμπηδών, ἡ θεοπρεπὴς ἀγλαΐα, ἡ θεόνυμφος καὶ θεόπαις Μαρία, ἐκ στείρας μὲν καὶ ἀγόνου γαστρὸς, πολυτόκου δὲ ψυχῆς καρπῶν θεαρέστων, καὶ μάλα γονίμου γεννημάτων ἐνθέων, καὶ οἷς ἐντρυφᾷ Θεὸς τικτομένοις.

Generatur itaque pulchritudo hæc divinissime splendens (59), expressissima Dei imago speculum Dei speciem ad vivum referens, splendor divinitus emicans, jubar Deo gratissimum, venustas Deum condecens, Dei sponsa, et Dei filia Maria; ex matre sterili quidem utero et infœcunda, verum quoad animam fructuum Deo placentium fœcundissima, et germinum divinorum, quorum partu deliciatur Deus, feracissima.

IB'. Ἔδει γὰρ ἡγήσασθαι τοῦτο κἀνταῦθα, ὡς ἂν ἀπὸ μικροῦ θαύματος, τὴν παιδοτόκον φήμι στεῖραν, τὸ μέγα καὶ παραδοξότατον, ὁ τῆς Παρθένου καινοτομηθείη τόκος, ἵνα καὶ παῖς κατὰ μητρὸς οὕτω λαμπρᾶς, οὕτω θαυματουργοῦ, φέρῃ τὰ ξνικητήρια· Ἄννα γὰρ, ἡ μετὰ βραχὺ καλλίπαιδος μήτηρ ἐκείνη, καὶ Ἰωακεὶμ ὁ θαυμάσιος, τὸ θεόλεκτον καὶ δικαιότατον ζεῦγος, τἄλλα μὲν πάντων εἰς εὐδαιμονίαν C

XII. Etiam hic porro, eam servari decebat œconomiam, ut e minori miraculo, sterilis videlicet parientis, magnum illud atque sensum omnem transcendens gènerantis Virginis novum prodigium initiaretur, quo nempe matrem quoque tam insignem, tamque claram miraculis filia superaret. Illa siquidem Anna, quæ deinde speciosæ hujus puellæ mater evasit, et admirandus Joachimus,

Ant. Ballerini notæ.

(58) Levioris momenti videri potuerunt, quæ auctor habet de sancta Virgine, crebris visionibus cœlestibus, divinisque revelationibus perfruente. At non levis profecto momenti est doctrina, cui illa quodammodo superstruuntur, quamque a sanctis Ecclesiæ Patribus seu præstitutam seu præsumptam reperire est, ubi de quapiam prærogativa Virgini vindicanda agitur. Quænam vero ea est doctrina? Nimirum nullum cœleste donum, nullum gratiæ munus tam præclarum tamque eximium excogitari posse, quod eminentissima quadam ratione Mariæ collatum existimari non debeat. Quæ quidem doctrina quam late pateat, quibusve argumentis ex ipsis fidei nostræ principiis per Patres firmetur, commentarii potius quam notulæ fuerit disserere. Illud interim perpendere ne prætereas, quantopere ii et decipiantur et decipiant, qui cum de sanctæ Virginis privilegiis ac speciatim de ejusdem ab originali vitio immunitate sermo est, argumenta theologis usitata, et a decentia seu convenientia, ut aiunt, ducta, parvi adeo pendere videntur, ut tantum non ad quisquilias rejiciant. Suam ipsorum scilicet inscitiam luculenter produnt, cum subtilitatibus scholasticis illud argumenti genus accensent, quod apud sanctos Ecclesiæ Patres receptissimum fuisse ignorant, aut dissimulant. Quod si ejusdem argumenti vim ac robur vix aut ne vix quidem revera ipsi sentiunt, nihil sane æquus rerum æstimator ambiget, id non rei ipsi Patribus minus perspectæ deputandum esse, sed verius hebeti istorum menti, qui, quid sibi *Dei Genitrix* velit, quidve tremenda hæc dignitas merito postulet, ne remotissime quidem suspicando pares se exstitisse palam faciunt. D

(59) Inspice, qualis a suis ipsius primordiis Maria oculis nostris exhibeatur. An vero animæ ex primitiva labe deformi consonum fuerit, ut divina appelletur pulchritudo? an Adæ terreni imaginem gerenti congruit, ut expressissima Dei dicatur imago? an tenebris peccati obvolutæ, ut splendor habeatur divinitus emicans? an Deo invisæ, ut jubar Deo gratissimum et Dei filia nominetur?

par divinitus electum ac justissimum, etsi quoad A cætera omnes felicitate vincerent, quoad liberos tamen gignendos quibusvis egenis infeliciores notabantur. Hinc vero quotidianus ex justorum illorum oculis lacrymarum imber defluebat,hinc assiduæ erumpebant purissimæ preces, hinc illa quoque, qualis a Deo nunquam despicitur, sed in odorem suavitatis admittitur, promissio, quocunque alio pacto firmior, prolem, si quæ nasceretur, se donanti donum reddituros.

ἐκράτουν· πρὸς δέ γε παιδοποιΐαν πενήτων ἠλέγχοντο δυστυχέστεροι· ἔνθεν τοι καὶ ῥεύματα μὲν ἀπέῤῥει δακρύων ὁσημέραι τῶν δικαίων ὀφθαλμῶν ἐκείνων, συχνὴ δ' ἀνεπέμπετο δέησις θολώσεως ἄμικτος, καὶ οἵαν οὔτε Θεὸς παρορᾷ, καὶ ὡς ὁσμὴν εὐωδίας ὁρᾷ ἐπαγγελία συμβολαίου παντὸς πιστοτέρα, τὸ τεχθησόμενον ἀντιδώσειν τῷ δεδωκότι.

XIII. O vere justas preces, quæ velocitate sua omnem pennarum volatum superantes penetrant cœlos, ad Deum confidenter accedunt, et ab ipso, quæ postulant, cum gaudio reportant! O corda illa puritatis plena, quæ propterea Deum vident, et inde felicem ardentium votorum exitum inveniunt! B O pura labia propter Deum mota, ac veluti ad hoc condita, ut præfinitum mysterium ad eorum petitionem impleretur! O animas sine macula, quas Deus acceptissimas habuit, adeo ut in eorum cognatione censeri voluerit!

ΙΓ'. Ἀλλ' ὦ δικαίας εὐχῆς, πτερὸν ἅπαν ἐλεγχούσης τῷ τάχει, ὑπὲρ οὐρανοὺς ἀνιούσης, Θεῷ προσιούσης θαῤῥούντως. καὶ παρ' αὐτοῦ προσδεχομένης ἡδέως! Ὦ καρδιῶν ἐκείνων, μεστῶν καθαρότητος, καὶ διὰ τοῦτο Θεὸν ὀπτριζομένων κἀκεῖθεν ἀντιδεχομένων τὴν τῶν θερμῶν ἐξαλμάτων περαίωσιν! Ὦ χειλέων ἁγνῶν, διὰ Θεὸν κινουμένων, καὶ ὡσπερεὶ διὰ τοῦτο πεποιημένων, ἵνα τὸ προωρισμένον μυστήριον τούτων αἰτουμένων ἐκβῇ! Ὦ ψυχῶν ἀμώμων, ἃς ὑπερηγάσθη Θεὸς, καὶ τελέσειν εἰς τὴν τούτων ἠγάπησε συγγένειαν!

Splendidissime voti compotes fiunt, ac gignunt fructum, mirabilissimum illum sane, qui pulchritudo et decor totius orbis terrarum (60), et mysticum alimentum melle supra quam intelligi possit dulcius, spectaculum præ quavis arbore umbrosa recreans, atque omnem suaveolentissimorum florum gratiam exsuperans, apparuit.

Τυγχάνουσι μάλα περιφανῶς τῆς αἰτήσεως, καὶ τίκτουσι καρπὸν, τοῦτον δὴ τὸν καινότερον, ὃς τῆς οἰκουμένης ἅπάσης καλλονὴ καὶ σεμνότης, καὶ τροφὴ μυστικὴ, μέλιτος ὑπὲρ νοῦν γλυκυτέρα, καὶ κατασκίου δένδρου παντὸς ψυχαγωγικώτερον θέαμα, καὶ ἀνθέων πᾶσαν εὐωδεστάτων κάτω τεθεὶς πέφηνε χάριν.

Et sane decebat, ut illi qui tanta animi nobilitate præstabant, qui ad tantam justitiæ celsitudinem provecti fuerant, qui tanto studio Dei obsequium C omnibus, quæ sub cœlo sunt, prætulerant, qui mentem divino lumine adeo illastratam gerebant, non aliam profecto quam istam sortirentur prolem; et rursus (decebat) ut beata illa, cujus laudes, cum ipsi pares afferre non possit, oratio prætermittit, non alios, quam istos, parentes sortiretur. Oportebat insuper, ut ad congressum illum, unde Virginis conceptio processit, non aliud quidpiam, quam congressus cum Deo, impelleret atque adduceret; ut, quemadmodum consentaneum erat, purissima illa (61) sola etiam propheticam illud [25]

Ἔδει γὰρ μήτ' ἐκείνους, οὕτως εὐγενεῖς τὴν ψυχὴν γεγονότας οὕτως εἰς ἄκρον δικαιοσύνης ἐληλακότας, οὕτω παντὸς τῶν ὑπ' οὐρανὸν Θεὸν προτιθέντας, οὕτω θεολαμπεῖς τὸν νοῦν, ἄλλης ἢ ταύτης χρηματίσαι πατέρας, μήτε τὴν μακαρίαν, ἧς τὸ σεμνὸν οὐκ ἔχων ὅσον εἰπεῖν ὁ λόγος ἐᾷ, ἑτέρων παῖδα παρὰ τούτους γεγονέναι· ἔτι δὲ μήτε τῆς ὁμιλίας ἐκείνης ἢ τῇ Παρθένῳ συλλήψεως αἴτιον, ἄλλο τι ἢ Θεοῦ ὁμιλίαν πρωταίτιον εἶναι καὶ προηγούμενον, ἵν', ὡς οἷόν τε ἦν, ἡ πάναγνος ἔχοι μόνη καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο διαφυγεῖν, καὶ, Οὐκ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, οὐκ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με μόνην ἡ μήτηρ μου, περὶ ἑαυτῆς φάσκειν, ἐκείνῳ καὶ τούτου συμπε-

[25] Psal. L.

Ant. Ballerini notæ.

(60) Conf. quæ de hac sententia diximus in Præfatione ad fragmentum orationis Georgii Nicomediensis, sup. pag. 149.

(61) Auctorem habemus diserte profitentem sanctæ Virginis immunitatem ab originali peccato, Duo hic animadvertam. 1° Auctor nequaquam, ut sæpe alias tum in hac tum in aliis homiliis solet, hæc se ex opinione sua affirmare ait; sed nihil hæsitans tanquam de sententia omnibus explorata ea de re disserit; 2° Certum esse debet, auctorem, cum innocentiam, puritatem, ac sanctitatem Deiparæ aliis verborum formulis celebraturus esset, eas locutiones vigilanter selegisse, quas aptiores duxit ad puritatem,innocentiam, ac sanctitatem ab originali quoque vitio intactam significandam: cumque ambigendum non sit,eamdem fidelibus,ad quos Isidorus verba faciebat, de sanctæ Virginis *puritate* sententiam inhæsisse,rursus dubitare non *licet, quin eodem sensu locutiones illæ* a Christiana D plebe acceptæ fuerint, et communiter ab omnibus ad eamdem hanc puritatem ab originali quoque vitio immunem efferendam usurparentur.Cum hæc manifestissima per se sint, æque indubium illudque gravissimum inde profluit consectarium. Easdem enim, quas ab Isidoro adhibitas cernimus, verborum formulas, easdem figuras, easdemque imagines ad Virginis beatissimæ singularem puritatem celebrandam usurpatas reperimus non modo a reliquis universim Patribus, sed in ecclesiasticis quoque ac liturgicis libris Ecclesiarum omnium Græcæ, Syriacæ, Copticæ, Armenicæ. Quis porro non videt, quid sponte hinc consequatur? Æque enim a veri specie duo hæc prorsus abhorrent, nempe, aut Patres reliquos aliter quidem de Virginis conceptione sensisse, exquisitissimas tamen formulas ad ejusdem quoque Conceptionis puritatem significandam idoneas usurpasse, aut (siquidem quispiam contendere velit, eas formulas non eo spe-

ριειλημμένου τῷ καταλόγῳ, ὧν μοι μεγαλείων ἐποίησεν ὁ δυνατός. Τοῦτο δ' ἐξ ὧν ἔπραξαν, ἔδειξαν οἱ γεννήτορες, ἀφ' οἵας ἐκ Θεοῦ καταβεβηκότες ὁμιλίας, πρὸς τὴν τῆς παιδοποιίας αἰτίαν ὁμιλίαν συνῆλθον. Ἄριστα τοίνυν καὶ τοῦτ' εὖ ἔχον τῷ κύκλῳ τῶν περὶ αὐτῆς παραδόξων συνέδραμεν.

A evitaret, ac de se ipsa affirmare posset: *In iniquitatibus concepta non fui;* et rursus, *Solam non concepit in peccatis me mater mea;* quoniam hoc quoque conprehensum est in numero magnalium illorum quæ *fecit mihi magna* (inquit) *qui potens est*[26]. Quod quidem ostenderunt genitores ipsi per ea, quæ præstiterunt; quippe qui ad congressum, qui origo est prolis suscipiendæ, e congressu cum Deo devenerunt. Merito igitur hoc quoque faustissimum eventum inter admiranda, quæ spectant ad ipsam, comnumerandum venit.

ΙΔ'. Ἐπει δ' εἰς φῶς ἡ λαμπρὰ πεφανέρωται Θεόπαις, ἡ μᾶλλον ἢ φῶς ἅπαν διαυγεστέρα, ἧς χωρὶς οὔτε φῶς, οὔτ' οὐρανὸς, οὔθ' ἡ ποίησις πᾶσα τῶν δυναμένων ψυχὴν ἀληθῶς λαμπρῦναι καὶ οἰκειῶσαι Θεῷ, ἐπεὶ τοίνυν ἡ τηλικαύτη γεγέννηται, καὶ τὰ ὑπεσχημένα τοῖς τοκεῦσιν ἡ μνήμη περᾶναι μηνύει· οἱ δ' εἰς ἔργον ἄν, οἶμαι, ἔχώρουν, ἅμα τῷ γεννηθῆναι τῷ νεῷ τὴν παῖδα προσάγοντες, εἴγε μὴ τὸν καιρὸν προαρπάζειν τῶν οὐκ εἰκότων ἐδόκει, καθὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ὕστερον πάντα κατὰ καιρὸν, καὶ θαύματα, καὶ τὸ θεῖον ἐπεδείξατο λουτρὸν, ᾧ πάντως ἔδει τελεῖσθαι ἀκόλουθα καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς καὶ πρὶν τοῦτο φανῆναι· σφόδρα γὰρ ἄν τι τερατουργεῖν ἐδόκουν, βρέφος, πρὶν ἀποστῆναι τίτθης, ἢ λόγου καὶ ἀκοῆς εἰληφέναι πεῖραν, εἰς τὰ ἄδυτα ἐπιχειροῦντες εἰσενεγκεῖν ἐκεῖνα· ἤ, ὥς τις ἔφη τῶν πρὸ ἡμῶν, ἡ τριετία διετηρεῖτο, τὴν ἐν τοῖς ἀδύτοις εἴσοδον παρασχεῖν τῇ Παρθένῳ, ἵνα τὸ μέλλον προγράψῃ, ὅτι μόνη τὸν ἄδυτον καὶ ἀπερίληπτον ἕνα Θεὸν τῆς ἁγίας Τριάδος καινότατα τέξεται, καὶ ὑπὲρ ἅπαντας ἁγίους τῆς ὅλης φρικτῆς Τριάδος μονὴ φανεῖται καὶ σεβασμιώτατον οἰκητήριον. Οὐδὲ γὰρ ἦν οἷκοι μένειν τῶν ἀναγκαίων, ὅτι θηλῆς ἡ πάναγνος ἐδεῖτο· ὡς γὰρ καὶ τριετὴς, ἐνδιαιτωμένη τῷ θείῳ περιβόλῳ ἐκείνῳ, τῆς παρ' ἀνθρώπων οὐ μετεῖχε τραπέζης, μυστικῷ δὲ λόγῳ οὐρανίας ἡ ἐπουράνιος μετελάμβανε τροφῆς· οὕτως, εἰ καὶ γάλακτος ἔτι δεομένη, τὰ ἄδατα οἰκεῖν εἰσήκτεο) Isidorum, qui diverse ab aliis Sentiret, diversas quoque formulas nullas adhibuisse. Communis ergo omnium consonantia in Virginis puritate atque innocentia per easdem phrases, figuras, imaginesve efferendi ac celebrandi, communem omnium de eadem puritate atque innocentia sententiam luculenter patefacit.

XIV. Postquam igitur in lucem Dei filia (62) prodiit splendida, imo ipsa luce splendidior, sine qua neque lux, neque cœlum, neque omnes simul creaturæ vim habent seu lumen animæ affundendi, aut ipsam Deo conciliandi, postquam, inquam, talis puella nata est, de promissione implenda præsens memoria parentes monet. Ipsi autem, ut arbitror, in opus rem deduxissent, filiam, simul atque nata est, ad templum deferentes, nisi prorsus incongruum visum fuisset tempus prævertere; quemadmodum deinceps etiam Salvator omnia opportuno tempore et miracula edidit, et lavacrum divinum exhibuit; cujus exemplis etiam priusquam possent conspici, congruum erat, ut ea quoque assimilarentur, quæ in matre complebantur. Et re quidem vera portentosum quiddam visum fuisset, quod in sacra illa penetralia inferre vellent infantem puellulam, antequam ablactaretur, et aliquem seu loquendi seu audiendi usum adepta esset. Vel certe, ut quidam e majoribus dixit, triennium ad parandum Virgini in sacra adyta ingressum interponebatur, ut præsignaretur, eam solam unum e sancta Trinitate, inaccessum et incomprehensibilem Deum, ineffabili modo parituram esse, et insuper ipsam solam præ omnibus sanctis augustissimum totius tremendæ Triadis domicilium esse. Et sane ut domi maneret nequaquam necesse ideo fuit, quod purissima (63) illa

[26] Luc. 1, 49.

Ant. Ballerini notæ.

(62) In notis ad Chartam Ugonis de Summo (sup. pag. 23. not. 2) jam innuimus, titulum *Dei filiæ*, quo antonomastice Deipara apud Patres exornari solet, etiam ad prærogativam immaculatæ Conceptionis spectare. In idem facere potest, quod auctor noster velut consequenter ad ea, quæ de purissima Virginis conceptione dixerat, mox eam hoc nomine absolute indigitat. Ssd adverte ulterius, quomodo eadem doctrina heic proponatur. Nam Dei filia dicitur *prodiisse splendida*. Quid porro est ortus splendidus, nisi splendor ipsum ortum concomitans? Ac rursus quid isthic est splendor, nisi splendor divinæ gratiæ, qua Mariæ in *peccato* (uti mox auctor dixerat) *non conceptæ* anima refulgebat? Id vero juverit meminisse: sæpe enim alias ejusmodi sententia in veterum scriptis occurrit.

(63) Lectorem, ut puto, non effugit, quam sæpe ad beatissimam Mariam indigitandam absoluta τῆς πανάγνου voce, quæ juxta Hesychium valet κατὰ πᾶν ἁγνόν, auctor utatur. De hac autem re illud singulare nobis occurrit, quod Franciscus Combefisius in vertendis veterum scriptorum de sancta Virgine homiliis, in voces ἁγνή, vel πάναγνος de Deipara dictas cum incidit, eas *casta* aut *castissima*, vertere constanter maluerit Nam esto, quod diffitetur nemo, ἁγνός non solum ampliori significatione pro *puro* generatim et *impollato* accipi, sed etiam strictiori pro *casto* speciatim usurpari. At perviderit vel cæcus, castimoniam non ejusmodi esse virtutem, e qua par sit singularis laudis argumenta petere, sicubi de infanti puella laudanda agatur. Cui enim infanti hæc laus, si tamen laus in infantibus haberi potest, non competit? Eas ergo voces ad *castitatem* speciatim contrahere in illis Patrum scriptis, ubi Mariæ vel conceptæ, vel nascentis, vel trimulæ infantis ad templum adductæ encomia texuntur, nisi aperte constet, ea ad consequentia Virginis gesta referri, plane ridiculum videri debet. Verum undenam hæstrophæ repetendæ sint, nemini obscurum est. Quod nempe hominem permovit, ut in præfatiuncula ad orationes *Georgii*

maternis uberibus indigeret. Nam sicut cum triennis in sacro illo ambitu versabatur, haud humana alebatur mensa, sed arcana quadam ratione cœlestem cibum, quippe quæ supercœlestis esset, accipiebat ; ita siquidem ad inhabitanda sacra adyta adducta fuisset, cum adhuc lacte indigebat, modo quodam supernaturali atque ineffabili haud dissimili miraculo enutrita fuisset.

A γετο, κατὰ τὸ ἴσον ἐκεῖνο θαῦμα, ὑπερφυεῖ τινι ἂν ἐστηρίζετο καὶ ἀῤῥήτῳ τρόπῳ.

XV. Vel ergo ita factum est propter illas causas, quas dixi, vel etiam quia æquum erat, ut parentes quoque saltem ad breve tempus infantili venustate filiæ, quæ paulo post Deo dedicanda erat, nec ultra charissimis genitoribus conspicienda, fruerentur ; e qua cum maximum haurire solatium liceret, præ hoc tamen mœrorem privationis elegerunt, licet ipsam ceu præmium laborum illorum ac multarum lacrymarum recepissent ; pro quibus, ut mihi quidem videtur, nempe pro tantis illis laboribus dignam hanc Deus vicem reddendam judicavit, ut ad triennium tam eximiæ filiæ gratiis jucundarentur.

IΕ'. Ἀλλ' ἡ χάριν ὧν εἴρηταί μοι, τοῦτ' ἐγεγόνει, ἢ ὅτι καὶ πρὸς βραχὺ βρεφικῆς ἦν εἰκὸς τοῖς τοκεῦσι κἂν ἀπολαῦσαι χάριτος παρὰ τῆς παιδὸς, ἢ μετ' ὀλίγον ἐκποίητος μὲν ἔμελλεν ἔσεσθαι Θεῷ, τοῖς δὲ φιλτάτοις τούτοις ἀόρατος πατράσιν· ὑπὲρ ἧς, ἐνὸν τρυφᾷν, εἵλοντο κακοπαθεῖσθαι, καὶ τῶν καμάτων ἐκείνων καὶ πολυῤῥύτων δακρύων ταύτην ἔλαβον ἔπαθλον· ὧν, ἔμοιγε δοκεῖ, τῶν τοσούτων ἐκείνων, λέγω, πόνων, ταύτην Θεὸς ἀξίαν διέγνω τὴν ἀμοιβὴν, τὴν ἄχρι τριετίας ἀπόλαυσιν τῶν τῆς λαμποτάτης χαρίτων παιδός.

Quantum enim voluptatis afferre parentibus alii filii utut speciosissimi valent per multorum annorum convictum, tantumdem triennii spatio innocentissima illa præbere potuit, imo dixerim voluptatem eo uberiorem atque excellentiorem, quo eminentius cuicunque proli ipsa præcellebat. Principum enim retributiones magnificæ sane sunt, et largientium magnificentiæ respondentes. Cum autem justi illi essent ac justi vocarentur, haud consentaneum fuisset, ut normam cognomento significatam prætergrederentur. Quapropter, cum justam temporis mensuram assecuti fuissent (æquum autem spatium triennium erat, recte de promissione implenda curaverunt.

Ὅσην γὰρ ἔχουσι τῶν παίδων ἄλλοι καὶ κάλλιστοι ἡδονὴν τοῖς πατράσιν ἐνθεῖναι ἀπό γε τῆς συνοίκου πολυετίας, ταύτην εἶχεν ἡ πάναγνος καταθεῖναι τῇ τριετίᾳ· φαίην δ' ἂν καὶ δαψιλεστέραν καὶ μείζω ὅσῳ καὶ γεννητῶν ὑπέρκειται πάντων· αἱ γὰρ παρὰ τῶν μεγίστων ἀντιδόσεις φιλότιμοι καὶ τῷ μεγέθει τῶν χορηγούντων κατάλληλοι· δικαίους δὲ ὄντας ἐκείνους καὶ καλουμένους οὐκ ἦν ἂν τῶν ἀκολούθων τὴν στάθμην ὑπερβῆναι τῆς ἐπωνυμίας· διὰ ταῦτα τὸ τοῦ ἔτους δίκαιον μέτρον ἀπειληφότες, τοῦτο δὲ ἦν ἡ τριετία, μὴ διαπεσεῖν εὖ πεποιήκασι καὶ τὴν ἐπαγγελίαν.

XVI. Quoniam vero fama reginæ ac Dei filiæ paulo post per fines universæ terræ pervagatura erat, Jerusalem ante alias omnes regiones coronam laudationis texere, et sacrum Virgini hymnum canere, ac decenter modulari properat ; idque jure optimo. Nam et *Jesum meum*, inquit [37], *tulerunt in Jerusalem ut sisterent eum Domino ;* cujus utique characteres mater in semetipsa præferebat,

Ιζ'. Ἐπεὶ δὲ μετὰ μικρὸν τῶν τῆς οἰκουμένης ἐπιβήσεσθαι περάτων ὁ τῆς βασιλίδος καὶ θεόπαιδος ἔμελλε κρότος, φθάνει τὰ Ἱεροσόλυμα πάσης γῆς ἄλλης προπλέξαντες τὴν εὐφημίαν, καὶ τὸν ἱερὸν ὕμνον ἐπᾴσαντες τῇ Παρθένῳ, καὶ σεμνῶς τερετίσαντες· καὶ τοῦτο εἰκότως· ὅτι καὶ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ἀνήγαγον, φησὶν, εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆναι Κυρίῳ, οὗ τοὺς χαρακτῆρας ἡ μήτηρ ἐν ἑαυτῇ προέφαινε.

Quotquot ergo e nobilioribus urbem illam incolebant, et viri, et mulieres, et puellæ virgines, illi quidem intuitu patris, istæ in gratiam genitricis, reliquæ vero propter laudatissimam puellam, in unum convenientes ad templum ascenderunt, cum

Καὶ γοῦν ὅσοι τῶν ἐκκρίτων τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐκείνην ἐτυγχανον, ἀνδρῶν τε καὶ δυναικῶν καὶ νεανίδων παρθένων, τὸ μὲν τὸν πατέρα, τὸ δὲ διὰ τὴν μητέρα, τὸ λοιπὸν δὲ διὰ τὴν πανύμνητον, τὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἧκεσαν συνελθόντες, μετὰ λαμπάδων ἐνταῦθα

[37] Luc. II, 22.

Ant. Ballerini notæ.

Nicomediensis in Conceptionem Deiparæ (*Bibl. Conc.* vol. VI. pag. 82) sollicite lectorem admoneret, veteres in celebrando Conceptionis festo nihil ad conceptionem ipsam respexisse, id ipsum ad invisum *puritatis* vocabulum, sicubi fieri posset, expungendum impulit. Eadem plane causa invisam homini effecit *immaculatæ* vocabulum ; atque idcirco cum Græcæ voces ἄμωμος aut πανάμωμος de Maria usurpatæ occurrerent, non *immaculata*, aut *plane immaculata*, quæ cujusvis reatus absentiam generatim indicant, sed vocabula legit *irreprehensibilis* aut *plane irreprehensibilis*, quæ scilicet ad absentiam reatus per actus proprios inducti significandam aptius adhibentur. At rursus quænam, quæso, laus foret Mariæ aut nascentis aut adhuc infantis, quod nullo per actus suos reatu se polluerit ? Hæccine tam præclara Mariæ erant encomia, quæ sanctorum Patrum sapientiæ ope istarum e Græco versionum tribuerentur ? Adeo scilicet ineptire vel magni viri solent, ubi potius quam veritati, privatis præjudiciis studiisque deservire animum inducunt !

τὴν πάναγνον ἄγοντες, καὶ μέλος ὑπὲρ ταύτης ἐπὶ γλώττης καὶ μετ' εὐφροσύνης ᾄσματα φέροντες, τὰ εἰκότα τῇ θεονύμφῳ πάντως διαπραττόμενοι. Περὶ ὧν, μοὶ δοκῶ, διὰ τοῦτο καὶ τὸν μακαρισμὸν προειρῆσθαι ἐκεῖνον. Μακάριος ὁ λαὸς, ὁ γινώσκων ἀλαλαγμόν· καὶ τοῖς προοιμίοις δὴ τούτοις τὸ μέλλον διασημαίνοντες, ὅτι καὶ πάντα κρύψει πυρσὸν τὸ τῆς ἐμψύχου ταύτης λαμπάδος φῶς ἀπαστράψον, καὶ ᾀσμάτων αὖτη πλήσει ψυχὰς ταύτην ὑμνούσας καὶ τὰ σωτήρια μελῳδούσας.

Οἶμαι δὲ, καὶ ὁ νοητὸς ἅπας τότε διάκοσμος τοῖς λαμπαδοφόροις ἂν ἐκείνοις καὶ συνῇδε καὶ συνεφώτιζε, καὶ συνεβάδιζε τοῖς προπομποῖς, ὅσον τῆς προαγομένης δεικνύντες τὸ σέβας τοῖς τῷ σαρκίῳ τούτῳ, οἱονεί τινι νέφει, τὴν αἴγλην τῆς παμβασιλίδος ὁρᾷν διαφραττομένοις, εἰ μὴ καὶ ἀγγέλους ἀγνοεῖν τὸ μυστήριον τοῦτο προώριστο δι' οἰκονομίαν, ἣ με διέσωσε, καὶ τῆς αἰσχρουργοῦ καὶ τυραννικῆς ἁφῆρπασε χειρός.

tunc incompertum eam servasse providentiam, quæ me salvum fecit, atque a fœdifica ac tyrannica (diaboli) potestate eripuit.

ΙΖ'. Ἐν τῷ ναῷ τοίνυν, ἧπερ εἴρηται,, φέρουσι τὸ ἱερώτατον ἔμψυχον σκεῦος ἐκεῖνο, τὸ θεοποίητον ἄγγος τῶν θεουργικῶν λαμπηδόνων, τὸ πολυτίμητον καὶ θεῖον ἀνάθημα, οὗ πᾶσα ἡ ποίησις ἥττων ὁμοῦ πρὸς λόγον ἀξίας. Ὁ δ' ἀρχιερεὺς ἀπό γε τῶν ὁρωμένων τότε, ὅτι πλέον ἐκεῖνα ἢ ἐδείκνυτο τὰ εἰωθότα, καὶ θείας ἔνδον αὐτὸν συναισθήσεως, ἐγὼ νομίζω, περιλαμψάσης, ὑψηλότερον τῶν φθασάντων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐσομένων, τὴν ἐπέλευσιν αἰσθόμενος τῆς θεονύμφου, οὐδὲν ἦν, ὅ τοῦ ἱεροῦ μὴ τῇ Παρθένῳ ἀνέῳξε, καὶ οἰκεῖν αὐτὴν οἰκειότερον ἑαυτοῦ, εἴ τι καὶ ἄβατον, διεψηφίζετο· Ἐκ δὲ τούτου δῆλον ὡς καὶ χαρᾶς ἂν ἦν ἔμπλεως πάντως, προορῶν ὥσπερ τὴν περιελευσομένην τὰ σὺμπαντα χαρὰν διὰ τῆς ἐπιδημησάσης ἄρτι τῷ νεῷ κόρης.

XVII. Eo igitur, quo diximus, modo sacratissimum illud animatum vasculum, deificorum splendorum receptaculum a Deo constructum, urnam a Deo confectam (63), honore dignissimum ac divinum donarium, cujus dignitati enarrandæ omnis pariter creatura impar invenitur, ad templum adducunt. Cum autem summus sacerdos tum ex iis, quæ tunc cernebantur, utpote quæ vel ipsa novitate majus quidpiam innuebant, tum etiam divina intus luce, ut puto, mentem ipsius splendidius quam antea vel postea collustrante, animadvertisset jam advenisse Dei sponsam; nulla templi pars fuit, quam Virgini perviam non faceret, et locum, si quis erat in quem inferre pedem aliis fas non esset, hunc illi potius quam sibi ad inhabitandum designabat. E quibus palam sane ostenditur, quam ingenti ipse lætitia præterea perfunderetur, quasi præsentiens videlicet, quantum gaudii universis pararetur per eam puellam, quæ modo ad commorandum in templo advenerat.

ΙΗ'. Καὶ τοῦτ' ἂν προσεφώνει τῇ πανάγνῳ, ὃ καὶ ἡ ἄδολος πληθὺς ἔπειτα πρὸς τὸν Κτίστην· Εὐλόγημένη ἡ ἐρχομένη βασιλὶς ἐν ὀνόματι Κυρίου· Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Ἀλλὰ καὶ τὴν χαροποιὸν δὴ ταύτην ἂν προσεῖπε φωνὴν, ἣν ὁ βλέπων Σοφονίας προεφθέγξατο· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιὼν, δι' ἧς ὁ Κτίστης καὶ νῦν μὲν χαίρει, σὲ τὸν λαμπρότατον οἶκον περικαλλῶς ὁρῶν ὑψούμενον ἤδη καὶ συναρμολογούμενον πρὸς οἴκησιν ἑαυτοῦ· χαρήσεται δ' ἐναργέστατον, ὅτε τοῦθ', ὅτι χαίρει τῇ σῇ συνοικήσει, δεικνύων, τὴν χαράν σοι δι' ἀγγέλου μηνύσει, δι' ἣν καὶ νόες ἀγαλλιά-

XVIII. Insuper crediderim, ad puellam purissimam id illum inclamasse, quod deinceps etiam innocens (puerorum) turba ad Creatorem: *Benedicta quæ venit regina in nomine Domini* [29]: *Pax in cœlo et gloria in altissimis* [30]. Quin et illam sane lætissimam (ut puto) vocem addidit, qua olim usus est propheta Sophonias: *Lætare valde, filia Sion* (65), de qua Creator et nunc quidem gaudet, te jam cernens splendidissimam sibi domum felicissime assurgere, et ad inhabitandum apte concinnari; gaudebit vero vehementius, quando ad id palam faciendum, gratissimum scilicet sibi esse in te in-

[28] Psal. LXXXVIII, 15. [29] Jean, XII, 13. [30] Luc. II, 14.

Ant. Ballerini notæ.

(64) Ecce frequentissimum illud apud Patres encomium, quo Deipara uti a Deo ædificata singulariter celebratur, quodque ad ejusdem originem spectare alias jam animadvertimus. Conf. orat. Johan. Eubœensis. § 23, sup. pag. 103, 104.

(65) Soph. III, 13. Sic versio LXX edita ab Aldo: Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών. Vulgatus noster: *Lauda filia Sion.*

habitare, gaudium tibi per angelum denuntiabit : propter quod et angeli lætabuntur, et homines exsultabunt, et universæ creaturæ hilaritatem explicabunt.

Ulterius quæ postea ad Salvatorem Deum ulnis suis receptum affatus est Simeon, hæc sane et hierarcha Deiparam excipiens opportunissime dixit : *Nunc viderunt oculi mei salutare, quod paratum est ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel* [31]. Quibus et illud adjecit, quod divinus Isaia propter Dominum dixerat (66) : Nunc, o puella, per te *videbit omnis caro salutare Dei.* Ingredere igitur confidenter in templum sanctum tuum ; vere enim tuum potius quam alterius cujuslibet est hoc domicilium, *et obliviscere domum patris tui, quia concupiscet rex pulchritudinem tuam* [32].

Et nunc ego quidem omnes hujus templi portas tibi soli aperio, et ut libere intus sacra penetralia pedem inferas, quo libeat, permitto. Tu vero uni conditori tuo cordis tui portas reserabis, efficiesque, ut libere morari intra te possit, in qua sola inhabitare statuit, et quam ex omnibus filiabus Sion sibi delegit.

Quod si et novum modo ei omnino præter morem accidit, ut reseratæ omnes tibi pateant templi januæ ; at nunc pariter majus aliquid de te Deus in cœlis disponit, et cœlestes tibi portas attolli jubet, ut ad illum ipsum inaccessibilem, nemine tibi obsistente, accedere properes, pulchritudine tua efficias (67), ut in terris sese conspiciendum ipse exhibeat, et luce sua universum orbem præ luce solari illuminet. Ecce domum Domini, intra quam semel tantum in anno summo sacerdoti pedem inferre per legem licet, tibi trado, ut juxta Psaltis vocem *in ea inhabites in longitudinem dierum* [33]. Tu vero non multo post intus temetipsam magnum Pontificem Christum habebis, ipsumque ad multum temporis gestabis. Abi igitur, o filia, in Sancta sanctorum, quæ sanctorum omnium sanctissimum es exceptura, et sanctitatem omnibus largitura. Accede, Reginae hanc sane splendidam ac regiam sedem tu accipe, uuæ Regem universorum

A σονται καὶ ἄνθρωποι σκιρτήσουσι, καὶ πᾶσα λαμπρυνθήσεται κτίσις.

Ἔτι δὲ καὶ οἷον ὁ θεοδόχος Συμεὼν ὕστερον πρὸς τὸν Σωτῆρα. τοιοῦτον κἀνταῦθα καὶ ὁ τὴν Θεοτόκον ὑποδεχόμενος ἱεράρχης κατὰ καιρὸν εἴρηκεν ἄν· Νῦν εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριον, ὃ ἡτοίμασται κατὰ πρόσωπον κἀντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ Ἰσραήλ· σύν τούτῳ τε καὶ τὸ παρὰ τοῦ θείου Ἡσαΐου διά τὸν Δεσπότην· νῦν ὄψεται, κόρη, πᾶσα σὰρξ διὰ σοῦ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· εἰτελθε οὖν θαῤῥούντως εἰς ναὸν ἅγιόν σου, τοῦτο δὴ τὸ σὸν ὑπὲρ πάντας ἀληθῶς καταγώγιον, καὶ ἐπιλάθου τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ σοῦ κάλλους B ἐπιθυμήσει.

Καὶ νῦν ἐγὼ μὲν τὰς τοῦ νεὼ τοῦδε μόνῃ σοι πύλας ἀνοίγνυμι πάσας, καὶ μετ' ἐλευθερίας τῶν ἀδύτων ἔνδον χωρεῖν, ὅποι βούλει, παραχωρῶ· σὺ δὲ μόνῳ τῷ πλάστῃ τὰς πύλας τῆς σῆς ἀναπετάσεις καρδίας, καὶ ἔνδον ἐλευθερίως ἐνοικεῖν σοι παρασκευάσεις, ἐν ᾗ κατοικεῖν ἠρετίσατο μόνῃ, καὶ ἣν ἐκ τῶν θυγατέρων Σιὼν ἐξελέξεατο.

Νῦν, εἰ καὶ ξένον καὶ παρὰ τὸ εἰωθὸς, ὅτι κλειδὸς ἐλευθέρα τοῦ ἱεροῦ πᾶσα καθίσταται πύλη, ἀλλά τι μεῖζον ὑπὲρ σοῦ καὶ νῦν ἄνω Θεὸς διατίθεται, καὶ τὰς οὐρανίους αἴρειν σπι προστάττει πύλας, ἵνα πρὸς τὸν μόνον αὐτὸν ἄβατον, μηδενός σοι προσιστα μένοτ, φθάσῃς, καὶ κάτω πείσῃς διὰ τὴν σὴν ἀγλαΐαν C τοῦτον φανῆναι, καὶ ὑπὲρ ἥλιον λαμπρῦναι τὴν γῆν, τῦν μὲν κατοικεῖν σε ἐν οἴκῳ Κυτρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐνδίδωμι, ἔνθα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἅπαξ εἰσιέναι τὸν ἀρχιερέα νομίζεται· σὺ δὲ μετ' ὀλίγον τὸν μέγαν ἀρχιερέα Χριστὸν ἔνδον ἕξεις σαυτῆς, καὶ τοῦτον βαστάσεις παραπολύ. Ἴθι τοίνυν, ὦ θύγατερ, εἰς τὰ των ἁγίων Ἅγια, ἡ τῶν ἁγίων ἁπάντων ἁγιώτατον ὑποδεξομένη, καὶ τὸ πᾶν ἁγιάσουσα· πρόσιθι, βασιλὶς, τὰ λαμπρὰ δὴ ταῦτα καὶ τὰ βασίλεια δεχομένη, ἡ τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα βασιλικὰς τοῖς ἐν γῇ παρασχεῖν χάριτας ἀναπείσουσα.

[31] Luc. II, 30-33. [32] Psal. XLIV, 11, 12. [33] Psal. XXII, 6.

Ant. Ballerini notæ.

(66) Isa. XI, 5, sec. LXX : Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Vulgatus juxta Hebraicum textum legit : *Et videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est.* Lucas tamen (III, 6) Græcæ versioni suffragatur.

(67) Frequens apud Patres occurrit sententia, sanctæ Virginis pulchritudinem effecisse, ut ad ipsam in terras Dei Verbum descenderet. Sic, ut nonnulla eorum loca innuam, auctor homiliæ *in Annunt. Deiparæ* inter Opera Chrysostomi (tom. XI, pag. 840, edit. Paris., 1728) : *Supra omnem creaturam ornata es, super cœlos decorata, plus quam sol fulges. supra angelos exaltata es, non assumpta es in cœlos, sed in terris manens cœlestem Dominum ac Regem omnium ad te attraxisti* (ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς ἱσταμένη τὸν οὐράνιον Δεσπότην καὶ *βασιλέα* τῶν ἁπάντων ἐπεσπάσω πρὸς ἑαυτήν). D Andreas Cretensis (*in Nativ. Deip.* apud Combefis. auct. vol. I, col. 1324-1325) : *Cujus animæ quidem venustans usque adeo in immensum provecta est, ut Christus ipse, immensa illa pulchritudo, ejus desiderio exarserit, secundamque ex ipsa nativitatem elegerit* (Ἧς τὸ μὲν τῆς κυχῆς κάλλος ἀπειράκις ἀπείρως εἰς τοσοῦτον ἐξήρηται, ὅπως καὶ Χριστὸν αὐτὸν τὸ ἀμήχανον κάλλος εἰς ἐπιθυμίαν του ταύτης κάλλους ἐλθεῖν...). Id centies et in Menæis Græcorum legitur. Sic ad diem 29 Febr. Ode ζ' : *Cum te utpote pulchrum, utpote venustam, o cujusvis labis penitus exspers, dilexisset Jesus pulchritudinis donator, ex te secundum carnem natus est, et propter immensam pietatem suam me ad deitatem evehit* ὡς καλὴν, ὡς ὡραίαν ποθήσας σε ὁ παλλοποιὸς Ἰησοῦς, παναμώμητε, ἐκ σοῦ σαρκὶ γεγέννηται, καὶ θεοῖ με δι' οἰκτον ἀμέτρητον).

ad regias gratias terrestribus large impertiendas permovebis.

Ιθ'. Τούτοις οὖν ἡ Θεόπαις λόγοις ὁποσχοῦσα τὴν ἀκοὴν, καὶ ὡσανεὶ πειθομένην ἑαυτὴν παρασχοῦσα, τῶν εὐγενῶν νεανίδων ἐκείνων, αἳ ταύτην λαμπαδουχοῦσαι περίϊσταντο, ἡρέμα διαστᾶσα, καὶ ὅλη χαρίεσσα σεμνῷ φανεῖσα καὶ σχήματι καὶ φρονήματι, πρόσεισιν ἁσμένως τῷ ἱεράρχῃ, περιχαρῶς προσλαλοῦσα, καὶ κινήμασιν, οἷς εἶχε, καὶ ψελλίσμασι τῇ τούτου ψήφῳ συνᾴδειν ὑποδεικνῦσα· καὶ ἀντὶ τῶν πατέρων καὶ τῆς κατ' οἶκον θεραπείας ἄλλης τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων οἴκησιν αἱρεῖσθαι προθύμως ἐμφαίνουσα· καὶ, Εἰσελεύσομαι, εἶπεν ἄν τὸ τοῦ θείου Δαβὶδ, πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν τὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου· ὅτι σὺ ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου· ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας, ἀπὸ γαστρὸς μητρός μου, Θεός μου εἶ σύ.

A XIX. His itaque dictis aurem porrigens Dei filia ac velut obsequentem se exhibens, e nobilibus illis puellis, quæ lampades tenentes eam circumstabant, lente digrediens, et tota gratiosa gravem præferens et habitum et sensum, cum gaudio adit pontificem, hilaris eum alloquitur, et nutibus verbisque, prouti poterat, infantilibus, assentiri se illius sententiæ declarat, seque parentibus ac domesticis reliquis commodis præferre moram in Sanctis sanctorum prompte significat, et utique illud divini Davidis usurpans, *Introibo*, inquit, *ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam* [34], *quoniam tu es spes mea ab uberibus matris meæ ; in te projecta sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu* [35].

Κ'. Διὰ τοῦτο καὶ εἴσεισιν εἰς τὰ ἄδυτα μόνη τοῦ ἱεροῦ καταλιποῦσα γεννήτορας καὶ πατρῴας ἑστίας συνήθειαν, ἧς οὐδ' εἰς φρονοῦσαν ἡλικίαν τελοῦντες ὑπεριδεῖν ἔχουσι, τρία οὖσα καὶ ταῦτα ἡ πάναγνος ἔτη, ἐν ᾧ τῆς ἡλικίας δηλαδὴ ταύτης οὐκ ἂν ἱκανὸς εἰπεῖν εἴη τοῦ θαύματος τὴν ὑπερβολὴν, εἴ τις λογίσαιτο, οἵων ἅτε δὴ βρέφος δεομένη, οἷα ἠλλάξατο.

B XX. Ingreditur proinde sola in templi adyta, ac parentes et paternæ domus consuetudinem, e qua ægre avelli se sinunt vel qui jam matura sint ætate, adhuc trimula innocentissima relinquit, cujus sane ætatis ratio si habeatur, vix effari quispiam poterit miraculi magnitudinem, qui nempe perpenderit, quibus rebus utpote infans indigeret, et quodnam vitæ genus nihilominus sibi assumpserit.

Ἐκεῖσε γοῦν, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ηὔξανε καὶ τὸ παιδίον τοῦτο, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ· ἦ, ἵνα καὶ τοῦτο προσθείην, προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· περὶ οὗ μόνου πφοσφυῶς ἔχειν εἴπέ τις ἄν, ἣν εἴρηκε φωνὴν ὁ Σωτὴρ ὕστερον· Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Illic igitur, ut verbis utar evangelicis, hæc quoque puella *crescebat, et confortabatur spiritu, et implebatur sapientia, et gratia Dei erat in illa* [36]. Seu, ut ista quoque adjiciam, *proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum et homines* [37]. Ac in ipsam solam apte quadrare quispiam dixerit voces, C quas deinceps Salvator protulit : *Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos : talium est enim regnum cœlorum* [38].

ΚΑ'. Ἔδει δὲ ἄρα καὶ τὸ τῆς εἰσόδου τοῦτο καινὸν ἐπὶ τῇ Παρθένῳ γενέσθαι, ἵνα ἀκόλουθον εἴη τῇ τε παραδόξῳ ταύτης εἰς βίον προόδῳ καὶ τοῖς ἔτι παραδοξότερον ἐσομένοις αὐτῇ, ὡς ἄν ἀπ' ἀρχῆς θαυμαστὰ μὲν ᾖ τὰ κατ' αὐτὴν ἄχρι καὶ πέρατος, τὰ δ' ἐπιόντα τῶν πρὸ αὐτῶν ὑψηλότερα·

XXI. Porro etiam insolens iste Virginis in templum ingressus prorsus conveniens erat, ut responderet cum admirabili ejusdem in vitam ingressui, tum iis, quæ adhuc admirabiliora futura de ipsa erant ; adeo ut ab initio ad finem usque omnia in ea miranda essent (68), posteriora autem prioribus usque sublimiora forent.

Καὶ γὰρ γεγέννηται μὲν καινότερον ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων· τούτου δὲ θαυμαστότερον καὶ μὴ κατὰ τὰς ἄλλας παρθένους, ὅτι περ τριετὴς

Et sane singulari prorsus ratione ac præter reliquorum hominum consuetudinem ipsa progenita fuit. Illud vero majori admiratione dignum, et a

[34] Psal. xlii, 4. [35] Psal. xxi, 10, 11. [36] Luc. ii, 40. [37] Ibid. 52. [38] Marc. x, 14.

Ant. Ballerini notæ.

(68) Si a Francisco Combefisio scisciteris, quid demum mirum *in primordiis* Mariæ Patres suspexerint ac venerati fuerint, prompte reponit (in Præf. ad Orat Georgii Nic. in Concept. Deip. *Biblioth. Concion.* vol. vi, pag. 82, *non aliud antiqua religione colendum eos suscepisse, quam quod concepta oraculo, divinoque miraculo ex sterilibus suscepta Deipara fuerit.* Atqui superius (§ 13) vidimus. Isidorum, inter mira quæ ad initia Mariæ pertinent, illud potissimum recensuisse, quod sola de se enuntiare potuerit : *In peccatis non concepit me mater mea ;* et id ad ea magnalia pertinere, de quibus Virgo occinit (Luc. i, 49) : *Fecit mihi magna qui potens est.*

D

Sed et aliud hic occurrit animadversione dignum. Plures scilicet invenies ita mente comparatos, ut sanctæ Virginis immunitatem ab hereditario Adæ peccato habeant ceu prodigium omnium maximum, quod in matris suæ gratiam divina virtus ac largitas perpetraverit. E converso habes heic Isidorum, qui portenta ad originem Deiparæ spectantia longe inferiora iis proclamat, quæ deinceps subsecuta sunt. Duo concludi hinc possunt : 1° immunitatem Deiparæ a primævo illo reatu ex sanctorum Patrum mente adeo rerum naturis consentaneam esse, ut vix aut certe minus præ reliquis ejus prærogativis hæc mira videri debeat : 2° hinc forte peti rationem posse, cur Patres alia præ isto Virginis prodigia fusius celebrare consueverint.

cæterarum virginum usu alienissimum,quod adhuc trimula ad inhabitandum in templo concesserit. Ingressus vero in ipsa quoque sacrarii inaccessa penetralia,quodnam aliud, quæso, portentum non vicerit ? Prorsus reliqua omnia, his tamen solum exceptis, quæ deinceps peracta in ipsa sunt, quibus cum inveniatur inferius, primas eisdem cedere haud veretur.

A ἐπεδήμησε τῷ νεῷ. Τί δὲ καὶ εἰς τὰ ἄδυτα εἴσοδος ποῖον οὐ κάτω τίθησι θαῦμα ; Πάντα μὲν πάντως τἄλλα, μόνων δὲ δίχα τῶν παρ' ἑαυτῆς ἐφεξῆς, ὧν ἡττώμενον οὐκ αἰδεῖται τὴν ἧτταν.

XXII. Verumtamen neutiquam a vero, mea quidem opinione, ille abluderet, qui hoc et fundamentum et radicem sublimiorum,quæ deinde consecuta sunt, appellaret. Nihil enim, sive in iis quæ ad ipsam spectant, sive in reliquis omnibus majus reperire est, quam quod Deus ex ipsa formam nostram assumpserit At vero ut id ad idonea evaderet, inde innocentissima adepta est.

ΚΒ'. Ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ, τοῦτο καὶ θεμέλιον καὶ ῥίζαν τῶν ἰσχάτων καὶ ὑψηκῶν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καλέσας· οὐδὲν μὲν γὰρ ὑψηλότερον, ἤ τι τῶν κατ' αὐτὴν, ἤ τι τῶν ἁπάντων ἕτερον, ἤ Θεὸν καθ' ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς μορφωθῆναι· πρὸς δὲ τοῦτο ἐκεῖθεν ἡ πάναγνος ἔσχε τὴν ἐπιτηδειότητα.

B

Cum enim sacratissimæ illi in templi recessibus degenti, nihil ex humanis in oculos incurreret, ad quod semet forte effingeret, sed Deum solum jugiter menti obversantem haberet, Deum solum alloqueretur, *et meditatio cordis ejus*, ut cum David propheta loquar [89], *in conspectu Dei semper* esset, ac sola cibo divinitus parato aleretur ; proinde ad Dei similitudinem excellentius quibuscunque aliis, et hominibus scilicet et angelis,formam induta est, illi quippe soli cum ipsa jugiter conversanti, et, quantum dici potest,ab ipsa cognito,semet,quoad fieri posset, plane similem efficiens.

Ἐν γὰρ τοῖς ἀδάτοις ἡ πάνσεμνος διατρίβουσα, ἐπεὶ οὐκ ἦν τι τῶν ἀνθρωπείων ἰδεῖν, ᾧ ἄν ἑαυτὴν ὁμοιώσειεν, ἀεὶ δὲ Θεὸν ἦν μόνον φανταζομένη. Θεῷ μόνῳ προσλαλοῦσα, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας αὐτῆς, κατὰ τὸν προφήτην φάναι Δαβὶδ, ἐνώπιον Θεοῦ διαπαντὸς, θεόθεν μόνη τυγχάνουσα τροφῆς, καὶ πρὸς ὁμοίωσιν Θεοῦ ὑπὲρ ἅπαντας, ἀνθρώπους φημὶ καὶ ἀγγέλους, ἔφθασε μορφωθεῖσα, τούτῳ δὴ μόνῳ τῷ συχνὰ προσομιλουμένῳ, καὶ οἷον εἰπεῖν γνωριζομένῳ, ἑαυτὴν, ὡς οἷόν τε ἦν, ἐμφερῆ ποιησαμένη σαφῶς.

Hinc vero et Creator, cum opus hoc suum (89) cerneret tam sublimi divinaque pulchritudine nitescere,haud indignum duxit, ut vel formam facturæ C suæ ipse indueret, sciens æquitatis esse, imo magis proprie dixerim, benignitatis, ut illi, quæ quidem, quantum creaturæ licuit, eo ascendit ut maximam cum eo similitudinem gereret,hanc gratiam invicem rependeret, ut et ipse descenderet, et eamdem cum ea formam,et quæcunque alia ad vitam spectant, communia cum ipsa haberet. Et exinde propter Virginis cum Deo similitudinem, Deus quoque ex ipsa factus est nobis similis.

Διὸ καὶ ὁ Ἡλάστης εἰς τοσοῦτον ὑψηλοῦ τε καὶ θείου κάλλους ἐωρακὼς τὸ οἰκεῖον λαμπρυνθὲν ποίημα, οὐδὲν ἀνάξιον ᾠήθη καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ πλάσματος περιθέσθαι μορφὴν, δίκαιον μᾶλλον ἤ, ἵν' οἰκειότερον εἴπω, φιλάνθρωπον ἐγνωκὼς, ἵν' ὅπερ, ὅσον ἐξῆν, ἀνῆλθεν, ὡς κατ' αὐτὸν γενέσθαι, τούτῳ χαρίσηται τὸ κατελθεῖν, τῆς τε εἰκόνος αὐτῷ κεκοινωνηκέναι καὶ τῆς ἄλλης διαίτης· ἔνθεν καὶ γέγονε διὰ τὴν τῆς Παρθένου πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν Θεὸς ἡμῖν ἐξ αὐτῆς ὅμοιος.

XXIII. Quod si purissimæ illi tantum innocentiæ suppetebat, ut ubicunque demum versaretur, locum ipsum in Sancta sanctorum converteret (70), et vix aut ne vix quidem secessu aut quovis alio, quod locus præbeat, præsidio indigeret : nequaquam tamen concedere quispiam poterit, nihil prorsus mansionem illam,inaccessam et ab humana D consuetudine remotam, ad divinam ascensionem Virgini profuisse, quando ipse quoque Salvator, in terris cum versaretur, recessu et monte, ubi Patrem ac Deum oraret et alloqueretur,delectatus cernitur.

ΚΓ'. Εἰ γὰρ καὶ τοσοῦτον τῇ πανάγνῳ περιῆν εἰς ἁγνείαν, ὥστε ὅπη περ ἄν παρῆν, Ἅγια εἶναι τὸν τόπον ἁγίων εὐθὺς, καὶ βραχία ἡ οὐδὲν ἀναχωρήσεως ἡ τῆς ἐκ τόπου δεῖσθαι συνεργείας ἑτέρας, ἀλλ' οὐκ ἄν ἔχοι τις καὶ ἀπό τῆς ἀδάτου καὶ τῶν ἀνθρωπείων ἐρήμου διατριβῆς ἐκείνης μὴ πρὸς θείαν ὕψωσιν δοῦναι συνεργεῖν τῇ Παρθένῳ, ἕως οὗ καὶ τῇ γῇ παρὼν ὁ Σωτὴρ ἀναχωρήσει δείκνυται χαίρων καὶ ὄρει, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν εὐχῆς Χάριν καὶ ὁμιλίας.

Re ipsa igitur sacra illa penetralia Beatæ contulerunt,ut domum suam administraret sapienter, et

Ἐκεῖνα τοίνυν ὄντως τὰ ἄδατα τῇ μακαρίᾳ παρέσχον φρονίμως οἰκονομῆσαι καὶ ταῖς θεραπαινίσι,

[89] Psal. XVIII, 15.

Ant. Ballerini notæ.

(69) Jam sæpe alias innuimus, Mariam ideo singulari quadam laude uti *Dei opus* celebrari consuevisse, quod singulari prærogativa in ipsa sua conditione fuerit exornata.

(70) His consona ea sunt, quæ in S. Germani homilia ejusdem argumenti legimus (§ 10, sup. pag. 311), cum sacerdos puellulam alloquens ait : *Non enim te altare sanctificat, imo vero a te uberrime sanctificatur*. Vides autem hæc ad *puritatem et innocentiam* puellulæ spectare, quæ singularissima ideo fuit, quia, ut inquiebat § 13, Isidorus ipse, *non in iniquitatibus concepta ipsa fuerat*.

τὰς σεβασμίους λέγω ταύτης αἰσθήσεις, ἐν καιρῷ, κατὰ τὸν θεῖον Λουκᾶν, δοῦναι τὸ σιτομέτριον. Τὸ δὲ σιτομέτριον, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἡ εὐκαίρως ἑκάστῃ τῶν κινήσεων διανεμηθεῖσα μελέτη ἂν εἴη καὶ τήρησις· ὅ δὴ καὶ ὡς σοφῶς οὕτω καὶ θαυμασίως ἡ Πάναγνος οἰκονομήσασα, ἐφ' ἅπασι τοῖς ὑπηργμένοις Θεῷ δέσποινα δέδεικται. Πρὸς τοῦτο γὰρ ἐκεῖνα βάλλειν τοῦ Σωτῆρος δοκῶ μοι τὰ ῥήματα· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ Κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν

A suis ancillis, venerandis, inquam, sensibus suis, prouti divinus habet Lucas [40], *daret tritici mensuram in tempore*. Tritici porro mensura, ut opinor, consideratio fuerit ac custodia ad singulos motus opportune adhibita. Quam sane administrationem cum innocentissima illa tum prudenter, tum etiam excellentissime gessisset, Domina constituta est super omnia quæ Deo subsunt. Huc enim spectare mihi videntur illa Salvatoris verba : *Quis, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituet Dominus super familiam suam, ut det in tempore tritici mensuram ? Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus ejus, invenerit sic facientem. Vere dico vobis, quoniam supra omnia, quæ possidet, constituet illum* [41].

Περὶ ταύτης, ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ ὁ θεῖος ἐκεῖνο προεῖπε Δαβίδ· Σὺ, Κύριε, καταμόνας ἐπ' ἐλπίδι κατῴκισάς με· ἐκείνη γὰρ ἡ μόνωσις τῇ Παρθένῳ γέγονε πρόξενος τῆς ἀληθινῆς ἐλπίδος τυχεῖν, κἀκεῖ τοῦτο προφητικῶς ἂν εἶπεν ἡ Πάναγνος, ὡς ἐμαυτὸν πείθω· Ἤκουσεν ἐκ ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ φωνῆς μου· καὶ ἡ κραυγή μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ.

B De ipsa præterea et illud puto Davidem prædixisse : *Tu, Domine, singulariter in spe constituisti me* (71). Illa enim solitudo Virgini contulit, ut veræ spei effectum consequeretur ; adeo ut ibi purissima (prout mihi persuadeo) propheticum illud usurpare potuerit : *Exaudivit de templo sancto suo vocem meam ; et clamor mens in conspectu ejus introibit in aures ejus* (72).

ΚΔ'. Ἔγωγε δὲ καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην καὶ κρυφιωδεστάτην ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκησιν τῆς Παρθένου καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα ταύτην οἶομαι φέρειν τοῦ υἱοῦ καὶ Σωτῆρος αὐτῆς. Καθάπερ γὰρ ὁ Δεσπότης, ὅτι μὲν ἄνθρωπος παρ' αὐτῆς, κοινωνῶν ἦν καὶ ὁρώμενος τοῖς ἀνθρώποις, ἀθέατος δ' ὡς Θεὸς, καὶ συναυλίας ἄμοιρος ἀνθρωπείας· οὕτως ἡ τῶν μεγαλείων τυχοῦσα τοῦ δυνατοῦ ὁρωμένη τε ἐτύγχανε καὶ ἀόρατος· καὶ ὡς μὲν ἀνθρώπων καὶ καθ' ἡμᾶς, ἑωράθη τε τοῖς πολλοῖς μέχρι τριετίαν, καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ ἔξοδον ἄχρι τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου· ὡς δὲ τὴν ἀρετὴν ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τὸ καινὸν τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ, οἷον εἰπεῖν, Θεὸς ἐπίγειος, ἀθέατος οὐκ ἐπ' ὀλίγον κατέστη, τὸ ἄβατον οἰκοῦσα καὶ θεῖον ἔδαφος· ὡς ἄν, ὅ προϋπέγραψεν ἐν ἑαυτῇ ὁρατὴ φανεῖσα καὶ ἀόρατος, ἥπερ ἦφην, τοῦτο τοῦ φανέντος παρ' αὐτῆς ἀορᾶτου τε καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἐναργὴς προτεθείν.

XXIV. Illud insuper plane existimo, mysticam illam secretissimamque Virginis in templi penetralibus mansionem pertinere ad imaginem, quam gerebat, filii ac Salvatoris sui. Quemadmodum enim Dominus, quatenus homo ex ipsa genitus, cum hominibus consuetudinem habebat, ac se videndum præbebat, quatenus autem Deus, invisibilis et humani contubernii exsors manebat ; ita et illa, C quæ *magnalia potentis* [42] nacta est, videbatur simul et invisibilis erat. Nimirum, quatenus ex hominibus orta est, et nobis similis fuit, visa quoque est a multis usque ad triennium, et deinde post egressum e templo usque ad suam ascensionem in cœlos ; quatenus vero virtute superhumana et nova animi pulchritudine præcellebat, atque, si ita loqui fas est, divinitas erat terrestris (73), ideo haud breve tempus invisibilis latebat, inaccessum ac divinum illud domicilium incolens : adeo ut quod in semetipsa in antecessum expressit, visibilis et invisibilis, ut dixi, apparens, hoc Dei ex ipsa geniti visibilis et invisibilis apparentis, vivida fuerit imago.

[40] Luc. XII, 42. [41] Ibid. 43. [42] Luc. I, 49.

Ant. Ballerini notæ.

(71) Psal. IV, 10. Quod Vulgatus vertit *singulariter*, LXX legunt καταμόνας (*seorsim*), idque Isidorus, uti patet, transfert ad solitudinem Virginis ; attamen juxta vim contextus Hebraici vox לבדד (*solitarie* seu *solus*) referenda potius videtur ad Deum, qui solus in spe constituit.

(72) Psal. XVII, 7, sec. LXX. Nam ubi Vulgatus habet *introivit*, Græca versio legit εἰσελεύσεται.

(73) Finge, auctorem nihil sermoni inseruisse, quod puritatem Deiparæ in sua ipsius origine expresse vindicaret. Nonne ad hanc opinionem auditoribus ingerendam satis ea erant, quæ hoc loco de Virginis pulchritudine brevissime tangit ? Nedum enim pulchram, sed *pulchritudinem* ipsa Mariam appellat, et quidem *pulchritudinem novam*, et talem cujus gratia divinitati exæquanda quodammodo D videatur. Quæ quidem fideles dum audirent, numquid locus reliquus erat suspicandi, hanc quoque *pulchritudinem* turpissima peccati macula non secus ac cæteros homines, fœdatam exstitisse ? Atqui hæc virgineæ pulchritudinis encomia passim apud Patres et in libris ecclesiasticis recurrunt. Ergo, etiamsi doctrinam de sancta Virginis origine explicite traditam reperire non esset, germina tamen, e quibus sponte efflorescceret, passim in deposito traditionis prostarent. Cæterum, cum eamdem illam doctrinam auctor diserte profiteatur, inde nobis certissimum suppetit argumentum, hasce atque alias plures laudes, quibus Mariæ et puritas, et sanctitas, et innocentia, et venustas commendatur, ab ea sententia proficisci.

XXV. Verum et quod pervia Virgini sacra adyta patuerint, et quod angelus e cœlo descendens ad parandum cibum illum mirabilem astiterit, hoc mihi prænotasse videtur, cœlos deinde aperiendos esse, ac Spiritum sanctum corporali specie, divinum lavacrum in Jordane Domino suscipiente, descensurum. Quemadmodum enim uni Virgini, non vero cuipiam alteri ex universis mortalibus, reserata fuerunt penetralia sacra ; sic uni quoque Salvatori cœlum semet apertum tunc exhibuit.

Κε'. Ἀλλὰ καὶ τὸ τῇ Παρθένῳ τὰ ἄδατα ἀνθεφχῆναι, καὶ ἄγγελον οὐρανόθεν κατιόντα συνεῖναι, τοῦ δείπνου χάριν ἐκείνου τοῦ παραδόξου, ἐκεῖνό μοι προγράφειν ὑπαγορεύει, τὸ τὸν οὐρανὸν ἀνεφχθῆναι, καὶ καταβῆναι σωματικῷ εἴδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καταδεχομένου τὸ θεῖον ἐν Ἰορδάνῃ λουτρὸν τοῦ Δεσπότου· οὔτε γὰρ, ὡς τῇ Παρθένῳ, ἑτέρῳ τῷ τῶν ἁπάντων ἀνέῳγε τὰ ἄδατα, καὶ ὑπὲρ μόνου τοῦ Σωτῆρος γυμνὸν οὐρανὸς τότε προῴθηκεν ἑαυτόν.

Quod vero ab uno summo sacerdote, semel per annum in Sancta sanctorum introeunte, innocentissima conspiceretur ; id rursus haud parum confert, ut expressiorem præferat cum Deo similitudinem. Nam sicut ad Dei aspectum, quantum fas est mortalibus, admitti, electis tantummodo contingit hominibus, neque vero id semper, sed quando a turbarum multiplici ac tenebricosa confusione semet proripientes, sibique unice, quantum liceat, vacantes in divinis ac cœlestibus, quo utique non ascendunt turbæ, conversari probe didicerint ; pari modo, ut etiam in hoc ostenderetur Virginis cum Deo similitudo, propter quam (o tremendum mysterium !) et Deum gestavit, ipsa quoque semel in anno fiebat visibilis et a solo summo sacerdote videbatur.

Τὸ δέ γε μόνῳ τῷ ἱεράρχῃ, ἅπαξ εἰσιόντι τὰ ἅδυτα, ὁρᾶσθαι τὴν πάναγνον οὐκ ὀλίγον, αὐτῇ καὶ τοῦτο πρὸς θείαν ὁμοίωσιν εἰκονίζεσθαι δίδωσιν· ὥσπερ γὰρ ἀνθρώπων μόνον τῶν ἱερῶν Θεὸν ὁρᾶν, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις, οὐκ ἀεὶ δὲ καὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅταν τῆς κάτω χωρίζόμενοι πολυειδοῦς καὶ σκιώδους πληθύος, καὶ μόνοις, ὡς οἷόν τέ ἐστιν, ἑαυτοῖς συνόντες, εὖ ἔχωσι τοῖς θείοις ἐνδιατρίβειν καὶ ὑψηλοῖς, καὶ ἃ μὴ βάσιμα τοῖς πολλοῖς· οὕτως, ἵνα τὸ πρὸς Θεὸν ἐοικὸς κατὰ τοῦτο δειχθῇ τῆς Παρθένου, διὸ καὶ Θεὸν ἤνεγκεν, ὦ φρικτοῦ μυστηρίου ! καὶ ἅπαξ ἦν θεατή, καὶ μόνῳ τῷ ἱεράρχῃ.

XXVI. Verum enimvero neque dum ipsa conspiciendam se præberet, quidquid in ea erat excellentiæ, comprehendere spectator valebat. Quemadmodum enim si cui concessum fuerit, ut in Deum obtutum defigat, non ideo omnia quæcunque in Deo sunt, iste perviderit ; haud aliter, si quis Virginem intueretur, nequaquam hic assequebatur, ut quidquid sublime ipsi inerat, perspectum haberet. Adeo nempe Virgo divinis, ut ita dicam, coloribus semetipsam expressit, adeo, juxta illud Davidis [43], *signatum fuerat super eam lumen vultus Domini*, ut vivam in se Dei speciem manifestissime præferret.

Κζ'. Ἀλλ' οὐδέ γε καὶ ὁρωμένης συνορᾶν εἶχεν ὁ θεατὴς ὅσον τὸ κατ' αὐτὴν μεγαλεῖον. Καθάπερ γὰρ, ᾧτινι θεοπτείας τυχεῖν ἐξεγένετο, οὐ πᾶν ὅσον περὶ Θεὸν ἐνενόησεν, οὕτως οὐκ ἦν ἄν, ὅς, ἐκείνην ἑωρακὼς, τὸ κατ' ἐκείνην εἶχεν ἅπαν ὕψος καταληπτόν· οὕτω γέγραφεν ἑαυτὴν ἡ Παρθένος χρώμασιν, ὡς εἰπεῖν, θείοις· οὕτω κατὰ τὸν Δαβὶδ ἐπ' αὐτὴν ἀληθῶς ἐσημειώθη τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου, ὥστε σαφεῖς ἐν ἑαυτῇ σώζειν θεοειδεῖς ἐμφερείας.

Verumtamen affirmo quidem, menti incomprehensibiles et humanæ linguæ propemodum ineffabiles ac deificas ipsi prærogativas inesse ; absit tamen ut parem unquam eam Deo habueris. Sed purissimam illam Deum utique dixeris propter virtutis ejus eminentiam, si nobis eam comparaveris (74) ; si vero eamdem cum Deo conferas, hoc, quod re ipsa est, Virgo apparuerit, nempe homo.

Λέγω δὲ ἀπερινόητα μὲν καὶ ἀνθρώποις σχεδὸν ἄφραστα θεουργικὰ καὶ ταύτῃ προσεῖναι πλεονεκτήματα, Θεῷ δ' ἐξ ἴσης οὐδέποτε· ἀλλά γε πρὸς μὲν ἡμᾶς Θεὸν ἄν εἴποις τὴν πάναγνον τῇ καθ' ὑπερβολὴν αὐτῆς ἀρετῇ, πρὸς δὲ Θεὸν, τοῦτ' αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος ἡ Παρθένος.

XXVII. Attamen sublimior est, ut dixi, universis creaturis ; et facile ac sine errandi metu cernere quispiam poterit, ipsam solam plusquam res creatas simul omnes, hominibus ad Dei gloriam evehendis parem esse. Et sane licet ab initio neque angeli (75), neque cœlum, neque sol aut astrorum

Κζ'. Πλὴν, ὅπερ ἔφην, κτίσεως ἁπάσης ὑπερκειμένη, καὶ μόνην ἔχειν ἴδοι τις ἂν ἀτεχνῶς πρὸς δόξαν ἄγειν ἀνθρώπους Θεοῦ, μεῖζον ἡ πᾶσα ἡ ποίησις δύναται· εἴπερ γὰρ ἄγγελοι, οὐρανός τε καὶ ἥλιος ἢ χορὸς ἀστέρων, καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ φυτῶν παντοδαπὴ καὶ παράδοξος ἱστουργία, ταῦτα

[43] Psal. IV, 7.

Ant. Ballerini notæ.

(74) Si ineffabiles adeo ac menti imperviæ celebrantur beatissimæ Virginis prærogativæ ; si comparata ad reliquos homines beatissima Virgo instar numinis habenda dicitur ; præpostere ergo agunt, qui pertinentia ad sanctæ Virginis originem eodem palmo dimetiri præsumunt, quo cum cæteris hominibus utuntur.

(75) Argumentatio auctoris postulat, ut eminentiori *quadam ratione* splendeant in Deipara, quæcunque gratiæ munera angelis collata fuerint. Atqui illud angelis æque ac primis hominibus donum collatum fuit, ut gratiam divinam simul cum natura a Dei gratuita liberalitate acciperent. Ergo hoc donum Deiparæ negare nefas est : imo cum et angelis et protoparentibus longissime Virgo præcelleret, uberius illud idem et nobilius impertitum ipsi fuisse plane existimandum.

δὲ μὴ τὴν πρώτην ὑπέστη, οὐκ ἄν ἔλαττον ἢ νῦν φρονεῖν ἦκον ἄνθρωποι Θεοῦ, τῆς ἀπαραμίλλου μόσης φανείσης Παρθένου.

A corona, neque terra ac mare, plantarumque tam varius ac stupendus ornatus licet, inquam, hæc omnia condita ab initio non fuissent :nihilo tamen minus quam modo homines, hæc sola Virgine incomparabili ostensa, ad intelligenda quæ Dei sunt pervenire potuissent.

Τὰ κρείττω δὲ μάλιστα λαμπρά μὲν καθ' αὐτὰ, καὶ θαύματος οὐ μικρὰν ἀφιέντα φωνήν· πρὸς δὲ γε τὴν βασιλίδα, ἣ νὸν τοῦ παντὸς ἔτεκε βασιλέα, καὶ τὰ λυσιτελέστατα πᾶσι παρέσχεν, οὐδ' ὅσον ὑποβέβηκεν, ἔνεστι συνιδεῖν· ὅς δ' ἐν μείζονος ἔργου καθ' ὑπεροχὴν εἴη δημιουργὸς, οὐκ ἄρ' ἀνάγκη καὶ ἧττω ποίησιν εἰς ἔπαινον τούτῳ προσεῖναι· τῷ γὰρ μεγάλα τεχνουργεῖν δυναμένῳ καὶ τῶν ἐλαχίστων ἅπας ἄν εἶναι ποιητὴν ουγχωρήσειεν. Ἥρκει τοίνυν ἡ πάναγνος, ὡς εἴρηται, μόνη, καὶ μηδενὸς τῶν γενητῶς ὑποστάντος ἑτέρου, τὴν μεγαλουργικὴν τοῦ Θεοῦ κηρύττειν δόξαν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα παρῆσαν.

Præsertim vero quæ nobiliores in creaturis habentur,splendidæ illæ quidem inter reliquas sunt, ac voce non tenui admirandam Creatoris gloriam deprædicant ; attamen si ad Reginam,quæ universorum Regem progenuit atque universis summum bonum adduxit, comparentur, næ illæ vilescunt, quantum nec cogitatione assequi fas est.Porro qui præstantissimi cujusdam operis auctor exstiterit,hic profecto non indiget, ut ex ignobilioribus facturis sibi laudes accedant. Facile enim quisque dabit, eum qui magna potuit efficere,etiam minima præstare posse.Ergo etiamsi nulla alia e creatis rebus B exstitisset, sola purissima, uti dictum est,ad prædicandam diviaæ magnificentiæ gloriam, non secus ac si et reliqua omnia adessent, plenissime sufficeret.

Γέγονε δὲ διὰ τοῦτ', ἂν φαίην. κἀκεῖνα, ἵν' ὅπως εἴη πολλῶν καὶ τηλικούτων καὶ ἐς ὅσον κρειττων οὕτη φανείη· ἔτι δὲ καὶ ἵν' ἔχοι Θεὸς δι' αὐτῆς, οἷς ἂν περιφκνεστέραν χορηγήσειε τὴν παρ' ἑαυτοῦ ἀγαθότητα· ἧς πᾶσα μὲν ἔργον ἡ κτίσις, αὐτῇ δ' εἴ τι σεμνὸν τοῦτ' εἴληφε διὰ τῆς Παρθένου· οὕτω θαῦμα θαυμάτων ἡ πάνσεμνος, καὶ τῶν ὄντων οὐδὲν, Θεοῦ δίχα, μεγαλοπρεπέστερον ταύτης,

Verum hæc idcirco condita dicerem,ut apparere posset,quot et quantis et quam magno intervallo ipsa omnibus hisce excelleret (76) ; vel præterea hac etiam de causa,ut alia quæpiam adessent, in quæ Deus bonitatis suæ effectus splendidiores effundere per eamdem posset. Et hujus quidem bonitatis opus est omnis quæcunque exstat creatura ; verum si quid augusti in ipsa relucet,hoc per Virginem assecuta est : adeo augustissimo illa miraculum est miraculorum, ac nihil eorum quæ exsistunt, excepto Deo, est ipsa magnificentius ?

ΚΒ'. Ὅθεν εἰ κἀκεῖνο θαύματος οὐ μικροῦ, ὃ νῦν C ἡμᾶς θαυμάσαι κεκίνηκε, λέγω δὲ τὴν κατ' ἐκεῖνο τῆς ἡλικίας ἐν τοῖς ἀδύτοις παράδοξον εἴσοδον τῆς πανάγνου, ἐμοὶ δὲ οὐ τοσοῦτον τοῦτο δοκεῖ θαυμαστὸν, ὅσον εἴ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τοῦτ' ἐγεγόνει· οὐ γὰρ, τὰ μέγιστα ἐνδεικνυμένου τοῦ δυνατοῦ, θαυμάζειν χρή· ἀλλὰ τούναντίον, εἰ καινὰ πράττειν ἐξὸν τῷ ἰσχυρῷ, ὁ δὲ τὴν αὐτὴν τοῖς πολλοῖς βαδίζειν αἱρεῖται.

XXVIII. Proinde etsi haud leviter stupendum illud sit,quod nunc in admirationem nos rapuit, innocentissimæ scilicet tenella adeo ætate in sacra adyta ingressus ; mihi tamen non adeo stupendum hoc videtur, ac si ne id quidem factum fuisset. Neque enim est cur miremur,quod maxima ostendat opera qui potens est ; illud potius admiratione dignum, quod communem cæteris viam terere is malit, cujus virtuti paratissimum est stupenda peragere.

Ἐπεὶ δὲ οὐδ' ἄν, εἴ τι καὶ φαῖμεν ἄνθρωποι περὶ αὐτῆς, τὸν εἰκότα ἄν ποτε πλέξαιμεν κρότον, ἐπὶ δὲ τῶν μεγίστων ἡ σιγὴ θαύματος ἐνίοτε μήνυμα γίνεται καὶ νῦν, τὰ τῆς ὑμνουμένης ὅτι θαύματος πέρα, σιγὴν ἡμᾶς αἱρετέον. Κἴη δὲ ἡμῖν καὶ φθέγγεσθαι περὶ αὐτῆς, καὶ σιγᾷν ὅτ' ἄμεινον τῇ τῆς D πανυμνήτου δὴ ταύτης χάριτι, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον εἰπεῖν, ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, ᾧ τὸ τε κράτος καὶ ἡ προσκύνησις οὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ

Cæterum cum quidquid demum de ipsa dicere homines valeamus,nunquam parem meritis coronam laudum texere possimus, in rebus vero maximis quandoque silentium indicium sit admirationis ; propterea cum etiam in præsenti prærogativæ illius,quæ collaudanda est, qualibet admiratione sint majores, præstat ut eas silentio veneremur. Utinam vero nobis contingat, ut et loquamur de ipsa, et taceamus,prouti tempus exigit, idque pergratiam ejusdem omni laude dignissimæ, *quam* ut cum beato Paulo loquar, *sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad*

Ant. Ballerini notæ.

(76) Si Deus alia condidit, ut ex comparatione elucesceret,quanto Deipara cæteris omnibus undequaque excelleret ; ignobilem ergo sortiri non potuit originem,quam nobilem adeo et splendidam tum angeli tum primi homines sortiti sunt.

iuteriora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesu[44], cui et imperium et adoratio cum Patre et Spiritu sancto per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ἀγίῳ Πνεύματι εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

SERMO III.

In Annnntiationem gloriosæ et gratia plenæ Dominæ nostræ Deiparæ et semper Virginis Mariæ.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς πανυπερενδόξου καὶ κεχαριτωμένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας.

I. *Lætentur cœli et exsultet terra*[45]; plaudant angeli et lætitia gestiant homines, et universæ hodierna die hilarescant creaturæ ; quandoquidem Creator omnium nunc gaudio hanc rerum universitatem, gaudens ipse, replet. Nunc ipse venit, ut quæ inimica ipsi erant, denuo sibi reconciliet : nunc tristitiam e peccato enatam solvit; nunc lætitiam, velut novum quemdam aerem, omnibus effundit : nunc præ solari radio universis terræ finibus jucundissima luce splendet. Nunc, juxta divinitus insonantem Isaiæ vocem, *induit nos vestimento salutis, et indumento lætitiæ circumdedit nos*[46]. Nunc Jeremias, lamentabilos illas olim ciens voces, palinodiam recipit,et opportune, Dei velut personam agens,illud denuntiat ; *Propitius ero iniquitatibus hominum, et peccata eorum non memorabor amplius*[47]. Nunc cœli venustas ac lucida astrorum corona splendoris hodierni jucunditate vincuntur. Nunc opportunum tempus est illud clamandi; *Gloaia in altissimis Deo et in terra pax, hominibus bona* (*Dei*) *voluntas* (77).

Α'. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· κροτείτωσαν ἄγγελοι· καὶ σκιρτάτωσαν ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις φαιδρυνέσθω σήμερον, ὅτι ὁ πάντων Κτιστης νῦν χαρᾶς ἐμπίπλησι χαίρων τὸ πᾶν. Νῦν εἰς διαλλαγὰς Χωρεῖ τῶν ἀπηχθημένων· νῦν λύει τὴν ἐξ ἁμαρτίας κατήφειαν· νῦν, ὡς ἄλλον ἀέρα, πᾶσιν εὐφροσύνην ἐξέχεε· νῦν ὑπὲρ ἥλιον λάμπει τοῖς πέρασι θυμηδίαν· Νῦν ἱμάτιον ἐνέδυσε σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλεν ἡμᾶς, παρὰ τὴν θεόκροτον Ἡσαΐου φωνήν. Νῦν ὁ θρηνόφθογγος Ἱερεμίας, παλινῳδίαν πλάκων, ὡς ἐκ Θεοῦ κατὰ καιρὸν ἐρεῖ· Ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Νῦν οὐρανοῦ κάλλος καὶ φωτοειδὴς ἀστέρων κύκλος, ἥττων νῖς τέρψιν τῆς προκειμένης λαμπρότητος. Νῦν εὔκαιρον εἰπεῖν τὸ, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Nam qui cœlum,terramque, et solem prius effecit, cæteraque magnificentiæ suæ opera splendere jussit, nunc,id quod ab initio creatum non fuit, vel creatum non perduravit, gaudium, ut ita dicam, condit Et quemadmodum,*Fiat lux*, dixit[48], *et facta est lux*, et eodem plane modo cæteras res, varias quidem sed mire inter se connexas,e nihilo eduxit; sic nunc per angelum, *Ave*,dixit illi gratia plenæ.

Ὁ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἥλιον πρὶν ὑποστήσας, καὶ τὰ λαμπρὰ τῆς ἄκλης μεγαλουργίας, νῦν, ὡς εἰπεῖν, ὃ τὴν ἀρχὴν οὐκ ὑπέστη· ἢ κτισθὲν οὐ διέμεινε, τὴν χαρὰν ὑφίστησι. Καὶ καθάπερ, Γενηθήτω φῶς, εἶπε, καὶ ἐγένετο, καὶ νὴν ποικίλην ἅλυσιν πᾶσαν τῶν γενητῶν τοῦτον πασήγαγε τὸν τρόπον· οὕτω νῦν, Χαῖρε, φησὶ δι' ἀγγέλου τῇ κεχαριτωμένῃ.

II. Hoe videlicet *Ave* quodammodo nunc ipse creat,et ut omnes undequaque pervadat creaturas mandat, potestatemque omnibus qui animum advertant facit, ut ipsarum venustatem aureumque in ipsis pulcherrime intextum ornatum, qui gaudii affectus est illis conveniens, percipere sensu queant. Nam qui jugi aliquo malo affligitur et tristitia occupatur, non ita comparatus est, ut naturæ pulchritudinem et mirabilitatem investigando persentire possit ; adeo ut,nisi hoc *Ave* nunc prodiisset, deficeret sane et illaudatum jaceret quidquid magnificentiæ in opere creationis elucet. Quoniam vero non ferebat Domini benignitas, ut quoad nobiliorem hanc partem, quoad gaudium videlicet,creaturas suas male habere permitteret ; idcirco nunc et gaudium condit, quod rebus jam

Β'. Τοῦτο τὴ τὸ Χαῖρε νῦν ὡσανεὶ πλαστουργῶν, καὶ περιλαβεῖν πέμπων ἅπασαν κτίσιν, ἧς τὴν χάριν καὶ τὴν καλλίπλοκον ἐν αὐτῇ χρυσουργίαν ἡ τοῦ χαίρειν αἴσθησις αἰσθάνεσθαι τοῖς προσέχουσι χορηγεῖ. Ἐπείπερ τὸ πάσχον ἀεὶ λύπῃ συνὸν φύσεως κάλλος καὶ θαῦμα οὐ πέφυκεν ἐρευνᾷν· ὥστε καὶ εἰ μὴ τὸ χαίρειν τοῦτο νῦν ἐγεγόνει,ῥέον ἂν ἀκήρυκτον διετέλει τὸ φαιδρὸν ἅπαν τῆς δημιουργίας. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἦν οὕτω τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότου τὴν κρείττω μοῖραν, λέγω δὲ τὴν χαρὰν, περιιδεῖν δυστυχοῦσαν τὴν κτίσιν, διὰ τοῦτο καὶ δημιουργεῖ νῦν τὸ χαίρειν, ὃ πάλαι μὲν ἐφίλει τοῖς οὖσι προσθεῖναι, τὸ δ' ἱκανὸν οὐχ εὕρισκε σκεῦος, ὃ καὶ φυλάξαι τὸ δοθὲν καὶ μεταδοῦναι δυνατῶς ἔξει, Νῦν γὰρ τῷ ὑπερφυεῖ τούτῳ φανέντι καὶ εὐρυχωροτάτῳ δοχείῳ ἡ πολυύμνητος δὲ τοῦτο πάντως Παρθένος, μηνύει μὲν τὸ

[44] Hebr. VI, 19, 20. [45] Psal. XCV, 11. [46] Isa. LXI, 10. [47] Jerem. XXVI, 34, sec LXX cap. XXXVIII, 34 [48] Gen. I, 3.

Ant. Ballerini notæ.

(77) Luc. II. 14.Notum est, in hoc Lucæ versiculo tantisper a Græco textu differre vulgatam versionem.Conferri possunt, quæ de eodem versiculo erudite pro more suo scripsit Franc. Xaverius Patritius (*De evangeliis*, lib. III, dissert. 24, § 12, edit. Friburg. 1853.)

χαῖρε, οἱονεὶ τῇ προσρήσει ταύτῃ δεικνὺς, ὅτιπερ τὸ φιλούμενον εὗρε· καθὰ καὶ ἡμεῖς τοῖς φίλοις οὕτω προταγορεύομεν ἐντυχόντες. A exsistentibus sane lubens adjungere antea voluisset; sed vas idoneum non inveniebat, quod et datum custodire, et in alios illud posset tranfundere. Et sane cum apparueit nunc supernaturale hoc et amplissimum receptaculum (78), quæ omnino est Virgo illa omni laude dignissima, huic utique gaudium istud annuntiat, velut hac salutatione ostendere velit, se demum invenisse quod diu cupiebat; quippe nos quoque amicos, si forte obviam occurrent, hoc modo solemus compellare.

Γ'. Ὁ δὲ λογος οὗτος οἷόν τινα φύσιν ἄλλην τοῖς προϋποστᾶσι, καὶ τὸ χαίρειν προσέπλασεν ὑποστήσας. Διὰ τοῦτο σήμερον χαίρει μὲν ὁ Κτίστης, τὸ χαίρειν παράγων. Πῶς γὰρ οὔ; ὁπότε καὶ ὁ μυρον συνθεὶς μυρίζει διὰ τὸ πλάττειν. Χαίρει δὲ καὶ ἡ ποίησις πᾶσα, τὸ εὐωδέστατον δὴ τοῦτο μύρον, φημὶ δὲ τὴν χαρὰν, ἐπ' αὐτὴν ὑποδεχομένη χεόμενον. Οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων χαρᾶς ἄμοιρον σήμερον. A III. Hæc porro vox, eum gaudium creat, tum quandam aliam veluti naturam exstantibus rebus addidit. Quocirca Creator, dum gaudium hodierna die producit, gaudet et ipse. Quidni enim? quandoquidem etiam qui unguenta conficit, ex ipsa effectione unguenti odore perfunditur. Sed universæ simul creaturæ lætitia gestiunt, fragrantissimum hoc unguentum, gaudium scilicet, in seipsas effusum excipientes. Quamobrem nihil ex omnibus quæ exstant, hodierna die gaudii expers cernitur.

Ἀλλ' ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, καὶ διὰ πολλοὺς μὲν ἄλλους, οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ δι' ὃν εἴρηται λόγον, δῆλον μὲν ὅτι χαίρει Θεός, Χαίρουσι δὲ καὶ ἄγγελοι, τῆς δημιουργηθείσης πεφηνότες διάκονοι χαρᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι χαίρουσιν· ἐπείπερ οὐχ ἡλιακοῦ δίσκου, οὐ καμάρας οὐρανίου, οὐκ B ἀγγελικῆς φύσεως, οὐκ ἄλλου τοῦ τῶν ἁπάντων πρὸς ὑποδοχὴν τῆς καινῆς ταύτης χαρᾶς ἐδέησε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τοῦ παρθενικοῦ δὴ μόνου καὶ πανάγνου, καὶ ὁμοφυοῦς τούτοις οἴκου. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ καὶ τὴν λοιπὴν χαίρειν ὕλην, τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, τὸν ἄνθρωπον λέγω, διὰ γὰρ τοῦτον ἐκείνη, τὸ βαρὺ τῆς ὀφρύος, ὡς εἰπεῖν, αἰσθομένη περιδυόμενον. Τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ, φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἡσαΐας, ἐξαλοῦνται, προσδεχόμενοι ἡμᾶς ἐν χαρᾷ· καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐπικροτήσει τοῖς κλάδοις. Ἄλλως τε καὶ εἰ πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει, ᾗ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ συγχαίρειν ἀνάγκη χαίρουσιν. Ἐπεὶ καὶ φθορᾶς μετέσχε διὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, κατὰ τὸν Θεῖον καὶ τοῦτο Παῦλον, C ἡμῶν, δι' οὓς νῦν τῇ κτίσει τὸ πάσχειν, κομισαμένων τὰ ὑψηλά. Λοιπὸν ἆρα μεστὰ σήμερον ἀλη- Atque, ut id manifestius eluceat, exploratum sane est, gaudere Deum cum multas alias ob causas, tum etiam non absurde propter illam, quam diximus. Gaudent porro et angeli, qui creati gaudii exstiterunt ministri. Sed gaudent et homines; quippe Deus ad novum hoc gaudium excipiendum non orbem solarem, non cœli convexa, non angelicam naturam, aut aliam quampiam e cæteris rebus omnibus, sed virginem tantummodo purissimumque (79), et eamdem cum hominibus naturam habens, habitaculum quæsivit. Non est autem abs re ut et reliquæ materiales creaturæ gaudeant, dum suum ipsarum dominum, hominem scilicet (nam propter hunc creatæ illæ fuerunt), gravem supercilii mœrorem deposuisse quodammodo sentiunt. *Montes* enim *et colles*, inquit admirabilis ille Isaias, *exsilient exspectantes nos in gaudio, et omnia ligna agri applaudent ramis* (80). Præsertim vero quod si *creatura omnis*, quemadmodum inquit beatus Paulus, *ingemiscit*[49], necesse est profecto, ut etiam gaudentibus congaudeat; et quandoquidem corruptioni subjecta fuit propter hominem, sic etiam *a corruptionis servitute liberabitur*,

[49] Rom. VIII, 22.

Ant. Ballerini notæ.

(78) Disertius hanc doctrinam auctor evolverat §§ V, VI homiliæ, qua faustissimum Deiparæ diem natalem celebrat (sup. part. I, pag. 214 219), et hæc summa ejus est, nullum ex Adæ filiis, quippe qui omnes paterna labe corrupti fuerant, inveniri potuisse, qui Deo ad salvandum humanum genus descendere percupienti dignum præbere hospitium posset, donec Maria innocentissima affulsit, quæ, utpote labis illius expers, merito et hoc in loco ceu *vas naturæ communes leges ordinemque excedens*, celebratur.

(79) Vide quomodo summa puritas, quam in Deipara suspicimus, a virginitate distinguatur; et simul adverte, quomodo ad puritatem a virginitate distinctam significandam auctor utatur voce πανάγνου; exinde confirmatur id, quod alias (in not. ad § XIV ejusdem Isidori homiliæ *in Præsent. Deiparæ*, part. I, pag. 447) adnotavimus, quam longe ab exhibenda sincera SS. Patrum sententia discesserit Combefisius, qui voces illas ἁγνὴ, πάναγνος ὑπέραγνος de Deipara usurpatas, studiosissime ad *castitatem* significandam numquam non pertrahit. Cujusmodi porro intelligenda sit puritas Virginis, quam Isidorus hoc loco celebrat, non æquivoce demonstrat comparatio ibidem instituta cum sole, cum cœlis, cum angelicis creaturis: nihil enim his aptius occurrit ad summam, quæ excogitari queat, ab omni nævo puritatem indicandam. Itaque si hisce, utcunque purissimis, purior tamen perspicacissimis Dei oculis visa est Virgo beatissima, remotio ergo ab omni labecula præ sole, præ cœlis, præ angelis, præ creaturis quibusvis Maria fuit. Exinde vero gloria illa humanæ stirpis, quod Mariam congenerem habuerit; qua de re vide quæ in Præfatione ad Georgi Nicomediensis fragmentum diximus (sup. part I, pag. 149).

(80) *Isa.* LV, 12 sec. LXX; nam Vulgatus: *Montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu.*

quod pariter affirmat divinus ille Paulus [50], cum nos, quorum causa nunc omnis creatura patitur, cœlestia adepti fuerimus. Omnia itaque hodierna die gaudio exundant, omnia exsultationis plena sunt, hilaritate fulgentia, omni splendore ac venustate rutilantia.

A Θῶς εἶναι πάντα χαρᾶς, ἀγαλλιάσεως πλήρη, φαιδρότητι διαλάμποντα, ἀγλαΐᾳ παντοδαπῇ καὶ χάριτι στίλβοντα.

IV. Quod vero in communi omnium, quotquot exstant, lætitia, ille nequitiæ artifex ne prope quidem accedere ad hanc jucunditatem audeat, nihil est mirandum. Cum enim sponte sua tenebris illis sese ipse immerserit, sane volens pravitatem non effugit, nec claritatem quæsivit, sed perstitit illis ipsis sese oblectans miseriis, in quas utique prolapsus est. Quicunque porro mente prædili sunt, haud consonum rationi fuerit, ut vel inviti ea adipiscantur, quæ voluntatis arbitrio sunt subjecta; quæ enim quisquis rejicit, nequaquam par est, ut eorum particeps ipse evadat. Non erat igitur e re, ad lætitiæ convivium apostatam illum advocare, qui nec gaudio inde affectus ipse fuisset, nec astitisset lubens. Perinde enim prope fuisset, ac si quis suem cœno gaudentem jucunditati florum immitteret; quo sane neque gratum ipsi aliquid faceret, a suis illum deliciis vi abstrahens, et pratorum venustati inferret injuriam. Propterea a communi omnium gaudio mansit exclusus, quippe qui etiamsi fuisset vocatus, affuisset invitus, et probro futurus esset; sed *in judicium magni dici vinculis æternis sub caligine* [51] reservatus est, inquit, apostolus Judas, et in *ignem ipsi paratum*, sicut in Evangeliis legimus [52]. Etenim si quis emendantur, vel nimis conterriti vel suavi vocatione attracti, utcunque id sive alterutro tantum, vel utroque modo contingat, eorum Deus nunquam curam non gerit; si quis autem inde non resipiscat (81), in perniciem judicium vertitur; et hoc quidem utrumque Ninivitæ ac Sodomitæ testantur.

B Δ'. Εἰ δὲ, πάντων μὲν τῶν ὄντων χαρᾶς ἀπολαβόντων, οὐδ' ἐγγὺς γίνεται τῆς ὥρας ὁ τῆς κακίας δημιουργὸς, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἑκὼν γὰρ οὗτος τὸ σκότος παθὼν, ἑκὼν, οὐ διέφυγε τὴν μοχθηρίαν· οὐδὲ τὴν λαμπρότητα ἐπεζήτησεν, ἀλλ' ἔμεινεν ἐντρυφῶν, ἥπερ ἐμπέπτωκεν ἀθλιότητι. Ἃ δὲ τῶν ἐκόντων ἐν τοῖς νοῦν ἔχουσιν, εὑρεῖν ἄκοντα, λόγον οὐκ ἂν εἴη σῶζον· ἃ γάρ τις ἀπωθεῖται, λαβεῖν οὐκ ἔνι. Καλεῖν ἄρα πρὸς εὐωχίαν, ἢ μήτε χαίρων ὁ ἀποστάτης, μήτε γνώμην διδοὺς ἦν, πόρρω τῶν ἀκολούθων. Ἐγίνετο γὰρ ἂν παραπλήσιον, ὥσπερ εἴ τις χοῖρον, βορβόρῳ χαίροντα, ἐπ' ἀνθέων ἄγοι τερπνότητα, μήτ' ἐκεῖνον εὐφραίνων, τῶν φίλων ἀφέλκων, καὶ τῶν λειμώνων ὑβρίζων τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο ἔξω μὲν τῆς παγκοσμίου χαρᾶς, ὡς οὔτε θέλων, καὶ προσυβρίσων, εἴγ' ἐκέκλητο, τετήρηται· εἰς δὲ κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον, Ἰούδας φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις ἀκούομεν. Ὧν γὰρ ἀπειλουμένων ἢ καλουμένων ἡ διόρθωσις τίκτεται, καὶ τοῦτο, καθόσον ἑκάτερον ἐγχωρεῖ, ἢ καὶ ἄμφω, τούτων ἀεὶ τῷ Θεῷ μέλει· οἷος δὲ μὴ τὸ σωφρονεῖν ἐκεῖθεν, ὄλεθρος ἡ ἐπίκρισις. καὶ τούτων ἑκατέρου Νινευῖται μάρτυρες καὶ Σοδομῖται.

V. Sed præsertim nullo prorsus modo decebat, ut exstantium omnium choro adjungeretur ille, qui cum ab eo, qui sua natura beatitudo est ac plena lux, recesserit, et caligo ipse effectus est, et datam sibi naturaliter intelligendi vim, in id, quod est nihilum, insumit, quemadmodum divinus quoque ille Maximus alicubi dixit; perinde scilicet ac lucidum non est, quidquid eo caret, a quo lumen accipiat, nec vivens est, quisquis a vitæ principio sejungitur. Quam etiam ob causam, ut arbitror, Deus *cuncta valde bona* appellavit [53] post illam apostatæ ruinam, propterea scilicet quod a bonorum cœtu auctor ille malorum avulsus esset, ac propemodum mortuus, seu potius corruptus atque adeo inter reliqua omnia, quæ exstarent, minime recensitus (82).

C Ε'. Ἄλλως τε καὶ οὐδ' ἂν εἰκότως τῷ χορῷ συνδεθείη τῶν ὄντων, τοῦ μακαρίου καὶ παμφαοῦς ὄντος ἀποστὰς, ζόφος τε γεγονὼς, καὶ περὶ τὸ μὴ ὂν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν νοερὰν δαπανῶν δύναμιν, ὡς που καὶ Μάξιμος ὁ θεσπέσιος εἴρηκε· καθάπερ οὐ φωτεινὸν, ὃ τοῦ φωτίζοντος ἔρημον, οὐδὲ ζῶν ὁ μὴ τῷ τῆς ζωῆς αἰτίῳ συνών. Δι' ὃν, οἶμαι, λόγον καὶ μετὰ τὸν κρημνὸν ἐκεῖνον τοῦ ἀποστάτου κατὰ μεθ' ὑπερβολῆς ὁ Θεὸς πάντα προσεῖπεν, ἅτε τοῦ κύκλου τῶν καλῶν ἐκραγέντος τοῦ ἀρχεκάκου, καὶ οἱονεὶ τεθνηκότος, ἢ μᾶλλον διαφθαρέντος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσι μὴ περιγραφομένου τοῖς οὖσιν.

[50] Rom. VIII, 21. [51] Jud. 6. [52] Matth. XXV, 41. [53] Gen. I, 31.

Ant. Ballerini notæ.

(81) Ex his patet, Isidorum ab iis non dissentire, qui putant, etiam diabolo, dum adhuc viator esset, per divinam elementiam, quam pervicax contempsit, aliquem resipiscendi locum relictum fuisse (vid. Suarez, *De angelis*, lib. VIII, cap. 1): et huc spectat, quod auctor paulo ante præmiserat inquiens: *Perstitit illis se miseriis oblectans, in quas prolapsus fuerat.* Quod ergo addit Isidorus, diabolum ad communem lætitiam vocatum non fuisse (quæ quidem potius quam ad tempus dominicæ incarnationis, *referenda* generatim sunt ad ordinem æconomiæ, quam cum suis creaturis Deus servarit), id non de negata aliqua vocatione ad pœnitentiam accipiendum est, sed de exclusione a participando gaudio quod reconciliationem sequitur.

D

(82) Hæc scilicet eo sensu accipienda sunt, quem S. Thomas (*De mal.* q. 16, art. 5, ad 1) sic effert: *Bona naturalia in angelis malis sunt integra quantum attinet ad naturæ ordinem; sunt tamen corrupta, vel depravata, seu imminuta per comparationem ad capacitatem gratiæ vel gloriæ.*

ς'. Ἐξ' ὧν δὲ καὶ ἀνωτέρω πρόεφημεν, ὅτι τῆς ἀπανταχοῦ διαδοθείσης χαρᾶς μόνος ὁ δόλιος ἄγευστος, τῶν τε ἤδη ῥηθησομένων, τοῦτ' ἄν τις αἴτιον ἴδοι σκοπεῖν, καὶ ὅπως τὸν ἄνθρωπον Θεὸς μὲν ἔσωσεν ἐκπεσόντα, τὸν δὲ τύραννον οὐκ ἀνώρθωσεν. Ἀδὰμ μὲν γὰρ καὶ ἡ βοηθὸς οὔτε παρ' ἑαυτῶν ἐκαινοτόμησαν τὸ δεινὸν, καὶ κλαπέντες οὔτ' ἄλλοις φθονερὸν ἐπαφῆκαν βέλος· καὶ ἐκρύβησαν, ὅπερ ὀδυρομένων ἦν τὴν ἀπάτην καὶ τὴν συμφοράν. Ἠσχύνοντο γὰρ διὰ τὴν γύμνωσιν, ὡσανεὶ ἑαυτοὺς ἀφανίσαι πειρώμενοι, οἷα ἀνθ' οἵων, αἴσχιστα ὅπως ἀντὶ σεμνῶν εἵλοντο, δακνόμενοι.

A VI. Ex iis porro, quæ et superius diximus, quod nempe solus ille dolosus gaudii ubique diffusi particeps nullatenus fuerit, et ex iis, quæ mox dicenda erunt, causam, cur Deus lapsum quidem hominem restituerit, tyrannum vero a lapsu non erexerit, hanc quisquis perspicere poterit. Siquidem Adam, et quæ illi data fuit *adjutorium* [84], neque ex se ipsis malum sunt moliti, neque, postquam decepti sunt, invidum in alios telum contorserunt; ad hæc, absconderunt sese, quod immo proprium illorum est, qui errorem et calamitatem plorent. Verecundabantur enim propter nuditatem, et propemodum se ipsos e medio tollere adnitebantur, cum acris eos cura morderet, quod hæc pro illis, turpissima scilicet pro honestissimis, sibi elegissent.

Ὁ δὲ κακοῦργος καὶ πρῶτος ἐτόλμησε τὴν κακίαν, πρὸς μηδέν τι τοιοῦτον ἀπιδὼν παράδειγμα, ἀγαθῶν οὐχ ἥκιστα πολλῶν ἀνθελκόντων, ἅπαντα γὰρ ἦν τὴν τοῦ πλαστουργοῦ σώζοντα ψῆφον, καὶ ἄλλοις τοῦ ποτηρίου τῆς μοχθηρίας μετέδωκε. Καὶ οὐχ ἕνα ἢ δύο κρημνίσας, ἢ καὶ ἑκατόν, ἔστη κορεσθεὶς τοῦ φόνου· ἀλλ' εἰ οἷόν τε ἦν, πτῶμα ἐλεεινὸν ἀνθρώπους προθεῖναι πάντας, καὶ Θεοῦ χωρῆσαι, καὶ γεέννῃ παραπέμψαι, οὐκ ἄν εἶναι τὴν κακίαν ὁ ἀλιτήριος ἱκανὴν ἐνόμισε· τρυφὴν δὲ μᾶλλον καὶ ἡδονὴν τὸν πλοῦτον τῆς συμφορᾶς. Καὶ τοῦτ' ἂν ἐπράχθη τῷ γε ἐκείνου μέρει, εἰ μὴ Θεὸς τὴν αὐτοῦ καθ' ἡμῶν ἐπεῖγε μανίαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ πρόνοιαν ἐνδεικνύμενος.

B Ast ille improbus et primus quidem nequitiam est ausus, cum quodpiam ejusmodi facinoris exemplar præ oculis nullum habuisset, quin multa potius bona in contrarium ipsum traherent, quandoquidem conditoris voluntati obsequebantur omnia, et præterea aliis quoque poculum iniquitatis propinavit. Neque vero ejusmodi eum cædes satiavit, ut unum aut duos, aut etiam centum præcipites daret, sed neque si potuisset omnes prorsus homines miseranda ruina involutos ostendere, et Deo privare, et in gehennam prorudere, suæ satis pravitati factum exitiosus ille putasset; quin etiam tantæ miseriæ cumulum suas ille delicias summamque beatitatem duxisset. Et hoc quidem, quantum ex ipso erat, contigisset, nisi Deus, qui suam erga nos providentiam jugiter ostendit, illius contra nos furorem cohibuisset.

Εἶτα οὐκ αἰσχύνεται τοιαῦτα πράττων· οὐδ' ἐλέου διενοήθη ῥήματα, οὐδ' ὅτι τὰ δρώμενα βδελυκτὰ, καὶ μίσους χείρω παντὸς, κρύπτεσθαι μεμελέτηκεν· ἀλλὰ παῤῥησιάζεται, καὶ χαίρει τῇ κακουργίᾳ, καὶ σεμνύνεται τοῖς μηχανήμασι, καὶ ἀναισχύντως τοὺς ἀμέμπτους ἐπιζητεῖ, ὡς καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰὼβ παρίστησιν ἱστορία.

C Insuper vero nihil ipsum talia perpetrantem pudet neque verba, quibus misericordiam peteret, cogitavit unquam, neque latebras, ut ut exsecranda sint ejus facinora et exsecrandis omnibus deteriora aliquando quæsivit; sed libere exsultat, et iniquis ausis lætatur, et suis machinamentis gloriatur, et inculpatos impudenter exagitat, prout etiam historia Jobi palam facit.

Ζ'. Διὰ τοῦτο ἄνθρωπος μὲν, μήτε κακίαν ἐξευρηκὼς, μήτε φανείσης μεταδιδοὺς, ἀλλὰ καὶ παθὼν καὶ ὀδυρόμενος, οἴκτου καὶ ἦν ἄξιος, καὶ τετύχηκε. Πράγματι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ῥήμασι, τὸν ἔλεον ἐξεκαλεῖτο. Τὸ κρυβῆναι γὰρ δεικνύντος ἦν μέγα τιθέναι τὸ ἀδίκημα, ὡς μηδὲ φωνὴ θαῤῥεῖν προϊέναι, ἢ ἑαυτὸν παραδεῖξαι. Τῷ δὲ παμπονήρῳ, τὰ κάκιστά τε διανοησαμένῳ, καὶ καθ' ἑαυτοῦ διαπραξαμένῳ, καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μηδ' ὁτιοῦν ἐξ ἐκείνου καθυφέντι τῆς μανίας, στέργοντι δὲ τὴν νόσον. καὶ ἰατρὸν παρορῶντι, καὶ τὸν ἔλεον ἀποστρέφομένῳ, πῶς ἂν ἰαθῆναι γένοιτό ποτε, ὅς γε καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις φάρμακα οἰκείαν ἤγηται βάσανον; Τί γὰρ, φησὶν, ἐμοὶ καὶ σοὶ, Ἰησοῦ; Ἦλθες πρὸ καιροῦ

D VII. Quamobrem homo quidem, qui neque per se iniquitatem excogitaverat, neque in partem illius, quæ admissa fuerat, alios vocabat (83), sed in malum pertractus fuerat, deque ipso deinde dolebat, hic, inquam, et misericordia dignus erat, et ipsam adeptus est. Sin minus enim verbis, certe factis misericordiam implorabat. Nam quod latebras quæreret, fatentis erat, magnum se scelus perpetrasse, ita ut neque vocem emittere auderet, neque in aliorum conspectum prodire. At vero improbissimo illi, qui pessima quæque et excogitavit, et in sui ipsius juxta ac aliorum pernicieni molitus est, et ne hilum quidem remisit ex suo illo furore, quique et morbum suum habet charissi-

[84] Gen. II. 18.

Ant. Ballerini notæ.

(83) Non ea mente hæc ab Isidoro dicuntur, ut peccati Adamitici propagatio in posteros denegetur; nam catholicum dogma de peccato originali passim et disertissime alibi profitetur, sicut et disertissime ab ejusdem peccati communione Virginem Deiparam excludit (vid. *Hom. in Præsent. Deip.* § 13, part. I, pag. 442-445): sed tantummodo inficiatur, Adamum illud quoque, quod diabolus fecerat, præstitisse, ut alias creaturas seduxerit, atque ad rebellandum adversus Deum excitaverit.

mum, et medicum contemnit, et misericordiam aversatur, quonam pacto medela quæpiam adhibeatur, dum insuper quæ aliis sunt medicamenta sua iste putat esse supplicia? *Quid enim*, inquit [55], *mihi et tibi, Jesu? Venisti ante tempus torquere me;* cum nempe videret expelli morbum, quem ipse (in languidi corpore) continebat. Exinde cum, Salvatore contempto, cogeretur loca exquirere ad inhabitandum florida, vel aliud quidpiam suavitate delectans, iste enimvero porcos, splendidum sane domicilium, præelegit (84). Sic porcinus et cœno plenus ille miserrimus et perpetuo quidem in malis effodiendis totus deliciatur; sursum autem aspicere, et sanitatem advocare, ipsi ne in mentem quidem unquam venit! Quocirca jacet misere ægrotans, decori sibi ducens pravitatem suam, et oblatam medelam superbus refugit (85). **Verum** non ita nos lapsi; accepto enim vulnere ad benignissimum medicum vocem sæpe attollimus, et postquam jam advenisse vidimus, ipsum tanquam servi suscepimus, atquo omnia, quæcunque **Salvator**, proposuit, ea ut in nobis implerentur, enixe deprecati sumus.

A βασανίσαι με, τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασχεθεῖσαν νόσον ἐλαυνομένην ὁρῶν. Εἶτα ἀφεὶς τὸν Σωτῆρα, ἐπιζητεῖν ἐλαυνόμενος τόπους εἰς οἴκησιν εὐανθεῖς, ἤ τι τῶν ἀλλων τερπνῶν, ὁ δὲ λαμπρὰν οἰκίαν αἱρεῖται τοὺς χοίρους. Οὕτω χοιρώδης καὶ βορβόρου μεστὸς ὁ πανάθλιος, καὶ ἀεὶ μὲν τὴν κακίαν ὀρύττων, ἐπεντρυφᾷ, ἀνανεῦσαι δὲ καὶ τὴν ὑγείαν ἀνακαλέσασθαι ἐνενόησεν οὐδεπώποτε. Ὅθεν καὶ κεῖται δυστυχῶς κάμνων, λαλονὴν τὴν πονηρίαν ἡγούμενος, καὶ χαριζομένην ἀποστρέφεται τὴν θεραπείαν ὁ ὑπερήφανος. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ πεσόντες ἡμεῖς· δεξάμενοι γὰρ τὴν πληγὴν, τὸν φιλανθρωπότατον ἰατρὸν ἐπεβοώμεθα συχνὰ, καὶ τοῦτον ἐπιστάντα ἰδόντες, δουλικῶς ὑπεδεξάμεθα, καὶ πάντα γενέσθαι εὐξάμεθα, ὅσα τῷ Σωτῆρι διανενόηται.

VIII. Et id quidem manifeste testantur Purissimæ illius verba: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [56]. Cujus sane virtus magnum hoc tropæum, nostram scilicet salutem, erexit. Postquam enim nos cepit voluptas, et beneficum Deum, hei mihi! aufugientes, improbo serpenti nosmet dedimus, perduellis illius effecti servi sumus, ejusque arbitrio subjecti; et nihil fuit cujuscunque mali, ad quod seductor ille dolosus nos plane tyrannide sua non adigeret; unde et libidinis erupit procella, et exundarunt iniquitatis fluctus, et injustitiæ turbo fines terræ concussit. Deus autem e cœlo prospiciebat, quærens si quis secundum cor ejus esset in terra, qui idoneus videretur ad homines ab illo errore et a servitutis vinculis liberandos; et ne unus quidem inveniri poterat, cum omnes utique inutiles jacerent, et serpentis veneno infecti.

B Η'. Καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς τῆς Παναχράντου τὰ ῥήματα· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, φησὶ, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Ἧς ἡ ἀρετὴ τὸ μέγα τοῦτο τρόπαιον, τὴν ἡμετέραν ἀνήρηται σωτηρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶλεν ἡμᾶς ἡδονὴ, καὶ Θεὸν, οἴμοι τὸν εὐεργέτην, διαφυγόντες τῷ πονηρῷ προσετέθημεν ὄφει, ἐλεεινῶς αἰχμάλωτοι γεγονότες, καὶ ταῖς τοῦ δραπέτου καθυπείνοντες γνώμαις, καὶ οὐδὲν ἦν ὅτου τῶν κακῶν μήτε σύμβουλος ὁ πλάνος καὶ ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα μὴ εἶχεν· ὅθεν χειμὼν μὲν ἀσελγείας ἐρράγη, καὶ κυκεὼν ἀνομίας ἐξεχύθη, καὶ ζάλη τὰ πέρατα διέσεισεν ἀδικίας. Ὁ δὲ ζητῶν διέκυπτεν οὐρανόθεν, εἴ πού τις αὐτῷ κατὰ γνώμην ἐπὶ γῆς εἴη, ὅ ἂν ἱκανὸς ἀπαλλάξαι φανείη τῆς πλάνης ἐκείνης καὶ τῶν δεσμῶν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἦν εὑρεῖν οὐχ ἕως ἑνὸς, ἁπάντων δήπουθεν προκειμένων ἀχρείων, καὶ τῷ τοῦ ὄφεως κατιωμένων ἰῷ.

C

Ast post multas tandem generationes, postquam illud supra naturam delicium, Purissima, inquam, illa (86) apparuit, cujus *virtus et cœlos*, ut cum pro-

Μετὰ πολλὰς δὲ γενεὰς, ἐπεὶ τὸ ὑπερφυὲς ἄγαλμα ἡ πανάμωμος ἀνεδείχθη, ἧς ἡ ἀρετὴ καὶ οὐρανοὺς, προφητικῶς εἰπεῖν, ἐκάλυψεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ πλή-

[55] Matth. VIII, 29. [56] Luc. I, 38.

Ant. Balleriini notæ.

(84) *Marc.* V, 12. *Et deprecabantur eum spiritus dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus.*

(85) Elucet ex his, Isidorum in ea fuisse sententia, quæ etiam nonnullis e schola theologis placuit, inter peccatum diaboli et ejusdem damnationem aliquod intercessisse tempus, quo gratia adjutus pœnitentiam agere potuisset.

(86) Virgo Deipara, ut patet, hic designatur, quæ antonomastice *prorsus immaculata* (ἡ πανάμωμος) appellatur. Et alias sane audivimus (part. I, p. 441) Isidorum disertis verbis affirmantem, Virginem Mariam *in iniquitatibus non fuisse conceptam*. At enim quamvis tam aperta professio a scriptis ejus abesset, nonne eadem sententia ex hoc loco manifeste emergit? Cum enim dicat, neminem inter homines inveniri potuisse, qui Deo acceptus et ejusdem consiliis idoneus esset, propterea quod serpentis veneno infecti omnes ad unum jacerent; plane conficitur, illo igitur veneno infectam Mariam non fuisse, quæ sola post multas generationes communi exempta vitio coram Deo apparuit. Sed et **illud**, quod perpendatur, plane dignissimum hoc **loco** occurrit: nempe quodnam officium sit, ad **quod** hominem quempiam idoneum requirebat **Deus**: tum vero cur ejusmodi ne unum quidem inter **Adæ** filios reperire esset. Et officium quidem **nullum** aliud proponitur, quam Deo coopsrandi in hominibus a servitute inferni eximendis. Causa vero cur **nemo** ad id aptus censeretur, infectio dicitur e **veneno** serpentis contracta. Atqui nihil exploratum **magis**, nihil magis testatum in universa Ecclesiæ **traditione** occurrit ea doctrina, quæ docet, Mariam ad **cooperandum** Christo in reparando hominum **genere** electam assumptamque fuisse, adeo ut passim **salutetur** tamquam κόσμου ἀνάκλησις, παντὸς κόσμου σωτηρία, λύσις κατάρας, πεσόντων ἐπανόρθωσις, ἀνθρώπων, λύτρον, κόσμου ἀντίλυτρον, ζωῆς **seu** σωτηρίας πρόξενος, μεσῖτις, ἱλαστήριον, **etc.**, videlicet *mundi totius reparatio, salus, solutio maledictionis, lapsorum restitutio, hominum redemptio,*

ρης τῆς ἐκεῖθεν ἐγεγόνει λαμπρότητος, ὡς μικρὰν εἶναι τὴν διαλάμψασαν ἀκτῖνα τῇ τῆς Παναγνου μαρμαρυγῇ, ἐπεὶ ταῦτα οὕτω συνέβη, τερατουργεῖ Θεὸς ἐξαίσια διὰ τῆς Παρθένου· καὶ λύει μὲν τῶν τοῦ τυράννου χειρῶν τοὺς δεσμίους, καὶ δεσπότας ἀντὶ δούλων, οὓς πρὶν ἀνδράποδα, καθιστᾷ· ζάλης δὲ καὶ σκότους ἀπαλλάττει τὸ γένος, καὶ τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν εἰρήνην χαρίζεται, καὶ θεοειδεῖς ἀπεργάζεται τοὺς πολεμίους. Οὕτω λαμπρῶς ἀπήστραψεν ἡ Παρθένος, οὕτω παραδόξως κατηύγασε τοὺς ἀνθρώπους!

A pheta loquar, *operuit* (87), sed et terra splendoribus, qui ab ea emicabant, ita repleta est, ut præ illius plane immaculata fulgore jubar astri, quod orbem collustrat, exiguum appareret (88); postquam, inquam, hæc ita contigerunt, prægrandia Deus portenta per Virginem operatur, et vinctos quidem tyranni manibus eripit, eosdemque pro præcedenti servitute domicos illius constituit, cujus prius mancipia fuerant; a procella ac tenebris liberat universum, genus, et *pacem* elargitur, *quæ exsuperat omnem sensum*[57], ac suos antea hostes divina specie ac similitudine exornat. Tanto nempe splendore Virgo coruscavit, tanta supra mentis captum luce homines perfudit!

Θ'. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ πρὸς μεγίστην οὕτως εἶχεν ἀντικαταστῆναι κακίαν, διὰ τοῦτο μετὰ πολὺν τὸν ῥεύσαντα χρόνον ἡ Πάναγνος τετήρητο, ὡς ἂν τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερβάλλον τῷ πλήθει τῆς κακίας διαδειχθῇ· ὅτι τοσαύτην ἐνίκησεν, οὕτω μὲν πολλῶν γενεῶν, οὕτω δὲ ποικίλην, οὕτω δὲ ἀνοσιωτάτην, ἅτε τοῦ χρόνου τῇ κακίᾳ προσεξευρήματα μεταχορηγοῦντος. Εἰ γὰρ μὴ φῦναι ἔμελλεν αὕτη, πάλαι ἄν, οἶμαι, μετὰ τὸν Ἀδαμιαῖον ἐγγὺς ὅλασθον δυνάμει μὲν ἑτέρᾳ, μικρᾷ δ' ἴσως, τὰ τῆς ἀνθρωπείας ἐπανορθώσεως ἐπραγματεύετο· τῆς θείας ἀγαθότητος, δι' ἣν τὰ πάντα, μὴ εἰσέπειτα μὲν προειδυίας μεγάλα καὶ οἷα τὰ κατὰ τὴν Παρθένον, κατορθοῦν ἔσεσθαι σκεῦος, ἄνθρωπον δὲ τὸ τιμιώτατον κτῖσμα, ὅθεν καὶ Θεῷ τὸ θαυμαστὸν, οὐκ ἂν ἀνασχομένης διαφθαρῆναι. Καὶ εἰ μὴ Θεὸς καὶ γῆς πατῆσαι προεθεσπίσατο δι' αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἶχεν ἡ γῆ τόν ὑπὲρ τὰ Σεραφὶμ ἄνθρωπον φέρειν. Εἰ δὲ καινοπρεπῶς ἐμεγαλουργεῖτο Θεῷ καὶ τοῦτο, ἀκλ' οὐκ ἂν κοινὰς τὰς διατριβὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐπιπολὺ ποιουμένη παρέμεινεν, ἧς οὐδὲν ἦν κατ' αὐτούς ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅσον ὅτι πλάττειν Θεὸς ἐκ τῆς γῆς καὶ ὑπὲρ τοὺς μὴ ἐκεῖθεν ἔχει γεγεννημένους, δεῖξαι φανεῖσα ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς τάχιστα ἂν ἀπέπτη, ὃν αὐτῇ προσῆκε χῶρον κατειληφυῖα.

XI. Quoniam vero adversus summam malitiam hoc pacto pugnare oportebat, idcirco, mea quidem sententia, post longum temporis decursum purissima illa servata est, ut virtutis ejus eminentia ex ipsa improbitatis magnitudine ostenderetur; quod scilicet, ætatibus usque majora, inter labendum, noviterque inventa iniquitati incrementa superaddentibus, ipsa tam immanem, tam multarum generationum, tamque variam ac multiplicem, atque adeo tam impiissimam nequitiam vinceret. Et sane nisi hæc oritura fuisset, jam olim, ut puto, paulo post Adæ lapsum alia quidem virtute, sed exigua fortasse, humanæ reparationis opus perfectum fuisset; siquidem divina bonitas, propter quam omnia facta sunt, nisi prævidisset, futurum dein instrumentum, quod felici successu magna illa, et qualia dein exhibuit Virgo, præstaret, nunquam passa fuisset, ut homo, nobilissima illa creatura, propter quam et Deum admirabundi celebramus, in tantam corruptionem prolaberetur. Nisi vero Deus ipse per hanc eamdem orbi terræ pedem inferre præstituisset, nunquam sane ejusmodi sortem terra assecuta esset, ut talem hominem (*Virginem*), qui superior est Seraphim, portaret (89). Quod si Deus novo magnificentiæ opere hoc etiam portentum perpetrasset; non diu tamen inter homines, communi eorum consuetudine utens, versata fuisset, quippe cujus sensus nihil cum illis commune habebat; sed posteaquam parumper apparuisset, ut ostenderet, posse Deum e terra quempiam efformare (90), qui illis etiam, qui e

[57] Philip. IV, 7.

Ant. Ballerini notæ.

pretium redemptionis mundi, conciliatrix vitæ seu salutis, medialrix, expiatio. Testatissimum ergo id habemus in Ecclesiæ traditione, quod Virginis Deiparæ immunitatem ab originario vitio uti certam et exploratam præsumit.

(87) *Hab.* III, 3 sec. LXX: alterum autem hemistichium, quod apud LXX sic legitur, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ, ad sensum auctor allegat.

(88) En itaque qualis Maria orbi illuxit, splendore scilicet amicta, qui solis jubar vinceret, et quidem splendore qui ex summa innocentia ac puritate refulget. Et hanc sane Mariæ conditionem evidentius cognosces, si eam cum totius humani generis conditione conferas, quod propter Adæ prævaricationem tenebris obsitum mox describitur.

(89) Hinc disce, Virginem Deiparam cœlestibus spiritibus præcellentiorem prædicari non ratione tantummodo dignitatis quæ illi ob divinam maternitatem accessit, sed etiam ratione eminentiæ qua ejusdem dotes intrinsecæ quamlibet angelicam nobilitatem transcendebant; adeo ut tam eximium Dei opus in terra hac nostra collocandum nunquam videretur, nisi ad excipiendum Dei Verbum Deus illam prædestinasset. At si ejusmodi opus Deus condidit, quod aliam, ac infimam hanc terram, sedem, cœlum scilicet, ut paulo infra dicitur, pro nobilitate sua postulabat, qui locus esse suspicandi potest, quod deterrimum est in terrenis ipsis vitium hoc eodem inhonestatum e divinis manibus opus illud prodiisse?

(90) Vides, excellentiam qua Virgo Deipara illis quoque præstitit, qui e terra formati non sunt, plane ad ejusdem *formationem*, initium scilicet exsistendi spectare. E quo patet, in sua illam origine non modo puram et sanctam, sed insuper tot tantisque divinis muneribus auctam prædicari, ut ex

terra non sunt, superemineat, cito supra cœlos evolasset, sedem ibi, quæ sibi congrueret, receptura.

Sed quoniam opus erat insuper, ut et plurimam illam pravitatem exstingueret, et Deum excipere ret in terras descendentem, et eum, qui incomprehensibilis est, complecteretur, eidemque homines reconciliaret : propterea et sera tandem diuturni temporis ætas gloriosissimam illam tulit, et terra splendidum id cimelium portavit, in certam insuper spem vocata, se et illud, quod pretiosius esset, per eam ipsam mox accepturam. Cum hac itaque potita esset, neque aliter ostendere posset, qua Virginem reverentia prosequeretur, singularissimum ei locum ad inhabitandum tribuit, nimirum Sancta sanctorum, et ex his quidem eam partem, quæ maxima veneratione digna est. Neque vero fas esse duxit, aliquem ex se ipsa fructum illi ad alimentum præbere, cum constaret, purissimum illum unum esse hominem, de quo etiam prophetæ revelatum est, quod *panem angelorum manducavit*[58]. Hoc ergo munus cœlo commisit per angelos adimplendum, quos et munere annuntiandi eidem mysterii multo magis admirandi paulo post hæc (Lucæ verba) testantur.

A Ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν εἶχεν ἀποσβέσαι κακίαν, καὶ εἰς γῆν ὑποδέξασθαι Θεὸν κατιόντα, καὶ τὸν ἀχώρητον δὴ τοῦτον χωρῆσαι, καὶ αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους προσοικειῶσαι, διὰ ταῦτα καὶ πολὺς ὕστερον ὁ χρόνος τὴν ὑπερένδοξον ἤνεγκε, καὶ γῇ τὸ λαμπρὸν ἐβάστασεν ἐκεῖνο κειμήλιον, καὶ τὸ μεῖζον δέξασθαι περιμένουσα δι' αὐτῆς. Δεξαμένη δὲ ἄρα, καὶ μὴ ἄλλως τῇ Παρθένῳ τὰ τῆς εὐλαβείας ὅπως ἂν ἔχουσα σώσειε, τὸν ἐξαίρετον αὐτῆς κατοικεῖν ἀποδίδωσι τόπον, τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια, καὶ τούτων τὸν σεβασμιώτατον. Καὶ οὐδὲ τὸν παρ' ἑαυτῆς καρπὸν χορηγεῖν ὅσιον ᾠετο πρὸς τροφήν, τοῦτον εἶναι μόνον τὸν ἄνθρωπον ἐγνωκυῖα τὴν Πάναγνον, περὶ οὗ φαγεῖν ἄρτον ἀγγέλων καὶ προφήτης μεμύηται. Οὐρανῷ γοῦν δι' ἀγγέλων τούτου παραχωρεῖ, οἷς ἔδει B μεταμικρὸν εὐαγγέλια παραδοξοτέρου διακονήσειν αὐτῇ μυστηρίου, καθὰ δήπουθεν σφόδρα μαρτυρεῖ περιφανῶς τὰ παρόντα.

X. Inquit enim : *Missus est angelus Gabriel a Deo ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen Virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit : Ave, gratia plena, Domiuus tecum, benedicta tu in mulieribus*[59].

Ι'. Ἀπεστάλη γάρ, φησὶν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ πρὸς Παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου Δαβὶδ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς Παρθένου Μαριάμ· καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος, πρὸς αὐτὴν εἶπε· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί.

Genitrici Creatoris, quæ illi supra naturam mysterio administratura erat, præcipuæ e creaturis tanquam reginæ debitum obsequium reddebant. Terra nobilissimum omnium (præbebat) domicilium ; cœli (suppeditabant) alimentum ; angelus alimoniæ promum se sistebat : sed et appellationem hic suam, qualem nunquam antea, pulcherrimam nunc præsefert ; tantorum enim bonorum nuntius nunquam exstiterat.

Τὰ μείζω τῶν μεγαλουργημάτων τῇ τοῦ Κτίστου Μητρὶ τὴν ὀφειλομένην, ὡς βασιλίδι, λειτουργίαν ἀπεδίδου τὸ ὑπερφυὲς διακονησομένη μυστήριον· Γῆ τὴν σεμνοτάτην οἴκησιν, τὴν τροφὴν οὐρανὸς, C ἄγγελος τῆς τροφῆς ἐδείκνυτο ταμίας. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἑαυτοῦ νῦν, ὡς οὐδέποτε, καλλίστην ἀπέδειξεν· ἀγαθῶν γὰρ τοιούτων ἄγγελος οὐδέποτε ἐγεγόνει.

Verum *a Deo*, inquit[60], *missus est angelus*. Hoc aliquo modo indicat, quantum præsentia antiquis illis sint contraria (91). Non enim sponte sua nunc (ad Virginem) Gabriel, sicut olim dolosus ille ad primam matrem, accessit, neque Dei leges conculcandas proponit ; sed et missus est, et illa obivit, quæ divinæ erant voluntatis. Missus vero est, ut per hoc ministerium se ipso illustrior evaderet. Neque enim, nisi in hunc finem id fieret, illa quæ pria est post Primum (92), inferiori aliquo

Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, φησὶν, ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος· Τοῦτο τοῖς πρὶν ὡς ἐναντία τὰ παρόντα αἰνίττεται Οὐ γὰρ παρ' ἑαυτοῦ νῦν ὁ Γαβριὴλ, καθάπερ τῇ προμήτορι προσῆλθεν ὁ δόλιος, οὐδὲ Θεοῦ πατεῖν ὑποτίθησιν ὅρους· ἀλλὰ καὶ ἀπεστάλη, καὶ τὰ κατὰ θείαν ἐξεπέρανε γνώμην· Ἀπεστάλη δὲ, ἵνα τῇ διακονίᾳ ταύτῃ λαμπρότερος ἑαυτοῦ γένηται. Οὐδὲ γὰρ μέσου ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἔμελλεν, ἡ πρώτη μετὰ τὸ πρῶτον ἐδεῖτο τοῦ ἐλάττονος, τὴν προσλαλιὰν ἐκείνην ἀκοῦσαι δεῆσαι δεῆσαν. Ἦ γὰρ ἂν ὁ

[58] Psal. LXX, 25. [59] Luc. I, 26-28. [60] ibid. 26.

Ant. Ballerini notæ.

tunc (quæ fuit sapientissimorum theologorum sententia) quamlibet cœlestium quoque Spirituum excellentiam longe prætergrederetur.

(91) Cum Deus in homine reparando œconomiam selegerit, quæ œconomiæ primæ conditionis plane respondeat ; nam ut Chrysostomus inquit (hom. in S. Pascha. II, 2. Opp. tom. III, pag. 752. *per quæ diabolus nos expugnavit, per ea ipsa Christus ipsum superavit ;* ita tamen veteribus præsentia respondent, ut quæcunque ad pristinum lapsum spectant, non modo a præsentibus absint, sed opposite se invicem habeant. Non potest ergo Maria, quæ pro Eva data est, Evæ lapsus utcunque particeps haberi. D

(92) Habes hic communem SS. Patrum doctrinam, post Deum nihil Maria majus, nihil nobilius exsistere. At insuper fac advertas, hæc de sancta Virgine affirmari, antequam ei nuntium ab angelo deferretur. Non ergo ad celsissimam omnium dignitatem divinæ maternitatis id spectat, sed ad insi-

Θεὸς Λόγος δι' ἑαυτοῦ προσηγόρευσεν, ἢ τοῦτον ἤνεγκεν, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος.

A quasi internuntio indigebat, siquidem opus foret ut eam allocutionem audiret. Ipse enim, qui est Deus Verbum, per se profecto allocutus eam fuisset, quæ hunc eumdem, *omnem* scilicet *Divinitatis plenitudinem* [61], portavit.

ΙΑ'. Ἀλλ' εἰ φαιδρυνθῆναι τὸν διακονήσοντα προΰκειτο, τὸν μείζονα τοῦτο παθεῖν ἐχρῆν, φαίη τις ἄν, ἥκιστα δὲ τὸν Γαβριήλ, ὡς ἂν εἰς τοὺς ἥττους καὶ τὸ λαμπρὸν διαβῇ.

XI. Atqui, dixerit fortasse quispiam, si præstitutum erat ut is, qui suum exhiberet ministerium, illustrior evaderet, sane sublimiorem aliquem tali honore affici oportebat, minime vero Gabrielem, quo etiam in minores ejusmodi nobilitas diffunderetur.

Τίς οὖν ὁ λόγος; Ὅτι τοῖς κάτω κοινωνὸν ἵνα ποιήσῃ τὸν ὑπὲρ ἅπαντας ἡ ὑπερύμνητος δοθεῖσα τῷ βίῳ, κλίμακι καθάπερ ἐχρήσατο τῷ παντὶ πρὸς ἀνάβασιν. Γῆν τοίνυν ἐπείπερ πρώτην εἶχεν ἡ μακαρία βαθμίδα, ᾗ προσῆκεν οὐρανὸς φέρειν τὴν πρόοδον, ἤ, εἴ τι ἄλλο καὶ αὐτοῦ ὑψηλότερον, οὐρανὸς γὰρ αὕτη τοῦ οὐρανοῦ, μόνῳ προσήκουσα τῷ Κυρίῳ κλῆρος, ἦν ἄν καὶ τοῦτο τῶν ἀκολούθων, ὅ καὶ ἐξέβη, τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν γῆν τῶν ἀσωμάτων ἐντυχεῖν αὐτὴν τάξει.

Quid igitur dicemus? Hoc nempe, benedictissimam illam, quæ ideo in vitam prodit ut eum, qui super omnes est, consortem terrestribus redderet, hac rerum universitate ceu quadam scala ad ascendendum usam esse. Quoniam igitur beata illa, cui progrediendi initium esse cœlum debuisset (93), aut si quid aliud ipso cœlo sublimius sit (nam ipsa fuit cœlum cœli, soli Domino ceu pars illius propria conveniens), terram veluti primum gradum habuerat, idcirco et hoc, quod reipsa contigit, consentaneum erat, ut cum illo spirituum ordine, qui a terra primus est, colloquium haberet.

Ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ τὴν γῆν ἡ πολυύμνητος οὐρανὸν ἐποίησε, τοῖς προσεχῶς ὑπὲρ τὴν γῆν ἔδει προσομιλεῖν πρότερον, καὶ μετὰ τοῦτο τοῖς ἀνωτέροις τὴν κοινὴν ὑποδεικνύειν ὁδόν. Προσεχὴς δὲ ἡμῖν ναερὰ τάξις ἡ τοῦ Θείου εἶναι λέγεται Γαβριήλ.

Præsertim vero quod cum (Virgo) omni laude dignissima terram in cœlum commutaverit (94), plane par erat ut primum cum iis versaretur, qui proxime super terram sunt, et deinceps sublimioribus novam viam demonstraret. Propior autem nobis spirituum ordo ille esse fertur, in quo divinus Gabriel censetur.

Εἶτα θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ ταῖς ὑποδεεστέροις ἀγγέλοις τῷ λαμπρῷ μυστηρίῳ πρώτοις διαυγασθῆναι συνέβη· ἐπεὶ καὶ ἄνθρωποι κατατρυφᾷν ἠξιώθησαν, ὧν τοῖς ἀγγέλοις μήτε γεύσεις συγκεχώρητο, καὶ σφοδρὸς ἔρως εἰς ἐκεῖνά γε παρακύπτειν ἐνίησι· καὶ ταῦτα τῶν ἀύλων πολλῷ τῷ μέτρῳ τήν τε ἀξίαν καὶ καθαρότητα διιστάμενοι. Καὶ καθάπερ εἴ τις ὅτιοῦν ἐπιζητοίη λαμπάδι, τὰ παρακείμενα τῶν πόῤῥω δείκνυσι φωτεινότερα· τὸν ἴσον τρόπον τῆς ὁραχμῆς εὑρεθείσης ἐκείνης, ὑπὲρ ἧς ὁ παμφαέστατος λύχνος ἀνήφθη, καὶ ὅσα τοῦ φανέντος πλησίον μᾶλλον ἢ τὰ μακρὰν τοῦ φωτὸς ἦν εἰκὸς ἀπολαύειν. Τῆς δὲ βασιλικωτάτης ἐκείνης εἰκόνος, τὴν Πάναγνον λέγω, ἥ μέσον ἀπήστραπτε τῶν βεβορβορωμένων ὁμογενῶν, οὐδὲν ἐς ἔγγιον ἄλλοι ἢ ἄνθρωποι· καὶ ἡ προσεχὴς αὐτοῖς ἀσώματος τοῦ Γαβριὴλ εἴρηται στρατιά. Διὰ ταῦτ' οὖν εἰκὸς καὶ

Deinde nil mirum esse debet, quod inferioribus angelis splendido hoc mysterio collustrari primis contigerit; quandoquidem et homines digni habiti sunt ut iis affatim fruerentur, de quibus ne parumper quidem degustare angelis concessum fuit, licet sane vehemens hos desiderium ad ea vel leviter attingenda impellat, et utut magno intervallo ab incorporeis substantiis homines tum dignitate tum puritate distent. Et quemadmodum si quis accensa lampade quippiam perquirat, majori luce, quæ prope sunt perfunduntur, quam quæ sunt procul posita; eumdem in modum cum drachma illa inventa est, propter quam accensa est lucerna illa undequaque fulgentissima, consentaneum erat, ut quotquot propius lumen illud erant, abundantiori, quam quæ longe jacebant, luce fruerentur. Denique ad nobilissimam illam speciem, purissimam Vir-

[61] Coloss. II, 9.

Ant. Ballerini notæ.

tam Virgini excellentiam. Atqui cum notione operis, quod intrinseca sibi nobilitate perfectissimum omnium, uno Deo excepto, excellentissimumque haberi debeat, plane nescit amico fœdere sociari tanta vilitas, quin et tanta turpitudo, atque abominatio, quanta in peccati labe, et in Dei inimicitia residet.

vias suas debuisse hominem peccato inquinatum, et quidem eo peccato, propter quod nedum a cœlo, unde et angeli propter peccatum deturbati fuerant, sed e terrestri quoque paradiso ejectus homo fuerat?

(93) Hæc quoque manifeste evincunt, quam explorata fuerit doctrina de sanctitate qua in ipso exsistendi initio Virgo beata fuit exornata. Quid enim absurdius affirmaretur, quam a cœlo inchoare

(94) In cœlum terra conversa est, cum hæc in se Deum incarnatum per Mariam excepit. Ad quod novum veluti cœlum angelos accurrisse, et ex Paulo discimus inquiente (*Hebr.* I, 6): *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli ejus.*

ginem dico, quæ inter cognatos suos cœno obrutos coruscavit (95), nihil aliud accedit propius, quam homines ; his vero proximus esse dicitur incorporeus Gabrielis ordo. Has igitur ob causas prorsus par erat, præ omnibus intelligentibus substantiis hunc cœlestis exercitus ducem collustrari.

A πρό γε πάντων τῶν νόων τὸν ἀρχιστράτηγον δὴ φαιδρυνθῆναι τοῦτον.

XII. Primus ergo hic illustratur tum ob propinquitatem, tum etiam propter illud gaudium, quod ipse attulit, quippe qui particeps effectus est boni illius, quod adduxit ; non secus ac qui alteri unguentum præbet, una cum eo, qui recipit, virtutem ex unguento emanantem participat.

ΙΒ'. Φαιδρύνεται τοίνυν οὗτος πρῶτος τῇ τε ἐγγύτητι καὶ πρός γε τούτῳ, δι' ἣν ἐκόμιζε χαράν, ἅτε τοῦ κομιζομένου καὶ αὐτὸς μετειληφὼς, καθάπερ ὁ μύρου μεταδιδοὺς τῆς ἐκεῖθεν ἀρετῆς κοινωνεῖ τῷ δεχομένῳ.

Inquit igitur : *Ave gratia plena, Dominus tecum*[62]. Non poterat Gabriel magnitudinem gaudii ferre ; ac veluti festinans magnum illud gaudii pondus a se ipso in eum, qui ferre illud posset, deponere, purissimæ illius nomen oblitus est, et veluti compellandæ illius immemor, statim illud *Ave* porrigit, quod gerebat. Tu igitur, inquit, es *gratia plena, tu in mulieribus benedicta*, et idcirco gaude. Tecum enim universorum est Dominus, nec quippiam aptius, quo te alloquar, occurrit, quam *Ave*. Siquidem quem cœlum et terra capere, quamvis eis liceret etiam latius se protendere, non possent, ejus tu domum auream (o novum portentum !) temetipsam effecisti. Te igitur, tanquam omnium reginam, veneror, et, sicuti jussus sum, *Ave* tibi annuntio.

Χαῖρε οὖν, κεχαριτωμένη, φησὶν, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Οὐκ εἶχε φέρειν ὁ Γαβριὴλ τὸ τῆς χαρᾶς μέγεθος· καὶ ὡσανεὶ σπεύδων τὸ μέγα ἐκεῖνο τῆς χαρᾶς χρῆμα ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιθεῖναι τῷ δυναμένῳ, B τοῦ ὀνόματος ἐπελάθετο τῆς Πανάγνου· καὶ χαῖρε δίδωσιν εὐθὺς, ὅπερ ἦν φέρων, τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἀμνημονήσας. Σὺ οὖν εἶ κεχαριτωμένη, φησὶ, σὺ ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη, καὶ διὰ τοῦτο χαῖρε. Μετὰ σοῦ γὰρ ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης, καὶ οὐδὲν οἰκειότερον ἢ χαῖρε σοὶ προσλαλεῖν οἶδα. Ὃν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ εἰ πολλαπλάσιον ἑαυτῶν εἶχον διαταθῆναι, χωρεῖν οὐ δεδύνηνται, οἶκον ἐκείνου, ὦ θαύματος παραδόξου ! σεαυτὴν ἐχρυσούργησας. Καὶ ὡς ἁπάντων τοίνυν βασιλίδι προσκυνῶ, καὶ ὡς προσετάγην, Καῖρέ σοι προσφωνῶ.

Gaude, nam propterea et ipse nunc gaudio gestio, non solum propter eam in nuntis nodo jucunditatem, quam quisque lætissima nuntians experitur, sed etiam quia me ipso plane melior evado, ampliorique lumine collustror ad sublimiora contemplanda. hæc porro tua profecto sunt, quibus nihil mirabilius ac sublimius est nihil. Quod si quis, quando suavia pertractet, gaudet, etiamsi in ipsum solum redundet gaudium ; cum tu dulcedine perfruaris, quæ cogitationem omnem exsuperat, tecum vero gaudeant et omnes simul creaturæ, et Creator Deus, quid demum de te dicere quispiam possit?

Καίροις, ὅτι διὰ τοῦτο νῦν χαίρω καὶ αὐτὸς οὐ τῷ τερπνῷ μόνῳ τῆς ἀγγελίας, ὃ πρᾶσιν ἔπεται διαγγέλλουσιν ἥδιστα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμαυτοῦ βελτίων ἀπάρτι, καὶ νοεῖν ὑψηλότερα διαυγέστερος γίνομαι· C ταῦτα δὲ τὰ σὰ, ὧν οὔτε παραδοξότερον οὔθ' ὑπέρτερον οὐδέν. Εἰ δὲ τοῖς ἡδέσιν εἴ τις προσομιλοίη, χαίρει, κἂν εἰς αὐτὸν ἡ τέρψις ἐλίττηται μόνον, ὅταν γλυκασμοῦ μὲν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀπολαύῃς, σὺν σοὶ δὲ καὶ κτίσις ἅπασα, καὶ ὁ Πλάστης χαίρῃ Θεὸς, τί ἄν τις περὶ σοῦ φαίη ;

XIII. *Ave* igitur, *gratia plena*, et gaudio, omne gaudium excedente, fruere, o *benenicta*. Salutationem, qua te compellem, his nobiliorem nullam habeo. Et scio equidem, quod propter, eum, quem juxta felix meum nuntium utero geres, beata prædicaberis, et magnificis laudibus in omne tempus a multis celebraris, quemadmodum mira prorsus de te a prophetis cum admiratione prædicta fuerunt. Sed D neque e veteribus quispiam eam, quæ tibi obvenit, faustam acclamationem reservavit, neque præsentium aut futurorum aliquis tibi pro meritis plausus dabit, imo neque si ad hoc præstandum omnes simul convenire contingeret, quotquot vel sunt vel fuerunt vel erunt, te tamen dignus necti hymnus posset.

ΙΓ'. Καῖρε τοίνυν, κεχαριτωμένη, καὶ χαρᾶς ὑπὲρ ἅπαν τερπνὸν ἀπόλαυε, εὐλογημένη. Τούτων σοι τῶν προσφωνημάτων οὐκ ἔχω προσαγαγεῖν τιμιώτερον. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι καὶ μακαρία ἀκούσῃ, δι' ὧν κατὰ τα ἐμὰ βαστάσεις εὐαγγέλια, καὶ μεγαλοπρεπῶς μέχρι παντὸς ὑμνηθήσῃ παρὰ πολλοῖς, καθὰ δήπουθεν σὺν θαύματι περὶ σοῦ τὰ παράδοξα προκεκήρυκται τοῖς προφήταις. Ἀλλ' οὔτε τις τῶν πάλαι τὴν γιγνομένην διέσωσεν εὐφημίαν, οὔτε τῶν παρόντων ἢ ἐσομένων, ὡς προσῆκέ σοι, φθάσει τὸν κρότον· ἔτι, καὶ οὐδ' εἰ πᾶσι, τοῖς τε οὖσι, πρό τε οὖσι, τοῖς τ' ἐσομένοις, ὑπὲρ τούτου συνελθεῖν ἐγεγόνει, τὸν εἰκότα ἂν ὕμνον ἐξεγένετο πλέξαι.

Gaude igitur propter hæc omnia, o scientiæ profunditas ac sapientiæ altitudo, et opulentia gaudii,

Καῖρε λοιπὸν διὰ ταῦτα, ὦ βάθος γνώσεως, καὶ σοφίας ὕψος, καὶ χαρᾶς πλοῦτος, καὶ χαρίτων θά-

[62] Luc. I, 28.

Ant. Ballerini notæ.

(95) Imaginem habes luculentissimam, cujusmodi fuerit conditio Virginis ad reliquorum hominum conditionem : inter omnes scilicet cœno sordentes sola mundissima refulsit.

λασσα, καὶ θαυμάτων μέγεθος, καὶ πέλαγος καλλονῆς, καὶ μυστηρίων θησαυρός ! Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τὸ καινὸν τῆς σῆς μεγαλειότητος ; Ποῖος νοῦν τοῖς παραδόξοις τούτοις ἀξίως ἐμφιλοχωρήσει θεάμασι ; Ποία διάνοια πρὸς ὕψος ἀμιλληθήσεται τῶν νῦν ὑπὲρ πᾶσαν πτῆσιν αἰθερίως διαθεόντων ; Τίς λογισμὸς, τοῖς ἀπορρήτοις τούτοις ἐμπετασθεὶς, τῷ ἱκανῷ τῆς μυήσεως καταβὰς, σεμνυθήσεται : Ποία γλῶσσα, φωνῶν ἄνθη, χρυσαυγῆ τὸν ρθόγγον, καὶ πολυτερπῆ τὴν λέξιν, προσήκουσαν ἀπανθισαμένη τοῖς παροῦσιν ἱστουργίαν ἐξυφανεῖ ;

Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, οὐ καθάπερ μόνον ἐν τοῖς λοιποῖς κτίσμασι συνοχεὺς ὢν, οὐδ' ὥσπερ Μωϋσεῖ, καὶ Ἠλίᾳ. καὶ τοῖς ἄλλοις συνῆν ἁγίοις, μεγαλουργῶν οἰκήσει μετὰ σοῦ θαύματα· οὐδὲ νῦν μὲν οἶκόν σε προσευρηκὼς ἑαυτῷ λαμπρυνεῖ, τὴν δ' οἰκονομίαν ἔπειτα τετελεκὼς, οὐκ ἐσαεὶ φωτιεῖ μετὰ σοῦ τὰ σύμπαντα ὀφθουχῶν· ἀλλὰ μετὰ σοῦ ὁ Κύριος ξένον δῆτα τρόπον, οὗ μήτε ὀφθαλμὸς ἤσθετο, καὶ οἷῳ θύραν οὐκ ἀνέῳγεν ὦτα, ἀλλὰ καὶ ἀναβάσεως κρείττω ἀνθρωπείας καρδίας. Μετὰ σοῦ γὰρ, διὰ τὴν ἐξαστράπτουσα ὥραν τῆς θείας σου ψυχῆς, τὰς τῆς ἀῤῥήτου θεϊκῆς φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἀκτῖνας ἐπιλάμψει· διὰ τὸ φαιδρότατον κάλλος τῆς τῆς ἀρετῆς, τὴν σὴν, ἣν ἠγάπησε, μορσὴν φανεῖται περιβαλλόμενος· καὶ τοῖς σοῖς ἀχράντοις αἵμασιν ἐνωθεὶς, ὦ μυστηρίου ξένου ! ὃ οὐκ ἦν, ἐκ σοῦ διὰ δὲ γενήσεται, τὴν σήν τε ὅλην φέρων εἰκόνα, τοῦ τε Θεὸς εἶναι μὴ ἐπιστάμενος. Κάντεῦθεν θεϊκῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀντιφιλοτιμούμενος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Δημιουργὸς φύσει, τοῦτό σοι χάριτι καινοπρεπῶς ἀντιχαριεῖται, καὶ εἰς αἰῶνας μετὰ σοῦ, δι' ὧν σοι κεκοινώνηκεν, ἐν τοῖς τοῦ ἀοράτου Πατρὸς μενεῖ κόλποις ἀναπαυόμενος.

Σὺ καὶ γάλα παραδόξως βλύσεις, ἐπεὶ καὶ πάντα θαυμάτων γέμει τὰ σὰ, ἡ εἰς ἀνθρώπους πρόοδος, ἡ τοῦ τόπου διατριβὴ, ἡ εἰ τήνδε τὴν ἡλικίαν αὔξησις μὴ κατ' ἀνθρώπους χορηγηθεῖσά σοι, ὁ νῦν ἀπόῤῥητος ἀσπασμὸς, ὁ μετὰ τοῦτον ἐψόμενος καινὸς τόκος· καὶ τῷ γάλακτι ποτιεῖς, ὃς ἅπαν εὐδοκίας ἐμπίπλησι ζῶον, ἐλευθερίαν χειρὶ συγγωρῶν· σαὶ χεῖρες οἴσουσιν, οὗ καὶ σὲ χεῖρες διέπλασαν, ὁρατόν τε κόσμον ὑπέστησε καὶ ἀόρατον, ἐννόημα μόνον· ἀλλ' εἰ μετὰ σοῦ ὁ Κύριος, τί δεῖ πολλὰ λέγειν ; Παράδοξα πάντῶς, καί διανοίας ὑψηλότερα πάσης καὶ ἥλιος ὄψεται, καὶ κροτήσει τὰ πέρατα διὰ σέ. Χαῖρε τοίνυν, κεχαριτωμένη, χαῖρε,

A et gratiarum mare, et miraculorum magnitudo, et venustatis pelagus et mysteriorum thesaurus, *Dominus tecum*. Quis non obstupescat magnificentiæ tuæ novitatem (96)? Quænam mens par esse queat ut contemplandis portentosis hisce spectaculis immoretur ? Quis intellectus poterit ad celsitudinem eorum sese erigere, quæ supra omnem cœlestium volatum excurrunt ? Quæ cogitatio, cum ad ineffabilia hæc assurrexerit, descendens gloriari possit, satis se iis mysteriis instructam esse ? Quæ lingua flores colligens vocum, auroque nitentem sermonem, suavissimamque dictionem, condignum hoc argumento opus contexat ?

Dominus tecum, non medo ut in reliquis creaturis omnia continens ac regens, neque solum sicut cum B Moyse erat et cum Elia, cumque aliis sanctis viris, sic tecum habitabit mirabilia operans ; neque postquam te, aptam sibi domum inventam, ad tempus illustraverit, perfecta dein œconomia a creaturis omnibus tecum illuminandis cessabit ; sed *Dominus tecum* nova prorsus ratione, quam neque oculus vidit, neque auris audivit, quæque humani cordis ascensione sublimior exsistit. Tecum enim, propter effulgentem divinæ animæ tuæ speciem ineffabilis divinæ naturæ radios hominibus effundet ; propter splendidissimam virtutis tuæ pulchritudinem, tua forma, quam adamavit, circumdatus apparebit ; et cum immaculato tuo sanguine semet conjungens, (o inauditum mysterium !) quod non erat, ex te propter te, et totam C tuam gerens imaginem, ac propemodum se Deum esse oblitus, flet. Et exinde divina prorsus splendidaque ratione tecum munificentia certans, quod ipse Creator est natura, hoc tibi ex gratia novo quodam modo vicissim elargietur, et propter ea, quæ tecum habet communia, in sinu invisibilis Patris quiescens in sæcula tecum manebit.

Lac quoque tu mirabiliter effundes, quandoquidem tua omnia miraculis plena sunt, tum ingressus in hominum vitam, tum sedes conversationis tuæ, tum ad hanc ætatem provectio non humano tibi more comparata, tum ineffabilis hæc salutatio, et qui postea subsequetur partus ; et lacte potabis eum, qui liberali manu tribuens, *implet omne animal benedictione*[63] ; manus tuæ illum portabunt, cujus manus te quoque plasmaverunt, quique solo D mentis suæ nutu visibilem pariter atque invisibilem mundum e nihilo eduxit. Verum, si Dominus tecum, quid plura opus est fari ? Plane mirabilia et quovis intellectu sublimiora sol videbit, et propter

[63] Psal. CXLIV, 16.

Ant. Ballerini notæ.

(96) Nihil sane frequentius apud veteres scriptores recurrit, quam ut Deipara, ceu *novum* opus, *nova* magnificentia, *novum portentum* celebretur. At vero quid in re *nova* quærimus quod deterrimum est Adamiticæ vetustatis ? Quid urgeat quispiam communem humanæ naturæ ordinem, communesque Adamiticæ stirpis leges, quando constat, *novum* idcirco prædicari opus, quod a communi ordine consuetisque legibus discedit ?

te plausus attollent fines terræ. *Ave* igitur, *gratia plena*, ave, *benedicta*, quæ naturam omnem Deo inferiorem exsuperas (97).

XIV. *Quæ cum vidisset*, inquit [64], *turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio.* Perspexit sublimissimus purissimæ illius intellectus quid differat inter Deum et homines; tum vero, quantum ex benignitate sua sese Deus demitteret, ac mysterii sublimitatem obstupescens considerabat. Præ gaudio autem exsultavit religiose non vero formidavit, neque commota, neque præter modum animo conturbata est. Erat enim prorsus perspicacissima, adeo ut, quis adventasset, facillime nosse posset Et sane illud, *cum vidisset, turbata est*, hunc mihi sensum exhibet, quasi diceret: Cum pervidisset, ac mente divinitus collustrata perspexisset, cujusmodi sit Dei magnitudo, et quanta hominum abjectio, corde gaudens exsultabat, Deumque cernens tantopere sese demittentem, ad divina hæc portenta obstupescebat plaudebatque. Quocirca etiam cogitabat qualis esset salutatio, quam magna, et quamlibet humanæ mentis vim excedens. Nam *commoveri*, quod idem valet ac *perturbari*, in sacris litteris etiam *gaudendi* significationem habet, sicut cum dicitur [65]: *Commoveatur mare et plenitudo ejus; gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt.* Et hoc igitur loco per illud *turbata est*, simul ostenditur et exsultatio, et ferventissimus admirandæ illius animæ impetus tum propter stuporem, tum propter plausum ad illa Dei portenta, una tamen cum eo, qui maxime congruebat, reverenti metu (98). Etsi enim illa undequaque sancta incomparabili puritate fulgeret, et nihil in se haberet, quod vel Deus ipse conspiciens pro merito vehementer non adamaret; ast homo erat, qui nempe ad Deum se habet, uti advertiatem mendacium, quemadmodum etiam propheta in mentis excessu pronuntiavit (99). Merito igitur ea de causa rem plane inauditam arbitrabatur, quod venter, angustos habens fines, illum qui immensus est et infinitus, contineret, et citra omne miraculum esse putabat, quod factor cum factura sua novam illam communionem iniret. Et quidem cum corpus consideraret, quod ex hisce infimis est, et e luto compactum, atque e parente

A εὐλογημένη, τῆς μετὰ Θεὸν φέρουσα κατὰ πάσης τὰ νικητήρια φύσεως.

ΙΔ'. Ἡ δὲ ἰδοῦσα, φησὶ διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Ἀπεῖδεν ὁ τῆς Πανάγνου νοῦς ὑψηλότατος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὸ διάφορον· εἶτα πρὸς τὴν τοιαύτην συγκατάβασιν, ὅση, καὶ τὸ μυστήριον ἐξεπλάγη κατανοοῦσα. Καὶ ὑφ' ἡδονῆς ἐσκίρτησεν εὐλαβῶς, ἀλλ' οὐκ ἐδειλίασεν οὐδὲ διεσείσθη καὶ τὴν ψυχὴν ἀνώγαλος γέγονε. Ἦν γὰρ ἦν διαβατικωτάτη, ὥσθ' ὅστις ὁ προσελθών, θάττον ἔχειν εἰδέναι. Τὸ γὰρ ἰδοῦσα διεταράχθη, τοῦτό μοι νοεῖν δίδωσιν, οἷονεὶ ἀποβλέψασα καὶ λογισμῷ θεόφρονι συνδιασκεψαμένη τί μὲν Θεοῦ μέγεθος, τι δὲ ἀνθρώπων οὐθένεια, ἐπάλλετο χαίρουσα τὴν καρδίαν· πρὸς τὰ θεῖά τε ἐξεθαμβεῖτο καὶ ἐκρότει θαυμάσια, τηλικαύτην Θεοῦ συγκατάβασιν ἀκούουσα. Διὰ ταῦτα καὶ ποταπὸς ἄν εἴη, ὡς μέγας ὁ ἀσπασμὸς, καὶ κάτω τιθεὶς ἀνθρώπειον διελογίζετο νοῦν. Ἔστι γὰρ παρὰ τῇ Θείᾳ Γραφῇ τὸ σαλεύεσθαι, ὅ ταὐτὸν δύναται τῷ ταράσσεσθαι, καὶ χαρᾶς ἔννοιαν ὑποφαῖνον, ὡς τὸ, Σαλεύθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· χαρήσεται τὰ πεδία καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Κἀνταῦθα τοίνυν ἀπό γε τοῦ διεταράχθη καὶ ἡ ἀγαλλίασις, καὶ τὸ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ψυχῆς θερμότατον ἔμφαίνεται ἅλμα πρὸς ἔκπληξίν τε καὶ κρότον τῶν τοῦ Θεοῦ τερατείων μετὰ γε εὐπρεπεστάτου τοῦ φόβου. Εἰ γὰρ ἀπαράμιλλος τὴν ἁγνείαν ἡ Πάνσεμνος, καὶ ἑαυτῇ μηδὲν εἶχεν ᾧ ἔγ συνὸρᾳ μὴ καὶ ἱκανῶς ἔχειν πρὸς Θεοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν, ὃς ἔχει πρὸς Θεὸν ὡς πρὸς ἀλήθειαν ψεῦδος. καθά που καὶ προφητικὴ διορίζεται ἔκστασις. Δι' ἐκεῖνο τοίνυν καινότατον ἐπιεικῶς ᾠετο, τὸν ὑπεράπειρον γαστέρα, βραχὺ πέρας ἔχουσαν, ἐνεγκεῖν καὶ θαύματος πέρα διενοεῖτο, τὴν καινὴν σὺν τῷ τεχνήματι κοινωνίαν τοῦ Πλάστου. Ἕως μὲν οὖν πρὸς· τὸ σῶμα, ὅτι τῶν κάτω, καὶ τοῦ πηλοῦ, καὶ τοῦ παραδάντος ἐσκόπει γέννημα ἐκείνου πατρὸς, φοβερὸν ἐνόμιζε τὴν ὑψηλὴν ἀγγελίαν ἐκείνην, καὶ ἦν ὅλη θάμβους μεστὴ, ὅπως ἐκ πηλοῦ, καὶ οἷον ἡ πτῶσις κατέξε σκεῦος, ἄρα τοιοῦτον, τὸν ἀχώρητον ἔνδον χωρήσει· καὶ ἦν πάντως τὸ διαλογίζεσθαι ἀπό γε τῆς ἐννοίας ἐκείνης· Ὅτε δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν, ὅπως

[64] Luc. I, 29. [65] Psal. XCV, 11.

Ant. Ballerini notæ.

(97) Hæc cum superiori congruunt sententia (sup. § 10), qua Virgo Deipara *prima post Primum* celebratur. Aptissimæ vero eadem cum salutatione sociantur, qua ab angelo celebrata est *gratia plena*. Quanquam enim difficile non sit, naturalibus quoque donis sanctæ Virginis animam mirum in modum excelluisse; at divinis maxime charismatibus tribuendum plane est quod præ creatis omnibus propius ad Deum accesserit. Hinc porro dignoscere licet, cujusmodi ex mente doctorum fuerit *gratiæ plenitudo* quæ de Virgine prædicatur. Talis enim intelligenda cum sit, qua creaturarum omnium excellentissimam quamque gratiam Mariæ gratia

D vicerit: ejusmodi ergo gratiam angelica salutatio enuntiat, qua Mariæ sanctitas tribuatur non modo originalis, ne deterioris, quam cœlestes spiritus, conditionis fuerit, sed in ipsa origine sanctitate qualibet angelica eminentior.

(98) Hæc subtilius forte quam verius disputata videbuntur; at elucet in iis, tam sublimiter Patres de Dei Matre sensisse, ut quod nobilissimum omnium videretur, id de illa tenendum ac prædicandum usque censerent.

(99) Videtur auctor præ oculis habuisse illud psalmi CXV, 11: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax.*

ἀσπιλον, ὅπως ὑπέραγνον ἔσωσεν, ὅπως ἅπαν ἤλεγξε πτερὸν ταῖς ὑψηλαῖς ἀναβάσεσι τῆς καρδίας εἰς ὕψος ἀναπτᾶσα οὐράνιον, τὴν ἔκπληξιν ὑποχωρεῖν ἐδίδου, καὶ ἑαυτὴν ἀταράχως ὑπετίθει τῷ μηνύματι· καὶ, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, ἐδόα· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

A illo prævaricatore ductum, horrendum aliquid præcelsam illam annuntiationem censebat, ac tota stupore percellebatur, quomodo vas luteum, atque adeo insuper lapsu confractum (1), illum scilicet tremendum atque incomprehensibilem intra se comprehensurum esset; et ex hac prorsus comsideratione erat, quod (de salutatione illa) cogitaret. At cum ad suam ipsius animam oculos convertebat, quomodo scilicet eam immaculatam, quomodo puram præ omni puritate servabat, quomodo, cordis ascensionibus ad cœlestem evecta sublimitatem, cujusvis volatus omnes longe prætergrederetur, tunc demum vehementem illum horrorem demittebat, ac sedato animo se iis, quæ denuntiabantur, subjiciebat; et, *Ecce*, inquit, *ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum* [65].

ΙΕ'. Οἶμαι δὲ ὡς εἶχεν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας συνθέσεως ἡ ὑπεραμωμος βραχεῖαν ὑπανοίγειν θύραν τῷ ὑπερφυεῖ ἀσπασμῷ. Καθάπερ γὰρ ἡμῖν μὲν ὑπὲρ λόγον ὁ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος σύνδεσμος, πᾶσι δὲ ὅμως λογισμοῖς τὴν τοιαύτην ἀνομολογοῦμεν συνάφειαν· οὕτως ἂν καὶ περὶ τῆς μείζονος ἐνενόει συλλογίζεσθαι κοινωνίας, οὐ μικρὰν ἐκ τῆς ἐκεῖθεν συμφυΐας καὶ περὶ τοῦ καινοῦ τοῦδε μυστηρίου νεῦσιν ποριζομένη. Ἐμοὶ γὰρ δοκεῖν, καὶ οὐχ ὡς τὸ ποικίλον ἵνα μόνον διαδειχθῇ τῆς τοῦ Δημιουργοῦ σοφίας ἀφάτου, τὴν διττὴν ἄνθρωπος εἴληφε σύνθεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μυστηρίου τούτου ἕνεκα μικρὰν ἑαυτῷ πίστιν ὅπως παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρῃ. Καὶ εἴγε μὴ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἄνωθεν ἡ ἀνθρωπεία διεπλάττετο πραγματεία, οὐκ ἂν ὁ χοῦς ἐδέησε τῷ Θεῷ, ὡς ἂν ἐκ τούτου τὸ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους φέροιμεν· ἀλλ' ἦμεν ἂν τοῖς ἀύλοις προσθήκη, μικρά τις ἴσως ἑτέρα τάξις, καὶ τῆς γῆς δίχα.

XV. Ego vero sic sentio, ex humana quoque nostra coagmentatione habuisse illam præ omnibus immaculatam, quo ad salutationis illius rationem B intelligendam aliquem sibi aditum aperiret. Quemadmodum enim animæ cum corpore conjunctio nostræ quidem mentis captum excedit, verumtamen conjunctionem hujusmodi omnibus animi sensibus confitemur; sic et de præstantiori hac conjunctione ratiocinandum rata, haud mediocre ex humano hoc composito auxilium ad huic quoque mysterio assentiendum sibi comparabat. Ut enim mihi videtur, non ideo tantum homo ex duplici substantia compositus est, ut ex varietate operis appareret ineffabilis ac *multiformis sapientia* [67]. Conditoris; verum etiam propter hoc mysterium, ut scilicet sibi ipsi fidem aliquam ex se ipse (homo) faceret. Et siquidem, ut mea se habet opinio, non in istum quoque finem humanum hoc compositum fuisset C plasmatum, haud opus Deo fuisset pulvere, ut ratione hujus paulo minores essemus ab angelis; sed immaterialibus spiritibus, alius quidam fortasse humilis, terræ tamen expers ordo, additi fuissemus.

Ἔτι δὲ καὶ εἰ μηδὲν προεισενεγκόντας (τί γὰρ οὐκ ὄντες εἰσενεγκεῖν εἴχομεν)· τὰ ὑπεράγαθα σπλάγχνα, διὰ τοῦτ' αὐτὸ μόνον καὶ παρήγαγε καὶ φιλότιμον παρέθηκε τράπεζαν, τὴν ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ ποικιλίαν τε καὶ δαψιλειαν, τίνων οὐκ ἂν ἀπολαῦσαι γένοιτο δωρεῶν, φίλα τῷ ποιητῇ διαπραξαμένοις; Καὶ τὸ διειδέστατον οὖν ἐκεῖνο σκεῦος, ἡ ὑπερένδοξος, ἐπεὶ μηδὲν εἶχεν ἐννοεῖν, ὃ μὴ φιλοτίμως εἰς ἀγνείαν προσήγαγε τῷ Λεσπότῃ, οὐδ' ἂν εἶχε πάνυ διαπορεῖν, τῶν ὑπὲρ νοῦν ἑαυτὴν ἀκούουσα λειτουργόν.

Præterea si vel quando nihil nos præstiteramus (quid enim præstare potuissemus qui nondum eramus?) ex immensæ bonitatis suæ visceribus nos hac sola de causa (2) e nihilo eduxit, et munificam nobis veluti mensam, omnimoda bonorum cœlestium et terrestrium et eorum, quæ intermedia sunt, varietate et opulentia refertam apposuit, quibusnam, quæso, donis frui nobis non daretur, si quæ conditori accepta sunt, perficeremus? Et illud igitur vas nitentissimum, Virgo, inquam, super omnes gloriosa, quandoquidem nec mente quidem quidpiam volvere posset, quod summo cum puritatis studio non offerret Domino, nihil sane habebat, cur, audiens semet ad ministrandum ineffabilibus mysteriis electam, tantopere hærens ambigeret.

Ις'. Πλὴν διὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον, ὅτι μηδ' ὅσον

XVI. Verumtamen cum habita ratione immensi

[65] Luc. I, 38. [67] Ephes. III, 10.

Ant. Ballerini notæ.

(1) Vide, quam apte Virginis Deiparæ conditionem auctor describat. Fatetur enim, illam Adæ exstitisse filiam, atque adeo e parente prævaricatore exortam, ut aviti lapsus effecta non penitus effugerit. At quo ista pacto cum eis concilientur, quæ idem alias tradit (vid. § 13, hom. in Præsent. Deip. part. I, pag 444, 445), potuisse nempe de se Virginem proclamare: *In iniquitatibus concepta non fui, et solam non concepit in peccatis me mater mea?* Prævaricatoris Adæ nempe filiam cognoscis in corD pore, quod non vas modo luteum apparet, sed insuper *lapsu confractum*, quippe quod præternaturalibus donis pristinæ plasmationis propriis careat; at oculos ad animam si convertas, nullum paternæ infaustæ hæreditatis vestigium occurrit, quin eam non solum immaculatam, sed puritate puriorem cernis.

(2) Ex sententia igitur auctoris mysterium incarnationis scopus fuit, quem sibi in condendo homine Deus præstituit.

illius, quo Deus ab hominibus distat, intervalli nulla sane humanæ mentis vi pro dignitate dimetiendi, Virgo quæ utique homo erat, id quod in mysterio horrendum est, consideraret, et rursus angelicam audit vocem : *Ne timeas, Maria ; invenisti enim gratiam apud Deum* [68]. Nunc demum in memoriam Gabrieli redit nomen Virginis. Deposuerat enim quod gestabat gaudii pondus ; ac veluti eo deposito facilius halitum duceret, liberius eam alloquitur ; et *Ne timeas*, inquit, *Maria*, suo illam scilicet nunc nomine compellans.

Tremendum sane mysterium, et admirationis plenum ! Nec in naturis creatis reperire est, qui de illo, uti par est, judicium ferre queat. Tu vero sola, inquit, o *Maria, ne timeas*. Porro reverentiam illam Virginis stupore plenam,et mistum obsequio plausum,ac venerationi conjunctam exsultationem, nunc Gabriel *timorem* vocat, quemadmodum et David dixit : *Exsultate ei cum tremore* [69]. Ne te, inquit, percellat immensa rei granditas, neque putes te ad tantæ magnificentiæ opus imparem omnino esse ; neque, mysterii cernens celsitudinem, stupore ac metu vincaris ; neque propterea quod homo sis, formidandam tibi quoque vel impossibilem esse ducas hanc salutationem. Et valde quidem consentanea sunt, quæ animo volvis, et præcelsa mente tua nequaquam indigna. Nedum enim Deum homo ferre valeat,suaque ipsius carne illum circumvestire, qui est *amictus lumine sicut vestimento* [70], sed ne modicum quidem prope accedere ad illum potest, cui *adstant millia millium* angelorum, *et decies millies centena millia ministrant* [71], et e conspectu virtutis ejus horrent omnia et contremiscunt. Tu vero, quomodo eloquar nescio, non homo es, non angelus, sed alia quædam natura sublimior, et ejusmodi, cui post divinam naturam nihil vel quoad aliquam similitudinem comparari queat (3). Propterea tibi uni, o Maria, nuntii mei celsitudo formidanda non est. Neque omnimoda virtutis tuæ puritas tam divino impar est nuntio : neque admirandus animæ tuæ splendor iis, quæ nuntiantur, admittendis minus congruit : neque pulchritudinem tuam sese indi-

A λογίσασθαι Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους τὸ μέσον, ἦν δὲ ἄνθρωπος, πρὸς τὸ φοβερὸν ἐπείπερ ἐώρα τοῦ μυστηρίου, ἀγγελικῆς ἀκούει γλώττης καὶ αὖθις· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Νῦν τῆς ἐπωνυμίας εἰς μνήμην ὁ Γαβριὴλ ἔρχεται. Ἀπέθετο γὰρ ὃν ἀνεῖχε φόρτον τῆς χαρᾶς, καὶ ὥσπερ κούφως μετὰ τὴν κατάθεσιν διαπνεύσας, ἐλευθερίως προσομιλεῖ· καὶ, Μὴ φοβοῦ, φησί, Μαριὰμ, αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα νῦν προσειπών.

Φοβερὸν μὲν οὖν τὸ μυστήριον πάντως, καὶ θαύματος πλῆρες· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν κτιστῇ φύσει, ὅς ἂν, ὡς προσῆκε, λογίσαιτο περὶ αὐτοῦ. Σὺ δὲ, φησὶ, μόνη. Μαριὰμ, μὴ φοβοῦ. Τὸ πρὸς ἔκπληξιν
B εὐλαβὲς, τόν τε σεμνοπρεπῆ τῆς Παρθένου κρότον, καὶ τὴν μετ' αἰδοῦς ἀγαλλίασιν, φόβον ὁ Γαβριὴλ ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς καὶ Δαβὶδ, Ἀγαλλιᾶσθε, εἶπεν, αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Μὴ οὖν ξενίζου, φησὶ, τὴν ὑπερβολήν· μηδὲ νόμιζε πρὸς τηλικαύτην ἀδυνάτως ἔχειν μεγαλειότητα· μηδὲ, τῆς τελετῆς ἀφορῶσα τὸ μέγεθος, ἧττων ἐκπλήξεως γίνου καὶ φόβου· μηδ' ὅτι ἄνθρωπος, διὰ τοῦτό σοι καὶ φοβερὸν ἢ ἀδύνατον οὗ τὸν ἀσπασμόν. Ἤνυ μὲν οὖν τὰ εἰκότα λογίζῃ, καὶ τῆς σῆς ὑψηλῆς ἄξια διανοίας. Ἄνθρωπος μέν γὰρ μὴ ὅτι γε Θεὸν ἐνεγκεῖν, καὶ ὡς χιτῶνα τὴν ἑαυτοῦ σάρκα περιβαλεῖν τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον, ἀλλ' οὐδὲ καταμικρὸν ἐγγίσαι δύναται, ᾧ παρίστανται χίλιαι χιλιάδες ἀγγέλων, καὶ μύριαι μυριάδες λειτουργοῦσι, καὶ ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πάντα φρίσσει καὶ τρέμει.
C Σὺ δὲ, οὐκ οἶδα πῶς ἂν εἴπω, οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, ἀλλὰ τις ὑψηλὴ φύσις ἑτέρα, καὶ οἵα μηδὲ πρὸς παράδειγμα μετὰ τὴν θείαν παραβάλλεσθαι φύσιν. Διὰ τοῦτό σοι μόνῃ, Μαριὰμ, οὐ φοβερὸν τὸ τῆς ἐμῆς ἀγγελίας ὕψος, Οὐχὶ τὸ πάναγνον τῆς σῆς ἀρετῆς πρὸς τηλικοῦτον ἀνεπιτήδειον μήνυμα· οὐχὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ξένης σου ψυχῆς τὴν ὑποδοχὴν ἀπωθεῖται τῶν εὐαγγελίων· οὐ τὸ σὸν κάλλος ἀνάξιον ὁ δήμιουργὸς ἑαυτοῦ θεσπίζει· οὐ τὸ φαιδρὸν τῆς σῆς ἀγλαΐας παρίδραμεν ὁ παντεπόπτης· οὐ τὸ διάλαμπρον τῆς σῆς καθαρότητος ἀπροσπέλαστον ὁ Ἱλάστης ἑαυτῷ ψηφίζεται. Μὴ φοβοῦ λοιπὸν, Ma-

[68] Luc. I, 30. [69] Psal. II, 11. [70] Psal. CIII, 2. [71] Dan. VII, 10.

Ant. Ballerini notæ.

(3) In Orientalis Ecclesiæ sacris officiis non raro occurrit (qua de re in Commentario), ut Deipara vel *Angeli*, vel *Cherubini*, vel *Seraphini terrestris* nomine designetur. Quod quidem, ut manifestum est, non eo spectat, ut beatissimæ Dei Genitrici humanæ naturæ veritas denegetur, cum e converso SS. Patres ad tuendam adversus phantasiastarum deliria dominicæ incarnationis veritatem subinde Virginis quoque matris veram naturam humanam propugnandam sibi assumant ; sed ut remotis a verissima humana illius natura iis omnibus, quæ in dedecus cedant, ejusmodi illi asseratur nobilitas, cujus gratia angelus vel cherubim, potius quam homo, videri queat. Atqui eamdem ob causam merito auctor negat vel angelis Mariam comparandam esse. Si enim (quod ex sententia omnium Patrum idem auctor affirmat), Virgo pro nobilitatis
D suæ eminentia *quædam natura sublimior* dicenda est, *cui post divinam naturam nihil vel quoad exiguam aliquam similitudinem comparari possit ;* eodem plane jure, quo hominibus, etiam angelis accensendam esse negabitur, ut locum soli sibi proprium creaturis omnibus superior, uni autem Deo inferior, servet. Cum vero ejusmodi homo adeo ab humanæ naturæ vilitate longe discedat, ut et nobilissimæ cœlestes Virtutes ad eamdem comparatæ vilescere dicendæ sint, quisnam serio et illud disputandum censeat, an vitio illo, quod abjectam naturam nostram tantopere abjectiorem vilioremque effecit, gloriosissima Virgo exstiterit deturpata ? Præsertim vero quod si quid expresse de Virginis excellentia mox auctor commemorat, in *puritatis* laudes effundatur, quam horrendo incarnati Dei mysterio parem affirmare non dubitat.

ριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Δικαστὴσ ὁ Θεὸς γίνεται τῶν σῶν· καὶ ἐπεὶ οὐκ εἶχεν ἀντίχαριν ἀξίαν εὑρεῖν ἑτέραν τῶν τροπαίων τῆς σῆς λαμπηδόνος, ἑαυτὸν ὁ Δεσπότης ἔπαθλόν σοι παρέχει· Οὐ γὰρ παρατρέχει τοὺς ἀθλητὰς ὁ ἀθλοθέτης· οὐδὲ γέρας τῶν καμάτων ἐλάττω δίδωσιν· οὐδὲ στεφάνους πλέκει τῶν ἄθλων ἀποδέοντας. Σοῦ δὲ μήτε ἐνεστῶτα, μήτε μέλλοντα, μήτε ὕψωμα, μήτε βάθος, μήτε κόσμος ἅπας, μήτε τις ἑτέρα κτίσις, ἐπείπερ οὐκ ἦν ἀντίρροπος, ἧς μόνης ἀξία εἶ, ταύτης δὴ καὶ τυγχάνεις τῆς ἀμοιβῆς. Ἡ δὲ ἐστιν, ὦ τῆς ἀῤῥήτου σου δόξης, Πάναγνε! ὅτι Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Αὕτη τῶν φαεινοτάτων ἀντίνων τῆς σῆς ψυχῆς ἡ ἀντίδοσις· αὕτη σοι τῆς ὑπερουρανίου καὶ θεοπρεποῦς ἀναβάσεως ἡ ἀντίχαρις· τοῦτό σοι προεικόνιζεν ἡ ἐν τοῖς ἁβάτοις διατριβὴ, ὅτι τῷ μόνῳ προσεντυχεῖν ἀβάτῳ καὶ ξενοτερπῆ καθάπερ λειμῶνα τὴν σὴν ἔμελλες παρασκευάσειν γαστέρα πρὸς οἴκησιν, καὶ βατὸν μὲν οὐρανὸν τοῖς κάτω καινοτομήσειν. οἷς δὲ μὴ κλῆρος ὁ χοῦς, καινὸν περίπατον ὑποστρώσειν τὴν γῆν. Τοῦτό σοι καὶ ἡ οὐράνιος ὑπέγραφε τροφὴ, ἵν' ἐξ ὑψηλοτέρας διαίτης παραθεῖναι δεῖπνον εὐπορήσῃς τῷ Ὑπερτάτῳ.

A gnam creator censet: neque venustatis tuæ fulgorem is præterit, qui omnia conspicit: neque minus dignum, quam ut ipse ambiat, puritatis tuæ nitorem judicat. *Ne timeas* ergo, *o Maria, invenisti enim gratiam apud Deum.* De rebus tuis judicium ferre jam Dei fit; et quandoquidem aliam quæ tropæis splendoris tui apte responderet, remunerationem invenire nullam potuit, se ipsum Dominus tibi præmium præbet. Neque enim qui præmia constituit certaminis, negligere certantes potest; neque præmia ille diribet, quæ laboribus sint minora; neque coronas nectit, quæ certaminis rationem haud exæquent. Quis vero neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque mundus totus, neque alia creatura merces est tuis meritis respondens, hanc, quæ B sola digna te est, remunerationem sortiris. Est autem (o ineffabilem tuam, purissima Virgo, gloriam) illa vox: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus· et Filius Altissimi vocabitur, et dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* [72]. Hæc splendidissimis animæ tuæ radiis retributio redditur; hæc tibi gratia pro ascensu cœlos supergrediente, Deumque sibi demerente rependitur. Id tibi præsignabat tua illa in sacris penetralibus commoratio (4), fore scilicet, ut ad eum, qui solus est inaccessus, accederes, atque illi ad inhabitandam, ceu pratum insolitam iedolens suavitatem, sinum tuum adornares, et novo portento terrestribus quidem cœlum accessu facile redderes, iis vero, quorum sors nullatenus terrenus est pulvis, novum ambulacrum terram substerneres. Id tibi et cœlestis illa adumbravit alimonia, ut e sublimioribus dapibus copiosam Altissimo cœnam posses apponere.

ΙΖ'. Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Σύλληψιν μηνύεις, υἱὸν εὐαγγελίζῃ, Γαβριήλ· ταῦτα δὲ τρόπος οἶδεν οἰκονομεῖν ἕτερος, οὗ πάντως ἄγευστος ἐγώ. Πῶς οὖν ἔσται μοι τὸ σὸν εὐαγγέλιον; Εἰ γὰρ καὶ μέγα τὸ τεχθησόμενον καὶ παράδοξον διαγγέλλεις, ἀλλ' ἀκολουθίᾳ φυσικῇ τινι μικρᾷ καὶ ἀνθρωπικῇ, τῶν θαυμάτων ἔγνωμεν ὅσαπερ ἐν γῇ εἰς δεῦρο τερατουργηθέντα, κεκαινοτόμηται. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς, θάλατταν τέμνων, ἐδεήθη ῥάβδου· καὶ Ἠλίας ἐλαίου καὶ βραχέος ἀλεύρου, τὴν Σαρεφθίαν ἐπιπολὺ διατρέφων· καὶ τῷ Τωβὴτ Ῥαφαὴλ δι' ἰχθύος διέθηκε τὴν ἀνάβλεψιν· διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ δαίμονα ἀπήλασε. Καὶ οὐ λέγω ῥάβδον, ἢ ἰχθὺν, ἤ τι τῶν λοιπῶν ἐκεῖνα διενεργεῖν τὰ λαμπρά. ἀλλ' ὅτι Θεὸς παραδοξοποιῶν διετέλει, χρωμένων τοῖς εἰωθόσι τῶν ἀνθρώπων. Ὡς ἔσται μὲν οὖν τι καὶ ἐπ' ἐμοὶ, Θεοῦ βουλομένου, τῶν ἀπορρήτων, διαπιστεῖν οὐκ ἔχω· σύλληψις δὲ καὶ υἱὸς, οἷς δὴ ποθεν κέχρησαι, ἀνθρώπεια ῥήματα καὶ κοινωνίαν

C XVII. *Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco* [73]? Conceptus mentionem facis, o Gabriel, ac filium mihi annuntias; verum hæc aliam, uti patet, vitæ rationem, aliamque subsequi solent dispensationem, cujus ego plane sum nescia. Quomodo igitur continget id mihi, quod denuntias? Etsi enim et magnum et admirabile prædicis fore, quod nascetur; at quoquot hucusque in terra mirabiliter patrata novimus miracula, naturali quadam, simpliciori, humanaque œconomia, effecta illa fuerunt. Sic et Moyses, ut mare divideret, virga opus habuit; et Elias oleo, modicaque indiguit farina, ut Sarephthiam aleret; Raphael quoque ope illius piscis visum Tobiæ restituit, ac virtute ipsius dæmonem D expulit. Quod quidem non ideo dixerim, quasi ad virgam, vel piscem, vel ad aliud quispiam his simile, vis referenda sit portenta illa splendida operandi; sed quia Deus prodigia operabatur, dum tamen homines consuetis adminiculis uterentur.

[72] Luc. I, 31-33. [73] ibid. 34.

Ant. Ballerini notæ.

(4) Hæc et quæ dein sequuntur, ad ea spectant, uti patet, quæ in SS. Patrum hemiliis de mysterio Virginis in templum adductæ, et Deo a parentibus oblatæ communiter legimus.

eam oculis manifeste unquam subjecisset, profecto incassum vox divina excidere visa esset. Hujus igitur Virginis gratia (8) homo audivit, ad præcelsam illam similitudinem se perventurum. Iste igitur est thesaurus, quem in vasis fictilibus, pellibus inquam primigenius, habemus.

A ὁ θησαυρὸς, ὃν ἐν ὀστρακίνοις ἔχομεν σκεύεσι, τοῖς ἀρχεγόνοις, φημὶ, δέρμασιν.

XXII. Sed insuper et ab initio ejusdem gratia plasmatus est homo, et extensi sunt cœli, et producta est terra cum iis omnibus, quæcunque sunt propter hominem condita. Cum enim Deus, quandoquidem lapsurum Adam non ignorabat, nunquam eum creaturus fuisset, nisi simul ejusdem reparationem præordinasset; hæc autem medela ab illa prorsus immaculata penderet (9); plane perspicuum est, etiam hominem propter ipsam creatum esse, imo et quidquid propter eum, ante ipsum, et post ipsum, factum fuit.

ΚΒ'. Ἔτι δὲ καὶ διὰ ταύτην **ἄνθρωπος ἄνωθεν** πέπλασται, καὶ οὐρανὸς ἥπλωται, καὶ γῆ, **καὶ πάντα** ὅσα ὑπέστη διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ ὅτι **πεσεῖται** μὲν Ἀδὰμ, οὐκ ἠγνόει Θεὸς, τοῦ δὲ **προορισθῆναι** τὴν ἐπαρνόρθωσιν οὔπω ἄν παρήγαγεν, ἡ πάναγνος δὲ τῆς ἰατρείας ὑπόθεσις· εὔδηλον ὅτι κἀκεῖνος δι' αὐτὴν, καὶ εἴ τι δι' αὐτὸν πρὸ **αὐτοῦ καὶ** μετ' αὐτόν.

Præsertim vero cum oporteret ut hominem a miseria non alius quam homo ejusdem naturæ liberaret, et is quidem propter virtutis eminentiam idoneus, qui Deo cooperanti (nam gravior lapsus fuerat, quam ut homo sibi soli relictus liberationis beneficium præbere posset) associaretur; opus profecto fuit ut novus (10) ac prope ad Deum accedens homo conderetur, qui nempe adhibere medicinam posset.

B Ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ τὸν ἄνθρωπον λῦσαι τῆς δυσπραγίας ὁμοφυὴς ἄνθρωπος ἔδει, καὶ οἷος ἂν ἱκανὸς εἴη διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερβάλλον καὶ συμμάχῳ χρήσασθαι Θεῷ· μεῖζον γὰρ ἦν τὸ πταῖσμα, ἢ ὥστε ἄνθρωπον μόνον δυνηθῆναι τὴν ἐλευθερίαν εὐεργετῆσαι· καινὸν ἄρα ἐχρῆν ἄνθρωπον διαπλασθῆναι, καὶ πολὺ πρὸς Θεὸν ῥᾳδύνοντα, ὃς ἂν εἶχε τὸ **φάρμακον** ἐπιθεῖναι.

Hic vero plane fuit stupendissimus ille homo, Virgo hæc, inquam, omni laude dignissima, quam sane tot tantisque præstandis parem fore sollicita Deus ipse cura prædixit (11), eamque fecit hominem ad similitudinem suam, qui instar Dei, simul cum Deo operans, magnam hanc creaturam, hominem inquam, salvare posset. Atque adeo ex his etiam inferre licet, futurum fuisse nunquam, ut ab initio divina bonitas semet effunderet, aut ut creatura illa enarraret gloriam Dei, nisi prius oculis opificis fulgor e plenitudine gratiarum Virginis emicans illuxisset. Neque enim Deus id creasset, quod ad sui perfectionem, quantum fieri posset, pertingere non valuisset. Cum porro nemo alius aut hominem erexerit, aut incorporeos spiritus splendidiores effecerit, aut aliam quamlibet e creaturis ad nobiliorem conditionem perduxerit,

Καὶ ἦν πάντως ὁ καινότατος ἄνθρωπος, ἡ πολυύμνητος ἥδε, ὑπὲρ ἧς, ὅτι τοσαῦτα δυνήσεσθαι ἔμελλε, καὶ Θεῷ προειπεῖν ἐμέλησε, καὶ πεποιηκέναι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμοίωσιν ἄνθρωπον, ὃς οἷα Θεὸς συμπράττων Θεῷ, τὸ μέγα ἂν δυνηθείη **πλάσμα** σῶσαι, τὸν ἄνθρωπον. Ὥστε ἔξεστι καὶ ταῦτα C συνάγειν, ὡς οὐκ ἂν ἐξαρχῆς τὸ θεῖον **ἀγαθὸν** ἐχύθη, οὐδέ τι τῶν δημιουργημάτων Θεοῦ διηγεῖτο δόξαν, εἰ μὴ τῶν χαρίτων αὐτῆς ἡ πλησθὺς ἐν τῇ δημιουργικῇ προδιέλαμψεν ἐννοίᾳ. Οὔτε γὰρ ἂν ὁ Θεὸς τοῦτο ὑπέστησεν, ὃ μὴ εἶχε καθόσον οἷόν τε ἑαυτοῦ τὴν βελτίωσιν ῥᾶσαι. Ἑτέρου δὲ μήτε καὶ ἄνθρωπον ἐπανορθωκότος, καὶ ἀσωμάτους λαμπροτέρους ἐργασαμένου, καὶ ὅ τι τῶν λοιπῶν εἰς γε τὸ φαιδρότερον διαθεμένου, πλὴν τῆς ὑμνουμένης ὑπερφυοῦς καὶ θείας ψυχῆς, σαφὲς πάντως ὅτι καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς δι' αὐτῆς πεφανέρωται, καὶ ὅσα

Ant. Ballerini notæ.

(8) Vide, quam luculenter alia nobis ratione proponatur eadem doctrina de omnimoda Virginis ab omni peccati nævo immunitate. Hujus, inquit auctor, Virginis gratia Deus illud pronuntiavit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Cur nam vero? Quia, inquit, neque Adam, neque alius quispiam eorum, qui ab illo duxerunt originem, hac unica Virgine excepta, excellentiæ illius mensuram perfecte implevit. Et Adam quidem mensuram perfecte non implevit, quia similitudinem acceptam, ut inquit Cyprianus (*De bono patientiæ* pag. 248. edit. Paris, 1726.) *peccato perdidit*; cum Adamo vero eam perdiderunt, quotquot illius reatus participes exstiterunt. Sola ergo Deipara illius perfectionis summam adepta est, quia et sola paterni expers vitii fuit, et *naturalem illam*, ut cum magno Leone dicam (sermo 11. *De jejun. decimi mensis* I, cap. I), *nostri generis dignitatem* sic integram custodivit, ut semper in ea *quasi in quodam speculo divinæ benignitatis forma resplenderet*

(9) Deus, inquit auctor, hominem **quamvis** lapsurum creavit, quia lapsus hujus **remedium** vidit in Virgine illa *prorsus immaculata*. At **vero** D etsi lapso homini auctor non opponeret **Virginem** *prorsus immaculatam*, nonne satis per se **res loquitur**, eam, quæ lapsus medela est, ipso in **lapsu** censeri non posse? Hæc vero eo diligentius perpendenda censeo, quia cum passim in scriptis SS. Patrum juxta atque in sacris Ecclesiæ officiis ejusmodi sententiæ recurrant, palam apertum est, **hanc** doctrinam ratione utique aliquatenus implicita, at vulgatissimam semper in Ecclesia fuisse.

(10) Vide, non veterem hominem in Adam lapsum, sed *novum* condendum fuisse, qui **Deo** cooperaretur ad lapsum humanum genus **salvandum**. Iteratam ergo professionem habes **originis** Mariæ ab omni vetustatis vitio alienæ.

(11) Agnosce et in hisce verbis communem Patrum sententiam, Virginis Deiparæ magnalia divino Spiritu revelante in sacris Litteris fuisse præsignata.

τῆς ἀγαθότητος ἡμῖν ἐκείνου διαζωγραφοῦσι τὸ πέλαγος.

A prætерquam anima illa quæ et naturali ordine eminentior et divina merito celebratur (12) ; manifestissime constat, ipsi deberi, quod et Deus apparuerit creator, et omnia exsistentiam receperint, quotquot bonitatis ejus pelagus expressissima imagine exhibent.

ΚΓ'. Καὶ οὐ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μόνου μήτηρ, διότι τοῦτον ἔτεκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς δημιουργικῆς ἀγαθότητος ὡσανεὶ μήτηρ ἐκείνου, ὡς ὑπόθεσις καὶ αἰτία τοῦ τὴν ἀγαθουργὸν φανῆναι δύναμιν. Καὶ εἰ τολμηρὸν, συμπλάστης ἂν εἴη Θεῷ καὶ πρὸ τῆς εἰς γῆν ἡ μακαρία προόδου, καὶ συμπαραγωγεὺς τῶν εἰς τοῦτο κάλλους ὁρωμένων τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων, ὡς ἄρα καὶ φανεῖσα, συμποικιλτὴς καὶ συγκαλλοποιὸς τοῦ προσυνεξυφανθέντος παγκοσμίου γεγένηται πέπλου. Καὶ οὐ τὰ παρόντα μόνον ἔσχε τὴν γένεσιν δι' αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ B δσα τῶν μενόντων εἰσέπειτα λαμπρά, κἀκεῖνα ταύτης κατόρθωμα. Ἐπεὶ κἀκεῖνα δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ, ὡς δέδεικται, δι' αὐτήν· μᾶλλον δὲ τῶν ἐσομένων ἡμῖν τὸ τερπνότατον τοῦ νῦν αὐτῇ μηνυθέντος εὐαγγελίου τὸ πέρας. Οὗ τί ἂν γένοιτο φανερώτερον, ὅτι καὶ τὰ μέλλοντα χρηστὰ δι' αὐτὴν ;

XXIII. Neque vero Verbi creatoris ideo tantum mater est, quod eumdem pepererit ; sed quasi mater est insuper creatricis bonitatis ejusdem Verbi, quippe quæ conditio et causa exstiterit, cur virtus ejus bonorum effectrix fuerit manifestata. Et, si quid audacius eloqui fas est, simul cum Deo concreatricem vel ante suum in orbem terrarum adventum, et creaturum rerum tum visibilium tum invisibilium ad hanc pulchritudinem cum ipso Deo perductricem beatam illam dixerim, quemadmodum utique et post adventum suum hanc rerum universitatem, ceu peplum jam antea contextum, una cum Deo nova ornamentorum varietate novaque auxit venustate. Imo vero non ea tantummodo, quæ nunc exstant, in gratiam ipsius habuerunt ut essent, verum et quæcunque in posterum splendida futura sunt, in beneficiis ejus sunt recensenda. Nam ista quoque propter nos, nos vero, ut jam ostensum est, propter ipsam sumus : seu melius dixerim futurorum omnium summa jucunditas jam prostat nobis in exitu illius nuntii, quod ad ipsam nunc perlatim est. Quid enim hoc manifestius, quam quod universa, quæ futura sunt bona, propter ipsam futura sunt ?

ΚΔ'. Τοῦτο τὸ μήνυμα καὶ τέκνα ἡμᾶς Θεοῦ καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι παρεσκεύασεν. Ὅσοι γὰρ ἔλαβον, φησὶν, αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν C τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ καθέπερ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ὁ ἀσπασμὸς ἐπῆλθε τῇ κεχαριτωμένῃ, οὕτω καὶ ἡμῖν δι' αὐτῆς ἡ ἀνάπλασις σαρκικῆς ἄμικτος θεουργεῖται ῥίζης ἁπάσης. Καὶ καθάπερ τὸν ἡμέτερον προγονικὸν Χιτῶνα, οὗ καὶ αὐτὴ μετέσχεν, ὅλον Θεῷ καθιέρωσε, τὸν ἴσον τρόπον, ὃν ὁ καθ' ἡμᾶς ἐκύκλωσε κόλπος Θεὸν, τοῖς ὁμοφυέσιν ἔσπευσε μεταδοῦναι, ὅτι τοῦτον ἔλαβεν ἐν ἑαυτῇ. Καὶ ἦν μὲν οὐδαμῶς ἀκόλουθον, διότι δέρμα κοινὸν ἔσχομεν, διὰ τοῦτο καὶ ὧν ἐπλούτησε θεουργικῶν λαμπηδόνων ἐπίσης αὐτῇ κοινωνεῖν, ἢ ὀλίγου δεῖν πρὸς αὐτή. Ἀλλ' ὥσπερ τῶν ὑψηλῶν οὐδὲν ἦν, ὁ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνης ἐνέπλησεν, ἕως ἂν καὶ Θεὸν αὐτὸν καταπίῃ, καὶ D τοῦτο Δαβὶδ περὶ αὐτῆς ἐναργέστατα προεκρότησε, Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι, φάσκων, τὴν δόξαν σου, ἐνταῦθα μόνην εὑροῦσα στάσιν τῆς δίψης τῶν ἀγαθῶν· οὕτως οὐδὲν τῷ πελάγει τῆς πρὸς τὸ γένος ἀγάπης τῆς πανάγνου προσίσταται, μὴ τῶν ἴσων ἐθέλειν αὐτῇ μεταδοῦναι καὶ ἡμῖν λαμροτήτων.

XXIV. Hoc nuntium effecit, ut *filii* quoque *Dei et nominemur et simus* [87]. *Quotquot enim*, inquit, *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* [88]. Et sicuti *non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri* ad hanc *gratia plenam* [89] delata est salutatio ; sic et nostra per ipsam regeneratio, nulla omnino ei admista carnali radice, divinitus efficitur. Et quemadmodum a primo parente acceptum indumentum nostrum, quod ipsa quoque nobiscum habuit commune, totum Deo consecravit ; pari ratione Deum, quem sinus humanus amplexus fuerat, quoniam in semetipsa eum receperat, naturæ suæ consortibus participare studuit. Et consequens profecto nullatenus erat, ut quia vellus cum ipsa commune gerebamus, idcirco splendoris quoque deifici, quo locupletata ea est, æque ac ipsa participes essemus, aut modicum quid ab ipsa distaremus. Verum sicuti nihil vel inter sublimia quæque fuit, quod desiderium illius explere posset, donec Deum ipsum ebibit, idque de ipsa David evidentissime olim plaudens prædixerat, inquiens : *Satabor, cum apparuerit gloria tua* [90], et ibi solum bonorum siti lenimentum invenit ; sic illud amoris pelagus, quo purissima illa humanum genus prosequitur, nuspiam sistitur, quominus eosdem splendores et sibi et nobis communes ese velit.

[87] Joan. III, 1. [88] Joan. I, 12. [89] ibid. 13. [90] Psal. XVI, 15.

Ant. Ballerini notæ.

(12) Ecce tibi, beatissimæ Deiparæ *animam communi naturæ ordine eminentiorem* ac prope dixerim *divinam* Creator condit, ut collapsum hominem ipsa erigat. Patiturne rei natura, ut ejusmodi anima in ejusdem lapsus miserrimo statu condi existimetur ?

XXV. Verum ut ipsa, propemodum instar Creatoris atque Domini boni, Creatori ac Filio suo similis appareat, maxima quæque bona effuse cum aliis communicat. Quinimo quo ostendat propter nos in hanc vitam se editam esse, ut nobis a Deo sejunctis manum porrigat, nosque Deo conjungat (13), benigno animo per Filium suum nos in partem vocat unionis cum illo ; ut quod ipsi fuit Deus per admirandam illam conceptionem (ipsum enim quodammodo absorptum ac sibi coagmentatum portavit),hoc ipsum et nos cum Deo experiamur per sumptionem carnis,quam unigenitus ejus Filius ex ipsa assumpsit. Etenim *Qui manducat*, inquit, *meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo* [91]. Et, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* [92]. Hanc porro suavissimam, vitæque largitricem cœnam iste vere supercœlestis homo (nempe Virgo) in sinu suo tanquam in fertili terra excoluit, atque id, quod in cœnam nostram cederet, apparavit. Atque adeo cum ejusdem Filius et ad hanc mensam nos attrahit, et de carnibus suis copiose nos pascit, nosque cernens eas degustantes lætatur, hæc quoque accepta referenda sunt Matri ; quoniam et ipsa tanquam fructus hominum ideo efflorait, ut carnium ipsius Deus fieret particeps, et matris suæ cognatos ex iisdem alteret. Neque enim, nisi hoc futurum esset, in vas istud super omnem materiam splendidissimum conformatum unquam fuisset pulvereum simulacrum (14); neque postquam in terram advenit quandoquidem tam expressam ad Deum similitudinem præ se ferabat, aliud quidpiam quam quod discupiebat Deus, exoptare potuisset.

Cum porro ligni degustatio id exstitisset, quod hominem a Deo, proh dolor ! abalienaverat, Virgo autem suam ipsius carnem ad reconciliationem divinam idoneum iis, qui ex ea vicissim degustassent, pharmacum (15) fore perspiceret (quod sane pharmacum ægrotanti præ amore suo cupiebat gratuito præbere) ; id ipsum vero et Deus gratum haberet,se ipsum scilicet, quoad fieri posset,lapso homini alimentum apponere ; non posset autem homo remediis illis, per quæ in viam rediret, juvari, dum sejuncti invicem manebant, sed utrumque uniri oporteret,ut etiam propter naturæ cognationem medela apprime proficua utentibus fieret ; hæc omnia cum minime illam præ universis

ΚΕ'. Ἀλλ' ἵν' ὡς περὶ μικροῦ καὶ Δημιουργὸς καὶ Δεσπότης ἀγαθὸς, κατὰ τὸν Πλάστην καὶ Υἱὸν αὐτῆς, ἀναδειχθείη, πάντων ἀφθόνως μεταδίδωσι τῶν μεγίστων. Μᾶλλον δὲ ἵνα δείξῃ ὅτι δι' ἡμᾶς εἰς τὸν βίον ἦκεν, ὡς ἂν ἡμῖν χεῖρα ὀρέξασα συμπλέξῃ Θεῷ ἐκεῖθεν διαστᾶσι, προθύμως διὰ τοῦ ἰδίου τόκου κοινωνοὺς καλεῖ τῆς πρὸς τοῦτον ἑνώσεως, ἵν' ὅπερ αὐτῇ γέγονε Θεὸς διὰ τῆς ξένης ἐκείνης συλλήψεως, ἤνεγκε γὰρ αὐτὸν ὡσανεὶ καταπιοῦσα καὶ αὐτῷ συμφυεῖσα, τοῦτο καὶ ἡμεῖς πάθοιμεν πρὸς Θεὸν διὰ τῆς τῶν σαρκῶν μεταλήψεως, ὧν ὁ Μονογενὴς αὐτῆς παρ' αὐτῆς προσελάβετο. Ὁ τρώγων μου γὰρ, φησὶ, τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· καὶ Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Τὸν δὲ ἥδιστον καὶ ζωοπάροχον τοῦτον δεῖπνον ὁ ὑπερουράνιος ὄντως ἐγεώργησεν ἄνθρωπος οὗτος, καὶ τοῦθ' ὅ τι δεῖπνος ἡμῖν γενέσθαι παρεσκεύασεν. Ὥσθ' ὅταν ὁ ταύτης Υἱὸς καὶ πρὸς τήνδε ἡμᾶς ἕλκῃ τὴν τράπεζαν, καὶ τῶν ἑαυτοῦ μήτε φείδηται σαρκῶν, καὶ χαίρῃ γενομένους ὁρῶν, καὶ τῇ Μητρὶ ταῦτα δοτέον, ὅτι καρπὸς ἀνθρώπων ἐξηνθουργήθη καὶ αὐτὴ, ἵνα τῶν μὲν αὐτῆς κοινωνήσῃ Θεὸς σαρκῶν, θρέψῃ δὲ ταύταις τὸ συγγενὲς τῆς μητρός. Οὔτε γὰρ, εἰ μὴ τοῦτο ἔμελλε, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ὕλην περιφανέστατον τοῦτε σκεῦος χοϊκὸς ἂν διεικόνισεν ἀνδριὰς, οὔτε τὸν χοῦν ὑπελθοῦσα, ἐπεὶ μέγα τὸ ἐοικὸς εἶχε πρὸς Θεὸν, ἄλλου του ἂν ἦν ἐφιεμένη, ἢ ὃ καὶ Θεὸς ἐπόθει.

Καὶ ἐπεὶ ξύλου μὲν ἦν γεῦσις, ἣ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, φεῦ ! ἠλλοτρίωσεν, ἐώρα δὲ τὴν ἑαυτῆς σάρκα φάρμακον ἱκανὸν ἀντιγευσαμένῳ πρὸς θεῖον οἰκείωσιν, ὃ καὶ παρασχεῖν τῷ νοσοῦντι προῖκα ἠγάπα, τὸ δ' αὐτὸ καὶ Θεὸς ἐφίλει, τροφήν, εἰ οἷόν τε, ἑαυτὸν παραθεῖναι τῷ πεπτωκότι, ἀλλ' ἑκατέρῳ μὲν ἀμηχῶς οὐκ ἦν ἄνθρωπον χρήσασθαι τῶν δυνατῶν, ὥστε ἐπανελθεῖν, ἔδει δὲ συνελθεῖν ἀμφότερα, ὡς ἂν καὶ διὰ τὸ συγγενὲς εὔχρηστον ᾖ τῷ χρωμένῳ τὸ φάρμακον, καὶ τοῦτο πάντως οὐκ ἀγνοοῦσα ἡ ὑπεράμωμος, Θεοῦ ἂν ἐδεῖτο κεράσαι τὴν ἰατρείαν. Δεομένην δὲ παριδεῖν οὐ Θεοῦ, ὅτι τε τυχεῖν ἦν ἀξία, τούτου τε ἦρα Θεός. Διὰ τοῦτο τὸ παράδοξον ᾠκονομήθη μυστήριον· καὶ σαρκῶν Θεοῦ

[91] Joan. VI, 56. [92] ibid. 55.

Ant. Ballerini notæ.

(13) Si Maria ideo edita est in lucem, ut lapso humano generi manum porrigat ; ergo inter lapsos ipsa non est: secus enim una cum reliquis manum illam porrectam, qua erigeretur,et ipsa exspectasset. Deinde sejunctos homines ipsa in partem vocat conjunctionis cum Deo. Nunquam ergo cum reliquis disjuncta ipsa fuit a Deo Quomodo enim cognatos suos ad Deum vocasset, si et ipsa erat a Deo aliena,nec vocari nisi cum aliis potuisset ?

(14) Hæc, uti patet,ad Mariæ plasmationem referuntur ; ergo ab ipsa sui conditione Virgo Deipara vas fuit nitentissimum, atque in terras adveniens non terreni Adæ imaginem, sed expressam Dei similitudinem, ut mox auctor subdit,præ se ferebat.

(15) Non minus luculentum huic habes testimonium Virginis immunitatis a communi omnium corruptione Nam quonam pacto sancta Virginis caro pharmacum haberi ac dici posset adversus vitium, quo propter esum ligni inficiebantur homines, si eodem plane morbo ejusdem caro corrupta foret ?

κοινωνοῦμεν ἄνθρωποι, ἃς ἡ πάναγνος ἐξιστούργησε, καὶ τὸν Σωτῆρα ἐνέδυσεν.

A immaculatam præterirent, Deum precibus exorabat, ut hanc medicinam misceret. Dei porro non erat rogantem despicere, tum quia digna erat quæ votis non frustraretur, tum quia id ipsum Deus ardenter exoptabat. Idcirco admirandum illud peractum est mysterium; et participamus homines illas Dei carnes, quas purissima illa contexuit, et quibus induit Salvatorem.

ΚΖ'. Οἶμαι δὲ, καὶ δυοῖν τούτοιν ἕνεκα ἀνθρώπων ἤκουσε παῖς ἡ τὸν ὑπερώνυμον κυήσασα, ἵνα τε Θεῷ κοινωνήσῃ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δόξης, δόξα γὰρ τῷ Δεσπότῃ καὶ ἄπερ ἡμῖν ταπεινὰ, καὶ λοιπὸν ὅπως τοῖς ἀνθρώποις γένηται δῆλον, μέχρι τίνος ὁ πηλὸς ἀναπτῆναι δύναται. Οὔτε γὰρ Θεῷ, καὶ τῆς ὑπεράγνου δίχα, ἄπορον ἦν ἡ τοῦ γένους βοήθεια, καὶ οὐδέ τις εἶλκεν ἀνάγκη μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν τὴν πάναγνον δαψιλῶς ἐμφορηθῆναι τῶν θείων, μὴ τυχοῦσαν τῶν κάτω. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο Θεῷ ῥᾴδιον, ἄνωθεν μετρῆσαι τῇ Παρθένῳ τὴν τέρψιν, εἰ B καὶ μὴ γῆς ἐκείνη γε ἐδεήθη, ἣν ἡ παρ' ἑαυτῆς λαμπηδὼν τοῖς ἀὐλοις συνῆπτεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ γνώριμος ἀνθρώποις, οἷων ἦν ἀξία ἡ μακαρία, ἐνθάδε καθίσιατο, οὐδὲ παρὰ τοῦτο τῆς προσηκούσης ἂν ἀπετύγχανε δόξης ἐν οὐρανῷ. Ἀλλ' ἵνα τοίνυν ὅτι Θεὸς ἐν ὑψηλοῖς, καὶ τοῖς γηΐνοις δοξάζεται, τοῦτο κἀκείνη γένηται ἐκείνῳ καταπολὺ ἐοικυῖα, καὶ μηδενὸς ἂν ἀμοιροῦσα πρὸς δόξαν τυγχάνῃ, οὗ καὶ Θεὸς, καὶ ὅπως ἄνθρωποι μὴ τοσοῦτον, ὁ παρ' ἑαυτῶν, ὥστιν ὕψος ἡγνοηκότες, διὰ ταῦτα καὶ γῆν ἐπάτησεν ἡ ὑπερένδοξος, καὶ τῷ ἐξ αὐτῆς ἐλύτρῳ περιεβλήθη.

XXVI. Porro etiam duplici hac de causa, ut quidem arbitror, filia hominum ea vocata est quæ illum qui est super omne nomen peperit, videlicet tum ut communem cum Deo haberet eam gloriam quæ huic a terrenis tribuitur, nam nostra quoque minima in gloriam Dei cedunt; tum etiam ut hominibus manifestum fieret, quousque evolare cœnum nostrum queat. Neque enim arduum Deo fuisset, etiam absente illa præ omni puritate pura, humano generi opem porrigere, ac nulla pariter cogebat necessitas, ut non aliter purissima illa divinis muneribus copiose cumularetur, quam si eorum quæ ad terram pertinent particeps exstitisset. Et hoc enim Deo facile erat, Virgini, quam suus splendor jam cœlestibus associabat, congruam e supernis jucunditatem impertiri, nisi et terra ipsa indiguisset. Etsi porro incompertum hominibus permansisset, quibus illic honoribus beata illa digna haberetur, non idcirco tamen consentanea sibi gloria in cœlis fraudata fuisset. Verum enimvero ut, quemadmodum Deus in supernis et in terrestribus glorificatur, id ipsum Virgini utpote Deo simillimæ contingeret, neve expers hæc foret alicujus gloriæ, qua Deus honoratur, tum etiam ut hominibus tam præcelsum hoc suum ipsorum decus non penitus lateret, propterea gloriosissima illa etiam terram hanc calcavit, et terreno indumento est circumvestita.

ΚΖ'. Καὶ διὰ τοῦτο, Μεγαλεῖα, φησὶν, ἐποίησέ C μοι ὁ δυνατός. Ταῦτα δὲ ἐναργῶς εἶχε, καὶ οὐκ ἐδεῖτο ποιηθῆναι τὸ γεγονός· ἀλλ' ἐφανέρωσε, σαφῆ πᾶσι κατέστησε, δηλοῖ τὸ ἐποίησε. Καὶ δι' αἰτίαν ἴσως τοιαύτην ὁ Γαβριὴλ, κατὰ τὴν τῆς γλώττης διακονίαν, Χαῖρε, ἐφώνησε, κεχαριτωμένη, καὶ εὐλογημένη, ἵν' ἡμᾶς, τε διδάξῃ οἷαις δεῖ χρῆσθαι φωναῖς πρὸς αὐτὴν, καὶ οἷον, αὐτῇ τὸ μεγαλεῖον, ἀνάγραπτον τῇ ἐξαγγελίᾳ ταύτῃ προθείη. Ἠδύνατο γὰρ καὶ ταῖς ἀγλώττοις τοῦ νοῦ λαλιαῖς τὴν λειτουργίαν οἰκονομήσειν ἐκείνην, καὶ τῷ αὐτῷ χρωμένης ὀργάνῳ τῶν λαμπρῶν τῆς Παρθένου διακούσειν ῥημάτων. Καὶ εἴγε μὴ τρόπος ἦν ἕτερος, οὗτος δὲ, ἵνα, τὸ ταπεινὸν ὁ Δεσπότης ἀναβαλλόμενος, μὴ σφόδρα ὑψηλῶς καὶ μὴ καταλλήλως διασαλπίσῃ τῷ πράγματι, καὶ ἄλλως, ὅτι καὶ ἡμᾶς D ἔδει μυεῖσθαι τὰ τὸν ὑπερήφανον πλήττοντα, ὑπὲρ ὧν ἡ οἰκονομία καὶ τοιαύτη.

XXVII. Et idcirco, *fecit*, inquit, *mihi magna qui potens est*[93]. Hæc porro magnalia absque dubio illa jam possidebat, nec opus sane erat ut fieret quod factum fuerat; at vocis illius, *fecit*, sensus est, *manifestavit*, et *omnibus perspicua effecit*. Atque eadem fortasse de causa Gabriel minister o linguæ usus exclamavit, *Ave, gratia plena, et benedicta*, ut scilicet nos doceret quibus eam vocibus compellare oporteat, utque suo huic nuntio veluti inscriptum proponeret, quanta Virgini inesset excellentia. Poterat enim spiritali sine vocibus locutione ministerium illud obire, et virginis, instrumento vocis utentis, eximia verba percipere. Quanquam non alius quispiam sed hic modus decebat, ne Dominus, dum nostram humilitatem induebat, ratione nimis sublimi, et secus ac res per se exigeret, factum veluti tuba annuntiare videretur; præsertim vero quod et nos, pro quibus hoc mysterium peragebatur, doceri oportebat quibusnam armis vulneretur superbus.

ΚΗ'. Πᾶσα ἂν καὶ ἡ ἀγγελικὴ διακόσμησις, οἶμαι, οὐρανός τε καὶ ἥλιος, καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τότε ἡ κτίσις, ἕκαστα μετὰ γλώττης ἀναπλασθέντα, τὸ Χαῖρε τῇ Παρθένῳ συνεξεβόων τῷ Γαβριὴλ· καὶ καθάπερ ἐπὶ χοροῦ, τὸ μελῴδημα διαδεχόμενα τοῦ πρωτοστάτου, τὰ αὐτὰ ἂν πολλάκις

XXVIII. Omnes itaque, ut arbitror, angelici ordines, cœlumque et sol, et terra, et mare, et quævis alia creatura, quasi singulæ rursus conditæ lingua sua instructæ, una omnes cum Gabriele, *Ave*, Virgini acclamabant; ac veluti choro facto, melodiam e chorago excipientes, idem sæpius in

[93] Luc. I, 49.

gyrum repetebant et simul cum chori principe accinebant. Tanta scilicet purissimæ illius magnificentia erat, et hoc pacto a creaturis universis Virginem salutari oportebat. Quod si non lingua, propter eam quam diximus rationem, at certe factis gaudium suum cuncta manifestaverunt, eum ad splendidiorem conditionem sese provecta persenserunt; atque ita creaturarum universitas clarius etiam quam per linguæ ministerium laudatissimæ illius magnalia celebravit. Quod enim neque creaturæ quæque terrestres, neque aliæ, si quæ exstabant creaturæ, poterant, tam prope scilicet ad Deum accedere, ut hæc quidem semet Deo sedem supponeret, illa vero stratum, et alia cibum, alia potum, et alium alia usum præberet, et alia linguam divinis motibus resonantem audiret, homo vero et sermones et communem vitæ rationem cum Deo haberet, et sic omnia nova hac sanctificatione nobilitarentur; hæc omnia facillime et absque ullo labore per purissimam illam consequi potuerunt. Quanquam enim neque alio translata fuerint, neque a consueto earum statu distractæ, neque aut locum alium aut aliam se habendi rationem sortitæ sint, sed omnes in sua sede permanserint; illa tamen omni laude dignissima Virgo novo quodam modo effecit, ut Creator cum iis conjungeretur.

A καὶ ἀνείλιττον καὶ ἀνύμνουν, καὶ συνεφθέγγοντο τῷ χοράρχῳ. Τοσοῦτον γὰρ τὸ τῆς πανάγνου μεγαλεῖον, καῖ οὕτω πᾶσα ἡ κτίσις προσειπεῖν ὤφειλε τῇ Παρθένῳ. Ἀλλ' εἰ μὴ γλώττῃ, δι' ὃν εἴρηται λόγον, πράγμασι δὲ ἐδήλωσαν τὴν χαρὰν, δι' ὧν ἥσθοντο πρὸς τὸ φαιδρότερον ἑαυτῶν μεταποιηθέντων· καὶ οὕτως ἡ δημιουργία πᾶσα τὰ μεγαλεῖα τῆς πανυμνήτου γλώσσης τρανότερον διεκήρυξεν. Ὃ γὰρ οὐκ ἂν εἶχε τῶν ἐπὶ γῆς ἕκαστον, οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ ἐγεγόνει, ἐγγὺς οὕτω Θεοῦ γενέσθαι, ὥστε ὅ μὲν ἑαυτὸ καθέδραν ὑποθεῖναι Θεῷ, ὅ δὲ κλίντην, καὶ τροφὴν ἄλλο, ποσὶν δὲ ἕτερον ἄλλην τε ἄλλο χρῆσιν καὶ ἄλλο γλώττης ἀκούειν θεῖκὴν διηχούσης ἐνέργειαν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγων καὶ διαίτης κοινωνῆσαι Θεῷ, καὶ οὕτω πάντα τῷ ξένῳ
B λαμπρυνθῆσαι ἁγιασμῷ, τούτου ῥᾷστα καὶ ὁτουοῦν δίχα πόνου τυχεῖν διὰ τῆς πανάγνου δεδύνηνται. Μήτε γὰρ ἑτέρωσε μεταστάντων, μήτε τῶν εἰωθότων διαζευχθέντων, μήθ' ἑτέρῳ συντυχόντων ἀήθει τόπῳ ἢ τρόπῳ, ἀλλὰ πάντων ἐφ' ἅπασι κατὰ χώραν μενόντων· μετ' αὐτῶν ἡ πολυύμνητος καινόν τινα τρόπον ἐνωθῆναι τὸν Κτίστην πεποίηκε.

XXIA. Hæc porro sunt hodiernæ solemnitatis et donum et fructus. Hodierna hæc salutatio novorum miraculorum effectrix exstitit. Hic faustus Gabrielis nuntius alterum priore splendidiorem solem rebus omnibus fecit illucescere. Hæc compellatio, terrestrem discindens tuniculam, indumento divinitus elaborato homines circumvestivit. Hæc allocutio est veterum ænigmatum explicatio. et novarum novellæ ætatis gratiarum exsistit splendor. Hæc vel ante œconomiæ exitum, Salvatoris scilicet resurrectionem, venerandis illis viris, qui apud inferos sedebant, jucunditatis causa exstitit et lætitiæ. Sicut enim in terra degentes hanc sane omnium jucundissimam annuntiationem præcinuerant, sic haud plane potuit, ut puto, eos vel in inferis suavissimum hoc nuntium latere. Cum vero agnoverunt de nova illa allocutione, atque eam, cum Gabriel voces illas protulit, quodammodo audierunt, par sane erat, ut gauderent et exsultarent, quippe qui proximam conspicerent libertatem. Hoc nuntium denique, ne plura dicam, creaturis omnibus hilaritatem conciliavit.

ΚΘ'. Ταῦτα δὲ τῆς παρούσης δῶρον καὶ γέννημα πανηγύρεως. Ὁ νῦν ἀσπασμὸς τῶν καινῶν γέγονε θαυμάτων δημιουργός. Τὸ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλιον ἥλιον ἄλλον, τὸν προτέρου λαμπρότερον, πᾶσιν ἐπιλάμψαι πεποίηκεν. Αὕτη ἡ προσλαλιὰ, τὸν χοϊκὸν διαῤῥήξασα χιτωνίσκον, θεουργικὸν ἔνδυμα
C περιέβαλλε τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο τὸ πρόσρημα τῶν πρὶν μὲν κήρυγμα αἰνιγμάτων· νέων δὲ νῦν χαρίτων ἀγλάϊσμα. Τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ συμπεράσματος, λέγω δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, τοῖς κάτω σεμνοῖς ἀνδράσιν ἡδονὴ καὶ χαρίεν κίνημα. Ὡς γὰρ ἐπὶ γῆς οἷα προφῆται τοῦτο δὴ τὸ πάντων χαριέστατον διάγγελμα προηγόρευον, οὕτω δὴ καὶ ἐν ᾅδῃ ἀγνοεῖν, οἶμαι, οὐκ εἶχον τὸ τερπνότατον εὐαγγέλιον. Εἰδότας δὲ, καὶ τῆς καινῆς ὥσπερ ἀκηκοότας προσρήσεως, ὅτε ὁ Γαβριὴλ ἐφώνει, χαίρειν εἰκὸς καὶ σκιρτᾷν, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ἤγγικεν ἐνοπτριζόμένους. Τοῦτο τὸ μήνυμα, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, φαιδρὰν ἀπειργάσατο πᾶσαν τὴν κτίσιν.

XXX. Id vero perspicue testatur, et hæc inter anni tempestates pulcherrima, quæ rebus omnibus præstantissimam status mutationem et veluti vitæ redintegrationem benefice clargitur, quodammodo nempe erubescens, si quibus potest indiciis, illud gaudii nuntium splendide celebrandum non ostendat: ac ne quis eam, ut ita dicam, improbitatis incuset, annuntiare perspicue sua venustate studet, nunc illud redire tempus, quo creaturis omnibus gaudium affulsit.

Et sane nunc nubem, veluti gramiam quamdam, *e radiis suis sol* abradit, splendidioremque emittit

D Α'. Παρυπογράφει δὲ τὸ σαφὲς καὶ ἡ καλλίστη τῶν ὡρῶν ἥδε, δι' ὧν πᾶσι βελτίστην μεταβολὴ καὶ ἀναβίωσιν οἱονεὶ χαρίζεται, ὥσπερ οἰδουμένη, εἴ γε μὴ λαμπρὸν, δι' ὧν ἔχει φαίνειν, τὸ τῆς χαρᾶς ἐκεῖνο μήνυμα ἐπιδείξῃ· καὶ ὡς εἰπεῖν, ἵνα μὴ τις ἀγνωμοσύνης αὐτὴν γράψαιτο, τῇ παρ' ἑαυτῆς καλλονῇ σπεύδει τρανῶς διαγγέλλειν ὡς οὗτός ἐστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ παγκόσμιος ἐπίστηχαρά.

Νῦν γὰρ ἥλιος τῆς ὀκτῖνος ὡσπερεὶ λήμην τὸ νεφῶδες ἀποξέει, καὶ διαυγεστέραν ἀφίησι τὴν λαμ-

πηδόνα, καὶ ὑπὲρ γῆν ἄρχεται πλεῖον προσγειτονεῖν, ἅπασι μονονοὺ προσφωνῶν τὴν τοῦ νέου καὶ μεγάλου τοῦδε φωτὸς ἐπιφάνειαν, καὶ ὡς ἄρτι καὶ αὐτὸς τὴν ἀνακαίνισιν δέχεται, καὶ ὑπὸ νῶτα κρύπτειν τῆς γῆς βραχέα βούλεται, τὴν ἀκτῖνα.

Νῦν οὐρανὸς, οἷον ἱμάτιον ἑαυτὸν περιβάλλων καινὸν, σκυθρωπότητα μὲν περιδύεται, διαύγειαν δὲ ἀμφιέννυται, καὶ ὡσανεί τινα κόσμον τῆς οἰκείας ἐσθῆτος τοὺς ἀστέρας προβάλλει, ποικίλου τε καὶ διαλαμπῆ εἰκόνα προθεὶς ἑαυτὸν, οἷς ἔπιπλα ποικίλλειν ἐσπούδασται· καὶ νῦν μᾶλλον ἢ πρὶν Θεοῦ διηγεῖσθαι δόξαν γράφει.

Νῦν γῆ βοτάνας ἀνίησιν εἰς κάλλος ξένον καὶ οἷον ἀμίμητον, τῷ πολυειδεῖ τῶν χροῶν ἐξυφαίνουσα, καὶ τοῖς ζωγραφεῖν αἱρουμένοις ἀνθουργικὰ βάμματα χορηγοῦσα, δ' ὧν τοῖς ζωγραφικοῖς ἔνεστι πλάσμασι διαμιλλᾶσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἱλᾶσι τε φυτοῖς ἀναβιῶναι παρακελεύεται, καὶ τὸ λαμπρὸν ἐξυμνεῖν τῆς πανηγύρεως. Χαίρει δὲ τοῖς παρ' ἑαυτῆς ἄνθεσι στολιζομένη, καὶ ἑαυτὴν στρωμνὴν ὑποτίθησιν ἐπιεικῆ, ἢ πρὶν ἀνήμερος ἦν.

Νῦν θάλασσα, οἷα πρὸ μικροῦ πολεμία, τοῖς κύμασι τὴν γείτονα τύπτουσα γῆν, ἀπειλεῖν τὰ δεινὰ παυσαμένη, γελῶσα, τὰς διαλλαγὰς ἐπιζητεῖ, ὡς ἄρτι πᾶσιν ἐπέδραμε μαρτυροῦσα, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα εἰρήνη. Νῦν ἀὴρ ἥπιον διηχεῖ τὴν ἀφιλάνθρωπον πνοὴν, καὶ μεγαλόκροτον ἐκτιναξάμενος βροντὴν, καὶ οἱονεὶ τιθασσῶς ἐπιπνέων, τῶν οἰκίσκων πάντας καὶ καταδύσεων ἐκκαλεῖται, φίλα προσπνεῖν ὑπισχνούμενος.

Νῦν τετραπόδων μὲν ἀγέλαι σκιρτῶν, καὶ τῇ μητρὶ γῇ προσπαίζειν, καὶ πωλικῶς ἐνάλλεσθαι διανίστανται. Νεοττῶν δὲ γένη τὸ πτερὸν ἄπονον ἐφαπλοῖ πρὸς ἀέρα· καὶ μουσικῶς κιθαρίζειν ἑτοιμάζεται τὰ ποικιλόφωνα, χαίρειν ἐκ τούτου πάντα διασημαίνοντα. Καθάπερ καὶ ἄνθρωποι, δι' ὧν νῦν μὲν τοῦ σώματος ἀποτιθέμεθα τῶν ἐνδυμάτων τὰ πλείω, δι' ὧν δὲ πλεῖν καὶ στρατηγεῖν ἀρχόμεθα, καὶ πρὸς ἀποδημίας ἕεσθαι, καὶ ὅλως χεῖρα καινοῖς ἐπιβάλλειν ἔργοις· ὅτι νῦν τὸ βαρὺ τῆς παλαιότητος, διαγγέλλομεν, ἀπεξέσθη, καὶ ἀνάπλασις διηρτίσθη, καὶ χαρὰ ἐξεχύθη, δι' ἣν ἄλλος ἀλλῳ, καθάπερ κήρυξ τόπους διιὼν, χαίρειν διακελεύεται, καὶ τῆς ἑνώσεως δίδωσι καὶ ἀντιλαμβάνει τὰ συναλλάγματα.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἵνα τὴν ἐκκενωθεῖσαν ἐκείνην δείξῃ, καὶ τὰ πέρατα διαλαβοῦσαν χαρᾶς εὐωδίαν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· καὶ οὐδέποτ' ἂν μηνύειν τὰ τῆς χάριτος σύμβολα κατοκνήσαιεν, ἕως ἂν ἡ καινοτάτη καὶ γήρως κρείττων ἀνάπλασις ἐκδέξηται τελευταίαν, ἧς ἡ τρυφὴ τοῦ μυστηρίου τοῦδε καρπός.

A fulgorem, ac propius terram cursum suum incipit instituere, omnibus propemodum elata voce annuntians novi hujus ac magni luminis ortum, et quomodo ipse quoque nunc innovetur, nec radios suos sub terræ dorsum longioribus horis patiatur abscondi.

Nunc cœlum velut novo se indumento amiciens, tetricam deponit faciem, hilaritatemque assumit, et quemdam veluti suæ vestis ornatum stellas profert, sese varietate venustum ac nitidum exhibens in exemplar iis qui supelloctili variegandæ operani navant ; et nunc magis quam antea se Dei gloriam enarrare testatur.

Nunc tellus gramina in miram ac nulli imitandam pulchritudinem profert, multiplici varietate suam B contexens superficiem, atque illis, qui cupiant pingere, ex ipsis floribus colores porrigens, per quos claborata pictorum opera cum ipsa rerum veritate certare queant. Tum ut arbores omnes reviviscant, ac solemnitatis hodiernæ concelebrent splendorem edicit. Lætitiam vero prodit, suis semetipsam floribus exornans, quæque horrore squalebat, sese nunc stratum congruum supponit.

Nunc mare, quod fluctibus adjacentem terram instar hostis paulo ante feriebat, gravia minari cessans, ac ridens, reconciliationem quærit, sic testimonio suo confirmans, jam pacem illam omnibus advenisse, *quæ omnem sensum exsuperat* [94]. Nunc aer, inclementes ventos ac perstrepentem tonitrum ablegans, leniter susurrat, ac mansuete aspirans omnes quodammodo evocat e domunculis atque e latebris, jucunde sese promittens C aspiraturum.

Nunc quadrupedum greges assurgentes exsultant, et matri terræ alludunt ac pullorum more tripudiant. Volucrum vero recens enatarum quotquot sunt genera, alas per aera sine labore expandunt ; et quæ suavitate varii cantus excellunt, jamjam se parant, ut musicos concentus veluti ad citharam modulentur, suumque per hæc gaudium una omnes significent. Nec dissimili ratione nos quoque homines per hanc anni tempestatem hinc quidem plura illa corporis indumenta abjicimus, inde autem et navigare et bella suscipere, et iter aggredi, et universim novis operibus manum admorere incipimus ; quandoquidem nunc vetustatis pondus, uti annuntiamus, sublatum est, et renovatio per- D fecta, et diffusum est gaudium, propter quod alius alium, veluti præco varias peragrans regiones, gaudere jubet, fœderisque atque amicitiæ pignora dat et vicissim accipit.

Et hæc quidem ita se habent, ut palam faciant, suavem illam gaudii fragrantiam effusam jam esse, et ad terræ usque fines sese protendisse ; nec unquam ista collatæ gratiæ symbola a monendi officio pigritabunt, quousque novissima illa et senectutis nescia regeneratio demum advenerit, cujus fruitio est hujusce mysterii fructus.

[94] Philipp. IV, 7.

XXXI. Nos autem, e quibus orta est Virgo illa omni laude dignissima, commune illud omnium delicium, et propter quos fecit illi magna qui potens est, sicuti gaudium recipimus, sic illi, quæ gaudere dedit, vicem reddamus, non modo ea ratione quam a Gabriele edocti sumus, illam compellantes, sed interiora quoque nostra expurgantes, et omne a nobis vitium procul expellentes ; ut purificati cœnam possimus gustare, dapes, inquam, illas novas et purissimas, quas hæc salutatio miro modo apparavit. Sic enim quam maxime gaudet illa super omnes gloriosa, si de mensa illa, de carnibus scilicet unigeniti Filii sui satiatos nos videat. Cum enim hac de causa purissima illa in terram advenerit, et sua ipsius carnea tunica Salvatorem induerit, ut idem Salvator ejusmodi cœna nobis fieret, et per cognatam nobis ejusdem Virginis carnem ad Deum (quod assequi sine Deipara non poteramus propter peccatum) accederemus, gaudet sane, cum nos eadem mensa fruimur, quam ipsa idcirco paravit, et propter quam cuncta illa horrenda mysteria mirabiliter peracta sunt, et per quam ex hominibus in deos ipsius doni virtute transmutamur.

ΛΑ'. Ἡμεῖς δὲ, ἐξ ὧν ἡ πολυύμνητος, τὸ κοινὸν ἐντρύφημα, καὶ ὑπὲρ ὧν ὁ δυνατὸς τὰ μεγαλεῖα διέπλεξε μετ' αὐτῆς, καθάπερ ἐδεξάμεθα τὴν χαρὰν, οὕτως ἀντιδῶμεν τὸ χαίρειν τῇ παρασχούσῃ, οὐ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μόνον μύησιν προσφωνοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἔνδον ἐκκορσοῦντες, καὶ ὑπερόριον πάντα ποιοῦντες κίβδηλον τρόπον, ὡς ἂν τοῦ δείπνου γευώμεθα καθαρῶς, τῆς ξένης καὶ πανάγνου τροφῆς, ἣν ὁ ἀσπασμὸς ἐκαινούργησεν οὗτος. Οὕτω γὰρ ἡ ὑπερένδοξος μάλιστα χαίρει, τῆς τραπέζης ἐκείνης, τῶν τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς Υἱοῦ σαρκῶν ἐμφορουμένους ὁρῶσα. Ἐπεὶ γὰρ διὰ τοῦτο καὶ εἰς γῆν ἦλθεν ἡ Πάναγνος, καὶ τὸν σαρκικὸν ἑαυτῆς χιτῶνα τον Σωτῆρα ἐφόρεσεν, ἵν' ἡμῖν ὁ Σωτὴρ τοῦτο γένηται δεῖπνος, καὶ διὰ τῆς συγγενοῦς ἡμῖν αὐτῆς σαρκὸς Θεῷ πλησιάσωμεν, οὗ τυχεῖν δίχα τῆς Θεοτόκου δι' ἁμαρτίαν οὐκ εἴχομεν, χαίρει πάντως ταύτῃ χρωμένων ἡμῶν τῇ τραπέζῃ, ἣν ἡτοίμασε διὰ τοῦτο, καὶ δι' ἣν τὰ φρικτὰ πάντα ἐκεῖνα ἐτελεσιουργήθη μυστήρια, καὶ δι' ἧς ἐξ ἀνθρώπων εἰς θεοὺς τῷ δώρῳ μεταποιούμεθα.

XXXII. Porro si Virgini hæc erat gaudendi ratio, grave profecto haberet illa gratia plena, si contra fieret, si nos videlicet procul a sacra mensa sedeamus, cum tamen fame laboremus ; quod sane abalienatio est a Deo, et vitæ ablatio. *Qui enim*, inquit, *manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo* [95]. Et : *Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere* [96]. Et : *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet* [97]. Qui itaque horum non fit particeps, hic quidem a Deo fit extorris, et, eheu ! porcorum armentarius una cum scelerato dæmone evadit. aut etiam postremo materia gehennæ incendiis apta. Et rursus : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis* [98]. Et merito quidem ; sicut enim qui consueta ad vivendum adminicula negligit, corporalem quoque vitam amittit, pari modo qui istis non pascitur, mortuus est, miserabilis, expers veræ vitæ, et tormenta sibi ipse parat æterna.

ΑΒ'. Εἰ δὲ τὸ χαίρειν ἐκεῖθεν, ἀνιαρὸν ἂν εἴη τοὐναντίον τῇ κεχαριτωμένῃ, ὅταν τῆς ἱερᾶς τραπέζης πορρῴω λιμώττοντας καθίσωμεν ἑαυτούς, ὅπερ ἐστὶ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις καὶ ζωῆς ἀναίρεσις. Ὁ γὰρ τρώγων μου, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ· καὶ, Ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ, Ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ πλῆμμα, καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι, καὶ καίεται. Ὁ δὲ μὴ τούτων ἄρα μεταλαμβάνων Θεοῦ μὲν γίνεται μακρὰν, χοίρων δὲ, φεῦ ! μετὰ τοῦ ἀλάστορος ἀγελάρχης καθίσταται, ἢ τὸ τελευταῖον φεέννης ὕλη. Καὶ πάλιν· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Εἰκότως· ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς συνήθους ἀποστὰς διαίτης καὶ τῆς σαρκικῆς διίσταται ζωῆς, τὸν ἴσον τρόπον ὅ γε μὴ κἀκεῖνα σιτούμενος νεκρὸς, ἐλεεινὸς, ζωῆς ἀμοιρος ἀληθοῦς, καὶ βασάνων ἑαυτῷ πρόξενος αἰωνίων.

XXXIII. Quoniam vero gaudium induxit eadem hæc salutatio quæ et novum partum intulit ; hic vero partus factus est nobis mensa suavissima, et indesinentis vitæ principium ; nos quoque gaudio mentes nostras repleamus, una cum Gabriele illud *Ave* Dei matri acclamantes, atque *Ave*, dicentes, *gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.*

Obsecremus autem purissimam illam, ut et vivificam illam digne participemus alimoniam, quam præsens nobis gaudium attulit, et cujus virtute nobis dabitur in æternum gaudere. Propter hoc

ΑΓ'. Ἐπεὶ δὲ χαρᾶς μὲν πρόξενος ὁ νῦν ἀσπασμὸς, ὅς καὶ τὸν καινὸν προήγαγε τόκον, οὗτος δὲ τράπεζα ἡμῖν ἡδίστη, καὶ ζωῆς ἀληκτου αἰτία κατέστη, χαράς μὲν καὶ ἡμεῖς τὰς ἡμετέρας ἐμπλήσωμεν ψυχάς· Χαῖρε, τῇ μητρὶ τοῦ Θεου, τῷ Γαβριὴλ συμβοηγγόμενοι· Χαῖρε, λέγοντες, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί.

Δεηθῶμεν δὲ τῆς πανάγνου, ὥστε καὶ τῆς ζωοποιοῦ τυγχάνειν ἀξίως τροφῆς, ἣν ἡ παροῦσα ἀνῆκε χαρὰ, καὶ δι' ἣν ἡμῖν αἰωνίως τὸ χαίρειν. Χαίρει δὲ ἄρα καὶ ἡ ὑπερένδοξος διὰ τοῦτο, καὶ ὁ ταύτης

[95] Joan. VI, 57. [96] Joan. XV, 5. [97] Ibid. 6. [98] Joan. VI, 53.

Υἱός· καὶ εἴη πάντας ἡμᾶς κοινωνοὺς τῆς ἀληήκτου γενέσθαι χαρᾶς, πρεσβείαις τῆς κεχαριτωμένης καὶ Θεοῦ μητρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A porro et supergloriosa illa gaudet, ejusque filius, et utique contingat, ut nos omnes perennis gaudii compotes efficiamur ; precibus ejusdem gratia plenæ ac matris Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, quem decet gloria omnis, honor et adoratio una cum sempiterno ejus Patre, sanctissimoque et bonorum ac vitæ datore ejus Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

IN SEQUENTEM SERMONEM EDITORIS PATROLOGIÆ MONITUM.

Quanquam sequens homilia nonnulla præclara testimonia de sanctitate et gloria B. M. V. *contineat ex gr. n° 2, ubi beata Virgo dicitur* μετὰ Θεὸν πρώτη, Post Deum prima, seu altera a Deo : *nihilominus fatendum est eam plerumque humilem et vulgarem sensum referre ; neque ubique consentire doctrinæ quam Isidorus Thessalonicensis alibi verbis luculentis professus est. Imo crederem illam homiliam, qualem R. P. Ballerini exhibuit, a manu Isidori non esse profectam, sed ob imperito scriba consutam fuisse. Profecto a n° 29 incipit nova narratio a præcedente oratione prorsus aliena et alieno calamo exarata. Denuo a n° 52 nova exoritur narratio de symbolo palmæ quæ præcedentibus non cohæret ; et n° 3 beata Virgo dicitur obnoxia fuisse peccato originali, quod quidem Isidorus Thessalonicensis ex industria negat in homilia* II, *quæ est* in Præsentationem Deiparæ, *pag.* 36, *ed. Maracci, ubi asserit beatam Virginem ex mortalibus* solam *esse quæ cum Davide dicere non debeat :* Et in peccatis concepit me mater mea. *Inde infero homiliam illam, prout a R. P. Ballerini edita est, Isidoro Thessalonicensi tribui non posse ; etsi fortasse aliqua ex parte ipsius sit. Placet tamen eam totam excudere, qualem exhibet editio Balleriniana, ut de ipsa unusquisque pro ubitu judicare possit.* J.-B. M.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Εἰς τὴν πάνσεπτον κοίμησιν τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Α'. Εἰ δὲ οὐρανοῦ κάλλος καὶ αὐγὴν ἡλίου φαιδρὰν οὔτ' ἐσίγησεν ἐωρακὼς, καὶ θαυμάσας οὐχ ἱκανὸν ἀπέδωκε τῇ μεγαλουργίᾳ τὸν κρότον, καὶ διὰ τοῦτο, ἕως ἂν ὀρᾷ, καὶ ἄκων ἐκφέρει τὸ θαῦμα· πῶς ἂν τῇ πολυυμνήτῳ μητρὶ τοῦ Θεοῦ οὐχ ἑκάστοτε πλέκειν δίκαιον εἴη τὸν ὕμνον, εἰ καί τις πολλάκις τοῦ τοιοῦδε χρέους ἐκτινὺς ἔρθασε κέρματα ; Εἰ γὰρ, ὅτι φωτὸς μὲν ἥλιός ἐστι χορηγὸς, οὐ φαῦλον δὲ δυνάμεως ὄργανον ζωογόνου, οὐρανὸς δὲ τῇ τῶν ἀστέρων λαμπρὸς ποικιλίᾳ, καὶ τῷ μεγέθει εἰκοντα πάντα τιθεὶς ἑαυτῷ, διὰ ταῦτα τὸν ἔπαινον ἕλκουσιν· ἡ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἀσβεστον φῶς ἀνατέλλει τοῖς πέρασι, ζωῆς τε τῆς ἀλήκτου δίσκος ὀίδεικται φαεινότατος, οὐρανοῦ δὲ καὶ ὥραν ἡττᾶσθαι ποιεῖ καὶ μέγεθος, ὅτι καὶ ἐραστὴν ἔσχε, καὶ παντὶ τὸν ἀχώρητον ἐχώρησε, τίνα ἂν εὐφημίαν οὐκ ἀεὶ καλέσει *a* παρ' ἑαυτῇ ;

SERMO IV.

In summe venerandam dormitionem immaculatissimæ Dominæ nostræ Dei Genitricis et semper virginis Mariæ.

I. Si quisquis pulchritudinem cœli et fulgidum solis jubar contemplatur, etsi, dum stupore percellitur, haud pares magnificentiæ operis laudes persolvat, continere tamen linguam non solet, atque adeo quandiu ea contueatur, miraculum vel invitus extollit ; quomodo non æquum fuerit omni laude dignissimæ Dei Matri indesinenter hymnos nectere, utut jam sæpius hujusmodi debitum aliqua ex particula solvere quispiam studuerit ? Nam si sol, propterea quod lucem suppeditat, ac genitalis virtutis fecundum est instrumentum, cœlum vero, quia vario ac multiplici nitet stellarum decore, ac reliquae mnia magnitudine longe superat, suam idcirco laudem habent ; ad quænam enimvero sui præconia in omne tempus illa non provocabit, quæ ad extremos usque terræ fines veram et exstingui nesciam lucem emittit, ac sol splendidissimus (1) indeficientem vitam tribuens, apparuit, ac cœlos denique tum venustate vincit tum amplitudine (2), postquam et ad amorem sui pellexit, et in se continuit eum qui nullibi contineri potest ?

Β'. Εἰ δὲ τὸ ἐπαινεῖν ἐκεῖνα Θεῷ προσάγει τὸν κήρυκα· Θεοῦ γὰρ δόξαν καὶ οὐρανὸς φιλοσοφεῖ,

II. Quod si laus illis tributa laudatorem ipsum ad Deum erigit ; nam cœli quoque Dei gloriam

Ant. Ballerini notæ.

a Cod. καλέσαι.

(1) Vide sanctæ Virgini tributam eam laudem, quæ proprie soli Christo reservari solet, ut sub splendidissimi solis symbolo designetur.

(2) Cœlos vicisse dicitur Maria non solum amplitudine, quippe quæ sinu suo inclusum gestavit eum, quem (III *Reg.* VIII, 27) *cælum et cæli cælorum capere non possunt*, verum etiam venustate. Id vero haud levis est momenti ; quandoquidem ex omnium sententia ea haberi ac dici solet cœli venustas, quæ nunquam per se non sit nitentissima, et cuivis corruptioni inaccessa.

edocent [1], et hæc gloria collaudantem adducit ad Deum; profecto cum nulla alia re magis quam intemeratissimæ hujus ope conjungi Deo quispiam possit; hac quippe nihil ex omnibus Deo similius(3), nihil vicinius Deo reperire licet; næ minus sapienter ille ageret, qui aliud quidpiam priusquam hanc immaculatissimam et alloquendum,et colendum, et encomiis exornándum arbitraretur. Sicut ergo angeli, quandoquidem expressiorem ac nos cum Deo similitudinem,utpote materiæ expertes(4), gerunt, non intermissa illi laudis cantica modulantur; pari profecto ratione et nos eam, quam alteram a Deo suspicimus (5), et per quam fortunate nobis uberem Dei benignitatem experiri contigit, quoniam communis insuper cum illa nobis est natura, incessantibus, si fieri possit, hymnis extollere ac celebrare debemus.

A αὕτη δὲ ἡ δόξα πρὸς Θεὸν ἀνάγει τὸν ἐπαινέτην· ὅταν οὐκ ἄν τις ἑτέρου μᾶλλον οὐδενὸς ἢ διὰ τῆς παναχράντου Θεῷ συναφθείη, ἧς οὔτε παραπλήσιον, οὔτ' οὐδὲν τῶν ἁπάντων Θεῷ πλησιέστερον, σχολῇ γ' ἂν εὖ φρονῶν καὶ προσλαλεῖν καὶ προσκεῖσθαι, καὶ κοσμεῖν ἐγκωμίοις, ἄλλο πρότερον ἡγήσαιτο τῆς Παναγνου. Καθάπερ τοίνυν ἀνύσταατος ἀγγέλοις δόξα μελῳδεῖται Θεῷ, ὅτι καὶ κρεῖττον ἢ ἡμεῖς διὰ τὸ τοῦ Χοὸς ἄμικτον ἐκείνῳ τὸ ἐμφερὲς σώζουσιν· οὕτω δἠπουθεν τὴν μετὰ Θεὸν πρώτην, δι' ἧς ἡμῖν ἀφθόνως τῆς τοῦ Θεοῦ τυχεῖν ἐξεγένετο φιλανθρωπίας, διότι καὶ ταύτῃ κατάλληλα τὰ ἡμέτερα, ἀσίγητ' ἐξυμνεῖν, εἰ οἷόν τε, καὶ πανηγυρίζειν ὀφείλεται.

Porro cum multa sint et magna,e quibus mutuari quispiam lucem possit, dum ad collaudandam Virginem et mentem et linguam excitat, maximum sane, et laudatorum ipsum ad cœlos ac divina e terrenis erigens,est etiam Virginis ad Deum transitus, ad quem celebrandum solemnis hic conventus agitur. Sicut enim omnia, quæ ad laudatissimam hanc spectant (6), ejus nempe inter homines ortus, admiranda in augusti templi recessibus commoratio, alimentum non e terræ fructibus sed e cœli penore suppeditatum, mirifica divini nuntii Gabrielis salutatio, novus atque ineffabilis partus, lac præter leges naturæ manans, et cætera alia, quæ partim quidem,utpote quæ vel omne excedant miraculum, splendidissime celebrantur,partim vero incelebrat[a] etiam manent, quippe quæ etsi aliorum hominum eximia quæque longe prætergrediantur,præcelsioribus tamen ejusdem magnalibus vincuntur; sicut ergo illa omnia ejusmodi sunt,ut quovis altiora sint sermone,utut ad æthera hic sublimitate sua ac super cœlos discurrere videatur; eodem plane modo et splendida Virginis Dei Genitricis dormitio excellentissimis magnificisque Dei operibus conserta reperitur.

B Πολλῶν δὲ ὄντων καὶ μεγάλων, ὅθεν ἂν τις διαυγασθείη, καὶ νοῦν καὶ γλῶσσαν περὶ αὐτῆς διυπνίζων, κομιδῇ μέγιστον, καὶ ἀπὸ τῶν γηΐνων πρὸς οὐρανόν τε καὶ θεῖα φέρον τὸν ὑμνητήν, καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τῆς Παρθένου μετάστασις, δι' ἣν ἡ παροῦσα πανήγυρις. Καθάπερ γὰρ τὰ κατὰ τὴν πανύμνητον ἅπαντα, ἡ πρόοδος ἡ εἰς ἀνθρώπους, ἡ ἐν τοῖς ἀβάτοις τοῦ σεβασμίου τόπου ξένη διατριβή, ἡ οὐκ ἐξ ὧν φύει Χοῦς, ἀλλ' οὐράνος, Χορηγηθεῖσα τροφή, ὁ τοῦ Θείου Γαβριὴλ ὑπερφυὴς ἀσπασμός, ὁ καινὸς καὶ ἀπόῤῥητος τόκος, ἡ τοῦ γάλακτος παράδοξος βλύσις, καὶ τἄλλα, ὧν τὰ μὲν ᾄδεται περιφανῶς, ἅτε δὴ καὶ θαύματος πέρα, ἔστι δὲ ἃ καὶ ἀκήρυκτα μένει, ὡς ἥττω τῶν παρ' αὐτῆς ὑψηλῶν, εἰ καὶ μείζω τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς ἐκεῖνα τοίνυν τοιαῦτα, οἷα λόγον ἐλέγξαι πάντα, κἂν εἰς C ἀ'θέρα καὶ ὑπὲρ οὐρανοὺς ῥητορεύῃ· τὸν ἴσον ἄρα τρόπον καὶ ἡ λαμπρὰ κοίμησις τῆς Θεοδόχου κόρης ὑπερφυέσι καὶ σεμναῖς συνδέδεται θεουργίαις.

[1] Psal. XVIII, 1

Ant. Ballerini notæ.

(3) Ut probe assequaris, quid sibi velit hæc Virginis cum Deo similitudo, fac ea relegas, quæ ex ejusdem Isidori *Homilia in Nativitatem Virginis* (§ 18, part. I, pag. 238-239) subjecisse hic juverit: *Quod vero*, inquit, *pertinet ad hanc ab omni peccato immunitatem, nemo magis quam innocentissima illa* (sancta Virgo Maria) *similitudinem cum Christo gessit; oportebat enim, ut plus quam alius quilibet, genito genitrix assimilaretur. Merito igitur eadem illa innocentissima quibuslibet hominibus, quantum nec fari licet, purior prædicatur; ac proinde sola inter homines fuit plane incorrupta.*

(4) Inferre et ex his licet,Græcos per Isidori ætatem nihil detulisse opinioni illi quorumdam veterum,qui a communi sententia de natura angelorum plane materiæ experte discessisse videntur.

(5) Communissimam hic habes expressam SS. Patrum sententiam, Virginem Deiparam in universis creaturis, post Deum, primatum obtinere.

(6) Perpende vim sententiæ, *omnia* nempe quæ ad Virginem gloriosam pertinent, ejusmodi esse, ut quamlibet humanam laudem nobilitate sua vincant. Erit enim fortasse, cui videbimur nimium quid nobis præsumere, si ex eo effato originem *quoque Virginis Deiparæ* nobilissimam fuisse concludamus: quasi hoc perinde sit, ac plus æquo auctorum verba urgere,illasque eisdem sententias affingere, de quibus ne cogitaverint quidem. Atqui mox sequentia ostendunt Isidorum inter admiranda illa etiam primordia sanctæ Virginis diserte enumerasse. Et si ulterius quæras quidnam mirandum in primordiis Virginis Isidoro visum fuerit, ipsum adi in homilia *de Præsentatione Deiparæ*, atque ipso proclamante audies (§ 13, part. I, pag. 434-435), inter magnalia illa, pro quibus gratiarum canticum Virgo beata Deo obtulit, et hoc esse enumerandum, quod affirmare de se ipsa potuerit: *In iniquitatibus concepta non fui..... Solam non concepit in peccatis me mater mea.* Quod ergo spectat ad interpretandas generaliores quasdam SS. Patrum sententias, quæ diserte non exprimunt originem Virginis a peccato immunem, aptissime tamen generalitate sua eamdem prærogativam comprehendunt, non ii reprehendendi sunt, qui nativæ sententiarum vi adhærentes, expresse ea consectaria eliciunt, quæ virtualiter in iis continentur, sed illi citius dicendi sunt peccare, qui obvium sententiarum sensum, nativamque amplitudinem ad lubitum coarctare fas sibi ducunt.

Γ'. Ἀλλ' ἵνα τι μικρὸν ὁ λόγος προθειωρήσῃ, ἡ πάνἀγνος ἐπείπερ εἰς βίον ἦκεν, ἵνα τὸ παράδοξον ἐκεῖνο διαπλέξῃ τερᾶστιον, τό γε τὴν δουλικὴν τῷ Δεσπότῃ περιθεῖναι μορφὴν, καὶ εἰς ἐνωτικωτάτην καὶ ὑπὲρ λόγον εὔνοιαν [*forte* ἔννοιαν] τὸν Πλαστὴν συνάψαι τοῖς πρὶν ἀποκηρύκτοις καὶ πολεμίοις ἀνθρώποις, ἑαυτὴν ἐξεικόνιζε, καὶ σαφῶς διεμόρφου, οἷά τις ἀγαθὸς ζωγράφος, πρὸς τὴν τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Υἱοῦ αὐτῆς εἰκόνα ὁρῶσα. Ὥσπερ γὰρ ὁ Κτίστης, τὸν χοϊκὸν ἀναβαλλόμενος παρ' αὐτῆς χιτῶνα, ταπεινὰ καὶ τοῦ χοὸς ἄξια εἰς γῆν ἐνεδείξατο· καὶ τέκτονος γὰρ ἤκουσεν υἱὸς, καὶ λαπρὰν οὔτ' ᾠκείωσεν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ ἀλωπέκων πενέστερος (*b*), ποῦ κλῖναι οὐκ εἶχε τὴν κεφαλὴν, καὶ παῖδα πρὸς ὑπουργίαν οὔτ' ἐπρίατο· αὐτός τε ἦν ἐξυπηρετῶν τῇ μητρὶ, καὶ πάντα ποιῶν, ὧν ὀλιγωρεῖν οὐκ ἐᾷ τὸ φίλτρον φιλοστόργως τοκεῦσιν ὑποτασσόμενον, καὶ ἔτι πένησι πένητα, Ἰτωχὸς γὰρ εἰμι ἐγὼ, καὶ ἐν κόποις ἐκ νεότητός μου· οὕτω καὶ ἡ ἱερὰ Μητροπάρθενος, τῶν ἴσων ἰχνῶν ἐχομένη, ὄγκον τε ἠγάπησεν οὐδένα, μήτε παιδίσκας, μήτε θεραπείαν ἡντιναοῦν δεσποινικῶς ἑαυτῇ παραστήσασα, καὶ βίον εἵλκεν εὐτελῆ διαζῶσα· ἑαυτῇ μὲν οἴκοι μονῇ χρωμένη ἑαυτῆς διακόνῳ· ἦν δὲ ἔξωθεν ἐδεῖτο παραμυθίας, χορηγῷ τῷ πάντ' ἀρίστῳ καὶ ὑπὲρ πάντας μαθητῇ φιληθέντι, Ἰωάννῃ τῷ παρθένῳ, ὅν, καθάπερ τῆς Πανάγνου, καὶ χαρίτων μὲν ἕνεκα ἄλλων, οὐδενὸς δ' ἧττον καὶ τοῦ καλλους τῆς παρτενίας, υἱὸν ὁ πλάστης ἑαυτὸν ἐκαινούργησεν, οὕτω διὰ τὸ ταύτὸν τῆς ἁγνείας υἱὸν ὑπέθεσον τῇ Παρθένῳ.

III. Verum ut enarrando mysterio nonnulla sermo præmittat, quandoquidem purissima illa ideo edita in hanc vitam fuerat, ut stupendum illud prodigium contexeret, videlicet ut Dominum servili forma vestiret, arctissimoque et ineffabili benevolentiæ vinculo Creatorem cum hominibus jam olim proscriptis et etiamnum inimicis devinciret (7); in imaginem intuens Creatoris ac filii sui, velut egregius quidam scultor, ad illud sese exemplar effingere, eamque in se formam exprimere diligenter satagebat. Et sane quemadmodum Creator, terrenam ex ipsa tunicam indutus, humilia terrenæque conditioni consentanea in terris non abnuit; nam et *fabri filius* audiit (8), domumque haud splendidam incoluit;quin etiam,vulpibus pauperior, non habebat ubi reclinaret caput (9); neque servulum sibi ad ministerium comparavit; sed e converso ipse matri ministerium exhibebat, eaque omnia præstabat, quæ negligi non sinit illa pietas, quæ ad obsequendum per ferventissimum amorem parentibus, iisque insuper pauperibus filium pauperem solet impellere: *Pauper enim* inquit [2], *sum ego, et in laboribus a juventute mea:* ita et augusta illa Mater Virgo iisdem insistens vestigiis, neque ullum adamavit fastum,neque ancillas,nec aliquem utcunque famulatum sibi more dominarum ascivit; sed pauperem constanter vitam trahebat, semetipsa sola sibi famula utens domi; in iis vero, quæ extrinsecus ad usum quempiam sibi opus essent, operam adhibens optimi illius ac præ omnibus dilecti discipuli, Joannis, inquam, virginis, quem Virgini filium propter castitatis prærogatibus Creator suffecerat, plane eadem scilicet ratione ac ipse cum ob alias quidem eximias dotes tum nihilominus ob virginitatis nitorem semet purissimæ illius filium novo portento effecerat.

Δ'. Ἔζη τοίνυν, τὸν νοῦν περιφέρουσα, ἡ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρα, μᾶλλον δὲ ἧς ἧττω μηδὲ μικρῷ μέτρῳ τὰ Σεραφὶμ, πόρρω φαντασίας καὶ δόξης ἁπάσης κενῆς, λιτῇ καὶ πενιχρᾷ χαίρουσα διαίτῃ. Καθάπερ γὰρ αὐτῇ πρὶν ἂν ἐκεῖνα ἐπιστῇ τὰ μεγαλεῖα τοῦ δυνατοῦ, καὶ Γαβριὴλ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν κομίσῃ πρόσφθεγμα, οὐδέν τι τῶν γηΐνων ἢ λαμπρὸν ἐδόκει, ἢ πρὸς ἑαυτὸ μεταστῆσαι τὴν μακαρίαν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἦν μὲν ἁπάντων ὑπερορῶσα, οὐράνια δὲ αὐτῆς κατεκράτει μόνα. καὶ Θεοῦ θερμότατος ἔρως, ᾧ καὶ ὑπὲρ λόγον ἥνωται· οὕτω καὶ μετὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον τεκεῖν, καὶ τὸ γένος εἰς οὐράνιον δόξαν ἀνενεγκεῖν, ἐκεῖ τε τὸν αὐτῆς Υἱὸν καὶ Θεὸν ἀνελθεῖν, οὗ μηδαμῶς πώποτε κεχώρισται, τῶν κάτω κρειττων ἐτύγχανε πάντων, καὶ τῶν λυομένων οὐδὲν, ἐφ' οἷς ἄνθρωποι μέγα φρονοῦσι, φίλου τρόπῳ τῇ Παρθένῳ παρέστη.

IV. Sic igitur quæ cœlis ipsis sublimior, seu melius dixerim, quæ longe Seraphim præcellebat, alienum ab omni ostentatione, et quamvis inani gloria servans animum ac simplici tenuique gaudens vitæ ratione, dies suos agebat. Quemadmodum enim antequam *magnalia illa potentis* [3] in eam conferrentur, priusquam scilicet magnum illud ac præcelsum nuntium Gabriel ipsi deferret, nihil in terrenis vel splendidum illi videbatur, vel beatam illam valebat ad se convertere, sed cuncta hæc plane despiciebat, soloque cœlestium rerum affectu, ardentissimoque Dei amore, cui et ineffabiliter conjuncta erat, tenebatur; sic et postquam Deum Verbum genuit, et ad cœlestem gloriam humanum genus evexit, ac filius ejus ac Deus eo reversus est, unde nullatenus aliquando discesserat, infima hæc omnia aspernabatur, et nihil e

(*b*) Cod. πενέστερον.

Ant. Ballerini notæ.

(7) Si Maria Deum inter et humanum genus Deo ipsi inimicum ac damnatum mediatrix intercessit, ut hoc illi reconciliaret, distans igitur ab inimicis et Deo accepta exhibetur, et quidem ad hoc *exorta* dicitur. Atqui damnatio et inimicitia, quæ universum genus hominum involvat, nulla est alia, quam quæ a primævo Adæ lapsu duxit originem. Virgo igitur ab hæreditaria hac miseria distans aperte præsumitur.

(8) *Matth* XIII, 55: *Nonne hic est fabri filius?*

(9) *Luc.* IX, 58: *Vulpes foveas habent... Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.*

caducis recus, de quibus tantopere superbiunt apparebat.

Maxime vero, ut ego sane arbitror, postquam præcelsissimam illam atque ineffabilem gratiam sortita est, ut scilicet Deum sinu suo gestaret, vehementer ac multo magis quam prius, purissimæ illius vota flagrantissimi amoris igne ad superna et ad Deum ferebantur. Atque, ut tenuisse terrenis imago præsentem rem uberius confirmet, quemadmodum unigeniti filii mater quæpiam haud parem in prolem affectum experitum, sive eum hanc jam oculis suis cernit, sive cum votis eam, antequam consequeretur, expetebat, utut mater audire cupidissime optaret; prorsus enim manifestum est, multo amabiliorem esse sobolem, cum jam in lucem venit et experimento suavis facta est, quam eum nondum nata fuerat; idipsum profectu ac summa cum præcellentia etiam de purissima illa existimandum est. Si enim terrenus hæc amor efficit, quid enimvero de sublimi illa ac divina œconomia dicendum? Ac rursus quemadmodum qui divinum exoptat lavacrum, postquam illud assecutus est est, lucidior sane fuerit, et e suscepto mysterio ad Dei amorem ferventior; pari modo et de his decernere æquum fuerit.

homines, amore ullo vel exiguo dignum Virgini

Μάλιστα δὲ, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, καὶ μετὰ τὸ παθεῖν τὴν ὑπερφυᾶ (c) καὶ ἄῤῥητον χάριν ἐκείνην, ἤδε, ὅτι Θεὸν ἤνεγκεν, ἐπὶ μέγα ἂν καὶ τοῦ πρότερου μεῖζον ἤρετο πόθου ἡ τῆς πανάγνου πρὸς ὑψηλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐραστικωτάτη φλόξ. Καὶ ἵν' εἰκὼν μικρὰ χοϊκόθεν βεβαιώσῃ τὸν λόγον, καθάπερ τις μονογενοῦς μήτηρ οὐκ ἂν ἴσον σώσειε φίλτρον περὶ τὸν παῖδα, καὶ ὅτε τοῦτον εἶδε, καὶ ὅτ' ἠτεῖτο πρὸ τοῦ τυχεῖν, εἰ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἀκοῦσαι μήτηρ ἐπόθει, πάντη που γὰρ δῆλον ὅτι τὸ φανὲν καὶ εἰς πεῖραν ἦκον ἤδὺ τοῦ μήπω τοῦτο γεγονότος ἐρασμιώτερον· οὕτω δὴ καὶ μεθ' ὑπεροχῆς ὅτι πλείστης καὶ περὶ τῆς Παναγνου λογίζεσθαι χρή. Εἰ γὰρ ταῦτα ὁ πηλὸς ἰσχύει, τί ἂν εἴποις ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ θείας οἰκονομίας; Ἔτι δὲ, καθάπερ ὁ τὸ θεῖον ποῖον ποθῶν λουτρὸν, μετὰ τὸ τυχεῖν, διαυγέστερος ἂν εἴη καὶ θερμότερος ἐκ τῆς τελετῆς πρὸς ἔρωτα θεῖον· τὸν ἴσον τρόπον καὶ περὶ ἐκείνων ἂν τις ψηφίσαιτο.

V. Quando vero his et illud accessit, ut divinus ille tanque dilectus Filius a veneranda Genitrice longe abesset, quo tandem sensu ejusmodi matrem affectam putas? Nemo prorsus ex hominibus, nemo, inquam, aut enariare verbis, aut excogitare, mente quiverit, quanta post Salvatoris in cœlos ascensionem amoris ejus vis fuerit tum in hunc ipsum, tum in ea quæ Filius ipse diligeret. Quoniam vero ante admirandum partum suum a cœlesti illo principe audire illud meruerat [4], *Invenisti gratiam*, amoris scilicet Deo digni ac virtutis, ceu novi illius partus remunerationem; oportebat de cætero, ut purissima illa, quæ prouti dictum est, ad Dei amorem sublimiorem divinioremque conscenderat, alio quoque eoque splendido deinde munere ditaretur. Id autem factum non fuerat; et ratio in promptu est, quia nempe in hac vita nihil omnino reperire erat præcelsius eo quod jam fuerat assecuta. Itaque cum nihil, quantum fas hic esset, excellentius ratio suppeditaret, supererat omnino, ut cum cœlos conscenderet, clarius quam cogitare liceat, supernis gratiis, suique filii ac Dei splendoribus frueretur. Quandoquidem etiam Salvator novum quemdam potum in paterno regno communem cum discipulis suis se habiturum promisit [5], novi potus nomine, ut arbitror, significans expressiorem inde gustum conjunctionis cum Deo, quo potu, dum fruuntur justi, gaudet Deus, et hoc ipsum, nempe gaudium, ceu potum Deus habet, ac propterea se cum Evangelii præconibus bibiturum profitebatur. Et quoniam

Ε'. Ὅτε δὲ καὶ πρὸς τούτοις τῆς ἱερᾶς ἀπέστη μητρὸς ὁ θεῖος οὕτω καὶ φιλούμενος Παῖς, πῶς ἂν οἴει διακεῖσθαι τὴν τοιαύτην μητέρα; Οὐδ' ἂν εἷς τῶν ἁπάντων, οὐδεὶς ἐξειπεῖν ἢ ἐννοεῖν ἔχοι, οἷον ἐκείνῃ τὸ φίλτρον μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν πρὸς αὐτόν τε, καὶ ἅπερ αὐτὸς ἐφίλει. Ἀλλ' ἐπεὶ πρὸ τοῦ παραδόξου τόκου, Εὕρες χάριν, ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, τῆς θεοπρεποῦς ἀγάπης δηλαδὴ καὶ ἀρετῆς, τὴν τοῦ καινοῦ τόκου ἀντίδοσιν· ἔδει λοιπὸν καὶ λαμπρᾶς ἔπειτα ἄλλης ἀπολαῦσαι χάριτος τῇ πανάγνῳ, πρὸς θείαν ἀγάπην, ἥπερ (d) εἴρηται, φιλοσόφωτερόν τε καὶ ἐνθεώτερον ἀναβεβηκυίᾳ. Τοῦτο δὲ οὐ γέγονε· τὸ δὲ αἴτιον, ὡς ἥκιστά γε τῶν ἁπάντων οὐδὲν, οὗ τετύχηκεν, εὑρεῖν οἷόν τε ἦν ὑψηλότερον ἐν τῷδε τῷ βίῳ· ὥστε ἐπεὶ λαμπρότερον, ὡς ἐνῆν ἐνταῦθα, λόγος οὐδεὶς συγχωρεῖ, λείπεται ἄρά μετα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἐκδημίαν τρανότερον ὑπὲρ ὁ καὶ λογίζεσθαι ἔξεστι, τῶν χαρίτων ἄνω καὶ λαμπηδόνων τοῦ ταύτης Υἱοῦ κατατρυφᾷν καὶ Θεοῦ. Ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ καινῆς τινος ἐν τῇ πατρικῇ βασιλείᾳ κοινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγείλατο πόσεως, τὴν φανερωτέραν ἐκεῖθεν τῆς πρὸς Θεὸν ἑνώσεως γεῦσιν καινὴν, οἶμαι, πόσιν διασημαίνων, ἧς τῶν δικαίων πινόντων, χαίρει Θεός· καὶ τοῦτ' αὐτὸ, τὴν χαρὰν, πόσιν ἡγεῖται Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο συμπίνειν ἀνωμολογεῖτο τοῖς κήρυξι. Καὶ εἴγε μὴ καρπὸς καὶ οὗτος ἐταμιεύετο, ὅτι καὶ τὸ πρὶν ὑπερβάλλεσθαι πρὸς Θεὸν εἶχε φίλτρον, καὶ ἔτι μετὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης σαρκὸς, ἵν' ἀμοιβῶν ἀῤῥήτων ἄνω ἐμφορηθῇ, ἔτι δὲ καὶ ἄλλοις ἐνταῦθα παρασχεῖν ὄνησιν, ἀπείρων ἂν ὁ μονογενὴς αὐτῆς

[4] Luc. I, 30. [5] Marc. XIV, 25; Luc. XXII, 30.

Ant. Ballerini notæ.

(c) Ita cod. constanter pro ὑπερφυῆ.

(d) Cod. ἧπερ.

Υἱὸς συνανελάμβανεν, οἶμαι, καὶ τὴν μητέρα πρὸς ὕψος. A amor in Deum, quo pridem ardebat, etiamnum, dum sancta illa carne detinebatur, ingens sumere incrementum poterat, ut ineffabilibus præmiis cœlestibus abunde ditari deberet, insuper vero aliis quoque heic afferre poterat utilitatem ; jam nisi fructus, isque tantus, reconditus fuisset, Matrem quoque, ut arbitror, unigenitus ejus Filius, cum discederet, in cœlum secum sustulisset.

Ὅτι δὲ, καθὰ προέφημεν, διὰ τὸν περὶ τὰ θεῖα πόθον, εὐτελῆ καὶ ἀφιλότιμον ἂν εἵλκε βίον ἡ Ἁγναγνος, κατενοεῖν ἔξεστι καὶ ὧδε. Ὡς εἰ καὶ μὴ τηλικαύτη γε οἰκοθεν ἐτύγχανεν οὖσα, ὡς ἄρ' ἐδείχθη, τὸ πᾶν ὑπερβᾶσα γένος τῇ τῶν ἀστάτων ὑπεροψίᾳ· ἀλλ' ὅτι τοῦτδν ἔτεκεν, οὗ τὸν τῆς ἰσχύος ἤδει μὲν σαφῶς θησαυρὸν, τὸ λιτὸν δὲ οὐκ ἠγνόει τοῦ βίου, καὶ ὅπως, ἐξὸν διακονηθῆναι, διακονῆσαι εἵλετο, τὴν ἰσχάτην τε ἔχειν τάξιν, τοὺς τῶν πρωτείων ἐφιεμένους ἐδίδαξε, πῶς ἂν ἀπάδοντα τῷ ταπεινῷ διεπράξατο δεσπότῃ ; Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀεὶ τὰ τε σεμνὰ καὶ ὧν ὑπέρτερον οὐδὲν, ἐφίλει· καὶ τῶν ῥεόντων ὑπερορᾷν ἤρεῖτο, καὶ ταπεινῶς ἄγαν, ὡς εἴρηται, καὶ ἀόγκως βιοῦν.

Quod autem, sicut præmissimus, propter divinarum rerum desiderium pauperem et ab omni ostentatione alienam purissima illa vitam duceret, vel ex hoc perspicere licet. Quanquam enim suopte ingenio ac sponte hunc animum non gessisset, cujusmodi ostensum palam est ei adfuisse, ut in rerum labilium contemptu cunctos plane antecelleret ; at vero quoniam illum genuerat, cujus hinc quidem immensam potentiam probe noverat, inde vero humilem non ignorabat vitæ rationem, et quo pacto, cum ministris uti ei liceret, ministrare tamen maluit [6], ac præceperat, ut novissimum locum tenerent, qui primi esse vellent [7] ; quomodo vivendi rationem ab humili Domino dissonam tectata unquam fuisset ? His itaque de causis hanc ipsam, honore sane dignam et qua excellentius est nihil, nunquam non dilexit ; et caducarum rerum contemptum, uti dictum est, vitamque valde humilem et tumoris expertem sibi elegit.

ζ'. Οὕτω δὲ εἰς γῆν αἰθεροβατούσῃ τῇ μακαπίᾳ ἄγγελος ὑψηλοτάτην ἄνοδον μηνύει. Περὶ οὗ λόγος, ὡς Γαβριὴλ ἦν ὁ θεῖος, ὃς δὴ καὶ τάδε προσεῖπεν· Ὁ Κτίστης τῶν ἁπάντων, καὶ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, καὶ Υἱὸς σὸς, καλεῖ σε, Παρθένε, παρ' ἑαυτῷ· καὶ εἰς τρίτην μετὰ τὴν ἐμὴν, ὦ πανύμνητε, ἀγγελίαν ὁ ὑψηλὸς ὑποδέξεσθαί σε διηυτρέπισται χώρος. Χαρᾶς δὲ πλῆρες καὶ τὸ εὐαγγέλιον τουτὶ, Πάναγνε, καὶ τοῦ πρίν σοι δὸν ἀσπασμὸν ἐκεῖνου μηνύσαντος εἰς τέρψιν ἐνδέον οὐδέν. Καθάπερ γὰρ εὐφροσύνης ἦν ἐκεῖνο τὸ πρόσρημα γέμον, ὅτι μόνη τὸν πλάστην ἐβάστασας εἰς γῆν κατιόντα, οὕτω καὶ νῦν χαῖρε, εὐλογημένη, ὅτι μόνος ὁ πάντων Δεσπότης εἰς οὐρανοὺς σε δέξεται ἀνιοῦσαν. Ἔνθα θυμηδίας ἀφάτου πλησθήσῃ, καὶ θεοπθεποῦς ὁμιλίας ἀπολαύσεις. Θεία δέ σε ὑπερλαμπρυνεῖ ἀΐδιος ἀγλαΐα, καὶ οἷον χιτῶνα λαμπρὸν ζωὴν ἐνδυθήσῃ αἰώνιον, ἄῤῥητόν σοι διδοῦσαν τρυφὴν, τὴν εἰς αἰῶνας ἄπαυστα σὺν τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ ἀγαλλίασιν. Χαῖρε λοιπὸν, ἀγνείας ἥλιε διαυγέστατε· Χαῖρε, ἀλάβαστρον εὐωδίας ἀλήκτου πληρέστατον· χαῖρε, ζωοπάροχε κῆπε, τῆς ἀθανασίας φύων καρπούς. Χαῖρε, ὅτι καὶ ἀσωμάτους φαιδρότερον ἐκστίλβεις (e) τοιαῦτά σοι κομίζοντας εὐαγγέλια, οὗ μοι σαφὴς ἡ πεῖρα διδάσκαλος. Τῆς δὲ ἀειῴου καὶ ἀειθαλοῦς, ἧς τεύξῃ, γλυκότη-

VI. Cum porro beata illa cœlestem ejusmodi vitam in terra degeret, de ascensu ejus ad superna angelus illi nuntium defert. Et hunc quidem traditio perhibet divinum fuisse Gabrielem, qui his prorsus verbis eam affatus est : Rerum omnium Creator, Dei Verbum Deus, et filius tuus, te, o Virgo, ad se vocat ; paratusque sublimis est locus, qui te, o laude omni dignissima, tertio ab hac mea legatione die, excipiat. Hoc autem nuntium, o purissima, et ipsum gaudii plenum est, nec minus lætitiæ affert ac prius illud, quod tibi salutationem illam detulit. Sicut enim lætissimum fuit illud alloquium, propterea quod Creatorem in terram descendentem sola portandum suscipiebas, ita et nunc jam gaude, o beuedicta, quoniam rerum omnium Dominus te ad cœlos ascendentem solus excipiet. Ibi ineffabili jucunditate repleberis, divinoque consortio perfrueris. Fulgentissimæ enim lucis te plendor non periturus collustrabit, et quodam quasi fulgido indumento vita circumvestieris æterna, quæ inenarrabiles tibi delicias, et juge in sæcula cum filio tuo ac Deo gaudium tribuat. Ave igitur, sol puritatis nitentissime (10) ; ave, alabastrum odore nunquam deficiente plenissimum ; ave, hortus vitam germinans, et immor-

[6] Matth. xx, 28 ; Luc. xxii, 27. [7] Matth. xx, 26.

Ant. Ballerini notæ.

(e) Henricus Stephanus (*Thesaur.* ad V. στίλβω) vitiatæ lectioni tribuere maluit exempla quædam activæ significationis verbi στίλβω : hic porro Isidori locus contrarium suadere videtur.

(10) Advertimus superius, solis typo, qui proprius est Christi Domini, etiam Virginem Deiparam adumbrari. Hic vero explicatur expressius, quo ista comparatio spectet. Videlicet sicut Christus dicitur *Sol justitiæ*, sic Virgo beatissima appellatur *sol puritatis*, isque *nitentissimus*. At cum Christum dicimus *Solem justitiæ*, hoc significare volumus, justitiam Christi ita perfectam esse, ut nihil perfectius excogitari quat. Ea igitur et de Virgine puritas nitentissima prædicatur, qua nihil purius concipi possit, ac propterea quæ cujusvis nævi suspicionem procul a se rejiciat.

talitatis ferens fructus. Gaude, quoniam et incorporeos cœli cives, qui tibi hoc felix nuntium afferunt, splendidiori luce, prout ipse nunc certa experientia disco, perfundis. Symbolum porro semper viventis semperque virentis, qua potieris, jucunditatis hunc palmæ ramum tibi porrigere jussus sum.

A τος σύμβολον, τουτονί σοι τὸν θαλλον δοῦναι τῶ φοίνικος προστάταγμαι.

VII. Hæc ubi dicta sponsa audivit, ramumque ab incorporeo nuntio accepit, illico novo gaudio redundat, suavitatis rore undique perfunditur, lætitiam spirat, jucunditatis ducit halitum ; ac tota dulcissimæ voluptatis sensu correpta, exsultationem suam omnimodis indiciis exterius promit. Quidni enim id fieret, dum talia per legationem illam ei ob oculos proponebantur, videlicet alia quidem, ac olim, ratione, at non minus nunc quoque admiranda Creatori ac Filio suo arcte adhærere et conjungi rursus, eumque ore illo divino ac filii affectu et vocibus præ omni suavitate dulcissimis se matrem suam alloquentem audire ?

Z'. Τούτων ὡς ἀκήκοεν ἡ θεόνυμφος, καὶ παρὰ τοῦ ἀσωμάτου τὸν κλάδον εἴληφε, χαρᾶς εὐθὺς πληροῦται· γλυκύτητος περιῤῥεῖται ψεκάδι, εὐφροσύνην ἔπνει, θυμηδίας ἀνέπεμπεν ἄσθμα· καὶ ἦν ἡδονῆς ὅλη γέμουσα, καὶ ἀγαλλιάσεως πολλαχόθεν δεικνῦσα τὰ σύμβολα· Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε τοῦτο, τοιαῦτα ζωγραφούσης τῆ ἀγγελίας, τρόπον ἕτερον ἥπερ εἶδεν ὁ πρὶν, παράδοξον δὲ καὶ αὐτὸν, τῷ Δημιουργῳ καὶ αὐτῆς Υἱῷ προσφῦναι, καὶ αὖθις ἑνωθῆναι, καὶ θεοφόγγου καὶ υἱϊκῆς αἴσθεσθαι γλώττης, ὑπὲρ ἅπαν ἡδὺ χαριέστατα πρὸς τὴν μητέρα ῥεούσης.

B

Idcirco et montem Olivarum conscendit, ut ibi et preces effundat, et gratias agat Domino, quod ad se illam jam accersat. Solebat enim in eum se montem recipere, ac, velut huic quoque sensus constaret, cum ipso versari et eum alloqui, ad illumque, in quo meus quoque Jesus luto hoc nostro (o ineffabilem charitatem !) circumtectus, Deo ac Patri preces offerre consueverat, velut ad dilecti Filii sui et Domini amicum accedere.

Διὰ ταῦτα καὶ ἄνεισιν ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν εὐχήν τε ἀπορώσουσα τῷ Δεσπότῃ, καὶ χάριν τῆς πρὸς αὐτὸν κλήσεως. Εἰώθει γὰρ ἀναφοιτᾶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὄρος, καὶ ὡς τῶν ἐμψύχων ἑνὶ, καὶ προσομιλεῖν καὶ προσφθέγγεσθαι, καὶ οἷα φίλῳ τοῦ φιλουμένου Παιδὸς καὶ Δεσπότου προσέρχεσθαι, ἐν ᾧ καὶ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς τὰς εὐχὰς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσῆγεν, ὦ φιλανθρωπίας ἀφάτου ! ἔλυτρον ἐκ πηλοῦ φέρων.

VIII. Ascendit igitur, ut modo dictum est, ut et congrua discedendi officia expleret, et precibus Creatorem exoraret. Cernere ergo tunc erat spectaculum mirum visu, et horrendum auditu, ac sola beata illa condignum. Ascendebat enim, prouti dixi, ut preces effunderet ; et quoad ipsa ascendere pergebat, spissæ, quæ ibi erant, plantæ suum servabant modum ; nec enim quidpiam ostendebant, quod sensu pollentium proprium sit, aut quod ad rationalem ordinem pertineat. Ubi autem purissima, ut se inclinaret, et manus movebat, et genua deflectebat humi (o novum pertentum !) plantæ quoque illæ omnes atque arbores, quasi vel mente essent præditæ, instar ancillarum obsequentes simul cum Domina se movebant, pudore veluti suffusæ, nisi summa eam prosequerentur reverentia, et quibus possent signis proclamarent, prorsus par esse, ut propter magnum et excelsum ejus nomen omne genu etiam purissimæ illi flecteretur (11). Illa ergo sylva et semet inclinans, ac veluti postremum adorationis obsequium abituræ sancte persolvens, ultimum illi vale dicere videbatur ; tum flere veluti ac contristari, quod mira illa sanctificatione orbaretur, qua per Virginis præsentiam frui solebat.

C

D

H'. Ἄνεισι τοιγαροῦν, ὡς εἴρηται τελευταῖον, τὰ ἐξιτήρια καὶ προσεροῦσα καὶ προσευξομένη τῷ Πλάστῃ. Ἦν οὖν ἰδεῖν τότε θέαμα ξένον, καὶ φρικτὸν ἀκοῇ, μόνης δὲ ἄξιον τῆς μακαρίας. Ἀνῄει γὰρ, δ μοι εἴρηται, προσευξομένη· καὶ ἕως μὲν ἀνιοῦσα ἐτύγχανε, τὸν οἰκεῖον ἔσωζε νόμον καὶ των ἐκεῖσε φυτῶν ἡ πληθύς· ἐποίει γὰρ οὐδὲν τῶν αἰσθανομένων, οὐδ' ἅ τῷ λογικῷ συγκεκλήρωται διακόσμῳ. Ἡ πάναγνος δὲ ὅτε κλίνειν καὶ χεῖρας ἐκίνει, καὶ γόνατα συνέκαμπτεν εἰς γῆν, ὦ καινὸν θαῦμα ! τὰ φυτὰ τε πάντα ἐκεῖνα καὶ δένδρα, καὶ οἷα νοῦν φέροντα, δοῦλα τῇ Δεσποίνῃ συνδιῃκόνει, ὥσπερ αἰσχυνόμενα, εἰ μή γε ὑπερφυὲς σώσειε σέβας, καὶ δι' ὧν ἐνῆν δεῖξαι, κηρύξειεναὁτι πᾶν γόνυ κάμυψειν καὶ τῇ πανάγνῳ προσῆκε διὰ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν αὐτῆς ὄνομα. Ἡ λόχμη τοίνυν ἐκείνη, καὶ συγκλίνασα, καὶ ὡσανεὶ τελευταίαν ἐκδημούσῃ αὐτὴν προσκύνησιν ἀφοσιωμένη, προπέμπειν μέν ἐδόκει· πενθεῖν δὲ οἷον καὶ σκυθρωπάζειν, ὡς τῆς ξένης, ἧς ἀπῄλαυεν ἁγιότητος παρά γε τῆς Παρθένου, χωριζομένη.

IX. Cum autem supplicandi finem fecisset, domum se laudatissima illa recipiebat. Ecce porro et ibi quoddam præter morem omnem eventum. Domum etenim tremor invasit ; et quod antea passa hæc nunquam fuerat, tota tunc concutie-

Θ'. Ἀλλ' ἐπεὶ πέρας εἶχε τὰ τῆς εὐχῆς, οἴκαδε ἡ πανύμνητος ἐπανῄει. Κάκεῖ τι γίνεται τῶν οὐκ εἰωθότων. Κλόνος καὶ γὰρ περιέσχε τὴν οἰκίαν· καὶ ὃ πρὶν οὐκ εἶχε παθοῦσα, ἅπασα τότε ἐσείθη. Ἐκὼ νομίζω, στεναγμὸν τοῦτ' ἦν αἰνιττομένης, καὶ ἀντ'

Ant. Ballerini notæ.

(11) Hoc quoque videsis translatum ad Virginem Matrem, quod, Apostolos docente (*Philipp* II, 9). datum est Christo Domino : *Ut in nomine ejus omne genu flectatur.*

ὀδυρμοῦ τὸν κλόνον πενθικῶς προαρύσηε (*f*) ἅτε δὴ τῆς πάντων ἁγιωτέρας καὶ ἀσυγκρίτως καλλίστης διεστα̃λμένης συνοίκου. Οἶμαι δὲ καὶ ὡς, εἴπερ εἰς γῆν πλείονος ἔτι δόξης ἔδει τῇ πανάγνῳ, καὶ οὐρανὸς ἂν, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τότε ἡ κτίσις, ἕκαστα θρῆνον ἀναπλεξάμενα, δοντηθῆναι εἶχον, καὶ γοερὸν ἀνοιμῶξαι, τὴν ἐκδημίαν ὀλοφυρόμενα τῆς Παρθένου· καὶ ὁ τελευταῖος ἂν ἐδόκει σεισμὸς, οὗ τὸ φρικῶδες καὶ νεκροὺς ἀκούομεν ἀνκψώσειν, ὥστε καὶ εἰς αἰθέρα νεφελοβατεῖν, ὡς μικρὰ διαφέρων τῆς ἐπ' ἐκείνην τοῦ θρήνου κυκήσεως. Ὅτι δὲ τοῦ μεγιστου καὶ οὗ πρὸς δόξαν περιφανέστερον οὐδὲν, τὸν Θεὸν τεκοῦσα τετύχηκε, λόγου λοιπὸν οὐκ ἦν ἄξιον· τοιοῦτόν τι γῆθεν κατὰ τὴν θείαν ἐκείνην κοιμησιν καινοτομηθῆναι.

batur. Erat id, ut poto, prodentis luctum, et loco gemituum motum illum lugubre ex imo cientis, quod scilicet conturbernalis illa sua, sanctior universis, et citra comparationem omnem pulcherrima (12) jam discessura esset. Et siquidem majori insuper gloria exornari in terris purissimam illam oportuisset, enimvero, ut ego quidem arbitror, et cœlum tunc, et terra, et mare, et creaturæ omnes, lugubre quid singulæ concinentes, commoveri debuissent, et Virginis discessum lamentantes flebili voce ingemiscere ; ac visa esset postrema illa jam adesse commotio, cujus horrorem vel ipsos mortuos novimus erecturum, ut in aera instar nubium discurrant ; parum adeo ista a lugubri illa propter Virginem conturbatio videretur absimilis. At quoniam Virgo, utpote Dei mater effecta, decus omnium maximum, et quo splendidius nihil conferre ad gloriam potest, sortita jam fuerat, nulla postulabat ratio, ut quodpiam ejusmodi novum portentum ob divinam illam dormitionem e terra ederetur.

Γ. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν οἶκος ἔστη τοῦ κλόνου, ἡ δὲ μετάστασις φωτὸς ἔργον, καὶ τοῦ λαμπροτάτου, ἀνέπτη φῶτα ἡκιστά γε βραχέα, τοσαῦτα δὲ, ὅσα πλήρη τὸν οἶκον φωτὸς καὶ ὁλολαμπῆ πεποίηκε· Τοῦτο δὲ ἦν, ἔμοιγε δοκεῖ, τὴν τηνικαῦτα τῶν ἀγγέλων ἐπιδημίαν ὑποφαιτούσης, ἅτε καταλλήλου τοῦ φωτὸς ὄντος, τοῖς τοῦ Θεοῦ λειτουργοῖς, ὡς πῦρ φλέγον πεποιημένοις· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἕτερον οἰκειότερον, ᾧ ἂν τοὺς νόας γῆθεν ξενίσαιτο· ἄλλως θ' ὅτι καὶ σφόδρα ἦν τὸ φῶς οἰκεῖον αὐτῇ, πάντων οὖσῃ φωνεινοτάτῃ.

X. Postquam ergo domus cessavit a motu, cum transitus ille Virginis ad opera lucis et quidem fulgentissimæ spectaret, statim exiguas ipsa faculas, easque tot accendit, quot ac implendam luce domum, eamque splendidam undique efficiendam satis essent. Per hæc autem, ut mihi quidem videtur, instantem jam angelorum adventum indicabat, cum videlicet Dei administris, quippe qui facti sunt ignis urens [g], lux maxime congruat ; nam nihil habebat, aliud, quo aptius in terris cœlestes spiritus hospitio exciperet ; præsertim vero cum et ipsi Virgini, utpote rerum omnium lucidissimæ, lux esset accommodata.

Εἶτ' ἐκκορήσασα τὸ δωμάτιον, καὶ τὴν ἱερὰν κλίνην, ἐφ' ᾗ τὸ τίμιον διανέπαυε σῶμα, εὖ διαθεῖσα, τἄλλα τε παρασκευάσασα, ὅσα ταφῇ νομίζεται, τὰς φίλας αὐτῇ γείτονας συγκαλεῖται. Αἱ δὲ ἦσαν δύο πενιχραὶ χῆραι τῶν ἐνδεῶν μὲν ὅσα πρὸς βίον, ὡς δὲ τῇ πάντων οἰκείαι βασιλίδι, καὶ τῶν αὐτῆς κληρονόμοι, ὡς ἄρα μετὰ μικρὸν ὁ λόγος δηλώσει, τῶν ἐκ λιπαρῶν καὶ βαθέων οἴκων εὐδαιμονέστεραι. Γνωρίζει τοίνυν ταύταις τὴν ἐκδημίαν· τοῦ ἀγγέλου δηλόῖ τὰ ῥήματα· τὸ τοῦ ἑαυτῆς Υἱοῦ καὶ Σωτῆρος ἀγγέλλει μήνυμα· δείκνυσι καὶ τὸν κλαδον, καὶ λόγοις ἐξιτηρίοις διηπάζετο ταῖς γνωρίμοις· καὶ ἃς εἶχε διττὰς ἐσθῆτας, τῶν χηρῶν ἐνείματο ἑκατέρᾳ· οὐδὲ γὰρ ἦν ὅσα γε εἰς θησαυρὸν ἕτερον τῇ πανάγνῳ ἡ πλοῦτος ὑπερφυῶν ἀρετῶν, καὶ ὅ τι ἀναγκαῖον εἶλκεν ἡ χρεία.

Deinde cum domunculam verrendo perpurgasset, et venerandum illum lectulum, in quo aliquam solebat pretioso corpori suo requiem dare, concinne disposuisset, cum et alia, quæcunque in funeribus rite adhibebantur, apparasset, vicinas sibi amicas convocat. Istæ porro duæ erant inopes viduæ, pauperes quidem quod ad vitæ conditionem attinet, quatenus autem reginæ universorum familiares, et in ejusdem hæreditatem, uti paulo post sermo enarrabit, ascitæ, quibuslibet vel ex opulenta nobilique domo feminis feliciores. Hasce igitur de discessu suo monet ; enarrat verba angeli ; Filii ac Salvatoris sui nuntium aperit ; ramum quoque illis ostendit, et verbis discedenti congruis consuetudine sibi devinctas postremo salutat ; tum binas, quas habebat vestes, utrique viduæ distribuit. Neque enim purissimæ illi aliud quidpiam thesauri erat, quam eminentissimarum virtutum opes, et si quid vitæ usus necessario exigebat.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ τούτων τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα διήκουσε γύναια, γοερῶς ἀνφμωξαν, πικρῶς ἐκ βάθους ἐστέναξαν, δακρύων ῥύακας ἀπέβλυσαν τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ

XI. Ubi vero hæc audierunt honestæ illæ mulieres, in lamentabiles gemitus proruperunt ; amara ex imo ducebant suspiria, lacrymarum profluvia

Psal. CIII, 4.

(*f*) Forte προαρυούσης.

(12) Cernis de Virgine Deipara dicenti vel sponte ac nulla poscente causa excidere laudes incomparabilis sanctitatis et pulchritudinis : adeo scilicet vix de Virgine Maria cogitare licet, quin singularissima, qua fulget, sanctitas ac pulchritudo nitentissima menti obversetur.

ex oculis profundebant, et non ferendo cordis dolore discindebantur. Quo vero, inquiebant, o Domina, abitura es? Ubinam novum tibi domicilium statuere, o Domina, decrevisti? Quamnam congruam tibi sedem parasti? Quodnam pratum jucundissimas præ se ferens florum venustates, honorandam venustatem tuam excipiet? Quis tandem locus corpore tuo fulgentissimo ac nitidissimo dignus fuerit? Quomodo autem discessum tuum terra ac mare et omnis, quæ terram ambit, rorum universitas non lamentetur? Quomodo inquassata maneant elementa, cum nobile hoc, quo maxime et ipsa veluti continentur, elementum dissolvi cernant? At gaudium, ut puto, plane ex transitu tuo sibi pollicentur, perennem scilicet sibi curam etiam post resolutionem tuam exspectant. Neque enim quidpiam, quod ad te spectet, calamitatis unquam causa exstitit, non invexit ærumnam, non tristitiam peperit, non protulit dolorem; et præterita quidem idoneam de futuris fidem faciunt. At si hisce de causis lætari illis licet, nobis vero, eheu dolor! O calamitas! Proh acerba separatio! Heu triste nobis spectaculum! Quis nobis in posterum levamen aliquod porriget? Quæ nobis erit consolatrix? Imo vero quis magister et auctor salutis, animam splendore exornans, cogitationes perpurgans, mentem illuminans, quæ omnia, o Domina, tu nobis eras? Quis nobis flat gradus ascensionis ad Deum, opere justa ac lingua sapientiam edocens? Quomodo sol ant alia quævis e splendentibus cœli molibus aliquid nobis jucunditatis conferat, cum aspectu et consuetudine tua dulcissima orbatæ fuerimus? Te vero, o universi regina, Dei Mater, excipiet et circumdabit inenarrabilis gaudii plenitudo, cujus vividam speciem mens, utut ad quidlibet sibi audacter effingendum nata, nullam potest concipere, ac veluti chorus, voluptatum coronam contexens, nulla defatigatione exsiliens, incessanter choreas circum te ducet, et te suaviter circumambiet. Tuum porro est, o prorsus admiranda regina, et nos acerba hac mœstitia levare, gaudiumque nobis impertiri, neque committere, ut dum omnia in sacro tuo excessu lætitia gestiunt, nos solæ hoc doloris telum infixum geramus.

A οὐκέτ' εἶχον ἀνεκτὴν καρδίαν. Ποῦ δὲ ἀπαίρεις, ἔφασκον, Κυρία; Ποῦ τὴν οἴκησιν εἵλου, Δέσποινα, νεουργῆσαι; Τινα τόπον σεαυτῇ καθήκοντα παρεσκεύασας; Ποῖος λειμὼν, παντερπνα φέρων ἀνθέων κάλλη, τὸ σὸν ὑποδέξεται τίμιον κάλλος; Ποῖος ἄρα τόπος τοῦ χρυσοειδεστάτου καὶ λαμπροτάτου σου σκεύους γένοιτ' ἂν ἱκανός; Πῶς δὲ οὐ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ ὁ περίγειος ἅπας κόσμος, τὴν σὴν ἐκδημίαν ὀδύρεται; Πῶς ἄσειστα μένει τὰ στοιχεῖα, τὸ μέγα καὶ οἱονεὶ τούτων συνεκτικώτατον στοιχεῖον λυόμενον ἐπιβλέποντα; Ἀλλ', ὡς ἔοικε, χαρὰν ἐλπίζει τῇ σῇ μεταστάσει, κηδεμονικὴν ἑαυτῶν συνοχὴν καὶ μετὰ τὴν σὴν ἀνάλυσιν περιμένει. Οὐδὲ γὰρ συμφορᾶς γέγονέ τι τῶν σῶν αἴτιον, οὐ λύπην ἐδημιούργησεν οὐ πάθος ἔτεκεν, οὐκ ἄλγος ἔφυσεν. B ἔχει τὰ φθάσαντα πίστιν ἱκανὴν τῶν μελλόντων. Ἀλλ' εἰ κἀκεῖνα χαίρει διὰ ταῦτα ἀλλ' ἡμῖν φεῦ τοῦ πάθους! Ὦ τῆς συμφορᾶς! Βαβαὶ τοῦ πικροῦ χωριαμοῦ! Οὐαὶ ἡμῖν τῆς ὀδυνηρᾶς θέας! Τίς ἡμᾶς ἐφεξῆς παραμυθήσεται; Τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο παρήγορος; μᾶλλον δὲ τίς διδάσκαλος καὶ σωτὴρ, ψυχὴν λαμπρύνων, καθαίρων διάνοιαν, νοῦν φωτίζων, ὅσα ἡμῖν ἐτύγχανες, Δέσποινα; Ἀνάβασις θεία, καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ τὸ σοφὸν προαιθεῖσα; Πῶς ἂν ἥλιος, ἤ τι τῶν λαμπρῶν ἕτερον, τερπνόν τι χρῆμα φανείη τῆς σῆς γλυκυτάτης ὄψεως στερηθείσαις καὶ ὁμιλίας; Ἀλλὰ σὲ μὲν, ὦ παντάνασσα Θεοῦ Μῆτερ, χαρᾶς ἐκδέξεται καὶ περιπτύξεται πλῆθος ἀνεκλάλητος, ἣν νοῦς ἀπορεῖ ζωγραφεῖν, ὅγ' ἐλευθέρως πάντα σκιαγραφῶν, καὶ οἷόν τι χορὸς, ἡδονὴν τὸ σύστημα συζεύξας, ἀκάματα διαπηδῶν (g) ἀϊδίως καὶ περιχορευσει, C καὶ γλυκερῶς περιελίξεται. Σὸν δὲ τοῦτο, πανθαύμαστε βασιλὶς, τῆς τε λύπης τὸ πολὺ καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀφελεῖν, καὶ χαρὰν ἡμῖν χορηγῆσαι, καὶ μὴ, πάντων χαρὰν καὶ ἐπὶ τῇ σῇ ἱερᾷ δεχομένων ἐξόδῳ, τὸ τῆς ἀνίας βέλος τουτὶ μόναις ἡμῖν πκραδεῖν ἐμπηγνύμενον.

XII. Ad hæc Virgo: Vos quidem, inquit, o dilectæ, dolore afficit migratio mea, idque mihi certo suadet ingens in me amor vester. Et quidem si discessio mea hoc ipsum duntaxat, mutuam nempe sejunctionem, secum ferret, haud mediocriter ipsa quoque dolerem, cum ab iis prorsus D avellerer, quas diligebam, quarum studium mihi charum erat et quarum in melius profectum ipsa meum habebam. At quoniam Dominus, qui nostra omnia tam sublimia ac prorsus mira præstitit, postremum hoc quoque, ut probe scio, superioribus consentaneum efficiet; pro certo habeatis velim, neque me a vobis, o dilectæ, penitus discessuram, et uberem jucunditatis fructum hinc vos

ΙΒ'. Πρὸς ταῦτα, Ὑμῖν μὲν, ἔφησεν ἡ Παρθένος, ὦ φίλαι, ὀδυνηρὸν ἡ ἐμὴ μετάστασις, καὶ τοῦτό μοι ποιεῖ σαφὲς τὸ μέγα περὶ ἐμὲ φίλτρον ὑμέτερον. Εἰ μὲν οὖν τοῦτο αὐτὸ, διάζευξις μόνον ἡ ἀναχώρησις ἦν, ἠλγησα ἄν οὐ μετρίως καὶ αὐτὴ, ὧν περιειχόμην, ὧν τὴν γνώμην ἐφίλουν, ὧν τὴν πρὸς τὸ βέλτιον ἄνοδον ἐμὴν ἐνόμιζον, παντάπασι διισταμένη· ἐπεὶ δὲ ὁ πάντα περὶ ἡμᾶς ὑψηλῶς θαυματοποιήσας Δεσπότης, καὶ τὸ τελευταῖον, ὡς εὖ οἶδα, τοῦτο τοῖς φθάσασι κατάλληλον συμπερανεῖ, ἴστε δὲ βεβαίως ὡς οὔθ' ὑμῶν ἀποστήσομαι, φίλαι, καὶ καρπὸν ἡδονῆς συγκομεεῖσθε λαμπρόν. Τοῦ κόπτεσθαι γοῦν καὶ περιπαθῶς παυσάμεναι θρηνῳδεῖν, κοινῇ τῷ δυνατῷ προσανάγωμεν αἴνεσιν, πολλῶν τε ἄλλων

Ant. Ballerini notæ.

(g) Cod. διαπηδῶντας: num vero syllaba τας mendum sit, an sit articulus vocis, quæ exciderit *incertum videri potest.*

ἕνεκα, καὶ ὧν εἰς ἐμὲ μεγαλείων μεγαλοφωνοτάτου κώδωνος σφοδρότερον διεσάλπισε.

A percepturas esse. A luctu igitur ac mœstis lamentis temperantes, simul omnes Omnipotentem laudibus extollamus, tum ob alia multa, tum ob magnalia in me perpetrata, quæ ipse vocibus præ quovis canoræ tubæ sonitu clarioribus illustravit.

ΙΓ'. Τοιαῦτα τῆς Παναγνου διξιούσης, καὶ ταῖς γνωρίμοις ἡδονὴν ἐνσταζούσης, ἅτε, τῆς γλώττης θεοκινήτως αὐτῆς ὑπηχούσης, ῥεῖν τε ἡδέως διαπλασθείσης, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις ; χάριεν ἐμφυτεύειν κίνημα, διηχεῖ μὲν οὐρανὸς ἐξαίφνης, βροντὰς ἐπιβρέμων, καὶ οἱονεί τινι σημάντρῳ τῷ παρ' ἑαυτοῦ πατάγῳ τοὺς τὰ ἐξόδια τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ κειτουργήσοντας διαναστῆναι κελεύει.

XIII. Dum hos purissima illa sermones haberet, et familiaribus dulce instillaret solamen, quippe cujus lingua divinum quid resonans et ad suavitatem effundendam, et ad ingerendum audientibus jucunditatis sensum nata erat ; insonat repente cœlum, tonitrubus fremens, ac fragore suo, quodam veluti signo dato, ministros, qui Dei matri extrema persolvant, jubet assurgere.

Νεφέλαι δὲ πολλαχόθεν διέθεον, ὄχημα ξένον ἑαυτὰς ὑποκλίνειν σπεύδουσαι τοῖς διακονήσουσι τῇ ταθῇ· Ἐνετείλατο γὰρ νεφέλαις ὑπεράνωθεν, ᾗ φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ· καὶ πάλιν· Ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις· τὴν ἐντεθεῖσαν, οἶμαι, προγράφων ἰσχὺν, ἢ τοὺς κήρυκας διεβάστασεν.

Nubes vero e multis partibus accurrentes, novum curruum genus sese funeris curatoribus supponere properabant. *Mandavit* enim *nubibus desuper*, ut ut inquit divinus David [9] ; et rursus [10] : *Virtus ejus in nubibus* ; inditam videlicet, ut puto, vim præsignificans, quæ Evangelii præcones asportavit.

ΙΔ'. Ἔδει γὰρ κινηθῆναι τα ἄνω, καὶ καθάπερ τι καινὸν ὑποδέξεσθαι μέλλοντα χρῆμα, τὰ μὲν ὑπανοίγεφθαι, εὐρύτερα ἑαυτῶν, εἰ οἷόν τε, διαπλαττόμενα, τὰ δ' ὑποχωρεῖν, σώζοντα τὴν αἰδὼ, καὶ τὰ μὲν τῶν ἑπομένων, ἄλλα δὲ τῶν προπεμπόντων τάξιν ἑαυτοῖς διαθεῖναι· καὶ οὕτω θροῦν, ὡς εἰπεῖν, ἄνω διακτυπεῖσθαι.

XIV. Et par erat profecto, ut superna commoverentur, et utpote quiddam prorsus novum in se susceptura, alia quidem se ipsis, si fieri posset, latiora effecta veluti panderentur, alia autem, velut obsequium reverenter exhibentia, loco cederent ; et rursus ut ista postremum subsequentium, alia vero primum præeuntium ordinem sibi sumerent ; atque ita quidam, ut ita dicam, tumultuantium fremitus in supernis personaret.

Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ θορύβου πόῤῥω τὰ κάτω τετήρηται καὶ σεισμοῦ· Ὁ οὐρανὸς μὲν γὰρ, οἷα καινὸν κειμήλιον, παράδοξον εἰσδεξόμενος θησαυρὸν, εἰκότως διεθορυβεῖτο, καὶ σχολὴν ἄγειν οὐκ εἶχεν, ὥσπερ ἐρευνῶν ἀναγκαῖῶν ἑαυτὸν, ἄν τὴν ἀξίαν οἴκησιν τῇ Δεσποίνῃ παράσχοιτο· γῆ δὲ, οἶμαι, διὰ τοῦτο ἀκλόνητος ἔμεινεν, ὅτι τε αὕτη τὸν καινὸν ἀνῆκεν ἄνθρωπον, τὴν Παρθένον, καὶ τοῦτον ἐπὶ πολὺ περιόντα ἔφερε· καὶ ἦν ἄρα τῶν ἀκολούθων μηδὲν ἐπὶ τοῖς εἰωθόσιν, εἰ καὶ ἄλλως παράδοξα, διαπράττεσθαι· καὶ ὅτι περ οὐδ' ἐπὶ μακρὸν κατέχειν ἔμελλε τὴν πάναγνον τελευτήσασαν, ἀλλὰ θᾶττον τοῖς ἄνω παραπέμψειν, ἵνα τοῖς ὑψηκοῖς λαμπρῶς ἀνθαμιλληθείη, δεικνῦσα οἷον ὁ ταπεινὸς χῶρος ἀνθρωποπρεπῆ διεμόρφωσεν ἀνδριάντα καὶ τῶν οὐρανίων ὑπέρτερον.

B

Quod vero inferiora hæc a tumultu et commotione abstinuerint, nil mirum videri debet. Nam cœlum utpote novum cimelium ac thesaurum admirandum excepturum, merito sus deque turbabatur, neque degere otiose poterat, quippe cum se partes in omnes vertens requireret, qua ratione condignam reginæ sedem præberet. At vero terra idcirco, ut puto, imperturbata mansit, tum quia novum hunc hominem, Virginem nempe, ipsa protulerat, tum quia hunc ipsum jamdiu penes se viventem retinebat ; et consentaneum utique fuit, ut in rebus sibi consuetis, utut alioquin stupendis, nihil commoveretur ; tum etiam denique quia Virginem demortuam non diu apud se servatura erat, sed brevi ad superos transmissura, ut egregia contentione supernis æmularetur, ac porro ostenderet, qualenam humilis hic locus conditionis utique humanæ at cœlestibus quibusve nobilius simulacrum efformasset.

C

ΙΕ'. Διὰ ταῦτα τοίνυν, ὡς ἔφην, οὐρανὸς ἐσείετο καὶ ἐβρόντα, καὶ ὅλος ἦν περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἀσχολούμενος τῆς μακαρίας. Καὶ δὴ τῶν βροντιαίων ἐκείνων ἤχων συῤῥηγνυμένων, καθάπερ τι σάλπιγγες νόμῳ στρατοῦ τὴν παράταξιν διυπνίζουσι, τὸν ἴσον τρόπον οἱ λειτουργοὶ τῆς ὁσίας, ὧν τὰ ὦτα τὸν κρότον ἐγνώρισεν, οἷον εὔζωνοι καταστάντες, καὶ καθάπερ ἵππους τὰς νεφέλας ἀναβάντες, ἤλαυνον, σπεύδοντες ἑαυτοὺς συντάξαι τῇ φίλῃ παρατάξει, λέγω δὲ τῷ στρατῷ τῶν ἀγγέλων. Γίνεται τοίνυν ἡ διὰ νεφελῶν παράδοξος ἐκείνη συνέλευσις. Ἄλλου γὰρ τῶν κηρύκων ἀλλαχοῦ τῆς γῆς

D

XV. Ob eas igitur, quas dixi, causas cœlum magnis agitabatur motibus, ciebatque tonitrua, ac totum sese ad excipiendam beatam illam studiose conferebat. Et utique excitatis illis tonitruum fragoribus, non secus ac per tubarum elangores exercitus in consuetum pugnæ ordinem convocatur, haud aliter ministri sanctæ Virginis, quorum aures magni hujus murmuris indicium agnoverunt, veluti præcincti milites assurgentes, ac nebulas quasi equos conscendentes, accurrebant, amico agmini, angelorum scilicet exercitui, semet adjungere properantes. Ope ergo nubium admirandus ille con-

[9] Psal. LXVII, 23. [10] Psal. LXVII, 35.

ventus fit. Præcones enim Evangelii, cum alii alios terræ fines discurrerent, et incorruptum ac salutare semen in animas infidelium, veluti in quosdam sulcos, spargerent, tunc miro modo una omnes in purissimæ domunculam repente delati convenerunt ; neque ipsi solum, sed et cœlestium sapiens ille enarrator Dionysius Areopagita, sublimisque Hierotheus,et admirandus Timotheus,necnon et celeber ille Jacobus, Sionis Ecclesiæ tunc præsul.Sunt autem qui affirment præterea septuaginta discipulos ibidem adfuisse ; qui sane et ipsi in partem hujus quoque ministerii ideo sunt vocati,ut sicut et alia mysteria ac præcelsa portenta, ita et quæ nunc gerebantur, eorum lingua aliis quoque enarraret.

A περάτων διιόντος, καὶ τὸν ἄσηπτον καὶ σωτήριον σπόρον ταῖς τῶν ἀπίστων, οἷά περ ἄῦλοις, ἐντιθέντος ψυχαῖς, τότε πάντες παραδόξως συνῆλθον, ἀθρόον ἐπιστάντες τῷ τῆς παναγνου δωματιφ, καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν οὐρανίων σοφὸς ὑφηγητὴς, Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὅ τε ὑψηλὸς Ἱερόθεος, καὶ ὁ θαυμαστὸς Τιμόθεος, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σιὼν τότε πρόεδρος Ἐκκλησίας, Ἰάκωβος ὁ πάνυ. Εἰσὶ δὲ οἳ φασι καὶ τοὺς ἑβδομήκοντα μαθητὰς συμπαρεῖναι· κοινωνοὶ δὲ οὗτοι καὶ ταυτησὶ τῆς διακονίας ἐκλήθησαν, ὡς ἂν ἄλλα τε μυστήρια καὶ ὑψηλὰ θεάματα, ταῦτα δὴ τὰ παρόντα, ἢ τούτων γλῶττα καὶ ἄλλοις διακονήσῃ.

XVI. Et hi quidem ad intemeratissimam convenerunt e terra ; e cœlis vero justa, ut par erat, persoluturi communi omnium Dominæ, agmina angelorum, justorumque, qui antea decesserant, universus cœtus, multitudo plane innumera, accurrerunt. Et sane quo fieri pacto posset, ut dum Creator ac sapiens Legislator legem, quæ parentes a filiis honorandos præcipit,ipse studiosius, quam quispiam ullus, servabat, ac propterea ad honorandam propriam matrem,sanctissimamque illius animam excipiendam præsens ipse aderat, non simul omnes accurrerent,et servulorum more,quæ ad funus,deductionis pompam,ac sacros exsequiarum ritus pertinent, puri purissimæ non præstarent ? Profecto et terra et mare et sol, et reliqua mundana omnia commota fuissent,nisi,uti dictum est, gloriæ e terrestribus purrissima illa non indigente, præceptum his fuisset, ut quiescerent ; præsertim vero, quod nullatenus consentaneum fuisset, ut ad superna transeunti aliquod ex hisce infimis ministerium opus esse videretur ; sed cœlestes, quod et factum est, descendere par esset,ut qui eam in cœlos suscepturi erant, ipsi eamdem debito famulatus honore prosequerentur. Quod si e terra quoque chorus apostolorum ministerii illius effectus est particeps ; at illis id tanquam cœlestium æmulis contigit ; uni quippe Christo vivebant, et spiritu in cœlestibus versabantur, et a cœlo erat si quis ipsis erat amicus, quanquam terrenum eorum indumentum adhuc in terra volutaretur : ac propterea quisquis sapiat, haud superis cessisse eximios illos homines affirmaverit.

B Ιζ'. Καὶ παρὰ μὲν τῆς γῆς οὗτος ἦσαν ἐπιδεδημηκότες τῇ παναχράντῳ· ἄνωφεν δὲ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν δικαίων ὁ προμεταστὰς σύλλογος ἅπας, πλῆθος καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον συνέδραμον, τῇ τῶν ὅλων Δεσποίνῃ ἀφοσιωσόμενοι τὰ εἰκότα. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε, τοῦ Κτίστου καὶ σοφοῦ νομοθέτου τὸν τοὺς τεκόντας τιμᾶν κελεύοντα νόμον μᾶλλον ἢ πάντες σώζοντος, καὶ διὰ τοῦτο τιμῆσαι παραγενομένου τὴν οἰκείαν μητέρα, καὶ δέξασθαι παραγενομένου τὴν οἰκείαν μητέρα, καὶ δέξασθαι τὴν ἁγιωτάτην αὐτῆς ψυχήν, μὴ ἂν ἅπαντας συνδραμεῖν, καὶ δουλικῶς τοὺς καθαροὺς τῇ καθαρωτάτῃ διακονῆσαι τὰ τῆς ἐκφορᾶς καὶ προπομπῆς καὶ τελετῆς ἱερᾶς ; Καὶ γῆ δὲ πάντως ἄν, καὶ θάλασσα, καὶ ἥλιος, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κάτω συγκινηθῆναι εἶχον, εἰ μὴ, καθάπερ εἴρηται, τῆς κάτω δόξης ἐπεὶ οὐκ C ἔδει τῇ παναγνῳ, ἠρεμεῖν προσετάγησαν· ἄλλως τε καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄνω μεθισταμένην τῶν ἀκολούθων οὐκ ἦν τῆς ἐκ τῶν κάτω δεῖσθαι διακονίας· ἔδει δὲ τοὺς ὑψηλοὺς κατελθεῖν, ὅ καὶ ἐξέβη, ἵνα ᾖ ἄνω προσλαβέσθαι ἔμελλον, διακονήσωσι κατὰ τὸ εἰκός. Εἰ δὲ καὶ γῆθεν τῆς λειτουργίας ὁ τῶν κηρύκων ἐκοινώνησε κύκλος, ἀλλ' ὡς ἐφάμιλλοι τοῖς ἀύλοις· Χριστῷ γὰρ ἔζων μόνῳ· τὰ ἄνω καὶ ᾤκουν τῷ πνεύματι· κἀκεῖθεν αὐτοῖς εἴ τις ἦν φίλος, εἰ καὶ ὁ χοϊκὸς αὐτῶν Χιτωνίσκος ἔτι τῇ γῇ προσεσύρετο· οὐκ ἄρα διὰ ταῦτα φαίη τις ἂν εὖ φρονῶν τῶν ἄνω λείπεσθαι τοὺς λαμπροὺς ἄνδρας ἐκείνους.

Verumtamen duplex quoque purissimæ illius substantia, anima illa videlicet et corpus, congruenter ministerium tum a cœlestibus tum a terrestribus exigebat. Atque ita reipsa factum est. Et illa quidem terræ luminaria utut ad præstantiorem sublimemque cohortem spectarent, tamen utpote terrenæ etiamnum conditionis ministerinm erga aspectabilem illius summæ venerandæ partem obibant. Divinæ vero ejusdem animæ famulatum exhibuerunt, quotquot erant cœlorum incolæ, terrenamque conditionem prætergredientes. Sed et ex istis nobiliores puto, præstantioresque erga di-

D Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ διττὸν τῆς παναγνου, ψυχὴ γὰρ ἐκείνη καὶ σῶμα, καταλλήλως τὴν λειτουργίαν ἐκ τε τῶν ἄνω καὶ κάτω ἐζήτει. Ὅ δὴ καὶ γέγονε. Καὶ οἱ μὲν φωστῆρες ἐκεῖνοι τῷ φαινομένῳ τῆς παντίμου τὴν διακονίαν ἀποδεδώκασιν, οἳ δήπουθεν ἔτ' ἐκ τῶν κάτω, εἰ καὶ τῆς κρείττονος καὶ ὑψηλῆς ἐτύγχανον μοίρας· τῇ δὲ θείᾳ ἐκείνης ψυχῇ τὴν λειτουργίαν ἐτέλεσεν, ὅσον οὐράνιόν τε καὶ γῆς ὑπέρτερον ἦν. Οἶμαι δὲ, καὶ τούτων οἱ ὑψηλότεροι ἂν καὶ λαμπρότεροι διακονῆσαι προσῆλθον τῇ θείᾳ ἐκείνῃ καὶ παναμώμῳ ψυχῇ. Οὗ χάριν, ἐγώ τε νομίζω, καὶ ὁ θεῖος εἴρηκε Δαβίδ. Τὸ πρόσωπόν σου

λιταγεύουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ· τῇ τοῦ πλουσίου φωνῇ τὸ περιὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τῆς ἀρετῆς ὑποφαίνων.

A vinam illam et immaculatissimam animam (13) hoc perfungi officio aggressi sunt. Atque, ut mihi videtur, hanc ob causam etiam divinus David inquit: *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis* [11], eos scilicet *divitum* nomine designans, qui reliquis virtute antecellerent.

Ἔμοιγε δὲ δοκεῖ ὡς οὐδὲ τῆς κάτω ἂν τῶν ἀποστόλων ἡ πολυύμνητος ἐπιδημίας ἐδεήθη, καὶ οὕτως αἰθερίας, εἴ γε μὴ οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς, ἵν' ὅτι καὶ ἀγγελικὴ πρὸς τὴν τοιαύτην λειτουργίαν συνέδραμε διακόσμησις, δῆλον ἡμῖν γένηται. Ἐκ γὰρ τοῦ φανεροῦ τοῦδε καὶ οὕτω παραδόξου μένει καὶ τὸ μὴ ὁρώμενον ἀναμφίβολον· καθάπερ καὶ ὁ Σωτὴρ, Ἀφέωνταί σοι, τῷ παραλύτῳ πρῶτον εἰρηκεν, αἱ ἁμαρτίαι σου· ἐκεῖνο δ' ἔπειτα σαφὲς προτιθεὶς, καὶ Ἆραι, προσέταξε, τὸν κράββατον.

Porro ego quidem sic sentio, nihil opus fuisse, ut quemadmodum ætherei cives, sic et ex terra ad obsequendum Virgini omni honore dignissimæ apostoli convenirent, nisi hoc spectatum fuisset, ut notum nobis fieret, angelicos quoque ordines ad hoc obeundum munus concurrisse. Ex eo enim, quod manifestum est idemque adeo stupendum, firmam fidem indipiscitur et illud, quod in oculos non incurrit; quemadmodum etiam Salvator prius B dixit paaalytico: *Remittuntur tibi peccata tua* [12]; et deinde illud, quod perspicue cernebatur, indicans, præcepit: *Tolle grabatum* [13].

ΙΖ'. Ἐπεὶ δὲ, ὃν εἴρηται τρόπον, οἱ μαθηταὶ τοῦ Δεσπότου καὶ ὁ λοιπὸς ἱερὸς σύλλογος, ὃν φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισεν, ὑπερφυῶς παρέστησαν τῇ πανάγνῳ, τῷ μὲν παραδόξῳ τῆς συνδρομῆς, ὅπη τε ὄντες τῆς γῆς παρ' ἀλλήλων μανθάνοντες, καὶ ὅπως ἀθρόον εἰς ταυτὸν τῇ ἀερίῳ συνῆλθον διαρπαγῇ, σφόδρα τεθαυμάκασι σύν γε τῇ μακαρίᾳ Παρθένῳ. Καὶ τοῦτο δὲ Δαβὶδ ὁ μακάριος προεκρότησεν ἐκθειάζων· Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ;

XVII. Postquam ergo discipuli Domini, qua diximus ratione, et reliquus, quem in antecessum sermo commemoravit, sacer cœtus, mirum in modum coram Virgine purissima adstiterunt, et alter quidem ab altero audiebat, tum ubinam terrarum versaretur, tum quomodo in aerem rapti miroitinere in eumdem locum extemplo convenissent, vehementer simul cum Virgine beata obstupuerunt. Porro id quoque David valde admirans olim cecinerat inquiens: *Quis in nubibus æquabitur Domino* [14]?

Χάριτας δὲ ὁμολογήσαντες τῷ Σωτῆρι τῆς αἰθερίας ἐκείνης πτήσεως πολλῶν τε ἄλλων ἕνεκα, καὶ ὅτι μὴ ἐκδημήσασαν τὴν πολυύμνητον κατέλαβον, ἀλλὰ καὶ ἰδεῖν ἔτι περιοῦσαν, καὶ ἁγιασθῆναι τῇ διακονίᾳ ἠξιώθησαν ἐκείνῃ, τοιαῦτα προσεφθέγγοντο τῇ Θεοτόκῳ.

Deinde cum gratias Salvatori concordi animo C persolvissent, tum pro illo per æthera volatu, tum pro aliis multis beneficiis, tum etiam quod Virginem prorsus venerandam nondum e terrenis digressam reperissent, sed et videre adhuc superstitem, et ministerio illo sanctificari digni habiti fuissent, hisce Deiparam vocibus allocuti sunt.

ΙΗ'. Τί σοι, Δέσποινα, ἐπάξιον ἂν ἡ πηλίνη προσπλέξειεν ἡμετέρα γλῶττα; Ποῖον αἶνον, ὃν ὁ καθ' ἡμᾶς γεῶργεῖ νοῦς, ταῖς σαῖς ἀναλογοῦντα δώσομεν ἀγλαΐαις; Τίνα κρότον μεγάλα διασαλπίζοντα τοῖς τοῖς μεγαλουργήμασιν ἱκανῶς ἀντηχεῖν συγχωρήσομεν; Ποίας εὑπορήσαντες εὐφημίας ταύτην τῶν σῶν ἀξίαν ἐπιψηφιούμεθα λαμπηδόνων;

XVIII. Quam tibi, o Domina, coronam, quæ condigna te sit, texere lutea lingua nostra queat? Quodnam offerendum tibi encomium humana mens nostra elaboret, quod splendoribus tuis par exsistat? Quem plausum instar tubæ alte resonantem magnificentiis tuis apte respondere censebimus? Quas excogitare laudes poterimus, ut quampiam tuo congruam fulgori decernamus?

Διὰ σὲ, Πάναγνε, οὐρανὸν ὁ Δεσπότης παρήγαγε, γῆν ἐθεμελίωσε, θάλασσαν, ἥλιον, χάριν τε ἄλλην καὶ σεμνότητα καὶ κόσμον ὑπέστησε. Διὰ σὲ καὶ ὅσος ἡμῖν ἐννοεῖται διάκοσμος. Σὺ γὰρ ἡ παρασχοῦσα πᾶσι τὸ βέλτιον· τοῦ δὲ βελτίονος ἕνεκα, καὶ τοῦ εὖ εἶναι τυχεῖν, ἡ κτίσις ἐξυφάνθη τῷ Ποιητῇ· διὰ σὲ, πολυύμνητε, καὶ ἡμεῖς, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἔγνωμεν διὰ σὲ, καὶ πλάνης ἀπηλλάγημεν καὶ σκότου, καὶ τὴν τῶν ἀῤῥήτων ἀγαθῶν περιμένομεν κτῆσιν· καὶ εἰ μὴ τοῦ ζόφου λυθῆναι, καὶ οὕτω τῶν θείων ἐμφορηθῆ-

Propter te, o purissima, Dominus cœlum con- D didit, terram fundavit, mare, solem atque aliam quamlibet venustatem, et decus, et ornatum creavit: propter te est quidquid ordinis menti nostræ obversatur. Tu enim es, quæ universis meliorem statum comparasti: nam creaturæ omnes ut in melius proficerent, et ut felicitatem assequerentur, a Conditore productæ sunt: id vero et nos propter te, o dignissima omni laude, consecuti sumus; neque hoc solum, sed Deum insuper propter te cognovimus, et ab errore ac

[11] Psal. XLIV, 13. [12] Luc. V, 20. [13] ibid. 24, [14] Psal. LXXXVIII, 7.

Ant. Ballerini notæ.

(13) Vide summam illam puritatem tribui *animæ* Virginis, adeo ut nihil dubitandum sit, an ad integritatem virginalem forte hæc referantur

tenebris erepti sumus, et inenarrabilium bonorum possessionem exspectamus ; et neque exoptandum nobis fuisset, ut ab initio crearemur, nisi futurum nobis fuisset, ut per te ab erroris liberaremur caligine, et sic demum divinis muneribus affatim ditaremur (14). Propter te perpetrata sunt mira, et Deus non dedignatus est terram hanc pedibus calcare, et homines in cœlo tabernacula sibi defixerunt. Tu feliciter ad Deum properantibus et fulcimentum es, et lumen, ac velut aura quædam suavis, quæ laborem ascendendi allevat : tu eosdem per devia ambulantes dirigis ad Deum. Tu humanum genus inter et gehennam separatio, tu paradisi largitio exstitisti. Tibi denique referendum est acceptum, quidquid hic haurire solatii licet, et quidquid ineffabilis lætitiæ futura vita nobis præbebit.

A ναι ἡμῖν ἐξεγένετο διὰ σοῦ, μηγὲ τὴν ἀρχὴν (b) ἂν εὐξάμεθα γενέσθαι περὶ ἡμῶν αὐτοῦ. Διὰ σὲ γέγονε τὰ παράδοξα, καὶ Θεὸς πατῆσαι γῆν οὐκ ἀπηξίωσε, καὶ ἐν οὐρανῷ σκηνὰς ἔπηξαν ἄνθρωποι. Σὺ τοῖς εὖ πλέουσι πρὸς Θεὸν ἔρεισμα, φώτισμα, οἷόν τις ἡδεῖα πνοὴ, τὴν ἄνοδον εὐμαρίζουσα· σὺ τοῖς ἀπόροις ἐμπόροις πρὸς Θεὸν κυβερνήτης. Σὺ τῷ γένει γεέννης ἔγένου χωρισμὸς, καὶ παραδείσου δόσις. Διὰ σὲ λοιπὸν, εἴ τι τρυγᾷν ἐνταῦθα πάρεστι τερπνὸν, καὶ ἦν ὁ μέλλων βίος ἄῤῥητον ἡμῖν εὐφροσύνην παρέξει.

XIX. Et utique quamdiu nobis, o Domina, sanctissimam tuam formam intueri, et per eam sanctificari, tuisque perfrui gratiis dabatur, videbamur nobis cum Filio illo tuo ac Salvatore nostro simul versari, et inenarrabilibus illis potiri deliciis. Si enim ille ad cœlos ascendendum sibi esse duxit, idque reipsa effecit, et sejunctio illa humanam ejus vitam nobis veluti adimebat ; at divinus sancti Spiritus adventus, et tua, o purissima præsentia, et nos haud levi perfundebant solatio, et Salvatoris absentis locum supplebant. Maxime vero iis ex nostris, quibus datum non fuerat, ut Domini aspectu frui possent, loco Salvatoris erat lucidissima facies tua, in qua Christi, Filii tui, faciem intuerentur. Atque, ut prorsus dicam, tua omnia consolationem in nos et incomparabile levamentum abunde effundebant.

B Ιθ'. Ἀλλ' ἕως μὲν, ὦ Δέσποινα, τὴν σὴν ἁγιωτάτην μορφὴν καὶ ὁρᾷν εἴχομεν, καὶ παρ' αὐτῆς ἁγιάζεσθαι, τῶν σῶν ἀπολαύοντες χαρίτων, ἐκείνῳ συνεῖναι καὶ κοινωνεῖν ἐνομίζομεν ἀφάτου τρυφῆς, τῷ σῷ Υἱῷ καὶ Σωτῆρι. Εἰ γὰρ οὗτος ἀναληφθῆναι δεῖν ᾠετο, καὶ πεποίηκε, καὶ ὁ χωρισμὸς τὴν καθ' ἡμᾶς εἶλκε ζωὴν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἡ θεία τοῦ Παρακλήτου ἐπέλευσις καὶ ἡ σὴ, πάνάγνε, παρουσία, ἡδονήν τε ἡμῖν ἐνέσταξαν οὐ μικρὰν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἀνεπλήρωσαν ὑστέρημα. Οἷς δὲ μάλιστα τῶν σὺν ἡμῖν τῆς δεσποτικῆς οὐκ ἀπολαῦσαι γέγηνται θείας, ὁ φωτοειδέστατος σὸς χαρακτὴρ ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἦν καὶ ἐδόκει καὶ σοῦ σπλαγχνου Χριστοῦ. Καὶ, καθάπαξ εἰπεῖν, παραμυθίας ἔγεμε τὰ σὰ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀπαραμίλλου ῥαστώνης.

C

Quandoquidem vero, Creatore sic volente, postremo nunc nos et alloqueris et ob oculos habes, enimvero vix ferenda præsentia hæc nobis parent, resque in summam cedit calamitatem. Angor enim in nos instar lanceæ jam intorqueri, corque nostrum acerbis doloris telis impeti nobis videtur : quoddam veluti incendium videmur nobis cernere, quod minax jam caput nostrum invadat : animam nostram transverberat jam gladius, haud minus propemodum ac de te, honoratissima, beatus Symeon prænuntiavit [15]. Jam non ejusmodi est ista calamitas, quam ferre possimus : non ea jam est præsentis doloris acerbitas, cui mens occurrere constanter valeat : non sinit jam immensus mœror, ut non animo decidamus, ac nostra palam se pro-

Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡμῖν, τοῦ Πλάστου βουλομένου, καὶ τελευταῖα προσφθέγγῃ καὶ προσβλέπεις, ἀφόρητα μικροῦ δοκεῖ τὰ παρόντα, συμφορὰ μεγίστη τὸ πρᾶγμα καθίσταται. Οἷόν τι δόρυ σείεσθαι τὸ πάθος ἡγούμεθα καθ' ἡμῶν, λύπης βέλη πικρὰ χωρεῖν κατὰ τῆς ἡμετέρας καρδίας· ὡς φλόγα ὁρᾷν κατὰ κεφαλῆς ἡμῶν ἀπειλοῦσαν στρατεῦσαι νομίζομεν· ῥομφαία τὴν ἡμετέραν ἤδη διέρχεται ψυχὴν, σχεδὸν οὐχ ἧττον ἧς ὁ μακάριος Συμεὼν ἐμήνυσε, πάντιμε, περὶ σοῦ. Οὐκέτι τῶν ἀνεκτῶν ἡμῖν ἡ τοιαύτη συμφορά· οὐκέτι τῶν παρόντων ἀλγεινῶν ἡ δριμύτης ἄσειστον ἐᾷ τὸν λογισμόν· οὐκέτι τὸ βάρος τῆς ἀνίας μὴ καταπεσεῖν ἡμᾶς συγχωρεῖ, καὶ ἀσθενείας ἔλεγχον παρασχεῖν. Πῶς γὰρ καὶ γλῶτταν σιγῶσαν ὁρᾷν ὀ̓σομεν, ἧς ὁ γλυκὺς καὶ μελιῤῥυτος φθόγγος

D

[15] Luc. II, 35.

Ant. Ballerini notæ.

(b) Cod. τηναρχήν.

(14) Hæc eadem sensa, nimirum quod propter Virginem Deiparam condita hæc rerum universitas fuerit, quod eidem Virgini debeatur quidquid reliquis creaturis inest decoris ac splendoris, quod denique Mariæ acceptum referendum sit, tum quod cætera omnia finem suum assequantur, tum quod humanum genus in præceps olim prolapsum restaurationem ac spem salutis invenerit, hæc omnia, inquam, Isidorus uberius deinceps prosecutus est in homilia, quam habuit *in Deiparæ Natale*, quamque superius (part. I, col. C00) jam dedimus... Porro (quod in notis homiliæ illi subjectis manifestissime ostendimus) ejusmodi est tota hæc œconomia, ut eidem prorsus repugnet. Mariam eadem illo ruina obvolutam fuisse, quæ reliquos Adæ filios perdidit. Id vero et præsenti loco satis elucet. Neque enim contextus ratio patitur, ut Virgo quoque iis tenebris et caligine putetur, circumsepta quarum depulsio per ipsam exspectanda erat. Et confirmant idipsum sequentia, ubi Virgo salutatur ceu murus dividens inter humanum genus ac gehennam. Si enim universo humano generi ob veterem lapsum gehennæ addicto Mariam accenseas, qui posset ipsa idem genus a gehenna separasse ?

Θεὸν τε ἤγαγεν εἰς γῆν, καὶ ἡμῖν ἐτύγχανε παραμυθία μεγίστη τοῖς παρὰ τῶν ἀπίστων δεινοῖς ἐντυγχάνουσι ; Πῶς ὄμματα προσιδεῖν καὶ ἥλιος ἀφεγγῆ καρτερήσει, ὧν ἡ καλονὴ καὶ λαμπρότης τῷ ἀδύτῳ φωτὶ καὶ προσεπλάκη καὶ προσεφύη, καὶ εἰς τὰ τῆς γῆς ἐπέλαμψε πάρατα ; Πῶς οὖν ἡμῖν ἀκινήτους ὄψεται καὶ γῆ χεῖρας, αἳ τὸν Κτίστην ἐβάστασαν, ὃν αὐτὴ χωρῆσαι, κἂν τοσαύτη μυριάκις ἦν, ὡμολόγησεν ἄν ἀσθένειαν.

dat infirmitas. Quo enim pacto ferat animus, ut mutam eam cernamus linguam, cujus vox dulcis et melliflua tum Deum attraxit in terram (15), tum nos dira ab infidelibus tolerantes mire reficiebat ? Quomodo vel sol ipse patiatur luce orbatos eos contueri oculos, quorum venustas ac splendor inaccessibili luci et totus intendit et defixus hæsit, et ad fines usque terræ refulsit? Quomodo nobiscum etiam terra carentes motu eas manus videbit quæ Creatorem portaverunt, quem continere ipsa, etiamsi decies millies tanta esset, adhuc tamen se posse negaret?

Ἀλλ', ὡς ἔοικε, συμφορὰν ἡμῖν καὶ ταύτην ὁ χρόνος ἐτεμιεύετο. Καὶ γὰρ πρώην τὸν Πλάστην ἑλκόμενον, γυμνούμενον, μαστιγούμενον [1], ὦ τῆς σῆς, Δέσποτα, μακροθυμίας ! νεκρὸν ἑωράκαμεν ἐπὶ ξύλου· καὶ νῦν, ὦ πρᾶγμα θαύματος πέρα ! νεκρὰν τὴν ἐκείνου μητέρα καὶ ἰδεῖν, καὶ τῷ τάφῳ καλύψαι πρόκειται. Πῶς ἄρ' οὐ δακρύσομεν ; Πῶς οὐ στενάξομεν ; Πῶς οὐ πενθήσομεν, τὸ γλυκὺ φῶς, τὸ τερπνὸν ἄνθος, τὸ εὐῶδες μύρον, τὸν περικαλλῆ λειμῶνα, τὸ θεοδόχον σκῆνος, τὴν θεοφόρον φιάλην, τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ κόσμου, τὸ φωταυγέστατον ἔσοπτρον, τὸ θεῖον κάτοπτρον, τὸ παράδοκον ἄγαλμα, τὴν ἀληθινῆς πᾶσι ζωῆς αἰτίαν, καὶ ἄλλου παντὸς πρόξενον ἀγαθοῦ, πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐκδημοῦσαν, ἀπαίρουσαν, μεθισταμένην, φεῦ ! ἄπνουν ὁρῶντες ; Πῶς οὐκ ἄλγεινὸν ἡμῖν ὁ σὸς χωρισμὸς ; Πῶς οὐκ ἀνιαρὸν ἠστέρησις ; Πῶς οὐ κικρὸν, πῶς οὐ φρίκης γέμον, νεκρὸν, ἀκίνητον, ἄφωνον τὸ ζωοπάροχον σκεῦος παραδοῦναι τῷ τάφῳ ; Σείσθητι, γῆ, καὶ ἥλιε, μελανδύθητι, καὶ οὐρανοῦ τάξις, ῥάγηθι, καὶ οἵαν ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς αὐτῆς, διὰ τὴν φρικωδεστάτην νέκρωσιν, τὴν ἴσην καὶ νῦν βαρύτητα τῆς ὀφρύος ἐνδείξασθε.

Sed plane hunc quoque mœrorem tempus nobis servabat. Jam enim Creatorem ipsum funibus pertractum, nudatum, flagellis cæsum, (o tuam, Domine, patientiam !) in ligno crucis mortuum pridem vidimus. Nam ergo (o factum stuporem omnem vincens !), mater ejus et mortua hisce oculis aspicienda, et tumulo recondenda manet. Quo itaque pacto a lacrymis temperabimus ? Quomodo suspiriis parcemus ? Quomoda abesse queat fletus, dum dulce istud lumen, venustum florem, fragrans unguentum, pulcherrimum pratum, tentorium Deum continens, phialam Deo plenam, mundi (16) nitentissimum speculum, divinam imaginem (17) simulacrum admirandum, veræ vitæ omnibus auctricem, et cujusvis alterius boni causam præ oculis nostris abire, discedere, hinc migrare, eheu ! spiritus expertem ipsi viderimus ? Quomodo non acerbum nobis fuerit abs te sejungi ? Quomodo non mœstum te privari ? Quomodo non amarum, quomodo non plenum horroris, vas illud vitam præbens, mortuum, motu ac voce carens, sepulturæ tradere ? Tremores jam cieas, o terra, tuque atrum, o sol, velum assume, et consuetum tibi ordinem, o cœlum, abrumpe, et qualem ad terrificam Unigeniti ejus mortem, parem nunc quoque mœstissimum vestrum luctum ostendite.

Ἀλλὰ σὲ μὲν, ὦ Θεοῦ Μῆτερ, ἀῤῥήτων ἀγαθῶν ἐκδέξεται κύκλος· ὑπὲρ νοῦν εὐφροσύνη περιστοιχιεῖ· χαρὰ, ἧς οὔτε νοῦς μέτρον ὠδίνειν, οὔτε γλῶσα προάγειν οἶδε, καὶ προπέμψει, καὶ ἀκολουθοῦσα περιζητήσει, καὶ αἰωνίως ἀνακλινεῖ παρ' ἑαυτῇ· δι' ἣ ἄρα τὴν τῆς χαρᾶς ἔκβασιν, ὡς ἡγούμεθα, οὔτε τόδε τὸ πᾶν ἐκλονήθη, ἀλλ' οἱονεὶ χαίρσι, καὶ καθάπερ μὴ καινοῦ τινος τερατουργουμένου, τὸν ὅρον σώζει τὸν ἴδιον. Τῆς σῆς δ' ἂν εἴη λοιπὸν, θεοχαρίτωτε, καὶ πανηγίας ψυχῆς καὶ δυνάμεως καὶ τὸ λυποῦν ἡμᾶς ἐξιάσασθαι νέφος, καὶ χαρίτων γεῦσαι τῶν σῶν, ἐπείπερ νῦν εὖ πράττει τὰ πάντα καὶ τῇ σῇ μεταστάσει.

Verumtamen te, o Dei Mater, ineffabilium honorum corona excipiet : te circumcinget lætitia omnem mentis captum excedens : te gaudium, cujus mensuram neque animus concipere, neque eloqui lingua potest, et deducet, et te comitans circumambiet, et penes se in sæcula recumbere te jubebit : et lætissimus profecto ejusmodi exitus, ut arbitror, efficit, ut et hæc rerum universitas nullatenus commota fuerit, imo vero quodammodo gaudeat, ac veluti nihil novi ac stupendi agatur, suo se ordine contineat. Quod reliquum est, quandoquidem et ad transitum tuum nunc omnia bene feliciterque habent, sanctissimæ animæ, o Deo cha-

Ant. Ballerini notæ.

[1] Cod. μαστιγόμενον, sed post. man. μαστιγούμενον.

(15) Deum in terram attraxere illæ voces *Luc.* I, 38) : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

(16) Recole quæ de hac sententia diximus in not, ad § VII homiliæ *Theodori Sinaitæ* (sup. pag. 223), ubi palam elucet, *oculum mundi* ideo Virginem appellari, quia cæcitatem per primum Adæ peccatum inductam non incurrit

(17) Quid sibi velit Isidorus, cum Virginem Deiparam appellat *imaginem divinam*, disce ex iis, quæ alibi (hom. *in Deip. Annunt.* § 21, sup. pag. 419) affirmavit, videlicet in *sola* Deipara impletum illud esse, quod Deus hominem plasmaturus dixit (*Gen.* I, 16) : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ; propterea quod et in sola Deipara imago illa ac similitudo nullum passa est detrimentum, et in sola Deipara imago divina suam assecuta est perfectionem.

rissima, potentiæque tuæ jam fuerit, et tristitiæ, qua nos afficimur, disjecisse nubem, gratiasque tuas gustandas nobis præbere.

XX. Cum autem ejusmodi alloquia lacrymarum rivos exprimerent, qui intimum prodebant dolorem, quo divini præcones intus urebantur, beata quoque illa Virgo paululum eorum se dolori consociavit, lacrymasque oculis effudit. At tristitiam mox vincens: Non lacrymarum, inquit, nunc tempus est, o egregii ministri communis omnium Domini, non causa luctus migratio mea est; non provocare ad gemitus debet in cœlos ascensio, neque mœrorem parere ad Creatorem Filiumque meum profectio. Illud unum dolendum fuit, Judæorum adversus Salvatorem insania: illa prorsus tristia, ac præter fas omne ac legem, quibus odio percita creatura in Creatorem suum debecchata est: illa sane in miserrimis censenda (Salvatoris) denudatio, tortura, flagra, ludibria, ac denique o terra et sol! mors omnium teterrima. Ubinam vero injuria iis illata? Nihil sane tunc habuerunt, quod quererentur; et beneficiorum cumulus ac perpetratorum miraculorum novitas animum eorum, utut pravissimum, ad emendationem provocabant. Quæ porro subsecuta sunt etiam quoad nos, omnia gaudium, voluptatem, jucunditatem, lætitiam, serenum quemdam diem habent.

Quid enim? Annon sanctos angelos cernitis nunc alacriter advenientes, et lætum quid undique explicantes, quo et dulcedinem, et benignitatem, et lenitatem præ semet ferunt, hisque nos suaviter alloquuntur, et ingens quid, meum nempe hinc discessum nuntiant? Annon justorum videtis exercitum, splendore circumamictos, ac veluti salientes, exsultantes, amice alloquentes, meamque dissolutionem exspectantes? Haud consentaneum est igitur, a præsentibus et angelis et sanctis dissona seu sentire seu peragere, aut flendi ac lamentandi tempus censere tunc adesse, quanco cœlestes omnes simul cum Creatore lætitiam agunt; neque par est lugubres cantus persequi, quando festum cum gaudio celebrandum est. Haud æquum est, hæc quovis plausu atque exsultatione splendidiora lacrymarum effusione obnubilare, neque vile quid ac tristia mente agitare aut loqui congruit, dum ratione ineffabili et quæ Deum deceat, nunc quoque ipse nobis præsens cum in numero spirituum cœlestium exercitu Creator adest, ut mihi, et quidem iterum prouti potens est, gaudium magnificentissime conferat; imo vero exsultare expedit, et lætis modulis cantica permiscere, quandoquidem et *ex nunc generationes omnes me beatam dicent* [18], et angelorum multitudo cum sublimibus hymnis causa nostri utique exsultatione gestiet, et humanum pari modo genus congaudens sonoris vocibus laudes meas præcelsas celebrabit. Quod si vobis, o Creatori conjudices, discessio mea quid triste modo videtur; at ad brevem horam, quippe qui adhuc legi carnis obnoxii, hoc sustinebitis; paulo post vero, etiam

Κ'. Ἐπὶ δὲ τὰ τοιαῦτα προσρήματα δακρύων ἔ-
ρεύματα προσεζήντλει, ἃ τῆς ἔνδον φλογὸς ἄγγελος
ἦν τῶν θεοκηρύκων, συνήλγησε μὲν ἐπὶ μικρὸν καὶ
ἡ μακαρία, καὶ δάκρυον ἀπέξαξε τῶν ὀφθαλμῶν·
κρείττων δὲ γενομένη τοῦ πάθους, Οὐ δακρύων,
φησὶν, ὁ παρὼν καιρὸς, ἀγαθοὶ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου
διάκονοι· οὐ πένθους ὑπόθεσις ἡ ἐμὴ μεράστασις·
οὐ ποιητικὸν στεναγμῶν ἡ πρὸς οὐρανοὺς ἔνοδος·
οὐ κατηφείας αἴτιον ἡ πρὸς τὸν Κτίστην καὶ υἱὸν
ἐμὸν ἀναχώρησις. Ἐκεῖνο μόνον τῶν σκυθρωπῶν ἦν
ἡ περὶ τὸν Σωτῆρα παροινία τῶν Ἰουδαίων· τὰ
ἀλγεινὰ ἐκεῖνα, καὶ δίκης ἔξω καὶ νόμων, οἷα κατὰ
τοῦ Πλάστου τὸ ἀπεχθὲς ἐξεβάκχευσε πλάσμα.
ἐκεῖνο τῶν σφόδρα ἀνιαρῶν, ἡ γύμνωσις, ἡ στρέ-
βλωσις, αἱ μάστιγες, οἱ ἐμπαιγμοὶ, καὶ τέλος, ὦ
γῆ καὶ ἥλιε! ὁ ἀπευκταιότατος θάνατος. Ποῦ δὲ ἡ
ὕβρις; Ἔνθα μηδὲν μήτ' ἐγκαλεῖν εἶχον· καὶ τῶν
εὐεργεσιῶν ἡ πληθὺς, καὶ ἡ τῶν σημείων καινοτο-
μία, κἂν τὴν πονηροτάτην ἐπηνωρθώσαντο γνώμην.
Τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνα καὶ περὶ ἡμᾶς πάντα χαρὰ, ἡδονή,
τέρψις, ἑορτὴ, λευκή τις ἡμέρα.

Ἦ οὐχ ὁρᾶτε νῦν φαιδροὺς τοὺς ἱεροὺς παραγε-
νομένους ἀγγέλους, καὶ πολλαχόθεν τὸ χάριεν ἐπι-
δεικνυμένους, δι' ὧν τε ἡ γλυκύτης καὶ τὸ προσηνὲς
αὐτοῖς ἐπικάθηται καὶ πρᾶον, καὶ δι' ὧν ἡμῖν ἡδὺ
προσλαλοῦσι, καὶ ἱερόν τι χρῆμα τὴν ἐκδημίαν μη-
νύουσιν; Οὐχ ὁρᾶτε στρατιὰν τῶν δικαίων, λαμπρὰ
περιβεβλημένην, καὶ οἷον σκιρτῶσαν, ἀγαλλομένην,
θυμήρη προσφερεγγομένην, καὶ τὴν ἐμὴν ἐκδεχομένην
ἀνάλυσιν; Οὐκ ἄρα τἀναντία καὶ φρονεῖν καὶ ποιεῖν
τῶν ἐφεστώτων καὶ ἀγγέλων καὶ ἁγίων προσῆκεν,
οὐ τραγῳδίας καιρὸν τίθεσθαι καὶ ὀδυρμῶν, ὅτε
συγχαίρει τῷ Ἡλίστῃ τὰ ὑπερκόσμια· οὐχ, ὅτε
πανηγυρίζειν ἔδει χαρμόσυνα, πενθικὴν φδὴν
ἀναβάλλεσθαι χρή. Οὐ τὰ κρότου παντὸς καὶ σκιρ-
τημάτων λαμπρότερα ἐκχύσει θρήνων ἀμαυροῦν
ἄξιον· οὐκ ἀῤῥήτῳ τρόπῳ, καὶ οἵῳ θεῷ προσῆκε,
τοῦ Κτίστου καὶ νῦν ἡμῖν ἐπιστάντος μεθ' ὑπερα-
πείρου στρατιᾶς νοουμένης, ὡς ἄν μοι καὶ αὖθις,
οἷα δυνατὸς, χαρᾶς μεγαλεῖα ποιήσῃ, ταπεινόν τι
καὶ ταῦτα τῶν ἐπωδύνων νοοῦν ἢ φθέγγεσθαι δεῖ·
ἀγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον, καὶ μουσικῶς τερετίζειν εὐ-
φρόσυνα δίκαιον· ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν αἱ γενεαὶ πᾶ-
σαι μακαριοῦσί με, καὶ νόων μὲν πληθὺς σὺν ἅσμασιν
ὑψηλοῖς ὑπὲρ ἡμῶν σκιρτήσει, ἀνθρωπίνη δὲ
γλῶττα μεγάλα ὁμοίως ἠχήσει ἐγκώμια χαίρουσα.
Εἰ δ' ὑμῖν, ᾧ συνδικασταὶ τοῦ Πλάστου, νῦν ἀνιαρὸν
ἡ ἀναχώρησις δοκεῖ, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν τοῦτο, ὡς ἔτι
τῷ τῆς σαρκὸς εἴκουσι νόμῳ· μετὰ βραχὺ δὲ, μήπω
καὶ τῆς γῆς ἐκστάντες, πεῖρα τὸ τῆς χαρᾶς εἴσεσθε
μέγεθος· καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐφροσύνην καὶ καλλο-
νὴν, καὶ τὸ μέγα τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς πέλαγος,
ἐξυμνεῖν οὐχ οἷοί τε ἔσεσθε. Ἀλλ' ὥρα, φίλοι, τῇ

[18] Luc i, 48.

τοῦ Δημιουργοῦ λειτουργῆσαι ψήφῳ· καὶ τὸ μὲν ἐμὸν ὑμεῖς σῶμα καὶ κηδεύσατε, καὶ συγκαλύψατε τάφῳ· ὁ δὲ Πλάστης καὶ Υἱὸς ἐμὸς θεοπρεπῶς παραλήψεται τὸ πνεῦμα.

A ab hac terra nondum egressi, amplitudinem gaudii experiri incipietis, lætitiamque ac præstantiam atque immensum non vanæ voluptatis pelagus quod exinde consequetur, nec celebrare quidem pro merito sat valebitis. Sed jam hora est, o dilecti, Creatoris parere voluntati; et vos quidem corpus meum et curabitis, ac sepulcro recondetis; spiritum vero Creator ac Filius meus divinitus excipiet.

ΚΑ'. Ἐπὶ τούτοις εὐλογίας αὐτοῖς ἡ πάναγνος μεταδίδωσι καὶ τὰς ψυχὰς εἰς τὸ χάριεν μετατίθησι· πᾶσί τε εἰρήνην ἐπεύχεται καὶ τὰ σωτήρια· καὶ μετὰ τοῦτο λύεται μὲν ἡ παναγία ψυχὴ τοῦ παναγεστάτου σώματος ἐκείνου, ταῖς δὲ τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς καὶ παντοκράτορος ἐντίθεται χερσίν.

XXI. Post hæc benedictionem eis purissima illa impertit, mœroremque eorum in lætitiam transmutat, et omnibus pacem precatur ac salutem. Tum vero a sacratissimo illo corpore solvitur anima sanctissima, atque unigeniti et omnipotentis ejus Filii manibus excipitur.

Ἦν οὖν ἰδεῖν εὐθὺς τὰ τῶν θεοκηρύκων ὦτα ἐκείνων ὕμνων ἀῤῥήτων ἀοράτως πληρούμενα. Καὶ γὰρ ἦν ὁ μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς χῶρος ἁγιοπρεποῦς ἅπας συλλόγου γέμων, οἳ καὶ τῷ Δεσπότῃ φέροντι τὴν θείαν ἐκείνην ψυχὴν συνῆεσαν, ἱερὰ ᾄσματα, λόγου κρείττω, καὶ μέλος ἐλέγχοντα πᾶν, τῇ Παναμώμῳ καὶ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου προσᾴδοντες. Ἐντεῦθεν αἱ γνώριμοι τῶν ᾀσμάτων ἐκείνων ἀκοαὶ ἡδονὴν ἐδέχοντο, ἁγιασμοῦ πλήρεις ἐγίνοντο, καὶ οὐκέτ' ἄγειν εἶχον σχολήν· διανίσθαι δὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς οἱ ἀπόστολοι παρεσκεύαζον, τοῖς τε ἀΰλοις κάτωθεν συνᾴδειν, κατάλληλά τε τοῖς νοουμένοις, ὡς δυνατόν, καὶ προσπλέκειν καὶ συμφθέγγεσθαι, μελέτην ἐτίθεντο.

Ilicet ergo cernere erat divinorum illorum præconum aures inenarrabilibus melodiis invisibili modo recreatas. Quantum enim cœlum inter ac terram medium spatium interjacet, totum splendido tenebatur sanctorum agmine, qui simul cum Domino divinam illam animam ferente ascendebant, et Immaculatissimæ illi ac Dei Verbi Matri sacra cantica quodvis melos vincentia ac verbis non efferenda, modulabantur. Ad hosce porro concentus auribus excipiendos admissi, jucunditate perfundebantur, sanctis replebantur sensibus, neque amplius jam inertes trahere moras poterant; sed suas quisque apostolorum animas excitare satagebant, et ab his imis suas cœlestibus voces jungere, et prout vires dabant, laudes iis, quæ aure percipiebant, consentaneas texere et simul hymnis plaudere studebant.

B

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ θαυμάσιος Ἱερόθεος, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον, ὃς ἅπερ ἑώρακεν ἀπαράγραπτα μαρτυρεῖ, ἔκδημος γέγονεν ὅλος, ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ, τὴν πρὸς τὰ ὑμνούμενα κοινωνίαν πάσχων, καὶ πρὸς πάντων ὧν ἠκούετο καὶ ἐωρᾶτο, καὶ ἐγινώσκετο καὶ οὐκ ἐγινώσκετο, θεόληπτος εἶναι καὶ θεῖος κρινόμενος ὑμνολόγος (*j*). Ὃ δὴ καὶ πᾶσι δοῦναι οὐκ ἀπεικὸς τοῖς τῷ ζωαρχικῷ καὶ θεοδόχῳ συνδραμοῦσιν ἐκείνῳ σώματι καὶ τῶν οὐρανίων αἰσθομένοις ὑμνῳδιῶν.

Quocirca et admirandus ille Hierotheus (ut verbis utar divini Dionysii [17], qui ea, quæ ipse viderat, sincere testatur) *totus extra se raptus est, quippe qui ad ea, quæ canebantur, participanda fuerat adscitus, et ab omnibus, a quibus audiebatur et videbatur sive notis sive ignotis, divino numine affiatus, divinusque laudator censebatur.* Quod quidem merito et de reliquis omnibus existimandum est, qui ad corpus illud, vitæ principium Deique capax, accurrerunt, et cœlestes illos audiere concentus.

C

ΚΒ'. Τίνα γὰρ μὴ χαίρειν καὶ κροτεῖν καὶ προσυμνεῖν ἂν ἐκίνει, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς ποθεῖν συντάττεσθαι μελῳδοῖς, εἴγε ἐνῆν ἀφίπτασθαι τῆς γῆς, ὧν ἀ διειδὴς ἀκοὴ τὰς ἐμμελεῖς ἐκείνας καὶ ὑπερφυεῖς ὑπεδέχετο ἱερουργίας, ἃς Χερουβίμ τε καὶ Σεραφὶμ, καὶ ἡ ἀγγελικὴ πᾶσα διακόσμησις, ἔτι δὲ καὶ ἡ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησία κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, εἴη δ' ἂν τοῦτο πατριαρχῶν ψυχαὶ καὶ προφητῶν ὁμοῦ καὶ δικαίων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, τῇ πανάγνῳ καὶ θεοειδεστάτῃ ψυχῇ καλλιεπῶς τε καὶ ἡδυφθόγγως ἐπῇδον, καὶ ἔμελπον, καὶ σεμνῶς, τελετουργικῶς, ἀῤῥήτως ἐξύφαινον; Ὅτε καὶ τοῦ Δημιουργοῦ προερχομένου, σὺν ἡδονῇ τε πλείστῃ καὶ ἀγαλλιάσει τὴν παναμώμητον τῆς αὐτοῦ Μητρὸς φέροντος ψυχὴν, ἥς οὔθ' ἡδύτερον

XXII. Et sane quis non ad collætandum permoveretur, et ad plaudendum, laudesque canendas, ac cœlestium illorum concentuum, siquidem e terra avolare fas esset, exoptandum consortium, quando perspicue ferebantur ad aurem suavissimæ illæ ac supernæ hymnodiæ, quas et Cherubim, et Seraphim, et omnes angelorum ordines, necnon et *primitivorum*, juxta beatum Paulum [18], *ecclesia*, animæ scilicet, ut puto, patriarcharum et prophetarum simul et justorum omnium in cœlis descriptorum, purissimæ illi ac Deo similimæ animæ (18) concinnis ac dulce sonantibus vocibus canebant et modulabantur, et decora quadam, sancta, ineffabilique ratione harmonias contexebant? Quando Creatore ipso præeunte et summa cum jucunditate

D

[17] De div. nomin. cap. 3. [18] Hebr. XII, 23.

Ant. Ballerini notæ.

(*j*) In editis Dionys. ὑμνολόγος κρινόμενος.

(18) Vide quam sæpius auctor inculcat maximam illam Virginis cum Deo similitudinem, quam modo quidem cum summa conjungit puritate, alias vero expressius dixerat, in immunitate quoque a quavis spirituali corruptione ac labe esse reponendam.

et gaudio immaculatissimam (19) Matris suæ gestante animam, qua dulcius nihil ex omnibus, nihil ipsi pretiosius aut fuerat aut futurum erat, cuncta illa veneranda turma, alii quidem præcedentes, alii subsequentes, mirum servantes ordinem, simul omnes numerosas ac consonas voces ad melodias supra mentis captum blandisonas inflectebant, ac tuum suo ipsorum stupore, tum jucundis canticis laudatissimæ illius magnalia prædicabant? Quando utique audire erat, et quomodo supernis virtutibus indicebatur, ut portas omnes attollerent reginæ, quemadmodum prius et Christo ascendente factum fuerat, et rursus quomodo janitores cœlestes nobilissimis et canoris hymnis lætissimi eam, quæ cœlis erat sublimior, excipiebant, ac super cœlos deducebant, ingentique miraculorum illorum stupore rapiebantur? Quando præterea soli gemebant dæmones undequaque expulsi, ac sanctitate, qua totus aer perfusus fuerat, quodam veluti igne fugati, amicas sibi tenebras, ac subterraneas ædes tanquam domos valde illustres requirebant? Nil mirum profecto ad hæc omnia videri debet, quod, quemadmodum diximus, quisque illorum, qui hæc audierunt, utique extra se raptus tunc mente fuerit, et prout ad Deum ejusque Matrem elevabatur, cœlestes illas tubas, divinasque hymnodias fuerit æmulatus, ac superno omnes, ut dictum est, numine afflati, cantica sublimissima et cogitationi nostræ impervia simul cum incorporeis spiritibus prompserint.

A οὔτ' αὐτῷ τιμιώτερον οὔτε ἦν, οὔτε ἔσται τῶν ἁπάντων οὐδέν, τὸ ἱερὸν ἅπαν ἐκεῖνο σύνταγμα, ἄλλοι τῶν προοδευόντων, τῶν παρεπομένων ἕτεροι, εὔκοσμον σώζοντες τάξιν, πάντες δὲ εὐρύθμως καὶ ὁμοφώνως μελίῤῥυτον ὑπὲρ νοῦν ἐξεβόων μελῳδίαν, καὶ σὺν θαύματι καὶ ἄσμασιν ἐκήρυττον τερπνοῖς τῆς πανυμνήτου τὰ μεγαλεῖα; Ὅτε πάντως ἂν ἐξηκούετο, καὶ ὅπως ταῖς ἄνω δυνάμεσι πύλας αἴρειν ἁπάσας τῇ βασιλίδι παρεκελεύοντο, οἷόν τι πρὶν καὶ Χριστοῦ γέγονεν ἀνιόντος· καὶ αὖ ὕμνος ὑπερφυής τε καὶ ἔμμουσος τῶν ὑψηλῶν θυρωρῶν, ἀσμένως ὑποδεχομένων τὴν τῶν οὐρανῶν ὑπερτέραν, καὶ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς παραπεμπόντων, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐκεῖνα τὰ παράδοξα θαυμαζόντων; Ὅτε καὶ δαίμονες ἔστενον μόνοι, πάντοθεν ἐλαυνόμενοι, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς ὠθούμενοι τοῦ ἁγισσμοῦ, B οὗπερ ἀὴρ ἅπας ἐμπέπλητο, τὸ φίλον αὐτοῖς σκότος, καὶ τὰς ὑποχθονίους οἰκήσεις, ὡς οἰκίας ἂν ἐζήτουν μάλα περιφανεῖς; Διὰ δὴ ταῦτα πάντα οὐδὲν ἀπεικὸς, ὥσπερ ἔφημεν, ὡς ἄρα τῶν ἀκροατῶν ἐκείνων ἕκαστος, ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ τότε κατέστη, καὶ ὡς εἶχεν ἀναβάσεως πρός τε Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ Μητέρα, πρὸς τὰς οὐρανίους διημιλλᾶτο σάλπιγγάς τε καὶ θείας ᾠδάς· θεόληπτοι δὲ πάντες, ἥπερ εἴρηται, καινουργηθέντες, ὑπερφυᾶ καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπερβαίνοντα λόγον τοῖς ἀσωμάτοις ἂν συνέψαλλον ἄσματα.

XXIII. Porro cum hæc ita agerentur, apostolorum primores beatæ illius tollunt cadaver, si tamen hoc homine fas est appellare vas illud subsistentis vitæ capax, habitaculum dexteræ Excelsi, cimelium splendidissimum, nitidissimam urnam, cœlis præstantiorem, et gratia plenam, arcam purissimam et tutissimam ab insidiis, quæ illum in se excepit, qui solus est immaculatus; tollunt ergo cadaver in lectulo jacens, vocis quidem expers, non secus ac quotquot ortum ex pulvere duxerunt, sua tamen ipsius magnalia clarius qualibet tuba manifestans, et gratiis præ sole micantibus relucens; dumque ad sepulcrum, quod in Gethsemane erat, euntes asportabant, suaves ingeminabant sacros hymnos, non tamen, ut moris est in aliorum funeribus, preces scilicet ad Deum, ut defuncto propitius D sit, eique remissionem peccatorum, et locum quietis concedat, unde, secundum beatum Isaiam, *fugit dolor, et tristitia, et gemitus* [19]: quorsum enim purissimæ illi et incontaminatæ animæ (20) his opus erat? sed sublimiora sane canebant et excellentiora, et qualia sanctissimus tunc Spiritus,

ΚΓ'. Ἀλλ' οὕτω τούτων ἐχόντων, αἴρουσιν οἱ προὔχοντες τῶν ἀποστόλων τὸν τῆς μακαρίας νεκρὸν, εἰ τοῦτο χρὴ καλεῖν τὸ ζωοδόχον ἐκεῖνο σκῆνος, τὸ τῆς δεξιᾶς οἴκημα τοῦ Ὑψίστου, τὸ μέγα φωταυγὲς κειμήλιον, τὸ φαιδρότατον καὶ ὑπερουράνιον καὶ κεχαριτωμένον ἄγγος, τὸ καθαρώτατον καὶ ἀσφαλέστατον κιβώτιον, ὃ τὸν μόνον ὑπεδέξατο ἀκηλίδωτον· αἴρουσιν οὖν ἐπὶ σκίμποδος κείμενον, ἄφωνον μὲν, καθάπερ οἱ ἐκ χοὸς, σάλπιγγος δὲ ἁπάσης τρανότερον τὰ ἑαυτοῦ μεγαλεῖα προφαίνοντα, καὶ ὑπὲρ ἥλιον χάριτας ἀστραπτούσας ἐκλάμποντα καὶ τὴν πρὸς τὸν τάφον, ἐν Γεθσημανῇ δὲ οὗτος, ἐβάδιζον φέροντες, καὶ μελουργικοὺς ἱεροὺς συνέπλεκον ὑμνους, οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς τῶν λοιπῶν ἐκφοραῖς, λέγω δὲ πρὸς Θεὸν πρεσβείαν, ἵν' ἵλεως ᾖ τῷ μεταστάντι καὶ τῶν ἐγκλημάτων ἄφεσιν καὶ τόπον ἀπονέμῃ ῥᾳστώνης, ὅθεν ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμὸς, κατὰ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν· ποῦ γὰρ τῇ πανάγνῳ καὶ ἀῤῥυπώτῳ τοιούτων ἔδει ψυχῇ; ἀλλὰ δὴ ὡς ὑπερφυέστερά τε καὶ ὑψηλότερα, καὶ οἷα τότε πανάγιον Πνεῦμα πληκτρου δίκην, καθάπερ ἄλλας κιθάρας τὰς ἐκείνων

[19] Isa. xxxv, 10, sec. LXX.

Ant. Ballerini notæ.

(19) Cum in cœlos nihil inquinatum ingredi queat, jam si putes ideo *immaculatissimam* hoc loco dici sanctæ Virginis animam, quia tunc ab omni nævo munda erat, nihil sane habebis, quod in singularem Mariæ laudem cedat; quippe hoc decus commune iis omnibus est, qui cœlos ingrediuntur. Ad stadium igitur mortalis vitæ id referendum est; et tunc solum singularis erit laus Virginis, si nulla immaculatissimam ejus animam unquam labes infecerit.

(20) Inspice studium puritatem singularem beatæ illius animæ celebrandi.

ψυχὰς, μουσουργεῖν θεοπρεπῶς ὑπεκίνει, καὶ ἡ κειμένη καὶ ἐπ' ὤμων φερομένη, προσεχορήγει τε καὶ κατηύγαζε.

A instar plectri eorum animas quasi totidem citharas pulsans, ad modulandum divinitus permovebat, atque ipsa Virgo, quæ jacebat, eorumque humeris gestabatur, mentibus eorum lumen adspergens, suggerebat.

ΚΔ'. Τὰ δὲ ἦν, ὡς ἐν εἰκόνι σκιαγραφῆσαι μικρᾷ, ὅσα περὶ τῆς πανυμνήτου καὶ οἱ πάλαι προέγραφον τύποι, σκηνὴ καὶ κιβωτὸς, καὶ τρόπαια Μωϋσέως καὶ τέρατα καὶ τἄλλα, δι' ὧν Ἑβραίοις καὶ ἦν τὸ σεμνὸν καὶ ἐδόκει, καὶ ὅσα προφητῶν ἐμπνεύσεις θεουργικώτατα διεγωδώνισαν· εἶτα καὶ τὰ λαμπρὰ κατ' αὐτὴν ἐκεῖνα, ὅπως ἐξ ἀνθρώπων ὑψηλῶς προῆλθεν, ἄβατος ὂν ᾧκει τόπος, ὅπως οὐρανόθεν ἐτρέφετο, οἷος ἀσπασμὸς ὃν ἐδέξατο, ὁ ὑπερφυὴς καὶ ἄφραστος τόκος ἐκεῖνος, τὸ ἡμέτερον ὃ παραδόξως παρ' αὐτῆς ὁ Πλάστης περιεβάλλετο ἔνδυμα, ἡ καινή γ' ἐξ αὐτῆς ἐκβλύσασα τῷ Δημιουργῷ τράπεζα. Ἐμοὶ δοκεῖν, περὶ αὐτῆς μόνης καὶ ὁ θεῖος προέφησε Δαβὶδ, εἰ καὶ πᾶσιν ἐπᾴδεται νῦν, τὸ, Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· μακάριοι οἱ ἐξερευνώντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ παρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν. Τίνι γὰρ ἂν οἰκειότερον ἢ τῇ πανάγνῳ γένοιτο ταῦτα ; Ἦν ἄν ἄρα καὶ τοῦτο οὐ φαῦλον εἰς αἶνου προσθήκην τοῖς θεοκήρυξιν. Ἔτι δὲ, κατὰ τὸν ἱερὸν Διονύσιον, τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἐξύμνουν ἀσθενείας· δηλοῖ δὲ τοῦτο, ἅπερ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς ὀι' ἐμὲ τὰ πάνδεινα ἐκεῖνα καὶ ὑβριστικώτατα ἐφιλοσόφησε πάθη. Τοιαῦτα τοίνυν, καὶ ὡς ἡμῖν ἐξυμνεῖν οὐκ ἔνι, τὸ γὰρ εἰπεῖν ἱκανῶς τῆς ἐκείνων δεῖται φωνῆς, ἱεροπρεπῶς ἄγαν οἱ λαμπροὶ νεκροπομποὶ δοξολογοῦντες διῆσαν τὴν ὁδόν.

B

C

XXIV. Porro, ut eorum breve schema exhibeamus, ejusmodi fuerunt quotquot de laudatissima Virgine et veteres præfigurabant typi, videlicet tabernaculum, et arca, et tropæa Moysis, et portenta, et reliqua, quorum gratia Hebræorum Synagoga et erat et putabatur veneranda, et quæcunque divinissima afflati prophetæ prædicaverunt (21) : deinde et præclara illa, quæ impleta in ipsa fuerant, ratio nempe præcelsa (22), qua ex hominibus orta fuerat, inaccessus (templi) locus, quem inhabitaverat, cœlestis, quo nutrita fuerat, cibus, salutatio, qua fuerat honorata, supernaturalis ille atque ineffabilis partus, humanum, quo ex ipsa Creator miro modo circumamictus est, indumentum, novum, quod ab ipsa effluxerat, Creatori alimentum. Et, ut mihi quidem videtur, de ipsa sola divinus David vaticinatus illud fuerat, quod tamen de omnibus nunc cani solet : *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini ; beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum* [20]. De quo enim congruentius, quam de purissima illa, dici hæc poterant ? Et hinc igitur haud leve profecto laudandi argumentum divinis præconibus addebatur. Insuper, ut eximius inquit Dionysius (23), *immensa potentia præditam divinæ infirmitatis collaudabant bonitatem ;* quam quidem palam ostendunt passiones illæ plenæ doloris et contumeliæ, quas Jesus meus propter me ardenti studio exquisivit. Hæc itaque, et ea ratione, qua hymnos dicere nobis non datur, quippe quæ ut apte promantur illorum sibi vocem postulant, insignes illi demortui corporis deductores laudes decentissimo ritu celebrantes viam peragebant.

ΚΕ'. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ ταῦτα τῷ φθόνῳ· οὐδ' ἡ πονηρὰ γνώμη φέρειν εἶχε τὴν χύσιν τοῦ ἀγαθοῦ· οὐδ' ὁ τῆς κακίας ἐφευρετὴς ἡσυχίαν ἄγειν ἠγάπα, ὡς ἄλλον ἀέρα, τὸν ἁγιασμὸν ὁρῶν ἐφαπλούμενον· καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρόθυμον τῇ κακίᾳ διακονεῖν, τὸ δεξιὸν ὄργανον φαύλων συμπερασμάτων, τὸ εὐφυχωρότατον ἐργαστήριον καὶ ζάλης καὶ μάχης, καὶ θορύβων καὶ φόνων τὸ τελευταῖον, τὸν βάσκανον ὀφθαλμὸν, τὴν καθέδραν τοῦ διαβόλου, τὸ πονηρότατον δημιούργημα, λέγω τοὺς Ἰουδαίους, ἐκμαίνει πάλιν, καθάπερ κατὰ Χριστοῦ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ νεκροῦ τῆς ἐκείνου Μητρός.

D

XXV. Verum haud ferenda hæc visa sunt invidiæ; neque effusionem boni tolerare poterat pravus animus ; neque malitiæ omnis architecto deses arridebat otium, cum sanctificatricem virtutem tanquam alterum aerem diffundi cerneret ; et propterea id, quod apte pravitati inserviret, idoneum improborum facinorum instrumentum, amplissimam et turbinis et pugnæ et tumultuum ac denique cædium officinam, liventem oculum, diaboli cathedram, malignissimam creaturam, Judæos dico, quemadmodum antea adversus Christum, sic et nunc adversus Matris ejus cadaver, ad immanem iterum furorem percit.

[20] Psal. cxviii, 1-3.

Ant. Ballerini notæ.

(21) Quod ergo ad Virginem Deiparam præsignandam spectarent quotquot penes Judæos sacra et veneranda habebantur, itemque quod in veteris testamenti prodigiis, ac prophetarum oraculis eadem præcelsa Virgo adumbraretur, id ex apostolica, uti patet, doctrina et exemplo deducitur.

(22) Videsis inter præclara Virginis portenta primam quoque ejusdem originem censeri : *primam*, inquam, *originem ;* neque enim de ipsius Nativitate singulare quidpiam veteres tradiderunt.

(23) *De Div. Nomin.* cap. 3. Hunc Dionysii locum sic explanat S. Maximus Martyr (in *Schol.* ad eumd. loc.) : *Divinam imbecillitatem* (ἀσθένειαν) *hic vocat voluntariam condescensionem Filii Dei ad corpus absque peccato.*

Fustibus itaque et lapidibus, et si quid aliud ad manus veniebat, velut armis ad vindictam aptis, imo, ut nonnulli narrant, etiam gladiis instructi, adversus illos sacri funeris ministros, pretiosissimumque, quod efferebatur, tabernaculum, irrationabilius quam fera quælibet, simul omnes irruunt. Neque tamen aut e cœlo ignita procella scelestos absumpsit, aut iniquos fulmina combusserunt, aut velut olim Dathan illi et Abiron eadem stirpe prognatis factum novimus, dehiscens tellus audacissimam progeniem deglutivit; sed alia quædam audaces invadit ultio, quæ etsi illis acerba morte vitam non abstulit, satis tamen admonuit tum eos, qui eruditi sic sunt, tum alios, quibus tacti vindicta factum enarrabant, ne sceleratam manum in eos (discipulos) moverent. Hæc autem ultio fuit atrox luminis orbatio et artificiosa cæcitas, quemadmodum cæcitate animi prorsus ac potissimum laborabant. Ista porro calamitas a nefandissimo quidem ausu eos continet; nec tamen illos vere deceptos ac impios ab errore et acerbo odio abstrahit; sed miseri, aliis eos deducentibus, justam illam immitis facinoris pœnam, promeritum vere thesaurum, domum reportarunt.

XXVI. Verum unus quidam e profanis sacerdotibus synedrii illius Christo infensi, qui calamitate illa tactus non fuerat, alio quam antiquus ille Oza consilio, stulto prorsus impetu, tanquam qui duce rationis lumine destituitur, manus immittit, ut tenaciter apprehendens retineat inque terram cum ignominia evertat arcam illam prorsus venerandam, ac pretiosissimum, qui in ea ferebatur, thesaurum, illud inquam corpus, unde tot portenta, dejiciat ac diris centumeliis afficiat. At Virginis jacentis invicta virtus hic quoque mirum edit portentum. Quemadmodum enim ex vibrantibus arcuum nervis se propripiunt sagittæ, et quo latæ fuerint, hærent infixæ; haud secus impuræ illæ manus simul atque sacrum lectulum attigerunt, non amplius immittentis jam erant, sed, o prodigium! lectulo defixæ, et contuentibus novæ impii ausus pœnæ indicium permanserunt. Aggressor porro scelestis illis multatus armis, ex ipsis cubitis cernebatur mancus, doloris sensus ærumnosus, jactura infelix. Novum enim videre erat spectaculum, manus scilicet admirandum in modum e lectulo pendentes, calidoque cruore manantes; eum vero, qui prius steterat audax, humi jacentem saucium, sanguine inquinatum, projectum velut cadaver quodpiam lacrymis plorandum, hominem truncatum manibus, et has quidem coram oculis aspicientem, de primo autem earum nexu prorsus desperantem, et simul suas non audentem manus requirere, simulque ipsas requirendi desiderio ob membrorum cognationem excruciatum.

At discit per ea, quæ passus fuerat, jacentis vir-

Καὶ δὴ ῥοπάλοις καὶ λίθοις καὶ τοῖς προστυχοῦσιν ἄλλοις, οἷά περ ἀμυντηρίοις χρησάμενοι, ἔτι καὶ ξίφεσιν, ὥς φασιν ἔνιοι, ὁμόσε χωροῦσι θηρίου παντὸς, ἀλογώτερον κατὰ τῶν ἱερᾶς ἐξ ἀγωγῆς διακόνων ἐκείνων καὶ τοῦ διαβασταζομένου τιμιωτάτου σκήνους. Σκηπτοὶ δὲ ἄνωθεν μὲν οὐ κατέφλεξαν τοὺς ἀλιτηρίους, οὐδὲ κεραυνοὶ τοὺς παρανόμους ἐνέπρησαν, γῆ δὲ οὐ διηνοίχθη καὶ κατέπιε τὸ πάντολμον γένος, ὡς πάλαι τοὺς ἐκ πηγῆς τῆς αὐτῆς Δαθὰν ἐκεῖνον ἀκούομεν καὶ Ἀβειρών· ἀλλά τις ἐνήκτει δίκη τοῖς τολμηταῖς ἑτέρα, ἣ καὶ τοῦ ζῆν εἰ καὶ μὴ πικρῶς ἐκείνους ἀφήρπασεν, ἀλλά γε μὴ ἄδικον χεῖρα κινεῖν κατὰ τῶν τοιούτων ἐπαίδευσεν, αὐτούς τε τοὺς μαθόντας, καὶ οἷς τὸ συμβὰν οἱ πληγέντες ἐξέφραζον. Ἡ δίκη δὲ ἦν ἀορασία δεινὴ, καὶ τεχνικὴ τύφλωσις, ὅπερ ὄντως ἐτύγχανον ὄντες ἐκεῖνοι κατὰ ψυχὴν, εἴπερ ἄλλο τι. Καὶ ἡ πληγὴ τῆς μὲν ἀνοσιωτάτης ἀπάγει τόλμης, τοῦ δὲ πλανᾶσθαι καὶ προσκόπτειν τοὺς πεπλανημένους ὄντως ἐκείνους καὶ μιαροὺς οὐ πόρρω προτίθησιν· ἀλλ' ἄθλιοι, ἄλλων αὐτοῖς ἡγουμένων, τῆς ἀσυμπαθοῦς ἐκστρατείας τὴν δικαίαν ἐκείνην μάστιγα οἴκαδε φέροντες ἐθησσύριζον.

Κζ'. Εἷς δέ τις τῶν βεβήλων ἱερέων τοῦ χριστομάχου συνεδρίου ἐκείνου, μὴ τῷ ἴσῳ πάθει πληγείς, ἀφίησι τὰς χεῖρας, ἄλλως ὡς Ὀξὰν *k* ἐκεῖνος, ὅλῃ μωρᾷ τῇ ῥύμῃ, καθάπερ μὴ νοῦν ὁδηγὸν ἔχων, ὥστε ἁπλῶς λαβόμενος περιγράψαι, καὶ εἰς γῆν ἀτίμως καταγαγεῖν τὴν πάντιμον κιβωτὸν ἐκείνην, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ τιμιώτατον θησαυρὸν, τὸν θαυματουργὸν ἐκεῖνον λέγω νεκρὸν, ἐκχέαι καὶ τὰ δεινότατα ἐξυβρίσαι. Ἀλλ' ἡ ἀμαχος τῆς κειμένης ἰσχὺς θαυματουργεῖ κἀνταῦθα παράδοξον. Καθάπερ γὰρ τοῦ κινήσαντος ὀργάνου τὰ βέλη διίστανται, οἷς ἂν ἐπέλθοι πηγνύμενα· οὕτως αἱ βέβηλοι χεῖρες ἐκεῖναι ὁμοῦ τε ἔφθασαν κατὰ τοῦ ἱεροῦ σκίμποδος, καὶ τοῦ βάλλοντος οὐκέτ' ἦσαν, ἀλλ' ἔμειναν, ὦ τοῦ θαύματος! ἐμπαγεῖσαι τῷ σκίμποδι· καὶ τοῖς ὁρῶσι τὴν τῆς πονηρᾶς τόλμης καινὴν στηλιτεύουσαι δίκην. Ὁ δὲ πολέμιος ἄχειρ ἐδείκνυτο, ἐξ αὐτῶν ἀγκώνων τὰ ἀδικα βέλη ζημιωθεὶς ἐκεῖνα, ἐλεεινὸς τοῦ πάθους, ἄθλιος τῆς συμφορᾶς. Ἦν γὰρ ἰδεῖν θέαμα καινὸν, τὰς μὲν χεῖρας παραδόξως τοῦ σκίμποδος ἁπτωρημένας, καὶ θερμὸν ἐκρεούσας αἷμα· τὸν δὲ πρὶν τολμητὴν ἐκεῖνον κατὰ γῆς τραυματίαν, αἵματι πεφυρμένον, ἐῤῥιμένον *l* ὥσπερ τι πτῶμα δακρύων ἄξιον, ἄνθρωπον δίχα χειρῶν αὐτὰς μὲν ὁρῶντα πρὸ ὀφθαλμῶν, τὴν δὲ πρὶν συφυΐαν καθάπαξ ἀπειρηκότα, καὶ μήτε θαῤῥοῦντα ζητῆσαι τὰς χεῖρας, καὶ αὖ τῇ τῶν μελῶν συγγενείᾳ πρὸς τὴν αἴτησιν τυραννούμενον.

Ἀλλ' ἐπιγινώσκει ὅι' ὧν πέπονθε τῆς κειμένης

Ant Bellerini notæ

(*k*) Cod.o Ζᾶν : Ὀζὰν autem pro Ὀζά habet et edit. Ald.
(*l*) Ita codex tum hic, tum alibi.

τὴν δύναμιν. Ἡρόσεισι τοίνυν ἱκέτης ἐλεεινός· προσ- A
πίπτει ταῖς τῶν ἀποστόλων ποσίν· ἀντιβολεῖ, δεῖται θερμῶς, πηγὰς δακρύων ἀφίησι, κηρύττει τοῦ Χριστοῦ μου τὴν δύναμιν, δοξάζει τὰ μεγαλεῖα τῆς ἐκείνου Μητρὸς, ἔξαρνος γίνεται τῆς πάλαι κακοδόξου θρησκείας· καὶ ἀντὶ τούτων ἀποκαταστῆναι αὐτῷ τὰς χεῖρας, τὸ μέγα αἰτεῖται τῶν ἀνθρώπων ὄργανον. Ἐπεὶ δὲ παροφθῆναι οὐκ ἦν τὴν ὁμολογίαν εἰσφέροντα, καὶ διὰ τοῦτο πληγέντα, ἵνα τὸν σταυρωθέντα κηρύξῃ, τυγχάνει τῆς δεήσεως εὐχῇ μὲν τῶν ἀποστόλων, δυνάμει δὲ τῆς ἐκφερομένης· καὶ οἷον τοῦ σκίμποδος αἱ χεῖρες ἐκπετασθεῖσαι, τῷ συγγενεῖ τὴν τάξιν ἔσωσαν σώματι, καὶ γέγονεν ἄρτιος ψυχὴν καὶ σῶμα ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὕτω χαίρων διῆει καὶ μεγαλύνων τὴν Πάναγνον. Τῷ δὲ ἰαθέντι τούτῳ φύλλον ἐγχειρίζουσιν οἱ ἀπόστολοι τοῦ θαλλοῦ, ὃν τῇ Παρθένῳ παρέσχεν ὁ ἄγγελος, καὶ ἰατρὸν, χειροτονοῦσι τῶν ἐκτυφλωθέντων Ἑβραίων ἐκείνων καὶ τῆς ὑγιοῦς κήρυκα πίστεως. Ὁ δὲ σώζει καὶ ἄμφω· ἰᾶται μὲν τῷ φύλλῳ τοὺς πληγέντας, εἰ καὶ τυφλοὶ διέμειναν τὴν ψυχήν· τὴν δὲ ἀληθῆ δόξαν σεσίγηκεν οὐδέποτε.

tutem. Miser ergo accedit supplex : semet ad pedes apostolorum prosternit ; exorat, vehementer obtestatur, lacrymarum rivos effundit, prædicat Christi mei virtutem, magnalia Matris ejus effert ; pristimæ pravæ superstitioni nuntium remittit ; atque horum gratia ut sibi manus, magnum illud hominibus præsidium, reddantur, enixe rogat. Quandoquidem autem despiciendus non erat, qui confessionem offerebat, et qui ideo percussus fuerat, ut crucifixum prædicaret, intercessione apostolorum, ac virtute illius, quæ efferebatur, voti fit compos ; ac manus a lectulo veluti avolantes, suum cognato corpori ordinem sartum tectum reddiderunt, animaque simul homo ille et corpore sanus effectus est, et sic gaudens ibat ac purissimam magnificans. Postquam autem sanitati restitutus est, B apostoli frondem ei traddunt germinis, quod angelus Virgini exhibuerat, et eum tum medicum constituunt illorum Hebræorum, quibus ademptus visus fuerat, tum sanæ fidei præconem. Ipse porro utrumque re ipsa præstat : et frondis quidem ope medetur percussis, utcunque isti inanimæ cæcitate permanserint ; veram autem doctrinam nuquam silentio pressit.

ΚΖ'. Ἔχαιρον οὖν οἱ νεκροπομοὶ τῇ καινοτομίᾳ τοῦ θαύματος, καὶ τοῖς ὕμνοις ἄλλους ἐπικροτοῦντες, φαιδρότεροι τὴν ἐπὶ τὸν τάφον ἐχώρουν. Γεθσημανὴ τοιγαροῦν αὐτοὺς ὑποδέχεται, καὶ ὁ τάφος τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἐζήτει φόρτον. Οἱ δὲ καταθέντες τὸ πανάγιον ἐκεῖνο κειμήλιον τὴν ὑστάτην ἐπᾴδουσι δοξολογίαν. Εἶτα τὸν ἄσηπτον θησαυρὸν, τὸ θαυμαστικὸν σκεῦος, τὸ οὐράνιον χρῆμα ὑπὸ γῆν κρύπτουσιν, ὃ καὶ οὐρανῶν ὑπέρτερον.

XXVII. Qui ergo deducebant cadaver, novo hoc prodigio lætabantur, atque hymnis alios adjicientes hymnos, alacriores viam ad sepulcrum usque percurrebant. Hinc eos excipit Gethsemane, et tumulus sacrum illud pondus sibi poscebat. Hi autem purissimum illud cimelium reponentes, postremas ei laudes persolvunt. Deinde incorruptum C thesaurum, vas admirandum, cœleste illud, quod cœlis ipsis est sublimius, sub terra recondunt.

Ἐπεὶ δὲ πάντα διῄνυστο μεγαλπρεπῶς, καὶ ὡς ἀπῄτει τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ τὰ τῆς ἐκφορᾶς καὶ τῆς ταφῆς εἰκότως ἀφωσίωτο τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ἐμέμνητο μὲν οἱ καλοὶ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων διάκονοι καὶ λειτουργίας ἄλλης τῆς τοῦ κηρύγματος. Ἀλλ' οὔτε ὁ πόθος καὶ τὸ περὶ τὴν πάναγνον ἀποστῆναι ἐπέτρεπε σέβας, καὶ ἱεραί τινες ἄνωθεν ὑμνῳδίαι, καὶ ὑπὲρ τῆς πολυυμνήτου δόξα ἀσίγητος μετὰ τινος ὑπερφυοῦς εὐωδίας αὐτόθι καὶ εἰς τρίτην κατεῖχον αὐτοὺς μεῖζον ἢ ταῖς σειρῆσιν ὁ μῦθος δίδωσι τῶν παριόντων κατακρατεῖν. Θεία δὲ πάντως καὶ τοῦτ' ἦν οἰκονομία, ἵνα καὶ ἄλλου μυστηρίου γένωνται ἐπόπται, καὶ πιστοὶ κήρυκες τοῦ φανέντος, ὃ D νῦν ὁ λόγος ἐρεῖ.

Postquam autem omnia summo cum honore, et pro illius dignitate, peracta sunt, et quæ pertinebant ad funus ac sepulturam, prouti Dei Genitrici conveniebat, rite sunt expleta, præclari rerum harum illustrium ministri utique ad alterum eorum munus, prædicationis videlicet, animum converterunt. At neque amor, neque reverentia erga purissimam illam permittebant, ut inde avellerentur et cœlestes quidam sacri concentus, ac non intermissa laus illius omni honore dignissimæ simul cum miræ cujusdam suavitatis fragrantia, melius sane ac in Sirenibus vim detinendi prætereuntes commiscantur fabulæ, illos ibidem ad tertium usque diem retinuere. Verum et id divino prorsus est numine factum, ut alterius quoque mysterii spectatores fidelesque portenti illius præcones forent, quod enarratura nunc oratio est.

ΚΗ'. Βραδύνει τις τῶν ἀποστόλων, καὶ ἄμοιρος γίνεται τῆς περὶ τὴν ταφὴν ἐκείνην διακονίας. Εἶτα φθάνει τῆς τρίτης ἐπιστάσης ἡμέρας· μανθάνει τὴν διαέριον τῶν συναποστόλων συνέλευσιν· μυεῖται τὰ παράδοξα ἐκεῖνα καὶ πράγματα καὶ μελῳδήματα, καὶ πάντα ἐκδιδάσκεται, οἷα κατὰ τὴν ἱερὰν ἐξέβη τελετήν. Ὡς δὲ οὐράνιά τινα καὶ ὑπερφυᾶ διακόσειε τὰ πραχθέντα, ἐκπλήττεται μὲν, καὶ θαυμάζει, ἀλγεῖ δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ λύπηρὸν οἴεται

XXVIII. Procrastinat apostolorum quidam, atque adeo exsors manet funerei illius ministerii. Illucescente dein tertia die advenit : audit de coapostolorum per æthera in eumdem locum adventu : discit de miris illis tum factis tum concentibus, atque omnia docetur, quæcunque in sacra illa pompa evenerant. Ubi autem cælestia quædam ac præter naturæ leges mira patrata audivit, percellitur ipse et obstupescit ; tum

vero: ut res ferebat,dolet, acerbumque habet quod sibi evenerat, et intimo corde tristatur vehementer, quod solus tardius venerit, solus haud dignus effectus fuerit, qui et illam summe venerandam postrema ea hora videret, supremumque illi vale diceret, et aspectu tot mirabilium frueretur : solus ibi funebris cæremoniæ cum dilectis sociis particeps non exstiterit. At vero, quandoquidem stupendis illis non affuerat, hoc saltem rogat, ut ad beatæ illius sepulcrum sibi liceat accedere, amoventibusque eis operculum, cadaver illud intueri, et amplecti,et adorare ; hoc enim pacto et aliquod sibi in calamitate solatium præberi, plurimumque auferri mœroris, et tarditatis ignominiam quodammodo depelli posse arbitrabatur. Symmystæ itaque morem ei gerentes (quippe qui dilecto socio admodum dolenti condolebant), supplices et Deo et Matri ejus preces effuderunt. Cum vero operculum dein e sepulcro amovissent, o portentum ! cadaver nequaquam invenerunt. Non enim mortuus erat fons vitæ ; neque humus ac sepulcrum diu tegere vas illud prorsus novum poterat, quod incomprehensibilem in se comprehenderat ; atque idcirco eam dimittit, utpote cui infima hæc nullatenus consentanea essent. Ipsa porro mirandum in modum eo ascendit, ubi congruus illi paratus locus fuerat.

A τὸ συμβὰν, καὶ σφόδρα πλήττεται τὴν καρδίαν, ὅτι μόνος καθυστέρησε, μόνος οὐκ ἠξίωτο καὶ ἰδεῖν τὴν πάντιμον τελευταῖον, καὶ ἀποδοῦναι τὰ ἐξιτήρια, καὶ τῆς θέας τῶν θαυμασίων τυχεῖν· μόνος ἐνταῦθα τῆς περὶ τὴν ἐκφορὰν τοῖς φίλοις οὐκ ἐκοινώνησε λειτουργίας. Ἀλλ', ἐπείπερ ἀπελείφθη τῶν παραδόξων ἐκείνων, τῷ τάφῳ προσελθεῖν αἰτεῖται τῆς μακαρίας, καὶ τὸ κάλυμμα ἐκ μέσου ἡμένων, ἰδεῖν τὸν νεκρὸν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ προσκυνῆσαι, καὶ οὕτω τυχεῖν παραμυθίας ἐνόμιζεν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, τῆς τε ἀνίας τὸ πλεῖστον περιαιρεῖσθαι, καὶ τὴν τῆς βραδυτῆτος ὑποχωρεῖν ἀδοξίαν. Οἱ οὖν συμμῦσται πεισθέντες, συνήλγησαν γὰρ πάνυ περιαλγοῦντι τῷ φίλῳ, εὐχὰς ἱκατηρίους τῷ Θεῷ τε ἀνέπεμψαν καὶ τῇ ἐκείνου μητρί. Καὶ μετὰ
B τοῦτο, γυμνὸν τοῦ καλύμματος τὸν τάφαν πεποιηκότες, τὸν νεκρὸν, ὦ τοῦ θαύματος ! εὗρισκον οὐδαμοῦ. Οὐδὲ γὰρ νεκρὸς ἦν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, οὐδὲ γῆ καὶ τάφος καλύπτειν εἶχεν ἐπὶ μακρὸν τὸ τὸν ἀχώρητον χωρῆσαν καινότατον σκεῦος· διὰ τοῦτο ἀφίησι μὲν, ἅτε μὴ ἐκείνῃ τὰ κάτω καάλληλα· ἄνεισι δὲ ὑπερφυῶς, ἔνθα ὁ συγγενὴς αὐτῇ παρεσκεύαστο χῶρος.

XXIX. Fertur porro et alia traditio (quam quidem incredula a fidelibus aure excipi cætera purissimæ magnalia neutiquam permittunt), hanc scilicet, postquam sepulcro tecta jam fuerat, et antequam is, qui serius accurrit, advenisset,visam fuisse apostolis ad cælos splendidissime ascendentem, interque angelicos honores mire procedentem atque aerem ineffabili implentem fragrantia. Et huic quidem famæ luculentam fidem illud etiam facit, quod vacuum dein sepulcrum fuerit inventum.

Κθ'. Ἔχει δὲ καὶ λόγος, ὃν τοῖς πιστοῖς οὐ συγχωρεῖ διαπιστεῖν τὰ κατὰ τὴν πάναγνον, ὡς ἄρα τεθέαται τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν ἱερὰν ταφὴν, πρὶν ἢ τὸν βραδύναντα ἐπιδεδημηκέναι, μάλα λαμπρῶς εἰς οὐρανοὺς ἀνιοῦσα, καὶ μετὰ δόξης
C ἀγγελικῆς ὑπὲρ λόγον προερχομένη. καὶ ἀῤῥήτου τὸν ἀέρα πληρώσασα εὐωδίας. Σαφῆ δὲ τούτῳ τὴν ἀπόδειξιν δίδωσι καὶ ἡ τοῦ τάφου κένωσις.

Aliud insuper enarratur, quod et facto ipso evidentissime confirmatur, totam prorsus corporis illius purissimi figuram sepulcro impressam esse, ac sculptili veluti opere designatum clarissime cerni, quantum qualemve locum tabernaculum illud divinum ibi depositum occupaverit,ut scilicet, quemadmodum mihi videtur, in hoc quoque purissima illa similitudinem cum Salvatore gereret ; et sicut in Dominico illo sepulcro sola relicta sunt lintea, ita et in Genitricis Conditoris sepulcro sola pro linteis impressa servaretur imago : tum etiam ut ipsius assumptionis, quæ narratur et creditur, præclarum perenniter testimonium ipse tumulus intuentium oculis objiceret, non secus ac sacrarum quoque laudatissimæ illius lacrymarum impressa signa etiamnum præfert (o portentum !) lapis ille venerandus, qui mortuum Salvatorem sindone involutum excepit, quique nostris et oculis et tactui manifesta lacrymarum signa exhibet.

Ἔτι δὲ λέγεται καὶ ἄλλος ἐναργέστατος καὶ αὐτὸς, ἐγγραφῆναι τῷ τάφῳ ὅλον δῆτα τὸν τύπον τοῦ σανάγνου ἐκείνου σώματος· καὶ καθάπερ ἐκ διαγλυφῆς τινος ἀριδηλότατα ἐξεικονίζεσθαι τὸν τόπον, ὅσον καὶ οἷον ἡ τοῦ θείου σκήνους ἐπέσχε κατάθεσις, ἐμοὶ δοκεῖ, ἵνα τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα κάνταῦθα σώσῃ κοινωνίαν ἡ πάναγνος. Καὶ ὥσπερ ὁ δεσποτικὸς τάφος ἐκεῖνος τὰ ὀθόνια διετήρησε μόνα, οὕτω καὶ ὁ τῆς τοῦ Κτίστου Μητρὸς τάφος, τὸν ἐγκοιλανθέντα μόνον τύπον ἀντὶ τῶν ὀθονίων φέρῃ· πρὸς δὲ καὶ ὅπως τῆς λεγομένης καὶ πιστευομένης περὶ αὐτῆς ἀναλήψεως λαμπρὰν ἀεὶ παρέχῃ τὸ μνῆμα
D τοῖς ὁρῶσι τὴν μαρτυρίαν, οἷον δὴ καὶ τῶν ἱερῶν τῆς πολυυμνήτου δακρύων ἐς δεῦρο φέρει τοὺς τύπους ὁ τὸν Σωτῆρα δεξάμενος σινδόσι νεκρὸν ἁλισσόμενον, ὦ τοῦ θαύματος ! σεβάσμιος λίθος, ὃς ἀπό τε τῆς ὄψεως καὶ ἁφῆς τρανὴν ἡμῖν τὴν τῶν δακρύων εἰκόνα διασημαίνει.

XXX. Et sane par omnino erat, ut (quod circa cæteros sanctos factum novimus) nihil eorum decideret,quæ ad testandam purissimæ celsitudinem opportuna forent. Præsertim vero cum nullatenus consentaneum esset, ut ad sanctificationis nostræ

Λ'. Ἐχρῆν γὰρ, δι' ὧν τὸ ὕψος ἔδει μηνύεσθαι τῆς Πανάγνου, μηδὲν κατὰ τοὺς λοιποὺς διαῤῥεῖν. Ἄλλως τε καὶ οὐδ' ἂν ἦν ἀκόλουθον πιστευθῆναι μὲν ἡμῖν τῶν λοιπῶν ἁγίων τὰ ἱερὰ σώματα ἁγιασμοῦ ἕνεκεν, τοῦ δὲ γε πάντων ἁγιωτάτου σώ-

ματος ἐκείνης μήτε ἴχνος ἢ τύπον, ἢ τι τῶν ἐκείνην σκιαγραφούντων, μηδὲν περιλελεῖφθαι δι' ἴσην αἰτίαν. Οἶμαι δὲ, καὶ ἵνα τὸ περιὸν εἰς ἁγιαστικὴν δύναμιν τῆς πανάγνου διαδειχθῇ, διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀχράντων ἐκείνων μελῶν εἰς ἡμᾶς οἱ τύποι μόνοι παρέμειναν, ἅτε δὴ τοῦτο δυναμένων ; μᾶλλον δὲ καὶ πλέον τῶν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνης λειψάνου τύπων, ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ὅλον τὸ λείψανον.

A præsidium cæterorum quidem sanctorum sacra corpora nobis concrederentur, virginei vero hujus corporis, omnium sane sanctissimi, nec vestigium nec imago nec quidpiam aliud eam adumbrans in eumdem finem relinqueretur. Arbitror autem, ideo etiam immaculatorum eorum membrorum figuras tantummodo ad nos usque remansisse, ut potior ad sanctificandum vir tui purissimæ ostenderetur, cum videlicet palam fieret, illud ipsum, quod integra aliorum sanctorum pignora præstant, id ipsum, immo vero etiam plus posse sola sacrarum ejus exuviarum vestigia.

ΚΑ'. Ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἁγίας ἂν ἐκείνης εἰκόνος, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τὰ τοιαῦτα δήπουθεν εἰκονίσματα, λέγω δὲ τοὺς θείους τύπους, φέρειν εἶχεν ἡ γῆ, εἴ γε μὴ καὶ ὁ Ἱλάστης καὶ Υἱὸς αὐτῆς πολυειδοῦς ἕνεκεν ὠφελείας τοῖς κάτω τὴν οἰκείαν ἐκείνην καὶ θείαν ἐδωρήσατο μορφήν. Λύγάρῳ, ὃς Ἐδέσσης ἡγεῖτο, τὸν ἀτίμητον ἐκεῖνον ἐμπιστευθῆναι ἀκούομεν θησαυρόν. Ἵνα τοίνυν μὴ τῷ Υἱῷ τῶν ἴσων ἀπολίπηται κάνταῦθα ἡ ὑπεράμωμος Μήτηρ, διὰ ταῦτα καὶ γῇ συγκεχώρηται τὰς ἱερὰς ἐκείνας, ὡς εἴρηται, θησαυρίζειν σφραγῖδας.

XXXI. Verum, ut mihi quidem videtur, ne ejusmodi quidem sanctæ illius imaginis vestigia, divinas inquam illas figuras, suscipere terra potuisset, B nisi prorsus Creator quoque ac Filius ejus, multiplicis emolumenti ergo, propriam illam divinamque figuram terrestribus dono dedisset. Siquidem Abgaro, qui Edessæ principatum obtinebat, pretiosum illum audimus commissum fuisse thesaurum. Ut ergo ne in hoc quidem purissima Mater dissimilis Filio esset, propterea hoc etiam datum est terræ, ut sacra illa signa, velut thesaurum quemdam, ut dictum est, penes se reconderet.

Ἐπεὶ καὶ κατὰ πολλὰ ἂν ἴδοι τις ἄλλα τῷ Κτίστῃ τὸ ἐμφερὲς σώζουσαν τὴν πανάχραντον. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἔπιε μὲν τὸ τοῦ θανάτου δι' ἐμὲ ποτήριον, οὐ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ τῶν νεκρῶν, μόνιμον, ὡς εἰπεῖν, οἰκίαν τὸν τάφον ἐκτήσατο, ἀλλὰ, τὸ προσῆκον αὐτῷ καταγώγιον ἐπιζητήσας, ἀνέστη· οὕτω καὶ ἡ τοῦ Δημιουργοῦ Μήτηρ ὑπὸ γῆν μὲν ἦλθεν, ἅμα τε ἐκεῖνον μιμουμένη, τῇ τε ἐκείνου ψήφῳ πειθομένη, ἣν οἱ πρόγονοι πρὶν ἀκηκόασιν, ἣν γὰρ ἀληθῶς καὶ αὐτὴ ἐκ τῆς γῆς, εἰ καὶ μηδέν τι γήϊνον κατὰ διάνοιαν ἔφερεν· ἀνέστη δὲ, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνέπτη, ἔνθα καὶ ὁ ταύτης Υἱός. Καὶ ὥσπερ τριήμερος ἐκείνη ἡ ἐγερσις, παραπλησίως τὸν ἴσον ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ἐτήρησε καὶ αὐτή· καὶ καθάπερ ἡ τοῦ Δεσπότου ἀνάστασις σαφῆ μὲν ἡμῖν τὸν ἀριθμὸν ἐγνώρισε τῶν ἡμερῶν, ὅτι τριήμερος, ἔκρυψε δὲ τὴν ὥραν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Μητρός.

Et sane etiam quoad alia plura pervidere quis poterit, Immaculatissimam cum Creatore similitudinem servasse. Nam quemadmodum ille bibit quidem propter me poculum mortis, non tamen instar aliorum mortuorum stabilem, ut ita dicam, domum sepulcrum sibi habuit, sed ut congruam quæreret C sibi sedem, resurrexit ; sic etiam Conditoris Mater terram utique subiit, tum ut Filium imitaretur, tum etiam ut illius pareret sententiæ (24), quam olim protoparentes audierant, quippe quæ et ipsa vere e terra erat, etsi nihil terrenum secundum animum gereret ; verumtamen resurrexit, et in cœlos, ubi erat et Filius ejus, avolavit. Et quemadmodum resurrectio illa tertia die contigit eumdem perinde dierum numerum et ipsa servavit ; et sicut Dominica resurrectio aperte utique nobis prodidit dierum numerum, tertium videlicet, attamen horam occuluit ; eumdem in modum et Dei Matri factum est.

ΑΒ'. Ἔτι δὲ καὶ τὸν τοῦ φοίνικος κλάδον, ὃν δι' ἀγγέλου τῇ μακαρίᾳ, καθάπερ ἔφημεν, πέπομφεν ὁ Θεὸς, πρὸς ταύτην ἂν οἶμαι τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος φέρειν. Καθάπερ μετὰ κλάδων οἱ τῶν Ἑβραίων παῖδες, τὸ τῆς κακίας ἄδολον πλῆθος ἐκεῖνο, τῷ Σωτῆρι ὑπήντων, ψελλιζούσῃ τε γλώττῃ τὸν αἶνον καὶ τὸ σέβας κατήρτιζον· καὶ ὡς ἐκείνοις ἐνῆν, δι' ὧν ἐποίουν, νικητὴν τοῦ θανάτου τὸν Δεσπότην ὑπέφαινον· οὕτω δὴ τῷ πάσης ἀμυήτῳ κακίας ἀγ-

XXII. Illum insuper palmæ ramum, quem per angelum beatæ illi, uti diximus, Deus misit, imaginem puto referre Salvatoris. Quemadmodum scilicet pueri Hebræorum, turba illa malitiæ expers, D cum ramis Salvatori occurrebant, et balbutiente lingua laudes persolvebant, præstabantque obsequium, et prouti poterant per ea, quæ gerebant, victorem mortis Dominum proclamabant ; ita sane et angelo ab omni malitia puro, innocentium illorum

Ant. Ballerini notæ.

(24) Sententiam hanc refert liber Genesis (III, 18) : *Donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Quocirca subdit auctor : *Quippe et ipsa vere e terra erat.* At ne quis putaret, Virginem beatam illius quoque participem exstitisse reatus, qui mortis causa fuit, propter quem scilicet gratuito immortalitatis munere humanum genus exspoliatum est, protinus idem auctor subdit : *Quanquam nil terrenum secundum mentem Virgo gereret.* Quin imo ulterius hinc se offert argumentum immunitatis Virginis a primo illo reatu. Si enim ex Isidori sententia et Virgo eo vitio infecta fuisset, pronum omnino erat hoc loco verissimam ac potissimam causam mortis proferre, videlicet Virginem quoque ea animi corruptione tactam fuisse, quæ hominem morti tradidit.

puerorum loco, ramus datus fuerat, ut eum Dominæ afferret, perque id referendam de morte victoriam significaret.

Sic et in hisce imaginem illam, quam diximus, exacte in se purissima servavit Et par erat profecto, ut bona Mater in omnibus novum Filium imitaretur, simulque ut hic novum quid et ab iis plane diversum fieret, quæ inter filios consueto naturæ ordine progenitos eorumque parentes solent contingere Fert enim naturæ lex, ut bonis filiis optimi patres ceu exemplar proponantur; ut scilicet ex diuturna experientia, quæ ex elapsa ætate parentibus accessit, optima quæque colligere queant. At in nova Dei Matre e contrario prorsus se res habuit, et Matri novus ejus Filius in exemplar est propositus, in eamque Filii imaginem oculos purissima illa deligens, et colores et formam et lineamenta in semetipsam transferebat. Neque vero præter rationem id factum est. Alia enim sublimique ratione Verbum Creator ac purissimæ Filius vere prototypus et quavis re alia antiquior exsistebat; ideoque congruus servabatur ordo, ut in inferiorem decus omne e superiore profluueret.

XXXII. Quoniam (25) autem de palma paulo ante diximus, necesse esse existimo, et arboris proprietates demonstrare, et quam istæ habent similitudinem cum purissima secundum meum judicium. Quoniam si non valde conveniens esset ipsi, non utique talem a Deo accepisset ramum.

Palma arbor parum quidem conversatur cum terra, et tantum, quantum possit necessarium ad suum statum humorem attrahere. Tendit autem sursum, erectos producens ramos; et ad summam eos altitudinem porrigit, ita ut qui videret, ad cœlum pervenire arborem cogitare diceret. Hæc vero manifeste effigiant summe laudandam Virginem. Nam illa quoque pauca quidem terrestrium participabat: dico autem alimentum, somnum, et quæcunque sunt necessaria. Sic enim hæc modeste participabat, et ut necessarium est homini, ut ostenderet quod ex hominibus orta est: omniaque fert ipsa humanæ legis, quamvis secundum animam nihil cum hominibus commune erat purissimæ. In pluribus autem, quæ ad rationem animæ spectant, sursum ad sublimia et ad cœlum ipsum percurrebat, et quasi equo celeriter vehebatur.

Sicut enim animalia, quæ alis prædita sunt, descendunt quidem in terram, necessitatem naturæ consolantia, sed semper sublimia et aerem desiderant, et cum hominibus conversari nolunt; sic si habebat ad terram quidem purissima, quoniam homo erat; propter modestiam autem animi

A γέλῳ ἀντὶ τῶν ἀκάκων νηπίων ἐκείνων ὁ θαλλὸς ἐγκεχείριστο, ἵνα τῇ Δεσποίνῃ προσάξῃ (*m*), καὶ τὴν τοῦ θανάτου νίκην ὑπογράψῃ.

Οὕτως ἡ πάναγνος ἀκριβῶς κάνταῦθα τὴν δηλωθεῖσαν διέσωσεν εἰκόνα ἐκείνην. Ἔδει γὰρ τῇ ἀγαθῇ Μητρὶ ἐφ' ἅπασι τὸν καινὸν ἐκμιμήσασθαι Υἱόν· καινὸν δέ τι καὶ ἀντίστροφον καινοτομηθῆναι ἐνταῦθα παρά γε τὰ τοῖς κατὰ φύσιν υἱέσι πρὸς τοὺς τεκόντας τελούμενα. Ὁ μὲν γὰρ φυσικὸς συγχωρεῖ νόμος τοῖς ἀγαθοῖς τῶν παίδων ἀρχέτυπον τοὺς ἀρίστους προκεῖσθαι πατέρας· ἵν' ἔχοιεν ἐκ τῆς πρεσβυτέρας πείρας, ἣν ὁ φθάσας χρόνος ἐχορήγησε τοῖς τοκεῦσι, συλλέγειν τὰ κάλλιστα· ἐπὶ δὲ τῆς καινῆς τοῦ Θεοῦ Μητρὸς τούναντίον γέγονεν ἅπαν, καὶ ὁ νέος ἐκείνης Υἱὸς εἰς ἀρχέτυπον τῇ
B Μητρὶ προὐτέθη, καὶ πρὸς ἐκείνην ἀφορῶσα τοῦ Υἱοῦ τὴν εἰκόνα ἡ Πάναγνος, καὶ ἑαυτὴν ἐχρώννυε καὶ διεμόρφου καὶ διεικόνιζεν. Ἀλλ' οὐκ ἔξω λόγου καὶ τοῦτο. Ἦν γὰρ καθ' ἕτερον καὶ ὑψηλὸν τρόπον πρωτότυπον ὄντως καὶ παντὸς ἄλλου πρεσβύτερον ὁ Δημιουργὸς Λόγος καὶ Υἱὸς τῆς πανάγνου· καὶ διὰ τοῦτ' ἐσώζετο τὸ εἰκὸς, τοῦ ἐλάττονος ἀπό γε τοῦ κρείττονος δεχομένου τὴν εὐλογίαν.

ΛΓ'. Ἐπεὶ δ' ὁ λόγος περὶ τοῦ φοίνικος μικρόν τι φθάσας ἐδήλωσεν, ἀναγκαῖον οἶμαι τάς τε ἰδιότητας δεῖξαι τοῦ δένδρου, καὶ ὅτι φέρουσιν αὗται πρὸς τὴν Πάναγνον, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον. Ἐπεὶ οὐκ ἂν, εἰ μὴ σφόδρα προσῆκεν αὐτῇ, τοιοῦτον εἵλκυσεν ἐκ Θεοῦ κλάδον.

C Ὁ φοίνιξ τὸ δένδρον βραχέα μὲν τῇ γῇ προσομιλεῖ· καὶ τοσοῦτον, ὅσον τὴν ἀναγκαίαν ἕλκειν ἰκμάδα πρὸς στάσιν τὴν ἑαυτοῦ· σπεύδει δὲ ἄνω, κλάδους ἰθυτενεῖς προβάλλων, καὶ τούτους ἐπὶ μήκιστον ὕψος ἀναδιδούς, ὡς φθάσαι τὸν οὐρανὸν εἰπεν ἄν τις ἰδὼν μελέτην θεῖναι τὸ δένδρον. Ταῦτα δὲ σαφῶς εἰκονίζει τὴν πολυύμνητον. Κἀκείνη γὰρ ὀλίγα μὲν τῶν γηΐνων ἐκοινώνει· φημὶ δὲ τροφήν, ὕπνον, καὶ ὅσα τῶν ἀναγκαίων· οὕτω γὰρ τούτων ἄρα μετεῖχε σωφρόνως, καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἀνθρώπῳ, ὥστ' ὅτι τε ἐξ ἀνθρώπων ἡ πρόοδος αὐτῇ δεῖξαι, πάντα τε αὕτη φέρει τοῦ ἀνθρωπείου νόμου, εἰ καὶ τὴν γνώμην πρὸς ἀνθρώπους οὐκ ἦν τι κοινὸν τῇ πανάγνῳ· τὰ πλείω δὲ καὶ ὅσα πρὸς λόγον
D ἕλκει ψυχῆς, ἄνω τε πρὸς ὑψηλὰ καὶ ὑπὲρ οὐρανὸν αὐτὸν διέθει τε καὶ διίππευε.

Καθάπερ γὰρ τῶν ζώων, ὅσα τρέφει πτερὸν, κἀκεισι μὲν εἰς γῆν, τὴν φυσικὴν ἀνάγκην παραμυθούμενα, τὸ δὲ ὕψος ἀεὶ καὶ τὸν ἀέρα ποθεῖ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις κοινωνεῖν οὐχ αἱρεῖται· οὕτως εἶχε πρὸς γῆν μὲν ἡ πάναγνος, διότι ἄνθρωπος, διὰ δὲ τὸ σῶφρον τῆς γνώμης, πρὸς μετέωρά τε καὶ θεῖα.

Ant. Ballerini notæ.

(*m*) Poster.man.προσαγάγῃ.

(25) Hujus paragraphi versionem praebeo, quam Hippolytus Marracius jam vulgaverat. Neque enim operæ pretium erat, huic particulæ, quam dubiæ prorsus fidei esse in Præfatione dixi, ulteriores curas abhibere.

καὶ καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ μὲν τὰ ὁρατὰ, ψαύει δὲ οὐδενὸς τῶν ὁρωμένων ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ σὰρξ, οὐδὲ τῆς τοιαύτης δεῖται τοῦ θίγεν (sic) ἀνάγκης, ἵνα τοῖς θεωμένοις προσβάλλῃ, ἀλλὰ κοινωνεῖ μέν ἡ ὄψις τοῦ προκειμένου, μένει δὲ ἡ τῆς ὄψεως ὕλη ἀ παράπαυστος τῶν φαινομένων· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ κοινωνοῦσα καὶ ἄμικτος τῶν τοῦ χοὸς ἔμενεν ἡ πανάμωμος. A sublimia et divina contemplabatur. Et quemadmodum oculus videt quidem visibilia, nihil vero eorum, quæ videntur, attingit oculi caro, nec hujusmodi tangendi necessitate illi opus est ad videndum : sed participat quidem visus objectum, manet autem materia visus absque eo quod attingat res visibiles ; eodem modo Immaculatissima et participans et immista a terrenis manebat.

Πρόσεστι τῷ φοίνικι καὶ ἰδιότης ἑτέρα, ἡ δὲ, πρόεισι μὲν τῆς γῆς ὁ φοίνιξ, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τῶν δένδρων, αὐξάνει δὲ οὐ κατ' ἐκεῖνα· τοὺς μὲν γὰρ κλάδους ἐπὶ μέγα ἄρει μῆκος, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ γε τῆς κορυφῆς πάχος, ὅσον ἂν τῆς γῆς ὑπερκύψας ἔχων φανείη, τοῦτο προσθήκης ἄμοιρον ἡστινοσοῦν μένει διατηρῶν· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὴν πάναγνον τοῦτον οἶμαι σκιαγραφεῖν λόγον· Ἡ Παρθένος προῆλθε μὲν τῆς ἰδίας μητρὸς, ὥσπερ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀρχαῖον πάχος, λέγω δὲ τὴν προγονικὴν ἁμαρτίαν, μεθ' ἧς ἐγεννήθη. ἤντε ἀκουσίως εἵληφε, διαφυγεῖν τε τρόπος ἦν οὐδεὶς, οὐδὲ ὑπερβῆναι· περὶ ἧς καὶ ὁ θεῖος φιλοσοφεῖ Δαβὶδ, Ἐν ἁμαρτίαις, φάσκων, ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. Ταύτην δῆτα καὶ μόνην ἦκεν εἰς βίον φέρουσα, καὶ τῷ γένει δεικνῦσα· παχύτητος δ' ἑτέρας οὑτινοσοῦν δηλαδὴ ῥύπου παντάπασι μεμένηκεν ἀνεπίδεκτος· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατρῷον ἐκεῖνον καὶ ὀλέθριον ἑαυτῆς ἀπέῤῥιψε κλῆρον· καθ' ὃ δὴ καὶ ταυτησὶ περιεγένετο τῆς εἰκόνος. Ὁ μὲν γὰρ φοίνιξ οὔτε ὅ κυηθεὶς ἔδειξε περὶ τὴν κορυφὴν, ἀποτίθεται πάχος, οὔτε οὗπερ ἔσχεν ἐξαρχῆς, ἔλαττον πεποίηκεν οὐδεπώποτε. Ἡ δὲ μακαρία, οἷον ὑπὲρ πᾶσάν τε οὖσα εἰκόνα ἀπείρῳ τε τῷ μέτρῳ, καὶ αὐτὸ ὑπερβᾶσα τὸ γένος, ἔσπευσε καὶ τὸ ἀρχέγονον πάχος, φημὶ δὲ τὸν ἐκεῖνον Ἀδαμαῖον ὄλισθον, ἀποβαλεῖν τε καὶ ἀποξέσαι, καὶ τὸν ἀνδριάντα, τὸν ἄνθρωπον λέγω, οἷον ἐχάλκευσεν ὁ Δημιουργὸς, στίλβοντα καὶ λαμπρὸν ἀποφῆναι· καὶ τι δὴ τούτου παραδοξότερον, ὅτι οὐ μικρὰν εἵλετο σχεῖν κάθαρσιν, καὶ οἷα ἂν αὐτῇ μόνῃ γένοιτο ἱκανή· ἀλλὰ τοσούτῳ καθαρότητος βάθει προσομιλῆσαι διηγωνίσατο, ὅτῳ καὶ ἄλλοις ἐκχέαι δεδύνηται, ῥύπον τε ἀποκλῦσαι δι' αὐτοῦ τὸν παχύτατόν τε καὶ μιαρώτατον. B Adest palmæ et alia proprietas ; est autem hæc: producitur quidem palma de terra, quemadmodum et reliquæ arbores ; crescit autem non sicut illæ ; nam ramos quidem ad magnam extollit longitudinem, ut dictum est, summitatis autem tramite crassitiem, quam tunc habet, cum de terra producta apparuerit, hanc conservat cujuscunque additionis expertem ; et hoc autem ad purissimam hanc habet, ut arbitror, rationem imaginis. Nata est quidem Virgo ex propria matre, sicut homo : et ideo antiquam crassitiem, dico autem peccatum originale, cum quo nata fuit, et quod invito acceperat, nullo modo poterat evitare nec transgredi : de qua et divus David philosophavit dicens : *In peccatis concepit me mater mea* [21]. Hoc igitur solum in hanc vitam edita tulit, ostendens humano generi: alterius vero crassitiei, cujuscunque videlicet inquinamenti prorsus incapax mansit. Nec solum hoc, sed illam quoque paternam et perniciosam sortem abjecit a se, sicut etiam hanc imaginem superavit. Nam palma nec illam, quam, cum orta fuerit, monstravit circa summitatem, deponit crassitiem, et illam, quam ab initio habuit, minorem fecit unquam (sc. *nunquam*). Beata autem Virgo quasi supra omnem exsistens imaginem infinito intervallo ipsumque genus superans, properavit ad illam antiquam crassitiem, Adami, inquam, lapsum abjiciendum, statuamque, hominem inquam, quem Opifex fabricavit, splendidam ac nitidam ostendendam ; et quod admirabilius est, quia non parvam voluit habere purgationem, et quæ ipsi soli sufficeret ; sed cum tanta profunditate puritatis conversari conata est, ut aliis quoque effundere potuerit, sordesque expurgare per ipsam crassissimas ac scelestissimas. C

Πρὸς τούτοις δέ καὶ ὁ τοῦ φοίνικος καρπὸς, ὅσα ἐμὲ νομίζειν, τὸν καινὸν ζωγραφεῖ τῆς παρθενίας Υἱόν. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ δένδρου τούτου καρπός ἐστι μὲν τὴν τε ὥραν λαμπρὸς, καὶ τὴν γεῦσιν ἡδὺς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς, ὅ δὲ ἔνδον καλύπτει, πάνυ πέφυκε (sic) στερρὸν καὶ συντριβῆς σχεδὸν ἀνώτερον. οὕτω δὴ καὶ ὁ ἐμὸς Χριστὸς, ὁ τῆς Παρθένου καρπὸς, τὸν μὲν ὁρώμενον γλυκὺς καὶ ὡραῖος, ὡς ἥκιστά γε τῶν ἁπάντων οὐδεὶς, τὸ δὲ νοούμενον ἰσχυρόῦ παντὸς ἐπικρατέστερος καὶ στερρότερος, καὶ αὐτὴν πλουτῶν τὴν ἀπάθειαν. Ὃ δὴ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ αἰνιττόμενος, οἶμαι, Δίκαιος ὡς φοίνιξ, εἶπεν, ἀνθήσει, δίκαιον μὲν τὴν Παρθένον ὀνομάζων ἐζόχως, ἄνθος δὲ τὸν ἐξ αὐτῆς, ὃν ἔφην, D Ad hæc autem fructus quoque ipsius palmæ, ut ego arbitror, novum Virginis Filium figurat. Sicut enim hujusce arboris fructus est quidem pulchritudine splendidus, et gustu dulcis plus quam alii: quod autem intus operit, valde solidum est, et quasi infrangibile : sic etiam meus Christus, Virginis fructus, aspectu quidem dulcis et speciosus, ut nemo omnium alius ; intellectu autem omni forte validior ac solidior, est, et ipsam possidens impassibilitatem. Quod jam et David propheta innuens, ut ego puto, *Justus*, dixit, *tanquam palma florebit* [22], justum egregie vocans Virginem : florem autem ex ipsa natum, ut dixi, dulcissimum Jesum, sicut etiam Salomon de ipso Christo. *Ego*, inquit,

[21] Psal. L, 7. [22] Psal. XCII. 13.

flos campi et lilium vallium [23]. Quod si palma, quoad intus, non est impassibilis, non propterea sermo aberrat ; neque enim in creaturis inveniri potest divinæ et impassibili naturæ imago omnino similis.

Adhuc etiam et qui voluerunt a mundo secedere et alta philosophari, Deumque alloqui, quantum homini est possibile, illum locum ad habitandum, ut audimus, elegerunt, qui palmas producit ; quarum fructus quidem non parvo erat ipsis solatio ; rami autem opus erant, quod sacræ illorum sanctorum manus operabantur ; et hoc valde consonum esse arbitror præsenti speculationi, et non sine ratione ; nec casualem, quod aliquis diceret, concederem usquam hujusmodi vitam sanctorum illorum virorum : sic enim intelligere possum de hoc : quoniam purissimæ Virgini, ut diximus, palma assimilatur, hujus vero fructus ineffabili admirabilique illius fructui : propterea manus quidem sanctorum palmæ tractabant ramos ; os vero illius fructum sumebat, ut circa quæ memoriam nunquam dormire desiderabant, Jesum inquam et purissimam Virginem. Ad hæc autem et manuum exercitium mensaque cooperentur ; quoniam et tenere, si quid aliud, Jesum volebant, et si fieri posset, hunc semper manducare atque spirare. Hoc autem ostendebant per ea, quæ faciebant, et proprium scopum manifestum posuerunt. Et de his quidem satis dictum est.

XXXIV. Ipsa vero, o Dei Mater, splendor nostræ naturæ, opus novum ac jucundissimum (26), cœlestis altitudo, gratiarum mare (27), sol conspicuo isto splendidior, arco sacratissimis virtutibus exundans, pigmentarium ex omnibus floribus fragrantissimum, salus mea, per quam et cœlos inhabitamus, et paradisum recuperavimus, et (quid plura enumerem ? incomprehensibilis Dei receptaculum ac Mater, et idcirco visibilium omnium et invisibilium, Deo excepto, Domina, sis nobis hic quidem tum sanctioris usque vitæ gubernatrix, tum veritatis dux, tum propugnatrix adversus insidias, quas inimicus contra nos molitur ; in futuro autem sæculo æternorum bonorum nobis fruitionem præbeas. Quam utinam assequamur omnes, mediatrice Deipara, et gratia Domini nostri Jesu Christi, quem decet gloria omnis, honor et adoratio cum æterno ejus Patre et sanctissimo ac vivificante ejusdem Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

[23] Cant. II, 1.

A γλυκύτατον Ἰησοῦν, καθὰ καὶ Σολομὼν περὶ αὐτοῦ δήπουθεν τοῦ Χριστοῦ, Ἐγὼ, φησὶν, ἄνθος τοῦ πεδίου, καὶ κρίνον τῶν κοιλάδων. Εἰ δὲ μὴ τὸ ἔνδον ἀπαθὴς ὁ φοίνιξ, οὐ παρὰ τοῦτό μοι δοκεῖ λόγον διαμαρτάνειν· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν τοῖς κτιστοῖς εἰκόνα εὑρεῖν τῆς θείας καὶ ἀπαθοῦς φύσεως ἀπαράλλακτον.

Ἔτι δὲ καὶ οἷς ἐπῆλθεν ἀποβραγῆναι κόσμου, καὶ ὑψηλὰ φιλοσοφῆσαι, καὶ Θεῷ προσεντυχεῖν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, ὅτι τπῦτον, ὡς ἀκούομεν, πρὸς οἴκησιν εἵλοντο τὸν τόπον, ὃς τοὺς φοίνικας φύει, ὧν ὁ μὲν καρπὸς οὐ μικρὰ πρὸς τροφὴν αὐτοῖς ἐτύγχανε παραμυθία, τοὺς δὲ κλάδους ἔργον εἶχον αἱ ἱεραὶ τῶν ὁσίων ἐκείνων χεῖρες· κατὰ πολὺ καὶ τοῦτο συνᾴδειν οἶμαι τῇ παρούσῃ θεωρίᾳ· καὶ οὐκ ἔξω λόγου, οὐδὲ αὐτόματον, ὡς ἄν τις φαίη, τὴν B τοιαύτην διατριβὴν τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, συγχωρήσαιμι ἂν ἔγωγε· οὕτω γὰρ ἔχω νοεῖν καὶ περὶ τούτου· ὡς ἐπείπερ τῇ παναγνῳ μὲν, ὡς ἔφημεν, ὁ φοίνιξ ἀναλογεῖ, ὁ δὲ τούτου καρπὸς τῷ ὑπερφυεῖ καὶ παραδόξῳ ἐκείνης καρπῷ· διὰ ταῦτα χεῖρες μὲν τῶν ὁσίων κλάδους μετεχειρίζοντο φοινίκων· στόμα δὲ τὸν ἐκεῖθεν ἐδέχετο καρπὸν, ἵνα περὶ ἃ τὴν μνήμην καθεύδειν οὐδέποτ' ἐπόθουν, λέγω δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν Πάναγνον, πρὸς ταῦτα καὶ ἡ τῶν χειρῶν ἐργασία καὶ ἡ πράπεζα συνεργοὶ γένοιντο· ἐπὶ καὶ κρατεῖν εἴπερ τι τὸν Ἰησοῦν ἐβούλοντο, καὶ, εἰ οἷόν τε, τοῦτον ἄεὶ σιτεῖσθαι καὶ ἀναπνεῖν. Τοῦτο δὲ δι' ὧν ἐποίουν ὑπέφαινον, καὶ σαφῆ τὸν οἰκεῖον προὔθηκαν σκοπόν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

ΔΔ'. Αὐτὴ δὲ, ὦ Θεοῦ μῆτερ, ἀγλάϊσμα τῆς ἡμετέρας φύσεως, καινοπρεπέστατον δημιούργημα, οὐράνιον ὕψος, χαρίτων θάλασσα, ἥλιε τοῦ φαινομένου λαμπρότερε, ἱερωτάτων ἀρετῶν πλήρης κιβωτὲ, ἀνθέων ἁπάντων εὐωδεστάτη μυροθήκη, ἡ ἐμὴ σωτηρία, δι' ἧς καὶ οὐρανοὺς οἰκοῦμεν, καὶ παράδεισον ἀπειλήφαμεν, τί δεῖ πολλὰ λέγειν ; Θεοῦ τοῦ ἀγωρήτου δοχεῖον καὶ Μήτηρ καὶ διὰ τοῦτο, Θεοῦ πλὴν, ὁρωμένων ἁπάντων καὶ ἀοράτων Δέσποινα, εἶης ἡμῖν ἐνταῦθα μὲν καὶ βίου θεοπρεποῦς κυβερνήτης, καὶ ἀληθείας ὁδηγὸς, καὶ προασπιστὴς τῆς καθ' ἡμῶν τοῦ πολεμίου μελέτης· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν χορηγήσαις ἀπόλαυσιν. Ἧς γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν μεσιτείᾳ τῆς Θεοτόκου καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν C Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

Ant. Ballerini notæ.

(26) Attendenda hic vis est Græcæ locutionis. Ex usu enim Patrum δημιουργὸς, ubi de Deo dicitur, est *Creator*, ac propterea δημιούργημα de opere per *creationem* e nihilo educto usurpatur. Sermo est ergo de Virgine, quatenus e manibus Dei prodiit. Exhibetur autem tanquam opus non modo *novum* sed et *splendidissimum*. E communi ergo ordine recedens ac splendidissima describitur prima Mariæ origo.

(27) Notissimum est, ad significandam rei alicujus amplitudinem tunc adhiberi tropum e *mari* deductum, cum rem qualibet mensura majorem significare volumus. Sic *bonitatis pelagus* dicere solemus, ut immensam Dei bonitatem significemus. Sic ergo gratiæ dona sanctæ Virgini collata quamlibet mensuram excedentia prædicantur.

ANNO DOMINI MCCI.

NICETAS MARONEÆ

THESSALONICENSIS METROPOLITA

—

DE NICETA EJUSQUE DIALOGIS

MONITUM J. HERGENRŒTHER

THEOL. IN WIRCEBURGENSI LITTERARUM UNIVERSITATE PROFESSORIS.

—

I. Nicetas iste, ait doctissimus Le Quien (*Orientis Christiani* tomo II, p. 47), alius omnino non est a Niceta Chartophylace et Maroneæ episcopo, qui ad Thessalonicensem sedem provectus fuit. Latini dogmatis de Spiritus sancti ex Filio quoque processione assertor quidem fuit, insertam vero Symbolo vocem *Filioque* non probabat. Manuele Comneno imperatore dialogos suos cum eo habuit Hugo Etherianus. Multas librorum ejus lacinias passim suis in voluminibus variis exscripsit Allatius. In bibliotheca Mss. Angliæ inter Joannis Seldeni codices classe II, n. 2 habetur *Prologus de peregrinatione et actis S. Joannis Evangelistæ ex ore Nicetæ Thessalonicensis*. In Jure Græco-Romano regestæ jacent interrogationes diversorum episcoporum ad D. Nicetam Chartophylacem, qui archiepiscopus factus est metropolis Thessalonicæ. Hæc de Niceta nostro Lequienius.

II. Porro Nicetas noster, quem patria Mitylenæum fuisse tradunt nonnulli, qui tamen aliis eum cum altero Niceta posteriori ejus in Thessalonicensi sede successore (vide Le Quien l. c. p. 52) confudisse videntur, sæculo Ecclesiæ duodecimo floruit et inter alia sex de processione Spiritus sancti dialogos composuit, et quidem certo ante annum 1201, quo Fabricius (*Biblioth. Gr.* vol. VI, p. 434 ed. vet. ; vol. VII, p. 755 ed. Harles.) eos exaratos putabat. Qui enim fieri poterat, ut Hugo Etherianus libris suis Alexandro III summo pontifici dedicatis Nicetæ verba ad amussim nostris dialogis consona proferret, si dialogi ipsi longe postea exarati fuissent ? Hos autem dialogos laudat Nicephorus Blemmida, qui auctorem vocat virum eximium et præstantem (Orat. I, n. 6 *Græc. orthod.* t. I, p. 6), Joannes vero Beccus, cum in hunc librum incidisset eumque legisset, mox ejurato schismate Romanam fidem partesque amplexus est, ut testatur Pachymeres, qui insuper Nicetam nostrum ævo suo in magno pretio fuisse et in majore ecclesia Chartophylacem narrat ? (*Hist.* l. VI, c. 6, 23 ; l. VII, c. 9.) Postea in scriptis suis ejusdem operis mentionem fecit idem patriarcha, qui or. II *de injusta depositione* n. 5 (*Gr. orth.* II, p. 44) ait : « Nicetas quoque, sua ætate archieratica Thessalonicensis metropoleos tenens gubernacula, colloquium Græci Latinique concinnavit, et potiores partes Latino attribuit, apte quodammodo Græcum adducens ad unionem hilariter suscipiendam. Erant siquidem, erant et vere iique quam plurimi ante nos, qui hanc unionem amplectebantur, sed illi manus apponere non audebant ob ea ipsa, quæ nos, qui manus apposuimus, perpessa sumus. » Hos ipsos dialogos et Constantinum Meliteniotam respexisse crediderim, dum animadvertit (Or. II *De proc. Sp. S.* c. 4 , *Gr. orth.* t. II, p. 912), etiam post schisma plures Græcos Latinorum dogmati in scriptis suis esse suffragatos, alios aperte, alios vero subobscure, semper se tempori pro humana fragilitate accommodantes et sub specie dialogi perspicue veritatem enuntiantes.

III. Hinc nemo morosius contendet, Nicetam nostrum non fuisse Græciæ orthodoxæ theologis sociandum. Quoad dogma ipsum cum Latinis concordat et non incongrue eorumdem rationes exponit ; solum suorum civium metu, quos suaviter allicere conabatur, præjudiciis ea in parte indulget, qua additionem reprobat in Symbolo factam. Infirmiores hic ejus sunt rationes, quam ut refutatione longiori dignæ videantur ; jam eum inde carpebat Bessarion scribens (apud Allat. *De consens.*, l. II, c. 28, n. 5) : Καίτοι ὁ Θεσσαλονίκης οὗτος τῷ Λατίνων προσέκειτο δόγματι· τὸ γὰρ συμπέρασμα ἀληθὲς εἶναι ἐδίδαξεν, ἐμάχετο δὲ, τοῦτο δὴ λεγόμενον, ὑπὲρ ὄνου σκιᾶς, μὴ δεῖν μηδὲ τἀληθῆ τῷ Συμβόλῳ προσθεῖναι. (« Quanquam Thessalonicensis iste Latinorum dogmati adhæsit, conclusionem enim veram esse docebat, contendebat vero, ut in proverbio est, de asini umbra, asserens neque vera esse Symbolo addenda. ») Quæ

verba repetit Allatius (*Contra Hotting.* p. 466, 467) una cum illis: Πρᾶγμα μεγάλης εὐλαβείας τε καὶ σοφίας, ὅμοιον εἴ τις ἔλεγε μὴ δεῖν παῤῥησιάζεσθαι τὴν ἀλήθειαν. « Rem magnæ profecto devotionis et sapientiæ ! Ac si diceret, non oportere veritatem publice prædicari. » Inficias tamen ire non possumus, hanc disputationem Græcis lectoribus maxime accommodatam reique ipsi utilem admodum fuisse. Opus ipsum merito a Maio vocatur opus spissum, ingenii acumine, verborum copia, non sine venustate redundans, in quo dogmatica hæc controversia summis viribus evolvitur ac ventilatur, quæ œcumenicis demum decretis definita fuit.

IV. Nihil præterea quæ Allatius (*Contra Hotting.* p. 467 seq.) ex dialogo sexto allegaverat eaque quæ ex Nicephoro Blemmida (*Gr. orth.* I, p. 6 seq) dederat, vulgatum exinde est ; de auctore ipso Allatius etiam Diatriba de Nicetis § x (Maii *Nov. bibl. PP.* t. VI, p. II, p. 12 seq.) *De consens. Eccl. Occid. et Orient.* l. II, a. 13, n. 5, p. 705, De Rubeis in Dissert. de Theophylacto, § 19, n. 77 (Opp. Theophylacti ed. Venet. 1754, t. I, p. 46) et Le Quien (Dissert. I in opp. Joan. Damasc. § 43, p. 24, *Panoplia adversus schisma Græcorum*, p. 323 seq.) tractaverunt. Demum Em. Maius Prologum edidit una cum versione Latina (*Nov. Bibl. PP.*, t. VI, p. II, p. 445, 446). Nos hos dialogos vidimus tum Florentiæ in cod. Laurentiano, XXXVII, n. 2, plut. XXXI (vide Bandinii Catal. t. II, p. 114) tum Romæ in cod. Vatic. 1115, ubi f. 58 v. post dialogos prologus a Maio editus reperitur, qui in Laurentiano ante dialogum I positus est. Sed neutrum exemplar integrum describere potuimus aliis operibus intenti et temporis brevitate præpediti ; fragmenta tamen inde plura collegimus ex schedis amici cujusdam Romæ degentis locupletata, quæ, etiamsi ne tertiam quidem prolixi operis partem exhibent, erudito tamen lectori duximus communicanda, qui inde totius operis conspectum accuratiorem habere potest. Possunt et hæc, ni fallor, futuro horum dialogorum editori nonnihil ferre subsidii, licet nos eam illis operam navare haud potuerimus, quæ in votis nobis erat.

V. Concludimus breviter argumentum dialogorum describentes, licet id jam in Nicetæ Prologo sit adumbratum. Tribus itaque prioribus dialogis Græcus suas profert objectiones contra processionem Spiritus sancti etiam ex Filio, quas Latinus solide plerumque et copiose refutat. Quarto deinde imagines a Patribus adhibitæ a Latino explanantur et de præpositionum EX et PER in hac materia æquipollentia tractatur. Quinto Latinus suas rationes uberius exponit et ad Patrum testimonia transit, quæ sexto dialogo plenius referuntur. Conclusio tandem est, Latinos quidem recte censere Spiritum ex Patre Filioque procedere, male tamen Symbolo vocem *Filioque* addidisse.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΝ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ· ΓΡΑΙΚΟΣ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΟΣ.

—

BEATISSIMI METROPOLITÆ THESSALONICENSIS

NICETÆ MARONIENSIS

SERMONES VARII IN DIALOGI FORMA CONSCRIPTI

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI.

PERSONÆ : *GRÆCUS ET LATINUS*

(Fragmenta collecta opera J. HERGENROETHER, in Wirceburgensi Uuiversitate S. Theol. professoris.)

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (1).

Ὁ μὲν σκοπὸς τοῦ λόγου συζήτησις καὶ συνεξέτασις περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, καὶ λύσις τῆς μέσον ἡμῶν καὶ τῶν Λατίνων ἀμφιβολίας περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος, πρὸς ἀναίρεσιν ἀφορῶσα τῆς ἐκ τούτου γενομένης ἀμφοῖν διαστάσεως. Ὁ δὲ χαρακτὴρ διαλογικὸς, πρέπων τῇ λεπτολογίᾳ τῶν δεομένων ἀκριβεστέρας συσκέψεως ζητημάτων, καὶ μάλιστα τῇ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων συνεξετάσει ἁρμοδιώτατος, καὶ πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας τοῖς μὴ ἐρίζειν ἐθέλουσι χρησιμώτατος καὶ ἀναγκαιότατος· διὸ καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων τινὲς τῷ τοιούτῳ εἴδει τοῦ λόγου ἐχρήσαντο· Τὰ δὲ τοῦ διαλόγου πρόσωπα, ὁ Λατῖνος καὶ ὁ Γραϊκός· ἑκατέρων δὲ τούτων ὁ λόγος ἰσοπαλής τε καὶ ἰσοδύναμος πλάττεται, τὸ μὲν καὶ διὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ὡς τῆς ὑποθέσεως μήπω πρότερον ἐξετασθείσης τε καὶ τμηθείσης συνοδικῶς, κἀντεῦθεν ἐχούσης ἰσχὺν οὐ μικρὰν ἐξ ἑκατέρων μερῶν· τὸ δὲ

PROEMIUM.

Libri scopus est disquisitio et disputatio de Spiritus sancti processione, ac solutio ejus, quæ inter nos atque Latinos est, ambiguitatis de hac quæstione, ad exstinguendum quod hinc enatum est utriusque discidium tendens et respiciens. Forma vero dialogi est, utpote subtilitati quæstionum acutiore disceptatione indigentium multo aptissima, atque inveniendæ veritati inter eos, qui minime cavillari volunt, utilissima apprimeque necessaria. Quare et magnorum magistrorum nonnulli hoc sermocinandi genere usi sunt. Dialogi autem personæ sunt Latinus et Græcus. Horum utriusque oratio paris ponderis viriumque confingitur, propter propositam nempe materiam, quia res nondum satis fuerit perpensa neque synodico decreto decisa (*a*) ; atque ob id non leve ex utraque parte robur retineat. Et Latinus quidem more suo non patitur se videri argumentis victum ; sed om-

(1) Nota marg. cod. l. : Τοῦτό ἐστι τὸ προοίμιον τῶν ὄπισθεν διαλεκτικῶν λόγων τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ γεγννότος χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας κυροῦ Νικήτα τοῦ Μαρωνείας τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγιου Πνεύματος, ὧν τὰ πρόσωπα Γραικὸς καὶ Λατῖνος.

(*a*) Nullam tunc de hac controversia editam definitionem fuisse recte statuit Nicetas. Et tamen Græci jam dudum hæreticos dixerant Latinos Spiritum S. ex Patre Filioque procedere docentes. Cf. Joannem Chilam Ephesinum metropolitam sæculi XIII, de separatione, quæ nonnisi ob hæresin evidentem et synodico judicio comprobatam licita fiat. disputantem apud Maium, *Spicileg. Rom.* t. VI, Præfat. p. 17 seq.

nino superior esse vult ; et si quando ei victoria non est facilis, cervicem nihilominus erigit, et cum fastu loquitur, abundatque ambitiosæ orationis ostentatione (*b*), ne forte Græco sapientiæ palmam cedere videatur. Græcus posthinc, ut modestiæ suæ specimen edat, sponte multa concedit, et mitiore mente ac judicio sermonem suum moderatur ; ostendens scilicet, se non contendendi, sed veritatem quærendi studio duci ; gnavosque imitatur palæstritas (athletas), qui se simulando in genua procumbere, jam jamque casuros, adversarios sæpenumero vicerunt, seque constrictos fingendo illos potius irretiverunt ac subverterunt. Sed apprime unusquisque propria exponit argumenta (principia) ; Græcus scilicet ad absurdum compellere nititur Latini orationem ; multaque absurdorum apparentia, absurdum demonstrare conatur illius sententiam, qui vicissim absurditates illas difflare satagit ostenditque, aut nequaquam esse absurda, quæ objiciuntur, aut ea ex dogmate suo non consequi. Deinde ad imaginum exempla uterque transit ; nam et hic consuetus Theologis orationis est modus. Et Latinus quidem ex imaginum analogia quæ ad Spiritus processionem spectant insinuat ; at Græcus imagines istas partim vituperat, partim alias magis congruas contra objicit et retrorsum intorquet. Vicissim Græcum imitatur Latinus, imagines illius respuens et suas potius aptiores demonstrans. Postea dubitantes admodum sermonem instituunt, mutuoque ambigunt, dum difficultates solvere nequeunt ; aiunt tamen et ostendunt, controversiam utrimque consistere non propter aliquam problematis absurditatem, vel quia id sit inverisimile aut impossibile, secus enim nunquam concordassent (*c*), sed propter divinæ rei sublimitatem naturam transcendentem. Postremo testimoniis inter se decertant, atque alia Latinus, alia Græcus, tanquam pugnantia, sibi opponunt, et sanctorum magistrorum contraria dicta causam esse aiunt duarum partium certaminis atque discidii. Exin testimonia inter se conferunt et conciliant ; sicque ipsi pariter ceu unum idemque sentientes in concordiam conspirant, alter (*d*) qaidem edoctus ex sanctis Patribus non oportere in sancto symbolo pronuntiare simul verba *ex Filio ;* alter vero persuasum habens, non esse ipsum heterodoxum dicendum, quum præpositio *Ex* apud Latinos et præpositio *Per* apud nos (Græcos) nullam, ad Filium quod attinet, differentiam habeant (*e*).

A ὅτι καὶ τοῦ ἤθους ἐστὶ τοῦ Λατίνου τὸ μὴ ἀν
τὸν ἧττονα λόγον ἔχειν ὄκνει, ἀλλὰ νικᾷν οἷς
σθαι, καὶ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν εὐχερὴς αὐτῷ τι
καὶ ὑψαυχενεῖν ὡσπερεὶ τῷ λόγῳ γαυρούμεν
ὅτι περιττός ἐστι τὰ ἐς λόγους φιλοτιμούμεν
δείκνυσθαι, ἵνα μὴ ἀπολείπεσθαι κατὰ σοφίαν
τοῦ Γραϊκοῦ· τὸ δὲ ὅτι ὁ Γραϊκὸς αὖθις δι
ξιν μετριοφροσύνης ἐκὼν ὑφίεται τὰ πολλὰ
εἰκειστέρᾳ (2) φρονήσει καὶ κρίσει τοὺς λόγοι
νομῶν, καὶ δεικνὺς, ὡς οὐ πρὸς ἔριν αὐτῷ ὁ
ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν ἡ σπουδή· μιμεῖται δὲ κ
περὶ τὰς παλαίστρας δεινοὺς, οἳ τοὺς ἀντ
προσχήματι τοῦ ὀκλάζειν καὶ μέλλειν ὅσον ἤδ
πεσεῖν πολλάκις ἐνίκησαν, καὶ τὸ συμποι
πλασσόμενοι μᾶλλον ἐκείνους συνεπόδησαν κ
ἔβαλον· πλὴν ἐν πρώτοις μὲν ἑκάτερος ἐκτίθε
B ἰδίας ἀρχάς· καὶ ὁ μὲν Γραϊκὸς εἰς ἄτοπο
πειρᾶται τὸν τοῦ Λατίνου λόγον, καὶ διὰ πολλ
φαινομένων ἀτόπων ἄτοπον αὐτοῦ τὴν δόξ
κνύειν ἐπιχειρεῖ· ὁ δὲ τὰ ἄτοπα λύειν (3) ἐπ
καὶ δείκνυσιν, ὡς ἢ οὐκ ἔστιν ἄτοπα τὰ ἐπαγό
οὐχ ἕπεται τῷ ἑαυτοῦ δόγματι· εἶτα καὶ εἰς τ
παραδειγμάτων εἰκονισμὸν εἰσβάλλουσιν ἑμφα
ἤθης δὲ καὶ οὗτος ὁ τρόπος τοῖς θεολόγοις τοῦ
(4)· καὶ ὁ μὲν ἐξ εἰκόνων καὶ ἀναλογίας
ἐκπορεύσεως τοῦ Πνεύματος ὑποδείκνυσιν·
τῶν εἰκονισμάτων ἕνια μέμφεται καὶ ἀντει
θησιν ἕτερα δῆθεν καταλληλότερα (5)· καὶ
νος αὖθις μιμεῖται τὸν Γραϊκὸν, καὶ τὰ μὲν
ται, τὰ δ' ἑαυτοῦ μᾶλλον προσφυέστερα δεί
Ἐπὶ τούτοις καὶ διαπορητικώτερον ποιοῦνται
C λόγον καὶ ἀνταποροῦσιν ἀλλήλους, λύειν τὰ
μὴ δυνάμενοι καὶ δεικνύντες ὅτι αἱ ἐκατ
ἀπορίαι συμβαίνουσιν, οὐ διὰ τὸ τοῦ προβλ
ἄτοπον ἢ ἄδοξον ἢ ἀδύνατον (οὐδὲ γὰρ ἂν συνέ
ἐκατέρωθεν), ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ θεολογουμένου
φυές· καὶ τελευταῖον, διὰ μαρτυριῶν ἀλ
συμπλέκονται· καὶ τὰς μὲν οὗτος, τὰς δ' οὗτ
μαχομένας ἀντιπαράγοντες, τὴν ἐναντιοφωνίαν
ἁγίων διθασκάλων αἰτίαν τῆς ἀλλήλων παρ
διαμάχης καὶ διαστάσεως. Εἶτα συμβιβάζου
μαρτυρίας· καὶ οὕτω καὶ αὐτοὶ, ὡς τὸ ἓν φρον
λοιπὸν ἀλλήλοις συμπείθοντα· ὁ μὲν μαθ
τῶν ἁγίων Πατέρων δεῖν ἀναγκαίως εἶναι
ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ συνεκφωνεῖν τὸ ἐκ τοῦ
ὁ δὲ πεισθεὶς μηκέτι καλεῖν αὐτὸν ἑτερόφρο
D τῆς ἐξ προθέσεως παρὰ Λατίνοις, καὶ τῆς δι
ἡμῖν ἐχούσης οὐδεμίαν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.

(2) Laur. ἐπιεικείᾳ.
(3) Laur. διαλύειν.
(4) Sic Laur. Maius omittit τοῦ λόγου et vertit simpliciter : *mos.*
(5) Apud Maium : καὶ ἀλληλότερα. Equidem ut supra.

(*b*) Imo hoc ipsum vitio vertit Nicetæ Etherianus noster lib. III, 19 : *Unde tibi, o episcope, imperiose, vocis continuata fiducia* ? etc. — Maius.

(*c*) Equidem mallem : *Secus enim non ab utraque parte accideret vel resultaret* ; nimirum voce συμβαίνω ut paulo ante accepta.

(*d*) Hæc ad Græcum refert Maius, sequens Latinum. Contrarium mihi probatur.

(*e*) Vide capitulum Græce allegatum a *Spicileg. Rom.* t. VI, Præf. p. 28, ρερὶ τῆς ΕΙΑ, ὅτι ἰσοδυναμοῦσιν.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

DIALOGUS PRIMUS.

α'. ΓΡ. Φέρε δή, ὦ Λατῖνε, τὸ ἐριστικὸν καὶ φιλόνεικον ὡς τῇ εὑρέσει τῆς ἀληθείας ἐμπόδιον μακρὰν ἑαυτῶν ἀποῤῥίψαντες, τὸ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως ζήτημα, περὶ ὃ καὶ διαφερόμεθα, μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνδιασκεψώμεθα. Χρεὼν γὰρ, εἴπερ εἶναι βουλόμεθα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθινοὶ λατρευταὶ καὶ προσκυνηταὶ, καὶ ἐν ἅλλοις μὲν ἅπασιν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπικαλούμενοι ἔχειν ὁδηγὸν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν καὶ κατάληψιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τούτου λόγοις, ὅτι τε πλείων ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ ζητήσεσιν ἡ δυσχέρεια· Θεὸς δὲ ἀληθινὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον ὡς ὁμοφυὲς καὶ συνδοξαζόμενον, καὶ ὅτι, τὰ ἑαυτοῦ γινῶσκον αὐτὸ καὶ μόνον μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ἐρευνῶν (6), οἷδεν ἐκκαλύπτειν οἷς καὶ ὅτε καὶ ὅσον χρεών. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔσται τοῖς ἐριστικῶς ἀντιλέγειν ἐθέλουσι· πορῤῥω γὰρ τῶν ἐριστικῶν ἀντιλογιῶν ὁ παρὰ (7) τοῦ Πνεύματος φωτισμός.

ΛΑΤ. Ἄγε (8), ὦ Γραϊκὲ, φιλαληθῶς, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, φιλοθέως· ἀληθὴς γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Θεὸς ἀλήθεια καὶ ἐκ Θεοῦ πᾶσιν ἡ ἀλήθεια. Ποθῶ γὰρ τὴν περὶ τούτων ζήτησιν καὶ ἐκ πολλοῦ ταύτην ὠδίνω τὴν συνεξέτασιν. Ἐλθοι δὲ ἡμῖν ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ εὐοδώσοι τὸν λόγον τρέπον εἰς εὐθείαν τὰ σκολιὰ (9) ὡς Πνεῦμα εὐθὲς (10) ἐν τοῖς τῶν πιστῶν ἐγκάτοις ἐγκαινιζόμενον καὶ πληροῦν τὰς ἐλλειπτικὰς τῆς γνώσεως φάραγγας, καὶ λείας ἡμῖν ἀπεργαζόμενον τὰς τραχείας ὁδούς (11)·

ΓΡ. Κοινὴ μὲν ἤδη ἀμφοῖν ἡ εὐχὴ καὶ εἷς ὁ σκοπὸς, ἡ ἐπὶ τῇ προκειμένῃ συσκέψει ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ εὕρεσις· λοιπὸν δὲ ἀρκτέον τοῦ ἐγχειρήματος.

ΛΑΤ. Ἀλλὰ πρότερον βραχέα τινὰ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος δογματιζομένων καὶ λεγομένων ἡμῖν ὡς ἐν προθεωρίαις διαληψόμεθα· ἔξει γὰρ ἴσως ταῦτα ῥοπὴν οὐ μικρὰν πρὸς τὴν τοῦ λόγου εὐόδωσιν, καὶ μᾶλλον εἴπερ εἶεν ταυτὶ κοινῇ συνομολογούμενα· τό τε γὰρ συνᾴδον ταῖς κοιναῖς ἡμῶν ὁμολογίαις καὶ τὸ ἀπᾴδον ἐν τοῖς ἑξῆς λόγοις ῥᾷον οὕτως διαγνωσθήσεται. Δεῖ γὰρ ταῖς ἀρχαῖς συμφωνεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ ὃ μὲν συμφωνεῖ, τοῦτο

1. GR. Age jam, o Latine, contentionem et litigandi pruritum utpote veritatis inveniendæ impedimenta procul a nobis amoventes, quæstionem de processione Spiritus sancti, circa quam ab invicem dissentimus, auxiliante Spiritu sancto una simul perpendamus. Oportet enim,si volumus esse veri Spiritus sancti adoratores et cultores, tum in omnibus aliis ipsum Spiritum sanctum invocare ipsumque viæ ducem habere ad veritatem inveniendam et intelligendam, tum maxime in sermonibus, qui de illo ipso habentur, quia et major est in quæstionibus, quæ de Deo agunt,difficultas, Deus autem verus et Spiritus sanctus est cum Patre et Filio simul adoratus utpote ejusdem consors naturæ et simul glorificatus ; et quia ipse res suas cognoscens,et quidem solus cum Patre et Filio, et scrutans profunda Dei novit revelare quibus et quando et quantum oportet ; hoc vero non evenit cum iis qui contentionis studio contradicunt : procul enim a contentiosis contradictionibus abest Spiritus illuminatio et illustratio.

LAT. Age, o Græce, amore veritatis, sive quod idem est amore Dei (verax enim Deus, et Deus est veritas et ex Deo veritas omnibus venit). Desidero enim disquisitionem de hac materia et jamdudum vehementi desiderio anhelo hanc disceptationem. Superveniat vero nobis Paracletus, Spiritus veritatis et sermonem bene dirigat, vertens prava in directa ut Spiritus rectus in visceribus fidelium innovatus et complens exaltansque deficientes nostræ cognitionis valles, asperas nobis vias efficiens planas.

GR. Communis jam est utriusque nostrum precatio, et unus idemque scopus, videlicet veritatis inquisitio et inventio circa propositam quæstionem. Jam ergo rem aggrediamur.

LAT. Sed prius pauca quædam exponamus et perpendamus de iis quæ circa sanctam Trinitatem dogmatice efferuntur et prædicantur, veluti præambula disceptationis ; hæc enim fortasse haud exiguum pondus habebunt ad illam bene apteque dirigendam, præsertim si communi hic suffragio a nobis fuerint concessa ; scilicet facilius hoc pacto tum quod cum communibus nostris confessionibus consonat,tum quod ab illis dissonat in sequentibus

(6) I Cor. II, 10.
(7) Laur : περί.
(8) Cod. V : λέγε ; fort. λεγεις.
(9) Isa. XL, 4.
(10) Psal. LI (Vulg. L.) 10.
(11) Isa. l. c.

sermonibus discernetur. Oportet enim principiis concordent quæ dicuntur, et quod concordat, hoc genuinum esse censeatur ; quod vero discordat, id veluti spurium et repugnans rejiciatur.

A γνήσιον εἶναι λογίζεσθαι, ὃ δὲ ἀπάδει, τοῦτο ὡς καὶ μαχόμενον ἀποπέμπεσθαι.

GR. Recte dicis. Id enim optimum ordinem decet et haud pauca confert ad veritatem dignoscendam. Quod enim ex principiis et suppositionibus veris consequitur, id ipsum omnino verum est ; contra quod ipsis adversatur et repugnat, falsum erit : sic itaque faciendum.

ΓΡ. Εὖ λέγεις· τάξεώς τε γὰρ ἀρίστης τουτὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας διάγνωσιν οὐ μικρὰ συλλόμενον. Τὸ γὰρ ἑπόμενον ταῖς ἀληθέσιν ἀρχ καὶ ὑποθέσεσιν πάντως καὶ αὐτὸ ἀληθές ἐστι δὲ μαχόμενον καὶ ἐναντιούμενον τοὐναντίον ψ καὶ δὴ ποιητέον οὕτω.

2. LAT. Dic igitur mihi : aisne esse Trinitati quædam essentialia et naturalia ?

β'. ΛΑΤ. Φράζε μοι τοίνυν· φῂς εἶναί τινα τῇ ' οὐσιώδη καὶ φυσικά ;

GR. Aio, eam enim et essentiam et naturam habere constat, licet supra essentiam et supra naturam sit ejus esse.

ΓΡ. Φημί· καὶ γὰρ καὶ οὐσίαν καὶ φύσιν, κἂ οὐσίαν καὶ φύσιν τὸ εἶναι αὐτῇ.

LAT. Eademne esse statuis essentiam et naturam, an diversa ?

B ΛΑΤ. Ταυτὰ δὲ οὐσίαν καὶ φύσιν, ἢ ἕτερα ;

GR. Eadem omnino. Ita enim docent sancti Patres (*f*).

ΓΡ. Ταυτὰ πάντως· οὕτως γὰρ οἱ ἅγιοι Π διδάσκουσι.

LAT. Quid vero ? Nonne et hypostatica quædam dicis inesse Trinitati et personalia ?

ΛΑΤ. Τί δέ ; οὐχὶ καὶ ὑποστατικά τινα φῂς χειν ἐν τῇ Τριάδι καὶ προσωπικά ;

GR. Et hæc affirmo. Sunt enim in ea hypostases et personæ, licet sancta Trinitas sit sine nomine et super omne nomen. Nam supra omnem rem et cogitationem et denominationem est superdivinæ Divinitatis super omnem exsistentiam exsistentia, sive, ut magis proprie dicam, superexsistentia ; attamen et essentia et natura una et eadem atque indifferens sanctæ Trinitatis divinitas prædicatur, et rursum Pater et Filius et Spiritus sunt hypostases et personæ divinitatis.

ΓΡ. Καὶ ταῦτά φημι· καὶ γὰρ καὶ ὑποσ καὶ πρόσωπα, κἂν ἀνώνυμος καὶ ὑπερώνυμος ἡ Τριάς· ὑπὲρ πᾶν γὰρ καὶ πρᾶγμα καὶ νόημ ὄνομα ἡ τῆς ὑπερθέου θεότητος ὑπὲρ πᾶσαν ξιν ὕπαρξις, ἤ, οἰκειότερον εἰπεῖν, ὑπερύπ ὅμως καὶ οὐσία καὶ φύσις ἡ μία καὶ αὐτὴ καὶ ράλλακτος τῆς ἁγίας Τριάδος θεότης προσαγορε καὶ πάλιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα στάσεις καὶ πρόσωπα τῆς θεότητος.

LAT. Eademne esse dicis hæc et illa, an vero diversa ?

C ΛΑΤ. Ταυτὰ δὲ λέγεις εἶναι ταῦτα κἀκεῖ ἕτερα ;

GR. Quænam vero intelligas, edissere.

ΓΡ. Τὰ ποῖα φῂς, φράσον.

LAT. Idemne essentia et hypostasis, an aliud, atque idemne natura et persona, an vero non idem ?

ΛΑΤ. Ταυτὸν ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις ἢ ἕ καὶ ταυτὸν ἡ φύσις καὶ πρόσωπον, ἢ οὐ ταυτόν ;

GR. Aliud est natura a persona, et aliud essentia ab hypostasi. Sic enim placuit, licet apud nonnullos aliquando essentia sive natura et hypostasis, quæ sunt diversa nomina, pro invicem accipiantur, id est de una eademque re. Idem vero est hypostasis et persona, sicut pariter idem essentia et natura. Consequenter vero his eadem quidem sunt quæ dicuntur essentialia et naturalia. diversa vero ab his hypostatica et personalia, quæ et ipsa inter se eadem sunt. Alia enim sunt essen- D tialia et naturalia, et alia hypostatica et personalia, etsi neque essentialia et naturalia sine hypostaticis et personalibus sunt, neque hæc sine illis. Etenim essentia et natura aliud quidem est, ut dixi, ab hypostasi et persona ; sed neutra est absque altera. Neque enim essentia insubsistens est, neque subsistentia essentiæ expers (*g*).

ΓΡ. Ἕτερον μὲν ἡ φύσις παρὰ τὸ πρόσω καὶ ἕτερον ἡ οὐσία παρὰ τὴν ὑπόστασιν. Οὕτω ἔδοξε, κἂν ποτε παρ' ἐνίοις ἡ οὐσία εἴτουν ἡ καὶ ἡ ὑπόστασις διάφορα ὀνόματα ἀντ' ἀλλήλων λαμβάνωνται, τουτέστιν ἐφ' ἑνὸς καὶ τοῦ πράγματος· ταυτὸν δέ ἐστιν ἡ ὑπόστασις κ πρόσωπον, ὥσπερ αὖθις ἡ οὐσία καὶ φύσις τ Ἑπομένως δὲ τούτοις ταυτὰ μὲν τὰ λεγόμεν σιώδη καὶ φυσικά, ἕτερα δὲ παρὰ ταῦ ὑποστατικὰ καὶ προσωπικά, ὄντα καὶ ταῦτα Ἄλλα γὰρ τὰ οὐσιώδη καὶ φυσικά, καὶ ἄλλ ὑποστατικὰ καὶ προσωπικά, εἰ καὶ μήτε τὰ οὐ καὶ φυσικὰ χωρίς ἐστι τῶν ὑποστατικῶν καὶ ωπικῶν, μήτε ταῦτα ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἡ καὶ ἡ φύσις ἕτερον μέν, ὡς ἔφην, παρὰ τὴν στασιν καὶ τὸ πρόσωπον, ἀλλ' οὐδετέρα θα χωρίς· οὔτε γὰρ ἡ οὐσία ἐστὶν ἀνυπόστατος, οὐ ὑπόστασις ἀνούσιος.

(*f*) Vide Eliam Cretensem Comment. in Greg. Naz. or. 11, p. 6, 18. t. II, ed. Bill. et Aristot. *Metaphys.* l. IV, c. 4.

(*g*) Vide Joan. Damascen. c. Jacobitas in *ant.* Canisii, t. II, part. I, p. 32 ed. Basnage.

ΛΑΤ. Εἶτα τίνα ταῦτα ὑπολαμβάνεις, λέγω δὴ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν, ἢ τὰ οὐσιώδη καὶ φυσικά, καὶ τίνα τὰ ἕτερα, τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον ἢ τὰ ὑποστατικὰ καὶ προσωπικά :

ΓΡ. Ὃ μὲν ἔστι κοινὸν καὶ ἓν καὶ ταυτὸν Πατρὶ καὶ Τίῳ καὶ Πνεύματι, τοῦτο οὐσίαν καὶ φύσιν, καὶ τὰ προσόντα τούτοις κοινῶς καὶ ἡνωμένως καὶ ταυτῶς, οὐσιώδη καὶ φυσικά· ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν, ὑπόστασίν τε καὶ πρόσωπον, καὶ ὅπερ ἐνὶ ἑκάστῳ ἴδιον, τοῦτο ὑποστατικὸν καὶ προσωπικόν.

ΛΑΤ. Εὖ μὲν ἴσως λέγεις ταυτί· πλὴν καὶ ὑποδειγματικῶς σαφήνισον τὰ λεγόμενα.

ΓΡ. Τὴν μὲν ὑπερφυῆ καὶ ὑπερούσιον θεότητα φύσιν εἰώθαμεν λέγειν τῆς ἁγίας Τριάδος, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καὶ οὐσίαν ἁπλῆν τε καὶ ἀπαράλλακτον· τὴν αὐτὴν καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Φυσικὰ δὲ καὶ οὐσιώδη, εἰ καὶ κυρίως τὰ κατ' οὐσίαν προσόντα τισι, πλὴν ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῆς Τριάδος καταχρηστικῶς τά περὶ οὐσίαν κοινως καὶ ταυτῶς καὶ ἀμερῶς θεωρούμενα, ὡς τῶν κατ' οὐσίαν ἐχόντων πάντη τὸ κρύσιον καὶ ἄγνωστον, ἀνώνυμόν τε καὶ ὑπερώνυμον. Τοῦ Θεοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ ἡ γνῶσις καὶ ἡ κλῆσις, καὶ πᾶν ὄνομα καὶ πᾶν νόημα οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν Φυσικὰ μὲν οὖν καὶ οὐσιώδη φαμὲν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν ὑπεράγαθον καὶ πανάγαθον ἀγαθότητα, τὴν ὑπερδύναμον καὶ παντοδύναμον δύναμιν, τὴν ὑπέρσοφον σοφίαν καὶ πάνσοφον, τὸ παντουργὸν, τὸ ποιητικὸν, τὸ δημιουργικὸν, τὸ προνοητικὸν, τὸ συνεκτικὸν πάσης κτίσεως, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄχρονον καὶ ὑπέρχρονον, τὸ αἰώνιον καὶ ὑπεραιώνιον, τὸ κατὰ χρόνον ἄναρχον, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀγένητον (δι' ἑνὸς ν γραφόμενον), τὸ ἀτέλευτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀπερίληπτον, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ἀόρατον, τὸ ἄπειρον, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησίν τε καὶ νόησιν· πάντα δὴ ἁπλῶς ὅσα κοινὰ καὶ ταύτὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐσιώδη λέγομεν καὶ φυσικὰ, οὐ κυρίως, ὡς κατ' οὐσίαν αὐτοῖς ὑπάρχοντα, ἀλλὰ καταχρηστικῶς ὡς περὶ τὴν οὐσίαν κοινῶς καὶ ταυτῶς καὶ ἀμερῶς θεωρούμενα. Ὑπόστασιν δὲ καὶ πρόσωπον λέγομεν ἕκαστον τῶν τριῶν, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν, τὸ Πνεῦμα· ὑποστατικὰ δὲ καὶ προσωπικὰ τὰ περὶ ἕκαστον τούτων ἰδιαζόντως ὑπάρχοντα, τὴν πατρότητα, τὴν υἱότητα. τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἰδιότητα, καθ' ἣν δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ὀνομάζεται· τὸ ἀγέννητον (διὰ δύο γραφόμενον ν), τὸ γεννητον ὁμοίως καὶ τὸ ἐκπορευτὸν, τὴν ἀγεννησίαν, τὴν γέννησιν, καὶ τὴν ἐκπόρευσιν· καὶ ταῦτα οὐ μεταπίπτοντα, ἀλλ' ἕκαστον ἑκάστης ὑποστάσεως ἀμετακινήτως καὶ ἀνυπαλλάκτως χαρακτηριστικὸν ἰδίωμά τε καὶ γνώρισμα· τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγεννησίαν, ὅτι μὴ ἔκ τινος, καὶ οὔτε τοῦ Υἱοῦ οὔτε τοῦ Πνεύματος· τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν, καὶ οὔτε τοῦ Πατρὸς οὔτε τοῦ Πνεύματος· μόνος γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸς, διὸ καὶ μονο-

LAT. Deinde quænam hæc esse statuis, videlicet essentiam et naturam, vel essentialia et naturalia, et quænam cætera, hypostasin et personam, vel hypostatica et personalia ?

GR. Quod quidem *commune* est atque unum et idem Patri et Filio et Spiritui, hoc essentiam et naturam, et quæ his adsunt communiter, unite atque eodem modo, essentialia et naturalia ; unumquemque vero trium illorum hypostasin et personam, et quod unicuique *proprium*, id hypostaticum et personale esse statuo (*h*).

LAT. Recte forsitan hæc dicis ; verum explana adhuc et per exempla quæ dixisti.

GR. Deitatem supernaturalem et superessentialem *naturam* sanctæ Trinitatis vocare solemus unam eamdemque, et *essentiam* simplicem et differentiæ expertem, eamdem eodem modo se habentem in Patre et in Filio et in Spiritu sancto. *Naturalia* vero et *essentialia* etsi proprie ea quæ *secundum* essentiam adsunt quibusdam ita vocantur, attamen nunc in Trinitate abusive vocamus quæ *circa* essentiam communi eodemque modo atque indivise considerantur, cum ea, quæ secundum essentiam sunt, omnino recondita et incomprehensa, nomine destituta ac quovis nomine sint sublimiora. De Deo enim nobis omnis et cognitio et appellatio, omne nomen et omne cogitatum non ex iis quæ secundum ipsum, sed ex iis quæ circa ipsum sunt, advenit. Naturalia igitur et essentialia dicimus in soncta Trinitate bonitatem perfectissimam et transcendentem bonum omne, potentiam potentissimam et super potentiam elevatam, sapientiam sapientissimam et eminentem super omnia, vim omnipotentem, creatricem, factricem, procuratricem et conservatricem universæ creaturæ, sempiternitatem a tempore remotam et tempore superiorem, ante ævum et super ævum constitutam, temporalis initii carentiam, increatum, ingenitum, interminabile, incomprehensibile, infinitum, incircumscriptum, invisibile, immensum super omnem sensum et omnem cogitationem transcendens ; ut brevi dicam, omnia omnino quæ communia eademque sunt Patris, et Filii, et Spiritus sancti, essentialia dicimus et naturalia, non proprie tanquam secundum essentiam in ipsis exsistentia, sed abusive tanquam circa essentiam communiter eodemque modo atque indivise considerata. Hypostasin vero et personam nominamus unumquodque horum trium : Patrem, Filium, Spiritum ; hypostatica et personalia autem ea quæ circa unumquemque horum proprie et peculiariter exsistunt, paternitatem, filiationem et Spiritus sancti proprietatem, secundum quam Spiritus procedens appellatur ; ingenitum, genitum et procedens, sive innascibilitatem, generationem et processionem ; eaque non concidentia ac nutantia esse statuimus, sed cujuslibet personæ uumquodque manere

(*h*) Cf. Petav. *De Trinitate* lib. IV, Proœm. n. 2 seq.

immote et sine permutatione ulla characteristicam et discretivam proprietatem, et Patris quidem innascibilitatem, quia a nullo est, eamque neque Filii esse neque Spiritus : Filii generationem, quæ neque Patris est neque Spiritus ; solus enim est ex Patre genitus ; quare et Unigenitus ; Spiritus processionem, quæ neque Patris est neque Filii, solus enim Spiritus sanctus est procedens.

A γενός· τοῦ Πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν, καὶ οὔτε τοῦ Πατρὸς οὔτε τοῦ Υἱοῦ· μόνον γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτόν.

3. LAT. Quid ergo ? Cum ingenitus sit Pater, quia a nullo est, et hoc ipsius sit proprium, num idcirco nihil erit ex ipso ?

GR. Revera et ingenitus Pater est et non ex ullo; sed ex ipso processit tum Filius, tum Spiritus.

γ'. ΛΑΤ. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἀγέννητον, ὅτι μὴ ἔκ τινος, ὁ Πατὴρ καὶ τοῦτο ἴδιον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ τι ἔσται ;

ΓΡ. Καὶ μὴν καὶ ἀγέννητος ὁ Πατὴρ καὶ οὐκ ἔκ τινος· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ προελήλυθεν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα.

LAT. Quid vero ? Cum progressio quædam sit ab ipso, hæccine est ea uniformis et absque ulla differentia ?

ΛΑΤ. Τί δέ ; ἐπεὶ καὶ πρόοδός τίς ἐστιν ἀπ' αὐτοῦ, ἆρα μονότροπος αὕτη καὶ ἀδιάφορος ;

B

GR. Minime. Nam diversus est modus progressionis et diversas personas manifestans. Alius enim est modus progressionis, secundum quem ex ipso est Filius ; et hic generatio appellatur ; et alius modus, secundum quem Spiritus ex eo prodire dicitur ; vocatur vero hic processio. Uterque vero modus secundum substantiam, non quia differentiam substantiæ præbent, apage, sed quia ex substantia Patris tum Filius, verum per generationem, cum Spiritus, verum per processionem, et non ab extra, non ex nihilo, quemadmodum creaturæ. Et Filium quidem Pater dicitur generare, Spiritum autem dicitur producere vel emittere (*i*), vel nescio quomodo aptius et accommodatius dicam. Uterque vero mndus proprium nomen sortitus est, quod Spiritus sanctus posuit ; nobis autem non perspectus atque incomprehensibilis est, et quod alius sit iste, alius ille, ex iis cognoscimus quæ diverso modo de utroque dicuntur. Quis vero et qualis uterque sit et quænam eorum differentia, a Trinitate sola cognoscitur ; nihil enim de his amplius ex divinis oraculis indicatum est. An vero tu non ita dicis ?

ΓΡ. Οὐκ ἔστιν (10)· καὶ γὰρ ὁ τρόπος τῆς προόδου διάφορος καὶ διαφόρων προσώπων ἐκφαντικός. Ἄλλος γὰρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς προόδου, καθ' ὃν ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ, γέννησις προσαγορευόμενος, καὶ ἄλλος ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ προέρχεσθαι λέγεται· καλεῖται δὲ καὶ οὗτος ἐκπόρευσις. Ἀμφότεροι δὲ κατ' οὐσίαν, οὐχ ὅτι διαφορὰν οὐσίας παρέχουσιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ γεννητῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, καὶ οὐκ ἔξωθεν ἐκ τοῦ μὴ οντος καθάπερ τὰ κτίσματα. Καὶ τὸν μὲν Υἱὸν γεννᾷν ὁ Πατὴρ λέγεται, τὸ δὲ Πνεῦμα προβάλλεσθαι ἢ ποιεῖσθαι ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐρῶ προσφυέστερον. Ἑκάτερος δὲ τρόπος ἰδίου μὲν τετύχηκεν ὀνόματος, ὃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο. ἡμῖν δὲ ἀγνωστός τε καὶ ἀκατάληπτος· καὶ ὅτι ὁ μὲν ἕτερος, ὁ δὲ ἕτερος, ἐκ τῶν περὶ ἑκατέρου διαφόρως λεγομένων γινώσκομεν. Τίς δὲ καὶ ὁποῖος ἑκάτερος, καὶ τίς ἡ διαφορὰ, τῇ Τριάδι μόνῃ γινώσκεται· οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμῖν περὶ τούτων ἐκ τῶν θείων λογίων ἐκπέφασται. Ἦ οὐχ οὕτως φῂς καὶ αὐτός ;

C

LAT. Ita dico. In his enim tibi consentio idemque censeo. Jam vero intremus in ipsam quæstionem atque controversiam, perpendamusque id, in quo inter nos lis est et in quo ab invicem dividimur. Inquiratur itaque, utrum oporteat dicere Spiritum ex Patre procedere solo, an etiam eum procedere ex Filio.

ΛΑΤ. Φημί, σύμφρων γὰρ ἐπὶ τούτοις εἰμί σοι καὶ ὁμόδοξος. Ἤδη δὲ εἰσβάλλωμεν ἐπὶ τὸ ἀμφιβαλλόμενον καὶ ζητούμενον, καὶ περὶ ὁ μέσον ἡμῶν ἡ διαφορὰ, καὶ δι' ὃ τάχα καὶ διιστάμεθα. Οὐκοῦν ζητεῖσθω, πότερον χρεὼν λέγειν τὸ Ονεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι μόνου, ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

GR. Id videlicet ipse Spiritus sanctus per Scripturas divinitus inspiratas revelavit, et sancti Patres atque Ecclesiæ magistri per sanctum Spiritum initiati evangelicæ et apostolicæ doctrinæ dogmata iu suis divinitus inspiratis institutionibus tradiderunt ; neque rectæ et piæ sententiæ ullo modo quid adversatur ; neque ullum exinde consequitur absurdum.

D

ΓΡ. Ὁ δηλαδὴ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ἐξεκάλυψε καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ νῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι διὰ τὸ ἁγίου Πνεύματος μυηθέντες τὰ τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς (πίστεως δόγματα), (11) ἐν ταις ἑαυτῶν θεοπνεύστοις διδασκαλίαις παραδεδώκασι· καὶ οὐδὲν (12) τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ εὐσεβεῖ κατ' οὐδὲν ἠναντίωται, οὔτε μὴν ἔχει τι παρεπόμενον ἄτοπον.

LAT. Dic unum alterumve ex ipsis, ut et ego cognoscam.

ΛΑΤ. Ἀλλ' ἐν γέ τι φράσον. Ἵνα γνῶ καὶ αὐτός.

(10) Oblitteratum in cod. Vat.
(11) Desunt aliqua in Vat. p. 3, b., quæ hic supplenda erant.
(12) Vat. οὐδέ.

(*i*) Vocem προβάλλεσθαι non passivum, sed medium hic esse declarant Nicetæ alia verba, quibus sensu activo eam vocem usurpat.

δ'. ΓΡ. (13) Εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον [τὸ Πνεῦμα] ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, συγκέχυται τὰ τῶν ἰδιοτήτων, ἢ ὡς ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως εἰς ἄλλην μεταχωροῦντα, ἢ ὡς ἄλλην ἐξ ἄλλης μεταλαμβανούσης ἰδιότητα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως· ὅπερ τῆς Σαβελλίου δόξης ἐστὶν οὐ μακράν. Εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἓν καὶ ταυτὸν ὑπάρχει κατὰ Σαβέλλιον, ἀκόλουθον πάντως ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· τάχα δ' ἄν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ.

ΛΑΤ. Ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἔχει χώραν τὸ τοῦ Σαβελλίου δοξάριον· οὐδὲ γὰρ τὰς ὑποστάσεις συγχέομεν καὶ τὰ πρόσωπα, οὐδὲ τὰς ἰδιότητας μετατίθεμεν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν εἰς ἄλλην καὶ ἄλλην ἰδιότητα μεταφέρομεν· οὐδὲ ἓν τὰ τρία δοξάζομεν πρόσωπον ἢ τριπρόσωπον μίαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑποστάσεις τρεῖς εἶναί φαμεν τῆς θεότητος καὶ ἑκάστην ὑπόστασιν ἐν ἀκινήτῳ τηροῦμεν τῇ ἰδιότητι· τοῦ μὲν γὰρ Πατρὸς ἴδιον τὸ ἀγέννητον, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ γεννητὸν, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν εἶναι τιθέμεθα· ἀλλ' ὥσπερ τοῦ Πατρὸς οὐ τὸ ἀγέννητον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ γεννητικὸν καὶ προβλητικὸν ἤτοι προεκτικὸν, εἰ οὕτω χρὴ λέγειν, οὕτω καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ τὸ γεννητὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ προβλητικὸν, καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν μὲν, οὐχ ἁπλῶς δέ· ἀλλ' ὡς μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τουτέστιν ἀμέσως μὲν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐμμέσως δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ δι' ἑτέρου οὐδενός. Ἀγέννητος γὰρ ὢν ὁ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱὸν, γεννῶν δὲ τὸν Υἱὸν διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ ἅμα καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· καὶ ὁ Υἱὸς γεννητὸς ὢν καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐμμέσως ἐκπορευόμενον, ὡς τῇ ἐκπορεύσει τοῦ Υἱοῦ μεσιτεύονσος ἅμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται μηκέτι δι' ἑτέρου τινὸς μεσιτεύοντος· ὥστε ἡμᾶς ἴδιον τίθεσθαι τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητικὸν καὶ τὸ ἐμμέσως προβλητικόν· τὸ μὲν ἀγέννητον, ὅτι οὐκ ἔκ τινος, τὸ δὲ γεννητικὸν, ὅτι γεννᾷ τὸν Υἱὸν, τὸ δὲ ἐμμέσως προβλητικὸν, ὅτι διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἀμέσως προβλητικόν· τὸ μὲν ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτὸς γεννητὸς, τὸ δὲ ὅτι ἀμέσως ἐξ ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα προΐεται, μέσος ὢν αὐτὸς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· τοῦ δὲ Πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν ἐμμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκπορευτὸν δὲ ἀμέσως καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς μεταξὺ μὲν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος θεωρουμένου τοῦ Υἱοῦ, μεταξὺ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύμανος οὐδενὸς κατά γε τὴν πρόοδον. Καὶ ταῦτα εἶναι ἑκάστου τῶν τριῶν ἰδιώματα ἀμεταθετικῶς καὶ ἀμετακινήτως καὶ ἀνυπαλ-

4. GR. (*j*) Si Spiritus ex Patre procedens etiam ex Filio procedit, confunduntur ea quæ ad proprietates pertinent, quum vel ex alia hypostasi in aliam migrent vel eadem hypostasis aliam ex alia transsumat proprietatem. Quod haud longe abest a Sabellii opinione. Etenim si Pater et Filius unum et idem sunt secundum Sabellium, consequitur omnino, Spiritum ex Patre procedentem etiam ex Filio procedere ; imo mox et ex seipso procedet.

LAT. Verum apud nos locum non habet Sabellii opinamentum. Neque enim hypostases confundimus et personas ; neque proprietates transponimus, neque unam eamdemque hypostasin in aliam et aliam proprietatem transferimus. Neque unam esse existimamus illa tria personam vel unam hypostasin tripersonalem; sed et hypostases tres esse dicimus Deitatis, et unamquamque hypostasin in immota proprietate servamus. Namque Patris proprium ingenitum, Filii vero genitum, et Spiritus sancti procedens esse statuimus (*k*). At quemadmodum Patris non ingenitum dumtaxat, sed et generatio et productio sive emissio, si ita dicendum est, sic et Filii non solum est genitum esse, verum et producere, et Spiritus sancti procedere quidem, sed non simpliciter : verum sic quidem ex Patre, sic vero ex Filio, hoc est immediate quidem ex Filio, mediate vero ex Patre, quia ex Patre quidem per Filium, ex Filio vero per nihil aliud. Ingenitus enim quum sit Pater generat Filium, generans vero Filium per ipsum Filium mediantem simul et Spiritum producit et Filius, qui ipse genitus est, pariter producit Spiritum ; et rursum Spiritus ex Patre mediate, utpote mediante in processione Filio, procedens simul et ex Filio procedit non amplius per aliud quoddam medians. Sic proprium ponimus Patris, quod sit ingenitus, generans et mediate producens ; *ingenitus*, quia ex nullo est, *generans*, quia generat Filium, *mediate producens* quia per medium Filium Spiritum spirat et producit. Filii vero proprium, quod sit genitus et immediate producat : *genitus* quia ex Patre ipse generatus est, *immediate producens*, quia immediate ex se ipso Spiritum emittit medius ipse exsistens inter Patrem et Spiritum. Spiritus vero sancti proprium procedere mediate ex Patre, et procedere immediate ex Filio, quum inter Patrem et Spiritum Filius consideretur, inter Filium vero et Spiritum, quantum ad processionem, nemo. Et hæc dicimus uniuscujusque trium personarum esse proprietates, quæ sine ulla immutatione vel commutatione immotæ et integræ perseverant. Quemadmodum igitur non

(13) Rubro colore ad marginem legitur : Ἐνταῦθα πειρᾶται ὁ Γραϊκὸς διεικνύειν ἄτοπον εἰσάγεσθαι τῇ δόξῃ τῇ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λεγούσῃ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα· καὶ φησι σύγχυσιν τῶν ἰδιοτήτων συνάγεσθαι· ὅπερ ἀνασκευάζει ὁ Λατῖνος πάνυ εὐφυῶς.

(*j*) Primum Græci argumentum : Si Spiritus etiam ex Filio procedit, confunduntur personarum proprietates. Quod Photius evolvit, De *Spir. S. mystegogia*, cap. 9, 10.

(*k*) Ita S. Maximus in opusculis theologicis et polemicis t. II, p. 155, ed. Combefisii, at Pseudo-Justinus in Expositione rectæ fidei, n. 3.

quia Pater genitus non est, idcirco ipse generatione vel emissione privatur, sed quoad hæc et illa et ingenitus, sed et genitor est et spirator, genitor quidem immediate ex se ipso, spirator vero mediate per Filium : sic neque Filius quia genitus est, idcirco a spiratione excluditur, neque Spiritus, quia ex Patre procedit, ideo ex Filio non procedit, sed processio ejus immediata quidem ex Filio, mediata vero ex Patre. Custoditur igitur unicuique personæ proprietas immota et inconfusa; sic in unitate Trinitas et indivisa in Trinitate unitas. Unitas enim est et Trinitas Pater et Filius et Spiritus sanctus : unitas quidem propter naturam divinitatis unam eamdemque, quæ indivisa et inalterabilis est; Trinitas vero propter proprietates, quæ immote se habent juxta ea quæ modo diximus. Cum vero singulis personis immotæ custodiantur proprietates, haud dici potest ex seipso procedere Spiritus, quia hoc non est Spiritus proprietas; verum ex Patre per Filium procedens, etiam ex Filio procedit, non autem per alium quempiam; et ubi nunc est Sabellii confusio ? Si enim juxta istum unum diceremus Patrem et Filium vel etiam Spiritum sanctum tanquam unam hypostasin sive personam, tunc Spiritum ex Patre procedentem etiam ex Filio procedere asserentes Sabellio concordes essemus, vel omnino Semi sabelliani, sicut alii quidam Semiariani. Nam tria illa unam hypostasin et unum dicentes ita secundum Sabellium, non magis faceremus Spiritum ex Patre et ex Filio procedentem, quam ex se ipso. verum et Patrem tum generantem, tum generatum atque procedentem, et horum unumquodque non magis ex alio, quam ex seipso ; Filium porro non solum genitum, verum et procedentem, imo etiam et generantem ; rursus Spiritum non solum procedentem, sed et gignentem et genitum. Ejusmodi enim sunt Sabellii nugæ uni eidemque personæ diversa nomina et diversas proprietates tribuentis. Si vero Patrem et Filium solum unam diceremus personam, ex hac vero una persona progredi Spiritum doceremus, tum et sic Semisabelliani essemus ex Patre et Filio illum, qui procedit, procedere asserentes. Nunc vero nos aliam quidem Divinitatis personam statuentes Patrem, aliam vero Filium, ejusdem scilicet naturæ, aliam vero rursus Spiritum, deinde ponentes procedentem ex Patre, procedere quoque ex Filio, aliter dicimus. Qui vero unam personam esse aiunt Patrem et Filium, deinde Spiritum ex Patre et ex Filio procedere affirmant, absurdum consequens habent, non quia simpliciter dicunt *ex Patre et ex Filio*, sed quia ex ambobus tanquam uno, et quia unum utrumque, Patrem videlicet et Filium, ponunt, non secundum vim Dominicæ vocis verum secus ac ille dicit : *Ego et Pater unum sumus.* Non vero, qui ex Patre et ex Filio dicimus Spiritum, non ut ex uno dicimus, verum ut ex duabus personis consubstantialibus consubstantialem procedere

A λάκτως ἔχοντα καὶ ἀμεταβλήτως. Ὥσπερ οὖν οὐχ ὅτι οὐ γεγέννηται ὁ Πατὴρ, διὰ τοῦτο οὐδὲ γεννᾷ οὐδὲ προβάλλεται. ἀλλὰ κἀκεῖνα καὶ ταῦτα καὶ ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ γεννήτωρ καὶ προβολεὺς τὸ μὲν ἀμέσως ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ἐμμέσως διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐχ ὅτι γεγέννηται, διὰ τοῦτο οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται. Καὶ τὸ Πνεῦμα οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, διὰ τοῦτο οὐχὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται· ἀλλ' ἡ ἐκπόρευσις αὐτοῦ ἄμεσος μὲν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἔμμεσος δὲ ἐκ τοῦ Πατρός. Φυλάττεται γοῦν ἑκάστῳ προσώπῳ ἡ ἰδιότης ἀκίνητος καὶ ἀσύγχυτος· οὕτως ἡ ἐν μονάδι Τριὰς καὶ ἀδιαίρετος ἡ ἐν Τριάδι μονάς. Μονὰς γάρ ἐστι καὶ Τριὰς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν κατὰ τὴν φύσιν τῆς θεότητος μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
B οὖσαν καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀναλλοίωτον· τὸ δὲ διὰ τὰς ἰδιότητας ἀμετακινήτως ἐχούσας, καθὰ φθάσαντες ἔφημεν. Φυλαττομένων δὲ τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστῳ ἀμεταβλήτων, οὐκ ἂν λέγοιτο τὸ Πνεῦμα ἐξ ἑαυτοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὅτι μὴ ἰδιότης ἐστὶ τοῦτο τοῦ Πνεύματος· ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ δι' ἑτέρου τινός· καὶ ποῦ τοῦ Σαβελλίου ἡ σύγχυσις ; Εἰ μὲν γὰρ ἓν κατ' ἐκεῖνον ἐλέγομεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἢ καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς μίαν ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι φασκοντες, σύμφρονες ἂν ἦμεν τῷ Σαβελλίῳ, ἢ πάντως ἡμισαβέλλιοι, καθάπερ ἄλλοι τινὲς ἡμιάρειοι· τὰ μὲν γὰρ τρία λέγοντες μίαν ὑπόστασιν καὶ ἕν οὕτω κατὰ Σαβέλλιον,
C οὐδὲν μᾶλλον ἐποιοῦμεν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα γεννῶντά τε καὶ γεννώμενον καὶ ἐκπορευόμενον, καὶ ἕκαστον τούτων οὐ μᾶλλον ἐξ ἄλλου ἢ ἐξ ἑαυτοῦ· καὶ τὸν Υἱὸν δὲ οὐ μόνον γεννώμενον, ἀλλὰ καὶ ἐκπορευόμενον, πρὸς δὲ τούτοις καὶ γεννῶντα· καὶ τὸ Πνεῦμα αὖθις οὐκ ἐκπορευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ γεννῶν καὶ γεννώμενον. Τοιαῦτα γὰρ τὰ Σαβελλίου ληρήματα ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πρασώπῳ διάφορα τιθέντος ὀνόματα καὶ διαφόρους ἰδιότητας. Τὸν δὲ Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν μόνον φάσκοντες ἓν πρόσωπον, ἐκ τοῦ ἑνὸς δὲ τούτου τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι δογματίζοντες ἦμεν ἂν καὶ οὕτως ἡμισαβέλλιοι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τνῦ Υἱοῦ τὸ ἐκπορευτὸν ἐκπορεύεσθαι λέγοντες. Νῦν δὲ ἡμεῖς ἄλλην μὲν ὑπόστασιν τῆς θεότητος δοξάζοντες τὸν
D Πατέρα, ἄλλην δὲ τὸν Υἱὸν, τῆς αὐτῆς δηλαδὴ φύσεως, ἄλλην δὲ ὡσαύτως τὸ Πνεῦμα, εἶτα τιθέντες τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἑτέρως φαμέν. Οἱ μὲν οὖν ἓν λέγοντες τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν πρόσωπον, εἶτα φάσκοντες τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἄτοπον ἑπόμενον ἔχουσιν· οὐχ ὅτι ἁπλῶς φασιν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅτι ὡς ἑνὸς ἐξ ἀμφοῖν· καὶ ὅτι ἓν ἄμφω τίθενται τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ κατὰ δύναμιν τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς, ἀλλ' ἑτέρως ἢ ὡς ἐκεῖνός φησιν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Ἡμεῖς δὲ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοντες οὐχ ὡς ἐξ ἑνὸς

τοῦτό φαμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ δύο προσώπων ὁμοφυῶν ὁμοφυὲς προερχόμενόν κατά τινα τρόπον ἄγνωστόν τε καὶ ἄρρητον. Τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀμφοῖν λέγειν τὸ Πνεῦμα ὡς ἐξ ἑνός, ἀσεβές· Σαβελλιανὸν γάρ τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἐχόντοιν οὐκ ἐν οὐσίᾳ διαφορότητα οὐδ' ἐν ὀνομάτων διττότητι τὴν διάκρισιν, ἀλλ' ἐν ὑποστατικαῖς ἰδιότησι, τῆς Σαβελλιανῆς ἀσεβείας μακράν· ὥστε, ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον δόγμα ἕτερόν ἐστι τῆς τοῦ Σαβελλίου δόξης, μηδ' ὡς Σαβελλιανὸν ἡγοῦ καὶ ἀπόβλητον. Ἀλλ' ἦ ἄρα ἑτέρως ἔχειν τὸ ἄτοπον ἔλεγχε.

A secundum quemdam incognitum et ineffabilem modum. Spiritum igitur dicere ex utroque velut ex uno impium est, quia Sabellianum ; eum vero dicere ex ambobus non habentibus in essentia differentiam neque in nominum duplicitate discretionem, sed in hypostaticis proprietatibus, longe a Sabelliana impietate abest. Quare cum hoc dogma aliud sit a Sabellii opinione, neque Sabellianum et abjiciendum illud existimes. Verum absurdum illud esse aliunde demonstres.

ε'. ΓΡ. Ἔστω ταῦτα, καὶ μὴ Σαβελλιανὸν ἔστω τὸ λέγειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἐκεῖνό γε ἄτοπον (14). Εἰ γὰρ ἐξ ἀμφοῖν, σύνθετος αὐτῷ λοιπὸν τῆς ὑποστάσεως ἡ ἰδιότης, καὶ οὐχ ἁπλῆ καὶ σύνθετος ἡ ὑπόστασις, ὅτι καὶ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως ἐκπορεύεται, τὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· οὕτω δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἡ ἰδιότης εὑρίσκεται σύνθετος, ἔχουσα μὴ μόνον τὸ γεννᾶσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ ἑαυτοῦ ἀμέσως ὡς μέση (15) προβάλλεσθαι.

5. GR. Sint hæc ita, neque Sabellianum sit dicere, ex Patre et Filio sanctissimi Spiritus esse processionem. Attamen illud certe absurdum ostendit, quod non dicam (*l*). Si Spiritus est ex utroque, composita ipsi erit hypostaseos proprietas, et B non simplex, et composita ipsa hypostasis, quia et immediate et mediate procedit, scilicet tum ex Patre, tum ex Filio ; sic autem et Filii proprietas deprehenditur composita, quum non solum habeat quod sit generatus ex Patre, verum etiam quod Spiritum sanctum ex se ipso immediate producat.

ΛΑΤ. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον σύνθεσις ἂν εἴη καὶ περὶ τὸν Πατέρα, καὶ μᾶλλον, ὅτι οὐκ ἀγγέννητος μόνον, ἀλλὰ καὶ γεννήτωρ καὶ προβολεύς. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ταῦτα οὐ παρεισήγαγε σύνθεσιν, οὐδὲ ἐκεῖνα λοιπὸν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἡ τίς ἡ ἀποκλήρωσις, τὸν μὲν Πατέρα μὴ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ἀγεννήτου καὶ τοῦ γεννητικοῦ καὶ τοῦ προβλητικοῦ, τὸν δὲ Υἱὸν σύνθετον εἶναι διὰ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ προβλητικὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τὸ διχόθεν καὶ διχῶς ἐκπορευτὸν, ἤτοι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐμμέσως δηλαδὴ καὶ ἀμέσως ; Καίτοι κἂν ἁπλῆν δῶμεν ἑκάστῳ τὴν ἰδιότητα, κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ οὕτως, ὡς λέγεις, διπλόη παρεισαχθήσεται, καὶ σύνθεσις ἕψεται, καὶ ἔσται σύνθετον ἕκαστον. Καὶ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἡ τῆς θεότητος οὐσία ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ γεννᾶν ἰδιότης, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἡ τοῦ γεννᾶσθαι ἰδιότης ἐστὶν, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι μετὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἡ ἰδιότης τῆς ἐκπορεύσεως. Ἀλλ' οὐ σύνθεσις ἐκεῖ, ἀλλ' ἁπλότης ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα, ὅτι μέρη ταῦτα τῆς θεότητος (ἀμερὴς γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ἀμέρειαν), ἀλλ' ἰδιότητες περὶ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὰς τῆς μιᾶς οὐσίας ὑποστάσεις θεωρούμεναι καὶ ἑκάστη ἑκάστην ὑπόστασιν χαρακτηρίζουσαι. Οὐκοῦν οὐδὲ ὅταν λέγω τὸ Πνεῦμα ἀμέσως ἔχειν καὶ ἐμμέσως τὴν ἐκπόρευσιν, ἢ τὸν Υἱὸν καὶ γεννᾶσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεσθαι, διπλόην τινὰ παρεισάγω καὶ σύνθεσιν· ὥσπερ γὰρ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς διάφορος πρόοδος, καθά φατε καὶ ὑμεῖς, διάφορον μὲν δείκνυσι τὴν σχέσιν αὐτοῦ,

C

D

LAT. Secundum hanc rationem in Patre quoque foret compositio, et multo magis, quia non solum ingenitus, verum etiam generans et spirans est. Si vero hæc in Patre nullam inducunt compositionem, neque illa in Filio et in Spiritu compositionem inducent. Aut qualis est ista sortitio et distributio, Patrem quidem non esse compositum ex innascibilitate, generatione et spiratione (activa), Filium vero compositum esse propter passivam generationem et spirationem activam, et Spiritum compositum, quia e duplici causa et duplici modo procedat, sive ex Patre et ex Filio, mediate videlicet et immediate ? Quanquam et si simplicem demus cuique proprietatem secundum tuum sermonem, et sic, ut dicis, duplicitas inducetur et compositio sequetur et erit unumquodque compositum. Etenim in Patre est tum divinitatis essentia tum gignendi proprietas, et in Filio una cum essentia proprietas geniti est, et in Spiritu cum eadem essentia, proprietas processionis. Verum non est compositio ibi, sed simplicitas super omnem simplicitatem, quia nec partes Divinitatis ista sunt, quum ea sit super omnem indivisibilitatem indivisibilis, verum proprietates, quæ circa unam essentiam et hujus unius essentiæ hypostases spectantur et quarumque quamlibet personam distinguit suoque charactere insignit. Igitur neque quando dico Spiritum immediate et mediate habere processionem, vel ex Patre Filium generari et Spiritum producere (*m*), duplicitatem quam-

(14) Nota marg. Ἑτέρου ἀτόπου εἰσαγωγὴ, ὅτι σύνθετον ἔσται τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀνασκευή.

(15) Ita scriptum. Quod tamen mendum exhibere videtur.

(*l*) Secundum absurdum : Compositus erit Spiritus ex Patre et Filio procedens. Vide Photium, *De Spirit. sancti Mystagogia*, cap. 7 et 45,

(*m*) Προβάλλεσθαι hic non sumi passive usus vocis in sequentibus demonstrat.

dam induco et compositionem. Sicut enim diversa e Patre progressio, secundum quod et vos dicitis, diversam quidem ejus habitudinem constituit, alteram ad Filium ut Patris, alteram ad Spiritum ut spirantis secundum proprium modum, paternam vero hypostasin minime indicat compositam, ita nec Spiritus e Patre et Filio processio compositionem quamdam intelligi sinit sive in Filio sive in Spiritu. Quanquam in Patre generare et producere non idem est neque eodem modo, in Spiritu vero procedere unum et idem, etsi ex altero quidem mediate, sive ex Patre per Filium, ex altero vero immediate, quia ex Filio, non vero per alium quempiam. Non est igitur compositus Filius, quia non solum generatur, sed et Spiritum emittit, neque Spiritus, quia procedit non ex Patre solo, sed et ex Filio ; neque etiam Pater, quia non solum ingenitus, sed et Filii genitor, neque quia non solum genitor, sed et productor Spiritus ; neque etiam secundum communem tum nostram tum vestram sententiam compositus Filius et Spiritus, quia uterque præter substantiam habet personæ proprietatem, Filius quidem filiationem solam, Spiritus vero processionem ex Patre. Si enim composita foret quælibet persona propter suas proprietates, etiam essentia trium personarum composita esset propter eas, quæ circa ipsam sunt, trium communes proprietates, bonitatem dico, sapientiam, potentiam, vim productricem, omnium effectricem et creatricem, providentiam, conservationem, omnium rerum comprehensionem et continentiam, aseitatem, et principii carentiam, immortalitatem et sine ullo fine durationem, immensitatem, æternitatem, extra tempus et supra tempus exsistentiam, et quæcunque alia hujusmodi sive secundum positionem, sive secundum negationem, sive secundum causam, sive secundum eminentiam et excellentiam dicuntur in Deo. Sed non sunt hæc essentia, verum circa essentiam considerantur, etsi et certo quodam modo essentialia et naturalia vocantur, neque partes sunt essentiæ, quum deitas partium omnino sit expers. Sic et in igne variæ insunt potentiæ, levitas, mobilitas sursum tendens, vis illuminativa et vis combustiva, verum propterea ignis non est compositus, sed simplex, in quantum in corporibus naturalibus et elementaribus secundum extremam, ut ita dicam, resonantiam simplicitas esse potest. Attamen hic naturalia et essentialia ista sunt igni, ibi vero illa circa essentiam considerantur, hæc vero circa unamquamque personam singularia ; idcirco multo magis simplicitas tum essentiæ tum cujuslibet personæ nullum patietur detrimentum. Sed neque in omnibus, in quibus varietas quædam et distinctio consideratur, statim et compositio inducitur. Omnis enim essentia habet et virtutem et operationem, licet et simplex sit, neque idcirco compositam di-

A τὴν μὲν πρὸς τὸν Υἱὸν ὡς Πατρὸς, τὴν δὲ πρὸς τὸ Πνεῦμα ὡς προβολέως κατὰ τρόπον ἴδιον, τὴν δὲ Πατρικὴν ὑπόστασιν οὐ σύνθετον ὑποδείκνυσιν, οὕτως οὐδὲ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι σύνθεσιν δίδωσιν ἐννοεῖν ἢ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Καίτοι ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ γεννᾷν καὶ τὸ προβάλλεσθαι οὐ ταὐτὸν οὐδ' ὡσαύτως, ἐπὶ δὲ τοῦ Πνεύματος τὸ ἐκπορεύεσθαι ἓν καὶ ταὐτὸν, εἰ καὶ ἐκ τοῦδε μὲν ἐμμέσως, ἤγουν ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκ τοῦδε δὲ ἀμέσως, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐκέτι δι' ἄλλου τινός. Οὐκ οὖν σύνθετος ὁ Υἱὸς, ὅτι μὴ γεννᾶται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· οὐδὲ τὸ Πνεῦμα, ὅτι ἐκπορεύεται οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ Πατὴρ, ὅτι μὴ μόνον ἀγέννητος, ἀλλὰ καὶ γεννήτωρ Υἱοῦ, οὐδ' ὅτι μὴ

B γεννήτωρ μόνον, ἀλλὰ καὶ προβλήτωρ τοῦ Πνεύματος. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ τῆς κοινῆς δόξης ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν σύνθετος ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ὅτι μετὰ τῆς οὐσίας ἑκάτερον ἔχει τὸ τῆς ὑποστάσεως ἴδιον, ὁ μὲν τὸ γεννητὸν μόνον, τὸ δὲ τὸ ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρός. Εἰ γὰρ σύνθετος ἑκάστη ὑπόστασις (16) διὰ τὰς ἑαυτῆς ἰδιότητας, καὶ ἡ οὐσία ἂν εἴη τῶν τριῶν ὑποστάσεων σύνθετος διὰ τὰ περὶ αὐτὴν κοινὰ τῶν τριῶν ἰδιώματα, τὸ ἀγαθὸν φημὶ, τὸ σοφὸν, τὸ δυνατὸν, τὸ ποιητικὸν, τὸ παντουργικὸν, τὸ δημιουργικὸν, τὸ προνοητικὸν, τὸ συνεκτικὸν, τὸ περιεκτικὸν καὶ περιληπτικον πάντων, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἄχρονον, τὸ ὑπέρχρονον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα εἴτε κατὰ θέσιν εἴτε κατὰ ἀφαίρεσιν, εἴτε κατ' αἰ-

C τίαν, εἴτε καθ' ὑπεροχὴν καὶ ὑπέρβασιν λέγεται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' οὐκ οὐσία ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα, εἰ καὶ οὐσιώδη πως καλεῖται καὶ φυσικὰ, οὐδὲ μέρη τῆς οὐσίας· ἡ θειότης γὰρ ἀμερής· οὕτω καὶ τῷ πυρὶ πρόσεστι τὸ κοῦφόν τε καὶ ἀνωφερὲς, καὶ τὸ φωτιστικὸν καὶ τὸ καυστικὸν, δυνάμεις διάφοροι, ἀλλ' οὐ σύνθετον διὰ τοῦτο τὸ πῦρ, ἀλλὰ ἁπλοῦν, ὅσον ἐν σώμασι φυσικοῖς τε καὶ στοιχειώδεσι κατὰ τὸ ἔσχατον, ἵν' οὕτως εἴπω ἀπήχημα τῆς ἁπλότητος. Καίτοι ἐνταῦθα οὐσιώδη ταῦτά ἐστι τῷ πυρὶ, ἐκεῖ δὲ τὰ μὲν περὶ τὴν οὐσίαν ἐστὶ θεωρούμενα (17), τὰ δὲ περὶ ἑκάστην ὑπόστασιν ἕκαστα· διὸ πολλῷ πλέον οὐ λυμανεῖται τὸ ἁπλοῦν οὔτε τῆς οὐσίας οὔτε ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ πάντων ἐν οἷς θεωρεῖται ποικιλίας καὶ διάκρισις, ἤδη καὶ σύνθεσις παρεισάγεται. Ἅπασα γὰρ οὐσία ἔχει καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, κἂν ἁπλῆ τις εἴη, καὶ οὐ διὰ τοῦτο σύνθετον ἐροῦμεν πάντως καὶ τὴν ἁπλῆν. Ἀνάγκη γὰρ ἥ σύνθετον εἶναι καὶ τὴν ἁπλῆν, καὶ οὐδεμία ἔσται ἁπλῆ, ἥ τὴν ἁπλῆν εἶναι χωρὶς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως, ὅπερ ψεῦδός ἐστιν ἐναργῶς· οὔτε γὰρ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως χωρὶς, ἐξ ἧς πρόεισιν, οὔτε δύναμις δίχα τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐδὲ οὐσία χωρὶς τῆς τοῦ ἐνεργεῖν δυνάμεως. Εἰ δὲ ταῦτα ἀδύνατα, καί ἐστι καὶ ἡ ἁπλουστάτη ἁπλῶς οὐσία μετὰ τῆς ἐνούσης δυνά-

(16) Cod. Vat. f. 5, 6, mendose, ὑπόθεσις.
(17) Vide Greg. Naz. orat. 32, p. 519, ed. Bill. (nunc orat. 42).

μεως ἔχουσα καὶ τὴν ἐκ τῆς δυνάμεως προϊοῦσαν ἐνεργείαν. Καὶ διὰ ταῦτα σύνθεσις οὐκ ἔστι περὶ αὐτὴν, ὅτι περὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἕν, τὴν οὐσίαν, ἄλλο μὲν ἡ δύναμις, ἄλλο δὲ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὅτι ἓν καὶ ταὐτὸν πρᾶγμα ἐξ οὐσίας ἐστὶ καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, εἰ οὕτω χρή φάναι, καὶ ὅτι τῷ λόγῳ διακέκριται τῆς οὐσίας ἡ δύναμις, τῆς δὲ δυνάμεως ἡ ἐνέργεια. Μία γὰρ καὶ οὕτως ἐστὶν ἁπλῆ οὐσία. Πῶς ἄν τις ἐπὶ τῆς ἁπλῆς τῷ ὄντι καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ἤτοι ἐφ' ἑκάστης τῶν ἐνιαίων τῆς ὑπερθέου θεότητος ὑποστάσεων τολμήσειε λέγειν, ὅτι σύνθεσις ἐκ τῶν φυσικῶν ἢ ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων εἰσάγεται; Τί τῆς μονάδος ἁπλούστερον ἐν τοῖς ἀριθμοῖς; ἀλλ' ὅμως ἄλλο μὲν τὸ εἶναι αὐτῇ, ἄλλο δὲ ἡ δύναμις, καὶ ἄλλο ἡ ἐνέργεια. Ταυτίζει μὲν γὰρ ἅπαντα καὶ ἀνυπάλλακτα τηρεῖ· σχέσεις δὲ ἀπείρους σχεδὸν ὑποδύεται προστιθεμένη καὶ ἀφαιρουμένη καὶ γεννῶσα· πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀριθμῶν· καὶ νῦν μὲν γινομένη τὸ ἥμισυ καὶ τὸ ὑποδιπλάσιον, νῦν δὲ τρίτον καὶ ὑποτριπλάσιον, νῦν δὲ τέταρτον καὶ ὑποτετραπλάσιον, καὶ ἄλλοτε ἄλλο καὶ κατὰ ταὐτὸν πάντα, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, νῦν μὲν ἀσχημάτιστος νοουμένη, νῦν δὲ ἐσχηματισμένη, καὶ ποτὲ μὲν τρίγωνος, ποτὲ δὲ τετράγωνος, ποτὲ δὲ πεντάγωνος, καὶ ἄλλο τε καὶ ἄλλο καὶ ἅμα πάντα, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον· καὶ νῦν μὲν ἐπίπεδος, νῦν δὲ στερεὰ, καὶ νῦν μὲν ἄσχετος, νῦν σχέσιν ἔχουσα, καὶ ταύτην πολυειδῶς· καὶ ποικίλη τις φαινομένη διὰ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, ὅμως ἁπλουστάτη ἐστὶ, καὶ ἡ ποικιλία αὐτὴ τὴν ἁπλότητα τῆς οὐσίας οὐ λυμαίνεται· οὐσίας δὲ λέγω τῆς κατ' αὐτήν. Ὃ γάρ ἐστιν ἑκάστῳ τὸ εἶναι, τοῦτό ἐστι καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ περὶ ἕκαστον ἁπλοῦν θεωρούμενα διπλόην καὶ σύνθεσιν οὐ παρεισάγουσι, πολλῷ πλέον οὐδὲ ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἐκ τῆς ἑνίων ἰδιοτήτων ἐπιπλοκῆς διπλόη καὶ σύνθεσίς τις παρεισάγεται. Οὔτε οὖν ὁ Υἱὸς σύνθετος, εἰ μὴ μόνον ἐστὶ γεννητὸς ἐκ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ προβλήτωρ τοῦ Πνεύματος, οὔτε τὸ Πνεῦμα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀγέννητος ὢν καὶ γεννήτωρ τοῦ Υἱοῦ καὶ προβλήτωρ τοῦ Πνεύματος. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν ἁπλῶς θεωρούμενα διάφοροι μέν εἰσιν ὑποστατικαὶ ἰδιότητες ἑκάστη τῶν τριῶν ἑκάστῳ τῶν τριῶν προσώπων ἀφοριζόμεναι, ἀλλὰ τὴν μίαν φύσιν αὐτῶν οὐ μερίζουσιν, οὕτως, κἂν πλείους ὦσιν αἱ περὶ ἑκάστην τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἰδιότητες, οὐδ' οὕτως οὐδεμίαν αὐτῶν ὑπόστασιν τέμνουσιν ἢ μερίζουσιν, ἀλλ' οὐδὲ σύνθετον οὐδεμίαν τούτων δεικνύουσιν. Ὥσπερ δὲ οὐ μεριστὸς ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα (οὐ γάρ μέρη τοῦ Πατρὸς ταῦτα, οὐδὲ κατὰ τομήν τινα καὶ ῥοὴν ἡ ἑκάστου γνωρίζεται πρόοδος), οὕτω οὐδὲ τὸ Πνεῦμα μεριστὸν, ὅτι ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· οὐδὲ τὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἓν ὅπερ ἐστὶν, ἐκ τοῦ Πατρός ἐστι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἐξ ἀμερῶν ἀμερὲς καὶ ἁπλοῦν ἐξ ἁπλῶν. Εἰ δὲ λέγεις· Πῶς; ἄῤῥητος ὁ τρόπος

A cemus etiam simplicem. Necesse enim est au composita sit et simplex, et tunc nulla substantia erit simplex; aut simplex sit absque operatione et virtute, quod manifeste falsum. est. Nam neque operatio est sine potentia et virtute, ex qua procedit, neque potentia sine essentia, imo nec essentia sine potentia operandi. Si vero hæc impossibilia, tunc et simplicissima simpliciter substantia una cum insita potentia habebit etiam operationem ex hac potentia prodeuntem, proptereaque non adest circa ipsam compositio ex eo, quod circa unum et idem, substantiam, aliud sit potentia, aliud operatio, et quod una eademque res ex substantia et potentia et operatione consistat, si ita loqui fas est, et quod ratione distinguitur a substantia potentia, a potentia operatio. Una B enim et sic est simplex substantia. Quomodo vero quis auderet de natura vere simplici et ab omni compositione exempta vel de singulis hypostasibus supremæ et præcellentis divinitatis affirmare, ex naturalibus vel personalibus proprietatibus induci compositionem? Quid monade (unitate) in numeris simplicius? Et tamen aliud ipsi est esse, aliud potentia, et aliud operatio. Cum omnibus enim identificatur (omnia eadem ostendit) et incommutata servat: relationes autem fere infinitas subit, dum additur et subtrahitur, et omnes numerorum species generat, et nunc quidem fit dimidium et duplum, nunc vero tertium et triplum, nunc quartum et quadruplum, et alias aliud, et secundum idem omnia, et hoc in infinitum; nunc ut quidem C informis ac figuræ expers concepta, nunc vero formata et figurata, aliquando triangularis, aliquando quadrangularis, aliquando quintangularis, atque aliud et aliud, et simul omnia, et hoc in infinitum, nunc quidem est superficies, nunc solidum corpus, modo relationis expers, modo relationes habens, et quidem multiformes, et quum varia appareat propter potentias et operationes suas, tamen simplicissima est et ipsa varietas haud infert detrimentum substantiæ simplicitati, substantiæ dico, quæ secundum ipsam est. Quod enim cuique esse, hoc est et ejus substantia. Si itaque in rebus creatis ac nostris ea quæ in quovis simplici spectantur non inducunt duplicitatem et compositionem, multo magis neque in divinis personis ex connexione nonnullarum proprietatum duplicitas D et compositio quædam inducitur. Neque igitur compositus Filius, si non solum est generatus a Patre, verum et Spiritus productor; neque compositus Spiritus, si non ex Patre duntaxat, verum et ex Filio procedit; neque enim et Pater compositus est, qui innascibilis exsistens et Filii genitor et Spiritus productor est. Quemodmodum enim innascibilitas et filiatio et processio simpliciter spectatæ diversæ quidem sunt personales proprietates, quarum trium quælibet cuilibet trium personarum reservatur, unam vero eorumdem naturam nequaquam dividunt; ita, etiamsi plures forent proprietates, quæ singulis tribus personis conve-

niunt, neque sic nullam eorum hypostasin scinderent vel dividerent, verum neque compositam eorum ullam ostenderent. Quemadmodum vero Pater minime divisus est, quia ex ipso Filius et Spiritus (neque enim hi partes sunt Patris, neque secundum sectionem quamdam aut fluxum cujusque eorum progressio cognoscitur): ita nec Spiritus divisus, quia ex Patre et ex Filio est; neque illud quidem ex Patre habet, hoc vero ex Filio; sed illud simplex et unum quod ipse est, ex Patre est et ex Filio, ex indivisis indivisum, ex simplicibus simplex. Si vero quæris: *Quomodo?* noveris, modum esse ineffabilem et non enuntiabilem, cum sit supra omnem modum. Aut dicito mihi, quomodo Pater generet Filium, quomodo Spiritus ex Patre procedat, quænam horum sit differentia, et ego dicam tibi, quomodo ex Patre et ex Filio procedat. Si vero placet, disce ex Patre non eodem modo ac ex Filio, et ex Filio non eodem modo ac ex Patre Spiritum procedere. Ex Patre enim mediata processio est, quum sit per Filium, ex Filio vero immediata, cum non amplius sit per alium quempiam. Hoc ergo pacto nulla compositio est neque in Filio neque in Spiritu, licet Spiritus ex Patre procedens ex Filio quoque procedat, neque etiam hoc absurdum, ut tu dicebas, dogma nostrum consequitur.

A καὶ ἄφραστος· ὑπὲρ τὸ πῶς γάρ· ἢ φράσον μοι, πῶς ὁ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱόν; πῶς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται; τίς ἡ τούτων διαφορά; κἀγὼ σοὶ φράσω, πῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται. Εἰ δὲ βούλει, μάνθανε, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐχ ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐχ ὡς ἐκ τοῦ Πατρός. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς ἔμμεσος ἡ ἐκπόρευσις (διὰ τοῦ Υἱοῦ γάρ), ἐκ τιῦ Υἱοῦ δὲ ἄμεσος, ὅτι μηκέτι δι' ἑτέρου τινός. Οὕτως οὖν οὐδεμία σύνθεσις οὔτε περὶ τὸν Υἱὸν οὔτε περὶ τὸ Πνεῦμα, κἂν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύηται (18)· καὶ οὐδὲ τοῦτο τὸ ἄτοπον, ὡς ἔφης αὐτὸς τῷ δόγματι ἠκολούθησεν.

6. GR. (*n*) Verum si ex Patre et ex Filio procedit Spiritus secundum dicta tua, erit ipsi duplex processio; si vero duplex processio, duplex et procedens quod duplex est, non est amplius simplex; ergo ex te Spiritus non est simplex; quod vero non est simplex, id compositum est et divisum; quod ejusmodi non est Deus. Jam vero Spiritus est Deus, non ergo duplex; quod si non duplex, neque compositus, neque duplex erit processio. Si vero non duplex est processio, non erit una quidem ex Patre, altera vero ex Filio, sed aut ex Patre erit aut ex Filio. Cum vero ex Patre sit, ut tum Patres dicunt tum Evangelium, relinquitur eam non esse ex Filio.

B ς'. ΓΡ. Ἀλλ' εἰ (19) ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὰ φῂς, ἔσται αὐτῷ διπλῆ ἡ ἐκπόρευσις. Εἰ δὲ διπλῆ ἡ ἐκπόρευσις, διπλοῦν καὶ τὸ ἐκπορευόμενον. Τὸ δὲ διπλοῦν οὐχὶ ἁπλοῦν· οὐχ ἁπλοῦν ἄρα τὸ Πνεῦμα, κατά σε· τὸ δὲ μὴ ἁπλοῦν σύνθετον καὶ μεριστόν· ὅ δέ ἐστι τοιοῦτον, οὐ Θεός. Ἀλλὰ μὴν τὸ Πνεῦμα Θεός. οὐκ ἄρα διπλοῦν· εἰ δὲ μὴ διπλοῦν, μηδὲ σύνθετον, οὐδὲ διπλῆ ἡ ἐκπόρευσις· εἰ δὲ μὴ διπλῆ ἡ ἐκπόρευσις, οὐκ ἔσται ἡ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἡ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς (τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Πατέρες φασὶ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον), λοιπὸν οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

LAT. Neque hoc pacto ratiocinatio tua, o sapientissime Græce, ad assentiendum cogit. In primis enim minime duplicem dicimus processionem, sed unam eamdemque et simplicem, quum et Spiritus simplex sit utpote Deus; nulla namque in Deo duplicitas est aut compositio. Neque enim quia ex duobus, idcirco processio duplex, sed quia (Spiritus) simplex, idcirco processio simplex, eadem aliam atque aliam in eodem habens relationem, mediata quidem exsistens quatenus ex Patre, immediata vero quatenus ex Filio. Quemadmodum enim luminis in aere effulsio ex sole et ex solis radiis prodiens, et immediate quidem ex radiis, mediate vero ex sole (videlicet per radios), tamen neque ipsa duplicitatem quamdam habet secundum suam ipsius exsistentiam, quum lumen in aere simplex

C ΛΑΤ. Οὐδ' οὕτως ὁ λόγος ἔχει τὸ ἀναγκαῖον, ὦ σοφώτατε Γραικέ. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ διπλῆν φαμεν τὴν ἐκπόρευσιν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καὶ ἁπλῆν, καὶ ἁπλοῦ ὄντος τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ· οὐδεμία γὰρ ἐν Θεῷ διπλόη ἢ (20) σύνθεσις. Οὐ γὰρ διότι ἐκ δυοῖν, διὰ τοῦτο διπλῆ, ἀλλὰ διότι ἁπλοῦν, διὰ τοῦτο ἁπλῆ, ἡ αὐτὴ ἄλλην καὶ ἄλλην ἐκ ταυτῷ τὴν σχέσιν ἔχουσα καὶ οὖσα ἔμμεσος μὲν ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἄμεσος δὲ ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καθάπερ γὰρ ἡ ἐκ τῷ ἀέρι τοῦ φωτὸς λάμψις (21) ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων προϊοῦσα, καὶ ἀμέσως μὲν ἐκ τῶν ἀκτίνων, ἐμμέσως δὲ ἐκ τοῦ ἡλίου (διὰ τῶν ἀκτίνων γάρ), ὅμως οὔτε αὐτὴ διπλόην ἔχει τινὰ κατὰ τὴν ἑαυτῆς ὕπαρξιν (ἁπλοῦν γὰρ τὸ ἐν τῷ ἀέρι φῶς καὶ ἀσύνθετον. Τίς γὰρ ἡ τούτου σύνθεσις; καὶ ἐκ τίνων σύγκειται, φράσον, τὸ φῶς; ἀλλ' οὐδὲ ἡ

(18) Cod Vat. ἐκπορεύεται.

(19) Nota. marg. Ἐνταῦθα εἰσαγωγὴ ἑτέρου ἀτόπου ὅτι διπλῆ ἔσται ἡ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις, καὶ διὰ τοῦτο διπλοῦν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ πρὸς ταῦτα λύσις.

(20) Ms. ἡ.

(21) Frequens Theologis comparatio. Vide Beccum, orat. 2, injusta depos. cap. 13, g. o. 11, p. 57 seq.

(*n*) Nota. Hic aliud absurdum inducitur, nimirum duplicem fore Spiritus sancti processionem, ideoque etiam Spiritum duplicem. Et ad hoc solutio. Cf. Photium, De *Spirit. sancti mystagogia*, cap. 4 et 45.

τουτου πρόοδος διπλῆ, καίτοι δύο τὰ ἐξ ὧν ἡ πρόοδος, ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἀκτίς, οὕτω καὶ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις ἁπλῆ καθ' ἑαυτήν, εἰ καὶ δύο πρόσωπά ἐστι τὰ ἐξ ὧν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἁπλοῦν. Ἄλλως τε εἰ σύνθεσίς τις ἐθεωρεῖτο περὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐξ ὧν ἡ ἐκπόρευσις, ἦν ἂν διπλοῦν καὶ σύνθετον καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν, διπλόη δὲ καὶ περὶ τὴν ἐκπόρευσιν, ἐπεὶ δὲ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἕν ὄντα κατ' οὐσίαν καὶ ἐν ἀλλήλοις ὑπάρχοντα κατὰ τὸ Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ (22), οὐδεμίαν σύνθεσιν ἔχειν νοεῖται πρὸς ἄλληλα (ὑπὲρ σύνθαξιν γὰρ ἡ ἑνότης αὐτῶν), οὐ σύνθεσίς ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ σύνταξις (ἦν γὰρ ἄν καὶ ἡ τῆς ὅλης Τριάδος σύνταξις σύνθεσις), οὐδὲ ἡ ἐξ ἀμφοῖν λεγομένη παρ' ἡμῶν τοῦ Πνεύματος πόοδος σύνθετος, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα ἐντεῦθεν σύνθεσιν ἕξει τινά. Οὕτω καὶ τῶν μετὰ Θεὸν ἁπλῶν οὐσιῶν ἡ ἐνέργεια οὐ σύνθετος, διότι ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς (23) δυνάμεως πρόεισιν, οὐδὲ ἡ τῆς ἐνεργείας ἐξ ἀμφοῖν πρόοδος σύνθετος. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἡ συνύπαρξις τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως σύνθεσις, Ἦν γὰρ ἂν οὐδεμία οὐσία ἁπλῆ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄνευ δυνάμεως· οὐδὲν γὰρ ὅλως τῶν ὄντων ἀδύναμον (24) κατὰ τὸν σοφὸν Διονύσιον. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν μετὰ Θεὸν ἡ ἐκ δυοῖν πρόοδος οὔτε αὐτὴ σύνθετός ἐστιν, οὔτε τὸ προερχόμενον δείκνυσι σύνθετον, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ ; Δῶμεν δὲ, εἰ βούλει, καὶ διπλῆν ἡμᾶς τίθεσθαι τὴν ἐκπόρευσιν, καὶ τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὴν μὲν ἔμμεσον, τὴν δὲ ἄμεσον, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω διπλόη περὶ τὸ Πνεῦμα, οὐδὲ διὰ τοῦτο σύνθετος ἔσται τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις. Περὶ γὰρ τὴν οὐσίαν ταῦτα, οὐχὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἡ ἀγεννησία, ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, καὶ ὑποστάσεων διακριτικὰ, οὐ τμητικὰ φύσεως, καὶ οὐδὲν ἄτοπον δύο ἔχειν τὰς ἰδιότητας τὸ ἁπλοῦν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ Πατήρ ἐστι καὶ προβολεὺς, καὶ οὐδεμία σύνθεσίς ἐστιν ἐν αὐτῷ· καὶ ἄλλως δὲ τὸ ἔμμεσον καὶ τὸ ἄμεσον σχέσεις τινές εἰσιν, ἡ δὲ διάφορος σχέσις σύνθεσιν οὐκ ἐργάζεται. Τριῶν γὰρ ἐφεξῆς ἀλλήλαις ἐκκειμένων μονάδων φέρε εἰπεῖν ἡ μεταξὺ τῶν ἄκρων πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἔχει δευτέραν τάξιν, πρὸς τὲ τὴν τρίτην, πρώτην· καὶ ὅτι πρώτη τε καὶ δευτέρα ἡ αὐτὴ, διὰ τοῦτο οὐ σύνθετος. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην νοεῖται τυχὸν τὸ δεξιὸν ἔχουσα μέρος, πρὸς δὲ τὴν δευτέραν τὸ εὐώνυμον, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ δεξιὰ καὶ εὐώνυμος, οὐ διὰ τοῦτο ἀπόλλυσι τὴν οἰκείαν ἁπλότητα. Πάλιν ἑκάστη τῶν τριῶν μονάδων οὐχ ἁπλῶς μονὰς, ἀλλὰ καὶ τάξιν ἔχουσα· διὸ ἡ μὲν μονὰς πρώτη λέγοιτ' ἄν, ἡ δὲ μέση, ἡ δὲ ἐσχάτη· ἀλλὰ περὶ οὐδεμίαν αὐτῶν σύνθεσις εἶναι λέγεται. Εἰ γὰρ ἐκ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν θεωρουμένων ἡ σύνθεσις κρίνεται, καὶ ἡ ἁπλῆ νοουμένη οὐσία καὶ χωρὶς τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας καὶ τῆς ἐνυπαρχούσης δυνάμεως ὅπερ ἐστὶ φανείη ἂν σύνθετος, ὅτι τε οὐσία καὶ ὅτι ἁπλῆ· ἀλλ' οὐ σύνθετος. Οὐ γὰρ

sit et compositionis expers ; quænam enim ejus foret compositio ? et ex quibusnam, quæso, elementis componitur lumen ? neque etiam ipsius progressio duplex est, licet duo sint, ex quibus progrediatur, sol nimirum et radius : ita et processio ex Patre atque ex Filio simplex est secundum seipsam, licet duæ personæ sint, ex quibus processio fiat, et ipse Spiritus simplex. Præterea si compositio quædam cerneretur in Patre et Filio, ex quibus processio, duplex quoque et compositum foret id quod ex ipsis procedit, et duplicitas quoque esset in processione. Quoniam vero Pater et Filius cum unum sint secundum essentiam et in se invicem exsistant secundum Christi verba : *Ego in Patre et Pater in me*, nullam ad invicem compositionem habere noscuntur (nam super compositionem omnem est eorum unitas), nulla compositio est Patris et Filii conjnnctio et consociatio (secus enim et totius Trinitatis conjunctio foret compositio), neque quæ a nobis asseritur Spiritus ex utroque processio composita, neque Spiritus exinde aliquam habebit compositionem. Eodem quoque pacto substantiarum simplicium creatarum operatio non est propterea composita, quia ex essentia et ejus potentia procedit, neque operationis ex utraque progressio composita ; neque enim essentiæ et potentiæ coexistentia compositio est, secus nulla substantia foret simplex, quia nulla sine potentia est ; nihil enim eorum quæ sunt, ut sapiens Dionysius ait, potentiæ est expers. Si vero in rebus creatis progressio ex duobus neque ipsa composita est, neque quod inde progreditur compositum ostendit, quanto magis in Deo id locum habet ! Demus autem, si vis, et duplicem nos asserere processionem, et alteram quidem ex Patre, alteram vero ex Filio, illam mediatam, hanc vero immediatam, neque sic in Spiritu erit duplicitas, neque idcirco composita Spiritus processio. Circa essentiam enim hæc sunt, non secundum essentiam, innascibilitas, generatio et processio, et personarum distinctiva, non naturæ dissectiva ; neque ullum absurdum, enti simplici duas inesse proprietates. Nam et pater est tum Pater tum spirator et nulla in ipso compositio. Præterea mediatum et immediatum relationes quædam sunt ; diversa vero relatio non importat compositionem. Si tres monades juxta se, una post aliam, positæ fuerint, ea quæ inter duas extremas, media est ad primam quidem secundum ordinem habebit, relate vero ad tertiam primum ; neque idcirco composita erit, quia eadem et prima est et secunda ; atque relate ad primam forsitan intelligitur dexteram partem obtinens, relate vero ad secundam, partem sinistram ; et quod eadem et dextera et sinistra, non ideo amittit propriam simplicitatem. Rursum quævis trium monadum non simpliciter est monas, verum et or-

(22) Joan. x, 38, xiv, 14.
(23) Cod. Vat. f. 6, b. αὐτοῦ.
(24) Cod. ἀδύνατον.

dinem habens. Quare alia dicenda fuerit prima, alia media, alia extrema; verum circa nullam earum compositio esse dicitur. Si enim ex iis quæ circa essentiam spectantur compositio judicatur, etiam simplex intellecta substantia et sine operatione, quæ secundum ipsam est, et sine potentia ei insita, quod est, appareret composita, quia et essentia et simplex est. Verum non est composita; neque enim simplicibus simplicitas essentia est, quia neque compositis compositio, sed circa essentiam; quæ vero circa essentiam sunt, licet unius sint plura, essentiam nentiquam compositam reddunt. Quamobrem sive simplex est processio sive non simplex, Spiritus est simplex et non compositum id quod procedit (procedendi proprietas), neque enim procedendi proprietas essentia est, sed circa essentiam processio, proprius hypostaseos character.

A οὐσία ἡ ἁπλότης τοῖς ἁπλοῖς, ὅτι μηδὲ τοῖς συνθέτοις ἡ σύνθεσις, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Τὰ δὲ περὶ τὴν οὐσίαν, κἂν ἑνὸς εἴη πλείω, τὴν οὐσίαν σύνθετον οὐ ποιεῖ· ὥστε, κἂν ἁπλῆ ἡ ἐκπόρευσις, κἂν οὐχ ἁπλῆ, τὸ Πνεῦμα ἁπλοῦν καὶ οὐ σύνθετον τὸ ἐκπόρευτον· οὐκ οὐσία γὰρ, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἡ ἐκπόρευσις τῆς ὑποστάσεως ἴδιον χαρακτήρισμα.

(7.GR. Deinde (*o*) sidis procedere Spiritum quidem ex Patre, procedere vero etiam ex Filio, et proinde processionem alteram ex Patre esse, alteram vero ex Filio, quomodo non imperfecta erit utraque, vel altera inutilis? Vel enim perfecta est processio ex Patre, tunc inutilis ea quæ ex Filio; vel perfecta processio ex Filio, tunc inutilis ea quæ ex Patre. Si enim una, quæcunque tandem ex utraque, perfecta est, quæ alterius necessitas? Vel utraque erit imperfeeta si sine altera spectatur. Verum sic foret et Pater secundum seipsum consideratus imperfectus. At enimvero utraque persona perfecta et perfectam operationem reddens, tum per se et in se tum cum consubstantiali altera considerata. Si vero altera est perfecta, altera imperfecta, utram diceres perfectam, utram imperfectam? Primo una illa persona imperfecta est, ex qua processio imperfecta; deinde quomodo perfecta indiget imperfecta? Si vero simplex processio, et perfecta est ex Patre, cur et ex Filio? Si vero perfecta ex Filio, cur etiam ex Patre? Superfluum enim et vanum sic videtur, Spiritum quoque ex altero procedere.

B Ζ'. ΓΡ. Εἶτα (25) εἰ φῂς ἐκπορεῦεσθαι μὲν αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκπορεύεσθαι δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκπόρευσιν τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι, τὴν δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, πῶς οὐκ ἀτελὴς ἡ ἑκατέρα, ἢ περιττὴ ἡ ἑτέρα; Ἢ (26) γὰρ τελεία ἡ ἐκ Πατρὸς, καὶ περιττὴ ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἢ τελεία ἡ ἐν τοῦ Υἱοῦ, καὶ περιττὴ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τῆς γὰρ μιᾶς ὁποτερασοῦν οὔσης τελείας, τίς χρεία τῆς ἑτέρας; ἢ ἀτελὴς ἑκατέρα δίχα τῆς ἑτέρας θεωρουμένη. ἀλλ' οὕτως ἂν εἴη καὶ ὁ Πατὴρ καθ' ἑαυτὸν νοούμενος ἀτελής· ἀλλὰ μὴν ἑκάτερον πρόσωπον τέλειόν καὶ τελείας ἐνεργείας ἀποδοτικὸν, αὐτό τε καθ' ἑαυτὸ καὶ μετὰ τοῦ ὁμοφυοῦς θεωρούμενον. Εἰ δὲ ἡ μὲν ἐστι τελεία, ἡ δὲ ἀτελὴς, ὁποτέραν ἂν φαίης ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο; πρῶτον μὲν τὸ ἓν πρόσωπον ἀτελὴς, ἐξ οὗπερ ἡ ἐκπόρευσις ἀτελής. Ἔπειτα τίς C χρεία τῇ τελείᾳ τῆς ἀτελοῦς; εἰ δὲ ἁπλῆ ἡ ἐκπόμευσις, εἰ μὲν τελεία ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τί καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ; εἰ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τί καὶ ἐκ τοῦ Πατρός; περιττόν γὰρ οὕτω δοκεῖ τὸ καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι.

LAT. Sed fortassis non aliam et aliam esse quis ait processionem, alteram ex Patre, alteram ex Filio, sed unam et eamdem et simplicem ex Patre atque ex Filio, tanquam Patre per medium Filium spirante Spiritum. Ex Patre enim Filius, et ex Filio Spiritus, ideoque et ex Patre, ita ut eadem processio immediate quidem sit ex Filio, mediate vero ex Patre; *mediate* (*p*) vero dico, non quasi tempus quoddam sit intermedium (neque enim Pater prius generat Filium, postea vero per Filium Spiritum emittit), verum quia Filium generans Spi-

ΛΑΤ. Ἀλλ' ἴσως οὐκ ἄλλην φησί τις καὶ ἄλλην τὴν ἐκπόρευσιν εἶναι, τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καὶ ἁπλῆν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, μέσου προβαλλομένου τὸ Πνεῦμα· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ ὁ Υἱὸς, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα, διὸ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς εἶναι τὴν αὐτὴν ἐκπόρευσιν D ἀμέσως μὲν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐμμέσως δὲ ἐκ τοῦ Πατρός· Ἐμμέσως δέ φημι, οὐχ ὡς χρόνου τινὸς μεσιτεύοντος (οὐ γὰρ πρῶτον μὲν γεννᾷ τὸ Υἱὸν, εἶτα διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται), ἀλλ' ὅτι

(25) Nota marg: Ἕτερον ἄτοπον· ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευομένου τοῦ Πνεύματος, ἢ ατελὴς ἡ ἐκπόρευσις ἑκατέρα ἢ περιττὴ ἡ ἑτέρα· καὶ ἀνασκευὴ τούτο.

(26) Vat. εἰ.

(*o*) Nota marginalis: Aliud absurdum: Si ex Patre Filioque procedit Spiritus, vel imperfecta utraque processio vel superflua altera. Et ejus absurdi refutatio. Hoc quartum Græci argumentum respondet ex parte Photii, *De Spirit. sanct. mystagogia*, cap. 7, et Nicolai Methonensis capiti 11, quod vide in adnotationibus ad hunc Photii locum.

(*p*) Hæc sane non satis accurate dicta sunt atque voces *mediate et immediate*, prout in hac materia usurpantur, non recte explanant. Non enim ideo solum Spiritus ex Patre, quia est ex Filio, qui est ex Patre; quod unum veluti quæstionis respectum duntaxat exhibet. Verum rem melius expositam vide apud Thomam, *Summæ* p. 1, q. 36, a. 1. In sequentibus tamen auctor noster hæc rite pertractat.

γεννῶν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ προβάλλεται καὶ οὐκ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ ἡ τοῦ Πνεύματος πρόβλησις.

ΓΡ. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον φαίη ἄν τις ὅτι καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκπορευομένου γεννᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις καὶ εἴη ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννώμενος.

ΑΑΤ. Ἀλλὰ τάξις καὶ ἐν τῇ Τριάδι τις ἣν δεῖ φυλάττειν ἡμᾶς· οὐχὶ φύσιν ἐξαλλάττουσα, ἀλλὰ διαφορὰν ὑποστάσεων παρεμφαίνουσα καὶ ἑκάστης ὑποστάσεως ἀμετάπτωτον παριστῶσα τὴν ἰδιότητα. Ὁ μὲν οὖν Πατὴρ γεννῶν τὸν Υἱὸν δι' αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· ὁ Υἱὸς δὲ γεννώμενος ἐκ τοῦ Πατρὸς προβάλλεται καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ ἑαυτοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὡς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀμέσως ἐκπορευόμενον τοῦ γεννωμένου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγεται· καὶ τοίνυν καὶ ἡ αὐτὴ καὶ μία ἐκπόρευσις τῷ Πνεύματι ἐκ τοῦ Πατρὸς μέν ἐστιν ἔμμεσος, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἄμεσος ὥσπερ πολλάκις εἰρήκαμεν (27). Ὅμως, εἴτε ἁπλῆν ταύτην βούλει καλεῖν εἴτε καὶ μὴ, τελεία ἐστὶν ἑκατέρωθεν ἡ ἀμφοτέρωθεν ἤτοι ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι καὶ ἐκ τελείων καὶ τελεία (28) καὶ τελείως· καὶ οὐδὲν περιττὸν ἐν τῇ τελείᾳ Τριάδι, Εἰ δὲ ζητεῖς, δι' ἣν αἰτίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, καὶ τίς ἡ χρεία, ἐρωτήσω κἀγώ σε, τίς χρεία τῷ Πατρὶ τοῦ γεννᾷν τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα προβάλλεσθαι, καὶ διὰ τί μὴ ἢ ἄμφω γεννᾷ ἢ ἄμφω προβάλλεται, καὶ τίς ὁ λόγος τῆς τοῦ λόγου γεννήσεως ἢ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦ Λόγου λόγος ἀνώτερος οὔτε τοῦ Πνεύματος. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐγώ σοι λέγω, τίς ὁ λόγος τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως, οὐδὲ διὰ τί ἢ πῶς ἐξ ἀμφοῖν ἡ ἐκπόρευσις. Ἡ γὰρ τῆς ἁγίας Τριάδος ὕπαρξις ὑπέρκειται τοῦ πῶς καὶ τοῦ διὰ τί, καὶ τῶν τοιούτων ζητήσεων. Ὥσπερ δὲ οὐδὲ ἡ γέννησις ἀτελὴς, ὅτι οὐκ ἄνευ τῆς ἐκπορεύσεως, εἰ καὶ διακέκριται τῇ τοῦ τρόπου διαφερότητι, οὔτε ἡ ἐκπόρευσις, ὅτι τῆς γεννήσεως οὐ χωρὶς, ἀλλὰ τελεία τέ ἐστιν ἑκατέρα, καὶ ἑτέρα τῆς ἑτέρας, καὶ οὐ δίχα τῆς ἑτέρας οὐδετέρα. Ὡς γὰρ οὐ πρῶτον μὲν γεννᾷ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, εἶτα τὸ Πνεῦμα φῇς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἀλλ' ἄμφω ἅμα ἀεὶ, καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, καὶ ἑκατέρα τελεία καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ μετὰ τῆς ἑτέρας· οὕτω καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, κἂν μὴ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἁπλοῦν λέγῃ, ἀλλ' ἕτερον καὶ ἕτερον, ὅμως ἑκάτερον τέλειον καὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ μετὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ οὐ τοῦ ἑτέρου χωρίς. Οὐ γὰρ διότι ἐν τῷ αὐτῷ πυρὶ καὶ ἡ θερμότης ἀεὶ καὶ τὸ φῶς, διὰ τοῦτο τὸ ἕτερον αὐτῶν ἀτελὲς,

ritum quoque per ipsum emittit, et non sine Filio Spiritus spiratio perficitur.

GR. Secundum hanc rationem dicere quis posset, etiam per Spiritum procedentem Patrem generare Filium, neque absque Spiritus processione perfici Filii generationem, ita ut et Filius generatus sit ex Patre atque ex Spiritu (*q*).

LAT. Sed ordo in Trinitate quoque est, quem nos servare debemus, non quidem naturam commutans, sed personarum distinctionem indicans et singularum hypostaseon proprietatem inalterabilem exhibens. Pater itaque generans Filium per ipsum quoque Spiritum emittit, Filius vero generatus ex Patre emittit et ex se Spiritum : ac Spiritus ex Patre procedens ex Filio quoque ut per Filium procedit ; sed et ex Patre ut ex Filio immediate procedens a genito ex Patre procedere dicitur ; ideoque et una eademque processio Spiritui ex Patre quidem est mediata, ex Filio autem immediata, prout sæpenumero diximus. Attamen, sive simplicem eam vocare vis sive non, perfecta est ab utraque parte sive ex ambobus, sive ex Patre per Filium, quæ et ex perfectis et perfecta et perfecte, neque quidquam supervacaneum in perfecta Trinitate. Si vero quæris, quam ob causam Spiritus ex Patre procedens etiam procedat ex Filio, et quænam hæc sit necessitas, quæram et ego ex te (*r*) quænam necessitas sit Patri, ut Filium generet vel Spiritum emittat, et cur non vel utrumque generet vel utrumque spiret, et quænam sit ratio generationis Verbi vel processionis Spiritus. Neque enim erat verbum Verbo sublimius neque Spiritu. Itaque neque ego tibi dico, quænam sit ratio processionis Spiritus ex Patre et Filio, neque quam ob causam vel quanam ratione ex utroque sit processio. Nam sanctæ Trinitatis exsistentia elevata est supra omnem modum et rationem et supra tales quæstiones. Quemadmodum vero neque generatio imperfecta, quia non est sine processione, licet modi differentia ab ea sit distincta, neque processio, quia non est absque generatione, sed perfecta utraque et altera alterius, ac neutra sine altera ; sicut enim Pater non prius generat Filium, deinde Spiritus, ut ais, ex Patre procedit, verum utrumque semper simul, et generatio et processio, et utraque perfecta tum secundum se tum una cum altera : ita et procedere ex Patre et ex Filio, licet non unum idemque ac simplex dicat, sed alterum et alterum, tamen utrumque perfectum tum secundum se tum cum altero, et non absque altero. Non enim propterea quod in eodem igne et calor semper et lumen alterum eorum imperfectum est, sed quia utrumque cum altero et idcirco perfectum. Perfectus enim

(27) Vat. p. 7, b : εἰρήκειμεν.

(28) Vat. τελείων.

(*q*) Cf. dicta ad Photium, *De Spirit. sancti mystagogia*, cap. 64 fin.

(*r*) Imitatur Gregorii Nazianzeni responsum orat. 37, p. 597-598, ed. Billii.

ignis et ut perfecte illuminans et ut perfecte calefaciens sive urens; perfecto enim et eminenti modo habent utrumque; perfectus vero, quia utrumque operatur simul et omnimode, duplex enim perfectum; alterum secundum utramque proprietatem, alterum secundum conjunctionem cum altero. Sic et in Trinitate. Nam perfecta est Trias, et quia Trias, non monas personalis vel dyas; perfecta vero, quia etiam quælibet persona secundum se considerata, etsi non ab invicem separantur, omnimodam habet perfectionem et eminentiam perfectionis. Secundum hæc ipsa vero etiam processio perfecta et ex Patre et ex Filio, et ex utroque perfecta et ex ambobus, et supra rationem utrumque, etiamsi non simplicem neque unam eamdemque illam dicas. Et tali pacto difficultas tua solvitur nullumque absurdum hanc consequitur doctrinam. Si autem unam illam dicas, nihil omnino adversatur; sicut si quis quæreret: Cur generat Pater? Cur Filius generatur? Cur Spiritus procedit? nil aliud haberemus, quod responderemus, nisi quod horum quodlibet proprietas est singularum divinarum hypostaseon. Sic et si tu interrogas: Quam ob causam Pater quidem generat Filium et Spiritum producit mediante Filio, Filius vero et ipse generatur ex Patre et Spiritum producit nullo alio amplius mediante, Spiritus denique et ex Patre procedit et ex Filio, et ex illo quidem mediate, ex hoc vero immediate? — nullum aliud audies responsum nisi quod ita se habent quæ ad proprietates spectant. Vides ea quæ asseris doctrinam nostram sequi absurda, aut minime sequi aut non vera, sed apparentia esse absurda demonstrari.

8. GR. Attamen aliud video absurdum, quod consequitur processionem Spiritus ex Patre atque ex Filio.

LAT. Edissere et istud. Fortasse enim adversus hoc quoque sermonem aptum reddere potero, si dederit Spiritus sanctus.

GR. (*s*) Si ex Filio esset Spiritus, tunc Filius foret Spiritus pater, et Spiritus filius Filii, nepos autem Patris, et Pater Spiritus avus. Sed hæc sunt ridicula atque a veritate et pietate longe aliena.

LAT. Contra hanc rationem respondere licitum est, eam non contra dogma nostrum valere deductionem propositionum ridicularum et impiarum. Nam posset quis dicere, quando quidem non vereretur in sermonibus de Deo quidquid in buccam venerit eloqui eaque quæ divinitus inspirata oracula minime suppeditant, ut et ipse dicis, posset quis, inquam, dicere: Si ex Patre est etiam Spiritus, tunc filius Patris et Filii frater erit.....

A ἀλλ' ὅτι ἑκάτερον μετὰ θατέρου καὶ διὰ τοῦτο τέλειον. Τέλειον γὰρ τὸ πῦρ, καὶ ὡς τελείως φωτίζον καὶ ὡς τελείως θερμαῖνον ἤτοι καῖον· ἔχει γὰρ ἄκρως ἑκάτερον. Τέλειον δὲ, ὅτι καὶ ἄμφω ἐνεργεῖ ἅμα καὶ παντελῶς· διπλοῦν γὰρ τὸ τέλειον, τὸ μὲν καθ' ἑκατέραν ἰδιότητα, τὸ δὲ κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἕτερον συμφυΐαν· οὕτω καὶ ἐν τῇ Τριάδι. Τελεία μὲν γὰρ ἡ Τριὰς καὶ ὅτι Τριάς, οὐ μονὰς προσωπικὴ ἢ δυάς, τελεία δὲ, ὅτι καὶ ἑκάστη ὑπόστασις καθ' αὑτὴν θεωρουμένη, εἰ καὶ μὴ ἀλλήλων χωρίζονται, παντελὲς ἔχει τὸ τέλειον καὶ ὑπερτελές. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡ ἐκπόρευσις τελεία καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τελεία καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐξ ἑκατέρων τελεία· καὶ ἐξ ἀμφοῖν καὶ ὑπὲρ λόγον ἑκάτερον, κἂν μὴ ἁπλῆν μηδὲ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ταύτην εἴπῃς. Καὶ οὕτω λέλυταί σοι τὸ ἄπορον, καὶ οὐδὲν
B ἄτοπον τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖ. Εἰ δὲ καὶ μίαν αὐτὴν εἴποις, τὸ ἀντίξουν οὐδέν. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἔροιτο· Διὰ τί γεννᾷ ὁ Πατήρ; διὰ τί ὁ Υἱὸς γεννᾶται; διὰ τί τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται; οὐκ ἂν τι ἕτερον εἰπεῖν ἔχοιμεν ἢ ὅτι τούτων ἕκαστον ἰδιότης ἐστὶν ἑκάστης τῶν θείων ὑποστάσεων· οὕτως κἂν αὐτὸς ἐρωτᾷς, Διὰ τί ὁ μὲν Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται τοῦ Υἱοῦ μεσιτεύοντος, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ αὐτὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται μηκέτι τινὸς μεσιτεύοντος, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ μὲν ἐμμέσως, ἐκ τοῦ δὲ ἀμέσως; οὐδὲν ἄλλο ἀκούσεις, ἢ ὅτι οὕτως ἔχουσι τὰ τῶν ἰδιοτήτων. Ὁρᾷς ὅτι ἃ λέγεις ἕπεσθαι τῷ λόγῳ ὡς ἄτοπα,
C ταῦτα δείκνυται ἢ μὴ ἑπόμενα ἢ μὴ ὄντα, ἀλλὰ φαινόμενα ἄτοπα.

Η'. ΓΡ. Καὶ μὴν ἄλλο ἄτοπον ἑπόμενον συνορῶ τῇ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσει τοῦ Πνεύματος.

ΑΑΤ. Εἰπὲ δὴ καὶ τοῦτο. Ἴσως γὰρ εὐπορήσω καὶ πρὸς αὐτὸ λόγου τινὸς, εἰ δοίη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ΓΡ. (29) Εἰ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, πατὴρ ἂν εἴη τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα υἱὸς μὲν τοῦ Υἱοῦ, υἱωνὸς (δὲ)· Πατρὸς, καὶ ὁ Πατὴρ πάππος τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ ταῦτα γελοῖα καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐσεβείας ἀλλότρια.

VAT. Πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐξῆν ἀντεπάγειν, ὡς
D οὐ περὶ τὸ δόγμα ἡμῶν ἡ ἀκολούθησις τῶν γελοίων καὶ ἀσεβῶν· ἐπεὶ εἶπεν ἄν τις, εἰ μὴ εὐλαβῶς εἶχεν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις καὶ τὰ τυχόντα φθέγγεσθε καὶ ἃ μὴ τὰ θεόπνευστα λόγια δίδωσι, καθὰ φῂς καὶ αὐτὸς, ὅτι Εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, υἱὸς ἂν τοῦ Πατρὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ Υἱοῦ ..

(29) Ad marg. Vat. f. 8, a: Ἕτερον ἄτοπον, ὅτι εἰ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα υἱὸς ἔσται τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱὸς Πατὴρ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὰ ἑξῆς· εἶτα λύσις αὐτοῦ.

(*s*) Quintum argumentum: Si ex Filio Spiritus, erit Filii filius Spiritus et Filius pater Spiritus etc. Confer Phot. *De Spirit. sanct. mystagogia*, Nicol. Methon. c. 21.

Hucusque cod. Vat. Vaticani verba (f. 2 usque ad f. 8, a) ; Latinus deinde præter alia (ibidem f. 8, b) adducit Athanasii ad Serapionem locum, quem etiam profert Beccus Epigr. XIII (Gr. orthod. II, p. 639). Finis dialogi f. 9, b, med. legitur hoc pacto :

ΓΡ. Τὰ μὲν εἰρημένα εἰρήσθω, ὡς εἴρηται· καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀντεροῦμεν οὐδέν. Ἕτερα δὲ ἄτοπα οὐκ ὀλίγα δείξομεν τῷ σῷ ἑπόμενα δόγματι. Πλὴν ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος καὶ πρὸς ἀκοὰς πρόσκορον καὶ τὸν κάματον νῦν μὲν ἐνταυθοῖ τὰ λεγόμενα περατώσωμεν· ἐξῆς δὲ ὡς ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ἀναλαβόντες τὸν λόγον κἀκεῖνα φιλαλήθως ἀνακαλύψωμεν.

GR. Quæ dicta sunt, dicta sunto, ut dicta fuerunt et ad illa nihil opponemus. Alia vero absurda, eaque non pauca, ex tuo dogmate consequentia ostendemus. Attamen propter sermonis prolixitatem et propter fastidium ac laborem aurium nunc quidem hic sermocinationem terminemus, postea vero velut ex alio principio disputationem resumentes et illa veritatis amore patefaciemus.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ (30)

DIALOGUS SECUNDUS.

α. ΛΑΤ. Ἐπηγγείλω μὲν ἔναγχος, ὦ Γραικέ, πολλὰ ἄτοπα δεῖξαι παρομαρτοῦντα τῷ ἡμετέρῳ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως δόγματι....

ΓΡ. Οὐκ ἄν ἀρνηθείην τὰ τῆς ὑποσχέσεως, ἀλλ' ἰδοὺ προσθεῖναι πρόθυμός εἰμι καὶ τὰ λείποντα. Σὺ δέ, ὦ Λατῖνε, μὴ ἀποκάμῃς ἀντιτιθεὶς, εἴ τι ἔχεις γενναῖον καὶ ἐσχυρόν.

ΛΑΤ. Λέγε δὴ ταῦτα.

ΓΡ. (31) Εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ὁ Υἱὸς γεννητῶς, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτῶς, ἐκ τοῦ Πνεύματος δὲ οὐδὲν οὔτε γεννητῶς οὔτε ἐκπορευτῶς, τὸ μεῖζον ἕξει πρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὑφεσις τῷ Πνεύματι ἕψεται, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς ἀμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ἐξ ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα προΐεται, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐχόντοιν τὸ ἑτέρας ὑποστάσεως προετικόν· καὶ χώραν ἕξει λοιπὸν Εὐνόμιος καὶ Μακεδόνιος καὶ Ἀπολλινάριος τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐλαττούμενον παρεισάγοντες.

ΛΑΤ. Ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν, ὦ οὗτος, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ μεῖζον πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ ἄρα κατὰ τὴν ἰδιότητα, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐ μὴν ὁ Πατὴρ ἢ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι τοῦ Πνεύματος ἰδιότης οὐ τὸ γεννᾷν ἢ προβάλλεσθαι (32), ἀλλὰ τὸ ἐκπορεύεσθαι. Οὕτω δὲ τὸ μεῖζόν ἐστι τῷ Πατρὶ πρὸς τὸν Υἱὸν· μείζων γὰρ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καθώς φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος· Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν (33)· ἀλλὰ τῷ αὐτῷ ἢ ἑτέρῳ λόγῳ τινὶ, οὐ τῇ οὐσίᾳ.

1. LAT. Promisisti non ita pridem, o Græce, te multa ostensurum absurda, quæ nostrum de processione Spiritus sancti dogma concomitentur...

GR. Haud negaverim promissionem ; imo ecce promptus sum ad ea adjungenda quæ adhuc reliqua sunt. Tu autem, o Latine, noli gravari et desistere ab opponendo, si quid habes rectum atque firmum.

LAT. Edic ista.

GR. (*t*). Si ex Patre quidem Filius per generationem, ex Filio vero Spiritus per processionem, ex Spiritu vero nihil, neque per generationem, neque per processionem, major erit præ Spiritu tum Pater tum Filius, et Spiritum sequetur minoratio ; quod Filius quidem immediate ex Patre, Spiritus autem non immediate ex Patre, et quod nihil aliud ex se Spiritus producit, dum Pater et Filius habent vim aliam personam producendi. Et locus cæterum erit Eunomio, Macedonio atque Apollinario, qui Spiritum minorem Patre et Filio esse falso placito asseruerunt.

LAT. At non secundum essentiam, o bone, Pater et Filius Spiritu majores sunt, sed secundum proprietatem tantum ; quia ex Patre et ex Filio Spiritus, non vero Pater vel Filius ex Spiritu, et quia Spiritus proprietas non est generare vel producere, sed procedere. Hoc vero pacto et Pater majus habet præ Filio ; major enim est Pater Filio, sicut ait ipse Dominus : *Pater meus major me est* ; sed eadem vel alia quapiam ratione, nonessentia...

(30) In Vat. cod. f. 9, b. med.

(31) Ad marg. : Ἑτέρου ἀτόπου εἰσαγωγὴ, ὅτι εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἔλαττον ἔσται καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ πρὸς τοῦτο λύσις.

(32) Προβάλλεσθαι med. ut alias προβάλλειν.

(33) Joan. XIV, 28.

(*t*) Nota marg. : Novi absurdi inductio : si etiam ex Filio Spiritus, tunc minor erit et Patre et Filio ; et ad hoc solutio. Cf. Phot. *De Spirit. sanct. mystagogia*, cap. 37, 38.

Sequitur prolixa de hoc argumento tractatio, cui innectitur et Athanasii celeberrimus textus Orat. I contra Arianos, f. n. 50, quo et Andron Camaterus (apud Beccum Gr. Orthod. t. II, p. 382) aliique plurimi utuntur, de quo confer De Rubeis Dissert. in opp. Theophylacti t. I, p. XLV, n. 75 fin. Posequitur deinde in Vatic., cod. 1115 f. 11 b. med. Latinus.

Majus igitur secundum vestram assertionem secundum utrumque sortitus est Pater et non magis nobis, quam potius vobis ipsis hoc absurdum intulistis, siquidem absurdum dicitis majus secundum proprietatem ; si vero vobis hoc non est absurdum, neque nobis absurdum esse dicite.

A Τὸ μεῖζον ἄρα κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον εἴληχε κατ' ἀμφότερον ὁ Πατήρ· καὶ οὐχ ἡμῖν μᾶλλον τοῦτο τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ἑαυτοῖς συνηγάγετε, εἴγε φατὲ ἄτοπον τὸ μεῖζον κατὰ τὴν ἰδιότητα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἄτοπον, μηδὲ ἡμῖν ἐκεῖνο φατέ.

2. (*u*) GR. Quid igitur? Nonne duo facis principia, si quidem ais Spiritum ex Patre et ex Filio procedere ?

β'. ΓΡ. Τί οὖν ; οὐχὶ δύο ποιεῖς ἀρχάς, εἴ γε φῂς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι (34) ;

LAT. Equidem non puto. Nam duo quidem didem dicere principia absurdum est, sicut asserunt hæreticorum pueri, qui unum statuunt bonum, alterum malum, illud quidem omnis boni fontem, hoc vero omnis mali causam, principia sibi invicem contraria atque rerum contrariarum.

ΛΑΤ. Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· τὸ μὲν γὰρ δύο λέγειν ἀρχὰς ἄτοπον· ὁποῖόν φασι παῖδες αἱρετικῶν, τὴν μὲν τιθέντες ἀγαθὴν, τὴν δὲ πονηρὰν, καὶ τὴν μὲν πηγὴν παντὸς ἀγαθοῦ, τὴν δὲ αἰτίαν κακοῦ παντὸς, ἐναντίας ἀλλήλαις καὶ ἐναντίων πραγμάτων.

GR. Attamen multo magis, quam dicere contrariorum contraria principia et duo duabus rebus tribuere principia, alteri altcrum, absurdum plane est duo unius ejusdemque principia ponere. Rationi enim magis est consentaneum, unum duorum principium statuere, quam duo unius.

B ΓΡ. Καίτοι πολλῷ πλέον ἀτοπώτερον τοῦ λέγειν ἐναντίων ἐναντίας ἀρχὰς καὶ τὰς δύο δυσὶν ἀπονέμειν ἑκατέραν ἑκατέρῳ τὸ δύο τιθέναι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνός. Εὐλογώτερον γὰρ τὸ ἓν μᾶλλον τῶν δύο ἀρχὴν τιθέναι ἢ τὰ δύο τοῦ ἑνός.

LAT. Verum non duo principia, o bone, dicimus,quandoquidem dum ex duobus decimus unum rursum duorum alterum ad alterum referimus, ita ut et sic unum principium duorum sit unum...

ΛΑΤ. Ἀλλ' οὐ δύο ἀρχὰς, ὦ οὗτος, φαμὲν, ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοῖν τὸ ἓν λέγοντες πάλιν τῶν δύο τὸ ἕτερον εἰς τὸ ἕτερον ἀναφέρομεν, ὡς μίαν καὶ οὕτως ἀρχὴν εἶναι τῶν δύο τὸ ἕν...

His uberius demonstratis Latinus f. 12,a. med. ait :

Dic igitur, si habes, aliud absurdum dogma nostrum sequens : quæ prædicta sunt, ea vel non vera esse absurda vel non inde consequentia ostensa C sunt. Sophisticum vero est quæ non sunt consectaria appellare consectaria et quæ non sunt absurda pro absurdis obtrudere.

Λέγε τοίνυν εἰ ἔχεις ἕτερον ἄτοπον τῷ ἡμετέρῳ ἑπόμενον δόγματι· ὡς τά γε προειρημένα δέδεικται ἢ ὄντα μὴ ἄτοπα ἢ μὴ ἑπόμενα. Σοφιστικὸν δὲ τὰ μὴ ἑπόμενα λέγειν ἑπόμενα, καὶ τὰ μὴ ἄτοπα ὡς ἄτοπα τίθεσθαι.

3. GR. (*v*) Sed si Spiritus procedit quidem ex Patre, procedit vero etiam ex Filio, et si Spiritus productor est Pater, et productor quoque Filius, quænam est differentia inter productorem et productorem, inter processionem ex Patre et processionem ex Filio ?

γ'. ΓΡ. Ἀλλ' εἰ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκπορεύεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καί ἐστι τοῦ Πνεύματος προβολεὺς καὶ ὁ Πατὴρ, προβολεὺς καὶ ὁ Υἱὸς, τίς ἡ διαφορὰ προβολέως καὶ προβολέως, ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ Πατρὸς καὶ ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ (35) ;

LAT. Dic mihi prius et ipse, quænam sit differentia inter generationem et processionem, et ego tibi dicam, quæ sit differentia inter processionem ex Patre et processionem ex Filio. In præsentia tantum dicam, haud dividere tempus ullum processionem ex Patre et processionem ex Filio. D Neque enim prius quidem ex patre procedit

ΛΑΤ. Φράσον μοι πρότερον καὶ αὐτὸς, τίς ἡ διαφορὰ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, κἀγώ σοι ἐρῶ τίς ἡ διαφορὰ ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ Πατρὸς πρὸς ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Νῦν δὲ τοσοῦτον λέγω, ὅτι οὐ χρόνος διατέμνει τις τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Οὐ γὰρ πρότερον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὕστερον δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἢ

(34) Nota marginalis : Ἕτερον ἄτοπον, ὅτι δύο συνάγονται ἀρχαὶ τοῦ Πνεύματος, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ πρὸς τοῦτο λύσις.

(35) Nota marginalis: Ἀπορία· τίς διαφορὰ προβολέως καὶ προβολέως καὶ ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι· καὶ λύσις.

(*u*) Alterum absurdum, quod duo inducuntur principia Spiritus sancti, Pater et Filius. Et ad hoc solutio. Cf. Phot. *De Spirit. sanct. mystagogia*, cap. 4.

(*v*) Difficultas : Quænam differentia inter productorem et productorem, atque inter procedere et procedere. Et solutio.

ἀνάπαλιν, ἀλλ' ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, καὶ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς, ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεται· καὶ οὐκ ἔστι τῆς ἐκπορεύσεως ταύτης διαφορὰ, εἰ μή τις λέγοι τὸ ἔμμεσον καὶ τὸ ἄμεσον καὶ κατὰ ταῦτα δυάζεσθαι βούλοιτο τὴν ἐκπόρευσιν, ἐπεὶ κατὰ γέ τι ἄλλο οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν αὐτῆς ἐπινοῆσαι διαφοράν.

A Spiritus, et posterius ex Filio vel vice versa : sed procedens ex Patre per Filium procedit, et procedens ex Filio, ut per medium Filium, et ex Patre, ut ex fonte Filii, procedit. Et non est hujus processionis differentia, nisi forte quis mediatum et immediatum proferat et secundum hæc duplicari velit processionem, cum secundum aliud quidpiam nulla ejus differentia posset excogitari.

δ'. ΓΡ. Εἰ οὖν ὁ Πατὴρ μὲν διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προβαλλόμενος ἐμμέσως τοῦτο προβάλλεται, ὁ Υἱὸς δὲ ἀμέσως τὸ αὐτὸ προΐεται, ὅτι μὴ δι' ἑτέρου τινὸς, εἴη ἂν ὁ Υἱὸς προσεχὲς τοῦ Πνεύματος αἴτιον, ὁ δὲ Πατὴρ οὐ προσεχές· καὶ οὕτως ἔσται ὁ μὲν Πατὴρ πρῶτον αἴτιον, ὁ δὲ Υἱὸς μετ' αὐτὸν, καὶ οὕτω δὲ πάλιν ἀκολουθήσει ἡ ὕφεσις τῷ Υἱῷ μὲν πρὸς τὸν Πατέρα, τῷ Πνεύματι δὲ πρὸς τὸν Υἱον, καὶ ἕξει οὕτως χώραν Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος καὶ Μακεδόνιος καὶ Ἀπολλινάριος.

GR. Si igitur Pater quidem per medium Filium Spiritum producens mediate eum producit, Filius vero immediate eum emittit, quia non per alium quempiam, Filius foret proximum seu contiguum Spiritus principium, Pater vero non contiguum. Et sic erit Pater quidem primum principium, Filius vero post ipsum, et sic rursum sequetur inferioritas tum Filium quoad Patrem tum Spiritum quoad Filium ; et sic locum habebunt Arius et Eunomius, Macedonius atque Apollinarius (*x*).

ΛΑΤ. Ἀλλὰ θάῤῥει, ὦ ἀγαθέ· οὐ Χώραν παρ' ἡμῖν ἕξει οὔτε Ἄρειος οὔτε Εὐνόμιος οὔτε Μακεδόνιος ἢ Απολλινάριος. Οὗτοι γὰρ ἅπαντες τὴν θεότητα ἢ εἰς διαφόρους θεότητας κατατέμνουσι, καὶ τὴν μὲν μείζονα τίθενται, τὴν δὲ ἐλάττονα, τὴν δὲ μέσως ἔχουσαν, ἢ τῆς ἀκτίστου φύσεως τοῦ Πατρὸς ἀλλοτριοῦσιν, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπαλλήλους φύσεις, ἵν' οὕτως εἴπω ταῦτα, καὶ κτίσμα τόδε τοῦδε καὶ τοῦτο ἐκείνου τιθέμενοι, ἢ τὸ Πνεῦμα πάντως εἰς τὴν τῶν κτισμάτων τάξιν κατάγοντες· παρ' οἷς καὶ τὸ πρῶτον οὐκ εὐλαβὲς καὶ τὸ προσεχὲς ἀσεβὲς καὶ τὸ μέσον παρόμοιον, καὶ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον καὶ ἡ τάξις ἁπλῶς καὶ τὸ πρὸ τοῦδε καὶ τὸ μετὰ τόδε καὶ τὰ ἑξῆς καὶ τὰ τοιάδε τῶν ὀνομάτων τῇ σφῶν ἀσεβείᾳ καταλλήλως νοούμενα. Παρ' ἡμῖν δὲ καὶ ἡ τάξις, εἰ λέγοιτο, κατ' εὐσεβεῖς λογισμοὺς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραλαμβάνεται καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πρότερον...

LAT. Verum bono animo esto, o bone; non habebit apud nos locum neque Arius, neque Eunomius, neque Macedonius, neque Apollinarius. Ut enim omnes Deitatem vel in diversas dissecant deitates, et aliam quidem majorem statuunt, aliam vero minorem, aliam in medio se habentem, vel ab increata natura Patris separant vel etiam Filium atque Spiritum subalternas naturas, ut ita ea dicam, et creaturam alterum alterius et hoc illius ponunt, vel Spiritum prorsus in creaturarum ordinem deprimunt. Apud hos primum non pium et contignum impium et medium simile, et majus et minus et ordo simpliciter, et unum ante aliud et alierum post aliud et cætera atque etiam ejusmodi alia nomina eorum impietate excogitata. Apud nos vero etiam ordo, si dicatur, secundum religiosas cogitationes in sancta Trinitate accipitur et primum ac prius...

Inter plura alia Athanasii et Gregorii Nazianzeni testimoniis utitur Latinus f. 13, 14. Atque deinde latius explicat, quid sit ordo, primum secundum, etc.

Ἵνα δὲ ὁ λόγος ἐξεταστικώτερος γένηται, ἄλλοθεν πάλιν ἀρχόμενοι περὶ ἑκάστου τῶν εἰρημένων ὀνομάτων λέγομεν, ποσαχῶς τε λέγεται καὶ ὅπως ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραλαμβάνεται· καὶ πρῶτον περὶ τάξεως (36).

Ut vero probata et expolita magis fiat ratiocinatio, aliunde rursum incipientes de qualibet prædictarum vocum disseremus, quotupliciter ea dicatur et quomodo in sancta Trinitate accipiatur. Ac primo quidem de ordine.

ε'. Ἡ τοίνυν τάξις ἢ ἐν οὐσίαις θεωρεῖται ἢ ἐν ποσοῖς ἢ ἐν ποιοῖς ἢ ἐν τοῖς πρός τι ἢ ἐν τοῖς ποιεῖν ἢ πάσχειν λεγομένοις ἢ ἐν τοῖς ποῦ ἢ ἐν τοῖς πότε ἢ ἐν τοῖς ἔχειν καὶ ἔχεσθαι ἢ ἐν πᾶσι τούτοις πρὸς ἄλληλα· ἐν πᾶσι μὲν ὡς οὐσία, ποσὸν, ποιὸν, πρός τι καὶ τὰ ἑξῆς· προσεπινοεῖται μὲν γὰρ ὡς ὑποκείμενον τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ οὐσία, εἶτα ἐπιθεωρεῖται τὸ ποσὸν, μεθ' ὃ τὸ ποιὸν καὶ ἑφεξῆς τὸ πρός τι καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν οὐσίαις δὲ ὡς Θεὸς, νοῦς, ψυχαὶ, σώματα· ἐν ποσοῖς δὲ ἐν μὲν τοῖς συνεχέσιν ὡς σημεῖον, γραμμὴ, ἐπιφάνεια, σῶμα· ἐν δὲ τοῖς

D 5. Ordo igitur consideratur vel in substantiis vel in quantis ael in qualibus vel in relatis vel in iis quæ dicuntur agere aut pati vel ubi vel quando vel habere et haberi vel demum in his omnibus aut invicem. In omnibus, inquam, ut substantia, quantum, quale, ad aliquid ad reliqua : nam substantia ut subjecta cæteris omnibus simul intelligitur, deinde consideratur quantum, post hoc quale, postea relatum et reliqua. In substantiis vero ut Deus, mens, animæ, corpora. In quantis iisque continuis ut punctum, linea, su-

(36) F. 16, a marg. Περὶ τάξεως τεχνολογία

(*x*) Confer. Phot. *De Spirit. sanct. mystagogia*, cap. 62, 42.

perficies, corpora ; in discretis autem, et quidem in numero, ut unitas, binarium, ternarium ; etc., in sermone vero ut litteræ, syllabæ, nomina, verba, et oratio. In qualibus ut passio, affectio, habitus ; et in figuris, ut sunt circulus, triangulum, quadrangulum et cætera ; et in iis quæ qualitatum capacia sunt et secundum plus et minus considerantur, quale est minus album et magis album, et adhuc magis album et maximo album : et minus calidum et magis calidum, et adhuc calidius et maxime calidum, atque his similia ; unde et medicorum pueri alia medicamenta primi ordinis dicunt, alia secundi, alia tertii, imo et alia quarti. Ita pariter et in faciendo et patiendo : nam magis et minus ut et maxime et in his locum habet, sic etiam in loco, nam supra vel infra, ad dexteram vel ad sinistram, ante et post vel circum vel in medio ordinem quemdam habent. Sic et in tempore, heri, hodie, cras, prius, nunc et posterius, ad ordinem spectant. Item et in relatis ; sive enim prius et posterius, sive simul in ipsis invenitur, hæc quoque sunt ordinis. Eodem modo et in omnibus et universim in quolibet eorum, quæ singulariter et secundum se ipsa considerantur, non erit ordo ; ubi vero numerus quidam vel habitudo ad alterum percipitur, ibi et ordo est, sive res est naturæ corporeæ cognitioni subdita, sive ad rationem spectans, sive mathematice considerata, sive etiam theologiæ conveniens. Verbi gratia : monas, quando secundum se ipsam consideratur, absque habitudine, et sola est atque supra ordinem, quando vero consideratur ad binarium et ternarium ac sequentes numeros, non simpliciter dicitur monas, sed et prima et numerorum principium. Sic pariter elementum, quale est terra, aqua et cætera, dum secundum se ita considerantur et dicuntur, relate vero ad mundum universum et ea quæ ex ipsis sunt, elementa et principia sunt. Viginti quatuor litteræ secundum se sunt litteræ, elementa vero ut initia syllabarum et eorum quæ sequuntur. Idem die de die; dies enim unus est secundum se, primus vero relate ad dies qui post ipsum sunt, unde fortasse Moses quoque primum diem secundum se considerans, tanquam nondum factis sequentibus diebus « unum » appellavit, cum vero et sequentes dies successerint, licet eum et primum dicere relate ad istos. Et non ignoro causas, propter quas dixerunt sancti unum esse et nominari diem illum, neque sciens eas repudio vel mihi proprias facere detrecto, imo et novi et tota mente amplector. Rursum Deus et unus et solus est ; sed quando consideratur relate ad mentem, animam et corpora, tunc et primus secundum ordinem ut omnium principium et est et dicitur. Verum etiam in divina natura numerus est trinitas supra numerum elevata, et in angelorum natura atque in natura hominis congruus numerus ; multi enim sunt angeli et multi homines ; tunc et ordo in his consideratur, verum

A διωρισμένοις, ἐν ἀριθμῷ μὲν ὡς μονὰς, δυὰς τριὰς, τετρὰς καὶ ἑξῆς, ἐν λόγῳ δὲ ὡς στοιχεῖα, συλλαβαὶ, ὀνόματα, ῥήματα καὶ λόγος· ἐν ποιοῖς δὲ ὡς πάθος, διάθεσις, ἕξις· καὶ ἐν τοῖς σχήμασιν, ὡς κύκλος, τρίγωνον, τετράγωνον, καὶ ἑξῆς· καὶ ἐν τοῖς τῶν ποιοτήτων δεκτικοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον θεωρουμένοις, οἷόν ἐστι τὸ ἧττον λευκὸν καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἔτι λευκότερον καὶ τὸ μάλιστα, καὶ τὸ ἧττον θερμὸν καὶ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἔτι θερμότερον καὶ τὸ μάλιστα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅθεν καὶ ἰατρῶν παῖδες τὰ μὲν πρώτης τάξεώς φασι τῶν φαρμάκων, τὰ δὲ δευτέρας, τὰ δὲ τρίτης, ἄλλα δὲ τετάρτης. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν καὶ πάσχειν· τὸ μᾶλλον γὰρ καὶ τὸ ἧττον καὶ ἐν τούτοις καὶ τὸ μάλιστα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ· τὸ γὰρ ἄνω ἢ κάτω ἢ δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ, ἢ ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν B ἢ πέριξ ἢ ἐν τῷ μέσῳ τάξιν ἔχει τινά. Καὶ ἐν χρόνῳ, τὸ χθὲς καὶ τὸ στήμερον καὶ τὸ αὔριον καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ νῦν καὶ τὸ ὕστερον τάξεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρός τι· εἴτε γὰρ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, εἴτε καὶ τὸ ἅμα ἐν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα τάξεως. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ πάντων. Καὶ ἁπλῶς ἐφ' ἑκάστου μὲν τῶν μοναδικῶς καὶ καθ' ἑαυτὰ θεωρουμένων οὐκ ἂν εἴη τάξις· ἔνθα δὲ ἀριθμός τίς ἐστι θεωρούμενος ἢ σχέσις πρὸς ἕτερον, ἐκεῖ καὶ ἡ τάξις ἐστὶν, εἴτε φυσιολογούμενόν ἐστιν εἴτε λογικώτερον, εἴτε μαθηματικῶς θεωρούμενον, εἴτε καὶ θεολογούμενον· οἷόν τι λέγω. Ἡ μονὰς, ὅταν θεωρῆται καθ' ἑαυτὴν, ἄσχετός τέ ἐστι καὶ μόνη καὶ ὑπὲρ τάξιν· ὅταν δὲ πρὸς δυάδα καὶ τριάδα καὶ τοὺς ἑξῆς ἀριθμοὺς, οὐχ ἁπλῶς λέγεται μονὰς, ἀλλὰ καὶ πρώτη C καὶ ἀρχὴ ἀριθμῶν. Τὸ στοιχεῖον ὡσαύτως· οἷον ἡ γῆ (37), τὸ ὕδωρ, καὶ τὰ λοιπὰ, καθ' ἑαυτὰ οὕτω θεωρούμενα καὶ λεγόμενα, πρὸς δὲ τὸν ὅλον κόσμον καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν στοιχειά τε καὶ ἀρχαί· τὰ κδ' γράμματα γράμματα μὲν καθ' ἑαυτὰ, στοιχεῖα δὲ ὡς ἀρχαὶ τῶν συλλαβῶν καὶ λοιπῶν τῶν ἐφεξῆς. Ἡ ἡμέρα ὁμοίως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη μία μὲν καθ' ἑαυτὴν, πρώτη δὲ ὡς πρὸς τὰς μεθ' ἑαυτήν. Ὅθεν ἴσως καὶ ὁ Μωϋσῆς, τὴν πρώτην ἡμέραν καθ' ἑαυτὴν θεωρῶν, ὡς μήπω τῶν ἑξῆς ἡμερῶν γενομένων, μίαν ὠνόμασεν· ἐπακολουθησασῶν δὲ καὶ τῶν ἑξῆς, ἔστιν αὐτὴν καὶ πρώτην εἰπεῖν πρὸς αὐτάς· καὶ οὐκ ἀγνοῶ γε οὐδὲ τὰς αἰτίας, δι' ἃς εἶπον οἱ ἅγιοι μίαν εἶναι ἐκείνην (καὶ) κληθῆναι, οὔτε μὴν εἰδὼς αὐτὰς ἀποπροσποιοῦμαι, ἀλλὰ καὶ οἶδα καὶ D ὑπεραποδέχομαι. Ἥλιν ὁ Θεὸς εἷς τε καὶ μόνος· ἀλλ' ὅταν πρὸς νοῦν καὶ ψυχὴν καὶ σώματα θεωρῆται, τότε καὶ πρῶτος κατὰ τάξιν ὡς ἀρχὴ πάντων ἐστί τε καὶ λέγεται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θείᾳ φύσει ἀριθμὸς ἡ ὑπεράριθμος τριὰς, καὶ ἐν τῇ τοῦ ἀγγέλου φύσει καὶ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ὁ κατάλληλος ἀριθμός· πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι· τότε καὶ τάξις τούτοις ἐνθεωρεῖται, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατά τινας ἰδιότητας· καὶ ὁ μὲν οἷον ἀρχή τις ἐστὶν, ὁ δὲ ἑτέραν ἔχει τάξιν. Οὕτως ἄρχων τις ἐν ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις καὶ γηγε-

(37) Ἡ γῆ, al. ἡγῆ.

νάρχης ἐν τοῖς ἀνθρώποις Ἀδάμ· καὶ ἐν τῇ Τριάδι τοίνυν ἀρχὴ ὁ Πατήρ. Ἀλλά μοι, ὅτι πολλοὶ ἄγγελοι καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι, μὴ σύναγε ὅτι καὶ πολλοὶ θεοί. Ἄπαγε τῆς Ἑλληνικῆς μωρολογίας ! ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τάξις ἐστὶν, ἀλλὰ πάσης τάξεως ἀνωτέρα. Ὡς γὰρ ἡ φύσις ὑπέρκειται τῶν φύσεων ἁπασῶν (ὑπὲρ φύσιν γὰρ καὶ ὑπερφυής). οὕτω καὶ ἡ τάξις τῶν τάξεων ἁπασῶν (ὑπὲρ τάξιν γὰρ καὶ ὑπερταγής) (38) καὶ ἀρχὴ ὁ Πατὴρ ὑπεράρχιος. Μηδ' ὅτι πάλιν ὁ Ἀδὰμ γηγενάρχης ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ ἀγγελάρχης, ἵν' οὕτως εἰπω, ἐν τοῖς ἀγγέλοις, συμπέραινε πατέρα τινὰ καὶ γεννήτορα τῆς τῶν ἀγγέλων πληθύος τὸν ἀρχάγγελον, ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἔφημεν τὸν Ἀδὰμ ἢ τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδάμ. Καίτοι ὡς ἐπὶ τῆς γῆς πατριὰ, οὕτως καὶ ἐν οὐρανοῖς, ἀλλ' ἑκατέρᾳ φύσει κατάλληλος ἡ πατριὰ καὶ τῇ φύσει προσήκουσα. Ἔστι τοίνυν τάξις τις καὶ ἐπὶ τῆς Τριάδος· ἀλλ' οὐ φύσεως διαίρεσιν παρεισάγουσα (μία γὰρ ἡ φύσις καὶ ἀπαράλλακτος τοῖς τρισὶν) οὐδὲ τοπικὴν θέσιν (ἀπερίγραπτος γὰρ ἡ Τριὰς καὶ ὑπὲρ πάντα τόπον) οὐδὲ χρονικῆς κινήσεως ἢ ἄλλου τινὸς ἔμφασιν (39) τῶν ἐν τοῖς μετὰ Θεὸν θεωρουμένων (καὶ αἰῶνες γὰρ καὶ χρόνοι μετὰ Θεὸν), ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστης θεαρχικῆς ὑποστάσεως διαφορὰς καὶ ὅτι ἄναρχος [μὲν ὁ Πατὴρ καὶ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ, ἀρχὴ, ἀρχὴ δὲ ὁ Υἱὸς καὶ οὐκ ἄναρχος κατά γε τὸ ἔχειν τὸν Πατέρα ἀρχὴν, ἐπεὶ κατὰ χρόνον ἄναρχος καὶ αὐτὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ ἀρχὴ καὶ αὐτὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς (40)· ἀρχῇ γὰρ καὶ ἀρχὴ καὶ ἀρχὴ, ἀλλ' οὐ τρεῖς ἀρχαὶ, ἀλλὰ μία καὶ οὕτως ἀρχὴ, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀναφερομένων τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Υἱοῦ· οὕτω καὶ Θεὸς καὶ Θεός καὶ Θεὸς, ἀλλ' οὐ τρεῖς Θεοὶ, ἀλλ' εἷς Θεός. Εἰ δ' οὖν τάξις ἐστὶ καὶ ἐν τῇ Τριάδι, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι εἶπον, τάξις δὲ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πρότερον ἢ δεύτερον καὶ τὸ ἅμα (ἐν οἷς γὰρ αὕτη καὶ τούτων τι (41), ἀνάγλη καὶ τῆς Τριάδος ἢ τὸ ἅμα θεωρεῖσθαι ἢ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον ἢ ἀμφότερον (42).

A non secundum essentiam, sed secundam quasdam proprietates, atque unus quidem velut principium quoddam est, alius vero alium ordinem habet. Sic princeps quis est in angelis atque archangelis, et terrigenarum generis princeps in hominibus Adam; etiam in Trinitate igitur principium Pater. Sed ne ex eo, quod multi sunt angeli et multi homines, mihi concludas, etiam multos esse Deos. (Apage cum isto ethnicorum stultiloquio !) sed etiam, in Patre et Filio et Spiritu sancto est ordo, licet quovis ordine superior. Sicut enim natura hæc superstat omnibus naturis (nam supra naturam est et supernaturalis),sic et ordo hic omni ordine superior (nam super ordinem est et ordine sublimior). Et principium Pater super principium. Neque rursum ex eo, quod inter homines Adam est generis principium et cœlestium exercituum dux Michael inter B angelos, ut ita dicam,angelorum princeps, inferas, patrem quemdam et genitorem multitudinis angelorum esse archangelum,sicut multitudinis hominum diximus patrem Adamum vel qui ex Adamo. Sicut in terra est paternitas,ita et in cœlis ; sed utraque naturæ congrua est paternitas (*y*) et conveniens naturæ. Est igitur aliquis ordo in Trinitate ; sed non secundum naturæ divisionem (una enim tribus personis est absque ulla differentia natura), neque localem positionem (incircumscripta est enim Trinitas et super omnem locum), neque speciem temporalis motionis vel alterius cujusquam eorum, quæ considerantur in iis, quæ post Deum sunt (nam sæcula et tempora sunt post Deum), verum C secundum differentias proprietatum cujuslibet divinæ personæ et quia principii expers est Pater et principium Filii, Filius vero principium et non principii expers, cum Patrem habeat principium, secundum vero tempus et ipse principii expers sit ; Spiritus demum principium et ipse cum principio. Nam est principium et principium et principium, sed non tria principia, verum unum et sic principium, cum in unum principium referantur tum Filius tum per Filium Spiritus sanctus. Sic et Deus et Deus et Deus, sed non tres dii, verum unus Deus. Si itaque ordo est etiam in Trinitate, sicut et sancti affirmarunt, ordo vero est primum ac prius vel secundum et simul (in quibus enim ordo, et horum quidquam est), nec esse est etiam in Trinitate vel simul considerari vel primum et prius atque secundum vel utrumque...

Hisce late tractatis finem imponit auctor dialogo f. 18 a. Cod. Vaticani.

ΛΑΤ. Ἔστω καὶ ταῦτα, καθά σοι δοκεῖ· καὶ ἐχέτω πέρας ὡδὶ ἡ παροῦσα διάλεξις. D LAT. Sint et hæc, ut tibi videtur, et habeat hic finem præsens disputatio.

(38) Vide Chrys. in Genes. XXIV, 2 apud Constant. Melit. orat. 1, c. 33 (*Gr. Orth.* t. II, p. 724).

(39) Schedæ, quas ex viri docti Romæ morantis benevolentia accepimus et quibus solis in his dialogi 2 fragmentis nitimur, lectionem hic dubium relinquunt.

(40) Hisce vocibus utitur Gregorius Nazianzenus In or. habita coram Patribus secundi Concilii orat. 32, p. 520, ed. Bill.

(41) Apogr. habet : ἐν οἷς γὰρ ταῦτα ἢ τούτων τι ἀνάγκη.

(42) Cod. f. 17, a. Nota marg. : Περὶ πρώτου, προτέρου, δευτέρου, ἅμα καὶ τῶν λοιπῶν.

(*y*) Πατριὰ hic non est genus, gens, origo, sed paternitas, ut Ephes. III, 15, ad quem textum alluditur.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

DIALOGUS TERTIUS.

GR. Adhuc hoc initium et rursum ponimus dis- A ceptationis, quam vobiscum habemus de Spiritu sancto, quomodo non sit absurdum dicere eum non ex Patre solo, verum etiam ex Filio procedere. Etenim necesse est ut vel ex essentia Patris sit procedens vel ex proprietate. Atqui si quidem ex essentia, cum essentia communis sit atque eadem Patris et Filii et Spiritus sancti, non ex Patre et Filio tantum procederet Spiritus, verum etiam ex se ipso quoque, quod esse nequit. Si vero ex proprietate, cum proprietas non sit essentia, sed circa essentiam, quomodo id quod secundum se est videlicet Spiritus, erit procedens ex eo, quod non secundum se est, sed circa aliud, hoc est ex proprietate? Itaque vel nullo prorsus modo est procedens, vel si procedens est, dum ex Patre et ex Filio procedit, B etiam ex se ipso procedens erit, quod nunquam fieri potest.

LAT. Hæc ratiocinatio ostendit, non quod procedit ex Filio, sed quod neque ex Patre procedit, neque omnino procedens est...

GR. Probatio vero et demonstratio vel per artificialem ratiocinationem ex veris principiis proficiscentem, vel per exempla vel per testimonia vel per consequentias ex testimoniis et scriptis sententiis conficitur, ita ut qui absque his aliquid inducit, non verisimile quid vel ratione fundatum (*a*).

βές· δοκεῖ δὲ καὶ παράδοξους ἐννοίας εἰσάγειν, ἵνα μὴ σκευῆς.

LAT. Hoc porro etiam faciam, sed cras: quod C ad præsentiam spectat, linguam hic contineamus.

(*a*) Ac multo minus verum vel pium videatur dicere, videtur vero peregrinos, ne dicam erroneos ac hæreticos sensus inducere testimoniis et probatione destitutus.

ΓΡ. Ἔτι ταύτην (τὴν) ἀρχὴν καὶ αὖθις τίθεμεν (43) τῆς μεθ' ὑμῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συζητήσεως, πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ λέγειν τοῦτο μὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Καὶ γὰρ ἀνάγκη, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἢ ἐκ τῆς ἰδιότητος. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ τῆς οὐσίας, ἐπεὶ ἡ οὐσία κοινὴ καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μόνον [ἐκπορεύοιτ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα, ὅπερ οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ἰδιότητος, ἡ δὲ ἰδιότης οὐκ οὐσία, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν (44), πῶς τὸ καθ' ἑαυτὸ ἦτοι τὸ Πνεῦμα ἔσται ἐκ τοῦ μὴ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ περὶ ἕτερον ἐκπορευόμενον (45), τουτέστι τῆς ἰδιότητος; Ἢ οὖν οὐδὲ ἐκπορευτὸν ὅλως, ἢ εἰ ἐκπορευτὸν, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἔσται καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ οὐδέποτε.

ΛΑΤ. Οὗτος ὁ λόγος δείκνυσιν οὐχ ὅτι μὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅτι μηδὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, μηδὲ ὅλως ἐκπορευτόν ἐστι...

ΓΡ. (46) Ἡ δὲ κατασκευὴ καὶ ἡ δεῖξις ἢ διὰ λόγου τεχνικοῦ ἐξ ἀρχῶν προβαίνοντος ἀληθῶν, ἢ δι ὑποδειγμάτων, ἢ διὰ μαρτυριῶν ἢ διά τινων ἐπομένων ταῖς μαρτυρίαις καὶ ταῖς γραφικαῖς χρήσεσιν ὡς δ γε χωρὶς τούτων εἰσάχων τι οὐ πιθανόν τι οὐδὲ εὔλογον δοκεῖ λέγειν, μὴ ὅτι γε ἀληθὲς ἢ εὐσεβῶ λέγω ἑτεροδόξους χωρὶς μαρτυριῶν καὶ καὶ κατα-

ΛΑΤ. Τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω, πλὴν ἀλλ' εἰς αὔριον· τὸ δὲ γε νῦν ἔχον ἐνταῦθα τὴν γλῶτταν ἐπίσχωμεν.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

DIALOGUS QUARTUS.

GR. Age nunc videamus, o Latine, si etiam ha- D beas aliquas imagines vel exempla quædam, sive a te ipso excogitata, sive aliunde accepta, ad evi-

ΓΡ. Φέρε δὴ νῦν ἴδωμεν, ὦ Λατῖνε, καὶ εἴ τινας ἔχεις εἰκόνας ἢ ὑποδείγματα, ἢ αὐτὸς πλάσας, ἢ ἑτέρωθέν ποθεν λαβών, πρὸς ἐναργεστέραν δεῖξιν

(43) In Vat. cod. f. 21 a. Apud Fabricium, *Bibl. Gr.* VII, d. 756, ed. nov. legitur hoc initium Ἐπὶ ταύτην τὴν ἀρχὴν κ. αὖθις τιθέμενος.

(44) Vide Greg. Naz. orat. 32, p. 519, ed. Bill.
(45) Cod. ἐκπορευομένου.
(46) In cod. Vat. f. 22, b. med.

τῆς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καθὰ φῄς, ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ δι' ὧν ἔστιν εἰκονίσαι σαφῶς τὸ δογματιζόμενον, εἴ που δυνατὸν κατιδεῖν, ὡς τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς τόδε τι αἴτιον καὶ τόδε· καὶ ἀρχὴ καὶ ἀρχή, καὶ οὐ δύο ἀρχαί, οὐδὲ δύο τὰ αἴτια, ἵνα καὶ τοῦ Πνεύματος αἴτιόν τις ὑιδοὺς μὴ τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἀρχὴν ὁμοίως μὴ δοκοίη δύο εἰσάγειν ἀρχὰς ἢ δύο τὰ αἴτια, ἀλλὰ καὶ οὕτω φυλάττῃ (47) τὸ δόγμα τῆς μοναρχίας. A

ΛΑΤ. Καὶ μὴν, ὦ Γραικὲ, παράδειγμα μὲν ἐναργὲς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν σχέσιν ἐμφαῖνον ἢ τὴν τάξιν· πολλὰ δ' οὖν τὰ ἀμυδρῶς εἰκονίσαι δυνάμενα τὸ λεγόμενον, ὧν τὰ μὲν παρὰ τῆς Γραφῆς ἐρανιζόμενα, τὰ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων καὶ νοημάτων φύσεως εὑρισκόμενα (48). B

LAT. Atenimvero, o Græce, evidens exemplum invenire non licet, quod sanctæ Trinitatis habitudinem vel ordinem exprimat. Multa vero sunt quæ sub obscura imagine reflectere possunt quod dicitur. quorum alia a Scripturis collecta sunt, alia vero ex ipsa rerum et notionum natura inventa.

ΓΡ. Ἥραγε δή μοι καὶ ταῦτα καὶ συσκεψώμεθα· ἴσως γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀντιπαραθήσομεν καταλληλότερα παραδείγματα.

GR. Profer jam mihi et hæc atque una ea perpendamus, fortasse enim et non contra ea proponemus alia exempla magis congrua.

ΛΑΤ. Λέγω δή· σὺ δὲ νουνεχῶς ἄκουε· ἆρ' οὐχὶ πασα οὐσία ἔχει καὶ δύναμιν ἑαυτῇ συμφυῆ καὶ ἐνέργειαν φυσικήν (49) ;

LAT. Dico igitur, tu vero audi prudenter.Nonne omnis essentia habet etiam virtutem sibi connaturalem, et operationem naturalem ?

ΓΡ. Φημί.....

GR. Id aio.

ΛΑΤ. Σκόπει γοῦν μοι καὶ τοῦτο τὸ ὑποδειγμα· Ἔστιν ἡ τοῦ πυρὸς οὐσία καὶ ἡ καυστικὴ τούτου δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως, ἡ καῦσις, ἐνέργημα δὲ ὁ ἄνθραξ, ἡ τέφρα· οὕτω καὶ ὁ Πατήρ (50)...

LAT. Considera igitur mihi et hoc exemplum. Est essentia ignis et ejus combustiva virtus et hujus virtutis operatio, combustio, effectum vero carbo, cinis. Sic et Pater...

ΛΑΤ. Ἔστι σημεῖον καὶ γραμμὴ καὶ ἐπιφάνεια τὰ τρία ταῦτα μία τῶν λεγομένων μαθηματικῶν σωμάτων ἀρχὴ, ὡς ἐκεῖ ἡ οὐσία, ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια μία τῶν ἐνεργουμένων ἀρχὴ (51)· ἤ, εἰ βούλει, μονὰς, δυὰς, τριάς· ἡ ἀριθμητικὴ αὕτη τριὰς ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ πηγὴ παντὸς ἀριθμοῦ (52)... Ἐννόει γάρ μοι δάκτυλον καὶ χεῖρα ὅλην, ἧς ὁ δάκτυλος ἥρτηται, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, οὗπέρ ἐστιν ἡ χεὶρ καὶ ὁ δάκτυλος (53)... Ὀφθαλμὸν οἶδας καὶ πηγὴν καὶ ποταμόν (54)... Πάλιν ἄλλο παράδειγμα καὶ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς Γραφῆς τῷ Ἁγίῳ ληφθὲν ὁ Ἀδὰμ, ἡ Εὔα, ὁ Σήθ (55).... Πλὴν ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο ὑπόδειγμα, ἐν ᾧ πάθος τοιοῦτον οὐδέν· C

LAT. Est punctum, linea et superficies, hæc tria unum sunt eorum quæ dicuntur corporum mathematicorum principium, ut illic essentia, virtus et operatio unum effectorum principium, vel si vis, monas, dyas, trias, hæc numerica trias principium, causa ac fons omnis numeri... cogita mihi digitum et manum totam, a qua digitus dependet, et totum hominem, cujus est manus et digitus... Oculum nosti et fontem et fluvium. Rursum aliud exemplum ipsum ejusdem (8. Gregorii Naz). ex Scriptura a sancto desumptum: Adam, Eva, Seth... Attamen dicam tibi et aliud exemplum, cui nulla ejusmodi passio insit.

ΓΡ. Τὸ ποῖον ;

GR. Quale est hoc ?

ΛΑΤ. Τὸ τοῦ ἡλίου πάλιν καὶ τῆς ἀκτῖνος καὶ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ τῷ δόγματι χρήσιμον (56)...

LAT. Exemplum solis, radii et luminis ad illustrandum dogma (*a*).

Ὅτι ἡ διὰ παρὰ τῇ Γραφῇ ἀδιάφορός ἐστι τῇ ἐκ. D

Quod præpositio *per* aliud Scripturam promiscue pro *ex* usurpatur.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἐκτεθέντων ὑποδειγμάτων (57).

Recapitulatio propositorum exemplorum.

(47) Vat. φυλάττει.
(48) Vat. εὑρισκόμενον.
(49) Nota marg. Πρῶτον ὑπόδειγμα ἐξ οὐσίας, δυνάμεως καὶ ἐνεργείας.
(50) F. 25, a, med, ὑπόδειγμα β',
(51) F. 25, b. ὑπόδ. γ'.
(52) ὑπόδ, δ'.
(55) ὑπόδ. ε'.
(54) F. 26, a. ζ'. V. Greg. Naz. *De Spirit sanct.* orat. 37, p. 611, ed. Bill.
(55) ὑπόδ. ζ'.
(56) Cod. f. 26, b. ὑπόδ. η'. Vide Naz., orat. cit. p. 601.
(57) Hæc duo postrema ex not. margin. f. 28, b.

(*a*) De his imaginibus et exemplis vide Petavium. *De Trinitate*, lib. VII, c. 5 et 6 ; Allatium, *De proc, Spirit. sancti* ; *Enchirid.* c. 8 et 16.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

DIALOGUS QUINTUS.

GR. Cæterum si alia dogmatis ratio tibi adest, o Latine, edissere ; nobis quidem sufficit evangelicum dictum, quod perspicue ex Patre Spiritum procedere declarat.

LAT. Retinuisti, o Græce, huc usque disputationem ex testimoniis et postremo loco eam et ambo suscipiamus. Nunc vero dic : si simul generatio et processio, quomodo non etiam procedens, ex genito erit ? si simul ex Patre Filius et Spiritus, quomodo non etiam ex Filio Spiritus sanctus ?

GR. Dicam tibi et ego : Si simul Pater et Filius, quomodo Filius est ex Patre, et non Pater quoque ex Filio ? Si simul Spiritus et Filius ex Patre, quomodo erit Spiritus ex Filio, et non etiam Filius ex Spiritu ac genitum ex procedente ?...

LAT. Dico igitur *procedere*, de quibuscunque inveniatur dictum, significare motionem qualemcunque, propriam tamen rei, de qua agitur, eique congruam...

LAT. Sentio me coactum esse jam ad scripta testimonia accedere. Attamen hic etiam hac disputatione absoluta, initium aliud inde faciens ; testimoniorum tali pacto mentionem faciam atque demonstrationis ex Patrum doctrinis deductæ. Nam ad demonstrationem supernaturalium rerum ratio arte comparata debilis est, atque etiam ea quæ fortasse directe concludit et quæ ad absurdum deducit, ac simpliciter syllogismus quilibet atque inductio ex imaginibus et exemplis ; nam super demonstrationem elevata sunt, quia si demonstrationes sunt eorum quæ existunt, ea quæ sunt super exsistentia, prorsus etiam super demonstrationem elevata sunt.

ΓΡ. Λοιπὸν εἴ τίς σοι λόγος ἕτερος, ὦ Λατῖνε, τοῦ δόγματος, φράσον (58) · ὡς ἡμῖν γε ἀρκεῖ ῥῆσις ἡ εὐαγγελικὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα παριστῶσα σαφῶς...

ΛΑΤ. Ἐπίσχες, ὦ Γραικὲ, καὶ εἰσέτι τὸν ἐκ τῶν μαρτυριῶν λόγον καὶ ὕστατον τοῦτον καὶ ἄμφω ταμιευσώμεθα· νῦν δὲ ἀλλ' εἰπέ· εἰ ἅμα ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, πῶς οὐχὶ τὸ ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ γεννητοῦ· εἰ ἅμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ;

ΓΡ· Ἐρῶ σοι κἀγώ· εἰ ἅμα Πατὴρ καὶ Υἱὸς, πῶς ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ; εἰ ἅμα Πνεῦμα καὶ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, πῶς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐχὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ γεννητὸν ἐκ τοῦ ἐκπορευτοῦ ;...

ΛΑΤ. (59) Φημὶ τοίνυν ὅτι τὸ ἐκπορεύεσθαι ἐφ' ὧν ἂν εὑρίσκηται λεγόμενον, σημαίνει μὲν κίνησιν οἱανοῦν, πλὴν οἰκείαν τῷ προκειμένῳ πράγματι καὶ κατάλληλον.....

ΛΑΤ. Αἰσθάνομαι μὲν ἤδη πρὸς τὰς γραφικὰς μαρτυρίας ἐλθεῖν συνωθούμενος· πλὴν ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ τοῦτον τὸν λόγον διαπεράνας, ἀρχὴν ἑτέραν ἐντεῦθεν ποιούμενος, τῶν μαρτυριῶν οὕτω μνησθήσομαι. καὶ τῆς ἐκ τῶν Πατρικῶν διδαγμάτων κατασκευῆς. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν ὑπερφυῶν ἀπόδειξιν καὶ ὁ τεχνικὸς λόγος ἀσθενής ἐστι καὶ ὁ κατ' εὐθεῖαν ἴσως συλλογιζόμενος, καὶ ὁ ἀπάγων εἰς ἄτοπον, καὶ ἁπλῶς πᾶς συλλογισμὸς, καὶ ὁ δι' εἰκόνων τινῶν καὶ παραδειγμάτων ἀμαυρός τε καὶ ἀδρανής· ὑπὲρ ἀπόδειξιν γάρ· εἰ γὰρ τῶν ὄντων αἱ ἀποδείξεις τὸ ὑπὲρ τὰ ὄντα πάντως ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀπόδειξιν.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

DIALOGUS SEXTUS.

GR. Hæc ego quoque ipse dico. Verum jam tempus est edicere, o Latine, quænam sint testimonia tum ex Scripturis, tum ex Patrum scriptis, quibus

ΓΡ. Ταῦτα δή φημι καὶ αὐτός (60). Ἀλλὰ τίνες ἂν εἶεν, ὦν Λατῖνε, καὶ αἱ μαρτυρίαι αἱ Γραφικαί τε καὶ Πατρικαὶ, καιρὸς ἤδη λέγειν, δι' ὧν ἂν γένοιτο

(58) Vatic. f. 32, b. init. apud Allat. de Nicetis p. 13 ; τράνωσον.

(59) Vatic. f. 33, a. med. Nota marginalis : Περὶ τοῦ ἐκπορεύεσθαι καὶ ὀσαχῶς εἴρηται.

(60) Idem hujus dialogi initium etiam apud Fabricium indicatur *Bibl. Gr.*, vol. VI, p. 434, ed. vet. et tom. VII, p. 756.

δῆλον ὅτι μὴ ἐναντίον τοῖς τῶν ἀποστόλων διδάγμασι καὶ ταῖς Πατρικαῖς παραδόσεσι καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐκκλησιαστικοῖς καὶ ὀρθοδόξοις δόγμασι τὸ λέγειν τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Θαυμαστὸν γὰρ καὶ παρὰ τὴν δόξαν ἡμῖν·

A evidens fiat, non esse contrarium apostolorum doctrinis et sanctorum Patrum traditionibus atque ecclesiasticis et orthodoxis ab antiquo dogmatibus, dicere Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Mirum enim et præter opinionem id nobis est.

Deinde Latinus multa profert pro sua sententia testimonia, eaque plerumque aliunde nota et usitata. Postea Græcus ita (61) prosequitur additionem in Symbolo tantum modo reprobans, non amplius doctrinam ipsam.

PP. Οὐκοῦν καὶ αὐτοὶ τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ φωνοῦντες ἐν τῷ συμβόλῳ ἡμῖν τε ἐναντιόφρονες (62) καὶ ἀσυμφώνως ἔχοντες ἐς ἀεὶ (63) καὶ οὐδέποτε εἰς ταὐτὰ συνελθεῖν δυνηθήσεσθε (64) καὶ τῷ σοφῷ Ἰωάννῃ ἀντικείμενα φθεγγόμενοι πάντοτε νομισθείητε. Εἰ γὰρ εἷς οὗτος, ἀλλὰ καὶ Κυρίλλου καὶ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων Πατέρων καὶ πρὸ τούτων Χριστοῦ μαθητής. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὅπερ οὐκ εἶπον ἐν τῷ συμβόλῳ οἱ Ἅγιοι, τοῦτο ἐκφωνοῦντες ὑμεῖς οὐ τοῖς πᾶσιν ἕπεσθαι (65), ἄλλ' ἑτεροφωνεῖν πάντως ὑπολῃφθείητε· χρεὼν γὰρ μὴ μόνον κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὰ νοήματα, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ τὰ ῥήματα φυλάττειν ἀκαινοτόμητον καὶ ἀπαρεγχείρητον τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν. Ὅρα οὖν, πόσαι γεγόνασι σύνοδοι μετὰ τὴν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἔκθεσιν (66), καὶ πόσαι ἀμφιβολίαι δογματικαὶ ἐκινήθησαν· ἀλλ' οὐδεμία σύνοδος μετὰ τὴν δευτέραν σύνοδον, ἥτις τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν ἐτράνωσεν, οὐδὲ ἓν ῥῆμα οὔτε ἀφεῖλεν οὐτὲ προσέθηκεν οὔτε τι τῶν ὁρισθέντων ἠλλοίωσεν, ἀλλὰ καὶ αἱ πλείους τῶν ἀμφιβολιῶν ἐκ τῶν ῥημάτων μᾶλλον τοῦ ἁγίου συμβόλου ἐιελύθησαν, καὶ ἡ τούτων ὁμολογία πᾶσαν ὑποψίαν καὶ ἀμφιβολίαν ἐξέβαλεν· καὶ τὸ ἄλλως καὶ ἄλλως παρ' ἄλλοις καὶ ἄλλοις νοούμενον ἐκ τῶν ἐν τῷ συμβόλῳ ῥητῶν καινοτομίαν οὐδεμίαν ἐποίησεν· ἀλλὰ καὶ ἡ γνησία τοῦ ἀμφιβόλου νιάνοια δι' ἑτέρων ἐκθέσεων καὶ ὁισμῶν παραδέδεται, καὶ ἡ νόθος ἀπόβλητος γέγονεν· οὕτως ἐπὶ τῆς τρίτης, οὕτως ἐπὶ τῆς τετάρτης, οὕτως ἐπὶ τῶν ἑξῆς· τὸ δὲ ἅγιον σύμβολον τῆς θρησκείας, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐξετέθη, διατετήρηται. Εἰ γὰρ δοθείη ἐκ τῶν παρεμπιπτουσῶν ἀμφιβολιῶν ἄλλας καὶ ἄλλας προσθήκας ποιεῖν καὶ ἀφαιρέσεις ἢ ἀμείψεις τινών, λάθοιμεν ἂν κατ' ὀλίγον ὅρια Πατέρων παρασαλεύοντες. Ἐπεὶ καὶ ἐπ' (67) αὐτῶν τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ποιησαμένων τὴν ἔκθεσιν πολλαὶ ἀμφιβολίαι μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ ὁμοουσίου γεγόνασιν, ὅπερ μία τοῦ

B

C

D

GR. Igitur (*b*) vosmetipsi illud etiam ex Filio pronuntiantes in symbolo a nobis discordare, vestrisque studiis a nostris distare videmini atque nunquam in idem convenire nobiscum poteritis sapientique Joanni contraria dicere semper reputabimini. Licet enim hic unus sit, attamen et Cyrilli et Athanasii et aliorum Patrum, et ante Patres Christi discipulus est. Adde id quod a sanctis in symbolo non est expressum vos pronuntiantes non eos omnes sequi, sed aliena ab illis dicere existimabimini. Nam necesse est, non solum secundum dogmata et sententias, sed secundum dictiones etiam ipsas conservare inoffensam atque integram fidei expositionem. Vide igitur, quot synodi habitæ fuerint post symbolum fidei expositum et quot de dogmate quæstiones disputatæ sint, sed nulla ex synodis post secundam, quæ sententiam de Spiritu sancto explanavit, neque ademit neque addidit vel unum verbum, neque quidquam ex iis, quæ definita erant, immutavit, verum dubiorum pleraque ex ipsius symboli verbis potius dissoluta sunt et eorum confessio suspicionem omnem et dubium omne, uti par erat, procul amovit; et licet alio atque alio modo ab aliis atque aliis intelligeretur, dicta tamen symboli nullo modo immutata sunt ; verum germana dubii sententia per alias expositiones et definitiones publicata est, et spuria rejecta. Sic actum et in tertia synodo, sic in quarta, sic in reliquis ; symbolum vero religionis sanctum, ut a principio traditum fuerat, est conservatum. Namque si concedatur ob dubitationes exorientes alias atque alias additiones facere aut ademptiones aut aliquorum mutationes, quasi inopinati paulatim Patrum terminos transgrediemur. Cum adhuc iisdem Patribus, qui fidei expositionem ediderunt superstitibus, multa postmodum de homousio quæ una tantummodo symboli dictio est, dubia essent exorta

(61) Hoc fragmentum affert Allatius contra Hottinger, p. 467, 469. Nos ejus textum ex Vatic. cod. fol. 44, b. correximus et ea quæ ipse omisit, inseruimus, prout codex habet.

(62) Ita Vat. Aliat. ex alio cod. τὰ ἐναντία φρονοῦντες.

(63) Allat. : ἴσταεί.

(64) Allat : δυνηθήσεσθαι.

(65) Vat. cod. οὐ τοῖς. πᾶσιν ἕπεσθαι. Allat. αὐτοῖς· πᾶσιν ἕπεσθε.

(66) Verba Ὅρα usque ad ἔκθεσιν omisit Allatius.

(67) Ita cod., Allat. ἀπ' αὐτ.

(*b*) Versio Allatii contra Hottinger p. 470 seq. hic nonnihil immutata et a mendis purgata est, sicut et iis aucta, quæ illic desunt. Hæc fragmenta plurima ex iis præcedere existimo, quæ apud Nicephorum Blemmidam, orat. 1, n. 6 (*Gr. orth.*) t. I, p. 6, 7, adducuntur. Huc pertinet et fragmentum ab Allatio adductum in Vindiciis synodi Ephesinæ, cap. 74, p. 619, 620 : *Nihilominus multo plures magis fidem mereri quam unum dixerit quispiam, et tum potissimum, cum uni in laude ponatur, illos sequi, illosque Patres suos et doctores fateri. Quis enim non novit, Damascenum et Basilii et Gregorii et Athanasii et Cyrilli et aliorum Patrum discipulum esse sese ostentare ?*

Καίτοι ἀξιοπιστοτέρους εἶναι τοὺς πλείους ἴσως φήσει τις τοῦ ἑνὸς, καὶ μᾶλλον ὅτι νῷ ἑνὶ τὸ θαυμάζεσθαι ἐκ τοῦ ἐκείνοις ἕπεσθαι κἀκείνους ἑαυτοῦ πατέρας καὶ διδασκάλους ὁμολογεῖν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὡς ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου καὶ Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου καὶ τῶν ἄλλων Πατέρων μαθητὴς εἶναι ἐγκαλλωπίζεται ;

(multi siquidem contraria Patribus sentientes dictionem quidem ipsam ad occultandam propriam impietatem amplectebantur, aliam vero in seipsis sententiam abscondebant), tamen Patres noluerunt in symbolo determinationem ullam addere, quæ piam sententiam explicaret aut impiam assertionem exterminaret, sed privatim et per se ipsos singuli de dictione et de illius significatu decertarunt et expositionem apertam et piam scriptis suis ediderunt et publicarunt, intelligentiam illius rectam ostendentes, hæreticam vero refellentes, sicuti et magnus Athanasius fecit; additionem vel dictionis immutationem nullam attentarunt (*c*). Patres igitur in symbolo illud *Qui ex Patre procedit* dixisse nec quidpiam amplius, id manifeste clamant singularum synodorum actiones et synodica ipsa volumina, nempe quæ earum Acta continent; ubique enim locorum uno modo se habentia circumferuntur et neque illud *ex Filio* neque illud *non ex Filio*, aut *per Filium* assutum habent. Vos igitur, o Latine, sentientes ex Patre et Filio procedere Spiritum, siquidem ita dicitis eum procedere ex Filio ut ex primo principio, et non ut per Filium, sed sicut et ex Patre, duo omnino facitis principia et tollitis generationem Filii atque contraria dicitis Damasceno et Athanasio et Cyrillo et cæteris cunctis Patribus ac nobis, quibus gloria est sanctos Patres sequi; si vero ita dicitis illud ex Filio ut ex Patre per Filium et sic illud ex Patre ut a Filio, qui est ex Patre, cansonatis et Damasceno Joanni et Athanasio et Cyrillo et aliis a Deo motis Patribus consentitis etiam secundum sententiam de Spiritus sancti processione atque nobis estis amici et unanimes (*d*). Porro oportebat Patrum vestigia sequentes et amicitiam retinentes in symbolo quidem illud *qui ex Patre procedit* pronuntiare, ut est Patrum ab antiquo traditio, illud vero *per Filium procedere* per alia scripta inculcare, quæ piam horum verborum sententiam exponant, sive per Filium vultis asserere processionem sive ex Filio secundum eumdem significatum, neque scandalum commune in medium introducere, quod tanti schismatis et divisionis causa sit, quod et magnus Athanasius et sapiens Cyrillus non alio modo intelligentes processionem ex Patre in propriis commentariis Spiritus

(68) αἱ διαλαμβάνουσαι, al.

(69) Hucusque textus apud Allat.; sequentia ex cod. Vat. 1115, f. 45, a. descripsimus.

(70) Cod. ἡμῖν.

(71) Quæ nunc sequuntur, adducit pariter Allatius l. c. p. 469.

συμβόλου λέξις ἐστί (πολλοὶ γὰρ ἐναντιοφρονοῦντες τοῖς Πατράσι τὸ αὐτὸ μὲν ῥῆμα πρὸς ἐπικρυψιν τῆς σφῶν ἀσεβείας προίεντο, ἄλλην δὲ εἶχον ἐν ἑαυτοῖς τὴν διάνοιαν), ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν ἐν τῷ συμβόλῳ διορισμὸν προσθεῖναί τινα τῆς εὐσεβοῦς ἐννοίας ἐκφαντικόν, ἢ τῆς ἀσεβοῦς ἐκδοχῆς ἀποδιοριστικόν, ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι περὶ τῆς λέξεως καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς ἠγωνίσαντο, καὶ τὴν ἑρμηνείαν σαφῆ τε καὶ εὐσεβῆ συνεγράψαντό τε καὶ ἐκδεδώκασι, τὸ μὲν ὀρθόδοξον νόημα σαφῶς παραστήσαντες, τὸ δὲ αἱρετικὸν διελέγξαντες, ὡς καὶ ὁ μέγας ἐποίησεν Ἀθανάσιος· προσθήκην δὲ ἢ ἀφαίρεσιν ἢ τῆς λέξεως ἀλλοίωσιν οὐδόλως ἐποίησαν. Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ συμβόλῳ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενοτ οἱ Πατέρες εἶπον καὶ πλέον οὐδέν, δηλοῦσιν αὐταὶ αἱ καθ' ἑκάστην σύνοδον πράξεις καὶ τὰ συνοδικὰ ἤτοι αἱ περὶ τούτων διαλαμβάνουσαι (68) βίβλοι· πανταχοῦ γὰρ οὕτως ἔχουσαι φέρονται, καὶ οὔτε τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὔτε τὸ οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγκείμενον ἔχουσιν (69). Ὑμεῖς οὖν, ὦ Λατῖνε, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ φρονοῦντες ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα, εἰ μὲν οὕτω φατὲ τοῦτο ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς, καὶ οὐχ ὡς διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὡς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, δύο πάντως ποιεῖτε ἀρχὰς, καὶ ἀναιρεῖτε τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐναντία τῷ Δαμασκηνῷ λέγετε καὶ Ἀθανασίῳ καὶ Κυρίλλῳ καὶ πᾶσιν ἄλλοις Πατράσι, καὶ ἡμῖν, οἷς κλέος τὸ Πατράσιν ἁγίοις ἀκολουθεῖν· εἰ δὲ οὕτω λέγετε τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ οὕτω τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, συμφθέγγεσθε καὶ τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ καὶ Ἀθανασίῳ καὶ Κυρίλλῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις θεοφόροις Πατράσιν ὁμοδοξεῖτε καὶ κατὰ τὴν δόξαν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως καὶ ἡμῖν (70) ἐστε φίλοι τε καὶ ὁμόφρονες (71). Ἐχρῆν δὲ (72) λοιπὸν τὰ ἴσα τοῖς Πατράσι καὶ φίλα δρῶντες ἐν μὲν τῷ συμβόλῳ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἐκφωνεῖν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν Πατέρων παράδοσιν· τὸ δὲ ἐκ (73) τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διὰ συγγραφῶν ἑτέρων δηλοῦν ἑρμηνευουσῶν τὴν εὐσεβῆ τούτων διάνοιαν, εἴτε διὰ τοῦ Υἱοῦ λέγειν ἐθέλοιτε (74) τὴν ἐκπόρευσιν, εἴτε ἐκ τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον, καὶ μφδὲν εἰσάγειν σκάνδαλον εἰς τὸ μέσον (75) κοινόν· καὶ σχίσματος τοσούτου (76) καὶ

(72) Allat. μέν.

(73) Leg. διά.

(74) Sic Allat. cod. ἐθέλητε.

(75) Allat. ἐν τῷ μέσῳ.

(76) Sic cod. Allat. τοιούτου.

(*c*) Non apta est hæc ad controversiam de voce consubstantiali provocatio. Nam terminus hic omnium accommodatissimus censebatur, adeo ut alia voce non esset opus, erat vero et ipse additio antiquiori facta symbolo, præterea pauciores multo erant hæretici, qui ejus sensum perverterunt, quam qui eum prorsus repudiarunt.

(*d*) Hæc Nicetæ verba: Vos, Latini, qui ex Patre et Filio creditis procedere Spiritum sanctum, si sic quidem dicitis hunc procedere ex Filio ut ex primo principio, et non tanquam per Filium, sed ut ex Patre, duo prorsus facitis principia destruendo Filii generationem, contraria Damasceno dicitis, Athanasio, Cyrillo cunctisque aliis Patribus ac nobis, quibus Patres sanctos sequi gloriatio est. Si autem sic dicitis ex Filio ut ex Patre per Filium, consonatis Damasceno, Joanni, Athanasio, Cyrillo aliisque Theophoris Patribus et secundum dogma processionis Spiritus sancti nobis eritis amici et consentientes: jam adduxit Hugo Etherianus, qui eum scriptorem sæpe commemorat lib. *Contra Gr.* II, c. 6, 10; III, 11, 18, 19.

διαιρέσεως αἴτιον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ἀθανάσιος καὶ ὁ σοφὸς Κύριλλος οὕτω νοοῦντες τὴν ἐκ Πατρὸς ἐκπόρευσιν ἐν ἰδίοις μὲν συγγράμμασι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσιν διεσαφήνισαν, ἐν δὲ τῷ συμβόλῳ προσέθηκαν οὐδέν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνός. Ἐν γὰρ τῇ ἀποδόσει τῆς πίστεως τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἰδίᾳ δὲ ἐπισημαίνεται, ὡς οὐ λέγεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δηλαδὴ ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ ὡς ἐκ τοῦ Πατρός. Τούτων οὖν ταῖς διδασκαλίαις ἑπόμενοι καὶ ἡμεῖς τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἐκφωνοῦντες νοοῦμεν μὲν τὴν ἐκπορευσιν ἐκ Πατρὸς ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς, πλὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ Πατρός ὅμως οὐ λέγομεν ἐν τῷ συμβόλῳ· τὸ Ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον· καίτοι τοῦτο λέγειν εὐλογώτερον ἦν, εἴγε καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἔχει τὸ ἀναμφίβολον, ὡς παρ' ἀμφοῖν δοξαζόμενον καὶ ἀμφιβολίαν ἅπασαν ἀναιροῦν· ἀλλ' ὅπερ οἱ Πατέρες οὐκ ἐποίησαν, ὡς μὴ δοθείη πρόφασις ἐκ τῶν παρεμπιπτουσῶν ἀμφιβολῶν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις ἢ μεταβολάς τινας ἐπινοεῖν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως καινοτομηθείη ἡ ἔκθεσις, τοῦτο καὶ ἡμεῖς τηρεῖν ἐθέλοντες οὔτε τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὔτε τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ μὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ προστιθέναι δέον ἡγούμεθα. Σιγήσατε γοῦν (77) καὶ αὐτοὶ τὴν προσθήκην ταύτης τῆς λέξεως, καὶ μηκέτι ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκφωνεῖτε τὸ ἐκ τοῦ Πανρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Πατέρας μεθ' ἡμῶν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνδοξαζόμενον εἴπατε. Ἀρκέσει δὲ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἀμφοτέρων εἰς ἓν συμπνοια (78) διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἐπεὶ συμφωνοῦμεν ἀλλήλοις κατὰ τὸ λέγειν ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν.

A sancti processionem manifestarunt, sed in symbolo nihil addiderunt; similiter et Joannes Damascenus. Nam in expositione fidei exprimit illud ex Patre, non ex Filio procedere Spiritum, private vero adsignificat, non dici ex Filio Spiritum, nimirum tanquam ex primo principio et ut ex Patre. Horum igitur doctrinas secuti, dum illud *Qui ex Patre procedit* enuntiamus, intelligimus quidem processionem ex Patre ut ex primo principio, attamen per Filium, qui contigue est ex Patre; at non dicimus in symbolo *Qui ex Patre per Filium procedit*; quamvis ita dicere rationabilius erat, quando quidem et apud nos et apud vos indubitatum est utpote ab utrisque admissum et omnem ambiguitatem exterminans; verum quod Patres non fecerunt, ne ansa præberetur ex oborientibus dubilationibus additiones vel ademptiones vel transmutationes excogitandi symbolo Fidei, et ita expositio innovaretur, id et nos servare volentes neque vocem *per Filium* neque *ex Filio* vel *non ex Filio* addendam esse arbitramur. Similem itaque dictionis additionem silentio vos quoque involvite, neque in symbolo in posterum pronuntiate: *Qui ex Patre Filioque procedit*, sed secundum Patres nobiscum dicite: *Qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul glorificatur*. Satis utrisque nobis et vobis consensio in unum per Spiritus sancti gratiam erit (79) cum invicem concordemus, dum dicimus et confitemur ex Patre per Filium Spiritus processionem.

(77) Hæc usque ad finem rursum dat Allatius l. c. p. 469, 470, 472.

(78) Sic Vat. f, 45, b. Allat. εἰς σύμπνοιαν εἰς ἕν.

(79) Allat: quod satis utrisque, nobis et vobis, amorem conciliabit.

ANNO DOMINI MCCIII.

JOANNIS EPISCOPI CITRI

RESPONSA CANONICA.

Vide Patrologiæ hujusce Græcæ tom. CXIX, col. 959.

ANNO EODEM.

MARCI PATRIARCHÆ ALEXANDRINI

QUÆSTIONES ET RESPONSA.

Vide ibid., col. 1031.

—

ANNO DOMINI MCCIII.

JOEL CHRONOGRAPHUS.

NOTITIA,

(Oudin. de Script. eccles. tom. II, p. 1712).

Joel, chronographus græcus, claruit iisdem temporibus, quibus Balduinus Flandriæ et Hannoniæ comes et Gaufridus de Villaharduini, sed ipse inter Græcos. Scripsit ille *Chronologiam brevem seu compendiariam*, quam pro Græcorum more orditur ab orbe condito, adductam ad sua usque tempora, ad captam nempe Constantinopolim a Latinis anno Christi 1204 : cui expeditioni aderant Balduinus et Gaufridus, de quibus supra. Studuit ille brevitati nimium, atque ubi latius se diffundere debuerat, nimirum circa imperatores Orientis ultimorum temporum, illic obtumescit, solamque nominum successionem exhibet. Cessat in Alexio Duca qui et Murzuphlus dictus est, anno 1204 mortuus, his suam Chronologiam finiens verbis : *Hunc cum occidisset patruelis Alexius Ducas, qui et Marzuphlus dictus est, imperii præfuit menses duos. Heu nos miseros ! Et maxime cum simus Christiani, talia in Christianos machinamur Et quanam ratione Divinum judicium tot scelera laturum esset, et non esset nos captivitati et internecioni traditurum. Qnod et factum est, et spectatissima urbs Constantini, ob similia facinora, impietatesque Italis tradita est.* Ita ille suam qua scribebat ætatem pandens, cujus nemo quem legerim, hucusque meminit, Caveo excepto. Opusculum istud eductum ex ms. codice Regiæ Gailiarum bibliothecæ, editum Græce et Latine a. 1651, Parisiis in-folio ex typographia Regia, inter alios scriptores Historiæ Byzantinæ, post *Chronicon compendiarium Georgii Acropolitæ*, pag. 149 et seq. ex versione Leonis Allatii.

ΙΩΗΛΟΥ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝ ΣΥΝΟΨΕΙ

JOELIS CHRONOGRAPHIA COMPENDIARIA

1-3 Sciendum est Adamum filiis et omnibus animantibus cum terrestribus tum marinis nomina imposuisse, nomen vero illius et uxoris ab angelo Domini fuisse manifestata. Cainus majorem sororem Azuram, Sethus minorem Asuamam uxorem duxit. Abelus virgo justitiam colebat. Cainus propriæ domus ruina emoritur. Sethus primus Hebraicas litteras, scientias, signa cœli et tempestatum vices, menses, necnon hebdomadas excogitavit; sideribus quoque et quinque planetis, ut ab hominibus tantum dignosci possent, nomina imposuit, et primum Saturnum, secundum Jovem, tertium Martem, quartum Venerem, quintum Mercurium nuncupavit, Post diluvium Cainanus Arphaxadi filius cum Sethi

A Ἰστέον ὅτι ὁ μὲν Ἀδὰμ ἐπέθηκεν ὀνόματα τοῖς παισὶν αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις χερσαίοις τε καὶ θαλαττίοις, τὸ δὲ αὐτοῦ ὄνομα καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἄγγελος Κυρίου εἶπεν αὐτοῖς. Καὶ ὁ μὲν Κάϊν ἔλαβε γυναῖκα τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀδελφὴν Ἀζούραν, ὁ δὲ Σὴθ τὴν δευτέραν Ἀσουὰμ, ὁ δὲ Ἄβελ παρθένος καὶ δίκαιος ὑπῆρχεν. Ὁ δὲ Κάϊν, τῆς οἰκίας αὐτῷ πεσνύσης, ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Σὴθ πρῶτος ἐξεῦρε γράμματα Ἑβραϊκὰ καὶ σοφίαν καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν καὶ τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἑβδομάδας, καὶ τοῖς ἄστροις ἐπέθηκεν ὀνόματα καὶ τοῖς πέντε πλανήταις εἰς τὸ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνων. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον πλανήτην ἐκάλεσε Κρόνον, τὸν δὲ

δεύτερον Δία, τὸν τρίτον Ἄρεα, τὸν τέταρτον Ἀφροδίτην καὶ τὸν πέμπτον Ἑρμῆν. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν Καϊνᾶν ὁ υἱὸς Ἀρφαξὰδ συνεγράψατο τὴν ἀστρονομίαν, εὑρηκὼς τὴν τοῦ Σὴθ καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ὀνομασίαν καὶ τῶν ἀστέρων ἐν πλακὶ λιθίνῃ γεγλυμμένην. Οἱ γὰρ τοῦ Σὴθ ἔκγονοι, προμυηθέντες ἄνωθεν τὴν μέλλουσαν γενέσθαι φθορὰν τῶν ἀνθρώπων, ἐποίησαν δύο στηλας, μίαν μὲν λιθίνην, ἑτέραν [P. 150] δὲ πλινθίνην, λογισάμενοι ὅτι, εἰ μὲν δι' ὕδατος ὁ κατακλυσμὸς, ἡ λιθίνη στήλη μενεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγλυμμένα, εἰ δὲ διὰ πυρὸς, ἡ πλινθίνη σωτήσεται. Ἀπὸ Μαγουσαίων δὲ ἤτοι Περσῶν ἤρξατο ἀστρολογία καὶ μαγεία, λαβόντων ἀρχὰς ἀπὸ Νεβρὼδ τοῦ τὴν Βαβυλῶνα κτίσαντος.

A illius filiorum et siderum nomina 4 in saxeo cippo comperisset, stellarum cursus commentario complexus est Nam Sethi successores imminentem generi humano perniciem edocti duas columnas, unam quidem lapideam, alteram latericiam, exstruunt, rati, si mundus aquarum illuvie immergeretur, lapideam permansuram et quæcunque in ea exsculpta erant; si conflagraret incendio, latericiam evasuram. A Magusæis sive Persis astrologia et magia initium duxere, a Nembrode Babylonis conditore occasione sumpta.

Μετὰ Νῖνον ἐβασίλευσεν Ἀσσυρίων Θύρρας τις τοὔνομα ἔτη λ', ὃν καὶ μετεκάλεσαν Ἄρεα εἰς ὄνομα τοῦ πλανήτου ἀστέρος, ᾧτινι Ἄρει πρώτην στήλην ἀνέστησαν οἱ Ἀσσύριοι, καὶ ὡς θεὸν μέχρι τοῦ νῦν προσκυνοῦντες καλοῦσι Περσιστὶ Βαὰλθεὸς, ὅ ἐστιν Ἄρης πολέμων θεὸς, οὗ καὶ Λανιὴλ μέμνηται.

B Post Ninum Assyriorum regno præfuit Thyrra annos triginta. Illi e planeta nomen Martis inditum est, et statua prima erecta. Eum Assyrii ad hæc tempora pro deo colentes, lingua Persica Baalem deum vocant, quod notat Mars bellorum deus. Illius meminit Daniel.

Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας τοῦ Φοίνικος ἦν Ἡρακλῆς φιλόσοφος, ὁ Τύριος, καὶ τῆς κογχύλης ἐφευρετής. Μετεωριζόμενος γὰρ ἐπὶ τὸ παράλιον μέρος τῆς Τύρου εἶδε ποιμενικὸν κύνα ἐσθίοντα τὴν λεγομένην κογχύλην, καὶ τοῦ ποιμένος νομίσαντος αἱμάσσειν τὸν κύνα, λαβόντος πόκον ἔριον ἀπὸ τῶν προβάτων καὶ ἀπομάξαντος τὸ καταφερόμενον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κυνὸς, καὶ βαφέντος τοῦ πόκου, προσέσχεν ὁ Ἡρακλῆς μὴ εἶναι αὐτὸ αἷμα, ἀλλὰ βάμματος πρόξενον, ὅ καὶ θαυμάσας ὡς μέγα δῶρον τοῦτ' προσήγαγε τῷ βασιλεῖ Φοίνικι, ὃς καὶ μᾶλλον ἐκπλαγεὶς ἐκέλευσεν ἀπὸ κογχύλης ἔριον βαφῆναι καὶ γενέσθαι αὐτῷ περιβόλαιον, καὶ οὕτω πρῶτον αὐτὸν φορέσαι ἱμάτιον ἐκ πορφύρας.

Temporibus Phœnicis regis Heracles philosophus Tyrius purpuræque inventor florebat, quippe Tyri maritima obambulans pastoricium comperit canem conchylium depascentem, quem pastor sanguine videns infectum, lanæ vellere ex ovibus rapto, quod ab ejus ore profluebat abstersit; cum autem Heracles vellus non sanguine tingi, sed nova quadam tinctura infici observasset, admiratus magni loco muneris Phœnici regi obtulit, qui et ipse 5 attonitus lanam conchylio tingi præcipit sibique vestem fieri. C Sic primus ipse purpuratam chlamydem gestavit.

Μετὰ Ναβουχοδονόσορ καὶ Βαλτάσαρ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐβασίλευσε Περσῶν Κῦρος ὁ Πέρσης ἔτη λβ', ὃς πόλεμον μέλλων συμβαλεῖν πρὸς Κροῖσον τὸν τῶν Λυδῶν βασιλέα καὶ φοβηθεὶς μετεπέμψατο ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς χώρας τὸν προφήτην Δανιὴλ, ὃς ἐρωτηθεὶς εἶπε πρὸς Κῦρον· Θάρσει, νικᾷς τὸν ἐχθρόν σου. Περὶ σοῦ γὰρ εἶπεν ὁ προφήτης Ἡσαΐας· Οὕτω λέγει Κύριος τῷ Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς Ἐπακούσει ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέως διαῤῥήξω. Λύτὸς οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει· εἶπε Κύριος Σαβαώθ. Ὁ δὲ Κῦρος ἀκούσας ταῦτα εἶπε πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Δανιὴλ πεσών. Ζῇ Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐγὼ ἀπολύσω τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς γῆς μου, ἵνα λατρεύσωσι τῷ Θεῷ αὐτῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Παραταξάμενος οὖν τῷ Κροίσῳ, κατὰ κράτος ἡττήσας καὶ χιλιάδας υ' ἀπολέσας, τοὺς δὲ λοιποὺς αἰχμαλώτους σὺν αὐτῷ λαβὼν, καὶ τὴν τῶν Λυδῶν βασιλείαν τελείως καταλύσας, τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πάντας εὐθέως μετὰ Ζοροβάβελ ἀπέλυσεν ἐν Ἱερουσαλήμ.

Post Nabuchodonosorem et Baltasarem filium Persarum regnum tenuit Cyrus annos triginta duos. Hic cum adversus Crœsum Lydorum regem bellum pararet, timore percitus ab Indica regione Danielem prophetam accersitum ad se misit. Daniel interrogatus respondit: ***Bono esto animo, hostem tuum devinces quippe; de te Isaias propheta vaticinatus est: Sic dicit Dominus Cyro, cujus dexteram apprehendi, ut subjiciam ante faciem ejus gentes et robur regis confringam. Ipse ædificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei convertet, dicit Dominus Sabaoth.*** His auditis Cyrus Danielis ad pedes concidens, ***Vivat,*** inquit, ***Dominus Deus tuus: ego Israelem ex servo faciam ut sit liber, et a mea ditione dimittam, ut Hierosolymis Deo suo cultum exhibeat.*** Sic acie instructa contra Crœsum in dimicationem venit, eoque subjecto et quadringentis millibus cæsis, qui cladi superarunt captivos fecit, Lydorumque imperio funditus everso nulla mora Israelitas omnes cum Zorobabelo dimisit, ut Jerusalem repeterent.

D

Μετὰ δὲ Κῦρον ἐβασίλευσε Δαρεῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Καμβύσης, ἔτη η'. Μετὰ δὲ Καμβύσης Ἀρταξέρξης ὁ Μνήμων ἔτη κ'.

Post Cyrum Darius filius, qui et Cambyses dictus est, regnum tenuit annos octo. Post Cambysem Artaxeryes Memor annos viginti.

Ἰστέον δὲ ὅτι Ῥῶμος ὁ τῆς Ῥώμης βασιλεύσας τὰ λεγόμενα Βρουμάλια ἐπενόησεν δι' αἰτίας τοιαύτης. Φασὶ γὰρ αὐτόν τ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκ

6 Sciendum est Romum, qui Romæ imperavit, Brumalia non alia de causa excogitasse. Ferunt namque ipsum una cum fratre adulterio editos

sylvis expositos et ab agrasti quadam muliere inventos, enutritos fuisse. Porro contumeliosum erat apud Romanos alieno cibo nutriri, et aliarum mensarum captatorem dici. Quapropter Romus Brumalia commentus est, ut maculam deleret, necesse esse affirmans senatum alia rege, veluti honore dignum, hiemis tempore bellique induciis, exercitum a senatu. Convivio nomen Brumalium dedit, quod Romana lingua sonat alieno victu esse educatum.

A πορνείας γεννηθέντας ἐν ἀλσώδει τόπῳ ῥιφῆναι καὶ ὑπὸ ἀγροικικῆς τινος γυναικὸς εὑρεθέντας ἀνατραφῆναι. Ὄνειδος δὲ ἦν Ῥωμαίοις τὸ ἐξ ἀλλοτρίων τρέφεσθαι καὶ ἀλλοτριοφάγους καλεῖσθαι. Ὁ οὖν Ῥῶμος τὸ οἰκεῖον ὄνειδος ἐξαλεῖψαι βουλόμενος ἐπενόησε τὰ Βρουμάλια, εἰρηκὼς ἀναγκαῖον εἶναι τὸν βασιλέα τρέφειν τὴν οἰκείαν σύγκλητον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ χειμῶνος ὡς ἐντίμους, ὅταν ἠρεμῶσιν ἐκ τοῦ πολέμου, τὴν δὲ σύγκλητον πάλιν τρέφειν τὸν στρατόν. Ἐκάλεσε δὲ νὸ ὄνομα τοῦ ἀρίστου ἐξ ἐκείνου Βρουμάλιουμ, ὅ ἐστι Ῥωμαϊστὶ ἐξ ἀλλοτρίων τραφῆναι.

Post Romum cum Roma a consulibus et dictatoribus regeretur, inter eos Manlius Februario cuidam senatori invisus, aliis senatoribus mala Februarii fraude seductis, civitate ejicitur. Interea Galli die Sextilis mensis vigesimo impetu facto urbem occupant et cædibus omnia complent. Senatores, qui fugam arripuerant, rursus Manlium advocant. Manlius coacta manu Gallos armis opprimit, trucidatque omnes, et Roma recepta mensis, quo hæc acta sunt, tanquam qui Romæ propter illius captivitatem infaustus fuerat, dies detruncat, et Februarium bonis publicatis turpiter ab urbe 7 ejectum interficit, Sextilemque mensem Februarium tanquam eo nomine dignum cognominat.

B Μετὰ δὲ Ῥωμον ὑπὸ ὑπάτων καὶ στρατηγῶν τῆς Ῥώμης διοικουμένης, ὡ εἷς ἦν καὶ Μάλιος, ὁ Φεβρουάριος συγκλητικὸς ὢν καὶ τῷ Μαλίῳ φθονήσας παρεσκεύασε τοὺς συγκλητικοὺς τοῦτον τῆς πόλεως ἐκδιῶξαι. Τῶν οὖν Γάλλων τῇ εἰκάδι τοῦ Σεξτιλίου μηνὸς νυκτὸς ἐπελθόντων καὶ τὴν πόλιν παραλαβόντων καὶ πολὺν φόνον ἐργασαμένων, οἱ συγκλητικοὶ φυγόντες τὸν Μάλιον πάλιν προσκαλοῦνται, ὃς μετὰ στρατοῦ ἐπελθὼν καὶ τοὺς Γάλλους παραλαβὼν πάντας ἀνεῖλε, καὶ κρατήσας αὖθις τῆς Ῥώμης ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας τοῦ Σεξτιλίου μηνὸς ὡς δυστυχοῦς τῇ Ῥώμῃ γενομένου διὰ τὸ τὴν παράληψιν αὐτῆς ἐν αὐτῷ γενέσθαι. Τὸν δὲ Φεβρουάριον τῶν ὑπαρχόντων γυμνώσας καὶ ἀτίμως τῆς πόλεως ἐκβαλὼν ἀνεῖλε, καλέσας τὸν Σεξτίλιον μῆνα Φεβρουάριον ὡς ἄξιον τοῦ ὀνόματος.

Post dictum Artaxerxem principatui præfuit Chous filius. Is debellatam Ægyptum, eversamque in sui potestatem redegit, Nectenabone tunc imperante, qui fuga sibi consuluit, et Ægyptiaco ritu fictis imaginibus et magicis nugamentis futura præsagiens, Philippi atque Olympiadis illius uxoris familiaritatem sibi parat, ex eaque Alexandrum procreat. Philippus annos viginti Macedoniæ gubernacula gessit, et Thessalia oppressa urbem Thessalonicam exstruxit.

C Μετὰ δὲ τὸν εἰρημένον Ἀρταξέρξην ἐβασίλευσε Χῶος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ τὴν Αἴγυπτον παρέλαβε καὶ ἀπώλεσε, βασιλεύοντος αὐτῆς τότε Νεκτεναβὼ, ὃς φυγὼν καὶ διὰ φαντασιῶν τινων καὶ μαγειῶν Αἰγυπτιακῶν προλέγων τὰ μέλλοντα γνώριμος γίνεται Φιλίππῳ καὶ Ὀλυμπιάδι τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐβασίλευσε τῆς Μακεδονίας ἔτη κ', ὃς τὴν Θεσσαλίαν ὑποτάξας τὴν Θεσσαλονίκην πόλιν ἔκτισεν.

Philippo in Macedoniæ regno successit Alexander, tunc cum Darius Arsami filius post Choum occupatis omnibus omnium dominus factus est. Dario profligato Alexander ejus imperium universum et Persarum, Medorum item et Parthorum et Babyloniorum regionum et Indicos omnes tractus in suam ditionem redegit. Hic cum magnam Alexandriam condidisset, ex proprio nuncupatam in Babyloniorum conversus vitæ finem posuit, ætatis annorum triginta duorum, regni anno duodecimo.

D Μετὰ δὲ Φίλιππον ἐβασίλευσε Μακεδόνων Ἀλέξανδρος, ὅτε καὶ Δαρεῖος ὁ Ἀρσάμου μετὰ Χῶον βασιλεύων κατεκυρίευσε πάντων, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος χειρωσάμενος παρέλαβε πᾶσαν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν Περσῶν καὶ Μήδων καὶ Πάρθων καὶ Βαβυλωνίων χώραν καὶ τὰ Ἰνδικὰ πάντα μέρη. Ὃς καὶ τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὸ ἴδιον ὄνομα κτίσας εἰς Βαβυλῶνα ὑπέστρεψεν, ἐν ᾗ καὶ τελευτᾷ, ἐτῶν ὢν λβ', βασιλεύσας ἔτη ιβ'.

Advertendum est duos nobis Lamechos a Scriptura commemorari, alterum ab Caino, qui et virum et adolescentulum occidit (cæsis enim duobus justi Enochi fratribus eorum uxores duxit), alterum recentiorem, Noë parentem, a Setho oriundum.

Ἰστέον ὅτι δύο Λάμεχ ἡ Γραφὴ μνημονεύει, ἑνὸς μὲν τοῦ ἀπὸ Κάϊν, τοῦ καὶ πεφονευκότος ἄνδρα τε καὶ νεανίσκον (τοὺς γὰρ δύο ἀδελφοὺς τοῦ δικαίου Ἐνὼχ ἀνελὼν καὶ τῶν δύο τὰς γυναῖκας ἔλαβε), ἑτέρου δὲ τοῦ πατρὸς Νῶε, τοῦ καὶ μεταγενεστέρου καὶ ἀπὸ Σὴθ καταγομένου.

S Tharra genuit Abrahamum, Machoë et Aramum Loti patrem, qui et ante Tharram vita functus est, Nam cum Abrahamus incendium excitasset, ut idola patris absumeret, Aramus, dum ea ab igne servare contendit, domi, in quam fuerat ingressus, vidente patre, flammis cremutus occubuit.

Ὁ Θάῤῥα ἐγέννησε τὸν Ἀβραὰμ, τὸν Μαχωὲ καὶ τὸν Ἀρὰμ τὸν πατέρα τοῦ Λώτ· ὃς καὶ ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θάῤῥα· τοῦ γὰρ Ἀβραὰμ ἐμπρησμὸν ποιήσαντος ὥστε κατακαῦσαι τὰ εἴδωλα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰσελθὼν Ἀρὰμ ἐξελέσθαι αὐτὰ ἀπέθανεν ἐν τῷ οἰκήματι ἐνώπιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ γένους Σίδου υἱοῦ Αἰγύπτου, βασιλέως Αἰγυπτίων, κατήχθη Μελχὶ ὁ πατὴρ τοῦ Σεδὲκ, ὅς, γενόμενος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλεὺς τῶν Χαναναίων ἐπεκλήθη Μελχισεδὲκ πατρωνυμικῶς, καὶ κτίσας πόλιν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν ἐπωνόμασεν αὐτὴν Σαλὴμ, ὅ ἐστιν εἰρήνης πόλις, ἐν ᾗ καὶ βασιλεύσας ἔτη ιγ' ἐτελεύτησε δίκαιος καὶ παρθένος, ὡς φησιν Ἰώσηπος. Λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος. Ἀγενεαλόγητος εἴρηται Μελχισεδὲκ παρὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ὅλως, μηδὲ ὑπὸ Μωσέως γενεαλογηθῆναι, εἶναι δὲ Χαναναῖον τὸ γένος καὶ ἐκ τῆς ἐπαράτου σπορᾶς ὁρμώμενον. Ὅθεν οὐδὲ γενεαλογίας ἠξίωται· οὐδὲ γὰρ πρεπωδέστατον ἦν τὸν τῆς ἄκρας δικαιοσύνης ἐπειλημμένον συμπλέκειν τῷ τῆς ἄκρας ἀδικίας γένει. Ἡ δὲ Ἱερουσαλὴμ ἐκ προσθήκης τῆς τοῦ ἱεροῦ συλλαβῆς μετὰ τῆς Σαλὴμ κατὰ συνάφειαν ὠνομάσθη φερωνύμως Ἱερουσαλὴμ, πῇ μὲν διὰ τὴν ἱερουργίαν τοῦ Μελχισεδὲκ, πῇ δὲ διὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ κατασκευήν· Ἰεβοῦς γὰρ ἐκαλεῖτο πρώην.

Λὼτ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο, Μωὰβ καὶ τὸν Ἀμμὰν, ἐξ ὧν Μωαβῖται καὶ Ἀμμανῖται.

Ὁ δὲ Ἀβραὰμ ἐκ μὲν τῆς Αἰγυπτίας αὐτοῦ παιδίσκης Ἄγαρ ἐγέννησε τὸν Ἰσμαὴλ, ἐκ δὲ τῆς Σάῤῥας τὸν Ἰσαάκ. Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ἐγέννησε τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ ἐκ τῆς Ῥεβέκκας. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ Ἡσαῦ ἐτέχθη Ἐδὼμ υἱὸς ὁμώνυμος τῷ πατρὶ καὶ Ἀμαλὴκ, ἐξ ὧν Ἰδουμαῖοι καὶ Ἀμαληκῖται, ἐκ δὲ Ἰακὼβ τοῦ καὶ Ἰσραὴλ Ἰούδας, ἀφ' οὗ καὶ Ἰουδαῖοι πάντες καὶ οἱ ἐκ τῶν λοιπῶν προσηγορεύθησαν, καὶ Ἰσραηλῖται μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς Ἰακὼβ, Ἰουδαῖοι δὲ ἐκ τοῦ ἐπισημοτέρου ἀδελφοῦ αὐτῶν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἰσμαὴλ ἄρχοντες καὶ ἔθνη αὐτῶν ἓξ Ἰσμαηλῖται οἱ νῦν Ἀγαρηνοί τε καὶ Σαρακηνοὶ λεγόμενοι. Ὁ δὲ γε θεῖος Ἀβραὰμ ἐγέννησεν ἐκ τῆς ἐσχάτης γυναικὸς αὐτοῦ Χεττούρας υἱοὺς ε', ἐξ ὧν ἐστι Μαδιὰμ, ἀφ' οὗ Μαδιανῖται, καὶ Ἄφερ, ἐξ οὗ Ἀφρική. Ἰσαὰκ δὲ ἀπέθανε ζήσας τὰ πάντα ἔτη ρπ'. Ἰακὼβ δὲ ζήσας ἔτη ρνδ' ἀπέθανεν εἰς Αἴγυπτον, ποιήσας ἐκεῖ ἔτη ιζ'. Ὅς, ὅτε ὑπῆρχεν ἐτῶν οε', φυγὼν Ἡσαῦ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατήντησεν εἰς Χορρὰν τῆς Μεσοποταμίας πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ῥεβέκκας, οὗ τῶν προβάτων νομεὺς γενόμενος ἔτη κ' καὶ τὰς δύο θυγατέρας αὐτοῦ Λείαν τε καὶ Ῥαχὴλ γυναῖκας λαβὼν ἔσχεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, μίαν ἀπό τε τῶν ἐλευθέρων ἀπό τε τῶν θεραπαινίδων Βάλας καὶ Ζελφάν. Μετὰ δὲ τὸν κ' χρόνον τῆς ἐκ Μεσοποταμίας πρὸς γῆν Χαναὰν ὑποστροφῆς εἶδεν ὅρασιν ἐν Βαιθὴλ, καὶ πάντα ἀποδεκατώσας ἅπερ ἐκέκτητο τελευταίους ὑποβάλλει τοὺς παῖδας, καὶ ἀπὸ τοῦ Βενιαμὶν ἀρξάμενος ἀνάπαλιν καὶ ἐπὶ τὸν Λευὶ ἐλθὼν τοῦτον προσήγαγε τῷ Θεῷ. Ὁ γοῦν Ἰσαὰκ καὶ ἡ Ῥεβέκκα μετὰ τὴν τοῦ Ἰακὼβ ἐπάνοδον, προσκαλεσάμενοι τόν τε Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡσαῦ, καὶ παρακαλέσαντες αὐτοὺς ἅμα καὶ ἐνορκωσάμενοι εἰρήνην ἄγειν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν ἀδελφικὴν οἰκειότητα ἀσπάζεσθαι, τελευτῶσι προτέρα μὲν ἡ Ῥεβέκκα, εἶτα καὶ ὁ Ἰσαὰκ, τῷ

A Ex sanguine Sidi filii Ægypti regis Ægyptiorum natus est Melchius pater Sedeci. Hic divino sacerdotio imperioque Chananæorum auctus a patre nomen habuit, dictusque est Melchisedecus, urbemque in monte Sion condidit, Salem denominatam, quasi diceret civitatem pacis: in ea cum regnasset annos tredecim, victa functus est, justus et virgo, ut Josephus tradit. Magnus Cyrillus de eo hæc habet. Melchisedecus sine genealogia dicitur, quod ex semine Abrahami non fuerit, neque a Moyse ejus genealogia descripta. Erat porro genere Chananæus, exsecrando semine oriundus, quare nec dignus habitus est cujus genealogia scriptis mandaretur; dedecebat quippe absolutissimæ justitiæ sectatorem perditissimæ nequitiæ generi copulari.

B Hierusalem vero *Hieru*, id est sacri, una cum *salem* additione Hierusalem dicta est; idque vel ex Melchisedeci sacerdotio vel ex templi sacrosancti exstructione: nam prius Iebus nuncupatur.

Lotus Abrahami fratris filius duos filios ex filiabus genuit, Moabum et Ammanum, ex quibus Moabitæ originem habent.

9 Abrahamus ex Agare Ægyptia ancilla Ismaelem procreavit, Isaacum ex Sarra. Isaacus Esau et Jacobum ex Rebecca. Ex Esau nascitur Edomus patri cognominis et Amalec, ex quibus Idumæi et Amalecitæ. Ex Jacobo, qui et Israelus, Judas, a quo Judæi omnes, etiam ab aliis exorti, nuncupati sunt, Israelitæ si quidem a patre Jacobo, Judæi a nobiliore fratre Juda appellationem habent. Ex

C Ismaele principes et eorum sex nationes, qui nunc Sarraceni et Agareni vocantur. Porro divinus Abrahamus ex Chettura postrema uxore liberos quinque suscepit: inter eos Madiamus est, a quo Madianitæ, et Afer, a quo Africa. Isaacus occubuit, cum vixisset annos omnes simul centum octuaginta. Jacobus annorum centum quinquaginta quatuor diem obiit in Ægypto, postquam ibi commoratus esset annos septemdecim. Hic annos natus septuaginta quinque timore fratris Esau fugiens Carrhas Mesopotamiæ pervenit ad Labanum matris Rebeccæ fratrem, cujus cum viginti annos oves pavisset, Lia atque Rachele Labani filiabus ductis filios filiasque tulit, partim ab liberis uxoribus, partim ab ancillis Balla et Zelphasa. Anno vigesimo elapso redux e Mesopotamia

D in terram Chanaan visionem Bethele conspexit. Illi cum ex omnibus quæ possideret decimas obtulisset, postremum et ex filiis, a Benjamino ducto initio dinumeratis, ordine præpostero ad Levim progressus, eum decimum repertum 10 Deo devovit. Porro Isaacus et Rebecca accitos Jocobum peregre regressum et Esau precibus et votis, eorum etiam fidem jurejurando adstricta, adhortantur uti pacem mutuam vinculaque fraternæ societatis inviolata servent; sicque diem obeunt, prior quidem Rebecca, non multo post Isaacus, Jacobo primogeniti jura elargiti. Post hæc Esau Amaleci filii cohortationibus in Jacobum fratrem concitatus, militum manu

collecta cum armis, ut narrat Josephus, invasit. Jacobus oppidi, in quod confugerat, portis clausis, de muro ut parentum monitorum recordaretur admonebat. Esau ægre ferens consilium, eum non solum conviciis maledictisque incessere, sed excidium quoque minari. Jacobus telo emisso Esau dextra mamilla saucium sternit. Tunc autem impletum est Isaacii vaticinium de Esau : *Si excusseris jugum fratris tui de collo tuo, peccabis peccatum mortis.*

A Ἰακὼβ καταλείψαντες τὰ τῆς πρωτοτοκίας γέρα. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ Ἀμαλὴκ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ παροξυνθεὶς Ἡσαῦ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ συναγαγὼν ἔθνη ὥρμησε κατ' αὐτοῦ, ὡς φησιν Ἰώσηπος. Ὁ δὲ, τὰς πύλας ἀποκλείσας τῆς πόλεως εἰς ἣν κατέφυγεν, ἐκ τοῦ τείχους παρεκάλει τὸν Ἡσαῦ μνησθῆναι τῶν γονικῶν ἐντολῶν. Τοῦ δὲ μὴ ἀνεχομένου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὀβρίζοντος καὶ ἐξολοθρεύειν αὐτὸν ἀπειλοῦντος, ἐντείνας τὸ τόξον ὁ Ἰακὼβ καὶ κατὰ τοῦ δεξιοῦ μαζοῦ πλήξας κατέβαλε τὸν Ἡσαῦ. Καὶ οὕτως ἐπληρώθη ἡ τοῦ Ἰσαὰκ πρόῤῥησις λέγουσα πρὸς Ἡσαῦ· Ἐὰν καθέλῃς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀδελφοῦ σου ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου, πλημμελήσεις πλημμέλειαν θανάτου.

Levi porro genuit Caathum, Caathus genuit Abramum, Abramus genuit Aaron et Moysen. Et anno octuagesimo Moysis egressi sunt filii Israelis ex Ægypto una secum et ossibus Josephi delatis, B commoratique sunt in deserto annos quadraginta.

Αευὶ δὲ ἐγέννησε τὸν Καάθ, Καὰθ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβραὰμ, Ἀραὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀαρὼν καὶ τὸν Μωσῆν. Ἐν δὲ τῷ π' ἔτει τοῦ Μωσέως ἐξῆλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, ἐπιφερόμενοι καὶ τὰ ὀστᾶ Ἰωσήφ. Ἐποίησαν δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔτη μ'.

Post Moysem principatum accepit Jesus Nave, commoratusque in terra promissionis annos triginta duos diem obiit annorum 110.

Μετὰ Μωσέα διεδέξατο τὴν ἀρχὴν Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, καὶ ποιήσας ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας ἔτη λβ ἀπέθανε, ζήσας ἔτη ρι'.

11 Post Jesum per judices Deus populo succurrebat. Et primus omnium Judas judicavit populum annos septem. Hic Adonibezecum alienigenarum regem subegit, ejusque manuum et pedum extremitates præcidit. Tunc Adonibezecus : *Reges summitales manuum suarum ac pedum abscisi erant colligentes quæ sub mensa mea. Sicut igitur feci, sic retribuit mihi Dominus.*

Μετὰ δὲ Ἰησοῦν διὰ τῶν κριτῶν ἔσωζεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν. Καὶ πρῶτον Ἰούδας ἔκρινε τὸν λαὸν ἔτη ζ', χειρωσάμενος καὶ τὸν Ἀδωνιβεζὲκ βασιλεία τῶν ἀλλοφύλων, καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας· ὃς καὶ εἶπεν· Οἱ βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἀποκεκομμένοι ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω τῆς τραπέζης μου. Καθὼς οὖν ἐποίησα, οὕτως καὶ ἀπέλαβον παρὰ Θεοῦ.

Judæ successit Gothonielus judex annos quinquaginta, Gothonielum excepit Avodus annos octuaginta. Post Avodum judex factus est Samagarus annos septem. Post Samagarum judicem egit Baracus, et cum eo Deborra vates, quæ Jaelem Sisaram interfecit paxillo, Cinæi Chameris uxor. His temporibus Prometheus et Orpheus Thrax, qui apud Græcos sapientissimi habiti sunt, et Æsculapius medicus et Lycurgus Spartanus Græcorum legum lator celebres erant.

Μετὰ Ἰούδαν γέγονε κριτὴς Γοθονιὴλ ἔτη θ', μετὰ δὲ Γοθονιὴλ Αὐὼδ ἔτη π', μετὰ δὲ Αὐὼδ Σαγαμὰρ C ἔτη ζ', μετὰ δὲ Σαγαμὰρ Βαρὰκ, μεθ' οὗ καὶ Δεβόῤῥα ἡ προφῆτις, ἥτις καὶ τὸν Σίσαρα Ἰαὴλ ἀπέκτεινεν ἐν πασσάλῳ, γυνὴ Χάμερ τοῦ Κενεαίου. Ἐφ' οὗ Προμηθεὺς καὶ Ὀρφεὺς ὁ Θρᾴξ οἱ παρ' Ἕλλησι σοφώτατοι, καὶ Ἀσκληπιὸς ὁ ἰατρὸς, καὶ Λυκοῦργος ὁ Σπαρτιάτης καὶ νομοθέτης τῶν Ἑλλήνων ἐγνωρίζοντο.

Baracum judicavit Gedeo annos 40. Is cum trecentis, qui cum biberent præstantissimi habiti sunt, Madiamum et Orebum et Zebum et Zebeamum et Salmananum principes perdidit.

Μετὰ Βαρὰκ Γεδεὼν ἔτη μ', ὁ πατάξας τὸν Μαδιὰμ μετὰ τῶν τ' τῶν λαμψάντων ἐν τῷ πίνειν, καὶ τὸν Ὠρὴβ καὶ Ζὴβ καὶ Ζεβεὲ καὶ Σαλμανᾶν τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν.

Gedeoni Abimelechus filius successit annos tres. Hic fratres suos septuaginta super unum lapidem neci tradidit, ideoque tandem periit, cum mulier e turri lapidis ictu cranium illius contrivisset. Et D clamavit ad puerum, **12** qui ferebat vasa ejus : *Educ gladium tuum et interfice me, nequando dicant, Mulier ipsum occidit ;* et sic transfodit eum puer.

Μετὰ δὲ Γεδεὼν Ἀβιμέλεχ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη γ', πατάξας καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ο' ἄνδρας ἐπὶ λίθῳ ἑνί· διὸ καὶ ἀπώλετο ὕστερον ὑπὸ γυναικὸς ἀπὸ πύργου διὰ βολῆς λίθου συντριψάσης αὐτοῦ τὸ κρανίον. Ὃς καὶ εἶπε πρὸς τὸν αἴροντα τὰ σκεύη αὐτοῦ· Σπάσαι τὴν ῥομφαίαν σου, καὶ θανάτωσόν με, μὴ ποτε εἴπωσιν ὅτι γυνὴ αὐτὸν ἀπέκτεινεν. Καὶ οὕτως ἀνεῖλεν αὐτὸν τὸ παιδίον.

Post Abimelechum Thola præfuit annos viginti tres, post Tholam Jephtae annos sex, post Jephtae Abesa annos septem, post Abesam Elomus annos decem. Elomo Sampso suffectus est, judicavitque annos 20. Sub hæc tempora Hercules Græcorum historiis nobilis florebat.

Μετὰ δὲ Ἀβιμέλεχ ἔκρινε Θολὰ ἔτη κγ', μετὰ δὲ Θολὰ Ἰεφθάε ἔτη ς', μετὰ δὲ Ἰεφθάε Ἀβεσὰ ἔτη ζ', μετὰ δὲ Ἀβεσὰ Ἐλὼν ἔτη ι', μετὰ δὲ Ἐλὼμ Σαμψὼν ἔτη κ', ἐφ' οὗ καὶ Ἡρακλῆς ὁ παρ' Ἕλλησι διαβόητος ἐγνωρίζετο.

Post Sampsonem fuit interregnum annos quadraginta.

Μετὰ δὲ Σαμψὼν ἐγένετο ἀναρχία ἔτη μ'.

Μετὰ δὲ τοὺς κριτὰς ἔκρινε τὸν λαὸν ἀρχιερεὺς A
Ἠλεὶ ἔτη κ', καὶ τῇ παροινίᾳ καὶ ἀταξίᾳ τῶν υἱῶν
αὐτοῦ Ὀφνεὶ καὶ Φινεὲς τῇ ἐπὶ τῶν θυσιῶν ἐπῆλθεν
αὐτοῖς ἡ θεία δίκη· οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ δει-
νῶς ἀνῃρέθησαν, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ δίφρου πεσὼν ὀπι-
σθίως καὶ τὸν νῶτον συντριβεὶς ἀπέθανεν ἐτῶν ϙ'.

Μετὰ δὲ Ἠλεὶ Σαμουὴλ ὁ προφήτης καὶ ἱερεὺς
ἔτη λ'. Καὶ συναθροίζεται ὁ λαὸς πρὸς αὐτὸν εἰς
Ἀρμαθαὶμ αἰτούμενος βασιλέα. Τῷ δὲ σφόδρα λυ-
πηθέντι εἶπεν ὁ Θεός· Ἄκουσον τῆς φωνῆς τοῦ
λαοῦ, ὅτι οὐ σὲ ἐξουδενώσουσιν, ἀλλ' ἐμὲ, τοῦ
μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν
Σαοὺλ ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, χρίσας αὐτὸν εἰς βασιλέα.

Μετὰ οὖν Σαμουὴλ ἐβασίλευσε Σαοὺλ ἔτη μ', ὃς
τολμήσας πρότερον μὲν θυμιᾶσαι τῷ Θεῷ, εἶτα
παραβὰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῖς Ἀμαληκί- B
ταις, ζωογονησας Ἀγὰγ τὸν βασιλέα αὐτῶν, ἤκουσε
παρὰ τοῦ προφήτου, ὅτι Μεματαίωταί σοι, ὅτι οὐκ
ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν μου, ἣν ἐνετείλατό σοι Κύριος,
καὶ τὰ ἑξῆς.

Μετὰ δὲ Σαοὺλ ἐβασίλευσε Δαβὶδ ἐκ φυλῆς Ἰούδα
ἔτη μ'. ὃς καὶ ἐποίησε τὰ θελήματα τοῦ Κυρίου
πάντα. Ἡτάξας δὲ καὶ τὸν Μελχὼ βασιλέα τῶν
Σύρων, καὶ λαβὼν τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέ-
φανον χρυσοῦν μέγαν, ἔχοντα λίθους τιμίους, ἐφό-
ρεσεν αὐτὸν, καὶ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ κόσμος
εὐπρεπέστατος, ὅπερ δηλῶν ἔφη· Κύριε, ἐν τῇ
δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰ
λοιπὰ τοῦ ψαλμοῦ. Ηρεσβύτερος οὖν καὶ πλήρης
ἡμερῶν γενόμενος, καὶ βασιλεύσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ
Σολομῶντα, εἶπεν αὐτῷ· Καὶ νῦν, Σολομὼν, γνῶθι
τὸν Θεὸν τῶν πατέρων σου, καὶ δούλευε αὐτῷ ἐν C
καρδίᾳ τελείᾳ καὶ ψυχῇ θελούσῃ· ὅτι καρδίας
πάσας ἐτάζει Κύριος καὶ πᾶν ἐνθύμημα γινώ-
σκει. Καὶ ἐὰν ζητήσῃς αὐτὸν, εὑρεθήσεταί σοι·
καὶ ἐὰν καταλείψῃς αὐτὸν, καταλείψει σε εἰς
τέλος. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸ παράδειγμα τοῦ ναοῦ
παντὸς ἐν γραφῇ, λέγων· Ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου,
ὅτι Κύριος ὁ Θεός μου μετὰ σοῦ. Καὶ μετὰ ταῦτα
ἐτελεύτησεν ἐν γήρα καλῷ πλούτῳ τε καὶ δόξῃ καὶ
εὐσεβείᾳ ἐτῶν ο'. Ἦν δὲ ἐτῶν λ' Δαβὶδ ἐν τῷ βασι-
λεύειν αὐτὸν, ἐβασίλευσε δὲ καὶ ἔτη μ'. Ἀλλὰ τῆς
μὲν βασιλικῆς χρίσεως διὰ Σαμουὴλ ἠξιώθη τὸ πρό-
τερον· τὰς γὰρ τοῦ λαοῦ ἀναγορεύσεις ἡ ἱστορία
χρίσεις διαφόρους ὠνόμασεν. Τελευτήσας τοίνυν
θάπτεται ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸ μέγιστον
μνῆμα, ὃ κατεσκεύασεν ὁ σοφώτατος υἱὸς αὐτοῦ D
Σολομῶν, ἐν ᾧ καὶ συγκατώρυξε τῷ πατρὶ πολλὰς
μυριάδας ταλάντων χρυσίου, ὡς φησιν Ἰώσηπος.
Καὶ δῆλον ἐκ τῶν εἰς ὕστερον γενομένων· ὁ γὰρ
ἀρχιερεὺς Ὑρκανὸς, πολιορκου μένης τῆς πόλεως
ὑπ' Ἀντιόχου τοῦ Δημητρίου παιδὸς, ἀνοίξας τὸ
μνῆμα τάλαντα γ' ἐκεῖθεν ἐξεφόρησεν. Τὸ δὲ τά-
λαντον ἔχει νομίσματα ρκε'. Μεθ' ὃν Ἡρώδης,
γνοὺς ὡς γρκανὸς τοῦτο πεποίηκεν, ἤνοιξε καὶ
αὐτὸς τὸν τάφον, καὶ χρήματα μὲν οὐχ εὗρε, κόσμον
δὲ καὶ κειμήλια χρύσεα πάμπολλα ἀνείλετο. Πειρα-
θέντος δὲ αὐτοῦ ἐνδοτέρω χωρεῖν, οὗ τὰ σώματα
Δαβὶδ τε καὶ Σολομῶντος ἐτέθη, πῦρ ἐξελθὸν δύο τῶν δορυφόρων αὐτοῦ διέφθειρε.

Post judices judicavit populum summus sacerdos Heli anno viginti. Is filiorum Ophnis et Phinees petulantia ac perversitate in sacrificiis simul cum filiis grave Numinis judicium subiit: hi quippe in prælio crudeliter cæsi sunt, ille de sella retrorsum cadens confracto dorso mortuus est annorum 90.

Post Heli judicavit populum Samuel propheta et sacerdos annos triginta. Et congregatus populus in Armathaem regem exposcit. Quo cum nimis Samuel indoluisset, hæc sibi a Deo dici intellexit: *Audi vocem populi, quoniam non te spreverunt, sed me, ut non regnem super eos.* Et dedit illis Saulum filium Cisi ex tribu Benjamin, quem unxit in regem.

Post Samuelem Saulus regni gubernacula suscepit per annos quadraginta. Hic cum primum thura Deo incendisset, deinde mandato Numinis violato de Amalecitis Agagum eorum regem vivum conservasset, audiit 13 a propheta: *Stulte factum est: mandatum meum, quod præcepit tibi Dominus, non servasti, etc.*

Saulo successit in regno David ex tribu Juda annos quadraginta, qui Deo morem gessit de omnibus. Hic Melchomo Syrorum rege debellato coronam magnam, pretiosis illustrem lapidibus, ex illius capite sublatam sibi imposuit, ornatum pulcherrimum ac regalem, quod ipse illis innuit: *Domine, in virtute tua lætabitur rex,* et reliqua illius psalmi. David præterea senio confectus et diebus auctus, cum Salomonem regem creasset, dixit: *Et nunc, Salomon, nosce Deum patrum tuorum, et servi ei in corde perfecto et anima volente, quoniam corda omnium scrutatur Dominus, et omnem cogitationem cognoscit. Et si quæsieris eum, invenietur tibi, et si dereliqueris eum, derelinquet te in finem.* Et dedit illi exemplar templi universi, dicens: *Confortare et viriliter age, quoniam Dominus Deus meus tecum.* Post hæc summa jam senectute, divitiis, gloria, et pietate celebris, annorum sueptuaginta e vivis excessit. Erat autem triginta annorum cum ipse regnavit, et quadraginta annos regnavit. Hic regia unctione a Samuele dignatus: sed populares plausus historia indifferenter unctiones vocavit. Exstinctus ergo in urbe Jerusalem in maximo monumento, quod sapientissimus filius Salomon 14 exædificaverat, sepelitur. Et in eo, ut Josephus auctor est, multas aureorum talentorum myriadas contumulavit, quod et per posteriores eventus comprobatum est. Quippe summus sacerdos Hyrcanus ab Antiocho Demetrii filio urbe obsessa, reserato monumento tria millia talentorum inde extraxit. Talentum vero est nummorum centum viginti quinque. Herodes deinceps gnarus id Hyrcano factum, monumentum et ipse adaperuit, ubi licet nullæ essent pecuniæ, ornatum tamen aureum plurimaque donaria ex eo sustulit. Sed cum ulterius progredi tentaret, ubi Davidis et Salomonis corpora reposita fuerant, ignis exsiliens duos ex ejus satellitibus absumpsit.

Post Davidem regno potitur Salomon filius annos quadraginta, eximiæ divinæque et supra humanum captum sapientiæ particeps. Hic urbem et templum Domini longitudine cubitorum sexaginta, latitudine viginti, altitudine centum viginti, septem annorum spatio absolvit: duas quippe contignationes habebat, ut refert Josephus. In prandium ejus quotidie insumebantur similæ cori triginta, farinæ cribratæ cori sexaginta, electi vituli decem, qui autem per campos pascebantur boves viginti, oves centum, præter cervos et capreas et aves electas et altiles. Corus triginta modiorum mensura est, ita ut omnes modii simul colligantur duo millia et septuaginta. Vita porro functus est Salomon ætatis anno septuagesimo tertio, sepeliturque cum patre Davide. Sub eo Homerus et Hesiodus claruere.

A Μετὰ οὖν Δαβὶδ ἐβασίλευσε Σολομὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη μ', ὃς, τὴν πανθαύμαστον καὶ θεόδοτον καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον σοφίαν δεξάμενος, ᾠκοδόμησε τὴν τε πόλιν καὶ τὸν ναὸν Κυρίου ἐν ἔτεσιν ἑπτά, μῆκος πήχεων ξ', εὖρος πήχεων κ' ὕψος πήχεων ρκ'· διόροφος γὰρ ἦν, ὡς φησιν Ἰώσηπος. Τὸ δὲ ἄριστον τοῦ Σολομῶντος ἦν καθ' ἡμέραν κόροι σεμιδάλεως λ', κόροι ἀλεύρου κεκοπανισμένου ξ', μόσχοι ἐκλεκτοὶ ι', βόες νομάδες κ' καὶ πρόβατα ρ' ἐκτὸς ἐλάφων καὶ δορκάδων καὶ ὀρνίθων ἐκλεκτῶν καὶ σιτευτῶν. Ὁ δὲ κόρος ἐποίει μόδια λ'. Ὁμοῦ γινόμενα μόδια βψ'. Ἀπέθανε δὲ Σολομὼν ἐτῶν ογ', καὶ ἐταφη μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ ἦν Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος.

15 Salomoni in regno successit Roboamus filius regnoque præfuit annos septemdecim, male de Domino, æque ac pater, meritus. Mortuus est in peccatis suis. Eo tempore rex Ægypti Susacemus, Hierosolymis captis, pecunias quæ in templo regiaque erant, et aureas hastas et scuta diripuit, quorum loco ænea restituta sunt.

B Μετὰ δὲ Σολομῶντα ἐβασίλευσε Ῥοβοὰμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιζ', ὃς τὸ πονηρὸν ἐποίησεν ἐνώπιον Κυρίου, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ Σουσακεὶμ βασιλεὺς Αἰγύπτου τὴν Ἱερουσαλὴμ ἑλὼν ἀφείλετο τὰ ἐν τῷ ναῷ καὶ τοῖς βασιλείοις χρήματα καὶ τὰ χρυσᾶ δόρατα καὶ τοὺς χρυσοῦς θυρεούς, ἀνθ' ὧν ἐγένοντο χαλκοῖ.

Post Roboamum Abias filius regnavit, et hic quoque male se gessit erga Dominum, et mortuus est anno regni 6.

Μετὰ δὲ Ῥοβοὰμ ἐβασίλευσεν Ἀβίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἀπέθανεν βασιλεύσας ἔτη ς'.

Post Abiam regnavit Asanus filius, et is non recte secum Domino gessit, annoque regni 16 mortuus est.

Μετὰ δὲ Ἀβίαν ἐβασίλευσεν Ἀσὰ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἀπεθανε βασιλεύσας ἔτη ιζ'.

Asano successit in regno Josaphatus filius, qui bene agendo Dominum demeritus est, obiitque anno regni 25.

Μετὰ δὲ Ἀσὰ ἐβασίλευσεν Ἰωσαφάτ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐτελεύτησε βασιλεύσας ἔτη κε'.

C Post Josaphatum regno præfuit Joramus filius, qui in Deum impius fuit; diem obiit viscerum morbo confectus anno regni octavo.

Μετὰ δὲ Ἰωσαφὰτ ἐβασίλευσεν Ἰωρὰμ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἀπέθανε δυσεντερικὸς, βασιλεύσας ἔτη η'.

Post Joramum regnum suscepit Ochosias filius annum unum, qui ob scelera Deo odiosus fuit cæsusque est ab Jeu.

Μετὰ Ἰωρὰμ ἐβασίλευσεν Ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτος α', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἀνῃρέθη ὑπὸ Ἰηοῦ.

Ochoziæ in regno successit Gotholia mater annos sex, quæ omnes Ochoziæ liberos præter unum infantem ab Jodae sacerdotis uxore præter hominum opinionem servatum interemit. Is ex improviso ab Jodae sacerdote septennis rex creatur. Gotholia vero in regia interficitur.

Μετὰ δὲ Ὀχοζίαν ἐβασίλευσε Γοθολία μήτηρ αὐτοῦ ἔτη ς', καὶ ἀπέκτεινε πάντας τοὺς υἱοὺς Ὀχοζίου παρεκτὸς νηπίου ἑνὸς διασωθέντος παραδόξως ὑπὸ γυναικὸς Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως· ὃς καὶ αἰφνιδίως ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως, ὑπάρχων ἐτῶν ζ'. Ἡ δὲ Γοθολία ἀπεκτάνθη ἐν οἴκῳ τοῦ βασιλεως.

16 Gotholiam excipit Joas Ochoziæ filius septennis, regnavitque annos quadraginta. Hic prius ob pietatem Deo gratus exstitit, deinde aberravit, domique necatur. Joas Zachariam prophetam præceptoris sui filium neci tradidit. Sub his temporibus Sibylla clara habeatur.

D Μετὰ οὖν Γοθολίαν ἐπταετὴς βασιλεύσας Ἰωὰς υἱὸς Ὀχοζίου ἔτη μ', ἐποίει τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, εἶτα παρατραπεὶς ἐσφάγη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ὃς καὶ ἀπέκτεινε Ζαχαρίαν τὸν προφήτην, τὸν υἱὸν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ ἡ Σίβυλλα ἐγνωρίζετο.

Post Joas imperio præfuit Amasias filius annos viginti novem, vir spectatæ in Deum pietatis. In prælio obtruncatus est.

Μετὰ δὲ Ἰωὰς ἐβασίλευσεν Ἀμασίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κθ', καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου· ἐσφάγη δὲ ἐν τῷ πολέμῳ.

Amasiæ succedit in regno Ozias filius, qui et Azarias, annis 52. Is Numinis benevolentiam assecutus, cum prospera cuncta sibi fluere videret, flatu tumens voluit ipsemet Deo incensum offerre; sic cum

Μετὰ δὲ Ἀμασίαν ἐβασίλευσεν Ὀζίας ὁ καὶ Ἀζαρίας, υἱὸς αὐτοῦ ἔτη νβ', καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εὐοδούμενος ἐπήρθη, καὶ δὴ θελήσας θυμιᾶσαι τῷ Θεῷ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ

θυμιάσας εὐθὺς ἐλεπρώθη, καὶ οὕτως ἐτελεύτη- A
σεν.

Μετὰ δὲ Ὀζίαν ἐβασίλευσεν Ἰωάθαν υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ις', καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐτελεύτησεν.

Μετὰ δὲ Ἰωάθαν ἐβασίλευσεν Ἀχὰζ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιζ', καὶ ποιήσας τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου ἀπέθανεν.

Μετὰ δὲ Ἀχὰζ ἐβασίλευσεν Ἐζεκίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κθ', καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐτελεύτησεν. Ἐφ' οὗ ἦν ὁ Μωσαϊκὸς χαλκοῦς ὄφις ἔτι παρὰ Ἰουδαίων σεβόμενος, ὃν ἠφάνισεν Ἐζεκίας, ὥσπερ δὴ καὶ τὰς βίβλους τοῦ Σολομῶντος. Ἐφ' ὧν χρόνων Ῥῶμος καὶ Ῥέμος ἐβασίλευον ἐν Ῥώμῃ, καὶ Σίβυλλα ἡ Ἐρυθραία ἐγνωρίζετο. Ἐφ' οὗ καὶ Σεναχηρεὶμ κατὰ Ἱερουσαλὴμ ἀναβὰς, διὰ B
θείου ἀγγέλου ἐν μιᾷ νυκτὶ ρπε' χιλιάδας ἀποβαλὼν, μετ' αἰσχύνης ὑπέστρεψεν.

Μετὰ δὲ Ἐζεκίαν ἐβασίλευσε Μανασσῆς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη νε', ὁ καὶ τὸν μέγαν Ἡσαΐαν πρίσας καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀθώων αἱμάτων πλήσας καὶ τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου ποιήσας. Ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ μετανοίᾳ διορθωσάμενος ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ Μανασσῆν ἐβασίλευσεν Ἀμὼς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ Ἀμὼς ἐβασίλευσεν Ἰωσίας αὐτοῦ ὑπάρχων υἱὸς ἔτη λα', ἐτῶν ὑπάρχων η', καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐτελεύτησε τοξευθεὶς ἐν τῷ C
πολέμῳ. Ἐφ' ὧν χρόνων καὶ τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Βύζου βασιλέως ἐκτίσθη τῆς Θρᾴκης.

Μετὰ δὲ Ἰωσίαν ἐβασίλευσεν Ἰωάχαζ υἱὸς αὐτοῦ μῆνας γ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ληφθεὶς ὑπὸ Νεχαὼ βασιλέως Αἰγύπτου ἀπήχθη εἰς Αἴγυπτον, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανεν.

Μετὰ δὲ Ἰωάχαζ ἐβασίλευσεν Ἰωακεὶμ ὁ καὶ Ἐλιακεὶμ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔτη ια', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ ἐλθὼν Ναβουχοδονόσορ τὴν πᾶσαν Ἰουδαίαν ὑπόφορον ἐποίησεν. Ἀθετήσαντος δὲ φορολογίαν Ἰωακεὶμ ἦλθε πάλιν εἰς Ἱερουσαλὴμ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τοῦτον χειρωσάμενος καὶ ἀνελὼν ἀπὸ τοῦ τείχους ῥιφῆναι προσέταξε, καὶ ἄταφον ἐπὶ πολὺν κατέλιπε χρόνον.

Μετὰ δὲ Ἰωακεὶμ ἐβασίλευσεν Ἰεχονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Ἰωακεὶμ, διὰ προστάγματος Ναβου- D
χοδονόσορ μῆνας τρεῖς, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου. Καὶ περὶ τους φόρους ἀγνωμονήσαντος αὐτοῦ ἦλθεν αὖθις Ναβουχοδονόσορ εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸν Σεδεκίαν ἀντ' αὐτοῦ καταστήσας ἀπῴκισεν εἰς Βαβυλῶνα Ἰεχονίαν καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ. Ἐξήνεγκε δὲ καὶ τοὺς θησαυροὺς Κυρίου καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τὰ χρυσᾶ σκεύη πάντα, ἃ ἐποίησε Σολομῶν ἐν νάῳ Κυρίου.

Μετὰ δὲ Ἰεχονίαν ἐβασίλευσε Σεδεκίας πατράδελφος αὐτοῦ ἔτη γ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου· καὶ περὶ τὴν φορολογίαν ὡσαύτως παρα-

in templo adolevisset, repente lepra obsitus est et vitam effudit.

Post Oziam regnum obtinuit Joathanus filius annos sexdecim, pius ac religiosus vir, et mortuus est.

Post Joathanum imperio præfuit Acharus filius annos sexdecim, vir nequam et impius, et mortuus est.

Achazi regnum excepit Ezechias filius, pietate in Deum commendatus. Regni anno vigesimo nono diem obiit. Illius ætate Mosaicus æneus serpens adhuc supererat a Judæis in veneratione habitus. Eum Ezechias, sicut et Salomonis libros, expunxit et de medio sustulit. His temporibus Romus et Remus Romæ imperium tenebant, et Sibylla Erythræa illustris erat. Et 17 Senacherimus Hierusalem oppugnans, centum octuaginta quinque millibus per angelum una nocte trucidatis, dedecore opertus reversus est.

Post Ezechiam Manasses filius regnum obtinuit annos quinquaginta quinque, magnum Isaiam serra divisit, Hierosolymam innocentium sanguine inundavit, Deo exosus. Tandem post excidium et captivitatem eum sceleratæ vitæ pœnituit, sicque vita functus est.

Manassi successit in regno Amosus filius, regnavit annos duos, nec se erga Deum pium præbuit, propriisque in ædibus trucidatus est.

Amosum excepit Josias filius ætatis annorum octo. Regnavit annos triginta unum. Hic fecit rectum coram Domino. Sagitta confossus in prælio occubuit. Eo tempore Byzantium a Byzo Thracum rege exædificatur.

Post Josiam regnavit Joachazus filius. Is voluntati Dei adversatus, captus a rege Ægyptiorum Nechaone abductusque est in Ægyptum, ubi occidit, cum imperium tenuisset menses tres.

Joachazo successit Joachimus frater, cui et Eliacimo nomen, annos undecim. Hunc propter scelera aversatus est Dominus. Quare Nabuchodonosor Judæam invadens eum sibi vectigalem fecit. Sed cum Joachimus imperata solvere recusaret, iterum irrumpens Hierosolymam cepit, regemque captum cæsumque e muro præcipitem dari, insepultumque diu jacere jussit.

18 Joachimum excepit Jechonias filius, qui et Joachimus, per menses tres : sic enim Nabuchodonosorus in mandatis dederat. Erga Deum impius fuit. Hic cum tributa mala fide persolveret, valida iterum manu Nabuchodonosorus Hierosolymam obsidione cingit, et Jechoniæ regnum in Sedeciam transfert, eo, matre reliquisque illius principibus Babylonem adductis. Thesauros item omnes tam sacros quam regios, et auream suppellectilem, quam Salomon in domo Domini præparaverat, exportavit.

Post Jechoniam Sedecias patruus regnum obtinuit annos tres, vir injustus et impius, qui cum pactis nec ipse stetisset, tertio Nabuchodonosorus

Hierosolymam obsedit expugnatamque flammis absumpsit, Sedecia capto uxorem et filios in conspectu illius neci tradidit, eum obcæcatum vinculisque alligatum captivum in Babylonem abduxit.

A σπονδήσαντος αὐτοῦ ἦλθε πάλιν Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν μὲν πόλιν πᾶσαν παραλαβὼν ἐνέπρησε, τὸν δὲ Σέδεκίαν χειρωσάμενος, τὴν μὲν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνεῖλεν, αὐτὸν δὲ ἐκτυφλώσας καὶ δεσμοῖς καθείρξας εἰς Βαβυλῶνα αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν.

Decem sceptris divisis Jeroboamus filius Nabati, ex tribu Ephraim, servus Salomonis et rebellis regnum occupat annos quadraginta duos, multis nefariisque sceleribus coopertus. Ideo percussit illum Dominus, et mortuus est in iniquitatibus suis.

Μετὰ τὴν διαίρεσιν τῶν δέκα σκήπτρων ἐβασίλευσεν Ἱεροβοὰμ υἱὸς Ναβὰτ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ, ὁ δοῦλος Σολομῶντος καὶ ἀποστάτης, ἔτη μβ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου· διὸ καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, καὶ ἀπέθανεν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ.

Jeroboamo successit Nabatus filius, scelere furoreque inflammatus; et cum biennium regnasset, cæsus est a Baasa.

Μετὰ δὲ Ἱεροβοὰμ ἐβασίλευσε Ναβὰτ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Βαασσά.

Post Nabstum regnavit Baasa, vir maleficus et injustus; et cum regnasset annos 24, in prælio trucidatus est.

B Μετὰ δὲ Ναβὰτ ἐβασίλευσε βαασσὰ ἔτη κδ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ἐν πολέμῳ.

16 Post Baasam imperavit Hela filius, vir profligatissimus. Is biennium regnavit, sublatusque est a Zambrio anno regni 2.

Μετὰ δὲ Βαασὰ ἐβασίλευσεν Ἠλὰ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Ζαμβρῆ·

Helæ Zambrius successit multis flagitiis et sceleribus contaminatus. Hic cum se fuga domum recepisset, ab hostibus concrematus est anno regni 12.

Μετὰ δὲ Ἠλὰ ἐβασίλευσε Ζαμβρῆ ἔτη ιβ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐκαύθη ὑπὸ τῶν πολεμίων οἴκῳ προσφυγών.

Zambrio succedit in regno Achabus filius, facinorosis operibus Deo exosus, et mortuus est in inquitatibus suis anno regni vicesimo secundo.

Μετὰ δὲ Ζαμβρῆ ἐβασίλευσεν Ἀχαὰβ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κβ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη, καὶ ἀπέθανεν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ.

Defuncto Achabo regnum administravit Ochosias annos duos, vir profligatissimus ac perditissimus. Is cum e cœnaculo domus suæ cecidisset, consumptus est.

Μετὰ δὲ Ἀχαὰβ ἐβασίλευσεν Ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ πεσὼν ἐκ τοῦ ὑπερῴου τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀπέθανεν.

C

Ochosiæ successit Joramus frater nequitia singulari præditus; et ab Jesu trucidatus est, postquam regnasset annos duodecim. Sub eo Elias magnus assumptus est. Elisæus vero aquis Hiericuntiis, cum essent amaræ et gustu insuaves, opem tulit.

Μετὰ δὲ Ὀχοζίαν ἐβασίλευσεν Ἰωρὰμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Ἰηοῦ. Ἐφ' οὗ ἀνελήφθη ὁ μέγας Ἠλίας· ὁ δὲ Ἐλισσαῖος τὸ Ἱεριχούντιον ὕδωρ πικρὸν ὂν φύσει καὶ δύσποτον ἰάσατο.

Post Joramum regnum tenuit Jeu Amasiæ filius annos viginti octo. Is cum Samariam ingrederetur, Jezabellam, quæ cultissimo corporis ornatu in fenestra apparuerat, per eunuchos præcipitem egit: sic illa ab equis conculcata et a canibus devorata est. Idem filios Achabi neci tradidit, et astute fraudulenterque convocato populo sacerdotes ac prophetas Baalis omnes interfecit, et Baal illiusque suppellectilem omnem succendit. Cæterum Jeu usque in finem nec justitiam nec legem Domini D servavit, mactatusque est in prælio.

Μετὰ δὲ Ἰηοῦ ἐβασίλευσεν Ἰωὰχαζ υἱὸς Ἀμεσίου ἔτη κη', καὶ εἰσερχόμενος ἐν τῇ πόλει Σαμαρείας εἶδε προκύψασαν Ἰεζάβελ διὰ τῆς θυρίδος κεκαλλωπισμένην, καὶ προσέταξε τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς κατακρημνίσαι αὐτὴν, ἧ κατεπατήθη ὑπὸ τῶν ἵππων καὶ κατεβρώθη ὑπὸ τῶν κυνῶν. Ἐπάταξε δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἀχαὰβ, καὶ μετὰ πανουργίας συναθροίσας πάντας τοὺς ἱερεῖς καὶ προφήτας τοῦ Βάαλ, πάντας ἀναιρεθῆναι προσέταξε, καὶ τὸν Βάαλ καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα ἐνέπρησε. Πλὴν οὐκ ἐφύλαξεν εἰς τέλος πορεύεσθαι ἐν νόμῳ Κύριου, καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ πολέμῳ.

20 Post Jeu regnavit Joachazus filius annos viginti septem, legirupa, impius, et mortuus est.

Μετὰ δὲ Ἰηοῦ ἐβασίλευσεν Ἰωάχαζ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κζ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἀπέθανεν.

Joachazo successit Joas filius, vir profligatissimus; et cum regnasset annos quatuordecim, mortuus est. Ejus tempestate Elisæus moritur, postquam per signa de Syriis victoriam prædixisset; cum vero sepulturæ mandaretur, cadaver in eodem monumento beatis illis prophetæ ossibus appropinquans vitæ restitutum est.

Μετὰ δὲ Ἰωάχαζ ἐβασίλευσεν Ἰωὰς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιδ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἀπέθανεν. Ἐφ' οὗ Ἐλισσαῖος ἐτελεύτησε προφητεύσας αὐτοῦ τὴν προτέραν διὰ συμβόλων νίκην κατὰ Σύρων, Τοῦ δὲ προφήτου θαπτομένου ἐν τῷ μνημείῳ νεκρός τις ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ πλησιάσας τοῖς μακαρίοις ὀστέοις αὐτοῦ ἀνέστη.

Μετὰ δὲ Ἰωὰς ἐβασίλευσεν Ἱεροβοὰμ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη λδ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἀπέθανεν. A

Post Joas Jeroboamus filius regnum tenuit annos triginta quatuor, vita flagitiis inquinata, et mortuus est.

Μετὰ δὲ Ἱεροβοὰμ ἐβασίλευσεν Ἀζαρίας υἱὸς αὐτοῦ μῆνας ς', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Σελούμ.

Jeroboamo successit Azarias filius sane nequam ac perditus. Cæsus est a Sellumo, postquam regnasset menses 6.

Μετὰ δὲ Ἀζαρίαν ἐβασίλευσε Σελοὺμ μῆνα α', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Μαναΐμ.

Azariæ suffectus est Sellumus fraudis scelerisque plenus, trucidatus a Manaimo regni mense primo.

Μετὰ δὲ Σελοὺμ ἐβασίλευσε Μαναΐμ ἔτη γ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Φακεσίου.

Post Sellumum regnavit Manaimus annos tres. Profligatissime vixit, et a Phacesia interemptus est.

Μετὰ δὲ Μαναΐμ ἐβασίλευσε Φακεσίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Φακεέ.

Manaimum excepit Phacesias filius ab omni honestate relictus: et cum regnasset annos duos a Phacea occiditur.

Μετὰ δὲ Φακεσίαν ἐβασίλευσε Φακεὲ ἔτη κ', καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Ὡσηέ.

Post Phacesiam regnavit Phaceas annos viginti, B Deo exosus, mactatusque ab Osea.

Μετὰ δὲ Φακεὲ ἐβασίλευσεν Ὡσηὲ ἔτη θ', καὶ ποιῶν τὸ πονηρὸν ἀπέθανε.

Post Phaceam regnavit Osea annos novem, plenusque sceleris occubuit.

Μετὰ δὲ τοὺς εἰρημένους Ἀσσυρίων βασιλεῖς ἐβασίλευσεν, ὡς εἴρηται, Ναβουχοδονόσορ ἔτη κζ'. Καὶ διὰ τὸ ἐπαρθῆναι κατὰ θείαν ὀργὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐκδιωχθεὶς καὶ μετὰ θηρίων οἰκήσας καὶ χόρτον φαγὼν, ὕστερον ἐπιγνοὺς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ λαμπρότερος γέγονε.

Post enarratos Assyriorum reges, ut proditum est, regnum ad Nabuchodonosorum **21** est devolutum, qui Hierosolymorum annos 27 regnum occupavit. Hic propter superbiam divina ira ex hominum cœtu ejectus cum sodalibus belluis fœnum epulabatur. Tandem Deo rerum omnium opifice cognito, rursus pristino imperio restitutus est illustriorque effectus.

Μετὰ δὲ Ναβουχοδονόσορ ἐβασίλευσεν Οὐλεμαροδὰχ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ε'.

Post Nabuchodonosorum imperio præfuit Ulemarodachus filius annos 5.

Μετὰ δὲ Οὐλεμαροδὰχ ἐβασίλευσε Βαλτάσαρ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη γ', ὅς, μιάνας τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συμποσίῳ αὐτοῦ, ἅπερ ἤγαγεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ἀνῃρέθη κατὰ θείαν C ὀργὴν, καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν Δαρεῖος.

Ulemarodacho successit Baltasar frater, triennumque regnavit. Is vasis Numini sacris, quæ Hierosolymis Nabuchodonosorus pater asportaverat, in convivio contaminatis, Numine succensente violenta morte occubuit, et regnum ad Darium translatum est.

Μετὰ δὲ Βαλτάσαρ ἐβασίλευσε Δαρεῖος ὁ Μῆδος, ὁ καὶ Ἀστυάγης καὶ Ἀρταξέρξης, ἔτη ιζ'. Ἐφ' οὗ καὶ τῷ Δανιὴλ ἑωράθησαν αἱ διὰ τοῦ ἀγγέλου ὁπτασίαι, καὶ ὁ χρόνος ἐδηλώθη τῆς Χριστοῦ παρουσίας· ὅς, φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν μεγιστάνων διὰ τὸ μεγάλως τιμᾶσθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐνεβλήθη ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων.

Post Baltasarum Darius Medus, qui Astyages item et Artaxerxes dicebatur, regnum administravit annos septemdecim. Sub hoc per angelum visiones Danielo ostensæ sunt, tempusque Christi venturi indicatum. Hic quod magno esset in pretio apud regem, invidia principum in foveam leonum projicitur.

Μετὰ δὲ Δαρεῖον ἐβασίλευσε Κῦρος ὁ Πέρσης ἔτη λ', ὃς ἀνελὼν Δαρεῖον ἐκράτησε πάσης τῆς Χαλδαίων καὶ Ἀσσυρίων καὶ Ἡρσῶν καὶ Ἡλαιστίνης καὶ πάσης τῆς Ἀσίας, μετ' ὧν τὴν Λυδῶν βασιλείαν ὑπέταξεν, ἀνελὼν Κροῖσον, ὡς προείρηται. Ἐφ' οὗ Δανιὴλ, ἐπιφανέστερος ὑπάρχων ἔτι καὶ τὸν Βὴλ D συντρίψας καὶ τὸν δράκοντα φονεύσας, τὰ Περσῶν σεβάσματα, ἐβλήθη ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων, καὶ ἦν ἐκεῖ ἡμέρας ἓξ.

Post Darium Cyrus Persa regnum tenuit annos triginta, qui Dario cæso universa Chaldæorum, Assyriorum, Persarum regione potitus, Palæstinam item et totam Asiam, Lydorum posthac dominatum, Cræso capto, ut jam diximus, sub ditione propria redegit. Ea tempestate Daniel dignitate ac factis conspicuus, Belo confracto draconeque interfecto, Persarum sacrosantis numinibus, in foveam leonum conjectus est, ubi septem dies permansit.

Μετὰ δὲ Κῦρόν ἐβασίλευσε Καμβύσης ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Ναβουχοδονόσορ ἐπικληθεὶς, ἔτη ιη'. Ἐφ' οὗ καὶ Ἰουδὴθ τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ τῇ ἑαυτῆς σοφίᾳ ἀπατήσασα καὶ ἀποκεφαλίσασα τὸν Ὀλοφέρνην, πορθοῦντα τὴν Βετουλίαν πόλιν, νίκην μεγάλην τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ προξένησε, καὶ ἐτελεύτησε χήρα ἐτῶν ρε'.

22 Cyrum excipit Cambyses filius, qui et Nabuchodonosor vocabatur, per annos octodecim. Ea tempestate Juditha divina ope et prudentia propria Olopherne deluso, ejusque Betuliæ magnæ urbis excidium minitantis capite amputato, ingentis victoriæ Israelitis causa fuit; obiitque vidua ætatis annorum 105.

Μετὰ δὲ Καμβύσην ἐβασίλευσε Σμέρδιος ὁ μάγος μῆνας ζ'.

Cambysis regnum eo defuncto, Sperdius Magus menses 7 occupavit.

Post Sperdium Darius Hystaspis filius regnum administravit annos viginti, sub quo rursum Zorobabelus et Jesus exædificationis templi provinciam sibi commissam absolvunt. Quando Zorobabelus superior in exponendo problemate declaratur, eique pro libito quidquid esset concederetur, primum libertatem populi, deinde Hierosolymorum exstructionem exposcit; quod et exitum habuit. Et tunc anni septuaginta captivitatis et iræ completi sunt. Interea summus sacerdos scribaque Esdra populum legibus divinis informabat, et pro sua ingenii dexteritate interpretabatur. Hic etiam libros sacros ab hostibus corruptos renovavit; Chaldæorum quippe manu post Hierosolymorum excidium deflagrarunt. Quapropter Deus suo eum afflatu ita muniit, ut illos ederet et publicaret.

A Μετὰ δὲ Σμέρδιον ἐβασίλευε Δαρεῖος Ὑστάσπου ἔτη κ'. Ἐφ' οὗ πάλιν Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦς ἐπιτραπέντες ἐτελείωσαν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, ὅτε ὁ Ζοροβάβελ ἐν προβλήματι νικήσας, καὶ ἐπιτραπεὶς αἰτήσασθαι ὃ βούλεται, ἠξίωσεν ἀφεθῆναι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ· ὃ καὶ γέγονε, καὶ τότε πεπλήρωται εἰς τέλος τὰ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ὀργῆς ἔτη ο'. Ὁ δέ γε ἀρχιερεὺς καὶ γραμματεὺς Ἔσδρας ἦν διδάσκων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ διερμηνεύων ὡς εὐφυέστατος πάντων, ὃς καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους ἀποκατέστησε διαφθαρείσας ὑπὸ τῶν πολεμίων· οἱ γὰρ τοι Χαλδαῖοι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐνέπρησαν πάσας. Διὸ καὶ ἐνέπνευσεν ὁ Θεὸς τούτῳ ὥστε αὐτὰς ἐκθέσθαι.

Dario in regno succedit Artabanes per menses septem.

B Μετὰ δὲ Δαρεῖον ἐβασίλευσεν Ἀρταβάνης μῆνας ζ'.

Artabano Artaxerxes Longimanus per annos 41. Ea tempestate Sophocles, Heraclitus, Anaxagoras, Pythagoras, Thucydides, Euripides, Herodotus, 23 Empedocles, Diogenes, Zeno, Pherecydes, Aristarchus, Hippocrates, Parmenides, Plato, Aristoteles, Demosthenes et Socrates florebant.

Μετὰ δὲ Ἀρταβάνην ἐβασίλευσεν Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ ἔτη μα'. Ἐφ' οὗ Σοφοκλῆς, Ἡράκλειτος καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Πυθαγόρας καὶ Θουκυδίδης καὶ Εὐριπίδης καὶ Ἡρόδοτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Διογένης καὶ Ζήνων Φερεκύδης τε καὶ Ἀρίσταρχος καὶ Ἱπποκράτης, Παρμενίδης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Δημοσθένης καὶ Σωκράτης ἐγνωρίζοντο.

Post Artaxerxem Artaxerxes alius; et qui Artaxerxi successere, regnum obtinent ad Darium usque, quem Alexander interemit. Hic cum regnum Persarum vastasset, universa terra subacta Babylone occubuit; et eo fato functo administri, ut jam dictum est, imperium divisere; quorum Ptolemæus Lagi filius Ægypti regnum occupavit, et qui post eum subsecuti sunt Ptolemæi tredecim usque ad Cleopatram Dionysii filiam. Universæ Asiæ imperium arripuit Antigonus, Syriæ, Babyloniæ, et Palæstinæ Seleucus Nicanor, qui duas apud Cilices et tertiam apud Syros urbes condidit, hanc quidem Seleuciam, illam Antiochiam, tertiam Laodiceam a suo, filii, filiæque nomine nuncupatam. Eo tempore Rhodii cum imperium maris obtinuissent, statuam æneam in ea urbe sive insula soli sacram erexerunt, quam ex magnitudine Colossum appellarunt, a qua ipsi postea Colossenses dicti sunt.

Μετὰ δὲ Ἀρταξέρξην ἐβασίλευσεν Ἀρταξέρξης ἄλλος καὶ οἱ καθεξῆς ἕως Δαρείου, ὃν ἀνεῖλεν Ἀλέξανδρος, οὗ τὴν Περσῶν βασιλείαν καταλύσαντος καὶ πάσης τῆς γῆς κρατήσαντος ἐν Βαβυλῶνί τε τελευτήσαντος διεῖλον τὴν βασιλείαν, ὡς πρόσθεν εἴρηται, οἱ παῖδες αὐτοῦ οὕτως. Τῆς μὲν Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ἐβασίλευσεν ὁ Λάγου καὶ οἱ καθεξῆς Πτολεμαῖοι ιγ' ἕως Κλεοπάτρας θυγατρὸς Διονυσίου, τῆς δὲ Ἀσίας πάσης Ἀντίγονος, τῆς δὲ Συρίας καὶ Βαβυλωνίας καὶ Παλαιστίνης Σέλευκος ὁ Νικάνωρ, ὃς καὶ πόλεις δύο κτισας ἐν τοῖς μέρεσι Κιλικίας καὶ ἄλλην ἐν Συρίᾳ, τὴν μὲν Σελεύκειαν ἐκάλεσε, τὴν δὲ Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ Λαοδίκειαν εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς Λαοδίκης. Ἐφ' οὗ Ῥόδιοι θαλασσοκρατήσαντες ἀνέστησαν ἐν τῇ πόλει, ἤγουν τῇ ἐκεῖσε νήσῳ, χαλκοῦν ἀνδριάντα τοῦ ἡλίου, ὃν διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσὸν, καὶ αὐτοὶ Κολοσσαεῖς ὠνομάσθησαν.

Seleuco successit Antiochus filius et alii quinque, Deinde subsecutus est Antiochus Epiphanes, Seleuci Philopatoris filius, sub quo secundum Hierosolymorum excidium et Maccabæorum res gestæ narrantur, templumque secundum Danielis vaticinium profanatum. Hic nefariorum scelerum architectus vitam in aliena terra cum turpissima morte commutavit.

Μετὰ δὲ Σέλευκον ἐβασίλευσεν Ἀντίοχος υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ε'. Εἶτα ἐβασίλευσεν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς, υἱὸς Σελεύκου τοῦ Φιλοπάτορος, ἐφ' οὗ γέγονεν ἡ δευτέρα ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ κατὰ τῶν Μακκαβαίων ἐπράχθη καὶ τὸ ἱερὸν ἐμολύνθη κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ προρρήσιν. Ὃ καὶ δι' ἃ ἔπραξε πολλὰ κακὰ αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον ἐπὶ ξένης κατέστρεψεν.

24 Antiochum excepit filius Eupator.

Μετὰ δὲ Ἀντίοχον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Εὐπάτωρ.

Posthac Julius Cæsar, qui genitus non est, res imperii administravit: nono etenim mense, ex quo uterum mater ferro cœperat, matris emortuæ utero secto extrahitur. Unde et Cæsar dictus, et ab eo Cæsares omnes Romanorum imperatores, a cæ-

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐβασίλευσεν Ἰούλιος Καῖσαρ ὁ μὴ γεννηθείς· τῆς γὰρ μητρὸς αὐτοῦ θανούσης ἐν τῷ ἐννάτῳ μηνὶ, ταύτην ἀνατεμόντες ἐξέβαλον αὐτόν. Ὅθεν καὶ Καῖσαρ λέγεται· ἀφ' οὗ Καίσαρες οἱ Ῥωμαίων προσηγορεύθησαν βασιλεῖς, ὅ ἐστιν ἀνα-

τομὴ κατὰ τὴν Ῥωμαίων γλῶτταν. Ὃς πρῶτος καὶ μόνος ἐκράτησε τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων μετὰ πολλῆς ὑπερηφανίας· ὅθεν καὶ δικτάτωρ ἐκαλεῖτο, ὅ ἐστι μονάρχης. Ἁπάντων δὲ κρατήσας ἐν ἰταμότητι καὶ τυραννίδι ἐπὶ ἔτη ιη' ἀνῃρέθη ἐπὶ συγκλήτου. Ὃς νόμους Ῥωμαίοις ἔδωκε, καὶ τὸν βίσεκτον ἐφεῦρε, καὶ τὸν μῆνα Ἰούλιον μετωνόμασε, πρόαερον Κυντίλλιον καλούμενον. Ἐφ' οὗ ἦν καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μνημονευόμενος, καὶ Ἀντίπατρος ὁ Ἡρώδου πατὴρ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας κατέστη.

Μετὰ δὲ Ἰούλιον Καίσαρα ἐβασίλευσεν Αὔγουστος Καῖσαρ Ὀκταβίου υἱὸς, ὃς καὶ Σεβαστὸς, ἔτη νς' ἀφ' οὗ Σεβαστοὶ καὶ Αὔγουστοι προσηγορεύθησαν οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς, καὶ ὁ μὲν Αὔγουστος ἐκλθη, πρότερον Σεξτίλιος ὀνομαζόμενος. Ἐν τῷ μβ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἐν δὲ τῷ μα' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτει εφ', καὶ Ἡρώδης ἐξ ἐθνῶν ἤδη βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ἀνηγόρευται. Τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος καὶ τοῦ Ἡρώδου κακῶς τὸν βίον μεταλλάξαντος, πεπλήρωται τὸ, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἄ, ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, ὅς ἐστιν ὁ Χριστός. Ὁ δέ γε Ἡρώδης ἔσχεν αὐτῷ υἱοὺς ὁμωνύμους καὶ διωνύμους τρεῖς. Ἡρώδην Ἀντίπαν τὸν καὶ τὸν Πρόδρομον ἀποτεμόντα, ἐφ οὗ καὶ ὁ Κύριος ἐσταυρώθη, Ἡρώδην Φίλιππον, ᾧ πρῶτον Ἡρωδιὰς συναφθεῖσα ἔτεκε θυγατέρα Σαλώμην τὴν ὀρχησαμένην, καὶ Ἡρώδην Ἀντίπατρον τὸν καὶ Ἰάκωβον ἀνελόντα τὸν Ζεβεδαίου, ὃς ἐν τῷ δημηγορεῖν τοῦ δήμου φωνοῦντος, Φωνὴ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου, δίκην ἔδωκεν αὐτίκα· ἄγγελος γὰρ Κυρίου εὐθὺς τοῦτο, ἀθρόως ἐπάταξε, καὶ ὃς ἀνεπήδησε τῆς καθέδησε ἐν τῷ δεινῶς τὴν γαστέρα αὐτοῦ σπαράττεσθαι. Τὸν δέ γε θεῖον Ἰάκωβον ἰδὼν ἀπαγόμενον τὴν ἐπὶ θάνατον ὁ κατήγορος αὐτοῦ καὶ μεταμεληθεὶς, προσέπεσε τοῖς πόσι τοῦ ἀποστόλου λέγων· Συγχώρησόν μοι, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ὅτι μεταμεμέλημαι ἐφ' οἷς ἐλάλησα κατὰ σοῦ. Ὁ δὲ μακάριος τοῦτον καταφιλήσας εἶπεν αὐτῷ· Εἰρήνη σοι, τέκνον. εἰρήνη σοι, καὶ συγχώρησις τοῦ πταίσματος. Ὁ δὲ μετὰ φωνῆς μεγάλης εὐθέως Χριστιανὸν ἑαυτὸν ἐπὶ πάντων ἀνηγόρευσε, καὶ οὕτως συγκαταριθμηθεὶς τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατηγορηθέντι σὺν αὐτῷ καὶ τὸ βραβεῖον τοῦ μαρτυρίου ἀπηνέγκατο. Ὁ δέ γε ἄθλους Ἡρώδης ἐπὶ ἡμέρας φθειρόμενος καὶ σκώληκας ἐκβράζων ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέλυσεν, ὥσπερ καὶ ὁ δυσσεβέστερος αὐτοῦ πατήρ.

Μετὰ δὲ Αὔγουστον ἐβασίλευσε Τιβέριος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κγ', ὃς κτίσας πόλιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐκάλεσεν αὐτὴν εἰς τὸ ἴδιον ὄνομα Τιβεριάδα. Οὗ τῷ ιε' ἔτει τῆς βασιλείας ὁ Κύριος ἡμῶν βαπτισθεὶς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀπήρξατο. Ἐν δὲ τῷ ιη' σταυρωθεὶς ἀνέστη τῇ κε' τοῦ Φαμενὼθ μηνὸς ἤτοι Μαρτίου, τοῦ πρωτοκτίστου μηνὸς Νισὰν παρ' Ἑβραίοις λεγομένου, ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς. Διὰ τί δὲ ὀγδόη ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις ἐπωνόμασται ; Ἐπειδὴ ἑπτάκις νεκρῶν ἀνάστασιν εὕρομεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ μετὰ τοὺς ζ' ὄγδοος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη ὁ Κύριος. Πρὸ γὰρ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἐν τῇ Παλαιᾷ

A sura sic dicta lingua Romana. Hic primus omnium et solus imperium Romanum tenuit, quod superbe admodum arroganterque administravit ; hinc dictatori nomen illi fuit. Is severe ac tyrannice rei publicæ gubernaculis pertractatis per annos octodecim in senatu trucidatur. Romanis leges dedit, bissextum instituit, mensem prius Quintilem dictum Julium nominavit. Sub eo floruit Judas Galilæus, cujus in Actibus apostolorum mentio fit, et Antipater Herodis pater rex Judææ creatur.

Post Julium Cæsarem imperium tenuit Augustus Cæsar Octavii filius, qui et Augustus appellatus est annos quinquaginta sex. Ab hoc Romani imperatores Sebasti Augustique vocati sunt, et mensis Au- B gustus, cui antea nomen Sextili. Anno quadragesimo secundo ejusdem imperii Dominus noster Jesus Christus nascitur. Anno vero illius quadragesimo primo ab orbe condito annus 5500 completur, cum Herodes rex Judææ eligitur. Porro Domino nostro Jesu Christo in carne nato, Herode item atrocissime vita functo, adimpletum est illud : *Non deficiet princeps ex Juda, donec veniat cui repositum* **25** *est*, qui est Christus. Herodes vero liberos binomines sibique cognomines tres suscepit : Herodem Antipam, qui Præcursoris caput abscidit et sub quo Dominus cruci affixus est ; Herodem Philippum, cui primum Herodias nupta Salomen saltatricem generavit, et Herodem Antipatrum Jacobi Zebedæi parricidam, qui, cum inter concionandum inclamasset populus : *Vox Dei et non hominis*, re- C pente pœnas dedit : angelus quippe Domini confestim eum percussit ; hinc cruciatuum doloribus in ventre convulsus e solio exsiliit. Divinum vero Jacobum cum ejus accusator ad mortem duci vidisset, pœnitentia ductus in pedes apostoli procubuit dicens : *Condona mihi, vir Dei ; jam me pœnitet facinoris adversus te perpetrati.* Et beatus illum exosculatus dixit : *Pax tibi, fili, pax tibi sit et erroris venia.* Ille distenta voce palam omnibus se fidem Christi sequi professus, una cum eo quem ipse prius in judicium vocarat, martyrii coronam consequitur. Miser autem Herodes fœda vermium tabe per plurimos dies confectus, quemadmodum pa- D ter ejus eo improbior ac perversior, vitam finiit.

Post Augustum Tiberius ejus filius imperium tenuit annos viginti tres. Is urbem in Judæa prope lacum conditam a suo nomine Tiberiadem appellavit. Imperii ejus anno decimo quinto Dominus noster baptizatus evangelicæ **26** prædicationis initia posuit, et decimo octavo, Phamenothi sive Martii primi conditi mensis, qui Nisanus Hebræis est, vicesimo quinto die, Dominico illucescente, cruci affixus resurrexit a mortuis. Sed quanam ratione octava Domini resurrectio nuncupatur ? Septem scilicet in divinis Litteris mortuorum resurrectiones deprehendimus, deinceps octavus a

mortuis Dominus resurgit. Nam ante Christi resurrectionem in Veteri Testamento viduæ filii excitatio commemoratur, quem Elias Saraphthis excitavit: secunda filii Sunamitidis Elisæi beneficio; tertia militis juxta corpus Elisæi sepulti, qui ubi prophetæ reliquias tetigisset, statim velut ab igne exsiliit; quarta, in Novo, filiæ archisynagogi; quinta filii viduæ; sexta Lazari; septima cum multa sanctorum corpora surrexerunt; octava post salutarem passionem Domini resurrectio. Tiberius vero justi nimis tenax subjectis civitatibus scripto inculcabat: *Si quid exlex scripsero præceperove ut faciatis, huic nequaquam animum advertatis: inscio quippe excidit.* Sed tandem, væ illi misero, repente descivit ad vitia, in omnia scelerum, cædium et libidinum effrenatarum genera impulsus. Sicque vitæ finem posuit.

Post Tiberium Gaius filius annos quatuor imperium tenuit. Hic primum quidem munifice admodum imperii clavum moderatus est, subditis etiam moderate et ut par erat usus; deinceps post biennum, ut patri acciderat, tantus 27 furor ac stupor eum invasit, ut se in deorum numerum referret statuasque sibi per singulas civitates in templis erigeret. Eum milites in balneo, quo lavatum abierat, obtruncarunt, cum æquis oculis atrocia illius profligatissimaque facta contueri non possent. Sub eo Theudas, cujus mentio est in Actibus apostolorum, cum sese divisurum Jordanem jactasset nec exitus verbis accederet, interfectus est. Tunc et Siloami turris sua ruina octodecim viros oppressit. Stephanus protomartyr martyrio vitam posuit. Paulus Christianam religionem amplexus est. Philo et Josephus Hebræi scientia celebres floruere.

Gaio successit Claudius, tenuitque imperium annos tredecim. Ejus imperio Marcus evangelista primus apud Ægyptios ecclesias erexit, pleraque item monasteria fundavit, quæ σεμνεῖα sive venerabilia dicta sunt, sacrosanctum item Evangelium scriptis mandavit, et in ipsa Alexandria primum Ecclesiæ fundamenta jecit.

Claudio mortuo in Neronem imperium devolutum est. Præfuit annos 14. Id temporis Simon Magus multis prodigiis ac portentis artis magicæ vi, necnon præstigiis fallaciisque editis, dei nomen sibi vindicaverat. Hic aliquando meridie in theatrum progressus sese per acrem volaturum promisit. Dum volatum intendit, Petrus precibus effusis defixisque oculis in eum: *Simon*, ait, *si apostolus Jesu Christi ego sum et non planus, quemadmodum tu Simon es, pravis dæmonibus impero uti missum te faciant nec ultra teneant.* Vix hæc dixerat Petrus, et ille cum ingenti strepitu in terram delatus 28 confractis membris interiit. Simonis cædem ubi rescivit Nero a Petro patratam, ægre ferens contumeliam, in crucem agi Petrum jussit. Petrus præfectum deprecatus ne rectus cruci affigeretur obtinuit; illius quippe jussu, ut ipse pro sua humilitate optaverat, cruci datus est. Post Petrum Paulus gladio

A πρώτη γέγονεν ἡ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας, ὃν Ἠλίας ἐν Σαράφθις ἀνέστησεν, β' ἡ τοῦ υἱοῦ τῆς Σουναμίτιδος, ὃν Ἐλισσαῖος ἤγειρεν, γ' ἡ τοῦ στρατιώτου, ὃς ἐγγὺς Ἐλισσαίου ταφεὶς καὶ τοῖς ὀστέοις τοῦ προφήτου πλησιάσας ὡς ἀπὸ πυρὸς ἐξεπήδησε, δ' ἐν τῇ Καινῇ ἡ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου, ε' ἡ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας, ς' ἡ τοῦ Λαζάρου, ζ' ὅτε πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, η' δὲ ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις μετὰ τὸ σωτήριον πάθος. Οὗτος φροντίζων τοῦ δικαίου ἔγραφεν ἀεὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν πόλεσι λέγων· Ἐάν τι γράψω παρὰ τοὺς νόμους προστάσσων γίνεσθαι, τούτῳ μὴ προσεκτέον· ἠγνόηκα γάρ. Ἀλλ' ὕστερον, φεῦ! αἰφνίδιον εἰς τὴν χείρονα μεταβληθεὶς γνώμην πρὸς πᾶσαν ἀνοσιουργίαν μιαιφονίαν τε καὶ οἴστρηλασίαν ἐτράπη, καὶ οὕτω τὸν βίον

B κατέστρεψεν.

Μετὰ δὲ Τιβέριον ἐβασίλευσε Γάϊος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη δ' ὅς πρῶτον μὲν μεγαλοφρόνως διεῖπε τὰ τῆς βασιλείας πράγματα καὶ τοῖς ὑπηκόοις καθηκόντως ἐκέχρητο, ὕστερον δὲ μετὰ δύο χρόνους ἐκστὰς τῆς ἀνθρωπίνης φρονήσεως κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς ἑαυτὸν ἀπεθέωσε καὶ ἀνδριάντας ἑαυτοῦ κατὰ πόλιν ἐν τοῖς ναοῖς ἔστησεν. Ὃν οἱ στρατιῶται ἐν βαλανείῳ λουόμενον διεχειρίσαντο, μὴ φέροντες ὁρᾷν τὰ ὑπὸ αὐτοῦ παναισχίστως αραττόμενα. Ἐφ' οὗ Θευδᾶς ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι μνημονευόμενος τὸν Ἰορδάνην τεμεῖν ἐπαγγειλάμενος καὶ διαμαρτήσας ἀνῃρέθη, καὶ ὁ πύργος τοῦ Σιλωὰμ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ιη' ἄνδρας, καὶ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς ἐμαρτύρησε, καὶ Παῦλος ἐπίστευσε, καὶ Φίλων καὶ Ἰώ-

C σηπος οἱ ἐξ Ἑβραίων σοφοὶ ἐγνωρίζοντο.

Μετὰ δὲ Γάϊον ἐβασίλευσε Κλαύδιος ἔτη ιγ', ἐφ, οὗ καὶ Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν Αἰγύπτῳ πρῶτος Ἐκκλησίαν πηξάμενος πολλὰ μοναστήρια συνεστήσατο, ἅπερ σεμνεῖα τότε προσηγορεύθησαν, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον συνεγράψατο, καὶ ἐπ' αὐτῆς Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησίαν πρῶτον συνεστήσατο.

Μετὰ δὲ Κλαύδιον ἐβασίλευσε Νέρων ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιδ', ἐφ' οὗ Σίμων ὁ Μάγος διὰ γοητείας ἐν Ῥώμῃ πολλὰ σημεῖα καὶ φαντασίας ἐπιτελῶν καὶ ἑαυτὸν θεὸν ὀνομάζων. Καί ποτε μεσούσης ἡμέρας προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐπηγγείλατο δι' ἀέρος ἁνακτά-

D σθαι. Οὗ γενομένου προσευξάμενος ὁ Πέτρος καὶ ἀτενίσας εἶπε τῷ Σίμωνι· Εἰ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰμι ἐγὼ καὶ οὐχὶ πλάνος, ὥσπερ σὺ Σίμων, προστάσσω ταῖς πονηραῖς δυνάμεσιν ἀφεῖναί σε τῆς κρατήσεως. Καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ ἀποστόλου παραχρῆμα κατηνέχθη μετὰ ἤχου πολλοῦ καὶ συνετρίβη. Ὁ δὲ Νέρων, ἀκούσας ὅτι πεφόνευται Σίμων ὑπὸ Πέτρου καὶ ἀγανακτήσας ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρωθῆναι· Ὁ δὲ παρακαλέσας τὸν ἔπαρχον ἵνα μὴ ὄγθιος σταυρωθῇ, κατὰ κέλευσιν ἐσταυρώθη κασὼς ἠξίωσεν ἐκ πολλῆς μετριοφροσύνης. Μετὰ δὲ τοῦτον καὶ Παῦλος τὸν διὰ ξίφους τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο. Ὁ δέ γε Νέρων

κραταιουμένης αὐτῷ τῆς ἀρχῆς εἰς ἀνοσίας πράξεις καὶ μιαιφονίας καὶ θεομαχίας ἐξώκειλε, καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἄγαν μανίας ἀποκτονηθεὶς εἰς προάστειον ἐξελθὼν ἑαυτὸν διεχειρίσατο. Ὡσαύτως δὲ καὶ Πιλάτος ποικίλαις περιπεσὼν συμφοραῖς ἑαυτὸν ἀνεῖλε.

Μετὰ δὲ Νέρωνα ἐβασίλευσε Γάλβας μῆνας ζ', μετὰ δὲ Γάλβαν ἐβασίλευσε Λουκίβιος μῆνας γ', μετὰ δὲ Λουκίβιον ἐβασίλευσεν Οὐϊτέλλιος μῆνας β', καὶ ἐσφάγη μέσον τῆς Ῥώμης ὑπὸ τοῦ δήμου.

Μετὰ δὲ Οὐϊτέλλιον ἐβασίλευσεν Οὐεσπασιανὸς υἱὸς Νέρωνος ἔτη θ'.

Μετὰ δὲ Οὐεσπασιανὸν ἐβασίλευσε Τῖτος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη γ'. Καὶ ὥρᾳ θερινῇ πανημέριον ὁδοιπορήσας, καὶ αἱμορραγήσας διὰ τῶν μυκτήρων ὑπὸ τοῦ ἡλίου συμφλεχθεὶς καὶ πάνυ λιποθυμήσας, ἔτι ἐμπνέων ἐνεβλήθη εἰς τὸν τάφον παρὰ Δομετιανοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κατ' ἐπιτροπὴν τῆς γυναικὸς τούτου, καὶ οὕτως ἐτελεύτησε πάσῃ ἀγαθουργίᾳ καὶ σωφροσύνῃ κεκοσμημένος, πένθος πολὺ τοῖς ἐν Ῥώμῃ καταλείψας, ὡς κατ' οἴκους καὶ δημοσίᾳ πάντας κλαίειν καὶ ἀποδύρεσθαι.

Μετὰ δὲ Τῖτον ἐβασίλευσε Δομετιανὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιε', καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ ναῷ Ῥώμης κατ' ἐπιβουλὴν τῆς αὐτοῦ γυναικός. Διάδοχος γὰρ τοῦ ἀδελφοῦ γενόμενος οὐ τὴν πατρικήν τε καὶ ἀδελφικὴν ἐζήλωσεν ἀρίστην πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν Τιβερίου καὶ Νέρωνος ἀνοσιουργίαν· πᾶν γὰρ εἶδος κακίας καὶ γυναικομανίας καὶ ἀνδρομανίας ἐπελθὼν, καὶ τελευταῖον ἑαυτὸν ἀποθεώσας καὶ ἔχθιστον ἑαυτὸν ἅπασιν ἀποφήνας, αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν μυσαρὸν καὶ βέβηλον καταστρέφει βίον. Ἐφ' οὗ Τιμόθεος ὁ ἀπόστολος καὶ Ὀνήσιμος ἐμαρτύρησαν, καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης καὶ εὐαγγελιστὴς ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ἐξωρίσθη, καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἐγνωρίζετο.

Μετὰ δὲ Δομετιανὸν ἐβασίλευσε Νερούας ἔτος ἕν, ὃς ἀνακαλεσάμενος Ἰωάννην ἐκ τῆς νήσου ἀπέλυσεν οἰκεῖν ἐν Ἐφέσῳ, μόνον τότε ἐκ τῶν ιβ' μαθητῶν περιόντα τῷ βίῳ· ὃς καὶ συγγραψάμενος τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον ἐν εἰρήνῃ ἀνεπαύσατο. Καὶ Φίλιππος ὁ ἐκ τῶν ζ' διακόνων ἐν Ἱεραπόλει τελειοῦται, καὶ θάπτεται μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ Νερούαν ἐβασίλευσε Τραϊανὸς ἔτη θ', καὶ ὑδεριάσας ἀπέθανεν, ὃς τοσοῦτον ὑπῆρχεν ἀγαθὸς, μισοπόνηρός τε καὶ φιλοδίκαιος, ὥστε γυμνώσας ποτὲ ῥομφαίαν ἐνώπιον τῶν μεγιστάνων δεδωκέναι τῷ ἐπάρχῳ, καὶ εἰπεῖν· Δέξαι τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ, εἰ δὲ μή, κατ' ἐμοῦ χρῆσαι αὐτῷ. Μὴ ἔχων δέ παῖδας κληρονόμους τῆς βασιλείας ἔμελλεν ἐξ ὑποβολῆς τινων ἐᾶσαι τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ λαβεῖν ἑτέραν πρὸς τὸ παιδοποιῆσαι· ἡ δὲ συνετὴ οὖσα συνεβούλευσεν αὐτῷ ὡς, εἴπερ βούλεται μνημονεύεσθαι ὑπὸ πάντων ἐν πάσαις γενεαῖς, πλακῶσαι διὰ μαρμάρων τὰς εἰσοδοεξόδους πασῶν τῶν μεγαλοπόλεων· ὅ δὴ καὶ πεποίηκεν. Ἐφ' οὗ καὶ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλοπᾶ

martyrii coronam accepit. Nero autem, cum illi protraheretur imperium, in nefaria ac detestanda scelera infamesque cædes prolapsus est, adeo ut immani furore percitus efferatusque in suburbio manus sibi intulerit. Sic quoque Pilatus variis calamitatibus victus manus sibi conscivit.

Post Neronem Galbas imperium administravit menses septem, post Galbam Lucibius menses tres, post Lucibium Vitellius menses duos, et a multitudine in medio Romæ trucidatus est.

Post Vitellium Vespasianus Neronis filius annos novem.

Post Vespasianum Titus filius annos tres. Hic cum æstate solibus calidissima per diem integrum iter continuasset, radiis solis exustus sanguinisque e naribus eruptione animi deliquium passus est, et adhuc animam agens a Domitiano fratre suasione uxoris Titi in sepulcrum conjicitur, sicque animam efflavit, optima vitæ ratione inita, continentia et justitia celebris, omnibus 29 desiderabilis. Illius morte tantus dolor Romanam urbem occupavit, ut publice et privatim quilibet afflictaretur et ingemisceret.

Domitianus frater, eo interempto, imperio annos quindecim potitus est: tandem in templo Romæ insidiis uxoris interficitur. Hic fraterni imperii hæres, neque patris neque fratris optimæ vitæ institutum sectatus, sed Tiberiana Neronianaque flagitia æmulatus, scelarum omni genere, cædibus item et in mares et feminas libidinibus contaminatissimus, divinos sibi honores arrogavit; ideoque omnibus detestabilis exosusque probrosissimo mortis genere abominabilem nefandamque vitam abjecit. Ea tempostate Timotheus apostolus et Onesimus pro religione Christiana exstinguuntur, Joannes cognomento Theologus et evangelista in Patmon insulam relegatur. Apollonius item Tyaneus vigebat.

Nerva post Domitianum imperavit annum unum. Is ex insula Patmo ab exsilio revocatum Joannem Ephesi liberum dimisit, qui tunc solus e duodecim Christi discipulis supererat, et Evangelio conscripto diem obiit extremum. Philippus item e septem diaconis unus apud Hieropolim moritur, et cum filiabus tumulatur.

Trajanus post Nervam imperium administravit annos novem, et hydrope exstinctus est; tantumque in eo in improbos quosque odium et justitiæ studium erat, ut aliquando in procerum conspectu gladium ipse nudum præfecto prætorio daret, utereturque his verbis: *Accipito gladium hunc; si recte rem* 30 *publicam administravero, pro me; sin minus, contra me utitor.* Cum successoris copia non esset, nonnullorum impulsu conjugem erat dimissurus aliamque sibi collocaturus, ut filios procrearet. Conjux prudens et casta suasit, si memoriam sui vellet apud omnes sempiternam conservari, ut omnes omnium magnarum urbium exitus atque introitus marmoribus insculperet; idque opere pressi

Sub eo Symeon Clopæ filius et Ignatius cognomento Theophorus martyrio vitam posuere. Basilides, Cerinthus, Nicolaus, Ebionæus, hæresiarchæ et veritatis hostes vivebant.

Trajano in imperio successit Adrianus, qui et Ælius, imperavitque annos viginti quatuor. Aqua intercute exstinctus est. Templum Cyzici exstruxit et urbem in Thracia Adrianopolim. Sub eo Cerdo, Valentinus, Marcio, Montanus, Satorninus, Carpocrates hæresiarchæ et Aquila vivebant.

Exstincto Adriano ad Antoninum imperium devolutum est, quod rexit annos viginti duos. Ejus imperio Polycarpus Joannis evangelistæ discipulus, Justinus philosophus et Dionysius episcopus Corinthi mortem pro Christo obiere. Tunc quoque Tatianus et Bardesanes hæresiarchæ, et Priscilla et Maximilla ex Cataphrygarum secta fatidicæ celebres habebantur.

Antonino successit Marcus filius: imperium tenuit annos undecim. Sub eo ignis cœlo ab occasu ad ortum longe lateque vagari visus est.

31 Post Marcum imperium administravit Severus filius annos octo; et in Prœconeso mactatus interiit.

Post Severum regnat Commodus frater annos duodecim. Hic sanguinis bilisque excretione repentine occidit. Sub id temporis Theodotus, qui primus Pauli Samosateni et Nestorii erroribus semina dedit, et Theodotio cognoscebantur.

Post Commodum Pertinax menses duos imperavit: a militibus ad mortem datus est.

Post Pertinacem imperium procurat Didius, qui et Julianus, menses quatuor. A cubiculario, dum sese in Palatino fonte piscium obtutu recreat, cæditur.

Post Didium imperium obtinet Severus annos octodecim. Ea tempestate Leonides episcopus et pater Origenis vitam suam per martyrium posuit. Clemens Stromateus, Symmachus, Origenes item florebant.

Post Severum Antoninus et Geta ejus frater imperium tenent menses duos. Præterea Antoninus fratre mactato solus imperium administrat annos sex. A propriis jugulatur.

Post Antoninum Antoninus Caracallus imperio præfuit annos viginti sex. In prælio occiditur. Sub eo Galenus medicus innotuit.

Antonino succedit Macrinus, regnatque annos 4; ab Antonino sublatus est.

32 Post Macrinum imperium tenuit Antoninus Galba. Interimitur ab Alexandro.

Post Antoninum imperavit Alexander Mamææ filius annos tredecim, et insidiis Maximini ducis circumventus cum Mamæa matre violenta morte occubuit. Sub eo Narcissus Hierosolymorum episcopus, cum inter baptizandum oleum unctionis defecisset, jussit ut aqua in vas infunderetur, quam precibus in oleum commutavit.

A καὶ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἐμαρτύρησαν, καὶ Βασιλίδης καὶ Κήρινθος καὶ Νικόλαος καὶ Ἐβιωναῖος οἱ αἱρεσιάρχαι καὶ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἐγνωρίζοντο.

Μετὰ δὲ Τραϊανὸν ἐβασίλευσεν Ἀδριανὸς ὃς καὶ Αἴλιος ἔτη κδ', καὶ ὑδεριάσας ἀπέθανεν. Ὃς ναὸν ἐν Κυζίκῳ κτίσας καὶ πόλιν ἐν τῇ Θρᾴκῃ Ἀδριανούπολιν αὐτὴν προσηγόρευσεν. Ἐφ' οὗ Κέρδων καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ Μαρκίων καὶ Μοντανὸς καὶ Σατορνῖνος καὶ Καρποκράτης οἱ αἱρεσιάρχαι καὶ Ἀκύλας ἐγνωρίζοντο.

Μετὰ δὲ Ἀδριανὸν ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος ἔτη κβ'. Ἐφ' οὗ Πολύκαρπος ὁ μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ἐπίσκοπος Κορίνθου ἐμαρτύρησαν, καὶ Τατιανὸς καὶ Βαρδησάνης οἱ αἱρεσιάρχαι, καὶ Πρισκίλλα B καὶ Μαξιμίλλα αἱ ψευδοπροφήτιδες τῶν κατὰ Φρύγας ἐγνωρίζοντο.

Μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον ἐβασίλευσε Μάρκος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ια'. Ἐφ' οὗ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς φερόμενος ὤφθη.

Μετὰ δὲ Μάρκον ἐβασίλευσε Σεβῆρος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιη', καὶ ἐσφάγη ἐν Προικονήσῳ.

Μετὰ δὲ Σεβῆρον ἐβασίλευσε Κόμοδος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ', καὶ ὑπὸ ἀναγωγῆς αἵματος καὶ χολῆς ἀθρόον ἀπέθανεν. Ἐφ' οὗ καὶ Θεόδοτος, ὁ καὶ πρῶτος τῆς κατὰ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα καὶ Νεστόριον πλάνης ἀρξάμενος, καὶ Θεοδοτίων ἐγνωρίζοντο·

C Μετὰ δὲ Κόμοδον ἐβασίλευσε Περτίναξ μῆνας β', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν.

Μετὰ δὲ Περτίνακα ἐβασίλευσε Δάδιος μῆνας δ', ὃς καὶ Ἰουλιανὸς λέγεται, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ κουβικουλαρίου εἰς τὴν πηγὴν τοῦ παλατίου θεωρῶν τοὺς ἰχθύας.

Μετὰ δὲ Δάδιον ἐβασίλευσε Σεβῆρος ἔτη ιη'. Ἐφ' οὗ Λεωνίδης ὁ ἐπίσκοπος καὶ πατὴρ Ὠριγένους ἐμαρτύρησε, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς καὶ Σύμμαχος καὶ Ὠριγένης ἐγνωρίζοντο.

Μετὰ δὲ Σεβῆρον ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος καὶ Γέτας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας β'. Καὶ σφάξας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ μοναρχήσας ἔτη ς' ἀναιρεῖται ὑπὸ τῶν ἰδίων.

Μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος ὁ D Καράκαλος ἔτη κζ', καὶ ἐσφάγη ἐν πολέμῳ. Ἐφ' οὗ ἦν Γαληνὸς ὁ ἰατρός.

Μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον ἐβασίλευσε Μακρῖνος ἔτη β', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Ἀντωνίνου.

Μετὰ δὲ Μακρῖνον ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος ὁ Γάλβας, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος ὁ Μαμαίας ἔτη ιγ', καὶ ἐσφάγη σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Μαμαίᾳ ἐξ ἐπιβουλῆς Μαξιμίνου στρατηγοῦ. Ἐφ' οὗ Νάρκισσος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἐν τῷ βαπτίζειν, ἐλαίου τοῦ χρίσματος λείψαντος, ἐκέλευσεν ὕδωρ ἐν τῷ κρατῆρι βληθῆναι, καὶ προσευξάμενος εἰς ἔλαιον τοῦτο μετέβαλε.

Μετὰ δὲ Ἀλέξανδρον ἐβασίλευσε Μαξιμῖνος ἔτη γ'. καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ Λαυρέντιος καὶ Κύπριανὸς ἐμαρτύρησαν. A

Μετὰ δὲ Μαξιμῖνον ἐβασίλευσε Πουπλιανὸς μῆνας β', καὶ ἐσφάγη ἐν πολέμῳ.

Μετὰ δὲ Πουπλιανὸν ἐβασίλευσε Ἰούνωρ μῆ, νας ζ'.

Μετὰ δὲ Ἰούνωρα ἐβασίλευσε Γορδιανὸς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη δ', καὶ ἐν πολέμῳ συμπεσὼν τῷ ἵππῳ ἀπέθανεν.

Μετὰ δὲ Γορδιανὸν ἐβασίλευσε Φίλιππος ὁ τῆς ἁγίας Εὐγενίας πατὴρ ἔτη ε', ὃς καὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἔκτισεν. Ἀνῃρέθη δὲ ἅμα τῷ υἱῷ ὑπὸ Δεκίου διὰ τὸ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀγωνίζεσθαι.

Μετὰ δὲ Φίλιππον ἐβασίλευσεν Ἰούνωρ υἱὸς Γορδιανοῦ ἔτη β', καὶ ὑδεριάσας ἀπέθανεν· Ἐφ' οὗ Σαβέλλιος ὁ αἱρεσιάρχης ἐγνωρίζετο. B

Μετὰ δὲ Ἰούνωρα ἐβασίλευσε Μάρκος ἔτη γ'.

Μετὰ δὲ Μάρκον ἐβασίλευσεν Ἰουσδινιανὸς ἔτη β', καὶ φλεβοτομηθεὶς, ἐπειδήπερ ἐξεχύθη τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐν τῷ καθεύδειν, λιποθυμήσας ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν ἐβασίλευσε Φίλιππος ἔτη κζ', καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ,

Μετὰ δὲ Φίλιππον ἐβασίλευσεν Οὐαλεριανὸς ἔτος ἕν, καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ Οὐαλεριανὸν ἐβασίλευσε Γάλλος μῆνα α', καὶ ἐσφάγη καθεύδων ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικός.

Μετὰ δὲ Γάλλον ἐβασίλευσε Δέκιος ἔτος α', καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ πολέμῳ· Ἐφ' οὗ καὶ Βαβύλας ὁ Ἀντιοχείας καὶ Φλαβιανὸς Ῥωμης καὶ Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμων καὶ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας ἐμαρτύρησαν, καὶ Νουάτος τῆς Ἐκκλησίας ἀπέστη, καὶ Κελσαῖος ὁ αἱρεσιάρχης ἐγνωρίζετο. C

Μετὰ δὲ Δέκιον ἐβασίλευσεν Αἰμιλιανὸς ἔτος α', καὶ ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ.

Μετὰ δὲ Αἰμιλιανὸν ἐβασίλευσε Γαλλιανὸς ἔτη γ, καὶ ἐσφάγη ἐν πολεμῳ. Ἐφ' οὗ Ἀρτέμιος καὶ Συνέπων οἱ αἱρεσιάρχαι ἐγνωρίζοντο, καὶ Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς ὁ καὶ μαθητὴς Ὠριγένους διέπρεπεν.

Μετὰ δὲ Γαλλιανὸν ἐβασίλευσε Κλαύδιος ἔτη β'.

Μετὰ δὲ Κλαύδιον ἐβασίλευσε Κυντιλιανὸς ἡμέρας ζ'.

Μετὰ δὲ Κυντιλιανὸν ἐβασίλευσεν Αὐρηλιανὸς ἔτη ε', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ κουβικουλαρίου. Ἐφ' οὗ παὶ ὁ ἅγιος Χαρίτων ὡμολόγησε, καὶ Μάνης ὁ μιαρὸς καὶ τρισκατάρατος ἀνεφύη, Χριστὸν ἑαυτὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὁ δαιμονιώδης μορφαζόμενος. Παῦλος δέ τις τῷ Μανέντι τούτῳ σύγχρονος γεγονὼς, τὸ γένος μὲν Σαμοσατεὺς, Ἀντιοχείας δὲ τῆς μεγάλης πρόεδρος, ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν. Εἶτα Ἀπολλινάριός τις ἀνεφύη, πρόεδρος Λαοδικείας τῆς Συρίας, ὃς σάρκα μὲν ἐψυχωμένην ψυχῇ ζωτικῇ ἀνειληφέναι τὸν Κύριον ἔλεγεν, ἄνουν δέ. Μεθ' ὃν ἀναφαίνεταί τις Θεόδωρος, Μοψουεστίας πόλεως ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν, ὃς ἵνα D

Post Alexandrum imperat Maximinus annos tres A suis militibus obtruncatur. Sub eo Laurentius et Cyprianus pro Christo vita privantur.

Maximino successit Publianus menses duos, in prœlio interemptus.

Publiano Junor menses sex.

Junori Gordianus filius annos quatuor. Hic equo in prœlio concidens e vita migrat.

Gordiano successit Philippus sanctæ Eugeniæ pater, tenuitque imperium annos quinque. Hic Philippopolim condidit, cæsusque est una cum filio a Decio, quod Christianas partes tutaretur.

Post Philippum imperavit Junor Gordiani filius annos duos. Aqua intercute exstinguitur. Sub eo Sabellius hæresiarcha vivebat.

Post Junorem regnavit Marcus annos tres.

33 Post Marcum Justinianus annos duos. Hic inter dormiendum venis intercisis amissoque sanguine animi deliquio periit.

Post Justinianum imperat Philippus annos viginti sex, et in palatio obtruncatur.

Post Philippum Valerianus annum unum, et a suis interficitur.

Post Valerianum Gallus mensem unum. Inter dormiendum ab uxore necatur.

Post Gallum Decius annum unum. In conflictu exstinguitur. Sub eo Babylas Antiochenus, Flavianus Romanus, Alexander Hierosolymitanus et Dionysius Alexandrinus episcopi Christi causa occubuerunt. Novatus ab Ecclesia scissus et Celsæus item hæresiarcha cognoscebatur.

Post Decium imperium administravit Æmilianus annum unum. In palatio mactatus.

Post Æmilianum Gallianus annos tres. In prœlio occiditur. Ejus imperio Artemius Synepoque hæresiarchæ cognoscebantur. Gregorius item Thaumaturgus Origenisque discipulus florebat.

Post Gallianum imperium tenuit Claudius annos duos.

Post Claudium Quintilianus dies 7.

Post Quintilianum Aurelianus annos quinque. A cubiculario cæsus. Sub 34 eo sanctus Charito martyrii coronam assecutus est. Præterea Manes impius et terque quaterque exsecrandus oritur, qui se Christum et Spiritum sanctum esse dæmonibus ipse percitus jactabat. Paulus ætate Maneti compar, genere Samosatenus, Antiochiæ magnæ præses, nudum hominem fuisse Dominum oblatravit. Subsecutis deinceps temporibus Apollinarius quidam, Laodiceæ Syriæ præsul, Dominum carnem anima vivente animatam, sed quæ rationis minime compos esset, assumpsisse enuntiavit. Post Apollinarium Theodorus, Mopsuestinæ urbis in Cilicia rector,

Christum Dominum hominem nobis similem et vulgarem, et progressu tantum gratiam Dei recepisse ideoque deum vocatum, et ex baptismate, quo in Jordane ablutus est, Spiritus sancti muneribus dignatum; divinum autem Verbum propter immensam illius virtutem in eo habitasse, illique dignitatem, divinitatem, ac venerationem tandem post consummationem communicasse fatebatur. Post hunc Nestorius e Germaniciæ Syriæ throno Cpolitano invaso, majores suos secutus (Ciliciis quippe filius, Samosateni repos erat) sanctissimam nostram Dominam Deiparam vocare renuebat, quasi alius esset Christus et aliud divinum Verbum, ut ipse patrium et avitum errorem secutus affirmabat. Præterea Eutyches, qui post unionem duas in Christo naturas conservari negabat. Severus item nescio quis, qui Antiochi thronum occupavit, et alii.

35 Post Aurelianum imperium administravit Tacitus menses sex. Ab amicis Aureliani interficitur.

Post Tacitum Florianus menses duos. Occiditur a Probo.

Post Florianum Probus annos sex. Occiditur a Caro.

Post Probum Carus annum unum. Jugulatur a Carino.

Post Carum Carinus filius annos duos. Vita privatur a Numeriano.

Post Carinum Numerianus frater annum unum. Captus a Persis vivus excoriatur.

Post Numerianum Diocletianus imperio cum Maximino genero communicato annos viginti duos. Eorum imperio contra Christianos magna persecutio mota est, in qua Petrus Alexandrinus episcopus, Anthimus Nicomediensis, Procopius item et Theodorus celeberrimi aliique complures pro religione Christiana crudelissimis exemplis interempti sunt. Tunc etiam innotuit Sabbatius, qui Tessarescædecatitarum hæresim stabilire conatus est. Verum hos imperatores divinum judicium subsecutum justa morte multavit: Diocletianus enim lingua ac faucibus computrescentibus, vermibus scatens, misere violenterque vitam abjecit, Maximianus laqueo gulam fregit.

Diocletiano ac Maximiano de medio sublatis, sub eadem tempora imperium tenuerunt Constantius et Severus, Maximinus et Maxentius. Constantius **36** cum filio Constantino Celtis Britannisque imperitavit, Severus et Maxentius Romæ præfuit, Maximinus Orienti. Hic multis flagitiis ac sceleribus contaminatus, animo fero crudeli, inhumana persecutione in Christianos invectus est pluresque ingenuos viros pro Christo martyrio affecit. Pro sua tamen impietate, quas commeruit, pœnas accepit; nam adeo diro morbo excruciatus est ut carnibus ad instar cereæ lique-

A τῶν καθ' ἡμᾶς κοινῶν ἀπεκάλει τὸν Δεσπότην Χριστὸν, καὶ ἐκ προκοπῆς λαβόντα καὶ κατὰ χάριν τὸ θεὸν αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ, ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ βαπτίσματος ἀξιωθέντα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ὡς δῆθεν τὸν θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν αὐτῷ κατοικήσαντο μεταδοῦναι τῆς θείκῆς ἀξίας αὐτῷ καὶ προσκυνήσεως ἐς ὕστερον μετὰ τὴν τελείωσιν. Μετὰ δὲ τοῦτον Νεστόριος, ἀπὸ Γερμανικείας τῆς Συρίας τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως δραξάμενος, ὃς, τοῖς αὐτοῦ προγόνοις ἐπόμενος (υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Κίλικος, ἀπόγονος δὲ τοῦ Σαμοσατέως), ἀπηρνεῖτο Θεοτόκον λέγειν τὴν ὑπεραγίαν ἡμῶν Δέσποιναν, ὡς ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν θεὸν Λόγον κατὰ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ πλάνην δογματιζων. Εἶτα B Εὐτυχὴς, ὃς ἀπηρνεῖτο λέγειν σώζεσθαι ἐν τῷ χριστῷ δύο φύσεις μετὰ τὴν τούτων ἕνωσιν. Εἶτα Σεβῆρός τις λεγόμενος, ἁρπάσας τὸν θρόνον Ἀντιοχείας. Καὶ ἑξῆς ἕτεροι.

Μετὰ δὲ Αὐρηλιανὸν ἐβασίλευσε Τάκιτος μῆνας ζ', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ φίλων Αὐρηλιανοῦ.

Μετὰ δὲ Τάκιτον ἐβασίλευσε Φλωριανὸς μῆνας β', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Πρόβου.

Μετὰ δὲ Φλωριανὸν ἐβασίλευσε Πρόβος ἔτη ζ', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Κάρου.

Κετὰ δὲ Πρόβον ἐβασίλευσε Κάρος ἔτος α', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Καρίνου.

Μετὰ δὲ Κάρον ἐβασίλευσε Καρῖνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β', καὶ ἐσφάγη ὑπὸ Νουμεριανοῦ.

Μετὰ δὲ Καρῖνον ἐβασίλευσε Νουμεριανὸς ὁ ἀδελφὸς C αὐτοῦ ἔτος, α', καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ Περσῶν ἐξεδάρη ἔτι ζῶν.

Μετὰ δὲ Νουμεριανὸν ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ γαρβρὸς αὐτοῦ ἔτη κβ', Ὑφ' ὧν μέγας διωγμὸς κατὰ Χριστιανῶν ἐκινήθη, ὅτε καὶ Πέτρος Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἄνθιμος Νικομηδείας, καὶ Προκόπιος καὶ Θεόδωρος οἱ ἀοίδιμοι ἐμαρτύρησαν καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, καὶ Σαββάτιος ὁ τὴν αἵρεσιν τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν κρατύνας ἐγνωρίζετο. Οὓς ἡ θεία δίκη ἐνδίκως μετελθοῦσα δικαίως ἐξέκοψε. καὶ ὁ μὲν Διοκλητιατὸς τῆς γλώττης αὐτοῦ σαπείσης μετὰ τοῦ φάρυγγος, καὶ πλῆθος σκωλήκων ἀναβράσας, κακῶς καὶ βιαίως ἀηδρήξε τὴν ζωὴν, ὁ δὲ Μαξιμιανὸς ἀπήγξατο.

D

Μετὰ δὲ Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν ἐβασιλευσε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Κωνστάντιος καὶ Σεβῆρος, Μαξιμῖνος καὶ Μαξέντιος. Καὶ ὁ μὲν Κωνστάντιος σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Βρεττανίας ἐκράτησαν, ὁ δὲ Σεβῆρος καὶ Μαξέντιος τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ Μαξιμῖνος τῆς Ἑῴας, ὅς, πολλὰ μιαρὰ καὶ ἄτοπα διαπραξάμενος, διωγμὸν ἀπηνῆ καὶ ἀπάνθρωπον κατὰ Χριστιανῶν ἐπεδείξατο, καθ' ὃν πλεῖστοι τῶν εὐδοκίμων ἐμαρτύρησαν. Καὶ ἄξια τῆς δυσσεβειας αὐτοῦ πέπονθε· νόσῳ γὰρ δεινοτάτῃ περιπεσών, ὡς καὶ τὰς σάρκας αὐτοῦ δίκην κηροῦ τακῆναι καὶ τὰ ὀστᾶ συμφρυγῆναι καὶ

τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ μορφῆς ἀφανισθῆναι καὶ δεινῶς κατασαπῆναι, καὶ τοσαύτην δυσωδίαν ἐκπέμπειν ὡς μηδὲν τῶν ἐν τάφοις κειμένων νεκρῶν διαφέρειν· ἐν τούτοις οὖν ὁ ἀλιτήριος ἐταζόμενος τοιάδε ἔφη· Οἴμοι τῷ ἐλεεινῷ καὶ θρήνων ἀξίῳ ! ὁποίαν τῶν εἰς Χριστιανοὺς τετολμημένων ὑπέχω τιμωρίαν ! Καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς ὀδύνης εἰπὼν ἀπέθανεν.

Κωνσταντίου δὲ τοῦ ἐπικληθέντος Χλωροῦ διὰ τὴν τοῦ προσώπου ὠχρότητα τελευτήσαντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὃς ἐξ Ἑλένης αὐτῷ ἐγεννήθη περὶ τὴν τῆς Δακίας πόλιν, τὴν ἀρχὴν διεδέξατο. Ὡσαύτως, καὶ Σεβήρου τεθνηκότος, Λικίννιος ὁ γαμβρὸς, Κωνσταντίνου ἀντεισάγεται. Τοῦ οὖν Κωνσταντίνου βαπτισθέντος καὶ τὴν παράδοξον ἐκείνην ἀπαλλαγὴν τῆς κατεχούσης νόσου εὑρηκότος, αὐτίκα καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη καὶ οἱ τούτων συγγενεῖς τε καὶ φίλοι βαπτίζονται. Εἶτα ἀκούσας τὰ ὑπὸ Μαξεντίου ἐν Ῥώμῃ χαλεπά τε καὶ ἄτοπα γενόμενα, καὶ πρεσβείαν ἐκ τῶν Ῥωμαίων δεξάμενος, ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ, προηγούμενον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς τὸ ἐν | οὐρανῷ ὑποδειχθὲν αὐτῷ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπιφερόμενος, δι' οὗ καὶ ἐτροπώσατο Μαξέντιον. Καὶ οὕτως ἐπὶ Ῥώμην ἐλαύνει, καὶ πάντες αὐτὸν ἅμα γυναιξὶ καὶ νηπίοις καὶ παντὶ τῷ δήμῳ Ῥωμαίων μετ' εὐφημίας καὶ ἀπλήστου χαρᾶς ὑποδέχονται.

Μετὰ δὲ Μαξέντιον ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ πρῶτος ἐν βασιλεῦσι Χριστιανικώτατος ἔτη λϐ', ὃς τὴν εὐσέβειαν καὶ ὀρθοδοξίαν διὰ πάντων ἐκράτυνεν. Ἐν δὲ τῷ κε' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας συνεκροτήθη ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος τῶν τιη· πατέρων θεοφόρων κατὰ Ἀρείου τοῦ ματαιόφρονος. Ἐτελεύτησε δὲ ἡ μὲν μήτηρ αὐτοῦ ἐτῶν π', καὶ ἐτάφη πτρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Αὐτοῦ δὲ ἐν Νικομηδείᾳ τελευτήσαντος ἐτῶν ξε', οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ ἐκράτησαν, τῆς μὲν Ἀνατολῆς Κωνστάντιος, τῆς δὲ Δύσεως Κωνσκαντῖνος καὶ Κώνστας, ὃς, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον φονεύσας καὶ βασιλεύσας μόνος ἔτη ιζ', ἐσφάγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ δήμου.

Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν ἐβασίλευσε Κωνστάντιος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ια', ὃς, μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν εἰς τὸ Ἀρειανικὸν φρόνημα παρασυρείς, ἐβίαζε τὸν θεῖον Ἀλέξανδρον δέξασθαι τὸν Ἄρειον εἰς κοινωνίαν. Τοῦ δὲ μὴ ἀνεχομένου, ἀλλὰ τὸν Θεὸν σὺν δάκρυσιν ἱκετεύοντος, αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον κατέστρεψεν ὁ τρισάθλιος.

Μετὰ δὲ Κωνστάντιον ἐβασίλευσεν Ἰουλιανὸς ἔτη β', Καῖσαρ δὲ ἐγένετο ἔτη δ' καὶ μῆνας ζ'. ὃς, πολλὰ κακὰ κατὰ Χριστιανῶν ἐνδειξάμενος, ἐν Περσίδι ὑπὸ τῆς θείας δίκης ἀναιρεῖται, ἐτῶν ὢν λ'.

Μετὰ δὲ Ἰουλιανὸν ἐβασιλευσεν Ἰοβινιανὸς μῆνας η', ὃς, ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατασχεθεὶς εἰς τὸ τὰ τῆς βασιλείας ὑποδέξασθαι σύμβολα, λέγεται πρὸς τὸ

A factis, ossibus exsiccatis, ne vestigium quidem formæ humanæ remanserit, et putridis atque deciduis membris tantum redoleret fœtorem, ut a cadaveribus in sepulcris marcescentibus nihil differret. His cum nequitiæ illud stabulum excruciaretur, *Hei misero*, ait, *et deplorando, quibus pro his quæ in Christianos patravi pœnis exerceor.* Et hæc effatus gravi cum cruciatu vitam abjecit.

Constantio Chloro, propter vultus viriditatem sic cognominato, vita functo ad Constantinum filium, quem ex Helena susceperat in una Daciæ urbe, imperium devolutum est. Similiter exstincto Severo Licinnius Constantii gener intruditur. Postquam vero Constantinus sacro lavacro ablutus præter exspectationem a gravi illo morbo, quo B plane confectus erat, incolumis evasit, statim Helena mater omnesque illius affines consanguinei familiaresque sacro fonte initiantur. Tandem cum res nefarie gestas et tyrannidem, quam in cives Maxentius Romæ exercebat, per legatos a senatu Romano **37** missos accepisset, copias in eum duxit, quibus signum crucis illi de cœlo ostensum præire jussit; quo Maxentium in fugam vertit. Ipse autem Romam contendit, ubi ab omnibus mulieribus, infantibus et universa Romanorum multitudine ingenti lætitia summoque plausu et approbatione excipitur.

Post Maxentium Constantinus Magnus et primus inter alios imperatores Christianam religionem perfectissime exosculatus, imperium administravit annos triginta duos. Hic pietatem coluit, rectaque C fidei dogmata modis omnibus constabilivit. Anno ejus imperii vicesimo quinto Nicææ synodus trecentorum octodecim sanctorum Patrum contra stultissimum Arium celebrata est. Mater ejus anno ætatis octuagesimo vita excessit, tumulataque est ab ipso in templo Sanctorum Apostolorum. Verum Constantino Nicomediæ fato functo ætatis annorum sexaginta quinque, tres filii illius imperio potiti sunt, Orientis quidem Constantius, Occidentis Constantinus et Constans, qui fratre Constantino obtruncato solus imperium rexit annos sexdecim. Tandem et ipse a populo neci datus est.

Constantinum Magnum excipit Constantius filius, imperatque annos undecim. Is post obitum patris Arianæ sententiæ adhærens divinum Alexandrum D compellebat ut cum Ario communicaret, quo abnuente Deumque cum lacrymis deprecante, miserrimus ille leto malo emortuus est.

38 Post Constantium Julianus imperium tenuit annos duos. Cæsaris dignitate functus est annos quatuor menses sex. Is cum adversus Christianos pestem ac perniciem machinaretur, in Perside pœnas divinæ justitiæ graves justasque persolvit ætatis annorum triginta.

Exstincto Juliano Jovinianus imperium obtinet menses octo. Hic cum ab exercitu ad imperii insignia accipiendum cogeretur, se eorum, tanquam

qui a Juliano essent contaminati, imperio non posse præesse respondit. Quare omnes una voce, ut fertur, acclamarunt, Nos Christiani sumus. Sic imperium accepit. Verum hic pius atque admirandus post imperii sui menses octo, cum a Perside rediret, rebus terrenis excessit, Ecclesiam et universam multitudinem ingenti luctu afficiens.

Post Jovinianum Valentinianus imperium rexit annos duodecim. Is Valentem fratrem, postquam renuntiatus esset imperator, triginta diebus elapsis ex Pæonia accitum collegam imperii fecit. Valens hæreticis addictus episcopos sacerdotes et diaconos, omnem denique plebem acerbe vexatam exsilio multabat, plurima impia illa quidem atrocissimaque contra Dei Ecclesiam aggressus. Tandem cum Gothis armis dimicans afflictus ac stratus cum nonnullis fugiens in tugurium se recipit, ibi una cum suis et tugurio flammis ab hostibus absumptus est, cum impie rem publicam administrasset annos quatuordecim. Valentinianus Magnus e Gallia rediens diem obiit extremum : imperii **39** hæredes Gratianum filium, qui Augusti insignia ceperat Romæque commorabatur, et Valentinianum puerulum adhuc instituit. Valentinianus desertorum vi coactus imperii sedem sibi arripuit, et absente fratre purpura convestitur.

Gratianus Magnum Theodosium generum suum ex Hispania advocatum imperatorem creat, ablegatque ad Orientis gubernationem, Scythas Thraciam devastantes debellaturum. Postea vero Maximi cujusdam insidiis ab Andragathio trucidatur et a Theodosio in regia sepulcra defertur.

Post Gratianum imperium rexit Theodosius Magnus annos septemdecim. Gregorio cognomento Theologo sedem Cpolitanam decrevit invito ac renuenti, tanquam qui pro religione multos exantlasset labores urbemque ab hæreseon lue liberasset. Verum Gregorius ubi nonnullos Ægyptios sibi eo nomine invidia percitos succensuisse rescivit, oratione quam Syntacteriam vocavit conscripta, ab episcopatus onere sese abdicavit. Loco illius ab imperatore et synodo Nectarius evectus est. Tum secunda synodus 150 sanctorum Patrum adversus Macedonium episcopum Cpolitanum, Spiritus sancti oppugnatorem, Cpoli celebrata est. Sub eodem pretiosum Præcursoris caput Cpolim advehitur. Interea Valentinianus in occiduis partibus ipse sibi laqueo vitam intercipit, qua vero de causa adhuc incompertum est. Porro Theodosius Orientis **40** imperium sibi traditum Arcadio administrandum committit, Honorium dignitate, qua ipse pollebat, auctum ad Occidentis imperium quam ocius ablegat ; eumque cum ad se venisset lætis ulnis complexum dulci osculo cepit, atque Occidentalis imperii administrationem concessit. Ipse

A στρατόπεδον εἰρηκέναι μὴ δύνασθαι βασιλεύειν αὐτῶν ὡς ὑπὸ Ἰουλιανοῦ μολυνθέντων. Τότε πάντας μιᾷ φωνῇ ἀποκριθῆναι λέγεται, ὅτι Ἡμεῖς Χριστιανοί ἐσμεν, καὶ οὕτω τὴν βασιλείαν ἐδέξατο. Ἀλλ' οὗτος ὁ εὐσεβὴς καὶ θαυμάσιος μετὰ η' μῆνας τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν τῷ ὑποστρέφειν ἀπὸ τῆς Περσίδος ἐτελεύτησε, μέγα πένθος καταλείψας τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ λαοῖς ἅπασιν.

Μετὰ δὲ Ἰοβινιανὸν ἐβασίλευσεν Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ', ὅς, μετὰ λ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ ἀναγορεύσεως τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Οὐάλεντα ἐκ Παιονίας μεταπεμψάμενος, κοινωνὸν τῆς βασιλείας προσελάβετο, ὃς τοὺς αἱρετικοὺς συγκροτῶν οὐ διέλιπεν ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ λαοὺς ἐξορίζων καὶ πλεῖστα ἀθέμιτα καὶ ὠμότατα κατὰ τῆς τοῦ B Θεοῦ Ἐκκλησίας μηχανώμενος. Ὕστερον δὲ τοῖς Γότθοις πόλεμον συμβαλὼν καὶ κατὰ κράτος ἡττηθεὶς φεύγει σὺν ὀλίγοις εἰς οἴκημα, ἐν ᾧ τοῦτον κατέκαυσαν οἱ πολέμιοι σὺν τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ καὶ αὐτῷ οἰκήματι, βασιλεύσαντα ἀνοσίως ἔτη ιδ'. Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὁ Μέγας ἐκ τῶν μερῶν τῆς Γαλλίας ἐλθὼν ἐτελειώθη, κληρονόμους τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας καταλιπὼν Γρατιανὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, Αὔγουστον ὄντα καὶ ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντα, καὶ Οὐαλεντινιανὸν νέον κομιδῇ τυγχάνοντα, ὃν ἡ ἀνάγκη τῶν ἐπιχειρούντων τὸν τόπον τῆς βασιλείας ὑφαρπάζειν παρεσκεύασε καὶ ἀπόντος τοῦ ἀδελφοῦ τὰ πορφύραν ἀναδήσασθαι.

Ὁ δέ γε Γρατιανὸς τὸν μέγαν Θεοδόσιον ἐξ Ἰσπανίας ἀγαγὼν προεχειρίσατο εἰς βασιλέα, γαμβρὸν C αὐτοῦ ὄντα, πρὸς τὸ πολεμεῖν τοῖς Σκύθαις τήν Θρᾴκην λῃζομένοις. Ὁ δὲ Γρατιανὸς κατ' ἐπιβουλὴν Μαξίμου τινὸς δι' Ἀνδραγαθίου ἀνῃρέθη, καὶ ὑπὸ Θεοδοσίου εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους μετετέθη.

Μετὰ δὲ Γρατιανὸν ἐβασίλευσε Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἔτη ιζ', ὃς τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ τὴν ἐπισκοπὴν ἐκύρωσε Κωνσταντινουπόλεως καὶ μὴ θελήσαντι, βιασάμενος, ὡς πολλὰ καμόντι καὶ τῆς πλάνης τῶν αἱρέσεων τὴν πόλιν ἐλευθερώσαντι. Ὀλίγους δὲ τῶν Αἰγυπτίων μαθὼν ὁ θεῖος Γρηγόριος τῷ λόγῳ τούτῳ φθονήσαντας, τὸν Συνταχτήριον συνθεὶς τῆς ἐπισκοπικῆς διοικήσεως ὑπεχώρησεν. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ Νεκτάριον προχειρίζεται ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ σύνοδος, ὅτε καὶ ἡ δευτέρα σύνοδος γέγονεν ἐν Κωνσταντινουπόλει D τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, ἐπισκόπου γεγονότος Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ δὲ Θεοδοσίου καὶ ἡ τιμία κεφαλὴ τοῦ Προδρόμου ἐν Κωνσταντινουπόλει διεκομίσθη. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Οὐαλεντινιανὸς ἐν τοῖς τῆς Δύσεως μέρεσι βρόχῳ χρησάμενος τὸ τέλος εὗρε τοῦ βίου, δι' ἣν αἰτίαν μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ ἴσμεν. Ὁ δέ γε Θεοδόσιος ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ τὸν Ἀρκάδιον προσεταξε τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ βασιλείαν φυλάττειν, Ὀνώριον δὲ τῇ αὐτοῦ τιμήσας ἀξίᾳ ἐπὶ τὴν τῆς Δύσεως βασιλείαν ἐλθεῖν ταχέως προσέταξεν. Ἐλθόντα δὲ αὐτὸν περιεπτύξατο καὶ ἐφίλησε, καὶ τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα τῆς Δύσεως παραδεδωκὼς

αὐτῷ αὐτὸς εἰς τὸν βελτίονα μετέστη βίον, ἐπὶ ιζ' A vero in beatorum cœtum translatus est, per septemdecim annos felicissime imperio administrato.
ἐνιαυτοὺς τὴν βασιλείαν εὐτυχῶς διοικήσας.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον ἐβασίλευσεν Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κβ', ὃς τὸν κίονα τοῦ Ξηρολάφου στήσας ἐν αὐτῷ καθίδρυσε τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα, καὶ πόλιν ἐν τῇ Θρᾴκῃ κτίσας ἐπωνόμασεν Ἀρκαδιούπολιν, ὅτε καὶ, Νεκταρίου τελευτήσαντος κοινῇ ψήφῳ Ἀρκάδιος ἐκ τῆς Ἀντιοχέων πόλεως Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον μεταστειλάμενος χειροτονηθῆναι παρεσκεύασεν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως.

Post Theodosium imperium tenuit Arcadius filius annos viginti duos. Columnam Xerolaphi dictam erexit, in eaque propriam statuam collocavit. Urbem in Thracia a se conditam Arcadiopolim denominavit. Nectario vita functo, cunctis suffragiis Arcadius Antiochia Joannem Chrysostomum accersitum episcopum Cpolitanum eligi fecit.

Μετὰ δὲ Ἀρκάδιον ἐβασίλευσε Θεοδόσιος υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Καλλιγράφος, ἔτη λβ', ὃς τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις ναὸν ἔκτισε τῆς Θεοτόκου, πρότερον ὄντα συναγωγὴν Ἰουδαίων. Ἐφ' οὗ καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἑπτὰ παῖδες οἱ κοιμηθέντες ἐπὶ Δεκίου ἀνέστησαν μετὰ ἔτη τβ'. Ὃς πέμψας εἰσήγαγε τὸ λείψανον τοῦ B Χρυσοστόμου, καὶ ἀπέθετο ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅτε καὶ ἡ τρίτη γέγονε σύνοδος τῶν σ' Πατέρων ἐν Ἐφέσῳ κατὰ Νεστορίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος μετά τινα χρόνον ἐξῆλθεν ἱππασόμενος, καὶ συμπεσόντος αὐτοῦ τοῦ ἵππου πληγεὶς εἰσῆλθεν ἐν φορείῳ, καὶ καλέσας τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Πουλχερίαν εἶπεν αὐτῇ περὶ Μαρκιανοῦ τοῦ μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντος. Τοῦτο γάρ μοι, φησὶν, ἀπεκάλυψεν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐν Ἐφέσῳ ὄντι· καὶ μετὰ β' ἡμέρας ἐτελεύτησεν.

Post Arcadium imperio præfuit Theodosius filius, qui et Calligraphus dictus fuit, annos triginta duos. Deiparæ templum, quod prius Judæorum synagoga fuerat, in Chalcopratcis exædificavit. Sub eo septem pueri, qui Ephesi obdormierant, post annos 302 exeitati sunt. Eo procurante reliquiæ Chrysostomi, Cpolim advehuntur, reponunturque in sanctuario Sanctorum Apostolorum. Et tertia synodus ducentorum Patrum Ephesi contra Nestorium celebratur. Non multo post Theodosius equitandi studio urbem egressus et inter agitandum equo effusus plagam accepit, lecticaque in urbem illatus, advocata sorore Pulcheria, cum ea de Marciano, qui postea regnavit, sermonem 41 confert: *Hoc enim*, ait, *mihi Ephesi commoranti Joannes Theologus manifestavit.* Et post biduum efflavit animam.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον ἐβασίλευσε Μαρκιανὸς ἔτη ς', καὶ μῆνας ε', στεφθεὶς ὑπὸ Ἀνατολίου πατριάρχου· τοῦ γὰρ Θεοδοσίου τελευτήσαντος, καὶ μήπω τινὶ τούτου γνωσθέντος, μεταστειλαμένη τοῦτον ἡ Πουλχερία στρατιώτην ὄντα γέροντα, ἐν σωφροσύνῃ καὶ C σεμνότητι βίου διαπρέποντα, φησὶ πρὸς αὐτόν, Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν, ἐγὼ δέ σε ἐξελεξάμην ἐκ πάσης τῆς συγκλήτου ὡς ἐνάρετον δός μοι λόγον ὅτι φυλάττεις μου τὴν παρθενίαν ἄσυλον, ἣν τῷ Θεῷ ἀνεθέμην, καὶ ἀναγορεύω σε εἰς βασιλέα. Τοῦ δὲ συνθεμένου ταῦτα μεθ' ὅρκου προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον, καὶ ἀναγορεύει αὐτὸν βασιλέα. Ἐφ' οὗ καὶ ἡ τετάρτη γέγονε σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι τῶν χλ' Πατέρων κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκούρου. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μαρκιανὸς, στεφθεὶς... τοὺς πόδας, καὶ ἀῤῥωστήσας, ἐπὶ μῆνας πέντε ἐτελεύτησε.

Post Theodosium imperium administravit Marcianus annos sex et menses quinque. Coronam imperii ab Anatolio patriarcha accepit ; nam mortuo Theodosio, cum adhuc nemini innotesceret, Pulcheria Marciano milite sene, temperantia ac gravitate insigni, accito ita effatur: *Quando imperator de vita discessit, tegue ex omni senatorum numero virtutibus omnibus præditum imperatorem elegerim, fidem velim astringas tuam, te nunquam virginitatem meam, quam sacrosanctam Deo oblatam spopondi, violaturum. Si primo promiseris, te reipublicæ imperatorem proponam.* Annuente eo et jurejurando dicta firmante, imperatrix patriacha accersito senatuque convocato Marcianum imperatorem renuntiat. Sub eo quarta synodus sexcentorum triginta Patrum apud Chalcedonem adversus Eutychem et Dioscurum celebrata est. Sic Marcianus coronam imperii consecutus... atque ex ægritudine in morbum conjectus post menses quinque diem suum obiit.

Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν ἐβασίλευσε Λέων ὁ Μέγας ὁ λεγόμενος Μάκελ ἔτη ιη', διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ D ὀρθοδοξίαν προβληθεὶς παρὰ Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου, οὓς αὐτὸς ὕστερον ἀνεῖλεν ὡς Ἀρειανοὺς καὶ μήτε ὀρθὴν πίστιν ἔχοντας πρὸς αὐτὸν καὶ κακῶς τὰ πράγματα διοικεῖν βουλομένους. Γράψας δὲ ἐπιστολὴν πρὸς Ἀνθέμιον βασιλέα Ῥώμης καὶ τοῦτο ἔθετο, ὅτι Ἐγὼ ἐφόνευσα Ἄσπαρα καὶ Ἀρδαβούριον, ἵνα μηδεὶς ἐναντιῶταί μοι. Μάκελ γὰρ λέ-Ἄγεται Ῥωμαϊστὶ ὁ σφαγεύς. Ἐφ' οὗ καὶ ὁ μέγας ἐμπρησμὸς γέγονεν ἀπὸ τοῦ νεωρίου μέχρι τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ. Καὶ τῆς Θεοτόκου ἡ ἐσθὴς, εὑρεθεῖσα ἐν Ἱεροσολύμοις παρά τινι εὐλαβεστάτῃ γυναικὶ

Post Marcianum frena imperii moderatus est Leo Magnus cognomento Macel annos octodecim. ob virtutem rectamque ac incorruptam de fide opinionem ab Aspare et Ardaburio creatus, quos ipse postea tanquam Arianos et in semet perfidos facinorososque rerum publicarum administratores de medio sustulit. Leo datis ad Anthemium Romanum imperatorem litteris inter alia illud quoque subjunxit: *Ego Asparem et Ardaburium maclandos curavi, ne quis mihi posthac adversetur.* Macel vero Romana lingua occcisorem 42 significat. Ea tempestate incendium magnum a Neorio ad Sanctum Thomam sævissime grassatum est. Vestisque Deiparæ

penes piissimam virginem Hebræam summa veneratione adservata cum innotuisset, Cpolim devecta apud Blachernas reposita est. Ibi imperator templum Dei Matri sacrum exstruxit, et in arca ex auro argentoque facta conservavit. Vestis ex facile putrescenti lana et staminibus forma coloreque similibus contexta, neque corrumpi neque dissolvi ad hæc tempora potuit, incorruptæ illius ac æviternæ virginitatis argumentum. Leo vero imperator viscerum morbo confectus occubuit.

A Ἑβραΐδι καὶ παρθένῳ ἱερῶς φυλαττομένη, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διακομισθεῖσα, ἐν Βλαχέρναις ἀπετέθη· ἔνθα ὁ βασιλεὺς ναὸν ᾠκοδόμησε τῆς Θεομήτορος, καὶ σορὸν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευάσας κατέθετο ταύτην, ἥτις ἐξ ἐρίων εὐφθάρτων ἐξυφασμένη καὶ στημόνων ὁμοιοειδῶν καὶ ὁμοχρόων ἀδιάφθαρτός ἐστι καὶ ἀδιάλυτος μέχρι τοῦ νῦν, τῆς Ἀειπαρθένου τὸ θαῦμα σαφῶς κηρύττουσα. Ὁ δέ γε βασιλεὺς Λέων δυσεντεριάσας ἀπέθανε.

Leoni successit Leo junior ex Zenone et Ariadna nepos. Rexit imperium annum unum.

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσε Λέων ὁ μικρὸς ὁ ἔκγονος αὐτοῦ, ὁ ἀπὸ Ζήνωνος καὶ Ἀριάδνης, ἔτος ἕν.

Post Leonem Zeno Isaurus ejus pater imperium administravit annos undecim, viscerumque morbo vitam amisit. Ipso sui imperii primordio ab insidiis Berinæ socrus et Leonis Magni uxoris, tanquam qui ea adversante imperium obtineret, sibi cavens in patriam aufugit. Berina Basiliscum fratrem imperatorem creavit. Post hæc Zeno Cpolim reversus Basiliscum, qui in ecclesiam una cum uxore et liberis confugerat, captum exsilio multat et in oppidum Cappadociæ relegat, ubi tum inclusi foribus obseratis e vita cessarunt. Sub eo Martyrius Antiochenus præsul propter Zenonis in rectam fidem **43** perversitatem episcopatu sese abdicat, statimque Petrus Chapheus tyrannice se in sedem illam intrusit. Martyrius olei unctionis consecrationem solemni ritu in conspectu populi peragi, et in unaquaque precatione Dei Matris mentionem fieri, necnon in quolibet conventu symbolum fidei recitari, quod prius nonnisi magna Parasceve semel anno dicebatur, primus instituit. Item Barnabæ apostoli corpus, in cujus pectore Matthæi Evangelium propria Barnabæ manu exaratum erat, sub arbore ceraso inventum est. Hac occasione Cyprii a propria metropoli Antiochia se exemerunt. Evangelium a Zenone in templo sancti Stephani in palatio collocatum singulis annis magna feria Quinta legitur. Εὐαγγέλιον ἀποτεθὲν παρὰ Ζήνωνος ἐν τῷ παλατίῳ εἰς ἑνιαυτὸν τῇ ἁγίᾳ μεγάλῃ Πέμπτῃ.

B Μετὰ δὲ Λέοντα τὸν μικρὸν ἐβασίλευσε Ζήνων ὁ Ἴσαυρος καὶ πατὴρ αὐτοῦ ἔτη ια', καὶ ἀπέθανε δυσεντεριάσας. Ὃς, ἅμα τῷ βασιλεῦσαι ἐπιβουλευθεὶς παρὰ Βηρίνης τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ, γυναικὸς Λέοντος τοῦ Μεγάλου, ὡς παρὰ γνώμην αὐτῆς βασιλεύσας, προσέφυγε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἡ δὲ Βήρινα ἔστεψε Βασιλίσκον τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Μετὰ δὲ ταῦτα Ζήνων ὑποστρέψας ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῦτον χειρωσάμενος, τῇ ἐκκλησίᾳ προσφυγόντα ἅμα γυναικὶ καὶ τέκνοις ἐξώρισεν ἐν τῷ φρουρίῳ Καππαδοκίας, ἐν ᾧ βληθέντες ἐν πύργῳ τῆς θύρας ἀναφραγείσης ἐτελεύτησαν. Ἐφ' οὗ καὶ Μαρτύριος ὁ Ἀντιοχείας διὰ τὴν τοῦ Ζήνωνος περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν διαστροφὴν ἀποταξάμενος τῇ ἐπίσκοπῇ ἀνεχώρησεν, οὗ ἀναχωρήσαντος Πέτρος ὁ Κναφεὺς τυραννικῶς τῷ θρόνῳ ἐπεπήδησεν· ὅστις Μαρτύριος πρῶτος ἐπενόησε τὸ μύρον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ ἁγιάζεσθαι, καὶ ἐν ἑκάστῃ εὐχῇ τὴν Θεοτόκον ἀνομάζεσθαι, καὶ ἐν πάσῃ συνάξει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως λέγεσθαι, πρότερον μὴ λεγόμενον εἰ μὴ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ. Καὶ Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου τὸ λείψανον εὑρέθη ὑπὸ δένδρον κερασίαν, ἔχον ἐπὶ στήθους τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἰδιόγραφον τοῦ Βαρνάβα. Ἐξ ἧς προφάσεως παραγεγόνασι Κύπριοι τοῦ μὴ τελεῖν ὑπὸ Ἀντιόχειαν τὴν κατ' αὐτοὺς μητρόπολιν. Ὅπερ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀναγινώσκεται κατ'

C

Post Zenonem in imperium suffectus est Anastasius Dicorus e silentiariis, Acephalprum sectæ et ipse addictus. Regnavit annos tredecim. Is per quietem vidit terribilem virum, qui codicem scriptum manu ferebat, dixitque ipsi: *En propter tuam fidem perversam deleo de uita tua annos quatuordecim.* Multis porro tonitruis fulgoribusque cum quateretur palatium, solus imperator relictus, hinc atque inde pererrans, subsidium sibi in tanto malo parans, tandem cum in cubiculum Oatum dictum se contulisset, divinæ justitiæ pœnas dedit, ita ut exanimis confestim corruerit. Nonnulli tradunt primo sepulturæ die elapso vocem intonuisse: *Miseremini mei, et portas reserate.* At illis qui sepulturæ curam gerebant dicentibus: *Alius nunc imperator rerum potitur*, respondit: *Nihil mihi curæ est: in monasterium abducite et* **44** *habitu monachi induite.* Custodes vota neglexerunt. Non multo post cum sepulcrum aperiretur, inventus est lacertos suos et caligas, quas gestabat, devorasse.

Μετὰ δὲ Ζήνωνα ἐβασίλευσεν Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος ἀπὸ σελεντίων, τῶν Ἀκεφάλων καὶ αὐτὸς ὤν, ἔτη ιγ'· ὃς εἶδε κάθ' ὕπνους φοβερόν τινα τῇ χειρὶ κατέχοντα κώδικα γεγραμμένον καὶ λέγοντα αὐτῷ. Ἰδοὺ διὰ τὴν ἀπιστίαν σου ἀπαλείφω τῆς σῆς ζωῆς ἔτη ιδ'. Καὶ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν παρὰ τὸ παλάτιον γενομένων, καὶ τοῦ βασιλέως μονωτάτου καταλειφθέντος καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον φεύγοντος, ἐν ἑνὶ τῶν κοιτωνίσκων (Ὥατον δὲ ἐλέγετο) κατέλαβεν αὐτὸν ἡ ὀργή, ὥστε αἰφνίδιον εὑρεθῆναι νεκρόν. Φασὶ δὲ μετὰ τὸ ταφῆναι μεθ' ἡμέρας βοᾷν· Ἐλεήσατέ με, καὶ ἀνοίξατε. Τῶν μνημοναρίων δὲ εἰπόντων, Ἄλλος βασιλεύει, εἰπεῖν, Οὐδέν μοι μέλει· εἰς μοναστήριον ἀπαγάγετέ με, καὶ ποιήσατε μοναχόν. Οἱ δὲ εἴασαν αὐτόν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τοῦ μνήματος ἀνοιγέντος εὑρέθη φαγὼν τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καὶ τὰ καλήγια, ἅπερ ἐπεδέδυτο.

D

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ ὁ μέγας ἐν βασιλεῦσιν ἔτη θ', ἄριστος ἐν πολέμοις καὶ ζηλωτὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐφ' οὗ καὶ τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀρέθαν καὶ τοὺς ἐν Νεγρᾷ τῇ πόλει ἐπράχθη, καὶ τὰ κατὰ τῶν Ὁμηριτῶν δι' Ἐλεσβαᾶ τοῦ βασιλέως τῶν Λιθιόπων. Τελευτήσας δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰουστῖνος κατέλιπε βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ. A

Μετὰ δὲ Ἰουστῖνον ἐβασίλευσεν Ἰουστινιανὸς ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη λθ', ὃς ἐποίησε τὰς Νεαρὰς διατάξεις. Ἀνεκαίνισε δὲ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Μεγάλην ἐκκλησίαν εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ὑπὲρ τὸ πρότερον, παραδοὺς καὶ τροπάριον ἐν αὐτῇ ψάλλεσθαι· Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ Ὑπαπαντὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἑορτάζεσθαι, μὴ συναριθμουμένη πρότερον ταῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς. Γέγονε δὲ καὶ ἡ πέμπτη σύνοδος τῶν ρξε' ἁγίων Πατέρων κατὰ Ὠριγένους καὶ τῶν τὰ ἐκείνου ἀσεβῆ δόγματα διαδεξαμένων Διδύμου καὶ Εὐαγρίου καὶ τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντων κεφαλαίων. Εἰς δὲ τὰ τέλη αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς κινήσας τὸ περὶ φθαρτοῦ καὶ ἀφθάρτου δόγμα ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας ἐτελεύτησε, προβαλλόμενος Ἰουστῖνον ἀνεψιὸν αὐτοῦ εἰς βασιλέα, κουροπαλάτην τότε ὄντα. B

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ', μεγαλοδωρότατός τε ὢν καὶ φιλοκτίστης. Ἔκτισε παλάτιον ἔξω τῆς πόλεως καὶ λιμένα ἐν τῇ πόλει. Καὶ τὸ μὲν ἐκάλεσε Σοφιανάς, τὴν δὲ Σοφίαν εἰς ὄνομα τῆς ἑαυτοῦ γυναικός. Ἔκτισε δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Εἶτα νόσῳ ληφθεὶς καὶ μέλλων τελευτᾷν, τόν τε πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον πᾶσαν προσκαλεσάμενος, Τιβέριον εἰς βασιλέα προεβάλετο. C

Μετὰ δὲ Ἰουστῖνον ἐβασίλευσε Τιβέριος ὁ Θρᾷξ ἔτη δ', ὅς, τὴν ἰδίαν γυναῖκα Ἀναστασίαν ἀναγορεύσας, Σοφίαν τὴν τοῦ Ἰουστίνου γυναῖκα εἰς τὸ ἐν τῷ Ἰουλιανοῦ λιμένι παλάτιον κελεύσας ἀπαχθῆναι, κουβικουλαρίους καὶ ἑτέρους τινὰ, εἶναι εἰς ὑπουργίαν αὐτῆς ἔδωκεν· ἣν καὶ ἐτίμα ἴσα μητρὶ, ποιῶν πᾶσαν θεραπείαν αὐτῆς. Μέλλων δὲ τελευτᾷν Μαυρίκιον τὸν ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ γαμβρὸν βασιλέα ἀνηγόρευσεν,

Μετὰ δὲ Τιβέριον ἐβασίλευσε Μαυρίκιος Ἀρμένιος καὶ γαμβρὸς αὐτοῦ ἔτη κ'. Οὗτος γαμβρὸν ἴσχεν ὀνόματι Φιλιππικὸν, ὃς ἔκτισε μονὴν ἐν Χρυσοπόλει ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μαυρίκιος, τὴν τοῦ Φωκᾶ τυραννίδα μαθὼν καὶ τὴν τοῦ λαοῦ ἐπανάστασιν φεύγων, μεσούσης νυκτὸς τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα ἀποδυσάμενος καὶ ἰδιωτικὴν ἐνδυσάμενος, εἰσῆλθεν εἰς ὁρόμωνα σὺν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς τέκνοις, καὶ μετὰ κινδύνου εἰς τὸν ἅγιον Αὐτόνομον διασωθεὶς κεῖ πρός τι φρούριον ὀχυρὸν σπεύδων καταφυγεῖν οὐκ ἴσχυσεν· ἄφνης γὰρ ἐπιτίθενται αὐτῷ σφοδρότατοι πόνοι καὶ ἀρθρίτιδες ποδαλγίας καὶ χειραλγίας, ὥστε κεῖσθαι αὐτὸν ἀμετακίνητον. Ὁ δὲ Φωκᾶς, ὑπὸ τοῦ λαοῦ δεχθεὶς, εἰσῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια. D

Μετὰ οὖν Μαυρίκιον ἐβασίλευσε Φωκᾶς ὁ Καπ-

Anastasio mortuo imperium tenuit Justinus Thrax, magnus imperator, annos novem, vir bellicosissimus rectæque fidei propugnator. Sub eo, quæ in sanctum Aretham in Negra urbe gesta sunt, et contra Homeritas per Elesbaam Æthiopum regem, acciderunt. Justinus morti proximus Justinianum sororis filium imperatorem pronuntiat.

Post Justinum Justinianus sororis filius imperium obtinet annos triginta novem. Novellas constitutiones composuit. Dei Magnam ecclesiam renovavit, pulchritudine et magnitudine, qua antea erat, spectabiliorem, in qua et troparium canendum tradidit, cujus principium : *Unigenitas Filius et Verbum Dei*, Hypapante cum prius inter Dominicas solemnitates non commemoraretur, celebrari cœpta est. Cogitur quinta synodus 165 sanctorum Patrum adversus Origenem ejusque impiorum dogmatum sectatores Didymum et Evagrium et capita ab eis exposita. Circa vitæ exitum quæstione de corruptibili et incorruptibili mota perduellis pietatis rectæque fidei exspiravit, cum prius Justinum sororis filium curopalatem imperatorem nominasset.

45 Post Justinianum imperavit Justinus ex sorore illius natus annos tredecim, imperatorum munificentissimus et fabricarum studiosissimus apparator. Extra urbem palatium et portum in urbe exstruxit : illi ab uxoris nomine Sophianis, huic Sophiæ nomen dedit. Ædificavit præterea in orphanotrophio ecclesiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli. Tandem mala valetudine æger et morti propinquus, patriarcha et senatu universo accito, Tiberium imperatorem creat.

Post Justinum regnat Tiberius Thrax annos quatuor. Hic uxorem Anastasiam Augustam proponit, Sophiam Justini conjugem in palatium in portu Juliani situm ablegat, cubiculariis et plerisque aliis constitutis, qui illi e servitio essent. Eam semper quasi matrem veneratus, nulli illius fovendæ studio pepercit ; cum occubiturus esset, Mauricium generum imperatorem proponit.

Post Tiberium Mauricius Armenius et Tiberii gener imperio præest annos viginti. Hujus gener Philippicus monasterium a suo nomine apud Chrysopolim condidit. Verum Mauricius. Phocicæ tyrannidis certior factus, populi rebellionem evitans media nocte vestem imperatoriam exuit, popularem induit, sicque in celocem una cum uxore et liberis ingressus non sine discrimine in Sancti Autonomi templo saluti suæ consulit, et cum in munitum oppidum 46 confugere studeret, non potuit : subito namque vehementissimi dolores corripuere, podagræque ac chiragræ cruciatibus oppressus est adeo ut immotus procumberet. Phocas a populo exceptus in regiam appellit.

Post Mauricium Phocas Cappadox et tyrannus

imperium invasit, annos octo. Priscus ejus gener, clades injustas et scelerosa illius facinora non sustinens, Heraclio, qui tunc Africanis exercitibus præerat, scribit ut adversus tyrannum copias ducat. Heraclius dicto audiit, venit, commissoque prælio pestem illam reipublicæ superat; capti manus ac pedes summitatesque humerorum abscinduntur. Pudenda item ac caput amputatur; conto præfixum caput circumlatum est; trunci quod reliquum fuit in foro Bovis concrematum.

Phocæ successit Heraclius per annos triginta, a Sergio in æde Sancti Stephani in palatio una cum Eudocia Augusta sponsa coronatus; nuptiarumque coronis imperatores simul et sponsi declarati sunt. Ea tempestate Chosroes Persa Hierosolymis expugnatis veneranda illa loca succendit, multitudinem innumeram captivam cum patriarcha Zacharia et lignis pretiosis in Persidem adduxit. Sed Chosroe post nonnullos annos mactato captivi illi in libertatem vindicati et vivifera crux proprio loco restituta est. Imperator tandem ab **47** Athanasio Jacobitarum patriarcha et Sergio Syro Cpolitano deceptus in Monotheletarum hæresim devolvitur. Tandem aqua intercute miseris ærumnis affectus morte pœnas atroces dedit.

Post Heraclium Constantinus filius imperium gerit unum annum. Veneno a Martina noverca tollitur.

Post Constantinum Heraclonas cum Martina matre per menses quatuor in imperio successit. Eum senatus naso mutilatum, et Martinam resecta lingua, regno ejecit extorresque egit.

Post Heraclonam in Constantem filium Constantini Heraclii nepotem imperium devolutum est, quod gessit annos viginti septem. Hic Martinum sanctissimum Romanum pontificem Roma ignominiose Cpolim advectum, quod ejus sententiam, qua unam in Christo voluntatem asserebat, argueret, solum vertere Chersonem jussit, et Maximi confessoris linguam manumque dexteram ademit, et multos alios recte sentientium flagellis, proscriptione exsilioque non aliam ob causam multavit. Deinceps Cpoli egressus, quod magno in odio apud Byzantinos esset, Syracusas Siciliæ migravit. Ibi ab Andrea nescio quo, dum in balneo lavatur, cado graviter capiti inflicto necatur.

Post Constantem Constantinus filius imperium gessit annos septemdecim. Germanum patriarcham, prius ejus patre sublato, eviravit. Dictus **48** est Pogonatus, quod imberbis ad ulciscendam necem patris in Siciliam profectus promissa barba redierit. Duos fratres, tanquam eos qui a populo imperatores eo abnuente proclamarentur, naso mutilavit, et filium Justinianum corona condecoravit, ut simul cum eo imperaret. Anno decimo tertio ejus

A παιδόκης καὶ τύραννος ἔτη η'. Ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Πρίσκος, μὴ φέρων ὁρᾶν τοὺς ἀδίκους φόνους καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα δεινὰ, γράφει Ἡρακλείῳ στρατηγῷ ὄντι τότε ἐν Ἀφρικῇ, ὅπως ἀνέλθῃ μετὰ στόλου κατὰ τοῦ τυράννου· οὗ ἀνελθόντος καὶ πολέμου κρατηθέντος ἡττᾶται Φωκᾶς ὁ ἀλιτήριος, καὶ κατασχεθεὶς καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τοὺς ὤμους ἀκρωτηριασθεὶς καὶ τὰ αἰδοῖα ἐκτμηθεὶς καὶ κοντῷ ἀναρτηθεὶς, εἶτα καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, τὸ λοιπὸν αὐτοῦ σῶμα ἐν τῇ τοῦ Βοὸς λεγομένῃ ἀγορᾷ πυρὶ παρεδόθη.

Μετὰ δὲ Φωκᾶν ἐβασίλευσεν Ἡράκλειος ἔτη λ', ὃν Σέργιος ἔστεψεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ παλατίῳ. Ἐστέφθη δὲ ἅμα αὐτῷ ἡ μεμνηστευμένη αὐτῷ Εὐδοκία Αὐγούστα τοῖς στεφάνοις τοῦ γάμου, ὁμοῦ αὐτοκράτορες καὶ νυμφίοι ἀναδειχθέντες. Ἐφ' οὗ καὶ Χοσρόης ὁ Πέρσης ἐπόρθησε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς σεβασμίους τόπους ἐνέπρησε, καὶ πλῆθος λαῶν ᾐχμαλώτευσε σὺν τῷ πατριάρχῃ Ζαχαρίᾳ καὶ τοῖς τιμίοις ξύλοις, καὶ εἰς Περσίδα ἀνήγαγε. Τοῦ δὲ Χοσρόου μετὰ χρόνους ἀναιρεθέντος, πάλιν ἡ αἰχμαλωσία ἀνεκλήθη καὶ ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τοῖς ἰδίοις τόποις ἀποκατέστη. Οὗτος οὖν ὕστερον ὑπ' Ἀθανασίου πατριάρχου τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Σεργίου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σύρου ἀπατηθεὶς εἰς τὴν τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσιν ἐξεκυλίσθη, καὶ δὴ νόσῳ ὑδερικῇ περιπεσὼν καὶ δεινῶς τιμωρηθεὶς τέθνηκεν.

Μετὰ δὲ Ἡράκλειον ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτος α', ὃς φαρμάκῳ ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρυιᾶς Μαρτίνης ἀναιρεῖται·

C Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν Ἡρακλωνᾶς ἅμα Μαρτίνῃ μητρὶ αὐτοῦ μῆνας δ', ὃν ἡ σύγκλητος ἀπώσατο ῥινοκοπήσασα αὐτὸν τήν τε Μαρτῖναν γλωσσοτομήσασα καὶ ἀμφοτέρους ἐξορίσασα.

Μετὰ δὲ Ἡρακλωνᾶν ἐβασίλευσε Κώνστας υἱὸς Κωνσταντίνου, ἔκγονος δὲ Ἡρακλείου, ἔτη κζ', ὃς, Μαρτῖνον τὸν ἀγιώτατον πάππαν Ῥώμης ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τὸ ἐλέγχεσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὸ μονοθέλητον αὐτοῦ δόγμα, ἐξώρισεν ἐν Χερσῶνι, καὶ Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν δεξιὰν ἀπέτεμε χεῖρα, καὶ πολλοὺς ἑτέρους τῶν ὀρθοδόξων αἰκίαις καὶ δημεύσεσι καὶ ἐξορίαις κατεδίκασε διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Εἶτα, καταλιπὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸ μισηθῆναι ὑπὸ τῶν Βυζαντίων σφοδρῶς, μετέστη ἐν Συρακούσαις τῆς Σικελίας, ἔνθα D ἐν βαλανείῳ σμηχόμενος μετὰ κάδου παρὰ Ἀνδρέου τινὸς κατὰ κορυφῆς λαβὼν ἐτεθνήκει.

Μετὰ δὲ Κώνσταν ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιζ', ὃς καὶ Γερμανὸν τὸν γενόμενον πατριάρχην εὐνούχισεν, ἀνελὼν τὸν αὐτοῦ πατέρα. Ἐκλήθη δὲ Πωγωνάτος διὰ τὸ ἀγένειον ἀπελθεῖν εἰς Σικελίαν ἐπὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἐκδίκησιν καὶ ἐπανελθεῖν μετὰ πώγωνος. Τοὺς δὲ δύο ἀδελφοὺς αὐτοῦ Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον ἐῤῥινοτόμησεν ὡς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀναγορευομένους, αὐτοῦ τοῦτο μὴ θέλοντος. Ἔστεψε δὲ Ἰουστινιανὸν υἱὸν αὐτοῦ συμβασιλεύειν

αὐτῷ. Ἐν δὲ τῷ ιγ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας σύνοδον οἰκουμενικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνήθροισε τῶν ρο' ἁγίων Πατέρων κατὰ Θεοδώρου τῆς Φαράν ἐπισκόπου, Ὀνωρίου Ῥώμης καὶ Κύρου Ἀλεξανδρείας, Σεργίου τε καὶ Πύρρου καὶ Παύλου καὶ Πέτρου Κωνσταντινουπόλεως γεγονότων ἐπισκόπων καὶ καθ' ἑτέρων λεγόντων ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ ἀναθεματίσασα ἐξεφώνησε δύο θελήματα φυσικὰ, ἤγουν θελήσεις, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπιδείκνυσθαι. Ὁ δὲ Βασιλεὺς, δυσεντερίᾳ ληφθεὶς, ἀπεβίω.

Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν Ἰουστινιανὸς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ι', ὃς τὸν Ἰουστινιανοῦ λεγόμενον τρίκλινον ἐν τῷ παλατίῳ ἔκτισεν. Ὕστερον δὲ, ὑπὸ Λεοντίου ῥινοτμηθεὶς, ἐξωρίσθη ἐν Χερσῶνι.

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸς ἐβασίλευσε Λεόντιος ἔτη γ', ὃς τὸν πατρίκιον Ἰωάννην μετὰ Ῥωμαϊκοῦ στόλου κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐκπέμπει ἐν Ἀφρικῇ· ὃς, τοὺς ἐχθροὺς τροπωσάμενος καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἐλευθερώσας, εἰς βασιλέα ἐπορεύετο. Ἀλλ' ὁ στρατὸς, ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχόντων εἰς βουλὴν πονηρὰν ἐκτραπεὶς, καὶ τὸν πατρίκιον Ἰωάννην φονεύσας, καὶ τὸν βασιλέα ἀναθεματίσας, Ἀψίμαρον δρουγγάριον τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν βασιλέα ἀνηγόρευσαν, Τιβέριον αὐτὸν μετονομάσαντες, ὃς, διὰ τῆς τῶν Βλαχερνῶν πόρτης, προδοσίας γενομένης, ἐν τῇ πόλει εἰσελθὼν, καὶ τὸν Λεόντιον χειρωσάμενος καὶ ῥινοκοπήσας ἐν τῇ μονῇ τῶν Δαλμάτων περιώρισεν.

Μετὰ δὲ Λεόντιον ἐβασίλευσεν Ἀψίμαρος ὁ καὶ Τιβέριος ἔτη ζ'. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὁ παρὰ Λεοντίου ῥινοκοπηθεὶς, ἐκ Χερσῶνος λάθρα τινὰς ἀναλαβόμενος, ἀπέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμιον τοῦ Ἴστρου, καὶ διασωθεὶς ἀπέστειλε πρὸς Τέρβελον τὸν Βούλγαρον δοῦναί οἱ συμμαχίαν τοῦ κρατῆσαι τῆς προγονικῆς βασιλείας. Ὁ δὲ οὐ μόνον συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἐπιδέδωκε, σὺν αὐτῷ ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν παραγενόμενος. Εἰσῆλθεν οὖν Ἰουστινιανὸς σὺν ὀλίγοις ὁμοφύλοις διὰ τοῦ ἀγωγοῦ προδοσίᾳ τινῶν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν Ἄνναν τὴν λεγομένην ὀι' αὐτὸν δευτέραν, καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς παλατίοις τῶν Βλαχερνῶν· ὅπερ μαθὼν ὁ Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φεύγει, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ χρήματα. Ὁ οὖν Ἰουστινιανὸς, τόν τε Λεόντιον καὶ Ἀψίμαρον τὸν μὲν τῆς βασιλείας, τὸν δὲ τῆς φυλακῆς ἐξαγαγὼν, καὶ ἀμφοτέρους τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ὑποθεὶς, ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ κεφαλικῶς αὐτοὺς ἐτιμωρήσατο.

Μετὰ δὲ Ἀψίμαρον ἐβασίλευσε πάλιν Ἰουστινιανὸς ἔτη ζ', δῶρα πολλὰ τῷ Τέρβελι δοὺς καὶ χώραν Ῥωμαϊκὴν τὴν λεγομένην νῦν Ζαγόρια. Ἡρακλειον δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς συνασπιζομένους αὐτῷ ἀνεσκολόπισεν. Καλλίνικον δὲ τὸν πατριάρχην τυφλώσας ἐν Ῥώμῃ ἐξώρισεν· ἀνθ' οὗ προσβάλετο Κυριακὸν τὸν ἐν τῇ νήσῳ Ἀμάστριδος ὄντα, ὡς προαγορεύσαντα αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας ἀποκατά-

A imperii generalis synodus apud Cpolim 170 Patrum congregata est adversus Theodorum Pharanum episcopum, Honorium Romanum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum Cpolitanos, aliosque, qui unam in Christo voluntatem atque operationem affirmabant, quos anathemate feriit, duasque naturales voluntates et duas naturales operationes in uno Christo Deo nostro esse demonstrarique publicavit. Imperator viscerum morbo correptus animam exhalavit.

Post Constantinum imperium administravit Justinianus annum unum. Triclinium quod dicitur Justiniani in palatio condidit. Tandem a Leontio
B præcisis naribus Chersonem solum vertere cogitur.

Post Justinianum Leontius imperio præfuit annos tres. Joannem patricium cum Romanorum classe adversus Agarenos in Africam mittit, qui hostibus fusis Africaque in libertatem vindicata redux sese domum recipiebat. Sed exercitus, malo primatum consilio in animum solutum ac liberum versus **49** Joannem patricium obtruncat, imperatorem anathemate ferit, Apsimarumque Cibyrræotarum drungarium, quem Tiberium mutato nomine dici voluit, imperatorem declarat. Tiberius per portam quæ apud Blachernas est, proditores nactus, urbem ingreesus Leontium captum et naribus mutilatum in Dalmatarum monasterio ablegat.

C Post Leontium Apsimarus, Tiberius dictus, imperium occupat annos septem. Porro Justinianus opera Philippici naribus truncatus Chersone clanculum, nonnullis secum devectis, ad fauces Istri navigat. Cum pervenisset ad Terbelum Bulgarorum ducem, rogatum mittit ut sibi ad paternum avitumque imperium recuperandum auxilia suppeditaret. Terbelus non auxilia modo, sed suam ipse operam præstat, ad principem urbium usque progressus. Justinianus itaque paucis amicis consilio suo credito, cum iisdem per aquæductum, nonnullorum civium proditione, furtim aditum in urbem sibi parat, nec longius a Sancta Anna, cui secundæ propter ipsum nomen fuit, abiit, sedemque in ædibus Blachernensibus collocavit. Eo cognito Apsimarus
D Apolloniadem cum magna vi pecuniarum aufugit. Verum Justinianus Leontium et Apsimarum, hunc imperio pulsum, illum carceribus extractum, pedibus conculcatos inter ludos Circenses pœna capitis multavit.

Post Apsimarum rursus Justinianus imperium administrat annos septem. Terbelo referens gratiam munera misit ingentia, eumque Romana illa regione **50** quam nunc Zagoriam vocant donavit. Heraclium Apsimari fratrem, et omnes qui cum eo consenserant, suspendio affecit. Callinicum patriarcham oculis privatum Romam in exsilium egit, et loco illius Cyriacum in insula Amastri degen-

tem, quod imperii recuperationem prædixisset, patriarcham Cpolitanum creavit. Adversus Chersonitas, eorum in se dicteria ac contumelias, cum imperio dejectus apud illos viveret, animo volvens, classem, cui patricium Maurum præfecit, instrui pararique jussit. Chersonitæ Justiniani freno excusso Philippicum ibi Apsimari jussu exsulantem, Nicephori filium, cito et cursim imperatorem pronuntiant. De eo Justinianus certior redditus magis ac magis furore excanduit, metuque exterritus Sinopem usque procedit, ut res omnes accuratius rescisceret. Verum Philippico cum classiariis militibus ad urbem citius delato, Justinianus a suis omnibus desertus ad Demetrium se contulit. Illum captum Philippicus confestim ignominioseque neci que illius filium obtruncat.

Post Justinianum Philippicus, qui Bardanes etiam dicebatur, imperavit annos duos. Illum Georgius patricius, cognomento Boraphus, et Theodorus patricius Myxa cum armatorum militum manu repente ex Thracia irruentes arreptum statim excæcant, et die sequenti convocata multitudine in Magna ecclesia Artemium protasecretem imperatorem denuntiant.

Post Philippicum imperium tenuit Artemius, Anastasius etiam dictus, annos **51** duos. Sub eo Germanus ex metropoli Cyzici in Cpolitanam sedem translatus est. Classis, quam ipse contra Agarenos expedierat, seditione facta imperium Artemio abrogant, ducem suum interficiunt, sicque in dominam urbium gressus dirigunt. Cum Atramyttum pervenissent, Theodosium publicorum vectigalium exactorem, virum impium rusticumque, abreptum imperatorem creant. Hic cum in Thracias oras trajecisset, seditiosam civitatem per Blachernarum portam ingreditur. Artemius Nicæam fugiens et securitate promissa habitum monachi induit; quem Theodosius Thessalonicæ exsulare jussit. Cæterum Leo Isaurus Orientalium dux pro Artemio propugnans Theodosio obedire noluit.

Post Artemium Theodosius Atramyttenus imperium regit annos duos. Sub eo Leo Isaurus a Malsava Saracenorum principe seductus, et ab omnibus imperator salutatus, ingenti copiarum vi Chrysopolim occupat. Cæterum Theodosius imperium cessit Leoni, a quo cum se in posterum tuto vitam agere posse promissum accepisset, clericorum se albo una cum filio ascripsit. Eumdem et chrysographum fuisse, et episcopum Ephesinum creatum ab eodem, historia proditum est.

Post Theodosium imperium invasit Leo Isaurus, qui et Cono, annos viginti quinque. Hic multis damnis malisque Christianos affecit, ut venerandarum **52** imaginum cultum aboleret, filium suum Constantinum imperatorem proposuit. Verum hæc flagitiosissima exsecrandaque reipublicæ pestis viscerum morbo correptus ignominiose vitam abjecit.

A στασιν. Χερσωνίταις δὲ μνησικακῶν ἀπὸ τῆς ἐξορίας στόλον ἐξώπλισε κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπέστειλε τῷ πατρικίῳ Μαύρῳ τοῦτον ἐγχειρισάμενος. Οἱ δὲ τὸν μὲν Ἰουστινιανὸν καθύβρισαν, τὸν δὲ ἐκεῖσε ἐξόριστον ὄντα ὑπὸ Ἀψιμάρου Φιλιππικὸν, υἱὸν Νικηφόρου πατρικίου, βασιλέα ὅττον ἀνηγόρευσαν, Ὅπερ γνοὺς ὁ τύραννος Ἰουστινιανὸς, καὶ ἐπὶ πλεῖον θυμωθεὶς καὶ φοβηθεὶς ἀνῆλθε μέχρι Σινώπης ἀκριβέστερον περὶ τούτου μαθησόμενος. Τοῦ δὲ Φιλιππικοῦ σὺν στόλῳ καταλαβόντος, Ἰουστινιανὸς πρὸς τὸν Δημήτριον ἀπέδρα, καταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων· ὃν αὐτίκα Φιλιππικὸς χειρωσάμενος ἀνεῖλεν αἰσχρῶς, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τοῖς Σκύθαις ἐξέπεμψεν. Ἀναιρεῖ δὲ καὶ Τιβέριον τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

tradit, et caput ejus Scythis misit. Thiberium quo-

B

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν ἐβασίλευσε Φιλιππικὸς ὁ καὶ Βαρδάνης ἔτη β', ὃν Γεώργιος πατρίκιος, ᾧ ἐπίκλην Βόραφος, καὶ Θεόδωρος πατρίκιος ὁ Μύξης μετὰ ταξεωτῶν αἴφνης ἐκ τῆς Θρᾴκης ἐλθόντες καὶ εἰσπηδήσαντες ἁρπάζουσι καὶ εὐθὺς τυφλοῦσι· καὶ τῇ ἐπαύριον συναχθέντος τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἔστεψαν Ἀρτέμιον πρωτασηκρήτην.

Μετὰ δὲ Φιλιππικὸν ἐβασίλευσεν Ἀρτέμιος ὁ καὶ Ἀναστάσιος ἔτη β', ἐφ' οὗ καὶ Γερμανὸς ἐκ τῆς μητροπόλεως Κυζίκου μετετέθη εἰς Κωνσταντινούπολιν πατριάρχης. Ὁ δὲ κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν παρ' αὐτοῦ σταλεὶς στόλος στασιάσας καὶ τὸν βασιλέα ἀνασκάψας καὶ τὸν οἰκεῖον ἄρχοντα ἀνελὼν ἀνήρ-

C χετο κατὰ τῆς βασιλίδος πόλεως. Ἐλθόντες δὲ ἐν τῷ Ἀτραμύτῳ εὗρον ἐκεῖσε Θεοδόσιον ἐκλῆπτορα τῶν δημοσίων φόρων, ἄνδρα δυσσεβῆ καὶ ἀπράγμονα, καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα· ὃς ἐπὶ τὰ Θρᾳκῷα περάσας μέρη ἐν ὄχλῳ βαρεῖ τὴν πόλιν καταλαμβάνει, καὶ διὰ τῆς τῶν Βλαχερνῶν πόρτης εἰσῄει. Ὁ δὲ Ἀρτέμιος ἐν Νικαίᾳ φυγὼν, λόγον τε ἀπαθείας λαβὼν, τὸ μοναδικὸν περιεβάλετο σχῆμα· ὃν Θεοδόσιος ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξώρισεν. Λέων δὲ ὁ καὶ Ἴσαυρος καὶ τῶν ἀνατολικῶν στρατηγὸς ὑπερμαχῶν Ἀρτεμίῳ οὐχ ὑπετάγη Θεοδοσίῳ.

Μετὰ δὲ Ἀρτέμιον ἐβασίλευσε Θεοδόσιος ὁ Ἀτραμυτηνὸς ἔτη β', ἐφ' οὗ Λέων ὁ Ἴσαυρος ὑπὸ Μαλσάβα τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγοῦ συγκρατηθεὶς καὶ παρὰ πάντων εὐφημηθεὶς μετὰ πλείστου στρατοῦ καταλαμβάνει τὴν Χρυσόπολιν. Ὁ δὲ Θεοδόσιος, λόγον

D ἀπαθείας παρ' αὐτοῦ λαβὼν, παρεχώρησεν αὐτῷ τῆς βασιλείας, κληρικὸς σὺν υἱῷ γενόμενος. Τὸν αὐτὸν δέ φασιν οἱ ἱστορικοὶ καὶ χρυσογράφον εἶναι, καὶ γεγονέναι ἐπίσκοπον Ἐφέσου ὑπ' αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον ἐβασίλευσε Λέων ὁ Ἴσαυρος ὁ καὶ Κόνων ἔτη κε', πολλὰ κακὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἐνδειξάμενος διὰ τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων καθαίρεσιν. Ἔστεψε δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Καὶ νόσῳ δυσεντερίας ὁ παμμίαρος καὶ ἀλάστωρ περιπεσὼν τὴν ψυχὴν αἰσχρῶς ἀπέῤῥηξεν.

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτη λδ', ἐν δεινοτάτου λέοντος ποικιλωτάτη πάρδαλις, ἐκ σπέρματος ὄφεως ἀσπὶς δεινὴ καὶ ὄρις πετόμενος, ὁ ἐκ Δὰν Ἀντίχριστος. Οὗτος τὴν πατρῴαν βασιλείαν ἅμα καὶ δυσσέβειαν διαδεξάμενος πλεῖον καὶ μᾶλλον ἐκ Θεοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ πάντων τῶν ἁγίων διίστατο. Ἀλλ' αἰσχρῶς καὶ οὗτος τὴν ψυχὴν ἀποῤῥήξας θνήσκει ψυχῇ καὶ σώματι, βοῶν ὀδυνηρῶς καὶ λέγων· Ζῶν πυρὶ παρεδόθην διὰ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν τιμάσθω καὶ ἀνυμνείσθω ὡς Θεοτόκος ἀληθὴς οὖσα.

Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ Λέων ἔτη ε'. Ἔστεψε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Ὁ οὖν Λέων λιθομανὴς ὑπάρχων ἡράσθη τοῦ στέμματος Μαυρικίου, καὶ λαβὼν ἐφόρεσεν αὐτὸ καὶ προῆλθεν. Ὅθεν ἀπηνθρακώθη δεινῶς ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, καὶ σφοδροτάτῳ πυρετῷ συνεχόμενος ἐτελεύτησε, τῆς ἱεροσυλίας ἐπίχειρα κομισάμενος.

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιζ', ἐφ' οὗ τὸ τῆς εὐσεβείας δόγμα ἔλαβεν ἀρχὴν παῤῥησιάζεσθαι καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι. Μετὰ δὲ τῆς μητρός αὐτοῦ Εἰρήνης ἐβασίλευσεν, ἥτις καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀρθὲν στέμμα πάλιν τῇ ἐκκλησίᾳ προσήνεγκεν ἐπικαλλωπίσασα διὰ μαργαριτῶν. Ἐφ' ὧν χειροτονεῖται πατριάρχης Ταράσιος ὁ ἀπὸ ἀσηκρητῶν. Γέγονε δὲ καὶ ἡ ἑβδόμη σύνοδος τῶν τν' ἁγίων Πατέρων συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον κατὰ τῆς πρώην ἀθέσμως συναθροισθείσης παρὰ Κωνσταντίνου ἐφ' ὕβρει καὶ καταστροφῇ τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ἀναθεματίσασα, δὲ τοὺς ταύτης ἐξάρχους, τήν τε τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀρχαίαν παραδεδομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμὴν ἀνανεώσασα, ὥρισε παραπλησίως ταῦτα τῷ σταυρῷ προσκυνεῖσθαι. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος κατὰ Ἀράβων ἐξελθὼν καὶ ὑποστρέψας ἐν τῷ παλατίῳ κρατηθεὶς παρὰ τῶν μεγιστάνων τυφλοῦται βουλῇ τῆς αὐτοῦ μητρὸς Εἰρήνης, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐκράτησε τῆς βασιλείας ἔτη ε'.

Μετὰ δὲ Εἰρήνην ἐβασίλευσε Νικηφόρος ὁ ἀπὸ γενικῶν ἔτη η'· ἔστεψε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σταυράκιον. Ἐφ' οὗ Ταρασίου τελευτήσαντος Νικηφόρος ὁ ἁγιώτατος χειροτονεῖται. Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικηφόρος κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατεύσας ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

Μετὰ δὲ Νικηφόρον ἐβασίλευσε Σταυράκιος υἱὸς αὐτοῦ ἔτος α' καὶ μῆνας β'.

Μετὰ δὲ Σταυράκιον ἐβασίλευσεν ὁ εὐσεβέστατος Μιχαὴλ καὶ γαμβρὸς αὐτοῦ, ᾧ Ῥαγγαβὲ ἦν ἡ προσηγορία, ἔτος α' καὶ μῆνας θ', στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου.

Μετὰ δὲ Μιχαὴλ ἐβασίλευσε Λέων ὁ Ἀρμένιος, ὁ καὶ παραβάτης γεγονὼς ὕστερον ἔτη ζ' καὶ μῆνας ε', στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου, βεβαιώσας πρότερον ἐγγράφως περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὀρθοδοξίας, ἣν ὕστερον ἀθετήσας καὶ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων λυτ-

A Leoni successit Constantinus filius in administratione imperii per annos triginta quatuor, ex horrendissimo leone versutissimus pardus, ex semine serpentis aspis dira et fulmineus serpens, ex Dano Antichristus. Hic paterni imperii atque impietatis hæres, magis ac magis cultum divinum, Dei Matris gloriam sanctorumque omnium aversabatur. Sed hic quoque turpi leto animam profudit, cum corpore exstincto anima quoque æterno supplicio condemnata. Ideo vivus miserabiliter ejulans mœrensque conquerebatur : *Vivus igni traditus sum propter Deiparam Mariam. Sed ab hoc tempore in honore ac veneratione esto, cum vere Deipara sit.*

Constantinum secutus est in imperio Leo ex Chazara filius per annos quinque. Is filium Constantinum coronavit. Verum cum gemmarum ardore
B nimio insaniret, ad coronam Mauricii studio inflammato raptus est, ablataque ab ecclesia exornatus in publicum prodiit. Hinc caput illius carbunculorum vehementissimo morbo exarsit, ipse rabidissime hærenti febri jactatus vitæ finem posuit, sacrilegii pœnis persolutis.

Leoni Constantinus filius successit, tenuitque imperium annos septemdecim. Sub eo veræ pietatis dogmata radicibus actis propagari verbumque Dei laxius numerosiusque dilatari cœpit. Cum matre Irene imperium administravit. **53** Ea coronam a marito sublatam unionibus exornatam rursus ecclesiæ restituit. Sub his Tarasius a secretis patriarcha eligitur, et septima trecentorum quinquaginta sanctorum Patrum apud Nicæam secundum
C congregatorum synodus, adversus primam contra jus fasque a Constantino in contumeliam abolitionemque sacrarum imaginum coactam celebrata, illius auctores anathemate feriit, et venerandarum imaginum antiquo avitoque honore in Ecclesia restituto, eas quemadmodum et crucem adorari decrevit. Constantinus porro cum in Arabas exercitum duxisset, regressus in palatium, a primatibus consilio matris Irenes oculis privatur ; quæ post eum imperium tenuit annos quinque.

Post Irenem imperavit Nicephorus ex genicis annos octo : is Stauracium filium coronavit. Ejus imperio Tarasio vita functo sanctissimus Nicephorus eligitur. Imperator a Bulgaris, adversus quos
D duxerat exercitum, obtruncatur.

Post Nicephorum Stauracius filius imperium rexit annum unum et menses duos.

Stauracio successit piissimus Michael Nicephori gener, cognomento Rangabe. Imperavit annum unum menses novem, a Nicephoro patriarcha coronatus.

Michaelem secutus est Leo Armenius, qui postea perduellis fuit ; imperavit annos septem menses quinque. Coronatur a Nicephoro patriarcha, **54** cum prius scripto rectam de fide sententiam confirmasset ; quam postmodum violavit, et adversus

imagines vir contumacissimus rabide desæviens sanctissimum Nicephorum solum vertere jussit, et plurimos alios veræ pietatis adsertores innumeris malis afflixit. Sed divino tandem judicio pœnas, quas meruit, dedit; ipso enim Nativitatis nostri Servatoris die in templo discerptus in membra impiam ac miseram animam exhalavit.

Post hunc Michael Amorræus regnavit annos octo et menses novem. Filium Theophilum coronavit. Tandem urinæ difficultatibus renumque doloribus malus male periit. Illi in imperio successere Theophilus filius cum matre Euphrosyna.

Post Michaelem imperium administravit Theophilus filius, novus Baltasar, in res sacras injuriosus ac facinorosus, moribus profligatissimis, annos duodecim, menses tres. Dysenteria excessit. Mater ejus Euphrosyna sponte palatio cedens in monasterium proprium, quod Gastria cognominatum sese recepit; ibi quieti operam dabat. Imperator Michaelem filium in Magna ecclesia imperatorem coronat. Verum, ut dictum est, dysenterico morbo male ac miserabiliter exstincti, infelix cadaver in templum Sanctorum Apostolorum delatum est.

Post Theophilum imperavit Michael filius Methystes, hoc est temulentus, dictus, cum matre Theodora annos quatuordecim, solus annos decem, cum 55 Basilio annum unum menses quatuor. Hic paterni imperii hæres paterna eaque exsecranda hæresi de medio sublata, jam a suo principio piam rectamque fidem promulgat, sanctumque Methodium patriarcham designat. Is cum in Domino obdormisset, loco illius Ignatius Michaelis curopalatæ filius sufficitur. Illum Bardas Cæsar, cum ab eo ob scelus, in quod provolvebatur, reprehenderetur, vi ab ecclesia ejecit. Ejus in locum patriarcham Photium substituit. Michael vero jussu Basilii occiditur.

Basilius Macedo, cognomento Cephalas, cum Michaele imperium rexit annum unum menses quatuor, solus annos novemdecim. Photio, quod ab eo propter Michaelis cædem reprehenderetur, pulso, sanctum Ignatium secundo patriarcham designat. Ignatio mortuo rursus sufficitur Photius. Tandem cum isset venatum, immanem cervam alicunde venientem persequebatur. Illa conversa imperatorem cornibus medium arreptum de equo projicit. Interim quidam occurrens ense, cingulo perrupto imperatorem periculo liberat. Verum ex illa cervæ laceratione in ægritudinem incidens vitam finit, Leone et fratre Alexandro imperatoribus propositis.

Leo imperavit annos viginti quinque et menses octo. Stephanus illius frater, clericorum syncellorumque albo ascriptus, apud patriarcham Photium educabatur et scientiis erudiebatur. Sed Photio nonnullas ob causas 56 solio ejecto imperator Stephanum fratrem patriarcham creat. Quo defuncto,

τήσας ὁ παμβέβηλος τόν τε ἁγιώτατον Νικηφόρον ἐξώρισε καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν τῆς εὐσεβείας προμάχων μυρίοις δεινοῖς περιέβαλεν. Ὃν ἡ θεία δίκη μετῆλθε κατὰ τὴς ἑορτὴν τῶν Γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔνδον τοῦ ναοῦ μεληδὸν κατακοπέντα, καὶ οὕτω τὴν ἀνόσιον αὐτοῦ καὶ ἀθλίαν ψυχὴν ἀποῤῥήξαντα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐβασίλευσε Μιχαὴλ ὁ Ἀμορραῖος ἔτη ηʹ καὶ μῆνας θʹ· ἔστεψε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεόφιλον· ὃς ὃς ὕστερον ἐκ δυσουρίας καὶ τῆς τῶν νεφρῶν ἀλγηδόνος κακῶς ἀπηλλάγη τοῦ ζῆν. Ἔσχε δὲ τὴν ἀρχὴν ἀντ' αὐτοῦ Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εὐφροσύνης.

Μετὰ οὖν Μιχαὴλ ἐβασίλευσε Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ νέος Βαλτάσαρ, τῶν ἁγίων ὑβριστὴς καὶ καθαιρέτης καὶ βέβηλος, ἔτη ιβʹ καὶ μῆνας γʹ καὶ ἀπέθανε δυσεντερικῶς. Ἡ δὲ τούτου μήτηρ Εὐφροσύνη, ἑκουσίως κατελθοῦσα τοῦ παλατίου ἐν τῇ μονῇ αὐτῆς, ἣ ἐπώνυμον τὰ Γάστρια, ἡσύχαζεν. Αὐτὸς δὲ στέφει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, οὗ δυσεντερικῇ νόσῳ, ὡς εἴρηται, κακῶς καὶ ἀθλίως τὴν ψυχὴν ἀποῤῥήξαντος, ἀπεκομίσθη τὸ δύστηνον αὐτοῦ σῶμα εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Μετὰ δὲ Θεόφιλον ἐβασίλευσε Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ λεγόμενος Μεθυστὴς, σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Θεοδώρᾳ ἔτη ιδʹ μόνος δὲ ἔτη ιʹ, σύν τῷ Βασιλείῳ δὲ ἔτος αʹ καὶ μῆνας δʹ ὅς, τὴν πατπώαν βασιλείαν διαδεξάμενος, τὴν θεοστυγῆ αὐτοῦ αἵρεσιν ἀποσεισάμενος, τὴν ἔκπαλαι θεοφιλῆ καὶ ὀρθὴν πίστιν ἀνεκήρυξε καὶ τὸν ἐν ἁγίοις Μεθόδιον πατριάρχην προεβάλετο. Τούτου δὲ πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰγνάτιος υἱὸς Μιχαὴλ τοῦ κουροπαλάτου, ὃν ὁ Καῖσαρ Βάρδας, ὡς παρ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος ἐπί τινι μύσει παρ' αὐτοῦ πραττομένῳ, βίᾳ τῆς ἐκκλησίας ἐξέωσεν· ἀντ' αὐτοῦ δὲ χειροτονεῖ πατριάρχην τὸν Φώτιον. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἀναιρεῖται βουλῇ Βασιλείου.

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ὁ λεγόμενος Κεφαλᾶς, ἐβασίλευσε μετὰ Μιχαὴλ μὲν ἔτος αʹ καὶ μῆνας δʹ, μόνος δὲ ἔτη ιθʹ. Οὗτος, Φώτιον τοῦ θρόνου ἐξώσας ὡς ἐλεγχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν τοῦ Μιχαὴλ φονὸν, πρυεχειρίσατο τὸν ἐν ἁγίοις Ἰγνάτιον πατριάρχην τὸ δεύτερον. Τούτου δὲ τελευτήσαντος πάλιν Φώτιος προχειρίζεται. Τοῦτον τὸν βασιλέα ἐξελθόντα πρὸς τὸ κυνηγῆσαι καὶ ἔλαφον παμμεγέθη ἀναφανεῖσαν ποθεν καταδιώκοντα, ἐπιστραφεῖσα ἦρε τοῦτον μετὰ τοῦ κερατος αὐτῆς τοῦ ἵππου ἐκ τῆς ζώνης· φθάσας δέ τις καὶ σπάθῃ τὴν ζώνην ἐκκόψας ἐῤῥύσατο αὐτόν. Ἐν τοῦ τοιούτου οὖν τῆς ἐλάφου σπαράγματος νοσηλευθεὶς τελευτᾷ, Λέοντα καταλιπὼν αὐτοκράτορα καὶ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀλέξανδρον.

Ὁ δὲ Λέων ἐβασίλευσεν ἔτη κεʹ καὶ μῆνας ηʹ. Στέφανος δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸς κληρικὸς ὢν καὶ σύγκελλος ἦν μετὰ Φωτίου πατριάρχου, ἀνατρεφόμενος παρ' αὐτῷ καὶ παιδευόμενος. Τὸν οὖν Φώτιον διά τινας αἰτίας ὁ βασιλεὺς τοῦ θρόνου καταγαγὼν Στέφανον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν πατριάρχην προβάλλεται.

Τούτου δὲ τῶν τῇδε μεταστάντος ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἀντώνιος ὁ ἐπιλεγόμενος Καυλέας. Ἡ δὲ Αὐγούστα Θεοφανὼ τελευτᾷ βασιλεύσασα ἔτη ιβ'. ἀντ' αὐτῆς δὲ στέφει ὁ βασιλεὺς Ζωὴν τὴν θυγατέρα Τζαούτζα, καὶ εὐλογεῖται μετ' αὐτῆς. Ἀντωνίου δὲ τοῦ πατριάρχου τελευτήσαντος χειρατονεῖται Νικόλαος πατριάρχης, μυστικὸς χρηματίσας τοῦ βασιλέως. Οὗ διὰ τὸ μὴ συνθέσθαι τῇ τοῦ βασιλέως πολυγαμίᾳ βίᾳ τοῦ θρόνου καταβιβασθέντος, χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης Εὐθύμιος σύγκελλος, ὃν φασιν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως τοῦτο δέξασθαι ὡς τοῦ βασιλέως βουλευομένου αἵρεσιν καὶ νόμου θεῖναι τοῦ μέχρι τριῶν μὲν ἀνδρῶν, τεσσάρων δὲ γυναικῶν τὸν γάμον γίνεσθαι. Στέφει οὖν ὁ βασιλεὺς [Λέοντα] τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Κοιλιακῷ δὲ νοσήματι περιπεσὼν τελευτᾷ προχειρισάμενος Ἀλέξανδρον τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν πολλὰ δεηθεὶς αὐτοῦ φυλάττειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον.

Ἀλέξανδρος οὖν ἐβασίλευσεν ἔτος α' καὶ ἡμέρας κθ' σὺν Κωνσταντίνῳ υἱῷ Λέοντος· ὃς, ῥομφαίᾳ θεηλάτῳ πληγεὶς, αἵματος πολλοῦ ἔκ τε τῶν ῥινῶν καὶ τῶν αἰδοίων ἐκφερομένου, μετὰ δύο ἡμέρας κακῶς ἐτελεύτησεν, ἐάσας τὴν βασιλείαν Κωνσταντίνῳ υἱῷ Λέοντος, καὶ ἐπιτρόπους αὐτῷ καταλιπών.

Κωνσταντῖνος δὲ ὁ πρῶτος Πορφυρογέννητος, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τελευτήσαντος Λέοντος, παῖς ἔτι τυγχάνων (ἕβδομον γὰρ ἦν αὐτῷ τῆς ἡλικίας ἔτος) ὑπὸ Ἀλέξανδρον θεῖον αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ καταλέλειπτο, ὑπὸ ἐπιτρόπους τελῶν· Ἐβασίλευσεν οὖν σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ζωῇ τῇ Καρβωνοψίνᾳ ἔτη ζ', ἅμα δὲ Ῥωμανῷ πενθερῷ αὐτοῦ, ὧν ἐν ὑποταγῇ, ἔτη κε', μονοκράτωρ ἔτη μ', ὡς εἶναι τὰ πάντα τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτη ξε'. Ὃς, τὴν οἰκείαν μητέρα ὡς ἐπιβουλεύουσαν Ῥωμανῷ διὰ πεφαρμαγμένων βρωμάτων φωράσας, ταύτην μὲν τοῦ παλατίου καταβιβάζει, Ῥωμανὸν δὲ τὸν Λεκαπηνὸν τὸν καὶ Ἀβάστακτον τῇ τοῦ Καίσαρος ἀξίᾳ τιμᾷ, εἶτα καὶ τῷ τῆς βασιλείας αὐτὸν στέφει διαδήματι· ὃς, μετ' οὐ πολὺ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον διά τινων ἐπιβουλὴν αὐτῷ κατασκευάζοντα μαθὼν καὶ προφάσεως λαβόμενος αὐτὸν μὲν ὑποβιβάζει καὶ δεύτερον καθιστᾷ, ἑαυτὸν δὲ ἄγει εἰς τὸ ἔμπροσθεν· μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον τῷ πατρὶ ἀρχικῷ θρόνῳ ἐγκαθιδρύει. Ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἅγιον ἐκμαγεῖον ἐξ Ἐδέσσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεκομίσθη. Ἀλλ' ὕστερον τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν οἱ τούτου παῖδες τοῦ παλατίου καταγαγόντες ἐν τῇ Πρώτῃ νήσῳ ἐξώρισαν, ἔνθα καὶ τελευτᾷ. Οὓς πάλιν ὁ τούτου γαμβρὸς Κωνσταντῖνος, μήπως καὶ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅμοια διαπράξωνται λογισάμενος, ἐναρπάστους τοῦ παλατίου καταγαγὼν καὶ ἐν ταῖς πλησιαζούσαις νήσοις περιορίσας, κληρικοὺς ἀπέκειρε, σὺν αὐτοῖς βασιλεύσας ἡμέρας μγ'. Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς ὁ πρῶτος Πορφυρογέννητος, τὰ ὤπουλα ἐκ μέσου περιελὼν, καὶ μόνος τὴν αὐτοκράτορα περιζωσάμενος ἀρχὴν τὸ δεύτερον, κατὰ τὸ θεῖον Πάσχα καὶ τῷ

A in locum ejus sufficitur Antonius cognomento Cauleas. Augusta item Theophano cum regnasset annos duodecim, morbo exstinguitur: in locum illius Zoem Tzautzæ filiam imperator coronat, et ritu Ecclesiæ sacro sibi matrimonio jungit. Cum ex hac vita decessisset Antonius, Nicolaus patricius, secretioris consilii senator, patriarcha eligitur. Is, cum pluribus imperatoriis nuptiis adversaretur, throno extruditur, substituiturque Euthymius syncellus. Eum divino consilio tantum munus subiisse tradunt, cum imperatori novam condere legem hæresimque suscitare in animo esset, ut videlicet nuptiæ ad tertium usque virum, ad quartam vero uxorem protendi possent. Interea Leo Constantinum filium imperatoria corona donat. B Tandem imperator cœliaco morbo correptus Alexandrum fratrem imperatorem designat, multis prius deprecatus ut Constantinum filium servaret incolumem, et sic moritur.

Alexander una cum Constantino Leonis filio annum unum et dies viginti novem regnavit; qui, divina framea percussus, sanguine multo ex naribus pudendisque effluente, post duos dies letho malo emoritur, Constantino Leonis filio imperium necnon curatores relinquens.

Constantinus primus Porphyrogenneta, cum illius pater Leo diem obiisset, puer adhuc (namque septimum ætatis annum agebat), ab Alexandro **57** avunculo in imperio relinquitur curatoribus obnoxius. Imperavit itaque cum matre Zoe Carbonopsina annos septem, cum Romano socero, illius voluntati asserviens, annos viginti quinque, solus annos quadraginta, ut imperii illius anni simul omnes fuerint sexaginta quinque. Hic deprehensam matrem venenatis cibis vitæ Romani insidiari regia pellit; Romanum Lecapenum, cui et Abastacto nomen. Cæsaris dignitate exornat, deinceps et imperii diademate coronat. Qui non multo post Constantinum imperatorem sibi insidias parare ab aliquibus edoctus, occasione arrepta de grado dejicit et secundo post se loco collocat, sibi primas arrogans: postea Theophylactum filium in sedem patriarchalem promovet. Sub ejus imperio sancta Christi imago Edessa Cpolim advehitur. D Tandem Romanus a propriis filiis palatio ejectus ad Protem insulam exsulatum mittitur, ubi excessit e vita; quos rursus illius gener Constantinus, ne contra se similia auderent, raptos e regia pellit, et in vicinas insulas ablegatos comis detonsis clericorum albo ascripsit, postquam cum illis regnasset dies quadraginta tres. Constantinus itaque, Leonis filius et primus Porphyrogenneta, suspicione omni de medio sublata, et secundum solus imperio potitus, sacro die Paschalis Romano filio, patriarcha Theophylacto preces fundente, diadema imponit, Romanumque Stephani **58** filium eviravit, necnon et Basilium ex serva Bulgara Romano seniori progenitum, et Michaelem Christophori

filium ablata coma clericum fecit. Verumtamen Theophylactus patriarcha annos natus tredecim diaconus ordinatur, anno vero ætatis decimo sexto in patriarchale solium promovetur; per annos viginti tres et dies viginti quinque male indigneque patriarchatu administrato animam exhalat, et in ejus locum sufficitur Polyeuctus monachus. Constantino imperante Joannis Præcursoris veneranda manus Antiochia advehitur et corpus sancti Gregorii Theologi. Hic ergo Constantinus, ut fassi sumus, solus imperio administrato per annos quindecim in morbum incidens diem obit.

A υἱῷ Ῥωμανῷ περιτίθησι διάδημα, Θεοφυλάκτου τοῦ πατριάρχου τὰς εὐχὰς τελέσαντος. Εὐνούχισε δὲ καὶ Ῥωμανὸν τὸν τοῦ Στεφάνου υἱόν, ἔτι δὲ καὶ Βασίλειον τὸν ἐκ δούλης Βουλγάρας ἀποτεχθέντα Ῥωμανῷ τῷ γέροντι, Μιχαὴλ δὲ τὸν υἱὸν Χριστοφόρου τοῦ βασιλέως ἀπέκειρε κληρικόν. Θεοφύλακτος δὲ ὁ πατριάρχης ιγ' μὲν ἐτῶν ὢν ὅτε διάκονος ἐχειροτονήθη, ις' δὲ ὅτε εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνεβιβάσθη θρόνον, ἐπ' ἔτη κγ' καὶ ἡμέρας κε' κακῶς καὶ ἀναξίως ἀρχιερατεύσας τὸν βίον κατέλιπεν· ἀντ' αὐτοῦ δὲ προβάλλεται ὁ μοναχὸς Πολύευκτος. Ἐπὶ τῆς τούτου βασιλείας ἤχθη ἐξ Ἀντιοχείας καὶ ἡ τιμία χεὶρ τοῦ Προδρόμου καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, μονοκρατήσας, ὡς ἔφημεν, ἔτη ιε', νόσῳ περιπεσὼν τελευτᾷ.

Post Constantinum ad Romanum illius filium, qui et puer dicebatur, imperium delatum est; qui morbo conflictatus ex hominum vita migravit, annorum viginti quatuor, imperii anno tertio, mense quarto, die quinto.

B Μετὰ δὲ τὸν Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσε Ῥωμανὸς ὁ τούτου υἱός, ὁ λεγόμενος παιδίον, ὃς νόσῳ περιπεσὼν ἐτελεύτησεν ἐτῶν ὑπάρχων κδ' βασιλεύσας ἔτη γ' μῆνας δ' ἡμέρας ε'.

Post Romanum imperium accipiunt Basilius et Constantinus filii cum Theophanone matre. Imperarunt menses quinque cum Josepho Bringa, qui tum plurimum apud eos valebat.

Μετὰ δὲ τὸν Ῥωμανὸν διαδέχονται τὴν βασιλείαν Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος οἱ παῖδες αὐτοῦ σὺν Θεοφανοῖ τῇ μητρὶ, βασιλεύσαντες μῆνας ε' σὺν Ἰωσὴφ τῷ Βρίγγᾳ τότε παραδυναστεύοντι.

His successit in imperio Nicephorus Phocas a Polyeucto patriarcha coronatus; qui et Theophanonem sibi legitimo matrimonio copulat, et particulam vestis Joannis Baptistæ Berœæ inventam Cpolim asportavit. Advexit item tegulam, in qua erat imago Christi Dei nostri, non humana arte nec 59 manu expressam, Hierapoli, dum urbem diripit, repertam, et capillorum Joannis Baptistæ cincinnum unum, adhuc sanguine madidum. Hic cum regnasset annos sex, consilio imperatricis Theophanonis a Tzimisce et conjuratis in palatio obtruncatur.

Μετὰ δὲ τούτους Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς βασιλεύει, στεφθεὶς παρὰ Πολυεύκτου τοῦ πατριάρχου. Κῖτα καὶ τὴν Θεοφανὼ νόμιμον γαμετὴν ἄγεται. Ὃς καὶ μέρος τι τοῦ ἱματίου τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου εἰσήγαγεν ἐν τῇ πόλει, ὅπερ εὗρεν ἐν Βερρόᾳ. Ἤγαγε δὲ καὶ τὸν κέραμον τὸν ἔχοντα τὸ ἀχειρότευκτον ἐκτύπωμα τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ C Θεοῦ ἡμῶν, ὃν εὗρεν ἐν Ἱεραπόλει, ταύτην πεπορθηκὼς, καὶ τῶν τριχῶν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου βόστρυχον ἕνα πεπιλημένον αἵματι. Οὗτος, βασιλεύσας ἔτη ς', φρενεύεται ἐν τῷ παλατίῳ βουλῇ τῆς βασιλίσσης Θεοφανοῦς παρὰ τοῦ Τζιμισκῆ καὶ τῶν αὐτοῦ συνωμοτῶν.

Post hunc imperium occupat Joannes Tzimisces, quocum simul imperabant Basilius et Constantinus Romani filii. Tzimisces sibi matrimonio copulat Theodoram Romani sororem, Constantini Porphyrogenneti filiam. A Polyeucto patriarcha imperatoriis insignibus donatur, cum prius illi obtemperasset Nicephorique parricidas de medio sustulisset. Theophanonem palatio ejecisset solumque vertere jussisset, tomum præterea, quem Nicephorus Phocas, ut res ecclesiasticas transversas D ageret, conscripserat, dilacerasset. Post hujus electionem cum triginta quinque tantum dies supervixisset Polyeuctus vitam posuit: in locum ejus successit Basilius Scamandrenus, qui nonnullorum criminum reus a synodo convocata pellitur, et Antonius Studita substituitur. Tzimisces cum imperasset annos sex et dies triginta, Basilii accubitoris insidiis veneno exstinguitur, successoribus Basilio et Constantino Romani filiis.

Μετὰ οὖν τοῦτον βασιλεύει Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς, συμβασιλεύοντας ἔχων αὐτῷ Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς υἱοὺς Ῥωμανοῦ. Ἄγεται δὲ γυναῖκα Θεοδώραν τὴν ἀδελφὴν Ῥωμανοῦ, θυγατέρα δὲ τοῦ Πορφυρογεννήτου Κωνσταντίνου. Στέφεται δὲ τῷ τῆς βασιλείας διαδήματι παρὰ Πολυεύκτου πατριάρχου, πρότερον αὐτῷ πεισθεὶς καὶ τοὺς Νικηφόρου αὐτόχειρας ἐκ μέσου ποιήσας, καὶ τὴν Θεοφανὼ τοῦ παλατίου καταβιβάσας καὶ ἐξορίσας, καὶ τὸν τόμον διαῤῥήξας ὃν ἐπὶ συγχύσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁ Φωκᾶς Νικηφόρος ἐξέθετο. Μετὰ δὲ τὴν τούτου ἀναγόρευσιν λε' μόνας ἡμέρας ὁ Πολυευκτος ἐπιβιοὺς κατέλυσε τὴν ζωὴν, καὶ προχειρίζεται ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης Βασίλειος ὁ Σκαλανδρηνὸς, ὃς ἐπ' αἰτίαις τισὶ διαβληθεὶς συνοδικῶς καθῃρέθη. Προεβλήθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ Ἀντώνιος ὁ Στουδίτης. Ὁ δὲ Τζιμισκῆς βασιλεύσας ἔτη ζ' καὶ ἡμέρας λ', φαρμάκῳ κατεργασθεὶς παρὰ Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου, θνήσκει διαδόχους καταλιπὼν Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς παῖδας Ῥωμανοῦ.

Post Tzimiscem imperium tenuerunt Basilius et Constantinus Porphyrogenneta annos quinquaginta. Basilius ætatis annum viresimum. Constan-

Μετὰ οὖν τὸν Τζιμισκῆν κρατεῦσι τῆς βασιλείας Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἔτη γ' ὧν ὁ μὲν Βασίλειος τὸν κ' ἦνυε τῆς ἡλικίας

χρόνον, τὸν ιζ' δὲ ὁ Κωνσταντῖνος. Διὸ καὶ τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα μόνον τούτων ἐχόντων πᾶσαν τὴν τῶν πραγμάτων μεταχείρισιν Βασίλειος ὁ παρακοιμώμενος ἐνήργει, ὃς ἅμα καὶ τὴν τούτων μητέρα πέμψας ἀπὸ τῆς ὑπερορίας ἄγει εἰς τὰ βασίλεια Νικολάου δὲ τοῦ Χρυσοβέργη ἐπὶ χρόνου ιβ' καὶ μῆνας η' τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύναντος καὶ λύσαντος τὴν ζωὴν, χειροτονεῖται Σισίννιος μάγιστρος. ἀνὴρ ἑλλόγιμος καὶ ἰατρικῆς καὶ νομικῆς τέχνης ἥκων εἰς τὸ ἀκρότατον. Καὶ οὗτος δὲ, ἐπὶ τρεῖς μόνους ἐνιαυτοὺς τὴν Ἐκκλησίαν ποιμάνας, ἐξίστη τῆς ζωῆς, καὶ προεβλήθη Σέργιος, ἡγούμενος ὢν τῆς μονῆς τοῦ Μανουὴλ καὶ τὸ γένος ἀναφέρων εἰς Φώτιον τὸν πατριάρχην, ὃς ἐπὶ κ' ὅλους ἐνιαυτοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ ποιμάνας Ἐκκλησίαν πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε, καὶ προεβλήθη πατριάρχης Εὐστάθιος, πρῶτος ὢν τῶν πρεσβυτέρων τοῦ ἐν βασιλείοις ναοῦ. Ἀνεκαίνισε δὲ ὁ βασιλεὺς Βασίλειος καὶ τὸν ἀγωγὸν Οὐάλεντος τοῦ βασιλέως, ὡς ἂν ἔχοιεν οἱ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀφθονίαν ὕδατος. Οὗτος, αἰφνιδίῳ νόσῳ ληφθεὶς, ἀπεβίω, πρό τι ων ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς καὶ Εὐσταθίου τοῦ πατριάρχου ἀποθανόντος, οὗ διάδοχον ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιον μοναχὸν ἐποιήσατο ἐκκλησιάρχην ὄντα ἐν τῇ τοῦ Στουδίου μονῇ. Τοῦ οὖν βασιλέως Βασιλείου τελευτήσαντος καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἕβδομον ναῷ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ Θεολόγου ταφέντος, ὁ τούτου ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος μόνος τὸ τῆς βασιλείας ἀνεδήσατο κράτος· ὃς ζήσας μὲν τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ο' ἔτη, ἐπὶ τρεῖς δὲ ἐνὸς δέοντος μηνὸς αὐτοκράτωρ γεγονὼς, αἰφνιδίῳ νόσῳ ληφθεὶς καὶ παρὰ τῶν ἰατρῶν ἀπαγορευθεὶς ἀντ' αὐτοῦ βασιλέα προχειρίζεται Ῥωμανὸν τὸν Ἀργυρὸν, συζεύξας πρότερον αὐτῷ τὴν ἰδίαν θυγατέρα Ζωὴν, ὡς τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐκουσίως τὴν τρίχα κειραμένης διὰ τὸ κινδυνεύειν τὸν αὐτῆς ἄ ὅρα Ῥωμανὸν πηρωθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτο σὺν τῇ ὄψει καὶ τὴν βασιλείαν τῷ συζύγῳ χαρισαμένης. Οὕτως παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸν τῆς πηρώσεως κίνδυνον διαδρὰς ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς αὐτοκράτωρ ἅμα Ζωῇ τῇ τοῦ Κωνσταντίνου ἀναγορεύεται θυγατρὶ, οὐκ ὀλίγας ἀγαθουργίας ἅμα τῷ βασιλεῦσαι ποιήσας. Ἐξέκοψε δὲ καὶ τὸ ἀλληλέγγυον, ὃ παρὰ Βασιλείου τυπωθὲν ἐμελέτα μὲν ὁ Κωνσταντῖνος ἐκκοψαι, οὐκ ἔφθασε δέ. Ἐπὶ τῆς τούτου βασιλείας καὶ Γεώργιος ὁ Μανιάκης τὴν Ἔδεσαν ἑλὼν, ἐν ταύτῃ εὑρὼν τὴν πρὸς Αὔγαρον πεμφθεῖσαν ἰδιόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ βασιλεῖ Ῥωμανῷ ἐν Βυζαντίῳ ἀπέστειλεν. Οὕτως νόσῳ χρονίᾳ βάλλεται καὶ τρεχοβύσει γένυν τε καὶ τὴν κόμην, κατέργασθεὶς, ὥς φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου ὀρφανοτρόφου· πρὸς γὰρ τὸν τούτου ἀδελφὸν Μιχαὴλ ἔρωτα δαιμονιώδη σχοῦσα ἡ βασιλὶς Ζωὴ, καὶ τούτῳ κρύφιως συμμιγνυμένη, τὸν βασιλέα φαρμάκοις οὐκ ὠκυμόροις, ἀλλὰ σχλαιότατον καὶ βραδὺν ἐπάγουσι θάνατον κατειργάσακο· ὅς, κατὰ τὴν μεγάλην Πέμπτην κατὰ τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλανεῖον λουόμενος ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ οἰκτρῶς ἀπεπνίγη, βασιλεύσας ἔτη ε' καὶ μῆνας ς'.

A tinus decimum septimum agebat. Quapropter solo nomine erant imperatores, 60 Basilius vero accubitor rem omnem pro libidine gubernabat. Hic eorum matrem ab exsilio in regiam revocavit. Nicolaus Chrysoverges per annos duodecim et menses octo rebus ecclesiasticis administratis obiit, illique succedit Sisinnius magister, vir insignis et medicæ artis instructissimus et legibus exponendis nemini secundus. Hic item, per tres tantum annos rebus Ecclesiæ moderatis,e corpore excessit,substitutusque est Sergius monasterii Manuelis abbas, qui genus ad Photium patriarcham referebat; qui ad viginti annos integros Ecclesia Dei gubernata de vita ad Dominum migrat, eligiturque patriarcha Eustachius sacerdotum templi, quod in regia erat, B primas. Basilius vero imperator Valentis imperatoris conductum restituit, ut Byzantinis aquæ abundantius fluerent.Is,repentino morbo correptus, cessit e vita. Paucis vero diebus antequam moreretur, extremum obiit diem patriarcha Eustathius, cujus successorem Alexium monachum in Studitæ monasterio Ecclesiæ præfectum designat.Emortuo itaque imperatore Basilio, et in templo Joannis evangelistæ et theologi, quod in Hebdomo est, sepulto, Constantinus frater universam imperii provinciam in se contulit; qui cum annos septuaginta vixisset, triennium mense minus solus imperasset, subito morbo arreptus desperatusque a medicis sui loco Romanum Argyrum imperatorem 61 enuntiat,cum propriam filiam Zoem prius in matrimonio C copulasset. Uxor quippe Romani sponte comam posuerat, ut cæcitatis periculum, quod marito ab imperatore imminebat, averteret. Sic lumen oculorum imperiumque viro elargita est. Hoc modo præter spem omnem atque exspectationem cæcitatis periculo imperator Romanus ereptus, rerum omnium moderator cum Zoe Constantini filia salutatur, in ipso imperii exordio plerisque hominibus profluis rebus perpetratis. Abolevit et allelengyum, tributum scilicet, quod pauperum vice divites persolvebant, a Basilio institutum; id abolere quidem Constantinus in animo habuit, sed morte præventus non potuit. Sub ejus imperio Georgius Maniaces Edessa direpta ad Abgarum epistolam Domini nostri Jesu Christi manu exaratam, in ea inventam, imperatori Romano Byzantium trans- D misit. Interim imperator lento morbo corripitur, capitis et barbæ pilis defluentibus, a Joanne pupillorum curatore circumventus. Imperatrix etenim Zoe Michaelis Romani fratris amore mirum quantum insaniens, ejusque se clanculum libidinibus tradens, non rapido et veloci veneno, sed lento torpentique læserat. Is ergo magna feria Quinta in balneo apud magnum palatium se lavans, in ipso solio balnei a Michaelis sociis miserabiliter suffocatur, cum imperasset annos quinque et menses sex.Sepelitur vero in eo quod ipse sub Peribleptæ nomine, hoc est Spectabilis, ædificaverat monasterio, ipso magnæ Parascaves die.

Θάπτεται δὲ ἐν αὐτῇ τῇ παρ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ τῆς Περιβλέπτου μονῇ κατ' αὐτὴν τὴν ἁγίαν μεγάλην Παρασκευήν.

62 Zoe, Michaele Paphlagone in imperatoris solio collocato, sperabat se loco mariti et imperatoris mancipium ac famulum habituram. Sed votis exitus minime responderunt. Porro imperator malo genio obnoxius cum nimium afflictaretur, nihil intentatum ut ab hac se ærumna liberaret reliquit. Sed omnia cassa in vota vocata sunt. Quinimo magis ac magis cruciatus augebantur aquæ intercutis accessione. Itaque continuo morbo confectus, propriaque salute desperata, a monacho Cosma Tzintzilucio, qui illi semper aderat agendaque demandabat, detondetur, pœnitensque exacta delictorum confessione facinusque in Romanum imperatorem deplorans occumbit, cum regnasset annos septem et menses octo.

A Ἡ Ζωὴ δὲ, τὸν Παφλαγόνα Μιχαὴλ ἐπὶ τὸν βασίλειον ἱδρύσασα θρόνον, ᾠήθη μὲν ἀντὶ ἀνδρὸς καὶ βασιλέως δοῦλον καὶ διάκονον ἕξειν· ἀπέβη δὲ ταύτῃ πάντα εἰς τοὐναντίον. Ὁ δὲ βασιλεὺς, δαίμονι ληφθεὶς καὶ ὑπὸ τούτου κατατεινόμενος, καὶ πάντα ποιῶν ὥστε ἐλευθερίαν τούτου εὑρεῖν, οὐδὲν ὤνησεν· μᾶλλον γὰρ ἐπετείνετο τὸ κακὸν συνεπιλαμβανομένης καὶ νόσου ὑδερικῆς. Τῇ οὖν κατεχούσῃ νόσῳ ἐκτρυχωθεὶς καὶ πάντοθεν τῆς οἰκείας ἀπογνοὺς σωτηρίας, ἀποκείρεται παρὰ τοῦ μοναχοῦ Κοσμᾶ τοῦ Τζιντζιλουκίου, ὃς διὰ παντὸς συνῆν αὐτῷ καὶ ἐνουθέτει τὰ δέοντα, καὶ θνήσκει ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει, τὴν εἰς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν ἁμαρτίαν ἀποκλαιόμενος, βασιλεύσας ἔτη ζ' καὶ μῆνας η'.

Michaele Paphlagone defuncto, universa imperii cura in imperatricem Zoem tanquam hæredem devoluta est. Hæc imperatoris ex fratre nepotem illique cognominem Cæsarem creatum, audacem et temerarium rebusque gerendis peropportunum, prius horrendissimo jurejurando devinctum so per omnem vitæ tempus quasi dominam ac heram et matrem pertractaturum, in locum filii assumit et imperatorem salutat. Verum is pactis cum Zoe initis violatis universæ multitudinis odium incurrit, et populi incontinentem impetum timens in Studii monasterium confugit, statimque monachi habitum induit. Sed ne sic quidem iram evitavit: multitudo namque populi commota eum a monasterio abreptum in locum qui dicitur Sigma transferunt, subitoque 63 excæcant, Ille cassus luminibus solum vertere cogitur in monasterium Elegmorum, postquam regnasset menses quatuor et dies quinque.

B Τοῦ δὲ Παφλαγόνος Μιχαὴλ θανόντος τὸ πᾶν κράτος περιέστη εἰς κληρονόμον τὴν βασιλίδα Ζωὴν, ἢ τὸν τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸν καὶ ὁμώνυμον, Καίσαρα ὄντα καὶ δραστήριον δοκοῦντα καὶ περὶ τὰ πράγματα δεξιὸν, ὅρκοις πρότερον φρικωδεστάτοις καταλαβοῦσα ὡς κυρίαν αὐτὴν ἕξει διὰ βίου καὶ δέσποιναν καὶ μητέρα, εἰσποιητὸν προσλαμβάνει υἱὸν καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀναγορεύει· ὃς τὰς πρὸς αὐτὴν ἀθετήσας συνθήκας, καὶ διὰ τοῦτο μισηθεὶς παρὰ παντὸς τοῦ πλήθους τῆς πόλεως, καὶ τὴν τοῦ δήμου ἀκατάσχετον δειλιάσας κίνησιν, φυγὰς ᾤχετο εἰς τὴν τοῦ Στουδίου μονὴν, καὶ εὐθὺς τὸ μοναχικὸν περιβάλλεται σχῆμα. Ἀλλ' οὐκ ἀπέδρα· τὸ γὰρ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κινηθὲν καὶ τοῦτον τῆς μονῆς ἁφαρπάσαν, ἄγουσι κατὰ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον C Σίγμα, καὶ εὐθὺς ἐκτυφλοῦσι. Τυφλωθεὶς οὖν ἐξορίζεται εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἐλεγμῶν, βασιλεύσας μῆνας δ' καὶ ἡμέρας ε'.

Itaque rursus imperium ad Zoem devolvitur, Theodora sorore una cum ea imperium administrante. Tunc ab exsilio accersitur Constantinus Monomachus, cui nubit, cæremoniis rite peractis a primate Novæ sacerdote. Dieque subsequenti a patriarcha Alexio coronatur, qui sub ejus imperio vitam finit, et in thronum ejus substituitur Michael Cerularius, die Annuntiationi sacro, Imperator, consueto morbo podagræ correptus, novi symptomatis accessione in Manganorum monasterio, ab ipso de integro exstructo, moritur, ibidemque sepelitur, cum regnasset annos tredecim, Zoe item jundudum mortua.

Τῆς οὖν ἀρχῆς πάλιν εἰς τὴν Ζωὴν μετακυλισθείσης συμβασιλεύουσαν ἔχουσαν καὶ τὴν ἀδελφὴν Θεοδώραν, μεταπέλλεται ἀπὸ τῆς ἐξορίας Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ᾧ καὶ συνάπτεται εἰς κοινωνίαν γάμου ἡ βασιλὶς, τῆς ἱερολογίας γενομένης παρὰ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων τῆς Νέας. Στέφεται δὲ τῇ ἐπαύριον παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου, ὃς ἐπὶ τῆς τούτου βασιλείας θνήσκει· Ἀνάγεται δὲ εἰς τὸν θρόνον Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς, τῇ συνήθει νόσῳ τῆς ποδαλγίας κατάσχετος γενόμενος, ἐπακολουθήσαντος καὶ ἑτέρου συμπτώματος, D ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ μονῇ τῶν Μαγγάνων κείμενος θνήσκει, καὶ ἐν αὐτῇ θάπτεται βασιλεύσας ἔτη ιγ', καὶ τῆς Ζωῆς ἤδη προτελευτησάσης.

Eo decedente Theodora Porphyrogenneta paternum imperium recuperat, et cum regnasset annos duos menses sex, tenuis intestini morbo exstinguitur.

Τούτου δὲ τελευτήσαντος, Θεοδώρα ἡ Πορφυρογέννητος τὴν προγονικὴν βασιλείαν ἀναδέχεται, καὶ ἔτη β' καὶ μῆνας ζ' βασιλεύσασα, εἰλεοῦ νοσήματι περιπεσοῦσα θνήσκει.

Ejus autem eunuchi et Leo syncellus, ipsa adhuc etiam animam agente, in imperatoria sede collocant Michaelem patricium Stratioticum. Hic cum

Οἱ δὲ ταύτης εὐνοῦχοι σὺν τῷ συγκέλλῳ Λέοντι, ἔτι ταύτης ψυχορραγούσης, ἀνάγουσιν εἰς τὸν βασίλειον θρόνον Μιχαὴλ πατρίκιον τὸν Στρατιωτικὸν,

ὅς ἔτος α' βασιλεύσας καὶ ἄκων τῆς βασιλείας τῷ Κομνηνῷ ὑπεξίσταται.

Ὁ οὖν Κομνηνὸς Ἰσαάκιος τὴν βασιλείαν ἀναζωσάμενος αὐτίκα τῷ βασιλικῷ νομίσματι ξιφηφόρος διαχαράττεται, οἷα μὴ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφων, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ καὶ τῇ περὶ πολέμους ἐμπειρίᾳ. Ἤγαγε δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Αἰκατερίναν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ταύτην ἀνηγόρευσεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος ἀπεβίω, προχειρίζεται ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης ὁ Λειχούδης Κωνσταντῖνος. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἰς κυνήγιον ἐξελθὼν καὶ φωτὶ ἀστραπηδόλῳ βληθεὶς. τοῦ ἵππου τε ἀπεσφαιρίσθη καὶ πρὸς τῇ γῇ ἀφρίζων ἐκυλίετο. Γνωσιηαχήσας οὖν ἐφ' ἡμέρας τινὰς, εἴ πως ἀνεθείη τῆς νόσου, ἐπείπερ ἔγνω κατ' ἄκρας ταύτῃ ἁλούς, τὴν βασιλείαν ἀποθέμενος, τὴν τοῦ Στουδίου καταλαμβάνει μονὴν καὶ τὸν μοναχικὸν ἀσπάζεται βίον, πολλὰ καὶ τῆς Αὐγούστης Αἰκατερίνης συμβαγλομένης αὐτῷ πρὸς τὸ προκείμενον, βασιλεύσας μὲν ἔτη β' καὶ μῆνας γ', ἐπιζήσας δὲ τούτων ἐλάττονα τῷ μοναχικῷ, πᾶσαν ὑπακοὴν πρὸς τὸν ἐν τῇ μονῇ ἡγεμονεύοντα ἐνδεικνύμενος, ὡς καὶ θυρωρὸς γενέσθαι καὶ ταῖς ἄλλαις ὑπηρετῆσαι διακονίαις διὰ πολλὴν μετριοφροσύνην καταδεξάμενος. Προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς βασιλέα Κωνσταννῖνον τὸν Δοῦκαν.

regnasset annum unum, licet invitus, Comneno imperium cedit.

Isaacius Comnenus cum imperii pondus subiisset, subito in regio numismate se ensem ferentem excudi jussit, tanquam qui non Deo, sed proprio robori et circa rerum bellicarum usum experientiæ omnia accepta referret. **64** Abduxit ex Oriente uxorem Caterinam, eamque imperatricem creavit. Verum cum patriarcha Michael Cerularius occubuisset, in ejus locum Licudem Constantinum substituit. Imperator cum isset venatum, igne fulmineo perculsus equoque dejectus spumans humi circumvolutabatur. Itaque eum consilii pœnituit, nec morbo remittente, sed intime misereque vexante, sceptro rerumque moderamine deposito, ad Studii monasterium se confert, monasticam vitam amplexus, ad hoc Augusta Caterina suam opem conferente. Imperavit annos duos menses tres. His minus supervixit in habitu monastico. Adeo monasterii præsidi fuit obediens ut et ostiarius factus sit allisque ministeriis pro sua ingenti moderatione inservierit. In vicem vero suam Constantinum Ducam imperatorem elegit.

Μετὰ δὲ τὸν Κομνηνὸν Κωνσταντῖνος ὁ Δουκὰς ἀναιμωτὶ δίχα πραγμάτων καὶ ταραχῆς τῶν σκήπτρων ἐπιλαμβάνεται. Τοῦ δὲ πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ Λειχούδη θανόντος, Ἰωάννης μοναχὸς ὁ ἐπίκλην Ξιφιλῖνος προχειρίζεται. Τῷ δὲ βασιλεῖ νότος ἐνσκήψασα οὐ μικρῶς αὐτὸν κατέτρυχεν. Ὡς δὲ ἔγνω ἤδη τέλεον τῇ νόσῳ κατεργασθείς, τοὺς ἐξ Εὐδοκίας τῆς βασιλίσσης αὐτοῦ τρεῖς παῖδας Μιχαὴλ, Ἀνδρόνικον καὶ Κωτσταντῖνον, ἐξ ὧν Πορφυρογέννητος ἦν ὁ Κωνσταντῖνος, πάντας βασιλεῖς ἀνηγόρευσε, Καίσαρα δὲ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἰωάννην. Ἦσαν δὲ αὐτῷ καὶ θυγατέρες τρεῖς, Ἄννα τε καὶ Θεοδώρα, καὶ Ζωή. Μέλλων δὲ τελευτᾷν, ἔγγραφον ἀπῄτησεν ἐκ πάντων ὡς οὐκ ἄν ποτε παρὰ τοὺς αὐτοῦ παῖδας βασιλέα ἕτερον δέξαιντο· ἐν ᾧ καθ' ὑπέγραψαν ἅπαντες. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ βασιλὶς Εὐδοκία, ὡς οὐκ ἂν οὐδὲ αὐτὴ πρὸς δεύτερον ἐλεύσεται συνοικέσιον. Ὃ καὶ ἀπαρτισθὲν τῷ πατριάρχῃ φολάττειν δεδώκασι. Τελευτᾷ οὖν ὁ βασιλεὺς ἐτῶν ὢν ξ' καὶ μικρόν τι πρὸς, βασιλεύσας χρόνους ζ' καὶ ἥμισυν, ταφεὶς εἰς τὸ Μολιβωτόν.

Post Comnenum Constantinus Ducas absque sanguine, sine ullo rerum discrimine ac molestia, sceptrum occupat. Licude Constantino emortuo, Joannes monachus cognomento Xiphilinus sufficitur. Imperatorem autem obortus morbus vehementissime vexabat. Ut cognovit se ægritudine confectum, tres liberos, quos ex Eudocia imperatrice susceperat, Michaelem, Andronicum, Constantinum, inter quos Constantinus erat Porphyrogenneta, imperatores creat, Cæsarem vero fratrem Joannem. Illi fuerunt et tres filiæ, **65** Anna, Theodora, Zoe. Morti proximus fidem ab omnibus scripto exposcit, neminem post se alium imperatorem quam filios excepturum. Subscripsere omnes, Quinimo et ipsa imperatrix Eudocia nequaquam se secundas nuptias celebraturam scripto promisit. Absolutum scriptum patriarchæ tradidit, ut conservaret. Obiit ætatis annorum sexaginta ; annos plus minus septem et dimidium regnavit. In Moliboto sepelitur.

Κατέσχον οὖν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἥ τε σύζυγος αὐτοῦ Εὐδοκία καὶ οἱ παῖδες. Σὺν τούτοις οὖν μῆνας ζ' καὶ μικρόν τι πρὸς βασιλεύσασα, ἀνάγει τὸν Ῥωμανὸν Διογένην εἰς τὰ βασίλεια, καὶ τούτῳ προσζεύγνυται, καὶ βασιλέα εὐθὺς ἀναγορεύει.

Imperii habenas conjux illius Eudocia filiique tenuere. Cum vero una cum liberis menses septem vel paulo plus imperasset, Romanum Diogenem in regiam accitum sibi matrimonio jungit imperatoremque pronuntiat.

Τὴν οὖν βασιλείαν ὁ Διογένης λαβὼν, εἶθ' ὕστερον ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τῶν οἰκείων ἐκτυφλοῦται, καὶ οὕτως θνήσκει, καὶ ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ θάπτεται, βασιλεύσας ἔτη γ' καὶ μῆνας η.

Occupavit imperium Diogenes, qui deinceps a familiaribus dolis circumventus luminibus privatur, mortuusque in insula Prote sepelitur, cum regnasset annos tres et menses octo.

Διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ τοῦ Δούκα υἱὸς Μιχαὴλ ὁ λεγόμενος Παραπινάκης. Τοῦ δὲ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Ξιφιλίνου κοιμηθέντος, ὁ βασιλεὺς ἕτερόν

Ducæ filius Michael Parapinaces dictus imperium suscipit. Patriarcha Joanne Xiphilino vita functo, imperator Cosmam quemdam monachum,

qui e sancta civitate advenerat, maximo ab se propter eximias virtutes in pretio habitum elegit. Cives Botaniatem in Nriente imperatorem creatum audientes regiam occupant,custodes illi imponunt; imperantem Michaelem solio pulsum, vili vehiculo cum Augusta Maria ex Alanorum genere et filio Constantino 66 Porphyrogenneta in Studii monasterium ablegant et monachorum albo ascribunt, sabbato qui dicitur Lazari. Imperio præfuit annos sex.

Hæc ratione Nicephorus Botaniates præter omnem exspectationem magna feria Tertia imperium occupavit minime sanguinolentum.Diademate imperatorio patriarchæ manibus insignitur,jungitque sibi matrimonio Alamannam Mariam, Michaelis conjugem. Regnavit annos tres.

Alexius Comnenus imperium tenuit annos triginta septem menses quatuor, Joannes ejus filius annos viginti quatuor, Manuel ejus filius annos triginta octo, Alexius hujus filius infans adhuc annum unum.

Eo trucidato, Andronicus patruus imperium invasit annos tres. Andronico necato,Isaacius Angelus fratris filius imperium obtinuit annos novem. Isaacium oculis spoliavit proprius frater Alexius, qui regnavit et ipse annos novem. Alexio imperio atque Cpoli pulso, filius Isaacii Alexius puerulus adhuc regnum obtinuit menses sex. Hunc cum occidisset patruelis Alexius Ducas, qui et Murtzuphlus dictus est, imperio præfuit menses duos. Heu nos miseros! et maxime cum sinus Christiani, qui talia in Christianos machinamur: et quanam ratione divinum judicium tot scelera laturum esset, et non esset nos captivitati et internecioni traditurum? Quod et factum est, et spectatissima urbs Constantini ob similia facinora impietatesque Italis tradita est.

A τινα προεχειρίσατο Κοσμᾶν μοναχὸγ, τῆς ἁγίας μὲν πόλεως ἀφικόμενον, μεγίστῃ δὲ τιμῇ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν παρὰ βασιλεῖ τιμώμενον. Οἱ δὲ πολῖται, διὰ τὸ τὸν Βοτανειάτην ἐξ' Ανατολῆς ἤδη ἀναγορευθῆναι τὰ τε ἀνάκτορα κατασχόντες καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιστήσαντες, καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ καθαιρήσαντες, πρὸς τὴν τοῦ Στουδίου μονὴν παραπέμπουσι μετ' εὐτελοῦς ὑποζυγίου σὺν τῇ Αὐγούστῃ Μαρίᾳ τῇ ἐξ 'Αλανῶν καὶ τῷ τούτου παιδὶ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάττουσι βίον κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ ἁγίου Λαζάρου, βασιλεύσαντα χρόνους ζ'.

Οὕτως οὖν ὁ Βοτανειάτης Νικηφόρος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀναίμακτον ἀπέλαβε τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην Τρίτην, καὶ ταῖς τοῦ πατριάρχου χερσὶ τῷ βασιλικῷ ταινιοῦται διαδήματι, καὶ γυναικὶ συζεύγνυται τῇ ἐξ 'Αλαμανῶν Μαρίᾳ, τῇ τοῦ Μιχαὴλ συμβίῳ. 'Εβασίλευσε δὲ ἔτη γ'.

'Αλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐβασίλευσεν ἔτη λζ' μῆνας ϛ'. 'Ιωάννης ὁ τούτου υἱὸς ἔτη κδ', Μανουὴλ ὁ τοῦτου υἱὸς ἔτη λη', 'Αλέξιος ὁ τούτου υἱὸς μειράκιον ἔτος α'.

Τοῦτον φονεύσας 'Ανδρόνικος ὁ πρὸς πατρὸς θεῖος αὐτοῦ ἐτυράννησεν ἔτη γ'. Τοῦτον φονεύσας ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ 'Ισαάκιος ὁ Ἄγγελος, ἐκράτησεν ἔτη θ'. Τοῦτον ἐκτυφλώσας ὁ ἴδιος ἀδελφὸς 'Αλέξιος ἐκράτησε καὶ αὐτὸς ἔτη θ'. Τοῦτον ἐκδιώξας τῆς βασιλείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀνεψιὸς 'Αλέξιος μειράκιον ὤν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Ισαακίου, ἐκράτησε μῆνας ζ'. Τοῦτον φονεύσας ὁ ἐξάδελφος 'Αλέξιος ὁ Δοῦκας, ὁ καὶ Μούρτζουφλος, ἐκράτησε μῆνας β'. Φεῦ! καὶ ταῦτα Χριστιανοὶ Χριστιανούς. Καὶ πῶς ἔμελλεν ἐφησυχάσαι ἡ δίκη καὶ μὴ παραδοῦναι ἡμᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἐξολόθρευσιν; Ὅ καὶ γέγονε, καὶ ἡ περίβλεπτος Κωνσταντίνου διὰ τὰς τοιαύτας ἀνοσιουργίας παρεδόθη τοῖς 'Ιταλοῖς.

ANNO DOMINI MCCV.

NICETAS CHONIATES.

NOTITIA.

(Ex Leonis Allatii *Diatriba de Nicetis* in Ang. Mai *Bibliotheca nova Patrum*, tom. VI. p. 25.)

De Nicetæ Choniatæ (*a*) vita ex professo egit Petrus Morellus in epistola ad Joannem Sanctandreanum, Carcassonensis eclesiæ diaconum, quam ille ex Michaelis Choniatæ monodia in Nicetam fratrem,et ex Thesauro orthodoxæ fidei collegerat, et ipse Thesauro subjunxit. Nos vero nonnulla alia

(*a*) In primo casu Allatius plerumque *Choniates* scribit, sed interdum etiam *Choniata*. A. M.

ex ejusdem Nicetæ historia aliisque trademus. Fuit hic Nicetas gentili nomine Acominatus, e Chonis, Phrygiæ urbe, ex qua oriundum se gloriatur. In Balduino, agens de pace inita per Theodorum Lascarim cum Iconii suitano, et de urbibus illius socero Manueli Maurozomæ concessis, inter alias, Chomas quoque numerans, scribit: Μέρος ἀπένειμε τῆς ἀρχῆς τῷ κηδεστῇ ἐκείνου Μανουὴλ τῷ Μαυροζώμῃ· τόδε ἦν ἐμοῦ τοῦ συγγαρφέως Νικήτα πατρὶς, αἱ Χῶναι. *Partem imperii Manueli Maurozomæ illius socero concessit. Ea pars erant Chonæ, mei scriptoris Nicetæ patria.* Et lib. VI in Manuele de eodem: Ἀπάρα οὖν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, Φρυγίαν τε καὶ Λαοδίκειαν διελθὼν, ἀφικνεῖται ἐς Χώνας, πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, πάλαι τὰς Παλασσάς. (*Palassas* vitiose legi pro *Colossas*, animadvertunt Abrahamus Hortelius in Thesauro geographico, et Hieronymus Wolfius in notis ad hunc locum) τὴν ἐμοῦ τοῦ συγγραφίως πατρίδα. *Urbe disgressus per Phrygiam et Laodiceam, Chomas, olim Palassas, urbem magnam et beatam, patriam meam, pervenit.* Et Chonas hasce, Asianam illam esse civitatem, quam data epistola Paulus apostolus, cum scriberet Colossas dictam, nobilitavit, colligitur ex ejusdem Thesauri libro IV, cap. 22, in quo locum ex epistola illius ad Colossenses adducens, scribit: Ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριώτας μου Κολοσσεῖς ἐπιστολῇ θεολογεῖ. *Ut Paulus in epistola ad conterraneos meos Colossenses his verbis theologice philosophatur.* Et Colossas olim postea mutato nomine Chonas dictam, probat Morellus ex lexico manuscripto Vascosani, eoque vetustissimo manibus cujusdam ex Michaelis Pselli auditoribus descripto (*b*), in quo legebatur, Κολοσσαὶ πόλις Φρυγίας, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι· ὅθεν καὶ Κολοσσαεῖς (*c*). *Colossæ urbs Phrygiæ, quæ nunc Chonæ dicitur, unde et Colossenses.* Et probari præterea potest ex Constantino Porphyrogenito in themate Thracesiorum. Κολοσσαὶ αἱ νῦν λεγομέναι Χῶναι, οὗ ἐστι νοὸς διαβόητος τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. *Colossæ, quæ nunc Chonæ, ubi visitur celeberrimum templum Michaelis archangeli.* Neque dissentit Theophylactus comment. in dictam epistolam Pauli. Ηόλις Φρυγίας αἱ Κολοσσαὶ, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδίκειαν εἶναι πλησίον. *Phrygiæ urbs est Colossæ, quæ nunc dicitur Chonæ, quod inde perspicuum est, quod Laodicea huic sit vicina,* Et ex recentioribus Wolfius in notis ad lib. VI Choniatæ. *Unde suspicor Choniatas post appellatos, qui olim Colossenses dicti fuere, ad quos epistola divi Pauli exstat.*

Possent nihilominus huic rei difficultates opponi. Namque populos ex hac Phrygum urbe vocat Strabo (*d*) Colossenos. Κολοσσαεῖς vero *Colossenses*, multorum suffragio Rhodii ipsi nuncupantur ex vasto colosso in honorem solis exstructo. Suidas: Κολασσαεῖς οἱ Ῥόδιοι, οἵτινες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα τοῦ ἡλίου, ὃν διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν. *Colossenses Rhodii sunt, qui erexerunt in insula æream statuam soli, quam ob vastitatem colossum appellarunt.* Et voce Ῥόδος. Ῥόδος ἡ νῆσος, ἥτις καὶ Λίνδος καλεῖται, καὶ Κολασσαεῖς οἱ οἰκήτορες διὰ τὸν κολοσσόν. *Rhodus insula, Lindus quoque nuncupata, et illius habitatores propter colossum Colossenses dicti.* Eustathius in Periegetem: Διὰ δὲ τὸν ἀνώτερον ῥηθέντα μέγαν κολοσσὸν καὶ Κολοσσαεῖς, ὡς ἐκ μεγάλου παρασήμου, ἐκαλοῦντο οἱ Ῥόδιοι. *Propter jam supra assertum colossum, etiam Colossenses, veluti ex magno insigni, Rhodii nuncupabantur.* Eadem habent Georgius Cedrenus, Joannes Zonaras, Michael Glycas, Joannes Antiochenus in Archæologia, et alii. Hinc non dignoscitur quare potius ad Choniatas quam ad Rhodios inscripitio illa epistolæ referri debeat. Attamen cum in ea Paulus Laodiceæ, et Hierapoleos quoque, vicinarum urbium, meminerit (*e*), longe similius vero est Colossenses non alios esse quam eos ipsos qui in Choniatas decesserunt, et Colossas esse quæ, mutato postea nomine, Chonæ dictæ sunt; quod acute perspexerat Theophylactus, cum scriberet: Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδίκειαν εἶναι πλησίον. *Quod inde perspicuum est, quia Laodicea huic sit vicina.* Neque obstat ex his Colossis Strabonem Colossenoe nuncupare. Namque id in aliis quoque videmus varia efferri formatione. Et ne in exemplis adducendis nimius sim, pauca tradam. Chios ex Chio insula oriundios communi scriptorum usu vocamus: non defuere tamen, qui et Chiotas dixerunt, ut videre est in Memnonis excerptis apud Photium. Ex Byzantio, alii Byzantios, alii Byzantinos, alii Byzantianos, seu Byzantinianos, et tandem Vitruvius Byzanteas lib. VII. Ex Gadira Gadireus, et Gadirites, et Gadiræus, et Gadirenus; et innumera fere similia. Non est ergo mirum Colossenos Strabonis in Colossenses abiisse.

Sed qua de causa Colossæ, quam πόλιν μεγάλην Φρυγίης, *magnam Phrygiæ urbem*, vocavit Herodotus in *Polymnia*, nomen in Chonas immutaverint? Menæa Græcorum natum illi nomen ex Michaelis archangeli in eadem urbe patrato miraculo narrant. Dum enim gentiles, odio Christianæ religionis, fluviorum ibi præterfluentium aquas in unum corrivant, ut earum impetu et copia locum et templum sub nomine Michaelis erectum demergant, Michael baculo saxum pulsans, hiatum aperuit, qui molem illam aquarum absorpsit, et templum, et deservientem illi hominem ab illuvie illa servavit incolumem. Et cum per hiatum illum instar infundibuli, quod Græcis χώνη est, aquæ transmitterentur, loco et urbi Χῶναι *Chonæ* nomen inditum est· Φθόνῳ τηκόμενοι ἐπὶ τοῖς παραδόξως γενομένοις ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, ἄνδρες ἑλληνίζοντες τὸν παραῤῥέοντα ἐγγύθεν ποταμὸν ἐδουλλεύσαντο κατὰ τοῦ ναοῦ στρέψαι, ὥστε καὶ τὸν ναὸν κατακλύσαι, καὶ τὸν προσμένοντα αὐτῷ ἄνδρα τίμιον τὸν Ἀρχιππον ἀπολέσαι. Φανεὶς δὲ καὶ μόνος ὁ θεῖος ἀρχιστράτηγος, καὶ θαῤῥεῖν ἐγκελευσάμενος τῷ Ἀρχίππῳ, πλήσσει ῥάβδῳ τὴν

(*b*) Imo ipsius Pselli lexicon græcum me in codicibus observare probe memini. A. M.

(*c*) Κολοσσαεῖς et Κολασσαεῖς variat in ipsis τοῖς πάνυ bibliis vaticanis. Ilid. etiam ἐν Κολοσσαῖς. A. M.

(*d*) Lib. XII, circa finem.

(*e*) Coloss· IV, 13.

πέτραν, καὶ πάροδον ἐν αὐτῇ ποιήσας τοῦ ποταμοῦ, ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ τοῦ νυν παροδεύων ὁρᾶται χωνευόμενος. *Invidentia conlabescentes propter mira quæ fiebant in templo militiarum principis Michaelis viri gentilium religioni addicti, proxime fluentem fluvium in templum ipsum convertere sibi proposuerunt, ut et templum submergerent et virum in eo commorantem venerandum Archippum perderent. Verum tantummodo apparens divinus hic militiarum dux, et ut bono esset animo Archippo imperans, pulsat baculo saxum, et transitum in eo aperiens fluvii fecit, ut exinde ad hoc usque tempus fluvius veluti per infundibulum infusus prætergre loretur.* Et legitur de hac re prolixa narratio de quinta Septembris apud Lipomanum, quam in manuscriptis codicibus ab Archippo etiam ipso scriptam invenies. Sed elegantior atque accuratior est omnibus Sisinnii patriarchæ Constantinopolitani, qui et fluminum nomina, et singularia reliqua commemorat, oratio (*f*). Quare referam illius verba adhuc inedita. Postquam enim Aachippi mores, et loco pellere conabantur, ne idolorum cultus, ob tot archangeli Michaelis erga genus humanum atque ejusdem necessitates subsidia, minueretur, Christi accresceret, tandemque fluminis Chrysæ in templum corrivationem, et illius divisionem, et intactum ab illuvie sanctuarium recensuisset, subdit : Συμμορίαν γὰρ οἱ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας ὡσεὶ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν συναγωγόται, ἔν τε Λαοδικείᾳ γενόμενοι, συμβούλιον ἐπὶ ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν κακοτέχνου ψυχῆς τίθενται, ὅπως τοὺς ἐξ ἑῴας ἑτέρους δύο ποταμοὺς κατιόντας, καὶ οὐ πολὺ τοῦ εὐκτηρίου διέχοντας, ὧν τὸν μὲν Κοῦφον, τὸν δὲ Λυκόκαπρον προσηγόρευον, ἀλλήλους τε κατὰ τὴν τοῦ ὄρους κορυφὴν συνεισβάλλονται, καὶ μέχρι τῶν τῆς Λυκίας ὅρων διήκοντας, κατὰ τοῦ θείου τεμένους ἐκείνου καὶ ἁγιάσματος ἐπαφήσωσι. μὴ πολλοῦ πόνου δεήσειν αὐτοῖς λέγοντες εἰς τὴν τοῦ τόπου κατάκλυσιν, τῶν ποταμῶν ὑψόθεν κατερχομένων, καὶ κατὰ πρανοῦς φερομένων· οὐκ ἔσται γὰρ οὐδὲν τὸ τὴν φορὰν ἐφέξον αὐτῶν, πρὸς τὸ μὴ πάντα ῥᾳδίως ἐπικλυσθῆναι τῷ ὕδατι. Καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας ἀρξάμενοι, ἔνθα οἱ ποταμοὶ συνέῤῥεον, βαθεῖαν διώρυγα πεποιήκασιν, ἵν' ἐν ταύτῃ τὸ ὕδωρ καθελκύσωσι, καὶ οὕτω τὸ ἁγίασμα τοῦ Θεοῦ ἐπικλύσωσι. Ἀναστομωσάντων δὲ τὰς τῶν ὀρῶν διεξόδους, τὸ ὕδωρ, ὅτι μάλιστα πλεῖον συῤῥεῦσαν, τὰς τῶν ὀρῶν πεπλήρωκε φάραγγας· καὶ ἰδοὺ τὸ ὕδωρ, βαθὶ τοῦ θαύματος ! περιστρεφόμενόν τε καὶ ἑλισσόμενον, ἦχῳ τε πολλῷ καὶ ῥαγδαίως φερόμενον, τῷ τόπῳ οὗ εἱστήκει ὁ ἀρχιστράτηγος προσεπέλασε μέν, τῷ δὲ αὐτοῦ νεύματι (*g*) ἐπιτιμηθὲν, θᾶττον ἢ λόγος ἀνεχαιτίσθη, καὶ ἐπὶ πολὺ μετεωρισθὲν, τρόμῳ οἱονεὶ πως διειττόμενον, ὡς ἀφ' ὕψους τινὸς ἀπηώρητο. Καὶ τηνικαῦτα ὁ ἀρχιστράτηγος τὸ παράδοξον ἐκεῖνο καὶ λόγου κρεῖττον ἐνεδείξατο θαῦμα· ῥάβδου γὰρ πληγῇ καὶ μόνῳ προσφθέγματι τὴν τῶν ποταμίων ὑδάτων πλημμύραν κατὰ τῆς ἤδη ἀποῤῥαγείσης πέτρας καὶ δίκην οὔσης χωνείας προὐτρέψατο εἰς ἀεὶ μετακρίνεσθαι· αὐτίκα δὴ τῶν ὑδάτων ἐν τῇ πάλαι χωνείᾳ καταῤῥαγέντων, καὶ πάσης ἐντεῦθεν τῆς περιχώρου κατασεισθείσης, καὶ ὡς εἰκὸς πάντων καταπλαγέντων τῶν ἐν αὐτῇ, ὁ ἀρχιστράτηγος σφραγῖδα τῷ χάσματι ἐπιθεὶς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Verba tamen altius consideranda sunt, eoque potissimum cum dicat, τῶν ὑδάτων ἐν τῇ πάλαι χωνείᾳ καταῤῥαγέντων, *aquis in antiquo infundibulo immersis atque delapsis.* An in novam et a se factam terræ scissuram, vel potius veterem, copiam illam aquarum exoneravit? Et scissuras veteres fuisse, habeo ex Herodoto in *Polymnia* (VII, 30), qui refert Lycum (Sisinnio Lycocaprum) apud Colossas fluvium in hiatum terræ immersum, postmodum exsilientem in Meandrum demergi. Xerxes ἀπίκετο ἐς Κολοσσὰς, πόλιν μεγάλην Φρυγίης, ἐν τῇ Λύκος ἐς χάσμα γῆς ἐσβάλλων ἀφανίζεται· ἔπειτα διὰ σταδίων ὡς μάλιστα πη πέντε ἀναφαινόμενος, ἐκδιδοῖ καὶ οὗτος εἰς τὸν Μαίανδρον. *Pervenit Colossas magnam Phrygiæ urbem, ubi Lycus amnis hiatum terræ subiens occultur, deinde fere quinque post stadia emergens, illabitur ipse in Mæandrum.* Maximus Tyrius (Diss. VIII, 8) Mæandrum quoque et Marsyam antequam Celænas perveniant, terræ hiatibus occultari rursusque emergere, oculatus ipse testis enuntiat, Φρύγες οἱ περὶ τὰς Κελαινὰς νεμόμενοι τιμῶσι ποταμοὺς δύο, Μαρσύαν καὶ Μαίανδρον· εἶδον τοὺς ποταμούς. Ἀφίησιν αὐτοὺς πηγὴ μία, ἡ προσελθοῦσα ἐπὶ τὸ ὄρος ἀφανίζεται κατὰ νώτου τῆς πόλεως, καὶ ἐκδιδοῖ ἐκ τοῦ ἄστεος διελοῦσα τοῖς ποταμοῖς καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ὀνόματα· ὁ μὲν ἐπὶ Λυδίας ῥεῖ ὁ Μαίανδρος, ὁ δὲ αὐτοῦ περὶ τὰ πεδία ἀναλίσκεται. Θύουσι Φρύγες τοῖς ποταμοῖς, οἱ μὲν ἀμφοτέροις, οἱ δὲ τῷ Μαιάνδρῳ, οἱ δὲ τῷ Μαρσύᾳ· καὶ ἐμβάλλουσι τὰ μηρία εἰς τὰς πηγὰς, ἐπιφημίσαντες τοὔνομα τοῦ ποταμοῦ, ὑποτέρῳ ἔθυσαν· ἀπενεχθέντα δὲ ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ὑποδύντα τῷ ὕδατι, οὔτ' ἂν ἐπὶ τὸν Μαρσύαν ἐκδοθείη τὰ τοῦ Μαιάνδρου, οὐδ' ἐπὶ τὸν Μαίανδρον τὰ τοῦ Μαρσύου· εἰ δ' ἀμφοῖν εἴη, διαιροῦνται τὸ δῶρον. *Qui Celænas accolunt Phryges' fluvios duos Marsyam colunt Mæandrumque, quorum ipse spectator fui. Duo hi fluvii e fonte oriuntur uno, qui cum ad montem processit usque, ad posteriorem urbis partem, se subducit ; rursusque ex urbe oritur, simulque aquam distinguit fluviis et nomen. Atque ex iis quidem Lydiam Mæander petit, alter ibidem in campis finitur ac consumitur. His fluviis rem divinam Phryges faciunt : alii utrique simul, secorsum vero alii Mæandro, Marsyæve. Femora victimæ quæ mactatur, in fontes, addito alterutrius cui mactatur fluvii nomine, projiciuntur. Quæ a fluvio ad montem deferuntur usque, ubi sub aquam demerguntur : nec unquam fit, ut quæ Mæandro facta sunt, Marsyam petant, aut quæ Marsyæ Mæandrum. Nam si utriusque sint, dividunt victimam.* Et Marsyam in Lycum postmodum degenerare, habeo ex Q. Curtii libro III, 1 : *Cæterum quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet. At cum extra munimenta se volvit, majorem vi ac mole agentem undas, Lycam appellant.* Hinc colligo Lycum qui et Marsyas, sæpius in terræ viscera penetrare, rur-

(*f*) Sisinnii patriarchæ scripta multa mihi occurrebant in codicibus Vat. A. M.

(*g*) Allatius scribit ῥεύματι. Verumtamen νεύματι aut ῥήματι scribendum putabam. A. M.

susque inde exortum per apertos campos exspatiari, quod mirum haud videbitur, si soli illius natnra consideretur. Quare de alio flumine Cadmo, iisdem atque Lycus fontibus exsiliente, scribit Strabo lib. x (p. 578): Ὑπέρκειται δὲ τῆς Λαοδικείας ὄρος Κάδμος, ἐξ οὗ καὶ ὁ Λύκος ῥεῖ, καὶ ἄλλος ὁμώνυμος τῷ ὄρει· τὸ πλέον δὲ οὗτος ὑπὸ γῆς ῥυείς, εἶτ' ἀνακύψας συνέπεσεν εἰς ταυτὸ τοῖς ἄλλοις ποταμοῖς, ἐμφαίνων ἅμα τὸ πολύτρητον τῆς χώρας, καὶ τὸ εὔσειστον· εἰ γάρ τις ἄλλη, καὶ ἡ Λαοδίκεια εὔσειστος, καὶ τῆς πλησιοχώρου. (Καὶ μετ' ὀλίγα,) Σχεδὸν δέ τι εὔσειστός ἐστι καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα καὶ ὑπόνομος πυρί τε καὶ ὕδατι μέχρι τῆς μεσογαίας. *Supra Laodiccam situs est mons Cadmus, e quo Lycus defluit, itemque alius monti cognominis, qui cum hand exiguo spatio terram subiens, rursusque emergens, reliquis misceatur fluminibus, simul et multis foraminibus perviam demonstrat esse regionem, et obnoxiam terræ motibus, et viciniam item.* Et mox. *Fere autem tota ad Mœandrum regio facile terræmotibus concutitur, et cuniculos habet igne et aqua plenos usque ad Mediterranea.* Sed quidquid sit de hoc, ante quam alio oratio procedat, invisamus veneremurque templum ipsum Michaelis munificentissimum, quod Nicetas nobis conterraneus, lib. VI, in quo de Manuele imperatore, paucis repræsentat: καὶ τὸν ἀρχαγγελικὸν ναὸν εἰσιὼν μεγέθει μέγιστον, καὶ κάλλει κάλλιστον ὄντα, καὶ θαυμασίας χειρὸς ἅπαντα ἔργον. *Et ædem archangeli magnitudine maximam, pulchritudine pulcherrimam, et admirabilis omnino artificii opus, ingressus.*

Ex his itaque Chonis natus Choniates Nicetas, novennis a patre ad Michaelem natu majorem Byzantium mittitur, litteris aliisque disciplinis instruendus, quod tanta cura, studio et labore a fratre perfectum est, ut quemadmodum successu temporis Michael in Athenarum præsidem, ita Nicetas inter primariæ auctoritatis viros in aulam exceptus, in scribarum imperialium numerum sub Manuele Comneno allectus sit, et virtutum ac doctrinarum fama inter primos illius ævi inclaruerit. Postmodum Andronici tyrannidem fugiens, juris civilis studio sese dedit, atque adeo profecit, ut quadriennio post, Andronico misere enecto, sub Isaacio Angelo Byzantium reversus ad majores honorum gradus evectus sit: quibus ad excisum a Francis Byzantium integre perfungitur. Namque in Thraciam mittitur, ut ibi arcibus reficiendis, civitatibusque communiendis præesset, atque adeo militarium ordinum delectus haberet. Sic etiam in provincias et municipia ab aliis imperatoribus missus, rerum summæ præfuit. Quos honores et magistratus, ut Michael Choniates illius frater scribit, continua imperatorum successio integros illibatosque, nec unquam interruptos conservavit: imo qui subsequebantur, præcedentibus erga illum benevolentia anteire quasi contendentes, ad pristinos illius honores aliquid insuper adjiciebant, viri nimirum virtute obstupentes, tantumque ex imperio suo imminui existimantes, quantum de honoribus illius imminueretur. Uxorem habuit ex illustri Belissariotarum progenie, cujus nomen, quemadmodum et patris, et an ex ea susceperit liberos Choniates, incommode tacuit Michael Choniates, cum Michaelis et Joannis Belissariotarum fratrum laudes adeo ampliter commemoraverit. Verum Byzantii clade afflictis Græcorum rebus, et illius ædibus pulcherrimis atque amplissimis in Sporacio sitis incendio absumptis, licet ad illius habitaculum porticibus obsitum, ideoque obscurum et aditu difficile, ex quo tamen opportunus erat ad proximum templum maximum accessus, confluerent, cum ab aggressione militum, qui nihil investigatum relinquebant, sese defendere non valerent, ope cujusdam Veneti, cui victum tutumque receptum ipse suppeditabat, armis et militari habitu pro mercatorio sumptis, prædatores aliquandiu fortiter ædium ingressu depulsi sunt, dum se commilitonem eorum, et ædes illas præoccupasse simulat, colloquiturque cum illis patria lingua, quæ res postulabat. Sed cum, illis catervatim irruentibus, et inhumanis atque efferatis ingeniis, resistere non posset, tandem Nicetæ auctor fuit inde discedendi, ne capti in vincula ipsi conjicerentur, mulieres ad stupra et libidines raperentur. Veneto itaque duce, et ut prædam suam comitante, tristes et male vestiti ad ædes, ubi noti illis Veneti habitabant, ducebantur. Verum ubi ad partem urbis Francis adsignatam pervenere, a famulis inhumaniter deserti, liberis qui nondum progredi poterant humeris impositis, per medios vicos incedere coguntur, tandemque postquam dies quinque in urbe commorati fuerant, discessere. Calamitatem augebat dies aspera, et uxor Nicetæ partui vicina: et ut omnia perquirentium militum crudelitatem atque libidinem effugerent, quicunque tum in unum convenerant mulieres in medium agmen recipiunt, et adolescentulas faciem cœno illinere, atque ita genarum ruborem exstinguere jubent. Ut ad inclyti martyris Mocii templum vere, insolens ac nefarius quidem miles puellam formosam, judicis cujusdam filiam, e medio eorum tanquam lupus agnam abripuit. Consternatis spectaculo cæteris, puellæ pater senio et morbo afflictus, et in cœnum prolapsus, crebro Nicetam orare, ut pro virili ad puellam recuperandam sibi esset adjumento. Ille, vestigia raptoris persequens, vim factam non sine lacrymis proclamans, et gestibus opem prætereuntium militum implorans, quosdam etiam manibus prehendens, eorum animos ita flexit, ut impudentis illius domum perduci passi sint: quo cum ventum esset, licet raptor reluctaretur, et in foribus stans vim facturos repelleret, verbis tamen. Nicetæ persuasi, puellam minis ab impudico illo extorquent, et patri restituunt. Sic urbe excedunt Nicetas una et comites, præeunte patriarcha sine baculo, sine calceis, una tunicula induto. Urbe egressi, Selybriamque profecti, pedem sistunt familia inviolata. Sed cum horrido oblectaret pane vitam, et pannis et inopia nimis miser, qui copia rerum antea et splendore dignitatum celebris fuerat, ad Ascanium lacum et Bithyniæ metropolim Nicæam, tanquam captivus cum reliquis inquilinum egit, sibi vivens et saluti animæ providens. Voluerunt itaque Græci illi, qui tum Nicææ habitabant, et eorum imperator, in alios adeo effusi,

tum virum suarum opum esse indigentem, ut ipse existimo, quod suspicarentur eumdem, et reliquos patres conscriptos urbis excidiit causam fuisse, de quorum sane iniquis judiciis exstat apud eumdem in fine historiæ querela gravissima. Sic ille sibi redditus, et publicis curis exemptus, scriptioni animum pacatum, ut ut tamen poterat, addixit. Puellæ servatæ facinus Michael ejus frater, ut fratri gratificaretur, magnificentiorem et generosiorem in modum extulit; qui non supplicationibus et lacrymis et aliorum auxiliis, sed propria Nicetæ virtute et robore rem peractam fuisse narrat. Scribit enim, quod cum jam puellæ stuprum illaturus esset barbarus, ille sine ulla mora in hostem irruens armatus, et uxorem legitimam esse clamitans, atque adeo acerbissimis afflictari modis quiritans, et adulterii crimine avertens, ambarum tenacitate manuum prehensam, pancratice cum hoste colluctatus, cujus animum amore ebrium libido efferaverat, ad se retraxerit; nec prius conquieverit, quam a violenti hostis manibus ereptam virginem et illæsam sine ullius cæde, patri restituerit. Quæ tamen in Michaele tolerari, oratorem agente, poterant: at in Athenarum præside et viro ecclesiastico quis ferat, Nicetam in eo facinore Abrahamo, Isaaco, Davidi, Danieli, Levi et Simeoni præferri, et quod pejus est, Christo ipsi comparem fieri?

Plurima scripsit. Ad nos pervenere *dogmatica* illius *Panoplia*. Opus equidem singulare, eruditione, doctrina, fide, pietateque, et rebus aliis instructissimum, si quæ ille ex schismate immiscuit atque concinnavit demas. Illis siquidem pulcherrimum alias opus veluti maculis et nævis contaminat: cum multa ibi ex Photii. Nicolai Methonensis, Nicetæ Stehtati, Joannis Hierosolymitani, Joannis Phurnes, Euthymii Zygabeni, Theodori Smyrnæi, et aliorum cœnoso penu, de processione Spiritus sancti, azymis, et aliis congerat. Priores tamen libri tali luto minime obducti, et ob gravitatem materiæ, et solidam hæresum refutationem, necnon earum auctorum non adeo cognitas historias, et sanctorum Patrum testimonia, digni sunt qui a catholico homine volvantur revolvanturque. Exemplar a Niceta descriptum, post Nicetæ obitum, ut narrat Petrus Morellus, ad Michaelem Choniatam Atheniensium præsulem hæreditario jure transiit: quo item mortuo, in manus Theodori Scutariotæ levitæ Cyziceni venit: Cyzicoque a Turcis vastata, in frequentissima montis Athonis monasteria deportatur, atque inde tandem Lutetiam advectum, venaleque expositum, cum propter sui deformitatem emptores non nancisceretur, Joannes a sancto Andrea redemptum a se, Morello evolvendum mittit, a quo epigraphe deprehensa, et non carbonibus sed thesauro in paginis illi situ et squalore ita obductis, ut nisi post multas vigilias legi potuerit reperto, non universa operis moles, sed quinque tantum libri priores in linguam Latinam versi, Latine solummodo eduntur, Parisiis in-8, anno 1580. Reliqui in suo squalore relicti ubinam modo lateant, scripserint alii (*h*). Addit Morellus: *Mox se index quoque aperit, seu elenchus, quo summam librorum Thesauri capita notantur, a Niceta ipso et compositus et scriptus, quemadmodum et libri omnes hujus operis, exceptis duobus ultimis, qui a Theodoro Scutariota scripti sunt, qui monodium quoque Michaelis scripsisse videtur. Theodori* αὐτόγραφον *esse, ex appendice ad indicem libri XXV colligo.* Et, ut ex verbis pauculis Scutariotæ, indici Nicetæ aeditis videre est, *qui appendicem illam, quæ antea desiderabatur, in fine vicesimi quinti libri alicubi repertam se attexuisse affirmat.* In codice Vaticano titulus ita se habet. Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, τοῦ καὶ γεγονότος ἐπὶ τῶν κρίσεως καὶ φόρου, ἔπειτα δὲ καὶ λογοθέτου τῶν σεκρήτων δογματικὴ Πανοπλία, ἤτοι συλλογὴ τῶν ὅλων σχεδὸν δοξῶν, καὶ ἱστορία τῶν ἀποτεκόντων ταύτας ἀνδρῶν, ἔτι δὲ ἀντιρρήσεις ἐπ' ἐνίαις τούτων, καὶ μάλιστα τῶν παλαιοτέρων, καὶ ἕτερά τινα. P. Θεῷ καὶ θεοφιλέσιν ἀνδράσι τίς ἂν ἀξία προσαγωγὴ γένοιτο; In bibliotheca Bavarica ex eodem opere asservantur, cod. 119: *Nicetæ Choniatæ de Armeniorum hæresi tomus decimus septimus. Ejusdem decimus octavus contra Paulicianos, et decimus nonus contra Bogomilos, et vigesimus contra Saracenos. Modus recipiendi illos, qui a Saracenis ad Christiana sacra transierunt.*

Neque hoc thesauro minus illustris est ejusdem *historia*, quam auspicatus, ut tradit in principio ab iis rebus, quæ post Alexii, primi ex Comnena familia imperatoris, obitum acciderunt, ultra quæ superioris ætatis historici non sunt progressi Joannes Zonaras, Constantinus Manasses, Georgius Cedrenus, Joannis imperatoris vitam, qui Alexio successit, breviter perstringit: nec earum commemorationi diutius immoratur, quas ille non viderat, sed ab iis accepit, qui eas viderunt, eumque in expeditionibus comitati sunt: subsecuta vero reliqua uberius tractat. Ἐν κεφαλαιώδεσι δ' ἐπιτομῆς τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸ ἱστορεῖν διηγήσεται, ὃς Ἀλεξίῳ διάδοχος γεγένηται τῆς ἀρχῆς· οὐδ' ἐμβραδυνεῖ ταῖς κατ' αὐτὸν ἀφηγήσεσιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐργάσεται λόγοις, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπὶ τῷδε παρειλημμένα συγγραφομένων· κἀντεῦθεν μηδ' ἀποτάδην ἐχόντων ταῦτα διεξιέναι, ἀλλ' ἅπερ εἰς ἀκοὴν ὡτίου εἰλήφαμεν ἐκ τῶν ὅσοι τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν βασιλέα τουτονὶ ἐθεάσαντο, καὶ συνωμάρτουν ἐκείνῳ πρὸς ἐναντίους χωροῦντι καὶ τὰς μάχας συνετολύπευον, *Ac Joannis imperatoris vitam, qui successit Alexio, breviter perstringemus; neque earum rerum commemorationi diutius immora-*

(*h*) De Nicetæ Panoplia ejusque codicibus, plena nos locuti sumus in *Spicilegio Rom.* t. IV, p 398, rursusque p. 498; in eoque tomo capitula præcipua Græce edidimus ex illis quæ Morellius luce non donaverat. Rursus in hac *Bibliotheca Patrum*, t. IV, capitula de Manichæis et de Mohamedanis Græce Latineque exposuimus. Porro etiam duas synodos, et secundam Theoriani cum Armeniis disputationem, etsi Panoplia Nicetæ continerentur, non item, sed melioribus aliis usi codicibus, ante hos annos in quarto sextoque Scriptorum vet. tomo, et in decimo Spicilegii Græce ac Latine exstare voluimus. A. M.

bimur, quas ipse non vidimus, sed ab aliis accepimus, qui eum viderant, et in expeditiones comitati sunt. In ceteris autem uberius tractabimus omnia. Idem institutum secutus est et Joannes Cinnamus, qui res gestas Joannis et Emmanuelis historia prosecutus est. Εἰρήσεται δέ μοι τὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου κατ' ἐπιτομήν, καὶ ὥσπερ ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι μηδ' ἐν τοῖς κατ' ἐκεῖνον, ὅπερ ἡδὴ ἔφην, γέγονα χρόνοις· τά γε μὴν τοῦ μετ' ἐκεῖνον πράγματα, οὐκ οἶδα εἴ τις ἐμοῦ κάλλιον ἐξιστορῆσαι ἔχει· ἐπεὶ καὶ οὔπω μειρακίῳ ὄντι μοι πλείστας συνεκδεδημηκέναι οἱ τῶν εἰς ἤπειρον ἑκατέραν συνέβαινεν ἐκστρατειῶν. *Commemorabuntur vero mihi Joannis quidem res gestæ compendio, et veluti capitum summæ digerentur, quod illius temporibus, ut antea innueram, nullus fui. Res autem gestas illius qui subsecutus est, nescio an quispiam alius me accuratius scripto tradere poterit; cum nondum adhuc ex ephebis excedens, multis illius expeditionibus in utramque continentem præsens adfuerim.* Finit itaque Nicetas historiam suam in Henrico Balduini fratre, res memoratu dignas quæ in Byzantino imperio, annorum circiter 86 spatio, in magnis præsertim eventuum varietatibus, et subitis fortunæ commutationibus, quæ plurimæ eæque mirabiles, ac potius miserabiles et præter exspectationem Græcos oppressere, crescente in dies Persarum et Turcarum in oriente, Bulgarorum et aliorum finitimorum in occidente potentia, et ubique christianorum principum dissidiis et perversitate acciderunt, complexus libris XXI, usque ad annum Christi 1203.

Non descivisse eum a veritate, tum externorum facinora non sine promerita laude, tum suorum gentilium scelera ingenue et cum doloris acerbitate deplorata, et æqua rerum narratio, indicio sunt. Ex eo siquidem habes Occidentalium in recuperanda Syria et terra sancta pietatem ac fortitudinem ; Conradi et Friderici non sine nobilissimis exemplis clarissimas laudes. Quis Balduini virtutes aptius expresserit ? Contra vero quis in Græcorum vitia, quæ suis temporibus tanta adeoque immania fuere, acrius insultaverit ? Hoc plane ingenui animi fuerit, rem uti acta est, narrantis.

Modum dicendi secutus est amplum, profusum, sed horridum, complicatum, immodica insolentis elegantiæ atque eruditionis affectatione vanum, ne dicam puerilem, et poeticarum fabularum et dictionum immistione subasperum, et compositionis male implexa constructione obscurum, qui proprius hujusce scriptoris est præcipueque ab ipso pro suo genio intentus et procuratus ; non Metaphrastæ, et æmu li alicujus,assumentum, ut videtur Hieronymo Wolfio. De stylo illius idem Wolfius : *Ex affectatione nescio cujus insolentis elegantiæ, et poeticæ dictionis æmulatione, in salebras sæpe incidit, et duris ac ineptis utitur metaphoris, in proœmio præsertim, ubi cum primis disertus videri cupit. Quod si totam historiam simili oratione involvisset, in latomias ire, quam molestiis conversionis conflictari maluissem. Sed quia tolerabiliter loqui incipit cum ad rem ipsam ventum est, hanc quoque operam studiosis historiarum dare volui, ut Zonaræ opus hac appendice plenius redderetur.* Neque Joannes Vossius discordat de historicis Græcis lib. II, cap. 29 : *Diligens fuit Homeri lector et imitator, adeo ut, ob poeticam atque insolentem dictionem quandoque durior fiat, cum primis in præfatione, quæ sane salebrosa. In cæteris mollior fluit, quod et de se in præfatione promittit. Ut mihi quidem videatur præfatione ea ostentare voluisse, quantus logadœdalus foret : quod similiter in historia si fecisset, næ ille multo etiam minus laudis, quam nunc habet mereretur.* Ipse nihilominus perspicuitatem se sequi in proœmiis historiæ, prout historicum addecet, summopere jactat, in ipsa sua jactatione obscurus et confragosus : Ἐπεὶ δὲ ὡς καὶ ἄλλοι τε ξυμβαλεῖν ἔχουσι, καὶ αὐτὸς δὲ συνορῶν, οὐχ ἥκιστά εἰμι τὰ τοῦ ἱστορεῖν τὸ τῆς διηγήσεως ἀσαφὲς, καὶ περιβολαῖς, καὶ περιόδοις ἐπεστραμμένον, ὡς μὴ συνᾷδον αὐτοῖς οὐ προσίενται, φιλοῦσι δὲ τὸ σαφὲς, ὡς οὐ μόνον κατὰ τὸν εἰπόντα σοφὸν, ἀλλὰ καὶ συμβαῖνον σφίσι μάλιστα, οὐδὲ τούτου πάμπαν ἔξωθεν τοῦ καλοῦ πίπτοντ' ἄν εὕρῃ τις τὰ γραφόμενα, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὸ κομπηρὸν καὶ δυσφραδὲς, καὶ κρημνώδεσιν ἀποδιειλημμένον λέξεσιν ὡς ἐπίπαν ἀσπασαμένων, εἰ καὶ χαίνοντές εἰσιν εἰς τοῦτο πολλοὶ, εἶτ' οὖν ἀληθέστερον εἰπεῖν ἐκλείποντες τὰ τῶν πάλαι καὶ σήμερον, καὶ ὅσα τι καὶ ἐπιτήδευμα προύργιαίτατον ἐξησκηκότες διὰ μακροῦ, ἔκ τοῦ πλείονος δὲ κἀν τούτῳ δρᾷν τῇ ἱστορίᾳ προθεμένων τὰ πρόσφορα, μὴ δ' ὑπερβάθμιον πόδα τείνειν ἠγαπηκότων, ἢ ὅλως τοὺς ἄξονας αὐτῆς ὑπεράλλεσθαι· ὑπὲρ γὰρ ἅπαν ἕτερον τὸ μὴ τὴν φράσιν ἁπλοῦν. ὡς ἔχω εἰπεῖν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, αὐτῇ διαβέβληται· καὶ ἠγαπήθη ἕως σφόδρα τὸ ἄκομψον, καὶ ὡς ἔχον φύσεως διηγούμενον, καὶ δαιμονίως τὸ εὔληπτον περιπτόσσεται· τέλος γὰρ σκοπιμώτατον τὴν ἀλήθειαν ἔχουσα, καὶ τῆς τε ῥητορικῆς δεινότητος καὶ τῆς ποιητικῆς λογοποιΐας ἀφεστῶσα κατὰ διάμετρον etc. An dici potuit e tripode perplexibilius, aut a Lycophrone in linguæ Græcæ amœnitate horridius ? Hinc ille cum hæc legisset, sive Alexander chartophylax diaconus Constantinopolitanus, sive quis alius, non illepide adnotavit :

Οὐκ οἶδα τί φῂς ἐνθάδε, Χωνειάτα·
Σοφὸν τὸ σαφὲς συγγράφειν εἶναι λέγεις·
Εἶτα γριφώδη καὶ βαραθώδη γράφεις. Nempe :
Quid hic dicas, o Choniata, nescio,
Orationis lucidum probas decus,
Tenebricosus instar ipse tartari.

Non ita tamen semper insanit, ut aliquando non in mentem redeat, cum sæpe sæpius et amœnitate dictionum, et figurarum suavitate, sententiarumque ingeniosa ubertate valeat, et sine strepitu tione leniter fluat.

Hanc historiam Latine reddidit Hieronymus Wolfius, fusum illius ac prolixum dicendi genus vitans, et in contractiores terminos contrahens ; et potissimum in rebus illis, quarum sententiam non usquequaque assequitur, expressioque non ita facilis erat, sententias auctoris appendere, verbaque annumerare necesse non habuit. Verum id, ut ille facit, in fido interprete laudandum non videtur, qui licet non debeat mensurare verba, attamen modum dictionis, et notam aliquo etiam modo, et ubi commode fieri potest, dum transfert repræsentare, atque ut ita dicam præ oculis ponere debet. Wolfius duobus codicibus usus est, quorum alterum Antonii Fuggeri, alterum herilis bibliotheca suppeditavit, quibus tandem accessit tertius Augustanæ bibliothecæ, vetustus admodum sed principio et fine mutilus, nec reliquis partibus ubique incolumis. Obscuriora loca, et varias lectiones subjunxit. Edita est historia Nicetæ, curante Antonio Fuggero Græce et Latine cum interpretatione Wolfii Basileæ apud Oporinum in folio anno 1557, et recusa in 4 apud hæredes Eustathii Vignonii anno 1593. Possevinus in apparatu scribit : Wolfius *non satis Græce sciens illius interpres non facile admittendus est* (*i*). Legitur et manuscripta in bibliothecis Vaticana, Regia Lutetiana, Regia Sancti Laurentii, et alibi. Scias præterea, lector, quemadmodum historias Annæ Comnenæ, et Georgii Acropolitæ, ut minus laboriosis hominibus morem gereret, quicunque ille fuit decurtavit, et ut angustiores limites, quæ illi videbantur prolixiora, et minus necessaria subtrahens concluserit, ita etiam historiam Choniatæ pertractasse, ne dicam mutilasse, quam cum aliis duobus uno volumine complexus est. Confer a nobis editam Acropolitæ cum illius compendio, nec non Annæ editam Augustæ ab Hoeschelio cum alia ejusdem quam promittunt typographi Regii Parisienses, et videbis quid inter editam Nicetæ, et eam quæ in compendium redacta est, intersit : ab uno enim genio trium horum historicorum compendium perfectum est, et eadem ascia dedolatum.

Attamen non hac tantum historia contentum fuisse Choniatam, sed aliam quoque scripsisse, quæ adhuc non comparuit, arguo ex ejusdem fragmento, quod penes me est, de statuis aliisque ex ære factis tabulis igni traditis a Latinis post captam Constantinopolim, quod in historia jam vulgata non legitur, et exscriptor ait se ex historia Nicetæ exscripsisse : Τοῦ αὐτοῦ μακαρίτου κυρίου Νικήτα τοῦ Χωνειάτου ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας περὶ Κωνσταντινουπόλεως. *Ejusdem beatæ memoriæ domini Nicetæ Choniatæ, ex illius Historia de Constantinopoli.* Et incipit : Τῆς δὲ ἡμετέρας βασιλείας ἄρτι διαπεπτευθείσης εἰς Φραγγίσκους.

Dignum tandem est Justi Lipsii judicium de Niceta, quod ex notis ad lib. *I Politicorum* huc referatur : *Nicetas Choniates, qui res Græcanici imperii scripsit, orsus abs Joanne Comneno Alexii F. ad urbem captam, sive ad Balduinum Flandrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor, sed dignissimus notitia : purum rectumque ingenium, si alio illud ævo. Stylus etiam operosus, poetas et Homerum sæpe resipiens : at res et narratio ipsa distincte composita, sine vanitate, sine ineptiis, brevis quod satis sit et fida. Crebra apud eum et opportuna monita ; judicia non libera solum, sed sana. Ad summam legite vos, politici ; gratiam mihi aliquis pro judicio habebit, certe debebit.* Angelus Politianus satis illi tribuisse sibi visus est, si dictum Nicetam inter non aspernabiles omnino Græcos auctores collocaret, Miscell. cap. 28.

Leguntur præterea ipsius alia : Περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Θεοῦ τοῦ Μωάμεθ. *De dogmate Dei Mohametici* (*j*) P. Ἔγκειται τῷ κατηχητικῷ πυκτίῳ μεθ' ἑτέρων ἀφορισμῶν. Quæstionem promovit Manuel imperator. Quibus vero artibus et tcchnis præsulum animos occupare tentaverit, et in suam sententiam traxerit, fuse egit Nicetas in *Annalibus*, et dos alibi dicemus.

Περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰταλοῦ. *De philosopho Italo.* P. Ἀλλ' ἡ ἐς τόδε μὲν τὸ περὶ τῶν ἀζύμων ληξάτωσαν. *Contra Latinos de azymis*, duobus tractatibus, quorum alterius principium est : Εἰ ἔστι σύνεσις, φησὶ Σολομών, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον, καὶ μὴ κωλύσῃς λόγον. Alterius vero principium est : Τὸ περὶ τῶν ἀζύμων κατὰ Λασίνων αἰτίαμα.

Item Κατὰ Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. *Adversus Latinos de Spiritu sancto.* Ξένη τις ἔστι καὶ ἀλλόκοτος, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ποιοῦνται προσθήκην. Nisi dogmaticæ illius Panopliæ et thesauri hæc etiam frusta partesque sunt. Id si fuerit, immerito plane de eo Petrus Morellus pronuntiavit : *Quod quidem quanta diligentia laboreque præstiterit, testantur æternumque testabuntur divinæ lucubrationes, quas in hoc opus vere aureum congessit, tantoque artificio ab ipsis Adami primordiis ad sua usque tempora deduxit, ut hæreseon quæ ante Christum natum, et a Christo nato quasi hypotyposim quamdam consecraverit ; qua consulta, si quod aliquando dubium de rebus divinis suboriatur, possit statim videri utram in partem flectendum sit.* Præter enim errores de processione Spiritus sancti et de azymis, quos adversus Latinos ex professo tuetur, latenter etiam alia in easdem inspergit. Neque tandem omnia, quæ ille ibidem affirmat, sine veræ, catholicæ scilicet, trutinæ examine accipienda sunt.

(*i*) Wolfii curtam Græcitatis supellectilem nos quoque coarguimus in adnotationibus nostris ad Ephræmium chronographum *Script. vet.* t. III, part. I, p. 116 et 171. Quanquam quod attinet ad ὑποφήφιον, male a Wolfio intellectum, id jam fuisse emendatum ab Allatio postea cognovimus in præf. ad excerpta rhetorum. A. M.

(*j*) Rem video tangi a Niceta Choniata, *Hist.* lib. VII edit. Paris. p. 142. Et quidem breve scriptum Græcum de Deo Mohamedis memini me videre in codd. Vat. Sed certe Nicetas alius, id est Byzantinus, in opere a nobis edito B. N. t. IV, part. II, p. 361, et p. 399-406, diserte ostendit Deum Abrahami, id est Deum verum, diversum esse a Mohamedis Deo. A. M.

Finiam de Choniata orationem verbis Vossii de scriptoribus Græcis, quibus ille Gulielmi Xylandri suspicionem de Niceta Davide, et Niceta Choniata refellit : *Gulielmi Xylandri suspicio est, eumdem esse hunc Nicetam Davidem, qui et Nicetas Paphlago, ac illum cui Acominati cognomentum fuit. Sed tempora videntur disconvenire. In quibusdam codd. mss. Nicetæ Davidi, philosopho Paphlagoni, tribuuntur, quæ alii ascribunt Nicetæ Serroni, prius Ecclesiæ Constantinopolitanæ diacono, postea autem Heracliensi archiepiscopo : ut in Catena Patrum et scriptorum ecclesiasticorum, excerpta in Matthæum et Lucam evangelistas : item expositio multorum Nazianzeni carminum et orationum. Diversos tamen esse hos Nicetas, Leonis Allatii sententia est, in Diatriba de Psellis, cui hac in parte potius subscribo.* Sed in quibusdam manuscriptis Nicetæ Davidi tribui, quæ alii ascribunt Nicetæ Serroni, fides sit penes ipsum. Quos ego evolvi codices manuscriptos, omnes uno consensu expositionem in Orationes Nazianzeni, quas supra recensuimus, Nicetæ Serroni vindicant : expositionem vero in carmina, Nicetæ Davidi. Et de hoc nulli unquam dubium fuit. Quare firmum certumque manet, Nicetæ Davidis Expositionem in carmina ; Nicetæ Serronis, Expositionem in Orationes Nazianzeni esse.

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ.

—

NICETÆ CHONIATÆ
HISTORIA.

—

EMINENTISSIMO SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ PRINCIPI CARDINALI

JULIO MAZARINO.

—

Editio Nicetæ nova patronum sibi ex more quærebat adversus malignos invidosque. Unus occurristi, cardinalis eminentissime, cujus patrocinio non levis auctor sese committeret, unum te siquidem videmus litteraria monumenta orbi Gallico forsitan ignota ubique gentium conquiri jubere, et in bibliothecam tuam incomparabilem admitti, ut et certissimum sit scriptorem qui te ultro adit benigna fronte admissum iri. Hoc vero omnium linguis laudibusque celebrari debet, quod licet ea prudentia, quam cæteri ex librorum lectione emendicare necesse habent, tibi ingenita sit, eos tamen tanta animi contentione tamque impenso sumptu comparari vis, ac si prudentia illa non tibi cognata sed labore paranda esset. Itaque bono magis publico bibliothecam instituis quam tuo, ut omnes intelligant et rem belli et pacis decora peræque tibi curæ esse. Altero Gallici hostes nominis obteres, altero peritiores homines efficies, ut quanto sis ornamento principi et quam prospere rem Gallicam geras, non modo his qui vitam vivunt, sed etiam posteris narrent et tradant. Felices autem ter quaterque hi quorum opera rerum a te præclare gestarum memoria testatior erit, sive quod materia illustrior sive quod rerum copia nulla eis possit uberior contingere : quemadmodum enim rei tenuitate scriptoris eloquentia deteritur, ita et rei dignitate claresci et diffunditur. Hi Galliæ fines prudentissimo felicissimoque consilio tuo prolatos in Italia narrabunt, et frustra esse eos qui Gallico imperio fines statuunt, quod Gallorum virtus invicta non finibus certis, sed orbe claudatur. Illi Germaniæ principes armis Gallorum victricibus exterritos quievisse neutrive parti sese addixisse tradent ; quo facto sibi posterisque suis consultum iverunt et imminentem rebus suis exitum depulerunt. Hi Gallos copiis longe impares classem hostilem devicisse prædicabunt, et eos qui de gloria certaturos se putabant, statim sibi de salute certandum intellexisse, tam superba natio naves solvisset, ut quasi per ludum jocumque Gallicas deprimeret. Galli non nu virtute censentur. Hinc feroces exercitus sæpe ab his expugnatos videas, hinc etiam terrestri in spem victoriæ erectas ob superantem multitudinem deletas attritasque. Eant nunc qui rum ministros laudibus in cœlum extollunt. Tu, cardinalis eminentissime, cum fasce aru vinces quam alii explicatis armis. Tu vivida mente tua et sagaci consilio regi Christia

jam populi pene omnes adorant, plures triumphos parabis quam alii vi manuque. Perge modo rei publicæ litterariæ prodesse et litteratis hominibus favere, sine quibus virorum illustrium facta, statim atque animam deposuerunt, intercidunt, et cum corpore magnæ quoque animæ exstinguuntur dum *si*lentur.

Eminentiæ tuæ addictissimus CAROLUS ANNIBAL FABROTUS.

AD MAGNIFICUM ET GENEROSUM VIRUM, D. ANTONIUM FUGGERUM, KIRCHBERGÆ ET WEISSENHORNI DOMINUM, CÆSAREÆ MAJESTATI A CONSILIIS, ETC. IN NICETÆ ACOMINATI CHONIATÆ HISTORIAM HIERONYMI WOLFII PRÆFATIO.

Zonaram tuum, vir amplissime, Choniates sequitur, homo sua ætate non tantum magnis dignitatibus ornatus, sed etiam ingenio et multiplici doctrina præstans, et veritatis historiæ, ut mihi videtur, ubique studiosus, ordine aptissimo et lectoribus utilissimo ; qui ordo cum sequentia iis quæ antecessere adjungat atque adnectat, historiæ quoddam quasi corpus absolvit et in suo genere homines eruditos reddit, hoc est, a vulgo mortalium distinguit. Multos sane invenias, qui etsi a litteris alieni, tamen acumine ingenii, facundia, usu rerum, doctissimis viris, sed vel natura tardioribus vel in hominum frequentia minus versatis, etsi omnem ætatem in optimarum artium studiis contrivere, præferantur. Quodsi ad illam naturæ felicitatem et multiplicem experientiam accuratior et methodica institutio accessisset, quid cum illorum excellentia comparari posset? Nunc laudibus eorum tantum decedit quantum accuratior institutio illis addidisset. Neque enim falso dicitur artem, quæ est ingenii veluti rudis speculi quasi expolitio quædam, certiorem esse ducem quam naturam, atque etiam uberiorem. Nam qui nullis eruditionis adminiculis sustentantur, temere plerumque feruntur et extra limites, quo animi æstus rapit, evagantur: docti a certis initiis ad metas ordine progrediendo, statim in promptu habent quæ ad rem pertineant. Illi multa, hi pleraque scitu digna tenent : illi fragmenta quædam et quasi disjecta membra consectantur, hi solidum quoddam et suis numeris absolutum humanæ cognitionis corpus complectuntur. Quas ob res ego perbeatos eos esse judico, quibus et ea voluntas contigit ut cupiant, et eæ facultates suppetunt ut possint, citra impedimentum, ab ineunte ætate usque ad id tempus quod rebus gerendis aptum est, philosophari, ac tum demum agendi solertiam cum veritatis contemplatione conjungere, animis in cœlos et ipsum Deum, corporibus in humanæ societatis conservationem intentis. Hæc mihi vita vere humana et potius divina semper visa est, et omnibus iis voluptatibus quæ cum brutis animantibus fere communes sunt præferenda. In quo assentiri mihi et ex doctis et ex indoctis optimum et prudentissimum quemque, imo me potius cum illorum sententiis congruere, constat. Nec tuum hac in re, ut et in cæteris, præclarum judicium, quod et tota Fuggerana familia magno consensu sequitur et cordati omnes summe probant, obscurum est ; qui filios tuos ingeniorum et corporum vigore præstantes ab ipsis prope cunabulis usque ad juventutis initium a doctissimis præceptoribus, in celeberrimis quibusque Europæ gymnasiis, severa disciplina moderandos optimarumque artium et linguarum cognitione imbuendos curaris. Quibus illi de causis se non minus tibi debere, qua pietate ac prudentia sunt, profitentur, quam quod vitam et maxima quæque ornamenta felici quodam fato abs te acceperunt ; qui verus non tantum corporum sed etiam animorum pater esse voluisti, nec genuisse contentus utrisque ea suppeditasti in quibus humana felicitas consistit. Ut autem terrena corpora terræ frugibus aluntur, sic cœlestis et divinus animus suum pastum habet eruditionem. Quam a vulgi fece, hoc est a pessimo et stultissimo quoque, contemni ac derideri non est mirandum, cum quod de re ignota nihilo rectius statuere possunt quam cæcus de coloribus pronuntiare, tum quod vitiis atque ineptiis semidoctorum quorumdam aut corruptorum hominum rem præclarissimam metiuntur. Nam quid est aliud eruditio nisi amplissimum quoddam et instructissimum amphitheatrum humani ingenii et experientiæ multiplicis? ad quod exornandum et locupletandum non tantum omnes nationes, omnes homines, omnes ætates stipem suam contulerunt, sed etiam Dei immortalis liberalitas multa auctaria adjecit, iis rebus partim arcano afflatu partim per insignia miracula relevatis, quas obtusior humani ingenii acies perspicere minime potuisset. Cum autem ratio atque oratio multo magis quam forma corporum hominem distinguat a belluis, et veritatis solida cognitio et diserta explicatio sit ejus proprium munus, quid aliud est philosophari quam in eo elaborare ut vocabula cum rebus consentiant, et ut ii simus qui dicimur. homines? complector autem philosophiæ nomine tantum quantum ipsius significatio complectitur, studium atque amorem sapientiæ ; quæ rerum divinarum et humanarum causarumque quibus eæ res continentur scientia definitur. Quam immensitatem cum solus Deus rerum omnium opifex teneat, solus ut boni, ita et sapientis nomen jure sibi vendicat : homines autem sapientiæ et virtutis amantes ac studiosos esse nihil vetat; quo amore ac studio quo quisque longius progreditur, eo propius a cœlestibus geniis abest, quia ea re beatissimi habentur, quod ipsum Deum, omnis bonitatis et sapientiæ fontem, jugiter cum ineffabili gaudio intuentur (neque alia piorum beatitudo post hanc vitam fore haud abs re creditur) ; quo propius resistit, eo minus di-

gnitatem suam et excellentis naturæ munera tuetur.Quis vero ea sit arrogantia,ut suum unius ingenium tantum esse putet, ut eo contentus omnia veterum inventa et experimenta, litterarum monumentis consignata, aspernari queat, ac non potius ex infinita copia optima quæque et ingenio suo vitæque instituto aptissima pescrutetur ? nam ut unus excellat, aut saltem cum mediocri successu laboret in omnibus, vix ac ne vix quidem fieri potest. Ac plerosque vel rei familiaris angustiæ vel ingeniorum tenuitas in certum quoddam studiorum genus, velut in carcerem aut ergastulum, abstrudunt; quibus autem Dei optimi maximi benignitas ea et animorum et fortunarum subsidia concessit, ut in nullius magistri verba jurare coacti libertatem suam inviolatam retineant, profecto eo beatiores erunt quo plurium et meliorum rerum cognitionem coegerint, in variis linguis atque auctoribus dissipatam. Id autem difficile ei non erit, qui linguæ Græcæ ac Latinæ mediocri usu instructus methodo se assuefecerit et artium optimarum fundamenta fideliter jecerit. Ac est in ea re sane difficultatis et molestiæ nonnihil ; sed ubi ex *illis* artium angustiis in liberrimum optimi cujusque scriptoris campum eluctatus fueris, vere id apparebit quod a quodam sapientissimo viro dictum est, sive is Socrates sive Isocrates fuerit (nam utrique ascribi video, et proclivis error est in unius litteræ discrimine), radices eruditionis amaras esse, fructus vero dulcissimos. Radicibus autem comparantur linguarum et artium methodi, fructibus varia lectio : qui ut sine radicibus nulli essent, ita eruditio pertenuis est, quæ non certa ratione ac via a primis initiis ad summum usque fastigium constanter ascendit ac perpetuum sibi commentarium parat. Quod enim supra etiam attigi, doctrinæ omnis laus in artium methodis atque in eo vertitur, quod, quead fieri potest, quidquid ad eamdem rem pertinet, contrahit, et ex variis membris unum corpus integrum componit. Eo absoluto lectionis varietas singulis partibus addit ornamenta et amplitudinem quamdam conciliat. Quodsi hæc similitudo minus placet, homo studiosus diligenti patrifamiliæ comparetur ; qui, ut ille agrorum suorum proventus et domestica instrumenta in horreis et certis quibusdam cellis reponit, ut cum usus postulat, statim ad manum sint, ita ipse, quidquid vel cogitatione vel lectione vel auditione per omne tempus ætatis (neque enim ulla sapientiæ studio meta præfigenda est) consecutus fuerit, statim in illas artium classes, si non stylo aut calamo, saltem animo et recordatione reponat, et ad regulas illas a doctissimis hominibus traditas exigat, acri judicio semper interposito, ne quod quisque dixerit aut scripserit aut ipsi etiam in mentem venerit, oraculum esse putet (nam homini docto turpissimum fuerit, ut Græci eleganter dicunt, ἀδιασταλτως παραδέχεσθαι τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας, hoc est opiniones consectari nudaque auctoritate niti), sed tantum cuique credendum esse statuat, quantum aut firmis rationibus aut probabilibus conjecturis persuadere possit, in cæteris assensum cohibeat et sustineat, donec ipsum tempus scrupulum sustulerit. Sed ne memoria lapsus esse et ab instituto non certo consilio deflexisse sed per oblivionem aberrasse videar, ad Choniatem redeo, quem ordine aptissimo et prudenti tuo consilio Zonaræ adjunctum esse dixi. Nam quo in loco ille Annales suos finivit, in Alexii Comneni videlicet obitu, eo in loco hic suam historiam auspicatur, res memoratu dignas, quæ in Byzantino imperio annorum circiter 86 spatio acciderunt, complexus. Atque utinam alius Græcus exstitisset, qui ab hoc auctore et Chalcondyle prætermissa pari facundia prosecutus esset. Major enim est Choniatæ copia et diligentia lectioque jucundior quam Zonaræ : cui una brevitas necessario proposita fuit, quod alioqui opus in immensum excrevisset; idque vel ex eo apparet, quod heroina eruditissima.Anna Cæsarissa, imperatoris Alexii filia,de rebus gestis patris sui libros 20 scripsit, qui adhuc in Augustanæ rei publicæ bibliotheca exstant, cum Zonaras vitam illius paucis foliis perstrinxerit. Ut autem brevitas memoriam juvat, ita fusiores narrationes plus delectationis habent, in magna præsertim varietate rerum et subitis fortunæ commutationibus; quæ non multis annis plurimæ, eæque mirabiles ac potius miserabiles, præter exspectationem Græcos, quos hic scriptor Romanorum appellatione honestat, oppresserunt, crescente in dies Persarum sive Turcorum (nam recentiores promiscue his vocabulis utuntur) potentia ; quorum grassationes et Christianorum principum desidiam ac perversitatem tanta doloris acerbitate Choniates sæpius deplorat, ut eum ab omnibus qui reipublicæ partem aliquam attingunt, nostris temporibus legi summopere expediat, si forte Germanorum animi, quorum fortitudo et pietas in recuperanda Syria et terra sancta laudibus egregiis hoc scripto ornatur, clarissimis exemplis Conradi et Friderici imperatorum saltem ad tuendam patriam, hoc est vicinas Pannonias, excitentur. Nunc enim non de laude et gloria laborandum, sed de aris et focis pugnandum esse opparet, quo minus fiat, nulla res æque in causa est atque dissensiones. Græcos, præter intestina bella ex ambitione fere orta, voluptatum studium et ignava monarchia perdidit : nobis temeraria bellandi cupiditas et discors ac inquieta polyarchia id minatur quod absit ut experiamur: et facile caveremus, nisi fatali quadam siderum impressione animis atque auribus a sanis consiliis plerique abhorrerent. Imminuta quidem est, et veluti læta seges tristi lolio corrupta, vetus nostræ gentis integritas ; quod exterarum nationum quodam quasi contagio accidisse videtur, quarum mala cum nostris conjunximus, cum peregrinationum is finis esse debeat, ut innatis et consuetudine inolitis vitiis abjectis aliorum virtutes asciscamus, eorumque prudentia et humanitate ad omne genus officii et laudis erudiamur. Sed si cætera spectemus, nunquam Germania viris, armis, opibus, consiliis, fuit instructior; quas res propter discordiam non in hostium detrimentum sed in patriæ exitium detestanda crudelitate,ne dicam insania, convertimus : quæ cogitatio cum in hujus historiæ interpretatione subinde meum animum terreret, et

haud dubio cordatiores quoque lectores exstimulatura sit, non temperare mihi potui quin hunc locum, quem omnium animis atque oculis semper obversari utilissimum fuerit, obiter attingerem. Nunc de hoc opere dicendum est, quod etsi labore non multo minore, longe tamen majori cum voluptate conversi, propter historias mihi antehac fere incognitas et planius ac fusius orationis genus : in quo tamen immodicam nescio cujus insolentis elegantiæ affectationem non semper sequendam mihi duxi, quod quidquid ejus generis est, non ipsius auctoris scriptum sed paraphrastæ et æmuli alicujus assumentum esse videtur. Contuli enim hic quoque duos codices cum eo quem amplitudo tua Cpoli ab Alexandro Chartophylace comparavit, atque operam dedi, ut ex ea collatione opus hoc quam integerrimum ederetur, et Græca itidem ut in Zonara nostro factum est cum Latinis conjungerentur. Quamvis enim Græci sermonis puritas et proprietas cum exterarum nationum commerciis tum otiosorum hominum ineptiis corrupta est, nec fieri nequit in hoc scriptorum genere ut interpretis non indocti nec indiserti oratio ipsi auctori præferatur, tamen nec eum ego me interpretem profiteri ausim, et Græca lingua, qualiscunque adhuc, nescio quem genium retinet ac ubertatem Latinis inimitabilem. Testimonio sunt omnes fere disciplinæ, quarum vix ulla est quin et e schola Græca se prodiisse vel ipso nomine fateatur, et si Græcas voces sustuleris, sæpe obmutescat. Quo minus ii ferendi sunt qui Græcam linguam ut supervacaneam aspernantur. Quod utique non facerent, si quam pauci fideles et docti interpretes sint intelligerent. Aliis deest alterius utrius, aliis utriusque linguæ cognitio, aliis fides et diligentia, nonnullis universa hæc, non tam fortasse malitia et contemptu judiciorum (quæ extrema esset amentia) quam calamitate quadam temporum nostrorum et præstantium ingeniorum neglectu, quibus fortuna plerumque minus favet quam iis quorum minor est industria et obtusior acies animorum. Itaque pedibus in eorum eo sententiam qui Græca cum Latinis conjungenda esse censent, siquidem Græca seorsim parum vendibilia sunt ætate nostra, quæ propter ambitionem et avaritiam bellandi cupiditatem ad pristinam barbariem magno impetu ruit. Nam Latini et Græci sermonis proprietate et puritate amissa contemptaque philosophia et politiori litteratura neglecta, ut coram cernimus, non obscurum est quid impendeat. Præclare scribit Isocrates, quem in hac parte Aristoteles, ut mihi videtur, quippe natu grandiorem, æmulatus est, et eo admirari non satis possum, virtutis singulas in medio binorum vitiorum, quorum alterum citra resistat, alterum longius quam par sit progrediatur, esse collocatas. Et recte apud Ovidium Dædalus ait filio, *medio tutissimus ibis*. Quod utinam tam a theologis jurisconsultis et medicis quam ab humaniorum litterarum cultoribus observaretur ; quorum alteri se rebus inhærere, alteri dictionis elegantiæ se studere profitentur : quasi vero aut vocabula propter explicationem rerum non sint inventa, aut corpus egregium, hoc est præclaras, cujusmodi in sublimibus illis disciplinis tractantur, non munda et ornata vestis, hoc est pura et limata deceat oratio. Duplicem profecto laudem merentur, qui res optimas, si non eleganti et splendido, at puro et diserto sermone proponunt. Cujusmodi viros nostra ætas plures cum insigni gloria tulit quam posteritas habitura videtur, nisi aliam rationem studiorum inierimus : sed quid ego censuram in re publica litteraria mihi sumo, cum ipsi mihi diversissimorum ingeniorum censura sit subeunda ? Movit me tamen justus fortasse dolor in hanc confusionem gymnasiorum intuentem, etsi hæc nec temporis nec loci hujus esse videantur. Quare veniam peto, si qua minus ad institutum pertinentia inculcavi ; et debetur hæc philosophiæ libertas, quæ quia fere cæteris externarum rerum commoditatibus et ornamentis caret, saltem cogitationis atque orationis vinculis laxioribus astringitur. Quo nomine Socrates se meliore conditione esse quam oratores, qui ad laudi non duco, ut si qua culpa vel hac commemoratione vel conversionis procrastinatione, longiore quidem quam ipse putaram, commissa est, ejus mihi gratiam fieri cupiam ; præsertim eum exigui temporis mora, omnis expers incommodi, non cessationem sed fidem et diligentiam meam arguat ; quæ nisi mihi otio et commodis meis antiquior fuisset, hoc labore multo citius defungi potuissem. Sed sat sato, si sat bene, ut dicitur. Quod ipsum etiam sedulo me conatum esse cum rem ipsam testaturam confidam, nihil de me ipso addam, quod quamvis amplius aliquid præstitissem, tamen liberalitatis erga me tuæ et erga studiosos homines, quorum commodis tuo sumptu consulis, partem vix exiguam viderer assecutus. Augustæ Vindelicorum, VI Id. April. anno MDLVII.

ΤΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ ΤΩΝ ΣΕΚΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ, ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΔΕ ΚΑΙ ΕΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΤΟΥ ΤΟΥ ΒΗΛΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΘΗΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΚΟΙΓΩΝΟΣ

ΚΥΡΙΟΥ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΡΧΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ.

—

NICETÆ CHONIATÆ

LOGOTHETÆ SECRETORUM

INSPECTORIS ET JUDICIS BELI, PRÆFECTI CUBICULI

HISTORIA

QUÆ INCIPIT AB IMPERIO JOANNIS COMNENI, ALEXII FILII.

—

FABROTI BREVIARIUM

—

PRÆFATIO.

Laudes historiæ, et Nicetæ in hac contexenda consilium.

DE JOANNE COMNENO.

Joannes Comnenus ab Alexio patre, matre aversante, imperio destinatur. Ut imperium firmârit (2). *Ejus initia, amici et consiliarii. Cognati ad Bryenium Comneni sororium deficiunt. Conjuratos tractat clementer Comnenus, Annæ sorori per Axuchum reconciliatur, Irenemque matrem sibi reddit propitiam* (3). *Joannis*

Hier. Wolfii notæ.

* Νικήτα τοῦ Χωνιάτου. Nicetas Latinis Victor est sive Vincentius, Acominatus gentilitium nomen, Choniates patrium, a Chonis Prygiæ urbe, ex qua oriundum se fuisse crebro gloriatur. Cætera sunt dignitatum vocabula. Logothetam ipse Cancellarium interpretatur. Ἔφορος καὶ κριτὴς τοῦ βήλου quid sit, certo affirmare non possum. Videtur tamen βῆλον Latinum esse ; idque ex aliquot locis Constantini de Administratione Romani imperii constare potest : Ἔνδον, inquit, τοῦ βήλου τοῦ κρεμαμένου εἰς τὴν καμάραν etc. et εἰσέρχονται ἐν τῷ βήλῳ τῷ κρεμαμένῳ εἰς τὸ ἅγιόν φρέαρ. Item διὰ τῶν βήλων ὑπὸ τῶν σελεντιαρίων συρομένων. Fortassis secretiorem et selectum indicem per velum intelligit, ob ritum aliquem mihi incognitum. Magnæ fuisse dignitatis munus ex hujus historiæ lectione appareret ; cujusmodi apud nos, etsi longe minus, est meræ imperii assessorem esse. Ὁ γενικὸς ἐπὶ τῶν κρίσεων καὶ ἔφορος fortassis prætor fuit.

Ad Proœmium hujus auctoris, ubi suum perspicuitatis studium jactat, homo quidam, ut apparet non infacetus, fortassis Alexander Cartophylax. diaconus Cpolitanus, qui codicem manu sua scriptum Dernschwan vendidit, adnotavit :

> Οὐκ οἶδα τί φῂς ἐνθάδε, Χωνειάτα.
> Σοφὸν τὸ σαφὲς συγγράφων εἶναι λέγεις,
> Εἶτα γριφώδη καὶ βαραθρώδη γράφεις ;
>
> *Quid istud est ? quid, Choniata, vis tibi ?*
> *Orationis lucidum probas decus.*
> *Tenebricosus instar ipse Tartari ?*

nec mehercule sine causa. Nam ex affectatione nescio cujus insolentis elegantiæ et poeticæ dictionis æmulatione in salebras sæpe incidit ; et duris, ne ineptis dicam, utitur metaphoris, in Proœmio præsertim, ubi cum primis disertus videri cupit. Quod si totam historiam simili oratione involvisset, in latomias ire quam molestiis conversionis conflictari maluissem. Sed quia tolerabiliter

Comneni expeditiones contra Persas. Scythas arte profligat (4). *Triballos debellat. Filios multa charitate prosequitur. Hunnos adoritur et paceu petere cogit. Deinde traducto in Orientem exercitu de Persarmeniis debellatis triumphat* (5). *Gangram expugnat et amittit. In Ciliciam movet. Bacam munitissimum castellum oppugnat. Monomachia Constantini Armenii et Eustratii Macedonis* (6). *Baca vi capitur. Anabarzæ expugnatio. In Cœlesyriam proficiscitur Comnenus, et cum Antiochenis init amicitiam. Pixæs ad deditionem cogit, et variam Martis aleam experitur* (7). *Sexerim urbem obsidet, quæ pecunia incolumitatem redemit. Persarum insidias repulsat* (8). *Isaacius Comnenus fratri Joanni reconciliatur. Novæ expeditiones in Persas. Militum indignatio et imperatoris magnus animus. Expeditio contra tyrannum Trapezuntinum, et præclara in Persas belli gesta. Manuelis Comneni filii egregium facinus ad Neocæsaream* (9). *Joannis Isaacii filii a patre imperatore ad sultanum defectio; unde non exigua incommoda. Christianos quosdam perduelles imperator debellat, et calamitatibus domesticis premitur* (10). *Antiochenæ expeditionis malum consilium Violatæ urbis dat pœnas. Comnenus, in venatione venenato suo telo vulneratus, unde plaga immedicabilis. De ejusdem obitu oracula* (11). *Joannis Comneni morituri oratio ad cognatos, amicos et magnates. Manuelem isaacio natu majori præfert et successorem nominat. Ab omnibus Manuel imperator salutatur. Joannis Comneni obitus et elogia* (12).

DE MANUELE COMNENO.

Lib. I. *Manuel Joanni Comneno patri succedens Isaacium fratrem natu majorem in monasterio includit, et seditionis ansam præcidens a Byzantinis ob animi et corporis dotes eximias cupide suscipitur* (1). *A Michaele patriarcha diademate ornatus, et cum fratre reconciliatus, in Persas movet semel et iterum. Uxorem duxit Alemannam quamdam, egregia forma et heroico animo mulierem, quam negligit incestu pollutus* (2). *Joannem Hagiotheodoritem imperii cancellarium et Joannem Puzenum (cujus tenacitas sordida, inhumanitas item et avaritia describitur) supremum quæstorem constituit. Hagiotheodorites a Theodoro Stypiota loco pellitur. Manuelis virtutes, quæ paulo post immutantur* (3). *Conradi Germanorum imperatoris expeditio Hierosolymitana. Alemannorum legatis Manuel benigne respondet, sed clam insidiatur; et Græcorum legiones Alemannicum exercitum, Philippopolitani episcopi aulica facundia circumductum, comitari jubet* (4). *Alemannorum et Græcorum dissidia. Exercitus Conradi incommoda, quem Græci ferro, fraude, veneno, Manuelis jussu et exemplo, persequuntur* (5). *Turcas hostes intensissimos Germanicus exercitus adoriri constituit. Conradi ad milites pia et acris oratio. Atrox pugna et illustris victoria de Turcis reportata* (6).

Lib. II. *Rogerius, rex Siciliæ, Corcyram occupat, Acarnaniam, Ætoliam, et oram maritimam vastat, Bœotiam Corinthum diripit, Acrocorinthi arce recepta* (1). *Manuelis expeditio contra Siculos. Corcyræ oppugnatio, et Contostephani magni ducis interitus* (2). *Cosmas patriarcha ob vaticinium de Contostephani interitu pridem editum dignitate exuitur. Contostephano succedit magnus domesticus* (3). *Ligneam turritam scalam Manuel in Corcyrenses obsessos exstruit, quam Pupaces et alii* CCCC *conscendunt. Fracta autem scala plerique pereunt: Papaces autem mirabiliter evadit* (4). *Seditio cruenta inter Græcos et Venetos, qua ægre sedata et exercitibus reconciliatis oppugnatur denuo Corcyra et tandem deditione recipitur* (5). *Manuelis irrita in Siciliam expeditio. Serviam populatur. Michael Palæologus rem gerit faciliter adversus Siculos* (6). *In Servios et Hungaros expeditiones Manuelis et triumphus. Cum Scythis Calamannus male pugnat. Alexius Bryennius, Joannes Ducas et Constantinus Angelus a Siculis capiuntur* (7). *Manuel cum Rogerio Siculo pontificis Romani hortatu pacem init: sed paulo post mutuæ inimicitiæ recrudescunt* (8).

Lib. III. *Manuelis Hungarica expeditio. Hunnicæ grassationes* (1). *Andronici et Manuelis incestus. Andronicus affinium insidiis in carcerem conjectus elabitur uxoris opera: sed in itinere interceptus reducitur in custodiam* (2). *Ludicras pugnas equestres Antiochiæ Manuel instituit. Ejus copiæ dimissæ cladem a Turcis accipiunt* (3). *Theodorus Stypiotes ob Camateri logothetæ calumnias obcæcatur. Expostulatio Niceiæ cum divina providentia. Camateri logothetæ mores, bibacitas et voracitas* (4). *Manuelis secundæ nuptiæ. Niceiæ expostulatio cum Deo de Turcis grassationibus. Iconiensis sultani et Cappadocis toparchæ dissidia: sultanus ad Manuelem confugiens magnifice excipitur. Terræ motus apparatum eorum turbat. Agarenus quidam, novus Icarus, suæ temeritatis fuit pœnas* (5). *Clyzasthlanes Iconii sultanus ingentibus donis a Manuele effectus, Iconium reversus fidem fallit, et Manuelis subditos vexat atque oppugnat* (6). *Fucata sultani et Manuelis amicitia; unde vastationes et clades mutuæ* (7).

Lib. IV. *Manuel affinem Stephanum, Hunnorum regis fratrem, frustra Pannoniæ regem facere conatur; nam Stephanus ab Hunnis veneno tollitur, quibus Manuel bellum indicit* (1). *Andronicus semel et iterum mirandis artibus vinculis elapsus tandem Manueli patrueli reconciliatur* (2). *Michaelis Branæ ingenuitas. Manuelis Pannonica expeditio, et Zeugmini oppidi recuperatio, in qua variæ belli facies* (3). *Deses Serviæ despota cogitur ad obsequium. Alexius Hungarus, Mariæ Manuelis ex Alemanna filiæ maritus, imperio destinatur. Andronico refragante, qui cum Toruse Armenio infeliciter bellum gerit* (4). *Andronicus ob illicitos cum Philippa imperatricis sorore et Theodora Balduini vidua amores Manueli exosus, varia agitatus fortuna, cum tribus liberis et Theodora ad sultanum Chaldæum confugit* (5). *Manuel princeps sollicitus et suspicax Alexium protostratorem virum innocentem ad cucullum induendum adigit. Unde Manueli in Alexium malus*

Hier. Wolfii notæ.

loqui incipit cum ad rem ipsam ventum est, hanc quoque operam studiosis historiarum dare volui, ut Zonaræ opus hac appendice plenius redderetur, ea tamen libertate usurpata ut sententias auctoris appendam, verba adnumerare non necesse habeam. Ut autem in illo feci, ita hic etiam obscuriora loca et varias lectiones adnotabo. Usus enim hic quoque sum duobus codicibus, quorum alterum D. Antonii Fuggeri, alterum herilis bibliotheca suppeditavit. Accessit tandem, ut in Zonara quoque, præter exspectationem meam, tertius Augustanæ rei publicæ codex, vetustus admodum, principio et fine mutilus, nec reliquis partibus ubique incolumis. Qui si integer iuisset, eum solum et in exscribendo et in convertendo secutus essem: videtur enim ex germano auctoris archetypo bona fide descriptus et eam simplicitatem præ se fert quæ in hoc Proœmio promittitur, ne barbaris quidem vocabulis evitatis; quæ causa aliis fuisse videtur ut paraphrasin (utinam minus affectatam) hujus operis scribendam susceperint et de suo non pauca ornandæ orationis ergo addiderint. In Byzantino codice non modo complures versus, sed pluribus in locis etiam integra folia, eaque sub finem operis amplius XV, defuerunt; quæ ego ex herilis bibliothecæ codice describenda curavi et converti, tutius esse ratus supervacanea addere quam minus necessaria prætermittere, præsertim cum vetustus quoque codex easdem res, licet diverso genere orationis, contineret.

animus (6). *Aaron, Sclerus, Sicydites, insignes nebulones, ob magiam, perfidiam, et calumnias excæcati; et Aaroni postea Isaacii jussu lingua exsecta. Manuel cum magna omnium gratia et laude nova castra in Asia condit* (7).

Lib. V. *Manuel ex duabus statuis altera erecta altera ejecta, bello Hungari Andronicum Contostephanum præficit, et victoriæ omen de Hungari lapsu arripit. Pannonii se ad bellum accingunt* (1). *Andronicus neglecta Manuelis superstitione astrologica milites ad pugnam hortatur* (2). *Utriusque exercitus dispositio. Pugna : victoria penes Andronicum, qui fama territus Istrum trajicit. Manuel autem de Pannoniis superatis triumphat* (3). *Contra Servios Manuelis expeditio ; item contra Ægyptios, Amerigo Hierosolymorum rege auxilia pollicente* (4). *Amerigus pedem refert : nihilominus tamen Tamiathum obsidet Andronicus, et variis modis oppugnat* (5). *Fraude Amerigi Andronicus Tamiathi expugnatione frustratus, milites ad oppugnationem redintegrandam hortatur* (6). *Tentata expugnatio Amerigi dolis irrita redditur, et Græci Tamiatho domum redeuntes naufragio fere omnes pereunt. Sarraceni pacem cum Manuele firmant* (7). *Nascitur Manueli filius Alexius imperator designatus. Manuelis gener Pannoniæ regnum occupat, et marchionis Montisferrati filio Mariam filiam dat uxorem* (8). *Manuelis cum Venetis controversiæ, bellum et pax sancita* (9).

Lib. VI. *Sultanum Persicum Manuel adoriri constituit. Dorylæo et Subleo instauratis : se ad bellum aperte accingit* (1). *Manuel spreta sultani pacem petentis legatione superbiæ suæ dat pœnas, temerarium iter ingressus, in quo insigni clade afficitur* (2). *Capitalia Manuelis pericula, quæ ægre superat, multis suorum millibus et illustrissimis quibusque cognatis desideratis* (3). *Novæ cædes, ex quibus elapsus Manuel et ad legiones accedens conviciis acerbissimis pungitur, quæ patienti silentio obruit* (4). *Ignavissimum Manuelis de clandestina fuga consilium a gregario milite arguitur. Sultanus ultro Manueli pacem offert ; unde Græcorum exercitus salus. Niceiæ de somnio Manuelis et Mauropuli ante infelicissimam illam pugnam narratio* (5). *Pace sancita Græcos Persæ nihilominus infestant. Manueli conditionibus pacis haud satisfacienti sultanus bellum infert* (6). *Manuel per legatos sultani exercitum præda onustum cædit et ad internecionem delet* (7). *Alia Manuelis expeditio in Persas cum infelici eventu. Turci Claudiopolin a Manuele protectam frustra oppugnant* (8).

Lib. VII. *Manuelis in Fridericum Cæsarem et Occidentale imperium dolosæ artes. Anconæ obsidio et propugnatio* (4). *Niceiæ de Manuelis consilio judicium. Manuelis rapacitas, profusiones et inconsulta in ignotos benevolentia ; unde maxima rei publicæ labes* (2). *Ædificia et luxus Manuelis, austeritas item in monachos, quos ad rigidiorem instituti sui professionem revocat* (3). *Negligentia ejusdem circa disciplinam militum, quos nimia licentia reddit deterrimos* (4). *Aula et militia perturbatis animum curiose ad theologiam applicat, de præcipuis doctrinæ Christianæ articulis temerarie definiens* (5). *Insanit deinde circa Machometis blasphemias, quas doctis et piis viris nequidquam reclamantibus edicto confirmat* (6). *De Manuelis interitu præsagium observatum signum in monastico habitu, ab astrologis dementatus, moritur. Successor, imperii tempus, et sepultura ejusdem* (7).

DE ALEXIO COMNENO MANUELIS F.

Puerilis ætas Alexii, Manuelis filii et successoris, aulicorum item in improbitas imperium Græcorum pessumdat (1). *Andronicus Comnenus, sequentium tragœdiarum pars maxima, cum Manuele reconciliatus Œneum ablegatur, ut in otio post longinquos errores se recrearet* (2). *In solitudine sua Andronicus imperii occupandi cudit consilia* (5). *Maria Cæsarissa, Alexii pueri imperatoris soror. Alexii protosebasti, qui in aula rerum potiebatur, potentiam ægre fereus conjurationem init* (4). *Consilio suo frustrata seditionem concitat, Byzantini populi favore adjuta* (6). *Seditionis a Maria concitatæ effecta. Protosebasti conatus Pugna cruenta* (6) *Mariæ maritus suos ad pugnam instaurandam hortatur, et impetum facit in protosebasti milites, patriarchæ Theodori auctoritate pax restituitur* (7). *Ignominiosi hujus belli detestatio. Patriarcha dolis protosebasti loco movetur, et paulo post restituitur* (8). *Andronicus aperte imperium affectat. Protosebastus imperatricis favore innixus. quos et quibus potest modis sibi conciliat et Andronico reddit adversarios. Andronicus autem viribus haud destitutus in instituto pergit* (9). *Protosebasti classis contra Andronicum. Xiphilini legati, magni ducis et aulicorum fere omnium ad Andronicum defectio* (10). *Cpolitanarum rerum mira crnversio. Protosebastus in vincula conjectus excæcatur. Latini seu Franci urbe pelluntur* (11). *Futurorum præsagia. Patriarchæ cum Andronico congressus et collocutiones* (12). *Andronici cum imperatore Alexio et matre ejus congressus. Mendicus in Andronici gratiam a plebe vivus exuritur. Ad Manuelis sepulcrum Andronicus qua fronte et voce accesserit* (13). *Suo arbitratu rem publicam Andronicus administrat, in nobiles quosque grassatur, Joannem Cantacuzenum excæcat. Mariam Cæsarissam ejusque maritum veneno tollit* (14). *Alexii et Irenes Andronici nothorum incestæ nuptiæ. Theodosius patriarchatu cedit, et successorem habet Basilium Camaterum* (13). *Sultanus Iconii in Oriente grassatur. Magnus domesticus Joannes Comnenus arma movet in Andronicum cujus exercitum fundit et fugat. Joanne mortuo ejusdem filii in Andronici manus incidunt et excæcantur. Alexius puer coronatur* (16). *Andronicus imperatrici struit insidias. In Andronicum conjuratio facta detecta et excæcatione multata. Imperatricis miserabilis interitus* (17). *Consiliariorum et aulicorum ignavia summaque improbitate Andronicus imperator designatur, salutatur, et Alexio puero, Manuelis filio, præfertur, qui paulo post ab Andronico non tantum imperio, sed et vita crudeliter spoliatur* (18).

DE ANDRONICO COMNENO.

Lib. I. *Alexii elogium. Huic succedit Andronicus Comnenus, qui jam provectæ ætatis sobrini sponsam adolescentulam nondum* XI *annos natam uxorem ducit. Pontifices adulatores deludit et merito præmio donat. Lapardas, vir bellicosus, ab Andronico deficit ; sed interceptus, erutis oculis in monasterium conjicitur* (1). *Relaxatis curis, Andronicus ad Nicæam obsidendam proficiscitur. Oppugnationis varii eventus* (2). *Theodori Cantacuzeni interitus. Isaaci Angeli segnities. Nicolai pontificis pavor fuit occasio Nicææ dedendæ. In oppidanos sævit Andronicus, et Isaacium comiter excipit* (3). *Prusæ excidium, et in Prusenses Andronici crudelitas. Angeli Theodori excæcatio, nobilium multorum supplicia. Androni ci in theatro periculum* (4). *Isaacius Comnenus Cyprum occupat et in ea tyrannum agit ; unde Andronico metus* (5). *Macroducas Constantinus et Ducas Andronicus, Andronici familiares et consiliarii, mira quadam ratione ultimo afficiuntur supplicio. Populi affectus sub illa tyrannide, cui Andronicus legum auctoritatem prælexit ; et paulo post Sebastianos fratres laqueo suffocat* (6). *Alexius Comnenus, Manuelis ex fratre nepos. Siciliæ regem in Græcos concitat. Dyrrachium et Thessalonicam Siculi occupant. Thessalonicensium urbe dedita miseriæ* (7). *Siculorum grassationes horrendæ in Thessalonicenses, qui domi se continebant* (8). *Eorumdem immunitas in*

miseros, qui ædibus relictis per vicos vagabantur et in plateis considebant. Insolentia in eos qui religionis ergo conveniebant in templis. Eustathius Thessalonicæ episcopus sua intercessione cives sublevat (9). *Andronici crudelitas in Irenem filiam notham, ejusdemque maritum ; corruptorum judicum qui conjugium istud probaverant insectatio. Mamalus scriba crudelissimo ignis supplicio affectus* (10). *Disypatus Georgius, magni templi lector, conjicitur in vincula. Tripsychus Constantinus diligentissimus tyrannidis Andronici minister, volubili quadam rerum vicissitudine eversus excæcatur* (11).

Lib. II. *Andronicus Siculis victoribus parum feliciter resistit* (1). *Ejusdem apparatus ad Cpolitanæ urbis, quam obsidere cogitabant Siculi, defensionem. Negligentia, luxus, satellites, canis, crudelitas Andronici* (2). *Contra ejusdem præclaræ quædam virtutes proponuntur, nempe benignitas in pauperes et reipublicæ cura* (3). *Gravis oratio Andronici de imperatorum negligentia* (4). *Severitas Andronici naufragorum incolumitati consulit. Alia memoranda in reipublicæ commoda ordinat. Æquus est subditis, eorumque oppressores multat. Doctorum amans, sed disputationibus de religione infensus* (5). *Saturnina Andronici statua. Imagines imperatricis quam suffocaverat cur transformaverit. Templum XL martyrum instaurat, et exiliis suis gloriatur* (6). *Crudele Andronici consilium de tollendis omnibus seditiosorum cognatis. Universæ eorum familiæ condemnantur* (7). *Edicti crudelis exordium et summa ejusdem excogitatio. Manuel Andronici filius edicto refragatur* (8). *Impietas Andronici ad Engastrimythos dæmonum servos abeuntis, ut successorem nosset. Mali genii æstro percitus malum imminens minime videt* (9). *Hagiochristophorita dum Angelum Isaacium occidere studet, occiditur ; Isaacius autem in templo supplex populum concitat* (10). *Seditionem comprimere dum studet Andronicus, accendit. Joannes Ducas frustra ambit imperium ; nam Isaacius Angelus imperator designatur ; unde Andronici fuga* (11). *Palatium a plebe direptum : captivitas Andronici, qui miserabiliter exagitatus a plebe Cpolitana atrocissimis cruciatibus occiditur* (12). *Andronici elogia, vaticinium, sepultura. Et de ejusdem interitu vaticinium* (13).

DE ISAACIO ANGELO.

Lib. I. *Commoda Isaaci Angeli initia. Expeditio contra Siculos. Andronici filii excæcantur. Siculi exercitus isocordia* (1). *Branas Isaacii legatus profligat Siculos quorum duces capti et terrestris exercitus misere dissipatur. Alexius Comnenus belli fax captus excæcatur* (2). *Siculæ classis calamitates. Isaacus Siciliæ regis justam petitionem contemnit, duces captivos conjicit in carcerem, deinde educit et pro se orantes audit* (3). *Benevolentia Isaacii in duces captivos et alios quoscunque dictis testata, quibus facta minime respondent. Clizasthlanis sultani grassationes. Secundæ nuptiæ et sordes Isaacii. Mysorum seu Blachorum defectio* (4). *Calamitosa in Cyprum expeditio adversus Comnenum Isaacium, cujus mandato Rentacenus Basilius crudeli supplicio afficitur. Blachos a furiosis et dæmoniacis ad bellum concitatos Isaacius Angelus sua negligentia confirmat* (5). *Blachicum bellum a ducibus male commissum ; et Joannis Cantacuzeni letalis temeritas. Branas Alexius seditionem movet in Isaacium, imperatorio nomine usurpato ; Byzantium obsidet, et cum Isaaci milite ante urbem manus conserit ; et per piscatores Propontidis imperatoriam classem fatigat* (6). *Conradus Cæsar Montisferrati marchio Isaacium nutantem confirmat, et non modo precibus verum etiam ensibus hostem repellendum esse docet. Isaacii ad milites hortatoria oratio* (7). *Inter duos exercitus certamen. Branas a Conrado interficitur. Constantini Stethati astrologi interitus* (8). *Branæ capiti et uxori Isaacius victor insultat ; seditiosis ignoscit, et ut sacrificulus irridetur* (9). *Suburbana Byzantii ædificia diripiuntur et incenduntur, opifices Latinorum ædes direpturi male multantur, sed pro meritis. Latinorum solers commentum* (10).

Lib. II. *Isaaci Angeli in Blachos expeditio. Conradi Cæsaris in Palæstina interitus. Ideo de Chasiorum audacia narratio. Græci a Blachis cæduntur, et Isaacius pedem referre cogitur* (1). *Theodori Mangaphæ imperium affectantis defectio is a sultano proditus conjicitur in carcerem* (2). *Friderici Barbarossæ in Palæstinam expeditio. Legati vecordes Fridericum et Isaacium committunt. Armeniorum et Alemannorum in religione consensio* (3). *Mutationes variæ in ecclesiastico statu tunc temporis, et Isaacii astutiæ in his mutationibus descriptæ* (4). *Protostrator Friderico frustra insidiatur. Græci fugantur ab Alemannis, qui inconstantiam superbam Isaacii experiuntur et et deridet* (5). *Friderici in Orientem trajectus, non aversante Isaacio. Philadelphiensium perfidia et Laodicensium hospitalitas. Turcas perfidos Fridericus maximis damnis afficit* (6). *Pugna Friderici ad Iconium. Alemannici cujusdam herois fortitudo* (7). *Friderici submersio et præclarum elogium. Ejusdem filio mortuo Alemanni rebus infectis domum redeunt. Francorum et Angloram expeditio in terram sanctam quam vocant* (8).

Lib. III. *Isaacii familia et diuturni imperii imaginatio. Pseudalexii seditio et interitus* (1). *Alterius Pseudalexii et Basilii Chozæ crebræ seditiones et exitium. Procerum nonnullorum supplicia* (2). *Clades Isaacii in Blachica expeditione. Hannonem imitatus falsam jactat victoriam et inanes magnarum rerum et imaginationes* (3). *Blachorum et Scytharum grassationes. Serviorum Pepanus victus. Constantinus Angelus repressis Blachis affectat imperium, sed derisus a Batatze et a milite proditus excæcatur ; unde Blachis gaudium et Græcorum subsannatio* (4). *Isaacii vecordia. Theodori Castamonitæ potentia et interitus. Pueri duo imperatores imperium administrant* (5). *Luxus et ineptiæ Isaacii, atque in ædificiis publicis ac privatis immensi sumptus* (6). *Ejusdem sacrilegia, avaritia et alia scelera, necnon quædam virtutes describuntur* (7). *In Blachos expeditionem suscipit. Frustra monetur de fratris insidiis. Basilacius futuus vates Isaacio excæcationem denuntiat* (8). *A fratre Alexio Isaacius imperio et oculis privatur* (9).

DE ALEXIO COMNENO ISAACII ANGELI FRATRE.

Lib. I. *Græcorum in Isaacii adverso casu affectus. Alexii parricidæ, novi imperatoris, profusiones et reipublicæ cura posthabita. Contostephani Alexii seditio opprimitur* (1). *Alexius a cunctis per malas artes acceptus in urbem ingreditur, infelicis imperii omina* (2), *Angeli cognomentum Alexius repudiat, et Sardanapalum agit. Euphrosyna imperatrix virago, sed superba, luxuriosa et impudica. Pseudalexii Cilicis seditio et interitus. Isaacii Comneni in seditionis apparatu interitus* (3). *Blachi conditiones pacis ab Alexio oblatæ aspernantur. Asanis de famu et de Alexio imperatore disputatio. Isaacius sebastocrator ab Asane capitur* (4). *Asani sacrificulus necem prædicit, et paulo post Asan interficitur ab Ibanco* (5). *Græcos Ibancus in auxilium vocat, sed ab iis nihil adjuvatur, ad Alexium se confert, cui utilem navat operam* (6), *Persæ Græcos bello aggrediuntur, et Dadibram urbem occupant, Amerigi, Friderici Barbarossæ filii, ad Græcos legatio* (7). *Alexii responsio, et ostentatio ab Alemannis derisa, ingentem auri vim singulis annis persolvi sibi petit Amerigus ; inde inter Græcos tributum exactum est quod Alemannicum dicebatur : Alexius autem sepulcra spo-*
l (8).

LIB. II. *Nicetas insultat Amerigo mortuo, illiusque in Siculos crudelitatem exaggerat. Caphures Genuensis pirata a Joanne Stirione opprimitur* (1). *Turbæ in aula Alexii imperatoris, cujus cognati omnia vendunt. Euphrosyne imperatrix Constantinum Mesopotamitanum evehit : ideo a fratre et genero adulterii accusatur; unde Batatzis nobilis adolescentis proditoria cædes et Alexii factum indignum* (2). *Alexii irrita contra Blachos expeditio Euphrosyne in monasterium abstruditur, sed delatorum opera revocatur* (3). *Constantini Mesopotamitani sacrificuli et versutissimi aulici miræ artes describuntur, in altum sublatus casu gravore ruit* (4). *Temeritas Alexii in Iconiensi sultano concitando. Sultanus oppida quædam ex improviso capit. Antiochia Phrygiæ maximo periculo mire liberatur. Sultani in captivos humanitas. Alexii futiles ad bellum apparatus* (5). *Alexius inconsulte in se ipsum sævit. Imperatricis deliberationes de imperii successore. Miserrimus imperii status; et Scytharum in Thraciam eruptio* (6).

LIB. III. *Alexii contra Chrysum Blachum bellica expeditio, et irrita Prosaci munitissimi castelli oppugnatio. Chrysus ex hoste fit Alexii affinis* (1). *Scytharum incursio in Macedoniam. Nuptiæ filiarum Alexii. Ibanci defectio, et in eum expeditio, protostratori Manueli Camyzi infausta* (2). *Controversiæ inter Græcos de eucharistia, et theologorum variæ sententiæ* (3). *Ibancus Alexii perjurio deceptus capitur. Euphrosyne imperatrix oppresso Contostephano res futuras profana curiositate investigat. Caichosræn sultanum Rucratinus frater Iconio pellit* (4). *Comani a Rossis et Calyza principe Christiano repressi. Calomidii divitis negotiatoris comœdia. Joannis Lagi tragœdia* (5). *Joannis Comneni Crassi seditio. Alexii spoliatio navium et perfidia in Rucratinum. Michaelis defectio. Periculum Alexii a naufragio et ruina* (6). *Eudocia Alexii filia a Stephano Triballo repudiata, Mysi Constantiam et Varnam expugnant. Protostrator ad Chrysum deficit. Spyridonacæ defectio. Alexius tandem seditiosos coercet* (7). *Ad cladis Brytanniæ descriptionem accedens Nicetas Alexii imprudentiam proponit, qui de Isaacio fratre securus est. Comneniorum fratrum rapacitas et profusiones* (8). *Veneti mullis injuriis ab Alexio et Comneniis fratribus affecti, Henrici Danduli ducis sui consilio bellum contra Byzantinos parant. Alexius Angelus Isaacii filius cum Veneta classe se conjungit. Imperator classem hostilem contemnit, quæ in Græciam vela dat* (9). *Byzantii obsidio. Velitationes Græcorum et Latinorum. Incendium Byzantii. Alexius frustra tentatis armis Debetum profugit, imperio spoliatus. Ejusdem elogia* (10).

DE ISAACIO ANGELO ITERUM IMPERATORE.

Alexio fugato Isaacius excæcatus iterum imperator salutatur, qui fratris fugam Alexio filio et Latini exercitus ducibus denuntiat. Latinis sacra et profana vix sufficiunt (1). *Synagogæ Sarrucenorum direptio causa incensæ urbis. Hujus incendii luctuosissimi descriptio* (2). *Alexius Comnenus relictum imperium frustra repetit. Isaacii et Alexii filii desidium, turpitudo, vecordia monachorum assentationibus fovetur. Minervæ statuam æream plebs comminuit* (3). *Latini rapinis, incendiis, ferro grassantur in Byzantinos. Alexius Ducas Murzuflus Latinis resistit. Seditio contra Isaacium et Alexium Angelos* (4). *Nicolaus Canabus adolescens a plebe invitus imperator inauguratur. Isaacio animam agente Alexius filius sibi consulit. Murzuflus astute deficit, et Canabo oppresso vita spoliat* (5).

DE ALEXIO DUCA MURZUFLO.

Alexii Ducæ Murzufli ingenium. Locupletibus multatis bello se parum feliciter parat. A Latinis fugatur (1). *Pacificationis conatus irriti. Urbis oppugnatio, expugnatio, et incendium. Eques unus Latinus Græcos in fugam vertit* (2). *Murzufli fuga. Theodorus Ducas et Lascaris frustra de imperio contendunt. Urbis direptio et sacrilegiorum deploratio* (3). *Latinorum in urbe deprodationes et alia flagitia. Eorumdem insectatio. Sarraceni Latinis humaniores* (4). *Deploratio urbis prolixe descripta per Nicetam* (5). *Confessio et invocatio. Multiplex item consolatio et ad pœnitentiam adhortatio* (6).

DE REBUS POST CAPTAM URBEM GESTIS.

Nicetas rationem reddit cur post expugnatam a Latinis Cpolis Solonis exemplum non sit imitatus (1). *Græcorum clades nulla prodigia præcesserunt. Captæ urbis miserrimus status. Nicetæ peculiaris conditio Miris modis conservatur Nicetas, qui nobilem virginem a raptoris manu prudenter vindicat* (3). *Cum mœnibus urbis Nicetæ expostulatio et urbis allocatio inaniaque vota* (4). *Nicetæ et aliorum exsulum fortuna, populi item et militum licentia describitur* (5). *Inter duces Latinos sortitio provinciarum nondum subactarum. In comitiis regiis sortitionis ritus. Balduinus, Flandriæ comes, Danduli opera creatur imperator. Ejusdem elogium* (6). *Balduinus imperium stabilire studet. Ad eum Bonifacius marchio deficit, et reconciliatus Græciam occupat* (7). *Henricus Balduini frater et Petrus Plancius Asanias urbes occupant. Prusæ irrita obsidio. Theodorus Philadelphiensis ab Henrico profligatus. Marchionis in Græcia grassationes. Leonis Scurii Nauplii tyrannis. Michael Choniates Leonem placat* (8). *Scurus Alexii imperatoris filiam Eudociam ducit. Murzufli miserabilis interitus. Marchio Græcia potitur. Scurus Acrocorinthum confugit. Alexius imperii insignibus exuitur* (9). *Græci milites a Latinis repudiati Blachorum ope urbes ad defectionem impellunt. Latini Occidentales urbes recuperare satagunt. Græcorum clades ad Arcadiopolim. Adrianopolis obsidio. Latini a Scythis in insidias pellecti a Bachis capiuntur et occiduntur. Dandulus effugit* (10). *Græci a Scythis et a Latinis vexantur. Mysorum et Latinorum pugna ad Serras. Marchio Thessalonicensium defectionem ulciscitur. Alexii relegatio. Marchionici denuo a Scythis vincuntur et urbes amittunt. Latini in Thracia grassantur* (11). *Henricus Balduini frater Aprum vi expugnat, Orestiadem frustra oppugnat. Petri Plancii casus. Lues et fames obsidionem solvunt. Didymotichum Euri exundatione defensum. Græciæ miserrimus status* (12). *Mauzoromes Lascaris et Comnenus in Oriente de imperio contendunt. Philippopolim Blachi, Thraciam Scythæ vastant. Latini ad Rusium cæsi a Scythis* (13), *Multarum urbium Græcarum excidia. Athyræ et aliarum calamitas. Joannes Dydimotychum frustra oppugnat* (14). *Latini Adrianopolitanis et Dydimotichinis opem ferunt. Thraciæ vastitas a Scythis et Blachis facta. Augurium corvorum et cornicum Græcia in tyrannides distracta. Nicolai archiepiscopi Corinthii interitus* (15). *Orientis status. Aldobrandinus Pergami tyrannus. Cretam Genuenses occupant. Attaliam Caichosroes frustra oppugnat. David Comnenus Latinorum fretus auxilio Lascari resistit* (16). *Petrus Plancius Pegas occupat. Henricus, Balduini frater, imperator designatur. Græcorum militum perfidia. Balduini miserabilis interitus. Constantini Tornicis mors cruenta. Fatalia urbis simulacra confringuntur* (17). *Latinorum diligentia et Romanorum ignavia. Henricus Blachos profligat. Adversus iniqua hominum de se judicia querela Choniatæ, qui finem historiæ suæ imponit* (18).

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ.

—

NICETÆ CHONIATÆ HISTORIA.

—

1. Utiliter inventæ sunt historiæ, neque parvas A lis qui rebus melioribus student commoditates suppeditant, tum vetustatis memoria repetenda, tum ingeniis hominum explicandis, tum variis eorum conatibus ob oculos ponendis, quibus animorum magnitudo et honestatis amor ab ipsa natura fuit insitus. Jam quia vitia perstringunt et præclaras actiones celebrant, moderatiores plerumque reddunt et meliores homines, tam ad vitia quam ad virtutem propensos, iis duntaxat exceptis, qui turpissima educatione corrupti ac mala consuetudine depravati nullam virtutis rationem habent, qua nihil est in rebus humanis præclarius aut magis expetendum. Ad hæc ii quos monimenta historiarum complectuntur, quamvis mortales et obnoxii 5 fatis jam olim vitæ quasi B pensum absolverint, immortalitatis quodammodo fiunt compotes. Nam prout turpiter aut honeste vixerunt, ita male aut bene audiunt ; ac animus quidem in locum suum abit, et corpus in primordia e quibus compositum fuit resolvitur : actæ autem vitæ ratio, sive sancta et justa, sive nefaria et injuria, obitusque sive felix sive calamitosus, clara historiæ voce prædicatur, Quamobrem haud abs re liber viventium appellabitur historia, rerumque gestarum descriptio tubæ clangor, quo jam olim mortui velut e sepulcris excitati in medium producuntur. Atque hæc de historiarum utilitate breviter percurrere volui. Neque vero quisquam adeo vecors est, quin eam lectoribus

1-4 [P. 2]. Α'. Αἱ ἱστορίαι δὲ ἄρα κοινωφελές τι χρῆμα τῷ βίῳ ἐφεύρηνται, εἴπερ ἐκ τούτων οὐκ ὀλίγα ἔστι ξυλλέγειν τὰ βελτίω τοῖς ἠρημένοις. Εἰδυῖαι γὰρ τὰ ἄρχαῖα καὶ ἔθη αὗται διατρανοῦσιν ἀνθρώπεια καὶ πολυπειρίαν ὑποτιθέασιν, ὁπόσοι (1) τῶν ἀνθρώπων μεγαλογνώμονες καὶ τοῦ καλοῦ αὐτόφυτον τρέφοντες ἔρωτα· καὶ κακία δὲ παρ' αὐταῖς κωμῳδουμένη καὶ ἀγαθοπραξία ἐξαιρομένη μετρίους ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἐπιδιδόντας τοὺς παρ' ἑκάτερα τιθέασι ῥέποντας, ὅσοι τέως οὐχ ὑπ' αἰσχίστης συνηθείας καὶ φαυλοτάτης ἕξεως ἀνεπιστρόφως ἔχουσι τοῦ πολυεράστου χρήματος ἀρετῆς· ἐπεὶ καὶ ἀθανάτοις ἐοίκασι δήπουθεν θνητοὶ καὶ ἐπίκηροι γεγονότες καὶ πάλαι τὸ ζῆν ἐκτοξεύσαντες, ὅσους παρειλήφει τὸ ἱστορεῖν. Ὀρθῶς γὰρ ἡ τούναντίον φαύλως βεβιωκότες εὖ τε καὶ αἰσχρῶς ἀκούουσιν. Καὶ τοῦ μὲν ἐς ᾅδου βέβηκεν ἡ ψυχὴ (2), πρὸς δὲ τὰ ἐξ ὧν ἡρμόσθη τὸ σῶμα ἐπολινδρόμησε· τὰ δὲ παρ' αὐτοῦ βεβιωμένα. κἂν ὅσια εἴη κἂν δίκαια, κἂν ἀθέμιτα κἂν ἐφύβριστα, κἂν ἐβίω εὐδαιμόνως, κἂν κακοπραγῶν ἀνεχρέμψατο τὴν ψυχὴν (3), ἡ ἱστορία διαπρυσίως βοᾷ. Ὥστε καθ' ἕτερόν τινα τρόπον καὶ λόγον καὶ βίβλος ζώντων ἡ ἱστορία λεχθήσεται, καὶ σάλπιγξ περίτρανος τὰ γραφόμενα, τοὺς πάλαι τεθνεῶτας οἷον τῶν σημάτων ἐξανιστῶσα καὶ ὑπ' ὄψιν τιθεῖσα τοῖς βουλομένοις. Ἀλλὰ τοιάδε μὲν ἡ ἱστορία, ὡς ἐπιτρέχοντά με εἰπεῖν, αὐτοῖς δὲ τοῖς ἐπιοῦσιν οὐμενοῦν οὐδαμῶς χαρεσσα. Μὴ οὑτω μανείη τις ὡς ἥδιον ἡγεῖσθαί τι ἕτερον ἱστορίας· ἃ γὰρ οἱ πολυστεῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ Τιμο-

Hier. Wolfii notæ.

(1) Πολυπειρίαν ὑποτιθέασιν ὁπόσοι. Ambiguum C est, utrum historiæ multiplicem experientiam eorum qui magnis ingeniis præditi atque ab ipsa natura ad decus et honestatem conformati sunt proponant, an vero homines ingeniosi duntaxat et virtutis amantes varia exempla rei bene gerendæ ex historiis petere soleant. Incertum enim est, utrum post τὸ ὑποτιθέασιν subintelligendum sit ἐκείνων an ἐκείνοις. Fortasse scriptori Thucydidis salebræ placuerunt, qui oracula potius quam historiam scribendam suscepit.

(2) Τοῦ μὲν ἐς ᾅδου βέβηκεν ἡ ψυχή. Imitatio Homerica magis, ψυχὴ δ' ἀϊδόσδε βέβηκε, quam Christiana. Quare ego, evitatis quantum licuit istiusmodi ineptiis, reposui ea quæ nec a religione nec ab usitata loquendi ratione abhorrere videbantur; consilium meum doctis et candidis haud dubie probabitur. Si qui autem semidocti et scrupulosi homunciones vel negligentiam vel licentiam vel inscitiam meam accusabunt, τούτοις ἐγὼ χαίρειν καὶ ἐῤῥῶσθαι φράσω. Neque enim tanta res est, et a natura et studiis meis alienum ut quemquam cupiam κλαίειν καὶ οἰμώζειν. Illud vellem, si quid optando proficeretur, in plerisque lectoribus aut minus esse arrogantiæ aut plus eruditionis et industriæ.

(3) Ἀνεχρέμψατο τὴν ψυχήν. *Excreavit animam* ; ut Zonaras sæpe ἐξηρεύξατο *eructavit*, sed de impiis fere tantum.

νου παλαίτεροι καὶ τρικόρωνοι (4), εἰ τῷ βίῳ ἔτι περιῆσαν, ἥδεσαν ἄν καὶ ἐξηγοῦντο τοῖς φιλακροάμοσι, τὰ τῆς μνήμης ἐμπυρεύοντες καὶ τὰς τῶν πράξεων ῥυσσὰς ἀνασκάλλοντες (5), ταῦτα δήπου προθείη καὶ ὁ φιλίστωρ, κἂν οὐδέπω παρηλλάχει τὸν μείρακα. Διὰ τοῦτ' οὖν καὶ αὐτὸς τὰ τοῖς κατ' ἐμὲ χρόνοις γεγενημένα καὶ ἀνόπιν ἔτι βραχὺ, μνήμης καὶ διηγήσεως ἄξια ὄντα καὶ τοσαῦτα τὸ πλῆθος καὶ τοιαῦτα τὸ μέγεθος, οὐκ ἔγνων δεῖν σιγῇ παρελθεῖν [P. 3]. Οὐκοῦν καὶ διὰ τῆσδέ μου τῆς ξυγγραφῆς δῆλα ταῦτα τοῖς ἔπειτα καθιστῶ. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς καὶ ἄλλοι τε ξυμβαλεῖν ἔχουσι (6) καὶ αὐτὸς δὲ συνορῶν οὐχ ἡκιστά εἰμι, τὰ τοῦ ἱστορεῖν τὸ τῆς διηγήσεως ὀσαφὲς καὶ περιβολαῖς καὶ περιόδοις ἐπεστραμμένον ὡς μὴ συνᾷδον αὐτοῖς οὐ προσίενται, φιλοῦσι δὲ τὸ σαφὲς ὡς οὐ μόνον κατὰ τὸν εἰπόντα σοφὸν, ἀλλὰ καὶ συμβαῖνόν σφισι μάλιστα, οὐδὲ τούτου πάμπαν ἔξωθεν τοῦ καλοῦ πίπτοντ' ἄν εὕρῃ τις τὰ γραφόμενα, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὸ κομπηρὸν καὶ δυσφραδὲς καὶ κρημνώδεσιν ἀποδιειλημμένον λέξεσιν ὡς ἐπίπαν ἀσπασαμένων, εἰ καὶ χαίνοντές εἰσιν εἰς τοῦτο πολλοὶ, εἴτ' οὖν ἀληθέστερον εἰπεῖν ἐκλείποντες τὰ τῶν πάλαι καὶ σήμερον καὶ ὅσα τι καὶ ἐπιτυήδευμα προύργιαίτατον ἐξησκηκότες διὰ μακροῦ, ἐκ τοῦ πλείονος δὲ κἀν τούτῳ δρᾷν τῇ ἱστορίᾳ προθεμένων τὰ πρόσφορα, μηδ' ὑπερβάθμιον πόδα τείνειν ἠγαπηκότων ἢ ὅλως τοὺς ἄξονας αὐτῆς ὑπεράλλεσθαι. Ὑπὲρ γὰρ ἅπαν ἕτερον τὸ μὴ τὴν φράσιν ἁπλοῦν, ὡς ἔχω εἰπὼν, καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν αὐτῇ διαβέβληται, καὶ ἠγαπήθη σφόδρα τὸ ἄκομψον καὶ ὡς ἔχον φύσεως διηγούμενον, καὶ δαιμονίως τὸ εὔληπτον περιπτύσσεται. Τέλος γὰρ σκοπιμώτατον τὴν ἀλήθειαν ἔχουσα, καὶ τῆς τε ῥητορικῆς δεινότητος καὶ τῆς ποιητικῆς λογοποιίας ἀφεστῶσα κατὰ διάμετρον, καὶ τὰ τούτων διωθεῖται χαρακτηριστικά. Καὶ ἄλλως δὲ κἂν οὐ βραχὺ τὸ σεμνὸν ἡ ἱστορία καὶ τὸ αἰδέσιμον ἐπισύρηται, ἐρῶσα δ' ὅμως προκεῖσθαι σκαπανεῦσί τε καὶ σιδηρεῦσι καὶ πολλῆς γέμουσι τῆς ἀσβόλης καὶ συνήθης εἶναι τοῖς πρὸς ὅπλα καὶ Ἄρεα βλέπουσι, μηδὲ γυναιξὶ χερνήτισι δυσκολαίνουσα διαξαινούσαις τὰ κατ' αὐτὴν, ταῖς χαριεστέραις χαίρει τῶν φράσεων, καὶ τὸ φᾶρος τῶν λέξεων εἰλικρινὲς καὶ ἀπέριττον περικεῖσθαι φιλεῖ, οὐ μὴν κεκομψευμένον καὶ ἔξαλλον· καὶ ἡ μὲν ἱστορία, ὡς ἔνι μάλιστα, μετὰ τοῦ σαφοῦς καὶ εἰς ἐπίτομον ἐπιτροχασθήσεται· ὁ δὲ λόγος εὐγνωμονῶν συγγνώμην αἰτεῖται παρ' οἷς εἰς χεῖρας πεσεῖται, εἰ μὴ φιλοτίμως, δι' ἃ εἴρηται, καὶ ἀβρῶς ἐκπεπόνηται, ἐπεὶ καὶ ἄλλως νῦν πρώτως ἡμεῖς τῆς ὑπο- A aeque jucundam ac fructuosam esse judicet. Nam quæ decrepiti senes, atque ii qui, si adhuc in vivis essent, Tithonum multus ætatibus vincerent, in cœtu auditorum ex memoriæ thesauro deprompta in medium afferrent, eadem vel adolescens eruditus referre queat. His igitur de causis ego etiam ea quæ mea ætate et paulo supra meam ætatem memoratu digna gesta sunt, quæ quidem plurima et maxima fuere, non prætereunda silentio esse ratus ad posterorum memoriam propagare studui. Cum autem eorum judiciis assentiar qui obscuritatem et perplexarum periodorum prolixitatem 6 historiæ alienam esse censent et perspicuitatem maxime gratam et aptam, equidem huic quoque virtuti operam dedi, evitatis verbis affectatis obscuris confragosis, etsi vulgus iis avide B inhiare non ignoro, relictaque et superioris et nostræ ætatis consuetudine summo studio in iis elaborare. Nos vero longo tempore in id operam dedimus, ut dictione huic scriptionum generi conveniente adhibita non extra limites evagaremur. Quidquid enim, ut dixi, non apertum est atque in promptu positum, historia abominatur : quidquid simplex et naturale est et intelligentiæ obvium, libenter admittit. Nam cum ad veritatem tanquom unicum scopum collimet, atque ab oratoria calliditate et poeticis fabulis quam remotissima sit, etiam a forma dicendi iis facultatibus propria abhorret. Quamvis autem multum gravitatis et reverentiæ historiam comitetur, tamen quia vel opificibus, militibus et mulierculis etiam, C nota esse cupit, formulis elegantioribus delectatur, vestemque amat non sane luxuriosam et exoticam, sed simplicem et mundam : nec perspicuitate et brevitate quidquam habet antiquius. Quibus de causis veniam a lectoribus impetratam 7 cupimus, si in opere nostro ornatus desiderabitur, præsertim cum argumentum hoc non primum a nobis tractetur. Quod perinde est ac si viam desertam ac minime tritam ingrederemur ; et longe difficilius quam aliorum vestigia persequi et via regia ineedere. Auspicabor autem ab iis robus quæ post Alexii primi ex Comnenia familia imperatoris obitum acciderunt, ultra quæ superioris ætatis historici non sunt progressi, ut ea quæ a nobis dicentur, cum illorum dictis cohæreant D instar fontis unius in plures canales distributi aut annulorum longa serie inter sese cohærentium. Ac Jopnnis imperatoris vitam, qui successit Alexio, breviter perstringemus ; neque earum rerum

Hier. Wolfii notæ.

(4) Τρικόρωνοι. Qui trium cornicum ætatem vixerunt. i. e. 300 annos. Notum est quid Virgilius ex Hesiodi auctoritate de cornicis ævo fabuletur, his versibus :

Ter binos deciesque novem superexit in annos,
Justa senescentum quos implet vita virorum ;
Hos novies superat vivendo garrula cornix.

(5) Τὰς τῶν πράξεων ῥυσσὰς ἀνασκάλλοντες. *Rerum gestarum rugas refodientes.* Quis istas elegantias non despuat?

(6) Ἐπειδὴ δὲ ὡς καὶ ἄλλοι ξυμβαλεῖν ἔχουσι. Prolixa et intricatissima periodus, e quibus salebris me vix quidem sed expedivi tamen, ut arbitror : multum certe laboravi.

commemorationi diutius immorabimur quas ipsi non vidimus, sed ab iis accepimus qui eum viderunt et in expeditiones comitati sunt. In cæteris autem uberius tractabimus omnia. Sed jam ad rem ipsam accedamus, hinc sumpto exordio.

A θέσεως ἐπιβαίνομεν τῆσδε, οἷά τινα ἐρήμην καὶ ἀστιβῆ διιέναι ἐγχειροῦντες ὁδὸν, ὃ καὶ δύσεργόν ἐστι καὶ πολλῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἴχνεσιν ἑτέρων προωδευκότων ἐφομαρτεῖν, ἤ γοῦν ὡς διὰ λείας καὶ βασιλικῆς βαδίζειν ὁδοῦ, λέγω δὴ τῆς ἑτέρων ἱστορίας, εὐθυπόρως τε καὶ ἀπλανῶς. Ἀρχὴ δέ μοι τοῦ λέγειν ὅσα μετὰ τὸ πέρας εὐθὺς τῆς ζωῆς ἅμα καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐκ Κομνηνῶν ἄρξαντος πρώτως Ἀλεξίου (7) συμβέβηκεν, ἐπεὶ καὶ ἐς τόνδε τὸν ἄνακτα τὸ λέγειν συνεπεράναντο ὁπόσοι τῶν πρὸ ἡμῶν τῇ συγγραφῇ προδήλως ἐπέβαλον, ἵν' εἶεν τὰ ῥηθησόμενα παρ' ἡμῶν συναφῆ πως τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεχθεῖσι, καὶ ὁ λόγος οὕτω διαπλεκόμενος τρόπον τινὰ ὁλκῷ εἰκάζοιτο ῥεύματος ἐκ μιᾶς πηγῆς ἐκδιδόντι, ἤ γοῦν τὸ τῶν κρίκων ἀλληλένδετον ὑποκρίνοιτο, τῇ νῶν ἀεὶ προσεχῶν ἐφάψει προϊόντων ἐς ἄπειρον. Ἐν κεφαλαιώδεσι δ' ἐπιτομαῖς τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸ ἱστορεῖν διηγήσεται, ὃς Ἀλεξίῳ διάδοχος γεγένηται τῆς ἀρχῆς, οὐδ' ἐμβραδυνεῖ ταῖς κατ' αὐτὸν ἀφηγήσεσιν, [P. 4.] ὥσπερ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐργάσεται λόγοις, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπὶ τῷδε παρειλημμένα συγγραφομένων, κἀντεῦθεν μηδ' ἀποτάδην ἐχόντων ταῦτα διεξιέναι, ἀλλ' ἅπερ εἰς ἀκοὴν ὠτίου εἰλήφαμεν ἐκ τῶν ὅσοι τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν βασιλέα τουτονὶ ἐθεάσαντο καὶ συνωμάρτουν ἐκείνῳ πρὸς ἐναντίους χωροῦντι καὶ τὰς μάχας συνετολύπεσον, Ἄμεινον δ' ἐντεῦθεν ἄρξασθαι.

II. Alexius Comnenus imperator filios tres et quatuor filias habuit. 8 Inter fratres natu maximus Joannes fuit; Anna vero primsgenita Nicephoro Bryenio, Cæsarissa appellata, nupsit. Joannem pater maxime dilexit, datisque purpureis calceis imperio destinavit et imperatorem appellandum curavit. Irene vero mater et imperatrix contra nihil Annæ filiæ deferebat, neque Joannem apud Alexium maritum ut temerarium et luxu perditum et levem ac plane vecordem calumniari non desistebat, neque quidquam habebat antiquius quam ut imperatorem ad mutandam de Joanne sententiam compelleret. Aliquando etiam Bryenium per occasionem summis laudibus celebrabat ut et eloquentissimum et rebus gerendis aptissimum, et liberalibus artibus, quæ animum ad virtutem informent et ad imperium rite gerendum et tuendum maximo adjumento sint, eruditum. Alexius vero cum hæc materni affectus haud ignarus audiret, alias se gravioribus negotiis occupatum verba illa prorsus non curare simulabat, alias tempus ad deliberandum sumpturum neque petitionem ejus neglecturum esse affirmabat. Semel vero temperare 9 sibi non potuit quin eam ita alloqueretur: « O mulier et lecti et imperii mei particeps, non tandem ea suadere mihi desines quæ filiæ tuæ grata sunt, et conari ut ordo laudabiliter institutus turbetur? quod si numinis alicujus ira percita es, ad sanam redito mentem; ac potius mecum considerato an ullus unquam ex superioribus Romanorum imperatoribus, cum filium imperio idoneum haberet, eo neglecto generum prætulerit: ac ut aliquando tale quippiam acciderit, quod raro factum est, pro lege habendum non erit: a me præsertim, qui cum regnum haud laudabiliter sed cædibus cognatorum et rationibus ab institutis Christiano-

B B'. Τῷ ἄνακτι Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ υἱοὶ τρεῖς καὶ θυγατέρες τέσσαρες ἐγεγένηντο. Ἦν δὲ τῶν μὲν ἀνδρῶν ὁ Ἰωάννης κατὰ γένεσιν προφερέστερος, πρωτογενὴς δ' ἁπάντων τῶν ἐξ ὀσφύος τῷ Ἀλεξίῳ ἡ θυγάτηρ Ἄννα καθεωρᾶτο, ἥτις εἰς λέχος τῷ Βρυενίῳ Νικηφόρῳ συνέζευκτο, τιμηθεῖσα Καισάρισσα. Ὁ βασιλεὺς τοίνυν καὶ τοκεὺς Ἀλέξιος μάλιστα τῶν ἄλλων παίδων τῷ Ἰωάννῃ προσέκειτο. Ἀμέλει τοι καὶ τοῦτον ἐπικρίνας τῆς βασιλείας διάδοχον καταλείψειν ἐρυθροῦ τέ οἱ πεδίλου μετεδεδώκει καὶ βασιλέα ἐδεδώκει ἀναγορεύεσθαι. Ἡ δὲ μήτηρ καὶ βασιλὶς Εἰρήνη τῇ θυγατρὶ Ἄννῃ τὴν πᾶσαν ἐκ τοῦ ἐναντίου χαριζομένη ῥοπὴν οὐκ ἀνίει παρὰ τῷ συλλέκτρῳ Ἀλεξίῳ τὸν Ἰωάννην ἐνδιαβάλλουσα, προπετῆ τοῦτον ἀποκαλοῦσα, καὶ ὑγρὸν τὸν βίον ἐπιτωθάζουσα, παλίνστροφόν τε τὸ ἦθος C καὶ μηδαμῇ μηδὲν ὑγιὲς ἔχοντα, καὶ τιθεμένη διὰ παντὸς ἀσχολίας πάσης ἀνώτερον σπούδασμα ὅπως μετάθοιτο τὴν γνώμην ὁ βασιλεὺς ἣν εἶχεν ἐπ αὐτῷ κυρωσάμενος. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ λόγου πρόφασιν τὸν Βρυένιον παρεισφέρουσα, παντοίοις αὐτὸν ἐπαίνοις κατέστεφεν ἅτε εἰπεῖν ἐκανώτατον καὶ οὐκ ἐλάττονα διαπράξασθαι, καὶ μαθημάτων ἐλευθερίων μεταλαχόντα, ῥυθμίζειν τὸ ἦθος εἰδότων καὶ πρὸς βασιλείαν ἀδιαλώβητον οὐ βραχέα συναιρομένων τοῖς ἄρχειν μέλλουσιν. Ὁ δ' Ἀλέξιος ταῦτα ἐνωτιζόμενος καὶ τὸ μητρῷον φίλτρον ἐπιστάμενος, πῇ μὲν ἄλλοις ἐκ τοῦ σχεδὸν κατεπείγουσι πράγμασι χαρίζεσθαι τὸν νοῦν πλαττόμενος οὐδὲ προσέχειν ὅλως τοῖς λεγομένοις προσεποιεῖτο, πῇ δ' ἐς σκέψιν ἀπολύων τὰ εἰσηγούμενα μὴ ἂν τὴν αἴτησιν αὐτῆς D παραβλέψασθαι ἰσχυρίζετο. Ἐνίοτε δὲ καὶ τοιοῦτόν τι παθηνάμενος εἴρηκεν· « Ὦ γύναι, κοινωνέ μοι λέχους καὶ βασιλείας, οὐ τὰ πρὸς χάριν παύσῃ τῆς σῆς ὑποτιθεμένη μοι θυγατρὸς, ἁρμονίαν τε καὶ τάξιν ἐπιχειροῦσα λύειν ἐπαινετὴν, ὡς εἴπερ θεοβλαβείας μετέσχηκας; Βάλλ' ἐς τύχην ἀγαθήν· ἢ

Hier. Wolfii notæ.

(7) Ἄρξαντος πρώτως Ἀλεξίου. Respicit ad sua potissimum tempora, ut arbitror: nam longe ante Alexium Isaacius Comnenus post Michaelem Stratioticum imperavit; cui Constantinus Ducas successit, ut refert Zonaras.

μᾶλλον δεῦρο κοινῇ συνδιασκεψώμεθα, καὶ γνωσόμεθα τίς ἐξ ὁπάντων τῶν πρώην τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα παρειληφότων, υἱὸν ἔχων ἁρμόδιον εἰς ἀρχὴν, τοῦτον μὲν παρεβλέψατο, γαμβρὸν δὲ ἀνθεῖλετο; Εἰ δέ ποτε καὶ τοιόνδε τι ξυμβέβηκεν, οὐ νόμον, ὦ γύναι, τὸ σπάνιον ἡγησόμεθα. [P. 5.] Ἐπ' ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα καπυρὸν γελάσειε τὸ Πανρώμαιον, καὶ τῶν φρενῶν κριθείην ἀποπεσὼν, εἰ τὴν βασιλείαν οὐκ ἐπαινετῶς εἰλῃφὼς ἀλλ' αἵμασιν ὁμογενῶν καὶ μεθόδοις Χριστιανικῶν ἀφισταμέναις θεσμῶν, δεῆσαν ταύτης ἀφεικέναι διάδοχον, τὸ μὲν ἐξ ὀσφύος ἀποπεμψαίμην, τὸν δὲ Μακεδόνα εἰσοικισαίμην, » τὸν Βρυένιον οὕτω λέγων, ἐπεὶ καὶ ἐξ Ὀρεστιάδος ὥρμητο· μία δ' αὕτη τῶν εὐδαιμόνων καὶ κρατίστων παρὰ Μακεδόσιν πόλεων. Τοιαῦτα πρὸς τὴν βασίλισσαν Εἰρήνην ἐμβριθῶς ὁ Ἀλέξιος φάμενος, ὅμως καὶ πάλιν τὸν μηδαμῶς ἀπειπόντα ὑποκρινόμενος, διῆγε τὴν γυναῖκα σκηπτόμενος ἀεὶ τὸν σκεπτόμενον· ἦν γὰρ, εἰ καὶ τις ἄλλος, κρυψίνους ὁ ἀνὴρ οὗτος, καὶ σοφὸν ἡγούμενος ἀεὶ τὸ περίεργον, μηδὲ τὰ πολλὰ ἐξάγγελτικὸς τοῦ ποιητέου δεικνύμενος. Ἐγγίζοντος δέ οἱ τοῦ τέρματος τῆς ζωῆς ὁ μὲν ἔκειτο πνέων τὰ λοίσθια ἐν τοῖς κατὰ τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων λαμπροτάτοις οἰκοδομήμασιν, ὁ δὲ παῖς Ἰωάννης τὸν πατέρα ὁρῶν τῇ τελευτῇ πλησιάζοντα, καὶ τὴν μητέρα εἰδὼς ἀποστέργουσαν καὶ τῇ ἀδελφῇ τὴν βασιλείαν μνωμένην, κοινοῦται τὸ ποιητέον τοῖς ἐκ τῆς συγγενείας ἐκείνῳ φίλα φρονούσιν, ὧν τὰ κράτιστα ἦν ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκιος. Καὶ δὴ λαθὼν τὴν μητέρα εἴσεισι τὸν κοιτῶνα τὸν πατρικὸν, καὶ προσπεσὼν ὡς δῆθεν θρηνήσων ὑφαιρεῖται λάθρα τῆς ἐκείνου χειρὸς τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον. Εἰσὶ δ' οἱ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς αὐτόν φασι τόδε πεποιηκέναι, ὡς δίδωσιν ἐννοεῖν τὰ μετὰ βραχὺ ῥηθησόμενα. Αὐτίκα τοίνυν ὁ Ἰωάννης τοὺς συνίστορας ἠθροικὼς καὶ τὸ πραχθὲν ἠγγελκὼς ἐπὶ κέλητος μεθ' ὅπλων πρὸς τὸ μέγιστον ἀρχεῖον ἐξώρμησε, κατ' αὐτὴν τὴν τῶν Μαγγάνων μονὴν καὶ τὰς ἀγυιὰς ὁμοίως τῆς πόλεως ὑπὸ πλήθους τοῦ σύμφρονος καὶ τῶν κατὰ φήμην τῶν δρωμένων συναλιζομένων ἀστυπόλων βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀνευφημούμενος. Ἡ βασιλὶς δὲ Εἰρήνη καὶ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου (8) πρὸς τῶν οὕτω γινομένων ἐκθαμβηθεῖσα στείλασα μετεπέμπετο τὸν υἱὸν, καὶ παρῄνει τῶν ἐν χερσὶν ἀποσχέσθαι. Ὡς δ' ἦν ὅλος τῶν δρωμένων ὁ Ἰωάννης καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τῆς μητρὸς ἐπεστρέφετο, τὸν Βρυέννιον ἐπιῤῥώννυσιν ἐπιθέσθαι τῇ βασιλείᾳ συναρηγούσης αὐτῆς. Ὡς δ' οὐδ' οὕτω τὰ κατὰ σκέψιν ἐώρα προβαίνοντα, πρόσεισι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ κλίνης ἐῤῥιμμένῳ καὶ βραχείαις ἀναπνοαῖς τὸν ζῶντα ὑποσημαίνοντι, καὶ

A rum alienis occuparim, toti Romano imperio risui sim futurus et pro insano habendus, si in deliberatione successionis, germano filio repudiato, Macedonem in solio collocaro. » Sic autem appellabat Bryenium Orestiade beata et præstantissima urbe Macedoniæ oriundum. Quibus verbis cum Irenæ petitionem graviter refutasset, tamen deinde eum præ se ferens qui haudquaquam negasset, mulierem perpetua deliberationis simulatione differebat, quippe homo, si quisquam alius, occulti animi, qui sapientiam in dissimulando positam ratus raro admodum, quid facturus **10** esset, præ se ferret. Instante autem obitu cum in splendidissimis Manganiæ regiæ substructionibus decumberet, Joannes et ejus rei et materni odii gnarus, B quæ imperium in sororem conferre niteretur, negotium cum cognatis sui studiosis communicat, quorum princeps erat frater Isaacius : et clam matre paternum cubiculum ingressus, et tanquam morbum ejus deplorare vellet, prostratus annulum de manu ejus surripit. Sunt tamen qui id eum de sententia patris fecisse affirment ; idque ex iis quæ mox sequentur fit probabile. Cum autem in cœtu suorum rem gestam exposuisset, eques ad maximam regiam properavit, armis stipatus, atque in ipso Manganio monasterio et urbis regionibus a multitudine sui studiosa, et iis qui fama rei exciti in urbe versabantur, imperator salutatus est. Quibus rebus Irene territa filium monuit ut cœptis desisteret· Sed cum is summo studio rem urC geret neque verbis matris quidquam moveretur, Bryennium hortatur ut se adjutrice regnum affectet. Ut vero ne sic quidem res procedebat, ad maritum accedit in lecto decumbentem et tenui spiritu vitam adhuc præ se ferentem, et corpori ejus incumbens clare vociferatur, lacrymis instar fontis exuberantibus, filium **11** ipso adhuc superstite res novas molientem regnum affectare. Ille vero gravioribus rebus occupatus, scilicet in vitæ exitu,et peregrinationi jamjam instanti intentus, oculis ad angelos animorum duces conversis, nihil ad ea respondit. Illa vero acrius urgente et filii facta ægerrime ferente, cum exiguo coactoque risu, manibus in cœlum sublatis, sive eo nuntio delectatus et Deo gratias agens sive delictorum veniam a Deo flagitans, vultu parum blando eam D castigavit quod imperii contentionem in discessu animi a corpore moveret. Mulier itaque haud dubie maritum iis quæ audisset delectatum esse rata, ut jam omni frustrata spe dejectaque prioribus consiliis,cum magno gemitu dixit : « O marite, et vivens omnibus dolis instructus fuisti, aliud dicere aliud

Hier. Wolfii notæ.

(8) Ἡ βασιλὶς δὲ Εἰρήνη καὶ μήτηρ Ἰωάννου. Choniates nimium sollicitus, ut apparet, ne quis error ex propriis nominibus exsistat,epitheta supervacanea adjicit. Irenen esse imperatricem et Joannis matrem satis intelleximus, neque periculum est ne nunc alia Irene intelligatur. Quare has et similes περισσολογίας omittere non dubitavi.Idem etiam feci in supervacanea propriorum nominum repetitione aut pro relativis pronominibus collocatione molesta et odiosa.

sentire solitus; et nunc a vita discedens a consuetudine ista non discedis. » Interea Joannes ad magnum palatium progressus non facilem aditum habuit, custodibus non statim annulo ostenso acquiescentibus, sed aliud quoque evidentius argumentum requirentibus, quo se patris jussu adesse comprobaret. Porta 12 vera palatii aperta, quæ ita parata erat ut cum ex altera parte in summo latis æreis laminis paululum attollebatur, cardine emota humi caderet, facilem ingressum habuit, comitantibus satellitibus et cognatis. Una irrupit etiam promiscua turba; qua obvia quæque diripere aggressa, foribus clausis, et qui extra erant, introitu prohibiti sunt, et qui irruperant, compluribus diebus inclusi cum imperatore vixerunt. Agebatur tum mensis Augusti dies quindecimus, cum imperator Alexius sub noctem vita functus est, anno imperii tricesimo septimo, mense IV cum dimidio. Postridie mane statim mater Joannem ad paternas exsequias vocat, quod corpus ejus mox in monasterium, quod ipse Christo propitio construxisset, efferendum esset. Sed eum dicto audientem non habuit, non quod matris auctoritatem aspernaretur aut patris honorem negligeret, sed quod regno nondum firmato adversarios imperii cupiditate adhuc flagrantes metuebat. Proinde ut polypodes saxis, ita ipse palatio inhærebat, maxima tamen parte cognatorum ad funus patris ornandum ablegata.

A βαλοῦσα ἑαυτὴν τῷ σώματι (9) καταδεῖται λαμπρῶς τοῦ υἱέος, ὡς κρήνη μελάνυδρος (10) τὰ δάκρυα χέουσα, ὅπως αὐτοῦ τοῖς ζῶσιν ἔτι συνταττομένου τὴν βασιλείαν οὗτος κλωπεύει, εἰς ἔργα βλέψας νεώτερα. Ὁ δὲ οὐδέν τι πρὸς τὰ λεγόμενα ἀπεκρίνατο, ἄλλοις καιριωτέροις, οἷα εἰκὸς, τὸ τῆς ζωῆς βραβεύων λειπόμενον, τῆς τε μετ' οὐ πολὺ ἐκδημίας φροντίζων καὶ τοῖς ψυχαγωγοῖς ἀγγέλοις ῥέπων τὰ δίκαια. Ἐγκειμένης δὲ λιπαρεστέρως τῆς βασιλίδος καὶ μὴ ἐνεγκεῖν ὅλως ἐχούσης τὰ παρὰ τοῦ παιδὸς γινόμενα, βραχύ τι παρεμφήνας καὶ βεβιασμένον μειδίαμα ὁ Ἀλέξιος τὰς χεῖρας ἀνέσχεν εἰς οὐρανὸν, ἴσως μὲν ἐπὶ τοῖς [P. 6] ἀφηγηθεῖσι διαχυθεὶς καὶ θύων ὑπὲρ τούτων Θεῷ χαριστήρια, εἰπεῖν δὲ καὶ κέρτομον καὶ σεσηρὸς τῇ γυναικὶ ἐνιδὼν ὡς λόγους ἀνακινούσῃ περὶ ἀρχῆς ὅτε ψυχῆς ἐφειστήκει διάστασις ἐκ τοῦ σώματος, ἣ καὶ τὸ θεῖον ἐξιλεούμενος ἐφ' οἷς που καὶ παρεσφάλη τοῦ δέοντος. Ἡ γυνὴ δ' οὖν ἐκ τοῦ ἀναμφιλέκτου χαίρειν οἰηθεῖσα τὸν ἄνδρα δι' ὅσα παρ' αὐτῆς ἠνώτιστο, ὡς ἤδη τῶν προτέρων ἐλπίδων διεψευσμένη παντάπασι καὶ διασφαλεῖσα τῶν ὑποσχέσεων, βύθιον στενάξασα εἴρηκεν· « Ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίαις μεθοδείαις ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτώτως ἔχεις οἷς καὶ πρώην προσέκεισο. » Καὶ τοῦτα μὲν ἐφέρετο τῇδε, ὁ δέ γε Ἰωάννης κατὰ τὸ μέγα ἀρχεῖον γενόμενος οὐχ εὕρισκε ῥᾳδίαν τὴν εἴσοδον, οἷα τῶν φυλάκων μὴ

B πρὸς μόνην ὑπενδιδόντων τὴν τοῦ δεκτυλίου ὑπόδειξιν, ἀλλὰ προσεπιζητούντων καὶ ἄλλο τι τεκμήριον τοῦ κατὰ κέλευσιν πατρικὴν ἐκεῖσε παραγενέσθαι. Αἱ πύλαι τοίνυν (11) τοῦ παλατίου χαλκείαις ῥάβδοις πλατείαις θάτερα τῶν ἄκρων μετεωρισθεῖσαι βραχύ τι κατὰ γῆς βάλλονται, κἀντεῦθεν αὐτὸς τε μετὰ ῥᾳστώνης εἰσεληλύθει καὶ συνεισῆει τὸ ὁπλοφόρον καὶ συγγενές· οὐ βραχεῖς δὲ καὶ τῶν ἐκ τοῦ ξύγκλυδος ὄχλου συνομαρτούντων ἔνδον εἰσήρρησαν, οἳ καὶ διαρπάζειν τὸ προστυχὸν (12) ἐπεβάλοντο. Τῶν δὲ πυλῶν αὖθις ἐπικλεισθεισῶν οἵ τ' ἐκτὸς τοῦ ἐπεισρέειν ἐπαύσαντο, καὶ τὸ εἰσεφρηκὸς ἐξιένα μὴ συγχωρούμενον ἐφ' ἡμέρας συχνας ἐκεῖσε τῷ βασιλεῖ συνδιέτριβεν. Ἦγε μὲν οὖν τότε πέμπτην καὶ δεκάτην ὁ Αὔγουστος μὴν· νυκτὸς δ' ἐπιούσης ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τοῦ ζῆν ἀπενήνεκται, ἄρξας ἐνιαυτοὺς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, καὶ ἥμισυ μηνὸς σὺν τοῖς τέσσαρσι (13). Κατὰ δὲ τὴν ἕω αὖθις μεταυτέλλεται ἡ μήτηρ τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν τοῦ πατρικοῦ σκήνους ἐξιέναι πομπαίαν πρόοδον, αὐτίκα μάλα ἀρθησομένου τε καὶ ἀχθησομένου εἰς ἣν ἐκεῖνος ἐδείματο Χριστῷ τῷ φιλανθρώπῳ μονήν. Οὐκ εἶχε δ' αὐτῇ καὶ πειθόμενον, ἀλλ' ἦν πρὸς τὴν μετάκλησιν ἀνανεύων, οὐ θέσμια μητρὸς παρορῶν ἢ τὴν πατρικὴν τιμὴν ἀπωθούμενος, ἀλλ' ὅτι τὸ νεοπαγὲς ὑπεβλέπετο τῆς ἀρχῆς καὶ τοὺς ἀντιζήλους ἐδεδίει θερμὸν ἔτι ἐγκυμονοῦντας τῆς βασιλείας τὸν ἔρωτα. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὡς οἱ πολύποδες τῶν πετρῶν ἐξείχετοτῶν ἀρχείων, τὸ δὲ πλεῖστον τῆς μεθ' ἑαυτοῦ συγγενείας διαφῆκεν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πατρός.

Hier. Wolfii notæ.

(9) Καὶ βαλοῦσα ἑαυτὴν τῷ σώματι. Pro ἐπικειμένῃ τῷ σώματι τοῦ ἀνδρός.

(10) Ὡς κρήνη μελάνυδρος. *Ut fons nigræ aquæ.* Aptior fuisset Choniates scribendo poemati quam historiæ, propter Homeri diligentem imitationem. Hæc epitheta et εἰκόνες quam historiam deceant nescio. Εἰκονας omittere vix ausim, nisi nimium frequentes et licentes fuerint. Epitheta vero non ubique mihi interpretanda esse duxi. Cujus rei lectorem semel admonitum etiam deinceps meminisse velim, ne quod judicio factum est, inscitiæ aut negligentiæ tribuat.

(11) Αἱ πύλαι τοίνυν. Videntur hic quædam deesse, et Zonaras in Alexii Comneni Vita scribit Barangos nonnisi jurejurando firmata fide de Alexii obitu ingressum palatii concessisse. Quæ de ratione aperiendæ portæ scribit, me non satis intelligere fateor. Illud etiam obiter notandum, ut Latini fores, sic Græcos πύλας plurali numero fere usurpare.

(12) Διαρπάζειν τὸ προστυχόν. Eam consuetudinem Romæ esse ferunt pontifice mortuo.

(13) Τοῖς τέσσαρσι. Sc. μησί.

Γ'. Ἡμερῶν δὲ συχνῶν διαγενομένων τὴν εἰς τὰ ἀρχεῖα πάροδόν τε καὶ ἔξοδον ἀνῆκε τῷ βουλομένῳ παντὶ, τῶν τε κοινῶν πραγμάτων ἐφήπτετο καθάπερ ἠρεῖτο, ὡς ἤδη ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστώς. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ γένους καὶ οἰκειώσεως αὐτῷ προσεγγίζουσι κατὰ τὸ ἀνάλογον αὐτοῖς προσφερόμενος ἁρμοδίους ἑκάστῳ ἀπένεμε τιμάς· τῷ γε μὴν Ἰσαακίῳ τῷ κασιγνήτῳ προστετηκὼς συμφυῆς καὶ ὁμόπνους ἐδείκνυτο, καὶ ὡς φιλοῦντι μὲν ὑπὲρ απαντας, μάλιστα δ' ὡς τὰ πάντα ἢ τὰ πλείω εἰσενέγκαντι πρὸς τὴν ἐπίβασιν τῆς ἀρχῆς· [P. 7] τοῦτον γὰρ καθιστα μένης ἔτι τῆς βασιλείας καθέδρας τε καὶ τραπέζης ἐξ ἴσου κοινωνὸν παρελάμβανε, καὶ μετεδίδου τῆς ἀναῤῥήσεως, οἵα ἐπιπρεπὴς τῷ τοῦ σεβαστοκράτορος (14) ἀξιώματι, ᾧ πρὸς τοῦ πατρὸς Ἀλεξίου τετίμητο Ἰσαάκιος. Καὶ φροντιστὰς δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων προύβάλλετο ἐκ τῶν καθ' αἷμά οἱ προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην, ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμωμένου τετίμηκεν ἀξιώματι, καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριον ὄντα πρωτοβεστιάριον. Ἀλλ' ὁ μὲν, ὅτι μὴ τῷ δακτύλῳ τὸ πᾶν διεπέττευε, σοβαρὰν προφαίνων ὀφρὺν καὶ φρονηματώδης ὡς οὔ τις ἄλλος δεικνύμενος, τὸν φροντιστὴν τῶν κοινῶν ἀπεφορτίσατο τάχιον· ὁ δὲ Γρηγόριος τῆς προκειμένης ἐχόμενος, μηδὲ μακρὰ βιβὰς ἢ γοῦν ἐκτείνων πόδας ὑπερβαθμίους, μονιμωτέρας ἰσχύος μετείληχε. Παρεζεύχθη δ' ἐς ὕστερον τουτῳῖ καί τις Γρηγόριος ἕτερος, ᾧ Καματηρὸς ἡ ἐπίκλησις. Ὁ δ' ἀνὴρ οὗτος ἐλλόγιμος μὲν, τὸ δὲ γένος οὐκ εὐπρεπὴς οὐδ' ἐπίπαν εὐπάρυφος, τῷ βασιλεῖ δὲ προσληφθεὶς Ἀλεξίῳ καὶ τοῖς ὑπογραμματευομένοις καταλεγεῖς τὰ ἐπαρχίας ἀμφεποτᾶτο, κἀκ τοῦ τάσσειν φόρους ταύταις πλοῦτον τιθαιβώσσων βαθὺν ἡράσθη κατὰ κῆδος βασιλεῖ συναφθῆναι. Οὐκοῦν καὶ προσπλακεῖς μιᾷ τῶν ἐκείνου συγγενῶν λογοθέτης τῶν σεκρέτων προύβέβλητο. Ἴσχυε δ' ὑπὲρ πάντας παγὰ τῷδε τῷ βασιλεῖ καὶ τὰς πρώτας ἐκαρποῦτο τιμὰς ὁ Ἀξοῦχος Ἰωάννης, Ἦν δ' οὗτος Πέρσης τὸ γένος, τῆς δὲ Βιθυνῶν προκαθημένης πόλεως Νικαίας τῆς τῶν Περσῶν δυναστείας ἀπαλλαγείσης, ὅτε Βαϊμοῦνδος τῆς ἐς Παλαιστίνην πορείας εἶχετο, συνέχεται καὶ αὐτὸς καὶ τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ δῶρον παρέχεται. Ἡλιξ δ' ὢν Ἰωάννῃ τῷ βασιλεῖ συμπαίστωρ αὐτῷ προσείληπτο, καὶ τῶν οἰκιδίων καὶ προκοιτῶν (15) ὁ προσφιλέστατος κρίνεται. Ἐπεὶ δ' ἐπέβη τῆς βασιλείας, πᾶσαν ὑπερανέβη πρεσβυτέραν παραδυνάστευσιν, μέγας τιμηθεὶς δομέστικος, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἐριτίμων κατὰ γενος βασίλειον ἀποβαίνειν τοῦ ἵππου καὶ τούτῳ ἀπονέμειν (16) προσκύνησιν κατὰ συγκυρίαν ὑπαντιάζοντας. Ἦσαν δὲ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ οὐ μόνον χεῖρες δεδιδαγμέναι πρὸς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐποιΐαν

A III. Diebus compluribus elapsis aditum et exitum palatii cuivis 13 liberum fecit, et rempublicam suo arbitratu administrare cœpit ut rebus jam in tuto collocatis. Cognatis et familiaribus pro dignitate cujusque honorem habuit, Isaacium fratrem tanto amore prosequens, ut a latere ejus nunquam discedere eodemque spiritu uti videretur, tum quod ab eo summopere diligebatur, tum quod ejus unius aut certe præcipuo studio, regnum occuparat. Cujus initio statim pari sella eademque mensa, et ea proclamatione eum dignatus est qualis sebastocratoris honorem decebat, quem a patre Alexio Isaacius acceperat. Reipublicæ curam cognatis mandabat, Joanni Comneno, quem accubitorem legit, et Gregorio Taronitæ protovestiario. Verum alter, quod intolerabile supercilium attollebat, nisi digito verteret omnia, et insigni arrogantia præditus erat cito a reipublicæ gubernaculis est amotus : Gregorius vero negotiis gerendis intentus, et intra muneris sui limites modeste se continens, potestate diuturniore usus est. Huic postea collega datus est alter Gregorius, Camaterus cognomento, vir egregius ille quidem, sed obscuro atque ignobili 14 genere ortus. Is ab Alexio in scribarum numerum allectus provincias peragrabat, et ex ordinatione tributorum magnas opes adeptus imperatoris affinitatem expetivit, ductaque cognata quadam ejus logotheta secretorum designatus est. Cæterum Joannes Axuchus, natione Persa, omnes apud hunc imperatorem auctoritate anteibat, qui principe urbe Bithyniæ Nicæa Persico dominatu liberata, cum Baimundus in Palæstinam contenderet, capitur et ipse, et Alexio dono datus, cum Joanni æqualis esset, in collusorem ejus ascitus fuit et inter domesticos et cubicularios charissimus habitus. Eo vero rerum potito omne dignitatis fastigium supergressus, magnique domestici honore ornatus, eo processit ut multi honoratissimi viri ex regia stirpe, casu obviam facti, equis descendereni eique honorem haberent. Erant autem ei viro manus non ad bellum duntaxat eruditæ, sed et ad beneficentiam expeditæ et promptæ. Unde factum ut generis obscuritatem generosa indoles et liberalitas fere obtegerent, atque Axuchum charum redderent omnibus.

B

C

Hier. Wolfii notæ.

(14) Σεβαιστοκράτορος. Hunc Augustimperatorem fortasse dicere liceret. Malui tamen retinere Græcum, ut et in aliis πρωτοβεστιάριος a thesauris fuisse videtur : nam vetustus codex Augustanæ bibliothecæ, ubi reliqui habent βασιλικὸν ταμιεῖον ἢ χρῦσῶνα, ponit βεστιάριον. Παρακοιμώμενον vel cubicularium vel accubitorem vertere possis. Si paracœmomenon dicas, nescio quomodo aures τὸ κακόφωνον aversantur.

(15) Προκοίτων. Cubicularium verti, generali vocabulo, propter κακοφωνιαν Procœli. Significat eum qui vel ante cubiculum vel ante cubile ministrat. Byzanti palatii dignitates et ministeria omnia non satis intelligi, etiam is fatetur qui τὰ ὀφφίκια τοῦ παλατίου descripsit; quem libellum una cum aliis ad Græcam historiam intelligendam utilibus nobilis et ingeniosus adolescens Raphael Saylerus aliquando, uti spero, in lucem dabit.

(16) Ἀποβαίνειν τοῦ ἵππου, καὶ τούτῳ ἀπονέμειν. Hunc honorem omnidus Turcis a Christiano quolibet necessario habendum esse scribit Bartholomæus Georgievicius.

τῶν δεομένων ὀξεῖαί τινες καὶ εὐκίνητοι. Ἀπὰρ τὸ εὐγενὲς τῆς γνώμης καὶ ἐλευθέριον τὸ μὴ ἔχον οὕτω τοῦ γένους τὰ πολλὰ συνεσκίαζε, καὶ πόθεινόν παρὰ πᾶσι τὸν Ἄξουχον ἀπειργάζετο.

Cæterum anno nondum exacto ex invidia et indignatione cognatorum **15** imperatoris insidiæ comparatæ sunt, quarum ratio ignoratur. Illud constat, eos improba conspiratione inita et fide invicem data ad Bryenium omnes defecisse, eique regnum detulisse ut et liberalibus disciplinis erudito et regia forma conspicuo et ob imperatoris affinitatem præferendo. Nam, ut supra diximus, Annam Cæsarissam, sororem imperatoris, in matrimonio habebat, omnium disciplinarum parenti philosophiæ deditam et omnibus artibus eruditam. Ac imperatorem in equestri circo Philopatio, qui parum a terrestri porta distat, armis noctu oppressissent, jam ante largitionibus portæ custode corrupto : nisi Bryenii innata socordia, et remissior animus, quam regni affectatio postulet, irritum eum conatum fecisset, tum ipso quiescente oblitoque fœderis, tum conjuratorum ardore exstincto. Quo tempore Anna Cæsarissa mariti ignaviam pertæsa, iraque percita, inique secum agi dixisse, et naturam multum accusasse fertur, idque verbis obscenioribus : quod se mulierem, Bryenium virum fecisset. Mane conjuratis deprehensis, nemo eorum mutilatus aut flagris cæsus est, sed omnes multati bonis : quæ tamen aliquando **16** post plerique receperunt, imperatore humanitatem ab ipsa conjurationis principe Anna Cæsarissa auspicato. Cujus rei hæc fuit occasio. Imperator cum omnis generis opes, auri, argenti, et variarum vestium in una domo congestas spectaret, naturæ ordinem inversum esse questus, quod cognatos hostes, alienos amicos habuisset : etiam opes ad amicos transire oportere dixit, et omnia magnum domesticum accipere jussit. Is vero summæ imperatoris munificentiæ gratiis actis, et dicendi quæ vellet potestate petita atque accepta : « Etsi tua soror (inquit), imperator, violentum et iniquissimum facinus ausa, reipsa cognationem abjuravit : tamen non ut affectum, ita etiam appellationem naturalem amisit ; cum igitur adhuc boni imperatoris soror maneat, charitatem, quam nunc dementia perdidit, naturæ adjuta suffragio, pœnitentia recuperabit. Parce igitur sorori, domine, quæ tuam majestatem violavit : eamque humanitate castigato quæ illustri qonitate sua se

Ἀλλ' οὔπω ἐνιαυτὸς ἀκριβῶς τῷ **βασιλεῖ** διεγίνετο, καὶ καττύεται τούτῳ παρὰ τῶν ἐκ **γένους** ἐπιβουλή, καθ' ὃν οὐκ ἔχει τις τρόπον εἰπεῖν, κατ' αὐτοῦ βαρυμηνιώντων καὶ ὅμμα οἱ ἐπιῤῥιπτούντων βάσκανον. Ἀμέλει τοι καὶ σύστρεμμα τεκτήναντες πονηρὸν καὶ πίστεις δόντες ἀλλήλοις τῷ Βρυενίῳ πάντες προστίθενται, καὶ παραχωροῦσι τούτῳ τῆς βασιλείας ὡς λογικῶν μετόχῳ παιδεύσεων καὶ εἴδος τυραννικὸν προφαίνοντι καὶ κατὰ κῆδος προφερεστέρῳ βασιλικόν· ὡς γὰρ φθάσαντες εἴπομεν, τῇ τοῦ βασιλέως ἀδελφῇ τῇ Καισαρίσσῃ Ἄννῃ συνέζευκτο, ἥτις δὴ τῆς τῶν ἐπιστημῶν πασῶν ἐπόχου φιλοσοφίας (17) ἐδείκνυτο μέλημα (18) καὶ πρὸς πᾶσαν ἐῤῥύθμιστο μάθησιν. Τάχα δ' ἂν καὶ νυατὸς ἐπέθεντο μεθ' [P. 8] ὅπλων τῶν φονούργων αὐλιζομένῳ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὸ μικρὸν ἄποθεν τῶν χερσαίων πυλῶν Ἱππήλατον Φιλοπάτιον, δώροις προδιαφθείραντες ἀόροις τὸν ἐπὶ τῶν εἰσόδων τῆς πόλεως, εἰ μὴ τὸ εἰωθὸς ὑπόνωθρον καὶ χαλαρὸν πρὸς βασιλείας ἐπίθεσιν τῆς ἐγχειρήσεως ἔπαυσε τὸν Βρυέννιον, αὐτόν τε μένειν κατὰ χώραν παραδιάσαν τῶν ξυνθηκῶν λαθόμενον, καὶ κατασβέσαν τὸ θερμὸν τῶν συνελθόντων φρόνημα, ὅτε καὶ λέγεται τὴν Καισάρισσαν Ἄνναν πρὸς τὸ χαῦνον τοῦ ταύτης ἀνδρὸς δυσχεραίνουσαν ὡς πάσχουσαν δεινὰ διαπρίεσθαι καὶ τὴν φύσιν τὰ πολλὰ (19) ἐπιμέμφεσθαι, ὑπ' αἰτίαν τιθεῖσαν οὐχὶ μικρὰν ὡς αὐτῇ μὲν ἐνδιασχοῦσαν (20) τὸ ἔρθρον καὶ ἐγκοιλάνασαν, τῷ δὲ Βρυενίῳ τὸ μόριον ἀποτείνασαν καὶ σφαιρώσασαν. Φωραθέντων δ' ἡμέρας τῶν συνωμοτῶν οὐδένες μὲν αὐτῶν ἐξ τὸ σῶμα διελωβήθησαν ἢ καθυπεβλήθησαν μάστιξι, τῶν δὲ οὐσιῶν ἐστέρηνται ἁπαξάπαντες. Μετὰ δέ τινα καιρὸν καὶ αὗται τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ἀπεδόθησαν, ἐξ αὐτῆς τῆς πρωτεργάτιδος τῆς ἐπιβουλῆς Ἄννης τῆς **Καισαρίσσης** τοῦ βασιλέως ἀρξαμένου φιλανθρωπεύεσθαι. Ἀρχὴν δ' ἔσχε τοιάνδε τὸ οὕτωσὶ γεγονός. Τὴν ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ πλουτφαντοδαπῷ καὶ ποικίλοις ἐσθήμασιν οὐσίαν τῆς Καισαρίσσης καθ' ἕνα δόμον συνειλεγμένην ὁ βακιλεὺς Ἰωάννης ἐπιστὰς ἐθεᾶτο, καὶ μὴν καὶ εἰπὼν ὡς « Ἡ τάξις ἐπ' ἐμοί πως ἀντέστραπται· τὸ μὲν γὰρ συγγενὲς πολέμιον εὕρηται, τὸ δ' ἀλλότριον φίλιον· καὶ διὰ τοῦτο χρεὼν καὶ τὰ τοῦ πλούτου πρὸς τοὺς φιλοῦντας μεταῤῥυῆναι, » πάντα εἰληφέναι τὸν μέγαν προσετετάχει

Hier, Wolfii notæ.

(17) Τῆς τῶν ἐπιστημῶν πασῶν ἐπόχου φιλοσοφίας. *Philosophiæ omnibus scientiis insidentis*, id est complectentis aut certe superantis omnes scientias, omnium artium principis et reginæ. Eruditionis hujus Annæ meminit etiam Zonaras ; et Wilbelmus Xylander, doctissimus juvenis, in Augustanæ rei publicæ Græcæ bibliotheca viginti libros de robus gestis Alexis Comneni hujus Annæ nomine exstare mihi dixit, sive illi ab ipsa sive jussu ejus scripti sunt. Nam regibus et principibus non difficile est esse disertis, qui quod per alios fecerint, per se fecisse videntur, ut jurisconsulti statuunt.

(18) Ἐδείκνυτο μέλημα. Id est ἐπεμελεῖτο, **studiosissima** erat, studium præ se ferebat. **Nisi quis** passive accipere malit, « alumna erat philosophiæ, sensu eodem recidente.

(19) Τὰ πολλὰ *plerumque* significat. **Malim hic** πολλὰ sine articulo.

(20) Αὐτῇ μὲν ἐνδιασχ. « Quod sibi membrum introvertisset et excavasset, Bryenio vero extendisset et rotundasset. » Nimium videtur hic φυσικῶς et parum ἠθικῶς philosophari nostra philosopha : alioqui et ambitioni et linguæ suæ imperasset.

δομέστικον. Ὁ δὲ, εὐχαριστήσας ἐπὶ τούτοις τῷ βασιλεῖ φιλοδωρίαν μεγίστην μεταδιώκοντι, ἠτήσεν ἐνδοθῆναί οἱ τὰ εἰκότα διαλεχθῆναι. Ὡς οὖν ἔλαβε τὸ ἐνδόσιμον, « Εἰ καὶ βιαίων, ἔφη, πραγμάτων καὶ πολλῆς ἀδικίας γεμόντων ἤρξεν, ὦ βασιλεῦ, ἡ σὴ ἀδελφὴ καὶ ἔργοις αὐτοῖς τὸ συγγενὲς ἀπωμόσατο, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως κλῆσιν καθάπερ καὶ τὴν σχέσιν ἀπεβάλετο. Ἀγαθοῦ τοίνυν βασιλέως εἰσέτι κασίγνητος μένουσα ἐκ μετανοίας τὸ φίλτρον αὖθις ἀναλέσεται, ὅ νῦν ἐκ παρανοίας ἀπώλεσε, τῇ φύσει χρησαμένη συλλήπτορι. Φεῖσαι οὖν, ὦ δέσποτα, τῆς τῷ σῷ κράτει προσκεκρουκυίας ὁμογενοῦς καὶ κόλασον τῷ φιλανθρώπῳ λαμπρῶς ἤδη τῆς σῆς ἀρετῆς ἡττᾶσθαι ὁμολογοῦσαν· δὸς δὲ αὐτῇ καὶ τὰ κατ' ὄψιν προκείμενα, οὐχ ὡς ὄφλημα δίκαιον, ἀλλ' ὡς δόμα ἑκούσιον, ἐπεὶ καὶ δικαιότερον ταῦτα ἐμοῦ κτήσαιτο, κλῆρον ὄντα πατρῷον κἀπὶ τὸ γένος αὖθις διαβησόμενα. » Τούτοις ὁ βασιλεὺς πεισθείς, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν αἰδεσθείς, σὺν προθυμίᾳ περατοῖ τὴν παραίφασιν, φάμενος ὡς « Εἶην ἀνάξιος τοῦ ἄρχειν, εἰ σὺ περὶ τὸ γένος τοὐμὸν κριθείης φιλανθρωπότερος καὶ κέρδους περιττοῦ καὶ προχείρου ἀνώτερος. » Ἀμέλει τοι καὶ δίδωσι πάντα τῇ Καισαρίσσῃ καὶ σπένδεται. Εἰρήνη δὲ ἡ μήτηρ καὶ βασιλὶς κατ' οὐδένα τρόπον ἐλήλεγκται τῆς ἐπιβουλῆς μετέχουσα κατὰ τοῦ υἱοῦ· μᾶλλον μὲν οὖν ἐσέπειτα καὶ σοφόν τι λόγιον γνωματεῦσαι λέγεται, μαθοῦσα [P. 9] τὰ μελετώμενα, ὡς δεῖ βασιλέα μὲν οὐχ ὑπόντα ζητεῖν, παρόντα δὲ μὴ μετακινεῖν, καὶ ὡς « Οἵας μοι τὰς ὀδύνας οἱ σφαγεῖ, ἐχάλκευον τοῦ υἱοῦ, δριμυτέρας δήπουθεν ὧν ἐν τῷ τίκτειν ὠδίνων πεπείραμαι, ὅτι καὶ πρὸς φῶς αἱ μὲν κατήπειγον τὸ κυοφορούμενον, αἱ δ' ἐξ ᾅδου κευθμώνων διὰ μέσων μου τῶν σπλάγχνων χωροῦσαι λυπεῖν ἀθάνατα ἤμελλον. »

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς Πέρσας ὁρῶν παρ' οὐδὲν θεμένους τὰς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ξυνθήκας, καὶ παμπληθεῖ τῶν πόλεων καταθέοντας ὁπόσαι περὶ Φρυγίαν καὶ ποταμὸν τὸν Μαίανδρον ἵδρυνται, ἔαρος ἐπιστάντος ἔξεισι κατ' αὐτῶν, καὶ συμβαλὼν μάχαις πολλάκις ἐκράτησε, τήν τε Λαοδίκειαν χειρωσάμενος τείχεσι περιέβαλε, καὶ τὸν Ἀλπιχαρὰν μετανάστην ἔθετο, ὃς τήν ταύτης φρουρὰν ἐπεπίστευτο. Καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸ δέον καταστησάμενος νόστου ἐμνήσατο, καὶ μικρόν τι τῷ Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας σκηνίτης γίνεται πάλιν, τῶν ἀρχείων ἀπαναστάς. Ἦν γὰρ τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομὰς φυλαττόμενος, καὶ ὡς ἔχον λυμαίνεσθαι τὸ ἀνέτοιμον ὑφορώμενος. Ὅθεν χρονίζειν ᾑρεῖτο μᾶλλον τῇ θυραυλίᾳ, δύο τὰ κάλλιστα κατορθοῦν ἐντεῦθεν οἰόμενος, τήν τε φυλακὴν τῶν οἰκείων χωρῶν, ἣν ὡς τὰ πολλὰ βραδεύει τὸ ὕπαιθρον, καὶ τὴν ἐς τὰ πολέμια ἔργα τριβήν τε καὶ ἄσκησιν τῶν ταγμάτων ἀφισταμένων τοῦ οἰκουρεῖν, καὶ ὡς βαφῇ σίδηρος (21), τοῖς ἐκ τῆς καυστηρᾶς δρόσου ἱδρῶσι παγιουμένοις. Χειρωσόμενος τοίνυν ἀπῄει τὴν κατὰ Παμφυλίαν Σωζόπολιν. Ὡς δὲ δυσάλωτος ἐδόκει τις εἶναι διά τε τὸ ἐγκαθήμενον ἔνδον ὁπλιτικὸ, καὶ τὸ δυσέμβολον τῆς θέσεως καὶ περίκρημνον, τοιόνδε τι μηχάνημα κατὰ θεῖον σκοπὸν μέτεισι. Δύναμιν ἱππικὴν Πακτιαρίῳ τινὶ παραδοὺς ἐντέλλεται οἱ συνεχῶς τῇ Σωζοπόλει ἐνιπ-

victam fatetur ; dato ei etiam quæ in medio posita sunt, non ut justum debitum, sed ut donum voluntarium, quæ quidem, ut patrimonium suum, et in familiam reditura justius quam ego possidebit. » Hac oratione imperator, ac 17 potius verecundia, impulsus, alacriter Axuchi monitis obtemperat : se regno indignum fore professus, si ille cum tanti tamque parati emolumenti contemptu erga familiam suam humanior judicaretur. Ac reconciliata gratia, Cæsarissæ omnia restituit. Irene vero mater imperatoris, nullo modo conscientiæ insidiarum convicta, sed potius memorabilem sententiam elocuta esse fertur, nec imperatorem qui absit quærendum. nec qui adsit pellendum esse. Atque illud etiam dixisse : « Heu ! quantos cruciatus filii percussores mihi sunt moliti, acerbiores utique iis doloribus quos in pariendo toleravi. Nam ii fetum ad lucem urgebant : isti vero ex infernorum barathro per media viscera mea penetrantes immortalem mihi luctum attulissent.

IV. Post hæc imperator cum Persas, fœdus cum patre suo initum nihili facientes, urbes Phrygiæ, ad Mæandrum fluvium sitas magnis copiis incursare cerneret, primo vere egreditur ; multisque prœliis victor Laodiceam capit et mœnibus cingit, ejecto Alpichara, qui urbi cum præsidio præerat ; cæterisque rebus ordinatis domum 18 rediit. Nec diu Byzantii commoratus, denuo relicta regia in tabernacula se confert ad barbarorum incursiones præcavendas. Nam quia facile detrimenta capi ab imparatis videbat, expeditionibus immorari maluit, unde duos fructus pulcherrimos caperet, alterum suarum provinciarum incolumitatem, quæ militibus in aciem eductis potissimum defenditur, alterum exercitationem legionum et moram in re bellica, qua relicta umbra, prœliis ut tinctura ferrum roborareutur. Abiit igitur ad Sozopolim, Pamphyliæ urbem, subigendam ; quæ cum et ob militum præsidium et ob loci naturam, præruptis et inaccis saxis saxis muniti, expugnato difficilis putaretur, divinitus hujusmodi consilium capit. Pactiario cuidam copiis equestribus traditis, mandat ut subinde ad Sozopolis mœnia adequitet et sagittas in ea conjiciat. Quod si hostes egrediantur, terga det nec eis pugnæ copiam faciat, sed silvosas semitas et impeditas, quæ parum ab

Hier. Wolfii notæ.

(21) Βαφὴν σιδήρου. Utrum intelligat, cum ferrum candens aqua exstinguitur, an injunctionem aliquam aut colorem, non satis scio.

urbe distent, prætereat. Ille imperatoris monitis obtemperans, cum Persæ urbe effusi multum et sæpe persequerentur, hostem decipit insidiis in angustiis collocatis. Cum igitur Turci in una excursione, insidiis non prævisis, instantius et longius, etiam insidias temere **19** prætervecti, persequerentur, Romani qui in insidiis erant, cum Persas securos toto impetu instare suis viderent, nec spectare quidquam aliud nisi ut hostem comprehenderent, subito consurgunt ac Sozopolim petunt. Paulo post iis etiam qui fugiebant conversis, Turci in medio circumventi, cum nec ad urbem ob Romanos ex insidiis, ad occupandos aditus progressos accedere, neque a tergo instantes effugere possent, partim capiuntur, partim occiduntur, pauci equorum celeritate evadunt. Sic uno imperatoris prudenti consilio capitur Sozopolis. Deinde castellum quod Cacumen accipitris vocatur, in deditionem accepit; et plurima alia oppida et munitiones olim Romanis tributaria, tum vero Persis conjuncta, subegit.

A πάζεσθαι κἀπὶ τοῖς τείχεσιν ἀφιέναι βέλεμνα, εἰ δ' ἐπεξέλθοιεν οἱ πολέμιοι, φεύγειν ἀμεταστρεπτὶ μηδ' ἐφεστάναι πρὸς πόλεμον, παριέναι δ' οὕτω καὶ τὰς μικρὸν ἄποθεν τῆς πόλεως συνεπτυγμένας καὶ λοχμώδεις ἀτραπούς. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν βασιλικὴν παραίφασιν ἔπραττεν· ὡς δὲ ἡ ἐπιδίωξις ἐπὶ πολὺ καὶ πολλάκις πρὸς τῶν Περσῶν ἐγίνετο ἐκχεομένων τῆς Σωζοπόλεως, κατασοφίζεται τὸ ἀντίπαλον ὁ Πακτιάριος, ὑποκαθίσας λόχον ἐν τοῖς στενοῖς. Ἐν μιᾷ γοῦν τῶν καταδρομῶν οἱ μὲν Τοῦρκοι μὴ προσκεψάμενοι τὸ ἐνέδρευμα συντονώτερον ὁμοῦ καὶ ποῤῥώτερον ὀπίσω τῶν Ῥωμαίων ἐδίωκον, ὡς καὶ τὰς δυσχωρίας ἀπερισκέπτως παραδραμεῖν· οἱ δὲ ἐλλοχῶντες Ῥωμαῖοι, ἐπεὶ εἶδον ἀπερισκέπτως τοὺς Πέρσας ὀπίσω τῶν ἐκ τῆς συμμορίας σφῶν ἐπιόντας ἀνέτῳ παντὶ ῥυτῆρι καὶ πρὸς οὐδὲν ἕτερον B ἀφορῶντας ἢ τὸ καταλήψεσθαι τοὺς ἐκδιδράσκοντας, αὐτίκα δὴ μάλα αὐτοὶ ἀναστάντες εὐθὺ τῆς Σωζοπόλεως ἵενται. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τῶν φευγόντων ἐπιστραφέντων ἐν μέσῳ συλληφθέντες οἱ Τοῦρκοι, καὶ μήτε τῇ πόλει προσεπεγγίσαι δυνάμενοι διὰ [P. 10] τοὺς ἐκ τῶν λόχων προδραμόντας Ῥωμαίους πρὸς τὴν τῶν εἰσόδων κατάληψιν, μήτε διαδρᾶναι τοὺς ὄπισθεν ἐπιφανέντας ἰσχύοντες, οἱ μὲν σαγηνεύονται, οἱ δὲ καὶ ξίφους γίνονται πάρεργον, οὐ πολλοὶ δὲ καὶ τῇ τῶν ἵππων ἀρετῇ διασώζονται. Καὶ οὕτως ἥλω πρὸς Ῥωμαίων Σωζόπολις ἐνὶ βουλεύματι τοῦ βασιλέως σοφῷ. Ἐκ δὲ δὲ τοῦδε τὸ φρούριον παρεστήσατο ὅ Ἱερακοκορυφῖτις ὠνόμασται, καὶ ἕτερα πολίχνια καὶ ἐρύματα ὑπηγάγετο, πάλαι μὲν Ῥωμαίοις ὑπόφορα· τοῖς δὲ Πέρσαις τότε σπενδόμενα.

Quinto imperii ejus anno, cum Scythæ, Istrum, transgressi, Thraciam popularentur et obvia quæque locustarum instar vastarent, Romanas copias undique convocatas et quam accuratissime armatas contra eos educit, non ob multitudinem duntaxat pene innumerabilem, **20** sed etiam ob insolentiam et confidentiam barbarorum. Repetebat enim memoria labores suos, quos Alexio Comneno imperante cœperat, cum Thracia occupata et Macedonia maxima ex parte desolata esset. Ac principio missis ad Scythas legatis, eorum linguæ peritis, periculum facit an ut ad pactiones descendant persuadere possit et a belli consiliis omnes avocare aut saltem plerosque, Nam in plures tribus erant distributi, nec uni duci parebant. Hoc igitur pacto quosdam ex principibus eorum omni genere comitatis sibi conciliat, non modo luxuriosis conviviis instruendis, sed et sericis vestibus et poculis et lebetibus argenteis donandis. Quibus illecebris cum fucum fecisset Scythis eosque vana spe inflasset, non cunctandum esse ratus copias in aciem eduxit, dum adhuc ambiguis essent animis et suspensis, ac pacem ob pollicitationes illas cum Romanis facere cogitarent, nec tamen a pugna, ut olim vincere assueti, abhorrerent. Educto igitur Beroe exercitu (nam ibi castra habebat) crepusculo Scythas aggreditur. Fit horribilis conflictus, et atrocissima pugna committitur. Nam et Scythæ nostrum **21** exercitum incursione equorum et emissione sagittarum et clamore in congressu immani sublato fortiter exceperunt Romani vero, semel tentata Martis alea, ita pugnare instituerunt ut aut hostes profligaturi aut morituri. Sed

Περὶ δὲ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασιλείας Σκυθῶν διαβάντων τὸν Ἴστρον καὶ τὰ Θρᾳκῶα μέρη λῃζομένων καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀφανιζόντων τοῦ τῶν ἀκρίδων ἀκριβέστερον ἔθνους, ἐξεισι κατ' αὐτῶν τὰς C Ῥωμαϊκὰς ἀθροίσας δυνάμεις καὶ ὡς ἐνῆν ὁπλισάμενος γενναιότερον, οὐ διὰ τὸ πλῆθος μόνον τῶν πολεμίων μηδ' ὑποπίπτον σχεδὸν ἀριθμῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρᾶσθαι μεγαλαυχίᾳ καὶ σὺν κόμπῳ τραχύτερον ἐπιέναι τὸ βάρβαρον, εἰς μνήμην ἄγων, ὡς ἔοικε, τὰ πονηθέντα οἱ πρότερον, ἡνίκα τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διεῖπεν ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὅτε εἶχετο Θρᾴκης καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Μακεδονίας ἠρήμωτο. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα στρατηγικῇ μεθόδῳ χρώμενος ὁ βασιλεὺς δι' ἀποστολῆς ὁμογλώττων τοῦ τῶν Σκυθῶν ἀποπειρᾶται στρατεύματος, εἴ πως ἐς ὁμολογίας ξυμβαῖεν καὶ τοῦ διὰ μάχης χωρεῖν ἀποσταῖεν πάντες ἢ γοῦν ἔνιοι, εἰς πλείους διῃρημένοι συλὰς καὶ διακοιδὸν στρατήγια βάλλοντες. Ἐφελκυσάμενος οὖν τόνδε τὸν τρόπον τινὰς τῶν παρ' αὐ- D τοῖς τὰ πρῶτα φερόντων, πᾶσαν φιλοφροσύνην ἐπ' αὐτοῖς ἐπιδείκνυται, οὐ μόνον περιττὰς ἐστιάσεις αὐτοῖς παραθέμενος, ἀλλὰ καὶ σηρικοῖς καταγοητεύσας ἱματισμοῖς καὶ κυπέλλοις καὶ λέβησιν ἀργυρέοις ὑπαγαγόμενος. Καὶ τοῖς δελέασι τούτοις τὰ τῶν Σκυθῶν ὑποχαυνώσας φρονήματα, ἔγνω μὴ καιρὸν εἶναι μελλήσεως, ἀλλ' ἐπάφειν αὐτοῖς τὰς δυνάμεις κἀκ τοῦ αὐτίκα συντάξασθαι, ἕως ἔτι τὰς γνώμας ἔχοντές εἰσιν ἀμφιβόλους καὶ ῥέπουσι πρὸς ἀμφότερα, καὶ Ῥωμαίοις μὲν διανοούμενοι σπείσασθαι διὰ τὰ σφίσιν ἐπαγγελλόμενα, θαῤῥοῦντες δὲ καὶ τὸν πόλεμον ὡς τοῦ νικᾶν ἐθάδες πάλαι γενόμενοι. Ἆρας τοίνυν ἐκ τῶν τῆς Βερόης μερῶν (ἐκεῖσε γὰρ ἐστραιοπεδεύετο) κλεφαῖος τοῖς Σκύθαις

συῤῥήγνυται. Γίνεται τοίνυν φρικαλέα τις συμβολή, καὶ καταπληκτικωτέρα τῶν πώποτε μάχη συνίσταται· οἵ τε γὰρ Σκύθαι γενναίως ἐδέξαντο τὸ ἡμέτερον στράτευμα τῇ τῶν ἵππων ἐπελάσει καὶ τῇ τῶν τοξευμάτων ἐπαφέσει καὶ ταῖς βοαῖς ἐν ταῖς ἐμβολαῖς δυσαντίβλεπτοι δεικνύμενοι, καὶ Ῥωμαῖοι καθάπαξ ἐν τῷ ἀγῶνι γενόμενοι ὡς ἡττήσοντες ἢ θανούμενοι προὔθεντο μάχεσθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς τοὺς ἑταίρους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ὅσον περὶ τὴν τοῦ σώματος φυλακὴν ἀποτέταχτο, ἀεί πως ἐπεβοήθει τοῖς κάμνουσι μέρεσιν. Αὐτὸ μέντοι τὸ Σκυθικὸν κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον τοιοῦτόν τι ἐκακοτέχνησεν ἐκ προσκέψεως, πριζούσης αὐτῷ τῆς ἀνάγκης τὰ δέοντα. Συναγαγὸν δὴ πᾶσαν ἁμάξαν εἰς σχῆμα περιφερὲς αὐτὰς διατίθησι, καὶ τούτων ἄνωθεν στήσαντες μοῖραν οὐκ ὀλίγην ἐκ τοῦ σφῶν στρατεύματος ὅσα καὶ χαρακώματι ἀπεχρῶντο τῷ μηχανήματι, καὶ πολλὰς δι' αὐτῶν ἐγκαρσίους παρόδους ῥυποτομήσαντες, βιαζόμενοι μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ τὰ νῶτα πρὸς τὴν τάξιν τῶν προσώπων μετατιθέντες ὥσπερ τεῖχος ἐχυρὸν τὰς ἁμάξας εἰσέτρεχον καὶ διετίθουν οὕτω τὴν φυγὴν πρὸς τὸ εὖ, εἶτ' αὖθις ἐκεῖθεν μετ' ἀνοχὴν ὡσεὶ διὰ πυλῶν ἀνακλινομένων ἐκπίπτοντες ἔργα χειρὸς ἀνδρείας ἐδείκνυον. Καὶ ἦν τὸ γινόμενον τοῦτο τειχομαχία τις ἀκριβὴς ἐν μέσῳ πεδιάδι σχεδιασθεῖσα παρὰ Σκυθῶν, ὡς συμβαίνειν ἐκ τοῦδε τὰ Ῥωμαίων ἐπ' ἀτελέστοις μογεῖν. Ἦν οὖν τηνικαῦτα τὸν Ἰωάννην ὁρᾷν σοφόν τι χρῆμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν καθιστάμενον. οὐ γὰρ ἀγαθὸς μόναν καὶ ποικίλος τὸ ἦθος ἐδείκνυτο σύμβουλος, ἀλλὰ καὶ πρῶτος παρεῖχε πείρατι ὁπόσα στρατηγοῖς καὶ τάγμασιν ὑπετίθετο. Τὸ δὲ δὴ καινὸν καὶ πολλὴν ἐκείνῳ μαρτύρουν τὴν εὐσέβειαν, ὁπότε τῶν Ῥωμαίων οἱ φάλαγγες ἔκαμνον ἐπιῤῥιθόντων τῶν πολεμίων καὶ συμπιπτόντων παραβολιώτερον, τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα παρεστῶσαν ἔχων, μετ' οἰμωγῆς ἐμβλέπων, ἐλεεινοῖς τοῖς σχήμασι θερμότερα τῶν ἐναγωνίων ἱδρώτων κατέλειβε δάκρυα. Καὶ ἦν οὐκοῦν εἰς κενὸν διαπραττόμενος οὕτως, ἀλλ' ἐκ τοῦ μάλα αὐτίκα τὴν ἐξ ὕψους θωρακιζόμενος δύναμιν τὰς Σκυθικὰς ἐκυθικὰς ἔτροποῦτο παρεμβολάς, ὡς Μωϋσῆς πρότερον τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὰς Ἀμαληκίτιδας ἴλας ἐνέκλινεν. Ἀναλαβὼν δὲ καὶ τοὺς ὑπασπιστάς, οἳ περιμήκεσιν ἀσπίσι καὶ πέλυξιν ἑτεροστόμοις (22) ῥάγνυνται, ὡσεὶ τεῖχος ἄῤῥηκτον τοῖς Σκύθαις ἀντιπροβάλλεται. Ἀμέλει καὶ ὑπ' αὐτῶν διαλυθέντος τοῦ ἐκ τῶν ἁμαξῶν ἐρύματος, καὶ εἰς χεῖρας οὕτω τοῦ πολέμου συνερχομένου, γίνεται τῶν ἐναντίων τροπὴ καὶ φυγὴ ἀκλεὴς καὶ Ῥωμαίων εὐθαρσὴς ἐπιδίωξι. Κατὰ χιλιοστύας τοίνυν πίπτει τὸ ἁμαξόβιον, καὶ διαρπάζονται χάρακες· τὸ δὲ συλληφθὲν δορυάλωτον καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον ὁρᾶται, ὥσπερ καὶ τὸ προσρυὲν αὐτόμολον τῷ πόθῳ τῶν ζωγρηθέντων ὁμογενῶν, ὡς ἐκ τούτου καὶ κώμας συνοικισθῆναι καθ' ἑσπέριόν τινα λῆξιν Ῥωμαϊκὴν, ὧν καὶ εἰσέτι μικρά τινα ἐμπυρεύματα σώζονται, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ εἰς πεῖρας καταλεγῆναι συμμαχικὰς, ἀποδοθῆναι δὲ καὶ μοίρας πλείονας συνειλημμένας ὑπὸ τῆς στρατιᾶς.

A et imperator amicorum et satellitum præsidio septus laboranti subinde parti opem ferebat. Verum Scythæ in hoc conflictu, ipsa necessitate artium magistra edocti, rem hujusmodi sunt commenti Omnes currus in orbem conjunxerunt, iisque non exigua suarum copiarum parte imposita pro vallo sunt usi ; ac multos obliquos aditus, platearum instar, in iis reliquerunt. Cum igitur a Romanis urgebantur, tergis obversis intra currus tanquam munitam arcem nullo fugæ incommodo se recipiebant. Inde recuperatis viribus, tanquam portis erumpentes fortia facinora edebant. Neque ea res aliud erat quam mœnium oppugnatio.quæ in media planitie Scythæ ex tempore struxerant.Unde fiebat ut Romani labore irrito fatigarentur. Tum vero B Joannes prudentiæ suæ specimen edebat : neque enim consilio duntaxat et ingenii solertia valebat, sed primus etiam ea quæ ducibus et legionibus mandabat exsequebatur. Illud autem insignem etiam pietatem ejus testatur. Nam cum Romanæ 22 phalanges urgentibus hostibus et audacius se inferentibus laborarent, imaginem Dei Genitricis cum gemitu et miserabilibus gestibus intuens lacrymas bellicis sudoribus calidiores fundebat ; neque id frustra. Statim enim cœlesti robore armatus Scythicam aciem profligat, quemadmodum olim Moyses extensione manuum Amalechiticas turmas dissipavit. Assumptis igitur armigeris, qui clypeis oblongis et preminentibus galeis instar muri inexpugnabilis muniuntur, cum Scythis congreditur. Qui eum dissoluta illa curruum serie ad C manus venirent, in turpem versi fugam a Romanis alacriter persequentibus magno numero cæduntur Hamaxobii illi ; castrisque direptis innumerabiles capiuntur. Sed et transfugæ desiderio captivorum popularium confluebant, adeo ut in occidentali quadam provincia Romana pagi ab eis conderentur quorum adhuc reliquiæ supersunt ; nec pauci in sociorum cohortes referrentur, et major turba ab exercitu capta venderetur.

Hier. Wolfii notæ.

(22) Πέλυξιν ἑτεροστόμοις. Suidas : Ἑτερόστομος φάλαγξ καλεῖται, ἥτις πορεύεται τὸ μὲν ἡγούμενον ἡμισυ ἔχουσα ἐν εὐωνύμῳ παραγωγῇ, τουτέστι τοὺς ἡγεμόνας ἐξ εὐωνύμου, τοῦ δὲ ἡμίσεος τοὺς ἡγεμόνας ἐν δεξιᾷ παραγωγῇ. Quid autem sit ἑτερόστομος πέλυξ, nusquam invenio. Τὸ ἕτερος in compositione plerumque significat alterum duntaxat ex duobus, ut ἑτερόφθαλμος coclitem. Ego vocem non intellectum iis interpretandam relinquo qui armaturam et vestitam veterum atque exoticum intelligunt ; in quo genere philosophari mihi adeo non licuit, imo neque libuit, ut nostratia vix assequar.

V. Hac de Scythis parta victoria, et illustri edito facinore, **23** Joannes vota Deo persolvit; quod festum Patzinacarum nostro tempore dicitur, in rei gestæ monumentum et grati animi testimonium. Non multo post etiam contra Triballos, quos alii Servios dicunt, maleficio non abstinentes et fœdifragos, expeditionem denuntiavit, et hos quoque barbaros acie victos ad pacem coegit; qui alioqui etiam parum potentes subinde vicinis imperiis subsunt; abactaque inde præda immensa et locupletato exercitu, captivam turbam in Orientem traductam in Nicomediensi provincia uberrimis agris assignatis collocavit. Ita captivi populi partem in legiones retulit, partem tributariam fecit.

A Ε'. Τοιαύτην νίκην περιφανῆ κατὰ Σκυθῶν ὁ Ἰωάννης ἀράμενος καὶ μέγιστον στήσας τρόπαιον τὰς εὐχὰς τῷ Θεῷ ἀποδίδωσι, τὴν τῶν Πατζινάκων λεγομένην ἐς ἡμᾶς τελετὴν εἰς ἀναμνηστήρια ἀποτάξας τῶν πεπραγμένων καὶ χαριστήρια. Μικρὸν δὲ ὕστερον καὶ κατὰ τοῦ τῶν Τριβαλλῶν ἔθνους (εἴποι δ' ἂν τις ἕτερος Σέρβων) κακουργοῦντος καὶ τὰς σπονδὰς συγχέοντος στρατείαν ἐκήρυξε, καὶ συμβολῆς γενομένης κατὰ κράτος ἡττήσας καὶ τοῦτο τὸ βάρβαρον πρὸς σπονδὰς ὑπηγάγετο, μηδ' ἄλλως δεικνύμενον ἀξιόμαχον, οἷα καθυποκύπτον [P. 12] ἀεὶ ταῖς ἐκ γειτόνων ἀρχαῖς. Καὶ λείαν ἐκεῖθεν ἐλάσας οὐ σταθμητὴν, καὶ πλείστων ὠφελειῶν ἐμπλήσας τὸ στράτευμα, εἰς τὴν ἕω διαβιβάζει τὸ τοῦ πλήθους αἰχμάλωτον, καὶ κατὰ τὴν Νικομήδους ἐπαρχίαν ἀποτάξας αὐτῷ κατοίκησιν καὶ γῆν διαρκεστάτην ἀποδασάμενος τὸ μὲν τοῦ δορυκτήτου λεὼ τοῖς στρατεύμασιν ἐγκατέμιξε, τὸ δὲ παρῆκεν εἰς δασμοφόρησιν.

Suscepit hic imperator filios, quorum natu maximo Alexio purpuræ jus et purpureos calceos dedit; et cum a populo Romano imperator saluturetur, una secum proclamari passus est. Proximum ab hoc Andronicum, et Isaacium tertium, ac natu minimum Manuelem sebastocratorica dignitate ornavit. Aiunt eum in somnis vidisse filium Alexium recens coronatum leoni insidere, quem auribus habenarum **24** vice moderaretur, cum alioqui nihil haberet ad domandam bellua accommodatum. Cujus visi hæc significatio erat, puerum imperio titulo tenus et nomine absque re potiturum, regia vero potestate orbatum iri; id quod paulo post accidit, eo morte sublato.

B Καὶ πατὴρ δ' ἀβρένων παίδων ὁ βασιλεὺς οὗτος φανείς τῷ μὲν προγόντι κατὰ γένεσιν (Ἀλέξιος τῷδε τὸ ὄνομα) πορφυρίδος μετέδωκε, καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδεῖσθαι διαφῆκε τὰ ἄρθρα τοῦ σώματος, καὶ συνευφημεῖσθαί οἱ παρεῖχεν, ὁπηνίκα Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν συνειλεγμένων ὄχλων ἀνηγορεύετο· τὸν δὲ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικον Ἰσαάκιόν τε τὸν ἐπὶ τῷδε καὶ τὸν ἐφεξῆς τέταρτον Μανουὴλ σεβαστοκρατορικαῖς ὑπεξαίρει τιμαῖς. Φασὶ δὲ ὡς κατ' ὄναρ ὁ βασιλεὺς θεάσαιτο τὸν νεοστεφῆ υἱὸν τὸν Ἀλέξιον θηρίῳ ἔποχον λέοντι, καὶ τοῦτον ἐκ τῶν ὤτων ἡνιοχεῖν μηδενὸς ἑτέρου ὑπόντος ἐπιτηδείου πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ θηρός. Ἦν δὲ ἡ σύγκρισις τοῦ ἐνδάλματος, ὡς μέχρι καὶ προσρήματος ψιλοῦ καὶ γυμνῆς πραγμάτων ἀνακηρύξεως ἐπιτευξεῖται τῆς βασιλείας ὁ παῖς, τῆς δὲ μείζονος ἀποπεσεῖται κυριαρχήσεως, ὅ καὶ μικρῷ συμβέβηκεν ὕστερον· θανάτῳ γὰρ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐστείλατο.

Sub æstatem Hunni superato Istro et Branitzobam vastarunt, et mœnibus dirutis saxa Zeugminum transtulerunt, et Sardicam spoliarunt, spreto et rupto fœdere. Hujus controversiæ occulta et vera causa fuit, quod Almuzen Stephani Hunnorum principis fratrem ad se profugum imperator libentissime susceperat. Id vero prætexebatur et palam objiciebatur, quod Branitzobani Hunnorum mercatores spoliarent et pessime tractarent. Quod malum cum præter exspectationem ingruisset, imperator prudenti consilio Philippopoli se tenuit, Hunnis inde pulsis. Succedenti vero tempore ad instructionem suorum et ultionem hostium usus copias coegit et naves expeditos comparavit; iisque per Pontum in Istrum trajectis, terra et aqua adversarios est adortus. Fluvio triremi imperatoria trajecto, **25** et exercitu in adversa ripa exposito, colluviem barbarorum equestri pugna et hastarum acie profligavit; et in hostili agro majore quam prius unquam tolerantia commoratus, Francochorio potitus est, fertilissima terræ Hunnicæ parte, quæ declivis in patentes campos intra Saum et Istrum fluvios extenditur. Et Zeguminum deditione cepit, et ipsum Chramum aggressus maxima præda

C Περὶ δὲ θέρειον ὥραν τὸν Ἴστρον διαβάντες οἱ Οὖννοι τήν τε Βρανίτζοβαν ἐξεπόρθησαν, κατερείψαντες τὰ τείχη καὶ τοὺς λίθους μετενεγκάμενοι εἰς τὸ Ζεύγμινον, καὶ τὴν Σαρδικὴν ἐλήισαντο, τὰς ἐπὶ φιλίᾳ τῇ πρότερον ὁμολογίας ἀποσεισάμενοί τε καὶ διαξάναντες. Ἦν δὲ ἡ μὲν ἐνδόμυχος αἰτία ταυτησὶ τῆς διαφορᾶς τὸ τὸν Ἀλμούζην παρὰ βασιλέα ἐλθεῖν καὶ προσδεχθῆναι παρ' αὐτοῦ ἀσμενέστατα, κασίγνητον ὄντα Στεφάνου τοῦ τῶν Οὔννων κρατάρχοντος, ἡ δ' εὐπρόσωπός τε ἅμα καὶ πρόδηλος ἀφορμὴ τὸ τοὺς οἰκήτορας Βρανιτζόβης ληστρικῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς μαραβάλλουσιν ἐκεῖθι Οὔννοις κατ' ἐμπορίαν καὶ δρᾷν ἐπ' αὐτοῖς τὰ χείριστα. Ἅτε δ' ἀπροόπτως τοῦ κακοῦ τοῦδε ξυνενεχθέντος, τότε μὲν τῇ κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν ἐνδημίᾳ τὰ τῆς προμηθείας βασιλεὺς ἐπεμέτρησεν, Οὔννους ἐκεῖθεν D μετανάστας θέμενος· τῷ δ' ἐπιόντι καιρῷ πρὸς παρασκευὴν τῶν οἰκείων καὶ ἄμυναν τῶν πολεμίων χρησάμενος τὰς δυνάμεις συνήθροισε καὶ νῆας ταχυναντούσας ἡτοίμασε, καὶ ταύτας ἐς τὸν Ἴστρον διὰ τοῦ Πόντου κατακολπίσας ὑδραῖος ὁμοῦ καὶ χερσαῖος τοῖς ἀντιπάλοις ἐφίσταται. Διελθὼν δὲ τὸν ποταμὸν μετὰ τῆς στρατηγίδος τριήρους, καὶ τὸν στρατὸν καταστησάμενος ἐς τὸ πέραν, ἱππομαχίᾳ

καὶ δοράτων ἀγκοινήσει (23) τὸ συνελθὸν Οὐννικὸν διεσκέδασε. Χρονίσας δ' ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ καρτερικώτατος φανεὶς ἑαυτοῦ τοῦ τε Φραγγοχωρίου ἐκράτησεν, ὅπερ ἐστὶ τῆς τῶν Οὔννων γῆς τὸ πιότατον, ἐς πεδία ὑπτιάζον ἱππήλατα, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Σαούβου καὶ Ἴατρου ἀναπεπταμένον, καὶ τὸ Ζεύγμινον παρεστήσατο, καὶ κατ' αὐτὸν ἐλάσας τὸν Χράμον λείαν πλείστην περιεβάλετο. Ἔπειτα καὶ τούτῳ [P. 13] τῷ γένει μεθ' ἑτέρας συμπλοκὰς σπεισάμενος, τά τε πρὸς εἰρήνην εὖ διαθέμενος, καὶ τὸ λοιπὸν βαρβαρικὸν, ὁπόσον καθ' ἑσπέραν Ῥωμαίοις ἄγχουρον, εἰς φιλίαν ἄκον ὑπαγαγόμενος ἐν οἷς πολλάκις εὑρόησε κατὰ τὸν πόλεμον, δεῖν ψήθη καὶ τὰ ὑπερόρια φῦλα, καθ' ὅν ἂν καὶ δύναιτο τρόπον, ὑποποιήσασθαι, καὶ τούτων μάλιστα ὁπόσα τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἀγυρτείᾳ (24) προσκείμενα μετὰ πλοίων ἐς τὴν Κωνσταντίνου καταίρουσιν. Οὐκοῦν καὶ εἶχεν οἰκεωσάμενος τὴν παράλιον Ἰταλίαν, ὅλα λαίφη διαπετῶσαν ες τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων. Ἡρεμησάντων δ' οὕτω τῶν καθ' ἑσπέραν γενῶν, ἐς τὴν ἕω διαβιβάσας τὸ στράτευμα τοῖς τὴν Κασταμόνα κατέχουσι Περσαρμενίοις ἐπιθέσθαι ἔγνωκεν, ὅθεν διὰ τῆς τῶν Βιθυνων καὶ Παφλαγόνων ἐπαρχίας ἐλάσας ἐκεῖσέ τε παραγίνεται, καὶ κλίμαξιν ὅτι πλείσταις χρησάμενος καὶ κύκλῳ περιστήσας τὰς ἐλεπόλεις αὐτῆς τε τῆς Κασταμόνος κρατεῖ, καὶ τὸν ταύτης σατραπεύοντα Περσαρμένιον ἀπειπόντα περὶ τῶν ὅλων φυγάδα δείκνυσιν. Οὐκ ὀλίγον δὲ πλῆθος Περσῶν ἐκεῖθεν ἀπαγαγὼν αἰχμάλωτον πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπανέζευξε. Τοίνυν καὶ κηρύξας ἐπὶ τῷ τροπαίῳ τουτωῖ θρίαμβον, ἅρμα διειλημμένον ἀργύρῳ παγῆναι προσετετάχει· καὶ ἦν τὸ ἅρμα θαυμάσιον οἷον γενόμενον, καὶ λίθοι τῶν μὴ πάνυ τιμαλφων ἐνιαχοῦ αὐτὸ ἤγαλλον. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἡ πρόοδος ὥριστο, ἅπας πέπλος τὰς ἀγυιὰς κατηγλάϊζε χρυσοϋφής τε καὶ περιπόρφυρος. Οὐδὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀπῆν ἐκεῖθεν εἰκάσματα, ὁπόσα ἱστουργικὴ χεὶρ ἐπίπλοις ἐνετυπώσατο, ἃ καὶ εἴρηκεν ἂν τις ἔμψυχα, οὐκ ἐνυφαντά. Ἦν δὲ τοῦ ἄγασθαι ἄξια καὶ τὰ περὶ τὴν πάροδον ἑκατέρωθεν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θεωμένων διὰ ξύλων πήγματα καὶ ἴκρια. Χῶρος δὲ τῆς πόλεως ἦν, ὃς οὑτωσὶ διεσκεύαστο ὁ διήκων ἐκ τῶν ἑῴων πυλῶν τῆς πόλεως ἐς αὐτὸ τὸ μέγα παλάτιον. Καὶ δὴ τὸ μὲν τέτρωρον εὑπρεπὲς, καὶ εἴκον τοῦτο πίσυρες ἵπποι καλλίτριχες χιόνος λευκότεροι. Ὁ δὲ βασιλεὺς, τὴν τοῦ ἅρματος ἐπίβασιν παρεικὼς, τὴν

potitus est. Ac post alias dimicationes pace cum hac gente facta et utiliter firmata, cæterisque barbaris, qui Romanis versus Occidentem finitimi sunt, vel invitis in amicitiam suam pertractis, cum toties prospere pugnasset, etiam remotiores gentes quocunque modo subigendas censuit, easque potissimum quæ Cpolim mercaturæ et quæstus gratia appellerent. Itaque maritimam Italiam sibi conciliavit, quæ plenis velis in urbem imperatricem vehebatur. Ita gentibus Occidentalibus pacatis, traducto in Orientem exercitu, Persarmenios, qui Castamonem tenebant, aggredi instituit. Igitur per Bithyniam et Paphlagoniam provincias eo proficiscitur, et scalis plurimis adhibitis machinisque circumpositis urbe potitur, et Persarmenium satrapam rebus desperatis cedere cogit. Nec exigua Persarum multitudine abducta Byzantium reversus triumphum indicit; et currum argento interpunctum compingi jubet, opus admirabile et gemmis alicubi non pretiosissimis ornatum. Cum dies supplicationis adesset, omnis generis tapetes auro et purpura intertexti vicos exornabant, nec deerant Christi et sanctorum effigies in iis ad vivum expressæ. Erant et tabulata utrinque propter, spectatores structa, digna admiratione. Fuit autem is locus urbis sic instructus, qui ab Orientali porta usque ad magnum palatium pertinet. Quadrigæ a quatuor equis nive candidioribus trahebantur. Imperator vero non conscendit, sed Dei Genitricis imaginem in eo collocavit; ob quam lætitia exsultabat et animo pene linquebatur; cui victorias, ut collegæ imperii invictæ, acceptas ferebat. Habenas viris potentissimis moderandas et cognatis suis currum curandum dedit: ipse crucem manu gestans pedes antecessit Et Dei Sapientiæ templum ingressus, atque in conspectu omnis populi ob successus gratiis Deo actis, in palatium abiit.

Hier. Wolfii notæ.

(23) Ἀγκοινήσει. Aliquando scribitur ἀγκωνίσει. Haud scio an παρὰ τὸν ἀγκῶνα fiat καὶ τὸ ἀγκωνίζεσθαι, a gestu equitum hastas in hostem dirigentium, an παρὰ τὸ ἀνακινεῖ.

(24) Ἀγυρτείᾳ. Magnum Etymologicum ἀγύρτην παρὰ τὸ ἀγείρειν deducit, τὸ περιιέναι καὶ περινοστεῖν ἐπὶ νίκῃ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τοιούτῳ, et interpretatur non tantum ἀλαζόνα, ψεύστην, λωποδύτην, ἔπαίτην, ἀπατεῶνα, sed etiam φιλοκερδῆ; quanquam reliquæ etiam virtutes fere in id genus hominum quæstui deditum cadunt, qui tum demum non fallunt cum fallere sine detrimento suo nequeunt, ut recte Lucani versus ad eos quoque detorqueri queant:

Nulla fides pietasque viris qui lucra sequuntur,
Vænalesque manus: ibi fas, ubi maxima merces.

Et Ovidius in *Fastis* mercatorem vota Mercurio facientem inducit, ut cum maximo emolumento sine fraude sua pejerare liceat. Quos versiculos, quia elegantes sunt et contagium hoc in omnes fere ordines serpsit, ascribere libet:

Et peragit solita fallere voce preces.
Ablue præteriti perjuria temporis, inquit,
Ablue præterita perfida verba fide.
Sive ego te feci testem, falsove citavi
Non audituri numina vana Jovis,
Sive deum prudens altum divamve fefelli,
Abstulerint celeres improba verba Noti,
Et pereant veniente die perjuria nobis,
Nec curent superi, si qua locutus ero.
Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro
Et face ut emptori verba dedisse juvet.
Talia Mercurius poscentes ridet ab alto,
Se memor Ortygias surripuisse boves.

τῆς Θεομήτορος εἰκόνα τούτῳ ἐπανεβίβασεν, ἐφ' ᾗ καὶ ἦν γεγηθὼς καὶ τὴν ψυχὴν ἐκλείπων αὐτήν, καὶ τὰς νίκας ὡς συστρατηγέτιδι ἀμάχῳ ἐπιγραφόμενος, καὶ δοὺς ἄγειν τὰ χαλινὰ τοὺς παρ' ἐκείνῳ δυναμένους τὰ μέγιστα, καὶ τοῖς ἐκ γένους ἐγγίζουσιν ἀμφιπονεῖσθαι τὸ ἅρμα ἐνδοὺς, πρσῆγεν αὐτὸς σταυρικὸν σημεῖον χειριζόμενος καὶ ποσὶ τὴν πορείαν ποιούμενος· καὶ τὸν ἐκ τῆς τοῦ **Θεοῦ Σοφίας** παρωνυμούμενον ναὸν εἰσιὼν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατωρθωμένοις ἀνθομολόγησιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ **ἀπονείμας** τοῦ λεὼ παντὸς ἐπώπιον, τῷ ἀρχείῳ οὕτως παρέβαλεν.

27 VI. Cum non diutius fuisset domi quam ut et ipse a subditis cerneretur et theatris oblectaretur, et milites post diuturnam militiam lares tandem suos salutarent et equos recrearent et hastas exacuerent, denuo contra Castamonem movit. Nam Tanismanius Persarmenius, qui Cappadocia tum potiebatur, urbem cum majoribus copiis adortus expugnarat, et præsidiarios milites trucidarat. Imperator eo profectus Tanismanium mortuum invenit, et Muchumetum quemdam urbi præesse, cui eum Iconii præside Masuto inimicitiæ intercedebant. Itaque rei suæ stabiliendæ occasionem nactus eum Masuto pacem fecit,acceptisque ab eo auxiliis Muchumetum invadit. Qui eum se duobus exercitibus imparem fore cerneret, cum populari suo Masuto de reconciliatione agit, eamque impetrat cum aliis rationibus,tum ea potissimum quod ista ad Romanos defectione rem Persicam afflicturus esset, nisi in gratiam redirent. Ita Masuto persuadet ut societate imperatoris repudiata secum faceret. Quo paulo post facto, sultani auxiliis Persicis noctu digressis, parum successit Romanis ea **28** expeditio. Castris igitur in id oppidum translatis quod ipse ad Rhyndacum fluvium struxerat, Muchumetum majore impetu adortus. Castamone recuperata, ne Gangra quidem abstinuit, una ex maximis et illustrissimis Ponti urbibus, quæ non ita pridem a Persis subacta fuerat. Ibi cum more belli suburbana omnia subegisset, ipsam urbem operibus cinxit, cum autem Persæ qui intus erant, elati animis,imperatori urbis aditu nu da pactione cederent, milites eam corona circumdant ; mœnia, qua oppugnari poterant, arietibus continenter percutiunt ; sed cum ea re ob propugnaculorum robur et hostium pertinaciam parum proficeret imperator, omissis mœnibus, saxa in ædes, quæ e collibus in quibus castra erant conspiciebantur, jaculari instituit. Qui igitur machinis præerant, lapides rotundos et leves ob patentem prospectum quam longissime ejaculantes, ut volitare, non e machinis excuti viderentur, domos quassabant; quæ tectis confractis prostratæ habitatores opprimebant. Ita neque per vicos transire tutum erat, et domi se continere periculosius. His **29** de causis igitur obsidionis pertæsi cives,ac vel in primis Tanismanii obitu Gangræ præsidiis consternati, semetipsos et urbem imperatori dediderunt. Qui ingressus, multisque Persis abductis, et duobus millibus Romanorum in urbe collocatis, Byzantium revertitur. Sed nec hanc urbem Romani diu tenuerunt; nam Persæ longe majoribus et fortioribus copiis reversi eam et operibus et fame domuerunt, imperatore aliis rebus gravibus occupato et intento,

A ζ'. Οὐ πολλοῦ δὲ διαλιπόντος καιροῦ, **ἀλλ' ὥστε καὶ** αὐτὸν ἐπορθῆναι τοῖς ὑπηκόοις καὶ **θεάτροις** διαχοθῆναι, προσειπεῖν δὲ καὶ τὸν στρατιώτην **τὰ οἴκοι** χρόνιον καὶ διαναπαῦσαι τὸν ἵππον καὶ τὴν **λόγχην** ἀκέσασθαι, αὖθις κατὰ Κασταμόνος ἐστράτευσεν. Ὁ γὰρ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς Καππαδοκῶν χώρας κρατῶν Περσαρμένιος Ταϊσμάνιος μεθ' ἰσχύος μείζονος ἐπιὼν τειχομαχίᾳ τὴν πόλιν εἶλε καὶ τῷ ξίφει κατὰ [P. 14] τῶν φυλάκων Ῥωμαίων ἐχώρησεν. Ὁ βασιλεὺς τοίνυν ἐκεῖσε παραγενόμενος τὸν μὲν Ταϊσμάνιον ἐξ ἀνθρώπων εὗρε γεγενημένον, Μουχούμετ δέ τινα νὴν Κασταμόνα διέποντα, **διάφορον** τῷ τῆς Ἰκονίου πόλεως ἀρχηγῷ Μασούτ. **Συμφόρῳ** γοῦν τῷ καιρῷ πρὸς σύναρσιν τῶν καθ' αὐτὸν πραγμάτων ὁ βασιλεὺς χρώμενος σπένδεται τῷ *Μασούτ*,
B καὶ συμμαχίαν εἰλημφὼς ἐκεῖθεν ἔπειτι **τῷ Μουχούμετ**. Ὁ δὲ πρὸς ἀμφίστομον στράτευμα οὔκουν ἑαυτὸν εἰδὼς ἀξιόμαχον ὑπεισι τὸν ὁμόφυλον **Μασούτ**, καὶ καταλόσας τὴν ἔχθραν ἄλλοις τε πολλοῖς οἷς ἐκείνῳ διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν, ἀλλὰ δὴ καὶ τῷ εἰπεῖν ὡς προσρυεὶς τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων, εἰ μὴ καταλλαγεῖεν αὐτοὶ, κακῶς διάθοιτο τὰ Περσῶν, πείθει τὸν Ἰκονιέα Μασοὺτ ἀποσχέσθαι μὲν βασιλέως, ἐκείνῳ δὲ προσρέψαι καὶ λῦσαι τὴν συμμαμαχίαν. Οὗ μετὰ βραχὺ συμβάντος, καὶ νυκτὸς οἰχομένων τῶν τῷ βασιλεῖ παρὰ τοῦ σουλτὰν ἐκπεμφθέντων ἐπικούρων Περσῶν, οὐκ εὔοδα τὸ ἐκ τοῦδε Ῥωμαίοις τὰ τῆς προκειμένης στρατείας
C γεγόνασιν. Ὅθεν ἀναχασάμενος ἐκεῖθεν καὶ κατὰ τὸ πόλισμα στρατοπεδευσάμενος ὃ περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν αὐτὸς ἐδείματο, αὖ πάλιν τῆς κατὰ τοῦ Μουχούμετ ἀκμαιότερον ἥψατο, καὶ Ῥωμαίοις ἐπανασωσάμενος Κασταμόνα οὐδὲ τῆς Γάγγρας ἀπέσχετο. Μία δέ ἐστιν αὕτη τῶν περιφανῶν καὶ μεγίστων Ποντικῶν πόλεων, οὕπω πρώην Πέρσαις καθυποκύψασα. Ταύτῃ τοι καὶ νόμῳ πολέμου τὰ περὶ τὴν πόλιν ταύτην ὑπαγαγόμενος πρότερον, ἔπειτα ἐπ' αὐτὴν χάρακα ἔβαλε. Τοῦ δ' ἐντὸς Περσικοῦ μηδὲν μέτριον φρονοῦντος ἢ καθ' ὁμολογίαν τε καὶ σπονδὰς τῷ βασιλεῖ συγχωροῦντος τὴν εἴσοδον, τὸ τεῖχος ὁ στρατὸς περιβάλλει, εἶτα τειχομαχίαις χρησάμενος, ἥπερ ἦν ἐπίμαχος ὁ περίβολος,
D συνεχῶς ἔτυπτε τοῦτον. Μὴ προχωροῦντος δὲ **τοῦ** ἔργου διὰ τὴν τῶν ἐπάλξεων ὀχυρότητα καὶ **τὸ ἐπὶ** πολὺ ἐκθύμως μάχεσθαι τοὺς ἐνοντας, **βάλλειν τὰ** τείχη παρεὶς κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγνώκει **διασφενδο**νᾶν τοὺς λίθους, προφαινομένων ἐκ **τῶν ἐξωθεν** κολωνῶν ἐφ' ὧν Ῥωμαῖοι κατεστρατοπεδεύοντο. **Οἱ** μὲν οὖν ἐπὶ τῶν μηχανῶν λίθους στογγύλους καὶ κούφους διὰ τὸ εὐσύνοπτον ἐς ὅτι πορρωτάτω ἀφιέντες, ὡς δοκεῖν ἅπτασθαι τούτους, οὐ μὴν ἀπὸ μηχανημάτων ἦσθαι, τοὺς δόμους κατέσεισον· **οἱ** δ' ἐπὶ γόνυ κλινόμενοι καὶ τοὺς ὀρόφους διαλυόμενοι

τὸ ἐνοικοῦν πλῆθος ἔκτεινον, ὡς ἐντεῦθεν εἶναι καὶ τὴν ἐν ταῖς ἀμφόδοις ἐπισφαλῆ πάροδον καὶ τὸ ἔνδον ἡσυχῇ καθῆσθαι πάντη ἀσύμφορον. Διὰ ταῦτα τοίνυν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως προσεδρίαν, οὐχ ἥκιστα δὲ τὴν ἐπὶ μαλακῷ θανάτῳ ἐξ ἀνθρώπων ἀφάνισιν τοῦ τῆς Γάγγρας ἐπιστατοῦντος Ταΐσμανίου, ἑαυτοὺς καὶ τὴν πόλιν τῷ αὐτοκράτορι ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ αὐτὴν εἰσιὼν καὶ τὸ πολὺ τῶν Ἱερσῶν ἐκεῖθεν ἀπαγαγών, καὶ δισχιλίους ὁπλίτας Ῥωμαίους φρουροὺς τῇ Γάγγρᾳ ἐγκαταστήσας, τὴν βασιλεύουσαν εἴσεισι. Ἠλὴν οὐδὲ ταυτηνὶ τὴν πόλιν ἐφ' ἡλίοις ἡ Κωνσταντίνου μακροῖς ἔβλεψεν ὑπ' αὐτὴν κληρουμένην καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐνταττομένην ὑπηκόοις πόλεσιν· ἀλλ' ἐπιβῖσαν τὸ [P. 15] Περσικὸν μεῖζον τοῦ προτέρου καὶ λίαν ἐπικρατέστερον, καὶ βαλὸν χάρακα, λιμῷ παρεστήσατο, ἄλλοις καιρίοις ἐπισπωμένου τοῦ βασιλέως καὶ τούτοις τὸν νοῦν προσέχοντος.

Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε κατὰ τῆς Κιλίκων στρατείας A ἐκήρυξε, τὸν Λεβούνης, ὅς Ἀρμενίας ἦρχε, μετιέναι ποθῶν ὡς ἄλλα τε κατήκοα Ῥωμαίοις πολίσματα χειρωσάμενον, ἀλλὰ δὴ καὶ Σελευκείας ἐπιβῆναι πειρώμενον. Ἀγηοχὼς τοίνυν τὰς οὔσας δυνάμεις καὶ νεαλεῖς ἄλλας αὐταῖς προσθέμενος, καὶ τὰ ἐφόδια ἱκανὰ πρὸς χρονίαν ἐκδημίαν ἐνθέμενος, ταῖς Κιλικίαις πύλαις ἐφίσταται· καὶ ταύτας ἀμαχεὶ παρελθὼν Ἀδάνης ἐπέβη, καὶ κρατεῖ τῆς Ταρσοῦ. Οὐ μέχρι δὲ τούτου περιγράψας τὸ πρόθυμον περὶ τῆς ὅλης Ἀρμενίας διαγωνίζεται, ὅθεν πῆ μὲν ὁμολογίᾳ χειρούμενος τὰ τῶν φρουρίων ἐπικαιρότατα, πῆ δὲ διὰ μάχης αὐτὰ ὑπαγόμενος, ἐγκρατὴς ἁπάσης τῆς χώρας γίνεται. Ἐπιστὰς δὲ σὺν ἄλλοις καὶ ἀποτόμῳ τινὶ ἐρύματι ὅπερ Βακὰ ὀνομάζεται, ἐπεὶ μὴ χεῖρας προὔτεινον αὐτῷ οἱ ἐντὸς οὔτε μὴν πρού- B χώρουν εἰς εἰρηναίας ξυμβάσεις, διαλαμβάνει τοῦτο παντὶ τῷ στρατεύματι, βαλὼν χάρακα, μὴ ἄν ἐκεῖθεν ἀπᾶραι τὸ παράπαν ἰσχυριζόμενος, εἰ μὴ τοῦ πολίσματος ἐγκρατὴς ὀφθήσεται, κἂν εἰ πολιωθῆναί οἱ ξυμβαίη τῇ προσεδρίᾳ τὴν κεφαλὴν καὶ ταῖς χιόνων παλυνθῆναι πολλάκις καταφοραῖς, εἰς νοῦν ἄγων ἅμα τοῖς πολιορκουμένοις ὅσα μὲν εὖ πάθοιεν παρ' αὐτοῦ ὑπενδόντες καὶ ἐκστάντες αὐτῷ τοῦ ἐρύματος, οἷοις δ' αὖ χειρίστοις ὑποβληθεῖεν πολέμου νόμῳ ἁλόντες καὶ τὴν στρατιὰν ἰδόντες εἰσρυεῖσαν ἔνδοθεν. Ἦν δ' ἀσπίσι ταῦτα ἐπᾴδων ἑκοντὶ κωφευούσαις πρὸς τὰ ὑποψαλλόμενα παρὰ σοφοῦ φαρμακοῦ, καὶ σμήχων ἄντικρυς· διηλέγχετο τὸν Αἰθίοπα. Οἱ γὰρ τοῦ φρουρίου Βακὰ τὴν ἐπιστασίαν πεπιστευμένοι καὶ πάντες μὲν ἀκαταπλήκτως C εἶχον πρὸς τὸν ἀγῶνα, Κωνσταντῖνος δέ τις μάλιστα, τοῦ τῶν Ἀρμενίων γένου, τὰ πρῶτα κληρούμενος καὶ τῶν πολλῶν ὑπερφέρων χειρὸς γενναιότητι· οὐ γὰρ μόνον τὸ ἐνοικοῦν πλῆθος ἐπισυνίστησι καὶ διανίστησι πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦ φρουρίου πολλάκις προοπτανόμενος κἀπὶ τοῦ γηλόγου μεθ' ὅπλων ἱστάμενος, ἐφ' οὔπερ ἡ μὲν φύσις τὴν πέτραν ἀνέδωκεν, ἡ δὲ τέχνη τείχεσιν αὐτὴν περιέβαλε καὶ ἐκράτυνεν, ὕβρεσι τὸν βασιλέα Ἑλληνίδι ἔπλυνε γλώττῃ, ἔς τε τὴν ἄκοιτιν καὶ τὰς θυγατέρας ὁ στόμαργος ἐρεσχελῶν καὶ λόγους ἀπρεπεῖς ἀφιείς. Ὁ βασιλεὺς μὲν οὖν συκλαβεῖν τὸν αἰσχροῤῥήμονα βάρβαρον καὶ δέκας λαβεῖν ἐξ ἐκείνου ἐγλίχετο· ὁ δὲ, τῇ σφετέρᾳ πεποιθὼς ῥώμῃ, καὶ μέγα τῷ δραστηρίῳ κατακομπάζων τῆς φύσεως, ἔτι καὶ τὴν βασιλέως D κατεμωκᾶτο παράταξιν καὶ προὐκαλεῖτο ἀναίδην τὸν ἐπιλέγδην ἐκείνῳ συμπλακησόμενον. Ἀμέλει καὶ βασιλεὺς ἐπιτάττει τοῖς ταξιάρχαις ἐκ τοῦ αὐ-

Post hæc expeditionem in Ciliciam denuntiavit Lebunæ Armeniæ regis ulciscendi causa, qui præter alia Romana oppida subacta etiam Seleuciæ imminebat. Igitur et veterano milite convocato et novis delectibus habitis, et justo commeatu ad diuturnam expeditionem præparato. Ciliciæ portis citra pugnam superatis Adanam occupat et Tarso potitur. Sed præanimi alacritate his non contentus pro tota Armenia pugnat ; et castellis opportunissimis quibusque partim deditione, partim vi captis, tota provincia potitur. Aggressus autem inter cætera castellum quoddam præruptum nomine Bacam, cum hostes **30** non supplices manus protenderent nec pacificationem ullam admitterent, toto exercitu circumposito et operibus excitatis se negavit inde discessurum nisi capto oppido, etiamsi in obsidione canescendum et nivium procellis sæpius albescendum esset, interim obsessos admonens quantis beneficiis afficiendi essent, si munitione sibi cederent, et quam pessime tractandi, si belli more capti exercitum intra mœnia viderent. Sed hæc aspidibus canebantur aures de industria obturantibus, ne Magi incantationem audirent ; neque aliud nisi Æthiopem lavare eum apparebat. Nam et ii qui eum locum defendebant, omnes ad certamen parati erant ; et Constantinus quidam Armenius nobilissimus, promptitudine manuum vulgo præstantior, cives non modo instruebat et ad Romanum bellum concitabat, sed et ipse sæpe ex castella prospectans et armatus in tumulo stans, quem natura rupe, ars mœnibus circumdatum firmarat, Græca voce dicteria in imperatorem jaciebat, et uxorem ejus ac filias oris impotentis homo obscenis verbis deridebat. Itaque petulantem barbarum comprehendere imperator et multare cupiebat. At, ille viribus **31** fretus et naturæ suæ robur jactitans, imperatoris aciem subsannabat, et ad singulare certamen aliquem ab exercitu delectum provocabat : sed et imperator statim tribunis mandat ut fortem aliquem militem, qui Armenio par esse queat, deligant. Eustratius igitur ex Macedonica legione delectus sentum viri longitudine accipit et ensem recens acutum. Sic armatus e castris ad radicem collis abit ; et Armenium hortatur ut nonnihil descendat, quo in æquo campo pugnent, si omnino duellum appetat et non præter alia furiosa dicta istud etiam temere effutiat. Quæ verba Constantinus sibi probro esse ratus, fulguris instar nubibus emicantis aut montanæ capreæ e fructicibus exsilit Eustratium aggreditur, bellator et ine

καὶ καταγέλων. Ὁ γὰρ σφενδονούμενος ἐκ τῶν ἔσωθεν μύδρος εἰ καὶ ἦν ἀντήρης καὶ πρὸς τὰς πληγὰς ἀνένδοτος, ἀλλ' οὖν ἐπεγχρίπτων τῷ μανῷ καὶ πλαδῶντι διακένῳ τε καὶ γηΐνῳ καὶ σαμφώδει προβλήματι ἄπρακτος ἠκοντίζετο· εἶχε μὲν γὰρ ὑποχαλᾶν τὸ βαλλόμενον, σβεννύμενος δ' οὖν ὅμως ἕδρα οὐδὲν ὧν ἕνεκα διηφίετο. Ὅθεν κατὰ πολλὰ μέρη διαῤῥαγέντος τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως εὐέφοδα τὰ ἔνδον γίνεται, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ ὑποκλίνεται βασιλεῖ τὸ πρὶν ἀναιδὲς καὶ βρέμον τοῖς ὅπλοις μέγα πολέμιον, καὶ τὴν πόλιν Ἀναβάρζαν ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ γνώμῃ αὐτῷ παραδίδωσιν, οὐκ ἐκ τοῦ παραχρῆμα δὲ, ἀλλὰ μετὰ πεῖραν δευτέραν καὶ τὴν πολλάκις ἀντίταξιν καὶ τὴν ἐκ τὸ προσεχὲς ἕτερον τεῖχος ἀναχώρησιν καὶ τὴν αὖθις ἐκ τοῦδε, καθάπερ ἀπὸ τοῦ πρώτου, μεθ' αἵματος ἔκκρουτίν τε καὶ ἀποσάλευσιν.

36 Circumjacentibus castellis eodem tractatis modo in Cœlesyriam abit ; et pulcherrimam urbem Antiochiam ingressus, quam fluvius Orontes perfluit et ventus Favonius perflat, supinis manibus a principe Raimundo et omni civium multitudine suscipitur. Diebus pluribus in urbe commoratus, initaque cum principe Raimundo et Tripolitano comite amicitia, Antiochiæ finitimas Syrophœnissas urbes, quæ ab Agarenis tenerentur, aggredi statuit. Profectus igitur ad Euphratem fluvium ubi ad oppidum quod ab incolis Piza vocatur pervenisset, et hostes in conflictu fortissime se gessissent, Romana legio, quæ impressionem fecerat, recedit hostibus aliquousque persequentibus, ut quorum immanem incredibilemque impetum ferre non posset. Paulo vero post, cum ipse imperator cum sua phalange se ostendisset, multi hostes adoriuntur ; qui Romanorum incursione turbati intra mœnia compelluntur, neque amplius excurrere decreverunt. Habebat id oppidum murum duplicem quem alibi fossa profunda cingebat, alibi vivum saxum muniebat. Multis vero turribus **37** saxorum grandine prostratis, Agarenorum feroces et elati animi conciderunt ut supplices vitam ab imperatore peterent, eamque omnibus opibus commutarent. Ex hoc, parte copiarum contra urbes et castella ultra Euphratem ablegata, multas manubias coegit, et Pizam Edesseno comiti donavit : Bempezoque præterito ut expugnatu facili, cum in acclivi planitie situm esset, contra Chapelum et Pherepum est profectus, precibus Antiocheni principis, qui una militabat, impulsus. Cum ad Chapelum accessisset, quæ olim Berrhœa dicta fuit, videt urbem esse frequentem et magnis militum præsidiis munitam; qui ad primum Romanorum conspectum impetum in imperatorios faciunt, victique mœnia repetunt ; nec semel duntaxat, sed iterum **38** atque iterum excursionibus factis nunquam vicerunt : imperatori vero urbem circumeunti et speculanti clam tormentis insidiati aberrarunt. Qui cum in præsentia nihil efficere posset, tum ob urbis munitiones et equestres in ea pedestresque copias, tum quod commeatus ignis et aquæ penuria laborare incipiebat, inde discedit, et Pherepo primo impetu capto et comiti cuidam Antiochenæ urbis donato ad aliam urbem transit, Caphardam nomine, quæ

Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πέριξ ταυτησὶ τῆς πόλεως φρούρια μετελθὼν ἐς τὴν κοίλην Συρίαν ἄπεισι, καὶ τὴν καλλίπολιν Ἀντιόχειαν εἰσιὼν, ἣν δίεισιν Ὀρόντης καὶ περιβομβεῖ Ζέφυρος ἄνεμος, ὑπτίαις χερσὶ παρὰ τε τοῦ πρίγκιπος Ῥαϊμούνδου καὶ τοῦ πλήθους παντὸς τῶν ἀστυνόμων προσδέχεται. Ἐφ' ἱκαναῖς δ' ἡμέραις τῇ πόλει ἐνδιατρίψας, καὶ λίζιον ἑαυτῷ (29) τὸν πρίγκιπα δείξας, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν Τριπόλεως κόμητα, ἔγνω προσβαλεῖν ταῖς περὶ τὴν Ἀντίοχου ἱδρυμέναις καὶ παρ' Ἀγαρηνῶν κατεχομέναις Συροφοινίσσαις πόλεσι. Τοίνυν καὶ τῷ ποταμῷ προσεγγίσας Εὐφράτῃ ἀφικνεῖται εἴς τι πολίχνιον ἐγχωρίως Πιζὰκαλούμενον, ἔνθα καὶ πολλὴν ἐνδειξαμένων τῶν πολεμίων περὶ τὴν συμβολὴν γενναιότητα ὑπονοστεῖ τὸ Ῥωμαϊκὸν, καὶ μέχρι τινὸς καταδίωξις γίνεται μέρους τοῦ προελάσαντος μὴ ἀντισχεῖν ἔχοντος πρὸς πάθος μανικὸν καὶ φορὰν παράλογον τῶν ἐναντίων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐγγυτέρω τοῦ βασιλέως φανέντος ἐκ τῆς περὶ αὐτὸν φαλαγγος συχνοὶ τοῖς ἀντιπάλοις συῤῥήγνυνται· οἱ δὲ μὴ ἐνεγκόντες τὴν κατ' αὐτῶν ἐπέλασιν τῶν Ῥωμαίων συγκλείονται εἴσω τοῦ τειχισμοῦ, καὶ οὐκέτι ἐπεκτρέχειν προέθεντο· Τεῖχος μὲν οὖν καὶ περίτειχος ὑπῆν τῷ πολίσματι, καὶ βαθεῖα τάφρος ἐν μέρει τοῦτο περιεζώννυε, καὶ λίθος αὐτοφυὴς ἐνιαχοῦ κατεφράγνυε· πολλὰ δὲ τῶν πυργωμάτων ὑπενδόντα ταῖς τῶν λίθων νιφάσι καὶ πρὸς γῆν καταῤῥεύσαντα τῶν ἐκ τῆς Ἄγαρ καθεῖλε τὸ φρόνημα. Ἐντεῦθεν οἱ τολμητίαι καὶ φυσῶντες ἄμετρα, εἰς δειλίαν αἰθεμένων αὐτοῖς τῶν ὀχυρωμάνων, ὑπέρ τε τῆς οἰκείας ἀντιβολοῦσι ζωῆς καὶ τῶν ἐνόντων πάντων αὐτὴν ἀλλάσσονται, βασιλεῖ τὰς χεῖρας προτείναντες. Ἐκ δὲ τούτου μοῖραν διαφεὶς στρατεύματος κατὰ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Εὐφράτου πόλεων καὶ φρουρίων πλῆθος λαφύρων συνέλεξε, καὶ τό Πιζὰ τῷ τῆς Ἐδέσσης δωρησάμενος κόμητι, τὸ Βέμπετζ παραλλάξας ὡς εὐκαταγώνιστον κριθὲν κάπι πεδίου κείμενον ὑπτιάζοντος, κατὰ τοῦ Χάλεπ καὶ τοῦ Φέρεπ ἐξώπεμψε, τοῦτο αἰτησαμένου τοῦ τῆς Ἀντιοχείας πρίγκιπος, ἐπεὶ καὶ οὗτος τῷ βασιλεῖ συνεστράτευεν. Ἐπιστάς, δὲ τῷ Χάλεπ (τὸ δ' ἔστιν ἡ πάλαι λεγομένη Βέῤῥοια) ὄρει πολυάνθρωπον πόλιν καὶ στέγουσαν ἔνδον πλεῖστον ὅσον ὁπλιτικὸν, οἵ καὶ ἐξιόντες τοῦ τείχους ἅμα θεᾷ Ῥωμαίων συμπλέκονται μετὰ ῥώμης τοῖς περὶ τὸν βασιλέα στρατεύμασι. Τὸ δὲ ἧττον ἀπενελάμε-

Hier. Wolfii notæ.

(29) Καὶ λίζον ἑαυτῷ. Vetustus Augustanæ reipublicæ codex hic alium ordinem habet, transpositis utique paginis aliquot. Pro δείξας habet ἑαυτοῦ ποιήσας. Vox pro λίζιον posita ob evanidos characteres legi don potest. Αἴζιος quid sit, ipse auctor alio loco declarat.

νοι τὸν περίβολον ὑπεισῆσαν. Οὐχ ἅπαξ δὲ, ἀλλὰ κατὰ τὸ πάλιν καὶ πάλιν ἐπεκρομὰς θέμενοι κατ' οὐδεμίαν τὸ κράτος ἤραντο· ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ περιιόντι τὴν πόλιν καὶ κατασκοποῦντι τὸ τεῖχος δι' ἐκηβόλων λάθρα ἐπιβουλεύσαντες, καὶ τῆς προθέσεως ταύτης ἐξέπεσον. Οὐδὲν δέ τι δράσειν ἐξ ὑπογυίου δυνάμενος, καὶ διὰ τὴν ὀχυρότητα μὲν ταυτησὶ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔνδον καὶ εὔοπλον καὶ εὔιππον στρατιὰν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὸ ἐπιλιπεῖν τὰ ἐφόδια καὶ τὴν πυρὸς ὁμοῦ καὶ ὕδατος ὑποσπάνισιν, ἐκεῖθεν μεθίσταται. Καὶ τὸ Φέρεπ ἐξ ἐφόδου παραστησάμενος, καὶ τοῦτο κώμητί τινι τῆς Ἀντιοχέων ἀποχαρισάμενος πόλεως, πρὸς ἑτέραν πόλιν μεταχωρεῖ κατὰ φράσιν ἐγχώριον Καφαρδὰ λεγομένην. Μεγίστης δὲ χώρας αὕτη προκαθέζεται, καὶ περὶ αὐτὴν αὐχεῖ καθυπείκοντα οὐκ ἐλαχίστα φρούρια, στερρότητι τειχέως κομπάζουσα.

Η'. Ἀλλὰ καὶ ταύτην διὰ βραχέος χειρωσάμενος μεταβαίνει πρὸς τὰ πορρώτερα, καὶ τῆς πρὸς τὸ Σέζερ πορείας ἁπτόμενος στρατοπεδεύει περὶ τὸ Ἴστριον (πόλις δὲ καὶ τοῦτο τῆς μέσης τῶν ποταμῶν) ἄποθεν μικρῷ τοῦ Σέζερ κείμενον καὶ τοῖς πᾶσι κατεσκευασμένον ἀρίστα. Ὁδοῦ δὲ πάρεργον καὶ τούτου διαφθαρέντος καὶ πρὸς ἁρπαγὴν διαφεθέντος τοῖς στρατιώταις, καὶ τούτων μάλιστα τοῖς ἐκ καταλόγων τῶν Σκυθικῶν ὑφ' ὧν ἐάλωκεν, ἐκεῖθεν ἀπαναστὰς τῷ Σέζερ πρόσεισιν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστεος τοῦδε, καὶ τῶν ἀγχούρων σατραπῶν συνελθόντων, πλείστους ὅσους τοὺς ὁπλιτεύοντας συνειλόχασιν, ὅθεν καὶ πρὸς ἕνα συνασπισμὸν συνιόντες καὶ ὁμαιχμίαν κρατυνάμενοι μίαν προσυπήντων, τὸν ἐκεῖσε περικλώμενον ποταμὸν διαβάντες, ἀλλὰ καὶ δοράτια ἐκ καλάμων κραδαίνοντες ταῖς τοῦ βασιλέως συμπλέκονται φάλαγξιν, ἵπποις ὠκύποσιν ἐποχούμενοι. Καὶ συρρήξεως γενομένης πολλάκις τὴν νίκης ὁ βασιλεὺς ἀποφέρεται, καὶ οἱ μὲν τῶν πολεμίων κατὰ τοῦ ὕδατος ἀκοντίζονται, οἱ δ' ἐμπείρονται δόρασιν, οὐδαμῶς ἐπαρκεσάντων σφίσι τῶν ἐνσειομένων δονάκων, ἀλλ' ἀσθενῆ καὶ λεπτὴν ἐπικουρίαν καὶ, τὸ ὅλον εἰπεῖν, καλαμίνην παρεχομένων αὐτοῖς. Ἐντεῦθεν εἰς τὸ τεῖχος ἀναχωρήσαντες οὐκέτι ἐπεξόδους εἰργάζοντο, ἐκ δὲ τῶν γηΐνων ὀρόφων προφαινόμενοι καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τὴν σύναρσιν ἔχοντες Ῥωμαίοις ἀντεφέροντο, τὴν ἑαυτῶν χώραν ἀνέντες εἰς τὸ ἀδεῶς ἐκπορθεῖσθαι καὶ ληΐζεσθαι καὶ χειροῦσθαι τὰ φρούρια. Οὕτω δὲ τούτων πραττόντων, ὁ βασιλεὺς τὰς [P. 20] φάλαγγας διηυκρινηκὼς καὶ κατὰ γένος καὶ φατρίας διῃρηκώς, ὡς φῦλα φύλοις ἀρήγωσιν, εἰς μίαν μοῖραν τὸν Μακεδόνα καθίστησιν, ἑτέραν τὸ τῶν ἐκλεκτῶν, ἄλλην τὸ Σκυθικὸν, ἔτι δὲ τὸ ἐκ Περσίδος ὁρμώμενον καὶ προσχωρῆσαν Ῥωμαίοις κατὰ πολέμους τοὺς πρότερον. Καὶ τῷ ἀμιγεῖ καὶ πολυμερεῖ τῷδε τῶν στρατευμάτων, διαφόρους προφαινόντων τὰς ὁπλίσεις, φόβῳ πλείονι ληφθὲν τὸ πολέμιον τῆς ἄγαν ἐνστάσεως καθυφίησι, καὶ τὸν ἐκτὸς προέμενον τειχισμὸν πρὸς περίβολον τὸν ἔνδον μεθίσταται. Ἐπὶ πολλαῖς οὖν ἡμέραις ἀγχέμαχοι συνέβαινον συμπλοκαὶ καὶ πεῖραι καὶ διαμάχαι, καὶ μονομαχίαι τῶν ἀρίστων, καὶ περιφυγαὶ καὶ ὑποχωρήσεις καὶ καταδιώξεις ἐξ ἑκατέρων. Ἀλλ' ἀεὶ τὰ μὲν Ῥωμαίων ἐπικρατέστερα κατεφαίνετο, τὸ δ' ἐναντίον κἂν ἔπιπτεν ἀπὸ ξίφους πλειόνως, κἂν ἐκ τόξων εἰς θάνατον ὕπνωττε, κἂν τοῖς ἐκ μηχανῶν λίθοις εἰς μέρη διῄρητο καὶ πρὸς γῆν τὰ τείχη καὶ τὰ τούτων καθῃρεῖτο θωράκια, ὅμως ἔμενεν ἔτι ἀκράδαντον ἔς μυριοπληθὲς ἀριθμούμενον, ἄλλως τε καὶ

A maximæ provinciæ imperat, et multis in circuitu castellis dominatur, firmitate mœnium insignis.

VIII. Sed hac quoque brevi expugnata ulterius intendit iter, Sezerim urbem versus ; castraque juxta Istrium ponit Mesopotamiæ urbem, a Sezeri non multum dissitam et rebus omnibus instructissimam. Qua obiter capta et militibus diripienda data, ac Scythicis potissimum legionibus, a quibus expugnata fuerat, inde Sezerim aggreditur cujus cives (nam et finitimi satrapæ eodem tanquam ad **39** commune incendium restinguendum confluxerant) plurimos milites coegerunt, et inita societate conductisque in unum copiis superatoque præterfluenti amne jacula arundinea vibrantes, et equis velocissimis insidentes, imperatorias phalanges ultro lacessunt, ac sæpius aggressi nostros vincuntur, alii in flumen præcipitati, alii hastis transfixi, nihil adjuti vibratione arundinum, quarum auxilium infirmum, tenue ac plane arundinem experiebantur. Dehinc intra munitiones reversi non amplius egrediebantur, sed ex terreis tectis se ostendentes ac multum inde opis habentes contra Romanos ferebantur, direptionibus et vastationibus agrorum et finitimorum castellorum expugnationibus neglectis. Quæ eum illi facerent, imperator phalanges recenset et pro nationibus et tribubus distribuit, ut quique suis popularibus succurrerent. Macedones in unum classem refert, eos qui selecti dicuntur in alteram, Scythas in tertiam, eodemque modo Persas, qui superioribus bellis Romanis accesserant. Hostes autem hac distinctione et varietate legionem et diversitate armorum territi, **40** remissa pertinacia et mœnibus exterioribus relictis, in interiora se conferunt. Multis ergo diebus cominus pugnatur, nihil non tentatur, etiam singularia fortissimorum certamina fiunt : nunc in urbem refugitur, nunc in castra receditur, sic tamen ut Romani semper superiores essent. Hostes autem etsi plures gladio cadebant, sagittis conficiebantur, machinarum saxis discerpebantur, mœnia eorumque pinnacula sternebantur, tamen clade in tanta multitudine parum conspicua immoti perstiterunt, præsertim cum vita, liberi, uxores, magnæ et variæ opes agerentur. Ac forsitan capta esset hæc quoque urbs et omnibus opibus nudata, Romanis ejus excidio gloriam insignem adeptis, adversi nuntii imperatorem vel invitum inde abstraxissent. Ferebatur enim Edessa a Persis circumsessa in excidii atrocissimi periculo versari, nisi imperator primo quoque tempore opem ferret. Igitur muneribus amplissimis acceptis quæ materia omnium pretiosissima constabant, et equis generosis, et et tela serica auro inter-

texta, 41 et mensa spectabili, et ante hæc cruce elegantissima in manus sumpta, cujus nihil simile visum est, in lychnite gemma exsculpta summoque artificio divinæ imaginis expressa similitudine, cujus aspectu oculi satiari non poterant, soluta obsidione Antiochiam versus proficiscitur. Aiebant autem Sezerini Sarraceni majores suos olim cruce illa radianti inter cætera munera imperatori oblata et pretiosa atque admirabili mensa, capto Romano Diogene imperatore ejusque vallo expugnato et imperatorio tabernaculo direpto, potitos fuisse. In discessu a Sezeri milites Zacæ et allorum illustrium Persarum Romanorum terga adoriuntur, equis ocyssimis insolentissime et cum summo Romanorum contemptu et fastu furioso atque barbarico irruentes. Tamen spe frustrati non modo nihil memorabile gesserunt, sed temeritatis et insolentiæ suæ pœnas divinæ vindictæ dederunt, duobus eorum ducibus captis; quorum alter erat Atapacæ filius, alter Samuchi ameræ frater. Imperatore vero celebre u Antiochiam 42 denuo ingresso, tota urbana multitudo obviam effusa est, sacris imaginibus et pluribus ornamentis in vicis expositis ad ingressum ejus honestandum. Ex hac cum bonis ominibus et laudibus ad Ciliciæ fines profectus inde Byzantinum iter ingreditur. Sic instructa acie progrediens, et a sua bellandi consuetudine non recedens, partem exercitus contra Iconienses Persas mittit. Nam ii, cum Syriam ingrederetur, arrepta occasione incursionibus Romanos infestabant. Eo igitur infesto agmine superato, agrum hostilem populatur, multis et hominibus et jumentis omnis generis captis. Atque hæc una expeditione versus orientem solem bella Joannes triennio gessit, quæ omnium linguas et mentes omnium in eum converterunt.

A ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ψυχῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, πρὸς δὲ καὶ πλούτου πολλοῦ, καὶ τούτου παντοδαποῦ, διαγωνιζόμενον. Καὶ τάχ' ἂν ἦλω καὶ ἡ πόλις ἥδε καὶ βασιλεῖ καθυπέκυψε καὶ παντὸς τοῦ πλούτου κεκένωτο, καὶ Ῥωμαῖοι τῇ ταύτης χειρώσει κλέος ἤραντο τῶν πρώην ἐπικυδέστερον, εἰ μὴ ἄγγελλαι τινὲς ἀπαίσιοι καὶ ἄκοντα ἐκεῖθεν τὸν βασιλέα μεθεῖλκυσαν, αἳ τὴν Ἔδεσσαν ἦδον κυκλωθῆναι παρὰ Περσῶν καὶ κινδυνεύειν παθεῖν τὰ χείριστα μὴ βασιλέως αὐτῇ τὴν ταχίστην ἀρηξάντος. Οὐκοῦν ἐκ τῶν πολιορκουμένων δῶρα μεγαλοπρεπῆ κομισάμενος, καὶ ταῦτα ἐξ ὕλης τιμαλφεστέρας τῶν ἁπασῶν, καὶ ἵππους ἐριαύχενας εὐγενεῖς καὶ νήματα Σηρικὰ διαπλεχθέντα χρυσῷ καὶ τράπεζαν ἀξιοθέατον, πρὸ δὲ τούτων σταυρὸν εἰς χεῖρας δεξάμενος

B πάγκαλόν τι χρῆμα καὶ ξενίζον τῇ θέᾳ, λυχνίτῃ λίτῳ κεκολαμμένον, ἐν ᾧπερ αὐτοφυῶς ἡ τέχνη διώφανε γράμματα εἰς κάλλος φιλόνικον τοῦ θείου εἰκάσματος, καὶ ὀφθαλμῶν ἀτεχνῶς τρυφήν, λύει τὴν πολιορκίαν, τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν ἀφάμενος. Ἔφασκον δὲ οἱ κατὰ κὸ Σέζερ Σαρακηνοὶ πάλαι ποτὲ τοὺς προγόνους αὐτῶν ἐκ τῶν προσενεχθέντων δώρων τῷ βασιλεῖ δορύκτητα σχεῖν τὸν ἐκ λίθου ἀκτινώδους σταυρὸν καὶ τὴν πολυτελῆ τε καὶ οἵαν ἐκπλῆξαι τράπεζαν, ἡνίκα Ῥωμανὸν εἷλον τὸν Διογένην τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ἀρχὴν χειρίζοντα, τήν τε βασίλειον ἐκείνου σκηνὴν ἐσκύλευσαν καὶ τοῦ χάρακος κεκρατηκότες τὰ ἐνόντα διείλοντο· ἐν δὲ τῇ ἐκ τοῦ Σέζερ ἀπάρσει τοῦ βασιλέως Ῥωμαίοις κατ' οὐρὰν ἐπιτίθενται τὰ τοῦ Ζακῆ καὶ τινων ἀρχηγῶν ἄλλων διασήμων Περσικὰ στρατεύ-

C ματα, θραπτικώτατα τοῖς μικροῦ ποδηνέμοις ὀχήμασι (30) προδεικνύμενα, καὶ Ῥωμαίων ὀλιγωρότατα τύφῳ ἐμπλήκτῳ βαρβαρικῷ. Τῶν γε μὴν ἐλπίδων διαμαρτόντα οὐχ ὅπως οὐδὲν τι γεννα῀ον ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόμπου καὶ τῆς μεγαληγορίας δίκην [P. 21] ἀμοιβὸν ὑπὸ τῆς θείας τίσαντες δίκης καὶ δύο τῶν ἡγεμόνων ζωγρίας προσαπεδάλοντο· ἦσαν δ' οὗτοι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀταπακὰ καὶ ὁ τοῦ Σαμοὺχ Ἀμηρὰ (31) κασίγνητος. Εἰσιὼν δ' ὁ βασιλεὺς τὴν Ἀντιόχου μεγαλώνυμον πόλιν τὸ ἀστυκὸν πλῆθος ὅλου ἑαυτοῦ ἀνηρτήσατο, ὡς καὶ μεθ' ἱερῶν ἐκτύπων καὶ πλείστης ὅτι φιλοκαλίας τῶν ἀγυιῶν λαμπρὸν ἐκείνῳ σχεδιάσαι τὸ εἰσιτήριον. Ἐκ δὲ ταύτης μετὰ φωνῶν εὐφήμων καὶ προπέμψεων αἰνεσίμων εἰς τὰ τῆς Κιλικίας ὅρια παραβαλὼν, κἀκεῖθεν ἐξορμήσας τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον φερούσης ἅπτεται. Καὶ γοῦν κατὰ τάξιν προϊὼν καὶ τῆς αὐτοῦ στρατηγίας ἐχόμενος στέλλει κατὰ τῶν Ἰκονιέων Περσῶν ἀπόμοιράν τινα τοῦ στρατεύματος· οὗτοι γὰρ, ὁπότε τῆς Συρίας ἐπέβαινε βασιλεὺς, τῷ καιρῷ χρησάμενοι πρὸς ἐπίθεσιν ἐκδρομαῖς κατὰ Ῥωμαίων ἐχρήσαντο. Τῷ τοι καὶ τοῦ δυσμενοῦς στίφους περιγενόμενος ἔκειρε τὴν πολεμίαν, ἅλωσιν ἀνθρώπων καὶ ζώων ἔλασιν παντοίων, ὁπόσα ὑπὸ ζυγὸν καὶ ὑχησιν, ἐργασάμενος. Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἀγῶνες τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορας, δι' ἐκστρατείας μιᾶς πᾶσαν μὲν γλῶτταν, πᾶσαν δὲ γνώμην ἐς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαντες, ἐν ᾗ καὶ τριετὴς χρόνος ἐξίκετο.

IX. Sub id tempus frater Isaacius sebastocrator ad imperatorem rediit, cui, ut ante diximus, ad imperium obtinendum adjumenti plurimum attulerat. Nam ex parva quadam offensa divulsus a fratre cum Joanne filio ejus primogenito ex Romanorum finibus in exsilium 43 abierat. Erat autem vir

D Θ'. Τότε δὲ προσερρύη τῷ βασιλεῖ τῷδε καὶ ὁ σεβαστοκρατορῶν κασίγνητος Ἰσαάκιος, ὃν φθόσων εἴρηκε τὸ λέγειν συνάρασθαί οἱ τὰ περιττὰ εἰς τὴν τῆς βασιλείας κατάσχεσιν. Κατὰ γὰρ μικρολυπίαν τοῦ ὁμογνίου διαζευχθεὶς καὶ φυγὰς ἀπάρας ἐκ τῆς Ῥωμαίων, συνίκδημον καὶ συμπλανήτην ἔχων τὸν

Hier. Wolfii notæ.

(30) Μικροῦ ποδηνέμοις ὀχήμασι. *Equis velocissimis provectæ.* Ὄχημα huic auctori subinde non vehiculum sed equum significat, ut alter codex ἄλογον quoque crebro pro equo ponit.

(31) *Ameras* Turcarum reges aut principes dici affirmat Cuspinianus. Reperitur hoc vocabulum apud Zonaram quoque sæpius, sed ejus significatio non explicatur.

Ἰωάννην τὸν τῶν παίδων ἐκείνου πρωτότοκον (ἀνὴρ δ' οὗτος ὁπλιτοπάλας καὶ πολεμόκλονος, φυήν τ' ἀρίστην καὶ εἶδος προφαίνων ἀξιοθέατον), πλείστοις μὲν καὶ ἄλλοις προσέμιξεν ἔθνεσι, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τῷ τῆς Ἰκονιέων σατραπεύοντι μητροπόλεως. Καὶ ἦν μὲν ὁ Ἰσαάκιος οὗτος ὁρμαίνων ἀεὶ χώρας ἐπιθέσθαι Ῥωμαϊκαῖς καὶ Σατὰν γενέσθαι τῷ Ἰωάννῃ, χρημάτων δ' ἀπορῶν καὶ τὸν βασιλέα Ἰωάννην ὁρῶν ταῖς κατὰ πόλεμον πράξεσι διὰ παντὸς περικλεέστατον οὐδένα εὕρισκε τοῖς κατὰ σκοπὸν ἐκείνῳ συμβαίνοντα. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πάντας εἶχεν ἀποπηδῶντας καὶ πρὸς τὴν πρώτην τῆς ἀποστασίας ἐνήχησιν δυσχεραίνοντας, καὶ τὴν ἐπιχείρησιν ἀπαγορεύοντας ὡς ἀσύμφορον κἀκείνῳ καὶ μηδ' αὐτοῖς ἐφικτὴν ὁπωσοῦν. Ὅθεν τοὺς τοπάρχας περιιὼν, καὶ παρ' οἷς κατέλυε δι' αἰδοῦς ἀγόμενος ὡς τὸ εἶδος τυραννικώτατος καὶ τὸ γένος ἐπισημότατος, ὀψὲ συνεὶς ὡς διακενῆς τῆς συγγενείας ἀποδεδίσταται, βίον ἀντλῶν πονηρὸν, πρὸς τὸν ὁμόσπορον ἐπανέλυσε. Καὶ βασιλεὺς ἀσμένως αὐτόν τε καὶ τὸν υἱέα προσβλέπει, καὶ οψιν καὶ λόγους ἀμφοῖν δίδωσι, καὶ χαριέντως προσπλέκεται· ἰσχυρὸν γὰρ τι χρῆμα πόθος συγγενείᾳ διυφαινόμενος, κἂν ἀποῤῥαγείη μικρόν τι τῆς συμφυΐας φιλυπόστροφος ταχέως γίνεται. Ἀμέλει καὶ τὸ [P. 22] πρώην φίλτρον διατηρήσας ἀλώβητον οὐδέν τι παλίγκοτον ὑπέτυφεν ἐν ψυχῇ, ὁποῖα οἱ ἐν ἀρχαῖς φιλοῦσι τεχνάζεσθαι, τὸν χόλον ἐνθάπτοντες καὶ ἐναύοντες εἰς τὴν κατὰ καιρὸν ῥυκτώρησιν καὶ κατάπρησιν· τῷ τῆς νίκης περιόντι ἢ τῇ τοῦ κασιγνήτου ἐπανόδῳ ἠγαλλιᾶτο. Καὶ τὸ ὑπήκοον δὲ κατεκίρνα πως τὰ ἐγκώμια τῷ τοῦ βασιλέως τούτῳ προμηθεύματι, οὐ μόνον τοῖς αὐτοῦ τροπαίοις καλλωπιζόμενον καὶ θεὸν θεῷ χαριστήρια τῷ καὶ πορεύσαντι τοῦτον καὶ ἐπευφραινόμενον.

A bellicosus et fortis, procera statura et forma visenda præditus; qui cum ad alias gentes transierat, tum ad Iconiensis metropolis satrapam, subinde ad incursandas Romanas provincias et res Joannis turbandas incitatus. Sed quia pecunia egebat et imperator Joannes perpetua rei bellicæ laude florebat, ipsi nihil ex sententia succedebat, ac patius omnes ab eo resiliebant et primum defectionis consilium improbabant, conatum illum detestantes, qui nec ei expediret et ipsis succedere nulle modo posset. Igitur cum toparchas adiret, etsi ab omnibus reverenter exciperetur ut forma rege dignissima præditus et genere nobilissimo ortus, sero tamen intelligens, quod deserta cognatione ærumnas frustra toleraret, ad fratrem se recepit. Imperator vero et ipsum et filium suum cupide exceptos allocutus est et suaviter amplexus. Nam cognationis desiderium multum valet; ac tametsi nexus ille nonnihil laxatus fuerit, facile tamen denuo astringitur. Ac pristina erga eum charitate inviolata conservata, bona fide in gratiam rediit, secus quam potentes solent, qui iram tegunt ac dissimulant, dum ulciscendi occasio detur. Cpolim igitur 44 cum eo ingressus, non magis victoria quam fratris reditu est gavisus. Subditi quoque instinctu ejus laudes communicabant; nec tropæis duntaxat gloriabuntur, et Deo successuum auctori gratias agebant, sed et fratris ejus adventu lætabantur.

Μὴ πολυωρήσας δὲ τῷ Βυζαντίῳ, τῶν Περσῶν εἰσβαλόντων τοῖς κατὰ ποταμὸν τὸν Σαγγάριον ἐπιδρόμοις τόποις, ὑπεριδὼν καχεξίας σώματος, ὡς εἶχεν ἐξώρμησεν, ὅθεν τοὺς πολεμίους διαθροήσας τῇ παρουσίᾳ καὶ θρεμμάτων ἀγέλας ἐλάσας παντοδαπῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Λοπάδιον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τῆς γυναικωνίτιδος ἐξιούσης τὴν πόλιν, τὰς Ὀχυρὰς ἐδείματο, τὴν ἐκ τῶν πολεμίων ἐκχειρίαν εἰς τὸ μὴ πάντη ἀξύμφορον Ῥωμαίοις διατιθείς. Ἐμβραδῦναι δὲ τοῖς τόποις τούτοις διανοούμενος τὴν στρατιὰν ἀθροισθῆναι διετετάχει. Καὶ ἡ μὲν ἐν θεσπισμάτων βασιλείων συνήγετο, αὐτὸς δὲ κατὰ τοῦτο τὸ ἔργον ὡς οὐδέποτε τοῖς στρατευομένοις ἀσυγγνώμων ἔδοξε καὶ βαρὺς καὶ τὸ πλέον μηδὲ μέτρα ἐκστρατείας εἰδὼς, ὡς εἴπερ ἐλάθετο ἢ οὐκ ἐνενόησεν ὡς τρισσὸν ἔτος ἐν τοῖς ἐφοις πολέμοις Ῥωμαῖοι διήνεγκαν. Τὸ δὲ πρὸς ἄῤῥηκτον ἐκείνου ἔχθος ἔτι μᾶλλον ἐκμῆναν ἦν ὅτι πολλοὶ τῶν εἰς Συρίαν συναναβάντων ἐκείνῳ στρατιωτῶν μήπω τὸ οἴκοι βλέψαντες, ἀλλὰ νόσῳ σώματος καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων καὶ φθορᾷ τῶν ὀχημάτων ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ χρονίσαντες, ἠναγκάζοντο μὴ τῶν πατρίδων βαίνειν εὐθὺ, ἀλλ' ἔνθα κατασκηνοῖ βασιλεὺς μεταβαίνειν ὑπὸ τῶν ἐπιμελῶς τὰς ὁδοὺς τηρούντων καὶ τὰς θαλαττίους περαιώσεις ἐπισκοπούντων. Ὁ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ἔχων τὸ τοῦ γογγυσμοῦ αἴτιον, τὸν

C Cæterum non diu Byzantii commoratus, cum Persæ in patentes campos juxta Sangarium fluvium impetum fecissent, quamvis corpore æger, statim exivit. Ita hostibus sua præsentia territis et omnis generis pecoribus abactis, Lopadium recessit. Non multo post, cum etiam Gynæconitis urbe exisset, munitiones instauravit, otio quod a bello dabatur in rei publicæ commodum converso: quibus in locis cum commorari statuisset, legiones convenire jussit. Quod etsi ex mandato ejus flebat, tamen milites nulla unquam re se magis oneratos esse putabant, quod expeditionum nullum sciret modum aut oblitus esset, aut non reputaret Romanos tertium annum in bellis Orientalibus consumpsisse. Illud vero ejus odium exasperabat, quod multi milites, qui

D eum in Syriam secuti erant, re domestica nondum 45 visa, sed ex morbo corporis et penuria commeatus et jactura equorum in itinere morati, deflectere a patria et ad imperatorem ire, ab iis qui vias diligenter obsidebant et portus observabant, cogebantur. Verum ipse cum indignationis causam ignorare non posset, ignorationem, ne contemptum dicam, simulans, et illos inania verba fundere sinens, institutum suum urgebat. Dicebat enim se milites habere velle, qui idem quod ipse vellent, et continentibus expeditionibus non fatigarentur aut

frangerentur. Cum autem barbaros, qui in Armeniacorum provinciam irruperant, ulcisci, et Constantinum Gabram, longo jam tempore Trapezunte potientem ac pro tyranno se gerentem, capere statuisset, per Paphlagonum convallem iter intendit, ut continenter per maritima Ponti loca proficisceretur : idque duabus de causis, ut et exercitus e suis provinciis commeatum peteret, et si pugna committenda esset, ea ab una duntaxat parte immineret nec a circumventione quidquam periculi esset. Nam Muchumetus, qui tum Cæsarea potiebatur, de quo supra diximus, maximis opibus pollebat et Iberiæ partem subegerat ac nonnulla Mesopotamiæ loca **46** in deditionem acceperat. Is ad vetustam Arsacidarum et Tanismaniorum recentem stirpem genus referebat, qui Tanismanii homines audaces et bellicosi erant, et eorum qui Orientales Romanorum urbes ceperant potentissimi ei impudentissimi. Vere igitur jam exeunte, imperator Lopadio discedit; et omni æstivo tempore autumnique parte temperatissima in eo itinere consumptis, sub hibernum solstitium in urbe Pontica Quinta hicmavit. Inde hostilem agrum agressus multa incommoda pertulit; nam et commeatu pene omni destitutus est, et jumenta tam bellicosa quam sarcinis gerendis apta funditus perierunt. Unde hostes fiducia resumpta (nam fama nihil impervestigatum aut occultum sinit) multis inexspectatis impressionibus latronum more irruebant; aliquando etiam aperto Marte Romanos aggredientes phalanges eorum crebris detrimentis afficiebant. Instar enim densæ nubis subito irruentes, equorum velocitate freti, e medio recedebant, perinde ac si ventorum flatu attollerentur. Imperator vero ut cladem resarciret, passim in exercitu generosos equos conquirebat; iisque inter Romanos, qui contos ferre norant, ac Latinos **47** potissimum in circumagendis hastis dextros, distributis, aciem robustam hostibus opponebat qui, cum hastarum impetum ferre non possent, in fugam vertebantur. His igitur artibus, et quia plurimi pedites vexilla sustinebant ad majorem equitatus speciem præbendam, repulsis Persicis turmis, Neocæsaream perrexit juxta quam etiam inter Persas et Romanos crebro est dimicatum, et imperatoris junior filius Manuel, hastam gestans et patre inscio longe progressus, impressionem in hostes fecit; idque adolescentis facinus fere totum exercitum ad dimicandum supra vires impulit, aliis æmulatione incitatis, cæteris vero omnibus adolescenti metuentibus. et ab imperatore se maximam gratiam inituros ratis, si sua opera ab omni hostium insultu defenderetur. Ac tum pater filium palam laudibus prosecutus est.

A οὐκ εἰδότα πλαττόμενος, ἵνα μὴ λέγοιμι τὸν μηδαμῶς ἐμπαζομενον ὑποκριόμενος, ἐκείνους μὲν εἴα κενοφωνεῖν, αὐτὸς δὲ τῆς προθέσεως εἶχετο, βούλεσθαι λεγων ἔχειν τοὺς στρατιώτας συσπουδαστὰς καὶ μηδαμῶς ταῖς συνεχέσιν ἐκδημίαις ἀπαυδοῦντας καὶ ἀποκναίοντας. Προθέμενος δὲ μετελθεῖν τοὺς κατὰ τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν παρεισφθαρόντας βαρβάρους, ἅμα δὲ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Γαβρᾶν κατασχεῖν χρόνον ἤδη συχνὸν τὴν Τραπεζοῦντα ὑποποιησάμενον καὶ ἤθεσι τυραννικοῖς αὐτὴν διεξάγοντα, διὰ τῆς τῶν Παφλαγόνων συναγκείας τὴν πορείαν τίθησιν ἀεὶ τῶν τοῦ Πόντου παραλίων τόπων βαδίζειν ἐχόμενα δυοῖν ἕνεκα, τοῦ τ' ἐκ τῆς οἰκείας χώρας τὴν στρατιὰν οἱ πορίζεσθαι τὰ βιώσιμα, καὶ εἰ δεήσει συρρήξαι πόλεμον, κατὰ μίαν

B μοῖραν ἔχειν αὐτὸν ἐπικείμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἑκατέρων μερῶν περικείμενον, κάντεῦθεν πρὸς περικύκλωσιν ἐπιτήδειον. Ἦν γὰρ ὁ τῆς Καισαρείας [P. 23] τότε κρατῶν Μουχούμετ, περὶ οὗ εἰπεῖν ἔφθημεν, πλείστην ὅτι περιβεβλημένος ἰσχύν, μέρος τε τῆς Ἰβηρίας ὑπαγαγόμενος καὶ ἔνια τῆς τῶν ποταμῶν μέσης παραστησάμενος, τὸ μὲν ἄνωθεν γένος ἐς τοὺς Ἀρσακίδας συναλειφόμενος, τὸ δὲ προσεχὲς ἐκ Τανισμανίων καταγόμενος· ἦσαν δ' αὖτοι τολμητίαι καὶ ἀνδρισταὶ καὶ τῶν χειρωσαμένων τὰς ἑῴας πόλεις Ῥωμαίων οἱ μάλιστα κράτιστοί τε καὶ ἀναιδέστατοι (32). Ἕως μὲν οὖν ὑπολήγειν ἀρξαμένου, τοῦ Λοπαδίου βασιλεὺς ἀπανίσταται, τὴν δὲ θέρειον πᾶσαν ὥραν καὶ τοῦ μετοπώρου τὸ εὐκραὲς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ τῇδε κατατριψάμενος περὶ

C τροπὰς ἐνηυλίσατο χειμερίους πόλει Ποντικῇ τῇ Κιντῇ. Τῇ πολεμίᾳ δ' ἐκ τοῦδε προσβαλὼν ἐν πολλοῖς ἐδυσπράγησεν. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ἡ Κάππαδοκῶν χώρα κρυμώδης πᾶσα, καὶ τὸ κλίμα τοῦτο ψυχεινὸν καὶ δριμύτατον· τότε δὲ καὶ χειμῶνος ἐπιγενομένου ἀήθους πολυτρόποις κακοῖς προσεπάλαισε. Τά τε γὰρ πρὸς δίαιταν ἐπιτήδεια σχεδὸν εἰς τέλος ἐξέλιπον, καὶ τῶν ζώων ὁπόσα σκευοφόρα τε καὶ πολεμιοτήρια, διεφθάρη παντάπασι. Κἀκ τοῦδε τὸ ἀλλόθρουν πλειόνως ἀναθαρρῆσαν, ἐπεὶ καὶ ἄφθεγκόν ἐστι τῇ φήμῃ μηδὲν ἀνεξερεύνητόν τε καὶ ἀνεξέλεγκτον, ἐφόδοις ἀκηρύκτοις ἐχρῆτο συχναῖς, καὶ λῃστρικοῖς ἐπιτιθέμενον κλέμμασιν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ προδήλως διαμιλλώμενον κατὰ μάχην ἐνώπιον, ἀεὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων ἐλυμαίνετο φάλαγγας· κατὰ γὰρ νέφος

D συνεχὲς τὴν σύστασιν ἐφιστάμενον ἐκ τοῦ αὐτίκα, τῇ ποδωκείᾳ πεποιθὸς τῶν ἵππων, τῆς ὁμαιχμίας ἀφίστατο ὡς εἴπερ ἀνέμων πνοαῖς ἐξῄρετο. Βασιλεὺς δὲ, τὸ τῶν εἱππῶν μεθοδεύων ἀτύχημα, περιὼν τὸ στράτευμα τὰ εὐγενῆ τῶν ὀχημάτων (33) συνέλεγε, καὶ ταῦτα διαδιδοὺς καὶ Ῥωμαίοις μὲν, ὁποσοι κοντοφορεῖν ἤδεσαν, τοῖς δ' ἐκ τῶν Λατίνων

Hier Wolfii notæ.

(32) Ἀναιδέστατοι. Nisi præcessisset ἀνδρισταὶ, pro ἀναιδέστατοι malim legere ἀνδρειότατοι· nam ἀναιδέστατοι non placet. Vetustus codex pro ἀναιδέστατοι vocem habet quæ legi non potest.

(33) Ὀχημάτων. Ἀλλόγων B. Hinc conjicias, lector, non de vehiculis aut curribus eum loqui, sed de equis.

μάλιστα δεξιοστροφειν ἐπισταμένοις δοράτια, ἀνθ- A Deinde vero tabernaculum ingressus pronum ja-
ίστα τούτους τοῖς πολεμίοις καὶ παρεῖχε γενναίως centem paulisper verberavit, ut audacius quam
ἀντεμαχεῖν. Οἱ δὲ τὰς μετὰ ξυστων ἐπελάσεις fortius injussu suo hostes adortum.
τούτων ἐνεγκεῖν οὐκ ἔχοντες πρὸς φυγὴν μεθορμόζοντο. Ἱκανῶς μὲν οὖν διὰ τῶν τοιούτων μεθόδων καὶ τοῦ πλείστους ὅτι μάλιστα τῶν πεζῶν σημαίας ἀνέχειν εἰς ἔμφασιν ἱππικοῦ πλείονος τὰς Περσικὰς ἀναστείλας ἴλας, ἐπὶ Νεοκαισαρείας ἴετο. Πολλαὶ δὲ καὶ περὶ αὐτὴν μεταξὺ Περσών καὶ Ῥωμαίων ἐτολυπεύθησαν συμπλοκαί. Καὶ τῶν τοῦ βασιλέως υἱῶν ὁ νεώτερος (Μανουὴλ ὄνομα τούτῳ) δόρυ διαβαστάσας καὶ ἱκανῶς προελθών, τοῦ Ἡατρὸς εἰδότος μηδὲν, τοῖς πολεμίοις ἐνέβαλε, καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ μείρακος παρωρμήκει σχεδὸν ἅπαν τὸ στράτευμα καὶ ὑπὲρ ἰσχὺν ἀγωνίσασθαι, τινῶν μὲν ἐς τὸν ὅμοιον ζῆλον διαναστάντων, τῶν δ' ἄλλων ἁπάντων δεισάντων περὶ τῷ παιδὶ, καὶ βασιλεῖ χαριεῖσθαι τὰ μέγιστα οἰηθέντων εἰ συναραμένων αὐτῶν οὐδαμῶς τι πρὸς τῶν πολεμίων ἐσεῖται πεπονθὼς ἀηδές. Ἀλλὰ τότε μὲν ὁ πατὴρ ἐπαίνοις τὸν παῖδα προδήλως ἠμείψατο· ὕστερον δὲ τὴν σκηνὴν εἰσιὼν πρηνῆ ταθέντα δι' [P. 24] ὀλίγου ἔτυψεν ὡς θρασύτερον μᾶλλον ἢ εὐτολμότερον, μηδ' ἐπιτρέψαντος αὐτοῦ συμπλακέντα τοῖς ἐναντίοις.

ι'. Ἴσως δ' ἂν καὶ τῆς Νεοκαισαρέων ἐκράτησε βα- B 10. Forsitan autem Neocæsarea potitus esset im-
σιλεὺς, εἰ μὴ κατὰ συγκυρίαν ἀπρόοπτον αὐτῷ προσ- perator, nisi 48 casu quodam improviso inconsulta et contumax superbia et iracundia prorsus
έστη τῦφος ἄλογος αὐτοθελὴς καὶ θυμὸς παντάπασιν effrenis Joannis nepotis ex fratre Isaacio sebastocratore illi obstitisset. Nam cum acie cum Persis
ἀκυβέρνητος τοῦ ἀδελφιδοῦ Ἰωάννου, ὃν ὁ σεβαστοκράτωρ ἐγείνατο Ἰσαάκιος. Μάχης γὰρ ἑνισταμένης decernendum esset, viso insigni equite Italico,
μετὰ Περσῶν ἱππότην ἐπίσημον ἐξ Ἰταλίας ὁρμώμενον ἄνιππον ὁ βασιλεὺς θεασάμενος ἐκέλευσε παρ- Joannem fratris filium, quippe cui equos non de-
εστῶσι τῷ ἀνεψιῷ Ἰωάννῃ ἀποβῆναι τοῦ Ἀραβίου esse sciret, Arabico equo descendere eumque Italo
ἵππου ᾧ ἦ ἔποχος καὶ δοῦναι τοῦτον τῷ Ἰταλῷ, μὴ dare jussit. At is homo elati animi, et jactantior
χατίζοντα ἵππων τὸν ἀνεψιὸν ἐπιστάμενος. Ὁ δὲ quam decebat, imperatoris dic o non audiens, au-
φρονηματίας ὢν καὶ καιρὸς πλέον τοῦ δέοντος τῷ dacius, ne dicam impudentius, refragatus est,
τοῦ βασιλέως ἀντέστη κελεύσματι, ἐμβριθεστέραν, Latinumque per contemptum ad pugnam provoca-
ἵνα μὴ λέγοιμι ἀναιδεστέραν, τὴν ἀντίῤῥησιν ποιη- vit, jure accepturum equum, si vicisset. Sed cum
σάμενος· καὶ τὸν Λατῖνον ἐξουθενῶν προὐκαλεῖτο εἰς patruo imperatori, cui bilem effervescere cerneret,
ἀντιμάχησιν, ὡς τὸν ἵππον, εἰ περιγένοιτο, δικαίως diutius resistere non posset, equum dat invitus;
ἀπολῃψόμενον. Μὴ ἐπὶ πολὺ δ' ἔχων ἀνθίστασθαι τῷ alioque conscenso animo æger et iracundia æs-
θείῳ καὶ βασιλεῖ (ἐώρα γὰρ πρὸς ὀργὴν ἐπιῤῥίσ- C tuans, hasta directa in hostilem aciem tendit, ac
σοντα) τὸν ἵππον δίδωσιν ἄκων. Μετακελητίσας δ' paulo longius progressus, ea reflexa et humeris
εἰς ἕτερον ὄχημα ἀθυμίας πλήρης καὶ βράττων imposita galeaque capiti detracta, ad Persas trans-
ἄντικρυς θυμῷ, τὸ δόρυ ἀγκοινισάμενος κατὰ τῆς fugit. A quibus cupide et amanter suscipitur,
τῶν πολεμίων παρατάξεως φέρεται. Μικρὸν δέ τι tum quod eis, dum cum patre exsulabat innotuerat, tum quod præsentia sua ipsorum res firmaturus esse putabatur. Neque multo post Christiana
προβὰς τὸν λογχήρη κοντὸν εἰς τοὐπίσω ἀντέστρεψε, religione abjurata Iconiensis Persæ 49 filiam uxo-
καὶ τῷ νώτῳ ἐπαναθέμενος πρὸς Πέρσας αὐτόμολος rem duxit. Imperator vero, eo casu consternatus,
γίνεται, τὸ κράνος τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος. Ἀμέλει spem parum bonam fovebat, haud ignarus nepo-
καὶ Ἰωάννης μὲν ἡδέως τοῖς βαρβάροις ὁρᾶται καὶ tem, quibus malis Romani conflictarentur, intem-
ἀσμένως προσδέχεται, καὶ ὡς πάλαι μὲν συνήθης peranti et volubili lingua accurate expositurum,
αὐτοῖς καθιστάμενος, ἡνίκα τῷ πατρὶ συνεπλάζετο, ut commeatus penuriam, ut equorum interitum,
καὶ ὡς τότε δὴ τῇ παρουσίᾳ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀναῤῥώσων πράγματα. Ὁ δ' αὐτὸς μικρῷ ὕστερον καὶ τὰ ut cætera castrorum detrimenta. Quamvis autem
Χριστιανῶν ἐξομοσαμενος ὄργια τὴν τοῦ Ἰκονιέως ad dissimulandum discessum paulatim inde move-
Πέρσου θυγατέρα ἐγήματο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τούτοις ἔκθαμβος γεγονὼς οὐκ ἀγαθαῖς D bat, tamen ne sic quidem hostes omnino latere potuit, quominus extremum agmen longissime insectarentur ac perpetuo infestarent. Qua de causa ad
ἐλπίσι διεστροβοῦτο· ᾔδει γὰρ ὡς οὐδὲν ἄφθεγκτον oram maritimam conversus, in tuta se recepit;
ἐσεῖται παραλελοιπὼς ὁ ἀνεψιὸς τῶν τὴν Ῥωμαϊκὴν quo Barbari cum accedere non possent, retro abie-
περικλονούντων στρατιὰν, ἀλλ' ἀχαλινώτῳ καὶ εὐ- runt.
δρόμῳ γλώσσῃ ἀναγγελεῖ τῶν ἵππων τὸν σπανισμὸν, τὴν τῶν βιωσίμων στέρησιν καὶ πᾶν ἕτερον καχεκτημα τῆς παρεμβολῆς. Ὑποκλέπτων, τοίνυν τὴν ἐπανάλυσιν κατὰ βραχύ πως ἐκεῖθεν μεθίστατο· Πλὴν οὐδ' οὕτω δρῶν εἶχε λεληθέναι ὀλοσχερῶς τὸ πολεμιον· τοῖς γὰρ τελευταίοις ἐπικείμενον τοῦ στρατεύματος μέχρι πλείστου παρηκολούθει, καὶ διενοχλοῦν τὴν οὐραγίαν ἐνέλιπεν οὐδαμῶς. Διὰ ταῦτα τοίνυν τῆς παραλίας λαβόμενος ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθειστήκει, καὶ τὸ βαρβαρον μηκέτι ἐπιέναι ἔχον παλίσσυτον γίνεται.

Εἰδοῖ μὲν οὖν Ἰανουάριοι τὸν βασιλέα ἔβλεψαν Imperator, Idibus Januarii Byzantium a Persi-
Ἰωάννην ἐκ τῶν Περσικῶν καμάτων τὴν πόλιν ἐπεισ- cis ærumnis ingressus, sub finem veris gladio

resumpto ad Rhyndacenum oppidum proficiscitur. Exacta vero æstate, cum hiberna tempestas ventorum procellis et frigore sæviens sub dio agere prohiberet, Byzantium revertitur, victus gelu nivibus tanquam lapidibus et glacie veluti hastis armato. Vere autem adventante, salutatis filiabus Heliadum instar 50 flentibus, Phrygiam prætervectus ad clarissimam Attali urbem commorari statuit, ut finitima oppida et provincias rectius constitueret; quarum nonnullæ jam a Turcis subactæ erant: in quo numero etiam Pusgusa palus fuit; quæ cum instar maris latissime pateat, multis in locis parvas habet insulas, firmis munitas mœnibus, quas eo tempore Christiani plurimi tenebant; qui cum lembis et naviculis Iconienses Turcas adirent, non modo amicitiam cum eis firmarant, sed et institutis eorum plerisque utebantur, et cum eis tanquam finitimis conjuncti Romanos ut hostes aversabantur. Ita consuetudo tempore confirmata plus et ratione et religione valet. Igitur alii imperatori ut hosti maledicebant, et ejus edicta contumaciter respuebant, paludis ambitu freti: et quæ sana mente nunquam cogitassent, ea per vecordiam animis agitabant. Cum vero palude eos cedere ut Romanorum veteri possessione, et plane ad Persas transire, si vellent, juberet (alioqui et ipsorum et paludis a Romanis alienationem 51 minime diu passurum), nec verbis quidquam proficeret, ad belli apparatum conversus navibus fabricatis atque inter sese junctis machinas imponit, et paludis munitiones aggreditur; quas etsi expugnavit, tamen Romani eo bello malorum expertes non fuerunt, sed nonnunquam ea a ventis turbata et fluctibus tumefacta, multæ onerariæ abreptæ et oversæ vectores et sarcinas demerserunt.

Sub id tempus primogenitus imperatoris filius Alexius, cui et rubrum calceum et purpuram imperatoriam concesserat, vita functus est ex acuta febri, quæ caput tanquam arcem infestabat. Cui ætate proximus Andronicus, non diutius superstes quam ut fratris obitum deploraret, et ipse rebus humanis est exemptus.

11. Imperator, quanquam tantis calamitatibus

ιόντα· αἱ δὲ τοῦ ἦρος περιτροπαὶ (34) τὸ ξῖφος εἶχον αὖθις περιζωσάμενον καὶ πρὸς τὸ περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν ἀφιγμένον πόλισμα. Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν θέρεως ὥρα παρελήλυθει, ὁ δὲ χειμὼν ἤδη παρεισιὼν τοῖς αἰθριάζουσιν ἐδυσκόλαινεν, ἀνέμων βόμβοις παραφοβῶν καὶ ἀμβλύτερα πρὸς ἀντιπάλαισιν ψύχους τιθεὶς τὰ σώματα, ἐπάνεισιν εἰς τὸ Βυζάντιον, τῷ ψυχεινῷ [P. 25] τοῦ καιροῦ ὑπενδοὺς ὡσεί καὶ χερμάδια τὰς νιφάδας καὶ δοράτια τὰς πηγυλίδας προβαλλομένῳ. Ὑπομειδιᾷν δ' ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τῶν ἀνακτόρων ἀπανίσταται. Τῷ τοι καὶ τὰς ἐξ ὀσφύος αὐτοῦ προσειπών, ὅσα καὶ Ἡλιάδας ἐπ' αὐτῷ ἀφιείσας ἠλεκτρῶδες δάκρυον, τὴν Φρυγίαν παρελθών, τὴν δ' Ἀττάλου λαμπροτάτην πόλιν καταλαβών, χρονοτριβεῖν ἐκεῖσε προέθετο, ὅπως τὰς πέριξ ταύτης πόλεις καὶ χώρας μᾶλλόν τι πρὸς τὸ εὖ μετάθοιτο. Ἤδη γὰρ καὶ τούτων ἔνιαι τοῖς Τούρκοις ὑπέκυψαν, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ τοῦ Ἰουσγούση καλουμένη λίμνη. Αὕτη γὰρ εἰς ἀχανῆ καὶ μικροῦ θαλασσίαν χύσιν ἐκτεινομένη ἐν πολλοῖς νησίδας ἀνίσχει περιδεβλημένας τείχεσιν ἰσχυροῖς. Ὅκουν μὲν οὖν ταύτας τηνικάδε καιροῦ Χριστιανῶν ἐσμοί, οἳ καὶ διὰ λέμβων καὶ ἀκατίων τοῖς Ἰκονιεῦσι Τούρκοις ἐπιμιγνύμενοι οὐ μόνον τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν ἐντεῦθεν ἐκράτυναν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐν πλείοσι προσεσχήκασιν. Ἀμέλει καὶ ὡς ὁμορροῦσιν αὐτοῖς προστιθέμενοι Ῥωμαίους ὡς ἐχθροὺς ὑπεβλέποντο· οὕτω χρόνῳ κρατυνθὲν ἔθος γένους καὶ θρησκείας ἐστὶν ἰσχυρότερον. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν ὡς ἀντίπαλον τὸν βασιλέα κακῶς ἔφασκον, μηδ' ὑποκύψαι ὅλως τοῖς αὐτοῦ θεσμοῖς ἀπηυθαλιάζοντο, τῷ ὑγρῷ φυσῶντες ζωστῆρι τῆς λίμνης, καὶ ἃ οὐκ ἂν φήθησαν φρονοῦντες, ταῦθ' ὡς παραφρονοῦντες διαπραττόμενοι. Ὁ δὲ μεθίστασθαι παρῄνει τῆς λίμνης ὡς παλαιοῦ Ῥωμαίων κτήματος, καὶ καθαρῶς προσχωρεῖν τοῖς Πέρσαις, εἰ τοῦτο βούλοιντο· εἰ δὲ μὴ οὕτω δρῷεν, οὐκ ἂν ἀνασχέσθαι ὅλως διισχυρίζετο αὐτούς τε καὶ τὴν λίμνην ἀπεξενῶσθαι Ῥωμαίων ἐπὶ μακρόν. Μὴ προχωρούντων δὲ τῶν ῥημάτων, ἔργων πολεμίων ἥπτετο· ὅθεν ἀλιάδας καὶ ἀκάτια σχεδιάσας καὶ ζεῦγμα διὰ τούτων ἐργασάμενος τὰς ἐλεπόλεις ἐπέστησεν ἄνωθεν, καὶ προσεπῆγεν οὕτω τοῖς ἐπὶ τῆς λίμνης ἔρύμασιν. Αὐτὰ μὲν οὖν ἐξελέσθαι ἴσχυσε, πλὴν οὐχὶ καὶ Ῥωμαῖοι κακῶν ἀπείρατοι διεξέπλευσαν τὸν τότε πόλεμον, ἀλλ' ἐνίοτε τὴν λίμνην ἀνέμου διακυκήσαντος καὶ εἰς φλοῖσβον αὐτὴν ἀνοιδήσαντος τῶν ὁλκάδων πολλαὶ παρηνεχθησαν καὶ τὸν φόρτον ἐπανατραπέντα διαφῆκαν τῷ βυθῷ καὶ τοῖς κύμασιν.

Ἐν δὲ τοῖς καιροῖς τοῖσδε τὸν βίον μετήλλαξεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀλέξιος, ᾧ καὶ μετ' ἐδωκεν οὗτος ἐρυθροῦ πεδίλου καὶ φοινικίδος βασιλικῆς. Τῶν δ' ὀξέων ἦν καὶ μὴ χρονίων τὸ νόσημα, τὸ δὲ εἶδος πυρετὸς ἐπαιγίζων καὶ ὡς ἀκροπόλει τῇ κεφαλῇ ἐπιθέμενος. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικος, βραχύ τι ἐπιβιοὺς καὶ ὅσον ἐπικωκύσαι τῷ κασιγνήτῳ ἐξ ἀνθρώπων ἀπάραντι, τὸ λαχὸν πεπαῖνος μέρος τῆς ζωῆς ἐξετόξευσε.

ια'. Καίπερ δὲ συμφοραῖς τηλίκαις καὶ καλλίστων

Hier. Wolfii notæ.

(34) Αἱ δὲ τοῦ ἦρος περιτροπαί. Κατὰ τὸν Μόλον μῆνα. Alius codex habebat αἱ τοῦ ἦρος τροπαί, quod ego vernum æquinoctium interpretatus eram: quod est, cum sol mense Martio primum punctum Arietis ingreditur. Tum enim fit ab hiberno frigore ad veris temperiem conversio, quanquam nos Germani etiam sub Kalendas Maias aliquando non multo minus frigemus quam alii mense Februario.

παίδων ἀφιλοσοφήτοις (35) ἀποβολαῖς καταχαμφθεὶς ὁ βασιλεὺς τὴν ψυχήν, ἵνα μὴ λέγοιμι καὶ οἰωνοὺς ἀπαισίους τῆς ὑπερέκεινα πορείας τοὺς θανάτους τῶν φιλτάτων ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅμως οὐδέν τι καὶ πέπονθε μαλακὸν ἢ καθυφῆκέ τι βραχὺ τῆς προθέσεως ἢ παλίμπους ἐπανῆκεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔτους ἤδη τελείου ἐπὶ τοῖς ἠθλημένοις τούτοις παριπευκότος, ἀλλ' ἐς Ἰσαυρίαν ἀφιγμένος καὶ τὰ ἐκεῖθι πρὸς τὸ δέον καταστησάμενος τῆς ἀνόπιν καὶ πρὸς Συρίαν ὁδοῦ εἶχετο, ἐφεπόμενον ἔχων αὐτῷ τὸν ὑστερότοκον παῖδα τόν Μανουήλ. Ἦν δὲ ἡ μὲν πρόδηλος τῆς στρατείας ταυτησὶ πρόθεσις ἡ τῆς Ἀρμενίας πρὸς τὸ κρεῖττον μεθάρμοσις καὶ εἰς βεβαίαν κατάστασιν συνοχὴ τῶν πόλεων καὶ φρουρίων, ὧν ἐγκρατὴς γεγένητο κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀνάβασιν· ἡ δ' ἀνέκφορος πρὸς τὸ στράτευμα λαθραία τε καὶ ἐνδόμυχος καὶ ἐκ περισκέψεως κίνησις αὕτη ἦν. Ἀεὶ δι' ἔρωτος εἶχε συνάψαι τὴν Ἀντιόχου τῇ Κωνσταντίνου, κἀκ τοῦδε τοῖς θεοστιβέσι τόποις ἐπιφοιτῆσαι, καὶ δώροις μὲν καταστέψαι τὸν τοῦ Κυρίου τάφον τὸν ζωοπάροχον, τὸ δὲ κύκλῳ βαρβαρικὸν ἀνακαθᾶραι. Ὅθεν καὶ πᾶσαν ἦν μετιὼν μηχανὴν, εἴ πως ὑπεκσταῖεν ἑκόντες αὐτῷ οἱ Ἀατῖνοι τῆς κυριαρχίας τῆς λογίμης Ἀντιοχείας, ἤ, εἰ οὗτοι πείθοιντο (ἠπίστατο γὰρ τὴν Λατινικὴν κόρυζαν καὶ τὸ τοῦ φρονήματος αὐτῶν ἀταπείνωτον), οἵ δὲ γε Κίλικες καὶ Σύροι προσρέψαιεν ἐκείνῳ. Γράφων τοίνυν κατὰ τήνδε τὴν ἄνοδον καὶ τὴν αὐτοῦ προσημαίνων τοῖς Ἀντιοχεῦσιν ἄφιξιν οὐδαμῶς ἀνίει, ὥστε καὶ μήπω τῶν ὁρίων ἐπιβὰς τῆς Συρίας πρεσβείαν ἐφειλκύσατο ἐκεῖθεν μάλα ἀγαθὰς αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ὑποβάλλουσαν. Ἐπεὶ δὲ τῇ Ἀντιόχου προσήγγισεν, ἀλλοίους εὕρατο τὰς γνώμας τοὺς Ἰταλοὺς, τῆς φήμης προαγγειλάσης ὁπόσα ἐνδόμυχα καὶ τῶν χειλέων τοῦ βασιλέως ἀπρόϊτα. Μὴ γοῦν ῥᾳδίαν εὑρίσκων καὶ τῇ γνώμῃ συμβαίνουσαν τὴν ἐς τὴν Ἀντιόχου πάροδον, ἀλλ' ἔνορκον ὁρῶν συγχωρουμένην αὐτῷ τὴν εἰσέλευσιν καὶ τὸ ὅλον ἀπαδουσαν οἷς ὥρμαινε κατὰ ψυχήν, καὶ ὡς εἴπερ εἰσελεύσεται πρὸς ἡμέρας ἐνσκηνωσάμενος καὶ προσκυνηθεὶς καὶ τιμηθεὶς τά εἰκότα πάλιν ἐξελεύσεται, μηδὲν τι νεοχμώσας ἐπὶ τοῖς κατ' αὐτὴν πράγμασιν ἤ τι μετακινήσας τῶν καθεστώτων ἐθῶν ἀχθεσθεὶς ἐφ' οἷς ἐξηπάτητο, τὴν μὲν εἴσοδον οὐ δέον κέκρικεν εἰσβιάζεσθαι, τὸν μετὰ Χριστιανῶν πόλεμον παντάπασιν ἐκτρεπόμενος, ἐναυλισάμενος δὲ τοῖς προαστείοις τῆς πόλεως κεῖρειν ἐνδίδωσι ταῦτα τῇ στρατιᾷ καὶ ἀπάγειν ἅπαν τὸ ταῖς χερσὶν εὐμετάφορον. Καὶ ἦν ἐκ τούτου τοῦ παραγγέλματος, πρόφασιν τὴν τῶν ἀναγκαίων ὑποσπάνισιν ἔχοντος, μηδὲ τὰ καρποφόρα τῶν δένδρων ἀσινῆ παρεώμενα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῷ πυρὶ τῆς διαίτης παραδιδόμενα. Κἄπὶ τούτοις ἐκμετρήσας λεληθότως τὴν ἄμυναν πρὸς τὰ τῶν Κιλίκων παρενέκλινεν ὅρια. Ἐν δ' εὐρυτύτῃ στρατοπεδευσά-

A et pulcherrimorum filiorum luctuoso interitu consternatus, ne dicam obitum charissimorum parum suspicatum omen expeditionis illius fuisse, tamen nihilo factus mollior neque de impetu quidquam remisit neque Byzantium rediit, integro jam anno in laboribus illis exhausto : sed in **52** Isauriam profectus, ac provincia ordinata, iter in Syriam intendit, Manuele filio natu minimo comitante. Ei expeditioni prætexebat velle se Armeniam rectius constituere, et oppida et castella superiore bello capta in officio et fide continere ac firmare. Cæterum vera causa erat, quæ in exercitum minime efferebatur, sed maxime dissimulabatur, quod Antiochiam cum Cpoli conjungere, atque inde religiosa loca visere et vitale Christi sepulcrum magnificis donis ornare ac finitimos Barbaros profligare perpetuo cupiebat. Itaque nihil intentatum relinquebat, si quomodo Latinis persuadere posset ut ultro dominatu inclytæ Antiochiæ cederent, aut si ii nollent (nec enim fastum Latinum et præfidentes eorum animos ignorabat), at Cilices et Syros in suas partes pertraheret. Nec in eo itinere unquam destitit Antiochenis scribere et suum adventum prænuntiare, adeo ut nondum Syriæ fines ingressus legationem inde attraxerit, qua in optimam spem rerum futurarum erigebatur. Sed cum prope urbem venisset, alios Italorum animos comperit, cum fama jam ante arcanas ejus et taci-
B tas machinationes vulgasset. Cum igitur Antiochiæ aditum non **53** facilem, nec talem qualem exspectarat inveniret, nec nisi jurato ingredi liceret,
C longe secum quam animo destinarat, eaque conditione ut diebus aliquot ibi commoratus et adoratus atque honoratus, ut decet, discederet sine ulla novatione et recepti moris mutatione, verba sibi data esse moleste ferens, vi ingrediendum duxit, quod a bello Christiano abhorrebat ; sed suburbana, in in quibus diversabatur, militibus populanda, et auferenda omnia quæ corripi manibus possent concessit. Ea denuntiatio, cui penuria commeatus prætexebatur, effecit ut nec fructiferæ arbores inviolatæ manerent, sed eæ quoque ad cibum coquendum succiderentur. Hac ratione sui contemptum dissimulanter ultus ad fines Cilicum
D deflexit : et in amplissima convalle castris positis, in qua bini vertices montium altissimi assurgunt, quos Corvorum nidos vocari perhibent, venatum egressus apro solitario venabulum in pectus adegit. Qui cum ictum surgeret et totum ferrum in viscera recepisset, manus imperatoris debilitata atque impetu feræ reflexa pharetram de latere oblique **54** suspensam et venenatis telis refertam evertit ; perstrictaque una sagitta cute quæ inter extremos digitos est, veneno serpente et

Hier. Wolfii notæ.

(35) Ἀφιλοσόφητον. Puto hic dici potius quod philosophiæ consolationes vincat, quam cujus ratio reddi nequeat. Litterarum et philosophiæ expers, aut ineruditum, sententia non patitur. Quare luctuosum aut funestum interpretandum censui.

discurrente atque usque ad vitalia progresso, et quidquid occuparat, paulatim stupefaciente, non multo post e vita discessit. Tamen id vulnus principio neglectum membranæ calcibus detractæ impositione, quam excoriationem vocant, medicatus est ; qua ancipiti ratione saniem cruentam vulneris reprimere conabatur. Vesperi in castra reversus et cœnatus noctem citra molestiam exegit. Postridie vero tumescente et ardescente vulnere, ac cruciatu urgente, medicis casum eum exponit. Qui tumore manus viso, et medicamento quo usus erat perquisito, id tanquam contra medicam rationem adhibitum repudiarunt ; atque alia attulerunt, quæ ardorem illum lenirent. Sed cum iis nihil proficerent, ad sectionem conversi ne sic quid afflicto membro aliquid opis attulerunt ; nam tumor subinde augebatur, a digito in digitum usque ad juncturam manus et cubitum ipsumque brachium pervagato malo. Imperator igitur spem salutis abjecit : et medicis æstuantibus manum ejus instar virilis femoris tumefactum resecare **55** visum est, cum ne sic quidem affectæ partis sanatio certa esset. At imperator, qui priorem etiam sectionem universi mali causam esse perspiceret, dictis eorum non annuebat, sed ægrotus decumbebat spreta ancipiti curatione. Atque celeberrimo resurrectionis Christi die divina mysteria percepit ; et in cœna aulæ foribus apertis, quosvis ingredi et petere quæ vellent permisit ; idemque et postridie monitu Joannis magni domestici fecit, epulis quæ appositæ erant inter eos qui astabant distributis ; semotique arbitris de imperii successore deliberare instituit. Enimvero valle in qua castra habebat ingenti pluvia inundata, etiam lectulus ejus impetu decurrentis aquæ est avectus, cum illud oraculum, « Cades aquosis improvisus in locis, » subinde in ore haberet. Qui vero imperatorum successiones et mutationes pervestigant, illud etiam eventu comprobatum esse ferunt : « Heu ! corvis esca eris miser voracibus ! » Id oraculum partim ad nigra et stridentia ferramenta, quibus manus ejus usta esset, partim ad cognomentum montium pertinere existimantes.

A μενος φάραγγι, καθ' ἣν ὄρη δικόρυμβα ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνέβαινον, ἅπερ λόγος αἱρεῖ Κοράκων νοσιὰς κικλήσκεσθαι, εἰς κυνηγέσιον ἕξεισι. Καὶ σὺ προσυπαντήσας μοναδικῷ τὴν μὲν αἰχμὴν τῷ στέρνῳ τοῦ θηρίου ἐνήρεισε· πλείονι δὲ ὠθισμῷ τοῦ συὸς χρησαμένου καὶ ὅλον τὸν σίδηρον εἰσδεξαμένου τοῖς σπλάγχνοις, ἡ κατέχουσα χεὶρ τὸ ἀκόντιον ὑπονάρκᾳ τε καὶ ὑπενδίδωσι πρὸς τὸ ἄγαν τῆς τοῦ θηρὸς ἀντωθήσεως, κἀντεῦθεν τοῦ [P. 27] εὐθέος παρενεχθεῖσα ἐγχρίπτει τῷ γωρυτῷ, ὃς παρὰ πλευρὸν τοῦ βασιλέως ἐξήρτητο πλάγιος, στέγων ἔσωθεν ἰοβόλα βέλεμνα. Ὅθεν τῆς φαρέτρας ἀνατραπείσης εἰς τῶν διεκχυθέντων ἀτράκτων πλήττει τὸν βασιλέα κατὰ τὸ μεσεῦον δέρμα τῶν ὑστάτων δακτύλων τῆς χειρός. Ἀεὶ τοίνυν τοῦ φαρμάκου νεμομένου τὰ πρόσω καὶ διατρέχοντος, καὶ περὶ αὐτὰ τὰ καίρια ἐπενσκήπτοντος, καὶ κατὰ μικρὸν ἀπονεκροῦντος ταῦτα καὶ ἀποψύχοντος, μετὰ μικρὸν τοῦ βίου μεθίστατο. Τότε δ' οὖν ὁ βασιλεὺς παρ' οὐδὲν θέμενος τὸ ξέσμα τοῦ δέρματος ὑμένος ἠκέστατο ἐπιθέματι ἣν φασιν ἐκδορὰν, ἐκ τοῦ τῶν ποδῶν ἀποσυρέντος καττύματος (34), σφαλερῶς ἐντεῦθεν πειρώμενος τὸν πρωϊόντα ἐπισχεῖν ὕφαιμον ἰχῶρα τοῦ τραύματος. Ἐπανελθὼν οὖν πρὸς ἑσπέραν καὶ ἀριστήσας τὴν μὲν νύκτα μετὰ ῥᾳστώνης διήνεγκε· τὴν δὲ μετὰ ταύτην ἡμέραν οἰδαίνειν καὶ σφύζειν ἀρξαμένου τοῦ τραύματος περιωδυνίαις ἐβάλλετο, καὶ τίθησιν ἔκπυστον τοῖς ἰατροῖς τὸ συμβάν. Οἱ δὲ τὸν τῆς χειρὸς ὄγκον ἰδόντες καὶ τὸ πρὸς ἄκεσιν τεθὲν περιεργασάμενοι, αὐτὸ μὲν ὡς μὴ κατὰ θεσμοὺς νοσοκομίας παραληφθὲν ἀπήνεγκαν τῆς χειρὸς, φαρμάκοις δ' ἄλλοις ἐχρήσαντο καταλεαίνειν δυναμένοις τὰ τῶν τραυμάτων φλεγμαίνοντα. Ἐπεὶ δ' εἰς οὐδὲν ἀνύσιμον ἀπετελεύτα τὰ φαρμακεύματα, πρὸς χειρουργίαν οἱ Ἀσκληπιάδαι βλέπουσι. Τμηθέντος οὖν τοῦ οἰδήματος, οὐδ' οὕτω καταστολή τις καὶ ὑποχάλασις τοῦ πάσχοντος μέρους ἐγίνετο, ἀλλ' ὅ τε ὄγκος ἀεὶ ἐπὶ μεῖζον ἤρετο, ἐπὶ δακτύλῳ τε δάκτυλον καὶ καρπὸν ἐπὶ παλάμῃ, εἶτα πῆχυν, ἐπὶ δὲ τούτῳ βραχίονα ἐπενέμετο τὸ δεινὸν, καὶ βασιλεὺς τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων ἀπήγετο. Ἀμέλει καὶ τοῖς μὲν ἰατροῖς ἠπορημένοις παντάπασιν ἐδόκει τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως ἀποτεμεῖν ἐς μηρὸν ἀνδρεῖον ἀδρυνθεῖσαν τῇ φλεγμονῇ, κατ' ἀμφήριστον μέντοι καὶ τότε τοῦ πάσχοντος μέλους ἴασιν. βασιλεὺς δὲ καὶ τὴν προτέραν τομὴν αἰτίαν τοῦ ξύμπαντος κακοῦ ξυνορώμενος οὐδ' ὅλως τοῖς λεγομένοις ἐπένευσεν, ἀλλ' ἔκειτο κάμνων, τὸ τῆς θεραπείας παριδὼν ἀμφίλογον. Ἐπιστάσης δὲ τῆς πανευσήμου ἡμέρας τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως τῶν θείων μυστηρίων ἐν μεθέξει γίνεται, καὶ πρὸς τὸ δεῖπνον ἀναπεσὼν ἀνῆκε τὴν αὐλαίαν πᾶσι τοῖς εἰσιέναι καὶ δεηθῆναι θέλουσι. Καὶ τῇ ἑξῆς ἡμέρα τὸν αὐτὸν διαπραξάμενος τρόπον ὑποθήκῃ τοῦ μεγάλου δομεστίκου Ἰωάννου, καὶ τὰ παρατεθέντα βρώματα τοῖς παρεστῶσι διανειμάμενος, καθ' ἑαυτὸν ἔκτοτε ἰδιάσας περὶ τοῦ διαδόχου τῆς βασιλείας ἐγνώκει σκέπτεσθαι. Ὑπὸ τοῦ δὲ κατενεχθέντος ῥεγδαίου, καὶ τῆς κοιλάδος καταῤῥύτου φονείσης ἐφ' ἧς ἐστρατοπεδεύετο, ἡ τε βασιλέως κλίνη μετεφέρετο πρὸς τὸ καθαρεῦον ὕδατος μέρος, καὶ αὐτὸς ἐπὶ στόματος εἶχε τὸ φάσγον οὕτως χρησμῴδημα· « Τόποις δ' ἐν ὑγροῖς καὶ παρ' ἐλπίδα πέσῃς. » Οἱ δὲ τὰς τῶν βασιλέων διαδοχὰς καὶ μεταθέσεις φιλοκρινοῦντες καὶ τοῦτο πέρας εἰληφέναι ἔλεγον, « Ὦ πῶς γενήσῃ βρῶμα δεινῶν κοράκων ! » πῇ μὲν ἐς τὰ μέλανα καὶ σίζοντα σιδήρια τὸ παλαίφατον τοῦτο λόγιον ἀφορᾷν ἰσχυριζόμενοι, δι' ὧν ὁ καυτὴρ τῇ χειρὶ τοῦ βασιλέως ἐπενήνεκται, πῇ δ' ἐς τὸ τῶν βουνῶν προσώνυμον ἐφ' ὧς ἐκεῖνος κατεσκηνώκει τὸ προφοίβασμα ἀπολύοντες.

Hier. Wolfii notæ.

(36) Κάττυμα. Hic non puto pro soleis usurpari, sed pro cute pedi detracta.

αβ'· Ἐκκλησιάσας δ' ἔπειτα τὸ συγγενὲς καὶ φίλιον καὶ ὀπίσον ἐν ὑπεροχαῖς τε καὶ ἀξιώμασιν ἦν, καὶ παραστησάμενος τὸν ὑστερογενῆ παῖδα τὸν Μανουὴλ, τοιάδε ἔλεξεν· « Οὐκ ἐπ' ἐλπίσι μὲν ταῖς ὁρωμέναις, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, Συρίαν κατέλαβον, ἀλλ' ᾤμην τῶν προτέρων εὐκλεέστερα ἔργα ἐνδείξασθαι, καὶ λούσασθαι μὲν ἀδεέστερον ἐν Εὐφράτῃ καὶ τῶν τούτου ναμάτων πλησμίως ἀρύσασθαι, ἰδέσθαι δὲ καὶ Τίγριδα ποταμὸν καὶ διαθροῆσαι τοῖς ὅπλοις τὸ ἀνθιστάμενον, ὅσον τε προσρέπει τοῖς Κίλιξι καὶ ὅσον τοῖς ἐκ τῆς Ἄγαρ προσνένευκε, διαπτάσθαι δὲ καὶ ὡς οἱ βασιλεῖς τῶν ὀρνίθων, εἰ καὶ μέγα τοῦτο εἰπεῖν ἔστι, πρὸς Παλαιστίνην αὐτήν, ὅπου τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως πτῶμα πεσὼν ἀνήγειρεν ὁ Χριστὸς, ἐπὶ σταυροῦ τὰς χεῖρας διεὶς καὶ μικραῖς ῥανίσι κόσμον ὅλον εἰς ἕνωσιν ἀγαγὼν, ἀναβῆναι δὲ καὶ εἰς τὸ ὄρος Κυρίου κατὰ τὸν ψαλλοντα καὶ στῆναι ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ, μετελθεῖν δὲ πολέμου νόμῳ καὶ τὸ κύκλῳ πολέμιον, ὅπερ ὡς τῆν πάλαι κιβωτὸν οἱ ἀλλόφυλοι, τὴν τοῦ Κυρίου σορὸν πολλάκις εἶλε δορύκτητον· Ἐπεὶ δὲ οἷς τρόποις τὸ θεῖον ἐπίσταται, οὕκουν δέδεκται πέρας τὰ προσδοκώμενα, ἀντιστῆναι μὲν ὅλως οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις χρεὼν ἀντειπεῖν. Τίς γὰρ Θεοῦ σοφώτερος ; ἢ τις μετελεύσεται νοῦν Κυρίου καὶ μεταμείψει τὰ τούτου κρίμανα, ὀφελέσθαι ἢ προσθεῖναι τούτοις δεδυνημένος ; Σφαλεραὶ μὲν γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων ἐπίνοιαι, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου βουλὴ ἀνεπιποίητός τε καὶ ἀμετάπτωτος. Ἐν πολλοῖς δ' ὅσοις εὐχάριστος ἔχων δείκνυσθαι τῷ τὰ κατ' ἐμὲ συμφερόντως οἰκονομήσαντι, ἃ καὶ ἀριθμὸν ὑπερπέπαικε σύμπαντα, τῷ τέως ἀνθομολογούμενος ἐφ' οἷς ἐμεγάλυνε τοῦ ποιῆσαι μεθ' ἡμῶν ἔλεος ἐπ' ἀκροαταῖς ὑμῖν καὶ τῶν λεγομένων εἰδήμοσι τάδε φημί. Ἐκ πατρὸς βασιλέως ἔφυν, ἀρχῆς γεγένημαι τῆς ἐκείνου διάδοχος, οὐδὲν ἀπεβαλόμην ὧν εἰς χεῖράς μοι παραδέδωκεν. Εἰ δὲ κατ' εὐγνώμονα καὶ πιστὸν ὑπηρέτην ἐπεξειργασάμην τὸ παρασχεθέν μοι θεόθεν τῆς βασιλείας τάλαντον, ἄλλοις σκοπεῖν καὶ λέγειν ἀφίημι· καὶ αὐτὸς δὲ ἀνεπαχθῶς διηγησαίμην ἄν, οὐκ ἐναβρυνόμενος, ἀλλὰ τὰ περὶ ἐμὲ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ διηπούμενος. Ἕως με καὶ δυσμὴ μαχόμενον ἔδλεψε, τὰ πρὸς ἄμφω τὰς ἠπείρους (37) ἔθνη μετῆλθον. Ὀλίγα τοῖς ἀνακτόροις προσέμεινα· ὁ βίος σχεδὸν μοι ἅπας ἐπὶ σκηνῆς, καὶ τὸ αἰθριάζειν ἀεί μοι περιεσπούδαστο. Ἡ γῆ αὕτη ἐφ' ἧς νῦν στρατοπεδευόμεθα, δίς με ἤδη προσέβλεψε· καὶ ἦν μακρὸς ἐξ οὗ χρόνος ἀφθαλμοῖς οὐκ εἶδον στρατιὰν Ῥωμαίων Πέρσαι καὶ Ἄραβες, ταύτην ἔτρεσαν ἄρτι ἐφ' ἡγεμόνι Θεῷ καὶ ὑποστρατήγῳ [P. 29] ἐμοὶ, καὶ πολλῶν πόλεων ἡμῖν ὑπεξέστησαν, ὧν ἐς δεῦρο κύριοι καθεστήκαμεν, αἳ καὶ ζῶσι κατὰ τὰ ἡμῶν προστάγματα. Καὶ δοίη Κύριος ὁ Θεὸς ἐμοὶ μὲν ὑπερμογήσαντι τοῦ τῶν Χριστιανῶν πληρώματος κλῆρον ἐκεῖ καὶ μερίδα ἀΐδιον, ἦν οἱ πρασεῖς καὶ εὐάρεστοι αὐτῷ

A **56** 12. Deinde convocatis cognatis, amicis atque magnatibus, productoque Manuele filio natu minimo, hujusmodi orationem habuit: « Non equidem ea spe quam videtis, quirites, Syriam sum ingressus, sed virtutem majorum me superaturum opinabar, et securius in Euphrate levaturum et ad satietatem latices ejus hausturum esse, visurumque etiam Tigrim fluvium, et omnes adversarios armis profligaturum, quicunque versus Ciliciam vergunt et ad Agarenos defecerunt, atque aquilæ instar (quamvis hoc magnum dictu videatur) in ipsam Palæstinam transvolaturum, ubi Christus extensis in cruce manibus naturæ nostræ ruinam suo casu erexit, et parvis guttis totum mundum univit, ac montem Domini conscensurum, ut Psalmographus
B scribit, atque in loco ejus sancto staturum esse ; et hostes qui in circuitu sunt belli jure aggressurum, qui ut olim arcam Barbari, sic ipsi loculum Domini sæpe jam armis occuparunt. Quia vero exspectatio mea me frustrata est (qua de causa Deus novit), resistere omnino haud licet, nec iis quæ coram cernuntur refragari. Quis enim est Deo sapientior ? aut quis Domini animum explorabit, ejusque judicia vel addendo vel detrahendo mutabit ? Nam hominum **57** quidem cogitationes lubricæ sunt, Dei vero consilium non est irritum nec mutabile. Cum autem multa sint divinitus in me collata beneficia ac numero pene nullo comprehendi queant, audientibus vobis, iisdemque testibus, divinam erga me beneficentiam grata voce prædicabo. Patre im-
C peratore natus sum, illi in imperio successi ; nihil eorum quæ acceperam amisi. An vero prudentis et fidelis ministri instar talentum regni divinitus mihi creditum auxerim, aliis considerandum et commemorandum relinquo, quamvis et ipse citra molestiam ea prædicare queam, nullaque cum ostentatione, sed miraculorum Dei celebratione. Oriens et Occasus bella me gerentem viderunt ; gentes quæ in utraque continente habitant, sum aggressus. Parum in palatio mansi, vitam pene in tabernaculis exegi ; semper ut sub dio agerem, operam dedi. Tellus hæc, in qua castra habemus, bis me jam aspexit. Multum temporis intercesserat ex quo Persæ et Arabes Romanum exercitum non viderant : hunc formidarunt Deo duce meque ministro, nobisque multis urbibus cesserunt, quas adhuc
D obtinemus quæque nostris imperatis parent. Faxit Deus ut ego, qui pro Christiano populo arma circumtuli, illic æternam hæreditatem adipiscar, quam mansueti acceptique Deo consequentur ; vestris vero **58** manibus robur et vires addat contra populos qui bellis student, quique sacrosanctum Dei nostri nomen non invocant. Id autem fiet, si vos successus a dextra Altissimi et excelso ejus brachio pendere statueritis, et dux vobis divinitus

Hier. Wolfii notæ.

(37) Τὰς ἠπείρους. Asiam et Europam intelligo. Legitur et apud Isocratem semel atque iterum ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἠπείρου.

contigerit non truculentus suoque non respondens nomini, aut perplexo ingenio, et ventris ac gulæ mancipium,qui a palatio non magis quam penicillo et coloribus expressæ imagines avellitur. Nam ut principis mores sunt, ita res fere administrantur, utpote a quo pendeant : qui si ignavus sit, ruunt in deterius,sin bonus est et strenuus, eriguntur et florent.Quippe Deus,Davide auctore, bonos et integros provehit, distortos vero cum iniquis in barathrum præcipitat. Cum autem de successore imperii post obitum meum, qui jam instat inevitabilis, dicendum sit, vos auscultare æquum est. Imperium ut patrimonium ad me venisse, dictu non magis necessarium est quam lucernam,quod aiunt, in meridie accendere. Cum autem vos paternum in me suffragium approbasse et in filios meos eodem affectos esse modo videam, et uni ex meis filiis (quorum duo adhuc superstites sunt, Isaacius et Manuel) 59 obtemperare velle, neque delectum ipsos usurpare, sed meæ censuræ permittere,equidem fateor naturam principatum natu majoribus deferre solere ; Deum vero in designandis regibus aliam rationem plerumque sequi animadverto. Cogitate Isaacum natu minorem Ismaele, Jacobum post Esaum materno utero exsiliisse, Mosem Aarone juniorem, Davidem et statura et ætate minimum fuisse inter fratres, aliosque plurimos ; nec enim Deus humano more personæ rationem habet, nec pretia rerum canis et ætate metitur, sed indolem animi, mansuetudinem, lenitatem intuetur, mandatorumque suorum observationem. Quibus de causis ego quoque corruptrici naturæ in multis non obsequor,sed ejus institutis, ut pusillæ mulierculæ consiliis, in rebus gravioribus repudiatis, Deum omnis pravæ affectionis expertem auctorem sequi malo.Quodsi citra ullam controversiam imperium Isaacio, filio natu grandiori, tradendum esset, nihil verbis esset opus ad filii utriusque declarandum ingenium ; sed cum ad natu minorem Manuelem id inclinet, ad vulgi malas suspiciones declinandas et opinionem eam evitandam, ne affectu potius quam judicio 60 minorem majori anteponam, aliquid de hac re dici par est, atque adeo necessarium. Cupiditatum non magis unum genus ac ratio est quam formarum, quæ, cum ex æquo homines simus omnes, maximam varietatem habent. Alii aliis rebus afficimur, neque omnes ex æquo iisdem delectamur. Alioqui nec a Deo nos, nec alii ab aliis accusaremur, quippe qui iisdem voluptatibus necessario caperemur eademque consilia iniremus. Sic filii quoque mei, quamvis eodem patre nati, tamen diversis præditi sunt ingeniis : qui etsi ambo et viribus corporum et dignitate vultuum et animorum gravitate præcellunt, tamen natu minor Manuel ad imperii administrationem aptior mihi videtur.Nam Isaacius sæpius ira percitus mihi astitit, et quavis de causa bile effervescente moderari animo non potest, quæ res inimicissima consilio sapientes perdit. Alter vero præter

A ἀπολήψονται· ὑμῶν δ' ἔτι κραταιώσαι τὰς χεῖρας καὶ ἐνισχύσαι κατὰ τῶν τοὺς πολέμους ἐθελόντων ἐθνῶν, καὶ παρ' οἷς οὐδαμῶς ἐπικέκληται τὸ ἅγιον καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐσεῖται δὲ ταῦτα, εἰ καὶ ὑμεῖς τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ βραχίονος ἐξαρτᾶτε τὸ κατορθούμενον, καὶ ἡγεμὼν ὑμῖν θεόθεν δοθήσεται, μὴ δημοβόρος τις καὶ τὴν κλῆσιν ψευδόμενος ἢ τὸ ἦθος ἀνώμαλος καὶ περὶ τράπεζαν κεκυφὼς καὶ ὀχῶν ἀεὶ τοὶς δακτύλοις τὸν κύαθον καὶ τῶν ἀνακτόρων μηδαμῶς ἀποσπώμενος, ὅσα καὶ οἱ ἐν τοῖς τοίχοις διὰ ψηφίδων καὶ χρωμάτων εἰλονιζόμενοι, ὅτι καὶ φιλεῖ πως τῇ κατὰ τὸν ἄρχοντα διαθέσει συνδιατίθεσθαι τὰ πάντα καὶ ἕπεσθαι· ἅτε γὰρ δι' αὐτὸν ἀρχῆθεν γενόμενα, κακυνομένου μὲν τοῦδε καὶ αὐτὰ μεταβάλλεται, ἀγαθυνομένου δὲ πάλιν
B πρὸς τὴν ἐναντίαν φορὰν ἐπανίασιν, ὡς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Δαβὶδ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ εὐθέσιν ἀγαθύνοντος, τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλιὰς μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν πονηρίαν ἀπάγοντος. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ διαδεξομένου μοι τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἐμὴν ἐκβίωσιν, ἥτις δὴ καὶ ἐφέστηκεν ἤδη ἀνυπεξάλυκτος, εἰπεῖν τι προάγομαι, χρεὼν τοῖς εἰρημένοις προσσχεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ ὡς πατρῷος κλῆρος εἰς ἐμὲ τὸ βασιλεύειν ἐπικαταβέβηκεν, οὐ δέομαι λέγειν, ὡς οὐδὲ τις ἕτερος λαμπτῆρα τῆς ἡμέρας ἀποφαίνειν τὸν ἥλιον· ὁρῶν δὲ τὴν ἐπ' ἐμοὶ τηρηθεῖσαν πρὸς πατρὸς τάξιν κάπὶ τοὺς ἐξ ὀσφύος μου προελθόντας διαβῆναι προθυμουμένους ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ἑνὸς τῶν ἔτι παριόντων μοι τῷ βίῳ παίδων (Ἰσαάκιος οὗτοι καὶ Μανουὴλ) ἀρχεσθαι γλιχομένους,
C καὶ μηδ' αὐτὴν τὴν ἐπιλογὴν ἑαυτοῖς, τῇ δ' ἐμῇ ψήφῳ ἀν τιθέντης, φημὶ δὴ ὡς ἡ μὲν φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε, παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήψεων μεγίσταις ἀεί πως φιλεῖ γίνεσθαι· Ἀναλογίσασθε τὸν Ἰσαὰκ τοῦ Ἰσμαὴλ κατὰ γέννησιν δευτερεύοντα, τὸν Ἰακὼβ μετὰ τὸν Ἡσαῦ νηδύος ἐκθορόντα τῆς μητρικῆς, τὸν Μωϋσῆν τοῦ Ἀαρὼν ὕστερον, τὸν Δαβὶδ αὐτὸν μικρὸν ἐν τοῖς ἀδελφοῖς ὄντα κἀν τῷ πατρικῷ οἴκῳ νεώτερον, [καὶ ἑτέρους δὲ ὡς πλείστους. Οὐ γὰρ τὸ θεῖον ἐς πρόσωπον κατ' ἄνθρωπον ἀφορᾷ, καὶ βραβεύει τῷ χρόνῳ τὰ τίμια, πολιαῖς καὶ ἡλικίαις προσκείμενον, ἀλλ' εὐγενείᾳ καῖρον ψυχῆς ἐπὶ τὸν πρᾶον βλέπει καὶ ἥμερον καῖ τὸν αὐτοῦ φυλάττοντα τὰ ἐντάλματα,
D Κατὰ ταῦτα τυγχροῦν καὶ αὐτὸς οὐ τῇ δεκαστρίᾳ φύσει τά πολλὰ χαριζόμενος, ἀλλὰ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς ὅσα καὶ [P. 30] γυναικὸς σμικρογνώμονος διεξοδεύοντας ἐν τοῖς καιρίοις παρακρουόμενος πράγμασι, μιμεῖσθαι μᾶλλον προάγομαι τὸν προσωποληψίας πάσης ἀνώτερον Θεόν. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ ἀναμφίλογον ἐς τὸν λαθ' ἡλικίαν προήκοντα παῖδά μοι τὸν Ἰσαάκιον μετεβαινεν ἡ ἀρχὴ, κατ' οὐδὲν ἄν μοι λόγων ἐδέησεν εἰς παράστασιν τῆς ἀμφοῖν μοι τοῖν παίδοιν φύσεως· ἐπεὶ δὲ προς τὸν ὑστερότοκον Μανουὴλ ἡ βασιλεία μᾶλλον προσνένευκεν, ἐκκλίνων τὸ καχύποπτον τῶν πολλῶν καὶ τὸ δόξαι παρά τισιν ὡς φίλτρῳ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀρετῇ προστιθέμενος τοῦ

προτέρου παιδὸς τὸν ὑστερότοκον προτετίμηκα, ἀναγκαίως τὰ εἰκότα ῥηθήσεται. Οὐ μία τίς ἐστι τῷ γένει τῶν ἐπιθυμιῶν ὁδός, ἀλλ' εἰς ἀτραποὺς παμπόλλας διέσχισται, ὥσπερ καὶ τὰ τῶν σωμάτων μορφώματα, εἰ καὶ τὴν αὐτὴν ἄνθρωποι φύσιν ἐκληρωσάμεθα. Ἄλλαις γὰρ ὀρέξεσιν ἄλλοι προσπάσχομεν, οὐδὲ χαίρομεν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ταῖς αὐταῖς. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, εἴχομεν ἄν καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀλλήλων τὸ ἀνεπέγκλητον ὡς ταῖς αὐταῖς ἡδοναῖς τε καὶ γνώμαις ἀναγκαστῶς ἐπιχαίνοντες. Καὶ τῶν υἱέων μοι γοῦν ἡ δυὰς, εἰ καὶ ἐκ πατρὸς ἑνὸς προελήλυθεν, εἰς γνώμας ἀπομερίζεται διαφόρους. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ ἀμφότεροι, καὶ ῥώμῃ σώματος καὶ εἴδους σεμνότητι καὶ φρενῶν βαθύτητι διαπρέποντες· καλλίων δέ μοι ὡς μάλιστα διαδείκνυται περὶ τὴν τῆς ἀρχῆς κυβέρνησιν ὁ ὑστερογενὴς Μανουήλ. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσαάκιος ἀκρόχολος πολλάκις παρέστη μοι, καὶ ἀφ' ἧς ἔτυχε προφάσεως παροξυνόμενος ἐν τῷ νοσεῖν ἀμετρίαν θυμοῦ, ὃς ἀπόλλυσι καὶ σοφοὺς καὶ δι' ὃν μετ' ἀβουλίας οἱ πλεῖστοι πράσσουσιν· ὁ δὲ σὺν τῷ λοιπῷ τῶν ἀρετῶν ὁρμαθῷ, ὥτ οὐδ' Ἰσαάκιος ἀπεξένωται, οὐδὲ τοῦ καλοῦ χρήματος ἀπῴκισται τῆς πραότητος, εὐμαρῶς ἐνδιδοὺς πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ πειθήνιος λόγῳ δεικνύμενος. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀκακίᾳ μᾶλλον καρδίας, ᾗ καὶ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης ἐκέκαστο, ἢ χειρὶ ψηλαφώσῃ τὸ ξίφος καὶ γνώμῃ λεπτουργούσῃ τὰ τῶν ἀρχομένων πλημμελήματα φιλοῦμεν ὑπάγεσθαι ἄνθρωπον, τὸν Μανουὴλ ἐς βασιλέα κατὰ τόδε προκέκρικα. Δέξασθε τοίνυν τὸν μείρακα καὶ ὡς θεόχριστον ἄνακτα καὶ ὡς δι' ἐπιψηφίσεως ἐμῆς βασιλεύοντα. Ὅτι δὲ καὶ Θεὸς αὐτὸν εἰς βασιλέα προκέκρικε καὶ προώρισε, τεκμήριον αἱ πολλαὶ προῤῥήσεις καὶ τὰ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν προθεσπίσματα, ἃ πάντα βασιλέα Ῥωμαίων τὸν Μανουὴλ προλατήγγελλον. Τὸ δὲ καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ προκριθέντας πρότερον εἰς τὸ ἄρχειν υἱέας μοι τεθνηκέναι, ἀπεῖναι δὲ καὶ τὸν κατὰ γένεσιν μετ' ἐκείνους εἰς τὴν βασιλείαν καλούμενον Ἰσαάκιον, ποῦ θήσει τις ; Ἢ πάντως καὶ ταῦτα σύμβολα ἐποιμεν ἂν ἐναργέστατα τοῦ τὸν Θεὸν οὐχ ἕτερον βούλεσθαι, τὸν δὲ Μανουὴλ τὰ σκῆπτρα Ῥωμαίων χειρίζεσθαι· εἰ δέ [P. 31] τις ἐθέλει σκοπεῖν, οὐδ' ἐμὲ τὸν πατέρα ἐπόψεται δῶρον παντάπασι τῷ παιδὶ τὴν βασιλείαν βραβεύοντα καὶ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους τὸ ὅλον πρυσρεποντα, ἀλλὰ καὶ ἄθλον ἀρετῆς τὴν προχείρισιν αὐτῷ παρεχόμενον. Ἴστε γάρ, ἴστε ὅσα καὶ παρ' ἡλικίαν ἐν Νεοκαισαρείᾳ ἠρίστευσε, καὶ τὴν κατὰ Περσῶν ἐκείνην γενναίαν ἐμβολήν, δι' ἣν ὁ μὲν πατὴρ ἔγωγε ἠγωνίων, περὶ τῷ φιλτάτῳ παιδὶ τὰ μέγιστα δεδιὼς, τὰ δὲ Ῥωμαίων ἀνερῤῥώσθη πράγματα. » Ταῦτα ὁ μὲν βασιλεὺς Ἰωάννης ἐφθέγξατο. ἡ δ' ἐκκλησία ἐπικωκύσασα τοῖς εἰρημένοις τὸν Μανουὴλ ὡσεὶ κληρωτὸν εἴτε καὶ χειροτονητὸν ἀσμένως εἰς βασιλείαν ἐδέξατο. Ἔπειτα τὸν λόγον πρὸς τὸν παῖδα μετενεγκὼν ὁ πατὴρ, καὶ τούτῳ παραινέσας τὰ σύμφορα, ταινίᾳ διαδεῖ τῇ βασιλικῇ καὶ τὴν χλαμύδα ἐπενδύει τὴν περιπόρφυρον. Ἐπὶ δὲ τούτοις συναθροισθέντα κατὰ πρόσκλησιν τὰ στρατεύματα βασιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπον τὸν Μανουὴλ ἑκάστου τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς οἰκείας τάξεως διακριδὸν ἐφισταμένου καὶ διατρανοῦντος τὴν εὐφημίαν τῷ νέῳ ἄνακτι. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τῶν θείων προτεθέντων λογίων, ἐπ' αὐτῶν ἐμπεδοῦνται τῷ Μανουὴλ τὰ τῆς εὐνοίας καὶ πίστεως πρὸς παντός. Ἦν δὲ ὁ τῶν δρωμένων τούτων εἰσηγητής τε ἅμα καὶ τελετάρχης ὁ μέγας δομέστικος, ἐκλῦσαι διανοούμενος ἐντεῦθεν καὶ διαχαλάσαι τοῦ μετεωρισμοῦ καὶ τῆς στάσεως τὰς τῶν φιλάρχων ἐφέσεις καὶ τὰς τῶν πλείστων ἀμῆλῦναι συνδρομὰς πρὸς ἕνίους τῶν

A aliarum virtutum chorum a quibus nec Isaacius alienus est, nec a clementia quidem, re præclarissima, abhorret, sed in loco cedere et obsecundare novit et rationis imperium sequitur. Quoniam igitur animi candori, quo et David rex idemque propheta ornatus fuit, quam ensiferæ manu **61** et ingenio in subtiliter exquirendis subditorum delictis intento parere malumus homines, Manuelem imperatorem creandum esse duxi. Quare adolescentem suscipite ut imperatorem divinitus designatum et meo suffragio imperium capescentem : ac cum a Deo prælatum et prædestinatum esse ad imperium. argumento vobis sint multæ prædictiones et divinorum hominum præsagia, quæ omnia Manuelem Romanorum imperatorem fore prænuntiarunt. Jam quod filii mei ante imperio destinati obierunt, et B is absit cui id post illos naturæ lege debetur, quis aliter accipiat nisi ea quoque argumenta esse evidentissima, Deum non velle alium nisi Manuelem sceptris Romanorum potiri ? Quod si quis consideret, me non omnino gratis filio conciliare imperium atque in ejus successionem propendere, sed virtutem ejus hac designatione remunerari deprehendet. Scitis enim, scitis quæ ad Neocæsariam præter ætatem facinora ediderit, et in illustri illa contra Persas impressione, ob quam ut ego pater sollicitus et in maximo de charissimo filio metu fui, ita eadem res Romana **62** confirmata est. » Hæc Joanne locuto, consilium cum ejulatu verbis ejus assensum Manuelem tanquam sorte suffragio lectum cupide imperatorem accepit. Deinde ad filium C conversus pater, post utiles admonitiones, eum imperatorio diademate ornat et chlamyde prætexta induit. His peractis, Romanæ legiones convocatæ Manuelem Romanorum imperatorem salutarunt, unoquoque procerum cum sua cohorte seorsim stante, et novum imperatorem clara voce consalutante. Deinde prolatis divinis oraculis studium quisque suum et fidem confirmat. Harum rerum omnium dux et auctor fuit magnus domesticus, eo consilio ut ambitiosorum hominum vanitatem et motus et plurimorum concursum ad quosdam regii generis homines sedaret ; qui prærogativam ætatis ut magnum quidam et venerabile prætendentes, et imperatoriam affinitatem exaggerantes, se imperio digniores arbitrabantur.

πρὸς γένους τῷ βασιλεῖ, οἳ τὴν πρεσβυγένειαν ὡς μέγα τι καὶ αἰδέσιμον προβαλλόμενοι καὶ τὸ κῆδος μεγεθύνοντες τὸ βασίλειον ἑαυτοῖς τὸ ἄρχειν ὡς ἀξιωτέροις ἀπένεμον.

Quæ cum transacta essent, aliquot diebus post imperator moritur, anno imperii vicesimo quarto, mense octavo, vir qui et principatum optime administravit et vitam piam egit, moribus neque dissolutis neque intemperantibus, quique et in donationibus et in sumptibus magnificentiæ studuit. Idque declarant et crebræ aureorum in populo urbano distributiones, et templa pulcherrima et maxima **63** e fundamentis exstructa. Sed et gloriæ, præter alios omnes, appetentissimus fuit, in eo ponens omnia, ut maximum nomen apud posteros relinqueret. Domesticæ disciplinæ et decori tam diligens observator, ut et in tondendis capillis et forma calceorum proportionem requireret. Inania et obscœna verba a publicis conventibus, et luxum vestium ac mensarum tanquam corruptelam et vitæ pestem a palatio pepulit: cumque exemplum disciplinæ semetipsum gravissimum proponeret, atque omnes familiares imitatores sui efficere studeret, omne virtutis genus colere non destitit. Neque tamen interim a gratiis alienus fuit, neque in aditu aut congressu asper, tetricus, supercilliosus aut inhumanus: sed cum in publico actionum optimarum exemplar se præberet, per otium a re publica remotaque turba, quam tanquam tympanum obstreperum et garrulum cavebat, etiam comitatem honestam admittebat, et ab urbanitate non abhorrebat, neque risum prorsus opprimebat. Itaque cum parum a summa continentia et integritate recesserit, et ab exquisitissima vitæ ratione haud multum aberrarit, nec totius imperii tempare vel vita privarit quemquam vel quocunque modo corpora multarit, in hunc **64** usque diem omnium laudibus celebratur et decus quoddam imperatorum Comneniæ familiæ judicatur; ne dicam eum multos etiam ex superioribus partim æquasse, partim superasse.

A Τούτων δ' οὑτωσὶ τελεσθέντων ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης μεθ' ἡμέρας τὸν βίον ἐκλέλοιπε, βασιλεύσας ἔτη τέσσαρα πρὸς τοῖς εἴκοσι καὶ μῆνας ὀκτώ, ἀνὴρ καὶ τὴν ἀρχὴν ἄριστα διῳκηκὼς καὶ **θεῷ εὐαρέστως** βεβιωκώς, καὶ τὰ πρὸς ἦθος οὐκ ἔκλυτος οὐδ' ἀκόλαστος, κἀπὶ ταῖς δωρεαῖς τε καὶ δαπάναις μεταδιώξας μεγαλοπρέπειαν· καὶ δηλοῦσιν αἵ τε διὰ χρυσίνως πρὸς τοὺς τῆς πόλεως οἰκήτορας συχναὶ διαδόσεις, καὶ τῶν ναῶν ὁπόσους καλλίστους καὶ μεγίστους ἐκ βάθρων ἐδείματο. Ἀλλὰ καὶ δόξης ἐραστὴς ὑπὲρ ἄλλον ἅπαντα γεγονὼς τοῦ καταλιπεῖν ἐν τοῖς ἔπειτα μέγιστον ἑαυτοῦ ὄνομα τὰ πάντα τιμώμενος ἦν. Τοσοῦτον δὲ καὶ τῆς τῶν οἰκείων εὐσχημοσύνης καὶ τοῦ αἰδήμονος τρόπου ἐξείχετο, ὡς καὶ κουρὰν περιεργάζεσθαι τριχὸς καὶ τὸ τοῦ ποδὸς σκῦτος περιαθρεῖν, εἰ κατὰ λόγον καὶ D πρὸς τὸ τοῦ ὑποδουμένου σχῆμα ὑπέρβαπτο. Ἀργολογίαν δὲ καὶ σαπρολογίαν τὴν ἐπὶ κοινῆς ἀκροάσεως καὶ τὸ ἐν ἱματισμοῖς καὶ διαίταις **ἕωσιον, ὅσα** καὶ λύμην τινὰ βιοωθόρον, τῶν ἀνακτόρων **ἀπεσάρωσε**, καὶ τὸν ἐμβριθῆ χαρακτηρίζων σωφρονιστὴν, καὶ μιμητὰς ἑαυτοῦ τοὺς ὑπὸ χεῖρα εἶναι γλιχόμενος, πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν μετιὼν οὐκ ἀνίει. [P. 32] Οὐ μὴν ταῦτά γε πράττων χαρίτων ἀπείχετο, καὶ δυσξύμβλητος ἦν καὶ δυσπρόσιτος καὶ στυγνὸς τὴν ὄψιν καὶ συννεφὴς τὴν ὀφρὺν καὶ ἀεί πως ὑποσκυζόμενος. Ἑαυτὸν ᾽ ἐν τῷ προδήλῳ πάσης πράξεως ἀρίστης πίνακα προτιθεὶς, ἄγων σχολὴν τῶν ἐκτὸς (38), καὶ τὸ περιορᾶσθαι ὑπὸ πλείστων ὅσα καὶ κώδωνα φλύαρον καὶ λάλον ἀποτηπόμενος, καὶ κομψείαν σεμνὴν εἰσφκίζετο καὶ τὸν εὐτράπελον οὐ C παρέτρεχεν, οὐδ' ἐπεῖχεν ἐπίπαν καὶ ἦγχε τὸν γέλωτα. Ὀλίγα οὖν τοῦ ἐς ἄκρον ἀποσφαλεὶς ἐγκρατοῦς τε καὶ ἀσφαλοῦς, καὶ τῶν πρὸς ἐντελῆ ἀκρίβειαν βραχέα διεκπεσὼν, καὶ μηδένα διὰ ξυμπάσης αὐτῷ τῆς ἀρχῆς ἢ ψυχῆς στερήσας ἢ ἐς τὸ σῶμά ὁσονοῦν λυμηνάμενος, ἐπαινετὸς ἐς δεῦρο παρὰ πᾶσι λελόγισται καὶ κορωνὶς, ὡς εἰπεῖν, τῶν ὅσοι Ῥωμαίων ἐκ τοῦ τῶν Κομνηνῶν γένους ὑπερεκάθισαν, ἵνα μὴ λέγοιμι ὡς καὶ πολλοῖς τῶν ἀνόπιν ἀρίστων τοῖς μὲν ἡμιλλήσατο, τοὺς δὲ καὶ παρήνεγκεν.

Hier. Wolfii notæ.

(38) Ἄγων σχολὴν τῶν ἐκτός. Scilicet ἀνθρώπων, per otium, si nemo externus adesset.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΕΝ ΤΟΜΟΙΣ ΕΠΤΑ ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΗ

—

DE REBUS GESTIS MANUELIS COMNENI

LIBRI SEPTEM

—

α'. Ἀναῤῥηθεὶς οὖν ὁ Μανουὴλ αὐτοκράτωρ εὐθέως [P. 33] τὸν μέγαν δομέστικον, ᾧ κλῆσις ἦν Ἰωάννης, Ἀξοῦχος δὲ ἡ ἐπίκλησις, ἐς τὴν βασιλίδα πόλιν ἐξέπεμψε, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν χαρτουλάριον Βασίλειον τὸν Τζιντζιλούκην, εὖ μὲν καὶ τὰ κατὰ τὴν νέαν διαθήσοντας βασιλείαν καὶ προομαλίσοντας τὴν εἰσέλευσιν καὶ κατασκευασομένους ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὰ εἰσόδια, μετελευσομένους δὲ καὶ τὸν σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιον τὸν ἐκείνου ταυτόαιμιον. Τὸν γὰρ αὐτοκράτορα δέος ὑπέθραττε μήπως οὗτος τὸν τοῦ πατρὸς ἐνωτισάμενος θάνατον καὶ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν τὸν νεώτερον ἀκηκοὼς τῶν σκήπτρων μετάθεσιν εἰς ἐναντίαν μοῖραν ἀποκριθῇ καὶ περὶ τοῦ τῶν ὅλων αὐτὸς εἶναι κύριος διαμιλληθῇ, ἅτε ἀπὸ τῆς γενέσεως ἐς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος καὶ κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν τότε παρὼν καὶ τῶν ἀνακτόρων ἐντὸς αὐλιζόμενος, ἔνθα τῶν χρημάτων αἱ σωρεῖαί εἰσιν ἀποκείμεναι καὶ τὰ τῶν κρατούντων γνωριστικὰ περιβλήματα. Ὁ Ἰωάννης τοίνυν καταταχύνας τὴν πόλιν εἴσεισι, καὶ τὸν Ἰσαάκιον ἀγνῶτα ἔτι ὄντα τῶν γενομένων αἱρεῖ καὶ τῇ μονῇ τοῦ παντοκράτορος εἴργνυσιν, ἢ τὸν βασιλέα Ἰωάννην ἔσχε δομήτορα. Καὶ ὁ μὲν μετὰ τὴν κατάσχεσιν τὴν τοῦ πατρὸς ἀναμαθὼν τελευτὴν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἀνάῤῥησιν ἐνηχηθεὶς οὐκ εἶχεν ὅ τι καὶ διαπράξαιτο, δεινὰ πάσχειν λέγων καὶ πέραν δεινοῦ ξύμπαντος, καὶ ὡς ἐπαινετέα ἡ τάξις (39), ὑφ' ἧς διακρατεῖται τὸ πᾶν. « Ἀπῆλθε, φησὶν, Ἀλέξιος θανάτῳ πεσὼν, ὁ τῶν ἀδελφῶν πρωτότοκος καὶ τῆς πατρῴας ἀρχῆς κληροῦχος· ἐπηκολούθησε τούτῳ Ἀνδρόνικος τῷ προτέρῳ ὁ δεύτερος, καὶ τὸν νεκρὸν εἰσαγαγὼν τοῦ ἀδελφοῦ διαπόντιον μετὰ βραχὺ καὶ οὗτος τὸν βίον μετήλλαξεν. Εἰς ἑαυτὸν τοίνυν τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ὁρᾷ, καὶ τῷ δικαίῳ αὐτός ἐστιν ἐγκρατὴς τῆς ἀρχῆς. » Ἀλλ' ὁ μὲν τοιαῦτα μάτην ἐξετραγῴδει, καὶ εἰκοίως ἦν πτε-

A **65** 1. Manuel imperator appellatus magnum domesticum Joannem Axuchum statim in urbem imperatricem adlegavit, unaque cum eo Basilium Tzitzilucem chartularium, qui et novum imperium firmarent, et ingressum præpararent, et sebastocratorem Isaacium fratrem ejus coercerent. Verebatur enim ne is audito patris obitu, et sua designatione cognita, per seditionem sibi potestatem omnem **66** vindicaret; quod ut ætate ad imperium vocaretur, et tum in urbe imperatrice versaretur, et in palatio degeret, ubi pecuniarum acervi et imperatoriæ vestes repositæ essent. Joannes igitur festinanter urbem ingressus Isaacium rerum adhuc ignarum capit, et in omnipotentis monasterio concludit, a Johanne imperatore ædificato. Qui ubi

B post captivitatem patris obitum et fratris designationem cognovit, quid ageret non habebat, iniquissime secum agi conquerens. Et ordine collaudato, a quo etiam rerum universitas gubernaretur : « Alexius, inquit, obiit, fratrum primogenitus et paterni imperii hæres. Hunc secutus est ætate proximus Andronicus ; qui cum fratris cadaver mari advexisset, paulo post et ipse decessit. Romanorum igitur sceptra ad me spectant, et ego jure imperio potiar.» Quæ cum frustra vociferaretur et irritæ aviculæ instar inani conatu obstreperet, magnus domesticus custodiæ palatii intentus, atque id agens ut Manuel etiam a civibus imperator salutaretur, litteras rubro aureoque sigillo et serico filo munitas et conchæ sanguine pictas clero magni templi offert, quibus eis argenteæ monetæ nummi

C ad cc minas **67** promittebantur. Ferebatur Axuchus etiam alias rubricatas imperatorias litteras apportare, quæ summam eamdem nummis aureis designarent. Nam cum suspicio quædam non inanis Manueli oboriretur, ne forsitan aut ipse Isaa-

Hier. Wolfii notæ.

(39) Ἡ τάξις. Hanc veram lectionem esse arbitror. Alter codex habebat πρᾶξις· unde putabam legendum, ὡς ἐπαινετέα ἡ πρᾶξις τῇ προνοίᾳ ὑφ' ἧς, et sic converteram : *atque id facinus divinæ vindictæ, gubernatrici rerum universitatis, commendans*, etc. : sed hoc vult Isaacius, laudandum esse ordinem quo non tantum imperia, sed etiam mundi hujus universitas gubernetur. Vetustus codex habet : Καὶ ἄτακτα βοῶν, Ὦ ἄνθρωποι, ὡς κατελόθη ἡ τάξις ! ὡς νεουργοῦνται ἕτερα πράγματα ! *Ac deste vociferans : O cives, ut ordo novæ res instituuntur !*

cius,ut ad quem ob ætatis prærogativam pertineret imperium, audito patris obitu et fratris junioris declaratione urbem seditione turbaret, aut alioqui plurimorum turbulenti conatus, imperatorum designationes et mutationes fere semper comitari soliti, regni novitati impedimentum aut periculum crearet, tam ancipiti rerum statu Joanni bina liberalia diplomata dedit. Cum vero legatio prospere successisset, neque Joannes successum legationis meliorem sibi fingere aut optare potuisset, id quo aurum promittebatur retinuit, argentique pollicitationem protulit.

ρυγίζων κατὰ σαγηνευθὲν πτηνάριον· ὁ δὲ δὴ μέγας A δομέστικος τῆς τῶν βασιλείων φυλακῆς ἐπιμεληθεὶς καὶ τῆς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ παρὰ τοῖς ἀστοῖς ἀναγορεύσεως, γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγῖδί τε χρυσέᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι, τῷ κλήρῳ τοῦ μεγάλου νεὼ ἐπιδίδωσι, τυποῦν αὐτοῖς (40) ἀργύρεα ἐτήσια κέρματα εἰς μνᾶς δὶς ἑκατὸν κορυφούμενα. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἑτέραν ἠρυθροδανωμένην βασίλειον γραφὴν ἐπιφέρεσθαι τὸν Ἀξοῦχον, διὰ χρυσίνων ταῦτα βραβεύουσαν. Ἐπειδή γὰρ ὑπόνοιά τις τὸν κρατοῦντα ὑπέτρεχεν οὐκ ἀνεύλογος, μήπως ἡ αὐτὸς Ἰσαάκιος τῷ δήθεν δικαιότερος εἶναι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐκ γενέσεως τὰ κατὰ τὴν πόλιν διαστασιάσειε πράγματα, πατρῷον θάνατον καὶ ξυναίμου ὑστερογενοῦς ἐνωτισάμενος μετὰ θάνατον ἐκείνου ἀναγόρευσιν, εἶτ' οὖν ἡ ταῖς τῶν βασιλέων προβλήσεσί τε καὶ μεταθέσεσιν ἀεί πως ἐπεισερχομένη φιλοτάραχος καὶ νεωτεροποιὸς τῶν πλείστων ἔφεσις οὐκ εὖοδά οἱ τῷ νέῳ ἄνακτι καὶ ἀκίνδυνα τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν διάθοιτο, διὰ τοῦτο πρὸς ἀμφιῤῥεπῆ κατάστασιν τοῦ καιροῦ διπλᾶ τῷ Ἰωάννῃ φιλότιμα θεσπίσματα ἐγχειρίζεται. Τῷ δὲ κατὰ ῥοῦν προβῆναι τὰ τῆς ἀποστολῆς, καὶ ὡς οὐκ ἦν τῷ πεπομφότι καὶ ἀφιγμένῳ διανοήσασθαι κάλλιον ἢ [P. 35] ἐπεύξασθαι, συνέσχε μὲν τὸ βραβεῦον τὰ χρύσεα, ἐξήνεγκε δὲ τὸ χορηγοῦν τὰ ἀργύρεα.

Ingressu ad hunc modum præparato, imperator parentalibus peractis, et patris cadavere navibus imposito, quæ in Pyramo fluvio stationem habebant, qui Mopsuestiam irrigans in mare influit et Antiochiæ 68 rebus pro tempore pacatis, e Cilicia digressus uer superiorem Phrygiam proficiscitur. Tum Andronicus Comnenus, qui post in Romanos tyrannidem exercuit, Manuelis patruelis, et Theodorus Dasiotes, cui Maria nupta erat, Andronici sebastocratoris, fratris Manuelis, filia, a Persis capti et ad Masutum Iconii principem sunt perducti. Nam dum feras venantur, a militari via digressi venerunt in hostium manus et in venatores hominum inciderunt. Imperator autem, qui cum aliis rebus vacare non posset, sed propositum urgeret omnemque moram sibi incommodare putaret, non eam illorum rationem habuit quam oportebat, nec ut decebat,opem eis tulit. Post tamen eos sine pecunia liberavit, et Pracam, oppidum Seleuciæ finitimum, vastatum a Persis recuperavit. Ut autem urbem imperatricem attigit, cupide ab incolis suscipitur,tum quod regno paterno succedebat, tum quod apud omnes erat gratiosus. Nam in ipsa adolescentia senes prudentia anteibat bellicosus, audax, in periculis imperterritus et magnanimus, ad committenda prælia promptus. 69 Ad hæc e vultu adolescentis gratia quædam elucebat, et arridentes oculi nescio quid illecebrarum in se habebant; procera statura,quamvis nonnihil inflexa; colore neque albo et niveo ut qui in umbra educati sunt, neque etiam admodum fusco ut ii qui a sole sunt adusti, sed ita inter nigrum et candidum medio,ut, quamvis ad nigredinem tenderet, tamen decorus esset. Quamobrem a civibus obviis, quod aiunt, ulnis exceptus,et pleno ore cum applausu celebratus, palatium ingreditur. Dum autem equo Arabico insigni

Καὶ οἱ μὲν οὕτω τὴν βασιλικὴν προπαρεσκεύασαν B εἴσοδον· ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ ὅσια τῷ πατρὶ ἐκτελέσας καὶ ταῖς ναυσὶ τὸ σῶμα ἐνθέμενος, αἳ τῷ Πυράμῳ ποταμῷ ἐνωρμίζοντο, ὃς Μοψουεστίαν λιπαίνων θαλάσσῃ προσπλέκεται, τά τε κατ' Ἀντιόχειαν, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, κατασταθμησάμενος, ἀπάρας τῶν Κιλίκων διὰ τῆς ἄνω καλουμένης. Φρυγίας ἐπεπορεύετο, ὅτε καὶ ὑπὸ Περσῶν ἐάλωσαν καὶ πρὸς τὸν Ἰκονίου κρατοῦντα τηνικαῦτα Μασοὺτ ἀπηνέχθησαν ὅ τε πρὸς πατρὸς τῷ Μανουὴλ ἐξάδελφος, ὁ Κομνηνὸς δηλονότι Ἀνδρόνικος (οὗτος δὲ καὶ ὕστερον Ῥωμαίων κατετυράννευσε), καὶ ὁ Δασιώτης Θεόδωρος, ᾧ εἰς γαμετὴν Μαρία ἥρμοστο, ἣν ὁ τοῦ Μανουὴλ κασίγνητος ὁ σεβαστοκράτωρ Ἀνδρόνικος ἔτεκε. Κατὰ γὰρ θήραν ἀγρίων τῆς ὁδοῦ ἐκτραπόμενοι ἧς τὸ στράτευμα εἶχετο, ἔλαθον συλληφθέντες πολεμίων C χερσὶ, καὶ θηρᾶν ἐπιβαλόμενοι κυνώδαλα θηρευταῖς ἀνθρώπων περιπεπτώκασι. Τότε μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς μὴ πράξεσιν ἑτέραις τὸν νοῦν ἐφιστᾶν δυνάμενος, ἀλλὰ τῆς προκειμένης ἅπας γινόμενος, καὶ ταύτης καὶ βραχύ τι γοῦν ἀποσχέσθαι κρίνων ἀσύμφορον, οὐδὲ τῶν κατὰ τοὺς ἄνδρας τούτους ὡς ἔδει πεφρόντικεν ἢ βασιλικῶς αὐτοῖς ἐπήμυνε· μετέπειτα μέντοι ζωαγρίων ἄνευ ἐλύσατο, καὶ τὸ πόλισμα τὴν Ιρακᾶν, ὃ δὴ τῆς Σελευκείας ἐχόμενα ἵδρυται, Ῥωμαίοις ἐπανεσώσατο παρὰ Περσῶν πορθηθέν. Ὡς δὲ τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπεφθάκει ὁ Μανουὴλ, ἀσμένως παρὰ τῶν ταύτης οἰκητόρων προσδέχεται, τοῦτο μὲν ὡς τὴν πατρῴαν βασιλείαν παρειληφώς, τοῦτο δ' ὅτι καὶ παρὰ πᾶσιν ἀσπάσιος ἦν, ἐπεὶ καὶ τῷ ἀκριβῶς μείρακι τὴν σύνεσιν ἔσωζε τῶν καταγηράD σάντων ἐν τοῖς πράγμασι πλείονα, πολεμικός τε καὶ φιλοκίνδυνος κἀν τοῖς δεινοῖς ἀκατάπληκτος καὶ μεγαλόφρων δεικνύμενος, καὶ πρὸς μάχας τελῶν ὀξύῤῥοπος. Ἐπέπρεπε δὲ καὶ χάρις ἐπὶ τοῦ προσώπου τῷ νεανίᾳ, καὶ τῷ τῆς ὄψεως ὑπομειδιᾶσαι τὸ

Hier. Wolfii notæ.

(40) Τυποῦν αὐτοῖς. Χορηγοῦν ἢ τάκτεων. Unde supra τύπος βασιλικός idem quod διάταγμα.

ἐπαγωγὸν ἐπεσύρετο, εὐμήκης ὢν τὴν ἡλικίαν, κἂν ἐπένευέ τι τοῦ ἰθυτενοῦς μέτριον. Τὴν δὲ γε χροιὰν οὔτε κατὰ τοὺς ἐσκιατραφημένους λευκὸς ἦν καὶ χιονώδης, οὔτε μὴν ἄγαν καπνηρὸς ὡς οἱ πολὺν τὸν ἥλιον ἐπὶ τοῦ προσώπου δεξάμενοι καὶ οὓς παρέβλεψαν ἀκτῖνες θερμότεραι, ἀλλὰ τῆς λευκῆς θέας ἀναχωρῶν, τῷ δὲ μέλανι προσεγγίζων χρώματι εὐπρεπείας καὶ οὕτως εἶχετο. Διὰ ταῦτα τοίνυν ὑπτίαις ἀγκάλαις περιχυθέντων τῶν πολιτῶν, ἔσεισιν ἀσμένως τὰ βασίλεια πλατέσι καὶ ἀνεψγόσι περικροτούμενος στόμασιν. Ἐν δὲ τῷ παριέναι μεθ' ἵππου Ἄραβος ἐριαύχενος τὰ ἀνάκτορα, καὶ μέλλειν εἰσιέναι διὰ τῆς πύλης μεθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς ἕδρας ἀπόβασις ἐφεῖται μόνος τοῖς αὐτοκράτορσιν, ὁ ἵππος ὃς ἦν τὸν βασιλέα ὀχῶν, ἐς ἀκουστὸν χρεμετίσας καὶ συχνὰ κόψας ἄκραις ὁπλαῖ τὸ δάπεδον εὐήνιά τε προποδίσας καὶ περιδινηθεὶς ἀγέρωχα, ὑπερέβη ὀψέ ποτε τὸν οὐδόν. Ἀγαθὸν οὖν [P. 36] ἔδοξε τοῦτο τοῖς συνιοῦσι κομψοῖς ἐπεισόδιον, καὶ τούτων μάλιστα οἳ περικεχήνασιν οὐρανόν, τὰ δ' ἐν ποσὶ μόλις ἔχουσι διορᾷν, καὶ διὰ τῶν ἱππείων σχηματισμῶν καὶ συχνῶν περιελιγμάτων μακραίωνα περιτελλομένην ζωὴν τῷ αὐτοκράτορι ἀπεφοίβαζον.

A pergit, portam ingressurus post quàm solis imperatoribus descensus e sella permittitur, equus clare hinniit, et solo ungulis crebro pulsato, solerterque progressus et fortiter in girum actus, sero tandem limen transcendit. Id quoque bonum omen visum eruditis, præsertim iis qui cœlo inhiantes vix ea vident quæ ante pedes sunt ; et per equinos gestus et crebros flexus longam vitam imperatori portendi vaticinabantur.

β'. Θύσας οὖν τὰ ἀναγορευτήρια θεῷ καὶ ἐπιβατήρια, σκέπτεται περὶ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν κληρωσομένου θρόνον καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας χειρισομένου οἴακας καὶ ταινιώσοντος αὐτὸν ἐπὶ νεὼ Κυρίου τῷ αὐτοκρατορικῷ στεφανώματι· ὁ γὰρ Στυππῆς Λέων θανάτῳ ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Κοινοῦται οὖν τὰ τῆς γνώμης τοῖς ἐκ τοῦ καθ' αἷμά οἱ σεμνώματος προὔχουσι καὶ τοῖς ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ὅσοι τοῦ βήματος ἔντροφοι, καὶ πολλῶν εἰς τὴν μεγίστην ἀρχιερατείαν ἐγκρινομένων ἡ νικῶσα ψῆφος καὶ τῶν ἁπάντων σχεδὸν πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Ὀξείας ῥέπει μοναχὸν Μιχαήλ· οὗτος γὰρ καὶ ἀρετῇ περιώνυμος ἦν καὶ τῆς ἡμετέρας ἐν μεθέξει παιδεύσεως. Προβληθεὶς οὖκ ὁ Μιχαὴλ πατριάρχης ἐς αὐτῆς τὸν χίσαντα χρίει τὰ ἱερὰ ἐσαφικόμενον μέλαθρα. Συμβαίνει δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκιος, καὶ ὑπὲρ δόξαν τὴν τῶν πολλῶν ἀντεδίδοσαν ἀλλήλοιν τὼ ἀδελφὼ τὴν εὔνοιαν. Ἦν δὲ ὁ Ἰσαάκιος διὰ τὸ εἰς χόλον εὐέμπτωτον καὶ τὸ ἐκ μικρᾶς πολλάκις αἰτίας ἐς κολάσεις ὑπερόγκους διαῤῥιπίζεσθαι δυσξύμβλητος τοῖς πολλοῖς (41), ἔτρεφε δε καὶ τὸ ψοφοδεὲς ἀγεννές, καὶ ταῦτα τηλίκος ὤν, καὶ ἀνδράσιν ἀνόμοιον. Ἦν οὖν ὁ βασιλεύτατος Ἰωάννης ὁ τούτου πατὴρ καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ πᾶσι μακαριστὸς καὶ τῆς ἀοιδίμου λήξεως καὶ δι' εὐφήμου κείμενος μνήμης, ὅτι τὸν Μανουὴλ εἰς τὸ κρατεῖν καὶ βασιλεύειν ὑπὲρ αὐτὸν ἐδικαίωσε.

B 7 2. Facta igitur re divina pro declaratione et imperii auspiciis, de patriarchici throni successore et ecclesiasticæ functionis gubernatore, a quo in templo Domini corona imperatoria ornaretur, deliberat. Nam Leo Styppiota morte rebus humanis exemptus erat. Proinde sententiam suam cum cognatis, senatoribus et sacerdotibus communicat. Cum autem multi in maximi pontificatus suffragiis nominarentur, eorum sententia vicii, cæteris fere omnibus assensis, qui Michaelem Acuti monasterii monachum designabant, virum et virtute celebrem et nostris litteris eruditum. Is igitur patriarcha declaratus eum a quo unctus erat vicissim ungit, sacram ædem ingressum. Imperatorem etiam frater Isaacius est comitatus ; itaque fratres, præter vulgi C opinionem, mutua benevolentia se complexi sunt. Fuit autem Isaacius ob iracundiam et levibus de causis ad atrocia supplicia propensionem minime gratus populo ; et quanquam procerus, nescio quid formidolosum et viro indignum habuit, ut ad quemvis pene strepitum expavesceret. Quamobrem pater ejus Joannes, imperator solertissimus, etiam eo nomine ab omnibus celebrabatur, quod illi Manuelem prætulisset.

Τοῦ δὲ Μασοὺτ τὰ πρὸς Ἕω λῃζομένου καὶ κατατρέχοντος ἔξεισιν ὁ Μανουὴλ κατ' αὐτοῦ, καὶ δὴ γεγονὼς κατὰ τὰ Μελάγγεια τοὺς ἐκεῖσε Πέρσας μετῆλθε. Ἠρὸς δὲ τῆς τῶν Μελαγγείων φυλακῆς τε καὶ ἀνακτίσεως ἐπιμεληθεὶς εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπάνεισι πόλιν, νόσῳ προσπαλαίσας πλευρίτιδι. Ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Ἀντιοχείας πρίγκιπα Ῥαϋμοῦνδον μετιέναι δεῖν οἰηθεὶς, τρῖς Κιλικίαις ἐπιφυόμενον πόλεσιν, αἳ Ῥωμαίοις ἦσαν κατήκοοι, στρατιὰν ἐξέπεμψεν, ἡγεμόνας αὐτῇ ἐπιστήσας τοὺς ἀδελφοπαῖδας Κοντοστεφάνους, τόν τε Ἰωάννην καὶ τὸν Ἀνδρόνικου, καί τινα Προσοὺχ οὐκ ἄϊδριν τὰ πολέμια· καὶ νῆας δέ προσεπεπόμφει μακρὰς, ὧν ἡγεῖ-

D 7 1 Qui contra Masutum Orientem incursantem, et populantem ad Melangia profectus, Persas illius loci ultus est ; datoque opera ut Melangia instaurarentur et custodirentur, in imperatricem urbem revertitur, lateris morbo conflictans. Sed et Antiochiæ principem Raimundum ulciscendum ratus qui Ciliciæ urbes Romanæ ditionis vexabat, Contostephani nepotes Joannem et Andronicum, et Prusuchum quemdam rei militaris non imperitum, cum exercitu ablegavit, adjunctis longis navibus, quibus Demetrius Brana præerat, oppidis et castellis quæ vexabantur defensis, Persis denuo bellum ipse inferre statuit. Qui cum Pithecanas munitiones oc

Hier. Wolfii notæ.

(41) Δυσξύμβλητος τοῖς πολλοῖς, *difficilis aditu ; παρὰ τῶν πολλῶν μισητὸς, vulgo invisus.* Quod paulo gravius est ; etsi mor[illegible] plerumque, ut umbra cornus, [illegible]

cupare studerent, et in Thraciam impressione facta obvia omnia prædarentur, præterita Lydia urbes Phrygiæ et ad Mæandrum flumen sitas imminentibus periculis eripuit, et Persas perterritos fugavit. Ad Philomelium cum Turcis congressus, cum hasta Persam quemdam prostravisset, ab eodem cadente in planta sagitta ictus est. Cum autem et in rebus gerendis 72 acer atque audax et patre Joanne bellicosior hostibus videretur, recedere noluit; neque paruit iis qui monebant ut tandem domum reverteretur, ne Persæ ex desperatione salutis conspirantes exercitum ejus male tractarent: sed aucta potius alacritate ipsum Iconium petiit. Unde Masutus digressus Taxaris castra posuit, quæ olim Colonia vocabatur. Una vero ex filiabus ejus, quæ Joanni Comneno Isaacii sebastocratoris filio, imperatoris patrueli, nupta esse ferebatur, qui ex levi offensa a patruo et imperatore Joanne ad Masutum defecerat, e mœnibus prospectans in defensionem patris sultani, orationem haud ineptam habuit. At imperator ubi ad Iconii mœnia successit, eaque exercitu circumdedit, et juventuti arcus contra propugnacula intendere concessit, prohibita sepulcrorum violatione, vix inde discessit. Sed quia in discessu hostes angustas insidiis occuparant, pugnæ superioribus majores eruperunt: quibus non sine discrimine confectis, in urbem imperatricem rediit.

Uxorem ducit Alamannam, ex illustri principum familia natam; 73 quæ non tam formam corporis curabat quam animi pulchritudinem. Itaque omnibus fucis et accititiis ornamentis repudiatis, ut quæ vecordes mulierculas decerent, naturali rubore contenta virtutum ornamentis fulgebat, constantia et gravitate animi gentilitia prædita. Quo fiebat ut imperator, etsi ei solium altissimum, satellites, honorem et splendorem regium minime negabat, tamen parum eam diligeret, neque fidem conjugii servaret, ut homo adolescens, libidinosus, dissolutæ et delicatæ vitæ deditus, cæterisque rebus quas ea ætas et amoris illecebræ ferunt. Usus est et neptis suæ consuetudine, non sine gravi dedecore et labe; qua fama ejus, ut formosissima facies turpi nævo, deformata est.

προσανέκειτο, καὶ συσσιτίων καὶ κώμων ἐξείχετο, οἱ πάνδημοι ἔρωτες διεπράττετο.

3. Nihilominus tamen reipublicæ curam suscepit. Publicorum vectigalium curatorem et quæstorem supremum Joannem Puzenum, ut et pater, designavit, cum prius dromi protonotarius esset. Joannem 74 Hagiotheodoritem suarum constitutionum sequestrum et ministrum ordinavit. Is in conspectu imperatoris semper astabat, ejusque

A το Δημήτριος ὁ Βρανᾶς. Ἀμέλει καὶ τῶν κακῶς ἐκεῖσε πασχόντων φρουρίων καὶ πόλεων δεούσης ἐπικουρίας τετυχηκότων, κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύειν προέθετο· ἤδη γὰρ οὗτοι τὰ περὶ τὸν Μιθηκᾶν ἐρύματα ὑπαγαγέσθαι σπεύδοντες καὶ τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων ἐμβάλλοντες τὰ ἐν ποσὶν ἐληΐζοντο. Ὑπερβὰς τοίνυν Λυδίαν καὶ ταῖς κατὰ Φρυγίαν καὶ Μαίανδρον ποταμὸν ἐπιστὰς πόλεσιν, αὐτάς τε τῶν ἐπηρτημένων κινδύνων ἀπήλλαξε καὶ τοὺς Πέρσας φοβήσας ἐδίωξε. Γενόμενος δὲ κατὰ τὸ Φιλομήλιον κἀκεῖσε τοῖς Τούρκοις προσέμιξεν· ἔνθα καὶ τὸν τοῦ ποδὸς ἐτοξεύθη ταρσὸν παρὰ Πέρσου [P. 37] τινὸς καταβληθέντος μὲν ὑπὸ βασιλέως τῷ δόρατι, ἐν δὲ τῷ ἀνατραπῆναι τὸ βέλος ἐπαφέντος κατὰ τοῦ πέλματος. Δόξας δὲ παρ' αὐτοῖς φοβερὸς εἶναι

B τὰς πράξεις καὶ εὔτολμος καὶ τοῦ πατρὸς Ἰωάννου φιλοκινδυνότερος, οὐχ ἥρεῖτο γενέσθαι παλίνστροφος, οὐδ' ἐπείθετό οἱ τοῖς συμβολευούσι μνησθῆναι καὶ νόστου ποτὲ, μήπως ἐπισυστάντες οἱ Πέρσαι ὡς ἤδη περὶ τῶν ὅλων ἀπογινώσκοντες κακῶς τὸ κατ' αὐτὸν διάθωνται στράτευμα. Ἀμέλει καὶ τὸ πρόθυμον ἐπιτείνας ἐς αὐτὸ τὸ Ἰκόνιον ἤλασεν. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Μασοὺτ μεταναστεύσας ἐκεῖθεν παρενέβαλεν εἰς τὰ Τάξαρα, ἃ ἐστιν ἡ πάλαι λεγομένη Κολωνεια· τῶν δὲ θυγατέρων αὐτοῦ μία τῶν τειχῶν ἄνωθεν διεκκύπτουσα, ἥτις καὶ συνῳκηκέναι ἐλέγετο τῷ ἐξαδέλφῳ τοῦ βασιλέως Ἰωάννῃ τῷ Κο-

μνηνῷ, ὃν ὁ σεβαστοκράτωρ ἐγείνατο Ἰσαάκιος, κατὰ δὲ μικρολυπίαν τοῦ θείου καὶ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἀποδρὰς τῷ Μασοὺτ προσερρύη, ὑπὲρ τοῦ πατρὸς καὶ σουλτάνου πιθανὸν ἐτίθετο τὸν ἀπόλογον. Βασιλεὺς δὲ ἀγχοῦ τῶν περιβόλων τοῦ Ἰκονίου γενόμενος καὶ τὰ τείχη τῷ στρατῷ διαζώσας, τόξα τε τείνειν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις τῇ νεολαίᾳ ἐνδοὺς καὶ τοῖς νεκροδόχοις σήμασιν ἐνυβρίζειν μὴ συγχωρῶν, οὕτως ἐκεῖθεν μόκις ἐξώρμησε καὶ παλίμπους ἐφέρετο. Ἐν δὲ τῇ ἀπάρσει λόχους ὑποκαθισάντων τῶν πολεμίων καὶ τὰ ἀμφιλαφῆ χωρία προειληφότων μείζους τῶν προτέρων ἀνερράγησαν πόλεμοι. Ἐναγωνίως δὲ καὶ τούτων διῳκημένων ἐς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀνέζευξεν.

C Ἠγάγετο δὲ γυναῖκα ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐξ Ἀλαμαννῶν, γένους τῶν ἐπὶ δόξης καὶ θρόνων τῶν ἀρχικῶν. Αὕτη μέντοι οὐ τοσοῦτον τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἐφρόντιζεν ὅσον τοῦ ἔνδον καὶ περὶ ψυχὴν ἐπεμέλετο. Οὐκοῦν ἐξομνυμένη τὰ ἐκ τῶν κόνεων ἐπιτρίμματα καὶ τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν ὑπογραμμεὺς καὶ τὸν πλάστην τὸν κάτωθεν καὶ τὸ τεχνικὸν ἀλλ' οὐ φυσικὸν ἔρεῦθος, καὶ ταῖς ἄφροσι τῶν γυναικῶν αὐτὰ ἐπιῤῥίπτουσα, ταῖς ἀρεταῖς προσανεῖχε καὶ ὡραΐζετο. Εἶχε δὲ τὸ μὴ ἐπικλινὲς ἐθνικὸν, καὶ τὸ τῆς γνώμης ἐκέκτητο δυσμετάθετον. Ὅθεν οὐδ' ὁ βασιλεὺς προσεῖχεν αὐτῇ τὰ πολλὰ, ἀλλὰ τιμῆς μὲν καὶ θρόνων πάνυ λαμπρῶν καὶ δορυφορίας καὶ τῆς λοιπῆς λαμπροφορίας βασιλικωτατης μετεῖχε, τὰ δ' ἐς κοίτην ἠδίκητο. Νέος γὰρ ὢν ὁ Μανουὴλ καὶ ἐρωτικὸς τῷ τε ἀνειμένῳ βίῳ καὶ ταῖς τρυφαῖς καὶ ὅσα τὸ νεοτήσιον ἄνθος ὑπέβαλλε καὶ ἐμόουν

D γ'. Ἐμέλησε δὲ καὶ τῶν κοινῶν τῷ βασιλεῖ τῷδε πράξεων. καὶ τῶν μὲν δημοσίων εἰσφορῶν φροντιστὴν καὶ λογιστὴν μέγιστον τὸν ἐκ Πούτζης Ἰωάννην προβάλλεται καὶ αὐτὸς, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐκεῖνῳ καὶ βασιλεὺς, πρότερον ὄντα καὶ τοῦ δρόμου πρωτονοτάριον, μελεδωνὸν δὲ μεσεύοντα καὶ τῶν οἰκείων ὑποθρηστῆρα διαταγμάτων τὸν Ἁγιοθεοδωρί-

την τίθησιν Ἰωάννην. Καὶ ἦν ὁ μὲν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως [P. 38] ἀεὶ ὀπτανόμενος καὶ τὰ τούτου ἐντάλματα ὅσα καὶ ἐμφάσεις ἐκ κρείττονος μοίρας δεχόμενος, ὑπουργοῖς δὲ οὐκ ὀλίγοις τῶν γραφομένων καὶ λεγομένων ἐκέχρητο λόγιοις ἀνδράσιν, ὅσοις ἡ αὐλὴ ἐνέδριθεν ἡ βασίλειος, πρὸ πάντων δὲ τῷ Στυππειώτῃ Θεοδώρῳ, περὶ οὗ δηλώσομεν (42) ἐν τοῖς ἑφεξῆς. Ἦν δὲ ὁ ἐκ Πούτζης Ἰωάννης δεινότατος τὰ δημόσια, φορολογίας παιπάλημα καὶ ἐπίτριμμα, καὶ τῶν μὲν ὄντων δασμοφορημάτων συζητητὴς ἀκριβέστατος, τῶν δὲ οὐκ ὄντων εὑρετὴς ἀπαράμιλλος. Ἐξήσκητο δὲ καὶ τὸ ἦθος ὑπὲρ πάντας ἀδυσώπητον καὶ ἀμείλικτον· εὐκοπώτερον γὰρ ἄν τις ἀμειδῆ καὶ ἀγέλαστον πέτραν ἐμάλθαξεν ἢ ἐκεῖνον ἐν τοῖς ἀδουλήτοις ὑπέκλινεν. Ὃ δὲ τούτου θαυμασιώτερον, οὐ μόνον οὐκ ἦν δακρύοις ἄτεγκτος, σχήμασι δεητηρίοις ἀπροσκλινής, ἀργυρίου ἀτίνακτος ἐλεπόλεσι καὶ χρυσίου ἀγοήτευτος φαρμακεύμασιν, ἀλλ' εἶχε καὶ τὸ δυσέντευκτον ὡς ἀπάνθρωπον. Τὸ δὲ τοῖς τότε (43) θυμαλγὲς καὶ δυσύποιστον, οὐδ' ἀπόλογος ἦν παρ' αὐτῷ καθαρῶς ἐφ' οἷς ὁ προσιὼν προετίθετο, ἀλλὰ χαίρων τὰ πλεῖστα τῇ ἀφασίᾳ ἐνιαχοῦ καὶ ἀπροσήγορον παρῆει τὸν παραβάλλοντα. Τοσαύτην δ' ἐκ βασιλέως ἰσχύν τε καὶ ἐξουσίαν περιεζώννυτο ὡς ἃ μὲν ἠβούλετο τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων ἀποπέμπεσθαι καὶ διαρρηγνύειν, ἕνια δὲ καὶ τοῖς δημοσίοις ἐγγράφειν κώδιξιν. Ὑποθήκη δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου Χρῆμά τι κοινῶφελὲς καὶ ταῖς νήσοις πάσαις σωτήριον καὶ τοῖς πρώην βασιλεῦσι συντηρηθὲν ἀπαράβατον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀξυμφόρως κατήργησε. Τὰ γὰρ ἐκ τῶν πλευστικῶν (44) ἐρανιζόμενα στρατειῶν, διαδιδόμενα πάλαι τῷ ναυτικῷ, εἰς τὸ ταμιεῖον οὗτος παρειπάμενος μετωχέτευσε, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν νήσων ἐκ τύπου παρεχομένας τριήρεις αὐτάνδρους μικροῦ κατεπόντισε παραφάμενος. Ὑποθέμενος γὰρ ὡς τὸ μὲν τῶν τριηρέων χρῆμα οὐκ ἀεὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ κοινῷ ἐπιτήδειον, τὰ δ' ὑπὲρ τούτων ἀναλώματα οὐκ εὐάγκαλα (45) καὶ ἐπέτεια, καὶ δεῖν αὐτὰ μὲν τὸ ταμιεῖον ἐγκολπίζεσθαι, χρείας δ' ἐνισταμένης ἐκ τῶν βασιλικῶν θησαυρισμάτων τὸν ὀψωνιασμὸν τῷ ναυτικῷ παρέχεσθαι, ἔδοξεν εἶναι ἀνδρῶν ὁ βέλτιστος καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἠκριβωκὼς ὁ καταποντιστοῦ σκέμμα εἰσενεγκάμενος. Τοῖς γὰρ ἀδροῖς τὸν βασιλέα ἐν τῷ ταῦτα εἰσηγήσασθαι παρακέκρουκε δαπανήμασι, καὶ αὖθις τῷ μετρίῳ τῆς καταβολῆς διακέχυκε. Καὶ νῦν ἐκ τῆς κακοβουλίας ταύτης εἴτ' οὖν σμικροπρεπείας θαλασσοκρατοῦσιν οἱ πειραταὶ, καὶ κακῶς πεπράγασι ταῖς λῃστρίσιν αἱ παραθαλαττίδιοι Ῥωμαίων χῶραι, καὶ ὡς ἄν κατεύξαιντο οἱ διάφοροι. Εἰ

A mandata tanquam oracula excipiebat : ministris vero eorum quæ dicenda scribendaque erant non paucis eruditis viris utebatur, qualibus aula referta erat, Theodoro Styppiota præsertim, de quo suo loco dicemus. Erat Joannes Puzenus ad rem publicam gerendam callidissimus, vectigalium veterum exactor acerrimus, novorumque inventor solertissimus : moribus ad severitatem et rigorem ita compositis, ut asperrima rupes facilius emolliri posset quam ille a sententia deduci, et quod mirabilius est, non modo lacrymis non movebatur, supplici gestu non flectebatur, argenti machinis non concutiebatur, auri præstigiis non capiebatur, sed et ad inhumanitatem usque odiosam a congressibus abhorrebat, neque fere (quod molestissimum

B erat hominibus et pene intolerabile) iis a quibus adibatur respondebat, sed silentio plerosque tacitus præteribat. Tantum autem 75 auctoritatis et potentiæ habebat, ut imperatoria edicta quæ vellet repudiaret et laceraret, quædam in publicos codices referret. Ejusdem monitu res utilissima et omnibus insulis salutaris, et a superioribus imperatoribus constanter observata, inutiliter abrogata fuit. Nam vectigalia nautica olim in classem conferri solita hic in fiscum referenda curavit, ac triremes, quæ ex edicto ab insulis præbebantur, pene cum ipsis vectoribus in mari demersit, cum diceret triremes non semper reipublicæ esse utiles, sumptus vero qui in eas fierent, et annuos et immensos. Eos igitur in fiscum referendos, necessitate vero postulante ex imperatoris thesauris stipen-

C dia promenda esse. Quæ cum dixisset, vir optimus et rerum gerendarum peritissimus est habitus, cum revera sententiam crudelissimo pirata dignam dixisset. Imperatorem enim sumptuum magnitudine decepit et parvitate impensarum rursus exhilaravit. Qua sive temeritate sive tenacitate factum est ut piratæ optatissima occasione 76 mare teneant et maritimæ provinciæ latrociniis vexentur. Quod si spicam ei qui sevit acceptam ferimus, et eum quoque accusamus qui non resecuit, nec incendium ei duntaxat imputatur qui ignem injecit, sed ei etiam qui id restinguere cum posset noluit, et magis reprehendimus eum qui quod bonum esse norat non fecit, quid est dicendum? Joannes igitur dum integra auctoritate pro sua

D libidine versabat omnia, versabatur in publico, accuratus quæstor, parcus dispensator, fenerator atque exactor acerbus : sed ubi potentiam suam infringi, auctoritatem decrescere potentiamque languescere vidit, quod alii quoque apud impera-

Hier. Wolfii notæ.

(42) Περὶ οὗ δηλώσομεν. Περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέξαμεν sive λέξομεν. Scriptura enim parum perspicua est. Fortassis τὸ ἔμπροσθεν pro eo ponit quod ante nos est, id est, ad quod nondum pervenimus. Barbaries enim non modo nova vocabula gignit, sed etiam veterum significationes mutat.

(43) Τοῖς τότε, *iis qui tum erant*, illius ætatis hominibus. Est περισσολογία Græca, quæ citra molestiam Latine vix exprimi potest, neque debet.

(44) Alter codex pro πλευστικῶν habet προσπλεόντων. Verbum στρατειῶν redundare arbitror. Neque enim militare est pendere, sex extorquere tributum, et προσπλέοντας mercatores intelligo.

(45) Εὐάγκαλον. Quod ulnis facile comprehenditur et tenetur, et proinde non justo majus.

torem multum possent ac potestatem suam immodicam everterent, translatis quos sibi præfixerat limitibus, tempori servire et statui rerum se accommodare pro virili instituit, et ad quemdam familiarium suorum, mutata plane sententia, dixit: « Age, nos quoque ditescamus. » Ductaque uxore ex abjecta et obsoleta nobilitate, inter liberos ex ea susceptos ingentes opes, quæ voluptatibus alendis abunde essent, distribuit, homo parcissimus et tenacissimus, qui ne supercilium quidem ad **77** intuendos pauperes attollere auderet, sed divitias perpetuo vinculis insolubilibus constrictas teneret, nec eas magis in publicum prodire pateretur quam olim Danaen Acrisius : adeo sordidus ut esculenta et pisces maximos ac pinguissimos sibi missos, ter aliquando in foro venditos, toties reciperet ab iis redemptos qui opera ejus egebant. Ita pro piscatoribus erant ei pisces, sorte commutata, quibus magnitudo pro hamo, pinguedo pro esca erat, itaque prætereuntes ad se emendos attrahebant.

A δὲ (46) καὶ τὸν στάχυν ἴσμεν τοῦ σπείραντος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀμήσαντα προσεπαιτιώμεθα· καὶ εἴ δ' ἐμπρησμὸς τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατασβέσαι δυναμένου, δρᾶσαι δέ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος. Ἀλλ' ἕως [P. 39] τότε φιλοδημόσιος λογιστὴς καὶ δεινὸς καὶ φειδωλὸς οἰκονόμος καὶ ὁβολοστατῶν ἀτεχνῶς δασμολόγος ὁ Ἰωάννης ἐδείκνυτο, ἕως ἀκαθαίρετον εἶχε τὴν δυναστείαν, καὶ τὸ ποιεῖν ὅσα καὶ πρὸς βουλῆς ἀνεξέλεγκτον, καὶ ὅσα βουλητὰ τούτῳ καὶ δυνατά. Ἐπειδὴ δὲ μεθαρμοζόμενόν οἱ ἐώρα τὸ δύνασθαι καὶ τὸ εὐπαρρησίαστον παραιρούμενον καὶ ὑποῤῥέουσαν κατὰ βραχὺ τὴν ἰσχὺν, οἷα καὶ ἑτέρων κρατυνομένων παρὰ τῷ βασιλεῖ κἀκ τοῦ ἄγαν ἐκκρουόντων καὶ περιτρεπόντων αὐτὸν, μετῆρεν ἅπερ ἦν θέμενος ὅρια, καὶ δραπέτης τῷ καιρῷ B καὶ τοῖς πράγμασι προσφυεὶς ἀμφοτέραις τούτων ἔχεταί τε καὶ περιέχεται. Οὐκοῦν καὶ πρός τινα τῶν συνήθων εἰπὼν, « Ἄγε πλουτήσωμεν, » ἑτεροίας γνώμης παντάπασιν ἐγεγένητο, καὶ γυναῖκα τῶν ἀπεῤῥιμμένων καὶ ἀπηνθηκυιῶν εὐγενῶν ἁρμοσάμενος, καὶ παίδων ἀκούσας πατὴρ, διένειμε τούτοις πλοῦτον βαθὺν καὶ ἀρκετὸν εἰς ἡδονάς. Κίμβιξ δὲ ὢν εἰς ἄκρον καὶ γνίφων (47) καὶ δυσγρίπιστος, οὐδ' ἄνω ἅπαξ τὰ βλέφαρα πειρώμενος, ἀναβλέψαι καὶ εἰς πτωχοὺς ἀτενίσαι, οὐ παρῆκε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ πεδήτην εἶχε διὰ παντὸς δεσμοῖς ἀῤῥήκτοις ἀλύτοις τε, καὶ ἀπρόϊτον δήπου, ὅσα καὶ Δανάτην ὁ πάλαι Ἀκρίσιος. Καὶ σμικρολογίαν νοσῶν καὶ γλισχρότητα, καὶ τὰ πεμπόμενα πυλλάκις τῶν ἐδωδίμων ἀνέπεμπεν εἰς τὸ πωλητήριον καὶ δεῖγμα, ὡς ἰχθύας σύακα (48) καὶ λάβρακα, ὡς μὲν μεγίστους, ὡς δὲ πίονας παρά τινων αὐτῷ πεμφθέντας, τρίσσακις ἀπέδοτο καὶ τοσαυτάκις ἐναλλὰξ ἐωνημένους κατὰ χρείαν παρ' ἑτέρων εἰσηνέγκατο. Καὶ ἦσαν ἄντικρυς ἁλιεῖς οἱ ἰχθύες, ὅ πεπόνθασι δρῶντες, ὡς μὲν ἄγκιστρον χαλῶντες τὸ μέγεθος, περιτιθέντες δὲ τὴν πιμελὴν ὡς δέλεαρ, καὶ οὕτω κατασπῶντες τοὺς παριόντας εἰς τὴν ἐκείνων εἰσοίκησιν.

Sed et Joannis Hagiotheodoritæ consilia florebant. Verum ei subita rerum mutatione ac varietate Theodorus Styppiotes collega solers est adjunctus ; qui Joanni alias assentiens alias refragans, facundia quidem princeps, ordine vero secundus, iis dignitatis gradibus non contentus ad summum fastigium plenis velis ferebatur. Oblata igitur opportunitate dissidiorum inter virum nobilem Michaelem Palæologum et Josephum Balsamenum, cui Hagiotheodoritæ **78** soror nupta erat, consilium suum urget, ac Hagiotheodoritam e regia tanquam e cœlesti specula in extremum angulum præturæ Græciæ et Peloponnesi exigit, ad provincias eas rite constituendas eorumque virorum dissidia dirimenda. Cæterum Joanne iter adhuc adornante, fortuna discessu ejus non exspectato ad Styppietam transiit, eumque cupide et familiariter amplexa ad omnes dignitatum gradus pro tempori-

C Εὑρόει δὲ καὶ τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ Ἰωάννῃ τὰ διαβούλια· πλὴν τούτῳ ἡ ταχύπους τῶν πραγμάτων φορὰ καὶ ἀγχίστροφος συμφοιτητὴν ἐνδέξιον τὸν Στυππειώτην ἐφιστᾷ Θεόδωρον, ὃς συντρέχων ἢ ἀντιτρέχων τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τῷ μὲν λόγῳ (49) τὰ πρῶτα, τῇ δὲ τάξει φέρων τὰ δεύτερα, οὐκ ἠνείχετο οὐδ' ἠγάπα ταῖς παρούσαις ἀναβάσεσιν, ἀλλὰ τῆς κορυφαίας ἅπας γινόμενος, καὶ περὶ τὴν ἀκρώρειαν λιχνευόμενος ὅλον πρὸς τὸ ἀνώτατον τὸν δρόμον ἐπέτεινε. Καὶ δὴ καιροῦ λαβόμενος καθ' ὃν οὐκ ὀλίγα ξυνέπεσε τὰ διάφορα μεταξὺ ἀνδρὸς εὐγενοῦς, τοῦ Παλαιολόγου φημὶ Μιχαὴλ, καὶ τοῦ Βαλσαμὼν Ἰωσὴφ, ὃς γαμβρὸς ἦν τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου ἐπ' ἀδελφῇ, ἐπέθετο κραταιότερον, καὶ συντείνας ἐξοστρακίζει τοῦτον τῶν ἀνακτόρων ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς οὐρανίου, καὶ ὡς εἰς χῶρον ἐκσφενδονᾷ μυχαίτατον D τὴν πραιτωρίαν ἀρχὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τοῦ Πέλοπος, εὐ τὰ ἐκεῖ διαθήσοντα καὶ τὰς τῶν εἱρημέ-

Hier. Wolfii notæ.

(46) Pro εἰ δέ malim legere εἴ γε, nisi aliquid forte ante εἰ δέ deest. Et certe parum apte cohæret oratio, quamvis utcunque sententia hæc inde colligatur, qui malo aut occasionem præbuerit aut non obstiterit, mali auctorem habendum esse. Ego pro τὸν ἀμύσαντα legi τὸν μὴν ἀμήσαντα, ab ἀμάω, non ab ἀμύω, addita negatione. Est et illud ambiguum, utrum hic Puzenus ad Joannes imperator magis accusetur, an vero utriusque reprehensio conjungatur.

(47) Quid γνίφων sit, nusquam reperio ; nec alibi hoc vocabulum me legere memini. Γριπίζειν est piscari Δυσγρίπιστος fortassis homo occulti animi aut occultator rerum suarum, cautus admodum, qui facile deprehendi non potest.

(48) Quis piscis sit σύαξ, non reperio. Videtur a similitudine suis ita appellari, sive gustus sive forma spectetur.

(49) Τῷ μὲν λόγῳ. Nota est illa oppositio, λόγῳ μὲν ἔργῳ δὲ, *verbo et re ipsa*. Sed hic de ingenio et dignitate agi existimo : nam alter codex habet tantum μετὰ τοῦτον ἔχων τὰ δεύτερα.

νων ἀνδρῶν διαλυσόμενον ἔριδας. Οὐκοῦν ὁ μὲν Ἰωάννης ἐσκευαγώγει τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον· ἡ δὲ τύχη μηδὲ καθαρῶς τὴν τούτου μετάβασιν ἀναμείνασα πρὸς τὸν Στυππειώτην μετεσκευάσατο, καὶ προσπλακεῖσα, πῶς ἄν εἴποι [P. 40] τις, ἀσμένως καὶ χαριέστατα ταῖς καθ' ὥραν πάσαις ἐκλέϊζεν ἀναβάσεσι, καὶ τὴν ἐκ δόξης εἰς δόξαν παρεῖχεν ὕψωσιν. Καὶ τέλος τὸν μὲν εἰς τὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου μεγαλοπρεπῆ προβιβάζει τιμὴν καὶ τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ μεγίστην οἰκείωσιν, καὶ μείζοσιν ἑτέραις κατακυδροῖ προκοπαῖς, τὸν δ' ἀγνωμονοῦσα καὶ Βλωμοῦ ἄρτου τίθησιν ἐνδεᾶ (50). Καὶ οὐκέτι τὰ δεδογμένα μετήμειψεν ἢ ὅλως ἐσέπειτα μετηλλοίωσεν, ἀλλ' ἔμεινεν ἡ ἀκροσφαλὴς ἐπὶ ταυτοῦ τὸ καινότατον. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε ἦγε τὰ πράγματα ὁ ἀνὴρ ὅδε ὡς ἠβούλετο, βαθυγνώμων ὢν καὶ πεπνυμένος καὶ τὸ ἦθος ἐπίχαρις καὶ πτηνὸς τὴν φρόνησιν. Ἱρεῖτο δὲ ὅσα ἐπέταττε βασιλεύς· ἐπέταττε δ' οὗτος ὅσα ἐκεῖνος ἐβούλετο. Ἦν δὲ ἐν τῷ τότε καὶ βασιλεὺς λημμάτων αἰσχρῶν ἐλεύθερος, θάλασσα φιλοδωρίας, ἐλέους ἄβυσσος, τῷ προσηνεῖ τοῦ ἤθους εὐέντευκτος καὶ τὴν βασίλειον ἀρετὴν ἀπαράμιλλος, ψυχὴν εἰσέτι ἄτεχνον ἔχων καὶ γνώμην ἀπερίεργον. Ὡς γὰρ ἰάπτηγγελλον ἡμῖν οἱ τὴν ἡλικίαν προήκοντες, ἐπὶ τὰς πλαγίῳ λόγῳ ᾠδομένας χρυσᾶς ἔννας οἱ τότε ἦσαν παλινδρομήσαντες ἄνθρωποι, καὶ σημήνει ἐψκεσαν μελισσῶν ἐκ πέτρας γλαφυρᾶς βομβηδὸν ἱπταμένων, ἢ οὐδὲν τῶν ἐπ' ἀγορᾷ, εἰλουμένων διενηνόχασιν, ὅσοι τοὺς βασιλικοὺς χρυσῶνας (51) εἰσῄεσαν ὁποιουδή τινος φιλοτιμήματος ἀπολαύσοντες, ὡς τοὺς περὶ ταῖς πύλαις συνολίβεσθαι καὶ πράγματα παρέχειν καὶ λαμβένειν ἀμοιβαδόν, τοὺς μὲν ἐπειγομένους εἰσιέναι, τοὺς δὲ τὴν ἔξοδον ἐπισπέρχοντας· Ἡμεῖς δὲ κλέος οἷον ἀκούομεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως (52) τὰ κοινὰ ταμιεῖα τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐκ τούτου εἰς τοῦτο ἐξερευγόμενα, καὶ κατὰ τὰς συναγωγὰς τῶν ὑδάτων πλημμύροντα καὶ παραπτύειν τι τῶν ἔνδον πρὸς τοὺς ἐκτὸς καὶ πενομένους ἐθέλοντα, ὅσα καὶ γαστὴρ ἐγγίζουσα τῷ τεκεῖν καὶ βαρουμένη τῷ ὑπερτελείῳ τοῦ ἀχθοφορήματος· ἡ γὰρ μερὶς τῷ Θεῷ καὶ τῷ δικαίῳ διδοῦσα φορολογία τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ, καὶ τὸ μὴ τῶν δαπανημάτων ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, εἰς σωρείας τὰ χρήματα ἐπεστοίβασε καὶ ὡς κάχληκας ἐπευλογοῦν καὶ πληθύνον αὐτὰ κατὰ τὸ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀδιάπτωτον, ὃ καὶ λῆψιν οὐρανίου ἐσπεῖται μισθοῦ καὶ τὴμ εἰς τὸ ἀνταπόδωσιν. πολλαπάσιον. Ἀλλ' οὐ μόνιμα τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ τὰ τῆς ἀρίστης ταύτης προθέσεως, ἀλλὰ βραχύχρονα καὶ ἐπίκηρα. ἐς γὰρ ἄνδρας ἐλάσας ἀρχικώτερόν τε ἤψασο τῶν πραγμάτων, τοῖς ὑπὸ χεῖρα οὐχ ὡς ἐλευθέροις, ἀλλ' ὡς κληρωτοῖς (53ἐ θεράπουσι προσφερόμετος, καὶ τὴν τῆς φιλοδωρίας συνέστειλεν ἔκροιαν, ἵνα μὴ λέγοιμι ὡς εἰς τὸ παλίρρουν αὐτὴν

A bus evexit et gloriam gloria cumulavit. Tandem ad caniclii magnificum munus et intimam imperatoris familiaritatem promotum magis etiam extulit. Alterum vero exosa ad extremam inopiam redegit; nec mutavit decreta, sed contra consuetudinem suam in eodem statu perpetuo permansit. Ex eo ille res omnes arbitratu suo administrabat, homo profundi consilii, cordatus, suavibus moribus et volucri præditus ingenio. Quæ imperator jubebat, exsequebatur : ille vero ea jubebat quæ hic volebat. Erat tum etiam imperator a turpi quæstu alienus; munificentiæ pelagus, misericordiæ abyssus, ob comitatem aditu facilis, regiis virtutibus cedens nemini, 39 animo fraudis et curiositatis experte. Nam ut e natu majoribus accepimus, illius ætatis homines aurea sæcula, quæ obliquis verbis celebrantur, sibi restituta putabant; et qui ad fiscum imperatorium accedebant, examinibus apum erant similes e concava petra cum bombis provolantium, neque pauciores iis qui in foro conveniunt, nulli non commodi aliquid exspectantes, adeo ut ad portas premerentur invicem atque alii alios urgerent, hi ingredi, illi egredi properantes. Atque hæc nos audivimus tantum, non etiam vidimus. Eodem tempore ex publicis thesauris subinde aliquid ad pauperum necessitates levandas benigne redundabat. Nam Joannis imperatoris tributa, unde justitiæ et Deo pars dabatur, et frugi nummorum dispensatio Manueli acervos pecuniarum reliquerat; eademque Numinis quoque benignitas auxerat, quemadmodum in Evangelio et merces cœlestis et multiplex compensatio certo promittitur. Cæterum Manuel in optimo hoc instituto non diu permansit. Nam vir factus pro imperio res administravit; et eos quibuscum res erat, non ut ingenuos, sed 80 ut ære empta mancipia tractabat, et largiendi munificentiam restringebat, ac potius in contrarium vertebat, iis etiam distributionibus quas ipse ordinarat abrogatis, non tam, ut arbitror, suapte voluntate (nam res dubiæ in optimam partem interpretandæ sunt) quam necessitate coactus, ad sumptus immensos tolerandos; id quod in orationis progressu declarabitur.

αὐτὰ συναγήοχεν. Ἦν δ', ὡς ἔοικε, καὶ τὸ θεῖον

Hier. Wolfii notæ.

(50) Βλωμοῦ ἄρτου τίθησιν ἐνδεᾶ. Ὑπερβολικῶς hæc scribi exsistimo ad insignem fortunæ mutationem et summam imperatoris alienationem declarandam.

(51) Χρυσών est auri thesaurus proprie apud hunc auctorem. Ego fiscum verti, quia proprium non suppetebat ob Latini sermonis egestatem.

(52) Ἦν δὲ καὶ ἄλλως. Liberius hunc locum verti, omissis iconibus et metaphoris ineptioribus. Verba, si quis requirit, sic sonant : *Alioque etiam eo tempore conclavia publica ex hoc in illud eructabant, et ut colluvies aquarum redundabant, et aliquid ex iis quæ continebant in externos et pauperes exspuere volebant, quemadmodum uterus partui vicinus, qui plus quam maturi fœtus onere prægravatur.*

(53) Κληρωτόν. Alioqui est quod sortito contingit. Hic pro vernis hæreditate relictis aut ἀντὶ τῶν ὠνητῶν posuisse videtur.

τδιάσατο καὶ τὸν ἀναδασμὸν (54) ἔστιν ὅτε καὶ ἐφ' οἷς ἐδικαίωσεν, οὐκ ἐκ του γνωμικοῦ (55) δ' οἶμαι οσοῦτνν αἰτίου (χρὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀδήλοις βέπειν πρὸς τὸ φιλάνθρωπον) ὅσον ἐκ τοῦ μὴ κοτύλης (56) δεῖσθαι ψηγμάτων, ἀλλ' ἄντικρυς πελάγους Τυρσηνικοῦ ἂς εἶχε διευρύνας ἐξόδους τῶν δαπανῶν, ὡς προϊὸν δηλώσει τὸ λέγειν μοι.

4. Hoc imperii statu hostilis nubes horrenda et pestilens ab occidente in fines Romanorum irrupit. De motu Alemannorum loquor et cognatarum eis gentium ; inter quos et mulieres erant, non conjunctis pedibus sed virorum instar divisis super palliis equitantes, hastatæ atque armatæ, ac viril[1] habitu ornatæ, Martio vultu, Amazonibus audaciores. Inter quas una excelluit, quasi altera Penthesilea, quæ ob fastigia et limbum vestium auro intertextum Auripes vocabatur. Expeditionis causa prætendebatur Dominicum sepulcrum et præparatio viæ rectæ et non insidiosæ popularibus suis Hierosolyma ascensuris. Neque se quidquam supervacuum advehere, sed **81** ea duntaxat quæ ad viam complanandam maxime necessaria essent, profitebantur ; per quæ non ventilabra, non celtes, non ligones, sed galeas, thoraces, gladios, et quæ alia bello apta sunt, innuebant. Hanc sibi itineris esse causam jurati affirmabant ; neque id falso, ut postea cognitum est. Ac per legatos ab imperatore petebant sibi per ejus provincias pacatum transitum dari : et forum præberi, quo commeatum pro hominibus et jumentis comparare possent. Imperator vero etsi re inexspectata et nova, ut fit, territus, tamen suis rebus non defuit. Nam et legatis pro tempore benigne respondit, et eorum institutum probare se et pios conatus admirari simulavit. Ac statim rerum venalium copiam præparaturum pollicitus est, quas accepturi essent, non quasi per alienam provinciam, sed per suam patriam transirent, modo fidem darent transitum suum vere pium esse, et sine maleficio Romanorum finibus excessuros. His peractis edicta quovis dimittit, ut commeatus in viis, per quas Occidentales transituri sint, venalis exponatur ; idque fit statim. Sed quia verebatur **82** ne in pellibus ovium lupi venirent, aut contra quam fabula narrat, sub asini exuviis leo lateret, aut leoninam pellem vulpina obtegeret, Romanas legiones convocat, publice de re publica deliberat, quanta multitudo copiarum transitura sit exponit ; quantus sit equitatus, quantum gravis armaturæ, quam infinita multitudo peditum, ut toti æroi sint, ut cœdium avidi commemorat : scintillare oculos, et cruore delectari

A [P. 41] δ'. Ἀλλ' οὕτω διακυβερνωμένῳ τὴν βασιλείαν τῷ αὐτοκράτορι νέφος πολεμίων ἐκ τῶν ἑσπερίων ἐπισυστὰν κλιμάτων, τετριγὸς, δεινὸν καὶ ὀλέθριον, ἐς τὰ Ῥωμαίων ἐνέσκηψεν ὅρια, ἡ τῶν Ἀλαμανῶν φημι κίνησις καὶ ἡ τούτοις συνεξάρασα μοῖρα ὁμογενῶν ἐκείνοις ἑτέρων ἐθνῶν· οἷς καὶ θήλειαι κατελέγοντο ὡς ἄῤῥενες ἐφιππάζουσαι καὶ ταῖς ἐφεστρίσιν οὐ συμβάδην τὼ πόδε διαχαλῶσαι, ἀλλὰ περιβάδην ἀνέδην ἐποχούμεναι, καὶ κοντοφόροι καὶ ὁπλοφόροι κατ' ἄνδρας ὁρώμεναι, καὶ ἀνδρείαν στολὴν περικείμεναι, αἵ καὶ ὅλως ἀρεϊκὸν ἔβλεπον καὶ ὑπὲρ τὰς Ἀμαζόνας ἠῤῥένωντο. Μία δὲ ἦν καὶ ὑπεξῄρετο παρ' ἐκείναις καθάπερ ἄλλη τι Πενθεσίλεια, ἥτις ἐκ τοῦ στίζοντος χρυσοῦ καὶ περιτρέχοντος τὰς ὤας καὶ τὰ λώματα τοῦ ἐσθήματος
B Χρυσόπους παρωνομάζετο. Αὐτὸ δὲ τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον πρόφασιν τὸ κυριακὸν παρεῖχε κενήριον καὶ ἡ πρὸς τὰ εὐθέα τῶν σκολιῶν καὶ ἐπιβούλων παρόδων ἑτοιμασία τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἐκείνοις αὐθύ τῶν Ἱεροσολύμων ἐθέλουσιν ἴεσθαι. Ἔφασκον δὲ καὶ κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκείνην μηδέν τι περιττὸν ἐπισύρεσθαι, ἀλλ' ἢ τὰ πρὸς ἐξομάλισιν τῶν τρίβων ἀναγκαιότατα καὶ μόνα ἐπάγεσθαι, Διὰ τούτων δὲ παρυπέφαινον οὐ πτύα (57) καῖ τύκια καὶ σκαπάνας, θυρεοὺς δὲ καὶ φώρακας καὶ φάσγανα, καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς πόλεμον ἐπιτήδειον. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ παρορμῆσαν ἐκεῖνοι προύβάλλοντο καὶ διώμνυντο, καὶ ἦν, ὡς ἐκ τῶν ὕστερον ἔδειξαν, οὐκ ἐψευσμένα τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα. Πέμψαντες δὲ πρεσβευτὰς, ὡς διὰ φιλίας, ᾐτοῦντο τὸν βασιλέα τὸν τῶν
C Ῥωμαίων παρελθεῖν, καὶ ἀγορὰς αὐτοῖς παροδίους προτίθεσθαι, ἐξ ὧν ὠνήσονται καὶ ὅσοις ἄνθρωποι τρέφονται καὶ ὅσα ἵπποις ξυμβέβληνται. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὡς εἰκὸς ἐκ τοῦ παραχρῆμα διαταραχθεὶς τὴν ψυχὴν τῷ ἀέλπτῳ τοῦ πράγματος καὶ μηδέπω εἰς τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γενομένῳ, οὐκ ἀνῆκεν ὅμως τῶν συνοισόντων ἐπιμελλόμενος. Τοῖς τε γὰρ πρέσβεσι διελέχθη μετὰ προσηνείας τὰ πρόσφορα, καὶ ἐπαινεῖν ὑπερβαλλόντως τὰ δρώμενα ὑπεκρίνετο, καὶ ἄγασθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβοῦς προσεποιεῖτο προθέσεως, κἀκ τοῦ αὐτίκα δὴ μάλα ἑτοιμάσασθαι τὰ πρὸς διέλευσιν ἐπηγγέλλετο, ἄφθονά τε εὑρεσίσειν καὶ ἕτοιμα οὕτως λαβεῖν νὰ ὠνια ἰσχυρίζετο ὡς εἴπερ οὐ δι' ἀλλοτρίας. ἀλλὰ διὰ τῆς σφῶν παρώδευο-

Hier. Wolfii notæ.

(54) Καὶ τὸν ἀναδασμόν. Subintelligi potest εἰς τὸ παλίῤῥουν ἐδιάσατο· *Eam quoque distributionem quam ipse ordinarat abrogavit*, nisi ἀναδασμὸν ἀντὶ δασμοῦ aut aliud simile : *Tributa pro sua libidine exegit.*

(55) Ἐκ τοῦ γνωμικοῦ. *Sua sponte*, κατὰ προαίρεσιν. Recentiorum Græcorum formula est. Et herilis bibliotheca libellum habet : Περὶ γνωμικῶν θελημάτων, *De libero arbitrio* aut *libertate voluntatis*, ut arbitror.

(56) Ἐκ τοῦ μὴ κοτύλης. Et hic sententiam potius quam verba secutus sum, quæ sic sonant : *Quia non scobe cotylæ egebat, sed plane Tyrrheno mari, ob sumptuum quos dilatarat amplitudinem.* Pro ἂς lego δι' ἄς. Nam præpositionis διὰ, librarii negligentia, prætermissio, turbat sententiam.

(57) Πτύα. Nescio qui usus ventilabri sit in via complananda ; nisi forte cribrum intelligat, quo glarea tenuior a crassiore separatur, aut πτύον aliquid aliud ei significet.

χώρας, ἄν δώσουσι μόνον ὕδρεια πιστὰ ὡς θεοφιλὴς αὐτοῖς ἡ δίοδος ἀληθῶς καὶ ὡς ἀμαχητὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια ὑπερβήσονται. Ταῦτ' οὖν ὡς εἰκὸς καταστησάμενος, ἁπανταχῇ διεκπέμπει βασίλεια διατάγματα προεκκεῖσθαι τὰ ζωαρκῆ τῶν ὁδῶν καθ' ἃς οἱ ἐξ ἑσπέρας στρατοὶ διελεύσονται· καὶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκολούθει. Ὑποβλεπόμενος δὲ καὶ ὑπονοῶν μή πως ἐν δέρματι προβάτων λυκιδεῖς ἔρχονται ἢ ὅνῳ ὑποκρύπτονται λέοντες ἀπ' ἐναντίας τῷ μυθικῷ διηγήματι, ἢ τὴν λεοντῆν ξυνέχωσι τῇ ἀλωπεκῇ, τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀθροίζει δυνάμεις, συνδιασκέπτεται κοινῇ περὶ τῶν κοινῶν, τὸ πλῆθος τῶν παρελευσομένων στρατῶν διέξεισι, τῆς Ἵππου τὸ πολὺ καταλέγει, τὸ ὁπλιτικὸν ὅσον διασφεῖ, τῆς πεζεταίρας μοίρας παρίστησι τὸ μυρίανδρον, τὸ πάγχαλκον περιλαλεῖ [P. 42] καὶ τὸ φόνιον, τὸ πῦρ τῶν ὀμμάτων ἅπαντας βλέπειν, καὶ τοῖς αἵμασιν ἐπαγάλλεσθαι ὡς οὐδὲ ῥαντισμοῖς ὑδάτων ἕτεροι. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον τῇ γερουσίᾳ καταγγέλλει καὶ τοῖς τέλεσι καὶ στρατεύμασιν, ἀλλ' ὅσα καὶ ὁ ἐκ Σικελίας τύραννος, ὥσπερ θὴρ ἐνάλιος, κατὰ τῶν παραθαλαττίων χωρῶν διαπράττεται, τὴν ἅλμην τύπτων τοῖς ἐρετμοῖς, καὶ ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἐνορμιζόμενος κωμοπόλεσι, καὶ κείρων τὰ ἐν ποσὶ κατὰ πολλὴν τοῦ ἐπαμύνοντος ἐρημίαν. Καὶ δὴ τὰς μὲν πυργοβάρεις ἐπισκευάζει τῆς πόλεως καὶ τίθησιν εὐέρκεια τὴν ὅλην τοῦ περιβόλου περίμετρον, τῇ δὲ στρατιᾷ χιτῶνας φολιδωτοὺς χορηγεῖ, κοντοῖς τε καθοπλίζει χαλκήρεσι, καὶ Ἵπποις δρομικοῖς διεγείρει τὸ φρόνημα, καὶ χρημάτων ἐπιῤῥώννυσι διαδόσεσιν, ἃ νεῦρα τῶν πραγμάτων ἀρίστως τῶν πάλαι τις κατωνόμασε. Καὶ οὕτω σὺν Θεῷ συλλήπτορι καὶ τῇ πολιούχῳ Μητροπαρθένῳ ὡς ἐνῆν δυσμαχώτατα θέμενος τὰ στρατεύματα, τὰ μὲν εἰς ἔρυμα συνέχει τῆς καλλιπόλεως καὶ τοῖς τείχεσιν ἐφιστᾷ, τοῖς δ' ἐπισκήπτει τῇ στρατιᾷ παρέπεσθαι τῶν Ἀλαμανῶν, μὴ ἀφισταμένοις ἐπὶ πολὺ, κἀκ τοῦδε εἴργειν τοὺς ἐκ τῶν Ἀλαμανῶν ἐς ἁρπαγὰς παρεξιόντας καὶ προνομὰς, εἰρηνικῶς μέντοι καὶ μὴ πολεμικῶς. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀπωτέρω πορείαν οὐδέν τι ξυνηνέχθη ἀξιαφήγητον ἀμφοῖν τοῖς στρατεύμασιν· ὡς δ' εἰς Φιλιππούπολιν οἱ Ἀλαμανοὶ παρενέβαλον, οὐδὲ κατὰ τὸν ἐκεῖσε σταθμὸν ἐς διαφορὰν ἀπεῖδον τὰ τάγματα. Ὁ γὰρ τῆς χώρας ἀρχιερεὺς (ἦν δ' οὗτος ὁ Ἰταλικὸς Μιχαὴλ, ὁ καὶ λόγῳ πολὺς καὶ σοφίας ὁποίας εἴποι τις μέλημα, κἂν ταῖς ὁμιλίαις τὸ ἦθος ἐπαγωγότατος καὶ λίθος ἄντικρυς Μάγνησσα) οὕτως ὑπηγάγετο τὸν ῥῆγα ταῖς τῶν λόγων ἐκθηλύνας ἴυγξι, καὶ τῷ μέλιτι τῆς γλώττης κατεγοήτευσεν, ἀντιστρόφως μὲν οἷς ἐφθέγγετο, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἐπωφελῶς τὴν γνώμην μεταμείβων καὶ κατὰ τὸν Φάριον Πρωτέα δραστηρίως μεταβαλλόμενος, ὡς ἐκ τῶν ὤτων ἀναρτῆσαι κατὰ τοὺς ἀμφορέων διακένους τὸν ὑψηλόφρονα ῥῆγα, καὶ σύσσιτον παραλαμβάνειν καὶ μεταδιδόναι προπόσεων· ὃς καὶ μετῄει ὠμοτάτως, αὐτῷ χαριζόμενος, τοὺς ἄνευ καταθέσεως ἀργυρίου τὰ σῖτα ὀθενοῦν παρεισάγοντας.

magis omnes quam alios aquæ aspersione. Neque vero hæc duntaxat senatui, magistratibus et exercitibus narrat, sed illud etiam adjungit, quemadmodum Siciliæ tyrannus instar marinæ belluæ oram maritimam infestet, ut ad Romana oppida appellat et obvia quæque vastet, prohibente nemine. Deinde turres et propugnacula urbis omnemque mœnium ambitum instaurat; exercitui loricas dat, ferratis hastis milites armat, equis velocibus eorum animos excitat, et pecuniæ distributione confirmat, quam ex antiquis quidam rerum nervos rectissime appellavit. Ita legionibus, Deo et matre **83** Virgine custode urbis adjuvante, ad vim hostilem propulsandam instructis, alias ad præsidium urbis retinet atque in mœnibus disponit, alias exercitum Alemannorum haud longo intervallo subsequi jubet, et eos coercere qui extra aciem ad prædam et rapinas evagentur; idque facere pacate, non hostiliter. Ac in remotiori itinere nihil memorabile inter utrumque exercitum accidit. Ut autem Alemanni ad Philippopolim castra metati sunt, ne ibi quidem dissidium incidit. Nam ejus provinciæ pontifex, Italicus Michael, vir eloquens et omni doctrinæ genere perpolitus, in congressibus ita suavis ut ab ejus ore omnes penderent, elatum regem verborum illecebris et linguæ dulcedine, aliud dicendo, aliud sentiendo, ac Protei instar pro Romanorum utilitate se transformando, ita devinxit ut eum dicto audientem haberet, ad epulas invitaret et propinaret. Qui quidem in ejus gratiam crudelissime tractabat eos qui pecunia non numerata commeatum alicunde in castra advehebant.

Ε'. Ἐν δὲ τῷ μεθίστασθαι ἐκεῖθεν καὶ προβῆναι τὸν ῥῆγα τοῖς ἔμπροσθεν, ἐκ τῶν κατ' οὐρὰν Ἀλαμανῶν καὶ Ῥωμαίων δίκη μὲν τὰ πρῶτα παῤῥησιάζεται ὡς δῆθεν κακῶς πασχόντων τινῶν· εἶτα ἐξωθεῖ ταύτην ἡ φιλοτάραχος τῶν πολλῶν ἔνστασις, καὶ τραχύνεται ταῖς βοαῖς. Ταύταις ἐφομαρτεῖ (58) τὸ παῤῥησιαστικὸν καὶ φιλόνεικον. Ὁπλίζει τοῦτο τὰς χεῖρας εἰς πόλεμον. Ἡ Ἐνυὼ ἐφέπεται, καὶ τῆς Φυλόπιδος ξυλλαβομένης ἡ μάχη λαμπρῶς ἐκορθύετο. Φιλαυξὴς δὲ οὖσα αὕτη καὶ ἀεὶ τῶν ἄνω

V. Cum autem rex inde progrederetur, inter extremum agmen Alemannorum et Romanorum **84** disceptatio orta est, quod aliqui male tractarentur. Mox vulgi importunitate clamor et rixa sequitur, donec ad manus et ad arma ventum est. Unde haud dubie atrox pugna exstitisset, nisi idem pontifex regem jam mutatum et bellum spirantem ac instar feræ truculentæ concitatum mature placasset ac præter exspectationem cohibuisset. Cum autem exercitus ad Adrianopolim conve-

Hier. Wolfii notæ.

(58) Ταύταις ἐφομαρτεῖ. Hic verba scrupulose persequi non necesse habui.

οἰκτειρόντων αὐτοὺς ὡς ἐπήλυδας, μήτε τι κατατιθεμένων ὡς ὁμοπίστοις οἴκουεν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσαφαρπαζόντων ἐκ τοῦ σφῶν φάρυγγος ὅσα πρὸς σύστασιν σώματος. Οἱ δὲ χείριστοι τῶν οἰκητόρων, καὶ ὅσοις τὸ ἀπάνθρωπον περιεσπούδαστο, οὐδὲ τὸ βραχύτατον γοῦν διεχάλων, ἀλλὰ τὸ χρυσίον ἀνερειψάμενοι ἢ τὸ ἀργύριον ἀνιμησάμενοι [P. 45] καὶ τῷ κόλπῳ ἐνθέμενοι ἀφανεῖς ἦσαν, οὐκέτι ἐν τοῖς μεσοπυργίοις ἐποπτανόμενοι. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ τοῖς ἀλφίτοις ἐμφύροντες τίτανον ἐποίουν τὰ σῖτα ὀλέθρια. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν ἀληθῶς ὁ βασιλεὺς ἐπέταττεν, ὡς ἐλέγετο, ἀκριβῶς οὐκ ἴσημι· παρηνομεῖτο δ' οὖν ὅμως καὶ ἀνοσίως ἐπράττετο. Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως βούλευμα (63) ἦν οὐκ ἀμφίλογον οὐδὲ ψεύδους παραπετάσματι σκιαζόμενον, ἀργύριον ἀδόκιμον εἰς νόμισμα κέκοφε, καὶ τοῦτο προβάλλεται τοῖς ἐκ τοῦ τῶν Ἰταλῶν στρατεύματος ἀποδόσθαι τι θέλουσι. Καὶ συντόμως εἰπεῖν οὐδὲν ἀπῆν τῶν δεινῶν ὃ οὐκ ἦν ἐπιτεχνώμενος αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς καὶ τοῖς ἄλλοις δρᾷν διακελευόμενος, ὡς ἂν εἴη ταῦτα καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν ὀψιγόνοις μνημεῖα δήπουθεν ἀνεξάλειπτα καὶ δίους σπέρματα, τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἐκτρέποντα κίνησιν.

VI. Idem et Turci imitati sunt, Manuelis litteris ad bellum Alemannis faciendum concitati. Itaque circa Bathym, Pamplano quodam duce, prælio victores multos occiderunt. Sed cum eam quoque partem aggressi essent quæ Phrygiam præteribat, opinione sua decepti interitum longe remotum ultro sibi accersiverunt, in foveam illapsi quam suis manibus effoderant. Neque enim omni injuria abstinentes **90** lacessendi erant, nec ad iram, ad cædes concitandi. Verum illi densata phalange in ripis Mæandri fluminis stantes Latinorum exercitum transitu prohibebant; qui cum omnibus temporibus ob vortices et varios anfractus non ubique facile superetur, tum plane transiri non poterat. Ibi Occidentales copiæ ipsa re declararunt patientia sua factum esse quo minus Romanorum phalanges prædæ essent eorumque urbes exscinderentur et cives pecudum instar mactarentur. Nam cum rege ad fluminis ripas accedente neque naves præsto essent neque pons, et Turci equites et pedites permisti in ulteriore ripa se ad pugnam paratos esse ostenderent, et sagittis frontem exercitus fluvium prætereuntis attingerent, tunc quidem paulum acie a fluvio subducta extra teli jactum castra posuit, atque omnes ubi cœnarint, in equis armatos esse et currus curare jussit, ut diluculo cum Turcis dimicaturos. Surgit igitur ante ortum solis, in tenebris adhuc et ipse ad pugnam exornatus et exercitus omnis armatus. Idem et Barbari fecerunt, instructaque acie, et sagittariis **91** in ripa dispositis, et equitatu ut visum erat ordinato, cum Itali in ripa progrediebantur, pugnam ciebant eminus. Rex vero aciem obiens milites hoc modo cohortatus est: « Expeditionem hanc a nobis propter Christum, et divinæ, non humanæ gloriæ parandæ causa, susceptam esse scitis utique, commilitones. Hac enim de causa, spreta domi jucunda vita, ultro a propinquis nostris sejuncti per alienas regiones ærumnas toleramus, periculis exponimur, fame tabescimus, frigore horremus, æstu solvimur; cubile terram, tectum cœlum habemus; quamvis nobiles, illustres, in-

ζ'. Παρόμοια δὲ καὶ τοῖς Τούρκοις ἐπῆλθε ποιεῖν κατὰ τῶν Ἀλαμανῶν, τοῦ Μανουὴλ αὐτοὺς ἐπαλείφοντος γράμμασι καὶ διανιστῶντος εἰς πόλεμον. Καὶ τοίνυν περὶ τὸν Βαθὺν ὑπερτερήσαντες, Παμπλάνου τινὸς ἡγουμένου τοῦ σφῶν στρατεύματος, πολλοὺς διέφθειραν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῇ μοίρᾳ ἐπέθεντο ἥτις τὴν Φρυγίαν παρώδευεν, εἰς κενὸν αὐτοῖς τὸ βούλευμα ἔσχασε, καὶ τὸν ὀλεθρον ἑκουσίως κατὰ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν καὶ πόρρωθεν ὄντα μετάπεμπτον ἀτεχνῶς ἐποιήσαντο, καὶ εἰς βέθυνον κατώλισθον ὃν ταῖς οἰκείαις χερσὶν ἐβάθυναν. Τῷ τοι καὶ δίον μηδὲν παρενοχλοῦντας οὐχὶ λυπεῖν, μηδ' ἀναγκάζειν τὸ τοῦ θυμοῦ θηρίον ἀφυπνίζειν τὸ τέως κοιμώμενον, ἢ πρὸς ἀνδροκτασίας διαῤῥένοῦν, οἱ δὲ εἰς φάλαγγας πυκνωθέντες καὶ ταῖς ὄχθαις ἐφεστῶτες τοῦ ποταμοῦ (Μαίανδρος οὗτος ἦν) οὐκ εἴων ὅλως τὰ Λατινικὰ στρατεύματα διελθεῖν. Ἔστι δ' οὗτος καὶ τὸν μὲν ἅπαντα χρόνον οὐ ῥᾴδιος ἀπανταχοῦ τὴν περαίωσιν, τότε δὲ καὶ τέλεον ἦν ἄπορος, εἰς δίνας ἑλιττόμενος καὶ μεταχωρῶν εἰς στροφάλιγγας, ὅτε κἀκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν αἱ δυσμικαὶ δυνάμεις ὑπέδειξαν ὡς αὐτῶν ἀνεχομένων αἱ φάλαγγες Ῥωμαίων εἰς προνομὴν οὐκ ἐξέκειντο καὶ αἱ τούτων πόλεις ἀδῄωτοι παριππεύοντο, οὐδὲ βοσκημάτων δίκην οἱ τούτων οἰκήτορες ἀναιρούμενοι ἐσφακέλιζον. Ὡς γὰρ τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ προσάγοντος τοῦ ῥηγὸς οὔτε νῆες παρῆσαν ποταμίαι οὔτε γέφυρα πρὸς διάβασιν ἔζευκτο, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀναμὶξ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ἐς τὸ ἀντιπέραν φαινόμενοι δῆλοι ἦσαν ἀκροβολίζοντες, καὶ τὰ τοξεύματα διικνεῖτο τῶν παριόντων τὸν ποταμὸν καὶ ἐνέπιπτον εἰς τὸ τῆς φάλαγγος μέτωπον, τότε μὲν ὀλίγον ἐπαναγαγὼν ἀπὸ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ στρατοπεδεύεται, ὅσον μὴ εἶναι βέλους ἐντός, καὶ ἐπιτάττει πάντας δειπνοποιήσαντας ἱπποκορυστὰς γενέσθαι καὶ τῶν ἁρμάτων (64) αὐτῶν ἐπιμεληθῆναι ὡς ἐς νέωτα (65) τοῖς Τούρκοις πολεμίζοντας πρωϊαίτερον. Σκοταῖος τοίνυν διαναστὰς, καὶ τοῦ ἡλίου μήπω τὸ ἅρμα ζεύξαντος, αὐτός τε ὡς πρὸς πόλεμον ἔσταλτο καὶ ἡ λοιπὴ τὰ ὅπλα ἐνεδίδυτο στρατιά. Καὶ οἱ βάρβαροι ὁμοίως [P. 46] διαπραττόμενοι καὶ αὐτοὶ παρετάττοντο, τούς τε τοξότας τῇ

Hier. Wolfii notæ.

(63) Βουλεύματα. Alter addit καὶ συντάγματα.

(64) Ἅρματα. An hic pro curribus ponat an vero pro armis more barbarico, incertum mihi est.

(65) Ὡς εἰς νέωτα. Videtur hic posuisse pro εἰς τὴν ἐπιοῦσαν. Alter codex habet tantum πρωΐ.

ὄχθῃ παρέτεινον, καὶ τὸ ἱππικὸν ὡς αὐτοῖς ἐδόκει παρεσκευάζετο, καὶ τοῦ ἀκροβολισμοῦ εἴχοντο, εἴ ποτε προὐχώρουν οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τὸν ποταμόν· ὅτε καὶ τὰς τάξεις ἐπιπαρίων ὁ ῥὴξ καὶ παρακλήσεις τοῖς σφετέροις ποιούμενος τοιάδε ἔφασκεν· « Ὅτι μέν, ὦ συστρατιῶται, ἡ ἡμετέρα αὕτη κίνησις διὰ Χριστὸν, καὶ ὡς εἰλόμεθα τὴν προκειμένην μὴ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δόξαν θηρώμενοι, ἴσησι δήπουθεν καὶ ὑμῶν ἅπας σαφῶς· πῶς γὰρ οὔ; οἳ τούτου ἕνεκα τοῖς μὲν ἐπ' οἴκου ἐνευπαθεῖν ἀπειπάμεθα, καὶ τῶν οἰκείων ἐκόντες ἀπεξενώμεθα, καὶ διὰ τῆς οὐχ ἡμεδαπῆς παροδεύοντες θλίψεσι προσομιλοῦμεν, κινδύνοις παραβαλλόμεθα, λιμῷ τηκόμεθα, κρύει πηγνύμεθα, θαλπωρῇ ἐκλυόμεθα, κλιντῆρα ἔχοντες τὴν γῆν, στέγην τὸν οὐρανὸν, οἱ εὐγενεῖς, οἱ εὐπάρυφοι, οἱ ἐπὶ δόξης καὶ πλούτου, καὶ πολλῶν ἐθνῶν κυριεύοντες. Τὰς δὲ πολεμικὰς σκευὰς ἐς ἀεὶ περικείμεθα ὥσπερ ἀκούσια δεσμὰ, καὶ κάμνομεν αὐτὰς ἀνέχοντες ὡς ὁ τῶν ὀπαδῶν Χριστοῦ μέγιστος Πέτρος πάλαι ἀλύσεσι διτταῖς κακουχούμενος καὶ τέσσαρσι στρατιωτῶν τετραδίοις φρουρούμενος. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ὡς ἐν μεταιχμίῳ τῷ πορθμῷ τούτῳ ἀποδιιστάμενοι ἡμῶν βάρβαροι ἐχθροί εἰσι τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οἷς πάλαι νόμῳ πολέμου συμβαλεῖν ἐγλιχόμεθα καὶ ὧν τοῖς αἵμασι δαυϊδικῶς ἐπηγγελλόμεθα νίψασθαι, οὐδὲ τοῦτο φιλοχρίνειν θελήσει τις, εἰ μὴ προδήλως παρακοπεὶς τὸ φρονεῖν ὁρῶν ἄντικρυς οὐχ ὁρᾷ καὶ ἀκούων οὐδαμῶς ἐνωτίζεται. Εἴπερ οὖν τῆς αὐθὶ τῶν ἀθανάτων μονῶν πορείας μέλον ὑμῖν (οὐδὲ γὰρ ἀδικος ὁ Θεὸς, ὡς μὴ τὸ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὁρᾷν αἰτιώμενον, μηδ' ἀκηράτων μεταδιδόναι λειμώνων καὶ σκιερῶν ἐν τῇ Ἐδὲμ καταπαύσεων, οἳ τὰ οἴκοι καταλιπόντες ἀνθειλόμεθα τοῦ ζῆν τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ θανεῖν), καὶ εἰ μνήμη δέ τις ὑμᾶς ὑπεισέρχεται ἃ καθ' ὥραν οἱ ἀπερίτμητοι οὗτοι τὴν καρδίαν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ γένους παροινοῦσιν ἡμῶν, καὶ οὓς αὐτοῖς ἐπιτρίβουσι κονδύλους ταῖς φρεσὶν ἀναφέρετε, καὶ τοῦ ἐκκεχυμένου ἀνευθύνως αἵματος μαλάσσει τις ἔλεος, στῆτε γενναίως ἄρτι καὶ ἐῤῥωμένως διαγωνίσασθε. Μηδέ τι δέος ἐκπλῆσσον ἐκκρουέτω τοῦ καθηκόντος ἀμύνασθαι, ἀλλὰ γνώτωσαν ἀληθῶς οἱ ἀλλόφυλοι ὡς ὅπου Χριστὸς ὁ καθηγητὴς ἡμῶν καὶ διδάσκαλος ὑπέρκειται προφήτου λαοπλάνου καὶ μυοῦντος σφᾶς τὰ ἀπόβλητα, τοσοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτῶν κατὰ πάνθ' ὑπερφέρομεν. Ἐπεὶ οὖν παρεμβολὴ ἁγία ἡμεῖς καὶ στρατὸς θεόλεκτος, μὴ φιλοψυχήσωμεν ἀγεννῶς πρὸς φιλόχριστον καὶ ἀείμνηστον τελευτήν. Εἰ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, πόσῳ ἡμεῖς τεθνάναι δι' αὐτὸν ἐσμεν δικαιότεροι; ἀγαθῆς ταυτησὶ πορείας ἀγαθὸν ἔστω καὶ τέλος ἐφομαρτοῦν. Μαχεσώμεθα μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ πεποιθήσεως καὶ τοῦ εὖ εἰδέναι ὡς τοὺς ἐχθροὺς τροπωσόμεθα, ὅτι μηδὲ δυσχερὴς [P. 67] ἡ νίκη γένοιτο οἷα μηδένων ὑποστησομένων τὴν προσβολὴν, ὡς πεποίθαμεν, ἀλλὰ πάντων ἐνδωσόντων καὶ πρὸς τὴν πρώτην ὁρμήν. Εἰ δ', ὅπερ ἀπείη, πεσούμεθα, καλὸν ἐντάφιον τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ τελευτᾶν. Βαλέτω με τοξότης Πέρσης ὑπὲρ Χριστοῦ· ἀφυπνωτέον μετ' ἐλπίδων χρηA cliti, divites, multis gentibus imperantes, thoraces semper tanquam vincula necessaria gestamus, iisque latigamur, quemadmodum maximus Christi servus Petrus duabus catenis oppressus et quatuor militum quaternionibus custoditus. Barbaros autem, qui flumine a nobis dividuntur, crucis Christi esse hostes, quos bello aggredi olim cupivimus, in quorum sanguine, ut David loquitur, nos loturos esse promisimus, quis est qui nesciat, nisi plane vecors nec apertis oculis videre nec patentibus auribus **92** audire velit? Quodsi recta in cœlum ascendere studemus (neque enim injustus est Deus, ut hujus viæ causam ignoret, aut immortalia prata et umbrosa Edemi domicilia non retribuat nobis, qui relictis ædibus pro ipso mortem oppetere quam vivere maluimus), si memoria repetitis quæ quibusque temporibus isti corde incircumcisi in populares nostros admittant, et quas eis alapas impingant recordamini, et sanguinis innocenter effusi aliqua misericordia tangimini, state jam fortiter, et strenue pugnate, neque ullus vos terror moveat quominus alacriter resistatis. Cognoscant Barbari, quantum Christus magister noster et præceptor seductorem prophetam et impiæ religionis antistitem superat, tanto et nos rebus omnibus superiores esse. Cum igitur castra sancta simus et divinitus collectus exercitus, ne turpiter vitam amemus, nec obitum memorabilem pro Christi charitate reformidemus. Si enim Christus pro nobis mortuus est, quanto justius nos pro illo oppetemus? honestæ huic expeditioni etiam finis honestus imponatur: Christo freti pugnemus, cum certa spe victoriæ **93** non difficilis. Neque enim quisque, ut confidimus, impetum nostrum tolerabit, sed omnes primæ aggressioni cedent. Sin (quod absit) occubuerimus, honesta sepultura erit, ubicunque pro Christo occubuerimus. Me sagittarius Persa pro Christo feriat: cum spe bona moriar, eaque sagitta tanquam vehiculo ad requiem illam perveniam: quod mihi potius erit quam si morte ingloria in peccatis opprimerer. Jam tandem ulciscamur eos quorum impuris conculcati pedibus et consanguinei nostri et Christiani fratres in communem illum sacrum locum abierunt, in quo defunctorum contubernalis factus est Christus, Patri æqualis et assessor. Nos sumus potentes illi, nos omnes gladios strinximus, qui vitale divinumque sepulcrum tanquam Salomonis cubile circumsistimus. Agarenos igitur ancillæ filios nos liberi tollamus e medio, et tanquam lapides offensionis e via Christi removeamus: quos haud scio cur Romani tanquam lupos in suam cædem alunt et per dedecus suo crudore saginant, cum excitatis animis, et cogitatione cordato viro digna suscepta, tanquam feræ a gregibus, sic illi ab ipsorum provinciis atque urbibus pellendi essent. **94** Jam quia fluvius hic, ut cernitur, nonnisi nova ratione transiri potest, ego ipse hujus exempli monstrator ero, meumque consilium primus exsequar. Acie con-

trajicit, id quoque 98 promontorium citra sanguinem, quemadmodum paulo ante Corcyram, occupaturus. Sed cum in viros cordatos et libertatis dulcedinem expertos incidisset, ita repulsus est ac si in petram immobilem impegisset, infectaque re, remis dissimulandæ fugæ causa ad puppim conversis, discessit. Vitatoque Maleensi trajectu, ventorum contrariis procellis infesto, de quo proverbium usurpatur, Ad Malæam cum accesseris, eorum quæ domi habes obliviscere, fretum interius ingreditur. Et latus ejus utrumque pervagatus, non aperta loca duntaxat populatus est, sed opportuna etiam et munita partim in deditionem accepit, partim vi subegit ; atque Acarnania, Ætolia, quæ nunc Artinia dicitur, totaque ora maritima vastata, Corinthiacum sinus intrat. Et in Crissæum portum invectus, in Mediterranea impressionem facere ausus est, cum neminem adversarium parem haberet. Præterea classis præfectus gravi et levi armatura in aciem e navibus educta, cetorum instar qui pabulum utrinque petunt, in Bœotiam irrupit, et interjectis oppidis obiter direptis Thebas cepit, et cives inhumaniter tractavit, qui cum ex antiquo rumore divites haberentur, 99 homo insatiabilis, qui nullum cupiditati statuerat modum, nisi eum ut naves omnes aut saltem plurimas pecuniæ pondere ad tertium usque cingulum demergeret, et opifices exhausit, et sordidi oboli curiosus indagator, potentes, illustri genere natos, ætate venerabiles et dignitate præstantes viros, variis afflixit modis, nullius verecundia aut misericordia motus, homo prorsus inexorabilis, non vindictam inevitabilem, non Cadmeam victoriam timens. Denique sacris libris propositis, singulos cinctis lumbis ingressos, inspectisque libris, cum jurejurando suam rem familiarem declarare eaque abjurata discedere coegit. Sic omni auro, omni argento, omni pretiosa veste navibus imposita, ne corporibus quidem eorum pepercit quos spoliarat ; sed primoribus delectu ex optimatibus habito comprehensis, et matronis pulcherrimis ac dissimilis et texendi peritissimis selectis, inde discessit. Ita rebus prospere succedentibus, neque terra neque mari ullo resistente, Corinthum tendit, urbem divitem, in 100 Isthmo sitam, duobusque commodissimis ad exportationem et importationem ac commutationem mercium portubus nobilem ; in quorum alterum ex Asia, alterum ex Italia appellitur. Cum autem mercatum, quæ inferior urbs est, vacuum reperisset, Acrocorinthum etiam (omnes enim esculenta omnia, omnes opes sive sacras sive profanas eo contulerant) tentandum censuit, et si fieri posset, expugnandum. Fuit autem Acrocorinthus veteris urbis arx, nunc vero castellum munitum est, monti alto impositum in acutum cacumen fastigiato, ipsum vero fastigium planitiem habet mensæ forma, firmis mœnibus circumdatum ; intus non pauci sunt aquæ pellucidæ et potabilis puteoli, et fons Pirene, cujus etiam Ho-

A ἀλώπεκος ἐπὶ ῥητοῖς ὁμολογίαις εἶσω δέχονται Σικελιῶτιν φρουρὰν, εἰς χιλίους ἀριθμουμένην φρακτούς. Καὶ οἱ μὲν κανὸν φορολογίας ἀποδιδράσκοντες ἔλαθον ὑπὸ χαυνότητος νοῦ τῷ τῆς δουλείας ἐμπεσόντες πυρὶ καὶ Ῥωμαίοις ἐνσενεγκόντες πόλεμον οἱ χαλίφρονες χρόνιον ὁμοῦ καὶ βαρύτατον· ὁ δὲ τὸ φρούριον κρατυνάμενος, καὶ ὡς εἶχεν αὐτὸ ποιήσας δυσαλωτότερον καὶ οἷον ἀπροσμαχώτερον, ἐκεῖθεν ἀναχθεὶς τῇ Μονεμβασίᾳ προσίσχει, ἐλπίσι θαλπόμενος ὡς λήψεται καὶ ταυτηνὶ τὴν ἄκραν ἀναιμωτὶ ὥσπερ πρὸ τρίτης τὴν Κέρκυραν. Ἀλλ' ἀνδράσιν ἐντυχὼν νῷ διοικουμένοις καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας οὐκ ἠγνοηκόσι Παφίαν, ἀπεκρούσθη ὡς εἰ καὶ προβόλῳ προσέβαλεν ἀτινάκτῳ, καὶ πρύμναν κρουσάμενος ἐκεῖθεν ἀνάγεται [P. 50] ἄπρακτος.

B Ὑπέρβας δὲ τὸν ἐπὶ Μαλέαν πλοῦν, ἀντιπνοίας γέμοντα πάσης, περὶ οὗ καὶ ταῦτα παροιμιάζεται, « Μαλέαν δ' ἐπικάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε, » τὸν ἐσέχοντα πορθμὸν ἀνάγεται, καὶ τὰ τούτου ἑκατέρωθεν ἐπιὼν οὐ τὰ εὐχείρωτα μόνον κατέδραμε λείαν τιθέμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλως ἐπικαιρότατα καὶ δυσάλωτα, τὰ μὲν ὁμολογίᾳ χειρούμενος τὰ δὲ πολέμῳ δουλούμενος, Ἀκαρνᾶνάς τε καὶ Αἰτωλοὺς τοὺς νῦν λεγομένους Ἀρτινοὺς, καὶ ὅσα πάραλα ἀμαυρῶν τὸν Κορινθιακὸν κόλπον εἰσέπλευσε. Καὶ τῷ Κρισσαίῳ λιμένι προσορμισθεὶς τοῖς ἐν μεσογείῳ θαῤῥεῖ προσβαλεῖν, οὐδένα ἔχων ἀντίπαλον ἰσοστάσιον. Ἀμέλει καὶ ὁ τοῦ στόλου ἀρχηγὸς τὸ ὁπλιτεῦον καὶ ψιλὸν τοῦ στρατοῦ εἰς τάξεις διειληφὼς, καὶ χερσαῖος φανεὶς ὁ τέως θαλάττιος κατὰ τῶν κητῶν τὰ ἀμφιβοσκόμενα, τῇ Καδμείᾳ γῇ παρενέβαλε,

C καὶ τὰς ἐν μέσῳ κωμοπόλεις ὁδοῦ πάρεργον ληϊσάμενος ταῖς ἑπταπύλοις Θήβαις προσέβαλεν, ὧν καὶ γενόμενος ἐγκρατὴς ἀπανθρώπως τοῖς ἐκεῖ προσηνέχθη. κατὰ γὰρ παλαιὰν φήμην τῆς πόλεως ὡς πλουσίους τρεφούσης οἰκήτορας εἰς χρημάτων ἁπληστίαν ὑπονυττόμενος, καὶ μηδένα κόρον φιλοπλουτίας εἰδὼς, ἀλλ' ὅρον τιθέμενος τῆς ἐφέσεως τὸ καὶ εἰς τρίτον ζωστῆρα τῇ ὁλκῇ τῶν χρημάτων τὰς πάσας ἢ τὰς πλείους νῆας βαπτίζεσθαι, τούς τε χειρώνακτας ἐξεπίεζε, περὶ τοῦ ῥύπου τῶν ὀβολῶν πολυπράγμων γινόμενος, καὶ τοὺς δυνατοὺς καὶ λαμπροὺς τὸ γένος καὶ σεμνοὺς τὴν ἡλικίαν καὶ περίφανεῖς κατ' ἀξίωσιν διαφόροις κακώσεσι καθυπέβαλλε, μηδενὸς λαμβάνων αἰδὼ καὶ φειδὼ, μὴ δυσωπούμενος τὴν δυσώπησιν, μὴ τὴν Ἀδράστειαν σύλλεβούμενος αὐτοῦ που λαβοῦσαν ἀρχὴν, ἢ τὴν Καδμείαν

D λεγομένην νίκην ὑποβλεπόμενος. Τέλος δὲ τὰ ἱερὰ προθεὶς γράμματα ἠνάγκαζεν ἕκαστον, τὴν ὀφὼν ὑπεζωσμένον εἰσιόντα, τὴν οἰκείαν οὐσίαν οἷς ἐνθυμεῖται μεθ' ὅρκου διασαφεῖν καὶ ταύτην ἐξομνύμενον ἀπιέναι. Καὶ οὕτω πάντα χρυσὸν, ἄργυρον πάντα διεκφορήσας, καὶ τὰς χρυσοϋφεῖς ὀθόνας ταῖς ναυσὶν ἐνθέμενος, οὐδὲ τῶν σωμάτων αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καλαμωθέντων ἀπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀριστίνδην τὸ προῦχον συλλαβὼν, τῶν τε γυναικῶν ἀποκρίνας ὅσαι τὸ εἶδος καλαὶ καὶ βαθύζωνοι καὶ τοῖς νάμασι πολλάκις τῆς καλλικρούνου Δίρκης λουσάμεναι καὶ τὰς κόμας διευθετισάμεναι καὶ τὴν

ἱστουργικὴν κομψότητα καλῶς ἐπιστάμεναι, οὕτως ἐκεῖθεν ἀνάγεται. Κατὰ ῥοῦν δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ προχωρούντων, καὶ μηδένα τοῦ καιροῦ ἀντίμαχον ἔχοντος, οὐ κατὰ χέρσον, οὐ κατὰ θάλασσαν, τοῦ πρὸς Κόρινθον ἔχεται πλοῦ, πόλιν ἀφνειὸν καὶ κειμένην πρὸς τῷ Ἰσθμῷ καὶ ὀλβιζομένην ὑπὸ λιμένων δυοῖν, ὧν ὁ μὲν τοὺς ἐξ Ἀσίας ναυλοχεῖ καταίροντας, ὁ δὲ τοὺς ἐξ Ἰταλῶν εἰσπλέοντας, καὶ ῥᾳδίους ἑκατέρωθεν τὰς εἰσαγωγάς τε καὶ ἐξαγωγὰς τῶν φορτίων ἔχουσαν καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ποιουμένην ἀμοιβάς. Καὶ δὴ τὸ ἐμπόριον εὑρὼν ἔρημον, ὅπερ ἡ κάτω πόλις ἐπονομάζεται, ὡς ἁπάντων ἀνασκευασαμένων εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον [P. 51] καὶ συνηθροικότων εἰς αὐτὸν ὄψον πᾶν, ὄλβον ἅπαντα, ὅσος τε ἰδιώταις ᾠκείωτο καὶ ὅσος Θεῷ ἀφιέρωτο, ἔγνω δεῖν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀκροκορίνθου πειραθῆναι, καὶ τοῦτον, εἰ οἷόν τε, ἐξελεῖν. Ἔστι δὲ ὁ Ἀκροκόρινθος τῆς μὲν πάλαι πόλεως Κορίνθου ἀκρόπολις, νυνὶ δὲ φρούριον ὀχυρὸν, αὐτὸ δὲ ὄρος ὑψηλὸν, εἰς ὀξεῖαν τελευτῶν κορυφὴν, αὕτη δὲ εἰς τραπεζῶδες χωρίον ἀποτελευτῶσα ἐπίπεδον, τετειχισμένον ἀσφαλῶς. Ἔνδοθεν δέ εἰσι ποτίμου ὕδατος καὶ διαυγοῦς οὐκ ὀλίγα φρεάτια καὶ ἡ Πειρήνη κρήνη, ἧς ἐν ῥαψῳδίᾳ Ὅμηρος μέμνηται. Ἀσφαλῆ δ' οὕτω καὶ ἀνεπιχείρητον ὄντα τὸν Ἀκροκόρινθον (καὶ φύσις γὰρ καὶ θέσις τοῦ τόπου καὶ περίβολος ἀῤῥαγὴς συνδραμόντα δυσάλωτον ἢ ἀνάλωτον αὐτὸν ἀπειργάσαντο) οἱ Σικελοὶ ἀπονητὶ τὸ πλεῖον εἰσῄεσαν, βραχὺν ἀναλωκότες καιρὸν εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἐρύματος. Καὶ καινὸν οὐδὲν τὸ συμβὰν, οὐδὲ θαυμάζεσθαι ἄξιον· οὐ γὰρ ἐπήρκεσεν ἂν αὐτὸ ἑαυτῷ τὸ φρούριον, κἂν ἦν ἀπροσμάχητον καθ' αὑτὸ, οὐδὲ τοὺς ἐπιόντας ἐχθροὺς ἀπετρέψατο μὴ ἔνδον ἔχον φρουροὺς καὶ τὸ φυλακικὸν ἀξιόμαχον. Ἀλλ' εἶχε μὲν ἀριθμῷ καὶ τούτους πολλοὺς, εἰς ἄνδρα δ' οὐδένα συναλειφομένους ἀγαθὸν πρὸς φύλακα πόλεως· οἵ τε γὰρ ἐκ βασιλέως ἔνδον προσέμενον μετὰ τοῦ σφῶν ἀρχηγοῦ (ἦν δ' οὗτος ὁ Χαλούφης Νικηφόρος) καὶ τῶν Κορινθίων οἱ προὔχοντες, κἀκ τῶν πέριξ κωμοπόλεων οὐ βραχεῖαι μοῖραι ὡς εἰς καιριωτάτην τοῦ πολέμου ἀλεωρὴν εἰσεληλύθασι τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὁ τοίνυν τριηράρχης ἔνδον τοῦ φρουρίου γενόμενος, καὶ τὴν φύσιν τούτου κατασκεψάμενος ἁπανταχόθεν οὖσαν ἀνεπιχείρητον, σὺν Θεῷ πολεμῆσαι ἔφη, καὶ Θεὸν εἶναι τὸν τοιοῦτον αὐτῷ χῶρον κατασχεῖν παρασχόμενον, κακῶς φάσκων τοὺς ἔνδον καὶ πλύνων ὀνείδεσιν ὡς ἀγεννεῖς τὰ πολέμια, μάλιστα δὲ τὸν Χαλούφην, ὃν καὶ γυναικὸς ὠνόμαζε μαλακώτερον μηδὲν ἐπισταμένης πλέον τῆς ταλασιουργοῦ γυναικωνίτιδος. Ὡς δὲ καὶ τὸν ἐκεῖσε πλοῦτον ἐνέθετο ταῖς τριήρεσι καὶ τοὺς γένει λαμπροτάτους τῶν Κορινθίων ἐδουλαγώγησεν, ἐξῃχμαλώτισε δὲ καὶ τῶν γυναικῶν ὅσαι κάλλισταί τε καὶ βαθύκολποι, μηδ' αὐτῆς τῆς εἰκόνος τοῦ ἐν μάρτυσι μεγίστου καὶ διαβοήτου ἐν θαύμασι Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου ἀποσχόμενος, ἀλλὰ καὶ ταύτην τῷ αὐτοῦ τεμένει ἀνακειμένην ἀνελόμενος, οὐρίῳ καὶ φορῷ χρησάμενος ἀνήγετο πνεύματι, ὡς εἶχε, καὶ τὴν τῶν Κερκυραίων ἄκραν ἐν τῷ διάπλῳ πρὸς τὸ ἀσφαλέστερον καταστησάμενος, ὅτε καὶ τὰς Σικελιώτιδας τριήρεις ἰδών τις εἶπεν ἂν σκοπιμώτατα μὴ νῆας εἶναι πειρατικὰς, ἀλλὰ μυριοφόρους φορταγωγοὺς, πολλῶν καὶ καλῶν χρημάτων οὔσας ὑπερβριθεῖς καὶ τῆς ἄνω εἰρεσίας ἐγγύς που βαπτομένας τῷ ῥεύματι.

A merus in Odyssea meminit. Id castellum, quamvis et natura et manu adeo munitum, adeo tutum ac pene inexpugnabile, Siculi Franci citra laborem fere sunt ingressi, exiguo tempore ad deditionem coactum. Neque vero novum hoc est aut mirandum; neque enim ipsum castellum sine justo præsidio se ipsum defendere **101** aut hostes propulsare potuit: quamvis enim multi custodes in eo essent, nullus tamen inter illos fuit vir fortis, cui recte civitatis custodia crederetur. Nam imperatorii milites cum suo duce Nicephoro Chaluphe et Corinthiorum proceres ibi desidebant; et ex vicinis oppidis non pauci eo tanquam in certissimum asylum se receperant. Classis autem præfectus, munitione potitus, ejusque natura considerata, ad quam op- B pugnandam nusquam pateret aditus: « Deo duce, inquit, pugnavimus: Deus nobis hunc locum occupandum præbuit. » Eos vero qui intus erant derisit et ut imbelles exagitavit, Chaluphem in primis ut femina molliorem et ad colum et lanam tractandam aptiorem. Illius quoque loci opibus in triremes impositis, Corinthiorum nobilissimos et matronas fortissimas et ditissimas in servitutem abduxit. Ac ne Theodori quidem martyris miraculis clari imagine abstinuit: sed ea quoque ex templo abrepta, secunda navigatione usus in reditu Corcyræorum arcem firmavit. Tum si quis Siculas triremes multis pulchris rebus onustas et C ad summum usque remigium **102** depressas vidisset, rectissime dixisset non naves esse piraticas sed onerarias mercium omne genus vehentes.

Β'. Ταῦτά τε οὖν ἐν ὠσὶν ἔνηχα ὄντα ἐλόπει τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ, καὶ κατὰ Δία ἐποίει τὸν Ὁμηρικὸν ἀτεχνῶς, συχνὰ τὸ ποιητέον ταῖς φρεσὶ μερμηρίζοντα, ἢ τὸν Νεοκλέους Θεμιστοκλῆν, ἀεὶ ἐπὶ συννοίας ὁρώμενον καὶ ἀΰπνους νύκτας ἰαύοντα καὶ πρὸς τοὺς πυνθανομένους ἀποκρινόμενον ὡς καθεύδειν οὐκ ἐῴη Μιλτιάδου τὸ τρόπαιον. Ξυνεκάλει τοίνυν εἰς τὴν τοῦ γενησομένου βουλὴν πάντα τὸν τακτικῶν ἐπιστήμονα καὶ δημηγόρον εἰδότα λέγειν τῶν νιφάδων πυκνότερον. Μία οὖν ἐκ πολλῶν ἀρίστη δέδοκτο βουλὴ καὶ τῷ αὐτοκράτορι ἐπεψη-

D II. Quo nuntio turbatus Manuel imperator non secus ac Homericus ille Jupiter, aut Themistocles insomnes noctes ob Mitiadis tropæum agens, sollicite quid agendum esset animo agitabat. Igitur viris et rei militaris peritis et eloquentia claris accersitis, unum e multis consilium approbavit. Siculos terra marique bello petendos, eoque majore apparatu, quod id bellum spe non optima niteretur et multa impedimenta habiturum videretur, quippe de quo ex sententia conficiendo veteres quoque imperatores desperassent. Convocantur

radians, sic ipsa inter virtutes reliquas eluebat, adeo ut aliquando pallium et tunicam et lineam calyptram capitis pauperibus misericordia motus distribueret, nec de suo tantum largiretur, sed alios etiam ut pauperum inopiæ subvenirent impelleret. His de causis ille vir omnibus erat venerabilis. Isaacius vero Manuelis frater sebastocrator ei tantum non immolabat, id Deo gratum et faciendum judicans, quod patriarcha monebat, contra vero invisum Deo et absminandum, quod is velabat. At factio pontificum virtutis inimicorum et huic sanctissimi viri instituto adversantium eum apud imperatorem deferunt, quasi Isaacio fratri regnum conciliare studeret manifestos illius **107** in sacrum palatium ingressus ut clandestinos, et pueæ palam colloquebantur, tanquam occultas conspirationes calumniantur. Manuel igitur, ut ambitiosus adolescens, cui facile a patriarchæ accusatoribus persuadebatur fratrem regnum affectare, hunc throno deturbare cupiebat. Et quia nihil tam sanctum est quod calumnia tentare non audeat, et omnes ad nocendum procliviores esse constat, de successore ei dando agitur, per causam quod cum Nephone quodam monacho perperam sentiret. Erat is monachus ei familiaris, et sæpe mensa ejus iisdemque ædibus utebatur. Crimini autem ei dabatur prava opinio, et rasa erat in longum maxilla, et a patriarcha Michaele in carcerem conjectus fuerat, Itaque Cosmas etiam ut sectator ejus et suffragator in crimen venerat. Qua speciosa calumnia freti adversarii patriarcham aperte incursabant, et vi superare ac in ordinem cogere manifestis suffragiis nitebantur. Proinde in judicium adductus, ac potius præjudicio condemnatus, cum ea rogaretur quæ ignorabat, ob eaque per ostracismum quemdam pelleretur, indignatione plenus imperatricis uterum exsecratur, ne mares liberos pariat, **108** et ex proceribus quosdam censura ecclesiastica notat ; et concilium ejiciendi sui causa indictum, ut quod palatii fores frequentaret et personarum rationem haberet, seque per injuriam et contra instituta majorum sede et grege pelleret, insectatus est. Contostephanus autem, unus ex iis qui sellam imperatoris circumsistunt et familiarius cum eo colloquuntur, ægerrime ferre se herilis uteri exsecrationem ostendebat ; et simulata ingenti præ cæteris omnibus indignatione, ira æstuans patriarcham aggreditur quasi alapam impacturus, quamquam ab eo sibi temperavit. Id nec imperatori cordati hominis factum esse visum : quod suum judicium iracundia declaravit ; et consanguinei imperatorii et senatus Contostephani facinus nefarium reprehenderunt, qui tellurem vasto ore hominibus adeo iniquis inhiantem non horreret. Ipse vero

A τῶν ἀρετῶν ὁρμαθοῦ πλέον ἠῦχει τοὐπίσημον. Μαλιστα δὲ τῷ πολλῷ τῆς ἐλεημοσύνης ἐκίκαστο, ἥτις ὡς ἐν περιδερράιῳ κόσμῳ πολυτελεῖ προσπεπηγυῖα τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἀρετῶν δίκην ἀκτινώδους λίθου ἐπάμφαινεν· οὕτω γὰρ τὸν εἰς ἀνθρώπους ἔλεον ἔρρωτο ὡς καὶ τὸν ἐπενδύτην αὐτὸν καὶ τὸν χιτῶνα ἑαυτοῦ τοῦ σώματος καὶ τὴν ὀθονοσκεπῆ καλύπτραν τῆς κεφαλῆς διαδιδόναι πένησι καὶ πράγματα παρέχειν τοῖς ἀφ' ἑστίας μὴ διφῶσι μόνον αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐπορίαν ἄλλων τυρβαζομένοις. Διὰ ταῦτα καὶ παρὰ πᾶσι μὲν ἦν αἰδέσιμος ὁ ἀνήρ· ὁ δὲ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ αὐτόαιμος μόνον οὐκ ἐπίθυεν ὡς Θεῷ, ἐκεῖνο θεοφιλὲς καὶ πρακτέον οἰόμενος ὅπερ ἦν ὁ πατριάρχης ὑποτιθέμενος, κἀκεῖνο αὖθις θεομισὲς καὶ ἀπώμοτον

B ὅπερ οὑτοσὶ ἀπηγόρευεν· Ἡ γοῦν φατρία (72) τῶν τότε ἀντιδόξων τῆς ἀρετῆς ἀρχιερέων καὶ τοῦ ἱερωτάτου τούτου ἀντίθετος μοῖρα ἐνδιαβάλλουσι τὸν ἄνδρα τῷ βασιλεῖ ὡς τῷ ἀδελφῷ Ἰσαακίῳ τὴν βασιλείαν μνώμενον, λαθραίας τὰς προόπτους εἰς τὸ ἱερὸν ἀρχεῖον ἀνόδους τοῦ σεβαστοκράτορος ὀνομάζοντες, καὶ κρυφιώδεις συσκευὰς τὰ οὐκ ἐν μυχῷ γῆς καὶ παραβύστῳ, ἀλλ' ἐφ' ἡλίῳ συλλαλούμενα μάρτυρι. Ὁ τοίνυν Μανουὴλ νέος ὢν ἔτι καὶ αὐτάρεσκος, καὶ ἄλλως ὑποβλέπεσθαι τὸν ἀδελφὸν ὑπὸ τῶν τοῦ πατριάρχου κατηγόρων ὡς βασιλειῶντα ἐναγόμενος, ἀνατρέψαι τοῦτον τοῦ θρόνου ἐζήτει. Κάπειδὴ ἅπτεται μῶμος καὶ τῶν ἀψαύστων, ὡς οἴδαμεν, καὶ ἅπας, ὡς καὶ τοῦτο ἴσμεν, εἰς τὸ κακόν τι δρᾷν προσκλινέστερος, καθαιρέσει κάθυπο-

C βάλλεται ὡς συναιρετίζων μοναχῷ τινι Νήφωνι. Ἦν δὲ ὁ Νήφων συνήθης μὲν τῷ πατριάρχῃ καὶ πολλάκις ἐκ τῆς αὐτοῦ τραπέζης ἐστιαθεὶς καὶ στέγης ὁμοίως μετειληχὼς, διεβέβλητο δὲ ὡς οὐκ ὀρθὸς εἴη τὰ ἐς πίστιν, καὶ τὴν σχοινοτενῆ γένυν ἐκέκαρτο καὶ δεσμωτηρίῳ ἐνείρχθη παρὰ τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ. Ἦν οὖν ὁ Κοσμᾶς δι' αὐτὸν ὑπ' αἰτίαν ὡς ὁμόφρων τε καὶ ὁμόδοξος, καὶ οἱ ἀντίδοξοι τῷ Κοσμᾷ εὐπροσώπου ταύτης ἀφορμῆς λαβόμενοι κατέκρεχον ἤδη καὶ λαμπρῶς ἐπέκειντο, κατὰ κράτος αἱρήσειν καὶ ὅλαις καθελεῖν ψήφοις αὐτὸν ἐπειγόμενοι. Κρινόμενος οὖν, ἢ μᾶλλον κατακρινόμενος, καὶ ἃ οὐκ ἐγίνωσκεν ἐρωτώμενος, καὶ διὰ ταῦτα τοῦ θρόνου ἐξοστρακιζόμενος, ζήλου πίμπλαται, καὶ τὸ συνέδριον ἐκεῖνο περισκεψάμενος τῇ μὲν μήτρᾳ τῆς

D βασιλίδος ἐπιτιμᾷ μὴ παῖδα τεκεῖν ἄῤῥενα, ἀφορίζει δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν βασιλέα τινὰς καὶ τὴν τότε συνελθοῦσαν εἰς αὐτοῦ καθαίρεσιν σύνοδον ὡς βασιλείους θύρας ἐκτρίβουσαν καὶ πρόσωπα λαμβάνουσαν, κἀκ τούτου μὴ κανονικῶς, ἀλλ' ἀθέσμως καὶ θρόνου καὶ ποίμνης αὐτὸν ἀπελαύνουσαν. Τότε τοίνυν ὁ Κοντοστέφανος εἰς ὢν τῶν κυκλούντων θρόνον τὸν ἀνακτορικὸν, τῶν ἐγγιζόντων τε βασιλεῖ καὶ προσδιαλεγομένων θαῤῥαλεώτερον, δεινὰ πάσχοντι

Hier. Wolfii notæ.

(72) Ἡ γοῦν πληθὺς τῶν βακίστων ἀρχιερέων, τῶν μὴ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν ἀποδεχομένων, διαβάλλουσι τὸν πατριάρχην τῷ βασιλεῖ, ὡς τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς βασιλείας ὁ πατριάρχης ἀναβιβάσαι βούλεται Λόγους γὰρ ὁμιλοῦσι κατὰ μόνας ἀμφότεροι, καὶ νύκτας ὅλας ἀγρύπνους διατελοῦσιν ἐν ταῖς συντυχίαις αὐτῶν καὶ συσκευὰς κατὰ σοῦ ἐργάζονται.

ἐψκει διὰ την τῆς δεσποινικῆς νηδύος ἐπιτίμησιν, καὶ τὸν ζηλωτὴν ἐπὶ τούτοις ὑπὲρ τοὺς παρεστῶτας πάντας παρακαιρίως ὑποκρινάμενος ἐφίσταται τῷ πατριάρχῃ βράττων θυμῷ καὶ πύξ πατάξαι τοῦτον διανοούμενος, κἂν ἐπέσχεν ἑαυτὸν τῆς ὁρμῆς. Τοῦτο δὲ οὔτε τῷ βασιλεῖ ἐχέφρονος ἔργον ἔδοξε, καὶ ἔδειξεν, οἷς ἠγανάκτησε, βαρέως ἐνεγκὼν τὸ γενόμενον· καὶ οἱ καθ' αἷμα δὲ τῷ βασιλεῖ συναπτόμενοι καὶ τὸ ξυμπαρεστὸς γερούσιον ὡς ἀνόσια δρῶντι τῷ Κοντοστεφάνῳ ἐπέπληττον, μήτε μὴν πεφρικότι τὴν εὐρὺ μάλα τοῖς τὰ τοιαῦτα παρανομοῦσιν ἐπιχαίνουσαν γῆν. Αὐτὸς δὲ ὁ πατριάρχης πραεῖᾳ οὕτωσί πως ἔφησε τῇ φωνῇ. « Ἄφετε αὐτὸν, ὅσον οὔπω τὴν οἰκείαν πετραίαν λῆψόμενον, » τὸν ἐκείνου μόρον ὅτῳ ξυμβαίη τρόπῳ γριφολογῶν ὧδε καὶ αἰνιττόμενος. Εἰ δὲ καὶ ἡ Βασιλὶς διὰ ταυτηνὶ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ πατρὸς οὐκ ἤκουσε παιδὸς μήτηρ ἄρρενος, τοῦ Θεοῦ τιμῶντος τὸν αὐτοῦ θεράποντα καὶ θηλυτεκοῦσαν ἐκτελοῦντος καθ' ὅλον τὸν ταύτης βίοτον, αὐτὸς μὲν σαφῶς οὐκ ἴσημι· ὅγε μὴν βασιλεὺς εὐγνωμενῶν, ὡς ἔδειξε, καὶ τῷ ἔνδον καὶ οἰκείῳ κριτηρίῳ πληττόμενος, οἷς ἄνδρα δίκαιον θεσεσβῆ τε καὶ ἄμεμπτον καὶ μηδέν τι καθαιρέσεως ἄξιον διαπραξάμενον παρέλυσε τῆς, ἀρχῆς αἰνίαν ταύτην, οὐκ ἐτέραν τὴν τῆς υἱοτοκίας διετείνετο στέρησιν.

A patriarcha leni voce dixit : « Sinite istum jamjam suam Petræam accepturum. » Quibus verbis per ambages innuebat quo mortis genere periturus esset. An vero imperatoris conjux ob istam patris exsecrationem mares non pepererit, Deo servum suum honorante atque efficiente ut illa per omnem ætatem tantum puellas eniteretur, equidem non satis scio. Imperator autem recte sentire visus, cum a sua conscientia argueretur, ob virum **109** justum, religiosum et criminis expertem istaque ignominia minime dignum solio deturbatum, hanc et non aliam causam esse censuit cur nullos filios procrearet,

Δ'. Ἡσσόντος δὲ, ὡς ἔφημεν, τοῦ Κοντοστεφάνου, ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης τῆς τριηραρχίας ἐπιλαμβάνεται, οὐχ ὥστε καὶ μέγας δοὺξ ὀνομάζεσθαι, ἀλλ' ὅσον τοῦ στόλου ἐξηγεῖσθαι καὶ τοῖς γινομένοις ἐπιστατεῖν ὡς στρατηγίᾳ διαπρέπων ἀνὴρ καὶ κατὰ χεῖρα γενναῖος καὶ νοῦν ἡγεμονίας πλουτῶν ἀξιώτατον. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατατρίβειν ἐπιεικῶς τὸν καιρὸν εἰκῇ ἐν δεινῷ τιθάμενος, καὶ τὰς ἡμέρας εἰς οὐδὲν ἀναλίσκειν οὔκουν βουλόμενος, ὡς ὁ Κεφαλλήνων βασιλεὺς Ὀδυσσεὺς τὰς ἡλίου πρότερον βοῦς, εἰς νῆα ἐνέβη τὴν στρατηγίδα, καὶ κύκλῳ τὴν Κερκυραίων πᾶσαν κατωπτευκὼς, ᾗ προσβάλοι ἐπιμελῶς κατεσκέπτετο. Ἐς γὰο μῆνας τρεῖς ἡ πολιορκία παρεξετείνετο, ὅτι μηδ' εἶχε τὴν Ὄσσαν ἀνασπᾶν ἢ τὸν Ἄθων ἐπικυλίνδειν, καὶ ἀνατιθέναι τὰ ὄρη ἐπάλληλα, καὶ τὴν ἄκραν οὕτω ποιεῖν ἁλώσιμον. Ταῦτα γὰρ μεγαλσυργία μυθικὴ καὶ ἀπίθανος. Ὡσ δὲ πάντοθεν ἦν ἀπορούμενος, ἔδοξε κατά τινα φάραγγα εὐέφοδα καὶ προσιτὰ τιθεῖσαν τὰ ἔνδοθεν βαλέσθαι ξυλίνην κλίμακα, ἐς σχῆμα πύργου τεκτονηθεῖσαν κυκλόθεν. Ἡρμόττοντο οὖν ναυπηγήσιμα ξύλα, καὶ ἱστοὶ μεγάλων νεῶν συνεπήγνυντο, καὶ οἱ μὴ ἐξικνούμενοι τοῦ ὕψους βλῆτρα ἐδέχοντο. Ὡς δὲ ἔδει ποτὲ ἀρθῆναι καὶ παρὰ τὴν ἄκραν τεθῆναι τὴν πυργοειδῆ ταύτην κλίμακα, ἡ μὲν κορυφὴ αὐτῆς ῥαχίᾳ πέτρας καὶ πάγῳ προσήγγιζεν ὀκριόεντι, ὅθεν ὁ τῆς πόλεως τειχισμὸς ἀρχόμενος βάσιν ἐνεδίδου τοῖς ἀπυβαίνειν ἐκ τῆς κλίμακος μέλλουσι καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους ἀντιφέρεσθαι, ἡ δ' ὑποβάθρα πλοίοις ἐπανέκειτο εὐ ἀραρυῖα καὶ πεπηγυῖα πρὸς τὸ ἔμπεδον καὶ ἀκράδαντον. Ἐπιλέγδην οὖν οἱ ἐπ' αὐτῆς ἀναβησόμενοι ἐπεκρίνοντο, καὶ οἱ ἁπάντων ἔξοχοι ἄλλων καὶ ἄλκιμοι κατὰ πόλεμον, ὅτι καὶ, « Ὁ τὸν βασιλέα φιλῶν καὶ φιλότιμος ἐν δεινοῖς ἀναβαινέτω, » βασιλεὺς αὐτὸς προεκήρυττεν. Οὐδένα μὲν οὖν συνηγηκεῖ τὸ τοιοῦτον διακηρύκευμα, ἀλλὰ πάντες ἀνέυευον πρὸς τὴν ἄνοδον, τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος εὐλαβούμενοι, ἕως Πετραλεῖφαί τινες αὐτάδελφοι τέσσαρες, ἐκ τοῦ

IV. Sed Contostephano, ut diximus, occiso magnus domesticus Joannes præfecturam classis sine tamen magni ducis cognomento, suscipit, atque omnia administrat ut homo rei militaris peritissimus, et manu promptus et ingenio ad principatum aptissimo. Imperator vero frustra se tempus terere ægre ferens, et dies, ut olim Cephalenum rex Ulysses solis boves, frustra consumere nolens, navi conscensa et Corcyra undique perlustrata diligenter considerat qua parte oppugnari posset. Nam obsidio tertium mensem jam durabat. Neque enim Ossam revellere aut Athon advolvere et montes montibus imponere poterat, quo arcem facilius expugnaret, ut poetica magniloquentia fabulatur. Ut vero omni consilio destituebatur, visum est in valle, qua ad interiora facilis patebat aditus, ligneam scalam turris forma in orbem fabrefactam mœnibus admovere. Proinde trabes nauticæ et magni mali coagmentantur; et qui tantæ altitudini **110** erant impares, commissuris aliorum lignorum æquantur cæteris. Ea scala cum tandem attolleretur et ad arcem applicaretur, fastigium ejus asperam cautem attingebat, in qua mœnia urbis incipientia aditum e scala descensuris præbebant, ubi vestigia figere et hostes aggredi possent. Basis vero scalæ probe compacta, itaque defixa ut minime agitaretur, navigiis incumbebat. Deliguntur fortissimi quique et bellis celeberrimi ; et ipse imperator proclamat : « Qui imperatorem diligit et pericula non reformidat, ascendat. » Nec tamen eo præconio quisquam evocabatur, sed periculi magnitudine territi ascensum detrectabant omnes, donec quatuor fratres Petraliphæ, ex Francica gente oriundi, qui Didymotœchi habitabant, dicto imperatoris audientes primi scalam conscenderunt. Quorum audacia incitati alii non pauci, ac ante eos Pupaces, magni domestici satelles, quasi numine afflatus prosiliens, consecuti sunt. Quibus omnibus imperator ob alacritatem collaudatis, selectisque ad 400

eorum quos sæpe in acie stetisse et viros esse fortes compertum habebat, eos ascendere jussit, prolixe prius cohortatus ad rem fortiter gerendam, et 111 ipsis eorumque liberis ampla præmia et mutuam benevolentiam pollicitus : « Sive enim vitam periculo evitato servaveritis, inquit, certamine isto feliciter superato, me supra opinionem vestram pro domino et imperatore patrem fidelissimum habebitis : sive pro patriæ honore vestraque gloria mortem oppetieritis, etiam sic ea quæ ad ornandum obitum vestrum pertinebunt non negligam, sed vestræ familiæ, uxorum et liberorum eam rationem habebo, ut beati et felices sint judicandi, et ipsi magnum sitis mortis solatium habituri, si quis modo sensus defunctis superest, nec omnium ante actarum rerum oblivio obrepit, ac præclusa est rerum post actarum cognitio. » Primus igitur Pupaces, ut dixi, cum se cruce signasset, ascensum auspicatur. Sequuntur Petraliphæ fratres, deinde alii, donec in scalis omnes constiterunt. Nemo fuit quin insuitato isto et horrendo spectaculo consternatus, ejulatu et lacrymis oppletus percusso pectore Deum invocarit. Illi clypeis, quo tutiores essent, supra capita elatis strictisque gladiis, cum ad hostes appropinquassent, acriter dimicant. Qui quamvis omnis generis telis et grandibus saxis eos peterent, nihil proficiebant ; nam cum ut incudes malleis, ita ipsi crebris 112 telis ferirentur, indefessi, immobiles et in periculis imperterriti perseverabant. Atque in certamen exitum pulcherrimum habuisset magnamque Romanis gloriam peperisset, nisi casus quidam inauspicatus et nimiis successibus invidens optimum principium et spem initio bonam infelici exitu terminasset. Nam cum Pupaces jam de scala descendisset et gradu in rupe firmato cum hostibus dimicaret, scala confracta cæteri miserabiliter in fluctus saxa et navium tabulata præcipitati, superne etiam saxis obruti plerique perierunt, ac pauci ex multis illis evaserunt incolumes. At Pupaces cum hostes mœnibus pepulisset ac parvam portam apertam reperisset, per eam in castra rediit ; quæ res non Romanis tantum et imperatori, sed hostibus etiam stupori et admirationi fuit. Quibus cum inhumanitas 113 et animi feritas objiceretur, quod de scala dejectos saxis obruerent, destiterunt, fortitudinem eorum admirati.

A τῶν Φράγγων γένους ὁρμῶμενοι καὶ κατὰ τὸ Διδυμότοιχον τὴν οἴκησιν ἔχοντες, ἐπέδησαν πρῶτοι τῆς κλίμακος, τῷ βασιλεῖ πειθαρχήσαντες. Τούτων γὰρ ἀποτεθαρρηκότων πρώτως τὴν ἄνοδον, μάλιστα δὲ πρὸ αὐτῶν τοῦ Πουπάκη, ὃς δορυφορῶν τὸν μέγαν δομέστικον ὅλος ἦν ἐνθεάζων πρὸς τὸ ἔργον τότε καὶ προαλλόμενος, καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι κατὰ ζῆλον ἐπηκολούθησαν. Πάντας μὲν οὖν ἀγάμενος ἦν τῆς προθυμίας καὶ τοῦ ταχέος ὁρμήματος ὁ κρατῶν, ἀφορίσας δὲ οὓς ἤδει παρ' ἀσπίδα πολλάκις ἐνιδρωκότας καὶ ἄντικρυς Ἄρεα πνέοντας, καὶ ἐς τετρακοσίους ἠριθμηκὼς, ἀναβαίνειν διαφῆκε, πολλὰ πρότερον ἐς ἀνδρίαν παρακαλοῦντα τούτοις διαλεχθεὶς, καὶ αὐτοῖς καὶ τέκνοις αὐτῶν ὁδρὰ γέρα καὶ ἀμοιβαίαν ἐπαγγειλάμενος εὔνοιαν. « Εἴτε γὰρ, »

B φησὶ, « τοῖς ζῶσι σύνεστε, τὸν ἐφεστῶτα κίνδυνον διαδράντες καὶ ἀρίστως ἀγῶνα τὸν προκείμενον ἀεθλεύσαντες, εὑρήσετέ με καὶ ὑπὲρ δόκησιν ἀντὶ δεσπότου καὶ βασιλέως πατέρα κηδόμενον· εἴτε τὸ ζῆν καταλύσετε, πατρίδι τιμὴν καὶ κλέος αὐτοῖς ἀρνύμενοι, οὐδ' οὕτως τῶν εἰς δόξαν καὶ κειμένων ὑμῶν ἀφέξομαι, ἀλλ' οὕτως εὖ διαθήσομαι τὰ κατ' οἶνον καὶ τέκνα καὶ ὁμολέκτρους ὡς ζηλωτέα τοῖς ἔτι περιοῦσι καὶ μακαριστέα δοκεῖν, καὶ αὐτοῖς δὲ ὑμῖν ὑπαπιοῦσι καθ' ᾅδην ἀσπάσια, εἴ τις τέως καὶ ἐν νεκροῖς αἴσθησις, μηδὲ τὸ τῆς λήθης ποτὸν ἐγχεόμενον οὐ μόνον τὴν τῶν προλαβόντων ἀπαλείφει μνήμην, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸν βίον ἐπιγινόμενα οὔκουν ἐς ᾅδου ἐπεισρέειν ἀφήσιν, ὅπως τοῖς θανοῦσιν εἴησαν γνώριμα. » Πρῶτος οὖν ὁ Πουπάκης,

C ὡς ἔφην, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διατυπώσας ἐν ἑαυτῷ τῆς ἀναβάσεως ἄρχεται, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ Πετραλεῖφαι κασίγνητοι, καὶ καθεξῆς, ἕτεροι, ἕως πάντας ἡ κλίμαξ ἐδέξατο. Οὐδεὶς οὖν τῶν θεωμένων ἦν ὅς ἐπὶ τῷ πραττομένῳ τούτῳ ἔργῳ οὐκ ἀνωλόλυξεν ὡς ἐπὶ καινῷ καρδιαλγήσας θεάματι, οὐδέ δακρύων ὑποπλησθεὶς καὶ πατάξας τό στῆθος ἐθεοκλύτησε· Καὶ ἦν γὰρ ἀληθῶς τὸ ὁρώμενον καταπλῆττον τὸν θεατὴν ὀφθαλμόν. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς θυρεοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀνατείναντες καὶ τὰ ξίφη σπασέμενοι, τοῖς ἐκ τοῦ φρουρίου προσηγγικότες ἐκθύμως διημιλλῶντο· οἱ δὲ πάσαις κατ' αὐτῶν ἐχρῶντο βολαῖς καὶ λίθους ἀπερρίπτουν χειροπληθεῖς. Ἀλλ' οὐδὲν ἦνυτον· οὗτοι γὰρ, ὅσα καὶ ἄκμονες ῥαϊστῆρσι, παντοίοις τυπτόμενοι βλήμασιν ἀκάμαντες ἦσαν καὶ ἀπερίτρεπτοι καὶ τὴν

D ἰσχὺν ἀνένδοτοι κάπὶ τοῖς παροῦσι δεινοῖς ἀκατάπληκτοι. Καν κάλλιστον εἴληφει τέλος τὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦδε, καὶ Ῥωμαίοις ἐγεγόνει πάντη κυδαντικὸν δ' ἀλλ' ἡ ταῖς τῶν πράξεων μεγίσταις ἐπεισερχομένη ἀγεννὴς περίπτωσις καὶ τὸ ἄγαν δεί πως παρακολούουσα, ἀρχὴν ἀρίστην ὑποθεῖσα τῷ ἔργῳ καὶ τῇ προθέσει κατὰ βραχύ πως ὑποφθίπουσα, περὶ τὸ πέρας ἠγνωμόνησε τὸ ἐπέραστον. Ἤδη γὰρ τοῦ Πουπάκου τῆς κλίμακος ἀποβάντος καὶ τὼ πόδε ταῖς πέτραις ἐνερείσαντος, ὅθεν καὶ τοῖς ἐκ τῶν εἰχῶν διεφέρετο, ἡ κλίμαξ ἀποκαυλίζεται. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες κύμβαχοι ἐπὶ βρεγμόν τε καὶ ὤμους ἐλεεινὸν ἐπανετρέπεντο θέαμά καὶ ἄπιστος ὄψις οἰκτίρμοσιν ἀφθαλμοῖς, καὶ κοκῶς παραπώλλυντο τοῖς τῶν κυμάτων διαύλοις φερόμενοι καὶ πέτραις καὶ νεῶν προσαραττόμενοι καταστρώμασι, κἀκ τῶν ὑψόλεν λίθοις καταχωννύμενοι, ὡς βραχεῖς ἀπ' ἐκείνων δὴ τῶν πολλῶν τὸν κίνδυνον διεκφυγεῖν· ὁ δέ γε Πουπάκης τοὺς ἐν τοῖς τείχεσι διασοβήσας καὶ πυλίδα ἀναπεπταμένην εὑρὼν δι' αὐτῆς ἐξέθορεν εἰς τὸ στράτευμα. Καὶ ἦν τοῦτο οὐ Ῥωμαίοις μόνον καὶ βασιλεῖ δι' ἐκπλήξεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπεναντίοις αὐτοῖς διὰ θαύματος, οἳ καὶ τὸ ἀπάνθρωπον ὀνειδισθέντες καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀνήμερον ἐπεγκληθέντες οἷς καταλιθοῦντες ἄνωθεν ἦσαν

τοὺς ἀνατραπέντας ἐκ τῆς κλίμακος, ἀπέσχοντο τοῦ δρᾶν οὕτωσὶ, τοὺς ἄνδρας αἰδεσθέντες τῆς γενναιότητος.

Ε'. Ἀλλ' οὔπω ἀκριβῶς τὸ ἀτύχημα τοῦτο Ῥωμαίοις διεθρηνήθη καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τοῦ βασιλέως λύπην ὁ πάντα μαραίνων χρόνος διαφορήσας ἐλέανε, καὶ ἄλλην τις ἐπισυμπλέκεται συμφορὰ χείρων τῆς πρώτης καὶ κακὸν ἐπεισκυμάζει ἀξιοπένθητον ἕτερον. Διαστασιάζονται Ῥωμαῖοι καὶ Βενέτικοι κατὰ μέσην τὴν ἀγορὰν, καὶ ἡ στάσις οὐκ ἐρεσχελίαι παρ' ἑκατέρων πίπτουσαι τῶν γενῶν, οὐδ' ἔπος αἰσχρὸν, ὁποῖον ἐρρέθη, τοιοῦτον ἐπακουόμενον, οὐδ' ἐβωμολοχεύοντο πρὸς ἀλλήλους ἢ κερτόμοις οἱ στασιασταὶ ῥήμασιν ἐκομψεύοντο, οὐδ' ἔβαλλον ὕβρεσι καὶ ἐπλύνοντο σκώμμασιν, ἀλλ' αἱ χεῖρες εἶχον τὰ ὅπλα καὶ ἡ μάχη ἀγχώμαλος ἐκορθύετο. Συχνοὶ οὖν οἱ κατὰ φήμην τοῦ κακοῦ μεθ' ὅπλων ἑκατέρωθεν ἐπεισρέοντες καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἀρήγοντες, πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἐκεῖσε μὴ ὁπλενδυτοῦντες παρενέβαλον, γένει βασιλείῳ διαπρεπεῖς καὶ λαμπροὶ κατ' ἀξίωσιν. Καὶ τῶν Βενετικῶν δὲ ἀφίκοντο οἱ γεραίτατοι ὡς σβέσοντες τὸ κακὸν καὶ διαλλακτῆρες ἐσόμενοι. Ἀλλ' οὐκ ἦν τῶν λεγομένων ἐπιστροφὴ, οὐδέ τις εἰσῄει τούτους αἰδὼς τῶν συνειλεγμένων μεγίστων ἀνδρῶν· ὁ γὰρ Ἄρης ἐκπάγλως ἐμαίνετο, καὶ προχύσεως αἱμάτων ἐρῶν ἐπισυνίστη μάλιστα τοὺς ὁπλίτας, καὶ τούτους ἐκ τοῦ τῶν Βενετίκων πλέον στρατολογήματος, καὶ κατεῖχεν οὐδὲν οὐδ' ἐπέστρεφεν. Ὅσον γὰρ ὁ μέγας δομέστικος τοὺς Ῥωμαίους ἀνέκοπτε τῆς ὁρμῆς καὶ τὰς τούτων ἐπισυνδρομὰς ἐπετείχιζε, τοσοῦτον ἐβαρυμηνίων Βενέτικοι τῷ θυμῷ σφαδάζοντες κάκ τῶν τριηρέων ἐξεχέοντο. Ἰδὼν τοίνυν ὁ ἀνὴρ ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ διαλλαγὰς μετιὼν καὶ ὡς ἄγει ἀναγκαία (73) τὰ γένη μάχῃ διακριθῆναι, τοὺς ἰδίους μεταπέμπεται δορυφόρους, οὓς ἐπὶ καιρὸν μάχης εἶχε χρησίμους ἑαυτῷ καὶ ὁπλίταις ἀγαθοῖς ἐκέχρητο, καὶ διαφίησι τοῖς Βενετίκοις. Ἐξάγει δὲ καὶ μέρος τῆς στρατιᾶς. Ἐπ' ὀλίγον οὖν οὗτοι ἀντισχόντες, τὰ νῶτα μεταβαλόντες προτροπάδην φεύγουσι καὶ ταῖς ναυσὶν ἄκοντες συνωθοῦνται, βαλλόμενοί τε καὶ ἀναιρούμενοι. Πλὴν οὐδ' οὕτω τῆς βαρβάρου γνώμης ἠρέμησαν ἢ τὰ ὅπλα μετὰ τὴν ἧτταν κατέθεντο, ἀλλὰ κατὰ τὰ δυσθάνατα τῶν θηρίων ἐφαλλόμενοί τε καὶ προαλλόμενοι ἐν δεινῷ τίθενται ὅτι μὴ Ῥωμαίων αὐτῶν ὑπερίσχυσαν. Ἀμέλει καὶ κατὰ χέρσον μηκέτι δυνάμενοι μάχεσθαι ἀποσαλεύουσι τὰς νῆας καὶ ἐξόρμους, τιθέασι· καὶ κατά τινα νῆσον ἀναχθέντες ἀμφίβρυτον (ἡ Ἀστερὶς αὕτη οἶμαί ἐστιν, ἣν φασιν οἱ πάλαι κεῖσθαι μέσον Ἰθάκης καὶ τῆς τῶν Κεφαλήνων τετραπόλεως) ἐπιτίθενται ὡς πολέμιοι τοῖς ἐκεῖσε ἐξ Εὐβοίας παρορμῶσι πλοίοις Ῥωμαϊκοῖς, καὶ τὸ ναυτικὸν κακῶς διαθέμενοι, ὅ συνεπλήρουν οἱ Εὐβοεῖς μάλιστα, τέλος καὶ αὐτὰ τὰ σκάφη πῦρ ἐμβαλόντες ἠθάλωσαν. Τῷ κακῷ δὲ τούτῳ ἕτερον ἀτοπώτερον ἐπιφέροντες τὴν βασιλίδα νῆα κλοποφοροῦσι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς θέμενοι πρῶτα μὲν τὰς

V. Ejus cladis luctu vixdum finito et imperatoris dolore temporis spatio cuncta consumentis utcunque lenito, alia calamitas ingruit superiore pejor, et malum funestum suboritur. Inter Romanos et Venetos in medio foro seditio oritur, nec dicteriis et conviciis certatur, sed manibus et armis. Confluunt, ea audita, utrinque armati ad opem suis popularibus ferendam ; accessere item multi inermes, regio genere clari et dignitatibus illustres. Advenerunt et Venetorum primores motum illum sedaturi et pacem conciliaturi. Sed verbis iis movebatur nemo : nemo concilium illud maximorum virorum curabat. Mars enim atrociter sæviens et sanguinis effundendi cupidus gravis armaturæ milites, eosque potissimum Venetæ factionis, ita concitabat ut nulla re coerceri possent. Nam quo magis magnus domesticus Romanorum impetum reprimebat, eo magis Veneti ira perciti e triremibus erumpebant. **114** Cum igitur videret se pacificando nihil proficere et populos prælio dirimi necesse esse, suos satellites accersit, quorum fideli opera in acie utebatur, eosque in Venetos immittit. Educit et copiarum partem. Illi igitur cum paulisper restitissent, arrepta fuga inviti jaculis et cædibus in naves compelluntur. Verum ne sic quidem ferocia mitigata, arma nec post acceptam cladem posuerunt, sed instar belluarum ægre morientium insilientes et prosilientes indignati sunt se ipsis Romanis non fuisse superiores. Et cum non amplius terra pugnare possent, in quamdam insulam provecti, Asteridem opinor, quam veteres inter Ithacam et Cephalenum tetrapolim sitam esse tradunt, hostilem in modum Romanas naves illac transeuntes invadunt. Ac male tractata classe, Euboica præsertim, denique ipsas naves cremaverunt. Neque hoc malo contenti aliud gravius adjungunt : imperatoriam navem suffurati, primum conclavia imperatoria **115** peplis auratis et purpureis tapetibus exornant, deinde homuncionem perditum, nigrum quemdam Æthiopem, in eam introductum et splendida corona exornatum ut Romanorum imperatorem cum magnifico comitatu per ludibrium celebrarunt, deridendi Manuelis causa, qui non flavam comam haberet ut maturæ segetes, sed fuscus esset instar sponsæ illius in Canticis, quæ se nigram sed formosam esse ait, ut a sole nonnihil adustam. Quamvis autem imperator Barbaros statim justo supplicio afficere posset, tamen veritus ne intestino bello commoto plura incommoda sequerentur, missis e sua familia quibusdam Venetis injuriarum tam sibi quam Romanis hostiliter illatarum veniam pollicetur, cum ultionem, aliis rebus urgentibus, intempestivam esse cerneret. Nihilominus ira animo, tanquam igne sub oneribus, pressa atque

Hier. Wolfii notæ.

(73) Puto ἀναγκαία pro ἀνάγκη esse positum, ut Καλλιόπεια pro Καλλιόπη.

atque in præsentia dissimulata, tum eos ultus est cum res patiebantur, ut suo loco exponemus.

A ἐν αὐτῇ βασιλικὰς διαιτήσεις κοσμοῦσι πέπλοις χρυσοῦφέσι καὶ ἀλουργοῖς τάπησιν, ἔπειτα δ' αὐτῇ ἐμβιβάσαντες ἀνδράριον ἐπίτριπτον, κελαινοχρῶτά τινα Αἰθίοπα, εὐφήμουν ὡς βασιλέα Ῥωμαίων, περιάγοντες μετὰ λαμπρᾶς στεφανηφορίας καὶ προπομπῆς, τὰ τῆς βασιλείας σεμνὰ διαπαίζοντες, καὶ καταμωκώμενοι τοῦ ἄνακτος Μανουὴλ ὡς μὴ ξανθίζοντος τὴν κόμην ὡς θέρος, ἀλλ' ὑπομελαινομένου τὴν μορφὴν κατὰ τὴν τοῦ ᾄσματος νύμφην τὴν λέγουσαν· « Μέλαινά εἰμι καὶ καλή, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος. » Ἀλλ' εἶχε μὲν ἀξίαν ἐπιθεῖναι δίκην τοῖς βαρβάροις ἐκ τοῦ παραυτίκα ὁ βασιλεύς· δείσας δὲ μὴ ἐμφυλίου κινηθέντος πολέμου εἰς πλεῖον προχωρήσει τὰ ἄτοπα, πέμψας τῶν ἐξ οἰκείου γένους τινὰς ἀμνησίαν δίδωσι τοῖς Βενετίκοις ὧν τε εἰς αὐτὸν ἠνομήκασι καὶ ὧν εἰς Ῥωμαίους ὡς δυσμενεῖς ἐκακούργησαν, ἐπεὶ τὰ τῆς ἀμύνης ἐώρα πως οὐκ ἀκίνδυνα, πρὸς ἄλλα τοῦ καιροῦ ῥέπειν ἐπείγοντος. Ὅλην εἰ καὶ τὸν χόλον αὐτῆμαρ κατέπεψεν, ἀλλ' ὡς ἐν σποδιᾷ ἔνευσμα τὸν κότον ἐνέθαλπε τῇ ψυχῇ ἕως τῶν πραγμάτων ἐνδιδόντων αὐτὸν ἐξεπύρσευσεν, ὡς κατὰ καιρὸν τὸν οἰκεῖον ῥηθήσεται.

Tum autem reconciliatis exercitibus ad oppugnationem educit legiones ; et urbe, qua res ferebat, mari circumsessa, nihil intentatum relinquit, quasi secum ipse certans, an eam vel ad deditionem **116** compellere vel per vim exscindere posset. Igitur ex machinis grandia saxa crebro torquebantur, et sagittarii summa contentione sagittas hibernis nivibus crebriores in mœnia conjiciebant. Quidam etiam in multis munitionis partibus per valles instar caprearum arrepserant. Sed id unum proficiebatur, ne ignavus esset exercitus. Nam obsessi et ipsi fortiter se defendebant : at in campum descendendum et cominus cum Romanis pugnandum minime censebant, sed de mœnibus vim propulsabant, et saxis omnique telorum genere hostes obruebant. Ut igitur animadvertit ea se conari quæ ad exitum perducere non posset, inde recedere et obsidionem affectam relinquere noluit, ignominiosum sibi fore ratus, si post multos labores, nec paucis cohortibus amissis, unum castellum, idque non ita pridem Romanis obnoxium, expugnare non posset, atque in sua ditione mille prædones aleret, Corcyra relicta, quæ Siculis triremibus navale ac receptum præberet. Obsidionem igitur, quoniam nulla spes melior affulgebat, ducendam esse statuit, et diuturnitate temporis præsidiarios ad deditionem compellendos. Nec eum fefellit hæc opinio, neque spes frustrata est. Hostes enim, **117** aliquot diebus post, per legatos petunt spatium sibi dari cum armis cæterisque rebus suis discedendi. Ut enim videbant se per imperatorem ibi manere non posse atque inani spe subsidii regii lactari, famis præsertim periculo paulatim instante, id consilii ceperunt, Theodori Capellani potissimum impulsu, præsidii præfecti, viri non sanguinarii, sed pro grege Christi solliciti ; cui pax dissensione antiquior et Romani chari erant, ut postea demonstravit. Imperator igitur arrectis auribus eo nuntio audito statim etiam rei exitum videre cupiebat : sed priusquam lætum responsum daret, asperitatem simulat et nescio quid minatur, nisi ea facerent quæ legati pollicerentur. Ut igitur tandem accedebant, ac ne tum quidem universi,

B Τότε δ' οὖν φιλιωθέντων αὖθις ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων εἰς πολιορκίαν ἐξάγει τὰς φαλαγγας, καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐν οἷς παρεῖκοι, τὸ πόλισμα κυκλωσάμενος παντοῖος ἐγίνετο, ὥσπερ πρὸς ἑαυτὸν ἀμιλλώμενος ἐνεργότερος δείκνυσθαι, εἴ πως παραστήσασθαι δυνηθείη τοῦτο καὶ ἐξελεῖν. Ἔκ τε οὖν τῶν πετροβόλων ὀργάνων τὰ βάρη τῶν λίθων ἠφίετο συνεχέστερα, καὶ οἱ τοξόται παρὰ μαζὸν ἀεὶ πελάζοντες τὰς νευρὰς καὶ ἕως τῶν γλυφίδων ἕλκοντες νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσι κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους τὰ βέλη ἔπεμπον. Ἦσαν δὲ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ ἐρύματος καὶ οἱ διὰ τῶν φαράγγων δίκην αἰγάγγρων ἐκρημνοβάτουν. Ἐπεραίνετο δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἢ ὅσον μὴ ἀεργὸν ὁρᾶσθαι τὴν στρατιάν. Οἱ γὰρ ἔνδον καὶ αὐτοὶ γενναίως ἀπεμάχοντο,

C ὑποκατιέναι μὲν καὶ συστάδην ἀντιπλέκεσθαι Ῥωμαίοις οὐμενοῦν οὐδαμῶς δοκιμαζοντες, ἀπό δὲ τῶν τειχῶν παντοδαπῶς ἀμυνόμενοι, καὶ βέλεσι καὶ λίθων ἀφέσεσι παντοίοις κακοῦντες τὸ ἀνθιστάμενον. Ὡς ἔγνω τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν, μεταναστεῦσαι μὲν ἐκεῖθεν καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφεικέναι ἀτέλεστον οὐκ ἐκρινε δεῖν, καὶ ἀδοξίας ἄλλως ἑαυτῷ παραίτιον ὑπετόπαζεν, εἰ πολλὰ καμὼν καὶ οὐκ ὀλίγας ἀπολωλεκὼς στρατιώτιδας οὐχ ἕξει φρούριον ἓν ἐξελεῖν, καὶ τοῦτο πρότριτα Ῥωμαίοις ὑπόφορον, βόσκοι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκείας χιλίους λῃστὰς, ὁρμητήριον παρεὶς καὶ νεώσοικον ταῖς Σικελιώτισι τριήρεσι κατὰ Ῥωμαίων τὰ Κέρκυρα (74). Ἐπεβάλετο τοίνυν χρονοτριβεῖν ἄλλη γὰρ οὐδεμία τις ἐλπὶς ὑπελείπετο τοῖς χρῃστοτέροις αὐτὸν ὑποσαίνουσα, διὰ δὲ τῆς πολυημέρου

D προσεδρίας συμπείσειν ἄκοντας ᾤετο τοὺς ἐπὶ τῆς φρουρᾶς καταπροδοῦναι οἱ τὸ φρούριον καὶ σφᾶς προσαναθήσειν αὐτῷ· ὅθεν οὐδὲ τοῦ καλοῦ τῆς προσδοκίας ταύτης ἐκπέπτωκεν, οὐδὲ μὴν διήμαρτε τοῦ σκοποῦ. Ἡμέρας γὰρ διαλιπόντες τινὰς διαπρεσβεύονται οἱ πολέμιοι, καὶ δέονται καιρὸν αὐτοῖς ὑποχωρήσεως ἐνδοθῆναι, ὡς ὅπλων καὶ τῶν ἄλλων ἦσαν ἔχοντες. Ὡς γὰρ ἐώρων βασιλέα μὲν οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐπὶ χώρας μένειν ἀνήσοντα, τὰς δ' ἐλπίδας σχαζούσας εἰς κενὸν αἷς ἑδουκολοῦντο καθ' ὥραν τὴν ἀπὸ τοῦ ῥηγὸς ἐπικουρίαν προσδεχόμενοι, ἅμα δὲ καὶ τὸν λιμὸν αὐτοὺς ἡρέμα ἐπιδοσκόμενον,

Hier. Wolfii notæ.

(74) Τὰ Κέρκυρα. Fortasse librarii error est pro τὴν Κέρκυραν.

τὴν εἰρημένην ἐτράποντο, Ἐνῆγε δὲ πρὸς τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἔργον ὁ καστελλάνος Θεόδωρος, ὃς τῆς φρουραρχίας προΐστατο, οὐκ ἂν αἱμάτων ἀνὴρ, ἀλλὰ τῆς ἀγέλης πλέον Χριστοῦ, καὶ προτιθεὶς εἰρήνην τῆς διαστάσεως, καὶ φιλορώμαιος, ὡς ἔδειξεν ὕστερον. Βασιλεὺς τοίνυν ὡσὶν ἐστῶσιν ἀκούσας τὴν ἀγγελίαν, ἐζήτει θεάσασθαι καὶ πέρας αὐτίκα τὸ ἐφετόν. Πρὸ δὲ τοῦ τὰς ἀποκρίσεις ἱλαρὰς ἀποδοῦναι ἑαυτὸν εἰδωλοποίει τραχὺν, καὶ ὑπερορίοις ἀπειλαῖς ἐκέχρητο, εἰ μὴ δρῷεν ὅσα ἡ πρεσβεία κατεπαγγέλλεται. Ὡς οὖν ὀψὲ προσερρύησαν, οὐδὲ τότε ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ βραχεῖς, καὶ πεῖραν τοῖς ἐπιμένουσιν οἱ ἐξιόντες διδόντες ὡς οὐχ ὑπερόπτης ὁ βασιλεὺς οὐδέ τι τῶν ἀέλπτων ἐπιτελῶν, ἀλλ' εὐμενῶς αὐτοὺς προσιέμενος, μετὰ φιλοφροσύνην καὶ δεξίωσιν ἱκανὴν αὐτοὺς ἐλέσθαι τὸ ποιητέον καὶ τὸ δοκοῦν ὠφέλιμον ἐγκελεύεται· ἑαυτῷ γὰρ μὴ εἶναι πρὸς τρόπου, μηδ' ἄλλως κρίνειν βασιλικόν τε καὶ ἐλευθέριον, ἢ μένειν ἐθέλοντας ἀπελαύνειν ἢ ἀπιέναι βουλομένοις προσίστασθαι. Πολλοὶ μὲν οὖν συμπαρέμειναν βασιλεῖ, καὶ πρὸ πάντων ὁ καστελλᾶνος Θεόδωρος· οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὴν πατρίδα Σικελίαν ἀνήχθησαν.

A sed pauci principio, iis etiam qui remanserant, ostendebant imperatorem non superbum esse, neque quidquam gravius in dedititios consulere, sed eos humaniter exciperc, postquam eos porrecta dexiera salutatos satis diu comiter tractarat, hortatur ut id amplectantur quod e re sua esse putent : sui enim moris non esse, atque adeo nec regale nec liberale videri, vel manere volentes repellere, vel discedere cupientibus **118** obsistere. Multi igitur apudimperatorem manserunt, atque in primis Theodorus Capellanus ; cæteri in patriam Siciliam redierunt.

ς'. Βασιλεὺς δὲ, παριὼν εἴσω τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἄκραν καταπλαγεὶς ὡς ὅπλοις οὐδ' ὅλως ἁλώσιμον, καὶ φρουρὰν ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτην ἐκ Γερμανῶν, ἄρας ἐκεῖθεν μετὰ [P. 60] πάσης ὡς εἶχε τῆς στρατιᾶς εἰς τὸν Αὐλῶνα μετασκηνοῖ, ἔνθα ἱκανὰς ἡμέρας ἐναυλισάμενος τὴν εἰς Σικελίαν κυροῖ περαίωσιν, γνωματεύων ἥρεμον εἶναι τὸν μαχόμενον καὶ εἰρήνης τὸν πόλεμον πρύτανιν, κἀκείνας εὐδαιμονεῖν τῶν πόλεων ὅσαι μὴ τοῖς τείχεσι, τοῖς δ' ἔγχεσι φράγνυνται, ὡς τούς γε δι' εἰρήνην τὸν πόλεμον ἁλυσκάζονταν λεληθέναι ἄντικρυς ἔφασκεν ἑαυτοὺς ὅτι πλείονες ἐντεῦθεν ὡς ἐκ πολύχνου γηδίου φύονται οἱ διάφοροι, ἣν ἔχουσιν ἀρχὴν περικόπτοντες καὶ στσθερᾶς εἰρήνης οὐδαμῶς ἀπολαύοντες. Ἀλλὰ. « δειλοὶ, » φησὶν ὁ Σολομὼν, « οἱ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ διαλογισμοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ τούτων ἐπίνοιαι, ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Κυρίου βεβαία καὶ ἀμετάπτωτος, οὐδ' ἔστιν ὅστις τῶν ἁπάντων αὐτὴν παρακρούσεται. » Τότε τοίνυν τὸν Μανουὴλ στηρίξαντα τὴν εἰς Σικελίαν κέλευθον, καὶ πρὸς τὴν νῆσον κατάραντα ἥτις Ἀειρονήσιον ἐπικέκληται, τοῦ ἐγχειρήματος ἐπέσχον διακυκήσασαι τὸ πέλαγος λαίλαπες καὶ καταποντιστικὰ τοῦτο ταράξαντα πνεύματα, βροντῶν τε μυκήματα ἐξαισίων, καὶ ἀστραπῶν ἐκπυρηνίσματα τερατώδη καὶ ἀνάμματα φοβερώτατα. Καὶ αὖθις δ' ἐπιβαλλομένῳ καὶ τὴν πέραίωσιν ἐπισπεύδοντι οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὴν ἡ θάλασσα ταῖς ναυσιν, ἀλλ' ἀνεπήδα καὶ ἀνεβράσσετο κάτωθεν. Ὡς οὖν ἀντέστησαν αἱ ἀντίπνοιαι, διαλύσασαι τὰ σκάφη γνόφῳ βαθεῖ, μόλις μὲν τῇ χέρσῳ τινα τούτων προσώκειλαν, καὶ αὐτὸς δὴ βασιλεὺς διεξέπλευσε βραδέως τὸν κίνδυνον, τὰ δὲ λοιπὰ διεσπάρη ἄλλα ἄλλοθι καὶ πάρεργον ἐγεγόνει κλύδωνος. Τῷ τοι τὴν δι' ἑαυτοῦ πρὸς Σικελίαν περαίωσιν ὡς ἀσύμφορον παρωσάμενος, ἀπαίρει μὲν ἐκ τοῦ Αὐλῶνος ὡς ἔχων ἣν τῶν δυνάμεων, εἰς δὲ Πελαγονίαν ἀφιγμένος, καὶ καταστησάμενος ὡς ξυνοῖσόν οἱ ἐδόκει τὰ πράγματα, κατὰ Σέρβων ἔγνω μεταθέσθαι τὸ πρόθυμον. Οὗτοι γὰρ, ἕως μὲν τὰ τῆς ἀρχῆς ἠρέμει τῷ αὐτοκράτορι, εὔνουν ἐπλάττοντο

B 6. Imperator vero urbem ingressus, et castellum admiratus ut armis prorsus inexpugnabile, firmissimo Germanorum præsidio imposito, cum omni exercitu Aulonem transit, ibique per aliquot dies commoratus navigationem in Siciliam decernit, quod eum demum tranquillum putabat qui pugnaret, et bellum pacis sequestrum, atque eas urbes felices judicabat, quæ non mœnibus, sed ensibus munirentur : nam qui bellum pacis amore fugiant eos non animadvertere plures sibi ut pulverem e terra friabili hostes exsistere, qui et imperium eorum accidant, nec stabili pace ipsos frui patiantur. Cæterum, ut Salomon affirmat[1], irrita sunt hominum consilia et lubricæ cogitationes : at Domini propositum firmum est atque immutabile, neque quisquam omnium propositum id evitare queat : C ita etiam Manuelis institutum, cum in Siciliam iter intendisset et ad Æronesiam insulam appulisset, procellæ ventorum mare exagitantes horrendaque tonitrua et terribilia prodigiosaque fulmina toto cœlo collucentia interruperunt. **119** Secundo trajicere aggressus tempestatibus quæ repulsus est, et classe disjecta multisque navibus demersis, ægre aliquot in densa caligine terram tenuerunt, atque ipse imperator sero periculum evasit. Omissa igitur ea navigatione quam suis auspiciis parum succedere videbat, ex Aulone cum omnibus copiis discedit, ac Pelagoniæ rebus ex sententia ordinatis, Servios invadere statuit, qui tranquillo imperii statu amicitiam simulantes, et aliud lingua promptum aliud animo abditum habentes, posteaquam D ea quæ breviter exposui terra mariquc acciderant, resumpta per occasionem fiducia armisque sumptis finitimas sibi Romanarum provincias male tractarant. Igitur instructissimam partem exercitus, cum impedimentis quam minimis, in Serviam ducit ; cujus satrapam imperatoria expeditio quantumvis dissimulata non fefellit. Is quia quod faceret non habebat, seque Romanis legionibus esse imparem

[1] Prov. xix, 21.

cernebat, e planitie in montes, unde salutem expectabat, se recepit, suumque populum non secus ac pecorum greges hostibus dissipandum et occidendum **120** objecit, data cuique potestate salutis fuga suopte exemplo quærendæ, vitæque pedibus redimendæ. Quæ cum Serviorum princeps fecisset, imperator contra, leonis instar freti viribus, armenta boum aut greges caprarum dissipantis, profligatis barbarorum cohortibus multisque possessionibus crematis, nec paucis mancipiis captis, inde discedit, ac litteras rei bene gestæ nuntias per magnum domesticum in urbem mittit. Nec multo post ipse consecutus, actoque triumpho, et lætis acclamationibus applausuque senatus populique totius exhilaratus, ad equestria certamina et spectacula convertit animum.

A πρόσωπον καὶ τὴν γλῶτταν ἐπλούτουν πρὸς τὰ ἐν μυχῷ τῆς καρδίας ἀντίφθογγον. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τε γῆν κατὰ τε θάλατταν ἐπεισῤῥήκεν ὅσα ἐπετέμετο ἡ ἀφήγησις, ἀνεθάῤῥησάν τε παρὰ τὸ δέον καταχρησάμενοι τῷ καιρῷ, καὶ κατὰ Ῥωμαίων ὅπλα ἤραντο, καὶ κακως διέθεντο τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους ὁμόρους αὐτοῖς χώρας. Καὶ δὴ τὸ εὔοπλον ἀπολαβὼν τοῦ στρατεύματος, καὶ ἀποτάξας αὐτὸ πρὸς τὸ εὔζωνον, τὴν Σερβίαν εἴσεισι. Τὸν δὲ ταύτης σατράπην οὐ διεδραμε μὲν ἡ κατ' αὐτοῦ βασίλειος ἐπέλευσις, κἂν ἠπειγετο λήσειν ὁ βασιλεύς· οὐκ ἔχων δ' ὅ τι καὶ διαπράξαιτο, μηδὲ συνορῶν ἑαυτὸν ἀνταγωνιστὴν πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀξιαγώνιστον, ἀφίσταται μὲν τῶν πεδινῶν, εἰς δὲ τὰ ὄρη αἴρει τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅθεν προσεδόκα ἥξειν αὐτῳ τὴν βοήθειαν. Τὰς δὲ τῶν χλωρὰ δρεπομένων τῆς ὕλης, ἀφῆκε τοῖς ἐποῦσιν τὴν διὰ φυγῆς εὕρασθαι σωτηρίαν *[P. 61]* καὶ αὐτὸν ἀποβλέπουσι. Καὶ ὁ μὲν **Σερβάρχης** οὕτω διενοήθη, καὶ διεπράξατο καὶ ταῦτα ἦν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὑπυθέμενος, βασιλεὺς δὲ ὡς λέων ἀλκῇ πίσυνος

οἰκείων πληθῦς, ὅσα καὶ θρεμμάτων ἀγέλας τὰ εἰς διασκόρπισιν καὶ ἀναίρεσιν, ἐπιτρίψας ἑκάστῳ πρίασθαι ποσὶ τὴν ζωὴν ὡς εἰς παράδειγμα διενοήθη, καὶ διεπράξατο καὶ ταῦτα ἦν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὑπυθέμενος, βασιλεὺς δὲ ὡς λέων ἀλκῇ πίσυνος βουκολια βοῶν ἢ αἰγῶν αἰπόλια τὰ τῶν βαρβάρων κείρας συστήματα, καὶ πολλὰς μὲν συγκτήσεις πυρὶ παραδοὺς, οὐκ ὀλίγων δὲ σωμάτων ἐγκρατὴς γεγονὼς, ἐκεῖθεν ἐπάνεισι. Καὶ γράμμα μὲν εὐθὺς εὐάγγελον ἐχαράττετο, τοῖς τῆς πόλεως σημαῖνον οἰκήτορσι τὰ ἐξ ὑπογυίου ταυτὶ κατορθώματα, καὶ ὁ τοὐτο κομίζων ἀγγελεὺς ὁ μέγας ἦν δομέστικος· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὁ τῶν ἀνδραγαθημάτων ἐπιφθάνει πατὴρ, καὶ καταγαγὼν ἐπὶ τοῖς τελεσθεῖσι τούτοις περιφανῆ θρίαμβον, καὶ παρὰ τοῦ δήμου καὶ τῆς συγκλήτου πάσης εὐφημηθεὶς καὶ τῇ τῶν κρότων ὑψηγορίᾳ διαχυθεὶς, εἰς ἁμίλλας ἵππων ἀπεῖδε καὶ θέατρα.

Vere appetente Pelagoniam denuo occupat, et quia de Siciliensi expeditione ipse desperarat, Michaelem Palæologum, virum acrem, illustrem et ab antiqua stirpe nobilem, magna pecunia et justis militum copiis instructum eo ablegat. Qui ex sententia imperatoris prius Venetias profectus, ibique milite conducto, et ex Italicis provinciis magna lancearium manu collecta jam magnis viribus auctus **121** in Longobardia appellit, ibique regis copias illustribus victoriis superat, strenuam operam in rebus omnibus navante comite quodam Alexandro regis cognato, qui ob injurias ab illo sibi illatas recens ad Romanos defecerat. Ac Palæologi opes subinde augebantur; qui cum pecuniam liberaliter distribueret, regi permolestus erat et maximas clades illaturus putabatur, plurimas urbes partim deditione parvim vi capiendo; ac saxis inde translatis et captivis aliquot ad imperatorem missis, in ora Ægæi maris urbem quæ etiam nunc Bare et Aulonia nominatur, munit.

B Ἄρτι δὲ τοῦ ἔαρος ὑποφαίνοντος τὴν Πελαγονίαν αὖθις κατέλαβε, καὶ ἐπείπερ ἡ πρὸς Σικελίαν ἄφιξις αὐτῷ ἀπηγόρευτο, χρήμασιν ἐφοδιάσας πολλοῖς ἄνδρα δραστήριον, τῶν ἐπισήμων ἕνα καὶ εὐγενῶν, τὸν Παλαιολόγον φημὶ Μιχαὴλ, καὶ στρατιὰν αὐτῷ παραδοὺς ἱκανὴν καὶ χεῖρα συχνὴν ἐγχειρίσας ἐκεῖσε ἐξέπεμψεν. Ὁ δὲ κατὰ τὸ βασιλεῖ δοκοῦν ἐς Βενετίαν ἀφίκετο πρότερον, καὶ μισθοφορικὸν ἐκεῖθεν ἀγηοχὼς κἀκ τῶν Ἰταλιωτίδων χωρῶν στρατολογήσας ἀδρὸν κοντοφορικὸν καὶ γενόμενο, ἤδη μεγαλοδύναμος πρὸς τὴν Λογγιβαρδίαν κατέπλευσε, καὶ συμμίξας ταῖς ἐκεῖσε δυνάμεσι τοῦ ῥηγὸς τροπαιοφορεῖ κατ' αὐτῶν καὶ νίκαις ἀναδεῖται λαμπραῖς, ἔχων ἐπὶ πᾶσι συγκροτοῦντά οἱ καὶ συναντιλαμβανόμενον καὶ τινα κόμητα Ἀλέξανδρον, ἐκ ταυτοῦ μὲν ἀπορῥυέντα C αἵματος τῷ ῥηγὶ, προσκεχωρηκότα δὲ προσφάτως Ῥωμαίοις δι' ἃς ὑπέστη παρ' αὐτοῦ συμφοράς. Καὶ ὁ μὲν Παλαιολόγος ἀεὶ πως ἐνεπλατύνετο, καὶ σπείρων φιλοτίμως καὶ διαδοὺς τὰ χρήματα ἐλύπει καιρίως τὸν ῥῆγα, καὶ εἰσέτι δράσων ἐκεῖνον ἐπί-

δοξος ἦν τὰ ἀνήκεστα, πλείστας τῶν ἐκεῖθι πόλεων, τὰς μὲν ὁμολογίᾳ χειρούμενος, τὰς δὲ καταστρέφων. Ἀλλὰ καὶ λίθων μετενεχθέντων ἐκεῖθεν, καὶ τινων ἀναπεμφθέντων αἰχμαλώτων τῷ βασιλεῖ, πόλις κατὰ τὴν τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν χώραν τειχίζεται, Βάρη καὶ Αὐλωνία παρωνύμως ἐσέτι ὠνομασμένη.

7. Ipse vero imperator cognitis Serviæ principis injuriis majoribus, quam superiores fuerant, et conspiratione cum finitimis Pæonibus contra Romanos inita, illos ut minime pares per contemptum aggreditur; illi vero præter opinionem resistentes bellum non reformidarunt, maximis Hunnorum auxiliis ascitis. Tum Joannes Cantacuzenus **122** Barbaros adortus pugna non prius excessit quam illatis acceptisque plagis manuum digitos

D ζ'. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸς αὖθις μαθὼν κακουργεῖν τὸν Σερβίας δυναστεύοντα οὔρεσι καὶ χείρονα δρᾶν τῶν προτέρων, ὡς καὶ σπείσασθαι κατὰ Ῥωμαίων τοῖς γείτοσι Παίοσι, δισσεύει κατ' αὐτῶν, ὡς μὴ ἀξιομάχων ἀφροντιστῶν. Οἱ δὲ καὶ ὑπὲρ δόξαν χεῖρας ἀντῆραν, καὶ τὸν κατ' ὀφθαλμὸν ἐθάῤῥησαν πόλεμον, πλεῖστον συμμαχικὸν Οὐννικὸν ἐπαγόμενοι, ὅτε καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, συμπλακεὶς τοῖς βαρβάροις καὶ μέχρι τοῦ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐγκαρτερήσας

πληγὰς τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν ἀπεβάλετο, πολ- A
λῶν ἐπιβρισάντων ἐκείνῳ Σέρβων. Καὶ βασιλεὺς δὲ
αὐτὸς κατὰ μονομαχίαν τῷ ἀρχιζουπάνῳ Βαχχίνῳ
προσέμιξεν, ἡρωϊκὸν προφαίνοντι σῶμα καὶ αὐτουρ-
γοὺς χεῖρας ἐξ ὤμων φύοντι· καὶ ὁ μὲν κατὰ [P. 62]
τῶν προσώπων πλήττει τὸν βασιλέα καὶ διαθλᾷ τὸ ἐκ
τοῦ κράνους κατακεχυμένον τῶν ὄψεων ἐκείνου σιδή-
ρεον παραπέτασμα· ὁ δὲ τὴν χεῖρα τούτου τῷ ξίφει
διήλασε καὶ ἀπόλεμον ἔδειξε καὶ ζωγρίαν ἐκ τοῦδε
συνείληφεν. Ὡς δὲ καὶ οὕτω Ῥωμαίοις αἰθρία νίκης
ἐπέλαμψε, τῶν βαρβάρων διαλυθέντων δίκην νεφῶν
καὶ τῶν ἐπαριστερῶν ἀρχῶν εἰς τέλος ἀπήντησεν ὁ
πόλεμος δεξιώτατον, κατὰ τῶν Οὔγγρων ἐκ τούτου
ὁρμᾷ, μήπω τὴν τῆς μαχης κόνιν ἐκ τῶν προσώπων
ἀπομορξάμενος, ἀλλ' ἔτι θερμοῖς ἱδρῶσι σταζόμενος,
ἐπίκλημα φέρων τὴν τῶν Σέρβων ἐπικουρίαν, καὶ B
τὴν ἀπουσίαν ἁρπάζων τοῦ ἐπαρήξοντος· ὁ γὰρ τῶν
Οὔγγρων ῥὴξ οὐκ ἦν κατὰ χώραν, τοῖς γειτνιῶσι
Ῥὼς συμπλεκόμενος. Καὶ δὴ τὸν Σάουβον διαβὰς
ποταμὸν καὶ τῷ Φραγγοχωρίῳ ἐμβαλὼν (ἔστι δὲ τόδε
τμῆμα τῆς Οὐγγρίας οὐ τὸ ἐλάχιστον, ἀλλ' ἱκανῶς
πολυάνθρωπον, μεταξὺ Ἴστρου καὶ Σαούβου τῶν
ποταμῶν ἀναπεπταμένον, καθ' ὃ καὶ φρούριον ἐυ-
μνότατον ἔκτισται, ὃ Ζεύγμινον ἐπικέκληται, ὅπερ
νῦν λέγεται Σίρμιον) χειρίστως τὰ ἐκεῖ διέθετο.
Τότε καί τις Παίων μεγέθει μέγιστος καὶ ἀνδρεῖον
προφαίνων ψυχῆς παράστημα, τῶν ἄλλων ἀποδια-
στὰς, ἐς αὐτὸν τὸν βασιλέα θυμῷ φέρεται. Ὁ δὲ
τοῦτον ὑποστὰς ἐς τὸ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ξίφος
διελᾶ καὶ ἀφίστησι τῆς ζωῆς. Πολλοὺς τοίνυν ζω-
γρίας λαβὼν καὶ πραγμάτων οὐκ ὀλίγων γενόμενος
ἐγγρατὴς πρὸς τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπάνεισιν. Ἐς δ' C
ὅσον πλεῖστον ἀπομηκύνας τὸν θρίαμβον, λαμπρό-
τατα ὡς ἐνῆν διὰ τῶν τῆς πόλεως ἀμφόδων ἐπόμ-
πευσεν. Ὑπερεξῆραν δὲ τὴν τηνικαῦτα κομψότητα
τῆς πομπῆς τῶν Οὔγγρων οἱ νεαλεῖς καὶ τῶν Σέρβων
οἱ δορυάλωτοι, στολὰς ἐνησθημένοι λαμπρὰς καὶ
ὑπὲρ τύχην ὁρωμένας αἰχμάλωτον, βασιλέως σύτὰς
παρασχομένου, ὡς ἂν εἴη καὶ ἐντεῦθεν ἡ νίκη περίδοξος καὶ τοῖς πολίταις αὐτοῖς διὰ θαύματος καὶ
ὅσοι μὴ ἐνδαποὶ, ὡς ἀνδρῶν κεχειρωμένων κατὰ τὸν πόλεμον τῶν ἐκ γένους ἐπισήμου καὶ ἀξίων τοῦ περιβλέ-
πεσθαι. Θαυμαστὴν δ' ἐποίει τὴν τότε πομπαίαν πανήγυριν καὶ τὸ μὴ παριέναι ἀθρόους τοὺς αἰχμαλώτους
ἀλλὰ κατὰ συμμορίας καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἀφεστῶτας ἀλλήλων, ὡς κλέπτεσθαι τὴν ὄψιν ἐντεῦθεν τῶν θεωμέ-
νων καὶ ὑπὲρ τοὺς ὄντας τοὺς παριόντας φαντάζεσθαι.

Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σκυθῶν τὸν Ἴστρον διαπεραιω-
σαμένων καὶ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον λῃζομέ-
νων Ῥωμαϊκὰ φρούρια, στέλλεται κατ' αὐτῶν Κα-
λαμάνός τις. Ἀλλ' οὗτος, μὴ δεξιῶς διαστρατηγήσας D
τὸν κατὰ Σκυθῶν πόλεμον, ἡττήθη τε ὑπ' αὐτῶν κατὰ
κράτος, ὡς αἱ τάξεις ἐρρώγεσαν, καὶ ἄνδρας ἀγα-
θοὺς ἀπεβάλετο, καὶ αὐτὸς δὲ καιρίας ἐς τὸ σῶμα
δεξάμενος τὸ ζῆν μετήλλαξεν. Οἱ δὲ Σκύθαι κατὰ
τὸν αὐτοῖς εἰωθότα τρόπον λείαν τὰ ἐν ποσὶ θέμενοι
καὶ ἀναθέμενοι τοῖς ἵπποις τὰ λάφυρα νόστου ἐ-
μνήσαντο. Ῥᾳων δὲ αὐτοῖς ἡ τοῦ Ἴστρου περαίωσις,
εὐχερεστέρα δὲ καὶ ἡ κατὰ προνομὴν ἐπέλευσις, οὐ
κοπηρά τε καὶ ἐργώδης ἡ ἀναχώρησις. Ὁπλισμὸς
γὰρ αὐτοῖς γωρυτὸς ἐπὶ τῆς ἰξύος ἐξηρτημένος πλά-
γιος καὶ καμπύλα τόξα καὶ ἄτρακτοι. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ
δοράτια κραδαίνουσι περιελίσσουσί τε κατὰ τὸν πό-

amitteret, a Serviorum multitudine circumventus. Ipse quoque imperator cum Archizupano Bachino singulari certamine congreditur, viro heroica statura et lacertoso ; qui cum faciem imperatoris percussisset et ferreum ejus velamen e galea dejecisset, ipse vicissim manu ense trajecta debilitatus vivus in imperatoris potestatem venit. Posteaquam ibi quoque Romanis victoriæ serenitas affulsit, Barbaris instar nubium dissipatis, et malum pugnæ principium finis auspicatissimus est secutus. Hungaris missa Servils auxilia causatus, superioris prælii pulvere nondum deterso, sed calido adhuc sudore manans, captata defensoris absentia bellum infert. Hungarorum enim rex peregre aberat, cum finitimis Rossis depugnans. Itaque Savo fluvio superato factaque in Francochorium impressione (ea non minima Hungariæ pars est, sed habitatoribus frequens, inter Istrum et Savum fluvios patens, in qua castellum munitissimum Zeugminum, quod nunc Sirmium vocant, situm est) **123** provinciam illam pessime tractat. Tum Pæon quidam ingenti corpore, et animum fortissimum præ se ferens, relictis cæteris in ipsum imperatorem impetu fertur. Is vero gladio inter utrumque oculum trajecto barbarum occidit ; multisque captis, et opibus non paucis potitus, in urbem imperatricem regreditur ; ac triumpho quam maxime extento splendidissimam pompam per urbis circuitus duxit, cujus elegantiam Hungarorum et Serviorum captivi illustrarunt, vestibus splendidioribus quam pro sua conditione ab ipso exornati, ut ea quoque re victoria gloriosior et civibus atque exteris admirabilior esset, quippe captis viris eo bello nobilibus et spectatu dignis. Illud etiam pompæ ejus admirationem auxit, quod captivi non omnes una ibant, sed in classes distributi atque intervallis distincti, ut spectantium oculi decepti majorem esse numerum arbitrarentur.

Interea Scythis Istrum transgressis et Romanorum castella ripensia populantibus, Calamanus quidam contra eos missus, cum bellum imprudenter administraret, acie victus, multisque viris fortibus amissis, **124** ipse quoque ex vulneribus decessit. Scythæ vero de more suo obvia quæque prædati, et spoliis in equos impositis domum redierunt. Facile autem Istrum trajiciunt nec difficulter prædatum exeunt, citraque laborem et molestiam domum revertuntur. Arma eis sunt pharetra sagittis plena de humeris suspensa et arcus ; sunt et qui hastilia vibrent et in pugna circumagant. Idem vero equus Scytham et in bellum fert et secta vena alit et, ut aiunt, si feminini sexus est, belluinam ejus libidinem explet. Flumen transeunt corio subere expleto, itaque compacto ut nec minima gut-

tula penetret. Quo Scytha conscenso, equinaque cauda prehensa, et sella cæterisque belli instrumentis impositis, equo pro velo, corio pro nave utens facile trajicit, Istrique vastum pelagus tranat.

λεμον. Ὁ δ' αὐτὸς ἵππος καὶ τὸν Σκύθην ὀχεῖ, διὰ πολέμου φέρων τοῦ πολυάϊκος, καὶ τροφὴν χορηγεῖ σχαζομένης τῆς φλεβός, ὡς δέ φασι, καὶ ὀχευόμενου, εἰ ἔστιν ὁ ἵππος θηλυκὸς, τὴν ἄλογον ἀφροδίτην τοῦ βαρβάρου ἀποκενοῖ. Σχεδιάζει δὲ τοῖς Σκύθαις τοῦ ποταμοῦ τὴν διάβασιν κάρφης πλήρης διφθέρα, λίαν ἐς τὸ ἀκριβὲς σύσπαστος, ὡς μηδὲ βραχὺ λιβάδιον ἐπεισρέειν ἔσωθεν. Οὐκοῦν ταύτην περιβὰς ὁ Σκύθης ἱππείας ἐξημμένην οὐρᾶς, καὶ τὴν ἀστράβην ἐπαναθεὶς καὶ ὅσα τοῦ πολέμου ὄργανα, ῥᾳδίως διαπλωΐζεται, οἷα σκάφος λαίφει τῷ ἵππῳ χρώμενος καὶ τὸ τοῦ Ἴστρου διανηχόμενος πέλαγος.

Interea Palæologus, cui ingenium inquietum et inutiles pecuniæ profusiones crimini dabantur, ubi primum Calabriam attigit, **125** imperio abire jubetur, successore misso Alexio Comneno, Bryennii Cæsaris filio, consobrino Manuelis, magni ducis honore nuper aucto; una cum eo etiam Ducas Joannes mittitur, vir et martialis et mercurialis: qui liberales disciplinas non primoribus labris attigerat, nobili ortus genere et disciplinæ militaris non ignarus. Hi igitur in Siciliam cum venissent, copias regis adorti classem ejus sæpe devicerunt, adeo ut naves dilaberentur et ipsum pene Brundisium obsideretur. Sed fortuna illustribus certaminibus non plane favit; neque imperator pulcherrimorum nuntiorum eum quem oportebat fructum cepit. Nam rex majoribus copiis coactis conductoque peregrino milite detrimenta accepta resarcire studuit; eosque adortus vincit, capit, in vincula conjicit, paulo momento eversis iis omnibus quæ Romani maximis laboribus et impensis consecuti fuerant. Manuel vero iis **126** rumoribus et nuntiis excussa pristina lætitia et in mœrorem conversa, etsi casum illum non sane leviter ac moderate tulit, sed luctui non parum indulsit; tamen ut homo constans, qui nec adversæ fortunæ cederet nec rebus prosperis lætitia efferretur, quasi cum illa calamitate pugnare instituit, aliaque classe comparata ducem designat Constantinum Angelum Philadelphiensem. Qui eum genere non admonum nobili esset ortus, sed procera statura et insigni forma præditus, Theodorum Alexii avi Manuelis filiam pulchritudine pronuba uxorem duxerat. Quia vero potentibus fere omnibus tum nostræ tum superioris ætatis placitum est stellarum progressiones et retrocessiones certosque positus, configurationes, accessus, recessus, cæteraque quæ nugatores isti in divinæ providentiæ fraudem affirmant, ac dissimulanter fatalem omnium rerum necessitatem statuunt, ad felicitatem humanosque casus multum valere, Manuel idoneum exeundi tempus inquirit, idque Constantino denuntiat, Sed quid fit? Nondum ad occasum urgebat sol: Manuelis jussu homo revocatur ob **127** incommodum exitum minus fausto siderum positu, nec subtiliter et accurate perquisito. Rur-

Καὶ ὧδε μὲν εἶχε ταυτί· ὁ δέ γε Παλαιολόγος, τὸν Φιλοπράγμονα αἰτίαν ἀπειληφὼς καὶ τὸν δαπανηρὸν Ῥωμαίοις ἀξυντελῶς, ἐξ ὅτου Καλαβρίας ἐπέβη, τῆς στρατηγίας παραλύεται, στέλλεται δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κομνηνὸς (75) Ἀλέξιος, ὁ τοῦ Βρυεννίου Καίσαρος υἱὸς ἐξάδελφος ὢν τῷ βασιλεῖ πρὸς μητρὸς καὶ τὴν τοῦ μεγάλου δουκὸς τιμὴν ἄρτι πρώτως περιζωσάμενος. Συνεκπέμπεται δέ οἱ καὶ ὁ Δούκας Ἰωάννης, ἀνὴρ ἐρμαϊκὸς ὁμοῦ καὶ ἀρεϊκὸς, οἷα παιδευμάτων ἐλευθερίων οὐκ ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος καὶ γένους εὖ ἔχων καὶ μεθόδων ἴδρις στρατηγικῶν. Οὗτοι οὖν ἐς Σικελίαν τὸν πλοῦν θέμενοι συνέμιξαν ταῖς δυνάμεσι τοῦ ῥηγὸς καὶ μεγάλαις ναυμαχίαις πολλάκις αὐτὸν κατεπάλαισαν, ὡς τάς τε νῆας τούτου διαρρυῆναι, ἐγγὺς δὲ πολιορκίας καὶ αὐτὸ γεγονέναι τὸ Βρεντήσιον. Ἀλλ' οὔπω ἡ τύχη τοῖς λαμπροῖς τοῖσδε καθαρῶς ἐπεμειδίασεν ἀγωνίσμασιν, οὔτε μὴν ὁ βασιλεὺς ὡς ἔδει ταῖς καλλίσταις ἐνεώρτασεν ἀγγελίαις· καὶ ὁ ῥὴξ μείζονα ἀθροίσας δύναμιν καὶ ξενικὸν ἐπαμησάμενος οὐ βραχὺ τὴν ἧτταν ἐπῆλθεν ἀναμαχούμενος, καὶ συμβαλὼν περιγίνεται τῶν ἀνδρῶν, καὶ συλλαβὼν δεσμώτας εἴργνυσιν ἀμφοτέρους, ἐν ἀκαρεῖ καιροῦ ἀνατρέψας ὅσα πόνῳ καὶ δαπάναις μεγίσταις ὑπὸ Ῥωμαίων εὐημερήθησαν. Τοιούτοις οὖν ὁ Μανουὴλ ἀκούσμασι καὶ ἀγγέλμασι τὴν πρότριτα θυμηδίαν ἀποκλυσάμενος, ὅσα τε ἀψινθιώδεσι κεράσμασιν ἐμπικρανθεὶς τὴν ψυχὴν, ὡς εἰκὸς μὲν οὐκ ἤνεγκε τὸ γεγονὸς φορητῶς, ἀλλ' ἱκανῶς ἐπαθήνατο. Οὐκ ὢν δὲ ψοφοδεὴς, μηδ' ἀναπίπτων ἐν τοῖς δεινοῖς συναντήμασιν, οὔτε μὴν τῷ οὔρῳ τῶν πραγμάτων παρ' ὃ δεῖ κουφιζομενος, οὐδ' αὖ πάλιν ἀγεννῶς ταῖς τούτων καταιγίσιν ὑποκλινόμενος, ὡς πρὸς τὴν τότε τύχην ἀγνωμονοῦσαν ἀντιπράττων διημιλλᾶτο. Ἔνθεν τοι καὶ ἑτέραν ἐξαρτύσας ναυτικὴν δύναμιν ἐφίστησιν ἡγεμόνα ταύτης Κωνσταντῖνον τὸν Ἄγγελον, ὃς ἐκ μὲν Φιλαδελφίας ὥρμητο καὶ γένους ἦν οὐκ εὐπαρύφου πάνυ καὶ εὐγενοὺς, εὖ δ' ἔχων τῆς σωματικῆς φυῆς κατὰ τοῦ προσώπου λειμωνα κάλλους κηπεύων τὴν Θεοδώραν πρὸς γάμον ἠγάγετο, ἣν Ἀλέξιος ὁ βασιλεὺς ὁ προπάτωρ τῷ τῷ Μανουὴλ ἐγείνατο, τὸ κάλλος εὐτυχήσας προμνήστριαν. Ἐπεὶ ὁ' ἅπασι (76) σχεδὸν δοκεῖ τοῖς πάλαι καὶ σήμερον μέγα δυναμένοις ὡς πρὸς τὰς τύχας συναίρονται καὶ τὰ κατὰ τὸν ἀν-

Hier. Wolfii notæ.

(75) Pro Κομνηνὸς fortasse legendum Βρυέννιος, nisi forte filius cognomen a matre propter imperatoriam stirpem acceperit.

(76) Ἐπεὶ δὲ ἅπασι. Alter codex brevius eamdem sententiam complectitur, his verbis: Οἱ ἀστρολέσχαι φασὶν, Ἐπακριβοῦται τῷ ἀγγέλῳ ἡ ἔξοδος, ὡς οἱ τῶν ἀστέρων ἀγαθοὶ σχηματισμοὶ ἐνεδίδαξαν.

θρώπινον βίοτον συναντήματα οἱ τῶν ἀστέρων ἀναποδισμοὶ καὶ προποδισμοὶ καὶ αἱ θέσεις αὗται καὶ τὰ τοιάδε τῶν πλανήτων σχήματα, οἱ πλησιασμοὶ τε καὶ ἀποστάσεις καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα οἱ ἀστρολέσχαι φασὶ τῆς θείας προνοίας καταψευδόμενοι καὶ λεληθότως τὸ εἱμαρτο καὶ τὰ δεδογμένα τῇ ἀνάγκῃ ἀναλλοίωτά τε καὶ ἀνεπίκλωστα παρεισάγοντες, ὡραίαν τῷ Ἀγγέλῳ τὴν ἔξοδον ἀπακριβοῖ. Καὶ εἶχε μὲν τῷ Ἀγγέλῳ τὰ ἐξιτήρια συνταξάμενος· ἀλλὰ τί ; οὔπω εἰς ὀψίαν ἐνειστήκει ὁ ἥλιος, καὶ παλίμπους ἐπιτάσσοντος βασιλέως ὁ Κωνσταντῖνος γίγνεται. Τὸ δ' αἴτιον ἡ τῆς ἐξόδου ἀκαιρία, καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τὸν Ἄγγελον ἄψασθαι οὐχ ὡς ἀγαθοὶ σχηματισμοὶ τῶν ἀστέρων ἐκέλευον ἤ γοῦν ἡ ἀκρίβεια παρεῖχε τῶν τῆς ἀστρονομουμένης σφαίρας κανόνων, ἀλλ' ὡς οἱ φλήναφοι ἐνεδίδοσαν, κακῶς φάσκοντες καὶ παχέως τοῖς λεπτοῖς ἐπιβάλλοντες, κάντεῦθεν περὶ τὴν τῆς ὡραίας ὥρας σφαλλόμενοι εὕρεσιν. Ἤλιν τοίνυν θεμάτιον διετίθετο καὶ κανόνες ἀπηκριβοῦντο. Καὶ οὕτω μετὰ πολλὴν τῶν ἄστρων ἔρευναν καὶ σκέψιν καὶ περισκόπησιν ὁ Ἄγγελος ἔξεισι, ταῖς τῶν ἀγαθοποιῶν ἀστέρων συνεξωρμηκὼς κινήσεσιν. Ἐς τοσοῦτον δὲ ἄρα τὰ τῶν Ῥωμαίων ὤνησε πράγματα ἡ τῆς ὥρας ἀσφάλεια, ἤ τὰ τῶν πρώην ἀρχηγῶν ἀνώρθωσε πταίσματα καὶ εἴ τί ἀντίξουν συμβέβηκε μετεσκεύασεν, ὡς ἐκ τοῦ ηαραυτίκα χερσὶν ἁλῶναι τῶν πολεμίων τὸν Κωνσταντῖνον. Ἀπερισκέπτως γὰρ εἰς Σικελίαν τὸν πλοῦν ποιούμενος συνελήφθη ταῖς θαλασσοφυλακούσαις Σικελικαῖς τριήρεσι καὶ ἤχθη παρὰ τὸν ῥῆγα αἰχμάλωτος. Ὁ δὲ, τῆς ἄγρας ἐπαινέσας τούς συλλαβόντας, καὶ ὡς καλῶν κάλλιστον εἰπὼν τὸ θήραμα, εἶχε καὶ τοῦτον δεσμώτην ἔμφρουρον.

A sus igitur thema constituitur, regulæ consuluntur. Post longam astrorum indagationem et contemplationem Angelus exit cum beneficorum siderum comitatu. Sed illa horæ observatio tantum Romanis profuit, priorumque ducum errata ita correxit et accepta detrimenta resarsit, ut Constantinus statim hostium manibus caperetur. Nam cum incircumspecte navigaret, a Siculis triremibus, quæ mare tuebantur, comprehensus ad regem perducitur; qui ea pulcherrima præda delectatus, suis collaudatis, eum quoque vinctum in custodiam dedit.

η'. Βασιλεὺς δὲ καὶ μετὰ δευτέραν ταύτην πληγὴν διηρευνᾶτο τὰ τῆς ἀμίλλης ἀνάλογα. Ὁρῶν δὲ τὸν διὰ πολέμων αὖθις τρόπον δύσεργόν τε καὶ ἀξύμφορον, καὶ τὸ τῶν ἀταλωμάτων ἀῦρὸν καὶ ἐπάλληλον ὀπειδόμενος οἷά τινα νόσου γάγγραιναν τὰ τῶν θησαυρῶν κατὰ βραχὺ ταμιεῖα νεμόμενον (ἐγγὺς γὰρ που κεντηναρίων τριακοσίων χρυσίου ἀνάλωκε χρήματα), δέον εἶναι διενοήθη σπείσασθαι τῷ ῥηγί. Οὐκ ἀηδῶς τοίνυν, ἀλλ' ἀσμένως δεξάμενος τὴν τοῦτο ἐπισκήπτουσαν πρεσβείαν τοῦ τῆς πρεσβυτέρος Ῥώμης προέδρου, καὶ ὡς ἄγγελον εὐξύμβολον ἀσπασάμενος, στέλλει κατὰ τὸν Ἀγκῶνα τὸν πρωτοστράτορα Ἀλέξιον, ὅς ἦν πρεσβύτερος τῶν υἱέων τοῦ μεγάλου δομεστίκου, πρὸς ἀμφότερα μερίσας τὸ σκέμμα τε καὶ τὸ βούλευμα, δηλαδὴ καὶ πρὸς ἑτοιμασίαν ὅπλων καὶ ξενικοῦ στρατεύματος συλλογὴν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν, εἰ τούτου δεήσειε, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ῥηγὸς φιλίαν, εἰ πμοχωροῦσαν ὁρῴη τὴν ξύμβασιν, Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ἀλέξιος ἐκεῖσε γενόμενος, δραστήριος ἄνθρωποσ ὢν καὶ πᾶσαν ἐξησκηκὼς αὐτουργίαν πτλεμικὴν, νοί τε τὴν γλῶττκν ἔχων ἀνθάμιλλον καὶ χεῖρας ἀντεριζούσας ταῖς ἀρχικαῖς μεθοδεύσεσι, καὶ τὸ εἶδος αὐχῶν σεμνὸν, στρατολογεῖν εὐθὺς ἐπεδάλετο, κατασεῖσαι τὴν γνώμην τῇ ἀκοῇ βουλόμελος τοῦ ῥηγὸς, καὶ συχνὴν ξυνέλεγεν [P. 65] ἵππον ὡς ἐς Καλαβρίαν μέλλων παρεμβαλεῖν. Ἐν δὲ τῷ μέρει καὶ τοῦ τῶν σπονδῶν ἐπεμελεῖτο καθήκοντος, καὶ ὡς ἀλλήοις λήξουσι πολεμοῦντες ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ῥήξ, γράμματά τε πέμπων ἐς Μάϊον καὶ δεχόμενος, ὅς ἐναυάρχει τότε τοῦ στόλου τῶν Σικελῶν. Πρεσβείαν οὖν ἐκ Σικελίας ἐπισπασάμενος ἀναπέμπει ταύτην τῷ βασιλεῖ, καὶ δεῖται προσσχεῖν οἷς λέγειν οἱ πρέσβεις ἔχουσιν (αἰτοῦνται δὲ, ὡς πυνθάνεται, οὐχ ὑπερόρια οὐδ' ὑπέρογκα) καὶ αὐτῷ παραστήσειν, εἰ προβαίνουσι

B 8. Imperator vero hac quoque plaga accepta, cum quid facto esset opus deliberans a bello difficili atque inutili magnitudine perpetuorum sumptuum deterreretur, fiscum instar cancri paulatim depascentium (nam ad ccc auri centenarios impenderat), pacem cum rege faciendam esse statuit. Itaque legatos veteris Romæ pontificis **128** ea de causa missos haud invitus ac potius cupide suscepit; et ut nuntios rectissime consulentes amplexus, protostratorem Alexium (is erat magni domestici filius natu maximus) Anconam misit bifariam suum consilium partitus, videlicet ad arma et militem conductitium in Occidente parandum, si res posceret, et ad amicitiam regis, si pacificatio successisset, conciliandam. Alexius eo profectus, homo
C acer et in re bellica exercitatissimus, et lingua mentis æmulatrice præditus, et dignitate formæ conspicuus, in exsequendis imperatoris consiliis haud segnis, statim scribere milites instituit, ut ea fama regis animum percelleret; ac magnum equitatum coegit quasi in Calabriam impressionem facturus. Interim tamen ea quoque curavit, quæ ad belli compositionem et pacem inter imperatorem et regem constituendam pertinebant, ultro citroque ad Maium classis regiæ præfectum mittendis recipiendisque litteris. Legatos igitur ex Sicilia ad se missos ad imperatorem ire jubet, petitque ut eorum orationem audiat (eos enim, quantum intellexerit, nihil iniquum aut immodicum postulare), et si pacificatio successerit, id sibi, prius-
D quam vulgo **129** innotescat, ut indicet, ne per imprudentiam aliquid perperam agat, qui apud viros sit quos ipse ex provinciis regi Alemannorum sociis spe bona quasi furto quodam ad se attraxerit, quorumque animos olim Romanis infestissimos

contra Siciliæ regem, ut potuerit, concitarit. Ut autem quidam ab imperatore ad Alexium venit, qui pacificationis nuntium afferebat, clam civibus pecunia per fidissimos alio translata capsas inanes obsignatas procerum fidei mandat, jubetque caveri ne quid inde auferatur, neve quæratur quid in iis sit, aut signa ante suum ab imperatore reditum aperiantur. Alexio ad hunc modum Ancona digresso et inter imperatorem ac regem pace ac fœdere constituto (quanquam, si vera dicenda sunt, non vera illa concordia fuit, sed temporis causa duntaxat simulata), fructum illius qualiscunque pacificationis tulerunt captivi gratis soluti, non tantum nobiles et regia stirpe orti, sed etiam gregarii milites, Corinthis tantum et Thebanis ignobilioribus exceptis et iis qui subtilem telam texebant, **130** formosisque et locupletibus mulieribus ejusdem artificii peritis. Ac hodie quoque Thebanos et Corinthios in Sicilia texendis pretiosis auratisque incumbere videas, quomadmodum Eretrienses olim apud Persas, quod principes Daris regi Græciæ bellum inferenti restitissent.

καὶ περατοῦνται τὰ τῆς καταλλαγῆς, πρὸ τοῦ εἰς ὦτα διαβῆναι πολλῶν ἵνα μὴ ἀηδὲς αὐτῷ τι λάθοι διαπραξάμενος, ὄντι παρ' ἀνδράσιν οὓς αὐτὸς ἐκ τῶν φίλων χωρῶν τῷ ῥηγὶ τῶν Ἀλαμανῶν χρησταῖς ἐλπίσιν ἡνδραποδίσατο, καὶ ὧν τὴν γνώμην κατὰ Ῥωμαίων πλεῖστα πάλαι φλεγμαίνουσαν κατὰ τοῦ Σικελίας ῥηγὸς, ὡς εἶχε, μετέθετο. Ὧ οὖν ἐπέστη τις ἐκ βασιλέως τὴν ἀγγελίαν Ἀλεξίῳ τῶν σπονδῶν διαφέρων, λάθρα τῶν ἐκεῖ τὰ χρήματα μετατίθησι καὶ συνεκπέμπει ταῦτα τοῖς πιστοτάτοις ἑαυτῷ ἀνδράσι· οἱ δὲ κιβώτια καταλείπει τούτων κενὰ, σφραγῖδάς τε τούτοις ἐπιβαλὼν τοῖς κατὰ χώραν μέγα δυναμένοις παρέθετο, ἐπισκήψας ἀσυλίαν ἐπὶ τούτοις ἅπασαν εἶναι, καὶ μηδένα μεταλλᾷν τὰ ἔνδον, μήτε μὴν ἄλλως διαλῦσαι τὰ σημεῖα, εἰ μή γε αὐτὸς ἐς βασιλέα ἰκόμενος ἐκεῖθεν ἐπανελεύσεται. Καὶ Ἀλέξιος μὲν οὕτως ἐκ τοῦ Ἀγκῶνος ἀπενόστησε, βασιλέως δὲ καὶ ῥηγὸς εἰρηνικὰ φρονησάντων καὶ βλεψάντων πρὸς τὰς σπονδὰς ἤ, τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐ καθαρῶς ὁμονοησάντων, λυκοφιλίαν δὲ σχηματισαμένων, ὥνοντο τῆς τούτων ὁποιασοῦν ἐνώσεως οἱ αἰχμάλωτοι λυθέντες ἀνάποινοι, οὐ μόνον οἱ λαμπροὶ τὸ γένος καὶ βασιλείῳ τιμήεντες αἵματι, ἀλλὰ καὶ οἵ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐνετάττοντο, πλὴν τῶν ἐκ Κορίνθου καὶ Θήβηθεν ἁρμωμένων, καὶ τούτων ὅσοι τὸ γένος ἀφανεῖς καὶ οἵ τὰς εὐηγρίους ὀθόνας ὑφαίνειν ἔλαχον, καὶ τῶν γυναικῶν αἱ καλαὶ καὶ βαθύζωνοι καὶ τὴν αὐτὴν ἀνδράσι τέχνην ἐκμελετήσασαι. Καὶ νῦν ἔξεστιν ἰδεῖν τοὺς ἐν Σικελίᾳ καταίροντας Θηβαίων παῖδας καὶ Κορινθίων ἱστῷ προσανέχοντας τῶν ἐξαμίτων καὶ χρυσοπάστων στολῶν, ὡς Ἐρετριεῖς πάλαι παρὰ Πέρσαις δουλεύοντας, ὅτι πολέμων ἦρξαν Δαρείῳ στρατείαν καθ' Ἑλλάδος ἐλάσαντι.

Cæterum non multum temporis intercessit, cum ambo rursus magno impetu bellum repetiverunt. Num imperator regulos finitimos potentiores pollicitatione pecuniæ impulsos cum rege committit. Rex vero Malum comitem, classis præfectum, xi naves celeres in mare deducere, iisque nova ratione constratis Cpolim appellere, atque audiente urbana multitudine se proclamare Siciliæ, Aquileiæ (Apuliæ ?), Capuæ, Calabriæ atque earum regionum insularumque quæ interjacent dominum et regem, Romanorum vero imperatorem contemnere, eique ubi maledixerit reverti jussit. Maius igitur Malea declinata Ægæoque sinu præterito per Hellespontum ad urbem imperatricem, uti jussus erat, contendit, fretumque emensus ad regiam **131** Blachernam appulit; sagittisque, quarum cuspides argenteæ erant auratæque, in eam conjectis, in reditu, e regione magni palatii remis inhibitis, regem suum laudibus evehit, navalibus sociis magna voce magnoque cum tumultu acclamantibus. Ita navigatione summa celeritate confecta per Sesti et Abydi angustias evasit. In urbe autem, quippe imperatore absente, magnus tumultus est excitatus; eaque re Siciliæ rex non parum gloriatus magnum se triumphum esse adeptum putavit. Manuel vero id factum ludum et jocum interpretatus, quod rex tales honores consectaretur ac potius latrocinio quodam venaretur, eum gloriari inaniter et nullius momenti successum jactare passus est.

Ἀλλ' οὔπω μακρὸς διαλελοίπει καιρὸς, καὶ αὖθις ἑκάτεροι ὡς ἀχανεῖς ἀμπώτιδες καὶ σύρτεις, αἳ κῦμα ὀρθὸν ἐπαιγίζουσιν, ἐς τὰς μάχας ἐπωγκοῦντο καὶ ὠροθύνοντο. Καὶ βασιλεὺς μὲν ἀνέσειε τῷ ῥηγὶ τοὺς μέγα δυναμένους ἀστυγείτονας ἐκείνῳ δυνάστας, χρημάτων ἐπαίρων, αὐτοὺς ὑποσχέσεσιν· ὁ ῥὴξ δὲ τῷ κόμητι τοῦ στόλου Μαΐῳ διακελεύεται νῆας τεσσαράκοντα ταχυναυτούσας πάσας καθελκύσαι τῶν νεωρίων, καὶ φραξάμενον καινότερον τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν, καὶ αὐτὸν μὲν ἐπ' ἀκροάσει τῶν ἀστυπόλων ἀναγορεῦσαι Σικελίας καὶ Ἀκυλίας Καπύης τε καὶ Καλαβρίας καὶ τῶν μεταξὺ τούτων χωρῶν καὶ νήσων ὅλων κύριόν τε καὶ βασιλέα. [P. 66] βασιλέα δ' ἐκφαυλίσαι Ῥωμαίων, καὶ κακῶς εἰπόντα ἐπανελθεῖν. Ἀμέλει τοι καὶ τὰ ἐντεταλμένα πληρῶν Μάϊος, Μαλέαν ἐπικάμψας καὶ τὸν Αἰγαῖον κόλπον παραλλάξας καὶ παρημειφὼς· Ἐλλήσποντον τῇ βασιλίδι πόλει προσώκειλε. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν ἐσέχοντα πορθμὸν διαπλεύσας, καὶ τοῖς ἐν βλαχέρναις βασιλείοις κατακολπίσας, βέλη κατ' αὐτῶν ἀφῆκεν ἀργυρέους ἔχοντα τοὺς ἀτράκτους ἐλλελιμμένους ἐς βάθος χρυσῷ, ἐν δὲ τῷ ἐκεῖθεν τὸν αὐτὸν ἐπαναμετρεῖν πλοῦν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου παλατίου τὰς κώπας σχάσας τὸν οἰκεῖον ῥῆγα ταῖς εὐφημίαις διατρανοῖ, συνεπηχοῦντος τοῦ ναυτικοῦ πληρώματος καὶ θορυβώδη τελοῦντος τὴν ἀνακήρυξιν. Καὶ ὁ μὲν, οὕτω τὸν πλοῦν ἐπιταχύνας τῆς πάλαι φδομένης Ἀργοῦς πτηνότερον, Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου ὡς ἄλλων Συμπληγάδων ἐξέθορε, πολὺς δὲ ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπεκύμαινε τάραχος, βασιλέως μὴ παρόντος ἐντός· καὶ ἦν δὲ τοῦτο καύχημα τῷ Σικελίας ῥηγὶ, καὶ εἰς μέγιστον ἀνεγράφετο τροπαιοῦχημα. Ὁ δὲ Μανουὴλ εἰς παίγνιον τὸ γεγονὸς καὶ γέλωτα ἀναφέρων, τὸν

τοιαύτας ἑαυτῷ τιμὰς μνηστευόμενον ῥᾴγα ἤ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, λῃστεύοντα διακενῆς ἀφῆκε βρενθύεσθαι καὶ φυσᾷν ἐπ' οὐδενὶ χρηστῷ κατορθώματι.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

LIBER TERTIUS

RERUM A MANUELE COMNENO GESTARUM.

α'. Τοιοῦτον μὲν οὖν εἰλήφει πέρας τὰ κατὰ Σικελίαν τε καὶ Καλαβρίαν τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἀγωνίσματα, [P. 67] λαμπρὰ μὲν καὶ πλεῖστα τῶν χρημάτων ἐκεῖσε μετηγγικότα, εἰς οὐδὲν δὲ τέλος εὔχρηστον Ῥωμαίοις κατηντηκότα ἢ εὐσπούδαστον τοῖς ὕστερον αὐτοκράτορσιν. Ἀλλὰ τί ἔχοι τις εἰπεῖν πρὸς ἄνθρωπον οὕτω προθύμως ἀγωνισάμενον πρὸς τὸ τὰ τῆς βασιλείας εἰς τὸ κρεῖττον ἀποκαταστῆσαι πράγματα καὶ τὸ ἀλλόφυλον ὑποτάξαι, μὴ δυνηθέντα δέ ; Ἀλλ' οὗτος αὖθις κατὰ Παιόνων, οὓς Οὔγγρους καὶ Οὔννους φασὶ, στρατείαν ἐκήρυξε, καὶ τοῖς κατὰ δυσμὴν ἔχουσι τὰς οἰκήσεις ὁπλίτας ἁμάξας ἐπέταξεν ἄγειν εἰς τὸ στρατόπεδον, δι' ὧν καὶ οὗτοι ἐφοδιάσονται τὰ βιώσιμα, καὶ τῷ λοιπῷ δὲ οὕτω συναροῦνται στρατεύματι, ὅσοι τοιούτων σκευαγωγημάτων σπανίζειν ἤμελλον. Ὡς οὖν εἰς ἓν συνήθροιστο τὰ στρατεύματα, εἶχε καὶ αὐτὸν παρόντα τὸν βασιλέα πόλις ἡ Σαρδικὴ, ἣ νῦν Τριάδιτζα ὀνομάζεται. Καιρὸν δ' οὐχὶ πολὺν ἐκεῖσε προσμείνας, ἐπεὶ ἵκετο πρεσβεία ἐκ τῶν Παιόνων καὶ λόγοι συμβατικοὶ, ἑτέραν τραπόμενος πρὸς τὸν τῶν Σέρβων μεταβαίνει σατράπην· καὶ διαθροήσας τοῦτον ὁδοῦ πάρεργον, καὶ τῶν δὲ μετὰ τῶν Οὔννων ἀφεστάναι σπονδῶν, πρὸς μὲν αὐτὸς δὲ τὴν Θετταλῶν καταλαβὼν ἐπαρχίαν, κἀκεῖ προσδιατρίψας ἐφ' ὅσον αὐτῷ ἐδόκει καίριον, τὴν βασιλίδα εἴσεισιν πόλιν.

Ἡλίου δ' ἄρτι τὰς χειμερινὰς τροπὰς παρελαύνοντος εἰς Πελαγονίαν ἔξεισιν αὖθις, ὁρμητήριον αὐτὴν κρίνων ἱκανὸν ὑποδέξασθαι στρατόπεδον εἰς πεδία ἱππήλατα ὑπτιάζουσαν, καὶ πρὸς τὰς πεύσεις εὖ ἔχειν καὶ τὴν τῶν δρωμένων κατάληψιν ὑπὸ τῶν ἐθνῶν μεθ' ὧν ἀντεπαλαμᾶτο καὶ διεφέρετο· ἔτι γὰρ κατὰ Σικελίαν μεθεῖλκον αὐτὸν καὶ ὑπέθραττον, τὰ μήπω κατασιγασθέντα τέλεον, καὶ ὁ τῶν Οὔννων τὴν ἀρχὴν ἐζωσμένος πρὸς ξιφουλκίαν ἔβλεπεν, ὡς ἔδειξεν ἐξ ὧν ἔδρασεν. Ἐπειδὴ γὰρ παρελύθη τῆς δουκικῆς ἀρχῆς Βρανιτζόβης καὶ Βελεγράδων ὁ Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος, ὁ καὶ ὕστερον τυραννεύσας Ῥωμαίων, οἷα κρύβδη κατὰ Ῥωμαίων, ὡς ἤδετο, τοῖς Παίοσι συντιθέμενος καὶ περὶ τοῦ παραλυθῆναι μὲν τὸν Μανουὴλ τῆς ἀρχῆς, αὐτὸν δ' ἐπιβήτορα ταύτης γενέσθαι τῷ τούτων κοινολογούμενος ἄρχοντι, καὶ μετάπεμπτον τοῦτον εἶχεν εὐθὺς ἡ Πελαγονία, ὁπόσα μὴ εὐθὺν ἐκεῖνον εἰς τὸν ἐξάδελφον καὶ βασιλέα διήλεγχον, κἀκεῖθεν ἡ πόλις ἀναπεμπόμενον

A 1. Hic certaminum Manuelis in Sicilia et Calabria fuit exitus ; quæ quamvis splendida et sumptuosa, tamen nihil fructus Romanis **132** aut secuturis imperatoribus imitatu dignum attulerunt. Sed quid dicamus de viro qui tanta studio, quamvis infelici conatu, in imperium in integrum restituendum et Barbaros subigendos incubuit ? Inde expeditione contra Pæones, qui et Hungari et Hunni appellantur, indicta, Occidentales legiones currus in castra adducere jubet, quibus et sibi ipsis commeatum adveherent et cæteris, qui vehiculis carerent, suppeditarent. Cum exercitus convenissent, ipse quoque Sardicam, quæ nunc Triadiza vocatur, venit. Ubi non diu commoratus, cum Pæones per legatos pacem fecissent, iter contra Serviorum satrapam convertit. Quo obiter territo et persuaso ut omisso fœdere Hunnico solum imperatorem agnosceret et formidaret, magna copiarum parte dimissa in provinciam Thessaliam profectus, ibique quandiu opportunum videbatur commoratus, imperatricem urbem ingreditur.

B

C **133** Post solstitium hibernum rursus Pelagoniam exit, quæ quod patentes campos haberet, apta ei videbatur et ad exercitum capiendum et ad nuntios rerum quæ a gentibus, quibuscum pugnabat, gerentur accipiendos. Nam Siculo bello adhuc distinebatur non plane sopito ; et Hungarorum princeps, ut facta ejus declararunt, bellum moliebatur. Postquam enim Andronicus Comnenus, qui post Romanorum tyrannidem invasit, ducatu Branizobæ et Belligradi adempto, quod cum Hunnis contra Romanos conspirasse et imperium Manuele dejecto auxilio principis Hunnorum sibi vindicare velle ferebatur, Pelagoniam accersitus, et insidiarum quas imperatori et consobrino suo strueret convictus, et in custodiam quandam magni palatii datus fuit, Hunnorum princeps bello Romanis statim illato Branizobam obsidet, et late omnia incursionibus pro sua libidine vastat. Quare imperator chartularium, Basilium Zinzilucem, ducem contra

D

134 eos mittit. Is milite in cohortes et phalanges descripto, cum se invictum exercitum habere putaret, Hungaros adortus, victoriam non diuturnam est adeptus : nam hostes in Romanos temere persequentes conversi acceptam cladem illustriore victoria pensarunt. Quo imperator audito iter eodem intendit, ut Pæones suo adventu territi provinciis illis cederent. Quod cum fecissent, iis conditionibus bello composito quas tempus ferebat, Branizubæ et Belligradi rebus constitutis domum redit.

A δέσμιον καὶ ἐν μιᾷ τῶν τοῦ μεγάλου παλατίου φρουρῶν καθειργνύμενον τὸν κατὰ Ῥωμαίων εὐθὺς ὁ Οὐννάρχης ἐξέφερε πόλεμον, καὶ ἦν πολιορκῶν Βρανίτζοβαν καὶ κατατρέχων τὰ ἐκεῖ πάντα, λεηλατῶν τε καὶ ἄγων ὡς ἤρητο. Στέλλεται γοῦν παρὰ βασιλέως στρατηγὸς κατ' αὐτοῦ ὁ χαρτουλάριος Βασίλειος ὁ Τζιντζιλούκης. Καὶ ὃς τὰς συνειλεγμένας δυνάμεις παραλαβὼν καὶ εἰς τάξεις καταστήσας καὶ φάλαγγας, καὶ δόξας ἄξιον νίκης ἔχειν στρατὸν, τοῖς Οὔγγροις συμπλέκεται. Καὶ πρὸς βραχὺ μὲν κατηγωνίσατο τὸ πολέμιον· ἐπαναστραφὲν δὲ ὡς ἀσυντάκτως ὑπὸ Ῥωμαίων καταδιωκόμενον [P. 68], ὅ πέπονθεν ἔδρασε γενναιότερον. Βασιλεὺς τοίνυν, ἐνωτισάμενος ταῦτα, τὴν ἐκεῖσε πορείαν ἐπέτεινεν, εἴ πως οἱ Παίονες πρὸς τὴν αὐτοῦ διαταραχθέντες ἄφιξιν τῶν ἐκεῖθι χωρῶν ἀπανασταῖεν· ὅ καὶ ἦσαν διαπραξάμενοι, συμβιβασθέντες μετὰ τοῦ βασιλέως, ὡς ὁ καιρὸς τότε ἔδωκεν. Αὐτὸς δὲ, ὡς εἶχε τὰ κατὰ Βρανίτζοβαν καὶ Βέλγραδα καταστήσάμενος πράγματα, εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν μετασκηνοῖ.

Cum hoster paulisper conquiessent nec ullius opes in Occidente metuendæ viderentur, expeditionem in Armeniam decernit. Tarsum igitur et Adanam profectus, et finitimis, inferioris Armeniæ locis, quæ Toruses afflixerat, refocillatis ac firmatis, et Armenio, viro non simplici, sed occulti et insidiosi ingenii homine, sua præsentia territo, non ulterius progreditur, nec, ut pater ipsius fecerat, totam **135** Armeniam sibi vindicat, nec castra et provincias pridem ab illo occupatas veluti e lupi faucibus eripit : sed Torusis fallaci blandiloquentia deceptus et fœderis illecebris irretitus, conversis frænis Antiochiam totius Syriæ principem et pulcherrimam urbem ingreditur.

B Οὐκοῦν καὶ τῶν δυσμικῶν ἐχθρῶν ἡρεμησάντων ἐπὶ βραχὺ δι' ὁμολογίας καὶ φιλιώσεως, καὶ μηδένα ἔχων τῷ τέως ἀνθέλκοντα ἐξ ἰσπείρας ἀντίμαχον ἀξιόμαχον, κυροῖ τὴν εἰς Ἀρμενίαν ἀνάβασιν. Ἀπάρας οὖν ἐς Ταρσὸν καὶ ἀφιγμένος εἰς Ἀδαναν καὶ ὅσα τῇ κάτω Ἀρμενίᾳ πρόσχωρα, καὶ ταῦτα κακοδαιμονοῦντα ὑπὸ τοῦ Τορούση διαθάλψας καὶ ἀσφαλείας τῆς δεούσης ἠξιωκὼς, καὶ καταπλήξας τῷ παρουσίᾳ τὸν οὐχ ἁπλοῦν τὴν γνώμην, ἀλλὰ κρυψίνουν καὶ ὕφαλον Ἀρμένιον, σχάζει τὸ πρόθυμον, οὐδὲ περὶ τῆς ὅλης Ἀρμενίας διαγωνίζεται, τὸν οἰκεῖον πατέρα ἐζηλωκὼς, ἢ γοῦν ὅσα ἐκεῖνος ὑπηγάγετο φρούρια πολεμῶν, ταῦτα ὡς ἐκ φάρυγγος λύκου ποιμὴν λοβὸν ἥπατος προσαπαιτῶν καὶ λαμβάνων ἐκ τοῦ τῶν Ἀρμενίων κατάρχοντος· ἀλλὰ τῇ διπλόῃ καὶ ἀπάτῃ τῶν λόγων τοῦ Τορούση φενακισθεὶς καὶ τῇ αἱμυλίᾳ τῶν συνθηκῶν ἀπαλυνθεὶς τὴν διάνοιαν, τὰ χολινὰ μεταστρέψας εἰς Ἀντιόχειαν παραγίνεται, τὴν τῆς ἁπάσης Συρίας προκαθημένην καλλίπολιν.

2. Dum vero Tarsi agebat, Andronici patruelis fuga e carcere illi nuntiatur; cujus illi causa fuerant ea quæ supra diximus, sed tamen illa quoque incommodarunt, quod in dicendo liber et viribus præstans et forma digna imperio præditus nunquam animum submittebat : quæ res omnes imperatoribus regni amittendi metu suspectæ et molestæ esse consueverunt. Propter hæc igitur et bellicam virtutem et generis nobilitatem (nam eodem patre Alexio Joannes Manuelis et Andronici pater Isaacius sebastocrator nati erant) maxime observabatur et suspectus habebatur. Accessit alia quoque causa cur a Manuele in custodia haberetur. Imperatori huic tres fuere fratres, Alexius Andronicus et is cujus sæpe facta est mentio, Isaacius, quorum duo obierunt patre adhuc superstite. Alexius unam reliquit filiam, **136** quam matrimonio sibi junxit magni domestici Joannis filius Alexius, de quibus etiam supra diximus. Andronicus filias tres suscepit, Mariam, Theodoram et

C β'. Ὄντι δὲ κατὰ Ταρσὸν τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἡ τοῦ ἐξαδέλφου Ἀνδρονίκου ἐκ τῆς φυλακῆς φυγὴ καταγγέλλεται, ἧς τὸ αἴτιον καὶ ὅσα μὲν ἐρρέθη ἄνωθεν, οὐδὲν δὲ ἧττον τὸ ἐλευθεροστομεῖν ἀεὶ καὶ τὸ τῇ ῥώμῃ τῶν πολλῶν διαφέρειν καὶ ἡ εὖ ἔχουσα πλάσις τοῦ σώματος ἀξία οὖσα τυραννεῖν καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἀταπείνωτον, ἃ δὴ πάντα πεφύκασιν οἱ κρατοῦντες ὑποβλέπειν καὶ κνίζον ἔχειν καὶ ἕως καρδίας αὐτῆς βάλλοντα διὰ τὸ περὶ τὴν βασιλείαν περιδεές. Διὰ ταῦτα τοίνυν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἐν μάχαις ἐνδέξιον καὶ τὸ τοῦ γένους ἐπίσημον (ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς (77) Ἀλεξίου τοῦ τῷ Μανουὴλ προπάτορος ὅ τε τούτου πατὴρ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ τοῦ Ἀνδρονίκου γενέτης ὁ σεβαστοκράτωρ προῄλθοσαν Ἰσαάκιος) ὀφθαλμοβολούμενος ἦν καὶ

D ὕποπτος μάλιστα. Συνέβη δέ τι καὶ ἕτερον δι' ὃ τοῦτον ἐν φρουρᾷ συνεῖχεν ὁ Μανουήλ. Τῷ βασιλεῖ τούτῳ τρεῖς ἦσαν ὁμαίμονες, Ἀλέξιος, Ἀνδρόνικος καὶ ὁ πολλάκις ῥηθεὶς Ἰσαάκιος. Τούτων οἱ μὲν δύο τὸ ζῆν μετήλλαξαν ἔτι τοῖς ζῶσι κατειλεγμένου τοῦ

Hier. Wolfii notæ.

(77) Ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ πατρός. Eudocia tertio gradu attigit Andronicum, hoc modo :

Alexius
Joannes — *fratres* — Isaacius
Andronicus — *patrueles* — Andronicus
Eudocia — *incesti*

πατρὸς αὐτοῖς καὶ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐσάλευε δὲ τὰς τοῦ γένους διαδοχὰς ὁ μὲν Ἀλέξιος ἐπὶ μιᾷ θυγατρὶ, ἣν καὶ εἰς γαμετὴν γυναῖκα ἡρμόσατο ὁ τοῦ μεγάλου δομεστίκου Ἰωάννου υἱὸς Ἀλέξιος, ὧν πέρι καὶ εἰπόντες ἔφθημεν· τῷ δ' Ἀνδρονίκῳ θυγατέρες ἐγεγόνεισαν τρεῖς, Μαρία, Θεοδώρα καὶ Εὐδοκία, καὶ υἱοὶ δύο, Ἰωάννης τε καὶ Ἀλέξιος. Τῶν θηλειῶν τοίνυν ἡ Εὐδοκία τὸν ἐκ παρθενίας ὁμευνέτην ἀποβαλοῦσα θανάτῳ ἀνοσίως Ἀνδρονίκῳ συνήρχετο, οὐ κρύβδην, ἀλλ' ἀνέδην. Καὶ τοῖς ἐπιτιμῶσιν Ἀνδρονίκῳ διὰ τὸ τῆς συνουσίας ἀθέμιτον [P. 69] ἡ ἀφ' ἑστίας μίμησις πρόχειρος εἰς ἀπόλογον ἦν, καὶ χαριεντιζόμενος ἀνθυπέφερεν ὡς φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον ἐξομοιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι καὶ τὰ τῆς αὐτῆς ὁμοστοιχεῖ καὶ συνάδει πως κεραμείας, εἰς τὸν ἐξάδελφον ἀποσκώπτων ταῦτα καὶ βασιλέα τὸν Μανουὴλ ὡς ὁμοιοπαθέσιν ὑποκύπτοντα πάθεσιν ἢ γοῦν καὶ χείροσιν ἁλισκόμενον, εἴπερ ὁ μὲν ἀδελφοῦ θυγατρὶ συνουσίαζεν, ὁ δ' Ἀνδρόνικος ἐξαδέλφου παιδὶ συγκατέκειτο. Τὸ γοῦν τοιοῦτον οὔτε τῷ Μανουὴλ ἤνδανε καὶ τοὺς ἐκ γένους τῆς γυναικὸς μαίνεσθαι ἐποίει κατ' Ἀνδρονίκου καὶ διαπρίεσθαι ἀτεχνῶς, ἐκ τοῦ πλείονος δὲ τὸν τῆς Εὐδοκίας ὁμαίμονα Ἰωάννην, ὃς τῇ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου ἐκυδροῦτο τιμῇ, καὶ τὸν ἐπ' ἀδελφῇ τῇ Μαρίᾳ ὡσαύτως γαμβρὸν τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην. Πολλαὶ μὲν οὖν, ὡς εἰκὸς, ἐπιβουλαὶ κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου αἱ μὲν ἐνδόμυχοι ἦσαν καὶ σκότιοι τυρευόμεναι, αἱ δὲ καὶ προδήλως τολυπευόμεναι· ἀλλὰ διέλυε ταύτας ὡς ἰστὸν ἀράχνης Ἀνδρόνικος, καὶ ὡς παιδίων ἐπὶ ψάμμου ἀθύρματα διεσκέδαζεν, ἀνδρίᾳ τε τῇ σφετέρᾳ πίσυνος ὢν καὶ κατὰ σύνεσιν τῶν ἐναντίων ὑπερφέρων πολὺ καὶ ὅσον αἱ ἄλογοι φύσεις τῶν λογικῶν ἥττηνται, ὥστε καὶ συμβὰν οὕτω πολλάκις προσπλακεὶς ἐτρέψατο τούτους, τὰ φίλτρα τῆς Εὐδοκίας γέρας ἀρνύμενος. Ἦν δ' ὅτε καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ σκηνῆς τῇ γυναικὶ κατὰ Πελαγονίαν συνεπλέκετο, οἱ δὲ καθ' αἷμα τῇ Εὐδοκίᾳ προσήκοντες, περιστάντες τὴν σκηνὴν ὡς τοῦτο ἔγνωσαν, μετὰ συχνῶν ὁπλοφόρων ἐτήρουν τὴν ἔξοδον ὡς αὐτίκα μάλα τοῦτον διαχειρισόμενοι. Ἀλλ' οὐκ ἔλαθε ταῦτα τὴν Εὐδοκίαν, καίπερ ἐφ' ἑτέροις τὸν νοῦν ἔχουσαν, εἴτε διαγγελθέντα παρά του τῶν ἐκ τοῦ γένους ἐκείνῃ, εἴθ' ἑτέρως τὸν κατὰ τοῦ φθορέως αὐτῆς λόχον γνωρίσασα· ἦν γὰρ κἀκείνῃ δραστήριον τὸ φρονεῖν, οὐμενοῦν κατὰ γυναῖκας πλουτοῦσῃ τὴν σύνεσιν. Διασαφεῖ τοίνυν τῷ Ἀνδρονίκῳ συγκατακειμένῳ τὴν ἐπιβουλήν. Ὁ δὲ διαθρουηθεὶς ἐπὶ τῷδε τῷ ῥήματι ἐξανέθορέ τε αὐτίκα τῆς κλίνης, καὶ τὴν ἐπιμήκη διαζωσάμενος μάχαιραν διεσκοπεῖτο τὸ ποιητέον. Ἢ μὲν οὖν ὑπετίθει τῷ ἐρωμένῳ γυναικείαν ὑποδῦναι στολὴν, κἀν τῷ ἐπιτάξαι αὐτήν τινι τῶν προκοίτων καὶ κατευναστριῶν γυναικῶν λαμπτῆρα εἰσενεγκεῖν τῇ σκηνῇ, πρὸς ὄνομα καλέσασαν, καὶ οὕτως εἰς ἐξάκουστον ὡς τοῖς ἐλλοχῶσι τὴν ταύτης ἐνηχηθῆναι φωνὴν, εὐθέως ἐξελθεῖν καὶ λαθεῖν. Τῷ δὲ οὐκ ἤρεσκεν ἡ παραίφασις, ἐκτρεπομένῳ μὲν καὶ τὸ ἁλῶναι κἀπὶ τὸν βασιλέα ἐπισπώμενον τῆς κόμης ἄγεσθαι ἀγεννῶς, καὶ θάνατον δὲ οὐχ ἧττον ὑφορωμένῳ τὸν γυ-

Eudociam ; et filios duos, Joannem et Alexium. Eudocia, defuncto marito, nefaria consuetudine Andronici non clam sed palam usa est. Andronicus vero quoties ob incestum reprehendebatur, hanc defensionem per jocum in promptu habebat, solere subditos principum mores imitari, et aquam ex eodem fonte petitam eumdem saporem referre. Quibus verbis imperatorem Manuelem perstringebat ut iisdem aut etiam deterioribus affectibus obnoxium, qui cum fratris filia rem haberet, cum ipse patruelis duntaxat filiam complecteretur. Ii sales nec Manueli placebant et mulieris cognatos furore quodam contra Andronicum incendebant, Joannem in primis Eudociæ fratrem, qui protosebasti et protovestiarii dignitatem obtinebat. Joannem item Cantacuzenum, qui sororem illius Mariam in matrimonio habebat. Itaque aperta vi et occultis insidiis Andronicus crebro oppetebatur ; quas ut araneæ telas et puerorum ludicra in arena facile dissipabat, cum fortitudine sua fretus, **137** tum ingenio longe superior adversariis, ut præ illo brutæ pecudes haberi possent ; eosque sæpe vim inferentes propulsabat, pericula illa Eudociæ amore abunde pensata ratus. Accidit autem ut cum ad Pelagoniam in taberculo mulieris amplexibus indulgeret, Eudociæ cognati cum multis armatis ejus exitum observarent ad cædem parati : sed ea res Eudociam non fefellit quanquam aliis cogitationibus intentam, sive a cognatorum aliquo monita, sive alia ratione insidias odorata fuerit, quippe et ipsa acri ingenio et plus quam muliebri prudentia instructa ; insidias igitur accubanti Andronico indicat. Quo verbo ille excitatus e lecto exsilit, et prælongo accinctus gladio quid agendum esset deliberat. Mulier vero illum monet ut muliebri veste indutus, simul ac ipsa cubiculariam clara voce, ut ab insidiatoribus etiam audiatur, lucernam inferre jusserit, statim clam egrediatur. Sed id consilium viro forti non placebat, ne captus deformiter **138** ad imperatorem capillo traheretur metuenti, et muliebrem ac turpem mortem reformidanti. Itaque prælongo ense arrepto, et tabernaculo obliquo ictu dissecto, sæpem quæ forte ante id erat, omne spatium quod vectes et funes occupabant, uno ingenti saltu transilit ; quo insidiatores obstupefacti illius effugium admirabantur. His rebus Manuel turbatus, et crebris calumniis ab amore Andronici aversus paulatim crimina illa vera arbitrabatur : neque enim famam omnino esse irritam, quæ talia de illo spargeret. Ita nihil habet natura humana calumniatrice lingua deterius ; quam Psalmographus haud immerito multis in locis detestatur, ab eaque se liberari optat. Manuel igitur cognatorum vocibus tanquam cassibus irretitus, nolens volens Andronicum in custodiam dat feireis compedibus firmissimis vinctum ; in qua cum longo tempore male tractaretur, homo audax et in rebus difficillimis ingeniosus animadvertit in turri **139** illa latericia, cui inclusus erat, meatum antiquissimum,

atque in præsentia dissimulata, tum eos ultus est cum res patiebantur, ut suo loco exponemus.

A ἐν αὐτῇ βασιλικὰς διαιτήσεις κοσμοῦσι πέπλοις χρυσοϋφέσι καὶ ἁλουργοῖς τάπησιν, ἔπειτα δ' αὐτῇ ἐμβιβάσαντες ἀνδράριον ἐπίτριπτον, κελαινοχρῶτά τινα Αἰθίοπα, εὐφήμουν ὡς βασιλέα Ῥωμαίων, περιάγοντες μετὰ λαμπρᾶς στεφανηφορίας καὶ προπομπῆς, τὰ τῆς βασιλείας σεμνὰ διαπαίζοντες, καὶ καταμωκώμενοι τοῦ ἄνακτος Μανουὴλ ὡς μὴ ξανθίζοντος τὴν κόμην ὡς θέρος, ἀλλ' ὑπομελαινομένου τὴν μορφὴν κατὰ τὴν τοῦ ᾄσματος νύμφην τὴν λέγουσαν· « Μέλαινά εἰμι καὶ καλή, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος. » Ἀλλ' εἶχε μὲν ἀξίαν ἐπιθεῖναι δίκην τοῖς βαρβάροις ἐκ τοῦ παραυτίκα ὁ βασιλεύς· δείσας δὲ μὴ ἐμφυλίου κινηθέντος πολέμου εἰς πλεῖον προχωρήσει τὰ ἄτοπα, πέμψας τῶν ἐξ οἰκείου γένους τινὰς ἀμνησνίαν δίδωσι τοῖς Βενετίκοις ὧν τε εἰς αὐτὸν ἠνομήκασι καὶ ὧν εἰς Ῥωμαίους ὡς δυσμενεῖς ἐκακούργησαν, ἐπεὶ τὰ τῆς ἀμύνης ἐώρα πως οὐκ ἀκίνδυνα, πρὸς ἄλλα τοῦ καιροῦ ῥέπειν ἐπείγοντος. Ὅλην εἰ καὶ τὸν χόλον αὐτῆμαρ κατέπεψεν, ἀλλ' ὡς ἐν σποδιᾷ ἔναυσμα τὸν κότον ἐνέθαλπε τῇ ψυχῇ ἕως τῶν πραγμάτων ἐνδιδόντων αὐτὸν ἐξεπύρσευσεν, ὡς κατὰ καιρὸν τὸν οἰκεῖον ῥηθήσεται.

Tum autem reconciliatis exercitibus ad oppugnationem educit legiones ; et urbe, qua res ferebat, mari circumsessa, nihil intentatum relinquit, quasi secum ipse certans, an eam vel ad deditionem **116** compellere vel per vim exscindere posset. Igitur ex machinis grandia saxa crebro torquebantur, et sagittarii summa contentione sagittas hibernis nivibus crebriores in mœnia conjiciebant. Quidam etiam in multis munitionis partibus per valles instar caprearum arrepserant. Sed id unum proficiebatur, ne ignavus esset exercitus. Nam obsessi et ipsi fortiter se defendebant : at in campum descendendum et cominus cum Romanis pugnandum minime censebant, sed de mœnibus vim propulsabant, et saxis omnique telorum genere hostes obruebant. Ut igitur animadvertit ea se conari quæ ad exitum perducere non posset, inde recedere et obsidionem affectam relinquere noluit, ignominiosum sibi fore ratus, si post multos labores, nec paucis cohortibus amissis, unum castellum, idque non ita pridem Romanis obnoxium, expugnare non posset, atque in sua ditione mille prædones aleret, Coroyra relicta, quæ Siculis triremibus navale ac receptum præberet. Obsidionem igitur, quoniam nulla spes melior affulgebat, ducendam esse statuit, et diuturnitate temporis præsidiarios ad deditionem compellendos. Nec eum fefellit hæc opinio, neque spes frustrata est. Hostes enim, **117** aliquot diebus post, per legatos petunt spatium sibi dari cum armis cæterisque rebus suis discedendi. Ut enim videbant se per imperatorem ibi manere non posse atque inani spe subsidii regii lactari, famis præsertim periculo paulatim instante, id consilii ceperunt, Theodori Capellani potissimum impulsu, præsidii præfecti, viri non sanguinarii, sed pro grege Christi solliciti ; cui pax dissensione antiquior et Romani chari erant, ut postea demonstravit. Imperator igitur arrectis auribus eo nuntio audito statim etiam rei exitum videre cupiebat : sed priusquam lætum responsum daret, asperitatem simulat et nescio quid minatur, nisi ea facerent quæ legati pollicerentur. Ut igitur tandem accedebant, ac ne tum quidem universi,

B Τότε δ' οὖν φιλιωθέντων αὖθις ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων εἰς πολιορκίαν ἐξάγει τὰς φαλαγγας, καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐν οἷς παρείκοι, τὸ πόλισμα κυκλωσάμενος παντοῖος ἐγίνετο, ὥσπερ πρὸς ἑαυτὸν ἀμιλλώμενος ἐνεργότερος δείκνυσθαι, εἴ πως παραστήσασθαι δυνηθείη τοῦτο καὶ ἐξελεῖν. Ἔκ τε οὖν τῶν πετροβόλων ὀργάνων τὰ βάρη τῶν λίθων ἠφίετο συνεχέστερα, καὶ οἱ τοξόται παρὰ μαζὸν δεῖ πελάζοντες τὰς νευρὰς καὶ ἕως τῶν γλυφίδων ἕλκοντες νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσι κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους τὰ βέλη ἔπεμπον. Ἦσαν δὲ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ ἐρύματος καὶ οἱ διὰ τῶν φαράγγων δίκην αἰγάγγρων ἐκρημνοβάτουν. Ἐπεραίνετο δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἢ ὅσον μὴ ἀεργὸν ὁρᾶσθαι τὴν στρατιάν. Οἱ γὰρ ἔνδον καὶ αὐτοὶ γενναίως ἀπεμάχοντο,

C ὑποκατιέναι μὲν καὶ συστάδην ἀντιπλέκεσθαι Ῥωμαίοις οὐμενοῦν οὐδαμῶς δοκιμαζοντες, ἀπό δὲ τῶν τειχῶν παντοδαπῶς ἀμυνόμενοι, καὶ βέλεσι καὶ λίθων ἀφέσεσι παντοίοις κακοῦντες τὸ ἀνθιστάμενον. Ὡς ἔγνω τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν, μεταναστεῦσαι μὲν ἐκεῖθεν καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφεικέναι ἀτέλεστον οὐκ ἔκρινε δεῖν, καὶ ἀδοξίας ἄλλως ἑαυτῷ παραίτιον ὑπετόπαζεν, εἰ πολλὰ καμὼν καὶ οὐκ ὀλίγας ἀπολωλεκὼς στρατιώτιδας οὐχ ἕξει φρούριον ἓν ἑλεῖν, καὶ τοῦτο πρότριτα Ῥωμαίοις ὑπόφορον, βόσκοι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκείας χιλίους λῃστὰς, ὁρμητήριον παρεὶς καὶ νεώσοικον ταῖς Σικελιώτισι τριήρεσι κατὰ Ῥωμαίων τὰ Κέρκυρα (74). Ἐπεβάλετο τοίνυν χρονοτριβεῖν ἄλλη γὰρ οὐδεμία τις ἐλπὶς ὑπελείπετο τοῖς χρηστοτέροις αὐτὸν ὑποσαίνουσα, διὰ δὲ τῆς πολυημέρου

D προσεδρίας συμπείσειν ἄκοντας ᾖστο τοὺς ἐπὶ τῆς φρουρᾶς καταπροδοῦναί οἱ τὸ φρούριον καὶ σφᾶς προσαναθήσειν αὐτῷ· ὅθεν οὐδὲ τοῦ καλοῦ τῆς προσδοκίας ταύτης ἐκπέπτωκεν, οὐδὲ μὴν διήμαρτε τοῦ σκοποῦ. Ἡμέρας γὰρ διαλιπόντες τινὲς διαπρεσβεύονται οἱ πολέμιοι, καὶ δέονται καιρὸν αὐτοῖς ὑποχωρήσεως ἐνδοθῆναι, ὡς ὅπλων καὶ τῶν ἄλλων ἦσαν ἔχοντες. Ὡς γὰρ ἐώρων βασιλέα μὲν οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐπὶ χώρας μένειν ἀνήσοντα, τὰς δ' ἐλπίδας σχαζούσας εἰς κενὸν αἷς ἐδουκολοῦντο καθ' ὥραν τὴν ἀπὸ τοῦ ῥηγὸς ἐπικουρίαν προσδεχόμενοι, ἅμα δὲ καὶ τὸν λιμὸν αὐτοὺς ἠρέμα ἐπιδοσκόμενον,

Hier. Wolfii notæ.

(74) Τὰ Κέρκυρα. Fortasse librarii error est pro τὴν Κέρκυραν.

τὴν εἰρημένην ἐτραποντο, Ἐνῆγε δὲ πρὸς τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἔργον ὁ καστελλάνος Θεόδωρος, ὃς τῆς φρουραρχίας προίστατο, οὐκ ἂν αἱμάτων ἀνὴρ, ἀλλὰ τῆς ἀγέλης πλέον Χριστοῦ, καὶ προτιθεὶς εἰρήνην τῆς διαστάσεως, καὶ φιλορώμαιος, ὡς ἔδειξεν ὕστερον. Βασιλεὺς τοίνυν ὡσὶν ἐστῶσιν ἀκούσας τὴν ἀγγελίαν, ἐζήτει θεάσασθαι καὶ πέρας αὐτίκα τὸ ἐφετόν. Πρὸ δὲ τοῦ τὰς ἀποκρίσεις ἱλαρὰς ἀποδοῦναι ἑαυτὸν εἰδωλοποίει τραχὺν, καὶ ὑπερορίοις ἀπειλαῖς ἐκέχρητο, εἰ μὴ δρῷεν ὅσα ἡ πρεσβεία κατεπαγγέλλεται. Ὡς οὖν ὀψὲ προσερρύησαν, οὐδὲ τότε ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ βραχεῖς, καὶ πεῖραν τοῖς ἐπιμένουσιν οἱ ἐξιόντες διδόντες ὡς οὐχ ὑπερόπτης ὁ βασιλεὺς οὐδέ τι τῶν ἀέλπτων ἐπιτελῶν, ἀλλ' εὐμενῶς αὐτοὺς προσιέμενος, μετὰ φιλοφροσύνην καὶ δεξίωσιν ἱκανὴν αὐτοὺς ἐλέσθαι τὸ ποιητέον καὶ τὸ δοκοῦν ὠφέλιμον ἐγκελεύεται· ἑαυτῷ γὰρ μὴ εἶναι πρὸς τρόπου, μηδ' ἄλλως κρίνειν βασιλικόν τε καὶ ἐλευθέριον, ἢ μένειν ἐθέλοντας ἀπελαύνειν ἢ ἀπιέναι βουλομένοις προσίστασθαι. Πολλοὶ μὲν οὖν συμπαρέμειναν βασιλεῖ, καὶ πρὸ πάντων ὁ καστελλᾶνος Θεόδωρος· οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὴν πατρίδα Σικελίαν ἀνήχθησαν.

A sed pauci principio, iis etiam qui remanserant, ostendebant imperatorem non superbum esse, neque quidquam gravius in dedititios consulere, sed eos humaniter excipere, postquam eos porrecta dextera salutatos satis diu comiter tractarat, hortatur ut id amplectantur quod e re sua esse putent : sui enim moris non esse, atque adeo nec regale nec liberale videri, vel manere volentes repellere, vel discedere cupientibus **118** obsistere. Multi igitur apud imperatorem manserunt, atque in primis Theodorus Capellanus ; cæteri in patriam Siciliam redierunt.

ς'. Βασιλεὺς δὲ, παριὼν εἴσω τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἄκραν καταπλαγεὶς ὡς ὅπλοις οὐδ' ὅλως ἁλώσιμον, καὶ φρουρὰν ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτην ἐκ Γερμανῶν, ἄρας ἐκεῖθεν μετὰ [P. 60] πάσης ὡς εἶχε τῆς στρατιᾶς εἰς τὸν Αὐλῶνα μετασκηνοῖ, ἔνθα ἱκανὰς ἡμέρας ἐναυλισάμενος τὴν εἰς Σικελίαν κυροῖ περαίωσιν, γνωματεύων ἥρεμον εἶναι τὸν μαχόμενον καὶ εἰρήνης τὸν πόλεμον πρύτανιν, κἀκείνας εὐδαιμονεῖν τῶν πόλεων ὅσαι μὴ τοῖς τείχεσι, τοῖς δ' ἔγχεσι φράγνυνται, ὡς τούς γε δι' εἰρήνην τὸν πόλεμον ἀλυσκάζοντας λεληθέναι ἄντικρυς ἔφασκεν ἑαυτοὺς ὅτι πλείονες ἐντεῦθεν ὡς ἐκ πολύχνου γηδίου φύονται οἱ διάφοροι, ἣν ἔχουσιν ἀρχὴν περικόπτοντες καὶ στσθερᾶς εἰρήνης οὐδαμῶς ἀπολαύοντες. Ἀλλὰ. « δειλοὶ, » φησὶν ὁ Σολομὼν, « οἱ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ διαλογισμοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ τούτων ἐπίνοιαι, ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Κυρίου βεβαία καὶ ἀμετάπτωτος, οὐδ' ἔστιν ὅστις τῶν ἁπάντων αὐτὴν παρακρούσεται. » Τότε τοίνυν τὸν Μανουὴλ στηρίξαντα τὴν εἰς Σικελίαν κέλευθον, καὶ πρὸς τὴν νῆσον κατάραντα ἥτις Ἀειρονήσιον ἐπικέκληται, τοῦ ἐγχειρήματος ἐπέσχον διακυκήσασαι τὸ πέλαγος λαίλαπες καὶ καταποντιστικὰ τοῦτο ταράξαντα πνεύματα, βροντῶν τε μυκήματα ἐξαισίων, καὶ ἀστραπῶν ἐκπυρηνίσματα τερατώδη καὶ ἀνάμματα φοβερώτατα. Καὶ αὖθις δ' ἐπιβαλλομένῳ καὶ τὴν πέραίωσιν ἐπισπεύδοντι οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὴν ἡ θάλασσα ταῖς ναυσιν, ἀλλ' ἀνεπήδα καὶ ἀνεβράσσετο κάτωθεν. Ὡς οὖν ἀντέστησαν αἱ ἀντίπνοιαι, διαλύσασαι τὰ σκάφη γνόφῳ βαθεῖ, μόλις μὲν τῇ χέρσῳ τινα τούτων προσώκειλαν, καὶ αὐτὸς δὴ βασιλεὺς διεξέπλευσε βραδέως τὸν κίνδυνον, τὰ δὲ λοιπὰ διεσπάρη ἄλλα ἄλλοθι καὶ πάρεργον ἐγεγόνει κλύδωνος. Τῷ τοι τὴν δι' ἑαυτοῦ πρὸς Σικελίαν περαίωσιν ὡς ἀσύμφορον παρωσάμενος, ἀπαίρει μὲν ἐκ τοῦ Αὐλῶνος ὡς ἔχων ἣν τῶν δυνάμεων, εἰς δὲ Πελαγονίαν ἀφιγμένος, καὶ καταστησάμενος ὡς ξυνοῖσόν οἱ ἐδόκει τὰ πράγματα, κατὰ Σέρβων ἔγνω μεταθέσθαι τὸ πρόθυμον. Οὗτοι γὰρ, ἕως μὲν τὰ τῆς ἀρχῆς ἠρέμει τῷ αὐτοκράτορι, εὖνουν ἐπλάττοντο

B 6. Imperator vero urbem ingressus, et castellum admiratus ut armis prorsus inexpugnabile, firmissimo Germanorum præsidio imposito, cum omni exercitu Aulonem transit, ibique per aliquot dies commoratus navigationem in Siciliam decernit, quod eum demum tranquillum putabat qui pugnaret, et bellum pacis sequestrum, atque eas urbes felices judicabat, quæ non mœnibus, sed ensibus munirentur : nam qui bellum pacis amore fugiant eos non animadvertere plures sibi ut pulverem e terra friabili hostes exsistere, qui et imperium eorum accidant, nec stabili pace ipsos frui patiantur. Cæterum, ut Salomon affirmat[1], irrita sunt hominum consilia et lubricæ cogitationes : at Domini propositum firmum est atque immutabile, neque

C quisquam omnium propositum id evitare queat : ita etiam Manuelis institutum, cum in Siciliam iter intendisset et ad Æronesiam insulam appulisset, procellæ ventorum mare exagitantes horrendaque tonitrua et terribilia prodigiosaque fulmina toto cœlo collucentia interruperunt. **119** Secundo trajicere aggressus tempestatibus quæ repulsus est, et classe disjecta multisque navibus demersis, ægre aliquot in densa caligine terram tenuerunt, atque ipse imperator sero periculum evasit. Omissa igitur ea navigatione quam suis auspiciis parum succedere videbat, ex Aulone cum omnibus copiis discedit, ac Pelagoniæ rebus ex sententia ordinatis, Servios invadere statuit, qui tranquillo imperii statu amicitiam simulantes, et aliud lingua promptum aliud animo abditum habentes, posteaquam

D ea quæ breviter exposui terra marique acciderant, resumpta per occasionem fiducia armisque sumptis finitimas sibi Romanarum provincias male tractarant. Igitur instructissimam partem exercitus, cum impedimentis quam minimis, in Serviam ducit ; cujus satrapam imperatoria expeditio quantumvis dissimulata non fefellit. Is quia quod faceret non habebat, seque Romanis legionibus esse imparem

[1] Prov. xix, 21.

ab re dici posset in iis ludis Venerem cum Marte et Bellonam cum Gratiis coiisse : tanta erat varietas et elegantia. Studia porro Romanorum atque audaciam æmulatio Latinisque præcellendi cupiditas et imperatoris oculi judices actorum incendebant : Italos vero semper erecta cervix et animus superbus atque indignatio, ne Romani hastato illo certamine superiores essent, excitabant. Imperator ipse duos equites **144** simul prostravit, equo alterum et hasta invectus, qui impetu jaculi etiam alterum una secum dejecit.

A ἄχαλκον ἐκεῖνον ἄρεα πῇ μὲν κύμβαχον ἐπὶ βρεχμόν τε καὶ ὦμους ἀνατρεπόμενον, ἄλλοσε ἱππείας ἀστράβης ἐκσφαιριζόμενον, ἄλλον πρηνῆ, ἐζυπτιάζοντα ἕτερον, ἄλλον μεταβαλόντα τὰ νῶτα καὶ προτροπάδην φεύγοντα. Ὁ μὲν ἐχλώριζεν ὑπὸ δέους, τὸν ἀκοντίζοντα δεδιὼς, καὶ τῷ σάκει πᾶς ἐνεθάπτετο· ὁ δὲ ἀνθηρὸς ἦν, τὸν ἀνταγωνιστὴν κατεπτηχότα ὁρῶν. Τὸ δὲ τοῦ ἀέρος ῥόθιον τῇ ὁρμῇ τῶν ἵππων τεμνόμενον ἠνέμου τὰς σημαίας καὶ λιγυρὸν ὑπεσύριττεν. Εἶπεν ἄν τις οὐκ ἀκόμψως, πρὸς τὴν τηνικαῦτα διάχυσιν ἀπιδὼν, Ἀφροδίτην Ἄρεῖ συνελθεῖν, τῇ δ' Ἐνξοῖ συμπλέκεσθαι Χάριτας· οὕτω τὰ τότε παίγνια μίγμα ποικίλου καλοῦ ἐτύγχανεν ὄντα. Ἐποίει δ' ἀμιλλᾶσθαι καὶ παραλογώτερον Ῥωμαίους μὲν τὸ ὑπερφέρειν βούλεσθαι τῶν Λατίνων καὶ κατὰ τὴν τῶν δοράτων Ἰγκοίνησιν, καὶ βασιλέως αὐτοῦ ὀφθαλμοὶ ἀγωνοθέται τῶν ὁρωμένων γινόμενοι, Ἰταλοὺς δὲ ὁ ἀεὶ ὀρθὸς αὐχὴν καὶ τὸ ὑβρίζον φρόνημα, ἔτι γε μὴν τὸ μηδ' ὅλως ἀνέχεσθαι Ῥωμαίους κρατεῖν τὸν διὰ κοντῶν πόλεμον. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸς σύνδυο ἱππότας προσούδισε, καφ' ἑνὸς μὲν ἐλάσας τὸν ἵππον καὶ τὸ δόρυ κραδάνας ἐκείνου δὲ συγκαταβαλόντος τὸν σύνεγγυς τῇ ῥύμῃ τοῦ διακοντίζοντος,

Postquam Antiochenos admiratione fortitudinis impleverat, cum ipsi vidissent quæ prius audiverant, Cpolim redire instituit : et per amicas provincias iter habens maximam copiarum partem dimisit. In quo prudentiæ suæ oblitus milites plurimos amisit, extremo agmine male tractato : nam incitata itineris cupiditas et effrenis atque inconsideratus domum itionis ardor legiones non paucas in illa dispersione afflixit, subito Turcorum insultu oppressas. Tum re ipsa compertum est quantum boni sit in providentia, quantum temeritas et inconsulta consilia apportent incommodorum et malorum ; ac longe præstare salutarem moram perniciosæ festinationi, quantumvis initio spe bona blandienti. Fortassis autem gravior clades accepta esset, nisi imperator conversus Turcorum impetum repressisset atque exercitum eo ordine, quo prius id fieri decuerat, reduxisset. Cum vero cadaveribus astitisset et multitudinem interfectorum perspexisset, et labiis agitatis præ dolore femur crebro percussisset, cum profundis suspiriis illacrymasse fertur, ut in ægritudine animi et **145** dolore solet. Quamvis autem susceptum dedecus abolendi cupidissimus, cum quid in præsentia ageret non haberet, institutum iter tenuit.

B Ὑλήσας οὖν ἐπ' ἀνδρίᾳ τοὺς Ἀντιοχεῖς θαύματος, ὅψεσι παρειληφότας ἅπερ ἀκοαῖς ἐνηχοῦντο πρότερον, ἔγνω παλινῳδίαν ᾄσαι πρὸς τὴν Κωνσταντίνου τραπόμενος. Ἔνθεν τοι καὶ ὡς διὰ φιλίας μέλλων ἰέναι διαφήσι τὸ στρατόπεδον, ὅποι φίλον ἑκάστῳ μεθίστασθαι. Τοῦτο δὲ μὴ καθ' ἡγεμόνα ὁποῖος ἦν αὐτὸς βουλευσάμενος, ἔλαθε παραπολέσας τὸ πολὺ τοῦ στρατοῦ καὶ κακῶς τὰ κατ' οὐρὰν διαθέμενος· ἡ γὰρ πρὸς πορείαν ὀξεῖα τούτου ῥοπὴ καὶ ἡ πρὸς τὰ οἰκεῖα ἦθη τῶν στρατιωτῶν ἀχαλίνωτος ἄπαρσις καὶ ἀλόγιστος οὐκ ὀλίγα τῶν ταγμάτων διαλυθέντα παρελυμήνατο, τῶν Τούρκων ἐπεισπεσόντων ἀθρόως αὐτοῖς, ὡς πείρᾳ γνῶναι τὸ τότε πολλοὺς οἷον ἀγαθὸν ἡ προμήθεια, τὴν δ' ὑστεροβουλίαν πρᾶγμα ἀνόνητον καὶ ἀξύμφορον, καὶ ὡς κρεῖσσον τὸ μεθ' C ἡμέραν, εἰ σώζει καὶ δίδωσιν εὔκλειαν, τοῦ καταπῶντος αὐτίκα εἰς θάνατον, κἂν ὑποσαίνῃ χρηστότητι. Τάχα δ' ἄν καὶ εἰς χείριστον προὔβη τὰ οἴκτιστα, εἰ μὴ βασιλεὺς ἐπαναστραφεὶς τῶν Τούρκων ἀνέστειλε τὴν φοράν, καὶ προὔπεμψε τὰ στρατόπεδα μεθ' οἵας ἔδει συντάξεως πρότερον, ὅτε καὶ λέγεται τοῖς τῶν πεσόντων ἐπιστάντα πτώμασι, καὶ τὸ πλῆθος τῶν διαφθαρέντων ὅσον κατανοήσαντα, πλῆξαί τε τῇ χειρὶ τὸν μηρὸν ἀχθόμενον καὶ περιψοφῆσαι τὰ χείλη πυκνὰ καὶ ἀνοιμῶξαι βύθιον καὶ δακρῦσαι, ταῦτα δὴ τά τῶν παθαινομένων σημαντικὰ ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις ἢ καὶ ἐνωτιζομένοις ἀλγεινοῖς θεάμασι καὶ ἀκούσμασι, καὶ ὁρμῆσαι μὲν τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀναμαχέσασθαι ὄνειδος, γενναῖον δὲ τι ἐξ ὑπογυίου δρᾶσαι μὴ ἔχοντα ὁδοῦ τῆς προκειμένης εὖθις ἔχεσθαι.

4. Enimvero invidia, quæ non tantum provinciarum et urbium dominos subinde obliquo intuetur oculo et insidiatores in proximo alit, sed mediocres etiam insectatur, nec Styppiotam Theodorum gratia apud imperatorem pollentem inviolatum præteriit, neque prius turbinibus et procellis agitare destitit, quam de gradu dejectum loocoque motum tandem miserabiliter afflixisset. Ego vero talia quoque historiæ insero, ut lectores cognoscant quam improvisa et inevitabiles res sit improbitas : esse igitur, quantum liceat, eos æmulos observandos, qui ingeniis sunt

D δι'. Ὁ δὲ μὴ τοῖς ὑψηλοῖς μόνον καὶ ἐθνῶν καὶ πόλεων δυνάσταις λοξὸν ἀεὶ ἐνορῶν φθόνος καὶ τοὺς ἐπιβούλους τρέφων ἀεὶ ἐγγὺς, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετριωτέροις ἐπιφυόμενος. οὗτος οὐδὲ τὸν Στυππειώτην Θεόδωρον τῆς παρὰ βασιλεῖ παῤῥησίας εἴασεν ἀμετάθετον, ἀλλὰ πνεύσας καταιγιδώδης καὶ ἄγριον ἡ δυσπάλαιστος πολλάκις μὲν τοῦ στασίμου στυφελίξας μετήνεγκε, οἶλος δὲ καὶ ἀνέτρεψε καὶ εἰς πτῶμα κατήνεγκεν οἴκτιστον. Παρενείρω δὲ καὶ τὰ τοιάδε τῇ ἱστορίᾳ, δεικνὺς τοῖς ἀναγινώσκουσιν ὡς, κἂν ἀσυλλόγιστόν τι χρῆμα καὶ δυσφύλακτον ἡ πονηρία, χρῆναι γοῦν ὡς ἐξὸν ἐποβλέπεσθαι τῶν ἀντιτέχνων

ὁπόσοι τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐλευθέριοι, τὸ δὲ ἦθος ὑποκαθειμένοι καὶ τὴν γλῶτταν τῇ καρδίᾳ πλουτοῦντες ἀντίφθογγον, πρὸ πάντων δὲ τιθέναι τῷ στόματι φυλακὴν καὶ μὴ ἐᾷν τὴν γλῶτταν προπετῶς ἐκπηδᾷν τοῦ ἕρκους τῶν ὀδόντων καὶ τοῦ τῶν χειλέων ἐπιτειχίσματος, ἅπερ οἷα διπλοῦν περίβολον ἡ φύσις ταύτῃ περιεγύρωσεν. Ὁ γὰρ τοι τότε λογοθέτης τοῦ δρόμου οὐχ οἷός τε ὢν στέγειν τὴν ἐς τὸν Στυππειώτην τῆς τύχης εὐμένειαν καὶ τὴν ἀκροτάτην τοῦ βασιλέως ῥοπὴν καὶ τὸ τῷ μὲν ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ἐς τὸν κρατοῦντα παῤῥησίας τε καὶ παρουσίας εἶναι καιρὸν καὶ ἐξεῖναι δακτύλῳ πάντα μεταφέρειν καὶ νεύματι, αὐτῷ δὲ κατὰ τακτὰς ὥρας τῆν ἐς αὐτὸν ἀνεῳγέναι πυλαίαν, καὶ τἄλλα ὅσα τῷ μὲν Στυππειώτῃ καὶ μόνον βουληθέντι ἀνύσιμα ἦν, τῷ δὲ οὐδ' ὄναρ διὰ τοῦ φανιαστινοῦ ἐφιπτάμενα καὶ διὰ τοῦτο τοῦ φθόνου γινόμετα ὑπεκκαύματα καὶ ἕως τοῦ ταμιείου πλήττοντα τῆς καρδίας, σκαιωρεῖ κατὰ μοῦ ἀνδρὸς τὰ οἰκτρότατα. Καὶ δεινὸς ὢν κατατῦσαι δόλους καὶ δικρόαν εὐτυχῶν γλῶτταν, ὁποίαν ὄφις ὁ ψίθυρος καὶ ἀρχέκακος, φιλίᾳ ὑποκλέπτει τὸν ἄνδρα, καλῷ πράγματι συσκιάζων ἄτοπα διαβούλια καὶ δηλητηρίου σκύφον περὶ χείλη ἀγάπης μέλιτι περιχρίων. Ἀμέλει τοι καὶ ἄλλα λέγων καὶ διανοούμενος ἕτερα, καὶ χείλεσι μὲν τιμῶν τῇ δὲ καρδίᾳ πόῤῥω πλαζόμενος, ἐλελήθει τὸν κατὰ τοῦτο μόνον ἀρχαῖον καὶ ἁπλοϊκὸν Στυππειώτην. Ἐνδιαβάλλει τοίνυν ὡς μαγγανευτὴν τοῦτον καὶ δολιόφρονα, καὶ γράφεται προδοσίας, τὰ κατὰ Σικελίαν λέγων ἀναταράττειν πράγματα. Ἀπαιτηθεὶς οὖν ὑπὸ τοῦ βασιλέως πίστεις τῶν λεγομένων, τῇ Κιλικίᾳ (79) ἔτι ἐνδιατρίβοντος, αὐτὸν μὲν ἐφίστησι παραπετάσματι, τὸν δὲ Στυππειώτην ἀπολαβὼν ὡς ἔχων τι μόνος μόνῳ προσλαλέγεσθαι, ἄγει ὅπου ἦν ἀθέατος ὁ βασιλεὺς ἑστηκώς, καὶ λόγους ἀνακινήσας ἑτέρους εἶτα καὶ τοῖς κατὰ Σικελίαν δολίως ἐνέβαλε. καὶ δίδοὺς αὐτὸς ἀφορμὰς τοῦ μεμψιμοιρεῖν μήτε μὴν ἀσπάζεσθαι τὸν Στυππειώτην ὅσα ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπὶ τοῖς κατὰ Σικελίαν διαπραξάμενος πράγμασιν, οὕτω διαλύει τὴν ἐντυχίαν, καὶ τοιοῦτον ἐνθάψας σπινθῆρα τῇ τοῦ βασιλέως ψυχῇ καὶ κατὰ τοῦ Στυππειώτου ἀφεὶς ὑποτύφεσθαι ἐσκέπτετο καὶ φορυτοῦ εὑπορήσειν ἑτέρων συκοφαντήσεων, δι' ὧν προχειροτάτη ἐσεῖται τοῦ σπινθῆρος ἡ κίνησις. Οὐκοῦν κατὰ καρδίας ἑτέραν πληγὴν ἀνταίαν εἰληφώς ὁ δηλωθεὶς λογοθέτης ἐκ τοῦ τῷ Στυππειώτῃ δοθῆναι δοκεῖον ἐρυθροδάνου διέλιθον χρύσεον, καὶ τοῖς ὅρκοις τοῦτον ἐπιστατῆσαι κατὰ τὸν ἐν βλαχέρναις μέγαν νεὼν οἵ τὴν τοῦ κράτους διαδοχὴν ἐνεπέδουν Ἀλεξίῳ τε τῷ Οὐγγρίας καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Μαρίᾳ, ἃ τῷ λογοθετικῷ δήπουθεν ὀφφικίῳ ἦσαν ἁρμόδιά, συνθέσθαι λέγεται χάρτην λήρων ἔμπλεων παρὰ τοῦ Στυππειώνου δῆθεν τῷ τῆς Σικελίας ῥηγὶ σταλησόμενον, καὶ τοῦτον ἀναφύρας τοῖς τοῦ Στυππειώτου τόμοις καὶ γράμμασι πεῖσαι τὸν βασιλέα

illiberalibus et moribus occultis præditi linguaque pollent ab animo dissentiente, ac custodia muniendum os, nec sinendam linguam temere extra dentium septum et labiorum munitionem evagari, quibus a natu a quasi duplici vallo est inclusa. Nam dromi logotheta cum fortunæ benignitatem erga Styppiotam **146** et propensissimam imperatoris voluntatem ferre non posset, ad quem illi semper pateret aditus et colloquendi potestas daretur, adeo ut digito et nutu quidvis conficeret, cum sibi certis horis tantum accedere permitteretur, et quæ Styppiotes sola voluntate impetraret, ea sibi ne per somnium quidem cernere contingeret; invidia æstuans, quæ ipsius animi penetralia insederat, homo callidus et instar pestiferi serpentis bifida lingua instructus, amicitiæ simulatione virum circumvenit, et scyphi veneno pleni oras amicitiæ melle inungit, aliud dicens, aliud cogitans, et labiis honorans, cum animo esset alienissimo. His rationibus Styppiotam hac una in re incautum et simplicem fallit, eumque apud imperatorem ut impostorem et dolosum criminatur, et Siculæ proditionis accusat; cum vero imperator adhuc in Cilicia agens fidem sibi fieri postularet, eum sub velo stare jubet: ipse Styppiotam, tanquam arcani aliquid dicturus, eo seducit ubi imperator occulebatur. Et ab aliis rebus exorsus tandem in Siciliæ mentionem fraudulenter delabitur, dataque **147** illi occasione acta illa imperatoris reprehendendi colloquium dirimit. Ita irritato illius animo aliarum calumniarum occasiones quærit, magis etiam contra Styppiotam inflammatus, quod imperator illi aurea bulla cum radiantibus gemmis data mandarat ut in magna Blachernia ecclesia jurijurando præesset, quo imperii successio Alexio Hungaro et filiæ Mariæ confirmaretur (quod munus ad logothetæ potius officium pertinebat), scriptum nugacissimum composuisse fertur, quod scilicet Styppiota ad Siciliæ regem missurus esset, eoque in Styppiotæ codices et litteras clam inserto, imperatori persuadet ut inquiri jubeat illas proditionis ad Siculum litteras. Quo facto imperator fulminis instar contra Styppiotam exarsit, eique oculos effodi jussit innocenti. O inspector omnium ocule justitiæ inevitabilis, cur sæpe connives ad tales injurias et graviores etiam casus hominum, neque statim tonitrua et fulmina promis, sed vindictam procrastinas? impervestigabile tuum est judicium, et humanis rationibus **148** inaccessum. Tu vero sapiens es et accuratus utilitatis judex, quamvis tenuitatem ingeniorum nostrorum frustreris. Draconem quidem aut leonem qui videt aut audit in montibus, statim declinat; lacrymis et precibus etiam latro mitigatur: ad virum vero aliis insidiantem, qui aliud lingua

Hier. Wolfii notæ.

(79) Κιλικίᾳ. Ἀρμενίᾳ. Creberrima est hæc permutatio. Nam vetustus codex fere semper ἀντὶ Λατίνων μὲν Φράγγους, ἀντὶ δὲ Κιλικίας Ἀρμενίαν τίθησι.

promptum, aliud pectore clausum habet, cavendum magna sapientia est opus et Numinis auxilio.

Cæterum fuit is logotheta (ut historiæ seriem paulo diutius suspendam) talis qui sublimiores disciplinas primoribus duntaxat labris degustarat, sacrosanctæ sapientiæ parum diligens amator nec docilis discipulus, sed ingenio præstantissimo dictionis extemporalis studiosus, eloquentia fontis instar exuberante maximam gloriam adeptus. Fuit et mortalium omnium gulosissimus et bibulorum princeps; canere ad lyram et citharam pulsare, cordacem saltare et pedes celeriter huc atque illuc agitare promptus. Quamvis autem vinum avidissime ingurgitaret, tamen nullum in eo signum ebrietatis apparebat; imo quo plus biberat, eo prudentius irrigatione illa vini excitato **149** ingenio loquebatur. Jam quia symposia consectabatur, cum imperatori acceptissimus erat, tum regulis provinciarum, qui comessationes amabant, carissimus. Ad quos cum legatus ibat, alios potando superabat eoque redigebat ut longo tempore ad vinum edormiendum et ebrietatem discutiendam esset opus, alios æquabat, cum quidem ventres eorum integra doliola caperent et amphoras digiti ut calices versarent, et Herculanum scyphum cœnæ perpetuo subjungerent. Sed quia semel in hujus viri mentionem incidi, illa etiam memoratu digna referantur. Pepigit aliquando cum imperatore Manuele se porphyreticam patinam aqua plenam exhausturum, quæ olim in aula Phocæ Nicephori fuit ad Bucoleontem spectante, nunc vero in maximo illo conclavi visitur, quod is imperator cujus historiam scribimus ædificavit. Id imperator admiratus: « Optime sane, inquit, **150** logotheta. » Et ei multum lineæ vestis pretiosæ et complures auri minas promisit, si ita fecisset: sin minus, tantundem ab eo stipulatus est. Quibus verbis homo delectatus patinam aqua repletam, quæ ad duos choas capiebat, instar bovis inclinatus exhausit, semel tantum recepto inter potandum spiritu, ac statim promissa ab imperatore munera ex pacto accepit. Etiam viridibus fabis impense delectabatur, earumque tota arva consumebat. Aliquando igitur in castris cum trans flumen fabis consitum agellum conspexisset, statim exutis vestibus tranavit; nec maximam devorasse partem contentus reliquias in fasciculos collectas et humeris impositas abstulit, et in tabernaculo suo sedens fabas suaviter absumpsit quasi longo tempore jejunasset. Fuit homo

A στεῖλαι τοὺς κατὰ ζήτησιν τοῦ πρὸς τὸν ῥῆγα γράμματος τὴν τοῦ Στυππειώτου σκηνὴν ἐρευνήσοντας. οὗ καὶ γενομένου ὁ αὐτοκρέτωρ οἷα πυρσὸν αἰθέριον τὴν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ὀργὴν ἀνέκαυσε. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐκκοπεῖς τὰς κόρας ἀδίκως τυφλός ἦν, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον. Ὦ πάντ' ἐφορῶν ὀφθαλμὲ τῆς δίκης ἀλάθητε, ὡς ἐπιμύεις πολλάκις ἐπὶ τηλίοις παρανομήμασιν ἢ καὶ μείζοσιν ἑτέροις ἀνθρώπων κακοπραγήμασιν, οὐδ' ἐπάγεις εὐθὺς τοὺς πρηστῆρας καὶ τὸ κεραύνιον ἄναμμα, ἀλλ' ὑπερτιθέμενος ἐπέχεις τὴν κόλασιν; Ἀνεξιχνίαστόν σου τὸ κρίμα, καὶ ἀνθρώπων λογισμοῖς ἀνεπίδεκτον· Ἰλὴν εἶ σοφὸς, ναὶ, καὶ γνώμων ἀκριβὴς τοῦ συνοίσοντος, κἂν ἡμᾶς τοὺς σμικρογνώμονας λέληθας. Ἤδη μὲν οὖν τις θηρητὴρ ὄφιν δαφοινὸν ἢ λέοντα λασιαύχενα εἰσορῶν καὶ ἀΐων ἐν ὕρεσιν εὐθέως ἐξέκλινεν. Ἀλλὰ καὶ κακόεργος ὅστις δὴ παραιτητός ἐστι, δάκρυσι καὶ λιταῖς παρυπάγεται. Ἄνδρα δὲ κακὰ τῷ πλησίον βυσσοδομεύοντα καὶ ἄλλα ἐν μὲν φρεσὶ κεύθοντα, ἕτερα δὲ βάζοντα σοφίας δεῖ πολλῆς ἐκφυγεῖν, καὶ χρεία τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἐφάψεως.

Ἦν δὲ ὁ λογοθέτης οὗτος, ἵνα καὶ ἔτι μικρὸν παρακινήσω τῆς ἱστορίας μοι τὸν εἰρμὸν, μαθημάτων μὲν ὑψηλοτέρων ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος καὶ τῆς ὑπερσέμνου φιλοσοφίας οὐκ ἀκριβὴς ἐραστὴς οὐδ' εὐμαθὴς ὀπαδὸς, κράτιστος δὲ τῇ φυᾷ καὶ ἐῷ ἀμελετήτῳ χαίρων τῆς φράσεως, ῥέων τε τῷ λόγῳ κατὰ πηγάδα καλλίρειθρον διεκδιδοῦσαν τῶν πρανῶν ἐκ τοῦδε κλέος ἀπηνέγκατο μέγιστον. Ἀνθρώπων δὲ ὀψοφαγώτατος ὢν καὶ οἰνοφλύγων ὁ κράτιστος πρὸς λύριον ἔψαλλε καὶ πρὸς κιθάραν μετερρυθμίζετο καὶ κόρδακα ὠρχεῖτο καί τῳ πόδε πολλάκις παρενεσάλευε. Χανδὸν δὲ τῶν οἴνων ἐμφορούμενος, καὶ κατὰ τοὺς θαλαττίους χόας καὶ τὰς σπογγιὰς συχνάκις τὸ ποτὸν ἀνιμώμενος, οὐ κατεπόντου τὸν νοῦν τῇ ἀρδείᾳ, μήτε παρασφαλλόμενος ὡς οἱ ἔξοινοι, μήτε τὸ κάρη βάλλων ἑτέρωσε ὡς ὑπὸ μέθης ἐπικλυζόμενος, ἀλλ' ἔλεγέ τι σοφὸν, ἀναφλέγων τε καὶ ἄρδων ἐν τῷ πίνειν τὸ λογιζόμενον, καὶ πρὸς βλάστην λόγων μᾶλλον ἐπερωννύετο, Διώκων δὲ τὰ συμπόσια C οὐ βασιλεῖ μόνον πλεῖστα κεχάριστο. ἀλλὰ καὶ δυνάσταις μάλα πεφίλητο τῶν ἐθνῶν, ὁπόσοι τοὺς, κώμους περιεσκούδαζον. Κατὰ γὰρ πρεσβείαν αὐτοῖς παραβάλλων τοὺς μὲν ὑπερέβαλεν ἐν τοῖς πότοις καὶ πρὸς τὴν ὀψὲ κατήνεγκεν ἐκ τῆς μέθης ἀνάνηψιν καὶ τοῦ κάρου ἀνάνευσιν, τοῖς δὲ καὶ ἰσοφάρισεν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πιθάκνας ὅλας ἐς τὴν γαστέρα μετήγγιζον καὶ ἀμφορέας ὤχουν τοῖς δακτύλοις ὡς κύλικας καὶ τὸν σκύφον εἶχον ἀεὶ ἐπιδεῖπνιον τὸν Ἡράκλειον. Ἐπεὶ δὲ εἰς τοὺς περὶ τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε λόγους καθάπαξ ἐνεπεπτώκειν, δεδόσθω κἀκεῖνα τῇ ἱστορίᾳ, μνήμης ὄντα καὶ διηγήσεως ἄξια. Συνέθετό ποτε τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ὕδατος πλησθεῖσαν διεκροφῆσαι τὴν πορφύρεον λεκανίδα, ἣν εἶχε πρότερον μὲν ἡ αἰθριώδης τοῦ κοιτῶνος αὔλειος τοῦ βασιλέως Νικηφόρου D τοῦ Φωκᾶ, ἡ ἄνωθεν τοῦ Βουκολέοντος ὑπτιάζουσα, νυνὶ δὲ ὁ παρὰ τοῦ εἰς ἱστορίαν προκειμένου βασιλέως οἰκοδομηθεὶς χρυσόπαστος μέγιστος ἐνδρών. Βασιλεὺς δ' ἐν θαύματι θέμενος τὸ λεχθὲν, καὶ πρὸς αὐτὸν, Ὑπέρευγε, λογοθέτα φάμενος, ὀθόνας εὐανθεῖς καὶ χρυσίου μνᾶς ἱκανὰς ξυνέθετό οἱ καταβαλέσθαι δρῶντι ὡς ἔφησεν, ἢ μὲν ταυτὰ τουτονὶ καταθέσθαι μ' περατοῦντα τά ξυγκείμενα. Ὡς δὲ τὸν λόγον ἁρμενως ὁ ἀνὴρ ἠνωτίσατο, ἡ μὲν λεκανὶς ἦν ὑπερχείλης ὕδατος, κεχαδυῖα περὶ χόας δύο, ὁ δὲ κύψας τὸ ἄγγος ἐκένωσεν ὅσα βοῦς, ἅπαξ ἀνακόψας τὸ συνεχὲς τῆς πόσεως, καὶ τότε ὡς τὸ πνεῦμα πλεῖον συλλέξειε, καὶ εἶχεν εὐθύς τὰ ἐκ συμφώνου πρὸς βασιλέως ἀποδιδό-

μενα. Ἦττων δὲ ὧν τῆς τῶν χλωρῶν κυάμων ἐστιάσεως οὐκ ἀπὸ βινὸς, ὃ φασιν, ἀλλ' ἐξ ὀδόντων τῷ θελῷ τούτων εἵλκετο. Ὅλας οὖν ἀρούρας κατεδαπάνα καὶ θωὸς ἀκριβέστερον ἐπεξήρχετο. Καὶ τότε παρὰ τὸν ποταμὸν ἐνσκηνησάμενος, ἐπειδήπερ εἰς τὴν περαίαν κυάμων θεάσαιτο γήδιον, ἐξ αὐτῆς καὶ τὸν ἔσχατον χιτῶνα ἀποδυσάμενος διενήξατο, καὶ τὸ πλεῖον ἀποτραγὼν οὐδ' οὕτως ἀπέσχετο, ἀλλ' ἐς δεσμὰς τὸ μὴ κατεδηδομένον ξυνενεγκὼν ἐπὶ νώτου τε ἀράμενος διέβη τε τὸν ποταμὸν αὐτίκα δὴ μάλα, καὶ ἐπὶ δαπέδου τῆς σκηνῆς καθιζήσας ἀνελέγετο τοὺς κυάμους ἡδέως, ὡς εἰ νῆστις ἦν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀπόσιτος· Ἡρωϊκοῦ δὲ σώματος μετέχων καὶ εἰς ἀρίστην ἡλικίας ἀνατείνας ἀναδρομὴν οὐκ ἀπόμαχος ἦν, ἀλλ' ἔβλεπε γενναῖον καὶ τοῦ αἵματος ἄξιον ἐξ οὗ τὸ πρὸς μητρὸς ἐκείνῳ γένος καθείλκετο. Τελευτῶν δὲ τὸν βίον, καὶ πλῆττον ἔχων αὐτὸν τὸ οἰκεῖον κριτήριον ἐφ' οἷς κατὰ τοῦ Στυππειώτου ἐλογοποίησε, μετάπεμπτον ποιεῖται τὸν ἄνδρα καὶ συγγνώμην μετὰ δακρύων αἰτεῖται. Ὁ δὲ βραβεύων ἀμνησικάκως ἄφεσιν καὶ σωτηρίαν ψυχῆς προσεπηύξατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω, καὶ οὐ κατὰ διήγησιν, οἶμαι, ἀλυσιτελῆ τοῖς πολλοῖς οὐδ' ἀκαλλῆ τε καὶ ἀχαρίτωτον.

A proceræ staturæ et heroici corporis, non imbellis sed fortis, eaque familia dignus ex qua maternam stirpem trahebat. Moriturus, cum sauciam haberet Styppiotæ calumniis conscientiam, virum accersit et lacrymis oppletus veniam petit. Quam ille **151** oblitus injuriarum ei concessit, et salutem ejus animæ precatus est. Atque hæc hactenus, neque injucunda, ut opinor, neque inutilia.

ε'. Ὁ δέ γε Μανουὴλ, ἀποβαλόμενος θανάτῳ τὴν ἐξ Ἀλαμανῶν σύνευνον, ἐκόψατο μὲν τὸν ἐκείνης μόρον διασπασμὸν οἰηθεὶς σώματος, καὶ ὡς λέων θρηνῶδες ἠρεύξατο, ταφῆς δὲ ἠξιωκὼς μεγαλοπρεποῦς, καὶ τῷ σκήνει ἐπιτελέσας τὰ ὅσια ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος πατρῴᾳ μονῇ, καὶ καιρὸν ὅν [P. 76] ἐδοκίμασέ παρ' ἱππεύσας ἡμιθανὴς καὶ ἡμιτομος πρὸς μνῆστρα δεύτερα ἔβλεψε, πατὴρ ἀκοῦσαι παιδὸς γλιχόμενος ἄῤῥενος. Πολλαχόθεν μὲν οὖν ἐπεφοίτων αὐτῷ καὶ γράμματα καὶ προμνώμενοι ἐκ βασιλέων, ἀπὸ ῥηγῶν καὶ δυναστῶν ἁπάσης τῆς γῆς· ὁ δὲ προέκρινεν ἁπασῶν μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ τῆς Ἀντιοχείας σατραπεύοντος Πετεβίνου, ταύτην λέγω τὴν τῆς Κοίλης Συρίας προκαθημένην, ἣν Ὀρόντης ποτίζει καὶ καταπνέει ζέφυρος ἄνεμος. Ἦν δὲ ὁ Πετεβῖνος οὗτος Ἰταλιώτης μὲν τὸ γένος, ἱππότης δ' ἀκρόδαντος καὶ ὑπὲρ τὸν Ἱρίσμον ἐκεῖνον εὐμέλιος. Στείλας οὖν ἐκ τῶν τῆς γερουσίας καὶ τὸ γένος ἐπισήμους ἄνδρας εἰσοικίζεται τὴν κόρην, καὶ θύσας εἶχε τὰ γαμοδαίσια. Ἦν δὲ καλὴ (80) τὸ εἶδος ἡ γυνὴ, καὶ λίαν καλὴ, καὶ ἕως σφόδρα καλὴ, καὶ τὸ κάλλος ἀξύμβλητος, ὡς μῦθον εἶναι ἀτεχνῶς πρὸς αὐτὴν Ἀφροδίτην τὴν φιλομειδῆ καὶ χρυσῆν, Ἥραν τὴν λευκώλενον καὶ βοῶπιν, καὶ τὴν δολιχόδειρον καὶ καλλίσφυρον Λάκαιναν, ἃς οἱ πάλαι διὰ τὸ κάλλος ἐξέώσαν, καὶ τὰς λοιπάς δὲ ἁπάσας βίβλοι καὶ ἱστορίαι διαπρεπεῖς τὴν θέαν παραδεδώκασιν.

B 5. Manuel autem conjugis Alemannæ mortem non secus ac membrum a suo corpore avulsum acerbissime deploravit, justisque ei persolutis eam in paterno monasterio Pantocratoris magnificentissime sepeliit ; et luctus tempore, quod ipse sibi præfinierat, instar semianimis et dimidiati hominis exacto, secundas nuptias spectavit masculæ prolis cupiditate. Multis itaque e locis litteræ ad eum mittuntur : offeruntur regum et principum filiæ ex omni terra. Ipse vero Petebini Antiochiæ Cœlesyriæ primariæ urbis, ad Orontem sitæ, quam ventus favonius perflat, satrapæ filiam delegit. Is Petebinus erat genere Italus et eques præstantissimus. Missis igitur ad eum senatorii ordinis nobilibus viris puellam ducit incomparabili forma præditam, ac nuptias celebrat.

Ὁ δὲ λόγος τὰ κατὰ τοὺς Τούρκους μέλλων αὖθις διεξιέναι, ἅτε εἰς ἀρχὴν καθιστάμενος, καὶ τινα τῶν ἄνωθεν σαφηνείας ἕνεκα δοίη ἂν εἰς ἀφήγησιν. Τῷ κατάρχοντι τῶν Τούρκων Μασοὺτ πολλοὶ μὲν ἦσαν υἱεῖς, καὶ θυγατέρες οὐκ ἐλάττους ἐγεγόνεισαν· ἐν δὲ τῷ μέλλειν ἐξ ἀνθρώπων γίνεσθαι καὶ ταῖς ἐκεῖθεν κολάσεσιν (81) ὡς ἀσεβὴς παραπέμπεσθαι διανέμει τοῖς ἐκείνου παισὶ τὰς ποτὲ μὲν τοῖς Ῥωμαίων ὅροις κληρουμένας, τότε δὲ ὑπ' ἐκείνῳ ταττομένας πόλεις καὶ χώρας, καὶ ἄλλοις μὲν εἰς

D **152** Jam cum ad institutum redeundum sit, quædam supra commemorata perspicuitatis gratia repetenda sunt. Masuto Turcorum imperatori multi erant filii, nec filiæ pauciores. Moriturus provincias et urbes olim Romanas, tum vero suas, inter eos distribuit. Cumque aliis alias assignasset, Iconium metropolim cum subjectis oppidis Clizanthlani filio, generis vero, Jagupasani Amasiam et Ancyram fertilemque Cappadociam cum locis finitimis, Daduni urbes felices et maximas,

Hier. Wolfii notæ.

(80) Ἦν δὲ καλή. Verba sic sonant : *Erat autem formosa mulier, et valde formosa, et supra modum formosa, et incomparabili pulchritudine, ut plane nugæ essent ad eam collatæ Venus risu gaudens, et aurea Juno candidis brachiis et grandibus oculis, et Lucæna longo collo et pulchris talis, quas vetustas ob formam immortalitati consecravit, et cæteræ universæ quarum insignis pulchritudo libris et historiis celebratur.* Hæc in conversione de industria prætermissa hic subjeci, ne me negligentiæ accusent, si qui forte sunt qui ineptiis delectentur.

(81) Καὶ ταῖς ἐκεῖθεν κολάσεσι, *ad inferna supplicia ut homo impius rapiendus.* Quorsum attinent ista tragica ? Christianæ charitati nescio quam consentanea, plena certe inhumanitatis ; quare a me prætermissa sunt. Videat quisque ut ipse recte vivat et bene moriatur : judicium de aliis relinquat Deo cujus judicia longe alia sunt quam hominum, præsertim ineptorum.

Cæsaream et Sebastiam, attribuit. Sed quousque, Domine, hæreditatem tuam diripi ac prædæ et ludibrio esse populo vecordi et a vera tui cognitione ac fide alienissimo patieris? quandiu a nobis avertes faciem tuam, cum sis humanus, et mendicitatis nostræ oblivisceris, nec gemitus nostros et ploratus audies, cum celeriter afflictis succurrere soleas? neque pœnas sumes, cum sis vindex? quamdiu durabunt istæ absurditates, ut Agaris ancillæ posteris nobis ingenuis dominentur, et gentem sanctam tuam, quæ sanctissimum **153** nomen tuum invocat, perdent et occident, diuturnam servitutem et opprobria et alapas perditorum barbarorum sustinentem? Intuere tandem, clementissime Domine, captivorum ærumnas. Sanguis famulorum tuorum nunc quoque, ut olim Abelis, te misericordem Dominum inclamet. Arripe arma et scutum, exsurge ad opem nobis ferendam; confirmatoque viro qui tibi placuerit probatusque fuerit, improbis vicinis nostris septupla reddito quæ in hæreditatem tuam commiserunt, et provinciis atque urbibus fortiter recuperatis, quas barbari surripuerunt, orientem et occidentem solem eorum limites statuito qui a te cognomentum acceperunt.

A κλῆρον πατρῷον κατέλιπεν ἕτερα, τὴν δὲ Ἰκονιέων μητρόπολιν καὶ ὅσα τετάχαται ὑπ' αὐτὴν τῷ Κλιτζασθλᾶν ἀπεμερίζει υἱῷ. Τῶν δὲ γαμβρῶν τῷ μὲν Ἰαγουπασὰν Ἀμάσειαν καὶ Ἄγκυραν ἐκληροῦτο, καὶ τὴν Καπποδοκῶν εὐδαίμονα χώραν, καὶ ὅσα ταῖς πόλεσι ταύταις ὅμορα· Δαδούνῃ δὲ ἀπονενίμηνται πόλεις εὐδαίμονές τε καὶ μέγισται· Καισάρεια καὶ Σεβάστεια. Ἀλλ' ἕως τίνος τὸν οἰκεῖον παρόψει κλῆρον, Κύριε, εἰς ἀπαγωγὴν ἐκκείμενον καὶ προνομὴν μακραίωνα καὶ κίνησιν κεφαλῆς λαῷ μωρῷ καὶ οὐχὶ σοφῷ καὶ πόρρωθεν ἀπεσχοινισμένῳ τῆς εὐσεβοῦς περὶ σὲ δόξης καὶ πίστεως μέχρι τίνος ἀφ' ἡμῶν ἀποστρέψεις τὸ οἰκεῖον πρόσωπον, ὁ φιλάνθρωπος, καὶ τῆς πτωχείας ἡμῶν ἐπιλανθάνῃ οὐδ' ἐνωτίζῃ τοὺς στεναγμούς; καὶ τὰ δίκρυα, ὁ ταχὺς τῶν θλιβομένων ἐπακουὸς, οὐδὲ δίκην ἐπιτίθης, ὁ τῶν ἐκδικήσεων Κύριος; ἕως πότε παραλλὰξ ἕρποντα ἐσεῖται τὰ ἄτοπα, καὶ οἱ μὲν τῆς δουλίδος Ἄγαρ ἀπόγονοι κατακυριεύσουσι τῶν ἐλευθέρων ἡμῶν, ἀπολοῦσί τε καὶ ἀποκτενοῦσι τὸ σὸν ἅγιον ἔθνος, ὅ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τὸ σὸν ἐπικέκληται ἅγιον ὄνομα, τοῦτο δὲ χρονίαν ὑπηρεσίαν ὑπομενεῖ, καὶ τοὺς ὀνειδισμοὺς ὑποίσει καὶ τοὺς κονδυλισμοὺς τῶν ἐπιτριπτων τούτων ἀλλογενῶς; Εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ὀψέ ποτε, φιλάγαθε Δέσποτα, B

τῶν ἐν πέδαις ἡ συνοχή. Βοησάτω πρὸς σὲ καὶ νῦν τὸν φιλοικτον τὸ ἐκχεόμενον αἷμα τῶν σῶν οἰκετῶν, ὡς τὸ τοῦ Ἄβελ πρότερον. Ἐπιλαβοῦ ὅπλου καὶ θυρεοῦ, καὶ ἀνίστηθι εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, καὶ κραταιώσας ὃν αὐτὸς αἱρετίσῃ ἄνδρα καὶ ἐφ' ὃν εὐδοκήσειας. Ἀπόδος τοῖς πονηροῖς γείτοσιν ἡμῶν εἰς τὸ ἐπταπλάσιον ὅσα ἐπονηρεύσαντο κατὰ τῆς κληρονομίας σου· καὶ πολεις καὶ χώρας ἐπανασώσας ἡμῖν ἐν ἀνδρείᾳ, ἃς ὑφείλοντο οἱ ἀλλόφυλοι, ὅρια στήσαις τοῖς ἐκ τοῦ σοῦ καλουμένοις ὀνόματος ἀνίσχοντος ἡλίου καὶ δυομένου πρώτας καὶ ὑστάτας αὐγάς.

Hæc fortasse non abs re neque temere effudimus, cum Deo paulisper collocuti, et mœrore oppressum animum nonnihil levavimus. Masuti autem liberi præcipuos regni paterni ac potius Romanorum fines trifariam partiti pacem et cognationis jura parum curaverunt, ad bella intestina propensi. Nam Iconii Sultanus Cappadociæ toparchæ, et hic illi vicisssim, infesto animo est insidiatus, donec odia **154** in apertum eruperunt et ab ipsis imperatori sunt exposita. Qui cum utrumque perditum cuperet, optabat ut non tantum inter sese rixarentur et divellerentur, sed armis etiam certarent, ut ipse otiosus illorum malis quippe barbarorum et impiorum insultaret; ac per legatos clam utrumque contra alterum concitavit. Aperte vero Jagupasani donis missis opem tulit, sultani odio, qui esset homo obscuri ac dolosi ingenii, nec cognatis tantum suis perniciem moliretur, sed et Romanorum fines subinde latrociniis vexaret. Jagupasanes igitur imperatore fretus sultano bellum infert: ille vicissim in aciem egreditur. Crebræ pugnæ committuntur. Tandem post multas utrinque cædes factas penes Jagupasanem victoria fuit. Atque armis ad tempus positis hic in sua provincia mansit. Sultanus vero imperatorem recens ex Occidente reversum adiit, et humaniter ac honorifice exceptus non minus Manuelem exhilaravit quam ipse benignitate hos-

C Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οὐκ ἀκαίρως οὐδὲ μάτην ἐξετοξεύσαμεν, Θεῷ τι μικρὸν προσλαλήσαντες, καὶ κενώσαντες τῆς λύπης βραχὺ ἐξ ὑπεράντλου ταύτῃ ψυχῆς. Οἱ δ' οὖν τοῦ Μασοὺτ τριχῇ δασάμενοι τὰ κεφαλαιώδη τῆς ἀρχῆς ὁρίσματα, ἤ, τὸ νητρεκὲς εἰπεῖν, τὰ τῶν Ῥωμαίων σχοινίσματα, παῖδες παρὰ πατρὸς ἐς αὐτοὺς καταβάντα διαδεξάμενοι, ὀλίγα μὲν εἰρήνῃ καὶ τοῖς τῆς συγγενείας θεσμοῖς ἐπέθυσαν, τὰ δὲ πλεῖστα εἰς διαφορὰς οἰκείας ἀπεῖδον καὶ προσέσχον ταῖς διαστάσεσιν. Αὐτίκα γὰρ ὁ τοῦ Ἰκονίου σουλτὰν τῷ τῆς Καππαδοκίας τοπάρχῃ σκαιόν τι καὶ ἄγριον ἐπωφθάλμισε, καὶ οὗτος εὖ ἐκείνῳ βλέμμα ὀλέθριον ἔβριψε. Καὶ ἦν τὰ κατ' ἀλλήλων πονηρὰ διαβούλια οὐχ ὑπὸ σκότον καὶ κρύφα τελούμενα, ἀλλ' ἔκπυστα καὶ βασιλεῖ καὶ ἔκφορα ὑπ' αὐτῶν. Ὁ δὲ, ἐπαρώμενος ἀμφοῖν πανώλειαν, ἠγάπα μὴ μόνον μέχρι τοῦ ἐριθεύειν ἀπονεύειν ἀλλήλων καὶ ἀποσχίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅπλα ἄραντας εἰς μοῖραν διαστῆναι ἀντίπαλον, ἵν' ἄγων ἠρεμίαν αὐτὸς τοῖς ἐκείνων ἐπιχαίρῃ κακοῖς ὡς ὁμοῦ τε ἀλλοφύλων καὶ ἀσεβῶν· καὶ πέμπων λάθρα ἀγγέλους θάτερον θατέρῳ ἐνῆγεν εἰς πόλεμον. Ἐκ δὲ τοῦ προδήλου τῷ Ἰαγουπασάνῃ προσέκειτο, καὶ οἱ τοῦ Ἄρεος συνεθίγγανεν οἷς ἐδωρεῖτο, μυσαττόμενος τὸν σουλτὰν ὡς ὑποκαθειμένην ἀεὶ τὴν γνώμην ἔχοντα καὶ ὕπουλον τὸ φρονεῖν καὶ περίστροφον, καὶ μὴ μόνον δολοπλοκοῦντα τοῖς ἐκ γένους ἐκείνῳ καὶ αἵματος τὰ ἀνήκεστα, ἀλλὰ καὶ Ῥω- D

μαίων ἀεὶ κατὰ λῃστείαν τὸ γειτονοῦν ἐκτρίδοντα. Πεποιθὼς τοίνυν Ἰαγουπασάνης τῷ αὐτοκράτορι ἐκφέρει κατὰ τοῦ σουλτὰν πόλεμον, καὶ οὗτος αὖθις ἀντέξεισι κατ' αὐτοῦ, καὶ συῤῥαγέντες πολλάκις ἐμάχοντο. Ὀψὲ σὲ καὶ μεθ' αἵματα ἐξ ἑκατέρων ῥεύσαντα τῶν στρατῶν πρὸς Ἰαγουπασάνην ἔβλεψε τὸ νικᾷν. Καὶ πρὸς καιρὸν τὰ ὅπλα καταθέμενοι, ὁ μὲν ἐπέμενε κατὰ χώραν, ὁ δὲ σουλτὰν τῷ βασιλεῖ πρόσεισιν ἄρτι πρὸς τὴν πόλιν τὴν βασιλεύουσαν ἐκ τῶν δυσμικῶν ἐπανιόντι μερῶν, καὶ φιλοφρόνως προσδεχθεὶς καὶ ἐντίμως οὐχ ἧττον ἐπ' αὐτῷ τὸν βασιλέα διαχυθῆναι πεποίηκεν ἢπερ αὐτὸς ἐπὶ τῷ τῆς ξενίας ἐνευῤῥάνθη ἀπροσδεεῖ. Οὐκ ἐλπίσι γὰρ μόνον χρηστοτέραις ὑπεσαίνετο Μανουὴλ, ὡς εὖ τὰ κατὰ τὴν ἕω διάθοιτο διὰ τῆς τοῦ σουλτάνου παρουσίας καὶ τοῦ κεχαρισμένου τῆς ξενίας, δυναμένου γοητεῦσαι φιλοχρήματον βάρβαρον· ἀλλὰ καὶ δόξαν αὐτῷ τῆς βασιλείας τὸ συμβὰν ᾤετο. Εἰσιὼν τοίνυν ἅμα τῷ σουλτάνῳ τὴν Κωνσταντίνου κηρύττει θρίαμβον. Καὶ ἦν εὐπρεπὴς ὁ θρίαμβος, καλλίστοις καὶ τιμήεσι πέπλοις παμφαίνων καὶ τῷ τοῦ κόσμου πολυειδεῖ δαίδαλος. καὶ ἤμελλε βασιλεὺς διὰ τοῦ θριάμβου προϊέναι πρὸς αὐτῶν τῶν ἀστῶν κροτούμενος, καὶ μέρος εἶναι τῆς τότε δορυφορίας τε καὶ λαμπρότητος καὶ τῶν κυδρούντων τὸν αὐτοκράτορα καὶ σουλτάνος αὐτὸς ἐπιπαριών. Θεὸς δ' ἠκύρωσε τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης λαμπρά· ἥ τε γὰρ γῆ κλονηθεῖσα πολλὰς κατεβεβήκει λαμπροτάτας οἰκήσεις, καὶ ὁ ἀὴρ ταραχώδης ἦν ἐπιεικῶς καὶ ἀνώμαλος, καὶ ἕτερ' ἄττα ἐπισυμβάντα δείματα ἐκείνοις, οὐ θριάμβοις ἠναγκάκει προσέχειν τὸν νοῦν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐκύμαινε λογιζόμενον. Ἔφασκον δὲ καὶ οἱ τοῦ θείου νεὼ καὶ τοῦ βήματος ἔντροφοι καὶ αὐτὸς βασιλεὺς, οὐκ ἀγαθὰς κληδόνας δεχόμενος τὰ λεγόμενα, μηνίειν τὸ θεῖον καὶ μηδ' ὅλως ἀνέχεσθαι προκύψειν εἰς θρίαμβον μὴ θεοσεβείας ἄνδρα μετεσχηκότα, ὃν κοσμοῦσιν ἔπιπλα παναγῆ καὶ ἁγίων ἔκτυπα διειλῆφασι καὶ χαρακτὴρ καθαγιάζει Χριστοῦ. Καὶ οὕτω μὲν εἰκαίως ὁ θρίαμβος ἐσχεδίαστο, μηδαμῶς αὐτῷ προσεσχηκότος τοῦ αὐτοκράτορος, οὐδ' ἐς ὅσον τὸ ἔθος ἀφοσιώσασθαι· εἰς ἱκανὸν δὰ ὁ σουλτάνος τῷ βασιλεῖ συνδιέτριψε χρόνον, καὶ ἵππων σταδιοδρόμων ἁμίλλαις τὸν ὀφθαλμὸν καθειστήκειν, ὅτε καὶ τις ἀνὴρ τῆς Ἄγαρ ἀπόγονος, ὡς μὲν ἐδόκει τὰ πρῶτα θαυματοποιὸς, ὡς δ' ὕστερον ἔδειξε, ταλάντατος ἀνθρώπων καὶ αὐτοέντης ἀντικρυς; ἐπὶ τὸν κατὰ τὸ θέατρον πύργον ἀναλάμενος, οὐ κάτωθεν μὲν αἱ τῶν ἐπὶ σταδίου θεόντων ἀφετηρίαι εἰς ἀψίδας παραλλήλους κεχήνασιν, ἄνωθεν δ' ἵπποι χαλκήλατοι πεπήγασι πίσυρες χρυσῷ ἠλειμμένοι, τοὺς αὐχένας ὑπόγυροι, ἀντιβλάπτοντες ἀλλήλοις καὶ δρόμον καμπτῆρος πνέοντες, διαπτῆναι τὸ στάδιον ἐπῃγγέλλετο. Εἱστήκει οὖν ὡς ἐφ' ὕσπληγγος τοῦ πύργου, ἡμφιεσμένος ποδηρέστατον εὐρέα χιτῶνα. Λευκὸς δὲ ἦν ὁ χιτὼν, λόγοι δὲ εἰς κύκλον περιαχθέντες ἐποίουν κολπῶδες τὸ ὕφασμα. Ἦν δὲ σκοπὸς τῷ Ἀγαρηνῷ ὥσπερ ἱστίῳ ναῦς πτερωθῆναι τῷ πέπλῳ, ταῖς τούτου κοιλότησι τοῦ πνεύματος ἐμφω-

pitii est exhilaratus. Nam spem bonam habebat Manuel se ob sultani præsentiam non **155** modo rebus Orientis consulturum et avaro barbaro hospitii liberalitate fucum esse facturum, sed ex eo casu gloriam quoque sperabat. Cpolim igitur una cum illo ingressus triumphum indicit. Qui cum eleganter instructus pretiosis vestibus et ornamentorum varietate colluceret, atque imperator cum applausu et acclamationibus civium, adducto una sultano, qui inter cæteros proceres festivitatem illam celebriorem redderet, proditurus esset, Deus illius diei splendorem fecit irritum. Nam terræ motu multæ splendidissimæ ædes corruerunt; et aeris intemperies ac caligo et alii quidam terrores æstuantes hominum animos a triumphis in se convertebant. Aiebant et sacræ ædis antistites (nec ipse imperator aliter ea omina accipiebat) irasci Deum neque velle ut homo impius eum triumphum intueretur, quem instrumenta sacratissima et divorum imagines ornarent et Christi signum consecraret. Sic triumphus frustra est instructus, et ab ipso imperatore ita neglectus ut nec receptæ consuetudini satisfaceret. Sultanus vero non parvo tempore cum eo commoratus **156** spectaculis circensibus est oblectatus. Tum Agarenus quidam, principio præstigiator habitus, ut vero post declaravit, omnium mortalium miserrimus, sua sponte Hippodromi turri conscensa, sub qua carceres sunt unde emittuntur equi, supra vero quatuor equi aurati stant, collis incurvis, obversi sibi invicem, alacritatis ad cursum pleni, se stadium transvolaturum jactat. Stabat igitur in turri tanquam in carceribus, ampla et promissa admodum veste candida indutus, quæ vinculis in orbem succincta sinuosa efficiebatur. Putabat enim se veluti velo navem, ita laciniis illius aere expletis ad volatum instructum fore. Omnium igitur oculi in eum convertuntur, rident spectatores, ac subinde clamant : « Volato, volato; » et : « Quam diu nos suspensos tenes, Saracene, et aerem ex turri libras? » Imperatore hominem ab eo conatu deterrente, ipso vero sultano inter spem et metum suspenso, ne quid populari suo accideret. Is vero aerem subinde captans et ventum explorans spectatorum spem eludebat, ac **157** manibus sæpe alarum instar ad volatum expansis et libratis ut plus venti colligeret, cum is tandem aptus et secundus aspirare videretur, instar volucris sese agitat, et dum per aerem incedere nititur, Icaro miserabilius in cœlo volitat. Neque enim corporis gravitas humum tendentis alta eum tenere sinebat, donec prostratus exspiravit, manibus, pedibus et omnibus ossibus confractis. Is volatus cum risu et derisu Turcorum sultani comitum vulgi fabula erat, adeo ut forum transire inderisi non possent, fabris argentariis ferramenta mensarum concutientibus. Quo imperator audito ridebat scilicet, non ignarus jocorum et salium turbæ trivialis: sed in sultani gratiam, quem ista ludibria paulatim

mordebant, se illorum licentiam coercere simulabat.

A λεύοντος. Ἃς οὖν ἐπέστραπτο πρὸς αὐτὸν ὠθαλμὸς, καὶ ἐμειδία τὸ θέατρον, καὶ πυκνὰ ἐκραύγαζον οἱ θεώμενοι. « Πέτασον, πέτασον, » καὶ, « Ἕως τίνος αἴρεις, Σαρακηνὲ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ταλαντεύων ἐκ τοῦ πόργου τὸν ἄνεμον ; » Βασιλεὺς δὲ πέμψας διεκώλυεν αὐτὸν τοῦ ὁρμήματος. Θεατὴς δ' ὢν τῶν δρωμένων καὶ σουλτάνος αὐτὸς ἐπ' ἀμφιβόλῳ τῷ ἀποτελέσματι ἀνεκήκιέ τε καὶ ἐσεσήρει, μετέωρος ὢν τὴν γνώμην καὶ δεδιὼς περὶ τῷ ὁμογενεῖ. Ὁ δὲ, περιχάσκων τὸν ἀέρα συχνὰ, καὶ τὸ πνεῦμα διακριβούμενος, τὰς τῶν θεατῶν ἐλπίδας ὑπέκλεπτε. Καὶ πολλάκις διάρας τὰς χεῖρας καὶ σχηματίσας ταύτας ὡς πτέρυγας εἰς κίνησιν πτήσεως ὑπεστείλατο, τὸ πνεῦμα μεταπεμπόμενος. Ἐπεὶ δὲ ποτε φορὸν παρεῖναι καὶ οὔριον δέδοκτο, διατινάσσεται στηνοῦ δίκην, ἀεροβατεῖν οἰηθείς. Ἀλλ' ἦν οὐρανοδρόμος Ἰκάρου ἐλεεινότερος. Καὶ ὡς σῶμα κεντροβαρὲς χαμαιριφὴς, οὐχ ὡς κοῦφος ἱπτάμενος, καὶ τέλος δὲ καταπεσὼν διέῤῥηξε τὴν ψυχὴν, γαστροκνημῖδας καὶ χεῖρας καὶ ὅσα τοῦ σώματος ὄστώδη διαθρυβείς. Ἦν τοίνυν ὁ ἐκπετασμὸς οὗτος εἰς μωκίαν καὶ γέλωτα τῶν μετὰ τοῦ σουλτάνου Τούρκων τοῖς ἀστυπολίταις διαθρυλούμενος, οὐδ' ἦν ἐπ' ἀγορᾶς ἀκαταγελάστους αὐτοὺς παριέναι, τῶν ἀργυροκόπων ἀγοραίων τὰ τῶν τραπίζων διαψοφούντων σιδήρια. Ὡς δ' ἠνωτίζετο ταῦτα ὁ βασιλεὺς, διεχεῖτο μὲν, ὡς εἰκὸς, τὸ στωμύλον [P. 79] καὶ φιλοπαίγμον τῶν ἐπὶ τῶν τριόδων εἰδὼς, σουλτάνῳ δὲ χαριζόμενος (κατὰ βραχὺ γὰρ τὴν τοῦ βαρβάρου ψυχὴν ὑπεισερχόμενα ἔδακνε τὰ βωμολοχεύματα) ἐπλάττετο τὸν τὸ ἐκείνων ἐλευθερόστομον ἀναστέλλοντα.

6. Enimvero Clizasthlanes post mirabilem benignitatem et multa splendidaque munera ex imperatoriis thesauris exhausta, quibus obstupefactus dubitabat utrum tantumdem sibi reliqui fecisset imperator, lætus atque opibus onustus domum revertitur. Manuel enim cum sciret quemvis Barbarum avarum esse, et Romanorum opulentiam **158** ostentare vellet, quidquid Clizasthlani daturus erat, in splendidissimo quodam palatii conclavi ordine exposuit. Ea fuere moneta aurea atque argentea, delicatæ vestes, argentea pocula et Thericlea aurea et tela subtilissima aliaque ornamenta eximia. Romanis paratu facillima, sed rara apud Barbaros et pleraque nunquam visa. Id igitur conclave ingressus sultanum accersit, nunquid ex eo thesauro donari sibi velit rogat. Respondente illo id sibi fore acceptum quod ipse dedisset, rursus interrogabat, si eam pecuniam in militem domesticum et externum erogaret, num quis hostium suum impetum sustinere posset. Cum vero ille non sine admiratione dixisset se, si tantum pecuniæ habuisset, jam olim hostes omnes subacturum fuisse : « Hæc, inquit, omnia tibi dono, ut et munificentiam meam noris, et quantis opibus polleat is qui uni tantum donat, conjicias. » Is vero et lætatus et obstupefactus et pecuniæ cupiditate cæcus se imperatori Sebastiam cum suburbano agro redditurum pollicetur. Qua re Manuel cupide **159** accepta, se illi plus pecuniæ daturum promisit, ubi verba ad rem contulisset. Et ut Barbari inconstantiam anteverteret et ferrum fervens adhuc suo arbitratu versaret Gabram Constantinum cum multis aliis muneribus et omnis generis armis ad eum misit. Sed homo fallax et fidei servandæ ignarus, ut Iconium rediit, fœderis oblitus Sebastia vastata et vicinia ejus subacta summam rerum ad se transtulit, et Dadune ejecto Cæsareaque occupata etiam reliquum popularem suum Jagupasanem evertere atque occidere cupiebat. Qui cum et ipse vicissim copias suas cogeret seque ut contra adversarium jam majore potentia præditum instrueret, in ipso belli apparatu exstinguitur.

B ζ'. Μετὰ δὲ τὴν ἀξιάγαστον φιλοφροσύνην δῶρα πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν χρυσώνων ὁ σουλτάνος ἀπαρυσάμενος, ἐφ' οἷς καὶ ἐκθαμβος ἐγεγένητο καὶ διαπορούμενος ἦν εἰ καὶ ἑτέρων τοσούτων τὸ πλῆθος καὶ τηλικούτων τὸ μέγεθος εὐπορεῖ βασιλεὺς, χαίρων ἐπανέζευξεν ἔμφορτος. Ὁ γὰρ αὐτοκράτωρ, εἰδὼς μὲν ὅτι βάρβαρος ἅπας λημμάτων ἥττηται, λαμπρυνόμενος δὲ μάλιστα καὶ ἐκπλῆξαι θέλων τὸν Κλιτζασθλάνην ἐπὶ τοῖς πολυταλάντοις τῶν θησαυρῶν οἷς ἡ βασιλεία Ἀωμαίων περιέῤῥέετο, ἐν ἑνὶ τῶν κατὰ τὸ ἀρχεῖον λαμπροτάτων ἀνδρώνων ἐξῆς διατέθεικεν ὅσα τούτῳ παρασχέσθαι δῶρα προέθετο. Ἦν δὲ ταῦτα χρυσός τε καὶ ἄργυρος κεκομμένος εἰς νόμισμα, καὶ τρυφῶσα ἐσθὴς, ἀργύρεά τε ἐκπώματα καὶ Θηρίκλεια χρύσεα, καὶ ὀθόναι τῶν ἐξ ὑπερηφάνου ὑφῆς, ἄλλοι τε κόσμοι C ἐξαίρετοι, Ῥωμαίοις μὲν καὶ πάνυ εὐπόριστοι, σπάνιοι δὲ παρὰ Βαρβάροις αὐτοῖς καὶ τὰ πολλὰ μηδὲ θεατοί. Εἰσιὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὸν ἀνδρῶνα, καὶ τὸν σουλτάνον ἐκεῖσε μεταπεμψάμενος, ἤρετο εἰ δωρηθῆναί οἱ τοῦ παρόντος βούλοιτο θησαυροῦ. Τοῦ δὲ εἰπόντος ὡς αἱρεῖται ὅσοις αὐτὸν δωρήσηται βασιλεὺς, αὖθις ἐπήγαγεν εἴ τις τῶν ἀντιπάλων Ῥωμαίοις, αὐτοῦ ταῦτα κενωσαμένου εἰς ξενικὸν καὶ ἐνδαπὸν στράτευμα, ὑπενέγκοι ἄν ὅλως τὴν κατ' ἐκείνου τῶν Ῥωμαίων ὁρμήν. Τοῦ δὲ ἀγασαμένου καὶ εἰπόντος ὡς, εἰ δεσπόζων ἦν τοσούτων χρημάτων, εἶχεν ἄν παλαι τὸ κύκλῳ πολέμιον εἰς ὑπήκοον αὐτῷ μεταθέμενος, « Φιλοτιμοῦμαί σε τοῖς πᾶσι, φησὶ βασιλεὺς, ἵνα καὶ τοὐμὸν εἰδείης φιλόδωρόν τε ἅμα καὶ μεγαλόδωρον, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἐστὶ κύριος χρημάτων ὁ τοιούτοις καὶ τοσούτοις ἕνα δωρούμενος. » D Ὁ δὲ ἥσθη τε καὶ ἐξέστη τῇ ἀπομαγδαλιᾷ τῶν χρημάτων, τυφλώττων πρὸς κέρδος, καὶ βασιλεῖ τὴν Σεβάστειαν καὶ τὴν ταύτης χώραν παρασχέσθαι κατεπηγγείλατο. Ὁ Μανουὴλ δὲ, τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἀσμένως δεξάμενος, καὶ ἕτερα δώσειν ξυνέθετο χρήματα, εἰ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις πιστώσηται. Καὶ αὐτὸς μὲν τὴν τοῦ βαρβάρου προφθάνων ῥοπὴν, καὶ ἕως ἔτι ὁ σίδηρος ἐν ἀκμῇ, ἐνεργῷ χρήσασθαι τούτῳ βουλόμενος, διεπεπράχει ὡς εἰρήκει μετὰ καιρόν· στείλας γὰρ τὸν Γαβρᾶν Κωνσταντῖνον ἐξ-

ἐπεμψεν αὐτῷ φιλοτιμήματα ἄλλα ἄττα συχνὰ καὶ παντοδαπούς ὁπλισμούς. Ὁ δὲ ἀπατεὼν ὢν καὶ μηδ' ὅλως ἀλήθειαν ἐγνωκώς ποτε, τῶν τε συνθηκῶν ἐπελάθετο ἀπελθὼν εἰς Ἰκόνιον, καὶ τὴν Σεβάστειαν ἐκπορθήσας καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν χειρωσάμενος γέγονε τῶν ὅλων αὐτὸς ἐγκρατής. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν Δαδούνην τῆς οἰκείας ἀρχῆς παρέλυσιν, ἐκεῖνον μὲν δραπέτην καὶ πλανήτην εἰργάσατο, τῆς δὲ Καισαρείας αὐτὸς λαβόμενος καὶ τὸν λοιπὸν μετήρχετο ξύμφυλον, τὸν Ἰαγουπασάνην φημὶ, νοσήσας κάπὶ τῇ τούτου ἔρωτα χώρᾳ καὶ τὸν ἄνδρα διψῶν ἀνελεῖν. Ὅ δὲ καὶ αὐτὸς τό οἰκεῖον συγκροτῶν ἐν τῷ μέρει στρατόπεδον, [P. 80] καὶ ὡς πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἤδη μείζονα περιβαλλόμενον δύναμιν παρατατόμενος, φθάνει θανάτῳ τὴν προθυμίαν διακοπείς. Δαδούνης δὲ ὡς εἰς ἐρήμην δυνάστου τὴν τῶν Ἀμασέων σατραπείαν παρεισιὼν ἐκεῖθέν τε ἀποκρούεται, καὶ τῇ μεταπεμψαμένῃ τοῦτον τῇ τοῦ Ἰαγουπασάνη συνεύνῳ θάνάτου αἴτιος γίνεται· οἱ γὰρ Ἀμασεῖς ἐπαναστάντες αὐτήν τε ὡς λάθρα τῷ Δαδούνῃ μνηστεύουσαν τὴν ἀρχὴν ἠμύναντο τελευτῇ, καὶ Δαδούνην ἀδοξήσαντες ἄρχοντα μακρὰν ἀπεώσαντο. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ Κλιτζασθλᾶν γεγόνασιν ἰσχυρότεροι, ἀλλ' οὗτος αὐτῶν φανεὶς δυνατώτερος, ὡς εἶχε πρώην Καππαδοκίαν, οὕτω καὶ Ἀμάσειαν εἵληφεν ὕστερον, ὀξείᾳ καὶ ἐπιτυχεῖ τύχῃ πρὸς τὰ πράγματα χρώμενος, ἄνθρωπος οὐκ εὐφυὴς τὴν διαρτίαν τοῦ σώματος, ἀλλ' ἠκρωτηριασμένος ἐν οὐκ ὀλίγοις τῶν καιρίων μελῶν. Αὐτίκα γὰρ αἱ χεῖρες τούτῳ ἐξήρθρωντο καὶ τὼ πόδε ὑποσκάζοντε ἦσαν, καὶ τὰ πολλὰ ἐφ' ἁρμαμάξης τὴν πορείαν πεποίητο. Ὅθεν καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν κατ' αὐτοῦ σκωμμάτων ἐξ αὐτοῦ δὴ Ἀνδρόνικος ἐσέπειτα ποριζόμενος Κουτζασθλάνην (82) τοῦτον ὠνόμαζε, φιλολοίδορος ὢν εἴπερ τις ἄλλος, καὶ καθάψασθαι ἀνθρώπων δεινότατος, καὶ λόγοις Κερκώπων ἀπαλοῖς τοῖς οὐ καλῶς πεπραγμένοις τῶν ἔργων ἢ τοις αἰδῶς τοῦ σώματος ἔχουσι μῶμον προστρίψασθαι ἱκανώτατος. Ὁ μὲν οὖν ὁποῖος ἂν καὶ ἦν τὴν πλάσιν τοῦ σώματος, — εἶχε δὲ ὡς αὐτὸν, οἶμαι, ἡ πλάστρια φύσις ἐπαλαμήσατο, — μεγάλην ἀρχὴν εἰλῆχὼς καὶ τοσαύτας δυνάμεις περιβαλόμενος οὐχ εἵλετο ἐντεῦθεν βίοτον ἤρεμον, ἀλλὰ φύσει ταραχώδης ὢν καὶ ἀκάταστόρεστος ὥσπερ τις κόλπος θαλάττιος, Ῥωμαίοις μὲν ἐν οἷς εἶχε λυπεῖν ἀκηρυκτὶ διεφέρετο καὶ ἀνέγκλητον πολλάκις ἐπῆγε τὸν πόλεμον, σὺν οὐδενὶ λόγῳ θεσμὰ παρατρέχων, καὶ συγχέων μὲν σπονδὰς, τῇ οἰκείᾳ δ' ἐφέσει ταλαντεύων τὸ πραχθησόμενον. Οὐδ' αὐτῆς οὖν ἀπέσχετο τῆς Μελιτηνῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ταύτης ἔχων καθελεῖν ἀμηρᾶν, μηδὲ τὸ τῆς θρησκείας ταυτὸν ὑπειδόμενος ἢ τὸ μηδὲν ἔχειν ἐπεγκαλεῖν ἀλγεινὸν τῷ ἀνθρώπῳ, αὐτὸς ἀνεπικαλύπτως αἰτίαν πλασάμενος καὶ γραψάμενος ἐκεῖθεν αὐτὸν ἐξήλασεν. Ἔπειτα καὶ τὸν οἰκεῖον ὑφέρπων κασίγνητον μετανάστην κἀκεῖνον ἔθετο. Οἱ δὲ φυγάδες

B Dadunes vero Amasiæ satrapiam ut possessore vacuam clam ingressus, et rursus inde ejectus, Jagupasanis uxori, a qua accersitus erat, causa mortis exstitit. Amaseni enim eam ut imperium **160** Daduni clam conciliaturam per seditionem occiderunt; et Dadunem, quem principem aversabantur, longe ejecerunt. Sed Clizasthlanis opibus resistere non potuerunt, quin, ut jam Cappadociam tenebat, sic deinde Amasiam quoque occuparet, homo prosperæ fortunæ flatu in rebus celeriter conficiendis utens, quamvis corpore parum integro et pluribus præcipuis membris mutilato: nam et articuli manuum elisi erant et pedes claudicabant, et cætera sic affectus erat ut plerumque curru veheretur. Quibus de causis Andronicus, homo dicacissimus et cavillandi vel animi vel corporis vitia peritissimus, Cuzasthlanem illum appellabat. Quamvis autem tali corpore a natura deformatus, tamen magnum adeptus imperium tantisque munitus copiis otio spreto, quippe turbulento et insatiabili præditus ingenio, Romanos ubi poterat, non indicto bello, nulla de causa violato fœdere, sed tantum quia ita libitum erat, vexabat atque oppugnabat. Nec ipsa Melitina abstinuit: sed facultate illius evertendæ perspecta, cum nullam ab Amera injuriam accepisset, causam impudenter commentus **161** illum quoque, nihil eamdem religionem veritus, regno expulit. Deinde fratrem quoque suum fraude circumventum in exsilium egit. Exsules omnes ad imperatorem se contulere. Atque hæc posterius acciderunt. Sed tum aucta potentia verecundiam imperatoris deposuit; et qua observantia cum temporibus adductus coluerat, eamdem ab imperatore postulabat, barbarica plane inconstantia. Nam ut necessitate urgente ultra decorum se demiserat, ita rebus secundis insolescebat, animo una cum fortuna mutato. Tamen aliquando imperatorem venerabatur; et cum belluam potius ageret quam filium, patris illi honorem tribuebat et filii adoptivi cognomentum ferebat. In litteris quidem pater imperator, et sultanus filius scribebantur. Nec tamen hæ appellationes sinceram inter eos amicitiam conciliabant aut pacta et conventa stabiliebant. Nam ille instar exundantis torrentis aut draconis veneno turgentis obvia quæque inficiebat et abripiebat, multaque nostra oppida devorabat, improbitatis suæ virus expuendo. Imperator vero vias illi alias invictis exercitibus, alias auro obstruebat, **162** et incitatam hominis cupiditatem ad pacem flectebat. Aliquando etiam Turcos in Romanorum fines effusos repressurus Pentapolitanos invadit; ac Persis nec ad manus venire ausis, multis captivis, multis pectoribus abductis, triumphans urbem ingreditur. Eo tempore Solymas procerum sultani princeps, homo callidus et

Hier. Wolfii notæ.

(82) Κουτζασθλάνην. Significat haud dubie vox hæc aliquid, ut et μούρτζουφλος. sed scriptor hanc aliis æque ac sibi notam esse ratus non declaravit.

disertus, apud imperatorem multa pro domino suo verba fecit, ut Turcos illa contra sultani voluntatem fecisse ostenderet, blanditiis verborum usus quæ cum factis non congruebant. Etsi autem aperte mentiebatur, tamen quia imperatorem, ut Barbarorum mos est, immodicis laudibus efferebat oratione ad imposturam composita, et equos cursores in suis stabulis educatos offerebat, nihil incommodi passus est. Accepit equos imperator, et Solymam, ejus æquitate et submissione approbata (quanquam ea benignitas non ab hominis ingenio proficiscebatur, sed temporum erat), ad sultanum ablegavit, ut ea exponeret quæ non ignorabat, et levitatem illi perfidiam atque iniquitatem objiceret. Neque vero ille quieturus erat, aut cladem illatam vel ad exiguum tempus **163** inultam passurus. Latrociniis igitur de more utebatur; et delectis cohortibus missis Laodicea Phrygiæ, quæ tum non, uti nunc cernitur, mœnibus adornata, sed instar pagorum ad radices collium sparsim exstructa erat, ingentem prædam pecudum et hominum abegit; multos etiam occidit, atque inter alios pontificem Solomonem, castratum illum quidem, sed gratiosum hominem et Deo virtute propinquum. Dicebat autem per ludibrium sultanus ad suos, quo pluribus malis Romanos afficeret, eo majora sibi beneficia ab imperatore exspectanda esse: nam penes quem victoria sit, ad eum quoque munera confluere solere, ne latius vagetur victoria, quemadmodum morbi periculosi diligentius curentur, ne serpant. Nec interea quievit Manuel, sed primum per Basilium Zicandlam, deinde per Michaelem Angelum Turcos eos invasit, qui ob gregum et armentorum copiam loca herbida et campestria consectantur, eaque de causa suis relictis sedibus Romanorum fines cum omni familia occupant. Illi **164** enim expedita copiarum parte in cohortes descripta secumque adducta, noctu adversarios rectius invadi posse rati, hanc exercitui tesseram in nocturno illo conflictu dederunt, ut exclamarent: «ferrum,» ut suos ea voce agnita inviolatos præterirent, eos vero qui taciti accederent, occiderent ut peregrinos. Ea acclamatio totius pugnæ tempore gentes distinxit, et ut David ait, ferri instar in Persarum animos penetravit. Sed Turci post multam tandem cædem, tessera illa intellecta, eamdem vocem et ipsi usurparunt, donec elapsa nocte dirempti sunt exercitus. Sunt et aliæ multæ Manuelis contra Turcas et Turcarum contra Romanos excursiones factæ; quas plerasque, quod nihil memorabile in iis actum est, prætermisi, ne crebra similium rerum repetitio, sine ulla gratia novitatis, fastidium pareret lectoribus.

A πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἵκοντο. Καὶ ταῦτα μὲν συμ-
βέβηκεν ὕστερον· τότε δὲ πολυδύναμος γεγονὼς τὸ
πρὸς τὸν βασιλέα αἰδήμον ἀπεξύσατο, καὶ ἦν αὐτὸς
θεραπείαν προσῆγε ταῖς τῶν πραγμάτων δυσκολίαις
ἀγχόμενος, ταύτην ἐξητεῖτο οἱ παρέχειν τὸν αὐτο-
κράτορα, βαρβαρικῶς μεταλλοιούμενος τῷ καιρῷ,
καὶ δεῆσαν ὑπὲρ τὸ δέον ὑποστελλόμενος, καὶ πτεροῦ
αὖθις ἐλαφριζόμενος εὐπετέστερον, ὅτε τῇ ἑτέρᾳ πλά-
στιγγι ροπὴν ἡ τύχη παρείχετο, τοῖς παλινστρόφοις
βραβεύουσα πράγμασι. Παττάλῳ δ' ὑπεκκρουόμενος
πάτταλος ἐξομαλίζων ἦν τὸν βασιλέα καὶ θαρσύνων
ἐνιαχοῦ, οὐ μὴν ὑπ' ἐκείνου θηροκομούμενος διε-
δείκνυτο. καὶ δόξαν ἀπονέμων πατρὸς υἱοθεσίας τι-
μὴν ἐλάμβανε· καὶ ἦν τὰ παρ' [P. 81] ἀλλήλων
χαραττόμενα γράμματα πατέρα βασιλέα καὶ σουλ-
B τάνου υἱὸν καταγγέλλοντα. Πλὴν οὐδ' οὕτως ἐς φι-
λίαν ἀκραιφνῆ συνηρμόζοντο ἥ γοῦν τὰς σπονδὰς οὐ
ξυνέχεον. Ὅθεν ὁ μὲν κατὰ χειμάρρουν πληθύοντα
ἢ κατὰ πολλὰ ἐδηδοκότα φάρμακα δράκοντα κατ-
έκλυζέ τε καὶ παρέσυρε τὸ προστυχόν, καὶ συχνὰ
τῶν ἡμετέρων πολίχνίων κατέχασκε, τὸν τῆς κακίας
ἀποπτύων ἰόν· ὁ δὲ βασιλεὺς περιερράγμου τούτου
τὰς διεξόδους καὶ εἰς ἀνάῤῥουν τὸ ῥεῦμα ὑπανεστοί-
βαζε θριγγίῳ ἀῤῥαγεῖ στρατοπέδου, ἢ ὁλκῇ χρυσίου
ἐφολκοῦ κατεκοίμιζε πρὸς εἰρήνην τὸ τούτου βλέ-
φαρον, καὶ ἦν τέως εἰς ληστείαν ἐπηγρίαινε λοφιὰν
καὶ τὸν ὁλκὸν ὃν ἐπεσύρετο τοῦ στρατεύματος κατα-
σιγάζων ἐπράϋνεν. Ἐνίοτε δὲ τοὺς ὡς πώεα πλατέα
διεκκεχυμένους τοῖς Ῥωμαϊκοῖς σχοινίσμασι Τούρ-
κους ἀναστέλλων τοῖς περὶ τὴν πεντάπολιν ἐπιτί-
θεται, καὶ σωμάτων ἀνθρωπίνων καὶ ζώων πολλῶν
C γενόμενος ἐγκρατής, μηδ' εἰς χεῖρας δεξαμένων αὐ-
τὸν τῶν Περσῶν, τροπαιοφόρος ἐπανέζευξεν, ὁπηνίκα
καὶ Σολυμᾶς ὁ τῶν παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὰ μέγιστα
δυναμένων κορυφαιότατος τῷ βασιλεῖ ἐποφθεὶς πολλὰ
μὲν ὑπερηγόρει τοῦ σουλτάνου, ἀποτρέπων τῆς
ἐκείνου γνώμης τὰ παρὰ τῶν Τούρκων πραττόμενα
καὶ σοφιστικῶς οἷς διεξῄει καταχαριζόμενος, ἀσύμ-
φωνα δ' ὅμως τοῖς πράγμασι φθεγγόμενος ἠλίσκετο
ψευδολογίας ἐγκλήματι· πλὴν οὐδ' οὕτω τι πρὸς βα-
σιλέως πέπονθεν ἄχαρι Σολυμᾶς. Θεραπεύων δὲ καὶ
ὑπὲρ τὸ ἀληθὲς ὡς ἔθος τοῖς βαρβάροις, τὸ ἄναντες,
καὶ τὰ ἐς ἀπάτην τεχναζόμενος ἵπποις αὐτὸν ὠκύ-
ποσιν ἐκολάκευσεν, οὗς τὸ ἐκείνου ἐσίτευεν ἱπποστά-
σιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἵππους δεξάμενος καὶ
Σολυμᾶν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ὑποταγῆς ἀποδεξά-
D μενος, εἰ καὶ μὴ τῆς ἐκείνου γνώμης ἴδιον ἦν, τοῦ δὲ
καιροῦ ὑπῆρχε δῶρον τὸ φιλοφρόνημα, πρὸς τὸν
σουλτάνον ἀπέστειλεν ἐξηγησόμενον ἐκείνῳ ἃ οὐκ
ἦν ἀγνοῶν, καὶ ἐς αὐτὸ τοῦ τρόπου ἀποσκώψοντα τὸ
παλίμβολον τὸ ἄπιστόν τε καὶ κακόηθες, κἂν οὐκ
ἦν αὐτὸν ἠρεμήσειν ἐπὶ τούτοις ἡ γοῦν καθυπερ-
θέσθαι καὶ πρὸς βραχὺ Ῥωμαίοις τὴν ἀντιπάθειαν.
Ἐκλόπευε γοῦν ταῖς συνήθεσι ληστείαις χρώμενος. Στείλας δὲ καὶ φάλαγγας ἐπιλέκτους τὴν κατὰ Φρυ-
γίαν ἐκπορθεῖ Λαοδίκειαν, οὐκέτι οὖσαν συνοικουμένην ὡς νῦν ἐώρται, οὐδ' εὐερκέσι φραγνυμένην
τείχεσι, κατὰ δὲ κώμας ἐκκεχυμένην περὶ τὰς ὑπωρείας τῶν ἐκεῖσε βουνῶν. Ἦλασε δ' ἐκεῖθεν βαρεῖαν
λείαν ἀνθρώπων καὶ ζώων πλῆθος οὐ σταθμητόν· οὐ μετρίους δὲ καὶ κατέκτανεν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχιερέα
Σολομῶντα, ἐκτομίαν μὲν ἄνθρωπον, χαρίεντα δ' ἄλλως τὸ ἦθος καὶ Θεῷ δι' ἀρετῆς προσεγγίζοντα. Εἴρω-
νευόμενος δ' ἔφασκε πρὸς τοὺς οἰκείους ὡς ὅσῳ ἂν μείζω δράσειε Ῥωμαίους δεινὰ, τοσούτῳ μείζω παρὰ

βασιλέως ἀγαθὰ πείσεται· « Ὦ γὰρ πάρεστι, φησὶ, τὸ κρατεῖν, τούτῳ καὶ αἱ δωρεαὶ φιλοῦσιν ἐπιξενίζεσθαι, ἵνα [P. 82] μὴ πλεῖον ᾖ τὸ νικᾶν, ἐπειδὴ καὶ τὰ φλεγμαίνοντα τῶν σωμάτων τὰς νοσοκομίας ἐπισπῶνται πλείονας, ἵνα ἀντισπῶνται καὶ σταῖεν τὰ πρόσω νεμόμενα. » Οὐδ' ὁ Μανουὴλ μέντοι ἐπὶ τούτοις ἡσυχίαν ἠσπάσατο, ἀλλὰ πρῶτα μὲν διὰ τοῦ Γουδελίου Τζυκανδήλη, εἶτα καὶ διὰ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ τοῖς Τούρκοις ἐπέθετο, ὅσοι πολυθρέμμονες ὄντες ἀναδιφῶσι πόας τὰς λειμωνίτιδας καὶ τούτων ἕνεκα τῶν οἰκείων ἠθῶν ἀπανιστάμενοι παγγενεὶ τὰ Ῥωμαίων ἐπεισίασιν ὅρια. Οὗτοι γὰρ ἐς λόχους τὸ τῶν στρατοπέδων συντάξαντες εὔζωνον καὶ μετ' ἐαυτῶν παραλαβόντες ἐξῆεσαν. Ἀμείνω δὲ τὴν νύκτα κρίνοντες εἰς τὴν τῶν ἐναντίων ἐπίθεσιν, σύνθημα δεδώκασι τῷ στρατῷ ἐν τῷ κατὰ σκότον συμπλέκεσθαι τοῖς Τούρκοις ἀναφωνεῖν « Σίδηρος, » ὡς εἴη αὐτοῖς οὕτως ἀντιπαρέρχεσθαι μὲν τὸ ὁμόφυλον ὡς ὁμόφωνον, τὸ δὲ σιγῇ ἐπιὸν καίνοιεν ὡς ἀλλόγλωσσον. Καὶ τοῦτο δι' ὅλης τῆς τότε συμπλοκῆς ἐπιφωνούμενον διέστελλε τὰ γένη, καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ, ὁ σίδηρος τὰς τῶν Περσῶν ψυχὰς διήρχετο. Μετὰ δὲ πολὺν ὀψέ ποτε φόνον οἱ Τοῦρκοι συνιέντες ὅ βούλεται τὸ ἀνὰ στόμα Ῥωμαίοις κείμενον, ξυνῳδὰ σφίσι καὶ αὐτοὶ ἐφθέγγοντο, ἕως τῆς νυκτὸς διαγενομένης ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν τὰ στρατεύματα. Πολλαὶ μὲν οὖν ἐκδρομαὶ τὸ τηνικαῦτα καιροῦ τῷ βασιλεῖ τούτῳ κατὰ τῶν Τούρκων ἐγένοντο, καὶ παρὰ τούτων αὖθις Ῥωμαίοις ἐπιξυνέστησαν· παρῆκα δὲ τούτων ὅσαι σὺν τῷ μὴ ἀξιαφήγητόν τι κεκτῆσθαι καὶ κόρον τοῖς φιληκόοις ἐμποιήσειν ἤμελλον, οἷα τὰ πολλὰ εἰς ταυτὰ τὴν ἱστορίαν ἐπαναστρέφουσαι καὶ μηδέν τι παρεξηλλαχὸς εἰς τὴν διήγησιν ἔχουσαι.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

—

LIBER QUARTUS

RERUM A MANUELE COMNENO GESTARUM.

—

[P. 83] α'. Ἐπάνειμι δ' αὖθις ἐπὶ τὰ Παιονικὰ, σαφηνείας δ' ἕνεκα τοῦ ἱστορειν προαναβαλοῦμαι ταυτί. Τῷ τότε ἄρχοντι τῶν Οὔννων Ἰατζᾷ δύο ἦσαν ὁμαίμονες, Στέφανός τε καὶ Βλαδίσθλαβος (83) καὶ παῖδες Στέφανος καὶ Βελᾶς. Τῶν ἀδελφῶν τοίνυν ὁ Στέφανος τὰς ὁμογνίους ἐκφυγὼν χεῖρας κατ' αὐτοῦ φονώσας τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβε, καὶ προσδεχθεὶς ἀσπασίως τῷ αὐτοκράτορι Μανουὴλ ἄλλης τε φιλοφροσύνης ὡς πλείστης ἠμοίρησεν, ἀλλὰ δὴ καὶ Μαρίαν ἔγημε τὴν τούτου ἀνεψιάν, ἣν ὁ σεβαστοκράτωρ ἐφύτευσεν Ἰσαάκιος. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὁ τῶν ἀδελφῶν τρίτος Βλαδίσθλαβος κατ' ἴχνια βαίνων τῷ Στεφάνῳ τῷ Μανουὴλ προσεχώρησεν, οὐ τοσοῦτον Ἰατζᾷ καταγνοὺς ὡς μὴ φιλοῦντος ὅσον εἰκὸς, ἢ ἐξ ἐκείνου ἐπιβουλὴν πτοηθεὶς, ὅσον τῇ τοῦ ἀδελφοῦ Στεφάνου φήμῃ γοητευθεὶς καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν πορείαν τεινάμενος. Τῷ τοι οὐδ' αὐτὸς ἐξέπεσε τῶν ἐλπίδων ἢ ἀναξίως τοῦ γένους τῷ βασιλεῖ προσείληπται, ἀλλὰ πάντα οἱ ἀπηντήκει κατὰ σκοπόν. Καὶ γυναῖκα δὲ ἣν ἠβούλετο ἀγαγέσθαι, καὶ ταύτην ἐκ βασιλείου ἄν ἔγημεν αἵματος. Ἀλλὰ γάμου μὲν ἀπέσχετο, ἵνα μὴ τῆς ἐς πατρίδα λαθόμενος ἐπανίδου τὰ οἴκοι διαφθεροῖ, τῷ λωτῷ τῆς γυναικὸς προσηλούμενος. Ἀλλ' οἷα τὰ ἐπὶ τούτοις ; τελευτᾷ ὁ τῶν Οὔννων ῥὴξ Ἰατζᾶς, καὶ ὁ θάνατος ἡμερος, τῆς φύσεως ὅ ἐνέθεινε βάρβιτον ὑποχαλασάσης τῆς ἁρ-

1. Priusquam autem ad res Pannonicas redeam, perspicuitatis **165** gratia, quædam præmittenda sunt. Hunnorum princeps Jazas duos fratres habuit, Stephanum et Bladisthlabum, totidemque filios, Stephanum et Belam. Stephanus, evitatis insidiis quæ a fratre sibi parabantur, Cpolim profectus et a Manuele imperatore humaniter susceptus, præter alia plurima beneficia, etiam Mariam uxorem accepit, imperatoris neptem, Isaacio sebastocratore natam. Paulo post alter quoque frater Bladisthlabus Stephanum imitatus ad Manuelem se contulit, non tam quod a fratre minus quam par esset amaretur aut insidias timeret, quam fama rerum secundarum fratris Stephani impulsus. Neque vero spe sua frustratus est, aut aliter ab imperatore susceptus quam genus ejus decebat, sed omnia ex sententia confecit : ac uxorem quam vellet, vel ex imperatoria stirpe, ducere ei licuisset. Verum conjugio abstinuit, ne illius blanditiis irretitus neglecto reditu in patriam rebus suis minus consuleret. Sed quid fit ? Hunnorum regi lazæ placida morte defuncto Stephanus filius in principatu succedit. At imperator eo casu delectatus, initaque ratione, **166** si Hunnorum satrapia ad Stephanum affinem suum, cui jure deberetur, transiret, primum id sibi gloriæ fore, deinde Romano imperio forsitan aliquid

Hier. wolfii notæ.

(83) Βλαδίσθλαβος. Id fortasse nomen est, pro quo nunc Ladislaum usurpant.

tributi accessurum, Zeugmino certe et Francochorio citra controversiam potiturum, rei conficiendæ intendit animum. Legati statim ad Hunnos mittuntur, qui cum eis de regno ad Stephanum transferendo : agerent paulo post ipse Sardicam venit. Hunni vero ad primum auditum a Stephano abhorruerunt et nomen ejus ægre tulerunt, eum se cum ob alia repudiare asserentes, tum quod Romanam uxorem duxisset : minime enim e re sua esse virum admittere Romanorum imperatori affinitate junctum ; vereri se ne Hunni suo regi, rex vero imperatori Romanorum pareret. His de causis nec Stephano illuc profecto studuerunt, et legatos imperatoris rebus infectis dimiserunt. Unde Stephano majoribus viribus opitulandum ratus, Sardica ad Istri ripas, Branizobam et Belligradum, proficiscitur, et nepotem Alexium Contostephanum cum copiis adjungit **167** Stephano. Qui cum Chramum tenuissent, pro virili egerunt ea quæ ad regnum obtinendum pertinebant. Quamvis autem Pannonum proceres et largitionibus ac adulationibus corrumperent et maximis pollicitationibus inflarent, nihil tamen proficiebant, nisi ut Hunni Bladisthlabo Stephani fratri principatum deferrent. Quo paulo post defuncto rursus ad Iazæ filium Stephanum Hunni inclinarunt. Quod factum neque imperator æquo animo tulit ; et eo adjuvante Iazæ frater Stephanus nihil non agebat, si quo modo regno potiretur. Ea de causa multis bellis conflatis, cum imperator Iazæ filio Belæ, quem imperii successorem designare in animo habebat, Mariam filiam despondisset, Hunni, ut ombus molestiis et periculis compendio defungerentur, invisum Stephanum dolo necare instituunt. Quam ad rem venenum aptissimum visum, quod per ministrum quemdam ejus Thomam largitionibus corruptum illi propinaretur. Is vero veneficii insignis artifex, e suo ingenio alia ratione deprompta, cum **168** forte Stephanus venam incidisset, veneno ictum inunxit ; quod in totum corpus diffusum, correptis vitalibus, hominem celeriter confecit. Cujus interitus aperte declarat hominum cogitationes incertas et fallaces esse, ac nonnullos ea sequi quæ assequi nequeant, et frustra suis niti consiliis ac conatibus divino auxilio non suffragante, cadaver ejus lubridio habitum sepulturæ honore caruit. Zeugminum Hunnis deditionem fecit. His imperator auditis Hunnis bellum indicit.

A μονίας καὶ διαλυσάσης πρὸς ἃ καὶ ἐξ ὧν συντέθειται. Ἡ δ' ἀρχὴ ἐπὶ τὸν ἐκείνου διαβαίνει παῖδα τὸν Στέφανον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς ἐκ ῥίζης ἀνομοίου φυεὶν τι κάλλιστον τὸ γεγονὸς ἡγησάμενος, καὶ κατὰ νοῦν ἀναπολήσας, ὡς εἰ πρὸς τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν Στέφανον, ὡς δῆθεν εἰς ἀρχὴν δικαιούμενον, ἡ τῶν Οὔννων μεταβαίη σατράπευσις, σχοίη ἄν τὰ πρῶτα κλέος αὐτὸς, ἔπειτα ἡ βασιλεία Ῥωμαίων μέρος ἴσως ἐκεῖθεν δασμοῦ, ἐκ τοῦ ἀναντιῤῥήτου δ' οὖν ἀσφαλῆ τὴν τοῦ Ζευγμίνου καὶ τοῦ Φραγγοχωρίου κατασχεσιν, συντείνει τὸ πρόθυμον πρὸς τὴν τῶν σκοπουμένων ἐκπλήρωσιν. Καὶ εἶχεν εὐθὺς τοὺς μὲν πρέσβεις ἡ τῶν Οὔννων χώρα, οἵτινες αὐτοῖς καταστάντες ἤμελλον ξυνδιαθέσθαι Στεφάνῳ τὸν τῆς ἀρχῆς στέφανον, μετὰ βραχὺ δὲ αὐτὸν ἡ Σαρδική. B Οὖννοι μὲν οὖν καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἀκοὴν ἀπεπήδησαν τοῦ Στεφάνου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν τὴν τούτου προσηγορίαν, καὶ δι' ἄλλα μὲν φάσκοντες ἀποπέμπεσθαι τοῦτον, μάλιστα δὲ διὰ τὸ γῆμαι παρὰ Ῥωμαίοις· αὐτοῖς δὲ ἄσύμφορον ὅλως εἶναι προσέσθαι ἄνδρα κατὰ κῆδος τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων συναπτόμενον· ὑποβλέπεσθαι γὰρ μή πως Οὖννοι μὲν ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύωνται, [P. 84] αὐτὸς δὲ ὑπὸ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἄρχηται καὶ ὁρίζηται βασιλεύοντος. Διὰ ταῦτα τοίνυν οὔτε τῷ Στεφάνῳ ἐκεῖσέ ποι ἀφικομένῳ προσέκειντο, καὶ τοὺς κατάγοντας αὐτὸν ἐκ βασιλέως ἀπράκτους ἠφίεσαν. Ἔνθεν τοι καὶ διὰ μείζονος ἰσχύος ἐπιβοηθῆσαι τῷ Στεφάνῳ δεῖν ὁ βασιλεὺς οἰηθεὶς αὐτός τε ἐκ Σαρδικῆς ἀπάρας ἀφικνεῖται πρὸς τὰ παρίστρια, λέγω δὴ τὰ κάτὰ Βρανίτζοβαν καὶ Βελέγραδα, καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν Ἀλέξιον C τὸν Κοντοστέφανον συνεκπέμπει τῷ Στεφάνῳ μετὰ ἰσχύος, οἳ καὶ ὡς τὸν Χράμον κατέλαβον, ὡς ἐνῆν τὰ πρὸς ἀρχὴν διεπράττοντο, ὑποποιούμενοί τε δώροις τοὺς μέγα παρὰ Ἁλοσι δυναμένους καὶ κολακείᾳ ὑποφθείροντες καὶ ὑποσχέσεσι μεγίσταις ἐπαίροντες· ἐπέραινον δὲ οὐδὲν ἤ ὅσον Βλαδίσθλαβον τὸν τοῦ Στεφάνου κασίγνητον Οὖννους εἰς ἄρχοντα δέξασθαι. Ἀλλὰ καὶ τούτου βραχύν τινα χρόνον ἐπιβιώσαντος τῇ ἀρχῇ, ἐς τὸν τοῦ Ἰατζᾶ υἱὸν Στέφανον οἱ Οὖννοι πάλιν προσέῤῥεψαν. Ἀλλ' οὔτε βασιλεὺς πράως ἤνεγκε τὸ γεγονὸς, καὶ ὁ τοῦ Ἰατζᾶ κασίγνητος Στέφανος βασιλέως συναιρομένου πάντα ἦν μηχανώμενος, εἴ πως τῆς ἀρχῆς ἐπιτεύζεται. Πολλῶν οὖν ἕνεκα τούτου συμβεβηκότων πολέμων, καὶ τοῦ βασιλέως τὸν τοῦ Ἰατζᾶ υἱὸν τὸν Βελᾶν εἰς γαμβρὸν D ἀνελομένου ἐπὶ τῇ θυγατρὶ ἐκείνου Μαρίᾳ, ὃν καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας ἐμελέτα ποιῆσαι, οἱ τῶν Οὔννων ἀντικαθήμενοι τῷ Στεφάνῳ τὰς πρώτας τῶν ἐλπίδων ἐκριζοῦντες βλάστας καὶ ἀποτέμνοντες, τὸ ἐκ περιόδων τε ἐκείνῳ καὶ κύκλων μακρῶν ἀντιπράττειν ἀπολιπόντες καὶ ἑαυτοὺς πραγμάτων ἀλλοτριοῦντες, ἔγνωσαν ἐκποδὼν ποιήσασθαι ὅλῳ τὸν ἀπεχθῆ Στέφανον. Διὰ ταῦτα τὴν φαρμακοποσίαν ἐπηνεκότες ὡς πρόχειρον ζωῆς κατευνάστριαν, περιεσκόπουν τὸν τὴν θανατηφόρον κύλικα τῷ Στεφάνῳ τοῖς δακτύλοις ὀχήσοντα. Ὡς δ' εὗρον ὑποδρηστῆρά τινα τοῦ Στεφάνου Θωμᾶν λεγόμενον, ἔστησαν τὸν μισθόν. Οὕτω δ' ἦν ὀξύτατος ἐκεῖνος καὶ δεινότατος ἀνθρώπου καταλῦσαι ζωὴν καὶ σώματος διαστῆσαι ψυχὴν, πονηρῷ κέρδει χεῖρα ὑποσχών, ὡς καὶ οἰκοθεν προσεφευρεῖν ἑτέραν μέθοδον δι' ἧς εἰς ᾅδου τάχιον καταχθήσεται Στέφανος. Ἀμέλει καὶ ἐν τῷ ἐξαιματοῦσθαι τὴν φλέβα τῷ Στεφάνῳ ἐγχρίεται φαρμάκῳ τὸ ἐπίθεμα τῆς τομῆς· τὸ δὲ ὅλῳ περιχυθὲν τῷ σώματι καὶ διαδραμὸν καὶ τοῖς καιριωτέροις ἐνσκῆψαν μέρεσιν ἀπάγει τοῦ ζῆν τὸν ἄνθρωπον, πράγμασιν αὐτοῖς σαφῶς πιστωσάμενον τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπινοίας ἀκροσφαλεῖς καὶ δειλὰς, καὶ ὡς εἰκῇ καὶ μάτην τοῖς ἀκιχήτοις ἐγχειροῦσί τινες ἐφετοῖς καὶ διαπονοῦνται τοῖς οἰκείοις ἐπιτη-

δεύμασι, μὴ καὶ θεϊκῆς συνεφαπτομένης χειρὸς ἄνωθεν καὶ τοῖς πραττομένοις ἐπευδοκούσης καὶ κατευθυνούσης τὰ τούτων διαβούλιά τε καὶ διαβήματα. Καὶ ὁ μὲν ἔκειτο οὕτως, καὶ ἦν ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ὑβριζόμενος καὶ ὁσίας ἄμοιρος, καὶ τὸ Ζεύγμινον ὑπὸ Οὔννων ὁμολογίᾳ ἑάλωκε. Ταῦτα ὡς ἠνώτιστο βασιλεὺς, κατὰ τῶν Οὔννων κηρύσσει πόλεμον.

β'. Ὅτε καὶ Ἀνδρόνικος πάλιν ἀποδρὰς καὶ παραγενόμενος εἰς Γάλιτζαν ἐκεῖθεν ἐπανέζευξεν. Ἔστι δὲ ἡ Γάλιτζα μία τῶν παρὰ τοῖς Ῥὼς τοπαρχιῶν, οὓς καὶ Σκύθας [P. 85] Ὑπερβορέους φασίν. Ὁ δὲ τρόπος τῆς φυγῆς ἦν οὗτος. Ἱλάττεται τὸν νοσοῦντα, καὶ προκοίτου παιδὸς εἰς τας σωματικὰς ὑπηρεσίας ἠμοιρηκὼς ἀλλοεθνοῦς, καὶ τούτου καὶ τὰ πολλὰ τῆς ἡμετέρας διαλέκτου παραγραμματίζοντος, ἐπισκήπτει τούτῳ, ἐπεὶ καὶ μόνῳ ἀπὸ πάντων ἡ πρὸς τὴν φρουρὰν ἀνεῖτο εἴσοδος, ὑφελέσθαι λάθρα τὰς κλεῖς τῶν τοῦ πύργου πυλῶν, ὁπότε πρὸς ἡμερινὸν ὕπνον οἱ φύλακες τράποιντο δαψιλεστέρῳ χρησάμενοι τῷ ποτῷ, καὶ κηρῷ ἐκμάξασθαι ταύτας εἰς τὸ εὐτύπωτον, ὡς τῷ ἀρχετύπῳ εἶναι τὸ ἐκμαγεῖον κατὰ πᾶν ἐμφερὲς καὶ εἰκασμένον πρὸς ἴνδαλμα ἀπαράλλακτον. Δρᾷ τὸ ἀνδράποδον τὰ προσταχθέντα, εἰσάγει Ἀνδρονίκῳ τὰ τῶν κλείθρων ἴχνη. Ὁ δὲ τῷ παιδαρίσκῳ ὑποτίθησιν ἐμφανίσαι ταῦτα τῷ υἱῷ ἐκείνου τῷ Μανουὴλ, καὶ εἰπεῖν ὡς δεῖ τὴν ταχίστην τοιαῦτα χαλκεύσασθαι, οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ κἀν τοῖς ἀμφορεῦσι τῶν οἴνων, οἵπερ αὐτῷ τὸ τοῦ ἀρίστου στέγουσι πόμα, παραβύειν ἐκ λίνου νενησμένα καλώδια καὶ ἀγαθίδας καὶ κρόκας καὶ μηρίνθους λεπτάς. Ὡς δ' εἶχε πέρας τὰ βουληθέντα, ἀναπτύσσονται τὰ κλεῖθρα νυκτὸς, τὸ δεσμωτήριον ἀπραγμόνως ἀναπετάννυται· ὁ παῖς ὑπουργεῖ τὸ ἔργον, παρ' Ἀνδρονίκου λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον· ὁ Ἀνδρόνικος ἔξειοι τὰ λίνα φέρων ἐν ταῖν χεροῖν. Γίνεται οὖν αὐτῷ τὸ κατάντημα τῆς τότε νυκτὸς χόρτος ἀμφιλαφὴς περί που τὰ ἄβατα μέρη τῶν ἀνακτόρων φυεὶς καὶ εἰς ὕψος ἀναδραμών. Καὶ περὶ δευτέραν δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν ταῖς πόαις ἐνειλημένος τοὺς διώκτας ἐλάνθανεν. Ὡς δὲ ἅλις εἶχον οἱ διφῶντες τῆς κατὰ τὰ ἀρχεῖα ἐρεύνης, διατίθησιν Ἀνδρόνικος τὰς στάλικας εἰς κλίμακας, καὶ διὰ μεσοπυργίου χαλασθεὶς ἀκάτιον εἴσεισιν ἐκ συνθήματος περὶ τὰς ἀκτὰς σαλεῦον καὶ τοὺς προβλῆτας, οἳ τὸ πάραλον τεῖχος τῆς πόλεως διειλήφασι, τὰς τῶν κυμάτων ἀποθραύοντες ἐμβολάς. Ἦν δὲ τοὐπίκλην Χρυσοχόπουλος ὁ τῇ ἁλιάδι Ἀνδρόνικον εἰσδεξάμενος. Ἀλλ' οὔπω ἀκριβῶς ἀνάγεσθαι ἤρξαντο, καὶ συνέχονται παρὰ τῶν κατὰ τὸν Βουκολέοντα προφυλάκων, οἳ πᾶσαν νύκτα σκοπεύουσι καὶ τῶν ἀνακτόρων οὐκ ἐῶσιν ἐχόμενα ἐνίας νῆας διαπλωΐζεσθαι. Ἐξ ἐκείνου δὲ τὰ τῆς σκοπιᾶς ταύτης ἤρξαντο, ἐξ ὅτουπερ ὁ Τζιμισκῆς Ἰωάννης τῷ Φωκᾷ Νικηφόρῳ νυκτὸς ἐπέθετο διὰ σαργάνης ἀνιμηθείς. Παρὰ βραχὺ γοῦν ἦν ἄν καὶ πάλιν Ἀνδρόνικος χείροσι δεσμοῖς καὶ φυλακαῖς ἐνισχημένος, ἢ καὶ ξίφος τοῦ ζῆν αὐτὸν ὑπεξήγαγε τὰς πολλὰς εἰσέπειτα πλάνας ὁποτεμόμενον. Νῦν δὲ ἡ οἰκεία εὐτραπελία ἐῤῥύσατο καὶ τότε τὸν βαθυγνώμονα, ἐκ τῶν ἑαυτῆς ῥιζοτομήσασά κήπων τὰ τῷ καιρῷ προσφυῆ φάρμακα, ὥσπερ καὶ Δαβὶδ ἐξέσωσε πρότερον ἡ ἐν Γὲθ τοῦ προσώπου ἀλλοίωσις ἐπιψόφησίς

A 2. Sub id tempus Andronicus denuo carcere elapsus Galizam confugit: sed non diu ibi mansit. Est autem Galiza toparchia Rossorum, qui et Scythæ Hyperborei appellantur. Fugæ ratio hujusmodi fuit. Morbum fingit, ac puero peregrino, cujus opera in corporis ministeriis uteretur, linguæ nostratis non satis gnaro, sed cui soli ad custodiam patebat aditus, mandat ut claves turris clam surripiat, cum vigiles largius poti meridianum somnum capiant, easque cera exquisite exprimat. **169** Servulus jussa exsequitur, clavium exemplum Andronici jussu Manueli filio ejus ostendit, ut quam primum tales fabricaretur, et in amphoras, quibus potus ad prandium ferretur, lineos funes, glomos et fila tenuia conjicit. Eo consilio ad
B exitum perducto claustra noctu aperiuntur, carcer citra laborem patet. Andronicus pueri ministerio evadit, funiculos manibus gestans. Ea nocte in denso et alto palatii gramine, quo nemo adire solebat, in diem usque tertium delitescit: inquisitoribus deceptis et jam defatigatis, funibus pro scalis usus per mœnia se demittit, naviculam conscendit, quæ ex composito in littore inter crepidines maritimo urbis muro ad frangendum undarum impetum interjectas fluctuabat: nautæ, a quo vehebatur, Chrysopoli cognomentum erat. Sed cum vix ex eo loco solvissent ubi Joannes **170** Zimisces sporta attractus Nicephorum Phocam noctu oppressit, parum abfuit quin Andronicus aut gravioribus vinculis et duriore carcere constringeretur, aut sibi ipsi
C manus afferret, ut diuturnis molestiis liberaretur. Nunc hominem callidum ingenii dexteritas et solertia, quemadmodum olim Davidem insaniæ simulatio Getæ, liberavit. Nam famuli persona simulata ex diuturnis vinculis elapsi, oravit eos a quibus comprehensus erat, ut sui miserescerent et ante multas acerbitates ab hero perpessi et nunc ob fugam male multandi. Herum autem Chrysopolum appellabat, et de industria barbare loquebatur, ac Græca multa se assequi dissimulabat. Sed et ipse Chrysopolus muneribus impetravit a speculatoribus ut Andronicus tanquam servus fugitivus sibi redderetur. Ita præter spem ædes suas ingressus, cognomento Blanganas, eadem opera suos ut adveniens salutavit et ut peregre abiens valere jussit;
D solutisque compedibus Meliboti equo **171** consceneo, qui ad fugam paratus erat, recta Anchialum contendit, quo cum venisset, Pupaci, qui (ut supra dictum est) primus Corcyræ arcem conscendit, se agnoscendum præbuit; sumptoque ab eo viatico et viæ ducibus Galizam proficiscitur. Cujus fines ingressus, quo tanquam in asylum tutissimum properabat, et jam persecutorum metu se liberatum putans, a Blachis, qui fugam ejus ex fama cognorant, captus ad imperatorem reducitur. Ibi

cum nullum assertorem, non amicum, non armigerum, non ministrum ullum haberet, suapte industria rursus evadit. Simulato enim ad decipiendos lictores ventris profluvio, crebro ex equo descendit et ad requisita naturæ secessit. Quod dum et noctu et interdiu sæpius facit, custodes hac ratione decipit : scipionem, quo ut æger innitebatur, in tenebris humi defigit, et chlamyde circumposita et pileo imposito, ut hominem inflexis genibus cacantem repræsentaret, custodes simulacrum illud 172 intueri sinit ; ipse saltum condensum ingressus instar feræ e cassibus elapsæ fugit. Custodes vix tandem intellecto dolo confectam viam repetunt, Andronicum eodem fugere opinati. Verum is converso itinere alia via Galitzam pervenit. At Pupaces imperatoris jussu publice multis verberibus in tergo et humeris afficitur. Deinde collo funi inserto a præcone circumducitur, magna voce proclamante : « Quisquis imperatoris hostem ædibus recipit datoque viatico dimittit, ita flagellatur et circumducitur. » Ille vero intentis in populi concursum oculis, hilari vultu : « Hæc, inquit, contumelia a quovis objiciatur, modo virum bene meritum non prodiderim aut acerbe dimiserim, sed, ut licuit, coluerim et lætum ablegarim. » Tum vero Andronicus, obviis, quod aiunt, ulnis a Galitzæ præfecto susceptus est. Quem, etsi non diu ibi mansit, ita tamen sui desiderio devinxit, ut ei in venatu adesset et in senatu assideret, eodemque tecto et cibo uteretur.

A τε τοῦ τυμπάνου καὶ ἡ μανικὴ τῶν ποδῶν παρεγσάλευσις. Οἰκέτου γὰρ οἰκότριβος ὑποδὺς προσωπεῖον, χρόνια δεσμὰ ἐκδιδράσκοντος, ἐδεῖτο τῶν συλλαβόντων μὴ παριδεῖν αὐτὸν οὐκ ὀλίγα πρὸς τοῦ δεσπότου πεπονθότα πάλαι δεινὰ, καὶ νῦν δὲ δίκας εἰσπραττόμενον τῆς φυγῆς. Ἐκάλει δ' οὕτω τὸν Χρυσοχόπουλον, μεταῤῥυθμίζων ἅμα πρὸς τὴν βάρβαρον φωνὴν τὴν Ἑλληνίδα διάλεκτον, καὶ μηδ' ἐπαίειν τὰ πλεῖστα ταυτησὶ πλαττόμενος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χρυσοχόπουλος δώροις παρακρουσάμενος τοὺς σκοποὺς ἴσχυσεν Ἀνδρόνικον ἐξελεῖν, ὡς δραπέτην ἑαυτοῦ δοῦλον αἰτησάμενος καὶ λαβών. Ἀμέλει καὶ παρὰ δόξαν Ἀνδρόνικος εἰς τὸν οἰκεῖον οἶκον παρελθὼν, ὃς τοῦ Βλάγγα ἐπικέκληται, ὁμοῦ τι προσεῖπε τοὺς φιλτάτους τὰ εἰσιτήρια ἐποφθεὶς καὶ B προσεφθέγξατο τὰ ἀπόδημα, τοὺς πόδας τῶν σιδήρων ἀπολυθείς. Καὶ τὸ Μελίβοτον καταλαβὼν καὶ τῶν ἐκεῖσε ἵππων ἐπιβὰς, οἵπερ ἐκείνῳ πρὸς ἀπόδρασιν ἡτοιμάσθησαν, τὴν εὐθὺ τῆς Ἀγχιάλου ἵεται. Ἔνθα δὴ γεγονὼς καὶ τῷ Πουπάκῃ ἑαυτὸν ἐμφανίσας, ὃς πρῶτος, ὡς ἤδη ἐῤῥέθη μοι, τὴν κατὰ Κορυφὼ ἐσανέβη κλίμακα, καὶ παρ' ἐκείνου λαβὼν τὰ ἐφόδια καὶ ἡγεμόνων ὁδοῦ εὐπορήσας τὴν ἐς Γάλιτζαν ἐπορεύετο. Ἀλλ' ὅτε τοῦ δειμαίνειν ἀπεῖχεν Ἀνδρόνικος ὡς ἤδη τὰς χεῖρας τῶν διωκόντων λαθὼν καὶ τῶν τῆς Γαλίτζης ὁρίων λάβόμενος, πρὸς ἣν ὡς εἰς σῶζον κρησφύγετον ὥρμητο, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει ταῖς ἄρκυσι· συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τὴν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑφηγήσατο, ἐς τούπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο. Μὴ ἔχων οὖν τὸν σώζοντα καὶ λυτρούμενον, οὐ φίλον παρόντα παρήγορον, οὐχ ὑπασπιστὴν, οὐ θεράποντα, τῇ οἰκείᾳ αὖθις μεθοδείᾳ συνερίθῳ κέχρηται ὁ πολύφρων. Τῷ τοι καὶ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπαγόντων ῥυσὶν γαστρὸς πλασάμενος συχνάκις τοῦ ἵππου ἀποκατέβαινε καὶ ἐξέκλινεν εἰς ἀπόπατον παρασκευαζόμενος καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀφιστάμενος καὶ ἰδιάζων, ὡς δῆθεν ἐνοχλούσης ἀποκενώσεως. Τοῦτο οὖν πολλάκις τοῦ νυχθημέρου τελῶν, λανθάνει κατασοφισάμενος τοὺς ἐφομαρτοῦντας· Τὸν γὰρ σκίπωνα ᾧ ἦν βακτηρευόμενος ὡς καχεξίᾳ δῆθεν παλαίων, σκυταῖος ἀναστὰς τῇ γῇ προσήρεισε, καὶ τῇ μὲν χλαμύδι τοῦ σώματος περιείλησε τὸν λύγον, τὸν δ' ἐπὶ κρατὸς πῖλον ἐπέθηκεν ἄνωθεν, καὶ ἀνθρωπόμορφόν τι τὸ γόνυ κάμπτον καὶ ἀφοδεῦον τεκτηνάμενος τοὺς μὲν φύλακας τὸ ὑποκρινόμενον αὐτὸν ἀνδρείκελον ἐκλείπει περιαθρεῖν, αὐτὸς δὲ τὸν ἐκεῖσε λοχμώδη χῶρον καθυποδὺς ὥσπερ ὀρκὰς ἐκ βρόχων καὶ ὄρνις ἐκ παγίδων ῥυσθεὶς ἐφέρετο. Ὡς δ' ὀψέ ποτε τὸν δόλον ἐκεῖνοι ἔγνωσαν, οἱ μὲν συνέτεινον τὸν δρόμον ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν, οἰόμενοι καὶ πάλιν Ἀνδρόνικον ἐκείνης ἧς καὶ πρότερον ἔχεσθαι, ὁ δὲ παλίμπους γενόμενος δι' ἄλλης εἰς Γάλιτζαν ᾤχετο. Τὸν δὲ Πουπάκην ὁ βασιλεὺς συλλαβὼν, ἔξανε πολλαῖς διὰ λώρων δημοσίᾳ κατά τε τοῦ νώτου καὶ τῶν ὤμων. Μετὰ δὲ προάγων αὐτὸν ὁ κῆρυξ ἐκ τοῦ τραχήλου σχοινόδετον, ἐπεβόα οὑτωσὶ τρανότερον· « Ὅστις τὸν ἐχθρὸν τοῦ βασιλέως προσιόντα οἱ εἰσοικίζεται καὶ διδοὺς ἐφόδια ἐκπέμπει, οὕτω καὶ μαστίζεται καὶ πομπεύεται. » Ὁ δὲ πρὸς τοὺς συνιόντας ἀτενὲς ὁρῶν διακεχυμένῳ προσώπῳ, « Αὕτη μοι αἰσχύνη πρὸς τοῦ βουλομένου ἦτω παντὸς, » ἐφθέγγετο, « μὴ ἐπιστάντα τὸν εὐεργέτην καταπροδόντι ἢ ἐμβριθῶς ἀποπεμψαμένῳ, ἀλλ' ὡς ἐξῆν τεθεραπευκότι καὶ ἀποπέμψαντι χαίροντα. » Τότε δ' οὖν ὑπτίαις ἀγκάλαις πρὸς τοῦ τῆς Γαλίτζης ἐπιτροπεύοντος Ἀνδρόνικος προσδεχθεὶς ἔμεινε παρ' ἐκείνῳ χρόνον συχνός. Οὕτω δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πόθον ὅλον ἐκείνον Ἀνδρόνικος ἀνηρτήσατο, ὡς καὶ συνθηρεύειν καὶ κυνθωκεύειν ἐκείνῳ ἁμαστιός τε εἶναι καὶ σύσσιτος.

3. Cæterum patruelis fugam et exsilium ignominiæ sibi esse ratus 173 imperator, ac longiorem ejus absentiam suspectam habens (nam ingentem equitatum Scythicum cogere ferebatur, ut Romanorum fines incursaret), ante omnia revocandum Andronicum censuit. Fide igitur data acceptaque hominem inde accersit : quo tempore, ut dixi, ruptis Pannonii fœderibus Romanas ad

C γ'. Ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐξαδέλφου φυγὴν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐνεγκαμένης ἀπαλλοτρίωσιν οἰκεῖον ὄνειδος κρίνων ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ, καὶ ἄλλως δὲ ὑφορώμενος τὸ τούτου ἐπὶ πλεῖστον ἀπόδημον, ἐπεὶ καὶ ᾔδετο παλεύειν μυρίαν Σκυθίδα ἵππον ὡς ἐς τὰ Ῥωμαίων ὅρια ἐσβάλῃ, ἔργον, ὅ φασι, τίθησιν ἀσχολίας ἀνώτερον ἐπανελθεῖν Ἀνδρόνικον. Οὐκοῦν μετάπεμπτον ἐκεῖθεν ποιεῖται, πίστεις δοὺς καὶ λαβὼν, καὶ τοῦ

πλάνου τοῦτον ἐναγκαλίζεται, καθ' ὅν, ὡς ἔφην, καιρὸν οἱ Παίονες τὰς σπονδὰς ἀθετήσαντες τὴν παρίστριον Ῥωμαίων κατέτρεχον ἐπικράτειαν. Συμβαλόντες δὲ καὶ τοῖς στρατηγοῖς τῷ τε Γαβρᾷ Μιχαὴλ καὶ τῷ Βρανᾷ Μιχαήλ, κατὰ κράτος τούτους ἐτρέψαντο καὶ λείαν ὅτι πλείστην ἤλασαν. Ἦν δὲ ὁ Γαβρᾶς οὗτος νεωστὶ θύσας τὰ γαμοδαίσια μετὰ τῆς Κομνηνῆς Εὐδοκίας, ἣ Ἀνδρόνικος ἐπλησίαζεν, ὡς ἤδη φθάσαντες ἐδηλώσαμεν. Οὐκουῦ καὶ τῶν προσγενῶν Εὐδοκίας συνιστᾷν αὐτὸν θελόντων τῷ αὐτοκράτορι, πολὺς ἦν ἐπὶ βασιλέως ὁ τούτου κρότος καὶ ἔπαινος, καὶ ἐρρωμένως αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ τῶν Οὔννων μάχῃ διαγωνίσασθαι ἰσχυρίζοντο, καὶ παρῆγον τῶν λεγομένων μάρτυρα τὸν συσυράτηγον αὐτῷ Μιχαὴλ τὸν Βρανᾶν. Ὁ δὲ πρὸς τοῦ βασιλέως ἐπιταχθεὶς, ὅρκον τὴν οἰκείαν κεφαλὴν ἐπαγαγόντος, ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ περὶ τοῦ Γαβρᾶ γενναῖον σύνοιδεν ἔργον, τὸ τέως μὲν ὑπερέθετο τὸν ἀπόλογον, πρὸς δὲ τὸν Γαβρᾶν στραφεὶς ἤρετο τοῦτον εἰ καὶ αὐτὸς ἀνδρεῖόν τι καὶ ἄξιον ἐπαίνου ἐνεδείξατο, εἴτε μὴν ὡς στρατηγὸς τὰ λῷονα διεπράξατο, ὅτε συμπεσόντες μετὰ τῶν Οὔγγρων Λιονυσίου στρατηγοῦντος ἐμάχοντο. Τῷ τοι καὶ καθομολογοῦντα σχὼν τὸν Γαβρᾶν, καὶ ὡς οὐκ ἄλλον ὄντως τὸ τότε αὐτὸν ἀνδρίσασθαι μαρτυροῦντα, ἐπήγαγεν ὡς οὐκ ἔχων βασιλέως ἐνώπιον παρανόσφιζεσθαι τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὴν οἰκείαν κεφαλὴν αὐτὸν ἐξορκίζοντος, φησὶ μηδαμῶς ὑποστῆναι τὴν τῶν ἐναντίων ἐμβολὴν τὸν Γαβρᾶν· ἀλλ' ἐκ πρώτης προσβολῆς ἀποδειλιάσαντα κίχεσθαι φεύγοντα, καὶ ταῦτα αὐτοῦ πολλάκις ἀναοαλουμένου τοῦτον καὶ, « Στῆθι, ὦ φίλος, εἰπόντος μετ' ἐκβοήσεως. Ἀτὰρ καὶ σπεύδων ὁ βασιλεὺς αὐτό τε τὸ Ζεύγμινον Ῥωμαίοις ἐπανασώσασθαι καὶ δίκας τοὺς Οὔννους εἰσπράξασθαι ὧν εἰς Στέφανον πεπαρῳνήκασι, τοῖς ἐκεῖσε παρενέβαλε μέρεσιν. Οἱ δὲ βάρβαροι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ ὡς εἰς πόλεμον διαταξάμενοι διεκώλυον τῆς στρατιᾶς τὴν περαίωσιν, παντοῖα βέλη ἐπαφιέντες καὶ τὰς ἐμβολὰς προκαταλαμβάνοντες, κἂν ἦσαν οὐδὲν περαίνοντες· οἱ γὰρ ἐκηβόλοι Ῥωμαῖοι καὶ τὸ ἄλλο ἅπαν ὁπλιτικὸν ὡσάμενοι τούτους ἐξέκρουσαν τῶν παρακτίων μερῶν. Βασιλεὺς δὲ σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι κατὰ τὸ Ζεύγμινον ἀφικόμενος ἐκεῖ που στρατήγιον βάλλεται. Ἔστι δὲ τοῦτο κατὰ μεσημβρίαν ἀπρόσβατον γηλόφῳ παρήκοντι καὶ ποταμίῳ τειχιζόμενον ῥεύματι. Ὅρετο μὲν οὖν αὐτοβοεὶ αἱρήσειν τὸ πόλισμα οἷα τῶν ἔνδον καὶ κρὸς τὴν πρώτην αὐτοῦ θέαν καταπλαγέντων καὶ, τὰς πύλας ἀνακλινάντων καὶ δεξαμένων αὐτὸν ἔνδοθι· ὡς δ' οὗτοι τὰς εἰσόδους παντάπασιν αὐτῷ ἐπεζύγωσαν, τά τε τείχη παντοίοις ὅπλοις καὶ ἀφετηρίοις ὀργάνοις ἐκράτυναν, ἀλλὰ καὶ φαινόμενοι ἄνωθεν τὰς γλώσσας ἔθηγον ὡσεὶ ὄφεως, οὐκ ἀπὸ χειρῶν μόνον ἀφιέντες βέλη θανάσιμα, ἀλλὰ κἀκ τοῦ τῶν ὀδόντων ἕρκους αἰσχρορρήμοσύνας τοξεύοντες ἰῷ ἀσπίδων τῷ ὑπὸ τὰ χείλη χρισθείσας, οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἀπὸ τοῦδε χερσὶ κεναῖς αὐτοῖς προσεφέροντο, ἀλλὰ τοῦ κακορρήμονεῖν ὡς ἀγεννοῦς ὅπλου καὶ γυναικείου ἀφιστάμενοι σιδήρῳ μάλιστα

A Istrum provincias populabantur, Michaele utroque Gabra et Brana acie victo et præda ingenti abacta. Is Gabras nuper admodum cum Eudocia Comnenia Andronici amica, cujus ante meminimus, nuptias celebrarat, quem Eudociæ cognati ut imperatori commendarent, magno applausu et laudibus prosequebantur, et in pugna Hunnica fortiter se gessisse affirmabant. Quod ut credibilius esset, Michaelem Branam collegam ejus testem citabant. Qui cum in imperatoris caput jurare juberetur an aliquod forte Gabræ facinus vidisset, dilato responso Gabram prius interrogat an ipse quoque aliquid laude dignum fecisset ac boni et strenui ducis officiis in pugna cum Dionysio Hungarorum duce functus esset **174** Gabra vero affirmante B fortissime se in illo prælio gessisse, subjicit se coram imperatore, in cujus caput jurare sit coactus, veritatem dissimulare non posse : Gabram hostium impetum nequaquam tolerasse, sed primo congressu territum, fugam cepisse, quamvis ipse eum sæpius revocasset, et magna voce hortatus esset ut resisteret. Cæterum imperator Zeugmini recuperandi et necis Stephani ulciscendæ cupidus exercitum in illas partes adduxit. Sed Barbari acie in Istri ripis instructa, omni telorum genere trajicere nostros prohibebant, aditu omni intercluso. Sed frustra ; Romani enim sagittarii et gravis armatura ripis eos depulerunt ; et imperator cum omnibus legionibus ad Zeugminum castra locat. Id oppidum alto tumulo impositum, et præterfluente infra flumine munitum, a meridie adiri C non potest. Rebatur autem se id primo impetu capturum, defensoribus solo conspectu sui territis et portas aperientibus. Sed cum omni aditu excluderetur, et mœnia omni armorum et tormentorum genere **175** firmarentur, et hostes de pinnaculis non modo lethalia tela, sed et obscœna dicteria et venenata probra jacularentur, Romani non amplius vacuis manibus accedebant, sed omissis maledictis, quibus feminæ pugnare solent, ferro rem gerebant. Et imperator ut sui æmulatione milites accenderet, primus equo invectus hastam in media porta defigit. Deinde, quia saxa non suppetebant, fossa humo et sordibus impleta et quatuor tormentis in circuitu collocatis, mœnia prosterni jussit. Quæ cum in officio essent omnia D et saxa talenti pondere jacularentur, mœnium compagem labefactabant, unum potissimum, ab ipso Andronico ita directum ut murus inter duas turres conquassatus et vectibus suffossus penderet, ruinam minitans. Quadam autem nocte aliquot Hungarici proceres podium e trabibus contextum, **176** foras prominens, ingressi et strictis gladiis aerem diverberantes, Romanis atrocissima quæque cum ingenti clamore minitabantur. Sed vindicta eos e vestigio consecuta est : nam Andronicus tormento solerter directo munitionem in qua stabant ita perculit, ut prostrata illos miserabiliter opprimeret. Nec multo post ipso quoque mu-

collapso scalis admotis Romani transcenderunt. Tum multi sunt occisi, multi victoribus supplices conservati: nonnulli etiam fuga salutem quæsiverunt. Sed quidam illius urbis vir nobilis et dives, cum uxorem suam, excellenti forma mulierem, ad stuprum a milite rapi videret nec ejus pudicitiam aliter tueri posset, acinace miseram confodit. O violenta rerum series, o fortunæ invidia atque insidiæ, quæ in amplissimo et frequentissimo theatro hujusmodi tragœdias agis. **177** O duplices amores inter vos contrarii, ad unum præmium tendentes; quorum alter per dedecus servare, alter per ferrum et sanguinem pudicitiam tueri studet. Ad expugnationem Zeugmini non parum contulerunt quidam ex civibus Romanorum studiosi, qui schedas sagittis sine ferro appensas noctu in castra ejaculantes et Barbarorum vires et consilia detegebant et Romanorum animos confirmabant. Pannonius vero quidam captivus, pileo et reliquo habitu more patrio ornatus, a prætereunte milite occiditur. Is cum interfecti pileo capiti imposito pergeret, vindicta tacito pede illum consecuta effecit ut ab alio sequente Romano pro captivo Pannonio jugularetur, dignum e vestigio factis suis præmium consecutus.

A κακῶς διετίθεσαν. Πρῶτος τοίνυν ὁ βασιλεὺς τῷ τῆς μιμήσεως ὁμοίῳ διερεθίζων τοὺς ὑπ' ἐκεῖνον κατὰ τῶν τῆς πόλεως πυλῶν τὸν ἵππον ἐπαφίησι καὶ μέσον αὐτῶν τὸ δόρυ ἤλασεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν τάφρον ἐμπλήσας ἀφυσγετοῦ διὰ τὴν τῶν λίθων στίρησιν, τάς τε πετροβόλους μηχανὰς περιστήσας (τέσσαρες δ' ἦσαν αὗται) τὰ τείχη κατασείειν ἐπέταττεν. Ἐνεργεῖς μὲν οὖν ἅπασαι ἦσαν, καὶ οἱ πέτροι ταλαντιαῖοι ἀφ ἑμένοι τὰς τῶν τειχῶν παρέλυον ἁρμογάς· μία δ' ἐξ αὐτῶν μάλιστα, ἧς ἀρχιτέκτων ἦν Ἀνδρόνικος, αὐτὸς τὴν σφενδόνην (84) τόν τε στρόφαλον καὶ τὸν λύγον διατιθέμενος, πλειόνως διεσάλευε τὸν περίβοκον, ὡς καὶ τὸ μεσοπύργιον, καθ' ὃ τὰ βάρη τῶν πετρῶν ἠκοντίζοντο, ὑποχαλᾷν ἤδη καὶ μεθίστασθαι τοῦ κεῖσθαι ὀρθὸν, ἄλλως τε καὶ ὀρυκτῆρσιν ὑπομοχλευόμενον. Τότε τοίνυν κατά τινα τῶν νυκτῶν τινὲς τῶν μεγιστάνων Παιόνων μίαν εἰσιόντες τῶν ἐκκρεμῶν τοῦ τείχους καὶ προνευουσῶν ἔξωθεν μηχανῶν (ἄρκλας [85] οἴδε ταύτας ἡ κοινὴ καὶ πάνδημος φράξις καλεῖ) τῶν κουλεῶν τὰς σπάθας εἵλκυσαν, καὶ γυμνὰς αὐτὰς ἀνατείναντες διηπειλοῦντο Ῥωμαίοις ὑπέραυχα, καὶ τὸ τέως βάπτειν μὴ ἔχοντες τὰ ξίφη αἵματι σχήμασι τὸν ἀέρα ἔπληττον καὶ φωνῶν ἐγέμιζον. κεκραγότες ὅσον ἐχώρουν αἱ κεφαλαί. Ἀλλὰ πόδας ἡ δίκη μέτεισι τούτους· τιτήνας γὰρ κατὰ τῆς ἀνεχούσης αὐτοὺς μηχανῆς τὸ βλῆμα Ἀνδρόνικος οὕτω διαφῆκεν ἐπιτυχὲς ὡς διαλυθῆναι μὲν αὐτίκα τοῦ τείχους τὸ προεκκρεμάμενον ἐκεῖνο ξύλινον σύνθεμα, ἐπικαταβληθῆναι δέ καὶ τούτους ἐκτὸς ἐς ᾄδου στόμιον κατωκάρα πίπτοντας καὶ κυβιστῆρας ὁρωμένους, ἐλεεινοὺς, διανηχομένους ἀθλίως Ἀχέροντα. Μετὰ βραχὺ δὲ καί αὐτὸ τὸ τεῖχος ὑπέκυπτε, καὶ διὰ κλιμάκων εἶχε Ῥωμαίους ἀνιόντας καὶ τὴν πόλιν εἰσιόντας. Πολλοὶ μὲν οὖν βληθέντες εἰς θάνατον κατεβλήθησαν, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ προσκεχωρηκότες τοῖς ἤδη κρατοῦσιν ἐσώθησαν· εἰσὶ δ' οἳ καὶ ἀποδράντες σωτηρίαν ἐντεῦθεν εὕραντο. Εἷς δὲ τῶν οἰκητόρων ἐκείνης τῆς πόλεως, καὶ οὗτος οὐ τῶν συγκλύδων καὶ συρφάκων, ἀλλὰ τῶν πλούτῳ λαμπρῶν καὶ γένει ἐπισήμῳ διαπρεπῶν, ἀστεῖον τὸ εἶδος ἠῦχει γύναιον καὶ σφόδρα καλὸν τὴν μορφήν. Ὁρῶν δὲ παρά του τῶν Ῥωμαίων εἰς ὕβριν ἑλκόμενον, καὶ μὴ ἔχων ἐπαμῦναι τυραννουμένῳ ἢ βίᾳ τὴν βίαν ὠθῆσαι καὶ στῆσαι τὸν ἄδικον ἐκεῖνον ἔρωτα, βουλεύεται βουλὴν οὐχ ἥκιστα γενναίας ἢ τολμηρὰν καὶ ἀθέμιτον καὶ τῷ τῆς τύχης ἐνεστῶτι κατάλληλον· διελαύνει τῶν σπλάγχνων τῆς φιλτάτης ὃν ἔφερεν ἀκινάκην. Οὐκοῦν ὁ μὲν τῇ γυναικὶ ἐπιμαινόμενος ἄθεσμος ἐκεῖνος ἁραστὴς τὴν ἄλογον ἐμάρανεν ἔφεσιν, οὐκέτι, ὄντος τοῦ ὑπεκκαύματος, τὴν δὲ σχετλίαν τῷ ὄντι ἐρωμένην τὸ ἦμαρ ἔλιπε τὸ εὐφρόσυνον. Φεῦ πραγμάτων ἀναγκαίας ἐπιπλοκῆς καὶ φθονεροῦ Τελχῖνος καὶ ἐπιβούλου, τοιαύτας τραγῳδίας σκηνοποιοῦντος ἐπὶ θεάτρου πολυπληθοῦς ? ὧ ἀντιφερομένων ἐρώτων ἐπ' ἄθλῳ ἐπιλήπτου καὶ σώφρονος, καὶ τοῦ μὲν ἐπ' ἀθέροις λέκτοις σώζειν ἐθέλοντος, τοῦ δὲ φθάνοντος τὸ ὀῖσχος καὶ νεκροῦντος καινότερον καὶ πάθει πάθος ἐκκρούοντος ! [P. 89] Συνήραντο δὲ τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τὴν τοῦ Ζευγμίνου ἐκπόρθησιν καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν ἔνδοθι, τὰ Ῥωμαίων φρονοῦντες καὶ τὰ τούτων ὡς εἶχον διανιστῶντες φρονήματα· οὗτοι γὰρ ἀτράκτοις ἀσιδήροις βιβλία προσδέοντες. καὶ ταῦτα πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα νυκτὸς ἐκτοξεύοντες, παρίστων δι' αὐτῶν ὅσα τε οἱ βάρβαροι ἐδουλεύοντο καὶ ὅση τούτων ἰσχὺς ἀκμάζουσα ἦν. Ἦγετο δὲ τῶν Παιόνων τις τηνικαῦτα αἰχμάλωτος ἔτι τὸν ἐγχώριον πίλον ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων καὶ τὴν λοιπὴν ἡμφιεσμένος πάτριον στολήν. Ἀλλὰ τοῦτον Ῥωμαῖός τις ἐπιπαριὼν σιδήρῳ πλήττει θανατοῖ, καὶ τὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου ἑαυτῷ περιτίθησι κάλυμμα, καὶ ἧν ἀνύων οὕτως τὴν ὁδὸν. Τῆς δὲ δίκης ἑφεπομένης ἀψόφῳ ἐμβάδι, καὶ ὅ ἄλλῳ τέτευχε κακὸν τουτωὶ καθ' ἑαυτοῦ ἀγχωμάλως ἀναστρεφούσης, ἐφίσταται οἱ κομώτερος ἕτερος ξιφήρης ἐκ τῶν ὄπισθεν. Ῥωμαίων, καὶ παίει καιρίαν κατὰ τοῦ τένοντος ὡς ζωγρίαν Ἁλόνα, καὶ τοῦ ζῆν ἐκ τοῦ σχεδὸν μεθίστησιν.

Zeugmino ad hunc modum capto, imperator in fines Romanorum discedit, avunculo suo Constan-

Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐάλω τὸ Ζεύγμινον, ὡς ἐπιτρέχοντά με εἰπεῖν, μὴ ἐμβραδύνοννα ταῖς διηγήσεσι.

Hier. Wolfii notæ.

(84) Αὐτὸς τὴν σφενδόνην. Cum quid palam sive fundam, cardinem et baculum appellet hic, ob ignorationem cujusmodi machina fuerit, non satis C teneam, generaliter hunc locum sum interpretatus.

(85) Ἄρκλας. Non abhorret a nostro vernaculo *erkher*.

Καὶ βασιλεὺς ἐνεῖθεν ἀπονοστήσας πρὸς τὰ Ῥω- A
μαίων ὅρια μεταβέβηκε, τὸν δὲ ἑαυτοῦ θεῖον, τὸν
ἀπὸ Φιλαδελφείας λέγω Κωνσταντῖνον τὸν Ἄγγελον,
ἐπιτειχιστὴν εἶασε τοῦ Ζευγμίνου, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ
τὸν Τρίψυχον Βασίλειον· καὶ οὗτοι τὰ ἐντεταλμένα
περατοῦντες τό τε Ζεύγμινον ἠρτίωσαν, ὅσαι κατ-
ηρείποντο τύρσεις ἐπισκευάσαντες, καὶ τῆς ἄλλης
ὁμοίως φρουρᾶς πεφροντίκασι, καὶ τὰ ἐν Βελεγρά-
δοις πολίχνια πλείστης ὅσης ἐπιμελείας ἠξίωσαν.
Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Νίσον τείχεσι περιέβαλον, καὶ
τὴν Βρανίτζοβαν συνῴκισαν. Καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς
τὸ εὖ διαθέμενοι, ἔνθα διάγων ἦν βασιλεὺς, ἀφί-
κοντο. Οὗτος δὲ τὸν Δεσὲ μετελευσόμενος ἑαυτοῦ
γενόμενον κακουργότερον τὴν ἐς Σερβίαν ὥρμα τρα-
πέσθαι. Ἀλλ' ὁ Δεσὲ καὶ πόῤῥωθεν ἐπιτηρῶν τὰ
πραττόμενα, μάλιστα δ' ὅπερ ἦν ἀληθὲς δεδιὼς, B
μή τι ἀηδὲς πάθοι καὶ ἀπευκταῖον βασιλέως εἰς
τὴν ἑαυτοῦ χώραν παρεμβαλόντος, πέμψας εἰς βα-
σιλέα ἐνδοθῆναί οἱ καθικετεύει τὴν ἐς αὐτὸν ἀπαθῆ
ἄφιξιν. Ὡς οὖν εἶχεν ὁ ἥτησεν, ἀφίκετο δορυφορίας
μετέχων σατραπικῆς, καὶ εἰς θέαν τῷ βασιλεῖ κα-
ταστὰς τὸ δολιόφρον τῆς γνώμης κατονειδίζεται,
καὶ οὕτως ὡς ἄσπονδος ἀποπέμπεται Καὶ ἐγγὺς
ἐλθὼν τοῦ συλλλφθῆναι διαφίσται πάλιν οἴκαδε ἀπελ-
θεῖν, τὴν τοῦ τρόπου μεταβολὴν καὶ τὸ μηκέτι τὰ μὴ
δοκοῦντα βασιλεῖ διαπράττεσθαι φρικώδεσιν ὅρκοις
ἐμπεδωσάμενος, κἂν οὐκ ἦν τὸν χαμαιλέοντα πρὸς
τὴν τῆς ἀληθείας μεταβαλέσθαι λευκότητα ἐφ' ἑτέ-
ραν πᾶσαν χροιὰν ῥᾳδίως μετατιθέμενον. Ἐξιὼν γὰρ
ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως πολλοῖς ἅμα τὴν ψυχὴν ἐμερίζετο πάθεσιν. Ἡσχύνετο ἐφ' οἷς τῷ βα-
σιλεῖ προσελήλυθεν, ὠργίζετο ὧν ἕνεκα πέπονθεν, ἐπαθαίνετο οἷς τὰς τῆς γνώμης παρεκτροπὰς θριγ-
γίοις ὅρκων ἑαυτῷ ἐπετείχισε. Τέλος δὲ, ὅσα ὁμωμόκει τῷ βασιλεῖ τὴν οἰκείαν ἀποκρύπτων γνώμην
καὶ συνέθετο, κατανωτισάμενος τὴν συνήθη παρδαλέην ἑαυτῷ περιτίθησι, τὸ τοῦ τραγῳδοῦ ὁ βάρ-
βαρος ἐκεῖνος ἐπαινέσας ἄντικρυς καὶ εἰπών· « Ἡ γλῶσσ' ὁμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος. »

δ' Καὶ εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα· μήπω δὲ γεννήσας C
ὁ Μανουὴλ υἱὸν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ, ἣν
αὐτῷ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀπέτεκεν ἄλογος, τὰς τοῦ
γένους σαλεύων διαδοχὰς, ὅρκοις πάντας κατενεπ-
έδωσε μετὰ τὸν αὐτοῦ μόρον αὐτήν τε τὴν Μαρίαν
καὶ τὸν μνήστορα ταύτης Ἀλέξιον, ὅς, ὡς εἰρήκει-
μεν, ἐξ Οὐγγρίας ὥρμητο, κληρονόμους τῆς οἰκείας
ἔχειν ἀρχῆς καὶ ὡς Ῥωμαίων ἀναξι σφίσι καθυπεί-
κειν καὶ προσκυνεῖν. Ἔνθα οἱ μὲν ἄλλοι πάντες
τοῖς ἐπιτετραμμένοις ὑπέκυπτον, καὶ τοὺς ὅρκους ὡς
ὁ κρατῶν ἐκέλευεν ἀπεδίδοσαν· μόνος δ' ἦν ἀποδυσ-
πετῶν Ἀνδρόνικος, φάσκων ὡς ὁ βασιλεὺς εἰς δευ-
τέρους ἀποκλίνας γάμους ἀῤῥενοτοκήσει δήπουθεν,
καὶ πιστουμένους ἡμᾶς τῷ ὑστέρῳ τόκῳ τοῦ βασι-
λέως τὰ τῆς ἀρχῆς δι' ὅρκων ἐσέπειτα ἀνάγκη τῇ
θυγατρὶ ἀρτίως ὅρκια διδόντας μὴ εὐορκεῖν. Καὶ D
ἄλλως δὲ τίς ἡ τῷ βασιλεῖ θεοβλάβεια, ὡς πάντα
μὲν Ῥωμαῖον τοῦ θυγατρίου κρίνειν ἀπόλεκτρον, τὸν
δ' ἀλλογενῆ καὶ παρέγγραπτον τουτονὶ εἰς ὄνειδος
Ῥωμαίοις Ῥωμαίων βασιλεύειν προκεκρίσθαι καὶ
ὑπερκαθῆσθαι ὅλων ὡς κύριον ; Ἀλλ' οὐκ εἶχε λέξας τὰ χρηστὰ ταῦτα τὸν βασιλέα πειθόμενον, ἀθερι-
ζοντα τὰ λεγόμενα ὡς ἀνδρὸς ἀυτιδοξοῦντος καὶ ἰσχυρογνώμονος τερετίσματα. Εἰσὶ δ' οἳ μετὰ τοὺς
ὅρκους Ἀνδρονίκῳ γεγόνασι σύμψηφοι, καὶ οἱ μὲν αὐτόθεν τὸ δοκοῦν ἀπεφήναντο, οἳ δὲ καὶ τὸ λέγειν
ἀφέντες ἀγωνιστικῶς μετεσκεύασαν, μήθ' ὅλως τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως μήτε μὴν τῷ τῶν Ῥωμαίων

tino Angelo Philadelphiense et Basilio Tripsycho ad oppidi instaurationem relictis; qui non prostratas modo turres cæteraque ædificia refecerunt ac præsidiis munierunt, **178** sed et oppida Belligradiensa magno studio curaverunt, ac ipsum Nisum mœnibus circumdederunt, et Branizobam ducta colonia cæterisque rebus constitutis ad imperatorem abierunt. Is Desem ulturus, qui prioribus facinoribus majora scelera adjecerat, in Serviam intendit animum. Sed Deses multo ante observans quid ageretur, et id quod res erat maxime timens, ne, si imperator impressionem in Serviam fecisset, gravius aliquid sibi accederet, per legatos supplex petiit ut imperatorem citra periculum adire liceret. Quo impetrato cum satrapico comitatu advenit, ad imperatorem adducitur, qui dolosum ingenium ei objicit et pacem negat. Ac parum abfuit quin comprehenderetur, sed tamen domum redire jussus est, sanctissimo jurejurando adactus se mutatis moribus nihil contra imperatorem admissurum, quamvis satis appareret eum a malitia non discessurum esse. Egressus ab imperatore variis curis æstuabat. Pudebat accessisse, irascebatur ita se tractatum esse, jurejurando se velut in ordinem coactum esse dolebat. Denique repudiatis omnibus **179** quæ contra animi sui sententiam jurarat, vulpina pelle resumpta tragicum illud homo barbarus collaudavit: « Juravi lingua, mentem injuratam gero. »

4. Imperator vero nondum suscepto filio, omnes jurejurando adegit se post ipsius obitum Mariæ filiæ ex Alemanna procreatæ ejusque marito Alexio Hungaro, ut Romanorum imperatoribus, cum summa observantia obtemperaturos. Huic edicto paruerunt cæteri præter Andronicum; qui iniquo id animo ferens, dicebat imperatorem secunda uxore ducta marem utique procreaturum, cui si jusjurandum daturi essent, jusjurandum Mariæ jam dandum utique fore irritum. Deinde ira Numinis Impulsum videri imperatorem, qui omnibus Romanis repudiatis alienigenam et ascititium istum filiæ maritum et imperii successorem cum Romanorum omnium contumelia delegerit. Sed nihil his verbis motus est imperator, ut hominis adversatoris et contumacis. Quidam tamen dato jurejurando Andronico assensi **180** sententiam suam statim protulerunt: alii sententiæ dictione omissa, vehementer contenderunt neque imperatoris filiæ neque Romanæ reipublicæ expedire hominem alienigenam rerum potiri.

ξυνοῖσον εἶναι πληρώματι τὸν ἐκ φυταλιᾶς ἑτεροφύλου ῥάδαμνον εἰς καλλιέλαιον μετεγκεντρίζειν πιότατον καὶ πρὸς τὸ ἀναζώσασθαι τὸ κράτος τῶν ὅλων προτίθεσθαι.

5. Nunc aliud subjungendum est, indignum quod silentio præteatur. Erat imperator de urbibus et castellis Ciliciæ, cujus metropolis Tarsus est, admodum sollicitus. Quo cum multi nobiles præfecti missi essent, tandem ea provincia Comneno Andronico ut illustri genere orto et spectatæ virtutis viro decreta est : adjectum etiam Cypri tributum ad sumptus facilius tolerandos. Eo profectus cum Toruse inimico sæpe infeliciter dimicavit : tandem etiam turpiter victus audacissimum facinus ausus est. Ut enim uterque suas copias **181** eduxerunt, Andronicus universum exercitum suum ita instruxit, ut animantis instar capite et cauda cæterisque partibus constaret. Toruses contra suis in multos manipulos et cohortes distributis rursus illustrem victoriam est adeptus : nam Andronici phalanges iis qui subinde ex insidiis integri viribus prosiliebant, cesserunt ac turpi fugæ se mandarunt. Qua de causa Andronicus animo æger atque inops consilii, quo pacto rebus afflictis succurrendum esset aut ulciscendi hostes jam pro victoria diis immolantes, rem aggreditur incredibilem. Cum enim Torusem cum satellitibus equo insidentem et militum ex hostium persecutione reditum exspectantem conspexisset, equo concitato, hasta directa percussoque scuto equo eum dejicit ; et per omnem ejus comitatum instar volucris equitis aut lubricæ anguillæ elabitur. Neque tamen Torusi, oblongo scuto et ferreo thorace munito, quidquam nocere potuit.

ε'. Ὁ δὲ λόγος προσθήσει τῇ ἱστορίᾳ καί τι ἕτερου τοῦ λαθεῖν ὑπέρτερον ὄν. Τῷ βασιλεῖ τούτῳ πολλή τις ἦν ἡ μελεδὼν τῶν κατὰ Κιλικίαν πόλεων καὶ φρουρίων, ὧν ἦν ἡ λαμπρὰ καὶ περιφανὴς Ταρσὸς ὡς μητρόπολις προκαθέζεται. Ὅθεν πολλῶν τῶν ἐπὶ δόξης καὶ τῆς ἐπισήμου αἵματος ἡγεμόνων ἐκεῖσε ἀφικομένων, ἐφεξῆς ἡ ψῆφος περιελήλυθεν ἐς τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον καὶ ὡς γένει μέγαν καὶ ὡς ἐν ἀνδράσιν ἀξιοθέατον. Τῷ τοι ἀφιγμένος ἐκεῖσε καὶ τὴν τῆς τοῦ Κύπρου δασμολογίαν προσειληφὼς, ὡς ἔχοι τὰς δαπάνας ἐκεῖθεν ἀντλεῖν, πολλάκις μὲν τῷ Τορούσῃ πρὸς μάχην ἀντικατέστη καὶ ἀνεκήρυξε πόλεμον, ἐχθρά οἱ νοῶν καὶ ὑπ' ἐκείνου πάλιν ἀποστυγούμενος, οὐδὲν ὁέ τι γενναῖον κατώρθωσε πώποτε, οὐδ' ἧς ἔτρεφε πολυτρόπου πείρας περὶ πολέμους καὶ πανουργίας εἰργάσατο ἄξιον. Τελευναῖον δὲ ἡττηκότος αὐτὸν αἰσχρῶς τοῦ Τορούσῃ καὶ τρόπαιον στήσαντος, βουλεύεταί τι παραβολώτατον, ὁποῖον ὁ λόγος λέξων ἔρχεται. Ὡς γὰρ τὰς οἰκείας δυνάμεις ἑκάτερος κατ' ἀλλήλων ἐξήνεγκαν, Ἀνδρόνικος μὲν ὅσα καὶ ζῶον τὴν στρατιὰν εἰς κεφαλὴν καὶ μέρος τὸ κατόπιν καὶ μέλη ἀνάλογα τῷ παντὶ συνδιαθέμενος εἶχεν, ὁ δὲ Τορούσης εἰς πολλὰ καταδιεῖλε τμήματα καὶ διασπείρας ἦν εἰς σπείρας καὶ λόχους τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον. Ἐπεὶ δὲ συμβαλόντες ἐμάχοντο, ἡ νίκη καὶ πάλιν ἐπεφοίτα τῷ Τορούσῃ λαμρά· τοῖς γὰρ ἀεὶ ἐπιβοηθοῦσιν ἀκμῆσι καὶ τοῖς ἐκ τῶν λόχων λαθρηδὸν ἐκπηδῶσιν Ἀρμενίοις αἱ τοῦ [P. 91] Ἀνδρονίκου ἐνέδωκαν φάλαγγες καὶ εἰς τροπὴν ἐνέκλιναν ἄκοσμον. Διὰ ταῦτα τῇ λύπῃ καταποθεὶς Ἀνδρόνικος, καὶ μὴ ἔχων ὅπως ἢ τὴν ἧτταν ἀναμαχέσαιτο ἢ γοῦν ἐξ ὑπογυίου δράσειέ τι γενναῖον κατὰ τῶν θυόντων ἤδη πολεμίων τὰ νικητήρια, τοῖς ἐγγὺς ἀνεφίατων ἐπιχειρεῖ. Κατοπτεύσας γὰρ τὸν Τορούσην μετὰ τῶν δορυφορούντων ἔτι που ἱστάμενον ἔφιππον, τὴν τῶν ταγμάτων συλλογὴν ἀναμένοντα ἐξ ἧς εἶχοντο ἐπιδιώξεως, ὅλῳ ῥυτῆρι τὸν ἵππον ἀνεὶς ἐνσείει κατ' ἐκείνου τὸ δόρυ, καὶ δὴ κατὰ τοῦ θυρεοῦ βαλὼν ἀνατρέπει τοῦτον τοῦ ἵππου, καὶ διεκπαίσας τὸ περὶ ἐκεῖνον ἐπίλεκτον, ὡς πτηνὸς ἱππότης ἥ ὁλισθηρά τις ἔγχελυς, τὰς τῶν ἁπάντων χεῖρας ἐξήλυξεν. Ἀλλ' ἕως τούτου σεμνὸν τὸ τοῦ Ἀνδρονίκου κατόρθωμα· τὸ δὲ παθεῖν τὸν Τορούσην κακῶς ἀπεκώλυσαν οἵ τε σιδήρεοι χιτῶνες οὕς ἐνεδέδυτο, καὶ θυρεὸς ἐπιμήκης παρὰ πλευρὸν καταβαίνων τοῦ ἵππου πλάγιος.

Paucis diebus post, sepositis bellicis occupatio-

Οὐ πολλαὶ δ' ἡμεραι (86) παρῆλθοσαν ὕστερον,

Hier Wolfii notæ.

(86) Οὐ πολλαὶ δὲ ἡμέραι. Quia nimium lascivire mihi est visus et pene ultra poeticæ licentiæ fines evagari sive Choniates sive paraphrastes quispiam ejus (nam vetustus codex, qui ex archetypo auctoris descriptus videtur, longe paucioribus rem absolvit), summam duntaxat hujus amatoriæ narratiunculæ exposui. Ne tamen curiosus lector quidquam desideret, etiam hæc interpretari volui, quantumvis inepta ; quæ (si typographis ita videbitur) in contextum historiæ reponi poterunt : *Non multis diebus post Andronicus, neglectis et contemptis cædibus, pugnis, bellis, classicis, terrore, metu, Marte sanguinario et bellicis operibus, Veneris sacra colit. Quæ non Helenam ei subjicit aut velut in conspectum adducit, in Græcia et mediis Aryis habitantem, et forma ejus exhilaratum furore concitat ; nec navem æ lificat, quam Phereclus gubernet : sed Philippæ in vicinia habitantis formam depingit et lenocinio conciliat amatori Andronico, ex sola fama amore inflammato. Igitur abjecto clypeo et galea, repudiata spretaque omni militia, ad amicam Antiochiæ degentem deficit. Quo cum venisset et amoris illecebris Martium habitum commutasset, tantum non lanam tractabat aut telam texebat et colum tenebat, ut olim Hercules Omphalæ, sic ipse Philippæ servus. Erat ea Petebini filia, soror ejus quæ non ita pridem Manueli imperatori, Andronici patrueli, nupserat. Antiochiæ degens deliciis inhiabat, ornamentorum pene ad insaniam studiosus, satellites per plateas circumducebat argenteis arcubus instructos, proceros, prima lanugine florescentes, flavis capillis nitentes ; eaque ratione venebatur eam a qua ipse captus erat et amatoriis vinculis irretitus, et par pari cum fœnore referebat, cum alioqui admiranda forma conspicuus, tum vestibus subinde mutatis insignis, iis præsertim quæ ultra nates et femora demissæ finduntur et ita corporibus applicantur et veluti attextæ illi esse videantur ; cujus inventi auctore ipse exstitit,*

καὶ λογίζονται τῷ Ἀνδρονίκῳ δευτέρου λόγου καὶ πάρεργα ἀνδροκτασίαι καὶ μάζαι καὶ πόλεμοι καὶ σάλπιγξ ἠχοῦσα τὸ ἐνυάλιον Δεῖμός τε Φόβος τε καὶ Ἄρης βροτολοιγὸς, καὶ ἔργα πολέμια παρωσάμενος τὰ τῆς Ἀφροδίτης μέτεισιν ὄργια. Ἡ δὲ Ἑλένην μὲν οὐχ ὑποβάλλει, οὐδ' οἷον ὑπ' ὄψιν παρίστησι καθ' Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἄργους τὴν οἴκησιν ἔχουσαν, καὶ διαχεῖ τῳ κάλλει, καὶ ἐκμαίνει πρὸς ἔρωτα, καὶ πηγνύει σκάφην, καὶ ναύαρχον ἐφίστησι Φέρεκλον, ἐκ γειτόνων δὲ ὃν τὸ τῆς Φιλίππας εἶδος καθυπογράφει καὶ μαστροπεύει τῷ δυσέρωτι Ἀνδρονίκῳ· ἦν γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἐρωτόληπτος. Ῥίψας οὖν τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κράνος ἀποβαλόμενος καὶ τὸν ὅλον στρατιώτην ἀποσεισάμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην αὐτομολεῖ οὖσαν κατὰ πόλιν τὴν Ἀντιόχειαν. Ἔνθα δὴ γεγονὼς, καὶ τὴν Ἐρώτων ἀγλαΐαν τῆς Ἄρεος σκευῆς ἀνθελόμενος, μόνον οὐκ ἔξαινεν ἔρια οὐδ' ἱστῷ προσανεῖχε καὶ συνῆρεν ἠλάκατα, ὡς Ὀμφάλῃ πρὶν Ἡρακλῆς τῇ Φιλίππᾳ δουλεύων. Ἡ δ' ἄρα ἦν τῆς συναφθείσης τῷ τούτου ἐξαδέλφῳ τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ πρώην οὔπω πάνυ θυγατρὸς τοῦ Πετεβίνου ἀδελφή. Καὶ ὁ μὲν τὴν Ἀντιόχειαν καταλαβὼν τρυφαῖς ἐκεχήνει καὶ καλλωπισμοῖς ὑπελύττα καὶ δορυφόροις ἐπ' ἀγυιῶν ἀργυροτόξοις ἐπόμπευε, τὴν ἡλικίαν εὐμήκεσιν, ἰούλῳ τε πρώτῳ λαχνουμένοις καὶ κόμαις πυρσαινομένοις ξανθαῖς, καὶ ἦν ἐντεῦθεν θηρῶν τῇν θηράσασαν. ἦν καὶ εἶχε ταῖς οἰκείαις ἐρωτοδέσμαις καταγοητεύσας. Ἀνδρόνικος, καὶ ὅπερ ἐπεπόνθει τοῦτο δράσας φιλοτιμότερον, πλουτῶν μὲν καὶ ἄλλως εἶδος ἀξιάγαστον καὶ ὡς ἔρνος ἀναβαίνων ἐλάτινον, ἐπτοημένος δὲ καὶ περὶ τὰς ἐξάλλους στολὰς, καὶ τούτων ὅσαι περὶ γλουτὸν καὶ μηροὺς καταβαίνουσαι διασχίζονται καὶ οἷόν εἰσί πως συνυφασμέναι τῷ σώματι, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν τοιούτων ἡγεμὼν καθιστάμενος. Οὐκοῦν τὸ μὲν βλοσυρὸν ἐκεχάλαστο καὶ τὸ ἐπὶ συννοίας εἶναι ἀεὶ, καὶ τὸ τοῦ ἤθους ἐμβριθὲς καὶ φροντιστικὸν ἐνδεδώκει, καὶ ἐπισκύνιον ὁ θὴρ ἀπεβάλετο· ἡ δὲ ὡς ἐάλω κατάκρας, ὑπέκυψεν εἰς εὐνὴν, οἴκου τε καὶ πατριᾶς ἐπελάθετο, καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς ὀπίσω κατηκολούθησεν.

A nibus totus Philippæ amore inflammatus **182** (erat ea Petebini Antiocheni filia, soror ejus quam Manuel imperator non ita pridem duxerat), et Antiochiam profectus pulcherrimorum et ornatissimorum juvenum comitatu et exquisitiæ elegantiæ vestitu, quo naturalis formæ dignitas et staturæ proceritas condecorabatur, mulierem ita in sui amorem pellicit, ut parentum et patriæ oblita mutuo illius amore flagraret.

Ὁ βασιλεὺς δὲ ὡς τοῖς περὶ τούτου κατεβροντήθη ἀκούσμασι, μικροῦ καὶ ἐννεὸς ἦν καὶ πρὸς ἄμφω μεμέριστο· καὶ ὡς ἐρῶντα γὰρ ἔρον ἀξύμφυλον καὶ ἀθεμιτογαμοῦντα ἤχθραινε τὸν Ἀνδρόνικον, καὶ ὡς αὐτὸν τῶν κατ' Ἀρμενίων ἐλπίδων ψευσάμενον συλλαβεῖν ἐζήτει καὶ δίκας ἐξ ἐκείνου λαβεῖν. Στέλλει τοίνυν τὸν σεβαστὸν Κωνσταντῖνον τὸν Καλαμᾶνον, ἄνδρα καὶ τόλμης λελογισμένης μεστὸν καὶ τὸ γενναῖον εὐτυχοῦντα στάσιμον, καὶ τοῖς κατ' Ἀρμενίαν μὲν ἐπιστατήσοντα πράγμασι, καὶ τῇ Φιλίππᾳ [P. 92] δ' ὅπως συναφθείη πειραθησόμενον. Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα εἰς νυμφίον ἑαυτὸν διευθετήσας, καὶ λαμπρυνάμενος ὡς εἰκὸς καὶ καθ' ὅσον ἤδει (87) τὴν ἄρωμένην ὑπαγαγέσθαι, τὴν Ἀντιόχου εἴσεισι. Τοσοῦτον δὲ προσέσχεν αὐτῷ Φιλίππα, καὶ οὕτως αὐτὴν τοῦ προτέρου μετέθηκεν ἔρωτος, ὡς μηδὲ βλέμματος γοῦν μεταδῦναι ἢ προσρήματος ἀξιῶσαι τὸν Καλαμᾶνον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσονειδίσαι τάνδρὶ τὸ τῆς ἡλικίας βραχὺ, καὶ ἐς αὐτὸν ἀποσκῶψαι τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ, εἰ οὕτως ἀμαθῶς καὶ εὐήθως αὐτὴν ἔχειν ᾠήθη ὡς ἀποστατήσει μὲν Ἀνδρονίκου αὕτη τοῦ ἥρωος, οὗ τὸ κλέος εὐρὺ καὶ οὗ τὸ γένος πολὺ, προσκολληθήσεται δὲ ἀνδρὶ ὃς τὸ γένος ἀπεσβεσμένος καὶ χθὲς καὶ πρώην εἰ ἔστιν ὅλως ἐγνώρισται. Ἐπεὶ γοῦν ὁ Κωνσταντῖνος ἀδοξοῦντας αὐτὸν (88) ἐώρα τοὺς τῆς Φιλίππας

B Qua fama imperator pene attonitus Andronicum **183** et ob incestos amores oderat, et spe Armeniæ recuperandæ frustratus comprehensum multare in animo habebat. Mittit igitur Augustum Constantinum Calamanum, virum cordatum, magnanimum et constantem, qui et Armeniæ præesset et Philippam, si posset, duceret. Is principio sponsi ornatu sumpto, itaque paratus ut adamatam in sui amorem pelliceret, Antiochiam ingreditur. Tantum autem abfuit ut Philippa ab Andronici amore avelleretur, ut Calamanum nec aspectu nec colloquio dignaretur, ac potius brevitatem staturæ ejus irrideret ; atque ipsum imperatorem insectaretur, qui inepte putaret ipsam, despecto inclyto et nobilissimo heroe Andronico, ei nupturam qui obscura familia ortus nuper admodum nosci cœperit.

C Hoc sui contemptu et amore Philippæ erga Andronicum cognito Tarsum discedit ; commissoque cum Armeniis prælio victus et captus magna pecunia ab imperatore redimitur. Andronicus autem **184** Manuelis minas veritus, ac metuens ne Philippæ amorem pristino carcere et diuturnis ærumnis commutaret, Hierosolyma versus iter intendit, fuga de more arrepta ; et ut homo luxuriosissimus, Theodoram Isaacii sebastocratoris filiam incestat, Balduini Franci, qui toti Palæstinæ nuper impe,

Hier. Wolfii notæ.

laxata vultus torvitate, perpetua severitate remissa, gravitate morum et sollicitudine sepositа, abjectoque supercilio. Cæterum illa prorsus capta conjugio assensit, atque ædium et patriæ oblita amatorem secuta est.

(87) Καθ' ὅσον ἤδει, pro jamjam, haud scio an usitatum sit. Si ἤδει aut ἤδη παρὰ τὸ εἰδέναι legasne sic quidem placet ; judicium lectori relinquo.

(88) Ἀδοξοῦντας αὐτόν. Verba sic sonant : *Cum igitur Constantinus se a Philippæ amoribus despici cerneret, qui alas ad alium librarent et Andronicum malis peterent eique faces præferrent.*

rarat, viduam. Altera hac plaga accepta Manuel nihil non molitur, quo Andronicum in suam potestatem redigat ; missaque ad Cœlesyriæ toparchas aurea Bulla mandat ut Andronicum hominem seditiosum atque incestum capiant et visu privent. Ac luminibus orbatus aut plane occisus esset Andronicus, si eæ litteræ ad manus aliorum pervenissent. Nunc Deo illum ad diem ultionis atque ad ea mala perpetranda et perferenda reservante quæ tyrannide ab eo occupata acciderunt, eæ litteræ Theodoræ redduntur. Quibus **185** ea lectis et insidiis cognitis chartam Andronico tradit.Qui ubi animadvertit ibi non hærendum esse diutius sed propere discedendum, territus fugam adornat ; et Theodoram fraude pellectam,ut se non longe comitaretur, seu volentem seu invitam secum abducit. Dum autem provinciam provincia mutat et in multiplici illo errore varios dynastas et regulos adit, ab omnibus honorifice excipitur et magnis muneribus afficitur. Sero tandem ad sultanum, qui Coloniam Chaldæam et finitima loca tenebat, divertit ; ibique cum Theodora et duobus ex eo susceptis liberis Alexio et Irene, ac Joanne quem ex legitima uxore procreatum Byzantio secum abduxerat, commoratur, donec ad Manuelem imperatorem reversus est ; id quod suo loco referetur, **186** ut res ejus gestæ cohæreant. Et si autem Manuel vitæ Andronici crebras ponebat insidias, ille tamen mirabili sorlertia et tolerantia omnes laqueos evadebat.

A ἔρωτας καὶπρὸς ἄλλον λύοντας τὸ πτερὸν, μηλοβολοῦντάς τε καὶ δᾳδουχοῦντας Ἀνδρόνικον, ἐκεῖθεν μεθίσταται, καὶ τὴν Ταρσὸν καταλαβὼν μετὰ τῶν ἐντιπάλων Ῥωμαίοις Ἀρμενίων συνερρήγνυ πόλεμον. Ὡς δέ ποτε τούτῳ ἐπέβρισαν οἱ διάφοροι, ἐάλωτε καὶ ἦν ἐν δεσμοῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐλύσατο τοῦτον, ἱκανὰ ζωάγρια καταθέμενος. Ἀνδρόνικος δὲ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Μανουὴλ δεδιὼς, καὶ πτοηθεὶς μὴ πως συλληφθεὶς τῶν φιλοτήτων Φιλίππας τὴν προτέραν εἱρκτὴν ἀνταλλάξαιτο καὶ ὑποσταίη χρόνιον κάκωσιν, ἄρας ἐκεῖθεν τῆς ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων εἴχετο, γαλῇ τὸ τοῦ λόγου (89) πρὸς στέαρ ἐλεγχθεὶς, κἀπὶ τὰς πρώην ἐπαναδραμὼν δραπετεύσεις, καὶ πρὸς τὰς παλαιτέρας αὐτοῦ μηχανὰς ἐπιδών. Ἀδιαφόρως δ' ἔχων τοῦ βίου, καὶ ὡς ἵππος θηλυ- B μανὴς ταῖς παραλόγοις ἐπιθορνύμενος μίξεσιν, ἐγχρίπτει σαρκικῶς καὶ ἐνασελγαίνει ἀκολάστως τῇ τοῦ πρώτου ἐξαδέλφου θυγατρὶ Θεοδώρᾳ (Ἰσαακίου, φημὶ, τοῦ σεβαστοκράτορος, τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ὁμαίμονος) θανάτῳ ἄρτι ἀποβαλούσῃ τὸν παρθένιον σύνευνον, ὃς ἦρχε πρὸ βραχέος τῆς Παλαιστίνης· Βαλδουῖνος ἦν οὗτος, τὸ γένος ἕλκων ἐξ Ἰταλῶν. Ἑτέραν ἐπὶ τούτοις πληγὴν ὁ βασιλεὺς δέχεται Μανουὴλ, καὶ πράττων ἦν πάντα διατεχνώμενος, εἴ πως εἴη συνεικηφὼς Ἀνδρόνικον τῶν οἰκείων ἀμφιβλήστρων ἐντὸς, ὅθεν ἐρυθροδάνῳ ἐνσημανθὲν ἀφῆκε γραμμάτιον, ἐνάγων τοὺς κατὰ Κοίλην Συρίαν ἰσχύοντας Ἀνδρόνικον συσχεῖν ὡς ἀντίφρονα καὶ περὶ τὸ γένος ἀκολασταίνοντα, καὶ τοῦ φάους στερῆσαι τῶν ὀφθαλμῶν. Καὶ τάχ' ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς Ἀνδρόνικος ἐξ αἵματος ἠρεύθοῦτο, ὠχρός τέ μιν πορφύρεον ἐδάπτετο θάνατον, εἰ χεῖρες εἶχον ἑτέρων Θεοῦ τηροῦντος αὐτὸν, ὡς ἔοικεν, εἰς ἡμέραν ὀργῆς καὶ τοῖς μετόπισθεν κακοῖς ταμιεύοντος, ἃ τε παρὰ τὸ δέον εἰς τὸ ὑπήκοον ἐνεδείξατο, Ῥωμαίων ἄρξας ἐκ τυραννίδος, καὶ οἷς αὐτὸς ἀσυμπαθῶς ἐσέπειτα περιπέπτωκε, χερσὶ τὸ ἐπιστόλιον τῆς Θεοδώρας δίδοται. Ἡ δὲ ἀναγνοῦσα τοῦτο, καὶ γνοῦσα τὰ κατ' Ἀνδρονίκου τυρευόμενα, ἐξ αὐτῆς τὸν χάρτην αὐτῷ ἐγχειρίζει. Συνεὶς οὖν Ἀνδρόνικος ὡς χωρεῖν ἐκεῖθεν δέον καὶ ἐγκονεῖν, μηδ' ἕδρας εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀκμὴν, φρίκῃ τε ὑφέρπεται, καὶ πρὸς ἀπόδρασιν ἐνσκευάζεται. Σοφιστὴς δὲ ὢν καὶ ἀπατεὼν καὶ αὐτὴν ἀποπλανᾷ Θεοδώραν, καὶ ὥσπερ Εὐρώπην πάλαι ὁ Ζεὺς τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ἀποβουκολήσας ἦκε φέρων ἐπὶ νώτων, εἰς βοῦν ἑαυτὸν μεταμορφώσας καλλίκερων, οὕτω καὶ οὗτος ἀποστήσας τῶν οἴκοι τὴν γυναῖκα καὶ συμφοιτῆσαι οἱ Σαββάτου ὁδὸν αἰτησάμενος ὡς προπέμψουσαν ἐκεῖθεν καὶ [P. 93] συνταξομένην ἐκείνῳ τὰ ἐξιτήρια, συνέκδημου καὶ συμπλανῆτιν ἑκοῦσαν ἐπεσπασατο ἄκουσαν. Χώραν δ' ἐκ χώρας ἀμείβων, καὶ ἡγεμόσι καὶ δυνάσταις ἐπιξενιζόμενος πολυπλανὴς, καὶ παρ' οἷς κατέλυε, τιμήεις ὢν καὶ αἰδέσιμος καὶ φιλοφροσύνης ὅτι πλείστης καταξιούμενος καὶ δωρεῶν ἀδρῶν ἐν μεθέξει γινόμενος, ὀψέ ποτε καὶ μόλις παρὰ τῷ Σαλτούχῳ τῆς πλάνης ἵσταται. Ἦν δ' οὗτος τὰ τῇ Κολωνείᾳ τότε κληρούμενος ὅμορα. καὶ ὅσα τῆς Χαλδαίας πρόσοικά τε καὶ ἔγγιστα καρπιζόμενος. Κἀκεῖσε ἦν ἀλύων καὶ συνὼν Θεοδώρᾳ, μετ' ὧν ἀπέτεκεν αὕτη τούτῳ παίδων δυοῖν Ἀλεξίου τε καὶ Εἰρήνης, ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννου, ὃν ἐκ τῶν προτέρων καὶ γνησιων οἱ σπερμάτων συνεκδημον ἐκ Βυζαντίου ἐπήγετο, ὅως τῆς ἐς αὐτὸν αὖθις τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ ἐπαναλύσεως, ἣν καὶ τὰ τὸν οἰκεῖον χρόνον καὶ πρόσφορον ὁ λόγις τῇ ἱστορίᾳ παρέξεται, ὡς εἴη συνημμένα ὁήπου καὶ συναφῇ τὰ ἐφεξῆς ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὖθις ἐπ' αὐτῷ ῥηθησόμενα. Ἐν πολλοῖς μέντοι καὶ πολλάκις ὁ Μανουὴλ τὴν Ἀνδρονίκου δεσμούων ψυχὴν, καὶ ζητῶν ταύτην λαβεῖν, τοῖς ἀνηνύτοις ἐγχειρῶν διηλέγχετο· ὁ γὰρ πολύπλαγκτος οὗτος καὶ ταλασίφρων Ἀνδρόνικος τὰς καθ' αὑτοῦ προσβολὰς εὐμαρῶς ἀπεκρούετο, καὶ τῶν θηράτρων κούφως ὑπεραλλόμενος, ἅπερ αὐτῷ πολλάκις ὑφηπλοῦτο καὶ ἐξετείνετο, ἀπαγίδευτος ἦν καὶ ἀθήρευτος.

Hier. Wolfii notæ.

(89) Γαλὴ τὸ τοῦ λογου. Verba sic fere sonant : *Quemadmodum mustela, ut aiunt, ad sebum, ad pristinas fugas reversus vetustisque suis machinis tentatis ; et ut erat luxuriosæ vitæ et ut equus erga mulieres insaniens, in vetitos concubitus ruebat, carnaliter appropinquabat, et intemperanter indulgebat libidini Theodoræ filiæ patruelis natu majoris Isaacii.*

ζ'. Ἀλλὰ τίνα τὰ παρὰ πόδας ; χρεὼν γὰρ μηδὲ τούτων ἀφέξεσθαι. Περιδεεῖς οἱ πολλοὶ τῶν κρατούντων εἰσὶ καὶ καχύποπτοι, καὶ χαίρουσι διαπραττόμενοι ὅσα θάνατος καὶ Χάος καὶ Ἔρεβος ἐν τῷ τοὺς εὐπατρίδας ἀκροτομεῖν καὶ ἐκποδὼν τιθέναι πάντα ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ ἐοίκασιν ἀτεχνῶς ὑψιτενέσι καὶ ἀκροκόμοις πίτυσιν. Ὡς γὰρ αὗται καὶ βραχείαις ἀνέμων πνοαῖς τὰς τῶν κλάδων βελόνας διατινασσόμεναι ψιθυρίζουσιν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι καὶ τὸν πλούτῳ κομῶντα ὑποβλέπονται καὶ τὸν ἐπ' ἀνδρίᾳ τῶν πολλῶν διαφέροντα κατεπτήχασι. Κἂν εἴη τις τὸ κάλλος ἀγαλματίας, καὶ τὴν γλῶτταν ὡς ὄρνις μουσηγέτης ἐστόμωτο, κἂν τὸ ἦθος ὀρῷτο εὐτράπελος, οὐκ ἐᾷ καθεύδειν τὸν ἐπὶ τοῦ στέφους οὐδ' ἡρεμεῖν, ἀλλὰ γίνεται τούσῳ τῶν ὕπνων ἐκκοπή, τῆς τρυφῆς ἀνατροπή, ἡδονῆς ὑφαίρεσις, φνοντίδων ἀπόθεσις· καὶ τὴν φύσιν μέμφονται τὴν πλάστριαν, ὅτι καὶ ἑτέρους εἰς τὸ ἄρχειν ἐπιδόξους ἐπαλαμήσατο, καὶ μὴ πρώτους αὐτοὺς καὶ ὑστάτους καλλίστους ἀνθρώπων ἐφύτευσεν. Οὐκοῦν καὶ ἀντιστρατεύονται τὰ πολλὰ τῇ προνοίᾳ καὶ τῷ θείῳ ὑπέροπλοι γίνονται, πάντα ἀγαθὰ ἐκ τοῦ πλείονος ἐκχορδεύοντες καὶ ὡς θύματα σφαγιάζοντες, ὡς ἔχοιεν ἐφ' ἡσυχίας δήπουθεν οὗτοι σπαθᾷν καὶ ὡς πατρῷον κλῆρον καθηδυπαθεῖν μονώτατοι τὰ δημόσια καὶ ὡς ἀνδραπόδοις χρῆσθαι τοῖς ἐλευθέροις καὶ ὡς ὠνητοῖς τοῖς ἀξιωτέροις ἐνιοτε ἄρχειν προσφέρεσθαι, κακῶς εἰδότες καὶ τὸ φρονεῖν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἀφῃρημένοι καὶ κακοβούλως τῶν πρότριτα λανθανόμενοι (90). Καὶ ὁ Μανουὴλ τοίνυν οὐδὲν ἄχαρι ἔχων ἐπεγκαλεῖν Ἀλεξίῳ τῷ πρωτοστράτορι, ἤ ὅ τι ὅλως παραλελύπηκεν ἢ παρηνώχλησεν ἢ τῆς ὀφειλομένης εὐνοίας καὶ πίστεως καθυφῆκε βραχύ τι [P. 94] γοῦν ἀντίρροπα δράσας ὧν ὑπ' αὐτοῦ πέπονθεν εὖ, καὶ ὡς ἐπὶ ζυγοῦ τὴν ἑτέραν παρήνεγκεν πλάστιγγα, ἐξ ὑπονοίας δὲ μόνης ὁρμώμενος, κακοσχόλων τινῶν, ὡς ἄνθρωπος, ὑπαχθεὶς ὑφηγήσεσιν, ἐκ τοῦ τὸν ἄνδρα ὁρᾶν καὶ στρατηγοῖς καὶ στρατιώταις ἐρώμενον καὶ φιλοτίμῳ γνώμῃ καὶ χειρὶ φιλοδώρῳ πρὸς ἅπαντας γρώμενον, ἴσως δὲ καὶ τοῦ προσόντος αὐτῷ πλούτου ὑποτύφων ἔφεσιν, συλλαμβάνει τοῦτον διάγων ἐν Σαρδικῇ, μήπω ἐπιφαυσκούσης ἡμέρας. τῇ οἰκείᾳ ἔτι συγκατακείμενον ὁμευνέτιδι, καὶ οὐ μόνον τῶν ὄντων ἁπάντων ἀπογυμνοῖ, ἀλλὰ καὶ εἰς μοναχὸν ἀποκείρας ἐν ἑνὶ τῶν κατὰ τὸ Ἡαπύκιον ὄρος φροντιστηρίων παραβρίπτει. Ἵνα δὲ μὴ ᾖ τὸ πραχθὲν ἀπροφάσιστον καὶ προῦπτον διὰ τοῦτο τὸ βασιλικὸν ἀδίκημά τε καὶ ἄσχημόνημα, οἱ συκοφάνται παρῆσαν ἐγγὺς ὀφειμένοι παρ' ὧν ὑπεβλήθησαν, καὶ γοητεῖαι κατὰ βασιλέως τὰ αἰτιάματα οὕπω πάνυ τι πιθαναὶ καὶ δρασκήριοι ὡς ποιεῖν τὸν κεχρημένον πετόμενον καὶ μηδ' ὅλως θεώμενον καθ' ὧν ἔν ἐπεισπέσθαι ξιφηφόρος βούλοιτο, καὶ ἕτερ' ἄττα βωμολόχα καὶ ἀκοαῖς ὑγιαινούσαις οὐκ εὐπαράδεκτα, ὁποῖα πάλαι τοῦ Περσέως

6. Hoc loco illud prætereundum non est. Plerique principes formidolosi sunt suspicaces, nec inferno et morte clementiores in viris nobilibus et generosis e medio tollendis ; et ut altæ piceæ levissimo vento impulsæ ramorum aculeis inter se collisis stridunt, sic ipsi et divitem suspectum habent et fortitudine insignem formidant. Nec forma nec facundia nec morum comitas insignis quietos eos esse patiuntur, sed omni pene vitæ suavitate privant, adeo ut naturam ipsam accusent quod alios etiam idoneos imperio formarit nec ipsos primos et postremos omnium mortalium pulcherrimos finxerit, divinæque Providentiæ repugnent, et optimum quemque tollante medio et instar hostiarum sacrificent, **187** ut ipsi metus et periculi expertes publica vectigalia tanquam privatum patrimonium pro sua libidine effundere et ingenuos homines pro mancipiis tractare possint, qui aliquando ipsis sunt imperio digniores. Ita potentiæ fastigium prudentiam eis adimit, et pristinæ conditionis stultam oblivionem affert. Sic Manuel quoque cum ab Alexio protostratore nulla re esset offensus, nec ejus fidem et benevolentiam desiderare posset, ac tenuem pro meritis ei gratiam retulisset, sola suspicione adductus et improborum hominum calumniis impulsus, quia eum et ducibus et militibus esse charum videbat et liberalitate erga omnes uti, quanquam fortassis etiam divitias ejus clam appetebat, Sardicæ agens hominem ante lucem cum uxore sua cubantem comprehendit, et omnibus opibus multatum in monasterium quoddam Papycii montis conjicit. Ne autem id facinus manifestæ injuriæ damnaretur, sycophantæ præsto erant, qui crimini darent eum magicis præstigiis imperatorem petere ; quæ haud scio an ita efficaces sint (sanæ quidem aures ab istiusmodi commentis **188** abhorrent) ut hominem efficiant volucrem, itaque perstringant oculos ut stricto ense irruens non conspiciatur. Quod genus illa sunt quæ Græci olim de Perseo fabulantur. Eorum calumniatorum princeps esse ferebatur Aaron Isaacius, qui Corintho cum cæteris in Siciliam abductus ibique Latinam linguam exquisite edoctus Latinorum interpretem agebat apud imperatorem. Alexii vero uxor, Alexii primogeniti fratris Manuelis filia, pietate in maritum et pudicitia insignis et illustre muliebris sexus ornamentum, frustra sibi ipsi manus afferre conata, ad patrui pedes supplex advoluta summoque cum luctu et sanctissimo jurejurando mariti innocentiam et erga imperatorem fidem atque observantiam testificata, permovere tamen ejus animum ad misericordiam, quamvis miserabili habitu, nec a sententia **189** deducere potuit. Itaque ex perpetuo mœrore solitudinis et luctu, castæ turturis instar, mentis errore usque ad obi-

Hier. Wolfii notæ.

(90) Τῶν πρότριτα λανθανόμενοι. Referri potest hoc vel ad meritorum et rerum gestarum oblivionem, vel ad insolentiam pristinæ sortis immemorem.

tum affecta et tabe confecta est, duobus filiis superstitibus. At Alexius nigrum habitum amplexus divino amore levabatur, summi boni appetitione acquiescens et instar aquilæ in nubibus volantis inferiora despiciens. Cum autem, dum opibus affluebat, summus amator esset lautitiarum et conviviis delectaretur, atque omnes voluptates consectaretur, et carnibus nec jejuniorum diebus, ut feria quarta et septima, nec aliis solemnibus feriis abstineret, tum crudis herbis et pomis vescebatur, jejuniis gaudebat, ac tandem piscibus etiam festis diebus pro deliciis suavissimo vescebatur. Quoties autem veterum cupediarum et curiosæ illius popinæ recordabatur, condimenta illa nihil aliud esse dicebat nisi ventris fastidium et appetitus irritamenta : naturam enim paucis esse contentam, et bonam corporis habitudinem quovis cibi genere æque conservari.

A λογοποιοῦντες καηγόρευν Ἕλληνες. Ἦν δὲ, ὡς ἤδετο, τῶν συκοφαντῶν τοῦ ἀνδρὸς ὁ προχειρότατος Ἀαρών τις Ἰσαάκιος, Κορινθόθεν μὲν ὁρμώμενος, τὴν δὲ Λατινίδα γλῶτταν ἄκρως ἐξησκηκὼς ἡνίκα συναπήχθη τοῖς πατριώταις εἰς Σικελίαν αἰχμάλωτος, καὶ τοῖς ἐκ τῆς διαλέκτου ταύτης τῷ βασιλεῖ ἐντυγχάνουσιν ὑποβολεὺς τηνικαῦτα γενόμενος. Ἡ δὲ τοῦ Ἀλεξίου γυνὴ, θυγάτηρ οὖσα τοῦ πορφυρογεννήτου Ἀλεξίου, ὃς ἐπρωτοτόκει τῶν τοῦ Μανουὴλ ἀδελφῶν, ἐφιλοτιμεῖτο μὲν ἑαυτὴν ἀνελεῖν, φιλανδρίαν καὶ σωφροσύνην ἐν ταῖς μάλιστα τῶν γυναικῶν ἀγαπήσασα καὶ τιμήσασα, καὶ τῶν ἐκ τοῦ γένους θηλυτέρων καλλιστεῖον οὖσα καὶ λαμπρὸν ἐπικόσμημα καὶ περιλάλημα τοῖς πᾶσιν ἐράσμιον· τοῦ τοιούτου δ' ἐγχειρήματος ἐκκρουσθεῖσα πεσοῦσα

B προσεκνυζᾶτο τοῖς τοῦ θείου καὶ βασιλέως ποσὶ, καὶ ἐδεῖτο κοπτομένη θερμότερον φήνης (91) καὶ ἐλεεινότερον, δρακόντων ὀδυνηρότερον, ἀλκυόνος πολυπενθέστερον, χαρίσασθαι τὸν ἄνδρα αὐτῇ, μαρτυρομένη Θεὸν, καὶ εἴ τί που φρ.κῶδες τοῖς εὐσεβοῦσι πρᾶγμα καὶ ὄνομα ἀπαραλόγιστον, εἶναι τῆς ἐκείνου βασιλείας θεράποντα καὶ ἀκαταιτίατον πάντῃ τὸν εὐνέτην αὐτῆς. Ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε μεταθέσθαι τὴν γνώμην τοῦ αὐτοκράτορος, οὐδ' ἀναλῦσαι ὅλως ἅπερ ἐκεῖνῳ ἤδη κεκύρωτό πως καὶ δέδοκτο, καὶ ταῦτα ἕως δακρύων αὐτὸν καὶ θέᾳ ἐλεεινῇ καὶ σχήμασιν ἱλασίμοις καὶ ῥήμασιν οἰκτροῖς ἐκθηλύνασα. Ἀμέλει καὶ τὸν φιλοδακρυν ἔχουσα κατὰ τὰς φιλοσώφρονας τρυγόνας τὰ οἰκόπεδα περιέτρυζεν ὀλολύζουσα, καὶ τὴν μόνωσιν ἀπωδύρετο· ὅθεν καὶ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθεῖσα τὸ φρονεῖν παρακέκοπται, ἐπὶ παισὶν ἄρρεσι δυσὶ τὸ βιοῦν καταχαίνουσα καὶ ἑαυτὴν εἰς τέλος καταμαραίνουσα. Καὶ Ἀλέξιος μὲν τὸ μέλαν ἀσπασάμενος ἄμφιον τοῖς θείοις ἐκουφίζετο ἔρωσι, τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἐφετῶν ἐφιέμενος καὶ ὡς ὑψιπέτης ἀετὸς τῶν κάτω ὑπεριπτάμενος, Κρεωδαισίας δ' ἄκρος ὢν ἐρασνὴς καὶ καρυκείαις χαίρων βρωμάτων καὶ πανθοινίαις προσκείμενος, ὁπηνίκα πλούτῳ πολλῷ περιερρεῖτο καὶ τοῖς κατὰ κόσμον ἐνεὐπάθει τερπνοῖς τερπνοῖς, ὡς καὶ τὰς νηστίμους τῶν [P. 95] ἡμερῶν (Τετράδα φημὶ καὶ Παρασκευὴν) κρεωδόρον αὐτῷ παρατίθεσθαι τράπεζαν, ἢ Δεσποτικῆς κατὰ ταύτας τελετῆς ἀγομένης ἢ μνήμης ἐνδόξου μάρτυρος τελουμένης ἤ τινος τῶν ὁπαδῶν τῶν Χριστοῦ, τότε ποηφαγῶν καὶ ταῖς ὁπώραις ἐνξστιώμενος καὶ ταῖς ἀκάπνοις θύων τῶν τραπεζῶν καὶ τὸ πεινῆν πεινῶν ἀτεχνῶς, ὀψὲ δὲ καὶ ἰχθύων ἐνεορτάζων ταῖς παραθέσεσι ἔχαιρεν ὅτι μάλιστα, καὶ μνήμην τῶν πρωτέρων λαμβάνων ὀψαρτυμάτων καὶ τῆς περιέργου τῶν κρεῶν δαιτρεύσεως ἀκκισμὸν ἐκάλει κοιλίας καὶ ὀρέξεως μέθοδον ὅσα οἱ ἀδδηφάγοι καὶ κρεωφάγοι προτίθενται, μὴ δύνασθαι λέγοντες τοῦ ἄγαν ὑποχαλᾷν· πᾶν γὰρ τὸ παρατιθέμενον εἰδέναι τὸ σωμάτιον συνιστᾷν καὶ εὐεξίας εἶναι ποιητικόν.

Utrum vero vindicta, cum tot manus et pedes habeat, cum acute 190 omnia perspiciat et patentibus prædita sit auribus, obliviscitur, an non considerat aut penitus inultas præterit impudentes calumnias et accusationes bonorum virorum ? non utique : sed tum quoque declaravit ea se perspicere quæ in telluris recessibus aguntur, et obscura linguæ murmura exaudire. An vero imperatori etiam ob iniquum istud facinus succensuerit, non hujus temporis est dicere. Oportebat certe quidem illum, ut virum prudentem et non indoctum, non propterea quod Alexii nomen a littera A inciperet, eum ut insidiatorem et successorem suspectum habere, sed imperii habenas ei mandare, qui se in Apocalypsi Joannis evangelistæ et theologi A et Ω, hoc est principium et finem, esse dicit, cui utique aliud A non defuturum erat.

C Τί δὲ ἡ φίλη δίκη ; ἆρα πολύπους καὶ πολύχειρ οὖσα ὀξυδερκής τε καὶ πανδερκὴς, καὶ μικροῦ ποδῆρες τὸ οὖς ἔχουσα, λήθεται, ἢ οὐκ ἐννοεῖ ἢ τέλεον παρίησιν ἀνεκδίκητα ὅσα ἐπί τισιν ἀναιδῶς οἱ τῶν ἐπαινετέων κατήγοροι συῤῥάπτουσιν ἐκδικα ; Οὐμενοῦν, ἀλλὰ παρυπέφηνε καὶ τότε ὡς τὰ ἐν μυχῷ γῆς διορᾷ καὶ τὰ ὑπὸ γλῶτταν ἔνωτίζεται τονθορυζόμενα. Εἰ μὲν οὖν καὶ βασιλεῖ ἐνεμέσησε τῆς μὴ ἐνδίκου ταυτησὶ πράξεως, οὐ τοῦ παρόντος καταλέγειν καιροῦ· ἔδει δὲ σοφὸν ὄντα τὸν Μανουὴλ μηδ' ἀμαθῆ τε καὶ ἀναλφάβητον οὐχ ὡς διαβεβλημένον ἐκεῖνον καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύσοντα τὸ Α περιεργάζεσθαι, ἀλλ' ἐκείνῳ τὰ τοῦ ἄρχειν ἐνάπτειν πείσματα ὅς εἶναί φησι τὸ Α καὶ τὸ Ω, τοττέστιν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, ὡς Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ

D Θεολόγος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει διδάσκει με· οὐ γὰρ λείπει τῷ Θεῷ Α.

7. Calumniatores quidem alias alii pœnas

ζ'. Τοὺς συκοφάντας μέντοι μετῆλθε, καὶ ἄλλῳ

Hier. Wolfii notæ.

(91) Θερμότερον φήνης. Verba sic sonant : *Ardentius et miserabilius fulica, draconibus mœstius, halcyone lugubrius.*

μὲν ἄλλην δίκην ἐπέθηκε, τῷ δ' Ἀαρὼν ἐπέδρισε χαλεπώτερον, ταῖς οἰκείας ἁρπεδόσι περισχοινίσασα. Μετ' οὐ πολὺν γὰρ τινα χρόνον ἁλίσκεται μαγείαις προσανέχων, καὶ προὔκειτο χελώνης ἔκφορον μίμημα, ἔνδον στέγον τῆς χέλυος ἀνθρωπόμορφον εἴκασμα, πεπεδημένον ἄμφω τώ πόδε καὶ τὸ στέρνον ἐλῃλαμένον ἥλῳ διαμπερές. Ἐάλω δὲ καὶ βίβλον Σολομώντειον ἀνελίττων, ἥτις ἀναπτυσσομένη τε καὶ διερχομένη κατὰ λεγεῶνας συλλέγει καὶ παρίστησι τὰ δαιμόνια, συχνάκις ἀναπυνθανόμενα ἐφ' ὅτῳ προσκέκληνται, καὶ τὸ ἐπιταττόμενον ἐπισπεύδοντα περατοῦν, καὶ προθύμως δρῶντα τὸ κελευόμενον. Οὐκ ἐπὶ τούτοις δὲ μόνον Ἀαρὼν συνείλητο, ἀλλά καὶ ὅτι βασιλέως ἐνώπιον ὑποβάλλων ἃς ἐκ τῶν δυσμόθεν ἐθνῶν ἀφικόμενοι πρέσβεις ἐκόμιζον ἀγγελίας, καὶ μὴ δυσαχθοῦντας ὁρῶν πρὸς τὰ τοῦ βασιλεως θελήματα, ἐπιπλήττει τούτοις ἐν μιᾷ τῶν αἰτήσεων ὡς πρὸς τὰς καταθέσεις ἑτοιμορρόποις τε καὶ εὐκόλοις, καὶ ὑποτίθησιν ἀντιτεῖναι πρὸς τὸ τῶν ζητημάτων τηνικαῦτα προκείμενον καὶ μὴ ῥᾳδίως οὕτω καὶ ἐκ πρώτης καθυπενδοῦναι, ὡς ἐντεῦθεν κερδανοῦντας καὶ φιλίαν μείζω ἐκ βασιλέως κἀκ τῶν ὁμογλώττων πλείω τιμήν. Καὶ τότε μὲν [P. 96] ἡ διάλεξις διελέλυτο, ἀφώρατα τῷ βασιλεῖ θεμένη τὰ τοιαδὶ τοῦ Ἀαρὼν εἰσηγήματα καὶ τῷ τῆς διαλέκτου διαφόρῳ τὰ ἔκθεσμα σκέμματα συσκιάσασα· κατὰ μόνας δὲ τὰ προβληθέντα τῶν ζητημάτων ἡ βασιλὶς ἀναπεμπάζει φρενὶ, Λατινὶς οὖσα τὸ γένος καὶ τῶν λεγομένων ἀκριβῶς συνιεῖσα, καὶ ἀνακαλύπτει πάντα τῷ ἄνακτι. Ὁ δ' ἐπὶ τοῖς ἠκουσμένοις ἀγανακτήσας κακῶς τὸν Ἀαρὼν τίθησι, τῶν τε ὀφθαλμῶν τὸ φῶς ἀμαυρώσας καὶ τῆς οὐσίας πάσης ἀποστερήσας. Κακοεργὸς δ' ὢν ὁ Ἀαρὼν, καὶ λιχνείαν φύσεως περὶ τὰ χείριστα δυστυχῶν, ἐς ὕστερον ἐνῆγεν Ἀνδρόνικον τυραννήσαντα μὴ μέχρι τοῦ ἐκκόπτειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν τῶν ἀντιφρόνων ἐκείνῳ τιμωρίαν, περιεστῶν ἀλλ' ἢ θάνατον ἁπάντων καταψηφίζεσθαι ἢ βαρυτέραις ἐκμοχλεύειν κολάσεσιν, ἑαυτὸν τιθεὶς εἰς παράδειγμα κἀντεῦθεν πιστούμενος τὰ λεγόμενα, ζῶντά τε καὶ κινούμενον καὶ πνέοντα καὶ φθεγγόμενον καὶ συμφράδμονα εἶναι δυνάμενον, καὶ μὴ μόνον διὰ χειρῶν ἀντιλαβῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ γλώττης αὐτῆς ὡσεὶ καὶ μαχαίρας ὀξείας ἀποδειροτομεῖν ἰσχύοντα τὸν ἀντίδικον, καὶ ἕτερ' ἄττα φλύαρα καὶ ἀπάνθρωπα ὑφηγούμενος, δι' ὧν τὸ ἀκροχολώτατον ἐκεῖνο καὶ ὑποδύσκολον τὸν τρόπον γερόντιον χαιρησιφονεῖν ἐπὶ μᾶλλον ἐπώτρυνεν. Ὧν δὴ πονηρῶν διαβουλίων καὶ παραιφάσεων πικρὰν ἀποτιννὺς ἀμοιβὴν τῷ γεννήτορι Ἀαρὼν ὁ τόν Ἀνδρόνικον ὕστερον τῆς ἀρχῆς καθελὼν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἐκτέμνει τὴν αὐτοῦ γλῶτταν, συναφελεῖν τε καὶ σφανιεῖν τὸν ἐπὶ ταύτης σπεύδων ἰόν.

A dederunt, Aaron vero gravissimas omnium, suis ipse laqueis irretitus. Non multo enim post eum magiæ studiosum esse compertum est, et simulacrum testudinis prolatum, in quo erat imago hominis, qui ambos pedes habebat in compedibus et pectus clavo transfixum. Est et librum Solomonium evolvere deprehensus, qui cum legebatur, legiones dæmonum **191** adducebat, subinde interrogantium cum accersiti essent, se jussa alacriter exsequentium. Nec una hæc causa fuit cur comprenderetur Aaron, sed illa etiam accessit. Cum Occidentalium gentium legationes exponeret et imperatoris voluntati eas non refragari videret, in una postulatione legatos objurgat ut nimium ad jussa exsequenda paratos, monetque ut adversentur B neque tam facile assentiantur : id enim eis lucro fore, majoremque gratiam apud imperatorem inituros et a suis popularibus plus honoris consecuturos. Ac tum id colloquium diremptum est imperatore ol Latini sermonis imperitiam quid dictum esset ignorante. Cæterum imperatrix natione Latina et sermonis illius peritissima, propositis quæstionibus seorsim consideratis, imperatori exponit omnia ; qui ira commotus Aaroni et visum et omnes facul,ates eripit. Sed is, ut homo maleficus et natura propensus ad scelera, post auctor fuit, Andronico jam rarum per vim potito, ut excæcatione haud contentus adversarios aut plane occideret **192** aut gravioribus suppliciis coerceret, exemplo suopte ad eam orationem confirmandam usus, qui et viveret et moveretur et spiraret et loqueretur et consilium C dare posset : neque enim manuum vi duntaxat, sed lingua etiam æque atque acuto gladio jugulari inimicos. Adjecit et alia inhumana nugamenta, quibus iracundum illum et morosum senecionem ad cædes propensiorem fecit. Cujus improbi consilii hunc fructum tulit, ut ab Isaacio Angelo, qui Andronicum imperio evertit, venenata ei lingua præcideretur.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐπέβλεψέ ποτε θυμῷ πλαγίῳ καὶ κινήσει ἐνδίκῳ κατὰ τοῦ Σκληροῦ Σὴθ καὶ τοῦ Σικιδίτου Μιχαὴλ, ὅθεν καὶ προστάξει τούτου τοῖς οἰκείαις ὄψεσιν ἄμφω τὸν σίδηρον ἐδέξαντο σίζοντα, λόγῳ μὲν ἀστρονομίας ἐχόμενοι, ἔργῳ δὲ μαγγανείαις προσκείμενοι καὶ δαιμονώδεσιν ἑτέροις φενακισμοῖς. Ὁ αὖν γὰρ Σκληρὸς ἐπιγάμου παρθένου ἥρα καὶ ἐπείρα λαμπρῶς, παρορώμενος δὲ ὑπὸ τῆς κόρης καὶ ἀδοξούμενος στέλλει ταύτῃ διά προαγωγοῦ τινος γυναίου μῆλον Ηερσικόν. Ἡ δὲ παρθένος καταθεμένη τοῦτο τῷ κόλπῳ ἐκμαίνεται μάλα δὴ πρὸς ἔρωτα καὶ ἀφροδισίου ὑποπίμπλαται

D Manuel vero imperator Selerum Sethum et Michaelem Siciditem justa ira permotus cæcari jussit, qui sub astronomiæ professione magiæ et dæmonum imposturis operam dabant. Nam Sclerus cum nubilem quamdam virginem, a qua contemnebatur, adamaret ac manifeste sollicitaret, per Ienam ei malum Persicum mittit ; quo puella in sinum recepto, amore et libidine insaniens, ab illo corrumpitur, **193** puellæ vero cognati lacinus id indigne ferentes, et strenue contra dæmonem pudicitiæ puellarum infestum et pomo instar malefici illius serpentis insidiantem, quas castitate tanquam

Edemio horto ejiceret, vociferantes, effecerunt ut ejus aspectu penitus privaretur, quam impudice aspexerat. Sicidites vero præstigiis quibusdam rerum earum conspectum eripiebat, quas oculi intuebantur, et totas dæmonum cohortes immittebat iis quos volebat exterritos. Cum autem aliquando ex editiore palatii loco naviculum vidisset qua ollæ et patinæ vehebantur, astantes interrogavit quid daturi essent, si efficeret ut nauta alienata mente, navigatione omissa, remo ad comminuenda fictilia uteretur. Qui cum ei pollicerentur quidquid postulasset, nauta paulo post exsurgit, et vasa non prius ferire destitit quam in pulverem redegisset. Quo conspecto illi risu emoti, factum illud admirantes : nauta vero paulo post barba prehensa lamentari, amotaque caligine ita se ut ira numinis agitatum deplorare. Rogatus cur merces suas ita tractasset, cum dolore narrabat se remis intentum horribilem serpentem supra vasa porrectum, oculis inconniventibus in **194** se conversum instar devoraturi vidisse, qui prius volutari non destiterit quam fictilia confracta essent ; inde subito ex oculis evanuisse. Fecit et aliud non dissimile. In balneo lavans rixari cum quibusdam cœpit et in conclave egressus est. Paulo post et cæteri anhelantes et trepidi, præ metu ac festinatione invicem conculcantes, narrant ex canali calidæ aquæ viros pice nigriores exiliisse, a quibus nates ipsorum plantis pedum ferientibus balneo exacti essent. Ob hæc igitur aliaque graviora facinora uterque oculis orbatus est. Ac Sethus quidem iisdem rebus etiam deinceps studuit : alter vero monachus factus scriptum spurcissimum, ut homo divina gratia indignus, de divinis mysteriis composuit. Illud etiam factum hujus imperatoris clarum est.

ἀτενὲς ὁρῶντα κατὰ τοὺς τῶν δρακόντων ἀκλινεῖς ἔληξε τῶν ἐλίξεων πρὶν ἢ κατηλοήθη τὰ κεράμια. Καὶ τοῦτο μὲν τοιοῦτον, ἕτερον δὲ κἀκεῖνο. Ἐν βαλανείῳ λουόμενος ἦν, ἐς διαφοράν δὲ καταστὰς μετά τῶν τοῖς αὐτοῖς νίτροις ἀγνιζομένων εἰς τὰ ἀπόδυτρα ἔξεισι. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὡ ἐν τῷ λουτρῷ φεύγοντες καὶ συμπατοῦντες ἀλλήλους ἐξήεσαν ἐκεῖθεν περιδεεῖς· οἱ καὶ τοῖς συνειλεγμένοις πυκνὰ τὸ πνεῦμα συλλέγοντες ἔφασκον ὡς ἐκ τῆς θερμοῤῥόης ἐκπηδήσαντές τινες ἄνδρες πίσσης μελάντεροι ἐξῶσαν αὐτοὺς τοῦ λουτροῦ, παίοντες κατὰ τῶν γλουτῶν τῷ πλατεῖ τοῦ ποδός. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀμφότεροι καὶ πράξεις δὲ ἀσελγεστέρας ἑτέρας τῶν ὄκεων ἐστερήθησαν· οἱ δ' αὐτοὶ ἐπιβιώσαντες, ὁ μὲν Σὴθ καὶ πάλιν τοῖς προτέροις ἐνησχόλητο, ἄτερος δὲ εἰς μοναχὸν ἀκειρι-ξάμενος, χρόνῳ ὕστερον σύγγραμμά τι περὶ τῶν θείων μυστηρίων ξυνθέμενος, ἀφῆκε δι' αὐτοῦ κυνῶν ἐργὰς ὁ τῶν θείων δωρεῶν ἀνάξιος. Ἔργον κἀκεῖνο τοῦ βασιλέως τούτου περιφανές.

Cum Asianæ urbes Chliara Pergamum et Adramyttium a Persis male tractarentur (nam finitimæ provinciæ per pagos habitabantur **195** et prædæ hostibus erant), munitionibus eas firmavit et patentes campos castellis adornavit. Unde factum ut ea oppida frequentia civium et vitæ cultu rerumque copia multis beatis urbibus antecellant. Si quid igitur Manuel per omne imperii sui tempus Romanis utile suscepit et perfecit, hoc vel in primis celebrandum est. Quis enim illac præteriens, non ignarus quam inculta loca illa fuerint, quam feros et latrociniis deditos cultores habuerint, non sublatis in cœlum manibus imperatori Manueli paradisi delicias

Αἱ Ἀσιαναὶ πόλεις, τὰ Χλιαρὰ, τὸ Πέργαμόν τε καὶ Ἀτραμύττιον, κακῶς ἔπασχον ὑπὸ τῶν Περσῶν· αἱ γὰρ περιοικίδες χῶραι ἀσυνοίκιστοί τε ἦσαν πρώην, κἂκ τοῦ κωμηδὸν οἰκεῖσθαι εἰς προνομὴν τοῖς πολεμίοις ἐξέκειντο. Καὶ αὐτὰς τοίνυν ἐκρατύνατο τείχεσι, καὶ τὰ πλησίον δὲ ἱππήλατα πεδία φρουρίοις διέλαβεν ἐρυμνοῖς. Οὕτω δὲ πλήθουσιν οἰκητόρων ταῦτα δὴ τὰ πολίχνια καὶ τοῖς κατὰ τὸν ἥμερον βίοτον ἐνευθηνοῦνται χρηστοῖς ὡς ὑπεράνω κεῖσθαι πόλεών πολλῶν εὐδαιμόνων· ἀγροί τε γαρ εἰς εὐφορίαν καρπῶν ἡμερωθέντες ἐπέδωκαν, καὶ φυτηκόμος χεὶρ ἐῤῥιζούχισεν ἐκεῖσε ξύλον ἅπαν καρποδοτοῦν, ὡς μεταθέσθαι (φάναι τὸ τοῦ Δαβὶδ)

τὴν ἔρημον εἰς λίμνας ὑδάτων καὶ εἰς οἰκήσιμον τὴν πρώην ἀοίκητον. Εἴ τι οὖν κατόρθωμα μέγιστον, εἴ τι λυσιτελέστατον Αὔσοσιν ὁ Μανουὴλ διανενόηκε τε καὶ διεπράξατο καθ' ὅσους ἦρξε Ῥωμαίων ἐνιαυτοὺς, τοῦτο εἴη ἄν τὸ κράτιστον ὁμοῦ καὶ κοινωφελέστατον. Τίς γὰρ παραγων ἐκεῖ, καὶ εἰδὼς οἵαν μὲν ὁ χῶρος ἔτρεφεν ἀγριότητα οἵους δ' ἔστεγεν ἄνδρας, ἀναιδεῖς μὲν [92] ὑπὲρ τὸν κορυνήτην Περιφήτην, ἀγριωτέρους δὲ τοῦ πιτυοκάμπου Σινίδος καὶ τοῦ Σκίρωνος, οὓς ἀνεῖλε πάλαι Θησεὺς, οὐκ ἄν τὰς χεῖρας ἀνατείνας τῷ βασιλεῖ [P. 98] ἐπεύξαιτο τῷδε κλῆρον ἐν Ἐδὲμ ἀίδιον καὶ τόπον χλοερὸν καὶ ἀνώλεθρον; οὐκοῦν καὶ ἴδιον ἐπώνυμον ταυτὶ τὰ φρούρια κληρωσάμενα (Νεόκαστρα γὰρ ὀνομάζονται) οἰκεῖόν τε ἁρμοστὴν ἐκ Βυζαντίου στελλόμενον ἔχουσι, καὶ εἰς τὸ βασίλειον ταμεῖον ἐτήσεα ξυμφέρουσι κέρματα.

A precetur? In ea porro loca quæ Nova castra vocantur, Byzantio prætor mitti et vectigalia colligere solet.

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

LIBER QUINTUS.

196 RERUM A MANUELE COMNENO GESTARUM.

α'. Αὖθις δὲ τῶν Παιόνων τοὺς ὅρκους συγχεάντων ὁ κατ' αὐτῶν ἐκφύεται πόλεμος, καὶ πρὸς καιρὸν ἀπορρύεις καὶ δόξας τέλος κατελελύσθαι (93), ὁ δὲ κατὰ πολύχουν ἀνέθηλε λήϊον μάκαρος ἀνδρὸς ἀκμαιοτέρους ἀμητῆρας ἐθέλον. Ὡς οὖν ὑπέφαινεν ὥρα ὡραία τῇ ἐξόδῳ, ἦει τὴν ἐπὶ Σαρδικῆς βασιλεὺς, ὅπου καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἃς ἄγειν ἤμελλεν ἐπὶ Παίονας, τεταγμένον ἦν αὐτῷ συμβαλεῖν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ στρατεύματα ξυνελέγετο, ἐνωτίζεται οἱ ὡς ἄνωθεν τῆς ἀψῖδος, ἥτις ἕκτισται κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς μέρος τῆς Κωνσταντινείου ἀγορᾶς, εἰκόνες ἐκ χαλκοῦ δύο ἵδρυνταί πάλαι γυναικόμορφοι, ἡ μὲν καλουμένη Ῥωμαία, θατέρα δὲ [P. 99] Οὔγγρισσα, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ τὰ πάντα μετασκευάζοντος χρόνου ἡ μὲν ἀπὸ Ῥωμαίων τὴν κλῆσιν εἰληχυῖα τῆς ὀρθίας κατήρειπται στάσεως, ἡ δὲ λοιπὴ ἐπὶ τῆς προτέρας ἕδρασται βάσεως. Θαυμασας οὖν ἐκεῖνος τὸ εἰρημένον, πέμψας εὐθὺς τὴν μὲν ἀνέστησε, τὴν δ' ἀνέτρεψε καὶ κατήνεγκε, ταῖς τῶν εἰκόνων μετασκευαῖς μεταβαλεῖν καὶ μεθαρμόσειν οἰόμενος καὶ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων οἷον μετεωρίσειν, τὰ δὲ τῶν Παιόνων καθαιρήσειν. Συνηγμένων δὲ τῶν στρατοπέδων σκέψιν προὔθηκεν εἰ δεῖ καὶ αὐτὸν συνεκστρατεύειν κατὰ Παιόνων, εἴτε μὴν στρατηγῷ τὰς δυνάμεις ἐπιτρέψαντα μετελθεῖν οὑτωσὶ τὸ ἀντίπαλον. Ὡς οὖν πᾶσι δέδοκτο βασιλέα μὲν ἐπὶ Σαρδικῆς καθῆσθαι, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς γενικοὺς ἀναῤῥηθῆναι στρατηγοὺς τοῦ

1. Cum autem Pannonii fœdera denuo rupissent, bellum contra eos suscipitur, et aliquandiu intermissum majore vi repetitur. Imperator, ubi primum per anni tempus licuit, Sardicam iter intendit, quo legiones convenire jusserat; dum autem copiæ contrahuntur, audit duarum muliebrium æneearum statuarum, quæ in Occidentali fornice fori Constantini sitæ sint, alteram, quæ Hungarissa dicatur, erectam stare, alteram, nomine Romanam, vetustate collapsam esse. Quo intellecto statim illam dejecit, hanc reposuit, ea statuarum mutatione se fortunam etiam gentis utriusque mutaturum ratus, et rem Romanorum erecturum, Hungaricam depressurum. 197 Legionibus in unum conductis, deliberandum proponit utrum ipse quoque bello Hungarico interesse an summam rerum duci alicui committere debeat. Ubi omnibus placuit ut ipse Sardicæ maneret et generales belli duces crearet, ut absente imperatore incerti bellorum eventus acceptæquo cladis dedecus mitiora essent et victoria plus laudis haberet, summa belli Andronico Contostephano classis præfecto mandatur. Exercitu Sardica moturo imperator præclara concione Contostephanum exhortatur, nec rationes tantum sed tempus etiam gerendi belli edocet, armorumque et aciei instruendæ rationem mpnstrat. Legatos item ejus, tribunos cæterosque milites ad pugnam acuit commemoratis prioribus eorum facinoribus, et

B C D

Hier. Wolfii notæ.

(92) Ἀναιδεῖς μὲν. *Impudentiores Periphete clavigero et pinuflexio* (liceat enim et mihi ineptire) *Sinnide et Scirone, quos olim Theseus sustulit, immaniores.*

(93) Δόξαν τέλος καταλελύσθαι. *Cum videretur, instar fœcundi agri bustiores messores desiderantis*

exemplis ad festinandum et imminentia pericula subeunda, quibus Deo adjutore fortiter superatis illustrem victoriam reportaturi sint, incitat. Quodsi gloriam ipsius illustrarint atque absenti victoriam pepererint, se liberaliter illos remuneraturum. At illi et dum hæc dicebantur, attentione silentioque alacritatem suam ostendebant, et finita oratione **198** magis etiam affectum suum et incitatos animos declarabant, ut verborum lenociniis deliniti, si quid molestiæ ex superioribus pugnis in memoria residebat, id totum abolitum videretur. Nam et imperatorem lætis acclamationibus celebrabant, et se ultra vires etiam dimicaturos pollicebantur, petebantque ut a duce sine mora contra hostem ducerentur. Ita incitatis exercitibus statim confusus clamor in castris tollitur, quod quidam ex gente Pannonica, dum concitato equo ac toto impetu fertur, pronus in faciem prolapsus erat. Quo imperator audito et ipse exhilaratus est et omnes bono animo esse jussit, bonum id omen interpretatus belli feliciter eventuri, et Deum servatorem ut ductor esset exercitus invocavit. Andronicus vero cum omnibus copiis digressus, post aliquot dies Savo et Danubio superatis Zeugminum ingreditur. Pannonii vero ea re nihil territi, sed suis cohortibus instructis et non parvis auxiliis a finitimis populis **199** atque ipsis Alemannis, ut ferebatur, conductis, summaque rerum Dionysio viro strenuo et victoriis inclyto mandata, pleni animorum et jactabundi incedebant. Is Dionysius, ut primum audiit Romanum exercitum Istrum transisse, victoriis prioribus inflatus insolenter gloriatus est se, ut pridem, ita nunc etiam occisorum Romanorum ossibus in tumulum aggestis pro tropæo usurum. Id enim barbarica feritate, victo Gabra et Brana, ut jam memini, fecerat.

πολέμου, ὅπως αἱ τῶν πραγμάτων ἄδηλοι ἐκβάσεις εἶεν οὕτω καὶ τὸ ἐκ τῆς ἥττης αἶσχος μετριάζουσαι καὶ τὸ κατορθωθὲν μεγαλύνουσαι μᾶλλον καὶ εἰς κλέος ἐξαίρουσαι μέγιθτον, ὡς κἀκείνου τε καὶ τούτου ξυμβεβηκότος κατ' ἀπουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀναδείκνυται τῆς ὅλης ἀρχηγὸς στρατιᾶς ὁ τοῦ στόλου δοὺξ Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος. Ἂν δὲ τῷ μέλλειν ἀπαίρειν τῆς Σαρδικῆς τὰ στρατεύματα ἐν ἐπηκόῳ στὰς ὁ βασιλεὺς γίνεται καλῶν καὶ γενναίων λόγων καὶ πολὺ τὸ πιθανὸν ἐχόντων ἀγορητής. Αὐτόν τε γὰρ Κοντοστέφανον παρεθάρρυνεν εἰς τὴν προκειμένην στρατήγησιν, οὐ μόνον μεθόδους ὑποτιθεὶς τακτικὰς, ἀλλὰ καὶ καιρὸν αὐτῷ τῆς προσβολῆς ἐπισημαινόμενος εἴδός τε ὁπλίσεων καὶ σχήματα παρατάξεων, τούς τε ὑποστρατήγους καὶ τοὺς ἰλάρχας καὶ καθεξῆς ἅπαντας τοὺς ἐν ὅπλοις διανίστη πρὸς μαχισμὸν, ἐνάγων εἰς μνήμην τῶν προηγωνισμένων, καὶ πείθων τοῖς ὑποδείγμασι σπεῦσαι καὶ τὰ προκείμενα θαρρῆσαι δεινὰ καὶ ἀγαθὸν καὶ τούτοις σὺν Θεῷ ἐπιθεῖναι τέλος καὶ μετὰ λαμπρῶν τροπαίων ἐπανελθεῖν· οὕτω γὰρ ὑπ' αὐτῶν δοξασθεὶς ἐκεῖνος, κἂν τῷ ἀπεῖναι τοὺς βαρβάρους νικήσας, ἀντικαταθήσει καὶ αὐτὸς τούτοις οὐκ εὐαγκάλους τὰς ἀμοιβάς. Οἱ δὲ καὶ ὅτε μὲν ἤδετο ταῦτα πρὸς τοῦ κρατοῦντος, τὸ ἡδέως ἀκούειν καὶ παραδέχεσθαι προθύμως ὑπέφαινον ἐξ ὧν τὰς ἀκοὰς ὑπέκλινον καὶ σιγὴν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἠσπάζοντο· ἐπεὶ δ' ἐπαύσατο τοῦ λέγειν, ἔτι μᾶλλον τὴν ἔνδον διάθεσιν ὑπεσήμαινον καὶ ὃν εἶχον γάργαλον ἐν ψυχῇ, τῷ μέλιτι τοῦ λόγου κατακηλούμενοι, ὑφ' οὗ καὶ ἐφκεσαν ἀτεχνῶς ἀποκλύσασθαι εἴ τί που τούτοις εἰσεδύσκεν ἀηδὲς ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν πρόνέρων πολέμων· βασιλέα τε γὰρ εὐφήμοις ἐκρότουν φωναῖς, καὶ τὸ πρόθυμον καὶ ὑπὲρ ἰσχὺν ἐνδείξασθαι ἰσχυρίζοντο Ἀμέλει μηδὲ μέλλειν ἐδόων τὸν στρατηγέτην, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἄγειν αὐτούς.

Οὕτως ἐξηρμένων τῶν στρατευμάτων αἴφνης αἴρεται θροῦς ἐν τῷ στρατοπέδῳ συμμιγής· ἐκ γὰρ τοῦ τῶν Παιόνων τις ἔθνους τὸν ἵππον κατὰ κράτος ἐλαύνων, καὶ προσβαίνων εἰς ὅσον καὶ ὅσον, ἐπὶ στόμα συγκατήνεκται τῷ ὀχήματι. Βασιλεὺς τοίνυν ὡς τοῦτο εἶχε πυθόμενος, αὐτός τε διεκέχυτο καὶ θαρρεῖν παρεκελεύετο πᾶσιν, οὐκ ἄχαρι τὸ μέλλον ἐντεῦθεν οἰωνιζόμενος, καὶ χαίρειν [P. 100] ἐνάγων ὡς ἐπὶ δεξιᾷ ἤδη τῇ τοῦ πολέμου τελευτῇ. Καὶ ὁ μὲν ἐν τούτοις ἦν, Θεὸν σωτῆρα προηγὸν ἐπικαλούμενος τοῖς στρατεύμασιν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος τὸν στρατηλάτην ὑποζωσάμενος ἀπῆρεν ἐκεῖθεν μετὰ πασῶν τῶν δυνάμεων, καὶ εἶχεν αὐτὸν ἡμερῶν τινων διαλειπουσῶν ὁ Σάουβις καὶ Δάνουβις διαπερατούμενον, καὶ τὸ Ζεύγμινον εἰσεδέχετο. Οὐδ' οἱ Ἡαίονες ἐπὶ τούτοις ἀναπεπτώκεσαν, ἀλλὰ τὰς οἰκείας ἴλας ἀγειράμενοι καὶ συμμαχικὸν ξενολογήσαντες οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν ὁμορούντων σφίσιν ἐνθνῶν καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ Ἀλαμανῶν, ὡς ἐλέγετο, καὶ Διονύσιον τούτοις ἐπιστήσαντες στρατηγὸν αὐτοκράτορα, γενναῖον ἄνδρα καὶ πολλάκις τὰς ἐναντίας συγκόψαντα φάλαγγας, καὶ φρονηματισθέντες οὕτω μετὰ κόμπου ἐπῆεσαν. Οὗτος δὲ ὁ Διονύσιος ὅτε πρώτως ἠκηκόει τὸν Ἴστρον διαβῆναι Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν, γεγαυρωμένος ὧν ἐπὶ ταῖς πρότερον νίκαις ἃς ἤρατο κατὰ Ῥωμαίων, μεγαλορρήμονῶν ἔλεγεν ὡς εἰς κολωνὸν αὖθις ἐσεῖται ἀγηοχὼς τὰ τῶν εἰς πόλεμον πεσόντων Ῥωμαίων ὀστᾶ, καὶ οἷα τροπαίῳ τούτοις ὡς καὶ ἄλλοτέ ποτε χρήσαιτο, ἐπεὶ καὶ ἦν τι τοιοῦτον βαρβαρικῶς δεδρακὼς, ὁπηνίκα τὸν Γαβρᾶν καὶ τὸν Βρανᾶν, ὡς ἤδη μοι ἐρρέθη, κατηγωνίσατο.

2. Contostephanus vero in festo Procopii martyris armatas phalanges in aciem educit, frontem exercitus ipse occupat, cornu dextrum Andronico Lapardæ, sinistrum aliis tribunis mandat. Disposuit et alias phalanges paulum ab utroque cornu semotas, ut per tempus laborantibus legionibus sub-

β'. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἑορνίου μνήμης Προκοπίου τοῦ μάρτυρος, ἐκτάσσει τὰς δυνάμεις εἰς πόλεμον ὁ Κοντοστέφανος, καὶ αὐτός τε ἐνέδυ τὸν θώρακα καὶ τὴν ἄλλην πανοπλίαν ἠμφίεστο, καὶ τοῖς λοιποὶς ὡσαύτως ἐπέταττε δρᾶν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος τάξιν ἐπεπορεύετο καὶ καθίστα πρὸς τὸ εὖ-

ταχτον. Καὶ τὸ μὲν τῆς φάλαγγος μέτωπον ἀπένειμεν ὁ στρατηγὸς ἑαυτῷ, τὸ δὲ κέρας τὸ δεξιὸν Ἀνδρόνικος ἐπεῖχεν ὁ Λαπαρδᾶς, τὸ δὲ λαιὸν ἄλλοι ταξίαρχοι, οὓς ὁ στρατηγὸς συνεπήγετο. Ἐξετετάχει δὲ καὶ ἄλλας φάλαγγας, μικρὸν ἄποθεν αὐτὰς διαστήσας ἑκατέρου κέρατος, ὅπως ἐπιπαριοῦσαι κατὰ καιρὸν εἶησαν ἐπαρήγουσαι τοῖς κάμνουσι τάγμασιν. Οὕτω δ' ἐκτάσσοντι τὰς δυνάμεις καὶ καθιστῶντι τῷ Ἀνδρονίκῳ ἐφίσταταί τις ἐκ βασιλέως κομίζων γράμματα, ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθυπερθέσθαι τὴν συμπλοκὴν ἐπιτάσσοντα ὡς ἀσύμφορον ἐς ἔργα πολέμια, καὶ καθ' ἑτέραν ἀναθέσθαι, ἣν καὶ αὐτὴν τὸ ἐπιστόλιον ἀνεδίδασκε. Δεξάμενος οὖν ὁ στρατηγὸς τὸ βιβλίον εἰς τὸν οἰκεῖον καθῆκε κόλπον, μήτε τοῖς γραφομένοις προσσχών, μήτε τοῖς συνοῦσι μεγιστᾶσι δῆλα τὰ προσταττόμενα θέμενος, ἐπαινετῶς δὲ παρακρουσάμενος ἑτέρων ὑποθέσεων διηγήσεσιν. Ἀπετρέπετο δὲ ὡς ἀποφρὰς ἡ τότε ἡμέρα καὶ ὅλως ἀξύμφορος πρὸς τὴν κατ' Ἄρεα συμβολήν, ἐπεὶ καὶ ἦν τάς πλείστας καὶ μεγίστας τῶν πράξεων, καὶ παρὰ Θεοῦ τό πέρας κατ' εὐδοκίαν εἴτε μὴ δεχομένας, ταῖς τῶν ἄστρων οὐκ οἶδ' ὅπως περιπλοκαῖς καὶ ταῖς τοιαῖσδε θέσεσι καὶ κινήσεσιν ἐπανατιθεὶς, καὶ τοῖς παρὰ τῶν ἀστρολεσχούντων λεγομένοις καθυπαγόμενος ἴσα ταῖς ἐκ θρανίδος Θεοῦ ἀποφάσεσιν. Ὁ δὲ μὴ τοῖς γραφομένοις ὅλως προσσχών, ἀλλ' εἰδὼς ὡς μέγα ὤνησε πολλάκις τὸν ἀθλοῦντα καὶ βραχεῖά τις ὑποφώνησις τοῦ ἀλείφοντος, πρὸς τὸν ἐν χερσὶν ἀγῶνα διανίστησι λόγοις τὸ στράτευμα, « Μνήσασθε, » ὑποφθεγγόμενος, « ἄνδρες Ῥωμαῖοι, πολεμίου ἀλκῆς, μνήσασθε, καὶ μηδέν τι φρονήσητε τῆς δόξης καὶ τῆς τύχης τῆς ἐνούσης ἀνάξιον, εὖ εἰδότες ὡς καὶ θῆρες ὀρεινόμοί [P. 10] τοῖς κατ' αὐτῶν εὐθαρσῶς ἐπιοῦσι δεδίασί τε προεγχειρῆσαι καὶ διασοβηθέντες ἀπίασιν, ὅσοι δὲ αὐτοῖς ἀντιμέτωποι στῆναι πεφρίκασιν, εἰς ἑτοίμην θοίνην ὠμοβορούμενοι πρόκεινται. Ἀνδριστέον οὖν κατὰ τουτωνὶ τῶν θηριογνωμόνων βαρβάρων, μή πως ὑπ' αὐτοῖς γενώμεθα, φιλοψυχίαν ἀγεννῶς νοσήσαντες μὴ σώζουσαν, ἀλλ' ἀπολλύουσαν, τοῦτο δὴ ὅπερ (94) αἱ ταῖς ἀρεταῖς ἀντίθετοι κακίαι εἰώθασι δρᾷν, εἰ καὶ παραπεπήγασιν αὐταῖς ἐκεῖναι καὶ εἰσί πως ἀγχίθυροι. Καὶ ἄλλως δὲ οὐχ ἡμεῖς μὲν ἐσμὲν καὶ βλητοὶ καὶ θνητοί, ἐκ δὲ χαλκοῦ τεχνητοὶ οἱ πολέμιοι· οὐδ' οὗτοι μὲν χιτῶνας περίκεινται σιδηρέους καὶ ὠκύποσιν ἵπποις ἄνέχονται, ἡμεῖς δὲ τούναντίον ἅπαν καὶ σώματα γυμνὰ προβαλλόμενοι· οὐδ' εὐπάλαμον μὲν τὸ ἀντίπαλον, ἀπόμαχον δὲ τὸ ἡμέτερον. Τοῖς πᾶσιν ἡ αὐτὴ διάρτισις καὶ μέλησις πολέμων καὶ ὅπλισις. Ἐῶ γὰρ λέγειν ὡς ὅσῳ λόγῳ καὶ παιδείᾳ τῶν βαρβάρων διενηνόχαμεν, ὡς καὶ εἰπεῖν, ἔμπειροι καὶ ξυνιδεῖν οὐκ ἄποροι, τοσοῦτον καὶ τέχναις στρατηγικαῖς μεθόδοις ὑπερφέρομεν. Ἤδη δὲ καὶ ἄλλοτέ ποτε συμβαλόντες διημιλλήθημεν Παίοσι, τὴν γῆν αὐτῶν ἐπιόντες καὶ κείροντες. Οὕτω τοίνυν καὶ νῦν αὐτοῖς συμπλεκοίμεθα, ὡς εἰς ἕξιν τοῦ νίκᾶν προελθόντες. Ναὶ, ἄνδρες, καὶ συστρατιῶται. Οὕτω

A venirent. Interea litteræ imperatoris illi afferuntur, quibus pugnam in alium commodiorem diem in litteris declaratum differre jubebatur. At ille libello in sinu condito jussa **200** negligit, et apud proceres aliarum rerum mentione interjecta callide dissimulat. Is autem dies, ut ater et infaustus ad pugnam, improbabatur : nescio enim quomodo plurima et maxima quæque negotia, quæ arbitratu Dei secundos vel adversos exitus sortiuntur, ad astrorum circuitus et certos positus ac progressiones Manuel referebat, et nugas astrologorum pro oraculis excipiebat. Cæterum Contostephanus iis litteris plane contemptis, non ignarus sæpe modicam cohortationem ad certamen pugili multum profuisse, legiones ad hunc modum alloquitur: « Fortes viros vos præbete, Quirites, neque fortuna
B et gloria vestra quidquam indignum admittite. Scitis enim etiam feras, si quis fortiter invadat, terreri ac in fugam conjici, timidos vero et fugaces ab eis devorari. Quare cum immanibus istis barbaris strenue dimicandum est, ne mortis formidine, quæ non salutem sed exitium affert, jugum eorum turpiter subeamus et ignaviæ nostræ graves **201** pœnas demus. Neque vero aut nos soli vulneribus et morti expositi sumus, aut hostes ærei sunt et invulnerabiles : sed ut illi ferro muniti sunt et velocibus equis insident, ita eædem res nobis quoque suppetunt, neque fortitudine illis cedimus Omnibus eadem est instructio, eadem belli exercitatio, eadem armorum ratio. Nam illud omitto, nos, quantum eloquentia et doctrina barbaros su-
B peramus, tanto etiam disciplina militari et solertia superiores esse. Sumus etiam antehac cum Pannoniis congressi, eorumque agros vastavimus. Aggrediamur eos nunc quoque victoriæ habitu confirmato. Agite, viri, agite, commilitones, ita liberos et conjuges vestras videatis : barbarorum pereuntium voces Istri gurgites hauriant, cruentumque flumen Pannoniorum cladem et Romanorum victoriam insolito spectaculo terris iis nuntiet quas perfluit. Præterea illud etiam est considerandum, eum a quo huc missi sumus totum pendere a nobis, et bona spe ex nostris pollicitationibus **202** concepta jam fere captivos agitare animo et victoriæ magnitudinem sibi imaginari. Ne igitur præsenti periculo, quod nihil habet
D morte gravius debilitati, vel illi pudori vel nobis ipsis calamitati simus. Summa enim mala tergiversationem non patiuntur ; in quibus vel exigua negligentia summæ rerum est eversio. »

Hier. Wolfii notæ.

(94) Τοῦτο δὴ ὅπερ. Ineptam et intempestivam hanc appendicem, a me de industria prætermissam, sic interpreteris licet : *Id quod opposita virtutibus vitia efficere consueverunt ; quanquam illis propinqua sunt et pene adhærent.* Alter codex habet ὅπερ καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς ἀρεταῖς ἔχει τις τοῦτο ἰδεῖν.

τέκνα καὶ συλλέκτραυς ἔδητε. Ἀράτω τὰς φωνὰς τῶν Βαρβάρων ὁ βαθυδίνης οὐτοπὶ Ἴστρος ἐπιτριβομένων καὶ δίναις ἐναποψυχόντων· ἀλλὰ καὶ αἱματώδης προῤῥέων δι' ὧν χωρῶν ὁλκῷ σύρεται, διατρανούτω Παίονας ἠττημένους καὶ Ῥωμαίους ἀνάκηρυττέτω νικῶντας, ἐξιστῶν τοὺς θεωμένους τῷ ἀήθει τῆς προχοῆς. Χρεὼν δὲ πρὸς τούτοις σκοπεῖν ὡς ὁ ἐκπέμψας ἡμᾶς ἐς τόνδε τὸν πόλεμον ἅπας ἡμῶν ἐξήρτηται, καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ὑποθαλπόμενος ἐφ' οἷς αὐτῷ καὶ ὑπὲρ ἰσχὺν ἀνδρίσασθαι συνεθέμεθα, μικροῦ τοὺς ζωγρίας ἀναπολεῖ καὶ τὸ τῆς νίκης φαντάζεται μέγεθος. Μὴ τοίνυν κἀκεῖνον αἰσχύνωμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κακῶς διαθώμεθα πρὸς τὸν ἐν ὄψει μαλακισθέντες κίνδυνον, οὐδὲν ὅτι μὴ θάνατον τὸ πέρας ἔχοντα. Αἱ γὰρ ἀκμαὶ τῶν κακῶν οὐ φιλοῦσιν ἀνάδυσιν, καὶ τὸ βραχέως ἐν τούτοις καθυπενδοῦνκι καταπροδοῦναι τὸ πᾶν ἐστι. »

3. Hæc locutus suas copias in patentem campum educit. Idem contra et Dionysius facit, hilari vultu cum plausu et lætitia, quasi ad ludum iret. Unde quid agendum esset in præsentia ignarus, suas copias neque in dextrum sinistrumve cornu distribuit, neque in distinctas turmas et phalanges descripsit: sed tantum exercitum in unam quasi turrim globatum ac densatum atræ nubis instar adduxit, cum summo et acerbissimo nostrorum contemptu. Vexillum ejus in crassa et alta trabe, quam rotis impositam quatuor juga boum trahebant, **203** sublime a ventis agitabatur. Erat ea acies omnino horrenda visu, tota equestris et hastata. Nec viri tantum armis egregie ad pedes usque muniti, sed et equorum pectora, et frontes ferro contra ictus armabantur. Ad hæc equorum hinnitus armorumque fulgor solis radiis everberatus, ut propius ventum est, utrique exercitui majorem admirationem et terrorem afferebat. Sub meridiem in medium processere. Contostephanus, ubi tempus visum est, dextri et sinistri cornu milites proximos extremum barbarorum agmen jussit cædere, sagittarios vero equites in primis crebras sagittas ut conjicerent hortatus est, eo consilio ut Pannoniorum continua phalanx dissolveretur. Nam ut poeta noster ait, « Arma armis, pede pes hæret, densusque viro vir. Juncta equi capita habebant; atrox pugna hastis horrebat, instar draconis squamas attollentis undabant exercitus. Dionysius vero velut turris firmissima procedens hastam in Contostephanum et ejus exercitum vibrabat. Ubi ad manus ventum est, primo hastis rem gerunt, urgent, urgentur **204** aliquandiu. Hastis fractis et tanquam sepes in medio exaggeratis, prælongos enses strinxerunt ac denuo congressi pugnaverunt. Quibus hebebatis (nam tota acies utrinque ferrea erat et ærea) Pannonii æstuabant, quippe qui Romanos suum impetum minime toleraturos putarant. Romani ferreis clavis, quas in bellum ferre solent, arreptis Pannoniorum capita et facies opportune cædebant. Unde multi oborta caligine equis devolvebantur, multi sanguinis profluvio exanimabantur. Ita firmissima illa acie perrupta, Romanorum nemo erat qui non Pannonium feriret ac dejiceret, prostratumque spoliaret, nec aliam panopliam indueret, equumque conscenderet cujus sessorem occiderat. Vesperi receptui canebatur, sublimi illo Dionysii vexillo sublato, et exercitus navibus impositi Istrum trajiciebant. Fama enim per Romana castra vagata. Pannonios postridie auxilia firma

A γ'. Τοιαῦτ' εἰπὼν ἐπὶ πεδίου ἀναπεπταμένου προῆγεν. Ἀντεξάγει δὲ οἱ καὶ Διονύσιος τὰ οἰκεῖα στρατόπεδα, χαροπὸς τῷ προσώπῳ, κροτῶν ἅμα καὶ χαίρων ὡς ἐπὶ παιδιὰν ἐξιών. Ὁπόθεν καὶ τὸ τί δεῖ ποιεῖν ἐπὶ καιροῦ μὴ εἰδὼς, οὔτε εἰς κέρας δεξιὸν καὶ εὐώνυμον τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐμέρισε στρατιὰν οὔτε εἰς ἴλας ἀποδιεῖλε καὶ φάλαγγας, ἀλλ' ἐς ὁμαιχμίαν συνεσπειρακὼς μίαν τοσοῦτον στράτευμα καὶ πυκνώσας οἷον αὐτὸ καὶ πυργώσας κατὰ νέφος μέλαν ἐπῆγεν, οὐδὲν ἐλλείπων ὑπεροψίας ὠμῆς· Ἦν δὲ καὶ ἡ σημαία ἐκείνου μετεωρος, ἐπί τινος ἠνεμωμένη παχέος καὶ ὑψιτενοῦς ἱστοῦ, τέτρασιν ὑποτρόχοις ἑλκομένου βοῶν ζεύγμασιν. Λύτὴ δὲ ἡ ἀντίμαχος ὁμαιχμία φρικαλέον ὄντως καὶ δυσαντίβλεπτον ὅραμα ἦν, πᾶσα οὖσα ἱππότης καὶ λογχηφόρος. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἄνδρες μετεῖχον τοῦ ἀνριβοῦς ὁπλισμοῦ B καὶ ποδηνεκοῦς, ἀλλ' [P. 102] ἦν ὁρᾷν καὶ τῶν ἵππων αὐτῶν διαδήματα, μασχαλιστῆρας προφαινόντων καὶ περικειμένων προμετωπίδια καὶ προστερνίδια τῶν βλημάτων ἐρύματα. Ὁ δὲ τῶν ἵππων φριμαγμὸς, ἥ τε πρὸς ἥλιον ἀνταυγάζουσα τῶν ὅπλων στιλβηδὼν, ὡς ἐγγὺς ἦν τὰ στρατεύματα, καινοτέραν ἐποίει τὴν θέαν καὶ διὰ φόβου καὶ θαύματος τοῖς ἐκ τῶν στρατοπέδων ἀμφοῖν. Ἐπεὶ δὲ προῆλθον ὡς εἰς μεταίχμιον καὶ περὶ μεσημβρίαν ἦν ἡ ἡμέρα καὶ καιρὸς ἐδόκει συῤῥήγνυσθαι, ὁ μὲν Κοντοστέφανος τοῖς ἐκ δεξιοῦ καὶ λαιοῦ κέρως ἄγχιστα παρακολουθοῦσι τὰ τελευταῖα τῶν βαρβάρων κόπτειν ἐφῆκε, μάλιστα δὲ τοῖς ἱπποτοξόσαις θαμὰ βάλλειν παρενελεύετο. Σκοπὸς δὲ ἦν ἐντεῦθεν τῷ στρατηγῷ κατασείσειν εἴτε μὴν ἐκκρούσειν τῆς C συνεχείας τὰς Ἰκιονικὰς φάλαγγας· κατὰ γὰρ τὴν Ὁμηρικὴν καὶ τότε παράταξιν « ἀσπὶς ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνὴρ, » καὶ ἴσας εἶχον οἱ ἵπποι τὰς κεφαλὰς, ἔφριξε δ' ἡ μάχη ἐγχείῃσι φθισίμβροτος, καὶ κατὰ κινούμενον δράκοντα καὶ φρίσσοντα τὰς φολίδας ἐκύμαινον οἱ στρατοί· Ὁ δὲ Διονύσιος ὡς τεῖχος ἀτίναχτον προῦβαινεν, ἐς αὐτόν τε τὸν Κοντοστέφανον καὶ τὸ ἀμφ' αὐτὸν τεταγμένον τιταίνων τὸ ἔγχος. Ὡς οὖν ἰδέξαντο τοῦτον Ῥωμαῖοι, διαιδορατισμοὶ παρ' ἀλλήλων ἦσαν καὶ ὠθισμοὶ καὶ ἀντωθισμοὶ μέχρι τινός· ἐπεὶ δὲ τὰ δόρατα κατεάγει καὶ ἦν τὸ μεταίχμιον ἀποσχεδιασθὲν εἰς φραγμὸν τοῖς τῶν κοντῶν στοιβασμοῖς, τὰς ἐπιμήκεις ἐσέπειτα μαχαίρας ἐσπάσαντο καὶ αὖθις συμπεσόντες ἐμάχοντο. Ὡς δ' D ἤδη καὶ αὗται τὰ στόματα ἠμβλύνθησαν διὰ τὸ τῶν στρατευμάτων πάγχαλκον καὶ πανσίδηρον, οἱ μὲν Παίονες ἠμηχάνουν τὸ ἀμὸ τοῦδε, μηδαμῶς κατὰ νοῦν θέμενοι ὡς ἐπιόντας αὐτοὺς Ῥωμαῖοι δέξον-

ται, Ῥωμαῖοι δὲ μετὰ χεῖρας τὰς ἐκ σιδήρου κορύνας χειρισάμενοι (ἔθος δὲ αὐτοῖς καὶ τοιόνδε φέρειν ὁπλισμὸν, ἡνίκα ἂν εἰς πόλεμον ἴοιεν) ἔπαιον τοὺς Παίονας δι' αὐτῶν· καὶ ἦν καίριον μάλα τὸ πλῆγμα, κατὰ κεφαλῆς καὶ προσώπων γινόμενον. Πολλοὶ τοίνυν σκοτοδινιῶντες τῆς ἱππείας ἀνετρέποντο ἕδρας· εἰσὶ δ' οἳ καὶ ἐλειφαίμουν τοῖς τραύμασι· Καὶ οὕτω τοῦ ἀῤῥαγοῦς ἐκείνου διασπασθέντος συντάγματος, οὐκ ἦν ὅς οὐκ ἦν τῶν Ῥωμαίων βάλλων καὶ καταβάλλων Παίονα, ἢ μὴ σκυλεύων τὸν πεπτωκότα, ἢ μὴ πανοπλίαν ἑτέραν ἐπενδυόμενος, ἢ ἵππου μὴ ἐπιβαίνων οὗ τὸν ἀναβάτην κατέκανεν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ ὀψίαν ἦν ἡ ἡμέρα, τὸ μὲν ἀνακλητικὸν ἡ σάλπιγξ διατόρως συνεθημάτιζε, καὶ τὸ διαίριον ἐκεῖνο καθηρεῖτο τῆς τοῦ Διονυσίου σημαίας δίαρμα, ὁ δ' Ἴστρος εἶχε τὰ πορθμεῖα καθειλκυσμένα, καὶ ὁ στρατὸς εἰς τὴν περαίαν ἀνήγετο. Φήμη γὰρ ἀνὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα ἐπεφοίτα καὶ κατακρότους ἐτίθει τὰς τοῦ στρατηγοῦ μήνιγγας, ὡς οἱ Παίονες οὐκ ἀγεννῆ ξενολογίαν κατὰ τὴν μετ' ἐκείνην εἰσὶν ἐκδεχόμενοι. Διὰ ταύτην οὖν τὴν ἀκοὴν, μὴ πεφυκυῖαν ἐπίπαν ἀπόλλυσθαι, αὐτίκα μετὰ τέλος αἴσιον τοῦ πολέμου ἀπῆρεν ἐκεῖθεν Ἀνδρόνικος.

A exspectare, ducem sollicitum reddebat. Ob eam igitur famam, quæ non prorsus inanis esse putabatur, post felicem pugnæ eventum inde discessit Andronicus.

Ἀλλ' οὕτω μὲν κατεστρατήγηντο Παίονες· βασιλεὺς δὲ τὴν καλλίστην ταυτηνὶ νίκην ἐνωτισάμενος θύει Θεῷ χαριστήρια, καὶ αὐτὸς ἦν ἐν κρότοις καὶ χαρμοναῖς. Κοινούμενος δὲ τοῖς τῆς βασιλίδος οἰκήτορσι πόλεως ταῦτα δὴ τὰ εὐφρόσυνα κατορθώματα, [P. 103] γράμματα εὐθὺς εὐάγγελα στέλλει, τὴν τροπαιουχίαν περισαλπίζοντα. Μεθ' ἡμέρας δέ τινας καὶ αὐτὸς τὴν μεγαλόπολιν εἰσιὼν κατάγει θρίαμβον ἀπὸ τῆς ἑῴας πύλης, ἥτις ἀνέῳγε κατὰ τὴν ἀκρόπολιν. Οἷα δ' ἐπὶ μεγίστῳ τροπαίῳ καὶ ἀκραιφνεῖ κατορθώματι θριαμβεύειν μεγαλοπρεπῶς προθέμενος, καὶ τὰ τῆς πομπείας διασκευασθῆναι πρὸς τὸ ὑπέρογκον διατέταχεν. Ἅπας οὖν περιπόρφυρος πέπλος καὶ χρυσίῳ κατάστικτος ἀπηώρητο, καὶ οἱ ἀστυνόμοι ἄλλος ἄλλοθεν ἐπὶ τὴν πρόοδον ἐκείνην μεταῤῥυέντες ὡς βεῦμα κατὰ πρανοῦς ὀχετηγούμενον ἐξεκένωσαν ἀγορὰς, οἴκους, νεὼς, ἐργαστήρια καὶ ἄλλο μέρος ἅπαν τῆς πολυχανδοῦς πόλεως. Οὐδὲ τῆς τῶν αἰχμαλώτων συμμορίας ὁ θρίαμβος ἀπεστέρητο, ἀλλὰ καὶ τούτων πολλοὶ διῆγον τοὺς παρόντας καὶ ἐσέμνυνον τὴν πομπὴν παριόντες. Αὐτὰ μέντοι τὰ καθ' ἑκάτερα μέρη τῆς ἁγυιᾶς, καθ' ἣν ἔμελλε τελεῖσθαι ὁ θρίαμβος, παρυφιστάμενα δρύφακτα εἰς διώροφά τε καὶ τριώροφα παρυψούμενα πᾶσιν ἐνεποίουν θαυμασμὸν, καὶ τὰ τέγη δ' οὐχ ἥκιστα μᾶλιστα πολλοὺς τοὺς θεωμένους καὶ πάντας ἀνέχοντα ἐκκρεμεῖς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ τὸν αὐτοκράτορα παρελθεῖν ἐπῆγε καιρὸς, προηγεῖτο μὲν ἀργύρεον ἐπίχρυσον τέτρωρον, ἵπποις λευκοῖς ὡς αἱ χιόνων ἀποσπάδες ἑλκόμενον, ἵδρυτο δ' ἐπ' αὐτοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ἀπροσμάχου συμμάχου καὶ ἀκαταγωνίστου συστρατήγου τῷ βασιλεῖ Θεομήτορος. Οὐ μέγα δ' ἔβραχεν ἄξων, ἀτι μηδὲ θεὰν ἦγε δεινὴν τὴν ψευδοπάρθενον Ἀθηνᾶν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς παρθένον καὶ ὑπὲρ λόγον διὰ λόγου τὸν Λόγον λοχεύσασαν. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ καθ' αἷμα τῷ βασιλεῖ περιώνυμοι, καὶ ὅσοι γερουσιάζοντες τὰς πολιτικὰς διεῖπον ἀρχὰς, καὶ οἱ λαμπροὶ τοῖς ἀξιώμασι καὶ τῇ τοῦ βασιλέως εὐνοίᾳ περίκλυτοι. Ἔπειτα δ' ὁ κρατῶν προῆει αὐτὸς, ἵππῳ ὑψαύχενι ἔποχος, κύδιστος, μέγιστος καὶ κόσμους τοὺς βασιλικοὺς περιφανῶς περικείμενος. Παρείπετο δὲ οἱ καὶ ὁ τοῦ θριάμβου αἴτιος Κοντοστέφανος, ὑμνούμενος τῆς νίκης, τοῦ δεξιοῦ μακαριζόμενος ἀγωνίσματος. Εἰς δὲ τὸν μέγαν νεὼν καὶ τοῦ παντὸς ἐνώπιου λεὼ τὴν τοῦ Κυρίου λαλήσας αἴνεσιν πρόεισιν ἐκεῖθεν εἰς τὰ βασίλεια. Ὥσπερ δὲ τόξον ἀνιεὶς ἑαυτὸν τῆς ἄγαν τάσεως διεχεῖτο ἵππων ἁμίλλαις.

B Pannoniis hoc modo superatis, imperator tanta victoria lætus exsultans, Deo gratiis actis, statim rei bene gestæ nuntios in urbem **205** mittit, ac post dies aliquot et ipse Cpolim ingressus triumphum ducit ab orientali porta, quæ ad arcem patet, eumque ob insignem et incruentam victoriam quam splendidissime et magnificentissime adornat. Expansæ sunt omnes purpureæ et auratæ vestes; et cives alii aliunde ad pompam illam confluentes instar torrentis ex monte decurrentis, fora, ædes, templa, officinas et loca omnia urbis amplissimæ desuererunt. Sunt et captivi in triumpho ducti. Platea illa utrinque suggesta habuit ad binas et ternas contignationes educta; tecta quoque omnia spectatoribus referta fuerunt. Imperatorum quadrigæ argenteæ auratæ eum equis nive candidioribus præcedebant; quibus imposita erat imago invictæ adjutricis et insuperabilis commilitonis Matris Dei. Neque vero axis magnum sonuit, quia non vehebat acrem deam Minervam, quæ falso virgo dicitur, sed veram Virginem, quæ Verbum **206** inexplicabili ratione per verbum peperit. Eum currum imperatoris propinqui atque amici, senatus, viri magistratibus et dignitatibus insignes, pone sequebantur. Deinde ipse imperator prodiit, equo feroci insidens, vir inclytus et maximus, ornamentis illustribus insignis, comitante Contostephano triumphi auctore, qui ob victoriam et rem bene gestam celebrabatur. Magnum templum ingressus, Deoque coram omni populo laudato, id palatium pergit, laxataque nimia bellorum contentione lu-

C

D die equestribus recreatur.

δ'. Καὶ τὸ ἐπιὸν δὴ ἔαρ εἰς ἄνεσιν ταμιευσάμενος σώματος, ἐπειδὴ παρίππευσε Καρκίνον καὶ παρῆλθε Λέοντα ἥλιος, ὅ τε Σείριος ὑπέληγε τῶν φλογώσεων, αἱ δὲ χειμέριοι τροπαὶ ἤδη παρεσκυθρώπαζον, ἐξεισι

4. Sequenti etiam vere in animi oblectationem insumpto, posquam sol Cancrum et Leonem permearat et æstus Caniculæ desævierat, bruma jam instante in Occidentem egreditur. Audierat enim

Serviorum principem, inquieto et insatiabili ingenio hominem, Stephanum Neemanem justo audaciorem factum finitima quæque invadere, ac populares suos graviter premere ferro grassantem, suæque **207** fortunæ oblitum Crabatiam et Cattarorum dominatum sibi vindicare. Ut igitur Neemanis voluntatem exploraret, Theodorum Padiatem cum copiis ablegat. Erat autem ea Neemanis ferocia ut bello non indicto statim Romanos invaderet. Posquam autem ipse imperator eum ulcisci statuit, bello celeriter relicto in montes confugit et speluncas ac petras subiit ; et subinde imminuta nonnihil superbia tandem supplex ad pedes illius procumbit. Augebatur enim animo, ne Serviæ principatus alicui ex iis quos ipse everterat, qui esset eo dignior, tribueretur. Eum igitur hominem imperator tanta arte tractabat et ad fidem sibi servandam convertebat si quando a recta via aberrare et libertatem spectare videbat, aut cum Alemannorum rege se conjungere, aut ad Hunnos inclinare et manubias communicare, quanta diligentia nec opilio exiguum gregem custodire solet. Neeman vero illum non minus formidabat quam leonem cæteræ animantes. Nam cum imperator equitatu tantum educto et satellitibus sequi jussis Romanorum fines egressus contra illum ferebatur, Serviæ statum suo arbitratu extemplo immutabat.

A πρὸς τὰ ἑσπέρια καὶ κατὰ τὴν Φιλίππου ἐναυλίζεται. Ἠκηκόει γὰρ ὡς ὁ τῶν Σέρβων σατράπης (ἦν δὲ τότε ὁ Νεεμᾶν Στέφανος) ὑπὲρ ὃ δεῖ θρασύτερος γέγονε, καὶ κακόσχολος ὢν τις ἤχθετο σοφὸν τὸ περίεργον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τρέφων ἀκόρεστον καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ πάντα διαπλωθῆναι φιλονεικῶν τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φύλου βαρὺς ἐμπίπτει καὶ ξίφει τὸ γένος μέτεισι, μήτε μὴν τὰ οἰκεῖα εἰδὼς μέτρα Χορβατίαν ὑποποιεῖται καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπᾶται τῶν Καττάρων τὴν κυριότητα. Διὰ ταῦτα τοίνυν πεῖραν εἰληφέναι θέλων τοῦ ἐπὶ τούτοις τῷ Νεεμᾶν βουλήματος, στέλλει μετὰ δυνάμεως τὸν Παδιάτην Θεόδωρον. Τῷ δὲ τοπάρχῃ Νεεμᾶν οὕτως ἀναρσίου μετῆν φρονήματος ὡς [P. 104] εὐθὺς ἐξενεγκεῖν ἀκήρυκτον πόλεμον καὶ Ῥωμαίοις ἐπεισπεσεῖν. Βασιλέως δ' αὐτὸν μετελθεῖν κρίναντος, ὀλίγον τῇ μάχῃ παραφανεὶς ἀπεκρύψατο, τὰς τῶν ὀρῶν καὶ πάλιν ὑποδὺς καταδύσεις καὶ τὰς πέτρας θέμενος εἰς ἀποκρυβήν. Ἀεί δέ τι περικόπτων τῆς προλαβούσης ὀφρύος καὶ ὀφαιρῶν, τέλος τοῖς ἐκείνου ποσὶ τὴν οἰκείαν ὑποτέθεικε κεφαλήν, μέγας μεγαλωστὶ τεταμένος καὶ περὶ τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς δεόμενος· ἠγωνία γὰρ μή πως αὐτὸς μὲν τῆς τῶν Σερβων παραλυθῇ δυναστείας, τὸ δὲ κράτος μετενεχθῇ πρὸς τοὺς ἐκείνου ἄρχειν δικαιοτέρους, καὶ οὓς αὐτὸς κατασπάσας εἶχε πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀναχθείς. Οὕτω δ' εὐμαρῶς μετῆει τοῦτον καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου πίστιν μετέστρεφεν, εἴ ποτε ἀποπλανώμενον ἐώρα τοῦ εὐθέως καὶ ἐλεύθερον βλέποντα, ἢ τῷ τῶν Ἀλαμανων ῥηγὶ προστιθέμενον ἢ τοῖς Οὔννοις προσνεύοντα καὶ κοινὸν ἐκείνοις βαλάντιον (95) καὶ πήραν προσκτώμενον, ὡς οὐδὲ ποιμὴν πολίμνιον εὐπερίγραπτον. Οὕτω δ' ἐδεδοίκει τοῦτον ὁ Νεεμὰν ὡς οὐδὲ τὸν βασιλικώτατον θῆρα τὰ κνώδαλα· δ γε καὶ τὰ ἱππάσιμα μόνα πολλάκις ἐπιφερόμενος καὶ τοῖς δορυφοροῦσιν εἰπὼν « Ἔπεσθε, » τὰ Ῥωμαίων παρήλλαττεν ὅρια, καὶ κατ' αὐτοῦ ἐξορμῶν πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐφετὸν τὰ ἐκεῖθεν μετήμειβε πράγματα.

208 5. Post hæc Manuel, audita Ægypti fertilitate et frugiferis Nili exundationibus, classe eam terram petere, et quæ auribus acceperat, oculis intueri et contrectare manibus instituit. Quamvis autem proxima quæque adhuc in motu essent et licet secarentur et urerentur, non tamen tollerentur, sed instar redivivæ hydræ repullularent, tamen importuna ambitione impulsus, et veterum principum æmulatione ac gloria adductus, qui non modo a mari ad mare, sed ab Oriente usque ad Occidentem dominati fuerunt, rebus magis urgentibus omissis longinquam expeditionem suscepit, consilioque suo cum Amerigo Hierosolymorum rege communicato, qui se ei præsto futurum pollicebatur, classem amplius cc longarum navium contra Tamiathum comparat, inter quas erant x Epidamniæ et sex Euboicæ expeditæ naves. Navarchum designat Andronicum Contostephanum magnum ducem ; et Theodorum Maurozumem cum LX triremibus ad **209** regem præmittit, qui reliquam classem et

C ε'. Ἀλλὰ τίνα τὰ ἐπὶ τούτοις ; ἱρᾷ καὶ στρατείας ὑπερορίου, καὶ τὸ τῆς Αἰγύπνου ἐνωτιζόμενος πάμφορον, καὶ ὅσα γεωργεῖ Νεῖλος ὁ καρποδότης καὶ εὔσταχυς, τοῖς πήχεσι μετρῶν τὸ εὔδαιμον (96), ἔγνω ἐν θαλάσσῃ θέσθαι χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἐν ποταμοῖς δεξιὰν αὐτοῦ, εἴ πως τὰ δι' ἀκοῆς ἐρώμενα Αἰγύπτια ἀγαθὰ καὶ ὀφθαλμοῖς ἐντράνοις (97) θεάσαιτο καὶ θείη ληπτὰ ταῖς χερσίν. Ἐποίει δ' ἐκεῖνον ταῦτα φαντάζεσθαι τὰ ἐν ποσὶν ὑπεραλλόμενον, καὶ ταῦτα ἔτι ὠδίνοντα, καὶ τεμνόμενα μὲν καὶ κατακαιόμενα, οὐκ ἀφαντούμενα δὲ καὶ ἀμαυρούμενα, ἀλλὰ παλιμφυῆ κατὰ τὴν ὕδραν γινόμενα, φιλοδοξία τις ἄκαιρος καὶ τὸ πρὸς βασιλεῖς ἀνθαμιλλᾶσθαι, οἷς τὸ κλέος πολὺ καὶ τὰ σχοινίσματα οὐκ ἀπὸ θαλάσσης μόνον ἕως θαλάσσης ὑφαπλούμενα πρὶν παρετέτατο, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑῴων ὁρισμάτων μέχρι τῶν ἑσπερίων διεκνεῖτο

D στηλῶν. Οὐκοῦν καὶ τὸ σκέμμα τῷ τῶν Ἱεροσολύμων ῥηγὶ Ἀμερίγῳ κοινωσάμενος, κἀκεῖνον εὑρὼν οὐκ ἀποπεμπόμενον τὸ ἐννόημα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συλλαβέσθαι οἱ τοῦ ἐγχειρήματος ὑπισχνούμενον,

Hier. Wolfii notæ.

(95) Κοινὸν ἐκείνοις βαλάντιον. Puto Choniatem de latrocinii societate et partitione manubiarum loqui.

(96) Τοῖς πήχεσι μετρῶν τὸ εὔδαιμον. Alludit ad dimensiones agrorum, limitibus exundatione Nili confusis, unde quidam censent geometriam ortum habuisse.

(97) Ἐντράνοις, Τρανὴς et τρανὸς usitata sunt, sed ἔντρανος alibi me legere non memini.

στόλον καταρτύει βαρὺν κατὰ τοῦ Ταμιάθου εἰς νῆας μακρὰς διακοσίας καὶ ἔτι πρὸς ἀριθμούμενον, ἐν αἷς κατελέγοντο δέκα μὲν αἱ ἀπὸ τῆς Ἐπιδάμνου ἀναχθεῖσαι, ἓξ δὲ ταχυναντοῦσαι ἅπασαι, ἃς ἐπλήρουν οἱ Εὐβοεῖς. ἀναδείκνυσι δὲ ναύαρχον τὸν μέγαν δοῦκαν τὸν Κοντοστέφανον Ἀνδρόνικον. Ἀπὸ δὲ τουτωνὶ τῶν τριηρέων ἑξήκοντα τῷ Μαυροζούμῃ παραδοὺς Θεοδώρῳ πρὸς τὸν ῥῆγα ἐξέπεμψε, προκαταγγελοῦντα μὲν καὶ τὴν ὅσον οὐδέπω τοῦ λοιποῦ στόλου ἀναγωγὴν καὶ τὴν ἐκεῖσε τοῦ Κοντοστεφάνου ἄφιξιν, διανιστήσοντα δὲ κἀνεῖνον ὡς εἴη ἑτοιμασάμενος τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον, ἅμα δ' ἀποκομίσοντά οἱ καὶ τὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἱππέων ὀψώνια, ὅσοι συνεκστρατεύειν ἔμελλον τῷ ῥηγὶ συνεφαπτομένῳ τοῦ πολέμου καὶ κατ' Αἰγυπτίων τιθεμένῳ τὴν κίνησιν, [P. 105] καθ' ὧν ὁ στόλος ὁ Ῥωμαϊκὸς συγκεκρότητο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κοντοστέφανος ἔξεισιν (ἦγε δὲ τότε ὀγδόην μὴν ὁ Ἰούλιος), καὶ δὴ πρὸς τὸ Μελίβοτον καταχθεὶς, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκεῖσε ἀφιγμένου θεατοῦ τοῦ στόλου τὰ πρὸς τὸ ἔργον ὑφηγηθεὶς, μετὰ δύο ἡμέρας ἀνάγεται, καὶ κατάγεται εἰς τὰ Κοῖλα, ταῦτα δὴ τὰ περὶ Σηστόν τε καὶ Ἄβυδον, καὶ ἐντίθησι ταῖς τριήρεσι τὸ ἐκ Ῥωμαϊκῶν καὶ ἐθνικῶν ἴλῶν ἀποχριθὲν καὶ παραδοθέν οἱ στράτευμα. Τὸ δ' ἐντεῦθεν, ὡς ἓν τὸ πνεῦμα φορὸν καὶ οὔριον· τὰ πρυμνήσια λύσας καὶ τὰ ἱστία διαπετάσας τὴν ἐς Κύπρον παρανελέγετο κόλευθον. Κατὰ δὲ τὸν πλοῦν τοῦτον ἔξ ἐγκύρσας ναυσὶν ἃς ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀμηρᾶς ἐπεπόμφει πρὸς κατασκόπησιν, τὰς μὲν δύο συλλαβῶν εἶχεν· αἱ δ' ἄλλαι, αἵ καὶ μὴ ἀγχώμαλα τὸν πλοῦν ἐτίθεντο, καταταχήσασαι διαδιδράσκουσιν.

A Contostephanum jamjam adfore prænuntiaret, atque eum hortaretur ut ipse expeditionem maturaret; simul etiam Hierosolymitanis equitibus, qui regem in Ægyptum secuturi essent, stipendia afferret. Non multo post, VIII die mensis Julii, Contestephanus ad Melibotum appulit, ubi ab imperatore, qui classis spectandæ gratia aderat, quæ in rem fore viderentur edoctus, biduo post Cœla, quæ circa Sestum et Abydum sunt, pervenit, et Romanas auxiliaresque copias sibi assignatas triremibus imponit. Inde dum secundis ventris Cyprum versus navigat, in sex speculatrices naves ab Ægypti Amera missas incidit; quarum duabus captis, quatuor reliquæ eminus accelerato cursu evaserunt.

ς' Προσωκείλας δὲ τῇ Κύπρῳ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ παρίστησι τῷ ῥηγὶ, καὶ πυνθάνεται πρὸς ὅτῳ ἔχει τὸν νοῦν ἐκεῖνος, καὶ εἰ προσμενεῖ αὐτὸν εἰς Κύπρον ἢ τὴν ἐπὶ Ἱεροσολύμων βαδιεῖται οὗτος. Ὁ δὲ ῥὴξ κατὰ τὸν Ἐπιμηθέα, ᾧ τὸ μὲν μέλειν οὐκ εἶναί φασι τὸ δὲ μεταμέλειν, καί μάλα τὴν καρδίαν μέσην ἐπλήττετο, ὅτι συναρήξειν ὅλως βασιλεῖ κατένευσεν ἢ γοῦν ἐπώτρυνε τὴν κατ' Αἰγυπτίων μελετῶντα κίνησιν. Τῷ τοι καὶ ἀναβαλλομένῳ ἐφῆκε καὶ σκεπτομένῳ πολλάκις τὸ ποιητέον. Ὀψὲ δ' οὖν σημαίνει τῷ Ἀνδρονίκῳ τὴν ἐπὶ Ἱεροσολύμων ἴεσθαι, ὡς ἐκεῖσε συνελθόντες συνδιασκέψωνται ἀμφότεροι ὅ κοινῶς διαπράξονται. Εἶχε τοίνυν ἡ μὲν Παλαιστίνη τὸν Κοντοστέφανον, τὸν δ' Ἀμέριγον αὖθις ἡ μέλλησις καὶ ὁ μετάμελος πολὺς ἐγκείμενος ὑπέτυφε τὴν ψυχήν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα Πάτροκλον πρόφασιν προτιθεὶς (98), οὐδὲν ἧττον ἐπὶ πᾶσι καὶ τὴν τῶν οἰκείων στρατευμάτων προὐβάλλετο συλλογήν Ἀνδρόνικος δ' ἐπὶ τούτοις ἦχθετο μὲν τοῦ καιροῦ τηνάλλως ἐκμετρουμένου, οὗπερ οὐκ ἦν εἰσαῦθις ἐπιλαβέσθαι ὡς μηδὲ κομῶντος ἐξόπισθεν· ὑπέθραττε δ' αὐτὸν πλειόνως ὁ τοῦ ναυτικοῦ πληρώματος ὀψωνιασμὸς διαλενῆς ἀναλούμενος. Ὁ γὰρ βασιλεὺς τριῶν μηνῶν τῷ στόλῳ σιτηρέσιον ἐπεμέτρησεν ἐκ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἀρξάμενος· ἦν δὲ τότε λήγων ὁ Σεπτέμβριος. Ἐπὶ δ' ἐδόκει ἀπαίρειν, τὴν διὰ ξηρᾶς πορείαν ὁ ῥὴξ τοῦ θαλαττίου προτίθησι πλοῦ, καὶ Ἀνδρονίκῳ οὕτωσὶ ποιεῖν ὑποτίθησι, φάσκων εὐμαρεστέραν εἰδέναι ταύτην πολλῷ καὶ ἀπαθεστέραν τῷ ἰλομένῳ, καὶ ὡς ἐσεῖται ἅμα οὕτως σφίσιν

B 6. Ad Cyprum appulsus regi suum adventum nuntiat, illiusque sententiam exquirit, utrum ipse in Cyprum venire an se Hierosolyma ire malit? At rex Epimethei more, quem post factum deliberare aiunt, cum plane pœnituisset quod se imperatori opem laturum promisisset atque ejus Ægyptiacam expeditionem approbasset, magnopere 210 angebatur. Proinde rem procrastinat, ac subinde quid agendum sit deliberat. Tandem Andronicum Hierosolyma accersit, ut ibi in commune consulant. Quo cum Andronicus venisset, Amerigus denuo cunctatur, et pœnitentia vehementer æstuans aliud atque aliud excusat, suarumque legionum convocationem causatur. Andronicus eam moram tum ob irrecuperabilis occasionis neglectum, tum vero propter frustra insumpta in classem stipendia ægre ferebat, quæ imperator ad tres menses duntaxat numerarat, ab Augusto auspicatus, cum September tum exiret. Cum autem rex terrestre iter tum ut commodius et tutius navigationi prætulisset, tum quod obiter Tunium et Tenebium pagos aditu faciles et in planitie sitos, quorum habitatores Christiani plerique nominis Ægypti Ameræ parerent, occupare liceret, Andronicus regis consilium sequitur. Interjecto itinere citra molestiam confecto, et castellis quæ diximus, quod justo præsidio 211 non munita erant, in deditionem acceptis, pergunt; et cum classe, quæ jam ad Tamiathum appulerat, congressi Sarracenos urbe effusos intrepida acie sic exceperunt, ut cum clamore et

C

Hier. Wolfii notæ.

(98) Πάτροκλον πρόφασιν προτιθείς. Vide Erasmi Chiliadem; quanquam haud scio an ad Homericum Achillem alludatur, qui sævitiæ suæ Patrocli cædem prætexebat, cum hosti mortem deprecanti respondet:

Κάτθανε καὶ Πάτροκλος ὅ τις σέο πολλῷ ἀμείνων.
Occidit et Patroclus qui te virtutibus anteibat.

tumultu, vix aspectu Romanorum tolerato, intra portas refugerent. Id ea die factum qua et triremes Nilum sunt ingressæ, et rex pedes eodem venit. Postridie Sarraceni denuo convenerunt, cum Romanis in campo sinuoso et leniter ad murum inflexo dimicaturi. Sed ne tum quidem eis restiterunt. Nam ita pugnabant, ut paulum a portis progressi nusquam a munitionibus discederent. Romanis autem irruentibus, salutem fuga quærere contenti in portas irruunt, suam phalangem hostibus opponere non ausi. Id per dies complures factum. Quod eo pertinebat, ut res ostendit, ut Romani vana spe inflati tempus tererent. **212** Aliquando post Andronicus muros ferire arietibus non sine labore et periculo cœpit. Nam Berbari eos qui machinas admovebant, superne jaciendo et telis grandinis in modum ingerendis ab opere depellebant, aliaque comminiscebantur ad mœnium defensionem. Nihilominus partem muri dejecit, in quo celebris ædes Dei Genetricis exstructa erat. Nam ibi narrabant cives Virginem Matrem cum sponso Josepho fugam stitisse, cum sanguinarii Herodis metu in Ægyptum fugerent. Proinde Sarraceni Romanos irridebant et Andronicum insectabantur, quod ædi non pepercisset in qua Christiani Deo preces offerrent et vota exsolverent et sua mysteria peragerent. Sed cum ne sic quidem quidquam ex sententia succederet, majore impetu hostes invadendos ratus regem adiit, vehementer instans ut et ipsi suis productis copiis urbem corona cingerent et si res facultatem haberet scalis admotis conscenderent. Is vero etsi institutum et prudentiam Andronici collaudabat, tamen salutare Christi sepulcrum testatus se eam rem prius aggressurum esse negavit quam ligneæ **213** turres fabricarentur, quas mœnibus admoveret. Jussitque palmas suburbani agri in eum usum succidi. Quod cum factum esset, turres nihilo magis exstruebantur ob regis procrastinationem et tergiversationem. Ea re tristis Andronicus exercitum miserabatur jam commeatu destitutum et fame periclitantem. Nam alii ne obolum quidem ad emenda cibaria habebant; alii indignabantur quod peculiare forum non habentes a frumentatoribus regiis magna pecunia parum impetrarent. Et militiæ tempus jampridem elapsum querelas et molestias militum augebat. In primis tamen inanis et irritæ obsidionis ultra dies quinquaginta prorogatæ pigebat. Cum autem nihil per imperatoris litteras agere liceret nisi quod regi placuisset, illius sententiam exspectavit. Sed cum reipsa comperisset eum nihil æqui animo agitare neque quidquam opis afferre, exercitum vero in multis ærumnis et periculis versari videret, quippe fame urgente, ut **214** nonnulli cibis insuetis uterentur, omnes vero radicibus et palmarum comis elixis vescerentur, accedebat fama parum secunda, a sultano Ægypti et orientalibus Arabibus jamjam auxilia submissum iri, et magna pecunia conductos equites Assyrios in propinquo esse. Mortuo non in aurem insusurrandum ratus, contempto Latinorum

A ἐξ ἐφόδου καὶ πάρεργον ὁδοῦ παραστήσασθαι τὸ Τούνιόν τε καὶ τὸ Τενέσιον. Τὰ δέ ἐστι κωμύδρια τῷ τῆς Αἰγύπτου ἀμηρᾷ καθυπείκοντα, οὐ δυσπρόσοδα οὐδὲ δυσέμβολα, ἀλλ' ἐφ' ὑπτίου κείμενα πεδίου, καὶ τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων ἔχοντα γνωριζομένους ἐξ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἀγαθῇ γοῦν τῇ παραιφάσει τοῦ ῥηγὸς πεισθεὶς Ἀνδρόνικος, ἣν ἥρείτο οὗτος, ἐτράπετο. Τὴν δ' ἐν τῷ μεταξὺ πορείαν ἀλύπως ἀνύσαντες, οἷς εἴπομεν φρουρίοις προσέβαλον, καὶ ὁμολόγως αὐτὰ χειρωσάμενοι, ὅτι μηδ' εἶχον ἔνδοθεν ἀξιόμαχον δύναμιν καὶ χεῖρα ἱκανὴν εἰς ἀντίπαλον μοῖραν χωρεῖν, τοῦ πρόσω εἶχοντο. Καὶ δὴ τῷ στόλῳ συμμίξαντες ἤδη τὰς κώπας ἐπὶ τοῦ Ταμιάθου σχάσαντι καὶ ἐφορμῶντι, τοῖς πρὸ τῆς πόλεως εὐθὺς ἐκχυθεῖσι καὶ μεθ' ὅπλων ἐποφθεῖσι
B Σαρακηνοῖς συμμίγνυνται. Οὕτω δ' ἐξέπληξαν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι καὶ διετάραξαν τῷ ἀποτοήτῳ τῆς ἀντιτάξεως ὡς σὺν βοῇ τε καὶ ταράχῳ συνωθηθῆναι εἴσω πυλων, μηδὲ καθαρῶς ἀντιβλέψαι σφίσιν ὑπενεγκόντας. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτω τῆς ἡμέρας ἐκείνης πέπρακται, καθ' ἣν αἱ μὲν τριήρεις τῷ Νείλῳ προσώκειλαν, ὁ δὲ ῥὴξ πεζῇ παρεγένετο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν οἱ Σαρακηνοὶ συμπλακησόμενοι Ῥωμαίοις συνελήλυθεσαν κατὰ τὸ πρὸ τῆς πόλεως κολπῶδες πεδίον καὶ ἐπικαμπὲς ἠρέμα περὶ τὸ τεῖχος. Πλὴν οὐδὲ τότε Ῥωμαίους ὑπέστησαν. Τῶν γὰρ πυλῶν ὅσον ἀποσχόντες βραχὺ καὶ μηδαμῆ τοῦ προτειχίσματος ἀφιστάμενοι, οὕτω διετίθουν τὸν πόλεμον· ὡς δ' ἐπ' αὐτοὺς ὥρμηντο Ῥωμαῖοι μόνον τὸ παθεῖν κακῶς φυλαττόμενοι ἐνέκλινον εἰς φυγὴν καὶ διὰ τῶν πυλῶν εἴσε-
C χέοντο, μὴ εὐθύωρον ἄγειν εἰς τοὺς πολεμίους τὴν ἑαυτῶν ἀποθαρροῦντες φάλαγγα· καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐγίνετο. Ἦν δὲ ἡ στρατηγία αὕτη μηδὲν ἄλλο δυναμένη, ὡς δέδεικται, ἢ Ῥωμαίους κατασοφίζεσθαι, ὅπως εἰκῇ χρονοτριβῶσιν, ἐλπίσι μὴ περαινομέναις ὑποσυλώμενοι. Ἀμέλει τοι τὰς ἐλεπόλεις ἐς νέωτα προσαγαγὼν ὁ Ἀνδρόνικος οὐκ ἀμογητὶ καὶ ἀκινδύνως τὸ τεῖχος ἔτυπτεν· οἱ γὰρ βάρβαροι τοὺς διαπειρωμένους τῶν μηχανημάτων ἔβαλλον ὑψόθεν καὶ τοῦ ἔργου ἀπεκώλυον, βέλη τε νιφάδων ἀοιέντες πυκνότερα καὶ ἀντεπινοοῦντες τὰ τῷ τείχει σωτήρια. Ἴσχυσε δὲ καὶ οὕτω κόρσην κατερεῖψαι τείχους, ἐφ' οὗ κηῶδες ἵδρυτο τέμενος τῇ Θεομήτορι ἀνακείμενον. Ἥδετο δὲ τοῖς ἀστοῖς ἐκεῖ που παύσασθαι τοῦ πλάνου τὴν μητροπάρθενον σύναμα Ἰωσὴφ τῷ μνήστορι, ὁπότε εἰς Αἴγυπτον ὥρμηντο τὸν
D παιδοφόνον Ἡρῴδην ἐκκλίνοντες. Οἱ τοίνυν Σαρακηνοὶ ἀπέσκωπτον ἐς Ῥωμαίους, καὶ ὕβριζον Ἀνδρόνικον ἔπλυνον οἷα μὴ φειδόμενον νεὼ καθ' οὗπερ ἐκπλησιάζοντες τὸ χριστώνυμον τὰ οἰκεῖα τελοῦνται μυστήρια, πῇ μὲν προσευκτήρια, πῇ δὲ καὶ χαριστήρια ᾄδοντες. Ὡς δὲ οὐδ' οὕτω τὰ κατὰ νοῦν Ἀνδρόνικος ἐξεπέραινε, διὰ προσβολῆς ἰσχυροτέρας ἔγνω πειράσασθαι τῶν ἐντός. Καὶ δὴ τῷ ῥηγὶ πρὸς λόγους ἐλθὼν ἐνῆγε κακεῖνον, πολὺς ἐγκείμενος, ἐξαγαγεῖν τὴν στρατιὰν καὶ τὸ τεῖχος ἅπαν διαλαβεῖν, κἂν εἰ προχωροίη τὰ τοῦ ἔργου, καὶ κλίμαξι χρήσασθαι κατὰ τοὺς ἀναβαίνοντας διαφεῖναι. Ὁ δὲ ἐπῄνει μὲν τὰ λεγόμενα καὶ τῶν εὐμεθόδων βουλευμάτων ἀπεθείαζε

τὸν Ἀνδρόνικον, οὐκ ἄλλως δὲ τῷ πράγματι ἐγχειρήσειν διεβεβαιοῦτο καὶ διετείνετο, τὸν τοῦ Χριστοῦ τάφον εἰς ὅρκον παραλαμβάνων, εἰ μὴ πρότερον πύργοι τεκτονηθήσονται ξύλινοι καὶ τούτους ἐπιστήσει τοῖς τείχεσι. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπέττατε τοὺς τῇ πόλει παραπεφυκότας φοίνικας καθαιρεῖν καὶ εἰς πύργων ἀποξέειν ὑψώματα. Οἱ μὲν οὖν εὐυψεῖς καὶ ἀκρόκομοι φοίνικες ἀπετέμνοντο, καὶ τὰ ἄλση τῶν δένδρων ἀπεκενοῦτο, ἐψιλοῦτο ἅπας παράδεισος, τὰ δὲ τῶν πύργων δοκανώματα καὶ ἡ τούτων ἁρμογὴ καὶ ἀπάρτισις ἐξεπεραίνετο οὐδαμοῦ· ὁ γὰρ ῥὴξ ἐς ἡλίους μακροὺς ἀπετίθει τὸ γενησόμενον ἐς αὔριον ἀεί πως ἀναβαλλόμενος, μηδὲ τὰ δεδογμένα πληρῶν. Ταῦτα δ' ὁρῶν Ἀνδρόνικος ἤχθετο μὲν, ὃ λειπόμενον ἦν, καὶ κατῴκτειρε τὴν στρατιὰν σιτίων ἤδη [P. 107] σπανίζουσαν καὶ λιμῷ θανεῖν κινδυνεύουσαν, καὶ τοὺς μὲν μηδ' ὁβολοῦ εὐπορουῦντας ὡς ἔχοιεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐξωνούμενοι, τοὺς δὲ δυσχεραίνοντας ὡς οἰκείαν μὴ ἔχοντες ἀγορὰν, πλεῖστα τοῖς ἐπὶ τῆς σιτηγίας κατατιθέμενοι τοῦ ῥηγὸς, ὀλίγων ηὐπόρουν τῶν πρὸς ἔστίασιν. Καὶ ὁ συντεθειμένος δὲ χρόνος τῇ στρατείᾳ πάλαι ἐκμετρηθεὶς σχτελιάζειν ἐποίει καὶ δυσφορεῖν, πρὸ δὲ πάντων ἡ κενὴ καὶ ἀνόνητος προσεδρία, ἡμέρας ὑπερβᾶσα πεντήκοντα. Εἰς ἑτέραν δὲ μὴ ἔχων ἀπιδεῖν ἐργασίαν, ὅτι μηδὲ εἰων αὐτὸν τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ὅλως ἐγχειρεῖν ἄ μὴ εἴη ἀσπάσια τῷ ῥηγὶ, καθῄστο καραδοκῶν τὸ ἀπὸ τοῦ ῥηγὸς ἐνδόσιμον. Ἐπεὶ δ' οὐδέν τι χρηστὸν οὐδὲ μέτριον ἐκ τῶν πραττομένων κατελάμβανε τὸν ἄνδρα διανοούμενον μήτε μὴν προσλαμβάνοντα καὶ συμμογοῦντα, καὶ εἰς δεινὰ δὲ καὶ ἀμήχανα πολλὰ ἐμπεπτωκέναι τὴν στρατιὰν ὁρῶν κινδυνεύουσαν, οἷα τοῦ λιμοῦ ἐπιβοίθοντος καὶ δεινῶς ἐπιβοσκομένου, ὡς ἅπτεσθαι τῶν ἀπηγορευμένων σιτίων τινὰς, πάντας δ' ὁμῶς ῥιζοφαγεῖν καὶ τὰς τῶν φοινίκων δρέπεσθαι κόμας καὶ δεῖπνον ἕψοντας παρατίθεσθαι, οὐκ ἀγαθαὶ δὲ καὶ φῆμαι προσέβαλλον, ὅσον οὔπω ξενολογίαν τοῖς πολιορκουμένοις ἀφίξεσθαι ἔκ τε τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον Ἀράβων, καὶ Ἀσσυρίαν δὲ ἵππον ἐωνημένην πολλὴν ἄγχιστα εἶναι, ἀφεὶς πρὸς οὓς νεκρῷ διαλέγεσθαι καὶ τὴν Λατινικὴν ἐξουδενώσας κόρυζαν ἐπαποδύσασθαι καὶ μόνος τὴν τοῦ πολέμου κέκρικεν ἀμιλλαν. Ἐκκλησιάσας τοίνυν τὴν στρατιὰν, « Καὶ τὸ ἐνθάδε, » φησὶν, « ἐπὶ πολὺ μένειν ἀνιαρὸν, καὶ τὸ μηδέν τι δεδρακότας κακὸν, κάθ' ὧν ἐπήλθομεν, χερσὶν ἐπανηκέναι κεναῖς αἴσχιστον· χεῖρον δ' ἀμφοῖν τούτων καὶ μὴ νῷ διοικουμένων ἄντικρυς ἔργον τὸ πείθεσθαι ἀνδρὶ οὐχ ὅπως κατ' οὐδὲν ξυγκειμένῳ τὴν γνώμην Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν οὔκουν διακειμένῳ ἄμεινον. Οὐ συνίετε ὅπως ὁ ῥὴξ τὸν οἰκεῖον χάρακα τοῦ ἡμετέρου βαλὼν ἅποθεν πρόεισιν οὐδ' ὅλως ἐκεῖθεν ὁ συναγωνιστὴς, ὁ σύμμαχος, καθάπερ εἰς ἑόρτιον ἄνεσιν παρ' ἡμῶν καὶ θεατὴς προσληφθεὶς, οὐκ ἐργάτης Ἄρεος ἔργων ; οὐχ οὕτω καὶ οὗτοι δρῶσιν οἱ ἀντίπαλοι, ὅταν τὴν μάχην ὑπέρθωνται, οὐδὲ μαχούμενοι ἐξίασι τῶν πυλῶν, ὥστε τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦτό μοι ἔπεισι δεδιέναι, μὴ οὐδὲν χρηστὸν κατωρθωκότες ἀπίωμεν, ἀλλ' εἴ πως οὐχ ἱκανοὶ ἐσοίμεθα τὰς ἡμετέρας ἐκσῶσαι ψυχάς. Ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνό μοι διὰ μελέτης καὶ σκέψεως, ὅπως σὺν ἡμῖν μαχεῖται ὁ ῥὴξ, ἀλλ' ὅπως τὰς αὐτοῦ δολοφροσύνας διαδράντες, οὐκ ἐμπεφυ-

A fastu vel solus belli fortunam experiri decrevit. Convocatoque exercitu ad hunc modum disseruit : « Et hic diu commorari molestum est ; et nulla clade iis illata quos oppugnatum ivimus, ac vacuis reverti manibus turpissimum. Utroque vero pejus est summæque dementiæ, parere viro a Romanorum commodis prorsus abhorrenti et nihilo melius erga nos affecto quam ipsi hostes. Non videtis ut rex vallum longe a nostro communierit, neque inde prodeat, socius et confœderatus noster, non secus ac si ad festum et spectaculum invitatus esset, non autem belli societatem nobiscum coisset ? nonne idem et hostes nostri faciunt, cum dilata pugna intra mœnia se continent ? itaque vereri mihi subit ne non modo rebus infectis discedamus, sed ne B vitam quidem nostram tueri possimus. Neque mihi curæ **215** est an rex opem nobis ferat, sed illud, quo pacto dolos ejus effugiamus qui suas insidias jam ne dissimulare quidem stutet ac imminente periculo evitato incolumes hinc discedamus. Fortasse nunc Ægyptii nova medicamenta invenerunt, veteribus illis efficaciora, quibus non modo animi tristitia pellatur, ut illo Helenæ a Thoni uxore dato, sed fortes etiam viri effeminentur. Hujusmodi poculo Amerigus ad ebrietatem hausto in diuturnum veternum incidisse videtur, ignavoque otio abjectis et neglectis armis torpescere, aut potius pecunia infectus mutasse animum et auro obturatis auribus obsurduisse. Nunc inane fœdus est quod cum imperatore icit ; quem verbis duntaxat colit, animo ab eo abhorrens. Nos vero tantis malis C circumventi et fame et bello absumemur. Romani frustra virtute gloriantur : res a nobis præclare gestæ interciderunt. Præstitisset **216** nos nunquam per tanta maria portus hos intrasse, quam infectis rebus discedere hinc. Nunc albis velis, qualia Byzantio tulimus, redire non licebit, sed fuscis naves operiemus ob ignominiæ labem. Verum nos, commilitones, sive populares sive peregrini, sejuncti a Palæstinis equitibus, hominibus superbia elatis et perfidis, barbaros invadamus, mœnia oppugnemus, certatim oppidum hoc capiamus, itaque contendamus, quasi hostium divitiis jamjam potituri. Si mœnibus muniti sunt barbari et ex superiore loco tela conjiciunt, sunt nobis ingentes clypei, quos instar turrium opponamus, non D telis modo et gladiis impervii, sed tormentorum etiam ictibus inviolabiles. Quod si officio fungi vultis, me sequimini, paratum una vobiscum perpeti quidquid sors dederit. Neque enim committam ut quisquam dicat Andronicum solertem esse ad verba facienda et acuendos militum animos, sed ducem ignavum et ulciscendi hostis rudem. Imo et in prima acie stabo, ut decebit, et extremum agmen claudam, ubi **217** oportuerit. Deus consilia nostra fortunet, et calamitates in hostium capita vertat. »

ζοντος ἤδη μήτε μὴν παραπετάσματι συσκιάζοντος τὰ ἐνδόμυχα, ἀπείρατοι κακῶν ἐνθένδε ἀπάρωμεν, τὸν ἐν ὀφθαλμοῖς διακρουσάμενοι κίνδυνον. Τάχα καὶ νῦν Αἰγυπτίοις προσεξεύρηνται φάρμακα τῶν πάλαι παρ αὐτοῖς ἰσχυρότερα ἃ καὶ μὴ κοιμίζειν μόνον λύπας ἔχουσι καὶ τὸ δεδηγμένον τῆς ψυχῆς ἀπροσδοκήτοις διαιτᾷν διαχύσεσιν, ὡς ἐκεῖνο πρώην τὸ φάρμακον ὅ δεδώκει τῇ Λακαίνῃ Θώνου παράκοιτις νηπενθὲς, κακῶν ἁπάντων ἐπίληθες, ἀλλὰ καὶ πολεμικοὺς ἄνδρας ἐκθηλύνειν καὶ ποιεῖν [108] ἀλκῆς ἐπιλήσμονας. Καὶ τούτων, οἶμαι, τῶν φαρμάκων Ἀμερίγῳ προὔτειναν σκύφον Αἰγύπτιοι, καὶ γοητευθεὶς, ὡς ἔοικε, τῷ ποτῷ καὶ μετασχὼν ἐς μέθην τῆς κύλικος πρὸς κάρον ἀποδεδόχμωται χρόνιον. Τῷ τοι παρὰ πάσσαλον μὲν αὐτῷ ἡ ἀσπὶς, τὸ δὲ ξίφος καθυπνώττει τῷ κουλεῷ, ἐπὶ δὲ σαυρωτῆρος τὸ δόρυ πέπηγεν. Ἢ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, ἀργύρῳ δὲ φαρμαχθεὶς τὰς φρένας ἠλλοίωται καὶ χρυσίῳ τὰ ὦτα βέβυσται, καὶ τούτῳ κνώμενος πρὸς τὸ δυσήκοον μετεσκεύασται. Καὶ νῦν φρουδαὶ μὲν αἱ ξυνθῆκαι ἃς ὑπὲρ τοῦ συμμαχήσειν Ῥωμαίοις βασιλεῖ δέδωκε, χείλεσι μόνοις ἐκεῖνον τιμῶν, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω φερόμενος· ἡμεῖς δὲ τηλίκοις δεινοῖς περιστοιχιζόμεθα, εἴγε πόλεμος ὁμοῦ καὶ λιμὸς ἡμᾶς δαπανᾷ, καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐφ' ἡμῖν αὐχήματα οἴχεται, τὰ δὲ λαμπρὰ τῶν κατορθωμάτων ἠφάντωται. Κρεῖσσον ἦν μὴ ὅρμοις τοῖς ἐνταῦθα προσχεῖν, διαμεμετρηκότας πελάγη ἀχανῆ καὶ ἀόριστα, ἢ ἀπράκτους ἀπιέναι κατάραντας, ὡς νῦν γε οὐχ ἱστίοις λευκοῖς τὰς ναῦς πτερῶσαι ἡμῖν, ὡς οἶμαι, γενήσεται, ὁποίοις ἐκ Βυζαντίδος ἀνήχθημεν, ἀλλὰ φαιοῖς ἀτεχνῶς διὰ τὸ τῆς αἰσχύνης μελάνωμα. Ἀλλ' ἄνδρες ὁμογενεῖς καὶ συστρατιῶται, καὶ ὅσον ἐνταυθοῖ ξενικὸν, ἀποκριθέντες τῶν Παλαιστίνηθεν ἱππότων τῶν γαύρων τούτων καὶ ὑψαυχένων καὶ Ῥωμαίοις ὡς ἔδειξαν ἀπίστων προσβάλωμεν τοῖς βαρβάροις, τειχομαχίαν στησώμεθα, ἀγωνισώμεθα ὡς τὸ πόλισμα τοῦτο λησόμεθα, καὶ ὡς ἤδη ἔχοντες ἐν χερσὶ τὸν ἔνδον πλοῦτον ἁμιλληθῶμεν. Εἰ τεῖχος τοῖς βαρβάροις τὸ πρόβλημα καὶ ἀφ' ὕψους τῶν ἀμυντηρίων ἡ ἄφεσις, ἀλλ' εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν ἀσπίδες, αἳ οὐκ ἀνδράσι ῥᾳδίως ἀνέχονται (ὑπὲρ γὰρ τὸ σάκος εἰσὶ τὸ Αἰάντειον ἐκεῖνο τὸ ἑπταβόειον) ἀλλ' ὡς πύργοι ἀντιπροβέβληνται, οὐ μόνον ἀτίνακτοι βέλεσι καὶ τοῖς ἀπὸ χειρῶν οὐτήμασιν ἀδιάῤῥηκτοι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπὸ μηχανῶν ἀφιεμένων πάντων δήπουθεν στεγανώτεραι. Ταύτας ἀντιστήσαντες ὡς πυργοβάρεις, ὀλίγα τοῦ τείχους καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ μαχομένων φροντίσωμεν. Εἰ δὴ δίκαια ποιεῖν αἱρεῖσθε, ὥρα μοι πείθεσθαι, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὅ τι ἂν δέῃ σὺν ὑμῖν ἀσμένως πείσομαι· μηδὲ γὰρ εἴη τινὰ ἐρεῖν ὡς Ἀνδρόνικος, ὑπαγαγέσθαι μὲν λόγοις, καὶ παραθῆξαι πρὸς Ἄρεα ἱκανώτατος, ἀρχηγὸς δ' ἀχρεῖος μηδ' ἀποκρούσασθαι εἰδὼς τὸ πολέμιον. Ἀλλὰ τὸ τῆς ἐμῆς κόρυθος μέτωπον ὤφονται πρὸ ὑμῶν οἱ ἀντίμαχοι. Καὶ πρόμαχος ὢν, δέον οὕτω ποιεῖν, καὶ οὐραγὸς ἐσοίμην ὑμέτερος, εἰ καὶ τοῦτο δίδωσιν ὁ καιρός· Θεὸς δὲ περαίνοι τὰ βεβουλευμένα, καὶ τράποιτο πᾶν ἄπαισιον κατὰ κεφαλῆς ὧν τὴν χώραν κείρομεν. »

7. Hæc locutus et ipse et cæteri dimissa concione arma ceperunt. Et sub tertiam diei horam legiones instructas educit, primus ante omnem exercitum incedens. At Sarraceni portas serris et vectibus munierunt, et machinis quibusdam ad eas muniendas suspensis, de mœnibus nostros omni telorum genere petebant, ut intra teli jactum nemini accedere liceret. Sed Andronicus nihilominus equo concitato hastam in portam dirigit, sagittariis et cæteris omnibus strenuo sequentibus, et classicis continenter canentibus, et tympanis resonantibus, ut defensores urbis subito Romanorum impetu et tormentorum ictibus percellerentur. Sed cum jam multis murorum partibus scalæ admoverentur, rex eo nuntio perturbatus, quasi ipse magno malo affectus aut fulmine ictus esset, diu tacitus stetit. Ac vix tandem pulsa illa caligine, conscenso equo cum delectis cohortibus 218 ad Romanum exercitum properat, monetque ne cum iis pugnent qui jam pridem sibi nuntiarint se Romanorum imperatori deditionem facturos. Ea oratio militum manus torpedinis instar alligavit et ab urbe jamjam capienda revocavit. Pactione vero a rege facta, hostibus magis utili quam Romanis honesta, milites nulla ratione habita qualis ea pax esset, sed mentione ejus duntaxat audita, reditus cupidi nauticam petulantiam igni esse atrociorem reipsa monstraverunt, ac tumultu tota castra compleverunt. Nam et arietes injussu ducis incende-

ζ'. Ταῦτ' εἰπὼν αὐτός τε ὡπλίσατο, καὶ οἱ λοιποὶ διαλυθέντες τοῦ συλλόγου τὰς πανοπλίας ἐνεδύσαντο. Ἐπεὶ δὲ τότε ἦμαρ ηὐξάνετο ὡς ἐς τρίτην ὥραν προβεβηκέναι καὶ τὰ τάγματα ἐξῆσαν, ἄρας ἐκεῖθεν προῆει σὺν κόσμῳ, τοῦ παντὸς προαφεστὼς στρατεύματος. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ τὰς πύλας διαλαβόντες κλεισὶ καὶ ὀχεῦσι, καί τινα προπετάσαντες μηχανήματα τούτων ἐρύματα, ἕμενον ἐπὶ τῶν τειχῶν, παντοίοις ὅπλοις τοὺς ἐπιόντας ἀποκρουόμενοι, καὶ τὸν βέλους ἐντὸς ἅπαντα χῶρον τιθέντες ἀδιεξόδευτον οἵς τε ἀπεσφενδόνουν ἐκ τῶν ἐπάλξεων καὶ οἷς ἐκ τόξων ἧφιεσαν. Ἀλλὰ καίπερ οὕτω τῶν [P. 109] ἔνδον ἀμυνομένων, αὐτός τε τὸν ἵππον ἐπελάσας κατὰ τῆς πύλης Ἀνδρόνικος τὸ δόρυ ἴθυνε, καὶ οἱ τοξόται καὶ ἅπας ἕτερος ἐνεργεῖς ἐδείκνυντο, εἴ τε σάλπιγγες πυκνὰ ἐνεπνέοντο, τὸ παρακλητικὸν ἐς μάχην παρακελευόμεναι, καὶ ἐβαρυήχει τὰ κύμβαλα, ὡς τοὺς ἐς τὰ τείχη καὶ τὰς βάρεις ἐκπλαγῆναι τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀθρόαν ἐμβολὴν καὶ ἐπίλεσσιν καὶ τὰ ἐκ παντοίων ὀργάνων ἀφέματα. Ἤδη δὲ τῶν πλιμάκων προσαγομένων καὶ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους ἐρειδομένων, ἡ τῶν γινομένων ἀγγελία παίει τὸν ῥῆγα διανταίαν πληγήν. Ὁ δὲ ὡς αὐτός τι μέγα κακὸν καὶ ἀπαράκλητον πεπονθὼς, ἢ τὸ λογιζόμενον πρηστῆρι παρακοπεὶς, ἐνεὸς ἦν ἐφ' ἱκανόν. Μόλις δ' ἀνενεγκὼν τοῦ ἰλίγγου, αἰτήσας ἵππον καὶ ἀναπηδήσας ἐφίσταται τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατεύματι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπιλέκτων, καὶ τὰς ἁπάντων ἀνακόψας ὁρμὰς ὑποτίθησι μὴ διαμάχεσθαι ἀνθρώποις πάλαι διαμεμη-

νυκόσιν αὐτῷ ὡς ἑκυτοὺς ἀναιμωτὶ καὶ τὴν πόλιν βασιλεῖ παραδώσουσι. Καὶ ὁ μὲν λόγος οὗτος οἷά τις νάρκη τὰς Ῥωμαίων χεῖρας ἐπέδησε καὶ ἐγγὺς ἤδη τοῦ πορθεῖν τὴν πόλιν γιγενημένους ἔπαυσεν· αὐτὸς δὲ ὁ ῥηξ ἐς συμβάσεις τραπόμενος ἀσπασίους μᾶλλον τοῖς ἐκ τῆς Ἄγαρ ἢ Ῥωμαίους κυδαινούσας τὰς ξυνθήκας εἰργάσατο. Οἱ δ' οὖν στρατιῶται μηδ' ὅλως ὁποῖα τὰ τῆς εἰρήνης κατεξετάσαντες, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην τὴν ταύτης ἀκοὴν νόστου μνησάμενοι, τὴν ναυτικὴν ἀπαιδευσίαν πράγμασιν αὐτοῖς καθυπέδειξαν δραστικωτέραν πυρὸς, καὶ ἀταξίας εὐθὺς ἐνέπλησαν τὰ στρατόπεδα. Αἵ τε γὰρ ἑλεπόλεις ὑπ' αὐτῶν ἐπυρώθησαν γνώμης ἄτερ τοῦ στρατηγοῦντος, καὶ τὰς πλείστας ἀποφορτισάμενοι τῶν ὁπλίσεων πρὸς ταῖς κώπαις ἐγένοντο καὶ ἐπί πόντον ἔβλεψαν τὸν ἀτρύγετον, μανικώτερον εἰς τὰς ναῦς ἐφορμῶντες, μηδὲ τὸ τοῦ καιροῦ δυσχείμερον καὶ τὸ τοῦ πλοὸς ἔξωρον ἐννοοῦντες· τετάρτην γὰρ ἦγεν ὁ Δεκέμβριος μήν. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὸν πολύνεων ἐκεῖνον στόλον καὶ τὴν ἐπὶ λιμένων μίαν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐκ τούτων αὖθις ἀναγωγὴν εἷς μύρια σκεδασθεῖσαν τμήματα, ἄλλων ἀγαπησάντων ἕτεφον πλοῦν καὶ πάντων πρὸς τὰς πατρίδας οἰακοστροφούντων τὰς ναῦς, ὡς μόλις ἓς ἔτι ναυλοχεῖσθαι τριήρεις, αἳ ἤμελλον ἀνακομίσειν Ἀνδρόνικον, Ὁ δὲ τὴν ἐπὶ Ἱεροσολύμων ἅμα τῷ ῥηγὶ τραπόμενος ἀκεῖθεν ἁρμοζόντως παραπεμφθεὶς τὸ Ἰκόνιον παρελλάξας, ἐς Βυζάντιον παρεγένετο. Τῶν δὲ πόλλῶν ἐκείνων νηῶν αἱ μὲν ἀνέμων ἀντιπνοίαις περιπεσοῦσαι κατέδυσαν αὖτανδροι, αἱ δὲ κλύδωνι θαλαττίῳ διασπαρεῖσαι ὀψὲ καὶ ἔαρος ἐπιφαίνοντος τοῖς νεωσοίκοις τῆς πόλεως ἀπεδόθησαν. Οὐκ ὀλίγαι δὲ καὶ τῶν ἐπιβατῶν κενωθεῖσαι καθάπαξ ἐπιλαβομένων τῆς γῆς ὡς Χαρώνεια πορθμεῖα τοῖς τῶν κυμάτων διαύλοις ἀφείθησαν φέρεσθαι, ὡς βραχείας περιλειφθῆναι, βρασμὸν θαλάσσης καὶ ναυτῶν διαδράσας ἀμέλειαν. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ τὴν ἐς αὐτοὺς ὁδὸν τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἔδειξαν, ἀποδειλιάσαντες καὶ τόν ἐσέπειτα πλοῦν ἀποτρέποντες πρέσβεις ἐς βασιλέα ἔστειλαν, καὶ δῶρα τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα ἔπεμψαν, καὶ τὴν εἰρήνην ἐκράτυναν.

η'. Ἤδη δὲ ὠδινούσης τῆς βασιλίδος καὶ τεκεῖν ἐγγιζούσης σεσάρωτο μὲν τὸ οἴκημα καὶ διηυτρέπιστο ἀκριβῶς τὰ πρὸς τὴν κόησιν τοῦ παιδὸς καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς μητρός. Ὡς δὲ κατήπειγον αἱ Εἰλείθυιαι, ὁ πορφύρεος δόμος εἶχεν ἐντὸς τὴν ἐπίτοκον. Ἠγωνία μὲν οὖν ἐπὶ τῇ γαμετῇ παρὼν βασιλεὺς, καὶ τὰς ὀδύνας ἐκούφιζεν ὀπτανόμενος, τὸ πλέον δὲ τοῦ βλέμματος ἐχαρίζετο τῷ σκεπτομένῳ τοὺς ἀστέρας καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν διαχαίνοντι· Ἐπεὶ δὲ τὸ τεχθὲν ἐξώλισθε τῆς νηδύος καὶ ἦν ἄρσεν καὶ ἡ τέχνη ἐδίδασκεν ὅλβιον καὶ μοιρηγενὲς καὶ τῆς πατρῴας ἀρχῆς διάδοχον, Θεῷ τε φωναὶ ἀπεδίδοντο χαριστήριοι καὶ ἄπας ἦν ἐν κρότοις καὶ χαρμοναῖς. Ὑπεξαίρων δὲ τὴν γενέθλιον καὶ ὀνομαστήριον τοῦ παιδὸς ἡμέραν, ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων τοὺς ἐντιμοτέρους τῶν πολιτῶν μετὰ κλάδων θαλιῶν εἰς τροφὴν ἐκάλει, καὶ Ἀλέξιον τὸν παῖδα ὠνόμασεν, οὐχ ἁπλῶς τὴν κλῆσιν ἀπολεξάμενος, οὐδὲ τὸν παῖδα τιμῶν τῷ τοῦ τεκόντος τὸν γεγεννηκότα ἐκεῖνον ὀνόματι, ἀλλὰ προσέχων τὸν νοῦν προῤῥήματι πρὸς τὴν ὑποβληθεῖσαν ἐρώτησιν ἐξενεχθέντι, ἥτις ἦν ἐς ὅσον ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ παραταθείη σειρὰ, τὸ δὲ προαγόρευμα αἷμα, ὅ τῆς συλλαβῆς διιστάμενον καὶ καλὰ στοιχεῖον ἀναλεγόμενον διὰ μὲν τοῦ Α σαφῶς ὑπέγραφε τὸν Ἀλέξιον, διὰ δὲ τοῦ Ι τὸν Ἰωάννην, διὰ δὲ τῶν ἐφεξῆς δύο γραμμάτων τὸν Μανουὴλ καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου πάλιν παραληψόμενον τὴν ἀρχήν.

runt, et armis plerisque depositis in remos incubuerunt, furore quodam in naves irruentes, nihil hiberno tempore territi, ad navigationem minime apto: quartus enim Decembris dies tum agebatur. Tum videre licebat ingentem illam classem ex una statione in varias diffundi partes, aliis aliam viam sequentibus, dum suam quique patriam petunt, **219** ut vix sex naves superessent, quæ Andronicum domum reveherent. Is vero Hierosolyma cum rege profectus, atque cum justo comitatu Iconium præter vectus, Byzantium rediit. Ex multis autem illis navibus alias adversi venti una cum vectoribus demerserunt; aliæ fluctibus disjectæ verno tempore demum in navalia urbana sunt reductæ; neque paucæ ubi vectores ad terram pervexerant, fluctuum arbitrio sunt permissæ. Ita perexiguæ vel maris æstum vel nautarum negligentiam evitarunt. Cæterum Sarraceni Romanorum impressiones metuentes, eorumque navigationes in posterum præcavere cupientes, legatis et amplis muneribus ad imperatorem missis pacem firmarunt.

8. Cum autem imperatrix partui propinqua esset, deprompta et adornata est purpura ad puerum suscipiendum. Doloribus vero urgentibus, **220** ea in purpura collocata, adest et imperator, suaque præsentia conjugem solatur et sublevat, magis tamen in stellas et punctum edendi fetus animo intentus. Nato filio, quem astronomia docebat divitem fore atque unigenitum et paterni imperii successorem, Deo gratiæ agebantur, omnesque subditi plaudebant et lætabantur. Ipse vero imperator, ut diem natalem celebriorem redderet, cives honoratiores, uti moris erat, ramos gestantes conviviis excepit, et puerum Alexium nominavit. Idque non temere, nec tam ut cum proavi sui nomine honoraret, quam propter oraculum, quo ei per ambages responsum fuerat seriem Comneniæ familiæ duraturam tantum, quot litteras nomen Aima, hoc est sanguis, complecteretur ac per *A* Alexius, per *I* Joannes, per *M* et *A* Manuel et filius ejus alter Alexius haud obscure significabantur. Cum puer ætate procederet et instar fecundæ plantæ cresceret, aliud consilium capit imperator, **221** et jusjurandum de imperii successione a Maria filia et ejus marito Alexio Pannonio in filium transferre instituit. Proinde cum filio et civibus in amplissimo templo Genitricis Dei convenit, et per jusjurandum imperii successione in filium, ut putabat, translata, paulo post filiam ab Ale[illegible]

git ; eique uxoris suæ sororem, recens cum Balduino fratre Antiochia profectam, despondet. Ut autem sub id tempus Hunzariæ rex obiit, Manuel ejus mortem peropportunam ratus Alexium statim cum splendido comitatu et maximo apparatu regio ad Pannoniæ dominatum accipiendum ablegat. Eo sine labore diademate ornato, et totius Hungariæ rege citra controversiam declarato, imperator studiose maritum alterum filiæ quærit ; ac nobilibus Romanis præteritis, indagat qui exterarum nationum principes aut cælibes essent aut filios haberent paternis regnis successuros. Cum autem Guilielmus Siciliæ rex in eo genere principatum tenere videretur et ab illis nuptiis non abhorreret, crebræ legationes ultro citroque missæ de matrimonii conditionibus frustra 222 agitabant. Nam imperator a principio ambignus, et animo diversis consiliis distracto subinde fluctuans, sententiam tandem mutat, affinitatem Siciliæ regis non e re publica fore existimans. Ita filia ejus, quamvis a multis procis expetita, diu cælebs et mœsta in palatio desedit. Sed post longam patris circumspectionem, tandem uni ex filiis Montisferrati marchionis, adolescenti formosissimo suavissimoque, imberbi adhuc nubit, quamvis ipsa XXX annum excessisset, virili prædita robore.

A Ὡς οὖν ὁ παῖς τὴν ἡλικίαν προέκοπτε καὶ κατὰ εὐθαλὲς καὶ πῖον νεόφυτον εἰς αὔξην ἀνέτρεχεν, ἕτερος σκοπὸς ἀνῆκε τὸν βασιλέα· καὶ δὴ μενατιθησι τοὺς ὅρκους πρὸς τὸν υἱὸν, οὓς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ καὶ τῷ μνήστορι ταύτης Ἀλεξίῳ τῷ Ἡλίονι πρώην εἶχε τετελεκώς. Ὅθεν αὐτὸν τε τὸν βασιλέα, καὶ ἐφ' ὅν οἱ ὅρκοι, καὶ τοὺς ἀποδώσοντας τούτους τὸ ἐν Βλαχέρναις εἰσεδέχετο τῆς Θεομήτορος μέγα καὶ περίπυστον τέμενος. Καὶ διὰ τῆς τελεσιουργίας τῶν ὅρκων εἰς τὸν ἐξ ὀσφύος αὐτοῦ τὴν σκηπτουχίαν, ὡς ᾤετο, μεταθέμενος, μενὰ βραχὺ τοῦ μνήστερος Ἀλεξίου τὸ θυγάτριον ἀποζεύγνυσι, καὶ αὐτῷ μὲν εἰς γυναῖκα ἐγγυᾶται τὴν τῆς γυναικός οἱ ὁμόσπορον, ἅρτι σὺν τῷ ἀδελφῷ Βαλδουΐνῳ τῆς Ἀντιοχείας ἀπάρασαν. Ὡς δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ τῆς Οὐγγρίας ἀπέθανε ῥῆξ, εὐτύχημα τὸν B τούτου θάνατον ὁ Μανουὴλ ἡγησάμενος πέμπει τὸν Ἀλέξιον εὐθὺς μετὰ λαμπρᾶς δομυφορίας καὶ βασιλείου πλείστης παρασκευῆς, τὴν Ἡαιονικὴν παραιλῃψόμενον δυναστείαν καὶ βασιλεύσοντο τῶν ὁμοεθνῶν. Καὶ εἶχε τοῦτον ἀταλαιπώρως ἡ *Ἡαιονία* ταινίᾳ ῥηγικῇ διαδούμενον καὶ τοῦ γένους ὅλου ἀνενδοιάστως δεσπόζοντα. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὖθις ἀνηρεύνα ἐπιμελῶς τὸν τῇ ἐκείνου θυγατρὶ συζευόμενον. Καὶ Ῥωμαίων ἀθερίζων ὅσι πρὸς γένους ἐπίδοξοι, ἐφιλοκρίνει τοὺς δυνάστας ἐθνῶν, ὁπόσοι μὴ ζυγῖται, καὶ τοὺς ὅσοι πατρῴαν διαδεξομένων μετὰ πότμον τῶν γειναμένων τούτους ἀρχήν. Καὶ ἐπειδήπερ ἔπιπτε τὸ πρωτεῖον πρὸς τὸν κρατοῦντα Σικελίας Γιλίελμον [P. 111], ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ πρέσβυς εἰς ἐκεῖνον ἐστέλλοντο, καὶ παρ' ἐκείνου αὖθις τὸ κῆδος πρεσβεύοντος ἐπάλληλα ἦν τὰ κηρύκεια, καὶ ἦν ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῶν γάμων λογολεσχούμενα *προεισόδια*. Ἀμφιτάλλαντον δὲ τὴν ἐπὶ τούτοις καὶ τὰ πρῶτα ἔχων ὁ βασιλεὺς ῥοπὴν καὶ οἷον κυμαίνουσαν καὶ πολλὰς μεταβολὰς λαμβάνουσαν καὶ τρόπας, ὁψέ ποτε μεθίσταται τοῦ σλοποῦ, Ῥωμαίοις κρίνας ἀσύμφορα τὰ μετὰ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας μνηστεύματα, Ἦν οὖν ἡ κόρη πολυμνήστη βασίλεια, καὶ κατὰ τὴν Ἀγαμεμνόνειον Ἠλέκτραν ἄλεκτρος ἐπὶ πολὺ τοῖς ἀνακτόροις ἀλύουσα, καὶ κατ' ἀχερωΐδα (99) ὑδρηλὴν ὑψηλὴ καὶ κοίτης ἀνδρῴας ἠμείρουσα. Συνέζευκτο δ' οὖν ὅμως μετὰ πολλὴν τοῦ βασιλέως προμήθειαν ὕστερον ἐνὶ τῶν τοῦ μαρκεσίου Μόντης φεράντης υἱῶν, χαρίεντι τὴν ὄψιν καὶ ἰδεῖν ἡδίστῳ καὶ τὴν κόμην ἡλιῶντι καὶ εὐπρεπεῖ καὶ μήπω φύοντι γένειον, αὐτὴ τὸ τριακοστὸν ὑπεραναβᾶσα ἔτος καὶ ἀνδρικὴ τυγχάνουσα τὴν ἰσχύν.

9. Hoc loco illud etiam est inserendum. Occidentalis maris sinus, qui Adria dicitur, a Siculo pe lago remotus et Ionii maris abcessus quidam separatus, Aquilone spirante late exæstuat. Ejus sinus intima Heneti, qui et Veneti appellantur, incolunt, homines maris alumni, vagi Phœnicum instar, callidis præditi ingeniis. Hi 223 aliquando a Romanis ob belli navalis necessitatem suscepti maximo numero Cpoli consederunt, et in omnibus Romanis provinciis dispersi, solo retento nomine veteri, affinitatibus, amicitiis cæterisque rebus conjunctissimi Romanis admodum creverunt ; et magnas opes nacti contumaces et impudentes evaserunt ; nec Romanos tantum odisse, sed etiam edicta et minas imperatoris negligere cœperunt. Unde factum est ut is mutata benevolentia, nunc Corcyrææ insolentiæ recordatus, nunc alia atque alia injuria irritatus, vehementer illis irasceretur ;

C θ'. Ἀλλ' ἐνταῦθα τῆς ἱστορίας γενόμενος καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις προσεπαγάγω. Ἔστι τις θαλάττιος κόλπος ἑσπέριος, Ἀδρίας λεγόμενος, ἀνεχωρῶν μὲν τοῦ Σικελικοῦ πελάγους καὶ οἷά τε ἐξέρραμα τοῦ Ἰονίου ῥοῦ, καθ' ἑαυτὸν ἰδιάζων καὶ πρὸς Βορρᾶν ἄνεμον ἐπὶ πολὺ συρόμενος. Τούτου δὴ τὰ μυχαίτατα Ἐνετοὶ νέμονται, οὓς καὶ Βενετίκους εἴποι τις ἂν κατὰ γλώττης ἰδιότητα, ἄνδρες ἁλάττης τρόφιμοι, κατὰ Φοίνικας ἀγύρται, πανοῦργοι τὸ φρόνημα. Ἀλλ' οὗτοι Ῥωμαίοις εἰσποιηθέντες κατὰ χρείαν ἦν ὅτε ναυμαχικὴν, κατὰ σμῆνη καὶ φατρίας τὴν Κωνσταντίνου τῆς οἰκείας ἠλλάξαντο, ὅθεν ἁπανταχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας διασπαρέντες, καὶ μόνον τὸ ὀπὸ γένους ὄνομα παραμεμενηκὸς αὐτοῖς ἔχοντες, τὰ δ' ἄλλα σύμφυλοι D ὄντες καὶ φίλοι πάνυ Ῥωμαίοις ηὐξάνοντό τε καὶ ἐχυδάϊζον. Οὐκοῦν καὶ περιβαλλόμενοι πλοῦτον πολὺν αὐθάδειάν τε καὶ ἀναίδειαν μετεδίωκον, ὡς μὴ

Hier. Wolfii notæ.

(99) Κατ' ἀχερωΐδα. *Procera instar populi irriguæ.*

μόνον ἀναρσίως ἔχειν Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλικῶν ἀνεπιστρόφως ἀπειλῶν τε καὶ ἐντολῶν. Μεταλλοιοῖ τοίνυν τὰς ἐπ' αὐτοῖς ῥοπὰς βασιλεύς, καὶ νῦν μὲν τοῦ κατὰ Κέρκυραν μεμνημένος ἐμπαροιλήματος, νῦν δ' ἄλλου πεῖραν λαμβάνων κακοῦ, αὖθις δ' ἑτέρου καὶ χείρονος πανουργεύματος τὴν ἐκεῖνου διαβεβιπίζοντος ψυχήν, εἰς θυμὸν ἐρρόχθησε, ὥσπερ ὑπὸ Καικίου ἢ ἀπαρκτίου ἄλμη καταιγιδῶδες καὶ ἄγριον πνέοντος. Καὶ ἐπειδὴ τὰ τούτων ἀτοπήματα ὑπέραντλά οἱ ἐδέδοκτο, γράμματα ἐφοίτων κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν τὴν τῶν Βενετίκων κατάσχεσιν ἐπιτείνοντα, καὶ τὴν ἡμέραν διασημαίνοντα καθ' ἣν ἔδει τοῦτο γενέσθαι καὶ τὰ ἐκείνων ἐσεῖσθαι δημόσια χρήματα. Ἐνστάσης οὖν τῆς προθεσμίας ἅπας συνείληπτο, καὶ τῶν κτημάτων ἐκείνοις τὰ μὲν εἶχε τὸ βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον ξυνενεχθέντα ὀπόθεν, τὰ πλείω δὲ οἱ τοπάρχοντες ἐξιδιώσαντο. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει τὰς οἰκήσεις ἔχοντες Βενέτικοι, καὶ τούτων μάλιστα οἱ μὴ γάμοις ὠμιληκότες, δρασμὸν βουλεύονται, καὶ ἐπειδὴ τοῖς νεωρίοις ἐνώρμει τῆς πόλεως ναῦς τῶν τριαρμενίων, ἧς δὴ πολυχανδεστέραν ἢ μᾶλλον τὸ μεγεθος προφερεστέραν οὔ ποτε καιροῦ ναυλοχήσειν [P. 112] ἐλέγετο, ταύτης νυκτὸς ἐπιβάντες τάς τε ἀγκύρας ἀνίμησαν καὶ τὰ λαίφη τοῖς ἀνέμοις διαπετάσαντες ἀπενόστησαν. Κατεδίωξαν μὲν οὖν ὀπίσω τούτων νῆες πυρφόροι καὶ τριήρεις βασιλικαὶ πλήρει ἀνδρῶν οἳ τοὺς ἑτεροστόμους πελέκεις ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέχουσι. Καὶ προσήγγισαν μὲν τῷ πλοίῳ, οὐκ ἴσχυσαν δ' ὅ τι καὶ δράσαιεν, καὶ τοῦ πνεύματος μὲν τὴν νῆα ἐπείγοντος ὡς ἵπτασθαι δοκεῖν. οὐ ναυτίλλεσθαι, ἀπειπόντες δὲ μάλιστα πρὸς τὸ τῆς νηὸς ὕψος ἀτεχνῶς ἀναβαῖνον ἄειρον καὶ τὸ ἀπονενοημένον τῶν ἐμπλεόντων. Καὶ τότε μὲν ἡ πατρὶς Βενετία εἶχε τούτους εὐθυπλοήσαντας· κατὰ δὲ τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν στόλον κρατύναντες τὰς νήσους ἐπῄρχοντο, ἐς δὲ τὴν Εὔβοιαν εἰσπλεύσαντες ἐπολιόρκουν τὸν Εὔριπον, καὶ μέρος τι τούτου κατασχεῖν δεδυσημένοι πῦρ τοῖς οἰκοπέδοις ὑφῆψαν. Ἔαρος δ' ὑποφαίνοντος ἐκεῖθεν ἀνήχθησαν καὶ πρὸς τὴν νῆσον τὴν Χίον κατῆραν. Ἐπεὶ δὲ πύθοιτο ταῦτα ὁ βασιλεὺς Μανουήλ, στέλλει τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Κοντοστέφανον Ἀνδρόνικον περὶ που τὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τριήρεις ἔχοντα, ὅτι μηδὲ τῶν Βενετίκων ὁ στόλος ἦν ἐνδεέστερος ἢ ἄλλως τὸ κατετπουδασμένον ἔχων μὴ κατηκριβωμένον ἐν ἅπασι· πρὸς γὰρ ἀγῶνα μέγαν καὶ ἀνταγωνιστὰς Ῥωμαίους ἑτοιμασάμενοι εὖ ἀπανταχόθεν ἡρμόσθησαν, καὶ συμμαχίδας οὐκ ὀλίγας νῆας ἐπήγοντο ἀπὸ τῆς τῶν Σθλαβίνων ἐκπορισθείσας χώρας ἐκείνοις. Πρὸς δὲ τὴν πρώτην ἀποκναίσαντες ἀκοὴν τῆς τῶν Ῥωμαϊκῶν νηῶν ἀποπλοίας παρὰ κώπην ἴζανον πάντες καὶ κατεδάρθανον. Τοίνυν λύσαντες ἐκ Χίου πρὸς ἑτέρας νήσους μενέβαινον, κακείνων ἀπανιστάμενοι καὶ ἀεὶ φεύγοντες ἄλλαις πρὸσέπλεον, ὡς πράγματα ἔχειν κἀκείνους τὰς νήσους ἀμείβοντας, καὶ Ῥωμαίους ἐν δεινῷ τίθεσθαι ὅτι μὴ εὑρόησέ σφισιν ὁ πλοῦ, ἤ γοῦν ἀντίπρωροι τοῖς Βενετίκοις ἐγένοντο. Ὡς δὲ μέχρι καὶ αὐτοῦ Μαλέου πεφθακὼς Ἀνδρόνικος ἦν διώκων ἄντικρυς τὰ ἀκίχητα ἢ τῆς Ἀργοῦς ὀπίσω ποντοπορεύων, πρύμναν κρουσάμενος τῷ λιμένι προσέσχε τῆς πόλεως. Οἱ δὲ Βενέτικοι τὸ διὰ πολέμων ἑαυτοῖς ἐπαμύνειν οὔκουν εἰς ἀγαθὸν προβαῖνον ὁρῶντες μετὰ τοῦ ῥηγὸς ἐσπείσαντο Σικελίας, ἵν' ἐντεῦθεν εὐθυωροῖτο τούτοις τὰ τῆς ἐμπορίας καὶ

A eorumque grassationes intolerabiles ratus, litteris in omnes provincias missis Venetos omnes certa die comprehendi eorumque bona publicari juberet. Quod cum ad constitutum tempus factum esset, eorumque bona partim in fiscum relata, partim a præsidibus provinciarum occupata essent, Veneti qui in urbe habitabant, cœlibes in primis, fugam adornant ; navique tribus ornata velis noctu conscensa, qua nulla unquam major ædificatum iri creditur, abierunt ; quos cum imperatoriæ naves armatis **224** plenæ, ancipites secures gestare solitis, persequerentur, adeptæ quidem illos sunt : sed ob navis altitudinem et velocitatem secundo vento volantis magis quam currentis, et vectorum audaciam, re infecta domum redire sunt coactæ. Veneti prospero cursu Venetias pervecti, anno se-
B quente classe instructa, insulas invaserunt ; ac Eubœam ingressi Euripum obsederunt, et parte quadam ejus occupata ignem ædificiis injecerunt. Vere instante inde Chium appulerunt. Qua re audita Manuel magnum ducem Contostephanum Andronicum, cum navibus circiter CL ablegat, quod nec Veneta classis minor erat, summaque diligentia et omni apparatu ut ad magnum bellum et contra hostes Romanos instructa erat, multis etiam auxiliaribus Sclavinorum navibus ascitis. Cæterum ad primam famam expeditionis Romanorum turbati in naves se contulerunt, et in alias **225** insulas subinde fugiendo transierunt, ut et ipsis mutationes laboriosæ essent, et Romani ægre ferrent negotium minus feliciter succedere nec
C sibi pugnandi potestatem ab hoste fieri. Andronicus vero Maleam usque provectus, cum se ea sequi cerneret quæ assequi non posset, converso cursu in portum Byzantinum rediit. Enimvero Veneti, cum suos bello parum proficere viderent, cum rege Siciliæ pacem fecerunt, ut si arma eis inferrentur, illius auxiliis contra Romanos defenderentur. Ea fama impulsus imperator, non ignarus sæpe ex levi causa magnas mutationes et ingentes calamitates esse ortas, antiquum fœdus cum Venetis renovavit. Et quanquam eos a pace Siciliensi avellere non poterat, tamen petentibus veniam dedit, eaque restituit omnia, quæ de more, ut Romani cives, obtinuerant : et quidquid de eorum opibus in fiscum relatum erat, reddere non
D **226** recusavit ; sed ipsi aliam commodiorem et utiliorem rationem secuti, ut strenui et solertes mercatores, omissa pecuniæ suæ repetitione pepigerunt ut sibi quindecim auri centenarii pro confiscatis bonis darentur ; quæ summa non simul, sed pluribus pensionibus eis persoluta est.

ἔχοιεν τὸν ἐπικουρήσοντα, εἰ Ῥωμαῖοι κατ' αὐτῶν ἐπίοιεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἀφροντιστήσας τούτων τῶν ἀκουσμάτων (ᾔδει γὰρ ὡς καὶ φαύλη αἰτία πολλάκις παρεμπεσοῦσα πολλῶν πραγμάτων ὠδινήκει μεταβολὰς καὶ συμφορὰς ἀπέτεκεν ὑπερόγκους) πρὸς τὰς προτέρας μετὰ τῶν Βενετίκων ξυνθήκας ἀπέβλεψεν, ὡς ἐνῆν μὲν, ἠγωνισμένος ἀκυρῶσαι τὰς μετὰ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας τούτων σπονδὰς τούτων δὲ μὴ ἀθετουμένων καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπισπασάμενος, καὶ ἀνεξικακίαν αἰτουμένοις καὶ φιλίαν προσεπινείμας. Ὅσα τοίνυν ἔθιμα ἦν αὐτοῖς ἰσοπολίταις οὖσι Ῥωμαίοις, ἀνανεωσάμενος, οὐδὲ τοῦ ἀποδοῦναι γοῦν ἀπέσχετο ἅπερ τῆς οὐσίας σφῶν ἡ βασίλειος γάζα ἔστεγεν. Οἱ δὲ τὴν κιρδαλίαν ὡς ἔμποροι μηδ' αὐτοῖς καὶ βασιλεῖ ἀργαλέαν τραπόμενοι τὸν μὲν ἀναδασμὸν τῶν οἰκείων χρημάτων χαίρειν εἴασαν, σοφιστικόν τι καὶ δραστήριον ἐννοήσαντες, ἐκ δὲ συμφώνου συνήλθοσαν δέκα πρὸς τοῖς πέντε χρυσίου λήψεσθαι κεντηνάρια ἀνθ' ὧν ἀπώλεσαν χρημάτων παντοδαπῶν. Καὶ εἶχον ταῦτα οὐχ ἅμα, πολλάκις δὲ χορηγούμενα.

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

—

LIBER SEXTUS.

RERUM A MANUELE COMNENO GESTARUM.

—

1. Hoc negotio confecto Manuel contra sultanum educit copias, hominem inquieti ingenii, Romanarum provinciarum perpetuas incursiones suis Turcarumque opibus augendis utilissimas judicantem. Quare nihil otii concedendum ei, sed subinde armis vicissim lacessendum esse putavit. Proinde nulla fœdera, nullæ induciæ, legationes nullæ expeditiones eorum morabantur, cum uterque audax **227** et belli cupidus levissima de causa ad arma alteri inferenda moveretur. Nihil igitur eis erat antiquius quam perpetuo in armis esse, legiones contrahere, inter sese decertare. Hoc tantum inter eos intererat, quod sultanus magno consilio et providentia omnis administrabat. At imperator generoso præditus animo, acer in pugnis et manu strenuus, quoties hostes ingruere et provincias male tractare audiebat, primus equo conscenso in militiam egrediebatur. Dorilæum autem instauraturus sultanum ad bellum concitavit; qui quasi ignoraret quid ibi ageret, per legatos causam illius profectionis sciscitatur, oratque ut inde discedat. Imperator, cui sultani dissimulatio ex eis litteris subolebat, viciesim se non parum mirari simulabat illum tantum suum iter ejusque itineris causam ignorare. Urbis autem instaurationem aggressus ipse primus saxa humeris portare cœpit; eaque re aliorum alacritatem ita excitavit, ut murus **228** celerrime in altum eductus vallo extrinsecus muniretur, et intra mœnia putei complures ut affatim aqua suppeteret, effoderentur. At Persæ non ferendum esse rati, si Dorylæi campis pellerentur, in quibus greges et armenta eorum pascebantur, et in urbe præsidium collocaretur, laxis habenis contra Romanos ferebantur; observatoque eorum

α'. Ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα διήνυστο τῷ βασιλεῖ Μανουήλ· ὁ δὲ λόγος προβαινέτω τοῖς ἑφεξῆς, καὶ διδότω τῇ ἱστορίᾳ ὡς ἕκαστον ἔχει καὶ χρόνου καὶ πράγματος. Ἐπὶ γὰρ οὐκ ἦν ἡσυχίαν τὸν σουλτάνον ἀσπάσασθαι, ἅπαξ ἐπιτήδειον ἑαυτῷ πρὸς χρηματισμὸν καὶ τοῖς Τούρκοις δὲ ὅλως ἀνυσιμώτατον γνόντα τὸ ἀεὶ ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια ἐκκεχύσθαι, ἔξεισι καὶ πάλιν κατ' αὐτοῦ βασιλεύς. Τὰ πλεῖστα μέντοι οὐδ' αὐτὸς εἶα τὸν Περσάρχην καθεύδειν, ἀλλ' ὅσα καὶ θῆρα ὠμηστὴν ἐφυπνώττοντα ἐξηγρίαινεν ὑπονύσσων καὶ τοῦ κοίτου ἀνίστη καὶ πρὸς μάχην ἠρέθιζεν. Ἀτὰρ οὐδ' ἀνακωχαὶ πολέμων οὐδ' ἐκεχειρίαι τῶν ἀντιτάξεων σπονδαί τε καὶ ξυνθῆκαι καὶ διακηρυκεύματα πρέσβεων ἀπεῖργον τὰς κατ' ἀλλήλων ἐπελεύσεις καὶ ἀπετείχιζον· ἀλλ' ἄμφω πρὸς θερμουργίαν ὄντες ἐπιρρεπεῖς καὶ πρὸς πόλεμον εὐπετεῖς καὶ μικρὰς ἐνίοτε παρεισφρησάσης αἰτίας ἀλλήλοις ἀντεπεξήεσαν, καὶ ἦν ἔργον αὐτοῖς τὰ μάλιστα περισπούδαστον ἡ πανοπλίας περίδυσις καὶ ἡ τῶν ταγμάτων συναγωγὴ καὶ τὸ ταῦτα συμπεσόντα διαπληκτίζεσθαι· Κατὰ τοῦτο δὲ ἀλλήλων διήλλαττον, ὅτι ὁ μὲν σουλτάνος ἀεὶ προμηθευτικὸς καὶ βουλευτικὸς ἐδόκει τις εἶναι καὶ τὰ ἔργα ποιῶν μετὰ σκέμματος, καὶ ἐτολύπευε τὰς μάχας διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατηχῶν πεφυλαγμένως (οὐ γάρ τού τις αὐτὸν ἐθεάσατο ἐπὶ μετώπου ἱστάμενον φάλαγγος ἢ τὸν κάματον τοῖς στρατιώταις συνδιαφέροντα), ὁ δὲ βασιλεὺς γενναίαν ἔχων τὴν φύσιν ὀξύρροπος ἐν τοῖς πολέμοις ἐγεἰκνυτο, καὶ τὰς διὰ χειρὸς πράξεις δραστήριος ἦν, καὶ φήμης διαδοθείσης πολλάκις ἐσβαλεῖν που τοὺς πολεμίους καὶ κακῶς τιθέναι τὴν ὑπ' ἐκείνῳ ἀρχὴν πρῶτος τὸν ἵππον ἀνέβαινε καὶ ἀπεθαῤῥει τὴν ἔξοδον. Θελήσας οὖν τὸ Δορύλαιον ἀνακτίσαι, προσεξῆψέ τε καὶ πα-

ρεθηξε τὸ βάρβαρον εἰς πόλεμον ἐντεῦθεν, ὅτε καὶ τὴν βασιλέως ἐς τὸ Δορύλαιον ἄφιξιν ἀγνοεῖν πλαττόμενος, διαπρεσβευσάμενός τὴν αἰτίαν ἐπυνθάνετο καὶ παρῃτεῖτο αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀπαναστεῦσαι. Ὁ δὲ κέρτομόν τι καὶ σεσηρὸς ἐνορῶν οἷς τά τοῦ σουλτάνου γράμματα διεξῇει, ἐν μέρει δὴ οὐ τοῦ τυχόντος ἐτίθετο θαύματος ὅπως τὸν μέχρι καὶ Δορυλαίου δρόμον ἐκεῖνου ἠγνόησε καὶ τὴν αἰτίαν πλάττεται μὴ εἰδέναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν ἐπεβάλετο, νωτοφορεῖν τοὺς λίθους ἀρξάμενον οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἠρρένωσεν ὡς ἀπτέρῳ τάχει τὸ τεῖχος ἀνεγερθῆναι καὶ προσεπιβληθῆναί οἱ χαράκωμα ἔξωθεν καὶ ἀνορυχθῆναι φρεάτια ἔσωθεν εἰς πλείονας ὑδάτων ἀντλήσεις. Ἐν δεινῷ δὲ οἱ Πέρσαι τιθέμενοι εἴπερ τῶν Λορυλαίου πεδίων ἀπανασταῖεν, ἐν οἷς ἐθέριζε τὰ τούτων αἰπόλια καὶ βουκόλια πόαις ἐνσκιρτῶντα ταῖς λειμωνίτισι, καὶ δομηθήσεται πόλις καὶ φρουρὸς ἐγκαθεσθείη φάλαγξ Ῥωμαϊκή. ὅλαις ἡνίαις κατὰ Ῥωμαίων ἐφέροντο, καὶ τὰς ἐπὶ σιτισμὸν ἐξόδους ἐκείνων τηροῦντες τὴν ξυλευσιν ἀνεῖργον καὶ ἀνῄρουν τοὺς ἐν χερσίν. Ὁ βασιλεὺς δὲ τὸ δεινὸν τοῦτο ῥᾳόνως ἰάσατο· τακτὸν γὰρ ὁρίσας καιρὸν τοῖς ἐπὶ συλλογὴν ἐξιοῦσι τῶν ἀναγκαίων, αὐτὸς προσημαίνων τῇ σάλπιγγι πρῶτος τοῦ Χάρακος ἀπανίστατο καὶ ἡγεῖτο τῆς ἐξόδου. Οὐκοῦν οὐδὲ πρὸς βραχὺ τῶν τὰ ἐπιτήδεια διφώντων μεθιστάμενος ἐνίοτε περὶ βουλυτὸν ἤ καὶ βαθεῖαν ἑσπέραν ἐπανέλυεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Πέρσαις δ' ἔμελε μὲν καὶ πολέμων πρὸς ταῦτα, καὶ συνεχῶς ἐκονίζοντο· παρεδίδοσαν δὲ καὶ πυρὶ τοὺς καρποὺς καὶ τὰς σκηνὰς ἐνεπίμπρων, ὅπως μὴ εὐποροῖεν Ῥωμαῖοι δι' ὧν τράφήσονται. Ὅτὲ δὲ πρὸς ἐστίασιν τραπομένου τοῦ βασιλέως μῆλόν τε Περσικὸν μαχαιρίῳ ἀπολεπίζοντος ἐπιδρομή τις ἀπήγγελτο Περσικὴ κατὰ τῶν τὰ βιώσιμα συλλεγόντων, καὶ ῥίψας τὴν ὀπώραν αὐτίκα καὶ τὸν ἀκινάκην περιζωσάμενος καὶ περιδὺς τὸν θώρακα καὶ τὸν ἵππον ἀναβὰς ἐξώρμησε. Καὶ οἱ Βάρβαροι κατὰ φάλαγγας ἵστασθα σχηματιζόμενοι μετ' οὐ πολὺ τούτου ἐποφθέντος τὴν τάξιν ἔλυον, εἶτ' ἀποδιδράσκειν πλαττόμενοι τοὺς ἐπιόντας ἔπληττον πάλιν ὑποστρεφόμενοι καὶ τὸν τῆς τροπῆς καιρὸν ἐς τὸ βάλλειν τὸ ἐπικείμενον καὶ καταβάλλειν διατιθέμενοι. Ἵππος γὰρ συχνὰ κεντρίζεται παρὰ Πέρσαις· ὁ δὲ κόπτων θαμὰ τὸ δάπεδον ῥαγδαίως φέρεται, καὶ ὁ Πέρσης τὸ βέλος ἔχων ἐν ταῖν χεροῖν ὀπίσω τοῦτο ἀφίησι, καὶ τὸν ὁρμῶντα φθάσας αὐτὸς ἀνῄρηκε, καὶ τὸν ἤδη καταλῃψόμενον κατέλαβεν, αἴφνης μεταμειφθεὶς ὁ διωκόμενος εἰς διώκοντα. Ἐπεὶ δὲ ἀνεπόλισε τὸ Δορύλαιον καὶ τὰ εἰς φυλακὴν τούτου τελείως ἀπηκριβώσατο, ἐκ τῶν ἐκεῖσε μερῶν ἀπανίσταται, εἰς δὲ τὸ Σούβλεον ὡς εἶχε παραγενόμενος ἀνήγειρέ τε κἀκεῖνο καὶ φρουρᾶς μετέδωκε. Καὶ τὰ λοιπὰ, ὡς ᾤετο, ἀρίστως διαπραξάμενος εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν ὑπέστρεψεν.

ad petenda necessaria egressu obvios quosque occidebant. Il incommodum imperator facile avertit; nam certo tempore ad quærendum commeatum præfinito datoque tuba signo, primus vallo relicto dux erat eorum qui necessaria conquirebant; ac minime ab eis recedens, aliquando vesperi et crepusculo demum in castra revertebatur. Quam rem Persæ moleste ferentes, et in bellum intenti, fructus et casas incendebant, ne hostibus cibaria suppeterent. Accidit 229 autem aliquando ut imperatori cibum capturo, et malum Persicum cultello purganti nuntiaretur Persas in frumentatores fecisse impetum. Quare pomo abjecto, et armis propere sumptis, equo conscenso egreditur. Eo viso Barbari, qui phalangis instar constiterant, paulo post acie dissoluta fugaque simulata, subito conversi eos qui persequebantur cædebant. Solent enim subinde calcaribus equos pungere; qui cum impetu feruntur, sagittas a tergo emittunt; mutataque subito pugnæ facie, qui fugiebat fugat et insequentem interimit. Dorylæo instaurato, et quæ ad ejus defensionem pertinerent, rebus omnibus instructo, discessit; et Subleo quoque instaurato et munito, cæterisque rebus quam optime ordinatis, in urbem imperatricem rediit.

Ἀλλ' οὔπω χρόνος συχνὸς, καὶ αὖθις κατ' ἀλλήλων τὰς γνώμας ἐφλέγμαινον. Τῷ τοι καὶ ἀλλήλοις ἀντεγκάλουν τε καὶ προσῆπτον, βασιλεὺς μὲν τὸ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἀχάριστον καὶ τὸ ἀμνημον τῶν προηγησαμένων εὐποιιῶν καὶ τῆς εἰς τὸ ἄρχειν τῶν ὁμοφύλων ἐκείνῳ παντοίας συνάρσεως, ὁ δὲ σουλτὰν τὸ πρόχειρον εἰς παρασπόνδησιν, καὶ τὸ φιλίας εὐκόλως ἀποπηδᾷν καὶ συγχέειν ἔκ τοῦ παραυτίκα τοὺς ὑπὲρ εἰρήνης τεθέντας θεσμοὺς, καὶ τὸ πλείσταις μὲν ἐκεῖνον ἐπαίρειν φιλοδωριῶν ὑποσχέσεσι καὶ βασιλικαῖς ὑποσημαίνειν ταύτας γραφαῖς καὶ βαφαῖς, ὀλίγα δὲ χορηγεῖν. Διὰ ταῦτα τοίνυν τάς τε οὔσας συνεκρότει δυνάμεις ὁ βασιλεὺς, καὶ νεωστὶ ἐπὶ ταύταις ἄλλας συνέταττεν· ἐστρατολόγει δὲ καὶ ξενικὸν οὐκ ὀλίγον, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γένους μάλιστα τῶν Λατίνων καὶ ἀπ' αὐτῶν δὴ τῶν παριστρίων Σκυθῶν. Καὶ δὴ ἐς μυριάδας τὸ οἰκεῖον ἀριθμήσας στράτευμα ὡς ἀφανίσων ἐπῆει τὸ Περσικὸν καὶ αὐ-

Nec multo post renovatis simultatibus, uterque cum altero expostulans, imperator sultano immemorem et ingratum pro tantis beneficiis et auxiliis animum, quibus regnum in populares ei confirmasset, sultanus imperatori violata pacta et in dissolvenda amicitia 230 levitatem, et pacis conditionibus temere abrogandis, et inanes magnorum munerum pollicitationes, quæ rubricatis quidem litteris inscriberentur, sed exigua præberentur, objiciebat. His de causis imperator et veteres copias colligebat et novas conscribebat; et auxilio peregrina haud parva accersebat, a Latinis potissimum et Scythis ad Istrum incolentibus; coactoque ingenti exercitu ita se parabat, quasi Persicam gentem eversurus esset et Iconium cum ipsis mœnibus abrepturus et sultani caput pedibus conculcaturus. Rebus ad expeditionem necessariis præparatis magnum templum divinæ

ineffabilis Sapientiæ ingressus numinis opem implorat ; et victoriam orat ille quidem, sed non impetrat, ut belli eventus docuit, Persis judicio Dei nobis inexplicabili concessam. Urbe digressus per Phrygiam et Laodiceam Chonas, olim Palassas, urbem magnam et beatam, patriam meam, pervenit ; et ædem Archangeli magnitudine, pulchritudine et mirabili artificio insignem ingressus, Lampin discedit et Celænas ingreditur, ubi Mæandri fontes sunt in quem Marsyas fluvius fluit ; quo 231 hoc Marsyam Apollo excoriasse fertur, furore quodam de canendi peritia secum certare ausum. Inde Choma et Myriocephalum transit. Castellum vetus et desertum id est, cui vel nomen ex re est inditum, vel res nomen subsecuta est ; nam ibi sæpe multa millia Romanorum capitum perierunt, ut dicturus sum. Semper autem caute instructaque acie procedebat et vallum communiebat, neque usquam fortunæ temeritati se committebat. Tamen ut tardius incederet, jumenta efficiebant, a quibus machinæ trahebantur, et quæ eas curabat imbellium hominum multitudo. Cæterum Persæ subinde se ostendentes levibus præliis Romanos lacessebant ; et gramen, qua eundem eis erat, demetebant, ut pabulum jumentis deesset ; et aquas inficiebant. Unde Romani morbo cœliaco magnopere affligebantur et absumebantur.

A τοῖς ἀναρπάσων τείχεσι τὸ Ἰκόνιον, καὶ τὸν σουλτάνον λῃψόμενος ὑποχείριον, καὶ κατὰ τοῦ τραχήλου τοῦτον πατήσων ἐν τῷ ὑποθεῖναι δίκην θρανίδος ταῖς βάσεσιν ἑαυτοῦ. Ἀμέλει τοι τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον ἑτοιμασάμενος εἴσεισι τὸν μέγαν νεὼν ὃς ἀπὸ τῆς θείας καὶ ἀῤῥήτου Σοφίας ὠνόμασται, καὶ τὸ Θεῖον ἐπικαλεῖται συνέριθον, καὶ τὴν νίκην αἰτεῖται μὲν ἐκεῖθεν, οὐ δέχεται δὲ, ὡς τὸ τοῦ πολέμου πεῖρας ὑπέφηνε, μετατεθεῖσαν πρὸς τὸ ἀντίπαλον ἀνεφίκτοις ἡμῖν θεϊκοῖς κρίμασιν. Ἀπάρας οὖν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, Φρυγίαν τε καὶ Λαοδίκειαν διελθὼν ἀφικνεῖται ἐς Χώνας, πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, πάλαι τὰς Κολασσὰς (1), τὴν ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως πατρίδα. Καὶ τὸν ἀρχαγγελικὸν ναὸν εἰσιὼν, μεγέθει μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον ὄντα καὶ θαυμασίας χειρὸς ἅπαντα ἔργον, ἐκεῖθεν ἐξελάσας εἰς Λάμπιν ἵκετο καὶ μόλιν Κελαινὰς, ἔνθα τοῦ Μαιάνδρου εἰσὶν αἱ ἐκδόσεις καὶ ὁ Μαρσύας ῥεῖ ποταμὸς ἐμβάλλων εἰς Μαίανδρον, καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσύαν ἐκεῖ που λέγεται καθάπερ μύωπι οἰστρηθέντα βιαίῳ καὶ περὶ τῆς ἀοιδῆς ἐρίζειν ἀρξάμενον πρὸς Ἀπόλλωνα. Κἀκεῖθεν εἰς τὸ Χώμα ἐλθὼν τῷ Μυριοκεφάλῳ ἐφίσταται. Φρούριον δὲ τοῦτο παλαιὸν καὶ ἀοίκητον, προκληθὲν, οἶμαι, ὃ ἐγένετο, ἢ γεγονὸς ὃ προεκλήθη· περὶ γὰρ αὐτὸ πολλάκις μυρίαις κεφαλαῖς Ῥωμαίων ἐβλήθη θάνατος, ὡς λέξων ἔρχομαι. Ἀεὶ δὲ σὺν κόσμῳ καὶ τάξει τοὺς σταθμοὺς ὁ βασιλεὺς ἐτίθετο, βάλλων χάρακας καὶ τὰς ἀπάρτεις σὺν λόγῳ ποιούμενος καὶ μεθόδοις στρατηγικαῖς χρώμενος, εἰ καὶ τὴν πορείαν εἶχε σχολαίαν διὰ τὰ τὰς μηχανὰς ἀνέχοντα ὑποζύγια καὶ τοὺς ἐπὶ τούτοις τεταγμένους, πολλοὺς ὄντας καὶ ἀπομάχους πάντας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι παραφαινόμενοι δι' ἀκροβολισμῶν ἐπέκειντο, καὶ προϊππεύοντες τὴν πόας ἔκειρον τὴν ἐνόδιον, ὡς μὴ εἶεν τοῖς Ῥωμαίων ἵπποις χιλοί, καὶ τὰ ὕδατα ἠχρείουν, ὡς μὴ καθαροῦ σπῶεν Ῥωμαῖοι ὕδατος. Αὐτοὶ μέντοι Ῥωμαῖοι κοιλιακῷ συνισχόμενοι νοσήματι κακῶς ἔπασχον, καὶ ἦν νοσηλεία αὕτη ἐπιβοσκομένη μάλα τὸ στράτευμα.

II. Post hæc bello sultanus intendit animum ; et magnis auxiliis ex Mesopotamia et ab aliis popularibus suis comparatis per legatos ab imperatore pacem petiit, iis conditionibus 232 quas ipse præscriberet. Quare omnes in bellis præsertim Persicis exercitati et ætate provectiores Manueli auctores erant Persicæ legationis cupide admittendæ, neque spem omnem incertæ Martis aleæ committendi : bellum esse injens, loca ab hostibus occupata non facile transiri posse, Turcas validissimis equitum turmis florere ; ad hæc luem in exercitu grassantem considerandam esse. Verum ille neglectis prorsus seniorum consiliis, cognatis vero suis cupide auditis, iisque potissimum qui classicum nunquam audierant, forma et auro gemmisque conspicui, legatos voti impotes dimisit. Cæterum sultanus cum denuo pacem petiisset, et imperator gloriatus esset se illi Iconii responsurum, in angustiis quæ Clisura Zybrize appellantur, per quas Romanis Myriocephalo digressis transeundum erat, suas phalanges abdit, ut impetum in eos prætereuntes

C Β'. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐμέλησε μὲν τῷ σουλτάνῳ καὶ τοῦ πολέμου, καὶ ξυμμαχικὸν συνεπορίσατο ἱκανὸν ἀπό τε τῆς μέσης τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ἄνω συμφύλων βαρβάρων· διαπρεσβευσάμενος δὲ καὶ εἰς βασιλέα τὰς πρὸς εἰρήνην συνθήκας ἠτεῖτο, καὶ τῶν ἐκείνῳ βουλητέων, ὁποῖα ἄν καὶ ὦσιν, ἐπίνευε τὴν περάτωσιν. Ἅπαντες τοίνυν ὅσοι πολέμων οὐκ ἀμελέτητοι, καὶ μάλιστα δὴ τῶν Περσικῶν, καὶ χρόνῳ προήκοντες, ἐξελιπάρουν τὸν Μανουὴλ ἁρπάσαι τὴν τοῦ Πέρσου πρεσβείαν καὶ μὴ τῷ κόδῳ τοῦ πολέμου τὰς ἐλπίδας ὅλας ἀποχαρίζεσθαι, ἀφορῶντα μὲν καὶ πρὸς τὸ τοῦ ἀγῶνος μέγιστον καὶ τὰ μὴ βάσιμα ῥᾳδίως τῶν τόπων, ἃ οἱ ἀντίπαλοι προλοχίσουσιν, ὑποβλεπόμενον δὲ οὐχ ἧττον καὶ τὴν τῶν Τούρκων ἀκμαιοτάτην πᾶσαν καὶ εὔιππον δύναμιν, μὴ παρατρέχοντα δὲ καὶ τὴν νόσον ἣ πιάζει τὸ στράτευμα. Ὁ δὲ τοῖς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων λεγομένοις μηδ' ὅλως προσσχὼν, τὴν δ' ἀκοὴν ὅλην ἀναπετάσας τοῖς ἐξ αἵματος αὐτῷ προσήκουσι, καὶ τούτων μάλιστα ὁπόσοι σάλπιγγος ἐνυαλίου ἦσαν ἀπεριήχητοι (καὶ τὴν κόμην ἀγλαοὶ καὶ φαιδροὶ τά

Hier. Wolfii notæ.

(1) Τὰς Κολασσάς. Suspicor Choniatas post appellatos esse qui olim Colossenses dicti fuere, ad quos epistola D. Pauli exstat.

πρόσωπα καὶ κλοιοῖς χρυσέοις καὶ περιδεραίοις διαφανέσιν ἐκ λίθων τηλαυγῶν καὶ μαργαρίδων τιμαλγῶν τοὺς τραχήλους περιδεόμενοι, τοὺς πρίσβεις ἀπράκτους ἀπέπεμψεν. Ὁ δὲ σουλτάνος οὐκ ἀνῆκεν αὖθις τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος. Ἐπεὶ δὲ ἐώρα μὴ προχωρούσας τὰς συμβάσεις ἀλλὰ καὶ βασιλέα αὐτὸν κατὰ τὸ Ἰκόνιον ἀποκρινεῖσθαι οἱ μεγαλαυχοῦντα, προκαλαταμβάνει τὰς δυσχωρίας αἳ κλεισοῦραι τοῦ Τζυβρίτζη κατονομάζονται, ἃς καὶ ἤμελλον Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν ἀπὸ Μυριοκεφάλου παρτιέναι ἅπαρσιν, κἀκεῖσε τὰς οἰκείας παραβύει φάλαγγας, ὡς ἀντιτάξαιντο Ῥωμαίοις αὐτίκα δὴ παριοῦσιν. Ἔστι δὲ ὁ τόπος οὗτος ἐπιμήκης αὐλών, ἔχων ὀρῶν ὑπερβολὰς, κατὰ μὲν τὸ βόρειον κλίμα ὑποκαταβαίνων τοῦ ἀνάντους ἠρέμα εἰς γήλοφα καὶ πρὸς εὐρείας κοιλαινόμενος φάραγγας, κατὰ δὲ θάτερον μέρος εἰς προτομὰς προνεύων πετρῶν καὶ εἰς κρημνώδεις σύμπας ἀναστάσεις περιερρωγώς. Ἐπὶ τοιαύτης οὖν μέλλων ἐλαύνειν ὁδοῦ οὐδέν τι τῷ στρατῷ συνοῖσον προμηθευσάμενος φαίνεται· οὔτε γὰρ τὸ πολὺ τῶν σκευοφόρων ἀπεσκευάσατο, ἤ γοῦν τὰς ἁμάξας ἐκποδὼν ἔθετο αἵ τὰς τειχομάχους ἔφερον μηχανὰς, οὔτε μὴν ἀπεπειράσατο σὺν εὐζώνῳ τάγματι ἀπώσασθαι τοὺς Πέρσας πρότερον ἐκ τῶν ἀμφιλαφῶν ἐκείνων καὶ ὀρείων παρόδων καὶ λειᾶναι οὕτω τῷ στρατῷ τὴν δίοδον. Ἀλλ' ὡς εἶχεν ἐπὶ πεδινῶν ποιούμενος [P. 117] τὴν πορείαν, οὕτω κἀπὶ τῆς τρυμαλιᾶς ἐκείνης συνθλίβεσθαι εἵλετο, καίπερ ἀκοῇ προειληφὼς, μετὰ βραχὺ δὲ ἔχων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοπείρως πιστουμένους τὰ ἀκουόμενα, ὡς οἱ βάρβαροι προκατειληφότες τὰς ἀκρωρείας ἐπίθωνται, καὶ ὡς πᾶσαν μὲν φαρέτραν ἐκπωματίσουσι, πᾶν δὲ βέλος ἀφήσουσιν, ὅπως Ῥωμαίους τροπωσάμενοι τοῦ πρόσω προβαίνειν ἐπίσχωσιν. Ἐπῆγεν οὖν οὕτω τὰς φάλαγγας βασιλεύς· ἦν δὲ τότε μὴν ὁ σεπτέμβριος. Προηγοῦντο δὲ τοῦ στρατοῦ μετὰ τῶν οἰκείων τάξεων οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀγγέλου Κωνσταντίνου, ὅ τε Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Μακροδούκας ἐπ' αὐτοῖς Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λαπαρδᾶς Ἀνδρόνικος. Μετὰ δὲ τούτους τὸ μὲν δεξιὸν ἐπεῖχε κέρας ὁ τοῦ βασιλέως γυναικάδελφος Βαλδουΐνος, τὸ δ' ἀριστερὸν ὁ Μαυροζώμης Θεόδωρος. Ἐπὶ τούτοις εἵποντο τὰ σκευοφόρα καὶ τὸ οἰκετικὸν τοῦ στρατεύματος αἵ τε φέρουσαι τὰς ἑλεπόλεις ἅμαξαι, μετὰ δὲ βασιλεὺς αὐτὸς καὶ ὅσον ἐπίλεκτον, μεθ' οὓς ὀπισθοφύλαξ ὢν Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος. Ἐπεὶ δὲ ἥψαντο τῶν δυσβάτων πορειῶν, τὰ μὲν περὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀγγέλου καὶ τὸν Μακροδούκαν καὶ τὸν Λαπαρδὸν τάγματα διεληλύθεισαν ἀπείρατα κακῶν· αἱ γάρ πεζικαὶ δυνάμεις προβεβλημέναι διεσόβουν τοὺς Βαρβάρους ἐκ τῶν γηλόφων ἀνασειράζουσαι, ἐφ' ὧν ἀπὸ τοῦ ὄρους καθηκόντων ἐπιστάντες ἐμάχοντο, κἀπὶ τὸ ἄναντες παλίμποδας ἀνεστοίβαζον. Τάχα δ' ἂν καὶ τὰ ἐφεπόμενα τούτοις στρατεύματα παρῆλθοσαν ἀπαθῶς τὰς τῶν Περσῶν ἐπισυστάσεις, εἴπερ ἔργον ἔθεντο Ῥωμαῖοι συμφράξασθαι καὶ τοῖς προηγουμένοις συναπτῶς ἐφέπεσθαι τάγμασι, καὶ διὰ τῶν τοξοτῶν ἀνέκοπτον τῶν ἐπικειμένων Περσῶν τὰ ὁρμήματα. Νῦν δὲ αὐτοί τε τῆς

A 233 facerent : est autem is locus oblonga convallis verticibus montium assurgens, quæ ad septentrionem paulo declivior in colles, in patentiores valles protenditur ; ab altera vero parte altis rupium præcipitiis includitur. Per talem viam transiturus Manuel nihil providit quod exercitui expediret : neque enim impedimentorum multitudinem, aut currus qui machinas vehebant removit, neque expedita cohorte Persas ex montanis illis angustiis depulit, ut exercitui viam aperiret. Sed ut in patentibus campis, ita etiam in faucibus illis iter fecit, quamvis ante audiisset, id quod paulo post vidit, Barbaros jugis præoccupatis omnes pharetras exhausturos, omne telorum genus conjecturos et nihil intentatum relicturos quo Romanos ulteriore pro-
B gressu prohiberent. Imperator (Septembri mense id factum est) sic processit. Angeli Constantini duo filii Joannes et Andronicus cum suis ordinibus antecedebant. Eos Macroducas Constantinus et Lapardas Andronicus sequebantur. In dextro cornu Balduinus imperatoris sororius, in sinistro Maurozomes 234 Theodorus curabat. Hos secuta sunt impedimenta, lixæ, calones, currus qui machinas vehebant. Inde imperator ipse cum delecta manu. Extremum agmen clausit Andronicus Contostephanus. Impeditum illud iter cohortes filiorum Angeli, Macroducæ et Lapardæ incolumes transierunt, quod pedestres copiæ Barbaros e collibus, unde pugnabant, in montes repulerant. Forsitan et reliquæ legiones salvæ transiissent, si Romani testudinem egissent, et antegressas cohortes strenue consecutæ essent, et per sagittarios Persarum
C impetum repressissent. Sed quia eas commoditates neglexerunt, Persarum densum agmen ab editis locis in humilia et e tumulis in planitiem magna vi incubuit, et confidentius in nostros invectum perrupit aciem, et Balduini cornu in fugam verso multos vulneravit, multos occidit. Ibi Balduinus suos laborare et undique premi videns, et imbecillores 235 esse quam ut Persarum phalangem perrumperent, cum aliquot equitibus in medios hostes invehitur : sed ab iis circumventus et ipse occiditur, et ejus milites omnes fortissime dimicantes cadunt. Eo successu elati Barbari et conglobati omnes vias Romanis præcluserunt ; qui ut in angustiis, inter se impliciti et alii alios impedien-
D tes, adversariis adeo nocere non poterant, ut et defensoribus suis obsisterent et urgentibus hostibus facilius interirent, nec ab extremo agmine aut ipso imperatore juvari aut recedere aut ad alterutrum latus declinare possent. Nam currus, qui in medio trahebantur, nec antecedentes legiones recipere sese aut aciem commodius instruere patiebantur ; et imperatoris progressum tanquam vallo objecto impediebant. Jumenta pariter et homines telis Persicis sternebantur ; valles plenæ erant cadaveribus, saltus interfectis scatebant ; manabant rivi sanguinis, cruore pecudum et hominum permisto, tanta atrocitate, quæ nullis expri-

mi litteris possit. Cum igitur neque progredi neque regredi **236** liceret (nam Persæ a tergo etiam imminebant), in angustiis illis Romani ovium instar cædebantur. Quodsi quid generosi animi, si quis audaciæ fomes in hostem supererat, ea quoque deperdita et penitus exstincta sunt. Nam præter cætera mala hostes caput Andronici Batazæ hastæ præfixum ostentarunt, qui Manuelis ex sorore nepos cum exercitu ex Paphlagonia et Heraclea Pontica collecto contra Turcas Amasenos missus fuerat. Itaque Manuel imperator hujusmodi rumoribus et spectaculis perturbatus, tum quod nepotis caput videbat, tum quod periculi quo circumventus erat magnitudinem cernebat, animo æger et dolorem silentio tegens, et mutis, quod aiunt, lacrymis luctum dissimulans, eventum exspectabat; et inops consilii, quo se verteret, nesciebat. Tamen Romanæ legiones quæ antecesserant, periculosis illis itineribus superatis, in colle quodam aliquid ad securitatem conferente vallum munierunt.

A συνεχείας κατημελήκασι, καὶ οἱ Πέρσαι πλείονες ἐπιβρίσαντες, ἀπό τε τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ καὶ πρὸς τὸ πρανὲς ἐκ τῶν γηλόφων ὑποκαταβάντες, διαζευγνύουσι τὰς τάξεις συῤῥαγέντες παραβολώτερον, καὶ τρέπονται τοὺς περὶ τὸν Βαλδουῖνον, καὶ πολλοὺς μὲν τιτρώσκουσιν, οὐκ ὀλίγους δὲ ἀναιροῦσιν. Ἔνθα δὴ ὁ Βαλδουῖνος πονηρὰ τὰ *καθ'* αὐτὸν ὁρῶν πράγματα καὶ τὰ στρατεύματα ἀτονώτερα ὥστε διελεῖν τοὺς πολεμίους καὶ παρελθεῖν, καὶ πάντοθεν πιεζόμενος, ἀναλαβὼν ἱππέας τινὰς εἰς τὰς φάλαγγας διελᾷ τῶν Περσῶν, κυκλωθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων αὐτός τε κατακαίνεται καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πίπτουσιν ἅπαντες, ἀλκῆς ἔργα καὶ χειρὸς γενναίας παράδειγμα ἐνδειξάμενοι. Ἐκ δὲ τούτου πλεῖον ἐπαρθὲν τὸ βάρβαρον ἀπόρους πάντη Ῥωμαίοις ἐποίουν τὰς τροχιάς, καὶ βύζην νενησμένοι B ἀπεῖργον τὴν πάροδον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οἷα ἐν στενῷ χωρίῳ εἰλούμενοι καὶ ἀλλήλοις περιπίπτοντες οὐ μόνον δρᾶσαί τι κακὸν οὐκ εἶχον τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιπορευομένοις προσιστάμενοι καὶ ῥᾷον ὑπὸ τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς *ἔθνησκον*, καὶ ταγμάτων ἢ ἐκ βασιλέως αὐτοῦ, ἢ ὑποχώρησις καὶ ἐλισσόμεναι ὑπονοστῆσαι μὲν οὐδαμῶς εἶων τὰς προηγουμένας τάξεις καὶ μετατάξασθαι πρὸς τὸ χρήσιμον, τοῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος στρατεύμασιν ὥσπερ ἀντίφραγμα γινόμεναι τὴν εἰς τὰ πρόσω πορείαν ἀπετείχιζον. Ἔπιπτε τοίνυν βοῦς ἐκ τοξεύματος Περσικοῦ, καὶ παρ' αὐτῷ βοώτης ἀπέψυχεν. Ἵππος καὶ ἀναβάτης ὁμοῦ κατεβέβληντο. Αἱ σήραγγες μεσταὶ σωμάτων προὐφαίνοντο. Τὰ ἅλση τῶν πεσόντων πεπλήρωτο. Αἱμάτων ῥύακες προῦβαινον κελαρύζοντες. Λῖμα συνεφύρετο αἵματι, τῷ τῶν ὑποζυγίων τὸ βρότειον. Οὕτως ἦν δεινὰ τὰ ἐκεῖ καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνοντα συγγραφήν. Ὡς οὖν οὔτε προχωρεῖν ἐξῆν καὶ τὸ ἀναζεῦξαι δὲ ἄλλως ἀδύνατον (τοὶ γὰρ Πέρσαι καὶ κατὰ νώτου ἐγίνοντο καὶ τὰ πρόσω ἐποίουν ἄβατα), ὅσα καὶ βρεμμάτων ἀγέλαι Ῥωμαῖοι περὶ σταθμοὺς τὰς δυσχωρίας ἐκείνας ἐφθείροντο. Ἀλλὰ καὶ εἴ τί που γενναίου φρονήματος ἐπῆν εἰσέτι αὐτοῖς ἢ θυμοῦ κατὰ τῶν ἀντιπάλων ὑπολέλειπτο ζώπυρον, καὶ τοῦτο σβεσθὲν ἀφῄρητο, καὶ ἀπέλιπεν αὐτοὺς τὸ πρόθυμον τέλεον, ἐκ τοῦ τοὺς πολεμίους ὑπ' ὄψιν ἄγειν αὐτοῖς ἕτερον συμφορᾶς ἐπεισόδιον, αἰχμῇ περιπαρεῖσαν τὴν τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Βατάτζη κεφαλήν. Ἣν δὲ οὗτος ἀδελφιδοῦς μὲν τῷ βασιλεῖ Μανουήλ, ἀπέσταλτο δὲ μετὰ στρατιᾶς ὅσηπερ ἐκ Παφλαγόνων καὶ τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας ἐστρατολόγητο τοῖς Ἀμασεῦσι Τούρκοις ἀντιταξόμενος. Φήμαις τοίνυν τοιαύταις ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπευκτέοις τοιοῖσδε θεάμασι τὸ λογιζόμενον συγχυθείς, καὶ τὴν τοῦ ἀνεψιοῦ προτεινομένην ὁρῶν κεφαλήν, καὶ τὸ τοῦ κινδύνου ἐν ᾧ συνείληπτο προορώμενος μέγεθος, ἀθυμίᾳ συνείχετο, καὶ ἀφασίᾳ πέσπων τὸ ἄλγος καὶ κωφοῖς (ὅ λέγεται) ἐάκρυσι τὸ πένθος ἀφοσιούμενος τὸ μέλλον ἐκαραδόκει, καὶ τὴν γνώμην ἀμφιῤῥεπῆς ἐδείκνυτο. Τὰ δέ γε προπορευθέντα Ῥωμαίων τάγματα, τὰς ἐπισφαλεῖς ἐκείνας ἀτραποὺς ἀπαθῶς διελθόντα, ἐνηυλίσαντό που καὶ χάρακα ἔβαλον, γηλόφου λαβόμενα ἀσφάλειαν ἐκ μέρους βραβεύοντος.

III. At Persæ omni contentione copias, quæ cum imperatore erant, debellare nitebantur, quod maxima et potissima parte profligata **237** illas quoque se facile superaturos putabant, quemadmodum in serpentibus videmus capite contrito una etiam reliquum corporis tractum emori, et arce expugnata, urbem hostibus resistere non posse. Imperator vero etsi sæpe Barbaros ex angustiis illis depellere est conatus est suis viam complanare, tamen cum eum conatum videret non succedere sequæ æque periturum, crescentibus subinde Persarum viribus, ut qui e superiore loco pugnarent, si maneret, ac si progrederetur, cum paucis quos secum habebat, recta in hostes fertur, cæterosque monet ut quisque salutem quærat, ut possit: se enim nihil boni sperare posse ex iis quæ videat. Atque ita post multa vulnera et vibices, ensibus et ferreis

C Γ'. Οἱ δὲ Πέρσαι τὸ πᾶν εἰσέφερον τῆς σπουδῆς· τὰ περὶ τὸν βασιλέα καταπαλαῖσαι στρατεύματα, ὡς εἰ τὸ πλεῖστον κατατροπωθείη καὶ κράτιστον, κἀκεῖνα ῥᾳδίως παραλύσειν οἰόμενοι, καθὰ καὶ ἐπὶ δράκοντος ὁρῶμεν γινόμενον (τῆς γὰρ κεφαλῆς συντριβείσης καὶ ὁ λοιπὸς συννεκροῦται ὅλκὸς τοῦ σώματος) ἢ καὶ ἐπ' ἀκροπόλεως· ταύτης γὰρ ἐξαιρεθείσης καὶ ἡ λοιπὴ πόλις ὡς κατάκρας ἁλοῦσα τὰ οἴκτιστα πέπονθε. Καὶ βασιλεὺς μὲν πολλάκις ἀπεπειράσατο τῶν ἐκεῖσε δυσπαρόδων ὁδῶν τοὺς βαρβάρους μεταστῆσαι, καὶ πολὺς ἦν ἐγκείμενος τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐξομαλίσειν τὴν δίοδον· οὐχ ὁρῶν δὲ τὰ κατὰ D σκοπὸν προβαίνοντα, καὶ ὡς ἀπολεῖται οὐδὲν μεῖον μένων κατά χώραν οἷα τῶν Περσῶν ἐπικρατεστέρων ἀεὶ γινομένων ὡς ἐξ ὑπερδεξίων μαχομένων, ἐσβάλλει πρὸς τοὺς ἐνώπιον αὐτῷ πολεμίους μετ' ὀλίγων τῶν ἀμφ' ἐκεῖνον, καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ ὑποτίθησι

σώζειν σφᾶς ὡς ἕκαστος δύναται· μηδὲν γὰρ χρηστὸν ἐκ τῶν ἐν ὄψει καλανοεῖν. Καὶ βασιλεὺς μὲν ὡς ἐκ γαλεάγρας τῆς τότε αὐτὸν διειληφυίας βαρβαρικῆς ἐξώλισθε φάλαγγος μετὰ τραύματα πολλὰ καὶ μώλωπας συνεχεῖς, οὓς ἀπὸ ξιφῶν ἐπλήγη καὶ σιδηρέων κορυνῶν ὑπὸ τῶν περιστάντων αὐτὸν Περσῶν τυπτσόμενος, ἐπεὶ καὶ οὕτω δι' ὅλου τοῦ σώματος τετραυμάτιστο ὡς τὸν μὲν θυρεὸν περὶ που τοὺς τριάκοντα ἔχειν ἐμπεπηγότας δυψητικοὺς αἵματος ὀϊστοὺς, αὐτὸν δὲ μηδ' ἀνορθῶσαι ὅλως δύνασθαι περιτραπεῖσαν τὴν κόρυθα. Πλὴν καὶ οὕτω παρὰ δόξαν τὰς τῶν βαρβάρων διέδρα λαβὰς, ὑπὸ θεοῦ ῥουρηθεὶς τοῦ καὶ ἐπὶ κεφαλὴν πάλαι Δαβὶδ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου ἐπισκιάζοντος, ὡς αὐτός φησιν ὁ φιλόψαλμος. Τὰ δ' ἄλλα Ῥωμαϊκὰ τάγματα χειρόνως ἔπασχον ἀεὶ δόρασι περισταδὸν λελογχωμένοις νυσσόμενα καὶ βέλεσιν ἐκ τοῦ σχεδὸν διαμπερὲς ἐλαυνόμενα καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἐν τῷ συμπίπτειν διαφθειρόμενα. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ ταύτην μὲν ἀπαθεῖς παρῆλθον τὴν φάραγγα καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἱσταμένους Πέρσας ἐσόβησαν, προελθόντες δὲ καὶ τῆς μετ' ἐκείνην ἀψάμενοι σήραγγος ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε πολεμίων ἀπώλοντο. Εἰς γὰρ ἑπτὰ κοιλάδας ταφρώδεις πάσας καὶ ἀγχιτέρμονας ἡ πάροδος ἐκείνη διέσχιστο, εὐρυνομένη βραχὺ καὶ συμπτυσσομένη πάλιν πρὸς τὸ στενόπορον· καὶ ἦσαν αὗται παρὰ τῶν Τούρκων ἀκριβῶς ἐφεστώτων τηρούμεναι. Ἀλλ' οὐδ' ὁ λοιπὸς χῶρος τῶν πολεμίων ἐσπάνιζε καθαρῶς, ἀλλ' ἅπας τούτων πεπλήρωτο. Τότε δὲ καὶ ἀνέμου πνεύσαντος καὶ θῖνα βαθεῖαν ἐκ τῆς ἐκεῖσε ψαμμώδους μετεωρίσαντος γῆς σύρδην ἐμπίπτουσαν ἀμφότερα συμπεσεῖν ἐγένετο τὰ στρατεύματα, καὶ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ καὶ σκύτει ψηλαφητῷ ἀλλήλοις προσφερόμενα τοῖς ἐχθροῖς τοὺς φίλους ἐπικατέσφαττον, καὶ οὐκ ἐξ ὁμοφύλου διακρίνειν ἀλλόφυλον, ἀλλὰ Πέρσαι καὶ Ῥωμαῖοι συμβεβλημένοι καὶ καθ' ὁμογενῶν ἐσπῶντο τὰ ξίφη καὶ τὸν προσιόντα κατέκαινὸν ὡς πολέμιον, ὡς τὰς τάφρους τάφον ἕνα γενέσθαι καὶ πάμμικτον πολυάνδριον καὶ σκήνωμα κοινὸν Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων ἀχθηφορούντων. Ἔπεσον οὖν ἀριθμῷ πλείους Ῥωμαῖοι, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τοῦ γένους τῷ βασιλεῖ, καὶ τούτων οἷς πολὺ τὸ ἐπίσημον. Ὡς δὲ ἡ κόνις ἐλώφησεν ἤ τε ἀχλὺς ἐκείνην καὶ ἀορασία διεσκέδαστο, ὠπτάνοντό τινες (φεῦ τοῦ ἀπευκτέου πράγματος καὶ ὁράματος) ἕως ἰξύος καὶ τραχήλου συνισχημένοι τοῖς πτώμασιν, οἳ καὶ χεῖρας μὲν ἱκέτιδας ὤρεγον καὶ σχήμασιν ἐλεείνοις καὶ φωναῖς γοερὸν ὑπηχούσαις προύκαλοῦντο τοὺς παριόντας εἰς ἀρωγὴν, οὐδένα δὲ τὸν ἀμύνειν δυνάμενον εἶχον οὐδὲ τὸν σώζοντα· πάντες γὰρ οἷς ἔπασχον ἐκεῖνοι τὴν οἰκείαν προτυπούμενοι συμφορὰν, τὸν περὶ ψυχῆς τρέχοντες, ἀκούσιοί τινες ἦσαν ἀνοικτίρμονες, καὶ ὡς τάχους εἶχον σώζειν ἑαυτοὺς ἔσπευδον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ σκιὰν ὑπελθὼν ἀχλαδηφοροῦντος δένδρου ἀνελάμβανεν ἑαυτὸν καὶ καμοῦσαν συνέλεγε τὴν ἰσχὺν, μὴ ἔχων ὑπασπιστὴν συνιστάμενον, μὴ δορυφόρον ἐπισπόμενον, μηδὲ σωματοφύλακα ἑφεπόμενον. Ἰδὼν δέ τις αὐτὸν καὶ οἰκτείρας ἐκ τοῦ τῶν ἱππέων τάγματος, καὶ οὗτος τῶν ἀγανῶν καὶ πολλῶν Ῥωμαίων, ἐφίσταταί οἱ προθύμως κατὰ προαίρεσιν καὶ διακονεῖν αἱρεῖται τὰ δυνατὰ, ὅθεν

A clavis facta, ex barbarica illa phalange, tanquam decipula, est elapsus, sic quidem toto corpore convulneratus, ut scuto ejus circiter xxx sagittæ iuhærerent, et ipse cassidem decussam attollere non posset. Tamen vel sic Deo defendente, qui in die belli caput ejus, quemadmadum olim Davidis, ut ipse in Psalmis fatetur, custodiebat, mirabiliter Barbarorum manus **238** effugit. Cæteræ vero legiones subinde pejus tractabantur. Nam et ferratis hastis undique pungebantur et jaculis petebantur, et invicem ipsi sese prostrati conculcabant. Quodsi qui has quoque fauces, Barbaris qui eas insederant pulsis, superarant, in altera valle ab hostibus interibant. Is enim transitus in vu profundas valles inter sese vicinas findebatur, et initio paulo latior rursus in angustias complicabatur, B Eæ vero, omnes accurate a Turcis custodiebantur, atque adeo cætero quoque loca Turcarum plena erant. Ad hæc procellis arenarum vento in eos impulsis ambo exercitus impetu congressi, veluti noctu et in densissimis tenebris pugnabant : nec ullo discrimine amici aut inimici, obvii quique trucidabantur ; eodemque loco Turci et Romani, jumenta et homines jacebant, ut vallis illa nihil esset aliud nisi amplissimum quoddam et commune Romanorum, Barbarorum, jumentorum pecudum que sepulcrum. Plures tamen Romani ceciderunt, præsertim illustrissimi quique imperatoris cognati. Ut autem **239** turbo ille discussa caligine quievit, conspecti quidam sunt (heu miserum spectalum) usque ad lumbos et colla cadaveribus circumsepti, C qui supplices tendebant manus et gestu miserabili ac lugubri voce prætereuntium opem implorabant : sed nemo erat qui auxiliari posset. Nam quique suam cladem illorum exemplis metientes, in vitæ periculo haud sponte immisericordes erant et fuga salutem quærere satagebant. Imperator vero sub pyri sylvestris umbra vires exhaustas recipiebat, sine armigero, sine satellite, sine custode ullo. Sed quidam gregarius eques ejus misertus ultro accedit, eique pro virili ministrare studet, et galeam huc atque illuc cadentem capiti reponit. Interea Persa quidam accurrit, et freno prehenso eum abstrahere studet, quod nemo erat qui obsisteret. Sed eum Manuel impacto in caput hastæ fragmine, quod adhuc reliquum habebat, humi D prostravit. Paulo post etiam alii Persæ accurrunt, qui eum **240** virum capere conabantur, sed et illos facile propulsavit arrepta hasta assistentis sibi equitis et uno ex hostibus transfixo : ipse vero eques stricto ense alteri caput amputavit. Deindo aliis x Romanis militibus accuarentibus indo digreditur, conjungere se eum legionibus quæ antecesserant cupiens. Sed rursus paulum progressus, et Turcarum occursu et cadaverum acervis in viis jacentium impediebatur.

καὶ τὴν κυνέην ἐτέρωσε βαλλομένην τῇ ἐκείνου ἐφήρμοσε κεφαλῇ. Ἐν [P. 120] ᾧ δὲ κατ' ὃ εἰρήκειμεν δένδρον ὁ βασιλεὺς ἀνεκώχευεν, ἐπιδραμών τις Ηέρσης ἐφεῖλκε τοῦτον τοῦ χαλινοῦ κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν· ὁ δὲ πλήξας αὐτὸν κατὰ κεφαλῆς τῷ τοῦ δόρατος τμήματι ὅ εἶχεν ἔτι ἐν ταῖν χεροῖν, εἰς γῆν ἔβαλλε. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἕτεροι Πέρσαι ζωγρίαν ἐλεῖν ὁριγνώμενοι ἐπ' αὐτὸν ἵενται, ῥᾳδίως δὲ καὶ τούτους ἔώσατο· βασιλεὺς μὲν γὰρ τὸ τοῦ συνεστῶτος ἱππότου δόρυ ἀγκοινησάμενος διαπείρει ἕνα τῶν ἐπιόντων ἕως καὶ εἰς αὐτὸν θάνατον, αὐτὸς δ' ὁ ἱππότης τὸ ξίφος σπασάμενος ἀποκαρατομεῖ ἕτερον. Συναλισθέντων δὲ καὶ περὶ τὸν βασιλέα ἑτέρων ὁπλοφόρων δέκα Ῥωμαίων ἐκεῖθεν μετέβαινε, συμμίξαι γλιχόμενος τοῖς προηγησαμένοις τάγμασιν. Ἀλλ' αὖθις μικρόν τι προβὰς ὑπότε Τούρκων τῆς πρόσω πορείας εἴργεται, καὶ τοῖς τῶν πεσόντων οὐχ ἧττον νεκροῖς ἀπερύκεται, οἳ περὶ τὰς ὁδοὺς αἱθριάζοντες ἀπέφραττον αὐτὰς σωρηδὸν προκείμενοι.

VI. Faucibus istis et præterfluente amne ægre superatis, alicubi super cadavera equitando, aliam Romanam manum cogit, quæ ad conspectum ejus accurrit. Ibi Joannem Cantacuzenum neptis maritum unum cum multis strenue dimicare, et dum frustra auxilia circumspecta, sterni ac spoliari videt. Persæ vero qui illum occiderant, ut imperatorem præterire viderunt (neque enim latere poterat), in cohortem conglobati, imperatorem ut opimam prædam petebant : quem se mox aut capturos aut interfecturos opinabantur. Erant ii viri eximii et armis insignes, et omnes equis Arabicis insidebant : 241 qui præter alia ornamenta splendidissima prolixas tricas ex equinis pilis contextas et sonoras nolas de collis dependentes habebant. Verum imperator, animis suorum excitatis, hostium impetum facile propulsat ; ac subinde paulatim progrediendo, et nunc more belli nunc citra sanguinem Persas prætereundo, quorum alii atque alii ad eum capiendum properabant, exoptatus ad legiones quæ antecesserant pervenit, non tam suam vicem dolentes quam illius periculo sollicitas. Sed antequam eas adipisceretur, aquam e præterfluente fluvio haustam afferri sibi jussit ; qua summis labris gustata et effusa, quod ex insuavi sapore tabo infectam cognovisset, cum suspirio : « Infeliciter, inquit Christianorum sanguinem libavi. » Ibi quidam audax et importunus homo, et illo acerbissimo tempore acerbior : « Non nunc, inquit, imperator, non nunc primum, sed olim et sæpe et ad ebrietatem usque Christianorum sanguinem hausisti, dum 242 pauperes subditos exactionibus vexas et deglubis. » Eum conviciatorem Manuel ita æquo animo tulit ac si surdus esset ; et cum viduos, in quibus signata pecunia erat erat, a Persis diripi let effundi videret, Romanos hortatus est ut impetu in Barbaros facto pecuniam illam ipsi potius debitam arriperent. Tum rursus idem ille impudenter in imperatorem invectus : « Ultro, inquit, ista prius Romanis danda fuit, non nunc, ubi cum difficultate et sanguine paranda est. Quodsi vir fortis est, ut gloriatur et chlamys postulat, in raptores Persas impetum faciat, iisque fortiter cæsis rapinas recuperet. » Tacuit et ad ea verba hominis importuni Manuel, cine ullo murmure, non secus atque olim David Semeis intemperias tulit. Tandem Contostephanus quoque Andronicus incolumis advenit, qui extremum agmen ducebat : et alii quidam apud Manuelem gratiosi, vulnerum expertes, concurrerunt.

Δ'. Μόλις δὲ τὰ ἐκεῖσε δυσπόρευτα χωρία καὶ τὸν ἐγγύς που παραῤῥέοντα ποταμὸν διελθών, ἐνιαχοῦ τῶν θνησιμαίων ἐπιβαίνων καὶ τούτων ὕπερθεν ἱππαζόμενος, ἀθροίζει καὶ ἄλλο τι στῖφος Ῥωμαϊκὸν κατὰ θέαν αὐτοῦ συνδραμόν, ὅτε καὶ ἀναβλέψας ὁρᾷ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν, τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην, ἕνα πρὸς πλείους διαμιλλώμενον καὶ ἀνδρείως αὐτοῖς προσφερόμενον, καὶ περιβλεπόμενον μὲν εἴ τις ἐπαρήξων ἐκείνῳ ἐλεύσεται, ἐκ δὲ τοῦ μηδένα τὸν ἀμύνοντα παρεστάναι μετὰ βραχὺ πίπτοντά τε καὶ σκυλευόμενον. Οἱ δὲ τοῦτον ἀπεκτονότες Πέρσαι ὡς εἶδον παριόντα τὸν αὐτοκράτορα (οὐδὲ γὰρ ἦν λαθεῖν), συγκροτηθέντες εἰς σπεῖραν ὡς εἰς θήραμα μέγα τὸν βασιλέα ἐπῆσαν· ᾤοντο γὰρ αὐτίκα δὴ μάλα τοῦτον αἱρήσειν ἢ ἀναιρήσειν. Ἦσαν δ' οὗτοι πάντες Ἀραβίοις ἔποχοι ἵπποις καὶ κατὰ θέαν τῶν πολλῶν ὑπερφέροντες· ὁπλισμοῖς τε γὰρ ἐκπρεπέσιν ἐκάζοντο, καὶ τοὺς ἵππους ἠσκημένους εἶχον ἄλλοις τε κόσμοις λαμπροτάτοις, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπαυχενίοις ἀγλαΐσμασιν ἐκ τριχῶν συγκειμένοις ἱππείων, ἐς ἱκανὸν καθιεμένων καὶ περιηρτημένους ἐχουσῶν ἠχητικοὺς κώδωνας. Βασιλεὺς δ' ἀναστήσας τὰ τῶν περὶ αὐτὸν φρονήματα τὴν τῶν πολεμίων ἐπέλευσιν εὐπετῶς ἀποκρούεται, ἀεὶ δὲ κατὰ βραχὺ προβαίνων τοῖς ἔμπροσθεν· καὶ νῦν μὲν πολέμου νόμῳ ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἀναιμωτὶ παριππεύων τοὺς Πέρσας, ἄλλους ἐπ' ἄλλοις συνιόντας καὶ πάντας συλλαβεῖν αὐτὸν σπεύδοντας τρισάσμενος ἐφίσταται καὶ ἀσπάσιος τοῖς προωδευκόσι τάγμασιν, οὐ μᾶλλον περὶ αὐτοῖς δυσχεραίνουσιν ἢ ἐπ' αὐτῷ μὴ φαινομένῳ ἀγωνιῶσιν. Οὕπω δὲ συμμίξας τούτοις, ἀλλ' ἐκεῖσε ἔτι ὢν ἔνθα ποταμὸν παραῤῥέειν ὁ λόγος εἴρηκε, δίψει συνέχεται, καὶ δὴ αἰτεῖται τῶν καρεστώτων τινὰ λαβόντα ὑδρεῖον ὕδωρ ἀρύσασθαι καί οἱ ἀποκομίσαι πιεῖν. Σπάσας τοίνυν τοῦ ὕδατος ὅσον ἂν τὴν ἐκείνου ἐδίανεν ὑπερῴαν, τὸ λοιπὸν ἐξέχεεν οἷα μὴ τοῦ ποθέντος ἡδέως διὰ τοῦ οἰσοφάγου κατολισθαίνοντος. Πολυπραγμονήσας δὲ τὸ ποτὸν καὶ λυθρώδες τοῦτο κατανοήσας ὤμωξε, καὶ εἶπε μὴ εὐτυχῶς ἐπογεύσασθαι τοῦ τῶν Χριστιανῶν αἵματος. Παρεστὼς δέ τις ἀνὴρ ἰταμὸς καὶ θρασὺς, ὡς ἔδειξε, καὶ τοῦ τότε καιροῦ δοσκολώτερος, ἀνερυθριάστως ἔφησεν, « Ἄπαγε, βασιλεῦ οὔκουν ταῦτα, οὐχί· οὐ γὰρ νῦν [P. 121] πρώτως, ἀλλὰ πάλαι καὶ πολλάκις καὶ εἰς κραιπάλην καὶ ἀκραιφνῶς Χριστιανικῶν αἱμάτων κρατὴρ ἐκεράσθη σοι, καλαμωμένῳ τε καὶ ἐπιφυλλίζοντι τὸ ὑπήκοον. » Οὕτω δ' ἱλαρῶς τὸν κατήγορον ἐκεῖνον καὶ λοίδορον ὑπήνεγκεν ἄνθρωπον, ὡς εἰ μὴ ἦν

ἀκούων μηδ' ἔχων ἐλεγμοὺς ἐν τῷ στόματι. Ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς θησαυροφύλακας θυλάκους διασπωμένους ὑπὸ Περσῶν καὶ κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ἁρπαζόμενον τὸν εἰς νόμισμα κεκομμένον χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, ἐνῆγε τοὺς συνόντας Ῥωμαίους ἐπεισπεσεῖν τοῖς βαρβάροις καὶ κτήσασθαι τὰ χρήματα Περσῶν δικαιότερον. Συστὰς δὲ αὖθις ὁ λῆρος ἐκεῖνος ἀνὴρ διελοιδορεῖτο ἀναιδῶς βασιλεῖ τοιαῦτα κελεύοντι. « Ἐχρῆν, » λέγων, « ἑκουσίως καὶ πρότερον διδόναι Ῥωμαίοις ταυτὶ, οὐχὶ δὲ πάντως νυνὶ, ὁπότε ἡ κτῆσις δυσχερὴς καὶ μεθ' αἵματος. Εἰ δ' αὐτὸς ἀνήρ ἐστιν ἰσχύος, ὁποῖος εὔχεται εἶναι, ἢ γοῦν ἀναξυρίδα περίκειται, τοῖς χρυσοσύλαις συρράγεῖς Πέρσαις καὶ συγκόψας τούτους θαρραλεώτερον ἐπανασωσάτω Ῥωμαίοις τὰ ἁρπαζόμενα. » Ἐσιώπα δὲ κἀπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασι, ὑπ' ὀδόντα γρύζων μηδὲ τονθορύζων, ἀλλὰ φέρων τὴν τοῦ κερτόμου προπέτειαν ὡς Δαβὶδ πάλαι Σεμεεὶ τὴν αὐθάδειαν. Ὀψὲ δὲ καὶ ὁ Κοντοστέφανος Ἀνδρόνικος ἀβλαβὴς παρῆν, ὃς ἡγεῖτο τῶν τελευταίων τάξεων, καὶ ἕτεροι τῶν δυναμένων μίγα παρὰ τῷ Μανουὴλ ἁπλῆγες συνδιεδραμήκασιν.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ νὺξ ἐπῆλθε καὶ σκότος ἡμέρας διάδοχον τὸν πόλεμον ἔπαυσεν, ἀδημονῶν ἅπας καθῆστο ὁποίῳ τῷ τῆς χειρὸς κοίλῳ ῥίψας τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον φανταζόμενος οὐ τοῖς ζῶσι συνέτατεν ἑαυτὸν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὸν χάρακα περιτρέχοντες διαπρυσίοις ἀνεκάλουν φωναῖς οἱ Βάρβαροι τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῖς, οἳ κατὰ χρείαν ἢ μετάθεσιν πίστεως πρὸς Ῥωμαίους προὐχώρησαν πάλαι, καὶ παρῆνουν ἐξελθεῖν αὐτονυχὶ τοῦ στρατηγίου ὡς ἀπολουμένων ἄρδην ἔωθεν αὐτίκα τῶν ἐν αὐτῷ. Διενυκτέρευον οὖν Ῥωμαῖοι κατὰ φρήτρας καὶ λοχάδας τοῖς φύλοις φῦλα συναγειρόμενοι, βαπτόμενοι πρὸς ὦχρον ὑπὸ δέους, εἰς οἷον τὰ πέταλα τῶν δένδρων κατὰ καιρὸν τὸν φυλλοχόον μεταμορφάζεται. Αὐτὸς δὲ ὁ κρατῶν ἀγενεστάτας βουλὰς ὤδινεν. Ὡς δὲ ταύτας ἀποτεκὼν εἰς ἀκοὴν τῶν σὺν ἐκείνῳ ἐξέφερε, καὶ ἦν τὸ ὑφηγούμενον λαθραία φυγὴ καὶ τοσούτων ψυχῶν εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ θάνατον ἔκδοσις, ἐκπλήττει τοὺς ἀκροωμένους, καὶ μᾶλλον τὸν Κοντοστέφανον, ὡς ἀνδρὸς ἀλλοφρονοῦντος καὶ περιστρεφομένου σκοτοδίνῃ ἀτεχνῶς φθεγγόμενος ῥήματα. Οὐ μόνον δὲ οἱ πρὸς σκέψιν τοῦ ποιητέου συνελθόντες βαρέως ἤνεγκαν τὰ ἠνωτισμένα, ἀλλὰ καὶ τις ἔξωθεν ἐστὼς τῆς σκηνῆς ἐκ τῶν ἀγνώστων καὶ τῶν πλείστων στρατιωτῶν, ὡς τὸ βασιλικὸν ἐς οὓς ἐδέξατο σκέμμα, ὑψώσας τὴν φωνὴν καὶ διωλύγιον ἀνοιμώξας, « Φεῦ, » εἶπεν, « ὁποῖα δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων εἰς νοῦν ἐβάλετο. » Καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὴν τοῦ λόγου στρέψας ὁρμὴν, « Οὐχὶ σὺ, » φησὶν, ὁ διὰ τῆς ἐρήμης ταύτης καὶ στενῆς ὁδοῦ ἐκθλίψας ἡμᾶς καὶ εἰς [P. 122] ἀπώλειαν διηθήσας, ἢ μᾶλλον οἱονεί τινι ὅλμῳ ἐκπιέσας τοῖς συμπίπτουσι τούτοις σκοπέλοις καὶ τοῖς πεσοῦσιν ἀτεχνῶς ἐφ' ἡμᾶς ὄρεσι; Τί ἡμῖν καὶ τῇ κοιλάδι ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος καὶ τῷ στομίῳ τοῦ ᾅδου ἄντικρυς καὶ τροχιάς; Ἢ τί ἴδιον ἐπάγειν τοῖς βαρβάροις ἐπίκλημα εἴχομεν, οἳ τοὺς χώρους τούς στενούς τε καὶ βιαίους καὶ σκολιοὺς περικαθίσαντες ἡμᾶς ἐσαγήνευσαν; καὶ νῦν ὅπως καταπροδίδως ὡς πρόβατα σφαγῆς τοῖς ἐχθροῖς; » Τούτοις μαλαχθεὶς τὴν ψυχὴν εἶτ' οὖν ἕως καρδίας δηχθεὶς εἰς ἑτέραν ἐτράπετο καὶ τὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐλᾷν εἵλετο.

'Αλλ' ὁ σπέρμα ἐγκαταλείπων πάλαι τῷ Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἀφαντωθείη τὸ ἐκείνου κληρούχημα ὡς Σόδομα γεγονὸς καὶ ὁμοιωθὲν ὡς Γόμορρα, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος, ὁ πατάσσων καὶ ζῆν ποιῶν, ὁ μὴ τὴν ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων εἰς τέλος ἐῶν οὕτος καὶ τότε τὸ ἅγιον ἔθνος κατοικτειρήσας καὶ μὴ ἀπώσασθαι θελήσας ἐπίπαν κίμπτει τὴν τοῦ σουλτάνου ψυχὴν εἰς ἀξύμ-

V. Ubi nox prælium diremit, omnes sederunt tristes, capita manibus sustinentes; et dum præsens discrimen reputant, se vivis non adnumerabant, eo potissimum territi, quod Barbari circum vallum **243** cursitantes populares suos, qui vel religione mutata vel aliis de causis olim ad Romanos se contulerant, cum maximis clamoribus hortabantur ut ea nocte castris excederent; mane enim omnes qui in iis essent perituros. Eam noctem ita exegerunt Romani, metu pallentes, ut tribules cum tribulibus, amici cum amicis se conjungerent. At imperator cum ignavissimum consilium de clandestina fuga et tot millibus neci objiciendis proceribus aperuisset, auditores, et Contostephanus in primis, obstupuerunt, quasi verba hominis parum sani loqueretur. Nec iis solum qui in consilium adhibiti fuerant, eam orationem graviter tulerunt: sed quidam obscurus miles, qui extra tabernaculum steterat, audito ejus proposito, cum ingenti suspirio et alta voce: « Quid, inquit, Romanorum imperatori in mentem venit? » Et ad ipsum conversus: « Non tu, inquit, is es, qui in desertam et angustam istam viam nos intrusisti et in interitum **244** præcipitasti? et concurrentibus istis scopulis et montibus nos omnino oppressuris veluti mortario contudisti? quid nobis rei est cum ista valle luctus et faucibus inferni? cur istos iniquos asperos tramites penetramus? quid nos privatim de Barbaris queri possumus, qui violentis istis anfractibus atque angustiis infestis nos irretiverunt? et tu nos tanquam oves mactationi destinatas prodis? » His verbis animo emollito ac potius consauciato consilium mutavit, et eam sequi viam instituit quam tempus pateretur. τῷ παρελθεῖν τὰς ἀνωμάλους τούτας καὶ τραχείας

Enimvero is qui olim Israeli semen reliquit, ne sua sors penitus, Sodomæ et Gomorrhæ instar, aboleretur; qui castigat et rursus medetur; qui percutit et vivere facit; qui baculum peccatorum non perpetuo in sortem justorum grassari sinit, is tum quoque sancti sui populi misertus, quem non penitus repudiare volebat, sultani animum ad inusitatam clementiam flectit, ut qui dudum Manuelis

virtutem verebatur, nunc ejus calamitate frangeretur : aut ut olim per Chusin Achitophelis consilia evertit, et animum Absalonis mutavit, ut ea sequeretur quæ perniciem ei allatura erant, ita tum quoque Persarum **245** principem transversum egit, ut procerum consiliis impulsus, quibus tempore pacis ab imperatore pecunia affluebat, per legatos ultro prior divinitus pacem imperatori offerret, quam is urgente necessitate petiturus erat, et pactiones rursus, ut ante, flagitaret. Persæ vero sultani consilio nondum patefacto, castra diluculo oppugnatum ibant, uno impetu Romanos delendi spe concepta. Itaque cum barbarico ejulatu obequitarent et milites intra vallum sagittis conficerent, Joannes Constantini Angeli filius cum sua cohorte, jussu imperatoris, ad Turcorum impetum reprimendum egreditur. Qui cum irrito conatu, nullo forti facinore edito, redisset, Macroducas Constantinus orientales copias educit. Sed is quoque non multo post in castra se recepit. Interea sultanus Gabram, honoratissimum inter suos satrapos, ad imperatorem mittit ; cujus jussu Turci oppugnare vallum desistunt, et Romani clam subducere sese desinunt. Is Gabras **246** imperatori Barbarorum more submisse adorato dono adducit equum Nisæum, frenis argenteis ornatum, ex iis qui ad pompas aluntur ; et longum ancipitem gladium, ac sermonem de pacificatione interjicit, animo ejus ob acceptam cladem, ui apparebat tristi, prius mollibus verbis quæ in aurem illi dicebat delinito, et doloris acerbitate velut incantamentis quibusdam mitigata. Cum autem thoracem imperatoris fulva veste tectum vidisset : « Iste color, inquit, imperator, pugnæ tempore minime commodus est, sed plane inauspicatus. » Id dictum imperator exiguo et coacto risu excepit ; eamque vestem purpura et auro intextam illi dedit, acceptoque ense et equo pacem conscribit suaque manu subsignat. Inter cæteras conditiones, quas id tempus scrupulosius exquirere non sinebat, illa quoque erat, ut Dorylæum et Subleum castella everterentur.

247 Manuel cum pacem nihil insidiarum habere et sincere secum agere Barbarum videret, alia via domum redire instituit, ut aspectum interfectorum declinaret. At viæ duces ob id ipsum potissimum eodem eum reducebant, ut miserabilia illa spectacula oculis intueretur, quæ quidem nul-

A φυλον ἔλεον τὸ καινότατον, καὶ ὃς τὴν τοῦ βασιλέως ἀρετὴν αἰδούμενος πρότερον, τότε καὶ ταῖς ἐκείνου συμφοραῖς ἐπικλᾶται· ἢ γοῦν ὁ διὰ Χουσὶ τὴν Ἀχιτόβελ ἀκυρώσας βουλὴν, καὶ τὰς φρένας ἀλλοιώσας τοῦ Ἀβεσαλὼμ ὡς τοῖς καθ' ἑαυτοῦ καὶ χείροσιν ἐπαγγέλλεσθαι, αὐτὸς καὶ τότε τὸν Περσάρχην ἐξέκρουσε τοῦ καθήκοντος. Παρασυρεὶς γὰρ οὗτος ταῖς τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ ὑποθημοσύναις, οἵπερ ἀπήντλουν ἀμφοτέραις ἐκ βασιλέως, κατὰ τὸν τῆς εἰρήνης καιρὸν τὰ χρήματα, πέμψας πρεσβείαν εἰρηνικὰ διαλέγεται καὶ τὴν συνομολογίαν ὡς πρώην αὖθις ἐπιζητεῖ, προφθάνων οἷον προαιρετῶς, τοῦ κρείττονος ἐποτρύνοντος, τὸν ἀναγκαστῶς ἐς τὰς συμβάσεις βλέψαντα ἄνακτα. Οἱ δὲ δὴ Πέρσαι μήπω τῶν κατὰ σκοπὸν τῷ σουλτάνῳ ἐκφανθέντων ἅμα ἕῳ προσήλαυνον ὡς κυκλωσόμενοι Ῥωμαίους καὶ B ὥσπερ ὄψον εὐτρεπὲς καὶ καθ' ὁρμὴν μίαν οἷα θῆρες, λαφύξοντες, ἢ ὡς ἐγκαταλελειμμένα ὠὰ καὶ νοσσιὰν ἐρήμην ἁπάξοντες. Περιστείχοντες τοίνυν τὸν χάρακα τοὺς ἐντὸς κατετόξευον, κύκλῳ περιελαύνοντες καὶ βαρβαρικῶς ἀλαλάζοντες. Βασιλεὺς οὖν ἐγκελεύεται Ἰωάννῃ τῷ τοῦ Ἀγγέλου Κωνσταντίνου υἱῷ μετὰ τοῦ συνόντος ἐκείνῳ τάγματος τοῖς Πέρσαις προσβαλεῖν· ὁ δὲ κατὰ τὴν βασιλικὴν ἐπιταγὴν ἀναστελεῖν τοὺς Τούρκους πειρᾶται, οὐδὲν δέ τι καὶ δράσας γενναῖον παλίστροφος γίνεται. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐξάγει στρατιὰν ἐκ τῶν ἑῴων στρατολογουμένην ταγμάτων· ἀλλὰ καὶ οὗτος μικρόν τι φανεὶς ὑπενόστησεν. Ὁ δὲ γε σουλτάνος πέμπει πρὸς βασιλέα Γαβρᾶν τὰ πρῶτα τῶν παρ' αὐτῷ καὶ τετιμημένον τὰ μέγιστα· C τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε οἵ τε Τοῦρκοι ἐκ παραγγελίας τοῦ προσβάλλειν περιστάδην ἀπίστησαν καὶ Ῥωμαῖοι τοῦ ὑπεξέρχεσθαι λήγουσιν. Ὀφθῆναι δὲ τῷ βασιλεῖ μέλλων Γαβρᾶς βαθεῖαν καὶ βαρβαρικὴν ἀπονέμει τιμὴν καὶ προσκύνησιν, καὶ ἅμα ἵππον προσάγει δῶρον Νισαῖον ἀργυροχάλινον, ἐκ τῶν φατνιζομένων εἰς πομπὰς, καὶ περιμήκη ἀμφήκη μάχαιραν, καὶ λόγον κινεῖ περὶ σπονδῶν, διομαλίσας πρότερον λόγοις ἁπαλοῖς τὴν ἐπὶ τοῖς συμβᾶσιν ὑπεμφαινομένην ἀχθηδόνα τοῦ βασιλέως, καὶ καταστείλας τὸ τοῦ πάθους φλεγμαῖνον οἷά τισιν ἐπᾴσμασιν, οἷς πρὸς τὸ οὖς ἐκείνῳ ὑπεψιθύρισε ῥήμασι. Θεασάμενος δὲ Γαβρᾶς ἦν εἶχε στολάδα ἐπὶ τοῦ θώρακος βασιλεὺς, τὴν χροιὰν χολοβάφινον, « Οὐκ εὐσύμβολον τὸ χρῶμα τοῦτο » φησίν, « ὦ βασιλεῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν κατὰ νὴν ὥραν τοῦ πολέμου ταῖς ἀγαθαῖς τύχαις ἀντιπρᾶττον (2). » Αὐτὸς δ' ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις τούτοις βραχύ τι καὶ βεβιασμένον μειδιάσας, τὴν ἐπιθωράκιον στολὴν ἀποδὺς ἐκείνῳ δίδωσι πορφύρᾳ καὶ χρυσῷ δεηνθεσμένην. Τὸν δ' ἵππον καὶ τὸ ξίφος δεξάμενος ἐγγράφους τίθεται τὰς σπονδὰς, καὶ τὴν χεῖρα τούτοις βραβεύει. Ἐνῆν δὲ τῷ γραμματίῳ καὶ ἄλλα μὲν ὅσα ὁ καιρὸς ἐπέταττε κατὰ μηδὲν ἀκριβολογούμενος, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ καταστραφῆναι τὰ φρούρια τό τε Δορύλαιον καὶ τὸ Σούβλεον.

D Οὕτως οὖν εὑρηκὼς τὸν Βάρβαρον τὰ πρὸς εἰρήνην ἀληθῶς λαλήσαντα καὶ μὴ ἐπ' ὀργὴν δόλους διαλογιζόμενον, αἱρεῖται δι' ἄλλης ὁδοῦ πορευθῆναι καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ἀναμετρήσειν αὖθις ἣν ἐβάδισε πρότερον, ἐκκλῖναι τοὺς πεσόντας βουλόμενος. Οἱ δὲ τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνες κατ' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἐπὶ τὴν

Hier. Wolfii notæ.

(2) Nescio quid hoc (sive scomma sive σαρκασμὸς, sibi velit, utrum rideat Manuelem ut metu pallentem, an vero innuat aurea arma periculosiora esse ferreis, quod spe prædæ plures alliciant.

ἐκεῖσε προῆγον, ἵν' ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἐπόφοιτο βασιλεὺς τὰ οἰκτρότατα ἐκεῖνα θεάματα. Καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς δακρύων ἄξια τὰ ὁρώμενα, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν μείζω τοῦ ἀνακλαυσθῆναι διὰ τὸ τοῦ κακοῦ μέγεθος. Αἵ τε γὰρ φάραγγες εἰς ἰσόπεδον ἀνέβαινον, καὶ οἱ κοιλάδες εἰς κολωνοὺς ἀνηγείροντο, καὶ τὰ ἅλση τοῖς θνησιμαίοις ἐκεκάλυπτο. Ἅπας δὲ κείμενος ἀποσυρεὶς ἦν τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς (3), πολλοὶ δὲ καὶ τοὺς ἰθυφάλλους ἀπεκαυλίσθησαν. Ἐλέγετο δὲ τοὺς Πέρσας τοῦτο τεχνάσασθαι, ἵνα μὴ τοῦ ἀκροβύστου ὁ ἐμπερίτομος διαστέλλοιτο καὶ ἡ νίκη οὕτως εἴη ἀμφιπαλὴς καὶ ἀμφήριστος, ὡς ἐξ ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων καταβληθέντων πολλῶν. Οὐδεὶς τοίνυν χωρὶς δακρύων καὶ στεναγμῶν ἀντιπαρῆλθεν, ἀλλὰ μέγα πάντες ἀνέκλαυσαν καὶ ὀνομαστὶ τοὺς ἀπολωλότας ἑταίρους καὶ συνήθεις ἐκάλεσαν.

A lis lacrymis satis deplorari queant. Nam fauces exæquatæ erant, valles in tumulos assurgebant, saltus cadaveribus operiebantur. Prostratis omnibus cutis capitis detracta erat, nonnullis pudenda etiam præcisa. Ideo factum a Persis dicebatur, ut circumcisis a Christianis non distinctis victoria anceps esset; nam ex utroque exercitu multi ceciderant. Nemo igitur præteriit quin lamentaretur et nominatim familiares atque amicos suos interfectos compellaret.

Ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, ἐκεῖνο ἔχω εἰπεῖν, ὡς δυσφύλακτον τὸ μέλλον τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν, καὶ οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως ἐξαναλύξῃ τὸ ἐπιὸν, εἰ μὴ τῷ τὸ θεῖον ἐκ λιπαρίας ἱλεωθὲν ἀπώσαιτο τὰ δεινὰ ἢ ἐκ τούτου εἰς τοῦτο μετακλινεῖ, καταμιγνύον τὸ τῆς κινήσεως ἀκραιφνὲς καὶ τῷ φιλανθρώπῳ καπηλεῦον τὸ ἄκρατον. Βασιλεὺς γὰρ ἡνίκα ἦν κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύειν προθέμενος, ἐδόκει καθ' ὕπνους ὁρᾷν ὡς εἰς στρατηγίδα νῆα ἐμβὰς αὐτός τε καὶ συχνοὶ τῶν ἐπιτηδείων τὴν Προποντίδα ἀνελέγετο, αἴφνης δὲ συμπεσεῖν τὰ ἐξ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ὄρη, ὡς ἀφανισθῆναι μὲν τῆς νηὸς θραυσθείσης τὸ ἐμπλέον ἅπαν, αὐτὸν δὲ μόλις ἐκδοθῆναι τῇ χέρσῳ ταῖς χερσὶ νηχόμενον. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν τῶν ἐπισφαλῶν ἐκείνων ἐπέβαινε τριβῶν, ἀνήρ τις προσελθὼν [P. 124] αὐτῷ δίγλωττος, τὸ γένος Ῥωμαῖος, τοὐπίκλην Μαυρόπουλος, δόξαι οἱ ἔφατο κατ' ὄναρ τὸν ἐκ τοῦ Κύρου παρώνυμον ναὸν εἰσελθεῖν, ἐν δὲ τῷ ἱλεοῦσθαί οἱ τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος φωνὴν ἐξικνουμένην ἐκεῖθεν ἐνωτισθῆναι, λέγουσαν ὡς « Ἀρτίως ἐν μεγίστοις μάλιστα κινδύνοις ὁ βασιλεὺς, καὶ τίς ἀπελεύσεταί μοι τούτῳ συνέριθος; » Εἰρηκότος δέ τινος ἀορά̃τως « Ἀπελθέτω Γεώργιος, » « Νωθὴς οὗτος, » εἰπεῖν. Κἀκείνου δὲ πάλιν ἐπενεγκόντος, « Ἀπίτω Θεόδωρος, » καὶ πρὸς τοῦτον ἄπαν ἡνάσθαι, τέλος δὲ μετὰ περιαλγείας φθέγξασθαι ὡς οὐδεὶς προφθάσει τὸ φυόμενον ἐκείνῳ κακόν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

B Hoc loco illud in mentem mihi venit, res futuras difficulter ab hominibus posse præcaveri, neque facile quemquam pericula 248 evasurum, nisi numine exorato divinitus custodiatur malorumque levamen impetret. Nam imperator, cum Persis inferre bellum statuisset, in somnis sibi visus est conscensa imperatoria nave cum multis familiaribus Propontidis oram legere; subito vero Europæ et Asiæ montes concidisse, fractaque nave, cæteris omnibus sublatis, se vix manibus in littus enatasse. Quo autem die periculosas illas vias ingressurus erat, homo quidam duarum linguarum peritus, natione Romanus, cognomento Mauropulus, ei dixit se visum in somnis Cyri ædem ingredi, et dum Genitricem Dei placaret, vocem ex ea editam audire, quæ diceret: « Nunc in summo discrimine C versatur imperator, et quis ei meo nomine opem feret? » Cum quidam ex obscuro dixisset: « Abeat Georgius, » illam respondisse: « Tardus hic est. » Illo iterum dicente: « Abeat Theodorus, » eo quoque repudiato denique mœstam exclamasse neminem malum illi imminens præcavere posse. Atque hæc hactenus.

ζ'. Μετὰ δὲ τὸ ὑποκαταβῆναι τὰς δυσχωρίας ἐνέκειντο καὶ πάλιν οἱ Πέρσαι Ῥωμαίοις ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπιφαινόμενοι· μεταμέλῳ γὰρ ἐλέγετο πληγῆναι τὸν Πέρσην ὅτι τὸ ἐν χερσὶ παρῆκε θήραμα, κάντεῦθεν ἐνδοῦναι τοῖς οἰκείοις ἐκεῖνα ἐπιοῦσιν ἐνδείκνυσθαι ὅσα καὶ πρὸ τῶν σπονδῶν ἐξῆν διαπράττεσθαι. Οὐ πανσυδὶ δὲ καὶ ὡς ἡνίκα τὰ δυσέμβολα χωρία Ῥωμαῖοι διήρχοντο, οἱ Τοῦρκοι παρείποντο, ἀλλὰ κατὰ διαλειπούσας συμμορίας ἐπηκολούθουν· οἱ γὰρ κράτιστοι καὶ πλεῖστοι ταῖς τῶν σκύλων ὠφελείαις ἐμφορτοι γενόμενοι τῆς οἴκαδε φερούσης ἥψαντο. Πλὴν καὶ οἱ παρεπόμενοι ἐκεῖνοι πολλοὺς διέφθειρον, καὶ τούτους πάλιστα ὁπόσοι τραυματίαι τε καὶ ἀπόμαχοι, καίπερ τοῦ βασιλέως τοὺς πολεμικοὺς τῶν ἡγεμόνων καὶ δραστηρίους οὐραγεῖν

VI. Postquam autem ex angustiis evaserunt, Persæ Romanos iterum a tergo sunt adorti. Persam enim pœnituisse ferebant quod 249 paratam prædam e manibus amisisset, et suis concessisse ut Romanis ostenderent ea quæ etiam ante pacem facere potuissent. Non tamen toto exercitu, ut tum cum D angustias transirent Romani, assectabantur, sed ex intervallis et sejunctis cohortibus. Nam plerique, optimi quique præsertim, manubiis onusti domos suas repetebant. Nihilominus tamen illi qui tergis inhærebant multos occidebant, vulneratos præsertim atque imbelles, quamvis imperator bellicosos et strenuos duces extremum agmen claudere jussisset. Ubi Chonas pervenerunt, cupide quieverunt ut hostes non amplius visuri. Imperator vero uni-

Hier. Wolfii notæ.

(3) Hic apertius consilium Turcorum declarat, ostentare eos voluisse, nullum Turcam sed Christianos duntaxat periisse. Quia vero Turcis addere præputia non poterant, Christianis ea præciderunt; et quos viventes non potuerant, defunctos in Turcas transformarunt utique ludibrii causa.

cuique male habenti staterem viaticum dedit ad morbum pro tempore curandum, Chonis Philadelphiam descendit, atque ibi ad valetudinem a belli ærumnis recreandam aliquot dies commoratus, præmissis in urbem nuntiis acceptam cladem Cpolitanis per litteras significavit; in quibus nunc idem sibi quod Romano Diogeni accidisse querebatur, qui bello Sarracenis illato magnam copiarum partem amisisset et ipse captus fuisset: nunc sultanicum fœdus **250** extollebat, et sultanum pacem expetiisse jactabat, aurea bulla consignatam pactionem ostentans, a sultano subscriptam, quasi metu id feciseet. Nihilominus tamen Subleum in transitu ex sultani voluntate diruit, sed Dorylæum nequaquam. Quare a sultano per legatos pactionis est admonitus, mirari se dicente quod Dorylæum nondum eversum esset. Ille vero, se parum ea curare quæ necessitate facta essent respondens, Dorylæi evertendi mentionem minime ferebat, illam opinor partem Delphici oraculi, quod Epicydidi est redditum, secutus:

Jura, mors rapit hos etiam, qui fœdera servant;

ea vero quæ sequuntur neglexit:

Jurisjurandi sed filia nominis expers,
Trunca pedum manuumque, celerrima sed tamen instat,
Persequiturque virum, dum stirpem funditus omnem
Hauserit. At soboles servantis fœdera floret
Post obitum magis, in seros rediviva nepotes.

A ἐπιτάξαντος. Ὡς δὲ κατὰ τὰς Χώνας παρεγένοντο, ἄσμενοι ἐκεῖσε τὸ γόνυ ἔκαμψαν, ὡς οὐκέτι τοὺς πολεμίους ὀψόμενοι. Βασιλεῖ δὲ καὶ τούτου ἐμέλησεν, ἑκάστῳ καχεκτοῦντι στατῆρα διαδοῦναι ἀργύρεον, νοσοκομίας ἐφόδιον πρόσκαιρον. Καταβὰς δὲ εἰς Φιλαδέλφειαν ἡμέρας τινὰς ἐκεῖσε διότριψε, τὴν τοῦ σώματος διάθεσιν ἀνακτώμενος, καθηρημένην οἷς ἐπεπόνθει κατὰ τὸν πόλεμον. Προεκπέμψας δ' ἀγγέλους τὰ συμβεβηκότα ταῦτα τοῖς Κωνσταντινουπολίταις παρίστα, νῦν μὲν ταυτοπαθῆ πως ἑαυτὸν Ῥωμανῷ τῷ Διογένει κατονομάζων, ἐπεὶ καὶ οὗτος ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἐξενεγκών ποτε πόλεμον τό τε πολὺ τῆς στρατιᾶς ἀπεβάλετο καὶ αὐτὸς συλληφθεὶς ἀπήχθη αἰχμάλωτος, νῦν δὲ τὰς μετὰ τοῦ σουλτάνου σπονδὰς ὑπεξαίρων, καὶ κάτωθεν (4) τῆς D ἑαυτοῦ σημαίας μεγαλορρήμονῶν αὐτὰς περστῶσαι, ἀνέμῳ ἀναπεπταμένης καὶ πρὸς τὸ τῶν ἀντιπάλων ἐφορώσης μέτωπον ὡς φόβον ἀντιπίπτειν καὶ τρόμον αὐτοῖς. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ μὲν Σούβλεον ἐπιπαριὼν. κατὰ τὸ σουλτάνῳ δοκοῦν αὐτὸς καθαιρεῖ, τὸ δέ γε Δορύλαιον οὐδαμοῦ. Ὅθεν στείλας ὁ σουλτάνος πρεσβείαν τῶν τε συνθηκῶν αὐτὸν ἀνεμίμνησκε, καὶ θαυμάζειν ἔλεγεν ὅπως μὴ ἐς δεῦρο καθῄρηται τὸ Δορύλαιον. Ὁ δὲ ὀλίγα τοῖς κατ' ἀνάγκην γενομένοις τὸν νοῦν προσέχειν εἰπών, κατεδαφίσαι δὴ τὸ Δορύλαιον οὐδ' ἄκροις ὠσὶ παρεδέχετο, ἐκεῖνο ἀτέχνως τῶν τῆς Πυθίας πρὸς τὸν Ἐπικυδίδην ἐπῶν ἀποτεμόμενος καὶ [P. 125] αἰνίσας·

« Ὄμνυ, ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὔορκον μένει ἄνδρα, »

τὰ δὲ ἑφεξῆς, ἃ φασιν οὕτω, παρεπισχών,

« Ἀλλ' ὅρκου πάϊς ἐστὶν ἀνώνυμος· οὐδ' ἔπι χεῖρες
Οὐδὲ πόδες, κραιπνὸς δὲ μετέρχεται, εἰσόκε πᾶσαν
Συμμάρψας ὀλέσῃ γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα.
Ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων. »

Cæterum Persa Atapacum ducem cum delecta ex omni exercitu IV et XX millium manu ablegat, ut ad mare usque omnes urbes et provincias vastet ac nemini parcat, sibique aquam marinam, remum **251** et arenam apportet. Is jussa exsequens Mæandrias urbes subitis et improvisis incursionibus miserabiliter populatur, Tralles et Phrygiæ Antiochiam deditione capit, Luma Pentachira et alias munitiones vi expugnatas spoliat, et ordine progressus oram maritimam quoque vastat.

C Ὁ δὲ γε Πέρσης μοῖραν ἀπόλεκτον τῆς ὅλης αὐτοῦ στρατιᾶς ἀποδιελών, εἰς χιλιάδας εἴκοσι πρὸς ταῖς τέσσαρσι μετρουμένην, καὶ στρατηγὸν αὐτῇ τὸν Ἀτάπακον ἐπιστήσας πέμπει τὰς ἄχρι θαλάττης πολεις καὶ χώρας πορθήσοντα, φείσασθαι μηδαμῇ μηδεμιᾶς ἐπισκήψας, ἀποκομίσαι τε αὐτῷ ὕδωρ θαλάττιον καὶ κώπην καὶ ψάμαθον. Ὁ δὲ τὰ ἐπιταγμένα διδοὺς πέρατι, τὰς Μαιανδρικὰς ἐπιὼν πόλεις ἐδῄου οἰκτρῶς, ἐσβολὰς ἀκηρύκτους καὶ ἐφόδους ἀπροὐπτους τιθέμενος. Παρεστήσατο δὲ καὶ τὰς Τράλλεις τὴν πόλιν καὶ τὴν καὰ Φρυγίαν Ἀντιόχειαν, τὰ Λοῦμά τε καὶ τὸν Πεντάχειρα καὶ ἕτερ' ἄττα ἐρύματα κατάκρας ἑλὼν ἐσκύλευσεν. Ὁδῷ δὲ προϊὼν καὶ τὰς παραθαλαττιδίους ἐλυμήνατο χώρας.

VII. Quibus rebus auditis imperator, cum aliis plurimis artibus usus est, tum sine buccinis et tubis e tentorio prodiit. Nunc enim talibus rebus non esse opus, sed arcubus et hastis, ut insolentes hostes Romanis provinciis exigantur. Ac ipse sibi non exeundum ratus, Joannem Batatzem nepotem suum misit, virum cautum et strenuum, et Ducam Constantinum, adolescentem adhuc pene imberbem,

D Ζ'. Βασιλεὺς δὲ ταῦτα ἐνωτισάμενος ἄλλαις τε πλείσταις μεθόδοις ἐχρήσατο καὶ δὴ καὶ τῷ μὴ ἐπὶ βυκάναις καὶ σάλπιγγι τῆς σκηνῆς προϊέναι, « Οὐ χρεία, « λέγων, » τοιούτων ἄρτι τινῶν, ἀλλὰ τόξων καὶ δοράτων, ἵνα τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, οἵ (κατὰ Δαβὶδ εἰπεῖν) ἤχησαν καὶ ἦραν κεφαλὰς, τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀποπεμψώμεθα χωρῶν. » Καὶ αὐτὸς μὲν τὴν εἰς τοὺς πολεμίους ἀπᾶραι οὐδαμῶς ἐδικαίωσε, στέλλει δὲ τὸν

Hier. Wolfii notæ.

(4) Καὶ κάτωθεν. *Et infra vexillum suum vento expansum, et hostium frontem spectans, ut ii metu et tremore corriperentur, pacem confecisse sultanum gloriabatur.*

ἀνεψιὸν Ἰωάννην τὸν Βατάτζην, τῷ δραστηρίῳ ἐν A sed virili maturitate præditum, et Michaelem Aspie-
δόντι χρώμενον, καὶ τὸν δούκαν Κωνσταντῖνον, νεα- tem, multum hortatus ut prudenter et tempe-
νίαν ἄρτι ὑπεηνήτην καὶ κατὰ τῶν φυτῶν τὰ εὐγενῆ, stive omnia administrarent, nec prius Barbaros
καρπογονεῖν πρὸ ὥρας ἐπαγγελλόμενον, ἔτι δὲ τὸν invaderent quam numerum eorum cognovissent et
Ἀσπιέτην Μιχαὴλ, πολλὰ παραινέσας αὐτοῖς σὺν victoriam penes se fore intellexissent. Persæ vero,
εὐβουλίᾳ καὶ τάξει τὸ πραχθησόμενον ἅπαν ποιεῖν, quorum excursionis terminus mare fuit, cum opima
πρὸ δὲ τούτων μὴ προσπελάσαι παντάπασι τοῖς βαρ- præda recedentes ea quoque in reditu populati
βάροις, εἰ μὴ πείρᾳ γνοῖεν ἀκριβεῖ πρότερον ὁπόσοι sunt, quæ ante non attigerant. Batatzes vero cum
εἶεν τὸ πλῆθος καὶ ὡς νικῷεν αὐτοὺς μαχεσάμενοι. copiis et ab imperatore **252** acceptis et in itinere
Καὶ Πέρσαι μὲν πέρας τῆς ἐφόδου τὴν θάλατταν collectis recta Hyelium et Limmochirem oppida
θέμενοι μετὰ πλείστης ὅτι λείας ἀνέλυον, κἀκεῖνα petierunt, qua olim Mæandri fluminis pons fuit. Sed
κείροντε οἷς κατὰ τὴν κάθοδον οὐ προσέβαλον· οἱ δ' cum speculatores, quos in omnibus viis constitue-
ἀμφὶ τὸν Βατάτζην τὰς δυνάμεις ἀναλαβόντες, ὅσαις rat, Turcorum discessum, qui quidem in propinquo
τε αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἐφωδίασε καὶ ὅσαι κατὰ πάρ- essent, significarent, exercitu in duas diviso par-
οδον ξυνελέγησαν, ἤλαυνον εὐθὺ τοῦ Ὑελίου καὶ tes majorem in insidiis collocat, qua hostes transi-
τοῦ Λειμμόχειρος τῶν πολιχνίων, καθ' ἃ περὶ πο- B turi erant, alteram ultra fluvium juxta veterem
ταμῷ τῷ Μαιάνδρῳ πάλαι ποτὲ γέφυρα περιήγετο. pontem dispersam exspectare, et turmas Turcarum
Ἐπεὶ δὲ οἱ σκοποὶ, οὓς ἄρα ὁ Βατάτζης κατάστησε cum captivis trajecturas fortiter invadere jubet.
κατὰ πάσας τὰς ὁποιοῦν φερούσας ὁδοὺς, ἀπήγγελ- Cum vero Turci ex superiore loco telis petiti in
λον τὴν τῶν Τούρκων ἀνάζευξιν καὶ ὡς οὐ πρόσω flumine mergerentur, Atapacus cum fortissima co-
ἤδη εἰσὶν ἐφορμῶντες, εἰς δύο ἀποτμηματίσας τὴν horte cum Romanis congreditur, ut suis trajiciendi
στρατιὰν τὸ μὲν πλέον ταύτης εἰς λόχους καθίστησι spatium præberet, ne singulis antevertere cupientibus
κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἔμελλε τέμνειν τὸ πολέμιον, τὸ et longior mora intercederet, et qui vado aberrarent,
δὲ λοιπὸν ἐς τὰς μετὰ τὴν παλαιὰν γέφυραν ἐκβά- crudeliter interirent. Ita diu acerrime dimicando,
σεις τοῦ ποταμοῦ διασπείρας προσμένειν ἐκέλευε et fortis animi promptissimæque manus facinora
μερίδος τινὸς ἀπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τῆς αἰχμαλω- egregia edendo, ut etiam ultra flumen Romanos
σίας περαίωσιν, καὶ τηνικαῦτα μηδ' ὅλως κατορ- stare cognovit, et quidquid Persarum transiret occidere, **253** fracta alacritate et generoso
ρωδεῖν, ἀλλὰ θαῤῥαλέως προσυπαντᾷν. Καὶ ὁ μὲν, illo spiritu debilitato suæ saluti consulit, et propo-
ὡς ἄμεινόν οἱ δέδοκτο, [P. 126] οὕτω δὴ τὸ οἰκεῖον sito itinere declinato superius abscedit, aliud vadum
διεσκεύασε στράτευμα· οἱ δὲ Τοῦρκοι ὡς εἶχοντο quæsiturus. Quia vero flumen nusquam transiri
τοῦ διαβαίνειν, μὲξ ὑπερδεξίων βαλλόμενοι εἰς τὸν C poterat, capto ex tempore consilio scuto pro lintre
ποταμὸν συνωθοῦντο καὶ ἀπεπνίγοντο. Ὁ δὲ γε utitur, læva equum juxta natantem ducit, et dextra
Ἀτάπακος μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν εὐοπλοτάτων εἰς gladium pro gubernaculo sustinens natando pau-
λόχον συσπειραθεὶς καὶ συστραφεὶς ἀγχωμάλως latim progreditur. Mortem tamen evitare non po-
Ῥωμαίοις συμπλέκεται, καὶ τὸ ἐντίμαχον ἐντεῦθεν tuit. Nam cum in ulteriorem ripam evasisset,
κακῶσαι βουλόμενος καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἐκχειρίαν tumulo conscenso quis sit prædicat, et arrogantibus
διδόναι τῆς τοῦ ποταμοῦ περαιώσεως, ὡς μὴ φθάνειν verbis semet ipsum celebrat, quo plures Turcæ
ἑκάστου προθυμουμένου βραδεῖα μὲν ἡ διάβασις eo confluerent. Verum non ab illustri aliquo et
γίνοιτο, δεινὴ δὲ ἡ τῶν σφαλλομένων ἀπῶλεια. Ἐφ' noto Romano, sed ab Alano quodam occiditur. Ex
ἱκανὸν μὲν οὖν ἀντισχὼν ἐκθύμως ἐμάχετο, ἀνδρείου eo Persæ effuse fugientes plerique in Mæandro
φρονήματος καὶ χειρὸς γενναιοτάτης ἔργα δεικνύς. submerguntur, perpaucis ex tot millibus conserva-
Ὡς δὲ μάθοι καὶ κατὰ τὴν περαίαν τοῦ ποταμοῦ tis. Id factum, si quid aliud, rem Romanam erexit
Ῥωμαίους ἐφεστάναι καὶ ἀναιρεῖν τὸ διαβαῖνον τοῦ et Persarum insolentiam repressit. Alacres enim
Περσικοῦ στρατεύματος, κατακλᾶται τὸ πρόθυμον, invehebantur, et Romanos terga daturos, se vero
καὶ τοῦ ἀκμαίου ἐκείνου μεθαρμοσθεὶς λήματος τὴν totam prope Phrygiam, quam late Mæander ad
σωτηρίαν ἑαυτῷ διατίθησι, καὶ δὴ τὴν προκειμένην παραλλάξας πορείαν ἀνωτέρω μεταχωρεῖ, ἀναδι- D mare usque **254** protenditur, deleturos putabant.
φῶν ἑτέραν περαίωσιν. Ὡς δὲ ἄπορος ἦν ὁ ποταμὸς In hoc prælio Aspietes cecidit hoc modo. Persa
πανταχόθεν, τοὺς ἐπιδιώκοντας δεδιὼς, τὴν ἀσπίδα quidam cum ipsum ob firmitatem armorum et scu-
ὑποθεὶς τῷ ὕδατι ὡς κελητίῳ ταύτῃ ἐχρῆτο, ἀρί- tum ad pedes usque demissum vulnerare non pos-
στως ἀντικαταστὰς τῷ τῆς ἀνάγκης ὀξεῖ. Καὶ τοί- set, impetu in equum ejus invehitur; qui lethaliter
νυν τῇ μὲν λαιᾷ τὸν ἵππον κατέχων παρανηχόμε- in fronte percussus regreditur, et in posteriores
νον, τῇ δεξιᾷ δὲ τὴν σπάθην γυμνὴν διδωκὼς, καὶ pedes erectus sessorem in flumen præcipitat.
προσποιῶν ἐν τῷ παραυτίκα ταύτην εἰ οἷακα, ἐσάλευεν οὕτω κατὰ βραχὺ τοῦ ποταμοῦ διαπλέων τὸ πέλαγος. Οὐ μὴν ἐς τέλος ἐξέπλευσε τὸ θανεῖν. Εἰς γὰρ τὸ ἀντιπέραν ἤδη γενόμενος ἐπί τι γήλοφον ἄνεισιν, ἑαυτὸν ὅστις ἐστὶν εὐσημῶν καὶ μεγάλης γλώττης κόμπῳ χρώμενος, ὅπως συναχθῶσι καὶ ἕτεροι Τοῦρκοι μετ' αὐτοῦ· οὐδενὸς δὲ τῶν ἐπισήμων καὶ αὐτὸν εἰδότων Ῥωμαίων προσπελάσαντος, ἀλλὰ τινος τῶν ἐπικούρων Ἀλανῶν ἐπιδραμόντος ὅπου τὴν καινὴν εἵρεσίαν σχάζειν ἔμελλεν, ἀναιρεῖται ἀμφιστόμῳ κνώδοντι. Ἐκ δὲ τούτου ἀκόσμως τε Πέρσης ἕκαστος ἀπεδίδρασκε καὶ Μαίανδρος τοὺς

πλείονας εἰσεδέχετο (5), ὡς βραχεῖς ἐκ τῶν τοσούτων χιλιάδων διασωθῆναι. Καὶ τοῦτο τὸ ἔργον, εἴπερ τι ἄλλο, ἀνάῤῥωσε μὲν τὰ Ῥωμαίων πράγματα, καθεῖλε δὲ τὰ Περσῶν φρυάγματα· ὡς γὰρ οὐ δεξομένων σφᾶς τῶν Ῥωμαίων γεγηθότες ἐπήεσαν, καὶ ὡς πᾶσαν ἀφανίσοντες μικροῦ τὴν Φρυγίαν καὶ φθεροῦντες ὁπόσην ἔπεισι Μαίανδρος ἀγκυλοῤῥόας, ἐσβάλλων εἰς θάλασσαν. Πίπτει δὲ κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον Ἀσπιέτης ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε.. Πέρσης ἀντικαταστὰς Ἀσπιέτῃ, πλήττειν οὐκ ἔχων κατὰ τοῦ σώματος (τὰ γὰρ ὅπλα ἦν ἰσχυρὰ καὶ ἡ ἀσπὶς ἐς πόδας καθήκουσα) ἐπὶ τὸν ἵππον ᾧ ἦν Ἀσπιέτης ἔποχος θυμῷ φέρεται· καὶ δὴ ὡς ἐπλήγη καιρίαν κατὰ τῶν προσώπων ὁ ἵππος, εἰς τοὐπίσω τε ἀναχάζεται, καὶ τοὺς πρόσθεν πόδας μετεωρίσας μετεωρίσας ἐπικαταβάλλει τὸν ἄναβάτην εἰς τὸν ποταμόν.

VIII. Post hunc successum Manuel bellum Persis infert, qui ad Lacerium et Panasium incolunt, et Panasianis profligatis Lacerianos invadit. Sed priusquam ad hostes ventum esset, Catidem Laodicensem speculatum mittit, qui ut Turcarum res se haberent quam celerrime renuntiaret. Is vero ut Turcis, contra quos imperator ut paratam prædam ibat, terrorem inçuteret, imperatoris præsentia nuntiata facit ut diffugiant. Quamobrem iratus imperator nasum illi præcidit: sed hostes nulla festinatione assequi potuit. Alio quoque tempore Turcos per Andronicum Angelum aggressus parum prospere **255** pugnavit. Cui cum Orientalium copiarum partem optimam dedisset et legatum Manuelem Cantacuzenum adjunxisset, virum in rebus gerendis strenuum, una cum aliis illustribus Romanis, Turcos Characenos jussit invadere. Is Charax inter Lampem et Graosgala situs est Andronicus copiis assumptis in Graosgalacte primum castrametatur, deinde jumentis et reliquis impedimentis ibi relictis Characem cum levi armatura invadit. Sed nullo facinore edito quod tanto exercitu dignum esset, raptis tantum pecudibus et paucis Turcis pastoribus abductis, trepidus inde refugit. Nam cum se noctu Turcæ cum clamoribus ostendissent, non quantus eorum esset numerus exspectavit, non suos ad pugnam instruxit, sed equum et manibus et pedibus et voce ad velocissimum cursum incitavit, nec in castra sed Chonas properavit. Et quia equum currere diutius posse videbat, ne ibi quidem cursum inhibet, sed Phrygiæ Laodiceam contendit. Enimvero exercitus inopinata ducis absentia consternatus acie soluta effuse fugit, **256** pecudibus et captivis omissis. Forsitan etiam inter sese certassent Romani, quia nox adhuc erat, nisi Manuel Cantacuzenus stricto ense obstitisset, et fugitivos obliquo gladio perculisset, ac stare jussisset prosequente nemine. Sic tandem fœda et præceps illa fuga nonnihil compressa est. Qua indignatus imperator parum adfuit quin Andronicum muliebri habitu per urbem circumduci juberet. Sed ut suorum amans, cognationis ratione habita, iræ imperavit, præsertim cum in ea pugna paucissimi cecidissent. Nihil in ea expeditione memorabile gestum est, quod et subito eductus est exercitus et celerius reductus. Persa vero quidam arduo loco occupato, multos prætereuntium Romanorum sagittis interemit, etiam thoraces penetrantibus.

Η'. Ἐπὶ δὲ τῷδε τῷ ἔργῳ καὶ ἕτερον ὁ βασιλεὺς ἀνύσαι προθέμενος, ἔξεισι κατὰ μέρος κατὰ τῶν ἐν Λακερίῳ καὶ Πανασίῳ κατασκηνούντων Περσῶν. Καὶ εὐ ἀναστήσας τοὺς κατὰ τὸ Πανάσιον, τοὺς ἐν Λακερίῳ μέτεισιν ἔπειτα. Πρὸ δὲ τοῦ τῶν χώρων ἐντὸς γενέσθαι καθ' οὕς ᾐώλιζοντο οἱ πολέμιοι, στέλλει τὸν Λαοδικέα Κατίδην ἐν οἷς ἐστι τὰ τῶν Τούρκων κατασκεψόμενον καὶ τάχος ἐκείνῳ ἀπαγγελοῦντα τὸ ὁραθέν. Ὁ δὲ [P. 127] διασοβεῖ τοὺς Πέρσας, ἐς οὕς ἐξώρμα ὁ βασιλεὺς ὡς εἰς λείαν ἑτοίμην καὶ ὅτι ἐγγύτατον θήραμα, καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν δήλην ἐκείνοις τίθησι, διαθροῆσαι θέλων τοὺς Πέρσας τῷ βασιλέως ὀνόματι. Καὶ τῷ μὲν χαλεπήνας ἐκεῖνος καὶ πρὸς ὀργὴν ἐξενεχθεὶς δίκτυν ἐπέθηκε τὴν ἐκτομὴν τῆς ῥινός· αὐτὸς δὲ μηδὲ βραχύ τι γοῦν ἀναδὺς, ἀλλ' ἐπιταχύνας ὡς εἶχεν, οὐ κατόπιν ἦκει καὶ οὕτω τῶν πολεμίων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοτέ ποτε δι' Ἀνδρονίκου τοῦ Ἀγγέλου τοῖς Τούρκοις ἐπέθετο, κἂν οὐχ ὡς ἄριστα καὶ τότε τά κατά τὸν πόλεμον αὐτῷ ὑπηντίασε. Τῷ γὰρ ἀνδρὶ τούτῳ τῶν ἐφῶν ταγμάτων ὅ τί περ κράτιστον παραδοὺς, καὶ συνεκπέμψας αὐτῷ τὸν Καντακουζηνὸν Μανουὴλ, ἄνδρα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν καὶ γενναῖον, καὶ ἕτερους τῶν ἐπὶ δόξης Ῥωμαίων, κατὰ τῶν ἐν τῷ Χάρακι Τούρκων ἀφίησι· κεῖται δὲ ὁ Χάραξ οὗτος μεταξὺ Λάμπης καὶ τοῦ τῆς Γραὸς Γάλακτος. Τὰς δυνάμεις τοίνυν ἀναλαβὼν Ἀνδρόνικος πρῶτα μὲν εἰς τὸ τῆς Γραὸς παρεμβάλλει Γάλα, ἔπειτα δ' ἐκεῖσε τὰ ὑποζύγια καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν καταθέμενος ἄνεισιν ἐς νέωτα πρὸς τὸν Χάρακα, κούφως ὡπλισμένην ἔχων τὴν στρατιάν. Οὐ γενναῖον δὲ τι δράσας οὐδ' ἄξιον τοῦ τοσούτου στρατεύματος, ὃ τηνικαῦνα ἐπήγετο, ἀλλὰ συμμετρήσας τὸ ἔργον δοσκημάτων ἁρπαγαῖς καὶ ποιμνίοις ὀλίγοις Τούρκοις, περιδεὴς ἐκεῖθεν ἀπονοστεῖ. Ἐπιφανέντων γὰρ ἐκ τῶν ὄπισθεν νυκτὸς βαρβάρων τινῶν καὶ βοησάντων, μὴ ἀναμείνας ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιόντων κατεξετάσαι ἢ τοὺς ὑπ' αὐτὸν εἰς μάχην καταστησάμενος, ἄνεις τὸν ὑπεκφέροντα ἵππον καὶ χερσὶ καὶ ποσὶ καὶ φωνῇ πρὸς τὸ φέρεσθαι ὀξέως διήγειρεν, οὐ τὴν ἐς στρατήγιον φέρουσαν ὁδεύων, ἀλλ' εὐθὺ τῆς τῶν Χωνῶν ὠρμημὼς πόλεως. Ἰδὼν δὲ τὸν ἵππον καὶ πορβωτέρω χωρεῖν ἔχοντα οὐδ' ἐκεῖσε τὸν δρόμον ἴστησιν, ἀλλ' ἐς τὴν ἐν Φρυγίᾳ Λαοδίκειαν ὅλον συντείνει τὸ πρόθυμον. Τὸ δὲ στράτευμα πρὸς τὴν ἀθρόαν τοῦ ἡγεμόνος ἀφάντωσιν ἐκταραχθὲν διαλύεται τῆς συντάξεως καὶ σὺν οὐδενὶ κόσμῳ τρέπεται πρὸς φυγήν, τῶν

Hier. Wolfii. notæ.

(5) Μαίανδρος τοὺς πλείονας εἰσεδέχετο Adde ἕτεροι δὲ ἐφονεύοντο, *alii occidebantur*.

θρεμμάτων καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀφέμενον. Τάχα δ' ἂν καὶ ἑαυτοῖς συμπεσόντες ἐμαχέσαντο Ῥωμαῖοι νυκτὸς ἔτι οὔσης, εἰ μὴ ὁ Καντακουζηνὸς Μανουὴλ ὡς ἐξ ἀντιπάλου συστὰς καὶ σπασάμενος μάχαιραν ἔπαιε τῷ ταύτης πλατεῖ τοὺς δραπέτας, « Στῆτε, »λέγων· «οὐδένων ἐπικειμένων ποῖ φέρεσθε ;» Καὶ οὕτως ἔληξάν ποτε πρὸς μικρὸν τῆς ἁλόγου ἐκείνης ἀπάρσεως καὶ τοῦ ὅλῳ ῥυτῆρι κατὰ τε πρανῶν κατὰ τε φαράγγων καὶ γηλόφων ἴεσθαι. Πρὸς ἣν ἀκλεᾶ τοῦ Ἀνδρονίκου φυγὴν βαρυαλγήσας ὁ βασιλεὺς ἐγγὺς ἦλθε τοῦ διὰ τῶν ἀμφόδων τῆς πόλεως ἐκφαυλίσαι Ἀνδρόνικον γυναικείαν στολὴν περικείμενον. Φιλοικεῖος δ' ὢν καὶ ἀεὶ ἐνδιδοὺς πρὸς τὸ αἷμα καθεῖλε τὸν χόλον, καὶ ἄλλως μαθὼν ὡς βράϊσοι Ῥωμαίων ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ πεπτώκασιν. Ἱρίστευσαν δὲ οὐδένες κατὰ ταύτην τὴν ἔφοδον, οἷα τῆς ἐς τοὺς βαρβάρους ἀνόδου γενομένης ὀξείας καὶ τῆς ἐς τούπίσω αὖθις ὀξυτέρας μεταχωρήσεως. Πέρσης δέ τις τηνικαῦτα τόπου ἀνέντους λαβόμενος κάνταῦθα ὑφιζήσας πολλοὺς τῶν παριόντων Ῥωμαίων ἀνῄρει, θανάσιμα πάντα καὶ κατάγοντα ἐς [P. 128] ᾅδου βέλεμνα πέμπων· διὰ γὰρ ἀσπίδος διῄει καὶ θῶρακος, καὶ ἦσαν ἀμαιμάκετον κακόν. Ἐπὶ τοῦτον πολλοὶ μὲν ὅσοι ἀρετῇ ἀντεποιοῦντο ἐπισυνέστησαν, καὶ ἀγχοτάτω παραγενόμενοι ἔβαλλον βέλεσι καὶ ἔπειρον δόραστι, θυμῷ πολλῷ χρώμενοι. Ὁ δὲ πυρῤῥιχίζων ἄντικρυς ἐξωρχεῖτο πάντα τὰ ἐς αὐτὸν φερόμενα βλήματα καὶ στροφάδην τοὺς ὑπαντιάζοντας ἔκτεινεν, ἕως ὁ Ξηρὸς Μανουὴλ ἀπὸ τοῦ ἵππου κατεπήδησε καὶ τὴν ἀσπίδα πραδεβλημένος ξιφήρης, τὴν χεῖρα τῷ Πέρσῃ ἐπῆλθε, τὰ βέλη πάντα τῷ σάκει δεχόμενος, καὶ κατὰ κεφαλῆς καιρίαν ἔπληξε, καὶ ἀνῄρηκεν. Οὕτω δὲ τὸν Ξηρὸν ἀπέχοντα εὗρεν ὁ Πέρσης τοῦ ἐκείνου ἀπικτονέναι καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ περὶ τοῦ μὴ θανεῖν δέησιν ἀκαμπῆ καὶ σκληρὸν ἀληθῶς καὶ ἀνένδοτον, ὡς καὶ δευτέραν πληγὴν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ λαβεῖν οἷς καὶ παρακαίρια ἔδαζε, φιλανθρώπων τυχεῖν δεόμενος ὧν αὐτὸς κακὸν ὀλέθριον ἦν.

A Huno multi viri fortes adorti et telis eminus et hastis cominus irati feriebant. Verum ille agilitate corporis et tela in se excussa evitabat, **257** donec Xerus Manuel equo desiluit, objectoque scuto telis ejus exceptis, stricto ense iterato ictu caput ei frustra mortem deprecanti, et ab iis petenti veniam in quos tanquam immanis fera grassatus fuerat, dissecuit.

Τότε καὶ ἐμὸς συγγενὴς, τῷ κλήρῳ μὲν τῆ πόλεως κατειλεγμένος Χωνῶν, Λευΐτης τὴν τάξιν, λήματος δ' ἀνδρειου πλήρης, συνανελθὼν τῷ λοιπῷ στρατεύματι ἐς τὸν Χάρακα μετὰ σκευῆς πολεμικῆς, καὶ σκυλεύσας εἴ τί που ἐφεῦρεν ἡ χεὶρ ἐν τοῖς τῶν Τούρκων σκηνώμασιν, οὐκ ἀπεφορτίσατο κατ' αὐτὸ τὸ δεινὸν τὰ λάφυρα, ἀλλὰ ταῦτα φέρων, ἃ καὶ ἦσαν στολαὶ Περσικαὶ πήρας ἔντος καὶ ὅϊς πηγεσίμαλλος βάδην ἐπορεύετο, ἐπιστρέφων τὰς ἁπάντων ὑψεις εἰς ἑαυτὸν, καὶ ὑπὸ μὲν τῶν ὡς ἀδεὴς ἐν τοις περιστατικοῖς καιροῖς εὐφημούμενος καὶ κορυφαῖος κρινόμενος ἄντικους τῶν κατ' ἐκεῖνο στρατευσάντων καιροῦ, ὑπὸ δὲ τῶν τωθαζόμενος ὡς προβατίου ἀρνύμενος θάνατον. Αὐτὸς μέντοι καὶ οὕτω τὴν ὁδὸν ἦνυεν, ὅπη παρείκοι, τοὺς δραπέτας βάλλων ὀνείδεσιν ὡς μηδενὸς διώκοντος ἀγεννῶς ἀπαίροντας,

B Tum cognatus quoque meus, clericus urbis Chonarum, ordine Levita, sed animo forti præditus, qui cum exercitu pro milite ad Characem iverat et spolia in Turcarum tabernaculis reperta legerat, in ipso periculo parta præda non deposita (erant autem stolæ Persicæ et ovilla vellera in pera) pedetentim incessit, conversis in eum oculis omnium, aliis ut in rebus asperis interritum et primarium militem laudantibus, aliis deridentibus quod vitam ove commutaret. Sed ille sic etiam iter conficiebat, et ubi res ferebat, fugam cæteris turpem persequente nemine exprobrabat.

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ τὴν ἐκ Κλαυδίου Καίσαρος παρώνυμον πόλιν οἱ Τοῦρκοι περικαθίσαντες πρῶτα μὲν οὐδὲ προελθεῖν ὅλως εἶων τοὺς ἀποτεταγμένους εἰς τὴν ταύτης φρουρὰν Ῥωμαίους, ἔπειτα δὲ καὶ πολιορκεῖν ἐπεβάλοντο. Ὅθεν οἱ ἔσωθεν, εἰ μή τις αὐτοῖς ἐπαρήξειεν ἔξωθεν, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν καταπροδώσειν ἠπείλουν, ὡς μὴ χρόνια λιμώττειν στέγοντες ἔτι, καὶ τοὺς πολεμίους ἀποτρέψασθαι ὅλως οὐκ ἔχοντες. Μὴ ἀναμείνας οὖν τὴν τελείαν τοῦ κακοῦ ἀγγελίαν ὁ Μανουὴλ. ἀναστὰς τὴν ὑστεραίαν, ᾗ τάχους εἶχεν, ἐπὶ τὴν Κλαυδίου διὰ τῆς Νικουήδους ἤλαυνε, μὴ αὐλαίαν ἀνακτορικὴ κλίνην, μὴ στιβάδα μήτε τινὰ ἄλλην σκευὴν τρυφῶσαν ἀρχικὴν ἐπαγόμενος, μόνα δὲ τὰ ἱππάσιμα φέρων καὶ στολὰς φολίσι σιδηραῖς ὑφαντάς. Ἐπέτεινεν οὖν τοὺς σταθμούς. Τοσοῦτον δ' ἦν ἐκείνῳ τὸ πρόθυμον φθάσαι τοὺς πολιαρκοῦντας ποθοῦντι πρὸ τοῦ παθεῖν τι τοὺς ἔνδον δεινὸν, ὁποῖον οὐκ ἔστι λόγῳ περιιγγήσασθαι. Οὐκοῦν τας νύκτας ἤνυεν αὔπνους καὶ πρὸς τὴν πορείαν ἐχρῆτο

C Non multo post Turci Claudiopolim obsederunt, ac primo Romanum præsidium exitu intercluserunt, deinde etiam mœnia oppugnare **258** cœperunt. Obsessi autem, nisi mature auxilia mitterentur, quod nec diuturnam famem perpeti nec hostes populsare ullo modo possent, deditionem se facturos minabantur. Manuel igitur mali extremi nuntio non exspectato, postridie, quanta celeritate poterat, per Nicomediam Claudiopolim maximis itineribus contendit, sine ullis aulicis deliciis, armis et equis duntaxat instructus; et ut hostium conatus anteverteret, insomnes noctes agit; et ad faces per Bithyniam, quæ propter crebras valles et densas silvas multis in locis impedita habet itinera, pedes proficiscitur. Quod sicubi quiescendum erat, cubile illi erat humus, lectus e paleis et fœno constabat. Cum pluvio tempore in palustri loco diversabatur, nubes et subterfluentes rivi somnum ei interrumpebant. Quæ res majorem ei hominum et benevolentiam et admirationem peperit, quam in

imperii principio diadema purpura et equus aureis phaleris ornatus. Ut prope **259** Claudiopolim ventum est, Barbari adventu ejus ex vexillis et splendore armorum cognito fugæ se mamdarunt, illo quam longissime persequente. Non minus autem ejus adventu obsessi jamjam desperantes recreati sunt quam nautæ post multum remigandi sudorem secundo vento, aut vere dulcissimo post asperrimam hiemem aut alterius mali principii læto exitu homines exhilarari solent.

A φωτὶ ποιητῷ βαδίζων διά τῆς Βιθυνῶν· ἡ δὲ ὡς ἐπίπαν ταῖς ξυναγκείαις πεπύκνωται, καὶ ἄπορὸς ἐστι πολλαχῇ τῳ τῆς ὕλης συνηρεφεῖ. Εἰ δὲ που καὶ χρείας ἱκανούσης ἐδεῖτο διαναπαύεσθαι, γήϊνον εἶχε τὴν καθέδραν, καὶ κάρφη ὑποβεβλημένη καὶ φορυτὸς ὑποκείμενος ἐκείνῳ τὴν στρωμνὴν ἐσχεδίαζεν. Ὅτὲ δὲ ὑετοῦ κατενεχθέντος καὶ τοῦ σταθμοῦ γενομένου κατὰ φάραγγα τεναγώδη ἄνωθέν τε ταῖς σταγόσιν ἐτέγγετο καὶ τὸν ὕπνον διεσπᾶτο τῷ τὴν στιβάδα ὑποτρέχοντι νάματι. Κἀπὶ τοῖς τοιούτοις ἠγαπᾶτο μᾶλλον καὶ ἠγᾶτο ἢ ὅτε διαδήματι ἐταινιοῦτο καὶ περιέκειτο τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸν ἵππον ἀνέβαινε τὸν χρυσοφάλαρον. Ὡς δὲ ἤγγισεν οὗ [P. 129] ἐπορεύετο καὶ ὤπτο τοῖς περὶ τὴν Κλαυδιούπολιν ἐσκηνωκόσι. Βαρβάροις, οἱ μὲν ἐς φυγὴν ἐκεῖθεν αὐτίκα ὥρμησαν. ἐγνωκότες τὴν αὐτοῦ ἔλευσιν ἔκ τε τῶν σημείων τῶν ταγμάτων καὶ τῆς τῶν ὅπλων λαμπηότητος, αὐτὸς δ' ἐπέκειτο διώκων ἐς ὅσον ἦν ἐφικτὸν ὡς προσωτάτω τῆς μάχης. Οὕτω δ' ἀσπάσιος ἐπέστη τοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει Ῥωμαίοις ἀπειρηκόσιν ἤδη πρὸς τὰ τῶν Τούρκων φρονήματα, ὡς οὐδὲ ναύταις οὖρος προσκεκμηκόσι ταῖς κώπαις καὶ πλεῖστον αὐταῖς ἐνιδρώσασι, καὶ ἔαρ ἥδιστον μετὰ χειμῶνος κατήφειαν, ἢ ἕτερόν τι τῶν ὅσα ἐκ λυπηρῶν ἀρχῶν εἰς χρηστοτέραν μεταβαίνει κατάστασιν.

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

—

LIBER SEPTIMUS

RERUM A MANUELE COMNENO GESTARUM

—

1. Nunc illa etiam referenda sunt. Imperator, quia gentes sinus Ionii bello petere non poterat, imo potius incursiones earum in Romanas provincias perpetuo timebat, haud ignarus copias Occidentales **260** Romanis esse longe superiores, præsertim vero formidabiles eas fore si in unum conspirarent, multo ante se quovis modo contra illas muniebat. Nam Orientales quidem Barbaros licere sibi et pecunia conciliare et armis intra fines suos continere: sed occidentalium gentium multitudinem timere se, quod viri superbi sint, indomiti, sanguinarii, nec tantum opibus et armis abundent, sed irreconciliabili etiam odio Romanos persequantur. Proinde Venetias, Genuam, Pisas, Anconam et reliquos oræ maritimæ accolas Romanis conciliabat, jurejurando devinciebat, omnis generis offi. ciis alliciebat et in urbe imperatrice hospitiis excipiebat. Et quia verebatur ne quis Occidentalium regum opibus auctis Romanos invaderet, potentiorum injuriis obnoxios populos pecunia reficiebat, in armis exercebat et ad resistendum animabat. Ac Italos contra Alemaniæ regem Fridericum, qui eos suæ ditionis facere maxime cupiebat, sæpe **261** concitavit, per legatos hortatus ut fortes viros se præberent et regis dolos caverent, quem coronæ accipiendæ gratia sæpe veterem Romam ingressurum impediit, papa per litteras monito ne suam

B α'. Δοτέον τῷ λόγῳ κἀκεῖνα. Ὁ βασιλεὺς οὗτος μὴ ἔχων νόμῳ πολέμου κατὰ τῶν ἐθνῶν ἐπελθεῖν ὁπόσα κόλπον ἀμφινέμεται τὸν Ἰόνιον, ἢ μᾶλλον τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἔφοδον τούτων πρὸ ἀφθαλμῶν ἔχων ἀεὶ καὶ κρίνων φοβερὰν καὶ δυσάντητον, οἷα εἰδὼς τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις ἀπροσφυεῖς ἐξ ἀντιπάλου στῆναι ταῖς ἑσπερίαις καὶ ἔντικρυς χύτρας πρὸς λίθητας, ὡς ἐξὸν καὶ τὸ θέσθαι διαθήκην κατὰ Ῥωμαίων καὶ συμφρονήσειν ὅλως τοὺς δυσμόθεν καὶ πρὸς μίαν τραπέσθαι σύμπνοιαν ὑπεβλέπετο, καὶ παντοίως ἀσφαλιζόμενος πόρρωθεν τοὺς μὲν κατὰ τὴν ἕω Βαρβάρους ἐξεῖναί οἱ ἔφασκε χρήμασι πρὸς φιλίαν ὑπάγεσθαι καὶ διὰ μάχης συμπείθειν τῶν οἰκείων ὅρων μὴ ἐκκεχύσθαι, τήν γε μὴν ἑσπερίαν δεδιέναι πολλαχῶς ἐθνικὴν πολυσκίρειαν. C ὑψαυχενεῖν τε γὰρ τοὺς ἄνδρας καὶ τὸ φρονεῖν εἶναι ἀταπεινώτους, τό τε φιλαίματον διὰ μελέτης ἔχειν ἀεὶ, καὶ μὴ μόνον πλοῦτον [P. 130] περιβεβλῆσθαι πολὺν καὶ σιδηροφορεῖν πάντας εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὸ δύσνουν τρίφειν κατὰ Ῥωμαίων ἀκοίμητόν καὶ φιλεχθρεῖν ἀεὶ κατὰ τούτων καὶ λοξὸν ὀρᾶν καὶ σφοδρύνεσθαι. Ἀμέλει Βενετίαν καὶ Γένουαν, Πίσαν τε καὶ τὸν Ἀγκῶνα, καὶ ὅσα παρὰ θάλατταν ἔθνη ἕτερα διακέχυται, φίλια Ῥωμαίοις ἐτίθει κατεμπεδῶν ὅρκοις καὶ παντοδαπαῖς φιλοφροσύναις ὑποποιούμενος, καὶ καταγωγαῖς αὐτὰ δεξιούμενος ἐν τῇ ἀρχούσῃ οἵων πόλεων. Ὑφορώμενος δὲ μήπως τῶν

παρ' αὐτοῖς λεγομένων ῥηγῶν ἰσχύν τις περιδὺς μείζονα, εἶτα κατὰ Ῥωμαίων ἐπίῃ, χρημάτων ἀνελάμβανε δόσεσιν, ἐσωμάσκει τε καὶ ἐπίθηγε πρὸς ἀνθόπλισιν τὸ ὑποπίπτειν κινδυνεῦον γένος ἄρχοντι ὑπερέχοντι. Ἰταλιώτας οὖν πολλάκις κατὰ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας τοῦ Φρεδερίχου ἀνθώπλισεν. Ὁ μὲν γὰρ ὑποκλιθῆναί οἱ τούτους καὶ τὰ καθ' αὑτοὺς ἐπιτρέψειν ἐκείνῳ διὰ πλείστου ἐτίθετο· ὁ δὲ Μανουὴλ πέμπων ἐνίσχυεν ἐκείνους καὶ κραταιοῦσθαι ὑπετίθει, καὶ τὰς τοῦ ῥηγὸς δολοφροσύνας ἐνῆγε φυλάττεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην εἰσιέναι καὶ στεφθῆναι τὸν αὐτὸν ῥῆγα πολλάκις ἐπιβαλόμενον ἀπεῖρξε τοῦ ἐγχειρήματος, « « Μὴ δώσεις ἑτέρῳ τὴν δόξαν σου, » γράφων τῷ πάππᾳ, « μηδὲ πατέρων ὅρια μέταιρε, μή πως τὸ ἀπρομήθευτον ὕστερον ἔργοις αὐτοῖς ὁποῖόν ἐστιν ἐπιγνοὺς τηνικαῦτα πλήττῃ τὴν ψυχὴν μεταμέλῳ διὰ τὴν τοῦ εἰκότος ὀλιγωρίαν, ὁπότε τὸ κακὸν παντάπασι ἀθεράπευτον. » Καὶ ἦν ἐκ τούτου τῆς μεγαλοδόξου Ῥώμης ἀποκλειόμενος, καθά τις ἄοπλος, ὁ μυριάσι γαυριῶν στρατευμάτων. Ἔστι δ' ὅτε τὰ μὲν τείχη Μεδιολάνων ὑπ' Ἀλαμανῶν κατεστράφησαν, οἱ δὲ τῆς πόλεως ταύτης οἰκήτορες κατασοφισάμενοι τοὺς ἔνορκον ἀνάγκην σφίσιν ἐπενεγκόντας μὴ ἂν τὸ τεῖχος ἀναδομήσειν ποτὲ, τὰ μὲν πρῶτα ἐπὶ τάφρῳ ᾤκουν βαθείᾳ καὶ ὀρυκτῇ, μὴ ἐπιορκεῖν ἐκ τοῦδε λέγοντες, ἔπειτα δὲ ὡς πρότερον τὰ τείχη ἀνεκαίνισαν τοῦ βασιλέως τοῦδε γενομένου συλλήπτορος. Ἐπὶ τούτοις γε μὴν τὸν Μόντης Φεράντης μαρκέσιον, εὐγενείᾳ καὶ εὐτεκνίᾳ κομῶντα καὶ μέγα δυνάμενον, εἰς φίλον Ῥωμαίοις ἐγγράψας τοῦτο μὲν δωρήμασιν ἀδροῖς, τοῦτο δὲ τῷ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν νεώτερον συνευνάσαι τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ τῇ Μαρίᾳ, ὡς ὀλίγῳ πρότερον εἴπομεν, ἔτι μᾶλλον ἠκύρου τὰ διαβούλια τοῦ ἀρχηγοῦντος Ἀλαμανῶν. Ὥστε ὁ μὲν τὸν οἰκεῖον, ὡς ἡ Λατίνων βούλεται φωνὴ, καγκελλάριον, ὡς δ' Ἕλληνες εἶποιεν, λογοθέτην (ἦν δὲ οὗτος ὁ Μαγέντζης ἐπίσκοπος) πέμψας μετὰ πλείστης δυνάμεως τὰς Ἰταλικὰς ὑπεποιεῖτο πόλεις, ἀποσπῶν αὐτὰς ἐκ τοῦ πάππα καὶ κατὰ παῤῥησίαν ἀνεύθυνον ὑπονοσφιζόμενος· βασιλεὺς δὲ τὸν μαρκέσιον χρημάτων ὑποσχέσεσιν ἐλαφρίσας πείθει τῷ Μαγέντζης ἀντίπαλον διαφεῖναι τὸν οἰκεῖον υἱὸν Κορράδον, καλὸν ὄντα ἰδεῖν καὶ τὴν ὥραν εὐπρεπῆ, ἀνδρίας τε καὶ συνέσεως ἐς ὅτι κράτιστον καὶ ἀκρότατον ἥκοντα, καὶ ἀκμάζοντα ῥώμῃ σώματος Καὶ συμπλοκῆς γενομένης τοὺς Ἀλαμανοὺ ἀπ. ευρούσατο ἱππομαχίᾳ τρεψάμενος, ἐνίων δὲ καὶ κρατήσας, ἐν οἷς ἠριθμεῖτο καὶ ὁ Μαγέντζης ἐπίσκοπος. Τάχα δ' ἂν οὗτος καὶ ἐς Βυζάντιον ἦν ἀναπεμφθεὶς, εἰ μὴ βασιλεὺς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Ἀλλ' οὐδέ τις ἦν τῶν [P. 131] Ἰταλιωτίδων ἢ τῶν ἔτι ποῤῥωτέρω πόλεων καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς οὗτος οὐκ εἶχεν ὁμοτὴν οἰκεῖον καὶ φρονοῦντά οἱ πιστά. Ἀμέλει καὶ ὅσα εἰς τὰ ταμιεῖα τῶν ταμιείων εἰσιόντες ἐν κρυπτῷ ἐτύρευον καὶ ἐτύρβαζον ὁπόσοι τῶν ἐκεῖ Ῥωμαίοις ἀντίφρονες, ἀκουστὰ ἦν ἐκείνῳ καὶ ἔκπυστα. Ἄλλοτε δέ ποτε κατὰ τὸν Ἀγκῶνα ἦκον ἐκ βασιλέως τινὲς, δεῆσαν οὕτω, κατὰ χρείαν πραγ-

A gloriam alteri daret neve limites patrum transferret, ne temeritatis et negligentiæ tum demum pæniteret, cum accepta mala corrigi non possent. Ita inclytæ Roma aditu tanquam inermis exclusus est is qui armatis legionibus efferebatur. Quodam tempore Mediolani mœnia sunt ab Alemanis diruta : sed cives jurejurando adacti se nunquam ea instauraturos, ita victores eluserunt ut urbem principio profunda fossa munirent,se pacta et conventa violare negantes. Deinde imperatoris auxilio freti ipsa mœnia reposuerunt. Ad hæc Montisferrati marchione, viro nobilitate auctoritate et felici sobole insigni, tum amplis muneribus tum Maria filia, ut supra expositum est,ejus filio desponsa ad Romanorum amicitiam adjuncto,magis etiam principis Alemanorum consilia fregit. Qui Moguntino
B episcopo, cancellario suo, cum magnis copiis misso,Italicas urbes a papa avulsas **262** sine ullo metu subigebat. Verum Montisferrati marchio largitionibus imperatoris impulsus Conradum filium, hominem formosum, fortem, cordatum, viribus et ætate florentem, cum copiis contra Moguntinum mittit. Commisso prælio Alemani ab equitatu profligantur ; et inter alios ipse Moguntinus captus forsitan Byzantium missus esset, nisi imperator ante obiisset. Nec ulla fuit urbs Italiæ, aut etiam ab Italia remotior,in qua imperator non unum conjuratum et hominem sibi fidelem haberet. Unde quæ in conclavibus Romanorum adversarii olim consultabant,ea omnia resciscebat. Aliquando ejus legati negotii cujusdam causa Anconam missi, sive
C ut quosdam ad imperatoris amicitiam attraherent quos Lizios vocant, sive ut aliquid aliud Romanis utile conficerent,cum id expedivissent,Alemanorum rex ira plenus copias ad vastandam eam urbem mittit et cives puniendos, qui cum imperatore fœdus facerent, ejusque legatos in fraudem utique suam ad urbes a se alienandas recepissent. Is exercitus Ancona **263** hostiliter circumsessa Romanorum legatos dedi sibi postulabat. Anconitani vero eas minas ita audiverunt, vallum obductum armamque aciem ita timuerunt, ut legatos non modo non prodiderint, sed contemptis Alemanis periculum illud fortiter tolerarint, et ducta obsidione insolitos quoque cibos gustarint. Imperatorii vero legati, populo pro concione interrogato an auxilia
D sibi accersere liceret, cum populus respondisset licere quidem, sed pecuniam in promptu non esse, ipsi Deum testati affirmarunt imperatorem omnes belli impensas persoluturum, et ne cunctarentur hortati sunt : alioqui gravissima quæque ab hostibus toleraturos, uxoribus et liberis in servitutem abductis, pecunia et rebus omnibus direptis. Itaque a quodam comite Guilielmo et vidua nobili, quæ nuper defuncti mariti opibus potiebatur, magno fenore accepta pecunia et auxiliis introductis libertatem **264** suæ civitati restitutam sunt gratulati. Quo successu lætus imperator Anconitanos collaudat ; et civitate Romana donatis omnia se

præstare velle pollicetur, quæ et ipse honeste dare et illi recte petere possint : aurique longe plus misit quam impenderant. Atque hunc res Anconitarum exitum habuerunt, qui quidem natura esse constantes nec fidem cum fortuna mutare videbantur. Nam cur alioqui vicini regis Alemannorum potentiam et edicta sprevissent, eique Romanorum imperatorem tantis marium et terrarum spatiis sejunctum prætulissent, nisi notionem honestatis innatam habuissent, magna animorum constantia præditi, nullis adversitatibus labefactanda ? Quanquam illud etiam Anconitanis objici posse video, quod avaritia impulsi ab eo cui non ita pridem paruerant, ad illum defecerint qui cupiditatem eorum et sordes expleverit.

μάτων. Οἱ μὲν οὖν τὰ κατὰ σκοπὸν ἐξεπέραινον καὶ τὰ διατεταγμένα σφίσιν ἐδίδοσαν πόρατι, εἴτε τὸ εἰς φιλίαν ἐκείνου ἑλκύσαι τινὰς ἦν, οὓς λιζίους φασὶν, εἴτε τι ἕτερον Ῥωμαίοις ὠφέλιμον· ὁ δέ γε ῥὴξ τῶν Ἀλαμανῶν θυμοῦ ὑποπίμπλαται, καὶ πέμπει τοὺς τὸν Ἀγκῶνα πορθήσοντας καὶ τισομένους τοὺς ἐκεῖ καὶ κολάσοντας, οἷς σπένδονται Ῥωμαίοις καὶ κατὰ τὴν ἑαυτῶν εἰσδέχονταί πρίσβεις οὐδὲν ἕτερον ὅτι μὴ τὰ κατ' αὐτοῦ δηλαδὴ μετιόντας καὶ πόλεις τὰς ἐκεῖ μεθιστῶντας τῆς ἐς αὐτὸν εὐνοίας καὶ πίστεως. Καὶ τὸ μὲν πεμφθὲν ἐκ ῥηγὸς στράτευμα ὡς πολεμίους τοὺς Ἀγκωνίτας μετήρχοντο, καὶ περιζώσαντες τὴν πόλιν ἀπῄτουν ἐκδοῦναί σφισι τοὺς πρίσβεις Ῥωμαίων· οἱ δ' Ἀγκωνῖται οὕτως ἦσαν εὐγνώμονες ἀκροαταὶ τῶν ἡπειλημένων ἢ τῷ βληθέντι παρὰ τῶν πολεμίων ἐξίστησαν χάρακι ἢ τῷ ἀρείῳ ἐκείνῳ πρὸς δίος συνεπιλήθησαν περιζώματι ὥστε οὐ μόνον οὐ προὔδωκαν οὓς οἱ Ἀλαμανοὶ ἐπέκειντο ἐξαιτούμενοι, ἀλλὰ καὶ μακρὰν χαίρειν εἴασαν γενναίως τὸν παρόντες διαφέροντες κίνδυνον. Ἐπιτεινομένης δὲ τῆς πολιορκίας καὶ χρονιζόντων τῶν πολεμίων ἥψαντο τῶν ἀήθων καὶ πρὸς ἃ μὴ θέμις τρεχεδειπνεῖν σιτοφαγεῖν εἰωθότα ἄνθρωπον. Οἱ τοῦ βασιλέως τοίνυν τὸ πλῆθος ἐκκλησιάσαντες, εἰ ἔξεστιν αὐτοῖς ἐπικουρίαν εἰσενεγκεῖν ἐπυνθάνοντο. Τῶν δὲ εἰπόντων ἐξεῖναι μὲν, χρημάτων δ' αὐτόθεν μὴ εὐπορεῖν, αὐτοὶ διετείνοντο καὶ θεὸν τοῦ λόγου πεποίηντο μάρτυρα καὶ μὴ μέλλειν ἐνῆγον, ὡς βασιλεὺς ἅπαν καταθήσει τὸ τοῦ πολέμου δαπάνημα, ἢ μὴν ἀπεκδέχεσθαι σφᾶς τὰ ἀνύποιστα προὔλεγον ὑπὸ τῶν τὴν πόλιν διωλησφότων, παίδων μὲν καὶ γυναικῶν ἀπαγομένων, χρημάτων δὲ καὶ πραγμάτων ἁρπαζομένων. Ἔνθεν τοι καὶ μετάπεμπτόν τινα τιθέασι κόμητα Γιλίελμον τοὔνομα καὶ γυναῖκα τῶν εὐγενῶν οὐ πρὸ πολλοῦ μὲν θανάτῳ σπανιζομένην τοῦ ὁμευνέτου, γενικὴ δὲ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἐκείνου κληρουμένην ἀρχήν, καὶ τούτοις ἁδρὰ τὰ δόματα στήσαντες, κἀντεῦθεν σὺν οὐδενὶ πόνῳ τὸ πολέμιον ἀποτρεψάμενοι, ὡς ἐκ βάθους θαλάσσης τῆς αὐτῶν ἀνανηξαμένης πόλεως ἔχαιρον τὴν ἐλευθερίαν ἀνασωσάμενοι. Βασιλεὺς δ' ἐπὶ τούτοις ὅσα εἰκὸς εὐφρανθεὶς τούς τε Ἀγκωνίτας ἐπαίνοις τῶν γεγονότων ἀμείβεται, καὶ τοῖς ἰσοπολίταις τῷ γένει Ῥωμαίων ἐγκρίνας ἅπαντα ὑπισχνεῖται παρέξειν, ὅσα οἱ ἀμεμφῆ τε καὶ δυνατὰ κἀκείνους δέον αἰτεῖν. Ἀλλὰ καὶ τὸ χρυσίον πολλαπλάσιον πέπομφε. Καὶ εἰς τόδε μὲν τῶν Ἀγκωνιτῶν ἐτελεύτα τὰ πράγματα, φύσει τὸ πιστὸν ἔχειν δοξάντων καὶ μὴ πρὸς τὸ συμπῖπτον τῆς τύχης τὰς γνώμας μετακυβεύεσθαι. Εἶπῃ γὰρ ἄν τις ὅπως τοῦ μὲν ἐκ γειτόνων αὐτοῖς δυνάστου καὶ κατάρχειν ἀξιωτέρου παρηγκωνίσαντο τὸ ἐπίταγμα, ὃς ἐστιν ὁ τῶν Ἀλαμανῶν ῥὴξ, τὸν δὲ μετὰ πολλὴν ὀπτανόμενον γῆν καὶ ὄρη σκιόεντα Ῥωμαίων ἄνακτα ἠγαπήκεσαν, [P. 132] εἰ μή τις αὐτοῖς ἐμπεφυκυῖα ἦν αὐτόφυτος συνείδησις τἀγαθοῦ κἀν τοῖς δεινοῖς ἀπτόητος ὅρμησις καὶ πρὸς τὸ τῶν πραγμάτων οὐχ ὅμοιον ἀεὶ βεβηκυῖα καὶ μὴ εὐτίνακτος. Εἶη δ' ἄν ἕτερον τούτοις οὐκ ἀρεσκόμενον ἀνθυπενεγκεῖν ὡς ἥττονες ὄντες κέρδους οἱ Ἀγκωνῖται καὶ ἀγυρτεύοντες καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν χεῖρα προτείοντες ἀπέστησαν μὲν τοῦ χθές τε καὶ πρώτην ἐς ἡγεμόνα σφῶν ἀποτεταγμένου, ὀπίσω δ' ἐπορεύθησαν ἄλλου, ὃς ἤνεγκεν αὐτοῖς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ κερδαλέον καὶ κάπηλον ἐθεράπευσε τοῦ φρονήματος.

265 II. At imperatori res ita administranti crimini dabatur a Romanis, quod ex ambitione longinqua desideraret et oculos in extrema terrarum extenderet, multa audacter, temere multa ageret, et ultra limites a superioribus imperatoribus præfinitos multum evagaretur, et pecuniam a subditis acerbe et per injuriam exactam inutiliter dilapidaret. Verum perperam ista reprehendebantur, non ab inani studio novitatis profecta, sed Latinarum gentium metu, quarum vires inexpugnabiles essent ; quæ si conspirassent, verebatur ne torrentis instar nostrum imperium vastarent. Ea de causa vel exiguum fomitem ut magni incendii causam suspectum habebat ; et suborientia incommodorum semina statim exstirpabat, optimi agricolæ more, qui spinas adhuc teneras et degeneres frutices runcare solet. Atque hoc ejus obitu declaratum est, cum sapienti gubernatore amisso reipublicæ

Β'. Τῷ δὲ βασιλεῖ ταῦτα οὕτω διοικουμένῳ χλευασμοὶ παρὰ Ῥωμαίων ἐπετρίβοντο ὡς ὑπερορίους δῆθεν ἐπιθυμίας διὰ τὸ φίλαυτον τρέφοντι καὶ ὀφθαλμοὺς ἐπ' ἄκρα γῆς ἐκτείνοντι, καὶ ὅσα θερμὰ καὶ τολμηρὰ, ταῦτα διαπραττομένῳ, καὶ τῶν ἐξόνων βάλλοντι πόρρωθεν οὓς οἱ πρώην ἔτεμον βασιλεῖς, καὶ πρὸς χρήσιμον οὐδὲν ἀπαντλοῦντι τὰ χρήματα ἃ συλλέγει τὸ ὑπ' ἀρχὴν καλαμώμενος ἀπογραφαῖς τε καὶ φόροις ἐκδαπανῶν ἀσυνήθεσιν. Οὐ καλῶς δὲ παντάπασιν ἐκείνῳ τὰ τοιάδε προσέρρητον, ὅτι μηδ' ἦν καινοτομία τις ἄλογος ἐς τὸ παντελὲς τὰ πραττόμενα, ἀλλὰ τὰ τῶν Λατίνων γένη ὀρῶν ἄμαχον ἰσχὺν περικείμενα ἐδεδίει τὸ σύμπνουν, ὡς ἔφην, μὴ κατακλύσειε τὰ ἡμέτερα, ὥσπερ καὶ χειμάρρους ἐξ ὀλίγου μέγας φανεὶς παρασύρει γήδια γεωργῶν. Διά τοι τοῦτο καὶ τὸ μικρὸν ὑφορώμενος ἔναυσμα ὡς πυρσοῦ παραίτιον, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ εἰς μεγίστην προβαῖνον πυρκαϊὰν

καὶ εἰς ἐμπρησμὸν ἔκτοτε, ἦν εὐπρήστου ὕλης τύχῃ λαβόμενον, καὶ πρὸς μόνην ὑποψίαν φυομένην τὴν τῶν λυπούντων ἀρχὴν ἀπεμάχετο κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν γηπόνων, οἳ τὰς ἀκάνθας τὰς τὴν πρασιὰν λυμαινομένας νεαρὰς ἔτι ἐκσπῶσι καὶ καταστρέφουσιν ἀρτιθαλῆ τῶν δένδρων τὰ μὴ κηπεύσιμα. Καὶ τοῦτο σαφῶς ὑπέδειξε τὰ μετέπειτα, ἡνίκα τὴν μὲν ἐνταῦθα ζωὴν αὐτὸς μετηλλάχει, τὰ δέ γε πράγματα κυβερνήτην ἀποβαλοντα σοφὸν μικροῦ τὸ τῆς βασιλείας σκάφος ἐδάπτισε. Τὸ δ' οὖν τῶν δασμῶν ἐπιτεταμένον οὐδ' αὐτὸς ὡς μετεδίωκεν ἀποκρύψομαι. Ἀλλ' οὐδ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ δημοσιώναις προὐβέβλητο παραδράμοιμι, ὥσπερ καὶ τὸ ποθεῖν νεώματα ἐν ἀρούραις καὶ τῷ ἑαυτοῦ ἀρότρῳ διασχίζειν αὔλακας, ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνδρομεγέθης ἀνέβλαστεν ἄσταχυς. Ἦν δὲ τὰ συλλεγόμενα χρήματα οὐ τοσοῦτον ἀποθήκαις ἀποτιθέμενα ἢ μυχῷ γῆς ἐγκατορυττόμενα, ὅσον ἀμφοτέραις ἀποκενούμενα καὶ ἀφειδῶς παρεχόμενα καὶ μοναῖς μὲν καὶ τεμένεσι καὶ Ῥωμαίοις ἐλασσουμένοις, τὰ δὲ πλεῖστα ταῖς τῶν ἐθνῶν μεταγγιζόμενα πανσπερμίαις, καὶ μάλιστα ταῖς Λατινικαῖς ἑκρέοντα ὁμηγύρεσι. Φιλοδωρίας γὰρ μεταδιώκων ἐπίδειξιν ἀσώτως ἐσκόρπιζε καὶ ἀνήλισκεν ἅπερ ἀμφοτέραις συνέλεγε, τοὺς ἄκρως κερματιστὰς φροντιστὰς τῶν οἰκείων ἐφιστῶν. Μέρος δὲ τῆς δαπάνης καίριον ἦσαν καὶ ὅσοι καθ' αἷμα συνήπτοντο καὶ ἄλλως ᾠκείωντο. Αὐτίκα τοίνυν ἡ ἀνεψιὰ Θεοδώρα, ᾗ καὶ (ὡς ἔφημεν) ἐπλησίαζε, βασιλικωτάτης μετεῖχε δορυφορίας, καὶ μὴν οὐ διαδουμένη, καὶ τῶν ἀρχείων βαρουμένων παριέναι ἤθελε, καὶ κατὰ φυσικὴν μὲν ἰδιότητα σοβαρὰν ἔλκουσα [P. 133] τὴν ὀφρὺν καὶ ἄνω τὸ ὄμμα τείνουσα, τὸ δὲ πλέον ἀγέρωχον βλέπουσα. Καὶ ὁ ἐκ ταύτης δὲ γενόμενος τῷ βασιλεῖ παῖς καὶ ἑφεξῆς ἕτεροι ὅλας θαλάσσας χρημάτων εἰς ἑαυτοὺς μετωχέτευον. Εὔκολος δὲ ὢν εὐχείρωτος τοῖς κατευναστῆρσι καὶ θαλαμηπόλοις ἐκτομίαις, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς ἀπὸ γενῶν ἑτεροglώττων ὑποβαρβαρίζουσιν ὑπηρέταις, ὧν ὁ σίελος τοῦ λόγου προηκοντίζετο, τοῖς ῥυηφενέσι καὶ τούτους ἐνέταττεν εὐπετῶς τὰ πολλὰ τὸ οὖς αὐτοῖς ὑποκλίνων, καὶ ἅπερ ἠτοῦντο, ῥᾳόνως ἐκπερατῶν. Τισὶ τοίνυν ἐκ τούτων οὕτως εὑρόει τὰ κατὰ βίοτον ὡς σωρείαις χρημάτων ἐνευθηνεῖσθαι καὶ τοῖς κατὰ κόσμον πᾶσι περιῤῥεῖσθαι λαμπροῖς ἴσα καὶ μεγιστᾶσι μεγίστων ἐθνῶν, καὶ ταῦτα παιδείας ἁπάσης ἐστερημένοις καὶ φωνῆς Ἑλληνίδος τὰ ἴχνη μεταδιώκουσιν ὡς αἱ σκοπιαί τε καὶ αἱ πέτραι πρὸς τὰ τῶν ποιμένων αὐλήματα τὸ τῆς ἠχοῦς ὑστερόφωνον. Κἄπὶ τούτοις ὡς πιστοτάτοις αὐτοῦ καὶ θερμοῖς θεράπουσι μάλιστα πεποιθὼς οὐ μόνον αὐτοῖς τὰς μεγίστας ἀρχὰς ἐγχειρίζει, ἀλλὰ καὶ κρίσεσιν ἐφίστα δικαστικαῖς ὧν ὀψὲ καὶ νομοτρίβεῖς ἄνδρες ἐφίκοιντο ἄν. Δεῆσαν δὲ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τινας ἀπογράφεσθαι (τοῦτο δὲ συχνάκις ἐγίνετο) ὁ τοιόσδε χορὸς τοῦ λογίμου προὐτίθεντο. Εἴ δέ που καὶ παρεζεύγνυτό τις αὐτοῖς εὐγενὴς Ῥωμαῖος ἀνὴρ, βάπτων ὅλος εἰς νοῦν καὶ γέμων φρονήσεως, κατὰ

vis pene demersa est. Ac eum tributa exaggerasse et magistratus publicanis vendidisse et fertilissimos agros suis aratris proscidisse **266** nec ipse dissimulare possum. Sed pecunia hoc modo collecta non tam in thesauros referebatur quam utraque manu liberaliter effundebatur, partim in monasteria, sacras ædes et pauperes Romanos, partim vero et maxima quidem ex parte, in varias gentes, Latinas præsertim. Nam ex munificentiæ ostentatione effuse spargebat et insumebat ea quæ utraque manu collegerat, et acerbissimos exactores quæstores designabat. In justa sumptuum parte illa neptis ejus Theodora, cujus, ut dixi, consuetudine utebatur, quamvis expers diadematis, tamen comitatu plane regio utebatur, mulier superciliosa et arrogans, quæ palatium nisi exquisite perpurgatum ingredi recusabat. Sed et filio ex ea procreato et aliis pluribus tota maria pecuniæ affluebant. Eunuchis quoque cubiculariis aliisque ministris ex peregrinis ortis nationibus, semibarbaris, qui expeditius spuebant quam loquebantur, erat facilis et benignus, eosque in divitum numerum referebat, ut acervis pecuniarum et omni genere **267** ornamentorum tanquam maximarum gentium proceres circumfluerent, idque cum omnis eruditionis expertes linguæ Græcæ vestigia ita persequerentur ut speculæ et rupes extremum sonum pastoralium canticorum. Ilis tanquam observantissimis et fidelissimis ministris non modo summos magistratus tradebat, sed pro tribunali juris dicendi provinciam in causis difficillimis, quæ vel peritissimis legum negotium facesserent, assignabat. Cum aliqua provincia describenda erat (id autem fiebat sæpius), istiusmodi cœtus eruditis præponebatur. Quodsi quando nobilis aliquis Romanus eis adjungebatur, vir prudens et cordatus, is ea de causa mittebatur ut descriptionis munus obiret cæterosque labores colligendi tributi sustineret : barbarus vero pecuniam accipiebat, et saccos obsignatos ad imperatorem mittebat. Sed pleraque contra eveniebant quam sperabat ille. Nam dum Romanos peculatus suspectos cavebat, non animadvertit se avaros Barbaros locupletare et homunciones infelices beare, atque interim Romanos a se alienare, ut fidei et natura insitæ et doctrina comparatæ **268** obliviscerentur. Cognita enim imperatoris de se suspicione, quod ministri potius ac bajuli quæstus quam fideles procuratores indicarentur, et bini in provincias mitterentur, servi magis quam gubernatores imperii, id solum agebant quod in mandatis acceperant, et extortam pecuniam tanquam in manipulos colligatam ad barbarum illum magna præditum auctoritate et plurimis Romanis prælatum velut in aream congerebant, cætera vero negligebant : ne dicam ad imperatorem pauca et veluti quisquilias pervenisse, illos vero pleraque suffuratos esse. Fidelis enim servi munus erat scilicet ex farina

sibi primum panes conficere, deinde etiam collegæ aliquid impertiri.

A τοῦτο ξυνεπέμπετο, ὅπως ὁ μὲν ἀπογράφων ἔσται καὶ τολυπεύων τὰς ὑποθέσεις, ἐξ ὧν ἤμελλον οἱ φόροι συνάγεσθαι, ὁ δὲ ὡς κερδοσυλλέκτης προεδρεύει καὶ τὰ φασκώλια σφραγῖδι διασημαίνεται ἃ ἤμελλον εἰσφέρεσθαι βασιλεῖ. Τὰ πλεῖστα μέντοι πρὸς τούναντίον αὐτῷ περιίστατο, καὶ ἠθέτητό οἱ ἐντεῦθεν τὰ σκέμματα· Ῥωμαίους γὰρ ὡς κλεμματιστὰς ἐκτρεπόμενος εἴτε ὑποβλεπόμενος, ἐλάνθανεν ἑαυτὸν ἐρασιχρημάτους ὀλβίζων Βαρβάρους καὶ εὖ ποιῶν ἀνδράρια κακοδαίμονα, καὶ τοῦ κατὰ φύσιν καὶ παιδείαν χρηστοῦ καὶ πιστοῦ πρὸς τὴν ἀντικειμένην γνώμην τοὺς ἐνδαπτοὺς καθιστῶν, ἐπεὶ καὶ τὸ εἰς αὐτοὺς καχύποπτον τοῦ βασιλέως ἐκεῖνοι γνωρίζοντες, καὶ ὡς ὑπηρέται πλέον καὶ προηγωγοὶ λημμάτων ἢπερ ἀσφαλεῖς τὰ εἰς πίστιν κρινόμενοι τοῖς ἐθνικοῖς συντάττονται, κατὰ σύνδυο ἐκπεμπόμενοι, ἤ γοῦν ὡς πακοροι καὶ παράσειροι τοῦ τῆς ἀρχῆς λογίζονται ἅρματος, τὸ διατεταγμένον μόνον ἔποίουν, θερίζοντες καὶ δεσμεύοντες ὡς δράγματα τὰ κέρματα, καὶ ὡς εἰς ἄλωνα συμφοροῦντες τὸν ἐπὶ πολλῶν καθιστάμενον ἐκεῖνον καὶ πλείστων ἄλλων Ῥωμαίων ἀντάξιον κρινόμενον Βάρβαρον, τὰ δ' ἄλλὰ παρέβλεπον, ἵνα μὴ λέγοιμι ὡς βασιλεῖ μὲν βραχέα καὶ οἷοι ἀφαιρέματα τῶν ἄλλων εἰσήγετο, τὰ δὲ πλείω ἐκεῖνοι παρενοσφίζοντο, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ παρὰ βασιλεῖ δούλου ἐν πρώτοις ἑαυτῷ φύροντος ἐγκρυφίας ἐκ τῶν ἀλοωμένων πυρῶν εἴτ' οὖν χρυσίνων, καὶ μετέπειτα μεταδιδόντος καὶ τῷ συνάρχοντι.

3. Ab hoc imperatore turris illa non procul a continente in mari exstructa est, quæ Damalis pridem, nunc Arcula dicitur, et altera turris e regione juxta Manganium monasterium, eo consilio ut ferrea catena utrinque extenta barbaris navibus aditus in loca urbis **269** arci vicina et tractum illum omnem usque ad Blacherniam regiam intercluderetur. Magnificentiam ejus testantur etiam maxima illa conclavia in utroque palatio structa, aureis laminis refulgentia et illustribus coloribus exornata, in quibus bella ejus cum barbaris aliaque ex utilitate Romani imperii administrata summo depicta artificio spectantur. Ad hæc pleraque splendida in freto Propontidis ædificia, in quibus imperatores propter aeris temperiem æstatem exigere solent, ut olim Persarum reges Susis atque Ecbatanis, exædificavit et exornavit. Nam et cum tempus postulabat, patientissimus erat laborum, frigoris, æstus, insomniæ; et eum a bellis vacabat, jucunditati se dabat et genio indulgebat. Ac si quis accuratius observasset quantopere lautitiis ciborum et lyra, cithara, symphoniis delectaretur, eum in iis solis ætatem exegisse et voluptatem summum bonum statuisse judicasset. Sin duris temporibus omnem jucunditatem despicere et voluptatem in vitio ponere vidisset, ingenium ad utrumque paratum miratus esset. Templum divinæ Irenæ maximum et pulcherrimum **270** a Marciano imperatore conditum et incendio absumptum instaurare aggressus, cum partes quasdam ex fundamentis exstruxisset, destitit; et monasterium in Ponti faucibus, loco qui Catascepe dicitur, archiducis Michaelis nomine exstruxit; in quo celeberrimos quosque et præstantissimos monachos collocavit, ea ratione ut solitariam et quietam vitam sine ulla sollicitudine possent degere. Cum enim monachos possessionibus et negotiis turbatos et tranquillitate animi et Dei cultu excidere intelligeret, nullas eis vineas, nullos agros, nullas possessiones, quas nec eorum professio admittit, assignavit, sed ex fisco tantum pendi jussit quantum ad victum et cultum opus esset. Videtur nimirum immodicam cupiditatem struendi monasteria

B γ'. Ἔργον τοῦ βασιλέως τούτου καὶ ὁ μὴ πολὺ τῆς [P. 134] θαλάσσης ἔνδον ἱσταμενος πύργος τῆς προσκλυζούσης τὴν χέρσον, ἥτις ὠνομάζετο Δάμαλις, τὰ νῦν δὲ Ἄρκλα καλεῖται, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἀντίπορθμος οὗτος πύργος τῆς τῶν Μαγγάνων ἄγχιστα δεδομημένος μονῆς. Ἦν δὲ σκοπὸς τῷ τούτους ἀνεγείραντι ἄνακτι κατὰ καιρὸν ἐπαγωγῆς πλοίων Βαρβαρικῶν σιδηρᾶν ἐξ ἑκατέρων ἅλυσιν διατείνεσθαι, καὶ ἄβατον ἐντεῦθεν γίνεσθαι ὁπόσα περὶ τὴν ἀκρόπολιν μέρη τῆς πόλεως καὶ τὸν συρόμενον ἔσωθεν ὅλκὸν ἕως καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ἐν Βλαχέρναις βασίλειαν. Φιλοκαλίαν δὲ κατηγοροῦσι τοῦδε τοῦ βασιλέως καὶ οἱ κατ' ἄμφω τὰ ἀνάκτορα ἐπιμήκιστοι περίστυλοι ἀνδρῶνες, οὓς αὐτὸς ἀνήγειρεν, οἵ ψηφίδων χρυσῶν ἐπιθέσεσι διαυγάζοντες τυποῦσιν ἄνθεσι

C βαφῆς πολυχρόου καὶ τέχνῃ χειρῶν θαυμασίᾳ ὅσα οὗτος κατὰ Βαρβάρων ἠνδρίσατο ἢ ἄλλως ἐπὶ βέλτιον Ῥωμαίοις διεσκευάκει. Ἀλλὰ καὶ τὰς πλείστας τῶν κατὰ τὸν πορθμὸν τῆς Προποντίδος λαμπρῶν οἰκοδομιῶν, ἐν αἷς οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων θερίζουσι τὰς εὐωρίας μεταδιώκοντες ὡς οἱ πάλαι κρατοῦντες Περσῶν τὰ Σοῦσά τε καὶ Ἐσβάτανα, οὗτος ἀνήγειρε καὶ πρὸς κόσμον ὑπεξῆρε πλείονα. Καὶ πρὸς τοὺς πόνους γὰρ ἀντεῖχε μάλα, καιροῦ καλοῦντος μοχθεῖν, καὶ ψῦχος ἔστεγε καὶ πνῖγος ἔφερε καὶ πρὸς ὕπνον ἀπεμάχετο, καὶ ταῖς τρυφαῖς δὲ προσανεῖχε πολέμων ἄγων σχολὴν καὶ ἐνησμένιζε ταῖς ἀνέσεσιν. Εἰ τοίνυν περιεργότερον τοῦτον ἠθρήκει τις, ὅπως ἔχαιρε καρυκείαις βρωμάτων καὶ τοῖς πρὸς λύριον καὶ κιθάραν καὶ συμφωνίαν ᾠδῶν ἔχουσιν οὐκ ἀπηχθάνετο, εἶπεν ἂν ὡς μόνοις ἐννεάσας ἔχει τοῖς τοι-

D οὑτοις καὶ ἡδονὴν τὸ πέρας ἤγηται τῆς ζωῆς· εἰ δὲ τούναντίον αὐτῷ προσέβλεψε πρὸς πᾶσαν ἀταπεινώτῳ γλυκυθυμίαν τυγχάνοντι καὶ τιθεμένῳ παρὰ φαῦλον ἡδυπάθειαν δυσκόλων ἐπιστάντων καιρῶν, ἐθαύμασεν ἄν ὅπως ἐξήλλακτο πρὸς ἀμφότερα. Ἐπιβαλόμενος δὲ τὸν πρὸς θάλασσαν τῆς ἁγίας Εἰρήνης οἰκοδομήσειν νεών, ὃν μεγέθει μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον πάλαι Μαρκιανὸς ὁ πάνυ ἀνήγειρε, πῦρ δὲ ἠθάλωσε, μέρη τινὰ τοῦ τοιούτου τεμένους ἐκ βάθρων δειμάμενος· τοῦ λοιποῦ τῆς νεοδομίας ἐπαύσατο. Ἱδρύσατο δὲ φροντιστήριον ἱερὸν περὶ που τὸ τοῦ Πόντου στόμα, εἰς τόπον τινὰ

Κατασκέπην λεγόμενον, εἰς ὄνομα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, καθ' ὃ τῶν τότε μοναστῶν ἠθροικὼς τοὺς ὀνομαστοτάτους τε καὶ ἀκρέμονας πάντη μοναδικὸν καὶ ἀπράγμονα μετιέναι βίον προεμηθεύσατο. Εἰδὼς γὰρ τὸ κτηματικοὺς εἶναι καὶ τυρβάζεσθαι πάλιν περὶ πολλὰ τοὺς τὸν ἐρημικὸν βίον ἀνελομένους τῆς ἡσυχίας σφᾶς μεθιστῶν καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ζῆν ἀπάγον, τοῦτο δὴ τὸ οἰκεῖον αὐτοῖς ἐπάγγελμα, οὐδὲν κτησίδιον αὐτοῖς ἀπετάμετο οὔτε μὴν ἀγροὺς καὶ ἀμπελῶνας τῷ φροντιστηρίῳ ἀπέταξε, πᾶσαν δὲ τοῖς μοναστα῀ς δίαιταν ἐκ τῶν βασιλικῶν χρυσώνων ἐπιμετρήσας ἐκεῖθεν αὐτὴν ἐβράβευεν, ἀνακόπτων, οἶμαι, ἐντεῦθεν τὸν πολὺν ἔρωτα τῶν πλείστων περὶ τοῦ μονὰς συνιστᾶν, καὶ [P. 135] παράδειγμα διδοὺς τοῖς μετόπισθεν ὅπως χρεὼν νεὼς ἀνιστᾶν καὶ οἵαν δέον ἑτοιμάζειν τράπεζαν τοῖς ἐρημικοῖς καὶ ἀβίοις καὶ τῆς ὕλης ἑαυτοὺς ἐκλύσασι. Τοσοῦτον δ' ἀπεῖχε τοῦ τὴν νῦν κατάστασιν ἐπαινεῖν, οἳ μονάζειν μὲν ἐπαγγέλλονται, πολυκτήμονες δὲ καὶ πολυφρόντιδές εἰσιν ὑπὲρ τοὺς τῇ ἐνταῦθα φιλῃδοῦντας ζωῇ, ὥστε καὶ τὴν νεαρὰν νομοθεσίαν, ἣν ὁ βασιλεύτατος τῷ ὄντι Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ὁ τὴν ἰσχὺν ἡρωϊκὸς καὶ πολὺς τὴν σύνεσιν, ἔθετο παύουσαν τὰς μονὰς ἔμπλατυνεσθαι κτήσεσι, τεθνηκυῖαν πάλαι τῷ χρόνῳ καὶ τὸ κῦρος ἀποθεμένην, τῷ ἐρυθρῷ τῆς βασιλείου βαφῆς ὡς αἵματι ἀναθάλψας ἐζώωσεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πάππῳ καὶ τοῖς καθ' αἷμά προσήκουσι λοιποῖς ἅπασιν, ὁπόσοι μονὰς δειμάμενοι ὅλα πλέθρα γῆς καρποφόρα καὶ λειμῶνας χλοεροὺς αὐταῖς προσεκλήρωσαν, ἐπεγκαλῶν οὐκ ἐπαύετο, οὐ κατὰ τοῦτο μεμψιμοιρῶν ἢ μυκτῆρα καταχέων πλατὺν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι τῆς οὐσίας Θεῷ τι ἀπένειμαν, ἀλλ' ὅτι μὴ καλῶς τὸ καλὸν εἰργάσαντο. Δέον γὰρ ἐν τόποις δυσερευνήτοις καὶ χωρίοις πανερήμοις καὶ σπηλαίων ὀπαῖς καὶ ὀρῶν περιωπαῖς τοῖς μονάζουσιν ἀποτάξαι τὸ σκήνωμα, καὶ παριδεῖν ταυτηνὶ τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ κειμένην καλλίπολιν ὡς τὸν λωτὸν Ὀδυσσεὺς καὶ Σειρήνεια μέλη τὰ δυσαπόσπαστα, οἱ δὲ τὸν ἐξ ἀνθρώπων θηρώμενοι ἔπαινον, καὶ τοὺς κεκονιαμένους ἑαυτῶν ταφους καὶ ψηφῖσι πολυχρώσμοις διηνθισμένους εἰς θέαν τοῖς εἰσιοῦσι τοὺς νεὼς προτιθέντες, καὶ νεκροὶ ἐρῶντες στεφανούμενοι δείκνυσθαι καὶ στιλπνοὶ καὶ φαιδροὶ τὰ προσωπα, ἐπ' ἀγορᾶς τε καὶ τριόδων τὰ θεῖα ᾠκοδόμησαν φροντιστήρια, ἐνλακκεύσαντες ἐν τούτοις καὶ ἐνσηκάσαντες οὐκ ἐπιλέγδην τὸ ἀρεταῖνον, τὸ δὲ μέχρι τριχῶν ἀποβολῆς καὶ τῆς τῶν ἐσθημάτων μεταβολῆς καὶ τοῦ ἀφειμένου πώγωνος χαρακτηρίζον τὸν μοναστήν. Διὰ ταῦτα τοίνυν εἴτε τὴν μοναδικὴν ὑπερείδων σεμνότητα ἤδη ἀφαντουμένην καὶ πρηνῆ ἐπὶ στόμα πίπτουσαν, εἴτε μὴν δεδὼς μὴ ἐσεῖται μέσος λῃφθεὶς ὡς χαίρων οἷς διεβέβλητο, ἑτέραν ἑτράπετο ἧς οἱ ἐξ αἵματος ἐκείνῳ ἐβάδισαν.

improbasse,et exemplum prodere posteris voluisse, quo pacto templa condenda, et quæ vivendi ratio eremitis pauperibus et a terrenis rebus se abstrahentibus proponenda sit. Tantum autem abfuit ut eorum institutum laudaret, qui monasticam vitam professi et opibus affluunt et multitudine curarum magis distrahuntur quam **271** ii qui hujus vitæ deliciis occupantur, ut sanctionem Nicephori Phocæ, fortissimi et cordatissimi imperatoris, olim abolitam, de non augendis monasteriorum latifundiis, quasi postliminio revocarit, neque patrem, avum cæterosque cognatos suos omnes, qui monasteriis amplissima prædia donarant, incusare destiterit, non quod de suis opibus Deo aliquid consecrassent, sed quod rem bonam male administrassent. Nam cum monachis habitationes in abditis et desertis locis, in antris et montium cacuminibus assignandæ essent, et Cpolis tanquam Sirenum cantus vitanda, gloriola ductos incrustata sua sepulcra et vario marmore exornata iis qui templa ingrediantur spectanda proposuisse,et mortuos quoque coronari et hilari splendidoque vultu conspici voluisse, et in foro ac triviis monasteria ædificasse, et ibi nullo cum delectu virtutis velut in cavea conclusisse eos, qui monachos non ultra tonsum capillum et mutatum habitum promissamque barbam exprimerent. His igitur de causis, sive ut monasticam sanctimoniam nutantem ac potius humi fere prostratam fulciret, sive metuens ne **272** ea ipse facere diceretur quæ reprehenderet, rationem a suis majoribus diversam est secutus.

δ'. Θεσμοῦ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις κειμένου, οἶμαι δὲ καὶ παρὰ Βαρβάροις αὐτοῖς κρατοῦντος, ὀψώνια τοῖς στρατευομένοις παρέχεσθαι, καὶ τούτων πολλάκις ἔκταξιν γίνεσθαι, εἰ εὐοπλοῦσιν, εἰ τῶν ἵππων ἐπιμεμέληνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεωστὶ στρατευομένους πρότερον ἐξετάζεσθαι, εἰ εὐρώστως ἔχουσι τῶν σωμάτων, εἰ τόξων εἰσὶν εἰδήμονες, εἰ κραδαίνειν δόρυ ἐπήσκησαν, εἶθ' οὕτω τοῖς καταλόγοις ἐγγράφεσθαι, ὁ βασιλεὺς οὗτος τὰ τοῖς στρατιώταις διδόμενα σιτηρέσια ὡς εἰς δεξαμενὴν ὕδωρ τὰ ταμιεῖα συσχὼν, ἴατο τὸ δίψος τῶν στρατευμάτων ταῖς λεγομέναις τῶν παροίκων δωρεαῖς, ἔργῳ καταχρησάμενος παρὰ τῶν πρώην ἐφευρημένῳ βασιλέων καὶ σπανίως ἐπί τισι γινομένῳ τοὺς πολεμίους πολλάκις συγκόψασιν. Ἔλαθεν οὖν ἐντεῦθεν καὶ τὸ στρατιω-

4. Jam quia Romanis, ac Barbaris etiam, ut opinor, est in more positum ut stipendia militibus solvantur et ii sæpe in medium producantur, ut exquiratur an armis instructi sint, an equos probe curatos habeant ; item ut tirones, priusquam in catalogos referantur, explorentur an corporibus valeant, an sagittare sciant, an vibranda hasta se exercuerint ; hic imperator stipendia militaria in fiscum tanquam aquas in cisternam coegit, et exercituum cupiditatem donativis quæ incolarum dicuntur levavit, abusus re a veteribus imperatoribus inventa et raro usurpata in eos qui hostes sæpe ceciderant. Hinc factum est ut et milites enervarentur, et maximum pecuniæ flumen in ignavos ventres effunderetur, et Romanæ provin-

ciæ male tractarentur. Nam et strenui milites, cum non amplius id exspectarent quo peculiariter ad virtutem bellicam excitabantur, quod tum promiscue omnibus idem præmium propositum erat, alacritatem **273** illam in periculis adeundis abjecerunt ; et provinciales, qui olim fisco pecuniam numerabant, a militari avaritia pessime sunt tractati, erepta non pecunia tantum, sed et intima tunica, aliquando a liberis et uxoribus avulsi. Proinde quilibet militiæ nomen dabat, et multi ignavissimi et sordidissimi opifices, vel equo Persico donato vel paucis aureis datis, nullo delectu acto in militum catalogos relati litteris imperialibus irrigua prata et rura fertilia et Romanos tributarios accipiebant, ut eis aliquando servili habitu ministrarent ; et vir Romanus gravi vultu, rei militaris peritus, et tanto excellentior ut illi comparatus Achilles videretur, aut duabus manibus armatus cum eo compararetur qui neutram incolumem haberet, tributum penderet homuncioni semibarbaro, qui instructam aciem nunquam viderat. Enimvero perturbationis hujus Romanæ provinciæ graves pœnas dederunt, quarum aliæ ante oculos nostros a Barbaris **274** spoliatæ et occupatæ sunt, aliæ a nostris tanquam alienæ vastatæ et eversæ. Sed quousque, Domine, hæreditatis tuæ oblivisceris, aversaque a nobis facie iræ tuæ locum dabis ? quando ex sancta æde tua prospectans nostras ærumnas et calamitates intueberis, malisque non urgentibus liberabis ? eaque averles quæ longe graviora impendere videntur ?

A τικὸν ἀτονωτερον ἐργασάμενος καὶ χρημάτων ἀδύσσους εἰς ἀργὰς γαστέρας ὀχετηγήσας καὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας κακῶς διαθέμενος· [P. 136] οἵ τε γὰρ ἀγαθοὶ στρατιῶται τὸ ἐν τοῖς δεινοῖς φιλότιμον ἐνθένδε καταλελύκασιν, οὐκέτι τοῦ ὑπονύσσοντος πρὸς ἀρετῆς ἀρεϊκῆς ἐπίδειξιν ἰδίου σφίσιν ὡς πρώην μένοντος, ἀλλ' εὐπορίστου προκειμένου τοῖς ἅπασι, καὶ οἱ τὸν δημόσιον πάλαι δεσπότην λαχόντες τῶν ἐπαρχιῶν οἰκήτορες ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἁπλητίας πεπόνθασι τὰ οἰκτρότατα, οὐκ ἀργύριον μόνον καὶ ἀβολὸν ἀφαιρούμενοι, ἀλλὰ καὶ τοῦ τελευταίου χιτῶνος ψιλούμενοι, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν φιλτάτων αὐτῶν ἀποσπώμενοι. Ἦν τοίνυν διὰ ταῦτα τὸ στρατολογεῖσθαι παντὸς τοῦ βουλομένου. καὶ πολλοὶ ταῖς ῥαφσὶ χαίρειν εἰπόντες ὡς ἐπεισκομιζούσαις αὐτοῖς τὰ χρειώδη στενῶς καὶ δυσεκβιάστως, ἄλλοι τὸ ἱπποκομεῖν λάξαντες, καὶ τὴν ἐκ πλινθείας ἶλὺν ἀπονιψάμενοι ἕτεροι, εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὴν τῶν χαλκείων ἀσβόλην ἀπομορξάμενοι τοῖς στρατολογοῦσι παρέστησαν, καὶ παρενεγκόντες ἵππον Περσαῖον ἢ χρυσίνους ἀριθμῷ βραχεῖς καταθέμενοι ταῖς στρατιώτισι κατελέγησαν ἴλαις ἀβασανίστως, κἀν τοῦ παραυτίκα βασιλικοῖς ἐφωδιάσθησαν γράμμασι πλέθρα γῆς δροσερὰ καὶ ἀρούρας σιτοφόρους καὶ Ῥωμαίους ὑποφόρους βραβεύουσιν, ὡς ὑπηρετεῖν ἐν σχήματι δούλων, ἐνίοτε δὲ καὶ κατατιθέναι φόρους ἀνδραρίῳ μιξοβαρβάρῳ, μήδὲ εἰ ἔστιν ὅλως ἐγνωκότι παράταξις, Ῥωμαῖον ἄνδρα γεραρὸν τὸ εἶδος καὶ οὕτως εὖ εἰδότα πολέμων καὶ τοσοῦτον τοῦ φορολογοῦντος αὐτὸν ὑπερφέροντα ὡς Ἀχιλλέα πρὸς ἐκεῖνον δοκεῖν, ἢ διττταῖς χερσὶν ὁπλιζόμενον κρίνεσθαι πρὸς τὸν μηδετέραν ἀπὸ πάθους ὁρέγοντα. Ἐπαξίως οὖν τῆς ἀκοσμίας ταύτης τῶν στρατευμάτων αἱ Ῥωμαϊκαὶ πεπράγασιν ἐπαρχίαι, αἱ μὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων σκυλευόμεναι καὶ εἰς ἀρχὴν αὐτοῖς ἰδιούμεναι, αἱ δὲ ὡς ἀλλότριαι τοῖς ἡμετέροις φαντούμεναι καὶ δηούμεναι. Ἀλλ' ἕως πότε, Κύριε, τῆς σῆς ἐπιλήσῃ κληρονομίας, καὶ τὸ σὸν ἀποτρέφων ἀφ' ἡμῶν πρόσωπον ὁδοποιήσεις τρίβον τῇ ὀργῇ σου ; Πότε ἐπόψει ἐξ ἁγίου ἐπιβλέψας κατοικητηρίου σου, καὶ ἰδὼν ἴδῃς τὴν ἡμετέραν συνοχὴν τε καὶ κάκωσιν, καὶ ῥύσῃ τῶν ἐφεστώτων κακῶν, ἀπαλλαγὴν δὲ παρέξεις καὶ τῶν πολὺ τούτων ἐλπιζομένων χαλεπωτέρων ;

5. Nunc illud etiam addendum est. Plerique Romanorum imperatores imperare, aurum gestare, communibus ut privatis uti, eaque suo arbitratu quibus volunt donare non contenti, nisi sapientes, forma diis, robore heroibus similes, et ut Salomon, divinitus edocti et doctores Divinitatis et normæ rectissimæ, denique divinarum humanarumque rerum interpretes verissimi habeantur, injuriam sibi fieri censent. Unde fit ut, cum immodestiores et audaciores, qui nova dogmata in Ecclesiam introducunt, coercere aut id munus iis qui theologiæ scientiam profitentur mandare deberent, nec in hac parte ullo inferiores esse volentes, iidem dogmatum et auctores et arbitri ac disceptatores **275** exsistant, sæpe etiam dissentientes multent. Hic quidem imperator natura facundus et suavis sermonis affluentia ornatus non elegantes tantum epistolas scribebat, sed et religionis institutiones parturiebat ac publice declamabat. Tandem etiam de divinis dogmatibus et ipso Deo disserebat. Sæpe etiam dubitationem præ se ferens, quæstiones

C ε'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις κἀκεῖνα δοτέον τῇ ἱστορίᾳ. Τοῖς πλείοσι βασιλεῦσι Ῥωμαίων οὐκ ἀνεκτόν ἐστιν ὅλως ἄρχειν μόνον καὶ χρυσοφορεῖν καὶ χρῆσθαι τοῖς κοινοῖς ὡς ἰδίοις καὶ διαδιδόναι ταῦτα καθὼς ἄρα καὶ οἷς βούλονται, οὐδὲ μὴν ὡς δούλοις τοῖς ἐλευθέροις προσφέρεσθαι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ σοφοὶ δοκωῖεν καὶ θεοείκελόι τὴν μορφὴν καὶ ἥρωες τὴν ἰσχὺν καὶ ὡς Σολομῶν θεοσόφοι καὶ δογματισταὶ θειότατοι καὶ κανόνες τῶν κανόνων εὐθέστεροι καὶ ἁπλῶς θείων καὶ ἀνθρωπίνων πράγμάτων ἀπροσφαλεῖς γνώμονες, δεινὰ οἴονται πάσχειν. Ἔνθεν τοι καὶ δέον τοῖς ἀπαιδευτοτέροις καὶ θρασυτέροις ἐπιτιμᾶν ἐπεισάγουσι νέα καὶ ἀσυνήθη τῇ Ἐκκλησίᾳ δόγματα, ἢ γοῦν ἀνατιθέναι ταῦτα οἷς ἐπαγγελμα τὰ περὶ Θεοῦ εἰδέναι καὶ λέγειν, οἱ δὲ οὐδὲ κατὰ τοῦτο τό μέρος δευτερεύειν οὐτινοσοῦν D ἀνεχόμενοι οἱ αὐτοὶ δογμάτων εἰσηγηταὶ [P. 137] καὶ δικασταὶ τούτων καὶ ὁρισταὶ, πολλαχοῦ δὲ καὶ κολασταὶ τῶν μὴ συμφωνούντων αὐτοῖς γίνονται. Καὶ ὁ βασιλεὺς τοιγαροῦν οὗτος εὐγλωττίαν εὐτυχηκὼς καὶ λόγου ἔμφυτον χάριν πεπλουτηκὼς οὐ

λαμυρῶς ἐπέστελλε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηχητηρίους ὧδινε λόγους, οὓς φασι σελέντια, καὶ εἰς κοινὴν ἀνέπτυσσεν ἀκοήν. Ὁδῷ δὲ προϊὼν καὶ δογμάτων ἥπτετο θείων καὶ περὶ Θεοῦ διελέγετο. Ἀμέλει καὶ κατασχηματιζόμενος πολλάκις τὸν ἀποροῦντα Γραφικὰς εἰσῆγε ζητήσεις, καὶ περὶ τῶν λύσεων τουτωνὶ διεπυνθάνετο ξυναγείρων ὅσον ἔχαιρε λογιότητι· Ἀλλ' ἦν ἄν ἐπαινετέος κἀν τούτοις, εἰ μέχρι τούτων τὴν λιχνείαν ἐκτείνων τοῖς δυσεφίκτοις οὐδ' ὅλως προσέβαινε δόγμασιν, ἢ καὶ τούτοις ἐφιστάνων τὸν νοῦν οὐκ ἦν ἰσχυρογνώμων, οὐδὲ τὸν νοῦν τῶν γραφομένων πρὸς τὴν οἰκείαν μεθεῖλκεν ἐν πολλοῖς πρόθεσιν, ὁρίζων καὶ προσεπάγων ἐξηγήσεις ἐν οἷς πρὸς ὀρθὴν ἔννοιαν οἱ Πατέρες ἐφθέγξαντο, ὡς εἴπερ ὅλον αὐτὸν συνείληφε τὸν Χριστὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ μεμύηται τὰ περὶ αὐτοῦ τρανότερον καὶ θειότερον. Ζητήσεως οὖν γενομένης περὶ τοῦ Γραφικοῦ ῥήτοῦ ὅ φησι τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν προσφέρειν τε ὁμοῦ καὶ προσφέρεσθαι, καὶ τῶν τότε λογίων ἀνδρῶν εἰς ἐναντίας μοίρας ἀποκριθέντων, ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς ἐξετάσεως παρετάθησαν, ῥήσεις τε καὶ ἀντιῤῥήσεις ἐξ ἑκατέρων ἐχύθησαν τῶν μερῶν. Ὀρθοτομηθέντος δὲ τοῦ ζητουμένου, καὶ τῇ δόξῃ προστεθέντος τοῦ βασιλέως τῇ θεοφιλεῖ τε καὶ κρείττονι, καθαίρεσιν ὑπέστησαν ὡς ἀντίφρονες ὁ Ὑποψήφιος τῆς Θεουπόλεως, μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος, ὁ Δυῤῥαχίου Εὐστάθιος, ὁ τῆς Θεσσαλονίκης Μιχαὴλ τὸν ῥητορικὸν κοσμῶν θρόνον καὶ τὸν εὐαγγελικὸν ἀναβαίνων ὀκρίβαντα, ὁ Βασιλάκης· Νικηφόρος τὰς τοῦ Παύλου ἀναπτύσσων ἐπ' ἐκκλησίας ἐπιστολὰς καὶ διαλευκαίνων τῷ τῆς καλλιῤῥημοσύνης φωτὶ ὅσαι τῶν ἀποστολικῶν ῥήσεων τῇ ἀσαφείᾳ ὑπομελαίνονται καὶ τῷ βάθει τοῦ πνεύματος ἐπιῤῥίσσουσι. Λέγεται δὲ ὡς τοῦ δόγματος τούτου ὑποκινουμένου καὶ εἰς κοινὴν ἐπικρινομένου προτεθῆναι βάσανον, ἐξώρως ἐκραγῆναι βροντὴν ἐξαισίαν, ὑφ' ἧς καὶ περικτυπηθῆναι τὰς ἀκοὰς τὸ συνὸν ἅπαν τῷ βασιλεῖ κατὰ Πελαγονίαν διατρίβοντι τότε, ὡς ἀπὸ τοῦ κτύπου πολλοὺς εἰς γῆν καταπίπτειν· καί τινα τῶν λόγου τροφίμων, Ἠλίαν τοὔνομα, τὴν τύχην ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τοῦ στρατοῦ φύλακα, βίβλον ἀναπτύξαντα περὶ βροντῶν καὶ σεισμῶν διεξιοῦσαν, καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν ἐβρόντησεν ἐπελθόντα, φάσκοντα εὑρεῖν οὕτωσὶ, Πτῶσις σοφῶν. Οὐ μόνον τοίνυν οἱ ῥηθέντες ἄνδρες, τῶν τηνικαῦτα σοφῶν ὄντες οἱ κράτιστοι, τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσφενδονήθησαν καὶ πάσης ἱερᾶς ὑπηρεσίας ἐξωστρακίσθησαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ ἕτεροι τῶν ἱερῶν καὶ θείων περιβόλων ἀποσηκασθέντες ἠλάθησαν. Μετὰ χρόνους δέ τινας τήν· « Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, » τοῦ θεανθρώπου φωνὴν προθεὶς εἰς ἐξέτασιν, ὀλίγα [P. 138] ταῖς τῶν Πατέρων προσσχὼν ἐξηγήσεσι, καὶ ταῦτα διαφόροις οὔσαις καὶ ἱκαναῖς πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου παράστασιν καὶ σαφήνειαν, ἑρμηνεύσεις οἰκείας εἰσήνεγκε, φιλονείκως τῶν ἅπαξ δοξάντων περιεχόμενος, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀνθέλκων βούλημα, καὶ ὅ κυρώσειν προέθετο, τὰς μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ λυμαινομένας, ἀλλὰ θεοσόφως λεχθείσας ῥήσεις

A Scripturis proponebat, earumque solutiones eruditis omnibus convocatis requirebat, quanquam in his etiam laudari potuisset, nisi curiositate ingenii eas etiam quæstiones agitasset quæ attingi se nullo modo patiuntur, aut saltem omissa pertinacia Scripturarum sententiam in multis ad suam opinionem novis interpretationibus non accommodasset, veris declarationibus veterum repudiatis, quasi ipse totum Christum comprehendisset et ab ipso de natura ejus dilucidius ac divinius edoctus esset. Orta igitur quæstione de illo dicto, quo dicitur incarnatum Deum simul et offerre et offerri, et eruditis inter se dissentientibus, disceptatio longo tempore est extracta, multis et confirmationibus et confutationibus utrinque allatis. Verum impe-
B ratore piæ et veræ sententiæ post solertem controversiæ explicationem assenso, adversarii loco moti sunt ut perperam sentientes, Hypopsephius Theopolitanus, Soterichus Panteugenus Antiochenus, Eustathius Dyrrachinus, **276** Michael Thessalonicensis concionator, Nicephorus Basilaces, qui Paulinas epistolas interpretabatur et lumine eloquentiæ apostolicorum scriptorum obscuritatem altissimo spiritu refertam illustrabat. Ferunt, cum hæc controversia agitaretur et publice disceptanda proponeretur, alieno anni tempore ingens erupisse tonitru, et auribus eorum omnium qui tum Pelagoniæ cum imperatore erant ita insonuisse ut nonnulli humi prolaberentur. Et Eliam quemdam hominem eruditum et celebrem, aperto libro qui
C de tonitribus et terræmotibus dissereret, et iis lectis quæ ad tempus illud pertinerent, scriptum invenisse *Casus sapientum*. Itaque non ii modo quos diximus, doctorum eruditissimi, ecclesiis pulsi et omnibus sacris ministeriis interdicti sunt, sed alii quoque una cum illis. Aliquot annis post quæstione de Dei hominis dicto : « Pater major est me, » proposita, parum curatis Patrum explicationibus, iisque variis et ad controversiæ explicationem et declarationem sufficientibus, suas interpretationes attulit, easque pertinaciter defendit : et ad suam voluntatem **277** et sententiam universalium doctorum sententias, non modo veritati non adversantes sed divinitus editas, accommodavit. Nam cum alii dicant Patrem ut Filii auctorem dici majorem,
D alii de natura humana id intelligant, et id dictum non Verbo sed assumptæ carni attribuant, ut et illa de profectione ad Patrem, de adventu principis mundi, qui nihil in ipso inveniat : alii, etsi de Verbo vocem *major* accipiant, non absolute tamen et essentialiter, sed ob inhumanationis summam extenuationem et humilitatem ; atque alii aliter, pie tamen, explicent : iis, nescio quomodo, ut propositæ quæstioni non satisfacientibus improbatis, aliam attulit interpretationem, indictoque concilio et omnibus sacrarum Litterarum studiosis convocatis singulos hortatus est ut ei decreto hoc mado subscriberent : « Equidem etiam sanctorum Patrum voces de illo dicto, *Pater major est me*,

amplector: aio tamen id dictum pertinere ad carnem in eo conditam et passibilem. » Quod nescio quomodo Filio incarnato minus tribuit quam Patri, perinde ac si ob naturæ humanæ assumptionem et peregrinationem in terram pari dignitate excidisset ac suam auctoritatem **278** amisset, et intra limites extenuationis constitisset, ac non deificasset et extulisset humilia, et sua gloria per unionem illam ornasset potius quam ea re ipse depressus esset. Quod absurdum est. Atque etiam rubra scriptura tanquam ense flammeo decretum hoc munivit, quo mortem minitabatur et excommunicationem ei qui, non dico prima impulsione animi reprehendere et submurmurare, sed tantum introspicere ausus esset. Deinde idem decretum de quorumdam assensorum vel assentatorum potius consilio lapideis tabulis insculptum in maximo templo dedicavit. Verebantur enim ne sanctio illa, ut quæ prætextu carnis ipsi Verbo derogaret, abrogaretur, præsertim cum extenuationem et humanitatis rationem præteriissent.

A τῶν μακαρίων διδασκάλων τῆς οἰκουμένης. Τῶν μὲν γὰρ λεγόντων τῷ αἰτίῳ εἰρῆσθαι μείζονα, τῶν δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξειληφότων καὶ τῷ προσλήμματι, οὐ τῷ λόγῳ τὴν φωνὴν ταύτην ἀπονειμαμένων, ὥσπερ καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύεσθαι καὶ τὸ ἔρχεσθαι τοῦ κόσμου τὸν ἄρχοντα καὶ ἐρευνῶντα μηδὲν ὅλως εὑρίσκειν ἐν αὐτῷ, τινῶν δὲ περὶ τοῦ λόγου τὸ μεῖζον ἐκλαβομένων, οὐχ ἁπλῶς δὲ καὶ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐν τῷ ἐνανθρωπῆσαι ἄκραν κένωσιν καὶ ταπείνωσιν; καὶ ἄλλων ἄλλως εὐσεβῶς μέντοι ἐκδεξαμένων. ταύτας οὐκ οἶδ' ὅπως ἀποστέρξας ὡς οὐχ ἱκανῶς περὶ τοῦ προκειμένου εἰπούσας, καὶ ἑτέρως αὐτὸ διηρμήνευεν. Ἀμέλει καὶ σύνοδον συγκροτήσας καὶ ἅπαν ὅσον τοῖς θείοις ἔχαιρε δόγμασι συναθροίσας, ἐνῆγεν ἕκαστον ἐν τόμῳ δογματικῷ ὑπογράφειν ὁρίζοντας οὑτωσί B « Ἀποδέχομαι μὲν καὶ τὰς περὶ τοῦ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, τῶν θεοφόρων Πατέρων φωνάς, λέγω δὲ εἰρῆσθαι τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν καὶ παθητὴν σάρκα, » Τοῦτο δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἔλαττον πρὸς τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ σαρκοφορήσαντι περιτίθησιν, ὡς εἴπερ ἀπωλίσθησε τῆς ἰσότητος διὰ τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως πρόσληψιν καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίαν, μὴ τὴν ἰδίαν καὶ οὕτως ἀνασώζων δόξαν, τοῖς δὲ τῆς κενώσεως μέτροις ἐναπομείνας, ἢ μὴ θεώσας καὶ ὑψώσας τὸ ταπεινὸν καὶ τῶν οἰκείων αὐχημάτων μέτοχον ἀναδείξας ἐξ αὐτῆς τῆς ἑνώσεως, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τούναντίον ταπεινωθείς, ὅπερ ἄτοπον. Ἀμέλει καὶ γραφαῖς ἐρυθραῖς ὡς φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὸ δόγμα τοῦτο διειληφὼς, ἀπειλούσαις θάνατον καὶ ἀποκήρυξιν πίστεως τῷ προσεμβλέψαι ὅλως ἔνδον τολμήσαντι καὶ κατὰ πρώτην τοῦ νοῦ κίνησιν, πολλῷ δέω εἰπεῖν ἐπιλαβομένῳ καὶ ὑποτονθορύσαντι, ἔπειτα λιθίναις πλαξὶν ἐγχαράξας ὑποθήκαις τινῶν τῶν ἑπακολουθούντων αὐτῷ καὶ κολακευόντων ἐπὶ νεὼ τοῦ μεγίστου ἀνέθετο. Ὑφεωρῶντο γὰρ τὴν τῶν κυρωθέντων ἀνάλυσιν ὡς εἰς αὐτὸν τὸν λόγον διὰ μέσης τῆς σαρκὸς ἀποφερόντων τὸ ἔλαττον, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν κένωσιν καὶ τὸ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον νοούμενον παρεβλέψαντο.

6. Ejusdem generis illud etiam est quod Manuel sub vitæ finem fecit. Exstat inter cæteras catecheticæ tabulæ sanctiones anathema in Mahometi Deum, quem nec genuisse nec genitum sed holosphyron esse affirmat. Id anathema ex omnibus catecheticis libellis aboleri voluit ab ipsa Magnæ ecclesiæ tabula auspicatus, idque ratione probabili scilicet. Aiebat enim blasphemiis in Deum qualibuscunque **279** offendi Agarenos, qui ad piam nostram religionem deficerent. Proinde maximo Theodosio accersito, qui principem sedem curabat atque ornabat, et primariis sacerdotibus, qui tum in urbe erant eloquentia et virtute præstantes, quæstionem cum tumido exordio proponit. Qui cum omnes refragarentur, nec ullo modo illa admitterent ut absurda et a vera de Deo sententia abducentia, atque anathema illud offensionis plenum pie explicarent (nec enim Deum cœli et terræ conditorem ullo modo anathemate notari, sed holosphyrum illum Deum, quem delirus et furiosus Machometus nec genitum nec gignentem confingeret: nam apud Christianos Deum Patrem celebrari, quod detestandis Machometi nugamentis plane prohibeatur. Deinde se non satis intelligere quid sit illud holosphyrum), eis animo nihil mitigato contemptis, suapte auctoritate, et aulicorum eruditorum, quos tempori servire norat, ministerio, decretum proponit, quo [et Machometi deli-

C ς'. Οἷον δὲ καὶ τόδ' ἔρεξεν ἀνὴρ οὑτοσὶ περὶ τὸ πέρας τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. Ἥγκειται τῷ κατηχητικῷ πυκτίῳ μεθ' ἑτέρων ἀφορισμῶν καὶ τὸ ἀνάθεμα τῷ Θεῷ τοῦ Μωάμετ, περὶ οὗ λέγει, « Οὔτε ἐγέννησεν οὔτε ἐγεννήθη, » καὶ ὅτι ὁλόσφυρός ἐστι. Τὸν τοιοῦτον τοίνυν ἀναθεματισμὸν ἀπαλεῖψαι τῶν ὅλω κατηχητηρίων βίβλων προέθετο, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ [P. 139] πυκτίδος ἀρξάμενος. Καὶ ἡ πρόφασις ὡς μάλα εὐπρόσωπος· ἔφασκε γὰρ ὡς εἰς σκάνδαλον πρόκειται τῶν μετατιθεμένων Ἀγαρηνῶν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θεοσεβῆ πίστιν τὸ βλασφημεῖσθαι ὅλως Θεόν. Οὐκοῦν μετάκλητον τίθησι τὸν μέγιστον Θεοδόσιον, ὃς διεῖπε τηνικαῦτα καὶ ἐκόσμει θρόνον τὸν πρώτιστον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐνδημούντων ἀρχιερέων τοὺς λόγῳ καὶ ἀρετῇ D διαπρέποντας, καὶ κοινοῦται τούτοις τὸ σκέμμα μετ' ὀγκηρῶν προεισοδίων τῆς ὑποθέσεως. Ἀνανεύοντας δὲ πάντας εὑρὼν καὶ μηδ' ἄκροις παραδεχομένους ὠσὶ τὰ εἰσηγούμενα ὡς ἀπόφημα καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀληθεστάτης δόξης ἀπάγοντα, ἐξηγουμένους δὲ θεοφιλῶς τὸ εἰς σκάνδαλον δῆθεν καὶ πρόσκομμα καιμενον, καὶ διασαφοῦντας μὴ ὅλως Θεὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν καθυποβάλλεσθαι ἀναθέματι, ἀλλὰ τὸν παρὰ τῷ λήρῳ καὶ δαιμονιώδει Μωάμετ ἀναπαττόμενον ὁλόσφυρον Θεὸν καὶ μήτε γεννηθέντα μήτε γεννήσαντα (παρὰ Χριστιανοῖς μὲν γὰρ δοξάζεσθαι Πατέρα Θεὸν, αὐτὰ τὲ τὰ ἀπόβλητα τοῦ Μωάμετ ληρήματα τοῦτο ἀπαγορεύειν ὅλως· καὶ ἄλλως δὲ

μὴ συνιέναι ἀκριβῶς ὁποῖόν τί ἐστι τὸ ὁλόσφυρον), αὐτοὺς μὲν φθινύθειν εἴασεν ἐν στήθεσιν ἔχων νόον ἀκήλητον, καθ' ἑαυτὸν δ' ἐκτίθησι τόμον, ὑπουργοῖς εἰς τοῦτο χρησάμενος οὕς ἤδει τῶν ἐκ τῆς βασιλείου αὐλῆς τὸν καιρὸν κολακεύοντας καὶ λόγου μετέχοντας, ὑπερηγοροῦντα μὲν τῆς τοῦ Μωάμετ μωρολογίας (οὐ γὰρ ἄν εἴποιμι θεολογίας), καθαπτόμενον δὲ λαμπρῶς τῶν πρότερον βασιλέων καὶ τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱεροῦ ὡς ἀμαθῶς καὶ ἀπερισκέπτως ἀνεχομένων ὑπὸ ἀνάθεμα τίθεσθαι Θεὸν τὸν ἀληθινὸν, καὶ τοῦτον εἰς κοινὴν ἀκρόασιν ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀρχείων ἐκδίδωσι, συνεκπεπομφὼς οἷον τοῦ τόμου προοδευτὰς καὶ νεολαίαν κροτοῦσαν τὰ γεγραμμένα ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας ἦσαν κεφάλαιον, καὶ τοὺς ἐκ γένους ἐκείνῳ λογιότητι χαίροντας. Τοσοῦτον δὲ τὸ πιθανὸν ὁ λόγος ἐπλούτει, οὐκ ἐν διδακτοῖς πνεύματος βρίθων ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν πειθοῖ σοφίας ἀνθρωπίνης κομῶν, ὡς μικροῦ δεῖν ἁπαιωρῆσαι τῶν ὠτων μὴ μόνον ὅσον ἀφεώρα πρὸς τὴν ποικίλην τούτου περιβολὴν καὶ τὸ ἐπίχαρι τοῦ πτερώματος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ μεταλλεῦον τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν. Καὶ τάχ' ἄν ἦν ὡς ἀληθὴς Θεὸς δοξαζόμενος ὁ παρὰ τῷ Μωάμετ ὁστισοῦν κληρούμενος ὁλόσφυρος Θεὸς, εἰ μὴ ὁλοσχερῶς ὁ πατριάρχης ἀντέδη· οὔτε γὰρ οὗτος τοῖς γραφομένοις τὸν νοῦν προσέσχηκεν ὡς ἐπισφαλῆ καὶ νέα ἐπεισάγουσι δόγματα, καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ ὡς δηλητηριώδη ταῦτα ὑφορᾶσθαι παρέπειθεν. Ὁ δὲ ὥσπερ τι δεινὸν πεπονθὼς ὀνείδεσιν ἔπλυνε τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ μωρὰ τοῦ κόσμου τούτους ὠνόμαζεν, ἄλλως τε καὶ νόσῳ τότε προσπαλαίων δεινῇ, ὑφ' ἧς καὶ τὸν βίον ἀπέλιπε, καὶ ἐπίχολος ἐντεῦθεν γινόμενος. Οὐκοῦν ὅσα τῷ προτέρῳ τόμῳ ἐμπλατυνόμενος εἴρηκεν, ἀπηρτισμένῃ κατασκευῇ καὶ μεθόδοις ῥητορικαῖς χρησάμενος, ταῦτα ἐπιτεμὼν καὶ τὸ τοῦ δόγματος αὖθις περιθεὶς δέλεαρ ἕτερον τόμον ἐξέθετο. Καὶ ἐπεὶ ἔτυχε τότε τοῖς κατὰ Δάμαλιν ἀρχείοις ἐναυλιζόμενος, ἃ Σκουτάριον ὀνομάζονται, τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν μεταδιώκων καὶ τῆς πολυοχλίας ἀπανιστάμενος καὶ ἅπας τῆς νοσοκομίας γινόμενος, διαπλωτίζονται ἐκεῖσε βασιλικῷ ἐπιτάγματι ὅ τε τῶν ἀρχιερέων σύλλογος καὶ ὅσοι τὸ πρεσβεῖον ἐκ τῶν λόγων ἐκτήσαντο. Ἀλλ' οὔπω καθαρῶς τῶν λεμβαδίων ἀπέβησαν, καί τις τῶν παρὰ τῷ βασιλεῖ παῤῥησίαν ἐχόντων καὶ τὰ μέγιστα δυναμένων ὑπογραμματέων ἐφίσταται. Ὁ Ματζούκης ἦν οὗτος Θεόδωρος, καὶ πρός τε τὸν πατριάρχην καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυριν τὸν λόγον ἀποτεινάμενος τὴν μὲν ἐς τὸν βασιλέα πάροδον μὴ εἶναι ἔφησε νυνὶ ἐφικτὴν διά τι παρεισφρῆσαν ἐκ τῆς νόσου ἐμπόδιον, τῇ δὲ τούτων ἀναγνώσει προσέχειν χρεὼν, τοὺς χάρτας δεῖξας αὐτοῖς τοὺς ἐν χεροῖν. Ἦν δὲ ὁ μὲν περὶ τοῦ προκειμένου δόγματος διαλαμβάνων, ὅν, ὡς εἰρήκαμεν, ὑπογράψαι τοὺς συνελθόντας ἀρχιερεῖς διὰ σπουδῆς ὁ αὐτοκράτωρ ἐτίθετο· ὁ δ' ἕτερος τὸν βασιλέα ἔχων διαλεγόμενον τῷ ἀρχίποιμενί τε Θεοδοσίῳ καὶ τῇ συνόδῳ οὐδὲν μέτριον οὐδὲ χάριεν διεξῄει, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐνστάσει τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀρχιερέων ὡς μὴ κατὰ λόγον γενομένῃ

rium (cur enim theologiam dicam?) defendebatur, et superiores imperatores sacrorumque antistites aperte taxabantur, qui Deum verum inerudite et inconsiderate anathemate notari **280** passi essent. Et id decretum in sacro palatio publice recitandum curat, principibus senatus et cognatis suis litterarum studiosis, qui veluti viam præpararent atque applauderent, præmissis. Erat autem oratio adeo probabilis, non spiritualium verborum gravitate sed humanæ sapientiæ suavitate, ut aures non eorum duntaxat qui variam ejus compositionem et jucundam vanitatem spectabant, sed eorum etiam qui ipsius scripti sententiam indagabant, propemodum suspensas teneret. Ac forsitan veri Dei gloria Machometano illi Deo, quisquis est, nisi patriarcha strenue adversatus nec ipse id scriptum curasset, quo nova et periculosa dogmata introducerentur, et cæteros, ut id tanquam venenum suspectum haberent, monuisset. At imperator, quasi gravi affectus injuria, pontifices conviciis insectabatur et homines omnium mortalium stultissimos appellabat, quippe ex morbo gravissimo, qui exitium ei attulit, pronior ad iram factus. Proinde iis quæ priore decreto fusius, oratoriis ornamentis adhibitis, scripserat, in compendium redactis et dogmatis illecebris adornatis, aliud decretum promulgavit. Cum autem tum in palatio ad **281** Damalim, quod Scutarium dicitur, tum ad vitandam turbam tum ob aeris temperiem versaretur, totus curandæ valetudini intentus, jussu ejus pontificum collegium et eruditissimi quique eo trajiciunt. Qui cum vix ex lintribus descendissent, Theodorus Mazuca, homo apud imperatorem gratiosus et inter scribas auctoritate princeps, adest; et oratione ad patriarcham et pontificum collegium instituta imperatorem nunc adiri posse negat ob morbi quamdam accessionem, litteras vero quas manu teneret, esse audiendas. Agebant autem alteræ de proposito dogmate, quibus a pontificibus subscribi cupiebat imperator; alteræ sub persona ejusdem cum summo pastore Theodosio et pontificibus ob præposteram adversationem expostulantes, majus concilium minabantur, et controversiæ disceptationem ipso veteris Romæ papa adhibito jurejurando testificabantur. « Ingratus, inquit, universitatis rerum Deo, a quo præter imperii fastigium aliis illustribus prærogativis sum ornatus, et insanus essem, nisi pro tenuitate **282** mea qualecunque illi studium meum declararem, et summis in id viribus incumberem, ne is verus Dei anathemate notaretur. » Cælerum auditores ea magniloquentia adeo non percellebantur, ut vir doctissimus et eloquentissimus, Eustathius Thessalonicæ archiepiscopus, ea oratione vehementer commotus, verum Deum aliquid holosphyrum, infelicis ingenii commentum, perhiberi nullo modo ferret. « Enimvero, inquit, insanirem et hoc habitu, » ostenso pallio « indignus essem, si Deum verum

judicarem brutum illum pædiconem et omnis obscenitatis et sceleris doctorem. » Quæ cum clara voce et magno veræ pietatis affectu dixisset, auditores pene obstupuerunt. Scripti vero illius recitator, paulisper velut attonitus, compressis labiit astitit, deinde ad imperatorem reversus est; qui ea oratione perturbatus varia defensione usus est; et patientia, ut nunquam antea, laudata, ut querelos et cavillatores vitaret, se quoque integerrimis Christianis adnumerabat, et religiosissimis natum esse parentibus asserebat, et contra Thessalonicensem judicium vehementer efflagitabat. Aut enim, si absolveretur ut qui Deo pædiconi non crederet, nec de religione perperam sentiret, **283** se justas pœnas de eo sumpturum, qui contumeliosa verba in unctum Domini effutiret; aut, si condemnatus esset quasi alium quam Christiani Deum coleret, veritatem velle discere, et gratiam ei non parvam habiturum, qui sibi errorem extorsisset et veritatem explicasset. Paulo post patriarcha in ejus conspectum venit, et quæ res postulabat locutus, effecit ut iracundia placata veniam habitæ orationis et defendendi sui potestatem Thessalonicensi daret, cum hac tamen castigatione, oportere eum, ut virum sapientem, ab obscenitate verborum sibi temperare, nec effutire temere quæ nihil ad rem pertinerent. Postea cum scriptum de eo dogmate publice recitaretur, et ab omnibus ut pie explicatum laudaretur, se libenter subscripturos pollicentibus, consilium est dimissum. Ac illi abibant læti, quod adversatione sua imperatorem vicissent; is vero gaudebat, quod eos ad suam voluntatem flexisset, ac paucis verbis id consecutus esset quod antea verboso scripto impetrare non potuisset. Postridie concilium prima luce jussu imperatoris in patriarchæ ædibus **284** convenit, ut facerent quemadmodum promiserant. Verum illi omnes sententia mutata subscriptionem recusabant, quod in illo scripto adhuc verba quædam reprehenda laterent, quibus crasis alia reponenda essent, quæ cum vera sententia congruerent. Rursus igitur commotus imperator eorum vecordiam, inconstantiam et levitatem aperte insectatus est. Sed illi tandem ægre assenserunt, ut anathema a Deo Machometi in ipsum Machometum et omnem ejus doctrinam et sectam in catechcticis libellis transferretur. Quo post multos congressus decreto et confirmato tandem quieverunt.

A ἐπιμεμφόμενος διηπειλεῖτο μείζονος συνόδου συγκρότησιν, καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ τοῦ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τῶν προκειμένων ἐπώμνυτο διάσκεψιν. « Ἀγνώμων γὰρ ἄν εἴην, » ἔλεγε « καὶ ἀλόγιστος, εἰ μὴ πολλοστὸν ἀντιδοίην μέρος τῷ ἐμῷ βασιλευτῇ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῷ, ὧν ἐκεῖθεν χρειττόνως ἔσχηκα, πᾶσαν σπουδὴν εἰσενεγκὼν ὥστε μὴ τοῦτον ἀναθέματι καθυποβάλλεσθαι ἀληθινὸν ὄντα Θεόν. » Τοσοῦτον δὲ τοῦ διαθροηθῆναι τοῖς τοιούτοις ἀπεῖχον οἱ ἀκροώμενοι κομπάσμασιν, ὥστε καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης πρόεδρος, ὁ πολὺς καὶ μέγα ; ἐν λόγοις Εὐστάθιος, ζήλου ἐπὶ τοῖς ἀνεγνωσμένοις πλησθεὶς καὶ μὴ ἐνεγκὼν Θεὸν ἀληθινὸν δοξάζεσθαι ὁλόσφυρόν τι διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος, « Ἑσοίμην ἄν, » ἔφη, « καταπεπατημένον τοῖς πτέρναις φορῶν τὸν ἐγκέφαλον, καὶ τοῦ σχήματος τούτου B παράπαν ἀνάξιος » τὸν ἐπὶ τῶν ὠμῶν δείξας μανδύαν, « εἰ Θεὸν ἡγοίμην ἀληθινὸν τὸν παιδεραστὴν καὶ καμηλώδη καὶ πάσης πράξεως μυσαρᾶς ὑφηγητὴν καὶ διδάσκαλον. » Ἐπεπήγεσαν οὖν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις τούτοις οἱ ἀκηκοότες μικροῦ· ἦν γὰρ καὶ διατόρως ταῦτα φθεγγόμενος καὶ προδήλως χαρακτηρίζων τὸν ζήλῳ εὐσεβείας πυρούμενον. Ὁ δὲ τοῦ γράμματος ὑπαγορευτὴς, στὰς ἐπὶ βραχὺ ἐν εὸς καὶ τὰ χείλη μύσας, παλίμπους εἶτα εἰς τὸν αὐτοκράτορα εἴσεισι. Καὶ ὅς τὰ λαληθέντα ἐνωτισάμενος, οἷον περιψοφηθεὶς, ποικίλος ἦν τὸν ἀπόλογον, τὸ μακρόθυμον ἐπηνεκὼς ὡς οὐδέποτε. Καὶ ἑαυτὸν γὰρ τοῖς ἄγαν ὀρθοδοξοῦσι Χριστιανοῖς ἐνέταττε, καὶ πατέρων ὠμολόγει πανευσεβῶν προελθεῖν, τοὺς φιλαιτίους ἐκκλίνων καὶ φιλοσκώμμονας. Καὶ τὴν C μετὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κρίσιν πολὺς ἐνέκειτο ἐξαιτούμενος. Ἡ γὰρ, φησὶ, δικαιωθεὶς ὡς μὴ Θεῷ πιστεύων παιδεραστῇ, μηδὲ εἰσάγων παραχάραγμα πίστεως, δικαίαν ἐπιθήσει δίκην τῷ κατὰ Χριστοῦ Κυρίου ἐρυγγάνοντι βλάσφημα, ἢ κατακριθεὶς ὡς ἕτερον δοξάζων Θεὸν παρ' ὃν οἱ ἐκ Χριστοῦ καλούμενοι σέβονται μεταμαθήσεται τὴν ἀλήθειαν, καὶ χάριν εἴσεται οὐ μικρὰν τῷ τῆς χείρονος αὐτὸν μεταστήσαντι δόξης καὶ μυήσαντι τὴν ἀλήθειαν. Μετὰ βραχὺ δὲ τοῦ πατριάρχου εἰς θέαν ἐκείνῳ ἐλθόντος καὶ κατεπάσαντος τὰ εἰκότα τοῦ τε θυμοῦ ἔληξε, καὶ τῷ Εὐσταθίῳ συγγνώμην παρέσχετο ἐφ', οἷς παρεφθέγξατο, ἐνδεδωκὼς αὐτῷ ὅσα ἤρεῖτο ἀπολογήσασθαι, τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸς ἐπειπὼν ὡς, « Δεῖ σε σοφὸν ὄντα μὴ αἰσχροῤῥήμονα δείκνυσθαι μηδὲ θρασυστομεῖν παρακαίρια. » Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰς κοινὴν δοθέντος ἀκρόασιν τοῦ περὶ τοῦ δόγματος τόμου, καὶ πάντων ἐπαινεσάντων τὰ γεγραμμένα ὡς εὐσεβῶς ὀρθοτομηθέντα, καὶ περιχαρῶς ἐν αὐτῷ ὑπογράψαι καταθεμένων, ὁ σύλλογος διελέλυτο, καὶ οἱ μὲν ἀπῆεσαν ἀγαλλόμενοι ὡς τῇ οἰκείᾳ ἐνστάσει τὸν βασιλέα νενικηκότες· ὁ δὲ ἔχαιρεν ὡς τῇ ἑαυτοῦ καθυποκλίνας τούτους βουλῇ, καὶ σχὼν διὰ βραχυλογίας οὗπερ διὰ τοῦ πολυστίχου πρότερον τόμου οὐδαμῶς ἐφίκετο. Κατὰ δὲ τὴν μετ' ἐκείνην ἡμέραν εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἑστίαν ἡ σύνοδος ἀθροισθεῖσα, ὅπως κατὰ τὰ συμφωνηθέντα δράσωσιν (ἅμα γὰρ ἕῳ παρῆσαν οἱ ἐκ βασιλέως αὐτοὺς εἰς ἕνα ἀθροισμὸν συναγείροντες), οἱ δ' οὐκέτ' ἦσαν οἱ αὐτοί, ἀλλ' ἀνένευον πάντες πάλιν καὶ ἀπεπήδων ὡς τῇ ὑπηγορευμένῃ γραφῇ ἔτι ἐγκειμένων ἐπιληψίμων ῥημάτων τινῶν, καὶ ἤθελον καὶ ταῦτα ὀβελισθῆναι καὶ ἕτερα ἐντεθῆναι τῷ ὀρθῷ κατὰ μηδέν τι προσιστάμενα δόγματι. Ἦν οὖν αὖθις παροξυνόμενος ὁ κρατῶν καὶ ὡς ἀνοηταίνουσι καθαρῶς ἐπεγκαλῶν τὸ τῆς γνώμης ἄστατον καὶ ἀγχίστροφον. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις συνήλθοσαν, ἵνα τὸ μὲν ἀνάθεμα τῷ Θεῷ τοῦ Μωάμετ τῶν κατηχητικῶν βιβλίων ἀπαλειφθῇ,

ἐγγραφῇ δὲ ἀνάθεμα τῷ Μωάμετ καὶ πάσῃ τῇ αὐτοῦ διδαχῇ καὶ διαδοχῇ. Καὶ τοῦτο δογματίσαντες καὶ κυρώσαντες τῶν πολλῶν ἐκείνων συνόδων καὶ συλλόγων ἔληξαν.

ζ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ὑπερβήσομαί τι καὶ ἄλλο τῶν ἀξίων εἰρῆσθαι, τοῦ ἱστορεῖν ἐνταῦθα γενόμενος. Ἦν τις εὐνοῦχος ἀρχιερατικῶς προεδρεύων τῆς τῶν Χωνῶν πόλεως, Νικήτας τοὔνομα, πάσης ἀρετῆς καταγώγιον, οὕτω δὴ προφητικὸς καὶ προβλέπων τὰ ἔμπροσθεν ὡς τοῖς μεγίστοις τῶν ὁρώντων ἐγκρίνεσθαι καὶ εἰς θαῦμα κεῖσθαι παρ' οἷς ὁ ἀνὴρ ἐγνώριστο, εἴπερ ἡ καθ' ἡμᾶς γενεὰ πονηρὰ οὖσα καὶ μοιχαλὶς τοιοῦτον ηὐτύχησεν ἀγαθόν. Ἀμέλει καὶ τοῦ βασιλέως τούτου ἐξ Ἀρμενίας παριόντος τὰς Χώνας ἀρτιστεφοῦς καὶ τῆς πατρῴας διαδόχου ἀρχῆς, καὶ τὸν ἀρχαγγελικὸν νεὼν εἰσελθόντος καὶ χειρὶ τοῦ ἀρχιερέως τούτου εὐλογηθέντος, ἐπειδὴ καὶ περιώνυμος ἦν ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῖς ἅπασι διὰ στόματος, ἦσαν οἳ τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματος, καὶ τούτων οἱ ἐς νοῦν βάπτοντες, ἐν ἀπόρῳ ἐτίθεντο εἰ νέος ὢν ὁ Μανουὴλ [P. 142] καὶ ἄρτι πρώτως χνοάζων τὸν ἴουλον διακυβερνήσειν ὅλως τὴν βασιλείαν δυνήσεται, ἥτις τὸ πολὺ δεῖται ἀνδρὸς πολιοῦ μὲν τὸ φρονεῖν, λαχνήεντος δὲ τὸν πώγωνα, ἔτι γε μὴν εἰ τὸν κασίγνητον καταπαλαίσειεν Ἰσαάκιον δικαιότερον ὄντα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἔνδον ἰζάνοντα. Ὁ δὲ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ καὶ ὄντως ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, λύων τὸ ἄπορον καὶ διασαφῶν τὸ παρ' ἐκείνοις ἀμφιγνοούμενον, « Ναί, » φησί, « καὶ τὴν βασιλείαν ὁ μεῖραξ οὗτος δυθυνεῖ, καὶ αὐτῷ ὑποπεσεῖται ὁ ἀδελφός· οὕτω γὰρ Θεῷ δέδοκται καὶ προώρισται. Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ περὶ ὧν οὐδ' ὅλως με ἤρεσθε, τὸν οἰκεῖον πάππον, λέγω δὴ τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων καὶ προπάτορα ἐκείνου Ἀλέξιον, ὑπερβήσεται οὗτος βραχύ τι κατὰ τοὺς τῆς ζωῆς χρόνους. Τῆς δὲ τελευτῆς αὐτῷ ἐγγιζούσης μανήσεται. » Ἦν οὖν ἡ πρόῤῥησις αὕτη καὶ ἐμοὶ τῷ συγγραφεῖ Νικήτᾳ σὺν ἄλλοις πλείστοις γνώριμος, ὅτι καὶ ἐμὸς ὁ προφάντωρ (6) ἀνάδοχος ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος. Τίς δὲ ἄρα ἔσται ἡ μανία καὶ οἷος ὁ τρόπος αὐτῆς, οὐδεὶς εἶχεν ἀκριβῶς συμβαλέσθαι τῶν εἰδότων τὸ προαγόρευμα· οἱ μὲν γὰρ ἐς τὸ χρυσομανὲς ἀνέφερον τὸ προφοίβασμα, οἱ δ' ἐς ἄλλο τι σαρκικὸν ἐλάττωμα ἠχμαλώτιζον. Τοῦ δὲ προσεχῶς εἰρημένου δόγματος κινηθέντος, καὶ παραβόλως ἐνισταμένου τὰ πρῶτα τοῦ βασιλέως ἀληθῆ δοξάζειν Θεὸν τὸν παρὰ τῷ Μωάμετ ὁλόσφυρον καὶ μὴ γεγεννημένον ἢ γεννήσαντα Θεὸν, πέρας εἰληφέναι πάντες τὴν προθέσπισιν ἔφασκον, ἐπεὶ καὶ μανίαν ἀτεχνῶς ὀρθήν τε καὶ χειρίστην τὴν δόξαν εἶναι ταυτηνὶ ὡς τῆς ἀληθείας ἐπίπαν ἀντίθετον.

Κατήρξατο μὲν οὖν τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς νόσου πρὸ τοῦ Μαρτίου μηνὸς, τῆς ἐνισταμένης τότε ιγ' ἰνδικτιῶνος, ὅτε καὶ τὰ περὶ τοῦ δόγματος ἐπεκύμαινε. Καὶ αὐτὰ μὲν ἀφύβρισαν περί που μῆνα τὸν Μάϊον, ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐπιστάντος τοῦ Σεπτεμβρίου τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν. Οὐδὲν δ' ἔτι κάλλιστον περὶ τῆς βασιλείας διῴκησεν, ἀλλὰ νωθέστερον ἦν διακείμενος πρὸς τὴν τῶν μετὰ τὴν μετάστασιν αὐτοῦ γενησομένων διαταγήν τε καὶ ὑποτύπωσιν. Τὸ δ' αἴτιον· οὐ παρεδέχετο ὁπωσοῦν ὡς ἤγγικεν ἐκείνῳ τὸ τελευτᾶν, ἀλλ' εὖ εἰδέναι διετείνετο ὡς

A 7. Adjiciam etiam aliud memoratu dignum, postquam huc progressus sum. Fuit eunuchus Nicetas, Chonarum episcopus, omni genere virtutis ornatus, futurarum rerum ita præscius ut inter maximos vates haberetur et omnibus qui eum norant admirationi esset, quod nostræ ætati improbæ atque adulteræ tantum bonum contigisset. Cum autem hic imperator recens diademate redimitus, paterni imperii successor, ex Armenia revertens Chonis Archangeli ædem **285** ingressus faustam comprecatiouem ab hoc pontifice accepisset ut ob virtutem ubique gentium celeberrimo, quidam sacerdotes, iique prudentissimi, dubitabant an Manuel adhuc adolescens ac pene imberbis tantum imperium administrare posset, quod virum senili prudentia præditum et maturum postularet.

B Deinde an fratrem Isaacium, qui urbem imperatricem obtineret, superaturus esset, cui meliore jure imperium deberetur. Tum magnus ille vir et vere divinus homo in hunc modum respondit : « Omnino adolescens iste et imperium gubernabit et fratrem superabit : sic enim a Deo decretum et constitutum est. Ut autem ea quoque sciatis de quibus non interrogastis, avum Alexium ætate paulum superabit : sed instante obitu insaniet. » Id præsagium et mihi et aliis plurimis fuit notum : is enim vates ex divino baptismate me suscepit. Quæ autem ea insania et cujusmodi futura esset, nemo tum recte conjicere potuit : nam alii id præsagium ad insanam auri cupiditatem, alii ad libidinis intemperantiam detorquebant; sed cum hæc, quam dixi, controversia agitata esset, imperatore temere principio contendente holosphyrum illum Machometi **286** verum esse Deum, qui nec genitus esset nec genuisset, omnes id oraculum eo retulerunt, quod illa opinio a veritate alienissima germana et pessima esset insania.

D Imperator autem nocte, mense Martio, morbo correptus, indictione decima quinta, quo tempore dogma illud in quæstionem vocatum est et mense Maio demum sopitum, mense Septembri obiit, nec de imperio quidquam præclari ordinavit, in iis quæ post suum obitum facienda essent, mandandis et præscribendis segnior. In causa fuit quod nequaquam credebat instare sibi mortem, sed scire se affirmabat XIV vitæ annos adhuc restare. Idque ad ipsum patriarcham Theodosium dixit, a quo monebatur ut pro paterna pietate rei publicæ cu-

Hier. Wolfii notæ.

(6) Alter codex de compatriatu, ut vocant, alter de administratione baptismatis loqui videtur.

ram integris adhuc sensibus mature susciperet, et curatorem fidelem filii successoris, impuberis adhuc, et imperatricis quæreret. Sed pestilentes impostores astrologi imperatorem paulo post ex morbo recreatum vacaturum esse amoribus, et barbaricas **287** urbes eversurum, impudenter asserebant; et quod incredibilius est, homines præcipiti lingua et assueti mendaciis, motum universi orbis et maximorum siderum congressus et concursus ventorumque procellas ingentes et universitatis rerum pene mutationem prædicebant, engastrimythi potius quam astrologi. Neque vero annos duntaxat et menses et hebdomadas numerabant, sed dies etiam et horæ punctum designare non verebantur, quæ suæ potestati reservavit Pater, et Servator discipulos suos percontantes castigavit. Proinde non ipse modo imperator speluncas et meatus subterraneos contra ventorum impetum inquirebat et ad habitandum præparabat, et palatiorum fastigia demoliebantur, ut minus impetu ventorum læderentur; sed et ministri et cognati et adulatores ejus iisdem rebus intenti partim terram formicarum instar effodiebant, partim tentoria tripliciter consuebant et vectes cubitales, quo minus tabernacula **288** concuterentur, acuebant. Sed morbo, ut dixi, ingravescente, balneo usus cognovit spem vitæ evanescere et terminum instare inevitabilem; ac pauca cum astantibus de Alexio filio locutus, oratione suspiriis interpolata, quia prævidebat quæ post suum obitum tempestates impenderent, patriarchæ monitu brevi chartæ de astrologia subscripsit, mutata pristina sententia. Denique admota ad arteriam manu et pulsu pertentato, cum alto suspirio femur percussit, et monasticum habitum postulavit. Quo dicto cum, ut fieri solet, tumultus esset ortus, et spiritualem vestem nigro panno omnis ornatus expertem, ministri nescio ubi nacti, mollibus et regiis vestibus detractis, et aspero illo divinæ vitæ indumento illi inducto, in spiritualem eum convertunt militem, et galea thoraceque insigniore ornatum in cœlestis imperatoris catalogum referunt. Ea lacerna, quippe brevior, crura heroici illius corporis non tegebat, ut nemo qui id cernebat a lacrymis sibi temperaret. humanæ imbecillitatis cogitatione et vilitate corporis in morte, quo animus tanquam testa **289** inclusus coalescit. Sic igitur et vita et imperio cedit, quod annos triginta octo gubernavit, tribus mensibus demptis. Ad quod imperii spatium vetustissimum illud oraculum alludere videtur: « Tui prehendet te postrema nominis. » Nam ηλ, postrema syllaba nominis Manuelis, apud Græcos tantum numerum complectitur. Sepultus est in obliquo latere monasterii Pantocratoris, juxta templi fores, in sacello adjuncto, qua templi muro in fornicem circumflexo latus circa tumulum ingressus distinguitur. Lapis eum tegit nigricans et mœstum aliquid præ se ferens, qui in septem vertices assurgit. Non procul inde basi impositus adoratur

A ἐνιαυτοὶ ζωῆς καὶ ἕτεροι δεκατέσσαρες αὐτῷ ἐπιδαψιλεύονται. Καὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἴρηκε τὸν σοφὸν καὶ τρισμάκαρα πατριάρχην τὸν Θεοδόσιον, ὁποτιθέμενον πατρικῶς φροντίδα τῶν τῆς βασιλείας θέσθαι πραγμάτων, ἕως ἔτι καιρὸς κἀκείνῳ ἔῤῥωται τὸ φρονεῖν, καὶ διφῆσαι τὸν ἀνθεξόμενον ἀκριβῶς τοῦ τῆς ἀρχῆς κληρονόμου παιδὸς οὔπω παραγγείλαντος εἰς ἥβην, καὶ πιστῶς προστησόμενον τῆς βασιλίδος καὶ οἷον μητροκομήσοντα. Οἱ δὲ παντοδήλητοι ἀστροφένακες καὶ περὶ ἐρωτικὰ, κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, τὸν βασιλέα σχολάσειν ἀπετόλμων λέγειν ἀνασφήλαντα τῆς νόσου μετὰ βραχὺ, καὶ πόλεων ἀλλοφύλων εἰς χώμα τεθησομένων καθαιρέσεις ἀπηναιδεύοντο. Τὸ δὲ δὴ παραλογώτερον, πρόγειροι τὴν γλῶτταν ὄντες καὶ τῷ ψεύδει ἐνειθισμένοι καὶ συγκίνησιν προὔλεγον τοῦ παντὸς συνδρομάς τε καὶ
B συνόδους τῶν μεγίστων ἀστέρων καὶ ἀνέμων ἐξαισίων ἐκῤῥήξεις, καὶ σχεδὸν τοῦ παντὸς μεταστοιχείωσιν προεφοίβαζον, ἐγγαστρίμυθοι πλέον ἢ ἀστεροσκόποι δεικνύμενοι. Οὐ χρόνους δὲ μόνον καὶ μῆνας ἠρίθμουν καὶ ἑβδομάδας κατέλεγον, ἐφ' ὧν ταῦτα γενήσεται, καὶ βασιλεῖ διεσήμαινον, ἀλλὰ καὶ ἡμέρας ἠκριβολόγουν καὶ τὸ τῆς ὥρας ἀκαριαῖον ἐβωμολόχουν, ὡς εἴπερ σαφῶς ἤδεσαν ἅπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔθετο ὁ Πατὴρ, καὶ περὶ ὧν ἐπετίμα πυνθανομένους τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτήρ. Ἀμέλει τοι οὐ μόνον αὐτὸς ὁ βασιλεὺς σπήλαια καὶ καταδύσεις ἀλεξηνέμους διηρευνᾶτο καὶ προητοίμαζεν εἰς ἐνοίκησιν, καὶ οἱ τῶν βασιλικῶν οἰκοπέδων καθηροῦντο ὕελοι, ὡς εἶεν ἀπαθεῖς ταῖς τῶν ἀνέμων
C ἐκθησαυριζομέναις πνοαῖς, ἀλλὰ καὶ ὁπόσοι τῇ θεραπείᾳ τούτου καὶ συγγενείᾳ ἐνεγραφοντο, καὶ οἱ κολακικῶς αὐτὸν ὑπεισήρχοντο, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμελῶς ἐνέκειντο, ὡς τοὺς μὲν γεωρυχεῖν κατὰ μύρμηκας, τοὺς δὲ σκηνορράφειν καὶ σχοινία περιδέειν ἔντριτα καὶ πασσάλους ἀποξύνειν πηχυαίους εἰς ἀκράδαντον ἔρεισμα τῶν σκηνῶν. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἐπειδὴ τὰ τῆς νόσου τῷ βασιλεῖ ἐπέτεινε, παραβόλως βαλανείῳ ἐχρήσατο, καὶ γνοὺς ἔτι πλέον ἐντεῦθεν τὰς τοῦ ζῆν ἀπαλειφομένας ἐλπίδας καὶ οἷον καθ' ὑγρῶν τυπουμένας καὶ τὴν προθεσμίαν ἀνυπεξάλυκτον ἐφεστῶσαν ὀλίγα περὶ τοῦ παιδὸς Ἀλεξίου τοῖς περιεστῶσι διείλεκται, κεράσας οἰμωγαῖς τὰ ῥήματά ἐκ τοῦ προορᾶν οἷον τὰ μετὰ τὴν ἐκείνου συμβησόμενα ἔξοδον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀστρονομίας ὑποθήκη τοῦ πατριάρχου βραχύν τινα χάρτην
D ὑπεσημήνατο, πρὸς τὴν ἐναντίαν δόξαν μεθαρμοσθείς. Τέλος δὲ καὶ αὐτὸς τῇ ἀρτηρίᾳ προσάγων τὴν χεῖρα καὶ τὰς κινήσεις τοῦ σφυγμοῦ γνωματεύων, βύθιόν τι στενάξας καὶ πλήξας τῇ χειρὶ τὸν μηρὸν τὸ μοναδικὸν σχῆμα ᾔτησε. Θορύβου δὲ, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ ἀρθέντος, καὶ τῆς πνευματικωτέρας ἀμφιάσεως ἐχούσης τὸ ἀπαράσκευον, τριβωνίου μέλανος οἱ περὶ τὸν βασιλέα ὀθενοῦν εὐπορήσαντες περιδύουσι μὲν αὐτὸν τὰ μαλακὰ καὶ ἀρχικὰ ἄμφια, ἐπενδύουσι δὲ τὸ τραχὺ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἔνδυμα, εἰς ὁπλίτην μετημειφότες πνευματικὸν κράνει τε θειοτέρῳ καὶ θώρακι σεμνοτέρῳ, τῷ οὐρανίῳ στρατολογήσαντες ἡγεμόνι. Τὸ δὲ ῥάκος

μὴ ποδῆρες ὂν μήτε μὴν δι' ὅλου τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐκείνου καταβαῖνον σώματος εἶα τὰς κνήμας ἀκαλυφεῖς, ὡς μηδένα τῶν ὁρώντων εἶναι ἀδάκρυτον, ἐν νῷ βαλλόμενον τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν καὶ τὴν ἐν τῷ τελευτᾷν τὸν βίον τοῦ σώματος ἀχρειότητα, ὅπερ ἡμῖν ὡς ὄστρεον περιπλάττεται καὶ συμφύεται τῇ ψυχῇ. Τοῦ βίου γοῦν οὕτω καὶ τῆς βασιλείας μεθίσταται, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρόνους γεγονὼς ἐν τῇ βασιλείᾳ, λειπόντων μηνῶν τριῶν. Πρὸς ἣν οἶμαι παράτασιν τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ παλαίτατον ἐκεῖνο λόγιον ἀφορᾷν, ὃ διέξεισιν οὑτωσί· « Ἀλλ' ὑστάτη σε κερδανεῖ λαβὴ λόγου· » ἡ γὰρ τελευταία τοῦ ὀνόματος συλλαβὴ τὸν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα διασημαίνεται ἀριθμόν. Τέθαπται οὖν παρὰ πλάγιον πλευρὰν τῷ τὸν νεὼν εἰσιόντι τῆς τοῦ Παντοκράτορος μονῆς, οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει, ἀλλ' ἐν τῷ περὶ τοῦτον ἠρῴῳ. Τοῦ δὲ τοίχου τοῦ νεὼ εἰς ἀψῖδα περιαχθέντος ἡ περὶ τὴν σορὸν εὐρεῖα διαστέλλεται εἴσοδος. Συνέχει δὲ τοῦτον λίθος τὴν μελανίαν ὑποκρινόμενος καὶ διὰ τοῦτο στυγνάζοντι ἐοικώς, ὃς καὶ εἰς ἑπτὰ διέσχισται λοφιάς. Παράκειται δέ οἱ ἐπὶ κρηπῖδος καὶ προσκύνησιν δέχεται λίθος ἐρυθρὸς ἀνδρομήκης, ὃν εἶχε πρότερον μὲν ὁ κατ' Ἔφεσον τὴν πόλιν ναὸς, ἐκεῖνον εἶναι διαθρυλούμενον ἐφ' οὗ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀπὸ σταυροῦ καθαίρεσιν νεκροταφίοις εἰλημμένος ἐσμυρνίσθη. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὗτος διακομίσας ἐκεῖθεν, καί οἱ τὸν νῶτον ὑποστρώσας ὡς ὁμόθεον σῶμα καὶ γεγονὸς ὅπερ τὸ χρῖσαν (7) βαστάσαντι, ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Βουκολέοντα λιμένος εἰς τὸν ἐν τῷ φάρῳ τοῦ μεγάλου παλατίου νεὼν τοῦτον ἀνήγαγε. Μετ' οὐ πολλὴν μέντοι ἐν ὑστέρῳ χρόνου περίοδον τοῦ βασιλέως τὸν βίον ἀπολιπόντος καὶ ὁ λίθος οὗτος ἐξήρθη τῶν ἀνακτόρων, καὶ μετενήνεκται ἔνθα δὴ ἀρτίως ἐμνήσθην, κεκράξων, οἶμαι, καὶ διατρανωσόμενος ὁπόσα ὁ τῇ σορῷ σιωπῶν εἰργάσατό πως καὶ ἠγωνίσατο.

A lapis purpureis, viri magnitudine, qui ante fuit Ephesi; et is esse dicitur, in quo Christus de cruce sublatus et fasciis involutus conditus fuerit. Eum lapidem imperator inde advectum humeris suis, quippe qui divinum corpus ipsumque Christum gestasset, a portu Bucoleontis usque ad ædem **290** quæ in turri palatii est, pertulit. Sed non multo post imperatoris obitum saxum illud e palatio ad sepulcrum illius est translatum, ut clara voce defuncti res gestas et certamina proclamet.

Hier. Wolfii notæ.

(7) Quid sit illud ὅπερ τὸ χρῖσαν, non intelligo. Et qualemcunque sententiam conjectura sum secutus.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ
ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΝΟΥΗΛ.

—

IMPERIUM
ALEXII COMNENI PORPHYROGENITI
MANUELIS IMPERATORIS FILII.

—

α'. Καὶ οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς καταλύει τὸν βίον, βασιλεύει δὲ μετ' αὐτὸν ὁ ἐκείνου παῖς Ἀλέξιος, οὔπω καθαρῶς τῆς ἥβης ἁψάμενος, ἀλλ' ἔτι παιδοκόμων καὶ τιθευτρίας δεόμενος. Πλημμελῶς τοίνυν καὶ ἀχρείως τὰ Ῥωμαίων ἐφέρετο πράγματα, καὶ χειρόνως ἢ ὅτε ὁ Φαέθων τὴν ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνειν ὁδὸν ἐπεβάλλετο, τοῦ πατρικοῦ καὶ χρυσοκολλήτου ἐπιβὰς ἅρματος. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ κρατῶν διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελὲς καὶ τοῦ τὰ συνοίσοντα φρονεῖν ἐνδεὴς οὐδενὸς ἦν τῶν καθηκόντων ἐπιστρεφόμενος, κούφοις δὲ μόνον τρεφόμενος πνεύμασι καὶ τὸ χαίρειν καὶ τὸ λυπεῖσθαι μήπω μεμαθηκὼς ἀκριβῶς κυνηγεσίοις προσανεῖχε

B **291** 1. Manuele Comneno ad hunc modum defuncto, filius Alexius fere impubis adhuc et puer, qui pædagogi et nutricis opera non satis commode carebat, successit. Itaque Romana res publica perperam administrabatur, et pejus se habebat quam cum Phaeton paternum currum per cœlum regere conatus est. Nam imperator ob immaturam ætatem et inopiam consilii nullam officii rationem habebat, **292** inani superbia elatus, et vix satis gnarus quæ res tristes aut jucundæ essent, venationi et equitationi incumbebat; puerorum cum quibus colluderet, familiaritate utebatur, vita pessime instituta. Paterni vero ejus cognati et amici,

aliis rebus intenti, illius educationem aliis rebus omnibus antevertendam negligebant, nec interitum rei publicæ curabant. Nam alii imperatricis amore flagrabant et ejus pudicitiam haud dissimulanter tentabant ; calamistris, unguentis puerilibus, mitris mulieribus, aureis torquibus ornati, defixos in illam oculos habebant et mutuum illius amorem captabant. Alii, homines avari et rapaces, cum luxuriosissime viverent, fiscum depeculabantur, ut crumenam immodicis sumptibus exhaustam pecunia resarcirent. Alii ad imperii cupiditatem omnia referebant, Denique tanquam strenuo et gravi pædagogo sublato, confusa erant omnia, dum suum quisque negotium agit et alteri adversatur ; aut velut columna firma revulsa, in partem contrariam omnia inclinabant. Proinde cum **293** potentissimi quique, et cognati imperatoris, æqualitatem spernerent, rei publicæ cura defecit, congressus et concilia deserta sunt. Cum autem protosebastus et protovestiarius Alexius Comnenus, Manuelis patruelis, pueri imperatoris matrem sibi conciliasset, et crebro ejus consuetudine uteretur, cæterosque omnes auctoritate vinceret, ii qui eadem orti erant familia et Manuelo imperante parem potestatem obtinuerant, maximis dignitatibus prædíti, molestissime illa ferebant. Quidam etiam cum tyrannidem suboriri cernerent, protosebastum suspectum habebant, non tam de imperatoris Alexii salute solliciti, quam ne ipsi comprehenderentur metuentes. Quapropter exspectatione rerum futurarum suspensi, modo ipsi tuti essent, cæteros minus curabant. Fama enim, ut loquax est, jam vociferabatur Alexium imperatrici adhærere cum eaque conspirasse, multos sibi officiis et largitionibus conciliare, et imperatore ejecto regnum affectare et matris ejus nuptias ambire. Atque ita sese res imperti habebant, confusionis et turbarum plenæ, non aliter quam in fabulis de serpente illo traditur, qui cauda surda et cæca non sine multis **294** offensionibus progrediebatur. Is rerum status monstro illo sub Manuelis obitum edito præsignificatus fuit. Nam mulier quædam in Propontide habitans puerum peperit, cætera perexilem et imbecillem, sed capite Ingenti. Id principatus multorum, quem omnis imperii et disciplinæ contemptus sequitur, omen habitum.

καὶ ἱππηλασίοις προσέκειτο, παιδαρίοις συμπαίγμοσι συγγινόμενος καὶ τὸ ἦθος ἐν τοῖς χειρίστοις τυπούμενος. Οἱ δέ γε πατρῷοι τούτῳ ἑταῖροι καὶ οἱ **καθ'** αἷμα δή που προσήκοντες, ἑτέροις τὸν νοῦν προσέχοντες, τῆς τούτου καλλίστης κατημέλουν ἀγωγῆς καὶ τροφῆς καὶ τὰ κοινὰ ὀθειρόμενα παρεβλέποντο. Οἱ μὲν γὰρ τῆς βασιλίδος ἤρων καὶ ἐπείρων μάλα λαμπρῶς, ἐπαφροδίτως βοστρυχιζόμενοι, καὶ τὸν ταύτης ἀντέρωτα θηρώμενοι ἐμυροῦντο νηπιωδῶς καὶ ἐμιτροῦντο γυναικωδῶς περιδερράιοις λιθοκόλλοις, καὶ ὅλοις ὀφθαλμοῖς εἰς αὐτὴν ἐνητένιζον· οἱ δὲ χρηματιστικοὶ ὄντες καὶ δημοβόροι παρενοσφίζοντο τὰ δημόσια, ταῖς τε ἐφευρημέναις δαπάναις ἀφειδέστερον χρώμενοι καὶ νέας προσεφευρίσκοντες, ἵν' ἔχοιεν οὕτω τὸ χθὲς κενὸν καὶ σύσπαστον βαλάντιον πλῆρες καὶ διφθηκὸς σήμερον· οἱ δὲ τοῦ βασιλεύειν ἔχοντες ἔφεσιν πρὸς τοῦτο τὸν οἰκεῖον σκοπὸν συνέτεινον ἅπαντα. Ὡς γάρ τινος παιδαγωγοῦ γενναίου καὶ ἐμβριθοῦς ἐκποδὼν γενομένου ἀταξίας τὸ πᾶν ἐπεπλήρωτο, ἑκάστου τὸ οἰκεῖον μεταδιώκοντος ἐφετὸν καὶ ἀλλήλοις ἁπάντων ἀντιπραττόντων, ἢ κίονος ὑποσπασθέντος ἑδραίου καὶ ἀστραβοῦς πρὸς ἐναντίαν φορὰν ἀπονενεύκεισαν ἅπαντα. Τῆς δὲ ἰσοτιμίας ἀτιμασθείσης παρὰ τοῖς τότε τὰ μέγιστα δυναμένοις καὶ κατὰ γένος συναπτομένοις τῷ βασιλεῖ, αἵ τε ὑπὲρ τῶν κοινῶν φροντίδες ἐξέλιπον καὶ αἱ συνδρομαὶ καὶ σύνοδοι ἠφαντώθησαν. Καὶ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ δὲ καὶ πρωτοβεστιαρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὃς ἀνεψιὸς ἦν πρὸς πατρὸς τῷ βσσιλεῖ Μανουὴλ, τὴν τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως μητέρα ὑποποιησαμένου καὶ θαμὰ αὐτῇ ὁμιλοῦντος καὶ ὑπὲρ πάντα ἰσχύοντος ἕτερον, οἱ τοῦ αὐτοῦ μεταλαχόντες αἵματος καὶ ἰσοκρατεῖς εἶναι παρὰ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἐαθέντες καὶ ἀξιώμασι μεγίστοις ἐμπρέποντες ἔστιν ᾗ ἀπεπνίγοντο τοῖς γινομένοις, ἔστι δ' ᾗ καὶ τυραννίδα φυομένην ὁρῶντες τὸν πρωτοσεβαστὸν ὑπεβλέποντο, οὐ τοσοῦτον μὴ ὁ βασιλεύων Ἀλέξιος ἀηδές τι **πάθοι** περὶ πλείστου ἔχοντες, ὅσον μὴ αὐτοὶ **συλληφθεῖεν** ὑφορώμενοι. Καὶ διὰ ταῦτα καραδοκοῦντες τὸ μέλλον, τὸ **καθ'** αὐτοὺς ἀσφαλὲς τοῦ πέλας **προετίθεσαν**. Ἤδη γὰρ ἡ φήμη λάλος ἦν καὶ **διαῤῥήδην** κραυγάζουσα ὡς Ἀλέξιος τῇ μητρὶ τοῦ **βασιλέως** σύμφυτος μικροῦ καὶ σύμπνους γενόμενος **μέτεισι** τοὺς πολλοὺς φιλίᾳ καὶ χρήμασι, καὶ **καθελεῖν μὲν** αὐτὸν τῆς βασιλείας ἐν νῷ τίθεται, ἑαυτὸν δ' ἐπιβήτορα ταύτης, ὥσπερ δὴ καὶ τῆς τεκούσης, γενήσεσθαι σκέπτεται. Καὶ οὕτω μὲν τὰ κατὰ τὴν βασίλειον αὐλὴν πάσας ὄντα συγχύσεως καὶ παντοίου χειμῶνος ἔμπλεα, καὶ τὸ τοῦ μυθικοῦ δράκοντος πράγμασιν αὐτοῖς ὁρώμενον ἦν, ὃς κακῶς διετίθετο κωφῷ καὶ τυφλῷ μέρει **τῷ οὐραίῳ** διεξαγόμενος. Ἡ τὸ τέρας πέρας ἐλάμβανεν, ὅ τὸν βίον τελευτῶντος **ἐπιφάνη** τοῦ αὐτοκράτορος **Μανουὴλ. Γυνὴ** γάρ τις κατὰ τὴν Προποντίδα λαχοῦσα τὴν οἴκησιν παιδίον ἀπέτεκεν ἄῤῥεν, τὸν μὲν λοιπὸν ἄνθρωπον **ἐκτῤῥωμένον** καὶ λίαν βραχυμερέστατον, τὴν δέ γε κεφαλὴν χρῆμά τι ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέχον μέγα τε καὶ ἐξαίσιον, ὅ καὶ συλλελόγιστο πολυαρχίας εἶναι σημαντικὸν, ἥτις μήτηρ ἀναρχίας ἐστίν.

2. At Comnenus Andronicus imperatoris Manuelis patruelis, de quo in illius historia copiose scripsimus, cum imperatoris mortem et aulæ dissidia Œnæi audivisset, veterem tyrannidis amorem renovat. Sed hæc suo loco commodius referentur : nunc vero, ne ordo historiæ interrumpatur neque quicquam memoratu dignum prætermittatur, paulo

β'. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος ὁ τοῦ **βασιλέως** ἐξάδελφος Μανουὴλ, περὶ οὗ τὸ λέγειν ἐν τῇ **κατὰ** τὸν βασιλέα τοῦτον ἱστορίᾳ κατέῤῥευσεν ἱκανώτατα, διατρίβων τηνικαῦτα κατὰ τὸ Οἴναιον, ἐπεὶ **πύθοιτο** τὸν τοῦ Μανουὴλ θάνατον καὶ διαστασιάζειν ἔγνωκε τὰ βασίλεια, τὸν παλαιὸν τῆς τυραννίδος **ἀνασκάλλει** ἔρωτα. Ἀλλὰ μήπω περὶ τούτων, **καθ'** εἱρμὸν

δὲ προϊὸν τὸ λέγειν ἐκεῖθεν τῆς ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐχέσθω, ὁπόθεν ἄρχεσθαι ἄμεινον συναφείας ἕνεκα καὶ τοῦ μὴ παραλιπεῖν τι τῶν ῥηθῆναι ἀξίων. Ὁ Ἀνδρόνικος τοίνυν οὗτος τὰς λαβὰς ἐκφεύγων τοῦ Μανουὴλ ἀειφυγίαν εἵλετο, καὶ πόλεις ἀμείψας συχνὰς καὶ πλεῖστα ἐθνῶν ἄστεα κατιδὼν τέλος, ὡς εἰπόντες ἔχομεν, καταλύει παρὰ τῷ Σαλτούχῳ· τοπάρχης δ' ἦν οὗτος εἰς ἀρχὴν ἔχων ἐξαιρεθεῖσαν τὴν τῇ Χαλδαίᾳ προσεγγίζουσαν χώραν, Ῥωμαίοις μὲν πάλαι ὑπόφορον, τότε δὲ τοῖς Τούρκοις καὶ τοῖς τούτων ὑπείκουσαν ἔθεσι. Καὶ παρειληφώς τι φρούριον αὐτοῦ ἐκόντος, καὶ τῇ φυσικῇ τούτου ἐρυμνότητι τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης προσθεὶς, ἐκεῖσε προσέμενε, συμπλανῆτιν ἔχων ἑαυτῷ καὶ συνέκδημον τὴν Κομνηνὴν Θεοδώραν, ἥτις ἀθεμίτως αὐτῷ συνηνάζετο θυγάτηρ Ἰσαακίου οὖσα τοῦ σεβαστοκράτορος· ἐξ ἀδελφῶν δ' ἔφυσαν ἄμφω, Ἰσαάκιος καὶ Ἀνδρόνικος. Ὁ τοίνυν αὐτοκράτωρ Μανουὴλ συνειληφέναι οὐκ ἔχων Ἀνδρόνικον, ἀλλ' ὅσα καὶ Ἰξίων Ἥρας τούτου ἀποπλαζόμενος, ὡς γοῦν νεφέλην τὴν ἀνεψιὰν Θεοδώραν περισχεῖν διὰ φροντίδος ἐτίθετο, καὶ τοῦ κατὰ σκοπὸν ἐπιτυχὴς γεγονὼς διὰ τοῦ τότε τὴν ἀρχὴν τῆς Τραπεζοῦντος ἀνεζωσμένου Νικηφόρου τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ βραχὺ καὶ αὐτὸν ἐπισπᾶται Ἀνδρόνικον, ὅσα καὶ δελητίῳ τῇ Θεοδώρᾳ κατασπώμενον καὶ τῷ ταύτης ἀγκιστρευόμενον ἔρωτι, οὐ μικρῶς καὶ τῷ τῶν παίδων πυρὶ δαπανώμενον οὓς ἀπέτεκεν αὐτῷ Θεοδώρα. Στείλας τοίνυν πρέσβεις εἰς βασιλέα αἰτεῖται ὧν πεπαρῴνηκεν ἀμνηστίαν, πρὸς δὲ καὶ ἀσφάλειαν ὡς οὐδέν τι πείσεται θυμαλγὲς ἀφικόμενος. Καὶ τοῦ βασιλέως πρὸς ἄμφω οὐκ ἀπατηλῶς καταμνεύσαντος, μετά τινα καιρὸν προσχωρεῖ. Πολυμήχανος δ' ὢν Ἀνδρόνικος καὶ παντοίοις δόλοις καζόμενος ἁλύσει σιδηρέᾳ πολυταλάντῳ διαλαμβάνει τὸν τράχηλον, καὶ ταύτην ἔνδον συσχὼν καὶ περιθάλψας τῷ ἱματίῳ ἐς τὰ τῶν ποδῶν ἔσχατα καταβαίνουσαν, ὡς εἴη βασιλεῖ τε ἀφώρατος καὶ τοῖς τὸ βῆμα τούτου πληροῦσιν ἀθέατος, λαβὼν τοῦ ὀφθῆναι τῷ αὐτοκράτορι καὶ θεάσασθαι τὸ ἐνδόσιμον, ἐπεὶ καθάπαξ ἐκείνῳ εἰς θέαν κατέστη, μέγας μεγαλωστὶ κατὰ τοῦ δαπέδου ἐκτείνεται προτείνας τὴν ἅλυσιν, καὶ δακρύοις τέγγων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐδεῖτο θερμότερον καὶ περιπαθῶς καθικέτευε συγγνώμην εὑρεῖν ἐφ' οἷς δή που παραλελύπηκεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις ἔκθαμβος γεγονὼς αὐτός τε πρὸς δάκρυα προήχθη καὶ τοὺς ἐξεγεροῦντας ἐπέταξεν. Ὁ δὲ οὐκ ἀναστῆναι τῶν κάτω διισχυρίζετο, εἰ μὴ βασιλέως ἐπιτεταχότος αὐτόν τις τῶν παρεστηκότων διὰ τῆς ῥυμοτομίας ἑλκύσει τοῦ βήματος λαβόμενος τῆς ἁλύσεως, καὶ προσουδίσει τῷ θρόνῳ τῷ βασιλείῳ. Ἀμέλει καὶ γέγονεν ὡς ἐδεῖτο Ἀνδρόνικος. Ὑπουργήκει δὲ πρὸς τοῦργον τοῦτο Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ὁ καθελὼν τῆς τυραννίδος Ἀνδρόνικόν ὕστερον· καὶ θαυμάσας ἄν τις τὸ τελεσθὲν τηνικάδε καιροῦ οὐκ εἰς ἄλογον συγκυρίαν ἢ αὐτόματον ἀπολύσει τεῦτο περίπτωσιν. Τῷ δ' οὖν τότε λαμπρότατα προσδεχθεὶς ὁ ἀνὴρ καὶ φιλοφροσύνης μεγαλοπρεποῦς ἀξιωθεὶς, ὡς ἔδει τηλικοῦτὸν ἄνδρα χρόνιον ἐπανήκοντα, πρὸς τὸ Οἴναιον ἀποστέλλεται, ἐκεῖσε τὰς διατριβὰς τελέσων καὶ τὴν μακρὰν ἀνακωχεύσων περιοδείαν καὶ τὸν πολυετῆ καταπαύσων πλάνον. Ἤδεσαν γὰρ ἀμφότεροι τὰ τῆς ἐν ταὐτῷ συνουσίας εἰς τὰς προτέρας ἐπαναλύσοντα συμφοράς· μηδὲ γὰρ ἂν ἠρεμή ειν ὅλως τὸν φθόνον καὶ οἷς ἔργον τῷ φιλαιτίῳ τὴν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν οἰκείωσιν ἄρνυσθαι καὶ ταῖς τῶν ἄλλων διαβολαῖς ἑαυτοὺς ἐπικρατύνειν καὶ εἰς μείζους πρόσπαίρειν τιμάς.

A allius exordiamur. Hic Andronicus, ut Manuelis casses evitaret, cum perpetuum sibi exsilium indixisset, multis urbibus, multis provinciis peragratis, tandem ad Saltuchum, ut diximus, divertit. Toparcha is erat, cui regio Chaldææ vicina in portionem cesserat, olim Romanis tributaria, tum autem Turcicæ ditionis **295** et religionis ; et castello illius voluntate occupato, atque ad naturalem loci situm artis munitione adjuncta, ibi se tenebat, Theodora Comnenia, Isaacii sebastocratoris filia, quam incesto amore prosequebatur, fugæ comite : orti autem fratribus erant Isaacius et Andronicus. Manuel vero cum eum non magis comprehendere quam Junonem Ixion posset, Theodoram, tanquam ille nubem, capere studuit ; atque ejus voti per B Trapezuntis principem Nicephorum Palæologum compos factus, paulo post ipsum etiam Andronicum, Theodoræ amore tanquam esca illectum et non mediocri filiorum, quos illa ei pepererat, desiderio flagrantem, attraxit. Missis enim ad imperatorem legatis delictorum veniam et fidem publicam postulavit : et utraque re impetrata, aliquanto post in urbem reversus, ut erat solers et callidus, gravi catena ferrea collo circumvoluta et sub veste ad pedes usque demissa, ne vel ab imperatore vel ab astantibus cerneretur, cum in ejus conspectum venisset, humi porrectus quantus erat, prolata catena et lacrymis oppletus offensarum veniam magna contentione, supplici et miserabili gestu, flagitavit. Imperator **296** eo spectaculo stupefactus et ipse in lacrymas erupit, eumque levari jussit. Ille vero C se surrecturum esse negavit, nisi jussu imperatoris ab aliquo ex astantibus catena ad tribunal imperatorium attraheretur atque procumberet. Factum est ut petiit Andronicus, Angelo Isaacio, a quo post et imperio et vita privatus est, ministro : admiratione digna res, quæque non fortuito accidisse videri queat. Tum autem splendidissime et magnificentissime susceptus et humanissime tractatus, ut decebat tantum virum ex diuturna peregrinatione reversus, Ænæum ablegatur, ut ibi habitaret et ex longinquis erroribus se recrearet. Ambo enim norant, si una degerent, fore ut veteres simultates recrudescerent. Neque enim quieturam invidiam, neque otium acturos eos quibus studio est criminando principum captare benevolentiam, D et alios calumniando suas opes firmare et ad altiorem dignitatis gradum ascendere.

3. Erat igitur Andronicus procul a Jove et a fulmine, in voluntario **297** exsilio, sed ærumnis illis errorum liber, et imperatoria munificentia fruebatur. Eo loco degens cum Manuelis obitum et palatina dissidia et Alexii equitationes et lusus, quibus puerilia ingenia capiuntur, audisset, curatores vero ejus patricios partim ut apes crebro in provincias evolare et pro melle pecuniam congerere, partim, ut capræ frondes, ita imperium continenter appetere, partim porcorum imitatione sordidis proventibus pinguescere, laudis vero et rei publicæ nullam prorsus rationem habere, sed in turpitudine et flagitiis omnibus volutari comperisset, speciosam invadendi regni causam quæritat, ac post varias cogitationes et multiplices conatus jurisjurandi libellum, quod Manueli et filio ejus Alexio dederat, legit. In quo cum verba non in alium sensum detorquenda essent, sed in sua nativa significatione accipienda, illi huic clausulæ : « Si quid videro, aut intellexero, aut audivero, quod honori imperio et saluti **298** vestræ fraudi sit, id et vobis indicabo et ipse pro virili mea prohibebo, » ut muscæ ulceribus inhæsit, opportunæ admodum ad tyrannidem, quam jam olim parturiebat. Et ut homo acer erat et imperiosus, crebras litteras ad imperatorem et nepotem Alexium et ad patriarcham Theodosium ac cæteros, in quibus aliqua scintilla amoris erga Manuelem defunctum apparebat, mittit, in quibus infamiam exaggerabat, seque indignari simulabat, quod protosebastus non adempta potentia ad moderatiorem fortunam redigeretur, tum quod haud dubium imperatori exitium jamjam inde impenderet, tum ob turpissimum rumorem et ipsis auribus gravem, qui in summis mœnibus clamitet, et in foribus principum versatus totum orbem terrarum pervagetur. Hæc cum summa gravitate et splendore loquendo et scribendo (erat enim litterarum apprime peritus, et divini oratoris Pauli Epistolas subinde in ore habebat) omnes in suam sententiam pertraxit ; atque id consecutus est, ut tanquam rei publicæ studiosissimus et longo tempore ac usu rerum diuturno perpolitus summam **299** auctoritatem obtineret. Itaque Œnæo relicto Cpolim proficiscitur ; et quocunque venit, jusjurandum suum profert ; rogatus profectionis suæ causam exponit. Homines autem novarum rerum cupidi, et qui veteri famæ Andronico regnum vaticinanti credebant, ad illum tanquam ad aquilam monedulæ confluentes irrita verba fundebant. Hoc modo usque in Paphlagoniæ partes pervenit, et ubique ut servator divinitus missus honorificentissime excipitur.

A γ'. Ἦν οὖν Ἀνδρόνικος Διός τε πόρρω καὶ κεραυνοῦ, παρὰ τοσοῦτον οὐ τὸν πρώτην ἔλκων πονηρὸν βίοτον παρ' ὅσον οὐ τῆς Ῥωμαίων ἐπλάζετο ὑπερόριος καὶ δωρεῶν ἐνεφορεῖτο βασιλικῶν. Ἐκεῖσε τοίνυν ὢν τὸν τοῦ Μανουὴλ ἠνωτίσατο θάνατον καὶ τὰς ἐν τοῖς βασιλείοις νόσους ἠκρίβωκε, καὶ ὡς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἱππασμοῖς διαχεῖται καὶ προστέτηκε παιδιαῖς ὁπόσαις φιληδοῦσιν οἱ παιδαριώδοις τὴν φρόνησιν, τῶν δὲ παιδοκομούντων αὐτὸν εὐπατριδῶν οἱ μὲν κατὰ τὰς μελίσσας συχνὰ πρὸς τὰς ἐπαρχίας λύουσι τὸ πτερὸν καὶ ὡς μέλι τὰ
B χρήματα τιθαιβώσουσιν, οἱ δὲ κατὰ τὰς αἴγας τοῦ τῆς βασιλείας ἐρῶσι θαλλοῦ καὶ συνεχῶς ἐρωτιῶσι τουτονὶ δρέπεσθαι, ἔνιοι δὲ τὰς ὗς μιμούμενοι ἐκ τῶν ῥυπαρωτέρων προσόδων λιπαίνονται, πρὸς μὲν τὸ ἐπαινετὸν καὶ τῆς κοινῆς πατρίδος ὠφέλιμον οὐδ' ἀναθρεῖν ὅλως οὐδ' ἀνακύπτειν αἱρούμενοι, ταῖς δὲ μυσαραῖς ἐγκυλινδούμενοι πράξεσι καὶ συωδῶς πρὸς ἅπαν ἐγκυπτάζοντες χείριστον. Αἰτίαν οὖν ἐφιλοκρίνει καὶ ἀνηρεύνα περιεργότερον, δι' ἧς εὐαφόρμως τῇ βασιλείᾳ ἐπίθοιτο· καὶ πολλοὺς λογισμοὺς ἀνελίξας καὶ πᾶσαν μηχανὴν μετελθὼν τέλος τὸ τοῦ ὅρκου βιβλίον ἔπεισιν ὃν τῷ Μανουὴλ καὶ τῷ υἱῷ ἐκείνου Ἀλεξίῳ εἶχεν ὁμωμοκὼς, καὶ μεθ' ἑτέρων εὑρὼν ῥημάτων καὶ ταῦτα ἐγκείμενα. — Χρεὼν δὲ μὴ ὑπονοθεύειν (8) ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὑτωσὶ καὶ δηλοῦν. Διεξῆσαν δὲ ὧδε· « Καὶ εἴ τι δὲ ἴδω ἢ νοήσω ἢ ἀκοῇ
C παραλήψομαι ε'ς ἀτιμίαν ὑμῶν καὶ λύμην τοῦ ὑμετέρου φερόμενον στέμματος καὶ ὑμῖν τὴν περὶ τούτου διδοὺς ἐσοίμην εἴδησιν, καὶ αὐτὸς δὲ, ὡς ἐξόν μοι, τοῦτο κωλύω. » Καὶ τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐπικαθίσας ὡς αἱ μυῖαι τοῖς μώλωψι, πάνυ χρησίμοις οὖσι πρὸς ἣν πάλαι ὤδινε τυραννίδα ἐμβριθέστερον ἔχων τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα ἀρχικώτερον, ἐπάλληλα τὰ γράμματα ἔστελλε πρός τε τὸν ἀνεψιὸν καὶ βασιλέα Ἀλέξιον καὶ τὸν τῆς μεγίστης ἱερωσύνης κοσμήτορα Θεοδόσιον καὶ τοὺς λοιποὺς οἷς ζώπυρον φιλίας ὑπῆν πρὸς τὸν κατοιχόμενον βασιλέα τὸν Μανουὴλ, ἐν δεινῷ τιθέμενος τὰ τῆς ἀσχήμονος φήμης περιλαλήματα, καὶ τὸν ἀγανακτοῦντα ὑποκρινόμενος εἰ μὴ ὁ πρωτοσεβαστὸς τῆς
D δυναστείας παραλυθείη καὶ τὴν μετριωτέραν τυχὴν εἴη μετειληφὼς, καὶ διὰ τὸν προσέρποντα μὲν ἐντεῦθεν καὶ ἤδη καθιστάμενον προδηλότατον τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ὄλεθρον, ἀλλὰ δὲ καὶ τὴν ἀπρεπῆ οὐχ ἥκιστα φήμην καὶ ὡσὶν ἡμετέροις οὐκ εὐπαράδεκτον, ἥτις ἐπ' ἄκρων τειχέων κηρύσσεται καὶ πύλαις δυναστῶν ἐφεδρεύει καὶ πρόσεισι παγκόσμιον περιήχημα. Καὶ ταῦτα λέγων καὶ γράφων μεθ' οἵας οὐκ εἴποι τις ἂν πειθανάγκης καὶ λαμπρότητος (ἦν γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος, γραμμάτων ἔμπειρος καὶ ἀνὰ στόμα φέρων ἀεὶ τοῦ πνευματορήτορος Παύλου τὰ ἐπιστόλια) εἶχε πάντας τῇ αὐτοῦ γνώμῃ προστιθεμένους καὶ πρὸς ἐκεῖνον νενευκότας μονώτατον ὡς φιλορώμαιον ἄνδρα καὶ χρόνῳ μακρῷ

Hier. Wolfii notæ.

(8) Χρεὼν δὲ μὴ ὑπονοθεύειν. Possunt hæc verba etiam ad scriptorem ipsum referri per parenthesin προκαταληπτικὴν, hoc modo : *In quo hæc etiam verba præter cætera continentur : neque vero adulteranda sunt aliena dictione, sed ita ut scripta sunt referenda : si quid*, etc.

καὶ πείρᾳ πολιωτέρᾳ τὰ κάλλιστα συλλεξάμενον. Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ Οἰναίου ἀπάρας πρὸς τὴν τῶν πόλεων βασιλίδα μετέβαινε, τὸν οἰκεῖον καθ' οὕς ἐπισταίη ὅρκον ἀναπτύσσων, καὶ τοῖς πυνθανομένοις διεξιὼν τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον. Καὶ περὶ ἐκεῖνον ὅσα καὶ ἀετὸν ὑψινεφῆ καὶ γαμψώνυχα κολοιοὶ ἐγάρυον ἄκραντα οἱ πραγμάτων νεωτέρων τρέφοντες ἔφεσιν, καὶ οἷς ἡ πάλαι φήμη περιεσπούδαστο, ἥ δή που βασιλεύσειν Ἀνδρόνικον προηγόρευε. Καὶ εἶχεν αὐτὸν οὕτω μεταβάντα ἡ τῶν Παφλαγόνων μερὶς, καὶ ὅσα καὶ σωτῆρα καὶ κατὰ θεῖον ἥκοντα προσδεχόμενον ἐριτίμως.

δ'. Ὁ δὲ πρωτοσεβαστὸς Ἀλέξιος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπᾶτο, τῷ ἰδίῳ φυσιούμενος κράτει καὶ τῇ παραδυναστείᾳ τῆς δεσποίνης καταχρώμενος, ὥσπερ καὶ ὁ πολλὰ πολλάκις ἐδηδοκὼς φάρμακα δράκων καὶ γενόμενος δυσαντίβλιπτος. Οὐκοῦν οὐκ ἦν τι τῶν ἁπάντων ὃ μὴ δι' αὐτοῦ ἐπεραίνετο. Εἴ δέ τι καὶ διεπεπράχει λαθὼν ἕτερος, ἢ τῆς βασιλίσσης δεηθείς, ἢ τὸν βασιλέα καρυατιζόμενον εὑρὼν ἢ ῥιμμῷ λιθιδίων καταλαβὼν προσανέχοντα καὶ τῷ καιρῷ πρὸς περάτωσιν τοῦ αἰτουμένου χρησάμενος, οὐδὲ τοῦτο τῶν ἐκείνου ἐκπεριίστατο ὀφθαλμῶν· σκεψάμενος γὰρ τρόπον δι' οὗ τὰ παρ' ἄλλων διηνυσμένα πρὸς ἐκεῖνον ἐπαναλύσουσιν ὡς εἰς στροφάλιγγα περιδινούμενα ῥεύματα, δόγμα ἐκ βασιλέως ἐξήνεγκε μὴ ἄλλως εὐπαράδεκτα οἴεσθαι ὅσα ἡ βασιλικὴ χεὶρ ὑπογραμμαίνεται γράμματα, εἰ μὴ πρότερον ὀφθεῖεν τῷ Ἀλεξίῳ καὶ οὗτος τὴν δεξιὰν τῷ βατραχείῳ ἐπιδοὺς χρώματι τὴν τοῦ « ἐτηρήθησαν » ἐπισημασίαν βραβεύσειεν. Ἦγεν οὖν ὡς ἠρεῖτο πάντα καὶ μετεπέπτευεν, καὶ ἅπερ οἱ ἐκ Κομνηνῶν πρότερον βασιλεῖς ἱδρῶσι πολλοῖς; εἶπω δὲ καὶ τοὺς πένητας κλαμώμενοι, συλλογιμαίως ἀπεθησαύρισαν χρήματα, ταῦτα τῷ πρωτοσεβαστῷ καὶ τῇ βασιλίσσῃ πρὸς ἀποχέτευσιν προὔκειτο, καὶ τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου ἄντικρυς ἐπεραίνετο, ὅ φησιν, εἰς ἕντερον πόρνης πολλάκις μεταῤῥυήσκεσθαι τὰ χρόνῳ καὶ πόνῳ συλλεγέντα μακρῷ. Ἐντεῦθεν ἡ πᾶσα πόλις πρὸς Ἀνδρόνικον ἔβλεπε, καὶ ἡ ἐκείνου ἄφιξις ὡς ἐν σκοτομήνῃ λαμπτὴρ καὶ ἀστὴρ ἀρίζηλος ἐδοξάζετο. Τῷ τοι καὶ ἐνῆγον διὰ γραμμάτων κρύβδην πεμπομένων οἱ μέγα τότε δυνάμενοι καταταχῆσαι τὴν εἴσοδον, ὡς ἀντιταξομένων οὐδένων, οὔτε μὴν πρὸς τὸ ἀντωπὸν τῆς ἐκείνου στησομένων σκιᾶς, ἀλλ' ὀπτίαις ὅλων προσδεξομένων χερσὶ καὶ ἀναπετασόντων ἀσμένως τὰς τῆς καρδίας περιπτυχάς. Διαφερόντως δὲ αὐτὸν πορεκρότει καὶ θαῤῥαλέως προσιέναι διένυττεν ἡ πορφυρογέννητος Μαρία ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ, καὶ ὁ παρ' ἰαύων ταύτῃ Καῖσαρ ἐξ Ἰταλῶν ὁρμώμενος. Αὕτη γὰρ ἀποπνιγομένη μικροῦ τῷ τὴν πατρῴαν βασιλείαν ὑπὸ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ συλᾶσθαι, καὶ ἄλλως δὲ θερμουργίαν ἀσπαζομένη καὶ ἀνδρικὴ τὸ φρόνημα οὖσα, προσκτωμένη δὲ καὶ τὸ φύσει πρὸς τὴν μητρυιὰν βαρύζηλον, οὐχὶ στέγουσα δὲ καὶ τὸ παρευδοκιμεῖσθαι καὶ ὡς ἀντικαθισταμένη τις ὑποβλέπεσθαι, τὸν Ἀνδρόνικον τοῖς γράμμασιν ἐμυώπιζεν ὡς ἵππον ἐφ' ὕσπληγγος ἑστῶτα καὶ ὁρμὸν καμπτῆρος πνέοντα, ἐὸν κακὸν ἀμβαγαπῶσα καὶ τὸν οἰκεῖον ὄλεθρον ἐπισπέρχουσα. Τὴν δὲ πρὸς τὸν πρωτοσεβαστὸν οὐχ οἵα τε οὖσα περιστέλλειν ἀπέχθειαν εἰς τοὐμφανὲς αὐτῷ ἀντεφέρετο, καὶ οὐδ' ὀπωσοῦν διελελοίπει, ὅσα οἱ πρὸς λύμην,

4. Cæterum Alexius sebastocrator, sua potentia et imperatoris gratia fretus, summam rerum sibi vindicabat et insolenter se gerebat, ut draco, cujus aspectum post multa venena devorata nemo sustineat. Neque quidquam erat rerum omnium quod per eum non gubernaretur. Quodsi quis alius clam aliquid vel ab imperatrice exorasset, vel occasione usus ab imperatore, nucibus aut lapillis ludente impetrasset, ne id quidem inexploratum relinquebat. Eam enim rationem iniit, qua per alios confecta ad se referrentur, aquarum instar in verticem redeuntium, impetrato edicto quo continebatur, ea quibus manus imperatoris subscripsisset non aliter rata fore, nisi **300** prius Alexius ea vidisset et colore viridi subscripsisset, « Rata sunt. » Itaque suo arbitratu versabat omnia ; et quas pecunias Comnenii imperatores multis sudoribus atque etiam deglubendis pauperibus in thesauros retulerant, eas in se et imperatricem derivabat, ut plane id fieret quod Archilochus scribit, ea sæpe in scorti pudenda confluere, quæ longo labore et tempore sint congesta. Hinc tota civitas Andronicum spectabat : ejus adventus ut fax in tenebris et stella radians exspectabatur. Proceres eum clam per litteras ad accelerandum iter hortabantur : neminem enim fore qui ei adversetur aut umbræ ejus se opponat, sed omnes supinis manibus eum excepturos, et intimos cordium recessus ei libenter revelaturos. In primis vero Maria Porphyrogenita, imperatoris Alexii germana sed non uterina soror, eum confirmabat, et Cæsar ejus maritus natione Italus. Quæ cum ægerrime pateretur paternum imperium sebastocratori prælæ esse ; et alioqui iracunda mulier et virago, naturali etiam in novercam odio incitata, præterea superioris impatiens et se ut **301** adversariam suspectam esse ægre ferens, litteris Andronicum, ut equum in carceribus stantem et ad metam aspirantem, veluti flagellis incitabat ; idque suo malo, accelerato sibi interitu. Et quia sebastocratoris odium dissimulare non poterat, aperte ei adversabatur, et nihil non in ejus perniciem conabatur, conciliatis etiam cognatis suis, quos favere norat Andronico, et protosebasto inimicos esse. Ili erant Comnenus Alexius, nothus Manuelis filius ex nepte Theodora susceptus, Andronicus Lapardas, duo Andronici filii, Joannes et Manuel, præfectus urbis Joannes Camaterus, et alii complures. Ila sua in fratrem et imperatorem fide per conjurationem firmata, et morte protosebasti destinata, ejus aggrediendi tempus cupide observabat. Quam ad rem cum ejus in profundum Rhyacem egressum cum imperatore ad celebrandam Theodori martyris memoriam se-

ptimo primi jejuniorum opportunum fore putaret, facinus instruxit, et percussores subornavit, qui ferrum in ejus sanguine tingerent. **302** Sed casu quodam eo consilio frustrata est. Nam insidiis paulo post deprehensis cæteri ad tribunal imperatoris adducti sunt, ut sententia de eo scelere ferretur; idque specie duntaxat, non revera. Statim enim condemnatio sequebatur; et illi ut muti pisces, non data defendendi sui potestate, in vincula abducebantur.

βυσσοδομεύουσα. Ἀμέλει καὶ ὑποποιησαμένη τῶν πρὸς γένους ἐκείνῃ τινὰς, ὁπόσους δήλαδὴ τῷ Ἀνδρονίκῳ ἤδει προστιθεμένους, φιλεχθροῦντας δὲ τῷ πρωτοσεβαστῷ (ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὃς ἐκ νοθείας ἀπετέχθη τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ, ὁ Ἀπαρδᾶς Ἀνδρόνικος, οἱ δύο τοῦ Ἀνδρονίκου υἱοὶ δ' τε Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουὴλ, ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς καὶ συχνοὶ ἕτεροι), καὶ διὰ συνωμοσίας τὴν μὲν ἐς τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα πίστιν κρατυναμένη, τὸν δὲ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ κυρώσασα θάνατον, ἐκαιροφυλάκει τὴν τούτου καθαίρεσιν. Εὔκαιρον δὲ πρὸς τὴν μελετωμένην πρᾶξιν εὑρηκέναι καιρὸν οἰηθεῖσα τὴν εἰς τὸν Βαθὺν Ῥύακα μετὰ τοῦ βασιλέως ἐξέλευσιν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἐπὶ τῷ τελεσθῆναι τὰ ὅσια Θεοδώρῳ τῷ χριστομάρτυρι κατὰ τὴν ἑβδόμην τῆς πρώτης τῶν νηστειῶν, τὴν μὲν ἐγχείρησιν ἡτοιμάσατο καὶ τοὺς σφαγέας τοῦ ἀντιπάλου ἐπήγετο τὸ φονουργὸν παραγυμνοῦντας σιδήριον, ἐκ δέ τινος περιπετείας τοῦ οἰκείου ἐκκρούεται σκέμματος. Καὶ τῆς βουλῆς ὁμοῦ καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μικρῷ ὕστερον φωρᾳθείσης τοὺς μὲν λοιποὺς τοῦ συστρέμματος εἶχε βῆμα βασιλικὸν, καὶ σκέψις τοῦ ἀτοπήματος προὔκειτο σχήμασι μόνοις, ἀλλ' οὐχὶ πράγμασιν· ἐφωμάρτει γὰρ ἡ καταδίκη εὐθὺς, καὶ ὡς ἄφωνοι ἰχθῦες οἱ συσχεθέντες ἀπήγοντο, μηδ' ὅλως δεξάμενοι τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸ τὰ δοκοῦντά σφισιν ἀπολογήσασθαι.

5. Ipsa vero Porphyrogenita cum Cæsare marito ad maximum templum confugit, iratam novercam et ejus acerrimum defensorem et amatorem se fugere vociferans. Non igitur patriarcha solum et collegium sacerdotum ejus sunt miserti, sed plebem quoque promiscuam, quæ eo confluxerat, ita commovit ut vix a lacrymis temperarent. Quo populi affectu freta, et paupere turba æreorum staterum largitione ad seditionem concitata, consuetudinem supplicum contempsit; et veniæ mentionem, quæ ei offerebatur, audire nolens, postulabat ut conjuratis carcere eductis denuo causæ dictio daretur; neque ullo modo ferebat ut sebastocrator rem publicam administraret: cum enim limites transilire et in multas res nefarias impingere et tenebras suis majoribus offundere quærebatur. Nec his contenta ut palatio exigeretur, **303** postulabat, et veluti ramum adulterinum ex nobili stirpe revelli et perdi; qui si una adolesceret imperatorem suffocaturus esset. Cæterum ea desiderabat mulier quæ eventura non erant; nam vir imperatricis thalamo ut polypus petris adhærens, acetabulis passim expansis, nequaquam inde sibi discedendum putabat. Cæterum imperatore sorori Cæsarissæ comminato, nisi ultro templo excederet, vi abstractum iri (cum imperatorem dico, protosebasti et matris imperatoris edicta dico), illa se ultro excessuram pernegat; et verita ne comprehenderetur, custodes in portis collocat et omnes aditus munit, domo precationis in speluncam latronum aut castellum munitissimum et inexpugnabile conversa. Ita subinde progressa in deterius et res illaudatas aggressa copias auxiliares conscribit, et templi ambitum castra facit. Nam et Italicos gladiatores coegit, et magnanimos Iberes ex Oriente conscripsit, qui negotiandi causa in urbe erant; et armatam Romanorum phalangem ascivit, contemptis omnibue qui ad pacem hortabantur, nec ipsum patriarcham **304** verita, qui acriter instabat, et graviter monebat quid agendum esset, et

ε'. Αὐτὴ δὲ ἡ Πορφυρογέννητος σὺν τῷ ἀνδρὶ τῷ Καίσαρι τῷ μεγίστῳ ναῷ προσρύεται, βαρυμηνιῶσαν κατ' αὐτῆς ἐκδιδράσκειν φάσκουσα μητρυιὰν καὶ τὸν ταύτης κάρταμον ἔραστήν. Οἶκτον οὖν οὐ τῷ πατριάρχῃ μόνον ἐμπεποιήκει καὶ τοῖς ὅσοι τῆς ἱερᾶς κιγκλίδος ἐντὸς, ἀλλὰ καὶ πλείστους τῶν ἐκ τοῦ ξύγκλυδος δήμου καὶ σύρφακος οὕτω κατέκαμψε καὶ μετέωρεν ὡς μικροῦ καὶ δακρυρροεῖν ἐπ' αὐτῇ. Ἔνθεν τοι καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀναθερμανθεῖσα περιπαθείαις, ἐν τῷ μέρει δὲ καὶ αὐτὴ διαδόσεσι στατήρων χαλκέων πρὸς ἀποστασίαν τὸ πτωχεῦον πλῆθος ἐξαγριαίνουσα, τὰ τοῖς πρόσφυξιν ἠδόξει βραβευόμενα ἔθιμα, καὶ προτεινομένης ἀμνηστίας ὧν ἐάλω δρῶσα κακῶς οὐδ' ἐπαΐειν ὅλως ἠνείχετο, ἀλλ' ἀπῄτει παλινδικίαν τῶν ταύτης συνωμοτῶν καὶ ἄνεσιν τῶν καθείρξεων. Τὸν τε πρωτοσεβαστὸν τῆς τῶν κοινῶν ἔχεσθαι διοικήσεως οὐδαμῶς φέρουσα ἦν, ἀλλ' ἀποφλαυρίζουσα τουτονὶ πόδα ὑπερβάθμιον τείνειν ἔφασκε τοῖς οὐκ ἐφικτοῖς καὶ κατολισθαίνειν εἰς πράξεις μηδαμῇ θεμιτὰς, καὶ τὸ γένος οἱ ἐντεῦθεν ἐπιθολοῦν. Ὁδῷ δὲ προϊοῦσα καὶ τῶν βασιλείων ἀποσκορακισθῆναι τοῦτον ἐνέκειτο ἐξαιτοῦσα, καὶ οἷά τι παρεκφυὲν ζιζάνιον τὴν εὐγενοῦς ἀποσπασθῆναι φυτειᾶς καὶ ζημιωθῆναι ὁλέθρῳ, συναναβαῖνον καὶ συμπνῖγον ὡς σῖτον τὸν αὐτοκράτορα. Ἦν δὲ ἔντεκτος ὁριγνωμένη ἃ μὴ τελέεσθαι ἔμελλεν. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος τοῖς ἀνακτορικοῖς θαλάμοις ὡς πολύποδες ταῖς πέτραις καθάπαξ ἐμφὺς καὶ τὰς κοτυληδόνας κύκλῳ διαφεὶς οὐδ' ὅλως μεταβαίνειν ἐκεῖθεν ἠβούλετο. Καὶ δήποτε τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ διηπειλημένου τῇ κασιγνήτῳ Καισαρίσσῃ τὴν ἐκ τοῦ νεὼ ἀφαίρεσιν καὶ κατάσπασιν, εἰ μὴ ἑκσταίη ἑκοῦσα τοῦ ἱεροῦ (βασιλέα δὲ λέγων τὰ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ φημι [P. 152] ἐπιτάγματα καὶ τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς), τὸ ἑκοῦσα εἶναι μηδαμῶς προελθεῖν ἀντηπείλησεν. Ἔνθεν τοι καὶ δεδοικυῖα μὴ συλληφθείη, ταῖς τε πύλαις τοῦ νεὼ ἐφίστησι φύλακας καὶ πάσας τὰς εἰσόδους διαλαμβάνει φρουραῖς, τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον διασκευάζουσα πρὸς ληστήριον ἢ

φρούριον ἐχυρὸν καὶ ἀπότομον, δυσάλωτον τοῖς προσβάλλουσιν. Ἀεὶ δ' ἐπεκτεινομένη τοῖς χείροσι καὶ προβαίνουσα τοῖς οὐκ ἐπαινετέοις, καὶ ξυμμαχικὸν τάγμα ξενολογεῖ καὶ τίθησι στρατόπεδον τὸν θεῖον περίβολον. Καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συναγήοχεν ὁπλομάχους, καὶ μεγαθύμους ἴφους ἐστρατολόγησεν Ἴβηρας κατ' ἐμπορίαν τῇ πόλει περιβαλόντας, καὶ Ῥωμαίων ὁπλιτεύουσαν ἐπεσπάσατο φάλαγγα, ἐμπαζομένη μηδενὸς τὰ πρὸς εἰρήνην αὐτῇ κατεπᾴδοντος, μητ' αὐτὸν τὸν πατριάρχην ὑποστελλομένη ἐμβριθῶς ἐγκείμενον καὶ μάλα πρακτικῶς ὑποτιθέμενον τὸ πρακτέον, πολλάκις δὲ καὶ πρὸς ὀργὴν ἐπιπλήττοντα. Καὶ ξύμπαν μὲν οὖν ἑτέρας πόλεως τὸ λαῶδες πλῆθος ἀλογίᾳ χαίρει καὶ τὴν ἐπί τι ῥοπὴν δυσμαχώτατόν ἐστι· τὸ δὲ τῆς Κωνσταντίνου ἀγοραῖον φιλοταραχώτατον μάλιστα, προπετείᾳ χαῖρον καὶ σκολιάζον ταῖς ὁδοῖς, ὅσῳ καὶ ἐκ διαφόρων πολιτεύεται γενῶν καὶ τῇ τῶν τεχνῶν ποικιλίᾳ συμμεταποιοῦται, ὡς εἴπῃ τις, τὸ φρονεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἀεὶ τὰ χείρω εἴωθε καὶ ἐν πολλοῖς ὄμφαξι μίαν ῥᾶγα πεπανθεῖσαν μόλις εὑρήσει τις, διὰ τοῦτο οὔτε σὺν λόγῳ τὸ τοῦ πολιτεύματος ἀγοραῖον ἐφ' ὁτιοῦν χωρεῖ οὔτε μετὰ προθυμίας ἐφίσταται οἷς ἐφορμήσειεν οὐ προσήκοντος, ἀλλ' ὅπη μὲν πρὸς στάσιν καὶ φήμῃ μόνῃ μεθαρμοζόμενον πυρός ἐστι δραστικώτερον, χορεῦον οἷον κατὰ ξιφῶν καὶ προβλῆσι καὶ κύμασι κωφοῖς ἀνθιστάμενον, ὅπῃ δὲ κατεπτηχὸς ὡς ψοφοδεὲς καὶ τὸν αὐχένα παντὶ τῷ βουλομένῳ παρέχει πατεῖν. Εἰκότως οὖν ὡς ἀστασίαν ἤθους νοσοῦν καὶ παλιμβολώτατον διαβέβληται. Οὔτε οὖν ἑαυτοῖς ποτε τὰ κάλλιστα πεφώραται πράξαντες οἱ τῆς Κωνσταντίνου σύγκλυδες ὄχλοι, οὔθ' ἑτέροις εἰσηγουμένοις τὰ κοινωφελῆ καὶ σωτήρια ἐπειθαρχήσαν, ἀεὶ δὲ ταναντία ταῖς εὐδαιμονούσαις παρακαθιστάντες πόλεσιν, ὅσα γῆ καὶ θάλασσα τούτοις δωροφορεῖ, ἐπ' ἀνηνύτοις εἰς ἑτέρας πόλεις ἀλλοεθνῶν διαφέρουσι καὶ μεταγγίζουσι. Τὸ δὲ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀδιάφορον ὡς ἔμφυτον αὐτοῖς κακὸν συντετήρηται· ὃν γὰρ ὡς ἐννόμως σήμερον ἐξαίρουσιν ἄρχοντα, τοῦτον ὡς κακοεργὸν ἐς νέωτα διασύρουσι, τοῦτό τε κἀκεῖνο παριστῶντες μὴ σὺν λόγῳ ποιεῖν, ἀνεπιστημοσύνῃ τοῦ κρείττονος καὶ τῷ εὐριπίστῳ τοῦ φρονήματος.

ς'. Ἦν οὖν τηνικαῦτα ὁρᾷν καὶ κατὰ συλλόγους ἀθροιζομένους καὶ ἀγειρομένους κατὰ συστήματα, οἳ καὶ πρῶτα μὲν ἠλευθεροστόμουν, τὴν μὲν πορφυρογέννητον Μαρίαν δῆθεν οἰκτείροντες ὡς παρ' ἀξίαν πάσχουσαν, τοῦ δὲ πρωτοσεβάστου καταβοώμενοι ὡς μὴ σὺν λόγῳ εὐπραγοῦντος μηδ' ὡς χρὴ τῇ τύχῃ χρωμένου. Καὶ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως ἠγανάκτουν μητρός. Κατὰ μικρὸν δὲ προϊόντες καὶ εἰς στασιασμὸν ἀνερρώγεσαν, καί τις [P. 152] τῶν ἱερέων ἔκτυπον τοῦ Χριστοῦ ἐπ' ἀγορᾶς ἐνεγκὼν καὶ ἄλλος ἄρας σταυρὸν ἐπωμάδιον καὶ ἕτερος σημαίαν ἱερὰν ἀνεμώσας ὡς γλάγος μυίας τοὺς στασιαστὰς ἐπεσπάσαντο. Καὶ ὥσπερ ὑφ' ἑνὶ συνθήματι κινηθέντες τὸν μὲν βασιλέα εὐφήμοις ἐδεξιοῦντο φωναῖς, τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἐς νεώτερα χωρούντων ἔργα τεκμήριον, ἐκ καλλίστης καταρχομένων ἀρχῆς, τὰ μέντοι τελευταῖα βλεπόντων εἰς ἐπανάστασιν, τὸν δὲ πρωτοσεβαστὸν καὶ τὴν δέσποιναν καθυπέβαλλον ἀναθέματι. Οὐκ ἐς αὐτὸ δὲ μόνον ἔδρων ἀθροιζόμενοι ταῦτα τὸ Μίλιον, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τῆς λαμπρᾶς ἱπποδρομίας σφενδόνην παραγενόμενοι καὶ ἀφορῶντες εἰς τὰ ἀνάκτορα τὰ οὕτως ἁπρεπῆ διεπράττοντο. Καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμέρας συχνὰς γινόμενον ἐξεκύμαινε τὸν δῆμον καὶ εἰς στάσιν ἀνέφλεγε. Καὶ εἰς αὐθάδειαν οἱ πολλοὶ τραχυνόμενοι οἴκους λαμ-

sæpe etiam iracunde objurgabat. Est profecto morbus hic omnium civitatum, ut plebs sit temeraria et magno impetu feratur. Sed Cpoli turba circumforanea omnium turbulentissima est, et rectis consiliis eo minus gaudet quo ex pluribus gentibus constat, et artium varietate quodammodo ingenia mutat. Et quia pejora vincere solent et in multis immaturis uvis vix unus maturus acinus reperitur, neque consilio quidquam aggreditur, neque æquo animo ab inhonestis conatibus desistit ; et interdum fama tantum seditionis impulsa, igni magis exæstuat, in enses, in præcipitia, in marinos scopulos cæco furore ruit. Contra, cum perterrita est, ad quemvis strepitum expavescit, cuivis collum calcandum præbet. Recto igitur inconstantiæ et temeritatis nomine reprehenditur. Nam colluvies illa populi neque ipsa sibi recte consulere, neque aliis bene præcipientibus **305** auscultare solet ; et contra fortunatarum urbium consuetudinem, quidquid terra marique importatur, nullo cum fructu in peregrinas urbes effundit. Levitas vero et perfidia erga imperatores natura eis insita est. Quem enim hodie ut legitimum magistratum extollunt, eum perendie pro maleficio traducunt. Unde satis apparet eos nihil cum ratione agere, sed temeritate quadam et levitate ingenii.

6. Tum igitur in manipulos et cohortes centuriari ; ac primum Mariam miserari, quod alia fortuna esset quam ejus dignitas postularet ; et in protosebastum vociferari, quod præter meritum felix fortuna abuteretur ; imperatoris etiam matri succensere, ac paulatim in seditionem erumpere. Et quidam sacerdos Christi imagine in forum allata, alter cruce in tergum sublata, alius sacro vexillo arrepto, seditiosos attraxerunt ut Cæcias nubes, ut velut ex composito omnes imperatorem laudarent, et qui seditiosorum mos est, a bono principio ad malum finem delapsi, protosebastum et dominam exsecrarentur. Hoc non in Milio duntaxat fecerunt, sed nec in circo equestri, palatium **306** intuentes, a tanta fœditate abhorruerunt. Quod diebus compluribus continuatum populum ad seditionem concitatavit. Proinde vulgus, omni metu posito, splendidissimas ædes eorum quos protosebasto et dominæ in primis charos esse norant diripuit et diruit ; inter quas insignis domus Theodori Pantechni, præfecti urbis, domestici secretarii et prætoris, destructa est. Ac ipse quidem fuga salutem quæsiit ; sed instrumento omni direpto, nec publicis commentariis, quibus jura civitatis a veteribus descripta imperatoribus con ebantur, abstinue-

runt ; quorum utilitas cum publice permanet ad omnes aut plurimos, privata eorum possessio tantum cupiditatis sitim nullo modo possit exstinguere. Protosebastus igitur cum malum subinde crescere videret, consilium tumultus illius comprimendi init : et quia Mariam Cæsarissam ab instituto non recessuram neque de arrogantibus et immodicis istis postulationibus quidquam remissuram providebat, bello controversiam dirimere statuit eamque sacra æde velut **307** arce ejicere. Itaque ex Orientalibus copiis exercitu non exiguo collecto, et in magnum palatium ut una castra convocato, locus idoneus quærebatur ex quo templum invaderent. Jam enim etiam Cæsarissa ad vim bello propulsandam se parabat, et ædes maximo templo juxta Augusteonem contiguas illius milites everterunt : et maximo fornice, qui est in Millio, conscenso ad propulsandos imperatorios se parabant. Divi quoque Alexii ædem, Augusteonis atrio junctam, custodierunt. Verum imperatoris milites mensis Maii die VII, indictione XV, diluculo palatio egressi, Joannis Theologi ædem cognomento Diippum,Sabbatio Armenio duce occupant, eaque conscensa confusum clamorem tollunt. Hora diei tertia cum pugna esset auspicanda, foro pleno hominibus, Cæsarissæ milites, qui e Milii fornice et Alexii æde pugnabant, telis e superiore loco tanquam fulminibus conjectis non mediocriter læserunt. Cum autem aliæ quoque cohortes armis instructissimæ palatio educerentur, et omnes **308** vicos, omnes angulos, omnes angiportus, qua ad templum itur, occuparent, populi ad Cæsarissam concursus compressus est. Cæsarianos quoque milites relicto templo et Augusteonis vestibulo cum imperatoriis exercitibus in vicis congressos, paucos cum multis, fatigari et paulatim remollescere apparebat. Ita manifeste ad manus ventum est, et pugna magna vi commissa, eminus sagittis et cominus manu.Gemitus cadentium et cohortationes occidentium utrinque audiuntur, ancipiti in ipsum usque meridiem victoria. Die xero jam inclinante, imperatorii haud obscure superiores evaserunt, Cæsarianis ex biviis in Augusteonem compulsis. Deinde etiam ii qui in fornice Milii stabant et ex æde Alexii pugnabant, fugam spectarunt. Quibus locis occupatis imperatorius exercitus vexilla cum imaginibus in fornicibus erexit, et fores Augusteonis securibus et malleis perrupit.Cæsariani vero quia resistere non poterant, cum et ex fornicibus superne et cominus in Augusteone a globo militum pessime tractarentur, paulatim dilabebantur, **309** parum adjuti ab iis qui ex Macronis, ubi Catechumeni instituuntur, et Thomoitæ superioribus locis saxa et tela jaculabantur. Tandem armis undique circumvenit et Augusteone in templi vestibulum irruunt,ubi princeps et maximus Dei apparitor, archangelus Michael stricto gladio pro templi custode statuam habet tenuibus calculis interpunctam. Ex eo neque imperatorii ulterius pro-

A προτάτους κατέσπασαν καὶ τὰ ἐντὸς τούτων διήρπασαν, οἷς διαφερόντως ἔβλεπον ἦμερον ὁ τε πρωτοσεβαστὸς καὶ ἡ δέσποινα· σὺν οἷς καὶ τὸ τοῦ Παντεχνῆ Θεοδώρου περικαλλὲς οἴκημα, ἐπάρχου ὄντος τῆς πόλεως καὶ τὸ τῶν οἰκειακῶν διέποντος σέκρετον τῷ δικαιοδοτικῷ τε θρόνῳ ἐμπρέποντος. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξήλυξε δρασμῷ τὸ πεσεῖν· τὰ δ' ἐνόντα διαρπασάμενοι οὐδ' αὐτῶν τῶν δημοσίων τόμων ἀπέσχοντο, οἳ τὰ δίκαια τῆς πολιτείας παρὰ τῶν πρώην βασιλέων ἔχουσιν ὑπογεγραμμένοι καὶ τὸ μὲν χρήσιμον κοινῇ διαβαῖνον πρὸς ἅπαντας ἢ τοὺς πλείονας, ἀφαυρὸν δὲ τὸ ἐκ τοῦ ἰδιώσασθαι κέρδος, καὶ μηδ' ὅσον τὸν ἐκείνων ἐδίανεν ἄν οἰνεποτάζοντα φάρυγγα. Οἱ περὶ τὸν πρωτοσεβαστὸν τοίνυν ὁρῶντες ἀεὶ τὰ χείρω προβαίνοντα, σκέπτονται βουλὴν
B καθιζήσαντες ὅπως τὴν λύμην στήσωσι ταυτηνί. Καὶ ἐπεὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐώρων τὴν Καισάρισσαν Μαρίαν τῶν οἰκείων βουλευμάτων μεθισταμένην ἢ βραχύ τι γοῦν ὑπενδιδοῦσαν τῶν ὑπερόγκων ζητημάτων ἃ προὐτείνετο, ἔγνων διὰ πολέμου ἐπ' ἐκείνην χωρεῖν καὶ ὡς ἀπό τινος ἐρύματος τοῦ θείου ἐξελάσαι ταύτην νεώ. Συλλεγέντος τοίνυν οὐκ ὀλίγου στρατεύματος ἐκ τῶν ἑῴων τε καὶ ἑσπερίων ταγμάτων καὶ πάντων ὡς εἰς ἓν συναθροισθέντων στρατόπεδον τὸ μέγα παλάτιον, ὁ ἐπιτήδειος χῶρος ἀνεδιφᾶτο καθ' ὃν ἄν τοῖς ἐπὶ τοῦ νεὼ ἐπίθωνται. Ἤδη γὰρ καὶ ἡ Καισάρισσα πρὸς τὴν ἀντίταξιν
C ἡτοιμάσατο, διακριθῆναι πολέμῳ τὰ καθ' αὐτὴν ἐθέλουσα. Οὐκοῦν ὅσαι τῷ μεγίστῳ ἱερῷ οἰκίαι κατὰ τὸν Αὐγουστεῶνα συνήπτοντο, παρὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν ἀπερράγησαν, καὶ τῆς μεγίστης ἀψῖδος ἄνωθεν, ἥτις κατὰ τὸ Μίλιον ἵσταται, οἱ ἀπ αὐτῆς ἀνήλθοσαν τοῖς βασιλικοῖς ἀντιπλακησόμενοι στρατεύμασι. Καὶ τὸν νεὼν δὲ ὃς τοῦ Ἀλεξίου κατονομάζεται, τῇ δὲ τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαίᾳ προσήνωται, στρατιῶται εἰσιόντες ἐφύλαττον. Αὐτοὶ μέντοι οἱ βασιλικοὶ καθ' ἡμέραν ἑβδόμην, δευτέραν τοῦ Μαΐου μηνός, τῆς πεντεκαιδεκάτης Ἰνδικτιῶνος, ἐκ τοῦ μεγάλου παλατίου κατὰ τὸ περίορθρον ἐκθορόντες εἰσίασι τὰ πρῶτα τὸν τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου ναὸν, ᾧ τὸ ἐπίκλην Διίππειον, στρατίαρχον ἔχοντές τινα Σαββάτιον Ἀρμένιον. Ἔπειτα τοῦ τεμένους [P. 154] ἄνωθεν γενόμενοι ἀσήμους λαλαγὰς ἠφίεσαν. Ὡς δ' ἐνειστήκει καιρὸς τοῦ μάχεσθαι, περὶ τρίτην ὥραν οὔσης τῆς ἡμέρας καὶ πληθούσης μάλιστα τῆς ἀγορᾶς, οὐ μετρίως τοὺς ἐκ
D τῆς ἀψῖδος τοῦ Μιλίου καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ νεὼ τοῦ Ἀλεξίου μαχομένους ὁπλίτας τῆς Καισαρίσσης ἐσίνοντο οὗτοι, ἐξ ὑπερδεξίων μαχόμενοι καὶ ὡς ἀφ' ὕψους σκηπτοὺς ἐπαφιέντες κάτω τὰ βέλεμνα. Ἀλλὰ καὶ ἑτέρων καταλόγων εὐοπλοτάτων τοῦ παλατίου ἐξιόντων καὶ τὰς διόδους πληρωσάντων καὶ τοὺς στενωποὺς διειληφότων ὁπόσοι πρὸς τὸ μέγα τέμενος φέρουσιν, ὅ τε δῆμος τοῦ ἐπιβοηθεῖν τῇ Καισαρίσσῃ ἐπαύσατο διὰ τὸ πᾶσιν ἔφοδον τοῖς ὅπλοις ἀποταφρεύεσθαι, καὶ οἱ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐπεξιόντες καὶ τὴν αὐλαίαν τοῦ Αὐγουστεῶνος ὑπερβαίνοντες καὶ τοῖς βασιλικοῖς στρατοῖς κατὰ τὰς ἀγυιὰς συμπλεκόμενοι, ὀλίγοι πρὸς πλείους διαμιλλώμενοι,

δῆλοι ἦσαν κάμνοντες ἤδη καὶ κατὰ βραχὺ τοῦ θαῤῥαλέου ὑπεκλυόμενοι λήματος. Καὶ οὕτω δ' οὖν τὰ τῆς συμπλοκῆς ἐνειστήκει λαμπρῶς, καὶ μάχη συνέῤῥωγε καρτερὰ, ἡ μὲν ἀπὸ τόξων βολῆς, ἡ δὲ καὶ ἐν χερσὶν ἀγχώμαλος, καὶ στόνος μὲν τῶν πληττομένων, ἐπικελευσμὸς δὲ τῶν ἀναιρούντων ἑκατέρωθεν ἐξηκούετο. Ἕως μὲν οὖν σταθερᾶς μεσημβρίας ἦν ἡ μάχη ἀμφιπαλὴς καὶ ἡ νίκη ἀμφήριστος, ἐπ' ἴσης τῶν ἀμφοτέρων στρατευμάτων ταλαντεύουσα τὰς πλάστιγγας, κλίνουσά τε ἀνὰ μέρος καὶ αὖθις ἀνάγουσα τὸ τότε μαχόμενον· τῆς δ' ἡμέρας ἤδη ὑπολῃγούσης περιφανὴς ἡ νίκη τοῖς ἐκ βασιλέως προσέῤῥεψεν. Ὡσάμενοι γὰρ τοὺς ἐκ τοῦ νεὼ εἴσω τοῦ Αὐγουστεῶνος κατέκλεισαν, ἐν τῶν ἀμφόδων ἀποκρουσάμενοι· τούτων δὲ συνειληθέντων ἐντὸς, καὶ οἱ ταῖς ἀψῖσι τοῦ Μιλίου ἐφεστῶτες καὶ οἱ ἐκ τοῦ νεὼ τοῦ Ἀλεξίου μαχόμενοι πρὸς τροπὴν ἔβλεψαν. Καὶ ὡς ἐπελάβοντο τῶν χώρων τούτων, ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς τὰς μὲν σημαίας τῶν ἀψίδων ἄνωθεν ἔστησαν αἳ τοὺς βασιλεῖς εἰκονίζουσιν, αἱ δὲ πύλαι τοῦ Αὐγουστεῶνος ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ κατεῤῥάγησαν· καὶ τὸ τῆς Καισαρίσσης ὁπλιτικὸν οὐκέτι ἀντιπλήττειν ἔχον ὡς τοῖς ἀνοῦσι τὰς ἀψῖδας κατὰ κορυφὴν βαλλόμενον, κἀκ τῶν εἰσχυθέντων εἰς τὴν αὔλειον στρατιωτῶν ταῖς κατὰ χεῖρα συμπλοκαῖς πάσχον τὰ χείριστα, κατὰ μικρὸν ὑπέκλεπτε τὴν φυγὴν, βραχείας ἀρωγῆς ἀπολαῦον διά τε λίθων βολῆς καὶ βελῶν ἀφέσεως ἐκ τῶν ὕπερθεν ἐπαμυνόντων σφίσι Ῥωμαίων ἀπό τε τοῦ ἀνδρῶνος τοῦ καλουμένου Μάκρωνος ἐς τὸν Αὐγουστεῶνα προνεύοντος, καὶ τοῦ συνημμένου τούτῳ Θωμαΐτου δόμου. Τέλος δὲ τοῖς πάντοθεν βάλλουσιν ἐκ τοῦ νεὼ πιεζόμενοι ἀφίστανται τῆς τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαίας καὶ εἰσίασι τὸ πρόναον, καθ' ὃ δὴ ὁ πρώτιστος καὶ μέγιστος τῶν παραστατούντων ἀρχαγγέλων Θεῷ Μιχαὴλ ἐσπασμένος ῥομφαίαν ἐστήλωται ψηφίδων λεπταῖς ἐπιθέσεσι, φύλαξ προβεβλημένος τοῦ ἱεροῦ. Ἐκ δὲ τούτου οὔτε οἱ τοῦ βασιλέως προσωτέρω βαίνειν ἠδύναντο, ὑφορώμενοι τοὺς τοῦ ναοῦ στενωποὺς, οὔτε οἱ τῆς Καισαρίσσης ὑπερπονοῦντες ἐκεῖθεν ἐξῆσαν ὡς μαχούμενοι.

A gredi potuerunt ob suspectps templi angiportus ; neque Cæsarissæ defensores inde ad pugnam prodibant.

ζ'. Ὁ δὲ Καῖσαρ καὶ ὁ πατριάρχης αὐτὸς, ὁ μὲν δείσας περὶ ἑαυτῷ τε καὶ τῇ ἀλόχῳ μὴ συλληφθεῖεν ἀγεννῶς ὑπὸ τῶν διαφόρων, ὁ δὲ μὴ πως ἔνδον τοῦ ἱεροῦ παρεισίωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ποσὶ μὲν οὐχ ὁσίοις τὸ ἅγιον πατήσωσι δάπεδον, χερσὶ δ' ἀνάγνοις καὶ θερμὸν ἔτι σταζούσαις τῷ λύθρῳ τὰ παναγῆ λῃστεύσωσιν ἀναθέματα, ὁ μὲν τὴν ἀρχιερατικὴν [P. 155] στολὴν ἐπενδὺς καὶ τὰ θεῖα μετὰ χεῖρας δεξάμενος λόγια κάτεισιν εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ νεὼ, ἐν ᾧ οἱ τῆς Καισαρίσσης ὑπερμαχοῦντες ἠλίσθησαν φεύγοντες, ὅ καὶ πρωτεκδικεῖον κικλήσκεται· ὁ δὲ Καῖσαρ τοὺς τὰς εἰσόδους τῆς ἐκκλησίας τηροῦντας ὁπλομάχους ἀγηοχὼς, καὶ ὅσον περὶ αὐτὸν ἀκραιφνὲς ἔτι Λατινικὸν δορυφορικὸν, καὶ τὸ περὶ τὴν ὁμόλεκτρον αὐτοῦ θεραπευτικὸν καὶ οἰκίδιον, καὶ περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα πάντας ἠριθμηκὼς, ἐπί τινος μετεώρου σκιμποδίσκου κατὰ τὸν Μάκρωνα παρευρεθέντος στὰς αὐτὸς, καὶ περιστήσας τοὺς παρεσκευασμένους εἰς πόλεμον, ἔφησε τοιάδε· « Ἔχρῃν μὲν μὴ καθ' ὁμοφύλων καὶ ὁμοπίστων, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τὰς πολεμικὰς ταύτας περιβεβλῆσθαι στολὰς καὶ τὰς χεῖρας τοῖς φασγάνοις καθωπλίσθαι· ἐπεὶ δὲ οἱ τὰ τῆς βασιλείας Ῥωμαίων μοχθηρῶς διέποντες τοῦτο μὲν ἀφείλοντο, ἀναγκαστῶς δὲ καὶ οὔκουν προαιρετῶς τὰς ἡμετέρας λόγχας καθ' ἑαυτῶν ἀκονήσαντες ἔχουσι, μὴ δὴ ἀγεννῶς ἐπιστῶμεν τοῖς ἐπιοῦσι, μηδ' ὅτι ταυτόπιστοι καὶ τὴν αὐτὴν οἰκοῦντες ἀναλογισώμεθα, ἀλλ' ὡς πολεμίους Θεῷ πρότερον, οὗ τὸ ἱερὸν τόδε εἰσίασιν ἀναιδῶς, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀπεχθεῖς ἀμυνώμεθα. Πάντως δέ εἰσι τὰ τῆς ἀμύνης ἀνεύθυνα· οἷς γάρ τι οὐ προσέστημεν ὅλως καὶ καθ' ὧν ὅπλα οὐδ' ὅλως ἠράμεθα, ἀνερυθριάστως οὗτοι προσίασιν ἡμῖν ὡς ἐπιθανατίοις τισὶ καὶ ἐσχάτοις, καὶ κειμένων ἀδημοσύνῃ κατεπεμβαίνουσι τοῦ καλοῦ, καὶ προσρυομένους Θεῷ ἐκ τοῦ τεὼ τούτου ἀποσπᾷν

B 7. At Cæsar de seipso et conjuge sollicitus, ne turpiter ab inimicis caperentur, patriarcha metuens ne hostes in templum penetrarent, et profapis pedibus sacrum solum calcarent et impuris et calidum adhuc sanguinem stillantibus manibus sanctissima donaria raperent, **310** pontificia stola ornatus et divina oracula manibus gestans, in templi vestibulum, quod et protcedideum dicitur, quo se Cæsariani fuga receperant, descendit. Cæsar vero gladiatores, qui ecclesiæ fores tuebantur, et Latinos satellites adhuc viribus integros, et uxoris suæ ac domesticos ministros circiter CL secum adduxit ; et sublime subsellium in Macrono nactus orationem hujusmodi habuit : « Etsi non contra populares et eadem religione initiatos, sed contra crucis inimicos arma sumi decuisset, tamen quia ii,qui Romanum imperium male administrant,illud nobis ademerunt, et quantumvis invitas hastas nostras in se acuere neque religionis coegerunt, hostes haud timide propulsemus,neque nationis ratione habita : sed primum ut hostes Dei,cujus templum impudenter ingrediuntur, deinde ut nostros adversarios ulciscamur. Neque nos eo nomine quisquam reprehendet. Hi enim quos nunquam offendimus, contra quos **311** arma non cepimus, contra nos veluti capitis damnatos impudenter accurrunt, nullo respectu honestatis ; nosque Deo supplices, contra omnem æquitatem ex æde avellere contendunt, nulla a nobis injuria lacessiti. Est enim extremæ insaniæ eos vel objurgare vel ut injurios lacessere, qui ad Deum confugiunt, eoque intercessore et defenscore persecutionum remedium quærunt. Quare nemo nefas putare debet suam salutem propugnare et ictum hostilem antevertere. Neque populari suo, stricto ense mortem minitanti, parcendum est.Quisquis nocet, hostis habeatur. Qui

occisum it, occidatur. Imo Deus ipse gratiam nobis habebit, si templum suum contra istos carnifices defenderimus, qui hianti ore, ut vidotis, ad sacra diripienda veniunt. Quod nisi animis haberent, et sacra profanaque juxta æstimarent, jampridem quippe victores, ultra templi vestibulum vi penetrare destitissent. Verum tanta est eorum impudentia, ut non modo nos, sed ipsum etiam Deum spoliatum velint. Sed cruci affixum et hanc hastam testor, haudquaquam ad exitum cœpta perducent. Nam et Deo donaria hæc a pollutis manibus intacta conservabimus, **312** et nostram salutem haud negligemus. » Hujusmodi oratione habita in templi vestibulum descendit, ad Michaelis archangeli statuam, cæteris eum ut ducem sequentibus, qui omnes clypeos et longos ancipites enses gestabant, plane æneis statuis similes. Ibi Cæsar acie instructa, signo crucis munitus, ante alios prosiluit. Qui vero in Augusteonis atrio erant, primo illius impetu perturbati foribus, alii alios urgentes, effunduntur; ac multi ex imperatoria legione vulnerati sunt; unus etiam ense trajectus est. Post hoc Cæsar eo redit unde venerat, imperatoriis ultra atrium prodire non audentibus, sed eminus tela ingerere contentis. Die jam ad occasum vergente, milites utrinque fatigati pugnare destiterunt. Patriarcha ministro ad dominam missso, qui quod palatium ingredi et imperatorem adire et nuntios ultro citroque perferre solet, palatinus dicitur, principio divinam ei iram comminatus est, quæ acutissimis oculis, quidquid ubique nefarie fiat, in ictu oculi intueatur. Deinde Cæsarissæ verba de pacificatione **313** nuntiavit. Magnus itaque dux Andronicus Contostephanus, magnus hæteriarcha Joannes Ducas, et alii complures, viri nobiles et maximis ornati dignitatibus, ad iras utrinque componendas adsunt. Ac tum quidem ob noctem magis quam quod invicem crederent, ab armis discesserunt. Postridie ad redintegrandam pugnam incitati, cum iidem viri iterum adessent, et Cæsarissæ ac marito ejus fidem dedissent nihil eis mali timendum esse, vel a fratre imperatore, vel a domina noverca, vel a protosebasto Alexio, neque dignitatem eis ereptum iri, ita demum, data etiam sociis et adjutoribus eorum venia, secundo prælio abstinuerunt. Ac alii jurejurando dato et pacificatione peracta statim abierunt: Cæsar vero et Cæsarissa noctu templo excesserunt et in magnum palatium se contulerunt, in quo tum imperatores degebant.

ἐθέλουσι, χρεὼν μὴ οὕτω ὁρᾷν ὅτι τε οὐδὲν ἄχαρι ἐπεγκαλεῖν ἡμῖν ἔχουσι, καὶ ὅτι τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀπονοίας ἐπιτιμᾷν ὅλως ἢ ὡς δεινὰ δρῶσιν ἀρειμανίους σφᾶς ἐπιέναι τοῖς εἰς Θεὸν καταφεύγουσι καὶ μεσίτην τοῦτον προβαλλομένοις καὶ λυτῆρα τῶν διενέξεων. Οὔτε οὖν ὑφορᾶσθαι δέον ὡς ἀνόσιον τὸ ὑπερμάχεσθαί τινα ἑαυτοῦ καὶ σπεύδειν κατὰ τοῦ πλήττοντος αὐτὸν ἐπιστρέφειν τὸν ἐκεῖθεν ἐπαγόμενον θάνατον, οὔτε τὸν μετὰ ξίφους ἐπιόντα καὶ ἀναιροῦντα ὁμογενῆ ἁπλῆγα δεῖ παριέναι, ἀλλ' ἅπας κακῶς διατιθεὶς κρινέσθω πολέμιος καὶ ὁ ἀναιρήσων πιπτέτω. Ἡμῖν δὲ καὶ τὸ Θεῖον εἴσεται δήπουθεν χάριν, εἰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦδε τοὺς μιαιφόνους ἀποσοβήσομεν, εἴτε μὴν κεχηνόσιν, ὡς ὁρᾶτε, κατὰ τῶν ἁγίων καὶ διαρπᾶσαι ταῦτα προθυμουμένοις ἀντιβαίημεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτ' ἦν, ἀλλὰ διέστελλον ἀνὰ μέσον βεβήλου καὶ ἱεροῦ, πάλαι ἂν τὴν ἐνδοτέρω τῶν προνάων παρῆκαν λίχνευσιν, ὡς ἤδη τὸ νικᾶν ἔχοντες. Οἱ δὲ οὕτω τοί εἰσιν ἀναιδέστατοι ὡς οὐ μόνον σκυλεῦσαι φαντάζεσθαι τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἰδιώσασθαι οἱ ἀβέλτεροι. Ἀλλ' οὐ μὰ τὸν παγέντα σταυρῷ καὶ τὴν λόγχην ταύτην, οὔκουν αὐτοῖς ἐσεῖται πέρας ἐπιθεῖναι τοῖς ἐγχειρήμασιν, ἐπεὶ καὶ Θεῷ τὰ οἰκεῖα χερσὶ κεχρασμέναις ἀψαύστα διαφυλαχθήσονται καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα ἂν ἀπρονόμευτοι. » Τούτοις καὶ τοιούτοις χρησάμενος ῥήμασιν αὐτός τε κάτεισιν εἰς τὸν πρόναον ἔνθα ὁ λόγος εἴρηκε ῥομφαίαν ἐσπασμένον ἱστασθαι τὸν τῶν [P. 156] ἄνω καὶ θείων ταγμάτων κατάρχοντα Μιχαὴλ, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὡς ἡγεμόνι τούτῳ παρείποντο, ἀσπιδηφόροι πάντες καὶ μαχαίρας ἀμφήκεις ἐγχειριζόμενοι καὶ ἀτεχνῶς ἀνδριάντες χάλκεοι. Κἀκεῖσε εἰς τάξιν τὸ περὶ αὐτὸν καταστήσας ὁ Καῖσαρ καὶ τῷ σταυρικῷ σημείῳ φραξάμενος τῶν ἄλλων προεκπηδᾷ. Οἱ δ' ἐπὶ τῆς τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαίας, καὶ πρὸς τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐκθαμβηθέντες τοῦ Καίσαρος, διὰ τῶν εἰσόδων θλιβόμενοι ἐξεχέοντο, ὅτε καὶ τραυματίαι μὲν ἐκ τῶν τοῦ βασιλικοῦ τάγματος πολλοὶ γεγόνασιν, εἷς δέ τις καὶ ἐτεθνήκει τῷ ξίφει διελαθείς. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε ὁ μὲν Καῖσαρ ἐπάνεισιν αὖθις ὅθεν ἐξώρμησεν, οἱ δ' ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως τάξεων οὐκέτι παρελθεῖν ἐθάρρησαν εἰς τὴν αὐλειον, ἀλλὰ δι' ἀκροβολισμῶν ἠγάπων μαχόμενοι. Ἤδη δὲ τῆς ἡμέρας ὑποκλινούσης αὐτοί τε οἱ μαχόμενοι καμόντες ἐνέδωκαν, καὶ τοῦ πατριάρχου στείλαντος εἰς τὴν δέσποιναν τὸν ἑαυτοῦ ὑπηρέτην, ὃς ἐκ τοῦ παραβάλλειν εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ διαπορθμεύειν τοῖς βασιλεῦσι τὰ βουλητέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὖθις ἐκεῖθεν μεταφέρειν Παλατῖνος ὠνόμασται, καὶ πρῶτα μὲν τὴν θείαν ἐπεμβριμησαμένου ταύτῃ ὀργὴν οὕτως ὀξυδερκοῦσαν καὶ καθορῶσαν ἐν ἀκαρεῖ τὰ ὁπουδήποτε δρώμενα ἄθεσμα, ἔπειτα δὲ τὰς περὶ σπονδῶν τῆς Καισαρίσσης διαμεμηνυκότος φωνὰς, ἀφικνεῖται λυτὴρ τῶν μηνιμάτων ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν ὁ μέγας δοὺξ Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος, ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Ἰωάννης ὁ Δούκας, καὶ συχνοὶ ἕτεροι τὸ γένος ἀριπρεπεῖς καὶ μεγίστοις περιβλεπτοι ἀζιώμασι. Καὶ τότε μὲν νυκτὶ μᾶλλον πεισθέντες ἢ ταῖς καταλλαγαῖς τεθαρρηκότες τὸν ἀγῶνα διέλυσαν, τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ αὖθις πρὸς πόλεμον διηρρένωντο. Τῶν δ' αὐτῶν καὶ πάλιν παραγενομένων ἀνδρῶν, καὶ πίστεις δόντων τῇ Καισαρίσσῃ ταὶ τῷ ταύτης ἀνδρὶ, καὶ ὅρκοις κρατυναμένων αὐτὰς, καὶ πληροφορίαν παρασχομένων ὡς οὐκ ἄν τι πάθοιεν ἀηδὲς οὔτε μὴν ἀφαιρεθεῖεν τὴν οἰκείαν ἐπιτιμίαν πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως ἢ τῆς μητρυιᾶς δεσποίνης ἢ τοῦ πρωτοσεβάστου Ἀλεξίου, ἀλλὰ δὴ

καὶ ἀμνηστίας κακοῦ δοθείσης οἵπερ αὐτοῖς προσεχώρησαν καὶ εἰς συμμάχους ἐνεγράφησαν, οὕτω δὴ τῆς δευτέρας ἀπέσχοντο συμπλοκῆς. Καὶ οἱ μὲν ἀπῆσαν εὐθὺς μετὰ τὴν τῶν ὅρκων καὶ τῶν σπονδῶν ἐκπεράτωσιν, νυκτὸς δ' ἐπιστάσης ὁ Καῖσαρ καὶ ἡ τούτου ξύνευνος ἐξίασι τοῦ νεὼ καὶ ἀφικνοῦνται πρὸς τὸ μέγα παλάτιον, καθ' ὃ τότε οἱ κρατοῦντες διέτριβον.

η'. Τοιοῦτο μὲν οὖν τὰ κατὰ τὸν Καίσαρα πέρας εἰλήφασι, καὶ δι' αἰτίας ταύτας ὁ δυσκλεὴς ἐκεῖνος συνέστη πόλεμος, καὶ τὴν θείαν ἐπενέγκας καθ' ἡμῶν κίνησιν δι' ὅσα κατὰ τὸ ἱερὸν ἐπισυνέβησαν ἄθεσμα. Οὔτε γὰρ τὴν προσρυεῖσαν Καισάρισσαν ἀφίημι τοῦ ἐγκλήματος, εἰς ἀτάσθαλα ἔργα ῥέψασαν καὶ διακυκήσασαν τὸ πολίτευμα· καί γε τοὺς μὴ καθυφέντας βραχὺ πρὸς τὰ τῆς δεομένης ταυτησὶ ῥήματα, τὴν δ' οὐκ ἀγαθὴν ἔριν ἀνελομένους καὶ τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον ἐντεῦθεν φονίου πλήσαντας αἵματος, εἶποι [P. 157] ἄν τις ἐνόχους παρανομήματος. Εἰ γὰρ ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Τῖτος, ὁ πάλαι τῇ Ἱερουσαλὴμ βαλὼν χάρακα, τοσοῦτον ἐφείδετο τοῦ Σολομωντείου νεὼ καὶ οὕτω τοῦ ἐκείνου ἐξείχετο σώζεσθαι ὡς ἐλέσθαι βάλλεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἐκεῖθεν ἐκπηδῶντος Ἰουδαϊκοῦ τάγματος καὶ κακῶς πάσχειν τὸ οἰκεῖον στράτευμα ἢ γοῦν τι θεομισὲς ἐπὶ τῷ πολυτελεῖ ἐκείνῳ καὶ θαυμασίῳ ἔργῳ βουλεύσασθαι, ἀνὴρ καὶ ταῦτα μὴ εἰδὼς Θεὸν οὗ τὸ τέμενος ὑπεστέλλετο, ἀλλὰ θεοῖς ἀπονέμων σέβας κακῶς οἳ τὸν οὐρανὸν οὐκ ἐποίησαν, ποίαν οὐκ ἂν ἔδει τιμὴν θεοσεβοῦντας ἀπονεῖμαι Χριστιανοὺς τῷ καλλίστῳ τῷδε καὶ θείῳ ναῷ, ὅνπερ ἀτεχνῶς Θεοῦ χεῖρες ἠρχιτεκτόνησαν καὶ ὅστατον καὶ πρῶτον ἐκαλλιτέχνησαν ἔργον ἀμίμητον καὶ ἄντικρυς ἐπὶ γῆς οὐράνιον σφαίρωμα;

Κατὰ δὲ τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου βαρύμηνις ὢν ὁ πρωτοσεβαστὸς ὡς τοῖς αὐτοῦ βουλήμασιν ἀνθισταμένου λαμπρῶς καὶ τὰς οἰκείας ἐφέσεις ἐγκόπτοντος, καὶ πρότερον μὲν κατ' αὐτοῦ πολλοὺς τῶν ἀρχιερέων ἐπισυνέστησε χρυσίῳ καὶ συμποσίῳ διαφθείρας, καὶ καθαιρέσει τοῦτον καὶ ἀπόντα ὑπέβαλε, ὡ δῆθεν τῇ Καισαρίσσῃ κατὰ τοῦ βασιλέως ἐπαναστάσῃ προσθέμενον καὶ ὡς ἀφ' ὁρμητηρίου τοῦ ἱεροῦ στασιοκοπεῖν αὐτῇ μεθ' ὅπλων ἐνδόντα καὶ νεωτεροποιεῖν ἀφρόνως καὶ ἀλογίστως. Τάχα δ' ἂν καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀτίμως τοῦτον κατέσπασεν, εἴπερ ἡ Καισάρισσα μὴ ἀμφοτέραις προσίστατο, τῷ μὲν πρωτοσεβαστῷ μὴ χώραν διδοῦσα τὸν πατριάρχην καταγαγεῖν καὶ ἀντεισαγαγεῖν ἕτερον, αὐτὸν δὲ τὸν ἱερώτατον ἄνδρα ἐπιμελῶς φρουροῦσα, μήπως ὑποχωρήσας ἑαυτὸν μὲν ἀπαλλάξῃ πραγμάτων ἐν τῷ καθ' ἡσυχίαν ζῆν εἰς ἣν ἐδομήσατο μονὴν κατὰ τὴν νῆσον τὴν Τερέβινθον, ἑαυτῇ δὲ ἀπωλείας ὀφθήσεται πρόξενος εὐθὺς ἐκ τοῦ ναοῦ ἁρπαγησομένῃ καὶ πεισομένῃ τὰ χείριστα· Τότε δὲ καιρὸν εὑρὼν τῷ θυμῷ χαρίσασθαι, τῶν ἱερῶν ἀρχείων ἀπελαύνει τὸν ὅσιον καὶ τῇ τοῦ Παντεπόπτου περιορίζει μονῇ. Ὀλείστας γε μὴν ὁδοὺς τεμὼν καὶ πολλαῖς ἀντιπαλαίσας ἐννοίαις, καὶ τοῖς τότε πονηροτάτοις τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς συγγενόμενος, καὶ ὁπόσοι τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματος μήτε Θεοῦ ὄπιν μήτ' ἀνθρώπων ὑφωρῶντο νέμεσιν συμβούλοις χρησάμενος, ὅπως εὐσχημόνως ὁ ἱερὸς οὗτος καὶ εὐπροσώπως ἀποβληθείη ἀνὴρ, οὐκ ἔσχεν ἐπιτελῆ τὰ κατὰ σκοπὸν καὶ διὰ τὸ καθαιρέσει μὲν εὐλόγως οὐδ'

A 8. Hunc Cæsaris res exitum habuerunt, et his de causis ignominiosum illud bellum est conflatum, quo divina indignatio propter sacra polluta contra nos commota est. Neque enim Cæsarissam supplicem **314** absolvo, quæ temeritate sua rem publicam turbavit; neque eos qui verba supplicis aspernati in contentionem haud sane laudabilem descenderunt et domum precationis cædibus impleverunt, piaculi expertes esse statuo. Nam si Titus imperator, urbis Hierosolymorum oppugnator, Salomonio templo usque adeo pepercit, et ei defendendo ita studuit, ut ab erumpente inde Judaica cohorte teiis peti et male tractari suum exercitum quam sumptuosum et mirandum illud opus violari maluerit; idque homo ejus Dei ignarus cujus templum reverebatur, et eorum deorum cultor qui
B cœlum non fecerunt, quis honos a religiosis et a Christianis huic pulcherrimo et plane divino templo habendus non fuit, quod omnino Dei manibus fabricatum est, primum ac postremum opus, pulcherrimum atque inimitabile, nec in terris aliud quam orbis quidam cœlestis exstitit?

C At protosebastus patriarchæ Theodosio iratus ut suis cupiditatibus aperte adversanti, principio multos primarios sacerdotes auro et conviviis corruptos contra illum subornavit. Deinde etiam de absente judicium fieri jussit, quod Cæsarissæ contra imperatorem seditiosæ **315** faverit, et e templo quasi arce quadam tumultus cum armis excitandi et novis studendi rebus occastonem impudenter ac temere suppeditarit. Forsitan etiam patriarchico solio tum eum detraxisset, nisi Cæsarissa manibus pedibusque obstitisset, nec ei tantum otii concessisset ut hoc patriarcha pulso alium substitueret, et virum sanctissimum diligentissime observasset, ne a turbis negotiorum in otium monasterii, quod in Terebintho insula struxerat, se olam subduceret
D ipsique causa interitus esset, statim e templo abripiendæ et gravissimo supplicio afficiendæ. Tunc autem opportunitatem explendi animi nactus, virum sanctum sacro palatio pulsum in Pantepopti monasterium relegat, plurimis viis ante tentatis et variis rationibus excogitatis, improbissimorum senatorum et sacerdotum consiliis usus, qui nec Deum nec homines metuebant, ut id facinus honesta specie fucaret. Non tamen successit negotium, tum quod nihil in eo comperiebatur propter quod pellendus esset, tum quod domina et alii plurimi, atque adeo fere omnes **316** imperatoris consanguinei, virum illum summopere venerabantur. Invitus igitur obliquus iste anguis, voluminibus omissis, et veneno quod in virum sanctum evo-

mendum curarat rursus devorato, ipse quoque assentitur ut patriarcha in pristinam sedem reponatur. Die reditus instante omnes magistratus, omnes sacerdotes honestatis amantes, et tota urbis multitudo, concursu ad monasterium facto, progressionem cives splendidissimam effecerunt: vici unguentis delibuti, suffitus ex lignis Indicis et aromatibus facti, tanta multitudine comitante, ut vesperi demum in magnum Sophiæ templum perveniret, cum primo diluculo monasterium egressus esset. Sacerdotes vero qui ei dignitatem abrogarant, ita facti puduit, ut non modo publicas vias declinarent ob admissum facinis et derisum, sed mortem etiam optarent.

A ὁτιοῦν ὑπάγον ἐν αὐτῷ εὑρίσκεσθαι, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τὴν δέσποιναν καὶ τοὺς πλείους σχεδὸν ἢ τοὺς ἁπαντας τῶν ἐκ τοῦ βασιλείου αἵματος ὑπερβαλλόντως τὸν ἄνδρα τιμᾷν. Ἄκων οὖν ὁ σκολιὸς ὅφις τῶν ἑλίξεων ἀποστὰς, καὶ τὸν ἰὸν αὖθις κατεσπακὼς ὃν ἐμημεκέναι κατὰ τοῦ ἁγίου [αὖθις] προητοιμάκει, ἐπευδοκεῖ καὶ αὐτὸς τῇ ἐς τὸν πρότερον θρόνον αὖθις τοῦ πατριάρχου ἐπανελεύσει. Ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία τῆς ἀνόδου ἐνειστήκει, ὁπόσοι τῶν ἐν τέλει καὶ ὅσοι τοῦ βήματος τοῦ καλοῦ ἔτρεφον ἔρωτα, καὶ ὁ τῆς πόλεως ἅπας δῆμος εἰς τὸ [P. 158] ἱερὸν φροντιστήριον συνδραμόντες λαμπροτάτην ἐκείνῳ συντελοῦσι τὴν πρόοδον, μύροις τὰς ἁγιὰς τέγγοντες καὶ τοῖς Ἰνδικοῖς ξύλοις καὶ καρυκευτοῖς ἀρώμασι τὸν ἀέρα ἦν ὡς μόλις περὶ βαθεῖαν ἑσπέραν ἐπαναζεῦξαι τὸν

εὐωδιάζοντες· Οὕτω δὲ ἡ προπομπὴ μυριάνθρωπος προπεμπόμενον ἐς τὸν μέγαν τῆς Σοφίας Θεοῦ ναὸν, ὑποφαινομένης ἡμόρας ἐκ τῆς τοῦ Παντεπόπτου μονῆς ἀπάραντα. Τοσαύτη δ' αἰσχύνη τὰ τῶν θεμένων αὐτὸν ὑπόδικον ἀρχιερέων ἐκάλυψε πρόσωπα, ὡς μὴ μόνον τὰς δημοσίους παρόδους ἐκτρέπεσθαι διὰ τὸ ἐς τὸν ἀρχιθύτην ἁμπλάκημα καὶ τὸ ἐκείνων ἐντεῦθεν παγκαταγέλαστον, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ θανεῖν ὑποβλέπεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν εἶχεν οὕτως.

9. Interim Andronicus spes principatus elatus et crebis illustrium virorum litteris confirmatus, quæ, ut dixi, ex longinquo ad eum advolabant, denique Maria quoque filia, quæ haud ab ipso **317** degenerabat, fuga ad eum elapsa et diserte omnem palatii statum referente, suavibus illius verbis ut equus cursor flagellis concitatus, Paphlagonum finibus relictis Ponti Heracleam proficiscitur. Atque inde longius progressus multiplici calliditate, obscuro ingenio et simulandi artificio obvios quosque præparavit et conciliavit. Nam quis ex dura adeo rupe natus esset et corde adeo ferreo præditus, ut Andronici lacrymis et verborum præstigiis atque illecebris, quæ fontis instar exuberabant, non moveretur? Jactabat enim honesti studium, et imperatoris libertatem curæ sibi esse profitebatur. Cæterum nec protosebastus ita negligebat, quanquam homo effeminatus, qui non auroram tantum stertendo consumebat, sed magnam diei quoque partem somno tribuebat; et ne jubar solis, aliis optatissimum, radiis oculos ei aperiret, velis densioribus cubiculum obscurabat; quæ res eo quoque pertinebat ut in tenebris delitesceret. Quod si verius dicendum est, opera nocturni luxus facibus accensis peragebat, factitio lumine discussis tenebris. Sole vero in nostrum hemisphærium ascendente, more ferarum cubile petens, **318** tapetibus et peplis lumen excludebat. Proinde cum putrescentes dentes abstergeret, et qui ob ætatem exciderant, picatione expleret, mollis homo et ignavus plurimos viros nobiles nova sibi ratione conciliavit, imperatoris matre plerumque propugnatrice aut potius conciliatrice insuperabili utendo; quæ splendore et elegantia vultus, æquabilitate morum, animi candore et suavitate verborum veluti funiculo attrahebat omnes. Plerumque tamen pecunia placavit et munificentia delinivit eos, qui se posteriores ferre iniquis animis patiebantur. Itaque nullus Adronico resistere jussus a protosebasto ad eum defecit, jam haud obscure regnum affe-

B Θ'. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος τῇ ἐφέσει τῆς ἀρχῆς κουφιζόμενος, καὶ τοῖς ἐπιστολίοις πτερούμενος ἅπερ αὐτῷ συχνάκις ἐπεποτῶντο τηλεβολούμενα ἐξ οἴκων λαμπρῶν, ὡς ἤδη ἐῤῥέθη μοι, τέλος καὶ αὐτὴν τὴν θυγατέρα Μαρίαν δραπέτιδα πρὸς αὐτὸν ἀφιγμένην, ἐπεὶ καὶ τοιούτου πατρὸς εὔχετο εἶναι, διδάσκαλον ἀπαράγραπτον τῶν κατὰ ἀρχεῖα τελουμένων ηὐτύχησε, καὶ μυωπισθεὶς οἷς παρ' αὐτῆς ἠκηκόει θυμήρεσι ῥήμασιν ὡς ἵππος σταδιευτὴς, τὰ μὲν τῶν Παφλαγόνων μεθίησιν ὅρια, εἰς δὲ τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν παραγίνεται, κἀκεῖθεν προσωτέρω χωρεῖ, τῇ πολυτρόπῳ μεθοδείᾳ καὶ τῷ τοῦ ἤθους ὑποκαθειμένῳ καὶ τῷ σεσοφισμένῳ φρονήματι ἐξομιλῶν τοὺς ἐν ποσὶ πάντας καὶ οἰκειούμενος. Ἐπεὶ καὶ τὶς ἐκ πέτρας ἀγελάστου οὕτως ἦν προϊὼν ἢ καρδίαν σιδηρέῳ χαλκευθεὶς ἄκμονι, ὡς ἄτεγκτος εἶναι τοῖς

C Ἀνδρονίκου δακρυῤῥοήμασι καὶ τῇ αἱμυλίᾳ τῶν ῥημάτων ὁπωσοῦν ἀγοήτευτος, ἅπερ κατὰ κρήνην μελάνυδρον ἔχει καὶ οἷς ἀπατηλῶς τε ἅμα καὶ ἐφολκῶς ἐστωμύλλετο, τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ζῆλον προφέρων καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος ἐλευθερίαν ὑποκρινόμενος; Ἀλλ' οὐδ' ὁ πρωτοσεβαστὸς ἐπὶ τούτοις ἠμέλει παντάπασιν, καίτοι γυνανδρος ὤν, καὶ μὴ μόνον τὴν ἕω εἰς τὸ νήγρετον ὑπνώττειν καταναλίσκων, ἀλλὰ καὶ πολὺ τῆς ἡμέρας πρὸς τοῦτο ἐκδαπανῶν, καὶ ἵνα μὴ τὸ ἀσπασιώτατον τοῖς ἄλλοις ἡλίου βλέφαρον τὰς ἐκείνου κόρας ὑπανοίγῃ διαφωτίζον, παραπετάσμασι στεγανωτέροις ἐκζοφῶν τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ ἐκάθευδε, καὶ καθ' ἕτερον τι σημαινόμενον ἐποκουβὴν ἑαυτοῦ τὸ σκότος τιθέμενος. Εἰ δὲ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν, τὰ μὲν νυκτὸς ἔργα τρυφῶν φωτὶ

D ποιητῷ τὸ νύκτερον διέλυε ζόφωμα, ἡλίου δὲ τὸν ἐῷον ὁρίζοντα ἀναβαίνοντος κατὰ τὰ θηρία τὸν κοῖτον μεταδιώκων τάπησι καὶ πέπλοις τὸ φῶς ἀντέφραττε. Τοίνυν καὶ σμήχων τοὺς σαπριῶντας τῶν ὀδόντων καὶ καταπιττιώμασι ἀναπληρῶν τοὺς ὑπὸ χρόνου ἐκκρουσθέντας, θηλυδρίας τε ὢν καὶ ὑπόνωθρος τοὺς πλείστους τῶν τηνικαῦτα εὐγενῶν ἀνδρῶν ἑαυτοῦ καινοπρεπῶς ἐξηρτήσατο, χρώμενος μὲν καὶ προτειχίσματι ἢ ἀληθῶς εἰπεῖν μειλίγματι ἀμάχῳ τῇ

τοῦ βασιλέως μητρὶ (αὕτη γὰρ τῷ τῆς θέας λαμπρῷ καὶ τῷ τῆς ὄψεως μαργαρώδει καὶ τῷ τοῦ ἤθους ὁμαλῷ καὶ τῷ τοῦ φρονήματος ἀσυμπλόκῳ καὶ τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ [P. 159] φθέγματος ὡς ἀπὸ μηρίνθου πάντας ἐφείλκετο), τὰ πλεῖστα μέντοι τοῖς χρήμασιν ὑπαγόμενος καὶ τῇ φιλοδωρίᾳ κατακοιμίζων τοὺς ἐν δεινῷ τι θεμένους ἐκείνου φέρειν τὰ δεύτερα. Ὅθεν οὐδεὶς τῶν ἐπιταχθέντων ἀντιτάξασθαι Ἀνδρονίκῳ πρὸς Ἀνδρόνικον μετετάξατο τὸν ἤδη λαμπρῶς τῆς τυραννίδος ἁπτόμενον, ἀποπτύσας τὸν πρωτόσεβαστὸν καὶ τῷ προσωπείῳ τοῦ μισοτυράννου Ἀνδρονίκου δελεασθείς. Ἥ τε οὖν προκαθημένη τῶν Βιθυνῶν μεγίστη πόλις ἡ Νίκαια οὐδ' ὅλως Ἀνδρονίκῳ προσέθετο, καὶ ὁ τὴν ταύτης ἐμπιστευθεὶς φυλακὴν Ἰωάννης ὁ Δούκας τοῖς Ἀνδρονίκου γράμμασι μεμένηκεν ἀστυφέλικτος, καίπερ τὰς γνώμας πλήττουσιν ἑλεπόλεων ἀκριβέστερον καὶ τειχομαχείου ξύμπαντος ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς τὴν ἐπαρχίαν διέπων τῶν Θρᾳκησίων οὐ μόνον ἔδυε τὰ ὦτα πρὸς τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπάσματα, ἀλλὰ καὶ ὡς τύραννον διετώθαζεν, οἷα κατόπτρῳ τοῖς λεγομένοις προσκύπτων λείῳ καὶ ἀποστίλβοντι, καὶ διαφαινόμενον ἐν τούτοις ὁρῶν τὸν πολύμορφον Πρωτέα καὶ τυραννικὸν τὸν τρόπον Ἀνδρόνικον. Ἐπεὶ δὲ τῇ Ταρσίᾳ ὁ Ἀνδρόνικος ἤγγιζε καὶ τῶν περὶ τὴν Νικομήδους πόλιν οἱ πλείονες αὐτῷ προσεχώρουν, στέλλεται κατ' αὐτοῦ μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς Ἀνδρόνικος ὁ Ἄγγελος, οὗπερ οἱ υἱεῖς ἐς ὕστερον Ἰσαάκιός τε καὶ Ἀλέξιος μετ' Ἀνδρόνικον ἐπέβησαν τῆς ἀρχῆς. Ὁ δὲ περὶ τὸν Χάρακα τὸ χωρίον πόλεμον συγκροτήσας ἡττᾶται λαμπρῶς, καίπερ οὐκ ἰσοπαλεῖ συμπλακεὶς στρατιᾷ ἢ τὸν ἀνταγωνιστὴν εὑρὼν ἀξιόμαχον, ἀλλ' ἐκτομίᾳ τινὶ συμμίξας ἀχρείους στρατολογήσαντι γεωργοὺς καὶ μοῖραν συνεπαγομένῳ Παφλαγόνων στρατιωτῶν. Εἰς τὴν πόλιν τοίνυν εὐθὺς μετὰ τὴν ἧτταν εἰσιὼν ἀκλεῶς ἀπῃτεῖτο καταθέσθαι τὰ χρήματα, ὅσα οἱ πρὸς τὰς κατὰ πόλεμον δαπάνας βεβράβευτο. Ὁ δὲ βασανιζομένην ὁρῶν τὴν αὐτοῦ κατάσχεσιν, ὅτι φίλια φρονῶν τῷ Ἀνδρονίκῳ τὰ πράγματα χειρόνως διέθετο ἅπερ εὐμαρίσειν ἀπέσταλτο, ἐναγόμενος παρὰ τῶν υἱέων ἔξ ὄντων καὶ πάντων ὁπλοτέρων τὰς φρένας καὶ κατὰ χεῖρα γενναίων, ἐπεβάλετό μὲν τὸν οἰκεῖον οἶκον διακρατύνειν καὶ κατασκευάζειν ἐπιτειχίσματα κατὰ τὸ ἔξω Κιόνιον διακείμενον, καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου τινὰς ἐπεσπάσατο πρὸς ἑαυτόν· ὁρῶν δὲ ὡς οὐκ ἀκμαῖός ἐστι πρὸς βασίλειον πλεονεκτοῦσαν ἀνθόπλισιν καὶ ὡς οὐκ ἂν σχοίη περιγενέσθαι τῶν διαφόρων, πρὸς φυγὴν μεθαρμόζεται, καὶ τοὺς ἐξ υἱοὺς παραλαβών, τὴν δ' ὁμόλεκτρον τοῦ δόμου ἀπαγαγών, νηὸς ἐπιβὰς τῆς ἐς Ἀνδρόνικον ἄπτεται. Ὁ δὲ ἰδὼν προσιόντα τὸν Ἄγγελον λέγεται εἰπεῖν· « Ἴδου, ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. » Θάρσος οὖν ἐπὶ τῇ τοῦ ἐξαδέλφου παρουσίᾳ λαβὼν Ἀνδρόνικος καὶ τὰ κατ' ἔφεσιν ὁρῶν προβαίνοντα, τῶν ἐνοδίων ἐκτροπῶν ἀφέμενος καὶ χαίρειν ἐάσας τὰς πόλεις Νίκαιάν τε καὶ Νικομήδειαν καὶ τὸ τῇδε ἢ ἐκεῖσε μεταστρέφεσθαι, πρὸς τὴν Κωνσταντίνου τὸν δρόμον ἀκλινεῖ συνέτεινε νεύματι, ὡς ὁδοῦ Φιλιστιείμ τῆς ἐς αὐτὴν φερούσης ἐχόμενος. Καὶ δὴ κατὰ τὰ Πευκία ἐναυλισάμενος (τόπος δέ ἐστι ταῦτα ἐν τοῖς ἄνω Χαλκηδόνος διακείμενος μέρεσι καὶ οὕτως ὀνομαζόμενος) [P. 160] καὶ πυρὰ πολλὰ καύσας τὴν νύκτα ὅλην ἐκείνην, μὴ κατὰ λόγον τῆς συνούσης αὐτῷ στρατιᾶς, ἀλλ' ἐς δόκησιν στρατεύματος πλείονος, ἐκκρεμεῖς ἑαυτοῦ τοὺς Βυζαντίους ἔθετο ὡς τὰ ἀνὰ χεῖρας προεμένους ἔργα εἰς τὴν περαίαν τείνειν

A ctantem ; neque persona illa, qua se is velabat ut hostem tyrannidis, est deceptus. Nicæa enim princeps ac maxima Bithyniæ urbs plane repudiavit Andronicum ; nec ejus urbis præfectus Joannes Ducas litteris illius se de gradu dejici passus est, licet acrius ferientibus quam mœnia ulli arietes aliæve machinæ. Præterea magnus domesticus Joannes Comnenus, Thraciæ præfectas, non solum aures contra Andronici **319** carmina obturavit, verum etiam ut tyrannum insectatus est, perspecto in ejus litteris multiformi Proteo, tyrannico Andronici ingenio velut in claro speculo relucente. Qui cum Tarsiæ appropinquaret et Nicomediensium maximam partem sibi adjunxisset, Andronicus Angelus, cujus filii Isaacius et Alexius post ad imB perii fastigium ascenderunt, cum justis copiis contra eum mittitur et circa Characem castellum commisso prælio succumbit, quanquam neque cum pari exercitu neque cum duce bellicoso, sed cum spadone quodam congressus, qui rusticos inutiles et cohortes aliquot militum Paphlagonum adduxerat. Post acceptam cladem cum statim in urbem venisset, repetita est ab eo pecunia quam ad bellum administrandum acceperat. Videns igitur casum eum sic accipi quasi ex amicitia Andronici rem de industria pejus gessisset, a sex filiis impulsus, qui omnes cordati et manu strenui viri erant, domum suam in exteriore Cionio sitam firmare præsidiis instituit, aliquot ex plebe adjutoribus ascitis. Sed cum res suas eo vergere cerneret, ut ab imperatore oppugnaretur **320** et adversariis reC sistere non posset, mutato consilio, sex filiis et uxore in navem impositis, ad Andronicum abit. Qui eo viso dixisse fertur : « Ecce mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui viam tibi præparet. » Resumpta igitur ex præsentia consobrini fiducia, et successu consilii sui confirmatus, itineris ambagibus omissis et urbibus Nicæa et Nicomedia contemptis, recta Cpolim pergit. Et Peuciis diversatus (locus is est supra Chalcedonem), et multis pyris incensis, non pro magnitudine exercitus, sed ut majores copias habere videretur, omnes Byzantinos suspensos reddidit, ut suis operibus omissis littus oppositum intuerentur, et collibus ac tumulis censcensis Andronicum adhuc procul ab urbe remotum nutibus veluti attraherent. Ita res recalvastri et cani Andronici procedebant. D

τὸ ὅμμα, ἀκταῖς τε καὶ γηλόφοις προσιόντας τῆς πόλεως, καὶ πόῤῥωθεν ὄντα Ἀνδρόνικον ἐπισπᾶσθαι οἷον τοῖς νεύμασιν. Ὧδε μὲν οὖν ἐχώρει τὰ κατὰ τὸν ἀναφαλαντίαν καὶ πολιοκόρσην Ἀνδρόνικον.

10. Alexius vero protosebastus cum ingruentem hostem pedestribus copiis propulsare non posset (jam enim alii animis clam ad Andronicum inclinabant, quibus ad eum transire pedibus tuto non licebat; alii se fidem suam imperatori satis probasse putabant, si domi sederent, neutri parti addicti: sic enim animi calliditas, et **321** consuetudo illa ut plerique cædibus et sanguine imperio potiantur, vulgus et sentire et loqui docuit), navali pugna imminens discrimen avertere conatur. Igitur triremibus occupata est Propontis, in quibus partim Romani remigabant et ex tabulatis pugnabant, partim diversæ nationes Latini nominis, pars fortissima et pugnacissima copiarum, quibus, quia plus quam Romanis fretus erat, pecuniam ingentem numerabat. Cum autem sibi fidissimos trierarchas deligere et cognatos suos classi præficere in animo haberet, Contostephano magno duce adversante et præfecturam classis sibi quovis modo vendicante, coactus consilium mutat et Contostephanum universæ classi præficit, adjunctis etiam cognatis et domesticis suis. Ita Orientalibus navibus aditu intercluso, paulo post quidam ex ordine sacerdotum, Georgius Xiphilinus, ab imperatore ad Andronicum mittitur. Qui cum in tyranni conspectum venisset, litteras reddidit, et quæ in **322** mandatis acceperat exposuit. Ea erant promissio magnorum munerum et amplioris dignitatis et gratiæ Dei pacem procurantis, si a proposito desisteret, unde bella civilia oritura essent, et ad pristinum vitæ genus reverteretur. Andronicus vero, cum legatus Xiphilinus, ut aiunt, mala fide munus suum obiisset eumque monuisset ne vel minimum cederet, postulationem illam rejicit. Et legatos superbe dimissos vicissim nuntiare imperatori jussit, si Andronicum eo reverti velint unde discesserit, protosebastum in primis pellendum esse et ad reddendas facinorum suorum rationes adigendum, imperatoris matrem in ordinem cogendam et tonso capillo in monasterium abdendam, imperatori ex testamento paterno capessendum imperium; neque committendum ut aliorum potentia tanquam spica lolio suffocetur. Verum paucis diebus post magnus dux Andronicus cum omnibus longis navibus, quas Romanorum catalogus continebat, ad Andronicum defecit. Quæ res seditiosum Andronicum super omnia extulit, **323** et protosebastum adeo depressit, ut rebus desperatis omnem animi alacritatem amitteret. Neque enim amplius dissimulanter concursabant Andronici studiosi, sed protosebastum impudenter irridentes, qui novis rebus gaudebant, Chalcedonem trajiciebant, et turmatim Andronicum adeuntes staturam ejus et formam pulcherrimam et venerabilem senectutem mirabantur. Et suavitate orationis ejus magnificentia pollicentis capti alacres et læti domum redeunt, non secus ac si in fortunatis insulis

ι'. Ἀλέξιος δὲ ὁ πρωτοσεβαστὸς μὴ ἔχων διὰ πεζῆς φάλαγγος ἀποσοβῆσαι τὸν ἐπιόντα οἱ πολέμιον (ἤδη γὰρ οἱ μὲν μετέβαινον ταῖς γνώμαις κρυφιωδῶς πρὸς Ἀνδρόνικον, ὁπόσοις οὐκ ἦ ὅλως ἀκίνδυνος ἡ πρὸς ἐκεῖνον τοπικὴ μετάβασις, τοῖς δὲ ἀρκετὸν ἐς τὴν πρὸς τὸν κρατοῦντα πίστιν λελόγιστο τὸ ἐπ' οἴκου καθῆσθαι καὶ μηδενὶ προστίθεσθαι τῶν μερῶν· οὕτω γὰρ φρονεῖν τε καὶ λέγειν τοὺς πολλοὺς ἐξεπαίδευσε τὸ τῆς γνώμης κερδαλεόφρον καὶ τὸ διὰ φόνων ἀεὶ καὶ προχύσεως αἵματος τοὺς πλείους τῶν βασιλέων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιβαίνειν ἀρχῆς) διὰ ναυμαχίας ἔπειρᾶτο τὸν προσέρποντα κίνδυνον ἀποκρούσασθαι. Τριήρεις τοινυν τὴν Προποντίδα ἐκάλυπτον, αἱ μὲν Ῥωμαίους ἔχουσαι τοὺς ἐρέσσοντας καὶ τοὺς ἐκ τῶν καταστρωμάτων διαμαχέσασθαι μέλλοντας, αἱ δὲ τῶν κατὰ πόλιν διαφορογενῶν Λατίνων ὅ τι περ κράτιστον μέρος καὶ μαχιμώτατον, οἷς καὶ τὰ χρήματα ποταμηδὸν ἐπεχέοντο, ἐπεὶ καὶ τούτοις ἐπεποίθει μᾶλλον ὁ χρώμενος πρωτοσεβαστὸς ἢπερ τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοῖς ὡς ἐρήξουσιν. Ὥρμησε μὲν οὖν τοὺς πιστοτάτους ἑαυτῷ ἐπιστῆσαι τριηράρχας καὶ παραδοῦναι τὸν στόλον τοῖς ἐκείνῳ κατὰ γένος ἐγγίζουσι. Τοῦ δὲ μεγάλου δουκὸς τοῦ Κοντοστεφάνου ἀντιπνεύσαντος καὶ τῆς στολαρχίας παντὶ τρόπῳ ἐξεχομένου ὡς αὐτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ δήπουθεν προσηκούσης, ἀναγκαστῶς τὴν βούλησιν μετατίθησι. Καὶ δὴ ὁ μὲν Κοντοστέφανος Ἀνδρόνικος κύριος καθειστήκει τοῦ στόλου παντὸς, καὶ κατάπλους ἅπας τοῖς ἀπὸ τῆς ἕω περαιουμένοις ἀποτετείχιστο· συνῆν δὲ τῷ Κοντοστεφάνῳ καί τι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ συγγενικὸν καὶ οἰκίδιον. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ πρέσβις ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἐς Ἀνδρόνικον στέλλεταί τις τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματος. Ὁ Ξιφιλῖνος ἦν οὗτος Γεώργιος, ὃς καὶ εἰς ὄψιν τῷ τυράννῳ ἐληλυθὼς τά τε γράμματα ἐνεχείρισε καὶ τὰ διαμηνυθέντα οἱ ἀπήγγειλεν. Ἦν δὲ ταῦτα δωρεῶν ἐπαγγελίαι μειζόνων καὶ ἀξιωμάτων ἀναβαθμοὶ καὶ χάρις ἀπὸ τοῦ πρυτανεύοντος εἰρήνην Θεοῦ ἀποστάντι μὲν τοῦ προκειμένου σκέμματος, ἐξ οὗπερ ἐμφύλιοι συμβήσονται πόλεμοι, πρὸς δὲ ἦθη τὰ πρότερον ἐπανήκοντι. Ὁ δὲ τοῦ πρεσβευτοῦ, ὥς φασι, Ξιφιλίνου τὴν πρεσβείαν ὑπονοθεύσαντος, καὶ μὴ ἐνδοῦναι ὅλως ἢ βραχύ τι γοῦν καθυφεῖναι παρακελευσαμένου τῷ Ἀνδρονίκῳ, τήν τε αἴτησιν ἀποπέμπεται καὶ τὴν προσλαλιὰν ποιεῖται τοῖς διαπρεσβευσαμένοις ὑπέρογκον, φάσκων πρὸς ὀργὴν ὡς, Εἰ Ἀνδρόνικον βούλοιντο παλίνορσον ἀναζῶσαι ὅθεν ἐλήλυθεν, ἀποσκορακισθήτω μὲν ἐκ μέσου ὁ πρωτοσεβαστὸς [P. 161] καὶ δότω λόγους ὧν πεπαρῴνηκεν, ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ καθ' ἑαυτὴν βιοτευέτω, τὴν τρίχα κειραμένη καθάπαξ τὴν κοσμικὴν, ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ τὴν πατρῴαν διαθήκην ἀρχέτω, μὴ ὡς στάχυς αἴραις τοῖς παραδυναστεύουσι συμπνιγόμενος. Ἀλλ' οὔπω ἡμέραι συχναὶ παρῆλθοσαν, καὶ μεταχωρεῖ ἐς Ἀνδρόνικον καὶ ὁ μέγας δοὺξ Ἀνδρόνικος, τὰς μακρὰς νῆας παρειληφὼς, ὁπόσας ὁ Ῥωμαίων ἐπλήρου κατάλογος. Καὶ τοῦτο

τὸ ἔργον ἐπῆρε μὲν ὑπὲρ ἅπαν ἄλλο τὸν ἀποστάτην Ἀνδρόνικον, τὸν δὲ πρωτοσεβαστὸν ἡφάντωσε τέλεον, πάσας τὰς ἐλπίδας ἀπεγνωκότα καὶ κατακλασθέντα τὸ πρόθυμον. Οὐκέτι γὰρ λαθραῖαι σύνοδοι τῶν Ἀνδρονίκῳ προσκειμένων ἐγίνοντο, ἀλλ' ἀνέδην τὸν πρωτοσεβαστὸν ἐρεσχελοῦντες οἱ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς χαίροντες ἐς Χαλκηδόνα διεπλωΐζοντο, καὶ τῷ Ἀνδρονίκῳ κατὰ φατρίας συγγινόμενοι φυὴν ἐκείνου καὶ εἶδος ἀγητὸν καὶ γῆρας σεμνὸν ἀπεθαύμαζον, καὶ τὸ τῆς ἐκείνου γλώττης τρυγῶντες μελίκηρον, καὶ ὡς ἄγρωστις ὄμβρον (9) ἢ δρόσον Ἑρμωνῖτιν τὰ ὄρη Σιὼν, ἃ ἦν ὑψηγορῶν προσιέμενοι, μετὰ πλείστης ἐπανέστρεφον χαρμονῆς, ὡς εἴπερ τὰς ᾠδομένας χρυσᾶς ἔννας καὶ τὴν ἀληλεσμένην τοῦ μήλου δίαιταν ἢ τὴν λεγομένην ἡλίου τράπεζαν παρακειμένην εὕραντο καὶ κατακορεῖς αὐτῆς ἐγεγόνεισαν. Ἦσαν οἳ κἀκ πρώτης ὄψεως εὐθὺς τὸν ἐν δέρματι προβάτου κεκρυμμένον λύκον ἐγνώρισαν, καὶ τὸν ὅσον οὔπω μετὰ θάλψιν ἐπιθησόμενον ὄφιν καὶ κακῶς τοὺς ὑπὸ κόλπον φέροντας δράσοντα.

A omni deliciarum genere expleti fuissent. Fuerunt etiam qui sub pelle ovina delitescentem lupum ex primo congressu perspexerunt, et serpentem statim a refocillatione grassaturum in eos quorum sinu foveretur.

ιά'. Ἐπὶ τούτοις ἀνίενται μὲν τῆς εἱρκτῆς αὐτοῦ τε τοῦ Ἀνδρονίκου οἱ παῖδες ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουὴλ καὶ οἱ λοιποὶ οὕς καθεῖρξεν ὁ πρωτοσεβαστὸς, ἐγκλείονται δ' ἕτεροι, οἷς οὗτος προσέβλεπεν ἥμερον, καὶ ὅσον τῆς αὐτοῦ μερίδος καὶ συγγενείας. Καὶ αὐτὸς δὲ κατὰ τὰ ἀνάκτορα συλληφθεὶς ὁ πρωτοσεβαστὸς καὶ φρουρᾷ διαληφθεὶς Γερμανῶν, οἳ κατωμαδὸν τοὺς ἑτεροστόμους πελέκεις ἀνέχουσιν (10), ἀπρόσιτος ἔμενεν. Αὖθις δὲ τῶν μὲν βασιλείων λαθραίως καὶ περὶ μέσας νύκτας ἐξάγεται, τοῖς δὲ κατὰ τὸ ἱερὸν ἀνάκτορον οἰκήμασι δίδοται, ὧν δομήτωρ ὁ πατριάρχης γέγονε Μιχαὴλ, μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ πάλιν καὶ πλείονος ἀσφαλεστέρας φρουρᾶς. Ὦ πραγμάτων παλινστρόφου φορᾶς, καὶ θᾶττον ἢ λόγος μετακλινομένης ἐνίοτε ! Ὁ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας χθὲς εἰσενεγκὼν ἀκήρυκτον πόλεμον ὡς πολὺς τὸ γένος καὶ τὴν τύχην ὑπέραυχος, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκεῖθεν ἀποσπῶν ὡς οὐκ ἔδει, καὶ μυριάσιν ὄχλων περιβομβούμενος, σήμερον δέσμιος καὶ ἀνέστιος, μηδένο ἔχων ἀπαδὸν καὶ συλλήπτορα ἢ τὸν σώζοντα καὶ λυτρούμενον. Ὁ δὲ ἐδυσχέραινε μὲν κἀπὶ τούτοις, ἐπαθαίνετο δὲ μείζονως ὅτι μὴ εἴα τὸ ὑπνώττειν ὑπὸ τῶν φυλάκων ἀεὶ ἐπιπιπτόντων αὐτῷ πρὸς ὕπνον τρεπομένῳ καὶ βιαζόντων ἱστᾷν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὥσπερ κέρας ἢ σίδηρον. Ὁ δὲ πατριάρχης μὴ μνησικακῶν ἀλλ' οἰκτείρων τῆς μεταβολῆς [P. 162] τὸν ἄνθρωπον θεραπείας τε ἱκανῆς μετεδίδου καὶ συγγινόμενες τὸ ἄχος ἐκούφιζε, καὶ μετρίως ἐκείνῳ προσφέρεσθαι παρῄνει τοῖς φύλαξι μηδὲ γίνεσθαι βαρυτέρους τύχης τῆς ἐνεστώσης. Οὐ μὴν ἀλλ' ἡμερῶν τινων διαλιπουσῶν ἕως ἀπάγεται τοῦ νεὼ ἵππῳ βραχυτάτῳ ἐπικαθήμενος καὶ προοδεύουσαν ἔχων σημαίαν ἐπὶ καλάμῳ ἠνεμωμένην, καὶ παροινούμενος οὕτω κατῄει πρὸς θάλασσαν. Κἀκεῖθεν παραῤῥιφεὶς ἀλιάδι ἐς τὸ πέραν ἀνάγεται πρὸς Ἀνδρόνικον, ἔπειτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεται, κοινῶς ἁπάν-

B 11. Post hæc duo Andronici filii, Joannes et Manuel, cæterique quos protosebastus in vincula conjecerat, carcere emittuntur; et alii eo conjiciuntur, quibus idem favebat, atque adeo omnis ejus factio atque cognatio, et ipse protosebastus in palatio comprehensus a custodia Germanorum ancipites secures in humeris gestantium exitu **324** prohibetur. Sed sub mediam noctem clam palatio eductus in ædes sacræ curiæ, quas patriarcha Michael struxit, perducitur, cum eadem et majore ac firmiore custodia. O vicissitudinem rerum aliquando dicto citius ingruentem. Is qui pridie bellum atrocissimum Ecclesiæ intulerat, amplissima familia ortus, in summo fastigio collocatus, qui contra officium supplices inde abstrahere studuerat, quem multa millia circumsonabant, C is perendie vinctus, extorris, nullum pedissequum, nullum adjutorem, nullum vindicem habuit. Quæ cum ægre ferret, illud magis querebatur, quod a custodibus dormire prohiberetur, subinde irruentibus et immotis oculis astare cogentibus. At patriarcha oblitus injuriarum, et mutatæ fortunæ misertus, non parvam ejus curam gessit, et onus illud suo colloquio levavit, hortans ut moderate cum custodibus ageret, neque arrogantius quam pro fortuna loqueretur. Aliquot diebus elapsis, matutino tempore ex templo abducitur, et minutissimo equulo impositus, vexillo, quod in calamo ventilabatur, præeunte, per ludibrium ad mare deductus et in lintrem conjectus ad Andronicum defertur. Post etiam **325** de sententia omnium D procerum, jussu Andronici excæcatur. Hic exitus fuit potentiæ ac potius nondum firmatæ tyrannidis et administrationis protosebasti; qui si, ut erat homo rei bellicæ peritus et non ignavus, ita majores copias comparasset et majore vigilantia

Hier. Wolfii notæ.

(9) Τὸ τῆς ἐκείνου γλώττης τρυγωντες μελίκηρον καὶ ὡς ἄγρωστις ὄμβρον. Favum linguæ illius, ut gramen imbrem aut rorem Hermonium montes Sionii, magniloquentiam ejus amplectebantur, maxima cum lætitia redeuntes, non secus ac si aureum sæculum et molitum molæ victum aut solis mensam appositam reperissent, etc. Verba τὴν ἀληλεσμένην τοῦ μύλου δίαιταν suspecta mihi sunt, nisi sit recens aliquod proverbium. Utcunque sit, ego sententiam expressisse contentus fui.

(10) Τοὺς ἑτεροστόμους πελέκεις ἀνέχουσιν. Τὸ ἕτερον, ut supra etiam monui, in compositione fere alterum e duobus significat, ut ἑτερόφθαλμος cocles. Hic pro ancipiti verti, quod intelligere videtur *hellempartas*. Si quis vero partisonas intelligere mavult, non impedio. Τὸ ἑτερόστομον certe nonnisi per ambages molestas proprie explicabitur.

rem gessisset, tam Andronicum urbis ingressu prohibere quam ipse illa mala evitare potuisset. Nam de imperatoriis thesauris aumere licuisset quantum libuisset : et triremibus ad debellandum adversarium uti potuisset, in quibus Latini milites erant, tota Romana classe potiores, toti ferrei et cruenti. Enimvero cum, fato adversante, segniorem Andronicus factus alacrior evertit, illustri victoria potitus ; qui dum ultra fretum adhuc versaretur, missis triremibus quæ magnum ducem sequebantur et delectis ex suo exerciti cohortibus, bellum Latinis in urbe versantibus infert. Cum autem urbana quoque multitudo animos contra eos sumpsisset et invicem ad strenue **326** pugnandum cohortati essent, terra marique simul pugnatum est ; et Latini a duobus exercitibus circumventi, quia se defendere non poterant, ut quisque potuit, salutem quæsiverunt, apertis ad diripiendum ædibus, quæ plenæ divitiarum omnis generis eorumque bonorum fuerunt quæ mortales expetere solent. Neque enim consistere, neque Romanos invadere, neque eorum impetum sustinere audebant. Itaque alii, quo sors tulit, in urbe sunt dispersi ; alii in magnatum ædes evaserunt ; alii longis navibus suorum popularium conscensis ferrum vix evaserunt. Qui comprehensi fuere, capitis sunt damnati ; omnes rei familiaris jacturam fecerunt. Triremes vero fugitivis plenæ, et portubus urbis in Hellespontum provectæ, eo die ad insulas Principis et Protam cæterasque urbi vicinas, non in alto sitas, appulerunt. Postridie, nonnullis earum monasteriis incensis, velis remisque discesserunt. Nemine autem persequente, ubi placuit descensu facto, Romanis quidquid potuere nocuerunt.

A των τῶν ἐν ὑπεροχῇ συνελθόντων καὶ μετ' Ἀνδρονίκου τὴν τοιαύτην πρᾶξιν κυρωσαμένων. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὰ τῆς τοῦ πρωτοσεβαστοῦ παραδυναστείας ἢ μᾶλλον οὔπω παγείσης ἀκριβῶς τυραννίδος καὶ τῆς τῶν ξκοινῶν πραγμάτων διοικήσεως πέρας εἰλήφεσαν. Εἶχε μὲν οὖν τὰς χεῖρας εἰς παράταξιν ἱκανὰς καὶ τοὺς δακτύλους πρὸς πόλεμον ἐδεδίδακτο, ἴσως δ' ἂν καὶ πλείονι πολέμου παρασκευῇ καὶ ὁρμῇ ὀξυτέρᾳ χρησάμενος τῷ τε Ἀνδρονίκῳ τὴν εἰς τὴν πόλιν πάροδον ἀπετείχισε καὶ ἑαυτὸν ἀπείρατον διεφύλαξε τοῦ ἐφεστῶτος κακοῦ· ποιεῖν γὰρ ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἠδύνατο θησαυροῖς ὁπόσα ἠβούλετο, καὶ ταῖς τριήρεσιν ἐνῆν χρήσασθαι πρὸς τὴν τοῦ ἀνθισταμένου καταπολέμησιν αἳ τὸ ἐκ Λατίνων εἶχον ὁπλιτικὸν, οὕτω μὲν ἐπικρατέστερον ὂν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ παντάB πασι ναυτικοῦ, οὕτω δὲ πάγχαλκον καὶ ὅλον αἱμοχαρές. Ἀλλὰ τοῦ μορσίμου, ὡς ἔοικεν, ἀντικρούσαντος ὁ μὲν τὸ πρόθυμον ὑπεχάλασεν, Ἀνδρόνικος δ' ἐπιτείνας ὑπεσκέλισε τουτονί καὶ ὑπέδραμεν ἀντιτρέχοντα, καὶ τὴν νίκην λαμπρὰν ἀπηνέγκατο. Ὅς καὶ κατὰ τὴν περαίαν ἔτι διατρίβων, στείλας τριήρεις ὅσαι ὀπίσω τοῦ μεγάλου δουκὸς ἠκολούθησαν καὶ τῶν συνακολουθησάντων αὐτῷ κατὰ πάροδον στρατιωτικῶν καταλόγων ἅπαν ἐπίλεκτον, πόλεμον συγκροτεῖ κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Λατίνων. Καὶ δὴ καὶ τοῦ δήμου τῆς πόλεως ἀνεθαρρήσαντος κατ' αὐτῶν καὶ ἀλλήλους ἐς συνασπισμὸν παραθήξαντος θαλάττιος ὁμοῦ καὶ ἐπίγειος ἔρις φύεται. Καὶ πρὸς ἄμφα τὰ πλήθη κυκλωσάμενά τε καὶ περιζώσαντα μὴ ἀντιπαλαίειν σθένοντες οἱ Λατῖνοι, ὡς εἶχον, ἕκαστος σώζειν ἑαυτοὺς ἐπεβάλοντο, τὰς οἰκίας ἀνέC ντες πλήρεις πλούτου παντὸς καὶ πολυειδῶν ἀγαθῶν, ὁπόσα μεταδιώκουσιν ἄνθρωποι, τοῖς βουλομένοις προνόμευμα. οὐδὲ γὰρ μένειν κατὰ χώραν ἐτόλμησαν, ἢ κατὰ Ῥωμαίων ἐπήλθοσαν αὖτοὶ, ἢ ὅλως ἐπιόντας ὑπέστησαν, Ἐντεῦθεν οἱ μὲν κατὰ πόλιν διασπαρέντες ὡς ἔτυχεν, ἄλλοι προσρυέντες οἴκοις ὑπερηφάνοις, οἱ δὲ καὶ τῶν μακρῶν ἐπιβάντες νηῶν ἃς ἐκλήρουν οἱ ὁμόφυλοί σφισιν, ἐξέφυγον μόλις τὸ μαχαίρᾳ περιπεσεῖν. Ὁπόσοι δὲ συνελήφθησαν, θανάτῳ ὑπεδικάσθησαν. Πάντες μέντοι τὰς οὐσίας ἀπεβάλοντο. Αἱ δὲ πλήρεις τῶν δραπετευσάντων τριήρεις τῶν τῆς πόλεως ἀναχθεῖσαι λιμένων καὶ βλέψασαι πρὸς Ἑλλήσποντον τὸ μὲν λεῖπον τῆς ἡμέρας ἐκείνης ταῖς νήσοις προσωρμηκυῖαι ἐξεπέραναν, ῥπόσαι μικρὸν ἄποθεν τῆς βασιλίδος ἀμφιῤῥέονται πόλεως μὴ πάνυ πελάγιαι, φημὶ δὴ τὴν Πρίγκιπον καὶ τὴν [P. 163] Πρώτην καὶ ἅσαι περὶ αὐτὰς ἀνίσχουσι τοῦ βυθοῦ· τὴν δ' ἐπιοῦσάν τινα τῶν ἐν αὐταῖς ἱερῶν φροντιστηρίων πυρπολήσασαι ἐξῆραν ἐκεῖθεν κώπαις ἁπάσαις καὶ διαπετασθεῖσι λαίφεσι· Μηδενὸς δ' ἐπιδιώκοντος, ἔνθα ἦν πρὸς βουλῆς καταίρουσαι. ἔδρων δ' τι καὶ εἶχον κακὸν τοὺς ἐκεῖσε Ῥωμαίους.

12. Diebus illis cometa in cœlo conspectus est, qui gravissimas **327** clades, quæ consecutæ sunt, portendit, atque ipsum adeo Andronicum expressit. Nam serpentem sinuosum repræsentans nunc porrigebatur, nunc in spiras se colligebat, nunc cum horrore intuentium, quasi inferiores ex alto devoraturus esset humani sanguinis avidus, vastum rictum aperiebat. Sed cum non ultra diei illius reliquum et secutam noctem durasset, evanuit. Accipiter quoque aucupio exercitatus, albus, vincula pedibus gestans, qui plumis in nido sæpe amissis repubuerat, ab oriente in Verbi maximum templum tetendit ac Thomaiticam ædem ingressus multos ad sui spectaculum attraxit. Erant etiam qui eum comprehendere studerent : verum ipse

D ιβ'. Κατ' ἐκείνας δὲ τὰς ἡμέρας καὶ κομήτης ἐφάνη κατ' οὐρανὸν, ὑποσημαίνων τὰ ἐσόμενά χείριστα καὶ αὐτὸν ἀτεχνῶς διαχαράττων Ἀνδρόνικον· ὄφεως γὰρ σχῆμα καὶ ἕλιγμα ἡ τοῦ φανέντος ἀνάμματος ὄψις διατυποῦσα νῦν μὲν διετέτατο, μετὰ βραχὺ δ' ἀμφιπεριελίσσετο εἰς ὁλκούς, ἄλλοτε εἰς χάσμα ἀνοιγομένη στόματος φόβον ἐνεποίει τοῖς θεωμένοις οἱονεὶ καταγάσκουσα ἐξ ὕψους τῶν κάτωθεν καὶ ἀνδρομέου γλιχομένη αἵματος· Ἡμέρας οὖν ἐκείνης τὸ μήπω ἐκμετρηθὲν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα διαρκέσας ἠφάντωται. Ἀλλὰ καὶ ἱέραξ τοῦ θηρεύειν ἐθὰς, λευκὸς τὴν πτίλωσιν, τοὺς πόδας λωροπεδούμενος. κἀπὶ καλιᾶς πτεροῤῥυήσας πολλάκις καὶ αὖ πάλιν ἀνηβηκὼς, ὥρμησεν ἐκ τῆς ἕω πρὸς τὸ τοῦ Λόγου μέγιστον τέμενος, καὶ τὸν Θωμαΐτην εἰσ-

ιὼν δόμον πολλοὺς κατὰ φήμην θεατὰς ἐφειλκύσατο. Ἦσαν δ' οἳ καὶ διετεχνῶντο συλλαβεῖν αὐτόν. Ὁ δ' ἐκεῖθεν ἀρθεὶς κατέπτη πρὸς τὸ μέγα βασίλειον, καὶ ἄνω τοῦ οἰκήματος καταπαύσας ἐν ᾧ τοὺς ὑποχυλίως τοὺς ἄρχειν ἐπειλημμένους εἴθισται πρὸς τοῦ δήμου παντὸς ἀνευφημεῖσθαι στεφανηφόρους, μετ' οὐ πολὺ ἐπάνεισι πάλιν πρὸς τὸν νεών. Καὶ τὴν τοιαύτην περιοδείαν τρισσῶς σταδιεύσας ὕστερον παρὰ του θηρεύεται καὶ εἰσάγεται τῷ βασιλεῖ. τῶν μὲν οὖν πλείστοις μέλλειν αὐτίκα Ἀνδρόνικον συληφ ἦναι οἰωνίζετο ἐνθένδε καὶ δίκας γενναίας ὑφέξειν, ἐπεὶ καὶ ἐς αὐτὸν ἔφασκον ἀτεχνῶς τό οἰώνισμα ἀφορᾷν, πλειστάκις ἐνειρχθέντα δεσμωτηρίῳ καὶ το τὴς κεφαλῆς τρίχωμα χιονούμενον· οἱ δὲ γε σοφώτερόν τι προβλέποντες καὶ τὸ φρονεῖν ὑψιβάμονες τριετὲς ἔλιγμα χρονικὸν τὴν τριττὴν εἰς τὸ αὐτὸ κατάντημα πτῆσιν ἰσχυρίζοντο προσημαίνειν' καὶ τελευταῖον αὖθις Ἀνδρόνικον φρουρὰν καὶ ποδοκάκας καθυποδέχεσθαι Ῥωμαίων κατάρξαντα.

Πάντων δ' ἐς Ἀνδρόνικον διαπορθμευομένων, λοῖσθος ἐς αὐτὸν περαιοῦται ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος μετὰ τῶν λογίμων τοῦ βήματος. Ὁ μὲν οὖν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐγγίζειν σκηνὴν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἐνωτισάμενος ἔξεισιν εὐθὺς πρὸς ὑπάντησιν, στολὴν ἠμφιεσμένος σχιστὴν ἰοβάφινον ὑφῆς τῆς Ἰβηρικῆς, εἰς γόνατα καὶ γλουτοὺς (11) καταβαίνουσαν καὶ πυκάζουσαν τὰ ἕως βραχίονος, καὶ πυραμιδουμένην καλύπτραν τῇ κεφαλῇ περικείμενος, καπνηρὰν τὴν χροιάν· καὶ πρὸς τῶν ἱππείων χηλῶν βαλὼν ἑαυτὸν ἔκειτο τετανυσμένος μέγας μεγαλωστί. Μετὰ μικρὸν δ' ἀνίσταται, καὶ τῶν τοῦ πατριάρχου ποδῶν περιλιχμᾶται τὰ πέλματα, σωτῆρα τοῦ βασιλέως ἀποκαλῶν, ζηλωτὴν τοῦ καλοῦ, τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον, τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν Ἰωάννῃ ἀνθάμιλλον, καὶ πᾶσαν αὐτῷ προσηγορίαν [P. 104] περιτιθεὶς ἀγαθήν. Ὁ δὲ τότε πρώτως Ἀνδρόνικον θεασάμενος, ἐπεὶ κατηθρήκει περιεργότερόν βλέμμα γοργὸν, ὑποκαθειμένον φρόνημα, σοφιστικὸν καὶ περίεργον ἦθος, ἡλικίας ἀναδρομὴν ἐς πόδα δέκατον μικροῦ ἀνατείνουσαν, ἄγέρωχον βάδισμα, ὀφρὺν ἐπιλλώπτουσαν ὑπεροψίαν, φροντιστικόν τε καὶ ἐπὶ συννοίας ἀεὶ ἄνθρωπον, ταλανίσας τοὺς ἀφρόνως ἄνδρα τοιοῦτον εἰσοικισαμένους ἐπ' ἀνηκέστοις ἑαυτῶν συμφοραῖς, « Ἀκοῇ μὲν, φησὶν, ἠκούον σου τό πρότερον, νῦν δὲ καὶ ἑωράκειν καὶ ἐγνώκειν σαφῶς. » Καὶ αὖ πάλιν τὸ τοῦ Δαβὶδ ἀποκναίσας εἶπε· « Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἴδομεν, » αἰμύλως καθαπτόμενος Ἀνδρονίκου οἷς τὰ τῆς ὑπαντήσεως ἐκείνῳ τῷ σκηνικῷ ὑπεξῆρε τῆς γνώμης, ἑαυτὸν ἐδαφίζων καὶ κυνηδὸν προσκνυζόμενος, ἀναφέρων ἅμα τὰ ὀφθέντα πρὸς ἅπερ αὐτῷ ἀπήγγειλεν ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ, διαζωγραφῶν τῷ λόγῳ Ἀνδρόνικον καὶ οἷον ἀγνοοῦντι τιθεὶς ὑπόψιον. Ἀλλ' οὐκ ἔλαθε τὸ τῶν ῥημάτων ἀμφοτερίζον τὸν πολύμητιν· Ἀνδρόνικον· ὅθεν καὶ τῇ τῶν λεχθέντων διπλόῃ ὡς οἷα διπάλτῳ ξίφει τρωθεὶς τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν σκυζομένην οἷον καὶ συνηρεφῆ τῶν ὀφρύων τοῦ πατριάρχου γραμμὴν τῶν ἔνδον καὶ περὶ ψυχὴν κινημάτων εὑρὼν προ-

A inde in magnum palatium pervolavit, et super eo canclavi consedit in quo recens imperio potitos, diademate redimitos, ab omni populo celebrari moris est. Paulo post ad templum revertitur; et hoc circuitu ter peracto tandem a quodam captus ad imperatorem affertur. Id auspicium quidam plane ad Andronicum referentes, qui et sæpissime in carcerem conjectus et canus esset, cum statim pœnas **328** gravissimas daturum interpretabantur. Sed prudentiores et sublimioribus præditi ingeniis, volatum illum ter repetitum triennium significare asserebant, quo in imperio exacto Andronicus rursus in custodia et compedibus futurus esset.

B Omnibus autem ad Andronicum navigantibus, postremus omnium etiam patriarcha Theodosius cum primariis sacerdotibus trajicit. Qui cum pontificem ad suum tentorium accedere audivisset, statim ei obviam procedit, veste indutus fissa violacei coloris, telæ Ibericæ, usque ad genua et cubitos pertinente, pileum in capite gerens, in acutam pyramidis instar desinentem, pulli coloris; et quantus erat, se ad equi ungulas prosternit. Paulo post assurgit, et patriarchæ plantas deosculans eum imperatoris servatorem, honestatis amatorem, veritatis propugnatorem vocat et Joanni Chrysostomo comparandum, nullo honorifico titulo prætermisso. Patriarcha vero, qui tum primum Andronicum videbat, accuratius eo perlustrato, C animadversoque visu truci, occulto ingenio, callidis et affectatis moribus, statura ad decem fere pedes assurgente, superbo incessu, arrectis superciliis, **329** severitate et tristitia perpetua, miseratus eos qui talem virum in perniciem suam accersivissent: « Hactenus, inquit, audivi, nunc etiam vidi et palam cognovi. » Ac Davidicum illud non sine dolore adjicit: « Ut audivimus, ita quoque vidimus. » Quibus verbis salse perstringebat simulatum Andronici occursum et submissionem. Simul etiam memoria repetebat verba Manuelis imperatoris, qui Andronicum Oratione depinxerat et ignorantis patriarchæ veluti oculis subjecerat. Sed illæ verborum ambages Andronici sagacitatem non latuerunt, qui ambiguis illis verbis tanquam ancipiti gladio vulneratus, visa superciliorum patriarchæ subtristi D et densa serie ad oculos vergente, quæ affectionum animi index esset: « Ecce, inquit, occultum Armenium. » Nam patre Armenio natus esse ferebatur. Eodem dicterio eum alias quoque perstringit, cum in colloquio dolenti similis diceret se unum imperatoris Alexii curatorem superesse, sine ullo molestiarum et laborum socio, ne sanctitate quidem ejus **330** adjuvante, quanquam ei Manuel

Hier. Wolfii notæ.

(11) Ἐς γόνατα καὶ γλουτούς. Γλουτούς videtur hic ponere non pro clunibus, sed pro suris, ἀντὶ γαστροκνημίδων.

Alexii filii curam mandasset, et imperii administrationem etiam præ cognatis commisisset. Cui patriarcha respondit se jam olim sollicitudinem de imperatore deposuisse, hoc est inter mortuos eum numerare, posteaquam Andronicus urbem ingressus rerum administrationem susceperit. Quo responso confusus Andronicus, et se intellexisse dissimulans, rogavit quid sibi vellet ea oratio, quamvis satis sciret divinum virum pueri imperatoris mortem designasse. At ille, ne feram alioqui contra se rugientem magis irritaret, aut camelum ad solitum vomitum provocaret, dictum illud alio detorsit, ac se jam olim, et canonibus et senio rerum administratione interdicentibus, imperatorem curare desiisse, neque licere sibi mundanis rebus implicari ; præterea ipsum Andronicum vel solum parem esse imperatori educando.

μνήστριαν, « Ἴδε, φησὶ, βαθὺς Ἀρμένιος, » ἐπεὶ καὶ τὸ πατρῷον γένος ἐξ Ἀρμενίων ἕλκειν ἐλέγετο. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοτέ ποτε ἐπέσκωψεν ἐς αὐτὸν Ἀνδρόνικος, ὅτε ὁ μὲν πρὸς τὸν πατριάρχην τὸν λόγον ποιούμενος ἀχθομένῳ ἐῴκει καὶ μόνος ὑπολελεῖφθαι τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου κηδεμὼν ἔλεγε, μηδένα ἔχων τὸν συμπονοῦντά τε καὶ συγκάμνοντα, μηδ' αὐτὴν τὴν ἐκείνου ἀγιότητα, καίπερ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ καὶ πατρὸς τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ ἐς αὐτὸν ἀναθεμένου τὸν πατριάρχην τὴν τοῦ υἱοῦ τημελούχησιν καὶ τὴν τοῦ κράτους αὐτῷ κυβέρνησιν ὑπὲρ τοὺς τούτῳ κατὰ γένος προσήκοντας· ὁ δ' ἔφησεν ἀποφροντίσαι πάλαι τὸν βασιλέα, εἴτ' οὖν τοῖς τεθνεῶσιν ἔχειν ἐνάριθμον, ἐξ ὅτου περ αὐτὸς Ἀνδρόνικος τὴν βασιλίδα πόλιν εἰσεληλύθει καὶ τὰ κοινὰ διαχειρίζει πράγματα. Πρὸς ἣν ἀπόκρισιν τοῦ πατριάρχου ἐρυθριάσας Ἀνδρόνικος ἤρετο τί ἐστι τὸ ἀποφροντίσαι καὶ πρὸς ὅ σημαινόμενον ἐκτετόξευται, τὸν μὴ συνιέντα πλαττόμενος, καίτοι ἐγνωκὼς ἀληθῶς ὡς τὸν τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως θάνατον ἀνίξατο δι' ὧν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐφθέγξατο. Ὁ δὲ τὸν θῆρα μὴ ἐκμαίνειν ἐθέλων καὶ ἄλλως κατ' αὐτοῦ ὠρυόμενον, ἢ τὴν κάμηλον ἀναστομοῦν εἰς ἐξέραμα πρὸς ὅπερ εἴθιστο, οὐ κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ πρὸς ἣν ἐῤῥέθη ἐξήγησιν τὸν τοῦ ῥήματος νοῦν ῥῆμήνευσεν, ἀλλὰ, μηκέτι ἔφησε φροντίζειν τοῦ βασιλέως καὶ τὸ τούτου πάλαι παριδεῖν τημελὲς καὶ διὰ τὸ τοὺς κανόνας μὲν καὶ τὸ γῆρας μὴ ἐγχωρεῖν αὐτῷ τοῖς κατὰ κόσμον συμαλέκεσθαι πράγμασι, τὸ τὲ πλέον αὐτὸν τὸν Ἀνδρόνικον αὐτάρκη καὶ μονώτατον εἶναι τὸν βασιλέα παιδοκομεῖν.

13. Cæterum palatii rebus ex Andronici sententia per filios et amicos ejus quam rectissime constitutis, et imperatoris etiam amicis **331** ejus accedendi et ejus voluntati se accommodandi potestate data, tandem ipse quoque Andronicus Damali discedit. Ac triremi conscensa, dum per fretum in urbem trajicit, Davidicum illud hilariter succinuit : « Revertere, anima mea, in requiem tuam, quoniam Dominus tibi benefecit, erepta vita mea ex morte, oculis meis a lacrymis, pedibus meis a lapsu vindicatis. » Imperotere Alexio et matre ejus Xene e palatio, ut voluerat Andronicus, in Manganicas regales ædes ad Philopatium digressis, eo se confert ; ac, imperatore submisse adorato, pedes ejus amplectitur cum solito planctu et fletu. Matre vero ejus obiter et, contemptim salutata, sine dissimulatione veteris in eam odii, citra moram longiorem in tentorium non procul inde paratum discedit, ubi omnes viri nobiles et honorati sua quoque tabernacula erexerunt, quemadmodum pulli sub gallinæ alas confugiunt. Tum homo quidam, alter Irus Homericus, teter, sine domo, **332** divitum limina terens ut frustis panis famem sedaret, captus est, cum intempesta nocte juxta Andronici tabernaculum victum mendicaret, vir procerus et strabus. Ac primum ab Andronici ministris pro mago insimulatur, deinde urbanæ plebi præter opinionem deditur. Ea vero spectando Andronico, ut divino vultui intenta, cum indicta causa, congestis in theatro lignis aridis et sarmentis, in Andronici gratiam exurit.

ιγ'. Τῶν μέντοι κατὰ τὰ ἀρχεῖα πραγμάτων οὕτωσὶ διῳκημένων ὡς Ἀνδρόνικος ὑπέθετο τοῖς υἱεῦσιν αὐτοῦ καὶ τοῖς φίλοις καὶ οἳ τῶν καθ' αἷμα ᾠκειωμένων τῷ βασιλεῖ ἀνεύθυνον ἐκ βασιλέως καὶ τὸ ὅλον ἀνάγκλητον εἶχον τὸ προσιέναι Ἀνδρονίκῳ καὶ τοῖς ἐκείνου προσανέχειν βουλεύμασιν, ὁψέ ποτε καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος ὑποχωρεῖ τῆς Δαμάλεως εἰσιὼν τριήρη καὶ ὑποψήλας τὸ τοῦ Δαβὶδ ἐν τῷ τὸν πορθμὸν [P. 165] διαβαίνειν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ὑποφθεγξάμενος μετὰ διαχύσεως, « Ἐπίστρεψον, ψυχή μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε, ὅτι ἐξείλετο τὴν ψυχήν μου ἐκ θανάτου, τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὀλισθήματος. » Τοῦ δὲ βασιλέως Ἀλεξίου καὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς Ξένης ἐξιόντων μὲν ἐκ τῶν βασιλείων κατὰ τὴν Ἀνδρονίκου βούλησιν, εἰς δὲ τὰς ἐν τῷ Φιλοπατίῳ βασιλικὰς μετασκηνησαμένων οἰκοδομὰς αἳ τοῦ Μαγγάνη ἐλέγοντο, πρόσεισιν ἐκεῖσε Ἀνδρόνικος, καὶ τῷ μὲν βασιλεῖ βαθεῖαν ἀπονέμει προσκύνησιν ἐπὶ γόνυ πεσών, καὶ τοὺς ἐκείνου πόδας προσπτύσσεται, ὡς εἰφθει, κοψάμενος καὶ δάκρυα χεάμενος, τῇ δὲ τούτου μητρὶ Ξένῃ ὅσα καὶ ἀπούσῃ τὴν τιμὴν ἀφοσιωσάμενος καὶ τῆς ἐκεῖσε παρουσίας πάρεργον ἀπονείμας τὴν προσαγόρευσιν, καὶ ταύτην ὑποψίας μεστὴν καὶ τοῦ μίσους ἐνδεικτικὴν ὅπερ κατ' αὐτῆς ἐκ μακροῦ τῇ ψυχῇ ἐναπέθετο, βραχύ τι προσδιατρίψας μεταχωρεῖ. Καὶ κατὰ τὴν προηυτρεπισμένην αὐτῷ ἐκεῖ που σκηνὴν ἀφικόμενος εἶχε περὶ αὐτὸν τὰς αὐλαίας πηξαμένους, ὃν τρόπον αἱ ὄρνεις ὑπὸ τᾶς ἐπυτῶν ἐπισυνάγουσι πτέρυγας τὰ νεόττια, πάντα ἄνδρα εὐγενῆ καὶ περίδοξον, ὅτε καὶ τις ἀνὴρ Ἶρος ἄλλος Ὁμηρικὸς, μολοβρὸς καὶ ἀνέστιος, τὰς τῶν πλουσίων θύρας ἐκτρίβων καὶ θεραπεύων τὴν γαστέρα τοῖς τῶν ἄρτων τεμάχεσιν, ἐάλω τὰ βιώσιμα αἰτῶν ἀωρὶ τῶν νυκτῶν περὶ τὴν Ἀνδρονίκου σκηνὴν εἰλούμενος, ἐξωμίας ἄνθρωπος καὶ παραβλὼψ, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὑπὸ τῆς θεραπείας Ἀνδρονίκου ὡς γοητείαις εὐθύνεται χρώμενος, ἔπειτα καὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως

ἐκδίδοται παραλόγως. Οἱ δὲ ὅσα καὶ θείας ὄψεως τῆς Ἀνδρονίκου θέας ἐχόμενοι, ἀνεξελέγκτως αὐτὸν εἰς τὸ θέατρον ἀπαγαγόντες καὶ κραῦρα ξύλα καὶ φακιόλους φορυτῶν ξυναγείραντες κατακαίουσιν Ἀνδρονίκῳ χαριζόμενοι.

Συχνὰς δ' ἐκμετρήσας ἡμέρας Ἀνδρόνικος σὺν τῷ βασιλεῖ κατὰ τὸ Φιλοπάτιον, ἔσχεν ἔρον εἰς τὴν μεγαλόπολιν εἰσιέναι καὶ τὸν τοῦ βασιλέως ἐξαδέλφου Μανουὴλ τάφον ἰδεῖν. Ὅθεν κατὰ τὴν τοῦ Παντοκράτορος μονὴν γεγονὼς, καὶ ποῦ τέθαπται ὁ νεκρὸς ἐρωτήσας, καὶ ἑστὰς τῷ σωματοφυλακοῦντι μνήματι πικρῶς ἐπεδάκρυσε καὶ περιπαθῶς ὠλοφύρετο, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν παρεστώτων μὴν τὸν κρυψίνουν ὅλως διορᾷν Ἀνδρόνικον ἔχοντας θαυμάσαι λίαν, καὶ εἰπεῖν· « Ὦ τοῦ θαύματος, πῶς ἐφίλει τὸν προσγενῆ ἄνακτα, καίπερ διώκτην ὄντα θερμὸν καὶ φιλανθρώπως αὐτῷ μὴ χρησάμενον. » Τινῶν δὲ τῶν ἐκ τοῦ γένους ἀποσπώντων αὐτὸν τῆς σοροῦ καὶ ἀρκούντως ὑποφωνούντων τεθρηνηκέναι, οὐδ' ὅλως καθυπεῖξε ταῖς παραιφάσεσιν, ἀλλ' αἰτήσας καὶ ἔτι μικρὸν ἐνδοθῆναί οἱ προσκαρτερῆσαι τῷ τάφῳ, ἔχειν γάρ τι τῷ κειμένῳ κατὰ μόνας διαλεχθῆναι, τὰς χεῖρας ὡς πρὸς ἱκεσίαν διασκευάσας καὶ διαπετάσας τὰς παλάμας καὶ διαρας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς λίθον τὸν νεκροδέγμονα, καὶ τὰ χείλη μὲν κινῶν, φωνὴν δ' οὐδαμῶς ἐξικνουμένην εἰς ὦτα τῶν παρεστώτων οὐμενοῦν ἀφιείς, διάλεξίν τινα λαθραίαν ἐπεποίητο. Τοῖς [P. 166] μὲν οὖν πλείστοις ἐπῳδή τις βαρβαρικὴ λελόγιστο τὰ ὑποψαλλόμενα· ἦσαν δ' οἵ, καὶ τούτων μάλιστα οἱ τὴν εὐτραπελίαν μεταδιώκοντες, ἐπικερτομεῖν Ἀνδρόνικον ἔφασκον τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ, καὶ ἀτεχνῶς κειμένῳ ἐπεμβαίνοντα λέγειν, « Ἔχω σε τὸν διώκτην καὶ πολλὰς ἐμοὶ πλάνας προὐξενηκότα, καὶ ὑφ' οὗ παγκόσμιον μικροῦ γεγένημαι περιλάλημα, πᾶσαν δυστυχῶς ἐπιὼν ὁπόσην ἥλιος ἔπεισιν ἄρματι. Καὶ σὲ μὲν ὁ ἑπτακόρυμβος οὑτοσὶ συνέξει λίθος ὅσα καὶ ἄφυκτον δεσμωτήριον, νήγερτον καθεύδοντα ὕπνον καὶ τῆς τελευταίας σάλπιγγος ἐπιδεᾶ· ἐγὼ δὲ τὸ σὸν μετελεύσομαι γένος οἷα καὶ λέων μεγάλῳ ἐπεγκύρσας θηράματι, καὶ δίκας ὧν ὑπὸ σοῦ κακῶς ἐπεπόνθειν γενναίας εἰσπράξομαι τὴν ἑπτάλοφον ταυτηνὶ καὶ λαμπρὰν εἰσιὼν μεγαλόπολιν. »

ιδ'. Ἐκ δὲ τούτου πάντα οἶκον ἐπιὼν περιφανῆ καὶ λαμπρὸν, καὶ σταθμοὺς ἐν αὐτοῖς τιθέμενος ὥσπερ οἱ παροδεύοντες, ἐχρῆτο τοῖς κοινοῖς ὡς ἤρεῖτο πράγμασι, τῷ μὲν βασιλεῖ Ἀλεξίῳ κυνηγεσίοις ἐφιεὶς προσανέχειν καὶ κούφοις τῷ τέως τρέφεσθαι πνεύμασι μετὰ τῶν φυλάκων οὓς αὐτῷ ἐπέστησεν, οὐ μόνον τὴν εἴσοδον αὐτοῦ καὶ τὴν ἔξοδον ἐφορῶντας τοῦ μυθικοῦ πολυομμάτου Ἄργου περιεργότερον, ἀλλὰ καὶ μηδένα τῶν ἁπάντων παρεῶντας μόνῳ ἐντυγχάνειν αὐτῷ ὑπέρ τε οὐτινοσοῦν διομιλεῖσθαι πράγματος, ἑαυτὸν δὲ ὅλον ἐπιδοὺς ταῖς μερίμναις, οὐχ ὅπως εὖ πράττοιεν τὰ Ῥωμαίων, ἀλλ' ὅπως ἀφελεῖ ἐκ τῶν βασιλείων καὶ σύμβουλον ἀγαθὸν καὶ κατὰ χεῖρα γενναῖον ἄνδρα καὶ ἀρειμάνιον καὶ ὕποπτον ἐκείνῳ καὶ πρὸς ἀρχὴν ἐπιτήδειον. Ἀμειβόμενος δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοὺς Παφλαγόνας καὶ πάντα ἄλλον συνεφαψάμενον αὐτῷ τῆς ἀποστασίας, ἀξιώμασι τούτους ἐτίμησε καὶ δωρεαῖς φιλοτίμοις ἐδεξιώσατο. Καὶ τὰ λαμπρὰ δὲ τῶν ἀξιωμάτων καὶ τὰ τῶν ὀφφικίων μεγαλοπρεπῆ, ὡς ἐκείνῳ ἐδόκει, μετατιθεὶς ἐπί τινων μὲν τοὺς ἑαυ-

A Qui dies complures cum imperatore in Philopatio commoratus, magnam urbem intrare desideravit et Manuelis patruelis sepulcrum spectare. Cum in Pantocratoris monasterium venisset, quæsivit ubi situs esset imperator ; ejusque sepulcro astans acerbe flevit, miserabiliter ejulans, ut quidam ex astantibus artium Andronici ignari, præ admiratione dicerent : « O rem miram ! ut imperatorem cognatum, quamvis acrem et inhumanum persecutorem, dixit : « Cum autem quidam ex cognatis eum a tumulo avellerent, et luctui satis esse datum dicerent, monitis eorum nequaquam acquievit, sed petiit ut **333** se paulisper adhuc sepulchro inhærere paterentur ; habere enim quod cum defuncto seorsim colloquatur. Itaque manibus

B et palmis supplicis in modum compositis, et oculis in sepulcri saxum intentis labia movit, editaque voce, quæ a nemine exaudiretur, occultum colloquium habuit. At plerique murmur illud incantationem barbaricam esse, facetiores autem Andronicum Manueli insultare et manes ejus exagitare dicebant his verbis : « Habeo te, persecutor, a quo multis actus sum erroribus et totius pene mundi factus fabula, universo orbe pererrato ; ac te quidem sepulchrum istud in septem vertices assurgens et inevitabilis carcer profundo somno oppressum tenet, ex quo nonnisi ultimæ tubæ clangore excitaberis ; ego vero tuum genus ulciscar, ut leo prædam opimam nactus, et pœnas injuriarum tuarum graves exigam, postquam hanc splendidam

C urbem sum ingressus, quæ septem una sibi muro circumdedit arces. »

14. Deinceps omnes domos illustres et splendidas pervagando, et viatorum instar in eis diversando, rem publicam suo arbitratu administrabat. Imperatori Alexio venationes et alia ludicra indulsit, **334** custodibus adhibitis, qui non modo ingressum et egressum ejus diligentissime observarent, sed etiam neminem omnino ulla de re cum eo colloqui paterentur : sibi curam rerum vendicavit, non in id intentus, ut Romana res floreret, sed ut omnes tam consilio quam manu pollentes et imperio idonei, diversæ factionis, palatio exigerentur. Paphlagones cæterosque omnes quorum opera et studiis regnum occuparat, et

D honoribus et largitionibus est remuneratus. Dignitates et officia magnifica pro libito partim in filios suos, partim in alios transtulit, eos utique qui ipsum secuti erant, ut olim ii qui a Deo vivente ad Baalem defecerunt, quique ipsius gloriam priori laudabili dignitati cum justitia cunjunctæ prætulerunt. Proinde clari viri partim domo et patria pellebantur, a charissimis suis avulsi, partim oculis privabantur, partim in carcerem et ferreas manicas

conjiciebantur, nullius sibi sceleris conscii, sed illius criminis tacite **335** condemnati, quod ex nobilitate essent et bello sæpe fortiter se gessissent, aut proceritate corporis et elegantia formæ, aut alia quapiam re quæ morderet Andronicum et spe haud bona aleret, antecellerent; aut ob residuas veterum offensarum scintillas, quæ hactenus velut ignis sub cinere latuerant, resuscitatas, multabantur. Itaque peracerba fuit illorum temporum conditio, et conjunctissimorum inter se perfidia malum intolerabile. Nec enim frater duntaxat fratrem, pater filium negligebat, si Andronico ita visum esset: sed proditores eorum infestissimos ad internecionem familiæ adjutabant. Erant etiam qui ipsi suos deferrent, ut aut Andronici acta irridentes, aut spreto Andronico paternum imperium gerenti Alexio addictos. Multi quoque inter accusandum sunt accusati; et dum alios arguunt ut Andronici insidiatores, ab ipsis reis aut circumstantibus sunt delati, et in eamdem custodiam utrique abducti. Orationem meam confirmat Joannes Cantacuzenus, qui pugnis in spadonem Zitam ita sæviit, ut dentes ei excuteret et labia discinderet, quod cum imperatore Alexio de communibus miseriis esset collocutus; **336** idemque mox comprehensus et oculis erutis in obscurum carcerem est conjectus, quod per quemdam carceris custodem fratri uxoris suæ Angelo Constantino salutem dixerat. Nemo igitur ærumnarum erat expers; et si nunquam alias, tum certe reipsa monstra illa apparebant, quæ Empedocles de contentione fabulatur. Neque enim proceres duntaxat Andronici adversarii, sed ejus etiam cultores crudelissime tractabantur. Nam quos heri humanissime exceperat et inter intimos habuerat, in eos hodie atrociter sæviebat. Ita videre erat eumdem eodem die, ut de navarcho Xerxis est memoriæ proditum, et coronati et securi percuti, laudari et conviciis proscindi. Itaque prudentiores Andronici laudationem injuriæ principium, et beneficentiam ejus facultatum rapinam, benignitatem ejus interitum judicabant. Neque vero constabat, cum regnum affectaret, eum venefícum esse atrocissimum et lethalia pocula miscendi peritum: sed **337** aliquot diebus post id omnibus in ore erat, vere necne, haud scio; ac ejus nefariæ artis prima fecisse periculum Maria Cæsarissa, Manuelis imperatoris filia, ferebatur, quæ et princeps et præ cæteris omnibus Andronici reditum expetiverat. Nam pollicitationibus ab eo corruptum paternum ejus spadonem, cognomento Pterygionitem, lentum illi venenum miscuisse. Nec multo post Cæsar uxoris obitum est consecutus, qui nec ipse naturali morte decessisse, sed unus calix duos præstantes homines, Andronici insidiis, confecisse putabatur.

τοῦ παῖδας προὐβάλετο, ἄλλοις δ' ὑπεξῆρεν ἑτέρους, ἐκείνους δήπουθεν οἱ ὀπίσω αὐτοῦ ἐπορεύθησαν ὡς τοῦ Βάαλ πρότερον οἱ ἀποστάντες ζῶντος Θεοῦ, καὶ οἳ τὴν παρ' ἐκείνῳ δόξαν προέθεντο τῆς ἐπαινετῆς καὶ προτέρας τιμῆς καὶ τῷ δικαίῳ μερίδα παρεχομένης. Οἱ μὲν τοίνυν τῶν ἐπιστήμων ἀνδρῶν ἀπηλαύνοντο οἴκου καὶ πατρίδος καὶ τῶν φιλτάτων ἀποδιίσταντο, οἱ δὲ εἱρκταῖς καὶ χειροπέδαις σιδηραῖς παρεδίδοντο, ἄλλοι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξεκόπτοντο, αἰτίαν οὐδεμίαν πρόδηλον ἐπαγομένην σφίσιν εὑρίσκοντες, τὸ δ' εἶναι τῶν εὐπατριδῶν σιωπηλῶς ἐγκαλούμενοι, καὶ κατὰ πόλεμον πολλάκις εὐδοκιμῆσαι, ἢ φυῆς σώματος γενναιοτάτης ἢ ὥρας ἱκανωτάτης μεταλαχεῖν, ἢ τι ἕτερον φέρειν ἐπαινετὸν, ὑποκνίζον Ἀνδρόνικον οὐδ' ἀγαθὰς ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας ὑποβάλλον, εἴτε μὴν παλαιᾶς μικρολυπίας ὑποτύφον ἐμπύρευμα καὶ φρυκτεῦον κατὰ βραχὺ τὸ πρώην λεληθὸς καὶ σποδιούμενον τοῦ θυμοῦ. Ἦν τοίνυν ἀνύποιστος ἡ τοῦ τότε καιροῦ φορὰ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους καὶ τῶν πάνυ γνησιωτάτων οὐκ εὐπιστία κακὸν [P. 167] ἀφόρητον ἦν. Οὐ γὰρ μόνον ἀδελφὸς παρεώρα κασίγνητον καὶ πατὴρ υἱέα παρέτρεχεν, ἂν οὕτως ἤρεσκεν Ἀνδρονίκῳ· ἀλλὰ καὶ τοῖς καταπροδιδοῦσι τούτους συνέπραττον τὰ ἀνήκεστα, καὶ τὴν τοῦ γένους συνδιετίθουν ἀπώλειαν. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ κατεμή νυον αὐτότατοι τοὺς οἰκείους ὡς ἢ τὰ παρ' Ἀνδρονίκου χλευάζοντας ὁρώμενα ἢ γοῦν τῷ τὴν πατρῴαν ἄρχοντι ἀρχὴν Ἀλεξίῳ προσκειμένους, Ἀνδρονίκου δὲ ἀπαυχενίζοντας ἑαυτούς. Πολλοὶ δὲ κἀν τῷ ἄρτι κατηγορεῖν κατηγόρηντο, καὶ διελέγχοντες ἑτέρους ἐπ' Ἀνδρονικῳ τέκτονας κακῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατηγορουμένων ἢ καὶ ἄλλων παρεστώτων προσηγγέλλοντο, καὶ εἶχε τούτους κἀκείνους συναπαγομένους μία ῥοὺρά. Καὶ πιστοῦταί μοι τὸν λόγον ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης παλαμναιοτάταις πυγμαῖς παίων ἐκτομίαν τινὰ Τζίταν καλούμενον καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκρίζων καὶ τὰ χείλη ἀφαιματῶν, ὅτι πεφώραται ὅλως Ἀλεξίῳ τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν κοινῶν διαλεχθεὶς συμφορῶν, παραχρῆμα δὲ συλλαμβανόμενος καὶ αὐτὸς ἐξομματούμενός τε καὶ εἱρκτῇ ζοφώδει παραῤῥιπτούμενος οἷς προσηγορίαν διὰ τοῦ δεσμοφύλακος πέπομφεν ἐνὶ τῶν γυναικομαίμων Ἀγγέλῳ δεσμώτῃ ὄντι τῷ Κωνσταντίνῳ. Οὐκοῦν διὰ ταῦτα ἦν εἰς πόνον ἅπασα κεφαλὴ, καὶ παῤῥησίαν ἦγον ὡς οὔ ποτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς πιστούμενα, ὅσα τὸ Ἐμπεδόκλειον νεῖκος τερθρεύεται τέρατα. Οὐ γὰρ ἐκλεκτὸς μόνον ἅπας καὶ ὄψηλὸς τῆς ἐναντίας ὢν Ἀνδρονίκῳ μερίδος ἔπασχε τὰ οἰκτρότατα, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς οἰκείους θεραπευτῆρας ἀπιστότατος ὤν, οὓς χθὲς ἐψώμιζε στίαρ πυροῦ καὶ οἷς τὸν μόσχον παρετίθει τὸν σιτευτὸν καὶ τὸν ἀνθοσμίαν ἐκίρνα ζωρότερον καὶ τῷ κύκλῳ τῶν περὶ ἐκεῖνον ἐνέγραφε, τούτους διετίθει χειρίστως σήμερον. Ἦν δὲ καὶ τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας πολλάκις ὁρᾷν στεφανούμενόν τε ἅμα κατὰ τὸν τοῦ καὶ βλασφημούμενον. Ὥστε καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιγραφομένων Ἀνδρόνικον, οἱ ὅλως ἐς νοῦν βάπτοντες, τὸν ἐξ ἐκείνου ἔπαινον καταβολὴν ἐνόμιζον ὕβρεως, καὶ τὴν ἀγαθοῦ τινος ἀνθρωπικοῦ παροχὴν ἔμεσιν τῶν προσόντων ᾤοντο εἶναι καὶ καταστροφὴν τὴν ἐπιστροφήν. Ὁ δ' αὐτὸς φαρμακὸς ὢν ὁλοώτατος ἐλελήθει πρότερον, ἡνίκα τυραννεῖν ἐπεβάλλετο·

Ξέρξου ναύαρχον

ἡμερῶν δέ τινων διαλειπουσῶν ἤδετο παρὰ πᾶσιν (εἰ δὲ καὶ ἀληθῶς, οὐκ ἔχω λέγειν) καὶ θανασίμους κεραννύειν ἐπίστασθαι κύλικας, καὶ τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἐς ᾅδου καταγωγῆς πρώτην τῶν ἄλλων πειραθῆναι τὴν Καισάρισσαν Μαρίαν τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Μανουήλ, τὴν καὶ πρώτως καὶ παρὰ πάντας μάλιστα τὴν Ἀνδρονίκου κάθοδον ἐς τὴν πατρίδα γλιχομένην ἰδεῖν· ὑποφθαρῆναι γὰρ χρηταῖς ὑποσχέσεσιν ἐκτομίαν τινὰ πατρῷον ὑπηρέτην τῇ γυναικι, τοὐπίκλην Ἰτερυγιονίτην, καὶ λυγρὸν ἐγχυθῆναι τῇ ἀνθρώπῳ διὰ τούτου φάρμακον, εἶναι δὲ μὴ τῶν αὐτίκα θανατούντων τὸ ποθὲν δηλητήριον, ἀλλὰ τῶν κατὰ βραχὺ παρακατατιθεμένων θανάτῳ καὶ ὑπεξαγόντων τοῦ ζῆν σχολαίτερον. Οὐ πολὺς ὁ ἐν μέσῳ καιρὸς, καὶ τῷ τῆς γυναικὸς μόρῳ καὶ ὁ ταύτῃ συζυγεὶς Καῖσαρ ἐπηκολούθησε. Πλὴν οὐδ' οὗτος φυσικῶς ἐλέγετο τελευτᾶν, ἀλλ' ὕποπτος [P. 168] ἦν κἀν τούτῳ Ἀνδρόνικος, κἀὶ κύλιξ ἐτεκμαίρετὸ μία ζωῆς κατευνάστρια δύο ἀμαυρῶσαι τέκνα πιότητος.

ιε'. Βουληθεὶς δὲ τὸ ἐκ τῆς ἀνεψιᾶς Θεοδώρας ἀποτεχθὲν αὐτῷ θυγάτριον τὴν Εἰρήνην εἰς γάμον ἁρμόσαι τῷ Ἀλεξίῳ, ὃν ἡ Κομνηνὴ Θεοδώρα τῷ βασιλεῖ ἐγείνατο Μανουήλ, βιβλίον λακωνίζον ξυντίθησι πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον, καὶ τοῦτο ὑποσημηνάμενος κάτωθεν διὰ μέλανος τῷ οἰκείῳ ὀνόματι ἐπὶ κοινῆς ἀκροάσεώς τε καὶ σκέψεως ἀναδίδωσιν. Ἦν δὲ τῶν γραφομένων ὁ νοῦς, εἰ συγχωρηθήσεται προβῆναι συνάλλαγμα γαμικὸν βραχὺ μὲν ἢ οὐδὲν παρυπεμφαῖνον τὸ ἄσεμνον, γενησόμενον δ' ὅμως εἰς ἁρμογὴν τῆς Ἑῴας καὶ Ἑσπερίου λήξεως καὶ ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων καὶ χορηγὸν πλείστων ὅσων ἑτέρων συνοισόντων κοινῇ. Καὶ τὸ βραχυσύλλαβον τοῦτο γραμμάτιον, καθά τις εὐρυχανδὴς ζωμήρυσις ἢ Ποσειδώνιος τρίαινα ἢ γοῦν τὸ εὐφυὲς τῆς Ἔριδος μῆλον, τήν τε σύνοδον διεκύκησε καὶ τῆς συγκλήτου μέρος ὁπόσον περὶ τὸ κρίνειν διέστησεν, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν κατ' ἀλλήλων ἐφώπλισε καὶ εἰς μοίρας ἐναντίας ἀπέκρινε. Χρήμασι γὰρ οἱ πλεῖστοι τούτων καθυπαχθέντες καὶ τιμῶν ἀναβάσεσι μαλαχθέντες ἐπευδόκουν, ὡς οὐκ ὤφελον, οἷα μὴ κεκωλυμένῳ τῷ γάμῳ. Οἱ δὲ θρασύτεροι τῶν δικαστῶν καὶ ψηφοφαγεῖν εἰωθότες καὶ κατὰ τοὺς περιφανεῖς ἀγυρτεύοντες οἴκους, καὶ οἱ φιλόχρυσοι τῶν ἐκ τῆς συνόδου καὶ θεοκάπηλοι, μηδὲ συγγένειαν ἐπισύρεσθαι διετείνοντο τὰ συναφθησόμενα πρόσωπα διὰ τὸ ἐξ ἀθεμίτων ἑνώσεων ἀμφότερα γεγενῆσθαι καὶ τοῖς νόμοις τὰ τοιάδε κυήματα ἀνεπικοινώνητα συγγενείας καὶ ἐκ διαμέτρου ἀφεστῶτα λογίζεσθαι· καὶ ἀμαθὲς δὲ ἔλεγον εἶναι καὶ τὸ οἴεσθαι ὅλως δεῖν ὑπ' ἐξέτασιν πίπτειν ἐκδηλοτέραν ἡλίου ὑπόθεσιν. Οἱ δ' οὐδ' ἄκροις ὡσὶ παραδεχόμενοι τὰ φθεγγόμενα, καὶ ὡς ἀγχωμάλοις ὅπλοις τοῖς νόμοις τὰς προσβολὰς αὐτῶν ἀπρακτοῦντες, μηδὲ συγχωροῦντες τῇ πράξει ὡς ἀθεμιτογαμίας μεστῇ ἀντέπιπτον γενναιότερον. Ἦσαν δ' οἱ τὴν καλλίστην ταύτην εἰσηγούμενοι γνώμην, καὶ τῆς πάλης τῆς κρείττονος, βραχεῖς ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματος καὶ τινες εὐσύνοπτοι τῶν τῆς συγκλήτου βουλῆς. Καὶ αὐτοὺς δὲ ὁ τοῦ πατριάρχου ζῆλος ἐπισυνίστη τε καὶ ἐπῄλειφεν, οὐκ ἐῶν ἑτεροζυγεῖν καὶ εἰκοθεν ἄλλως σπεύδοντας. Οὔτε γὰρ ἡ Ἀνδρόνικου τοῦτον ἐξέλυσε μεγαλειότης οὔθ' ἡ τῶν αὐτοῦ λόγων ἐστυφέλιξε δύναμις, οὔθ' αἱ ἀπειλαὶ διετάραξαν, ἀλλ' ἦν ἀτίναχτος ὡς ἐκεῖνος ὁ πρόβολος περὶ ὃν ἀεὶ κῦμα ὀρθὸν ἵσταται καὶ ἅλμη περιμορμύρουσα· ὁ δὲ εἰς ἀφρὸν διαλύων καὶ μακρὰ κλάειν ἐῶν τὴν ἠχήεσσαν θάλασσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἑστήρικται βάσεως. Ἀμέλει τοι καὶ ἰδὼν ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλ' ἀνακαλύπτως ἔπεισι

15. Cum autem filiam Irenen, ex consobrina Theodora Comnena contra leges susceptam, Alexio, Manuelis ex incesto concubitu Theodoræ filio, despondere vellet, breve scriptum ad sanctum concilium componit, idque suo nomine atramento subscriptum publice recitandum et deliberandum proponit. Cujus hæc erat sententia, utrum ferendum esset matrimonium, quod cum parum aut nihil potius incommodi præ se ferat, tamen ad Orientis et Occidentis conjunctionem et captivorum redemptionem pertineret, ac plura alia commoda rei publicæ allaturum esset. Id breve scriptum veluti ahenum 338 ebulliens aut Neptunius tridens, aut ingeniose conflictum illud contentionis pomum, concilium permiscuit ; et inter senatorios judices omnes dissidium effecit, aut ut verius dicam, alios in alios armavit et in contrarias velut acies distraxit. Nam eorum maxima pars corrupta largitionibus et amplificandæ dignitatis promissionibus, id conjugium ut licitum (quod utinam factum non esset) approbavit. Judices vero audaciores, qui procerum ædes frequentare ac suffragia conviviis eorum condonare solent, et homines avari et res divinas cauponari soliti, eas personas inter se cognatas esse negabant, propterea quod ex illicitis nuptiis procreatæ nihil cum jure cognationis commune haberent ac alienissimæ putarentur. Esse autem inscitiæ, causam sole illustriorem in quæstionem vocari. Alii vero argumentis istis plane repudiatis fortiter adversabantur, et nuptias istas, quæ incestæ essent, procedere nequaquam patiebantur. Ejus pulcherrimæ 339 sententiæ auctores erant pauci ex ordine pontificum et sacerdotum, et ex patribus conscriptis aliquot, qui et ipsi patriarchæ studio incitati et auctoritate confirmati in recta sententia, quamvis eam domo non attulissent, permanebant. Hunc enim neque Andronici majestas debilitavit, neque vis eloquentiæ evertit, neque minæ perturbarunt, quominus instar marinæ petræ inconcussus maneret. Qui cum se nihil proficere et mala manifeste ingruere et partem meliorem a majore vinci cerneret, e sacro palatio in insulam Terebinthum, ubi sibi diversorium et sepulcrum struxerat, discedit. Andronicus vero, ut desideratum, ita inopinatum ejus discessum instituto suo commodissimum ratus, nuptias perficit, Bulgarorum episcopo, qui tum forte in urbe erat, cæremonias matrimonii peragente. Cum de successore suæ factionis patriarcha dando deliberaret. Camatero

Basilio œcumenicum pontificatum defert; aut potius illius syngrapha impulsus vendit, qua is promiserat se quidquid cordi esset Andronico, quantumvis illicitum, facturum, et ea declinaturum quæ illi displicerent.

A τὰ δεινὰ καὶ νικᾷ τὰ χείρονα, τῶν ἱερῶν ἀπανίσταται ἀρχείων καὶ πρὸς τὴν νῆσον ἀφικνεῖται Τερέβινθον, καθ' ἣν αὐτῷ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν τοῦ σκήνους ἠὐτρεπίκει κατάθεσιν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος τὴν τοῦ Θεοδοσίου ὑποχώρησιν δεξίωμα [P. 169] τύχης κάλλιστον ἡγησάμενος ὡς παρὰ δόξαν ἅμα καὶ κατὰ γνώμην ἐκείνῳ γεγενημένην, τό τε συνάλλαγμα ἐξεπέρανε τῶν γάμων, εὐλογητὴν ἀναδείξας τὸν ἀρχιποίμενα τῶν Βουλγάρων παρόντα τηνικαῦτα τῇ πόλει, καὶ περὶ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διαδεξομένου καὶ αὐτῷ πληρώσοντος τὰ κατ' ἔφεσιν διασκέπτεται. Καὶ ἐπικρίνεται Ἀνδρονίκῳ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν προεδρίαν ὁ Καματηρὸς Βασίλειος, ἢ τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἐλέγετο, αὐτὸς Ἀνδρόνικον ἐφειλκύσατο πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιλογὴν οἷς μονώτατος ἐξ ἁπάντων Ἀνδρονίκῳ ἐγγράφως συνέθετο ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἴησαν παναθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποστυγεῖν ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον.

340 16. Hoc tam afflicto civitatis statu provinciæ pejus etiam habebant, nescio quo fato Romanum imperium labefactante. Nam Iconii sultanus audito Manuelis imperatoris obitu, quem ut Tantalus saxum jamjam capiti imminens formidarat, B Sozopolim belli jure capit, oppida circumjacentia directa suæ ditionis facit, et splendidissimam Attali urbem longa obsidione affligit; Cotyalium vastat, et alias complures provincias in deditionem accipit. Ad hæc magnus domesticus Joannes Comnenus, cognomento Batatzes, vir rei bellicæ non ignarus, multis victoriis contra Persas insignis, tum Philadelphiæ degens, acriter Andronico adversatur, ejus edicta negligit, minas ejus gravioribus minis eludit. Et cum ob affectati regni crimen male audiret, cum qui id jam invaserat objurgat, et ut malum genium, genus imperatorium exstirpantem, execratur. Unde Asianæ urbes seditionibus et intestinis bellis gravius quam a finitimis hostibus affligebantur. Imo, quem barbari non violarant, eum cives trucidabant; et concitati C contra sese populares, obliti necessitudinis, barbarico **341** more alii in alios grassabantur. Ac Andronicus in animo habuit Andronicum Lapardam justis copiis datis cum Batatze committere, virum parvum illum quidem, sed bellicosum. At Joannes Comnenus oppressus morbo, circa Philadelphiam castrametatus, filios Manuelem et Alexium contra Lapardam mittit. Cum autem vario eventu pugnaretur et multi utrinque civilibus armis caderent, in magno luctu erat Batatzes, ac fortunas suas miserabatur, quod tum infeliciter in lecto decumberet, cum in publico et in acie versandum et bellica virtus declaranda ac Orientalium urbium voces ob victoriam audiendæ essent, ut re ipsa intelligeret senex Andronicus, cum quali sibi adversario res esset. Sed quid non facit alacritas et animus in re mala bonus? Jubet se in tumulum, unde pugna conspici posset, in lectulo deferri, et filiis ut instruenda sit acies præcipit. Sic victoria illustri potitur ejus exercitus, et Lapardanos longe persequitur ac cædit. **342** Paucis diebus post Batatzis interitus magnum Philadelphiensibus luctum attulit, et animos eorum omnium ita immutavit ut cum Andronico se conjungere statuerent, et missis Cpolim legatis, ad captandam Andronici benevolentiam, Batatzem et filios ejus summa

ις'. Οὐ μόνον δὲ τὰ κατὰ τὴν πόλιν οὕτως ἐνόσουν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔξω χειρόνως ἔμασχον, ἀντιπεριάγοντος, οἶμαι, τοῦ δαιμονίου τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους εἰς πᾶν ἀξύμφορον. Ὁ γὰρ τοῦ Ἰκονίου σουλτάνος, ὃν ἐδείμαινε πέτρον ἀεὶ κατὰ Τάνταλον ὑπὲρ κεφαλῆς ἀνατέλλοντα, φημὶ δὲ τὸν ἄνακτα Μανουήλ, εἰς ᾅδου μετακεχωρηκέναι μαθὼν τήν τε Σωζόπολιν πολέμου νόμῳ κατέσχε, καὶ τὰς πέριξ κωμοπόλεις ληϊσάμενος ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ τὴν Ἀττάλου δὲ λαμπροτάτην πόλιν πολιορκίᾳ γρονίᾳ ἐπάκωσε, καὶ τὸ Κοτυάειον ἐξεπόρθησε, καὶ ἑτέρας συχνὰς χώρας παρεστήσατο. Καὶ ὁ μέγας δὲ δομέστικος Ἰωάννης ὁ ἐκ Κομνηνῶν, ᾧ τὸ ἐπώνυμον Βατάτζης, ἀνὴρ οὐ φαῦλος τὰ τακτικὰ, πολλὰς δὲ νίκας πολλάκις ἐπανῃρημένος κατὰ Περσῶν, τῇ Φιλαδελφείᾳ ἐνδιατρίβων ἀντεκάθητο γενναίως τῷ Ἀνδρονίκῳ καὶ ὀλιγώρως τῶν τούτου εἶχεν ἐπιταγῶν, καὶ ἀπειλοῦντι δεινὰ ἀντενεβριμᾶτο δεινότερα, καὶ κακῶς ἀκούων ὡς τυραννίδι ἐπιχειρῶν τῷ ἤδη τετυραννηκότι λαμπρῶς ἐπετίμα τε καὶ ἐπέπληττεν ὡς ἐνστάτῃ δαίμονι, τὸ βασίλειον γένος ἐκτρίβοντι. Ὅθεν ἐμφυλίων στάσεων καὶ πολέμων αἱ Ἀσιάτιδες ἔγεμον πόλεις. Καὶ ἦν τὰ ἐντεῦθεν δρώμενα πολλῷ δυσαχθέστερα τῶν ἐξ ὁμόρων συμβαινόντων ἐθνῶν, ἢ καὶ οὕτως εἰπεῖν, ᾧ χεὶρ οὐκ ἐπεξῆλθεν ἀλλόγλωττος, τοῦτο ἡ ἐγχώριος ἐθέριζε δεξιὰ, καὶ κατ' ἀλλήλων ἐκπεπολέμωτο τὸ ὁμόφυλον βαρβαρωθὲν ἅπαν καὶ τοὺς τῆς συγγενείας νόμους ἠγνοηκός. Καὶ Ἀνδρόνικος μὲν ὁπλίζειν ἔγνω κατὰ τοῦ Βατάτζη τὸν Λαπαρδᾶν Ἀνδρόνικον, ἄνδρα βραχὺν μὲν τὸ δέμας, δραστήριον δὲ τὰ πολέμια, οὐκ ὀλίγον αὐτῷ στρατολογήσας ὁπλιτικόν. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἰωάννης νόσῳ τότε συνισχημένος καὶ περί που τὴν Φιλαδελφέων πόλιν ἐσκηνημένος ἀντεξάγει τῷ Λαπαρδᾷ τοὺς υἱεῖς, τόν τε Μανουὴλ καὶ τὸν Ἀλέξιον. Τοῦ D δὲ πολέμου συχνὰς μεταλαβόντος τροπὰς ὁποίας αὐτὸς ἵστησι, καὶ πολλῶν ἑξεκατέρωθεν ἀναιρουμένων ταῖς ἐμφυλίοις συμπλοκαῖς, βαρυπενθὴς ἦν ὁ Βατάτζης τῇ ἐνσκηψάσῃ καχέξίᾳ ἐπιστυγνάζων ὡς ἀμφοτέραις αὐτὸν συσχούσῃ καὶ καταβαλούσῃ δυστυχῶς ἐπὶ κλίνης, ὅτι δημοσιεύειν ἔδει καὶ παριστᾶν ὅ τρέφει [P. 170] περὶ τὰ πολεμικὰ γενναῖον, καὶ τὰς ἐπὶ νίκῃ νενομισμένας φωνὰς πρὸς τῶν ἐφ' ὅπλων πόλεων δέχεσθαι, ἔτι δὲ πιστοῦσθαι τοῖς ἔργοις πρὸς οἷον ἀντιφέρεται ἀρχηγὸν ὁ βαρυγέρων Ἀνδρόνικος. Πράγμασι δὲ καθυποδεικνὺς ὡς προθυμία καὶ νεκροὺς ἀνίστησι καὶ ὡς οὐδὲ

καρδίας αἰσθητικῆς ἰσχυρότερον, αἴρειν αὐτὸν ἐπὶ κλινιδίου αὐτοσκεύου προτρέπεται, καὶ στῆσαι φέροντας ἐν γηλόφῳ, ὁθεν ὁρατά οἱ τὰ κατὰ πόλεμον ἔσοιτο. Οὐ δὴ γεγονότος, καὶ τοὺς υἱεῖς αὐτοῦ τὴν στρατιὰν κατὰ τὸν δοκοῦντά οἱ τρόπον ἐκτάξαι κελεύσαντος, ἡ νίκη περιφανῶς πρὸς τὸ ἐκείνου μετίδη στράτευμα· τὸ δὲ τοῦ Λαπαρδᾶ τὰ νῶτα μεταβαλὸν ἐπὶ πλεῖστον ἦν χρόνον διωκόμενον καὶ κτεινόμενον. Μετὰ βραχείας δ' ἡμέρας τὸν βίον καταστρέψαντος τοῦ Βατάτζη, οἱ Φιλαδελφεῖς πικρῶς ἐπ' αὐτῷ καὶ βύθιον ὀλολύξαντες προσχωρεῖν ἐγνώκεισαν Ἀνδρονίκῳ, ὡς μὴ εἶναι ὅστις οὐχὶ τῶν ἁπάντων. Οἱ δὲ καὶ ἐς αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τὸ τῆς προθυμίας πτερὸν ἔλυον, καὶ Ἀνδρόνικον θεράπεύοντες κατὰ τοῦ ἀετιδοῦς ὄρνιθος τοῦ Βατάτζη καὶ τῶν ἐκείνου νεοττῶν ἔκρωζον ὡς κορῶναι λακέρυζαι, ἢ γοῦν ὡς κηφῆνες περιεβόμβουν ἀγυιὰς καὶ ἀνάκτορα, ὁποῖον δὴ τῶν κακοσχόλων τὸ ἐπιτήδευμα καὶ τῶν δικρόαν τρεφόντων γλῶτταν ἐπὶ τοῦ στόματος. Οἱ δὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μιοὶ, δείσαντες μὴ συσχεθεῖεν καὶ καταπροδοθεῖεν. Ἀνδρονίκῳ, μεθίστανται ἐκεῖθεν καὶ τῷ Ἰκονιεῖ σουλτάνῳ προσρύονται· οἳ καὶ ὕστερον, ἐξ ὧν ἔπαθον, προδήλως ὑπέδειξαν μὴ ἐξεῖναί τινι τὰς πάγας ὑπεραλέσθαι ἢ τὸ ἀμφίβληστρον διεκδῦναι ὃ ἡ ἄνωθεν ἐξέτεινε Πρόνοια. Δυσχεράναντες γὰρ ἐπὶ τῇ μετὰ τοῦ σουλτάνου χρονίᾳ διατριβῇ, ὡς οὐκ ἀμύνειν τοὺς ἐχθροὺς ἐκείνοις ἐθέλοντος, εἰς Σικελίαν ἀπαίρειν κεκρίκασι, καὶ δὴ νηὸς ἐπιβάντες καὶ οὐρίῳ τὰ πρῶτα πνεύματι χρώμενοι τὸ Κρητικὸν διαπλωίζονται πέλαγος. Κατὰ δὲ τοῦτο τοῦ πνεύματος ἀντιστάντος ἀναγκαστῶς τῇ Κρήτῃ προσίσχουσι, καὶ γνωσθέντες παρά τινος ἐκεῖσε φυλάσσοντος (γένους οὗτος τοῦ πελεκυφόρου καὶ Κελτικοῦ) συλλαμβάνονται καὶ τῷ τῆς Κρήτης δασμολόγῳ καταμηνύονται. Ὁ δὲ ἠρεῖτο μὲν τοὺς ἄνδρας ἐκσῶσαι καὶ τῆς νήσου ἀρτεμέας ἐκπέμψαι, ἄλφιτα αὐτοῖς ἐπισιτισάμενος καὶ οἶνον ὑδρευσάμενος καὶ τἄλλα τὰ πρὸς τὸν πλοῦν ἐπιτήδεια χορηγήσας, οὐκ ἔχων δ' ὅπως περανεῖ τὰ κατὰ σκοπὸν (καταφανεῖς γὰρ ἤδη τοῖς ἅπασιν ἐγεγόνεισαν) δῆλα τίθησιν Ἀνδρονίκῳ τὰ κατὰ τούτους τοὺς τέλανας Κομνηνούς. Καὶ οὗτος μισοφαὴς ὢν καὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν κόραις ἀκορέστως ἀντικαθήμενος τοῦ φωτὸς τούτους ἀποστερεῖ.

A animi levitate criminarentur. Proinde magni domestici filii, metuentes ne comprehensi Andronico proderentur, ad Iconiensem sultanum confugiunt; quorum calamitate declaratum est laqueos et retia divinæ Providentiæ neminem posse evadere. Nam cum sultani cessationem in ferendis contra hostem auxiliis moleste ferrent, abire in Siciliam decreverunt; et navi conscensa, principio prospero flatu Cretici pelagi oram legunt. Ibi vero adverso vento coorto ad Cretam appellere coacti, et a quodam præsidiario Gallo, ex eorum ordine qui secures gestant, cogniti comprehenduntur, et apud Cretæ quæstorem deferuntur. Qui cum eos incolumes et commeatu instructos ex 343 insula dimittere in animo haberet, nec tamen suum exsequi consilium illis jam agnitis posset, rem Andronico indicat. Qui ut lucis inimicus et oculis infestissimus, miseros illos Comnenos excæcat.

ιζ'. Τότε δ' οὖν Ἀνδρόνικος θείαν ἐπισκοπὴν τὸν τοῦ Βατάτζη θάνατον ἡγησάμενος, καὶ προστιθεὶς ταῖς λοιπαῖς ἑαυτοῦ δολοφροσύναις καὶ ἕτερον τοῦ τρόπου προκάλυμμα, στεφθῆναι αὐτοκράτορα εἰσηγεῖται τὸν βασιλέα Ἀλέξιον. Καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ὤμων ἄρας αὐτὸν καὶ μετὰ δακρύων θερμῶν εἰς τὸν τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἀνακομίσας ἀνάσταθμον ἐπὶ μάρτυσι μυριάσι πολλαῖς πλήθους ἀστυκοῦ καὶ ἀλλοίου, καὶ πάλιν ὁμοίως ἐκεῖθεν κατενεγκών, ἔδοξε φιλοστοργότερος εἶναι πατρὸς καὶ χεὶρ δεξιὰ ἐπιστῆναι, τῷ νεαρῷ τῆς βασιλείας ὄρπηκι. Ὁ δὲ τὸ τοῦ Δαβὶδ ἀντικρυς διδοὺς πέρατι, ὅ φησιν, « Ἐπάρας κατέβραξέ με, » διενοείτο ταῦτα [P. 171] καὶ ἐπετέλει. Τῷ τοι καὶ πάντας ἐκποδὼν θέσθαι προθυμηθεὶς διεξῆγεν ὡς ἠρεῖτο τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν πράγματα, τῶν ὅλων κύριος καθεστώς. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλέως ἀποστῆσαι βουλόμενος, οὐκ ἔλιγεν αὐτῆς καταβοώμενος καὶ τὸν ἀπονοστοῦντα πλαττόμενος, φάσκων ἀντικαθίστασθαι οἱ ταυτηνὶ πθοδηλότατα καὶ πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν καὶ μηχανὴν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας καὶ τῷ βασιλεῖ συνοισουσαν ἀντιπολιτεύεσθαι, καὶ τὸν δῆμον εἰς τὰς κατ' αὐτῆς ἐξεκύμαινεν ὕβρεις, ὡς πολλάκις εἰς τὸ ἱερὸν ἀρχεῖον ἐκδημαγωγηθέντα συναθροισθῆναι, καὶ πρὸς τὴν κατὰ τῆς δεσποίνης σκέψιν τε καὶ προβούλευσιν ἐξαρπάσαι καὶ μὴ ἐκόντα τὸν πατριάρχην τὸν πάνυ τὸν Θεοδόσιον, καὶ παραβιάσασθαι

B

C

17. Ac Batatzis obitum divinum beneficium interpretatus, cæteris dolis etiam hunc adjecit ingenii sui dissimulandi causa. Auctor est coronandi Alexii, eumque in humeros elatum lacrymans in Magnæ ecclesiæ ambonem pertulit; atque inde retulit, ut patrem pietate superare videretur et adolescentis imperatoris præsidium haberetur, cum ipse aliud in animo haberet, ac Davidicum illud agitaret, « Elatum me allisit. » Quare omnibus aulæ proceribus amotis, summaque rerum in se translata, imperium suo arbitratu gerebat; ac principio matrem imperatoris, ut aperte sibi et imperatoris ac rei publicæ commodis adversantem, criminari non destitit, seque discessurum iterum simulavit; et populo ad eam conviciis lacerandam concitato, suis artibus effecit ut in sacro palatio conveniret, et patriarcham 344 Theodosium importunis flagitationibus et crebris conviciis perpelleret ut in imperatricis ejectionem e palatio consentiret. Tanta enim circumforaneæ turbæ vecordia erat, ut timendum esset ne in barbam ejus involarent, nihil elucentem in eo sanctimoniam reveriti, ni Andronici postulatis, ut ab injuria esset tutior, annuisset. Beli quoque judices, Monasteriotes Leo, Tornicius Demetrius et Constantinus Patrenus, nondum in album eorum inscripti qui Andronico studebant, nec apertissime illius cupiditatibus

D

mancipati, vitæ periculum adierunt. Nam de imperatrice sententias rogati responderunt se prius velle cognoscere, an id concilium de imperatoris sententia coactum esset. Qua oratione tanquam stimulo vulneratus Andronicus : « Isti sunt,inquit qui protosebastum ad illa facinora impellunt:, comprehendite eos. » Statim igitur satellites gladios quos **345** humeris sustinebant in illos vibrarunt; et populus chlamydibus eorum apprehensis viros per contumeliam huc et illuc traxit, ut mortem ægre effugerent. His peractis Andronicus proceres invasit ; qui cum ea facinora ferenda non ducerent, et Cyclopiam cœnam ante oculos haberent, fidem inter sese dederunt et acceperunt, et concordiam sanctissimo jurejurando firmaverunt, pacti se nec oculis somnum visuros nec capitibus quietem daturos, ni prius Andronicum, si fieri posset, sustulissent, ut suopte potius quam conchæ sanguine (qua vestem suam tingere cupiens, omnem imperatoriam stirpem evellere et tanquam immanis bellua devorare conaretur) purpurasceret. Conjurati erant Andronicus Angeli Constantini filius, magnus dux Andronicus Contostephanus, et horum filii sedecim, omnes viri robusti et bellicosi ; Logotheta dromi Camaterus Basilius, et alii complures juncti genere eis, viri illustres. Sed ea conspiratio prodita non diu latuit Andronicum ; qui impetu facto in Andronicum Angeli filium, tum **346** non procul a terrestribus mœnibus habitantem, illum cum quatuor filiis in exsilium agit: nam sagena satellitum Andronici cupidissime evitata, conscensaque cum filiis navicula, vacuis amphoris quæ in ea erant ejectis, periculum vix evitavit. Contostephanus cum quatuor filiis et Camaterus Basilius comprehensi omnes excæcantur. Item alii non convicti, ex fama duntaxat eaque ambigua conjurationis, easdem pœnas dederunt. Ad hunc modum iis quos olim comprehensos cupiebat, per occasionem in potestatem redactis, et aliis in carcerem conjectis, aliis in exsilium actis, aliis aliter multatis, cum paucos admodum reliquos esse cerneret, qui omissa pertinacia, errantium stellarum more, cursu in contrarium mutato sibi studerent, dominæ perniciem molitur ; ac post varias criminationes miseram mulierem concilio suorum, et eorum judicum cœtu coacto, qui non judicaturi **347** sed damnaturi erant, proditionis accusat : eam ad Belam Hungariæ regem, sororis maritum, crebras dedisse litteras, et magnis pollicitationibus eum impulisse ut Branizobam et Belligradum vastaret. Itaque in augustissimum carcerem prope S. Diomedis monasterium ignominiose abducitur, Ubi et custodum ludibriis ac contumeliis et fame sitique afflicta, sævissimi carnificis manum continenter exspectabat. Andronicus vero nihil imminuta feritate, nihil nisi atrox et crudele cogitans et vivere illam graviter ferens, non multo post injuriarum ministros judices convocat, quæ pœna

A κἀκεῖνὸν εὐδοκῆσαι δι' ὑπομνήματος τὴν ἐκ μέσου ταύτης μετάστασιν καὶ τὴν ἐκ τῶν βασιλείων ἔκπαρσιν. Τάχα δ' ἂν καὶ τῶν γενείων αὐτοῦ ἐπελάβοντο τῶν ἀγοραίων οἱ κυνογνώμονες, παρ' οὐδὲν τὴν ἐμπρέπουσαν ἐκείνῳ θέμενοι ὁσιότητα, εἰ μὴ κατένευσε πρὸς τὰ παρ' Ἀνδρονίκου αἰτούμενα, ἐπὶ τὸ εὖ διατιθεὶς τὴν τοῦ κινδύνου σφοδρότητα. Μικροῦ δὲ ἐδέησε κινδυνεῦσαι περὶ τὸ ζῆν κἀκ τῶν τοῦ Βήλου κριτῶν τὸν Τορνίκην Δημήτριον, τὸν Μονασταρι-ώτην Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Πατρηνόν, οὕπω τῷ κύκλῳ ἐγγραφέντας τῶν Ἀνδρονίκῳ προσθεμένων, μηδὲ πρὸς πᾶν ἐράσμιον ἐκείνῳ δουλογραφηθέντας τρανότερον καὶ τὸ γόνυ βαθέως κάμψαντας. Οἱ μὲν γὰρ ἀπαιτούμενοι τὸ παριστάμενον εἰπεῖν πρὸς τὰ κατὰ τῆς δεσποίνης εἰσαγόμενα ἐθέλειν πρώτως ἔφασαν μαθεῖν εἰ ὁ σύλλογος ἐκεῖνος
B καὶ ἡ συνέλευσις καὶ ἡ περὶ τῶν προκειμένων ἐξέτασις κατὰ γνώμην γίνεται τοῦ κρατοῦντος καὶ ὁρισμόν· ὁ δ' Ἀνδρόνικος ὡς βουκέντρῳ τῷ λόγῳ τούτῳ τρωθεὶς, « Οὗτοί εἰσιν, » ἔφησεν, « οἱ τὸν πρωτοσεβαστὸν ἐνάγοντες εἰς τὸ ἄτοπα δρᾶν· συλλάβετε αὐτούς. » Καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε οἱ μὲν δορυφόροι τὰ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐτερόθηκτα ξίφη ὡς καθιξόμενοι κατήνεγκαν· ὁ δὲ δῆμος τῇδέ τε κἀκεῖσε τῶν χλαμύδων λαβόμενοι περιέφερον τοὺς ἄνδρας μεθ' ὕβρεως, ὡς μόλις ἐκφυγεῖν τὸ θανεῖν. Τοῦτο δ' ἀνύσας Ἀνδρόνικος τοῖς μεγιστᾶσι μετέπεινα ἐπεφύτο. Οἱ δὲ ὡς οὐκ ἀνεκτὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα ὑφορώμενοι καὶ τὴν Κυκλώπειον ἀντικρυς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες κατα-
C θοίνησιν, ἀλλήλοις πίστεις δόντες τε καὶ λαβόντες, καὶ τὴν ὁμόνοιαν κρατυνάμενοι καὶ ὅρκοις τὸ ὁμότονον φρικώδεσιν ἐμπεδώσαντες συνέθεντο μὴ δοῦναι ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ τοῖς κροτάφοις, εἰ δυνατόν, παρασχέσθαι ἀνάπαυσιν, ἕως οὗ θανεῖται Ἀνδρόνικος καὶ τὸ τούτου αἷμα πρὸ τοῦ τῆς κόγχης χρώσειεν αὐτόν, ἐξ ἧς βάψαι τὴν οἰκείαν στολὴν μειρόμενος πᾶσαν τὴν βασίλειον φυταλιὰν ἐκριζοῖ καὶ ὡς μονιὸς διαλυμαίνεται ἄγριος. Ἦσαν δὲ οὕτω συνομοσάμενοι Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγγέλου Κωνσταντίνου, ὁ μέγας δοὺξ Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος, καὶ οἵ τούτων υἱεῖς ἑκκαίδεκα ὄντες, πάντες ἀκμαῖοι καὶ ῥομφαίαν ἐσπασμένοι πρὸς πόλεμον, ὁ τοῦ [P. 172] δρόμου λογοθέτης ὁ Καματηρὸς Βασίλειος, καὶ συχνοὶ ἕτεροι κατὰ γένος αὐτοῖς συναπτόμενοι καὶ ἄλλως τὸ ἐπίσημον ἔχοντες. Ἀλλ'
D οὐκ ἔλαθε τὸ σύστρεμμα τὸν Ἀνδρόνικον, οὐκ εἰς τέλος ἄφθεγκτον καὶ κρύφιον διαμεῖναν. Διὸ καὶ αὐτίκα ὄγε κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγγέλου ὁρμήσας, μικρὸν ἄποθεν αὐλιζομένου τῶν χερσαίων πυλῶν τῆς πόλεως τηνικαῦτα, ἐκεῖνον μὲν φυγάδα μετὰ τῶν υἱέων τίθησιν, ἀσπασίως διεκδράντα τὴν σαγήνην ἣν οἱ ὁπλοφόροι Ἀνδρονίκου αὐτῷ διεπέτασαν, ἐκ τοῦ μόλις ἀκατίῳ περιτυχεῖν ἀμφορέων πλήρει κενῶν, καὶ αὐτὰ μὲν ἐκτινάξαι εἰς θάλασσαν ὅσα καὶ ἀμφιβλήστρου σκύβαλα, αὐτὸν δ' ἐν τούτῳ διεκπλεῦσαι μετὰ τῶν παίδων μόλις τὸν κίνδυνον· τὸν δέ γε Κοντοστέφανον συνειληφὼς καὶ τέσσαρας τῶν παίδων καὶ τὸν Καματηρὸν Βασίλειον πάντας ἐξομματοῖ, πρὸς δὲ καὶ ἄλλους, ὁπόσους οὐ μετ' ἔλεγχον

προφανῆ, ἀλλὰ κατὰ φήμην, ψιλὴν καὶ ταύτην ἀμφίλογον, ἠκηκόει κοινωνῆσαι τοῖς εἰρημένοις τοῦ σκέμματος. Οὕτω τοίνυν θόρυβος καὶ ἀπολέσας Ἀνδρόνικος οὓς πάλαι μὲν συλλαβεῖν ὤδινεν, εἰς καιρὸν δ' ἀνεβάλλετο τὴν ἐπίθεσιν, τινὰς δὲ καὶ δεσμωτηρίοις παραδοὺς, τῇ ὑπεροπίᾳ δὲ καταδικάσας ἐτέρους καὶ ἄλλους ἄλλως διαφθείρας, ὁρῶν δὲ καὶ ὅσσιπερ κατελείφθησαν εὔγνωστοί τε καὶ εὐαρίθμητοι, εἰς τοὔμπαλιν ἰέναι πρώην τοῖς πλείοσιν ἐπιχειροῦντες κατὰ τοὺς πλανωμένους τῶν ἀστέρων κἀκείνους μεταθεμένους τὰς γνώμας καὶ τὸν αὐχένα παρεχομένους Ἀνδρονίκῳ πατεῖν καὶ τῷ ἐκείνου ἅμα συμφερομένους ἄξονι, τὸν τῆς δεσποίνης ἐπέσπευδεν ὄλεθρον, καὶ διαφόρους αἰτίας ξυνθέμενος τέλος καὶ προδοσίας κρίνει τὴν ἄνθρωπον, συναγαγὼν τὸ ἐκείνῳ φίλον συνέδριον καὶ τῶν δικαστῶν οἳ κατακρινεῖν, οὐ κρινεῖν τὴν ἐν γυναιξὶ ταλαίπωρον ἤμελλον. Καὶ ἡ μὲν ὡς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τὸν ῥῆγα Οὐγγρίας τὸν Βελᾶν ἀνασείουσα καὶ πορθεῖν τὰ κατὰ Βρανίτζοβαν καὶ Βελάγραδα γραφαῖς ἐνάγουσα καὶ ἀδραῖς ἐπαίρουσα ὑποσχέσεσιν, εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Διομήδους μονὴν περί τινα ἐκεῖ που στενωτάτην οὖσαν εἱρκτὴν ἀκλεῶς ἀπάγεται, ἔνθα δὴ, καὶ ἐφ' ἱκανὸν παρὰ τῶν φυλάκων ἐρεσχελούντων παροινουμένη καὶ λιμῷ καὶ δίψει τετρυχωμένη τὸν σφαγέα διηνεκῶς ἐφαντάζετο ἐν δεξιῶν ἑστῶτα τομώτατον. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος οὐδὲ βραχὺ γοῦν τοῦ ἀγριαίνειν ὑποκεχάλαστο, ἀλλὰ τὸ τοῦ Δαβὶδ, πόνον καὶ θυμὸν κατανοῶν καὶ παραδοῦναι σπεύδων αὐτὴν εἰς θάνατον, καιρὸς οὔπω πολὺς καὶ τοῖς ζῶσιν ὅτι σύνεστι δυσχεραίνων ἀθροίζει πάλιν τοὺς τῇ ἀδικίᾳ βραβεύοντας δικαστὰς, καὶ ὧν ἡ δεξιὰ δεξιὰ ἀδικίας, καὶ ἐρώτησιν προτεινάμενος ὁποία τις ἐκ τῶν νόμων ἐπήρτηται ποινὴ τοῖς προδόταις πόλεων καὶ χωρῶν, καὶ ἀπόφασιν ἔγγραφον θανάτῳ ὑποδικάζουσαν τοὺς οὕτω δρῶντας ἀνὰ χεῖρας δεξάμενος, ἣν τὸ ἐκ τούτου κατὰ τῆς ἀνάσσης ἄσχετος τὴν ὁρμήν. Τοίνυν καὶ τὴν φωνὴν ὑψωσάντων καὶ διατόρως βοησάντων τῶν παρανόμων ἐκείνων ψηφηφόρων δεῖν ἐκ τοῦ βίου γενέσθαι τὴν δύσποτμον ἐκείνην ἐν βασιλίσσαις, χάρτης εὐθὺς παρὰ τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως ὑποσημαίνεται, ἀτεχνῶς ψεκάδι τοῦ μητρικοῦ διεκτυπούμενος αἵματος, ταύτην μετατιθεὶς τῆς ζωῆς. Ἐκκέγονται τοίνυν εἰς τὸ [P. 173] καθυπουργῆσαι τῇ μυσαρᾷ ταύτῃ καὶ ἀνοσίῳ πράξει ὁ τοῦ Ἀνδρονίκου πρωτότοκος υἱὸς Μανουὴλ καὶ ὁ σεβαστὸς Γεώργιος ὁ τῆς τοῦ Ἀνδρονίκου γυναικὸς ἀδελφός. Ἅμφω δὲ καὶ πρὸς μόνην ἀπεπήδησαν τὴν ἐπιλογὴν ταύτην δυσχεράναντες, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως ἐξεφαύλισαν δόγμα, εἰπόντες μήτε πρότερον τῇ ἀναιρέσει τῆς βασιλίδος συνευδοκῆσαι ὅλως, ἀλλὰ τὰς χεῖρας φέρειν ἁγνὰς τοῦ μιάσματος, καὶ νῦν δὲ πολλῷ πλέον μὴ ἀνέξεσθαι αὐτῶν θεωμένων σῶμα διεκσπᾶσθαι δίκαιον, κἂν Ἀνδρόνικος ὡς σκηπτῷ τοῖς λεγομένοις νούτοις πληγεὶς, παρὰ δόξαν πᾶσαν ἀπηντηκόσι, τάς τε τοῦ γενείου τρίχας πυκνὰ περιείλισσε τοῖς δακτύλοις, πῦρ τῶν ὀμμάτων βλέπων, καὶ τὸ κάρη κλίνων τε καὶ ἀνάγων ἑαυτὸν ἱκανῶς ἐταλάνισε καὶ μέγ' ὤχθησε πολλάκις οἷς οὐκ εἶχε τὸ φίλιον αἱμοχαρὲς καὶ πρὸς φονουργίαν μόνῳ ἐκπυρούμενον νεύματι. Τότε μὲν οὖν τῆς ὁρμῆς ἀνασειρασθεὶς ὡσεὶ καὶ ἵππος θερμὸς καὶ δυσκάθεκτος, ἤ ὅσα καὶ καπνὸς φλόγα περὶ αὐτὴν εἰληθεὶς, τὸν οἰκεῖον ἀποσβέσας μὴ ὑπεξιόντα θυμὸν, ὑπερέθετο τὴν ἀναίρεσιν· μετὰ δὲ βραχείας ἡμέρα τῷ διὰ πνιγμονῆς ἐλεεινῷ μόρῳ ὑποδικάζει τὴν κακοδαίμονα, ἐπιστατησάντων τῷ ὑπουργήματι τοῦ Τριψύχου Κωνσταντίνου, ὃς τὴν τῆς ἑταιρειαρχίας ζώνην εἶχε, καὶ τοῦ ἐκτομίου Πτερογιονίτου, ὃς διεθρυλλεῖτο πορὰ πᾶσι καὶ τὸν τῆς Πορφυρογεννήτου Μαρίας διὰ φαρμάκου κακουργῆσαι θάνατον. Καὶ τὴν μὲν, τὸ γλυκερὸν φάος καὶ καλὸν ὅραμα ἀνθρώποις, εἶχεν ἡ ἐκεῖ που ἀκτὴ τῇ ψάμμῳ καταχωσθεῖσαν. Ηλιε τοῦ μιάσματός, καὶ Λόγε Θεοῦ προάναρχε, τῆς ὑπὲρ κατάληψιν σῆς ἀνοχῆς!

ιη'. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος ἐπὶ τούτοις ἐσκίρτα, πῶς ἂν εἴποι τις; καὶ διεχεῖτο τὸ τῆς ψυχῆς ἡδόμενον, τοῦ γένους ἐκτριβομένου τοῦ Μανουὴλ καὶ δενδροτομουμένου κήπου τοῦ βασιλείου, ὡς μόνος οἰκήσων

A legibus in urbium et provinciarum proditores statuta sit rogat. Accepto scripto, quo respondebatur capitale id esse facinus, cohiberi non potuit quin impetu in imperatricem ferretur. Cum autem judices illi iniqui clara voce exclamassent miserrimam illam imperatricem e medio tollendam esse, statim chartæ ab imperatore, filio ejus, quasi gutta materni **348** sanguinis, qua illa mori jubebatur, subscribitur. Illius crudelissimi et nefarii facinoris ministri Manuel primogenitus Andronici, et Georgius Augustus Andronici affinis, deliguntur. Ii vero ad solam ejus rei mentionem consternati, neglecto imperatorio mandato, libere dixerunt se nec ante in imperatricis necem consensisse, et ab eo piaculo puras habere manus, et nunc multo

B minus commissuros ut in conspectu suo corpus innocens lanietur. Quibus verbis Andronicus plane inopinatis turbatus barbam digitis subinde implicuit; et ardentibus oculis caput subinde attollendo et demittendo suam miseriam deploravit, crebro indignatus, quod amicissimi sui a crudelitate abhorrentes solo nutu ad facinus atrocissimum non impellerentur. Ac tum represso impetu, ut equus ferox et contumax, suppressaque iracundia, ut ignis fumo involutus occulitur, paucis diebus post miseram suffocari jubet, ejus mandati Constantino Tripsycho hetæriarcha et spadone Pterygionite, cujus veneficio Mariam Porphyrogenitam **349** exstinctam esse supra dixi, exsecutoribus. Sic illud eximium formæ decus jucundissimæ lucis aspectu

C privatum in littore arena obruitur. Heu tantum nefas solem intueri? O Dei Verbum omni principio prius, eamne esse tuam lenitatem incredibilem?

D 18. Andronicus vero exsultabat ac lætabatur, cum familia Manuelis exscinderetur et imperatorii horti arbores exscinderentur, quasi solus Romanis provinciis potiturus et imperium sine ullo peri-

culo occupaturus. Igitur Septembri mense, indictione II, anno a mundi exordio sexies millesimo et sexcentesimo, designationi suæ adjicit animum; ac improbus ille grex et mercenaria manus, quanquam Andronico voluntatem suam dissimulante, de Bithynica seditione deque Isaacio Angelo et Theodoro Cantacuzeno Nicææ receptis, et de improbis Prusaensium conatibus, qui Theodorum Angelum Nicænses imitati recepissent, concilio indicto asserit nullum fore seditionum finem, nisi Andronicus imperaret, qui ob venerabilem senectutem prudentia superet adolescentes, et in solio gemmato considens et imperatorio diademate redimitus pari potestate cum **350** immaturo imperatore uteretur, oculis atque animo in rerum omnium administrationem et exsecutionem majoribus viribus et auctoritate intentus. Corona vero circumstans, et Andronici ob splendorem generis et dignitatum excellentiam assessores, una voce exclamarunt eam rem sibi jam olim in votis esse, nec tergiversationi locum relinqui. Quod nisi cum gratia impetrarent, vim minitantes, acclamationem hanc (Alexius et Andronicus Comneni, magni imperatores et principes Romanorum, multos annos vivunto) hianti ore et plenis faucibus cecinerunt, ut parum abesset quin clamoribus rumperentur. Cum ea præclara res ad simplicis populi aures pervenisset (sic enim Cpolitana plebs vocanda est), omnis generis, ætatis, opificii multitudo velut apum examina alvearibus effusa convenit; et quidam Beli judex, cujus nomen libens prætereo, ut observantissimus Andronici famulus supplicum libellorum officium adeptus, et alius quidam protonotarius, homo tumidæ linguæ et præcipuus tyrannidis minister, **351** rumore qui de Andronici designatione passim vagabatur audito, improbi assentatores uno spiritu in tyrannicam domum quæ Michaelize dicitur, ubi ista tractabantur, properarunt; et senatoriis capitum tegminibus detractis, albas sindones ex humeris dependentes in orbem convolverunt; et cœtibus in triviis coactis, ut præsultores choreæ, fractum et molle canticum auspicati exsultarunt, cum plausu manuum, ad numerum saltantes. O impudentiam singularem et vecordis animi levitatem! cum autem Andronicus ex tyrannicis ædibus in Blachernium paiatium descendisset et Polytimi sublimes ædes ingressus esset, etiam Alexius imperator acclamationibus et suspiriis hominum excitus (neque enim omnes eæ intemperiæ agitabant) ubi palatium hominibus refertum et Andronicum ab omnibus pro imperatore celebrari vidit, tempori serviendum ratus seni cum cæteris adulatus est, eumque ad imperii societatem vocavit, ad quod jam olim magno **352** impetu ferebatur. Ac factio-

A τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους καὶ τῶν ταύτης σκήπτρων ἐπιλῃψόμενος ἀδεῶς. Ἐνστάντος δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ἔτους τῇ ἀναῤῥήσει ἐπιβάλλει. Οὐκοῦν οἱ ἐκ τῆς φαύλης συμμορίας, κατὰ γνώμην δήπουθεν Ἀνδρονίκου, κἂν περιέκρυπτε τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν, λόγον εἰσήνεγκαν τῷ συνεδρίῳ περὶ τῆς νεοχμωθείσης τοῖς Βιθύνοις ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐντὸς τῆς πόλεως Νικαίας παραδοχῆς Ἰσαακίου τοῦ ἐξ Ἀγγέλων καὶ Θεοδώρου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ ὅσα κακουργοῦσιν οἱ Προυσαεῖς, εἰσοικισάμενοι Θεόδωρον τὸν Ἄγγελον καὶ ταὐτὰ τοῖς Νικαεῦσι φρονήσαντες. Καὶ φάμενοι μὴ οὐκ ἄν ἄλλως ἠρεμήσειν τοὺς στασιώδεις, εἰ μὴ Ἀνδρόνικος βασιλεύσειεν ὁ διὰ τὴν ὑπαργυρίζουσαν τῷ χρόνῳ τρίχα τῶν νέων ἔχων λέξαι σοφώτερα, καὶ ἐπὶ B θρόνου καθίσας τοῦ διαλίθου καὶ τῇ βασιλείῳ ταινίᾳ διαδηθεὶς συναυτοκρατοροίη τῷ παναφήλικι βασιλεῖ καὶ διορᾷη τὸ γενησόμενον καὶ περατοῖ τὸ πραχθησόμενον μετ' ἰσχύος μείζονος καὶ ἐξουσίας ἀρχεκωτέρας, εἶχον εὐθὺς τοὺς περιεστῶτας, καὶ ὅσοιπερ ἐκείνῳ [P. 174] συνήδρευον διὰ γένους λαμπρότητα καὶ ἀξιωμάτων σεμνότητα, ὁμοφώνως ἀνακραγόντας πάλαι αὐτοῖς εἶναι τὸ προβληθὲν ἐν δι' ἐφέσεως, καὶ μηκέτι καιρὸν εἶναι τοῦ ἀναδύεσθαι· ἦ γὰρ ἂν καὶ βίαν συμμίξωσι, προχωροῦσαν οὐκ ἔχοντες τὴν πειθώ. Ἀμέλει καὶ τῆς εὐφημίας κατάρχονται, καὶ οὐτωσί πως διατιθέασι τὴν ἀνάῤῥησιν, Ἀλεξίου καὶ Ἀνδρονίκου μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων τῶν Κομνηνῶν πολλὰ τὰ ἔτη, » πλατέσι καὶ ἀνεωγόσιν ᾄδοντες στόμασι καὶ μικροῦ διαῤῥηC γνύμενοι ταῖς φωναῖς. Διαδοθέντος δὲ τοῦ καλοῦ τοὐδε πράγματος τοῖς ἐν τῇ πόλει ἀβελτέροις (οὕτω γὰρ χρεὼν τὸν Κωνσταντινουπολίτην δῆμον καλεῖν [12],) ὡς μελισσῶν σμήνη τῶν σίμβλων ἀπαναστάντα τὰ πλήθη συνείλεκτο ἐκ παντὸς γένους καὶ τέχνης ἁπάσης καὶ πάσης ἡλικίας τῆς συνόδου γεγενημένης, ὅτε καί τις τῶν τοῦ Βήλου κριτῶν (τὸ δὲ ὄνομα ἐκὼ ὑπερβήσομαι) εἰς τὸ τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων ὀφφίκιον ἀναβὰς ὡς θεράπων Ἀνδρονίκου θερμότατος, καὶ ἄλλος δέ τις πρωτονοτάριος τιμηθεὶς γλωττογάστωρ καὶ μηδενὸς ἀγενέστερος τῆς τυραννίδος ὑποδρηστὴρ, τῆς κατὰ τὴν ἀνάῤῥησιν τοῦ Ἀνδρονίκου φήμης ἀπανταχῆ διατρεχούσης καὶ αὐτῶν δὲ τῶν φαυλοκολάκων τὰ ὦτα περικτυπησάσης, ὥσπερ ἐν ἑνὶ πνεύματι τὸ τυραννεῖον καταλαβόντες D καθ' ὅ ἐτελεταρχεῖτο τάδε τὰ ἄθεσμα (τοῦτο δὲ ἦν ὁ τοῦ Μιχαηλίτζη λεγόμενος οἶκος), τὰ συγκλητικῶς ἐξυφασμένα τῶν κεφαλῶν ἐξενεγκόντες καλύμματα καὶ τῶν κατὰ νώτου κεχυμένων λευκολίνων λσβόμενοι διείλουν αὐτὰ ὡς σφαῖρας, χοροστατοῦντες τοῖς ἐκ τριόδων καὶ τῆς τότε τελετῆς προεξάρχοντες, πρὸς μέλος τε κεκλασμένον μετεῤῥύθμιζον τὴν φωνήν, καὶ πανικῶς ἐξαλλόμενοι καὶ τὰς χεῖρας ὡς ἐς

Hier. Wolfii notæ.

(12) In vetusti codicis margine hoc loco mendacii arguitur Choniates, quasi populo Byzantino fiat injuria: et, si qua perperam committantur, ea potius hominibus potentibus et seditionis sint ascribenda. Quanquam enim scriptura non satis legi potest, tamen satis apparet hanc esse sententiam.

κρότον ξυμβάλλοντες τὼ πόδε ὑπεσάλευον, καὶ κατὰ μέσον ἐδίνευον, μολπῇ τ'ὑγμῷ τε τὴν γῆν ἐκρότουν ὑπορχούμενοι. Ὦ τῆς ἀναιδείας καὶ τῆς μικρογνώμονος φρενὸς καὶ κουφότητος ! Τοῦ δ' Ἀνδρονίκου καταβάντος ἀπὸ τοῦ τυραννείου ἐς τὸν ἐν Βλαχέρναις βασίλειον, καὶ γενομένου κατὰ τὸν ἐντὸς τούτου ὑψηρεφῆ δόμον ὃς Πολύτιμος λέγεται, ἐφίσταται καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἐκ τῶν ἔξωθεν, ὁμοῦ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων (οὐ γὰρ πάντες τῷ καιρῷ παρεσύρησαν) εὑρὼν μεστὰ τὰ ἀπάκτορα, καὶ αὐτὸν Ἀνδρόνικον ὡς βασιλέα σχεδὸν παρὰ πάντων καταλαβὼν εὐφημούμενον. Ἐκὼν τοίνυν ἀέκοντί γε θυμῷ τοῖς τελουμένοις ἐπευδοκήσας ἐκολάκευε κἀκεῖνος ἐν τοῖς λοιποῖς τὸ γερόντιον, Ἀνδρόνικον εἰς τὸ συμβασιλεύειν ἐπεγείρων, καὶ προθυμοποιῶν εἰς τὸ ἐνεστὸς ἔργον τὸν ἀκρατῶς εἰς τοῦτο πάλαι φερόμενον. Τὸ δὲ τῆς Ἀνδρονίκου φατρίας θερμότερον καὶ ἀκκιζόμενον. Ἀννρόνικον καὶ τὴν συνεδρίαν εἰρωνευόμενον ἀμφοτέραις συσχόντες εἰς τὴν χρυσόπαστον κλίνην ἐφῆκαν ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἵζανεν. Ἄλλοι δὲ τὴν καπνηρὰν καὶ πυραμοειδῆ ἐρέαν τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι πυρσὴν αὐτῷ περιέθεντο, καὶ στολὴν βασιλικὴν ἐνέδυσαν ἕτεροι. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἐπὶ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἀρξαμένης τῆς τῶν βασιλέων ἀναρρήσεως γίνεσθαι Ἀνδρόνικος ἀνηγορεύετο πρότερον, ὁ δὲ Ἀλέξιος [P. 175] ὑπεβέβαστο, μεταπεσούσης τῆς τάξεως. Καὶ ἡ αἰτία ὡς καλλίστη καὶ εὐπρεπής· οὗ φασι δεῖν τὸν ἴνφαντα καὶ ἐς μέτρον οὔπω ἡλικίας ἰκόμενον λειογένειον προαναγορεύεσθαι τοῦ πολιότριχος Ἀνδρονίκου καὶ γεραροῦ τὸ φρονεῖν καὶ ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω τὸ ὁρᾶν ἔχοντος τῷ ἐσθλῷ τῆς φύσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος τὰ ἱερὰ ἐσαφίκετο μέλαθρα στεφθησόμενος, τότε πρώτως ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις διαχυθεὶς καὶ τὸ τοῦ βλέμματος ὁ θὴρ μεταθέμενος βλοσυρὸν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῶν πραγμάτων ἀλλοίωσιν πολλοῖς τῶν δεομένων καθυποσχόμενος. Ἦν δὲ ταῦτα φενάκη πρόδηλος καὶ ψευδὴς ἐπαγγελία τοῦ ἀπατεῶνος, καὶ τὸ τοῦ προσώπου ἱλαρὸν, φιλανθρωπίας παρυφιστῶν ἰσχνότατον ἔνδαλμα πρόσκαιρον συσκιάζον τὴν ἔνδοθεν ἀγριότητα. Εἰσελθὼν δὲ τὸ ἱερὸν καὶ τελεσθεὶς ὁπόσα τοῖς στεφομένοις εἴθισται ἄναξι, πρόσεισι δεῆσαν τῶν ἀχράντων ἁγιασμῶν μετασχεῖν, καὶ τὸν οὐράνιον ἄρτον δεξάμενος ἐν τῷ ἐγγίζειν τῷ ἐκπώματι τὰς χεῖρας ἀνέσχε, καὶ σχηματίσας ἑαυτὸν εἰς παθαινόμενρν κατὰ τῶν φρικωδῶν ἐπόμνυσι μυστηρίων, ἀκροωμένων σχεδὸν ἁπάντων ὅσους τὸ ἱερὸν συνεῖχεν ἄδυτον, μὴ δι' ἕτερόν τι βασιλεύσειν αἱρετίσασθαι ἢ τὸ θελῆσαι βοηθῆσαι τούτῳ καὶ τῷ τούτου κράτει, δείξας τὸν συνεστῶτα βασιλέα καὶ ἀνεψιὸν Ἀλέξιον, ὃν μεθ' ἡμέρας ἀπηγχόνησε καὶ τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ παρέπεμψεν. Ἐξιὼν δὲ τοῦ ἱεροῦ μετὰ δορυφορίας ὡς ἐνῆν μάλιστα λαμπροτέρας καὶ πλείστων ὑπασπιστῶν (τὸ γὰρ δειμαίνειν ἄκρως τοιαῦτα ὑφηγεῖτο ἐκείνῳ) καὶ διελθὼν τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ νεὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τὴν πορείαν ἐπέτεινεν, οὐ βάδην προβαίνων καὶ ἔστιν οὗ ἐμβραδύνων, ὡς ἔθος τοῖς θριαμβεύουσιν αὐτοκράτορσιν, ἀλλ' ἀνεὶς τὸν ἵππον ἐλευθέρῳ ποδὶ πορεύεσθαι. Ἦν

A nis pars acrior Andronicum tergiversantem et consessum recusantem scilicet, ambabus manibus comprehensum, in aurata sella collocavit : alii pullo et acuto pileo detracto, rubram mitram ejus capiti imposuerunt ; alii stola imperatoria eum induerunt. Postridie cum in Magna ecclesia imperatores proclamarentur, ordine mutato Andronici nomen priore, Alexii posteriore loco est pronuntiatum, ob causam nimirum honestam et speciosam : non decere infantem, immaturæ ætatis, lævibus malis, celebrari ante Andronicum, virum canum, prudentia venerabilem, excellenti præditum ingenio. Postquam vero ipse Andronicus in sacram ædem pervenit ut coronaretur, tum primum hilarior visus est truci aspectu posito ; et
B multis supplicantibus spem rerum meliorem fecit, manifesta utique fraude et falsa pollicitatione impostoris. Nam illa vultus hilaritas, tenuissimam humanitatis speciem ad tempus præ se ferens, abstrusam in eo immanitatem obtegebat. Templum ingressus, coronationis cæremoniis peractis, cum sacrosancta mysteria percipienda essent, cum cœlesti pane percepto ad calicem pretiosi et vivifici sanguinis **353** bibendum accederet, manibus tanquam ad poculum prehendendum extentis et vultu ad tristitiam composito, per veneranda mysteria, fere omnibus illis stantibus et audientibus qui in sacro adyto erant, jurat se non alia de causa imperium accepisse nisi ut Alexium imperatorem et consobrinum juvaret, ejusque potentiam stabiliret,
C quem paucis diebus post laqueo præfocatum in maris fundum demersit. Templum cum splendidissimo comitatu et plurimis armigeris egressus (eam enim rationem dictabat illi metus accerrimus) ubi per Servatoris Christi ædem in Chalcem transiit, non pedetentim processit nec alicubi immoratus est, qui triumphantium imperatorum mos est, sed equum libero pede incedere passus est. Id factum in quæstione fuit utrum a metu proficisceretur, an aliam causam haberet. Postquam in magnum palatium pervenit et compluribus diebus pro imperii auspiciis rem divinam fecit, ad alta scelera convertit animum. Nam cum Alexium imperatorem e medio sublaturus esset, senatum **354** suum convocat et sodalitium scelerum ministrorum cogit. Hi vero Homericum illud statim uno ore exclamant : « Est
D mala res multos dominarier : unicus esto Rex dominusque : » item aquilæ senium esse corydali juventam. Ac decernunt privatam vitam agendam esse Alexio ; nec jam ambagibus involvunt orationem, omissa mentione educationis et conservationis imperii, quæ non ita pridem in maxima populi frequentia jactarant, quæque rerum illarum ignaris pro defensione facinorum responderi solebant. Vix jam decretum erat in re publica cognitum, cum imperator Alexius ab improbo illo cœtu capitis damnatur, tantum non Salomonium illud elocuto : « Vinciamus justum : quia non est nobis commodus : conspectus ejus nobis est gravis. » Itaque

Stephanus Hagiochristophorita, Constantinus Tripsychus et Theodorus quidam Badibrenus, lictorum præfectus, noctu eum adorti nervo arcus strangulant. Andronicus cadaveris **355** latus pede tundit; et parentum ejus alterum ut perjurum et injurium, alteram ut vulgati corporis mulierculam contumeliose insectatur. Deinde veru auris ei perforatur, trajectoque filo appensa sera Andronici annulo signatur: reliquum corpus in profundum maris abjici, caput vero a cervice revulsum ad Andronicum referri jubetur. Peractis mandatis caput clam in Catabaten (loci nomen id est) abjicitur, truncus arcæ plumbeæ involutus in mare demergitur. Cymba, qua miserrima illa sarcina vecta erat, a duobus claris viris cum carminibus et tripudiis, Joanne Camatero Caniclæi præfecto, qui post Bulgariæ patriarcha exstitit, et a Chartulario Theodoro est reducta.

A οὖν τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς ἀμφίλογον· οἱ μὲν γὰρ δειλίαν τὸ ποιητικὸν αἴτιον τοῦ ὁρωμένου ἀπεφοίβαζον, οἱ δὲ ἄλλο τι ὑπενόουν. Λενόμενος δὲ κατὰ τὸ μέγα παλάτιον καὶ ἅψας τὰ ἀναγορευτήρια, ἐφ' ἕτερα τρέπει τὸν νοῦν ἐναγῆ ἔργα. Ἐκποδὼν γὰρ θέσθαι τὸν βασιλέα βουληθεὶς Ἀλέξιον, τὴν φίλιον καὶ πάλιν ἀθροίζει πνύκα καὶ τὴν ἑταιρείαν ἀγείρει τὴν ἐκείνου συνοργιάζουσαν τὰ μὴ ὅσια. Καὶ τοίνυν τὸ Ὁμήρειον ἔπος ἅπαντες φωνήσαντες, ὃ διέξεισιν, « Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, » καὶ ὡς ἀετοῦ γῆρας κορύδῳ νεότης, ψηφίζονται ἰδιωτεῦσαι τὸν βασιλέα Ἀλέξιον, οὐκέτι λόγων οἰκονομίας ἀδήλων τοῖς πολλοῖς μεμνημένοι παιδοκομίας τε καὶ διαμονῆς τοῦ κράτους καλλίονος, ταῦτα δὴ τὰ χθές τε καὶ πρώην ἐπὶ B πολυανθρώπων συνελεύσεων προβαλλόμενα καὶ τοῖς ἐρωτῶσι τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων εἰς ἀπολογίαν προκείμενα, εἴ τις τέως παροικῶν ἀτεχνῶς ἐν τῇ λαμπροτάτῃ πόλει τοῦ Κωνσταντίνου οὐκ ἦν ῥιδὼς τὰ γινόμενα καὶ τὸν λόγον ὅλως ἠγνοηκὼς δι' ὃν ἐπεραίνοντο. Ἀλλ' οὔπω ἀκριβῶς τὸ βράβευμα τοῦτο τῇ πολιτείᾳ [P. 176] ἐγνώριστο, καὶ κρίμα θανάτου κατὰ του βασιλέως ἐξάγεται παρὰ τῆς φατρίας ἐκείνης τῆς πονηρᾶς, τὸ τοῦ. Σολομῶντος ἄντικρυς ἐπαινεσάντων τῶν συνειλεγμένων τότε καὶ φθεγξαμένων ἀνσιδῶς· « Δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι καὶ βαρύς ἐστι καὶ μόνον βλεπόμενος. » Καὶ νυκτὸς ἐπεισπεσόντων αὐτῷ τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου Στεφάνου, τοῦ Τριψύχου Κωνσταντίνου καί τινος Δαδιβρηνοῦ Θεοδώρου, προεστῶτος τῶν ῥαβδοφόρων, τὴν διὰ τόξου νευρᾶς καθυποδέχεται πνιγμονήν. Ἀρθεὶς δὲ ὁ νεκρὸς καὶ ἀχθεὶς εἰς Ἀνδρόνικον κατὰ τοῦ κενεῶνος τῷ ἐκείνου ποδὶ τύπτεται, καὶ τῶν τοκέων τῷ κειμένῳ ὁ μὲν ὡς ἐπίορκος ἐκείνῳ καὶ ἐπηρεαστὴς διατωθάζεται, ἡ δὲ ὡς περιλεσχήνευτον ἑταιρικὸν καταμωκᾶται γύναιον, ἔπειτα τιτρᾶται ὀβελίσκῳ τὸ οὖς, καὶ κρόκης ἐξαφθείσης κηρὸς περιπλασθεὶς τῷ Ἀνδρονίκου σφραγιστηρίῳ ἐνσημαίνεται δακτυλίῳ. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα καταδικάζεται ῥιφῆναι βυθῷ, ἡ δὲ κεφαλὴ ἀποτμηθῆναι καὶ αὖθις Ἀνδρονίκῳ προσενεχθῆναι. Καὶ πέρας εἰληφότος τοῦ ἐπιτάγματος ἡ μὲν ἐν παραβύστῳ κατὰ τὴν λεγομένην Καταβατὴν διαφίεται, τὸ δὲ σκῆνος κεράμῳ μολιβδίνῳ ἐνειληθὲν τοῖς θαλαττίοις κόλποις ἐκδίδοται, τῆς ἁλιάδος, ἥτις τὸν οἰκτρότατον τοῦτον φόρτον ἀνεῖχε, δυσὶν ἀναγομένης ἐνδόξοις ἀνδράσι μετὰ μολπῶν καὶ ᾠδῶν, δηλαδὴ τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Ἰωάννῃ τῷ Καματηρῷ, ὃν καὶ ὕστερον ἀρχιποίμενα ἡ τῶν Βουλγάρων προεδρεύουσα ἔλαχε, καὶ Θεοδώρῳ τῷ Χούμνῳ, ὃς τετίμητο χαρτουλάριος.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΕΝ ΤΟΜΟΙΣ ΔΥΣΙ.

—

IMPERII ANDRONICI COMNENI

LIBRI DUO

—

356 1. Ad hunc modum Alexius imperator rebus humanis exemptus est, anno ætatis nondum XV, imperii tertio exacto. Quod tamen suo arbitratu non gessit, a matre principio, deinde a duobus tyrannis re publica administrata; per quos ut a nube sol abscondebatur, ministro quam imperatori similior, cum ea faceret et juberet quæ præceptores jubebant, donec laqueo præfocatus est. Isto miserabili **357** facinore perpetrato An-

C [P. 178] α'. Καὶ οὕτω μὲν ἐξ ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἐγεγένητο, ζήσας τὸν μὲν ἅπαντα χρόνον ἔτη μὴ ἀκραιφνῶς πεντεκαίδεκα, τρία δὲ ἐκ τούτων ἄρξας, οὐ καθ' ἑαυτὸν δὲ καὶ ἀμιγῶς, ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα ὑπὸ μητρὶ τὴν ἀρχὴν διεξαγούσῃ παιδοκομούμενος, ἔπειτα ὑπὸ δυοῖν τυράννων τῶν πραγμάτων τῆς βασιλείας ἐπειλημμένων ὅσα καὶ ἥλιος ὑπὸ νέφους συσκιαζόμενος, ὥστε καὶ βασιλευομένῳ ἐοικέναι μᾶλλον ἢ βασιλεύοντι, ἐκεῖνα ἐπιτάσσων καὶ

δρῶν ὅσα εἰσηγοῦντο οἱ ἐπιστάται, μέχρι τοῦ δι' ἀγχόνης τὸ πέρας δέξασθαι τῆς ζωῆς. Τῆς δὲ πράξεως ταύτης οὕτω τετελεσμένης οἰκτρῶς, ἁρμόζεται Ἀνδρονίκῳ πρὸς συμβίωσιν Ἄννα ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου μνηστή, θυγάτηρ οὖσα τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν Φράγγων διέποντος. Καὶ οὐκ ἠσχύνετο Κρονίων ἀπόζων ἀνεψιὸν γυναικὶ μιλτοπαρήῳ καὶ τρυφερᾷ καὶ μήπω τὸ ἑνδέκατον ἔτος ἐξηνυκυίᾳ συγκατακείμενος ἀθεμίτως, καὶ παραγκαλιζόμενος ὁπέπων τὴν ὁμφακίζουσαν, ὁ ὑπέρωρος τὴν ἡλικίαν τὴν ὀρθότιτθον νεάνιδα, καὶ ὁ ῥικνὸς τῷ χρόνῳ καὶ χαλαρὸς τὴν ῥοδοδάκτυλον κορίσκη καὶ ὁρόσον ἔρωτος στάζουσαν.

A dronicus Annam imperatoris Alexii sponsam, regis Francorum filiam matrimonio sibi jungit, nihil verecundatus effetus et vietus senex sobrini uxorem adolescentulam, roseam et tenellam, nondum annos XI natam, per nefas amplecti.

Βασιλεύσας δ' Ἀνδρόνικος αἰτεῖται τὸν πατριάρχην Βασίλειον καὶ τὴν τότε σύνοδον λυθῆναι τοῦ ὅρκου ὃν εἶχεν αὐτὸς ὁμωμοκὼς τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ καὶ τῷ ἐκείνου ταλαιπώρῳ παιδί, καὶ οἱ ἄλλοι σὺν τούτῳ πάντες (13), ὅσοι παραβάται ὤφθησαν τῶν ὁμωμοσμένων. Καὶ οἱ μὲν, ὡς εἰ δεσμεῖν ἀδιαφόρως καὶ λύειν τὰ πάντα εἰλήφασι πρὸς Θεοῦ, τόμους ἐξέθεντο αὐτίκα δι' ὧν ἀμνηστίαν τῶν ἠνομημένων τοῖς μὴ εὐόρκοις ἐδίδοσαν ἀπαξάπασιν. Ὁ δὲ ὡς θαυμαστήν τινα παρέχει τὴν ἀμοιβὴν τοῖς τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ πληρωταῖς. Ἡ δὲ ἦν καὶ τῶν τότε μὲν αἰτηθέντων ῥᾳδία τερμάτωσις, ἅ μικρὰ δήπουθεν ἦσαν καὶ περὶ μικρῶν ὑφηγούμενα· ἡ δὲ μεγίστη τὸ συνεδρεύειν ἐκείνους αὐτῷ σκιμποδίσκων παρατιθεμένων καὶ παρεισφερομένων τῷ βασιλείῳ θρόνῳ, ὃ καὶ οὐχ ἧττον εἰς γέλωτα τῶν ἑλομένων καὶ καταδεξαμένων ἀρχιερέων οὐκ ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις συμβὰν ἦπερ φαντασίαν τιμῆς καὶ δόξης ἔνδαλμα, ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆλθε συνήθειαν, καθὰ καὶ ξύλον ἐπικλινὲς βίᾳ πρὸς τὴν προτέραν ἕξιν ἐπάνεισιν ἀνεθέν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ταύτης πολὺ παρεσπάσατο· ἵνα γὰρ μὴ δοκῇ Ἀνδρόνικος παλιμβολώτατος ἀνθρώπων καὶ ἀστασίαν ἤθους ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ πράξεσι νοσῶν, τὸ εἰς ὄψιν ἐκείνῳ ἐλθεῖν οἱ ἀρχιερεῖς οὗτοι οὐχ εὕρισκον εὐχερὲς ἐπὶ βήματος καθημένῳ μετέπειτα λαμπροῦ. Καὶ οἱ [P. 179] πρὸ μικροῦ τῇ βασιλικῇ συνεδρίᾳ σεμνυνόμενοι, καὶ γέρας εἰληφέναι τοῦτο Δαυϊδικῶς ὡς πιστοὶ τῆς γῆς βρενθυόμενοι, τότε ὑπενόστουν ἐγκαλυτόμενοι καὶ ταλανίζοντες ἑαυτοὺς, οἷς Θεοῦ ἀπίστησαν τὰ ἅλυτα λύοντες καὶ τὸν ἐμπαίκτην διακενῆς Ἀνδρόνικον θεραπεύοντες.

Ejus nefarii voti compos factus a patriarcha suo et concilio aliam gratiam petit, ut jurejurando, quod imperatori Manueli et infelici ejus filio dederat, solvatur, ac cæteri una quos sacramenti ceperat oblivio. Illi vero, quasi absque ullo discrimine et vinciendi et solvendi quemlibet potestatem divinitus accepissent statim litteris publice affixis impunitatem scelerum perfidis concesserunt. Andronicus vero pontificibus illius jurisjurandi solutoribus quam egregiam gratiam **358** retulit? Ea fuit ut quædam levicula eorum postulata fierent; maximus vero is honos fuit ut subselliis ad solium imperatoris collocatis ei assiderent: qui cum paucos dies durasset, umbra potius honoris quam verus honos, materiam eos ridendi præbuit pristina consuetudine revocata, instar vi curvati ligni, quod laxatum ad suam naturam revertitur. Imo ea res dignitatem eorum multum imminuit. Nam Andronicus ne omnium mortalium levissimus et in actis suis parum constare sibi videretur, pontifices illos in splendido solio sedens non facile admittebat. Ita qui paulo ante imperatorio consessu gloriabantur, idque sibi præmium ut fidelibus ministris datum verbis Davidicis jactarent, tum involutis capitibus recedentes sese miserabantur, quod iis solutis quæ solvenda non essent, a Deo defecissent et derisorem Andronicum frustra coluissent.

Ὡς δὲ τὰ κατὰ τὴν ἀνάῤῥησιν τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τὴν ἀναίρεσιν Ἀλεξίου τοῦ βασιλέως δῆλα ἦσαν Ἀλεξίῳ τε τῷ Βρανᾷ καὶ Ἀνδρονίκῳ τῷ Λαπαρδᾷ τοῖς τῶν ταγμάτων στρατηγοῖς ἅπερ ἀντεφέρετο κατὰ τὸν Νίσον καὶ τὴν Βρανίτζοβαν τῷ τῆς Οὐγγρίας ῥηγὶ τῷ Βελᾷ, πορθοῦντι τὰ ἐκεῖ πάντα καὶ ποιοῦντι κακῶς τοῖς ξίφεσιν, ἄτερος μὲν τῶν ἀρχηγῶν ὁ Λαπαρδᾶς ἀπειρητέαν κέκρικε τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐρυχανδῆ γένυν Ἀνδρονίκου διὰ παντὸς ὑπεβλέπετο καταχάσκειν ἔκτοτε μέλλουσαν καὶ αὐτοῦ· ὁ δέ γε Βρανᾶς ἀσμένως τὴν μετάθεσιν τῆς βασιλείας ὑπέφερεν, ἤδη τῷ χορῷ ἐγγραφεὶς οἷς Ἀνδρόνικος προσέβλεπεν ἤμαρον. Πολλὰς οὖν ὁ Λαπαρδᾶς Ἀνδρόνικος ὁδοὺς τραπόμενος ἐνθυμήσεων, καὶ κατὰ κύνα Λάκαιναν ἣν θευσεῖται ἰχνηλατήσας, μίαν εὗρισκε σώζουσαν ἀτραπὸν τὸ τῆς ὄψεως καὶ ἐξουσίας ἀποπλάζεσθαι Ἀνδρονίκου. Καὶ εἶχεν ἂν ἑαυτὸν ἀ-

359 Ut autem Andronici designatio et Alexii imperatoris suffocatio Alexio Branæ et Andronico Lapardæ legionum ducibus, qui ad Nisum et Branizobam Hungariæ regi Belæ resistebant loca illa omnia ferro et igni vastanti, significata est, Lapardas vitæ spe abjecta vastas Andronici maxillas perpetuo formidabat, ut jamjam ab iis devorandus, Branas vero jam in numerum amicorum Andronici assumptus imperii multationem alacri animo ferebat. Alter vero variis rationibus apud animum suum initis, et more Laconici canis vestigata via quam insisteret, in eo salutem suam esse positam animadvertit, ut e conspectu et potestate Andronici quam longissime abiret. Quod consilium si persecutus esset nec aliis rebus animum adjecisset, evasisset incolumis. Verum cum nocere cuperet Andronico et imperatoris

Hier Wolfii notæ.

(13) Alter plura perjuria tribuit Andronico, alter factionem ejus eodem crimine involvit.

parricidium ulcisci, deficit. Et quia videbat in Occidente locum sibi non futurum, nec collegam Alexium Branam passurum moveri 360 aliquid contra Andronicum, in Orientem magis sibi familiarem intendit animum, quippe ubi sæpe maxima imperia gessisset, et homines ad defectionem æque propensos esse sciret. Itaque Branæ collegæ persuadet ut ibidem perseveret, dum ad recentem imperatorem profisceretur: ipse statim iter ingressus, famam ea quoque quæ sub terra latent perspicere, et futura sæpe tanquam facta promulgare solitam, antevertit. Ubi Orestiadem, quæ nunc Adrianopolis appellatur, in patriam suam pervenit, paulisper ibi commoratus dum sorores salutaret, non ulterius cunctandum, sed quanta festinatione posset, in Orientem contendendum censuit. Jam enim fama, ut loquax est, in triviis et plateis, in summis mœnibus et campis, viri fugam celebrabat et summa velocitate passim spargebat. Itaque nocte una ad mare descendit, conscensisque navibus ad Hyelocastellium ea de causa paratis trajicit. Ubi cum paulum respirasset, se interitum et cruentas Andronici fauces effugisse rebatur. Cæterum apparet hunc quoque lancibus ad Orcum urgentibus a Providentia ex libro vitæ deletum et Andronici crudelitati condonatum fuisse. Nam 361 reflante Numine illorum manibus comprehenditur et ad Andronicum mittitur, quorum ope se non modo salvum et beatum, sed summis etiam studiis Andronici victorem fore sperarat. Verum erant illa utique infelicis animi figmenta et spectra inania somniorum. Nam cum Adramyttium pervenisset, a quodam Cephala, viro in illis locis potenti et primario, ut fidem suam erga tyrannum declararet, comprehensus Andronico parata hostia ad cædem offertur, atque effossis oculis in Pantepopti monasterium conjicitur, iniquitatem fortunæ suæ deplorans: cum ob pulcherrimam causam discrimen defectionis adiisset, illam prudenti consilio spreto ac plane destituto pejori parti favisse. Ita Deus non vitam solum laboris et tristitiæ expertem, sed imminentis etiam exitii et tutarum actionum prænotionem abscondit. Hic enim vir sæpe præclari ducis functus officiis, cum post imperatoris Alexii obitum Andronico servire turpe duceret ac certam mortem et naturam tyranni ad cædem promptissimi vitaret, in ejus manus incidit quem fugiebat; et quem a tergo instare putabat, a 362 fronte et adversarium et victorem habuit obvium, nec multo post moritur. Andronicus vero ejus defectione ita consternatus fuit, ut toto tempore fugæ illius exitium capiti suo imminere putaret. Metuebat enim Lapardam ut et ducem acerrimum et virum magnanimum; et quia videbat eum persequendo et armis debellari non posse, ad litterarum solertiam convertitur; et callidissimo consilio epistolas ad primarios Orientalium provinciarum præsides dolo

A παθῆ κακῶν διατηρήσας, εἰ τῇ βουλῇ ταύτῃ ἐπέμενε καὶ μὴ πρὸς πρᾶξιν ἑτέραν μετακεκύβευτο. Ἐρασθεὶς δὲ κακῶς δράσειν Ἀνδρόνικον καὶ τῆς εἰς τὸν κύριον καὶ βασιλέα παρανομίας ἀμύνασθαι, θαῤῥεῖ ~~τὴν ἀπόστασιν, καὶ τὴν~~ δυσμὴν ὁρῶν οὐ χωρήσουσαν αὐτὸν μήτε μὴν παραδεξομένην τὴν κατ' Ἀνδρονίκου ὁρμὴν διὰ τὸν παρόντα καὶ συστρατηγοῦντα Βρανᾶν, τὴν ἕω φαντάζεται καὶ πρὸς ἐκείνην ἐκτείνει τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ὡς συνηθεστέραν μὲν ἑαυτῷ ἄρξαντι κατ' αὐτὴν πολλάκις τὰς μεγίστας ἀρχὰς, καὶ ὡς θερμὰ δὲ πρὸς ἀντιστασίαν οὐχ ἧττον τρέφουσαν σώματα. Ἀμέλει καὶ τῷ συνηγεμόνι Βρανᾷ κοινολογησάμενος, καὶ πείσας κατὰ χώραν μένειν ἕως αὐτὸς πρὸς τὸν πρεσβύτην ἅμα καὶ πρόσφατον αὐτοκράτορα παραγένοιτο, ὡς εἶχεν εὐθὺς ἐξώρμησε, τὴν

B φήμην προφθάνων, ἣ καὶ τὰ ὑπὸ γῆν κρυπτόμενα διορᾷ καὶ τὰ γενησόμενα πολλάκις ὡς ἤδη γεγενημένα διατρανοῖ. Καὶ γεγονὼς κατὰ τὴν Ὀρεστιάδα, εἴποι δ' ἄν τις ἄλλος Ἀδριανούπολιν, ἀφ' ἧς ὥρμητο, καὶ βραχύ τι ἐγκαρτερήσας καὶ ὅσον ταῖς ἐκεῖ κατοικούσαις ἀδελφαῖς ὁρᾶσθαί τε καὶ συντάξασθαι τὰ ἀπόδημα, ἔγνω μὴ περαιτέρω ἐλινύειν, ἀλλ' ὡς ἐνὸν ἐπισπέρχειν τὴν ἐς ἕω περαίωσιν ἤδη γὰρ ἀθυρόγλωττος ἦν ἡ φήμη, καὶ ἐπὶ τριόδων καὶ πλατειῶν ἄκρων τε τειχέων καὶ δόμων εὐστόμει τὴν ἀπόδρασιν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πολλαχῇ ἐτίθει διατοξεύσιμον. Μιᾷ τοίνυν νυκτὶ πρὸς θάλασσαν κάτεισι, καὶ ναυσὶν ἐμβὰς αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, αἳ κατὰ τὸ Γελλοκαστέλλιον τούτου ἕνεκα ἡτοιμάσθησαν, ἐς τὴν περαίαν γίνεται. Κἀντεῦθεν ἀναπνεύσας βραχὺ ἐκφυγεῖν τὸ διολέσθαι ᾤετο καὶ τὸ προβεβλῆσθαι θοίνη τις ἑτοίμη ἡ

C ἐπιτράγημα πρόχειρον ταῖς γνάθοις τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἦν δ', [P. 180] ὡς ἔοικε, καὶ οὗτος τῇ Προνοίᾳ ἐκ τῆς τῶν ζώντων βίβλου ἀπηλειμμένος καὶ εἰς θοίνην Ἀνδρονίκῳ δαιταλευθεὶς καὶ τὴν νεύουσαν ἐς ᾅδου κληρούμενος πλάστιγγα. Ἔνθεν τοι καὶ τοῦ Θεοῦ ἀντιπνεύσαντος ἐκείνων ταῖς χερσὶ θηρᾶται καὶ ἀναπέμπεται πρὸς Ἀνδρόνικον, ὑφ' ὧν ἐλπίσιν ἐθάλπετο συντηρηθῆναι ἀδιαλώβητος, εὖ τε καὶ ὡς ἀρίστως πράξειν, καὶ χειρὶ καὶ ψυχῇ παντοίαν σύναρσιν καὶ ἄρηξιν εὕρασθαι πρὸς τὸ καταπαλαῖσαι Ἀνδρόνικον. Ἦσαν δὲ ταῦτα διανοίας οὐκ εὐτυχοῦς ἀναπλάσματα καὶ ὀνειρώδη, ὡς δέδεικται, φαντάσματα. Γενόμενος γὰρ κατὰ τὸ Ἀτραμύττιον συλλαμβάνεται παρά τινος Κεφαλᾶ, ἀνδρὸς μέγα δυναμένου τότε παρὰ τῇ χώρᾳ καὶ πρωτιστεύοντος πιστοῦ τε τῷ τυραννοῦντι, ὡς

D ἔδειξε, καὶ παρακατατίθεται χερσὶν Ἀνδρονίκου σφάγιον εὐτρεπὲς καὶ ἱερεῖον ἀνακογχυλιαζόμενον πρὸς ἀναίρεσιν, καὶ τὰς κόρας ἐκκόπτεται, καὶ παραῤῥιπτεῖται τῇ τοῦ Παντεπόπτου μονῇ, τὴν τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων φορὰν ὡς ἀγνώμονα ὀδυρόμενος· τὸν μὲν γὰρ ὑπὲρ καλλίστης αἰτίας τὸν τῆς ἀποστασίας ἀναῤῥίψαι κύβον, τὴν δὲ οὐδὲ τὸ βραχύτατον γοῦν προσσχοῦσαν οἷς μετ' εὐβουλίας αὐτὸς ἐπέβαλε, προσθήσεσθαι μερίδι τῇ χείρονι. Οὕτω κρυψας ἔχει Θεὸς οὐ μόνον τὸν ἄμοχθον καὶ ἀνόδυρτον βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ προαισθέσθαι τὸ μέλλον κακὸν καὶ τὸ προελέσθαι τὸ ἀκίνδυνον ἐπιτήδευμα. Καὶ οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐν πολλοῖς ὀφθεὶς στρατηγικώτατος, αἰσχρὸν δουλεύειν

οἰηθεὶς Ἀνδρονίκῳ μετὰ τὸν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου μόρον, καὶ τὸν ἐκ τοῦ τυράννου προφθάνων θάνατον, καὶ πρὸς φόνον ἑτοιμοτάτης ἀποξενῶν ἑαυτὸν φύσεως, ἔλαθεν ὑπ' ἐκείνου καταλαμβανόμενος ὃν ἔφευγεν, ἢ χερσὶν ἐμπίπτων ἃς ἀπεδίδρασκεν, ἢ τὸν ἐξόπισθεν καταλήψεσθαι προσδοκώμενον ὡς ἐπιδιώκοντα κατὰ στόμα προσυπαντῶντα εὑρίσκων καὶ ἐνώπιον συμπλεκόμενον καὶ συνέχοντα. Καὶ ὁ μὲν μετ' οὐ πολύν τινα χρόνον τοῦ βίου θανάτῳ ἀπάγεται, ὁ δ' Ἀνδρόνικος οὕτω τῇ ἀποστασίᾳ τούτου κατεπτοήθη ὡς παρ' ὅλην τὴν ἐκείνου φυγὴν τὴν οἰκείαν ὡς ἤδη ἐφεστῶσαν φαντάζεσθαι καταστροφήν· ἐδεδίει γὰρ ὡς περὶ τὰς μάχας ὀξύῤῥοπον καὶ λήματος ἀνδρείου μέτοχον τὸν Λαπαρδᾶν. Ἀμέλει καὶ μὴ προχωροῦσαν ὁρῶν τὴν δι' ἐπιδιώξεως ἢ μεθ' ὅπλων τούτου καταπολέμησιν, πρὸς τὴν διὰ γραμμάτων μεθαρμόζεται πανουργίαν, καὶ τὸν τρόπον καινὸν ὁ σοφιστὴς ἀνεπλάσατο. Βασιλικὰ γὰρ ξυνθέμενος γράμματα ἐκπέμπει ταῦτα πρὸς τοὺς τῶν ἑῴων ἐπαρχιῶν πρωτεύοντας· ἐλάλουν δὲ πονηρίαν ἀληθῶς τὰ γραφόμενα, καὶ διετείνοντο, ὁμιλοῦντα ἔχοντα τὸν Ἀνδρόνικον, παρ' αὐτοῦ σταλῆναι κατὰ τὴν Ἀσίαν τὸν Λαπαρδᾶν, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν οὗτοσὶ διαπράξηται κατ' οἰκονομίας ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς τρόπον ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ βασιλείας μέλλειν τοῦτο διαπραχθήσεσθαι, καὶ ἐνῆγε πάντας εἰς τὴν ἐκείνου ἀνενδοίαστον παραδοχήν. Ἦν δὲ ὁ σκοπὸς Ἀνδρονίκῳ ἐντεῦθεν ἐγκόψαι τὴν ὁρμὴν τῶν πολλῶν, ὑφορωμένων ἐφ' ὅτῳ δὴ αὐτὸς μὲν ὁ Λαπαρδᾶς κατ' Ἀνδρονίκου ἐξῆρκε τὸ φρόνημα καὶ ὡς ἀντίφρων τὰς τῶν ἀνδρῶν στίχας ἐπιπορεύεται, ὁ δ' Ἀνδρόνικος τῷ ἀποστάτῃ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπιμαρτύρεται καὶ ὡς παρ' αὐτοῦ πεμφθέντα τὸν πεφευγότα δέξασθαι διορίζεται. [P. 181] Καὶ τί μὲν ἂν ταῦτα τὰ καινοφανῆ ἔδρασάν τε καὶ ἴσχυσαν γράμματα, ἡ ὀξεῖα τοῦ ἀνδρὸς κατάσχεσις οὐ παρῆκε διαγνωσθῆναι.

A plenas mittit, quibus asseverabat Lapardam a se in Asiam missum esse ; qui quidquid acturus esset, ceriis de causis, aliter quam plerique suspicarentur, pro stabiliendo imperio acturus esset. Quæ eo pertinebant, ut vulgi impetum reprimeret, suspicantis, subesse dolum, quod Lapardas eo pro Andronici adversario gerens manum faceret, Andronicus vero desertoris fidem prædicaret, atque ut a se missum **363** suscipi juberet. Quid autem speciosæ istæ litteræ ponderis habituræ fuerint, accelerata Lapardæ captivitas cognoscere non sivit.

β'. Τότε δὲ καὶ τὴν πτοίαν ταύτην παρὰ δόξαν Ἀνδρόνικος ἀποκρουσάμενος ἰάνθη τὸ ψυχίδιον ὡσεί τε περὶ σταχύεσσιν ἔέρση, καὶ τῆς πόλεως ἔξεισι, καὶ ὁμαλαῖς κινήσεσι καὶ σταθμοῖς βραχέσι καταλαμβάνει τὰ Κύψελλα, καὶ τοῖς ἐκεῖσε κυνηγεσίοις ἐνευφρανθεὶς κατὰ τὴν πατρῴαν ἀφικνεῖται μονὴν τὴν ἐν τῇ Βήρᾳ διακειμένην, καὶ τῷ τοῦ φύσαντος ἐφίσταται μνήματι μετὰ δορυφορίας καὶ δόξης βασιλικῆς, ἧς κἀκεῖνος πάλαι ποτὲ ἐρῶν οὐκ ἐφίκετο, ἐπεὶ καὶ τὸ βασιλεύειν πατρόθεν Ἀνδρόνικος ὡς κλῆρον καταβὰν διεδέξατο. Καὶ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας σχάσας τὸ κακῶς τινας τιθέναι, ὡς Ἀλκυονίδας πρὸς πολλῶν ὀνομάζεσθαι, μετὰ μικρὸν ἐπάνεισιν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια, τῶν γενεθλίων ἐπιστάντων Χριστοῦ. Καὶ ἁμίλλαις ἵππων καὶ θεωρίαις προσσχών, ἔκρος ὑποφαίνοντος τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν συνήθροισε, ὅσον τε ἑσπέριον καὶ τοῦ Ἑῴου ὁπόσον οὐκ ἀφηνίασε· καὶ αὐτὸς μὲν τὴν εὐθὺ τῆς πόλεως Νικαίας ἴεται, τὸν δὲ Βρανᾶν Ἀλέξιον ἐκ τῶν κατὰ Βρανίτζοβαν ἐπανελυληθότα μερῶν ἐκπέμπει μετὰ στρατιᾶς ἱκανῆς τοῖς περὶ τὸ Λοπάδιον ἀντιταξόμενον· ἤδη γὰρ καὶ οὗτοι τοῖς ὁμόροις Νικαεῦσί τε καὶ Ἡρουσαεῦσιν ἐς τὸ αὐτὸ ἥκοντες ἀπέστησαν φρόνημα. Καὶ ὡς εὐρόησεν αὐτῷ ἡ στρατήγησις καὶ τέλος τῷ πολέμῳ ἐπέθηκε δεξιώτατον, ἅρας ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Νίκαιαν παραγίνεται καὶ συμμίγνυσιν Ἀνδρονίκῳ, καὶ περὶ ἓν στρατόπεδον ἀμφοτέρων συνδραμόντων τῶν στρατευμάτων ἔγνω προσβαλεῖν τῇ πόλει Ἀνδρόνικος. Οἱ γὰρ ἔνδον οὐκ ἀπόντος μόνον Ἀνδρονίκου ἐφρονημάτιζοντο, ἀλλὰ καὶ παρόντα ἐξουθένουν, καὶ ὅπλοις ἠμύνοντο παντοίοις τῶν τειχῶν προεκφαινόμενοι, καὶ λόγοις ἀσχήμοσιν ἔπληττον, μηδενὸς φειδόμενοι καὶ βλήματος καὶ ῥήματος. Καὶ ἦσαν αἱ μὲν πύλαι τῆς πόλεως μεμυκυῖαι καὶ ὀχεῦσιν ἀραρότως ἐνηρμοσμέναι, αἱ δὲ γλῶσσαι, ὅσα καὶ πυλῶν τῶν χειλέων διαιρομένων, καὶ ὡς ἐκ θωρακίων τῶν ὀδόντων ἐκπίπτουσαι, βολίδας αἰσχροῤῥημοσύνης ἠκόντιζον

B 2. Timore illo præter expectationem propulsato, summa lætitia affectus lentis itineribus Cypsella contendit ; ibique venationibus recreatus in paternum monasterium Beræ se confert, ac patris monumento cum regio comitatu et splendore astat, cujus is quoque cupiditatem frustra aluerat : nam regni affectionem Andronicus hæreditariam a patre acceperat. Ubi cum per dies aliquot suppliciis abstinuisset, unde illi a multis Halcyonii vocabantur, paulo post ad Christi natalem in palatium reversus, cum ludis circensibus et spectaculis se recreasset, vere adventante copiis omnibus coactis quæ vel in Oriente vel Occidente fidem servarant, recta ad Nicæam contendit. Alexium vero Branam Branizoba reversum cum justo exercitu

C contra Lopadianos mittit, qui Nicæenses et Prusaenses imitati **364** defecerant. Qui cum bello finem felicem imposuisset, ad Nicæam contendit ; ubi Andronicus illis copiis auctus urbem invadere statuit, cujus incolæ non absentem modo parum timebant, sed præsentem etiam contemnebant, et mœnia oppugnantem cum armis ulciscebantur ; tum indecoris verbis lacessebant, nullo dicto et ictu prætermisso. Portæ quidem urbis clausæ erant et vectibus munitæ : linguæ vero, labiis tanquam portis apertis et dentibus tanquam pinnis emissæ, obscenissimis dicteriis Andronicum lacerabant. Quibus in flammatus animi dolorem celare non poterat. Mœnia Nicææ cocto latere constant, eaque firmitate sunt ut vi aut non capi aut difficulter posse capi videantur. Tum autem mitites eo confluxerant Andronico infesti

D et Angelus Isaacius, qui everso Andronico imperium occupavit, et Theodorus Cantacuzenus ; accersita erant et Persica auxilia. **365** Quæ cum omnia difficilem redderent expugnationem, et Andronicus diebus compluribus frustra obequitasset, non aliter quam si præruptas rupes et arbela aut

mœnia Babylonis oppugnaret,aut sagittas in cœlum ejacularetur,obsessis fortiter repugnantibus,et arma armis, machinas machinis, quæ variæ ab Andronico solertiam suam urbes oppugnandi ostentante excogitabantur, propulsantibus. Occultis enim portis erumpentes arietes disturbabant et incendebant; et cum mœnibus admoverentur, similibus machinis, ut aranea telas, perrumpebant. Quare Andronicus, cum sua consilia successu carere videret, inhumanum facinus molitur, a paucis ante usurpatum. Matrem Isaacii Angeli Euphrosynam, Byzantio accersitam, nunc ut propugnaculum machinis apponit, nunc ea arieti imposita mœnia ferit, ut eodem tempore et spectaculi novitas et iracundiæ immanitas a nullo scelere abhorrens miserationem, et mulierculæ tolerantia **366** non ipso metu examinatæ in tanto tamque periculoso impetu admirationem haberet. Ac tum primum videre mortales teneram mulierculam defensionis ergo ferro præpositam, ac mirabiliter inverso ordine, fragile corpus hominis firmissimis machinis adjunctum, ut qui ex iis pugnabant incolumes manerent. Tela vero e mœnibus æque ac prius, sed tanta cautione jaciebantur, ut illæsa nobili muliere, quasi illa nutibus et manibus jacula a se aversa in hostium corda defigeret, hostes et ferirent et terrerent. Immane istud facinus adeo nihil Andronico profuit, ut Nicæenses facta noctu eruptione et machinas incenderent, et muliere fune in urbem attracta eum tanquam Phineum ab Harpyis spoliatum plorare sinerent, non habentem quo famem iracundiæ suæ expleret. Ita Nicæenses ab ipsis hostibus laudem fortitudinis **367** consecuti majores animos conceperunt atque audacius pugnaverunt, non mœnia tantum strenue defendendo et Andronicum dicteriis incessendo ut lanium, canem sanguinarium, putre silicernium, malum immortale, hominum Furiam, mulierosum, Priapum Tithono et Saturno annosiorem, denique nullo turpissimæ rei vocabulo abstinendo, sed etiam relictis propugnaculis portis erumpendo. Andronicum vero pallor vultus et oculorum distorta acies et crebra promissæ ac in cincinnos distinctæ barbæ implexio ira esse percitum et dolos struere Nicæensibus manifeste declarabant. Sed quia famem crudelitatis suæ saturare non poterat, urbem sæpius eodem die corona cingebat; et ut ursa catulis suis spoliata huc atque illuc transeundo, legiones suspiriis, tribunos verbis castigabat, quod bellum segnius administrarent, hostium congressum reformidantes.

ἐς Ἀνδρόνικον. Ὁ δὲ τοιούτῳ βλήματι καιρίως πληττόμενος πῦρ ἀπέπνει θυμοῦ ἐκπυρηνίζον ἄσθμα Τυφώνειον, οἷα μηδὲ στέγειν ἔχων τὸν ἔνδον τάραχον. Ἐπεὶ καὶ πόλις ἡ Νίκαια αὐχεῖ μὲν καὶ τὸ ἐκ κρατιστῶν τειχῶν ἀνάλωτον ἢ δυσάλωτον γοῦν, ἐκ πλίνθου ᾠκοδομημένη πᾶσα ὀπτῆς· τότε δὲ καὶ στρατιωτῶν εἰς αὐτὴν εἰσρυέντων ὁπόσοι ἀπεστύγουν Ἀνδρόνικον, καὶ τοῦ Ἀγγέλου δὲ Ἰσαακίου, ὃς μετ' Ἀνδρόνικον Ῥωμαίων ἐκράτησε τῆς τυραννίδος παραλύσας Ἀνδρόνικον, καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Θεοδώρου, καὶ Περσῶν ἐκ προσκλήσεως εἰσδεδεγμένων ἔνδοθεν, οὐκ ἀγαθὰ τοῖς πορθοῦσι τὰ τοῦ πολιορκεῖν ἐφαντάζετο. Ἠλείστας οὖν ἡμέρας παριππεύσας Ἀνδρόνικος οὐδὲν ἤνυεν, ἀλλ' ἄντικρυς ἐΐκει ὄρεσιν ἀποτόμοις προσφερόμενος ἢ πετρῶν βαχίαις συμπλεκόμενος παραλόγως, καὶ πρὸς [P. 182] Ἄρβηλα καὶ τείχη διαμιλλώμενος Σεμιράμεια, ἢ βέλεμνα πέμπων πρὸς οὐρανόν. Οἱ γὰρ ἔνδον ἐκθύμως ἐμάχοντο, καὶ ὅπλοις μὲν τὰς δι' ὅπλων ἀπεκρούοντο προσβολὰς, μηχανῶν δὲ κατασκευαῖς ἀπηχρείουν τέλεον τὰ τῶν πετρῶν ἀφετήρια, ἅπερ ὁ βαθύνους Ἀνδρόνικος ἐτεκταίνετο (14), τειχομάχια ἱστῶν βελοστάσιά τε καὶ ὀρυκτῆρας ἐπιτεχνώμενος, καὶ εἴ τι ἕτερον διαλύειν ἔχει περίβολον πόλεως ἐργαζόμενος, καὶ φιλοτιμούμενος πρὸς τοὺς παρόντας, ὡς πολὺ τὸ κατὰ τὰς τῶν πόλεων ἁλώσεις ἐνδέξιον ηὔχησεν. Ὁ μὲν γὰρ ἐπήγνυε τὰς ἑλεπόλεις, καὶ τὴν σφενδόνην περιειργάζετο, τὸν λύγον τε καὶ τὸν στρόφαλον καὶ τὸν τειχεσιπλήτην κριὸν σιδήρῳ ἐφράγνυεν· οἱ δὲ Νικαεῖς τοτὲ μὲν ἀπὸ πυλίδων ἀδήλων ἐκθρώσκοντες τῆς πόλεως πυρὶ παρεδίδοσαν καὶ χερσὶ κατέσπων τὰ μηχανήματα, τοτὲ δὲ προσαγόμενα τείχεσι δι' ἑτέρων ὁμοίων ὀργάνων ὠσεὶ καὶ ἀράχνης ἰέλυον νήματα, ὥστε καὶ Ἀνδρόνικος εἰς κενὸν σχάζοντα ὁρῶν τὰ ἑαυτοῦ διαβούλια ἐννοεῖ τι ἀπάνθρωπον καὶ ὀλίγοις πάλαι καταπραχθὲν πολιορκοῦσί τε καὶ πολιορκουμένοις ἔξωθεν. Τὴν γὰρ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου μητέρα τὴν Εὐφροσύνην ἐκ Βυζαντίου ἀνακομίσας νῦν μὲν ὡς πρόβλημα προὐτίθει τῶν ἑλεπόλεων, νῦν δὲ τῷ κριῷ ἐπαναβάλλων ὡς ἐν ὀχήματι προσῆγεν οὕτω τῷ τείχει τὸ μηχάνημα. Τῷ τοι καὶ ἦν δακρύειν ἐν ταὐτῷ καὶ θαυμάζειν, δακρύειν μὲν διὰ τὸ τοῦ δράματος καινότροπον καὶ τὸ τοῦ θυμοῦ πάντα βᾴον ποιεῖν, καὶ μηδεμίαν τῶν ξενακούστων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλοτρίων ὑποστελλόμενον πρᾶξιν, ἐκπλήττεσθαι δ' ὅπως οὐκ ἐτεθνήκει τῷ δέει τὸ γύναιον ἄνω τῶν μηχανημάτων καθήμενον καὶ τοῖς τείχεσι τῆς πόλεως προσαγόμενον, ὅτε καὶ πρώτως τεθέανται ἄνθρωποι σαρκίον ἁπαλὸν καὶ τοῦτο γυναικεῖον εἰς ἕρυμα σιδήρου προβεβλημένον, καὶ τὴν τάξιν ἐνηλλαγμένην καὶ μεταπηδῶσαν ἐς τὸ ἀνόμοιον, ὡς δέμας μὲν εὐπαθὲς καὶ ἀνθρώπινον τῶν ἀντιτύπων προεκκεῖσθαι μηχανημάτων εἰς ἀποσόβησιν τοῦ χαλκὸν ἐγχρίπτειν χαλκῷ, σίδηρον δὲ περιστελλόμενον ἀνθρώπου σώματι. Τοῖς δ' ἐκ τῶν τειχῶν οὕτως ἀτεχνῶς τὰ βέλη ἐφρένωτο ὡς ἀφίεσθαι μὲν καθὰ καὶ πρότερον καὶ πλήττειν τοὺς ἐπιόντας καὶ καταπλήττειν, αὐτὴν δὲ τὴν εὐγενῆ γυναῖκα κακῶν

Hier. Wolfii notæ.

(14) Hunc locum generatim sum interpretatus, quia propria vocabula non suppetebant, et periphrasis permolesta futura videbatur.

ἀπαθεστάτην τηρεῖν, ὡς εἴπερ καὶ χερσὶ καὶ νεύμασιν ἐξ ἑαυτῆς μετῆγε τὰ βέλεμνα, εἰς δὲ τὰς τῶν ἀντιθέτων καρδίας αὐτὰ κατέπησσεν. Οὐ μόνον τοίνυν ἐς οὐδὲν χρήσιμον τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἐπίνοιαν καταλήξασαν εἶδεν Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ καὶ νυκτὸς ἐξιόντες οἱ Νικαεῖς τὰς τε μηχανὰς πυρὶ παρέδοσαν καὶ τὴν γυναῖκα διὰ μηρίνθου ἀνιμήσαντο ἢ ὡς Ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο, Ἀνδρόνικον δὲ ὡς Φινέα ἄλλον παρῆκαν ἄχθεσθαι μὴ ἔχοντα ὃ πεντῶντι τῷ θυμῷ παραθήσεται. Καὶ κλέος ἐντεῦθεν μέγα ἐπ' ἀνδρίᾳ παρὰ τοῖς ἐναντίοις κτησάμενοι οἱ Νικαεῖς ἔτι μᾶλλον ἠρρενώθησαν τὰ φρονήματα καὶ τῆς μάχης ἥπτοντο εὐθαρσέστερον. Οὐκ ἀπὸ τῶν τειχῶν δὲ μόνον προφαινόμενοι ἔργα γενναῖα ἐπεδείκνυντο, καὶ Ἀνδρόνικον σκώμμασιν ἔπλυνον, μακελλάριον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες καὶ κύνα φιλαίματον καὶ σαπρόγηρον καὶ κακὸν ἀθάνατον καὶ ἀνθρώπων Ἐριννὺν καὶ φιλογύνην καὶ Πρίηπον Τιθωνοῦ τε καὶ Κρόνου πολυετέστερον, καὶ εἴ τι αἰσχιστον ἄλλο πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ἀλλὰ κἀκ [P. 183] τῶν ἐπάλξεων, ὡς εἴρηκε τὸ λέγειν, καταπηδῶντες διεξεχέοντο τῶν πυλῶν. Ἀνδρόνικος δὲ τῷ ὑπωχριῶντι τοῦ προσώπου καὶ τῷ μὴ κατὰ φύσιν τοῦ βλέμματος καὶ τῷ πολλάκις ὡς ἐν ἱστῷ ὑφαινούσης τῇ δακτύλῳ περιελίττειν τὸ κατακεχυμένον καὶ βοστρυχῶδες τῆς γενειάδος θυμομαχῶν προδήλως ἐδείκνυτο καὶ δόλους ὑφαίνων κατὰ τῶν Νικαέων. Ἀμέλει μηδὲ φέρειν ἔχων τὸ τῶν ἔνδον αὔθαδες, λιμώττων δὲ ὡς κύων Δαυϊδικῶς εἰπεῖν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν τὸ κατωθοινησόμενον, περιεκύκλου τὴν πόλιν τῆς ἡμέρας πολλάκις, καὶ ὡς ἠπορημένη ἄρκτος τῇδε κἀκεῖσε μεταχωρῶν κατεστέναζε τῶν ταγμάτων, καὶ τοῖς ταξιάρχαις ἐπέπληττεν ὡς δήπου βλακευομένοις περὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν παράταξιν ὑπεκλλίνουσι.

γ'. Τολμητίας δ' ὢν ὁ Καντακουζηνὲς Θεόδωρος, καὶ τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ὅσα καὶ οἶνος ζέων νεωστὶ ληνοβατηθεὶς, ἰδών ποτε τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον τὴν πόλιν περιιόντα μετὰ ἴλης συχνῆς καὶ εὐίππων ταγμάτων, ἐνθουσιωδῶς πλησθεὶς ὁρμήματος καὶ διὰ τῶν ἑῴων πυλῶν ἀνακλιθεισῶν ὡς εἶχεν εὐθὺς ἐκθορὼν, ἑπομένων αὐτῷ καὶ τινων εὐαρίθμων, κατ' Ἀνδρονίκου τιταίνει τὸ δόρυ διὰ τῶν προμάχων χωρῶν. Σφοδροτέραν δὲ ποιούμενος τὴν ἐπέλασιν καὶ συνεχῶς κεντρίζων τὸν ἵππον καὶ βιάζων ἄντικρυς ἵπτασθαι, οὐχὶ φέρεσθαι ὡς ἡ φύσις τοὺς πόδας ἐπτέρωσεν, ἔλαθεν ἑαυτὸν ἀπολωλεκώς· τοῦ γὰρ ἵππου κενεμβατήσαντος καὶ κακῶς ὑπὸ βέλους παθόντος κάντεῦθεν ἐπὶ γόνυ κλιθέντος, τῆς ἕδρας ἀποβάλλεται ἐπὶ βρεχμὸν κατώκαρα πεσὼν, καὶ τῶν μυῶν τῶν νωτιαίων παθόντων κακῶς ἔκειτο ὀλιγοδρανέων, σκοτοδίνης ὑποπλησθείς. Κάντεῦθεν ἐπιδραμόντες ξιφήρεις τῶν ἐξ Ἀνδρονίκου συχνοὶ ἀποδειροτομοῦσι τὸν Θεόδωρον, εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὸν λοιπὸν ἐκρεανόμουν Θεόδωρον, Ἀνδρονίκῳ δρῶντες τὰ καταθύμια. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ τοῖς οἰκήτορσι τῆς Κωνσταντίνου ἡ τοῦ Καντακουζηνοῦ προσάγεται κεφαλὴ, κοντῷ μετέωρος ταῖς ἀγυιαῖς τῆς πόλεως ἐμπομπεύουσα. Οἱ Νικαεῖς τοίνυν τὸν θαρσαλέον πολεμιστὴν καὶ ἄμαχον πρόμαχον ἀποβαλόντες οὐ μικρῶς, ὡς εἰκὸς, ἐπωδύραντο τοῦτον πεσόντα, καὶ ἀθυμότερον διετέθησαν. Βλέψαντες δὲ πρὸς τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον ἤθελον ὑπείκειν τούτῳ καὶ ὡς σφῶν ἀρχηγῷ προσφέρεσθαι. Οὗτος δὲ τὴν γνώμην ὑπόνωθρος ὢν καὶ κατ' Αἰνείαν τοῦ μάχεσθαι ἀφιστάμενος, ὡς ἔοικε, τὸ μέλλον εἰδὼς καὶ τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ βασιλείαν ὡς ἐκεῖνος τὴν τοῦ γένους εὔκλειαν φανταζόμενος, οὐ περὶ πολλοῦ τὸν ἡγεμόνα ἐτίθετο. Ἀμέλει τοι τὸ στρατιωτικὸν ὑπεκλυόμενον κατὰ βραχὺ τοῦ προθύμου ἐς ξυμβάσεις ἤθελε χωρεῖν. καὶ τὸ γενναῖον ἐκεῖνο λῆμα καὶ ἐνθεάζον ἀπέσβεστο τέλεον. Σύνοδοι γοῦν κατὰ φατρίας γινόμεναι εἶχον ἐκτραγῳδούμενα καὶ οἷον πρὸ ὀφθαλμῶν παριστάμενα ὅσα οἱ πολιορκηθέντες δεινότατα πάσχουσι. Καὶ τὴν Ἀνδρονίκου δὲ κατὰ νοῦν ἀπήνειαν φέροντες, καὶ τὰς παντοδαπὰς κα-

A 3. At Cantacuzenus Theodorus, ætate atque audacia fervidus, cum Andronicum cum multis cohortibus et equitum turmis urbem circumire vidisset, quasi numine afflatus Orientali porta cum paucis erumpit, **368** perruptaque prima acie hastam in Andronicum vibrat. Sed dum majore impetu fertur et calcaribus subditis equum tantum non volare cogit, in exitium ruit. Nam cum equus impegisset et ex vulnere in genu concidisset, sella excussus et in caput præcipitatus musculis dorsi graviter collisis, oborta vertigine semianimis jacuit. Andronici vero milites ei caput amputant, alii etiam truncum in Andronici gratiam in frusta dissecant. Caput ejus conto præfixum per vicos Cpolis circumlatum est. Nicæenses fortis bellatoris et invicti

B propugnatoris interitu tristes et consternati Isaacio parere voluerunt. Sed is segniere ingenio præditus, evitata pugna ut Æneas, et fortasse futurorum præscius, ac in debitum sibi imperium ut ille in posteritatis suæ nobilitatem intentus, ducatum non magni fecit. Milites quoque alacritate animorum paulatim exolescente transactionem spectant, extincto penitus generoso illo pene divino impetu. Itaque **369** per contubernia conventus agitari, obsidionis ærumnæ velut oculis subjici, crudelitas animis obversari, varia tormenta in conspectu esse, si urbs vi expugnata fuerit; trepidare omnes veluti lepusculi, aliter quam Cæneus. Is enim, ut est in

C fabulis, ex muliere vir factus est; illi a virili robore ad muliebrem mollitiem degenerarunt, cum nemo superesset qui fervore suo frigus eorum foveret, una cum morte Cantacuzeni omni fortitudine, omni pugnandi alacritate emortua. Quibus rebus Nicænus pontifex Nicolaus perspectis, necessitate in liberalitatem conversa populum monet ut rebus et tempori serviens urbem, priusquam belli procellis demergatur, Andronico ultro dedat. Videre se non commissurum Andronicum ut vacuis manibus discedat, præsertim cum nihil sit quod eum ab obsidione abstrahat, et ipsi cives urbis custodia paulatim deserta ad rem domesticam, ut

tempore pacis, curandam declinent. Eo consilio ab omnibus approbato, et commoda pacis utraque manu amplexis, sacra veste indutus, et divinis oraculis in 370 manus sumptis, sacerdotes et omnem urbanam multitudinem se sequi jussit, ne mulieribus quidem et pueris exceptis, sine ullis armis, supplices frondes manibus gestantes, apertis capitibus, nudis pedibus et manibus, nullo vere supplicum miserabili gestu prætermisso, submissa voce misericordiam flagitantes. Qui cum hoc modo urbe effunderentur, Andronicus imperator inexspectato spectaculo attonitus subinde huc atque illuc deflexit oculos, ut certius perspiceret quid rei esset: nam plane somnium videre sibi videbatur. Ubi vero animadvertit se absque errore rem veram cernere, repudiata liberalitate et candore digno regibus clementiam adulterat; et quia pellem leoninam tum proferre haud licebat, vulpinam induit, seque non modo libenter recipere supplices fingit, sed vix a lacrymis temperat, quibus jam olim veritatem involvere atque animum suum dissimulare consueverat. Enimvero fabula illa non diu acta, aliquando post simulatione 371 deposita et mollibus oleoque lenioribus verbis omissis, Nicæensibus, nobilitate præsertim et dignitate præstantibus, ostendit quantum iræ æstum animo celasset, dum ea ultionis offerret occasio. Multos enim in exsilium egit, nonnullos de mœnibus miserabiliter præcipitavit, et Persas circum urbem palis affixit. Isaacium vero Angelum ob dicta et facta ejus collaudavit, quod Theodori Cantacuzeni maledicentiam non modo non imitatus esset, sed etiam castigasset; ac spe bona implevit, aut verius ut dicam, percussorem suum et imperii eversorem fato quodam et providentia Numinis aluit. Ac illo Byzantium misso Prusam transiit; munitoque versus meridiem vallo, qua ob planitiem adiri posse mœnia videbantur (nam aliæ partes urbis rotundæ et præruptæ rupi impositæ sunt), postridie oppugnationem orditur.

A κώσεις ἀναπεμπάζοντες ταῖς φρεσὶν ὅσας πείσονται πολέμου νόμῳ ἁλούσης τῆς πόλεως, κατέπτησσον ὡς λαγώδια, ἀπεναντίας τῷ Καινεῖ πεπονθότες· ὁ μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς εἰς ἄνδρα, ὡς ὁ μῦθος βούλεται, ἥρμοστο, οἱ δὲ ἐξ ἀνδρῶν εἰς μαλακότητα γυναικείαν ἐξενευρίσθησαν, [P. 184] μηδενὸς ἔτι ὄντος τοῦ διὰ τῆς οἰκείας θερμῆς ὁρμῆς εἰς ἔργα ἀρετῆς ἀναθάλποντος, ἀλλὰ πάντων μετὰ τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ μόρον συννεκρωθέν οἷον τὸ θάρσος καὶ τὸ περὶ τὰς μάχας ἀποθεμένων πρόθυμον. Ἃ πάντα κατανοήσας ὁ τότε τῆς Νικαίας ἀρχιερεὺς Νικόλαος τὴν ἀνάγκην ἐς τὸ φιλότιμον διατίθησι, καὶ δὴ τὸν λαὸν ἐκκλησιάσας ὑποτίθησιν ἐνδοῦναι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασι, καὶ ἕως ἡ πόλις τοῖς κύμασι τῆς μάχης ἀβάπτιστος, ἐγχειρίσαι φέροντας Ἀνδρονίκῳ· A ὁρᾷν γὰρ Ἀνδρόνικον μὴ ἄν ποτε κεναῖς (ὅ φασιν) ἐπαναζεύξοντα χερσὶν, ὅτι μηδ' ἐπόμενά εἰσιν αὐτῷ τὰ ἀνθέλκοντα καὶ ἀντιπερισπῶντα ἑτέρωθι, καὶ ἑαυτοὺς δὲ κατὰ μικρὸν καὶ τῆς φυλακῆς ἀφισταμένους τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης οἰκουρὸν ἀπονεύοντας. Καὶ ὡς εὗρε πάντας ἀγαθὴν τὴν παραίφασιν οἰομένους καὶ ἀμφοτέραις τοῦ ἐκ ταύτης καλοῦ περιδραττομένους, τὴν ἱερὰν ἐρέαν ἐνδὺς καὶ ἀνὰ χεῖρας τὰ θεῖα δεξάμενος λόγια ἕπεσθαί οἱ τοὺς ζακόρους κελεύει καὶ τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως πλήρωμα, ὡς μηδὲ γυναῖκας ἢ νηπιάχους ἀπολειφθῆναι τῆς ἐξελεύσεως, πάντας γυμνητεύοντας ὅπλου παντὸς, κλάδους ἱκετηρίους σείοντας, ἀκαλυφεῖς τὴν κάραν, ἀκρηπιδώτους τοὺς πόδας, τὰς χεῖρας λελυμένους τῶν ἱματίων, κατὰ μηδὲν τὸν ὡς ἀληθῶς ἱκέσιον ψευδομένους, ἀλλὰ καὶ σχήμασιν ἐλεεινοῖς C καὶ ὑφειμένοις φθέγμασιν ἐπισπωμένους τὸν οἰκτιζόμενον. Καὶ οἱ μὲν οὕτω τῆς πόλεως ἐξεχύθησαν, ὁ βασιλεὺς δ' Ἀνδρόνικος τῷ τῆς θέας ἀέλπτῳ καταπλαγεὶς πολλάκις τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀκριβῆ τῶν θεωμένων διεσάλευεν ὅρασιν· ἀτεχνῶς γὰρ ὄναρ ἐδόκει βλέπειν τὰ τότε τελούμενα. Ἐπεὶ δὲ ἀληθῆ τὴν ὄψιν καὶ πρὸς μηδὲν πλανῶσαν εἶχε καταμαθὼν, τὸ τοῖς βασιλεῦσι προσῆκον ἐλευθέριον φρόνημα καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀκαπήλευτον παρωσάμενος ὑπονοθεύει τὸν ἔλεον, καὶ τὴν λεοντῆν οὐκ ἔχων τῷ τέως ἀνακαλύπτειν τὴν ἀλωπεκῆν ὑποδύεται. Καὶ τοίνυν οὐ μόνον τὸν ἀσμένως προσδεχόμενον πλάττεται, ἀλλὰ μικροῦ καὶ κατήχθη πρὸς δάκρυα, τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον Ἀνδρονίκῳ τῆς ἀληθείας συσκίασμα, τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων προσκίασμα. Πλὴν οὐκ ἐπὶ πολὺ τὸ δρᾶμα ὑποκρινάμενος, ἀλλὰ μετὰ καιρὸν ἀποδὺς ὡς ῥάκια τὰ ἁπαλὰ καὶ ὑπὲρ ἔλαιον λεῖα ῥήματα, ἐμφανῶς τοῖς Νικαεῦσιν ὑπέδειξε, καὶ μάλιστα τοῖς κατ' ἀξίωσιν καὶ γένους σεμνότητα ὑπερέχουσιν, οἷαν ὁ γέρων ἐπιγουνίδα τρέφει ὀργῆς καὶ ὅσον τὸν μετόπισθεν ὑποτύφων κότον καὶ τὸ ἐχθραντικὸν καὶ μνησίκακον εἰς καιρὸν ἐταμιούχει τὴν ἀνταπόδοσιν. Πολλοὺς τοίνυν μετέπειτα τῆς πατρίδος μετανάστας εἰργάσατο, τινὲς δ' ἀπὸ τῶν τειχῶν κύμβαχοι καταβρίφεντες οἰκτρότατον ὑπέμειναν θάνατον. Τότε δὲ τοὺς Πέρσας ἀνασκολοπίσας κύκλῳ τῆς πόλεως, καὶ τὸν Ἄγγελον Ἰσάκιον ἐπαινέσας ὧν ἔδρασε καὶ ὧν εἴρηκε, μὴ μόνον τοὺς ὀδόντας εἰς ὅπλα καὶ βέλη οὐ μεταποιήσας ἐπ' ἴσης τῷ Καντακουζηνῷ Θεοδώρῳ, ἀλλὰ κἀκείνῳ ἐπιπλήξας πολλάκις κατὰ Χριστοῦ Κυρίου θρασυστομοῦντι καὶ ὡς ἐκ κουλεοῦ τοῦ στόματος μάχαιραν ὀξεῖαν τὴν γλῶτταν ἕλκοντι, καὶ χρηστῶν ἐμπλήσας προσδοκιῶν [P. 185], τὸ δ' ἀληθέστερον εἰπεῖν τὸν ἑαυτοῦ φονέα καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύσοντα τρέφων κατὰ Θεῖον καὶ περιθάλπων εἰς τὸν τῇ Προνοίᾳ δοκοῦντα καιρὸν, ἐκεῖνον μὲν ὀπίσω ἀποπέμπει πρὸς τὸ Βυζάντιον, αὐτὸς δὲ πρὸς τὸ τῶν Προυσαέων μεταβαίνει πόλισμα μετὰ τῶν ἑφεπομένων αὐτῷ στρατευτικῶν τάξεων.

4. Machinis et viris operi intentis, ipse plurimas litteras sagittis annexas in urbem jaculatur,

δ'. Καὶ δὴ κατὰ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος τῆς πόλεως βαλὼν χάρακα, καθὸ δὴ καὶ προσιτὸν ἐδόκει

τὸ τεῖχος διὰ τὸ τοῦ χώρου ἰσόπεδον, μὴ ὡς ἡ λοιπὴ πόλις εἰς πτερῆεν καὶ περιφερὲς αἰρόμενον γήλοφον καὶ ἀπότομον προφαινόμενον, τῇ ἑξῆς ἔχεται τοῦ πολιορκεῖν. Καὶ αἱ μὲν μηχαναὶ καὶ οἱ ἄνδρες οὐκ ἀεργῶς εἶχον, ἀλλ' ἔδρων τὸ πρόσφορον· αὐτὸς δ' Ἀνδρόνικος ῥέων τὸ λέγειν, ἀτράκτους βελῶν πετασίμοις τιθεὶς λόγοις πτερόεσσιν ἐπηφίει κατὰ τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ ἃ ἐδήλου τὰ φερόμενα ἐκεῖνα διάφορα γράμματα, μεταβολῆς παραίφασις καὶ ἀμνηστία κακῶν, εἰ αὐτὸν μὲν εἴσω προσδέξονται τὰς πύλας ἀναπετάσαντες, Θεόδωρον δὲ τὸν Ἄγγελον καὶ τὸν ἀγοραῖον Λαχανᾶν καὶ τὸν ἀσύνετον Συνέσιον, ἵνα ταῖς αὐτοῦ ἐκείνου χρησαίμην λέξεσι, καὶ οἳ τοὐτοις ὁμόφρονες, θανάτῳ καταπροδώσουσι συσχόντες. Καὶ τοῦτο ἐφ' ἱκαναῖς ἐποίει ἡμέραις. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ Προῦσαν συγκροτούμενος πόλεμος τοῦ κατὰ Νίκαιαν συστάντος τὸ ἔλαττον ἀπεφέρετο κατά τε ἀλκὴν ἀνδρῶν συμπλεκομένων τοῖς βασιλείοις τάγμασι καὶ μῖσος τὸ ἐς Ἀνδρόνικον, ὅ καὶ τοῦ πολέμου αἴτιον ἦν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πόλις ἡ Προῦσα πᾶσα καλλίπυργός ἐστι καὶ ἰσχυρὸν περιβεβλημένη περίβολον, καὶ τοῦτον ἀμφίδυμον κατὰ τὸ κλίμα τὸ νότιον. Ἐν ᾧ καὶ ἐκδρομαὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας γινόμεναι συνῆπτον πρὸς ἄλληλα τὰ στρατεύματα, καὶ ἔπιπτον ἐξ ἀμφοτέρων συχνοί. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ τὴν πόλιν ταύτην ὑποκύψαι τῷ Ἀνδρονίκῳ καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ χειρωθέντας παθεῖν τὰ ἀνήκεστα, τοῦ τείχους τι ἀπελεπίσθη τῇ ἑλεπόλει συνεχῶς δρυπτόμενον. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος προσεπίκτισμα καὶ ἱμάντωμα τοῦ παλαιοῦ περιβόλου καταβληθὲν φαντασίαν τοῖς ἔνδον παρέσχετο τῷ τὸ τεῖχος ἅπαν, ὁπόσον ἡ ἑλέπολις ἔτυπτεν, ἐπὶ γόνυ κλιθῆναι κατασεισθέν. Θροῦς οὖν ἐπὶ τῷ γενομένῳ τούτῳ ἄσημος αἴρεται, καὶ δέος τὰς ἁπάντων ἐκταράττει καρδίας. Ὅθεν μὴ περιεργασθέντος τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὅλων καὶ πρὸς μόνον τῶν ἐκτιναχθέντων λίθων τὸν δοῦπον ἐπαποψυξάντων τῷ δέει μικροῦ, ἔρημα μὲν τὰ τείχη τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀμυνομένων εἰάθησαν, αἱ δ' ἀγυιαὶ αἷ̈χον ἁλιζομένους ὡς ἐπ' ἀμηχάνοις τοὺς ὑποκαταβάντας ἐκ τῶν τειχῶν. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἄνετος μὲν τοῖς πολεμίοις ἡ διὰ πυλῶν καὶ τείχους ῥιμάκων ἐπεννηγμένων εἰς τὴν πόλιν εἴσοδος ἦν, αὐτοῖς δὲ τοῖς Προυσαεῦσι καταλαμβανομένοις ἀνηλεὴς ἀναίρεσις καὶ τῶν προσόντων διαρπαγὴ καὶ τῶν βοσκημάτων κατακοπή, ἃ δὴ κατὰ πώεα καὶ ὅλα βουκόλια εἰσηλάθησαν, ὡς ἔχοιεν ᾧ τραφήσονται οἱ ἐντὸς ἐπιτεινομένης τῆς πολιορκίας. Καὶ τότε μὲν ἐν τοιούτοις ἦσαν δεινοῖς τὰ τελούμενα· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος εἰσεληλύθει τὸ πόλισμα καὶ ἐνηυλίσατο ἔνδοθεν, οὔθ' ὡς βασιλεὺς πρᾶος καὶ σώζων ὑπηκόοις οὖσι πάλαι καὶ αὖθις ἐσομένοις, κἂν πρὸς καιρὸν ἀπέστησαν, τοῖς Προυσαεῦσιν ἐχρήσατο, οὐθ' [P. 186] ὡς ἁπλῶς ἄνθρωπος ὁμοφυέσιν ἀνδράσιν ἡμέρως προσενήνεκται· ἀλλ' ὡς θὴρ ἀπόσιτο, ἱκανῶς ἀσηκάστοις ἐμπεσὼν καὶ ἀποιμάντοις θρέμμασι τοῦ μὲν αὐχένα κατέαξεν, ἄλλου δ' ἐλάφυξεν ἔγκατα, καὶ ἄλλως ἐθετουχειρίστως ἕτερον, τὰ δὲ λοιπὰ κρημνοῖς καὶ

A quarum hæc sententia erat, se eis defectionis **372** dare veniam, si apertis portis reciperetur, et Theodorus Angelus et circumforaneus Lachanas et temerarius Synesius (his enim titulis eos ornabat) eorumque conjurati sibi traderentur, Idque diebus compluribus repetitum est. Nam Prusaense bellum Nicæo nec fortitudine militum imperatorios invadentium, nec odiis in Andronicum, quæ et belli causa erant, quidquam concedebat; et ipsa urbs undique pulchris turribus adornata et robustis mœnibus, iisque versus Austrum conduplicatis, firmata est. Unde cum excursiones fierent, multi utrinque cadebant. Sed cum hanc quoque urbem Andronico dedi oporteret, et multos qui in ea erant subactos in cruciatum agi, pars

B muri quædam crebris arietum ictibus labefactata, et muro veteri adjuncta crepido prostrata, opinionem obsessis attulit murum universum, quem machina feriebat, corruisse. Rumor igitur confusus tollitur, **373** omnibus territis nec malum datum accuratius explorantibus, sed ad sonitum duntaxat excussorum saxorum metu pene exanimatis. Mœnia destituta sunt a defensoribus, et vici urbis trepidis eorum discursationibus repleti. Inde scalis appositis muroque superato, portis apertis liber urbis ingressus hosti patuit. Prusaenses direptis ædibus crudeliter interfecti, et pecudes mactatæ, quarum greges et armenta in urbem coacta erant, ut ducta obsidione haberent unde viverent. Quæ dum flebant, urbem ingressus Andronicus, non ut

C clemens imperator et eorum qui et olim subditi fuerant et rursus futuri erant, quamvis ad tempus defecissent, conservator, Prusaenses tractavit, nec ut hominum qui iisdem elementis constent rationem habuit: sed ut famelicus leo incustoditos greges adortus aliis colla frangit, aliarum viscera devorat, alias aliter miserrime conficit, reliquas in montes et præcipitia agit, ita tum Andronicus, quod Prusa non deditione, **374** sed vi potitus erat, plurimos pessimo exitio perdidit, multiplices cruciatus et varia tormenta commentus. Angelum Theodorum, adolescentem pene adhuc imberbem, effossis oculis asino impositum et ultra limites Romanorum eductum dimitti jubet, ut quocunque impetus jumentum tulisset, ibi solus oberraret. Ac forsitan a feris devoratus esset, quod Andronici

D consilium fuit, nisi Turci viatores ejus miserti essent et in tabernacula sua abductum curassent. Leonem Synesium et Manuelem Lachanam et alios complures, XL numero, de summis arboribus juxta Prusæ mœnia suspendit; et longe plures aliis suppliciis affecit, aliorum manibus, aliorum digitis, quorumdam pedibus amputatis. Multi et manibus et oculis privati sunt, nonnulli oculo dextro et pede sinistro mutilati, alii contra. Robustissimis et **375** fortissimis ac rei militaris peritissimis viris adeo inhumaniter interfectis, atque imperii viribus imminutis, Lopadium transit Andronicus; eodemque modo ibi quoque grassatus, et episcopo oculis

privato, quod seditiosorum sui gregis motum contra Andronicum non castigasset sed æquo et leni animo tulisset ac spectasset, talibus triumphis ornatus in palatium revertitur, relictis Prusaensium vitibus, quæ arbores amplectebantur, suspensorum cadaveribus ut uvis oneratis; ullum neque sepeliri passus est, sed a sole arefactos ut terriculamenta volucrum, ne poma devorent, a ventis agitari voluit. Cpoli lætis populi acclamationibus exceptus, et adulatorum laudationibus, quos semper alere solent aulæ, majori superbia inflatus, spectaculis et ludis circensibus æstivo tempore intentus fuit. Cum autem aliquando tabulata aliquot juxta imperatoriam sedem collapsa 376 viros sex oppressissent, vulgo eo casu consternato perterritus satellites convocavit et in palatium abire voluit: sed ab amicis exoratus mansit, quod si surrexisset, statim periturus esset, populi globo in ipsum et satellites ejus impetum facturo. Paulisper igitur moratus, dum equestre et gymnicum certamen absolveretur, reliquis spectaculis prorsus abstinuit, cujusmodi sunt funambulorum et venationum; quibus in urbe manere solita turba et rebus novis impense capitur. Et hæc ita se habuerunt.

A ὄρεσι καὶ βαράθροις διασπαρέντα παρέπεμψεν, οὕτω καὶ τότε Ἀνδρόνικος μὴ προηγησαμένης ὁμολογίας τε καὶ ὑπουδῆς μετὰ τοῦ τῶν Ἡρουσαέων πληρώματος ἢ ἐκουσίας προβάσης παραδοχῆς, ἀλλὰ πολέμῳ ἡλωκυίας τῆς πόλεως, πλείστους ὅτι μάλιστα διέφθειρε καὶ ἠφάνισεν, εἰς πολυειδεῖς καὶ πολυτρόπους κολάσεις τὸ τοῦ θυμοῦ καταμερίσας ἀλλόκοτον. Θεόδωρον μὲν γὰρ τὸν Ἄγγελον ἡθέον ὄντα καὶ τὸν ἴουλον πρώτως χνοάζοντα τίθησιν ἐξόμματον, καὶ ὄνῳ ἀναβληθέντα καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων ὑπερέκεινα ἀπαχθέντα εἶτα κελεύει διακωθῆναι, ἵνα ὅπη τὸ ὑποζύγιον ὁρμήσῃ αὐτόματον φερόμενος πλάζοιτο. Καὶ τάχ' ἂν θηρίοις ἐγεγόνει κατάβρωμα, ὅ καὶ ὁ τὴν τιμωρίαν ταύτην ἐκείνῳ ἐπιθεὶς Ἀνδρόνικος προεσκέψατο, εἰ μὴ Τοῦρκοι ἐγκύρσαντες ᾠκτειράν τε τὸν μείρακα καὶ εἰς τὰς αὑτῶν
B σκηνὰς ἀπαγαγόντες θεραπείας ἠξίωσαν. Τὸν δὲ Συνέσιον Λέοντα καὶ τὸν Λαχανᾶν Μανουὴλ καὶ συχνοὺς ἄλλους τοῖς τῶν παραπεφυκότων τῇ Προύσῃ δένδρων ἀκρέμοσιν ἀπεκρέμασε, τὸν δέκατον τετραπλῶς ἀποσώζοντας ἀριθμόν. Ὁλλαπλασίονας δ' ἑτέραις ὑποβεβλήκει ποιναῖς· ὧν μὲν γὰρ χεῖρας ἀπέτεμεν, ὧν δὲ δακτυλίους ὡς ἀμπέλων περιέκειρε κλάδους, τινῶν δὲ πόδας ἀφῆρηκε. Πολλοὶ δὲ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν ὑπέστησαν στέρησιν· ἦσαν δ' οἳ καὶ ὀφθαλμὸν δεξιὸν καὶ πόδα εὐώνυμον ἐζημίωντο, καὶ αὖ τούναντίον ἐπεπόνθεισαν ἕτεροι. Καὶ οὕτως ἀπανθρώπως τὸ ἐν ῥώμῃ σώματος καλλιστεῦον καὶ στρατιωτικῇ ἐξαίρετον ἐμπειρίᾳ τὴν οἰκείαν ζημιώσας βασιλείαν Ἀνδρόνικος μεταίρει πρὸς τὸ Λοπάδιον. Κἀκεῖ τὰ ὅμοια δράσας; καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕνα στερήσας τῶν ὀφθαλμῶν ὡς μὴ κατὰ τῶν ἐκ τῆς ποίμνης ἐκείνου ἀγανακτοῦντα στασιωτῶν, ἀλλὰ πράως οὕτω καὶ ὁμαλῶς τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου φορὰν ἐκείνων προσιέμενον καὶ ἀνεπεγκλήτως θεώμενον, ἐπάνεισιν εἰς τὰ βασίλεια τοιούτοις γεγανωμένος τροπαιουχήμασι, τὰς τῶν Ἡρουσαέων ἡμερίδας καταλιπών, αἳ περιπλέγδην τὰ δένδρα ἀνέτρεχον, βαρυνομένας τοῖς τῶν κρεμασθέντων σώμασιν ὡς ἄλλοις βοτρυσι, καὶ μηδένα τῶν ἀνασκολοπισθέντων ἀφεὶς ὡς ληνοῖς δοθῆναι τοῖς σήμασιν, οὓς καὶ τερσήνας ἥλιος ἀνέμοις περιφέρεσθαι ἀνῆκε κατὰ τὰ ἐν συκιηλάτοις ὑπὸ τῶν ὀπωροφυλάκων αἰωρούμενα φάσματα. Εἰς δὲ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐπανιὼν καὶ παρὰ τοῦ δήμου φωναῖς εὐφήμοις δεξιωθείς, καὶ ταῖς τῶν κολάκων προσλαλιαῖς, οὓς ἀεὶ παρατρέφουσι τὰ ἀνάκτορα, τὸ μεγαλόφρον πλεῖον κτησάμενος, εἰς θεωρεῖα καὶ ἁμίλλας ἵππων θερείας οὔσης τῆς ὥρας ἐτράπετο, ὅτε καί τινων ἐκ τῶν κατὰ τὸ βασιλικὸν ἑδρίασμα δρυφάκτων καταβληθέντων καὶ περὶ τοὺς ἓξ ἄνδρας ἀνηρηκότων, καὶ τοῦ θεατρομανοῦς ὄχλου ἐπὶ τῷ συμβάντι τούτῳ διαθρουηθέντος, ὥρμησε τοῦ θώκου ἐξαναστῆναι καὶ μεταχωρῆσαι πρὸς τὰ βασίλεια, τῷ δέει [P. 187] ἀλλοιωθεὶς καὶ τοὺς δορυφόρους συνηθροικὼς, εἰ μὴ τὸ περὶ ἐκεῖνον εὔνουν ἱκέτευσαν ἀποστῆναι ὡς ἀτόπου τοῦ τοιούτου βουλεύματος, καὶ ἐμπέδως ἰζάνειν παρέπεισαν ὡς αὐτίκα εἰ ἐξανασταίη ἀπολούμενον, τοῦ δήμου συσπειραθέντος εἰς ἓν καὶ κατ' ἐκείνου καὶ τῶν ὅσοι περὶ αὐτὸν ἐφορμήσαντος. Μικρόν τι γοῦν ἐπιμείνας τὸν ἱππικὸν μόνον καὶ γυμνικὸν τετέλεκεν ἄεθλον, τῶν δ' ἐπεισοδίων θεαμάτων ἀπέσχετο τέλεον, ἐν οἷς διαχέουσι τὸ θεώμενον οἱ διὰ μηρίνθων εἰς ὕψος ἀναῤῥιχώμενοι καὶ ὑπὸ μικρῷ τῷ συνέχοντι καλωδίῳ ἐπορχούμενοι διαέριοι, ἔτι δὲ οἱ πτηνόποδες λαγίναι καὶ κύνες αἱ θηρευτικαὶ, φιλοτοιούτους ἀποδεικνύντα τοὺς ἀήθεις θεατροβάμονας. Καὶ ταῦτα μὲν ὧδέ πη ἐφέρετο.

5. Erat autem vir quidam nobilissimus, nomine Isaacius (non Isaacius Angelus), Isaacii sebastocratoris, quem fratrem fuisse Manuelis diximus, ex filia nepos. Is Armeniæ vicinisque locis Romanæ ditionis et Tarso a majore patruo Manuele præpositus, commisso cum hostibus Armeniis prælio captus, Manuele jam defuncto, in custodiam datur. In qua cum longo tempore fuisset, tandem ab Hierosolymitis, quos Frerios dicunt, redemptus commodum in patriam reditum habuit, Andronico redemptionis adjutore; idque de Theodoræ 377

C ε'. Ἦν δέ τις ἀνὴρ τοὔνομα Ἰσαάκιος, γένους ἄριστα ἥκων, ἕτερος παρὰ τὸν Ἄγγελον Ἰσαάκιον, θυγατρὸς παῖς Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, ὃν ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ἀπτόμενος κασίγνητον τοῦ βασιλέως εἴρηκε Μανουήλ. Ἀλλ' οὗτος δὴ ὁ Ἰσαάκιος παρά τοῦ πρὸς πατρὸς θείου καὶ βασιλέως, τοῦ Κομνηνοῦ Μανουὴλ, τὰ κατ' Ἀρμενίαν δύπειν λαχὼν καὶ ἄρχειν Ταρσοῦ καὶ στρατηγεῖν ὁπόσα τοῖς ἐκεῖ προσκεκλήρωται, συῤῥήγνυσι μετὰ τῶν διαφόρων Ἀρμενίων πολεμον, καὶ ἁλοὺς ἐν φρουρᾷ καθειργνυται (φθάνει δὲ θανὼν καὶ ὁ βασιλεὺς Μα-

νουήλ), καὶ τοῦτο ἐς' ἡλίους πολλούς. Ὀψὲ δὲ πρὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν λυθεὶς οὕς φρερίους φασίν, ἔσχεν εὔθετον τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον, Ἀνδρονίκου συναραμένου πρὸς τὰ λύτρα ὑποθημοσύνῃ Θεοδώρας, ἥπερ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ἐπλησίαζεν, ὁ δ' Ἰσαάκιος οὗτος ἀδελφιδοῦς ἦν. Ἐνῆγον δὲ Ἀνδρόνικον εἰς τὸ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον καὶ τῆς χρονίου κατοικτεῖραι ἀποδημίας ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τῇ πρὸς μητρὸς Ἰσαακίου θείᾳ συνευναζόμενος, καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Δούκας συνήθης ὢν ἐκ παίδων Ἰσαακίῳ καὶ κατὰ γένος αὐτῷ προσεγγίζων. Οὗτος τοίνυν ὁ Ἰσαάκιος Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ οὐχ ὑπείκειν ἐθέλων καὶ τὴν πατρίδα ὡς ἐν ἄστρασι φανταζόμενος καὶ συγγενείας ἢ ἐρατεινῆς ὁμηλικίας οὐδένα λόγον τιθέμενος, τυραννίδος δ' ἐρῶν καὶ ἀρχῆς ἔφεσιν τρέφων, οὐ μὴν ὑποκύπτειν ἀνεχόμενος ἄρχουσιν, ἐφοδίοις Χρῆται καὶ συνερίθοις τοῖς πεμφθεῖσιν αὐτῷ ἐκ Βυζαντίου χρήμασιν εἰς τὸ κακοβούλως ἀρχὴν ἑαυτῷ μνηστεύσασθαι. Τοίνυν μετὰ χειρὸς συχνῆς καταπλεύσας ἐς Κύπρον τὰ μὲν πρῶτα τὸν ἔννομον καὶ πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένον δυνάστην ὑπεζωγράφει, βασιλικὰ ὑποδεικνύων τοῖς Κυπρίοις γράμματα, ἅπερ αὐτὸς συνέθετο, καὶ διαταγὰς ἀναγινώσκων αὐτοκρατορικὰς ἐπιπλάστους, τὸ ποιητέον δῆθεν ὑποτιθεμένας ἐκείνῳ, καὶ τἄλλα διαπραττόμενος ὅσα οἱ ὑφ' ἑτέρων ἄρχειν ταχθέντες πρὸς ἀνάγκης ποιεῖν ἔχουσι, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸν τυραννοῦντα παραγυμνώσας, καὶ ἣν ἔτρεφεν ἀπήνειαν ἐκκαλύψας, ἀπανθρώπως τοῖς ἐκεῖ προσφέρεται. Καὶ τοσοῦτον ἐς τὸ τοῦ ἤθους ἀκαμπὲς καὶ ἀμείλικτον Ἀνδρόνικον ὑπερέβαλεν, ὅσον οὗτος τοὺς πώποτε διαβεήτους ἀνεπιεικεῖς εἰς τὸ [P. 188] προσκεκρουκὸς ὑπερήλασεν. Οὐ γὰρ διέλιπεν, ἐξ ὅτου περ ἀσφαλῶς ἤδη ἄρχειν ᾤετο, μυρία ἄττα ἀνόσια ἐπὶ τοῖς οἰκήτορσι τῆς Κύπρου ἐργαζόμενος. Φόνοις τε γὰρ κάθ' ὥραν ἀναιτίοις ἐχαίνετο, καὶ δηλήμων σωμάτων ἀνθρωπίνων ἐγίνετο, ποινὰς ἐπάγων καὶ τιμωρίας οἷά τι συμφορῶν ὄργανον, ὁπόσαι κατῆγον εἰς θάνατον. Καὶ κοίταις δὲ ἀθεμίτοις καὶ φθοραῖς παρθένων ὁ παναισχὴς καὶ ἐξάγιστος ἠκολάσταινεν, οὐσίας τε ἁπάσης τοὺς εὐδαίμονας πρώην οἴκους ἀνυπευθύνως ἐστέρησε, καὶ τοὺς χθές τε καὶ πρότριτα περιβλεπομένους αὐτόχθονας καὶ κατὰ τὸ πολυκτῆμον τῷ Ἰὼβ ἀντερίζοντας διαφῆκεν ἀγυρτεύειν λιμώττοντας καὶ γυμνητεύοντας, καθ' ὅσων τέως οὐκ ἐχρήσατο τῷ ξίφει ὁ ἀκρόχολος. Φεῦ φεῦ ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται! Εὐθήνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα. Ἐφύτευσας αὐτοὺς καὶ ἐρρίζωσας· ἐτεκνοποίησαν καὶ ἐποίησαν καρπόν. Ταῦτα δὴ ἃ καὶ ὁ προφήτης ἀπολογεῖται πρὸς Κύριον λαλῶν κρίματα. Οἷα γὰρ ἡ τότε γενεὰ ἐξέφυσε κώνεια πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀδρυνθέντα ἢ θάνατον τοῖς προσφερομένοις καὶ ἀπώλειαν τῶν πλείστων πόλεων, ὧν τῆς ἀρχῆς παναθέσμως ἐπέβησαν. Ταῦτα ὡς εἰς ἀκοὴν ἐλήλυθε βασιλέως Ἀνδρονίκου, οὐκ ἦν ὁπωσοῦν καθεκτὸς, ἀλλ' ὁρῶν αὐτῷ ἐπερχόμενον ὃν πάλαι πεφόβητο φόβον (ἦν γὰρ ὑφορώμενος ἀεὶ τὸ ἴωτα ὡς τὴν αὐτοῦ παραλῦσον ἀρχὴν, ἐζήτει τρόπον δι' οὗ ἄν συλληφθῇ Ἰσαάκιος καὶ γενηθῇ ἐξ ἀνθρώπων ὁ ἐκείνῳ προσδόκιμος ὄλεθρος· ἐδεδίει γὰρ μήπως Κυπρόθεν καταπλεύσας καθελεῖ τοῦτον τῆς ἀρχῆς, εἰδὼς ὡς ἀσμένως προσδεχθήσεται

sententia, cujus, ut sæpe diximus, consuetudine utebatur, hic vero frater patruelis erat. Ut autem Andronicus Isaacii curam susciperet ac diuturnæ ejus captivitatis misericordia tangeretur, Marcroducæ Constantini, qui materteram Isaacii in matrimonio habebat, opera est effectum, et Andronici Ducæ cognati ejus et familiaris a puero. Is igitur Isaccius cum Andronico cedere ac in in patriam redire nollet, nec ullam cognationis aut suavis consuetudinis rationem haberet, sed imperare quam imperio carere mallet, pecuniæ Byzantio missæ subsidiis ad improbum affectandi regni consilium abutitur, et Cypro cum magna manu occupata principio se pro legitimo prætore, qui ab imperatore missus esset, gerit, litteris imperatoriis ostensis, quas ipse composuerat, et commentitiis mandatis recitatis, quæ quid ipsi agendum esset scilicet præscribebant; ac cætera agit, quæ iis necessario facienda sunt qui alienis imperiis subsunt. Verum non multos post se tyrannum professus, innata crudelitate retecta, insulares inhumanius tractat; ac pertinacia sævitiaque tantum superat Andronicum, quantum Andronicus cæteros omnes qui unquam 378 atrocitate in hostes celebre nomen consecuti sunt. Neque enim, ubi primum tyrannidis fundamenta jecisse videbatur, infinita immanitate in subditos grassari desistebat, sed et cædibus innocentum in horas polluebatur, et humana corpora lacerabat tormentis in exitium mortalium excogitatis. Præterea in stupris virginum et adulteriis homo nefarius volutabatur; et beatas dudum familias sine ullo crimine omnibus opibus spoliabat, ut indigenæ paulo ante conspicui divitiis famelici et nudi oberrarent, si quibus homo iracundus ensem abstinuerat. Hei, hei, cur via improborum prospera est? florent facinorosi: plantasti eos et firmasti: procrearunt liberos et fructus tulerunt, ut propheta cum Domino expostulat. Illa enim ætas velut aconita genuit, quæ adulta non ad aliud nisi ad perimendos homines et plurimarum urbium excidium valeruunt, quarum dominatum per vim invaserant. Quæ cum ad Andronici aures pervenissent, 379 nullo cohiberi modo potuit: sed quia id præsto esse videbat quod olim formidarat (semper enim litteram I ut imperii sui eversionem suspectam habuerat), principio quærebat qua ratione comprehendi posset Isaacius, et tolli e medio is a quo exitium immineret. Verebatur enim ne Cypro advectus et alacriter susceptus ab omnibus se principatu deturbaret. Remota enim mala minus molesta sunt quam propinqua; et quod exspectatur, etsi pessimum fuerit, levius eo ducitur quod urget in præsentia. Id enim est mortalium ingenium, ut exiguum doloris levamen in lucro deputemus.

παρὰ πάντων, ἐπεὶ καὶ τὸ πορρῶ κακὸν τοῦ ἐν χερσὶν ἀλυπότερον, καὶ τοῦ θλίβοντος ἄρτι κουφότερον τὸ ἐλπιζόμενον χείριστον· ἀγαπητῶς γὰρ παρακερδαίνειν ἐοίκαμεν ἄνθρωποι καὶ τὴν βραχεῖαν τοῦ ἀλγοῦντος ἄνεσιν.

6. Sed cum hostem absentem in potestatem suam redigere non posset, ira in ejus propinquos conversa, canes imitatus qui hominem allatrare contenti lapidem ab eo conjectum mordicus arripiunt, Macroducam Constantinum et Ducam Andronicum in jus vocat; qui confirmarant Isaacium, si redemptus in patriam rediret, fidelem et utilem illi operam navaturum. Paucis diebus post majestatis rei fiunt, quamvis principes factionis Andronici et summi amici ejus: nam Macroducas præter cætera officia, **380** quibus Andronicum observantissime colebat, Theodoræ amicæ ejus sororem in matrimonio habebat: Andronicus vero Ducas, homo depygis et sordidus ac perfrictæ frontis, majori sibi curæ esse Andronici salutem quam ipsi simulabat. Quod si Andronicus aliquem cæcare volebat, Ducas iste, quasi ab improbo illo magistro, hoste humani generis, edoctus, etiam manus ei amputandas aut in crucem agendum esse decernebat, objurgato sæpe Andronico et inhumaniter castigato, quod in suppliciis sumendis infra delictorum atrocitatem subsisteret. Igitur ad celebre festum ejus diei quo memoria reditus in cœlos una cum assumpto corpore Domini et Dei et Servatoris nostri celebratur, omnes aulici ut denuntiatum erat, convenerunt, atque omnis generis et nationis homines diversis itineribus eo contendebant ubi imperator diversabatur. Erat autem tum in exteriori Philopatio. Cæterum per errorem in Manganicum palatium factus **381** est concursus, quod est in interiore Philopatio, post destructum ab Andronico. Cum frequens esset conventus eorum omnium quos adesse decebat, Macroducas et Ducas præter omnium opinionem ex ædibus in planitie sitis producti et in vestibulo triumphati, tanquam in judicium abducendi, aut imperatorem e superiore cœnaculo prospecturum visuri, gestu corporis ad gravitatem confirmato et manibus suppliciter compositis suspexerunt At Stephanus Hagiochristophorites, qui tum Antichristophorites vulgo dicebatur nomine pro moribus non nihil immutato (erat enim impudentissimus omnium Andronici ministrorum et omnium scelerum sentina), lapide quantum vola capiebat sublato, et in Macroducam destinato, qui et affinitate imperatorios et ætate et amplissimis opibus antecellebat, omnes hortabatur ut suum exemplum imitarentur, totum concilium circumspectans, et qui lapidatione abstinebat dicteriis et conviciis incessens ut imperatori infidelem et paulo post idem supplicium subiturum. Iis minis territi omnes saxa in illos conjecerunt, ut supplicio peracto **382** (o miserabile et incredibile spectaculum) lapides in tumulum exsurgerent. Ii vero quibus munus datum erat, eos adhuc spirantes sublatos, et tapetibus quibus sarcinæ mulorum tegi solent involutos, Ducam in Ju-

ς'. Μὴ ἔχων δ' ὅπως τὸν ἀπόντα ἐχθρὸν χειρώσεται, ἐπὶ τοὺς ἐγγὺς τρέπει τὸν θυμόν, ταὐτόν τε δρῶν ὅ καὶ κύνες πολλάκις ποιεῖν εἰώθασι· τοῦ γὰρ βάλλοντος ἀφιστάμενοι τοῦτον μὲν ἀμύνονται ὑλακαῖς, τῷ δ' ἀφεθέντι λίθῳ τοὺς ὀδόντας ἐγχρίπτουσιν. Ἀμέλει καὶ ὑπὸ κρίσιν ἤγαγε τόν τε θεῖον Ἰσαακίου τὸν μακροδούκαν Κωνσταντῖνον, καὶ τὸν Δούκαν Ἀνδρόνικον, οἳ ξυνέθεντο μὴ ἀχρεῖον Ἀνδρονίκῳ τὰ ἐς πίστιν ὀφθῆναι τὸν Ἰσαάκιον λυθέντα καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπαναζεύξαντα. Μετ' οὐ πόλλὰς δ' ἡμέρας καὶ καθοσιώσεσιν οἱ ἄνδρες ὑπάγονται, καίπερ τῶν τῆς μερίδος ὄντες Ἀνδρονίκου οἱ μέγ' ἔξοχοι πάντων καὶ τῆς ἑταιρίας οἱ κράτιστοι, εἴγε ὁ μὲν Μακροδούκας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων φιλοφροσυνῶν αἷς ἐπιμελῶς Ἀνδρόνικον ἐθεράπευε, καὶ ἀδελφῇ τῆς *Θεοδώρας* κατὰ συνάφειαν συνῆρχετο γαμικὴν, ἣν ὁ λόγος πλειστάκις ἱστόρηκε γινώσκειν ἀθεμίτως Ἀνδρόνικον· ὁ δὲ Δούκας Ἀνδρόνικος καταπύγων ὢν καὶ γλοιὸς καὶ τὴν ἀναίδειαν ἐπὶ τοῦ προσώπου προσβεβλημένος καὶ αὐτοῦ δὲ [P. 189] Ἀνδρονίκου ἐν τοῖς ὑπὲρ Ἀνδρονίκου προμηθέστερος εἶναι ἐπλάττετο, ὅτι ὁ μέν τινος ἐκπερονᾷν ὀφθαλμοὺς ἀπεσαίνετο, ὁ δὲ Δούκας οὗτος Ἀνδρόνικος, ὡς εἰ διδακτὸς ἦν τοῦ ἀρχῆθεν ἀνθρωποκτόνου καὶ ταῖς τῶν μερόπων χαίροντος συμφοραῖς, καὶ χειρῶν προσεψηφίζετο στέρησιν ἢ ἀνασκολόπισιν ἐγνισμάτευε, βλασφημῶν ἐν πολλοῖς Ἀνδρόνικον καὶ λίαν ἀπανθρώπως αὐτοῦ καθαπτόμενος ὡς μὴ καταλλήλους τοῖς πταίσμασι τὰς κολάσεις ἐπάγοντος. Ἐπιστάσης τοίνυν τῆς λαμπροτάτης καὶ εὐσήμου ἡμέρας καθ' ἣν ἡ μετὰ τοῦ προσλήμματος εἰς οὐρανοὺς ἄνοδος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἑορτάζεται, ἀθροισμὸς ἐκ προσκλήσεως γίνεται τῶν περὶ τὴν βασίλειον σχεδὸν ἁπάντων αὐλήν· καὶ ἦν διὰ τοῦτο τοῖς ἐκ παντὸς γένους καὶ ἔθνους συνδρομὴ καὶ ὁρμὴ, ἔνθα ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ἐνηυλίζετο· ἦν δὲ τότε σκηνούμενος κατὰ τὸ ἔξω λεγόμενον Φιλοπάτιον. Ὥσπερ δὲ παλινῳδίαν οἱ συνερχόμενοι ᾄδοντες, ἢ ἐν τῷ ἄλλην τρέχειν ἑτέραν βαδίζοντες, εἶχον τὸν κατάντημα τῆς ὁδοῦ περὶ τὰ λεγόμενα τοῦ Μαγγάνη παλάτια, ἃ καὶ αὐτὰ κατὰ τὸ ἐντὸς Φιλοπάτιον ᾠκοδόμηντο, ἐσύστερον δ' Ἀνδρόνικος κατηδάφισε. Καὶ ἐπεὶ πολυάνθρωπος ἦν ἡ συνέλευσις, πάνυ μέντοι πολυάνθρωπος, καὶ ἀπῆν οὐδεὶς ὃν παρεῖναι ἐχρῆν, ἐξάγονται παρὰ δόξαν τῶν συνειλεγμένων ὁ Δούκας τε καὶ ὁ Μακροδούκας ἐκ τῶν ἐκεῖ που ἐπιπέδων οἰκημάτων, καὶ πρὸς τὴν αὔλειον ὡς κατάκριτοι θριαμβεύονται· Καὶ οἱ μὲν ὡς ὑπὸ δίκην ἀχθησόμενοι ἢ τὸν βασιλέα ὀψόμενοι τῶν ὑπερῴων ἐκκύπτοντα διεσκευάζοντο, ἄνω τὰ ὄμματα αἴροντες καὶ τῷ χεῖρε πρὸς τὸ τοῦ σχήματος σεμνὸν περιβάλλοντες· ὁ δὲ Ἁγιοχριστοφορίτης Στέφανος, ὃν καὶ Ἀντιχριστοφορίτην οἱ τότε ὠνόμαζον ἄνθρωποι, ἐς τὸ κατάλληλον τῶν ἔργων τὴν κλῆσιν μετάγοντες (ἦν γὰρ ὁ τῷ ὄντι ἀναιδέστατος τῶν Ἀνδρονίκου ὑπηρετῶν καὶ πάσης ἀνοσιουργίας ἀνάμεστος), λίθον ἄρας χειροπληθῆ καὶ τοῦ

Μακροδούκα στοχασάμενος τοῦ καὶ προφερεστάτου κατὰ κῆδος βασιλικὸν καὶ τὸ γεραρὸν τῆς ἡλικίας καὶ τὴν τοῦ πλούτου βαθύτητα, παρῆνει πᾶσιν ὡς ος παράδειγμα αὐτὸν ἀφορᾶν, περιβλεπόμενος ἅπασαν τὴν ὁμήγυριν καὶ τὸν μὴ λαϊβολοῦντα ἐρεσχελῶν καὶ ὡς ἄπιστον ἐς βασιλέα κακολογῶν καὶ τὴν αὐτὴν καταδίκην μετὰ μικρὸν ὑποστῆναι μέλλοντα. Ἦραν οὖν διὰ τὴν ἀπειλὴν ταύτην ὁ ἀθροισμὸς ξύμπας χερμάδια, κατέβαλον τῶν ἀνθρώπων, ἐλεεινὸν καὶ ἄπιστον μετὰ τὸ πάθος θέαμα, ὡς ἀρθῆναι τοὺς λίθους ἐς κολωνόν. Ἔτι δ' ἐμπνέοντας τοὺς ἄνδρας ἁράμενοί τινες, οἷς τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐπετέτραπτο, καὶ τάπησιν ἐνειλήσαντες ἐφ' ὧν αἱ τοῖς ἡμιόνοις ἀνατιθέμεναι στρωματοθῆκαι σκέπονται, τὸν μὲν ἐς τὴν περαίαν ἦ τοῖς Ἰουδαίοις εἰς ταφὴν ἀποτέτμηται ἄγουσι, τὸν δὲ Μακροδούκαν κατὰ τὴν ἀντίπορθμον τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων ἀποκομίζουσι λοφώδη ἀκτήν, καὶ ἀνασκολοπίζονται ἀμφότεροι. Καὶ τότε πρώτως οἱ τῆς Κωνσταντίνου [P. 190] πολῖται τεθέανται τὰ καὶ ἀκοαῖς αὐταῖς δυσπαράδεκτα, καὶ ὧν ἀφηγουμένων πρότερον ἔδυον τοὺς ἀκουστικοὺς πόρους, τηνικάδε τοῖς ὀφθαλμοῖς προκειμένων ἀπωλοφύροντο, καὶ τὸ πραχθὲν ἀναλογιζόμενοι ἀμηχανίᾳ συνείχοντο, καὶ διπλῆν ἐπὶ τοῖς γὰρ ἐδάμαζον αὐτοὺς τὰ παθήματα, καὶ εἰς αὐτοὺς χρονιωτέραν εἶχον τὴν βάσανον τῶν ἐν μέσοις ἤδη ἐνσχεθέντων τοῖς πονηρᾶς ἐλπίδος ὑπέληγον ἤδη τοῦ κακοῦ ἐπιστάντος ὃ πάλαι κατὰ νοῦν ἔστρεφον, τοῖς δὲ τὸ προορᾶν ἀεὶ τὸ δεινὸν καὶ τὸ οἴεσθαι τὸ μέλλον ὡς ἐφεστὸς καὶ νυκτὸς ἀφῃρει τὸν ὕπνον καὶ ἡμέρας πλέον μάστιγος πάσης ἐμυώπιζε τὴν συνείδησιν. Καὶ τὸ καινότατον, οὐ μόνον ταῦτ' ἔπασχον ὁπόσοι τὸ ἔνδον κριτήριον εἶχον ὑποθρᾶττον ὡς οὐκ ἀγαθὰ τῷ Ἀνδρονίκῳ εὔχονται καὶ βουλεύονται, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐκεῖνος προσέκειτο καὶ ἀεί τινος μετεδίδου χρηστοῦ· τὸ γὰρ ἐς ἅπαν ἄπιστον ἦθος καὶ τὸ τῆς γνώμης παλίμβολον ὑφορώμενοι, ἔτι δὲ τὸ πρὸς κόλασιν ἑτοιμότατον δεδιττόμενοι, οὐδ' οὗτοι τὸ τοῦ κινδύνου ὀξὺ σφῶν αὐτῶν ἀπετρέποντο.

A dœorum cœmeterium, Macroducam in littus editius, quod est e regione Manganii monasterii, transvehunt, atque utrumque palis affigunt. Ac tum primum Cpolitani ea cum luctu viderunt, a quorum commemoratione prius aures abhorrebant; atque id facinus reputantes, attonitis similes, quo se verterent nesciebant, duplices pœnas luentes. Nam et popularium calamitate movebantur; et, quia idem periculum jamjam sibi quoque imminere putabant, longiore cruciati afficiebantur quam ii qui jam in mediis tormentis erant. Nam hi quidem mala timere desierant, oppressi malo; quod animus pridem augurabatur: illi vero, quia malum subinde providebant, et futura tanquam præsentia cernebant, neque noctu somnum capere nec interdiu quietis animis esse poterant, conscientiæ B quasi flagellis excruciati. Neque vero ii solum sic affecti erant, qui animi parum amici erga Andronicum sibi erant **383** conscii, sed, quod magis mireris, ii quoque quibus favebat Andronicus et subinde aliquod bonum impertiebat.

Ἀλλὰ γὰρ μηδὲ τοῦτο παραδραμέτω ὁ λόγος. Αἰτοῦνταί τινες Ἀνδρόνικον, οἷς μετῆν παῤῥησίας, τὰ τῶν κρεμασθέντων καθαιρεθῆναι σώματα. Ὁ δὲ μὴ ἀηδῶς τὸν λόγον δεξάμενος ἠρώτησεν εἰ πάλαι ἀπέθανον· καὶ γνοὺς ἐκ τῶν ἀναρτησάντων κακοὺς κακῶς καταστρέψαι τὸν βίον, συμπαθείας εἶπε τοὺς ἄνδρας καταξιοῦν, καὶ ἐπεδάκρυσε τούτῳ τῷ ῥήματι, ἰσχυροτέραν φάμενος εἶναι τῆς οἰκείας ὁρμῆς καὶ προθέσεως τὴν τῶν νόμων αὐστηρίαν καὶ αὐθεντίαν, καὶ τὴν τῶν δικαστῶν ἀπόφασιν ὑπερκεῖσθαι τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ὦ δάκρυον τοῖς πάλαι μὲν καὶ ἡμῖν ἐν συνοχῇ ψυχῆς ὡς ἐκ νέφους ὄμβρος τῆς καρδίας ἐπιψεκαζόμενον! ὦ λύπης σφοδρότέρας σύμβολον καὶ τῶν ἔνδον πιεζόντων τεκμήριον ἀναμφήριστον, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ χαρᾶς συλλειβόμενόν τε καὶ σταλαττόμενον ὡς ἐξ ἀμάρας τῶν ὀφθαλμῶν, παρ' Ἀνδρονίκῳ δὲ μὴ ταὐτὸ σθένον, ἀλλ' ἑτέραν φύσιν λαχὸν καὶ τεκμαίρεσθαι παρέχον ὄλεθρον ἐν τῷ ἁμαρτάνεσθαι, εἰπεῖν δὲ καὶ τὴν ὁδὸν ἐπανοΐγον τῆς ἐς Ἀχέροντα διαπλωΐσεως, ὅπου τὸ Στυγὸς ὕδωρ τὸ κρυερὸν ὡσεὶ καὶ φρικῶδες κἀκ μόνης ἀκοῆς ἀποτρόπαιον. Ὦ πόσων ἔσβεσας κόρας, θερμότερον προχεθέν! ὦ πόσους εἰς ᾅδου παρέσυρας πέταυρον λάβρον ἐπιῤῥυέν! ὦ πόσους κατέκλυσας! ὦ οἵους ἄνδρας εἰς τύμβον παρέπεμψας εἰς τὰ ὕστατα νίπαρα παραληφθὲν ἢ ὡς χρὴ ἐπιτάφιος· καὶ λοιβή τις

In causa erat, quod acerbitatis, implacabilitatis et sævitiæ hominis gnari periculi aciem ne se quidem evitaturos metuebant. Est et hoc memoratu dignum. Quidam homines apud Audronicum gratiosi petebant ut suspensorum corpora tollerentur. Is vero iis verbis non offensus, rogavit num pridem essent mortui. Ubi ex carnificibus audivit malos male periisse, se dolere vicem illorum dixit. Ac id dictum lacrymis prosecutus, adjecit legum severitatem et auctoritatem sua voluntate et proposito plus valere, et judicum sententias suo judicio præpollere. O lacrymæ, quæ et olim et a nobis in animi mœrore fundebamini, ex corde tanquam imber e nubibus destillantes! o gravioris tristitiæ signa, et eorum quæ intus urgent argumenta certissima, quamvis aliquando etiam præ C gaudio ex oculis veluti guttæ exuberetis! alia vestra natura est apud Andronicum: internecionis estis præmuntiæ, et in Acherontem et Stygiam paludem **384** vel ipso nomine detestabilem demanatis. Q quam multorum pupillas vestrum profluvium exstinxit! o quam multos in Orcum adegistis! o quot demersistis! o quales viros in sepulcrum conjecistis et ultimo lavacro abluistis, tanquam inferiæ effusæ! D

λοίσθη ἐκκενωθέν

Ad hunc modum Macroduca Constantino et Duca Andronico e medio sublatis, quemadmodum remunerari amicorum benevolentiam soleret Andronicus constabat. Non multo post duo fratres Sebastianos in altero freti littore, quod Perama dicitur, suspendit, quod scilicet vitæ ejus insidiati essent.

7. Hujusmodi atque aliis deterioribus rebus et suppliciis Andronicus subinde occupabatur. At Comnenus Alexius, Manuelis imperatoris ex fratre nepos et pocillator, ab Andronico in Scythiam relegatus atque inde profugus, draconis volantis instar in Siciliam pervectus, Gilielmo insulæ tyranno quis esset aperuit; atque una cum ipso ex Philippica provincia oriundus Maleinus, vir non illustri 385 genere, non splendida fortuna, non rebus gestis clarus. Hi quam bilem ambo contra Andronicum conceptam longo tempore parturierant, alter fortasse non sine causa, alter vero in Comneni gratiam, et ut aliquo nomine dignus videretur iis a quibus ignorabatur, eam tandem contra patriam pepererunt, illa non in aurem regis locuti, sed palam, multis audientibus, fere plantas ejus demulcentes et linguis suis canino more deosculantes, non quæ Andronico nocitura erant, sed per quæ tyrannum Siculum ad Romanarum provinciarum vastationem tanquam ad paratam prædam concitarent. Is vero iis verbis incitatus, eoque magis quod cum popularium suorum oratione consentirent, qui cum olim in aula Cpolitana stipendia mererent, tum Andronici metu et neglectu sui, alii alio dispersi, eadem sæpe dixerant, et copias quas habebat coegit, et magnis stipendiis, majoribus promissis tam pedestrium quam equestrium auxiliorum multa millia accivit. Peditatu Dyrrachium trajecto urbem primo impetu capit. Navalibus copiis recta in Thessalonicensem portum delatis interjectas 386 regiones in deditionem accepit, Thessalonicam vero illustrem urbem terra marique obsessam corona cepit, ac post dies aliquot obsidionis exercitum introduxit, eo successu non tam ob defensorum timiditatem et imperitiam rei militaris quam ob Davidis Comneni, præfecti urbis, ignaviam usus. Qui cum Thessalonicensibus nihil commodaret, sed metuendo Andronico et crudelibus ejus manibus cavendis ingeniosissimus esset, aut fluctus marinos subire, aut de summis rupibus se præcipitem dare, aut in montibus et speluncis abdere, aut fugitivi illius prophetæ exemplo a ceto deglutiri debuisset. Verum ille horum nihil fecit, sed malo Thessalonicensium fato urbis præfecturam parum honeste adeptus, vir muliere corruptior et cervis timidior, tantum non eos a quibus et ipse et urbs caperetur longe adhuc remotos accersivit: atque in id operam ultro dedit, ut in eorum manus perveniret. Nam cum pugnandum esset et omnis generis arma et machinæ contra urbem expedirentur, se pro

Καὶ ὧδε μὲν ἐξ ἀνθρώπων ἔθετο τὸν Μακροδούκαν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Δούκαν Ἀνδρόνικον, κἀπὶ τοιούτοις οὗτοι Ἀνδρόνικον εἴδοσαν ἀντιμετροῦντα σφίσι τῆς εὐνοίας τὰ ὀφειλήματα· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τοὺς Σεβαστειανοὺς δυσμενεῖς, δυάζοντας τὸν ἀριθμὸν, ἐς τὴν ἀντιπέραν ἀναρτᾷ τοῦ πορθμοῦ ὃς κικλήσκεται Πέραμα, διὰ τὸ δῆθεν ἐπιβουλεύειν αὐτοῦ τῇ ζωῇ.

ζ'. Ἀλλ' ἐν τοιούτοις μὲν καὶ παραπλησίοις ἄλλοις καὶ χείροσιν [P. 191] οὐκ ὀλίγοις ἀεὶ ἐνηυκαίρει Ἀνδρόνικος· ὁ δ' ἐκ Κομνηνῶν Ἀλέξιος, ὃς ἐκ τοῦ κεράσματος ἐτέτακτο τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἐκ τῆς αὐτοῦ φύτλης γεγενημένος (ἐκ γὰρ ἀδελφόπαιδος προελήλυθεν), ὑπερορίαν ἐς τοὺς Σκύθας Ἀνδρονίκῳ κατακριθεὶς κἀκεῖθεν φυγὰς γενόμενος, εἴποι ἂν τις ὄφις πετόμενος εἰς Σικελίαν κατέλυσε, καὶ τῷ ταύτης τυραννεύοντι Γιλιέλμῳ εἰς ὄψιν ἐλθών, καὶ ἑαυτὸν ὅστις εἴη καταφανῆ θέμενος, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς Φιλίππου ἐπαρχίας ὁρμώμενος Μαλεῖνος, ἀνὴρ οὐ τὸ γένος ἐπίσημος, οὐ τὴν τύχην λαμπρὸς, οὐ γνώριμος τὸ ἐπιτήδευμα, ὃν συνέλαβον ἔμφυο χόλον καὶ ὠδινον ἐπὶ πλεῖστον κατ' Ἀνδρονίκου, ὁ μὲν καὶ δικαίως ἴσως ἐπεγκαλῶν, ὁ δὲ Μαλεῖνος τῷ Κομνηνῷ χαριζόμενος καὶ δοκεῖν τις εἶναι τῶν αἰδοῦς ἀξίων παρὰ τοῖς οὐκ εἰδόσι πραγματευόμενος, τοῦτον κατὰ τῆς πατρίδος ἀπέτεκον, ἐκεῖνα μὴ πρὸς οὖν τοῦ ῥηγὸς, ἀλλ' ἐπὶ πολλῶν εὐπαρακλήτως λαλήσαντες ἐν τῷ μικροῦ τῶν ἐκείνου ποδῶν τὰ πέλματα καταψᾷν καὶ κυνηδὸν ταῖς ἑαυτῶν γλώτταις περιλιχμάζειν, οὐχ ὅσοις κακῶς παθεῖν Ἀνδρόνικος ἔμελλεν, ἀλλ' οἷς ὡς ἐπὶ θήραμα πρόχειρον τὴν ἅλωσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν διερεθίσειν εἶχον τὸν τῶν Σικελῶν τύραννον. Ὁ δὲ τοῖς τούτων λόγοις ἀναῤῥιπισθεὶς, καὶ ἄλλως ἔχων ἀναφέρειν τὰ ἐπαδόμενα ἐς τὸ σύμφωνόν τε καὶ ταυτοδύναμον οἷς καὶ παρὰ ταυτογενῶν ἐκείνῳ Λατίνων πολλάκις ἀκήκοε, πάλαι μὲν ἐπὶ μισθῷ συνόντων Ῥωμαίοις καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐκτριβόντων αὖλειον, τότε δὲ διασπαρέντων ἄλλων ἄλλοσε διὰ τὸν παρὰ σφίσιν ἀτεράμονα καὶ ἄτεγκτον Ἀνδρόνικον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀκηδὲς, τάς τε οὔσας πολεμικὰς δυνάμεις ἐς τὸ ἐπικρατὲς διατίθησι, καὶ τὸ ξενολογικὸν ἐκ πολλῶν ὁπλιτῶν ἀποκρίνας καὶ ἀδροῖς ἐπάρας μισθώμασι καὶ μείζοσι φυσήσας τοῖς ἐπαγγέλμασιν ἐς χιλιάδας τὴν ἵππον καταριθμεῖ. Καὶ τὴν μὲν πεζὴν στρατιὰν ἐς Ἐπίδαμνον διαβιβάσας καὶ ταύτην αὐτοβοεὶ κατασχὼν, τὴν δὲ ναυτικὴν δύναμιν εὐθὺς πλοήσασαν σχὼν ἐς τὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίνεια, τὰς ἐν τῷ μεταξὺ χώρας ὁμολογίᾳ αἱρεῖ. Ὁμοῦ δὲ τῶν στρατευμάτων κατά τε γῆν κατά τε θάλατταν τὴν λαμπρὰν ἐν πόλεσι Θεσσαλονίκην διελαβόντων μίτρᾳ Ἄρεος καὶ διαζωσάντων, ἰάλῳ αὖτη πολιορκίᾳ καὶ εἴσω μεθ' ἡμέρας δίχεται τὸ πολέμιον, οὔκουν διὰ τὸ τῶν ἔνδον ἀμυνομένων ἀπάλαμνόν τε καὶ ἀπειρόμαχον, τὴν δὲ μαλακίαν μᾶλλον τοῦ στρατηγοῦντος Δαβὶδ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν. Οὗτος γὰρ ἐς οὐδὲν χρήσιμος τοῖς Θεσσαλονικεῦσιν ὀφθεὶς, δεξιώτατος δὲ μόνον γενόμενος ἀεὶ δεδιέναι Ἀνδρόνικον καὶ τρόπον ἐπιζητεῖν δι' οὗ δὴ τὰς ἀάπτους ἐκείνου

χεῖρας διαφευξεῖται, δέον κῦμα θαλάσσης ὑπελθεῖν ἢ κατὰ πετρῶν ἡλιβάτων βαλεῖν ἑαυτὸν ἢ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις εὑρέσθαι ἀποκρυβὴν ἢ κατὰ προφήτην φυγάδα κήτει θαλαττίῳ καταποθῆναι, ὁ δὲ τοιοῦτο μὲν οὐδέν τι ποιεῖν ἐπεβάλετο, ἐπὶ κακῇ δὲ μοίρᾳ τὴν τῶν Θεσσαλονικέων χειρίζων ἀρχὴν καὶ τὴν ἀρχηγίαν ὁ καὶ γυναικῶν [P. 192] θηλύτερος καὶ τῶν ἐλάφων δειλότερος οὐκ εὐκλεῶς κληρωσάμενος, ἔλαθε τους συλληψομένους αὐτόν τε καὶ τὴν πόλιν Θεσσαλονίκην καὶ πόῤῥωθεν ὄντας μεταπεμπόμενος ἄντικρυς, καὶ ἑαυτὸν ἐκείνοις ἐγχείριον ἑκούσιον ζώγρημα θέσθαι διὰ παντὸς μελετῶν. Οὐκοῦν καὶ τοῦ τῆς μάχης ἐνστάντος καιροῦ καὶ παντοίων ὅπλων καὶ μηχανῶν κινουμένων κατὰ τῆς πόλεως θεατὴς τῶν πολεμίων μάλιστα ἦν αὐτὸς, οὐκ ἀντίπαλος. Οὔτε γὰρ δι' ὅλης τῆς πολιόρκίας ὤφθη ἐπεκραμὼν, καίπερ διανιστώντων αὐτὸν οὐ μετρίως πρὸς τοῦτο οἱ τῆς πόλεως προησπίζοντο, οὔτε δράσειν οὕτως αὐτοῖς ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἦγχε τὸ τῶν πολιτῶν πρόθυμον οἷα καὶ σκυλάκων γενναῖον ὅρμημα θηρατὴς ἀχρειότατος. Τοίνυν οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ὦπτο πανοπλίαν ἀμφιασάμενος, ἀλλ' ἀπεῖχε κράνους καὶ θώρακος καὶ κνημίδων καὶ θυρεοῦ κατὰ τὰς ἐσκιατραφημένας τῶν γυναικῶν καὶ μηδὲν εἰδυίας πλέον γυναικωνίτιδος, καὶ περιῄει τὴν πόλιν ἡμιόνῳ ἔποχος μετ' ἀναξυρίδος συνεπτυγμένης ὀπισθίῳ δεσμεύματι καὶ πεδίλων κομψῶν ἐστιγμένων χρυσῷ, ἐς αὐτὸν ἀποληγόντων ἀστράγαλον. Τῶν δὲ μηχανημάτων τὰ τείχη τυπτόντων καὶ βαλλόντων τοὺς λίθους ἔραζε, αὐτὸς εἰς γέλωτα εἶχε τὰ τῶν ἀφιεμένων πετρῶν ῥοιζήματα (15) καὶ τὰ τοῦ περιβόλου ἐν τῷ πλήττεσθαι μυκήματα· κἂν τῷ ἐρείπεσθαι ῥήγματα, « Ἐνωτίζεσθε γοῦν, » ἔφασκε τοῖς ἐκείνῳ συνοῦσι φαύλοις ἀνδραρίοις, ὑπὸ ἀφῖδα ἰσχυρὰν τοῦ τείχους παραβύσμενος, « τὰ τῆς γραίας μυκήματα, » ὁ τιθηνοῦ εἰσέτι δεόμενος· ἐκάλει δ' οὕτω τὴν μεγίστην τῶν ἑλεπόλεων, ὑφ' ἧς ἠχρειοῦτο τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τῶν λίθων ἐκπηδώντων τῆς ἁρμογῆς Τοιοῦτον τοινυν προδότην ἡ Θεσσαλονικέων τότε κληρωσαμένη φύλακὰ δυστυχῶς, καὶ κυβερνήτην λαχοῦσα τὸν καταποντιστὴν καὶ ἰατῆρα τὸν φαρμακέα, ἐπ' ὀλίγον ἀντισχοῦσα τοῖς ἐχθροῖς ὑπέκυψε.

Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις γεγενημένα ἄλλη τίς ἐστι κακῶν Ἰλιὰς, καὶ τραγικὰς ὑπερβαίνουσα συμφοράς ἅπας γὰρ οἶκος τῶν ἐνόντων ἠρήμωτο, οὐδ' ἦν οἰκία τις σώζουσα, οὐ στενωπὸς τῶν ἀναιρούντων λυτρούμενος, οὐ κατάδυσις ἐπὶ πολὺ ἀποκρύπτουσα. Ἀλλ' οὐδὲ σχῆμα ἠλεεῖτο ἐλεεινὸν, οὐδ' ἐδυσωπεῖτο δυσώπησις, ἀλλὰ διὰ πάντων ἐχώρει τὸ ξίφος, καὶ θυμοῦ λῆξις ἦν ἡ ἀπάγουσα τοῦ βίου πληγή. Κενὴ δὲ καὶ ἡ κατὰ τοὺς ἱεροὺς νεὼς συνδρομὴ τῶν πολλῶν ἐδείκνυτο, καὶ ματαία ἡ ἐπὶ ταῖς εἰκασίαις ταῖς θείαις πεποίθησις. Οἱ γὰρ βάρβαροι καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα συγχέοντες πράγματα τιμᾷν οὐκ ᾔδεσαν τὰ Θεοῦ, οὔτ' ἀσυλίαν παρεῖχον τοῖς εἰς τὰ τεμένη προστρέχουσιν· ἀλλ' ὅ ἦν ἐπὶ τοῖς κοινοῖς δόμοις κατάντημα, τὰ μαχαίρᾳ δηλονότι παραυτίκα πεσεῖν ἤγουν τῆς οὐσίας ἀπάσης ψιλωθέντα τινὰ διαφεθῆναι, δὲ παρὰ τοῖς πορθηταῖς ἐς μεγίστην εὐποιίαν συνελογίζετο, τοῦτο καὶ οἱ ἐν τῷ νεῷ καταφεύγοντες πέρας εὕρισκον, ἵνα μὴ προσθείην καὶ τι βαρυσυμφορώτερον ἕτερον, τὸ ἐκθλίβειν ἐκεῖσε κακῶς τὴν ψυχὴν τῇ τῶν μυριάδων συνδρομῇ τε καὶ σύμπιλήσει, αἳ τοὺς θείους δόμους εἰσέδυσαν· κἂν τοῖς ἱεροῖς γὰρ μεθ'

A spectatore hostium, non pro bellatore gessit. Nunquam certe totius **387** obsidionis tempore ullam eruptionem fecit, quamvis non paucis, quæ in præsidio erant, exhortantibus. Neque id ipsos facere passus est, sed civium alacritatem, ut ignavus venator canum impetum, cunctando suffocavit. Neque armatum quisquam eum aut galeatum vidit: sed galeam, thoracem, ocreas ita vitavit ut delicata muliercula, quæ præter umbram conclavis sui nihil novit. Mulo quidem per urbem vehebatur cum pallio, quod a tergo nodus astringebat, et elegantibus calceolis auro usque ad talos interpunctis. Cum autem machinæ muros quaterent et saxa humi deciderent, excussorum saxorum bombos et mœnium cum ferirentur mugitum et ruinas ridebat, et familiaribus suis nequam hominibus sub tuta crepidine muri stans: « Audite, inquit, aniculæ mugitum. » Sic autem machinam maximam vocabat, qua saxa compage sua elidebantur, homo ipse adhuc nutricis egens. Igitur Thessalonica talem proditorem pro duce, piratam pro gubernatore, veneficum pro medico sortita, hostibus non diu restitit.

C **388** Deditionem ingens malorum pelagus est consecutum. Omnes ædes sunt desertæ, nulla fuit domus quæ servaret, nullus angiportus ab homicidis defendebat; nulla caverna erat quæ diu celaret: nullæ preces, nulli gestus miserabiles misericordiam impetrabant; grassatur ubique ferrum; ira non nisi lethali ictu lenitur; frustra vulgus in templum concurrit, frustra sacris imaginibus fidit. Nam Barbari divinis humanisque rebus confusis nulla religione movebantur, neque in sacras ædes confugientibus parcebant. Illud saltem proficiebant miseri, ut aut statim gladio caderent aut bonis omnibus ereptis dimitterentur; quod vastatores illi summum beneficium indicabant. Idem exitus manebat eos qui in fana se conferebant. Et accedebat malum gravius, quod infinitæ multitudinis concursu multi et ex compressione exanimabantur; et ab hostibus in sacra irruentibus trucidabantur, et obvii quique pro hostiis crudeliter mactabantur. Et qui pepercissent hominibus qui divinis rebus insultabant et Deum plane contemnebant? neque vero tam illud erat novum, quod

Hier. Wolfii notæ.

(15) Τὰ τῶν ἀφιεμένων πετρῶν ῥοιζήματα. Ex hoc loco fere conjicio, Siculos habuisse bombardas eo tempore, nisi fortasse balistis maximis usi fuerint.

sacra **389** donaria rapiebant et profanis manibus non tangenda contrectabant ac caninis oculis ea intuebantur quæ aspicienda non sunt, quam hoc nefarium, quod sacrosanctas Christi et famulorum ejus imagines terræ allidebant, et pedibus insistentes, si quid ornatus ex materia pretiosa inerat, eo utcunque direpto ipsas in trivia efferebant, ut a prætereuntibus conculcarentur, aut ad cibum coquendum foco apponebant. Illud autem maxime nefarium est et piorum auribus detestabile, quod in sacra et ipsis angelis venerabili mensa indecore saltabant et barbarica quædam cantica psallebant. Deinde pudendis apertis sacrum pavimentum in orbem permingebant, aspersione illa et calidis balneis noxiis dæmonibus utique gratificantes, ut in iis fatigati cladibus hominum innatarent. Sed cum tandem malorum finis instare et pugna quietura videretur, Siculi duces intervenerunt et turbæ in cædes ruentis impetum represserunt; quorum unus cataphractus, **390** equo insidens, Theodori martyris, e cujus sepulcro unguentum ebullit, templum ingreditur, et alios obliquo ense verberando alios vulnerando vix militum intemperias cohibere potuit. Verum ne sic quidem tolerabilis fuit Thessalonicensium conditio. Etsi enim postridie expugnatæ urbis a cædibus civium temperatum est, tantæ tamen grassationes in superstites fuerunt, mille modis ad eumdem vitæ exitum tendentibus, ut cum mortuis bene actum videretur, et ut apud Jobum tolerantissimum est, multi frustra mortem exoptarent. Nam etsi alii fere omnes in bello victos hostes, ut victoriæ superbia dictat, sæviunt, Latinus tamen superatis adversariis intolerabile malum est et verbis inenarrabile. Quod si Romanus sit comprehensus, et is Latinæ linguæ rudis, et a peregrinitate ita abhorrens ut in vestitu nihil cum eis commune habeat, is vero Deo invisus habetur et quovis supplicio dignus. Quæ vipera, quis leo, præda vetere omissa et calidum adhuc venatum devorans, ita sævit **391** ut Latina immanitas in captivos? non flectitur precibus, non mollitur lacrymis, non blandis lenitur verbis: quamvis suavis cantus, strepitus anserum aut clangor milviorum habebitur. Si Orpheum cithara, cygnos moribundos cantus dulcedine superes, nihil proficeris; et ut paulisper barbarica feritas mulceatur, mox tamen ad ingenium redit, in cædes ruit, nec supplicum vocibus plus movetur quam incus ictu malleorum. Ea gens tantum iracundiæ indulgere novit et imperatis ejus obtemperare. Quid vero malorum prætermittat homo Romanis infestus, eorumque inveterato odio ita flagrans ut nec vetus ille serpens, humani generis insidiator, unquam tantum virus acerbitatis in terras evomuerit? nam exsecrabiles Latini provincias nostras paradiso comparant, nostrorumque bonorum desiderio genti nostræ perpetuo sunt infesti, et subinde mala machinantur; quæ si quando temporibus adducti

A ὅπλων ἐπεισπηδῶντες οἱ ἐναντίοι τὸν ἐν ποσὶν ἀνῃρουν ἀεί, [P. 193] καὶ ὡς θύματα τοὺς καταλαμβανομένους ἀνηλεῶς ἐκεράτιζον. Πῶς δὲ ἀνθρώπων ἤμελλον φείδεσθαι οἱ τοῖς θείοις ἐμπαροινοῦντες καὶ μηδ' ὅλως Θεοῦ ἐμπαζόμενοι; ἀλλ' οὐ τοσοῦτον καινὸν εἰ τὰ τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένα ἱεροσύλουν καὶ χερσὶ βεβήλοις καὶ ὀφθαλμοῖς κυνέοις ἥπτοντο τῶν ἀψαύστων καὶ τοῖς μὴ θεατοῖς ἐνητένιζον, ὅσον δὴ ἀνόσιον εἰ τὰς πανηγεῖς Χριστοῦ εἰκόνας καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἠδάφιζον, καὶ τούτων κατεπεμβαίνοντες, εἴ τις μὲν κόσμος ἐξ ὕλης προσῆν τιμαλφοῦς, τοῦτον ἀφῃρουν ἐκσπῶντες ὡς ἔτυχεν, αὐτάς δ' εἰς τὰς τριόδους ἐξέφερον τοῖς παροδεύουσιν ἰσομένας εἰς καταπάτημα, ἢ τῷ τῆς διαίτης πυρὶ παρεδίδοσαν. Ἀνοσιώτατον δὲ μάλιστα καὶ ὡσὶ δυσήκουστον

B τῶν πιστῶν· εἴ τινες ἦσαν οἱ τῆς θυμηδοῦς καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς αἰδεσίμου ἄνωθεν ἀνιόντες τραπέζης ἐπ' αὐτῆς ὠρχοῦντο μεταφερόμενοι ἀσχημόνως, καί τινα βάρβαρα ἀπηχέστατα ᾄσματια πάτρια ἔψαλλον, εἶτα τὴν αἰδὼ ἀνακαλύψαντες καὶ τὸν ποδεῶνα τοῦ τῆς κοιλίας ἀσκοῦ ῥέειν ἀνέντες ἐνούρουν κύκλῳ κατὰ τὸ ἅγιον ἔδαφος, περιῤῥαντήρια ταῦτα τελοῦντες δαίμοσι καὶ λουτρὰ θερμὰ τοῖς ἀλάστορσι σχεδιάζοντες, οἷς οὗτοι μετὰ κάματον διανήχονται, ὃν διήνεγκαν ἀνθρώποις συμφορὰς μηχανώμενοι καὶ δεινὰ διαθλοῦντας ἀνήκεστα. Ἐπεὶ δέ ποτε τὰ δεινὰ δόξαν τοῦ λῆξαι εἴληφε καὶ εἰς ἄνοχὴν ἀπεῖδεν ὁ πόλεμος, μέσον ὀφθέντων οἵπερ εἰς ἀρχηγοὺς τῶν Σικελῶν ὑπερανεστήκεσαν, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἐπισχόντων ὁρμὴν εἰς ἀναίρεσιν, ὧν ἄτερος ἔφιππος σιδήρῳ κατάφρακτος τὸν τοῦ μυρο-

C βλύτου μάρτυρος εἰσέδυ νεών, καὶ τοὺς μὲν τῷ πλατεῖ παίων τοῦ ξίφους, τοὺς δὲ καὶ ἀληθὲς τραῦμα πλήττων ἴσχυσε μόλις τὴν τοῦ κακοῦ στῆσαι φορὰν, οὐδ' οὕτω τὰ ἐξῆς ὡς ἐν κακοῖς μέτρια Θεσσαλονικεῦσιν ἐφανησαν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐς ᾄδου κατάγεσθαι τοὺς πολιορκηθέντας ἡ μετὰ τὴν ἅλωσιν εὐθὺς ἡμέρα κατέπαυσε, τὰ δ' ἐπισυμβαίνοντα ἄλλως ὀδυνηρὰ πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς ζωῆς τέρμα μυριακῶς τοὺς τλήμονας κατηνάγκαζον καὶ βέλτιον τὸ θανεῖν ἐποίουν ὑπὲρ τὸ ζῆν, ὥστε τὸ τοῦ τλησιπόνου Ἰὼβ εἰπεῖν, πολλοὶ δεόμενοι τελευτῆς οὐκ ἐτύγχανον. Καὶ πᾶς μὲν γὰρ ἕτερος πολέμῳ τὸ ἀντίπαλον χείρωσάμενος κακῶς αὐτῷ κέχρηται καὶ ἀνελεημόνως προσφέρεται, καὶ ὅσα ἡ ἐκ τῆς νίκης ὑπεροψία ὑποτίθησι διαπράττεται· Λατῖνος δὲ πορθήσας τὸ

D ἀντιπῖπτον καὶ ὑποχείριον ἐργασάμενος ἀνύποιστόν ἐστι μάλιστα κακὸν καὶ λόγῳ ἀπεριήγητον· εἰ δὲ καὶ Ῥωμαῖος εἴη ὁ συλληφθεὶς, καὶ αὖτος καθαρεύων γλώττης Ἰταλιώτιδος, καὶ τοσοῦτον τοῦ ἑτεροφύλου ἔθνους ἀποξενούμενος ὡς μηδὲ κατὰ τὴν σωματικὴν περιβολὴν βραχύ τι γυῦν Λατίνοις ἐπικοινωνεῖν, εἴη ἂν οὗτος ἐστυγημένος Θεῷ καὶ τῆς ὀργῆς Κυρίου ἀμιγῆ κατακριθεὶς πιεῖν τὴν κύλικα καὶ τὸ σωτήριον ἀκέραστον προσενέγκασθαι. Ποῖα γὰρ θανατηφόρος ἔχιδνα ἢ πτερνοφύλαξ ὄφις ὀλέθριος ἢ ταυμωώντης λέων, τὰ τῶν βρωμάτων ἕωλα παρορῶν [P. 195] θερμῆς δ' ἔτι τῆς θήρας ἐμφορούμενος, οὕτως ἂν ἐλυμήνατο ὡς ἀπανθρωπία Λατίνη ζωγρήσασα;

οὐκ ἐπικλᾶται λιταῖς, οὐ θηλύνεται δάκρυσιν, οὐχ αἱμύλοις ἱλαρύνεται φθέγμασι. Κἂν ᾖ τις χάριεν, κλαγγὴ τούτῳ ἰκτίνων ἢ κρώγμὸς κορώνης λογίζεται. Εἰ δ' οὕτως εἴη θελκτήριον ὡς καὶ πέτρας αἱρεῖν, ὁποῖα τὰ Ὀρφαϊκὰ κρούματα, εἰς νεὼν μὲν καὶ οὕτως ὁ φορμίζων ἐψάλαξε καὶ μάτην ἀείδειν ἀνεβάλετο λιγυρόν· εἰ δέ που καὶ ἄλοιη τῇ ἀοιδῇ ὁ βάρβαρος, ἀλλ' εἰς κύκνειον ᾆσμα τελευταῖόν τε καὶ φιλότιμον ἡ ἀμείλικτος τοῦτο ψυχὴ συλλογίζεται αὖ πάλιν κατεργαζομένη θάνατον, καὶ μένουσα πάλιν ὡς πρότερον ἄθελκτος ἢ ὥσπερ ἄκμων ἀνήλατος, πρὸς πᾶσαν ἱκετείαν ἀνένδοτος. Μόνῳ οἱ τοῦ γένους τούτου τῷ θυμῷ χαρίζεσθαι ἴσασι, καὶ οἷς οὗτος ἐπιτάσσει ὀργίλως ὑπενδιδόναι πεφύκασι. Τί δ' ἂν κακὸν εἴη παρεικὼς ἀτέλεστον ἀνὴρ μισορώμαιος καὶ τοσαύτην ἀποθησαυρίσας ἐν ἑαυτῷ καθ' Ἕλληνος ἀνδρὸς ἀπέχθειαν, ὁποίαν οὐδ' ὅφις αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἐπίβουλος συνειληφὼς πάλαι ἀπέτεκεν; ἐπεὶ καὶ παραδείσῳ μὲν ἀντικρυς παρὰ τοῖς καταρατοτατοις Λατίνοις εἰκάζεται ἣν ἡμεῖς ἐλάχομεν οἰκεῖν καὶ ὁποκαρπεύεσθαι, καὶ δυσέρωτες ὄντες τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν κακογνῶμονοῦσιν ἀεὶ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος, καὶ κακῶν εἰσι τέκτονες διὰ παντός. Κἂν φιλεῖν πλάττωνται, τὸν καιρὸν ὑποδυόμενοι, μισοῦσιν ὡς ἔχθιστοι· κἂν ὁ λόγος αὐτοῖς εὐπροσήγορος καὶ ὑπὲρ ἔλαιον ῥέων ἀψοφητὶ ἀπαλύνηται, ἀλλὰ βολίδες εἰσὶ καὶ οὕτως αὐτοὶ, καὶ μαχαίρας ἀμφιστόμου τομώτεροι. Οὕτω μέσον ἡμῶν καὶ αὐτῶν χάσμα διαφορᾶς ἐστήρικται μέγιστον, καὶ ταῖς γνώμαις ἀσυναφεῖς ἐσμεν, καὶ κατὰ διάμετρον ἀφεστήκαμεν, εἰ καὶ σώμασι συναπτόμεθα καὶ τὴν αὐτὴν πολλάκις εἰλήχειμεν οἴκησιν. Ὅθεν καὶ αὐτοὶ μὲν ὑψαυχενοῦντες τὰ πολλὰ, καὶ τὸ τοῦ σχήματος ὑπερηφάνως ὑποκρινόμενοι ὄρθιον, ὡς πτέρναν φιλοῦσι τηρεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὸ λεῖον τοῦ ἤθους ἡμῶν καὶ ὑποκαταβαῖνον χαμαὶ διὰ τὸ τοῦ φρονήματος μέτριον. Ἡμεῖς δὲ τὸ ἐκείνων ὑπέροφρυ καὶ τὸ κομπηρὸν καὶ σεμνὸν καὶ τὴν κόρυζαν οἷά τινα κεφαλὴν ἄνω ὑποβλεπόμενοι τείνουσαν, ἐπ' αὐτῆς τὴν πορείαν τιθέμεθα φλῶντες (16) ἐς δεῦρο τῇ δυνάμει Χριστοῦ τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων ἐξουσίων βραβεύοντος καὶ τὸ μηδὲν ἐντεῦθεν παθεῖν ἢ καὶ ἠδικῆσθαι παρέχοντος.

Καὶ οὕτω μὲν, ἵνα καθ' εἱρμὸν αὖθις προίῃ τὸ λέγειν, ὁ Σικελικὸς στρατὸς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ἔνδον γενόμενος ὅσα καὶ οἷα μὴ Θεῷ φίλα τετέλεκε, κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, τῆς τρίτης ἐπινεμήσεως, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ἐνενηκοστοῦ καὶ τρίτου ἔτους, τῆς τειχομαχίας ἀρξάμενος, καὶ συμπεράνας ταύτην ἀβλαβῶς ἑαυτῷ πάντη κατὰ τὴν πέμπτην καὶ δεκάτην τοῦ αὐτοῦ μηνός. Οὐ μόνον τοίνυν, ὡς ἐλέγομεν, τοῦ πόλέμου ἐνισταμένου τὰ τῶν ὅλων πεπόνθασιν οἱ Θεσσαλονικεῖς χείριστα, ἀλλὰ καὶ τούτου λήξαντος οὐκ ἔβρεψεν ἡ τύχη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον, οὐδ' ἐνεῖδον αὐτοῖς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμερον· οὐ γὰρ οἰκιῶν μόνον τοὺς δεσπότας ἐξήλασαν καὶ τῶν κειμηλιουμένων ἐντὸς ἀπεστέρησαν αὐτοὶ ταῦτα ἰδιωσάμενοι [P. 195], ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια προσαφείλοντο, μηδὲ τῶν ἐσχάτων ὑποδυτῶν ἀποσχόμενοι τῶν κρυπτόντων ἃ ἡ φύσις ὡς ἀσχήμονα καλύπτειν ἐπέταξε, μήτε μὴν τρύφους τοῖς δεσπόταις μεταδιδόντες ὧν αὐτοί περ εἰς τοὺς κόπους εἰσεληλύθεσαν, ἀλλ' οἶκοι μὲν οἱ ἀλλότριοι καθήμενοι κατεσπάθων τὰ ἐνόντα καὶ ὁσημέραι ἐκώμαζον, τοὺς δὲ συγκεκομικότας εἰς τὰς σιτεύας εἶων ἐπὶ τῶν τριόδων πλάζεσθαι νήστιδας, χαμαιεύνας, γυμνόποδας καὶ αχιτωνας ὡς κλίνην μὲν ἔχειν τοὺς πρότερον εὐπαρύφους τὸ δάπεδον, στέγην τὸν οὐρανὸν, τὴν δὲ κοπρίαν θαλπωρὸν δέμνιον. Ὁ δὲ χεῖρον τῶν ἀφηγουμένων καὶ ἕως αὐτῆς δάκνον ψυχῆς, οὐκ ἐξῆν τοῖς πρώην δεσπόταις παρεισιέναι

A amicitiam simulant, tamen acerrimas **392** inimicitias clam alunt. Si blandis verbis et oleo mollioribus utuntur, jacula et ancipites gladii in iis delitescunt. Tanto discordiæ vallo invicem dirempti sumus, nec ullo modo animi conjungentur, etsi corporibus conjuncti in iisdem ædibus habitemus. Illi plerumque, erecta cervice elatoque vultu incedentes, morum nostrorum levitatem et ex modestia humilitatem cavillari et despicere solent. Nos vero eorum supercilium, jactantiam, fastum, insolentiam Christo auspice conculcamus, qui potestatem dat super serpentes et scorpios citra noxam ambulandi.

8. Verum ut ad historiæ ordinem redeamus. Siculus exercitus, Thessalonica potitus, hoc modo grassatus est sine ullo respectu Dei. Urbem oppugnare cœpit sexto die mensis Augusti, indictione tertia, anno sexies millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio ; eamque cepit sine ullo suo detrimento ejusdem mensis die decima quinta; neque vero durante bello duntaxat Thessalonicenses gravissime sunt afflicti, sed nec eo finito fortunam æquiorem habuerunt aut victores clementiores **393** sunt experti ; qui non contenti expulsis dominis ædes et omnia quæ in iis erant sibi vindicare, etiam vestes eis rapuerunt, ne interulis quidem relictis, quibus ea tegerentur quæ natura tegi voluit ; nec frustum panis dominis impertiebant, quorum bona occuparant. Sed Barbari sedentes in ædibus comessabantur, et per luxum ea absumebant quæ possessores veteres magnis laboribus comportarant ; ac tum in triviis jejuni et nudi oberrabant, qui dudum lautis vestibus induti fuerant. Lectum habebant terram, tegumen cœlum, fimeta pro stragulis. Et quod hæc omnia superat, et ad ipsum usque cor penetrat, non licebat prioribus dominis ædes ingredi. Quod si quis fecerat aut saltem introspexerat, statim inclementer in eam pertrahebatur, et subinde causam rogabatur cur eo ingressus esset aut introspexisset aut limen atrii calcasset. Ac multis plagis acceptis pecuniam dare

B

C

D

Hier. Wolfii notæ.

(16) Φλῶντες. Scilicet τὴν κεφαλήν.

cogebatur, quam illic occultasse putabatur, eaque de causa perlustrasse domum, metuens ne sublata, aut ea parte ædium **394** in qua lateret accuratius perquisita, ab hostibus inventa esset, aut ipse diligentius eam occultare vellet. Sæpe autem factum est ut qui id dederat quod provisa migratione sua abdiderat, nihilo minus flagris cæderetur et gravioribus tormentis cruciaretur, ut plura recondita indicaret. Alius qui nihil dabat, sed se, ut nunc, ita prius etiam fuisse pauperem, patriæque domus aut magnis suis sumptibus exstructæ desiderio a proposita via vel invitum abstractum esse affirmabat, ut suas possessiones simul et spectaret et deploraret,ne is quidem misericordiam inveniebat ; sed in cruciatum abreptus et pede suspensus subjectis paleis incensis fumo torrebatur, concacabatur,verubus latera pungebatur ; et aliis sexcentis pœnis exagitatus aut in ipsa excarnificatione animam exhalabat, aut semianimis pede extra ædes tanquam purgamentum extractus sub dio in plateis jacebat.

A τὸν οἶκον αὐτῶν, ἀλλ' εἴ τις τοῦτο εἰργάσατό ποτε ἢ μόνον προύκυψεν ἔνδοθι, αὐτίκα ὡς ὑπὸ Σκύλλης ἀρχαίου κακοῦ τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἀνηρπάζετο, καὶ θαθιστάμενος εἰς λόγους καὶ πολλάκις τὸ αἴτιον διερωτώμενος τοῦ ἐκεῖσε παραβαλεῖν ἢ ὅμμα τοῖς ἔσω βαλεῖν ἢ τὸν οὐδὸν τῆς αὐλείου πατῆσαι πολλὰς ἐδαίρετο, καὶ χρήματα παρέχειν κατηναγκάζετο, ἃ ἐκεῖσέ που ὑπωπτεύετο κατακρύψαι καὶ οἷς τὴν καρδίαν ὄπιθεν ἐχέων καὶ οἷον συμβεβυσμένην αὐχῶν περιπαπταίνειν προήχθη τὸ οἴκημα, δεδιὼς μὴ σεσύληνται καὶ σπεύδων μαθεῖν εἰ οὐκ ἔλαθε τὸ μέρος τῆς οἰκίας τοὺς πολεμίους καθ' ὃ ταῦτα ἐγκέκρυπται, ἐπιμελέστερον περὶ τὴν αὐτῶν διατεθεντας ἀνεύρεσιν ἢ αὐτὸς ἀσφαλέστερον ὡς εἴησαν ἀφανῆ. Καὶ διδοὺς οὖν τις πολλάκις ὅπερ B συνέστειλε τὴν ἐκ τοῦ δώματος αὐτοῦ προορώμενος ἅπαρσιν, οὐδ' οὕτως ἠλλοτριοῦτο τῶν μαστιγώσεων. ἀλλὰ πλείους αὐτῷ ἐνετείνοντο αἱ πληγαὶ καὶ πολυειδέστεραι αἱ βάσανοι ἐπήγοντο, ἵνα καὶ πλείω τά ἀποθησαυρισθέντα ἐκφήνειε. Καὶ μὴ παρέχων δέ τις ἕτερος, ἀλλὰ πένεσθαι καὶ νῦν ὡς πρώην διατεινόμενος, καὶ φάσκων ὡς πόθος πατρῴου οἰκήματος ἢ πολλαῖς ὑπ' αὐτοῦ δαπάναις ἀνεγερθέντος παρενεγκὼν τῆς προκειμένης ὁδοῦ καὶ ἄκοντα ἐπεσπάσατο, θεατὴν ἅμα καὶ θρηνητὴν τοῦ οἰκείου ποτὲ κτήματος ἀναδείξας, οὐδ' οὕτως εἶχε τὸν ἐλεοῦντά τε καὶ λυτρούμενον, ἀλλὰ στρεβλούμενοί τε καὶ αἰκιζόμενοι, κἂν τοῦ ποδὸς ἀπαιωρούμενοι καὶ ἀχυρμία κάτωθεν ὑποβεβλημένοι καὶ ἀναπτομένῳ πυρὶ καπνιζόμενοι, τό τε στόμα μινθούμενοι καὶ τὰς πλευρὰς κεντούμενοι βέλεσι καὶ μυρίας ἄλλας κολάσεις ὑφιστάμενοι ἢ τῷ ταῦτα πάσχειν ἐξέρρησσον τὴν ψυχήν, ἢ ἡμιθνῆτες ἑλκόμενοι τοῦ ποδὸς ὥσπερ τι τῆς οἰκίας ἐξεφέροντο ἀποβάρωμα, κἂν ταῖς πλατείαις προύκειντο αἴθριοι.

9. Quid ? tali benignitate Siculi veteres ædium dominos tractabant : cæteris vero, qui ædes suas ut inferni fauces, aut Creticum Labyrinthum, **395** aut Ceadam Laconicum præteribant, humanitatis aliquid tribuebant ? Minime vero. Nam unde illis talis affectus, qui feris immaniores ignorant quid sit misericordia,et cladibus hominum delectantur ? canes quidem invenias qui captis pareant, ultro hiatu oris, morsu et latratu represso, si ii quos persequuntur in genua procubuerint. Isti autem, tantum aberat ut eorum miseresceret quos omnibus opibus spoliarant, et quorum rem familiarem cum scortis consumebant, quæ consectabantur maximique faciebant, ut pene alapis ab eis cædi se paterentur ii qui se omne Romanorum imperium ut desertum nidum occupaturos et ut ova derelicta sublaturos jactabant. Nuditatem vero hominum ridebant, et cachinnis concutiebantur, si quis præ fame, macie confectus aut tumefacto ventre, pallida et livida facie ex olerum aut uvarum victu, ex proximis vineis cum periculo collecto, præteribat. Ita porro miserabantur eos qui laceris vestibus utebantur,aut arborum corticibus pudenda velabant, **396** aut e viminibus contextis pileolis capita tegebant, ut cum risu et ludicro gestu obviorum barbas et capillos ambabus manibus comprehenderent, ac hirtas et promissas illas barbas malas esse, capillis vero opus esse dicerent ut ipsorum more in urbem tonderentur. Aliquando in equis forum perambulantes fraxineis hastis miseros prosternebant, in fimum aut lutum potissimum, si

C θ'. Τί δέ ; ἀλλὰ τοιούτοις μὲν φιλοφρονήμασιν ἐδεξιοῦντο τοὺς πάλαι τῶν δόμων κυρίους οἱ Σικελοὶ καὶ ἐθεράπευον· τοὺς δὲ λοιποὺς, ὅσοι τὰς αὐτῶν οἰκίας παρέτρεχον ὅσα καὶ ᾅδου στόμια ἢ λαβύρινθον Κρητικὸν ἢ Καιάδαν Λακωνικὸν, ἡμέρως προσίεντο καὶ μετόχους ἐποίουν φιλανθρωπίας ἠστινοσοῦν; οὐμενοῦν οὐδαμῶς· ποῦ γὰρ τοιοῦτόν τι παρ' ἐκείνοις ἀγριωτέροις οὖσι θηρῶν, καὶ ὅλως ἠγνοηκόσι τί ἐστιν ἔλεος, καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις συμφοραῖς ἐπιχαίρουσι ; καὶ κύνες μὲν ἔστιν ὅπη τῶν ἐπικαταλαμβανομένων ἀπέσχοντο, οὐδ' ὀδοῦσιν αὐτοὺς παρελύπησαν, ἀλλ' οἷς τὸ γόνυ ὤκλασαν οἱ καταδιωκόμενοι, παρῆκαν οὗτοι τὸ ὑλακτεῖν, καὶ εἰς μάτην αὐτοῖς ἐκοῦσιν ὥσπερ ἀπετελεύτησε τὸ χανεῖν. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἀπεῖχον τοῦ οἰκτείρειν οὓς τῶν ὄντων D ἐστέρησαν καὶ ὧν τὰς οὐσίας κατεδαπάνων μετὰ πορνῶν, ἃς καὶ περὶ πλείστου ἐτίθεσαν εἰς τὰς αὐτῶν τροχιὰς ἐκκλίνοντες, καὶ ὑφ' ὧν μικροῦ καὶ κονδυλιζόμενοι ἔφερον οἱ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων κομπάζοντες καταλήψεσθαι ὡς ἔρημον νοησιὰν καὶ ἐγκαταλελειμένα ᾠὰ ἀρεῖν, ὥστε καὶ εἰς γέλων τὴν γυμνητείαν ἐτίθεσαν τῶν πολλῶν, καὶ ἀτάκτῳ καγχασμῷ συνεβράσσοντο, ἡνίκα τις παρῇει ἐκτεταριχευμένος ἀπαστίᾳ, ᾠδηκὼ τὴν γαστέρα, τὴν ὄψιν ὑπωχρὸς καὶ νεκρώδης ἐκ τοῦ λαχάνοις ἐνευωχεῖσθαι καὶ μόνοις ἐνορτάζειν βότρυσιν ἐκ τῶν ἐκεῖ που ἀμπελώνων σὺν δέει συλλεγομένοις· Οὕτω δ' ᾠκτειρον τοὺς διερρωγόσι περιβλήμασι κεχρημένους, καὶ περιστέλλοντας ψιάθῳ ἃ κρύπτειν χρεὼν μέρη τοῦ σώματος, καὶ ταῖς τῶν σχίνων ἐκφύσεσιν εἰς πλίγμα συνεστραμμέναις τὴν κεφαλὴν συσκιάζοντας, ὥστε μετὰ μειδιάματος

καὶ σεσηρότος σχήματος ἐν τῷ κατὰ τὴν πορείαν συναντᾷν ἀλλήλοις ἀμφοτέραις λάζεσθαι τῶν γενείων καὶ τοῦ τῆς κεφαλῆς τριχώματος ἅπτεσθαι, καὶ ταῦτα μὲν λέγειν εἶναι κακὰ, ἐς τὸ λάσιον καὶ καθειμένον τοῦ πώγωνος ἀποσκώπτοντας, τὴν δὲ κεφαλὴν δεῖσθαι τοῦ ἀποθριχθῆναι κατ' αὐτοὺς περιτρόχαλα. Ἔστι δ' ὅτε καὶ μετὰ δοράτων μελίνων ἔφιπποι τὴν ἀγορὰν διιόντες ἐς τοὺς κατ' ὄψιν ταλαιπώρους τὸ δόρυ κραδαίνοντες ἀντέτρεπον. Εἰ δὲ καὶ ἴλυς ἢ βόρβορος ἔγγυς που παρέκειτο κατ-ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς λεωφόρου, αὐτοὺς ἐνέβαλλον, ὡς οὐκ ἀποτελεστικὸν ἀγαθοῦ τινος συνάντημα ἐκτρεπόμενοί τε καὶ μυσαττόμενοι, ἢ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις δυσανασχετοῦντες πορεύεσθαι. Ἐσθίουσι δὲ ποτε Ῥωμαίοις ἄρτον ὀλυρίτην ἢ τι ἕτερον ἐδώδιμον ὁπόσα συνιστᾷν σῶμα τὸ ἀνθρώπινον ἔχουσιν, ἐφιστάμενοι ἀνέτρεπον τὰ τρυβλία ἐμπαίζοντες καὶ τὴν τράπεζαν λάξαντες συνέχεον τὴν ἑστίασιν, καὶ οὐκ εἶων κατὰ καιρὸν τὸν τῆς ὀδύνης ἄρτον προσέσθαι ἢ τὴν κύλικα μεθ' ἡσυχίας προσενέγκασθαι ἐκτροπίαν οἶνον κιρνῶσαν ἢ ἐξ ὕδατος λακκαίου δεξιουμένην καὶ τὸ δίψος παύουσαν. Οἱ δ' ἀναιδείας πληρέστατοι καὶ γελοιασταὶ καὶ τὸ θεῖον δεδιότες μηδ' ὁπωσοῦν, κατακύπτοντες ἐς ἱκανὸν καὶ τὰς πυγὰς καὶ ὅσα περιστέλλουσιν ἄνθρωποι τῇ ἀνελκύσει τῶν ἐσθήτων ἀπογυμνοῦντες, τὸν πρωκτὸν ἐκ αὐτοὺς ἔτρεπον, καὶ τῶν σιτίων γινόμενοι ἔγγιστα ἀπέπερδον δριμύτερον γαλῆς οἱ ἀδελτεροι. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰ τῆς γαστρὸς λύματα ὡς διὰ σίφωνος τῆς ἀδρας ἀκοντίξοντες ἔχραινον τὰ ὄψα, καὶ κατὰ τῶν προσώπων ἐνίους ἐμόλυνον, Ἐνούρουν τε τοῖς φρέασι, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσέπειτα τὸ ποτὸν ἀνιμώμενοι προσεφέροντο, Καὶ τὸ αὐτὸ παρ' αὐτοῖς ποτήριον ὡς ἀμὶς καὶ οἰνοχάη πρὸς ἄμφω ἦν ἐπιτήδειον, μὴ πρότερον βαπτιζόμενον, τὸν τε κασαποθησόμενον οἶνον καὶ τὸ ὕδωρεἰσεδέχετο. καὶ ἔστεγεν ὁμοίως τὸ ἐκ τοῦ σωματικοῦ κρουνοῦ ἀποχεόμενον περίττωμα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἐν πρωτοτόκοις θεράποντας Θεοῦ οὕτω τιμᾷν [P. 197] ᾔδεσαν, καὶ τοῖς δι' αὐτῶν τελουμένοις προσεῖχον θαύμασι, καὶ ἐξεπλήττοντο τὰ ἐξαίσια καὶ καινὰ θεάματα δι 'ὧν δοξάζει Χριστὸς καὶ τὸ ἐκ τῆς σοροῦ τοῦ ἐν θαύμασι καὶ ἐν μάρτυσι καὶ λέβησιν ἀρυόμενοι ταῖς τῶν ἰχθύων λοπάσιν λοπάσιν ἐνέχεον, καὶ τὸ τοῦ ποδὸς σκύτος ταῖς μυραλοιφαῖς ἐλίπαινον, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ὑπηρεσίας ὅσας παρὸν τὸ ἔγαιον διατίθησι χύδην καὶ ἀσώτως ἐκέχρηντο. Τὸ δὲ ὡς ἀπὸ πηγῆς προϊὸν ἀκενώτου ἢ ἐξ ἀβύσσου ἀναβάλλον ἐπέρρει πλησμιώτερον καὶ ὑπερεξεχεῖτο καινοπρεπῶς, ὡς καὶ τοὺς Βαρβάρους αὐτοὺς διὰ θαύματος τίθεσθαι τὸ ὁρώμενον, καὶ τὴν χάριν ἐκπεπλῆχθαι τοῦ χριστομάρτυρος ἣν θεόθεν εἴληχεν. Εἰ δὲ καιρὸς ὑμνῳδίας ὁμηγερέας ἐτίθει κατὰ τοὺς νεὼς τοὺς Ῥωμαίους, οὐδὲ τότε σφῶν ἀπείχοντο οἱ ἀπαίδευτοι τοῦ στρατεύματος, ἀλλὰ προσιόντες ὡς συνεκκλησιάσωνεαί σφισι καὶ συνθύσωσι Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, τοῦ μὲν ποιεῖν τοιοῦτόν τι ἀφίσταντο, λαλαγοῦντες δὲ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ταῖς ἀσήμοις φωναῖς διαβρηγνύμενοι, ἢ καί τινας τῶν Ῥμαίων διά τι συμπεσὸν πρὸς βίαν ἄγχοντες καὶ πράγματα παρέχοντες, συνέχεον τὸν ὕμνον, καὶ ἦσαν οἱ ψάλλοντες ἄντικρυς ἐπὶ τῆς φλυαρίας ᾄδοντες, καὶ οὐχ ὡς ἐφεστῶτες τεμένει Θεοῦ. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀντᾴδοντες τοῖς ἀλαλάζουσι Κυρίῳ ᾄσματα ἠφίεσαν πορνικὰ, καὶ κυνηδὸν ὑλακτοῦντες ἐνεκοπτον τὴν ᾠδὴν καὶ ὑπερεφώνησαν τὸν εἰς Θεόν ἱκετήριον.

Καὶ τοιαῦτα μὲν, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖν, οἱ Θεσσαλονικεῖς πολιορκηθέντες ἔπασχον, ἃ καὶ εἰς ἰδικήν τινες ἀπέτεμον συγγραφὴν καὶ τὴν ἱστορίαν ἐς τὸ πολύστιχον ἐφακέλωσαν. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν διέκυψεν

A quod in via jacebat, seu occursum eorum ut ominosum detestantes, sive eadem via illos incedere moleste ferentes. Quodsi in Romanos incidebant pane siligineo aut alio quopiam cibo vescentes, patellas per ludibrium evertebant, impulsaque mensa convivium perturbabant, neque suo tempore acerbo pane frui sinebant, aut vappam vel aquam immundam tranquillis animis bibere. Ad hæc impudentissimi sanniones ac Dei **397** contemptores inclinati, attractis vestibus, podices in comedentes convertebant et cibis proximi oppedebant : quidam etiam tanquam per siphonem recrementa ventris in cibos et facies exsultantium ejaculabantur. In puteos mingebant, unde postea aquabantur ; eodemque vase, nulla lotione adhibita, nunc pro matula nunc pro calice utebantur. Christi ministros in primogenitorum album relatos adeo non ut decuit venerabantur, nec editis per eos miraculis movebantur, quibus Christus eos remuneratur qui suis membris ipsi honorem habuerunt, ut unguentum quod ex celeberrimi martyris Demetrii monumento ebullit, cadis et lebetibus naustum patellis piscium infunderent, eo calceamenta ungerent, et ad cætera ministeria, quibus **398** oleum usui est, temere et nequiter abuterentur. Id vero ut e fonte inexhausto prodiens aut ex abysso scaturiens copiosius affluebat, et nova ratione exundabat, ut et Barbari unum id mirarentur et gratia martyri divinitus concessa obstupescerent. Quod si Romani ad canendas Dei laudes in templis conveniebant, ne tum quidem a militari insolentia immunes erant. Nam importuniores ex iis, per speciem una canendi et laudandi Dei ingressi, vociferabantur inter sese et confusis clamoris rumpebantur, aut obtorto collo Romanis aliquibus ob fortuitum aliquem casum arreptis cautiones turbabant, ut cantores plane in aliena terra canerent, non ut in templo Dei. Multi quoque ex adverso meretriciis canticis et caninis latratibus hymnos turbabant, et Dei celebratores clamore superabant.

Atque hæc pauca de multis quæ Thessalonicenses in urbis expugnatione sunt perpessi, a nonnullis peculiari scripto prolixe commemorata, **399** exponere visum est. Postquam vero is qui in excelsa habitat et humilia intuetur e cœlo prospexit, neque

illum hostilem et victorem Romanorum intelligere aut quærere Deum vidit, sed omnes inutiles esse factos et nefariis rebus deditos, subsannare eos instituit ac perturbare et exscindere, justa indignatione commotus, et tam crudeliter afflictis clementer libertatem restituere, mœsti spiritus et contriti cordis misertus. Propter electos igitur, ut arbitror, acerbitates illas diutius grassari non passus ; et quæ Babyloniis minatus erat olim, quod Sionis nihil miserti filios ejus delicatos et filias in servitutem abduxissent, momento temporis istis intulit, ut misericordia ejus mirabilis tum si unquam alias celebraretur, martyrum, ut arbitror, precibus et Thessalonicensis pontificis exorati. Is erat eloquentia et virtute celeberrimus Eustathius, qui et prudentia et usu rerum mirabili præditus, et doctrina profanarum et sacrarum litterarum uberrima cæteris omnibus antecellebat,eaque velut insigni et peculiari nota prædicabatur. Qui cum mallet cum grege suo **400** affligi quam mercenarios imitari, qui lupis adventantibus grege deserto aufugiunt, quamvis dum hostes adhuc exspectabantur necdum urbem circumsederant, discedere licuisset, id sibi minime faciendum censuit, quod sua præsentia nimirum multos conservaturus erat, sed ultro in urbe tanquam carcere inclusus ærumnas omnes una tolerare non destitit, tum suo exemplo persuadendo, tum monendo Dei verbera, ut benigni patris castigationem, æquis animis ferenda et ab eodem medicinam exspectandam esse. Nam si sæpe, ut ait, percutere, at sæpissime etiam mederi consuevit, præsertim si quis leniter et cum gratiarum actione molestias perfert, neque ob acerbitatem earum eum a quo proficiscuntur odio persequitur, nec cum Providentia expostulat, nec judicii divini profunditate rejecta,in secundis duntaxat rebus et prospero fortunæ flatu bonum se præbere didicit. Is igitur duces exercitus, qui Latine conti dicuntur, adiens edicta impetrabat, quibus ærumnæ leniebantur, neque quidquam prætermittebat quod ad consolationem suorum pertineret. Nam ejus **401** oratione vel horridæ cautes moveri potuissent ; et solo conspectu alienigenis ita erat venerabilis, ut et venienti assurgerent et orantem libenter audirent et ejus monitis ad humanitatem et æquitatem flecterentur,veluti vulnus inflammatum, quod levi manu aqua mollitur. Qui alites, etsi prope in nubibus volitabant et in obvios quosque Romanos magno impetu ruebant,abductionem in Siciliam eis minitantes,ille tamen cives perterritos et urgentibus malis graviora metuentes, veluti gallina pullos sub alas suas alliciebat,et victorum acerbitatem verbis,ut Moses aquam Merranam, ligno injecto, diluebat. Quæ vero liberationis eorum ratio fuerit,mirabiliter a Deo provisa, suo loco referetur.

A οὐρανόθεν, καὶ οὐδένα τῶν αἰχμαλωτευσάντων ἐώραε συνιέντα ἢ ἐκζητοῦντα Θεὸν, ἀλλὰ πάντας ἀχρειωθέντας καὶ πρὸς ἔργα ἐκκλήναντας ἄθεσμα, ἐδικαίωσεν αὐτοὺς μὲν ἐκμυκτηρισθῆναί τε καὶ ταράξαι τῷ οἰκείῳ θυμῷ, τὴν δὲ τοῦ οἰκείου λαοῦ κατοικτεῖραι κάκωσιν, καὶ τούτους ἐλευθερίαν βραβεύσειν ἐν τῷ προσχεῖν ἀκηδιῶντι πνεύματι, καὶ καρδιῶν μὴ ἐξουθενῶσαι σύντριμμα. Καλοβοῖ τοίνυν, ὡς οἶμαι, διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τὴν χρονικὴν τῶν ἀπεύκτων παράτασιν· καὶ ὅσα τοῖς Βαβυλωνίοις διηπείλησε πρότερον οὐκ ἐλεήσασι τὴν Σιὼν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς τοὺς τρυφεροὺς καὶ τὰς θυγατέρας ἐν ἀπογωγῇ καὶ αἰχμαλωσίᾳ, ταῦτα καὶ αὐδοῖς ἐν ἀκαρεῖ ἐπήνεγκε· καὶ ἐνδοξάζεται Κύριος ὡς οὐδέποτε ἐφ' οἷς τὸ τηνικάδε καιροῦ τὸ οἰκεῖον ἔλεος ἐθαυμάB στωσε, μαρτυρικοῖς, ὡς ἔοικεν, ἐπικαμφθεὶς λιταμοῖς καὶ εὐχῆς ἐπακουὸς γενόμενος τοῦ τῶν Θεσσαλονικέων ἀρχιερέως· ἦν δ' οὗτος ὁ πολὺς ἐν λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαβεβοημένος ἁπανταχῇ Εὐστάθιος, ᾧ καὶ τὸ ἀπὸ συνέσεως μὲν ἐπιπρεπὲς ἀζιέπαινον καί ἡ πολυπειρία θαυμαστή τις καὶ ἀξιάγαστος, τὸ δὲ παρὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἐν λόγοις ὑπερτερεῖν καὶ σοφίας πάσης, ὁπόση τε ἡμετέρα καὶ ὅση τῶν θύραθεν, κρατῆρα [P. 198] εἶναι περιχειλῆ τὸ οἰκειότατον, ἐκείνῳ καὶ ἐξαίρετον ἦν χαρακτήρισμα. Οὗτος γὰρ συγκακουχεῖσθαι τῷ οἰκείῳ ποιμνίῳ ἑλόμενος μᾶλλον ἢ τοὺς μισθωτοὺς ἐζηλωκέναι, οἳ τῶν λύκων ἐρχομένων ἐῶντες τὰ θρέμματα ἐκδιδράσκουσιν, ἐξὸν μεταναστεῦσαι τῆς πόλεως ἔτι τῶν πολεμίων προσδοκωμένων μηδὲ περικαθισάντων C αὐτὴν, τοῦτο μὲν οὐδαμῶς ἐδικαίωσεν, εἴπερ αὐτοῦ συμπαραμεμενηκότος πλεῖστοι ἅμελλον σώζεσθαι, ἐνειρχθεὶς δὲ ἐν τῇ πόλει ἐκὼν οὐκ ἐπαύσατο συνδιαφέρων τὰ ἀλγεινὰ τοῖς πάσχουσιν. ὡς μὲν τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι συμπείθων, ὡς δὲ παραινῶν, ὅσα καὶ πατρὸς ἡμέρου δήγματα, τὰ τοῦ Θεοῦ καθυποφέρειν πλήγματα καὶ τὴν ἐκ τοῦ πατάξαντος προσμένειν αὖθις ἴασιν. « Εἰ γάρ καὶ οἶδε, » φησί, « πατάσσειν πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ἰᾶσθαι πλειστάκις φιλεῖ, καὶ μάλιστα εἰ πράως φέρει τις καὶ εὐχαρίστως τὰ λυποῦντα, καὶ μὴ πρὸς τὸ δριμὺ τούτων καὶ βάλλον τὴν αἴσθησιν ἀηδιζόμενος ἀποστόργως ἔχει πρὸς τὸν ἐπάγοντα, καὶ καταστενάζει μὲν τῆς Προνοίας, κριμάτων δὲ βάθος ἀποσείεται θεϊκῶν οἷα τῷ Κυρίῳ ἐξομολογεῖσθαι μεμαθηκὼς ἐν μόνῳ τῷ ἀγαθύνεD σθαι, καὶ ὅταν ἐξ οὐρίας φερόμενον τὸ τοῦ βίου ἀκάτιον διακομιζῇ ἀναυαγήτως ἐκείνῳ καὶ ῥεῖα καὶ κούφως τὰ ἐφετὰ, ὡς αἱ νῆες μακρόθεν τὰ ἀγώγιμα· » Οὐκοῦν καὶ τοῖς στρατηγοῖς ὀπτανόμενος, οὓς Κόντους εἶπη τις ἂν Λατινικῇ διαλέκτῳ χρώμενος. ἐμετρίαζε τὰ χείρω τοῖς πεπονθόσιν, ἐπιτάγματα ἐκεῖθεν χορηγὰ κομίζων ἀνέσεως καὶ πᾶν ἕτερον πρυτανεῦον αὐτοῖς παράκλησιν· τάχα γὰρ καὶ πέτρας ἀγελάστου ὁ ἐκείνου λόγος καθίκετο, καὶ δι' αἰδοῦς καὶ μόνον ὀφθεὶς τοῖς ἀλλοφύλοις ἤγετο, καὶ τὸ πραότερον καὶ χρηστότερον ἦθος μετεποιοῦντο θώκων ὑπεξίσταντο, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουον, καὶ πρὸς οἷα τραῦμα φλεγμαῖνον χειρὶ κούφῃ καταλεαινόμενον ὕδατι. Εἰ γὰρ καὶ ἦσαν οὗτοι ἀγχινοφεῖς μικροῦ αἰθόμενοι γαμψώνυχες ὄρνιθες καὶ βαρεῖς ἐπεποτῶντο τοῖς ὑπὸ χεῖρα τηνικαῦτα Ῥωμαίοις, μετοικεσίαν αὐτοῖς εἰς Σικελίαν ἐπαπειλούμενοι, ἀλλ' οὖν ἐκεῖνος τοὺς τῳ δέει περιβαμβαίνοντας καὶ

δεινότερα τῶν ἐνεστώτων τὰ ἐσόπειτα ὀφορωμένους κακὰ ἐπισυνῆγέ τε καὶ διέθαλπε, καθὰ καὶ ὄρνις ὑπὸ τὰς ἑαυτῆς περισυστέλλει πτέρυγας τὰ νεόττια, καὶ τὸ τοῦ θυμοῦ Μερόαϊον τῶν κρατούντων μετήμειβε ποιοῦ τοῦ πικράζοντος, ὥσπερ Μωσαϊκὸν ξύλον μέσος προσλαμβανόμενος. Ὁποῖος δὲ ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας, καὶ διὰ μέσου τίνος τὸ Θεῖον τουτονὶ ἐκαινούργησε, τὸν οἰκεῖον ἀναμεινάτω καιρόν.

ι'. Τὸ δὲ λέγειν ἐπανίτω πάλιν ὅθεν ἐκδέδηκε, καὶ διδόσθω τὰ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τῷ ἱστορεῖν. Εἶχε μὲν οὖν ἐπὶ ξύλου ἀναρτήσας τοὺς κασιγνήτους Σεβαστειανοὺς ὡς εἰς τυραννίδα δῆθεν ἐπαίροντας καὶ αὐτοῦ καθαίρεσιν τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον. Οὗτός ἐστιν ὁ μὴ ἐξ ἐννόμων περιπλοκῶν τῷ βασιλεῖ ἀποτεχθεὶς Μανουήλ, καὶ γαμικῶς συναφθεὶς τῇ ἐξ ὁμοίων φυείσῃ σπερμάτων θυγατρὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Εἰρήνῃ. Βραχέος γοῦν διαλιπόντος καιροῦ καὶ αὐτὸν συνειληφὼς τὸν Ἀλέξιον εἱρκτῇ παραδίδωσιν, ἔπειτα διαλωβησάμενος τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐς τὴν Χηλὴν ὑπερόριον τίθησι· πολίχνιον δέ ἐστιν αὕτη πάραλον, ἔγχιστά που τοῦ Πόντου στόματος κείμενον, ἔνθα καὶ πυργίον εἰσδέχεται τὸν Ἀλέξιον τούτου ἕνεκα δομηθέν. Καὶ τὴν θυγατέρα Εἰρήνην ἀποστυγεῖ καὶ ποιεῖται ἀπὸ προσώπου Ἀνδρόνικος, ὅτι ὁ μὲν μὴ ἀχθεσθῆναι μηδὲ κόψασθαι ὀπωσοῦν ἐπέταξεν ἐπὶ τῷ ταύτης ἀνδρὶ, εἰ φιλοπάτωρ ἐστὶ θυγάτηρ καὶ ὑπεραλγεῖ τοῦ φυτεύσαντος, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀποστυγῆσαι τὸν σύλλεκτρον καὶ τὸ πρώην φίλτρον μετενεγκεῖν εἰς μῖσος ἀντίρροπον, ἡ δὲ ἐθρήνησεν, ὡς εἰκὸς, οὐκ ἀπιστέρξασα τὸν ὁμόκοιτον, καὶ δυσείμων ἀποθριξαμένη τεθίαται. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐξάπινα διέστη τὰ τῆς θαυμαστῆς ταύτης καὶ μεγαληγορουμένης γαμικῆς συναφείας ὑπὸ τῶν καταρατοτάτων κολάκων καὶ τῶν ἀττιφθεγγομένων νόμοις δικασπόλων, οἳ τὴν κάμηλον καταπίνοντες διύλιζον τὸν κώνωπα, ὑφ' ἧς καὶ τὰ χρονίως ἀποβάγεντα συνελθεῖν αὖθις προφοιβάζετο, τὴν ἓω τε προσπλακῆναι τῇ δύσει, καὶ παλαιὰν ἐκπολέμωσιν ἀποτρίψασθαι, καὶ ἔθνη ὥσπερ τὰς γλώττας οὕνω καὶ τὰς γνώμας Ῥωμαίοις ἀνόμοια τὸ σύμπνουν ἀσπάσασθαι, καὶ τὸν ταυτισμὸν τῶν ἠθῶν τῆς προτέρας καινοτρόπως ἀλλάξασθαι διαστάσεως, ὡς συγκοπῆναι τὰς ζιβύνας εἰς ἄροτρα καὶ συμβοσκηθῆναι ἄρνας τοῖς λέουσιν. Εὐνομίαι τε πόλεων ἐμεγαλύνοντο, καὶ τῶν ἐκφορίων τῆς γῆς ἐπίδοσις διαρκὴς καὶ παράλογος ἔκφυσις, ὡς ὄχνας μὲν προενεγκεῖν τὴν ῥάμνον, τὴν δὲ συκῆν ἀσταχύων φρίσσειν ἀνθέρικας, ἤ γοῦν ὡς ἐν τῇ μίξει Διὸς καὶ Ἥρας οἱ ποιηταί φασιν, ὑποστρωνύεσθαι μὲν λωτὸν ἑρσήεντα, κρόκον δ' ἀναφύεσθαι καὶ ἀνατέλλειν ὑάκινθον. Οὕτως οἱ λογοποιοὶ τῶν νοιούτων ἐμωράνθησαν προδηλότατα, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ καὶ προβλεπτικοὶ τῶν ἐσομένων καὶ προειδότες τὰ ἔμπροσθεν οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶν ὁρῶντες ἠλέγχοντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν προφητικὴν ἀρὰν βλέποντες οὐκ ἔβλεπον οὐδ' ἀΐοντες ἠνωτίζοντο. Ἡ ἐώρων μὲν ἀσφαλῶς καὶ ᾔδεσαν ἀκριβῶς καταποντισμοῦ φθεγγόμενοι ῥήματα καὶ εἰς ὅπλα καὶ βέλη τοὺς ἑαυτῶν ὀδόντας μεταγομφοῦντες, χαριτογλωττοῦντες δ' ὅμως καὶ πρὸς ἀργύριον λαλοῦντες καὶ βοῦν ἐπὶ γλώττῃ φέροντες καὶ τὸ ἀνθρωπάρεσκον κατὰ κράτος μεταδιώκοντες, ὁποίους οὐ δέον βό-

10. Nunc ad institutum redeat oratio et res ab Andronico gestæ referantur. Is Sebastianis fratribus in crucem actis, quod Alexium Comnenum (is est quem Manuel extra conjugium suscepit et Andronicus Irenæ filiæ eodem modo natæ despondit) regnum affectantem adjutarent et se imperio pulsum vellent, paulo post etiam illum comprehensum in carcerem conjicit. Deinde excæcatum Chelen (id oppidum vicinum est Ponti angustiis) relegat, et in turrim ea 402 de causa exstructam compingit, etiam Irena filia exosa et expulsa, quod maritum minime lugere jussa, si, ut piam filiam deceret, patris malis moveretur, sed eum odio non minore quam prius amore persequi, illa pristina charitate conservata luctum suum et lacrymis et pullo vestitu testabatur. Ita mirabile illud conjugium, et a detestandis assentatoribus et iniquis judicibus, qui camelum deglutiunt et culicem colant, magnifice jactatum, subito est diremptum. Per quod iidem prædixerant ea quæ olim avulsa essent iterum coitura, et Orientem cum Occidente copulatum iri; et inveteratis odiis abolitis gentes ut linguis, ita moribus a Romanis discrepantes concordiam inituras iisdemque moribus usuras, dissensionibus nova ratione abolitis, ut enses in aratra mutarentur et agni cum leonibus pascerentur. Civitatum quoque disciplinam et frugum proventum uberem et mirabilem jactabant. Nam rubum pira pariturum, ficum segete gravatum iri, fere ut poetæ in Jovis et Junonis concubitu roscidam lotum substerni 403 et crocum enasci ac hyacinthum oriri fabulantur. Omnino isti nugigeruli manifestissime delirarunt, qui cum se sapientes esse futuraque prospicere gloriarentur, nec ea quæ ante pedes erant perspiciebant, propheticæ illi exsecrationi obnoxii, ut videntes non viderent et audientes non audirent. Imo aperte cernebant et satis norant se capitalia verba fundere et dentes suos tanquam jacula et gladios exacuere: sed quia grata auribus dicebant et linguas venales habebant et hominibus placere impense cupiebant, quales, proh dolor? aulæ in perniciem suam alunt, laudatores malorum, bonorum inscitiam simulantes, sedulo improbitatem promovebant, eaque probabant quæ imperatori cordi erant. Neque vero Alexium duntaxat tanta inhumanitate tractavit Andronicus, sed ex ministris etiam ejus præcipuos in custodiam dedit; nec multo post delectu ex optimis habito plerosque excæcavit. Unum vero ex scribis illius, cognomento Mamalum, quem ultimum devoraret, asservavit; et eas epulas tanta lautitiarum 404 varietate instruxit, ut digna essent quæ non alium nisi primum illum homicidam convivam haberent, et a mensis Furiarum nihil different, quales a nullo unquam coquo eis

sunt appositæ. Id porro erat ut homo in Hippico cremaretur. Incensus est rogus et flamma in altum elata, in Sphendone stadii, non aliter quam Chaldaica illa fornax naphtha incensa et clematide in septuplum inflammata. Producitur ille funibus vinctus et nudus, ut primum materna alvo egressus solem aspexerat. Carnifices adolescentem, cui prima lanugo malas vestiebat, tanquam victimam longissimis perticis in medium ignis trudebant. Is vero doloris acerbitate et vitæ cupiditate, ut humanum est, coactus, malum jam inevitabile vitaturus, alias ictibus obvium se ferebat, eum dolorem flammæ cruciatu leviorem ratus, alias a carnificibus in medium flammæ conjectus instar jaculi e rogo maximo impetu emicabat, quod cum diu duraret, spectatoribus lacrymas excutiebat, donec fatigatus supinus concidit et tetro exustæ **405** carnis fetore circumfusum aerem et spectatorum nares infecit. O rogum immitem ! o gratum dæmonibus holocaustum ! o victimam Telchinum ! o Furiarum proterviam ! o nidorem insuavem, quem non olfacit Dominus, sed maleficæ potestates et infesti humanæ vitæ genii ! nam, cum Andronicus a veteribus immolari boves et nidore placari numina didicisset, eamdem sequi rationem noluit, sed, ut ejus facta probabant, immanitate omnibus superiorum temporum immanissimis tyrannis superior, homines sacrificare per scelus instituit, spretis Christianæ religionis legibus, quæ hominem potius conservandum esse quam perdendum, nec totum mundum cum ejus animo comparandum docent. Quis insanus Cambyses, aut crudelis Tarquinius, aut Echetus et Phalaris, tyranni crudelissimi, talia perpetrarunt ? qui Tauroscythæ, quorum legibus mactantur hospites quorumque moribus errabundus Andronicus infectus fuit, ita in captivos sævierunt ? Ne vero tam atrox supplicium sine causa et justo crimine infli-xisse **406** videretur, libellos aliquot una cum Mamalo cremavit, qui de secuturis imperatoribus tractabant, quibus recitandis Alexium ad regni amorem impulisse fingebatur.

A σκουσι τὰ ἀνάκτορα τῶν κακῶν ἐπαινέτας, τὸ δὲ καλὸν γνῶναι μὴ θέλοντας, ἐπιμελῶς ἐνέκειντο πρὸς τὰ πονηρὰ, καὶ ἐπευδόκουν ἐκείνοις οἷς ἔχαιρεν ὁ κρατῶν, οὐ μὴν ὁ δι' οὗ βασιλεῖς ἠρέσκετο βασιλεύουσιν. Οὐ μόνον δ' ἀπανθρώπως οὕτω καὶ ἀνεπιεικῶς διέθετο Ἀνδρόνικος τὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ καὶ ὁπόσοι περ τῶν ὑπηρετῶν ἐκείνῳ λόγιμοι, συλλαβὼν εἶχεν ἐμφρούρους. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κἀκ τούτων ἀριστίνδην οὐκ ὀλίγους συνειληφὼς τῶν ὄφεων ἀπεστέρησεν· ἕνα δ' ἀπολαβὼν, ὃς ἐν ὑπογραφεῦσι τῷ Ἀλεξίῳ ἠρίθμητο, τοὐπίκλην [P. 200] Μάμαλος, ἐς θοίνην ἐταμίευσε πύματον. Οὕτω δ' αὐτὴν ἐδαίτρευσε καὶ καρυκείας μετέδωκε πλείονος, ὡς ἀξίαν εἶναι μὴ ἄλλον εὐτυχήσειν δαιταλευτὴν ἢ μόνον βασιλέα Ἀνδρόνικον, καὶ τραπέζαις Ἐριννύων καὶ Τελχίνων φθονερῶν ἑστιάσεσι μὴ ἀπᾴδειν B τὸ παράθεμα, καὶ οἷον οὐδέπω τις ὀψοποιὸς μαγγανεύσας εἱστίακε. Τὸ δὲ ἦν πυρὶ παραδοθῆναι τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ Ἱππικόν. Ἀμέλει τοι καὶ τὸ μὲν ἀνῆπτο, καὶ διεχεῖτο ἡ φλὸξ ἐπὶ τοῦ ἄέρος πολὺ κατὰ τὴν τοῦ σταδίου Σφενδόνην, ἐπ' ἴσης τῇ Χαλδαϊκῇ ἐκείνῃ καμίνῳ, ἣν ἀνέκαυσε νάφθα καὶ κληματὶς ὑπεξῆρεν εἰς ἑπταπλάσιον· ὁ δὲ παρῆκτο σχοινόδετος καὶ γυμνὸς, ὁποῖος πρώτως προσεῖπε τὸν ἥλιον τῆς μητρικῆς νηδύος ἐκθορών. Περιστησάμενοι οὖν ὡς ἱερεῖον τὸν μείρακα οἱ καμινευταὶ, ὑπηνήτην ὄντα τὸ πρῶτον καὶ ἰούλῳ τὰς παρειὰς στεφόμενον, ἐνώθουν μετὰ καμάκων μηκίστων εἰς τὸ μεσαίτατον τοῦ πυρός. Ὁ δὲ προσομιλῶν τῇ καμίνῳ καὶ ἀλγυνόμενος, φιλοψυχῶν δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος, ἴσως δὲ καὶ ὡς φευξεῖται διανοούμενος τὸν C ἤδη ἀνυπεξάλυκτον θάνατον, νῦν μὲν ἐμπίπτων ἀντέβαινε ταῖς διακοντίσεσι, μετριωτέρας κρίνων τὰς ἐκ τούτων ὀδύνας τῆς τοῦ πυρὸς ἐρωῆς καὶ τοῦ ἐπ' ἀνθράκων ἀπλώματος, νῦν δὲ τοῖς ἐμπυρευταῖς εἰς τὸ τῆς φλογὸς μεσαίτατον ἐμβαλλόμενος καὶ ὑπὸ τῆς πυρᾶς διειλημμένος κατὰ τῶν ὄφεων τοὺς ἀκοντίας τῆς καμίνου ἐξετινάσσετο, τὸν περὶ ψυχῆς τρέχων καὶ ὑπὲρ τὸ θετταλὸν διαλλόμενος πήδημα. Καὶ τοῦτο ἐφ' ἱκανὸν γινόμενον εἰς δάκρυα ἑκίνει τοὺς θεατάς. Ὀψὲ δὲ καμὼν ἐξυπτίασε, τὸ δὲ πῦρ λάβρον τὰς ἐκείνου σάρκας περιχυθὲν ἐν βραχεῖ διέφθειρεν ἀέρα, καὶ ἦν τὸ τῆς λιγνύος ἀποφερόμενον ῥῖσιν ἀνθρώπων ἐκεῖ που παριόντων ἀπρόσιτον. Ὦ πυρσὸς ἐκεῖνος ἀνήμερος ! ὦ ἀσπάσιον δαίμοσιν ὁλοκαύτωμα ! ὦ ἱερεῖον Τελχίνων ! ὦ ἀλαστόρων ὁλόκληρος προσφορά ! ὦ οὐκ εὐωδίας ὀσμὴ, ἣν οὐκ ὀσφραίνεται Κύριος, ἀλλ' Ἐριννύων χορὸς καὶ κακοεργὸς Ἀνδρόνικος, ὃς βουθυτεῖν ἀκούων τοὺς πάλαι καὶ κνίσσαις θεραπεύειν τὸ προσκυνούμενον τὴν αὐτὴν δραμεῖν οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' ὡς ἦν ἐκ τῶν δρωμένων πιστοῦσθαι, νηλεεστέραν τρέφων ψυχὴν τῶν πώποτε ἀνέπιεικεστάτων ἀνδρῶν ἀνθρωποθυτεῖν κακῶς ἐπιβάλετο, τὰ τῶν Χριστιανῶν θεσμὰ παριδὼν, ἃ ψυχὴν σῶσαι μᾶλλον ἢ ἀπολέσαι παρακελεύονται, καὶ οὐδὲ τὸν κόσμον ὅλον ἀντάξιον αὐτῆς ἀποφαίνονται. Τίς Καμβύσης μαινόμενος ἢ ἀπηνὴς Ταρκύνιος ἢ Ἔχετος καὶ Φάλαρις ἄγριοι καὶ θηριώδεις τοιαῦτα εἰργάσαντο ; Ἢ τίνες Ταυροσκύθαι ξενοκτονίαν νενομικότες, ὧν τὰ ἤθη ὁ πολυπλανὴς οὗτος ἀνεμάξατο γέρων, οὕτως ἐπέθεντο καὶ διεχειρίσαντο ; Ποιῶν δὲ τὴν τιμωρίαν οὐκ ἀναίτιον, ἀλλά τι προϋφεστὸς ἐπισυρομένην ἔγκλημα, βίβλους τινὰς συγκατέκαυσε τῷ Μαμάλῳ διεξιούσας δῆθεν περὶ βασιλέων ἀρξόντων ἐς τοὔπιόν, ἃς τῷ Ἀλεξίῳ ὑπανάγινώσκων Μάμαλος ἐνάγειν τοῦτον εἰς τὸ βασιλειᾶν ἐμυθίζετο.

11. Tantum autem abfuit ut ejus facti Andronicum pœniteret aut simili crudelitate in posterum abstineret, ut Disypatum Georgium, magni templi lectorem, propterea quod de imperatoris

D [P. 201] ια'. Οὕτω δ' ἐπὶ τοῖς πραττομένοις τούτοις ὑστεροβουλίᾳ ἐβάλλετο ἢ τοῦ τὰ αὐτὰ καὶ αὖθις δρᾶν ἀπήγετο, ὡς καὶ τὸν Δισύπατον Γεώργιον (ἦν δ' οὗτος ἐκ τοῦ τῶν ἀναγνωστῶν τάγματος, οἳ τὸν

μέγαν ἀμφιπονοῦνται νεών) εἱρκτῇ συνειληφέναι, παθηνάμενον μόνον ἐφ' οἷς κακῶς ἐποίει Ἀνδρόνικος καὶ κακῶς εἰπόντα Ἀνδρόνικον, καὶ ὀβελίσκοις ἐμπεῖραι διηνεκῶς μελετᾷν καὶ ἐπ' ἀνθράκων ὀπτηθέντα τῇ τούτου παρεισενεγκεῖν γαμετῇ. Καὶ ἦν ἄν ὁ πιμελώδης Δισύπατος κατὰ δελφάκιον ὀβελοῖς ἐμπειρόμενος καὶ ὀπτανόμενος καὶ ὡς ὄψον ἐπὶ κανοῦ τιθέμενος καὶ τοῖς κατ' οἶκον εἰσαγόμενος καὶ ᾗ ὁμευνέτιδι παρατιθέμενος, οὐκ οἶδα ἐφ' ὅτου, πολυχανδοῦς δὲ δήπουθεν, εἰ μὴ ὁ τῆς γαμετῆς τούτῳ πατὴρ (17) ὁ Μοναστηριώτης Λέων ἀνεσείραζεν Ἀνδρόνικον τῆς ὁρμῆς καὶ ἦγχε καὶ κατεῖχε τοῦ ἐγχειρήματος, ὅσα καὶ λέων κνώδαλα ἐκφοβῶν, δι' ὧν τὰ ἀνδάνοντα τοῖς τότε πράγμασιν ἐξηρεύγετο, στόμα τῆς συγκλήτου πρὸς Ἀνδρονίκου καλούμενος. Καὶ φῆμαι δὲ ἤδη πάντοθεν λύουσαι τὸ πτερὸν τοὺς μὲν Σικελοὺς ἀπήγγελλον Ἐπίδαμνον παραστήσασθαι, Θεσσαλονίκην δὲ παρακαθῆσθαι, Ἀνδρόνικον δ' ἐξέκρουον τῶν φρενῶν ὑποθράττουσαι, καὶ τῶν κολάσεων τὸ σύντονον ὑπεχάλων ἐπὶ βραχύ. Φρουρᾷ τοίνυν συνισχημένος ὁ Δισύπατος τὰς χεῖρας πρὸς τὸ Θεῖον ἀνέτεινεν, κατὰ Δαβὶδ ἐπευχόμενος καὶ λέγων, « Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου, τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί σου, » ἢ τὸ τοῦ Ἰωνᾶ φθεγγόμενος, « Ἆρα προσθήσω τοῦ ἐπιβλέψαι με πρὸς ναὸν τὸν ἅγόν σου; » Ἀλλὰ τί ἤῦχετο; « Ἀπάλειψόν με, Κύριε, ἐκ τῆς μνήμης τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ ἐσοίμην παρ' αὐτῷ ἄγνωστος χρόνον ἐκ χρόνου καὶ μῆνα ἐκ μηνὸς καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, μηδ' ἀκοῆς μου μνησθείη, ἕως ἂν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων ἐξέλθοι. » Ὅθεν οὐδ' ἠμέλησε τὸ Θεῖον, οὐδὲ παρεῖδε τὴν τούτου δέησιν, ἀλλ' ἀθιγῆ κακῶν ἐξείλετο τῆς φρουρᾶς, Ἀνδρονίκου τὸν βίον μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπολιπόντος.

A sævitia liberius questus esset, in carcerem conjectum, subinde in animo haberet verubus transfixum et pinguem hominem instar porcelli supra carbones assatum uxori ejus, haud scio in quo vase (amplum id utique esse oportuisset), mittere ; ac omnino fecisset, nisi Monasteriota Leo socer ejus, qui ob dicendæ sententiæ prudentiam senatus os ab Andronico vocabatur, tyranni furorem auctoritate sua repressisset. Præterea fama undique advolans, quæ Dyrrachium Siculis deditionem fecisse et Thessalonicam obsideri nuntiabat, sævitiam **407** Andronici et humani cruoris aviditatem nonnihil infringebat. Disypatus igitur in carcere manus ad Deum extendebat, et cum Davide precabatur : « Educ e custodia animam meam, ut nomen tuum prædicem, » et Jonæ verba sæpe repetebat : « Numquid amplius sanctum tuum templum respiciam? Quid vero precabatur? « Deleto me, Domine, ex Andronici memoria. Sim ignotus apud eum omni tempore, ne recordetur nominis mei, donec ex libro viventium deletus fuerit. » Itaque Fumen non cunctatum est, nec preces ejus aspernatum, sed illæsum eduxit e carcere, Andronico paucis diebus post exstincto.

Ὅπως δὲ ἠπίστατο τιμᾷν Ἀνδρόνικος τοὺς τῆς ἐκείνου θεραπείας ἐξεχομένους καὶ διαπύρους τῶν αὐτοῦ θελήσεων πληρωτάς, ἐδήλωσε μὲν κἀξ ὧν ἀπανθρώπως τοῦ βίου ἐξήγαγε τὸν Μακροδούκαν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Δούκαν Ἀνδρόνικον, ὧν, ὡς εἴρηται, τὸν μὲν τῷ τῶν πανυπερσεβάστων ὑπεξῆρε σεμνώματι, τὸν δὲ Δούκαν υἱωσάμενος τοῖς πάνυ φιλουμένοις ἐνέγραφε· σαφῶς δὲ τὸ τῆς γνώμης ἀνήμερον ὑπέδειξε καὶ τὸ μὴ συμβαῖνον ἦθος εἰς ἐπίμονον εὔνοιαν ἐν οἷς προσέθετο καὶ τὸν Τρίψυχον ἐκπηρῶσαι Κωνσταντῖνον, ἄνδρα πολυέραστον χρῆμα παρ' Ἀνδρονίκῳ καὶ πάγχρηστον ἐν τοῖς ἐκείνου ὑπηρετήσεσι, καὶ τοσοῦτον ὑπερηγαπηκότα Ἀνδρόνικον καὶ θερμῶς αὐτῷ προσεσχηκότα ὡς ὑπερελάσαι πάντας μικροῦ ὁπόσοι τὰ Ἀνδρονίκου ἐπρέσβευον. Παρὰ τοσοῦτον γὰρ εἰργόμενος ἦν τὸ ἐκ διαμέτρου νῖκος μονώτατος ἀποφέρεσθαι Τρίψυχος, παρ' ὅσον εἶχε συμπτερυσσόμενον αὐτῷ καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς προθυμίας ἀνθαμιλλώμενον τὸν Ἁγιοχριστοφορίτην Στέφανον, καὶ τὸ μονάζον τοῦ βραβείου δυάζοντα οἷς κἀκείνῳ τῆς ἀπηνείας ἐηλέκετο στέφανος. Ἦν δὲ ἡ αἰτία τοῦ σβεσθῆναι τὰς κόρας Τρίψυχον βραχεῖά τις [P. 202] παραλύπησις καὶ ἀξία παροραθῆναι μᾶλλον ἢ πίστεῖν ὑπ' ἐξέτασιν καὶ κολάσαι τὸν παρεπόντα, καὶ ταῦτα φιλουμένον πολὺ καὶ φιλοῦντα οὐκ ἔλασσον. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ

C Qui quo pacto fidelissimos suos ministros remunerari fuerit solitus, Macroducæ Constantini et Ducæ Andronici supplicia declararunt ; quorum alterum, ut dictum est, panhypersebasti honore extulerat, Ducam vero adoptatum in amicissimorum numerum receperat. **408** Ingenii ejus feritatem et in colenda amicitia levitatem illud etiam demonstrat, quod Tripsychum Constantinum excæcavit, hominem carissimum et diligentissimum tyrannidis ministrum : qui fide et observantia erga illum fere nemini cedebat ; nec quicquam ei ad victoriam in certamine benevolentiæ deerat, nisi quod unus Hagiochristophorites Stephanus in eodem stadio pari studio cum illo decurrebat. Causa cur Tripsychi pupillæ exstinguerentur offensa exigua fuit, digna quæ negligeretur potius quam in quæstionem vocaretur et pœnam auctori irrogaret, præsertim tam dilecto nec minus diligenti. Verum quia temporibus Andronici otiosi verbi ratio reddebatur, et Tripsychus earum causarum quæsitor multos excruciarat et bonis omnibus spoliarat, quod contra Andronicum nonnihil murmurassent aut malæ alicujus cogitationis reliquias animis celassent, in eadem mala inclementer incidit, suapte iniquitate circumventus, et qua mensura sæpe mensus fuerat, conferta et exuberante

Hier. Wolfii notæ.

(17) Ὁ τῆς γαμετῆς τούτῳ πατήρ. Sæpenumero ad hunc modum dativi pro genitivis ab hoc auctore ponuntur, haud scio librariine errore an affectione auctoris·

eadem **409** ei remensus est Andronicus ; et quam foveam aliis sæpe foderat, in eam (quam vero judicio) ipse merito incidit ; et in se devolvit saxum quod sæpissime aliis intentarat. Itaque delatus a quodam ex conjunctissimis, Tripsychum tot beneficiis cumulatum, tot dignitatibus ornatum, qui in imperatoriis litteris dilectus filius appelletur et exploratæ fidei homo, qualis hodie vix inveniatur, pecuniosum illum et purpuratum æque de Andronico queri ac eos qui nihil ab eo beneficii accepissent, perdoluit Andronicus, et fide ejus in universum damnata tristis astitit, iisque verbis ad iracundiam est exstimulatus.Ut vero delator animadvertit effervescentem bilem acriora verba flagitare, ut magis etiam ebulliret, et sanguinarium illud iracundiæ pelagus miserum Tripsychum ut Ægyptum equitem absorberet, subjunxit :« Etiam filium tuum, domine imperator, et legitimum imperii successorem, pulcherrimum et optatissimum omnibus **410** Joannem, insanis verbis calumniari non desistit Tripsychus, eumque ut piaculum divinam imperii sedem conscensurum prædicat. Ad hæc, cum aliquando imperator Joannes præteriret, eique a maxima hominum frequentia acclamaretur, Tripsychus eum derisit et per contemptum Zinziphizem vocitavit, et cum magno suspirio dixit : O miserum principatum Romanorum, qualis ei imperator exspectatur! Erat autem Zinziphizes deformissimus homuncio, qui in circo equestri crebro versabatur, plerisque membris distortis,brevis et carnosus,scurra tamen non insulsus et risus concitandi artifex.Quibus verbis graviter commotus Andronicus,Tripsychi bona grandinis in morem dissipat ; et ipsum in liberam custodiam datum tandem etiam excæcat.Hunc Tripsychi potentia finem habuit, ut Salomonis illa sententia plane in eum quadrare videatur, cum ait vias esse quæ principio rectæ videantur, sed exitum earum ferre ad mortem.

A ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου λόγον ἐδίδοσαν ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν Ἀνδρονίκου καιρῶν, κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐξεταστὴς τῶν τοιούτων Τρίψυχος καὶ πολλοὺς βασσάνοις ὑποβαλών καὶ τῆς οὐσίας πάσης ἀποψιλώσας, ὅτι καὶ γογγυσμοῦ ῥῆμα κατ' Ἀνδρονίκου ἀπέπτυσαν ἢ ἐγκατάλειμμα πονηροῦ ἐνθυμίου παρ' ἑαυτοῖς ὑπελίποντο, τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐτὸς ἀνηλεῶς περιπέπτωκε, τῇ ἀνομίᾳ τῆς οἰκείας πτέρνης περιληφθείς, καὶ ᾧ μέτρῳ πολλάκις μεμέτρηκε, σεσαγμένῳ καὶ πεπιεσμένῳ καὶ ὑπερεκχυνομένῳ τούτῳ ἀντιμετρηθείς, καὶ εἰς ὃν ὦρυξε βόθυνον τῷ πλησίον πολλάκις, ἐπὶ τοῦτον (ὡς αἰνῶ σε, εἶκη) χαριέντως ἐμπεπτωκώς, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν λίθον κυλίσας ὃν ἀνώχλισε πλειστάκις κατὰ τῶν ἔγγιστα. Τῷ τοι καὶ κατειπόντος αὐτοῦ πρὸς Ἀνδρόνικον τῶν B γνησιωτάτων τινός, ὡς ἴσα τοῖς οὐκ εὐηργετημένοις μηδ' εὖ παθοῦσιν ὑπ' Ἀνδρονίκου ὑποτονθορύζει κατ' Ἀνδρονίκου καὶ Τρίψυχος ὁ τόσαις εὐποιίαις περιαντλούμενος καὶ τὰ τῶν ἀξιωμάτων ὑπέρογκα κτώμενος κἀν ταῖς βασιλείοις ἀκούων ἐπιστολαῖς ἠγαπημένος υἱὸς καὶ κνιπὸς ἄνθρωπος καὶ ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις δυσεύρετος, ὁ πολύολβος, ὁ εὐπάρυφος, ἐπαθήνατο τὴν ψυχὴν Ἀνδρόνικος, καὶ ἀπιστίαν καταγνοὺς τῶν ὅλων ἐπὶ συννοίας εἱστήκει, πρὸς ὀργὴν ὑπὸ τῶν λεχθέντων ἀναῤῥιπιζόμενος καὶ εἰς θυμοῦ ἐπιφρίσσων κλυδώνιον· Ἐπεὶ δὲ ὁ προσαγγέλλων ἐώρα τὸ ἀναθαλπόμενον τοῦ θυμοῦ καὶ ἑτέρας ἐπιδεὲς δριμυτέρων ῥημάτων ἐπιφορᾶς, ὡς ἂν οὕτω λάθρον γεγονὸς μεταρσιωθείη αἰθέριον, ἢ γοῦν τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο τῆς ὀργιλότητος πέλαγος C καταιγιδώδη θέλον πνοὴν ἐς τὸ διαστῆναι καὶ κατακρύψαι ὡς ἕτερον τριστάτην Αἰγύπτιον τὸν ἀθλιον Τρίψυχον, φησὶ πρὸς Ἀνδρόνικον, ὡς Καὶ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς σῆς βασιλείας καὶ κληρονόμον ἔννομον τῆς ἀρχῆς, τὸν κάλλιστον καὶ ἀσπασιώτατον ἅπασιν Ἰωάννην, διασύρων οὐ παύεται Τρίψυχος, ἀπόπληκτα φθεγγόμενος ῥήματα καὶ βδέλυγμα τοῦτον ἀναγορεύων θείῳ τόπῳ τῷ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνιδρυθησόμενον, καί ποτε παριέναι μὲν τὸν προπεμπόμενον, τὸν δὲ Τρίψυχον ἐπεγγελῶντά οἱ βασιλέα Ἰωάννην ὑπὸ πλείστων εὐφημούμενον καὶ δυσφημεῖν καὶ Ζιντζιφίτζην ἀποκαλεῖν, καὶ μέγα στενάξαντα, εἰπεῖν « Ὦ δυστυχὴς Ῥωμαίων ἀρχή, οἷός σοι ὁ αὐτοκράτωρ ἐλπίζεται. » Ἦν δὲ ὁ Ζιντζιφίτζης ἀνδράριον εἰδεχθέστατον, ταῖς τῶν σταδιοδρόμων ἵπποις ἀμφιπεριστρεφόμενον ἄντυξι, καὶ τὰ πλείω μὲν τῶν μελῶν ἀνάρμυστον, καὶ βραχὺ τὸ δέμας καὶ εὔσαρκον, εὐτράπελον, εὐτράπελον δὲ ἄλλως καὶ δεινὸν εἰς ταμιεῖα πλῆξαι ψυχῆς ἀπαλυνομένοις βωμολοχίᾳ σκώμμασι καὶ ποιητικοῖς γέλωτος λόγοις διαχέουσι σκηνικώτερον. Οὐκ ἐνεγκὼν τοίνυν τὰ λελεγμένα, ὡς δὲ βολίδας ἔνδον ἐν καρδίᾳ δεδεγμένος. Ἀνδρόνικος, ἅτε λαΐλαψ τὰ προσόντα τῷ Τριψύχῳ διαφορεῖ, καὶ εἱρκτῇ παραδοὺς ἀδέσμῳ εἶτα καὶ τοῦ τῶν ὀμμάτων φάους [P. 203] ἀποστερεῖ. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὰ τῆς παραδυναστείας τῷ Τριψύχῳ πέρας εἰλήφασιν, ὡς ἐπ' αὐτῷ ἄντικρυς ῥηθῆναί τε καὶ περατωθῆναι τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐκεῖνο δοκεῖν γνωμάτευμα, ὅ ἀησιν, « Εἰσὶν ὁδοὶ δοκοῦσαι μὲν ἀνδρὶ τὰ πρῶτα ὀρθαὶ, τὰ μέντοι τελευταῖα αὐτῶν βλέπει εἰς θάνατον. » Καὶ τῇδε μὲν τὰ κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν ἐφέρετο.

ΤΟΜΟΣ Β'

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΚΩΜΝΗΝΟΥ.

IMPERII ANDRONICI COMNENI

LIBER SECUNDUS.

α'. Τὸ δέ γε Σικελικὸν στράτευμα τριχῇ διαιρεθὲν, ὅ μὲν τῇ Θεσσαλονίκῃ προσέμενε, τῶν δ' αὖ ἑτέρων δύο μερίδων ἡ μὲν εἰσβάλλει κατὰ τὰς Σέρρας καὶ τὰ ἐκεῖσε πάντα χειροῦσθαι καὶ πορθεῖν ἔγνωκεν, ἡ δὲ ὡς διὰ λείας ὁδοῦ φερομένη καὶ μηδένα τὸν εἰς χεῖρας ἰόντα ἢ ἀντιπίπτοντα ἔχουσα εἰς αὐτὴν τὴν Μοσυνόπολιν κατεσκήνωσε καὶ τὸ κύκλῳ ὑποχείριον ἔθετο. Ἀνδρονίκῳ δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἐμέλησε [P. 204] στεῖλαι τὸν φυλάξοντα τὴν Ἐπίδαμνον, καὶ ἀφίκετο ἐκεῖσε ὁ Βρανᾶς Ἰωάννης· βραχεῖαι δὲ ἡμέραι, καὶ οἱ μὲν Ἰταλοὶ Ἐπιδάμνου ἐπέβησαν ὡσεὶ πτηνοὶ καὶ ἀέριοι, μικροῦ τε θάτερον τῶν ποδῶν περιβάδην ἐκτείναντες ἀπραγμόνως τὰ τῶν περιβόλων ὑπερέβησαν κρήδεμνα, ὁ δὲ Βρανᾶς εἰς Σικελίαν αἰχμάλωτος μετατίθεται. Ἔπειτα τῷ διέπειν λαχόντι Θεσσαλονίκην Δαβὶδ ἐπέστελλε, καὶ ἐπέτελλεν ἐπαγρυπνεῖν τῇ τῆς πόλεως φυλακῇ καὶ μηδ' ὅλως δεδιέναι τοὺς πεδιλορράφους Λατίνους, πηδᾷν δὲ καὶ δάκνειν καὶ κεντεῖν, ἵν' αὐτὰς τὰς Ἀνδρονίκου παραθήσομαι λέξεις. Καὶ ἐφ' ὅτῳ μὲν Ἀνδρόνικος οὕτωσὶ συνετίθει τὰ γραμμάτια, μόνος ὁ ἐκδιδοὺς ἐπιστάμενος ἦν Ἀνδρόνικος· αὐτοῖς δὲ τοῖς φιλοσκώμμοσι πολίταις διὰ γέλωτος ἦγετο τὰ γραφόμενα, ἀντιφέρουσι ταῦτα καὶ ἀντιβάλλουσι πρὸς αἰσχρά τινα δημόσια ῥήματα, ἃ μὴ προφέρειν χρεών. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις συνηθροικὼς, ὅσαι τε ἐῷαι καὶ ὅσαι ἑσπέριαι, καὶ ταύτας εἰς τάγματα διελὼν, τὸ μὲν τῷ βασιλεῖ καὶ υἱῷ Ἰωάννῃ ἀπέταξε περὶ τὴν Φιλίππου διατρίβοντι ἐπαρχίαν, τὸ δὲ τῷ χαρτουλαρίῳ παραδέδωκε Χούμνῳ, ἄλλο τῷ Παλαιολόγῳ Ἀνδρονίκῳ, ἕτερον τῷ ἐκτομίᾳ Νικηφόρῳ, ὃς τιμήεις ἦν παρ' Ἀνδρονικῳ, τῷ τοῦ παρακοιμωμένου κυδρούμενος ἀξιώματι. Ἀλλὰ καὶ Ἀλέξιον ἐκπέμπει τὸν Βρανᾶν μεθ' ἑτέρου στρατεύματος. Πλὴν ὁ μὲν υἱὸς κυνηγεσίοις ἐνευπάθει κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν, ὅσα καὶ πυλῶν Γαδειρίδων κατάσχεσιν ἢ Διονυσίων στυλίδων καθαίρεσιν τὴν τῆς Θεσσαλονίκης προνόμευσιν φαντοζόμενος· οἱ δὲ λοιποὶ ταυτησὶ πολιορκουμένης ἐγγίσαι μὲν καὶ ἐπαρῆξαι οὐδαμῶς ἀπεθάρρουν, πορρωτάτω δὲ σκηνούμενοι δ' ὀπτήρων καὶ ταχυδρόμων κλεπτόντων τὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων ἄφιξιν τὰ κατὰ Θεσσαλονίκην ἦσαν ἐνωτιζόμενοι. Μόνος δ' ἀπὸ πάντων ὁ Χοῦμνος Θεόδωρος ὑπέστη ἐγγύτερον

A **411** 1. Hoc urbis imperatricis statu Siciliensis exercitus in tres partes est divisus, quarum una Thessalonicæ mansit, altera in Serranum agrum impressionem fecit ut loca illa omnia vastatura et subactura, tertia quasi plana via processit, neque ullo hoste apparente ad ipsam Mosynopolim tentoria fixit et circumjacentia loca omnia subegit. Andronico vero principio curæ fuit præsidium mittere Epidamnum. Sed paucis diebus postquam Branas Joannes eo pervenisset, Itali veluti volatu per aerem advecti, citra laborem et quasi per otium mœnium pinnacula transcenderunt. Joannes Branas captivus in Siciliam est abductus. Deinde Thessalonicæ præsidi Davidi per litteras mandavit ut urbis custodiæ intentus esset, nec calcearios Latinos

B quidquam formidaret, utque saltaret, morderet et pungeret, **412** ut ipsa verba Andronici apponam, quæ cur usurparit, solus auctor novit Andronicus. Sed cives facetiores verba illa ridebant, et ad quædam vulgaria et obscena detorquebant; quæ silentio prætereunda sunt. Post hæc Romanis copiis tam Occidentalibus quam Orientalibus coactis et in legiones descriptis, partem unam Joanni filio imperatori designato, tum in Philippica provincia degenti, aliam Chumno chartulario, aliam Andronico Palæologo, aliam Nicephoro spadoni dedit, cui accubitoris dignitatem tribuerat. Alexium quoque Branam cum alio exercitu ablegavit. Cæterum filius ejus circa Philippopolim venationibus deditus de excidio Thessalonicæ non magis

C cogitabat quam de Gadium portis aut Bacchi columnis evertendis. Cæteri vero, dum ea obsideretur, propius accedere et opem ferre nullo modo ausi, castris longe ab urbe positis per speculatores et expeditos equites castra hostium furtim ingressos Thessalonicæ statum explorabant. Solus omnium Chumnus Theodorus propius accedere non dubitavit, ut civibus in aciem contra hostes egressis **413** opem ferret, aut si liceret, ipsam urbem ingrederetur. Sed utroque consilio frustratus, turpissime pedem retulit, quod milites eminus, ne galeam quidem hostilem intueri ausi, tergis obversis effuse fugiebant, in eo duntaxat cæteris

D popularibus suis præstantiores, quod non semper ignavi desederant, sed hostes, quos speculatores

adesse nuntiarant, coram aspexerant, et re ipsa impetum eorum cognorant. Capta Thessalonica et Siculo exercitu diviso, ut dictum est, quem alii prius instar Chimeræ conjunctum, tum separatum esse dicerent, fortissima ejus pars tanquam leo recta ad urbem imperatricem contendebat, media Serranum et Amphipolitanum agrum pervagabatur; postrema, classis videlicet, quæ in modum serpentis in aquis volvitur, principem Thessalorum urbem custodiebat. Verum Romanis, quamvis conjuncti iisdem auspiciis militarent, ne sic quidem cum una parte dimicare ausis, hostes qui Mosynopolim occuparant, cum nullum hostem viderent, longius progredi statuerunt. Romani vero 414 montium verticibus insessis in planitiem descendere et hostibus ire obviam non audebant. Itaque Siculi, nihil cunctandum esse rati, coactis in unum copiis, Cpolim petendam et occupandam esse censuerunt. Hanc etiam spem Comnenus Alexius eis fecerat, qui cum eos ne ducis quidem loco comitaretur, tamen irrita spe concepta homo stultissimus, ac ne ovibus quidem pascendis aptus, Siculorum regem sua causa laborare putabat; nec minus supercilii præ se ferebat quam si jam imperator designatus insignia imperii gestaret, et apud peregrinum militum se a Cpolitanis non minus quam patruum magnificum imperatorem Manuelem desiderari et æque ac matutini solis jucundissimos radios exspectari inepte jactabat.

προσελθεῖν ὡς ἐπαμυῶν Θεσσαλονικεῦσιν ἐν τῷ συμπλακῆναι τοῖς διειληφόσι τὴν πόλιν στρατεύμασιν, ἢ καὶ παρελευσόμενος ἔσωθεν, εἰ καὶ τοῦτο ἐξείη. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄμφω διαμαρτὼν τοῦ σκοποῦ αἴσχιστως παλίμπους ἐωρέτο· οἱ γὰρ ἀμφ' αὐτὸν μηδὲ μέτωπον κόρυθος τῶν ἐναντίων βλέψαι ὑπενεγκόντες τὰ νῶτα μετέβαλον καὶ ἀμεταστρεπτὶ ἔφευγον, ἔν τοῦτο παρὰ τοὺς λοιποὺς ὁμοφύλους ἀνδρισάμενοι, τὸ γοῦν ἀεὶ μὴ ἐφησυχάζειν, ἀλλ' ὡς οἱ πευθήνες ἀνήγγελλον αὐτοῖς πολεμίους, τούτους αὐτοψεὶ κατιδεῖν, καὶ ἔργοις αὐτοῖς διδαχθῆναι τὸ ἐν μάχαις ὀξύῤῥοπον τῶν ἀνδρῶν. Ἐπεὶ νὲ ἐλώ ἡ λογίμη Θεσσαλονίκη καὶ ὁ διαμερισμὸς, ὥς μοι εἴρηται ἤδη, ξυνέδη τοῦ Σικελικοῦ στρατεύματος, ἄλλος, δ' ἄν εἰπέ τις ὡς κατὰ τὴν μυθικὴν Χίμαιραν συναπτόμενον πρότερον τὸ ἀντίπαλον, τότε διαιρεθὲν, τὸ μὲν κράτιστον αὐτοῦ ὅσα καὶ λέων προηγούμενον εὐθὺ τῆς βασιλίδος ἴετο πόλεως, τὸ δὲ μέσον τὰ κατ' Ἀμφίπολιν καὶ Σέῤῥας ἐπενέμετο, τὸ δὲ λοιπὸν, ὅσον δηλονότι ναυτικὸν καὶ ὡς ὄφις συρόμενον ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐτήρει τὴν [P. 205] προκαθεζομένην πόλιν τῶν Θετταλῶν οὐδ' οὕτως ὄντες ὁμοθυμαδὸν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ βάλλοντες ἓν στρατήγιον ἑνί τινι γοῦν συμπλακῆναι ἀπεθάῤῥησαν τμήματι· ἀλλ' οἱ μέν κατειληφότες τὴν Μοσυνόπολιν πολέμιοι καὶ περὶ τῆς προσωτέρω πορείας ἐσκέπτοντο, μηδαμῶς ὁπλίτην Ῥωμαῖον ἐνοπτρισάμενοι, Ῥωμαῖοι δὲ τὰς τῶν ἐκεῖσε προκαταλαβόντες ὀρέων λαγόνας εἰς τὸ πεδίον οὐκ εἶχον ὑποκαταβῆναι καὶ δέξασθαι τὸ ἐπιὸν δυσμενές. Ὅθεν ἐγνώκεσαν Ἰταλοὶ μηκέτι ἀναδύεσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ συσπειραθῆται καὶ πρὸς ἓν κατάντημα τὴν Κωνσταντίνου καλλίπολιν ἐπιχθῆναι καὶ ταυτηνὶ χειρώσασθαι. Οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἐπῆρεν ὁ ἐκ Κομνηνῶν Ἀλέξιος, ὅς σφισι συνὼν καὶ μηδ' ἐν μέρει ταττόμενος στρατηγοῦ, ὅμως, ἃ τελεσθῆναι οὐκ ἔμελλον φανταζόμενος, ᾠετο ὁ ἀνούστατος καὶ μηδὲ προβατίων ἄρχειν ἄξιος ὑπὲρ ἐκείνου διαπονεῖσθαι τὸν ῥῆγα τῶν Σικελῶν, καὶ ὡς ἤδη ἐν τῷ βασιλικῷ σχήματι καταστὰς καὶ ἀρχαιρεσιασθεὶς αὐτοκράτωρ ὁ Μελιτίδης ὠῤῥύωτο, φάσκων καὶ διατεινόμενος πρὸς τὸ ἀλλόθρουν στράτευμα μὴ ἂν ὑποβεβηκέναι τὸν ἑαυτοῦ πόθον παρὰ τοῖς Κωνσταντίνου πολίταις πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ βασιλέως καὶ πρὸς πατρὸς αὐτῷ θείου τοῦ Μανουήλ, ἀλλ' οὕτως ἡγεῖσθαι παρὰ Ῥωμαίοις ἀσπάσιος ὅσα καὶ ἡμεροφαὴς ἥλιος, καὶ κατὰ τὴν ἀέρος ὁλκὴν ἀπαραίτητον κρίνεσθαι καλόν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

2. Andronicus vero ipse mœnia urbis circumiit; et si quid vetustate ruinosum erat, id suffulciri et instaurari jussit. Nec mora, jussis 415 alacriter obtemperatur; ædificia extrinsecus mœnibus contigua, quæ facilem in urbem ascensum præbebant, diruuntur; naves longæ circiter centum in littoribus fluctuant, ad navigandum, si opus esset, et opem urbibus quas Sicula classis infestaret et ipsis civibus ferendam paratæ (nam hi quoque hostis adventum imminere putabant), et ad marinum sinum, qui fluminis instar Blachernium litus alluit, per tempus occupandum. Hactenus rei publicæ navata opera quievit, quasi jam abunde ad defensionem et hostium profligationem paratus. Audita vero Thessalonicæ expugnatione Davidis custodis ejus urbis propinquos in carcerem conjicit, ac pro concione casum illum extenuat: nihil magni gessisse Siculos, neque nunc primum, sed sæpe alias progressu temporis urbes esse expugnatas, et victoriæ vicissitudinem esse. Sed cum alias aliis

β', Αὐτὸς δὲ Ἀνδρόνικος, τὰ τῆς πόλεως τείχη περιελθών, εἴ τι χρόνῳ ὑπέσκαζεν, ἐπιοκευάζεσθαι τοῦτο προσετετάχει. Καὶ ἦν ἔργον εὐθὺς τὸ ἐπιτατόμενον. Κατηρείποντο δὲ καὶ των οἰκημάτων ὁπόσα τοῖς τείχεσιν ἐπικείμενα εὐέφοδα ἐποίει τὰ ἔσωθεν, καὶ νῆες μακραὶ περὶ τὰς ἑκατὸν ἐσάλευον κατα τὰς ἀκτὰς, ἡτοιμασμέναι πρὸς ἔκπλοιαν, δεῆσαν ἐπιβοηθήσουσαι πόλεσι κακῶς διακειμέναις ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Σικελῶν, καὶ τοῖς ἀστυπολίταις ἀρήξουσαι (καὶ οὗτοι γὰρ ἐπιστῆναι ᾤοντο αὐτίκα τοὺς πολεμίους), καὶ διαληψόμεναι κατὰ καιρὸν τὸν ἐσέχοντα θαλάττιον κόλπον καὶ ποταμίου δίκην ὁλκὸν τὴν ἐν Βλαχέρναις ἠϊόνα ῥαίνοντα. Καί τὰς μὲν κοινὰς ἐς τοσόνδε διαθέμενος φροντίδας ἀνέπεσεν, ὡς ἀρκούντῶς ἤδη καὶ ἀραρόσιν τὰ πρὸς ἀντιμάχησιν διοικήσας καὶ καταπολέμησιν τῶν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιόντων ἐχθρῶν· ἀκηκοὼς δὲ ἁλῶναι Θεσσαλονίκην εἰς κακοποιίαν τρέπεται τῶν προσγενῶν Δαβίδ, ὃν φύλακα τῆς πόλεως ταύτης τὸ κέγειν ἤδη δεδήλωκε, καὶ συλλαβὼν τούτους καθείργνυσιν ἐν φρουραῖς.

Δημηγορῶν δὲ οὐδὲν μέγα τὸ συμβὰν ἔλεγεν εἶναι, οὐδ' ἄξιον ὡς κατόρθωμα σεμνολογεῖσθαι τοῖς Σικελοῖς· οὐ νῦν γὰρ πρώτως, ἀλλὰ καὶ πρώην πόλεων ἁλώσεις ἐπάγειν τὸν χρόνον φιλεῖν, καὶ νίκην ἐπαμείβεσθαι ἄνδρας· Φήμαις δὲ βαλλόμενος ἀπευκταίαις ἄλλοτε ἄλλαις, καὶ σὺν κάκις ἐφισταμένων τῶν ἀγγελλόντων ὡς νῦν μὲν οἱ ὑπεναντίοι Ἀμφίπολιν παρεστήσαντο, νῦν δὲ τὰς ἐφεξῆς ληϊσάμενοι χώρας κατὰ τὴν Μόσυνόπολιν ἐκκυλίζονται, καὶ τὰς τοιαύτας ἀγγελίας [P. 206] ὡς οὐδέ πω δεινὰς ἀπεπέμπετο, καὶ ἔλεγεν ὡς μετελεύσεται τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐξολοθρεύσει τέλεον ὃν τρόπον οἱ θηραταὶ τοὺς μοναδικοὺς τῶν συῶν. Αὐτούς τε γὰρ κατὰ βραχὺ μεθισταμένους τῆς λόχμης ἐγκλείεσθαι λιχνευομένους περὶ τὴν προκειμένην ἐδητύν, ἔνθα ὁ δόλος καὶ ἡ πάγη καττύεται, καὶ οὕτως ἐμπείρεσθαι δόρατι ἢ βαθεῖαν κατὰ τῶν σπλάγχνων δέχεσθαι τὴν πληγήν· καὶ τοὺς Ἰταλοὺς δὲ ὡσαύτως ἀφροντιστοῦντας ὡς οὐκ ὄντος τινὸς ἀνθισταμένου, καὶ ἀεὶ προχωροῦντας τοῖς ἔμπροσθεν καὶ τῇ τῶν πλειόνων σκύλων ὁποσαινομένους ἐφίεσι, μέλλειν εἰς τὸν ἔσχατον καὶ ἀπρόοπτον ὄλεθρον ἐμπεσεῖσθαι, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν τὴν ἀδικίαν αὐτῶν καταβήσεσθαι. Ἦν δὲ ταῦτα οὐδὲν ἢ ἀνδρὸς τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἀντιμαχομένου προδήλως αἱμύλα προβλήματα καὶ πολιτείας ἤδη κατ' αὐτοῦ φλεγμαινούσης μειλίγματα οἷς (18) οὐκ ἦν ἀρρενούμενος καὶ πᾶσαν μηχανὴν μετιών, ὅπως ἀποσοβήσειε τὸ ἀλλόγλωττον. Καίπερ δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων ἐφεστώτων κακῶν, καὶ πάντων πείσεσθαι φανταζομένων τὰ οἰκτρότατα καὶ ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἀνιώντων ὀδυρομένων, ὁ δὲ ὁμαλῶς ἔφερε τὰ ἀνύποιστα καὶ οἷον ἐπ' ἀλλοτρίοις δεινοῖς τὸ φιλόσοφον ἐπεδείκνυτο, καὶ ταῦτα, εἴ πέρ τις, φίλαρχος ὢν καὶ δι' ἔρωτα βασιλείας εἰς ἀπάνθρωπα ἤθη ἐκκυλισθεὶς καὶ τυράννους ὑπερελάσας τοὺς πώποτε. Ἔνθεν τοι καὶ τῆς πόλεως πολλάκις ἀπανιστάμενος μετὰ χορείας ἑταιρίδων καὶ παλλακῶν ἐφιλοκρίνει τὰ τῶν τόπων ἐρημικώτερα καὶ οἷς ἡ τῶν ἀέρων ἐπλεόναζεν εὐκρασία, καὶ θηρίων δίκην συναγκείαις ὀρῶν καὶ χλοεροῖς παραδυόλενος ἕλεσιν, ὡς ὄρνιθας κατοικιδίους ἀλεκτρυὼν ἢ αἶγας τράγος ἡγούμενος αἰπολίου, ἢ καθάπερ ὁ Σεμέλης Διόνυσος τὰς Θυάδας, Σοβάδας, Μαινάδας, Βάκχας, εἶχεν ἑπομένας ὡς ἐρωμένας, μόνον οὐ νεβρίδα ἐξημμένος καὶ τὸν κροκωτὸν ἐνδυόμενος. Καὶ ἦν κατὰ τακτὰς μὲν ἡμέρας ὡσεὶ διὰ περιπετάσματος ὀλίγοις τῶν ἐκ τῆς βασιλείου αὐλῆς ὀπτανόμενος, καὶ τούτων οἵπερ ἐκείνῳ μάλιστα προσφιλέστατοι, αὐλητρίσι δὲ καὶ ἑταιρίσιν ἀναπετάννυς πᾶσαν πάροδον καὶ πάντα καιρὸν εἰς ὁμιλίαν αὐταῖς χαριζόμενος. Ἐχαιρέ τε κατὰ Σαρδανάπαλον ταῖς ἀνίσεσιν, ὅς τόσσ' ἔχειν ὅσσ' ἔφαγε καὶ ἐφόβρισε τῷ ἐπιταφίῳ ἐνεκόλαπτε γράμματι. Ἐπικούρειός τε ἦν καὶ Χρυσίππειος, καὶ λαγνείαν δυστυχῶν πολυποδὸς ἕμερον ἐδίωκε, καὶ φιλότητι μαργαίνων, καὶ τὸν Ἡρακλέα μιμούμενος ἀτεχνῶς κατὰ τὴν τῶν πεντήκοντα καὶ

adversis nuntiis percelleretur, et crebro adessent qui nunc Amphipolim esse captam, nunc finitimis illi provinciis vastatis hostes juxta Mosynopolim castra habere asserebant, iis quoque rumoribus elevatis se ulturum hostes et funditus deleturum 416 dicebat, quemadmodum venatores singulares apros. Eos enim paulatim a saltu recedentes et escam persequentes in insidias et decipulam pellici, ac venabulo transfigi aut profundum vulnus in visceribus accipere. Italos eodem modo, quasi resistente nemine securos, et subinde majoris prædæ cupiditate progredientes, in extremum et improvisum interitum delapsuros et scelerum suorum pœnas daturos. Quæ verba nihil erant aliud nisi futiles rationes viri, qui aperte naturæ rerum repugnabat et concitatum contra se populum lenire studebat; non autem eo pertinebant ut ex viri fortis officio nihil intentatum relinqueret, quo Barbaros profligaret. Nam quamvis tot et tanta mala instarent, ut omnes atrocissima quæque timerent iisque veluti jam urgentibus angerentur, illo res intolerabiles æquo ferebat animo, et in alienis malis philosophabatur, idque in summa ambitione et cupiditate imperii, qua ad inhumanitatem impulsus omnes tyrannos qui unquam fuere superavit. Ad hæc, ut erat luxu corruptus, cum coetu scortorum et pellicum in loca deserta et temperata secedere et ferarum more convalles et herbosos saltus consectari 417 solebat, ut gallinarum gallus gallinaceus, aut hircus caprarum ductor, aut ut Bacchus Thyadas et Mænadas, sic ipse amicas suas antecedebat, tantum non hinnuli pelle et crocoto indutus. Ac certis diebus a paucis auliois, iisque intimis, veluti per transennam videbatur; tibicinis vero et meretricibus omnem aditum patefaciebat, easque quovis tempore ad colloquium admittebat, voluptati ut Sardanapalus indulgens qui sepulcro suo incidit ea se habere quæ comederit et pro libidine egerit. Erat Epicureus et Chrysippeus, morbo luxuriæ corruptus et amore perditus: Herculem quinquaginta Thyestis filiabus stuprandis imitabatur. Sed quia tantum illi roboris ad lasciviam non suppetebat, ut ille Iolaum contra redivivam hydram implorabat, sic ipse virilia unctionibus et deliciis firmabat. Vescebatur item Nilotica bestiola, crocodilo non absimili, quem scincum vocant; 418 a quo cibo cum plerique abhorreant, tamen tentiginem excitat et ad rem veneream paratos facit. In palatium a deambulationibus et recreationibus reversus, non paucos secum habebat satellites, eosque ex barbaricis cohortibus et pestilentibus hominibus, quibus immodestia cordi est, linguæ Græcæ maxima ex parte ignaris; et qui ante cubiculum et fores excubabant, ex istiusmodi petulantibus cœtibus conflati erant. Tandem etiam canem asperum, qui et

Hier. Wolfii notæ.

(18) Potest τὸ οἷς pro ἐφ' οἷς αἰτιολογικῶς capi, *ad lenlendam civium indignationem propter ignaviam ejus.*

cum leonibus pugnare et armatum equitem humi sternere poterat, in suo conclavi habuit. Nam satellites et custodes noctu procul ab ejus cubiculo cubabant : canis vero ad januam alligatus ad exiguum strepitum horrendum in modum latrabat. Ita paulatim Cpolitanorum simplicitati insultabat, et quasi naribus suspensos trahebat, et ut ad omnem imperatorum observantiam et cultum paratos (ignarus se ab illis imperio dejectum gravissimas pœnas daturum esse) deridebat. Itaque cornua cervorum, quos venatus erat, insignia et rari 419 aliquid habentia in porticibus fori suspendebat, per speciem ostentandæ magnitudinis ferarum quas cepisset, cum revera civitatis et uxorum quas ipse corrumpebat lasciviam notaret. Quo vero die ex Propontidis deliciis et amœnitatibus in urbem revertebatur, in dies omnino nefastus habebatur. Neque enim alia de causa rediisse putabatur, nisi ut mactaret et perderet eos quos sibi struere insidias suspicabatur. Ita Andronici adventus multis detrimentum et mœrorem aut vitæ jacturam aut aliud extremum malum portendebat. Is enim vir, cum eam veluti lineam in animo suo descripsisset, ad quam crudelitatis suæ amussim exigeret, eum sibi diem periisse putabat, qua non excellentem aliquem virum aut jugulasset, aut exoæcasset, aut saltem objurgasset, aut Titanico vultu terruisset. Nam sævo pædagogo similis subinde flagellum in pueros quatienti, tempestive et intempestive objurgabat, et ad quodlibet verbum suis auribus ingratum commovebatur. Quo fiebat ut ea tempestate homines mœsti et 420 solliciti viverent, nec securi somnum caperent, sed subito territi expergiscerentur Andronicum in se irruere rati, aut eos cernere quos asper ille, implacabilis et inexorabilis trucidarat. Nam quod Deus et homo Christus extremis temporibus futurum esse dixit, ut binis in eodem lecto cubantibus alter assumatur, alter relinquatur,id omnino illis diebus accidebat, cum alter conjugum ad pœnas corpore luendas subito raperetur (neque enim mulieribus concessa erat impunitas : quin et harum non paucæ oculis orbatæ carcerem,famem, verbera tolerarunt), pater filios negligeret, filii patres non curarent ; si in iisdem ædibus quini essent, terni binis et bini ternis adversarentur. Multi etiam Andronici iracundiam,ut Sodomiticum incendium,remis et velis fugientes quam longissime a patria discedebant ; qui si exsilium usque ad illius obitum extendissent omnis mali expertes permansissent. Nunc dum rei familiari consultum volunt,non quidem in statuam salis sunt mutati, ut Loti uxor, neque sal emortuum evaserunt, sed alioqui mentis errore affecti mala morte perierunt.

μόνον θυγατέρων Θυέστου φθοράν. Οὐκ ἔχων δὲ τὴν ἴσην πρὸς τὸ ἀκολασταίνειν ἰσχύν, ὡς Ἰόλεων ἐκεῖνος κατὰ τῆς παλιμφυοῦς ὕδρας συνέριθον, οὕτω καὶ οὗτος τὰ ὑπὸ γαστρὸς πρὸς συνουσίαν ἀλοιφαῖς καὶ περιττοῖς σκευάσμασιν ἀνερρώνυσεν. Ἤσθιε δὲ καὶ ζῶν Νειλῶον, κροκοδείλῳ πάνυ τι ἐμφερὲς, σκίγγον λεγόμενον, ἀπόσιτον μὲν τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα βρωτέα κρίνουσι, διερεθίζον δ' ὅμως καὶ διανιστῶν ἐν ταῖς ὁμιλίαις πρὸς συνουσιασμόν. Κατὰ δὲ τὰ ἀρχεῖα γινόμενός ἀπὸ τῶν ἔξωθεν [P. 107] διατριβῶν τε καὶ διαχύσεων οὐκ ὀλίγον μὲν καὶ τὸ περὶ αὐτὸν εἶχε δορυφορικὸν, καὶ τοῦτο ἐκ Βαρβάρων ἰλῶν καὶ ἀνδρῶν λοιμῶν χαιρόντων ἀπαιδευσίᾳ καὶ τὰ πλεῖστα μηδ' ἐπαΐόντων Ἑλληνίδος φωνῆς. Καὶ τοὺς προκοίτους δὲ καὶ προφύλακας ἐσαεὶ τοιούτων ἀναγώγων συνείληχεν ὁμηγύρεων. Τελευτῶν δὲ καὶ κύνα κάρχαρον, οἷον καὶ λέουσιν ἀντιπλέκεσθαι καὶ ἄνδρα ἔφιππον ὁπλίτην κατενεγκεῖν ἔραζε, σύνοικον ἑαυτῷ πεποίητο· οἱ μὲν γὰρ σωματοφύλακες καὶ δορυφόροι ἄποθέν που τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος νυκτὸς κατηυνάζοντο, ὁ δέ γε κύων πρὸς ταῖς θύραις ἐδίδετο, χαλκεόφωνος ὢν καὶ πρὸς βραχεῖαν διαταραττόμενος ψόφησιν καὶ γινόμενος ὀλακόμωρος. Προϊὼν δὲ οὕτω κατετρύφα τῆς τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν εὐηθείας καὶ ὡς ἀπὸ ῥινὸς ἑλκομένους ἐχλεύαζε καὶ πρὸς πᾶσαν τῶν κρατούντων θεραπείαν τε καὶ θωπείαν ἑτοίμως ἔχοντας ἐκωμῴδει, οὐκ εἰδὼς ὡς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθήσεται τῆς ἀρχῆ καὶ τὰ τῶν ὅλων ὑποστήσεται χείριστα, ὥστε καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ θηρωμένων ἐλάφων τὰ κέρατα, ὅσα δωδεκάδωρα ἦν καὶ ;ἴχόν τι θαύματος, ταῖς κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψῖσιν ἀνήρτα, τῷ μὲν δοκεῖν εἰς ἔνδειξιν τοῦ μεγέθους τῶν παρ' αὐτοῦ ἁλισκομένων ἀγρίων, τῷ δὲ ὄντι διαμωκώμενος τὸ πολίτευμα καὶ διασύρων εἰς ἀκρασίαν τῶν γαμετῶν. Ὀπηνίκα δὲ κατὰ τὴν μεγαλόπολιν γένοιτο, τῶν τῆς Προποντίδος τρυφηλῶν χωρίων καὶ περιττῶν ἀπανιστάμενος διαιτήσεων, οὐκ ἦν μὴ ἀποφράδα κρίνεσθαι τὴν τότε ἡμέραν· οὐ γὰρ δι' ἄλλ' ἄττα παρεῖναι ἐδόκει ἢ ὡς θύσων καὶ ἀπολέσων ὁπόσον ὡς ἐπίβουλον ὁπωπτεύετο. Καὶ ἡ Ἀνδρονίκου ἐπιδημία τοῖς πολλοῖς ζημία καὶ ἀθυμία ἦ καὶ τοῦ βίου ἐκνημία καὶ πᾶν ἄλλο τι ἔσχατον κακὸν συλλελόγιστο, ἐπειδή περ ὁ ἀνὴρ ὡσεὶ καὶ γραμμὴν μονοδιάστατον καὶ μηκιζομένη εἰς τὸ λεπταλέον καὶ ἁπλατὲς ἐν τῷ ἐδαφίῳ τῆς ψυχῆς καθάπαξ τὴν ὀξυχολίαν προϋποθεὶς, καὶ πρὸς ταύτην ἅπαν ἀποστενῶν τὸ πραττόμενον, ἀβίωτον ᾤετο τὴν ἡμέραν καθ' ἣν οὐ ξυνειλήφει τινὰ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς, ἢ λύχνους οὐκ ἔσβεσε σώματος, ἢ ὀτουδή τινος οὐ καθήψατο φιλονείκως, ἢ γοῦν ἐπιτιμητικῷ βλέμματι καὶ Τιτανικῷ ἐμβρεμήματι μὴ ἐξίστησε τοῦ φρονεῖν. Παιδαγωγῷ γὰρ ἐμβριθεῖ ἐοικὼς, θαμὰ τῶν μειρακίων καταφέροντι τὴν σκυτάλην, εὐκαίρως ἀκαίρως ἐπέπληττεν ἐφιστάμενος, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀκοὴν ἐκείνῳ ἀνήδυντον παρωξύνετο. Κατηφιῶντες οὖν οἱ τότε ἄνθρωποι καὶ στυγνάζοντες ἐβίωσκον. Οὐδ' ὁ ὕπνος ἄφροντις τοῖς πολλοῖς καὶ ὀδυνῶν ἀδὴς καὶ μαλακὸς, ἀλλ' ὀφθαλμοῖς ἐφιζάνων ἄκροις ἀφίπτατο, καὶ διεψευσμένος ἦν τὰ πολλὰ ἢ Ἀνδρονίκῳ διασοβούμενος ὄναρ πολλάκις ἐφισταμένῳ, ἢ ὅσους ὁ τραχὺς οὗτος καὶ δυσεκβίαστος καὶ ἀπαραίτητος τὴν ὀργὴν τῆς οἰκείας ἀπηνείας ἔθετο πάρεργον. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῶν ἰσχάτων συμβήσεσθαι ἡμερῶν ὁ Θεάνθρωπος προη-

γόρευσε, δηλονότι « Ἔσονται οἱ δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ὁ εἷς παραλαμβάνεται καὶ ὁ ἕτερος ἀφίεται, » τοῦτο ἀτεχνῶς κἀν ταῖς ἡμέραις [P. 208] ἐκείναις ἐγίνετο, ἑνός τινος τῶν συνεύνων ἐξάπινα συλλαμβανομένου καὶ ἀπαγομένου πρὸς σωματικὴν κάκωσιν. Οὐδὲ γὰρ καὶ γυναῖκες ἀπῆσαν τοῦ μὴ ὑπὸ δίκην πίπτειν καὶ τὰ ἀπευκταῖα ὑφίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τούτων οὐκ ὀλίγαι τὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπώλεσαν φῶς καὶ λιμὸν καὶ φρουρὰν καὶ αἰκισμοὺς ὑπέστησαν σώματος. Καὶ πατὴρ ἠλόγει τέκνων, καὶ υἱεῖς ὠλιγώρουν πατρός· καὶ διεμερίζοντο πέντε ἐν οἴκῳ ἑνί, τρεῖς ἐπὶ δυσὶ καὶ δύο ἐπὶ τρισί. Πολλοὶ δὲ καὶ ὡς Σκυθομιτικὸν ἐμπρησμὸν τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου θυμὸν ἐκτρεπόμενοι φυγάδες ὅλῳ ποδὶ τῆς πατρίδος γεγόνασιν καὶ τοῖς ἐκ γειτόνων Ῥωμαίοις παρενέβαλον ἔθνεσιν, οἳ καὶ εἶχον ἂν ἑαυτοὺς ἀπαθεστάτους κακῶν, εἰ τὴν φυγὴν τῇ Ἀνδρονίκου ζωῇ συνεμέτρησαν. Νῦν δὲ τῶν κατ' οἶκον μεταποιούμενοι εἰς στήλην μὲν ἁλὸς κατὰ τὴν γυναῖκα Λὼτ οὐκ ἐπάγησαν, οὐδὲ νεκρὸς ἐγεγόνεισαν ἁλῶς, ἄλλως δὲ μωρανθέντες τὸ ζῆν κατέστρεψαν κακῶς.

γ'. Οὕτω δ' ὀργιλότητος ἔχων Ἀνδρόνικος, καὶ τραχὺ καὶ σκληρὸν τὸ ἦθος αὐχῶν, καὶ ἀμετάθετος τὸν τὸ κολάζειν, καὶ παίζων ἐν ταῖς τῶν πέλας συμφοραῖς καὶ κακώσεσι, τῶν ἄλλων τε ταῖς καθαιρέσεσι τὴν ἰδίαν ἐπιτειχίζειν δοξάζων ἀρχὴν καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ἐπικρατύνειν τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν αὔξων ἡδόμενον, ὅμως καὶ ἀγαθῶν μετεῖχεν οὐκ ὀλίγων πράξεων, καὶ οὐ παντάπασι δήπουθεν πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀπονενεύκει διάθεσιν, σκηνοβατῶν τὰ ὀλέθρια, ἀλλ' ἦν ὡς ἀπὸ ὄφεως σαρκῶν ἐκείνου πανάκειαν θηράσασθαι περιμάχητον καὶ σώζουσαν εὑρεσθαι ἀντίδοτον, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀκανθῶν τρυγῆσαι ῥόδον ἡδύπνοον, ἢ γοῦν ἐξ ἐλλεβόρου καὶ κωνείου ψαρσὶ παραθέσθαι καὶ ὄρτυξιν ἡδεῖαν ἑστίασιν· ἐπεὶ καὶ δωρεαῖς ἔθαλπε τῶν ὑπηκόων τοὺς ἐνδεεῖς, εἰ μόνον ἐλπίδος τι διεφαίνετο ὡς ὁ αἰτῶν οὐκ ἀποστυγεῖ ἐκεῖνον, παθαινόμενος τὴν ψυχὴν ἐφ' οἷς κακοεργὸς Ἀνδρόνικος δείκνυται. Καὶ τὴν τῶν μέγα δυναμένων πλεονεξίαν οὕτως ἐκόλασε, καὶ χεῖρας τάλλότρια διῳώσας οὕτως συνέστειλεν ὥστε βασιλεύοντος ἐκείνου αἱ πλείους ἐπαρχίαι πρὸς πληθυσμὸν ἐπέδωκαν τῶν οἰκούντων. Ἕκαστος γὰρ κατὰ τὸ προφητικὸν παράγγελμα ἐπὶ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων αὐτοῦ ἀνεκλίνετο, καὶ τὸν τῆς ἀμπέλου καρπὸν συγκομιζόμενος καὶ γῆς εἰσοικιζόμενος τὰ ἐκφόρια ἀσμένως ἤσθιε καὶ ἡδέως ἐκάθευδε, μὴ φορολόγου ἀπειλὴν δεδιττόμενος, μὴ πλεονέκτην ἢ συζητητὴν εἰσπράκτορα κατὰ νοῦν στρέφων, μὴ τὸν ἐκφυλλίζοντα ὑποβλεπόμενος, μὴ τὸν καλαμώμενον φανταζόμενος, ἀλλὰ τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι ἀποδιδοὺς οὐδένα τὸν ἐπιδιπλοῦντα εἶχε τὸ κέρμα καὶ τὸ τάλαντον πολυπλασιάζοντα, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ χιτώνιον προσαπαιτοῦντα καὶ τὸ ψυχάριον αὐτὸ πολλάκις ἀναχρέμψασθαι βιαίως ἐγκείμενον. Ἦν γὰρ ἡ Ἀνδρονίκου ἐπίκλησις οἷά τι ὀλέθριον καὶ διασκεδαστικὸν τῶν φορολόγων ἔπασμα καὶ φαρμάκευμα, καὶ δυσήκουστον φόβητρον τοῖς ὅσοι παρὰ τὰ διατεταγμένα εἰσέπραττον, καὶ νάρκωσις καὶ πάρεσις χειρῶν αἳ πρὸς μόνον ἀφειώρων πρότερον τὸ λαβεῖν. Πολλοῖς δὲ καὶ τὸ [P. 209] ἐθελουσίως ἀποχαριζόμενον ἀπεπέμπετο, ὥσπερ σὺς ὑφορώμενον τῶν ἐκείνοις προσόντων, ἢ ἑτέρα τις φθαρτικὴ δύναμις τὸ προσεγγίζον ἀπολλῦσα. Τὸ δὲ δὴ μεῖζον, καὶ ἀδροῖς ὀψωνίοις ἐνιαχοῦ ἐφοδιάζων τοὺς τὰς δημοσίους ἀναζωννυμένους ἀρχὰς, καὶ ὅσα πείσονται δεινὰ τὰς αὐτοῦ παραβλεψάμενοι ἐντολὰς προαγγέλλων, οὕτως ἐξέπεμπεν, οὐκ ὠνίους ταύτας τοῖς βουλομένοις προβάλλων καὶ τοῖς ἐκ τριόδων ἀποδιδοὺς

A **421** 3. Etsi autem Andronicus adeo iracundus, asper et inexorabilis erat, ut aliorum malis gauderet et aliis evertendis se suum suorumque liberum imperium stabilire putaret, ac voluptatem inde caperet, tamen non pauca recte administravit, nec plane ab omni virtute degeneravit; sed ut ex viperæ carnibus, ita ex ipso quoque Panaceam venari licebat et salutare antidotum consequi, et ex asperis spinis suaveolentem rosam decerpere, et ex helleboro et aconito suavem victum præbere psaris et coturnicibus. Nam subditos pauperes largitionnibus fovebat, si qua modo spes suberat cum qui opem implorabat Andronico ob scelera non infensum esse. Procerum avaritiam ita multavit et manus alieni avidas ita compressit, ut eo imperante multæ provinciæ colonis auctæ sint, B cum quisque, secundum propheticum dictum, sub umbra suarum arborum recubaret, et vindemia peracta et frugibus comportatis hilariter epularetur, et suaviter dormiret non quæstoris minas timens, non exactorem avarum exspectans: **422** sed si Cæsari dederat quæ erant Cæsaris, nemo erat qui plus ab eo postularet aut etiam tunicam aliquando eriperet et violenter ad necem adigeret. Nam quæstores ad Andronici appellationem ita terrebantur, ut rapaces alioqui manus facile ab alieno abstinerent, ac munera ultro a provincialibus oblata tanquam pestes aliquando aversarentur. Et quod majus est, cum magistratus in provincias ablegabat, larga eis stipendia dabat, C simulque denuntiabat quas pœnas sua jussa negligentibus irrogaturus esset. Neque enim publica munera vendebat aut levi munusculo conciliatus conferebat, sed gratuito, habitoque delectu magistratus ordinabat. Itaque multi olim profugi et publicis calamitatibus pene immortui, quasi archangeli tuba audita, ex diuturno veterno experrecti revixeruni, pristina felicitate recuperata: et ut Ezechielis visio docet, ossa ad ossa congerebantur, artus artubus conjungebantur, et brevi tempore pleræque urbes et vitam **423** et pristinus opes receperunt. Quodsi quid e Psalmis Davidicis inserendum est, desertum mutavit paludes et terram aridam in rivos aquarum. Publica vectigalia rapinis exactorum reprimendis auxit; et crebros exactiones ab D avaris quæstoribus obnoxium populum veluti panem devorantibus repertas, et quotannis quasi debitum efflagitatas, ad certum numerum revocavit.

ὁποιουδή τινος δόματος, ἀλλὰ δῶρον τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ ἐπιλέγδην παρεχόμενος. Ὅθεν οἱ πάλαι τῷ χρόνῳ παρασυρέντες καὶ τοῖς κοινοῖς πράγμασι νοσοῦσι κατενεχθέντες εἰς θάνατον, ὥσπερ ἀρχαγγέλου τινὸς εἰς τὰ ἐκείνων ὦτα περισαλπίσαντος, τὸν χρόνιον ἀπεσείσαντο κάρον καὶ τὴν παλαιὰν ἀπέθεντο νέκρωσιν· καὶ καθὼς ἡ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ὅρασις βούλεται, ὀστᾶ συνήγοντο πρὸς ὀστᾶ καὶ ἁρμονίαι πρὸς ἁρμονίας, καὶ ἐν βραχεῖ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων ἀνεβίωσαν καὶ τὸ πρώην ἀπέλαβον εὔδαιμον. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ τῶν τοῦ ψαλμῳδοῦ Δαβὶδ ἐνταῦθα προσεπαγαγεῖν, ἔθετο ἔρημον εἰς λίμνας ὑδάτων καὶ γῆν ἄνυδρον εἰς διεξόδους ὑδάτων. Καὶ τὰς διασπορὰς ἐπισυνῆξε τῶν τοῦ δημοσίου τελεστῶν ἐκ τοῦ παῦσαι τοὺς ἐκ τῶν πρακτόρων κονδυλισμοὺς καὶ συστεῖλαι εἰς ὡρισμένον τι ζήτημα τὰς ἐπαλλήλους ἀπαιτήσεις, ὁπόσας οἱ δεινοὶ τῶν φόρων ἐφεῦρον ζητηταὶ καὶ εἰς ὄφλημα ἐπεκράτυναν ἐνιαύσιον, οἱ ἐν βρώσει ἄρτου τὸν ὑποπίπτοντα λεὼν κατεσθίοντες.

Cum autem apud Romanos, eosque solos, ut opinor, iniquissima consuetudo valeret, ut naves tempestatibus in littus ejectæ non modo a nemine adjuvarentur, sed ab accolis quovis turbine sævioribus diriperentur, si qua fluctus reliqua fecerant, iniquissimæ isti rationi tam acriter est adversatus, ita piraticam illam rapacitatem compescuit, ut hæc una res amplissimas ejus laudes complectatur. Nam audici quidem proceres id malum deploratum et immedicabile judicabant et **424** vetustate confirmatum; ac multos e superioribus imperatoribus, fasciculis litterarum in provincias missis, extrema naufragorum spoliatoribus minitatos: sed conatum illum fuisse irritum et intra scripta substitisse, rubricam imperatoriam illius mali undis eluentibus, ut litteræ illæ plane in aqua scriptæ viderentur et edicta frustra subnotarentur.

A Ἔθους δὲ ἀλογωτάτου παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος (τὸ δέ ἐστι τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς, ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβῳ θαλαττίῳ ταλαντευούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον καθ' οὓς ἂν λιμένας ἢ τόπους ἐκβράσσωνται κύμασιν ἐλαυνόμεναι, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ καταιγίδος χείρους ὁρᾷν τοὺς ἐκεῖσέ πη λαχόντας τὴν οἴκησιν διασπῶντας καὶ ἀφαρπάζοντας ὁπόσα μὴ παρέσυρε θάλασσα), οὕτω τοι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀτοπίαν πολὺς ἀντέπνευσε καὶ εἰς πραεῖαν αὔραν μετέβαλε τὴν τῶν πλοίων καταποντιστικὴν τῶν πλείστων ὁρμὴν, ὡς ἀντὶ πολλῶν ἓν εἰς εὐφημίαν ἐκείνῳ τοῦτο τὸ ἔργον ἀρκεῖν. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸ βασίλειον βῆμα δυσίατον τὸ κακὸν ἢ τέλεον ἀμετάβλητον ὡσεὶ καὶ εἰς ἕξιν ἐληλυθὸς καὶ προκόψαν ἐπὶ τὸ χείριστον ᾤοντο· πολ-
B λοὺς μὲν γὰρ καὶ τῶν πρότερον αὐταρχησάντων Ῥωμαίων βουληθῆναι τὴν τοῦ ἔθους τούτου παῦσαι παραλογότητα, καὶ φακέλους ἀπολῦσαι διαταγμάτων βασιλικῶν τὰ ἀνήκεστα διαπειλουμένων τοῖς ὁπλιζομένοις κατὰ πλοίων τῶν ναυαγῶν καὶ διαρπάζουσι τὰ ἔνδον αὐτῶν· ἐν γράμμασι δὲ μόνοις τὰ τοιαῦτα θεσπίσματα κεῖσθαι, οἷα κατὰ κλύδωνα τοῦ κακοῦ κορυφουμένου καὶ μεταρσίως αἱρομένου καὶ τὸ βασιλικὸν ἀπαλείφοντος ἐρυθρόδανον, ὡς γράφειν ἄντικρυς τοὺς γράφοντας καθ' ὑγρῶν δοκεῖν καὶ ὑποσημαίνεσθαι μάτην τὰ οἰκεῖα κελεύσματα.

4. Quæ cum hi dixissent, Andronicus circumstantem senatum acriter intuitus, et suspirio ex imis præcordiis ducto: « Nihil, inquit, est, quin ab imperatoribus emendari queat; nec ullam peccatum est, quod vires eorum superet, Superiores autem imperatores aut rem stulte sunt aggressi aut se dolere injuriis simularunt. Nam si corruptelam illam vere suppressam, et libere agi ea quæ ad æquitatem pertinent voluissent, rubricatis litteris omissis et chartis inutilibus despectis, cogitassent sanguinem flere, non lacrymas fundere eos qui homines, apud quos fractæ naves ejiciuntur, occultis in mari saxis et rupibus duriores experiuntur; et ense illos coercuissent, qui non frustra gestatur, et caditie iniquos damnassent. Nunc, ut nihil **425** videtur, nihil nisi militiam scripserunt, et in alienis malis contra quam decet patientes, afflictos ipsi quoque sunt insectati, dum pravos mores non corrigendo confirmarunt. » Quæ cum dixisset, subjecit: « Viri, qui sanguine mihi juncti aut fide vestra meam benevolentiam consecuti estis, et reliqua circumstans corona, sive in senatum ascripta sive aliis imperii muneribus destinata, audite, audite me. Loquar enim non ea quæ aer frustra dissipet, sed ea quæ nisi suo tempore ipsa re apparebunt, me edicti auctorem gravi ira com-

δ'. Καὶ οἱ μὲν τοιαῦτα ἐφθέγγοντο· ὁ δὲ δριμέως τὸ περιεστὼς ἐκεῖνον σύμπαν περιβλεψάμενος γερούσιον, στενάξας εἶπε βαθὺ ὡς « Οὐδὲν τοῖς βασιλεῦσιν ἀδιόρθωτον, οὐδ' ἔστι τι τῶν πλημμελῶς γινομένων ὃ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὑπερπέπαικεν. Ἐβλακεύοντο τοί-
C νυν, ὡς ἔοικεν, οἱ πρότερον αὐτοκράτορες, [P. 210] ἢ ἐπλάττοντο τὸν ἐπὶ τοῖς κακίστοις ἀχθόμενον. Εἰ γὰρ ἀληθῶς ἠβούλοντο στῆναί ποτε τὰ βιοφθόρα καὶ παῤῥησίαν ἄγειν ὁπόσα τὴν εὐνομίαν συνίστησι, πάρηγκωνίσαντο ἂν τὸ ἐν τοῖς γράμμασιν ἐρυθρὸν, καὶ τὸν χάρτην ὡς οὐδὲν ὀνησιφόρον παραβλεψάμενοι ἐβάλοντο ἂν κατὰ νοῦν ὡς αἵμασι πενθοῦσιν, ἀλλ' οὐχὶ δάκρυσιν ἐπιστένουσιν οἱ σπιλάδων καὶ πετρῶν ὑφάλων τραχυτέρους εὑρίσκοντες παρ' οἷς αἱ νῆες αὐτῶν ἐκβράσσονται ὑπὸ κλύδωνος, καὶ κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο ἂν τῷ ξίφει μὴ φορουμένῳ μάτην μηδὲ εἰκῇ, καὶ ἔβαλον ἂν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον. Νῦν δ', ὡς πέπεισμαι, γράφοντες αὐτόχρημα πονηρίαν ἔγραφον, κἀπὶ τοῖς ἄλλων κακοῖς οὐκ ἐπαινετῶς ἐπιδεικνύμενοι τὸ μακρόθυμον τοῖς πάσχουσι συν-
D επετίθεντο καὶ αὐτοὶ, καὶ ἐπεκράτυνον μᾶλλον τὰ οὐκ ἐπαινετέα ἔθιμα, οἷς τὴν τούτων διόρθωσιν ἑκόντες ἐκπεριίσταντο. » Ταῦτ' εἰρηκὼς, « Ἄνδρες, » προσεπῆγεν, « οἵ μεθ' αἷμά μοι προσῳκείωσθε καὶ ὅσοις ἡ πρὸς ἐμὲ πίστις εὔνοιαν ἐπεβράβευσε, καὶ τὸ περιεστηκὸς δὲ λοιπὸν, ὅσον τε εἰς γερουσίαν ἐγκέκριται καὶ ὅσον ἐς τὸ ἄλλως ὑπουργικὸν τῇ βασι-

λείᾳ Ῥωμαίων ἀποκεκλήρωται, ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε. Φθέγξομαι γὰρ οὐχ ὅσα περ ἀὴρ διαφορήσει ἀτέλεστα, ἀλλ' ὁπόσα, εἰ μὴ τὸν εἰκότα χρόνον ἐπ' ἔργον ἐκβήσονται, τὸν μὲν τὸ ποιητέον ἐμὲ διακελευόμενον ἐκμήνωσιν εἰς ὀργήν, ἡ δὲ βαρεῖά τις καὶ δυσύποιστος ἐπενσκήψει τοῖς παρὰ τὰ διατεταγμένα μοι πράττουσι καὶ ἀρχικῶν οὐκ ἐμπαζομένοις ὅλως φωνῶν. Χρεὼν μὲν οὖν καὶ τἄλλα τὰ κοινοβλαβῆ καὶ κρεσιφόρα Ῥωμαίοις παύσασθαι, καὶ ἔστωσαν εἰδότες οἱ τὸν πλεονέκτην βίον μεταδιώκοντες ὡς, εἰ μὴ λήξουσιν ἐθελονταὶ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐφέσεως, καὶ τὰ οἰκεῖα προσαπολέσουσι καὶ τοῖς τῶν πενήτων ἐκφυσηθήσονται στεναγμοῖς, ὥσπερ ἐν σφοδρᾷ λαίλαπι χοῦς ἀπὸ προσώπου γῆς ἐκριπίζεται, μάλιστα δὲ τὸ ταῖς ναυσὶν ἐπιτίθεσθαι καὶ διαρπάζειν τοὺς φόρτους, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὰς κατατεμαχίζειν καὶ ἀπογομφοῦν. Εἴ τις τοίνυν ὑμῶν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἡμετέρου κράτους χειρίζει ἢ εἴ τις ἀκινήτων παραλίων κύριος, καταρτισάτω πρότερον ἑαυτὸν, εἶτα καὶ τὸ ὑπήκοον εἰς δέος τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐμῆς βασιλείας ὑποστολὴν καὶ αἰδώ· ἢ μὴν ἐκ τῆς ψυχῆς ζητηθήσεσται πολλαπλάσιον τὸ ἀδίκημα τοῦ τὴν ἐπαρχίαν διέποντος ἢ τὸν ἀγρὸν κατέχοντος, κἂν εἴη αὐτὸς μὲν ἀθῷος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, οἱ δ' ὑποδρηστεύοντες ἐκείνῳ τὴν ἄθεσμον πρᾶξιν ἀποτελέσωσι. Λοιμοῦ γὰρ μαστιγουμένου κυρίου τὸ ὑπὸ χεῖρα νοῦν οἴσει· καὶ ὥσπερ ἐξομοιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον προτέρῳ δρῶντι τὰ μὴ ἐπαινετὰ ἐφεπόμενον, οὕτω καὶ μαστιζομένῳ καὶ ἀναγκαστῶς μεταμανθάνοντι τὸ κοινῇ συνοῖσον ἐφέψεται τὸ ὑπήκοον κατὰ πόδας, ὅσα καὶ μητρὶ παῖς. Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκδικήσεως ᾗ καθυποβληθήσεται ὁ τῆς ἐμῆς παρήκοος ἐντολῆς [P. 211], ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ ἀπαιωρηθήσεται τῆς νεώς· εἰ δὲ τοῦτον παρέσυρε φλοῖσβος θαλάττιος, ἔρ' ὑψηλῆς ἀνασκολοπισθήσεται σκοπιᾶς, μεγίστης τινὸς καὶ ἰθυτενοῦς ἐκ τῶν ἐκεῖσέ που ὀρέων ἀποτμηθείσης δοκοῦ, ἵν' οὕτω καὶ τοῖς κατὰ τὰ ἀχανῆ ναυτιλλομένοις πελάγη περίοπτος ἔσοιτο ὡς λαῖφος ἐν περαίᾳ προφαινόμενος καὶ ναυαγὸς ἐν γῇ δεικνύμενος καὶ εἰς σύμβολον παραλαμβανόμενος τοῦ μὴ προβῆναι καὶ εἰσέτι θραῦσιν νηῶν καὶ τῶν ἐνόντων αὐταῖς προνόμευσιν, καθὰ καὶ Θεὸς ἐν ἀέρι τὸ ἑαυτοῦ τόξον ἐνέτεινεν εἰς σημεῖον τοῦ μηκέτι ἔσεσθαι ὕδωρ εἰς κατακλυσμόν. »

ε'. Καὶ ὁ μὲν φαμενος ταῦτα πρὸς ἑτέροις εἶχε τὸν νοῦν, τὸν ἄγαν χαρακτηρίζων παθαινόμενον καὶ εἰκάζων τὸν μηδ' ὅλως παραδεξόμενον τῶν δοξάντων μεταποίησιν ἢ ῥοπὴν φιλάνθρωπον ἐφ' οἷς ἀπεφήνατο· οἱ δ' ἀκηκοότες ἀπολιθωθέντες εἰῶ δέει μικροῦ (πείρᾳ γὰρ ᾔδεσαν ὡς οὐκ οἶδε παίζειν Ἀνδρόνικος, οὐδ' ἄλλα μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις φθέγγεσθαι, ἄλλα δὲ κεύθειν ἐν ταῖς φρεσίν), ὀψὲ καὶ μόλις ἐν τῷ καθεστῶτι γενόμενοι, ἐπιστολὰς γράψαντες διὰ ταχυδρόμων ἐξέπεμψαν τοῖς τῶν σφετέρων ἐπιστάταις κτημάτων καὶ τοῖς ἀντ' αὐτῶν διέπουσι δημοσίας ἀρχὰς, πολλὰ τούτοις ἐπισκήπτοντες καὶ παράκλησιν πᾶσαν ἐπάγοντες προσέχειν σε καὶ ἐπαχρυπνήσειν μήπως ναυαγίῳ ἐγκύρσασα ναῦς ἐσεῖταί τι πεπονθυῖα δεινὸν, εἰ δὲ δυνατὸν, καὶ τοῖς ἀνέμοις αὐτοῖς ἐπιτιμᾷν ἢ κατὰ τὴν Αἰόλου μυθολογίαν ἀσκοῖς τὰ πνεύματα συλλαμβάνειν, ἵνα μὴ καταιγίδας ἐγείρωσι καὶ τὴν ἅλμην διαταράσσωσιν. Ἀμέλει

movebunt: ea vero acris et intolerabilis in eos desæviet, qui dicto magistratus non audientes secus ac jussi fecerint. Cum autem alia quoque rei publicæ incommodantia et cladem Romanis importantia abroganda sint, homines ex rapto vivere soliti sciunto, nisi ultro appetere aliena desierint, etiam sua amissuros et pauperum suspiriis non secus ejectum iri quam pulvis a vehementi turbine dissipatur, eos præsertim qui naufragiis insidiantur et sarcinas diripiunt et aliquando ipsas naves dissecant et comminuunt. Si quis vestrum igitur nostra **426** auctoritate magistratum aliquem gerit, si quis fundos maritimos possidet, is primum se ipsum, deinde subditos quoque ad justam Dei et imperii nostri observantiam ac reverentiam confirmet. Profecto pœna delicti multiplex ab eo exigetur, qui vel provinciæ præest vel agrum possidet. Quodsi ipse et animo a facinore abhorruerit et manus abstinuerit, sed ministri ejus scelus id admiserint, id ipsi imputabitur. Nam si sceleratus dominus flagellabitur, servitia resipiscent. Et ut subditi in illaudatis rebus principem imitari solent, ita etiam, si is flagelletur et publicæ utilitati servire cogatur, hi eum ut matrem filius sequentur. Ut autem pœnæ quoque modum noveritis, quam edicti mei contemptor luet, in malo navis pendebit. Sin eum fluctus marinus deturbarit, in alto littore editaque speculatissimæ arbori quæ in iis montibus cædi poterit, affigetur; ut qui medio mari navigant eum conspiciant, velut de antenna velum, prominentem, atque in terra naufragum, suo exemplo cæteros monentem ne **427** naufragia invadant et naves spolient, quemadmodum Deus arcum suum in nubibus suspendit, qui argumento esset non fore amplius diluvium. »

5. Quæ cum dixisset magnum dolorem præ se ferens, eumque exprimens qui nec consilium mutaturus nec de sententiæ severitate quidquam remissurus esset, aliis rebus intentus fuit. Auditores vero, experientia edocti nescire jocari Andronicum, nec alia loqui, alia sentire in rebus hujusmodi, metu trepidabant; et vix tandem animis receptis, per veredarios procuratores suos et in magistratibus suam vicem obeuntes severissime monuerunt ac obtestati sunt, ut vigilantissime caveant ne tempestate fracta navis lædatur, sed potius, si fieri possit, ipsos etiam ventos increpent aut, ut de Æolo fabulantur, utribus includant, ne turbinibus mare exagitent. Ab eo tempore nulla navis jactata fluctibus ullam sarcinarum jacturam fecit, aut parte tabulatorum spoliata est, aut malum ancoramve aut minimum funiculum, nedum ulla armamenta amisit. Imo

sive ventis in terram ageretur sive scopulis occultis allisa frangeretur, non aliter **428** spectabatur quam cymba Charontis, qua ex faucibus inferni animæ veherentur; aut ut sacræ naves a populo et magistratibus submisse curabantur, ne quid in terra amitterent quod mare non absulisset.

A τοι ἐκ τοῦδε οὐκ ἦν ὁρᾷν πλοῖον ὃ περιπεσὸν κλύδωνι παρὰ του τῶν ἁπάντων διηρπάγη τι τοῦ φόρτου ἢ μέρος τῶν καταστρωμάτων ἀφῃρητο ἢ καθῃρητο τὸν ἱστὸν ἢ ἄγκυραν ἀπεβάλετο ἢ τῶν ὅπλων τινὸς ἐστέρητο μέχρι καὶ μηρίνθου λεπτῆς, ἀλλὰ πνεύμασι τῇ χέρσῳ ἐκπτυόμενα ἢ χοιράσιν ἀρασσόμενα πέτραις ἢ προβόλοις καταῤῥηγνύμενα, ὡσεὶ καὶ Χαρωνικὰ ψυχαγωγὰ ἀκάτια ἐκ στομίου ᾅδου ἀναγόμενα ὑπεβλέποντο ἀντιπαρερχόμενα ἢ ὡς θεωρίδες νῆες ἀμφιπεριείποντο, καὶ μεθ' ὑποστολῆς εἶχον ἀμφιπνούμενον αὐτὰς τὸν πολὺν καὶ λαώδη ὅμιλον καὶ τὸ χειρίζον τὰς ἀρχὰς, μή πού τι κατὰ χέρσον ἀπολέσωσιν ὃ μὴ κλύδων ἠφάντωσεν ἅλιος. Καὶ ἦν ἀτεχνῶς γαλήνη διαγελῶσα ἐκ ζάλης καὶ δεξιᾶς ὄντως θειοτέρας ἀλλοίωσις τὸ ὁρώμενον.

Ita ex tempestate subita tranquillitas exstitit, ut ea mutatio divinitus instituta videretur. Idem maximum aquæductum subterraneum, qui in medio foro non stagnantem et morbidam sed fontanam et potabilem aquam effunderet, maximis sumptibus renovavit, Hydrale fluvio in eum derivato: ad cujus primos fontes turrim exstruxit et ædes ad æstivandum idoneas. Ex eo fonte adhuc aquantur, qui ad Blachernas et interius etiam in urbe habitant. Nam id opus morte ejus interruptum est, quominus aqua in medio quoque foro exsiliret. Secuti autem imperatores in hunc usque diem id opus ita curarunt, ut Isaacius, qui Andronico una cum imperio vitam eripuit, et turrim et ædes amœnissimas diruerit, ex invidia nimirum pulcherrimi istius facinoris.

Οὗτος ἀνεκαίνισε μεγίσταις δαπάναις καὶ τὸν παλαιὸν ὑπόγειον ἀγωγὸν, ὃς περὶ μέσην ἔξεισιν ἀγορὰν ὑετίζων κάτωθεν ὕδωρ οὐχ ἑστὼς καὶ νοσῶδες, ἀλλὰ πηγιμαῖον καὶ πότιμον ὡς πλησιάζοντα· τὸν B γὰρ ποταμὸν Ὑδράλην ἐπωχέτευσε τῷ αὐλῶνι τούτῳ τοῦ ὕδατος, καὶ περὶ τὰς πρώτας τούτου πηγὰς πύργον τε ἀνῳκοδόμησε καὶ οἰκήματα ἤγειρε πρὸς θερινὴν διαίτησιν ἐπιτήδεια. Καὶ νῦν ἐκ τούτου ὑδρεύονται ὁπόσοι περὶ τὰς Βλαχέρνας καὶ ἔτι ἐνδοτέρω τῆς πόλεως τὴν οἴκησιν ἔλαχον. Οὐδὲ γὰρ ἅπαν τὸ ὑδροχεῖον ἐπεσκεύαστο, ἵνα καὶ κατὰ μέσην τὴν ἀγορὰν ἐκδίδωσι τὸ ὕδωρ διαυλωνιζόμενον· ὁ γὰρ μῖτος ἐκεῖνον ἐπιλέλοιπε τῆς ζωῆς. [P. 212]. Τοσοῦτον δ' ἐμέλησε τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἄρξασιν, ὅσοι τέως ἐς δεῦρο ἀνάσσουσι, πέρας ἐπιθεῖναι τῷ κοινωφελεῖ τούτῳ ἔργῳ, ὥστε καὶ ὁ τοῦτον μεταστήσας τῆς ἀρχῆς ἅμα καὶ τῆς ζωῆς Ἰσαάκιος τόν τε πύργον κατήρειψε καὶ τὰς χαριεστάτας οἰκήσεις κατέβαλε, φθονῶν ὥσπερ Ἀνδρονίκῳ τῆς καλλίστης ταυτησὶ πράξεως·

429 In prætoriis magistratibus reficiendis viros præstantes et senatorii ordinis optimos delegit, et amplissimis muneribus donatos ablegavit, ut beneficiis tantis ornati minus graves essent civitatibus et defendendis ac sublevandis pauperibus semper intenti. Qui, cum abunde suppeteret unde viverent (nam quadragenas et octogenas argenti minas secum auferebant), tanquam sacrilegio etiam iis abstinebant quæ a provincialibus ultro offerebantur, quod aut e manu potentis erepti aut aliis beneficiis affecti essent. Unde civitates exiguo tempore creverunt, terra centuplum fructum tulit, annona parvo veniit. Facile quoque se ab iis adiri passus est Andronicus qui de violentia potentum querebantur, nulla personarum habita ratione; jus a justo removit, sed genere et opibus illustres æque ac tenuis fortunæ homines in jus adductos ex æquo audivit. Insolentes, quos cum obscuris hominibus jure agere pudebat, si convicti essent injuriarum, quod pauperes opprimerent aut pugnis cæderent, graviter castigatos pro dilecti modo multabat. Aliquando Dadibrenum Theodorum, quem **430** supra Alexii imperatoris præfectionem adjuvisse ostendimus, quidam agricolæ accusarunt, quod apud se divertisset ac cum servitiis et jumentis suis, omnibus necessariis acceptis, discedens nihil solvisset. Quod ubi verum esse comperit, ipsum duodecim plagis fuste castigavit, et ex fisco agricolis longe plus quam quanti erat damnum solvi jussit. Scripsit et ad

C Ἀναποιῶν δὲ καὶ τὰς πραιτωρίας ἀρχὰς, ἄνδρας λογίμους καὶ τῶν ἀπὸ τῆς βουλῆς ἀρίστους αὐταῖς ἦν ἐφιστῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀδροτάτοις ἐπαίρων φιλοδωρήμασι, τεθραμμένους εἴποι ἂν τις ταῖς εὐποιίαις ἐξέπεμπε, προμηθούμενος ἐντεῦθεν τοῦ ἀνεπαχθῶς ταῖς πόλεσι στέλλεσθαι καὶ τοῦ σφᾶς ἐπιμόνως προσανέχειν τῷ ἐλέῳ καὶ τῇ κρίσει τῶν ταπεινῶν. Οἱ δὲ διαρκῶς τῶν ἐπιτηδείων ἔχοντες (ἀνὰ τεσσαράκοντα γὰρ καὶ ἀνὰ ὀγδοήκοντα νομίσματος ἀργυρέου μνᾶς ἀπεφέροντο) ὥσπερ ἱερῶν χρημάτων ἐφείδοντο ἃ παρά τινων καὶ αὐθαιρέτως σφίσι παρείχοντο ἀνθ' ὧν ἐκ χειρὸς δυνάστου ἐῤῥύσθησαν ἢ τινος ἄλλως ἀγαθοῦ μετεσχήκασιν. Ὅθεν διὰ βραχέος εἰς πληθυσμὸν αἱ πόλεις ἐπέδωκαν, ἥ τε γῆ τὰ ἐκφόρια κατὰ ἑκατοστύας ἀνέδωκε, καὶ ὀλίγου τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπεδίδοτο. Ἦν δὲ καὶ τοῖς κατειπεῖν ἔχουσι τῶν D χειροδικῶν εὐέντευκτος, καὶ πρόσωπα μὴ λαμβάνων οὐκ ἦρεν ἀπὸ τοῦ δικαίου τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τῷ τὴν τύχην χθαμαλῷ τὸν καὶ γένει καὶ πλούτῳ σεμνὸν παράγων ἐπὶ τὸ κρίνεσθαι ἀμφοτέρων νουνεχόντως κατηκροᾶτο, καὶ ἐπέπληττεν ἱκανῶς καὶ δίκην ἐπετίθει ἀνάλογον τῷ γαύρῳ καὶ ἀδοξοῦντι μετὰ πένητος κρίνεσθαι, εἰ πεφώραται ἀδίκων ἢ ἐκβλίβων καὶ πλήττων πυγμῇ τὸν ἔγγιστα. Ποτὲ οὖν καιροῦ περιέστησαν αὐτὸν ἐξ ἀγροικίας τινὲς, κατεβοῶντες τοῦ Δαδιβρηνοῦ Θεοδώρου ὡς καταλυσαντος παρὰ σφίσιν ἐν τῷ παροδεύειν, καὶ πορισαμένου μὲν ὅσων ἐσπάνιζεν αὐτὸς καὶ ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ ἅπαντα καὶ τὰ ὀχήματα ξύμπαντα, μηδὲν δ' ἀπόδομα καταθεμένου ἐν τῷ μεθίστασθαι. Ἔστι δ' ὁ Δαδιβρηνὸς

οὗτος ὃν ὁ λόγος ἐδήλωσεν ἄνωθεν ὑπηρετῆσαι μεθ' ἑτέρων τῇ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου πνιγμονῇ. Δικάσας οὖν μετὰ τῶν ἀγροτέρων ἐκείνων, καὶ ἀληθείας εὑρὼν ἐχόμενα τὰ λεγόμενα, αὐτὸν μὲν δι' ἀλλακτῶν ἐπαίδευσε δώδεκα, τὴν δὲ τῶν ἀναλωλάτων τιμὴν ἐς τὸ πολλαπλάσιον ἐνέλευσε καταθέσθαι τοῖς ἐπὶ τῶν χρυσώνων τῶν βασιλικῶν. Ἔγραψε δὲ καὶ πρός τινας τῶν τὰ δημόσια ἐνεργούντων ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτως· « Ἀληθινὲ (19) τοῦ ψεύδους πρωτάγγελε, σὺ ἀσύνετέ μοι Συνέσιε, καὶ σὺ ἀγοραῖε Ἀαχανᾶ, ἤκουσται τῇ βασιλείᾳ μου ἀδικεῖν ὑμᾶς τὰ πολλὰ, καὶ ἢ τὸ ἀδικεῖν ἐάσατε ἢ τὸ ζῆν· τὸ γὰρ ἀδικεῖν ὑμᾶς καὶ ζῆν οὔτε τῷ Θεῷ ἀρεστόν ἐστιν οὔτ' ἐμοὶ τῷ δούλῳ αὐτῷ ἀνεκτόν. »

quosdam magistratibus fungentes hujusmodi litteras : » Vere mendacii princeps, prudenti meo judicio imprudens, et tu holitor venalicie, auditum est nostro imperio vos studere injuriis. Enimvero aut injurias aut vitam relinquite. Nam vos injurios esse et vivere neque Deo acceptum est neque mihi servo ejus tolerabile. »

Τοσοῦτον δ' ἀπεῖχε τὴν τότε καὶ νῦν περὶ δογμάτων θείων κρατοῦσαν κατάστασιν ἐπαινεῖν, ἢ περὶ Θεοῦ τι λέγειν καὶ ἀκούειν ἀεὶ καινότερον ἤθελε, καὶ ταῦτα τῆς ἡμετέρας σοφίας οὐκ ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος, ὥστε καὶ τῷ νέων Πατρῶν Εὐθυμίῳ (μέγας δ' ἐν λόγοις οὗτος ἦν ὁ ἀνὴρ) [P. 213] καὶ τῷ Κινάμῳ Ἰωάννῃ οὐ μόνον ἐπέπληξεν ἐντὸς τῆς βασιλείου σκηνῆς κατὰ τὸ Λοπάδιον διαλεγομένοις περὶ τῆς « Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι » τοῦ θεανθρώπου φωνῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Ῥυνδακοῦ ποταμοῦ ἀκοντίσειν χαλεπήνας ἐπείλησεν, εἰ μὴ παύσαιντο ποιούμενοι περὶ Θεοῦ τὴν διάλεξιν. Καὶ μὴ κἀκεῖνό γε σημεῖον τοῦ μὴ πάμπαν ἐκτεθηριῶσθαι Ἀνδρόνικον· τοῦ γὰρ λόγου λόγον τιθέμενος οὐ πόρρωτῆς ἀλουργίδος τοὺς πατέρας λόγων ἐτίθετο, ἀλλ' ἐγγὺς ἄγων τοῦ θρόνου καὶ δωρεαῖς διαθάλπων συχναῖς, καὶ τιμῆς οὔκουν ἐλαχίστης μεταδιδοὺς, ἐδείκνυ ἑαυτὸν καὶ φιλοσοφίαν οὐρανοβάμονα μέγα τι χρῆμα οἰόμενον καὶ πλείστου τιμώμενον, καὶ σοφιστὴν ἐγκωμιάζοντα καλιῤῥήμονα, καὶ τοὺς νομοτριβεῖς ἄνδρας περὶ πλείστου μάλα τιθέμενον.

Tantum porro abfuit ut consuetudinem et tunc et nunc receptam de divinis dogmatibus disputandi probaret, aut de Deo novi aliquid vel dicere vel audire vellet (idque cum nostram doctrinam non summis tantum labris attigisset), ut novarum Patrarum episcopum Euthymium, **431** virum eruditissimum, et Cinamum Joannem, ad Lopadium de illo Christi dicto *Pater major est me* in suo tabernaculo disserentes objurgarit, et in Rhyndacum amnem abjecturum minatus sit, ni desisterent. Fuit autem illud argumento, non plane efferatum fuisse Andronicum, quod eruditionis rationem habuit ; et eruditos non procul a purpura sed propre solium suum collocatos et muneribus frequentibus fovit, et honores eis non minimos habendo, cœlestem sapientiam divinarumque rerum doctores, disertos et jurisperitos, magnam rem et summi pretii se æstimare declaravit.

ς'. Τὴν δέ οἱ τοῦ σκήνους κατάθεσιν ἐς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων βουληθεὶς ποιήσασθαι ὡς κάλλει κάλλιστον καὶ μεγέθει μέγιστον καὶ περὶ τὸ καίριον καὶ μέσον ἀνεγηγερμένον τῆς πόλεως ἅπαντα φιλοτίμως τὰ πεπονηκότα μέρη τοῦ τεμένους ὑπέβαλε καὶ τὸ ἀποσβεσθὲν ἀνέθαλψεν ἀγλαόμορφον, τήν τε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνα Χριστοῦ, δι' ἧς ὁμιλῆσαί ποτε τῷ βασιλεῖ Μαυρικίῳ λόγος αἱρεῖ, πολυτελῆ περιέβαλε κόσμον, καὶ τὴν πορφυρᾶν μεγίστην πλυνὸν, ἧς τοῖς χείλεσι φρικώδεις δύο ἀμφιελίττονται δράκοντες εἰς ὁλκοὺς λορδούμενοι, θαῦμα ἰδέσθαι, ἐκ τοῦ κατὰ τὸ μέγα παλάτιον κηπίου παρὰ τὴν αὔλειον μετήνεγκε τοῦ νεὼ, κἀνεῖσε τὰ τῆς ὁμευνέτιδος αὐτοῦ μετακενόμικε λείψανα ἐκ τῆς τοῦ Ἀγκουρίου μονῆς, ἔνθα πρώην ἐτέθαπτο. Ἔξωθεν δὲ περὶ τὰς ἀρκτῴας καὶ κατ' ἀγορὰν τετραμμένας τοῦ νεὼ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα πύλας ἐπὶ μεγάλου πίνακος ἀνέστησεν ἑαυτὸν, οὐκ ἐσταλμένον βασιλικῶς οὐδὲ χρυσοφοροῦντα ὡς ἄνακτα, ἀλλά τινα πολύτλαν ἐργατικὸν ἐκ καλαίνου (20) βαφῆς, ἐνδεδυμένου ἀμπεχόνην ἐς γλουτὸν ἀμφισχιδῆ

6. Jam quia se in æde pulcherrima et amplissima et in media urbe sita, LX Martyrum, sepeliri volebat, omnes ejus templi partes ruinosas studiose refecit, et exolescentem pulchritudinem reconcinnavit ; et Christi Servatoris nostri imaginem, per quam olim cum imperatore Mauricio collocutus esse fertur, magis impensis ornavit ; et ingens illud porphyreticum solium, cujus labra duo horrendi serpentes **432** sinuosis voluminibus amplectuntur, mirabile opus, ex hortulo magni palatii in ejus templi vestibulum transtulit, ibidemque prioris suæ conjugis reliquias ex Ancurii monasterio translatas reposuit. Extrinsecus juxta septentrionales ejus templi fores in maxima tabula statuam suam collocavit, non imperatorio regiove habitu, non aureo ornatu sed instar æmummosi operarii, nigra veste induti, fissa usque ad suras, cum albis ocreis usque ad genua ascendentibus : qui falcem gravem et magnam manu tenens formosissimum adolescentem usque ad humeros et fauces prominentem, velut incurvatus, compre-

Hier. Wolfii notæ.

(19) Hoc epistolium ex vetusto codice adjeci, in eoque convertendo etiam Græca virorum nomina Latina utcunque feci, ut epitheta, quæ et antitheta sunt, aliquo modo exprimerentur. Ac Ἀληθινοῦ καὶ Συνεσίου nomina satis clara sunt : Ἀαχανὰν vero ἀγορᾶν appellat, quod olera in foro veneunt. Est et παρωνομασία quædam in verbis ἀδικεῖν et ἢ τὸ ζῆν· Græcæ enim pronuntiationis studiosi x fere per e Latinum efferunt, *adiein isto cin.*

(20) Καλάνου. Fortasse κελαινοῦ, nigri coloris. Vetustus codex habet γερανέου, gruini coloris, qui fere est ferrugineus. Καλανον adjectivum nomen nusquam reperio.

hendat et implicet, qua imagine prætereuntibus clarissime sua facinora depingebat, et quo suis edocebat ut hærede imperii occiso sponsam illius sibi matrimonio junxisset. Habuit etiam in animo æream suam statuam super columna in sublimi æneo tetrapleuro, ubi nudi Cupidines pomis se invicem petunt, quod Anemodulium vocant, **432** erigere. Imagines Xenæ imperatricis, Alexii matris, quam suffocavit, prius ibi depictas, in rugosæ aniculæ faciem transformavit. Commiserationem prætereuntium, si illustrem illam et pulcherrimam formam atque omni admiratione dignissimam spectarent, veritus, plerasque aboleri passus est, et suam imaginem habitu imperatorio aut Alexii sponsæ astantem aut seorsim reponi. Post omnia, juxta ædem sanctorum XL magnificas ædes struxit, in quibus, cum templum vellet ingredi, versaretur; et quia recentibus suis factis parietes coloribus aut alborum calculorum interpositionibus adornare non poterat, ad ea convertit animum quibus ante imperium fuerat occupatus. Ea erant aurigationes, venationes, strepitus avium, latratus canum, cervorum leporumque venatus, aprorum et zumbrorum confossio (est autem zumbrus fera, quæ apud Tauroscythas potissimum nascitur, et urso et leopardo major), et vita agrestis in tentoriis, **434** et convivia ex venatu simplicia, et Andronicus cervinam aut aprugnam suis manibus in frustra secans et diligenter assans, et id genus alia, quæ vitam hominis repræsentant arcu, gladio et velocibus equis freti, patria sive ob simplicitatem sive virtutem suam exsulantis. Verum Andronicus fortunam suam cum Davidica comparabat, seque invidiæ retia æque ut illum evitasse multis exsiliis actum aiebat· Interdum suas res amplificando illum parum a Palæstina Sicelagam pervenisse, et Amalechitam gladio confecisse, et adeo sordide vixisse ut Nabalem etiam occisurus fuerit, quod postulatis non statim annuisset: se vero totum pene Orientem pervagatum ad omnes gentes apostolico more Christi nomen pertulisse et prædicasse, et quocunque transisset, summis affectum esse honoribus, et cum honorifico comitatu recessisse. Hæc non indiserte commemorabat, præsertim si cum viris eruditis et eloquentibus colloqueretur, rebus adhuc integris et tranquillis.

καταβαίνουσαν, καὶ λευκοῖς κρηπῖσι περιστολλόμενον τοὺς πόδας ἀναβαινούσαις εἰς γόνατα, καὶ δρέπανον περικαμπὲς κατέχοντα τῇ χειρὶ, βριθὺ καὶ μέγα καὶ στιβαρὸν, συμμάρπτον τῷ ἐπικλινεῖ σχήματι καὶ σαγηνεῦον ἐντὸς ἀγαλματίαν μειρακίσκον ἕως φάρυγγος καὶ ὤμων προφαινόμενον, ἐκεῖνα διὰ τῆς εἰκόνος τοὺς παροδεύοντας μυῶν ἀτεχνῶς καὶ διδάσκων στηλῶν καὶ κύρβεων πασῶν ὑψηλότερον καὶ τιθεὶς τοῖς βουλομένοις ὑπόψια, ἅπερ εἶχεν ἐπὶ τῶν ἔργων ἡνομηκὼς, τὸν κληρονόμον ἀπεκτονὼς καὶ τὴν ἀρχὴν ἅμα καὶ τὴν ἄκοιτιν ἐκείνου ἑαυτῷ μνηστευσάμενος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κίονος κατὰ τὸ χαλκοῦν μετέωρον τετράπλευρον, ἐν ᾧ γυμνοὶ περιβλημάτων μηλοβολοῦσιν ἀλλήλους οἱ Ἔρωτες, ὃ Ἀνεμοδούλιον κέκληται, ἑαυτὸν ἀναστήσειν ἐμελέτα χαλκοῦν, καίπερ τὰς εἰκόνας τῆς βασιλίδος Ξένης τῆς τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου μητρὸς, ἣν διὰ πνιγμονῆς τοῦ ζῆν ἀπεξένωσε, πρὸς γεραιτάτην καὶ ῥικνὴν μεταζωγραφῶν μορφὴν, τὸν ἐκ τῶν παριόντων καὶ θεωμένων τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο καὶ περικαλλέστατον εἶδος καὶ τοῦ ὀχυμάζεσθαι ἀξιώτατον ὑποβλεπόμενος ἔλεον, τὰς δὲ πλείους καὶ [214] ἀπαλείφειν ἐνδοὺς τοῖς ἐθέλουσι, καὶ μετεγγράφειν αὐτὸν ἐν σχήματι βασιλικῷ τῇ Ἀλεξίου μνηστῇ συνιστάμενον ἢ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἰδίᾳ τυπούμενον. Ἐπὶ πᾶσιν ἀνεγείρας κατὰ τὸν νεὼν τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων πολυτελῆ οἰκήματα ἑαυτῷ ἀφώρισεν εἰς ἐνοίκησιν, ἡνίκα ἂν ἀφίκοιτο πρὸς τὸ τέμενος. Μὴ ἔχων δ' οὖν ἐκ τῶν προσφάτων καὶ νεαρῶν αὐτοῦ πράξεων καταπάττειν τοὺς δόμους τῷ τῶν χρωμάτων συγκερασμῷ ἢ ταῖς λεπταῖς καταποικίλλειν τῶν ψηφίδων ἐνθέσεσιν, εἰς τὰ πρὸ τῆς βασιλείας ἔβλεψεν ἔργα, καὶ ἦν ἱππηλάσια καὶ κυνηγέσια ζωγραφούμενα, κλωγμὸς πτηνῶν, θεῦσμὸς κυνῶν, ἐλαφηβολίαι καὶ λαγῶν θηρεύσεις καὶ χαυλιόδους σῦς διακοντιζόμενος καὶ ζοῦμπρος διελαυνόμενος δόρατι (ζῶον δὲ οὗτος τὸ μέγεθος ὑπὲρ ἄρκτον μυθικὴν καὶ πάρδαλιν στικτὴν, κατὰ τοὺς Ταυροσκύθας φυόμενον μάλιστα καὶ τρεφόμενον), καὶ βίος ἀγροικικὸς καὶ σκηνίτης καὶ ἑστίασις ἐκ τῶν θηρευομένων σχέδιος, καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος μιστύλλων ζαὐτογειρὶ κρέας ἐλάφειον ἢ κάπρου μονάζοντος, καὶ ὀπτῶν περιφραδέως πυρὶ, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα, ὁπόσα τεκμηριάζειν ἔχουσι βίοτον ἀνδρὸς πεποιθότος ἐπὶ τόξῳ καὶ ῥομφαίᾳ καὶ ἵπποις ὠκύποσι, φεύγοντός τε τὴν ἐνεγκαμένην δι' οἰκείαν ἀδελτερίαν ἢ ἀρετήν. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος καὶ εἰς Δαβὶδ τοῦ φθόνου ἐκδιδράσκειν πάλαι θήρατρα καὶ πρὸς δ' ἔσθ' ὅπη τὰ ἑαυτοῦ, τὸν μὲν καθῄσαι τῶν ὁρίων τῆς Παλαιστίνης ἄποθεν βραχὺ κατὰ τὴν Σικελὰν ἔλεγε, καὶ συγκόπτειν τὸν Ἀμαληκίτην μαχαίρᾳ, καὶ γλίσχρως ἀποζῆν, ὥστε καὶ τὸν Νάβαλ ἀπεκτονὼς ἦν ἂν ὅτι μὴ οὐκ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸ αἰτηθέν· ἑαυτὸν δὲ δι' ἐθνῶν τῶν ἑῴων ἁπάντων σχεδὸν ἥκειν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ τοῦ Χριστοῦ βαστάσαι καὶ κηρῦξαι ἀποστολικῶς ὄνομα, τιμῶν τε τῶν ἀνωτάτω μεταλαχεῖν δι' ὧν διήρχετο, καὶ προπεμπόμενον ἀπανίστασθαι. Καὶ ταῦτα μὲν διεξῄει μετὰ πειθανάγκης ἱκανῆς, ὁποῖος ἐκεῖνος, καὶ μάλιστα ἦν ἀνδράσιν ὡμίλει λόγου καὶ σοφίας μετέχουσιν, ἔτι τῶν πραγμάτων γοηνιώντων καὶ ἠρεμαίαν ἐχόντων κατάστασιν.

7. Quæ autem postremo instituit et ex parte inchoavit, et extremi furoris erant et omnem crudelitatis immanitatem superabant. Nam cum imperium imminui et multitudinem hostium instar

ζ'. Τὰ δὲ τελευτῶντι αὐτῷ μελετώμενα, ἤδη δὲ καὶ ἀρχὴν λαμβάνοντα γίνεσθαι, ἐσχάτης ἦν ἀπονοίας ἀποκυήματα καὶ παρελήλακότα πᾶσαν ἀπανθρωπίας ὑπερβολήν. Ὁρῶν γὰρ τὰ μὲν τῆς ὑπ-

ἐκεῖνον ἀρχῆς σμικρυνόμενα, τοὺς δὲ πολεμίους κατὰ τοὺς ἐξ ὀμβρων πλήθοντας ποταμοὺς καὶ τὰς ὄχθας ὑπερανιόντας τὰ ἐν ποσὶν ἐξερημοῦντας καὶ κατακλύζοντας, κατὰ βραχύ τε τὴν πολιτείαν ἐλευθεροστομοῦσαν καὶ πρὸς ἀποστασίαν ὑποκινουμένην οἷς μὴ φροντιδυκοπεῖται ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὡς εἰς κάρωμα ὕπνου κατενεχθεὶς οὔθ' ὁρᾷν οὔτ' ἀΐειν ἔχει τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιστρατευσάντων ἐθνῶν ἀνομούμενα, ὠδίνησέ τε πόνον καὶ ἀνομίαν ἀπέτεκεν, οὐ τόσον οἴκοθεν ὅσον ὑφ' ἑτέρων εἰς τὰ ἄτοπα ἐποτρυνόμενος. Ἡ [215] δὲ ἦν τὸ μὴ μόνον ὅσους συνείληφεν ἐν φρουραῖς θανάτῳ ὑποδικάσαι, καὶ οὓς μὲν μαχαίραις ἀνελεῖν, οὓς δὲ θαλάσσης ἀκοντίσαι βυθῷ, ὧν δὲ ἀκινάκαις ἀναῤῥῆξαι τὰς γαστέρας, καὶ ἄλλους ἄλλως ὑπεξαγαγεῖν τοῦ βιοῦν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν συναπτομένων τούτοις πρὸς γένος ἠκονηκέναι τὸ ξίφος. « γὰρ », φησὶν, « ὄνειαρ, εἰ κόρσης ἐκτμηθείσης μιᾶς πλείονα ἐκφυήσονται κἀρηνα, τοῖς δὲ οὐκ ἐπάγει τις τὸν σίδηρον σίζοντσ ; Ἐπαινετέος ἐν τούτῳ μάλιστα ὁ ἡμίθεος καὶ ἥρως, Ἡρακλῆς, ὅτι τὸν Ἰόλεων ἐπικάοντα εἶχε καὶ τὸ τῆς ὕδρας παλιμφυὲς ἀφανίζοντα. » Ἔνθεν τοι καὶ ἐκκλησιάσας τὸ φίλιον ἐκείνῳ σύστημα, καὶ τῶν δικαστῶν ὁπόσοι χρημάτων ὦνιοι καὶ τὴν βασιλικὴν περιπαπταίνοντες τράπεζαν καθάπερ οἱ γῦπες τὰ θνησιμαῖα, ἐκτραγῳδεῖ ὁπόσα ἐπονηρεύσαντο Ἰταλοὶ καὶ οἷοις κακοῖς περιβάλλουσιν ἐπαρχίας τὰς ἑσπερίας, καὶ ὅσας παρεστήσαντο πόλεις νόμῳ πολέμου· καὶ ἦν οὐκ ἄλλοις τὴν αἰτίαν τούτων ἀνατιθεὶς, ἀλλ' οἵπερ ἐκείνῳ ἀντίφρονες, ὁπόσοι τε τούτοις καθ' αἷμα καὶ εὔνοιαν προσῳκείωντο. Τούτους γὰρ τὴν Ἀνδρονίκου διῳῇν ἀπώλειαν, καὶ πάντα κάλων κινεῖν, εἴπως τῆς ἀρχῆς ἐκσφαιρισθείη Ἀνδρόνικος καὶ πεσεῖται πτῶμα παγχάλεπον. Μὴ ἔχοντας δ' οὖν ὅμως διὰ συνάρσεως ὁμογενῶν σφίσι δοῦναι τὴν ἔφεσιν πέρατι, ἀλλατρίαν καὶ ὑπερόριον εἰσενεγκεῖν στρατιὰν, καὶ ταυτὸν ἄντικρυς ὁρᾷν τῷ τῶν ἀκρίδων ἔθνει, αἳ τὸ πῦρ ἐκδιδράσκουσαι τοῖς ὕδασιν ἀποπνίγονται. « Ἑλλ' οὐ μὰ τὸ γῆρας τοῦτο, » φησὶ, « χαιρήσουσιν οἱ φίλεχθροι καὶ πολεμοχαρεῖς Ἀνδρονίκῳ, ἀλλ' ὅ παθεῖν Ἀνδρόνικον γλίχονται, τοῦτ' αὐτοὶ πρὸς Ἀνδρονίκου πείσονται. Εἰ δὲ τὸ μόρσιμον εἰς ᾅδου δώματα ἐφέλκεται καὶ Ἀνδρόνικον, αὐτοὶ καθηγήσονται καὶ ὑπανοίξουσι πρότερον τὴν ὁδόν. Εἶθ' οὕτως ἐπιπορευσεῖται Ἀνδρόνικος. » Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ τὸ τοῦ Παύλου παραφάμενος « Ὥστε οὐχ ὃ θέλω τοῦτο δράσαιμι ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο διαπραξαίμην, ἀντιστρατευομένων μοι τῶν ἐναντίων καὶ αἰχμαλωτιζόντων εἰς τὰ παρὰ προαίρεσιν, » θεραπείαν ἐζήτησε τοῦ κακαῦ. Ἀράντων δὲ τὴν φωνὴν τῶν ἐκ τῆς ἐκείνου φατρίας πάντων, καὶ μέγα κραξάντων αἴρειν αὐτοὺς ἐκ τῆς γῆς καὶ φείσασθαι μηδενὸς, κυροῦται ἡ τῶν ὅλων ἀφάντωσις ὅσους τε εἶχε συνειλῃφὼς ἐν φρουραῖς καὶ ὅσοι τὴν ὑπερορίαν κατεκρίθησαν, καὶ τὸ θεραπευτικὸν τούτων καὶ συγγενές. Καὶ δὴ τόμος εὐθὺς ἐδέχετο τὰ ὑποτυπούμενα, ὑπαγορεύοντος τοῦ πρωτασηκρήτις, ἀμφιπονουμένου τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων, τοῦ δὲ πρωτονοταρίου τοῦ δρόμου ταῖς φωναῖς ἀλαλάζοντος. Τὰ δὲ ὀνόματα τούτων καὶ νῦν παρείσθω

A hibernis nivibus aucti torrentis et extra ripas effusi obvia quæque vastare, et 435 subditos paulatim incipere liberius loqui defectionem spectare animadvertit, quod nullam imperii curam susciperet, sed veluti veterno oppressus hostium grassationes neque videret neque audiret, parturiit laborem et peperit iniquitatem, non tam sua sponte quam aliorum consiliis incitatus ; qui monebant ut quotquot in carceribus tenerentur, capitis damnati, alii jugularentur, alii in fundum maris demergerentur, aliorum ventres dissecarentur, alii denique aliis modis e medio tollerentur, imo ut damnatorum cognati quoque eamdem gladii aciem sentirent : neque enim quidquam profici, si uno capite B resecto plura renascantur nec ferro stridenti tollantur. In ea re maxime laudandum esse heroem et semideum Herculem, quod Iolaum asciverit, qui redivivam hydram exureret. Itaque amicorum et mercenariorum judicum concilio coacto, qui mensam imperatoriam ut vultures cadavera consectabantur, atrocibus verbis commemorat quanta fuerit Italorum improbitas, et quantis cladibus Occidentales provincias 436 afficiant, quot urbes vi expugnarint. Causam earum rerum nonnisi Romanis, qui sibi adversentur, eorumque cognatis et amicis ascribendam esse. Eos sitire Andronici interitum, et omnem movere lapidem, ut imperio deturbatus miserrime concidat. Quam cupiditatem cum per populares ad exitum perducere nequeant, alienum ex longinquo exercitum accersere, ac C locustas imitari, quæ flammis evitatis aqua suffocentur : « Verum senectutem hanc, inquit, testor, non gaudebunt inimici et hostes Andronici, sed quæ in Andronicum moliuntur, ea ab Andronico perpetientur. Sin fata ad inferos adigunt etiam Andronicum, ipsi antecedent et viam præparabunt : sequetur Andronicus. Hæc locutus, adjectaque Paulina illa sententia, « Non faciam quod volo bonum, sed malum quod nolo peragam, adversariis contra me militantibus, et ad ea me compellentibus a quibus abhorreo, » malorum remedium quærebat. Cum autem conjurati ejus magnis vocibus exclamassent tollendos eos e terra ac nemini parcendum 437 esse, in omnes eos qui vel in carceribus tenebantur vel in exsilium acti erant, D in omnes eorum cultores et cognatos sententia capitalis lata est et in libellos relata, protosecretario dictante, libellorum supplicum magistro laborante, protonotario dromi acclamante. Quorum nominibus parcam in præsentia, ut et eorum qui post in ejusmodi rebus vanæ gloriolæ causa aut Andronici metu operas navarunt, quorum dux et auctor fuit Hagiochristophorites Stephanus, cujus vox quasi tonitru in palatio resonabat, et instar torrentis eos abstrahebat quos suspectos habebat Andronicus.

μοι καὶ τῶν καθεξῆς ὁμοίως συμπραττόντων, ὅσοι τὸν περὶ τοῦ κενοῦ δοξαρίου τρέχοντες ὡρακίων τότε καὶ ὠῤῥώδουν Ἀνδρόικον· ὧν πρωτοστάτης ἦν καὶ ταξίαρχος ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης Στέφανος, τῷ τοῦ φθέγματος βροντώδει καταδουπῶν τὰ ἀνάκτορα, καὶ καθά τι ῥεῦμα ποτάμιον ὀξὺ [216] καχλάζων καὶ παρασύρων τὸ δοκοῦν Ἀνδρονίκῳ ὑπεύθυνον.

8. Fuit autem ejus scripti hujusmodi exordium: Divinitus impulsi, non jussu magistratus et principis ac imperatoris nostri, decernimus et pronuntiamus e re publica esse, et privatim Andronico Romanorum servatori utile, ut contumaces et seditiosi funditus intereant, qui comprehensi in carcere tenentur et in exsilium acti sunt, eorumque necessarii et cognati capiantur, et omnes ultimis suppliciis afficiantur. Sic enim et Andronicus, qui numine propitio imperii sceptra gerit, a publicis curis et insidiarum metu nonnihil respirabit; et Siculi cœptis desistent, **438** ubi neminem habuerint a quo quemadmodum Romani oppugnandi sint doceantur. Nam cum et ii qui in vincula conjecti et qui oculis privati sunt, consilia improba non referant in melius, sed in priore sententia perseverent, nulla ratio superest qua improbi ad sanam mentem reducantur, nisi vitæ ereptio, quæ ut sacra et salutaris anchora contra vecordes et dementes est usurpanda; quorum eæ sunt intemperiæ, ut non animadvertant se contra stimulum calcitrare et gladium contra semetipsos acuere. Hæc et hujusmodi alia, ut ex multis pauca referam, nefarium illud decretum continebat. Sequebatur eorum enumeratio qui comprehendendi et mox occidendi erant: exprimebatur et modus quo quisque tollendus esset. Ego vero cum alia illorum hominum acta demiror et sceleratissima judico, tum decreto isto obstupesco; neque perspicere possum quid in eo secuti sint, aut quo judicio suum parricidium Deo adscripserint, divinumque motum id impudenter appellarint quod primus humani generis hostis eis haud dubie suggessit, cum aliud sumere principium modestius et probabilius licuisset, atque a contumelia Dei abstinere; **439** qui cædibus haud delectatur, nec mortem fecit, sed hominem ad vitam condidit; in cujus conspectu vox sanguinis Abeli clamat; qui aperte denuntiat se malle ut peccator conversus vivat quam ut moriatur. Enimvero illi damnatis omnibus e concilio discesserunt. Andronicus vero judicum nefarias sententias, haud scio quo consilio, in scrinio suo diligenter asservavit, proviso fortassis imminenti exitio. Nam cum comprehensus esset, et a concursu populi facinorum suorum rationem reddere juberetur, culpam in judices et senatum transferebat, qui supplicia decernerent in eos a quibus ante imperium et in ipso imperio offensus esset. Se vero illorum sententiis inservisse (neque enim frustra gestasse gladium) et manum eorum suffragiis accommodasse. Tum autem cum latas sententias exsecuturus esset, filius ejus Manuel sebastocrator refragatus pernegavit se consensurum in acta, quæ non fiant auctoritate imperatoris, ut ipsi judices in exordio

η'. Εἶχε δὲ τὰ ὑπομνηματιζόμενα οὕτωσί πως τῆς φροιμιάσεως· « Θεόθεν κινηθέντες, καὶ οὐκ ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ψηφηφοροῦμέν τε καὶ ἀποφαινόμεθα συνοῖσον εἶναι κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ λυσιτελὲς Ἀνδρονίκῳ τῷ σωτῆρι Ῥωμαίων, ἄρδην ἀπολωλέναι οἵπερ ὡς αὐθάδεις καὶ στασιώδεις συλληφθέντες φυλακαῖς ἐνείργνυνται ἢ τὴν ἀλλοτρίαν οἰκεῖν ἀφωρίσθησαν, συσχεθῆναι δὲ καὶ τοὺς τούτοις προσήκοντας καὶ καθ' αἷμα συναπτομένους, καὶ θανάτῳ πάντας ὑποβληθῆναι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ Ἀνδρόνικον γένοιτο, τὸν ἀγαθῇ τύχῃ Ῥωμαίων τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα διέποντα, βραχύ τι γοῦν ἀναπνεῦσαι, ταῖς κοιναῖς φροντίσι βαλλόμενον καὶ τὰς τῶν ἐπιβούλων κακογνωμοσύνας ὑποβλεπόμενον, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀλλοεθνεῖς Σικελιώτας ἅσαί ποτε πάλιν δίκην, μηδένα ἔτι τὸν αὐτοῖς ὑφηγούμενον ἔχοντας ὁπόσα χρὴ κατὰ Ῥωμαίων ποιεῖν. Πάντες γὰρ οὗτοι συσχεθέντες καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορυχθέντες ἀμεταθέτως ἔχουσι τῆς κακονοίας, καὶ οὐδείς ἐστι τοῦ λοιποῦ τρόπος ὁ σωφρονίσων αὐτούς, μόνη δὲ ἡ τοῦ ζῆν ὑπολείπεται στέρησις, ἣν ὡς τελευταίαν καὶ σώτειραν ἄγκυραν δεῖ ἡμᾶς ἐπιχαλᾶν τοῖς κακόφροσιν, οἳ τοσοῦτόν εἰσι φρενοβλαβεῖς τε καὶ ἀποτρόπαιοι ὡς πρὸς κέντρα λακτίζειν καὶ μὴ συνιέναι ὅλως ὡς καθ' ἑαυτῶν οἱ λασιόκωφοι τὴν μάχαιραν θήγουσιν. » Οὕτω μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖν, διεξῆει τὸ ἄθεσμον ἐκεῖνο θέσπισμα, ἐφεξῆς δ' ὁ τῶν συλληφθησομένων καὶ τεθνηξομένων ἦν κατάλογος. Ὑπεδηλοῦτο δὲ καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀποθνήσκειν ἕκαστοι ἤμελλον. Ἐγὼ γοῦν καὶ τὰς ἄλλας μὲν τῶν ἀνδρῶν τουτωνὶ πράξεις διὰ θαύματος τίθεμαι καὶ ἀνοσίας παντάπασιν ἥγημαι, τὴν δὲ νῦν ἀφηγουμένην ἀπόφασιν καὶ λίαν ὑπερεκπέπληγμαι, καὶ θαυμάζω πρὸς τί περατωθησόμενον ταύτην ἐκύρωσαν, ἢ πῶς ποτὲ κρίνοντες τὴν ἑαυτῶν μιαιφονίαν προσῆπτον Θεῷ, καὶ κίνησιν θεόθεν ἀνερυθριάστως ὠνόμαζον ἣν ὁ ἀρχῆθεν ἀνθρωποκτόνος σκέψιν αὐτοῖς ὑφηγήσατο, ἑξὸν ἑτέρως προοιμιάζεσθαι καὶ μὴ ἀναιδῶς οὕτω καὶ ἀπεριθαμβήτως φθέγγεσθαι, μηδὲ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸ θεῖον συκοφαντεῖν ὡς χαῖρον αἵμασιν, ὅ πρώτως εἰς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε μὴ πεποιηκὸς θάνατον, καὶ οὗ ἐνώπιον φωνὴ αἵματος Ἄβελ βοᾷ, καὶ ὃ διαῤῥήδην κέκραγε μὴ βούλεσθαι τὸν τοῦ ἁμαρτωλοῦ θάνατον ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆσαι. Καὶ οἱ μὲν οὕτω παντὸς ἀπώλειαν καταψηφισάμενοι τὸν σύλλογον ἐκεῖνον διέλυσαν. Ἀνδρόνικος δὲ τὰς ἐπὶ ταῖς πράξεσι ταύταις ταῖς μυσαραῖς ἐκτιθεμένας δικαστικὰς ψήφους ἀνὰ χεῖρας δεχόμενος ἐφύλαττεν ἐν φωριαμῷ ἀσφαλῶς, οὐκ οἶδ' ὅ τι διανοούμενος, οἶμαι δὲ τὸ ἐσόμενον προσκοπούμενος, καὶ δεδιὼς φόβον ὃς ἐπῆλθεν αὐτῷ μετέπειτα. Συσχεθεὶς γὰρ, καὶ λόγους ὧν διεπράξατο [217] παρὰ τῶν συνελθόντων εἰσπραττόμενος, ἑαυτὸν ἀπηλλο-

τρίου τῶν γενομένων ἐφ' οἷς τινας παρελύπησεν ἢ κακώσεσι σωματικαῖς καθυπέβαλε, καὶ τοὺς μὲν δικαστὰς ἔφασκε καὶ τὴν γερουσίαν ἀποφαίνεσθαι τὰς τιμωρίας ἃς ὑπέστησαν καὶ ὁποίας πεπόνθασιν οἱ προσκεκρουκότες αὐτῷ πρὸ τῆς ἀρχῆς καὶ κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν, αὐτὸν δὲ ταῖς ἐκείνων γνώμαις ὑπηρετεῖν (μηδὲ γὰρ εἰκῇ φορεῖν τὴν μάχαιραν) καὶ χρᾷν τὴν χεῖρα εἰς πέρας ὧν ἀπεφαίνοντο. Τότε δ' οὖν τὴν ἐξενεχθεῖσαν ψῆφον πληροῦν ἐπεβάλετο, πρὸς ἣν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ σεβαστοκράτωρ ἀπεπήδησε Μανουήλ, εἰπὼν μηδαμῶς συντίθεσθαι πρᾶξει ἥτις μὴ καθ' ὁρισμὸν τελεῖται βασιλικὸν, ὡς οἱ θεσπίζοντες προαναβάλλονται, καὶ ἄλλως δὲ μὴ ἀνασχέσθαι ὁπωσοῦν ποτε ἀπόφασιν οἰνειώσασθαι ὑπὸ κρῖμα θανάτου τιθεῖσαν σχεδὸν τὸ Πανρώμαιον, καὶ μὴ μόνον ἀφανίζουσαν ὁπόσοι Ῥωμαίων προήλθοσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν οὐχὶ βραχεῖς διαφθείρουσαν· εἰς γὰρ ἄπειρον ἀποτελευτήσειν τὴν τελευτὴν, τοῦ μὲν διὰ τόνδε ξυλλαμβανομένου τε καὶ ἀναιρουμένου, κἀκείνου μὴ ἀπόλιδος εὑρισκομένου μηδὲ φυέντος ἀπὸ δρυὸς, ἀλλ' ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἢ γοῦν ἐξ ἀγχιστείας τὸ συναπτόμενον εἰς γένος καὶ τὸ φίλιον ἀναφαίνοντος. Καὶ δὴ ἀπὸ διαταγμάτων βασιλικῶν ἀρχὴν δεξάμενον τὸ δικαστικὸν τοῦτο γνωμάτευμα, ἤμελλον ὡς πρόβατα σφαγῆς εἰς ἓν συνάγεσθαι ἀθροισμα, οἱ ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις ἐκτοπισθέντες καὶ οἱ ταῖς ὁπουδήποτε καθειργνύμενοι φυλακαῖς, ὥστε ἕκαστον ὑφίστασθαι θάνατον εἰς ὃν ἀφώριστο, εἰ μὴ κατὰ τὸν προφήτην εἶπεῖν τὴν οἰκείαν μάχαιραν ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν ἀποστάτην δράκοντα, τὸν σκολιὸν, τὸν ἐν τοῖς ὕδασιν ὁποφεύγοντα τῇ καθύγρῳ ταύτῃ, ὡς ἔδειξε, βιοτῇ, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα καὶ βίον τὸν ἡδονικὸν φανταζόμενον·

θ'. Συνέβη δέ τι καὶ ἕτερον εἰς τὴν τοιαύτην αὐτὸν ἐκτραχηλίσαν ἐνθύμησιν. Ὁρῶν γὰρ ἁπανταχόθεν στενά οἱ τὰ πράγματα, καὶ τοὺς ἐκ Σικελίας ὅσον οὐδέπω κατὰ κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιστησομένους καὶ ὡς ἑκατογκέφαλον Τυφῶνα καταπιέσοντας, τοὺς δ' ἐντὸς τὸν αὐτοῦ θάνατον διψῶντας ἐπισκοπήν τε ἡγουμένους Θεοῦ καὶ λόσιν δοξάζοντας τῶν κακῶν τὴν αὐτοῦ ἀνάλυσιν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θείου δὲ ὑφορώμενος ἐγκατάλειψιν οἷς πολυτρόπως τὸ ὑπερέχον ἐδάμασε, καὶ ταῦτα διατεινόμενος ἐκ τῆς αὐλῆς εἶναι Χριστοῦ καὶ τὸ αὐτὸ γένος τοῖς ἐκθλιβομένοις λαχὼν, πρὸς τὴν διὰ θωπείας εἴτε καὶ θεραπείας τῶν ἐναγῶν δαιμόνων πρόγνωσιν τῶν μελλόντων ὁρμᾷ, καθὰ καὶ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος Σαοὺλ εἰς τὰς ἐγγαστριμύθους ὕστερον ἔβλεψεν, ἃς ἐδίωκε πρότερον τὸ θεῖον ἑαυτῷ ἱλεούμενος. Καὶ δὴ τὴν θυτικὴν καταργηθεῖσαν πάλαι ὁρῶν καὶ τὴν διὰ ταύτης δήλωσιν τῶν ἐσομένων τεθνηκυῖαν καὶ ἄφαντον ἤδη παντάπασιν, ὡσαύτως καὶ τὴν δι' ὀρνίθων περιεργίας πάλαι ἀποπτᾶσαν ἐξ ὁρίων Ῥωμαϊκῶν, ἐνυπνιασμούς τε καὶ κληδονισμοὺς, μόνους δὲ τοὺς διὰ πλυνῶν καὶ λεκανίδιων φενακομάντεις περιλειπομένους [218] καὶ τοὺς ὅσοι τὰς τῶν ἄστρων θέσεις περισκοπεύουσιν, οὐχ ἧττον πλανῶντες ἥπερ πλανώμενοι, τὴν μὲν ἀστρονομίαν τῷ τέως ὡς συνηθεστέραν καὶ ἀξυμφανῶς τὰ μέλλοντα ὑπεμφαίνουσαν ὑπερέθετο, ἐφίησι δ' ὅλον ἑαυτὸν τοῖς οἴτινες ἀμυδρῶς ἐν ταῖς πλυνοῖς ὕδασι τεκμαίρονται τὰ ἐσόμενα καὶ ὡς οἷά τινας ἀκτῖνας ἡλίου παραυγαζούσας ἰνδάλματα τῶν ἔμπροσθεν ἐκεῖθεν ἐνοπτρίζονται. Αὐτὸς μὲν οὖν παρεῖναι τοῖς τελουμένοις ἀπείπατο, ἐκκλίνων, ὡς ἔοικε, τὴν κωτίλον φήμην, ἢ τὰ ἐν κρυπτῷ ὁρώμενα διορᾷ καὶ τίθησι τοῖς

fateantur. Præterea se nullo modo ea suffragia probaturum, quæ pene Romanos omnes capitis 440 condemnent, atque etiam provincialium non paucos perdant: carnificinam enim illam in infinitum grassaturam, alio ob aliud crimen comprehenso et occiso, qui non extorris sit, neo ex quercu natus.sed parentes cognatos affines amicos habeat. Cæterum illud judicum decretum, jussu imperatoris editum, eos omnes qui in diversis provinciis dispersi et ubivis in carceribus erant, in unum locum, velut oves mactationi destinatas in unum macellum, cogebat; ac suas quisque pœnas dedissent, nisi, ut propheta loquitur, Deus suum gladium in fugitivum draconem, obliquum illum, in aquas refugientem, strinxisset; qui, ut molli et delicata illa vitæ ratione indicavit, nihil aliud expetebat, nihil aliud cogitabat nisi vitam voluptariam.

9. Accidit etiam aliud quiddam, quod eum in tantam immanitatem impulit. Nam cum undique in artum suas copias cogi, et Siculos jamjam suo capiti imminere et tanquam Typhonem centum capitum oppressuros, cives vero mortem suam sitire et suum interitum divinum beneficium et malorum remedium existimare cerneret, 441 prætereaque se propter multiplices procerum cædes a Deo desertum judicaret, quamvis se ad Christi mandram pertinere affirmaret, iisdemque elementis constaret quibus ii quos exstirpabat, ad futura per noxiorum dæmonum cultum cognoscenda se convertit, ut et Saulus olim ad engastrimythos tandem abiit, quos ante placandi numinis gratia pepulerat. Nam cum aruspicinam ante plurimos annos obsolevisse et penitus abolitam esse, auguralem item superstitionem, ut et somniorum et ominum interpretationem, jam olim e Romanis finibus avolasse, solos vero eos impostores, quie pelvi divinant, et qui astrenum positus rimantes æque fallunt ac falluntur, superesse cerneret, tum quidem astrologiam ut magis familiarem et futura obscurius innuentem seposuit, seque totum permisit iis qui futura 442 ex aquis quasi per caliginem conjiciunt, et imagines futurarum rerum velut ex umbra solarium radiorum consectantur. Ac ipse quidem ii nocturnis sacris interesse noluit, metu famæ, ut arbitror, quæ ea quæ in occulto fiunt perspicit et omnibus enarrat. Sed nefarium illud arcanum Hagiochristophoritæ Stephano cujus sæpe mentionem fecimus, mandat. Is vero Setho adhibito, qui ab ineunte ætate istiusmodi oraculis deditus oculos propterea Manuelis imperatoris

jussu amiserat, ut supra exposuimus, certo ritu (quem mihi nec scire nec explicare jucundum est, et aliunde petere licet) percontatur quis post Andronicum sit imperaturus aut imperium ei erepturus. Respondet malus genius, ac potius obscure ut in aquis, iisque turbidis, aliquot primas litteras, integro nomine non expresso, designat, unde Isaacius intelligeretur : sed primum ostensa littera S instar dimidiatæ lunæ, ac deinde subjuncta littera I ; ut oraculum esset obscurius, et fati veluti stimules ; aut ut verius dicam, quod non satis norat nocturnum illud et infinitæ improbitatis dæmonium, perplexitate involverat, ne argui mendacii posset. Itaque Andronicus **443** eas Isaurum significare putabat, et eum esse affirmabat Isaacium Comnenum, qui Cyprum per tyrannidem oppressit ; eumque perpetuo suspectum habebat ut imperii successorem. Nam ex Isauria in Cyprum venerat homo maleficentissimus, perniciosus Telchin, mare calamitatibus exæstuans, et atrox furia in beatos ante insulares crudeliter grassata. Nam scriptis eos miseror, qui ipsis factis publicum illud infortunium sunt experti. Andronicus vero miratus oraculum, « Non modo, inquit, de successore interrogato, sed tempus etiam adjicito. » Facta etiam de tempore quæstione, aerius ille et terrestris spiritus, carminibus quæ proferri nefas est evocatus et cum strepitu in aquam illapsus, intra Exaltationem crucis respondit. Hæc autem initio Septembris acta sunt. Secundo etiam responso audito, cum insuavi et falso ac plane Sardonio risu : « Vanum, inquit Andronicus, est istud oraculum ; qui enim Isaacius intra tam paucos dies Cypro advenire mequeimperio evertere poterit ? » Eaque verba penitus neglexit. Cum autem Joannes tyrannus, Beli judex ab Andronico designatus, eaque de **444** causa cupiditatum ejus fervidus minister, dixisset Isaacium Angelum e medio tollendum esse, ne forte oraculo ad illum pertinente ipsi longinqua imaginarentur, iis quæ ante pedes essent neglectis, ne sic quidem divinationi assensus est ; ac potius hominem derisit, quod tale aliquid de Isaacio Angelo suspicaretur, quem ut mollem et ignavum nec ad ullam rem gerendam idoneum contemnebat. Nam fata urgebant, et Deus utique illo prudentior erat.

10. Cæterum Hagiochristophorita Stephanus, homo impiger, quovis modo domini et imperatoris sui saluti consultum volens, Isaacium Angelum comprehendere statuit, ac primum in custodiam dare, deinde Andronici arbitratu occidere. Igitur

A ἅπασιν ἔκφορα, ἀνατίθησι δὲ τὴν μυσαρὰν ταύτην νυκτεργασίαν τῷ Ἁγιοχριστοφορίτῃ Στεφάνῳ, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν. Ὁ δὲ τὸν Σ,θ' παραλαβὼν, ἐκ βούπαιδος τετελεσμένον τὰ τοιαδὶ καὶ τούτων ἕνεκεν ἐκκοπέντα τὰς κόρας παρὰ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου λόγοις εἰρήκαμεν, ἐρώτησιν τίθησι δι' ὧν ἔδρασεν (ὅσα ἐμοὶ μὲν γνῶναί τε καὶ εἰπεῖν οὐχ ἡδὺ, μαθεῖν δ' ἐτέρωθεν ἔξεστι τοῖς βουλομένοις) εἰδέναι ὃς ἐστιν ὁ μετὰ τὸν βασιλέα ἄρξων Ἀνδρόνικον ἢ καὶ παραλύσων αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Τὸ δὲ πονηρὸν ἀποκρίνεται πνεῦμα, ἢ μᾶλλον ἀμυδρῶς ὡς ἐν ὕδασι, καὶ τούτοις θολεροῖς, διαχαράττει τῶν γραμμάτων τινὰ Ἰσαάκιον ἐννοεῖν ὑπεμβάλλοντα, οὐχ ἅπαν ξυνθὲν τὸ ὄνομα, ἀλλὰ σίγμα προϋποθέμενον ὁποῖον τὸ τῆς σελήνης ἡμίτομον, καὶ
B τούτου ὄπισθεν διατυπῶσαν ἰῶτα, εἰς τὸ ἀξυμφανὲς ἄγον ἐντεῦθεν τὸ μάντευμα καὶ οἷον τοῦ ἐσομένου προκέντημα, ἢ ἀληθεστέρως εἰπεῖν, ὃ μὴ ἀκριτῶς ἠπίστατο, τοῦτο τῇ ἀσαφείᾳ ὑπομαλαῖνον τὸ πολυμερὲς τὴν κακίαν νυκτινόμον δαιμόνιον, τὸν τοῦ ψεύδους ἐκτρεπόμενον ἔλεγχον. Ὥστε καὶ Ἀνδρόνικος Ἴσαυρον ὑπετόπασεν, ἐξ ὧν ἤκουσε, τὰ ὀφθέντα διασημαίνειν, καὶ τοῦτον εἶναι ἰσχυρίζετο τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον, ὃς τῆς Κύπρου κατετυράννευσε καὶ ὃν ἐνήγετο ὑποπτεύειν ἐνδελεχῶς ὡς διάδοχον αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, ἐπειδὴ καὶ Ἰσαυρίας
C ἀπάρας εἰς Κύπρον ἀφίκετο, κακοεργὸς ὡς οὔπω ἕτερος καὶ φθοροποιὸς Τελχὶν καὶ θάλασσα πελαγίζουσα συμφορὰς ἢ γοῦν ἐριννὺς ἐπιμανεῖσα τοῖς πρώτην εὐδαίμοσι τῆς νήσου ταύτης οἰκήτορσι· συμπαθητιῶ γὰρ ἐν ῥήμασι τοῖς ἐν πράγμασι πεπειραμένοις τοῦ κοινῇ συμπεσόντος ἐκείνοις κακοῦ. Ἀγασάμενος δ' Ἀνδρόνικος τὸν χρησμὸν, « Μὴ ἐρώτα, » εἶπε, « μόνον τὸν διαδεξόμενον, ἀλλὰ πρόσθες καὶ τὸν καιρόν. » Γενομένης οὖν καὶ περὶ τοῦ καιροῦ ἐρωτήσεως, ἐμπεσὸν καὶ ψοφῆσαν τῷ ὕδατι τὸ
D ἀερικὸν καὶ γεωχαρὲς πνεῦμα πεφοίβασται δι' ἀπασμάτων, ὁποῖα μὴ ἐκφαίνειν χρεὼν, ὡς ἐντὸς τῶν ἡμερῶν τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ· ἦν δὲ ἀρχόμενος ὁ Σεπτέμβριος μὴν, ὅτε ταῦτα ἐγίνετο. Ὡς δὲ ἠκηκόει καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας Ἀνδρόνικος πεύσεως, ἀηδές τι καὶ, διεψευσμένον μειδιάσας καὶ ἀτεχνῶς Σαρδόνιον, καὶ εἰπὼν ὡς λῆρος ὁ χρησμὸς οὗτος, (ποῦ γὰρ δυνήσεται Ἰσαάκιος Κύπρόθεν καταπλεῦσαι διὰ μετρίων πάνυ τι τουτωνὶ ἡμερῶν καὶ καθελεῖν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς ;) [219] οὐδ' ὅλως προσέσχε τοῖς εἰρημένοις. Φήσαντος δὲ τοῦ ἀπὸ Τυρᾶ Ἰωάννου (ἦν δ' οὗτος κριτὴς τοῦ Βήλου παρ' Ἀνδρονίκου προβεβλημένος, καὶ θερμὸς διὰ τοῦτο τῶν αὐτοῦ θελημάτων ὑπηρέτης) ὡς δεῖ συλληφθέντα ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον, μήπως εἰς τοῦτον ἀφορῶσι τὰ τοῦ μαντεύματος, αὐτοὶ δὲ τὰ πόρρωθεν φαντάζονται τὰ ἐν ποσὶν ὑπερβαίνοντες, οὐδ' οὕτω τῷ χρησμῳδήματι ἔθεσο. Τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ μωκίαν κατέχε τοῦ ἀπὸ Τυρᾶ, εἰ τοιαῦτα ὅλως φαντάζεται Ἰσαακίου ἕνεκα τοῦ : Ἀγγέλου, ἐξουθενῶν ἅμα ἐς μαλακότητα ἤθους τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς οὐδὲν καυόρθωμα τοῦτον ἐνδέξιον εἶναι διατεινόμενος· ἤγγιζε γὰρ τὸ μόρσιμον, καὶ ἦν τὸ θεῖον αὐτοῦ συνετώτερόν.

ι'. Πλὴν θερμουργὸς ὢν ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης Στέφανος, καὶ τοῦ κυρίου βασιλέως παντοίως κηδόμενος, τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον προσέθετο συλλαβεῖν καὶ πρῶτα μὲν ἐνεῖρξαι φυλακῇ, εἶτα καὶ θανάτῳ ὑπαγαγεῖν ᾧ ἄν Ἀνδρόνικος δοκιμάσειεν,

Οὐκοῦν εἰς τὴν οἰκίαν Ἰσαακίου παραγενόμενος, ἐγγὺς οὖσαν τῆς μονῆς τῆς Περιβλέπτου, περὶ δείλην τῆς ἐνδεκάτης τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἐνενηκοστοῦ καὶ τετάρτου ἔτους, καὶ τὴν αὔλειον εἰσελθὼν ἐπέττατεν Ἰσαακίῳ κατελθεῖν καὶ ἕπεσθαί οἱ ἵνα ἂν προάγῃ. Τοῦ δὲ, ὡς εἰκὸς ἀναβαλλομένου, ὅτι καὶ μόνον ὀφθεὶς ἐκεῖνος κακὸν ἔσχατον συλλελόγιστο, ὁ δὲ καὶ βίαν προσεπῆγε, καὶ τοῖς συνοῦσιν ἐπετίμα μὴ καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἀναβολὴν ἀπτομένοις αὐτοῦ τῶν τριχῶν καὶ λαζομένοις ἐκ τοῦ γενείου καὶ ἀτίμως τοῦ δωματίου κατάγουσιν καὶ ἀπάγουσι ἐπὶ κεφαλὴν ὠθούμενον καὶ τυπτόμενον εἰς ἣν ἂν αὐτὸς καθηγήσηται κάθειρξιν. Καὶ οἱ μὲν ὀπαδοὶ πρὸς τοῖς ἐπιτεταγμένοις ἦσαν, ὁ δ' Ἰσαάκιος τὴν θήραν ἰδὼν ἄφυκτον καὶ ἀνυπεξάλυκτον τὴν σαγήνην ἣν ἐφήπλωσεν ὁ ἐπελθὼν ἐκείνῳ ἀσπαλιεὺς, καὶ ἤδη συνέχουσαν, οὐ δειλανδρεῖ οὖτν μὴν φιλοψυχεῖ, ἀλλ' ὡς τεθνηξόμενος προτίθεται μαχέσασθαι, εἴ πως οὐχὶ τεθνήξεται, ἢ μᾶλλον μὴ ἔχων ἄνετα κραίνειν ὡς ὁ ἀκοστήσας Ὁμήρειος ἵππος καὶ ποδὶ κατὰ πεδίων ἐλευθέρῳ φέρεσθαι (ἡ γὰρ ἅρπη ἤδη ἐτέτατο καὶ ἡ σύλληψις οὐκ ἦν δυσχερὴς), μιμεῖται τὸν πολεμιστήριον, καὶ τὸ οὐς ἀναστήσας ὡς πρὸς σάλπιγγα ἠχοῦσαν τὸ ἐνυάλιον καὶ φρίξας κόμην τὴν ἐπαυχένιον καὶ φριμάξας ὁμόσε χωρεῖ καταφρονητὴς ξιφῶν, ὑπερόπτης Ἄρεος, ἀπειλῶν οὐδ' ὁπωσοῦν ἐμπαζόμενος. Ἀμέλει καὶ ὡς εἶχε τὸ ξίφος σπασάμενος (εἶχε δὲ ἀπερικαλύπτως τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ σῶμα λωπίῳ διχρώμῳ συνεῖχε περὶ τὴν ἰξὺν καταβαίνοντι, ἔκτοτε δὲ διαιρουμένῳ διχῇ) καὶ τὸν Ἵππον ἀναβὰς τὴν χεῖρα ἀνατείνει ξιφήρη κατὰ τῆς τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου κεφαλῆς. Ὁ δὲ τὴν Ἰσαακίου ὁρμὴν πτοηθεὶς ἐκξιφισαμένου καὶ θανάτῳντος προδήλως, μεταστρέψας τὴν ἡμίονον ᾗ ἔποχος ἦν, καὶ συχνὰ κεντρίζων τὴν ἡμίκερκον τῆς ἐξόδου ἅπας γίνεται. Ἀλλ' οὔπω ἀκριβῶς τὴν πύλην διεληλύθει, καὶ ὁ Ἰσαάκιος καιρίαν κατάγει καὶ πλήττει κατὰ μέσον τὸ κρανίον τὸν δείλαιον. Καὶ διχῇ διελὼν ἐκεῖνον μὲν ἐᾷ κύρμα προκεῖσθαι κυσὶν, ὡς βόσκημα σφακελίζοντα καὶ τῷ ἰδίῳ παλυνόμενον αἵματι, αὐτὸς δὲ τῶν ἐκείνου [220] ὀπαδῶν ὃν μὲν διαθροήσας καὶ γυμνῷ μόνῳ τῷ ξίφει, ἑτέρου δὲ τὸ ὠτίον ἀφελόμενος καὶ ἄλλον ἄλλοσε διαστήσας, ὡς ἐπὶ τὰ σφῶν ἕκαστον ἀπαλλάσσεσθαι, ὅλῳ ῥυτῆρι πρὸς τὸν μέγαν ἵεται νεὼν, διὰ τῆς λεωφόρου μέσης καὶ τῆς ἀγορᾶς δι:ιὼν καὶ πᾶσι διαπρυσίως φθεγγόμενος ὡς διεχρήσατο τῇ σπάθῃ ταύτῃ (ἔτι γὰρ γυμνὴν ἔφερε τῇ χειρὶ) τὸν Ἁγιοχριστοφορίτην Στέφανον. Καὶ ὁ μὲν ὡς εἶχε τὸν θεῖον εἰσιὼν ναὸν ἄνεισι τὸν ἀνάσταθμον, ὃν οἱ φονεῖς ἀνερχόμενοι τὸ οἰκεῖον ἀνεκκαλυμμένως διατρανοῦσι πλημμέλημα, τὴν ἐκ τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων τὸ ἱερώτατον τέμενος αἰτοῦντες συγχώρησιν. τὸ δὲ πλῆθος τῆς πόλεως ὅ μὲν αὐτόψει τὸν Ἰσαάκιον ἐνωπτρικὸς ἐς τὸν μέγαν νεὼν ἐπελαύνοντα, ὅ δὲ εἰς ἀκοὴν ὠτίου διξάμενον τὸ πραχθὲν, συῤῥέει κατὰ χιλιοστύας αὐτίκα, αὐτόν τε ὀψόμενον Ἰσαάκιον καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ γενησόμενον ὀφθαλμοῖς ἐθέλον

A ædes Isaacii, quæ prope Periblepti monasterium sunt, 11 Septembris anno 6784, vesperi ingressus Isaacium descendere ac se sequi jussit. Illo cunctante, ut fit, et solum conspectum ejus extremum malum judicante, vim adhibuit: et ministros suos increpavit, quod non statim in cunctatoris capillos et barbam involantes præcipitem abreptum et per ignominiam pulsatum in carcerem a se monstratum **445** ducerent. Quibus jussa exsecuturis, qui se jam intra cassas ab illo extensos esse cerneret, et metu et vitæ cupiditate abjecta, si quo modo mortem evitaret, vel potius quia fuga undique interclusa erat nec usquam elabi poterat, fortitor pugnare instituit; et ut erat nudo capite, bicolore tunica ad lumbos descendente ac deinde bifariam
B divisa indutus, conscendit equum et stricto ense in Hagiochristophoritæ caput ruit. Is Isaacii impetu aperte in cædem ruentis territus calcaribus mula subditis fugam molitur: sed antequam porta egrederetur, lethalem Isaacius plagam ei infert, calva per medium **446** dissecta, eumque pecudis instar in suo sanguine palpitantem a canibus devorandum relinquit. Et cum ex ejus ministris alium solo stricto gladio fugasset, alii auriculam amputasset, alios disjecisset, ut domum quisque suam reverteretur, laxis habenis ad magnum templum
C contendit; et dum per mediam viam et forum cursitat, alta voce clamat se eo ense, quem strictum adhuc sustinebat, Hagiochristophoritam Stephanum occidisse. Templum eo habitu ingressus eam sedem conscendit, in qua homicidæ suum facinus exponentes ab ingredientibus et egredientibus veniam petunt. Urbana vero multitudo, quæ partim Isaacium equitantem viderat partim ex aliis id facinus audierat, maximo numero statim ad templum confluit, tum ut ipsum videat Isaacium, tum ut quid de eo futurum sit coram intueatur. Omnes enim putabant eum ante solis occasum ab Andronico comprehensum novis et exquisitis tormentis occisum iri, a veteratore in ea re ingeniosissimo. Eodem se confert eamdemque seditionem fovet Isaacii patruus Ducas Joannes
D ejusque filius Isaacius, non quod in **447** Hagiochristophoritæ cædem conspirassent eoque facinore se obstrinxissent, sed quod noxam sponsionis comitem esse norant: nam alii pro aliis spondere coacti fidem Andronico syngraphis firmarant. Ad hæc alii, ut jamjam comprehendendi et occidendi, præmetu dentibus stridebant, et promiscuam turbam, quæ in templum confluxerat ac subinde accurrebat, magna contentione rogabant ut secum maneret et pro virili opem ferret in summo periculo constitutis. Neque deerant qui iis precibus et adversæ fortunæ casu ad misericordiam adducti annuerent. Cum vero nemo ab imperatore adesset qui illas res ægre ferret, non genere illustres, non Andronici amici, non bipenniferi Barbari, non purpurati lictores, denique nemo prorsus, crescebat audacia factionis, ut in illa impunitate liberrime quidvis

loquerentur et promptissimam opem pollicerentur. Totam igitur noctem sic exegit Isaacius, ut non de regno cogitaret sed exitium **448** deprecaretur. Norat enim Andronicum se ut bovem immolaturum, et more Cyclopio carnes suas calidum adhuc stillantes sanguinem devoraturum. Est autem diligenti supplicatione id consecutus, ut quidam ex eo cœtu fores templi clauderent, et illatis luminibus exemplo suo multos impellerent ne domum abirent. Ubi diluxit, omnes urbis incolæ adfuerunt, omnes Deum orarunt ut Isaacius imperio potiretur, eoque pulsus Andronicus et comprehensus dignas crudelitate sua pœnas daret, qui omnium pene vitæ insidiaretur.

A παραλαβεῖν· πάντες γὰρ ᾤοντο μὴ ἂν ἐπιδεδυκέναι τὸν ἥλιον, καὶ Ἰσαάκιον συλληφθέντα παρ' Ἀνδρονίκου τίσειν δίκας τὰς ἀνηκέστους, καὶ τιμωρίας καινὰς εἰς αὐτοῦ κάκωσιν ἐπινοηθῆναι παρὰ τοῦ κομψοῦ τὰ τοιαῦτα μαγγανευτοῦ. Συμπαραγίνεται δέ οἱ καὶ τὴν αὐτὴν στάσιν ἀσπάζεται ὁ πρὸς πατρὸς Ἰσαακίῳ θεῖος, Ἰωάννης ὁ Δούκας, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ἰσαάκιος, οὐχ ὅτιπερ Ἰσαακίῳ ἦσαν συμμέτοχοι τῆς τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου φυγῆς καὶ κοινωνοὶ τοῦ αἵματος τούτου, ἀλλ' ὅτι παρομένην ᾔδεσαν ἐγγὺς τὴν ἄτην, ἣν ὑπὲρ ἀλλήλων ἔδοσαν Ἀνδρονίκῳ, τὴν ἐς αὐτὸν κρατυνάμενοι πίστιν ἀναγκαστῶς. Ἀμέλει καὶ οἱ μὲν ὡς ὅσον οὐδέπω συλληφθησόμενοι καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἔχοντες περιδεεῖς ἦσαν, καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκροτάλιζον ἀτεχνῶς, καὶ τοὺς συνεισδραμόντας ἐς τὸ ἱερὸν ξύγκλυδας καὶ ἀεὶ ἐπεισρέοντας γλωττηματικώτερον ὁμιλοῦντες καθικέτευον συμπαραμεῖναί σφισι καὶ ἐπαρήξειν ὡς ἔχουσι, τὸ ἔσχατα πείσεσθαι κινδυνεύουσι. Καὶ ἦσαν οἳ κιτένευον πρὸς τὴν αἴτησιν καὶ ᾠκτειρον τῆς ἐνεστώσης τύχης τοὺς ἄνδρας. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐκ τοῦ βασιλέως οὐδεὶς παρῆν ἀγανακτῶν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις τούτοις, οὐ τῶν γένει λαμπρῶν, οὐ τῶν Ἀνδρονίκῳ τηρούντων εὔνοιαν, οὐ πελεκυφόρος Βάρβαρος, οὐχ οἱ τὰ ὑσγινοβαχῆ φοροῦντες ῥαβδοῦχοι, οὐ τῶν ἁπάντων τις ἕτερος, ἔτι μᾶλλον οἱ συλλεγέντες ἦσαν θρασεῖς, καὶ λελυμένῃ καὶ ἀχαλίνῳ γλώττῃ ἐχρῶντο, τῇ τῶν κωλυσόντων ἐρημίᾳ πτερούμενοι, καὶ πᾶσαν βοήθειαν συνεισενεγκεῖν ἐπηγγέλλοντο. Ὅλην μὲν οὖν τὴν τότε νύκτα οὕτω παρίππευσεν Ἰσαάκιος, οὐ λόγον βασιλείας τιθέμενος ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ κατατυθῆναι δεόμενος· ᾔδει γὰρ τὸν Ἀνδρόνικον ὡς βοῦν αὐτὸν ἱερεύσοντα μᾶλλον καὶ ὠμῶν τῶν αὐτοῦ σαρκίων ἀπογευσόμενον κατὰ Κύκλωπα, καὶ θερμῷ ἔτι σταζομένων αἵματι. Ἐκ δὲ τῆς ἐπιμελοῦς ἱκετείας ἔσχε τινὰς τῶν συνειλεγμένων τὰς πύλας ἐπικλίναντας τοῦ νεὼ καὶ φῶτα εἰσενέγκαντας καὶ τῷ καθ' ἑαυτοὺς ὑποδείγματι τούτῳ πολλοὺς συμπείθοντας μὴ μεθίστασθαι οἴκαδε. Ἡρωΐας δὲ γενομένης οὐκ ἦν ὅστις οὐ παρῆν οἰκήτωρ τῆς πόλεως, οὐδ' ἐθεοκλύτει αὐτοκρατορήσειν [221] μὲν Ἰσαάκιον, Ἀνδρόνικον δὲ καθαιρεθῆναι τῆς βασιλείας καὶ συλληφθέντα παθεῖν ὁπόσα δέδρακε τῇ τῶν ὅλων σχεδὸν ἐπιβουλεύων ζωῇ.

11. Ac divinitus profecto accidit ut is urbe tum absset et ad orientalem partem Propontidis in Meludiano palatio versaretur; ubi cæde Hagiochristophoritæ sub primam vigiliam audita, ea nocte ibi permansit, nec fecit aliud nisi ut cives brevi scripto moneret ut novis rebus studere desinerent; cujus hoc fuit initium: « Qui habet, habet; pœna sublata est. » Mane vero cultores Andronici turbam fluctuantem compescere studuerunt, et ipse Andronicus imperatoria triremi ad magnum palatium pervehitur. Verum nec iis verbis nec nuntio **449** reditus Andronici populus quidquam movebatur ut cœptis desisteret: quæ ad comprimendum motum afferebantur, surdis auribus accipiebantur omnia; ac multi vitæ periculum adierunt, quod rem illam parum bellam esse dixissent. Omnes enim quasi uno signo dato concurrebant, ac veluti numine afflati aut furore perciti, in divini Verbi maximum templum, alios alii acuentes et subsannantes eos qui ignavi spectatores astarent nec quovis telo armarentur. Qui vero litteris eruditi erant, eosdem membra putrida vocabant, qui dolore publico non afficerentur. Deinde seris et repagulis carcerum effractis, liberum exitum inclusis patefaciebant; qui quidem non omnes maleſici erant, sed nonnulli claris orti familiis ob fortuitum erratum aut dictum inconsideratius aut amici delictum in Andronicum eo compacti fuerant. Ea res omnium maxime populi concursum

B ια'. Ἔτυχε μὲν οὖν τῷ τότε κατὰ θεῖον, ὡς ἔοικε, μὴ παρεῖναι τοῖς ἀρχείοις Ἀνδρόνικον, ἀλλ' ἐς τὸ ἑῷον μέρος τοῦ ἀναπλεομένου τῆς Προποντίδος πορθμοῦ περὶ τὰ τοῦ Μηλουδίου κεκλημένα διατρίβειν βασίλεια. Ἔνθεν τοι καὶ περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὸν τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου θάνατον ἐνωτισάμενος τότε μὲν ἔμεινε κατὰ τόπον, μηδέν τι ἐπιτάξας ἕτερον ἢ γραμματίῳ βραχεῖ τοὺς μεγαλοπολίτας δεξιωσάμενος, παύσασθαι παραινῶν τοῦ νεωτέροις ἐγχειρεῖν πράγμασιν, οὕτω πως ὀρχομένῳ· « Ὃ λαβὼν ἔλαβεν, ἡ δὲ δίκη ἐκόπη. » Ἡμέρας δὲ διαγελασάσης, ὅσοι τε Ἀνδρόνικον ἐθεράπευον, καταστέλλειν ἐπειρῶντο τὸν ὄχλον κυμαινόμενον, καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος κατὰ τὸ μέγα παλάτιον παραγίνεται· τριήρει βασιλικῇ. Ἀλλ' οὐδὲ μία τις ἦν ἀναστολὴ τῆς τοῦ λεὼ συῤῥοῆς, οὔτ' αὐτὸς Ἀνδρόνικος εἰς τὸ ἀρχεῖον κατιέναι ἀπαγγελλόμενος ἐξέκρουσέ τινας τῆς ὁρμῆς. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ εἰσηγούμενός τι ἕτερον παῦον τὴν συνδρομὴν εἰς ὦτα ἐψκει λέγειν ἀκουόντων· πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἐγγὺς τοῦ τεθνάναι ἦλθοσαν μόνον ὑπογρύξαντες καὶ μὴ καλὸν ἔργον γίνεσθαι φάμενοι. Ἀλλ' ὡς ἐξ ἑνὸς συνθήματος πάντες παγγενεί τε καὶ πανδημεὶ ἔθεον ἔνθους καὶ ἀτεχνῶς κορυβαντιῶντες εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου μέγιστον τέμενος, ἀλλήλους παραθῄγοντες, ἐρεσχελοῦντες τοὺς μὴ ταυτοζήλους μήτε μὴν τὰς χεῖρας ὁπλίζοντας ὅπλῳ ὁτῳδή, ἀλλ' ἀργοὺς οὕτως ἑστῶτας καὶ θεωμένους τὰ παρ' ἄλλων γινόμενα. Οἱ δὲ λογικῶν μαθημάτων ἐν μεθέξει καὶ μέλος ἀπεκάλουν αὐτοὺς σεσηπ-

πὸς, μὴ συμπάσχον τῷ λοιπῷ τῆς πολιτείας σώματι καὶ πληρώματι. Ἐπὶ τούτοις διαθλῶσι τὰς κλεῖς καὶ τοὺς ὀχέας τῶν δημοσίων φρουρῶν, καὶ τοῖς φυλακίταις τιθέασι τὴν ἔξοδον ἄνετον, οὐ πᾶσιν οὖσι κακούργοις, ἀλλὰ καὶ γένους μετειληχόσι λαμπροῦ, κακουχουμένοις δ' ὅμως ἐν δεσμωτηρίοις διά τι συμπεσὸν βραχὺ ἁμάρτημα ἢ παράφθεγμα ἢ καὶ φίλου κακούργημα προβὰν ἐς Ἀνδρόνικον. Τοῦτο δ' ἔτι μάλιστα τὸ πλεῖον συναγήγοχε τοῦ λαοῦ, καὶ τοὺς κατ' Ἀνδρονίκου τονθορύζοντας πρότερον καὶ ὀκνοῦντας τὴν πρᾶξιν ὡς κίνδυνον ὑποφαίνουσαν εἰς ἐναντίαν μοῖραν μετέστησεν ἀκραιφνῶς. Ἦν οὖν ἐκ τοῦδε ἰδεῖν ξιφηφοροῦντας καὶ θυρεοφόρους καὶ πεφραγμένους θώραξιν οὐ βραχεῖς, τοὺς δὲ πλείστους ῥοπάλοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ξύλοις τὰς χεῖρας ὁπλίσαντας. Καὶ συναγωγῆς πλείστης λαοῦ μεθ' ὁρμῆς τοιαύτης γεγενημένη, βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀναγορεύεται Ἰσάκιος, τινὸς τῶν νεωκόρων τὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου στέφος, ὅπερ ἄνωθεν ἀπηώρητο τραπέζης τῆς μυστικῆς, κατενεγκόντος διὰ κλίμακος καὶ τῇ τοῦ Ἰσαακίου κεφαλῇ ἐφαρμόσαντος. Ἵνα δὲ μηδὲ τοῦτο εἴη ἀνιστόρητον καὶ ἀκοαῖς ἀπεριήχητον τῶν ἐς ἔπειτα, ὁ μὲν Ἰσάκιος ἐδυσκόλαινε πρὸς τὴν στεφηφορίαν [222] οὐχ ὡς ἔρωτα μὴ τρέφων ἀρχῆς, ἀλλ' ὡς ὑφορώμενος [P. 222] τὸ τοῦ πράγματος ἐργῶδές τε καὶ δυσέφικτον, καὶ ὅναρ οὐχ ὕπαρ ἀντικρὺς ἐπιτελεῖσθαί οἱ τὰ παρόντα οἰόμενος, ὑποβλεπόμενος δὲ καὶ τὴν Ἀνδρονίκου ὀργιλότητα, καὶ μὴ ἐντεῦθεν ἐκμῆναι τοῦτον πλειόνως βουλόμενος. Συνεστῶς δὲ ὁ δηλωθεὶς ἄνωθεν Δούκας, τὸν πῖλον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος, ἑαυτῷ περιθέσθαι ἱκέτευσε τὸ διάδημα, ἐψιλωμένον τριχῶν προδεικνὺς κρανίον καὶ τὴν φαλάκραν ὡς πλησίφωτον σελήνην ὑπερφαίνουσαν. Ὁ δ' ὄχλος ἀπηναίνοντο φάσκοντες μηκέτι γέροντα ἀρχειν βούλεσθαι ἢ βασιλεύειν ἐπ' αὐτούς· πολλῶν γὰρ ἐμφορηθῆναι κακῶν ἐκ τοῦ πολιότριχος Ἀνδρονίκου, καὶ δι' αὐτὸν μισεῖν τε καὶ ἀποστρέφεσθαι πάντα σοροδαίμονα καὶ πολυετῆ ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα εἰ καθειμένον ἔχει τὸ γένειον, διχῇ διηρημένον καὶ μυουρίζον περὶ τὸ πέρας τοῦ πώγωνος. Οὕτω τοίνυν ἐς βασιλέα χρισθέντος Ἰσαακίου συνέβη καί ἕτερόν τι ἀξιαφήγητον. Ἵππων γὰρ χρυσοφαλάρων βασιλικῶν, ἐκ τῆς περαίας κατὰ τὸν πόρον τῶν Κιονίων διαπορθμευομένων εἰς τοὺς πόδας ἀναβαλὼν καὶ τυραννήσας τὸν ἱπποκόμον ἔθεις διὰ τῶν λεωφόρων, καὶ συλληφθεὶς εἰσάγεται Ἰσαακίῳ πρὸς ὄχησιν. Καὶ ὁ μὲν ἐκ τοῦ μεγίστου νεὼ ἀπαίρει, συνεπόμενον ἔχων καὶ τὸν πατριάρχην Βασίλειον τὸν Καματηρὸν, ἐπεὶ καὶ τοῦτον τὸ πλῆθος συμπράττειν καὶ συνεπευδοκεῖν τοῖς τε λουμένοις ἄκοντα ἐπεσπάσατο· ὁ δ' Ἀνδρόνικος κατὰ τὸ μέγα γεγονὼς ἀρχεῖον, ἐπεὶ ὁ συμμιγὴς θροῦς ἐκέντει αὐτοῦ τὰ ὦτα, μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τὴν ὄψιν τῶν γινομένων εἶχε διδάσκαλον, ἐπέβαλε μὲν τῇ ἀντιμαχήσει τοῦ πλήθους καὶ τοὺς συνόντας συνεκρότει πρὸς πόλεμον, εὑρίσκων δὲ βραχεῖς ἐκ τούτων ἑτοιμοπειθεῖς πρὸς τὸ ἐκείνου σκέμμα καὶ σύνθημα, ηὐτούργει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μέρει τὸν πόλεμον, τόξον δοὺς τῇ χειρὶ, κἀκ τῶν τοῦ μεγίστου

auxit, ac effecit ut qui prius periculi metu submurmurabant et dubitabant, haud dissimulanter factioni sese jungerent. Ex eo ensibus accinctos, scutatos et thoracatos non paucos cerneres, plures tamen fustibus et lignis, quæ ex officinis rapuerant, armatos. A tali cœtu concitatissimæ **450** multitudinis Romanorum imperator salutatur Isaacius, cum quidam ex ædituis magni Constantini coronam, quæ supra mysticam mensam pendebat, scalis depromptam ejus capiti imposuisset. Ne autem hoc quoque a posteris ignoretur, Isaacius eam coronationem ægre ferebat, non quod ab imperii cupiditate abhorreret, sed quod rei summam difficultatem pertimesceret, et quæ tum agerentur, vigilantis quoddam somnium existimaret. Huc accedebat metus ne Andronici acerbitatem eo facto magis etiam irritaret. Cæterum Ducas, cujus ante meminimus, illi astans, detracto capiti pileo, orabat ut sibi diadema imponeretur, calvitio ostenso, quod instar plenæ lunæ relucebat. Turba autem respondit se nolle deinceps parere seni, quod ab Andronici canitie plurimas clades accepisset, ob eumque omnem senem Acheronticum et capularem odisset, præsertim si bifurcatam haberet barbam, ex altera parte breviorem. Sic inaugurato Isaacio aliud accidit relatu dignum. Nam cum equi imperatorii **451** aureis ornati phaleris per trajectum Cioniorum adveherentur, unus ab equisone vi avulsus et per publicas vias cursitans comprehenditur et ad Isaacium adducitur. Is eo conscenso ex maximo templo discedit, etiam Basilio Comatero patriarcha comitante, quem populus quamvis invitum approbare acta illa compulerat. Andronicus vero ubi ad magnam curiam pervenit, primum confuso clamore, post etiam re ipsa visa turbatus, centuriare suos et confligere cum populo instituit. Sed cum paucos ad suum consilium paratos videret, ipse arcu correpto pro virili ad pugnam se parat, et ex maximæ turris, quæ Centenarium appellatur, pinnaculis sagittas in accedentes conjicit. Quem conatum quia irritum videbat, alloqui populum instituit; seque imperium filio Manueli traditurum professus, tumultum sopire et præsentissimum periculum propulsare studet. Verum **452** populus iis verbis magis exasperatus nulla non atrocissima convicia in eum, et quem imperii successorem relicturum aiebat, congessit. Postquam vero, effracta porta quæ Carea dicitur, in palatium penetrarunt, in fugam conversus Andronicus, purpureo calceo et veteri suo amuleto, cruce quam de collo suspensam gestabat, quasi numinis ira agitaretur, abjecta, et acuto barbarico pileo capiti imposito, denuo triremem imperatoriam conscendit, qua ex Moludio in magnum palatium venerat, eodemque reversus cum duabus mulieribus, Anna, quam sublato Alexio duxerat, et Maraptica meretricula libicina non contemnenda, cujus amore non minus insaniebat quam olim Poliorcetes Demetrius Lamiæ, quam Ptolemæo victo ceperat, haud segniter

loquerentur et promptissimam opem pollicerentur. Totam igitur noctem sic exegit Isaacius, ut non de regno cogitaret, sed ex animo **448** deprecaretur. Norat enim Andronicum se ut bovem immolaturum, et more Cyclopico carnes suas calidam adhuc stillantes sanguinem devoraturum. Est autem diligenti supplicatione id consecutus, ut quidam ex eo cœtu fores templi clauderent, et illatis luminibus ex templi suo multos impellerent ne domum abirent. Ubi illuxit, omnes urbis incolæ adfuerunt, omnes Deum orarunt ut Isaacius imperio potiretur, eoque pulsus Andronicus et comprehensus dignas crudelitate sua pœnas daret, qui omnium pene vitæ insidiaretur.

A παραλαβεῖν· πάντες γὰρ ᾤοντο μὴ ἂν ἐπιδεῖ τὸν ἥλιον, καὶ Ἰσαάκιον συλληφθέντα παρ' Ἀ νίκου τίσειν δίκας τὰς ἀνηκέστους, καὶ τη καινὰς εἰς αὐτοῦ κάκωσιν ἐπινοηθῆναι παρ κομψοῦ τὰ τοιαῦτα μαγγανευτοῦ. Συμπαρα δὲ οἱ καὶ τὴν αὐτὴν στάσιν ἀσπάζεται ὁ πατρὸς Ἰσαακίῳ θεῖος, Ἰωάννης ὁ Δούκας, τούτου υἱὸς Ἰσαάκιος, οὐχ ὅτιπερ Ἰσαακίῳ συμμέτοχοι τῆς τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου σ καὶ κοινωνοὶ τοῦ αἵματος τούτου, ἀλλ' ὅτι πομένην ᾔδεσαν ἐγγύη τὴν ἄτην, ἣν ὑπὲρ ἄλ ἔδοσαν Ἀνδρονίκῳ, τὴν ἐς αὐτὸν κρατυνάμεν σιν ἀναγκαστῶς. Ἀμέλει καὶ οἱ μὲν ὡς οὐδέπω συλληφθησόμενοι καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν θάνατον ἔχοντες περιδεεῖς ἦσαν, καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκροτάλιζον ἀτεχνῶς, καὶ τοὺς συνεισρέοντας ἐς τὸ ἱερὸν ξυγκλύδας καὶ ἀεὶ ἐπεισρέοντας γλωττηματικώτερον ὁμιλοῦντες καθικέτευον συμπαρ νοῖ σφισι καὶ ἐπαρήξειν ὡς ἔχουσι, τὸ ἔσχατα πείσεσθαι κινδυνεύουσι. Καὶ ἦσαν οἳ κατῴκτειρον τὴν αἰτησιν καὶ φαιδρότερον τῆς ἐνεστώσης τύχης τοὺς ἄνδρας. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐκ τοῦ βασιλέως οὐδεὶς π ἀγανακτεῖ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις τούτοις, οὐ τῶν γένει λαμπρῶν, οὐ τῶν Ἀνδρονίκῳ τηρούντω ... οὐ πελεκυφόροις Βαρβάροις, οὐχ οἱ τὰ ὑσγινοβαφῆ φοροῦντες ῥαβδοῦχοι, οὐ τῶν ἀπάντω ἕτερος, ἔτι μᾶλλον οἱ συλλεγέντες ἦσαν θρασεῖς, καὶ λελυμένῃ καὶ ἀχαλίνῳ γλώττῃ ἐγ ... τῇ τῶν κολουσάντων ἐλπίδι πτερούμενοι, καὶ πᾶσαν βοήθειαν συνεισενεγκεῖν ἐπηγγέλλοντο. Ὅλην μὲν οὖν τὴν τότε νύκτα οὕτω παρίππευσεν Ἰσαάκιος, οὐ λόγον βασιλείας τιθέ ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ κατασφαγῆναι δεόμενος· ᾔδει γὰρ τὸν Ἀνδρόνικον ὡς βοῦν αὐτὸν ἱερεύσοντα μᾶ καὶ ... τῶν αὐτοῦ σαρκίων ἀπογευσόμενον κατὰ Κύκλωπα, καὶ θερμῷ ἔτι σταζομένων αἵματι. δὲ τῆς ... ἱκεσίας ἔσχε τινὰς τῶν συνειλεγμένων τὰς πύλας ἐπικλίναντας τοῦ νεὼ καὶ ... εἰσενεγκόντας καὶ τῷ καθ' ἑαυτοὺς ὑποδείγματι τούτῳ πολλοὺς συμπείθοντας μὴ μεθίστασθαι οἴ Ἡμέρας δὲ γενομένης οὐκ ἦν ὅστις οὐ παρῆν οἰκήτωρ τῆς πόλεως, οὐδ' ἐθεοκλύτει αὐτοκρατορήσειν β μὲν Ἰσαάκιον, Ἀνδρόνικον δὲ καθαιρεθῆναι τῆς βασιλείας καὶ συλληφθέντα παθεῖν ὁπόσα ἔδρασε τῶν ὅλων σχεδὸν ἐπιβουλεύων ζωῇ.

11. Ac divinitus profecto accidit ut is urbe tum abesset et ad orientalem partem Propontidis in Meludiano palatio versaretur; ubi cæde Hagiochristophoritæ sub primam vigiliam audita, ea nocte ibi permansit, nec fecit aliud nisi ut cives brevi scripto moneret ut novis rebus studere desinerent; cujus hoc fuit initium: « Qui habet, habet; pœna sublata est. » Mane vero cultores Andronici turbam fluctuantem compescere studuerunt, et ipse Andronicus imperatoria triremi ad magnum palatium pervehitur. Verum nec iis verbis nec nuntio **449** reditus Andronici populus quidquam movebatur ut cœptis desisteret: quæ ad comprimendum motum afferebantur, surdis auribus accipiebantur omnia; ac multi vitæ periculum adierunt, quod rem illam parum bellam esse dixissent. Omnes enim quasi uno signo dato concurrebant, ac veluti numine afflati aut furore perciti, in divini Verbi maximum templum, alios alii acuentes et subsannantes eos qui ignavi spectatores astarent nec quovis telo armarentur. Qui vero litter eruditi erant, eosdem membra putrida vocab qui dolore publico non afficerentur. Deinde et repagulis carcerum effractis, liberum inclusis patefaciebant; qui qu malefici erant, sed nonnulli fortuitum erratum aut die amici delictum in Andr rant. Ea res omnium

B ια'. Ἔτυχε μὲν οὖν τῷ τότε κατὰ θεῖον, ὡς ἔοι μὴ παρεῖναι τοῖς ἀρχείοις Ἀνδρόνικον, ἀλλ' ἐς ἑῷον μέρος τοῦ ἀναπλεομένου τῆς Προποντ πορθμοῦ περὶ τὰ τοῦ Μηλουδίου κεκλημένα δι διαιτᾶσθαι βασίλεια. Ἔνθεν τοι καὶ περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὸν τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου φόνον ἐνωτισάμενος τότε μὲν ἔμεινε κατὰ χώραν τι ἐπιτάξας ἕτερον ἢ γραμματίῳ βραχεῖ τοὺς πολίτας δεξιωσάμενος, παύσασθαι τοῦ νεωτέροις ἐγχειρεῖν πράγμασιν ... μένῳ « Ὁ λαβὼν ἔλαβεν, ... δὲ διαγελασάσης, ὅσοι καταστέλλειν ἐπειρῶν καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος παραγίνεται· τρ

C ἀνατολῆ τῇ κος εἰς κ ...

ιθες.

ntur,
potius
desti-
avibus
ctis, et
moris
perducto
pingun-
ites excu-
ium ludi-
is cæditur,
ciderat aut
idem castel-
ne ullo cujus-
es altero oculo
se per forum tri-
glabra instar aridæ
evi tunicula tectus,
od rivos lacrymarum
inhumanis. Sed stoli-
urbis incolæ, præsertim
us et circumforanea sordi-
cum instar verno tempore ad
ia cymbia convolantium, nulla
quod is nudiustertius imperator,
o ornatus, ab omnibus laudatus ce-
ratus esset, quodque sanctissimo jure-
iem et benevolentiam suam erga illum
sent, efferatis animis sine ulla ratione ruen-
hil mali prætermiserunt quo Andronicum per
s non afficerent. Alii clavas in caput ejus impege-
unt, allis stercore nares ejus fœdarunt, alii spongias
excrementis **467** hominum et pecudum fœdatas in
faciem ejus expresserunt, alii verbis obscenis paren-
tes ejus insectati sunt. Erant et qui verubus latera
ejus pungerent. Impudentiores quidam lapidibus
conjectis rabidum canem eum appellabant. Scortum
quoddam impudens ollam ferventi aqua plenam e cu-
lina raptam in faciem ejus effudit. Nemo denique erat
quin malefaceret Andronico. Ita ignominiose in
theatr[illegible]culo triumpho perductum, ac misere
illo [illegible]actum, juxta duas columellas quibus
sup[illegible]incumbit, prope æneam lupam et
hyæn[illegible]flexis cervicibus quasi altera in
alter[illegible]ructura concitatæ astant, pedibus
suspen[illegible]ligatis. Tot mala perpessus, et
alia pav[illegible]erminimus, tamen generoso

navigat, ad Tauroscythas profecturus, omnibus Romanis provinciis aliarumque gentium ditionibus ut parum fidis despectis.

λαοῖς, ἀποτίθεσθαι λέγων τὴν βασιλείαν καὶ παραπέμπειν ταύτην πρὸς τὸν ἐκείνου παῖδα τὸν Μανουὴλ, πεποιθὼς ἐντεῦθεν καταστεῖλαι τὸν θόρυβον καὶ τὸν ἔπ' ἀκμῆς καὶ παρὰ βραχὺ κίνδυνον ἀποκρούσασθαι. Οἱ δὲ πλειόνως ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ ἐκτραχυνθέντες ὕβρεσιν αὐτὸν ἀπάσαις ἀπαισίοις ἔπλυνον, καὶ ὃν ἔφασκε τῆς βασιλείας καταλιπεῖν κληρονόμον. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος ἦν εἰσχυθὲν ἔσωθεν τῶν ἀνακτόρων, ἀνατραπείσης τῆς πύλης ἥτις Καρέα λέγεται, τρέπεται πρὸς φυγὴν Ἀνδρόνικος, καὶ τὸ φοινικοβαφὲς πέδιλον τοῦ ποδὸς ἀφελιξάμενος, καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῷ περιφύλαγμα τὸν σταυρὸν ὁ θεοβλαβὴς ἀποτραχηλιασάμενος ἐκεῖ που, καὶ πῖλον βαρβαρικὸν τῇ κεφαλῇ περιθέμενος, ὃς ἐς ὀξὺ λήγων πυραμίδι εἴκασται, τὴν βασιλικὴν εἴσεισιν αὖθις τριήρη, δι' ἧς ἐκ τοῦ Μηλουδίου πρὸς τὸ μέγα παλάτιόν ἐσαφίκετο. Καὶ γενόμενος αὖθις κατὰ τὸ αὐτὸ κατάντημα, καὶ δύο ἐκ τῶν γυναικῶν προσλαβόμενος, Ἄνναν τὴν ἁρμοσθεῖσαν Ἀλεξίῳ τῷ βασιλεῖ, ἐκείνου δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου ᾧ εἴρηται θανάτῳ γαμηθεῖσαν Ἀνδρονίκῳ, καὶ τὴν ἑταιρίδα Μαραπτικὴν, ἧς ἐνθουσία τῳ ἔρωτι καὶ πρυσπαθῶς εἶχεν Ἀνδρόνικος ὡς οὐδὲ πάλαι τῆς Λαμίας ὁ πολιορκητὴς [223] Δημήτριος, ἦν Πτολεμαῖον καταγωνισάμενος ἐν Κύπρῳ ἔλαβε δορυάλωτον αὐλοῦσαν οὐκ εὐκαταφρονήτως, ἤλαυνε κατὰ κράτος ἦν προέθετο. Ἠρετίσατο δὲ τὴν ἐπὶ τοὺς Ταυροσκύθας, πᾶσαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν καὶ τοπαρχίαν ἄλλην ἐθνικὴν ὡς ἐπίβουλον ἀθετήσας.

12. Andronico ad hunc modum dejecto regno, Isaacius palatium **453** ingressus, ac denuo a frequentia populi imperator Augustus consalutatus, satellites mittit qui Andronicum persequantur. At plebis pleraque pars, cum aperto palatio nemo esset qui quidquam prohiberet quod animus tulisset, non eam tantum pecuniam diripit quæ in Chirsioplysiis recondi solet (erant autem, præter rudem materiam, auri contenarii XII, argenti **XXX**, æris CC), sed et quidquid unius hominis manu aut etiam plurium conjunctis operis auferri poterat. Ex armamentario quoque multa armorum millia abstulerunt. Ac rapina etiam in palatina sacella grassata, ornatus sacrarum imaginum est surreptus, et sacrosanctum illud vasculum furto ablatum, quo, ut a majoribus accepimus, Christi manibus scriptæ ad Abgarum litteræ asservabantur. Isaacius vero imperator, dies complures in palatio commoratus, in Blacherniam aulam transit, ibique de capto Andronico nuntium accipit. Fuit autem ea captivitatis ejus ratio. Cum fugeret, Chelen pervenit cum paucis ministris quos ante imperium habuerat, et duabus illis mulierculis. Cujus loci incolæ, cum nulla **454** imperii insignia in eo cernerent, sed exsulis habitu ad Tauroscythas appellere festinantem et nemine persequente fugientem, eum comprehendere neque ausi sunt neque æquum censuerunt, feram etiam exarmatam metuentes et ad solum conspectum ejus trepidantes, eique navem pararunt. Qua conscensa ipsum mare velut indignatum, quod innocentum cadaveribus sinus suos sæpe polluisset, in altos fluctus et vastum hiatum assurrexit, quasi devoraturum eum esset, et navem in littus elisit. Quod sæpius factum obstitit quominus ante persecutorum adventum trajiceret Andronicus. Ita miser cum duabus mulierculis comprehensus, in naviculam vinctus conjicitur. Sed tum quoque erat Andronicus ingeniosus et callidus ille Andronicus. Nam cum neque pedes ad fugam neque manus et arma ad pugnam suppeterent, tragœdiam agit, et lugubrem cantilenam auspicatus facundiæ arma depromit. Comme-

πύργου διασφάγων, ὃς κικλήσκεται Κεντηνήριον, ἀφιεὶς τοῖς ἐπιοῦσι βέλεμνα. Γνοὺς δὲ ὡς μάτην ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖ, διά τινος ὁμιλεῖν προάγεται τοῖς

ιβ'. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον Ἀνδρόνικος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀπεσφαίριστο. Ἰσαάκιος δὲ τῶν ἀρχείων εἴσω παρελθὼν καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὑπὸ τῶν συνελκυσθότων ὄχλων αὖθις ἀναῤῥηθεὶς στέλλει τοὺς ὀπίσω Ἀνδρονίκου καταδιώξοντας. Τὸ δὲ τοῦ δήμου πολύ, ἐπειδὴ τὰ ἀνάκτορα ἄνετα ἐγεγόνεισαν καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ κωλύσων αὐτοὺς ἢ ἀπάξων τοῦ δρᾶν οἷα καὶ ὅσα βούλοιντο, διαρπάζουσιν οὐ μόνον ὁπόσα χρήματα εὕραντο παρὰ τοῖς Χρυσιοπλυσίοις ἐπιταμιευόμενα (ἦσαν δὲ ἄνευ τῶν μὴ κεκομμένων εἰς νόμισμα ὑλῶν χρυσίου κεντηνάρια δώδεκα, ἀργυρίου τριάκοντα καὶ τοῦ ἐκ χαλκοῦ κόμματος διακόσια), ἀλλὰ καὶ πᾶν ἕτερον ὅπερ εἶχον αἱ χεῖρες ἑνός τινος μεταφέρειν ῥᾳδίως ἢ καὶ πολλῶν συνερχομένων ὁμοῦ. Ὅπλων δὲ μετήνεγκαν μυριάδας τὰς ὁπλοθήκας εἰσιόντες. Προέβη δὲ τὰ τῆς ἁρπάγης καὶ εἰς τοὺς ἔνδον τῶν βασιλείων νεὼς, ὥστε καὶ κόσμους ἁπορῥαγῆναι ἁγίων εἰκασιῶν καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἱερώτατον κλοποφορηθῆναι σκεῦος, οὗ ἔνδοθεν φήμη ἄνωθεν διαῤῥέει καὶ ἐς ἡμᾶς καταβαίνουσα τὸ τοῦ Κυρίου ἐπιστόλιον συνεπτύχθαι, ὅπερ οἰκείαις αὐτὸς χερσὶν ἐξέθετο πρὸς τὸν Αὔγαρον. Ἡμέρας οὖν συχνὰς τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐνδιατρίψας ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος πρὸς τὸ ἐν Βλαχέρναις ἀρχεῖον μεθίσταται, ἔνθα καὶ οἱ ἀγγέλλοντες ἐληλύθεσαν ἁλῶναι Ἀνδρόνικον. Ἦν δὲ ὁ τρόπος τῆς αὐτοῦ συλλήψεως οὑτοσί. Ἀποδιδράσκων ἀφικνεῖται εἰς Χηλὴν, ὀλίγους τῶν πρὸ τῆς βασιλείας ὑπηρετῶν συνεπομένους ἔχων ἐκείνῳ, καὶ τὰς δύο γυναῖκας ἐπαγόμενος. Ἰδόντες οὖν αὐτὸν οἱ ἐνεῖσε μηδὲν τεκμήριον περικείμενον τῶν κρατούντων, ἀλλ' ὡς φυγάδα τὴν ἐπὶ τοὺς Ταυροσκύθας διαπλώϊσιν ἐπισπέρχοντα καὶ φεύγοντα μηδενὸς διώκοντος, συλλαβεῖν μὲν οὔτε ἐθάῤῥησαν οὔτε ὁπωσοῦν ἐδικαίωσαν (τὸν γὰρ θῆρα καὶ γυμνὸν ὄντα τῶν ἀμυντηρίων οὐδὲν ἔλαττον ἐδεδίεσαν, καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐκείνου θέαν κατέπτησσον), νῆα δὲ ἡτοιμάσαντο, καὶ Ἀνδρόνικος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐμβέβηκεν εἰς αὐτήν. Ὥσπερ δὲ καὶ θαλάσσης ἀγανακτούσης κατ' Ἀνδρονίκου, ὅτι σώμασιν ἀθῴοις τοὺς αὐτῆς κόλπους πολλάκις ἔχρανεν, ὀρθόν τε τὸ κῦμα ἵστατο καὶ εἰς χάσμα διίστατο καὶ καταπιεῖν αὐτὸν διανίστατο, καὶ πρὸς χέρσον ἡ ναῦς ἐξεβράσ-

σετο. Καὶ τοῦτο πολλάκις γενόμενον ἐκώλυσε τὴν
'Ανδρονίκου περαίωσίν, ἕως οἱ καταληψόμενοι ἐπέστη-
σαν. Οὕτω τοίνυν ὁ τάλας 'Ανδρόνικος συσχεθεὶς
ἀκατίῳ παραῤῥίπτεῖται μετὰ τῶν γυναικῶν δέσμιος.
'Αλλ' ἦν κἀν τῷ τότε καιρῷ 'Ανδρόνικος ὁ πολύμη-
τις ἐκεῖνος καὶ περίφρων 'Ανδρόνικος. Συνιδὼν γὰρ
ὡς πόδες οὐκ εἰσὶν, ὡς χεῖρες οὐκ εἰσὶν, οὐδὲ πά-
ρεστι ξίφος εἰς τὸ δρᾶσαί τι γενναῖον καὶ διαῤῥᾶσαι
τοὺς συλλαβόντας, ὑποκρίνεται τραγῳδίαν δεξιοστρο-
φήσας [P. 224] τὸ τρίχορδον τῆς φθογγῆς, καὶ
θρηνῶδες ᾄδειν τι μέλος καὶ περιπαθὲς ἀναβάλλε-
ται, τὰς παλαιὰς πειθανάγκας ἀνατινάσσων καὶ
περιτρέφων ὡς δεξιὸς μουσηγέτης εὐήχου ὀργά-
νου χορδὰς, καὶ καταλέγει μελεάζων ὡς ἀηδόνες
τὸ γένος ὡς ὑψηλὸν, τὸ εὐγενὲς ὡς ὑπὲρ τοὺς
πολλοὺς, τὴν προτέραν τύχην ὡς εὐτυχῆ, τὸν πά-
λαι βίοτον, κἂν πλάνης ἦν καὶ ἀνέστιος, μηδα-
μῶς ἀβίωτον, καὶ τὴν τότε κατασχοῦσαν αὐτὸν
συμφορὰν ὡς λίαν οὖσαν οἰκτράν. 'Αντᾴδουσας δ'
εἶχε καὶ τὸ μέλος γοερώτερον διασκευαζούσας οἷα
σοφὰς τὰς γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν ἦρχε τῶν θρηνῳδη-
μάτων, αἱ δὲ ἀντῇδον αὐτῷ συνυπακούουσαι καὶ συμ-
ψάλλουσαι. 'Αλλ' ἦν ταῦτα πάντα μάτην μετιὼν καὶ
διακενῆς τεχνώμενος ὁ βαθύνους καὶ πολύτροπος
'Ανδρόνικος· ἃ γὰρ ἀνόσια διεπράξατο ἔργα, ταῦτα
ὡσεὶ κηρὸς τὰς τῶν κατεχόντων αὐτὸν ἐπέβυσεν
ἀκοὰς, καὶ οὐδεὶς οὐδένα οἶκτος εἰσῆει, οὐδ' ἐνήχησις
ἦν ὧν κατὰ Σειρῆνας ἐμελῴδει γυναικωδῶς εἴτ' οὖν
ὑπούλως καὶ δολερῶς εἰπεῖν οἰκειότερον, καὶ τὸ
μῶλυ τὸν 'Ερμῆν ἐπιλέλοιπε τοῦ θείου μηνίσαν-
τος. (21) Εἶχε τοίνυν τοῦτον ἡ τοῦ 'Ανεμᾶ λεγομένη
φρουρὰ, δυσὶ παχείαις ἁλύσεσι τὸν ὑψιτενῆ βαρούμε-
νον τράχηλον, ὑφ' ὧν οἱ ἐν δεσμωτηρίοις σιτούμενοι
λέοντες μετὰ σιδηρέων κλοιῶν συνέχονται, καὶ πέ-
δαις τοὺς πόδας κανούμενον. 'Εμφανισθεὶς δὲ οὕτως
ἔχων καὶ παραστὰς 'Ισαακίῳ τῷ βασιλεῖ ὕβρεσι
βάλλεται, κατὰ κόῤῥης ῥαπίζεται, τοὺς γλουτοὺς
ἐπικρούεται, τὴν γένυν τίλλεται, τοὺς ὀδόντας ἐκρι-
ζοῦται, τὴν κεφαλὴν ψιλοῦται τριχῶν, εἰς κοινὸν
ἐκδίδοται παίγνιον πᾶσι τοῖς συνελθοῦσιν, ἐμπαροι-
νεῖται καὶ ὑπὸ γυναικῶν καὶ τύπτεται πυγμαῖς κατὰ
στόματος, καὶ τούτων ὁπόσαι μάλιστα ἢ θανάτῳ
ὑπ' 'Ανδρονίκου ἀπεβάλοντο τοὺς συνεύνους ἢ τοὺς
ὀφθαλμοὺς ἀπεσβεσμένους ἀπέλαβον. Ἔπειτα τὴν
δεξιὰν χεῖρα πελέκει ἀποκοπεὶς παραῤῥίπτεῖται αὖ-
θις τῇ αὐτῇ φυλακῇ, ἄσιτος, ἄποτος, ὑπ' οὐδενὸς
μεταλαγχάνων τῆς οἱασοῦν κομιδῆς. Μεθ' ἡμέρας
δέ τινας καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορύττεται,
καὶ καθεσθεὶς ἐπὶ καμήλου ψωριώσης διὰ τῆς ἀγορᾶς
θριαμβεύεται, κατὰ γεράνδρυον ἄφυλλον, ὠοῦ ψιλότε-
ρον ἀκαλυφές τε παντάπασι κρανίον προφαίνων, καὶ
βραχεῖ ῥαχίῳ τὸ σῶμα σκεπόμενος, θέαμα ἐλεεινὸν
καὶ πηγὰς εἶλκον δακρύων ἡμέροις ὄμμασιν. 'Αλλ'
οἱ εὐτελέστατοι καὶ ἀπαιδευτότατοι τῆς Κωνσταντίνου
οἰκήτορες, καὶ τούτων οἱ ἀλλαντοπῶλαι πλέον καὶ
βυρσοδέψαι, καὶ ὅσοι τοῖς καπηλείοις διημερεύουσι

morat quam alto genere sit ortus, ut nobilitate A
vulgo præstet, ut pristina fortuna felix; ut an-
teacta vita, quamvis in fuga et 455 exsilio, non
aspernanda; quam miserabili calamitate tum
oppressus esset. Eas querimonias ingeniosæ mu-
lierculæ non inepte adjutabant, et veluti præcen-
tori succinebant. Sed frustra illa omnia astutus et
versipellis Andronicus conabatur. Nam nefaria
ejus facinora lictorum aures veluti cera obstrue-
bant, ut nulla ejus misericordia tangerentur,
quamvis Sirenas muliebriter aut fallaciter potius
imitaretur; iratoque Deo Mercurium moly desti-
tuit. Itaque in Anemæ castellum duabus gravibus
catenis cum ferreis seris superbo collo injectis, et
compedibus oneratus, ut captivos tractari moris
est, conjicitur; eoque habitu ad Isaacium perducto B
contumeliosis verbis insultatur, alapæ impingun-
tur, nates pulsantur, barba vellitur, dentes excu-
tiuntur, capilli evelluntur. Publice omnium ludi-
briis expositus etiam a mulieribus pugnis cæditur,
iis præsertim quarum maritos aut occiderat aut
excæcarat. Deinde præcisa dextera in idem castel-
lum reducitur, sine cibo, sine potu, sine ullo cujus-
quam officio. Post aliquot 456 dies altero oculo
effosso, scabioso camelo impositus per forum tri-
umphi specie traducitur, calva glabra instar aridæ
quercus et ovo nitidiore, et brevi tunicula tectus,
spectaculum miserabile, quod rivos lacrymarum
elicere queat ex oculis non inhumanis. Sed stoli-
dissimi et petulantissimi urbis incolæ, præsertim
fartores, coriarii, opifices et circumforanea sordi- C
daque turba, muscarum instar verno tempore ad
mulctras et pinguia cymbia convolantium, nulla
ratione habita quod is nudiustertius imperator,
regio diademate ornatus, ab omnibus laudatus ce-
lebratus, adoratus esset, quodque sanctissimo jure-
jurando fidem et benevolentiam suam erga illum
testati essent, efferatis animis sine ulla ratione ruen-
tes, nihil mali prætermiserunt quo Andronicum per
nefas non afficerent. Alii clavas in caput ejus impege-
runt, aliis stercore nares ejus fœdarunt, alii spongias
excrementis 457 hominum et pecudum fœdatas in
faciem ejus expresserunt, alii verbis obscenis paren-
tes ejus insectati sunt. Erant et qui verubus latera
ejus pungerent. Impudentiores quidam lapidibus
conjectis rabidum canem eum appellabant. Scortum
quoddam impudens ollam ferventi aqua plenam e cu- D
lina raptam in faciem ejus effudit. Nemo denique erat
quin malefaceret Andronico. Ita ignominiose in
theatrum ridiculo triumpho perductum, ac misere
illo camelo detractum, juxta duas columellas quibus
superne lapis incumbit, prope æneam lupam et
hyænam, quæ inflexis cervicibus quasi altera in
alteram impetum factura concitatæ astant, pedibus
suspendunt fune alligatis. Tot mala perpessus, et
alia sexcenta quæ prætermisimus, tamen generoso

Hier. Wolfii notæ.

(21) Quod alter μεταφορῖκῶς scribit, alter ἁπλῶς videtur accepisse.

adhuc animo illata mala tolerabat, ac mente integra ad affluentem turbam et feriente.n conversus, nihil dicebat aliud nisi: 458 « Domine, miserere, » et: « Quid calamum contritum infringitis? » Cæterum dementissima populi turba, ne tum quidem afflictissimo pepercit Andronico, postquam pedibus suspensus fuit, sed direpta tunicula virilia ejus vexavit; et quidam homo nefarius longum ensem per fauces ejus usque ad intestina adegit. Duo vero Latini generis enses, ambabus annixi manibus, innates ejus adegerunt, ut periculum facerent uter esset acutior, ictus dexteritate gloriati. Post tot ærumnas et clades ægre vitam abrupit, dextera cum dolore ad os admota, ut multi putarent eum calidum ex ea sanguinem ob recentem plagam adhuc distillantem exsugere.

A κἀκ τῶν καττυμάτων ἀποζῶσι γλίσχρως καὶ ταῖς ῥαφῖσι τὸν ἄρτον στενῶς συλλέγουσι, κατ' ἔθνεα συναθροισθέντες μυιῶν αἱ τοὺς γαυλοὺς ἀμφικεριλίπτανται ἔαρος καὶ περιχαίνουσι τὰ πιαλέα κισσύβια, μηδὲ **α** λόγον θέμενοι εἰ βασιλεὺς οὗτος πρὸ τρίτης καὶ βασιλείῳ διαδήματι περιδούμενος καὶ ὡς σωτὴρ ὁμνούμενος ὑπὸ πάντων ἀνευφημούμενός τε καὶ προσκυνούμενος, καὶ ὡς φρικώδεσιν ὅρκοις τὴν ἐς αὐτὸν ἐνεπέδωσαν πίστιν καὶ εὔνοιαν, ἀλόγῳ δὲ θυμῷ καὶ παραλογωτέρῳ νοῒ φερόμενοι οὐδέν τι τῶν **κακῶν** ἐνέλιπον δ' μὴ εἰς Ἀνδρόνικον ἀνοσίως εἰργάσαντο. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ κεφαλῆς κορύναις αὐτὸν ἔπληττον, οἱ δὲ βολβίτοις τὰς ἐκείνου ῥῖνας ἐμόλυνον, ἄλλοι διὰ σπόγγων λύματα γαστέρων [P. 225] βοείων καὶ ἀνθρωπείων τῶν ὄψεων ἐκείνου κατέχεον. Ἕτεροι
B αἰσχρόῤῥημονοῦντες ἐκακολόγουν ἐς τὴν μητέρα καὶ τὸν λοιπὸν τῶν τοκέων. Ἦσαν οἳ καὶ ὀβελίσκοις ἔπειραν αὐτοῦ τὰς πλευράς. Οἱ δ' ἀναιδέστεροι λιθολευστοῦντες κύνα ὠνόμαζον λυσσητῆρα. Μία δέ τις πορνικὴ γυνὴ καὶ ἀκόλαστος κεράμιον θερμοῦ ὕδατος πλῆρες ἁρπασαμένη ἐξ ὀπτανείου τῶν ἐκείνου κατεκένωσε παρειῶν. Καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἦν ἐπὶ Ἀνδρονίκῳ κακοποιός. Καὶ οὕτως ἀτίμως ἐπὶ τὸ θέατρον ἀπαχθεὶς μετὰ γελοιώδους θριάμβου καὶ τοῦ οἰκτροῦ ἐκείνου καὶ παιζομένου ἐπὶ καμήλου ὑψώματος, ὅπερ ὄνωθεν κατέβη αὐτόχρημα, ἐκ ποδῶν ἀναρτᾶται, τινῶν ἀναψάντων ἐκ φελλύρας καλώδιον κατὰ τοὺς περὶ τὰς ἐπικλινεῖς τὸν τράχηλον ἐκ χαλκοῦ πεποιημένας λύκαιναν καὶ ὕαιναν ἀλλήλαις ἀντιβλεπούσας καὶ πρὸς ὀργὴν ἠγριωμένας ἱσταμένους δύο στυλίσκους καὶ λίθον ἐπικείμενον ἔχοντας. Τοσαῦτα δὲ πεπονθὼς, καὶ μυρία ἕτερα ὑποστὰς ὅσα ὁ λόγος παρέδραμεν, ὅμως ἀντεῖχεν ἔτι γενναίως πρὸς τὰς ἐπιφορὰς τῶν δεινῶν, ἐῤῥωμένος ὧν τὸ φρονεῖν. Πρὸς δὲ τοὺς ἐπεισχεομένους καὶ βάλλοντας ἐπιστρεφόμενος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐφθέγγετο εἰ μὴ τὸ « Κύριε, ἐλέησον, » καὶ, « Ἵνα τί κάλαμον συντετριμμένον προσεπικλᾶτε ; » ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν ἐκ ποδῶν ἀπαιώρησιν οἱ ἀνούστατοι ὄχλοι τοῦ πολυπαθοῦς ἀπέσχοντο Ἀνδρονίκου ἥ φειδὼ τῶν ἐκείνου *σαρκῶν* ἔλαβον, ἀλλὰ περιελόντες τὸ χιτώνιον κακῶς ἐτίθουν τὰ παιδογόνα μόρια. Ἀνόσιος δέ τις καὶ διὰ τοῦ φάρυγγος εἰς τὰ ἔγκατα ἐπίμηκες ξίφος ἔβαψε. Τινὲς δὲ τῶν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ γένους καὶ κατὰ τῆς ἐξέδρας ἀκινάκην ἀμφοτέραις ἐπήρεισαν, καὶ περιστάντες κατέφερον τὰ ξίφη, ὁποῖόν ἐστι τμητικώτερον ἀποπειρώμενοι, καὶ τῇ τῆς χειρὸς κατακομπάζοντες δεξιότητι διὰ τὸ ἀξιόλογον τῆς πληγῆς. Καὶ μετὰ τοσαῦτα μογήματα καὶ παθήματα μόλις ἀπέῤῥηξε τὴν ζωὴν, τὴν δεξιὰν χεῖρα μετ' ὀδύνης ἐκτείνας καὶ περιαγαγὼν οὕτω τῷ στόματι, ὥστε καὶ τοῖς πολλοῖς ἔδοξεν ἐκμυζᾷν τοῦ ἐκ ταύτης ἔτι θερμοῦ ἀποστάζοντος αἵματος διὰ τὸ νεαρὸν τῆς τομῆς.

13. Imperavit annos duos, unum vero rerum politus est sine purpura et regio diademate. Habitu corporis egregio fuit, aspectu venerabili, erecto, statura heroica, etiam extrema ætate juvenili facie, corpore omnium saluberrimo, quia neque delicatus, neque vorax, 459 neque bibax erat, sed ut Homerici heroes, assa plerumque vescebatur. Unde nemo eum ructantem audivit. Si quando ex stomacho laborabat, totius diei labore et jejunio vel exiguum fastidium propulsabat. Die ad occasum vergente frusto panis et modico vino corpus recreabat. Antidoto per omnem ætatem nunquam usus est, nisi dum imperavit semel, idque invitus, hortatu medicorum, quod ut habitudo corporis adhuc integra esset, tamen ad morbos in posterum præcavendos medicina prodesset. Purgatione exhausta sero sub occasum solis nonnihil redundantium in venis humorum egessit. Itaque cum amici dixissent vetus illud oraculum ad eum pertinere: « Te quadrimestre, falcifer, tempus manet, » arridens omnino eos falsi respondit (se enim omnis generis morbis vel annum integrum resistere posse), viribus corporis fretus, falsaque spe, ut apparet, concepta, se leni morte et tranquilla obiturum, violento interitu vel ultro

C ιγ'. Ἦρξε δ' ἐνιαυτοὺς δύο, καὶ ἕνα τῶν πραγμάτων κύριος ἐγεγόνει τηδέννης ἄνευ καὶ ἀρχικοῦ διαδήματος. Ἦν δὲ τὴν τοῦ σώματος φυὴν εὔφυὴς, ἀγητὸς τὸ εἶδος, ὄρθιος ἀναβαίνων, τὴν ἡλικίαν ἡρωϊκὸς, κἀν τῷ βαθεῖ γήρᾳ τὴν ὄψιν νεοειδὴς, ὑγιεινότατός τε ἀνθρώπων, ὅτι μηδ' ὀψοφάγος περισσὸν ἦν καὶ ἀκρατῶς ἔχων κοιλίας ὡς ζωροπότης καὶ τένθης, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς ἥρωας μάλιστα τοῖς ὀπτοῖς προσέκειτο τῷ πυρὶ, ὅθεν οὔδ' ἐρυγγάνοντά τις αὐτὸν ἐθεάσατο. Ἀλλ' εἴ ποτε πλημμελῶν εἶχε στομάχου, παντιμερίῳ μόγῳ τε καὶ νηστείᾳ καὶ τὸ βραχέως ἐνοχλοῦν ἀπεκρούετο, ψωμῷ ἄρτου καὶ οἴνου κεράσματι κλινούσης τῆς ἡμέρας ἐπιμετρῶν τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος. Οὐκοῦν οὐδ' ἀντιδότῳ ἐχρήσατο πώποτε εἰ μὴ ἅπαξ ἐν τῇ
D βασιλείᾳ, καὶ τότε τῶν ἰατρῶν εἰς τοῦτο ἐποτρυνάντων ἄκοντα, φαμένων, εἰ καὶ μὴ δι' ἐνσκήψασαν κακέκτησιν, ἀλλ' οὖν προφυλακῆς χάριν τὸ [P. 226] ἀνύσιμον χρεὼν προσενέγκασθαι φάρμακον. Ἱεὼν τοίνυν τὸ καθάρσιον βράδιον καὶ περὶ δύνοντα ἥλιον ἀπεκένωσέ τι τοῦ ἐν φλεψὶ περιττώματος, ὥστε καὶ πρὸς τοὺς φάσκοντας τῶν ἑταίρων ἐπ' ἐκείνῳ οἴεσθαι πάντας τὸ παλαίφατον λελέχθαι τοῦτο χρησμῴδημα· « Δρεπανηφόρε, τετράμηνόν σε μένει, » ἐπιμειδιῶν ἔλεγε διαψεύδεσθαι προδήλως· αὐτὸς γὰρ καὶ ἐνιαυ-

τὸν ὅλον νοσηλείᾳ παντοίᾳ τοῦ σώματος διαρκέσειν ἂν προσπαλαίων, τῷ ῥωμαλέῳ πεποιθὼς τοῦ σώματος, καὶ φανταζόμενος, ὡς ἔοικεν ὡς μαλακῷ θανάτῳ δαμήσεται καὶ εἰρηνικῷ τέλει συμπερανεῖ τὴν ζωὴν, τὴν δ' ἐναντίαν τελευτὴν ἢ ἐκὼν ἀποπροσποιούμενος ἢ μὴ κατὰ νοῦν ὅλως βαλλόμενος. Καίτοι λογος διαῤῥέων καὶ ἐς ἡμᾶς ἵκετο, ὡς ἵππων ἀγομένης ἁμίλλης ἐκτείνας τὴν χεῖρα Ἀνδρόνικος δακτύλῳ ὑπέδειξε τῷ ἐξαδέλφῳ καὶ βασιλεῖ Μανουὴλ τοὺς κίονας ὧν αὐτὸς μέσον ἀνήρτηται, εἰπὼν ὡς ἐκεῖσε μέλλει ποτὲ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀπαιωρηθῆναι κακῶς παθὼν ὑπὸ τοῦ τῆς πολιτείας πληρώματος· τὸν δὲ πρὸς τὴν Ἀνδρονίκου διήγησιν ἀποκρίνασθαι. Ἀλλ' αὐτὸς τέως οὐκ ἐσεῖται ὁ τοῦτο πεισόμενος. Καὶ τοιοῦτο μὲν τέλος θανάτου κατείληφε τὸν Ἀνδρόνικον, ἐξάπινα εἰς ἐρήμωσιν ὡσεὶ καὶ ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου γεγενημένον, καὶ ἐν τῇ πόλει τὴν οἰκείαν ἐξουθενωμένον εἰκόνα, εἴτε τόν τοῦ προσώπου χαρακτῆρα βούλοιτό τις οὕτω νοεῖν, εἴτε τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ σανίδων εἰκάσματα, ἐπεὶ καὶ ταῦτα ὁ πολύς κατηχρειώκει λεὼς καὶ διεσκεδάκει πρὸς γῆν καὶ ἐλέπτυνεν ὡς οὐδ' οἱ περὶ Μωσέα πρότερον ἐφορισθέντες τό χωνευθὲν ἐν μέθῃ ταυρόκρανον. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινας καθαιρεθεὶς τοῦ οἰκτροτάτου ἐκείνου ὑψώματος ὅσα καὶ πτῶμα θρέμματος ἐν μιᾷ τῶν τῆς ἱπποδρομίας ἀψίδων παραῤῥίπτεῖται. Ἐσὺστερον δὲ τινες μερίδα τῷ ἐλέῳ διδόντες καὶ μὴ πάντα τῷ θυμῷ χαριζόμενοι, ἐκείθεν τὸν Ἀνδρονίκου νεκρὸν ἀνελόμενοι παρά τινι κατωτάτω τόπῳ ἔθεντο περί που τὴν Ἐφόρου μονὴν, ἢ κατὰ τὸ Ζεύξιππον ἵδρυται, ὅ καὶ εἰσέτι μὴ πάντη διαλυθὲν τῆς ἁρμονίας τοῖς βουλομένοις ὀπτάνεται. Ὁ γὰρ ἀμεμφὴς, ὡς φασι, τὰ πάντα καὶ δίκαιος Ἰσαάκιος οὐ κατένευσε καθαιρεθῆναι καὶ ταφῇ παραδοθῆναι Ἀνδρόνικον, ἢ ἀκενεχθῆναι τὸν τούτου νεκρὸν εἰς τὸν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα νεὼν, ὃν Ἀνδρόνικος πεποίηκε φιλοτίμως καὶ λαμπροῖς ἠγλάϊσε κόσμοις καὶ ἀναθήμασί περιττοῖς κατενάλλυνε, καὶ ἐν ᾧ τὸν τοῦ σώματος χοῦν ἀποθησαυρίσαι προεμηθεύσατο.

Ἐκλείπων δὲ ἦν τὴν ψυχὴν εἰς τὰς τοῦ θεοκήρυκος Παύλου ἐπιστολὰς, καὶ συνεχῶς τοῦ ἐκ τούτων ἀποστάζοντος ἐνεφορεῖτο μέλιτος, καὶ ἄριστα ἐπιστέλλων ἐκ τῆς αὐτῶν πειθανάγκης τὰ οἰκεῖα περιέβαλλεν ἐπιστόλια. Ἀμέλει τοι καὶ ἀρχαίας χειρὸς εἰκόνα τοῦ πνευματορῥήτορος Ταρσέως κόσμῳ λαμπρύνας τῷ ἐκ χρυσοῦ ἀνέθηκε τῷ ῥηθέντι ναῷ· ἡ δὲ τῆς Ἀνδρονίκου καταστροφῆς ἐγγιζούσης τῶν ὀφθαλμῶν ἀπεστάλοξε δάκρυον. Τοῦτο δ' ἀκηκοὼς Ἀνδρόνικος στέλλει [P. 227] τοὺς ἀκριβωσομένους τὰ τῆς ἀκοῆς. Ἦν δὲ μεθ' ἑτέρων εἰς τοῦτο ἐπιλεγεὶς καὶ ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης Στέφανος, ὃς καὶ διὰ βαθμίδος ἀνελθὼν (ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν μετέωρος) ἀπέψηστεν ὑφάσματι ἀκηράτῳ τὰς τοῦ Παόλου κόρας. Αἱ δὲ κατὰ τὰς διασμωμένας κρήνας ἔτι πλεῖον τὸ δάκρυον ἐξεκένουν. Καὶ θαυμάσας ὅ ἑώρακεν Ἀνδρονίκῳ ἀπιὼν διηγήσατο· Ὁ δὲ μέγ' ὀχθήσας καὶ τὴν κάραν ἔνθεν καὶ ἔνθεν ταλαντεύτας ἐπέμυξε, καὶ εἰρηκεν ἐπ' αὐτῷ ἄρα δακρύειν ἐοικέναι τὸν Παῦλον, καὶ κακὸν αὐτῳ χείριστον προσημαίνειν τὸ ἀγγελλόμενον· φιλεῖν γὰρ ἐκθύμως τὸν Παῦλον καὶ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἄκρως ἐξίχεσθαι, καὶ ἀντιφιλεῖσθαι δήπουθεν ὑπὸ Παύλου.

Ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω τὸ πᾶν, εἰ τοῦ ἐντόνου τῆς ἀπηνείας ὑπεχάλα Ἀνδρόνικος μηδ' εὐθὺς ἐπῆγε τὸν καυτῆρα καὶ τὴν ἀομὴν, ἀεὶ ῥανίσιν αἱμάτων συνδιαπλέκων καὶ διαχρώζων τὸ ἀρχικὸν ἀμπεχόνιον τῷ ἀπαραίτητος εἶναι πρὸς κόλασιν, ὅπερ ἐκ τῶν

A dissimulato vel plane non cogitato. Quanquam accepimus eum ludis circensibus extensa manu imperatori Manueli patrueli **460** suo duas illas columnas, intra quas suspensus est, digito monstrasse, ac dixisse fore ut aliquando Romanorum imperator, multa prius a populo perpessus, intra eas suspenderetur. Illum vero respondisse id sibi non usuventurum esse. Ac talis vitæ exitus oppressit Andronicum subito destitutum et velut e somno experrectum, imagine ejus in ipsa urbe ad nihilum redacta, sive quis faciem ejus intelligat, sive statuas et picturas in tabulis et parietibus. Nam eas quoque vulgus perdidit, dissipavit et comminuit, non secus ac olim Moses bovem illum per ebrietatem conflatum contrivit. Post dies aliquot ex

B alto illo miserabili detractus, et in theatri fornicem quemdam ut bestia projectus, jacuit donec quidam humanitate adducti, nec iræ nimium indulgentes, cadaver ejus inde sublatum juxta Ephori monasterium, quod ad Zeuxippum est, in quodam infimo loco posuerunt; idque compage nondum penitus dissoluta adhuc spectare licet. Nam Isaacius imperator, criminis expers et justus, ut **461** putabat, non annuit ut id sublatum sepeliretur aut in Sanctorum Quadraginta ædem transferretur, quam Andronicus ea de causa studiose condiderat et exornarat.

C Pauli divini præconis Epistolas supra modum amavit, et melle inde promanante subinde est refectus, et litteras suas elegantissimas inde ad persuadendum efficacius instruxit. Imago vero cœlestis illius oratoris, antiquæ manus opus, quam auro exornatam in illa æde reposuit, imminente ei exitio lacrymavit. Quo is audito explorari jubet an verum sit. Ad id ministerium præter cæteros Hagiochristophorita Stephanus delectus per gradus ascendit (nam in sublimi pendebat imago), Paulique pupillas purissimo linteolo abstersit; quo facto lacrymæ magis etiam tanquam ex fonte exuberarunt. Quod ubi cum admiratione retulit, Andronicus gravi dolore perculsus et diu agitato capite cum gemitu dixit Paulum videri sua causa

D lacrymasse, ac gravissimam sibi cladem impendere. Se enim ex animo amare Paulum et ejus dicta maximi facere, et a Paulo utique redamari.

462 Sed ut rem in pauca conferam: si de sævitia nonnihil remisisset Andronicus, neque statim ad sectiones et ustiones properasset, neque vestes imperatorias inexorabili sævitate subinde polluisset (quo veluti contagio crudelitatis

ex multiplicibus erroribus apud barbaras gentes infectus est), non minimus inter Comnenios imperatores fuisset, ne dicam eum nemini quidquam de palma fuisse concessurum. Nam ex eo quoque maxima bona colligi poterant. Neque enim penitus hominem exuerat, sed, ut Centauri, partem belluæ habebat et humano vultu ornatus erat.

A ἐθνῶν οἷς προσέμιξεν ἀπεμάξατο πολυπλανέστατος ἀνθρώπων γενόμενος, ἦν ἄν οὐκ ἐλάχιστος ἐν τοῖς ἐκ Κομνηνῶν ἄρξασιν, ἵνα μὴ λέγω ὡς ἐν ἴσῃ τῇ στάθμῃ καὶ πάντη ἰσόῤῥοπος, ἐπειδή περ ἦν κἀκ τούτου συλλέγειν ἀνθρώπινα ἄττα μέγιστα· οὐ γὰρ πάντῃ ἀπηνθρώπιστο, ἀλλὰ κατὰ τὰ διφυῆ ἀναπλαττόμενος μορφώματα θηριωδίας μετέχων καὶ βροτείᾳ εἴδει ἐκέκαστο.

De Andronici exitu cum alii iambici versus et in libris reperiuntur et multis in ore sunt, tum hi :

Vinoses impiger profectus ex locis
Vir lividusque et insolentis ingeni,
Canus, severus, multiplex Chamæleon,
Ruet et recurva culmos falce demetet.
Sed tempus ipsum denique haud minus metet, B
463 *Miserque scelerum pœnas haud leves dabit.*
Non vitat ensem namque dirus ensifer.

Περὶ δ' Ἀνδρονίκου καὶ ἕτεροι τὸ μέλλον αὐτῷ προφοιβάζοντες ἰαμβεῖοι στίχοι βίβλοις ἐμφέρονται καὶ στόμασι πολλῶν περιῴδονται, σὺν ἄλλοις δὲ καὶ οὗτοί εἰσιν·

Ἄφνης δ' ἀναστὰς ἐκ τόπου πλήρους πότου
Ἀνὴρ πελιδνός, ἀγέρωχος τὸν τρόπον,
Στυγνός, πολιός, ποικίλος χαμαιλέων,
Ἐπεισπεσεῖται καὶ θερίσει παλάμην.
Πλὴν ἀλλὰ καὐτὸς συνθερισθεὶς τῷ χρόνῳ
Ἐσύστερον τίσειεν ἀθλίας δίκας
Ὧνπερ κακῶς ἔπραξεν ἐν βίῳ τάλας·
Ὁ γὰρ φέρων μάχαιραν οὐ φύγῃ ξίφος.

Vinosa vero loca Oenæum designant : unde Andronicus, ut jam dictum est, Cpolim venit.

Πλήρη δὲ πότου τόπον τὸ Οἴναιον ὑπεμφαίνουσιν, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ τῆς χώρας προσώνυμον, ἐξ οὗπερ Ἀνδρόνικος ἀπάρας, ὡς ἤδη μοι ἐῤῥέθη, πρὸς Κωνσταντίνου πόλιν παρεγένετο·

ΒΑΣΙΛΕΙΑ
ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ.

IMPERIUM
ISAACII ANGELI.

464 1. Imperium hoc modo, fere citra negotium, Hagiochristophoritæ sanguine quodammodo partum, consecutus Isaacius Angelus ex magno palatio in Blachernam regiam transit, versibus illis, quod subinde in ore habebat, haud recte ad se accommodatis, qui de tauriformi imperatore sic loquuntur :

Figura mores nec minus locum notat,
Unde advenisti. Conspectu ut lætor tuo?
Virtute multo cæteris præstantior,
465 *Modeste leniterque castigas tuos.*
Hinc consecutus exitum prosperrimum,
Decusque solus ductus ex palatio,
Relicto mortuo potentia brevi :
Te namque regni prosperi manet decus.

C [P. 228] α'. Ἀπράγμονος (forte ἀπραγμόνως)δ' οὕτω τὴν βασιλείαν παραλαβὼν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, καὶ τῷ τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου αἵματι ὡς [P. 229) εἰπεῖν, αὐτὴν ὠνησάμενος, ἐκ τοῦ μεγάλου παλατίου εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀφικνεῖται ἀνάκτορα, καὶ εἰς ἑαυτὸν οὐκ ὀρθῶς ἔλκων τὰ ἔπη καὶ οἰκειούμενος καὶ ἀνὰ στόμα φέρων διὰ παντὸς ἃ περὶ τοῦ βοσσχήμονος βασιλέως ἐκπεφώνηται καὶ διεξίασιν οὑτωσί.

Τὸ σχῆμα φαίνει τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον,
Ὅθεν μολήσας νῖος ἀφθεὶς μοι φίλος.
Πρώτας γὰρ ἔχεις ἀρετὰς ἄλλων πλέον,
Καὶ σωφρονίζεις σωφρονῶν τοὺς φιλτάτους.
Ὅθεν τέτευχας χρηστοτάτου τοῦ τέλους
Μόνος ἀναχθεὶς ἐξ ἀνακτόρων πλέος,
Καὶ τῷ νεκρῷ, κράτιστε, λιπὼν τὸ κράτος·
Ὡς ἐν βραχεῖ γὰρ εὐτυχήσεις τὸ κράτος·

Nam justitiam quidem optime assimulavit, ac imperio potitus omnibus egentibus benefecit, et inabdita cella solus adoravit Patrem et Deum qui in occulto videt. Erga eos etiam qui in exsilio affligebantur aut ab Andronico bonis spoliati aut mutilati erant, benignitate usus est, non iis tan-

D ἀρίστως τὸν δίκαιον ὑπεκρίνετο. Τῷ ἐλέῳ τε γὰρ τῶν ἐνδεῶν ἤλειφε πλημμύρας τὴν κεφαλήν βασιλεύσας,καὶ τῶν ταμιείων ἔνδον ὠμίλει τῷ ἐν κρυπτῷ βλέποντι Πατρὶ καὶ Θεῷ· ἀθροίσας δὲ καὶ τοὺς ἐν ἐξορίαις κακουχουμένους καὶ ὅσους Ἀνδρόνικος ἢ τῆς οὐσίας ἐψίλωσεν ἢ ἐς σῶμα διελωβήσατο, εὖ ἐποίει ἱκανῶς,

οὐκ ἀποδιδοὺς μόνον εἴ τι τῶν πάλαι προσόντων αὐτοῖς οὐκ ἠφάντωτο, τῇ βασιλικῇ γάζῃ στεγόμενον, ἢ παρ' Ἀνδρονίκου βραδευθὲν ἑτέροις εἰσέτι περιελέλειπτο, ἀλλὰ κἀκ τῶν ἀρχικῶν θησαυρῶν προσπαρέχων καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ δεξιούμενος. Ὁ καὶ τὸν κατὰ τῶν Ἰταλῶν κατεύθυνε πόλεμον, οἳ Θετταλίαν τε εἶχον ἤδη καὶ Ἀμφίπολιν παρεστήσαντο, καταθρασυνόμενοι ἀνέδην καὶ αὐτῆς τῆς μεγαλοπόλεως τῆς περιωνύμου, καὶ μεγαλαυχοῦντες τῷ κατά τε γῆν κατά τε θάλατταν αὐτὴν διαλαβεῖν ῥᾷον καὶ ὡς ἐρήμην καταλήψεσθαι νοσσιὰν καὶ σκυλεύσειν ἀταλαιπώρως βραχυημέρῳ πάνυ καιρῷ. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὴν Ἰσαακίου ἀρχὴν ὡς ἐκ χειμῶνος εἰς ἔαρ μετάβασιν ἢ γαλήνην ἀπὸ ζάλης θεασάμενοι σταθερὰν ἐκ τῶν ἁπανταχῇ Ῥωμαϊκῶν συνεῤῥέον χωρῶν, οὐ μόνον ὅσοι πρώην ὡπλίτευον, ἀλλὰ καὶ οἳ ἀπόμαχοι πάλαι ποτὲ ἦσαν, καὶ αὐτοὶ δὲ οὐχ ἧττον ἠθέοι, οἱ μὲν ὀψόμενοι μόνον τὸν ἐλευθερωτὴν Μωσῆν καὶ τὸν ἐπανάγοντα Ζοροβάβελ τὴν αἰχμαλωσίαν Σιὼν (οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἐκρίνετο Ἰσαάκιος), οἱ δὲ ἀποληψόμενοι τὰ συνήθη τοῖς στρατευομένοις ὀψώνια, τινὲς δὲ καὶ στρατολογησόμενοι καὶ κατὰ τῶν Σικελῶν ἀνδρισόμενοι. Ὡς δὲ δῆλη γέγονεν ἡ Ἀνδρονίκου καταστροφὴ τοῖς κατὰ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν τῷ βασιλεῖ συναπάρασιν Ἰωάννῃ τῷ Ἀνδρονίκου παιδὶ, παραχρῆμα καὶ αὐτὸς συλληφθεὶς τὰς κόρας ἐκκόπτεται καὶ καταστρέφει τὴν ζωὴν ἐπωδύνως, ὑπομείνας παρακαλοῦντα, καὶ μὴ εὑρὼν, καὶ συλλυπούμενον, καὶ μὴ ἰδών. Καὶ ὁ ἀδελφὸς δὲ μηδὲν αὐτῷ ἐπαρκέσαντος τοῦ μηδ' ὅλως τοῖς πατρικοῖς συντίθεσθαι ἀνομήμασι, καὶ συνειδέναι τοῦτο ἀκριβέστατα οὐ μόνον τοὺς ἐν ἀγορᾷ στρεφομένους, ἐστέρησε τὸν ἄνδρα τοῦ φωτός.

A tum restitutis quæ adhuc vel in ærario vel aliis donata supererant, sed ex thesauris etiam liberaliter adjecta pecunia. Quæ res effecit ut cum Latinis felicius bellum gereretur, qui Thessaliam jam tenebant et Amphipolim subegerant et insolenter ipsam Cpolim affectabant, quam se terra marique obsessam, facile ut vacuum nidum occupaturos et citra laborem perexiguo tempore spoliaturos gloriabantur. Nam homines Isaaci imperio quasi vero post hiemem **466** et tranquillitate post tempestatem exhilarati, ex omnibus provinciis confluebant, nec ii tantum qui tum militabant, sed homines etiam bello desueti pridem et adolescentes, alii ut liberatorem Mosem et Zorobabelem captivitatis Sioniæ reductorem tantum viderent (talis enim habebatur Isaacius), alii ut stipendia militaria de more acciperent, quidam ut nomina militiæ darent et Siculos fortiter propulsarent. Ut autem ii qui cum imperatore Joanne Andronici filio in Philippicam provinciam abierant, interitum Andronici cognoverunt, etiam Joannes effossis oculis magno cum dolore interit, sine ulla cujusquam commiseratione et consolatione. Eodemque modo frater ejus Manuel excæcatur, quanquam paternis injuriis nequaquam assensus; idque non circumforanei modo homines sciebant, sed et ipse Isaacius omnium maxime, qui eum lumine privavit.

B οἱ ὡσαύτως Μανουὴλ συσχεθεὶς ἐκτυφλοῦται, κατὰ

[230] Ἰδὼν δὲ Ἰσαάκιος τὴν ἐκ τῶν ἑῴων πόλεων συνδρομὴν τοῦ λεὼ ἱκανὴν συνάρασθαί οἱ κατὰ τῶν ἐκ Σικελίας ἐχθρῶν, αὐτούς τε ἀσμένως εἰσῳκίζετο, καὶ δωρεαῖς εὐφραίνων ὅση δύναμις καὶ ὁπτοδοτῶν εἰς τὸ μετὰ τοῦ Βρανᾶ στρατόπεδον ἐξαπέστελλε, καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ Ῥωμαϊκοῖς τάγμασιν ὁπόσα ἐθυραύλει τοῖς πολεμίοις ἀντιφερόμενα, ἔπεμψε τὰ βασιλικὰ σιτηρέσια καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπέῤῥωσε τὸν προκείμενον, ποσωθέντα εἰς χρυσίου κεντηνάρια τεσσαράκοντα. Αὐτὸ μέντοι τὸ ἐκ Σικελίας ἀντίμαχον μήπω τὰ κατ' Ἀνδρόνικον ἐνωτισάμενον εὐθαρσῶς τῆς ἐς τὰ πρόσω πορείας εἶχετο, πέρα τῶν μόχθων τῆς ὁδοιπορίας τὴν Κωνσταντίνου θέσθαι διανοούμενον. Καὶ ὁ στόλος δὲ ἀναπλεύσας ταῖς νήσοις προὔφκειλεν αἳ ἄγχιστά που τῆς πόλεως ἀμφιῤῥέονται. Ἀλλ' ὁ τοὺς γίγαντας μὴ ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτῶν καὶ ἅρμασι καὶ ἵπποις σώζεσθαι ἀφιεὶς, τοῖς δὲ ταπεινοῖς καὶ προσηνέσι χάριν ἐπιστολάττων, οὗτος τοὺς ὑψαύχενας ἔσφηλε, καὶ ὡς πρώην ἐπὶ τῶν πυργοποιούντων αὖθις ἀτεχνῶς καταβὰς οὐ συνέχεε μὲν τὰς γλώσσας αὐτῶν, εἰς δὲ τρισσούμενα τούτους καταδιεῖλε τμήματα. Τὸ μὲν γὰρ τὴν τῶν Θετταλῶν προκαθημένην πόλιν εἰάθη φρουρεῖν καὶ ἔμενε κατὰ χώραν μετὰ νηῶν ταχυναυτουσῶν, τὸ δὲ τὰς Σέρρας ἔκειρε περιὸν ἀδεῶς· τὸ δὲ τρίτον τοῦ πρόσω ἐχόμενον οὐδ' αὐτὸ καθαρῶς ἦν ἀδιαίρετον,

C Is eos qui ex Oriente concurrebant, cum ad Siculos propulsandos satis esse multos cerneret, et cupide suscepit et pro virili muneribus et **467** armis ornatos in Branæ castra misit. Ac cæteras etiam Romanas legiones, quæ contra hostes in procinctu erant, stipendiis missis, quæ ad XL centenarios auri conficiebant, ad instans discrimen alacriores fecit. Cæterum hostes Siculi nondum audito casu Andronici confidenter pergebant, præstituto fine laborum itineris ipsa Cpoli. Classis quoque ad insulas urbi proximas appulit. Sed is qui gigantes ingentibus viribus curribus, et equis salvos esse non sinit et humilibus gratiam instillat, homines elatos labefecit; et ut olim contra turris ædificatores, ita contra hos etiam descendit, ac linguas eorum D haud sane confudit, sed exercitum in tres partes divisit, quarum una ad Thessalonicæ custodiam cum expeditis navibus relicta est, altera Serranum agrum impune vastavit: tertia quæ ulterius pergebat, ne ipsa quidem plane indivulsa, partim juxta Strymonem versabatur et Amphipolitanum agrum vastabat, partim alacriter antecedens et urbis ingressum anticipans juxta Mosynopolim castra habebat. Et quia **468** perpetuo victores neminem habebant qui resisteret, temere excurrebant; et turmatim divisi alius alio pro sua quisque libidine vagabantur, si

quando Mosynopoli prædatum exeundum erat et commeatus importandus.

ἀλλ' ὅ μὲν τοῦ Στρυμόνος ἐπινε καὶ ἐλούετο, φθεῖρον τὰ κατ' Ἀμφίπολιν, ὁ δὲ προπορευόμενον γεγηθὸς καὶ οἷον προαρπάζον τὴν εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἴσοδον κατὰ Μοσυνόπολιν ἐστρατοπεδεύετο. Ἀεὶ δὲ νικῶντες καὶ μηδένα τὸν ἐς χεῖρας ἔχοντες ἐπιόντα ἀπερισκέπτους ἔδρων τὰς ἐκδρομὰς καὶ κατὰ ἴλας ἀποδιίσταντο, καὶ ἄλλος ἀλλοθι, ὥσπερ ἑκάστῳ φίλον, ἀπεσκεδάννυντο, εἴ ποτε δεήσειεν ἐξιέναι τῆς Μοσυνοπόλεως ἐπὶ ληϊσμῷ καὶ τῷ τὰ ἐπιτήδεια εἰσενέγκασθαι.

2. Branas igitur dux, Barbarorum negligentia animadversa, per occasionem adducit exercitum, ægre persuasis militibus ut paulum e montibus in planitiem descenderent. Qui cum primo congressu aliquot cohortes hostium feliciter propulsassent, Myrmidonum fabulam reipsa confirmarunt, statim viri fortes facti, subinde iis qui terga dabant occisis, et hostes ad ipsam usque Mosynopolim persecuti. Ut autem cum cæteris quoque feliciter dimicarunt, etiam oppidum invadere statuerunt; et portis incensis, quas hostes jam territi custodiebant, Barbarorum cædibus post diuturnam rei bellicæ famem sunt expleti. Eoque successu non contenti, ad eos **469** qui Amphipolim tenebant properarunt; et hostium armis atque equis instructi, partem quæ adhuc ad Strymonem versabatur sunt adorti. Ibi rerum facie divinitus mutata, pridem feroces et insolentes, qui se tantum non montes hastis eversuros minabantur, fama de suorum ad Mosynopolim clade consternati, quasi fulmine icti aut attoniti, pugnam differebant et segnius in aciem descendebant. Romani vero, repudiata ignavia, ut sublimes aquilæ in humiles aviculas impetum in eos facere avebant, et cum iis congredi a quibus contumeliosis verbis spreti fuerant. Cum autem in Demetrizæ campo uterque exercitus convenisset, Siculi metum suum magis etiam declararunt legatis ad Branam de pace missis. Quorum postulata cum principio Romanis placerent, deinde vel insidias subesse vel evidens timoris id signum esse rati, mutatis animis, non belli signo, non tubæ sonitu, non ullo ducis monitu exspectato, strictis ensibus in hostes ruunt. Qui **470** cum eorum impetum ad tempus fidenter et fortiter tolerassent, aliquandiu vario eventu pugnatum est. Sed tandem summo Romanorum ardore loco pulsi effuse fugerunt, in eaque fuga partim capti, partim occisi, partim in Strymonem flumen acti sunt: nostri spolia legerunt. Accidit hoc vesperi, 7 die Novembris mensis. Capti sunt et duo duces exercitus, Rizardus frater uxoris Tangri, qui classi præerat, et Balduinus comes, non ille quidem nobili et illustri genere ortus, sed ob fortitudinem et rei militaris solertiam regi charus et totius exercitus dux delectus. Qui superioribus victoriis elatus se Alexandro Magno comparabat; ac tantum non ut ille in pectore pluvias rostri et solarum imaginem repræsentantes ostentabat, sed et majora illo facinora se exiguo tempore citra sanguinem edidisse gloriabatur.

β'. Φυλάξας τοίνυν ὁ στρατηγὸς Βρανᾶς τὰ παρὰ τῶν βαρβάρων ὧδέ πη γινόμενα, τὴν στρατιὰν ἐπάγει κατὰ καιρὸν, μόλις πείσας ἀποστῆναι μακρὰν τῶν ὀρέων καὶ βαδίσαι ποτὲ καὶ πεδίον ἱκέσθαι. Καὶ ὡς ἤνυσάν τι χρηστὸν ἐκ πρώτης ὁρμῆς καὶ μοῖραν ἐτρέψαντο τῶν ἀντιπάλων, τὸν τῶν Μυρμιδόνων μῦθον ἔργοις αὐτοῖς ἐπιστώσαντο, αἴφνης εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας μετατεθέντες καὶ ἀεὶ τὸν ὄπισθεν (22) κτείνοντες. Συνέβη δ' ἐπιταθῆναι τὴν τῶν πολεμίων ἐπιδιωξιν καὶ κατὰ Μοσυνόπολιν αὐτήν. Εὐτυχῶς δὲ καὶ τοῖς ἐφεξῆς προσπλακέντες ἐπιτίθενται καὶ τοῖς τοῦ πολίσματος ἔνδοθι. Ἀμέλει καὶ τὰς πύλας παρὰ τῶν πολεμίων φρουρουμένας (ἤδη γὰρ φόβος καὶ φρικασμὸς αὐτοὺς περιεκέχυτο σώματος) παραδόντες πυρὶ, εἰσπεπηδηκότες ἔσωθεν (23) ἐνειστιῶντο ταῖς σφαγαῖς, ἐπὶ μακρὸν ἀπόσιτοι ὄντες καρυκευμάτων ἀρεϊκῶν. Ὡς δ' ἔφαγον πλοῦτον ἐθνῶν ἐνεπλήσθησάν τε καὶ ἐλιπάνθησαν τοῖς λαφυραγωγήμασι, καὶ κατὰ τῶν περὶ τὴν Ἀμφίπολιν ἐφρονημάτισθησαν, ὡς ἴωλον τροφὴν τὴν πρότριτα νίκην ἀντιπαρελθόντες. Ἀκῆραν οὖν ὡς παρεμβολὴ θεοῦ ἢ λεόντων στρατόπεδον, τοῖς τῶν πολεμίων ἵπποις καὶ ὁπλισμοῖς φραξάμενοι, κατὰ τῆς περὶ τὸν Στρυμόνα ἔτι σκηνουμένης λοιπῆς μερίδος τῶν ἀντιπάλων, ὅτε καὶ τοῦ κύδου θεόθεν ἄλλως [P. 231] ῥιφέντος οἱ μὲν πρώην ὑψαύχενες καὶ γαῦροι καὶ μικροῦ τοῖς δόρασιν ὄρη μετωρίσειν καὶ μεταθήσειν κομπάζοντες, ὡς καταιβάτῃ πληγέντες ἢ βροντῆς ἤχῳ ἐξαισίας παρακοπέντες τὸν νοῦν τοῖς τῶν κατὰ τὴν Μοσυνόπολιν οἰκείων ἀπευκταίοις ἀκούσμασιν, ἀνεβάλλοντο τὴν μάχην καὶ ἐξετάσσοντο ῥᾳθύμως. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ ταπεινὸν ἀποθέμενοι τοῦ φρονήματος ὡς εἰς θήραν ὀρνίθων χαμαιπετῶν ὑφηνεφεῖς ἐξεποτῶντο ἀετιδεῖς, καὶ ὥργων ἀπτέρῳ τάχει συμπλακῆναι ὑφ' ὧν ἦσαν ἀπορνιθούμενοι πρότερον ὀνειδείοις ῥήμασιν. Ἐπεὶ δ' εἰς ἕνα χῶρον ἀμφότερα συνήλθοσαν τὰ στρατεύματα (ἦν δὲ οὗτος ὁ τοῦ Δημητρίτζη λεγόμενος τόπος), τότε δὴ μᾶλλον οἱ Σικελοὶ καθυπέδειξαν ὅ πεπόνθασι δειλανδρίαν συμβάσεων γὰρ ἐμέμνηντο, καὶ τούτων ἕνεκα διαρρυκεύοντο πρὸς Βρανᾶν. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα Ῥωμαίοις ἤνδανε τὰ αἰτούμενα· μετὰ βραχὺ δ' οἱ αὐτοὶ γεγονότες, ἀλλὰ δόλον εἶναι ὑποτοπήσαντες τὰ παρὰ τῶν ἀντιπάλων προβαλλόμενα, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, δειλίαν γοῦν ἐκ τοῦ ἀναμφιλέκτου πρόδηλον, μὴ πολέμου ἀναμείναντες σύνθημα, μὴ σάλπιγγος ἠχὴν μήτε τι ἕτερον παράγγελμα τῶν ὅσα στρατηγοῖς ἔθισται ποιεῖν πρὸ τῶν συμπλοκῶν, συμβάλλουσι τοῖς πολεμίοις τὰ ξίφη γυμνώσαντες. Οἱ δὲ

Hier. Wolfii notæ.

(22) Ἀεὶ τὸν ὄπισθεν. Converti *eos qui terga dabant*, cum videatur potius legendum τὸν ἔμπροσθεν.

(23) Alter metaphorice, alter proprie loquitur; alter de cædibus, alter de spoliis et fame agit.

μέχρι μὲν τινος εὐθαρσῶς καὶ ἀνδρείως τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐμβολὴν ἐδέξαντο, καὶ καμπάς τινας καὶ ἐλίξεις ὁ πόλεμος ἔλαβε· τέλος δὲ πρὸς τὸ ὑπεράγαν ἔνθερμον τῆς Ῥωμαϊκῆς στρατείας ὑπενδόντες ἔκλιναν εἰς τροπὴν καὶ ἀκόσμως ἔφευγον. Ὅθεν καταλαμβανόμενοι ἀνῃροῦντο, ἐζωγροῦντο, ὠθοῦντο κατὰ ποταμοῦ τοῦ Στρυμόνος, ἐλαφυραγωγοῦντο, ἐσκυλεύοντο. Ἦγετο δὲ ἑβδόμη τότε τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς καὶ περὶ δείλην ἦν τὴν ἡμέραν, ὁπότε ταῦτα ἐγίνετο. Συλλαμβάνονται δὲ καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ τοῦ στρατεύματος, ὅ τε Ῥιτζάρδος ὁ τῆς γυναικὸς τοῦ Ταγκρὲ (24) κασιγνητος, ὃς ἐναυάρχει τοῦ τῶν Σικελῶν ναυτικοῦ, καὶ ὁ Ἀλδουΐνος Κόντος, γένους μὲν οὐ φὺς εὐγενοῦς καὶ λαμπροῦ, διὰ δὲ τὴν κατὰ πόλεμον δεξιότητα αἰδέσιμος ὢν τῷ ῥηγὶ καὶ τότε ὑπὲρ πάντας τὸ τῆς στρατηγίας ὑπεζωσμένος σέμνωμα, ὃς καὶ ταῖς προτέραις κατὰ Ῥωμαίων νίκαις μεγαλοπρεπευόμενος ἑαυτὸν ἐξωμοίου τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάνυ τῷ Μακεδόνι, μόνον οὐκ ἐν στήθεσι κατ' ἐκεῖνον τρίχας δεικνὺς ῥάμφους καὶ πτερῶν εἰκασίαν ὑπεμφαινούσας, καὶ μείζω ἢ ἐκεῖνος ἔργα δι' ἀκαριαίου καιροῦ καὶ ἀναιμωτὶ ὑπερηφανεύετο διαπράξασθαι. Ὅσοι δὲ τὸ τοῦ πολέμου διαταθὲν ἐξήλυξαν δίκτυον ἔκ τε τουτωνὶ τῶν ἰλῶν καὶ οἱ τὰ ἐν Σέρραις χωρία κατέτρεχον, εὐθὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἵενται, καὶ τῶν ἐκεῖσε μακρῶν ἐπιβάντες νηῶν ὡς εἶχον εὐθὺς ἀπὸ τῆς φυγῆς, οὐκ εὔπλουν τὸν πλοῦν εὕρισκον· φοροὶ γὰρ εἰς τὴν αὐτῶν ἀφάνισιν ἀνεγερθεῖσαι λαίλαπες ἀποπλῆσαι τὸν μόρον αὐτοὺς εἰργάσαντο, ὃν θεόθεν γερσαῖον ἐπικλωσθέντα μετὰ βραχὺ μετέθεντο κατὰ θάλατταν. Πολλοὶ δὲ ἐντυχόντες τριήρεσιν ἐπικαταλαμβανόμενοι ἔτι κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην ἁλύοντες, πολυτρόπως ἐφθείροντο, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἐπικούρων Ἀλανῶν. Οὗτοι [P. 232] γὰρ ἀντίβροπα δρῶντες ὧν πεπόνθασιν ἡνίκα Θεσσαλονίκη ἑάλωκεν, οὐ φειδώ τινος τῶν πολεμίων ἐλάμβανον, τὰς δ' ἀμφόδους καὶ τὰ τῶν θείων σηκῶν προαύλια πτωμάτων ἐνέπλησαν· ἐπερόμενοι γὰρ τοὺς συλλαμβανομένους Σικελοὺς ποῦ ποτὲ ὁ ἀδελφὸς, ὁ συμφυλέτης δηλαδὴ Ἀλανὸς ὃν κατὰ τὴν ἅλωσιν οἵδε ἀπέκτειναν, ἀπῆγον ἅμα τῷ λόγῳ τὸ ξίφος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς προσπυομένους τεμένεσιν ἀπέσφαττον, Ποῦ ποτε ὁ παπᾶς; λέγοντες, τοῦτ' ἔστιν οὓς ἀνῃρήκεσαν ἐκεῖνοι ἱερεῖς εἰσεφρηκότες ἔνδον τῶν ἱερῶν. Ὅτε καὶ τοιοῦτό τι καινὸν ἐπισυνέβαινε· τοὺς γὰρ κύνας φασὶ μετὰ μὲν τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν μηδενὸς νεκριμαίου σώματος τῶν ἀναιρεθέντων Ῥωμαίων ἅψασθαι ἢ ὅλως ὀδοῦσι σίνασθαι ἢ αἰκίσασθαι, τότε δὲ οὕτως ἐμμανῶς τοῖς πτώμασι τῶν πεσόντων Λατίνων προσφέρεσθαι καὶ κόρον μηδένα μηδαμῶς εἰδέναι σαρκοβορίας ὡς καὶ τυμβωρυχεῖν καὶ ἀνακαλύπτειν τὰ παραδοθέντα ταφῇ σώματα καὶ κύρμα ταῦτα τιθέναι. Ζωγρεῖται δὲ σὺν οἷς εἴπομεν δυσὶ στρατηγοῖς καὶ ὁ ἐκ Κομνηνῶν νοὸς ἔρημος καὶ φθόριμος Ἀλέξιος ὁ τούτων πάντων αἴτιος τῶν κακῶν, καὶ τοῦ τῶν ὀφθαλμῶν φωτὸς στέρεται ὁ τῶν Χαρωνείων οἰκήσεων ἄξιος. Ἦσαν δ' οἱ τῶν Λατίνων καὶ πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον ἀπεσώθησαν, καὶ τοῖς ἐκεῖ ὁμοφύλοις φρουροῖς τῆς πόλεως ὡς σπέρματα χιλιοστύων πολλῶν ἀγαπητῶς ἀπεδόθησαν, ἣν καὶ παντοίοις ὅπλοις ἀμυντηρίοις ὁ Σικελίας ῥὴξ κρατυνάμενος ὕστερον οὐκ ἀπεδίδου Ῥωμαίοις μετὰ τὴν τῶν οἰκείων στρατευμάτων φθοράν, ἀλλ' ἣν οὐκ ἔδει μετὰ ἧτταν καὶ αἰσχύνην περιφανῆ δόξαν ἑαυτῷ θηρώμενος, κατεῖχε φρενοβλαβῶς. Μετὰ βραχὺ δὲ πρὸς τὰς δαπάνας ἀπειρηκὼς ἑκόντως ἀπέσχετο.

Καὶ ὁ μὲν χερσαῖος πόλεμος τοιοῦτον αἴσιον ἀπέ- D
ληφε πέρας, οὐδέποτε ἐπὶ καρδίαν ἡμῶν τινος ἀνελθόν. Ἀλλ' ὁ πάντων κηδόμενος Θεὸς, ὅτι πάντων δεσπόζει, καὶ μετὰ φειδοῦς πολλῆς διοικῶν τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἐλεῶν τὰ πάντα, ὅτι πάντα δύναται,

A 471 Qui vero ex iis Italorum cohortibas effugerant, et qui Serranum agrum populabantur, recta Thessalonicam contendunt: et longis navibus statim a fuga conscensis, non commodam navigationem repererunt, sed ventorum procellis et fluctibus obruti perierunt, et morte in terra divinitus decreta paulo post in mari oppetiverunt. Multi vero qui triremes non adepti erant, adhuc circa Thessalonicam oberrantes, deprehensi multis modis perierunt, ab auxiliaribus Alanis potissimum interfecti, qui ea facinora illorum imitati quæ capta Thessalonica perpessi erant, nulli hostium pepercerunt, sed bivia et sacellorum vestibula cadaveribus impleverunt. Rogitabant enim comprehensos Siculos ubi frater ipsorum, videlicet popularis Alanus, esset, B quem urbe capta occiderant; ac statim enses in iis defigebant. Et in templa confugientes mactabant, ubi papa esset rogitantes, hoc est, sacerdotes quos in templis occiderant. Tum mirum quiddam accidit: capta enim Thessalonica nullum Romanum cadaver canes gustasse 472 aut dentibus lacerasse ferunt, Latinorum vero cadavera rabie quadam insatiabiliter devorasse, et sepulcris etiam eruta laniasse. Cum duobus illis ducibus etiam vecors ille et pestilens et omnium malorum auctor Alexius Comnenus captus est et excæcatus, homo inferorum sede dignus. Quidam ex Latinis Epidamnum confugerunt, quam omnis generis armis instructam Siciliæ rex post suarum legionum interitum Romanis non reddebat, C sed gloriæ inepte cupidus post illustrem illam cladem et celebre dedecus amanter retinebat. Cæterum paulo post sumptibus deterritus ultro omisit.

Ac terrestre bellum tam felici exitu est terminatum, qui nemini in mentem venisset. Sed Deus, qui curat omnia, et rerum omnium Dominus, qui res humanas clementer moderatur et omnium miseretur, quia potest omnia, is res nostras lancibus

Hier. Wolfii notæ.

(24) Τοῦ Ταγκρέ. Tancredum intelligit, Salernitanum principem, crudelem illum pudicitiæ vindicem, si fabula vere narratur.

impositas omni bona spe firmavit, et **473** nobis leniter castigatis flagris nostros hostes longe pluribus affecit, non quidem mutatis elementis, nec terra productis culicibus, non fluviis ranas eructantibus, neque crabronibus ante exercitum præmissis, aut ullo veteri prodigio edito : sed illud divinitus accidit, ut qui occidebantur percussores occiderent, pristina timiditate in summam audaciam conversa. Nam timida res est improbitas, ac suopte testimonio convincitur, at arguente conscientia nihil boni exspectat. Nam quid Siculi de Romanis queri potuerunt, quos umbrosique procul montes pelagusque sonorum a nobis removerunt ? Sed si arcana Dei judicia rimari fas est, Dominus percussit nos, quia peccata nostra norat. Sed quia superbi et crudeles erant ii qui nos castigandos ab eo susceperant, nec ipsi ejus, qui misericordiam vult et cibum potumque lacrymarum suppeditat, justam indignationem effugerunt. Et quia ut e silva leones irruebant et ut lupi vastitatem efficiebant et ut leopardi insultabant, capti sunt qui captabant, oppressi sunt qui opprimebant, et temperatum a Domino erroris poculum exhauserunt, **474** expertique sunt sibi quoque inesse maculas, easque coccineas ob sanguinariam immanitatem, quæ eluendæ essent. Itaque extra suos limites evagati nostros fines incursarunt, et paucis plagis nobis illatis ipsi plures tolerarunt.

A οὗτος εἰς ῥοπὴν πλάστιγγος ἐπαγαγὼν τὰ ἡμέτερα καὶ χρηστὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀπενεγκὼν, ἡμᾶς παιδεύσας βραχέα, τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ἐν μυριότητι ἐμαστίγωσεν, οὐ στοιχείων μεθαρμοζομένων, οὐδὲ γῆς μὲν ἐξαγούσης πλῆθος σκνιπῶν, ποταμοῦ δ' ἐξερευγομένου ἔνυδρα ζῶα βατράχους, οὐδὲ σφηκῶν ἀποστελλομένων προδρόμων τοῦ στρατοπέδου ἢ τινος ἑτέρου τῶν παλαιῶν ἐξαισίων, ἀλλὰ τῶν ἀναιρουμένων ἀποκτεινόντων τοὺς φονευτὰς τῷ ἐξαίφνης εἰς ἀποτόμους ὑπὸ Θεοῦ μεταβληθῆναι πολεμιστὰς, ἐπεὶ καὶ δεινόν τι πρᾶγμα ἡ πονηρία, ἴδιῳ ναυαδικαζόμενον μάρτυρι, καὶ προσείληφεν ἀεὶ τὰ χαλεπὰ, τῇ οἰκείᾳ συνεχόμενον συνειδήσει. Τί γὰρ καὶ εἶχον δεινὸν ἐπεγκαλεῖν Ῥωμαίοις οἱ Σικελοὶ, οὓς οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα πλεῖστον ἀφ' ἡμῶν ἐξετόπισαν ; ἀλλ' εἴπερ ἔστι τῶν βαθυτέρων ἀνεπιπλήκτως ἅψασθαι κριμάτων Θεοῦ, Κύριος ἔπαισεν ἡμᾶς, ὅτι ἔγνωκεν ἁμαρτήματα ἡμῶν. Ἀλλ' ἐπειδήπερ ἦσαν ἰταμοί τε καὶ ἀνελεήμονες οἱ θεόθεν εἰληφότες ἡμᾶς εἰς μαστίγωσιν, οὐδ' [P, 233] αὐτοὶ τοῦ τὸν ἔλεον θέλοντος καὶ ψωμίζοντος ἄρτον δακρύων καὶ ποτίζοντος ἐν δάκρυσιν ἐν μέτρῳ τὸν δίκαιον χόλον ἐξέφυγον, ἀλλ' ὡς ἐκ δρυμοῦ λέοντες ἐμπίπτοντες καὶ ὡς λυκιδεῖς ὀλοθρεύοντες καὶ ὡς πάρδαλις ἐπαλλόμενοι, γεγένηνται αἰχμάλωτοι οἱ αἰχμαλωτίσαντες καὶ κατεκυριεύθησαν οἱ κατακυριεύσαντες, καὶ κεκέρακεν αὐτοῖς Κύριος ὕδωρ πλανήσεως, δείξας ὡς καὶ σφίσιν ἦσαν κηλῖδες διὰ τὸ τοῦ τρόπου φοινικὸν εἰς φοινικοῦν χρῶζόμεναι καὶ νίτρων δεόμεναι. Οὐκοῦν καὶ τὰ οἰκεῖα ὅρια ὑπερβάντες εἰσέδραμον τὰ ἡμέτερα, μαστιγοῦντες ἡμᾶς βραχέα καὶ μαστιγωθησόμενοι πλείονα.

B

3. Ac equitatus has pœnas exsolvit. Longæ autem naves, amplius cc, nec ipsæ malorum expertes retro vela dederunt. Nam cum ad Astacenum sinum descensum fecissent, multi a Romanis copiis cæsi sunt, quæ passim in littoribus prohibebant quominus appellerent, nec usquam eos continentem attingere patiebantur. Quodsi quando Siculi aut terram spectabant, aut scalas proferebant, statim telis tanquam fluctibus obruti non aliter quam testudinis conchas navium tabulata subibant. Etsi autem tantum numerum navium habebant, tamen nostræ non amplius c cum eis confligere cupiebant. Neque vero classici duntaxat fervebant, sed multi etiam ex urbis incolis, naviculis conscensis et armis obiter arreptis instructi, ad hostes invadendos parati erant. Sed id ab imperatore et senatu eis concessum **475** non est, qui non tantum alacritatem civium spectabant, sed etiam hostilium navium multitudinem considerabant ; eaque de causa nostræ naves ad Cionicum littus in ancoris stantes ulterius non progrediebantur. Classis vero hostilis cum ad dies septemdecim in insulis consedisset nec popularium quemquam terra accedere vidisset, moram illam nihil boni portendere arbitrati de reditu cogitarunt, incensaque Calonymo insula et finitimis in sinu Hellespontio locis domum versus perrexerunt.

γ'. Καὶ τὴν μὲν ἵππον οὕτως ἡ δίκη μετῆλθεν· αἱ δὲ μακραὶ νῆες ὑπὲρ τὰς δὶς ἑκατὸν οὖσαι, οὐδ' αὗται τῶν κακῶν ἀπαθεῖς πρύμναν ἐκρούσαντο. Ἀποβᾶσαι γὰρ κατὰ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον πολλοὺς ἀπεβάλοντο τῶν πλωτήρων, Ῥωμαϊκῆς ἐυκύρσασαι στρατιᾶς, αἳ τὰς ἐνορμίσεις αὐτῶν ἀπεκώλυον ἀμφὶ τὰς ἀκτὰς ἑλισσόμεναι, καὶ πᾶσαν ἄβατον ἐποίουν ἤπειρον. Τὸ γὰρ Σικελικὸν ναυτικὸν εἴ ποτε κατὰ χέρσον προὔκυψεν ἢ ἀποβάθραν ἔβαλεν, εὐθὺς τοῖς βέλεσιν ὡς ὕδατος σταγόσι πάντοθεν καταντλούμενον, ὡς κέλυφος χελῶναι τὰ τῶν νηῶν ὑπέτρεχε καταστρώματα. Ταῖς δὲ ναυσὶ τοσαύταις οὔσαις τὸν ἀριθμὸν αἱ ἡμέτεραι εἰσάπαξ ἑκατὸν συγκροτούμεναι μάχεσθαι ἀπεθάρρουν. Καὶ οὐ τὸ ναυτικὸν ἐκαρδίωττε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀστυπολιτῶν ταῖς ἁλιάσιν ἐμβάντες καὶ ὅτῳ τύχοι καθοπλισάμενοι τὸν πλοῦν ἐς τοὺς πολεμίους ἔσφυζον θέσθαι· οὐ συνεχωροῦντο δὲ πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν συνδιασκεπτομένων αὐτῷ τὰ κοινὰ, οὐκ ἐκ τοῦ πρόθυμον τῶν ἡμετέρων ἀφορᾷν μόνον ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ ὑπερπαῖον προορωμένων τῶν ἀντιμαχομένων νηῶν. Καὶ κατὰ τοῦτο περὶ τὴν τῶν Κιόνων ἠιόνα αἱ τριήρεις σαλεύουσαι οὐ περαιτέρω προῆσαν· ὁ δὲ τῶν ἐναντίων στόλος περὶ τὰς ἑπτακαίδεκα ἡμέρας τὴν κώπην σχάσας ἐν ταῖς νήσοις, ὡς οὐδένα πως ἐώρα τῶν ὁμοφύλων κατὰ χέρσον προσιόντα, οὐκ ἀγαθὴν εἰκάσας τὴν ἀναβολὴν μεθαρμόζεται πρὸς ἀπόπλοιαν. Καὶ δὴ τὴν νῆσον τὴν Καλώνυμον πυρπολήσας, καὶ ὅσα πάραλα κεῖται κατὰ τὸν κόλπον τὸν Ἑλλησπόντιον, εἶχετο τοῦ οἴκαδε πλοῦ. Φασὶ δὲ ὡς καὶ τούτων πολλαὶ ἄνανδροι τῷ βυθῷ κατέδυσαν, ἀντιπνοίαις περιπεσοῦσαι καὶ καταιγιδώδεσιν ὁμιλήσασαι πνεύμασι. Καὶ λιμὸς δὲ καὶ νόσος ἔστιν ἃς ἐξεκένωσε.

C

D

Καὶ οὕτω μὲν οὐ μεῖον ἢ δέκα χιλιάδες μαχίμων ἀνδρῶν ἐν τοῖσδε τοῖς πολέμοις ἀπώλοντο· αὐτοὶ δὲ οἱ ζωγρηθέντες κατ' ἀμφοτέρους τοὺς πολέμους ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας ἀριθμούμενοι ταῖς δημοσίαις φυλακαῖς ἐνείρχθησαν. Μὴ ἐκ βασιλικῶν δὲ ψωμιζόμενοι ταμιείων ἤ τινος τῶν ὅσα τὸ ζῆν σκνίστησι μεταλαγχάνοντες ἄλλοθέν ποθεν, ἄρτῳ δὲ μόνῳ διαζῶντες χορηγουμένῳ πρὸς τῶν θεοφιλῶς ἐπισκεπτομένων τοὺς ἐν ταῖς εἱρκταῖς, κακῶς ἐφθείροντο, ὥστ' ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς Σικελίας χειρίζων καὶ τὴν τότε κατὰ Ῥωμαίων κίνησιν θέμενος, τοῦτο πυθόμενος διὰ γραμμάτων τὸν βασιλέα [P. 234] ἐχλεύαζεν ὡς ἀφιλανθρώπως ἐῶντα λιμῷ καὶ γυμνότητι παρυπόλυσθαι τηλίκων καὶ τοσούτων στίχας ἀνδρῶν, ἐναργῶς μὲν ἀραμένων ὅπλα κατὰ Ῥωμαίων νόμῳ πολέμου, Χριστιανῶν δ' ὅμως ὄντων· καί οἱ παραδεδομένων εἰς χεῖρας ὑπὸ θεοῦ. Χρῆναι δ' ἔλεγε τὸν νικῶντα ἢ πανωλεθρίαν εὐθὺς τῶν ζωγρηθέντων καταψηφίζεσθαι, εἰς θηρίου φύσιν· ἐκ πολλοῦ τοῦ παραλόγου μεταμειφθέντα καὶ τὸν ἀνθρώπινον νόμον παραβλεψάμενον· ἢ μὴ δοκιμάσαντα τοῦτο, συνειληφότα δὲ καὶ καθείρξαντα, τρύφος γοῦν ἄρτου διαρρύπτειν ὀκτάβλωμον, εἰ περὶ τὴν διαρκῆ διαίτησιν κιμβικεύεται, ἀλλὰ μὴ τιμωρεῖν τοῦ διὰ ξίφους καὶ αὐτίκα μόρου μακρότερα, λιμώττειν, παρεικότα καὶ παγετῷ καὶ κρυμῷ διαρρήγνυσθαι κακῶς τὴν ψυχήν, καὶ φόνου αἰτίαν ἐπάγεσθαι, εἰ καὶ μὴ τὰ στέρνα διατορεῖ δόρατι ἢ τὸ βέλος ἁρπαζόμενον τοῖς σπλάχνοις καὶ ἐμβαπτόμενον δείκνυσιν, ἐπεὶ μηδὲ διαφέρειν τὸ φονεῦσαι καὶ φόνου παρασχεῖν πρόφασιν. Βασιλεὺς δὲ ὡσὶν ἄκροις παραδεξάμενος τὰ γραφόμενα, εἶασε τοὺς τάλανας Σικελοὺς ὡς πρότερον φθίνεσθαι, ὡς ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ ὅ τί ποτ' ἂν αὐτοὺς βούλοιτο δρᾶσαι. Σύνδυο οὖν καὶ σύντρεις πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐκκομιζόμενοι, νεκροταφίων ἄμοιροι καὶ ἄτερ τῶν τελευταίων λουτρῶν, κατὰ τῶν πολυανδρίων ἐξετινάσσοντο καὶ καταδύσεων τῶν ὑπογείων.

Καθίσας δ' ὁ βασιλεὺς ἐπὶ δίφρου χρυσοκολλήτου καὶ περιδὺς τὴν λιθόστρωτον τήβεννα, βῆμά τε πολυανθρωπότατον ἠθροικὼς, ὡς εἴη μὴ τοῖς ἀλλοφώνοις μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοῖς ἐπιφοβώτατος, εἰσάγεσθαι κελεύει τοὺς τοῦ Σικελικοῦ στρατεύματος ἄρχηγοὺς, δηλαδὴ τὸν Ἀλδουῖνον καὶ τὸν Ῥιτζάρδον. Οἱ δὲ τὸ ἐριῶδες τῆς κεφαλῆς ἀποθέμενοι κάλυμμα καὶ δουλικωτέραν πρασκύνησιν ἀπονείμαντες, ἠρωτήθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως ὅπως αὐτὸν χριστὸν ὄντα Κυρίου ἐκακολόγουν ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν, οὐδὲ μὲν δικαίως ἔχοντες ἐπεγκαλεῖν, τῇ δ' ἐνεστώσῃ τύχῃ παρὰ τὸ δέον χρώμενοι καὶ κυδρούμενοι καὶ τῷ ἡττῆσαι κατὰ κράτος τὸ πολέμιον φυσώμενοι. Αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος τὴν βασιλείαν ἄρτι παραλαβών, πρέσβεις ἀποστείλας ἔτι τῆς Λατίνης στρατιᾶς συνεστώσης οὐδέν τι τῶν πρὸς διαλλαγὴν φερόντων τοῖς στρατηγοῦσιν ἐλάλησε τοῦ ἐναντίου στρατεύματος, μήτε δώροις ἀγάλλων μήτ' εὐνοίας ὑπαγόμενος πλάσμασιν, ἀλλ' ἐπιστείλας ἀρχικώτερον καὶ πάσαις μὲν αἰτίαις, πᾶσι δὲ βάλλων ἐγκλήμασιν ἐσοβαρεύετο πρὸς ἄνδρας ἔτι νικῶντας κἀπὶ τοὺς ἑαυτῶν πόδας τιθέντας ἅπαν τὸ ἐν Ῥωμαίοις, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀνυμνῶν ξίφος καὶ μεγαλύνων ὡς τιμηεικώτατον διηπειλεῖτο, ἐφ' οἷς ἔτι διηπορεῖτο, ἐξολόθρευσιν αὐτῶν καὶ ἀπώλειαν, εἰ μὴ μεταβουλευσάμενοι παλίμποδες γέ-

A Ferunt autem multas naves cum vectoribus adversis ventis et turbinibus demersas esse, alias morbo et fame exhaustas. Ita x millibus haud pauciores his bellis perierunt. Ultra iv millia utroque bello in carceres inclusa, cum nihil ab imperatore aut allunde suppeditaretur præter panem, qui pietatis erga a nonnullis subministrabatur, male perierunt. Quo rex Siciliæ, illius belli auctor, audito imperatori per litteras immanitatem exprobravit, qui fame et **476** frigore tot viros perire pateretur, qui, etsi more belli aperte arma intulissent, tamen Christiani essent et a Deo in manus ejus traditi. Esse autem a victore aut statim capitis damnandos captivos, omnis humanitatis ob insperatos successus oblito et in feram converso ;

B aut si id nolit, saltem frustum panis captivis impertiendum, si ita sordidus sit ut eos alere nolit. Etsi enim eos gladio non trajiciat nec telum cruentum e visceribus eorum extrahat, tamen cum eos frigore et fame crudeliter conficiat, nihilo minus cædis esse reum. Neque enim interesse utrum ipse occidas an cædis causam præbeas. Verum imperator istis litteris parum motus miseros Siculos æque ut antea periro sinebat, quasi vero liceret quicquid libuisset. Sæpe igitur eodem die bini et terni, sine inferiis, extrema lotione, in cœmeteria et cavernas conjiciebantur.

C Imperator vero, sella aurea occupata, et gemmata purpura indutus, **477** coactaque maxima hominum frequentia, ut non peregrinis tantum sed Romanis etiam maxime formidabilis esset, Siculi exercitus duces Balduinum et Richardum adduci jubet. Qui, pilcis depositis, servilem in modum eo adorato, rogati ab eo sunt cur se unctum Domini suis litteris insectati essent, cum nullam justam querimoniam haberent, tantum fortunæ successibus et victoria contra officium inflati. Nam Isaacius imperio recens suscepto, cum Latinorum exercitus adhuc esset integer, per legatos nihil quod ad pacificationem attineret cum ducibus hostium egerat, neque muneribus missis neque benevolentia simulata : sed quamvis incerto adhuc suarum

D rerum statu, pro imperio interitum et internecionem eis minatus fuerat, nisi mutatis consiliis eo redirent unde venissent. Verum Balduinus cum alioqui ferox, ut res declaravit, tum successibus utris instar inflatus, iis litteris irritatus insolenti responso gladium imperatoris **478** irridebat ut in effeminata corpora acutum (quibus verbis Hagiochristophoritæ cædem innuebat), et ipsum Isaacium ut imbellem subsannabat, qui nunquam sub dio in clypeo dormiisset, nunquam galeam sustinuisset, neque thoracis sordes tolerasset, sed

fumo lucubrationum sorderet, a teneris annis ludos frequentare solitus, et membranam tabellam et graphium tenens, subinde virgam et manibus et natibus imminentem timuerit, ejusque solius strepitum et noverit et metuerit, sed Martis minas nunquam tolerarit, neque unquam sonitum jaculorum audiverit. Neque vero hæc ludibria duntaxat scribebat, sed admonitionem quoque subjungebat, et cum hostis esset, consiliarii munus subibat, suadebatque ut imperatoriam coronam cæteraque omnia imperii insignia deponeret, eaque potentiori et victori diligenter asservaret (quibus verbis dominum suum innuebat), et multo ante supplex de vita impetranda laboraret, ac **479** his de causis imperator in judicium adducebat duces, Davidicum illud non ferens : « Lingua nostra penes nos est : quis dominus noster est ? » Et scripta illa ultimo supplicio multabat. Verum Balduinus, ut secundis rebus ad objurgandum paratus, sic mutata fortuna adulandi etiam summus artifex, quæ res omnia arma, omnes machinas fere vincit, imperatoris iracundiam depulit et indignationem mitigavit, gladium ejus ut summo imperio dignissimum et exquisita acie præditum extollendo, et quæ scripsisset, non levia et inania verba, sed veritate suffulta et manu Dei omnino consignata fuisse affirmando. Neque vero se, quod acerbius rescripsisset, propterea contemnendum judicari orabat : nam hostile odium jure naturæ omni vacare crimine.

A νωνται ὅθεν ἐζήεσαν. Ὁ δὲ Ἀλδουῖνος ἀγέρωχος ὢν καὶ ἄλλως. ὡς ἔδειξε, τότε δὲ καὶ ταῖς ἐνεστώσαις τύχαις ὡς ἀσκὸς ἐξοιδούμενος, οὐκ ἐνεγκὼν τὰ ἐπεσταλμένα ἀμείβεται τὸν βασιλέα λόγοις κομψευτικοῖς. Τό τε γὰρ ξίφος αὐτοῦ ἐκωμῴδησεν ὡς σκιατραφέσιν ὀξυνόμενον σώμασιν (ὑπηνίττετο δὲ τὰ γραφόμενα τὸν τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου [P. 235] θάνατον), καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἰσαάκιον ὡς ἀπάλαμνον ἐμωκᾶτο· μηδὲ γὰρ θυραυλῆσαί ποτε καὶ ἐπὶ θυρεῶν εὐνασθῆναι ἢ γοῦν μαρύλλης ἀνασχέσθαι κράνους καὶ ὑπενέγκαι μολυσμὸν θώρακος, ἀλλὰ καπνῷ γραμμάτων προσανέχειν ἐς γραμματιστοῦ φοιτῶντα ἐξ ἁπαλῶν ἔτι ὀνύχων καὶ δέρριν ἐξημμένον, πινακίδιον τε καὶ γραφεῖον ἀνὰ χεῖρας ἔχοντα τὴν σκυτάλην συχνὰ ὑποβλέπεσθαι καταφερομένην τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πυγῶν, καὶ ταύτης μόνης εἰδέναι καὶ δεδιέναι καὶ κροταλίσματα, ἀπειλὴν δ' Ἄρεος ὑφίστασθαι μηδαμῶς, μηδὲ δοῦπον ἀκόντων ἐνηχηθῆναί ποτε. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐπικερτομῶν ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ παραίφασιν εἰσῆγε καὶ ἐχθρὸς ὢν συμφάδμων ἐγίνετο, καὶ ἐνῆγεν, ἀποθέμενον τὸ βασίλειον στεφάνωμα καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρχῆς ἀποβαλόμενον καὶ συμπτύξαντα τὰ σύμβολα τούτων μὲν ὑπεκστῆναι καὶ τηρεῖν τῷ νικῶντι καὶ κρείττονι, τὸν ἑαυτοῦ κύριον οὕτω τὸν ῥῆγα λέγων, αὐτὸν δὲ ὑποπεσεῖν καὶ περὶ τοῦ μόνον ζῆν ἐπανατείνεσθαι δέησιν. Καὶ βασιλεὺς μὲν διὰ ταῦτα ὑπ' εὐθύνην ἦγε τότε τοὺς στρατηγούς, μὴ φέρων τὸ τοῦ Δαβὶδ κατὰ νοῦν, « Ἡ γλῶσσα ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστι· τίς ἡμῶν κύριός ἐστι ; » καὶ θανατου ἔτίμα τὰ γεγραμμένα. Ὁ δὲ Ἀλδουῖνος οὐκ ἦν ἄρα μόνον δεινὸς ἐπιπλῆξαι, τὴν τύχην ἔτι ἔχων ὑπερηφανευομένην, ἀλλὰ καὶ κολακεύειν ἤσκητο ἄκρως, πρὸς ὃ μόνον πᾶν ὅπλον καὶ πᾶσα μικροῦ μηχανὴ πέφυκεν ἀσθενέστερον, ἐν οἷς ἀπολελοιπὸς ἦν αὐτὸν τὸ εὐδαιμονεῖν· ἐξέκρουσε γὰρ τῆς ὀργῆς καὶ καθήδυνε τὸν βασιλέα ὑποσκυζόμενον, τὸ ξίφος αὐτοῦ μεγεθύνειν ἀρξάμενος ὡς βασιλικὸν ὄντως καὶ τιμητικον, καὶ μὴ κουφολογίαν ἀνόνητον, ῥήματα δὲ ἀληθείας εἶναι τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως γραφέντα διετείνετο καὶ ἀτεχνῶς ἐνσημανθέντα χειρὶ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν οὐκ ἀπόβλητον ἐδεῖτο ἡγεῖσθαι, εἰ ὁριμύτερα ἐπέστελλε· τὸ γὰρ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μῖσος καὶ ἡ φύσις οἶδεν ἀνέγκλητον.

4. Ad ea verba conticuit imperator, haud scio an adulatione effeminatus, an vero defensione motus ; et illis in eamdem custodiam reductis, aliis rebus occupatus, iis qui aderant omnibus et iis qui aberant tam civibus quam peregrinis declarare instituit se ab eo die, quamvis mortalium omnium inimicissimus sit suoque imperio et vitæ insidietur, occisurum aut mutilaturum esse neminem. **480** Ac ii qui tum in consilio aderant, ea verba ut divinitus prolata summis laudibus et lætis acclamationibus sunt prosecuti. Omnes ad quorum aures ea pervenit oratio, difficultate ejus rei considerata, et ingenti mansuetudine obstupefacti, absolutum Dei donum imperatorem illum esse affirmarunt. Neque enim posse quemquam, imperatorem præsertim, improbitatem naturæ inemendabilem tolerare, aut ferre desertorem et imperii vastatorem, etsi Davidica virtute sit præditus, qui malum malo non penset aut periculosis temporibus canat : « Circumdederunt me ut apes favum, ego vero nomine Domini eos propulsavi. » Cæterum ipse imperator brevi postea egit quæ cum ejus

C δ' Ἡρὼς ἅπερ ἀπεσιώπησε βασιλεὺς, μηδέν τι προσθεὶς ἕτερον, οὐκ οἶδ' εἴτε τῇ κολακείᾳ ἐκθηλυνθεὶς εἴτε τῇ ὑπερηγορίᾳ καταπεισθείς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐκεῖθεν ἐξήλθοσαν, καὶ γεγόνασιν αὖθις ἔμφρουροι· βασιλεὺς δ' ἑτέραις προσχὼν ὑποθέσεσι προσέθετο καὶ τοῖς παροῦσι διατρανώσασθαι, καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ πᾶσιν ἀστυκοῖς καὶ ἀλλοίοις οὐκ εἶναι ὅλως ἀνήκοον ἤθελεν, ὡς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδένα ἐς τὸ σῶμα διαλωβήσεται, κἂν ᾖ τις ἀνδρῶν ἔχθιστος καὶ τῇ αὐτοῦ βιοτῇ καὶ βασιλείᾳ ἐπίβουλεύων ἁλῷ. Καὶ οἱ μὲν τὸ βασιλικὸν βῆμα τότε πληροῦντες ἐπεφήμησαν τοῖς λελαλημένοις τούτοις καὶ ἐπερρόθησαν ὡς μικροῦ φωνῆς ἀκηκοότες Θεοῦ, καὶ πᾶς ἐνηχηθεὶς τὸ ῥῆμα τουτὶ δώρημα Θεοῦ τὸν βασιλέα τέλειον ἔλεγε, πρὸς τὴν τοῦ ἐπηγγελμένου ἐργωδίαν ὁρῶν
D καὶ τὸ τῆς [P. 236] πραότητος πολὺ ἐκπληττόμενος. μηδὲ γὰρ ἐξεῖναί τινι, καὶ μάλιστα βασιλεύοντι, μοχθηρίαν φύσεως φέρειν ἀκίνητον πρὸς τὰ κρεῖττον ἢ δυσμετάθετον, ἢ στέγειν ἄνθρωπον ἀποστατικὸν καὶ λῃστεύοντα τὴν ἀρχὴν, κἂν ἀρετῆς μεταποιοῖτο μάλιστα καὶ μετὰ Δαβὶδ οὐκ ἀνταποδιδοίη τοῖς ἀνταποδιδοῦσι κακὰ, ἢ ψάλλων εἴη κατ' ἐκεῖνον ἐν καὶ-

ρῆις κινδυνώδεσιν· α 'Εκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς. » Αὐτὸς μέντοι βασιλεὺς ἀντιφθεγγομένην προδήλως τῇ γλώττῃ καθυπέφηνε μετὰ βραχὺ τὴν προαίρεσιν, καὶ ὥσπερ ἐν τῷ λέγειν οὐ διεστείλατο, οὕτω κἀν τῷ πράττειν οὐ συνεστείλατο, ἀλλὰ μικροῦ διημιλλήθη 'Ανδρονίκῳ τὸ προσεκρουκὸς σινόμενος, μὴ τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐπηνεκὼς ὅ φησιν· « 'Αγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαι ἢ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. »

A oratione minime consentiebant ; et ut in dicendo nulla distinctione, ita etiam in agendo adeo nulla moderatione usus est, ut parum abesset quin ulciscendis inimicis Andronicum imitaretur, neglecto illo Salomonio, quo dicitur « præstare non facere votum quam votum non reddere. »

'Η δὲ γε τοῦ 'Ικονίου σουλτάνος (ἦν δὲ εἰσέτι ὁ Κλιτζασθλὰν, εὐγηρίαν ἄγων καὶ γεγονὼς ὑπὲρ ἔτη τὰ ἑβδομήκοντα) τὸν 'Ανδρονίκου ἐνωτισθεὶς θάνατον καὶ τὴν ἀνάῤῥησιν 'Ισαακίου πυθόμενος, καταστοχάζεται ἀρίστως ὅσα εἰκὸς ἐπὶ ταῖς τῶν βασιλέων μεταθάσεσί τε καὶ παραλύσεσι γίνεσθαι, καὶ μᾶλλον εἰ πόλεμος ἀνθέλκει ἐσπέριος, καὶ πολέμων ὁ κράτιστος· καὶ δὴ εἰσβολὴν ποιεῖται κατά τοῦ τῶν Θρᾳκησίων θέματος δι' εὐίππου καὶ εὐόπλου στρατεύματος, τοῦ Σαμῆ ἀμηρᾶ στρατηγοῦντος. Οὐκοῦν ἀνδρῶν κεκενωμένον εὑρὼν τὸ τοῦ Κελβιανοῦ κλίμα ὅπλα φέρειν εἰδότων (πάντες γὰρ ὡς χείμαῤῥοι μετεῤῥύησαδ πρὸς τὸν νεωστὶ τὴν ἀλουργίδα ἐμπορπησάμενον 'Ισαάκιον) ἀνθρώπους τε πολλοὺς ἐχειρώσατο ἄλλων τὸ οἰκεῖον ἐνέπλησε στράτευμα.

Interim Iconii sultanus Clizasthlanis felici senecta ultra annum LXX progressus, cum Andronici interitum, cui successisset Isaacius, audivisset, et ea quæ in imperatorum mutationibus accidere solent, **481** præsertim si bellum ab Occidente gravissimum urgeat, sagacissime divinasset, lectissimo equitatu et armis instructissimo in Thraciam impressionem facit, Samo Amera duce. Qui cum Celbianum tractum bellicosis viris vacuum inveniset (omnes enim torrentis instar ad Isaacium recens imperio potitum confluxerant), multos homines cepit, armenta et greges omnis generis abegit et multis manubiis suum exercitum locupletavit.

'Πρεμήσάντων δὲ καὶ τῶν ἑῴων ἐθνῶν ἄλλοις τε προσκαίροις φιλοτιμήμασιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐτησίων ἀπολήψεσι φόρων (οὕτω γὰρ οἱ ἐς ἡμᾶς ὑπερκαθήμενοι 'Ρωμαίων μετιέναι ἴσασι τὸ ἀλλόφυλον, τὴν οἰκουρίαν μεταδιώκοντες ἴσα καὶ θαλαμηπόλοις νεάνισιν, αἳ περὶ ταλασίαν διαπονοῦνται), ἠθέλησεν ἐξ ἀλλοεθνοῦς γένους ἑαυτῷ μνηστεύσασθαι γαμετήν· ἦν γὰρ ἐμνηστεύσατο πρότερον, θανάτῳ ἀπεδάλετο. Καὶ δὴ κοινολογησάμενος διὰ πρεσβέων τῷ τῆς Οὐγγρίας ῥηγὶ τῷ Βελᾷ ἄγεται εἰς γυναῖκα τὴν ἐκείνου θυγατέρα, τῆς δεκαετηρίδος οὔπω ἀκριβῶς ἀψαμένην. Τὰ δὲ γαμοδαίσια θύειν ἀπὸ χρημάτων δημοσίων σμικρολογούμενος ἀγισθὶ ταῦτα ἐκ τῶν οἰκείων συνέλεγε χώρων· καὶ ἔλαθε διὰ σμικροπρέπειαν καὶ ἄλλας μὲν πόλεις καλαμησάμενος, αἳ κατ' 'Αγχίαλον συνῳκίζοντο, ἑαυτῷ δὲ μάλιστα καὶ 'Ρωμαίοις ἐκπολεμώσας τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος Βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται, Οὗτοι γὰρ ταῖς δυσχωρίαις πεποιθότες, καὶ τοῖς φρουρίοις θρασυνόμενοι ἃ πλεῖστά τέ εἰσι καὶ ὀρθὰ κατ' ἀποτόμους κείμενα πέτρας, καὶ ἄλλοτε μὲν κάτα 'Ρωμαίων ἐμεγαλαύχησαν, τότε δὲ πρόφασιν εὑρηκότες, ὅ δὴ λέγεται, Πάτροκλον τὴν τῶν οἰκείων θρεμμάτων ἀπαγωγὴν καὶ κάκωσιν ἑαυτῶν, ἐς ἀποστασίαν [P. 237] λαμπρὰν ἀνεσκίρτησαν. Ἦσαν δὲ οἱ τοῦ κακοῦ πρωτουργοὶ καὶ τὸ ἔθνος ὅλον ἀνασείσαντες Πέτρος τις καὶ 'Ασὰν, ὁμογενεῖς καὶ ταυτόποροι, οἳ καὶ μὴ δρῶντες τὴν νεωτέρισιν ἀπροφάσιστον προσίασι βασιλεῖν σκηνουμένῳ ἐν τοῖς Κυψέλλοις, αἰτούμενοι συστρατολογηθῆναι 'Ρωμαίοις καὶ διὰ βασιλείου γράμματος σφίσι βραβευθῆναι χωρίον τι βραχυπρόσοδον κατὰ τὸν Αἷμον κείμενον. 'Αλλ' ἀπέτυχον τοῦ αἰτήματος· ἦν γὰρ ἡ θεία ἐπικρατεστέρα κίνησις· Ὑπετονθόρυσαν οὖν ὡς παροφθέντες, εἰκαίως δὲ καὶ τὴν αἴτησιν ἐπανατεινάμενοι παρέπτυσάν τι καὶ ῥῆμα θερμότερον, τὴν

Ubi Orientales gentes cum aliis pro tempore muneribus, tum annuis tribuis placatæ quieverunt (sic enim nostra ætate Romanorum imperatores cum Barbaris agere solent, domi instar nentium puellarum desidentes), uxore defuncta alienigenam ducere statuit, et per legatos Belæ Hungariæ regis filiam, nondum decem annos natam, ambit. Sed dum ex tenacitate nuptias ex fisci pecunia celebrare **482** reformidat et sumptus illos ab urbibus et provinciis affatim exigit, cum alias urbes, præsertim Anchialo finitimas, afflixit, tum Barbaros Hæmi montis accolas sibi et Romano imperio infestissimos reddidit, qui olim Mysi, nunc Blachi nominantur. Hi enim angustiis et castellis freti, quæ plurima habent præruptis saxis inædificata, cum prius etiam Romanos parum curarent, tum per causam abacti pecoris et vexationum quas tolerassent aperte defecerunt. Ejus defectionis principes et auctores fuere duo ex illa gente fratres, Petrus et Asan : qui ne sine causa res novas moliri viderentur, imperatorem Cypsellis degentem adeunt, petentes ut in Romanas legiones referantur, et sibi prædium exigui reditus in Hæmo monte situm assignetur. Ea re non impetrata (nam fatorum vis prudentiam humanam superabat), submurmurabant ut contempti et voti impotes ; et verbum audacius emiserunt, quo defectionem et ea quæ domum reversi acturi essent innuebant, Asan præsertim, homo audacior et crudelior, cui ob impudentiam Joannis sebastocratoris jussu colaphus **483** infringitur. Ita non infecta modo re dimissi, sed contumeliis etiam irritati homines isti nefarii et conscelerati quomodo contra Romanos grassati sint, quis verbis consequatur ? quæ oratio tantum malorum pelagus complectatur ? Sed nondum de his, ne historiæ series interrumpatur.

ἀποστασίαν ὑπεμφαῖνον καὶ ὅσα ἐπανιόντες οἴκαδε δράσουσι, καὶ τούτων μάλιστα ὁ Ἀσὰν ὁ καὶ θρασύτερος καὶ ὠμότερος, ὃς καὶ τύπτεται κατὰ τῶν προσώπων ἐπιταγῇ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου, ἐπιπλαγθεὶς εἰς ἀναίδειαν. Καὶ οἱ μὲν ἄπρακτοι οὕτως ἐπανῆλθον καὶ περιόβριστοι· ὅσα δὲ κατὰ Ῥωμαίων οἱ ἀνοσιουργοὶ οὗτοι καὶ μιαροὶ διεπράξαντο, τίς ἂν ἐφίκοιτο λόγος, ἢ ποία διήγησις τοσαύτας κακῶν Ἰλιάδας συμπεριλήψεται ; ἀλλὰ μήπω περὶ τούτων, τὸ δὲ λέγειν προβαινέτω μοι καθ' εἱρμόν.

5. Comneno Isaacio Cyprum adhuc tenente, a qua neque pecuniæ pollicitationibus neque imperatoris reverentia abstrahebatur, neque de crudelitate erga insulares quidquam remittente, sed subinde nova supplicia excogitante, classem contra eum imperator mittere statuit, et LXX longis navibus Joannem Contostephanum, hominem senem, et Alexium Comnenum (qui etsi vir fortis et integræ ætatis erat et imperatoris nepos, tamen ob effossos ab Andronico oculos ad id munus non modo inutilis, sed malum omen quoque ab omnibus judicabatur) navarchos præponit. Ac navigatio in Cyprum periculi expers fuit, secundis et lenibus ventis aspirantibus. Sed ubi in portubus appulerunt, atrocissimam tempestatem sunt experti. Nam Isaacius Cypri tyrannus eos et vicit et cepit ; et potissimus pirata **484** Megarita, qui opem ferebat Isaacio, clam naves vacuas militibus ad terrestre prælium egressis occupavit. Itaque trierarchæ non modo nullum illustre facinus ediderunt, sed denique etiam in hostium manus venerunt ; et Megaritæ arbitrio permissi ab Isaacio paulo post ad Siciliæ tyrannum, ad quem ille ut dominum suas actiones referebat, sunt perducti. Isaacius vero post victoriam multos Romanos in suas cohortes retulit, multos crudelibus pœnis affecit, ut erat tortor inexorabilis, atque inter cæteros Rentacenum Basilium, cui alterum pedem a genu securi resecuit. Erat is vir bellicosissimus, et ut Achillem Phœnix, ita ipse olim Isaacium et in eloquentia et in re militari erudierat. Ac tali præmio Isaacius omnium mortalium maxime iracundus, et in ira lebetis instar exæstuans, ac tremente mento absurde loquens, pædagogum suum est remuneratus. Nauticam vero turbam, quo quisque vellet, abire sivit. Qui tanquam ex diuturno naufragio, sero domum redierunt, si **485** qui ex tribus malis uno, videlicet mari, fame aut morte, non perierant.

Ε'. Ἔτι τοῦ ἐκ Κομνηνοῦ Ἰσαακίου κατατυραννεύοντος τῆς Κύπρου, καὶ μήτε χρημάτων ὑποσχέσεσιν ἀποσχέσθαι ταύτης προτιθεμένου μήθ' ὑποκλινομένου τῷ βασιλεῖ, οὔτε μὴν τὰ δεινὰ μετριάζοντος ὅσα ἐκακούργει κατὰ Κυπρίων ἀεὶ καινοτέρας κολάσεις ἐπινοῶν, ἔγνω κατ' αὐτοῦ στόλον καταρτύσειν ὁ βασιλεύς. Καὶ ἐπειδὴ μακραὶ νῆες ἡτοιμάσθησαν ἑβδομήκοντα, ναύαρχοι ἀναδείκνυνται ὁ Κοντοστέφανος Ἰωάννης, οὐδοῦ ἐπιβὰς γήραος. καὶ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὃς εἰ καὶ εὐήλιξ (25) ἦν καὶ ἀνδρεῖος καὶ τοῦ βασιλεύοντος ἐξανεψιός, ἀλλ' ἐκκοπεὶς τὰς κόρας ὑπ' Ἀνδρονίκου ἀχρεῖος πρὸς τῶν ὅλων εἰς τὴν τότε στρατήγησιν συλλελόγιστο, ναὶ μὴν οὐδ' αἴσιος ἐκρίνετο οἰωνός. Καὶ δὴ ὁ μὲν ἐς Κύπρον πλοῦς ἀκίνδυνος καὶ τὸ πνεῦμα λίαν φορὸν, ῥέμα πως ἐμπίπτον τοῖς λαίφεσι, τὰ δ' ἐξῆς καὶ μετὰ τὸ προσσχεῖν εἰς τοὺς Κυπρόθι λιμένας ἀπάσης ἀγριώτερα λαίλαπος· αὐτούς τε γὰρ ὁ τῆς Κύπρου κρατῶν Ἰσαάκιος συλλαβὼν ἐτροπώσατο, καὶ ὁ τῶν τότε κατὰ θάλατταν πειρατῶν κράτιστος, ὁ Μεγαρείτης καλούμενος, ἐπαμύνων Ἰσαακίῳ ἀνωΐστῳ ἐπέθετο ταῖς ναυσὶ, κεκενωμένας εὑρὼν τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸν χερσαῖον ἐξιόντων πόλεμον. Οἱ δὲ τριηράρχαι οὐ μόνον οὐδέν τι γεννᾶιον κατώρθωσαν, ἀλλὰ καὶ χερσὶ τῶν ἐναντίων εὐμαρῶς ἑάλωσαν. Καὶ αὐτοὺς μὲν τῷ Μεγαρείτῃ ἐκδίδωσιν Ἰσαάκιος ἐς ὅ τι βούλεται χρήσασθαι· καὶ εἶχε τούτους μετὰ μικρὸν Σικελία καὶ ὁ ταύτης τύραννος, εἰς ὃν ὡς δεσπότην ὁ Μεγαρείτης ἀνέφερε τὰ ἑαυτοῦ. Ὁ δ' Ἰσαάκιος πολλοὺς μὲν τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν ἧτταν τοῖς οἰκείοις κατέλεξε τέλεσι, πολλοὺς δὲ καὶ ἀγρίαις ποιναῖς καθυπέβαλεν, ὁποῖος οὗτος ἀπαραίτητος ὢν κολαστὴς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ῥεντακηνὸν Βασίλειον, [P. 238] πελέκει ἐκ τοῦ γόνατος θάτερον τῶν ποδῶν ἐκτεμών. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄριστος τὰ πολέμια, καὶ τῷ Ἰσαακίῳ τούτῳ ὡς Ἀχιλλεῖ ποτε Φοῖνιξ μύθων τε ῥητὴρ καὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων διδάσκαλος πεφηνώς· ὀργιλώτατος δ' ὢν ἀνθρώπων ὁ Ἰσαάκιος καὶ κατὰ λέβητα καχλάζων ἀεὶ τῷ θυμῷ, παράφορά τε φθεγγόμενος ἐν τῷ χολᾷν καὶ τὴν κάτω γένυν τρομαλέαν δεικνὺς, καὶ ἄλλως δὲ οὐχ ἱλαρα θρέπτρα ἐκτίνειν εἰδὼς, τοιαύτῃ τιμωρίᾳ τὸν ἑαυτοῦ καθυποβάλλει παιδαγωγόν. Τὸ δὲ ναυτικὸν πλῆθος ἔνθα οἱ πρὸς βουλῆς διαφῆκεν ἴεσθαι, οἳ καὶ ὡς ἐκ ναυαγίου μακροῦ χρόνιοι τὰ οἴκοι κατέλαβον, ὅσοι τέως μὴ τριῶν ἑνί τινι κακῷ θαλάσσης καὶ λιμοῦ καὶ τελετῆς ἀπεγένοντο.

Cum Mysti aperte defeciesent, ab iis quos dixi impulsi, imperator bellum eis infert. Sed nec illud prætereundum est. Cum Blachi principio ab eo conatu ad quem a Petro et Asane inducebantur, rei difficultate territi, abhorrerent, fratres, ut po-

Τῶν δὲ Μυσῶν ἀποστασίαν μελετησάντων περιφανῆ, καὶ ἀρχηγῶν τοῦ κακοῦ τοῦδε ὧν εἴρηκα γεγενημένων, ἔξεισι βασιλεὺς κατ' αὐτῶν. (26) Χρὴ δὲ κἀκεῖνα μὴ παριδεῖν ἀνιστόρητα. Οἱ Βλάχοι ὤκνουν τὰ πρῶτα καὶ ἀπεπήδων πρὸς τὴν ἀπόστα-

Hier. Wolfii notæ.

(25) Posset τὸ εὐήλιξ etiam ad corporis proceritatem referri, quia ἡλικία et ætatem et staturam significat.

(26) Ita describitur hic locus, ut non satis appareat utrum subornata an vera illorum insania fuerit. Si simularunt, atrox est et fere plus quam Iberica simulatio ferro se lacerare. Si insanierunt, quo pacto edoceri potuerunt ut ea dicerent quæ Asani et Petro placebant?

σιν εἰς ἣν ἐνήγοντο πρὸς τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀσὰν, τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος ὑφορώμενοι. Τῆς δὲ δειλίας ταύτης τοὺς ὁμογενεῖς ἀπάγοντες οἱ ταυτόαιμοι εὐκτήριον ἐδείμαντο οἶκον ἐπ' ὀνόματι Δημητρίου τοῦ καλλιμάρτυρος, εἰς ὃν πολλοὺς τῶν δαιμονολήπτων συνηθροικότες ἐξ ἑκατέρου γένους, αἱμωποὺς καὶ διαστρόφους τὰς κόρας, λυσιχαίτας, καὶ τἄλλα ἀκριβῶς διασώζοντας ὁπόσα οἱ τοῖς δαίμοσι κάτοχοι διαπράττονται, τοιάδε τούτοις ἐνθουσιῶσιν ὑπετίθουν φθέγγεσθαι, ὡς ὁ Θεὸς τοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων γένους ἐλευθερίαν ηὐδόκητε καὶ τοῦ χρονίου ζυγοῦ ἐπένευσεν ἀπαυχένισιν, οὗ χάριν καὶ τὸν Χριστομάρτυρα Δημήτριον ἀπολιπεῖν μὲν τὴν Θεσσαλονικέων μητρόπολιν καὶ νεὼν τὸν ἐκεῖ καὶ τὰς παρὰ Ῥωμαίοις διατριβάς, ἐς δ' αὐτοὺς ἀφικέσθαι ὡς ἐπαρήξοντα καὶ συλλήπτορα τοῦ ἔργου ἐσόμενον. Ἀνακωχευόμενοι δὲ ἠρὸς βραχὺ οἱ πάραφοροι οὗτοι, καὶ ἄφνης τὸ πνεῦμα πλεῖον συλλέγοντες, ἐπιληπτευόμενοι αὖθις διεσοβοῦντο καὶ ἐδόων ἐνθεαστικὸν καὶ διάτορον μὴ εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε ἕδρας ἀκμὴν, ἀλλ' ὅπλα μετὰ χεῖρας λαβεῖν καὶ Ῥωμαίοις ὁμόσε χωρεῖν, τοὺς δὲ γε συλλαμβανομένους κατὰ πόλεμον μὴ ζωγρεῖν, ἀλλ' ἀποσφάττειν καὶ κατακαίνειν ἀνηλεῶς, μηδ' ἐπὶ λύτροις ἀφιέναι, μηδ' ἐπικάμπτεσθαι δεήσεσι, μηδὲ γονυκλισίαις θηλύνεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ τινὰς ἀδάμαντας πρὸς πᾶσαν ἀνενδότους εἶναι παράκλησιν καὶ φθείρειν ἁπαξάπαντας τοὺς συλληφθέντας. Ὑπὸ θεοπρόπων οὖν τοιούτων ὅλον τὸ γένος ἐξομιληθέντες τῶν ὅπλων ἅπαντες γίνονται. Καὶ ὡς αὐτίκα εὐημερήθη τούτοις τὰ τῆς ἀποστασίας, ἔτι μᾶλλον ἔθεντο τῇ ἐλευθερίᾳ σφῶν ἐπευδοκεῖν τὸν Θεόν. Καὶ μικρὸν ἡγησάμενοι τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἄνετον καὶ ἀπόλυτον, καὶ κατὰ τῶν ἄποθεν τοῦ Αἵμου κωμοπόλεων καὶ συγκτήσεων ἐμπλατύνονται. Ἄτερος δὲ τῶν ὁμαιμόνων ὁ Πέτρος καὶ στεφανίσκῳ χρυσέῳ διαδεῖται τὴν κεφαλὴν, καὶ τοῖς ποσὶν ὑποβράπτει καὶ περιτίθησι κοκκοβαφὲς πέδιλον. Τῇ δὲ Πρισθλάβᾳ προσβαλόντες (πόλις δ' αὕτη ὠγυγία, ἐκ πλίνθου πᾶσα ὀπτῆς, καὶ πλείστην ὅσην περὶ τὸν Αἷμον τὴν περίμετρον ἔχουσα) ὡς οὐκ ἀκίνδυνον ἑώρων τὴν πολιόρκησιν, αὐτὴν [P. 239] μὲν ἀντιπαρέρχονται, τὸν δ' Αἷμον ὑποκατέρχονται, Ῥωμαϊκαῖς δ' ἑτέραις ἐπικαταβάγέντες ἀπροσδόκητοι κωμοπόλεσι πολλὰ μὲν σώματα Ῥωμαίων ἐλεύθερα, πολλοὺς δὲ βόας καὶ ὑποζύγια καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων χρῆμά τι οὐκ ἐλάχιστον διαρπάζουσιν. Ἔξεισι τοίνυν κατ' αὐτῶν Ἰσαάκιος, Οἱ δὲ τῶν δυσχωριῶν καὶ ἀπροσβάτων αὖθις ἐπιλαβόμενοι ἀντέσχον ἐπὶ πολύ. Γνόφου δὲ παρὰ δόξαν ἀναβάντος ὑπὸ Θεοῦ, ὃς σκότος τίθησι τὴν οἰκείαν ἀποκρυβὴν, καὶ τὰ ὄρη καλύψαντος ἃ ἐτήρουν οἱ Βάρβαροι τὰς τῶν παρόδων στενὰς προλοχίσαντες, ἔλαθον Ῥωγαῖοι λάθρα αὐτοῖς ἐπιστάντες, καὶ διασκεδάζουσιν οὕτω καταπλῆγας θέμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἀρχηγοὶ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς στρατιᾶς, ὁ Πέτρος δηλαδὴ καὶ Ἀσὰν, καὶ ὅσον περὶ αὐτοὺς ἑταιρικὸν ἀποστατικὸν, κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν χοίρων ἀγέλην ὡς εἰς θάλασσαν τὸν Ἴστρον ὥρμησαν, καὶ τοῦτον διαπλωϊσάμενοι τοῖς ἐκ πέραν Σκύθαις προσέμιξαν' ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν πᾶσαν τὴν Μυσίαν ἔχων περιελθεῖν καὶ φρουρὰν ἐπιστῆσαι ταῖς ἐκεῖσε πόλεσιν, αἱ πολλαὶ μὲν εἰσι κατὰ τὸν Αἷμον, αἱ δὲ πλείομς ἤ γοῦν ἅπασαι σχεδὸν ἐπιπετρῶν ἀποτόμων καὶ μερινεφῶν γηλόφων πεπολισμέναι, τοιοῦτον μέντοι οὐδὲν τι καὶ διαπέπραχε,

pularibus suis cum metum adimerent, ædem nomine præclari martyris Demetrii ædificarunt, in eamque multos dæmoniacos utriusque sexus coegerunt, qui cruentis et perversis pupillis effusisque crinibus cætera omnia exquisite exprimebant, quæ id genus hominum propria habet; eosque docebant in furore proloqui Deo visum esse ut gens Bulgarorum et Blachorum diuturno jugo excusso libertatem consequatur, eaque de causa Christi martyrem Demetrium, relicta metropoli Thessalonica et æde Romanorumque consuetudine, ad ipsos pervenisse, adjuturum id opus. Igitur vecordes isti homines paulum morati, et subito majore spiritu collecto rursus alienati, exagitabantur, et clara voce **486** quasi numine afflati clamitabant non amplius desidiæ esse locum, sed arreptis armis Romanos invadendos esse; et qui in bello caperentur, non conservandos aut vendendos, sed inclementer occidendos esse, et prece et pretio repudiatis, neque magis ulla obtestatione moveri oportere quam adamantem. Tota igitur gens a talibus vatibus concitata ad arma concurrit; et ut initia defectionis auspicata fuerunt, magis etiam credidere Deum libertati suæ favere. Nec ea contenti in oppida et prædia ab Hæmo remota diffunduntur. Alter vero fratrum Petrus auream corollam imponit capiti et pedibus coccineos calceos inducit. Pristhlabam aggressi (urbs ea Ogygia est, tota latericia et maximum Hæmi spatium complexa) ut oppugnationem non esse tutam videbant, ex præterita ex Hæmo descendunt; et Romana oppida subito adorti multos ingenuos homines, multos boves et jumenta aliarumque pecudum ingentem **487** numerum abducunt. Isaacio adventante rursus in angustiis et inaccessis locis abditi diu restiterunt. Sed caligine præter exspectationem a Deo, cujus latebræ in tenebris sunt, excitata, et montes quos Barbari aditu angustiarum obsesso tuebantur involvente, Romani eos imprudentes oppresserunt; et terrore attonitos ita dissiparunt, ut mali istius auctores et duces cum amicorum cœtu, ut ille porcorum grex in evangelio in mare, ita ipsi in Istrum illapsi ad finitimos Scythas trajicerent. Imperator vero, cum nemine prorsus prohibente totam Mysiam pervagari et præsidia in urbes, quæ pleræque in Hæmo sunt, sed plures ac potius fere omnes in præruptis rupibus et altissimis tumulis exstructæ, introducere liceret, neutrum fecit, sed cumulis frumenti incensis supplicum Blachorum conflictis verbis deceptus statim retro abiit, relictis illis rebus adhuc plane exulceratis. Unde factum ut Barbari Romanis audacius insultarent.

πυρὶ δὲ τὰς θημωνίας τῶν καρπῶν παραδοὺς καὶ τοῖς τῶν ὀφθέντων Βλάχων φενακισμοῖς ὑπαχθεὶς παλίμπους ἐκ τοῦ παραυτίκα γίνεται, ἔτι ὠδίνοντα παρεὶς τὰ ἐκεῖσε. Ὅθεν εἰς πλατύτερον μᾶλλον ἐπῆρε τοὺς Βαρβάρους κατὰ Ῥωμαίων μυκτῆρα καὶ πλειόνως ἠρέθισεν.

488 6. Nam is quidem in urbem reversus ut re bene gesta gloriabatur: quidam vero ex ordine judicum, Monasteriotes Leo, salse dicebat Basilii Bulgaroctoni animam dolere, qui cum Bulgaros funditus delevisset, edixerit, si quando Blachi denuo novis rebus studuerint, suum exemplum imitandum esse, et provincias castris in ea positis peragrandam ei qui bellum cum eis gesserit, eo edicto in Sosthenii monasterio affixo. Quod nunc sit irritum, quod imperator ea quæ ille multis annis confici jusserit, tam exiguo momento absolverit ut illi tale nihil in mentem venerit. Asan vero maximis auxiliaribus Scytharum copiis suo arbitratu delectis reversus cum **489** Mysiam patriam perpurgatam et Romano exercitu vacuam reperisset, factus insolentior et jactantior, Mysiæ incolumitate et dominatu non contentus maxima Romanis detrimenta inferenda et Mysorum ac Bulgarorum dominatum, ut olim fuisset, omni contentione conjungendum esse censuit. Quodsi ipse imperator ut prius, iterum ad bellum exiisset, fortasse res bene gesta esset: verum is alacritate sua in aliud tempus dilata Joannem sebastocratorem patruum suum cum imperio ablegavit; qui exercitu non temere, sed plane laudabiliter gubernato, et hosti, qui contractis in unum copiis in planitiem descenderat, non parvis cladibus illatis, imperium ob affectati regni suspicionem deponere jubetur, et in ejus locum Joannes Cantacuzenus Cæsar, qui imperatoris sororem in matrimonio habebat, sufficitur. **490** Erat is vir procera statura, forti animo, voce magna, bellicosus, sed ob audaciam et arrogantiam fere perpetuo adverso Marte pugnabat, inter alios et ipse ab Andronico excæcatus. Cum autem **491** barbaros vitata planitie in montibus se tenere audivisset, non cogitavit illos reficiendarum virium causa, et quo tutiores sint, ibi commorari: sed id factum timiditatem interpretatus in medio campo castra posuit, neque custodiis neque excubiis accuratioribus usus, neque vallo communito. Itaque noctu a Barbaris oppressus vix evadit,

ζ'. (27) Ὁ μὲν γὰρ τὴν βασιλίδα καταλαβὼν ἐπὶ τοῖς κατωρθωμένοις ἦν βρενθυόμενος, ὡς καὶ τινα τῶν ἐπὶ τῷ δικάζειν (ἦν δὲ οὗτος ὁ Μοναστηριώτης Λέων) παθήνασθαι εἰπόντα τὴν τοῦ Βασιλείου τοῦ βουλγαροκτόνου ψυχὴν, ὅτι τὸ τυπικὸν αὐτοῦ βασιλεὺσ παρεβλέψατο καὶ ὅσα ἐπὶ τῇ τοῦ Σωσθενίου μονῇ ἐκεῖνος διέθετο, καὶ κατὰ τοῦτο νεωτερίσαι τοὺς Βλάχους, ἐρεσχελῶν καὶ διασύρων οὐ καθυφῆκε βραχὺ ὡς δῆθεν σφαλέντα περὶ τὴν πρόῤῥησιν, φάσκων ὡς αὐτὸς αὖθις εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν καὶ δουλείαν τοὺς ἀποστάτας συνέπεισέ τε καὶ ἐπανήγαγεν ἀκαριαίως οὕτως ὡς οὐδὲ χρονίως ἐκεῖνος, καὶ μάτην αὐτὸν ὡς ἀπὸ δαφνηφάγου λαιν μοῦ καὶ Δελφικοῦ μαντικοῦ τρίποδος ἀπερεύγεσθαι τὰ τοῦ ψεύδους ὀδωδότα καὶ διάκενα θεοπρόπια. Ὁ δὲ περὶ τὸν Ἀσὰν Βάρβαροι τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τοῖς Σκύθαις συμμίξαντες, πλεῖστον ἐκεῖθεν συμμαχικὸν, καθὼς ἠροῦντο, στρατολογήσαντες εἰς τὴν πατρίδα Μυσίαν ἐπανῆκον, καὶ σεσαρωμένην ἀτεχνῶς εὑρόντες αὐτὴν καὶ Ῥωμαϊκοῦ κεκενωμένην στρατεύματος μετὰ κόμπου ἐπεισέφρησαν μείζονος, οἷα λεγεῶνας πνευμάτων τὴν ἐκ Σκυθῶν ἐπαγόμενοι σύναρσιν. Ὅθεν οὐδ' ἠγάπων εἰ τὰ ἑαυτῶν ἔχουσι σώζειν καὶ τὴν τῆς Μυσίας μόνην περιβαλοῦνται τοπάρχησιν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὰ Ῥωμαίων μέγιστα βλάψουσι καὶ τὴν τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων δυναστείαν εἰς ἓν συνάψουσιν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν, οὐδαμῶς ἠνείχοντο. Καὶ ἦν ἂν διασούμενα τὰ καλὰ, εἴπερ αὐτὸς καὶ πάλιν [P. 250] ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν ἀποστάντων ἐξώρμησε. Πλὴν ἄλλ' αὐτὸς μὲν τὴν οἰκείαν ὁρμὴν εἰς ἕτερον καιρὸν ὑπερέθετο, τὴν δ' ἀρχηγίαν τῷ πρὸς πατρὸς ἐνεχείρισε θείῳ τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ. Ὁ δὲ οὐκ ἐπισφαλῶς, ἀλλ' ὡς ἄγαν ἐπαινετῶς διακυβερνήσας τὴν στρατιὰν, καὶ τοὺς πολεμίους ἐν τῷ σαμβαλεῖν λυπήσας οὐχὶ βραχέα εἰς ὁμαιχμίαν συσπειμαθέντας καὶ εἰς πεδία ὑποναταβάντας ἐμπήλατα, μετὰ μικρὸν τὸν στρατηγὸν ἀποζωννυται, ὑποβλεπόμενος βασιλειᾷν. Διαδέχεται δὲ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς, γαμβρὸς ὢν τοῦ βασιλέως ἐπ' ἀδελφῷ. Ἀνὴρ (28) δ-

Hier. Wolfii notæ.

(27) Ὡς καὶ τινα. Corruptus hic locus est, aut saltem ita intricatus ut fere nulla certa sententia ex ea possit colligi. Quare vetusti codicis lectionem, etsi nec ipsam talem, qualem ratio grammatica postulat, paulo tamen expeditiorem in convertendo sum secutus. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τὴν βασιλίδα πόλιν καταλαβὼν ἐγκαυχώμενος ἦν ἐπὶ τοῖς διαπραχθεῖσιν αὐτῷ ἔργοις, ὡς καὶ τινα τῶν κριτῶν (ὑπῆρχε δέ οὗτος ὁ μοναστηριώτης Λέων) λυπηθῆναι ἔφη εἰπόντα τὴν τοῦ βασιλέως Βουλγαροκτόνου ψυχήν. Ἐκεῖνος γὰρ ὅτε τούτους εἰς τέλος διέφθειρε, διετάξατο, εἴπερ πάλιν εἰς ἀποστασίαν ποτὲ τραπῶσιν οἱ Βλάχοι, οὕτως ὀφείλει ὁ μέλλων καταπολεμῆσαι αὐτοὺς πολιῆσαι τὰ αὐτοῦ κατουνοτοπια καὶ εἰσελθεῖν εἰς αὐτοὺς, καὶ τὴν τοιαύτην διάταξιν ἐν τῇ τοῦ Σωσθενίου μο ῇ ἔθηκεν. Ἐψεύσατο γοῦν ἡ τοιαύτη διάταξις, καθότι σὺ, βασιλεῦ, ἃ διὰ πολλῶν χρόνων ἐκεῖνος διετάξατο πληρωθῆναι, οὕτω συντόμως διῆλθες ὡς οὐδὲ εἰς ἐνθύμησιν ἀνέβη ἐκείνου ποτὲ, γελῶν δῆθεν καὶ ἐμπαίζων τὰ παρ' ἐκείνου διατεταγμένα.

(28) Amplius integro folio descripsi ex vetusto codice. (Cæteri duo habebant hæc tantum: ἀνὴρ δ' οὗτος ἀξιοθέατος — σκεπτομνοις πρότερον) Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν ἡλικίαν μακρὸς καὶ ἀνδρεῖος τὴν ψυχὴν καὶ μεγαλόφωνος καὶ ἐν ποκέμοις δόκιμος, ἀεὶ ποτε δὲ ἐδυστύχει ἐν τοῖς πολέμοις δι' ἣν εἶχε θρασύτητα καὶ ἀλαζονίαν· ἐξωρύχθη δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς παρὰ Ἀνδρονίκου μετὰ τῶν ἄλλων. Ὅθεν κἀὶ τοὺς βαρβάρους ὁ Καῖσαρ ἀκούων ἐν ὄρεσι διάγειν καὶ μὴ εἰς τὸν κάμπον κατέρχεσθαι, μὴ διαλογισαμενος ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀνάπαυσιν καὶ ἀσφάλειαν

οὗτος ἀξιοθέατος τὸ εἶδος καὶ πλουτῶν ἐμπειρίαν τῶν τακτικῶν, τότε δὲ οὐ καλῶς τὸν κατὰ Βλάχων διεστρατήγησε πόλεμον. Ὅθεν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος. Ὁ δὲ καὶ πάλαι μὲν ἐνήδρευε τῇ βασιλείᾳ, ἡνίκα τὸν κατὰ Λατίνων ἐστρατήγει πόλεμον, ὥστε καὶ νύκτωρ τοῦ τεμένους ἄδυτον εἰσιὼν ἀνασείειν πρὸς ἀποστασίαν ἐπειρᾶτο τὸν ὄχλον. Ὡς δ' οὐ προὐχώρει τηνικαῦτα τὰ ἑαυτοῦ διαβούλια, σπονδὰς ἐκ βασιλέως δεξάμενος τὴν μὲν ἔφεσιν καὶ πάλιν ἔτρεφε τὴν αὐτήν, κατέχων βίᾳ καὶ ἄγχων ὡς ἵππον εὐήνιον τὸ ἐνδόμυχον φίλαρχον, τότε δὲ ὡς ξυρὸς ἀκόνης τῆς συνδρομῆς τῶν στρατευμάτων λαβόμενος ὑπέθηξεν ἑαυτὸν πέρας ἐπιθεῖναι τοῖς σκεπτομένοις πρότερον. Καὶ δὴ συμβούλοις εἰς τοῦτο [P. 241] χρησάμενος τοῖς ὅσον κατὰ γένος ἐκείνῳ συνήπτοντο πατριώταις (ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ δὲ ὥρμηντο πόλεως), πολλοῖς οὖσι καὶ σώμπασι δυνατοῖς, τὸ ἐρυθρὸν ὑποδύεται πέδιλον, καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς παντὸς ἀναγορευθεὶς τοῦ στρατεύματος αὐτοκράτωρ τὴν ἐς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν στέλλεται, καὶ περὶ τὸ ἔξω λεγόμενον καταστρατοπεδεύεται Φιλοπάτιον. Περὶ δὲ δείλην μετὰ τῶν εὐοπλοτάτων δυνάμεων τῷ τείχει προσπελάσας τῆς πόλεως, ἵππῳ ἔποχος ὢν παρὰ τοσοῦτον μὴ παντὶ μέλανι παρ' ὅσον λευκαὶ τρίχες ἐς κύκλον σεληναίας περιαγόμεναι φυεῖσαι ἦσαν περὶ τὸ μέτωπον, τοῖς ἐπὶ τῶν τειχῶν βασιλικοῖς καὶ θεαταῖς τῶν δρωμένων ἀστυπολίταις ἀπειλητής ἅμα καὶ παραινέτης ἐδείκνυτο. Τὰ μὲν γὰρ αὐτοῦ φρονοῦντας εὖ παθεῖν ἔφασκεν, ὡς ἄρα

exercitu variis modis afflicto : nam alii jacentes in tentoriis occidebantur, alii inermes in fuga capiebantur. Qui vero usque ad Cæsaris tabernaculum profugerant, majorem ejus quam hostium acerbitatem sunt experti, a quo contumeliis ut proditores proscindebantur. Ut autem susceptum dedecus aboleret, armatus Arabicum equum conscendit, scutoque in manus sumpto in confertos hostes est invectus, vociferans : « Sequimini me, » cum nec videret neque sciret quo iret aut quid in castris fieret. Romanis ita victis et fugientibus, omnia tabernacula sunt direpta et vexilla capta et aureæ Cæsaris vestes ferrugineo colore interpunctæ ; quas Petrus et Asan induerunt, ante exercitum incedentes, et tabernacula sua in planitie fixerunt. Imperio Cantacuzeno Cæsari abrogato, dux totius exercitus declaratus est Branas Alexius, brevi quidem ille statura, sed magno ingenio et prudentia vir, atque illa ætate summus imperator. Qui exercitu suscepto non confidenter sed circumspecte castra metabatur, instructa progrediens acie, atque in id intentus ut et hostem detrimentis afficeret et omnes copias periculi expertes conservaret. Ita multis angustiis superatis, ad locum qui Niger tumulus dicitur pervenit. Ibi castris positis valloque munito res bene gerendæ spem hominibus afferebat. Sed cum regni cupiditate perpetuo æstuaret, tum animum suum deciravit. Nam idem Branas cum primum ab imperatore dux ad bellum Siculum missus, auxilia Ger-

Hier. Wolfii notæ.

ἐν τοῖς τοιούτοις εὑρίσκονται ὄρεσιν, ἀλλὰ δειλίαν τοῦτο κρίνας αὐτῶν, μέσον τοῦ κάμπου ἐποίει τὰ αὐτοῦ κατουνοτόπια, μήτε φυλακὰς ἔχων ἀκριβεῖς ἢ βίγλας, μήτε μὴν βάλλων χάρακα. Νυκτὸς οὖν αὐτῷ οἱ Βάρβαροι ἐπιθέμενοι, μόλις αὐτὸς διασώζεται, καὶ τὸ στράτευμα πολυτρόπως ἐκάκωσαν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐν ταῖς τέντοις κείμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καταλαμβανόμενοι ἐφονεύοντο, οἱ δὲ ἀναρμάτωτοι φεύγοντες ἐζωγροῦντο. Ὅσοι δὲ φυγεῖν ἠδυνήθησαν καὶ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος κατούναν ἐλθεῖν, πικρότερον αὐτὸν ὑπὲρ τῶν πολεμίων εὗρισκον, ὑβρίζοντα καὶ διαβάλλοντα ὡς προδότας αὐτούς. Θέλων γοῦν ὁ Καῖσαρ τὴν ἑαυτοῦ νίκην ἀνακαλέσασθαι, ἡρματώθη καὶ ἐκαβαλλίκευσε Ἀραβικὸν φαὴν, καὶ ἔλαβε καὶ κοντάριον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ὥρμησε κατὰ μέσον τῶν πολεμίων κράζων καὶ λέγων, Ἀκολουθεῖτέ μοι, μὴ βλέπων, μηδὲ γινώσκων ὅπη πορεύεται ἢ τί ἐν τῷ στρατῷ γίνεται. Νικηθέντων οὖν οὕτω τῶν Ῥωμαίων καὶ φευγόντων, ἡρπάγησαν παρὰ τῶν Βαρβάρων αἱ κάτουναι πᾶσαι καὶ τὰ χρυσοϋφῆ ῥοῦχα τοῦ Καίσαρος, τὰ μετὰ τῶν γερακίων χρωμάτων σεσημειωμένα, καὶ τὰ φλάμουλα, ἅτινα καὶ ἐνεδύσαντο ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσάν προπορευόμενοι ἔμπροσθεν τοῦ στρατοῦ αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ τὸν κάμπον ἔκτοτε κατελθόντες τὰς τέντας αὐτῶν ἐκεῖ ἔστησαν καὶ κατεσκήνωσαν. Παραλυθεὶς δὲ ἀπὸ τῆς τοιαυτης ἀρχῆς ὁ Καντακουζηνὸς Καῖσαρ, ἀνηγορεύθη στράτηγος τοῦ ὅλου στρατεύματος ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος, βραχὺς μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, βαθὺς δὲ τὴν γνώμην καὶ ποικίλος τὴν φρόνησιν καὶ τῶν εὑρισκομένων τότε ἀνθρώπων ὁ στρατηγικώτατος. Ἀλλ' οὗτος τὴν στρατιὰν παραλαβων οὐ θρασεως, ἀλλὰ μετὰ ἀσφαλείας καὶ φυλάξεως τὰ τούτου ἐποίει κατουνοτόπια, τακτικῶς τοῖς ἔμπροσθεν προπορευόμενος, καὶ προθυμοποιούμενος θλίβειν τοὺς ἐχθροὺς, ἐπιμελούμενος δὲ ὅπως καὶ ὁ στρατὸς ἅπας ἀκινδύνως διέρχεται. Διελθὼν δὲ τόπους δυσβάτους πολλοὺς φθάνει κατὰ οινα τόπον Μέλανα βουνὸν καλούμενον, κἀκεῖσε κατασκηνοῖ καὶ χάρακα βάλλει, καὶ ἐφαίνετο ὡς καὶ χρηστότερον τε ἐργάσηται. Ἔχων δὲ δι' ἐπιθυμίας ἀεί ποτε καὶ φανταζόμενος εἰς τὸ ὕψος ἀναβῆναι τῆς βασιλείας, τότε τὸν ἅπαντα σκοπὸν αὐτοῦ ἐφανέρωσεν. Ὁ αὐτὸς γὰρ Βρανᾶς καὶ πρῶτον, ὅτε εἰς τὸν κατὰ τῆς Σικελίας πόλεμον στρατηγὸς παρὰ τοῦ βασιλέως κατέστη καὶ τὸ ἐξ Ἀλεμανῶν συμμαχικὸν ἀνελάβετο, διακρίνας ὡς ἀρκετόν ἐστι συνεργῆσαι αὐτῷ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ (οὐ γὰρ ἐθάρρει τοσοῦτον τὸ στρατιωτικὸν σύνταγμα ὥστε τὴν βουλὴν αὐτοῦ φανερῶσαι), ἔγνω καὶ αὐτὸς βαδίσαι τὴν ὁδὸν ἣν ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος ἐβάδισε καὶ ἐβασίλευσεν· ἐξελθὼν γὰρ νυκτος καὶ πρὸς τὸν μέγαν τῆς ἁγίας Σοφίας νεὼν εἰσελθὼν καὶ μέσον τοῦ ἱεροῦ στὰς παρεκάλει τοὺς εἰσερχομένους βοηθῆσαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἀδίκου καὶ παραλόγου τοῦ βασιλέως ὀργῆς, λέγων ὅτι Οὐδὲν προσέκρουσά τι ἢ ὅλως ἔξω τοῦ ὁρισμου καὶ τοῦ θελήματος ἐγενόμην αὐτοῦ. Καὶ ἤρξατο ἐγκαυχᾶσθαι ἐν τοῖς αὐτοῦ στρατηγήμασιν. Οὐ γινώσκετε, ὦ ἄνδρες, ὅσα ἐν πολέμοις ἠνδραγάθησα, καὶ δεύτερον καὶ τρίτον διὰ στρατηγικῶν μεθόδων τοὺς ἐχθροὺς ἐνίκησα Καὶ ἐκίνει πρὸς στάσιν τὸν λαόν. Ὡς δὲ εἶδε μηδὲν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ γίνεσθαι, ὅρκους ἐκ βασιλέως δεξάμενος τὴν στάσιν διέλυσεν, ἔτρεφε δὲ ὅμως καὶ εἶχε καθ' ἑαυτὸν τὸν τοιοῦτον τῆς ἀποστασίας σκόπόν. Ὡς δὲ τότε καιρὸν ἐπιτήδειον εὗρε καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν τοῦ στρατηγὸς εἶναι ἁπάσης τῆς στρατιᾶς, ἔχων καὶ τὸν ἅπαντα στρατὸν μεθ' ἑαυτοῦ, εἰς φανερὸν τὰ ἐκ κρυπτῷ μελετώμενα ἀνεκήρυξε.

manorum quæ acceperat satis habere virium ad juvandos conatus suos ratus (nam Romanis legionibus tantum non fidebat ut eis consilium suum aperire auderet) eamdem viam et ipse ingredi statuit quæ Isaacium ad imperium perduxisset. Igitur magnum S. Sophiæ templum ingressus, in medio stans opem introeuntium contra iniquam et perversam imperatoris iram, quem nulla re offendisset neque quidpuam præter mandata et voluntatem ejus fecisset, implorat, et res gestas suas celebrare instituit : « An ignoratis, inquit, viri, quam fortiter in bellis me gesserim ? ut hostes iterum ac tertium industria mea superarim ? » Et populum ad seditionem concitat. Ut autem se nihil proficere videbat, promissa ab imperatore impunitate cœptis destitit, eadem cupiditate nihilominus retenta ; cujus **492** tum splendæ occasione data, cum totius dux exercitus esset declaratus, quæ diu animo celarat in apertum protulit. Cognatisque suis in consilium adhibitis, qui Adrianopolim, ut et ipse, patriam habebant, multis et potentibus viris, rubrum calceum induit ; atque inde in patriam digressus, et ab omni exercitu imperator salutatus, ad urbem imperatricem contendit, et castris ad exterius Philopatium positis vesperi cum instructissimis copiis ad mœnia accedit, equo plane nigro insidens, nisi quod in fronte albam maculam instar lunaris orbis habebat, et imperatorios milites et cives, qui ex mœnibus illa spectabant, simul et monet et minis terret. Nam si portis apertis ultro in partes suas concesserint, servatorem et benefactorem habituros ; sin per januam et non aliter ingredi cupienti restiterint, utique si clam ingressus et imperium latrocinio quodam consecutus fuerit, se causam habiturum sic agendi cum eis ut immanes feræ, quæ pulsis pastoribus caulas perfregerint. Quæ cum jactasset, acie velut ad pugnam instructa in castra revertitur. Postridie sole orto **493** rursus ad urbis mœnia accedit ; et exercitu, ad terrestrem portam, quæ Charsii dicitur, in dextrum et lævum cornu instructo, mediam phalangem ipse obtinens copias urbe effusas aggreditur. Imperator enim suos milites non tantum intra portas urbis collocarat, sed et partem quam longissime excurrere extra fossas et cum hostibus congredi et fatigatos hostibus urgentibus ad mœnia refugere jusserat, ut ab iis qui in turribus starent juvarentur. Ac usque ad meridiem sagittis et jaculis utrinque dimicatum est, Branæ factione aliquandiu nonnihil superiore ob belli usum, atque in ea Latinorum peditatu potissimum. Nam qui ex Siculo exercitu adhuc in vivis erant, eos imperator custodia et vinculis liberatos armis datis Branæ ad Hæmum proficiscenti miserat, qui optimam phalangem pedestrem explebant, scuto equestri, prælongo ense et lancea armati. Cum autem equitum quoque turmæ iis opem tulisset, urbani vi pelluntur, et quamvis inviti, fossa superata, ad mœnia se recipiunt, propugnatoribus eos adjutantibus.

A καὶ εἰ διαπετάσαντες τὰς πύλας αὐτὸν εἰσδέξονται σωτῆρά τε καὶ εὐεργέτην εὑρήσουσιν· εἰ δὲ διὰ τῆς θύρας εἰσιόντι καὶ μὴ ἀναβαίνειν ἀλλαχόθεν ἐθέλοντι ἀντιβαῖεν δήπου καὶ ἀντισταῖεν, **πάντως** κλέψας τὴν εἴσοδον καὶ λῃστεύσας τὴν **βασιλείαν** ἐκεῖνα ἀνεπεγκλήτως ἐργάσαιτο ὁπόσα καὶ **ὠμησταὶ** θῆρες τοὺς ποιμένας παρωσάμενοι καὶ **μὴ διὰ** τῆς αὐλῆς τῶν προβάτων, ἀλλ' ἑτέρωθεν εἴσω **παριόν**τες. Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα μεγαλαυχήσας, καὶ ἅμα παράταξιν ἐνδειξάμενος ὁποίας **χρεία** τοῖς ἑτοιμασθεῖσιν εἰς πόλεμον, πρὸς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον [P. 242] ὑπενόστησε. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰ ἑῷα φαυσιβολοῦντος πρὸς τοῖς τείχεσιν αὐθις τῆς πόλεως γίνεται, κἀπὶ ταῖς χερσαίαις πύλαις ἀντιτάξας τὴν στρατιὰν, αἳ τοῦ Χαρσίου λέγονται, εἰς δεξιὸν καὶ εὐώνυμον κέρας αὐτὴν διαι-
B ρεῖ, καὶ τὸ μέσον αὐτὸς ἐπέχων τῆς **φάλαγγος** ἐφίησι τοῖς ἐκχεομένοις τῆς πόλεως στρατοῖς συμπλέκεσθαι. Οὐδὲ γὰρ μόνον ἐντὸς τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὸ ὑπερπονοῦν ἑαυτοῦ κατεμέρισε βασιλεὺς, ἔστι δ' ὃ καὶ τῶν τειχῶν ἄνωθεν ἐπέταξεν ἐφεστάναι, ἀλλὰ καὶ μέρος ἀποδιελόμενος ἐπέτρεψεν ἐπεκθέειν ἔξωθεν ἑκαστάτω τῆς τάφρου καὶ τοῖς πολεμίοις ὡς ἐνόν ἀντιφέρεσθαι. Εἰ δέ γε κάμωσιν ἐπιβρισάντων τῶν ἐναντίων, προσρύεσθαι παρῄνει τοῖς τείχεσιν, ὅπως οἱ τῶν πυργοβάρεων ἄνωθεν αὐτοῖς ἐπαμύνωσιν. Ἕως μὲν οὖν σταθηρᾶς μεσημβρίας τοξασμοὶ καὶ ἀκροβολισμοὶ παρ' ἑκατέρων ἐγίνοντο τῶν μερῶν, καὶ βραχύ τι μὲν ἄχρι τινὸς ἐκράτουν τῶν τοῦ βασιλέως οἱ τοῦ Βρανᾶ ὡς
C πολέμων ἔμπειροι, καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ πεζικοῦ συγκροτούμενοι στίφους, ἐπεὶ καὶ οἵ τοῖς ζῶσιν ἔτι συνεξετάζοντο ἐκ τοῦ ζωγρηθέντος Σικελικοῦ στρατεύματός, τούτους ὁ βασιλεὺς τῆς φρουρᾶς ἀνεὶς καὶ δεσμῶν καὶ ὁπλισμοῖς ὑπαγαγὼν πρὸς Βρανᾶν ἀπέστειλε τὴν ἐς τὸν Αἷμον στελλόμενον, καὶ ἦσαν κρατίστη φάλαγξ τῶν περὶ αὐτὸν πεζικὴ, ἱππικῷ θυρεῷ καὶ ξίφει ἐπιμήκει καὶ δόρατι ἐγχήρει φραττόμενοι. Ἐπιβοηθήσαντος δὲ καὶ τοῦ κατὰ σφᾶς ἱππεύοντος τάγματος, κατὰ κράτος οὕτω τοὺς ἐξ ἄστεος τρέπονται ὡς καὶ τὴν τάφρον ἄκοντας διαβῆναι καὶ προσφῦναι τοῖς τείχεσιν· ἐπήμυνον δὲ αὐτοῖς οἱ τῶν τειχῶν ὑπερφαινόμενοι. Καὶ τὰ μὲν τῆς τόθ' ἡμέρας ἐν τούτοις ἔληξεν· ἀνοχεύσας δ' ἐφ' ἡμέραις πέντε τὰς οἰκείας
D δυνάμεις ὁ τυραννος τῶν αὐτῶν καὶ πάλιν ἔχεται πόνων, τοῖς περιβόλοις ἐπιστὰς τῆς πόλεως. Ποιῶν δ' ἐπίφοβον τοῖς ἀστυκοῖς ἑαυτὸν καὶ διαστασιάζων τὰ ἔνδον πειρώμενος, μοῖράν τινα τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς παρελόμενος ἐκπέμπει κατὰ τὴν βόρειον ἀντίπορθμον τῆς πόλεως πλευρὰν, ἥτις πόρος Βοὸς κικλῄσκεται, ἀφ' ἧς καταφανὴς ἐστιν ἀκριβῶς ὁ μέχρι τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀνακτόρων συρόμενος θαλάττιος ὁλκὸς, καὶ ὅσα πρὸς ἄνεμον Βορρᾶν ἐπινενεύκασι μέρη τῆς πόλεως. Καὶ οἵ γε τὸ ἐπιτεταγμένον τέλει διδόντες, τοὺς ἐκεῖσέ πη μετεώρους γηλόφους ἀνιόντες τὰς σημαίας ἠνέμωσαν. Ὁ δὲ ἥλιος τοῖς θώραξιν ἐμπίπτων καὶ τοῖς τῶν στρατιωτῶν προσβάλλων θώραξι νεοσμήκτοις οὖσι καὶ

λείοις ἐποίει ἀποπάλλεσθαι τούτων κατὰ καμπὴν καὶ ἐπάνοδον τῶν ἀκτίνων σελαγισμάτων ἐκπυρηνίσματα, ὡς καθ' ὁμηγύρεις τὸν ἀστυκὸν συλλέγεσθαι δῆμον εἰς τὰ ἀνεστηκότα τῆς πόλεως γήλοφα καὶ τὰ πραττόμενα θεᾶσθαι καὶ διὰ πλείστου τίθεσθαι θαύματος. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τοὺς τῆς Προποντίδος οἰκήτορας εἰς ἑαυτοὺς ἐπεσπάσαντο, οἳ μάχης μὲν οὐ πάντες ἵστορες, κώπην δ' ἐλαύνειν παμπληθεὶ ἄριστοι. Ὅθεν τὰ πρὸς ἰχθύων ἄγραν παρ' αὐτῶν ναυπηγούμενα σκάφη εἰς πολεμιστηρίους συνεκρότησαν οὗτοι ναῦς, σανίσι παχείαις ἑκατέρωθεν αὐτὰ διειληφότες, καὶ οἱ μὲν σφενδόναις ὡπλίσαντο, οἱ δὲ τόξα καὶ γωρυτὸν ἀνέλαβον. Καὶ οὕτως εἰς ἀρεϊκοὺς ἄνδρας ἐκ δικτυοπλόκων μετασκευασθέντες κατὰ τῶν βασιλικῶν [P. 243] ἰσχύουσι καὶ κραταιοῦνται τριηρέων, αἳ τὴν πόλιν περιοῦσαι τὰς ἐκ τοῦ στρατεύματος τοῦ Βρανᾶ νυκτερινὰς ἐφόδους ἐσκόπουν καὶ ἐτήρουν ἐπιμελῶς τὸν πορθμὸν, μή πως τὴν διὰ τῶν χερσαίων πυλῶν πάροδον ὁ τύραννος ἀπογνοὺς διὰ τῶν παρακτίων λάθοι ἔνδοθεν παρεισδύς. Οἱ δ' ἐπὶ τῶν μακρῶν νηῶν τὰ μὲν πρῶτα μαίνεσθαι ᾤοντο ἀτεχνῶς τοὺς τῶν ἰχθύων ἀγρευτὰς, εἰ οὕτως ἐπὶ τῶν ἁλιάδων μόλις σαλεύοντες ἐγχρίψειν αὐτοῖς ἀπεθάρρησαν· ὡς δὲ καιρὸς ἐνειστήκει τοῦ βάλλειν καὶ βάλλεσθαι, αἱ μὲν μετὰ βυκάνων καὶ σαλπίγγων ἔξορμοι γίνονται, τὰ δὲ τῶν ἀσπαλιευτῶν πορθμεῖα σιγῇ, καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν μένεα πνέοντες ἔτυπτον τὴν θάλασσαν ἐρετμοῖς, καὶ συμβαλόντες ὑπερτεροῦσι τῶν ἀντιπάλων μεγίστων σκαφῶν καὶ ταῖς τῆς πόλεως ἠόσι συγκλείουσι. Τὰ μὲν γὰρ διὰ τὸ μήκιστα εἶναι καὶ δυσδιέλικτα οὐκ ἐκ τοῦ αὐτίκα ἐκάκουν τὸ ἀνθιστάμενον, τὰ δὲ συμφορηδὸν ἐπιόντα καὶ πολλὰ μίαν τριήρη συμμίγδην περιόντα, ἔκ τε πρύμνης καὶ πρώρας καὶ παρ' ἑκάτερον τοῖχον μαχόμενα, ὡς ἐν στενοπόρῳ πορθμῷ τὴν νίκην εἶχον ἐπινηχομένην αὐτοῖς καὶ λαμπρὸν ἀνίστων τρόπαιον (29). Ἀλλ' οὐκ ἐς πολὺ τὸ ἐκ τῆς ἥττης αἶσχος ὑπενεγκόντες οἱ τοῦ στόλου τοῦ βασιλέως παλίωξιν τῶν λεμβαδίων τιθέασι. Τάχα δ' ἂν καὶ τῷ ὑγρῷ πυρὶ τὰ πορθμεῖα ἠφάνισαν, εἰ μὴ ἐκ τοῦ σχεδὸν ἑστῶτες ἐπεβοήθησαν οἱ τοῦ Βρανᾶ ὁπλομάχοι, ἐκ τῶν λόφων καταβάντες καὶ τὸν αἰγιαλὸν ἐπιπορευόμενοι ἕνεκα τοῦ ἐπαρήγειν τῷ ναυτικῷ.

ζ'. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀποστάτης ὡς οὔτε κλέπτειν ἔχει τὴν πάροδον οὔτε μὴν πολέμῳ ἢ πειθοῖ ἀνύσιμά εἰσίν οἱ τὰ μελετώμενα, ἄλλην τραπέσθαι διενοεῖτο· ἢ γὰρ λιμῷ τὴν βασιλίδα παραστήσασθαι πόλιν, μεγίστην ἐπιστήσας αὐτῇ καὶ κρατίστην ἐλέπολιν τὴν τῶν ἐδωδίμων ὑποσπάνισιν (ἤδη γὰρ ἡ ἑῴα τε καὶ ἑσπέριος ὑπὸ Ῥωμαίους λῆξις αὐτῷ προσεχώρησε), μηδεμίαν ἐπισκήψας νῆα σιταγωγὸν καταίρειν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἢ προσβαλεῖν μετ' ἀκμαιοτέρου στόλου καὶ πλείονος. Ἐκεῖνα δ' ἦν ἀνελίττων κατὰ νοῦν ἃ μὴ τὸ Θεῖον ἐπιτελῇ γενέσθαι κατένευσεν. Ὁ γὰρ

A Tyrannus vero suis ad **494** dies v recreatis rursus eosdem labores oppugnandi mœnia capessit, simul ut se urbanis formidabilem præberet, simul etiam ut dissidium inter cives exitaret, ac partem copiarum ad septentrionale latus urbi obversum mittit, qui Bosporus dicitur. Unde tractus maris qui usque ad Blachernium palatium pertinet aperte cernitur, cæteraque partes urbis quæ ad Aquilonem vergunt. Ii ergo jussa exsequentes, vexillis in altum elatis, tumulos occupant. At solis radii qui in thoraces et arma militum recens polita et lævia incidebant, refracti ignis instar relucebant. Itaque urbanus populus turmatim in editiores colles urbis illius spectaculi gratia convolans, summa admiratione afficitur. Deinde Propontidis etiam incolas B attraxerunt, non in re militari sed in remis agendis maximo numero exercitatissimos. Ii scaphas ad piscium capturam fabricatas in naves bellicas mutarunt, **495** crassis tabulis utrinque affixis, alii fundis, alii arcubus et pharetris armati. Atque ita ex piscatoribus in Mavortios viros mutati cum imperatoriis triremibus fortiter dimicant. Quæ urbem circumeuntes nocturnas Branæ impressiones observabant, ac fretum diligenter, tuebantur, ne forte tyrannus desperato per terrestres portas ingressu clam per littorales ingrederetur. Ac principio piscatores insanire visi, quod ægre in naviculis fluctuantes impetum in longas naves facere auderent : ubi ad arma ventum est, maximas hostium naves cum buccinis et tubis invectas tacite quidem sed fortiter adorti superant et in urbana littora C compellunt. Nam eæ quia longissimæ erant et tardæ, lembis piscatorum non statim nocere poterant : hi vero quia confertim irruebant et multi unam triremem circumdabant, a puppi et **496** prora et utroque latere pugnantes, in angusto freto victoria potiti illustre tropæum erexerunt. Sed imperatorii classiarii, non diu eo dedecore tolerato, naviculas vicissim fugant; easque forsitan igni Græco absumpsissent, nisi Branæ milites ex collibus ad littora digressi suppetias illis tulissent.

D 7. Cæterum ubi seditionis auctor animadvertit se neque clam penetrare nec aperta vi consilium suum exsequi posse, alia via rem aggrediendam censuit, ac imperatricem urbem aut fame ad deditionem compellendam, annonæ penuria machina firmissima et acerrima admota (jam enim et Orientales et Occidentales provinciæ ad eum defecerant, quibus edixerat ne qua frumentaria navis Byzantium appelleret), aut cum firmiore et majore classe impetum faciendum. Verum ea volvebat animo quæ Deus haud concessurus erat. Nam imperator cum

Hier. Wolfii notæ.

(29) Turpiter fugiunt imperatorii, et inter navalia se includunt, si modo ἐξάρτυσις ἀντὶ ναυνταθμοῦ intelligi debet.

urbanum populum sibi addictum esse ac Branam adeo **497** aversari cerneret ut etiam exsecraretur, Dei Genetricis imagine, quæ ab Hodegio monasterio Rodegetria nuncupatur, in mœnia pro vallo inexpugnabili translata, cum suapte industria ad pugnam incitatus est, quod diuturnam obsidionem e re sua non esse et aliquid adversi novarumque rerum studium allaturam putabat, tum Conradi Cæsaris hortatu maxime impulsus. Erat is vir genere Lombardus, Montisferrati domini filius, prudentia et fortitudine tantum excellens ut non apud Romanos duntaxat esset celebris, Manueli præsertim charus, ut ab ipsa natura et ingenii et manuum dexteritate luculenter ornatus, sed apud populares quoque suos inclytus. Hic est, qui maximis largitionibus a Manuele impulsus Alemannorum regi restitit, et Moguntinum episcopum cancellarium regis superavit, qui cum maximis copiis impressionem in Italiam fecerat ; eumque in vincula conjectum aliter se dimissurum negavit, nisi a Romanorum imperatore juberetur. Tum autem cum imperator Isaacius ad fratrem ejus Bonifacium legatos misisset de sorore Theodora illi despondenda, is vero jam cum alia nuptias celebrasset, legati magnæ felicitatis loco **498** habuerunt, quod hic conjugem amisisset, ac bonum longe majus judicarunt quam si id confecissent cujus gratia venerant, et Conradum maximis pollicitationibus impulsum secum adduxerunt. Cum vero non multo post eas nuptias Branas defecit, in imperatoris animum erigere et bona spe sustentare jam labascentem et remollescentem confirmare non destitit ; quippe qui iis monachis qui nudis peditus incedentes et humi cubantes veluti columnis ultra humum efferuntur, in palatium congregatis, Deo supplicaret ut civile bellum propulsaret nec alteri traderet imperium, rem vero bellicam penitus negligeret, omni spe sua in armis spiritus collocata. Cæterum Conradus eum, ut cancer pinnam, subinde vellicabat et excitabat, monens ne in mendicis istis omnem fiduciam collocaret, sed rei militaris etiam rationem haberet et armatis phalangibus seditioso occurreret, nec dextris duntaxat armis, hoc est sanctorum virorum intercessionibus, sed sinistris **499** etiam, quæ ense et thorace constarent, hostes ulcisceretur. Neque parcendum esse pecuniæ, sed ad conscribendum militem impendendam. Nam præter cognatos imperatoris, et eos qui in urbe habitabant, cæteri omnes Branæ se submiserant, neque foris copiæ parari poterant. Quibus Cæsaris verbis velut assiduis stimulis torpore illo et socordia excussa, auxilia contrahere instituit. Et quia sibi pecuniam deesse querebatur, vasa ex impera-

A βασιλεὺς ὁρῶν αὐτῷ προσκείμενον τὸ τῆς πόλεως πλήρωμα, καὶ μὴ μόνον οὐκ ἀνεχόμενον βασιλεύειν Βρανᾶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναθέματι καθυποβάλλον ἐκεῖνον, ἄνω τῶν τειχέων ἀναγαγὼν οἷά τε ἄμαχον ὀχύρωμα καὶ ἀνάλωτον χαράκωμα τὴν εἰκόνα τῆς θεομήτορος, ἥτις ἐκ τῆς τῶν Ὁδηγῶν μονῆς, καθ' ἣν προσκεκλήρωται, Ὁδηγήτρια ἐπικέκληται, ἠρρενώθη μὲν καὶ οἴκοθεν πρὸς ἀντιμάχησιν, κρίνας ἀλυσιτελῆ τὴν χρόνιον ἐντὸς σοῦ ἅστεως κάθειρξιν, καὶ ἀπευκταῖον δέ τι καινοποιήσουσαν ἐφ' αὑτῷ, πλειόνως δ' ὑπεῖξε ταῖς ἐπιπλήξεσι Καίσαρδς τοῦ Κορράδου. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος τὸ μὲν γένος Ἰταλιώτης. πατρὸς δ' ἐξέφυ τοῦ τὴν χώραν τῆς Μόντης φεράντης κατέχοντος. Τοσοῦτον δ' ἐπ' ἀνδρίᾳ καὶ συνέσει διέφερεν ὥστε οὐ παρὰ Ῥωμαίοις μόνον ἦν

B περιώνυμος, καὶ μάλιστα τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἐπιπόθητον ἄκουσμα ὡς φύσεως λαχὼν [P. 244] εὐκληρίαν καὶ διανοίας ὀξύτητα καὶ χειρῶν δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῷ περικλεῖστός. Οὗτός ἐστιν ὁ μεγίστοις φιλοδωρήμασι παρὰ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἐπαρθεὶς καὶ ἀντάρας χεῖρας τῷ τῆς Ἀλαμανίας ῥηγὶ, καὶ μάζῃ τὸν ἐπίσκοπον Μαγέντζης νενικηκὼς καγκελλάριον ὄντα τοῦ ῥηγὸς καὶ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐμβαλόντα μετὰ πλείστων δυνάμεων, συνειληφώς τε αὐτὸν καὶ δεσμοῖς περιβαλὼν, καὶ οὐκ ἄλλως ἀπολύσειν ἰσχυριζόμενος εἰ μὴ εἴη τοῦτο καὶ τῷ Ῥωμαίων βασιλεῖ προσταχθέν. Τότε δὲ τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τὸν αὐτοῦ ὁμαίμονα Βοτιφάτιον διὰ πρέσβεων μεταστειλαμένου, ὡς κατὰ γάμον συναφθείη Θεοδώρᾳ τῇ

C αὐτοῦ κασιγνήτῳ, ἐπεὶ νύμφην ἐκεῖνος ἡρμόσατο καὶ ᾗσας εἶχε προσεχῶς τὸν ὁμέναιον, οὗτος τὴν τοῦ βίου κοινωνὸν θανάτῳ ἀποβαλόμενος ὡς ἕρμαιον τοῖς πρέσβεσι κρίνεται καὶ τὸ πάρεργον τοῦ ἔργου μεῖζον κατὰ πολύ. Ναὶ μὴν ὑποσχέσεσιν οἱ πρέσβεις μεγίσταις τὸν Κορράδον κουφίσαντες σὺν αὐτῷ ἐπανέζευξαν, καὶ ὡς εἰστιάκει τοὺς γάμους ὁ βασιλεὺς, μετὰ μικρὸν δὲ ἡ τοῦ Βρανᾶ ἐπηκολούθησεν ἐπανάστασις, οὐ διέλιπε τὸ τοῦ βασιλέως διανιστῶν φρόνημα καὶ ταῖς χρηστοτέραις ἀναθάλπων ἐλπίσιν ἀπεσβηκὸς ἤδη καὶ εἰς ἀγεννῆ καταβληθὲν χαλαρότητα, καὶ ὥσπερ ἀκόνη τῷ βασιλεῖ πρὸς τὸν τοῦ πολέμου ξυρὸν γινόμενος. Ἀμέλει καὶ βασιλεὺς μὲν τοὺς γυμνόποδας καὶ χαμαιεύνας τῶν μοναχῶν ἠθροικὼς, καὶ ὅσοι κίοσι (30) τῆς γῆς ὑπερήρθησαν

D εἰς τὰ ἀρχεῖα συνηθροικὼς, ἐδεῖτο δι' αὐτῶν τοῦ Θεοῦ διασκεδασθῆναι τὸν ἐφεστῶτα ἐμφύλιον πόλεμον καὶ μὴ μεταβῆναι ἢ ἀποπτῆναι τὸ κράτος ἐφ' ἕτερον, τῶν δὲ κατὰ πόλεμον, ἠτημέλει παντάπασι, τὰς ἐλπίδας πάσας ἐπανάπτων τῇ παντευχίᾳ τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ ὡς ὁ καρκίνος τὴν πίνναν πολλάκις τοῦτον διύπνιζε καὶ ὑπονύττων διανίστα, πείθων μὴ πάντα τοῖς ἀβίοις τούτοις θαῤῥεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει καὶ στρατῶν ἐπιμέλεσθαι καὶ φάλαγξιν ὁπλομάχοις κατὰ τοὺ ἀντιστάτου κεχρῆσθαι, ὅπως εἴη μὴ μόνον

Hier. Wolfii notæ.

(30) Ὅσοι κίοσι. Fortassis ὡσεὶ κίοσι, vel κίονες.

διὰ τῶν δεξιῶν ὅπλων, τῶν συνάρσεων δηλαδὴ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀριστερῶν τῶν κρατυνομένων ξίφει καὶ θώρακι τὸν ἀντικαθήμενον πολέμιον μετιών, μηδὲ χρημάτων ὁποτιθεὶς φείδεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα διαφθείρειν εἰς στρατευμάτων συναγωγήν, ἐπεὶ καὶ ἄνευ τῶν καθ' αἷμα τῷ βασιλεῖ συναπτομένων καὶ τῶν ὅσοι τὰς οἰκήσεις μὴ ἐκτὸς εἶχον τῆς πόλεως, πάντες ὑπέκυψαν τῷ Βαρανῇ, κἀκ τῶν ἔξωθεν οὐκ ἦν ἐπεισενέγκασθαι στράτευμα. Οἷς δὴ τοῦ Καίσαρος λόγοις καθάπερ ἐνδελεχεῖ βουπλῆγι τιτρώμενος ἀνένηψέ τε τοῦ κάρου καὶ τῆς ἀκηδίας μεθήρμοττο, καὶ ἤρξατο συλλέγειν συμμαχικόν. Μὴ εὐπορεῖν δὲ λέγων χρυσίων, ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμιείων ἀργύρεα σκεύη ἀνελόμενος παρακατέθετο ταῦτα τοῖς χρυσίου εὐπορουῦσι τεμένεσι, καὶ τὰ ἐκεῖθεν πορισθέντα χρήματα εἰς συλλογὴν διέδωκε στρατιᾶς, κἂν ὕστερον μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ χρυσίον οὐκ ἀπέδωκε καὶ τὰ παρακατατεθέντα ἀνείλετο. Ἀμέλει καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ ὁ μὲν Κορράδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν πόλιν συναγήοχε Λατίνων ἱππότας [P. 245] περὶ τοὺς δὶς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, πάντας ἀρειμανίους, καὶ πεζοὺς πεντακοσίους. Οὐκ ὀλίγοι δ' ἐστρατολογήθησαν καὶ ἀπὸ Ἰσμαηλιτῶν καὶ τῶν ἐψων Ἰβήρων, κατ' ἐμπορίαν στειλαμένων τὴν ἐς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων. Τὸ δὲ περὶ τὸν βασιλέα ἐπίσημον τῷ γένει καὶ ἄλλως περὶ τὴν βασιλειον αὐλὴν εἰλούμενον περὶ τοὺς χιλίους ἠρίθμητο. Τοσαύτην δ' ὁ Κορράδος ὑπὲρ τοῦ κρατοῦντος εἰσηνέγκατο σπουδὴν ὥστε θεύπεμπτον ἀγαθὸν κατὰ καιρὸν τῷ βασιλεῖ ἐπιστάν τοῖς ἅπασιν ἐλογίζετο. Ἔστι δ' ὅτε τῷ βασιλεῖ ἐσθίοντι ἐποφθείς, « Εἶθε οὕτως, » ὑποστενάξας εἶρηκε, « τῶν κατὰ τὸν ἐφεστῶτα πόλεμον ἐπεμέλου, ὥσπερ γίνῃ τρεχέδειπνος, ἐπὶ τὰ προκείμενα βρώματα λιχνευόμενος καὶ δλην τὴν φροντίδα τοῖς παρακενουμένοις διαχαλῶν δκιτρεύμασιν. » Ὁ δὲ ἐρυθριάσας ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ καὶ πυρρωπότερος φανεὶς ἑαυτοῦ καὶ μειδιάσας βεβιασμένον ἐπελάβετο τῆς χλανίδος τοῦ Καίσαρος, καὶ διασεσοβηκὼς εἶπεν ὡς « Κατὰ καιρὸν, ὦ οὗτος, ἑστιαθησόμεθά τε καὶ μαχεσόμεθα. » Ἐγένοντο δὲ καὶ διοσημεῖαι τηνικαῦτα· ἡμέρας γὰρ ἀστέρες ἐφάνησαν, καὶ ὁ ἀὴρ ταραχώδης ὤφθη, καὶ περὶ τὸν ἥλιον πάθη τινὰ συμβεβήκασιν ἃ φασιν ἅλωνας, ὡς μηδὲ τοῦτον καθαρὸν καὶ ἀθόλωτον, ἀλλ' ὠχρότερον ἀποδισκεύειν τὸ φῶς. Τοσαύτην δ', ὡς ἐνεδίδου τὰ πράγματα, συνηθροικὼς ὁ βασιλεὺς στρατιὰν ἔγνω μὴ ἀναδύεσθαι καὶ μέλλειν εἰσέτι καθήμενος ὑπωρόφιος, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει καὶ αὐτὸς ξιφήρης ὀφθῆναι τῷ ἀποστάτῃ. Στὰς τοίνυν θωρακοφόρος ἔσω τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ὃν ὁ βασιλεὺς ἀνήγειρε Μανουὴλ ἔρυμα τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀρχείων, παρεθάρρυνε λόγοις τὸ συγγενὲς καὶ τὸ παρεστὼς ἐγγύθεν ὁπλιτικὸν, τοιάδε παρακελευόμενος· « Κρεῖσσόν ἐστι δήπουθεν, καὶ παρά γε Θεῷ ἀνεπίγκλητον, τοῦ ἐννόμως κρατοῦντος προκινδυνεύειν τοὺς ὑπ' ἀρχὴν, ἢ γοῦν προσρέπειν ἀνδρὶ νεωτεριστῇ καὶ κατ' ἀλλήλων ἐκπολεμώσαντι τὸ ὁμόγλωττον. Εἰ δέ τινες εἶεν μετακυβευομένην ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ ἀμφιτάλαντον

A toriis scriniis deprompta templis, quæ aurum habebant, oppignoravit, et pecuniam inde acceptam ad colligendum exercitum distribuit, quamvis post victoriam nec pecuniam restitit et vasa illa abstulit. Conradus vero exiguo tempore equites Latinos in urbe circiter CCL coegit omnes viros bellicosissimos, et pedites D, nec pauci ex Ismaelitis, et Orientalium Iberum multi, qui negotiandi causa in urbem venerant, nomina militiæ dederunt. Ex genere illustribus et alioqui palatium frequentare solitis ad mille connumerati sunt. Conradus vero tanta contentione **500** imperatoris partes tuendas

B suscepit, ut ab omnibus divinitus missus esse tempore maxime necessario crederetur. Atque aliquando ad imperatorem comedentem ingressus cum suspirio dixit : « Utinam ita rem bellicam curares, ut alacriter ad cœnæ lauticias accurris et animum in patinis habes. » Eo dicto imperator erubuit, et prehenso illius pallio cum risu coacto dixit : « Heus tu, suo tempore et cœnabimus et bellabimus. » Tum quoque ostenta apparuerunt. Nam stellæ interdiu sunt conspectæ, aer turbulentus fuit, circuli quas arcas vocant solem ambiverunt ; unde lumen ejus non purum sed pallidius emicuit. Imperator vero tanto exercitu coacto quantum res sinebant, non diutius cunctandum et sub tecto desidendum esse ratus est, sed vicissim arma seditiosis inferenda. Itaque thoracatus intra ea

C mœnia quibus Manuel imperator Blachernium palatium muniit, stans hujusmodi oratione cognatos et proxime astantes milites confirmavit : « Omnino præstat, Deoque gratius est, ut subditi pro legitimo imperatore **501** pugnent quam cum seditioso ac civilis belli auctore se conjungant. Si qui vero sunt quorum animi vacillent ac fluctuent, aut omnino ad seditiosum magno impetu amoris ferantur, et quem heri ut mancipia dominum coluerunt, eum hodie rejiciant, ab iis impetratam velim rem omnino æquissimam, ut domi sedentes neutri opitulentur, donec prælio dirempta fuerit controversia, ac tum ut cæteri cum victore se conjungant ; aut statim ante pugnam ad hostem abeant ac pro ejus salute dimicent, quo gratiam ab eo victoriam adepto majorem ineant. Nam me quidem labiis honorare, corde vero alteri addictos esse ac

D omne studium deferre, haud scio an ab ullo probari aut Deo placere possit, qui æquitatis amans in animorum recessus inquirit. Nam ab eo quod iis pejus est ac omnium impudentissimum, animus quoque abhorret, videlicet ne qui pugnæ tempore ad tyrannum deficiant et probatos etiam viros exemplo suo corrumpant. Id quod in avibus quæ gregatim volant cernitur. Nam ubi una subvolarit, reliquæ omnes una avolant : ubi una consederit, reliquæ etiam consident. » Hæc propterea dicebat, quod Joannem **502** sebastocratorem patruum suum suspectum habebat ut et veteri necessitudine et recenti affinitate cum Brana conjunctum, cujus filiam non ita pridem filio suo desponderat. Quibus

verbis cum omnes alii doluerunt, tum sebastocrator, ut omnem suspicionem a se amoveret, omnem faimiliam suam et semetipsum atrocissimis diris devovebat,si unquam ad Branam deficere in animp habuisset. Neque enim se ita esse officii rudem aut senio delirare, ut fratris filium imperatorem, a quo ab alia dignitate ad aliam promotus esset, advenæ sub dio versanti, cujus animum erga se inexploratum haberet, ob filii nuptias posthaberet.

ἡ προσεχηνυΐαν ὅλην τῷ ἀποστάτῃ, καὶ δυσερώτως αὐτοῦ ἐξέχονται, καὶ ὃν χθὲς ὡς δεσπότην δεσμόχειρες ἐθεράπευον, τοῦτον ἀθεισοῦσι **σήμερον**, αἴτησιν ταύτην αὐτοὺς αἰτοῦμαι δικαιοτάτην, **ἐπὶ** οἴκου ἴζάνειν μηδενὶ ἐπαρήγοντας, ἕως ἂν **πολέμῳ** διακριθείη τὰ πράγματα καὶ τῷ νικῶντι **πρὸς τοῖς** ἄλλοις ὑποπεσοῦνται, ἢ μεταχωρεῖν ἐς τὸν **ἀποστάτην** ἐξ αὐτῆς καὶ πρὸ τῆσδε τῆς συμπλοκῆς **κἀκείνου** προπολεμεῖν τε καὶ προκινδυνεύειν, **ὅπως καὶ** χάριν εἴσεται πλείονα τροπαίοις ἀναδηθείς. Ὡς τόγε ἐμοὶ μὲν προσκολλᾶσθαι καὶ χείλεσι τιμᾷν, ἑτέρῳ δὲ προσνευκέναι τῇ καρδίᾳ κακείνῳ **ἀπονέ**μειν ἅπαν τὸ πρόθυμον, οὐκ οἶδα εἴ τις καὶ ἐπαινέσεται, ἢ ὅπως ζυγοστατηθείη παρὰ **Θεῷ**, ὃς τὰς ἐπὶ στήθους ἐννοίας ἐξετάζει φιλοδικαίως. Τὸ γὰρ ἔτι τούτων χεῖρον καὶ ἀναιδέστατον οὐδὲ **βαλεσθαι** προάγομαι κατὰ νοῦν, τουτέστι τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν αὐτομολίας ἐργάζεσθαι πρὸς τὸν τύραννον, καὶ κακὸν τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀνδράσι προκεῖσθαι [P. 246] παράδειγμα εἰς τὸ συμμεθίστασθαί σφισι καὶ προσαπαίρειν εἰς ἕτερον, ὃ κἀπὶ τοῖς ἀγεληδὸν πεταμένοις πτηνοῖς ὁρῶμεν γινόμενον· ἑνὸς γὰρ ἀναπτάντος καὶ τὰ λοιπὰ ῥοιζηδὸν συνανίπτανται, καὶ τῇ τοῦ ἑτέρου καταπαύσει συστέλλουσιν **ἅπαντα** τὸ πτερόν. » Ταῦτα δ' ἐφθέγγετο δι' ὑποψίας ἔχων τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον τὸν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην ὡς πάλαι τε τῷ Βρανᾷ συνήθη καὶ ὀλίγῳ πρότερον τῆς ἀποστασίας γάμον υἱοῦ θύσαντα μετὰ θυγατρὸς τοῦ Βρανᾶ. Ἐφ' οἷς καὶ ὅσοι μὲν ἐπλήρουν τὸν τότε σύλλογον οὐ μικρῶς ἐπαθήναντο, ὁ δὲ σεβαστοκράτωρ ἅπαν ἑαυτοῦ μεθιστῶν ὕποπτον παλαμναιοτάταις ἀραῖς τοὺς κατ' οἶκον ἅπαντας ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτὸν δὴ καθυπέβαλλεν, εἰ ὅλως ἐγνώκει ποτὲ τῷ Βρανᾷ προσθήσεσθαι· μηδὲ γὰρ οὕτως εἶναι τοῦ καθήκοντος ἀδαὴς, ἢ τὸν νοῦν ὑπὸ τοῦ γήρως ἀπολωλεκέναι καὶ ἠλιθιάζειν παντάπασιν, ὡς ἀδελφόπαιδος βασιλέως καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μετωρίσαντος τὸν ὕπαιθρον καὶ ἔπηλυν ἀνταλλάξασθαι δι' ἀγχιστείαν παιδὸς, καὶ ὃν οὐκ ἴσησιν ἀκριβῶς εἰ διανοήσαιτο δήπουθεν ἐπ' αὐτῷ καὶ δράσειε τὰ χρηστότερα.

8. Cum Branas suos milites in aciem eduxisse nuntiaretur et pugnæ tempus esse videretur, apertis portis milites erumpunt, protostratore Manuele Camyze, qui imperatori ad conducendum militem non parvam pecuniam suppeditarat,cornu sinistrum obtinente. Nam cum Branæ inimicissimus esset neque spem bonam foveret, si is **503** vinceret, omnes suas opes imperatori aperuerat et quantum vellet inde sumere permiserat, melius esse ratus propter imperatorem amicum et cognatum omnia sua bona effundere, eaque, si vicisset, cum gratiarum actione et fenore recipere, quam domi asservare homini alieno, infesto et ingrato, in derisum suum et summam illius commoditatem. In dextro cornu ipse imperator curavit, in quo lectissimi quique et armis insignes erant. Medium Conradus Cæsar cum stipendiariis Latinis tam equitibus quam peditibus occupabat. Hostilis phalangis medium Branas cum cognatis suis et amicis et nobilissimis ac fortissimis quibusque obtinebat : in utroque cornu cum alii duces, tum Elpames Scytha curabant. Ante meridiem levia certamina et insultus ab utroque exercitu facti sunt, pedestribus copiis pugnam auspicatis. Cum vero sole jam medium cœli lumen occupante signum **504** pugnæ datum esset, Conradus primus cum suis, quorum arma purpureum insigne habebant, impetum in hostem facit, ac sine clypeo tum pugnabat, sed textum lineum austero et salito vino probe maceratum et amplius decies octies complicatum pro thorace indutus erat, ita firmum ut nullum telum penetraret.Utriusque exercitus intervallo in angustum contracto rursus consistit. Postquam pedites ut

θ'. Ἐπεὶ δ' ἐκάλει καιρὸς παράταξιν καὶ ὁ ἀποστάτης ἐκτάσειν τὰς οἰκείας δυνάμεις ἠγγέλλετο, ἀνακλίνονται μὲν αἱ πύλαι τῆς πόλεως, ἐκχέονται δὲ τὰ στρατεύματα. Καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας ὁ πρωτοστράτωρ ἐπεῖχε Μανουὴλ ὁ Καμύτζης, ὃς οὐκ ἐλίγα τῷ βασιλεῖ ἐχορήγησε **χρήματα** κατὰ τὴν τότε γενομένην τῶν ὁπλιτῶν ξενολόγησιν· ἔχθιστος γὰρ ὢν τῷ Βρανᾷ, μηδ' ἀγαθαῖς ἐννοίαις βαλλόμενος εἴπερ εἴη ἐπικρατέστερος ὁ Βρανᾶς, πᾶσαν τὴν οὐσίαν βασιλοῖ ἀνεκάλυψε, καὶ ταύτης ὁπόσιν βούλοιτο μέρος ἐποδάσασθαι συγκεχώρηκε, κρεῖσσον οἰηθεὶς ὑπὲρ βασιλέως φιλοῦντος, καὶ προσγενοῦς καταπροέσθαι τὰ ὄντα ξύμπαντα, καὶ πλείω νικῶντος μετ' εὐχαριστίας ἀπολήψεσθαι ὕστερον, ἢ τὰ οἰκοι ἀλλοτρίῳ, καὶ τούτῳ ἀσπόνδῳ τε καὶ ἄγνώμονι, ταμιεύειν εἰς κατάγελων οἰκεῖον κἀκείνου βαστώνην ἄφθονον. Τὸ δὲ δεξιὸν **αὐτὸς** διεῖπεν ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος, ἐν ᾧ συνείλεκτο ἅπαν εἴ τι κράτιστον καὶ ὅπλοις ἀριπρεπέστατον, τὸ δὲ μέσον ὁ Κορράδος Καῖσαρ μετὰ τῶν ἐπὶ μισθῷ ἀγηγερμένων Λατίνων ἱππέων τε καὶ πεζῶν. **Τοῦ** δ' ἀντιταξαμένου στρατοπέδου τὸ μὲν μέσον **τῆς** φάλαγγος, ἔνθα καὶ τὸ συγγενὲς καὶ φίλιον ἥλιστο τῷ Βρανᾷ καὶ εἴ τι τῶν συνακολουθησάντων **ἐκείνῳ** ἐπίσημον τῷ γένει καὶ εὐθαρσὲς, αὐτὸς **ἐπεῖχε** Βρανᾶς, τὰ δ' ἑκατέρωθεν ἱστάμενα τάγματα **ἄλλοι** τε στρατηγίας εἰδήμονες καὶ ὁ Σκύθης Ἐλπούμης. Μήπω μὲν οὖν μεσούσης ἡμέρας ἀκροβολισμοὶ ἑκατέρωθεν καὶ ἐμπηδήσεις κατ' ἀλλήλων ἐγίνοντο παρ' ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων, καὶ πεζικαὶ προβεβλημέναι δυνάμεις μάχης ἐξ ἀντιστάσεως ἥπτοντο. Ἐπεὶ δ' ὁ ἥλιος κατὰ κορυφὴν ἔφλεγε, τότε δὴ τὰ σημεῖα τῆς μάχης αἴρεται, καὶ **πρῶτος**

ὁ Κορράδος διακινεῖται, φοινικοβαφὶς μετὰ τῶν αὐτῷ συνόντων Λατίνων τὸ τῶν ὅπλων ἔχων ἐπίσημον. Αὐτὸς μέντοι ἄνευ φυρεοῦ τηνικαῦτα διηγωνίζετο, ἐκ δὲ λίνου πεποιημένον ὕφασμα οἴνῳ αὐστηρῷ ἱκανῶς ἡλισμένῳ διάβροχον παλλάκις περιπτυχθὲν δίκην θώρακος ἐνεδύετο. ἐς τοσοῦτον δ' ἦν ἀντίτυπὲς ἁλσὶ καὶ οἴνῳ συμπιληθὲν ὡς καὶ βέλους εἶναι παντὸς στεγανώτερον· ἠριθμοῦντο δ' εἰς ὀκτωκαίδεκα καὶ [247] πλείω τὰ τοῦ ὑφάσματος συμπτύγματα. Ποιήσας δὲ τὸ μεταίχμιον βραχύτερον αὖθις ἵσταται. Καὶ ἐπεὶ οἱ μὲν πεζοὶ τὰς λόγχας ὡς πρὸς συμπλοκὴν ἀνέστησαν πυργηδὸν παρατεταγμένοι (ἀσπὶς γὰρ ἀσπίδα καὶ κόρυς κόρυθα ἤρειδε, καὶ οἱ θυρεοὶ ἀλλήλοις συνέμυον), οἱ δὲ ἱππεῖς τὰ δόρατα ἠγκωνίσαντο καὶ τὰ τῶν ποδῶν κέντρα τοῖς ἵπποις ἐνέπειραν, ἤδη δὲ καὶ τὸ τοῦ βασιλέως τάγμα ἐπικολούθει, οὐδὲ τὴν πρώτην ἔμπτωσιν τοῦ περὶ τὸν Κορράδον ἁπλιτεύοντος πεζικοῦ οὐδὲ τὴν ῥόθιον ἐπαγωγὴν τῶν ἱππέων οἱ περὶ τὸν Βρανᾶν ὑπενεγκόντες, τὰ νῶτα μεταβαλόντες διασκίδνανται. ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τὰ λοιπὰ διαθροηθέντα τάγματα τρέπονται πρὸς φυγήν. Αὐτὸς δ' ὁ Βρανᾶς γεγωνὸν κεκραγὼς καὶ διάτορον, « Στῆσε, Ῥωμαῖοι· πλείους γὰρ πρὸς ἐλάττονας μαχεσόμεθα, καὶ πρῶτος ἔγωγε κατὰ τῶν ἐνωπίων ἐμβαλῶ πολεμίων, » καὶ ἅμα δρῶν ὅ πετίθετο, παλίνστροφον μὲν οὐδένα ποιήσειν ἴσχυσε, κατὰ δὲ τοῦ Κορράδου ἄτερ κόρυθος μαχομένου τὸ δόρυ ἴθυνεν, οὐ καιρίως δ' ἔβαλεν, ἀλλὰ τὸ μὲν τὸν τοῦ Καίσαρος ὦμον παραξέσαν ἅλιον τῶν ἐκείνου χειρῶν ἐξεβρύη, ὁ δ' ἀμφοτέραις τοῦ οἰκείου ξυστοῦ λαβόμενος ἐμπήγνυσι τοῦτο τῇ παρειᾷ τοῦ Βρανᾶ, καὶ σκοτοδίνης ἐκεῖνον ἐμπίπλησι, καὶ κατακρημνίζει τοῦ ἵππου Βρανᾶν. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε περιστάντες αὐτὸν οἱ δορυφόροι τοῦ Καίσαρος καταδορατίζουσι. Φασὶ δὲ ὡς ἐν τῷ πρώτως ὑπὸ Κορράδου τρωθῆναι τὴν τελευτὴν πτοηθεὶς ἱκετηρίαστε Βρανὰς τοῦ μὴ τεθνάναι, τὸν δὲ Κορράδον ἐκείνῳ μὴ χρῆναι δεδιέναι ἀποκρίνασθαι· οὐδὲ γὰρ ἀῇδές τι πείσεται ἕτερον ἢ τὴν κεφαλὴν μόνον ἀποκοπήσεται. Ὃ καὶ παραχρῆμα πέπονθεν. Ἀκόσμου δὲ τῆς φυγῆς γενομένης ἕκαστος τὸν καθ' αὑτὸν διώκων ἀνῄρει. Τοῦτο δὲ ἀρχομένης συμβὰν τῆς τροπῆς οὐ περαιτέρω προβέβηκε· καὶ Ῥωμαῖοι γὰρ ὁμογενοῦς ἐφείδοντο αἵματος, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διωκόμενοι τὸν περὶ ψυχῆς τρέχοντες μεθ' ἁπάσης ὁρμῆς ἀπεδίδρασκον. Ἐσκύλευται οὖν ὁ χάραξ ὑπὸ τῶν νικώντων, καὶ εἰς διαρπαγὴν ἐκκείμενος ἦν οὐ μόνον τοῖς τοῦ βασιλέως στρατεύμασιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκχεομένοις ἀσστυπολίταις. Ἀναιρεῖται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Στηθάτος, περὶ τὸν βουβῶνα λόγχῃ τρωθείς, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ μείλιχος, ὃς διέπων τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀγχιάλου οὐχ ἑκόντως ἐπηκολούθησε τῷ Βρανᾷ, ἀλλ' οὔτε τὸν προσλαβόμενον ὤνησέ τι, καθὼς καὶ προσεδοκᾶτο, Βρανᾶν, καὶ ἑαυτὸν, οὐκ ἐξέσωσε τοῦ μαχαίρᾳ πεσεῖν, τῶν τότε ἀστρολόγων ὁ δοκιμώτατος ὤν, ἀλλά τι τὴν ἐκείνου γνῶσιν διαδραμὸν, ὡς ἔοικε, λεπτεπίλεπτον ἡσυχῇ μένειν πέπεικεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ ἐπιὸν οὐκ ἔδεισε τὸ πολέμιον. Ἐλέγετο δὲ τῷ Βρανᾷ φοιβάσαι προῤῥητικῶς ἐκ τῶν τῆς τέχνης ἐκβάσεων τεκμαιρόμενος, ὡς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς πόλεως ἐντὸς εἰσελεύσεται καὶ θριαμβεύσει περιφανῶς. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν αὐτὸς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ Στηθάτος, ἀσφαλῶς οὐκ ἴσημι, ὅτι μηδ' ἀψευδῶς τὰ πάντα ἡ φήμη μυθεύεται, ὁπόσα περιλάλητα τιθέναι φιλεῖ. Ὅτι δὲ, εἰ δῶμεν ὁπόσα

pugnam inituri lanceas instar turris erexerunt (nam clipeus clipeum, galea galeam urgebat, et scuta collidebantur) et equites subditis calcaribus equos directis hastis concitarunt, imperatoria etiam legione subsecuta; Branæ milites, ne primo quidem impetu Corradini exercitus tolerato, obversis tergis dissipantur, deinde cæteræ etiam legiones in fugam vertuntur, Branas vero quanta voce poterat clamitans: « State, Romani: plures enim cum paucioribus pugnabimus, et primus ego hastam in hostem vibrabo, » idque quod alios monebat exsequens, neminem sane a fuga revocavit, sed telo in Conradum sine galea pugnantem directo non lethalem ictum illi intulit, sed Cæsaris **505** humero perstricto telum e manibus amisit. At ille hastam suam utraque manu prehensam ita in Branæ maxilla defigit, ut oborta vertigine equo præcipitaretur et a satellitibus Cæsaris confoderetur. Aiunt, cum primo vulnere accepto mortem deprecaretur, Conradum eum bono animo esse jussisse, neque enim quidquam gravius quam capitis truncationem ei metuendum esse: idque statim accidit. In illa effusa fuga proximum quemquam quilibet occidit; idque principio fugæ duntaxat factum non ulterius processit. Nam et Romani cognato sanguini parcebant; et ii quos persequebantur, quippe res capitis agebatur, summa festinatione aufugiebant. Castra a victoribus direpta sunt, nec militibus duntaxat sed urbanæ etiam multitudini prædæ fuerunt. In hac pugna Constantinus Stethatus occubuit, hasta in inguine vulneratus, vir bonus et suavis; qui cum Anchiali provinciæ præesset, Branam non sponte secutus, nec ipsi, ut exspectabatur, commodavit, nec semetipsum conservavit, quominus ferro interiret, quamvis astrologorum ejus ætatis **506** princeps; nimirum scrupulo aliquo minutissimo deceptus in tentorio manserat, hostem ingruentem nihil timens. Ferebatur autem Branæ ex artis observatione prædixisse fore ut eo die urbem ingrederetur et magno cum splendore triumpharet. Quod utrum dixerit necne, affirmare non possum: novi enim famæ non semper in hujusmodi rumoribus fidem habendam esse. Sed si illa dixit quæ feruntur, vates utique deceptus est, ut res ipsa declaravit, nisi quis forte astrologiæ deditus eum non prorsus aberrasse nec artem omnino vanam esse propterea contendat, quod caput ejus et dexter pes eo die hastis affixa per forum traducta sunt, unaque caput circumforanei cujusdam, qui Poeta dicebatur, non in bello cæsi, sed post illustrem illam victoriam jussu imperatoris, haud scio quo fine, interfecti.

ἡ φήμη ἐδίδαξεν, ὑπὸ τοῦ προφάντορος Στηθάτου εἶκα ὡς ἐξετοξεύθησαν, αὐτὰ, φασὶ, τὰ πραγματα ἐφηναν. εἰ μή τις τῇ οὐρανοσκόπῳ ἐπιστήμῃ προσκείμενος μὴ [248] παντάπασι διεψεῦσθαι τουτονὶ διατείνοιτο καὶ τὰ τῆς τέχνης μὴ καθόλου διαπεσεῖν, εἰς τὴν τοῦ Βρανὰ κεφαλὴν μετάγων τὸ προρρηθέντα καὶ τὸν ἕτερον αὐτοῦ τῶν ποδῶν, ἅπερ τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐμπεπερονημένα κοντοῖς διεπόμπευσαν, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ κεφαλή τινος ἀγοραίου, Ποιητοῦ λεγομένου. ἦν οὐδεμία πολεμία χείρ ἀφείλετο, αὐτὸς δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην νίκην καὶ τὴν τῶν ἐναντίων καταπελέμησιν ἀποτμηθῆναι προσέταξεν, οὐκ οἶδ' ἐφ' ὅτῳ συνοίσοντι ἢ κατορθώματι.

9. Eo bello hunc exitum sortito, imperator convivio instructo omnes aulæ portas aperuit, ut victor a quibusvis conspiceretur; et cum manus epulis admoturus esset, ferculum haud sane decorum et 507 ludicrum parum elegans, Branæ caput inferri jussit, quod hianti rictu et clausis oculis humi abjectum huc atque illuc globi instar agitabatur et jaculis trajiciebatur. Deinde conjugi quoque ejus in palatio inclusæ oblatum est. Quæ rogata num sciret cujus esset, oculis in miserabile illud et inexspectatum spectaculum conjectis: « Novi, inquit, et me miseram judico. » Erat enim modesta mulier, et decoram matronis taciturnitatem maximi faciebat. Quare a patruo Manuele matronale decus et familiæ suæ ornamentum appellabatur. Exercitus vero qui cum Brana defecerant, laxis habenis quocunque fugiebant: ac qui pugnæ tempore post propugnatores steterant, cum inclinatam esse aciem sensissent, fuga occupata, eos qui a tergo sequebantur pro hostibus metuentes cursum intendebant, ne caperentur. Qui vero sequebantur, antecedentium incitatam fugam ut rem salutarem 508 imitati, et hostium persecutionem veriti, illud utique optabant, ut equi non ungulis humum pulsarent, sed tanquam Pegasus volitarent, ipsique velut orci galea tecti a nemine conspicerentur. Tantus eos terror invaserat, qui faciebat ut quidvis et dicerent et optarent. Ac in ponte Daphnutiano plurimi periissent, nisi quidam manibus in cœlum extensis, Deum testatus neminem a tergo instare, sed victores jamdudum a persequendo destitisse, eos monuisset ut impetum fugæ moderantes ordine et caute fornicem illum pertransirent. Ac tenues et obscuræ fortunæ homines citra molestiam et crimen domum redierunt, salubriter obscuritate sua tecti, neque metuentes ne ab ullo inquirerentur. Qui vero aut genere illustres aut magistratibus gestis insignes erant, frequentes convenere et per legatos veniam ab imperatore petiverunt, quod hominem seditiosum secuti defecissent. Quodsi ab imperatore noxæ eximerentur, se in posterum bonos et fideles ministros fore 509 pollicebantur, et pœnitentiam suam re ipsa declaraturos, quod contra dominum et imperatorem arma cepissent. Sin is inexpiabili iracundia arderet, atque injuriarum memoriam perpetuo conservatam ac iræ scintillas resuscitatas vellet, se quoque conspectum ejus fugituros et extremum receptum apud gentes Romanis infestas quæsituros, et in Romanos ea commissuros quæ illis deberent ad quos confugissent. Neque enim esse novum, si quis suos infestos experiatur, ut hostium amicitiam expetat

Θ'. Καὶ τοιοῦτο μὲν ὁ τότε ἀγὼν εἴληφε πέρας, αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς τραπόμενος εἰς ἑστίασιν πᾶσαν τῶν ἀρχείων ἀνῆκε πύλην αὔλειον καὶ παράθυραν προσκήνιον, ὥστε τοὺς βουλομένους εἰσιέναι καὶ θεᾶσθαι αὐτὸν τροπαιοῦχον. Ἐν δὲ τῷ ἅπτεσθαι τῶν σιτίων χανδὸν καὶ τὰς χεῖρας κινεῖν εἰς τὸν τῶν προκειμένων ἐδεστῶν πόλεμον, ἐπεισόδιόν τι οὐκ εὐπρεπὲς καὶ ἄθυρμα ἐπιδεέστερον τὴν τοῦ Βρανᾶ παρεισαχθῆναι κεκέλευκε κεφαλήν. Ἡ δὲ ὡς εἰσῆκτο, ἐπ' ἐδάφους ἐρρίπτο σεσηρυῖα καὶ μεμκυῖα τὼ ὀφθαλμὼ, ὡδέ τε κἀκεῖσε δίκην σφαίρας διαγομένη τε καὶ μεταγομένη διηκοντίζετο. Ἕτερον δὲ καὶ τῇ αὐτοῦ γαμετῇ ἔνδον τῶν ἀνακτόρων καθειργμένῃ παρεισφέρεται, καὶ ἀνέρεται αὕτη εἰ σύνειδεν ὅτου ἐστὶν ἡ κεφαλή. Ἡ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνῳ τῷ πικρῷ καὶ οἰκτρῷ καὶ ἀέλπτῳ θεάματι ἐπιβαλοῦσα, « Οἶδα, φησὶ, καὶ ταλανίζω ἐμαυτήν. » Ἦν γὰρ σώφρων ἡ γυνὴ, καὶ τὴν ἐπιπρέπουσαν τῷ θήλεϊ σιωπὴν τιθεμένη περὶ πολλοῦ, οὗ χάριν καὶ καλὴν ἐν γυναιξὶ κατωνόμαζεν ὁ πρὸς μητρὸς αὐτῆς θεῖος ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ. καὶ οἷόν τι τῶν ἐκ τοῦ γένους ὀσφράδιον. Τὰ δὲ γε πρὸς ἀποσπασίαν τῷ Βρανᾷ συναράμενα στρατεύματα, ὅλους ἀνέντα χαλινοὺς, τὰς ὁπουδήποτε φερούσας ἐτράπετο. Καὶ οἱ μὲν ὄπισθεν ἑστῶτες τῶν προμάχων κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συμπλοκῆς, ὡς ἤσθεντο τῆς τροπῆς, ἀψάμενοι ὁδῆς φυγῆς πρότεροι τοὺς κατόπιν ἐλαύνοντας ὡς πολεμίους ὑφορώμενοι, τὸν δρόμον ὡς μὴ συλληφθεῖεν ἐπέτεινον· οἱ δ' ἑφεπόμενοι τὸ σύντονον εἰς φυγὴν τῶν προαγόντων ὡς πρᾶξιν ζηλοῦντες σώζουσαν, καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἐπιδίωξιν δεδιττόμενοι, ἐκεῖνα ἠύχοντο ἀντικρυς, τοὺς μὲν ἵππους μὴ ποσὶ κόπτειν τὸ δάπεδον, ἀλλ' ἵπτασθαι κατὰ πτέρυγα, αὐτοὺς δὲ ἀοράσίᾳ καλύπτεσθαι, ὡς εἰ τὴν κυνέην Ἅδου ὑπέδυσαν. Ἡ πολλὴ τότε ἦν αὐτοῖς ἡ δειλανσις, καὶ πᾶν ἐποίει καὶ πράττειν καὶ εὔχεσθαι. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν γέφυραν πλεῖστοι ἂν ἀπολισθόντες ὀλώλεισαν ἧτις κατὰ τὸ Δαφνούτιον περιάγεται, εἰ μὴ τις αὐτοὺς ἐπεπείκει καθυφεῖναι τῆς ἀξείας φυγῆς κατὰ κόσμον τε καὶ μὴ ἐπισφαλῶς διὰ τῆς ἀψῖδος ἰέναι, εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας τὰς χεῖρας καὶ τὸ θεῖον ἐπομοσάμενος μηδένα κατ' αὐτῶν ἐπιέναι πολέμιον ὄπισθεν, ἀλλὰ [P. 249] πάλαι μεταστραφέντες παύσασθαι τῆς καταδιώξεως. Ὅσοι λὲν οὖν τὴν τύχην ἦσαν φλαῦροι καὶ περιπέζιοι, οὗτοι ἀνεπαχθῶς καὶ ἀνεπεγκλήτως ἀφίκοντο οἴκαδε, τὴν οἰκείαν παράβυστον σώζουσαν ἔχοντες, καὶ μηδένα δεδιότες τὸν ἐπὶ τῷ κολάσαι ἀναδιφήσοντα. Οἱ δὲ τὸ γένος λαμπροὶ καὶ ἐπίσημοι δι' ἡγεμονίαν ἢ ἀρχηγίαν, οὗτοι ἐς ἄθρουν ἁλισθέντες σύνταγμα διαπρεσβεύονται βασιλεῖ, συγγνώμην αἰτοῦντες οἷς ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῷ ἀποστά

τῃ ἐπηκολούθησαν, καὶ παρὰ βασιλέως λαμβάνοντες τὸ ἀνέγκλητον ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ θεράποντες ἐς τὸ μέλλον ἔσεσθαι συνετίθεντο. κἀκ τῶν ἔργων αὐτῶν ὑποδεῖξαι τὴν μετάνοιαν ἐφ' οἷς ἐκ παρανοίας πεπαρῳνήκασι κατὰ τοῦ κυρίου βασιλέως ἐφοπλισάμενοι. Εἰ δὲ βασιλεὺς, φασὶ, τὸ τῆς ψυχῆς θυμούμενον πλουτῶν ἀμετάθετον οὐκ αὐτῆμαρ καταπέψει τὴν ὀργιλότητα, ἀλλ' ἐσέπειτα στήσει τὰ ἡμαρτημένα σφίσιν αὐτοῖς, ὃν ὑπέτυφε κότον εἰς σπινθῆρας ἀναῤῥιπίζων θυμοῦ, καὶ αὐτοὶ φευξοῦνται ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως καὶ τὸν παρὰ τοῖς φιλεχθροῦσιν ἔθνεσι Ῥωμαίοις ζητήσουσιν ἔσχατον σταθμὸν, κἀκεῖνα Ῥωμαίους ἐργάσονται ὅσα οἷς προσερῥύησαν δρᾷν ὤφειλον, ἐπεὶ μηδὲ καινὸν εἰ διφῴη τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει τουτονὶ ὡς φίλιον, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον. Ταῦτα οἱ μὲν πρέσβεις ὑπετονθόρυσαν· βασιλεὺς δὲ πᾶσιν ἀμνηστίαν ἐβράβευσε, καὶ τοὺς προσιόντας εὐμενῶς προσδεχόμενος παρῄνει μετάμελον ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν πρὸς αὐτὸν ὁμωμοσμένων ἐνδείκνυσθαι, καὶ ἀρχιερεῖ ὀπτάνεσθαι τῷ μεγάλῳ, καὶ ζητεῖν ἐκεῖθεν λύσιν τοῦ ἀναθέματος ᾧπερ αὐτοὺς οἱ τῆς πόλεως οἰκήτορες καθυπέβαλον, ἄνωθεν ἑστῶτες τῶν πυργοβάρεων καὶ τὰ παρ' αὐτῶν θεώμενοι δρωμενα. Καὶ πολλοὶ τῷ πατριάρχῃ προσῆλθοσαν, ὅσοις τέως εὐλαβείας μεθῆν· οἱ δ' ἄλλοι τῇ κατανεύσει τῆς κεφαλῆς τὸ πέρας τῆς παραιφάσεως συμμετρήσαντες ὡς λῆρον ἡγήσαντο τὴν εἰς τὸν μέγαν νεὼν ἄφιξίν τε καὶ ἐξαγόρευσιν. Ἐῶ γὰρ λέγειν ὡς ἦσαν οἵ τῶν ἀτασθάλων μετὰ τὴν ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως ἐξέλευσιν διεχλεύαζον αὐτὸν καὶ ἐξεμυκτήριζον, καὶ οὐ καινὸν ἔλεγον εἰ Θεῷ πρότερον κληρωθεὶς, ἐπεὶ καὶ τοῦτο προσοιεβέβλητο, ἐκεῖνα καὶ αὐτοῖς ὑφηγεῖται νῦν ὁπόσα δὴ καὶ ἐξ ἐφήβου δεδίδακται. Πολλοὶ δὲ καὶ τῷ Ἀσὰν καὶ τῷ Πέτρῳ προσερῥύησαν· ἀλλὰ καὶ οὗτοι γράμμασι βασιλικοῖς μετὰ μικρὸν ἐπανῆλθοσαν.

ι'. Ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις παρηκολούθησεν ἔργον παραλογώτατον· ὁ γὰρ βασιλεὺς πᾶσιν ἐνέδωκεν ἀτεχνῶς ἀστυκοῖς τε καὶ ἀλλοχώροις διεχεῖσθαι καὶ κακῶς δρᾷν ὁπόσοι πρὸς Βρανᾶν μετετάξαντο τῶν τε ἀγχοῦ τῆς πόλεως ἀγροτῶν καὶ τῶν τὴν Προποντίδα λαχόντων εἰς οἴκησιν. Καὶ τὴν μὲν τῆς ἡμέρας ἐκείνης διάδοχον νύκτα καθ' ἣν Βρανᾶς κατηγώνιστο, ἐνίεται ταῖς οἰκίαις τῶν δυστήνων Προποντίων τὸ [P. 250] ὑγρὸν πῦρ, ὅ τοῖς στέγουσιν ἐφυπνοῦν σκεύεσι κατὰ τὰς ἀστραπὰς ἐξαίφνης προΐησι τὰ ἐξάλματα καὶ πιμπρᾷ καθ' ὧν διεκπῖπτον ἀφίεται. Τὸ δὲ λάβρον ἐμπεσὸν τοῖς δρυφάκτοις ἐπυρπόλησεν ἅπαν οἰκοδόμημα, εἴτε τέμενος τοῦτο ἅγιον ἦν εἴτε σεμνεῖον ἱερὸν εἴτε οἴκημα ἰδιωτικόν· καὶ τοῦ κακοῦ παρὰ πᾶσαν δόκησιν ἐπελθόντος οὐ μόνον τὰ μέλαθρα τὸ πῦρ ἐπενέμετο καὶ ἡ φλὸξ μικροῦ διεῖρπεν αἰθέριος, ἀλλὰ καὶ τὰς οὐσίας ἐπεβόσκετο τῶν ἀνθρώπων, οὐδενὸς ἁρπάσαι τι καὶ μετενεγκεῖν ἔχοντος εἰ μὴ ὅσα τῶν χρημάτων εὐάγκαλα. Κατὰ δὲ τὴν μετ' αὐτὴν ἕω ἔξεισιν ὡς ἐκ προσκλήσεως τὸ Λατινικὸν στῖφος ὅ τῷ Κορράδῳ Καίσαρι συνετέταχτο καὶ τὸ ἀγελαῖον καὶ πτωχεῦον πλῆθος τῆς πόλεως, καὶ τὰ πέριξ διαδραμόντες, οἱ μὲν ἔτι τὰ ὅπλα φέροντες, οἱ δ' ἀμυντηρίῳ τῷ παρευρεθέντι χρώμενοι, τί μὲν οὐχ ἥρπασαν, τί δὲ χείριστον οὐκ εἰργάσαντο ; οἰκήματα κατήρειψαν, τὸν ἔνδον πλοῦτον περιεβάλοντο, ἱερὰ ἀνηρεύνησαν φροντιστήρια, ἔπιπλα ἀφείλοντο πανάγῃ, σκεύη τίμια ἐβεβήλωσαν, σεμνῶν μοναζόντων οὐκ ἠδέσθησαν πολιὰν, ἀρετῆς, ἣν καὶ πολέμιος οἶδε τιμᾷν, ἠλόγησαν, καὶ ἵνα τὰ πολλὰ συντέμω, πᾶσαν κάπωσιν καθ' ὧν ἐπῆσαν ἐπεδείξαντο. Πολ-

A eosque pro amicis colat. Quæ cum legati submurmurassent, imperator impunitate omnibus concessa, eos qui accedebant benigne susceptos monebat ut pœnitentiæ ob violatum jusjurandum declarandæ causa patriarcham adirent, seque anathemate solvi peterent, quo a civibus, cum illorum facinora ex turribus spectarent, obstricti essent. Ac multi, quibus religio cordi erat, ita fecerunt: cæteri vero nutu capitis duntaxat admonitioni illi assensi magni templi ingressum et confessionem pro nugis habuerunt; ne dicam fuisse quosdam petulantes, qui cum exiissent, imperatorem deriserint et subsannarint nihil esse novi dicentes, **510** si is qui sacrificulus olim fuisset (nam id etiam ei crimini dabatur) B ipsis etiam ea præscriberet quæ a puero didicisset. Multi qui ad Asanem et Petrum se contulerant, paulo post imperatoris litteris revocati sunt.

10. Post hæc imperator, quod haud satis mirari queas, concessit omnibus tam civibus quam peregrinis, ut urbe effusi omnes eos male tractarent C qui ad Branam defecerant, suburbanos, villicos et Propontidis incolas. Eaque nocte quæ Branæ interitum consecuta est, Græcus ignis ædificiis ad fretum sitis injicitur, qui in vasis occultus, subito fulguris instar emicans, omnia quæ contigerit incendit. Qui cum in tabulata incidisset, omnia ædificia tam sacra quam profana, tam privata quam publica incendit. Id malum cum præter exspectationem accidisset, non ædes modo flamma in altum elata sed etiam bona miserorum absumebat, cum nihil eripere aut transferre possent nisi parva quædam. Postridie mane Latina cohors Conradi Cæsaris et promiscua et paupercula turba urbe egreditur. Hi circumjacentia **511** omnia pervagati, partim adhuc armati, partim telis obiter arreptis, quid non ra- D puerunt? quo scelere abstinuerunt? diruerunt ædes, opes diripuerunt, monasteria scrutati suppellectilia sacrosancta abstulerunt, vasa pretiosa profanarunt, venerabilem monachorum senectutem non reveriti sunt: virtutem quam hostis etiam venerari solet, neglexerunt; denique ne sim prolixior, omne malorum genus quolibet secum attulerunt. Multi quod ob direptionem ædium suarum murmurassent, occisi sunt. Ac ea calamitas latius vagata ac diutius et acerbius grassata esset, nisi quidam gravi dolore commoti eam audaciam imperatori indicassent, eumque perpulissent ut viris nobilibus et dignitate præstantibus missis importunorum hominum impetum repressisset.

λοὶ δὲ καὶ ὅτι τῶν κατ' οἶκον σκυλευομένων ὑπέμυξαν, θάνατον εὕραντο τὸ ζημίωμα. Προύκοψε δ' ἂν τὸ δεινὸν καὶ χρονιώτερον γεγονὸς ὤφθη καὶ περιαλγέστερον, εἰ μή τινες ἀνενεγκόντες βασιλεῖ τὰ τελούμενα καὶ βαρυαλγήσαντες, ὡς εἰκὸς, ὑπένυξαν πρὸς διόρθωσιν. Καὶ στείλας εὐθύς τινας τῶν κατ' ἀξίωσιν γαῖ γένος περιφανῶν ἀνέστειλέ τε τὰς τῶν ἀτάκτων ὁρμὰς, καὶ κατέληξεν αὖτως ὀψέ ποτε τὰ εἰς μέγα μέρος ἀφανισμοῦ τῶν ἐκεῖσε τολμώμενα.

Hoc modo vastatione magnæ partis suburbanorum ædificiorum vix tandem finita, et ab hominibus qui aliorum malis afficiuntur vix satis adhuc deplorata opifices urbani, qui ea quæ jam exposui non **512** probarant, non ferendum esse rati quod Latini non modo libere et insolenter jactarent Branam a se debellatum esse, sed etiam in suburbanos Romanos intolerabiliter grassati essent, in cohortes et phalanges centuriati instar hiberni torrentis in Latinorum ædes irruunt. Igitur confusæ voces non aliter quam gregibus gruum aut graculorum obstrepentibus, aut venatoribus latratum canum incitantibus, aerem implebant, atque alii alios tunicis prehensis instigabant. Nemo ibi audiebatur qui pacem suadebat : omnes ut aspides aures obturabant, ne sapientem magnum audirent. Eum circumforaneæ turbæ concursum non modo effrenata iracundia, sed etiam alienæ pecuniæ cupiditas regebat. Putabant enim se Latinis exiguo labore ædibus expulsis, quidquid in iis esset reconditum, ut sub Andronico fecissent, direpturos. Verum non modo spe sua frustrati, sed etiam contrarium sunt experti. Nam adversarii animadverso plebis contra se concitatæ impetu, vias publicas, quæ ad ipsorum ædes ducebant, maximis trabibus obstruxerunt, et thoracati in munitionibus illis, densi **513** inter sese, constiterunt. At collectitia turba sapæ vallum illud transcendere conata non modo nihil profecit, sed etiam a Latinis male tractata est. Nam cum sine ferro et nudi, plerique etiam vino obruti, cum armatis congrederentur, tum demum quid fecissent cernebant, Epimetheum Prometheo stultiorem esse intelligebant, cum aut sagittis icti aut cominus vulnerati humi procumbebant. Ac toto vesperi usque in crepusculum malum illud duravit. Mane autem cum Romani majore impetu ad secundum prælium se pararent, plurimis armatis hosti oppositis, cum clari viri ab imperatore missi eos repressserunt, tum Latini stultis fucum fecerunt ac multum de fervore illo restinxerunt. Romanos enim qui in pugna ceciderant, Latinis vestibus indutos rasisque barbis in suarum ædium vestibulis collocatos, pro popularibus suis lamentati sunt ; et iis qui ab imperatore aderant, illos monstrando, rogarunt ne denuo committi prælium seve bis iisdem cladibus quas cernerent affici paterentur. Qui cum **514** illa ad opifices perferrent, et monerent ut in mortuos defigerent oculos, seque illa probare negarent, vix tandem populi colluviem emollire potuerunt, ut in officinam quisque suam reverteretur. Facilius tamen impetratum est ut gravissimis pacificatoribus obsecuti ab armis discederent, quod ut matutino tempore non consuetus dux illos armarat, nec magis quam ferrum acuerat.

A Ἀλλ' οὕπω ταῦτα διετεθρήνητο ἀκριβῶς ὁπόσοις τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ φίλοικτος καὶ τὸ δάκρυ ταῖς τῶν πασχόντων ἀναπιδύει θερμότερον συμφοραῖς, καὶ τὸ τῆς πόλεως χειρωνακτικὸν καὶ ὅσον οὐ συνεπευδόκησε τοῖς λοιποῖς ἐπὶ τὰ ἱστορημένα ἦθος τῷ λέγειν μοι, δεινὸν ἡγησάμενοι εἰ οὐχ ὅπως ἐλευθεροστομοῦσι Λατῖνοι καὶ βρενθύονται τῷ ὑπ' αὐτῶν καταγωνισθῆναι Βρανᾶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀστυγειτόνων σφίσι Ῥωμαίων διαπεπράχασι τὰ ἀνύποιστα, κατὰ σάλαγγας ἀγηγερμένοι καὶ σπείρας δίκην χειμάρρου ταῖς τῶν Λατινικῶν γενῶν οἰκίαις προσρήγνυνται. Αἵ τε οὖν ἄσημοι φωναὶ τὸν ἀέρα ἐπλήρουν, ὡς οὐδ' εἰ κολοιῶν ἢ γεράνων ἢ ψάρων ἔθνεα κλαγγηδὸν ἐπτερύσσοντο ἢ ἐπέκλωζον θηρευταὶ καὶ ἐπεθώϋζον κυνηγέται, ἀλλήλους τε παρεκάλουν ἐπισπώμενοι τῶν χιτωνίων. Καὶ οὐκ ἦν ἐκεῖ τις τῶν B εἰσηγουμένων τὰ πρὸς εἰρήνην κατήκοος, ἀλλ' ὡς ἀσπίδες τὰ ὦτα βύοντες πάντα παρέτρεχον σοφὸν φαρμακόν. Ἡγεμόνευε δὲ τῆς τότε τῶν ἀγοραίων συνδρομῆς οὐ μόνον θυμὸς ἄλογος, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἀλλοτρίων ἡβρύνου ἔρως χρημάτων. Ὤφοντο γὰρ ἐν βραχεῖ πόνῳ τοὺς Λατίνους ἐκστῆσαι οἰκημάτων καὶ διαρπάσαι [P. 251] ἅπαν ἀπραγματεύτως τὸ ἔνδον κειμηλιούμενον, διόπερ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου διαπεπράχασι. Τοῖς δὲ εἰς τοὐναντίον τὰ τῶν ἐλπίδων μετέστραπται. Οἱ γὰρ διάφοροι ὡς εἶδον τὴν ἐπ' αὐτοὺς τῶν ξυγκλύδων σύῤῥοιαν, τάς τε λεωφόρους περιεφράγμωσαν μεγίστοις σκόλοψιν, ὅσαι κατ' αὐτοὺς ἦγον τὸ παροδεῦον, καὶ θωρακισθέντες βύζην ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν C ἕστησαν. Ὁ δ' ἀγελαῖος ὑχλος πολλάκις μὲν ὑπερβῆναι τὰ περισταυρώματα ὥρμησαν, οὐ μόνον δὲ τοῖς κατὰ σκοπὸν οὐκ ἔδοσαν πέρας, ἀλλὰ καὶ κακῶς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἔπαθον· ἀσιδήρωτοι γὰρ καὶ γυμνοὶ πρὸς ὡπλισμένους μαχόμενοι, οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ οἰνόφλυγες ὄντες, τότε δ' καὶ ἐδρων ἐγίνωσκον καὶ τὸν Ἐπιμηθέα τοῦ Προμηθέως καταδεέστερον ἤδεσαν, ὁπότε βαλλόμενοι ἀπὸ τόξων ἢ παρασταδὸν οὐταζόμενοι κατὰ γῆς ἔπιπτον. Καὶ τὴν μὲν δείλην ὅλην τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέχρι καὶ ἐς βαθεῖαν ἑσπέραν οὕτω κατίσχυε τὸ δεινόν· ἡλίου δέ τὸν ὁρίζοντα ὑπεραναβάντος μετὰ μείζονος Ῥωμαῖοι ῥύμης ὡς εἰς ἀγώνισμα δεύτερον συνηθροίζοντο, πλείστους μετὰ τῶν ὅπλων προβεβλημένοι. Ἀλλ' οἵ τε συνελθόντες ἐκ βασιλέως λόγιμοι ἄνδρες αὐτοὺς ἀνέστειλαν, καὶ οἱ ἐκ τῆς Λατίνων φυλῆς κατασοD φισάμενοι τοὺς εὐήθεις κατέσβεσαν τὸ πολὺ τῆς ὁρμῆς· συναγαγόντες γὰρ τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ καταλύσαντας τὸ ζῆν Ῥωμαίους, καὶ μετὰ τὴν τῶν περιβλημάτων ἀφαίρεσιν δείξαντες ἐν χρῷ κουριας, ἐξέθεντο κατὰ τὴν αὔλειον σφῶν, καὶ πλαστῶς ἐπ' αὐτοῖς ὡς ἐφ' ὁμογενέσι παθημένοι ὑπεδείκνυον τοῖς προσιοῦσιν ἐκ βασιλέως, καὶ ἱκεσίαζον μὴ ἀνασχέσθαι καὶ ἐσαῦθις συῤῥαγῆναι πόλεμον καὶ δὶς

αὐτοὺς πεπονθέναι ἀπόσα καὶ ὁρᾷν ἔχουσιν. Οἱ δὲ πρὸς τὸν ἀποχειροβίοτον λαὸν ταῦτα διαπορθμεύοντες, κἀπὶ τοὺς τεθνεῶτας τείνειν τὰ ὄμματα πείθοντες, μηδ' ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα φάσκοντες, ἴσχυσαν οὕτως ὀψέ ποτε μαλάξαι τοὺς σύρφακας ὡς ἀποχωρῆσαι πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστον ἐπιτήδευμα. Καὶ ἄλλως δὲ εἰπεῖν, μὴ τοῦ συνήθους ἡγεμόνος τοῦ οἴνου σφᾶς θωρακίσαντος μηδ' ἀκριβέστερον σιδήρου πρὸς τὸν ἀγῶνα παραθήξαντος (πρώϊος γὰρ ἦν ὁ καιρὸς) διελύθησαν εὐμαρῶς ἀναμίλλητοι, οὓς ὑποσχόντες εὐήκοον τῇ παρεκτάσει τῶν διαλλακτήρων μεγίστων ἀνδρῶν. Εἰ γὰρ οἴνῳ προκατελήφθησαν οἱ καὶ ταπύρων οἰνοβαρέστεροι (31), οἱ ταῖς σμίλαις καὶ ταῖς ῥαφίσι προσανέχοντες, ποία τις αὐτοὺς ἴυγξ ἢ τίνων τερετίσματα Σειρήνων πρὸς εἰρήνην ἂν μετερρύθμισαν ἢ πρὸς ἑτέραν εὐσχήμονα πρᾶξιν μετέθηκαν; ὧν γε καὶ ἄλλοι μὲν ὡς ὑπὸ μέθης διαῤῥεόντων οὐκ ὀλίγα ξυνέθεντο σκώμματα (32), ὁ δὲ Μένανδρος οὑτωσί πως ἐπιλαμβάνεται· « Μεθύσους τοὺς ἐμπόρους ποιεῖ τὸ Βυζάντιον· ὅλην ἔπινον τὴν νύκτα. » Καὶ ταῦτα μὲν ὧδέ πῃ ἐφέρετο.

A Nam si vino occupati fuissent ii qui gallam et acum subigunt, quæ oratio, quis eloquentiæ torrens illum pugnandi ardorem restinxisset, aut ad quietam aliamve honestam actionem eos impulisset? nam cum alii Byzantinos ut ebriosos perstrinxerunt, tum Menander sic eos arguit : « Byzantium ebriosos reddit hospites. Putando noctes perdere integras solent. » Atque hæc ita contigerunt.

Hier. Wolfii notæ.

(31) Hæc clausula quid sibi velut nescio, et in duobus codicibus omittitur.

(32) Hunc locum vel eo nomine vertere libet, ne solis Germanis ebrietas objiciatur : *Ac tametsi alii*

B *quoque per ebrietatem multa inepta loquuntur, tamen id eo frequentius Cpolitanis accidit, quo ebriosiores sunt, totas noctes perpotare soliti.*

ΤΟΜΟΣ Β

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ.

IMPERII ISAACI ANGELI

LIBER SECUNDUS.

[P. 252] α'. Βασιλεὺς δὲ δισσεύει κατὰ Μυσῶν ὑστεροβουλίᾳ πληττόμενος, ὅτι μὴ κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐμβολὴν τὰ τῆς πολεμίας εὖ διέθετο γῆς, ἀλλ' ἀναστὰς ᾤχετο ἐκεῖθεν ὡς εἰ πολέμιοι ἐπέκειντο βάλλοντες, μήτε τοῖς φρουρίοις Ῥωμαίους ἐπιστήσας φύλακας μήτε ὅμηρα λαβὼν τὰ τῶν βαρβάρων φίλτατα. Καὶ τότε μὲν αὐτὸς μετὰ τῶν συνόντων οἱ ὀλίγων ἐξῄει τῆς πόλεως· ἠκηκόει γὰρ μηκέτι τοὺς Μύσους τὰ ὄρη περιπαπταίνειν καὶ τοὺς βουνούς, ἀλλ' ὁπλιτικὸν ξενολογήσαντας Σκυθικὸν ἐς τὰ τῆς Ἀγαθαπόλεως μέρη παρκβαλεῖν καὶ ταῦτα κατὰ κράτος ληΐζεσθαι, κατὰ ἐργαζομένους Τερμέρεια· τὸ δὲ λοιπὸν ἐκ προσκλήσεως συνήγετο στράτευμα. Πρὸς γὰρ τὴν ἄελπτον καὶ ὀξεῖαν ἔφοδον τῶν Βαρβάρων καὶ αὐτός τι τοιουτότροπον ἐμεθόδευσε, καὶ συστολὴν ἐντεῦθεν τοὺς ἐχθροὺς παθεῖν προμηθούμενος, καὶ τοὺς οἰκείους μὴ ἀπαυθαδήσειν ἐς τὴν παρὰ πόδας καὶ δευτέραν κατὰ τῶν Βλάχων ἐξόρμησιν, εἰ κατὰ τούτων πρῶτος αὖθις αὐτὸς τὰ ὅπλα ἤρατο καὶ τὸν ἵππον ἀνέβη τὸν πολεμιστήριον. Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὸν Ταυρόκωμον γενόμενος (κτησείδιον δέ ἐστιν οὗτος οἰκούμενον κωμηδὸν καὶ μὴ πάνυ

C **515** 1. Imperator vero dolens quod prima in Mysiam impressione bellum non rite administrasset, sed inde non aliter digressus quam si hostium telis urgeretur, neque castella Romanis præsidiis occupasset, neque Barbarorum filios obsides sumpsisset, denuo Blachis arma inferre statuit. Ac tum ipse quidem cum paucis qui obiter reperiebantur egreditur; audierat enim hostes non amplius in montibus et collibus versari, sed Scythicis auxiliis ascitis in agro Agathopolitano castra posuisse, et loca illa effuse vastare et magnis afficere detrimentis. Reliquæ vero legiones interea convocabantur. Nam et ipse imperator ad subitum et inexspectatum hostium tumultum expeditionem illam accommodare cogebatur; in quo illa etiam spectabat, ut et hostium impetum reprimeret et suos

D dicto audientiores **516** haberet ad secundum illud Blachicum bellum, si ipse primus in equo bellico armatus cerneretur. Ubi Taurocomum pervenit (prædium id est, quod vicatim incolitur, non procul ab Adrianopoli dissitum) exspectavit dum copiæ convenirent. Et Conrado Cæsari quoque

mandavit ut citra cunctationem exiret. Is vero cum imperatoris erga se benignitatem, cum suo genere non consentientem et ab imperatoria affinitate abhorrentem, haud dissimulanter ægre ferret, et magnificam illam spem non aliud afferre cerneret nisi ut calceis Cæsareis, a vulgo distinctis, uteretur (eo accedebat, quod cruce domo secum gestata Palæstinam ab Ægyptiis Sarracenis jam occupatam invisere constituerat, et obiter imperatoris sororem duxerat), annuit ille quidem se imperatorem conventurum et bellum una administraturum. Verum cum Deus Romanis plures clades per Mysios inferre decrevisset, mutato consilio, nave firmissima et nova conscensa, in Palæstinam contendit. Cum Tyri appulisset, a popularibus suis veluti numen quoddam susceptus Sarracenis restitit, et Joppen, quæ **517** nunc Ace dicitur, aliaque oppida recuperavit. Sed quia illis quoque locis fatalis calamitatis impendebat, multi præclari et fortes duces, qui Christianum illud iter ultro et suis stipendiis susceperant, perierunt ; et ipse Conradus non multo post, vix edito specimine virtutis et prudentiæ suæ, ut Agarenis admirationi esset, a Chasio quodam occiditur. Gens autem Chasiorum suos principes ita vereri et observare et in jussis eorum exsequendis adeo alacris esse dicitur, ut si tantum supercilio magistratus innuerit, statim de rupibus se præcipitent, in enses irruant, in undas desiliant, in ignem se conjiciant ; et ad eos missi quos eorum principes occisos volunt, ut hospites et amici adeunt, et aut se habere quod eis dicant, aut legatos venire simulantes, sæpe dominorum suorum adversarios pugionibus occidunt, nulla difficultatis et explorati supplicii ratione habita, etiamsi alterum non occiderint.

Imperator vero circiter bis mille delectis viris, quibus arma et veloces equos dedit, Taurocomo ad hostes contendit ; impedimenta omnia, lixas et calones Adrianopolim ire jussit. Interea speculatores **518** nuntiant Blachos loca Lardeæ finitima vastare, ac multis occisis nec paucioribus captis cum maxima præda discedere statuisse. Igitur noctu classicis canentibus conscenso equo, cum ad Basternas (loci nomen est) pervenisset, nullo hoste apparente, quiete refocillavit exercitum. Triduo post inde digressus, mane Berroen versus iter ingreditur. Cum nondum quatuor parasangas processisset, mali nuntius adest, homo quidam expeditus, qui spiritu ex festinatione subinde interrupto narrat hostes non procul inde cum præda reverti, ac pedetentim fere incedere, quod et nullum hostem invenissent et manubiis onusti essent. Quare statim exercitu inter duces distributo et acie instructa, eam viam instituit qua incedere

πορρώ [P. 253] τῆς Ἀδριανοῦ κείμενον) ἐπέμενε τὰς δυνάμεις συνελθεῖν, ἐπέσκηψε δέ καὶ τὸν Καίσαρα Κορράδον μηδέν τι μελλήσαντα ἐξελθεῖν. Ὁ δὲ δυσχεραίνων προδήλως πρὸς ἣν εὕρατο ἐκ βασιλέως φιλοφροσύνης ὡς τῷ βασιλείῳ κήδει ἀσύμφωνον καὶ τῷ ἑαυτοῦ γένει ἀπρόδουσαν· ὁρῶν δὲ καὶ τὰς ὑπερηφάνους ἐλπίδας καταληξάσας ἐς μόνον τὸ μὴ τοῖς πολλοῖς ὁμόχρωμον ὑπόδημα τοῦ ποδὸς (τὸ τῶν Καισάρων λέγω παράσημον), καὶ ἄλλως δὲ σταυροφορήσας οἴκοθεν καὶ τὴν ἐς Παλαιστίνην ὁδεῦσαι πάλαι προθέμενος ἤδη κατασχεθεῖσαν ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον Σαρακηνῶν, καὶ πάρεργον ὁδοῦ τὴν μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως ἐπιτελέσας συνάφειαν, ἐπένευσε μὲν συνεξιέναι τῷ βασιλεῖ καὶ συνδιαθέσθαι τὸν προκείμενον πόλεμον, ὡς δ' ἀντέκρουσε τὸ βεβουλεῦσθαι Θεὸν κακοτυχεῖν εἰσέτι Ῥωμαίους ὑπὸ Μυσῶν, ἐπ' ἄλλοις τρέπει τὸν νοῦν. Νῆα γὰρ ἐξαρτυσας εὐπαγῆ τε καὶ νεογόμφωτον τὸν πλοῦν ἐς Παλαιστίνην ἔθετο, καὶ τῇ Τύρῳ προσορμίσας καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε ὁμογενῶν οἷά τις κρείττων ὁραθεὶς καὶ προσδεχθεὶς δύναμις τοῖς Σαρακηνοῖς ἀντεφέρετο, Ἰόππην ἐπανασωσάμενος, ἣ νῦν Ἄκε λέγεται, καὶ ἑτέρας πόλεις τοῖς ὁμοφύλοις. Ἀλλὰ γὰρ ὅτι καὶ τὰ ἐκεῖ πάσχειν κακῶς ἀφώριστο, ἄλλοι τε καλοὶ καὶ γενναῖοι ἀπώλοντο στρατηγοὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ἑκόντες καὶ οἰκείοις ὀψωνίοις πορείαν στειλάμενοι, καὶ αὐτὸς δὲ ἀναιρεῖται ὑπὸ Χασισίου, μικρόν τι ἐπιβιούς, καὶ ὅσον πεῖραν τῆς αὐτοῦ ἀνδρείας τε καὶ φρονήσεως δοῦναι τοῖς Ἀγαρηνοῖς καὶ θαυμεσθῆναι. Γένος δέ εἰσιν οἱ Χασίσιοι τοσαύτην λεγόμενον τηρεῖν τῷ ἄρχοντι σφῶν συστολὴν καὶ τῶν ἐντελλομένων πλήρωσιν, ὡς καὶ κατὰ κρημνῶν ὠθεῖν ἑαυτοὺς ἐκείνου ἐπ' ὀφρύσι νεύσαντος μόνον καὶ χορεύειν κατὰ ξιφῶν καὶ ὀδάτων καθάλλεσθαι καὶ κατὰ πυρὸς ἀκοντίζεσθαι. Ἀμέλει τοι καὶ πρὸς οὕς ἂν ἐθέλωσιν οἱ τῶν Χασισίων ἐξουσιάζοντες ἀποστέλλουσι τοὺς σφᾶς ἀναιρήσοντας· οἱ δὲ ὡς φίλιοι προσιόντες ἢ καὶ ὡς ἐπήλυδες ἐκείνοις ὀφθέντες ἤ τι τῶν καθηκόντων εἰπεῖν ἔχοντες, ἢ καὶ ὡς πρέσβεις ἐξ ἐθνῶν ἥκειν πλαττόμενοι, πλήττουσι πολλάκις παραξιφιδίῳ καὶ θανατοῦσι τοὺς τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἀντίφρονας, μὴ τὸ τοῦ πράγματος ἐργῶδες ὅλως ἐν νῷ βαλλόμενοι, μηδ' ὅτι ἔκ του δήπουθεν ἀναιρεθήσονται γοῦν αὐτοί, καὶ μὴ τὸν ἑτέρου καταπραξάμενοι θάνατον.

Ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς περὶ δισχιλίους ἐπιλέκτους ἀποκρίνας, καὶ τούτοις ὅπλα καὶ ἵππους ὠκύποδας διαδοὺς, ὥρμησεν ἐκ τοῦ Ταυροκώμου πρὸς τὸ πολέμιον, τὴν δ' ἀποσκευὴν πᾶσαν καὶ τὸν ὑπηρετικὸν ὄχλον ἐς Ἀδριανούπολιν ἰκέσθαι διατετάχει· οἱ δὲ ἠγγέλλοντο παρὰ τῶν ὀπτήρων τὰ περὶ τὸν Λαρδέαν κατατρέχειν χωρία, καὶ πλείστους μὲν ἀπεκτονέναι, οὐκ ἐλάττους δὲ συνειληφέναι, καὶ ὡς ἐπαναζευγνύειν ἐγνώκασι πολλῶν ἐμπεπλησμένοι ὠφελειῶν. Ἐννύχιος τοίνυν ὑπὸ σάλπιγγι τὸν ἵππον ἀναβὰς ἐπορεύετο, καὶ κατὰ τόπον τινὰ Βαστέρνας λεγόμενον ἀφιγμένος διανέπαυσεν ἐκεῖσε τὴν στρατιάν, μὴ ἐπιφαινομένων τῶν πολεμίων. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας [P. 254] ἐκεῖθεν ἀπάρας τῆς εὐθὺ τῆς Βερρόης ἐπορθρευσάμενος ἥπτετο. Ἀλλ' οὔπω παρασάγγας παρῆλθε τέσσαρας, καί τις εὔζωνος ἐφίσταται ἀνήρ, τὸ τῆς ἀγγελίας ἔχων ἐπὶ τοῦ προσώπου κακὸν, καὶ ἔλεγε τὸ πνεῦμα συχνάκις ἀνακαλούμενος ἀγχοῦ που μετ' αἰχμαλωσίας τὸ ἀντίπαλον ὑποστρέφειν,

ἀνειμένην τὰ πλεῖστα τὴν πορείαν κατ' ἄμφω ποιου- A
μενον, ὅτι τε οὐδένα ἐώρακεν ἀντίμαχον καὶ ὡς
ἔμφορτον παμπόλλων λαϊσμῶν. Αὐτίκα γοῦν εἰς
ἡγεμόνας τὸ συνὸν ἐκείνῳ διελῶν στράτευμα, καὶ
σχῆμα παρατάξεως θέμενος, ὥδευεν ἐκείνην ἣν
ὁδοιπορεῖν ἐλέγετο τὸ πολέμιον. Ἐπεὶ δὲ ἐδρομέν
τε καὶ ἐθεάθημεν (συνειπόμην γὰρ καὶ αὐτὸς βασι-
λεῖ ὑπογραμματεύων), οἱ μὲν Σκύθαι καὶ Βλάχοι
τὴν λείαν παραδόντες τισὶν ἐξ αὐτῶν μοίραις ἐκέ-
λευσαν τὰς ἐπιτομωτέρας ἀναλέγεσθαι τῶν ὁδῶν
καὶ τὴν πορείαν ἐπιτείνειν, ἕως ἂν ἐφάψωνται τῶν
ὀρειαίων· οἱ δ' ἄλλοι συστραφέντες ἐδέχοντο εὐπε-
τῶς τοὺς κατ' αὐτῶν ἱππαζομένους Ῥωμαίους, τὸν
πάτριον αὐτοῖς καὶ ἡθάδα τρόπον μαχόμενοι· ἐπιόν-
τες γὰρ ἠφίεσαν βέλεμνα καὶ δόρασι προσέπλεκοντο,
μετὰ βραχὺ δὲ μεταβαλόντες τὴν ὁρμὴν εἰς φυγὴν B
καὶ καταδιώκειν ὀπίσω σφῶν ὡς φυγάδων τὸ ἀνθι-
στάμενον ἐρεθίζοντες, αὖθις ὡς οὐδὲ πτηνὰ τὸν
ἀέρα τέμνοντα τὰ νῶτα εἰς τὴν τῶν ὄψεων μετατι-
θέμενοι χώραν ἐνώπιοι τοῖς ἐπιοῦσιν ἐμάχοντο καὶ
πολλῷ γενναιότερον συνεπλέκοντο. Καὶ τοῦτο πολ-
λάκις πεποιηκότες, ὡς ἤδη τῶν Ῥωμαίων ἦσαν
ἐπικρατέστεροι, οὐκέτ' ἐμέμνηντο τῶν ἐλίξεων, ἀλλὰ
τὰ ξίφη γυμνώσαντες καί τινα βοὴν ἐκπληκτικωτά-
την ἐκρήξαντες μικροῦ καὶ ἐννοήματος τάχιον
Ῥωμαίοις ἐνέπεσον, καὶ τὸν μαχόμενον ὁμοίως καὶ
τὸν δειλαινόμενον καταλαμβάνοντες ἐξεθέριζον. Καὶ
τάχ' ἂν τὴν τότε ἡμέραν οἱ Σκύθαι μέγα κλέος
ἀράμενοι κατεκαυχήσαντο ἡμῶν καὶ λαῷ ἄφρονι
ὄνειδος παρεδόθημεν, εἰ μὴ αὐτὸς ἐπεβοήθησε βασι-
λεὺς ἔτι τὴν περὶ αὐτὸν ἔχων ἀκραιφνῆ φάλαγγα,
αἵ τε σάλπιγγες ἐπίτορον ἀλαλάξασαι καὶ αἱ χαλ- C
κόστομοι κώδωνες διηχήσασαι τά τε τῶν δρακόντων
ὀφθέντα εἰκάσματα, ἃ ἐπὶ δοράτων ἠώρηνται περι-
σοβούμενα πνεύμασι, τοὺς πολεμίους κατέπληξαν
φαντασίαν παρασχόντα μείζονος στρατιᾶς. Τότε μὲν
οὖν βασιλεὺς βραχύ τι τῆς αἰχμαλωσίας ὡς ἐκ στό-
ματος θηρῶν ἁφαρπάσας κατέλαβε τὴν Ἀδριανού-
πολιν, ἣν βασίζειν προύθετο παρεικῶς· τῶν δὲ
βαρβάρων οὐκ ἠρεμούντων, ἦν παρῆκε τρέχειν αὖθις
εἴλετο. Καὶ δὴ γενόμενος κατὰ Βερρόην τὰς τῶν
Σκυθῶν καὶ Μυσῶν ἀνέστελλεν ἐκδρομὰς καὶ δι'
ἀνδρῶν μὲν ἠκριβωκότων τὸ στρατηγεῖν, καὶ δι'
ἑαυτοῦ δὲ οὐχ ἥκιστα. Οἱ δὲ καίπερ ὑφορώμενοι
Ῥωμαίους καὶ βασιλέως παρόντος ἐπιστρεφόμενοι,
ὅμως αὖ πάλιν ἐπετίθεντο λαθραίως, ὧδέ πη ἐμβάλ-
λοντες ὡς πολεμησείοντες καὶ καραδοκεῖν ὡς ἐπι- D
όντας αὐτοὺς παρεχόμενοι, ἄλλοθι δὲ μεταβαίνοντες
καὶ ἀεί τι ὁρῶντες ἐπιτυχές. Ἦν δ' ὅτε καὶ βασιλεὺς
μὲν εἰς Ἀγαθόπολιν ἤλαυνεν, ἐπισχήσων τοὺς Βαρ-
βάρους τῶν ἐκδρομῶν, αὐτοὶ δὲ τὰς κώμας ἔκειρον
αἳ ἄγχιστα ἦσαν τῆς Φιλιππουπόλεως. [P. 255]
Κἀκείνου πρὸς τὸ πάσχον ἐπιόντος ἐκεῖνοι αὖθις
ἐπῄλαυνον ἐξ ὧν ὁ βασιλεὺς ἀπανίστατο. Ταῦτα δ'
ἐποίει ἄτερος τῶν ἀδελφῶν ὁ Ἀσὰν, ἀγχίνους ὢν
διαφερόντως κἀν τοῖς ἀπόροις ἐπινοῆσαι τὰ ξύμφορα
ἱκανώτατος. Ἐγνώκει οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ πάλιν εἰς
τὴν Ζαγορὰν εἰσελθεῖν, καὶ ὡς οἷόν τε πειράσασθαι
παραστήσασθαι τοὺς Μυσούς. Καὶ δὴ ἑξάρας ἀπὸ

hostes ferebantur. Quos ubi vidimus et vicissim conspecti sumus (nam et ego imperatorem pro scriba comitabar), Scythæ et Blachi, præda cohortibus aliquot suorum tradita eos compendia itinerum sectari et accelerare, dum montana attingerent, jusserunt, **519** Reliqui conglobati Romanum equitatum intrepide exceperunt, patrio ritu pugnantes· Nam cum accederent, sagittas conjiciebant et hastis congrediebantur. Paulo vero post impetu in fugam converso, hostibus ad persequendum irritatis, rursus instar volucrum subito reversi adversa fronte multo fortius dimicabant. Quo sæpe facto cum jam superiores essent, omissis illis anfractibus gladios strinxerunt: et horribili clamore sublato dicto citius in Romanos irruerunt, et pugnantes et fugientes ex æquo occiderunt. Ac eo die fortasse magnam adepti gloriam contemptissimi populi nobis insultassent, nisi imperator cum phalange sua adhuc integra supervenisset, et incitatus classicorum cantus et clangor tubarum et rictus hiantium draconum, hastis suspensi et a ventis agitati, hostes majoris exercitus opinione terruissent. Ac tunc imperator parva captivorum parte velut ex faucibus ferarum erepta, instituto itinere omisso, Adrianopolim pervenit. **520** Sed quia barbari non quiescebant, quam viam omiserat, denuo currere instituit; et Berroen profectus, Blachorum et Scytharum excursiones cum per duces rei bellicæ peritos tum per semetipsum repressit. Qui etsi Romanos verebantur et imperatoris præsentiam formidabant, tamen iterum clam insidiabantur, ita excurrentes ut pugnæ avidi et subinde exspectandi viderentur; et alias alio transibant, nec usquam occasionibus deerant. Cum imperator ad eos reprimendos Agathopolim properabat, illi pagos Philippopoli proximos vastabant: cum afflictæ parti succurrebat, illi eo irruebant unde ille discesserat. Hæc alter frater Asan faciebat, homo ingeniossimus et in rebus dubiis solertissimus. Itaque imperator cum denuo Zagoram invadere, et quantum liceret, periculum facere instituisset an Mysos ad deditionem compellere posset, Philippopoli Triadizam digressus est. Inde enim Hæmum facile adiri posse, alicubi etiam planos tramites patere, item aquæ affatim et pabulum jumentis suppetere audierat, si quis eo tempestive proficisceretur. Quia vero bruma **521** instabat, et flumina (in gelido illo et septentrionali præsertim climate) congelabant, et densissimæ nives non solum terram operiebant et valles explebant, sed ædium quoque fores obstruebant, eum conatum in vernum tempus distulit, et exercitu in illa provincia hibernare jusso, cum expeditis in urbem reversus ludis Circensibus et spectaculis animum recreavit, Veris initio rursus contra Mysos egressus, et tribus integris mensibus in obsidione Lobizi castelli frustra cum maximo labore consumptis, infecta re demum rediit. Nam Propontidis amœnitas, suavissima diversoria, venationes et

equitationes, quæ velut catenis constringere eolent nostræ ætatis imperatores, non diu eum sub dio esse sinebant, sed veluti clipeo abjecto aufugere cogebant. Etsi autem et Asanis uxorem ceperat et fratrem ejus Joannem obsidem receperat, nihilominus tamen res in pejus ruebant.

A Φιλιππουπόλεως εἰς Τριάδιτζαν παραγίνεται. Ἐκεῖθεν γὰρ ἠκηκόει μὴ δυσπορεύτους εἶναι κατὰ πολὺ τὰς εἰς τὸν Αἶμον πορείας, ἀλλ' ἔσθ' ὅπη καὶ ἐς εὐθείας ἀνοίγεσθαι, καὶ ὕδωρ εἶναι εἰς ἄντλημα ἱκανώτατον καὶ χιλὸν τοῖς ὑποξυγίοις ἐνόδιον, εἰ κατὰ καιρὸν ἐκεῖ τις πορεύοιτο. Ὡς δ' εἰς χειμέριον τροπὴν παρεγκλίνας ἥλαυνεν ἥλιος, καὶ ποταμοὶ μὲν ὑπὸ ψυχους ἐπήσσοντο καὶ ἄλλως βορείου καὶ ψυχροῦ τοῦ ἐκεῖσε κλίματος ὄντος, χιὼν δὲ πλείστη κατενεχθεῖσα τὸ τῆς ἠφάνισε πρόσωπον, οὐ μόνον πλήσασα φάραγγας, ἀλλὰ καὶ θύρας οἰκημάτων ἐπιζυγώσασα, ὑπερέθετο τὸ ἔργον εἰς ἀφάνσιν ἔαρος, καὶ δὴ τὴν μὲν στρατιὰν αὐλίζεσθαι διαφῆκε κατὰ τὴν ἐκεῖθι ἐπαρχίαν, αὐτὸς δ' εὖζωνος τὴν βασιλίδα κατὰ αὐτὸν διεχεῖτο ἵππων ἀμίλλαις καὶ θεωρείοις ἐγάννυτο. Ἅμα δ' ἦρι φανέντι ἔξεισιν αὖθις καὶ μέτεισι τοὺς Μυσούς. Ὅλους οὖν μῆνας τρεῖς ἐξηνυκὼς, καὶ περὶ τὴν τοῦ φρουρίου κατάσχεσιν δ' Λοβιτζὸς ἐπικέκληται πλεῖστα πεπονηκὼς, ἀτελὲς τὸ ἐγχείρημα καὶ πάλιν ἀπολιπὼν ἐκεῖθεν μεθίσταται καὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων εἴσεισιν· αἱ γὰρ τῆς Προποντίδος χάριτες καὶ τὰ ἐπιτερπῆ κατ' αὐτὴν σκηνώματα τά τε κυνηγέσια καὶ ἱππάσια, ἁλυσιδοῦντα οἷον τοὺς ἐς ἡμᾶς αὐτοκράτορας, οὐκ εἴων ἐπὶ μακρὸν θυραυλεῖν, ἀλλ' ὡς ῥιψάσπιδας γινομένους ἔπειθον αὐτομολεῖν εἰς αὐτά. Τότε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἀσὰν γυναῖκα κατέσχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ θάτερον τὸν Ἰωάννην εἰς ὅμηρον εἵληφεν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ χείρω τὰ πράγματα προὔβαινε.

2. Sub hoc tempus Theodorus Mangaphas, Philadelphiensis, regnum affectavit; ac primum ejus urbis frequentissimæ plebem **522** audacissimam sibi conciliavit et jurejurando obstrinxit, ac paulatim progressus, Lydis omnibus ad defectionem impulsio, regium nomen usurpavit. Deinde finitimis quoque provinciis tentatis argenteam monetam cum sua imagine percussit. Ut autem defectio augebatur, et ut initio derisa fuerat, sic deinde imperatoris animum graviter percellebat, nihil enuctandum ratus Mangapham cognomento Morotheodorum ob parum prosperos successus non multo post dictum Philadelphiæ obsidet. Sed cum urbem diuturna obsidione ad deditionem compellere non posset, iis conditionibus paciscitur ut Theodorus depositis regni insignibus privatam vitam agat ut prius, cives vero ei pareant cui prius; et obsidibus suo arbitratu acceptis in magnam urbem revertitur. In ea quoque defectione multi viri fortes perierunt. Cæterum non multo post Basilius Batatzes, obscura genere ortus, **523** tamen ob ductam imperatoris neptem domesticus Orientis et Thraciæ dux designatus, plurimos conjuratos Mangaphæ largitionibus corrupit. Et quanquam hominem comprehendere et in vincula conjicere non potuit, illud tamen effecit ut urbe pelleretur. Quo facto cum magnum quiddam consecutus et imperatori admodum gratificatus videretur, Mangaphas ad Caichosroen Iconii sultanum profugus auxilia contra Romanos non impetravit, litteras tamen obtinuit, quibus concedebatur ut Turcas liberos, qui arcu et pharetra freti Romanos prædarentur, asciscret. Qua ratione cum non parvas copias contraxisset, civium suorum mancipia et jumenta abduxit, et Phryges Laodicenses innumeris cladibus affecit, ut et populares meos Choniatas, eorum æstivo tempore incensis, et obviis quibusque hostilem in modum tractatis. Nam ut non dicam Turcas ob clementiam in finitimos Christianos ab eo objurgatos esse, et facta in Cariam impressione multos inde captivos Turcis

B β'. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τυραννίδι ἐπικεχείρηκεν ὁ Φιλαδελφεὺς Θεόδωρος ὁ Μαγκαφᾶς. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα [256] τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἀγελαῖον, πολυανδρούμενον ὄν θρασύ τε καὶ ἀναιδέστατον, ἑαυτῷ προσῳκειωσε, καὶ ὅρκοις τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν κατεοεπέδωσεν· ὁδῷ δὲ προϊὼν καὶ βασιλείας ἑαυτῷ περιέθηκεν ὄνομα, τοὺς Λυδοὺς πάντας εἰς ἀποστασίαν ἐπισπασάμενος· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἀγχούρων ἀποπειρᾶται χωρῶν, καὶ ἀργύρεον κέκοφε νόμισμα τὴν οἰκείαν ἐγχαράξας ἐν αὐτῷ στήλην. Ὡς δὲ προὔνοπτε τὰ τῆς ἀποστασίας καὶ ὁ ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις πρότερον γέλως εἰς πληγὴν γενναίαν μεθίστατο πρὸς ἦπαρ χωροῦσαν τοῦ βασιλέως, μὴ μέλλειν οὗτος ἐγνώκει, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα διφᾶν. Καὶ δὴ κατὰ τὴν Φιλαδέλφειαν γεγονὼς ἔμφρουρον αὐτῇ τὸν Μαγκαφᾶν εἰργάσατο, ὅς καὶ τὴν τοῦ Μωροθεοδώρου προσωνυμίαν ἐκτήσατο τῶν κατὰ σκοπὸν C ἐκείνῳ διαπεσόντων ἐσέπειτα. Καὶ ἱκανὸν χρόνον τῇ πολιορκίᾳ ἐγκαρτερήσας οὐκ ἴσχυσε τοὺς Φιλαδελφεῖς παραστήσασθαι· ὅθεν πρὸς ὁμολογίαν καὶ συμβάσεις ἐτράπετο, ὥστε τὸν μὲν Θεόδωρον τὰ τῆς βασιλείας ἀποβέσθαι παράσημα καὶ καθ' ἑαυτὸν ὡς πρότερον πολιτεύεσθαι, τὸ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πλήρωμα βασιλεύεσθαι πάλιν ὑφ' οὗ πρότερον ἐβασιλεύετο. Καὶ ὅμηρα ἐκεῖθεν δεξάμενος ὧν ἤρειτο τοὺς παῖδας ἐπανέζευξεν εἰς τὴν μεγαλόπολιν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ κἀν τῇ ἐπαναστάσει ταύτῃ ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἀπώλοντο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Βασίλειος ὁ Βατάτζης γένους μὲν ἀσήμου βλαστών, διὰ δὲ τὸ εἰς γυναῖκά οἱ γαμετὴν συναφθῆναι τῇ τοῦ βασιλέως πρὸς πατρὸς ἐξανεψιὰν δομέστικος D τῆς Ἀνατολῆς τιμηθεὶς καὶ τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τῶν Θρᾳκησίων ἀναζωσάμενος, χρήμασιν ὑπέφθειρε πλείσυους τῶν τοῦ Μαγκαφᾶ ὁμοτῶν, καὶ αὐτὸν μὲν οὐκ ἔσχε συλλαβεῖν, τῆς δὲ πόλεως Φιλαδελφείας ἐξώσας ἔδοξε καί οὕτω μέγα τι κατωρθωκέναι καὶ ἀσπάσιον ἔργον τῷ βασιλεῖ. Ἀλλ' οὗτος τῷ τοῦ Ἰκονίου σουλτὰν προσρυείς, ᾧ ἡ κλῆσις Καϊχοσρόης, συμμαχικὸν μὲν αἰτήσας κατὰ Ῥωμαίων οὐκ ἔλαβεν, ἐνεδόθη δέ οἱ προσλαμβάνεσθαι ἀνεπεγκλήτως ὁπόσοι τῶν Τούρκων κερδαλεόφρονες κἀπὶ τῷ γωρυτῷ

καὶ τῷ τάξῳ τὴν πεποίθησιν ἔχοντες Ῥωμαίους A λῃστεύουσιν. Οὐκ ὀλίγην οὖν τῷ τρόπῳ τούτῳ συναγηόχει δύναμιν, καὶ ἐπιὼν τούς τε πατριώτας ἑαυτοῦ ἐς τὸν γεωργικὸν ὄχλον καὶ τῶν ζώων ἐλυμαίνετο τὰ ὑπὸ ζυγὸν, καὶ τοὺς Λαοδικεῖς δὲ Φρύγας μυριαχῶς ἐκάκωσεν, ὥσπερ καὶ τοὺς τῶν Χωνῶν τῶν ἐμῶν οἰκήτορας, τὰς ἄλωνας κατὰ τὸν θέρειον καιρὸν πυρπολῶν καὶ τὸ προστυχὸν ὡς πολέμιος χειρίστως διατιθέμενος ἐῶ γὰρ λέγειν ὡς τοὺς Τούρκους φιλανθρωπευομένους ἐνιαχοῦ πρὸς τὸ ἐκ γειτόνων σφίσι Χριστώνυμον κακῶς ἔφασκε καὶ ἐπέπληττεν. Ἐμβαλὼν δὲ καὶ τῇ Καρίᾳ καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖ προνομεύσας τοῖς Βαρβάροις ἐκδέδωκεν εἰς ἀπαγωγήν. Ἀλλὰ καὶ τὸν νεὼν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ὁ ἄνομος οὗτος διαφῆκεν ἐμπρῆσαι, ἔργον μέγιστον καὶ περίπυστον ὄντα, καὶ ὑπερβαίνοντα ἐς κάλλος B καὶ τὴν εἰς μῆκος ἔκτασιν τὸ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει τοῦ καλλιμάρτυρος Μωκίου τέμενος. Ὡς δέ ποτε πρὸς τὸν σουλτὰν ἐπανέξευξε τοιούτων παρανομιῶν πλήρης, καὶ πύθοιτο βασιλεὺς οὐκ εἰς ἀγαθὰς ἐννοίας καὶ πράξεις τὸν Ἰκονιάρχην ἐνάγειν Καϊχοσρόην ἄρτι πρὸς πατρὸς ἐκλελοιπότος τὸ ζῆν τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰκονίου δεξάμενον, πρέσβεις ἔστειλε καὶ χρήματα παρασχὼν τῷ σουλτὰν καταπροδοθέντα

abducendos esse datos, Michaelis quoque archiducis templum, opus maximum et celeberrimum, quod elegantia **524** et longitudine divi Mocii martyris ædem in urbe imperatrice superabat, incendi passus est. Ut autem hujusmodi facinoribus plenus tandem ad sultanum rediit, et imperator ad Iconii principem Caichosroen, cujus pater nuper defunctus erat, legatos misit, quod eum a Mangapha in cogitationes et actiones non bonas induci videbat, et largitionibus impetravit ut ille desertus ac proditus ad se mitteretur, ea tamen conditione ut defectionem nec capite nec mutilatione læsioneve ullius membri lueret. Qua de causa omnis alterius mali expers ad diuturnum carcerem est damnatus. Id factum adeo cæteris Sultani fratribus, qui regnum cum eo diviserant, displicuit, ut et arma ei illaturi fuerint, quod hominem profugum et supplicem pecuniæ causa Romanorum imperatori prodidisset, nisi specioso responso iracundiam illorum placasset. Aiebat enim se pacificationis ergo illum remisisse, nequaquam vero prodidisse ; et hominem vagum in patriam restituisse, ut nec ipse alios nec ipsum alii porro persequerentur. Atque hæc hactenus.

εἶχε καὶ ἀνάπεμπτον αὐτῷ γενόμενον τὸν Μαγκαφᾶν, πλήν γε μεθ' ὁμολογίας καὶ πίστεως μὴ ὥστε τοὐπιτίμιον αὐτῷ τῆς ἀποστασίας κεῖσεσθαι θάνατον ἢ μέρος περικοπῆναι καὶ διαλωβηθῆναι τοῦ σώματος· οὗ χάριν ἀπαθὴς ἑτέρου παντὸς ὀφθεὶς κακοῦ δεσμὰ κατακέκριτο χρόνια. Τοσοῦτον δὲ τὸ ἔργον τόδε τοῦ σουλτὰν τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ κασιγνήτοις, [257] ὁπόσοι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν συνδιεῖλοντο ἐκείνῳ, ἀποθύμιον ἔδοξεν, ὥστε καὶ ὅπλα ἥραντο ἂν κατ' αὐτοῦ ὡς ἄνθρωπον ἐς αὐτὸν ἑκουσίως ἀφιγμένον συνειληφότος καὶ καταπροδόντος Ῥωμαίων βασιλεῖ ἐπὶ λήμμασιν, εἰ μὴ οὗτος εὐπρόσωπον τιθεὶς τὴν ἀπόκρισιν ἐπὶ συμβάσεσιν ἀποστεῖλαι, οὐ μὴν καταπροδοῦναι διισχυρίζετο, καὶ πλάνητα ὄντα ἐς τὴν πατρίδα καταγαγεῖν, ὡς μηκέτι διώκοντα εἶναι καὶ διωκόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν εἶχεν οὕτως.

γ'. Οὐκ ἦν δὲ λυκάβαντα παρελθεῖν μή τι ἐπενεγκόντα κοινὸν ἀποτρόπαιον, ὡς εἴπερ τὸ θεῖον ἐπέκλωσεν ἀνειρηνεύτους τὰς ἡμέρας τῶν καθ' ἡμᾶς μερόπων παραδραμεῖν· ὡς γάρ τι ἐνδεόντων πρὸς τὸ καθῆκον τῆς μαστιγώσεως τῶν ἐκ τοῦ κύκλῳ Βαρβαρικοῦ μαχισμῶν, καὶ ὑπερόριον κακὸν εἰσεκώμασε Φρεδέριχος ὁ τῶν Ἀλαμανῶν ῥήξ. Πρὸς γὰρ τὸν βασιλέα διαπρεσβευσάμενος Ἰσαάκιον, ὡς διὰ φιλίας ἠτεῖτο τῆς Ῥωμαίων γῆς παριέναι αὐτός τε καὶ ὅσον οἱ ἐφέποιτο στράτευμα ἐν τῷ ἀπαίρειν εἰς Παλαιστίνην, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὠνουμένοις αὐτοῖς χορηγεῖσθαι, καὶ τὸ δοκοῦν ἐπὶ τούτοις αὐτῷ σημανεῖν δι' οἰκείων ἀνταπυστολῆς πρέσβεων. Στέλλεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ὁ τοῦ δρόμου λογοθέτης Ἰωάννης ὁ Δούκας, καὶ πίστεις δοὺς καὶ λαβὼν ὡς αὐτὸς μὲν ὁ ῥὴξ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἀμαχεὶ διελεύσεται καὶ μηδέν τι δράσας ἐσεῖται κακὸν, οὐ πόλιν, οὐ κώμην, οὐ φρούριον, οὐ πολίχνιον, Ῥωμαῖοι δὲ προβαλοῦσιν αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια ἄφθονα, ὡς μή τινος σπανίζειν τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰν, ἀλλ' ἀπραγμόνως καὶ κατὰ λαιμὸν ἔχειν ὥσπερ ἐπεμβυόμενα ὅσοις ἄνθρωποι τρέφονται καὶ οἷα τοῖς ἵπποις συμβάλλεται, μετὰ καιρὸν ἐκεῖθεν ἐπάνειστ καὶ ἀγγέλλει τὰ ξυμφωνηθέντα τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς ξυλλογῆς τῶν ὠνίων φροντίδα τίθησι, καὶ ἦν ἐξ ἐπιτάγματος ὑπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτίκα μεταφερόμενα καθ' οὕς ἔμελλε τόπους ὁ ῥὴξ διέρχεσθαι. Ὡς δὲ καὶ αὐτὸς

3. Neque vero ullus annus elabi poterat quin publice abominandi aliquid afferret, non aliter quam si Numinis indignatio illi **525** ætati perpetua bella decrevisset. Quasi enim Barbari circumcirca nostris cervicibus imminentes ad nos castigandos non satis essent, etiam longinquo malo sumus oppressi. Nam Fridericus Alemannorum rex legatis ad Isaacium imperatorem missis petiit ut sibi cum omnibus copiis Palæstinam petentibus per Romanas provincias pacate iter facere et commeatum emere liceret, et suam sententiam per proprios legatos sibi significaret. Mittitur igitur ad eum dromi logotheta Joannes Ducas ; fideque data et accepta regem sine maleficio transiturum, nullam urbem, nullum oppidum, nullum castellum aut pagum violaturum, Romanos commeatum ei abunde suppeditaturos, ut ejus exercitus nulla re necessaria careat, sed omnia in promptu copiosissime habeat quæ tam jumentis quam hominibus usui sunt, aliquando post revertitur. Iis conditionibus renuntiatis, imperator per provincias edicit ut, qua rex transiturus esset, commeatus comportetur : ipsius vero in fines Romanos ingressus victorum genere et dignitate **526** clarorum litteris nuntiato eumdem Logothetam denuo mittit, unaque cum eo Andronicum Cantacuzenum, qui regis transitum

commodiorem redderent. Verum ii ignoratione officii et suaple ignavia (etsi enim amici nostri sunt, tamen veritas eis est præferenda) regem contra Romanos concitarunt, et ut imperator eum pro hoste suspectum haberet effecerunt. Ita et jusjurandum est turbatum et comportatio commeatus cessavit ; et nos, qui hæc scribimus, tum Philippopolitanæ provinciæ gubernationi et descriptioni præfecti, plurimis molestiis conflictati sumus, cum nunc imperatoris jussu Philippopolis mœnia et fossas illis angustis et periculosis temporibus instauraremus, nunc aliis litteris eadem demoliri juberemur, ne receptaculum regis essent. Qui cum excursionibus commeatum pararet, imperator legatos ejus detinebat et angustos tramites sua opinione intercludebat, altissimis arboribus succisis et ita implexis ut id septum a rege transiri non posset. Sed et patruelem suum Manuelem **527** Camyzem protostratorem, et Occidentis domesticum Alexium Guidum,cum exercitu regem subsequi et Alemannos pabulantes ex insidiis aggredi jussit. Verum rex illo arborum vallo ita impeditus est ut ex angustiis sine ullo negotio evaderet. Imo quod facetius est, alia via Philippopolim penetravit ; ibique vallo munito Romanis imprudentibus loca præoccupavit, a quibus prohibebatur quorumque causa angustiæ obstruebantur. Philippopolim ingressus, urbem plerisque iisque nobilissimis civibus vacuam reperit. Nam si quis ibi manserat, is aut ita pauper erat ut ejus opes in vestibus quibus tegebatur consisterent, aut erat ex Armeniorum numero. Hi enim uni omnium transitum Alemannorum non hostium incursionem, sed amicorum adventum judicabant. Nam et commercia inter sese agitant et in plerisque religionis dogmatibus consentiunt. Quippe apud Alemannos et Armenios sacrarum imaginum adoratio æque interdicta est, et azymis in sacris utrique utuntur, et alia quædam orthodoxis Christianis improbata opinionis errore pro legitimis observant. Enimvero rex etiam post Philippopolim occupatam ad protostratorem scribere **528** eique significare non destitit Romanos frustra sibi iter includere et properantem contra officium impedire. Neque enim se vel prius vel nunc quidquam in animo habuisse, quod Romanis incommodum aut molestiam afferret, et pacta ac conventa adhuc inviolata conservare. Qui cum eas litteras imperatori significasset et jussa ejus exspectaret, nunquam pacatum ab eo responsum accepit, subinde ad prælium committendum exstimulante et ignaviam ei exprobante, quod Alemannorum temere et sparsim pabulatum exeuntium cædem et interneciouem nondum significasset.

A ἐντὸς εἶναι τῶν ὁρίων ἠγγέλλετο τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ γράμματα πεφοιτηκότα τῷ βασιλεῖ μετ' ἀνδρῶν κατὰ γένος λαμπρῶν καὶ ἀξίωσιν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἐσήμαινον, ὁ αὐτὸς καὶ πάλιν στέλλεται λογοθέτης εὖ διαθήσων τὴν δίοδον τοῦ ῥηγὸς, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Ἀνδρόνικος. Ἀλλ' οὗτοι ἀνεπιστημοσύνῃ· τῶν ὀφειλόντων γενέσθαι καὶ μαλακότητι οἰκείᾳ (χρεὼν γὰρ καὶ φίλων ἡμῖν τῶν ἀνδρῶν ὄντων ὡς πρεσβυτέραν καὶ φιλτέραν τιμᾶν τὴν ἀλήθειαν) αὐτόν τε τὸν ῥῆγα κατὰ Ῥωμαίων ἐξέμηναν καὶ τὸν βασιλέα ὡς πολέμιον ἐκεῖνον ὑφορᾶσθαι παρέπεισαν. Ὅθεν οἵ τε ὅρκοι συνεχέθησαν, καὶ ἡ τῶν ζωαρκῶν ἐπιλελοίπει συγκομιδὴ, καὶ ἡμεῖς οἱ ταῦτα γράφοντες πλείστοις ἀνιαροῖς προσεπλάκημεν, τὴν τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως B ὑπεζωσμένοι τηνικαῦτα καὶ ἀρχὴν καὶ ἀπογραφὴν, νῦν μὲν πρὸς βασιλέως ἐπιταττόμενοι ἀνακτίζειν τὸν τῆς Φιλίππου περίβολον καὶ διαταφρεύειν, καὶ οὕτω κατὰ τοὺς στενοὺς ἐκείνους καὶ κινδυνώδεις χρόνους διαπραττόμενοι, μετὰ βραχὺ δὲ διὰ γραμμάτων τὴν καθαίρεσιν ἐπιτιμώμενοι, ἵνα μὴ εἴη κρησφύγετον τῷ ῥηγί. Ἀμέλει καὶ ὁ μὲν ἐκδρομὰς ποιούμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπορίζετο, βασιλεὺς δὲ τοὺς τοῦ ῥηγὸς πρίσβεις οὐκ εἶα ἐπανελεύσεσθαι πρὸς τὸν ἀποστείλαντα, καὶ τὰς στενὰς τῶν παρόδων, ὡς ἐκείνῳ ἐδόκει, ἀπέκλεις, καταβάλλων διὰ πελέκεων τὰ τῶν δένδρων ὑψιτενῆ καὶ βαθύῤῥιζα, καὶ ταῦτα [P. 258] ἐκκορυφῶν ὡς εἰς ἀδιεξίτητον ἀντίφραγμα τοῖς ὁδεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξάδελφον ἐκείνου Μανουὴλ τὸν Καμύτζην, πρωτοστράτορα ὄντα, καὶ τὸν τῆς Δύσεως δομέστικον τὸν Γίδον Ἀλέξιον παρ- C ἐπεσθαί οἱ μετὰ στρατευμάτων ἐκέλευσε, καὶ λεληθότως ἐπιτίθεσθαι τοῖς χορτολογοῦσι καὶ τὰς τροφὰς μαστεύουσιν Ἀλαμανοῖς. Τῷ δὲ ῥηγὶ οὕτω προσέστησαν τὰ ταῖς δυσχωρίαις γεγενημένα διὰ καταβολῆς τῶν δένδρων ἐπιτειχίσματα ὥστε σὺν πόνῳ οὐδενὶ παρῆλθεν αὐτά. Τὸ δὲ δὴ χαριέστερον, αὐτὸς μὲν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπορεύθη καὶ εἰσῆλθε τὴν Φιλιππούπολιν, καὶ κατ' αὐτὴν ἐβάλετο χάρακα, Ῥωμαίους δὲ ἀντιπαρελθὼν ἔλαθε, γενόμενος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν καὶ κατέχων ὧν εἴργετο καὶ ὧν χάριν αἱ πάροδοι ἀπεφράσσοντο. Τὴν δὲ Φιλιππούπολιν εἰσιὼν κεκενωμένην εὗρε τῶν πλειόνων καὶ ἐπιφανεστέρων αὐτῆς οἰκητόρων· εἰ γάρ τις καὶ ὁπολίλειπτο, πτωχεύων ἦν οὗτος καὶ τὴν οὐσίαν πᾶσαν ἐν οἷς ἐνεδέδυτο ἀριθμῶν καὶ τοῖς Ἀρμενίοις κατα- D λεγμένος. Οὗτοι γὰρ μόνοι τῶν ἁπάντων οὐκ ἐκδρομὴν ἐθνῶν, ἀλλὰ φίλων παρουσίαν τὴν τῶν Ἀλαμανῶν διέλευσιν ἤγηντο, ἐπειδὴ καὶ συγχρῶνται Ἀρμενίοις Ἀλαμανοὶ καὶ κατὰ τῶν αἱρέσεων τὰς πλείστας ἀλλήλοις συμφέρονται· Ἀρμενίοις γὰρ καὶ Ἀλαμανοῖς ἐπ' ἴσης ἡ τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησις ἀπηγόρευται, καὶ τοῖς ἀζύμοις κατὰ τὰς ἱερατελεσίας ἀμφότεροι κέχρηνται, καὶ ἄλλα ἄττα ὀρθοδόξοις Χριστωνύμοις ἀπόβλητα οὗτοι σφαλλόμενοι τοῦ ὀρθοῦ τηροῦσιν ὡς ἔννομα. Πλὴν καὶ τῆς Φιλίππου γενόμενος ὁ ῥὴξ ἐγκρατὴς οὐκ ἀνῆκεν ἐπιστέλλων τῷ πρωτοστράτορι, καὶ διαμηνυόμενος ὡς μάτην αὐτὸν τῆς πρόσω πορείας Ῥωμαῖοι κωλύουσι καὶ μὴ δέον ἐπέχουσιν ἐπειγόμενον· μηδὲ γὰρ κατὰ Ῥωμαίων ἀξύμφορόν τι καὶ ἄχαρι καὶ νῦν καὶ πρότερον βεβουλεῦσθαι, καὶ τά συντεθειμένα δὲ φυλάττειν ἀπαρεγχείρητα. Ὁ δὲ δῆλα τιθεὶς τῷ αὐτοκράτορι τὰ γραφόμενα, καὶ τὸ ποιητέον ἐκεῖθεν

ἐπιταττόμενος, αὐδέποτε εἶχε τὸν βασιλέα τὰ πρὸς εἰρήνην ἀντεπιστέλλοντα, ἀλλ' ἀῤῥενοῦντα μᾶλλον αὐτὸν εἰς τὴν μετὰ τοῦ ῥηγὸς συμπλοκὴν, καὶ εἰς ἀγενὲς κατονειδίζοντα φρόνημα ὅτι μὴ ἐς δεῦρο ἔχει πυθόμενος ἀναίρεσιν καὶ ἥτταν Ἀλαμανῶν κατὰ ἴλας ἐξιόντων εἰς σιτίων ἀνεύρεσιν καὶ κατὰ πώσα πλατέα κἀκεῖ καὶ τῇδε ἐκχεομένων μετὰ πλείστης ὅσης τῆς πεποιθήσεως.

δ'. Ταῦτα δὲ γράφων ἦν ἐν τῷ δοξάζειν παρ' ἑαυτῷ τινων ὑφηγήσεσι, φωνούντων μᾶλλον ἀπὸ γαστρὸς (33) ἢπερ προειδότων τὰ μέλλοντα, μηδέ ποτε προθέσθαι τὸν ῥῆγα τὴν Παλαιστίνην καταλαβεῖν, ἀλλὰ τὴν ἅπασαν τρέφειν ἔφεσιν κατὰ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ μέλλειν ἐκ τοῦ δῆθεν ἀναμφιλέκτου διὰ τῆς λεγομένης Ξυλοκέρκου πυλίδος τῆς πόλεως εἰσελθεῖν ἔνδοθι, καὶ δρᾶσαι πρῶτον τὰ ἀπευκταῖα, παθεῖν δ' ἔπειτα τὰ ἀντίῤῥοπα τοῖς δικαίοις τοῦ Θεοῦ σταθμίοις. Καὶ τοιαύταις προληφθεὶς γνώμαις αὐτήν τε τὴν Ξυλόκερκον διὰ τιτάνου καὶ πλίνθου ὀπτῆς ἀπέφραξεν, [259] καὶ βέλη (34) νεοχάλκευτα φέρων πολλάκις ἐν ταῖν χεροῖν ταῦτ' ἔφασκεν ἀκόνᾳ κατά καρδίας παγησόμενα τῶν Ἀλαμανῶν· δεικνύων δὲ τὴν παράθυρον ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Βλαχερνῶν δι' ἧς (35) ὁρατὰ ἦν τὰ ἱππήλατα πεδία τὰ ἔξωθεν τῶν ἐπάλξεων ἐν τοῖς Φιλοπατίοις καθυπτιάζοντα, ἐκ ταύτης ἔλεγε μέλλειν ἀφιέναι τὰ βέλεμνα, βάλλειν τε καὶ κρταβάλλειν τοὺς Ἀλαμανοὺς, ὥστε καὶ ἐν γέλωτι ἦγετο τοῖς ἀκούουσι τὰ λεγόμενα. Ἦν δέ τις Δοσίθεος ἐν τῇ τοῦ Στουδίου μονῇ τὴν ἄσκησιν μετιών, ὃς ἐκ Βενετίκων ἔλκειν τὸ γένος καὶ πατρὸς τοὔνομα Βιτικλίνου γεγονέναι ἐλέγετο· συνήθης δὲ καταστὰς Ἰσαακίῳ πρὸ τῆς ἀρχῆς προείρηκεν αὐτῷ τὴν βασιλείαν, κἀπειδήπερ εἴληφει πέρας τὰ τῆς προῤῥήσεως, ἦγετο δι' ὅτι πλείστης τιμῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ τούτῳ καὶ τὰ μεγάλα δεδύνητο καὶ πανριάρχης Ἱεροσολύμων προυβέβλητο καταλύσαντος τὴν ζωὴν τοῦ τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων τότε διέποντος Λεοντίου, ἀνδρὸς χαρίεντος τὸ ἦθος καὶ διαβοήτου τὴν ἀρετήν. Ὁποία δὲ ἡ τῶν βασιλέων ὁρμὴ καὶ ἰσχὺς οὔκουν ἀνεχομένη μὴ οὐχ ὡς αὐτοῖς αἱρετὸν μεταφέρειν καὶ ἀλλοιοῦν τὰ θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα πράγματα, βασιλεύσας Ἰσαάκιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου παραλύει τὸν Καματηρὸν Βασίλειον, καίτοι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐκείνῳ τὰ μέγιστα συναράμενον· αἰτία δ' αὐτῷ περιήχθη τῆς καθαιρέσεως, ὅτι ἅς Ἀνδρόνικος τῶν εὖ γεγονυιῶν γυναικῶν οὐχ ἑκούσας ἀπέκειρε μοναζούσας, ταύτας αὐτὸς ἐνέδωκε τὸ μέλαν ἀποδύσασθαι ἄμιφιον καὶ πρὸς τὴν πρώτην μεταβλέψαι καὶ ζωὴν καὶ στολήν. Προβαλόμενος δ' ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχην τὸν Μουντάνην Νικήταν, τῆς Μεγίστης ἐκκλησίας ὄντα σακελλάριον, οὐδὲ τὸν τριγέροντα τουτονὶ τῷ θρόνῳ παρῆκεν ἐναποψῦξαι, ἀλλ' ἀφέλειαν καταγνοὺς τοῦ ἀνδρὸς καὶ γῆρας ἐπεγκαλέσας ἀνέγκλητον καὶ ἄκοντα τοῦ θρόνου ἀπεσφενδόνησε, Φρονκιστικώτερον δὲ διατεθεὶς περὶ τοῦ τὸν κυβερ-

4. Hæc impulsu cujusdam scribebat, qui ex engastrimythi potius afflatu quam prophetico spiritu affirmabat regi nunquam in mentem venisse Palæstinæ occupationem, sed eum nihil aliud cogitare nisi urbis imperatricis dominatum, et per Xylocerci portam haud dubie ingressum ea facturum principio quæ abominanda sint, deinde justo Dei judicio non pauciora perpessurum. Hujusmodi opinionibus **529** occupatus imperator ipsam portam lateribus et cemento obstruxit ; et acutas sagittas, quas sæpe manibus gestabat, se in cordibus Alemannorum defixurum esse dicebat ; monstrataque fenestra Blachernii palatii in eo loco qui ab altitudine cognomentum habet, unde patentes campi extra progugnacula in Philopatiis cernuntur, per eam se illas in Alemannos excussurum eosque prostraturum minabatur, adeo ut ea verba ridicula audientibus viderentur. Is vates erat Dositheus quidam, Studiensis monachus, Venetiis oriundus et patre Viticlino, ut ferebatur, natus, qui Isaacio, cui familiaris erat, privato adhuc imperium prædixerat. Qua prædictione eventu comprobata, summo honore et auctoritate apud hunc imperatorem florens Hierosolymorum patriarcha post Leontii viri eruditi et virtute celebris obitum designatus **530** est. Sed ut imperatorum impetus et potentia non quiescere solet nisi divina humanaque pro suo lubito mutarint, principatum adeptus Isaacius Basilio Camatero, quanquam ejus ope maxime adjutus, patriarchatu dejecto (causa prætexebatur quod, quas nobiles matronas Andronicus in monasteria invitas abstrusisset, iis ipse nigro vestitu deposito reditum ad pristinum habitum et vitæ rationem concessisset) Nicetam Muntanum pro eo patriarcham designavit, ecclesiæ maximæ sacellarium. Sed ne hunc quidem, hominem natu maximum, in sacra sede exspirare passus invitum expulit, senium et delirium et levitatem causatus. Cum autem diligentius de gubernatore Ecclesiæ cogitaret, Leontium monachum quemdam magnum pastorem designat, in populi frequentia pro tribunali jurejurando testatus eum virum prius ignotum sibi a Dei Genitrice noctu esse demonstratum, non forma et virtute ejus duntaxat descripta, sed loco etiam ostenso in quo habitaret. Verum eo quoque Dei genitricio, **531** priusquam annus elaberetur, repudiato, nihil verecundatus, quod coram tam multis eum

Hier. Wolfii notæ.

(33) Τὸ φωνεῖν ἀπὸ γαστρός, interpretatus sum quasi de engastrimytho loqueretur. Quod si cui displicet, exponat *qui venturs causa verba faciunt*, aut *qui temere nugantur potius quam res futuras præsciunt*.

(34) Alter codex ita miscet hæc, ut non satis constet uter, imperator an patriarcha, tela sit defixurus in cordibus hostium.

(35) Δι' ἧς. Relativum retulit non ad παράθυρον, sed ad θυρίδα, quod non posuit, πταίσματι, ut arbitror, μνημονικῷ ἢ γοῦν σολοικισμῷ.

ut divinum hominum laudibus extulisset, mutationem instituit, Hierosolymitanum Dositheum ad œcumenicum patriarchatum evecturus. Quod cum canones non permittere sciret, Theodorum Balsamum, magnæ Antiochiæ episcopum, virum ea ætate jurisconsultissimum, astu circumvenit; et in privato colloquio indignationem simulat, quod Ecclesia piis et doctis viris ita destituatur et monastica virtus ita obsoleverit atque evanuerit, ut nemo sit qui universalem sedem, non secus ac solis irrequietus circuitus orbem terrarum, illustret, cœtumque fidelium quam optime gubernet. Hæc et id genus alia non sine dolore præfatus subjunxit olim fuisse sibi in animo illum ex Antiochena sede in œcumenicam, ut illustrem legalis puritatis lucernam, transferre. Sed ab ea mutatione **532** veterum canonum et ecclesiasticarum sanctionum interdicto deterreri. Si vero ipse, ut legum et canonum peritissimus, translationem, ut olim, ita nunc quoque habere locum, demonstrare ac vulgo persuadere possit, se omnino id in lucro deputaturum, eumque, modo liceat, incunctanter designaturum. Hoc modo tractatus Theodorus omnia rata fore affirmavit. Postridie concilio pontificum in æde sacra indicto, et quæstione illa agitata, translatio statim concessa et litteris imperatoriis confirmata est. Ac Antiochenus, ut ante fuerat, ita mansit Antiochenus. Dositheus vero a sede Hierosolymitana Cpolim est translatus, cum tam frequenti et splendido comitatu ut haud dubie regium triumphum æquaret. At primarii sacerdotes cæterique facundia insignes, qui se canonibus temere violatis deceptos videbant, obstupefacti, cum risum diutius perferre non possent, extraordinaria conciliabula et plebis conventicula instituunt: alienæ ecclesiæ occupator audit Dositheus; secundo honore abrogato e sede educitur, **533** imperator vero ignominiam illam non ferens omnibus modis adversatur, ac nihil non facit ut approbata illa translatio valeat. Nec multo post abrogatione sublata, Dositheum denuo confirmatum per bipenniferos satellites et palatinos proceres in sacram ædem deducit, populi motum veritus. Erat enim Dositheus ob ambitionem et imperatoris intempestivam pertinaciam et parum laudatum sui studium omnibus invisus. Cæterum rursus sede ejicitur, eodemque modo quo canis Æsopicus, et pontificatum quem tenuerat amittit (nam alius Hierosolymis electus erat) et majori sede excidit, magno vasorum custode Xiphilino Georgio patriarcha designato.

A νήσοντα τὴν ἐκκλησίαν εὑρεῖν, προχειρίζεται μέγαν ποιμένα Λεόντιόν τινα μοναχὸν, διαβεβαιούμενος ἐπὶ βασιλικοῦ καὶ διομνύμενος βήματος ὡς οὐκ ἤδει τὸν ἄνδρα πρότερον, νυκτὸς δὲ ἡ Θεομήτωρ τοῦτον αὐτῷ καθυπέδειξε, οὐ τὸ εἶδος μόνον καὶ τὴν ἀρετὴν ὑπογράψασα, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον διασαφήσασα καθ' ὃν τὴν οἴκησιν ἔλαχεν. Ἀλλ' οὕπω ἐνιαυτὸς ἐξίκετο, καὶ καταστρέφεται καὶ οὗτος τοῦ πατριαρχικοῦ ὑψώματος. Ἀποσκορακισθέντος δ' οὕτω καὶ Λεοντίου, ἔγνω δραματουργῆσαι μετάθεσιν καὶ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἐπᾶραι προέδρευσιν τὸν τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον. Εἰδὼς δὲ τοὺς κανόνας τοῦτο μὴ συγχωροῦντας, μέτεισιν ὑπούλως τὸν διέποντα τὸν θρόνον τῆς Θεοῦ πόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Θεόδωρον τὸν Βαλσαμών, ἄνδρα ὑπὲρ τοὺς τότε B πάντας ὄντα νομοτριβῆ. Καὶ δὴ κατὰ μόνας αὐτῷ [P. 260] συγγενόμενος σχηματίζεται τὸν ἀσχάλλοντα εἰ οὕτως ἀνδρῶν φιλοθέων καὶ λογίων ἡ Ἐκκλησία σπανίζεται καὶ ἡ μοναχικὴ διέρριπται καὶ ἠφάντωται ἀρετὴ, ὡς μὴ πρότερον (36) εἶναι τὸν ἡμέριον τουτονὶ λαμπτῆρα, τὸν ἀεικίνητον ἥλιον, ἢ τὸν ἐπὶ τῶν χειροτάκων τοῦ ἱεροῦ καθιζησόμενον θρόνου καὶ ἀρίστως τὸ τῶν πιστῶν διιθυνοῦντα πλήρωμα. Καὶ τοιαῦθ' ἕτερα σχετλιαστικῶς προαναβαλόμενος ἐπήγαγε πάλαι μὲν βούλεσθαι μετενεγκεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀντιοχέων καθέδρας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν περιωπὴν ὡς λύχνον ταῖς τῶν νόμων τηλαυγείαις πάμφωτον, ὑποστέλλεσθαι δὲ τὴν μετάθεσιν ὡς πάλαι τοῖς κανόσιν ἀπειρημένην καὶ τοῖς ἐκκλησιασνικοῖς ἀπᾴδουσαν θεσμοις· εἰ δ' αὐτὸς σχοίη ἄν ὡς νόμους καὶ κανόνας ἀκριβωσάμενος C χώραν ἔχουσαν ἀποδεδειχέναι, καθά ποτε, καὶ νῦν τὴν μετάθεσιν, καὶ τὰς τῶν πολλῶν εἰς τοῦτο μεθαρμόσειε γνώμας, ἕρμαιον ὄντως ἡγήσεται τὸ πραχθὲν καὶ οὐκ ἀναβαλεῖται τὸ πέρας ἀνεύθυνον ποιοῦσι τὴν προχείρισιν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὕτως μετῆλθε τὸν Ἀντιοχείας Θεόδωρον, ὁ δὲ πάντα ἐκτελῆ γενέσθαι κατέθετο. Σύλλογοι οὖν μετ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀρχιερέων ἀνὰ τὰ ἀρχεῖα τὰ ἱερὰ καὶ σύνοδοι καὶ συζήτησις περὶ μεταθέσεως, καὶ παρὰ πόδας ἐκχώρησις καὶ τόμος ἐπὶ βασιλικοῦ συμπληρούμενος βήματος, καὶ ὁ μὲν Ἀντιοχείας πάλιν Ἀντιοχείας ἐώμενος, ὁ δὲ Δοσίθεος ἀπὸ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θώκου εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναγόμενος, καὶ ἡ προπομπὴ ὡς λαμπροτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη τῶν πώποτε, ὡς D εἶναι καὶ θριάμβοις βασιλέων ἀμφήριστος, καὶ ἀχανεῖς ἐπὶ τούτῳ οἱ φενακισθέντες ἀρχιεφεῖς καὶ τοὺς κανόνας εἰκῇ κατανωτισάμενοι. Ἀμέλει τοι καὶ μὴ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνεγκεῖν τὸν γέλωτα ἔχοντες παρασυναγωγὰς ποιοῦσι καὶ ὀχλαγώγια οἱ λογάδες τοῦ

Hier Wolfii notæ.

(36) Ὡς μὴ πρότερον· Depravatus videtur hic locus. Ego in vertendo qualemcunque sententiam sum secutus. Vetustus codex et ipse habet verba satis perplexa: Ὡς ὅτι ἡ Ἐκκλησία — διϋθύνεις· *Ecclesiam non habere viros pios et eruditos, eaque de causa et monasticam vitam dejectam et desertam esse. Et tu, inquit, illustre sidus, non apparuisti prius, ut in solio hoc patriarchico consideres et Christianum gregem optime gubernares.* In cæteris duobus codicibus pro χειροτάκων fortasse legendum οἰάκων, sine syllaba χερ, et pro ἥλιον ἤ τὸν fortasse legendum ἢ αὐτὸν, ut hæc de sole sententia non ad alium quam ad ipsum Balsamum referatur.

βήματος, καὶ τῶν ἀρχιερέων ὁπόσον εἶχε τὴν γλῶτταν πρὸς λόγων ἰσχὺν ἐπίσημον. Οὐκοῦν ἐπιβάτης ἐκκλησίας ἀλλοτρίας ἀκούει Δοσίθεος, καὶ ἀναλυομένην ἔσχε τὴν δευτέραν τιμὴν, καὶ τοῦ θρόνου κατάγεται. Τὴν δ' ἧττταν μὴ φέρειν ἔχων ὁ βασιλεὺς ἀναμαχόμενος ἦν καὶ παντοίως σπεύδων ἰσχύειν τὴν κυρωθεῖσαν μετάθεσιν, καὶ μετὰ βραχύν τινα χρόνον ἀναλύσας τὰ ἐπιγενόμενα αὖθις ἐστήριξε τὸν Δοσίθεον, ὅτε καὶ διὰ τῶν πελεκυφόρων καὶ τῶν τοῦ παλατίου ἐκκρίτων προύπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸ μέγιστον τέμενος, δεδιὼς μὴ τὸ πλῆθος νεωτερίσειεν· ἦν γὰρ διὰ μίσους ἅπασιν ὡς φιλόθρονος ὁ Δοσίθεος (37), καὶ τὸ τοῦ κρατοῦντος ἐπὶ μὴ καιρίοις πράγμασιν ἐνστατικόν τε καὶ φίλαυτον οὐκ ἐπαινετόν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τοῦ θρόνου ἀποδιοπομπεῖται Δοσίθεος, καὶ πέπονθεν ἀτεχνῶς τὸ τῆς Αἰσωπείας κυνὸς, ἥς τε διεῖπεν ἀποπεσὼν ἱερᾶς ἀρχῆς (ἕτερος γὰρ Ἱεροσυλύμων κεχειροτόνητο) καὶ τοῦ μείζονος θρόνου καθαιρεθείς. Καὶ τοῦτο μὲν ἐσέπειτα, καὶ προχειρίζεται πατριάρχης μέγας ὢν σκευοφύλαξ ὁ Ξιφιλῖνος Γεώργιος.

ε'. [P. 261] Τότε δ', ὡς ἁπανταχῇ περιῄδετο, ἐκ Σολομωντείων βίβλων ἰνδάλματα τῶν ἐσομένων καί τινας ἐμφάσεις κατὰ τοὺς ὀνειροπομποὺς δαίμονας ἀποτρυγῶν ὁ Δοσίθεος οὐχ ὥσπερ ἀπὸ ῥινὸς, ἀλλ' ἐκ τῶν ὤτων εἶλκε τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ δέ γε πρωτοστράτωρ κατὰ τὰς βασιλικὰς ὑποθημοσύνας διαπραττόμενος παρεβλέπετο τὰ πρὸς αὐτὸν γραφόμενα παρὰ τοῦ ῥηγὸς, καὶ ἅπας ἐγίνετο τοῦ δρᾶσαί τι κακὸν τοὺς Ἀλαμανοὺς περὶ φρυγανισμὸν ἐξιόντας. Καὶ δή ποτε περὶ τοὺς δισχιλίους τε καὶ εὐίππους ἀποκεκριμὼς ἠθέλησεν ἀγχοῦ που τῆς Φιλίππου πορευθῆναι νυκτὸς καὶ τῶν ἐκεῖθι βουνῶν ἐχομένως ὑποκαθίσαι λόχον καὶ τοῖς σιτοφόροις ἐπιθέσθαι ὄρθριος. Καὶ αὐτὸς μὲν τοιαύτης εἶχετο πράξεως, τὰ δὲ σκευοφόρα καὶ τὸ ὑπουργικὸν τοῖς στρατιώταις καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα ἐκεῖθεν μεταβῆναι μεθ' ἡμῶν ἐπέταξεν, ὡς εἰ θεόθεν ἦν ἐμπνευσθείς. Οὕπω γὰρ ἦν ἡμέρα διαγελῶσα, καὶ οἱ Ἀλαμανοὶ μαθόντες παρὰ τῶν ἐς τὸ φρούριον τὸν Προυσηνὸν Ἀρμενίων (ἐκεῖσε γὰρ ἡ βασιλικὴ κατεστρατοπεδεύετο στρατιὰ) ὅσα ἦν τῷ πρωτοστράτορι πρὸς βουλῆς, νύκτα τὴν αὐτὴν ἐξάραντες τῆς Φιλίππου ὑπὲρ τὰς πέντε χιλιάδας σιδήρῳ πάντες κατάφρακτοι ἐπιθέσθαι ἡμῖν ἠπείγοντο, λαθόντες οὕς εἴχομεν ὀπτῆρας καὶ φύλακας, μηδὲ τοῖς ἅμα τῷ πρωτοστράτορι ἐπιλέκτοις συνηντηκότες, ἐπεὶ καὶ ὁ μὲν πρωτοστράτωρ τὰ τοῖς ὄρεσι προσεγγίζοντα μέρη ἐπεπορεύετο, ἔνθα καὶ χωρία ἦν εἰσέτι τῶν ἐπιτηδείων ἔμπλεα, καὶ τοὺς γηλόφους ὑπεδύετο κλέπτων τὸ θεαθῆναι πρὸς τοῦ θηράματος· οἱ δ' Ἀλαμανοὶ πεποιθότως ἐβάδιζον τὴν διὰ λείου πεδίου εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον φέρουσαν. Ὡς δ' οὐδένα εὗρόσαν ἀντίμαχον οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀποσκευὴν τοῦ στρατεύματος κατὰ τὴν τῆτες δείλην ἀπονοστῆσαι ἐκεῖθεν ἐπύθοντο, ὅσον δ' αὐτοῦ κράτιστον, κατὰ τῶν ἐκ τοῦ γένους σφῶν τὰ σῖτα εἰς τὴν παρεμβολὴν μεταφερόντων ἐφωρμηκέναι, μὴ ἀναμείναντες τὴν ἀγγελίαν τοὺς ἵππους μετήνεγκαν, εὑρεθῆναι τοῖς ζητοῦσιν γλιχόμενοι. Οὐκοῦν οἱ μὲν τὸν ἐκεῖθι λόφον ὑποκαταβαίνοντες, ὃς περὶ τὸ φρούριον ἐξῆρται τὸν Προυσηνὸν, οἱ δ' ἡμέτεροι ἀντίοντες προσέμιξαν ἀλλήλοις ἀδόκητοι. Ἐπεὶ δὲ καὶ συμπλακέντες ἐμάχοντο, οἱ μὲν Ἀλανοὶ ἐξηγούμενον αὐτῶν ἔχοντες τὸν τοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ υἱὸν τὸν Θεόδωρον μικροῦ

A

B

C

D

5. Tum vero, quod ubique erat celebre, ex Salomonis libris futurarum rerum imagines et formas quasdam, instar dæmonum qui somnia immittunt, depingendo, non naso sed auribus trahebat imperatorem. Cujus jussis protostrator obsequens, litteris regis neglectis, totus in eo erat ut Alemannis noceret frumentatum exeuntibus. Et quadam nocte circiter bis mille insignibus equitibus delectis ad **534** Philippopolim proficisci, et insidiis in collibus illis collocatis frumentatores mane invadere instituit. Ac ei rei intentus impedimenta, servitia militum et reliquum exercitum, quasi numine afflatus, nobiscum discedere jussit. Priusquam enim diluxerat, Alemanni ab Armeniis Pruseni castelli (ibi enim constiterat imperatoris exercitus) de protostratoris consilio certiones redditi, eadem nocte ultra quinque millia cataphractorum in nostrum exercitum immittere properabant, nostris speculatoribus et custodibus deceptis, nec protostratori facti obviam. Nam is quidem partes montibus vicinas, in quibus prædia erant adhuc commeatu referta, pertransibat, et tumulos subibat, ne ab iis conspiceretur quos venabatur. Alemanni vero confidenter per planitiem ad Romana castra pergebant. Sed cum nemine reperto nostros pridie sub cœnæ tempus discessisse, delectisque fortissimis ad frumentatores suos circumveniendos abiisse audivissent, ne exspectato quidem nuntio convertunt equos, ut ab iis invenirentur a quibus **535** quærebantur. Igitur cum ex eo colle descenderent qui juxta Prusenum castellum eminet, nostri vero ascenderent, ex improviso concurrerunt. Ut ad arma ventum est, Alani Theodoro Alexii Branæ filio duce fere omnes ceciderunt, quippe qui primi et soli cum Alemannis pugnarent. Romani vero præcipiti et turpi fugæ se mandabant, vix aspectu hostium tolerato; et ipse protostrator alia via elapsus a nobis in tertium usque diem visus non est, et manibus hostium cupidissime evitatis, vix tanquam ex longo mari salsam veluti aquam adhuc exspuens, in portum pervectus, rediit, confusis Alemannorum vocibus de eo capiendo adhuc aures ejus personantibus. Multi quoque sine armis, sine equis in castra redierunt, fractis in illa cursus contentione vehiculis. Ex eo tantum ab Ale-

Hier. Wolfii notæ.

(37) Alter Dositheo ambitionem, imperatori philautiam tribuit, hic utrumque Dositheo.

mannis sejuncti sumus,ut ultra LX stadia recederemus.Nam illi ad Philippopolim permanebant, nos citra extremitates Achridi quiescebamus, de vita duntaxat conservanda solliciti : imo et nostram provinciam populabamur, **536** ut commeatus suppeteret. Quæ cum ad imperatorem perlata essent, vix eum moverunt ut nonnihil de pertinacia remitteret. Et nos etiam paulo post ad eum profecti singula diligentius exponebamus, illo adjecto, Alemannos dicere nihil esse aliud quod imperatorem ad negligenda Occidentalium Christianorum pacta impulerit, nisi quod cum principe Saracenorum pacem fecisset, et ut moris illorum esset in amicitia constituenda, uterque vena in pectore incisa suum alteri sanguinem propinasset. Sic tandem ejus contumaciam ita fregimus, ut consilio in contrarium mutato Alemannorum transitum in Orientem expeteret Quem cum regem ob instantem hiemem (nam Novembri mense hæc acta sunt) in vernum tempus differre cerneret, rursus ad ingenium rediit ; et per litteras, contra decorum imperatorium, regi vaticinatus est eum ante Pascha moriturum. Et ut alia quæ antecessere præteream (plura enim habent quæ in dictis et factis auctoris culpentur quam quæ laudentur), vix adducitur ut legatos ad illum reverti patiatur.E quibus ubi is cognovit imperatorem eos neque concessu neque ullo alio singulari honore dignatum esse,sed æque ut Romanos serviliter astare sivisse, **537** quamvis episcopo et cognatos suos, indignationem et iracundiam dissimulare non potuit. Ut autem legati nostri ad eum venerunt, et ipsos sibi assidere jussit, nec ministros, coquos et equisones eorum astare passus est. Qui cum decere negarent ut ministri regi maximo assiderent, satis esse quod suis dominis honos is haberetur, non destitit, sed invitos etiam illis assidere coegit. Quo facto Romanos subsannabat ; et innuebat eos neque virtutis neque generis habere rationem, sed ut subulci porcos omnes, sive pingues et pretii majoris sive macilentos, in eamdem haram compellerent, ita Romanis etiam sine discrimine quosvis astare oportere.Non multo post, commeatus penuria coactus, exercitu diviso Orestiadem abiit, filio suo cum episcopis et justis copiis Philippopoli relictis, quibus dixit: « Vobis **538** hic requiescendum est, dum fessas tibias et labascentia genua ex illa apud Græcum regem statione refocillaveritis. »

ἔπεσον πάντες ὡς μόνοι καὶ πρῶτοι μαχεσάμενοι τοῖς Ἀλαμανοῖς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐδραπέτευον προτροπάδην καὶ ἀκλεῶς, μηδὲ καθαρῶς ἐμβλέψαι τοῖς ἐναντίοις ὑπενεγκόντες. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πρωτοστράτωρ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνακεχωρηκὼς ἄφαντος ἦν ἐκ τοῦδε ἡμῖν εἰς τρίτην ἡμέραν, τρισάσμενος δὲ τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων διεκφυγὼν μόλις ἐπανέζευξεν ὡς ἐκ μακροῦ πελάγους εἰς λιμένα κατάρας, ἔτι τὴν ἅλμην ἀποπτύων τοῦ μαχισμοῦ καὶ τοῖς ὠσὶ φέρων ἐναύλους τὰς ἐπὶ τῷ αὐτὸν ἁλῶναι προϊεμένας διατόρους φωνὰς τῶν Ἀλαμανῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄνοπλοι καὶ ἄνιπποι ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανήλθοσαν, τῇ συντονίᾳ τοῦ δρόμου λακησάντων σφίσι τῶν ὀχημάτων. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε τοσοῦτον ἀπεσχοινίσμεθα ἀλλήλων Ἀλαμανοί τε καὶ [P. 262] Ῥωμαῖοι ὡς σταδίους διεστάναι πλείους τῶν ἑξήκοντα· οἱ μὲν γὰρ ἔτι τῇ Φιλίππου προσέμενον, ἡμεῖς δὲ περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Ἀχριδοῦ γενόμενοι ἡσυχάζομεν, εἰ σωζοίμεθα μόνον ἐπιμελόμενοι. Εἴπω δέ τι καὶ ἕτερον, κείροντες τὴν ἰδίαν τὰ σῖτα εἰσεφερόμεθα. Καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσεληλυθότα τοῦ βασιλέως ἐνώπιον ἐνδοῦναι μόγις τοὺ ἄγαν ἔπεισαν. Καὶ ἡμεῖς δ' αὐτοὶ μετὰ βραχὺ ἀφικόμενοι κατὰ μέρος πάντα διηγησάμεθα, προσθέμενοι ὡς φασιν οἱ Ἀλαμανοὶ μηδὲν ἕτερον εἶναι τὸ πεῖσαν τὸν βασιλέα Ῥωμαίων τὰ τῶν ἑσπερίων Χριστιανῶν ὅρκια παραβλέψασθαι ἢ τὸ μετὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἄρχοντος σπείσασθαι, καὶ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ φιλίας κρατοῦν ἔθιμον ἀμφοτέρους σχάσαι φλέβα τὴν ἐπιστήθιον καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἐκρυὲν αἷμα ἑκάτερον εἰς πόσιν ἀντιπροτείνασθαι. Καὶ μεταβαλεῖν οὕτως ἰσχύσαμεν τῆς ἐνστάσεως. Ἀμέλει τὴν ἐναντίαν τραπόμενος τῆς προτέρας ὁ βασιλεὺς προθέσεως, ἐγλίχετο τῆς ἐς Ἔω τῶν Ἀλαμανῶν περαιώσεως. Ὁρῶν δὲ τὸν ῥῆγα διὰ τὴν ἐς χειμῶνα τῆς ὥρας μετατροπὴν (ἦν γὰρ Νοέμβριος μὴν ὅτε ταῦτα ἐγίνετο) εἰς ἔαρ τὴν μετάβασιν ἀνατιθέμενον, πάλιν τοῖς προτέροις ἐνέμενε, καὶ ἐπιστέλλων προηγόρευε τῷ ῥηγὶ, βασιλεῦσιν οὐχ ἁρμοδίως, ὡς θανεῖται πρὸ τῶν πασχαλίων ἡμερῶν. Καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ πλείω κατηγορίαν τοῦ δρῶντος καὶ λέγοντος ἅπερ ἔπαινον ἔχοντα, πείθεται μόλις διαφεῖναι τοὺς πρέσβεις ἐς τὸν ῥῆγα ἐπανελθεῖν. Αὐτὸς δὲ τούτους ἰδὼν, καὶ μαθὼν ὡς οὔτε καθέδρας ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς μετέδωκεν ἀλλὰ δουλοπρεπῶς ἐπ' ἴσης Ῥωμαίοις αὐτῷ παρειστήκεισαν ὀπτανόμενοι, οὔτε τινὸς ἑτέρου ἠξιώθησαν ἀγαθοῦ ἐξαιρέτου ἐπίσκοποί τε ὄντες καὶ αὐτῷ προσγενεῖς, ἠγανάκτει δὲ καὶ πρέσβεις ἡμέτεροι παρ' ἐκεῖνον ἀφίκοντο, ὑπηρετουμένους αὐτοῖς, μηδὲ τοὺς ὀψοποιοὺς καὶ ἱπποκόμους καὶ μάττοντας παρίστασθαι ἀφεικώς. Μὴ εἶναι δὲ λεγόντων ἐκείνων εἰκὸς βασιλεῖ μείζονι συνθωκεύειν ὑπηρέτας (ἀρκετὸν γὰρ ὅτι καὶ οἱ κύριοι αὐτῶν συνεδρεύουσιν) οὐ καθυφῆκέ τι μικρὸν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ μὴ ἑκόντας τοῖς δεσπόταις αὐτοὺς συγκατέκλινεν, ἐν οἷς ἔπραττε Ῥωμαίους καταμωκώμενος, καὶ δεικνὺς μὴ ἀρετῆς καὶ γένους εἶναι παρ' αὐτοῖς διαστολήν, ἀλλ' ὡς εἰς συφεὸν οἱ συφορβοὶ τὰς σῦς ἀποξαπάσας εἰσελῶσιν εἰς ἕνα σταθμὸν μὴ διιστῶντες τὰς πίονας καὶ πλειόνως διαχέειν ἐχούσας τὸ ἀποδίδοσθαι, οὕτω δὴ καὶ Ῥωμαῖοι παραστατοῦντας ἔχουσιν ἅπαντας. Οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου καιροῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν ἡ τῶν ἐπιτηδείων ὑποσπάνισις μερίσαι τὸ οἰκεῖον στράτευμα. Οὐκοῦν αὐτὸς μὲν ἄπεισιν εἰς Ὀρεστιάδα, κατὰ δὲ τὴν Φιλιππούπολιν εἶασε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν καὶ τοὺς ἐπισκόπους μεθ' ἱκανοῦ στρατεύματος, εἰπὼν ὡς « Ἀναπαύσασθαι χρεὼν ὑμᾶς

καὶ δῆλος ἦν ἐπὶ τῷ γεγονότι τῷδε διαπριόμενος. Ὡς ἑαυτῷ συμπαρέδρους πεποίηκεν αὐτούς τε καὶ τοὺς

ἐνταυθοῖ, ἄχρι δὴ τὰς παρειμένας κνήμας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἐκ τοῦ παρίστασθαι τῷ βασιλεῖ Γραικῶν [P. 263] ἀναῤῥωσθείητε. »

ς'. Ἐπεὶ δ' ὁ χειμὼν παρῆλθε καὶ τὰ ἄνθη ἔδωκεν ὀσμὴν, ἀνανεοῦται τοὺς ὅρκους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ῥῆξ, καὶ τοῦ μὲν ὁμωμόκεσαν οἱ τοπάρχαι καὶ μεγιστᾶνες παρελεύσεσθαι τὸν ῥῆγα διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς γῆς καὶ μὴ δι' ἀγρῶν ἢ ἀμπελώνων διελεύσεσθαι, ὁδῷ βασιλικῇ πορεύσεσθαι, οὐδ' ἐκκλινεῖν δεξιά ἢ ἀριστερὰ, ἕως τὰ τῶν Ῥωμαίων παρελεύσεται ὅρια. Βασιλεὺς δὲ δέδωκεν ὁμήρους τινὰς τῶν ἐξ αἵματος. Ὡρκώθησαν δὲ καὶ ἔνδον τοῦ μεγίστου νεὼ ἀπὸ τῶν ἀγοραίων καὶ τῆς βασιλείου αὐλῆς πεντακόσιοι, ὡς ὁ βασιλεὺς ἀπαραβάτους τὰς συνθήκας φυλάξει καὶ χορηγήσει τοῖς Ἀλαμανοῖς ἡγεμόνας ὁδοῦ καὶ ἐφόδια. Τότε καὶ τῶν κριτῶν τοῦ Βήλου τινὲς εἰς τὸν ῥῆγα κατὰ λόγον ὁμήρων στελλόμενοι οὐχ ὑπήκουσαν, καὶ μὴ ἔχοντες ἀντιπίπτειν βασιλεῖ καὶ καθῆσθαι οἴκαδε ἀδεῶς γωνίαις ἀλλοτρίων δόμων ἑαυτοὺς ἐνετύμβευσαν μέχρι τῆς εἰς ἓω τοῦ ῥηγὸς διαβάσεως. Βασιλεὺς δὲ χολωθεὶς ἀντὶ μὲν τῶν κριτῶν τοῦ Βήλου ταβελλίονας ἀπέστειλεν ὄψιδας, τὰς δὲ τῶν μὴ πεισθέντων κτήσεις τε καὶ οἰκήσεις οἷς ἠρεῖτο παρέσχετο, καὶ δικαστὰς ἑτέρους προὐβάλετο. Ὕστερον δὲ μὴ ἀπειθεῖαν, ἀλλὰ δειλίαν εἶναι οὐκ ἄλογον ἐπιγνοὺς τὸ πραχθὲν, τῶν τε κτήσεων κυρίους αὖθις πεποίηκε καὶ τῶν προτέρων ἠξιώκει τιμῶν. Τῶν δὲ συμφωνιῶν πεπερασμένων βασιλεὺς μὲν τῷ ῥηγὶ ἀργυρέων νομισμάτων στέλλει κεντηνάρια τέσσαρα καὶ μεριφανῆ νήματα χρυσοϋφῆ, κἀκεῖνος ἄλλοις ἀντιδεξιοῦται τοῦτον δωρήμασι. Κἀντεῦθεν πλοίων πλείστων ἱππαγωγῶν ἀπενεχθέντων εἰς Καλλιούπολιν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀλλήλοις συνέδοξεν ὥστε διαπλωΐσεσι διττὰῖς μετὰ τοῦ παντὸς αὐτὸν διαπεραιωθῆναι στράτεύματος (ἐδεδίει γὰρ μὴ παρασπονδήσαντες Ῥωμαῖοι τοῖς κατὰ βραγεῖς διαπερῶσιν εἰς τὴν ἀντιπέραν ἐπίθωνται), οὕτως οὐχ ἡμέραις πλείοσι τῶν τεττάρων κατὰ τὴν ἓω γίνεται. Ὡς δ' ἤγγισε κατὰ τὴν Φιλαδέλφειαν, οὔτε παρῆλθε διὰ τῆς πόλεως, καὶ οἱ ταύτης φιλενδεικτοῦντες οἰκήτορες ἐν τῷ ἀπαίρειν τὸν ῥῆγα ἐκεῖθεν πρὸς πόλεμον μεθηρμόσθησαν καὶ μέρει τῆς στρατιᾶς κατὰ λῃστείαν ἐπέθεντο. Ὡς δ' οὐ προὐχώρει τούτοις τὰ καταθύμια, ἀλλ' ἀνδριᾶσι χαλκήρεσιν ἢ γίγασιν ἀκαταβλήτοις προσεγγίζοντες ἔγνωσαν, μετέθεντο τὴν ὁρμὴν εἰς τροπήν. Οἱ δὲ διὰ τοῦ Ἀετοῦ λεγομένου χώρου πορευθέντες παρενέβαλον εἰς τὴν ἐν Φρυγίᾳ Λαοδίκειαν. Καὶ φιλοφρονηθέντες ἐκεῖσε ἀσπασιώτατα καὶ ξεναγωγηθέντες ὡς οὐχ ἑτέρωθι, καὶ πάντες μὲν τοῖς Λαοδικεῦσι πάντα τὰ θεόθεν ἐπηύξαντο ἀγαθὰ, ὁ δὲ ῥῆξ καὶ μάλιστα· ἀνατείνας γὰρ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν καὶ ἄρας ἄνω τὰ ὄμματα, τὸ δὲ γόνυ κάμψας εἰς γῆν, εἴ τι βιωφελὲς, εἴ τι ψυχῶν σωτήριον, ἐκ τοῦ τῶν ὅλων κηδεμόνος Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπικαταπτῆναι τούτοις ἱκέτευσεν, ἐπειπὼν ὡς, εἰ Χριστιανοῖς τοιούτοις ἐνευθηνεῖτο ἡ Ῥωμαίων γῆ καὶ εὐγνωμόνως οὕτω τοὺς τοῦ Χριστοῦ ὁπλίτας [P. 264] καθυπεδέχοντο, κἀκεῖνοι τὸν ἐπιφερόμενον πλοῦτον σφίσιν ἀγαπητῶς ἂν, τὰ ἐπιτήδεια μετ' εἰρήνης παρέχοντες, καὶ αὐτοὶ τὰ ὅρια Ῥωμαίων πάλαι παρῆλθοσαν, ἀγεύστους Χριστιανῶν αἵματος καὶ ὑπνούσας ἐπὶ κοίλεῶν τὰς λόγχας φέροντες.

6. Elapsa hieme, cum prata jam refloresceret, fœdus inter regem et imperatorem renovatur ; ac illius principes et magnates jurant regem per Romanas provincias via regia transiturum, neque læva neque dextra vel in vineas vel in agros evagantem, donec Romanorum fines excesserit. Imperator vero quosdam cognatos suos dedit obsides, et in maximo templo circumforanei et palatini proceres quingenti jurejurando sunt adacti imperatorem pacta inviolata conservaturum et Alemannis viæ ductores et viaticum suppeditaturum. Tum etiam quidam ex Beli judicibus ad regem obsidum locu mittendi, quia palam imperatori refragari tutoque sedere domi non poterant, in alienarum ædium angulis, donec rex in Orientem transisset, sese abdiderunt. Enimvero imperator iratus judicum loco tabelliones misit obsides, et contumacium possessiones et ædes iis donavit quibus voluit, aliosque judices designavit. Post vero cum id non contumacia **539** sed metu non supervacaneo factum esse comperisset, eis et possessiones et dignitatem pristinam restituit. Pactione peracta, regi quatuor centenarios argenteæ monetæ et examias telas auro intertextas mittit, aliaque ab illo munera recipit. Inde plurimis navibus equestribus Calliopolim perductis (nam id quoque convenerat, ut duabus navigationibus totus excercitus trajiceret, rege metuente ne Romani pactis violatis paucos una vehentes in trajectu occiderent) rex diebus non amplius quatuor in Orientem pervenit. Ut ad Philadelphiam accessit, neque per urbem transiit et ejus incolæ simulata amicitia, in regis discessu, in inimicitias erumpente partem exercitus per latrocinium sunt adorti. Ut vero res parum successit, sed ferreas statuas aut gigantes sibi oppugnare videbantur, terga dederunt. Alemanni vero per Aquilæ prædium (loci nomen id est) profecti ad Phrygiæ Laodiceam castra posuerunt ; ibique humanissime suscepti et hospitalius quam alibi usquam tractati, cum omnes Laodicensibus faustissima quæque a Deo sunt precati, tum rex manibus et oculis in cœlum sublatis, genibus vero humi flexis, oravii **540** ut quidquid vitæ prodesset, quidquid animis salutem afferret, id a gubernatore universitatis Deo Patre illis tribueretur, hac adjecta clausula, si Romanæ provinciæ Christianis hujusmodi florerent et adeo benigne Christi milites susciperent, se et illis opes quas attulissent libenter fuisse daturos, commeatu pacate accepto, et fines Romanorum jampridem fuisse transituros, hastis nullius Christiani sanguine contaminatis.

Cum altius ascenderent, nec Turcos benignos sunt experti : sed et hi apertam pugnam declinantes latrociniis eos, ubi poterant, infestabant, quanquam æque ut Romani, pacti, si absque maleficio transirent, se eis omnia quæ prætereunti exercitui essent opus suppeditaturos. Ac sane eis quoque profuisset, si pactis stetissent. Nunc inani spe elati in apertum bellum eruperunt. Itaque rex ad castrum Philomelium prælio cum Iconiensis sultani liberis commisso (quem regno erepto Iconio expulerant, pristina ejus felicitate in ærumnosam senectutem mutata) cum ipsos facile profligavit, tum **541** Philomelium evertit atque incendit. Eosdem etiam ad Cingularium vicit. Cum enim angustiis occupatis Alemannorum transitum observarent, ille consilio hostium intellecto castra in campo posuit ; et copiis suis noctu bifariam divisis, unam partem in tentoriis manere jussit, alteram diluculo fuga simulata viam aliam insistere. Persæ autem dolum eum rem veram esse rati, læti ex angustiis in apertum campum effusi vallum Alemannorum irrumpunt, simul et securi et læti, ut paratam prædam, magnas opes direpturi. Omnis enim Barbarus avarus est, et pecuniæ causa pleraque, ne dicam omnia, et dicit et facit. Ut vero et qui fugerant se converterunt, et qui in castris erant confidenter occurrerunt, Persæ circumventi occidebantur.

Ἀψάμενοι δὲ τῆς ἄνω πορείας οὐδὲ τοὺς Ταύρκους εὗρισκον ἡπίως αὐτοῖς προσφερομένους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι τὴν ἐνώπιον μάχην ἐκκλίνοντες ἐλῃστευον ὅπη ποτὲ ἴσχυον, καίτοι Ῥωμαίοις ἐπ' ἴσης συνθέμενοι διὰ τῆς χώρας σφῶν τούτους ἀμαχητὶ παρελθεῖν, καὶ πάντα χορηγήσειν ὁπόσων οἱ παροδεύοντες χρῄζουσι. Καὶ ἦν ἂν οὐ πρὸς κακοῦ καὶ αὐτοῖς, εἰ τὰς συνθήκας ἐτήρησαν· νῦν δ' ἐλπίσι κεναῖς κουφιζόμενοι πρὸς προὔπτον ἠρρενώθησαν πόλεμον. Τῷ τοι καὶ περὶ τὸ κάστρον τὸ λεγόμενον Φιλομήλιον συγκεκροτηκὼς πόλεμον ὁ ῥὴξ μετὰ τῶν παίδων τοῦ Ἰκονιέως σουλτάνου, οἵτινες αὐτὸν τοῦ ἄρχειν καὶ βασιλεύειν παρέλυσαν καὶ τοῦ Ἰκονίου ἀπεώσαντο, τὴν προτέραν πατρικὴν εὐκληρίαν εἰς γῆρας μεταθέμενοι δύσδαιμον, αὐτούς τε ῥᾷστα ἐτρέψατο καὶ τὸ Φιλομήλιον πολιορκήσας ἐνέπρησεν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λεγόμενον Γιγκλάριον αὐτοῖς συμβαλὼν τὸ κράτος ἤρατο, ὅτε καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι τὰς τῶν παρόδων προκατειληφότες στενὰς προσέμενον τὴν τῶν Ἀλαμανῶν ἐκεῖθι ἄφιξιν, ὁ δὲ ῥὴξ τὸ τῶν ὑπεναντίων σκέμμα συνεὶς ἐπὶ τόπου κατεστρατοπέδευσε πεδινοῦ, νυκτὸς δὲ εἰς δύο μοίρας τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον διελὼν τὸ μὲν ταῖς σκηναῖς προσμένειν ἀπέταξε, τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν ὑποφαινομένης ἡμέρας εἰς ἀπόδρασιν ἐπέταξε πλαστῶς ἐνσκευάζεσθαι ἄλλης ἀπτόμενον ὁδοῦ. Οἱ τοίνυν Πέρσαι τὸν δόλον ἔργον ἀληθὲς εἶναι ὑποτοπήσαντες ἀπανίστανται μὲν τῶν δυσχωριῶν περιχαρῶς, κατὰ δὲ τὸ πεδίον γενόμενοι τὸν χάρακα εἰσέδυσαν τὸν Ἀλαμανῶν, ἀφροντιστοῦντες ἅμα καὶ χαίροντες ὡσεί καὶ προχείρῳ ἑρμαίῳ τοῖς ἐν αὐτῷ ἐντευξόμενοι πολλοῖς οὖσι καὶ ἀγαθοῖς, ἐπεὶ καὶ φιλοκερδὴς ἅπας Βάρβαρος, καὶ τὰ πλείω ἢ καὶ πάντα πράττων ἐστὶ καὶ φθεγγόμενος πρὸς ἀργύριον· Ὡς δὲ οἵ τε φεύγοντες ἐπανέλυσαν καὶ οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς εὐθαρσῶς ὑπηντίαζον, περιειλούμενοι οἱ Πέρσαι τὴν πρὸς θάνατον ἤγοντο.

7. Neque vero ex his duobus duntaxat præliis rex formidabilis evasit et apud Orientales gentes celebris, sed ex eo etiam quod Turcos ad ipsum Iconium iisdem cladibus affecit. Nam ipse quidem sultanus ad Taxara profugus ignorationem excusabat eorum quæ filii **542** sui fecissent, utpote ab uno ex iis Copatino regno pulsus: Turci vero hortorum aggeribus et fossis, quæ crebra sunt juxta Iconium, occupatis, et maceriis pro muro objectis, Alemannorum accessum facile se prohibituros putabant, cum omnes sagittarii optimi essent, atque uno in loco expediti cum gravis armaturæ equitibus pugnaturi ; sed id quoque consilium eorum fuit irritum. Nam Alemanni cum Turcos septa hortorum subire atque inde velut ex propugnaculis sagittare viderent, sic fecerunt. Quisque peditem armatum in equi sui tergum recepit, ut ex eo tanquam scala, maceria conscensa, cominus cum hoste congrederetur ; et ipsi, qua equis patebat iter, opitulabantur. Ita tum quoque Turci plerique mali male perierunt ; nonnulli etiam dispersi fuga salutem quæsivere. Ut autem occisorum multitudinem hostium testimonio confirmemus, Ismaelita quidam qui ei pugnæ interfuerat, ad imperatorem profugus, per suam religionem *juravit se* ducentos argenti stateres pollin-

ζ'. Οὐ μόνον οὖν ἐκ τῶν δυοῖν τουτων πολέμων φοβερὸς ὁ ῥὴξ ἐγεγόνει καὶ παρὰ τοῖς ἑῴοις ἔθνεσι διαβόητος, ἀλλ' ὅτι καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Ἰκόνιον τοῖς αὐτοῖς τοὺς Τούρκους περιέβαλε δυσπραγήμασιν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ σουλτὰν εἰς τὰ Τάξαρα δραπετεύσας ἀπελογεῖτο μηδὲν εἰδέναι ὧν οἱ υἱεῖς αὐτοῦ διεπράξαντο, ὅτι καὶ τῆς ἀρχῆς ὑφ' ἑνὸς αὐτῶν τοῦ Κοπαττίνου ἀπεσκοράκισται· οἱ δὲ Τοῦρκοι τὰ τῶν κήπων ὑπεισδύντες ταφρεύματά τε καὶ τοὺς διώρυχας, οἳ συνεχεῖς εἰσι περὶ τὸ Ἰκόνιον, καὶ τοὺς ἐκ λίθων περιβόλους ὡς ἕρκος περιβαλλόμενοι, ἐκ τούτων φῶντο ἐπισχήσειν τὴν ἐς Ἰκόνιον πάροδον τῶν Ἀλαμανῶν, οἷα τοξόται πάντες κράτιστοι περί ἕνα χῶρον συνηλισμένοι, καὶ πρὸς ἱππεῖς ὁπλοφόρους ἐν δυσχωρίαις κοῦφοι διαμιλλώμενοι. Ἀλλ' εἰς, κενὸν καὶ τότε σφίσι τὰ διαβούλια ἔσχασαν. Οἱ γὰρ Ἀλαμανοὶ θεασάμενοι [P. 265] τοὺς Τούρκους τὰς τῶν κήπων ὑπεισιόντας αἰμασιὰς καὶ ὡς ἀφ' ὁρμητηρίου τινὸς ἐκεῖθεν τοξεύοντας τάδε ἐποίουν· ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ὄχημα τῶν ἱππέων ἕκαστος πεζὸν ἐπανέλαβεν ὁπλίτην, καὶ τούτους ὡς διά βαθμίδων τῶν ἵππων ἄνωθεν τῶν περιβόλων θέμενοι, ἔνθα οἱ Τοῦρκοι συνεσπειρῶντο, διαφῆκαν ἐνθένδε σφίσι συμπλέκεσθαι, ἐπεβοήθουν δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν οἷς ἐξῆν διιππάζεσθαι. Καὶ κακοὶ καὶ τότε κακῶς οἱ πλείους τῶν Τούρκων ἀπώλοντο, οἱ δὲ καὶ διασπα-

ρέντες ἐσώθησαν. Ἵνα δὲ καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαις τὸ πλῆθος πιστωσώμεθα τῶν πεσόντων, ἔφασκέ τις Ἰσμαηλίτης ὅς τῷ πολέμῳ τούτῳ παρατετυχήκει, τῷ βασιλεῖ προσρυεὶς Ῥωμαίων, τὴν οἰκείαν ἑπομνύμενος θρησκείαν, διακοσίους ἀργυρέους καταθέσθαι στατῆρας εἰς ἐκκόμισιν τῶν νεκρῶν οἳ κατὰ τὸν κῆπον αὐτοῦ ἀπεσφάγησαν. Οἱ δ' Ἀλαμανοὶ τὸ Ἰκόνιον κατασχόντες τούτου μὲν ἐντὸς οὐκ εἰσέδυσαν, κατὰ δὲ τὴν ἔξω λεγομένην πόλιν ηὐλίσθησαν, ἄνωθεν τῶν δωμάτων τὰς αὐλαίας πήξάμενοι. Καὶ μηδὲν ἕτερον ὅτι μὴ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια καὶ μόνα ἐκεῖθεν ἐνσκευασάμενοι τοῦ πρόσω εἶχοντο. Κατὰ δὲ τὴν ἀνάβασιν ταύτην λέγεταί τινα Ἀλαμανὸν πελώριον τὸ σῶμα, τὴν ἰσχὺν ἀπαράμιλλον, τῶν ὁμοφύλων ἐπὶ πλεῖστον ἀπολειφθῆναι, καὶ τὸν μὲν ἀνειμένοις στέλλεσθαι ποσὶν, ἐκ τοῦ χάλινοῦ τὸν ἵππον ἑφέλκοντα τῇ ὁδοιπορίᾳ κεκμηκότα, τῶν δ' ἐξ Ἰσμαὴλ ἀθροισθῆναι περὶ αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα, κρατίστους ἅμα πάντας καὶ τὰς οἰκείας τάξεις ἀπολιπόντας. Οἱ μὲν οὖν ὡς ἐς κύκλωσιν αὐτὸν διειληφότες περιετόξευον, ὁ δὲ τῷ εὐρεῖ σάκει σκεπόμενος καὶ τῇ τῶν ὅπλων θαῤῥῶν στεγανότητι γέγηθὼς ἐπορεύετο, ἀτίνακτος κατὰ πρῶνα ἢ πρόβολον τοῖς τοῦ Βαρβαρικοῦ ἐκείνου ξυλλόγου βλήμασι καὶ ὢν καὶ δεικνύμενος. Ὡς δ' ἐκείνων τις γενναῖόν τι δράσειν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐπαγγειλάμενος ἀπέθετο μὲν τὸ τόξον ὡς οὐκ ὀνήσιμον, τὴν δ' ἐπιμήκη μάχαιραν ἐξερύσας καὶ τὸν ἵππον ἐς δρόμον ἀνεὶς ἀγχωμάλως καὶ ἐνώπιος ἐνωπίῳ τῷ Ἀλαμανῷ ἐπεβάλετο μάχεσθαι, αὐτὸς μὲν ὅσα καὶ ἀκρώρειαν ὄρους ἢ ἀνδριάντα χάλκεον ἔπαιε τὸν Ἀλαμανὸν, ὁ δὲ τὸ ξίφος σπασάμενος παχείᾳ καὶ ἡρωϊκῇ χειρὶ βριθὺ καὶ μέγα καὶ στιβαρὸν πλήττει τὸν ἵππον ἐπιδοχμίως περὶ τοὺς πόδας, καὶ ἄμφω τοὺς ἐμπροσθίους ὡς οὐδ' ἀγροῦ τις χόρτον ἀπέτεμεν. Ὡς δ' ἐπὶ γόνυ κλιθεὶς ὁ ἵππος ἔτι τὸν ἀναβάτην ἐρειδόμενον εἶχε τῇ ἐφεστρίδι, ἐκτείνας ὁ Ἀλαμανὸς τὸν βραχίονα κατὰ μέσης τῆς τοῦ Πέρσου κόρσης τὴν σπάθην κατήνεγκεν. Ἡ δὲ τῇ οἰκείᾳ τε ἀντιτυπίᾳ καὶ τῇ τοῦ φέροντος γενναιότητι οὕτως ἀξιοθαύμαστον εἰργάσατο τὴν τομὴν ὡς τὸν μὲν πληγέντα διαιρεθῆναι δικῇ, κακῶς δὲ καὶ τὸν ἵππον ἐς τὸν νῶτον παθεῖν διαπτάντος τὴν ἀστράβην τοῦ πλήγματος, τοὺς δὲ λοιποὺς Πέρσας πρὸς τὴν τοιαύτην θέαν καταπλαγέντας μηκέτι ἀποθαῤῥῆσαι τὸν μεθ' ἑνὸς πόλεμον. Καὶ οἱ μὲν οὕτως, ὁ δὲ ὡς λέων πεποιθὼς τῇ οἰκείᾳ ῥώμῃ οὐκ ἐπέτεινε τὴν πορείαν, ἀλλὰ βαδὴν ὁδεύων περὶ ὀψίαν τοῖς ὁμογενέσι προσέμιξεν ἔνθα ηὐλίσαντο. Φασὶ δ' ὡς οἱ ἐξ Ἰσμαὴλ ὑφορώμενοι μή πως εἰς τὴν αὐτῶν χώραν εἴη χρονίσας ὁ ῥὴξ ὡς ἤδη καταπαλαίσας σφᾶς, σιλοφροσύνην ἐς αὐτὸν προσποιητὴν ἐνδειξάμενοι [P. 266] ἔδοξάν πως αὐτὸν ἐκμειλίξασθαι οὕτω· τὸν δὲ ὅμηρα τῶν μέγα παρ' αὐτοῖς δυναμένων τοὺς παῖδας δεξάμενον καὶ ἡγεμόνας ὁδοῦ προσλαβόμενον πλείστους τὰ αὐτῶν ὅρια οὕτως ὑπερβαλεῖν, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον τῆς Ἀρμενίας ἀψάμενον οὐ βραχεῖς ἐκ τούτων δοῦναι τῷ ξίφει, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀποπέμψαι ὀπίσω.

ηʹ. Φιλοτίμως δὲ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων προσδεχθεὶς, καὶ συχνὰς ἐκεῖσε ἡμέρας προσδιατρίψας, ἐς τὴς Ἀντιόχου πόλιν ὥρμητο μεταχωρεῖν, μέγα ἀεὶ περιβαλλόμενος ὄνομα ἐπί τε συνέσει καὶ τῷ ἀκαταμαχήτῳ στρατεύματι καὶ μηδὲν ἔχων ὑπαντιάζον πολέμιον. Γενόμενος δὲ κατὰ τινα ποταμὸν (ὦ τῶν ὑπὲρ δόξαν καὶ ἀέλπτων περιπτώσεων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῶν ἀνεφίκτων ἀνθρώποις κριμάτων Θεοῦ!) ταῖς τῶν ὑδάτων δίναις ἐναποπνίγεται, ἀνὴρ διὰ μνήμης ἄγεσθαι ἀγαθῆς τε καὶ διηνεκοῦς καὶ μακαρίζεσθαι δικαίως τοῦ τέλους παρὰ τοῖς ἐχέφροσιν

cloribus numerasse, ut cadavera ex **543** suo duntaxat horto efferrent. Alemanni vero Iconio potiti urbem ingredi noluerunt, sed in tectis suburbii fixis tabernaculis, nec ulla re alia nisi ad vitam tuendam necessariis inde ablata, cœptum iter sunt prosecuti. In hac expeditione ferunt Alemannum quemdam corpore ingenti et robore invicto præditum, populares suos longo intervallo secutum, pedetentim incessisse, equum trahentem ex itinere fatigatum. Ismaelitas vero circiter quinquaginta, viros fortissimos, suis stationibus evagatos illum undique sagittis petiisse. Cæterum eum lato sculo tectum et firmitate thoracis fretum alacrem perrexisse, nihilo magis Barbarorum telis commotum quam si rupes esset. Unum autem cæteris jactantiorem, abjecto inutili arcu, longum ensem strinxisse, et concitato equo cominus illum ut promontorium aut æream columnam gladio percussisse, Alemannum vero gladio, qui heroicam dextram deceret, ambos anteriores pedes hostilis equi tanquam **544** fœnum amputasse. Qui cum in genua prolapsus nihilominus sessorem in sella sustineret, ensem in medium Persæ caput ita impegisse, ut equite in duas partes dissecto etiam jumenti tergum, sella quoque dissecta, vulneraret. Eoque spectaculo Persas attonitos non amplius esse ausos unum eum lacessere, qui nihil accelerato itinere pedetentim vesperi in castra suorum pervenerit. Aiunt Ismaelitas, veritos ne rex in ditione ipsorum, ut quos devicisset, moraretur, simulatione benignitatis eum sibi placare voluisse. Eum vero procerum filiis obsidibus acceptis et plurimis itinerum ducibus assumptis, ita fines corum superasse. Paulo vero post, cum Armeniæ fines attigisset, non paucos ex iis obtruncasse, cæteros domum remisisse.

8. Ab Armeniis honorifice susceptus, et dies complures ibi commoratus, Antiochiam ire in animo habuit, augescente in dies ejus gloria et nomine illustrato tum ob prudentiam tum propter invictum **545** exercitum, nullo hoste occurrente. Cum autem ad fluvium quemdam pervenisset (o inperatos et inopinatos casus, vel potius inexplorata hominibus Dei judicia) vorticibus aquarum suffocatur, vir honesta et perpetua memoria dignus, et judicio prudentum vel in tali obitu felix, non eo tantum quod nobili ortus genere avitum

imperium in multas gentes obtinuit, sed ob illud potius, quod ultra omnes omnium gentium Christianarum principes Christi desiderio flagrans, patria, deliciis regiis, tranquillitate, beata domi superbaque cum charissimis vita despectis, ærumnas tolerare maluit, et propter Christi nomen et vitalis sepulcri venerationem exteras terras patriæ prætulit, ab eo instituto non tot parasangis, non tam longinquo et ubique difficili itinere, non periculis, quæ a gentibus per quarum provincias transeundum erat imminebant, deterritus. Non aquæ penuria, non præfinitus isque emplicius panis, et alicubi insidiosus, eum ab instituto dimovit. Non liberorum amplexus cum lacrymis et extremæ salutationes animum ejus commoverunt aut effeminarunt : sed potius instar Pauli apostoli vitam parvi **546** æstimans abiit, non modo ut vinciretur, sed etiam ut pro Christi nomine moreretur. Adeo apostolicus fuit illius viri fervor et religiosum institutum, nihil eorum sanctimonia inferius qui extra communem sortem positi tota contentione animorum ad vitæ rationem evangelicæ celsitudini respondentem feruntur, et totius ætatis cursu eo directo res humanas pro stercoribus despexerunt. Ac is quidem, ut mihi persuasum est, feliciter est defunctus. Filius autem ejus paterno principatu suscepto Antiochiam venit. Unde in ulteriorem Cœlesyriam profectus Laodiceam seditione laborantem et ad Ismaelitas inclinantem pacavit. Berytum quoque nullo labore subegit; atque aliis plurimis Syriacis urbibus, quæ pridem Latinis paruerant, tum vero ad Sarracenos defecerant, potius, et Syrum profectus Acen, quam Ismaelitæ occuparant, obsedit; et pluribus laboribus pro Christi nomine exhaustis extremum et ipse diem ibi clausit. Exercitus vero reliquus non consultum duxit terra domum reverti, perfidiæ metu earum gentium per quas transeundum erat : sed rotundis navibus popularium suorum quæ Tyrum appulerant conscensis, incolumes ad suos redierunt.

ἐτι διὰ τῆς ἠπείρου θέσθαι τὴν ἐπάνοδον ἐδοκίμασεν, πλοίων δ' εὐπορῆσαν στρογγύλων, ἅπερ ἦσαν ἐκ τῶν οἰκαδε ἀνασώζεται.

Hoc tempore non Alemanni duntaxat Sarracenis qui Palæstinam **547** occuparant et Hierosolyma vastarant, arma intulerunt : sed et Franciæ rex, et bipenniferorum Britannorum princeps, quos nunc Inglinos vocant, plurimis navibus ex Sicilia et ora Italiæ maritima coactis et commeatu oneratis Tyrum petierunt. Nam ea urbs receptus eorum et quasi belli arx erat contra Sarracenos; quos cum nec ipsi urbe sancta pellere possent, infectis rebus domum redierunt. Cæterum Inglinorum rex in illo itinere Cyprum occupavit, ejusque dominum ac potius inhumanum et implacabilem tyrannum Isaacium Comnenum principio in vincula *conjecit*, et paulo post hominem nefarium inde ***abductum cuidam suo popu***lari pro mancipio do-

A ἄξιος, οὐ μόνον ὅτι περ εὖ εἶχε γένους καὶ πολλῶν ἐκ τριγονίας κατῆρχεν ἐθνῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ πυρούμενος ὑπὲρ τοὺς ὁπουδήποτε τῶν τότε Χριστιανῶν αὐτοκράτορας, πατρίδα καὶ χλιδὴν βασίλειον καὶ ἀνάπαυλαν καὶ τὸν οἴκοι μετὰ πῶν φιλτάτων ὄλβον καὶ τὸν ὑπερήφανον βίοτον παρωσάμενος, εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τοῖς κατὰ Παλαιστίνην Χριστιανοῖς, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τοῦ ζωοπαρόχου τάφου τιμῆς, τὴν ἀλλοτρίαν τῆς οἰκείας προκρίνας, μηδ' ὑποχαλασθεὶς τῆς ὁρμῆς τοῖς παρασάγγαις τῆς δολιχῆς καὶ πάσης ἀργαλέας ὁδοῦ καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν κινδύνοις δι' ὧν παρέρχεσθαι ἤμελλεν. Οὐδὲ τὸ στενὸν ὕδωρ καὶ ὁ μετρητὸς ἀρτὸς, καὶ οὗτος ὠνητὸς, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐπίβουλος, ἐξέκρουσεν αὐτὸν τῆς
B προθέσεως. Οὐδὲ τέκνων περιχύσεις καὶ περιβολαὶ μετὰ δακρύων καὶ ὕστατοι ἀσπασμοὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν συγκεχύκασιν ἢ ἐξεθήλυναν· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον μὴ ἔχων τὴν αὐτοῦ ψυχὴν τιμίαν παρ' ἑαυτῷ, ἐπορεύετο μὴ μόνον δησόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀποθανούμενος ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἀποστολικὸς ἦν τοῦ ἀνδρὸς ὁ ζῆλος καὶ θεοφιλὴς ὁ σκοπὸς καὶ τῶν ὑπερτελῶν τὸ κατόρθωμα, οἱ πρὸς τὴν ἀνάντη πολιτείαν τῆς εὐαγγελικῆς ὑψηγορίας ὅλον τὸν νοῦν ἀνατείναντες καὶ πρὸς ταύτην ἅπαντα τὸν δρόμον συντείναντες τὰ κατὰ τὸν βίον ἁπαξαπλῶς ὡς σκύβαλα παρεβλέψαντο. Καὶ ὁ μὲν, ὡς ἐμαυτὸν πείθω, μακαριστοῦ τετύχηκε τέλους· ὁ δ' ἐκείνου υἱὸς τὴν πατρῴαν ἀρ-
C χηγίαν δεξάμενος τὴν Ἀντιόχειαν εἰσελήλυθεν, ἐκεῖθεν δ' ἀφιγμένος εἰς τὴν προσωτέρω Κοίλην Συρίαν Λαοδίκειαν κατεστήσατο καθ' ἑαυτὴν στασιάζουσαν καὶ πρὸς τοὺς ἐξ Ἰσμαὴλ μεταῤῥέπουσαν, καὶ Βηρυτὸν πόνῳ οὐδενὶ παρεστήσατο, καὶ ἄλλας πλείστας Συριακὰς ὑπηγάγετο πόλεις, Λατίνοις μὲν ὑπηκόους πρότερον, τότε δὲ προσκεχωρηκυίας Σαρακηνοῖς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Τύρον ἀφιγμένος, καὶ πολιορκήσας τὸ Ἄκε ὕπὸ τῶν Ἰσμαηλιτῶν [P. 267] κατεχόμενον, καὶ μογήσας ἐφ' ἱκανὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε τὴν ζωὴν καταλέλυκε. Τὸ δὲ περιλειφθὲν τοῦ στρατεύματος οὐκ-
ἀπιστίαν κατεγνωκὸς τῶν ἐθνῶν δι' ὧν παρώδευσε. ὁμοφύλων αὐτοῖς γενῶν εἰς Τύρον καταίροντα, τοῖς

D Τῷ καιρῷ δὲ τούτῳ οὐ μόνον Ἀλαμανοὶ κατὰ τῶν τὴν Παλαιστίνην κατασχόντων καὶ τὴν Ἱεροσαλὴμ ἐκπορθησάντων Σαρακηνῶν ἐστράτευσαν, ἀλλὰ καὶ ὁ ῥὴξ Φραγγίας καὶ ὁ τῶν πελεκυφόρων δὲ κατάρχων Βρεττανῶν, οὕς νῦν φασιν Ἰγγλίνους, ναῦς ὅτι πλείστας ἐκ Σικελίας καὶ τῆς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἠπείρου ἀγείραντες, σίτου τε αὐτὰς ἐμπλησάμενοι καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων εἰς Τόρον ἔπλευσαν· ταύτην γὰρ τὴν πόλιν εἶχον οἱ ἀθροιζόμενοι νωσταθμοῦ καὶ πρὸς τὸν κατὰ Σαρακηνῶν πόλεμον ὁρμητήριον. Πλὴν οὐδ' οὗτοι τῆς ἁγίας πόλεως ἐξελάσαι ἴσχυσαν τοὺς Σαρακηνούς, ἀλλ' ἀτέλεστον ἀφεικότες ὅ προὔθεντο ἔργον, τοῦ πρὸς τὰς πατρίδας πάλιν ἤψαντο πλοῦ. Ὁ δὲ γε τῶν Ἰγγλίνων ῥὴξ ἐν τῇ ἀναγωγῇ κατάρας εἰς Κύπρον

αὐτῆς τε ἐκράτησε, καὶ τὸν ταύτης τύραννον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἀπάνθρωπον καὶ δυσμείλικτον ὀκοθρευτὴν, Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν συλλαβὼν τὰ μὲν πρῶτα εἶχεν ἐν δεσμοῖς, μικρῷ δὲ ὕστερον ἐκεῖθεν ἐκτοπίσας τὸν ἀλιτήριον ὅσα καὶ ἀνδράποδόν τινι τῶν ὁμογλώττων ἀπεχαρίσατο. Καὶ αὐτὸς μὲν εἰς Παλαιστίνην κατέπλευσεν, ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ καταλείψας στράτευμα ὡς οἰκείας ἤδη τῆς νήσου ἀντεποιεῖτο, καὶ στέλλων εἰς τὴν νῆσον νῆας φορταγωγοὺς τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκεῖθεν ἐφορολόγει. Ἐν ἐδωρήσατο χώραν τὴν Κύπρον τῷ τῶν Ἱεροσολύμων ἡγήτορι ῥηγί, ἵνα τὰς οἰκείας ποιοῖτο διατριβὰς ἐκεῖσε, ἐκχειρίαν ἄγω ἐκ τῶν πολέμων οἷα τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀποβαλόμενος, καὶ κατάρχῃ τῆς Κυπρίων ὡς ὑπ' ἐκείνου τῷ Κυριακῷ προσκληρωθείσης μνήματι καὶ συναφθείσης τοῖς τῆς Παλαιστίνης ὁρίσμασι. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτωσί.

A navit. Sed cum in Palæstinam navigaret, relicto in Cypro exercitu insulam sibi vindicavit, et navibus onerariis eo missis necessaria inde afferenda curabat. Ex Palæstina discedens insulam pro sua Hierosolymitano regi donavit, ut ibi amisso regno habitaret, belli molestiis liberatus, et Cypro imperaret ut a se Dominico sepulcro attributæ et cum Palæstinæ finibus conjunctæ. Sed hæc hactenus.

ΤΟΜΟΣ Γ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ.

—

IMPERII ISAACII ANGELI

LIBER TERTIUS

—

[P. 268] α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰσαάκιος ἐπὶ τρισὶ παισὶ τὴν τοῦ γένους σαλεύων διαδοχὴν, οἳ ἐκ τῶν προτέρων αὐτῷ γάμων γεγένηντο, δυσὶ μὲν θηλείαις, ἑνὶ δὲ ἄρρενι, τῶν μὲν τὴν πρεσβυτέραν κατὰ τὸν χρόνον εἰς μοναχὴν ἀπέταξε, καὶ τὸν τοῦ Ἰωαννίτζη λεγόμενον οἶκον εἰς γυναικεῖον μετασκευάσας πολλοῖς ἀναλώμασι φροντιστήριον (τοῦτο δὲ καὶ ἡ βασιλὶς Ξένη ποιεῖν ἐπεβάλετο μετὰ μόρον τοῦ ταύτης ξυνεύνου καὶ βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ κυρίου Μανουὴλ) αὐτὴν ἐκεῖσε ὡς ἀμνάδα τῷ Θεῷ ἱερώσας ἐμάνδρευσε, θατέραν δὲ εἰς γυναῖκα πέπομφε γαμετὴν τῷ υἱῷ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας τοῦ Ταγκρὲ, ὃς ἦρξε μετὰ Γιλιέλμον τὸν κατὰ Ῥωμαίων ἅραντα πόλεμον ἐξ ἠπείρου τε καὶ θαλάσσης, ὡς φθάσαντες ἱστορήκειμεν. Τὸν δὲ υἱὸν Ἀλεξιον τῆς βασιλείας κληρονόμον ἀνέτρεφε, κἂν οὐδέπω τὸ τοῦ βίου φανταζόμενος πέρας ἢ ἔκπτωσιν τῆς δυναστείας ὑφορώμενος δύο καὶ τριάκοντα χρόνους ἄρξειν ἀδιστάκτως ἐχρησμολόγει, ὥσπερ τὸ θεῖον προειδὼς βούλημα ἢ τοὺς ὅρους πήσσων ἑαυτῷ τῆς ζωῆς, οὓς ὁ Θεὸς ἔθετο παρὰ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

B **548** 1. Isaacius autem imperator tribus ex priore conjuge liberis susceptis, filiabus duabus et uno filio, filiam natu majorem monacham fecit, Johannizæ ædibus magnis impensis in muliebre monasterium mutatis (quod et Xene imperatrix post Manuelis mariti obitum instituerat), et Deo veluti agnam consecravit; alteram Siciliæ regis Tangris filio uxorem misit, qui post Gilielmum regnavit, quem Romanos terra marique oppugnasse supra narravimus. Filium vero **549** Alexium in spem imperii educabat, nihil de morte aut jactura potestatis adhuc cogitans. Pollicebatur enim sibi absque omni dubitatione duo et triginta annos imperii, non secus ac si divinam voluntatem nosset aut sibi vitæ limites ipse præscribere posset, quod Deus potentiæ suæ reservavit.

Οὐ μόνον δὲ ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος καὶ ὁ Λυδὸς Θεόδωρος κατὰ τοῦ βασιλέως τούτου πτερνισμὸν ἐμεγάλυναν, ἀλλά γε καὶ ἕτεροι βασιλείας ἑαυτοῖς περιτεθείκασιν ὄνομα. Αὐτίκα [P. 269] γάρ τις Ἀλέξιος ἑαυτὸν λέγων εἶναι υἱὸν τοῦ τῶν Ῥωμαίων αὐταρχήσαντος Κομνηνοῦ Μανουὴλ, τοσοῦτον ἀρίστως τὸν ἀγωνιστὴν ὑπέδυ τοῦ δράματος καὶ τὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου προσωπεῖον εὐφυῶς ὑπεκρίνατο, ὡς καὶ κόμην διευθετίζειν κατὰ τὴν ἐκείνου ὑποξανθίζουσαν καὶ τὸν τῆς γλώττης τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως σχηματίζεσθαι ψελλισμόν. Ἐκ τῆς Κωνσταντίνου μὲν οὖν ὥρμητο ὁ μιῖραξ, εἰς δὲ τὰς

C Cæterum non Branas Alexius et Lydus Theodorus duntaxat insignia imperii contra hunc usurparunt, sed et alii ejus fastigii titulos sibi vindicarunt ut et Alexius quidam, qui cum se Manuelis imperatoris filium profiteretur, eam fabulam tanta solertia egit, eam personam tanta dexteritate repræsentavit, ut et comam ejus flavescentem et linguæ balbutiem exprimeret. Natus erat is adolescens Cpoli, et primum in Mæandriis urbibus conspectus in oppidulum Armala se contulit, et Latino cuidam, in cujus ædibus diversabatur, quis esset aperuit. Aiebat (id quod supra exposuimus) se quidem

jussu Andronici in fundum maris abjiciendum fuisse, sed misericordia 550 ministrorum, qui patri suo jurejurando obstricti fuissent, esse conservatum, et cum hospite suo Iconium profectus senem sultanum (nondum enim a filio Copatino regno pulsus erat) adit, et ut verus filius Manuelis, non ut impostor et erro, alloquitur. Sæpe etiam paterna beneficia exprobrando, immemorem et ingratum vocat; et inhumanitatem ei objicit, quod calamitate amici filii nihil moveretur. Is vero cum impudentia hominis victus, tum ex lineamentis corporis, apparente patris in eo similitudine, misericordia motus eum et muneribus non paucis exhilarat et spe bona fovet. Cum autem aliquando, legato Romano astante et audiente, excellentem suam nobilitatem jactaret, sultanus legatum interrogat an istum Manuelis imperatoris filium esse norit. Qui ubi nihil aliud respondit nisi illum omnino submersum esse et istum res incredibiles sub falso defuncti nomine comminisci, adolescens Alexius ira percitus et bile exæstuans parum abfuit quin in legati barbam involaret, nisi is et ipse commotus impetum Pseudalexii fortiter propulsasset et sultanus intemperias ejus verbis castigasset. Qui etsi nihilominus crebris 551 adolescentis flagitationibus victus, tamen ne tum quidem immensæ ejus petitioni reliquit locum, sed per sultanicas duntaxat litteras, quas Turci Musurium vocant, ei concessit ut impune quotcunque Turcas posset sibi conciliaret. Ille igitur inde digressus ac litteris illis apud Turcos ostensis, ameram Arsanem aliosque non paucos Romanas provincias prædari solitos contraxit, ut brevi tempore cum octo millibus incederet, ac Mæandrias urbes partim deditione occuparet, partim resistentes quovis modo vexaret. Areas tamen in quibus frumentum trituratur in primis perdidit; unde Usthalonæ cognomentum tulit. Ad hunc adolescentem opprimendum multi alii quoque duces missi sunt: verum omnes nullo memorabili facinore edito infecta re discedere cogebantur metu suorum militum, qui ad illum imperatoris filium et novitium imperatorem propensiores erant quam ad obtemperandum Isaacio. Neque enim vulgo et imperitæ plebi duntaxat charus atque in ore erat et amabilis videbatur: sed aulicis etiam, qui compertum habebant Alexium Manuelis filium jam olim 552 rebus humanis exemptum esse, admirationi erat, non quod verum ignorarent, sed quia libenter id amplectebantur quod cupiebant. Tandem etiam imperatoris frater Alexius, qui post imperio potitus est, nullam cum eo pugnam commisit, sed castris longissime positis nihil egit aliud nisi ut loca nondum ab eo occupata in officio contineret, ne ad redivivum illum Alexium deficerent. Cæterum dubiis adhuc rebus, dum et seditiosi opes augentur et sebastocrator colligendo exercitu occupatur, Deus civile bellum nova ratione, quam ipse solas novit, uno momento dissolvit. Nam cum Pseu-

κατὰ Μαίανδρον πόλεις πρώτως ὁσθεὶς κατέλυσεν εἰς πολίχνιον λεγόμενον Ἅρμαλα, κἀκεῖσε Λατίνῳ τινὶ ἐπιξενωθεὶς καὶ ὅστις εἴη ἀπηγγελκὼς (ἔλεγε δὲ, ὡς μικρὸν εἰρήκειμεν ἄνωθεν, καὶ ἐκδοθῆναι μὲν εἰς τὸ κατὰ βυθοῦ θαλάσσης ἀκοντισθῆναι παρ' Ἀνδρονίκου, οἰκτειρηθῆναι δὲ παρὰ τῶν τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιταχθέντων ὡς πατρῴων αὐτῷ ὁμοτῶν) σύναμά οἱ πρὸς τὸ Ἰκόνιον ἄπεισι, καὶ τῷ γέροντι ὀφθεὶς σουλτὰν (οὔπω γὰρ αὐτὸν καθῄρηκε τῆς ἀρχῆς ὁ ἐκείνου παῖς ὁ Κοπατῖνος) ὡς υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐπείσακτος καὶ πλάνος ἐκείνῳ προσδιελέγετο. Πολλάκις δὲ καὶ ἐπέπληττε, καὶ τῶν ἐκ τοῦ δῆθεν πατρὸς ἐκείνῳ τοῦ Μανουὴλ ἐπ' αὐτῷ γεγενημένων ἀναμιμνήσκων εὐποιιῶν ἀχάριστον περὶ τὸν εὐεργέτην ἐκάλει, καὶ τὸ ἀφιλάνθρωπον ἐπωνείδιζεν, εἰ οὕτως ἀτυχοῦντι φίλου παιδὶ οὐκ ἐπικάμπτεται. Ὁ δὲ τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀναιδείας, τοῦτο δ' ἐκ τῶν τοῦ χαρακτῆρος ἐνδαλμάτων τιμᾶν αὐτὸν ἐναγόμενος δώροις τε οὐκ ὀλίγοις ἥδυνε καὶ ἀγαθαῖς ἐλπίσιν ὑπέσαινεν. Ἦν δ' ὅτε καὶ πρεσβευτὴν Ρωμαίων ἑστῶτα καὶ ἀκροώμενον ὅπως ἑαυτὸν τῇ ἐξόχῳ εὐγενείᾳ ἐσέμνυνεν, ἤρετο ὁ σουλτὰν εἰ ἐπίσταται τοῦτον τοῦ αὐτοκράτορος υἱὸν Μανουήλ. Τοῦ δὲ μηδέν τι φήσαντος ἕτερον ἀλλ' ὅτι δὴ ἐκεῖνος ἀπώλετο ἀληθῶς φανεὶς ὑδατόκλυστος καὶ οὗτος μάτην περὶ ἑαυτοῦ τὰ μὴ πιστεύεσθαι πεφυκότα ξυντίθησι τῇ τοῦ κειμένου κλήσει ἐποχούμενος, βράττων ἀτεχνῶς θυμῷ καὶ ζέων ἀκριβῶς τῷ χόλῳ ὁ μεῖραξ Ἀλέξιος μικροῦ ἂν τοῦ πώγωνος ἐπελάβετο τοῦ πρεσβεύοντος, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ πρέσβις διακινηθεὶς ἐς ὀργὴν ἀπεκρούσατο γενναίως μάλα τὸν Ψευδαλέξιον, καὶ ὁ σουλτὰν δέ οἱ ὡς ἄτοπα δρῶντι ἐμβριμησάμενος ἀτρεμεῖν ἐκέλευσε. Τῇ συχνῇ δ' ὁμως τοῦ νεανίου ἐκλιπαρήσει ὁ Περσάρχης καθυπενδοὺς οὐδὲ τότε μὲν τὰ τῶν αἰτήσεων ὑπέρογκα ἐτερμάτωσε, συνεχώρησε δ' οὖν ὅμως διὰ σουλτανικοῦ γράμματος, ὃ φασιν οἱ Τοῦρκοι μουσούριον, ὅσους ἂν σχοίη τῶν ὑπὸ τὴν ἐκείνου ἀρχὴν ὑποποιήσασθαι ἀδεῶς. Ὁ δὲ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν, καὶ τὸ γράμμα τοῖς Τούρκοις καθυποδείξας, τὸν ἀμηρᾶν ἐφέλκεται Ἀρσανῆν καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους οἳ λῃστεύειν τὰ Ῥωμαίων ὁλώθασιν, ὡς ἐν βραχεῖ καιρῷ χιλιάδας ὀκτὼ στρατεύματος ἑφεπομένας ἐκείνῳ λαχεῖν· ὅθεν τὰς κατὰ Μαίαοδρον ἐπιὼν πόλεις ἃς μὲν ὁμολογίᾳ χειρούμενος ἦν, τινὰς δὲ καὶ ἀνθισταμένας παντοίως διέφθειρε. Μάλιστα δὲ τὰς ἄλωνας ἐλυμαίνετο, ὅθεν καὶ καυσαλώνης ἐπεκέκλητο. Κατὰ δὲ [270] τούτου τοῦ μείρακος πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι πολεμησείοντες ἀπεστάλησαν, οὐδεὶς δ' ἐργάσασθαί τι ἔσχε νεανικὸν, ἀλλ' ὑπενόστουν ἄπρακτοι, δεδιότες μὴ καταπροδοθεῖεν ὑπὸ τῶν συνόντων ἐκείνοις Ῥωμαίων, οἷα μάλιστα ῥεπόντων εἰς τὸν καθιστάμενον ἄρτι βασιλέως παῖδα καὶ βασιλέα ἤ ἄρχειν αἱρουμένων τὸν βασιλεύοντα Ἰσαάκιον. Οὐ γὰρ τοῖς πολλοῖς ἥδη καὶ ἀχρηστέροις ἠσπάζετο καὶ ἦν διὰ στόματος καὶ ὀνόματος καὶ θεώμενος ἐδόκει ἐπέραστος, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὴν βασίλειον αὐλὴν διατρίβουσι, καὶ εἰδόσι μάλα ἐπισταμένως ὡς Ἀλέξιος ὁ τοῦ βασιλέως παῖς Μανουὴλ πάλαι τὸν βίον ἀπο-

λέλοιπε τὸν ἄνθρώπινον, εἰς θαῦμα ἐτίθετο, γινώσκουσι μὲν τὰ ὄντα, τὰ δέ γε καθ' ἡδονὴν σφίσιν εἰκάζουσι. Σὺν ἑτέροις δὲ καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς Ἀλέξιος ἔξεισιν, ὃς καὶ ὕστερον ἐβασίλευσεν. Πλὴν καὶ οὗτος κατ' οὐδεμίαν μάχην συνεπλάκη τῷ Ἀλεξίῳ, ἀλλ' ὡς πλεῖστον ἀποσκηνούμενος ἐπισυνῖστη μόνον τὸ λεῖπον τῆς παροικίας, ὁπόσον γε ἐκείνῳ μὴ προσεχώρησε, καὶ συνεῖχε τὸ διαῤῥέον καὶ μεταβαῖνον εἰς τὸν ἀναβεβιωκότα τοῦτον Ἀλέξιον. Ἀλλ' ἔτι τῶν πραγμάτων οὕτως ὄντων ᾐωρημένων, καὶ τοῦ μὲν ἀεὶ ἐμπλατυνομένου τε καὶ κρατυνομένου, τοῦ δὲ σεβαστοκράτορος ἔτι περὶ συλλογὴν ἐκπονουμένου στρατεύματος λύει Θεὸς τὴν ἐμφύλιον μάχην καινοπρεπῶς, καὶ ὡς αὐτὸς ἐπίσταται μόνος ἐν ἀκαρεῖ· τὸν γὰρ Ἀκέξιον αὖθις ὑποστρέψαντα πρὸς τὰ Ἄρμαλα εἰς τὴν Πίσσαν τὸ φρούριον, καὶ μετὰ πότον ὑπνώττοντα, ἀποσφάττει τις τῶν ἱερέων, τὴν αὐτοῦ παρακειμένην σπασάμενος μάχαιραν. Οὗ τὴν κεφαλὴν ἀποκομισθεῖσάν οἱ ἀθρήσας ὁ σεβαστοκράτωρ Ἀλέξιος, καὶ τῆς ξανθῆς ἀναλαμβάνων κόμης πολλάκις διὰ τοῦ ἱππείου μύωπος, « Οὐ πάντη, ἔφασκεν, ἀμαθῶς αἱ πόλεις τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ ἐπηκολούθησαν. » Ἀλλὰ τότε μὲν οὗτος τοιαύτην ἔτισε δίκην καὶ ὧν μὲν ἐπλημμέλησεν ἑτέρως. Πέρσας μὲν ὁπλίσας κατὰ Ῥωμαίων, τούτων δ' αὖ ὁπόσον αὐτῷ προσεῤῥύη καθ' ὁμοφύλου ἀγριάνας αἵματος, καὶ ὧν δὲ παρῴνησεν ὁ ἐπάρατος εἰς τὸν ἐν ταῖς ἐμαῖς Χώναις περιώνυμον νεὼ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν θείων καὶ ἀΰλων τάξεων Μιχαήλ· ἐμίανε γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ πανάγιον σκήνωμα εἰσελθὼν μετὰ Περσῶν, καὶ ἠνείχετο καθορῶν ὁ ἐπάρατος τὰ διὰ ψηφίδων ποικιλοχρόων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἔκτυπα ἀχρειούμενα, καὶ τὸν ἱερὸν κτὶ θεῖον ἀνάσταθμον πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ καταρασσόμενον, καὶ τὴν παναγῆ καὶ θμωρὸν βεβηλουμένην καὶ βαλλομένην ἔραζε τράπεζαν.

A dalexius Harmala reversus post largiorem compotationem dormiret, a sacerdote quodam suo gladio jugulatur. Cujus caput sebastocrator contemplatus, et flavis crinibus equestri flagello discussis. « Non omnino sine causa, inquit, urbes hunc hominem secutæ sunt. » Ac is quidem suorum scelerum has pœnas dedit, tum quod Persas contra Romanos incitavit, et ex his ipsis quotquot ad eum confluxerant, popularium **553** suorum sanguine contaminavit, tum quod homo detestandus Chonis meis celebre templum Michaelis archiducis cœlestium copiarum violavit, Persis in sanctissimum Dei tabernaculum introductis, nec spectare dubitavit pernicies humani generis Christi et sanctorum imagines calculis varii coloris expressas aboleri, B et sacros postes securibus et celtibus revelli, et sacrosanctam mensam profanari et humi objici.

β'. Οὐ πολλαῖς δὲ ὕφτερον ἡμέραις καὶ ἕτερός τις τὴν αὐτὴν κλῆσιν καὶ βασιλέα τὸν αὐτὸν γεννήτορα ψευδωνόμως ὑπεισιὼν κατὰ Παφλαγονίαν ἐπεφάνη. Καὶ τινὲς μὲν καὶ τούτῳ ἐπαρχίαι προσκεχωρήκασι· σταλεὶς δὲ κατ' αὐτοῦ ὁ σεβαστὸς Θεόδωρος ὁ Χοῦμνος, χαρτουλάριος ὢν τῶν ἱπποστάθμων, ἥττησέ τε πόλεμον συγκροτήσας καὶ ἀπέκτεινεν συνειληφώς. Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ Χοτζᾶς. Βασίλειος κατὰ τὴν ἄγχουρον Νικομηδεῦσι Ταρσίαν ἀνταρσίαν ἐμελέτησε, καὶ προέβη μὲν καὶ ἡ τούτου ἐφ' ἱκανὸν τυραννὶς, συλληφθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς ἀμαυροῦται τοὺς ὀφθαλμοὺ [271] καὶ φρουρᾷ παραδίδοται. Οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἄλλοτε πάλιν καὶ πάλιν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁσάκις εἰπεῖν, ἐπανέστησαν ἢ καὶ ὡς σπαρτοὶ ἀνεδόθησαν γίγαντες, κἂν ὡς πομφολυγώδη φυσήματα διάκενα, ὡς ἦν ἰδεῖν, ἀπέπιπτόν τε καὶ διελύοντο. Ὅ τε γὰρ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, ὁ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ἀδελφιδοῦς, τῆς φυλακῆς ἀποδρὰς καὶ τὸ μέγα τέμενος εἰσιὼν ἀνασείειν τὸν ὄχλον ὥρμησεν, συλληφθεὶς δὲ καὶ ἀπαιωρηθεὶς καὶ βαρείαις ἐτάσεσιν ὑποβληθεὶς ἐπὶ τῷ τοὺς συνίστορας ἐκφῆναι τῆς τυραννίδος τὰ ἐντὸς διεφθάρη καὶ ἀπεβίω τὴν μετ' ἐκείνην· καὶ ὁ Ταττίκιος Κωνσταντῖνος σύστρεμμα τεκτηνάμενος καὶ πεντακοσίους ἔχων τοῦ ἔργου συλλήπτορας, καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῇ πόλει κρυπτόμενος καὶ λεληθὼς, καταμηνυθεὶς μικρῷ ὕστερον ἑάλω καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορώρυκτο. Καὶ ῥακενδύτης δέ τις, ἐκ Κομνηνῶν ἕλκων τὸ γένος, τὴν αὐτὴν τοῖς εἰρημένοις βαδίσας καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα συσχεθεὶς ἀπεστέρηται τοῦ φωτός. Τῶν δὲ συχνῶν τουτωνὶ ἐπαναστάσεων ἦν μὲν αἴτιον καὶ τὸ τὸν Ἰσαάκιον τὴν

2. Non multis diebus post alius, qui eamdem appellationem eumdemque patrem sibi vindicabat, C in Paphlagonia exstitit et quasdam provincias attraxit. Sed eum sebastus Theodorus Chomnus, chartularius equitum, et prælio vicit et captum occidit. Posthæc Basilius Chozas, Tarsiæ, quæ Nicomediæ vicina est, tyrannidem occupavit; quam cum aliquandiu tenuisset, captus effossis oculis in custodiam datur. Denique subinde alii atque alii, pene innumeri, non secus ac terrigenæ illi fratres, regno affectato perinde atque bullæ inanes evanuerunt. Nam et Comnenus Isaacius, imperatoris Andronici **554** ex fratre nepos, custodia elapsus et magnum templum ingressus plebem concitare instituit. Sed comprehensus, et graviter excruciatus ut conscios nominaret, intestinis corruptis postridie interiit. Est et Costantius Tatticius, homo factiosus, qui clam in urbe quingentos sicarios diu D aluerat, delatus, et paulo post captus oculos amisit. Ob idem crimen Racendyta quidam Commenii generis statim comprehensus easdem pœnas luit. Frequentium illarum seditionum causa erat, cum quod Isaacius imperium segniter administrabat, plane persuasus se id et accepisse divinitus et a solo Deo custodiri, tum quod homines ambitiosi videbant quanta facilitate rerum potitus esset. Unde plerique insano consilio, modo vellent, se imperium citra dimicationem armorum occupaturos putabant, eam ingressi viam quam suo exemplo demonstrarat Isaacius, qui cum pridie occiso Hagiochristophorita supplex in templum confugisset, postridie regnare cœpisset, perverso

utique judicio propterea que adverso eventu. Non enim purpuram **555** sed duplicem ignominiam consequebantur, aliqui etiam occidebantur. Non enim solet Deus eadem subinde ratione res humanas gubernare, sed ad varietatem administrationis universi declarandam regna et principatus aliter atque aliter transferre, ne minutissimis quidem rebus a sua cura exclusis. Pharaonem cum equitatu in fundo maris demergit, alium per formosam mulierem jugulat, alium ab hostibus occidi sinit. Est et qui ex mentis errore pro mortuo habitus atque oblivioni traditus palatio cum derisu effertur et sepelitur ; unde obscura voce clamans et lucem desiderans, non imperium expetens, nihilominus ut vir pessimus recte pessumire et interire sinitur. Multi leni morte exstincti velut oculis somno clausis hinc demigrant. Sunt qui per hinnitum equi ad regnum ascenderint. Alius ab aratro et sulco ad purpuram est vocatus, alius adolescens opilio divinitus in regem ungitur. **556** Sed quorsum attinet commemorare singula quæ Providentia in vitæ humanæ ratione pro utilitate cujusque variis modis mutat et transfert ?

A βασιλείαν διακυβερνᾶν μαλακώτερον, ἀκριβῶς πεπεισμένον ὡς ἐκ Θεοῦ τὸ ἄρχειν ἐδέξατο καὶ παρ' ἐκείνου μόνου ἐστὶ φρουρούμενος· πλειόνως δ' ἑπτέρου τοὺς φιλάρχους εἰς παβρησίαν τε καὶ ἀπόστασιν τὸ τῆς βασιλείας ἀπραγμόνως ἐπιλαβέσθαι τὸν αὐτοκράτορα, καὶ, ὡς εἰ θελήσουσι, βασιλεύσουσιν, οἱ πλείους φρεναπατώμενοι ἄτερ ὅπλων τοῖς κατ' ἔφεσιν πλειστάκις ἐπέβαλον, ἐκείνην ἀτραπιτὸν στείβοντες ἣν ἀνέψξεν ἐς λεωφόρον ἀντικρυς Ἰσαάκιος, ἐσπέρας τὸν Ἀγιοχριστοφορίτην ἀπεκτονὼς καὶ τῷ μεγίστῳ νεφ προσρυεὶς καὶ βασιλεύσας ἐς νέωτα, κακῶς κρίνοντες καὶ διὰ τοῦτο κακῶς πάσχοντες καὶ ἀντὶ πορφυρίδος διπλοΐδα αἰσχύνης ἐνδιδυσκόμενοι, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πορφύρεον θάνατον ὑφιστάμενοι. Οὐ γὰρ τὸ θεῖον φιλεῖ διὰ τῆς αὐτῆς ὡσαύτως κινήσεως ἢ ἐφορμήσεως τὰ κατὰ τὸν βίοτον μεθιστᾶν καὶ διακυβερνᾶν πράγματα, ἀλλὰ τὸ ποικίλον παριστῶν τῆς τοῦ παντὸς τοῦδε διεξαγωγῆς τε καὶ διοικήσεως ἄλλοτε ἄλλως τὰς ἐξουσίας μεθαρμόζει καὶ μετατίθησι τὰς ἀρχὰς, μηδὲ τὸ λεπτότατον ἐῶν τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς ἔξωθεν. Καὶ Φκραὼ μὲν αὐτοῖς σορατιώταις τῷ ἀλίῳ βυθῷ παραδίδωσιν· ἄλλον ἀπολαιμίζει μαχαίρᾳ διὰ γυναικὸς, καὶ ταύτης καλλιπαρήου καὶ λευκωλένου· ἕτερον χερσὶ τῶν πολεμίων παραδοὺς τῶν τῇδε μεθίστησιν. Ἔστι δ' ὅς τὰς φρένας παρακοπεὶς καὶ λογισθεὶς ὡσεὶ νεκρὸς ἀπὸ καρδίας καὶ εἰς τέλος ἐπιλησθεὶς τῶν ἀρχείων μετ' ἐπιχαρμάτων ἐκκομίζεται καὶ ταφῇ παραπέμπεται, κἀκεῖθεν λεπτὸν ὑπηχῶν καὶ ποθῶν τὴν ἡμέραν, οὐ τῆς ἀρχῆς ἀντεχόμενος, ἐᾶται καὶ οὕτω φθινύθειν, καὶ ὡς ἀνδρῶν χείριστος καλῶς ἀφίεται ἔεσθαι κακῶς τὴν ἐς θάνατον. Ὁλλοὶ δὲ μαλακῷ δαμέντες θανάτῳ πρὸς τὰ ἐνεῖθεν ὡς μύοντες ἐν ὕπνῳ μετέβησαν. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ τοῦ ἵππου χρεμετίσαντος τῆς βασιλείας ἐπέβησαν. Ἄλλος ἐξ ἀρότρου καὶ αὐλακος τὴν [P. 272] τήβενναν ἠμφιέσατο, καὶ μειρακίσκος προβατεὺς ἐξόπισθεν ληφθεὶς τῶν λοχευομένων θεόχριστος ὤφθη βασιλεύς. Καὶ τί ἄν τις διεξίῃ τὰ πάντα ἢ τὰ πλείονα, ὁπόσα ἡ πολύτροπος Πρόνοια ποιεῖ καὶ μετασκευάζει κατὰ τὸ ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων χρήσιμον ;

Cæterum hic imperator pronus ad iram et magna de semetipso persuasione imbutus, non tantum levi de causa sed etiam ex inani suspicione, et aliquando aliorum impulsu, multos male tractavit. Nam et Andronicum Comnenum (erat is Alexii filius, nati ex Bryennio Cæsare et Anna filia Alexii, primi ex Comnenia familia imperatoris), qui Thessalonicæ præerat, delatum a quodam quasi regnum affectaret, eaque de re cum Alexio notho filio Manuelis, pridem sebastocratore, tum Dramæ degente, sermones conferre, statim comprehendendum censet. Ii vero quibus id mandatum erat, cum in Andronicum ad imperatorem ascendentem incidissent, mandata neglexerunt, feram ultro Cpolim tanquam decipulam ingredientem, et ad eum venientem a quo captaretur, non terrendam esse rati. Qui cum in Isaacii conspectum venisset, statim perfidiæ insimulatur. Eo crimen id negante, species quædam judicii instituitur : sed deinde **557** indicta causa comprehensus Andronicus in carcerem conjicitur et paulo post excæcatur. Alexius vero, qui ei conscius esse dicebatur, in monasterium quoddam Papycii montis, nobis id ministerium exsequentibus, abstruditur. De quo cum multa dicere possem, pauca duntaxat attingam. *Non erat ille* procerus duntaxat et fortis et

C Εὐέμπτωτος δ' ὢν ὁ βασιλεὺς εἰς θυμὸν, καὶ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ φανταζόμενος, οὐκ ἐκ μικρᾶς μόνον παραβρίψεισης λαβῆς, ἀλλὰ κἀκ μόνης ὑπονοίας ἐνιοτε καὶ τῆς παρά τινων εἰσηγήσεως κακῶς ἐτίθει πολλούς. Τόν τε γὰρ Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον (ἦν δὲ οὗτος Ἀλεξίου παῖς, ὃν Βρυέννιος ὁ Καῖσαρ καὶ Ἄννα ἐγείνατο ἡ θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ πρῶτως ἐκ Κομνηνῶν βασιλεύσαντος) ἐν τῷ χειρίζειν τὴν Θεσσαλονικέων ἀρχὴν εἰσηγησαμένου τινὸς τῆς βασιλείας ἐρᾶν καὶ κοινολογεῖσθαι περὶ τοῦ ἔργου τῷ πρώην σεβαστοκράτορι Ἀλεξίῳ, τῷ νόθῳ υἱῷ τοῦ αὐτοκράτορος. Μανουὴλ, κατὰ τὴν Δράμαν τότε διάγοντι, εὐθὺς τοῦ συλληφθῆναι κρίνει ἄξιον. Οἱ μὲν οὖν εἰς· τοῦτο ἀποσταλέντες ὡς ἐνέτυχον Ἀνδρονίκῳ πρὸς βασιλέα ἐπανιόντι, οὐδὲν ὧν ὡρίσθησαν διαπεπράχασι, δέον κρίναντες μὴ προσοβῆσαι D τὸ θήραμα ἑκόντως, ὡς δίδωσιν ὁρᾶν, καθάπερ εἰς γαλεάγραν τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσιὸν καὶ ἐγγίζον τῷ προθεμένῳ συλλαβεῖν. Ὀφθεὶς δὲ βασιλεῖ Ἰσαακίῳ Ἀνδρόνικος εἰς ἀπιστίαν εὐθὺς ὀνειδίζεται. Κἀκείνου τοὺς ἐλέγχους ἀπαιτήσαντος σχῆμα μόνον ~~διαιτήσεως~~ τὰ τῆς δίκης ἐδέξατο, Τὸ δ' ἐκ τούτου ἐξ ἐρήμου συσχεθεὶς Ἀνδρόνικος εἰς φυλακὴν ἀπάγεται, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ τὰς κόρας ἐκκόπτεται. Καὶ τὸν συνίστορα δὲ τούτῳ τῆς βασιλείας λεγόμενον εἶναι Ἀλέξιον τὸν τῆς Κομνη-

νῆς Θεοδώρας υἱὸν ἀποκείρει εἰς μονάζοντα, ἡμῶν ὑπουργησάντων τῷ ἔργῳ καθ' ἓν τῶν ἐν τῷ Παπυκίῳ σεμνείων. Περὶ οὗ καὶ οὐκ ὀλίγα εἰπεῖν δυνάμενος βραχέα μεμνησομαι. Οὐ γὰρ ἦν μόνον εὐμήκης καὶ ἀνδρεῖος καὶ πλήρης συνέσεως, πατρίζων τὴν ὄψιν ἀκριβῶς τάς τε χεῖρας ἀκμαῖος καὶ τοὺς ὤμους κατ' ἐκεῖνον ὑπερθεν ἔχων εὐρείας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίπαν μείλιχος καὶ εὐέντευκτος. Πρὸς ἃ καὶ ὁ πολύτλας Ἀνδρόνικος ἀπιδὼν τὴν οἰκείαν θυγατέρα Εἰρήνην ἐμνήστευσε τῷ ἀνδρὶ, κρίνας καὶ παρανόμους γάμους τετελεκέναι, εἰ μέλλει μόνον Ἀλέξιος τοῖς γνησιωτέροις ἐκείνῳ συγγενέσιν ἐγγράφεσθαι, ὅθεν πλειόνως τούτῳ ἥπερ τοῖς υἱεῦσι προσέκειτο πρότερον, καὶ τῆς βασιλείας ἐμελέτα καταλείψειν διάδοχον. Μεταβουλευσάμενος δ' ὕστερον τὸν υἱὸν Ἰωάννην ἀνθείλετο, εἰρηκὼς, πρὸς οὓς ἀνέπτυσσε τὰ τῶν βουλευμάτων ἀπόῤῥητα μὴ ἐξ Α εἰς Α τὴν βασιλείαν μεταπεσεῖν, ἀλλὰ τῷ Ι μᾶλλον προσρέπειν καὶ εἰς τοῦτο μᾶλλον θεόθεν συνάγεσθαι. Ἅμα δὲ τῇ μεταθέσει τῆς γνώμης ἣ εἶχεν ἐπ' Ἀλεξίῳ Ἀνδρόνικος, καὶ τῆς συντονίας τοῦ φίλτρου ὑπέληξεν. Οὐ γὰρ ὡς συμφυὴς ἔτι περιεσπούδαστο καὶ ὁμόψυχος ὁ Ἀλέξιος, ἀλλ' ὡς φιλτάτῃ θυγατρὶ συνοικῶν δι' αἰδοῦς μόνον [P. 273] ἤγετο καὶ τιμῆς. Μετὰ δέ τινα καιρὸν καὶ τοῦτον ἀπεξένωσε τοῦ φωτὸς, τὴν δ' αἰτίαν προεμπόντες ἔχομεν. Ἀνακληθεὶς δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου καὶ ἀπὸ σεβαστοκράτορος εἰς Καίσαρα ὑποδεθεὶς, ὡς εἶχε, τὰ ἀρχεῖα ἐξέκλινε καὶ τὴν καθ' ἑαυτὸν ἐδίωκε βίωσιν, πλὴν οὐδ' οὕτως τὸν ἄλυπον ἐκίχησε βίον. Τότε δ' οὖν τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ἔτι μᾶλλον τῶν πραγμάτων ἔχων φορὰν καὶ μετάβασιν, καὶ μέλλων μὴ ἐκὼν ἀποθρίξασθαι, οὐχ ἕνα ἤτησεν ἄρτον καὶ σπόγγον καὶ κιθάραν κατὰ πάλαι τινὰ τῆς τύχης πειραθέντα σκληρᾶς, καὶ ἄρτον μὲν ὡς ἔχων ἐν ᾧ τὸ τοῦ σώματος ἐκτενεῖ βάρβιτον, χαλαρὸν τῇ τῶν σιτίων κενώσει γενόμενον, ὑποψήλῃ τὰ οἰκεῖα καθ' ἑαυτὸν δυσπραγήματα, συνερίθῳ τῇ κιθάρᾳ χρώμενος, τῷ δὲ σπόγγῳ ἀποψήσῃ τὰ τῶν δακρύων ἀποκρουνίσματα, ἅπερ ὡς ἐκ πέτρας γλαφυρῆς τῶν ὀμμάτων ἐκείνου ἀπελείβετο· ἀλλὰ πράως ἤνεγκε τὰ συμπίπτοντα, μὴ καταστενάζων τῆς προνοίας μηδ' ἐς τὸ τῆς τύχης ἄστατον καὶ παλίνστροφον ἀπολύων τὰ καθ' ἡμᾶς, τήν δὲ τῶν προσόντων ἐκείνῳ ἀφαίρεσιν ὡς οὐδὲ κτῆσιν ἄλλος τις ἐλελόγιστο. Ἐπεὶ δ' ἐκ τῆς Δράμας ἀπάραντες, ἐν ᾗ τουτονὶ συνειλήφειμεν, εἰς Μοσυνόπολιν ἀφικόμεθα καὶ τῷ Παπυκίῳ προσβαίνειν ἐμέλλομεν, ὡς ἂν τὰ τῶν μοναχῶν προσταχθὲν οὕτω τελέσωμεν ἐπ' αὐτῷ, τότε πεπονθώς τι ἀνθρώπινον, ἐπὶ συννοίας ἦν καὶ ὑπεγνοφοῦτο τὸ πρόσωπον διοίσειν οὐκ ἔχων τὰ ἔνδον θλίβοντα. Ἐγκειμένου δέ μου καὶ τὴν αἰτίαν πυνθανομένου τῆς ἐξάπινα μεταβολῆς, « Οὐ τὸ σχῆμα, φησὶ, ὦ φίλτατε ἀνδρῶν, δέδια (τί γὰρ τὸ διαθροοῦν ἔχει τῶν χρωμάτων ἡ ἀμειψις ;), ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῷ σχήματι πεφρικὼς εἶμι ἐπαγγέλματα, καὶ τὸ μὴ εὔθετον εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἶναι ὁπωσοῦν βασιλείαν τὸν βαλόντα χεῖρα ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφέντα φρενοβλαβῶς. » Καὶ ὁ μὲν τοσαῦτα εἰπὼν, καὶ ἄλλως ὢν ἀποφθεγματικὸς, οὐχ ἑκοντὶ τὸ κατὰ

A cordatissimus, vultu patrem plane referens, robustis manibus et latis humeris, sed etiam humanissimus et accessu facillimus. Quas ob res rerum-nosus ille Andronicus filiam ei suam Irenen desponderat, nec ab incestis nuptiis abhorrens, modo Alexium intima familiaritate sibi conjungeret. Unde factum est ut pluris eum faceret quam pridem filios suos, et imperii successorem relinquere in animo haberet : sed post mutato consilio filium Joannem ei prætulit, suisque familiaribus dixit imperium divino consilio non ab A in A sed in I potius transiturum. Ea sententia mutata, una etiam ardorem amoris erga Alexium immutavit. Neque enim ut prius amabatur, neque ubique imperatoris lateri adhærebat, sed ut charissimæ

B filiæ maritus, tantum honore quodam afficiebatur. Verum aliquanto post et hunc lumine **558** privavit, cujus pœnæ causam ante diximus. Deinde ab imperatore Isaacio revocatus, et pro sebastocratore Cæsar designatus, palatium, quantum potuit, vitavit, privatæque vitæ se dedidit. Sed ne sic quidem molestias effugit. Tum vero rebus in pejus ruentibus, cum ei capillus detondendus esset, non panem, spongiam et citharam petiit, ut olim quidam fecit fortunæ iniquitatem expertus : panem, ut corpus diuturna fame exhaustum recrearet ; citharam, ut mala sua deploraret ; spongiam, ut lacrymas abstergeret : sed casus illos æquo tulit animo, nihil de Providentia questus, neque Fortunæ levitatem et varietatem in rebus humanis permiscendis insectatus. Bonorum vero

C suorum ereptionem perinde æstimavit ut alius possessionem. Sed cum Drama, ubi eum ceperamus, Mosynopolim profecti Papycium montem ascensuri essemus, ut monasticis cæremoniis eum initiaremus, tum ut fert natura humana, tristior solito apparuit, nec **559** id quo animus angebatur dissimulare potuit. Me vero urgente et subitæ mutationis causam rogitante : « Non habitum, inquit, vir amicissime, horreo (quid enim vestis mutatio periculi habeat?), sed promissiones quas secum fert habitus reformido ; et illud, quod ad cœleste regnum nullo modo aptus est is qui manum aratro semel admotam per insaniam retraxerit. » His et aliis id genus dictis ut erat homo facundus et in sacris Litteris versatus, Christianum pallium

D invitus induit ; et precibus quæ super eo peragebantur, ne summis quidem auribus admissis, tantum radi se et Athanasium appellari passus est. Illud sane admirari queas nec fortuito accidisse dicas, quod ex omnibus Papycii montis cellis eam delegit, in qua protostrator Alexius a Manuele nulla probabili de causa, ut alibi diximus, sed tantum ob amplissimas opes et singularem prudentiam et in rebus gerendis dexteritatem captus, mundanum capillum posuerat. Nam in fatis erat scilicet ut paterna delicta in filium redundarent, **560** eumque, ut proverbio dicitur, stupor dentium ob acerbas uvas a patre gustatas invaderet. Cæterum trimestri tempore nondum elapso ; imperator

gloriolam cito amisit : nam interfectorum multitudo urbes et agros luctu complebat. Urbem ingressus cladis illius dolore nonnihil de supercilio remisit. Nam ante eam expeditionem, propheticis illis verbis ad se accommodatis, putabat se cum lætitia egressurum et cum gaudio ingressurum, et montes ac colles præ exspectatione sui hilariter exsultaturos, et omnes sylvæ arbores ramis sibi applausuras ; pro gramine cupressum et pro rubo myrtum nascituram. Nam absurdis de semetipso opinionibus imbutus ea quæ in animi **566** penetralibus insederant proferebat, non ob publica nostra peccata et Dei judicium ab omnibus derelictum aurem Domini esse obturatam, quominus nos audiret, et populo stulto et barbaro nos flagellandos esse datos, sed pœnas dedisse defectionis, quod Branam secuti essent ii qui hostibus prædæ fuissent. O diabolicas cogitationes et inspirationes, si nonnullis principibus persuasum est multa piorum millia ob qualecunque in eos delictum sanguinariis gentibus ovium instar ad cædem et internecionem dedi. Quis enim lacrymosus Jeremias satis deploret eos qui capiuntur, qui occiduntur qui in longinquas regiones venduntur, eas præsertim in quibus Christi nomen non invocatur ? neque illa insolentia contentus, monarchiam de se jactabat et opes gentium et Palæstinæ liberationem et gloriæ Libani adeptionem, et Ismaelitarum ultra Euphratem fluvium profligationem, et barbararum gentium undique depulsionem. Adjiciebat, quos tum duces habiturus esset, eos non fore nostris similes, sed summam potentiam habituros et divitias gentium comesturos **567** et pinguedinis eorum medullas exhauturos, regibus et toparchis auctoritate et splendore similes. In hujusmodi ineptias impulsus est a vanis hominibus, qui nostra etiam ætate vigent, et veluti tineæ vanitatibus istis ingenium ejus novarum rerum avidum subibant et erodebant ; aut potius, ut nutrices infantem in cunis collocant, ita illi ipsum ad socordiam et ignaviam suis fabulis et commentis impellebant, quasi vero ipso dormitante, cum fatalis hora instaret, regna in ejus potestatem ultro casura essent, quemadmodum veteres Timotheum pinxerunt dormientem fortuna interim circumeunte et urbes in unum rete contractas ei tradente. Et quod magis mireris, asseverabat Andronicum Comnenum, quem ipse imperio pulsum miserabiliter trucidandum curarat, novem annos in imperio exacturum fuisse, nisi a Deo propter improbitatem illius ad triennium **568** contracti essent, et sex illius anni, tanquam panni purpuræ, suo imperio adjecti ; quibus non omnino clemens et moderatus futurus esset, neque beneficentiæ rationem ubique habiturus, quippe cum a maleficis annis Andronici ad illius naturam per vim traheretur. Quibus verbis an excusarit Andronicum ut maleficis temporibus imperio potitum, et fati necessitatem ut quidam ex Græcis probarit, aliis *judicandum relinquo.* Postquam vero sex anni

A Δούκας μὴ βατὰ καθορῶν τὰ ἐν ὄψεσιν ἄλλην ἐδάδισεν, ἀγαθοῦ τινος ἡγεμόνος εὐπορήσας, ὃν τοῦ κατ' αὐτόν τις στρατεύματος Λιτοβόης τοὔνομα ἐκ τοῦ τῶν Βαρβάρων τάγματος προσδιαλεξάμενος ἐπεσπάσατο, καὶ δι' ἐκείνης ἀπείρατος ἐξῆλθε κακοῦ. Βασιλεὺς δὲ διὰ τοῦ λεγομένου [P. 286] Κρηνοῦ πρὸς τὴν Βερρόην ἀποσωθεὶς εὗρε τὴν προειλεθοῦσαν ἀπαθῶς στρατιὰν οὐκ ἀγαθὰ φανταζομένην περὶ ἑαυτοῦ· διεθρυλεῖτο γὰρ ὡς καὶ αὐτὰς τῷ λοιπῷ συναπολώλει στρατεύματι. Διὰ γοῦν τὸ τῆς φήμης ἄγνωμον ὁ βασιλεὺς ὀλίγας ἡμέρας τοῖς ἐκεῖ που προσδιατρίψας μέρεσι πρὸς τὴν τῶν πόλεων ἐπάνεισι βασιλίδα. Ἡ μέντοι ἀπευκταῖα περὶ τοῦ κρατοῦντος ᾄδουσα φήμη ὑφ' ἑτέρας ἀγγελίας παρηυδοκίμητο, ἣν πτερώσας ὁ βασιλεὺς ἀφῆκε κατὰ τὸν Καρχηδόνιον Ἄννωνα τὰς πόλεις ἐποῦσαν

B νικητὴν αὐτὸν ἀναγορεύειν. Ἀλλ' οὔτε Ἄννων ἐπὶ πολὺ ἀπώνατο τῆς τῶν ᾠδικῶν ὀρνίθων συλλογῆς, οὗς μετὰ τὸ διδαχθῆναι διὰ μειρακυλλίων ὡς Ἄννων θεὸς ἐνδελεχῶς παρακαθημένων αὐτοῖς καὶ τοῦτο ὑποβαλλόντων ἀεὶ μάθημα διαφῆκεν ἄλλοσε ἄλλον, ὡς ἁπανταχῇ διαῤῥεύσῃ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ τῶν ὀρνίθων μέλος· λύσαντες γὰρ τὸ πτερὸν οὐκέτι Ἄννων ἦδον θεὸς, ἀλλὰ τὰ τῶν ὀρνίθων καὶ πάλιν ἐμουσούργουν ὡς πρότερον· οὔτε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐς μακρὸν τῆς εὐαγγέλου φήμης ἀπέλαυσεν· ἡ γὰρ πτῶσις πολυάνθρωπος γενομένη τὰς πόλεις ἐπιστεναχούσας ἐδείκνυ καὶ τοὺς ἀγροὺς κῶμον κωμάζοντας ἄγριον. Εἰσιὼν δὲ τὴν τῶν πόλεων ἀρχουσαν ὑπεχάλασέ τι λικρὸν τῆς ὀφρύος, καὶ ἦν ἐπὶ τοῖς συμ-

C βεβηκόσι τούτοις δακνόμενος. Πρώην δὲ οὐχ οὕτω διέκειτο, ἀλλ' ἀπαίρων κατὰ Βαρβάρων, τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα εἰς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος ῥήματα, ᾤετο ἐν εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθαι καὶ μετὰ χαρμονῆς εἰσελεύσεσθαι, καὶ ὡς τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ ἐξαλοῦνται προσδεχόμενοι αὐτὸν ἐν χαρᾷ, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ ἐπικροτήσει τοῖς κλάδοις, καὶ ἀντὶ στοιβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ κνύζης ἀναβήσεται μυῤῥίνη, ἐπεὶ καὶ ἀλλοκότοις δόξαις, περὶ ἑαυτοῦ συγκεκρότητο, καὶ πολλάκις τὰ ἐν μυχῷ καρδίας ἐπηλυγαζόμενα ἐκφέρων ἐφθέγγετο μὴ διὰ τὰ κοινῶς ὑφ' ἡμῶν ἡμαρτημένα καὶ τὸ Θεοῦ κρίσιν πάντας καταλιπεῖν βαρυνθῆναι τὸ οὐς Κυρίου τοῦ μὴ ἀκούειν ἡμῶν καὶ παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς μαστίγωσιν λαῷ μωρῷ καὶ οὐχὶ σοφῷ, ἀλλὰ τί-

D νοντας δίκην τοῦ ὀπίσω τοῦ Βρανᾶ πορευθῆναι ἀποστασίαν κατ' αὐτοῦ νοσήσαντος τοιούτοις ἐκδεδόσθαι τοὺς προνομευομένους κακοῖς. Ὢ τῶν τῶ πονηροῦ σκεμμάτων τε καὶ ὑφηγημάτων ! εἰ οὕτω τῶν ἀρχόντων τινὲς ὑπειλήφασιν, ὡς εὐσεβῶν μυριάδας τῆς ὁποιασοῦν ὑπό τινος αὐτῶν παροινήσεως ἀντάλλαγμα καὶ ἀντίψυχον ἐκδίδωσιν ὁ Θεὸς συγκινηθεῖσιν ἔθνεσι καὶ ὡς πρόβατα σφαγῆς παρίησιν αὐτοὺς ἀπάγεσθαί τε καὶ ἀποκτείνεσθαι. Τίς γὰρ Ἱερεμίας πολύδακρυς ἐθρήνησεν ἄν ἀρκούντως τοὺς αἰχμαλωτιζομένους, τοὺς ἀναιρουμένους, τοὺς εἰς τὰς πορρωτέρω χώρας ἀποδιδομένους, καὶ τούτων ἐφ' ὅσαις τὸ τοῦ Χριστοῦ μὴ ἐπικέκληται ὄνομα ; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον διεξιὼν ἦν, ἀλλ' ὅτι καὶ μοναρ-

χίαν περιβαλεῖται, καὶ θηλάσει γάλα ἐθνῶν, καὶ αὐτὸς ἐσεῖται τὴν Παλαιστίνην ἐλευθερῶν καὶ τὴν δόξαν τοῦ Λιβάνου κτώμενος καὶ τοὺς Ἰσμαηλίτας ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν κεραίζων καὶ ληΐζόμενος [P. 277] καὶ τὸ βαρβαρικὸν κύκλῳ ἀνακαθαίρων. Προσεπῆγε δὲ καὶ ὡς οἱ τότε ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνες οὐκ ἔσονται τοῖς σήμερον ὅμοιοι, ἀλλ' ἰσχὺν περιβαλοῦνται πλείστην καὶ πλοῦτον ἐθνῶν ἕδονται καὶ τὰ πάχη αὐτῶν ἐκμελιοῦσιν, εἰς τὴν αὐτὴν ῥηξὶ καὶ τοπάρχαις ἐξουσίαν καὶ περιφάνειαν καθιστάμενοι. Ἐλέγετο δὲ τούτων πάντων ὑφηγητὰς Ἰσαακίῳ καθεστάναι τοὺς ἐς ἡμᾶς ματαιολόγους, ὥσπερ σῆτας ταῖς κενοφωνίαις ταύταις τὴν ἐκείνου φύσιν πρὸς τὰ ναινὰ τῶν ἀκουσμάτων οὖσαν κατάῤῥοπον ὑπεισιόντας καὶ κατεσθίοντας, ἢ μᾶλλον ὡς αἱ τίτθαι τὰ βρεφύλλια ἐπικλινῆ τιθέντας πρὸς ῥᾳστώνην καὶ βίον ἐξημβλυμμένον ἀναπεπτωκότα τε δεικνύντες τὸν βασιλέα τοῖς τῶν τοιούτων μυθολογημάτων ἐπάσμασιν, οἷα δὴ καὶ μηδὲν αὐτουργοῦντος αὐτοῦ, τῆς ὡρισμένης δ' ἐπιστάσης ὑποκειμένων αὐτῷ πασῶν τῶν βασιλειῶν, καθ' ὃν δὴ τρόπον καὶ οἱ πάλαι ζωγράφοι Τιμόθεον ἔγραφον αὐτὸν μὲν καθεύδοντα, τὴν δὲ τύχην περιιοῦσαν καὶ εἰς ἕνα κύρτον τὰς πόλεις ἐμβάλλουσαν καὶ προσάγουσαν αὐτῷ καὶ παραδιδοῦσαν. Τὸ δὲ δὴ θαυμάζεσθαι ἀξιώτερον, ἔλεγε διαῤῥήδην ὡς ὁ Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος, ὃν αὐτὸς τοῦ ἄρχειν καθελὼν εἰς θάνατον ἐξέδωκε πονηρὸν, ἐνναετίσειν ἤμελλε τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων, συνέστειλε δὲ τὴν ἐκείνου ἐννεαρχίαν εἰς τριετίαν θεὸς ὡς ὄντος κακοεργοῦ, ἀμέλει τοι καὶ ὡς ῥάκος πορφύρᾳ ἐπιβέβληνται τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ καὶ οἱ ἐκείνου ἐξ λυκάβαντες, καὶ μέλλει κατὰ τούτους αὐτὸς τοὺς χρόνους μὴ εἶναι πάνυ τι ἐπιεικής τε καὶ μέτριος μηδ' ὡς ἐπῖπαν ταῖς ἀγαθοπραξίαις γαννύμενος, οἷα τῶν κακοποιῶν Ἀνδρονίκου ἐνιαυτῶν πρὸς τὴν ἐκείνου μεθελκόντων φύσιν αὐτὸν καὶ ἀντισπώντων ἀναγκαστῶς. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ Ἀνδρονίκῳ τὸ ἀνεπέγκλητον χαρίζονται ὡς κατὰ χρόνους ἄρξαντι κακοποιοὺς, καὶ συνίστησι τὴν εἱμαρμένην καὶ τὴν ἀνάγκην, παρίημι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐξ παρῆλθοσαν ἐνιαυτοὶ, ἔδειξεν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μὴ τὴν χρονικὴν περίοδον, ἀλλὰ τὴν γνωμικὴν ἰδιότητα ὑποβάλλειν καὶ ὑποτιθέναι τὰ βουλητέα τισίν· ἀγαθὰ γὰρ ἐπαγγελλόμενος μείζονα τοῖς ὑπηκόοις εἰς τοὺς μετέπειτα ἐνιαυτοὺς οὐδέν τι τῶν προτέρων εἰργάσατο ἄμεινον.

A prælerierunt, suo exemplo demonstravit non annorum circuitu sed animorum impulsu nonnullos ea fecisse quæ voluerunt. Nam cum majora bona polliceretur, insecutis annis nihilo clementius tractavit subditos.

δ'. Οἱ μέντοι Βλάχοι τῷ ἀεὶ νικᾷν Ῥωμαίους ὀφρυαζόμενοι, καὶ πλοῦτον ἄῤῥον καὶ παντοῖον ὁπλισλόν ἐκ τῶν Ῥωμφϊκῶν λαφύρων περιβαλλόμενοι, ἀκατάσχετοι τοῦ λοιποῦ ταῖς ὁρμαῖς ἐγεγόνεισαν, καὶ οὐκέτι κώμας καὶ ἀγροὺς ἐλῃΐζοντο ἐπιόντες, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐπύργων ἐφωπλίζοντο πόλεων. Τήν τε οὖν Ἀγχίαλον ἐξεπόρθησαν καὶ τὴν Βάρναν παρεστήσαντο, καὶ κατὰ τὴν Τριάδιτζαν ἀφικόμενοι, ἥ ἐστιν ἡ πάλαι λεγομένη Σαρδικὴ, τὸ πλεῖον αὐτῆς μέρος ἠφάνισαν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Στούμπιον τῶν ἐνοικούντων ἐκένωσαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Νῖσον ἀφικόμενοι λείαν κἀκεῖθεν οὐκ ὀλίγην ἀνθρώπων τε καὶ ζώων ἐπεσπάσαντο. Μὴ ἔχων δ' ὁ βασιλεὺς, ὡς οἷα ὑπὸ μελισσῶν κηρίον κυκλούμενος, τίνι τῶν κακῶς πασχόντων ἐπαοήξει πρότερον ἢ τίνι τελευτῶν βραβεύσει τὴν [P. 278] σύναρσιν, εἰς ἀρχηγοὺς μερίζει τὴν στρατιάν. Ἀμέλει καὶ τὴν Βάρναν ἀνέκτισε, καὶ ἐπύργωσε τὴν Ἀγχίαλον, καὶ φρουρὰν αὐταῖς ἐγκατέστησε. Καὶ ἐδόκει μὲν οὐκ ἄπο προμηθείας εἶναι ταῦτα βασιλικῆς, ἦσαν δὲ καὶ οὕτω τὰ τῶν ἐναντίων αὖθις ἐπικρατέστερα. Ἐξιὼν δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὰς μετοπωρινὰς τροπὰς περὶ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν, καὶ τὴν γυναικωνῖτιν συνεπαγόμανος, ὡς ἐνὸν, ἀνέστελλε τὰς τῶν Βλάχων καὶ Σκυθῶν ἐπιδρομάς. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν Σέρβων Ζουπάνου κακουργοῦντος καὶ τὰ Σκόπια φθείροντος, καφ' ἐκείνου ἐξώρμησε· καὶ ὡς συνερῴωγεσαν αἱ τάξεις κατὰ τὸν Μοράβαν λεγόμενον ποταμὸν, ἐνέκλιναν οἱ Βάρβαροι, καὶ κατεδιώξεως γενομένης οὐκ ὀλίγοι τούτων ἀφανισμῷ παρεδόθησαν, ὕδασι καταβαπτιζόμενοι καὶ δόρασι διαπειρόμενοι. Παρελθὼν δὲ καὶ τὸν Νῖσον καὶ περὶ τὸν Σάουβον ποταμὸν τῷ οἰκείῳ συνέμιξε κηδεστῇ τῷ τῆς Οὐγγρίας ῥηγὶ τῷ Βελᾷ. Καὶ συχνὰς ἐκεῖσε διατρίψας ἡμέρας ἐπάνεισιν αὖθις εἰς Φιλιππούπολιν, κἀκεῖθεν τὴν μεγαλόπολιν εἴσεισιν, ἐκκλίνων τὴν εἰς τὸν Αἷμον πάροδον.

B 4. Enimvero Blachi crebris victoriis elati, et ex Romanorum spoliis magnas opes et omnis generis arma consecuti deinceps nullo modo cohiberi potuerunt; nec jam villas et agros passim populabantur, sed munitas etiam urbes invadebant. Anchialum quidem vastarunt, Barnam subegerunt, et Triaditzæ, quæ olim Sardica dicebatur, majorem partem deleverunt. Stumpio cives exegerunt. Niso **569** quoque non parvam hominum et pecorum prædam abegerunt. Quamobrem imperator undique non aliter quam favus ab apibus circumventus, et quibus prius aut posterius opem ferret dubitans, exercitus inter duces distribuit, Barnam instauravit, Anchialum turribus et præsidio firmavit. Quæ quamvis ab imperatoria providentia non abhorrere viderentur, tamen hostes denuo superiores fuerunt. Sed et ipse post æquinoctium autumnale in Philippicam provinciam egressus, adductis una mulieribus, Blachorum et Scytharum incursiones pro virili prohibebat. Invasit et Serviorum Zupanum, qui maleficiis non abstinebat, et Scopia evertebat. Commisso ad flumen Morabum prælio Barbari terga dederunt; in eaque fuga non pauci aqua et ferro perierunt. Nisum quoque prætergressus, et ad Savum fluvium profectus, socerum suum Belam Hungariæ regem adiit. Et complures ibi dies commoratus, Philippopolim revertitur, atque inde in magnam urbem redit, declinato Hæmi transitu.

570 Initaque alia ratione Philippopolitanam provinciam gubernandi, ut hostium grassationibus maxime obnoxiam, Constantinum fratrem patruelem cum imperio ablegat, quem classis quoque ducem crearat. Qui etsi adhuc adolescens, tamen, quemadmodum leonum catuli a primo ortu supercilium jubam et unguium aciem ostendunt, sic ille statim animi vigorem et iracundiam præ se ferens ita exercitum ad sui metum et obedientiam assuefecit, ut ad nutum et cogitationem paratus jussa ejus facile exsequeretur. Naturalem igitur in regendo milite acrimoniam secutus si quando ætatis vitio ab officio deerrabat, errata ejus legati corrigebant, monentes ne ultra limites evagaretur. Proinde Blachi magis eum formidarent quam ipsum imperatorem; ac Petrus et Asan sæpe Philippopolitanum et Berrœnum agrum populaturi Constantinum non fefellerunt, tergis subinde inhærentem et phalangem eorum armis lacessentem; et minus crebras excursiones fecerunt. Cum autem Constantino ii successus ad patriæ et subjectarum urbium salutem referendi essent, is contrariam viam secutus, **571** et parvis illis dimicationibus ob ætatis levitatem et temeritatem elatus, duces et milites nobiliores et rei bellicæ peritiores sibi conciliare instituit. Quos cum dicto audientes et ad juvandum institutum suum paratos invenisset, pro ducis habitu imperatoriam sumit, et ad tyrannidis occupationem declarandam purpureum calceum induit; sororisque maritum magnum domesticum Occidentis, Basilium Batatzen, ut secum actum sit, per litteras certiorem facit. Is vero Adrianopoli tum degens non modo facinus ejus non probabat, nec puerilibus ejus actis et insolentibus litteris quidquam movebatur, sed etiam importunam ejus ambitionem deridebat et ut jamjam perituram deplorabat. Idque e vestigio est consecutum. Nam cum eo consilio Philippopoli discessisset, ut Adrianopolim profectus sororium Batatzem vel invitum in partes suas pertraheret, ubi ad Neuzium pervenit (locus id est, qui Philippopolitanam et Adrianopolitanam provinciam disterminat) comprehenditur, et imperatori ab iis ipsis proditur, a quibus ad defectionem impulsus et imperator salutatus fuerat. Qui ut suum facinus honesta specie velarent, ad imperatorem scripserunt se non alio **572** consilio seditiosum hominem secutos, nisi ut iniquæ temporum conditioni servirent. Vidisse enim se tum minime fuisse tutum Constantini voluntati refragari, qui omnes duces iracundia vinceret, et ensem statim in eos stringeret qui jussis ejus non obsecundarent. Id vero quod nunc per occasionem fecerint, argumentum esse suæ inviolatæ erga imperatorem fidei. Imperator vero etsi levium virorum artes et fucatas excusationes non ignorabat, tamen eo facto quod e re sua esset probato, Constantinum excæcavit, adjutorum ejus nemine aperte multato. Blachi vero tantum eo Constantini casu exhilarati sunt, Petrus et Asau fratres ita exultarunt, quasi

A Εἰς δ' ἑτέραν τῶν κατὰ Φιλιππούπολιν χωρῶν ἀπιδὼν κυβέρνησιν, ὡς τῶν ἐκεῖσε μάλιστα πασχόντων κακῶς ἀεί, στέλλει τὸν οἰκεῖον ἐξάδελφον Κωνσταντῖνον, ὃν καὶ δοῦκα τοῦ στόλου προύβάλετο, εἰς στρατηγὸν ἀποτάξας. Ὁ δὲ, κἂν οὔπω ὑπέρανα-
βεβήκει τὸν μείρακα, τὸ γοῦν θυμοειδὲς παραδεικνύων ὡς οἱ τῶν λεόντων σκύμνοι τὴν ὀρρὺν εὐθὺς ἐκ γενέσεως, καὶ τῆς ἐπαυχενίου κόμης τὸ λάσιον καὶ τὰς τῶν ὀνύχων ἀκωκάς, οὕτω πρὸς ὄπακοὴν καὶ δέος τὸ συνὸν αὐτῷ ἐρρύθμισε στράτευμα ὡς
νεύματι μόνῳ πείθεσθαί οἱ καὶ ἐννοήματι καὶ πρὸς τὰ ἐπιταττόμενα ῥᾳδίως ὑπάγεσθαι. Ἐστρατήγει οὖν μετὰ τῆς φυσικῆς ὀξύτητος· εἰ δέ που ἡ νεότης σφαδάζουσα ἐξέπιπτε τοῦ καθήκοντος, ἡ τῶν ἐκείνῳ συνεζευγμένων ὑποστρατήγων ἐμπειρία ταύτην ἀνα-
σειράζουσα μὴ ὄρους ὑπερβαίνειν ὑπετίθει τοὺς B τακτικούς. Ἔπτηξαν οὖν αὐτὸν οἱ ἀποστάται Βλάχοι ὅσον οὐδ' αὐτὸν τὸν βασιλέα ἐποπτανόμενον κατεπλάγησαν, καὶ πολλάκις ὁ Πέτρος σὺν τῷ Ἀσὰν κείρειν τὰ κατὰ Φιλιππούπολιν καὶ Βερρόην προθέμενοι οὐκ ἔλαθον ἐξιόντες τὸν Κωνσταντῖνον, ἀλλ' ἐφέποντα εἶχον καὶ τὰς ἐκείνων κλονοῦντα φάλαγγας, ὥστε οὐχ ὡς πρότερον συχνὰς ἐποίουν τὰς ἐκδρομάς. Ἀλλὰ δέον τὰ λυσιτελῆ ταῦτα τῇ πατρίδι καὶ ταῖς ἐκεῖσε πόλεσιν αἱρεῖσθαι τὸν Κωνσταντῖνον, ὁ δὲ τὴν ἐναντίαν ἐτράπετο· Ἐπαρθεὶς γὰρ τοῖς μικροῖς ἀγωνίσμασι τούτοις, ὡς τὰς φρένας ἀστατῶν τῇ νεότητι, ἤρξατο ὑποποιεῖσθαι τοὺς συνόντας αὐτῷ στρατηγοὺς, κἀκ τῶν ἐγχωρίων στρατιωτῶν ὁπόσους τὸ γένος αἰδεσίμους ἐγίνωσκε καὶ περιδεξίους εἰς ἔργα πολέμια. Οὐκοῦν καὶ βρα-
C χεῖαν ἐκ τούτων ῥοπὴν ἰσχυκὼς πρὸς τὴν τῶν κατ' ἔφεσιν ἐκπεράτωσιν, τῆς στρατηγίδος ἀνθαιρεῖται στολῆς τὴν βασίλειον, καὶ τοὺς πόδας εἰς ἑτοιμασίαν τῆς τυραννίδος φοινικοβαφὲς ἀμφιένυσι πέδιλον. Καὶ παραδηλοῖ [279] γράμμασι τα ἐπ' αὐτῷ τετελεσμένα τῷ τῆς ἀδελφῆς γαμέτῃ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῆς Δύσεως, Βασιλείῳ τῷ Βατάτζῃ. Τὸν δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔσχεν ἐπαινοῦντα τὰ τετολμημένα ἢ προσσχόντα οἷς ἔπραττε νηπιωδῶς καὶ οἷς ἔστελλεν αὐθαδῶς, εἰς Ἀδριανούπολιν τότε διάγοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὴν ἄκαιρον ὁμοῦ καὶ ἄλογον ἐκείνου φιλοτιμίαν καταμωκώμενον, καὶ ὡς ὅσον οὐδέπω ἀπολούμενον αὐτὸν ὀδυρόμενον· ὃ καὶ παρὰ πόδας ἐπηκολούθησεν Ἆρας γὰρ ἐκ τῆς Φιλίππου ἐπὶ σκοπῷ τοῦ κατ' Ἀδριανούπολιν γενέσθαι καὶ μὴ ἐκόντα παραλήψε-
σθαι τὸν οἰκεῖον γαμβρὸν τὸν Βατάτζην συλλήπτορα D τοῦ ἔργου καὶ συνεπευδοκοῦντα τοῖς τελουμένοις, φθάσας περὶ τὸ λεγόμενον Νεούτζικου (τόπος δέ ἐστιν οὗτος διοριστικὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἀμφοτέρων, τῆς Ἀδριανοῦ φημι καὶ τῆς Φιλίππου) συλλαμβάνεται καὶ καταπροδίδοται βασιλεῖ παρ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν εἰς ἀποστασίαν ὑπονυξάντων καὶ ἀναγορευσάντων αὐτὸν αὐτοκράτορα. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ τὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπόλογον ἐφ' οἷς ἔδρασαν πρὸς τὸ εὔσχημον μεθαρμόζοντες, διεμηνύσαντο βασιλεῖ τὸ μὲν ὑποκλιθῆναι καὶ προσεῦσαι τῷ ἀποστάτῃ μὴ καθ' ἕτερον τρόπον ἐργάσασθαι ἢ τῷ συμμεταβεβλῆσθαι ἀθελήτως τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασιν (ὁρᾷν γὰρ

οὐκ ἀκίνδυνον αὐτοῖς καὶ ἀκόνδυλον τηνικαῦτα τὸ ἀντιτείνειν πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὑποβαλλόμενα· εἶναι γὰρ τῶν προηγησαμένων στρατηγῶν ἐπιχολώτατον καὶ τὸ ξίφος ἐκ τοῦ αὐτίκα γυμνοῦντα κατὰ τῶν μὴ ἐπευδοκούντων τοῖς αὐτοῦ δόγμασι), τὸ δὲ νῦν τελεσθὲν τῆς ἐς αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀκραιφνοῦς τεκμήριον πίστεως τὸ οἰκεῖον ἐνδειξαμένων, ὁπηνίκα εὐκαιρίας ἐλάβοντο. Καὶ ἤδει μὲν ὁ βασιλεὺς παλιμβόλων ἀνδρῶν τεχνάσματα ταῦτα καὶ κατεσχηματισμένα προβλήματα, ἐπαινέσας δ' ὅμως τὸ γεγονὸς ὡς αὐτῷ ξύμφορον, τῶν μὲν συναραμένων τοῦ ἔργου τῷ Κωνσταντίνῳ οὐδένα ἐκ τοῦ προδήλου παραλελύπηκεν, αὐτὸν δ' ἐς τὸ φῶς ἐλυμήνατο. Τοσοῦτον δ' εὐφράνθησαν οἱ Βλάχοι καὶ ἠγαλλιάσαντο Πέτρος τε καὶ Ἀσὰν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τούτοις τῷ Κωνσταντίνῳ, ὥστε κἀκεῖνον ἐπὶ τοῦ ἑαυτῶν ἔθνους τῇ βασιλείᾳ ἐπιβαλεῖν, καὶ βασιλέα μὴ ἔχοντα μειζονως εὐεργετήσειν ἄλλως τοὺς Βλάχους ἢ τὰς κόρας ἐκκόψαι τοῦ Κωνσταντίνου, θυμοσοφοῦντες ἐν τοῖς τοιούτοις, καὶ τὰ Ῥωμαίων μυκτηρίζοντες πράγματα ἐπὶ τὸ κάταντες ἀεὶ προχωροῦντα καὶ τοῖς χείροσι μέρεσιν ὑπενδιδόντα. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ τοῖς ἐκ φύτλης τῶν Ἀγγέλων τὴν τῶν Ῥωμαίων χειρίζουσιν ἀρχὴν πολυετὲς ἐπηύχοντο κράτος, μηδὲ ἰδεῖν ποτε θάνατον, εἰ δυνατόν, ἐξελιπάρουν τὸ Θεῖον, ἢ ἀφαίρεσιν τῆς βασιλείας παθεῖν· καὶ τὴν αἰτίαν προστιθέντες ἐχρήστηριάζον οἱ κατάρατοι ὡς αὐτῶν βασιλευόντων ἔτι καὶ ἔτι τὰ τῶν Βλάχων προσεπιδώσουσί τε καὶ μεγεθυνθήσεται, καὶ χώρας δὲ καὶ πόλεις ἀλλοτρίας ἐπικτήσονται, καὶ ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν καὶ ἡγούμενοι ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῶν ἐξελεύσονται, οὐκ οἶδ' ὅθε καὶ ὅπως τὰ ἐσπουδασμένα [P. 280] ταῦτα διεξιόντες. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ μὲν ὡς ἐπί τι ἐκπορθήσοντες φρούριον ἢ κώμας ἀναρπάστους θησόμενοι ἢ πόλεις ἀναστάτους δείξοντες μετὰ φάλαγγος ἐπῆσαν Σκυθικῆς, καὶ τὸν προστυχὸν ἅπαν ἐσίνοντο, ποτὲ μὲν τῇ Φιλίππου ἐπιόντες, ποτὲ δὲ τῇ Σαρδικῇ ἐφεδρεύοντες, ἐνίοτε δὲ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπερχόμενοι· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι νωθέστερον ἐπεξῆσαν, εἰ δὲ ποτε καὶ ἀντετάχθησαν ἢ συνεπλάκησαν, κατὰ μετρητοὺς ἐκάκουν τοὺς ἀντιπάλους.

ε'. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὗτος δολιχοδρόμῳ ἢ γοῦν σαδιεῖ προσεοικὼς εὐθὺς πρὸς τῇ νύσσῃ κατέπαυσε τὸν τῆς ἀρίστης βασιλείας δρόμον τρέχειν ἀρξάμενος· οὐδὲ γὰρ ἦν πολλοὺς ἀμφιτὼν κύκλους τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὡς ἀποκαμὼν ὑπεχαλάσθη τοῦ συντόνου τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς ἐπαινετῆς εἰς ἅπαν ἐξενευρίσθη προθέσεως. Οὐκοῦν πολλοῖς τὰ χαλινὰ καὶ τὰς ἡνίας ὑπαλλάξας τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, ὡς εἴπερ αὐτὸς ἀποπεφύκει πρὸς σπουδαίαν ἀρχῆς διοίκησιν, τέλος φέρων ἐνεχείρισι τὴν τούτων διεξαγωγὴν καὶ κυβέρνησιν τῷ πρὸς μητρὸς θείῳ Θεοδώρῳ τῷ Καστα μονίτῃ. Ἦν δ' οὗτος περὶ πραγμάτων ἐγχείρησιν καὶ μάλιστα περὶ τὰς δημοσίας συνεισφορὰς δεξιώτατος καὶ λόγων σοφωτέρων μέτοχος, ὃν καὶ λογοθέτην τῶν σεκρέτων προβαλόμενος ἦγετο ὑπ' αὐτοῦ καὶ μετήγετο καθάπερ βασιλευόμενος· ὅθεν ὡς ἄν τις ἐν ὑπηρέτου μοίρᾳ καθήμενος, πᾶν ὅπερ ὑπ' αὐτοῦ ἐπετάττετο διεπράττετο σχεδὸν μηδὲν διακρίνων. Νοσῶν δὲ τὰ ἄρθρα τῶν ποδῶν ὁ Καστα μονίτης φοράδην τὰ πολλὰ πρὸς τὸν κρατοῦντα ἐσήγετο, ὑπὸ δυοῖν φορίων αἰρόμενος διὰ σκίμποδος ὡς οἱ τῶν οἴνων ἀμφορεῖς· καὶ συνομιλῶν βασιλεῖ τὰ πρόσφορα, ἢ μᾶλλον καπηλεύων τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ ὀλίγου ἀποδιδοὺς αὖθις ἐξήγετο. Οἱ δέ γε λαοὶ καὶ τὸ τῆς πολιτείας γερούσιον, καὶ ὅσοι τῷ βασιλεῖ καθ' αἷμα συνήπτοντο,

et suæ gentis regnum affectasset ; neque imperatorem ullum majus beneficium in Blachos conferre potuisse dicerent excæcatione Constantini : quibus 573 verbis iracundiæ suæ blandiebantur, et rem Romanam subinde in deterius ruentem subsannabant. Iidemque Angelicæ familiæ suæ diuturnum imperium precabantur, Deumque orabant ne unquam, si fieri posset, morerentur aut unquam privatam vitam agerent. Causam subjungebnat homines exsecrabiles et veluti oraculum edebant, iis regnantibus Blachorum regnum magna incrementa capturum et amplificandum, alienis provinciis et urbibus augendum, principes ex ipsis et duces e femoribus eorum egressuros esse, haud scio unde et quomodo erudita hæc edocti. Proinde aut ad castellum aliquod vastandum aut ad pagos diripiendos aut ad urbes evertendas cum phalange Scythica proficiscebantur ; et obvia quæque populantes, alias Philippopolim invadebant, alias Sardicæ insidiabantur, alias Adrianopolim petebant. Romani vero segnius cum eis pugnabant. Quod si quando in aciem descendebant et pugnam inibant, parum nocebant hostibus.

5. Ipse vero imperator cum optimæ gubernationis cursum instituisset, instar ignavi cursoris non procul ab ipsis carceribus destitit. Neque enim multos virtutis circulos absolvit, sed veluti fatigatus 574 et enervatus de contentione honesti instituti plurimum remisit, summa rerum Theodoro Castamonitæ avunculo denique mandata. Erat is homo rebus gerendis, præsertim vectigalibus recipiendis, aptissimus et probe eruditus. Quare Logothetam secretorum eum designarat, et illius arbitratu huc atque illuc instar mancipii trahebatur, et quidquid ille vellet agebat, nusquam fere judicio suo interposito. Sed quia morbo articulari laborabat Castamonites, lectica plerumque a duobus bajulis, ut vini amphoræ solent, ad imperatorem ferebatur ; cum quo ea quæ res postulabant collocutus, ac potius Romanas res exiguo pretio cauponatus, rursus efferebatur sequente populo, proceribus item et cognatis imperatoris pheretrum illud comitantibus, et non illum sed fortunas suas deplorantibus. Nihil enim sine illo constituebatur, neque quisquam ex principibus Castamonitæ assidebat, sed omnes servili gestu astabant. Eas res imperator non ægre ferebat ; nec, cum suam gloriam ad alium transire 575 et diripi regnum videret, quidquam de absurditate ista corrigenda

cogitabat, sed omnia, nulla probabili ratione adductus, approbabat. Denique etiam purpureas phaleras ei, quanquam ex sacro cœtu esset, et simile pallium in equitando eumdemque colorem in subscribendis publicis libellis et litteris concessit. Ita res ad inusitatum morem devolutæ naturæ suæ repugnarunt, donec morbus hominum misertus affluxu noxiorum humorum articulos ejus elisit et rationis etiam arcem invasit. Decima quinta die mensis Augusti cum fastu et frequentissimo comitatu per forum in Pantanassæ templum ad festum Assumptionis Dei Genitricis celebrandum incedens primum dominus et imperator audivit (nam eum quoque titulum adulatores et potentiorum assentatores usurpabant), et tum primum cordatiorum judicio ad epilepsiam inclinare visus est ob ejus appellationis insolentiam. **576** Sed et quidam Beli judex, cujus nomen de industria prætereo, veste laxata suras logothetæ cingulo suo constringebat, ut obstaret quominus humores sursum ferrentur. Sed is ne sic quidem a delirio liberabatur ; et ille ab omnibus cum ob fluxam vestem tum propter animi facilitatem ridebatur. Etsi autem tum nonnihil ab acerbitate doloris respiravit, rursus tamen in idem malum incidit, et post dies aliquot exspiravit, etiam alioqui corpore morbido, et ex morbo circa sedem fistulis excavatus. Enim vero turpitudo cum pulchritudine comparata magis elucescit. Nam castamonita mortuo imperatoris benevolentia in adolescentulum quemdam, cui adhuc litteratore et tabella erat opus, tranfertur. Eo quoque exstincto parvus puer, qui non ita pridem a calamo et atramento discesserat, summam rerum administrabat. Nec imperatorem duntaxat suo arbitratu, ut maximum cete minutissimus piscis qui propompus dicitur, traducebat et circumferebat : sed militares etiam catalogos tractabat, non **577** secus ac si a cunabulis ad maximarum rerum administrationem esset enutritus, aut rerum humanarum scientiam ante natalem suum habuisset, quemadmodum Sibyllam, simul ac e materna alvo prodierit, de fabrica universitatis rerum disseruisse ferunt. Igitur is quoque auctoritatem longe majorem quam Castamonita consecutus, ut erat in plerisque rebus acutus et in tractandis negotiis dexter, imperatori quidquid erat libitum, probat, et summum ab eo atque incomparabile bonum judicabatur : non absimilis apiculæ aut culici aurem leonis circumsonanti, aut atro pumilioni maximum terræ pondus elephantum gubernanti, aut tenui funiculo camelum naso trahenti, aut potius densis sordibus aures imperatoris, ne quid aliud audirent, obstruentibus, aut angustæ portæ et arto tramiti ad palatium ducenti. Nam lati olim aditus penitus obstructi fuere per quos qui **578** intrare conabantur, plane fatuis illis virginibus erant simi-

A εἵποντο ἐκείνῳ καὶ προπέμποντες ἐκύκλουν... τὸν νεκροθόρον ἄντικρυς ὀκλαδίαν, τὰς οἰκείας τύχας, οὐκ ἐκεῖνον ἀποκλαιόμενοι. Οὐ γὰρ ἦν τι τῶν γινομένων ἄνευ ἐκείνου διαπραττόμενον, ἀλλ' οὐδέ τις τῶν ἐν ὑπεροχαῖς συμμετεῖχε τῷ Κασταμονίτῃ καθέδρας, ἀλλὰ παρίσταντο πάντες δουλοπρεπεῖ σχήματι. Καὶ ὁ κρατῶν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐδυσχέραινε, καὶ τὴν οἰκείαν δόξαν ὁρῶν ἀναρσίως πρὸς ἕτερον μεταβαίνουσαν καὶ διαρπαζομένην τὴν βασιλείαν οὐμενοῦν οὐδὲν τι πρὸς τὴν ἀτοπίαν ταύτην ἐφρόνει ἐνδόσιμον, ἀλλ' ἦν τοῖς τελουμένοις ἐπευδοκῶν κατ' οὐδένα πρόδηλον δίκαιον σκοπόν. Ἡροΐων δὲ καὶ φάλαρα ὀξυβαφῆ αὐτῷ ἐνέδωκεν ἔχειν τοῦ ἱεροῦ σχοινίσματος ὄντι πρότερον, καὶ ἐσεστρίδα τοιαύτην ἐν τῷ ἱππεύειν κεκτῆσθαι. καὶ διὰ βαφῆς ὁμοίας
B ὑποσημαίνεσθαι τοὺς τόμους τῶν δημοσίων λόγων καὶ τὰ γραμμάτια. Καὶ ἦν ὄντως τὰ πράγματα μετακεκλικότα πρὸς τὸ ἀσύνηθες καὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει ἀντιτασσόμενα. ἕως τις νόσος φιλάνθρωπος ἐπέβρισε τῷ ἀνθρώπῳ ἐξ ὕλης μοχθηροτέρας, ἥτις τὰ ἄρθρα τοῦ σώματος ἀναμοχλεύουσα ἐπενέμετο, καὶ ἐπέθετο τῷ λογιστικῷ κραταιότερον. Ἦγε δὲ τότε πεντεκαιδεκάτην ὁ Δύγουστος μὴν, καὶ ὁ Κασταμονίτης μετὰ φυσήματος καὶ πολυοχλίας ἀρχικωτάτης τῇ [281] μονῇ τῆς παντανάσσης διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπεφοίτησε, τὰ ὅσια τελέσων τῇ μεταστάσει τῆς Θεομήτορος, ὅτε καὶ πρώτως ἀκούσας δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ἐπεὶ καὶ τοῦτο προσεφεῖτο ἐπιλέγειν τοῖς κόλαξι καὶ τοῖς αἰκάλλειν εἰωθόσι τοὺς δυναστεύοντας,
C ἔδοξε τοῖς κομψοτέροις τῶν συνελθόντων εἰς ἐπιλησίαν ἀποκλίναι διὰ τὸ καινότερον τοῦ ἀκούσματος. Ἀλλὰ καὶ τις τῶν τοῦ Βήλου κριτῶν πρεστὼς (τὸ δὲ ὄνομα ἐκὼν ὑπερβήσομαι) διαχαλάσας τὴν ἐσθῆτα (38) ἐδέσμει τὰς γαστροκνημῖδας τοῦ λογοθέτου τῇ ζώνῃ τῆς ὀσφύος, ἐπισχήσειν τὸ ἀνωφερὲς τῆς ὕλης ἐντεῦθεν πειρώμενος. Πλὴν ὁ μὲν καὶ οὕτως ἀλύτως εἶχε τῆς τῶν φρενῶν παρακοπῆς, ὁ δὲ τὸν παρὰ παντων εὖ μάλα ὠφλίσκανε γέλωτα διὰ τε τῶν ἱματίων τὸ ἄνετον καὶ τὸ τῆς γνώμης εὐάγωγον. Ἀλλὰ τότε δὴ βραχύ τι καὶ ὅσον ἡδυτέραν τὴν ἡμέραν ὑπολογίσασθαι τῆς καχεξίας ἀνανεύσας, πάλιν ἐμπέπτωκεν εἰς αὐτὴν καὶ μεθ' ἡμέρας ἀπέρρηξε τὴν ψυχὴν, καὶ ἄλλως ἀσθενικὸς ὢν τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὴν ἕδραν ὑπὸ νόσου πολύτρητος. Ἐκδηλότερον δὲ τὸ αἶσχος ἐγγὺς τοῦ κάλλους
D ὁρώμενον. Τοῦ γὰρ Κασταμονίτου τελευτήσαντος διαδέχεται τὴν βασιλέως εὔνοιαν νεανισκάριόν τι γραμματιστοῦ καὶ πινακιδίου δυόμενον. Καὶ τοῦτο τὸν ἐν ἡμῖν βίον ἀπολιπόντος παιδίον μικρὸς τὴν τῶν κοινῶν διοίκησιν ἀναζώννυται, οὔπω πέρυσιν ἀφειμένον δονακίσκου καὶ μέλανος, ὃς οὐ τὸν κρατοῦντα μόνον αὐτὸν ὡς τὸ κῆτος ὁ λεγόμενος προπομπεὺς μετῆγεν ὡς ἠρεῖτο καὶ περιέφερεν, ἀλλὰ μετῆει καὶ ὅσα τῶν στρατιωτικῶν εἶσι καταλόγων, ὡς εἴπερ ἐκ σπαργάνων αὐτῶν τῇ πηδαλιουχίᾳ τῶν μεγίστων ἐνετέθραπτο πραγμάτων ἤ

Hier. Wolfii notæ.

(38) Alter materiæ ascensum ad caput prohibere, alter eam ad pedes retrahere instituit.

τὰς κοσμικὰς φροντίδας ἠπίστατο πρὸ γενέσεως, καθὰ καὶ περὶ Σιβύλλης φασὶν ὡς ἅμα τῆς μητρῴας νηδύος ἐξέθορε καὶ ἅμα περὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐφιλοσόφει συστάσεως. Πολλαπλασίονα οὖν καὶ οὗτος τοῦ Κασταμονίτου τὴν ἰσχὺν ἐνεδέδυτο, θυμόσοφος ὢν ἐν πλείστοις καὶ περιδέξιος τὸν νοῦν ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν πραγμάτων, κἀκεῖνα τῷ αὐτοκράτορι θεμιτὰ ὁπόσα οἱ θελητὰ ἐδέδοκτο· ὅθεν ἀπαραίτητον ᾖετο ἀγαθὸν καὶ ἀσπάσιον, ὅσα καὶ τὸ παμβότανον τοῦ ἀγροῦ, εἰπεῖν δὲ καὶ τριπόθητον ὡς τὸ τοῦ Ηερόζου μάργαρον παρὰ τῷδε τῷ βασιλεῖ συλλελόγιστο. Καὶ ἦν βομβύλιος ἀτεχνῶς εἴτε κώνωψ ὠτίον περιβομβῶν λέοντος, ἢ μυρμηκάνθρωπος μελάγχροος τὸ τῆς γῆς μέγιστον ἄχθος διακυβερνῶν ἐλέφαντα, ἢ μήρινθος λεπτὴ ἀπὸ ῥινὸς ἐφέλκουσα κάμηλον, εἶπῃ δ' ἄν τίς οὐκ ἀκόμψως καὶ παχεια κυψελὶς περὶ τὸ τῆς βασιλικῆς ἀκοῆς ἐνσκήψασα ἐλίγμα καὶ τῶν ἐτέρωθεν ἐνηχουμένων τὴν εἴσροὴν ἀποφπάττουσα, ἢ καὶ τιθλιμμένη παράθυρος καὶ στενὴ πυλὶς καὶ συνεπτυγμένη ὁδὸς εἰσάγουσα πρὸς τὰ βασίλεια. Αἱ δ' εὐρεῖαι τῶν εἰσόδων, δι' ὧν προσεφοίτων πρότερον τοῖς κρατοῦσιν οἱ δεόμενοι, τέλεον ἐπεζυγώθησαν, καὶ ταῖς μωραῖς τῶν παρθένων οἱ δι' ἐκείνων εἰσελθεῖν πειρώμενοι ἐφῆκεσαν ἀτεχνῶς ὅτι μηδ' ἦν ὁ κατ' ἐκείνας τῷ κρούοντι [282] ὑπανοίγων. Εἰ δέ τις ὑφέ ποτε διὰ τῆς τῶν πυλῶν συμμύσεως τοῖς ἐπιμένουσι τῷ κρούειν ἐπαπταίνετο, οὐδὲν μέντοι πρὸς τὴν πεῦσιν ἀπεκρίνετο, τὸ δ' ἀπελθεῖν εἰσηγεῖτο κατὰ τὴν παραπυλίδα τὴν πλάγιον. Οὐδ' ἐκείνης ἦν εὐμαρῆ τὴν εἴσοδον εὕρασθαι μὴ καταθέμενόν τι τῶν ἐν τῷ κόλπῳ ἢ τὴν οἴκοι ἀποδόμενον δίπλακα. Συνεμάχετο δὲ τῷ παιδιογέροντι τούτῳ πρὸς τὸ ὑπερφιλεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἷς ἀντὶ παντὸς λογίζεσθαι τό τε ἦθος σοφιστικὸν καὶ εὐτράπελον ὂν ἐν τοῖς παρεμπίπτουσι πράγμασι καὶ τὸ πολυειδὲς ὡσαύτως τῆς γνώμης καὶ ὕφαλον, ἐπεὶ καὶ κατηγόρει ταῦτα ἡ τῶν ὀφρύων γραμμὴ συνεχὴς φυεῖσα καὶ μηδέν τι μεταίχμιον ἔχουσα. Ἐπὶ πλέον δ' ἐποίει αὐτὸν ἀγαπᾶσθαι καὶ οἰκειοῦσθαι ἡ τῶν διδομένων αὐτῷ παρά τινων πρὸς τὸν βασιλέα ἀπόδοσις καὶ τὸ ἐμπορικὸν φρόνημα καὶ ὁ ὑπεράπειρος λημματισμός· οὐ γὰρ μόνον τοῖς ἐξ ὕλης (39) παντοίας στατῆρσιν ἐνσκολιευόμενος ὑφεῖρπε καὶ ἐνήδρευε τοῖς πρὸς δίαιταν, ἀλλὰ καὶ ποτάνοις ἐνελύττα καὶ ἐνέχαινε πέποσι καὶ σύμπαν ἄλλο περιειργάζετο τῆς γῆς ὡραῖον ἐδώδιμον.

ς'. Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον ἐκτραπόμενον τοῦ ἴχνους ἐφ' ὅπερ ὥρμησεν ἐξ ἀρχῆς. Τὰ δ' ἐφ' ὅσον ἐνεδήμει χρόνον τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου πραττόμενα, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖον, οὑτωσί πως διετετράνωτο. Ἦν οὖν τὰ περὶ τὴν δίαιταν ὁ βασιλεὺς οὗτος πολυτελέστατος καὶ διαδοτικὸς βρωμάτων τοῖς παρεστῶσιν. Εἶχεν οὖν ἀτεχνῶς τὴν τράπεζαν Σολομώντειον, καὶ τὰς ἐσθῆτας ὡς ἐκεῖνος καινοφανεῖς περιέκειτο, βουνίζων μὲν τοὺς ἄρτους, λόχμην δὲ κνωδάλων ἰχθύων τε διάπλευσιν καὶ πόντον οἴνοπα δεικνὺς τὴν ἑστίασιν. Ναὶ μὴν ἑτερημέροις ἐνηυπάθει λουτροῖς, ὡσφραίνετό τε μεμιγμένων εὐωδιῶν, καὶ ταῖς στακταῖς ἐῤῥαντίζετο ὡς ὁμοίωμά τε ναοῦ στολαῖς ἐξάλλοις ἐκέκαστο βοστρυχιζόμενος, Ἐπιδεικτικός τε ἦν ὡς ταὼς ὁ φιλόκοσμος καὶ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν χιτῶνα ἐνδιδυσκόμενος ὥσπερ ἐκ παστοῦ νυμφίος καὶ ὡς ἐκ λίμνης περικαλλοῦς ἥλιος προῄει καθ' ἑκάστην τῶν ἀνακτόρων. Χαίρων δὲ ταῖς εὐτραπελίαις καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἁπαλῆς Μούσης ᾄσμασιν ἁλισκόμενος, ἐγερσιγέλωσί τε ἀνθρωπίσκοις συμπαλες, quod nemo erat qui ibi pulsantibus aperiret. Si quis vero per rimas forium iis cernebatur qu pulsare non desistebant, nullum tamen aliud responsum accipiebant nisi ut exiguam et obliquam portulam adirent ; ac ne ibi quidem patebat ingressus nisi muneribus aperiretur, etiamsi vestis vendenda esset. Ut autem senex iste puer plurimum ab imperatore diligeretur et solus ei esset instar omnium, id tum sophistico et faceto ac prompto ingenio, tum animo occulto et obscuro consequebatur, quod hirsuta supercilia et juxta nasum nullo interstitio distincta arguebant. Sed maxime illud ei commodabat, quod munera sibi ab aliis oblata imperatori restituebat. Erat enim adeo mercatorio ingenio, tam inexplebili accipiendi fame flagrabat, ut non aurum et vestes duntaxat acciperet, sed et alia minuta, usque ad pepones et cætera esculenta et omnis generis poma.

6. Sed ad institutum redeundum est, et multa ex paucis, ut imperator **579** in urbe se gesserit, explicanda. Erat igitur in victu sumptuosissimus, et de ferculis distribuebat iis qui mensæ astabant. Mensam omnino Salomoniam aur Sybariticam habebat, et novis ut ille vestibus quotidie utebatur ; nec erat ejus convivium aliud quam collis panum, saltus ferarum, piscium mare, vini oceanus. Alternis diebus lavacris se reficiebat. Pastillis et unguentis omnis generis delibutus instar pavonis superbi se ostentabat ; et ut sponsus e thalamo aut ut sol ab Oriente, ita ipse e palatio quotidie prodibat. Gaudebat facetiis et mollibus cantilenis. Morionibus, scurris, histrionibus, parasitis, mimis, cantoribus palatii fores patebant ; cum quibus rebus et hominibus uti. que Bacchi et Veneris intemperantia conjungitur, cæteraque bonum sani imperii statum corrumpere solita. Cum aliquando in cœna sibi alia afferri jussisset, mimorum illius ætatis festivissimus, **580** cognomento Calibures, conspecto cœtu mulierum qui ancillis et cognatis imperatoris constabat :

Hier. Wolfii notæ.

(39) Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ἐξ ὕλης. Οὐ γὰρ μόνον χρήματα καὶ βλατία ἐλάμοανεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα εἴδη μικρά. *Non tantum pecuniam et vestes, sed minutiora quoque accipiebat.*

« Cognoscamus prius has » inquit, « imperator, deinde alias adduci jubeto. » Quod dictum cum omnes et viri et mulieres risu excepissent, ille colore mutato et vix repressa iracundia morionis licentiam minis castigavit. Loca et situ et temperie aeris amœna consectabatur, et ex intervallis in urbem redibat, et ut phœnix avis non semper conspiciebatur. In primis vero immensis substructionibus delectabatur, et furore quodam ad ea ruebat quæ desiderabat, officio in plerisque neglecto. In utroque palatio balnea et conclavia splendidissima et in Propontide sumptuosas ædes ædificavit, et insulas parvas mari aggeribus expleto excitavit. Cum turrim in Blachernio palatio cum munitionis, ut aiebat, tum suæ habitationis causa exstruere statuisset, et vetera fana, quæ in littore neglecta stabant, et multas illustres urbis domos demolitus **581** est, quarum fundamenta nunc quoque vix sine lacrymis spectari queunt; splendidissimum generalis ædificium, quod totum latere coctili constabat, solo æquavit et præter alia multa inclytam Manganiam domum destruxit, neque operis elegantiam et magnitudinem veritus neque victorem martyrem, cui ea dedicata erat, reveritus. Ædem Divi Michaelis cœlestium copiarum archiducis, in portu sitam, instauraturus, si qua in palatio marmorea tabula splendore et guttarum varietate illustris vel pavimentum tegebat vel parietes ornabat, eo transferendam curavit. Sed et archangeli pictas et fictas imagines, vel in urbe vel aliis locis præsidii causa dedicatas, vetustæ et admirandæ manus opera, in idem templum congregabat, **582** summum etiam studium adhibuit, ut Monembasia transferret Christum, qui in cruce trahitur, opus admirabili arte et elegantia, quod cruciatus Domini et Servatoris nostri evidentissime repræsentat; nec conquievit priuspuam eam imaginem dolo abstulisset: nam aperte citra periculum id conari haud potuisset. Æreas portas latas et altissimas, quæ olim magnum palatium claudebant, nostra ætate carcerem, qui inde Chalce dicitur, muniebant, eodem transtulit. Celebrem aulæ ædem, quod novum monasterium dicitur, omni sacro ornatu, vasis omnibus spoliavit. Atque his rebus gloriabatur et efferebatur magis quam quisquam alius mirabilia opera laudi sibi duceret. Nam cum umbram imagini præferret, subtractionem pro additione et transpositionem pro appositione habebat, quamvis ea nullum beneficentiæ simulacrum, parvam aut nullam religionis speciem haberet: neque vero Deum irasci, sed potius gaudere, si aliud templum pristino splendore privatum volucribus nidos et erinaceis foveas præberet, aliud vero instauratum

A ραθύρων, οὐκ ἐπεζύγου Κέρκωψί τε καὶ μίμοις καὶ παρασίτοις καὶ ἀοιδοῖς τὰ βασίλεια. Τοῖς δὲ τοιούτοις ὁ πάροινος κόσμος συνέζευκται πάντως καὶ ἡ κατὰ τὰς κοίτας ἀσέλγεια συνεφάπτεται, καὶ ὅσα χρηστῆς καὶ ὑγιοῦς βασιλείας συνδιαφθείρει κατάστασιν. Ἀτὰρ εἴρηκέ ποτε ἐπὶ δείπνου. « Ἐνέγκατέ μοι ἄλας (40)· » παρεστὼς δὲ τῶν τότε μίμων ὁ χαριέστατος, ᾧ τὸ ἐπώνυμον Χαλιβούρης, περιβλέψάμενος τὸν τῶν γυναικῶν χορὸν ἔκ τινων προσπόλων καὶ συγγενῶν τοῦ βασιλέως κεκράτημένον « Γνωσόμεθα, » εἶπε, « πρώτως ταύτας, ὦ βασιλεῦ· εἶθ' οὕτως ἄλλας εἰσενεχθῆναι κέλευσον. » Καὶ πρὸς τὸ ῥῆμα τοῦτο πᾶσαί τε καὶ πάντες ἐξεκάγχασαν. Τῷ δὲ τρέπεται ὁ χρὼς, καὶ μόλις τὸν θυμὸν ἔν πείσει κολάσας ἐμβριμήματι τὴν τοῦ γελωτοποιοῦ ἐλευθεροστομίαν
B ἀνέστειλε. Μεταδιώκων δὲ τὰ τῶν χωρίων εὖ ἔχοντα καὶ ὥρας καὶ θέσεως, ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἐπανήρχετό, καὶ κατὰ περιόδους ὡς ὄρνις ὁ Φοῖνιξ ἐπωπτάνετο [283] Ὑπὲρ πᾶν δὲ ἕτερον τὰς τῶν ὑπερόγκων οἰκημάτων ἀνεγέρσεις περιεσπούδαζε, μανικώτερον ἐπὶ τὰ ἐραστὰ ἐμπηδῶν, κάν τοῖς πλείστοις τοῦ καθήκοντος ἐκφερόμενος. Ἐντός τε οὖν τῶν βασιλείων ἀμφοτέρων λουτρὰ καὶ διαιτήσεις λαμπροτάτας ἐδείματο, καὶ κατὰ τὴν Προποντίδα πολυτελεῖς δόμους ἀνήγειρε, νησίδιά τε τὴν θάλασσαν ἀπογαιώσας εἰργάσατο. Προθέμενος δὲ καὶ πύργον τεκτήνασθαι κατὰ τὸ ἐν Βλαχέρναις παλάτιον, ἅμα μὲν εἰς ἔρυμα ἀνακτόρων, ὡς ἔφασκε, καὶ ὑπέρεισμα, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἐνοίκησιν
C ἑαυτῷ, ναούς τε κατὰ τὴν ἀκτὴν παλαι ἱσταμένους ἀτημελεῖς κατήρειψε καὶ πλείστους τῶν κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν περιφανῶν οἴκων ἔθετο εἰς ἐρήμωσιν, ὧν ἐσδεδρό τινες θέαμα τοῖς παριοῦσι δακρύων ἄξιον τοὺς θεμελίους προβάλλονται, καὶ τὴν ἐκ πλίνθου πάσης ὀπτῆς λαμπροτάτην τοῦ γενικοῦ οἰκοδομὴν κατηδάφισε· Σὺν πολλοῖς δὲ καὶ τὸν περίκλυτον οἶκον τῶν Μαγγάνων κατέβαλε, μήτε τὸ τοῦ ἔργου κάλλος καὶ τὸ μέγεθος αἰδεσθείς, μήτε τὸν τροπαιοφόρον μάρτυρα πτοηθείς, ᾧ ἀνέκειτο οὑτοσί. Ἐπισκευάσαι δὲ βουληθεὶς καὶ τὸν ἐν τῷ
D ἀναπλῳ νεὼν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω τάξεων Μιχαὴλ, εἴ τις ἐν πλαξὶ τοῖς βασιλείοις δόμοις ὑπέστρωτο καὶ περιημπῖσχε τοὺς τοίχους καλλίστῃ τε τῇ στιλπνότητι καὶ ῥανίσιν ἐστιγμένη ποικιλοχρόοις, ἐκεῖσε μετακεκόμικεν. Ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ἀρχαγγέλου διὰ χρωμάτων καὶ ψηφίδων τυπώματα, ὁπόσα ἡ πόλις ἔστεγεν ἥ κώμαις καὶ χώραις ἀνέκειντο φυλακτήρια, χειρὸς ἀρχαίας ἔργα καὶ θαυμασίας, κατὰ τὸ αὐτὸ συνήθροισε τέμενος. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως τούτου σπουδὴ ὅπως ἐκ τῆς νῦν λεγομένης Μονεμβασίας ἀνακομίσειε τὸν ἐπὶ σταυρὸν ἑλκόμενον Χριστὸν ὡς ἔργον ἀξιάγαστον καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν χάριν οὐδὲν ἀπελείπετο τῶν ἐκφανεστάτων

Hier. Wolfii notæ.

(40 Apparet principio legendum ἅλας, id est salem. Eam vocem accepit scurra quasi dixisset ἄλλας, scilicet γυναῖκας. Locus hic exprimi Latine non satis potest; quanquam Græce quoque, nisi pronuntiatione juvetur τὸ ἁλας et ἄλλας, paulo minus frigidum videtur, quam si dicas *alia* et *alia* scorta subintelligens.

παθῶν· ὅλος γὰρ ἀνήρτητο ταῖς ἐλπίσιν, ἕως ἐκεῖθεν σὺν δόλῳ ἀφῄρηκεν· οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἦν παντάπασιν ἡ προφανὴς ἐπιχείρησις. Ἀλλὰ καὶ τὰς χαλκᾶς πύλας ἐκεῖσε μετέθηκεν, αἳ πρώτην μὲν ἐπεζύγουν τοῦ μεγάλου παλατίου τὴν εἴσοδον εὐρεῖαι οὖσαι καὶ ὕψισται, ἐς δ' ἡμᾶς τὴν εἰρκτὴν συνεῖχον ἥπερ ἐξ αὐτῶν Χαλκῆ κατωνόμασται. Καὶ τὸν ἐν ἀνακτόροις περιώνυμον ναὸν ὃς Νέα μονὴ κικλήσκεται, θείου παντὸς ἐπίπλου κπὶ ἱεροῦ σκεύους ἐψίλωσε. Κἀπὶ τούτοις λαμπρυνόμενος ἦν καὶ θρυπτόμενος ὡς οὔ τις ἄλλος ἐπ' ἔργοις θαυμαστοῖς ἀδρυνόμενος. Ὅρα γὰρ προσένεξιν τὴν ἀφαίρεσιν καὶ πρόσθεσιν τὴν μετάθεσιν· τὴν γαρ σκιὰν προὔκρινε τῆς εἰκόνος, οὐ τὴν ἀγαθοεργίας σκιογραφίαν καὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν φιλοθεΐας ἔνδαλμα σώζουσαν· Ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεῖον χολᾷν, χαίρειν δὲ μᾶλλον, εἰ οὗτος μὲν ὁ νεὼς τῆς πρώην ἀχρειοῦται λαμπρότητος εἰς ἐννόσσευσιν πτηνῶν καὶ κατοίκησιν ἐχίνων ἐώμενος, ἐγκαινίζεται δ' ἕτερος ὀθνείοις κειμηλίοις καὶ κόσμοις ἀλλοτρίοις καταγλαΐζεται.

peregrinis donariis et alienis ornamentiis splen- A desceret.

[P. 284.] ζ'. Ὁ δὲ τόλμης μετεῖχεν, ἵνα μετρίως γοῦν εἴποιμι, ἐκοίνου τὰ ἱερὰ σκεύη, κἀκ τῶν θείων αὐτὰ ναῶν ἀποσπῶν ταῖς ἑαυτοῦ τραπέζαις παρεισέφερεν. Ὤχει δὲ καὶ τοῖς δακτύλοις κατὰ πότον τὰ ἐν τάφοις βασιλέων ἠωρημένα κυπελλοει δῆ τῷ Θεῷ ἀναθήματα, ἐκ λίθων τιμαλφῶν καὶ χρυσίου ἀπέφθου ἐσκευασμένα, καὶ εἰς χέρνιβα χειρῶν ὑδροχόοι περιεφέροντο ἄμαχοι τὸ κάλλος καὶ ἄπληστοι τὴν ὥραν, οἷς ἀπομόργυνται Λεβῖται καὶ ἱερεῖς τὰ θεῖα μετιόντες μυστήρια. Ἀφαιρῶν δὲ καὶ ἀπὸ τιμίων σταυρῶν καὶ πτυχῶν τῶν ἀκηράτων Χριστοῦ λογίων κόσμους πολυτελεῖς περιδέραια καὶ στρεπτοὺς ἐτίθετο ἐξ αὐτῶν, καὶ τούτους αὖ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν μεταβάλλων ἑτέραις ἐνήρμοζεν ἀπεριθαμβήτως βασιλικαῖς στολαῖς. Πρὸς δὲ τοὺς εἰσάγοντας παραιφασιν μὴ συμφέρειν αὐτῷ τὰ γινόμενα ταῦτα θεοφιλεῖ αὐτοκράτορι ὄντι καὶ ἄνωθεν ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν ἐπικαταβαίνουσαν ἔχοντι, καὶ θεοσυλίαν εἶναι προφανῆ τὰ γινόμενα, σφοδρὸς ἦν καὶ παροξυντικὸς, καὶ ἐπέπληττεν ὡς ἀνοηταίνουσι προδήλως καὶ δυσπραγοῦσιν ἄγνοιαν τοῦ καλοῦ τοῖς οὕτω φάσκουσι· πάντα γὰρ ἐξεῖναι τοῖς βασιλεύουσι ποιεῖν διετείνετο, καὶ Θεοῦ καὶ ἄνακτος κατὰ τὸ ἄρχειν τῶν ἐπιγείων μὴ ὡς ἐπίπαν εἶναι τὸ διεστὼς ἀτύμβατον καὶ ἀντίθετον, ὡς τῇ καταφάσει ἀπόρασις. Συνιστῶν δὲ ὡς δῆθεν ἀμεμφῆ καὶ ἀνεύθυνα τὰ γινόμενα, παρῆγεν εἰς παράδειγμα τὸν ἐν βασιλεῦσι Χριστιανοῖς πρώτιστον καὶ κράτιστον Κωνσταντῖνον, τὸν μὲν τῶν ἥλων δι' ὧν ὁ Κύριος τῆς δόξης τῷ ξύλῳ τῆς κατάρας προσήλωτο τῷ ἱππείῳ χαλινῷ πατταλεύσαντα, τὸν δὲ τῇ κόρυθι ἐνηρεισάντα, Τὸν δὲ σκοπὸν ἐκὼν παρεβλέπετο, δι' ὃν ὁ τῆς πίστεως ἀρχηγὸς ἄνοξ ταῖς τοιαύταις ἐνεκαλλωπίζετο πράξεσι, δύναμιν θειοτέραν τὸν τοῦ σταυροῦ τὸ κήρυγμα ἤγηντο.

7. Ea quoque fuit audacia (ne quid dicam gravius) ut sacra vasa profanaret et templis avulsa mensis suis adhiberet. In comessationibus **583** quoque ex gemmis pretiosis et solido auro calicum instar facta donaria, quæ supra imperatorum monimenta pendebant, manibus versabat; et pelvibus insuperabilis elegantiæ, quibus se Levitæ et sacerdotes, cum sacra mysteria tractant, mundare solent, pro malluviis utebatur. Auferebat particulas de venerandis crucibus, item ornatum maximi pretii de immortalibus Christi oraculis, iisque pro monilibus et torquibus utebatur: ipsos vero codices aliis imperatoriis stolis, quæ nihil habereut admirationis, involvebat. Et graviter succensebat iis a quibus monebatur ea facta non expodire religioso B imperatori, qui pietatem a majoribus accepisset, C nec aliud esse quam sacrilegium; eosque ut manifeste deliros et honestatis ignaros arguebat: licere enim imperatoribus omnia; et inter Deum et regem, quod ad terrenarum rerum gubernationem attinerel, non eam esse repugnantiam quæ sit inter negationem et affirmationem contendebat. Ac ut probaret scilicet se eo nomine non esse reprehendendum primi et summi inter Christianos imperatoris Constantini exemplum **584** adducebat, qui alterum clavum, quibus gloriosus Dominus exsecrabili cruci fuit affixus, freno equi inseruerit alterum galeæ infixerit. Sed causam de industria dissimulabat, cur Christianæ religionis princeps ejusmodi rebus se ornarit, ut videlicet gentilibus ostenderet prædicationem crucis esse divinam D potentiam, quam ipsi ut dementiam aspernabantur.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀργύριον κιδδηλεύσας ἀδόκιμον τὸ νόμισμα κέκοφε, καὶ τὴν τῶν χρημάτων συλλογὴν οὐκ ἀνέγκλητον ἐποιεῖτο παντάπασι, τάς τε τῶν δημοσίων φόρων εἰσπράξεις ἐπέτεινε, καὶ περὶ τὴν τουτων ἀπόχρησιν ἠσωτεύετο. Καὶ τὰς ἀρχὰς προὔβαλλεν εἰς ἐξώνησιν ὡς τὰς ὀπώρας οἱ ἀγοραῖοι. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας ἀποστολικώς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξέπεμπεν οὓς ἤδει μερίδα τῷ δικαίῳ διδόντας καὶ ἀκαταγοητεύτους χρυσίῳ, μηδ' οἴκοι καταβύοντας πάντα τὰ συλλεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τῷ δημοσίῳ ταμείῳ κατατιθεμένους τὸ ἐφάρμοστον ὄφλημα. Ναοῖς δὲ καὶ τεμένεσι καὶ εὐκτηρίοις λόγον δεικνὺς τοῖς Ἕλλησι καὶ τιθέμενος, οἵ μωρίαν

Argenteam monetam adulteravit, neque pecuniam plane citra reprehensionem collegit. Publicorum vectigalium exactiones auxit, quibus ad luxum est abusus. Magistratus, ut circumforanei poma, venales habuit; eosque nonnumquam apostolico more sine sacco et crumena in provincias ablegabat, quos æquitatis rationem aliquam habere, nec auro decipi, nec quicquid collegissent domi abstrudere norat, sed quod fisco deberetur bona fide pendere. Tamen liberalitate in templa et monasteria superiores imperatores omnes superavit. Nam tempore ruinosa suffulsit, vetustate deformata incrustatio-

nibus et picturis illustravit. Dei Genitricem tanta veneratione coluit **585** ut ad ejus imagines animo pene linqueretur; ideoque plurimas auro et gemmis ornatas in iis fanis adorandi causa dedicavit, ubi frequentissimus erat piorum hominum concursus. Domum Isaacii sebastocratoris in ardua parte Sophiani portus sitam in pandocheum transformavit, ubi centum viri cibum capere, totidem lectis cubare, et totidem equi stabulari possent. Et qui eo veniebant, sine pecunia diebus complurибus pascebantur. Regias ædes quas Andronicus ad ædem Sanctorum Quadraginta struxerat, in nosocomium mutavit. Redemit et domum quæ magni drungarii dicitur a possessore; et in ea quoque male habentes refocillondos curavit, nulla re negata quæ sanationem eorum juvare posset. Cum urbis pars septentrionalis conflagrasset, eos qui vel ædium vel bonorum jacturam fecerant distributione pecuniæ sublevavit. Imperio potitus, quinque auri centenarios civibus divisit. Magna hebdomade, quæ supplicii quod Deus et homo pro nobis subiit memoria colitur, viduas eleemosynis, pauperculas virgines dote **586** et sumptu nuptiarum juvabat. Neque vero singulos duntaxat homines, domos, familias munificentia sua recreabat, sed interdum urbibus integris tributum remittebat. Ut paucis complectar, ita propensus erat ad misericordiam, beneficentiam, et inopum sublevationem, ut quicquid undecunque per vim et injuriam partum acceperat, id rursus utraque manu effunderet. Eaque de causa etsi pecunia a pauperibus exigebatur, in eo errore versabatur ut se non peccare persuasum haberet, quod hoc modo iisdem restitueretur. Nam immensi sumptus efficiebant ut in provincias mitteret homines corruptos, qui magistratus auctionarentur. Quæ causa erat ut res publica pessum iret. Nam pecunia per vim et fraudem quæsita etiam bene partam una corrumpit et absumit. Quamvis autem pronus in iram esset, tamen nec a clementia erat alienus, et sævitiam subinde moderabatur, et placabilitate hominum ærumnas sublevabat. Quæ, aliaque a nobis **587** prætermissa cum faceret, se palmæ instar ad flumen sitæ florere, et imperio solidius infixum esse quam solem cœlo arbitrabatur, et ut altam cedrum Libani in longas ætates duraturum. Idem et alius judicasset, qui optimam partem elegisset et dilexisset, nec mundana duntaxat curasset, sed et futurum sæculum quotidie præ oculis habuisset. Nam bonum et malum in uniuscujusque potestate et judicio situm est, ut id deligat et agat quod Deo gratum est. Quod qui facit, in multos annos durabit, quemadmodum contra improborum vitam brevem fore dicimus, prophetæ auctoritatem secuti, qui viros sanguinarios et dolosos ad dimidium dierum suorum perventuros esse negat. Deus vero non ita statuit. Quis vero novit mentem Domini, aut ab eo in consilium est adhibitus?

A οἴκοις καὶ ἱεροῖς φροντιστηρίοις, ὡς οὔ τις πρότερον, τὸ φιλότιμον ἐπεξέτεινε· τοὺς γὰρ καμόντας χρόνῳ ὑπήρεισε, καὶ ὅσοις τὸ ἀγλαοφανὲς ἡμαύρωτο, τούτοις τοῖς ἐκ ψηφίδων καὶ χρωμάτων ὡραϊσμοῖς κατεκόσμησε. Πρὸς δέ γε τὴν Θεομήτορα τοσαύτην ἔτρεφε πίστιν ὡς καὶ τὴν [P. 285] ψυχὴν ἐκκεχύσθαι ταῖς εἰκόσιν αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο πλείστας χρυσίῳ περιστείλας καὶ λίθοις τιμαλφέσι περιανθίσας ἀνέθηκε ναοῖς εἰς προσκύνησιν, καθ' οὓς γίνονται πολλάκις τῶν εὐσεβῶν συνδρομαί. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κάταντες ἐν τῷ λιμένι τῶν Σοφιῶν ἑστίαν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος εἰς πανδοχεῖον μετασκευάσας, ἀνδρῶν μὲν ἑκατὸν παρέθηκε τράπεζαν καὶ κλίνας ἰσομέτρους, τοσαυταρίθμων δὲ ὑποζυγίων ἱππῶνας ἀνέστησε· καὶ εἰστιῶντο

B καθ' ἑκάστην οἱ παραβάλλοντες ἄτερ καταθέσεως ἀργυρίου ἐφ' ἡμέραις πλείοσι. Μετέβαλε δὲ εἰς νοσοκομεῖον καὶ τοὺς βασιλικοὺς δόμους οὓς κατὰ τὸν νεὼν τῶν Τεσσαράκοντα μαρτύρων ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ἐδομήσατο. Ἔτι γε μὴν τὸν τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου ὀνομαζόμενον οἶκον ἐκ τοῦ δεσπόζοντος ὠνησάμενος, ὁμοίως καὶ τοῦτον εἰς ἀνάπαυμα τῶν καχεκτούντων ἀπέταξεν, οὐδενὸς φεισάμενος ὁπόσα πρὸς ῥῶσιν ὁρῶσι τῶν ἀσθενούντων. Καὶ πυρὸς τὸ προσάρκτιον κλίμα τῆς πόλεως ἀφανίσαντος, διαδόσεσι χρημάτων τοὺς ἐς δόμους καὶ τὰ ὄντα ζημιωθέντας παρεκάλεσε. Καὶ βασιλεύσας τοῖς πολίταις διένειμε χρυσίου κεντηνάρια πέντε. Καὶ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος ἐφισταμένης καθ' ἣν τὰ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Θεανθρώπου πάθη σεβάζονται,

C πολλάς τε ἀποβαλομένας θανάτῳ τοὺς εὐνέτας ἀνεκτᾶτο τῆς χηρείας δι' εὐποιας, καὶ παρθένοις ἐχορήγει τὰ πρὸς γαμήλιον δόμα καὶ παστάδα καὶ δμέναιον ἐπιτήδεια. Οὐ μόοον δὲ καθ' ἕνα καὶ κατ' οἴκους καὶ συγγενείας ἐνεπίμπλα φιλοδωρίας, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἔστιν ὅτε ὅλας εὐηργέτει ταῖς τῶν φόρων ἀνέσεσιν. Ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν, οὕτως ἔχαιρε τῷ ἐλέῳ καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀγειρομένων ἀπόκτησιν ἔρρωτο ὡς ἀπαντλεῖν ἀμφοτέραις τὰ ἐπεισρέοντα· ὅθεν αὐτῷ ὑπεισέδυ καὶ ὑπούλως παρεισεφθάρη τὸ μὴ ἐκ πόρων ἀεί ποτε δικαίων τὰ χρήματα συγκομίζεσθαι. Τὰς γὰρ τῶν δαπανῶν ὑπερόγκους τῇ ἀσωτείᾳ ἐγγιζούσας οἱ πλεῖστοι μὴ ὑφορώμενοι, εἰσπράξεων ἐφευρεταὶ καινῶν καθιστάμενοι ὡς γεωργίῳ ἡμέρῳ μελίνην ἢ ῥόδῳ ἀνεμώνην τὰ μὴ καλῶς μηδ' ὁσίως

D συλλεγόμενα συμφόρουσι χρήματα τοῖς δικαίοις πορίσμασιν. Κατάφορος δ' ὢν εἰς θυμὸν οὐδὲ τοῦ συμπαθοῦς ἤθους ἀπῴκιστο, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν πρὸς εὐμένειαν ἐπανάγων σύνδρομον πολλάκις ἐπεποίητο τῇ ὀργῇ τὴν συμπάθειαν, καὶ ταῖς συμφοραῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπικλώμενος τὰ πρὸς ὑφαίρεσιν ἑκάστῳ ἐπεμέτρει τῶν ἀλγεινῶν. Ταῦτα δὲ πράττωνι καὶ ἀλλ' ὁπόσα τὸ λέγειν παρεδρεμεν, ᾠετοτῇ βασιλείᾳ ἐνεστηρίχθαι ὡς οὐδὲ οὐρανίῳ σφαιρώματι ἥλιος, ἢ ὡς στέλεχος φοίνικος ὑπὸ ὁσμῆς ἀναθηλούμενος ὕδατος καὶ κέδρος Λιβανίτης ὑψίκομος ἐς κύκλους διατηρηθῆναι μακραιώνων ἐνιαυτῶν. Τοῦτο δ' ἄν καὶ ἄλλος τις ὑπετόπασε τὴν ἀγαθὴν ἀποκρίνας μερίδα καὶ ἀσπασάμενος, καὶ μὴ τοῖς ἑπτὰ μόνον διδοὺς τὸ ἀνάλογον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὀγδόης μυστή-

ριον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τῷ τῆς ἑῳ' ἑκάτερα ῥοπῆς [P. 286] Κύριος εἶναι προσρέπων μὲν ἀεὶ τοῖς ἀμείνοσιν, τοῖς δ' ἐναντίοις ἐπινηχόμενος βράδιον, ἀλλ' οὐ γινόμενος ὑποβρύχιος. Θεὸς δὲ οὐχ οὕτω βεβούληται. Τίς δ' ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς συμπαρείληπται οἱ σύμβουλος; Ἀμέλει καὶ ἐκποδὼν τὸν ἄνδρα θέσθαι τὸ θεῖον προμηθευσάμενον ἀρίστῃ πράξει καὶ καλλίστῃ προθυμίᾳ συνεπεγεῖραν οἷον αὐτὸν καὶ ἐπιῤῥῶσαν χρήσασθαι ἀσπαστὸν καὶ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῆς ἀρχῆς τοῖς πλείοσιν ἔδειξε.

η'· Μὴ φέρειν γὰρ ἔχων τὰς μετὰ Σκυθῶν ἐπιδρομὰς καὶ ληστείας τῶν Βλάχων, πληττόμενος δὲ καὶ τῷ τὸν Γίδον Ἀλέξιον καὶ τὸν Βατάζην Βασίλειον, ὧν ὁ μὲν τῶν Ἑῴων ἡγεῖτο ταγμάτων, ὁ δὲ Βατάτζης τῶν Ἑσπερίων προὐκάθητο, συμπλακέντας τοῖς πολεμίοις ἔγγιστά που τοῦ πολίσματος οὗ δομήτωρ Ἀρκάδιος μὴ μόνον οὐδέν τι κατωρθωκέναι χρηστὸν, ἀλλὰ τὸν μὲν Γίδον ἀκόσμως φυγεῖν ἀπολωλεκότα τὸ κρεῖττον τῆς στρατιᾶς, τὸν δὲ συμφαρῆναι ταῖς ὑπ' αὐτὸν τάξεσιν, ἔγνω καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐξενέγκασθαι πόλεμον. Συλλογαὶ οὖν καὶ ἀπογραφαὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐγίνοντο στρατευμάτων, οὐκ ἀχρεῖον δὲ καὶ τὸ μισθοφορικὸν συνελέγετο. Πεμψας δὲ καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου πενθερὸν τὸν ῥῆγα τῶν Οὔννων δι' ἐπικούρων ᾐτεῖτο σύναρσιν. Ὁ δὲ ἀσμένως ἐπαρήξειν ἐπένευσε, καὶ διὰ τῆς Βιδίνης ἐκπέμψειν ἴλας συνέθετο στρατιώτιδας. Ἀποχρῶσαν οὖν τὴν τοῦ στρατοπέδου ξυλλογὴν ἐργασάμενος, καὶ πέντε μὲν πρὸς τοῖς δέκα χρυσίου ἐνσκευασάμενος κεντηνάρια, ἀργυρίου δ' ἐνθέμενος ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα, καὶ ἕτερ' ἄττά τῇ στρατιᾷ ἐροδιασάμενος χρήσιμα, κατὰ τὰς Μαρτίου ἡμέρας τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἔξεισιν, ἀφεὶς ἑαυτὸν Θεῷ, καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων στηρίξας τὸ ἴδιον πρόσωπον καὶ θεὶς ὡσεὶ πέτραν αὐτό στερεὰν, καὶ ὅρον τῆς ἐπαναστροφῆς θέμενος τὸ πέρας τῶν ἔργων ὧν χάριν κατὰ τῶν ἀποστατῶν ἐξεστράτευεν, εἰ μὲν δεξιὸν εἴη τοῦτο, ἐπανατιθεὶς τῷ Θεῷ, εἰ δ' ἀπαίσιον, ὅπερ ἀπηύχετο, καὶ οὕτω τῶν ἐκείνου κριμάτων ἐξαρτῶν εἰσέτι δοκιμάζοντος τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ῥάβδον πατάσσειν τὸν κλῆρον τῶν δικαίων. Καὶ ὁ μὲν ἀπαίρει τοιοῦτον τρέφων τὸ πρόθυμον καὶ ὁμόσε τῇ ἀκμῇ τοῦ κινδύνου χωρῶν· ἡ δ' ὑπερκειμένη πάντων χεὶρ καὶ ῥοπὴ ἔτι ἦν ὑψηλὴ, οὐδ' ὁ τοῦ κρείττονος ἀπεστράφη θυμὸς, ὡς ἔδειξεν, ἐπὶ πᾶσαν οἷς οἱ Βλάχοι κραταιωθέντες προηγωνίσαντο. Κεἰ οὕτω μὲν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ κρατοῦντος ἐπὶ τοὺς παραπικραίνοντας ἔβλεπον ἀποστάτας, καὶ τῷ διανοητικῷ ἐκείνου τὰ ἀφεστῶτα πόῤῥωθεν ἐφαντάζοντο· οἱ δέ γε τοῦτον τῆς ἀρχῆς ἀνατρέψοντες [P. 287] ἐγγὺς ὄντες παρεβλέποντο, καὶ τὸ ἀφ' ἑστίας σκῶλον ὡς μὴ παρονοχλοῦν ὑπεραλλόμενος ἦν. Καὶ καινὸν οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ τὰς παραβλαστανούσας κακίας ταῖς ἀρεταῖς ἀγχιθύρους ἢ καὶ φεραλλήλους μάλιστα οὖσας οὐχ ὁρᾷν ὡς δέον ὁρᾷν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αἱρούμεθα ἢ δυνάμεθα. Ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι περ ἐνεσημήνατό πως ἡμῖν ἡ φύσις καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν, καὶ συνδήσασα τῷ φίλτρῳ ἐνδιδόναι καὶ μαλακίζεσθαι πρὸς τὰς φαύλας ἕξεις καὶ πράξεις ἑαυτῶν τε καὶ τῶν φίλων ἐνιαχοῦ παραδιάζεται, καὶ μὴ ῥᾳδίως ὑπάγεσθαι διατίθησι τοῖς ἐπαντλοῦσιν ὡς εἰς τετρημένον πίθον τὸ οὖς καὶ ὑφηγουμένοις τὰ μὴ καλῶς δρώμενα οἷς προσπεπόνθαμεν. Οὐκοῦν καὶ οὗτος ὁ

A 8. Cæterum cum eum ab imperio remoturus esset, animum ejus ad res præclaras atque optimas excitavit, ut eo etiam amisso plerisque charus et optatus esset. Nam cum Blachorum cum Scythis **588** incursiones et latrocinia ferre non posset, atque animo percelleretur quod Alexius Guido Orientalium et Batatzes Basilius Occidentalium legionum dux, prope Arcadiopolim cum hostibus congressi, non modo rem male gessissent, verum etiam Guido amissa majore exercitus parte effuse fugisset, alter vero una cum suis copiis periisset, denuo suo ductu suisque auspiciis arma hostibus inferre statuit. Colliguntur et conscribuntur ubique Romanæ legiones, neque parva auxilia conducuntur. Implorat et soceri sui Hungariæ regis
B opem; et facile impetrat ut is se per Bidynam auxiliares turmas missurum polliceatur. Igitur justo exercitu munitus, depromptis auri quindecim et argenti amplius sexaginta centenariis, cæterisque rebus idoneis instructus, omnibus negotiis suis Deo permissis mense Martio urbe egreditur, animo contra Barbaros intento et obfirmato, reditus vero non alio termino præfixo nisi ubi ea confecisset propter quæ expeditionem instituisset. Quodsi prosper esset eventus, eum Deo se acceptum laturum: sin adversus (quem deprecaretur), et hunc illius judicio permittendum **589** qui sortem justorum diutius virga peccatorum cædi vellet. Quo animo et consilio cum ad summum discrimen pergeret, Dei manus et potestas adhuc
C excelsa erat, neque numinis ira placata, ut eventus docuit, Blachis victoriam contra nos adeptis. Cum autem imperatoris oculi acerbos hostes spectarent, et cogitatio longe remota prosequeretur, non videbat eum a quo imperio pellendus erat, prope astantem et summa animi consensione per omnia conjunctum, et domesticum offensaculum ut plane innoxium transiliebat. Neque id est mirandum, quoniam mortales vitia juxta virtutes in propinquo et in eadem prope stirpe nascentia cernere aut nolumus aut nequimus. Ut non dicam natura a nobis quodammodo charitatem erga res nostras esse insitam, qua devincti et remollescentes malis affectibus et actionibus tam nostris quam charissimorum segnius resistamus. Quo fit ut veluti surdis auribus eorum verba prætereamus, qui
D nostrorum improba facta commemorant. Sic Isaacius quoque cum e plurimis audiret fratrem Alexium suæ et vitæ et imperio insidiari, et clandestinum **590** odium benevolentiæ prætextu dissimulare, ac plures esse Alexii quam Isaacii amantes, verba illa pro nugis aspernabatur, non adhibito judicio, ut lapide Herculeo, ad adulterina fratris acta deprehendenda. Imo asper in delatores erat,

quasi charitatem suam erga fratrem indelebilem et firmissimis nixam radicibus abolere atque exscindere vellent, quem solum omnium vastator Andronicus non læsisset. Igitur ad Radæstum maritimam urbem profectus maximum et nomini suo respondens resurrectionis festum celebrat, et Pascha mysticum immolat et comedit ; ibique Basilacium convenit, inusitatæ vitæ hominem, eamque opinionem apud omnes consecutum quasi futura prævideret atque prædiceret. Unde maxima hominum frequentia ad eum, ut olim ad Hammonis et Amphiarai oraculum, confluebat. Cæterum nihil veri et perspicui de rebus futuris loquebatur, sed verba confusa, inter se dissidentia et perplexa fundebat ; et quamvis sæpe ridicula quædam admisceret, tamen turbam pastorum agricolarum et remigum ad se attrahebat. Nam mulierum ad se venientium **591** mammis exploratis et talis contrectatis obscura promebat oracula, et ad plerasque quæstiones nihil respondebat, et suas divinationes discursationibus et insanis gestibus peragebat. Astabant ei quoque cognatæ aniculæ, vecordes et insanæ, quæ consultoribus explicabant quid illi Basilacii gestus rerum futurarum designarent, et taciturnitatem ut sapientem orationem interpretabantur. Is igitur homo, ut dixi, vates vulgo habebatur et futura prædicere putabatur, a mulierculis præsertim, quibus turpes quæstiones et deformes vestium implexiones pro ludo et joco cordi erant. Cordatis vero hominibus ineptus histrio et vecors silicernium videbatur. Erant etiam qui eum Pythonico spiritu esse præditum haud absurde conjectarent ; quorum ego judiciis maxime assentior. Imperatorem neque ut tanta potentia præditum excepit ; neque salutationi ejus quæ erat : « Salve, pater Basilaci, » respondit ; neque tacito nutu capitis gratias egit : sed huc atque illuc instar pulli equini aut hominis furiosi saltans **592** accedentibus maledixit, Constantino Mesopotamitano in primis, qui tum Isaacio familiarissimus erat. Nec ipsi denique imperatori parcens, vix tandem inquietis illis agitationibus omissis, scipione quem manibus gestabat, imaginis imperatoris, quæ in ejus oratoriæ cellæ pariete depicta erat, oculis erasis, etiam pileum de capite illius auferre studebat. Quæ cum fecisset, imperator eo deliro despecto recessit, populus vero qui ea viderat, nihil boni ominabatur. Ut vero etiam eventum non plane ab illis signis abhorrere constitit, cujusque opinio de Basilacio confirmata est, quæ, ut dixi, anceps prius et in plerisque dubia fuerat. Ut autem imperator Cypsella pervenit, exercituum partem centuriavit, partem, quæ nondum advenerat, exspectavit. Sed nobilitatis magna pars ægre ferre se simulans quod longo tempore ab imperatore neglecta esset, quodque res publica **593** perperam et temere administraretur, cum re vera illud spectaret, quod ex imperii mutationibus ea plurima emolumenta percipere animadvertebat,

A βασιλεὺς παρὰ πλείστων ἐνωτιζόμενος ἐπιβουλεύειν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ καὶ ζωῇ τὸν ἀδελφὸν Ἀλέξιον καὶ παραπετάσματι φιλίας συγκαλύπτειν πολλαχῇ τὸ μισάδελφον, καὶ ὡς πλείονές εἰσι φιλαλέξιοι μᾶλλον ἢπερ φιλισαάκιοι, ὡς λῆρον ἀπεπέμπετο τὰ λεγόμενα, μηδὲ τὸ ἐξεταστικὸν ὡς λίθον Ἡράκλειον προσάγων καὶ βασανίζων τῶν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ πραττομένων τὸ κίβδηλον, ἀλλὰ δριμὸς ὢν τοῖς τὰ τοιαῦτα εἰσηγουμένοις ὡς ἔχουσι πρὸς ἐφέσεως ἐξίτηλον ποιεῖν τὴν ἀνέκπλυτον καὶ οἷον εἰς βάθος ἐγκεκαυμένην τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ πρὸς τὸν κασίγνητον στοργήν, ὃν μόνον ἀπὸ πάντων ὁ λωβητὴρ Ἀνδρόνικος οὐκ ἐσίνατο. Ἀφιγμένος τοίνυν ἐς τὴν παραθαλαττίδιον Ῥαιδεστὸν τὴν μεγίστην ἐκτελεῖ καὶ κυριώνυμον ἀναστάσιμον ἑορτήν, καὶ θύει καὶ ἐσθίει
B τὸ Πασχα τὸ μυστικόν. Ἔνθα καὶ τῷ Βασιλακίῳ συγγίνεται, Ἦν δ' οὗτος ἀλλότροπόν τινα βίοτον μετιών, καὶ δόξαν παρὰ πάντων ἠνέγκατο προφητεύειν καὶ προβλέπειν τὰ ἔμπροσθεν, ὅθεν εἰς αὐτὸν τὰ πλήθη συνέῤῥεον ὡς οὐδ' ἐς μυρμηκιὰν οἱ ἐπανιόντες τε καὶ ἐξιόντες φιλόπονοι μύρμηκες ἤ γοῦν οἱ ἐς Ἄμμωνος πάλαι καὶ Ἀμφιάρεω ἀφικόμενοι. Ἀλλ' οὐδὲν ἀληθὲς καὶ σαφὲς περὶ τῶν ἐσομένων οὗτος ἐφθέγγετο, πεπλανημένα δὲ καὶ ἀσύμφωνα ἑαυτοῖς καὶ γριφώδη διεξῄει ῥήματα· ἐν πολλοῖς δὲ καὶ γέλωτος διατεχνώμενος ἄξια, τὸν ἀγελαιοκόμον ὅμως καὶ πρὸς ὕννιν ἀφορῶντα καὶ κώπην ἐπεσπᾶτο λεών. Τῶν γὰρ ἀφικνουμένων ἐς αὐτὸν γυναικῶν ἐμάστευε τοὺς μαστούς, καὶ περιαθρῶν τὰ σφυρὰ ληρῶν ἐπὶ τούτοις ἦν καὶ ἀποφοιβάζων ἀδιάγνωστα λόγια. Ἀπεσιώπα δὲ κἀπὶ ταῖς πλείσταις
C τῶν πεύσεων αἵπερ αὐτῷ παρὰ τῶν προσιόντων ἐπήγοντο, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις μεταβάσεσι τοπικαῖς καὶ σχηματισμοῖς ἐπέραινε Πανικοῖς. Συνεστῶτα δὲ γύναια γραϊκά τινα οἰστρηλατοῦντά τε καὶ κωθωνιζόμενα, κατὰ γένος αὐτῷ συναπτόμενα, ὑφηγοῦντο τοῖς παραβάλλουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Βασιλακίου τελούμενα, ὅ τι τῶν γενησομένων τεκμηριάζουσι, καὶ τὴν σιγὴν ὥς τι φθεγγομένην καὶ ὑποδηλοῦσαν σοφὸν διεσήμαινον. [P. 288] Ἐδόκει οὖν ὁ ἀνὴρ οὗτος τοῖς μὲν πολλοῖς, ὡς ἔχω εἰπὼν, προφητικὸς, καὶ προσημαίνων τὰ συμβησόμενα, καὶ μάλισθ' ὁπόσαις τῶν γυναικῶν αἱ τῶν πεύσεων ἀσεμνοι καὶ ἀσχήμονες τῶν ἐσθημάτων ἐγκομβώσεις ὡς παιδιά τις περιεσπούδαστο γέλωτι σύμμικτος, τοῖς δ' ἐς νοῦν
D βάπτουσι περίεργόν τι καὶ γελωτοποιῶν καὶ ληρῶδες γεφόντιον ἤγητο. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ πνεύματι Πύθωνος κάτοχον εὐστόχως εἰρήκασιν, οἷς ἐθέμην μάλιστα καὶ αὐτός. Τότε γοῦν ἐπιστάντι τῷ αὐτοκράτορι οὔτε προσέσχεν ὅλως ὡς περιβεβλημένῳ τοσαύτην καὶ τοιαύτην ἰσχὺν, οὔτε πρὸς τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν (ἡ δὲ ἦν « Χαίροις, ὦ πάτερ Βασιλάκιε ») τὴν ἀπόκρισιν ἔθετο ἤ γοῦν ἀντισπάσατο σιωπῇ κατανεύσας τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ὧδε κἀκεῖσε μετὰ πωλικῶν φερόμενος σκιρτημάτων καὶ παραφόρων μετακινήσεων ἐκκολόγει τοὺς προσιόντας, καὶ μάλιστα τὸν Μεσοποταμίτην Κωνσταντῖνον, ὃς ἦν τότε λίαν ᾠκειωμένος τῷ βασιλεῖ, μηδ' αὐτοῦ φειδόμενος τοῦ κραττύντος. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις τῶν ἀτάκτων λήξας

κινήσεων, τὴν χεῖρα ἐκτείνας ἀχρειοῖ δια τοῦ σκίμπωνός, ὃν ἔφερε ταῖν χεροῖν, τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως, ἥτις κατὰ τὸ εἰς εὐχὴν αὐτῷ ἀποτεταγμένον οἰκίδιον χρώμασιν ἐπὶ τοίχου ἐστήλωτο, τοὺς ὀφθαλμοὺς διαλωβησάμενος. Ὡρμήκει δὲ καὶ τὸν τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος πῖλον ἁρπάσαι καὶ χαμαὶ κατενεγκεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτος διεπεπράχει· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀφροσύνην καταγνοὺς τοῦ ἀνδραρίου ἐκεῖθεν μεθίσταται. Αὐτοῖς μέντοι γε τοῖς συνειλεγμένοις, ὀφθαλμοῖς παραλαβοῦσι τὰ γεγονότα οὐκ εὐσύμβολος τῶν ἐσομένων οἰωνὸς συλλελόγιστο. ὡς δὲ καὶ τὰς ἀποβάσεις οὐ πάντη ἀπαδούσας τοῖς συμβόλοις τεθέανται, ἐπὶ πλέον ἕκαστος ἔτι τὴν περὶ τοῦ Βασιλακίου δόξαν ἐκράτυναν, ἀμφιῤῥεπῆ τε οὖσαν, ὡς ἤδη μοι λέλεκται, πρότερον κἀπὶ τοῖς πλείστοις ἀμφισβητήσιμον. Ὡς δ' εἰς τὰ Κύψελλα ὁ κρατῶν ἀφίκετο, τὰ μὲν τῶν στρατευμάτων ἐς φάλαγγας καὶ ἴλας ξυνέταττε, τὰ δὲ καραδοκῶν προσέμενεν ἀφικέσθαι. Τῶν δ' εὖ γεγονότων συχνοὶ τῇ ἀκομιστίᾳ τοῦ βασιλέως ἐκ μακροῦ δυσχεραίνειν πλαττόμενοι καὶ τῷ μὴ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον τὰ κοινὰ διοικεῖσθαι πράγματα, εἰπεῖν δ' ἀληθέστερον τὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων κατὰ πολὺ συμβαλλομένας αὐτοῖς ἐς χρηματισμὸν κατανοήσαντες, τότε τὰ ἐνδεδυκότα τῇ ψυχῇ καὶ ὑποβαλπόμενα τοῦ στήθους ἀναμηρύοντες εἰς φῶς προήνεγκαν. Τοίνυν ὁ μὲν αὐτοκράτωρ εἰς κυνηγέσιον ὁρμηθεὶς καὶ πρὸς τῷ ἔφιππος ὀρθῆναι γινόμενος μετεπέμπετο καὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀλέξιον συνεξιέναι οἱ καὶ συνδιαχυθῆναι κατὰ τῶν ἐκεῖσε πεδίων τὰ ποώδη καὶ ἀνθηρά· ὁ δὲ πρὸς τὸ ἐν χερσὶν ἔργον ἑτοιμασάμενος ἐπισπέσθαι οἱ ἀπείπατο, πρὸς σχάσιν φλεβὸς ἑτοιμασθῆναι λέγων, μσλακισμὸν ὑποκρινάμενος σώματος. Καὶ οὕτως ὁ μὲν ἔξεισι καὶ μόνος καὶ τῆς προκειμένης ἔχεται, οἱ δὲ τοῦ σκέμματος κοινωνοῦντες τῷ Ἀλεξίῳ λοιμοί καὶ κύβοι καὶ εὔριποι καὶ [P. 289] σκηνῆς γέμοντες ἄνθρωποι ὡσεὶ σταδίους τρεῖς τὸν βασιλέα προϊόντα ἰδόντες τῆς σκηνῆς μετὰ τῶν πέλας καὶ φίλων οἷς πεπολίτευτο καὶ οἳ συνδιῴκουν αὐτῷ τὰ κατ' ἔφεσιν, συναρπάζουσιν εἰρωνίκως τὸν Ἀλέξιον, καὶ εἰς τὴν βασίλειον σκηνὴν τοῦτον εἰσάγουσι καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Βρανᾶς Θεόδωρος, ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος, ὁ Πετραλίφας Ἰωάννης καὶ ὁ Ῥαοὺλ Κωνσταντῖνος, ὁ Καντακουζηνὸς Μιχαὴλ καὶ συχνοὶ ἕτεροι ἀνάρσιοι καὶ εὔριποι ἄνθρωποι, κατὰ γένος τῷ βασιλεῖ συναπτόμενοι, καὶ σμῆνος ἄλλο ἀγελαῖον περὶ τὸ σεβαστοκρατορικὸν πάλαι ἀλητεῦον καὶ χαῖνον ἑστιατόριον καὶ χαῖρον ταῖς τῶν πραγμάτων ἐξαλλαγαῖς. Προσχωρεῖ δέ οἱ καὶ πρὸς μόνην τὴν τῶν νεοχμωθέντων ἐνήχησιν ἅπαν τὸ στρατιωτικὸν ἴλαδὸν, καὶ ὁπόσον Ἰσαακίῳ προσέῤῥεπε θεραπευτικὸν καὶ οἰκίδιον, καὶ οἵπερ εἰς βουλῆς ἀξίωμα ἤρθησαν. Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀσήμους τὰς πρώτας φωνὰς εἰς ἀκοὴν ὠτίου δεξάμενος, εἶτα καὶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐλαῖαν τῶν πλείστων θεώμενος συνδρομὴν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἀνάῤῥησιν ἐνηχούμενος, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλλοντας ἔχων ταυτὶ τὰ τολμώμενα, ἔστη τε τοῦ ἵεσθαι πρόσω, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἑαυτῷ

A quæ diu cælarat animis, tum in apertum protulit. Cum autem imperator conscenso equo venatum iturus fratrem Alexium, ut secum exiret et in herbidis et floridis illis locis una oblectaretur, accersi jussisset, is destinatis exsequendis intentus, ægritudine et venæ sectione simulata, comitari eum recusavit. Sic ille solus cœptum iter prosequitur. Alexii vero conjurati, homines leves, conscelerati, euripo mutabiliores, fucis et dolis referti, ubi imperatorem cum satellitibus et amicis, quorum in administranda re publica et cupiditatibus suis explendis opera utebatur, tria circiter stadia a tabernaculo recessisse viderunt, Alexium invitum scilicet abreptum et in imperatorium tentorium perductum imperatorem salutarunt. Erant hi Branas Theodorus, Georgius Palæologus, Raul Constantinus, B Cantacuzenus Michael, et alii complures improbi et leves homines, imperatori sanguine juncti, et agmen eorum qui **594** mensam sebastocratoricam consectabantur, novis rebus gaudentes. Totus item exercitus illo motu duntaxat audito turmatim ad Alexium deficit, domestici præterea et ministri Isaacii omnes, et qui ab eo dignitate senatoria ornati erant. At imperator obscuris principio vocibus acceptis, deinde in tentorium suum concursu plurimorum viso et fratris declaratione audita, nec multo post facinoribus istis nuntiatis, cursu represso, signo crucis se muniit, et Christi pace implorata Deum sæpius oravit se ex illo discrimine liberari; et Dei Genitricis imaginem ex sinu prolatam crebro amplectens partim collaudabat, partim supplex efflictim orabat ut imminens periculum C effugere liceret. Cum autem quosdam comprehendendi sui causa laxis habenis irruere nec aliud spirare aut spectare nisi captivitatem suam cerneret, fugam arripit; et vorticoso fluvio, qui illic præterfluit, non sine periculo superato pergit. Quamvis enim nullum tutum receptum **595** cerneret, tamen ut exitium a populi furore summa festinatione persequentis imminens evitaret, Stagira pervenit, quæ nunc Macra dicitur, ubi a Panteugeno quodam comprehensus et persecutoribus proditus sole postremum viso, paulo post ad Peræ monasterium ab imperatoris Andronici patre Isaacio conditum excæcatur. Utrum vero Numinis vindicta pœnas illas ibi dederit, aliis consideran- D dum relinquo. Vult enim Providentia, quæ omnia optime gubernat, etiam in inimicissimorum supplicüis moderationem adhiberi, et semper in conspectu esse potestatis lubricum et imperii amissionem, ne, ut omnium rerum vicissitudo est, quemadmodum quisque tractarit cæteros, ita et ipse divino judicio ab aliis tractetur. Post hanc calamitatem, ob ingentem cruciatum diebus compluribus cibo non gustato, palatino carceri includitur. Paulo vero post in alteram urbis partem ad Diplocionium transfertur, nec quidquam præter vini et panis demensum, ut homo plebeius ruri degens, accipit. Frater vero ejus **596** imperio

pacato seditionum experte potitur, non aliter fere quam Castor et Pollux, qui alternis diebus oriri et occidere feruntur. Imperavit Isaacius annos novem et menses octo; fuit flammanti facie, rufo capillo, mediocri statura, robusto corpore, nondum annos quadraginta natus, cum regno pelleretur.

A ἐγχαράξας σ'Ιλήκοις, Χριστὲ βασιλεῦ, » ἀνεβόησε, καὶ ῥυσθῆναι τῆς ὥρας ἐκείνης πολλάκις ἐθεοκλύτησεν. Ἐξενεγκὼν δὲ καὶ ὃ εἶχεν ἐνστήθιον τῆς Θεομήτορος μόρφωμα πυκνὰ τοῦτο περιεπτύσσετο, τὰ μὲν ἀνθομολογούμενος, τὰ δὲ καὶ ἐξιλεούμενος, καὶ μετὰ συνοχῆς ἐδεῖτο καρδίας διαδρᾶναι τὸν ἐπιόντα κίνδυνον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς συλληψομένους αὐτὸν ἐώρα πάντα χαλινὸν ἀνεικότας καὶ ἓν πνέοντας καὶ πρὸς ἓν βλέποντας τὴν αὐτοῦ κατάσχεσιν, φυγαδείας ἅπτεται· καὶ τὸν ποταμὸν ἐπικινδύνως διαβάς, ὃς ἐκεῖσε βαθυδίνης διὰ τοῦ πεδίου σύρεται, εἶχετο τῆς ὁδοῦ, ἐς οὐδὲν μὲν προδήλως σῶζον κατάντημα συνορῶν, τὸν δ' ὅλεθρον ὡς ἀνυστὸν ἐκτρεπόμενος, ὃς ἐκ τοῦ μανιώδους τῶν ἑπομένων ὁρμήματος καὶ τοῦ μηδὲν ἀνιέναι τοῦ τάχους ὀξύτατος συλλελόγιστο. Ἀφιγμένος δὲ κατὰ Στάγειραν, ἥτις Μάκρη λέγεται νῦν, συλλαμβάνεται παρὰ Παντευγένου τινὸς καὶ καταπροδίδοται τοῖς ἐπιδιώκουσιν. Οὐκοῦν καὶ τὸν ἔσχατον ἥλιον θεασάμενος ἄμφω τὼ ὀφθαλμὼ μικρὸν ὕστερον ἐξορύττεται κατὰ τὴν ἐν Βήρᾳ μονήν, ἧς δομήτωρ ὁ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοκεὺς Ἰσαάκιος. Εἰ δὲ κατὰ θείαν νέμεσιν ἐκεῖσε ταύτην τὴν δίκην ἔτισεν ὡς δράσας κακῶς Ἀνδρόνικον ἑτέροις σκοπεῖν ἀφίημι· βούλεται γὰρ ἡ τὸ πᾶν ἄριστος διεξάγουσα πρόνοια καὶ τοῖς ἐχθροτάτοις τοὺς τιμωροὺς φιλανθρώπως προσφέρεσθαι, ὑφορωμένους τὸ μὴ ἀειπαγὲς τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἰσχύος ἁπίζωσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κινήματος (41) ἐς τὸ αὐτὸ κατάντημα πολλάκις μετακύθευσίν τε καὶ παλινδρόμησιν. Καὶ τὸν μὲν εἶχε μετὰ τοῦτο τὸ πάθος, [P. 290] ἡμερῶν συχνῶν μὴ προσεντηνεγμένον σῖτα διὰ τὴν σεισάχθειαν τῆς κολάσεως, τῶν βασιλείων ἔνδοθι κάθειρξις πρόσκαιρος, καὶ αὖθις ἡ κατὰ διπλοῦν κίονα περαία, βίον ἀγρότην ἀντλοῦντα, οἴνῳ τε καὶ σίτῳ μετρητῷ ὡς τὸν τυχόντα ἰδιωτὴν διαζῶντα, τὸν δ' ἀδελφὸν αὐτοῦ ἡ βασιλεία μετ' εἰρηνοίας καὶ ἀστασιάστου τῆς καταστάσεως, ὡς εἶπερ κατὰ τοὺς Διοσκόρους συνέθεντο δύνειν τε καὶ φαίνειν ἑτερημέρως τῷ τῆς βασιλείας στερεώματι. Ἦρξε δὲ Ῥωμαίων Ἰσαάκιος ἐνιαυτοὺς ἐννέα σὺν μησὶν ἑπτά, φλογερὸς ὢν τὴν ὄψιν, τὴν τρίχα πυρσός, τὴν ἡλικίαν μέσος, τὴν ἰσχὺν εὔρωστος, οὔπω τεσσαράκοντα ἔτη γεγενημένος ὁπηνίκα τῆς βασιλείας καθῆρητο.

Hier. Volfii notæ.

(41) Καὶ τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κινήματος. Tanta est hujus periodi, si diis placet, elegantia, ut quid sibi velit, vix Œdipus divinare possit.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ

IMPERIUM

ALEXII COMNENI FRATRIS ISAACII ANGELI.

597 Ac Isaacius ad hunc modum levi momento et imperium et oculos amisit, eorum scelere de quibus summam sibi charitatem et observantiam pollicebatur. Quid enim fratre, præsertim adeo dilecto conjunctius et sincerius? Quod si aqua fauces strangulat, quid homines **598** bibamus? Si membra contra sese armabuntur, qua tandem compage corpora nostra constabunt? Medicorum

B Α'. Καὶ τόνδε μὲν τὸν τρόπον ὁ Ἄγγελος Ἰσαάκιος τῆς [P. 291] ἀρχῆς καταστρέφεται (42) καὶ τὸν δυναστην εὐχερῶς ἀποζώννυται, προσπαθῶν φωτὸς στέρησιν, ὑφ' ὧν ὡς παρ' οἰκείων ὀφθαλμῶν χειραγώγησιν ἐφαντάζετο. Τί γὰρ ἀδελφοῦ, καὶ τούτου φιλουμένου, ἐγγύτερον ἄλλο καὶ γνησιώτερον; εἰ δὲ τὸ ὕδωρ πνίγει, τί καὶ πιώμεθα ἄνθρωποι; καὶ εἰ καθ' ἑαυτῶν τὰ [P. 292] μέλη ὁπλίζ-

Hier. Volfii notæ.

(42) Καταστρέφεται. Byzantius codex addit, οὐ γνώμῃ μᾶλλον αὐταδέλφου ἢ βίᾳ, ὡς ᾔδετο, καὶ συνδρομῇ παντὸς τοῦ στρατεύματος, κατ' αὐτοῦ σπασαμένων τῶν πολλῶν τὰ ξίφη, καὶ διηπειλημένων ἐκείνῳ θάνατον, εἰ μὴ τὴν ἀρχὴν καταδέξηται, Βασιλεὺς δ' Ἀλέξιος οὐκ εὐθὺς νῦν μεγαλοπολιν εἴσεισιν etc. *Non tam de sententia germani fratris quam vi, ut ferebatur, et concursu totius exercitus, plerisque strictis ensibus in eum irruentibus, et mortem minitantibus nisi principatum susciperet. Alexius vero potitus imperio non statim magnam urbem ingreditur* etc. Amplificationes fraterni sceleris prætermittit, nec tamen facinus dissimulat, cum superiore libro dicat ἁρπάζουσιν εἰρωνικῶς, et hic βίᾳ ὡς ᾔδετο. Neque vero difficile aut novum est potentibus eorumque parasitis falsas cantilenas componere et spargere in vulgus.

ται, τίνι ἄν συναρμολογηθέντες ζησώμεθα; καὶ ἡ μὲν φιλάνθρωπος τέχνη ἐξ ἀντιθέτων σαρκῶν ἀντίδοτον συνεκεράσατο σώζουσαν, ἔνιοι δὲ τῶν τῆς φύσεως σεμνῶν δώρων ἐπιλαθόμενοι ἐπανέστησάν τε ἀλλήλοις, καὶ ὅπερ εἰσὶν, ἡγνοήκασι μοχθηρίᾳ γνώμης καὶ δόξης ἔρωτι μείζονος. Ἦν τοίνυν παρ' ἔθνεσι καὶ τοῦτο Ῥωμαίων εἰς ἐξουθένημα, παρακολούθημά τε καὶ ἐπισύμβαμά τι λελόγιστο τῶν προηγησαμένων ἁπάντων αἴσχιον ἐπὶ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταπεττεύσεσι καὶ ταῖς τῶν κρατούντων μεταθέσεσί τε καὶ ἀλλοιώσεσιν. Ἦσαν δ' οἳ καὶ τῆς ἐς τοὺς πέλας φιλίας ἀφιστάμενοι ἀπολυόμενοί τε τὴν πάλαι συνήθειαν, « Ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται· λυτρώσεται ἄνθρωπος; » ἔλεγον. Καὶ οἷς τὰ μυστηριώδη τῶν βουλευμάτων τινὲς ἀπεκάλυπτον, τούτων τηνικαῦτα καὶ τὴν προσηγορίαν ὡς ἐπίβουλον ὑπεβλέποντο, πρὸς παράδειγμα τὸ γεγονὸς ἀφορῶντες. Αὐτὸς δὲ ὁ τῆς ἀρχῆς ἐπιβήτωρ Ἀλέξιος, μὴ ἐν νῷ βαλλόμενος ὡς ἑαυτὸν καθῄρηκε τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν καθελών, ὡς τὸν βασιλικὸν αὐτίκα θρόνον ἐπὶ τῷ θερμῷ τούτῳ ἀνεπήδησεν ἀνομήματι, καὶ τοὺς ἱματισμοὺς καὶ τὸ στέφος διφήσας τοῦ κασιγνήτου καὶ περιθέμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος, καὶ ὅσοι μέρος ἦσαν τῆς γερουσίας, βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται. Καὶ τῇ μὲν γυναικὶ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει καθήκουσι δῆλα τὰ ξυνενεχθέντα παραχρῆμα ποιεῖ· αὐτὸς δὲ τοὺς συναραμένους αὐτῷ τῆς ἀρχῆς δεξιούμενος τῆς τε σπουδῆς ἀμειβόμενος, καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος θεραπεύων ὅτι τε ἀσμένως προσεχώρησε καί οὐδὲν τι διεστασίασεν, ἤρξατο μὴ σὺν λόγῳ καὶ τάξει τινὶ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑκάστου αἴτησίν τε καὶ ἔφεσιν διαδιδόναι τὰ χρήματα, ὁπόσα ἐκστρατεύων ἐπήγετο Ἰσαάκιος. Τούτων δ' ὑπορρέυσάντων τῇ ἀσώτῳ καὶ ἀνομοίῳ διανομῇ γήδια καρποφόρα καὶ δημοσίους συνεισφορὰς παρεῖχε τοῖς αἰτουμένοις. Ὡς δ' ἐπιλελοίπει καὶ ταῦτά, τοῖς τῶν ἀξιωμάτων ἐπεφύη λαμπροῖς, καὶ νῦν κἀπὶ τούτοις ἐξαίρων οὐ τόνδε ἤ τόνδε τῶν ἐλλογίμων, ἤ ἀνάγων εἰς τὸν προσεχῆ βαθμὸν καὶ ἀνάλογον, ἀλλὰ πάντα, καὶ τὸν βραχέος τιμώμενον τὴν τιμὴν καὶ τὸν οὐδέ ποτε τῆς πρώτης ἠξιωμένον βαθμίδος, ἐπὶ τὴν ἀνωτάτω καὶ κορυφαίαν μετεωρίζων ἀνεβίβαζεν, ὡς εἶναι τὸ πολύτιμον ἄτιμον καὶ τὸ φιλότιμον ἄχαρι. Πολλοὶ δὲ καὶ ὑποβιβασμὸν τὴν ἄνοδον ᾤοντο, ὡς ὀψέ ποτε δικαίως ἠξιωμένοι ὧν ἄλλοι παρ' ἀξίαν προηυμοιρήκεισαν, κακείνοις τὴν αὐτὴν τιμὴν συγκληρούμενοι ὧν ἠξιωμένων τιμῆς αὐτοὶ παραβλεπόμενοι ἄδοξοι ἐκρίθησαν τιμηέστεροι. Ἦν δὲ καὶ ἡ κτῆσις πρόχειρος· ὅν γάρ τις προσήνεγκε χάρτην τῷ βασιλεῖ, αὐτίκα ὑπεσημαίνετο, κἂν σολαίκως εἶχε τῆς φράσεως, κἂν ὁ προτείνων ἐδεῖτο ναυτίλλεσθαι μὲν τὴν ξηράν, ἀροῦσθαι δὲ τὴν φάλασσαν, ἤ τὰ ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν [P. 293] μετατίθεσθαι, εἴτε μὴν, ὡς ὁ μῦθος βούλεται, Ὄλυμπῳ Ἄθων ἐπανατίθεσθαι. Οὕτω δὲ ταῦτα πάντα τετελεκὼς ἤ μᾶλλον συντετελεκὼς, οἰκειότερον, εἰπεῖν, ὡς χαρίζεσθαι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασι βιαζόμενος διαφήσειν ἔπειτα τὰ στρατεύματα εἰς ἤθη τὰ οἰκεῖα

A quidem ars ex contrariis rebus salutare antidotum conficit. Quidam vero præclara naturæ munera obliti mutuo se exagitant, et præ improbitate ingenii et majoris gloriæ cupiditate se homines esse non meminerunt. Peperit hoc quoque facinus Romanis apud exteras nationes contemptum, omnibus aliis quæ in mutandis imperatoribus accidere solent turpius et flagitiosius. Fuerunt et qui ruptis amicitiæ vinculis veterem familiaritatem dirimerent. Frater fratrem, inquiunt, non liberat: quid faciat alienus? Quibus ante arcana commiserant, eorum vel colloquium metu insidiarum devitabant, in illud fraterni sceleris exemplum intuentes. Ipse vero imperii occupator Alexius, non cogitans se fratre everso semetipsum evertisse, B statim imperatorium solium, flagrante adhuc eo delicto, conscendit, et fratris vestitu coronaque ornatus, ab omni militari turba et senatoriis viris imperator Augustus consalutatus, uxorem suam et propinquos in urbe degentes ea de re certiores facit; **599** et ut eos quorum ope et studio imperium consecutus erat remuneraretur, et reliquum vulgus, quod libenter et citra seditionem accessisset, in officio retineret, sine ratione ulla et ordine sed pro cujusque petitione et libidine pecuniam dilargiri cœpit, quam in militiam Isaacius advexerat. Quæ cum immoderata et inæquali distributione dilapidata esset, prædia fructuosa et publica vectigalia petentibus donavit. Iis quoque deficientibus, illustribus dignitatibus non paucos C eosque non claros viros ornavit, aut ad proximum et convenientem gradum evexit: sed quosvis, qui eum honorem parvi æstimabant et primum gradum nondum conscenderant, in summo fastigio collocavit, ut dignitatum frequentia indignitatem haberet et omni gratia careret, aliqui etiam suo honori derogatum putarent illo honoris incremento, ut sero tandem jure id consecuti quod aliis præter meritum ante tempus contigisset, dignitate secum exæquatis iis, quibus, quantumvis honore auctis, ipsi prorsus neglecti dignitate præstare judicarentur. Neque vero difficilis erat honoris adeptio. Quod enim scriptum imperatori offerres, id e vestigio subsignabatur, sive inepta **600** dictione constaret, sive ut mare arare, terra navigare et montes in medium mare transferre, sive (ut est in fabulis) ut Athon Olympo imponere liceret, peteres. His D rebus omnibus ita perfectis vel potius confectis, quasi temporum et rerum conditioni servire coactus, legiones domum abire sinit, nihil curans quod Blachi cum Scythis' obvia quæque vastarent. Et ipse non statim in urbem properat, sed fratre capto et excæcato nihil periculi metuens, pedetentim ac per otium in diversoriis commorando proficiscitur. Jam enim a civibus quoque declaratus imperator et a conjuge Euphrosyna ingressus ei præparatus erat et senatus, licet non totus, ejus successibus lætabatur: neque plebs ad illius mutationis famam concitata vel novis rebus

studuit vel justa iracundia exarsit, quod imperatoris creandi privilegium a militibus sibi ereptum esset: sed quieverunt et acta comprobarunt omnes. Cæterum cum conjux ejus ducissa Euphrosyna in magnum palatium abiret, tum vero colluvies opificum et turbulentorum **601** hominum quemdam astrologum Alexium Contostephanum, imperio jam olim insidiantem, in foro imperatorem consalutat: negabant enim se Comnenorum latus os diutius imperium, quorum pertæsum esset. Imperatrice vero ita cum periculo magnum palatium ingressa, comitatus nobilium hominum audacius quam prudentius in Contostephanum facto impetu factionem illam dissipat, et Contostephanum in carcerem conjicit.

A ἐπανελθεῖν, μηδένα θέμενος λόγον εἰ τὰ ἐν ποσὶν οἱ Βλάχοι λοίζονται μετὰ Σκυθῶν ἐπιόντες. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ εὐθὺς ῥυτῆρι παντὶ τῆς εἰς τὴν πόλιν ἥψατο, ἀλλ' ὡς τοῦ ἀδελφοῦ συσχιθέντος καὶ πηρωθέντος μηδένα ὑφορώμενος κίνδυν, βάδην καὶ τοῖς σταθμοῖς ἐμβραδύνων ἐπορεύετο. Ἤδη γὰρ καὶ τὸ τῆς πολιτείας αὐτὸν ἀνευφήσε πλήρωμα, καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς Εὐφροσύνης ἡ τούτου προητοίμαστο εἴσοδος, τό τε τῆς συγκλήτου μέρος, εἰ καὶ μὴ ἅπαν, ἱλαρῶς ὅσα οἱ ξυνενήνεκται ἤνεγκε, καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου πρὸς τὴν ἀκοὴν τῶν ἠγγελμένων οὐδέν τις ἀτάσθαλον ἐνεόχμωσεν, ἀλλ' ἠρέμησαν μὲν πάντες καὶ συνεπευδόκησαν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήτε βατταρίσαντες μήτε ἀναφλεγέντες πρὸς ὑπὸ τῶν στρατοπέδων καὶ τοῦτο ἀφῃρηνται. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ μέγιστον ἀρχεῖον ἡ δούκαινα Εὐφροσύνη ἄρασα ἤλαυνε, τότε δὴ τῶν βαναύσων καὶ ξυγκλύδων τινὲς φιλοτάραχοι φατρίαν κροτήσαντες καὶ σύστρεμμα ποιησάμενοί τινα Κοντοστέφανον ὀνόματι Ἀλέξιον, ἐς τὸ μέγιστον ξὺλλεγέντες τέμενος, ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα, ἀστροθεάμονα ὄντα καὶ πάλαι τῇ βασιλείᾳ ἐνεβρεύοντα, οὐκέτι λέγοντες θέλειν ὑπὸ Κομνηνῶν βασιλεύεσθαι γεγενημένων αὐτοῖς εἰς πλησμονήν. Τῆς δὲ βασιλίσσης Εὐφροσύνης ἐπικινδύνως οὕτως τὸ μέγα παλάτιον εἰσιούσης, ἔνιοι τῶν ἀπ' εὐσήμου γένους ἐφεπόμενοι ἐκείνῃ κατὰ τοῦ Κοντοστεφάνου ὥρμησαν τολμηρότερον μᾶλλον ἢ συνετώρον, καὶ τὸ χυδαῖζον στῖφος τῆς πόλεως αὐτίκα διασκεδάννυται, καὶ ὁ Κοντοστέφανος συλληφθεὶς φρουρᾷ παραδίδοται.

2. Eo populi motu compresso, etiam ecclesiastici novum imperatorem approbant; et quidam sacrificulus paucis nummis corruptus (eodem modo et cum seditiosis circumforaneis et paucis ex ordine judicum, quorum nominibus parco, actum), suggesto conscenso Alexii proclamationem orditur, sine patriarchæ consensu; qui tamen paulisper refragatus, ne sua voluntate coactus videretur, et ipse in imperatoris partes concessit. Quo facto remo amplius est adversatus, sed universi in magnum palatium tanquam mancipia transfugerunt; et priusquam novum imperatorem viderent, aut quid veteri accidisset compertum haberent, ejus uxori qui rerum potiri ferebatur obediverunt, **602** et tantum non capita pro scabellis supposuerunt: et catellorum instar calceum ejus deosculati, formidantium habitu, conjunctis pedibus et complexis manibus, soli famæ obtemperantes, astiterunt. At imperatrix callida et tempori servire edocta mulier fatuos Byzantios verborum lenocinio demulcebat; qui ut porci resupini, quibus ventres fricantur, blanditiis deliniti, nihil non eorum quæ acta erant approbabant. Ingressu ad hunc modum sine sanguine et publicatione bonorum cujusquam præparato, post dies aliquot ipse Alexius in urbem venit; et recens lotus in aurato lecto in exteriore Philopatio sedens libenter et hilariter adiri se patitur, animo propter admissum in fratrem scelus non consternato. Quidam vero ex Beli judicibus, **603** intempestivis jocis, quos adulatio suggerebat, risui se exposuerunt. Erant etiam qui id spectaculum suspirlis prosequerentur, cum vestes, quas sibi confecerat Isaacius, fratrem ejus induisse viderent, et indignum id facinus de-

B Β'. Τοῦ δὲ δημώδους πλήθους οὕτως ἠρεμηκότος, καὶ αὐτὸ συναπτῶς τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα τῇ νέᾳ τυραννίδι συμβαίνει, καὶ τις τῶν νεωκόρων ὀλίγοις ὑποφθαρεὶς κάρμασι (τοῦτο δὲ καὶ τῶν ἀγοραίων οἱ ταραχώδεις πεπόνθασι καὶ βραγεῖς τῶν ἐκ τοῦ δικαστικοῦ τάγματος· τὰ δὲ ὀνόματα προφέρειν οὐ δύναμαι) τῆς τοῦ Ἀλεξίου εὐφημίας κατάρχεται εἰς τὸν ἱερὸν ἀνάσταθμὸν ἀνιών, μὴ ἀναμείνας ἐκ τοῦ ἀρχιποιμένος τὸ ἐνδόσιμον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος μικρόν τι ἐνστὰς, καὶ ὅσον τὸν μὴ αὐτόκλητον ὑπεμφῆναι, τὴν γνώμην εἰς τὸν ἄρξαντα μετέθηκε. Καὶ τοῦ πατριάρχου τοίνυν ὑποχαυνωθέντος οὐδεὶς ἦν ἐκ τούτου γνωσιμαχῶν, ἀλλὰ πάντες τὸ μέγιστον ἀρχεῖον καταλαμβάνοντες ηὐτομόλουν ἀτεχνῶς τῇ βασιλίδι ὡς ἀνδράποδα, καὶ πρὶν ἰδέσθαι τὸν τυραννήσαντα ἢ γνῶναι ἀκριβῶς ὁποῖα τὰ ξυνενεχθέντα τῷ πρώην ἄνακτι, τῇ τοῦ λεγομένου βασιλεῦσαι καθυπέκυπτον γυναικὶ, καὶ ὑπετίθουν ὡς θρανίδας τὰς κεφαλὰς, καὶ τὴν ῥῖνα τῇ ἐμβάδι δίκην προσκνιζομένων κυνιδίων ἐνήρειδον, καὶ περιδεεῖ παρίσταντο τῷ σχήματι, τὼ πόδε συνάπτοντες καὶ τὼ χεῖρε συμβάλλοντες. Καὶ οἱ μὲν ἀβέλτεροι [P. 294] οὕτως ἐξ ἀκοῆς ἀνασσόμενοι, ἡ δὲ (43) βασιλὶς χρῆμά τι οὖσα ποικίλον καὶ πράγμασιν εὐμεθάρμοστον προσφυεῖς ταῖς πεύσεσι τὰς ἀποκρίσεις ἐμέριζε, καὶ τοὺς εὐήθεις διέχεε Βυζαντίους ἐν οἷς ἐκώτιλλεν· οἱ δὲ ὡς ὗες αἱ τὰς γαστέρας καταψώμενοι ὑπτιάζουσιν, ὑποκνώμενοι τὰ ὦτα τοῖς εὐπροσηγόροις ἀσπασμοῖς οὐδέν τι τῶν συμβεβηκότων ὑπὸ νέμεσιν ἔθεντο. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ προεισόδιος ἑτοιμασία τοῦ βασιλέως ἦν Ἀλεξίου, ἀναίμακτος πάντη καὶ μηγένα τῶν ὅλων ἐς οὐσίαν ἀδικήσασα. Εἴσεισι δὲ τὸ Βυζάντιον μεθ' ἡμέρας τινὰς καὶ αὐτὸς, καὶ κλίνῃ χρυσοπάστῳ νεόλουτος ἐνιζήσας

Hier. Wolfii notæ.

(43) Ἡ δὲ. Apparet ironia ex similitudine.

κατὰ τὸ λεγόμενον ἔξω Φιλοπάτιον περιχαρῶς καὶ ἀσμένως τοὺς ἐς αὐτὸν ἀφικνουμένους προσίετο, μὴ καταπεπτωκὼς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς ἐξ ὧν εἰς τὸν ἀδελφὸν διεπράξατο. Τινὲς δὲ τῶν τοῦ Βήλου κριτῶν μὴ εὐκαίρως τὸν καιρὸν κολακεύοντες βωμολόχους ἐπαφῆκαν φωνὰς, ἐν αἷς καὶ ὤφλον κατάγελων. Ἦσαν δ' οἳ καὶ ἐπεστέναξαν τοῖς ὁρωμένοις, καὶ τοὺς βασιλείους κόσμους κατωπτευκότες, οὓς ἑαυτῷ ὑπέρραψεν Ἰσαάκιος, περιαμπίσχοντας ἄρτι τὸν ἐκείνου κατίγνητον ἐπωδύραντο, τὴν ἀτοπίαν ἐκπλαγέντες τοῦ πράγματος, καὶ τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν τῆς ἀρχῆς ἀρχὴν προσφάτων οἰωνίζοντο συμφορῶν, τά τε Ὀσίριδος καὶ Τυφῶνος ἐβάλοντο κατὰ νοῦν, ὑφ' ὧν ἐκακοπράγησεν Αἴγυπτος. Εἰσελθὼν δὲ τὸ τῆς Θεοῦ Σοφίας περίπυστον καὶ μέγιστον τέμενος, ὅπως κατὰ τὸ ἔθιμον ἐς βασιλέα χρισθῇ καὶ περιβαλεῖται τὰ τοῦ κράτους σύμβολα, πρῶτα μὲν ὀψιαίτερον τὸ τῆς πίστεως ἐγγράφει σύμβολον βαφῇ τῇ βασιλικῇ, ἔπειτα ταῖς ὡραίαις λεγομέναις τοῦ νεὼ πύλαις ἐγγίσας ἱκανὸν ἐκεῖσε χρόνον διέτριψε, προσδεχόμενος πότε ἂν ἐπιταχθείη τὴν εἴσοδον παρὰ τῶν ἀκριβούντων τὸ τῆς ὥρας καίριον τῶν ἱερῶν κατηχουμενείων ἄνωθεν. Ἐξιὼν δὲ τοῦ νεὼ καὶ μέλλων ἐπιβῆναι τοῦ ὀχήματος, ὁ μὲν ἵππος (ἦν δὲ οὗτος φανιστὸς καὶ Ἀράβιος) προσάγεται παρὰ τοῦ πρωτοστράτορος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἑλκυσθείς, γίνεται δέ τι τῶν ἀῄθων καὶ ἀξίων θαύματος. Οὐ προσίεται ὁ ἵππος τὸν ἀναβάτην, ἀλλὰ φριμάσσων ὕφαιμος τὸ ὄμμα καὶ τὸ οὖς μετέωρος καὶ συχνὰ κόπτων τὸ δάπεδον καὶ τὰς ἐμπροσθίους ἀναβάλλων ὁπλὰς καὶ ῥύδην φερόμενος αὐτὸν ἀπεστρέφετο, ἀδοξῶν ὥσπερ ἐπὶ τῶν νώτων ὀχεῖν καὶ κατ' αὐτοῦ ἀγριούμενος. Πολλάκις οὖν πρὸς τὸ ἱππεύειν γενόμενον τὸν Ἀλέξιον ἀπεκρούσατο, τὰς ἐμπροσθίους ἐνσείων χηλὰς καὶ τὰς ὄψεις ἐπιστρέφων ὀπίσω. Ὡς δέ ποτε μετὰ πλεῖστα περιποππύσματα καὶ διομαλίσεις τοῦ αὐχένος ἔδοξεν ἠρεμήσειν καὶ παύσασθαι τῶν ἀγερώχων ἐκείνων ἑλίξεων καὶ τῆς τῶν ποδῶν ἀερώσεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπ' αὐτὸν ἀνεπήδησε καὶ τῶν ἡνίων ἐλάβετο· ὁ δὲ ὥσπιρ ἠπατημένος, καὶ δεξάμενος ἀναβάτην ὃν οὐκ ἤθελεν, ἠτάκτει τε ὡς πρώην καὶ τοὺς πόδας ἀνίστη μετ' ἐξακούστων τῶν χρεμετίσεων· οὐδ' ἔλιξεν ἐκβακχευόμενος οὕτως, ἕως τὸ μὲν λιθόστρωτον στέφος ἐκ τῆς κεφαλῆς [P. 295] τοῦ βασιλέως εἰς γῆν κατήνεγκεν, ὡς καὶ τούτου διαθραυσθῆναι μέρη τινά, αὐτὸν δ' ἀπεσφαίρισεν. Ἵππου τοίνυν ἑτέρου προσενεχθέντος, οὐχὶ μεθ' ὑγιοῦς ἐπωπτεύετο στεφανώματος, ὃ καὶ μὴ αἴσιον τῶν ἐσομένων ἔδοξε σύμβολον· μηδὲ γὰρ ἂν ἀδιαλώβητόν οἱ συντηρηθῆναι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ τοῦ ὕψους ἀποπεσεῖν καὶ προσπαθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐναντίων κακῶς. Συνεπόμπευον δὲ τῷ βασιλεῖ τῷδε ἐφίπποι καὶ οἱ δύο ἐπὶ θυγατράσι τούτῳ γαμβροὶ ὁ Κοντοστέφανος Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, καὶ ὁ πρὸς πατρὸς ἐκείνῳ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δούκας, πεπαίτερος ὢν τὴν ἡλικίαν, ᾧ καὶ κατὰ τὴν πομπαίαν ἐκείνην πρόοδον συνέβη τι τοιοῦτον παράλογον· μὴ γάρ τινος διαταράξαντος τὴν κόλουρον ἡμίονον ἣ ἔποχος ἦν, τὸν σεβαστοκρατορικὸν ἀπεβάλετο στέφανον ἀνατραπέντα τῆς κορυφῆς καὶ αὐτομάτως καταπεσόντα εἰς ἔδαφος. Πρὸς ὅπερ οἱ μὲν θεώμενοι ἐξεβόησαν καὶ εἰς γέλων διεκινήθησαν, τὴν ἐγκρυφιαζομένην τῷ στεφάνῳ πρότερον φαλάκραν ὡς πλησίφωτον σελήνην τότε κατωπτευκότες· ὁ δὲ Δούκας τὴν ἀνάγκην μετατιθεὶς εἰς τὸ εὔχαρι καὶ μείλιχον, ἄλλως τε κἂν τοῖς ἀδουλήτοις μὴ ἑτοίμως χολούμενος, ἔφερεν ὡς σύμμικτον ἡδονῇ παιδιὰν τὴν τῶν πλείστων ἐπὶ τῷ γεγονότι διάχυσιν, γεγηθὼς ἐν μέρει καὶ αὐτὸς καὶ μηδαμῶς τὸν ἀγανακτοῦντα ὑποκρινόμενος.

plorarent, et eam principatus mutationem brevi malorum fore principium augurarentur, Osiridis et Typhonis recordati, a quibus afflicta esset Ægyptus. Celeberrimum et maximum Dei Sapientiæ templum ingressus ut de more inauguraretur et imperii insignia assumeret, primum fidei symbolum imperatorio colore tardius perscribit. Deinde ad Speciosam templi portam diutius commoratur, exspectans, dum ingredi juberetur ab iis qui opportunam horam in eo loco, ubi catechumeni instituuntur, observabant. Templo egressus, cum sublimem equum Arabicum a protostratore adductum conscensurus esset, res memoratu digna accidit. Equus enim sessorem non admittit : sed oculis sanguine suffusis, auribus arrectis, crebro solum pulsans, et anterioribus ungulis cum fremitu sublatis, eum **604** ferocissime aversatur, quasi tergo recipere dedignaretur. Atque ita sæpius in posteriores pedes arrectus et aversis oculis Alexium repellit. Ut autem post multos poppysmos et cervicis palpationes placatus et crebros illos gyros et calcitrationes omissurus videbatur, imperator in eum insiliit et habenas prehendit. Is vero ut deceptus, sessore quem nollet recepto, æque ac prius ferocit, cum claro hinnitu pedes attollit, nec prius importune saltare desistit quam gemmata corona capite ejus excussa et ex parte comminuta ipsum quoque dejecisset. Alio equo adducto, fracta corona inauspicatum omen visa est imperii cladium non expertis et imminentis ruinæ et noxæ hostilis. Comitabantur eum in equis duo generi, Contostephanus Andronicus et Isaacius Comnenus, et patruus ejus Joannes Ducas, vir provecta ætate, cui in ea pompa mirum quiddam accidit. Nam cum mula **605** ejus a nemine exterrita esset, corona sebastocratorica sponte de ejus vertice humi cecidit. Unde populus calvitio ejus quod instar plenæ lunæ relucebat, nudato cum risu exclamavit. Ducas vero, qui etiam alioqui non facile rebus adversis commoveretur, necessitate in jocum et festivum ludum conversa, hilaritatem populi adeo non indigne tulit ut etiam una lætari videretur.

Γ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἀγγελωνυμίαν παρωσάμε-

3. Imperator vero Angeli cognomento sive ut

humiliore repudiato, sive ut una cum fratre abolendo, Comnemus appellari voluit. Cum autem omnes putarent eum post declarationem, rebus pacatis, statim in armis fore nec urgentia duntaxat mala depulsurum, sed superiorum etiam temporum delicta fraterna correcturum, clades præsertim a Barbaris propterea illatas quod eis nemo restitisset aut rerum curam suscepisset, ille contra, ut jam votorum omnium et unici ac diuturni desiderii compos factus, corolla insignis ignaviæ sese dedidit, quasi non legitimam hominum curationem sortitus, sed deliciarum et otii facultatem esse imperium opinaretur. Igitur abjecta **606** rei publicæ cura, ut gubernator fluctibus defatigatus, in aureo vestitu se ostentabat ; et apertis auribus omnium eorum petitionibus annuebat, quos adipiscendi imperii adjutores habuerat, et utraque manu pecuniam ab Isaacio collectam profundebat, non considerans cum quanta difficultate postea recolligenda esset et quam temere nunc dissiparetur. Cum igitur instar palearum aut æstivi pulveris celeriter dissecta et in ventres ignavos, quos ne norat quidem, insumpta esset, temere munificus imperator ipse tandem profusionem suam damnare cœpit, cum pecunia egeret. Ejus vero uxor, virili animo mulier et ab ipsa natura dicendi suavitate et lepore ornata, nec ad præsentia duntaxat optime administranda sed et ad futura providenda solertissima, aliis rebus teterrima pestis fuit. Neque nunc de exquisito ornatu et luxu regio loquor, neque de eo quod ingenii felicitate in mutando recepto statu et rebus novandis maritum superabat (nam hæc, etsi non decora mulieribus, reginis præsertim, tamen prætereunda censeo), sed de impudicitiæ probro atque infamia **607** qua maritum dehonestabat. Qui cum initio id dedecus scire et dissimulare ab omnibus putaretur, tamen ea facinora se ignorasse, postea cum publicata essent, declaravit, ut suo tempore narrabimus. Cum igitur imperatrix limites transiliret et superiorum Augustarum instituta contemneret, imperium plane in duos principatus est divisum. Neque enim imperator duntaxat quicquid erat libitum mandabat : sed illa etiam pari auctoritate, quæ visa erant, peragebat, imo aliquando pro sua libidine illius jussis intercedebat. Et cum maximæ legationes audiendæ erant, duo pretiosa solia conjungebantur, et illa marito cum magno splendore ac pilcolo gemmis et perspicuis margaritis ornato assidebat, et torques pretiosissimos de collo suspendebat. Aliquando etiam in aliis palatiis sejuncti per vices adorabantur, subditis ab imperatore ad illam salutandam transeuntibus et genua submissius flectentibus. Nonnulli etiam imperatoris consanguinei, qui summos magistratus

A νος Κομνηνὸς ἐπελέγετο, εἴτε τὸ ἐπώνυμον ἀδοξῶν οἷα ὑφιζάνον πρὸς τὸ Κομνηνικὸν κλέϊσμα, εἴτε συναφαντῶν τῷ ὁμαίμονι καὶ τὴν ἐκείνου ἐπίκλησιν. Ἁπάντων δ' οἰομένων μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτίκα καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἠρέμησιν ὁπλιτεύοντα φανῆναι καὶ θυραυλοῦντα τὸν Ἀλέξιον, καὶ οὐχ ὅπως ἀντιστήσεται τοῖς ἐν χερσὶ δυσχερέσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερον ἡμαρτημένα πρὸς τοῦ κασιγνήτου μὴ ἄν ποτε ἀνασχέσθαι παροφθῆναί οἱ ὅπως-οὖν ἀδιόρθωτα, καὶ μάλισθ' ὅσα κακῶς ὑπὸ Βαρβάρων ἔπαθον μὴ τὸν ἀνθιστάμενον ἔχοντα μηδὲ τὸν ὀτεδὴ παθηνάμενον, ὁ δὲ πρὸς ἅπαν τούναντίον μεθήρμοστο, καὶ ὡς τὸ ἀκρότατον ἤδη τῶν ἐφετῶν εἰληφὼς καὶ πρὸς ὃ πάλαι τὸ πᾶν ἐπέτεινε πρόθυμον ἐφθακώς, ἀνέπεσε στεφηφορήσας, ὡς εἴπερ
B οὐκ ἐπιστασίαν ἔννομον ἀνθρώπων ἀλλ' εὐπορίαν χλιδῆς καὶ ἀνέσεως παροχὴν τὴν βασιλείαν ᾠετο. Οὐκοῦν καὶ τὴν τῶν κοινῶν διοίκησιν παρεικώς, ὡς τὸ πηδάλιον ὁ κυβερνήτης ὃς ἀπείρηκε πρὸς τὰ κύματα, χρυσοφορῶν ἦν καὶ τὴν ἀκοὴν ὅλην ἀναπεταννὺς καὶ πᾶσαν ἔντευξιν χαριζόμενος τοῖς ἐκ τῆς μερίδος τῶν συνεφαψαμένων αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀφειδῶς ἀμφοτέραις ἀπήντλει τὰ χρήματα ἅπερ συνέλεξεν Ἰσαάκιος, οὔτε τὴν ἐργώδη τούτων εἰσέπειτα συναγωγὴν σκοπούμενος οὐδὲ τὴν διακενῆς ἀπόκτησιν εὐλαβούμενος. Τῷ τοι διαφορηθέντων δίκην ἀχυρμιᾶς καὶ κατὰ θερινὴν κόνιν ἐσκεδασμένων ταχέως πρὸς ἀργὰς γαστέρας ὃς οὐδ' ἦν ἐπιστάμενος, ὁ τῇ φιλοδωρίᾳ προσκείμενος εἰκῇ αὐτοκράτωρ ἑαυτὸν τῆς ἀσωτίας ἐμέμφετο ὕστερον,
C ἡνίκα χρημάτων ἐχάτιζεν. Ἦν δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως τοῦδε ἄκοιτις τὸ μὲν φρόνημα καὶ λίαν ἀνδρώδης καὶ γλῶτταν αὐτοφυῶς αὐχοῦσα σοφιστικήν, χάρισι διηνθισμένην καὶ περιθεομένην γλυκύτητι, [P. 296] καὶ προγνῶναι τὸ μέλλον ἱκανωτάτη, καὶ τὸ ἐνεστὼς ἀρίστως διοικήσειν ἐπισταμένη, τὰ δ' ἄλλα κακὸν διωλύγιον, οὗ φημι τὰς κομμώσεις καὶ βασιλείας καθηδυπάθησιν. καὶ τὸ ἰσχύειν ὑπὲρ τὸν ὁμευνέτην εὐροίᾳ φύσεως μετενεγκεῖν τὰ καθεστῶτα καὶ μὴ ὄντα ἐπεξευρεῖν (ταῦτα γὰρ οὐ διὰ λόγου τῇ ἱστορίᾳ, κἂν εἶεν γυναιξὶν οὐχ ἁρμόδια, καὶ βασιλίσσαις (44) οἰαισδὴ προσεγένετο), ἀλλ' ὅτι τὸ κάλυμμα τῆς αἰδοῦς ἀτιμάσασα εἱλκύζετο καὶ δυσωρίττετο καὶ εἰς ὄνειδος ἦν τῷ ταύτην ἁρμοσαμένῳ.
D Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα εἰδέναι τὰ ἀτοπούμενα παρὰ πᾶσιν ἐκρίνετο, τοῖς δ' ἀγνοοῦσι σχηματίζεσθαι· ἐξ ὧν δ' ὕστερον διεπεπράχει, ὅτε τὰ κατὰ τὴν σύνοικον γεγόνασιν ἔκπυστα, σαφῶς ὑπέδειξεν ὡς οὐδὲν τῶν τολμωμένων ἠπίστατο. Δηλώσει δὲ ταῦτα τὸ λέγειν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρόν. Τῆς τοίνυν βασιλίδος τοὺς ὅρους ὑπερβαινούσης καὶ τὰ ταῖς πρὶν Αὐγούσταις Ῥωμαίων ἔθιμα ἀδοξούσης, εἰς δύο ἀτεχνῶς ἀρχὰς ἡ βασιλεία διῄρητο· οὐ γὰρ ὁ κρατῶν μόνον ὁπόσα ἤρεῖτο διεκελεύετο, ἀλλὰ ταυτοδυνάμως τούτῳ κἀκείνη τὰ πρὸς βουλῆς διεπράττετο, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἀνέλυε πρὸς τὸ θυμῆρες

Hier. Wolfii notæ.

(44) Alter (A) de impudicitia, alter (B) de impudentia et immodestia in singultibus et ructibus videtur loqui. Nam barbara hæc non satis intelligo.

αὐτῇ μεταμείβουσα ἅπερ ἐδέδοκτο βασιλεῖ. Ἀλλὰ καὶ πρεσβείας μεγίστης ἐθνῶν μελλούσης βασιλεῖ ἐποπτάνεσθαι, θρόνοι συμφυῶς πολυτελεῖς παρετίθεντο, καὶ συνεδρεύουσα προεκάθητο λαμπρως διεσκευασμένη, λίθις τε καὶ μαργάροις διαφανέσι τὸ τυμπάνιον ἀναδέουσα καὶ τὸν τράχηλον ὁρμίσκοις πολυτίμοις διαλαμβάνουσα. Ἐνίοτε δὲ κατ' ἄλλας βασιλείους οἰκοδομὰς διιστάμενοι, καὶ ἀνὰ μέρος ἀμφότεροι προφαινόμενοι, εἰς ἑαυτὸν ἐμέριζον τὸ ὑπήκοον· ἢ καὶ πρώτως ἀπονεῖμαν βασιλεῖ προσκύνησιν, ἐκεῖθεν ἀπαῖρον πρὸς τὴν βασιλίδα μετεπορεύετο καὶ βαθυτέραν αὐτῇ παρεῖχε τοῦ γόνατος σύγκαμψιν. Οὐ βραχεῖς δὲ καὶ τῶν καθ' ἅμα βασιλεῖ ἐγγιζόντων, καὶ οἷς τὰ ὑπερήφανα τῶν ὀφικίων ἀνέκειντο, τοὺς ὤμους ὡς θρανίδας ὑποβάλλοντες ἐπὶ τῶν λαμπρῶν καὶ μετεώρων θώκων τὴν βασιλίδα ἀνέφερον.

A gerebant, imperatricis splendidas et altas lecticas humeris tanquam mancipia subibant.

Ἀλλὰ οὔπω μῆνες τρεῖς παριππεύκεισαν, καὶ φήμη τις πρόεισιν ἀψευδὴς ἐκ Κιλίκων τινὰ ὁρμώμενον Ἀλέξιον τοὔνομα, τῷ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ὀνόματι ἐποχούμενον ὃν ὁ βασιλεὺς ἐγείνατο Μανουήλ, τῷ τῆς πόλεως Ἀγκύρας σατραπεύοντι προσρυῆναι καὶ ὑπ' αὐτοῦ προσδεχθῆναι ὡς υἱὸν ἀληθῆ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ, οὐχ ὅπως περατώσειεν αὐτῷ τὰ κατ' ἔφεσιν (ᾔδει γὰρ κακεῖνος ὡς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος διὰ πνιγμονῆς ὑπ' Ἀνδρονίκου τὸν βίον κατέστρεψεν), ἀλλ' ἵν' ὁ βασιλεύων Ῥωμαίων συνδιαπλέκοιτο πράγμασι τοῖς στασιασταῖς ἀντικαθιστάμενος, καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν παρακερδαίνῃ τι, χρημάτων ὠνιον τὴν μετὰ Ῥωμαίων φιλίαν κτώμενος. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἔργον ταῦτα δὴ τὰ ἀγγέλματα ἐκβεβήκει, καὶ ὁ ψευδώνυμος οὗτος Ἀλέξιος τοῖς ὁμόροις τῇ Ἀγκύρᾳ Ῥωμαϊκοις πολίσμασιν ἐπεφύτο ἐνισχυόμενος παρὰ τοῦ Πέρσου καὶ κρατυνόμενος, στέλλεταί τις ἐκτομίας ᾧ τοὔπικλην Ἠνοπολίτης, ἄρτι [297] πρὸς βασιλέως παρακοιμώμενος τιμηθείς. Μηδέντι δὲ τοῦ Ὁλαδίου κατορθοῦντος πρὸς τὴν ὑπόθεσιν δεῖν, ἐν τῷ μέρει δὲ καὶ τῶν μετὰ τοῦ Πέρσου σπονδῶν ἐπιμεληθῆναι, εἰδὼς ὡς οὕτω μάλιστα ῥᾳδίως καταγωνίσεται τὸν ὀνόματι ἑτέρου καὶ τούτου πάλαι τεθνεῶτος, ἐπερχόμενον αὐτῷ ἀντίπαλον. Ἠλὴν ὁ Πέρσης τῷ καιρῷ καταχρώμενος οὐκ ἄλλως τὴν εἰρήνην ἐδέχετο, εἰ μὴ αὐτίκα δωρήσεταί οἱ βασιλεὺς ἀργυρίου κεντηνάρια πέντε κεκομμένα εἰς νόμισμα, ἐτησίως δ' ἔκτοτε τρισὶν ἐκ τούτων φιλοτιμεῖται καὶ Σηρικοῖς τεσσαράκοντα νήμασιν, ἅπερ ἐκ Θηβῶν ἑπταπόλων βασιλεῖ κεχορήγηται. Ἀφικόμενος οὖν κατὰ τὸ πόλισμα τὰ Μελάγγεια πρὸς τῶν ἐκεῖσε βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται, πλὴν οὐχὶ καὶ γενναίαν τὴν κατὰ τοῦ ἀντιστάτου Ἀλεξίου σύναρσιν εὗρισκεν, ἀλλ' ὡς βασιλεῖ Ῥωμαίων αὐτῷ προσανέχοντες οὐδὲ τὸν Ψευδαλέξιον ἐκεῖνον φιλορρωσύνης εἴων ἐκτός, τούτῳ τε κἀκείνῳ τὰ βλέμματα χαριζόμενοι πρὸς ἑκατέρους ταῖς γνώμαις ἔβλεπον, μηδαμῶς ἐμφαίνοντες ὅτῳ προσρέπουσιν ἀτεχνῶς· ὅθεν παντὶ τῷ βουλομένῳ παρεῖχον κατανοεῖν ὡς ἀμφίῤῥοποι ὄντες οὐδετέρῳ μὲν ἐκ τοῦ αὐτίκα προσκείσονται, κατὰ δὲ καιρὸν τῷ νικῶντι προσθήσονται. Ἀλλὰ κἀν ταῖς πρὸς βασιλέα ἐντεύξεσιν ὑπεξαίροντες τὸν Ἀλέξιον οὐδαμῶς ἔλεγον. Πολλάκις γοῦν ἔλεγον ὡς « Καὶ σὺ ἀγάσαιο ἂν τὸν ἄνδρα, εἰ θεάσαιο, δέσποτα βασιλεῦ. Οὕτω πυρσαῖς καὶ ἐκτενέσι κόμαις ἠγλάϊσται ὡς εἰ χρυσίου ἦσαν ἀποῤῥινήματα. Οὕτως ἐστὶν εὐῆλιξ, οὕτως ἱππότης ἀκράδαντος ὡς εἴπερ τῇ ἐφεστρίδι ἐμπεπερόνητο. » Πρὸς δὲ ταῦτα τοῦ βασιλέως ἀνθυ-

608 Verum trimestri nondum elapso fama non fallax affertur, Cilicem quemdam assumpto Alexii filii Manuelis nomine ad Ancyræ urbis satrapam se contulisse, ab eoque ut verum Manuelis filium susceptum esse, non ut ejus postulatis annueret (noverat enim et ipse imperatorem Alexium ab Andronico strangulatum esse) sed ut imperator bellis distineretur, dum seditiosis resisteret, et ipse aliquid emolumenti inde perciperet, amicitia sua Romanis vendita. Postquam autem Pseudalexius iste Persarum opibus adjutus Aucyræ vicina Romana oppida populabatur, eunuchus quidam cognomento Eonopolita, nuper ab imperatore accubitoris dignitate ornatus, ad eum reprimendum mittitur. Qui cum rem male gereret, imperator ipsi sibi exeundum esse censuit, eademque opera de fœdere Persico agendum, haud ignarus impostorem illum ea ratione facillime debellari posse. Verum Persa occasione usus pacificationem se nulla alia ratione admissurum affirmavit, nisi argenti signati centenarii quinque in primis et deinceps **609** quotannis terni, et quadragenæ vestes sericæ, quæ Thebis Bœoticis imperatori pendi solerent, sibi donarentur. Ubi ad Melangia oppidum pervenit, ab illius loci incolis imperator Augustus solutatur, sed parum alacriter contra seditiosum adjuvatur; quamvis enim eum pro Romanorum imperatore colerent, tamen nec Pseudalexium plane contemnebant; et dum utrumque colunt, minime præ se ferunt utri prorsus sint addicti. Unde quivis conjicere poterat eos duabus sedere sellis, et in præsentia neuri opem laturos, sed per occasionem in partes victoris concessuros. Imo etiam quoties imperatorem adibant, Alexium extollere non desistebant, subinde interjicientes ipsi etiam miraculo eum fore, si videret ut rufo et promisso capillo esset ornatus, non secus ac si auri bractcæ essent, ut esset procerus, ut robustus eques, quasi fibulis sellæ affixus. Ad quæ cum imperator aliquando respondisset Manuelis filium ab Andronico jam olim sublatum, eum vero qui nunc illius nomen usurpet erronem esse et a Comnenia familia alienum, et ut ille viveret atque is **610** ipse esset qui arma inferret, se tamen meliore jure imperare, qui nunc sceptrum teneat, illi ejus oratione interpellata et ex tempore refutata responderunt : « Vides ergo, imperator, te quoque de illo dubitare, et mortem ejus incertam existimare? quare noli succensere iis qui ado-

B

C

D

lescentis miserentur, cui regnum proavitum debetur, quo tamen una cum patria per injuriam est privatus. » Itaque videns imperator se nihil sua præsentia proficere, castellis præteritis, quorum alia ab Alexio dimovit alia incendit ut seditioso addicta, in urbem rediit, expeditione duobus mensibus terminata, et Ciliciæ rebus Manueli Cantacuzeno mandatis. Sed cum ne iis quidem aperte illi bellum inferret, quamvis Persæ auxiliis subinde crescenti et a castellis Ancyræ finitimis omnibus aut saltem pluribus tributa exigenti, diuturnis utique malis Romanos affecturus ille fuit, nisi Deo nova hic quoque ratione nostri miserto, in castello Zungra noctu jugulatus a quodam fuisset. Sic fulguris instar subito et emicuit et evanuit, aut ut flatus vehemens ex antro Corycio erumpens, qui paulo post in partem Romani imperii conturbatam sævire desiit.

A πενεγκόντος ποτὲ ὡς ὁ τοῦ αὐτοκράτορος υἱὸς Μανουὴλ πάλαι ἀπεδίω θανάτῳ ᾧ δὴ πρὸς Ἀνδρονίκου καταδεδίναστο, ὁ δὲ νῦν προσιὼν οὗτος πλάνος ἐστὶ καὶ τοῦ τῶν Κομνηνῶν γένους ἀλλότριος, εἰ δ' ἐκεῖνον δοίη τις ζῆν καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐπιόντα, ἀλλ' αὐτὸς ἄρχειν δήπουθεν δικαιότερος ὁ καὶ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα χειρίζων νυνὶ, ἐπελάβοντο τῶν λόγων οἱ ἀκροώμενοι, καὶ ἀπ' αὐτῶν πορισάμενοι τὴν ἀντίθεσιν « Δρᾷς » ἔλεγον, « βασιλεῦ, ὡς ἄρ' ἀμφιγνοεῖς καὶ σὺ περὶ τοῦ παιδὸς, καὶ τὸν ἐκείνου θάνατον ἀμφήριστον ἤγησαι ; Μὴ οὖν χαλέπαινε τοῖς τὸν νεανίαν οἰκτείρουσιν ἐκ μὲν τριγονίας τὴν βασιλείαν ἐς αὐτὸν καταβαίνουσαν ἔχοντα, ἀρχῆς δ' ὁμοῦ καὶ πατρίδος παρὰ δίκην ἀποπλαζόμενον. » Ἰδὼν τοίνυν ὁ βασιλεὺς ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ, καὶ τὴν αὐτὸς αὐτοῦ παρουσίαν ἐπ' οὐδενὶ κερδαλέῳ κατανοῶν γίνεσθαι, τὰ φρούρια παρελθὼν, καὶ ἃ μὲν τούτων ἀποστήσας σοῦ Ἀλεξίου, ἃ δὲ πυρὶ παραδοὺς ὡς τῷ ἀντάρτῃ προσρέποντα, ἐπανόδου ἐμνήσατο, δυσὶ τὴν ἐκστρατείαν περιγράψας μησὶ καὶ τὰ κατὰ τὸν Κίλικα Ἀλέξιον ἐπιτρέψας τῷ Καντακουζηνῷ Μανουὴλ. Πλὴν οὐδ' οὗτος ἐξήνεγκε πόλεμον κατ' αὐτοῦ προφανῆ, καίπερ ἐμπλατυνομένου ἀεὶ τῇ ἐπικουρίᾳ τοῦ Περσου, καὶ τῶν [P. 298] περὶ τὴν Ἄγκυραν φρουρίων φορολογοῦντος τὰ πάντα ἢ τὰ πλείονα. Ἦν δ' ἂν καὶ οὗτος ἐπὶ μακρὸν ἀμήχανον Ῥωμαίοις κακὸν, εἰ μὴ Θεὸς κανταῦθα φανεὶς καινουργὸς τὰ Ῥωμαίων ὤκτειρε πράγματα· τὸ γὰρ φρούριον εἰσιὼν δ' Τζούγγρα κατονομάζεται, νυκτὸς ἀποσφάττεται μαχαίρᾳ παρά τινος. Οὕτω μὲν οὖν καὶ οὗτος ἠφάντωται, κατὰ τάχος ἀστραπῆς διαῖξας καὶ πάλιν ἀποκρυβεὶς ἤ γοῦν ὡς ἐκ Κιλικίου Κωρυκίου πνεῦμα βίαιον διεκπνεύσας καὶ μέρος τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους διακυκήσας, μετὰ βραχὺ διεκφυσηθεὶς ἐπαύσατο τῆς σφοδρότητος.

Hoc malum e vestigio aliud pessimum est consecutum ; et cum **611** exaruisse visum esset, instar lethiferi aconiti refloruit. Nam Comnenus Isaacius, a quo vastatam esse Cyprum supra memoravimus, captus quidem fuit a rege Angliæ in Palæstinam navigante, et pro verberone servo cuidam populari ejus donatus, fama ubique sparsa malum hominem male periisse. Sed ut res postea declaravit, sola fama mortuus revixit, et vinculis et carcere (quod utinam factum non esset) liberatus pristinam imperii cupiditatem renovat. Qui cum imperatricis Euphrosynæ impulsu, quam propinqua cognatione attingebat, crebris Alexii litteris revocaretur, illam conditionem cum indignatione prorsus respuebat, se imperare, non parere didicisse, et ducem, non militem agere novisse affirmans. Proinde frequentes litteras ad Asianos proceres mittit, quæ nihil non vetitum suadebant, nihil non a majoribus institutum abrogant, nihil non obtemperantibus promittebant, si quo modo imperii titulum consequeretur. Verum ut olim ea sectabatur quæ assequi non poterat, et ea frustra moliebatur quæ in fatis non erant, ita tum etiam irritos conatus ejus eventus **612** coarguit. Neque enim Persa postulatis ejus annuit (cupiebat autem eum Romanis bellum inferentem cum omnibus copiis suis sequi, et ejus jussis omnibus obtemperare), neque quisquam eorum ad quos clam scribebat benignas aures ei præbuit. Quis enim belluam sanguinariam paulo post in faciem invasuram et laceraturam sequeretur ? aut cum venenato serpente amicitiam constitueret, qui, sive amplecterere, lethale virus evomeret, sive in sinu foveres

Ἐπὶ δὲ τῷ κακῷ τούτῳ παρὰ πόδας ἕτερον ἐπεισέφρησε χείριστον, ἤ μᾶλλον δόξαν πρὸς καιρὸν ὑποῤῥεῦσαι πάλιν ἀνέβλαστε κατὰ κώνειον φθοροποιὸν, ὁ Κομνηνὸς οὗτος Ἰσαάκιος, ὅς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν βιβλίοις ἐῤῥέθη μοι ὅτι ἐγκρατὴς ἅμα καὶ ὀλετὴρ τῆς τῶν Κυπρίων νήσου γενόμενος ἐάλω μὲν πρὸς τοῦ ῥηγὸς Ἰγγλινίας ἐς Παλαιστίνην ἀφικνουμένου διαποντίου, καὶ ὡς δοῦλος μαστιγίας τινὶ τῶν ὁμοφύλων ἐκείνῳ ἀποκεχάριστο. Καὶ ἦν ἁπανταχῇ διαδόσιμος ὡς κατέστρεψε τὸν βίον κακῶς ὁ κακός· φήμῃ δ', ὡς δέδεικται ὕστερον, μόνῃ ἀποβιοὺς καὶ δεσμῶν ἀπαλλαγεὶς καὶ φρουρᾶς ἀπολυθεὶς, ὡς μὴ ὤφελε, τὸν παλαιὸν ἀναθάλπει τῆς τυραννίδος ἔρωτα. Ἀνεκαλεῖτο μὲν οὖν πρὸς τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου διὰ γραμμάτων συχνῶν, ἐναγούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο τῆς βασιλίδος Εὐφροσύνης, δ' ἦν ἐκ συγγενείας ἐγγύτητα εἶχεν αὕτη πρὸς Ἰσαάκιον. Ὁ δὲ ἀπεδυσπέτει καὶ πρὸς μόνης ἠγανάκτει τῶν ἐπιστελλομένων ἐνήχησιν, βασιλευειν, οὐ μὴν βασιλεύεσθαι λέγων εἰδέναι, καὶ ἄλλων ἐξηγεῖσθαι, ἤ γοῦν ἑτέροις πείθεσθαι. Συχνὰ τοίνυν γράμματα συνετίθει πρὸς τοὺς τῆς Ἀσιάτιδος γῆς πρωτεύοντας, τί μὲν τῶν ἀπειρημένων οὐκ εἰσηγούμενα, τί δὲ τῶν καθεστώτων οὐχὶ κινοῦντα, καὶ πάντα τοῖς πειθομένοις βραβεύοντα, εἴ πως τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἐπιτεύξεται. Ἀλλὰ καὶ πρώην διώκων ἦν τὰ ἀκίχητα, καὶ ἃ μὴ Θεὸς βεβούλευται, διακενῆς μηχανώμενος· καὶ τότε ὁμοίως ἠλέγχετο μάτην διατεχνώμενος τὰ ἀνήνυτα. Οὔτε γὰρ αὐτῷ προσέσχεν ὁ Πέρσης ὥσπερ ἱμείρετο (ἐγλίχετο δὴ μεθ' ὅλης τῆς οἰκείας ἰσχύος ἔπεσθαί οἱ κατὰ Ῥωμαίων στρατεύοντι, καὶ πάνθ' ὁπόσα ἐπιτάττειν ἔχει ποιεῖν), οὔτε οἷς ἐπέστελλε κρύβδην οὓς τις ὑπέσχετο

εὔεικτον, ἀλλὰ πάντες ὡς ἀσπίδες οἷς ἐπῆδε τὰς ἀκοὰς ἐπέφραττον. Τίς γὰρ ἂν θηρίῳ κατηκολούθησεν αἱμοβόρῳ, μετ' οὐ πολὺ ταῖς ὄψεσιν ἐμπηδήσοντί τε καὶ ἀναιρήσοντι ; ἢ μετ' ὄφεως ἰοβόλου φιλίαν συνέθετο, κἂν προσπλέκοιτό τις αὐτῷ, τὸν ἰὸν ἐξεμοῦντος θανάσιμον, κἂν ἐν κόλπῳ διαθάλπῃ, ὀλέθρια δάκνοντος ; Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος κατὰ θεῖον ἐξέρρηξε μετὰ βραχὺ τὸ ψυχίδιον καὶ τοῖς λοιποῖς προσιτέθη τυράννοις οὓς χεὶρ Κυρίου ἠφάνισε, κἂν οὐκ εἴωθεν ἀμέσως ποιεῖν ἃ καινοποιεῖ πολλάκις σωτήρια. Ἤδετο δὲ μηδὲ φυσικῷ θανάτῳ δαμῆναι τὸν ἀλιτήριον ἀλλὰ φαρμάκῳ [P. 299] ἀπολωλέναι κυλικοφορηθέντι παρά τινος μεγάλοις δώροις ἐπιῤῥωσθέντος πρὸς τούργον ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ.

A pestiferos dentes infigeret ? Enimvero et hic paulo post mortuus ad cæteros tyrannos Dei nutu sublatos abiit, mirabiliter quidem, sed non sine instrumentis salutem afferre soliti. Ferebatur autem non naturaliter sed veneno per pincernam magnis largitionibus ab ipso imperatore corruptum propinato interiisse.

δ'. Ἐπὶ πᾶσι δ' οἷς Ἀλέξιος ἐπειράσατο βασιλεύσας, εἴ πως σπείσαιτο Βλάχοις, καὶ πρέσβεις πέπομφε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀσάν. Ἐπέρανε δ' οὐδ' ὅλως τὴν εἰρήνην καὶ τὰς σπονδὰς, οἷα τῶν ἀνδρῶν τούτων ὑπερόγκους τὰς ἀποκρίσεις ποιησαμένων κἀκεῖνα προσθεμένων ὑπὲρ εἰρήνης ἃ Ῥωμαίοις ἀδύνατά τε καὶ ἄτιμα δήπουθεν ἦν. Ἀμέλει τοι τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἕω διατρίβοντος προσβάλλουσι τοῖς περὶ τὰς Σέρρας Βουλγαρικοῖς θέμασι, καὶ τὸ αὐλιζόμενον ἐκεῖσε Ῥωμαϊκὸν σύνταγμα ἡττηκότες ἄλλους τε πλείστους κακῶς εἰργάσαντο, καὶ δὴ καὶ αὐτὸν εἷλον ζωγρίαν τὸν Ἀσπιέτην Ἀλέξιον, ὃς ἀρχηγεῖν Ῥωμαίοις προὐβέβλητο. Κρατοῦσι δὲ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἐκεῖθι φρουρίων, καὶ αὐτὰ μὲν εἰς τὸ ἐπικρατὲς ἠσφαλίσαντο, αὐτοὶ δ' ἐπανῆκον οἴκαδε λείαν ἐληλακότες οὐ σταθμητήν. Βασιλεὺς δὲ μὴ καὶ μετέπειτα τοιοῦτόν τι διαπραχθείη προμηθούμενος, μεθ' ἱκανῆς ἐξέπεμψε στρατιᾶς τὸν ἑαυτοῦ γαμβρὸν Ἰσαάκιον τὸν σεβαστοκράτορα, ὅτε δὴ καὶ Ἀσὰν πρὸς τοὺς εἰσάγοντας παραίνεσιν Βλάχους μηκέτι τὰς κατὰ Ῥωμαίων ἐπελεύσεις μετὰ θερμότητος τίθεσθαι, μεμνῆσθαι δὲ καὶ μεθόδων στρατηγικῶν (ἄρχειν γὰρ, ὡς πυνθάνονται, ἄνδρα πολεμικὸν καὶ λίαν τοῦ ἀδελφοῦ προφερέστερον), μετὰ κόμπου ἀπεκρίνατο μὴ δεῖν ἀεὶ ταῖς φήμαις ἐπικλίνειν τὸ οὖς, μήτε δ' ὃν ἀνδρεῖον αὖτη διαθρυλεῖ, ὡς ἤδη καὶ τοιοῦτον ὄντα τοῦτον κατεπτηχέναι, οὔθ' ὃν διέξεισι δειλὸν καὶ ἀνάλκιδα, πρὸ τῆς πείρα ἀθερίζειν καὶ ἀποπέμπεσθαι, ἀλλὰ τὴν μὲν φήμην μὴ πάμπαν ἀποστρέφεσθαι, ὅτι μηδ' ἐς ἅπαν ἀπόλλυται, καὶ μάλιστα ἣν πλεῖστοι λαοὶ φημίζουσιν, ἐπάγειν δ' ὡς λίθον Μαγνησσαν τὰς πράξεις τῶν ἐνδιαβαλλομένων εἴτε μὴ κροτουμένων παρ' αὐτῆς ἀνδρῶν, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἰζάνειν τῶν φημιζομένων δικαστὴν, καὶ οὕτω προσίεσθαι τὴν φήμην ὡς ἀληθῆ ἢ γοῦν μύροις ἀλείφειν ὡς ψευδῆ καὶ ἄλλοθί που ἀφιέναι πέτεσθαι. « Τὰ γὰρ ὦτα οὐκ οἶδε τὰ δρώμενα, ἀλλὰ γλώττης ὄχλον εἰσοικιζόμενα φύλακές εἰσιν ἀλλοτρίων, καὶ τούτων ἐναντίων πολλάκις ἐνηχημάτων, Ἀσφαλὴς δέ ἐστι τῶν γινομένων διαιτητὴς ὀφθαλμὸς, καὶ μάρτυς ὧν τεθέαται ἀπαραλόγιστος, οὐχ ἑτέρωθεν εἰσχεομένην ἔχων τὴν πίστιν ὡς τὴν τῶν λεγομένων εἰς ἐνοίκησιν ἀκοήν. Μὴ οὖν δὴ καὶ ὑμεῖς θροεῖσθε ὡς ὁ νῦν Ῥωμαίων βασιλεύων γενναῖος ὑπὸ φήμης κηρύττεται, ἀλλ' εἴ τοιοῦτός ἐστιν ὁποῖος ᾄδεται χρεὼν σκέψασθαι. Ὁδηγὸς δὲ ὑμῖν εἰς τοῦτο ἔστω βίος ὁ πρότερος, καὶ καθηγητὴς ἀκριβὴς τοῦ ἀνδρὸς καθιστάσθω. Ἀτὰρ εἰ φι-

4. Cæterum Alexius potitus imperio, missis ad Petrum et Asanem legatis, pacem cum Blachis facere studuit. Sed frustra is conatus fuit ob superbum et ferox Barbarorum responsum et conditiones Romanis inhonestas et intolerabiles. Dum autem imperator in Oriente versatur, in Bulgaricum agrum juxta Serras incursione facta, victaque **613** legione Romana, tum alios plurimos male tractarunt, tum ipsum Ducam Alexium Aspietem ceperunt, multaque castella expugnarunt ; quibus firmatis cum innumerabili præda domum redierunt. Imperator vero ut caveret ne quid simile in posterum accideret, Isaacium sebastocratorem generum suum cum justis copiis ablegat. Qua de causa cum Blachi a quibusdam monerentur ne temere et confidenter in Romanos irruerent, sed militaris etiam solertiæ et doli meminissent (nam audire se imperare virum bellicorum et fratre longe præstantiorem), Asan insolenter respondit non semper famæ præbendas esse aures, nec si quem ea pro forti celebret, cum statim ut talem esse formidandum ; nec si quis pro timido et ignavo traducatur, spernendum et rejiciendum esse : sed famam ut non omnino vanam, præsertim tam celebrem, non quidem plane contemnendam, sed ad res gestas eorum qui vel bene audiant tanquam ad Lydium lapidem exigendam, sæpe etiam oculo judicium permittendum, et sic eam vel ut veram probandam vel ut falsam repudiandam. Aures enim non videre ipsam rem, alienarum linguarum **614** et sæpe adversarum strepitum conservare. Visum vero certum esse rerum arbitrum ; et pluris esse, ut ait comicus, unum oculatum testem quam auritos decem, qui non alieno testimonio, sed suo experimento nitatur. Non igitur eos moveri oportere, quod hic Romanorum imperator vir fortis perhibeatur : sed an talis sit, ex ante acta ejus vita conjecturam capiendam. Quam si accuratius intueantur, nihil unquam ab eo esse gestum laude dignum. Neque enim bellis et præliis pro Romana re publica gestis interfuisse, neque una cum fratre labores et pericula adiisse, quod ipse quidem sciret, qui hostilem agrum perpetuo infestarit et victorias, victoriis triumphos triumphis cumularit. Neque illi purpuram et diadema laborum præmium esse data, sed fortunæ ludibrio contigisse. « Is ergo qui nunquam in pugna visus sit, qui non voce, non manu, non consilio res Mysorum unquam labefecerit, qua ratione subito mutatus sit

in contrarium, plane non intelligo. Ut autem, inquit, virum illum, **615** quantum licet similitudine depingam et genus ejus declarem, videtis fila diversi coloris, etsi non diversæ telæ, de hasta mea pendentia? Hæc una eademque materia constant, ab uno textore confecta sunt. Sed quia coloribus discrepant, ex alia materia et ab alio artifice confecta putantur, cum res aliter sese habeat. Eodem modo Isaacius et Alexius fratres, quorum alter imperio dejectus est, alter purpura et diademate insignis conspicitur, eumdem patrem habuerunt, eodem utero sunt editi, eadem terra nati, omnia eadem sunt consecuti, quamvis Alexius sit natu major. Quare, mea quidem sententia, nec in re militari quidquam inter eos intererit; jamque re ipsa omnes cognoscemus. Itaque rationem belli pristinam sequendam esse nobis affirmo, cum iisdem arma inferenda sint quos prius oppugnavimus, ne deterioribus dicam. Nam Romanorum animi crebris cladibus fracti et enervati sunt, et crebro a nobis in fugam versi ne semel quidem vires suas recuperare potuerunt. Nec illud prætereundum, eos iram Dei contra se concitasse, Isaacio, cujus opera gravi Andronici tyrannide liberati fuere, legitimo imperio pulso. Nam qui servatores suos ita tractarunt, primo quoque tempore ab inimicis **616** ut homines perfidi occidentur. » Hujusmodi sententiis Barbarus suorum animis excitatis, provincias juxta Strymonem et Amphipolim majore sævitia invasit. Cum autem sebastocrator, homo adolescens et recenti clade Blachorum elatus, hostes Serranum agrum incursare audivisset, non prius exploratis eorum viribus, statim signo tuba dato, primus in armis equo conscenso hastam in hostes vibravit, quasi ad paratam cervorum venationem aut ludicrum aliquod exiret. Cum igitur laxis habenis circiter triginta stadia processisset, et equitatum et peditatum ita fatigavit ut pugnæ tempore inutiles essent. Ut propius hostium castra ventum est, maxima et potissima pars copiarum Asanis in insidias distributa est. Quo stratagemate et dolo Isaacius non animadverso, certa spe victoriæ concepta insano impetu eos invasit. Cum autem illi ex insidiis consurrexissent, ut mediis cassibus irretitus, multis suorum amissis tandem et ipse a Scythis capitur. Unde Barbari ad incursiones et rapinas more leonum in armenta irruentium animosiores facti sunt, quippe cum nemo Romanorum eis occurrere **617** auderet, sed omnes territi laxis habenis in urbem Serras confugerent, qui in illa clade non occubuerant. Scytha vero sebastocratorem a se captum quovis modo celare conatus est, ne id Asan resciscerel, spe maxime pecuniæ ejus redimendi causa accipiendæ concepta, si hominem in Scythiam abducere liceret. Sed cum fama captum esse ducem hostium vulgasset, inquisitione diligenti compertus ad Asanem perducitur.

ὡσεὶ σταδίους τριάκοντα τό τε ἱππικὸν ἀποκναῖσαι προσβολῆς, καὶ τὸ πεζικὸν ἐκλυθὲν ἐς οὐδὲν γέγονε.

A λοκρινήσετε, οὐκ ἂν ἐφ' ὁτιοῦν εὐδοκιμηκότα εἶσεσθε τουτονί· οὔτε γὰρ πολέμοις ὠμίλησε καὶ κινδύνοις ὑπὲρ Ῥωμαίων παρενεβλήθη συστρατευόμενος καὶ συγκάμνων τῷ ἀδελφῷ, ὅσα γε αὐτὸς ἴσημι, χείρων ἀεὶ καὶ [P. 300] κατατρέχων τὴν πολεμίαν καὶ νίκας ἐπὶ νίκαις ἀναιρούμενος καὶ τροπαίοις ἐπισποιβάζων τὰ τρόπαια, οὔτε μὴν μισθὸν καμάτων τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸν βασίλειον εἴληχε στέφανον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἔργων ὑπέδειξε, τύχης ἀγνώμονος πέττευμα τὰ σκῆπτρα παρείληπται. Οὗτος τοίνυν, ὃς οὐ τεθέαται μοι μαχόμενος οὐδὲ φωνῇ καὶ χειρὶ καὶ βουλῇ τὰ Μυσῶν παραλυπήσας ἐνίοτε, ὅπως ἐξαίφνης εἰς ἅπαν τοὐναντίον μεταπεποίηται, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω καὶ συνιδεῖν. Ἵνα δὲ καὶ δ' ὑποδείγματος, καθ' ὅσον ἔξεστι, τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα τουτονὶ καὶ τὸ λοιπὸν αὐτῷ γένος διασαφήσαιμι, ὁρᾶτε
B τὰ ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ δόρατους ἀπαιωρούμενα καὶ ἀνεμούμενα διάφορα ταῖς χροιαῖς, εἰ καὶ μὴ ταῖς ὑφαῖς, νήματα. Ταῦτα μιᾶς μὲν προελήλυθεν ὕλης, καὶ εἷς ὑφάντης αὐτὰ ἐμηρύσατο· τοῖς δὲ χρώμασι διαλλάττοντα διεστάναι δοκοῦσι καὶ κατὰ τὸ τοῦ εἶναι ποιητικὸν αἴτιον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Ἰσαάκιος οὖν καὶ Ἀλέξιος οἱ ὁμαίμονες, ὧν ὁ μὲν τῆς βασιλείας ἤδη καθῄρηται, ὁ δὲ τηβεννοφορεῖ νῦν καὶ διαδεῖται ἀρχικῷ στεφανώματι, ἵνα τοκέα ἔσχον, τῆς αὐτῆς νηδύος ἐξώλισθον, κατὰ τὴν αὐτὴν γεγέννηνται γῆν, τὰ πάνθ' ὅμοια ἐκληρώσαντο, κἂν ἄτερος τούτων Ἀλέξιος τῷ χρόνῳ προήκων ἐώραται. Ὅθεν οὐδὲ κατὰ τοὺς πολέμους διαφέροιεν ἄν, ὡς ἔμοιγε γοῦν δοκεῖ, καὶ ὡς ἐν πείρᾳ πάντες γνωσόμεθα. Χρῆναι τοίνυν φημὶ μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ προτέρας προθέ-
C σεως καὶ πάλιν τῶν κατὰ πόλεμον ἅπτεσθαι, εἰδότας ὡς οἷς καὶ πρότερον ἐξ ἐναντίας μοίρας καὶ νῦν στησόμεθα, ἵνα μὴ καὶ χείροσιν εἴποιμι ἀφορῶν μὲν καὶ πρὸς τὸ καταβεβλημένον καὶ ἀτονώτερον ἤδη φρόνημα τῶν Ῥωμαίων, οἱ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν τροπωθέντες οὐδ' ἅπαξ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀναλαβεῖν ἐσχήκασι πράγματα, ἐννοῶν δὲ καὶ ἣν θεόθεν ἐπεσπάσαντο οἴδε μῆνιν, τὸν αὐτοὺς βαρείας τυραννίδος ἀπηλλαχότα Ἰσαάκιον βασιλείας ἐννόμου καθῃρηκότες· οἱ γὰρ οὕτω κατὰ τῶν σεσωκότων ὁπλισάμενοι οὐκ ἂν φθάνοιεν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὡς παράσπονδοι ἀναιρούμενοι. » Τοιαύταις γνώμαις ὁ βάρβαρος τὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀναστήσας φρονήματα μετὰ κόμπου μείζονος ἐπῄει κατὰ τῶν περὶ Στρυμόνα τε καὶ Ἀμφίπολιν ἐπαρχιῶν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῖς Σέρραις ἐμβαλεῖν Ἰσαα-
D κίῳ ἤκουσται τῷ σεβαστοκράτορι, νέος ὢν οὗτος καὶ προσεχεῖ τινι τῶν Βλάχων ἐπαρθεὶς πταίσματι, μὴ προεξετάσας τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν, τῇ ἀκοῇ συνάψας τὴν κατ' αὐτῶν ἐξώρμησιν, ἀνίστησί τε παραχρῆμα τὴν στρατιὰν τῆς σάλπιγγος ἐνδούσης τὸ σύνθημα, καὶ τὸν πολεμιστήριον ἵππον πρῶτος ἀναβὰς καὶ θωρακισάμενος κατ' ἐπειγωλὴν, οὐχὶ βάδην, τὸ δόρυ κατὰ τῶν ἀντιπάλων τιταίνων ἔξεισιν ὡς εἴπερ ἐλάφων αὐτῷ κυνηγέσιον προηυτρέπιστο ἢ θηρευτικὰ ἐκεῖ που ἀθύρματα προητοίμαστο. Διελθὼν οὖν ἀνέτῳ ῥυτῆρ πεποίηκεν, ὡς ἀχρεῖον εἶναι κατὰ τὴν ὥραν τῆς

ναι μετέπειτα χρήσιμον. Ὡς δὲ ἤγγισεν ἔνθα παρενέβαλε [P. 301] τὸ πολέμιον, τοῦ μὲν Ἀσὰν τὸ πλεῖστον καὶ κράτιστον στράτευμα εἰς ἐνέδρας καὶ λόχους διαμερίζεται, ὁ δ' Ἰσαάκιος μὴ τὸ στρατήγημα τοῦτο καὶ τὸν ὅλον κατανοήσας, ὡς ἠττήσων καὶ τροπωσόμενος βακχευτικῷ ἐπῆλθεν ὁρμήματι· διὸ καὶ τῶν ἐν τοῖς λόχοις ἐπιθεμένων, ὡς ἐν μέσοις συσχεθεὶς ἄρκυσι, πολλοὺς μὲν ἀπέβαλε τῶν ἰδίων, τέλος δὲ καὶ αὐτὸς ἑάλω ζωγρίας ὑπὸ Σκυθῶν. Ἐκ δὲ τούτων συμβέβηκεν ὡς ἐν κτήνεσι λέοντα πρός τε τὰς ἐπελεύσεις ἀδεεστάτως καὶ τὰς προνομὰς τὸν βάρβαρον ἐφορμᾷν, οἷα μηδενὸς ἀντεξιόντος· ἔτι ἐκ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ πάντων ἀποδειλιασάντων καὶ τῇ πόλει, ταῖς Σέρραις μετ' ἀνέτων ἡνιῶν εἰσρυέντων, ὅσοι τέως μὴ ξίφους ὤφθησαν πάρεργον ἐν τῇ συμβολῇ. Ὁ δὲ συνειληφὼς τὸν σεβαστοκράτορα Σκύθης παντοίως αὐτὸν περιέκρυπτεν, ὡς εἴη ἀφώρατος τῷ Ἀσὰν, ὑποσαινόμενος ἐλπίσι μὴ τινων ἐνδεεστέραις, ὡς εἰ τοὺς Βλάχους διελθων εἰς τὰ οἰκεῖα ἤδη τοῦτον ἀπενέγκαι, πλεῖστα ἂν αὐτῷ κατάθοιτο λύτρα ὁ βασιλεύς. Τῆς δὲ φήμης κατειπούσης συλληφθῆναι τὸν στρατηλάτην, ἐπιμελοῦς γεγενημένης ἐρεύνης ὅῆλος γίνεται καὶ τῷ Ἀσὰν ἐμφανίζεται.

ε'. Καὶ τῇδε μὲν ἀπέβη ταῦτα· τότε δὲ καὶ τῶν A
δορυαλώτων τις ἱερέων, εἰς τὸν Αἷμον αἱχμάλωτος
ἀπαγόμενος, δεῖται τοῦ Ἀσὰν ἀφεθῆναι, δ' ὁμοφωνίας ὡς ἴδριος τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐκκαλούμενος. Ὁ δ' ἀνανεύσας ἔφατο μηδέποτε προθέσθαι Ῥωμαίους ἀπολύειν, ἀλλ' ἀπολλύειν, τοῦτο γὰρ καὶ Θεὸν βούλεσθαι. Πρὸς ὃ τὸν θύτην λέγεται ἀνθυπενεγκεῖν, στενάξαντα βύθιον καὶ δακρύοις τὰ ὄμματα τέγξαντα, μηδ' αὐτῷ Θεὸν ὑπολείπεσθαι οἰκτίρμονα ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη ποιῆσαι ἔλεος μετὰ πένητος ἀνδρὸς διὰ ἱερωσύνης Θεῷ πλησιάζοντος, ἐγγὺς δέ οἱ παρεστάναι καὶ τὸ τῆς ζωῆς τέρμα, καὶ τοῦτο μὴ ὡς ἐν μαλακῷ ὕπνῳ τῷ φυσικῷ μόρῳ ἐπελευσόμενον, ἀλλ' ὡς εἴωθε τὰ πλεῖστα τοῖς σφάττειν ἐν μαχαίρᾳ προτιθεμένοις. Καὶ οὐ διέπεσε τοῦ θυτηπόλου τὸ πρόρρημα· μικρῷ B
γὰρ ὕστερον εἰς τὴν Μυσίαν ἐπανηκὼς παρά τινος τῶν οἰκείων διαχειρίζεται. Ἦν δὲ ὁ τρόπος οὗτος τῆς αὐτοῦ ἀναιρέσεως. Ἀνήρ τις ὁμοφυὴς αὐτῷ καὶ ὁμότροπος καὶ ᾧ πάνυ προσέβλεπεν ἤμερον (Ἰβαγκὸς ὄνομα τῷδε· σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὸν Ἰωάννην), τῇ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ κασιγνήτῳ λόθρα συνήρχετο. Πυθόμενος οὖν τὰ τῆς μίξεως ἐκεῖνος τὰ μὲν πρῶτα εἰς εὐθύνας ἦγε τὴν ὁμευνέτιν, καὶ θανάτου ἐτίμα τὴν ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις παρασιώπησιν· ὡς δ' ἄλλοις τε αὐτὸν ἡ γυνὴ λόγοις τοῦ φονίου κατηύναζε βλέμματος καὶ ὁρμήματος, ἀλλὰ δὴ καὶ τῷ προσάγειν ὕστερον ὡς εἰκαίως χολᾷ κατ, αὐτῆς, ἀκριβῶς γὰρ κακεῖνον τὰ περὶ τὴν μίξιν ταυτηνὶ συνειδέναι, τὸν κατὰ τῆς ὁμολέκτρου χόλον εἰς Ἰβαγκὸν μετατίθησι, καὶ δὴ μεταπέμπεται τὸν ἄνδρα τῶν νυκτῶν ἀωρὶ, μηδὲν καθυφεὶς τῆς ὁρμῆς. C
Ὁ δὲ τὸ τῆς χρείας ἔξωρον οὐκ ἀναιτιον καὶ ἀνεύθυνον οἰηθεὶς ἐς τὴν αὔριον τὴν ἄφιξιν ὑπερτίθεται. [P. 302] Ἐκείνου δ' αὖ πάλιν ἐγκειμένου καὶ μὴ φέρειν ἔχοντος τὴν ῥᾳστώνην ὡς παρόρασιν, κοινοῦται τοῖς καθ' αἷμα καὶ φίλοις τὸ ποιητέον ὁ Ἰβαγκὸς, εἰς νοῦν ὁψέ ποτε βαλὼν τὸ τῆς ἀφίξεως αἴτιον. Οἱ δ' ὑποτιθέασι τούτῳ τὴν προτενῆ περιζώσασθαι μαχαιραν, καὶ ταύτην τῷ ἱματίῳ ἐνθάψαντα εἰσελθεῖν, καὶ τοῦ μὲν Ἀσὰν ἠρέμα προσεπιπλήττοντος καὶ τὸ τοῦ θυμοῦ κατ' αὐτοῦ βράττον ὕβρεσι συμμετροῦντος, ~~καὶ τοῖς λοιποῖς ἅ~~ μὴ λῦμήνηται τὸ σῶμα τὴν κόλασιν ἀφορίζοντος, φέρειν D
γενναίως καὶ τὴν ἐφ' οἷς ἑάλω παραλύπησιν συγγνώμην αἰτεῖν· εἰ δ' ἐκεῖνος διφῴη τὸ ξίφος κατ' αὐτοῦ, τηνικαῦτα κἀκεῖνον ἀνδρίζεσθαι, καὶ σπεύ-

5. Hic illius expeditionis exitus fuit. Tum etiam quidam captivus sacerdos, Blachicæ linguæ peritus, cum in Hæmum abduceretur, Asanem miserabili oratione obtestatus ut se dimitteret, ubi id ille renuit, neque enim sibi propositum esse Romanos dimittere sed perdere, idque Deo etiam probari, ille cum alto suspirio et lacrymis subjecisse fertur nec ipsi reliquam esse Dei misericordiam, quod viri pauperis, Deo ob sacerdotium familiaris, non sit misertus, ac instare ei cruentum vitæ exitum, quali homines sanguinarii plerumque perire soleant. Nec fefellit ea sacrificuli divinatio; nam paule post **618** in Mysiam reversus a familiarium suorum quodam occiditur; idque hoc modo factum est. Quidam natura et moribus ei similis, et intima familiaritate conjunctus, nomine Ibancus (sic Joannes a Blachis dicitur), clam cum uxoris ejus sorore consueverat. Quo stupro comperto, principio uxorem accusabat et propter ejus facinoris dissimulationem capitis damnabat. A quo crudeli proposito cum aliis verbis uxoris suæ deterritus, tum eo quod affirmabat ipsum quoque ejus rei probe gnarum esse, iram a muliere in Ibancum transfert, eumque nulla mora interposita intempesta nocte accersit. Is vero se alieno tempore non sine gravi causa et crimine vocari ratus, adventum suum in crastinum differt. Sed illo rursus instante et procrastinationem sui contemptum interpretante, Ibancus vix tandem causa cur vocaretur intellecta, cum amicis et cognatis deliberat. Ii monent ut longo gladio sub veste occultato accinctus ingrediatur. Quodsi Asan eum modice objurget et iracundiæ impetum conviciis terminet sine cruciatu corporis, ut fortiter ferat et culpam deprecetur. Sin ensem postulet, tum et ipse virum se præbeat, et operam det **619** ut antevertat hominem impudentem et sanguinarium, nec ullum ictum nisi lethalem ei inferat. Id consilium Ibancus statim exsequitur. Nam cum Barbarus nihil moderati in eum cogitaret, sed ad primum ejus conspectum efferatus ensem quæreret, ille facinus occupat et ense in inguine defixo Asanem occidit. Inde elapsus statim ad conscios se recipit, ac cæde indicata cum eis consilium defectionis init: neque enim fratres, cognatos et amicos interfecti quieturos. Quodsi res ex sententia successerit, se regioni illi et toti Mysiæ justius et æquius

quam Asanem dominaturos, neque, ut ille fecerit. A ferro grassaturos in omnes, et quidquid iracundia suaserit perpetraturos ; sin res aliter cecidcrit nec eventus consiliis responderit. aliam rationem inituros et salutem suam Romanorum imperatori commissuros. Hæc nocturno adhuc tempore non modo decreverunt, sed multos etiam in suas partes pertraxerunt : et Ternobo occupata (ea est **620** omnium Hæmi urbium munitissima et præstantissima, in montis vertice sita, firmis circumdata mœnibus, quam et amnis perfluit) Petro restituerunt. Nam ut primum diluxerat, fama cædem Asanis non Ternobi duntaxat, sed in locis etiam remotioribus divulgavit. Sed cum nec Petrus Ibancum expugnari, nec Ibancus Petro se resistere facile posse cerneret, ille hunc obsidionis mora domandum, hic ad Romanorum imperatorem confugiendum et ejus ope hostibus resistendum esse censuit. Ferebatur autem Ibancus etiam Isaacii sebastocratoris impulsu Asanem occidisse, cum aliis plurimis pollicitationibus, tum spe nuptiarum filiæ ejus Theodoræ adductus. Cæterum Isaacius ante Asanis cædem in vinculis exspiravit.

δειν ὥστε φθάσειν ὅ μελλήσας αὐτίκα πείσεται, καὶ πάσας καιρίας ἐπάγειν καὶ καταγούσας εἰς ᾅδου τὸν ἀναιδῆ καὶ φιλαίματον. Ὃ καὶ εἶχεν ὅδε διαπραξάμενος· μηδὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ διανοουμένου μέτριον τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην εὐθὺς θέαν ἐκθηριωθέντος καί τὸν σφαγέα ζητοῦντος κνώδοντα, κατὰ τοῦ βουβῶνος οὗτος φθάσας ἐκεῖνον πλήττει καὶ ἀναιρεῖ. Οὐκοῦν καὶ διαδρὰς Ἰβαγὸς παραχρῆμα πρόσεισι τοῖς τοῦ ἔργου συνίστορσι καὶ μηνύσας τὸ γεγονὸς ἔγνω αὐτοῖς ἅμα πρὸς ἀποστασίαν ἰδεῖν· μηδὲ γὰρ ἠρεμήσειν τοὺς τοῦ πεσόντος ὁμαίμονας καὶ ὅσον αὐτῷ πρὸς γένους καὶ φίλιον· Κἂν μὲν προχωροίη τὰ κατὰ σκοπὸν, καὶ χώρας ἐκείνους καὶ Μυσίας ἄρξειν αὐτῆς τοῦ Ἀσὰν δικαιότερόν τε καὶ ἐννομώτερον, καὶ μὴ τῷ ξίφει τὰ πάντα ὡς ὁ πεσὼν διοικεῖν, καὶ ὅπερ ἂν ὑποβάλλῃ θυμὸς, τοῦτο καὶ διαπράττεσθαι· εἰ δ' ἄλλως αὐτοῖς μεταῤῥιφείη τὰ διαβούλια μήτε μὴν ὅλως προβαίνουσι τὰ κατ' ἐφεσιν, πρὸς ἄλλον μετασκευάσασθαι πλοῦν, τοῖς τὰ Ῥωμαίων πράγματα κυβερνῶσι τὰ κατ' αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες. Ἔτι τοίνυν οὔσης νυκτὸς οὐ μόνον τὴν σκέψιν ταύτην ἐκράτυναν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς παρώξυναν τῶν βουλευμάτων αὐτοῖς συλλαβέσθαι. Ὅθεν κρατήσαντες τοῦ Τερνόβου (ὁ δέ ἐστιν ἡ ἐρυμνοτάτη ἅμα καὶ προφερεστάτη τῶν κατὰ τὸν Αἷμον ἁπασῶν πόλεων, τείχεσί τε ἰσχυροῖς περιβεβλημένος καὶ ῥεύματι ποταμείῳ διειλημμένος καὶ ὄρους ἀκρωνυχίᾳ πεπολισμένος) τοῖς περὶ τὸν Πέτρον ἀντέστησαν· ἡ γὰρ φήμη ἅμα ἔῳ οὐκ ἐπ' ἄκρων μόνον τῶν τοῦ Τερνόβου τειχέων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω καὶ πόῤῥωθεν τὸν τοῦ Ἀσὰν περιεσάλπιζε θάνατον. Ὡς δ' οὔθ' ὁ Πέτρος ῥᾳδίαν εὕρισκε τὴν Ἰβαγκοῦ καταστροφὴν, οὔθ' οὗτος ἀποκρούσασθαι Πέτρον ἠδύνατο, ὁ μὲν χρονοτριβεῖν ἐπεβάλετο καὶ μίαν ταύτην ὤετο προσδοκίαν καταπαλαίσασαν τὸν ἀντίδικον Ἰβαγκὸν, ὁ δὲ τῷ τῶν Ῥωμαίων προσρυῆναι βασιλεῖ δεῖν ἔγνωκε καὶ διὰ τῆς ἐνεῦθεν συνάρσεως περιγενέσθαι τῶν διαφόρων. Ἐλέγετο δὲ καὶ ὑποθήκαις Ἰσαακίου οοῦ σεβαστοκράτορος ἀναιρεθῆναι πρὸς Ἰβαγκοῦ τὸν Ἀσὰν, ἄλλαις τε πλείσταις ὑποσχέσεσι πρὸς τοῦτο ἐπιῤῥωσθέντος, καὶ προσέτι γε μὴν πτερωθέντος τῷ κατ' ἐπιγαμίαν συναρμόσασθαί οἱ καθυποσχέσθαι τὴν οἰκείαν θυγατέρα τὴν Θεοδώραν. Πλὴν ὁ μὲν ἐναφῆκε τοῖς δεσμοῖς τὴν [P. 303] ψυχὴν, καὶ μηδέπω τοῦ φόνου κατεργασθέντος.

6. Ibancus vero imperatorem statu rerum exposito hortatus est ut aliquos cum copiis mitteret, qui et Ternobum acciperent et de adjutore totam Mysiam vindicarent. Ac Romanis forsitan aliquid salutare actum esset, si imperator statim sine mora gerendæ rei animum intendisset : nam Ternobo occupata facile totius Mysiæ potitus esset. Verum ipse per stultitiam **621** ut cochlea testam repetens, in palatio abditus, Manuelem Camyzem protostratorem cum imperio mittit. Is cum suis copiis Philippopoli profectus et Mysiæ limites vix ingressus præter expectationem retro abit. Milites enim mota seditione, quo se duceret et cum quibus pugnandum esset, rogitabant : « Annon sæpe, inquiunt, montana ista transivimus, atque adeo nihil confecimus ut pene omnes interierimus? revertere igitur, revertere, nosque domum reducito. » Præterea inopinato metu consternati, quasi hostes a tergo instarent et omnis generis tela conjicerent, effuse fugerunt. Imperator idem opus cum exercitu majore iterum tentante subinde res successu caruit. Quare Ibancus cum nemo Romanorum cum Barbaris vellet congredi, invalescentibus Petri opibus et majoribus ei copiis affluentibus, desperatis re-

ς'. Ὁ δ' Ἰβαγκὸς δηλώσας βασιλεῖ τὸ γινόμενον στεῖλαί τινα μετὰ στρατιᾶς διηρέθιζε τὸν παραληψόμενόν τε τὸν Τέρνοβον καὶ σὺν αὐτῷ πεθὶ τῆς ὅλης Μυσίας ἀγωνισόμενον. Καὶ τάχ' ἂν τετέλεστό τι τοῖς Ῥωμαίοις σωτήριον, εἰ βασιλεὺς αὐτίκα προθύμως πρὸς τὴν ἀγγελίαν ταύτην πραξικοπεῖν ἐπεβάλετο, ἐπειδήπερ καὶ εἰ Τέρνοβον εἵλεν, εἶχεν ἂν εὐμαρῶς καὶ ἀπόνως Μυσίαν ἅπασαν. Νῦν δὲ ὁ μὲν βλακευσάμενος ἐνέφυ τοῖς ἀρχείοις καὶ πάλιν κατὰ τὸν εἰς τὸ κέλυφος βυόμενον σκώληκα, στέλλει δὲ τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ τὸν Καμύτζην, ἀνειπὼν στρατηγόν. Ὁ δὲ ἀπάρας ἐκ τῆς Φιλίππου μετὰ τῶν ἑπομένων ἐκείνῳ δυνάμεων, καὶ τῶν ὅρων τῆς Μυσίας ἄκροις ποσὶν ἐφαψάμενος, παλίσσους γίνεται παρὰ δόξαν. Τὸ γὰρ στρατευμα ἐπανεστὰν, « Ποῖ ἄγεις ἡμᾶς, » ἔλεγον, « ἢ τίσι συμπλακήσεσθαι μέλλομεν; Οὐ πολλάκις τὰς ὁριαίας ταύτας ὁδοὺς διήλθομεν, καὶ μὴ μόνον οὐδέν τι κατωρθώκειμεν βέλτιον, ἀλλὰ καὶ μικροῦ προαπολελοίπειμεν ἅπαντες ; Ἀνάστρεφε τοίνυν, ἀνάστρεφε, καὶ ἡγοῦ τῆς ἐπὶ τὰ σφέτερα. » Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ δείμασιν ἀλόγοις ἐκταραχθέννες, ὥσπερ κατὰ νώτου τινῶν ἐγκειμένων καὶ παντοίοις ὅπλοις βαλλόντων, ἀκόσμως ᾤχοντο. Καὶ αὖθις οὖν πρὸς τοῦ βασιλέως ἡ

πρᾶξις αὕτη μετὰ στρατιᾶς ἐπεκρίνατο μείζονος. A
Ἐνίκα δ' ἐπεὶ τὰ χείρονα, μηδενὸς εἰς χεῖρας
ἐλθεῖν καὶ συμμίξαι τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ ἐπαρή-
γειν Ἰβαγκῷ δοκιμάζοντος. Ἀπειρηκὼς τοίνυν
οὗτος καὶ τοῖς κατὰ τὸν Τέρνοβον δυσχρηστούμενος
πράγμασιν, οἷα τῶν περὶ τὸν Πέτρον κρατυνομένων
ἀεὶ καὶ στρατιᾶς προσθήκαις ἐπαυξομένων, ἔξεισιν
ἐκεῖθεν λαθραίως καὶ πρόσεισι βασιλεῖ, καὶ μετῆλ-
θεν οὕτω καθαρῶς πρὸς τὸν Πέτρον πάλιν ἡ ἀρχη-
γία Μυσῶν. Ἧλθεν οὐδ' οὗτος θανάτῳ φυσικῷ ἐπα-
πῆλθεν, ἀλλὰ μικρῷ ὕστερον παρά του τῶν ὁμογε-
νῶν ξίφει διελαθεὶς κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὴν ζωήν·
ἡ δὲ ἡγεμονία τῶν Βλάχων βλέπει πρὸς Ἰωάννην
τὸν τρίτον τῶν ἀδελφῶν. Τότε δ' οὖν ὁ Πέτρος συλ-
λήπτορα τῶν πόνων καὶ μερίτην τῆς δυναστείας
Ἰωάννην προσελόμενος τὸν ὁμαίμονα, ὃς ἐρ' ἱκανὸν B
ὠμήρησεν ἐν Ῥωμαίοις, ἡνίκα εἶχε βασιλεὺς Ἰσσακ-
κιος δισσεύσας κατὰ Μυσῶν, ἀποδρὰς δὲ, ὡς πρὸς
τὰ οἴκοι πάλιν ἀφίκετο, οὐκ ἐξ ἀντιθέτου τῷ τε-
θνεῶτι Ἀσὰν τὰ Ῥωμαίων ἔκειρε προνομεύων· ἡ
γὰρ φύσις καὶ τούτῳ οὐδέν τι πρὸς τὰ ἡμέτερα δι-
εβράβευσε μέτριον. Ὑπήντα δὲ τῷ Πέτρῳ ἐξ ἡμῶν
οὐδείς, οὐδ' ἠδύνατο, ἀλλὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων
τοῖς ἐναντίοις κατωρθωμένων ἐπὶ πλείστοις ἐνιαυ-
τοῖς, καὶ τοῦ κακοῦ τοῦδε τῶν Ῥωμαίων ἐπεὶ
διακυμαίνοντος πράγμασιν, οὐδέποτε βραχεῖα νίκη
Ῥωμαίοις διαγεγελάκει, οὐδέ τι παρυφέστη τρο-
παιουχήματος ἴνδαλμα. Τὴν δ' ἐκ Θεοῦ παρόρασιν
ταύτην καὶ τελείαν μικροῦ ἐγκατάλειψιν οὐδεὶς τῶν
ὑψιθρόνων ἀρχιερέων καὶ τὰς πρώτας καρπουμένων
τιμὰς ἢ τῶν τὴν ἐρέαν τῆς κεφαλῆς μέχρι καὶ
ῥινὸς διαχαλώντων βαθυπωγώνων μοναστῶν ἐν νῷ C
βαλλόμενος ἦν, ἢ διδάσκων πρὸς ταύτην ἀντιπράτ-
τειν ὁπόσονοῦν, ἢ ἐν τῷ παῤῥησιάζεσθαι βασιλέως
ἐνώπιον Ῥωμαίοις [P. 304] διαμηχανώμενος τὰ
σωτήρια· ἀλλ' ὡς εἰ πάντες ἐξέκλινάν τε ἅμα καὶ
ἠχρειώθησαν, ἀνεπαισθήτως εἶχον τῶν γινομένων
καὶ οἷον ἀντέβαινον ταῖς ἐκ Θεοῦ μαστιγώσεσιν.
Ἕλληνες δὲ τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν τοῦ λοιμοῦ, καὶ
τοῦ μάντεως πυθόπενοι Κάλχαντος οὐκ ἀφῆναν τὸ
κακὸν ἀθεράπευτον, παρ' οὐδὲν θέμενοι εἰ βαρυμη-
νιᾷν ἔμελλεν ὁ πρώτιστος καὶ κράτιστος τοῦ στρα-
τεύματος· Ὅτε μὴν Ἰβαγκὸς τῷ βασιλεῖ προσρυεὶς
ἀσμένως προσδέδεκτο, καὶ γέγονεν ἐς οὐκ ὀλίγα
χρήσιμος Ῥωμαίοις, εὐμήκης ὢν τὴν ἡλικίαν καὶ
ἀγχίνους μάλιστα καὶ τὴν ῥώμην ἀκμαῖος τοῦ D
σώματος· τὸν δὲ γε ἄνδρα τῶν αἱμάτων τῷ τοῦ
εἴδους ἀκροχόλῳ καὶ τῷ τῆς γνώμης ἀποκρότῳ
σαφῶς διεχάραττε, Ῥωμαίοις μὲν συναυλιζόμενος,
μεταῤῥυθμιζόμενος δὲ μηδαμῶς πρὸς τὸ τοῦ φρονή-
ματος ὁμαλὸν καὶ εὐ ἐνδοτον. Ὁ μέντοι βασιλεὺς οὐκ
ἀνάξιον κρίνας τὸν ἄνδρα τῶν εἰς αὐτὸν γενομένων
γραικῶν ἐγγυήσεων, τὴν μὲν παστάδα ἐς τὸν νόμι-
μον καιρὸν ἀνεβάλετο (ἔτι γὰρ ἐψέλλιζεν ἡ νύμφη
τὰ παιδικὰ), αὐτὸν δὲ τοῖς μέγα δυναμένοις συγγε-
νέσιν ἐνέγραφεν, οὐδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἀρχικὴν καὶ πλοῦτον βαθὺν παρεικὼς στέρεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς
τὸ κατηγγυημένης αὐτῷ θυγατρόπαιδος τοῦ βασιλέως ἀτελὲς ὁρῶν, καὶ τῇ τοῦ κάλλους ροδωνιᾷ τῇ τῆς
τεκούσης αὐτὴν Ἄννης ἐν χηρείᾳ ἔτι οὔσης περιέργως ἐνατενίζων, καὶ γάμους φανταζόμενος μείζονας,
« Τί μοι καὶ τῷ ἐν γάλαξιν, » ἔφασκεν, « ἀρνειῷ ἀμνάδος πρὸς ὀχείαν καὶ αἰγὸς τελείας ἐπιθυμοῦντι; »

bus Ternobo clam profugus imperatorem adit. Ita Petrus summa rerum denuo potitur. Sed nec ipse naturali morte obit, sed paulo post eo quoque a popularium quodam miserabiliter confosso principatus ad Joannem tertium ejus fratrem transit, quem tum Petrus adjutorem **622** laborum et regni participem assumpserat. Is non parvo tempore apud Romanos obses fuerat, cum imperator Isaacius secundum Mysis arma intulisset, sed fuga elapsus domum redierat, nihilo fratre Asane Romanis spoliandis et infestandis mitior. E nostro autem exercitu nemo resistere Petro potuit: sed hostibus per tot annos tot et tantas victorias adeptis, eo malo Romanam rem publicam perpetuo turbante, nunquam ulla victoria ullum rei bene gerendæ simulacrum nostris arrisit. Hanc Numinis indignationem et nostri destitutionem nemo ex summis et honoratissimis sacerdotibus, nemo ex religiosissimis monachis consideravit, ullove modo placare docuit, aut liberius apud imperatorem disserendo quidquam Romanis salutare conatus est: sed quasi omnes a via deerrantes et inutiles facti quid rei esset non animadverterunt, quodammodo flagellis Dei adversantes. Græci quidem causa pestilentiæ ex Calchante vate cognita, **623** offensi Numinis iram placarunt, neglecta summi et potentissimi imperatoris indignatione. Ibancus vero cum ad imperatorem se contulisset, benigne susceptus Romanis multis in rebus utilem navavit operam, homo proceræ staturæ, præstanti ingenio et robustissimo corpore. Sed iracundia et contumacia animi e vultu relucens crudelitatem ejus abunde testabatur. Quare tametsi inter Romanos viveret, tamen mores suos ad facilitatem et æquabilitatem minime componebat. Nihilominus imperatoreum sponsalibus a sebastocratore promissis indignum ratus, nuptias in legitimum tempus distulit ob puellæ teneros annos, ipsum vero in numerum cognatorum suorum potentissimorum hominum recepit, summa potentia et maximis opibus donatum. Is vere sponeæ suæ immatura ætate considerata, et matris ejus Annæ viduæ adhuc elegantia curiosius inspecta, nuptiis ampliores inhians: « Quid, inquit, mihi rei est cum lactente adhuc agna, **624** cum ove indigeam ad coitum apta? » Ac vir ille in partibus Philippopoli vicinis plurimum laboravit, et veluti vallum populuribus suis et auxiliaribus Scythis obvia quæque vastantibus opponebatur. Aliquando etiam imperatorem in expeditiones sequens strenuam operam præ cæteris navare videbatur. Quis vero Scytharum et Blachorum incursiones et nefaria facinora enumerare queat? Vastitas regionum Hæmo vicinarum, Macedoniæ et Thraciæ direptiones, utique omnibus statuis et tabulis clarius et quavis historia dilucidius ostendunt quid actum sit.

quam Asanem dominaturos, neque, ut ille fecerit. A ferro grassaturos in omnes, et quidquid iracundia suaserit perpetraturos ; sin res aliter cecidcrit nec eventus consiliis responderit. aliam rationem inituros et salutem suam Romanorum Imperatori commissuros. Hæc nocturno adhuc tempore non modo decreverunt, sed multos etiam in suas partes pertraxerunt : et Ternobo occupata (ea est **620** omnium Hæmi urbium munitissima et præstantissima, in montis vertice sita, firmis circumdata mœnibus, quam et amnis perfluit) Petro restiterunt. Nam ut primum diluxerat, fama cædem Asanis non Ternobi duntaxat, sed in locis etiam remotioribus divulgavit. Sed cum nec Petrus Ibancum expugnari, nec Ibancus Petro se resistere facile posse cerneret, ille hunc obsidionis mora domandum, hic ad Romanorum imperatorem confugiendum et ejus ope hostibus resistendum esse censuit. Ferebatur autem Ibancus etiam Isaacii sebastocratoris impulsu Asanem occidisse, cum aliis plurimis pollicitationibus, tum spe nuptiarum filiæ ejus Theodoræ adductus. Cæterum Isaacius ante Asanis cædem in vinculis exspiravit.

δειν ὥστε φθάσειν ὅ μελλήσας αὐτίκα πείσεται, καὶ πάσας καιρίας ἐπάγειν καὶ καταγούσας εἰς ᾅδου τὸν ἀναιδῆ καὶ φιλαίματον. Ὃ καὶ εἶχεν ὅδε διαπραξάμενος· μηδὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ διανοουμένου μέτριον τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην εὐθὺς θέαν ἐκθηριωθέντος καί τὸν σφαγέα ζητοῦντος κνώδοντα, κατὰ τοῦ βουβῶνος οὗτος φθάσας ἐκεῖνον πλήττει καὶ ἀναιρεῖ. Οὐκοῦν καὶ διαδρὰς Ἰβάγκὸς παραχρῆμα πρόσεισι τοῖς τοῦ ἔργου συνίστορσι καὶ μηνύσας τὸ γεγονὸς ἔγνω αὐτοῖς ἅμα πρὸς ἀποστασίαν ἰδεῖν· μηδὲ γὰρ ἠρεμήσειν τοὺς τοῦ πεσόντος ὁμαίμονας καὶ ὅσον αὐτῷ πρὸς γένους καὶ φίλιον· Κἂν μὲν προχωροίη τὰ κατὰ σκοπὸν, καὶ χώρας ἐκείνους καὶ Μυσίας ἄρξειν αὐτῆς τοῦ Ἀσὰν δικαιότερόν τε καὶ ἐννομώτερον, καὶ μὴ τῷ ξίφει τὰ πάντα ὡς ὁ πεσὼν διοικεῖν, καὶ ὅπερ ἂν ὑποβάλλῃ θυμὸς, τοῦτο καὶ διαπράττεσθαι· εἰ δ' ἄλλως αὐτοῖς μεταῤῥιφείη τὰ διαβούλια μήτε μὴν ὅλως προβαίνουσι τὰ κατ' ἐφεσιν, πρὸς ἄλλον μετασκευάσασθαι πλοῦν, τοῖς τὰ Ῥωμαίων πράγματα κυβερνῶσι τὰ κατ' αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες. Ἔτι τοίνυν οὔσης νυκτὸς οὐ μόνον τὴν σκέψιν ταύτην ἐκράτυναν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς παρώξυναν τῶν βουλευμάτων αὐτοῖς συλλαβέσθαι. Ὅθεν κρατήσαντες τοῦ Τερνόβου (ὁ δέ ἐστιν ἡ ἐρυμνοτάτη ἅμα καὶ προφερεστάτη τῶν κατὰ τὸν Αἷμον ἁπασῶν πόλεων, τείχεσί τε ἰσχυροῖς περιβεβλημένος καὶ ῥεύματι ποταμείῳ διειλημμένος καὶ ὄρους ἀκρωνυχίᾳ πεπολισμένος) τοῖς περὶ τὸν Πέτρον ἀντέστησαν· ἡ γὰρ φήμη ἅμα ἕῳ οὐκ ἐπ' ἄκρων μόνον τῶν τοῦ Τερνόβου τειχέων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω καὶ πόῤῥωθεν τὸν τοῦ Ἀσὰν περιεσάλπιζε θάνατον. Ὡς δ' οὔθ' ὁ Πέτρος ῥᾳδίαν εὕρισκε τὴν Ἰβάγκοῦ καταστροφὴν, οὔθ' οὗτος ἀποκρούσασθαι Πέτρον ἠδύνατο, ὁ μὲν χρονοτριβεῖν ἐπεβάλετο καὶ μίαν ταύτην ᾤετο προσδοκίαν καταπαλαίσασαν τὸν ἀντίδικον Ἰβάγκὸν, ὁ δὲ τῷ τῶν Ῥωμαίων προσρυῆναι βασιλεῖ δεῖν ἔγνωκε καὶ διὰ τῆς ἐκεῖθεν συνάρσεως περιγενέσθαι τῶν διαφόρων. Ἐλέγετο δὲ καὶ ὑποθήκαις Ἰσαακίου οοῦ σεβαστοκράτορος ἀναιρεθῆναι πρὸς Ἰβάγκοῦ τὸν Ἀσὰν, ἄλλαις τε πλείσταις ὑποσχέσεσι πρὸς τοῦτο ἐπιῤῥωσθέντος, καὶ προσέτι γε μὴν πτερωθέντος τῷ κατ' ἐπιγαμίαν συναρμόσασθαι οἱ καθυποσχέσθαι τὴν οἰκείαν θυγατέρα τὴν Θεοδώραν. Πλὴν ὁ μὲν ἐναφῆκε τοῖς δεσμοῖς τὴν [P. 303] ψυχὴν, καὶ μηδέπω τοῦ φόνου κατεργασθέντος.

6. Ibancus vero imperatorem statu rerum expo C sito hortatus est ut aliquos cum copiis mitteret, qui et Ternobum acciperent et de adjutore totam Mysiam vindicarent. Ac Romanis forsitan aliquid salutare actum esset, si imperator statim sine mora gerendæ rei animum intendisset : nam Ternobo occupata facile totius Mysiæ potitus esset. Verum ipse per stultitiam **621** ut cochlea testam repetens, in palatio abditus, Manuelem Camyzem protostratorem cum imperio mittit. Is cum suis copiis Philippopoli profectus et Mysiæ limites vix ingressus præter exspectationem retro abit. Milites enim mota seditione, quo se duceret et cum quibus pugnandum esset, rogitabant : « Annon sæpe, inquiunt, montana ista transivimus, atque adeo nihil confecimus ut pene omnes interierimus? revertere igitur, revertere, nosque domum reducito. » Præterea inopinato metu consternati, quasi hostes a tergo instarent et omnis generis tela conjicerent, effuse fugerunt. Imperator idem opus cum exercitu majore iterum tentante subinde res successu caruit. Quare Ibancus cum nemo Romanorum cum Barbaris vellet congredi, invalescentibus Petri opibus et majoribus ei copiis affluentibus, desperatis re-

ς'. Ὁ δ' Ἰβάγκὸς δηλώσας βασιλεῖ τὸ γινόμενον στεῖλαί τινα μετὰ στρατιᾶς διηρέθιζε τὸν παραλυψόμενόν τε τὸν Τέρνοβον καὶ σὺν αὐτῷ πεθὴ τῆς ὅλης Μυσίας ἀγωνισόμενον. Καὶ τάχ' ἂν τετέλεστό τι τοῖς Ῥωμαίοις σωτήριον, εἰ βασιλεὺς αὐτίκα προθύμως πρὸς τὴν ἀγγελίαν ταύτην πραξικοπεῖν ἐπεβάλετο, ἐπειδήπερ καὶ εἰ Τέρνοβον εἵλεν, εἶχεν ἂν εὐμαρῶς καὶ ἀπόνως Μυσίαν ἅπασαν. Νῦν δὲ ὁ μὲν βλακευσάμενος ἐνέφυ τοῖς ἀρχείοις καὶ πάλιν κατὰ τὸν εἰς τὸ κέλυφος βυόμενον σκώληκα, στέλλει δὲ τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ τὸν Καμύτζην, ἀνειπὼν στρατηγόν. Ὁ δὲ ἀπάρας ἐκ τῆς Φιλίππου μετὰ τῶν ἑπομένων ἐκείνῳ δυνάμεων, καὶ τῶν ὅρων τῆς Μυσίας ἄκροις ποσὶν ἐφαψάμενος, παλίσσυτος γίνεται παρὰ δόξαν. Τὸ γὰρ στρατευμα ἐπανεστὰν, « Ποῖ ἄγεις ἡμᾶς, » ἔλεγον, « ἢ τίσι συμπλακήσεσθαι μέλλομεν; Οὐ πολλάκις τὰς ὁριαίας ταύτας ὁδοὺς διήλθομεν, καὶ μὴ μόνον οὐδέν τι κατωρθώκειμεν βέλτιον, ἀλλὰ καὶ μικροῦ προαπολώλειμεν ἅπαντες ; Ἀνάστρεφε τοίνυν, ἀνάστρεφε, καὶ ἡγοῦ τῆς ἐπὶ τὰ σφέτερα. » Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ δείμασιν ἀλόγοις ἐκταραχθέννες, ὥσπερ κατὰ νώτου τινῶν ἐγκειμένων καὶ παντοίοις ὅπλοις βαλλόντων, ἀκόσμως ᾤχοντο. Καὶ αὖθις οὖν πρὸς τοῦ βασιλέως ἡ

πρᾶξις αὕτη μετὰ στρατιᾶς ἐπεκρίνατο μείζονος. Ἐνίκα δ' ἐσαεὶ τὰ χείρονα, μηδενὸς εἰς χεῖρας ἐλθεῖν καὶ συμμίξαι τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ ἐπαρήγειν Ἰβαγκῷ δοκιμάζοντος. Ἀπειρηκὼς τοίνυν οὗτος καὶ τοῖς κατὰ τὸν Τέρνοβον δυσχρηστούμενος πράγμασιν, οἷα τῶν περὶ τὸν Πέτρον κρατυνομένων ἀεὶ καὶ στρατιᾶς προσθήκαις ἐπαυξομένων, ἔξεισιν ἐκεῖθεν λαθραίως καὶ πρόσεισι βασιλεῖ, καὶ μετῆλθεν οὕτω καθαρῶς πρὸς τὸν Πέτρον πάλιν ἡ ἀρχηγία Μυσῶν. Πλὴν οὐδ' οὗτος θανάτῳ φυσικῷ ἐπαπῆλθεν, ἀλλὰ μικρῷ ὕστερον παρά του τῶν ὁμογενῶν ξίφει διελαθεὶς κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὴν ζωήν· ἡ δὲ ἡγεμονία τῶν Βλάχων βλέπει πρὸς Ἰωάννην τὸν τρίτον τῶν ἀδελφῶν. Τότε δ' οὖν ὁ Πέτρος συλλήπτορα τῶν πόνων καὶ μερίτην τῆς δυναστείας Ἰωάννην προσελόμενος τὸν ὁμαίμονα, ὃς ἐφ' ἱκανὸν ὠμήρησεν ἐν Ῥωμαίοις, ἡνίκα εἶχε βασιλεὺς Ἰσαάκιος δισσεύσας κατὰ Μυσῶν, ἀποδρὰς δὲ, ὡς πρὸς τὰ οἴκοι πάλιν ἀφίκετο, οὐκ ἐξ ἀντιθέτου τῷ τεθνεῶτι Ἀσὰν τὰ Ῥωμαίων ἔκειρε προνομεύων· ἡ γὰρ φύσις καὶ τούτῳ οὐδέν τι πρὸς τὰ ἡμέτερα διεβράβευσε μέτριον. Ὑπήντα δὲ τῷ Πέτρῳ ἐξ ἡμῶν οὐδείς, οὐδ' ἠδύνατο, ἀλλὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων τοῖς ἐναντίοις κατωρθωμένων ἐπὶ πλείστοις ἐνιαυτοῖς, καὶ τοῦ κακοῦ τοῦδε τῶν Ῥωμαίων ἐσαεὶ διακυμαίνοντος πράγμασιν, οὐδέποτε βραχεῖα νίκη Ῥωμαίοις διαγεγελάκει, οὐδέ τι παρυφέστη τροπαιουχήματος ἴνδαλμα. Τὴν δ' ἐκ Θεοῦ παρόρασιν ταύτην καὶ τελείαν μικροῦ ἐγκαταλειψιν οὐδεὶς τῶν ὑψιθρόνων ἀρχιερέων καὶ τὰς πρώτας καρπουμένων τιμὰς ἢ τῶν τὴν ἐρέαν τῆς κεφαλῆς μέχρι καὶ ῥινὸς διαχαλώντων βαθυπωγώνων μοναστῶν ἐν νῷ βαλλόμενος ἦν, ἢ διδάσκων πρὸς ταύτην ἀντιπράττειν ὁποσονοῦν, ἢ ἐν τῷ παῤῥησιάζεσθαι βασιλέως ἐνώπιον Ῥωμαίοις [P. 304] διαμηχανώμενος τὰ σωτήρια· ἀλλ' ὡς εἰ πάντες ἐξέκλινάν τε ἅμα καὶ ἠχρειώθησαν, ἀνεπαισθήτως εἶχον τῶν γινομένων καὶ οἷον ἀντίβαινον ταῖς ἐκ Θεοῦ μαστιγώσεσιν. Ἕλληνες δὲ τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν τοῦ λοιμοῦ, καὶ τοῦ μάντεως πυθόπενοι Κάλχαντος οὐκ ἀφῆναν τὸ κακὸν ἀθεράπευτον, παρ' οὐδὲν θέμενοι εἰ βαρυμηνιᾷν ἔμελλεν ὁ πρώτιστος καὶ κράτιστος τοῦ στρατεύματος· Ὅγε μὴν Ἰβαγκὸς τῷ βασιλεῖ προσρυεὶς ἀσμένως προσδέδεκτο, καὶ γίγονεν ἐς οὐκ ὀλίγα χρήσιμος Ῥωμαίοις, εὐμήκης ὢν τὴν ἡλικίαν καὶ ἀγχίνους μάλιστα καὶ τὴν ῥώμην ἀκμαῖος τοῦ σώματος· τὸν δὲ γε ἄνδρα τῶν αἱμάτων τῷ τοῦ εἴδους ἀκροχόλῳ καὶ τῷ τῆς γνώμης ἀποκρότῳ σαφῶς διεχάραττε, Ῥωμαίοις μὲν συναυλιζόμενος, μεταῤῥυθμιζόμενος δὲ μηδαμῶς πρὸς τὸ τοῦ φρονήματος ὁμαλὸν καὶ εὐ ἐνδοτον. Ὁ μέντοι βασιλεὺς οὐκ ἀνάξιον κρίνας τὸν ἄνδρα τῶν εἰς αὐτὸν γενομένων γραμικῶν ἐγγυήσεων, τὴν μὲν παστάδα ἐς τὸν νόμιμον καιρὸν ἀνεβάλετο (ἔτι γὰρ ἐψέλλιζεν ἡ νύμφη τὰ παιδικὰ), αὐτὸν δὲ τοῖς μέγα δυναμένοις συγγενέσιν ἐνέγραφεν, οὐδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἀρχικὴν τὸ κατηγγυημένης αὐτῷ θυγατρόπαιδος τοῦ βασιλέως ἀτελὲς ὁρῶν, καὶ τῇ τοῦ κάλλους ροδωνιᾷ τῇ τῆς τεκούσης αὐτὴν Ἄννης ἐν χηρείᾳ ἔτι οὔσης περιέργως ἐνατενίζων, καὶ γάμους φανταζόμενος μείζονας. « Τί μοι καὶ τῷ ἐν γάλαξιν, » ἔφασκεν, « ἀρνειῷ ἀμνάδος πρὸς ὀχείαν καὶ αἰγὸς τελείας ἐπιδεομένῳ; »

bus Ternobo clam profugus imperatorem adit. Ita Petrus summa rerum denuo potitur. Sed nec ipse naturali morte obit, sed paulo post eo quoque a popularium quodam miserabiliter confosso principatus ad Joannem tertium ejus fratrem transit, quem tum Petrus adjutorem **622** laborum et regni participem assumpserat. Is non parvo tempore apud Romanos obses fuerat, cum imperator Isaacius secundum Mysis arma intulisset, sed fuga elapsus domum redierat, nihilo fratre Asane Romanis spoliandis et infestandis mitior. E nostro autem exercitu nemo resistere Petro potuit: sed hostibus per tot annos tot et tantas victorias adeptis, eo malo Romanam rem publicam perpetuo turbante, nunquam ulla victoria ullum rei bene gerendæ simulacrum nostris arrisit. Hanc Numinis indignationem et nostri destitutionem nemo ex summis et honoratissimis sacerdotibus, nemo ex religiosissimis monachis consideravit, ullove modo placare docuit, aut liberius apud imperatorem disserendo quidquam Romanis salutare conatus est: sed quasi omnes a via deerrantes et inutiles facti quid rei esset non animadverterunt, quodammodo flagellis Dei aversantes. Græci quidem causa pestilentiæ ex Calchante vate cognita, **623** offensi Numinis iram placarunt, neglecta summi et potentissimi imperatoris indignatione. Ibancus vero cum ad imperatorem se contulisset, benigne susceptus Romanis multis in rebus utilem navavit operam, homo proceræ staturæ, præstanti ingenio et robustissimo corpore. Sed iracundia et contumacia animi e vultu relucens crudelitatem ejus abunde testabatur. Quare tametsi inter Romanos viveret, tamen mores suos ad facilitatem et æquabilitatem minime componebat. Nihilominus imperator eum sponsalibus a sebastocratore promissis indignum ratus, nuptias in legitimum tempus distulit ob puellæ teneros annos, ipsum vero in numerum cognatorum suorum potentissimorum hominum recepit, summa potentia et maximis opibus donatum. Is vere sponsæ suæ immatura ætate considerata, et matris ejus Annæ viduæ adhuc elegantia curiosius inspecta, nuptiis amplioribus inhians: « Quid, inquit, mihi rei est cum lactente adhuc agna, **624** cum ove indigeam ad coitum apta? » Ac vir ille in partibus Philippopoli vicinis plurimum laboravit, et veluti vallum populiribus suis et auxiliaribus Scythis obvia quæque vastantibus opponebatur. Aliquando etiam imperatorem in expeditiones sequens strenuam operam præ cæteris navare videbatur. Quis vero Scytharum et Blachorum incursiones et nefaria facinora enumerare queat? Vastitas regionum Hæmo vicinarum, Macedoniæ et Thraciæ direptiones, utique omnibus statuis et tabulis clarius et quavis historia dilucidius ostendunt quid actum sit.

καὶ πλοῦτον βαθὺν παρεικὼς στέρεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς

Τὰ πλεῖστα μὲν οὖν ὁ ἀνὴρ οὗτος τοῖς περὶ τὴν Φιλίππου ἐπόνει μέρεσι, καὶ ἦν ἀγαπητὸν Ῥωμαίοις ἀντίφραγμα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἐκείνου μετὰ Σκυθῶν συνάρσεως ἐξιόντων καὶ κειρόντων τὸ προσπεσόν· ἐνίοτε δὲ καὶ βασιλεῖ συστρατεύων διαφερόντως ἐδόκει δραστήριος. Τίς δ' ἂν καὶ ἀριθμεῖν δύναιτο ὅσαι καὶ ὅτε τοῦ ἔτους Σκυθῶν καὶ Βλάχων ἐγίνοντο ἔφοδοι, καὶ οἷα ἔργα ἔδρων ἀνόσια; Μαρτυροῦσι δήπου τὰ πεπραγμένα ἡ τῶν πρὸς Αἷμον χωρῶν ἐρημίαι, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης οἱ λῃσμοὶ στηλῶν καὶ κύρβεων ἀκριβέστερον καὶ ξυμπάσης ἱστορίας τρανότερον.

7. Neque vero a Septentrionalibus duntaxat Barbaris Romani perpetuo premebantur, sed in Oriente Persis etiam prædæ erant. Nam cum imperator cum Persa Galaticæ Ancyræ domino pacem non fecisset, sed partim amicitiam ejus, ut qui Romanis nocere non posset, aspernatus esset, partim pecuniæ, quæ pro pace postulabatur, parceret, unum annum et sex menses bellum continenter cum eo gessit. Qua de causa Cilix Alexius ea quæ retulimus, illius adjutus opibus, confecit, et urbs Dadibra a Persis occupata est. Nam cum is omnibus suis copiis abductis se non inde recessurum **625** confirmaret nisi illam expugnasset, obsidio quatuor menses duravit, Dadibrenis nemine opem ferente. Nam imperator etsi eos per nuntios ad fortiter resistendum hortabatur et auxilia pollicebatur, subinde tamen rem procrastinabat; et finitimi Paphlagones propius accedere et opem eis ferre non audebant. Neque vero hostem latebat eos omni auxilio destitutos et fame premi et a machinis gravissime affligi. Nam cum saxa, calx et quidquid hominum vitæ insidiatur, ex collibus in mediam urbem conjicerentur, ædes diruebantur et putei inficiebantur. Non multo post missis ab imperatore auxiliis, quæ in Baba monte castra habebant, tribus adolescentibus ducibus, Brana isto Theodoro, Andronico Catacalone et Cazane Theodoro, Persæ ea re comperta ex insidiis eos ante lucem adorti, et tergis fugientium inhærentes, alios occiderunt, alios ceperunt, et duos duces inter cæteros. Quos Persa manibus post tergum revinctis **626** undique circumductos iis qui in mœnibus erant ostendebat, monens ut urbem priusquam belli fluctibus obrueretur, sibi gubernandam traderent: neque enim spem salutis ullam eis superesse; neque se inde recessurum nisi urbe expugnata. His spectaculis et sermonibus Dadibreni fracti ad pactiones descendunt, iniquas quidem illas, sed quas temporis angustiæ et durum telum necessitas flagitabant. Annuunt se urbem penitus deserturos, ut cuique cum suis carissimis et supellectilibus incolumi abire liceret quo vellet: neque enim Barbarus eos in patria manere et tributa pensitare pati voluit. His conditionibus jurejurando firmatis, Persa urbem suis popularibus incolendam dedit, cives in alias atque alias regiones et urbes sunt dispersi. Quidam etiam Persæ concessu, tuguriolis in proximo structis, amore patriæ servitutis jugum subierunt. Ac cum urbe Dadibra hoc modo actum est. Imperator autem paulo post, pace cum Persa facta, libenter ei, deterso pudore, ea dedit quæ ante illius urbis deditionem postularat.

ζ'. Οὐ μόνον δὲ τὰ κατὰ τοὺς πρὸς ἄνεμον βορέαν ἐκπολεμωθέντας ἡμῖν βαρβάρους ἦν ἀεί πως ἐπικρατέστερά τε καὶ δυσαντίβλεπτα, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕω τὰ Ῥωμαίων Πέρσαις ἐξέκειτο πρὸς ἀφάντωσιν. Μὴ γὰρ τῷ Πέρσῃ σπεισάμενος ὃς Ἀγκύρας ἦρχε τῆς Γαλατικῆς, ἀλλὰ πῇ μὲν τὴν μετ' αὐτοῦ φιλίαν παρ' οὐδὲν τιθέμενος ὡς λυμαίνεσθαι Ῥωμαίους οὐκ ἔχοντος, πῇ δὲ περὶ τὴν δόσιν τῶν χρημάτων ὧν ὑπὲρ εἰρήνης ᾔτει σμικρολογεύμενος, διετέλεσεν ἐς χρόνον ἕνα καὶ μῆνας ἓξ ἐκείνῳ διαφερόμενος. Ἀμέλει τοι διὰ ταῦτα ὅ τε Κίλιξ Ἀλέξιος ὅσα εἴπομεν διεπράξατο παρὰ τοῦ τῆς Ἀγκύρας δυνάστου ἐνισχυόμενος, ἥ τε πόλις Δάδιβρα ἑάλω καὶ Πέρσαις ὑπέκυψεν. Ἄρας γὰρ μεθ' ἁπάσης ὁ Πέρσης αὐτοῦ [P. 305] τῆς δυνάμεως καὶ περὶ ταυτηνὶ τὴν πόλιν βαλὼν στρατόπεδον ἐπέμενε πολιορκῶν. Τριβομένου δὲ τοῦ καιροῦ εἰς μῆνας μὲν ἡ πολιόρκησις παρετάθη τέσσαρας, ἐπικουρία δ' ἦν οὐδαμοῦ τοῖς Δαδιβρηνοῖς ἐπιοῦσα ἐκ τῶν ἐκτός· ὅ τε γὰρ βασιλεὺς εἰ καὶ πέμπων ἐνῆγεν αὐτοὺς ἀντέχειν γενναίως καὶ συμμαχήσειν κατεπηγγέλλετο, ἔμελλεν ἀεί πως καὶ ἀνεδύετο, καὶ οἱ πρόσοροι Παφλαγόνες ἀγχοῦ που προσιέναι καὶ ἐπαμῦναι οὐδαμῶς ἐθάρρησαν. Ἀτὰρ οἱ πολιορκούμενοι πρὸς πᾶσαν ἀπεγνώκεσαν ἀρωγήν, καὶ δῆλοι ἦσαν λιμῷ πιεζόμενοι καὶ ταῖς πετροβόλοις μηχαναῖς ἀνήκεστα πάσχοντες· τοὺς γὰρ λίθους ἐκ τῶν ἔξωθεν γηλόφων κατὰ τὸ μέσον ἀφιεῖσαι τῆς πόλεως τὰς οἰκίας κατήρειπον, τίτανά τε διακοντίζουσαι καὶ πᾶν ἕτερον ἀνθρώποις ἐπίβουλον ἀκροβολίζουσαι τὰ δοχεῖα τῶν ὑδάτων ἠφάνιζον καὶ τὰ ποτὰ ἠχρείουν ἑστῶτα ὄντα καὶ μὴ πλανώμενα. Μετ' οὐ πολὺν δὲ τινα χρόνον βασιλικῆς ἐπικουρίας ἀφιγμένης καὶ κατὰ τὸν Βάβαν τὸ ὄρος αὐλισαμένης, ἧς ἦρχον μείρακες τρεῖς, ὁ Βρανᾶς οὗτος Θεόδωρος, ὁ Κατακαλὼν Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Καζάνης Θεόδωρος, ὡς ἤσθοντο οἱ Πέρσαι, λόχους ὑποκαθίζουσι, καὶ μήπω παρανατειλάσης ἡμέρας ἐπιθέμενοι καὶ φεύγουσιν κατόπιν ἐπικείμενοι οὓς μὲν ἔκτειναν, οὓς δὲ συνειλήφασι ζῶντας, μεθ' ὧν καὶ τοὺς δύο στρατηγούς. Καὶ τούτους περιηγκωνισμένους τὰς χεῖρας κύκλῳ περιάγων ὁ Πέρσης ἐδείκνυ τοῖς ἐπὶ τῶν τειχῶν, καὶ παρῄνει, ἕως ἡ πόλις τοῖς πολεμίοις ἀβάπτιστος κύμασι, τὴν ἑαυτοῦ νῆν ἐγχειρίσαι αὐτῷ οἰάκισιν· μηδὲ γὰρ ἐκ τοῦδε σώζειν ἔχουσαν ἐλπίδα σφίσιν ὑπολελεῖφθαι, μηδ' ἂν αὐτὸν ἐκεῖθεν μεταναστεῦσαί ποτε, εἰ μὴ ἐγκρατὴς τῆς πόλεως γένοιτο. Τοιούτοις οὖν οἱ Δαδιβρηνοὶ θεάμασι καὶ ἀκούσμασι κατακλασθέντες τὸ πρόθυμον τρέπονται πρὸς συμβάσεις ἀσυμφόρους μὲν, ὁποίας δ' ἐπέταττεν ὁ καιρὸς ἀκμαῖος ἐφεστὼς καὶ τομός, κατανεύουσί τε τὴν μὲν πόλιν ἐκλιπεῖν πανσυδί, βαδίσαι δ' ἕκαστον κακῶν ἀπαθῆ μετὰ τῶν φιλτάτων σφίσι καὶ τῶν κτήσεων ἣν ἂν αἱ-

ροῖντο στείλασθαι, ἐπεὶ μηδ' εὗρισκον τὸν βάρβαρον μένειν αὐτοὺς κατὰ χώραν ἐῶντα καὶ φόρους αὐτῷ κατατίθεσθαι ὁπωσοῦν συντιθέμενον. Ταῦτ ἄρα καὶ ὅρκων γεγενημένων ὁ μὲν Πέρσης εἶχε τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἐκ τοῦ γένους δίδωσιν αὐτὴν εἰς ἐνοίκησιν, αὐτοὶ δὲ μεταναστάντες ἐκεῖθεν καθ' ἑτέρας χώρος καὶ πόλεις διεσπάρησαν· πολλοὶ δὲ τῆς πατρίδος ἄγχιστα πηξάμενοι μόσυνα, οὕτω δοκοῦν τῷ Πέρσῃ προσέμειναν δούλειον ὑποδύντες ζυγὸν, οἷς ἡ τῆς ἐνεγκαμένης γλυκύτης τῇ μνήμῃ προσίζανεν ἀναπόνιπτος. Καὶ τοιοῦτον μὲν τῇ πόλει Δαδίβρῃ τέλος ἀπήντησεν· ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ βραχὺ τῷ Πέρσῃ σπεισάμενος ἀπέδωκεν ἄσπασίως ὅσα πρὸ τοῦ ἁλῶναι Δάδιβραν ἀπητεῖτο χρήματα, ὡς ἐξ ὄμμάτων οὖσαν τὴν τότε αἰσχύνην ταχέως ἀποτριψάμενος.

Ἀλλ' οὔπω ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὴν ἄλμην ταύτην ἀπέπτυσεν ἀνένευσέ τε καθαρῶς καὶ ἀνέπνευσε, καὶ δεινοτέοων ἀγγέλμασιν ἀκοσμάτων βάλλεται ἄλλων, καὶ τῶν ἐνεστώτων [P. 306] ἦσαν τὰ προσδοκώμενα δυσαχθέστερα, εἴ γε τὰ μὲν ὑπέσαινον ἐλευθερίας ἐγκαταλείμμασιν ἀπὸ μέρους ἀλγύνοντα, τὰ δ' ἐκ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν βάλλοντα δουλείαν παρεῖχον φαντάζεσθαι παγγενεὶ προβησομένην καὶ δυσαπάλλακτον. Ὁ γὰρ δὴ τότε κρατῶν τῶν Ἀλαμανῶν Ἀμερίγος ὁ τοῦ Φρεδερίχου υἱὸς, ὃς ἐν τῇ κατὰ Παλαιστίνην ἀνόδῳ τὰ ὕστατα νίπτρα λέλουται ποταμίῳ ἐναποψύξας ῥεύματι, καθὼς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἄγγελον λόγοις ἱστόρηται, τὴν πατρῴαν εἰλῃφὼς βασιλείαν Σικελίαν τε παραστησάμενος καὶ Ἰταλίαν ὑπαγαγόμενος, ἐπὶ τῷδε καὶ Ῥωμαίοις αὐτοῖς ἐπεφύετο πραγμάτων νεωτέρων ἄτοπος ὢν ἐραστὴς καὶ ῥέκτης κακῶν δυσαπάλλακτος. Οὐκ ἀνέδην δὲ καὶ αὐτίκα Ῥωμαίοις ἦν ἐφεδρεύων, τὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἐργῶδες ὑποβλεπόμενος, καὶ ἔτι ἔχων τοῖς ὀφθαλμοῖς προκείμενα ὁπόσα Ῥωμαῖοι κατὰ Σικελικῶν ἠνδρίσαντο ἐς τὴν ἡμετέραν πρώην παρευβαλόντων, καὶ παρὰ τοῦ πάππα δὲ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης οὐκ ἔλαττον ἀνασειραζόμενος τῆς προθέσεως. Πέμψας οὖν πρέσβεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον (οὐ γὰρ πω τῆς ἀρχῆς ἐξωστράκιστο) αἰτίας συνείρει ἀναιτίου δήπουθεν διαστάσεως. Ἑαυτῷ γὰρ ἀπεμέριζε καὶ προσῳκείου, ὡς ἤδη Σικελίας ἐξουσιάζοντι, τὰς ἐξ αὐτῆς Ἐπιδάμνοτ μέχρι καὶ τῆς μεγαλωνύμου πόλεως Θεσσαλονίκης Ῥωμαϊκὰς ἁπαξαπάσας χώρας ὡς νόμῳ ὑποκυψάσας πολέμου τῷ τῶν Σικελῶν πρὸ τρίτης στρατεύματι· τὴν γὰρ ἧτταν τούτων καὶ κατατρόπωσιν κατ' ἀπάτην ἔλεγε Ῥωμαίων προσυπαντῆσαι, οὐχ ἥκιστα πάντων λογοποιὸς ἐν τοῖς ἀνδάνουσιν εὑρισκόμενος. Ἐλογίστευε δὲ καὶ λύπας τὰς τοῦ πατρὸς, καὶ σταθμίοις οὐ δικαίοις αὐτὰς ἐταλάντευεν, οὐ τὰς προσφάτους μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσαις ἐκεῖνος ἐκ πολλοῦ προσεπάλαισε, τῆς παλαιτέρας Ῥώμης ἐκδιιστάμενος ταῖς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἀγχινοίαις καὶ Ἰταλίας ὡσαύτως ἐκσφενδονούμενος. Καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνακινῶν ἤθελε Ῥωμαίους χρήμασι μεγίστοις πρίασθαι τὴν εἰρήνην ἢ πολεμησείοντα τοῦτον ἐκ τοῦ αὐτίκα μᾶλα καθυπεκδέχεσθαι. Προσαπῄτει δὲ, ὡς εἰ κυρίων κύριος καθειστήκει καὶ βασιλεὺς ἀναδέδεικται βασιλέων, συνάρασθαι τοῖς κατὰ Παλαιστίνην ὁμογενέσιν ἐκείνῳ δι' ἀποστολῆς ναυμαχικῆς στρατιᾶς. Ἀντεπιστείλαντος δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ βασιλέως καὶ ἄνδρα τῶν οὐκ ἀσήμων πρεσβευτὴν στείλαντος, πρέσβεις ἐκεῖθεν ἀφίκοντο, ὧν ἄτερος βαρὺς ἦν τὴν ὀφρὺν καὶ περιττὸς τῷ παιδοκομῆσαι τὸν ῥῆγα. Ἦν δὲ καὶ τὰ δι' αὐτῶν πρεσβευόμενα χρημάτων ἀποδόσεις πολυταλάντων ἁλαζονεῖαί τε καὶ κόμποι καὶ αὐχημάτων ἐγχωρίων κατάλογοι, δι' ὧν κατα πολιτεύονται οἱ ἀκούοντες.

A **627** Vix Romanorum imperium ab hoc malo respirarat, cum alii nuntii graviores afferuntur, et futura majorem dolorem afferunt quam præsentia. Nam hæc quidem, quamvis ex parte molestiam haberent, tamen libertatis nonnullis reliquiis blandiebantur. Quæ autem ab occidentalibus gentibus imminebant, ea servitutem universam et perpetuam minitabantur. Nam Alemannorum rex Amerigus, Friderici filius, qui in expeditione Palæstina submersus est, ut in Isaacii Angeli imperio diximus, paterno principatu suscepto, Sicilia et Italia subactis, Romanos ipsos lacessebat, novarum rerum importune cupidus, et grassator inevitabilis. Neque tamen statim Romanos invasit, rei difficultate deterritus, positis adhuc ob oculos
B nostrorum contra Siculos fortibus faciuoribus, cum pridem in provincias nostras impetum fecissent, et a veteris Romæ Papa ab instituto retraheretur. Missis igitur ad Isaacium legatis (nondum enim is imperio exciderat) causam dissensionis inanem quæritans, Romanas provincias omnes ab Epidamno usque ad inclytam urbem Thessalonicensium sibi ut Siciliæ regi vindicabat, ut belli jure nuper a Siculo exercitu subactas. **628** Nam quod is tandem a Romanis profligatus esset, id fraude factum asserebat, in suis cupiditatibus fucandis fabulator insignis. Commemorabat etiam, et iniquis lancibus ponderabat paternas offensas ; nec eas recentes duntaxat, sed veteres etiam, Manuelis solertia veteris Romæ Papa contra illum
C concitato, cujus Manuelis opera etiam Italia exactus esset pater. Ita obsoletis criminibus perfricta fronte renovandis, Romanis aut pacem maxima pecunia redimendam, aut bellum statim tolerandum arbitrabatur. Præterea tanquam rex regum et imperator imperatorum postulabat, ut Romanis suis in Palæstina popularibus navalia auxilia mitterent. Ad quæ cum imperator rescripsisset, et virum non obscurum ad eum ablegasset : legati ab eo venerunt, quorum alter homo superciliosus erat, et eo nomine superbus, quod regis in pueritia curam gessisset. Ejus legationis summa erat, plurimorum talentorum postulatio, arrogantia et insolentia verba, rerum ab Alemannis gestarum
D gloriosa commemoratio, quibus auditores decipi solent.

Imperator igitur (potiebatur autem rerum is, cujus nunc historiam conteximus) cum legatos **629** infecta re dimittere non posset, annuit se pacem pecunia redempturum ; quæ res ad id usque tempus facta non erat. Et ut imperii Romani opes ostentaret atque exaggeraret, rem aggressus est temporibus minime consentaneam, sed ab officio et decoro alienissimam et Romanis prope ridiculam. Nam in festo Natalis Christi et ipse gemmatam vestem induit, et reliquos omnes auratas et laticlavi vestes induere jussit. Quo spectaculo Alemanni adeo non obstupuerunt, ut eorum cupidjtas illo splendore Romanorum magis etiam inflammaretur, et Græcos ut ignavos homines et servilibus deliciis deditos quamprimum oppugnandi occasionem optarent. Cum autem astantes Romani eos hortarentur ut gemmarum splendorem, quibus imperator instar prati nitebat, aspicerent et media bruma veris suavitatem oculis perciperent, negabant Alemannos talia spectacula desiderare, neque muliebria ornamenta admirari solere, quæ facis flammeis, inauribus **630** radiantibus viris impense placere studeant ; ac ut Romanis terrorem inculerent, nunc tempus instare aiunt, ut muliebribus ornamentis sepositis aurum ferro commutent. Nam si legatio foret irrita, nec imperator regis sui et domini postulatis annueret, necesse eos habituros pugnare cum hominibus qui non gemmis ut prata niteant, neque rotundis margaritis intumescant aut amethystis purpuræ et auro intertextis pavonis instar glorientur, sed qui Martis alumni iræ flamma oculos suffusi non secus quam gemmæ radient, et totos dies sudorem fundant margaritis splendidiorem. Recensebant etiam pecuniam, quæ pro pace postularetur, esse auri centenarios L quotannis pendendos. Quam summam cum se imperator solvere posse diffideret, Eumathium Philocalem præfectum urbis legatum ad regem mittit ; qui cum opibus cæteros superaret, ultro id munus subiit, imperatore exorato ut sibi cum præfecturæ insignibus legationem obire concederetur. Imperator vero viatico quantum postularat libenter dato **631** suis eum sumptibus propositum iter conficere passus est. Ita ille insolitus ac potius insolens legatus non modo non majore quam cæteri honore affectus est, sed derisus etiam ob vestitus inusitati novitatem. Cæterum pecunia, quæ pacis causa danda esset, ad sexdecim auri talenta redacta, Philocules in Sicilia, ubi regem convenerat, exspectabat dum ea mitterentur. Imperator vero pecuniæ inopiam causatus, a provinciis tributum exigebat quod Alemannicum appellatur, tum primum institutum, et urbano populo, senatu et cœtu ecclesiastico, opificibus item et artificibus omnis generis convocatis, petebat ut quisque de facultatibus suis partem

A Βασιλεὺς τοίνυν (ἦρχε δὲ ὁ νῦν ἱστορούμενος) ἔχων ἀπράκτους ἀποπέμψαι τοὺς πρέσβεις, κ νευσε χρημάτων τὴν εἰρήνην ἀλλάξασθαι, πρῶ μήπω ἐς τόδε καιροῦ γεγονός· Ὑπεξᾶραι δὲ τὴν β λείαν Ῥωμαίων ὡς πλουσίαν ὁ βασιλεὺς [P. Ἀλέξιος προθέμενος ἐς οὐδὲν ἔργον τῷ καιρῷ ᾗδον καθυπενήνεκται, ἀλλὰ καὶ λίαν παρακεκιν νον τοῦ σεμνοῦ τε καὶ εὐπρεποῦς καὶ ρυ ἐν μ πρὸς Ῥωμαίων κατάγελων. Τῆς γὰρ γενεθλίου στάσης ἡμέρας Χριστοῦ αὐτός τε τὴν διάλιθον στο ἠμφιάσατο, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν ἐπιτετάχει χρυσοῦφεῖς περιθέσθαι καὶ πλατυσήμους ἐσθῆτας. δ' Ἀλαμανοὶ τοσοῦτον ἀπεῖχον ἐκθαμβοι ὁρωμ τοὺτοις φανῆναι, ὥστε καὶ ἀνέθαλπον μᾶλλον ἔρωτα ὃν ὑπέτυφον ταῖς λαμπρειμονίαις τῶν Ῥ μαίων ἐναυόμενον, καὶ θῦχοντο τάχιον κρατ B Γραικῶν ὡς ἀγεννῶν τὰ ἐς πόλεμον καὶ περισσ δαζόντων τὰς ἀνδραποδώδεις χλιδάς. Πρὸς δὲ συνεστῶτας σφισι Ῥωμαίους καὶ ἐνάγοντας ἐς τῶν λίθων ἄνθη ἀφορᾷν, οἷς ὁ βασιλεὺς ὡς λειμ ἐνηγλάϊστο, καὶ χειμῶνος μέσον χάριτας ἔαρι δρέπεσθαι καὶ τὸν ἀφθαλμὸν ἑστιᾶν, « Οὐ χρεὼ ἔφασκον, « Ἀλαμανοὶ τοιούτων ἔχουσι θεαμάτ οὔτε μὴν ἐπιτηδείων γυναιξὶν ἐμπορημά καὶ στολισμάτων φιλοῦσι θεᾶσθαι καθεστά αἷς ἡ κονία καὶ κρήδεμνα καὶ ἐνώτια παμ νόωντα καὶ τὸ ἀρέσαι τοῖς ἀνδράσι διαφερόν ἀσπάζεται. » Ἀλλὰ καὶ Ῥωμαίους μορμολύττον « Νῦν ἱκάνει καιρὸς, » ἔλεγον, « μεθαρμοσθῆναι γυναικωδῶν ἐμπορπήσεων καὶ σιδήρῳ περισταλ ἀντὶ χρυσοῦ. Εἰ μὴ γὰρ τὰ τῆς πρεσβείας λήψον C πέρας καὶ πρὸς τοῦ κυρίου σφῶν καὶ βασιλ συμβαῖεν Ῥωμαῖοι βούλημα, ἀνάγκη τις ἔσ πάντως διὰ μάχης ἀνθρώποις χωρεῖν οἵτινες λίθοις ὡς λειμῶνες περιανθίζονται, οὐδ' οἰδαίνου πρὸς ἦθος ἀγέρωχον μαργάρων σφαιρώμασι π φῶς διαγελώντων σελήνης, ἢ ταῖς ἐν θυάσοις θύουσι λίθαξιν, αἳ ὡς ἀλαζὼν ὄρνις ὁ Μηδικὸς π φόρᾳ καὶ χρυσῷ περιχρώζονται, ἀλλ' Ἄρεος ὃ τρόφιμοι θυμοῦ μὲν περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐρυθ νονται τοῖς τῶν λίθων ἐπίσης ἀκτινώδεσιν, ἱδρῶτα θρομβοῦντες ἐν τῷ μογεῖν πανημέρια ὑπὲρ στιλ τητα μαργάρων αὐτοῖς καλλωπίζονται. » Ἠρίθμ δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ εἰρήνης αἰτούμενα χρήματα χρυσίου πεντήκοντα κεντηνάρια καθ' ἕκαστον νον διδόμενα, πρὸς ἅπερ ὁ βασιλεὺς ἀπαυδῶν D σῖν ἐς τὸν ῥῆγα πέπομφε τὸν Φιλοκάλην Εὐ θιον, ἔπαρχον ὄντα τῆς πόλεως. Οὗτος δὲ πλο ὑπὲρ τοὺς τότε κομῶν ἑκόντως ὑπέδυ τὸν πρεσ τήν. Ἀμέλει καὶ δεῖται τοῦ βασιλέως μετὰ τῶν ἐπ χικῶν παρασήμων ἐνδοθῆναί οἱ διαπρεσβεύ σθαι (45). Καὶ βασιλεὺς ἐφόδιον ὅπερ ᾔτησε περιχα οὐτῷ παρασχόμενος οἰκείοις ὀψωνίοις τὴν π καιμένην παρῆκε στείλασθαι. Ὅθεν ἐποφθεὶς κα τις καὶ ἕξαλλος πρεσβευτὴς οὐ μόνον οὐδέν τι π τοὺς πρότερον πρέσβεις τετίμητο, ἀλλὰ καὶ γέ

Hier. Wolfii notæ.

(45) Alter sentire videtur legato datum esse viaticum ab imperatore, alter eum id de suo accepisse

ὤφλε τῷ ἀήθει τοῦ περιβλήματος· Ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς εἰρήνης ἕνεκα δοθησόμενα χρήματα εἰς δέκα πρὸς τοῖς ἓξ χρυσίου περιέστησαν κεντηνάρια, ὁ μὲν Φιλοκάλης τὴν τούτων ἀποστολὴν κατὰ Σικελίαν ἐπέμενε προσδοκῶν ἔνθα τῷ ῥηγὶ συνεγένετο, βασιλεὺς δὲ φάσκων ἀπορεῖν χρημάτων τάς τε [P. 308] χώρας ἐφορολόγει, τὸ καλούμενον εἰσπράττων Ἀλαμανικὸν, τότε καινισθὲν πρώτως, καὶ τὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιάσας πλήρωμα, τό τε γερουσιάζον καὶ ὅσον τοῦ βήματος τρόφιμον καὶ ὅσον εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ἐπιστήμας μερίζεται, ἔρανον ἀπήτει γενέσθαι καὶ ἀπόδασμά τι καταθέσθαι τῆς οὐσίας ἕκαστον. Ὁρῶν δὲ ὡς οὐδέν τι περαίνει, ἀλλ' εἰκῇ τὰ τοιαῦτα μέτεισι, κενologῶν ἀτεχνῶς, καὶ τοὺς πλείους δὲ κραυγάσους καὶ στασιώδεις εὑρίσκων οἷα μηδαμῶς ἀνεκτὰ ἡγουμένους τὰ φορτικὰ ταῦτα καὶ ἀήθη ἐπιτάγματα, ὑπό τινων δὲ καὶ λογιστευόμενος ὡς τὰ κοινὰ κατασπαθῶν καὶ τοῖς συγγενέσι τὰς ἐπαρχίας διανειμάμενος ἀχρείοις οὖσι πᾶσι καὶ ἀπεσθεσμένοις τοὺς λύχνους τοῦ σώματος, τῆς μὲν προθέσεως ταύτης μεθ' ὅλης συντονίας ἀπῆρε, μικροῦ μηδ' αὐτὸς εἶναι διατεινόμενος ὁ τὸ σκέμμα τότε εἰσενεγκάμενος, ἑτέραν δὲ τραπόμενος ἠτεῖτο τῶν χρυσέων καὶ ἀργυρέων ἀναθημάτων ὁπόσα ἐκτὸς τοῦ βήματος, μήτε μὴν πρὸς ὑποδοχὴν ἡτοίμασται τοῦ θείου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀποπηδησάντων δὲ πρὸς τοῦτο πολλῶν, καὶ εἰπόντων ὡς κοινοῦν ἐθέλει τὰ ἅγια, ἔγνω δεῖν τοῖς ἀλάλοις καὶ κωφοῖς τῶν βασιλέων ἐπιθέσθαι μνήμασι, μηδένα τὸν ὑπερφθεγξόμενον ἔχουσιν. Ἐτυμβωρυχοῦντο οὖν τὰ μνήματα, ὡς τοῖς πώποτε Ῥωμαίων ἄρξασι, καὶ ὅσοις αἱ πράξεις περίδοξοι, τοὺς λαΐνους περιλελεῖφθαι μύνον χιτῶνας, τὸ ψυχρὸν καὶ τελευταῖον κάλυμμα τοῦτο, παντὸς γεγυμνωμένους ἐπικοσμήματος τιμαλφοῦς. Ἦν δ' ἂν οὐδ' ἡ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου σορὸς ἀναφὴς καὶ ἀσκύλευτος, εἰ μὴ φῶρες φθάσαντες τὸ δόγμα τοῦ βασιλέως τὴν ἐπιτρέχουσαν διάχρυσον ἀγλαΐαν ἐκλοποφόρησαν. Ἀμέλει καὶ συναγηοχὼς ἀργύριον ἐντεῦθεν ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα κεντηνάρια καὶ μερίδα χρυσίου τινὸς ὡσεὶ βέβηλον ὕλην καθῆκεν εἰς τὸ χωνευτήριον. Δυσὶ δὲ τῶν ἐκ τῆς βασιλείου αὐλῆς τὴν τούτων ἐπαναθεὶς συλλογὴν εἶχεν ἀμφοτέρους μετὰ βραχὺ σύνδρομον τῇ πράξει τὴν ἐκβίωσιν εἰληφότας ὁ μὲν γὰρ πυρετῷ λάβρῳ διαφρυγεὶς ἀπελήλυθεν, ὁ δὲ ὑδέρῳ κατὰ τοὺς ἀσκοὺς οἰδηθεὶς ἀπεγένετο.

A aliquam stipis nomine conferret. Sed cum se nihil proficere ac frustra talibus rebus niti et inania verba fundere cerneret, plerisque etiam vociferantibus et tumultuantibus ob inusitata ista et iniqua tributa, nonnullis vero censoriam ei notam inurentibus, quod rem publicam per luxum perderet, inter cognatos provincias partitus, qui exstinctis oculis omnes essent inutiles, ab eo quidem instituto toto impetu resiliit, ac propemodum eam **632** postulationem a se profectam esse negavit; et aliam ingressus viam, aurea et argentea donaria, quæ extra sacrarium essent neque corpori et sanguini Christi suscipiendo servirent, postulavit. Ab ea quoque petitione multis abhorrentibus, quasi sacra profanaturus esset, surdo et muta imperatorum monumenta, quæ nullum advocatum haberent, B invadenda esse censuit. Itaque sepulcra effodiuntur; nec ullis Romanorum imperatoribus, quantumvis ob res gestas claris, quidquam præter saxeas tunicas, frigidum et extremum illud propugnaculum, relinquitur, omni pretioso ornatu spoliatis. Ac ne magni quidem Constantini loculus intactus et inviolatus mansisset, nisi fures imperatoris decretum antevertissent et aurea illius ornamenta abstulissent. Unde cum ad septuaginta centenarios argenti et auri nonnihil corrasisset, conflari ea tanquam profanam materiam jussit. Ejus muneris ministri duo paulo post obierunt, alter ardenti febre, alter aqua intercute sublatus.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β'.

IMPERII ALEXII COMNENI

LIBER II.

α'. Τὰ δ' ἐφεξῆς — ἀλλὰ τίς ἂν ἀξίως [P. 309] τὰς τοῦ Κυρίου λαλήσειε δυναστείας; ἢ τίς ἀκουστὰς ποιήσειε τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; Φθάνει τὴν ἀποστολὴν τῶν χρημάτων ὁ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας θάνατος. Οὐ Ῥωμαίοις δὲ μόνον πολυέραστος οὗτος γεγένηται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑσπερίοις μάλιστα τρισασπάσιος ἔθνεσιν, ὅσα τε πρὸς ἑαυτὸν ἐκεῖνος βίᾳ πλέον ἢπερ πειθοῖ ἐπεσπάσατο καὶ ὅσα μετελθεῖν μελέτην ἐτίθετο,

C **632** 1. Sed quis Domini potentiam pro dignitate celebret aut laudes ejus divulget? Antequam pecunia mitteretur, Alemannia rex moritur, cujus obitus non Romanis duntaxat optatissimus, sed Occidentalibus etiam gentibus gratissimus fuit, tum iis quas vi magis quam benevolentia secum conjunxerat, tum iis quas invadere decreverat, semper sollicitus et omnium voluptatum contem-

ptor, ut monarchiam constitueret et circumjacentibus regnis omnibus dominaretur, Antonios et Augustos Cæsares subinde somnians, et ad eorum principatum cupiditatem extendens, et tantum non ut Alexander dictitans : et hæc et illa mea sunt, » pallidus et severus. Cum autem sero cibum caperet, et moneretur cavendum esse ne ea re valetudinem læderet, respondit homini privato quodvis tempus ad cibum **634** capiendum esse idoneum, id præsertim cui assueverit : regi vero tot curis distracto, si nomini suo respondere vellet, satis esse si vesperi curare corpus liceret Verum quod dixi, regis Alemanniæ mors cum omnibus aliis gentibus optata fuerit, tum Siculi ea tanto magis sunt exhilarati, quod insula capta gravissimis ab eo malis affecti fuerant, quæ vix satis describi possunt. Non enim tantum cædibus, rapinis, exiliis, cruciatibus intolerabilibus et morte gravioribus afflicti fuerant, sed multæ etiam urbes eversæ, multa opportuna castella diruta erant. Metuebat etiam rebellionem eorum, et quo libertatis cupiditatem opprimeret, omnem fortunæ melioris spem, quam vel pecunia vel currus et equi vel munitæ urbes vel viri nobiles vel tuta castella suppeditare queunt, eis ademit. Dum autem futurum periculum tanquam jam urgens reformidat, et id quod nondum aderat propulsat, quorumdam insidiis est appetitus ; quorum conatus cum **635** antevertisset, insidiatores non gladio punivit, sed variis modis miserabiliter excruciatos interfecit. Nam alium ferventi aqua excoctum in canistro pro missu ad suos remisit, alium in ingentem rogum conjecit, alium culeo insutum in fundum maris abjecit. Factionis vero principem et regem delectum graviori supplicio destinavit. Jussit enim coronam æneam fieri cum quatuor foraminibus, quam ejus capiti totidem magnis clavis affixit, atque ita hominem abire jussit his verbis : « Habes, homo, coronam quam venatus es. Nemo tibi invidet : fruere usque adeo desiderata re. » Is vero vertigine oborta humi prolapsus paulo post in miserabili illo diademate exspiravit. Capta Sicilia, una cum cæteris Irene Isaacii imperatoris filia captiva est abducta et desponsa notho fratri regis Alemanniæ Philippo, amisso priore conjuge, qui post obitum Tancredi patris Siciliæ imperarat.

A ἀεὶ μεριμναις κατατεινόμενος καὶ πρὸς ἅπασαν ἀντίξους ὁρώμενος ἡδυπάθειαν, ὅπως μοναρχίαν περιβαλεῖται καὶ κύριος ἐσεῖται τῶν κύκλῳ δυναστειῶν, τοὺς Ἀντωνίους καὶ Αὐγούστους Καίσαρας τῷ διανοητικῷ φανταζόμενος, καὶ πρὸσ τὴν ἐκείνων ἀρχὴν ἐκτείνων τὴν ἔφεσιν, καὶ μικροῦ φθεγγόμενος κατ' Ἀλέξανδρον « Τὰ τῇδε καὶ τὰ τῇδε πάντα ἐμά, » ὠχρός τε καὶ σύννους ὁρώμενος, καὶ τῆς ἡμέρας ὀψὲ τροφὴν προσιέμενος, καὶ πρὸς τοὺς εἰσάγοντας παραίνεσιν ὡς χρεὼν ἐκ τοῦ οὕτω σιτεῖσθαι καχεξίαν ὑποβλέπεσθαι σώματος, ἀποφαινόμενός τε καὶ γνωματεύων ἰδιώτῃ μὲν ἐπιτήδειον εἶναι πάντα καιρὸν εἰς ἐστίασιν, καὶ μάλιστα ἣν εἰώθει τονθεύεσθαι, βασιλεῖ δὲ πολυφρόντιδι [P. 310] μηδὲ βουλομένῳ τὴν κλῆσιν ψεύδεσθαι ἀγαπητὸν εἰ καὶ περὶ βουλυτὸν ἐνευκαιρήσει τῇ ἀνέσει τοῦ σώματος. Ἀλλ' ὅπερ B ἔλεγον, καὶ πᾶσι μὲν εὐκταῖος ἐθνεσιν ὁ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας θάνατος ἐφάνη, Σικελοῖς δὲ καὶ μάλιστα ὡς οὐδέ τισιν ἄλλοις ἡ τελευτὴ τούτου ἀσπασιωτάτη γεγένηται, ὅσῳ καὶ τῆς νήσου ταύτης ἱλούσης πλείστοις ὑπ' αὐτοῦ κακοῖς προσεπάλαισαν, ἅπερ οὐδὲ ῥᾴδιον γραφῇ παραδοῦναι. Οὐ γὰρ μόνον ὑπήνεγκαν οὗτοι σφαγὰς καὶ χρημάτων ὑπέστησαν ἁρπαγὰς καὶ πατρίδος ἐδυστύχησαν ἔκπτωσιν καὶ κολάσεσιν ἀνυποίστοις καθυπεβλήθησαν, ὁπόσαι τοῦ ζῆν αἱρετώτερον τιθέασι τὸ θανεῖν, ἀλλὰ καὶ πόλεις Σικελαὶ πολλαὶ καθῃρέθησαν καὶ φρούρια ἐπίκαιρα κατεσκάφησαν. Ἐδεδίει γὰρ τὴν ἐς τοὐπιὸν ἐπανάστασιν, καὶ ὡς μή ποτε Σικελοὶ τῆς ἐλευθερίας ἐρασθεῖεν προμηδούμενος πᾶσαν αὐτοῖς ἀγαθὴν ἐλπίδα ἀπέκοψεν, ὅση τε ἐν χρήμασι καὶ ὅση, ἐ C ἅρμασι καὶ ἵπποις τεθέαται, καὶ ὅση περιβόλοις πόλεων εὐτειχίστοις καὶ ἀνδράσιν εὐγενέσι καὶ ἐχυρῷ ἐρύμασιν ἐμπεριεχομένη. Πλὴν καὶ τὸ μέλλον δεινὸν ὡς ὥραι ὑφορώμενος καὶ μὴ παρὸν προαποκρουόμενος ἐπεβουλεύθη παρά τινων καὶ κρειττων τῆς ἐκείνων φανεὶς ἐπιθέσεως οὐ τῷ διὰ ξίφους θανάτῳ τοὺς ἀντιστάτας ἠμύνατο, ἀλλὰ πολυτρόπως πρότερον βασανίσας οἰκτρότατα οὕτω τοῦ ζῆν ἐστέρησεν· ὃν μὲν γὰρ διακεχαλακὼς καχλάζοντι λέβητι καὶ θεὶς ἐπὶ κανοῦ καθάπερ σῖτον ἐκπέπομφε τοῖς οἰκείοις, ὃν δὲ ἠκοντικὼς εἰς πυρὰν ἀνακαεῖσαν ἐπταπλασίως, ὃν δὲ ἐνσακκεύσας καὶ τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης παραπέμψας ἐξέτριψε. Τὸν δέ γε πρωτουργὸν του συστρέμματος καὶ πρὸς ἡγεμονίαν ἐπιλεγέντα βαρυτέρᾳ τιμωρίᾳ τῶν λοιπῶν ὑπεδίκασε· στέφος γὰρ ἐκ χαλκοῦ ἐπιτάξας γενέσθαι, ἐγκαρσίους ἔχον ὀπὰς ἴσας τοῖς πέρασι, περιτίθησι τοῦτο τῷ ἀντάραντι χείρας ἐκείνῳ, ἔπειτα τέτρασι μεγίστοις ἔστορσιν ἐς τὸ διαμπερὲς διαβεβλημένοις τῇ κεφαλῇ ἐνερείσας διάδημα οὕτω διαφῆκε βαδίζειν, « Ἔχεις, » εἰπὼν, « ὃν ἐδίωκες, ἄνθρωπε, στέφανον· φθόνος οὐκ ἀπόλαυε τοῦ ἐφετοῦ σοι λίαν καὶ περισπουδάστου χρήματος. » Ὁ δὲ σκοτοδίνης πλησθεὶς καὶ πρηνὴς πεσὼν μετὰ βραχὺ ἐτεθνήκει, τῷ οἰκτῷ ἐκείνῳ ἐναποῤῥήξας στεφανώματι τὴν ψυχήν. Κατὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Σικελίας ἀπήχθη μεθ' ἑτέρων αἰχμάλωτος καὶ ἡ θυγάτηρ Ἰσαακίου τοῦ αὐτοκράτορος, ἧς ἡ κλῆσις Εἰρήνη, καὶ προσαρμόζεται Φιλίππῳ τῷ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας ἀδελφῷ, ἐκ πορνικῶν φυέντι σπερμάτων, ἀποβαλοῦσα αὖτη θανάτῳ τὸν ἐκ παρθενίας καὶ πρότερον σύνευνον, ὃς καὶ ἐτυράννησε Σικελίας μετὰ μόρον τοῦ τεκόντος αὐτὸν Ταγκρέ.

636 Cæterum hoc quoque malo maximo, a quo omnes provinciæ Romanæ pessima quæque timebant, divinitus sublato aliud infortunium e mari exstitit. Nam Genuensis quidam nomine Caphures,

D Ἀλλ' ἐκποδὼν καὶ τοῦδε τοῦ κακοῦ θεόθεν γεγενημένου, μεγίστου τε ὄντος καὶ ὑφ' οὗ πᾶσα ἡ Ῥωμαίων ἐκαραδόκει τὰ δεινότατα πείσεσθαι, ἕτερον ὑπεκύμανε κυνοβλαβὲς καθ' ἁλα κακόν. Γενουῖτης

γὰρ τις Καφούρης τοὔνομα, νῆας δικρότους καὶ τρικρότους πηξάμενος καὶ πλοίοις στρογγύλοις φραξάμενος, τὰς παραθαλαττίους ἔκειρε πόλεις καὶ τὰς νήσους ἐπιὼν [311] ἐτίθει κακῶς αἳ κατὰ τὸ Αἰγαῖον ἀνίσχουσι πέλαγος. Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἀτραμυτίῳ προσβαλὼν λείαν ἐκεῖθεν ἤλασε καὶ συνέλεξε πλοῦτον οὐ σταθμητόν. Ὡς δὲ ῥέγκοντες βαθέως ἐξανέθορον ὑφέ ποτε καὶ ἀνένηψαν βράδιον οἷς ἐξῆν τὰ τοιαῦτα σκέπτεσθαι, στέλλεται κατὰ τοῦ Καφούρη μετὰ τριάκοντα νηῶν ὁ Στειρνόνης Ἰωάννης, πειρατὴς μὲν ποτε γεγονὼς καὶ πειρατῶν ὁ χείριστος ἐκ Καλαβρίας ὁρμώμενος, Ἰσαακίῳ δὲ τῷ βασιλεῖ προσρυεὶς ἐπὶ μεγίστοις φιλοτιμήμασι καὶ Ῥωμαίους πλειστάκις ὠφεληκὼς ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀεθλεύμασιν. Ἐξιὼν οὖν κατὰ τοῦ Καφούρη κακοδαιμονεῖ παρὰ δόξαν· ἔχων γὰρ διὰ μελέτης κατασοφίσασθαι τὸν ἀντίπαλον, πλείω προβεβλημένον ἰσχὺν, ὑπ' ἐκείνου καταναυμαχεῖται, πεπονθὼς ὅ δράσειν ἐκεῖνον ἐνενόει διὰ παντός. Ταῖς γὰρ Ῥωμαϊκαῖς ναυσὶ περὶ Σηστὸν σαλευούσαις λαθρηδὸν ἐπιστὰς ὁ Καφούρης, ὡς εὗρε περὶ μεσημβρίαν κατὰ τὸν Σιγὸν ποταμὸν κεκενωμένας τοῦ ναυτικοῦ, ἁπαξαπάσας μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ὧν εἶχον ἔνδοθι βιωσίμων αἱρεῖ. Ἐκ δὲ τούτου τὰς νήσους ἀδεῶς ἐπιὼν καὶ χωρια τὰ πάραλα ληΐζόμενος φόρους ἐπέταττε καὶ συνέλεγεν ὡς ἠβούλετο. Βασιλεὺς τοίνυν ἐξηπορηκὼς ἐπὶ τούτοις δεῖν ἔγνω σπείσασθαι τῷ πειρατῇ. Ἀμέλει καὶ στείλας τινας τῶν συνήθων ἐκείνῳ Γενουϊτῶν (πολλακις γὰρ κατ' ἐμπορίαν ὧδε κατήχθη ἐς τὸ Βυζάντιον· καὶ ὅ δέδρακεν, ἐς χρήματα ζημιωθεὶς παρὰ τοῦ τότε δουκὸς τοῦ στόλου Μιχαὴλ τοῦ Στρυφνοῦ εἰργάσατο) ἀνεκίνει μὲν καὶ λόγους περὶ σπονδῶν, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ πρὸς πόλεμον ἡτοιμάζετο, τριήρεις ἄλλας καταρτισάμενος καὶ ταύτας αὖθις τῷ Στειριόνῃ παραδούς. Ὡς δὲ συνέβησαν, ὁ μὲν βασιλεὺς ἓξ κεντηνάρια χρυσίου στεῖλαι τῷ Καφούρῃ καὶ χώραν ἀποδάσασθαί οἱ Ῥωμαϊκὴν ἐπταπλασίους ἔχουσαν τρέφειν ὁμογενεῖς ἐκείνῳ ὁπλίτας, ὁ δὲ ὑπείκειν τῷ βασιλεῖ, ἀπροσδόκητος ὁ Στειριόνης μετὰ τῆς ἑπομένης αὐτῷ Ἰσσαϊκῆς δυνάμεως, ἔτι οὔσης τῆς εἰρήνης ἀμφιπαλοῦς, καὶ μάχην συνάψας, αὐτόν τε τὸν Καφούρην ἑλὼν ἀναιρεῖ καὶ τὰς ἐκείνου νῆας πλὴν τεττάσων αἱρεῖ· αὗται δὲ τὸν ἐκείνου ἦγον ἀνεψιόν.

A biremibus et triremibus fabricatis, rotundis etiam navibus instructus, maritimas urbes et insulas Ægæi maris vexavit. Sed et Adramyttio acta præda immensis opibus est potitus. Ut vero iis quibus talia curæ esse debebant tandem veternus excussus est, Joannes Stiriones cum triginta navibus contra illum mittitur. Fuerat is Stiriones pirata sævissimus, e Calabria oriundus : sed ab imperatore Isaacio maximis muneribus ascitus Romanis sæpissime in navalibus bellis commodarat. Is contra Caphurem profectus præter exspectationem adversa fortuna utitur: nam cum viribus adversario inferior illum arte superare contenderet, ab eo victus est, id perpessus quod perpetuo facere destinarat. Caphures etiam Romanas naves circa Sestum clam adortus, cum sub meridiem ad Sigum B flumen classiariis vacuas reperisset, universas cum armis et commeatu capit. Ex eo insulis et locis **637** maritimis, quæ impune passim populabatur, tributa pro sua libidine imperabat et exigebat. Quare imperator inops consilii pacem cum pirata faciendam censuit ; et quibusdam Genuensibus illi familiaribus ad eum missis (sæpe enim negotiandi gratia Byzantium appulerat, et quod faciebat, ea de causa faciebat quod a Michaele Stryphno classis præfecto pecunia multatus fuerat), quamvis verba de pace faceret, nihilominus etiam ad bellum se parabat, aliis triremibus comparatis et rursus Stirioni traditis. Sed ut inter eos convenit, et imperator se ei sex auri centenarios missurum et Romanum agrum assignaturum, qui septuplo plures milites posset alere quam ipse haberet, ille C contra se imperatori dicto audientem fore est pollicitus. Stiriones cum suis, Pisanis copiis, pace adhuc ambigua, ex improviso Caphurem adoritur commissaque pugna captum occidit, et ejus navibus, quatuor exceptis, potitur, in quibus consobrinus ejus erat.

β'. Ἀλλὰ καὶ τῶνδε τῶν κακῶν ἐκποδὼν γενομένων ὁ ἐν τοῖς ἀρχείοις ἐπεγείρεται τάραχος, ὃς τὰ κατὰ τὸν βασιλέα ἤσχυνέ τε τὰ περὶ μέγιστα καὶ ἐφ' ἱκανὸν διεκύκησε. Μέλλων δὲ τὰ περὶ τούτων διεξιέναι, ὡς εἰς ἀρχὴν τὸν λόγον ἀνάγειν πειράσομαι σαφηνείας ἕνεκα τῶν ῥηθησομένων. Βασιλεὺς Ἀλέξιος, ὥς μοι ἄνωθεν ἀμυδρῶς λέλεκται, οὐκ εἰρηνικὸς ὤετο τοῖς πλείστοις πρὸ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ λίαν πολεμικὸς, ὅθεν ἐν ἐλπίσιν ἔκειτο πᾶσιν ὡς οὐ μόνον τοῖς ἐχθροῖς Ῥωμαίων τὴν λόγχην ἀνατενεῖ βασιλεύσας, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἐσεῖται παντελῶς μέτριος. Ἄρξας δ' οὖν ἑτεροῖος ὤπτο παντάπασι, καὶ πάντας τοῖς καθ' αὐτὸν εἰκαιομύθους ἀπέδειξε πράγμασιν. Ἵν' οὖν τὰ πλείω παραγκωνίσωμαι, μή πως τὰ πλείω καταγορεύων ἀλῶ καὶ εἰς ψόγον τὴν ἱστορίαν διατιθέμενος, ἄρξας [P. 312] εὐθὺς ἀνεκήρυξε μὴ χρημάτων ὠνίους τὰς ἀρχὰς ἀνατίθεσθαι, ἀλλ' ἀριστίνδην καὶ δῶρον αὐτὰς βραβεύεσθαι. Καὶ

2. His quoque malis amotis Palatinæ turbæ oriuntur, quæ imperatorem et probro et diuturnis molestiis affecerunt. Qua de re dicturo mihi ad principium est recurrendum, ut narratio fiat apertior. **638** Imperator Alexius, ut supra innui, D antequam rerum potiretur, a plerisque non pacificus sed admodum bellicosus habebatur. Unde omnes augurabantur eum non modo Romanorum hostes bello petiturum, sed nec in subditos omnino clementem futurum. Verum plane contrarium evenit, decepta omnium opinione ; et ut pleraque omittam, ne vituperationem potius quam historiam scribere videar, initio principatus proclamari jussit se magistratus non venditurum, sed delectu ex optimis habito gratuito mandaturum. Atque id consilium liberale et præclarum erat, et optimæ gubernationis firmissimum fundamentum. Neque quisquam est nostro tempore, qui id exemplum vel

imitatione consequi vel accedere propius possit. Verum ejus cognati, omnes avari homines, et crebris imperatorum mutationibus nihil aliud edocti nisi furari, rapere, publica tributa depeculari et cumulare divitias, si ab aliquibus ut apud imperatorem gratiosi adibantur, eos spoliabant et coactam pecuniam in suam rem convertebant; quæ tanta erat ut privatorum hominum conditionem superaret. **639** Unde cum aliis in rebus ita peccatum est ut in nullo alio imperio, tum Romana res publica funditus interiit, et magistratus pejus quam prius venales exstiterunt. Cuivis licebat præesse provinciæ et summum apud Romanos dignitatis gradum consequi. Ita factum ut non modo triviales et circumforanei homines nummularii et institores, sed Scythæ etiam et Syri excusso veterum dominorum jugo Augusti crearentur. Harum rerum omnium, ut dictum est primaria causa fuit imperatoris facilitas, ne levitas dicam, et ingenium imperio ineptum. Eo accedebat familiarium ejus ingluvies et quorundam inexplebilis avaritia. Itaque mulieribus et cognatis ejus res publica ludibrio erat. Ipse vero quid rerum gereretur, non magis norat quam qui in extrema Thule habitant. Illinc et ipse gubernator pessime apud omnes audiebat, et proretæ ac nautæ omnes ab eo delecti atrocissimis diris devovebantur. Imperatrix vero, quæ eas res **640** non ferendos duceret (neque enim diligentiam et avaritiam ejus latere poterant), non diu sibi quiescendum rata, aut magistratus ex edicto imperatoris non nundinandos aut collectam pecuniam in fiscum esse referendam censuit. Ac principio ejus instituti ministrum deligit Mesopotamitanum Constantinum, cujus apud Isaacium summam fuisse auctoritatem diximus. Deinde cum marito, cui et ante principatum invisus et post eum quoque parum gratus erat, quod plurima in Romana re publica novasset et labefactasset et conturbare omnia non destitisset, reconciliat. Igitur summa rerum denuo ad illum devoluta cæterorum auctoritas elanguit, et lumen potentiæ cognatorum imperatoris est obscuratum. Qui vero dudum ab imperatore pro nihilo putabatur, tum omnia poterat, et unus erat instar omnium, unus omnia recte statuere, unus omnium moribus se accommodare, omnia omnibus pro dignitate posse tribuere putabatur, et ab imperatoris latere nunquam discedebat. Eam inexpectatam mutationem cum alii, **641** qui priori potentia exciderant et ut pyrilampides orto sole splendere desierant, ægre tulerunt, tum imperatricis cognatis Andronico Contostephano, cui Irene illius filia nupta erat, et fratri ejus Camatero Basilio pene ilia rumpebantur. Proinde omisso Constantino, qui ut lapillus contra ipsos conjectus erat, totum cursum contra dominam, quæ eum conjecerat, intenderunt, et bilem suam evomuerunt, ultionis occasionem quæritantes. Et post diuturnam deliberationem et summam cautionem imperatorem adeunt in Occi-

A ἦν ὄντως τὸ τοιοῦτον ἐννόημα ἐλευθέριόν τι ἄγαν καὶ ἀξιάγαστον, καὶ κρήπις χρηστῆς βασιλείας καὶ ὑποβάθρα καὶ θέμεθλος· οὐδ' ἂν ἐπαλληλίζειν τις ἔλοιτο, οὐκ ἂν ποτε οὐδ' ἐγγὺς ἀφίκοιτο παραδείγματι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν. Ἀλλ' οἱ τῷ βασιλεῖ προσήκοντες κερδοσυλλέκται πάντες τυγχάνοντες καὶ ταῖς συχναῖς μεταθέσεσι τῶν ἀρχόντων μηδὲν ἕτερον περισπουδάζειν δεδιδαγμένοι ὅτι μὴ κλέψαι καὶ διαρπάσαι καὶ τὰς δημοσίους εἰσφορὰς ὑφελέσθαι καὶ περιβαλέσθαι πλοῦτον βαθὺν, τούς τι προσιόντας φῆσιν ὅτου ἐνέτυχεν ὡς ἰσχύουσι παρὰ βασιλεῖ ἐληΐζοντο, καὶ τὰ ξυλλεγόμενα ἰδιοῦντο χρήματα, ἀδρὰ ὄντα καὶ τύχην ἰδιωτικὴν ὑπερβαίνοντα. Διὰ δὴ ταῦτα τά τε ἄλλα ἡμαρτήθη ὡς οὔ ποτε κατ' ἄλλην ἀρχὴν, καὶ παντάπασι τὰ Ῥωμαίων διέφθαρται πράγματα, καὶ
B αἱ ἀρχαὶ χειρόνως καὶ οὐχ ὡς πρότερον τοῖς πρίασθαι θέλουσι προὔκειντο. Ἦν οὖν τοῦ βουλομένου παντὸς χώρας ἀρχὴν ἀναζώσασθαι καὶ τοῦ μεγίστου παρὰ Ῥωμαίοις τυχεῖν ἀξιώματος. Οὐ μόνον τοίνυν οἱ ἐν τριόδοις καὶ ἀγοραῖς καὶ κολλυβισταὶ καὶ πράται τῶν ὀθονῶν σεβαστοὶ ἐτιμήθησαν, ἀλλὰ καὶ Σκῦθαι καὶ Σύροι ὠνίων ἀργυρίων εὕραντο τὸ σεβάζεσθαι, τοῖς πρὶν ὑπηρετεῖσθαι δεσπόταις ἠδοξηκότες. Τούτων δὲ πάντων αἰτία τις ἦν, ὡς εἴρηται, πρωτουργὸς ἡ τῶν βασιλικῶν φρενῶν ἐλαφρία καὶ τὸ πρὸς διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἀπροσφυὲς, αὐχ ἔλαττον δὲ καὶ ἡ λιγνεία τῶν περὶ αὐτὴν καὶ τὸ πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἄπληστόν τινων καὶ ἀκόρεστον, ὅθεν ὑπὸ τῆς γυναικωνίτιδος, καὶ ὅσοι τῶν ἐξ ἀνδρῶν αὐτῇ προσεμκείωντο, διεπεττεύετο τὰ κοινά. Τοσοῦτον δ' ἀπεῖχε
C τοῦ εἰδέναι τὰ δρώμενα, ἐς ὅσον καὶ Ῥωμαίων ἀποσχοινίζονται οἱ τῆς Θούλης οἰκοῦντες τὰ ἔσχατα. Οὐκοῦν αὐτός τε ὁ τῆς ἀρχῆς πηδαλιοῦχος κακῶς ἤκουε παρὰ πάντων, καὶ τὸ ἐς πρωρεῖς καὶ νηίτας ὑπ' ἐκείνου ταχθὲν παλαμναιοτάταις ἀραῖς ὑπεβάλλετο· Ἡ τοίνυν βασιλὶς οὐκ ἀνασχετὸν τὸ γινόμενον οὕτω κρίνουσα, ὅτι μηδὲ διαδρᾶναι οἷόν τε ἦν τὸ ταύτης ἐρευνητικὸν καὶ ἐρασιχρήματον, ἔγνω μὴ ἐπὶ μακρὸν ἐθελοντὶ ἀτρεμεῖν, ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ ὑπίταγμα τοῦ ταύτης ἀνδρὸς τὰς προβλήσεις γίνεσθαι ἀπράτους ἢ γοῦν τὴν βασίλειον γάζαν στέγειν τὰ ξυλλεγόμενα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα εἰς ὑπουργὸν ἡ βασιλὶς ἐπέταξεν ἑαυτῇ τὸν Μεσοποταμίτην Κωνσταντῖνον· ἦν δ' οὗτος ὁ παρ' Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ τὰ μέγιστα δυνηθείς, καθὼς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου λόγοις εἰρήκειμεν· ἔπειτα δὲ τῷ ἀνδρὶ καταλλάσσει, δύσνως πρὸ
D τῆς ἀρχῆς εἰς αὐτὸν ἔχοντι καὶ μετὰ τὴν τοῦ κράτους ἔτι ἀποστρεφομένῳ τοῦτον ἀνάζωσιν, ὅτι ν πολλὰ τῶν καθεστώτων πραγμάτων Ῥωμαίοις κα νηκε τοῦ στασίμου, καὶ ὅτι ξυγκυκῶν κατὰ πρόοδο καὶ συνταράσσων τὰ σύμπαντα οὐδαμῶς ἔληγεν. Ὡς οὖν ἡ τῶν κοινῶν διοίκησις [P. 313] πάλιν πρὸς τὸν Μεσοποταμίτην μετανεύκει, ἔσθεστο ἡ τῶν ἄλλων ἰσχὺς, ἡμῳρωτο δὲ τῶν τῷ βασιλεῖ προσκολλωμένων τῆς δυναστείας τὸ φῶς, καὶ ὁ πρώην παρὰ τῷ κρατοῦντι ἀπόβλητος ἀξύμβλητος τηνικαῦτα ἐκρίνετο, κέρας ἂν Ἀμαλθείας ᾤετο παρ' ἐκείνῳ καὶ πολυμιγὴς κρατὴρ ἀγαθῶν ἢ τὸ παρὰ τῷ Ἰὼβ παμβότανον τοῦ ἀγροῦ, καὶ πᾶσι πάντα προσφυῶς καὶ

καταλλήλως εἰδὼς γίνεσθαι, φῶς μὲν ὀφθαλμοῖς (46) ἀναπεπταμένον, ἀὴρ δ' εἰσκεχυμένος ῥισὶ ζωογόνος, τὸ τοῦ Περόζου ἄντικρυς μάργαρον, ἀεὶ πρὸς τοῖς ὠσὶ τοῦ βασιλέως ἀπαιωρούμενον καὶ τῆς ὅλης ἀντάξιον ἀρχῆς κρινόμενον, εἴτε μὴν Ἀρτέμων ὁ περιφόρητος καὶ Ἄργος ὁ πολυόμματος καὶ ὁ ἑκατόγχειρ Βριάρεως. Τὸ δὲ δὴ παράλογον οὑτωσὶ συμπίσὸν βαρέως μὲν καὶ ἄλλοι ἤνεγκαν, ὁπόσοι της προτέρας ἰσχύος ἐξέπεσον ἤ γοῦν κατὰ πυγολαμπίδας ἡμαύρωντο μειδιασάσης ἡμέρας· οἱ δ' ἐξ αἵματος τῆς δεσποίνης Ἀνδρόνικός τε ὁ Κοντοστέφανος, ὃς Εἰρήνῃ τῇ ταύτης θυγατρὶ συνηυνάζετο, καὶ ὁ ταύτης ὁμαίμων ὁ Καματηρὸς Βασίλειος μικροῦ τῷ γενομένῳ καὶ ἀπεπνίγησαν. Ἀφέντες οὖν τῷ τέως τὴν κατ' αὐτῶν βλῃθεῖσαν καὶ εἰς πρόσκομμα κειμένην λίθακα, τὸν Μεσοποταμίτην φημὶ Κωνταντῖνον, ἐπὶ τὴν ἀφιεῖσαν δέσποιναν ὅλον τὸν δρόμον συνέτειναν καὶ τὸν χόλον ἐμαμέκεσαν, ζητοῦντες ἐν καιρίοις τὴν δρεξιν τῆς ἀντιλυπήσεως. Μετὰ γοέν ἱκανωτάτην σκέψιν τοῦ ποιητέου καὶ μεθ' ὅσην τῆς ἐπιβουλῆς προμήθειάν τε καὶ προβούλευσιν προσίασι βασιλεῖ πρὸς τὰ ἑσπέρια μέρη ἀπαίροντι. Ἰδίᾳ δὲ τούτῳ ἐντυχόντες ἔφησαν, « Εἰ καὶ ἡ φύσις οἵδε τὸ συγγενὲς τιμιώτερον καὶ πρὸς ἀγάπησιν ἐπιτηδειότερον, ἀλλ' αὐτοὶ φιλοβασιλεῖς μᾶλλον καὶ φιλαλέξιοι πλέον ἤ φιλευφρόσυνοι καὶ εἶναι καὶ ἀκούειν βουλόμεθα. Σοῦ μὲν γὰρ μηδέν τι ἀπευκταῖον ἐξ ἀνθρωπίνης χειρὸς πεπονθότος τὸ κοινὸν τοῦτο πάντων ἀνθρώπων σωτήριόν ἐστι, τὸ τὴν βασιλείαν σώζεσθαι, καὶ ἴδιον ἀγαθὸν ἡμῖν ποιούμεθα· εἰ δ' ἐπί σοί τι ξυμβαίη τῶν ἀδοκήτων, κοινῇ συνανατραπέντες καὶ συμφορὰς ἰδίας προσεπιμαζόμεθα, φρούδων ἁπάντων γεγενημένων ἅπερ ἀναδούμεθα σοῦ βασιλεύοντος. » Οὕτω φροιμιασάμενοι, καὶ δεξιῶς χορδολογήσαντες τὸ τοῦ λόγου βάρδιτον, ἐπήνεγκαν τὸν κολοφῶνα τῆς ὑποθέσεως οἷόν τι μέλημα ἐξιστῶν τὸν βασιλέα φρενὸς καὶ μεταφέρον εἰς μανιώδη ἀλλοίωσιν, ὡς οὐδ' Ἀλεξάνδρου πάλαι πρὸς ὅπλισιν τὰ Τιμοθέου ἐνεθάζον κρούματα. Φασὶ γὰρ ὡς « Ἦ σὴ ἄλοχος, δέσποτα, ἐς πράξεις μυσαρωτάτας ἀνακεκαλυμμένῃ χωρεῖ κεφαλῇ, καὶ σὲ τὸν εὐνέτην εἰς τὴν κοίτην ὡς μαχλὰς ἀδικοῦσα διέβαμεν μή καὶ νεωτέροις ἐγχειρήσειε πράγμασι μικρῷ ὕστερον· ᾧ γὰρ λεσχηνεύουσα καὶ ἀναίδην συγκαταλινομένη γέγηθε, τοῦτον εἰκὸς καὶ ἄρχειν αὐτὴν αἱρεῖσθαι, καὶ τὴν πᾶσαν πρὸς τοῦτο συντείνειν πρόθεσιν. Δεῖ τοίνυν αὐτὴν μὲν ἀνακοπῆναι τοῦ πάντα δύνασθαι καὶ πλούτῳ περιῤῥεῖσθαι πολλῷ, τὸν δι' ἐραστὴν αὐτῆς, ὃν αὐτὸς μὲν εἰς παῖδας ἐνέγραψας, ἡ δὲ ἀθεμίτως ἑαυτῆς πεποίηκεν ἐπιβήτορα, ἐκποδὼν γενέσθαι ἀνυπερθέτως καὶ μάλα [P. 314] αὐτίκα, ὡς μηκέτι τοιοῦτον τι ξυμπεραίνηται μίασμα. Τὰ δ' εἰς τὴν ἄδικον σύζυγον γενησόμενα χρεὼν ἀναβεβλῆσθαι κατὰ καιρὸν καθ' ὃν σὺν θεῷ ἀνύσας τὴν προκειμένην εἰς τὴν Κωνσταντίνου αὖθις ἐπαναλύσειας. » Ταῦθ' οἱ μὲν εἰπόντες καὶ ὑποθέμενοι ἀνδρῶν ἠκηκόεισαν βέλτιστοι καὶ χρῄματι σπάνιον ὁμοῦ καὶ ἀσπάσιον· ὁ δὲ βασιλεὺς μέγ' ὀχθήσας ὅτι τῶν πρὸς τὸν Βατάτζην εὐποιῶν ταύτην ἀνείληφεν ἀμοιβήν, στίλας εὐθὺς

A dentem abiturum, et hujusmodi orationem habent : « Etsi natura fert ut cognatis major charitas et honos tribuatur, non tamen ii sumus qui imperatorem et Alexium plus diligamus quam Euphrosynam. Nam si is ab humana manu inviolatus permanserit, imperium esse salvum, cum publice omnibus salutare tum privatim nobis est conducibile. Sin te casus aliquis inopinatus oppresserit, nos in communi omnium naufragio **642** etiam privatim periclitabimur, jactura earum rerum omnium facta quas te imperatore tenemus. » Hac insinuatione usi argumenti summam subjecerunt. et imperatorem velut in furorem impulerunt, eumque multo majorem quam Timathei modulati Alexandrum. « Aiunt conjugem tuam, domine, citra B ullam verecundiam in turpissima facinora delabi, et adulteriis thalamum tuum inquinare. Quare veremur ne paulo post novis rebus studeat. Nam cum quo impudenter concumbit et suas voluptates explet, eum probabile est eam etiam ad imperium evectum velle et in eam rem omnes suos nervos intendere. Est igitur potentia mulieris et opulentia restringenda : amator vero ejus, quem tute adoptasti, illa vero incesto concubitu sibi junxit, sine ulla mora statim e medio tollendus, ne posthac simile piaculum admittatur. Cæterum iniquæ conjugis pœna in id tempus differenda est, quo, Deo fortunante, ab instituto itinere Cpolim reversus fueris. » Hæc cum dixissent et monuissent, viri omnium optimi sunt judicati, quales et pauci inveniantur et summo honore afficiendi sint. Imperator vero graviter indignatus talem sibi pro C summis meritis referri gratiam, Balatzen **643** statim per satellitem nomine Bastralitem occidendum curat, qui adhuc in Bithyniæ partibus agebat, Alexio Cilice adhuc rebellante. Bastralita vero illuc profectus eum, ut arcani aliquid ab imperatore nuntiaturus, longius a castris abducit, et stricto ense eum ipse in eum irruit, tum ii qui ad cædem subornati erant ejus ministri, membratim adolescentem tanquam pecudem dissecuerunt. Id factum et crudele spectaculum totus exercitus ægre tulit. Bastralita vero caput ejus capsulæ impositum celeriter ad imperatorem pertulit. Is cum in id ante pedes suos projectum calcibus insiliisset ac diu D contemplatus esset, sermonem habuit quem historiæ inseri non decet.

Hier. Wolfii notæ.

(46) Εἰδὼς γενέσθαι, φῶς μὲν ὀφθαλμοῖς. Si cui deliciæ placent, is fruatur : *Qui sciret omnia fieri oculis, clara lux oculis, spiritus vitalis, qui per nares attrahitur, plane Perozi margarita, semper imperatoris auribus appensa, tanti pretii habita quanti universum imperium, aut potius velum versatile, et Argus multioculus, et centimanus Briareus*, etc.

τῶν δορυφόρων ἕνα, ᾧ ἐπίκλησις Βαστραλίτης, τίθησιν ἐξ ἀνθρώπων. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς περὶ Βιθυ
διέτριβε μέρεσιν, ἔτι ἀντιστατοῦντος Ἀλεξίου τοῦ Κίλικος· ὁ δὲ Βαστραλίτης ἀφικόμενος καὶ το
τοῦ στρατοπέδου ἀπαγαγών, ὡς ἂν οὕτω μηδενὸς ἀϊόντος ἀπαγγελεῖ τὰ βασιλέως ἐντάλματα ἅπερ
ἐκεῖνον ἦκει φέρων ἀπόῤῥητα, αὐτός τε τὸ ξίφος ἐσπάσατο καὶ οἱ τῶν ἐκείνου πρὸς φονουργίαν πρ
τοιμάσθησαν, καὶ ἦν ὁ μεῖραξ ἐντεῦθεν ὡς βόσκημα διαμελιζόμενον. Καὶ τὸ μὲν ἔργον τοῦτο βαρέως
δυσφόρως ἅπας ἤνεγκεν ὁ στρατὸς, ὁπόσοις τὸ πραχθὲν ἐν ὀφθαλμοῖς προῦκειτο· ὁ δὲ Βαστραλίτης
ῥίδῳ τὴν τοῦ Βατάτζη κεφαλὴν ἐνθέμενος εὔξωνος ἐπανῆκεν ἐς βασιλέα. Καὶ οὗτος τῷ κρανίῳ πρὸ
ποδῶν ῥιφέντι λὰξ ἐναλλόμενος, καὶ ἱκανῶς αὐτῷ ἐμβλέπων, προσλαλιάν τινα διεξῆει μηδαμῶς ἴστ
δοθῆναι πρέπουσαν.

3. Deinde institutum iter persequens Cypsella abiit, ut Thraciis urbibus opem ferret, quas Blachi et Scythæ populabantur, et Chrysum etiam comprehenderet, aut saltem excursiones ejus prohiberet, quas clam in Serranum agrum faciebat. Erat is Chrysus genere Blachus, **644** parvæ staturæ homo, qui in Petri et Asanis defectionem a Romanis non consenserat, ac potius fœdere cum Romanis icto cum suis quingentis militibus arma eis inferebat. Sed non multo post captus ut ad populares suos inclinans, quod perpetuo progrederetur et principatum sibi parare niteretur, in custodiam datur. Deinde solutus et ad Strummizam tuendam missus imperatoris spem fefellit, eoque oppido sibi vindicato finitimos Romanos graviter afflixit. Contra eum igitur profectus imperator, et justo exercitu Cypsella convocato, paulo post domum redire cupit. Ita et exercitus frustra eo convenit, et ipse frustra eam expeditionem suscepit; eoque statu Occidentis relicto qui prius fuerat, ne duos quidem menses foris commoratus Byzantium rediit, et in palatio Aphamiano diversatus inde in Philopatium transiit. Imperatrix vero Euphrosyne cum animo suo reputans ut apud maritum delata esset, eumque metuens, miserabili gestu manus ad omnes extendebat, obtestans eos quibus fidebat imperator, ut sui patrocinium susciperent suamque causam pro virili defenderent: periculum **645** enim esse non modo ne per ignominiam palatio ejiceretur, sed etiam ne occideretur. Itaque pleri que ejus miserti partim suadere imperatori ut crimina uxori objecta neligeret, et delatores ejus criminari ut morosos, mendaces et calumniatores; partim monere ut quod decrevisset summo studio exsequeretur, ne postmodum argui posset eam recepisse quam hodie pro adultera repudiasset, et ipse suum dedecus per totum orbem terrarum divulgaret, iis animantibus similis, quæ cornua vibrarent, sed non ferirent eos a quibus femellas suas iniri viderent. Post hæc Blachernium palatium ingressus non statim suam iram declaravit, sed uxorem suæ mensæ adhibuit, quamvis tum quoque perturbationem animi tetrico vultu et averso aspectu præ se tulit; et ira æstuans, quam tamen subinde reprimebat, non amplius ejus

γ'. Καὶ βασιλεὺς μετὰ τοῦτο τῆς προκειμ
ἐχόμενος ἄπεισι πρὸς τὰ Κύψελλα, σωτήριόν τι
Θρᾳκίαις πόλεσιν ἐργασόμενος, ἃς οἱ Βλάχοι
Σκύθαι κακῶς ἐτίθεσαν, ἔπειτα δὲ συλλαβεῖν
Χρύσον προθέμενος ἢ γοῦν ἀνακόψαι τῶν ἐκδρο
ἃς ἐποίει λαθραίως τὰ περὶ τὰς Σέρρας κεί
χωρία. Ἦν δ' ὁ Χρύσος οὗτος Βλάχος τὸ γένος,
ἡλικίαν συνεσταλμένος (47) μὴ συμφρονήσας
ἀφισταμένοις Ῥωμαίων Πέτρῳ καὶ τῷ Ἀσάν,
μὴ καὶ μᾶλλον κατ' αὐτῶν ἀράμενος ὅπλα μεθ'
εἶχε πεντακοσίων ὁμογενῶν, καὶ Ῥωμαίων γε
νὼς ἔνσπονδος. Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον ἁλοὺς ὡς ῥ
πων πρὸς τὸ ὁμόφυλον, τῷ πρόσω βαίνων διὰ παν
καὶ δυσαστείαν ἑαυτῷ μνηστευόμενος, φρουρᾷ τ
ραδίδοται. Εἶτα ἀνεθεὶς καὶ σταλεὶς ἐπὶ τῷ φρ
ρῆσαι τὴν Στρούμμιτζαν τὸν μὲν ἐκεῖσε πεπομφ
βασιλέα τῶν ἐλπίδων ἐψεύσατο, τῇ δὲ γνώμῃ χι
σάμενος ἦν τοῖς ἐκ πειτόνων Ῥωμαίοις κἀκεῖ
κακὸν ἀδυσώπητον. Πρὸς τοῦτον τοίνυν ἐξορμᾷ
ὁ βασιλεὺς καὶ στράτευμα ἱκανὸν ἐς τὰ Κύψελ
ἠθροικὼς, μετὰ βραχὺ ἀποστὰς τῆς προθέσεως
ἐπανόδου, ὡς μάτην μὲν ἐκεῖ που τὴν στρατιὰν ἀ
σθῆναι, εἰκαίως δὲ καὶ αὐτὸν τὴν ἐς τὰ Κύψελ
πορείαν ἐλέσθαι. Οὐκοῦν τὰ κατὰ τὴν ἐσπέρ
ἀφεικὼς φέρεσθαι ὡς πρώην εἶχον καὶ ἔπασχον,
τὸ Βυζάντιον ἐπανέζευξε μηδὲ δύο μῆνας ἀνασχ
μενος θυραυλῆσαι. Καὶ ὁ μὲν τοῖς κατὰ τὴν Ἀφ
μειαν βασιλείοις ἐναυλισάμενος τὸ Φιλοπάτιον ἔπει
κατειλήφει· ἡ δέ γε βασιλὶς [P. 315] Εὐφροσύ
συναθροῦσα τῷ νῷ καὶ συλλαμβάνουσα ὅσα κατι
ρέθη αὐτῆς, καὶ δεδοικυῖα τὸν σύλλεκτρον, τὰς χι
ρας πρὸς ἅπαντας ὤρεγεν ἐλεεινῷ καὶ ἀπεσβεσμέ
ὄμματι, καὶ ἠντιβόλει τοὺς παρὰ βασιλεῖ πεποίθ
σιν ἔχοντας προστῆναί τε αὐτῆς καὶ τὰ δυνα
ὑπερθέσθαι οὐ μόνον ἀτίμως ἐξωσθῆναι τ
ἀνακτόρων κινδυνευούσης, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ ψυχ
ἤδη τρεχούσης. Ὡκτειρον οὖν αὐτὴν οἱ πλεῖστ
καὶ οἱ μὲν ἀπολιγωρῆσαι τῶν κατὰ τῆς γυναικ
εἰσηγηθέντων τὸν βασιλέα ἐνῆγον, ἐνδιέβαλλόν
τοὺς κατειπόντας αὐτῆς ἄνδρας, ἀκανθώδεις
τρόπον καὶ συβαφέας ψεύδους καὶ στρεβλοχείλε
αὐτοὺς ὀνομάζοντες καὶ φιλαιτίους ἔτι καὶ μεμ
μοίρους· οἱ δὲ ὑπετίθουν μετὰ προμηθίας πλείστ
τὸ γενησόμενον διαπράξασθαι, ἵνα μὴ ἀλῷ ἐκεῖν
εἰσοικιζόμενος ὕστερον ἦν ἀπέλυσε σήμερον

Ant. Ballerini notæ.

(47) Τὴν ἡλικίαν συνεστ. Alter negat eum consensisse, alter affirmat: sed sequi illos noluisse, mutato consilio. Notabis ἀκολουθῆσαι αὐτοὺς pro αὐτοῖς. Hujusmodi ἀντιπτώσεις et insolentes constructiones non librario, sed linguæ corruptæ dentur ascribendæ.

μοιχεύτριαν, καὶ τὴν αὐτὸς αὐτοῦ αἰσχύνην διατεχνώμενος ἐσεῖται οὗτος παγκόσμιον περιλάλημα, κἀκείνοις τῶν ζώων παραβαλλόμενος τοῖς ἐκκρούουσι μὲν ἐπὶ τῶν κροτάφων τὰ ἀμυντήρια, παροξυνομένοις δὲ οὐδαμῶς οὔτε μὴν τὸ κέρας ὁπλίζουσι κατὰ τῶν ἐπιθορνυμένων ἐν ὄψεσι ταῖς θηλείαις αὐτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὰ κατὰ Βλαχέρνας ἀνάκτορα εἰσιὼν οὐκ εὐθέως τὸν κότον ἐξέῤῥηξεν, ἀλλὰ σύσσιτον καθάπαξ παραλαβὼν τὴν ὁμόλεκτρον, καὶ τότε τὴν ἔνδον ταραχὴν ὑποφαίνων τῷ τῆς ὄψεως σκυθρωπῷ καὶ τῷ ἀλλοσέ πη προσνεύοντι βλέμματι, καιόμενός τε τῷ πυρὶ τοῦ θυμοῦ, μὴ μέντοι γε καταπιμπράμενος, ἤ γοῦν ἀφανῶς ἐξαπτόμενος καὶ λελῃθότως αὖθις ἀποσβεννύμενος, οὐκέτι ὁμιλῆσαι ταύτῃ καὶ συνδειπνῆσαι προσέθετο. Ἡ δὲ κρίσιν ἐπὶ τοῖς εἰσαγομένοις κατ' αὐτῆς ἐξαιτοῦσα ἐνέκειτο, καὶ πάντα παθεῖν ἑτοίμως ἔλεγεν ἔχειν, ὁπόσα ἄν ἡ κατ' αὐτῆς ἐξενεχθεῖσα ψῆφος ἀποφανεῖται· ἐδεῖτό τε τοῦ βασιλέως μὴ τῇ κομψείᾳ καὶ συγγενείᾳ τῶν κατηγορευσάντων αὐτῆς προσώπων, τῇ δ' ἀληθείᾳ καὶ ἀκριβείᾳ τῶν πραγμάτων προσσχεῖν. Ὁ δὲ πρὸς οὐδέν τι τοιοῦτον ἑαυτὸν ἀπευθύνας, ἀλλά τινας τῶν κατευναστριῶν γυναικῶν βασάνοις ὑπαγαγὼν καὶ τῶν θαλαμηπόλων εὐνούχων ἀκριβωσάμενος τὰ τοῦ πράγματος, ἀπάγειν αὐτὴν μεθ' ἡμέρας τῶν βασιλείων ἐκέλευσε, παντὸς ἐστερημένην ἀρχικοῦ στολίσματος καὶ προβλήματος λαμπροῦ. Ἐξάγεται οὖν τῶν ἀνακτόρων διὰ καθόδου τοῖς πολλοῖς ἀδήλου, εὐτελὲς περικειμένη χιτώνιον ὁποῖον τῶν γυναικῶν αἱ χερνήτιδες, καὶ δύο ἀμφιπόλους βαρβάρους ἔχουσα, παραγραμματιστρίας καὶ ταύτας τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς, καὶ δικώπῳ ἀλιάδι παραῤῥιφεῖσα κατά τινα γυναικείαν μονὴν ἀπάγεται περὶ που τὸ τοῦ Πόντου στόμα δεδομημένην καὶ τῆς Νηματαρέας ὠνομασμένην. Ἀλλ' οὕτω τῆς δεσπείνης ἐκποδὼν γενομένης οἱ μὲν κατειρηκότες αὐτῆς οὐ πάντη ἀνεπαχθῶς ὑπέφερον τὸ σύμβαν, ἐπειδήπερ καὶ τοῦ ἄγαν ἐκκρουῦσαι τὴν βασιλίδα πειρώμενοι κατεῖπον αὐτῆς ἐς τὸν ἄνακτα, οὐ μὴν ἐκσφαιρίσαι παντάπασι τῆς ἀρχῆς βουλόμενοι ἤ γοῦν ἐκθεμελίων αὐτῶν εἰς τέλεον κατασεῖσαι, καὶ τὸν βασιλέα οὐκ ᾤοντο ὅλως τοιαῦτα δράσειν ποτὲ κατ' αὐτῆς, εἰς τὴν τούτου ἀφορῶντες μαλακότητα καὶ τὸ φέρεσθαι αὔραις [P. 316] μικροῦ καὶ ῥιπίζεσθαι. Καὶ οἱ μὲν ἐφ' οἷς τὸ γένος ἤσχυναν ἤχθοντο, εἰ καὶ μὴ ἐς ὅσον ἔδει καὶ δυσφορεῖν· καὶ οἱ ὀνειδισμοὶ δὲ τοῦ λεὼ καὶ αἱ κερτομίαι τοῦτον ἐπιπίπτουσαι κατεπίεζον. Ἐξ μὲν οὖν μῆνες ἐξίκοντο, καὶ ἡ βασιλὶς Εὐφροσύνη τῶν βασιλείων ἀποβέβλητο. Ἐς τέλος δ' ἂν παρεωρᾶτο, εἰ μή γε οἱ τρώσαντες ἴασαντο, οὐχ ὃν τρόπον Ἀχιλλεὺς Τήλεφον, ἀλλὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς πάγκοινον μῖσος, ὅτι τὴν δοξάσασαν αὐτοὺς οὐδὲν δέον αὐτοὶ ἀπεδόξασαν, εὕραντο πρὸς ἐπάνοδον οἷδε πανάκειαν ἀντικρυς. Παντὸς γὰρ τοῦ ἐκ συγγενείας τῷ βασιλεῖ συνωμονηκότος, καὶ τοῦ Μεσοποταμίτου Κωνσταντίνου πάντα κάλων, ὅ φασι, κεκινηκότος καὶ ἀνταρκέσαντος, ἐπανακαλεῖται αὖθις καὶ προσλαμβάνεται, καὶ ἦν ἰσχὺν τὴν προτέραν ὑπερβαλοῦσα τῇ ὕστερον. Τοῖς δ' ἀντίφροσι πρὸς οὐδὲν ἐβαρυμηνίασε προδήλως ἢ ἐβολορράφησε τὰ ἀντίσταθμα, οὔτε μὴ τῇ κατοχῇ τοῦ θυμοῦ ὡς Μήδεια ἀνοίστρησε βακχευτικῶς κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ θηροκομοῦσα τὸν σύζυγον καὶ πάλαι μὲν ἀποστέργοντα, τότε δὲ καὶ τέλεον αὐτῆς ἀποσχόμενον καὶ πρὸς εὐνὴν ἐκείνῃ μηδαμῶς συνερχόμενον, σοφιστικῶς ὑπῆρχετο, θωπεύουσά τε σὺν τέχνῃ ἐχρῆτο ὡς ἥρεῖτο τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἤθει, μιαροῦ πᾶσαν ἀναζωσαμένη τῆς ἀρχῆς τὴν διοίκησιν. Καὶ τῇδε μὲν εἶχε ταῦτα.

δ'. Ὁ δὲ Μεσοποταμίτης Κωνσταντῖνος (δοτέον γὰρ ἔτι τῷλόγῳ τὰ κατὰ τὸν καθ' ἡμᾶς Ἰρωτέα καὶ πολυτροπώτατον ἅμα καὶ ποικιλώτατον τόνδε

consuetudine uti nec concœnare instituit. Tum illa judicium de se fieri flagitare, quidvis perpeti non recusare, **646** si convicta esset; imperatorem orare ut non eloquentia et cognatione delatorum, sed veritate et certitudine rei moveretur. Is vero ad nullam hujusmodi rem se demisit; sed quæstionibus de nonnullis cubiculariis mulieribus habitis, eunuchis etiam illius diligenter interrogatis, post dies aliquot eam omnibus ornamentis et principatus insignibus ademptis palatio educi jubet. Educitur illa per descensum quemdam vulgo ignotum, vili vestitu, quali utuntur mercenariæ mulierculæ, cum duabus barbaris ancillis, sermonis nostri non satis peritis; et in cymbam conjecta in Nematareum, muliebre monasterium circa Ponti fauces situm, abducitur. Domina sic amota, delatores ejus casum illum non prorsus sine dolore tulerunt. Nam ea de causa illam detulerant, ut auctoritatem ejus imminuerent, non ut ipsam imperio dejicerent aut a fundamentis everterent. Neque unquam hoc imperatorem commissurum crediderant, cujus mollitiem et animum quavis aura impelli solitum non ignorarent. Eos igitur **647** facti pœnitebat, etsi non tantum quantum conveniebat: sed vulgi dicteriis et conviciis admodum mordebantur. Adfuit Euphrosyna sex menses a palatio; ac prorsus abjecta et perpetuo neglecta esset nisi ii qui vulnerarant eam sanassent (non eo quidem animo quo Telephum Achilles, sed publico populi odio impulsi, quod nulla necessitate coacti eam ignominia affecissent, a qua ipsi honoribus affecti essent) et panaceam ad ejus restitutionem invenissent. Nam cum omnes imperatoris cognati consensissent, et Mesopotamita Constantinus omnem, quod aiunt, lapidem movisset, ab imperatore revocata majorem etiam potentiam quam prius obtinuit. Nec tamen delatores vel aperta vi vel occulta fraude ultra est, insigni moderationis exemplo. Maritum vero jampridem a se abalienatum, tum vero ejus consuetudine prorsus abstinentem, miris artibus et blanditiis reconciliavit, ut in ipsius potestate esset; omniaque fere imperii negotia suo arbitratu administravit. Atque hæc hactenus.

648 4. Constantinus autem Mesopotamitanus (plura enim de Vertumno ætatis nostræ et homine callidissimo ac versutissimo dicenda sunt) elato

supercilio insolenter incedebat ob dominæ reditum; eaque de causa opinor non contentus quod apud imperatorem posset omnia, Caniclii officium, quod Isaacio imperante obtinuerat ac rursus offerebatur, ut suo fastigio inferius renuit, sed ex lectore diaconum creari se voluit, non ferendum ratus ni sacras etiam dignitates contrectaret. Continuo quod libitum est impetrat: ab imperatore in inclytum Blachernium templum mittitur, a patriarcha statim ex lectore diaconus creatur, stationem et gradum principem consequitur. Hoc confecto negotio, se relicturum palatium et imperatori non amplius operam navaturum simulat. Neque enim permittere canones, eumdem et Deo sacra facere et civilibus rebus ullo modo implicari. Distare illa inter sese, neque conjungi posse, quemadmodum servire Deo et servire mammonæ ex diametro pugnent. Imperator vero eum ut hedera vitem complexus, statim patriarcham Xiphilinum **649** privilegio concedere cogit, ut Mesopotamitano simul et Deo et imperatori, et templo et palatio, sine fraude canonum, qui acerbas pœnas in istos ambidextros statuunt, inservire liceat. Hoc quoque peracto, non multo post Thessalonicæ pontifex designatur. Tantam gloriam adeptus homo fortasse non contemnendus fuisset, nec ea mala in quæ post incidit ipse sibi ex parto accersisset, si plane palatio excessisset et cupiditati suæ tandem modum aliquem statuisset, aut de curiositate ingenii et rerum gerendarum cupiditate aliquid remisisset. Nunc multorum et maximorum bonorum, eorumque inter sese dissimilium, insana et infinita affectatione etiam humiliore statu est excussus, ut divina in eo providentia et celsitudinis immoderatæ et humilitatis immensæ exemplum statueret, et ad cœlos usque elatum insigni rerum vicissitudine ad inferos deprimeret. Nam cum vitam sibi acerbam esse duceret, nisi læva templum, dextra palatium teneret, et utrasque dignitates ut lapis angularis bina ædificii latera complecteretur, a pristino instituto non recedebat. Et ne quid sine sua auctoritate **650** gereretur, fratres suos tanquam clavos et vectes inserebat, ac potius velut inaures de utraque imperatoris auricula suspendebat, ut si quando ecclesiasticis conventibus interesset, nullum dictum aut factum ignoraret, nec quisquam locum suum se imprudente occuparet. Thessalonicam vero profectus, et vix tantisper ibi commoratus dum in solio collocaretur, summa cum festinatione Byzantium rediit. Ac ea ipsa de causa contemptor omnium evasit, quod uno digito regebat omnia, præsertim cum imperatore rursus contra Chrysum profecto, suo consilio industria et opera omnibus rebus contra seditiosum quam optime administratis, magnam ingenii laudem esset consecutus. Unde quemadmodum Hippocrates optimam corporis habitudinem, quod diu in eodem statu permanere non possit, periculosam esse affirmat, ita etiam Mesopotamitano accidit, qui dum semper crescere studet, dum nullum gloriolæ modum statuit, instar

A ἄνθρωπον) ἀνέσπα τὴν ὀφρὺν καὶ βλακῶδες ἐβαινε διὰ τὴν τῆς δεσποίνης ἐπάνοδον. Καθ' ὅν, οἶμαι, λόγον μηδ' ἐξαρκεῖν αὐτῷ ἐς τιμὴν τὸ παρὰ βασιλεῖ δύνασθαι τὰ πάντα οἰόμενος, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ κανικλείου ὀφρίκιον, ὅπερ Ἰσαακίου εἶχεν ἀνάσσοντος, βραβευόμενον αὖθις ὡς μὴ χωροῦν αὐτοῦ τῆς ἰσχύος τὸ μέγεθος ἀπηνήνατο, ἐκ δ' ἀναγνώστου κληρωθῆναι εἰς διάκονον ἠρετίσατο, μὴ καὶ τῶν ἱερῶν ἐπιθιγγάνειν ἀξόνων οὐ κρίνων ὅλως ἀνασχετόν. Καὶ ἦν ἡ πρόθεσις ἔργον εὐθύς, καὶ βασιλεὺς αὐτὸν κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις περίπυστον καθίει νεών, καὶ ὁ πατριάρχης ἅμα οἱ παρῆν προχειρίζων τοῦτον ἐξ ἀναγνώστου διάκονον, καὶ στάσις αὐτῷ καὶ βαθμὸς ἀναβάσεως συγκεχώρηται πρώτιστος. Τοῦτο δ' ἡνυκὼς σχηματίζεται τὸν ὑπονοστοῦντα καὶ μηκέτι τοῖς ἀρχείοις παραβαλοῦντα ἢ ὑποδρηστεύοντα B βασιλεῖ ὅλως· τοὺς γὰρ κανόνας μὴ ἐνδιδόναι οἱ ὁπωστιοῦν καὶ θεῷ ἱερᾶσθαι καὶ κοσμικαῖς προσπλέκεσθαι πραγματείαις· ἀποδιεστάναι γὰρ ἅμφω καὶ μηδαμῶς συναλείφεσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ δουλεύειν θεῷ τε καὶ μαμωνᾷ κατὰ διάμετρόν εἰσιν ἀντικείμενα. Ὁ γοῦν βασιλεὺς ὅσα καὶ κιττὸς ἐξεχόμενος τούτου καὶ παραχόμενος τόμον εὐθὺς ἐκθέσθαι τὸν πατριάρχην Ξιφιλίνον ἠνάγκασεν, ἐνδιδόναι τῷ Μεσοποταμίτῃ θεῷ καὶ βασιλεῖ νεῷ τε καὶ ἀρχείοις συνδιαπλέκεσθαι, μηδὲν ὑφορωμένῳ βλάβος ἐκ τῶν κανόνων [P. 317] οἱ τοῖς ἀμφιβίοις τούτοις δριμύσσονται δυσκολαίνοντες. Τετέλεστο γοῦν καὶ τοῦτο, μικρῷ δ' ὕστερον καὶ τῆς λαμπροτάτης πόλεως Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς προχειρίζεται. Ἦν ἂν οὖν τὰ τῆς δόξης ταύτης κληρούμενος οὐκ ἀπόβλητος ἴσως ὁ ἄνθρωπος, C οὐδ' ὧν ἐς ὕστερον πέπονθε δεινῶν αὐτὸς ἑαυτῷ παραίτιος, εἰ τῶν βασιλείων ἀπέστη λαμπρῶν, ὁρῶν ὀψέ ποτε τῇ ἐφέσει τῶν χρημάτων θέμενος ἢ τῆς φιλοπράγμονος γνώμης βραχύνει καθυπενδούς. Νῦν δὲ ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν καὶ μεγίστων τιμῶν, καὶ τούτων ἀνομοίων, λυσσώδης καὶ ἀπέραντος λίχνευσις καὶ τῶν χθαμαλωτέρων αὐτὸν ἐξέκρουσε, καὶ προὔθηκεν εἰς παράδειγμα τὸν αὐτὸν ὕψους ὑπερφυοῦς καὶ ταπεινότητος ἀμέτρου ἡ τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι βραβεύουσα πρόνοια, καὶ ἀναβὰς ἕως τῶν οὐρανῶν καταβέβηκεν ἕως τῶν ἀβύσσων τῇ παλιμπρεπείᾳ τῶν πράξεων. Οὐκ ἀνασχετὰ γὰρ κρίνων εἰ μὴ τῇ λαιᾷ μὲν τῶν ἱερῶν ἔχοιτο πραγμάτων, τῇ δεξιᾷ δὲ τῶν κατὰ τὰ ἀνάκτορα λάζοιτο, συμμάρπτων τὰς ἀρχὰς ἀμφοτέρας καὶ περισφίγγων ὅπα καὶ λίθος τῶν διεστώτων συνδέτης ἀκρόγωνος, ἀμεταθέτως εἶχε καὶ πάλιν τῆς πρώην προθέσεως. Ἀλλὰ μηδ' ἅπερ τῆς αὐτοῦ γνώμης περατοῦσθαί τι βουλόμενος, ὡς σφῆνάς τινας καὶ βλῆτρα τοὺς ἑαυτοῦ κασιγνήτους ἐνέβυσε τῇ ἀρχῇ, ἢ ὡς ἐνώτια ταῖς τοῦ βασιλέως ἑκατέραις ἀπηώρησεν ἀκοαῖς, ἵν' εἴ ποτε τῇ ἐκκλησίᾳ παραβάλλων τῇ συνόδῳ συγγίνοιτο, μηδὲν εἴη διαπραχθὲν ἢ καὶ λεχθὲν ἀφώρατον, μηδὲ λάθῃ τις αὐτὸν εἰς τὸν ἐκείνου χῶρον παρεισιών. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφικόμενος, καὶ μικρόν τι φανεὶς καὶ ὅσον ἐνιδρυθῆναι τῷ θρόνῳ, ἐς τὸ Βυζάντιον αὖθις πτηνὸς ἀνέξευξε, μὴ περιβλίψας εἰς τὰ ὀπίσω μηδὲ στὰς ἐν πάσῃ τῇ

περιχώρῳ, καὶ κατ' αὐτὸ μὲν δὴ τοῦτο ὑπερόπτης τῶν ἁπάντων γενόμενος, ὅτι τὰ πάντα τῷ δακτύλῳ μετῆγέ τε καὶ ἔφερε, μάλιστα δ' ὅτι τοῦ βασιλέως κατὰ τοῦ Χρύσου αὖθις ἐξωρμηκότος αὐτὸς ἐς ὅσα τῷ βασιλεῖ πρὸς βουλῆς τὰ κατὰ τὸν ἀποστάτην τοῦτον διφκηκὼς ἔδοξε τακτικαῖς ἐνδέξιος ἐπιβαλεῖν ὑποθέσεσι καὶ ἀτεχνῶς βασίλειον ἱεράτευμα. Ὅθεν ὅπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἕξεων ὁ Κῷός φησι ποιητής, ὡς εἰς τὸ ἄκρον προελθοῦσαι φιλοῦσι πρὸς τὸ κάταντες ὡς φιλυπόστροφοι μεταφέρεσθαι, μὴ ἀτρέμας ἔχουσαι μένειν τῷ συνεχεῖ ἀεὶ τῆς κινήσεως, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ Μεσοποταμίτῃ συμπέπτωκεν ἄντικρυς· ἀεὶ γὰρ τοῦ προβαίνειν πειρώμενος καὶ μηδένα τοῦ δοξοθηρεῖν εἰδὼς κόρον, ἔλαθεν ὡς ὁ μυθικὸς κώνωψ ὁ λέοντι συμπλακεὶς ἀραχνίῳ λεπτῷ συλληφθεὶς καὶ πᾶσαν ἐπαναλύσας δόξαν δι' ἀτιμίας, ἣν περισπερχῶς ἀνώδευσε πρότερον, κατὰ τὸ Ψαλτῴδημα τοῦ Δαβίδ· « Κύψας ἦν καὶ πεσὼν ἐν τῷ κατακυριεῦσαι τῶν τότε πενήτων γνώσεως. » Ἐς γὰρ φατρίαν οὐ μετρίαν ἀθροισθέντες καὶ κοινῇ συνελθόντες ὁπόσων αὐτὸς ταῖς κεφαλαῖς κατὰ τὴν τῆς κωμῳδίας ψύλλαν ἐφήλατο καὶ οὓς μικροῦ κατὰ κόρρης ἐρράπιζεν ὡς ἀνδράποδα, καὶ τινας οὐχ ὑγιεῖς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας ὡς ἀφυγετὸν ἠθροικότες προσίασι [P. 318] βασιλεῖ, καὶ τὸ αὐτοῦ εὐένδοτόν τε καὶ ῥᾴδιον παντὶ καθυπάγεσθαι ῥήματι συνέριθον πρὸς τὸ ἔχθος εὑράμενοι κατέδραμον γενναίως· καὶ τὸ ἐντεῦθεν οὐ μόνον τῶν ἀνακτόρων ἐκτοπίζεται ὡς σφαῖρά τις εὐπερίγραπτος διαφεθεῖσα ἰσχυρῷ μηχανήματι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐξοστρακίζεται, ἑνός τινος προκοιλίου ἐς ἀγορητὴν ἐπιλέγδην παρὰ τῶν ὅλων προβληθέντος, λέγω δὴ τοῦ τότε δουκὸς τοῦ στόλου Μιχαὴλ τοῦ Στρυφνοῦ, ᾧ καὶ μᾶλλον ὁ Μεσοποταμίτης ἀντεπολιτεύετο ὡς καὶ ὑπερ πάντας ὅ τι φιλοκερδεῖ καὶ τὰ κοινὰ νοσφιζομένῳ καὶ χανδὸν καταβροχθίζοντι χρήματα. Πλὴν ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ πάνυ δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, τό τινας ἀβασανίστως καὶ ἄλλης μὲν ὑπηρεσίας ἀδίκου γλώττης ἀπάγεσθαι πάρεργον, μάλιστα δ' ἀποπίπτειν τοῦ τῆς ἱερωσύνης μεγίστου χρήματος. Ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν ἀσύγγνωστον καὶ πολλὴν ἀβελτηρίαν τῶν δεδρακοτων κατηγοροῦν. Δεῆσαν γὰρ ἕτερον ἀρχιερέα ψηφισθῆναι Θεσσαλονικης, ἡ τοῦ Μεσοποταμίτου καθαίρεσις καθ' ἑρήμην προτίθεται πρὸς ἐξέτασιν. Καὶ ὡς ἔδεξαν σκάζοντά τε καὶ μὴ ἐῤῥωμένα τῶν ἐν αὐτῇ κεφαλαίων τινὰ πρὸς ἀρχιερωσύνης ἀφαιρεσιν, ὁ δὲ πατριάρχης εἴτε βασιλείῳ ὑπείκων κελεύσματι, εἴτε τῷ πρὸς τὸν Μεσοποταμίτην ἔχθει φρονεῖν οὐκ ἔχων τὰ καίρια, εἶθ' ἑτέρως καθ' ὅν οὐκ ἴσημι λόγον ἐκκρουσθεὶς τοῦ καθήκοντος, τινὰς τῶν ἀρχιερέων ἀγηρχὼς καὶ δικαστὰς αὐτῷ συνεδριάσας, ὁπόσοι κακόσχολοι καὶ τὴν ἐκ βασιλέως εὔνοιαν ὅλῳ ποδὶ καὶ συντόνῳ προθυμίᾳ μεταδιώκοντες, μεταλλοιοῦ τὴν καθαίρεσιν, καὶ παρέντα τινὰ τῷ τόμῳ προσθεὶς αἰτιάματα ἐκ τοῦ δήπουθεν ἀναμφηρίστου πάσης ἱερᾶς ἀποξενοῦντα λειτουργίας τὸν τούτοις ἁλόντα τῷ χαρτοφυλακίῳ ἀποτίθησιν, ἐκδοὺς ἔκτοτε καὶ τῷ Χρυσάνθῳ ἀντίγραφον, ὃς τῆς Θεσσαλονίκης ἐνεχειρίσθη τοὺς ὄακας. Κἀπὶ τοῖς τελεσθεῖσι τούτοις δέον ἐγκαλύπτεσθαι, τῶν δέ τινες καὶ ἐπεσκίρτων, ὡς εἴπερ πολεμίων ἐθνῶν ὑπόπ ὠσις ἐντεῦθεν κατώρθωτο, ἡ θηρίον δυσάλωτον πόλεις ἔξερημοῦν καὶ τοὺς κατ-

culicis illius, ut fabula narrat, post leonem oppugnatum exiguo aranearum filo implicatus, omnem gloriam amisit; et dum in pauperes imperium **651** exercet, inclinatus concidit, ut est in Psalmis Davidicis. Nam ii quorum capitibus ut comicus ille pulex insultarat, et quibus veluti mancipiis tantum non colaphos infregerat, non parvo cœtu coacto et criminibus parum sanis concinnatis imperatorem adierunt, et ejus facilitate ac levitate (nam quovis verbo flectebatur) ad rei odium abusi acriter hominem insectati sunt. Ex eo non modo ut parvus globus robusta machina palatio facile excussus est, sed pontificatu etiam dejectus, uno ventroso ab omnibus accusatore delecto, Michaelum Stryphnum classis præfectum intelligo, cui ut omnium avarissimo peculatori et publicam pecuniam hiantibus faucibus devoranti in primis Mesopotamitanus adversatus fuerat. Verum hoc quanquam grave, non tamen adeo grave est, aliquem incomperto crimine cum alio munere, tum vero sacerdotio re maxima propter improbæ linguæ susurros dejici: illud vero nullam prorsus habet excusationem et insignem stultitiam arguit. Nam cum alius Thessalonicæ pontifex creandus esset, deliberatio de Mesopotamitani absentis abrogatione in quæstionem vocatur; **652** et cum in ea criminatione quædam capita claudicare nec satis firma esse ad pontificatus abrogationem viderentur, patriarcha, sive jussu imperatoris sive Mesopotamitani odio sive alia de causa mihi ignota, temere et contra officium, aliquot primariis sacerdotibus secum adductis et in judicum numerum quibusdam male feriatis hominibus relatis, qui benevolentiam imperatoris per fas et nefas captabant, abrogationem decernit; et prætermissis ante quibusdam criminibus, quæ utique convictum omni sacro ministerio pellerent, insertis, id decretum in chartophylacium refert, dato exemplo ejus Chrysantho, cui Thessalonicæ gubernatio commissa erat, quæ acta cum summum dedecus haberent, tamen erant qui iis non aliter gloriarentur quam si hostes devicissent aut feram immanem cepissent. Hoc modo Mesopotamitano Constantino et duobus ejus fratribus ab administratione rei publicæ remotis, alius succedit, homo accuratus, suavibus moribus, disertus **653** ac potius eloquens, Theodorus Irenicus, qui se comem erga omnes præbuit. Collega ei adjunctus est alius, ab avaritia non alienus et perpetua tussi laborans. Qui ambo publicis muneribus occupati Mesopotamitani casum non deridebant, sed perpetuo ob oculos habebant; et imperatoris facilitatem metuentes, non erecti et immoti ut periti equites per montes et valles ferebantur, sed velut fascibus submissis auctoritatem suam subinde astringebant, et multa necessaria præteribant mutationis metu.

οἴκους διαφθεῖρον καὶ πρὸς χρόας ἀνομοίους μεταλλαττόμενον, ὁποῖα τὰ Λιβυκά φασιν, ἡ ὁ παρὰ τῷ Ἰὼβ ἄνάλωτος δράκων συνείληπτο, καὶ ὁ βορὸς μυρμηκολέων ἀπώλετο, εἴτε μὴν ἡ πολυθύσανος αἰγὶς καὶ δειματώδης ἐκείνοις εἰς χάος ἐλήλαται καὶ διέσπασται. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Μεσοποταμίτης Κωνσταντῖνος καὶ οἱ τούτου δύο κασίγνητοι τῶν κοινῶν ἐκκρούονται διοικήσεων, ἀντεισάγεται δ' ἕτερος περὶ τὰς κοινὰς διοικήσεις οὐκ ἐνδέων τοῦ ἀκριβοῦς, χαρίεις τὸ ἦθος μάλα τε τοὺς λόγους ἀποτορνεύειν εἰδὼς καὶ ἀπομηκύνειν εἰς περιόδους ῥητορικῶς· ὁ Εἰρηνικὸς ἦν οὗτος Θεόδωρος, καὶ παρεῖχεν ἑαυτὸν τοῖς πᾶσι κατάλληλον. Συνέζευκται δέ τις ἐκείνῳ καὶ τῶν πόνων συνελαμβάνετο φιλοχρημάτων ἱκανῶς καὶ βηχὶ συνεχεῖ κάτοχος. Ἀμφότεροι οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἐπεστάτουν πράξεσι. Πλὴν τὸ τοῦ Μεσοποταμίτου πτώμα μηδαμῶς ἐν γέλωτι ἔχοντες, ἀλλὰ διὰ παντὸς προορώμενοι καὶ τὸ τοῦ κράτους εὔκολον ὑφορώμενοι οὐκ ὄρθιοι καὶ ἀκλινεῖς, ὡς οἱ ἀκράδαντοι τῶν ἱπποτῶν κατὰ τε πρανῶν καὶ [P. 319] ὀρθίων ἐφέροντο, ἀλλὰ τὸ δυναστεῖον ὑποποιούμενοι ἀνεῖργόν τε καὶ ἀνεσείραζον ἀεὶ τὴν ἰσχύν, καὶ πολλὰ τῶν δεόντων παρέτρεχον τὴν ἀπόβασιν εὐλαβούμενοι.

5. His et hujusmodi rebus Alexius Comnenus triennium in imperio exegit. Reliqua ab eadem ratione nihil recesserunt. Consuetudo mansit eadem, vita mollis et perpetuo socors ingenium. Tunc fœdus Iconiense violatum est. Nam Caichosroes, ejus urbis sultanus, duos equos qui imperatori ab Alexandrino sultano mittebantur eripuit; quorum alterius genu in cursu luxato, per legatos ab imperatore **654** veniam petiit quod ejus equos intercepisset et quod propter alterius læsionem alterum quoque mittere non fuisset ausus. Cæterum se omnino curaturum ne amico esset molestus, neve diu equis careret. Hanc speciosam defensionem imperator non, ut magnanimum virum decuit, æquo animo accepit, neque necessitati voluntatem accommodavit, neque temporum rationem habuit quorum difficultatibus undique urgebatur, sed statim effervescente bile fulminat. Nec tamen quidquam facit quo Persam ulciscatur, sed sibi ipsi plane bellum infert et gladium contra sese stringit. Jubet in carcerem duci et omnibus bonis multari negotiatores omnes tam Romanos quam Turcos, qui Iconio Byzantium venissent; eorum vero merces et jumenta nec ipse ut decuit sibi vindicavit, nec illis reliquit: unde alia alibi dissipata perierunt. Quo barbarus audito denuo legatos mittere **655** noluit, sed armis alacriter arreptis improvisa incursione Cariam et Tantalum oppida ad Mæandrum sita vastavit. Inde ad Phrygiæ Antiochiam contendit, eamque fortassis æque ac heri Cariam et Tantalum cepisset, nisi casus quidam fortuitus impetum ejus divina potius quam humana providentia fregisset. Nam qua nocte ad urbem opprimendam properabat, quidam homo potens filiæ nuptias celebrabat. Erat igitur, ut in hujumodi festivitatibus solet, tumultus hominum convivantium. Cymbala, tympana, saltatores et mulierum cœtus hymenæum cantantium per totam noctem perstrepebant. Ut autem ad urbem accessit Caichosroes, audita organorum harmonia et hominum concentu, non rem ipsam conjectura assecutus, sed militum tesseras esse, qui suum adventum præcognossent, putans ad Lampen discessit, ibique captivos describendos curavit; et cujusque patriam et nomen, et a quo captus esset, item an aliquid suarum rerum **656** amisisset, et an filius

ε'. Ἐν τούτοις μὲν οὖν καὶ τοιούτοις παραπλησίοις ἐνιαυτὸς ἐξίκετο τρίτος ἄρχοντι Ῥωμαίων Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ. Τὰ δ' ἑφεξῆς οὐδὲν ἀντιστατοῦντα τοῖς προτέροις· δίαιτα γὰρ ἦν ἡ αὐτὴ καὶ πάλιν καὶ βίος χαλαρὸς καὶ ἐξημβλυμένον φρόντημα ἀεί. Τότε δὲ καὶ αἱ εἰρηνικαὶ σπονδαὶ παρεωράθησάν τε καὶ συνεχύθησαν ἃς εἶχε βασιλεὺς ἐκτελέσας μετὰ Πέρσου τοῦ διέποντος τὸ Ἰκόνιον. Ὁ μὲν γὰρ Καϊχοσρόης (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ βαρβάρῳ) δύο Ἄραβας ἵππους ἐκ τοῦ σουλτὰν τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας τῷ βασιλεῖ στελλομένους ἀφείλετο. Τοίνυν καὶ θατέρῳ τούτων τὸ γόνυ ἐξαρθρωθέντι ἐν τῷ πρὸς δρόμον ἀνίεσθαι πέμψας εἰς βασιλέα συγγνώμην ᾐτεῖτο, ὅτι τε ὅλως εἰς αὐτὸν διαβαίνοντας ἵππους ἔσχεν ἰδιωσάμενος, καὶ ὅτι περ ἡ τοῦ ἑνὸς ἀχρείωσις καὶ τὴν ἑτέρου ἀποστολὴν πεποίηκεν ὑποστείλασθαι· πάντως δὲ φροντιεῖν τοῦ τῷ φίλῳ ἀνεπαχθοῦς καὶ τοῦ μὴ τῶν ἵππων ἐς μακρὸν στέρεσθαι. Καὶ ὁ μὲν ἐφ' οἷς ἔδρασεν εὐπρόσωπον οὕτως ἠγόρευε τὸν ἀπολογον· ὁ δὲ μήτε τὸ μεγαλόψυχον ἐπαινέσας μήτε μὴν τὴν ἀνάγκην τρέψας εἰς τὸ φιλότιμον, ἢ γοῦν ἐν νῷ βαλλόμενος τὸν καιρὸν βαρὺν ἐνστάτην ἀεὶ αὐτῷ ἐφιστάμενον καὶ πρὸς πνίγμα ἐπὶ πᾶσι κατασχόντα, ὡς πρίνος αὐτίκα καιόμενος τῷ θυμῷ ὑπεβρόντα. Πλὴν ἕτερον μὲν οὐδέν τινι γενναῖον πρὸς ἀντιλύπησιν τοῦ Πέρσου συνεώρακε διαπράξασθαι, καθ' ἑαυτοῦ δὲ στρατεύεται ἀτεχνῶς καὶ τὸ ξίφος τῷ τέως κρυπτόμενον ἀναδείκνυσι. Τοίνυν ἐπιτάττει φυλακαῖς ἐνειρχθῆναι καὶ τὰ ὄντα πάντα ἁφαιρεθῆναι ὁπόσοι Ῥωμαῖοί τε καὶ Τοῦρκοι πραγματευταὶ τοῦ Ἰκονίου ἀπάραντες τὸ Βυζάντιον ἐπεισῆεσαν. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ἐμπορεύματά τε καὶ ὑποζύγια οὔτ' αὐτὸς εἶχεν ὅ δέον οἰκειωσάμενος, οὔτ' ἐναπέλειψεν ἐκείνοις· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις καὶ πάνθ' ὁμοῦ διεσκέδαστο καὶ ἠφάνιστο· ὁ δὲ βάρβαρος τὸ συμβὰν ἐνωτισάμενος, κἀδέν τι τῆς προθυμίας καθυφεὶς μήτε μὴν εἰς ἑτέραν βλέψας πρεσβείαν, κατὰ Ῥωμαίων ὅπλα βαστάζει, καὶ προσπεσὼν ἀπροσδόκητος ταῖς κατὰ Μαίανδρον κωμοπόλεσι Καρίαν τε καὶ Τάνταλον καθ' ἡλικίαν ἠνδραποδίσατο, καὶ πόλεις ἄλλας ὅτι πολλὰς λῃσάμενος πρὸς αὐτὴν ἠπείγετο τὴν κατὰ Φρυγίαν Ἀντιόχειαν. Καὶ τάχ' ἂν ἐξεῖλε καὶ ταύτην ὥσπερ χθιζὰ Καρίαν καὶ Τάνταλον, εἰ μὴ παρὰ δόξαν ἐπέστη τῷ βαρβάρῳ πρὸς τὸ ὀξὺ τῆς σκυλεύσεως οὐκ ἐν προνοίας τινὸς ἀνθρωπίνης ἀλλὰ πως

αὐτομάτως ἢ καὶ θεόθεν παρεισπεσόν τι συγκύρη- A aut filia aut uxor alicujus a Persa aliquo occultata
μα. Ὁ μὲν γὰρ νύκτωρ ἐξαναστὰς κατὰ κράτος εἰς esset, pervestigavit. Hac inquisitione facta, Roma-
Ἀντιόχειαν ἤλαυνεν, ἐπιθησόμενος ὄρθριος καὶ nis omnia restituit; et omnibus captivis in tribus
πορθήσων τὸ πόλισμα· ἔτυχε δ' ἡμέρας ἐκείνης τῶν et familias distributis, qui quinque millium nume-
παρὰ τῇ πόλει δυναμένων τινὰ θύειν γάμους θυ- rum explebant perrexit. In ea abductione Barbaro
γατρί. Ἦν οὖν, ὡς ἐν ταῖς τοιαύταις εἴθισται τελε- illud quoque curæ fuit, ne captivis victus deesset;
ταῖς, ὁμαδος ἀνθρώπων θαλιαζόντων, κύμβαλά τε et distributo inter eos frumento, ne frigus quidem
διὰ ὅλης τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀλαλάζοντα καὶ τύμπανα neglexit, sed correpta securi ipse collapsam arbo-
περικτυπούμενα καὶ ὀρχησταὶ τὼ πόδε παρενσαλεύ- rem dissecuit. Et id spectaculum Persas concur-
οντες καὶ χοροὶ γυναίων τοῖς ὑμεναίοις πρόσφορα rentes monuit ut idem et ipsi facerent, adjecta
ᾄδοντες. Ὡς οὖν ἤγγισε τῇ πόλει [P. 320] Καῖχοσ- laboris ejus causa, et quem inde fructum percepturi
ρόης, τῶν ὀργάνων ἁρμονίαν εἰς ὦτα δτξάμενος essent, ac Persis perpetuo licere lignatum extra
καὶ τῆς συμφωνίας τῶν ᾀδόντων ἀκροασάμε- castra ire, quod a nemine impedirentur; Romanis
νος οὐχὶ τοῦ ὄντος κατεστοχάσατο, ἀλλ' ἀνδρῶν vero non item, caventibus ne fugere visi compedi-
ἡτοιμασμένων πρὸς πόλεμον συνθήματα εἶναι ταῦτα bus vincirentur. Postquam vero Philomilium est
ὑπολογισάμενος, τὴν ἐκείνου προεγνωκότων ἔφοδον, B perventum, et domicilia et agros fertiles eis assi-
ᾤχετο ἐκεῖθεν καὶ πρὸς τὴν Λάμπην ἀφίκετο. Ἔνθα gnavit, et rursus frumentum cæteraque mitia legu-
δὴ ἀπογραφεῖς ἐπιστήσας τῶν αἰχμαλώτων περί τε mina distribuit; et spe bona impletis denique dixit
τῆς παυρίδος ἕκαστον καὶ τῆς κλήσεως ἐπτνθάνετο, reconciliata inter se et imperatorem gratia et
καὶ ὅττις ὁ συλλαβὼν ἀνηρώτα, καὶ εἴ τι τῆς οὐ- fœdere renovato se eos gratuito remissurum esse
σίας ἀπολωλέκει, καὶ εἰ παῖς ἢ θυγάτριον ἢ ἄλοχος **657** domum. Sin aliud consilium caperet imperator, eos quinque integros annos immunes futuros,
ὑπό του τῶν Περσῶν ἀποκέκρυπται. Καὶ τοιαύτην nullo quæstore quidquam postulaturo: deinceps
ἔκταξιν ποιησάμενος, πάντα ἀποδοὺς Ῥωμαίοις vero se tolerabile tributum eis impositurum, quod
καὶ κατὰ φῦλα καὶ συγγενείας πάντας ἀπομερίσας, non, ut apud Romanos moris sit, constitutum exce-
τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω εἶχετο. Συγκεκεφαλαίωτο δὲ ἡ dat nec multiplicetur. His ita ordinatis, Iconium
τῶν ἀνδραποδισθέντων πληθὺς εἰς πέντε χιλιάδας rediit. Ea tamen humana denuntiatio neminem pa-
ἀνθρώπων. Ἐν δὲ τῇ ἀπαγωγῇ ταύτῃ ἐμέλησε τῷ triæ meminisse pœna est, sed multos etiam a Persa
βαρβάρῳ καὶ ὅπως τῶν ζωαρκῶν μὴ σπανίζωνται non captos Philomilium attraxit, cum audissent
οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ σῖτον αὐτοῖς διαδοὺς οὐδὲ τὸ τῆς quomodo cognati et populares eorum a sultano
ὥρας ψῦχος παρῆκεν ἀνήκεστον (48)· πέλεκυν γὰρ tractarentur. Sic ab ortu Romanorum ad nostra
ἐγχείριον ἔχων καὶ αὐτουργῶν εἰς σχίδακας διῄρει, C usque tempora non modo sancti defecerunt et ve-
τυχὸν οὕτω, χρόνῳ ἀνατραπὲν γεράνδρυον. Ἀλλὰ ritas imminuta est, verum etiam ob iniquitatem
καὶ τοῖς συνδραμοῦσι πρὸς τὴν θέαν Πέρσαις multiplicatam charitas vulgo refrixit, ut integræ
ὁμοίως δρᾶν ὑπετίθετο, προσεπάγων ἅμα καὶ ὑπο- civitates Græcæ, patria cupide relicta, ad Barbaros
βάλλων τὸ τῆς ἐργασίας αἴτιον καὶ τὸ πρὸς τι εὔ- in colonias abierint. Nam crebræ tyrannides sub-
χρηστον αὐτοῖς ἐπιλέγων· Πέρσαις μὲν γὰρ ἐξεῖναι ditis sobriam vivendi rationem extorserunt; et
διὰ παντὸς ἐξιέναι τῆς παρεμβολῆς καὶ ξυλεύεσθαι, plerique imperatores, rapinis assueti, nihil in suos
ὅτι μηδ' ἔσται τις αὐτοῖς προσιστάμενος, Ῥωμαίοις moderati vel cogitarunt vel fecerunt. Jam videa-
δὲ οὐχί, φυλαττομένοις τὸ μὴ δοκεῖν ἀποδιδράσκειν mus quid imperator gesserit. Andronicum Ducam
καὶ τὰ ἐκ τοῦδε ὀφορωμένος ὡς φυγάσιν ἐπικεισό- adolescentulum adhuc mittit ad bellum Persæ
μενα δεσμά. Ἐπεὶ δὲ τὸ Φιλομίλιον κατέλαβεν, inferendum. Is cum suis Persas sero tandem ag-
ἐπαύλεών τε μοτέδωκε καὶ γῆς ἐπεμέτρησε μέρος greditur, et noctu pastores et armenta cujusdam
πρὸς ἐργασίαν ἀγαθῆς, σίτόν τε αὖθις διέδωκε καὶ Ameræ Arsanæ adortus **658** non multo post re-
ὅσα τῶν ἡμέρων καρπῶν σπόριμα. Καὶ μὴν ἐλπίδων cessit. Sed et ipse imperator ab amœnis Propon-
χρηστῶν ἐνέπλησε, τέλος εἰπὼν ὡς αὐτοῦ καὶ βα- tidis locis ægre tanquam a loto aut cantu sire-
σιλέως αὖθις φιλιωθέντων καὶ πρὸς τὰς πρότερον num avulsus, Nicæam et Prusam est profectus,
σπονδὰς ἀπιδόντων προῖκα καὶ αὐτοὶ τὴν ὁδὸν D non ut Persas ulcisceretur, sed ne ex Batho digressi,
ἐπάνοδον ἔξουσιν· εἰ δέ τι ἕτερον μεταβουλεύσεται ubi magnus eorum numerus stativa habebat, urbes
βασιλεὺς, ἐπὶ πέντε ὅλοις ἐνιαυτοῖς ἀδασμολόγητοι et agros finitimos popularentur. Nec amplius uno
καθεδοῦνται, μηδένα τὸν ὁποιονοῦν ἀπόδομα εἰσ- mense ibi exacto, Byzantium rediit. Inchoante
πράττοντα ἔχοντες, μετέπειτα δὲ καταβαλοῦνται ὃν vere denuo cum summa festinatione coguntur
αὐτὸς ἀνεπαχθῆ διατάξαιτο σφίσι φόρον, οὐχ ὑπερ- exercitus. Milites enim frequentibus eodem anno
βαίνοντα τὸν ὅρον, ὡς εἴθεται Ῥωμαίοις οὐδὲ expeditionibus fatigati ea molestia carere et diu-
πρὸς τὸ πολλαπλάσιον κορυφούμενον. Καὶ ὁ μὲν tius domi manere cupiebant. Concurrunt igitur ut
ταῦτα οὕτω διατετραχὼς ἐπανῆκε πρὸς τὸ Ἰκόνιον.

Hier. Wolfii notæ.

(48) Alter ait Sultanum Turcos suo exemplo ad juvandos captivos incitasse, alter eum captivis secures dedisse ad ligna cædenda, et Turcos ea re prohibuisse.

ultra dimicaturi, et aut superaturi Barbaros aut pro patria occubituri. Ita copiæ Cypsella ut in una castra convenerunt.

A τὸ δὲ φιλάνθρωπον τοῦτο διάγγελμά οὐδένα τ
αἰχμαλώτων πατρίδος ἀφῆκε μνήσασθαι, ἀλλὰ
πρὸς πολλοὺς ὁπόσοι πρὸς Περσῶν οὐγ ἑάλωσαν ἐς
Φιμομίλιον ἐφειλκύσατο, ἀκηκοότας ὅσα τοῖς καθ' αἷμα καὶ πατριώταις ὁ Πέρσης εἰργάσατο. Οὕτως ἐκ
τῶν εἰς ἡμᾶς Ῥωμαίων γενεᾶς οὐχ ὅπως ἐκλέλοιπεν ὅσιος, καὶ ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθεαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πλ
θυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἀπεψύγη τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπησις, ὡς τὴν παρὰ βαρβάροις ἀποικίαν πόλεις ὅλας Ἑλ
νίδας ἐλέσθαι καὶ τῆς πατρίδος ἀσμένως ἀλλάξασθαι· αἱ γὰρ συχναὶ τυραννίδες τότε ὑπ' ἀρχὴν τῆς σώφρο
διαίτης ἐξέκρουσαν, καὶ ταῖς ἁρπαγαῖς τῶν κρατούντων οἱ πλείους ἐγγυμνασάμενοι οὐδέν τι τ
τοὺς ὁμοφύλους μέτριον ἐνενόουν καὶ διεπράττοντο· ἀλλ' οἷα καὶ τὰ [P. 321] παρὰ βασιλέως πρὸς
οὑτωσὶ συμβάντα διῳκημένα. Στέλλει τὸν Δοῦκαν Ἀνδρόνικον νεανίαν πρώτως ὑπηνήτην τῷ Πέ
συμπλακησόμενον. Ὁ δὲ μεθ' ὧν ἡγεμόνευεν, ὀψὲ ποιεῖται τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἔφοδον. Ἀμέλει
νυκτὸς ἐπιθέμενος ποιμνίταις καὶ βουκολίοις ἀμηρᾶ τινος Ἀρσανῆ μετ' οὐ πολὺ ἐπανέςεξεν. Ἀλλὰ
βασιλεὺς αὐτὸς ὡς ἀπὸ λωτοῦ καὶ Σειρήνων τῶν τρυφερῶν χωρίων τῆς Προποντίδος μόλις ἀποσ
σθεὶς κατὰ Νίκαιαν καὶ Προῦσαν ἀφίκετο, οὐκ ἀντιμετρήσων ἢ ἀνταποδώσων τοῖς Πέρσαις ὅ ἐμέτ
σαν καὶ ἀνταπέδωκαν ἡμῖν ἀνταπόδομα, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰς ἐκεῖσε πόλεις καὶ χώρας κακῶς διάθων
τῶν τοῦ Βάθους ἐξαναστάντες μεσῶν, ἐν οἷς οὐ μέτριοι τότε κυλίζοντο. Πλὴν καὶ βασιλεὺς μ
τοῖς ἐκεῖσε ἕνα προσδιατρίψας ὀξέως ἐπάνεισιν εἰς Βυζάντιον. Ἀνατείλαντος δ' ἔαρος γίνονται
λιν συνδρομαὶ τῶν στρατευμάτων καὶ συλλογαὶ μεθ' ὅσης οὐκ εἴπῃ τις ἂν ὁρμῆς καὶ συντονωτά
ἐπειγωλῆς· ἐπεὶ καὶ ταῖς πολλάκις τοῦ ἔτους συνόδοις καὶ ταῖς συχναῖς συντάξεσιν ὁ στρα
ἀποκναίσαντες στῆναί τε τῶν ἐπαλλήλων συνελεύσεων ἥρων καὶ τῆς οἴκοι ἀναβολῆς ἐγλίχοντο. Ἀ
ὑπὲρ ἰσχὺν τοίνυν ἀγωνιούμενοι συνελέγησαν, καὶ ἢ κρείττους τῶν ἀλλοφύλων ἐσόμενοι ἢ μετ' εὐκλεία
ὑπὲρ τῶν πατρίδων ἀποθανούμενοι. Καὶ οὕτω μέν αἱ δυνάμεις ὡς εἰς ἕν στρατόπεδον τὰ Κύψελλα συ
ηθροίζοντο.

5. Ausus est imperator sua sponte id quod jam dicam. Morbo articulari per certa intervalla laborabat, et dolore pedum in primis affligebatur, pejore materia eo delabente et cruciatus intolerabiles **659** excitante, qui et motum adimebant et acres febres inflammabant. Quadam ergo die foribus cubiculi clausis arcanum nemini præterquam cubiculariis indicat; et ferramentis candentibus in tibias profunde impressis principio dolores animo philosophico perfert et contumeliosis dictis medicos repudiat, quod in solis purgationibus versari didicissent, neque quidquam remedii ultra evacuationes adhibere scirent. Deinde vero ustionibus inflammatis, et majoribus doloribus subsecutis, medici non singulatim, sed omnes simul convocati sunt, cognatis ejus metuentibus ne decursus humorum ad crura impeditus principali aliquo membro insesso necem illi subito inferret, et imperium præter exspectationem ad alium transferretur. Ac medici pharmaca ei præbere decreverunt, ut commotio simul et redundantia humorum egestionibus sisteretur. Itaque medicamenta singulis fere diebus temperabantur, neque sane frustra erant. At imperatrix Euphrosyne, quamquam de valetudine mariti ut par erat **660** sollicita, tamen cum iis quibus arcana sua committebat de successore imperii magis deliberabat, ne is sibi inimicus et infensus esset, sed potius amicus. Nam imperator filium non habebat, sed duas duntaxat filias, easque viduas: nam Irenes maritus Andronicus Contostephanus obierat, Anna vero ut natu minor, ita forma præstantior, Isaacio Comneno nupta fuerat

B ε'. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτογνωμονῶν ἀποθαῤῥεῖ δ
ὁ λόγος λέξων ἔρχεται. Ἔπασχε τὰ ἄρθρα τοῦ σώ
τος κατὰ κύκλον οἱονεὶ καὶ περίοδον (49), τοὺς
πόδας καὶ μάλιστα ὕλης ἐνσκηπτούσης μοχθηρ
ρας καὶ ὀδύνας δυσποίστους ἀποτικτούσης, ἐξ
ἀκινησίαι τε προσεπήγοντο τοῦ πάθους φλεγμ
νοντος καὶ λάβροι πυρετοὶ πολλάκις ἐπήγιζον. Κ
τινα οὖν ἡμέραν τὰς θύρας τοῦ κοιτῶνος ἐπιςυ
σας, ἄλλῳ μὲν οὐδενί, τοῖς δὲ προκοίτοις ἐκφή
τὸ ἀπόῤῥητον, σιδήρια πυρακτωθέντα τοῖς κνήμ
ἐπιτίθησι, καὶ εἰς βάθος τὸν καυτῆρα ἐπαγαγὼν
μὲν πρῶτα φιλοσοφῶν, τὰς ὀδύνας πρὸς τὰς κάτ
τῶν ποδῶν ἀπεμάχετο, μεθ' ὕβρεών τε τοὺς ἰατρ
ἀπεπέμπετο, περὶ μόνα τὰ καθάρσια τούτους λέ
ἀεὶ στρέφεσθαι καὶ μηδέν τι πλέον τῶν κενωσίμ
C εἰδέναι, καὶ μετιέναι τοῖς κάμνουσιν ἴαμα. Τὰ
ἐωεξῆς φλεγμοναὶ τῶν καυτηριῶν καὶ περιωδυ
τῶν πρώην δριμύτεραι. Ἰατροὶ· ἐπὶ τούτοις εἰσ
κλημένοι οὐχ ὁ μὲν ὁ δ' οὔ, ἀλλὰ πάντες κοινῇ
Πρὸς δὲ τούτοις καὶ δέος ὑποθρᾶττον τὸ αἷμα,
πως τὸ τῆς ὕλης μεθιστάμενον, τῆς περὶ τ
πόδας καθόδου ἀνακοπὲν, εἰς τι καίριον ἐνσκή
μέρος τοῦ σώματος, καὶ αὐτὸν μὲν παρασύρῃ τ
ζῆν αἰφνηδὸν, ἡ δ' ἀρχὴ μεταπεσεῖται παρὰ δέξ
πρὸς ἕτερον. Οἱ μὲν οὖν τῶν σωμάτων φροντισ
ρες φαρμακεύειν αὐτὸν ἐγνώκεσαν. Οὕτω τὸ
τὸ τῆς ὕλης κινούμενόν τε ἅμα καὶ πλεονάζον ἠ
λιγιάσειε ταῖς κεώσεσι. Καὶ ἦν τὰ φάρμακα ἡμ
παρ' ἡμαρ σχεδὸν κεραννύμενα, καὶ τὸ ἀνύσιμον ε
τοῖς ἐφωμάρτει. Ἡ δὲ βασιλὶς Κύφροσύνη ἐφρόντ
μὲν καὶ τῆς ὑγείας, ὡς εἰκὸς, [P. 322] τοῦ εὐνέτ
D ἐσκέπτετο νὺ πλέον μετὰ τῶν συνήθων, καὶ οἷς

Hier Wolfii notæ.

(49) Dubium utrum de lunæ eclipsi, an diminutione loquatur.

κρυφιώδη τῶν βουλευμάτων προσανετίθει καὶ τοῦ στήθους ἀνεμήρυε τὰ ἀπόρρητα, καὶ περὶ τοῦ παραληψομένου τὴν βασιλείαν, ὡς ἔσται τις αὐτῇ μὴ ἀνάρσιος μηδ' ἀπεχθὴς ἀλλ' ἀσπάσιος. Βασιλεῖ μὲν γὰρ οὐκ ἦν διάδοχος υἱὸς τῆς ἀρχῆς, δυάζουσαι δὲ θυγατέρες, καὶ αὗται τῶν συνεύνων μικροῦ σπανιζόμεναι· ἡ μὲν γὰρ προφερεστέρα καθ' ἡλικίαν Εἰρήνη θανάτῳ μαλακῷ δαμέντα τὸν σύλλεκτρον Ἀνδρόνικον τὸν Κοντοστέφανον ἀπεβάλετο, Ἄννα δὲ ἡ κατὰ γένεσιν ἑφεπομένη, τῷ δὲ κάλλει προτερεύουσα, Ἰσαακίῳ συνῴκει τῷ Κομνηνῷ, ὃς κατὰ Μυσίαν ἐναπέθανε τοῖς δεσμοῖς, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις εἰρήκειμεν. Ἐπιλογαὶ τοίνυν καὶ ψηφοφορίαι τῶν ἀρξόντων ἄλλαι τε παρ' ἄλλων ἐγίνοντο, καὶ πᾶσαι πρὸς τὸ τῶν προβαλόντων ἐτελοῦντο χρήσιμον. Τοῦ δ' ἀξίως βασιλεύσοντος Ῥωμαίων καὶ ὡς ἄριστα τὰ κοινὰ διακυβερνήσοντος πράγματα οὐδεὶς οὐδένα λόγος εἰσήρχετο, ὥστε ὑπὸ τῶν ἀβελτέρων καὶ νήπια ἔτι ἐν γάλαξιν ὄντα καὶ σπαργάνοις ἐνειλημένα πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐπεκρίνετο. Αὐτῶν μέντοι τῶν ἐν γένει καὶ πλούτῳ περιβλεπομένων ὁ μὲν πρωτοστράτωρ Μανουὴλ ὁ Καμύτζης τῷ πρός μητρὸς ἐπεκάθητο θείῳ τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ, οὗτος δ' αὖθις κατ' αὐτοῦ ἀντωφθάλμει, Οἱ δὲ τοῦ βασιλέως κασίγνητοι τρεῖς ὄντες καὶ παρ' Ἀνδρονίκου τυφλωθέντες, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν γαμβρὸς ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης ἐξόμματος καὶ αὐτὸς δεικνύμενος, παισὶ τοῖς ἑαυτῶν τὴν ἀρχὴν ἠνδρολόγουν. Ἦσαν δ' οἱ χθές τε καὶ πρώην διαμασσώμενοι τὰ δρυόκαρπα καὶ τὰ Ποντικὰ ὕεια κρέα ἐπὶ στόματος ἔτι φέροντες ἐπείρων καὶ ἤρων τῆς βασιλείας μάλα λαμπρῶς, καὶ ὅλοις ἐς αὐτὴν περιέργοις ἐνητένιζον ὄμμασι, προαγωγοῖς καὶ προμνήστορσι χρώμενοι ὁπόσοι τῶν ἀγοραίων ὠνιοι χρημάτων καὶ κοιλιόδουλοι, ὡς μακρῷ κάκιον τοῦ καθ' ἕνα τὸ κοινῇ γινόμενον ψήφισμα. Ὦ περίπυστον πρᾶγμα Ῥωμαίων ἀρχή, καὶ πᾶσιν ἔθνεσι ζηλωτὸν καὶ προσκυνητὸν ἀξίωμα, οἵους ὑπήνεγκας βιαστάς! Οἷοί σοι ἐπανέστησαν ὑβρισταί! Οἷοί σοι ἐπεμάνησαν ἐρασταί! Οἵους ἐνηγκαλίσω! Οἵοις ὑπέθηκας ἑαυτὴν καὶ φιλοτήτων μετέδωκαι, ἐταινιώκεις τε τῷ στεφάνῳ καὶ περιέβαλες τὸ διάδημα καὶ τὸ φοινικόχρουν περιέδησας πέδιλον! Θυμαλγέστερά εἰσιν ὄντως τὰ σὰ ὧν πέπονθε Πηνελόπη παραλληλιζόμενα, καὶ κατ' οὐδὲν ἀπέοικας βασιλείας γυναικὸς πανευδαίμονος, σεμνῆς τὸ κάλλος, εὐφυοῦς τὸ μέγεθος, εὐπρεποῦς τὴν ὄψιν, ἐαλωκυίας μέντοι χερσὶν ἐραστῶν ἀναιδῶν, μηδὲ τιμωμένων ὀδυλοῦ παρ' ἐχέφροσιν, οὔτε μὴν ἐχόντων τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτῆς συνιδεῖν, μηδ' εὐλαβουμένων τὸ ὕψος, μηδ' ὑποστελλομένων τὸ εὐγενές, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὸς ὕβριν περιελκόντων καὶ εἰς κοίτην ἀπαγόντων ἀθέμιτον. Αἲ τῆς αἰσχρουργίας! Οἷα πέπονθας, οἷα τεθέασαι! Ὁκοίης πόρνης ἐγένετό σοι χρῆμα περίπυστον [P. 323] καὶ πρᾶγμα περίδοξον. Καὶ φροῦδον μὲν σοι τὸ ἀπείριττον ἐκεῖνο κάλλος καὶ τὸ τοῦ προσώπου αἰδῆμον καὶ ἡ σώφρων καὶ προτέρα ἐγκρατὴς δίαιτα, περίεργον δὲ καὶ μετεγγραφὴν ἐντρίψεσι καὶ φαρμάκοις τὸ σὸν πρόσωπον, καὶ διεσκεύασαι πρὸς τρυφὴν καὶ πρὸς ἦθος ἀκόλαστοι μετερρύθμισαι· οἱ γάρ σε διασάμενοι τὴν πρώην ἀπεριέργως καλὴν καὶ τὸ εἶδος ἀγαστὴν καὶ ἐπέραστον πρὸς τὸ ἑταιρικὸν μετεπλάσαντο σχῆμα. Πότε ἀνανεύσεις τῆς ἀμόρφου ταύτης εὐμορφίας

qui in Mysia in vinculis obiit, ut supra narravimus. Igitur alii atque alii imperatores nominantur, sed omnes qui iis opportuni essent a quibus nominabantur. De eo vero deligendo qui rempublicam optime et e dignitate Romanorum administraret, nemini quidquam in mentem veniebat. Unde vecordes homines etiam infantes in cunis adhuc vagientes designabant. Ex nobilitate et opibus claris Manuel Camizes protostator avunculo suo Joanni sebastocratori adversabatur. Is vero vicissim illum impediebat. Tres vero imperatoris fratres ab Andronico excæcati, et eorum sororius Joannes Cantacuzenus, et ipse orbus oculis, filiis suis favebant. **661** Erant etiam qui Ponticarum nucum et suillarum carnium reliquias adhuc in dentibus gestantes, imperium haud dissimulanter et amarent et ambirent, et curiosos in id oculos defigerent, sed pronubis seu lenonibus utentes hominibus circumforaneis, qui ventri serviebant et pecunia facile corrumpebantur. Quanto deterius est suffragium multorum quam unius! o celebre Romanorum imperium, et omnibus gentibus admiranda et adoranda majestas, quales tyrannos pertulisti! quibus injuriis exagitata es! quales amatores in te insanierunt! quales homines es amplexa! qualibus te substravisti et oscula præbuisti! quales corona et diademate et purpureo calceo exornasti! graviora utique ab illis pertulisti quam Penelope a procorum frequentia. Nimirum ab omni parte similis es regiæ matronæ felicissimæ, forma venerabili, justa magnitudine, vultu venusto, sed captæ impudentium amatorum manibus, quos cordati homines vix centusse liceantur, qui magnificentiam illius æstimare nequeant celsitudinem **662** non revereantur, nobilitate nihil moveantur, aliquando etiam eam per contumeliam in nefarium cubile pertrahant. Hei dedecus, hei flagitium, qualia perpessa es! qualis visa es! facies meretricis, o inclyta et celebris majestas, contigit tibi. Evanuit naturalis illa tua pulchritudo et vultus verecundia et frugi pridem et modesta vitæ ratio. Nunc facies tua luxu et fucis est corrupta; ad delicias exorbitasti, ad mores dissolutos deflexisti. Nam qui tibi vim fecerunt pridem citra curam formoseæ, vultu admirabili et amabili præditæ, ad meretricium habitum te redegerunt. Quando istam deformem formam exues? quando accersitum aspectum et gressum mutabis? qui te a tyrannicis istis amplexibus per vim vindicabit, et ad veterem castimoniam et libertatem reducet? Nam nunc quidem parum abest quin te rideamus potius quam miseremur, eorum utentem consuetudine qui dedecent; atque id opprobrium intuentes, vereamur ne prorsus delearis et ad extremum corruas.

καὶ τοῦ δυσειδοῦς εἴδους καὶ τοῦ ἐπιποιήτου βλέμματος καὶ βαδίσματος; Ἢ τίς ὁ ἐξάξων σε τῶν πρὸς βίαν τυραννικῶν τούτων περιπλοκῶν καὶ πρὸς τὴν πρώην ἐπανάξων ἀκαπήλευτον καὶ ἐλευθέραν διαγωγήν; Ὡς νῦν γε καὶ τὸν οἶκτον εἰς γέλων μετενεγκεῖν κινδενεύομεν, οἷς οὐ δεῖ συμφερομένην ὁρῶντές σε. καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης προβλέποντες δεδίαμεν μὴ εἰς τέλος ἀφαντωθείης καὶ καῤῥαγείης εἰς πτῶμα τὸ δυσανόρθωτον. Ἀλλ' εἶεν.

Sed ad institutum redeamus Imperator, nondum plane recuperata valetudine, cum pedibus nondum insistere posset, Cypsella abit rebus ad bellum gerendum necessariis instructus. Verum illo adhuc **663** male affecto, Scythæ cum cohorte Blachorum Istro trajecto Thracia oppida Mesenæ et Zurulo finitima in ipso divi Georgii martyris festo subita incursione populantur. Ac decrevisse Barbari et eam tesseram a ducibus accepisse ferebantur, ut Cuperii convenirent. Locus is est non procul Zurulo dissitus, ubi tum festum martyris magna hominum frequentia celebrabatur. Sed mane humili nebula orta, maxima Barbarorum pars in alia loca est delata et usque ad maritimam Rædestum descendit, Pars tamen eorum quædam in Cuperium irrupit. Cæterum multitudo quæ ad festum convenerat, pstius rata vim propulsare quam tolerare, curribus templum vallavit, et primæ Barbarorum incursioni aditum facile interclusit, cum Scythæ pagos oppugnare non solerent, et nunc etiam urbium munitiones declinent, ut qui turbinis instar primo duntaxat impetu obviis quibusque vastatis domum sese recipiant. Eos tamen qui omisso templo Zurulum **664** petebant omnes interceperunt. Verum universi malorum expertes fuissent, nisi perditissimus Racendytes, qui colligendi vectigalis ergo venerat, Branæ Theodori, qui ei provinciæ præerat, monita sprevisset. Edixerat autem ne populus ad festum conveniret, et Scytharum incursionem indicarat, optione data utrum dicto audientes et incolumes esse, an spretis suis monitis perire mallent. Nunc is qui mundo prorsus renuntiarat, qui plane a terrenis rebus avulsus erat, Christiano pallio ultro induto, veritus ne sibi æreus stater disperso populo elaberetur, litteras eas in sinu abdidit et in nigra veste tanquam in tenebris occultavit; et populo prædixit, quasi vates esset homo corradendi nummos et nundinandi peritior, eos nihil mali passuros: famam sæpe veritatem opprimere, neque certi quidquam afferre. Scythas autem cum magna præda recedentes Romanus exercitus, qui Byziam tuebatur, aggreditur, cædit, in fugam conjicit, **665** maximam prædæ partem recuperat, eam tamen non diu tenet. Nam Romanorum naturalis et insana et in rebus minime convenientibus contumax avaritia victoriam corrupit; qui cum toti in eo essent ut Scythis prædam ex agro Romano receptam extorquerent, eos qui fugiebant in se converterunt et vicissim fugati sunt.

A Ὁ δὲ δὴ αὐτοκράτωρ μήπω καθαρῶς ἀνασφήλας τῆς νόσου μηδ' ἐπὶ τῶν ποδῶν στῆναι δυνάμενος ἕξεισι καὶ ἄπεισι πρὸς τὰ Κύψελλα, ἐξαρτύσας ὅσα πρὸς πόλεμον ἄραρεν. Αὐτοῦ δ' ὄντος ἐν καχεξίᾳ, Σκύθαι μετὰ μοίρας Βλάχων τὸν Ἴστρον διαβάντες τοῖς Θρᾳκικοῖς πολίσμασιν, ὁπόσα περὶ Μεσήνην καὶ Τζουρουλὸν, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἐχόμενα ἐξ ἐφόδου ἐκειρον κατ' αὐτὴν τὴν ἐτήσιον μνήμην Γεωργίου τοῦ Χριστομάρτυρος. Ἦν μὲν οὖν, ὡς ᾔδετο, τοῖς Βαρβάροις σκέμμα καὶ σύνθημα πρὸς τῶν ἡγεμόνων τῆς ὁδοῦ δοθὲν ἐς τὸ Κουπέριον ἀφικέσθαι (τὸ δὲ ἐστιν ἐκ γειτόνων τῆς Τζουρουλοῦ διακείμενον, ἔνθα ἤγετο τηνικαῦτα τῷ μάρτυρι ἑορτὴ καὶ πανήγυρις συγκεκρότητο(, ὁμίχλης δὲ περισπασθείσης ἔωθεν χαμαιφερῶς τὸ μὲν πολὺ τῶν
B Βαρβάρων τῆς προκειμένης ἀποῤῥαγὲν εἰς χωρία μετέῤῥευσεν ἕτερα, μέχρι καὶ τοῦ παράλου Ῥαιδεστοῦ κατιὸν, μοῖρα δὲ τις αὐτῶν περὶ τὸ Κουπέριον ἐνσκήψασα εἰς μὲν τὸν ναὸν καὶ τὸ περίαυλον οὐκ εἰσήλθοσαν· τὸ γὰρ συνελθὸν πλῆθος ἐπὶ τῷ τὰ ὅσια τελέσαι τῷ μάρτυρι, δρᾶται τι μᾶλλον φθάσαν ἢ παθεῖν ἀναμεῖναν κεκρικὸς δέον, ἁμάξας ἀγηοχὸς καὶ τὸν νεὼν περιφραγμῶσαν κατὰ τὴν πρώτην εὐθὺς τῶν Βαρβάρων ἐπέλευσιν τὰ ἐκεῖσε πεποίοκεν ἄβατα ἄλλως τε καὶ τοῖς Σκύθαις ἀπείρηται τειχομαχεῖν τὰ ἐν κώμαις ἐκτρεπομένοις ἐς δεῦρο καὶ πόλεσιν ὀχυρώματα, ὡς οἷα πρὸς τὴν πρώτην ὁρμὴν κατὰ λαίλαπος κίνησιν ἀναῤῥιπτόντων τὰ ἐν ποσὶ καὶ πρὸς ἤθη τὰ οἰκεῖα μεταχωρούντων. Τοὺς δὲ γε τοῦ νεὼ ἀφεμένους καὶ πρὸς τὸ πόλισμα τὸν Τζουρουλὸν ὡς ἔχον σῶσαι μεταχωρή-
C σαντας πανδημεὶ ᾐχμαλώτευσαν, μὴ λαβέσθαι φθάσαντας τοῦ ἐρύματος. Ἦσαν δ' ἂν ἅπαντες τοῦ κακοῦ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπείρατοι, εἰ μὴ ὁ κάκιστ' ἀπολούμενος ῥακενδύτης ὃς ἐκ τῆς Ἀντιγόνου μονῆς ἐκεῖσε ἀφίκετο τελωνήσων τὴν πανήγυριν, παρ' οὐδὲν ἔθετο ὅσα ἦν ἐπιστείλας ὁ Βρανὰς Θεόδωρος, ὃς τῶν ἐκεῖθι χωρῶν ἡγεμόνευεν, ἀπαγορεύσαντα μὲν τὴν τῶν πολλῶν ἐς τὸ Κουπέριον συνδρομὴν, τὴν δ' ἐπιδρομὴν τῶν Σκυθῶν [P. 324] ἀπαγγέλλοντα καὶ προτιθέντα αἵρεσιν, ἢ κακῶν ἀπαθεῖς εἶναι τοὺς συνελθόντας τῶν ἐντελλομένων ἀκούσαντας ἢ τεθνάναι παρακούσαντας, Νῦν δὲ ὁ τοῖς ἐν κύτμῳ ἐπίπαν ἀποταξάμενος καὶ λαμπρῶς τῶν κάτω ἀπεῤῥαγεὶς, τὸ δὲ κατὰ Χριστὸν τριβώνιον ἐθελοντὴς ὑποδὺς, δείσας μὴ χάλκεος στατὴρ αὐτὸν διαδράσειε
D τοῦ λεὼ διασπαρέντος, τὴν μὲν δέλτον τῷ κόλπῳ ἐνέβυσε καὶ ὡς ἐν σκότει τῇ μελανειμονίᾳ [παρι-πεμψε, τοῖς δ' ἀγειρομένοις προὔλεγεν, ὡς εἰ καὶ προφήτου ἦν περισσότερος ὁ τῆς ἐννοίας, ἔνθα τὸ κέρδος, ἐμπορικὸς καὶ δριμύπατος, ὡς οὐδὲν τι πείσονται ἀηδὲς καὶ ὁποῖον αἱ φῆμαι τὰ πολλὰ τὴν ἀλήθειαν τυραννοῦσαι μὴ διακριδὸν καταγγέλλουσι. Καὶ οὕτω μὲν οἱ Σκύθαι λείαν ἐλάσαντες πολλὴν ἀνεζεύγνυον, ὁ δὲ τὴν Βυζίην φυλάσσων Ῥωμαϊκὸς στρατὸς, μαθὼν ἐπανιέναι τοὺς Σκύθας, τὴν ἐπ' αὐτοὺς ἐτράπετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ συνέβαλον ἀμφότερα

τὰ στρατεύματα, κρατεῖ τὸ ἡμέτερον, φόνος τε καὶ τροπὴ γίνεται τῶν Σκυθῶν, καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας πλεῖστον ἀνίεται, καὶ τοῦτ' ἐπὶ βραχύ· ἡ γὰρ σύμφυτος καὶ μανιώδης κἀπὶ τοῖς μηδαμῶς καθήκουσιν ἀμετάθετος Ῥωμαίων λίχνευσις τὴν νίκην διέφθειρεν· Ὅλοι γὰρ τοῦ ἁφαρπάζειν καὶ μεταφέρειν γινόμενοι ἅπερ ἦγον οἱ Σκύθαι τὰς Ῥωμαϊκὰς χώρας πορθήσαντες, τὸ ἀπιὸν καὶ δραπετεῦον πολέμιον ἐπέστρεψε καθ' ἑαυτό, καὶ παλίωξιν ἐντεῦθεν εἰργάσαντο.

ΤΟΜΟΣ Γ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

IMPERII ALEXII COMNENI

LIBER TERTIUS

α', Καὶ τῇδε μὲν καὶ ταῦτα συμβέβηκε, βασιλεὺς δ' [P. 325] ἀπάρας ἐκ τῶν Κυψέλλων τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐφίσταται, κἀκεῖθεν ἀναστὰς κατὰ τοῦ Χρύσου ὁρμᾷ. Οὗτος γὰρ τὴν Στρούμμιτζαν ἰδιωσάμενος, Βλάχος ὢν τὸ γένος, καὶ φρούριόν τι ἀπολαβὼν λεγόμενον Πρόσακον ἐς τυραννεῖον ἑαυτῷ κατεσκεύασε, κρατύνας παντοίως τὸ ἕρυμα, ὅπερ ἡ μὲν φύσις ἀρχῆθεν φιλοτίμως ἐξεῦρέ τε καὶ ἀνέδωκε· πέτραι γὰρ εἰσιν ἀπορρῶγες δισχιδεῖς, συνεπτυγμέναι ἀλλήλαις, μία δ' ἐς αὐτάς ἐστιν ἄνοδος στενὴ καὶ βίαιος καὶ ἀμφίκρημνος, ἡ δὲ λοιπὴ περίμετρος τῶν πετρῶν αἰγίλιψ ἅπασα καὶ ἀπρόσβατος, καὶ ποταμὸς βαθυδίνης ὁ Ἄξιὸς ἀμφιπερικλώμενος ἐπιτειχίζει ταύτας παραλογώτερον· ἐλθοῦσα δ' εἰς ὕστερον ἡ τέχνη ἀνθαμιλλήτρια τῇ φύσει ἀνελώτους αὐτὰς μικροῦ ἐτεκτήνατο. τείχη γὰρ ἀῤῥαγῆ διειληφυῖα κατὰ τὴν ἐνδοθεῖσαν ἄνοδον ὑπερφυὲς τετέλεκεν ὁρμητήριον. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἕρυμα τὸν Πρόσακον Ῥωμαῖοι μὲν πάλαι παρεῖδον, Βουλγάρων ἀφροντιστοῦντες, καὶ κατέλιπον ἔρημον, ὁ δὲ Χρύσος ἐπιποιήσας εἶχε κατὰ Ῥωμαίων ἀπρόσμαχον οἰκητήριον, πᾶν ὅτι περ ὅπλοις τρόφιμον ἐκεῖσε συνηλικὼς, ἀφετήριά τε ὄργανα περιστήσας καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐνθέμενος ἄφθονα, ποίμνιά τε καὶ βουκόλια κατ' ἀγέλας ταῖς ἀκρωνυχίαις ἀνεὶς νέμεσθαι· οὐ γὰρ εὐπερίληπτος ἡ τοῦ φρουρίου τοῦδε περίμετρος, ἀλλ' ἐς ὅτι πλεῖστον εὐρύνεται καὶ μηκύνεται, καὶ ἄλσεσιν ἐς ὄμβρων κομᾷ, καὶ χωρίοις δρυμώδεσι βέβριθεν, ἐνὸς δὲ τινος καλοῦ, καὶ τούτου ἀπαραιτήτου, καλλίστου καὶ κρατίστου τὸ φρούριον στέρεται· οὐδὲ γὰρ βραχεῖά τις ὕδατος λιβὰς ἐκεῖ που ἐκδίδωσιν, οὐδὲ φρεάτιά εἰσιν ὀρυκτὰ, ἀλλὰ δεῖ ἐς τὸν ποταμὸν κατιέναι καὶ ὑδρίαις ἀρύσασθαι τὸν ποτόν. Τοιούτον τοίνυν ἐρύματος ἐγκρατὴς ὁ Χρύσος γενόμενος πρὸς οὐδὲν ὅτι κατ' αὐτοῦ βασιλεὺς ἔπεισιν ἐτετάρακτο, ἀλλ' ὡς ἀντιταξόμενος ἡτοιμάσατο. Τοῖς μὲν οὖν ἐν πείρᾳ πολέμου Ῥωμαίοις, εἴ τις που τέως καὶ ὑπολέλειπτο, καὶ οἷς ἡ τῶν ἐκεῖσε θέσις χωρῶν οὐδαμῶς ἠγνόητο, δέον ἐκρίνετο καὶ τῷ βασιλεῖ συνεβούλευον παραλλάξαι μὲν τὸν Πρόσακον, μετελθεῖν δὲ τὰ λοιπὰ πολίσματα καὶ

A 1. His ita gestis, imperator Cypsellis Thessalonicam proficiscitur. Inde contra Chrysum iter intendit qui Strumiza sibi vindicata castellum quoque Prosacum, et natura et opere munitissimum, pro regia occupavit. Sunt enim solidæ rupes bifidæ, inter se contiguæ, **666** in quas unus patet aditus angustus, difficilis et præceps : reliquus ambitus rupium vel capreolis inaccessus est, et Axius profundus amnis eas, quod mirere, circumfluit. Deinde ars æmula naturæ pene inexpugnabiles eas fecit, et firmissus mœnibus in aditu structis mirabile propugnaculum absolvit. Id castellum Romani olim nihil de Bulgaris solliciti desertum et neglectum jacere passi sunt. Chrysus vero domicilium ibi tutissimum constituit. Præsidio veteranorum imposito, tormentis in circuitu B dispositis et commeatu abunde importato, greges et armenta in verticibus montium vagari et pasci sivit. Neque enim castelli ambitus facile comprehendi potest, qui longe lateque patet, saltibus etiam et nemoribus floret. Uno tamen bono **667** eoque summe necessario et præstantissimo caret, quod ne una quidem aquæ gutta ibi scaturit, nec fossiles putei sunt, sed ad flumen descendendum et hydriis aqua haurienda est. Chrysus igitur tali castello potitus, imperatoris contra se expeditione nihil territus, ad resistendum se paravit. Romani vero rei militaris periti, si qui forte supererant, et situs locorum non ignari, monebant imperatorem ut præterito Prosaco reliqua oppida et pagos Chrysi invaderet, et iis expugnatis de- C mum ad illud castellum accederet. Sic et exercitum fore fidentiorem victoria et præda ex minus firmis castellis parta, et ipsum Chrysum vi belli urgente aut consilium mutaturum remissa pertinacia, aut de rebus suis desperaturum : cæterum in arcem inexpugnabilem principio facere impetum et cum præruptis petris dimicare cum vanum esse, tum cruentis sudoribus et multis ærumnis et cædibus plenum. His spadones, Georgius Œnæotes in primis, et imberbes adolescentuli acriter ad-

versati, imperatori persuaserunt ut recta ad Prosacum adduceret exercitum, quo capto nihil deinceps posse resistere, præsertim cum nihil impediret quominus arcem 668 belli invaderet, nec quidquam esset quod hostem per ambages quærere cogeret. Præterea neminem esse qui in barbaricis et fœdis illis locis diutius commorari sustineat, nullo aut exiguo cum fructu, ficuum et peponum tempore instante, et cæteris pomis maturescentibus, quibus Propontis ut paradisus Dei manibus consitus abundet « Utinam, inquiunt, in Rhegii planitie essemus, et Aphameam cerneremus, ut sacra Cpoli salutata in Propontidis amœnitates navigaremus, quam lenes et fecundæ Aquilonis auræ jugiter perflant, ubi pisces recentes palpitant, ubi delphines jucundissime saltant, ubi lavacra passim arrident, ubi limpidorum rivulorum flexus spectatorem exhilarant, ubi auribus obambulantium garritus hirundinum et cantus lusciniarum cæterarumque avium blandiuntur. » Igitur imperator laxis habenis ad Prosacum fertur, quasi oculis ea usurpasset quæ auribus acceperat. Obiter tamen castella quædam eversa sunt, et horrea et segetes incensæ, et a Persis, quos Ancyranus satrapa imperatori auxilio miserat, Blachi aliquot capti. Eum orthodoxæ fidei 669 cultores imperatorem obtestati sunt ne a Turcis homines qui eumdem Deum colant, quem nos veneraremur, abduci ullo modo pateretur, ne religionem abjurare coacti Deum contra eos a quibus dediti essent instigarent : sed Blachis in Romanorum servitia distributis Persæ, qui eos cepissent, aliis largitionibus placarentur. Verum ille plane renuit ; et castris ad Prosacum positis statim oppugnationem tentare instituit. Ac Romani opera edebant præmio et admiratione digna, spem omnem alacritate superantes. Nam alii clypeis et strictis ensibus muniti, alii arcus et sagittas gestantes in arduos castelli tumulos arrepebant, et mœnium defensores facti propiores impetebant. Denique post fatigationem et cædem multam barbaros munitione recens portis obducta depulerunt. Erant etiam qui per præcipites tramites funibus sese attollentes, et in rupibus instar caprearum hæsitantes, mœnia transcendere et in ipsam arcem evadere niterentur. Sed cum propugnatoribus profligatis et in castellum compulsis se rem salutarem et pulcherrimam confecisse putarent, tum demum laboris sui vanitatem intellexerunt. Nam cum ligones ad mœnia diruenda postulassent, 670 nemo fuit qui ea instrumenta suppeditaret. Cæterum nihilominus in opere perseverantes fabrum præfecto succensebant, et manibus ac gladiis pro ligonibus usi saxa e compagibus eruebant, et pinnas assiliendo revellebant. Sed cum res tardius procederet et ipsi ex superiore loco male tractarentur, vix tandem armamentario præfectus spado ligones in unum fascem

A τὰς κώμας ὁπόσαι κατήκοοι χρύσῳ γεγόνασι, μετὰ δὲ τὴν τούτων χείρωσιν τῷ Προσάκῳ παρεμβαλεῖν. οὕτω γὰρ ἐσεῖσθαι καὶ τὸ στράτευμα εὐθαρσέστερον, τὰ εὐχείρωτα καταστρεψάμενον πρότερον καὶ λείαν ἐκεῖθεν περιβαλόμενον, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χρύσον τῇ βίᾳ τῶν πραγμάτων ἀγχόμενον [P. 326] μεταβουλεύσασθαί τι χρηστότερον, ἐνδόντα τῶ ἄγαν ἢ καὶ ἀπογνόντα τῶν καθ' αὐτόν. Τοῦ δὲ τι κατὰ τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῖς ἀπροσμάχοις εὐθὺς προσβαλεῖν καὶ πρὸς ὄρη διαμιλλᾶσθαι ἀπότομα, μὴ καὶ εἶναι μάταιον ἔλεγον, καὶ ἄλλως ἰδρῶτας ὁρᾷν αἱματόεντας καὶ προσκείμενον πόνον πολὺν, καὶ φαντάζεσθαι κόρσας ἀναύχενας τῶν μαχουμένων ἀνδρῶν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτα παρῄνουν, ἀντέστησαν δὲ γενναιότερον οἱ μὴ ἐνόρχαι τοῦ βασιλέως πρόκοιτοι, ὧν ἐπρωτίστευεν ὁ Οἰανώτης Γεώργιος, καὶ τὰ
B ἐπὶ τῆς θεραπείας λειογένεια μειράκια. Οὗτοι γὰρ περιστάντες τὸν βασιλέα παλαιοὶ καὶ πανδέξιοι ἔπεισαν ἐς τὸν Πρόσακον εὐθυώρους ἄγειν τὴν στρατιάν, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Χρύσου ἀντίον τὰ ὅπλα ἄγειν καὶ τὸ δόρυ διαγκωνίζεσθαι, ὡς « Εἰ οὗτος ἁλώσεται, οὐκ ἔστιν ὅστις ἐς τὸ ἑξῆς ἀντιστήσεται. Καὶ ἄλλως δέ τί τὸ προσιστάμενον μὴ κατὰ τοῦ καιρίου μέρους αὐτίκα χωρεῖν, ἀλλ' ἐκ περιόδων καὶ κύκλων μετέρχεσθαι τὸ πολέμιον ; πρὸς δὲ τούτοις τίς ἂν ἀνέξεται ὄγως ταῖς βαρβαρικαῖς ταύταις καὶ ἀχαριτώτοις χώραις διατρίβειν ἐπὶ πολὺ δι' οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, τῆς τῶν συκίων καὶ τῶν πεπόνων ὥρας ἐφισταμένης καὶ τῶν ἄλλων περκαζόντων εὐφρόνων
C τῆς γῆς, οἷς ὑπερβέβριθε Προποντὶς ὅσα καὶ παράδεισος χειρὶ θεοῦ φυτευθείς ; Εἶθε ὑπὸ πλακὶ Ῥηγίου γενοίμεθα καὶ Ἀφάμειαν θεασαίμεθα, ὅπως προσείποιμεν τὴν ἱερὰν Κωνσταντινούπολιν, κἀκεῖθεν ἐς τὰ τοῦ πρὸ τοῦ Πόντου τρυφερὰ χωρία προσαναπλεύσαιμεν, ἔνθα πραεῖά τις αὔρα βόρειος καὶ ζωογόνος προσβάλλει διὰ παντός, καὶ ἰχθύες νεαλεῖς περίσκαίρουσι, καὶ δελφῖνες ἡδιστον ἀναθρώσκουσι, λουτρῶν τε χάριτες διαγελῶσιν ἁπανταχῆ, καὶ ἀργύρεα πλανώμενα ὕδατα τὸν θεατὴν διαχέουσι, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν δεῦρο κάκεῖσε περιφοιτώντων ἐστιῶσι κατακηλοῦσαι κωτίλλουσαι χελιδόνες καὶ μελεάζουσαι ἀηδόνες καὶ πᾶν ἕτερον ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ τρύζον ἐν ταῖς λόχμαις καὶ τιτυβίζον μουσικὸν πτερόν. » Ὅλῳ τοίνυν ῥυτῆρι πρὸς τὸν Πρόσακον φέρεται βασιλεὺς, εἴπερ ἐς ἴσον αὐτῷ κατέστη τῇ θέᾳ ὁ λόγος. Ὅθεν τινὰ μὲν ἐρύματα πάρεργον
D ὁδοῦ κατεστράφησαν, θημωνίαι τε καρπῶν καὶ λῆϊα πυροφόρα κατηθαλώθησαν, καὶ Περσῶν τέλειοι Βλάχοι δορύκτητοι, οὓς ὁ τῆς πόλεως Ἀγκύρας πτράπης ἐπικούρους ἀπέσταλκε βασιλεῖ, ὅτε καὶ τὸ μὲν περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ὑγιὲς καὶ θερμότερον τὸν βασιλέα ἐξελιπάρησε μὴ συγχωρῆσαι ὅλως τοῖς Τούρκοις οἴκαδε ἀνθρώπους μετενεγκεῖν θεὸν ὃν ἡμεῖς πρεσβεύομεν σεβομένους, ἵνα μὴ τὴν πίστιν ἄκοντες μεταθέμενοι τὸ θεῖον κατὰ τῶν ἐκδόντων ἐκμήνωσιν, ἀλλὰ τὸ μὲν Βλαχικὸν αἰχμάλωτον ἐς οἰκετικὸν ἀποδοθῆναι Ῥωμαίοις, αὐτοὺς δὲ τοὺς χειρωσαμένους Πέρσας φιλοφρονηθῆναι δεξιώσεσιν ἑτέραις βασιλικαῖς· ὁ δέ οὐδ' ὅλως ἐπένευσεν. Ἐπεὶ

δὲ καὶ ἐς αὐτὸν ἐφθάκει τὸν Πρόσακον, βαλὼν ἐκεῖ που στρατήγιον ἔγνω τοῦ φρουρίου αὐτίκα πειράσασθαι. Καὶ ἦν ἔργα πρὸς Ῥωμαίων τηνικαῦτα τελούμενα κατιδεῖν γέρατος καὶ θαύματος ἄξια· ὑπὲρ γὰρ ἐλπίδας διηγωνίσαντο. Οἱ μὲν γὰρ θυρεοῖς καὶ γυμνοῖς φραξάμενοι [P. 327] ξίφεσιν, οἱ δὲ τόξα καὶ βέλη φέροντες περὶ τὰ ἀνάντη τοῦ φρουρίου ἀνῤῥιχῶντο γεώλοφα, καὶ τοῖς ἀπὸ τειχῶν καὶ τῆς ἄκρας μαχομένοις ἐπεγχρίπτοντες ἔβαλλον. Ἀμέλει καὶ μετὰ κάματον καὶ φόνον πολὺν ἐξέκρουσαν τοὺς Βαρβάρους τοῦ προτειχίσματος, ὅπερ προφύλαγμα τῶν ἐκεῖσε πυλῶν ἐπῳκοδόμητο νεωστί. Ἦσαν δ' οἳ καὶ διὰ τῶν κρημνωδῶν ἀνιμώμενοι ἀνόδων ἠκροβάτουν ὡς αἴγαγροι, πειρώμενοι γενέσθαι εἴσω τειχῶν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἄκραν ἀναδραμεῖν. Ἀλλ' ὅτε τι διανύσαι ἔργον ᾠήθησαν σωτήριόν τε ἅμα καὶ κάλλιστον, τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀμυνομένους τρεψάμενοι καὶ εἴσω συγχλείσαντες, τότε εἰκαίως διαπονούμενοι ἔγνωσαν· αἰτήσαντες γὰρ σκαπάνας εἰς τὴν τῶν περιβόλων καθαίρεσιν οὐδένα εἶχον τὸ αἰτηθὲν ὅπλον προσάγοντα. Ἐπιμένοντες δὲ καὶ οὕτω τῷ μόχθῳ καὶ κατὰ τῶν ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ὅπλων ἀγανακτοῦντες, χερσί τε καὶ ξίφεσιν ὡς ἀμάλαις χρώμενοι, τοὺς λίθους ἀπέσπων τῆς ἁρμογῆς καὶ τὰ θωράκια καθῄρουν ἀναθορνύμενοι. Σχολαίτερον δὲ τοῦ ἔργου προβαίνοντος, καὶ αὐτῶν προσπασχόντων κακῶς ἐκ τῶν ἐπικειμένων ἄνωθεν ἀντιπάλων, ὀψὲ καὶ βραδέως ὁ τοῖς ὅπλοις ἐφεστὼς θλαδίας ἀφίκετο, σκαπάνας κομίζων εἰς ἕνα ὁρμαθὸν διὰ μηρίνθου συμβεβλημένας. Δέον οὖν αὐτίκα καταποντισθῆναι νὸν ἐπίῤῥητον, ἢ γοῦν δυσφόρως καὶ χαλεπῶς τὸν κρατοῦντα ὑπενεγκεῖν τὸ πραχθὲν εἰς βραχεῖαν ἀνάψυξιν τῶν μάχῃ καὶ δίψει καὶ πνίγει κακουχουμένων διὰ τὸν ἐξ ἡλίου καύσωνα, ὁ δὲ μόνῃ ἐπιπλήξει, καὶ ταύτῃ ἀκκισμῷ κατεχούσῃ, καὶ τῇ περιψοφήσει τῶν χειλέων τὸν ἀγανακτοῦντα ὑποκρινάμενος κατέβαλεν οὕτω τὰ τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν φρονήματα. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ κλίμακας αἰτησάμενοι, ὅπως δι' αὐτῶν ἐς τὰ ἄνω γένωνται νῶν τειχῶν, οὐδὲ τούτων αὐτίκα ἠμοίρησαν. Ὅθεν μὴ ἐπ' ἀνηνύτοις εἰσέτι μογεῖν ἀνεχόμενοι μετέβησαν ἐκεῖθεν οὐχ ἑκοντί. Ἐκ τοῦ ἀναμφιλέκτου δ' ἂν, ὡς οἱ τειχομαχούμενοι Βλάχοι διετείλοντο ὕστερον, ἐάλω τὸ φρούριον καὶ ὁ Χρύσος συνείληπτο καὶ Ῥωμαίοις εὔφημον τὸ ἔργον τόδε γεγένητο καὶ πολλῶν ἐσέπειτα καμάτων ἀναίρεσις, εἰ τὰ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ τείχους ὀργαναπροητοίμαστο καὶ κατὰ καιρὸν αἰτουμένοις παρείχετο. Νῦν δὲ ἡ τῶν καθηκόντων ἀμέλεια ἦ καὶ Θεὸς αὐτὸς (ἀλλ' ἡμῖν ἵλήκοι Θεὸς, εἴ ἐμπλήκτως τοῖς αὐτοῦ ἐπιβάλλομεν κρίμασι) μὴ ἐν τοῖς τότε ἀνθρώποις ἐπευδοκῶν προσέστη τοῖς ἀγωνίσμασι. Καὶ κατ' ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτω Ῥωμαῖοι διημιλλήθησάν τε καὶ διελύθησαν, τὴν δ' ἐπιοῦσαν αὖθις πρὸς δευτέραν ἐξῆεσαν συμπλοκὴν, εὗρον δὲ μετὰ φρονήματος καὶ κόμπου τὸ ἀνθιστάμενον ἀμιλλώμενον διὰ τὰ συνεχθέντα χθιζά. Ἀλλὰ καὶ τὰ πετροβόλα μηχανήματα οἷς ἐχρῶντο οἱ Βάρβαροι, ἀνῆρουν οὐχὶ βραχεῖς, ἐπιτυχῶς καὶ ἀφ' ὕψους τοὺς λίθους διακοντίζοντες.

A colligatos attulit. Cum autem homo exsecrandus statim submergendus fuisset aut saltem graviter objurgandus, ut milites pugna, labore et æstu ex ardore solis afflicti nonnihil recrearentur, imperator prope invito similis, murmure labiorum duntaxat simulata iracundia animos fortium illorum virorum dejecit. Deinde scalæ etiam ad summa mœnia conscendenda flagitantibus vix tandem datæ sunt. Itaque inani labore se conficere nolentes non sponte inde recesserunt. Alioqui castellum, ut Blachi obsessi postmodum affirmarunt, citra controversium expugnatum et Chrysus ipse captus esset, et Romani magnam laudem consecuti multis **671** postea laboribus caruissent, si instrumenta ad diruendum murum idonea B statim in promptu fuissent. Nunc vel officii neglectus vel Deus ipse (is vero veniam concedat in sua judicia temere inquirenti) iis hominibus offensus illis conatibus obstitit. Ac eo die Romani sic a pugna discesserunt, qua postridie renovata, Barbaros fortiter et insolenter ob hosternum casum pugnantes repererunt ; nec pauci ex nostris tormentorum saxis icti, ex superiore loco solerter emissis, ceciderunt. Nam qui eas machinas instruebat, solertissimus artifex, principio Romanis mercede inservierat, tum vero ob non solutum stipendium ad Chrysum defecerat. Neque vero globis duntaxat machinarum, sed saxis etiam superne devolutis nostri affligebantur. Ea quoque saxa quæ primo impetu corpora non attingebant, cum eminentibus rupibus allisa in plurima frusta C dissilirent, huc atque illuc sparsa **672** lethiferum erant malum. Et Barbari noctu clam e castello egressi machinas quas Romani in tumulis disposuerant dejecerunt, et excubias territas ad protovestiarii Joannis tentorium fugientes adepti sunt, ut is quoque somno excussus statim e lecto surgeret et trepidus fugeret. Prædam in ejus tabernaculo repertam partiti, in qua etiam virides calcei erant, insigne dignitatis illius, per totam eam noctem res Romanas deriserunt et subsannarunt. Præterea vacua dolia demittendo sonitu exercitum, quid rei esset in tenebris ignarum, perterrefaciebant. Quamobrem cum imperator non succedere institutum suum cerneret, nec alioqui diutius immorari constituisset, per pactiones Chryso Strummiza et Prosaco finitimisque regionibus D cedit ; et quamvis uxorem habenti quamdam ex cognatione sua se ei desponsurum promittit. Byzantium reversus protostratoris filiam a marito sejunctam Chryso per Sebastum Constantinum Rhadænum mittit. **673** Sponsalibus peractis et nuptiali convivio apposito, Chrysus strenue potabat et comedebat. Uxor vero ejus observata sponsarum consuetudine nihil attingebat ; et cum ab eo vesci jussa non statim paruisset, ira inflammatus, et multis Barbaris verbis per indignationem obmurmuratis, tandem per contemptum græce dixit : « Neque edito neque bibito. »

ἦν γὰρ καὶ ὁ ταῖς τῶν πετρῶν ἀφέσεσιν καὶ τὸν λύγον περιάγων καὶ τὴν σφενδόνην διατιθεὶ
μηχανουργοῖς ἄριστος, Ῥωμαίοις μὲν ἐπὶ μισθῷ τὰ πρῶτα ὑπηρετούμενος, τότε δὲ πρὸς
νοστήσας, ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν τὸν μισθὸν χορηγούμενον. [P. 328] Οὐ μόνον δὲ οἱ ἐξ ἀφετη
ἀποσφενδονούμενο. σφαιρωτοὶ λίθοι κακῶς ἐτίθουν τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ πρανοῦς ἐ
λιόμενοι. Ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὰ μὴ ἐφικνούμενα σωμάτων ἐκ τῶν μηχανῶν χερμάδια εἰς θάνατον κατῆγο
προσεπόλαζον· ταῖς γὰρ ἀνεστηκυίαις πέτραις προσαρασσόμενα, εἶτα τῇ τοῦ ἀφεικότος βέλους σφοδρ
πρὸς πλεῖστα διαιρούμενα τμήματα, τῇ δέ τε κἀκεῖσε διακριδὸν σκεδαννύμενα θανατηφόρον
κακόν. Καὶ νυκτὸς δὲ λάθρα τοῦ ἐρύματος ἐξιόντες οἱ βάρβαροι τάς τε μηχανὰς διέλυσαν ἃς ἐπὶ
ἐκεῖσε γηλόφων διέστησαν Ῥωμαῖοι, καὶ τὸ νυκτοφυλακοῦν διαθροήσαντες στράτευμα τῇ τοῦ πρ
βεστιαρίου Ἰωάννου σκηνῇ φεῦγον ἐπικατέλαβον, ὡς καὶ τοῦτον θορυβηθέντα ἐξαναστῆναί τε α
τοῦ λέχους, ὡς εἶχε καταδαρθάνων, καὶ ὁρασμῷ χρήσασθαι ὠρακιῶντα καὶ ὑπὸ δέους βαλλόμ
Ἀμέλει καὶ τὰ ἐν τῇ σκηνῇ διελόμενοι, ἐν οἷς ἦν καὶ τὰ βατράχεια τὸ χρῶμα πέδιλα τοῦ πρ
βεστιαρίου, ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἐν μωκείᾳ καὶ γέλωτι τὰ Ῥωμαίων ἐτίθεσαν πράγματα. Ἔτ
καὶ οἴνων δοχεῖα τυμπανοειδῆ ἐκ λύγων διάκενα διαχαλῶντες ἄνωθεν ἐξίστων τῷ δούπῳ τὸ σ
τευμα, μὴ εἰδὸς ὡς ἐν σκότει τὸ γινόμενον. Ταύτῃ τοι καὶ βασιλεὺς τὰ κατὰ σκοπὸν οὐχ ὁρῶν πι
νόμενα, ἄλλως τε μηδὲ χρονοτριβεῖν ἐκεῖσε προθέμενος, ἐς ξυμβάσεις τρέπεται. Τοῦ τε οὖν Προσ
καὶ τῆς Στρουμίτζης καὶ τῶν χωρῶν τῶν πέριξ Χρύσῳ ἐξίστανται, καὶ μίαν τῶν ἐκ τοῦ γένους
συνάσαι οἱ συντίθεται, μὴ γυναικὸς σπανίζοντι. Ἀμέλει καὶ εἰσιὼν τὸ Βυζάντιον τὴν
πρωτοστράτορος θυγατέρα τοῦ συνοικοῦντος ἀπέζευζε, καὶ τῷ Χρύσῳ ταύτην ἐκπέπομφε, νύμφαγωγὸν ἀναδι
τὸν σεβαστὸν Κωνσταντῖνον τὸν Ῥαδεινόν. Τελεσθέντων δὲ τῶν νυμφευμάτων καὶ τῆς γαμηλ
δαιτὸς παρατεθείσης ὁ μὲν Χρύσος ἐζωροπότει καὶ ἤσθιε τονθευόμενος, ἡ δὲ γυνὴ τὸν τῶν νεονύμφ
αἰδουμένη νόμον ἐγκρατῶς εἶχε τῶν παρακειμένων. Ἐπιταχθεῖσα δὲ πρὸς τοῦ νυμφίου συμμετὰ
ἐκείνῳ βρώσεως, καὶ μὴ οὕτως αὐτίκα δράσασα, εἰς ὀργὴν ἐκμαίνει τὸν ἄνδρα. Ἀμέλει καὶ πλεῖστα καθ' ἓα
ὁποβαρβαρίσας καὶ θυμομαχήσας ἐφ' ἱκανὸν, μεθ' ὑπεροψίας ἔφησεν ὕστερον, « Μὴ φάγῃς μηδὲ πίῃ
Ἑλληνίδι φωνῇ.

2. Sub id tempus Scythæ in quatuor exercitus divisi, majori cum terrore quam unquam prius per totam Macedoniam sunt grassati. Munitis etiam urbibus, et montium cacuminibus tentatis, ac monte Gano pervestigato, multa monasteria diripuerunt, multos monachos occiderunt, nemine cum eis ob multitudinem eorum ex periculi metu congredi auso.

A β'. Τότε δὲ καὶ Σκυθῶν ἔφοδος ἐγεγένητο με-
τε καὶ φρικαλεωτέρα τῶν πρότερον· εἰς γὰρ τέσ
διαιρεθέντες στρατεύματα πᾶσαν τὴν Μακεδ
ἐπῆλθον, ἀποπειρασάμενοι καὶ πόλεων εὐτειχί
καὶ κορυφὰς ἐπανιόντις ὀρῶν, ὥστε καὶ τὸ Γάνο
ὄρος διερευνησάμενοι πολλὰ φροντιστήρια ἐσκύ
σαν καὶ μονάζοντας ἀπέκτειναν, μηδενὸς εἰς χι
τολμῶντος ἰέναι διὰ δέος, ὅτι καὶ μετ' ἐλαττό
ἔμελλον πρὸς πλείους συμπλέκεσθαι καὶ διὰ τ
τῆς ἑαυτῶν ἐρᾷν οὐκ εἶχον ψυχῆς.

Imperator vero cum filias suas ob adolescentiam et formam secundas nuptias desiderare videret, delectu ex omnibus gentibus Christianis habito, eos principes præferebat cæteris, quos metuebat. Tandem eo consilio omisso, Romanis eas despondit, Irenen **674** Alexio Palæologo, cum prius formosam uxorem repudiasset, Annam Theodoro Lascari, adolescenti animoso et bellicosissimo. Eæ nuptiæ cum sub Carnisprivium celebrarentur, imperator, qui decursionibus equestribus supersedere statuisset, sponsis spectacula flagitantibus, ut et sibi ipsi et generis morem gereret, nec magnum palatium nec stadium ingreditur, sed curribus in Blachernium palatium translatis theatrum ex tempore instituit, organa musica in fornicibus disponit : præfecti urbis personam sustinere jubet eunuchum quemdam opulentissimum et summis magistratibus præditum, ordinis senatorii hominem, cujus nomini libens parco. Is fabrica, quæ vulgo ligneus asinus dicitur, aurato et picturato sago tecta succinctus, extemporale illud theatrum ingreditur. Ac eumdem equitem magnifice incedentem, et equum leniter progredientem et hinnien-

'Ὁ δὲ βασιλεὺς θυγατέρας ὁρῶν ὀργάδας
λέχος δεύτερον διὰ νεότητα καὶ ὥραν σώματος
λοκρίνει τοὺς συζευξομένους αὖθις αὐταῖς, ὥστε
δυνάστας ἐθνῶν ἐξελέγετο τὰ τῶν Χριστιανῶν
δεύοντας, οὓς ὡς πολεμίους [P. 329] ἦν δεδιώς.
B δὲ τῶν τοιούτων σκεμμάτων μεθαρμοσθεὶς Ῥωμ
αὐτὰς ἐκδέδωκε, τὴν μὲν Εἰρήνην συνάψας τῷ
λαιολόγῳ, Ἀλεξίῳ, διαζευχθέντι πρότερον ἧτις
μως αὐτῷ ἐγινώσκετο, ὥρας εὖ ἔχουσα, τὴν δ'
ναν συνηρμόκει Θεοδώρῳ τῷ Λάσκαρι, νεανίᾳ
μητίᾳ καὶ βαγδαίῳ πρὸς ἔργα πολέμια. Ἦν
καιρὸς καθ' ὃν αὗται γεγόνασιν αἱ συνάφειαι
ζοντος ἀπόκρεω, καὶ τοῦ κηδεστοῦ βασιλέως οὗ
ἐνσχολάσαι προθεμένου σταδιοδρόμων ἵππων ἀ
λαις οἱ νεόγαμοι ἐνίκειντο θέατρα ἐξαιτούμ
Διαιτῶν τοίνυν καὶ βασιλεὺς ἑαυτῷ τε καὶ
γαμβροῖς εἰς μὲν τὸ μέγα παλάτιον οὐδαμῶς
κνεῖται, οὔτε μὴν ἐσάνεισι τὸ στάδιον, τὰς δ' ἰ
κὰς ἄντυγας εἰς τὸ ἐν Βλαχέρναις ἀρχεῖον π
τάξας ἐνεχθῆναι σχεδιάζει θέατρον. Καὶ δὴ αἱ
φῦσαι τῶν πολυαύλων ὀργάνων κατὰ τὴν ἐ
C αὔλειον εἰς καμπτῆρας διατίθενται, εἷς δ' ἕπα
τῆς βασιλίδος διασχηματίζεται πόλεως ἐκτομίας

τὸ δ' ὄνομα ἐκὼν παραδράμοιμι, πλούτῳ δ' ἦν οὗτος περιβριθὴς καὶ μεγίστας χειρίζων ἀρχὰς καὶ τοῖς περὶ τὴν βασίλειον γραφὴν ἐγγραφόμενος. Πλεγμάτιον τοίνυν ἐκ λύγων συγκείμενον, ὃ φησιν ἡ δημώδης φράσις ὄνον ξύλινον, χρυσοπάστῳ σάγῃ ζῳωτῷ ἐς τὸ διαμπερὲς σκεπόμενον διαζωσάμενος τὸ σχέδιον ἐκεῖνο θέατρον εἴσεισιν, ὅτε καὶ ἦν τὸν αὐτὸν ὁρᾷν καὶ ὡς ἀναβάτην μεγαλοπρεπευόμενον καὶ ἵππον εὐήνια προποδίζοντά τε καὶ χρεμετίζοντα· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τοὺς πάλαι τῶν δραμάτων ὑποκριτὰς, τὸν ἔφιππον ἀποδυσάμενος ἔπαρχον, τὸν μαπτάριον ὑποκρίνεται. Ἦσαν δὲ οἱ τὸν γυμνικὸν ὑποδύντες ἀγῶνα οὐ τῶν ἐξ ἀγορᾶς καὶ τριόδων τινὲς, ἀλλ' εὐπατρίδαι νεανίαι, πρώτως φύοντες γένειον. Ἐθεᾶτο γοῦν τὰ σκηνικὰ ταῦτα καὶ γελοιώδη ὁ βασιλεὺς παίγνια καὶ ἡ βασιλὶς, καὶ ὅσον αὐτοῖς τοῦ γένους ἐπίσημον, καὶ τὸ τῆς θεραπείας εὐπαρρήσιαστον· τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσα πάροδος ἀποκέκλειστο. Ἐπεὶ δ' ἐφειστήκει καιρὸς καθ' ὃν ἔδει πρὸς τὸ τρέχειν γενέσθαι τοὺς τὸν γυμνικὸν ἐκτελέσοντας δίαυλον, ὁ μὲν ὑποδὺς τὸν μαπτάριον εὐνοῦχος, τὴν μέσην εἰληχὼς χώραν, εἰς βραχίονας τὰς χεῖρας ἀνεκάλυψε, καὶ τὸ καταντυγῶλες ἀργύριον κάλυμμα τῇ κεφαλῇ περιθέμενος ἐκ τρίτου ἦν εἰς τὸ θέειν τὰ μειράκια προσκαλούμενος· ἐστὼς δέ τις ἐξόπισθεν νεανίσκος εὐγενὴς, ἀξιώματι λαμπρῷ περίβλεπτος, τοσαυτάκις αὐτὸν τοῦ ποδὸς τῷ ηλατεῖ κατὰ τῶν πυγῶν καὶ τῶς γλοῦτῶν ἔτυπτεν εἰς ἑξάκουστον ὁσάκις συνιζάνων ἐκεῖνος τὸ τοῦ δρόμου παρείχετο σύνθημα.

A tem; et paulo post, ut **675** olim histriones, deposita equestris præfecti persona peditem videres. Qui gymnicos ludos frequentabant, non erant homines circumforanei et triviales, sed adolescentes patricii. Ea scenica et ridicula ludicra imperator et imperatrix spectabant, una cum cognatis et honoratioribus ministris, cæteris omnibus exclusis. Cum tempus currendi adesset, eunuchus medium locum tenens, manibus ad cubitos usque nudatis et argenteo tegmine capiti imposito, tertium adolescentes ad cursum provocabat. Quidam vero nobilis et dignitate illustri præditus adolescens a tergo ejus stans toties ejus nates et femora planta pedis clare feriebat, quoties ille considens certaminis signum dabat.

Ἀλλ' οὔπω ἀκριβῶς διηγώνιστο τὰ μειρακιώδη ταῦτα ἀθύρματα, καὶ οἷκτρά τις ἀγγελία τὴν ἐν τούτοις διαδέχεται χαρμονήν. Ἡ δὲ ἦν τὸ ἀποστῆναι τὸν Ἰβαγκὸν κατὰ τὴν Φιλλιπούπολιν. Ὡς γὰρ ἄνωθεν εἴπομεν, μετονομασθεὶς ὅδε Ἀλέξιος καὶ γαμβρὸς, ἐπὶ θυγατρόπαιδι τῷ βασιλεῖ γεγονὼς καὶ πλείω τῆς δεούσης ἰσχὺν ὑποδὺς στρατηγεῖν εἰλήφει καὶ προεστάναι τῶν τάξεων αἳ τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῷ Βλάχοις περὶ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν ἀντεκάθηντό τε καὶ ἀντεφέροντο. Ἀμέλει καὶ τῶν ἐκεῖσε χωρῶν φανεὶς κύριος ἦγε τὰ πάντα καὶ [P. 330] ἔφερεν, ἀγχίστροφος ὢν καὶ δραστήριος πρὸς ἅπαν σύνδρομον ἔργον τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ κινήμασι καὶ βουλεύμασιν. Ἥσκει τε εἰς πόλεμον τὸ περὶ αὐτὸν ὁμόφυλον, δωρεαῖς πιαίνων καὶ ὁπλισμοῖς κρατύνων, καὶ φρουρίων ἐρυμνῶν ἀνεγέρσεσι τὰ ἀντικείμενα τῷ Αἵμῳ ὄρει ἀνεπιχείρητα μικροῦ ἀπειργάζετο. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐπῄνει ταῦτα μανθάνων, καὶ δι' αἰδοῦς ἐτίθετο τὸν Ἀλέξιον, πολλαῖς καὶ μεγίσταις φιλοφρονούμενος αὐτὸν δωρεαῖς, ἡδέως τε αὐτοῦ ἤκουε, καὶ τὰς αἰτήσεις ἐξεπέραινε ῥᾴδιον· τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε πραττόμενα οἱ περὶ τὸν βασιλέα συνορῶντες καλὰ μὲν ἀπεφαίνοντο εἶναι καὶ ἀρίστως ἔλεγον δρᾶσθαι, οὐ μὴ καὶ ἐπὶ σκοπῷ Ῥωμαίοις συνοίσοντα παρὰ τοῦ πράττοντος γίνεσθαι, ὅθεν καὶ παραινέσεις εἴσῃγον τῷ αὐτοκράτορι παραλῦσαι τῆς ἀρχῆς τὸν Ἀλέξιον. Μηδὲ γὰρ ἄν βάρβαρον ἄνδρα μὴ πάνυ πρώην Ῥωμαίοις πολεμιώτατον οὕτως ἐξαίφνης μεταπεσεῖν εἰς ἀκραιφνῆ διάθεσιν, ὡς φρούρια καὶ πολίχνια ἐν τοῖς ἐπικαίροις νεουργεῖν τόποις, καὶ αὔξειν μὲν τὸ ἐμφύλιον αὐτῷ στράτευμα, σμικρύνειν δὲ τὸ Ῥωμαϊκὸν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ὡς δύσχρηστον τιθέναι ἀπόμαχον, εἰ μή τις αὐτῷ ἐνέσπαρτο τοῦ τυραννίδι ἐπιβαλεῖν ἔννοια, ἐπεὶ μηδὲ τὰ τινων ἐννοήματα φιλεῖν πως ἀεὶ ὡς διὰ πυλῶν τῶν

B His puerilibus ludicris nondum absolutis, tristis nuntius Philippopoli affertur de Ibanci defectione. Is, ut supra diximus, nomine **676** in Alexium mutato desponsaque nepte imperatoris, majorem quam decuit auctoritatem nactus, et cohortibus præfectus quæ Blachis ad Philippopolim resistebant, ac potius locorum illorum dominus factus, suo arbitratu regebat omnia: quippe homo callidus et strenuus, facile quiquid animo destinasset exsequens, et populares suos liberalibus donativis saginatos et armis exornatos ad bellum exercebat, et loca monti Hæmo finitima firmis castellis ita muniebat ut ea hostes pene invadere non auderent. Quamobrem ab imperatore collaudabatur et magni fiebat, multis amplissimis muneribus afficiebatur, audiebatur libenter; quidquid petiisset, impetrabat. C Aulici vero illius viri facta egregia et utilia quidem esse fatebantur, sed ad Romanorum utilitatem referri negabant, et imperatori auctores erant adimendi ei magistratus. Neque enim hominem barbarum, paulo ante Romanis infestissimum, usque adeo subito mutatum esse tantamque benevolentiam concepisse, ut nova castella et oppida in opportunis locis exstruat. Neque eum cohortes Blachicas aucturum, Romanis **677** imminutis et aliquando etiam ut inutilibus a pugna remotis, nisi regni cupiditatem aleret. Neque enim omnes ea quæ pectore lateant ore proferre, sed ipsa facta sæpenumero omni oratione evidentius animi recessus declarare. Verum surdo, ut aiunt, fabula narrabatur. Imperator enim neptis suæ Theodoræ D sponsalia satis firmos quasi obsides ratus, de integritate et fide Alexii nihil dubitabat, malefica quapiam vi hic quoque, opinor, mentis oculos perstringente, cujus impulsu res Romana subinde ruit in pejus. Ut autem non multo post id evenit

quod timebatur, eo inopinato nuntio attonitus et inops consilii ob difficilem exercitus convocationem, ad seditiosum statim spadonem quemdam ei familiarissimum mittit, qui pacta et conventa in memoriam ei revocaret; et quod nihil unquam ex eo tempore, quo se ad Romanos contulisset, molesti aut spei suæ contrarium perpessus esset, admoneret. Neque enim de eo reconciliando desperabat. Eum non longo intervallo secuti sunt imperatoris generi cum omni ministrorum et cognatorum comitatu, et militibus qui in palatio **678** reperiebantur. Sed nefarius spado ad eum profectus non modo nihil quod ad rem pertineret confecit, sed illum sua præsentia ut cœpta persequeretur magis confirmavit, cum temere effutiisset Romanos e vestigio illum invasuros, et monuisset ut campestribus relictis salutem suam et popularium montanis locis committeret. Imperatoris vero generi, et protostrator Manuel Camyzes, alacritate et æmulatione mira seditiosum persecuti sunt: sed opportunitate ob prædam fugatam amissa contentionem remiserunt. Ac fervidioribus sic etiam placebat persequi et in montibus quærere Alexium. Prudentiores autem haud consultum putabant aquilæ vestigia montes et rupes pervolantis consectari, aut volumina serpentis in saxo quæritare, aut aprum dentatum, qui pectus sæpe jaculis obtulerit, ad pugnam irritare; sed oppida ab Alexio instaurata et conlita recuperanda esse. Quo consilio prælato, castellum in loco qui Crizimus dicitur ab Alexio conditum oppugnant; ubi Romani promptissime et fortissime dimicantes multos viros fortes quorum princeps erat **679** Georgius Palæologus, in admovendis ad mœnia scalis amiserunt. Tandem eo expugnato etiam alia quædam oppida deinceps, alia sanguine profuso, alia deditione ceperunt. Alexius vero, callidus homo et solers bellator, cum alia plurima disciplinæ militaris specimina edidit, tum uno insigni stratagemate præter alios ipsum etiam protostratorem cepit. Nam plurimis pecoribus ex speculis in campos agi et a popularibus suis cum parte Romanorum captivorum in Hæmum ad Joannem Zagore principem, cum quo fœdus contra Romanos inierat, muneris loco et grati animi ergo duci jussis, Romanis insidias collocavit, rapacitatis et avaritiæ eorum et charitatis erga suos non ignarus, præ quibus etiam salutem suam neglecturi essent. Nec eum fefellit opinio. Nam paulo post protostrator, eo nuntio accepto, Batrachocastro, ubi stativa habebat, Bactunium profectus, specie rei decipitur; et **680** non animadverso Alexii dolo exercitum ea quæ in conspectu essent spoliare jubet; ipse equo non bellico circumiens spectatorem agit. Tum vero ex insidiis consurgit Alexius, et protostratorem circumventum diductaque suorum acie veluti casibus implicatum capit. Hoc desertoris commento Romani exercitus reliquiæ prorsus enervatæ, il vero qui defecerant elati sunt. Neque jam Romani eum lacessere aut aggredi audebant, sed juxta

A χειλέων ἐκφέρεσθαι, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ φωνῆς τρανότερον ὅσα κέκευθεν ἡ φρὴν αἱ πράξεις ἐξαγγέλλουσιν. Οὐ μὴν εἰς ὦτα ἀκουόντων τὰς σοφὰς ταύτας γνώμας ἦσεν εἰσηγούμενοι. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐχέγγυον εἰς πίστιν τὸν τῆς υἱωνοῦ **Θεοδώρας** γαμον καθάπαξ ὑπολαβὼν οὐκ ἔστιν ὅπως ἐπὶ πᾶσιν οὐκ ἀσφαλῆ τὰ πρὸς εὔνοιαν καὶ ἀπρόσκοπον ἔκρινε τὸν Ἀλέξιον, καταγοητευούσης, οἶμαι, κἀνταῦθα τῆς κακοποιοῦ δυνάμεως τῆς ἐπὶ τὸ κάταντες ἀεὶ φερούσης τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Ὡς δ' οὐ πολλῷ ὕστερον εἰς ἔργον τὸ δέος ἐκβέβηκεν, ἐννεὸς ἐπὶ τοῖς ἠκουσμένοις φανεὶς καὶ μὴ ἔχων ὅ τι καὶ δοάσειεν ὡς ἀναῤῥαγέντος τοῦδε τοῦ κακοῦ ἀπροόπτως, καὶ ὅτι τῶν στρατευμάτων ἐργώδης ἡ συλλογὴ, ἐν μὲν τῷ παραυτίκα στέλλει πρὸς τὸν B ἀποστάτην θλαδίαν τινὰ, τὰ πρῶτα τῶν ὑπεικωμένων αὐτῷ, ὑπομνήσοντα τοῦτον τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ μηδέν τι πώποτε παθεῖν ἀηδὲς καὶ τῶν ἐλπίδων ἀνάξιον, ἐξ ὅτου περ αὐτῷ προσκεχώρηκεν· *οὐδὲ* γὰρ ἦν ἀπογινώσκων τὴν τῆς γνώμης *μεταβολήν*. Τοῦ δὲ κατόπιν καὶ οἱ νεόνυμφοι γαμβροὶ τοῦ βασιλέως συνεξῆεσαν μετά γε παντὸς τοῦ οἰκιδίου καὶ συγγενικοῦ πληρώματος καὶ τῶν τότε ἐν τῷ παλατίῳ εὑρισκομένων στρατιωτῶν. Ἀφιγμένος οὖν ὁ βέβηλος εὐνοῦχος πρὸς τὸν Ἀλέξιον οὐ μόνον οὐδέν τι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἐωράθη διαπραξάμενος, ἀλλὰ καὶ προσεπέῤῥωσε μᾶλλον ἐκεῖνον τῇ ἰδίᾳ παρουσίᾳ εἰς ἔργον τὸ ἐν χερσὶ, προσημάνας προπετῶς τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Ῥωμαίων ὅσον οὐδέπω ἐπέλευσιν, καὶ διδάξας οἷς εἴρηκεν ἀποσχέσθαι μὲν τῶν πεδινῶν, ἐπιλαβέσθαι δὲ τῶν ὀρεινῶν, ὡς ἐκείνων σώ- C ζειν [P. 331] ἐχόντων καὶ τὸ συναποστὰν ὁλόφωνον σύνταγμα. Οἱ δὲ περὶ τοὺς γαμβροὺς τοῦ βασιλέως καὶ τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ τὸν Καμύτζην ἐδίωξαν μὲν ὀπίσω ἱκανῶς τοῦ ἀντάρτου, καὶ ἦν θαυμαστή τις ἡ προθυμία, καὶ πρωταγωνιστεῖν ἠβούλοντο ξύμπαντες· τὴν δὲ τοῦ καιροῦ ῥοπὴν ἀπολέσαντες ἐκ τοῦ διασοβηθῆναι τὸ θήραμα τὸ πρόθυμον ἔσχασαν. Τοῖς μὲν οὖν θερμοτέροις ἐπιδεώκειν καὶ οὗτος ἐδόκει καὶ διερευνᾶν ἐφίπτοντας οἷς τῶν ὀρέων ἀπέδρα Ἀλέξιος, τοῖς δ' ἀσφαλεστέροις οὐχ ἥνδανεν ὅλως ἀετοῦ ἴχνη ἀναδιφᾶν ἐπιποτωμένου πάγοις καὶ ὄρεσιν, ἢ μεταλλᾶν ἐρπυσμὸν ὄφεως ἐπὶ πέτραν, ἢ ἐκμαίνειν εἰς συμπλοκὴν χαυλιόδοντα μονιὸν, πολλάκις τὸ στῆθος εἰς διακόντισεν προτεινάμενον, D περιελθεῖν δὲ τὰ πολίχνια ὁπόσα ἐπεσκεύασε καὶ ἀνήγειρεν ὁ Ἀλέξιος, καὶ θέσθαι βασιλεῖ κατήκοα. Καὶ τῆς βουλῆς ταύτης ὡς ἀμείνονος κυρωθείσης, τῷ φρουρίῳ προσβάλλουσιν ὃ καθ' ὑπόβασιν ὄρους ἐν τόπῳ Κριτζιμῷ λεγομένῳ ἐδομήσατο ὁ Ἀλέξιος ἔνθα καὶ πλεῖστα Ῥωμαῖοι καμόντες καὶ φιλοκινδύνως ἀμιλλησάμενοι οὐκ ὀλίγους ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐν τῷ προσάγειν τῷ τείχει τὰς κλίμακας ἀπεβάλοντο, ὧν ἦν πρώτιστος ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος· Οἱ δ' ἐξελόντες τὸ ἕρυμα καὶ ἕτερ' ἄττα πολίσματα ἐπὶ τῷδε συναφῶς ἐχειρώσαντο, πῇ μὲν μεθ' αἱμάτος, πῇ δὲ καὶ ὁμολογίᾳ τούτων περιγινόμενοι. Εὐμήχανος δ' ὢν ὁ Ἀλέξιος καὶ πολύχους εἰς ἔργα πολέμια ἄλλα τε πλεῖστα κατὰ Ῥωμαίων ἔργα

στρατηγικῆς ἐμπειρίας πλήρη μαχόμενος ἐπιδείξατο, τέλος δὲ καὶ τοιόνδε τι μεθόδευμα μετιὼν δεξιώτατον σὺν ἄλλοις καὶ αὐτὸν χειροῦται τὸν πρωτοστράτορα. Πλεῖστα γὰρ ὅσα τῶν ἀγελαίων ζώων ἐκ τῶν περιωπῶν εἰς τὸ πεδίον μετενεγκὼν, καὶ ταῦτα παραδοὺς τοῖς πρὸς Αἷμον ἀπάξουσιν ὁμοφύλων μετὰ καὶ μοίρας αἰχμαλώτων Ῥωμαίων ὥσπερ τι σκύλων ἀφαίρεμα καὶ ἀπόδασμα τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγορᾶς Ἰωάννῃ καὶ χάριν ἀμοιβὸν ἐσόμενα, ἐπεὶ καὶ σπεισάμενος Ἀλεξίῳ ἐκεῖνος κατὰ Ῥωμαίων διαθήκας διέθετο, λόχους ἔκτοτε ὑποκαθίσας Ῥωμαίους ἐπάλευεν· ἤδει γὰρ τὸ ἀρπαλέον καὶ πρὸς κέρδος ἑτοιμοτρεχὲς τῶν ἀνδρῶν, οὐδ' ἦν ἀγνοῶν ὡς αὐτίκα μάλα τοῖς φιλικοῖς ἐντυχόντες σφίσι Ῥὼμαῖοι τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἐπιθήσουσιν ἐξερεθισθέντες καὶ μηδένα λόγον τῆς σωτηρίας ἑαυτῶν ποιησάμενοι. Ἀμέλει καὶ εἶχε Ῥωμαίους μετὰ μικρὸν αὐτὰ ταῦτα διαπραττομένους ὁπόσα κατὰ νοῦν ἔστρεφεν. Ὁ γὰρ δὴ πρωτοστράτωρ ἅμα τῇ ἀκοῇ τῶν δρωμένων ἐκ τοῦ Βατραχοκάστρου ἀπάρας, ἔνθα ἦν σκηνούμενος, ἐς τὸ Βακτούνιον παραγίνεται. Καὶ τῷ φαινομένῳ προσχὼν, τὸ δὲ σόφισμα τοῦ Ἀλεξίου παραδραμὼν, τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς σκυλεύειν διαφῆκε τὸ στράτευμα, καὶ αὐτὸς δὲ μὴ πολεμιστηρίῳ ἵππῳ ἔποχος ὢν ἐπιπαριὼν ἐθεᾶτο τὰ δρώμενα. Ἐκ δὲ τούτου τῶν λόχων ἀνακύψας Ἀλέξιος ὡς ἐς κύκλωμα τὸν πρωτοστράτορα περίεισι, καὶ ὥσπερ ἀμφίβληστρον ἡ σαγήνην τὸ περὶ αὐτὸν ἐκτείνας ὁπλιτικὸν αὐτόν τε τὸν στρατηγοῦντα ζωγρεῖ, καὶ τὸ κλέμμα τοῦτο τοῦ ἀποστάτου καὶ διανόημα τὴν μὲν περιλειφθεῖσαν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν ἐξενεύρισε τέλεον, τὸ δ' ἀποστατικὸν ἐπτέρωσε πλήρωμα. Οὐκέτι γοῦν [P. 332] ἠύχρηστουν Ῥωμαῖοι ἢ γοῦν ἀπεθάρρουν ἀντιμετώποι στῆναι τῷ Ἀλεξίῳ κατὰ μάχην ἀγχώμαλοι, ἀλλὰ περὶ τὴν Φιλίππου στρεφόμενοι ἠγάπων εἰ μὴ καὶ ταύτην Ἀλέξιος παραστήσεται. Ὁ δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν οἱ καταστησάμενος ὅσα πολισμάτιά τε καὶ φρούρια εἰς ὄρῶν ὑπερβολὰς ἀνεστήκασιν ἀντικαθιστάμενα τῷ Αἵμῳ καὶ ἀνυφούμενα καὶ ταῖς δυσχωρίαις οὐχ ἧττον φιλοτιμούμενα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ μένειν ἐπὶ χώρας κατέλιπεν, ἀλλ' ἦν ὑπονοθεύων καὶ ἀφιστῶν Ῥωμαίων ὁπόσα ἐς Μοσυνόπολιν ἐπινένευκε, μέχρι καὶ Ξανθείας αὐτῆς, καὶ πρὸς ὄρος τὸ Πάγγαιον καὶ ἐπ' Ἄβδηρα παρατείνουσιν. Ἀμέλει καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποιήσατο, καὶ τὰ ὅμορα ἐπενέμετο κατὰ καχέκτημα διαδόσιμον, ἐξαιρῶν μὲν Ῥωμαίους καὶ ἀναιρῶν, ἀπ' ἐνίων δὲ καὶ λύτρα διαλαμβάνων, τοὺς δ' ὁμογενεῖς ἐκείνῳ προστιθεμένους ἐκόντας ἐπὶ τῶν σφετέρων μένειν ἐῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐμπλατυνόμενος ἦν ἀεὶ καὶ ἐς τοσοῦτον ὠμότητος ἤλασεν, ἣν ἀνδρείαν οἱ πλεῖστοι τῶν Βαρβάρων οἴονται, ὡς τοὺς ἐν πολέμῳ ζωγρουμένους Ῥωμαίους κατὰ πότον μελιστὶ διαιρεῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς ἐξ ὧν ἔδρασε καθυπέδειξεν, ἕρμαιόν τε καὶ χάριεν καὶ κάλλιστον τύχης βράβευμα τὴν τοῦ πρωτοστράτορος ψήφθη κατάσχεσιν, ὅθεν τῇ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιθέμενος οὐσίᾳ ῥυηφενεῖ καὶ τυραννικῇ ἄντικρυς οὔσῃ, καὶ μηδὲν αὐτῆς ἀναψηλάφητον ἢ ἀνεξερεύνητον ἀφεικὼς, ἀλλὰ καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ὑποδικάσας φρουρᾷ, οὐκ οἶδ' ὅ τι δοκοῦν, ἔαρος ὑπολήγοντος ἔξεισι καὶ ἄπεισιν εἰς τὰ Κύψελλα, ὅτε καὶ τὸ περὶ τῶν θείων μυστηρίων ἀνακαλυφθὲν δόγμα πρὸς μοίρας ἐναντίας διέστησε τὸ Χριστώνυμον, καὶ λαμπρῶς ἐπ' ἀγορᾶς καὶ τριόδων παρὰ τοῦ βουλομένου παντὸς τὰ τιμῆς ὁμοῦ καὶ σιγῆς ἐξεφαυλίζετο ἄξια.

A Philippopolim versantes bene secum agi putabant, si urbem defendere possent. Verum Alexius, oppidis et castellis, quæ in altissimis montibus e regione Hæmi sita nec minus impeditis itineribus firma sunt, suo arbitratu constitutis, ne cætera quidem tranquilla esse patiebatur : sed quæ ad Mosynopolim vergunt, ad ipsam usque Xanthiam, Pangæum montem et Abdera, ad defectionem impulit, et Smolenorum provinciam subegit ; et finitima quæque instar contagiosi morbi depascendo, Romanos partim cepit, partim sustulit, partim pretio dimisit, populares vero suos ultro deditionem **681** facientes pristinas tenere sedes passus est. Cum ita subinde cresceret, prioribus hostibus longe pejor et crudelior exstitit, ad eam progressus immanitatem B quam Barbari plerique fortitudinem esse censent, ut in computationibus captivos Romanos membratim dissecaret. Imperator vero factis suis declarans se protostratoris captivitatem singulare fortunæ beneficium judicare, maximis ejus opibus ac plane regiis direptis, nec ulla re impervestigata relicta, uxore quoque et filio ejus in vincula nescio quo consilio conjectis, Cypsella proficiscitur. Eodem tempore dogma de divinis mysteriis vulgatum Christianos in factiones divisit. Unde in foro et triviis res veneratione et silentio dignæ palam contemnebantur.

γ'. Μετὰ γὰρ τὸν Ξιφιλῖνον Γεώργιον, ὃς ἔτεσιν ἑπτὰ τὴν Ἐκκλησίαν διεκυβέρνησεν, ὁ Καματηρὸς Ἰωάννης τὸν πατριαρχικὸν εἵλησε θρόνον, καὶ δέον τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ξιφιλίνου ἀρξάμενον ὑπολαλεῖσθαι καὶ φύεσθαι δόγμα πρόῤῥιζον ἐκτεμεῖν, καὶ καθυποβαλεῖν μὲν ἀναθέματι τὸν γεννήτορα τούτου τὸν ψευδομόναχον Σικιδίτην ὡς αἱρεσιάρχην καὶ νέα ἐπεισαγοντα δόγματα, τοὺς δ' ἄλλους ἐχεμυθεῖν πεῖσαι τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι ὡς εἶναι τὸ μυστήριον αὖθις μυστήριον, ὁ δὲ λογικαῖς μεθόδοις ἐχρῆτο καὶ ἀποδείξεσι βιαζομέναις εἰς συγκα-

C 3. Nam Georgio Xiphilino septem annis patriarchatu functo Joannes Camaterus successit : qui, cum opinio quæ sub Xiphilino pullularat radicitus exstirpanda, et ejus auctor nequam monachus Sicidites ut hæresiarcha et homo seditiosus condemnandus fuisset, et **682** aliis ipsius exemplo silentium imperandum, ut mysterium rursus esset mysterium, disserendi arte et demonstrationibus quæ adversarium convincerent, in rebus ingenii humani captum excedentibus et artificium respuentibus usus est. Composuit etiam oratione catechi-

sticas, quæ dies jejuniorum instare nuntiarent et sacerdotes ad id certamen exhortarentur, mentione inserta, quem dogma illud ortum habuerit, et quid sentiat ipse exposuit : adversariorum vero dicta plane silentio dissimulavit, refutationem, ut arbitror, veritus ; et ea tribuit adversariis, quæ neque norant neque unquam cogitarant. Nam cum in quæstione esset, utrum Christi corpus post perceptionem incorruptibile sit, quale post passionem et resurrectionem fuit, an corruptibile ut ante passionem, alii dicebant incorruptibile, esse, quod divinorum mysteriorum perceptio confessio sit et recordatio quædam Domini propter nos mortui et redivivi, ut magnus in theologia Cyrillus tradit ; et quam partem quisque acceperit, ab eo Christum integrum percipi quem Thomas palparit, eumque comedi post resurrectionem, ut Joannes Chrysostomus affirmat his verbis : « O rem miram ! qui ad dexteram Patris sedet, in nostrum peccatorum **682** manibus invenitur. » Item : « Quacumque partem acceperis, eum totum accipis, qui a Thoma palpatus est. » Et alio loco : « Floruit in lege, adolevit in prophetis, maturuit in cruce, comeditur post resurrectionem. Neque enim aliud id est quod percipitur, quam illud corpus quod morte superata vitam nostram auspicatum est. Ut enim parum fermenti totam massam fermentat et sibi similem et parem reddit, ut divus Apostolus ait : sic immortale factum Dei corpus, cum in nostro corpore fuerit, totum id in se commutat et transfert. » Ait et magnus Eutychius : « Totum igitur sacrosanctum corpus et pretiosum sanguinem Domini accipit homo, etsi horum partem aliquam acceperit. Distribuitur enim impartibiliter inter omnes propter immistionem, ut unum sigillum omnes imagines suas omni materiæ imprimit, et unum manet etiam post communicationem, non imminutum, non mutatum in ea in quibus expressum est, etsi numero plura fuerint. Eodemque modo una vox ab aliquo prolata et in aere diffusa, in eo qui eam protulit tota manet, et per aerem tota ad aures perfertur, nemine auditorum plus minusve percipiente : sed **684** tota est indivisibilis, et integra apud omnes, etsi decem millium numerum superent, quamvis ipsa corpus sit. Neque enim aliud est vox quam aer ictus. Nemo igitur ambigat, quin incorruptibile post mysticum sacrificium et sanctam et immortalem resurrectionem, sanctum et vivificum corpus, sanguis Domini per sacrificia in res solidas impositus, minus quam commemorata exempla suas vires minuens exprimatur et totus in totis inveniatur. » His ergo hæc proferentibus et alia plurima testimonia Ecclesiæ citantibus, alteros, id mysterium non confessionem resurrectionis, sed sacrificium duntaxat esse, et proinde corruptibile et amens et inamine ; ad quod qui accedat, non totum Christum percipiat sed partem, ut qui partem percipiat. Nam si, inquiunt, incorruptibile esset, etiam mentis esset particeps et animatum et intactile et ina-

A τάθεσιν τὸν προσδιαλεγόμενον ἐν τοῖς ὑπερφυέσι καὶ μηδὲν ἔξωθεν δεομένοις ἐπιτεχνήσεως. Ἀλλὰ καὶ κατηχητηρίους συντιθεὶς λόγους τὴν τῶν νηστίμων ἡμερῶν προθεσμίαν ἐφεστάναι προκαταγγέλλοντας καὶ τοὺς τῆς πνευματικῆς πάλης πρὸς τὸν ἀγῶνα ὑπαλείφοντας, ἐν μέρει μνημονεύων τοῦ δόγματος ὅπως μὲν συνεζητήθη καὶ τίνα τὰ παρ' αὐτοῦ δοξαζόμενα καὶ ἃ φασιν οἱ ἀντίφρονες σιωπῇ παρεδίδου, οἶμαι τὴν ἀντίφασιν ἐκτρεπόμενος, τῷ δὲ δόγματι ἐπιβάλλων ἐκεῖνα κινῶν κατηγόρευεν ἃ οὐδ' ὅλως ᾔδεσαν [P. 333] οὐδ' ἐβάλλοντό ποτε κατὰ νοῦν. Ζητήσεως γὰρ οὔσης εἰ τὸ μεταλαμβανόμενον ἅγιον σῶμα Χριστοῦ ἄφθαρτόν ἐστιν, ὁποῖον μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, εἴτε μὴν φθαρτὸν ὡς πρὸ τοῦ πάθους, οἱ μὲν ἔλεγον ἄφθαρτον· ὁμολογίαν γάρ

B τινα καὶ ἀνάμνησιν εἶναι τοῦ τεθνάναι τε καὶ ἀναβιῶναι δι' ἡμᾶς τὸν Κύριον τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Κύριλλον, καὶ ὡς ὅ ἄν μέρος τις δέξηται, ἐκεῖνον εἰσδέχεται ὅλον τὸν παρὰ τοῦ Θωμᾶ ψηλαφηθέντα, καὶ ὡς ἐσθίεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καθὼς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης φησὶ πρὸς τοῖς ἐπομένοις· « Ὦ τοῦ θαύματος ! ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν εὑρίσκεται τῶν ἁμαρτωλῶν· » καὶ πάλιν· « Ἤνθησεν ἐν τῷ νόμῳ, ηὔξησεν ἐν τοῖς προφήταις, ὡρίμασεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἐσθίεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν· » καὶ πρὸς τούτοις ὡς « οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ὃ τοῦ θανάτου κρεῖττον ἐδείχθη καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν προκατήρξατο· καθάπερ γὰρ μικρὰ ζύμη, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος,

C ὅλον τὸ φύραμα πρὸς ἑαυτὴν ἐξομοιοῖ καὶ ἰσάζει, οὕτω καὶ τὸ ἀθανατισθὲν τοῦ Θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον σώματι ὅλον πρὸς ἑαυτὸ μεταποιεῖ καὶ μετατίθησιν. » Κἀκεῖνα δὲ τῶν τοῦ λαμπτῆρος τῆς Ἐκκλησίας Εὐτυχίου προυτίθεσαν ἕτεροι· « Ὅλον οὖν τὸ ἅπαν ἅγιον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου δέχεται, κἂν εἰ μέρος τις τούτων δέξηται. Μερίζεται γὰρ ἀμερίστως ἐν ἅπασι διὰ τὴν ἔμμιξιν, καθὼς καὶ σφραγὶς μία πάντα τὰ ἐκτυπώματα αὐτῆς καὶ μορφώματα τοῖς μεταλαμβάνουσιν μεταδίδωσι, καὶ μία μένει καὶ μετὰ τὴν μετάδοσιν, οὐκ ἐλαττουμένη οὐδὲ ἀλλοιουμένη πρὸς τὰ μετέχοντα, κἂν ᾖ τῷ ἀριθμῷ πλείονα· ἢ καὶ ὡς μία φωνὴ ὑπό τινος προαχθεῖσα καὶ εἰς ἀέρα χυθεῖσα καὶ ἐν τῷ τοιούτῳ προσμένῃ πᾶσα μένει καὶ ἐν τῷ ἀέρι γενομένη πᾶσα ταῖς ἀκοαῖς πάντων ἐναπετέθη, οὐδενὸς

D πλεῖον ἢ ἔλαττον τοῦ ἑτέρου τῶν ἀκουσάντων εἰσδεχομένου, ἀλλὰ ὅλη ἐστὶν ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος παρὰ πᾶσι, κἂν μύριοι τὸν ἀριθμὸν ἢ πλείους ὦσιν οἱ ἀκούσαντες, καίτοι σῶμα ὑπάρχουσα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι ἢ πεπληγμένος ἀήρ. Μηδεὶς οὖν ἀμφιβολίαν ἐχέτω, τὸ ἄφθαρτον μετὰ τὴν μυστικὴν ἱερουργίαν καὶ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν καὶ ἀθάνατον καὶ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα τοῦ Κυρίου τοῖς ἀντιτύποις ἐντιθέμενον διὰ τῶν ἱερουργιῶν ἔλαττον τῶν προειρημένων παραδειγμάτων τὰς οἰκείας ἐναπομόργνυσθαι δυνάμεις, ἀλλ' ὅλον ἐν ὅλοις εὑρίσκεσθαι. » Τῶν μὲν οὖν ταῦτα προτεινομένων καὶ μαρτυρίας ἄλλας πλείστας τῆς Ἐκκλησίας

παραγαγόντων, τῶν δ' ἐκ τῆς ἑτέρας μοίρας φασκόντων μὴ καὶ ἀναστάσεως ὁμολογίαν, ἀλλὰ θυσίαν μόνην τὸ τελούμενον εἶναι, καὶ φθαρτὸν ἀκολούθως καὶ ἄνουν καὶ ἄψυχον, μηδὲ τὸν τῇ μεταλήψει προσιόντα [P. 334] ὅλον δέχεσθαι τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μέρος ὡς καὶ μέρους μεταλαμβάνοντα. Εἰ γὰρ ἦν, φησὶν, ἄφθαρτον καὶ ἔννουν καὶ ἔμψυχον, ἦν καὶ ἀναφὲς καὶ ἀθέατον, μηδ' ὀδοῦσι κειρόμενον καὶ ἀληθόμενον, οὐδ' ἐν τῷ τμᾶσθαι μηδαμῶς δυσχεραῖνον καὶ ὀδυνώμενον, ἐπεὶ καὶ ὡς εἰ τῶν σωμάτων ἠθέτουν τὴν ἔγερσιν, ἔφασκον (εἰδεῖεν δ' ἄν ὅπως) ἐκεῖνοι ἐσεῖσθαι ἡμᾶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀφῇ τε καὶ ὁράσει καὶ σχήματι ἀνθρωπείῳ μηδαμῶς ὁποπίπτοντας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀσωμάτους σκιὰς ἀΐσσοντας, καὶ διὰ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν εἰσέλευσιν τοῦ Κυρίου μὴ θαῦμα ἰσχυρίζοντες εἶναι, ἀλλά τι προσφυὲς καὶ ἐφάρμοστον τοῖς ἀνισταμένοις ἐκ τῶν νεκρῶν. Τοιοῦτον μὲν ἐν τοῖς γραφεῖσιν οὐκ ἔστιν ὅλως εὑρεῖν οὐδὲν, καταδρομὴν δέ τινα ἀναιδῆ καὶ ἀμάρτυρον, ὡς οἷα λεγόντων ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως καὶ κοινωνίας ἀφθαρτίσθαι τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναλυθῆναι εἰς θεότητα, καὶ διὰ τοῦτο φρονοῦντες καὶ τὸ μεταλαμβανόμενον ἄφθαρτον

A spectabile, neque dentibus scinderetur et moleretur, et in scindendo nullam omnino molestiam aut dolorem sentiret; præsertim cum sacrificus dicat: « Qui comedit me, vivet. Quemadmodum misit me Pater, et ego vivo propter Patrem. » Quasi cum malo animo et voluntate tantam ignorantiam et **685** vecordiam se conjunxisse faterentur. Nam baptisma pro similitudine mortis Christi sepultura est et emersio. « Quicunque enim in Christum baptizati sumus, Christum induimus, et in mortem ejus baptizati sumus, » et divinorum mysteriorum efficacia per Dei adorationem et invocationem et gratiæ cœlestis descensum perficitur. Quæ et id genus alia improborum hominum verba ut impia et inutilia prætermisimus. Nam quasi etiam corporum resuscitationem improbarent, dicebant: Ipsi qua ratione nitantur viderint quomodo nos post resurrectionem nullo modo subtactum, aspectum et figuram humanam casuros affirment, sed ut incorporeas umbras volaturos, et Christi per clausam januam ingressum non miraculum, sed aliquid cognatum et aptum resurgentibus ex mortuis esse asserant. Ac tale nihil prorsus in scriptis reperitur, sed exagitatio impudens et nullis nixta titibus, quasi dicerent ex ipsa unione et communione Dominicum hominem incorruptibilem esse factum, propterea que sentirent id etiam quod perciperetur esse incorruptibile.

B

δ'. Ὁ γε μὴν βασιλεὺς τῇ κρείττονι προστεθεὶς δόξῃ παραγέγονεν, ὡς ἔφην, ἐς τὰ Κύψελλα, καὶ τὸ συναθροισθὲν ἐκεῖσε παρειληφὼς στράτευμα ἄνεισιν εἰς Ὀρεστιάδα· ἔνθα καὶ πλείους ἡμέρας ἐνδιατρίψας ἀμηχανίᾳ συνείληπτο, τὸν μὲν ἀποστάτην ὁρῶν δυσμαχώτατον, τὸ δὲ συνὸν αὐτῷ στράτευμα ἀντιθέτως ἔχον καὶ πρὸς μόνην ἐκθνῆσκον τὴν τῶν πολεμίων ἐνήχησιν. Τοῖς δὲ πολλοῖς καὶ ὄνομα χλευαζόμενον ἡ βασίλειος ἐκεῖθεν ἀνελογίζετο. ἄφιξις, καὶ μηδέν τι μηδαμῶς χρηστὸν κατορθοῦν, καὶ τὸν Βάρβαρον μᾶλλον ἐν τῷ ὑποστέλλεσθαι προσεπαίρεσθαι εἰς θρασύτητα. Ὁ δὲ τὸ τῶν πραγμάτων ἄγριον καὶ δυσπρόσιτον, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, περιποππύζων καὶ διασαίνων παντοῖος ἐγίνετο, καὶ τοὺς αὐτῷ οἰκειοτάτους βιβλιοφόρους ἔπεμπε πρὸς Ἀλέξιον, ἐς συμβάσεις αὐτὸν προσκαλούμενος. Ἔστι δ' ὅπη καὶ δολοφονίας ἐφρόντιζε, μηδὲ τοῦ πολέμου παντάπασι μεθιστάμενος. Τῷ τοι καὶ τὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν καὶ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν καταλαβὼν περὶ τὸ φρούριον στρατοπεδεύεται τὸν Στενίμαχον, εἰς ὃ πολλοὶ τῶν βαρβάρων συνέφυγον, καὶ διειλημμένως [P. 335] αὐτὸ τοῖς στρατεύμασιν ἐξεῖλέ τε κατὰ κράτος καὶ τοὺς ἐνόντας ἠνδραποδίσατο. Ὁ δ' ἀποστάτης ἀφικέσθαι μὲν ἐς βασιλέα οὐδαμῶς συνετίθετο, ἀλλὰ μηδ' ἄν ἑτέρως σπείσασθαι διετείνετο, εἰ μὴ Χωρῶν καὶ πόλεων ἐγγράφως αὐτῷ βασιλεὺς ὑπεκσταίη ὁπόσας αὐτὸς ἐχειρώσατο, καὶ τὴν κατηγγυημένην αὐτῷ Θεοδώραν μετὰ τῶν ἀρχικῶν ἐκπέμψειε παρασήμων. Τῶν δὲ συνθηκῶν ὀψέ ποτε καὶ τῶν ὅρκων τετελεσμένων ὡς ἠτεῖτο Ἀλέξιος, βουλεύεταί τι μετέπειτα βασιλεὺς οὐκ οἶδα εἰ στράτηγοῖς καὶ βασιλεῦσιν ἁρμόδιον, οὓς παρὰ πᾶν ἕτερον τὸ εὐορκεῖν τιθέναι περὶ πλείστου χρεών· τὸν γὰρ Ἀλέξιον θείων κουσμάτων ἀπο-

4. Cæterum imperator meliori assensus parti, Cypsella, ut dixi, profectus, et congregato ibi exercitu assumpto, Orestiadem contendit: ibique complures dies commoratus inops consilii erat. Non desertorem oppugnatu difficillimum esse; exercitum suum timore perculsum audita duntaxat voce hostium emori, imperatoris adventum vulgo ridiculum haberi, nomen sine ullis successibus, et Barbari **686** audaciam retro cedendo magis invalescere videbat. Tamen temporum difficultates utcunque leniendo, Alexium per fidelissimos suos tabellarios ad pactiones invitat; aliquando etiam per dolum necem ei machinatur, neque a bello penitus recedit. Itaque cum exercitu in Philippopolitanam provinciam profectus, circa Stenimachum castellum, quo multi Barbari confugerant, castrametatur. Quo legionibus circumdato et vi expugnato, captivos in servitutem redegit. Desertor vero nec ipse ad imperatorem venire, nec aliter de pace quidquam audire voluit, nisi imperator dato diplomate urbibus et agris ei cederet quas ante occupasset, et desponsam Theodoram cum imperatoriis insignibus mitteret. Pactionibus et jurejurando vix tandem de Alexii sententia confectis, imperator consilium init haud scio an ducibus et imperatoribus dignum, quibus jurisjurandi religionem cæteris rebus omnibus antiquiorem esse decet. Nam Alexium sacrosancto Evangelio misso per generum natu majorem Alexium ad se pellectum, **687** dato, ut dixi, utrinque jurejurando, in vincula conjicit, Davidica illa sententia: « Cum sancto sanctus, et cum perverso perverseris, » abusus. Inde urbibus et castellis citra laborem politus, fratrem ejus Mitum in exsilium mittit.

C

D

στολαῖς διὰ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν γαμβρῶν Ἀλεξίου πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκυσάμενος μετὰ τὴν τῶν ὅρκων, ὡς ἔφην, συμπλήρωσιν, συνειληφὼς εἶχεν ἐν δεσμοῖς, τὴν « Μετὰ ὁσίου ὅσιος ἔσῃ καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψῃς » Δαβιδικὴν φωνὴν οὐχ ὡς ἐρρέθη ἐπενεγκών. Κἀκ τοῦδε τῶν τε πόλεων καὶ φρουρίων ἀπονητὶ περιγίνεται ὧν ἦρχεν Ἀλέξιος, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μῖτον φυγάδα τίθησι. Καὶ τοιαῦτα δράσας ἐπάνεισιν ἐς τὸ Βυζάντιον.

His peractis Byzantium reversus, conjugem Euphrosynem non otiosam desedisse domi reperit, sed homines factiosos et peculatores viriliter ultam cujusdam Contostephani conatus oppressisse, non contemnendum sane facinus, sed (ut mulieris) potius admiratione dignum, si is sexus intra certos quasi officii limites se cohibere sciret. Nunc immodica superbia et curiositas præceps et rei bene gestæ opinio recte facta ut solem nubes obscurarunt. Nam cum futura cognoscere vellet, in nefarias divinationes incumbebat et multa illicita peragebat. Itaque ænei apri Calydonii rostrum præcidit, qui setis horrentibus et exsertis dentibus leonem in Hippico invadit; et inclytum Herculem, pulcherrimum Lysimachi opus, qui leonimæ pelli incumbens capite in manum inclinato suas fortunas deplorat, **688** multis verberibus afficere instituit. O rem absurdam! o facinus, heros illustris et magnanime, contra te susceptum! quis unquam Eurystheus tale certamen tibi mandavit? quæ Omphale, exercitata meretrix et malefica muliercula, tam superbe tecum egit? Neque hac impudentia contenta, aliarum quoque statuarum partes aliquas mutilabat, nonnullis capita malleis contundebat. Urbana vero multitudo, quibus obscenis verbis abstinuit, quibus conviciis eam non proscidit? quidam etiam ex circumforaneis aves humanarum vocum imitatrices sedulo edocuerunt, ut in triviis et angiportis vulgari voce canerent: « Politica justitia. » Eadem aurata chirotheca accipitrem sustinebat, et in venatu canes inclamabat, cum magno venatorum et aucupum comitatu.

Εὑρίσκει δὲ καὶ τὴν σύνευνον Εὐφροσύνην μὴ πάντη τὴν οἰκουρίαν ἀσπασαμένην, ἀλλὰ κατὰ στασιαστῶν καὶ δημοκόπων κἀκείνην ἀνδρισαμένην καὶ ὡς μίτον Πηνελόπειον ἀναλύσασαν τὰ παρά τινος Κοντοστεφάνου ἐξυφανθέντα συστρέμματα. Ἦν δ' ἂν οὐκ ἀσπούδαστα ταῦτα οὐδὲ τοῦ ἄγασθαι πόρρωθεν, ὡς ὑπὸ γυναικὸς κατορθούμενα, εἴπερ ἤδεσαν μέτρα καὶ ὅροις ὑπήγοντο. Νῦν δὲ τὸ ἄγαν τυφομανὲς καὶ πολυσπερχὲς τῆς δεσποίνης καὶ τὸ δοκοῦν ἴσως δεόντως ἀκριβωθῆναι ἠχρείου τε καὶ διέφθειρεν, ὡς νέφεσιν ἥλιος, τοῖς ἐπιγινομένοις ἀπευκταίοις ἀφαυρούμενα. Τραπομένη γὰρ ἐς προγνώσεις τῶν γινομένων ἀῤῥητουργίαις καὶ μαντείαις προσέκειτο καὶ πολλὰ τῶν ἀθεμίτων εἰργάζετο, ὥστε καὶ τοῦ Καλυδωνίου συὸς τὸ βύγχος ἀπέτεμεν, ὃς ἐν τῷ Ἱππικῷ χαλκοῦς ἱστάμενος φρίσσει τὴν λοφιὰν καὶ χωρεῖ χαυλιόδους πρὸς λέοντα, καὶ τὸν καλλίνικον Ἡρακλῆν τοῦ Λυσιμάχου ἔργων τὸ κάλλιστον ὄντα, χειρὶ βαλόντα τὴν κεφαλὴν τῆς λεοντῆς ὑπεστρωμένης κοφίνῳ καὶ τὰς ἰδίας τύχας ὀλοφυρόμενον, πολλαῖς κατὰ νώτου ξᾶναι διενοεῖτο. Ἡράκλεις τοῦ ἀτοπήματος, καὶ παπαὶ τῶν ἐπὶ σοὶ τολμωμένων, ἥρως ἄλκιμε καὶ μεγαλόθυμε. Τίς σοι Εὐρυσθεὺς τοιοῦτον πώποτε προὔθηκεν ἆεθλον; ἢ τίς Ὀμφάλη, ἐπίτριμμα ἐρώτων καὶ κακότεχνον γύναιον, οὕτω σοι ὑπερηφάνως προσενήνεκται; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἀναιδῶς διεπράττετο, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀνδρεικέλων ἐφῆρει μόρια, καὶ σφυρῶν καρατομαῖς ἐκαρατόμει ἕτερα. Τὸ δὲ τῆς πόλεως πλῆθος ἐπὶ τούτοις τί μὲν δυσχεραῖνον ἀπρεπὲς οὐκ ἐφθέγγετο, ποίαις δ' οὐκ ἐπέπλυνε τὴν ταῦτα πράσσουσαν ὕβρεσιν; Ἔνιοι δὲ τῶν ἀγοραίων καὶ τὰ μιμηλὰ τῶν πτηνῶν, καὶ ὅσα ἡ φύσις ἐστόμωσε πρὸς μουσουργίαν, ἀεί μίαν ὑποβάλλοντες μάθησιν, καὶ ταύτην [P. 336] κοινόλεκτον, ᾄδειν ἐπὶ στενωπῶν καὶ τριόδων, « Ηολιτικὴ τὸ δίκαιον, » ἐξεπαίδευσαν. Ἡ δ' αὐτὴ καὶ δορὰν χρυσόπαστον ἐγχείριον ἔχουσα διεσχισμένην ἐς δάκτυλον κυνηγίναν εἶχεν ὄρνιθα, καὶ ἐξιοῦσα πρὸς θήραν ἐπέκλωζέ τε καὶ ἐπεθώϋζε, καὶ τοὺς περὶ τὴν θεραπείαν τούτων καὶ κομιδὴν ἱκανοὺς εἶχεν ἑφεπομένους.

Non multo post Caichosroes Iconii satrapes imperatorem adit **689** tiaram capite gestans, veste auro interpuncta amictus. Verum ubi pauca de Persæ hujus familia disseruero, historiæ seriem prosequar. Clyzasthlani Iconiensi, qui superioribus temporibus potentissimus fuit et multa cum Manuele imperatore bella gessit, multas victorias adeptus est, filii plures fuerunt, Amasiam, Ancyram, Dorylæum et alias beatas urbes Ponticas Masuto assignavit. Melitenem, Cæsaream et Caloniam quæ nunc Taxara dicitur, Coppatinus gubernabat. Aminso, Docea, et aliis maritimis urbibus Rucratinus potiebatur. Hic vero Caichosroes Iconium tenebat, item Lycaoniam et Pamphyliam, et quæ ad Cottyanum usque pertinent. Coppinato mortuo, de ejus satrapia Docææ princeps Rucratinus et Masutus Ancyranus certant. Sed Rucratinus ingenio et

Οὐ πολὺς δ' ὁ ἐν μέσῳ καιρὸς, καὶ Καϊχοσρόης ὁ τοῦ Ἰκονίου σατράπης ἁπαντᾷ πρὸς βασιλέα, κυρβασίαν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων καὶ στολὴν διηνθισμένην χρυσῷ ἀμπεχόμενος. Ἀλλὰ μικρόν τι περὶ τοῦ γένους τοῦ Πέρσου τοῦδε τὸ λέγειν διαλαβὸν τῆς τῶν ἑξῆς ἱστορίας αὖθις ἅψοιτο. Τῷ Ἰκονιεῖ Κλιτζασθλὰν, ὃς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἡδυνήθη τὰ μέγιστα κἀπὶ πολλοῖς ἀντετάξατο τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ καὶ νίκαις διαπολεμῶν ἐστεφάνωται, πλείους γεγόνασιν υἱεῖς. Ἀμάσειαν μὲν οὖν καὶ Ἄγκυραν καὶ Δορύλαιον καὶ πόλεις ἄλλας Ποντικὰς εὐδαίμονας τῷ Μασοὺτ ἀπεκλήρωσε, Μελιτηνὴν δὲ καὶ σὺν Καισαρείᾳ Κολώνειαν, ἥ νῦν Τάξαρα λέγεται, ὁ Κοππατῖνος διεῖπεν· Ἀμινσὸν δὲ καὶ Δόκειαν καὶ παράλους πόλεις ἑτέρας ὁ Ῥουκρατῖνος παρείληφεν εἰς ἀρχήν· Καϊχοσρόης δὲ, οὗ πρὸ βραχέος ἐμνήσθημεν, ἡγεμόνευεν Ἰκονίου Λυκαονίας τε καὶ Παμ-

φυλίας προϊστατο, καὶ ὅσα παρατείνει ἐς αὐτὸ Κοτυάειον. Ὡς οὖν ὁ Κοππατῖνος τοῦ ζῆν παρελέλυτο, περὶ τῆς σατραπείας τοῦδε διαμιλλῶνται δ' τε τῆς Δοκείας κρατῶν Ῥοτκρατῖνος καὶ ὁ κατάρχων τῆς Ἀγκύρας Μασούτ. Ἄτερος τοίνυν αὐτῶν ὁ Ῥουκρατῖνος τὸν ἀντιτρέχοντα ὑποφθάσας κασίγνητον τὸ νῖκος ἤρατο, δεξιωτέραν φύσιν λαχὼν καὶ πολεμοχαρὴς διαφερόντως δεικνύμενος Ἀμέλει καὶ μείζονος εὐμοιρήσας ὁ Ῥουκρατῖνος ἐντεῦθεν δυνάμεως τὸν μὲν Μασοὺτ ὑπενδόντα οἱ καὶ φίλα φρονεῖν συνθέμενον, μέρος τῆς τοπαρχίας ἀφελόμενος, τῆς λοιπῆς χώρας ὡς πρώην διαφῆκε προϊστασθαι, τῷ δέ γε Καϊχοσρόῃ μάλα ἐμμανῶς ἐπεφύη, παλαιὸν ὑποτύφων Ἰκονίου ἔρωτα ὡς ἀρχαίου πατρῴου, καὶ τοῦτον ὡς μητρόθεν Χριστιανὸν μυσαττόμενος. Πέμπων οὖν ὑπεκστῆναί οἱ παρῄνει τοῦ Ἰκονίου καὶ τῆς ὅλης ἀπαρεῖν δυναστείας, εἴγε βούλοιτο εὖ μάλα πράξειν αὐτὸς, τὰς δὲ πόλεις κατ' ἄνδρα καὶ κατ' ἔθνος ἀπειράτους μεῖναι τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δεινῶν· οὕτω κεκομπασμένος ἦν καὶ ἀνυπέρβλητος τὸν τῦφον ὁ βάρβαρος, καὶ τὴν ὀφρὺν ὑπερνέφελος, καὶ ὡς ἰὸς πολύφθορος κατὰ πλεῖστον διασκιδνάμενός τε καὶ διαχεόμενος. Πρόσεισι τοίνυν Καϊχοσρόης τῷ βασιλεῖ ἐκεχειρίας γενομένης, τὸν ἑαυτοῦ τοκέα κατὰ τοῦτο ἐζηλωκὼς, ἐπεὶ κἀκεῖνος τοὺς ἀφ' αἵματος ἀδικῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀδικούμενος μετὰ τὴν τοῦ φύσαντος ἐκεῖνον Μασοὺτ ἀποβίωσιν, ὡς εἰς ἄγκυραν ἱερὰν καὶ στερεὰν χεῖρα δυναμένην ὑπολαβεῖν, τὸν αὐτοκράτορα προσέβλεψε Μανουήλ. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὐ κατόπιν ἐλήλυθε τῶν ἐλπίδων, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑπὲρ δόκησιν ἁβραῖς αὐταῖς ἐντετύχηκε· Καϊχοσρόης δὲ βραχέα ἅττα φιλοφρονηθεὶς καὶ τῶν ἐν νῷ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐνδεέστερα, μήτε σύναρσιν εὑρηκὼς τῆς πρὸς τὸν κασίγνητον ἀντιτάξεως ἐπανέκαμψεν οἴκαδε· [P. 337] ἀλλ' οὐκ ἔφθη καθαρῶς εἰσιὼν τὸ Ἰκόνιον, καὶ τοῦ Ῥουκρατίνου κατ' αὐτοῦ ἐπιόντος τῆς τε ἀρχῆς ἐκσφαιρίζεται καὶ φυγὰς εἰς Ἀρμενίαν παρὰ Λεβούνῃ γίνεται. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις οὐκ ἀμυδρά μὲν τὰ τῆς ἐκεῖ παραδοχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐπαγωγὰ δὲ μᾶλλον καὶ ἄλλως χαρίεντα, εἰ καὶ ξυνέβη σφᾶς πολλάκις κατ' ἀλλήλων ἐξενεγκεῖν πόλεμον, ἐπεὶ καὶ φιλοῦσιν ἄνθρωποι μὴ μόνον τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον πάσχον κακῶς, ἀλλὰ πως καὶ τὸ ἀλλόγλωττον οὐ φανὲν πολλάκις πολέμιον προσιὸν καὶ προσπῖπτον φιλανθρωπίας καταξιοῦν· τὰ δὲ γε τῆς ἀμύνης καὶ τῆς καταγωγῆς ἐς τὴν προτέραν ἡγεμονίαν ὁλοσχερῶς ὁ Λεβούνης ἀπείπατο, Ῥουκρατίνῳ σπείσασθαι φάσκων, καὶ μηδὲ τὴν σύναρσιν ἔχειν ὁρᾷν ἀναίμακτον. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐς βασιλέα Καϊχοσρόης μετακεχώρηκε πάλιν, συλλήψεσθαί οἱ πρὸς τὴν ἀνάρρυσιν τῆς ἀρχῆς ὁπωσδήποτε φανταζόμενος. Τῶν δὲ κατὰ σκοπὸν αὖθις διαμαρτὼν Ῥωμαίοις συνῆν, μὴ πάνυ μεταλαγχάνων θεραπείας τῷ γένει ἐπεοικυίας.

ε'. Τῷ δ' ἑφεξῆς ἔτει μετὰ Κομάνων πάλιν ἐπεξιόντες οἱ Βλάχοι, καὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας κείραντες, ἀσινεῖς ἐπανέλυσαν. Τάχα δ' ἂν καὶ ταῖς χερσαίαις πύλαις τῆς βασιλίδος προσήγγισαν, ἐπ' αὐτὴν τραπόμενοι, εἰ μὴ τὸ χριστιανικώτατον οἱ Ῥὼς γένος καὶ οἱ τούτων ἀρχικῶς προεδρεύοντες, τοῦτο μὲν κατ' αὐθαίρετον ὁρμὴν κινηθέντες, τοῦτο δὲ ταῖς τοῦ ἀρχιποίμενος αὐτῶν λιταῖς ὑπενδόντες, ἀξιάγαστον οἷον τὸ πρόθυμον ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίων ἐπεδείξαντο πράγμασι, καὶ διὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν τὸν κακῶς ὑπὸ τῶν Βαρβάρων πάσχοντα ταῖς τοῦ ἔτους πολλάκις ἀπαγωγαῖς καὶ ταῖς ἀποδόσεσι τούτων εἰς ἔθνη τὰ μὴ χριστώνυμα δυσχεράναντες.

A rei bellicæ peritia superior, auctis ea victoria opibus, Masuto cedenti et amicitiam offerenti, toparchiæ parte adempta, reliqua ut prius tenenda concessit. Sed in Caichosroen magno cum furore impetum fecit, jampridem **690** Iconii, ut paternæ sedis, potiundi cupidus, et illum ut matre Christiana genitum odio prosequens. Per legatos igitur fratrem monet ut sibi Iconio cedat et toto principatu excedat, si et saluti suæ et subjectarum civitatum incolumitati consultum velit. Tantus erat fastus, tam immanis arrogantia Barbari, et supercilium supra nubes arrectum ; ita exitiale venenum late diffundebatur. Quare Caichosroes factis induciis, patrem suum imitatus, imperatorem adit. Nam is quoque mutuis injuriis cum fratribus suis certans post Masuti patris obitum ad imperatorem B Manuelem ut sacram ancoram et salutare præsidium confugit. Verum illum spes sua adeo non frustrata est, ut etiam spe ampliora fuerit consecutus : Caichosroes vero parvam benignitatem et infinito intervallo exspectatione sua minorem expertus, nec impetratis contra fratrem auxiliis, domum rediit. Sed vixdum Iconium ingressus a Rucranito opprimitur ; et patria pulsus ad Lebunem in Armeniam confugit, ubi humaniter et splendide est susceptus. **691** Etsi enim multa bella inter se gesserant, tamen solent homines non tantum cognatos et populares afflictos, sed hostes etiam supplices benigne tractare. Cæterum eum in integrum restituere prorsus noluit Lebunes, quod sibi fœdus cum Rucratino intercedere affirC mabat, nec incruentum fore auxilium cerneret. Quapropter Caichosroes denuo ad imperatorem abit, spe principatus ejus ope recuperandi concepta. Sed iterum frustratus apud Romanos vixit minori splendore quam pro nobilitate generis.

5. Sequenti anno Blachi cum Comanis impressione in Thraciam facta, et optimis quibusque provinciæ partibus vastatis, incolumes recesserunt ; ac forsitan ad terrestrem imperatricis urbis portam accessissent, nisi Rossi Christianissima gens eorumque principes, partim sua sponte, partim pontificis precibus adducti, admirabili studio pro Romanis oppugnassent, Christiani populi miserti, qui a Barbaris male tractabatur, et indignati eum sæpius eodem anno abduci et gentibus a Christiana religione alienis venundari. Unde Calizæ **692** princeps Romanus, magno et forti exercitu subito coacto, in Comanorum agrum irrupit, et sine ulla

negotio diripuit et vastavit omnia ; eoque sæpius in gloriam et amplificationem inculpatæ Christianæ fidei, cujus minima pars et grano sinapis par montes transponit et sublimia transfert, benigne facto, Comanorum incursiones repressit, et Romanis in excidii periculo constitutis auxilium tulit inopinatum prorsus et improvisum, divinitus omnino procuratum per ejusdem religionis populum. Cæterum eo anno hi Tauroscythæ quoque seditione conflictati sunt, et Romanus hic et Ciabæ princeps Ruricas cæde popularium suorum enses imbuerunt. Sed Romanus homo robustus et strenuus tum quoque multos Comanos cecidit, qui optima et fortissima phalange Ruricæ opem tulerant.

A Ὅθεν καὶ διὰ ταχέων παρασκευάσάμενος ὁ τῆς Καλίτζης ἡγεμὼν Ῥωμανὸς, ἀγαθήν τε καὶ πολλὴν ἡρωικὼς στρατιὰν, κατὰ Κομάνων ἐξώρμησε, καὶ τὴν γῆν αὐτῶν κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἐπιὼν ἔφθειρε καὶ ἠφάνισε. Καὶ τοῦτο φιλοφρόνως εἰς καύχημα καὶ μεγαλωσύνην τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως πολλάκις διαπραξάμενος, ᾗ καὶ τὸ βραχύτατον καὶ ὅσον κόκκος σινάπεως μεθίστησιν ὄρη καὶ μετατίθησι τὰ μετέωρα, τὰς τῶν Κομάνων ἐφόδους ἔστησε καὶ τοῖς ἀνήκεστα πάσχουσι Ῥωμαίοις ἀνακωχὴν ἐβράβευσε τοῦ κακοῦ, ἀνυπονόητος ἀρωγὴ καὶ ἀσυλλόγιστος συνασπισμὸς καὶ φάλαγξ, ὡς εἰπεῖν, θεοσύλλεκτος ἔθνει ὁμοπίστῳ φανείς. Πλὴν οὐδὲ τὰ κατὰ τοὺς Ταυροσκύθας τούτους ὁ τότε χρόνος παρέδραμεν ἀτασίαστα, κατὰ δ' ὁμοφύλου σφαγῆς τὸ ξίφος ἔβαψεν ὅ τε Ῥωμανὸς οὗτος καὶ ὁ διέπων τὸ Κίαβα Ῥούρικας· νίκην δ' ὁ Ῥωμανὸς ἀπενεγκάμενος, ῥωμαλέος ὢν τὸ σῶμα καὶ τὰς χεῖρας δραστήριος, πολλοὺς καὶ τότε τῶν Κομάνων κατέτρωσεν, οἳ συνεφήψαντο τῆς μάχης τῷ Ῥούρικᾳ, κρατίστη καὶ γενναιοτάτη φάλαγξ περὶ αὐτὸν ὁρώμενοι.

Sed nec hoc silentio prætereundum est. Fuit nummularius quidam Calomodius nomine, qui longinquis et difficilibus negotiationibus maximam pecuniam acquisierat, homo avarus et sordidus, tantum non indormiens marsupio et pecuniæ postponens omnia. Qui **693** cum pro ditissimo celebraretur, et non ut hortus Alcinoi ficum super ficum et pirum super pirum, sed aurum auro, argentum argento cumulatum gignere diceretur, avarorum principum insidiis est appetitus sæpe. Sed erat idem omnino arbor cognitionis, in foro et urbis angiportis tanquam in Edem plantata. Ut igitur pomi eleganti a quondam primos parentes nostros in servitutem redegit, sic tum auri nitor aulicos ad rapinam invitavit. Sed simul et Calomodio manus injecerunt, seditionem in urbe exitarunt, majorem quam majores nostri calamitatem perpessi. Nam illi non solo aspectu contenti, sed decerpto et gustato fructu, jure pœnas dederunt : hi vero nondum viso auro frustra inhiarunt ; et Tantaleam sitim perpessi, cum fontem haberent, bibere non potuerunt, sed crebro haurire conati aurum ex manibus amiserunt. Nam circumforanei, Calomodii captivitate et **694** causa ejus cognita vesperi, mane tributim convenerunt, et Dei templum ingressi patriarcham Camaterum Joannem circumsteterunt, tantum non discerpturos eum aut de fenestra præcipitaturos comminati, nisi litteris ad imperatorem datis Calomodium ut ovem perditam aut aberrantem a grege revocaret. Is, populi tumultu ægre sopito, facundia sua et commiseratione eum quem quærebant ut agnum reduxit, non auro pro pelle abrepto a lupis, neque lana direpta.

B Ἀλλὰ χρεὼν μηδὲ τοῦτο παριδεῖν ἀνιστόρητον. Ἦν τις κολλυβιστὴς, Καλομόδιος τὴν προσηγορίαν, Οὗτος χρήμασιν ἐδεβρίθει πολλοῖς, ἀργαλίας καὶ δολιχὰς ἐκδημίας κατ' ἐμπορίαν [P. 338] πολλαχῇ στειλάμενος, κερδαλεόφρων ἄνθρωπος· ἀμέλει καὶ συγκαθεύδων τῷ φασκωλίῳ καὶ πρίθων τὸ κύμινον καὶ πάντα τιθεὶς τοῦ χρηματίζεσθαι δεύτερα δέδοκα καθ' ἑαυτοῦ πολλάκις λαβὰς τοῖς χρυσοθήραις ἄρχουσιν, ἀνθρώπων εἶναι ῥυηφενέστατος καὶ ὡς κῆπος Ἀλκινόειος καὶ τῆς ὥρας τὸ ἀκαρὲς, οὐκ ὄχνην τρίφων ἐπ' ὄχνῃ σῦκόν τ' ἐπὶ σύκῳ παρέχειν, χρύσὸν δὲ φέρειν ἐπὶ χρυσῷ, ἐπὶ δ' ἀργυρίῳ φύειν ἀργύριον. Ὁ δὲ φυτὸν ἄντικρυς γνώσεως ἦν, ὡς ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένον τῇ ἀγορᾷ καὶ τοῖς τῆς πόλεως στενωποῖ. Οὐκοῦν ὡς ἡ ἄνθη τῆς ὁπώρας πάλαι τοὺς γενάρχας ἐδουλαγώγησεν, οὕτω δὴ καὶ τῷ χρυσίου τότε τὸ πυρωπὸν τοὺς ἐπὶ τῶν βασιλείων χρυσώνων εἰς τὴν ἐκείνου τρύγην ἐφείλκυσεν. Ἀλλ' ἅμα τῷ Καλομοδίῳ τὰς χεῖρας ἐπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν πόλιν εἰς στάσιν ἀνέσεισαν, μεῖζόν τι τῶν προτέρων πεπονθότες δυστύχημα· οἱ μὲν γὰρ τοῦ καρποῦ δρεψάμενοι καὶ μεταλαβόντες, μηδὲ τὴν λιχνείαν ἐς μόνην τὴν ὅρασιν περιστήσαντες, τῇ δίκῃ δικαίως ὑπέπεσον, οἱ δὲ μηδ' ἐμβλέψαι τοῖς χρήμασι φθάσαντες μάτην ἠλέγχθησαν ἐγχανόντες καὶ δίψος Ταντάλειον ἔπασχον. Ἔχοντες γὰρ τὴν πηγὴν οὐκ εἶχον καὶ πιεῖν ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ συχνάκις ὡρμηκότες ἀρόσασθαι εὕρισκον τὸ χρυσιον τῶν οἰκείων χειρῶν ἀφαντούμενον. Οἱ γὰρ ἀγοραῖοι ἐσπέρας μαθοντες τὴν τοῦ Καλομοδίου κατάσχεσιν καὶ τὸ αἴτιον αὐτῇ ἐπιγνόντες, κατὰ φατρίας ὀρθρου ἠθροίσθησαν, εἰ τὸν τοῦ Θεοῦ νεὼν εἰσιόντες καὶ τῷ πρώτῳ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖ (ἦν δὲ οὗτος ὁ Καματηρὸς Ἰωάννης) περιστάντες μικροῦ καὶ διασπᾶν ἠπείλουν καὶ κύμβαχον ἐκ τῆς ἑστίας κάτω βαλεῖν, εἰ μὴ ὅσα καὶ συριγγι τοῖς πρὸς βασιλέα χρησάμενος γράμμασιν ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς ἢ καὶ ἀπόνομον τὸν Καλομόδιον αὐτοῖς ἐπανακαλέσεται. Ὁ δὲ μόλις καταστείλας τοῦ λεὼ τὸν θόρυβον τῇ τῶν χειλέων περιῳδῇ σει καὶ τῷ λαμπρῷ ἐπὶ τούτῳ παθαίνεσθαι ἐπανήγαγεν αὐτοῖς ὡς ἀμνὸν τὸν ζητούμενον, μὴ τὸν χρυσὸν ὡς δορὰν ἀποσυρέντα ραβὲ τῶν συσχόντων αὐτὸν λυκιδῶν, μηδὲ λυμανθέντα τὴν τρίχωσιν.

C D

Atque hic motus citra sanguinem desiit, et ex principio tristi et tragico in comicum ludum festivamque fabulam est mutatus, fletu in risum con-

Καὶ τὸ μὲν οὕτως ἀναιμωτὶ πονελήλυθεν, ἐξ αἰτίου τραγικοῦ τε καὶ σκυθρωποῦ ἐς κωμικὸν κατέληξεν ἀκοὰς διαχέον ἄθυρμα καὶ σχηματίζον τὸν

κλαυσιγέλωτα· οὐ πολλαῖς δ' ἡμέραις ὕστερον ἕτε- A verso. Non multis diebus post, aliud malum erupit,
ρον ἀνερράγη κακόν, ὅ τι καὶ εἰς αἱμάτων προῦ- quod ad sanguinis effusionem est progressum. Nam
κοψεν ἔκχυσιν. Ἰωάννης γάρ τις, Λαγὼς τὸ ἐπώνυ- Joannes, qui quidem cognomento Lagus, prætorii
μον, ἐκ βασιλέως εἰληφὼς προϊστασθαι τῆς τοῦ custodiæ ab imperatore præfectus, inde et sibi et
πραιτωρίου φρουρᾶς, ἤθελεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς προ- suis pecuniam comparare instituit. O sordidum in-
ισταμένοις ἐνθένδε πορίζειν χρήματα· φεῦ τῆς ῥυ- genium! nec enim historiæ lex me plura dicere
παρότητος τῆς γνώμης! οὐ γάρ τι πλέον ὁ τῆς sinit. Et stipe, quam homines pii ultro conferebant,
ἱστορίας νόμος εἰπεῖν ἐπιτρέπει μοι. Ὅθεν τὰς ψυ- in suam rem conversa, noctu celebres fures vin-
χικὰς τῶν φιλοθέων οἰκειούμενος διαδόσεις, νυκτὸς culis liberatos carcere educebat; qui ædibus clam
ἀνίει φρουρᾶς καὶ δεσμῶν τοὺς ἐπὶ κλεπτοσύνῃ δια- perlustratis **695** furta ad illum conferebant. Unde
βοήτους· οἱ δὲ λάθρα τὰς οἰκίας διερευνῶντες προσ- præmio furibus distributo, reliqua homo facino-
ῆγον ἐκείνῳ τὰ φώρια, καὶ ἄθλον ἀσεβείας ἐκ τῶν rosus male collocabat, fideli ministro simulato,
σύλων τοῖς νυκτιλοχοις διαδιδοὺς τὰ λοιπὰ οἷς οὐ δέον cum omnibus in rebus Deo perfidus esset. Hunc
προσέφερε, τὸν πιστὸν ὑπηρέτην ὁ Θεῷ τὸ πᾶν ἄπι- Lagum multi apud imperatorem sacrilegii detule-
στος ἐν τοῖς ἀτολμήτοις [P. 239] σχηματιζόμενος. runt. Qui correctione promissa rem subinde diffe-
Τούτου δὴ τοῦ Λαγὼ πολλοὶ κατεῖπον ἐς βασιλέα ὡς B rebat, quasi viribus destitueretur. Unde Lagus
δρῶντος ἀνόσια· ὁ δὲ τὴν διόρθωσιν ἐπαγγειλάμενος ob scelera minime trepidans, sed tanquam libero
ὥσπερ οὐ δυνάμενος ἀνεβάλλετο· ὅθεν οὐδαμῶς ἐπὶ magistratu fungens, aperte facinora Deo invisa
τοῖς τολμωμένοις ὑποπτήσσων ἦν ὁ Λαγὼς, ἀλλ' ὡς perpetrabat. Quodam vero tempore, cum foraneo
ἀνεύθυνον χειρίζων ἀρχὴν ἀναίδην τὰ θεομισῆ δι- quodam multis verberibus affecto et raso, audacio-
επράττετο. Ἐνίοτε δὲ τῶν ἀγοραίων ἕνα συνειληφὼς, rem populi turbam et ejusdem opificii ad seditionem
μετὰ τὸ πλῆξαι πολλὰς κατὰ νώτου τριχῶν ὑποδι- incitavit. Statim igitur orto tumultu, non parva opifi-
κάσας κουρᾷ, τὸ θερμότερον τῆς πόλεως καὶ τῷ πα- cum pars Lagi capiendi causa ad prætorium convolat.
θόντι ὁμότεχνον πρὸς στασιασμὸν ἀνερρίπισε. Σύγχυ- Sed cum is quovis lepore, velocius evanuisset, populus
σις οὖν τὴν πόλιν κατεῖληφε, καὶ πλῆθος χειρωνα- nihilominus confluens magnum templum bipenniferi præsidii causa eo missi jam occuparant, non digressi a prætorio verbis indecoris imperatorem insectati
κτικὸν οὐκ ὀλίγον ἐς τὸ πραιτώριον συλλεγὲν θηρεύ- sunt. Qui Chrysopoli tum agens partem satellitum
σειν ἐπεβάλλετο τὸν Λαγών. Ὁ δὲ ὑπὲρ δασύποδα ad prætorium occupandum mittit; eodemque **696**
συντονίᾳ δρόμου χρησάμενος ἐκεῖθεν ἠφάνισται. Ὁ præfectus urbis Constantinus Tornicius venit. Ad
μέντοι λεὼς καὶ οὕτως ἐπισυρρέοντες ὥρμων τὸν cujus solum conspectum exsperati lapidibus ho-
μέγαν εἰσιέναι νεὼν καὶ βασιλέα ἕτερον ἀνειπεῖν· C minem petunt, et satellites profligant; et prætorii
προκαταληφθέντος δὲ τοῦ τεμένους παρὰ τῶν εἰς foribus effractis et captivis emissis Christianam
αὐτοῦ φρουρὰν ἀπεσταλμένων πελεκυφόρων, μὴ με- illius loci ædem spoliant, Saracenorum vero con-
θιστάμενοι τοῦ πραιτωρίου κατὰ τοῦ κρατοῦντος venticulum a fundamentis evertunt. Quæ cum sine
ἐρεσχελίας ἡφίεσαν ἀπρεπεῖς. Ὁ δὲ μὴ παρὼν τῇ ulla ratione fecissent, ad castellum quæ Chalce di-
πόλει, ἀλλὰ περὶ τὴν Χρυσόπολιν ἐναυλιζόμενος, citur eodem modo grassari voluerunt. Sed cum
πέμπει μοῖραν τῶν περὶ τὴν φυλακὴν τοῦ σώματος imperatoris gener Alexius Palæologus exercitum in
καταληψομένην τὸ πραιτώριον. Ἵκετο δ' ἐκεῖσε καὶ urbem reduxisset, furore nonnihil represso cœptis
ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος Κωνσταντῖνος ὁ Τορνίκης· ἡ non plane destiterunt: sed principio nudis corpo-
δὲ πληθὺς καὶ πρὸς μόνην τὴν αὐτοῦ θέαν ἐκτραχυν- ribus, deinde paucis armatis ascitis, cum legioni-
θέντες τόν τε ἔπαρχον λαιβολίαις ἐκτρέπονται καὶ bus ferro undique fulgentibus congrediuntur, nullo
τοὺς σωματοφύλακας ἀποπέμπονται. Ἐπεὶ δὲ τὰς cum fructu et gloria morituri. Erant etiam qui
τοῦ πραιτωρίου ἀνατρέψαντες πύλας ἄνεσιν τοῖς ἔν- tectis conscensis tegulas dijicerent, et lapides quan-
δον διδόασι, σκυλεύουσί τε τὸν ἐκεῖσε Χριστιανικὸν tos vola capit jacularentur. Alii sagittas in impera-
ναὸν, τὸ δὲ τῶν Σαρακηνῶν συναγώγιον ἀνασπῶσιν torium exercitum torquebant. Ac toto eo die nihil
ἐκ βάθρων αὐτῶν. Καὶ ταῦτα σὺν οὐδενὶ διαπραξά- remissa iracundia, sub vesperam demum abierunt.
μενοι λόγῳ ἐφίστανται τῇ φρούρᾳ τῇ λεγομένῃ χαλ- D Postridie nec obmurmurarunt quidquam nec pug-
κῇ, κἀκεῖσε τὰ ὅμοια δράσοντες. Στρατιᾶς δ' ἀφιγ- nam iterarunt.
μένης βασιλικῆς μεθ' ἑνὸς τῶν τοῦ βασιλέως γαμ-
βρῶν (ἦν δ' οὗτος ὁ Παλαιολόγος Ἀλέξιος) ἀνασειρά-
ζονται τῆς ὁρμῆς, οὐ μὴν ἀφίστανται τέλεον, ἀλλὰ σώμασι γυμνοῖς, εἶτα καὶ βραχεῖς τοὺς μεθ' ὅπλων
ἐφισταμένους ἔχοντες ὅλαις καταφράκτοις συμπλέκονται στρατιαῖς, πρὸς οὐδὲν ἀνύσιμον ἢ παρεκτικὸν
ἔργον εὐκλείας τελευτῆν ἑλόμενοι. Ἦσαν δ' οἱ καὶ τῶν τειχῶν ὑπερφερόμενοι κεράμους κατέφερον, καὶ
λίθους ἔνιοι χειροπληθεῖς ἐπιπέμποντες καὶ ὀϊστεύοντες ἕτεροι τῇ βασιλείῳ ἀντεμάχοντο φάλαγγι. Ὅλην
οὖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης μηδέν τι παραλύσαντες τῆς ὀργῆς ὑπενόστησαν πρὸς ἑσπέραν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οὔτε
τι ἐβαττάρισαν ὅλως, οὔτε πρὸς ἀγῶνα συνέδραμον δεύτερον.

ζ'. Ἀλλὰ καὶ τοῦδε τοῦ κακοῦ παρελθόντος, ἐκ **697** 6. Hoc quoque malo elapso, quidam ex
τοῦ τῶν Κομνηνῶν τις γένους τῷ βασιλεῖ ἐπανίστα- Comnenia familia contra imperatorem insurgit,
ται, Ἰωάννης τοὔνομα· προκοίλιος δ' ὢν καὶ πιθώ- nomine Joannes; qui cum homo ventrosus et dolii

similis esset, Crassi cognomentum tulerat. Is subito in maximum templum confugit; et corolla ex iis quæ circum sacram mensam pendent capiti impositis, rursus egreditur, et a conjuratis (qui plurimi erant, et plerique nobilitate insignes) et magnæ turbæ concursu facile in Magnum Palatium perductus in aurato solio consedit, et quibusdam maxima officia committit, interim vulgo et parte seditiosorum per fora, vicos et littora eum Romanorum imperatorem proclamante et magnificas ædes diruente. Nocte instante Joannes nec palatii custodiam curavit, ut oportuit, nec eversas fores restituit: sed velut adversariis omnibus sublatis in tuto collocatus, tanquam delphin anhelans et ob sitim vehementissimam totas amphoras aquæ exhauriens, sudorem rivi instar ex vasto corpore decurrentem et fumantem abstergebat. Ejus vero milites ad circum equestrem temere deambulabant. Nam plebs post solis occasum ut grex avium dissipata, **698** ut aurora celerius oriretur optabat, quo locupletum ædes diriperet. Imperator vero cognatos, et quidquid bellicosorum hominum secum habebat, misit, ut in tenebris Joannem opprimerent. Nam si diluxisset, urbanam turbam non esse quieturam, sed longe plures et importuniores concursuros ad tyrannum adjutandum et defendendum. Quare hi naviculis ad Hodegium monasterium trajiciunt, atque inde cum bipenniferis imperatoris satellitibus se conjungunt (neque enim armatis per forum transire licebat), et circa theatrum factionem Joannis subito adorti sunt. Qua facile profligata, per summum otium ad ipsum Joannem irrumpunt, eumque tanquam pecudem totis corporibus connixi cædunt, et caput ejus imperatori offerunt. Id in fornice fori pro publico spectaculo est suspensum, cruore adhuc destillante, cum fœdo oris hiatu et clausis oculis. Reliquum ejus cadaver in lecto collocatum in meridionali porta Blachernii palatii sub dio exponitur. Imperator vero e superiori conclavi simul et spectaculo **699** illo fruebatur cadaveris instar vasti tauri tumentis, simul et tanto successu cum insolentia lætabatur. Cadavere inde sublato et canibus ac volucribus projecto, quod omnibus fere immane et inhumanum facinus visum est, conjurati ejus comprehensi et quæstionibus adhibiti, ut conscios nominarent, in vincula et carceres conjiciuntur.

A δης τὴν πλάσιν του σώματος τὸν παχὺ
μον εἵλκυεν. Οὗτος τοίνυν τῷ μεγίστῳ
εἰσρυεὶς, καὶ τῶν στεφανίσκων ἕνα τῇ
θεὶς οἳ τὴν ἱερὰν ἀμφιπεριηώρηνται τρ
σιν ἐκεῖθεν· καὶ προσληφθεὶς ὑπὸ
(πλεῖστοι δὲ ἦσαν οὗτοι, καὶ σχεδὸν τ
πάντες σῖματος), συνδραμόντων καὶ ὄχλ
γων πρὸς τὴν φήμην τῶν [P. 340] πρα
μέγα παλάτιον εἴσεισιν εὐμαρῶς, καὶ α
θρόνου διαχρύσου καθίσας τινὰς ἐπὶ τ
ὀφφικίων προβάλλεται, ὁ δ' ὄχλος καὶ
στάντος μέρους τινὲς, τὰς ἀγορὰς καὶ
τες καὶ τὰς ἠϊόνας καταλαμβάνοντες,
μαίων αὐτὸν ἀνηγόρευον καὶ οἰκείας
ριφανεῖς. Νυκτὸς δ' ἐπιούσης οὔτε τῆς
B ἔδει, τῶν ἀρχείων ὁ Ἰωάννης ἐφρόντ.
ἀνατραπείσας πύλας ἀνέστησεν· ἀλλ' ὡς
λεῖ καθιστάμενος καὶ μηδένα ἔχων ἥδη
μενον, κατὰ δελφῖνας ἀναφυυῶν καὶ ὕδ
ράμια ἐκκενῶν, δίψει ἀμάχῳ ἐχόμενος
θὴς, ἀπέψα τοὺς ἱδρῶτας κρουνηδὸν
καὶ θερμὸν ἀπατμίζοντας. Τὸ δὲ περὶ
κὸν τὴν ἱπποδρομίαν περιιὸν ἤλυε τηνι
οἱ γὰρ ὄχλοι δύναντος ἡλίου κατ' ἀγ
διέστησαν, τάχιον διαγελάσαι τὴν ἕω γλ
αὖθις συνδραμόντες τοῖς ὑπερηφάνοις
οἴκοις καὶ τά σφισιν ἐνόντα διαρπάσωσι
ὁπόσον συγγενὲς συνάθροίσας καὶ τὸ πε
ἀπόλεμον πέμπει κνεφαίως ἐπιθέσθαι
οὐδὲ γὰρ ἂν ἡμέρας διαφαύσάσης ἡσυχί
τὸν τῆς πόλεως ὅμιλον, ἀλλὰ πλείονα
C δυσκάθεκτον περὶ τὸν τύραννον συνελ
τερον, συλληψόμενον ἐκείνῳ τοῦ ἔργου
ρῶς αὐτοῖς ἀντιμαχησόμενον. Οἱ μὲν
ἐπέβησαν, καὶ τῇ ἀκτῇ προσίσχουσι τῇ
Ὁδηγῶν, κἀκεῖθεν τοῖς πελεκυφόροις
τοῦ βασιλέως ὑπασπισταῖς· οὐδὲν γὰρ ἦν
διὰ μέσης τῆς πόλεως παρελθεῖν. Καὶ
συῤῥαγέντες τοῖς περὶ τὸ θέατρον στ
Ἰωάννου αὐτοὺς τε ῥᾳδίως διασκεδάζου
ῥᾳστώνην πᾶσαν τῷ Ἰωάννῃ προσβάλλου
τε ὡς βόκημα πανσώμους ἐπενεγκό
καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφελόμενοι τῷ βασιλεῖ
Καὶ ἡ μὲν τῇ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψῖδι
πρὸς θέον πάνδημον, ἔτι τοῦ αἵματος
D σεσηρυῖά τε δεινὸν καὶ μεμυκυῖα τὼ ὀ
λοιπὸς Ἰωάννης ἀρθεὶς ἐπὶ κλίνης αἴθρι

Fecit et aliud imperator, nescio quale. Constantinum quemdam Francopulum cum sex triremibus in Pontum Euxinum misit per speciem de mercibus navis cujusdam, quæ ex Phaside Byzantium navigans juxta Cerasuntem fracta esset, inquirendi, revera autem ut oneraria navigia, quæ Aminsum

κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πόλην τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀρχείων. Καὶ βασιλεὺς τὰς ἄνωθεν αὐ
διαίτας εἰσιὼν ἐθεᾶτο κάτωθεν, ὁμοῦ μὲν τὰς ὄψεις διδοὺς τῷ πτωματι ὑπὲρ βοῦν διφθηκότι
ρον, ὁμοῦ δὲ διαχεόμενος τῷ ῥεύματι καὶ καταλαζονευόμενος τὸ κατορθωμα. Μετὰ δὲ τὸ
ἀρθὲν κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατίθεται, ὅ καὶ θηριῶδες μικροῦ καὶ ἀπάνθρωπον τοῖς
οἱ δ' ἐκ τῆς συνωμότιδος μερίδος τοῦ Ἰωάννου συαχεθέντες, καὶ βασάνοις ὑποβληθέντες ὅπως ἐ
συνίστορας, δεσμοῖς καὶ φρουραῖς παραπέμπονται.

Ἀλλ' οἷον καὶ τόδ' ἔῤῥεξεν οὗτος ὁ βα
τινι παραδοὺς τριήρεις ἕξ, ᾧ ἡ μὲν κλῆ
σταντῖνος, ἡ δ' ἐπίκλησις Φραγγόπουλος
ξεινον Πάντον ἐξέπεμψε, τῷ μὲν δοκεῖ
τίου πλοίου τινὸς ἐξετάσοντα, ἐκ Φάσιδος
εἰς Βυζάντιον, περὶ οὲ Κερασοῦντα

τῷ δὲ ὄντι ταῖς ἐς πόλιν τὴν Ἄμινσον καταπλεούσαις [P. 341] ὀλκάσιν ἐπιθησόμενον καὶ τούτων τὰ ἀγώγιμα προνομεύσοντα. Ὁ δὲ κατ' ἐπίταγμα τὸ βασιλικὸν ἐς τὸν Εὔξεινον ἀναπλεύσας οὐδεμιᾶς φείδεται νηὸς, ἀλλὰ πάσας σκυλεύσας, ὅσαι τε ἐς Βυζάντιον ἐμπορευμάτων πλήρεις κατήγοντο, καὶ ὅσαι αὖθις ἀνήγοντο ἀποδιδόμεναι τὰ ἑαυτῶν καὶ ἄλλ' ἄττα ἐνθέμεναι, μετὰ δύο μῆνας ὑπέστρεψε, τινὰς τῶν ἐμπόρων μαχαίρᾳ ὑποδικάσας καὶ τῷ βυθῷ παραπέμψας, ὧν τὰ χρήματα αὐτὸς ἰδιώσατο, τοὺς δ' ἄλλους ὑπέρου γυμνοτέρους ἀποπεμψάμενος. Οἱ δὲ τὴν πόλιν εἰσιόντες πολλάκις μὲν ἱκέτευσαν ὑπὲρ ὧν παρὰ δίκην πεπόνθασιν, ἀρχείοις προσιόντες καὶ θείοις μετὰ φώτων τεμένεσι παραβάλλοντες, οὐκ εἶχον δὲ τὸν βασιλέα πρὸς οἶκτον ἐπιῤῥέπῃ, τὰς αὐτῶν ἐμπορίας καθάπαξ ἐξαργυρώσαντα καὶ τῷ αὐτοῦ ταμιείῳ ἐγκαταθέμενον. Οἱ ἐξ Ἰκονίου τοίνυν ὁρμώμενοι ἔμποροι τῷ Ῥουκρατίνῳ προσίασι, καὶ πέμψας οὗτος ἐς βασιλέα τὰ τούτων ἀπῄτει χρήματα· ἦν δὲ καὶ λόγος τότε περὶ σπονδῶν. Βασιλεὺς δὲ ἀποστάτην ὀνομάζων ἑαυτοῦ τὸν Φραγγόπουλον, τῆς οἰκείας γνώμης ἀπῆγεν ὅσα οὗτος ἀνοσιούργησεν, ἐπὶ ψεύδει τὴν ἐλπίδα τιθέμενος καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν πραγμάτων ἀντιμαχόμενος. Τελεσθείσης δὲ τῆς ἀγάπης ὁ μὲν Ῥουκρατῖνος μεθ' ἑτέρων αἰτήσεως φόρων καὶ μνᾶς ἀργυρίου προσειλήφει πεντήκοντα εἰς ἀπόδομα ὧν οἱ ἔμποροι ἀφῃρέθησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς φωρᾶται μεθ' ἡμέρας τῇ ἐκείνου ἐπιβουλεύων ζωῇ. Μεγίσταις γὰρ ὑποσχέσεσι Χασισίόν τινα ἐλαφρίσας, καὶ τούτῳ ἀμαθῶς, ὡς ἐς φιλίαν ἀστάθμητος, ἐγχειρίσας γραμμάτιον ἐρυθρόγραφον, ἐκπέμπει τὸν Ῥουκρατῖνον ἀναιρήσοντα. Συλληφθέντος δὲ τοῦ Χασισίου καὶ τὸ γράμμα καὶ τὸ δρᾶμα ἐκφήναντος, παρεβάθησαν μὲν αἱ σπονδαὶ, πολλαὶ δ' ἐκ τῶν Τούρκων ἐπιδρομαὶ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ταῖς ἠῴαις ἐπανέφυσαν πόλεσι. Καὶ Μιχαὴλ δέ τις ἐκ νοθείας υἱὸς Ἰωάννου τοῦ σεβαστοκράτορος, τῆς ἐπαρχίας Μυλάσσης φορολόγος ἀποσταλείς, νέος ὢν καὶ αὐθάδης τοῦ βασιλέως ἀφίσταται. Πολέμῳ δὲ ἡττηθεὶς καὶ φυγὼν τῷ Ῥουκρατίνῳ προσρύεται, καὶ τῷ τοῦ βασιλέως μίσει προσδεχθεὶς ἀσμενέστατα, στρατείαν ἐξ ἐκείνου δεχόμενος τὰς Μαιανδρικὰς πόλεις πολυτρόπως ἐσίνετο, χείρων τῶν ἀλλοφύλων καὶ νηλεέστερος ἀνδροφόνος δεικνύμενος. Εἴ τι γοῦν αἰτιώτατον τοῦ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐς γόνυ καταπεσεῖν καὶ χωρῶν καὶ πόλεων χειρώσεις παθεῖν, ὕστατα δὲ καὶ αὐτὴν ἐξαπολωλέναι, τοῦτο οἱ ἐκ Κομνηνῶν γεγόνασιν ἀφιστάμενοι καὶ βασιλειῶντες. Παρὰ γὰρ ἔθνεσι καταλύοντες μὴ φίλια Ῥωμαίοις νοοῦσι τῆς πατρίδος ἦσαν πανώλεια, καίπερ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν μένειν πράγμασιν ἐγχειρήσειν ἐλεῖν τε καὶ κρατήσειν ἀνεπιτηδειότατοι ὄντες καὶ πάντων ἀχρειότατοι καὶ σκαιότατοι.

Διὰ δὲ τὴν τοῦ Μιχαὴλ νεωτέρισιν περὶ μῆνα τὸν φυλλοχόον ἔξεισιν εἰς ἕω Ἀλέξιος, ὑποστρέφων δ' ἐκεῖθεν παρενέβαλεν εἰς τὰ Πύθια, τοῖς θερμοῖς ἐννηζόμενος ὕδασιν. Ὡς δ' ἁλις εἶχε λουτήρων καὶ κρατήρων, ἐρᾷ καὶ μακροτέρου [P. 342] πλοός· διημφισβήτουν γὰρ παρὰ τῷδε τῷ ἄνακτι καὶ ἀνὰ μέρος ἐκράτουν αἱ ἐπίγειοι καὶ ἐνάλιοι χάριτες, καὶ λαμπρὰν ἀνεδοῦντο τὴν νίκην. Νῆα τοίνυν εἰσιὼν στρατηγίδα εὐθὺ τῶν νησιδίων διαπλωίζεται ἃ ἄγχιστα τῆς Κωνσταντίνου ἀμφιῤῥέονται, τὸ Ἀστακηνὸν κόλπον ἀφεὶς περιπλεῖν· λαίλαπος δ' ἀνεγερθείσης

A appellerent, spoliaret. Is, ut jussa imperatoris exsequeretur, nulli navi parcit: sed spoliatis omnibus quæ ei Byzantium plenæ mercibus ibant, et suis rebus venditis et aliis impositis inde recedebant, post bimestre in urbem rediit, quibusdam negotiatoribus occisis et in mari demersis quorum pecuniam sibi vendicavit, cæteros Leberide nudiores dimisit. Ii urbem et palatium ingressi sæpe suas injurias conquesti sunt, et cum luminibus sacras ædes **700** frequentarunt. Sed nihil ab imperatore impetrarunt, qui bonis illis jam venditis pecuniam in fiscum redegerat. Quare Iconienses negotiatores Rucratinum adeunt, qui per legatos res eorum ab imperatore repetebat, pacis quoque mentione facta. Imperator vero Francopulum defecisse causatus nefaria illius facinora a se removebat,
B spe in mendacio collocata et rerum veritate dissimulata. Pace facta Rucratinus præter annui tributi pactionem etiam quinquaginta minas argenti accepit, quas spoliatis mercatoribus restitueret. Imperator vero post dies aliquot Rucratini vitæ insidiari deprehensus est. Nam Chasisium quemdam maximis pollicitationibus impulsum levis amicitiæ cultor cum rubricatis litteris ad eum tollendum ablegat. Verum capto Chasisio, litteris deprehensis et omni fabula explicata, ruptum est fœdus; eaque de causa Turcæ multas orientales urbes infestarunt. Ad hæc Michael quidam, Joannis sebastocratoris nothus filius, ad exigenda Mylassenæ provinciæ tributa missus, homo adolescens et contumax, deficit: **701** sed prælio victus et fugatus
C ad Rucratinum se confert. A quo imperatoris odio cupidissime susceptus, acceptoque exercitu, Mæandricas urbes variis affligit modis, Barbaris ipsis crudelior. Quodsi ulla gravissima causa fuit, cur Romanum imperium labefactatum urbes atque provincias amiserit et ipsum denique corruerit, Commenii regni cupiditate ad hostes deficiendo eam suppeditarunt. Nam cum ad gentes Romanis inimicas confugerent, patriæ pernicies erant, quanquam apud nos rebus gerendis et administrando imperio ineptissimi et sordidissimi.

D Cæterum Alexius Novembri mense contra Michaelem in Orientem profectus in reditu ad Pythia castrametatus est, ut calidis aquis innataret. Balneis et crateribus satiatus longiorem navigationem desideravit. Nam in ejus animo terrestrium et marinarum voluptatum cupiditas ex æquo certabant, nunc his nunc illis vincentibus. Conscensa **702** igitur navi imperatoria recta ad parvas insulas passim juxta urbem sitas contendit, Astacenum sinum circumvectus. Orto autem subito turbine, fluctu in altum erecto, navis a prora in puppim sublata

promepodum submergitur, undis undique urgentibus. Nautæ tumultuari, sudare vectores, vociferari, Deum invocare, suspirare, clare ejulare. Vehebantur enim una omnes imperatoris familiares utriusque sexus, terræ videndæ et attingendæ cupidissimi. Post multos labores et pericula vix optatissimam principis insulam attingunt. Ex ea, tempetate sedata, Chalcedonem trajiciunt. Ubi vertigine posita et salsugine rejecta, timoribus et periculis oblivioni traditis, in Magnum Palatium transeunt ad edendos circenses ludos et populum spectaculis exhilarandum. Quibus finitis imperator statim in Blachernas se conferre voluit: sed quia tempus incommodius obstabat (nam nostri temporis imperatores nec minimam mutationem astris inconsultis instituunt), primam jejuniorum hebdomadem in magno palatio haud sane volens permansit. Ut vero dies sextus ad migrationem non erat incommodus, **703** præsertim si ea summo mane fieret, diluculo ante solis ortum transire Blachernas instituit. Igitur et triremis in ancoris ad palatium fluctuat, et omnis imperatoris cognatio cum luminibus adest, ut naviget una. Deo vero monstrante se esse horarum et temporum dominum, et a se itinera hominum vel prosperari vel impediri, solum ante imperatorium cubile ultro cedens profunde dehiscit, ac id periculum imperator mirabiliter evadit. Sed alter ejus gener Alexius Palæologus et alii plures voragine illa implicati in curribus male afficiuntur; quidam vero eunuchus in imum hiatum delapsus periit. Quid imperator ea de re cogitarit, et an consilium mutarit, dicere nullo modo possum. Quod vero e vestigio consecutum est, referam.

A ἐξαίφνης καὶ μετεωρισάσης τὸ κῦμα ὀρθὸν τὸ πλ
ἐκ πρώρας ἐπὶ πρύμναν αἴρεται καὶ μικροῦ κ
δύεται, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπικλυζόμενον. Ἐθορύ
μὲν οὖν οἱ πλωτῆρες καὶ ἱδρῶσι περιερρέοντο,
δὲ τῶν ἐμπλεόντων καὶ θεοκλυτήσεις ἦσαν, οἵμ
τε καὶ ὀλολυγαὶ διωλύγιον ἐξηκούοντο· συνέπλε
βασιλεῖ πᾶσαί τε καὶ πάντες ἐπιτήδειοι, οἷς
ποθεινὴ μὲν ἡ γῆ τοῖς βαδίζουσι, ποθεινὴ δὲ κα
τοῖς ἐδόκει τις ἐντυχεῖν. Ἡολλὰ δὲ καὶ παντοῖα
κινδυνεύσαντες ἀγαπητῶς καὶ μόλις περὶ τὴν Ἡ
κιπον διασώζονται, ἐκ δὲ ταύτης τοῦ κύματος
μήσαντος ἐς Χαλκηδόνα καταίρουσιν· ἔνθα
ἰλίγγου ἀνεθέντες καὶ τὴν ἅλμην ἀποπτύσαντες,
λήθης βυθῷ παραδόντες τὰ χαλεπὰ τοῦ κινδύνο
φοβερὰ, ἐς τὸ μέγα διαπεραιοῦνται παλάτιον, ἀ
B λας τελέσοντες ἵππων καὶ θεάτροις τὸν δῆμον δε
σόμενοι. Ὡς οὖν εἰλήφει πέρας καὶ τάδε, βασι
μὲν ἀπελθεῖν ἐς Βλαχέρνας αὐτίκα ἤθελε, τῆς δὲ
Ῥωμαίων ἀκαιρίας προσισταμένης (οἱ γὰρ ἐς ἡ
αὐτοκράτορες καὶ μέχρι βηματίσαι τὴν τῶν ἄστρ
θέσιν περιεργάζονται) τὴν πρώτην τῶν νηστει
ἑβδομάδα τῷ μεγάλῳ παλατίῳ προσέμενεν οὐχ ἑκ
Ὡς δ' ἦν ἡ ἕκτη τῶν ἡμερῶν οὐκ ἀνάρσιος τ
μετάβασιν, καὶ μάλιστα τῷ βαθέος ὄρθρου μεθ
μένῳ, ἔγνω μεταναστεῦσαι κνεφαῖος καὶ μήπω
ἡλίου διασπείραντος τὰς ἀκτῖνας τὰς Βλαχέρνας
ταλαβεῖν. Ἡ τε οὖν τριήρης παρὰ ταῖς ἀκταῖς
ἀρχείων ἐσάλευε, καὶ τὸ συγγενὲς ἅπαν τοῦ β
λέως παρ' αὐτὸν μετὰ φώτων συνήλιστο, σύμπ
ἐσόμενον· τοῦ Θεοῦ δὲ δεικνύντος ὡς κύριός ἐ
C ὡρῶν καὶ χρόνων αὐτὸς, καὶ παρ' αὐτοῦ κατευθ
ται εἴτε μὴν συμποδίζεται τά τινων διαβήματα,
πρὸ τῆς βασιλείου κλίνης δάπεδον αὐτομάτως ἐπ
χαλᾷ καὶ εἰς χάσμα ἱκανῶς διανοίγεται. Καὶ βασιλεὺς μὲν παραδόξως, τοῦ κινδύνου ῥύεται, ἄτερος δὲ τῶν τῶν
γαμβρῶν ὁ Παλαιολόγος Ἀλέξιος καὶ συχνοὶ ἄλλοι ἐνίσχονται τῷ διαστήματι καὶ πάσχουσι κακῶς τὰ βέ
τοῦ σώματος· εἷς δέ τις ἐκτομίας καὶ ἐτεθνήκει, εἰς τὸ βάθιστον τοῦ χάσματος καταδύς. Οἵαν μὲν οὖν ἔννοι
μετάνοιαν ἐπὶ τούτοις εἴληφεν ὁ κρατῶν, οὐδαμῶς ἔχω ἐπεξιέναι· ὅ δὲ κατὰ πόδας ἐπηκολούθησε, τοῦτο δὴ
τῇ ἱστορίᾳ παραδίδωμι.

7. Habuit Alexius tertiam quoque filiam, Eudociam nomine; quam ipso adhuc Andronicum fugiente et apud Ismaelitas et in Palæstina **704** oberrante patruus Isaacius Stephano filio Necmanis despondit, Triballorum principi. Verum is exiguo tempore in principatu exacto in Papicio monte fit monachus. Filius vero ejus eodem nomine Stephanus Eudocia paternæ satrapiæ domina declarata plusculo tempore exacto liberos ex ea suscipit. Sed tempus omnia innovare et perpetuo dissimilitudines inducere solitum ambos a pristina conjunctione et consensione disjungit, nec in eo numero esse patitur quos Lyricus his versibus celebrat: « Felices ter et amplius quos irrupta tenet copula, nec malis divulsus querimoniis suprema citius solvit amor die. » Nam ille uxori pruritum libidinis, ea contra marito bibacitatem a primo diluculo et aliarum mulierum consuetudinem objiciebat. Ita dissidio subinde crescente Stephanus barbaricum consilium init atque exsequitur. Nam sive confecto sive vere objecto adulterii

ζ'. Τῷ βασιλεῖ τῷδε καὶ τρίτη θυγάτηρ ἦν, Εὐ
κία τοὔνομα. Ταύτην ἔτι τοῦ τεκόντος Ἀνδρόν
ἐκδιδράσκοντος Ἰσμαηλίτας τε καὶ Παλαιστίνην
ριιόντος πλάνητος ὁ πατράδελφος Ἰσαάκιος ἐνὶ
παίδων ἐκδίδωκε τῷ Στεφάνῳ τοῦ Νεεμάν· ἧ
οὗτος ἡγεμὼν τῶν Τριβαλλῶν. Ἀλλ' ὁ [P. 343]
βραχὺν ἐπιμείνας τῇ ἀρχῇ χρόνον τὸ ὄρος ἄνεισι
Παπύκιον καὶ βίον ὕπεισι τὸν μοναδικόν· ὁ δὲ
D υἱὸς Στέφανος κληροῦχον τῆς πατρῴας σατραπ
τὴν Εὐδοκίαν δεικνὺς ἡλίους συχνοὺς ἐξεμήτ
καὶ παίδων ἐξ αὐτῆς ἀκούει πατήρ. Καινοτόμ
ὧν ὁ χρόνος καὶ προβολεὺς τῶν ἀνομοίων ἅπα
διίστησιν ἀμφοτέρους τῆς πρὶν ἑνότητος καὶ
πνοίας, οὐκ ἄχρι τῶν ἐσχάτων ἀναπνοῶν συμφ
παρεὶς ἀνόθευτον, ὃ τοῖς ἐχέφροσι συζυγίταις
ρωμα τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας κρίνεται. Οὗ
ὁ μὲν τῇ γυναικὶ ἐνεκάλει τὸν τῆς ψωρώδους ἀ
σίας ὀδαξηρόν, ἡ δὲ τἀνδρὶ προσῆπτε τὸν εὐθὺ
ἑωσφόρου ἀκροχάλικα καὶ τὸ μὴ πίνειν ὕδατα ἐξ
κείων ἀγγείων καὶ τὸ κρυφίων ἄρτων ἐμπίπλασ
Καὶ προβαινούσης οὕτω τῆς διχονοίας ἀεὶ ἐπὶ

σκέπτεταί τι βαρβαρώτερον ἔργον ὁ Στέφανος, καὶ αὐτὸ μέτεισι· πλασάμενος γὰρ, ἤτοι καὶ φάμενος ἀληθῶς, μοιχευομένην ἁλῶναι τὴν Εὐδοκίαν παντὸς ἀπογυμνοῖ περιβλήματος γυναικείου, τὸν ἔσχατον σύτῃ καὶ λεπταλέον χιτῶνα μόνον καταλιπὼν, καὶ τοῦτον κύκλῳ περικοπέντα ὡς μόλις περιστέλλειν τὰ τῶν μελῶν ἀσχήμονα, καὶ διαφήσιν οὕτως ἀτίμως, ἔνθα καὶ διοργῴη πορεύεσθαι. Πρὸς δὲ ταυτηνὶ τὴν πρᾶξιν τὴν ὄντως ἄσεμνον καὶ ἀπότομον καὶ τὴν ὑπέρογκον ἀμυντηρίαν ὁ ἀδελφὸς ἀντιστὰς Βόλκος ἔς τε τὸ ἀπάνθρωπον ἦθος ὠνείδισε τὸν κασίγνητον, μεθαρμοσθῆναί τε τῆς ὀργῆς καὶ καθυφεῖναί τι μικρὸν καθικέτευσεν, ἀπιδόντα πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ γένους τῆς Σύδοκίας καὶ ἑαυτὸν δὲ οἰκτειρήσαντα, γενησόμενον οὕτως ἐπ' ἀσχήμοσιν ἔργοις ἀοίδιμον. Οὐκ ἔχων δὲ καὶ πείθειν ὡς τὴν γνώμην ἀκαμπῆ καὶ δυσμείλικτον, αὐτὸς τὴν Εὐδοκίαν προσηκούσης κομιδῆς ἀξιώσας παραδίδωσι τοῖς ἀπάξουσι δεόντως εἰς τὸ Δυρράχιον. Μαθὼν δὲ τὸ γεγονὸς ὁ πατὴρ, πέμψας ἀμφικέφαλον καθέδραν καὶ κόσμους περιδερραίους ἄλλας τε λαμπρειμονίας βασιλικὰς εἰσοικίζεται τὴν θυγατέρα. Πλὴν οὐδὲ τοῦ Νεεμὰν οὗτοι υἱοὶ ἀδελφὰ φρονοῦντες εἰς τέλος διήρκεσαν, ἐκπολεμωθέντες δὲ κατ' ἀλλήλων τῷ χορῷ τῶν ἄλλων καὶ οἵδε συνήφθησαν, οὓς μικρῷ πρόσθεν εἰρήκειμεν ἠγνοηκέναι τὴν φύσιν διά τε φιλαρχίαν καὶ τρόπου σκαιότητα· καὶ φανεὶς κρείττων ὁ Βόλκος τῆς ἀρχῆς ἅμα καὶ τῆς πατρίδος ἐκτοπίζει τὸν Στέφανον. Ἐκ γὰρ τῆς τῶν πόλεων βασιλίδος ὥσπερ τινὸς ὑπογραμμοῦ καὶ τύπου καὶ κοινοῦ θεμιστεύματος τῆς ἀδελφοκτονίας ἐξιούσης καὶ διαδραμούσης τῆς γῆς τὰ πέρατα, οὐ Πέρσαι μόνον καὶ Τουροσκύθαι καὶ οἵδε οἱ Δαλμάται καὶ μετέπειτα Πάννονες, ἀλλὰ καὶ λοιποὶ ἕτεροι παρ' ἔθνεσι δυναστεύοντες στάσεων καὶ φόνων τὰς ἑαυτῶν πατρίδας ἐνέπλησαν, καθ' ὁμογενῶν τὰ ξίφη σπασάμενοι.

A crimine, Eudociam omni vestitu muliebri spoliat, sola tenui interula relicta, eaque undique præcisa, ut vix pudendas partes tegeret, atque ita ignominiose quo libitum esset abire sinit Huic pœnæ tam inhonestæ, **705** atroci et immodicæ frater ejus Volcus intercedit ; et objurgata ejus inhumanitate, orat ut deposita iracundia paulo clementius agat, habita ratione illustris generis Eudociæ, et famæ suæ consulat, ac tantam ignominiæ labem caveat. Sed cum pertinax et implacabile ejus ingenium movere non posset, ipse Eudociam ita susceptam ut dignitas ejus postulabat, Dyrrachium perducendam curat. Quo casu cognito pater filiam lectica et ornamentis muliebribus missis, in ædes suas recipit. Cæterum ne hi quidem Neemanis filii longo tempore concordes permanserunt, sed inimicitiis susceptis in cæterorum cœtum transierunt, quos supra diximus per ambitionem et vecordiam naturæ oblitos esse ; et Volcus victor Stephanum et principatu et patria exegit. Nam cum fraternæ cædis exemplum ex urbe imperatrice promanasset et extremos orbis terrarum fines pervagatum esset, non Persæ tantum et Tauroscythæ et hi Dalmatæ et postea Pannonii, sed et alii plures cæterarum gentium principes ensibus in cognatos suos strictis seditionem et cædium patrias suas compleverunt·

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τούτους ἔξεισι τῆς Μυσίας ὁ Ἰωάννης μεγίστῳ τε καὶ παγχάλκῳ στρατεύματι, καὶ διειλημφὼς τὴν Κωνστάντιαν χειροῦται ταύτην κατὰ πᾶσαν εὐπέτειαν, [P. 344] διάσημον οὖσαν ἐν τοῖς τῆς Ῥοδόπης σχοινίσμασι. Καὶ καθελὼν τὸν ταύτης περίβολον ἐκεῖθεν ἀπανίσταται καὶ περὶ τὴν Βάρναν στρατοπεδεύεται, καὶ πολιορκεῖ γενναίως καὶ ταύτην κατὰ τὴν ἕκτην τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἡμέραν. Παντοίαν δ' ἔνστασιν ἐνδεικνυμένων τῶν ἔνδοθι, κρατίστων ὄντων τῶν πλείστων κἀκ τοῦ Λατινικοῦ στίφους συγκεκροτημένων, τετράπλευρον συντίθησι μηχανὴν συμμηκιζομένην τῷ εὖρει τῆς τάφρου καὶ ἰσοϋψῆ τῷ τείχει τῆς πόλεως, καὶ ταύτην ὑπότροχον οὖσαν τῆς τάφρου ἄγχιστα στήσας, εἶτα ἀνατρέψας ἀμφοτέρων τῶν περάτων ἐπιλαμβάνεται, καὶ τῷ αὐτῷ καὶ ἑνὶ μηχανήματι ζεύγματί τε τῆς τάφρου χρησάμενος καὶ κλίμακι ἐξικνουμένῃ τοῦ ὕψους τῆς πόλεως τρισὶν ἡμέραις τῆς Βάρνας κρατεῖ. Οὔτε δὲ τῆς ἡμέρας τὴν δύναμιν ὁ βάρβαρος πτοηθεὶς (ἦν δὲ τὸ ὑπερευλογημένον Σάββατον καθ' ὃ ὕπνωττεν ἐν τάφῳ Χριστὸς) οὔτέ τὸν Χριστιανὸν αἰδεσθεὶς, ὃν μόνοις περιέφερε χείλεσιν, ἀλλὰ φιλαιμάτοις δαίμοσιν ἐλαστρούμενος πάντας οὓς συνείληφε ζῶντας κατὰ τῆς τάφρου ὠθεῖ, καὶ χοῦν ἐς ἰσόπεδον ἐπιχέας πολυάνδριον τὸν τόπον δείκνυσιν. Ἔπειτα καὶ τὰ τείχη καταστρεψάμενος εἰς Μυσίαν ἐπάνεισιν, ἐναγίσμασι τοιούτοις καὶ τελεταῖς μυσαρωτάταις τὴν μίαν τῶν σαββάτων καὶ τῶν ἡμερῶν κυρίαν τετιμηκώς.

C **706** Sub hoc tempus Joannes cum maximo et armis instructissimo exercitu Mysia egressus Constantiam insignem urbem Rhodopæi territorii sine ulla difficultate capit, et mœnibus dirutis Varnam sexto die Passionis dominicæ fortiter oppugnat. Sed cum ii qui urbem tenebant, plerique fortissimi viri et Latini generis, summa ope resisterent, quadrilateram machinam fabricati quæ longitudine latitudini fossæ et altitudine fastigio mœnium responderet ; et ea rotis subjectis proxime fossam collocata et deinde eversa utrosque fines apprehendit ; eademque machina et ad explendam fossam et ad conscendenda mœnia pro scalis usus triduo Barnæ potitur. Neque diei solemnitatem (erat enim id sanctissimum Sabbatum, quo Dominus in sepulcro dormivit) neque Christianum nomen veritus barbarus, quod solis labiis jactabat, sed intemperiis sanguinarii alicujus dæmonis actus, omnes quos vivos ceperat in fossam præcipitavit, injectaque humo et expleta sepulcretum locum illum facit ; nec multo post, etiam mœnibus eversis in Mysiam revertitur, hujusmodi victimis et **707** abominandis inferiis celebre illud Sabbatum veneratus Atque hæc sic gesta sunt.

Καὶ τῇδε μὲν καὶ ταῦτα ἐφέρετο· ὁ δέ γε πρωτοστρὰ-

Manuel vero Camytzes protostrator, longo tem-

pore in Mysia captus, imperatorem et consobrinum orat ut de sua re familiari redimatur neque ut maleficus longo tempore in Barbarorum potestate relinquatur. Sed his litteris nihil impetravit. Desperata igitur cognati ope ad Chrysum se convertit, et solutione ab eo impetrata Prosacum abit. Ac ne ibi quidem imperatorem obtestari desinit ut Chryso duos auri centenarios pro sui redemptione solvat, cum longe plus ex suis opibus rapuerit, præter aurea et argentea vasa et telam sericam et vestes pretiosas, quarum rerum copia mortalium locupletissimus fuerit habitus. Ille vero protostratoris cognatione in una lance animi sui pensata, pecunia vero ejus in alteram collocata, et utraque perpensa, posteriorem multum præponderare deprehendit. **708** Itaque flagitationes ejus nec extremis auribus admisit. Unde Camyzes desperatione coactus statuit cum Chryso finitimos Prosaco Romanorum agros vastare, ac Pelagoniam celeriter subigunt; et Prilapo sine difficultate potiti ordine cætera invadunt, remota ad deditionem impellunt, per Tempe Thessalica penetrant, campestria occupant, Græciam commovent, Peloponnesum ad rebellionem instigant. Tunc et alius seditiosus, velut olim terræ filii, exstitit, Joannes Spyridonaces Cyprius, homo deformi vultu, statura fœdiore, strabis oculis, sordidus opifex, fortuna infima. Sed dum imperatori inservit, mirabilibus successibus et promotionibus interioris fisci custodiæ præficitur. Deinde Smolanis præpositus eum a quo missus erat aspernatur ut vili et simplici ingenio præditum; et difficili provinciæ aditu fretus bifariam illi resistit, inopinatum et pessimum infortunium. At imperator tertio tum malo conflictans, familiari sibi articulari morbo, duplici pœnitentia supra modum angebatur, quod nec consobrinum redemisset et nequam hominem Spyridonacem cum suo dedecore tot **709** munitissimis urbibus præfecisset; et copiis quas coegerat, in duas partes distributis, alteram Alexia Palæologo genero suo tradit ut homuncionem Spyridonacem ulciscatur, alteram ad Œnopolitam Joannem, qui protostratori resistebat, mittit. Ac imperatoris genero Alexius prudentia et audacia adhibita Spyridonacem exiguo cum labore devincit et nanum illum in Mysiam fugat. Protostratoris vero rebellio cum longo sane tempore durasset, prospero exitu est terminata. Nam imperator cum aliis artibus et dolis Chrysum circumvenit, tum neptem Theodoram, pridem Ibanco desponsam, Byzantio accersitam illi uxorem dedit. Et hac ratione Pelagonia et Prilapo recuperatis Thessalia quoque Camyzen expellit, alias prælio victum, alias ultro fugientem. Tandem ipso etiam Stano ejicit, quo ut in asylum inexpugnabile se receperat. Hujusmodi præclaris operibus post diuturnam desidiam et ignaviam editis Byzantium recurrit. Tunc Strommiza quoque potitus est, ibi etiam Chryso circumvento, et pacem cum Joanne fecit.

A τωρ Μανουὴλ ὁ Καμύτζης, χρόνιος ἐν Μυσίᾳ καθει
γνύμενος, δεῖται τοῦ ἐξαδέλφου καὶ βασιλέως
τῆς οἰκείας οὐσίας λυθῆναι μηδ' ὡς κακοῦργος ἐ
πολὺ παροφθῆναι παρὰ βαρβάροις δορύκτητος. Ο
εἶχε δὲ καὶ πείθειν δι' ὧν ἐπέστελλεν. Ἀπειρηκὼ
οὖν τὸν κηδεστὴν μέτεισι Χρύσον, καὶ παρ' αὐτ
δεῖται λυθῆναι, καὶ ὡς εἶχε τὰ ᾐτημένα πεπερ
σμένα, ἐκ Μυσίας ἐς Πρόσακον ἄπεισιν. Ἀλλ' οἱ
ἐκεῖσε γενόμενος καθυφῆκε τοῦ βασιλέως δεόμεν
εἴ πως τῷ Χρύσῳ τὰ λύτρα κατάθοιτο, εἰς δύο τ
σούμενα χρυσοῦ κεντηνάρια, πολλαπλασίονα τούτ
ἀφαιρεθῆναι φάσκων πλὴν τῶν ἀργυρέων καὶ χρ
σέων σκευῶν τῶν Σηρικῶν τε νημάτων καὶ τῶν
ριφανῶν ἐσθημάτων, οἷς ὑπερεκόμα ῥυηφενέστατ
ἀνθρώπων φανείς. Ὁ δὲ τὴν σχέσιν τοῦ πρωτοστρ
B τορος ἐν πλάστιγγι μιᾷ τοῦ τῆς φρενὸς ζυγοῦ κα
θείς, ἐν δὲ θατέρᾳ τούτου χρήματα, καὶ ταλαντεύ
ἀμφότερα, πολλῇ τῇ ῥοπῇ βαρυτέραν τὴν δευτέρ
εὗρισκεν, ὅθεν οὐδ' ἄκροις ὠσὶν εἰσφκίζετο τὰ ὑ
ἐκείνου γραφόμενα. Ἀπειπὼν οὖν ὁ Καμύτζης ἔγν
σὺν Χρύσῳ τοῖς ἀγχιτέρμοσιν Προσάκῳ Ῥωμαϊκο
ἐπιθέσθαι τέρμασιν. Εὐμαρῶς οὖν Πελαγονίαν χ
ροῦνται, καὶ ῥᾳδίως ὑπάγονται Πρίλαπον, ἐπιφύ
ται τὰ ἐξῆς, ἀφιστῶσι τὰ πόρρωθεν, διεκπίπτο
Τεμπῶν τῶν Θετταλικῶν, τῶν πεδιάδων ἐπιλαμ
νονται, παρακινοῦσι τὴν Ἑλλάδα, παλίμβολον
θέασι τὴν τοῦ Πέλοπος. Τότε δὲ καὶ δεύτερος ἀν
στάτης κατὰ τοὺς σπαρτοὺς ἐπανέτειλε γίγανς
Ἰωάννης γάρ τις τὸ γένος Κύπριος, Σπυριδωνάκ
τοὐπώνυμον, τὸ δίδος φαῦλος, τὴν ἡλικίαν φαυ
C τερος, [P. 345] στράβων τὰς ὄψεις, χειρῶναξ τ
τέχνην, τὴν τύχην χθόνιος, τῷ βασιλεῖ τῷδε ἀ
ρετούμενος, ταῖς δὲ παραλόγοις προόδοις καὶ ἐπι
βάσεσι τῶν ἔσω λεγομένων ταμιείων φύλαξ ταχθε
εἶτα τὴν ἀρχὴν τῶν Σμολένων χειρίζειν λαχών, τ
ταγινώσκει τοῦ πεπομφότος εὐτέλειαν νοὸς καὶ ἀ
λειαν, καὶ τῷ δυσπροσόδῳ τῆς χώρας ἐπαρθεὶς
ἀπόνοιαν δισσυόμενον ἐκείνῳ γίνεται ἀντιστάτη
ναὶ Σατὰν καὶ σκώλωψ καὶ ἀπρόσκοπον συγκύρη
χείριστον. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ τρίτῳ τότε κακῷ
συνέθει καχεξίᾳ τρυχόμενος, ἥτις ἐπενέμετο τὰ
θρα τοῦ σώματος, τὸν Ἐπιμηθέα εἶχε κατ' ἄμ
δεινῶς ἐπικείμενον καὶ εἰς πνίγμα μικροῦ ἐνελ
μενόν τε καὶ ἐπεμβαίνοντα, ὅτι τὸν ἐξάδελφον
ἐλύσατο καὶ ὅτι τὸν οὐτιδανὸν ἐν ἀνθρώποις Σπ
δωνάκην εἰς ὄνειδος οἰκεῖον πόλεων τοσούτων ἐ
D μοτάτων κατέστησεν ἄρχοντα, Διχῇ οὖν διαιρῶν
συναγόμενον στράτευμα, τὸ μὲν τῷ γαμβρῷ πρ
δίδου Ἀλεξίῳ τῷ Παλαιολόγῳ τὸν ἀνθρωπίσκον Σ
ιόντι Σπυριδωνάκην, τὸ δ' ἐξέπεμψεν εἰς τὸν Ο
νουπολίτην Ἰωάννην τῷ πρωτοστράτορι ἀντικα
στάμενον. Ὁ μὲν οὖν τοῦ βασιλέως γαμβρὸς Ἀλέξ
ἀρετὴν καὶ τόλμαν ἐνδειξάμενος ἔμφρονα τὸν Σπυ
δωνάκην καταγωνίζεται σὺν πόνῳ βραχεῖ, καὶ ε
γάδα τίθησι τὸ Μυγμαϊκὸν ἀνδράριον ἐς Μυσίαν
δὲ τοῦ πρωτοστράτορος ἀντιστασία ἐφ' ἱκανὸν
διήρκεσε χρόνον, αἴσιον δὲ καὶ αὕτη πέρας ἐδέξα
Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἄλλαις τε μεθόδοις ἐχρήσατο μ
ὑπουλίας μετιὼν τὸν Χρύσον, καὶ δὴ καὶ τὴν θυ

τρόπαιδα Θεοδώραν, ἣν τῷ Ἰβαγκῷ κατηγγύησεν, ἐμνήστευσεν αὐτῷ εἰς εὐνέτιν, ἐκ Βυζαντίου μετεμπεμψάμενος. Καὶ τούτοις τοῖς μεθοδεύμασιν ἀνασώζεται Πελαγονίαν καὶ Πρίλαπον, καὶ Θετταλίας ἀπανίστησι τὸν Καμύτζην, πῇ μὲν πολέμῳ κατατροπούμενον, πῇ δὲ φυγῆς ἐθέλοντι ἀπτόμενον. Ὕστατα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Στανοῦ μετανάστη δείκνυσιν, εἷς ὃν ὡς εἷς ἀνάλωτον ἀπέδρα κρησφύγετον. Καὶ τοιούτοις ἔργοις ἑαυτὸν περιανθίσας, ἐπὶ μακρὸν ὀφθέντα οἰκουρὸν καὶ ἀπόλεμον, εἰς Βυζάντιον ἐπανέδραμε. Τότε δὲ καὶ τῆς Στρουμίτζης ἐκράτησεν, ἀπάτῃ κἀνταῦθα τὸν Χρύσον περιελθών, καὶ τὰς πρὸς Ἰωάννην σπονδὰς ἐξεπέρανεν.

η'. Ἀλλὰ μέχρι μὲν δὴ τούτων εὔδρομος ἡμῖν ὁ λόγος καὶ διὰ λείας φέρων ὁδοῦ, τὸ δ' ἐντεῦθεν οὐκ οἶδ' ὅπως τῷ λόγῳ χρήσομαι. Τίνα γὰρ γνώμην ἔχειν εἰκὸς τὸν τὰς κοινὰς διεξιέναι μέλλοντα συμφορὰς, ὧν ἡ τῶν πόλεων αὕτη πεπείραται βασιλὶς τῶν γηΐνων ἀγγέλων βασιλευόντων; ἐβουλόμην μὲν οἷός τε εἶναι διεξελθεῖν ἀξίως τῷ λόγῳ τὰ πάντων τῶν κακῶν ἀχθεινότατά τε καὶ χαλεπώτατα· ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἐν ἐπιτόμῳ δὴ καὶ ποιήσομαι τὴν διήγησιν, κερδαλεωτέραν ἐσομένην δήπου τοῖς ὀψιγόνοις διὰ τὴν τῶν ἀλγεινῶν ἀκουσμάτων μετρίασιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν τῆς πλείονος λύπης ὑφαίρεσιν.

Εἶχε μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τὸν ἀδελφὸν Ἰσαάκιον καθηρηκὼς τῆς ἀρχῆς· δέον δὲ μὴ πάντη ἀμελῆσαι τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, ὁ δὲ λαθόμενος ὡς ἐγκαίονται τοῖς πλείστοις αἱ συμφοραὶ καὶ εἰσιν ἀναπόνιπτοι, οὔτε μὴν ἡ δίκη δι' ὅλου [P. 346] τίς ἐστιν ἀδιύπνιστος καὶ ταῖς χρονίαις φιλημοῦσα μεταβολαῖς, ἀλλ' ἔπεισι καὶ ταχύπους καὶ ἀψόφως ἐπιπίπτειν φιλεῖ τοῖς ἔργα ῥέζουσιν ἄδικα, ἐνδίδωσι τῷ κασιγνήτῳ διάγοντι κατὰ τοὺς κίονας, οἳ περὶ τὸν πορθμὸν ἀκταῖοι καὶ δυάξοντες ἵστανται, βίοτον ἔχειν ἄνετον, καὶ πᾶσιν ἀνεπέγκλητον εἶναι τὴν εἰς αὐτὸν διαπλώϊσιν. Ἦν οὖν τοῦ βουλομένου παντὸς, καὶ οἳ ἐκ γένους μάλιστα τῶν Λατίνων, εἰς Ἰσαάκιον ἀναπλεῖν· οἷς καὶ κρυφίων κοινωνὸς ἐδείκνυτο βουλευμάτων, ὁπόσα τὴν ἀντιπάθειαν ἐδυσσοδόμευον καὶ τὴν Ἀλεξίου καθαίρεσιν ἐμεθόδευον, γραμμάτια πρὸς Εἰρήνην πέμπων τὴν θυγατέρα, κοινωνὸν λέχους Φιλίππῳ τῷ κρατοῦντι τότε τῶν Ἀλαμανῶν, πρὸς τὴν πατρῴαν ἐκδίκησιν ὑπαλείφοντα, κακεῖθεν διαποτώμενα ἔχων ἀντίγραφα τὸ ποιητέον αὐτῷ εἰσηγούμενα. Εἶτα καὶ τὸν υἱέα τούτου Ἀλέξιον τῆς εἱρκτῆς ἀνεικῶς ἐλεύθερον ἀφῆκε στρέφεσθαι. Ἐν δὲ τῷ μέλλειν κατὰ τοῦ πρωτοστράτορος ἐξιέναι καταλύσας εἰς Δαμοκράνειαν συνέκδημον καὶ τοῦτον ἐπήγετο. Ὁ δὲ κατὰ γνώμην δήπουθεν τοῦ πατρὸς Πισσαίῳ τινὶ περὶ δρασμοῦ κοινολογησάμενος, στρογγύλης προεστῶτι μεγίστης νεὼς, ἐκαιροφυλάκει θέσθαι ἐν θαλάσσῃ τὸ ὅρμημα καὶ τὸ ἴχνος ἐν πολλοῖς ὕδασιν. Ὡς δ' ἐπέστη καιρὸς πρὸς τὴν ἄπαρσιν οὐκ ἀνάρσιος, ἡ μὲν ναῦς ἱστίοις πτεροῦται καὶ κατ' οὖρον φέρεται καὶ προσωκείλει τῇ καθ' Ἑλλήσποντον Αὐλωνίᾳ, τὸ δὲ ταύτης ἐφόλκιον κατᾶραν ἐς τὸν Ἀθύραν ἐπὶ τῷ δέξασθαι τὸν Ἀλέξιον, τιθὲν τὴν σκέψιν ἀφώρατον, ἐνεφόρει ψάμαθον φόρτον ἐσομένην τῇ νηΐ κεκενωμένῃ δῆθεν τῶν ἀγωγίμων. Ὁ δ' Ἀλέξιος ἐκ Δαμοκρανείας ἐκεῖσε παραγενόμενος τὴν ὁλκάδα εἴσεισι καὶ πρὸς νῆα μετακομίζεται. Γνωσθείσης δὲ τῆς τούτου φυγῆς πέμπονται μὲν παρὰ τοῦ βασιλέως οἱ τὸ πλοῖον ἐξερευνήσοντες, οὐ μὴν ἴσχυσαν συλλαβεῖν τὸν Ἀλέξιον· οὗτος γὰρ τὴν κόμην κειράμενος περιτρόχαλα καὶ

A **710** 8. Hactenus expeditus fuit nostræ orationis cursus, et molli processit via. Deinceps vero quid dicam nescio: quo enim animo eum esse par est, qui publicas clades, quibus regina urbium terrenis istis angelis imperantibus afflicta est, commemorabit? Vellem equidem me omnium gravissima et tristissima mala pro dignitate posse exponere. Sed quia id fieri non potest, historiam compendio exsequar, utiliorem futuram posteris ob moderatam tristium rerum commemorationem et doloris diminutionem.

Alexius fratrem Isaacium imperio dejectum excæcarat: sed cum ejus custodia non prorsus negligenda esset, oblitus plerisque inuri calamitates nec deleri posse, et vindictam non perpetuo stertere, sed seris gaudere mutationibus, et celeriter ingruentem tacito eos pede consectari qui nefaria facinora perpetrent, fratrem juxta duas columnas quæ in freti littore sunt libere vivere passus est, neque quemquam ad eum trajicere vetuit. Erat igitur cujusvis Isaacium adire, tum vero Latinorum, cum quibus arcana consilia de ulciscendis injuriis **711** et evertendo fratre Alexio conferebat, litteris ad Irenem filiam missis, Philippi Alemannorum regis conjugem, quibus eam ad opem sibi ferendam instigabat, atque inde litteras recipiebat quibus quid agendum esset monebatur. Deinde filius quoque ejus Alexius custodia eductus libere quo libuit ambulavit, et ab imperatore contra protostratorem exituro itineris comes est assumptus. Is vero de sententia patris, cum Pisano quodam maximæ rotundæ navis domino consilio fugæ inito, navigandi opportunitatem captabat. Quæ cum contigisset, majus navigium plenis velis ad Hellesponti Auloniam fertur, minus vero Athyræ Alexii recipiendi causa appulit; et quo id consilium lateret, nautæ arenam intulerunt saburrandi scilicet vacui navigii gratia. Quo Alexius, Damocrania eo profectus, conscenso ad magnam navem pervehitur. Fuga ejus cognita mittuntur ab imperatore qui navem perscrutentur, nec tamen Alexium deprehendere potuerunt; nam **712** coma in orbem rasa et Latina veste induta, ut in turba magna obversans, inquisitores latuit. Perductus in Siciliam sorori indicatur; quæ justo præsidio misso fratrem amplexa, maritum Philippum orat ut patri suo pro virili opem ferat simul imperio et lumine privato, et fratrem quoque juvet exsulem et extorrem et errantium stellarum instar vagantem, neque quidquam ferentem secum præter corpus.

B

C

D

τὴν αὐτὴν τοῖς Λατίνοις στολὴν ἐνδυσάμενος, ὡς ἐν ὁμίλῳ πολλῷ συναναστρεφόμενος, τοὺς διφῶντας ἐ
Ἀπαχθεὶς οὖν ἐς Σικελίαν δῆλος τῇ ἀδελφῇ γίνεται. Ἡ δὲ δορυφορίαν ἱκανὴν ἀποστείλασα τὸν ἀδελφ
ζεται, καὶ δεῖται τοῦ ἀνδρὸς Φιλίππου τὰ δυνατὰ τῷ πατρὶ ἐπαμῦναι φάος ἅμα καὶ κράτος ὑπὸ τῶ
ἀφῃρημένῳ, καὶ τῷ ἀδελφῷ ἐπαρῆξειν ἀστέγῳ τε καὶ ἀπόλιδι κατ' ἀστέρας μεταφερομένῳ τοὺς πλά
μηδὲν ἐπαγομένῳ πλὴν τοῦ σώματος.

Sed præter hæc alia quoque in mentem mihi veniunt, quæ negligenda non sunt. Angelici nominis fratres cum aliis rebus imperium perperam administrabant, ut jam diximus, tum pecuniæ cupiditate æstuantes neque justis rationibus opes augere volebant, nec ea quæ coegerant, conservabant; sed ambabus manibus dissipabant, non tam supervacuo comitatu et pretioso corporis ornatu, quam meretricibus et cognatis rei publicæ prorsus inutilibus largiendo. Unde novis vectigalibus institutis non modo Romanas urbes et provincias exhauriebant, sed Latini etiam nominis gentes, quantum poterant, tributis vexabant. Venetos quidem sæpe pactis et conventis violatis pecunia multarunt, et vectigal ab eorum navibus exegerunt; et Pisanos 712 cum eis ita commiserunt, ut aliquando intra ipsam urbem, aliquando in mari congrederentur, victoria nunc his nunc illis favente, et mutuo sese fugarent et spoliarent.

A Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τούτοις καὶ ἄλλα μοι ἐ
μὴ χρεὼν παρόψεσθαι. Οἱ Ἀγγελώνυμοι
καὶ ἄλλως μὲν πλημμελῶς διῴκουν τὰ τ
ὡς ἤδη λέξαντες ἔχομεν, μάλιστα δὲ φιλο
νοτοῦντες οὔτ' ἀπὸ δικαίων πόρων πλου
χοντο οὔτε συνεῖχον τὰ συλλεγόμενα, ἀλλ'
ἀμφοτέραις αὐτὰ καὶ περιττῇ μὲν θερα
κόσμῳ πολυτελεῖ σώματος, πλέον δ' ἀπι
πρὸς ἑταιρίδας καὶ συγγενεῖς ἀλυσιτελεῖς
τῷ κοινῷ. Οὐ μόνον τοίνυν τὰς Ῥωμαϊκὰς
πόλεις ἐκλαμῶντο καὶ ἀπεφύλλιζον, εὐρ
καινῶν εἰσφορῶν καθιστάμενοι, ἀλλὰ καὶ
φυλῶν Λατινίδων ἐν οἷς εἶχον εἰσέπραττον.
κις οὖν τὰς πρὸς Βενετίκοις ξυνθήκας πα
μενοι αὐτούς τε ἐς χρήματα ἐζημίωσαν
πλοῖα τούτων ἠργυρολόγουν, καὶ τοὺς ἐκ τῆ
αὐτοῖς ἐπανέστησαν. Ἀμέλει καὶ ἦν ὁρᾷν
τῆς πόλεως ἔνδοθεν, ὁτὲ δὲ κατὰ μέσην τὴν
διὰ μάχης ἀμφότερα τὰ γένη χωροῦντα,
τε ἀνὰ μέρος καὶ κρατούμενα, καὶ παλίωξιν
καὶ ἀντισκύλευσιν.

9. Cæterum Veneti antiquo Romano fœdere prolato suam dignitatem ad Pisanos translatam esse ægre ferentes, a Romanis paulatim alienati se vicissim nostris per occasionem ægre facturos ostendebant, præsertim cum Alexius per avaritiam ducentas auri minas, quæ debito quindecim centenariorum auri adhuc deerant, non solveret, quos Manuel, cum Venetorum bona publicasset, se pensurum pepigerat. Neque minimum malum erat dux Venetorum Ericus Dandulus, homo cæcus ille quidem et capularis, sed Romanis infestissimus et insidiosissimus, ut calliditate singulari, ita arrogantia immensa, ut se prudentum prudentissimum appellaret et gloriolæ cupiditate omnes superaret. Is vitam sibi morte acerbiorem fore putabat, nisi genti suæ factas a Romanis contumelias ulcisceretur, animo repetens et recensens quot malis populares sui Angelis fratribus imperantibus affecti essent, et ante hoss Andronico et Manuele rerum potientibus. Sed quia norat in suum 714 caput redundaturum, si quid cum sola sua gente contra Romanos conaretur, de auxiliis aliorum asciscendis cogitat arcanisque cum iis communicandis, quos norat irreconciliabili odio a Romanis dissidere eorumque felicitati invidere. Cum autem ipsum tempus nobiles quosdam toparchas, qui Palæstinam visere cupiebant, sponte obtulisset, societatem et fœdus cum eis contra Romanos coit. Erant ii Montisferrati marchio Bonifacius, Flandriæ comes Balduinus,

B

C

D

θ'. Ἀτὰρ οἱ Βενέτικοι παλαιῶν μεμνημέ
Ῥωμαίους σπονδῶν, καὶ μεταχωροῦσαν π
σαίους τὴν σφετέραν δεξίωσιν οὔκουν ὁρᾷν
νοι, δῆλοι ἦσαν Ῥωμαίων κατὰ βραχὺ ἀφ
καὶ μελετωντες ἐν καιρίοις τὴν ἀντιλύπη
μάλισθ' ὅτι κιμβικευόμενος ὁ Ἀλέξιος οὐκ
σφίσι χρυσίου μνᾶς διακοσίας ἐνδεούσας ἔτι
ἅπαν ὀφείλημα τῶν δέκα πρὸς τοῖς πέντε
ρίων, ἃ συνέθετο δοῦναι τοῖς Βενετίκοις ὁ
Μανουήλ, ἡνίκα συνειληφὼς τοὺς Βενετίκους
τὰ τούτων ἔθετο χρήματα. Ἦν δὲ δεινὸν οὐκ ἐ
καὶ ὁ τηνικαῦτα δοὺξ Βενετίκων Ἐρίκος Δα
ἀνὴρ πηρὸς (50) μὲν τὰς ὄψεις καὶ τῷ χρ
πελος, ἐπιβουλότατον δὲ πρᾶγμα Ῥωμα
φθονερώτατον, ὃς παιπάλημα ὢν ἀγυρτ
φρονιμώτερον τῶν φρονίμων ἑαυτὸν ὀνομι
δοξομανῶν ὡς οὐχ ἕτερος θανάτου ἐτιμᾶτ
τίσασθαι Ῥωμαίους δίκας τῆς ἐς τὸ γέν
παροινίας, φρεσὶν ἀναπεμπάζων καὶ λα
ὁπόσοις κακοῖς οἱ Βενέτικοι προσωμίλησαν
γελωνύμων ἀδελφῶν ἀνασσόντων, καὶ πρὸ
Ἀνδρονίκου, καὶ ἀνόπιν ἔτι τοῦ Μανουὴλ
Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος. Εἰδὼς δὲ
ἑαυτοῦ κεφαλῆς προχωρήσειν, εἴ τί που
ἐπίβουλον μετὰ μόνων τῶν ὁμοφύλων ἐ
καὶ ἄλλους προσλαβέσθαι συλλήπτορας σ
καὶ τούτοις κοινωνῆσαι τῶν ἀπορρήτων οὓς
Ῥωμαίους ἄσπονδον μῖσος τρέφοντας καὶ τ
των καλοῖς βάσκανον καὶ λίχνον ἐνατενίζοντ

Hier, Wolfii notæ.

(50) Multum interest inter πυρρὸν et πηρόν. Sed ie cæcum, ex iis quæ sequuntur pluribus in locis apparet; quamvis non injuria mireris q eques effugere potuerit in pugna Blachica

δὲ καιροῦ χορηγήσαντος αὐτομάτως τοπάρχας τινὰς εὐγενεῖς, οἵτινες πρὸς Παλαιστίνην ὥρμων τραπέσθαι, κατὰ κοινοπραγίαν τούτοις συγγίνεται καὶ συνωμότας ἐπισπᾶται τοῦ κατὰ Ῥωμαίων κινήματος. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Μόντης Φεράντης μαρκέσιος Βονιφάτιος, ὁ κόμης Φλάντρας Βαλδουῖνος, ὁ κόμης τοῦ ἁγίου Παύλου Ἐρίκος καὶ ὁ κόμης Πλέης Δολόϊκος καὶ συχνοὶ ἕτεροι τολμητίαι πολεμισταὶ καὶ συμμηκιζομένην οἷον τῷ δολιχῷ τῶν δοράτων τὴν ἡλικίαν προφαίνοντες. Ναυπηγηθέντων οὖν εἰς Βενετίαν δι' ὅλων τριῶν λυκαβάντων δρομώνων μὲν ἱππαγωγῶν ἑκατὸν δέκα, νηῶν δὲ μακρῶν ἑξήκοντα, ἔτι δὲ πλοίων συναθροισθέντων στρογγύλων μεγίστων ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα, ὧν ἕν Κόσμος παρ' αὐτοῖς ὠνομάζετο ὡς πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερφέρον ἐς μέγεθος, εἴσεισιν ἐκ παραγγελίας αὐτὰ ἵππος μὲν χιλία σιδήρῳ κατάφρακτος, [P. 348], ἀσπὶς δὲ τρισμυρία εἰς ὁπλίτας πλείστους διῃρημένη, μάλιστα δὲ εἰς τοὺς καλουμένους τζαγροτοξότας. Ὡς δ' ἦν ὁ στόλος πρὸς ἀναγωγὴν ἕτοιμος, κακὸν ἐπὶ κακῷ προσβάλλει καὶ κῦμα, ὄφασιν, ἐπὶ κύματι Ῥωμαίοις ἐπικυλίνδεται. Ἀλέξιος γὰρ ὁ παῖς Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου γράμμασιν ἐφοδιασθεὶς τοῦ πάππα Ῥώμης τῆς πρεσβυτέρας καὶ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας Φιλίππου, χάριτας μεγίστας ὁμολογούντων τοῖς πειρατικοῖς τούτοις ἐργαστηρίοις εἰ τὸν Ἀλέξιον εἰσδέξονται καὶ πρὸς τὴν πατρῴαν ἐπαναγάγωσι Βασιλείαν, τρισάσμενος μετὰ καιρὸν τῷ στόλῳ ἐφίσταται, καὶ προσβλέπεται ὡς οὐ μόνον τὸν κατὰ Ῥωμαίων ληστρικὸν ἔκπλουν μετασχηματίσων πρὸς τὸ εὐαφορμον καὶ διαμορφάσων πρὸς τὸ εὐπρόσωπον, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀποθεραπεύσων σωρείαις τὸ κερδαλέον ἐκείνων καὶ φιλοχρήματον φρόνημα Τὸν τοίνυν Ἀλέξιον οὐ μᾶλλον τὴν ἡλικίαν ἢ τὰς φρένας νεάζοντα πανοῦργοι πάντες καὶ πράγμασιν ἐντακέντες ἄνδρες παραλαβόντες ἐκείνοις ἐν ὅρκοις συνθέσθαι παρέπεισαν ἃ μηδαμῶς ἐπεφύκει πέρας λαβεῖν. Οὐ γὰρ μόνον θαλάσσας χρημάτων αἰτησαμένοις κατένευσε τὸ μειράκιον, ἀλλὰ καὶ σύναρσιν κατὰ Σαρβακηνῶν μετ' ὁπλομάχων Ῥωμαίων καὶ τριακοντόρων νηῶν πεντήκοντα. Τὸ δὲ δὴ μεῖζον καὶ ἀτοπώτατον, παρεκτροπὴν πίστεως, ὁποία τοῖς Δατίνοις ἀσπάζεται, καὶ τῶν τοῦ πάππα προνομίων καινισμὸν, μετάθεσίν τε καὶ μεταποίησιν τῶν παλαιῶν Ῥωμαίοις ἐθῶν συγκατέθετο.

Καὶ δὴ ὁ μὲν στόλος τὰ πρυμνήσια λύσας κατάγεται πρὸς Ἰάδαρα, καὶ ἦν αὐτὰ πολιορκῶν, δόξαν οὕτω τῷ τῆς Βενετίας Δανδούλῳ δουκὶ, ὡς δῆθεν παλαιὰς συνθήκας πρὸς τοὺς ἐκ γένους ἐκείνῳ παραβλεψάμενα. Ὁ δέ γε κρατῶν Ῥωμαίων Ἀλέξιος ἐκ πολλοῦ τὴν τῶν Λατίνων ἐνωτιζόμενος κίνησιν πρὸς οὐδέν τι ἄμεινον ἑαυτῷ τε καὶ Ῥωμαίοις διέκειτο· τὸ γὰρ περιττὸν ἐν μαλακίαν ἴσην ἔχει πως καὶ τὴν βλακείαν πρὸς τὰ κοινωφελῆ καὶ τὰ δέοντα. Οἱ δὲ τῶν περιφύτων ὀρῶν φύλακες ἐκτομίαι, ἃ τοῖς βασιλεῦσιν ἀνεῖται πρὸς κυνηγέσια, καθάπερ ἱερῶν ἄλσεων, εἰπεῖν δὲ καὶ θεοφυτεύτων παραδείσων, ἐφείδοντο τουτωνὶ, καὶ διηπειλοῦντο τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοῖς ἐκτεμεῖν προθεμένοις ἐκεῖθεν ξύλα ἅττα ναυπηγήσιμα. Ναὶ μὴν καὶ ὁ τοῦ στόλου δοὺξ Μιχαὴλ ὁ Στρυφνὸς, κασιγνήτη τῆς δεσποίνης συνεζευγμένος, δεινότατος ὢν μὴ μόνον γόμφους καὶ ἀγκύρας χρυσίου ἀλλάξασθαι, ἀλλὰ καὶ λαίφεσιν ἐπιθέσθαι καὶ ἐξαργυρίσαι πρότονα, ἀπαξάπαντος πλοίου μακροῦ τὰ νεώρια Ῥωμαίων ἐκένωσε. Καὶ βασιλεὺς οἷς οὐκ ἐπετίμα τοῖς ἀβελτέροις τὰ τῶν

comes sancti Pauli Ericus, Pleæ comes Doloicus, e alii complures audaces bellatores et statura suis hastis propemodum pares. Igitur toto triennio Venetiis fabricatæ sunt celeres naves equestres centum et decem, naves longæ sexaginta, rotundæ ultra septuaginta sunt coactæ, quarum una ob insignem magnitudinem Mundus ab eis appellabatur. Eas naves constituto tempore conscenderunt equites cataphracti mille, scutati triginta millia, plurimis armorum generibus instructi, sed plerique zagrotoxotæ. Classe ad oram solvendam parata, malum malo cumulatur et fluctus fluctum urget, 715 ut dicitur. Nam Alexius Isaacii Angeli filius, litteris veteris Romæ Pontificis et regis Alemanniæ Philippi instructus, qui piraticis istis collegiis plurimum se debituros profitebantur, si adolescentem in patrium imperium restituerent, aliquanto post cupidissime ad classem et pervenit et excipitur, ut qui non tantum latrocinium illud contra Romanos institutum promovere et honesta specie fucare, sed et pecuniarum acervis ipsorum avaritiam explere posset. Is non ætate magis quam animo puer, a viris callidis et versutis susceptus, pepigit et sacramento firmavit ea se præbiturum quæ perduci ad exitum minime poterant. Nec enim maria pecuniarum duntaxat illis postulantibus promisit, sed et auxilium contra Sarracenos cum Romanis militibus et quinquaginta triremibus. Et quod majus est ac longe absurdius, Latinorum depravatam religionem amplectitur, et privilegiorum papalium innovationem et veterem Romanorum institutorum mutationem pollicetur.

Classe Iadara provecta jussu Danduli Venetorum ducis urbs obsidetur ob vetus quoddam fœdus violatum, ut aiebat. At Romanorum 716 imperator Alexius jam pridem Latinorum motu audito nihil præparavit, quod e re vel sua privatim vel publice omnium esset: nam immodica mollities rebus gerendis nihilo aptior est quam dementia. Et spadones silvosorum montium custodes, qui imperatoribus tanquam sacri luci aut divini paradisi venandi gratia consecrati sunt, parcebant arboribus, et extremum periculum iis minitabantur qui ad fabricandas naves ligna inde peterent. Adhuc classis dux Michael Stryphnus, cui dominæ soror nupta erat, non tantum clavos et ancoras auro permutare, sed vela etiam et rudentes vendere solitus, longis navibus prorsus omnibus navalia Romana spoliarat. Imperator vero vecordes homines pessima facinora perpetrantes adeo non castigabat, ut iis cum primis propitius esse videretur. Jam quia libenter domi desidebat, nunc colles æquabat et valles complanabat et arcas faciebat; nunc Latinos

classis expeditionem & cœna pro ludicro deridebat, et ut fabulam elevabat ea pericula quæ multi audiebant **717** et velut in conspectu habebant. Postquam vero Latinos ladaris ad deditionem compulsis Epidamni appulisse et Alexium imperatorem ab Epidamniis salutatum esse haud dubiis nuntiis cognovit, ut de piscatore proverbio dicitur, ictus sapere incipit, et scaphutas putrescentes et erosas a vermibus vix viginti reficit, et mnœia urbis obiens ædes extrinsecus eis contiguas dirui jubet. Classis Epidamno ad Corcyram provecta Cpolim versus vela fecit: nam occidentales multo ante norant Romanum imperium nihil esse aliud nisi crapulam et ebrietatem, nec aliud esse Cpolim quam Sybarim illam luxu celebrem. Et prosperam navigationem mirabiliter consecuti (nam auræ lenes et secundæ perpetuo navibus eorum aspirabant), et urbe ignaris fere omnibus occupata, cum Chalcedonem appulissent, naves partim remigio partim velificatione paulo post in obversam orienti Peræam non multum infra duas columnas perveniunt, et in ancoris extra teli jactum a littore fluctuant. Domones vero ad Scutarium appellunt. Ac Romani ex tumulis et littore irrita tela et plerumque naves **718** non attingentia in mare jaciebant. Excubabat et alia phalanx ad Damatryn, quæ excursiones equitum cohiberet. Sed nec illius ulla fuit utilitas: nam adeo ad hostes non prope accesserunt, ut obversis tergis alii ceciderunt, alii mortem vix effugerint, duces præsertim, cervis timidiores. Et quo pacto cum iis viris congressi essent, quos angelos raptores animorum et æreas statuas appellabant? ad quorum conspectum propemodum emoriebantur?

καν῀ν κάκιστα δρῶσιν, ἐπευδοκῶν τοῖς γινομένοις ἡλίσκετο. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οἰκουρίᾳ χαίρων νῦν μὲν γεώλοφα καθῄρει καὶ ἀνεπλήρου φαραγγας, ἀλωὰς αὐτουργῶν, νῦν δὲ εἰς ἐπιδείπνιον εἶχε γέλωτα τὴν τοῦ Λατινικοῦ στόλου ἀπόπλοιαν, καὶ ὡς εἰς μῦθον ἀπέλυε τὰ τοῖς ὠσὶν ἕναυλα δεινὰ καὶ [P. 349] πρὸ ὀμμάτων πολλοῖς κείμενα. Ἐπεὶ δὲ παρεστήσαντο μὲν οἱ Λατῖνοι τὰ Ἰάδαρα, τῇ δ' Ἐπιδάμνῳ προσώκειλαν, καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὁ συνὼν ἐκείνοις Ἀλέξιος παρὰ τῶν Ἐπιδαμνιτῶν ἀνηγόρευτο, καὶ τὴν περὶ τούτων φήμην ἀναμφήριστον εἶχεν ὁ βασιλεύς, γίνεται παροιμιώδης ἀσπαλιεύς, ὅς πλησγεὶς κομίσεται νοῦν. Ἤρξατο τοίνυν ἐπισκευάζειν τὰ τῶν σκαφιδίων ὑποσαθρά τε καὶ θριπηδέστατα μόλις ἐς εἴκοσιν ἀριθμούμενα. περιελθὼν δὲ καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως τὰς ἔξωθεν οἰκήσεις κατερείπειν προσέταττεν. Ὁ δὲ στόλος ἀρας ἐξ Ἐπιδάμνου τῇ τῶν Κερκυραίων παρενέβαλε, καὶ περὶ τὰς εἴκοσιν ἡμέρας σχάσας ἐκεῖθεν τὸν πλοῦν, ὡς ἔγνω τὴν ἄκραν δυσεπιχείρητον, εὐθὺ τῆς Κωνσταντίνου τὰ λαίφη διαπετάννυσιν· ἤδεσαν γὰρ ἐκ μακροῦ τὴν τῶν Ῥωμαίων οἱ ἀφ' ἑσπέρας ἀρχὴν ἐς μηδὲν ἕτερον περιστᾶσαν ἢ κραιπάλην καὶ μέθην καὶ τὴν Βυζαντίδα Σύβαριν ἀτεχνῶς τὴν ὑμνουμένην ἐπὶ τρυφῇ. Ὅθεν εὐπλοίας παραδόξου τυχόντες (αὖραι γὰρ διὰ παντὸς ποντιάδες πραεῖαί τε καὶ πλησίστιοι ταῖς ναυσὶν ἐκείνων ἐπέπνεον) τῇ πόλει ἐφίστανται μηδενὸς εἰδότος σχεδόν. Κατάραντες οὖν ἐς Χαλκηδόνα πρὸς τὴν ἀντίπορθμον ἔκτοτε τῇ ἠπείρῳ Ἱεραίαν τὴν κάτωθεν μικρόν τι τοῦ διπλοῦ κίονος, κώπαις μὲν αἱ νῆες, τὰ δὲ πλοῖα λαίφεσιν ἀφικνοῦνται μετὰ μικρὸν, καὶ σαλεύουσιν ἐπ' ἀγκυρῶν ἄπωθεν τῆς χέρσου ἐς ὅσον μὴ εἶναι βέλους ἐντός. Οἱ δὲ τῶν δρόμωνες τῷ Σκουταρίῳ προσίσχουσιν. Ἠκροβολίζοντο μὲν οὖν Ῥωμαῖοι κατὰ τῶν πλοίων ἐκ τῶν ἐκεῖσε λόφων προφαινόμενοι καὶ ταῖς ἀκταῖς ἐφιστάμενοι· ἀλλ' ἦν οὐδαμῶς ἀνύσιμα τὰ πεμπόμενα, τὰ δὲ πλεῖω μηδ' ἐξικνούμενα τοῦ μήκους κατὰ θαλάσσης ἐβάλλοντο. Καὶ φάλαγξ ἑτέρα τις ἄνωθεν περὶ τὸν Δαματρύα ἠγραύλει, τὰς τῶν ἱππέων ἐκδρομὰς ἐπισχήσουσα. Πλὴν καὶ αὕτη πρὸς οὐδέν τι χρήσιμος ἐγεγόνει· οὐ γὰρ μόνον τοῖς πολεμίοις οὐδ' ἐπὶ βραχὺ προσεπέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρέψασα τὰ μετάφρενα τοῖς ἐπιδιώκειν ἐθέλουσιν, οἱ μὲν ἔπιπτον, οἱ δ' ἔμελλον, οἱ δ' ἀνὰ κράτος ἐδραπέτευον, καὶ μάλιστα οἱ στρατηγοὶ ὡς κραδέλαφοι πλέον δείλανδροι. Πῶς δ' ἂν καὶ συμβαλεῖν ἀνδράσιν ὑπήνεγκαν, οὕς ψυχάρπαγας ἀγγέλους καὶ χαλκηλάτους ἀνδριάντας οὐκ ὠκνουν ἀποκαλεῖν, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν θέαν τῷ δέει ἐξέθνησκον;

10. Paucis diebus elapsis, cum Latini cognovissent neminem in terra esse qui resistere vellet, propius ad littora accedunt. Exinde equitatus paululum a mari recessit, naves in sinum sese contulerunt. Ut autem alii terra alii mari castellum id, ad quod ferrea catena maximi ponderis alligari solet cum hostilis classis exspectatur, statim oppugnare cœperunt, videres alios ex nostris post exiguam defensionem aufugere, alios occidi et capi, alios per catenam quasi funem in triremes nostras descendere, multos catenam non adeptos **719** in undas præcipitari. Deinde illa fracta tota classis hostilis ingreditur. Mox triremes nostræ partim capiuntur, aliæ ad littus urbis appulsæ fugatis vectoribus lacerantur. Erat malum id adeo varium ut nullius hominis cogitatione integrum comphrehendi possit. Amen hoc est

ι'. Ἀλλ' οὔπω συχνοὶ παρῆλθοσαν ἥλιοι, καὶ γνόντες οἱ Λατῖνοι ὡς οὐδεὶς ὁ κατὰ χέρσον σφίσιν αὐτοῖς ἀντιστησόμενος, ταῖς ἀκταῖς προσπελάζουσι. Κάντεῦθεν ἡ μὲν ἱππικὴ στρατιὰ ἧετο βραχύ τι τῆς θαλάσσης ἀπέχουσα, αἱ δὲ νῆές τε καὶ οἱ δρόμωνες καὶ ἐπὶ τούτοις τὰ πλοῖα πρὸς τὸν ἐσέχοντα κόλπον μετέβαινον. Ὡς δ' οἱ μὲν ἐπίγειοι, οἱ δ' ἐνάλιοι τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν ἐν ᾧ εἰθίσται Ῥωμαίοις σιδηρᾶν βαρυτάλαντον ἀποδέειν ἅλυσιν, ἡνίκα πλοίων πολεμίων ἐνσταίη τις ἔφοδος, εὐθὺς προσβάλλουσι τῷ ἐρύματι. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὕς μὲν τῶν φυλάκων Ῥωμαίων μετ' ἀντιμάχησιν βραχεῖαν φυγάδας ὁρωμένους ἐκεῖθεν, οὕς δὲ ἀναιρουμένους καὶ ζωγρουμένους, ἐνίους δὲ καὶ· ὡς διά τινος ἱμονιᾶς τῆς ἁλύσεως κατιόντας τε καὶ εἰστιόντας τὰς ἐκεῖσε ἡμετέρας τριήρεις, πολλοὺς δὲ καὶ κυμβάχους κατὰ βυθοῦ φερομένους ἐν τῷ τῆς ἁλύσεως διαμαρτεῖν.

Εἶτα καὶ αὐτῆς διαῤῥηγείσης εἴσω ξύμπας ὁ πολέ- A
μιος στόλος εἰσρύεται. Τῶν δ' ἡμεδαπῶν [P 350]
τριηρέων αἱ μὲν αὐτίκα χειροῦνται, αἱ δὲ τῷ τῆς
πόλεως αἰγιαλῷ προσεγχρίψασαι τιτρῶνται μετὰ
τὴν τῶν ἐμπλεόντων κένωσιν. Καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ
κακὸν, μηδ' ἐπὶ καρδίαν ὅλως τινὸς ἀνιόν. Ἐνίστατο
δὲ τότε μὴν Ἰούλιος, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακο-
σιοστοῦ ἑνδεκάτου ἔτους. Ἀνοχευσάμενοι δ' ἐκ τούτου
μικρὸν οἱ Λατῖνοι, καὶ ὅσον τὸ ποιητέον σκέψασθαι,
οἱ μὲν μετὰ τῶν νηῶν, ἡ δ' ἵππος μετὰ τῆς προ-
βεβλημένης πεζῆς στρατιᾶς τῷ Κοσμιδίῳ ἐφίστανται, μικρὰν ἐφευρηκότες ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἀντί-
στασιν περὶ τὴν ἐκεῖ που γέφυραν καὶ τὸν λεγόμενον
Τρυπητὸν λίθον. Καὶ τὰ μὲν πλοῖα καὶ αἱ νῆες καὶ
οἱ δρόμωνες ἐκεῖ που προσίσχουσιν, ὁ δὲ στρατηγὸς
στρατήγιον πήγνυσι διειλημμένον ἐν μέρει ὀρυκτοῖς
χαφακώμασι καὶ ξυλίνοις περισταυρώμασι περὶ τὸ B
γεώλοφον, ἀφ' οὗπερ ὁρατὰ μὲν τὰ ἐν Βλαχέρναις
ἀνάκτορα, ῥπόσα νένευκε πρὸς ἑσπέραν· περὶ δὲ γε
τὴν τούτου ὑπόβασιν ὑπτιάζει τις αὔλειος, πρὸς
μεσημβρίαν μὲν ἐς τὸ τεῖχος λήγουσα ὅπερ ἔρυμα
τῶν ἀρχείων ὁ βασιλεὺς ἀνήγειρε Μανουήλ, κατὰ
δὲ βοῤῥᾶν ἄνεμόν τῇ θαλάσσῃ ἐγγίζουσα. Σκηνάς τε
οὖν ὀρθὰς ἐώρων οἱ ἐν τοῖς τείχεσι, καὶ μικροῦ
διομιλεῖσθαι εἶχον τοῖς ἐν αὐταῖς, περὶ τὴν Γυρολί-
μνην στρεφομένοις. Καὶ οἱ μὲν οὐ χάρακι ἐπίπαν
καὶ ὅπλοις, τῷ δὲ περιβόλῳ τῆς πόλεως ἡμῶν
διείργοντο· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος πάλαι τεθησαυ-
ρικὼς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν φυγὴν καὶ ἅπας αὐτῆς
γενόμενος ὡπλοφόρησεν οὐδαμοῦ, οὐδ' ἀντιμέτωπος
ὤφθη τοῖς ἔξωθεν, ἀλλὰ θεατὴς τῶν δρωμένων
ἐκάθητο, τοὺς ὑπερυψήλους δόμους ἀνιὼν οἳ τῆς ἐξ C
Ἀλαμανῶν δεσποίνης κικλήσκονται. Οἱ δὲ γε περὶ
τὸν βασιλέα οἰκειακοί τε καὶ συγγενεῖς, ὁσονοῦν
ἀγηοχότες στράτευμα ἱππικὸν καὶ μοῖραν εὐάριθ-
μον πεζικὴν, ἐκ διαλειμμάτων ἐξῆεσαν, μόνον οὐ
προθέμενοι δεικνύειν μὴ ἔρημον ἀνθρώπων τὴν πόλιν
εἶναι παντάπασιν. Ἐπελάσεις τοίνυν ἐξ ἐπιδρομῆς
μερικαὶ καὶ διακοντίσεις ἱπποτῶν πρὸς ἱππέας καὶ
ἐρεθισμὸν καὶ ζῆλον ἀνδρείας πολλάκις τῆς ἡμέρας
συνέβαινον ἑκατέρωθεν· καὶ ἦσαν ἐπὶ τούτοις οὐκ
ἀγεννῆ τὰ ἡμέτερα, καὶ μάλιστα ἡνίκα διεστρατήγει
τὸν πόλεμον ὁ τοῦ βασιλέως γαμβρὸς Θεόδωρος ὁ
Λάσκαρις· οὗτος γὰρ ῥαγδαιότερον συμπλεκόμε-
νος εἶναι καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ἀρεϊκοὺς ἄνδρας τοῖς
Λατίνοις ἐκ τῶν ἔργων ἐξέφαινεν, Ἀλλὰ καὶ πεζῶν
ἐκπηδῶσαι δυνάμεις ἐς τὴν αὔλειον μάλιστα ἦν D
εἰρήκειμεν τοῖς ἐναντίοις προσέβαλλον. Ἦν δὲ καὶ
ἀπὸ τῶν πετροβόλων μηχανημάτων ἀχρειούμενα τὰ
βασίλεια, ἐνεαχοῦ δὲ κἀκ τῶν τειχέων τῆς πόλεως
βάρη λίθων ἀποσφενδονούμενα τοὺς ἐναντίους κατ-
επλῆττον. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἑπτακαιδεκάτης τοῦ
Ἰουλίου μηνὸς χερσαῖοί τε καὶ ὑδραῖοι ἀνδρικώτε-
ρον ἔγνωσαν διαγωνίσασθαι οἱ ἀντίμαχοι, ὡς ἢ τῶν
κατὰ σκοπὸν ἐπιτευξόμενοι ἢ τούτων διαπεσόντες
ἐς συμβάσεις βλέψοντες· ἀμφότερα γὰρ ἡ φήμη
διαπταμένη γοργῶς ἐκώτιλλεν· Οἱ μὲν τοίνυν τὰ
πλοῖα φέροντες ἔστησαν κατέναντι τῶν [P. 351]
Μετρίων, βοείαις δοραῖς φραξάμενοι ταῦτα, ὡς

mense Julio, anno 6711. Inde Latini cum tantum quievissent quantum ad deliberandum satis esset, alii cum navibus, equites vero cum adjuncto peditatu ad Cosmidium accedunt, parum Romanis armis ad pontem et locum qui Perforatus lapis dicitur impediti, ac naves omnis generis ibi appellunt. Dux castrametatur partim fossa partim vallis juxta collem circumdata, ex quo Blachernia regia, qua ad occasum vergit, conspicitur. Circa descensum illius vestibulum quoddam versus meridiem aperitur, in eum murum desinens quem Manuel muniendi castelli causa struxit; versus Septentrionem vero prope mare porrigitur. Ergo qui in urbe erant, erecta **720** tabernacula cernebant, et pene colloqui poterant cum iis qui ad Gyrolimnam versabantur; nec illi vallo et armis, sed mœnibus urbis ab nobis distinguebantur. Cæterum imperator Alexius, qui pridem fugam animo destinarat in eaque totus erat, nusquam arma tulit neque in aciem contra hostes prodiit, sed spectator assedit conscensis altissimis ædibus, quæ ab Alemannorum domina nomen habent. Ejus vero familiares et cognati cum quantocunque equitatu et exiguo peditatu per intervalla exibant, tantum non ut ostenderent urbem hominibus non omnino esse vacuam. Sæpe igitur eodem die utrinque cohortes aliquot levia equestria certamina æmulatione fortitudinis faciebant; qua in re nostri haud segniter se gerebant, præsertim cum imperatoris gener Theodorus Lascaris copias ducebat. Is enim magno impetu invehi solitus re ipsa docebat Latinos apud Romanos quoque viros fortes reperiri. Sed et peditum cohortes in id quod diximus vestibulum egressæ hostes lacessebant. Palatia machinis **721** diruebantur; alicubi etiam ex mœnibus ingentium saxorum jactibus hostes terrebantur. Enimvero decima septima die Julii terra marique simul fortius dimicare instituerunt, ut aut votorum compotes futuri, aut si iis frustrarentur, ad pactiones descensuri. Nam utriusque rei fama haud obscura vagabatur. Ac alii naves boum tergoribus contra ignem munitas ad Petrium adduxerunt, scalis in antennis ex funibus factis, quæ rudentibus ad malos alligatis demittebantur et in altum attollebantur. Alii ariete ad mœnia adducto, et zagrotoxotis passim dispositis, tanquam uno signo dato congrediuntur, et atrox prælium committitur. Nam Latini qui cum ariete erant, perfracto muro qui ad mare pertinens Scala imperatoris dicitur, intro penetrarunt: sed ab auxiliaribus Pisanis et bipenniferis barbaris fortiter propulsati et plerique vulnerati recesserunt. Qui vero navibus Petrium occuparant, aggressi mœnia, anceris navium per cymbas ex scalis humi projectis, Romanos ex turribus facile **722** deturbarunt, quippe cum ex superiore loco pugnarent, ac tantum non supra vertices eorum astantes tela conjicerent: nam scalæ navium ru-

dentibus in altum eductæ longe supra mœnia eminebant. Quibus hostes occupatis ædes illis contiguas incendunt passim vagantes. Editur eo die miserabile spectaculum, quod flumina lacrymarum tanto incendio paria postulet. Nam quidquid a colle Blachernio usque ad Evergetæ monasterium pertinet, flamma est absumptum, flammæ impetu ultra Deuterum elato. Imperator tam miserabili infortunio viso, anxietatis populi misertus vix tamen arma induit; idque cum a plerisque iratis urgeretur, qui maledictis et conviciis non abstinebant, quod desidia sua hostium animos augeret nec ullam urbi afflictæ opem ferret, sed bellum ad mœnia accedere pateretur, quod hactenus nunquam accidisset; quasi vero nemo esset qui pugnare sciret, neque præstaret hostem antevertere quam anteverti, ut corpus 723 gravi valetudine et omnem medicinam respuente oppressum. Igitur palatio egressus plurimos equites ascivit; et pedestris phalanx non contemnenda ex flore civitatis est contracta, ut hostes qui in terra erant, maximo exercitu ex improviso conspecto, horrore afficerentur. Ac forsitan res bene gesta esset, si vel ipse pugnam commisisset vel id Lascari genero permisisset, in Latinos irruere cupienti. Nunc perpetua fugæ cogitatio et familiarium ejus trepidatio eum consilii inopem fecit, ut tantum acie instructa, qua Romanis charus et gratus ut Latinos aggressurus exierat, eadem turpissime et summo cum dedecore rediret, aucta et confirmata hostium ferocia, qui Romanorum discedentium tergis inhærebant et hastas in eos vibrabant. In palatium reversus ad fugam se parat, quasi de industria urbem afflictam et contra fatum perditam et remotius ejus exitium acceleratum vellet. Eoque consilio cum paucis mulierculis et cognatis communicato, et Irene filia et decem auri centenariis cum alio ornatu imperatorio ex pretiosis gemmis et perspicuis margaritis in navem impositis, sub primam noctis vigiliam Debeltum contendit, ubi suum adventum præpararat, homo timidissimus, qui non charitate liberorum emollitus 724 non amore conjugis subactus, non tantæ urbis miseratione fractus, degeneri vitæ cupiditate, salutem suam, eamque ambiguam, tot urbibus, tot provinciis totaque sua familia commutavit. Imperavit annos octo, tres menses, et dies decem. In re bellica talis fuit ut dictum est, nec ad civilia munia satis aptus, ne dicam plane fuisse negligentem; cætera non aspernandus, clementia et lenitate omnibus superior, aditu facilis, non severitate vultus, non arrecto supercilio quemquam a suo alloquio deterrebat. Cuivis eum adire et orare licebat; aliquando etiam non submissa voce illi refragari. Calumniatores et adulatores frequentes circum se habebat. Sed cum sceleris in fratrem admissi conscientia flagellaretur, fatum timebat et vindictam omnes res hu-

εἶεν πυρὶ ἀδήωτα, κἀν ταῖς κεραίας τεκτηνάμενοι κλίμακας τὰς βαθμῖδας μηρινθώδεις ἐχούσας, ὑποχαλωμένας διὰ κάλων καὶ αὖθις αἰρομένας εἰς ὕψος προσδεδεμένων τοῖν ἱστοῖς· οἱ δὲ τειχεσιπλήκτην κριὸν κρατυνάμενοι, καὶ τοὺς τζαγροτοξότας πολλαχῇ περιστήσαντες, ὡς ἀφ' ἑνὸς συνθήματος ποιοῦνται τὴν σύρρηξιν. Καὶ ἦν ἡ μάχη φρικαλέα τις καὶ στονόεσσα πάντοθεν. Οἵ τε γὰρ περὶ τὸν κριὸν ὁπλισάμενοι Λατῖνοι τὸ τεῖχος ῥήξαντες πάροδον ἔσχον ἔνδοθεν, ὃ πσρατείνει πρὸς θάλασσαν περὶ τόπον ὃς Ἀποβάθρα βασιλέως ὠνόμασται, εἰ καὶ πρὸς τῶν ἐπικούρων Ῥωμαίοις Πισσαίων καὶ τῶν πελεκυφόρων βαρβάρων γενναιότερον ἀπεκρούσθησαν καὶ τραυματίαι οἱ πλείους ἀνέζευξαν· οἵ τε τοῖς πλοίοις ἐνόντες τοῖς περὶ τὰ Πετρία τείχεσι προσπελάσαντες καὶ δι' ἀκατίων τὰς ἀγκύρας τῶν πλοίων ἔραζε ῥίψαντες ἐκ τῶν κλιμάκων, ἔπειτα τοῖς ἐκ τῶν πύργων Ῥωμαίοις συμπλέκονται, καὶ τρέπονται τούτους ῥᾳδίως ὡς ἐξ ὑπερδεξίων μαχόμενοι καὶ οὐ μόνον ἀπὸ ὕψους ἀλλὰ καὶ κατὰ κορυφὴν οἶνον ἑφεστῶτες καὶ βάλλοντες· κατὰ πολὺ γὰρ τῶν τῆς πόλεως τειχέων ὑπερανεστήκεσαν οἱ τοῖς πλοίοις κλίμακες, μετέωροι διὰ πεισμάτων γινόμεναι. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε λαβόμενοι τῶν τειχισμάτων οἱ πολέμιοι πῦρ ἐνιᾶσι ταῖς οἰκίαις, ὁπόσαι τοῖς τείχεσιν ἐκκρεμεῖς, διασκεδασθέντες πολλαχῇ. Καὶ γίνεται τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐλεεινόν τι θέαμα καὶ ποταμοὺς ἕλκον δακρύων ἀντιῤῥόπων τῷ πολλῷ τῆς πυρκαϊᾶς· πάντα λὰρ ὅσα ἐκ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν βουνοῦ πρὸς τὴν μονὴν δεήκει τοῦ Εὐεργέτου κατῆθάλωτο, καὶ ὑπερεμηκίσθη τὸ καλούμενον Δεύτερον ἡ τοῦ πυρὸς ἐρωή. Ἰδὼν δ' ὁ βασιλεὺς τὸ οἰκτρὸν τοῦτο τῆς βασιλίδος δυστόχημα, καὶ τὴν συνοχὴν τῶν ἀνθρώπων εὐλαβηθείς, ὁπλίτης γίνεται μόλις, καὶ μάλισθ' ὅτι πρὸς ὀργὴν τοὺς πλείους ἐπιφρίσσοντας ἐώρα καὶ λόγους ἐπαχθεῖς κατ' αὐτοῦ καὶ προπηλακισμοὺς ἀφιέντας, οἷς οἰκουρεῖν ἑλομένοις ἐπὶ μᾶλλον τὰ τῶν ἐναντίων φρονήματα ἤρετο, μηδεμιᾶς ἀρωγῆς ὑπονοθευομένῃ τῇ πόλει προσγινομένης, ἀλλ' ἀφεὶς τὸν πόλεμον τοῖς τείχεσι προσελθεῖν, πρᾶγμα μὴ ἐσδεῦρο πραχθὲν, ὡς εἴπερ οὐδένες τῶν ἐνόντων ἠπίσταντο πολεμεῖν, μηδὲ βέλτιον ἦδεσαν τὸ φθάσαι τὸν ἀντίπαλον μᾶλλον ἢ παρ' αὐτοῦ προληφθῆναι, ὅσα καὶ σῶμα δεινῷ καχεκτήματι τὴν ἕασιν ὑπερπαίοντι. Ἐξιὼν τοίνυν τῶν ἀρχείων ἱππότας πλείστους πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ πεζή τις φάλαγξ οὐκ ἀγεννὴς συνδεδράμηκεν ἐκ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως, ὥστε καὶ τῷ κατὰ χέρσον πολεμίῳ στρεύματι φρικασμὸς ἐπεγένετο σώματος, μεγίστη αἰφνηδὸν θεασαμένῳ παράταξιν. Τάχα δ' ἂν καὶ σωτήριον ἔργον διήνυστο, εἰ ὁμόσε κεχωρήκει τοῖς ἀντιπάλοις ἢ τῷ κηδεστῇ Λάσκαρι τὴν συμπλοκὴν συγκεχώρηκεν, συμμῖξαι τοῖς Λατίνοις σφαδάζοντι. Νῦν δὲ ἡ ἐνδελεχὴς τῆς φυγῆς ἔννοια καὶ τὸ τῶν περὶ αὐτὸν εὐπτόητον τοῦ τί δεῖ ποιεῖν ἐξέκρουσε τὸν Λλέξιον. Καὶ παραταξάμενος μόνον, ὅθεν ἐξῆλθε Ῥωμαίοις ἀσπάσιος ὡς δῆθεν [P, 332] ἀντιταξόμενος τοῖς Λατίνοις, εἰσῆλθεν αἴσχιστος καὶ ἐφύβριστος, σοβαρώτερον μᾶλλον καὶ θρασύτερον πεποιη-

κὼς τὸ ἀντίμαχον, ἐπεὶ καὶ κατεπαρθὲν τῶν Ῥω- A manas perlustrantem perpetuo reformidabat. Itaque animo angebatur, metu, sollicitudine, pœnitentia æstuans. Quodsi regibus magnum est ac difficile spicas eminentes non decutere, nec immaniter eos prosternere a quibus offensi fuerint, etiam ea laude abundavit Alexius. Neque enim vel oculos effodiebat vel membra mutilabat, **725** neque carnificina hominum delectabatur; neque ulla matrona, quandiu is imperavit, ob maritum interfectum pullam vestem induit; neque quisquam contumeliis ab eo affectus fortunas suas deploravit.

μαίων ὀπίσω τούτων εἵπετο τραπομένων πρὸς ὑπονόστησιν, καὶ τὰ δόρατα ἐπεκράδαινον. Εἰσιὼν οὖν Ἀλέξιος τὰ βασίλεια πρὸς ἀπόδρασιν ἐνσκευάζεται, ὡς εἴπερ φερομένην τὴν πόλιν εἰς ἀτυχὲς πτῶμα καὶ ὑπὲρ αἶσαν ἀφαντῶσαι διεπονεῖτο, καὶ τὸν ταυτης ἀποτεταμένον συνέτεμεν ὄλεθρον. Τὰ τοῦ σκοποῦ τοινυν κοινωσάμενος μετρίοις τῶν κατευναστριῶν ἐκείνῳ καὶ συγγενῶν, κἀκ τῶν θυγατέρων τὴν Εἰρήνην καὶ δέκα χρυσίου ἐνθέμενος κεντηνάρια καὶ κόσμους ἄλλους βασιλικοὺς ἐκ λίθων τιμαλφῶν συγκειμένους καὶ μαργάρων διαφανῶν, περὶ τὴν πρώτην ἄρας φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἤλαυνεν εἰς τὸ Δεβελτὸν, ἔνθα τὴν οἰκείαν προητοίμασεν ἄφιξιν, δείλαιος ἐν ἀνθρώποις, μὴ φίλτρῳ παίδων μαλαχθεὶς, μὴ γυναικὸς ἔρωτι δαμασθεὶς, μὴ τηλικαύτῃ πόλει μαλακισθεὶς, μηδέ τι τῶν ἄλλων εἰς νοῦν βαλόμενος, φιλοψυχίᾳ δὲ καὶ δειλανδρίᾳ σωτηρίαν ἑαυτῷ, καὶ ταύτην ἀμφίβολον, χωρῶν καὶ πόλεων τοσούτων καὶ γένους παντὸς ἀλλαξάμενος. Ἐβασίλευε μὲν οὖν ἐνιαυτοὺς ὀκτὼ καὶ μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα, ἦν δὲ τὰ μὲν ἐς πόλεμον ὁποῖος εἴρηται, οὐδὲ τὰ πρὸς κοινὴν διοίκησιν ἀπεξεσμένος παντάπασιν, ἵνα μὴ λέγοιμι ὡς ἐξέκλινεν εἰς τὸ πάντη ὀλίγωρον. Τὰ δ' ἄλλα οὐκ ἦν τις ἀπόβλητος, χαρίεις δὲ τὸ ἦθος, εὐῆλιξ καὶ ὄρθιος. Πλέον δὲ πάντων τῷ μειλιχίῳ τοῦ ἤθους ἑκάστου, μὴ δυσπρόσοδος ὤν, οὔτε μὴν ὑποσκυζομένῳ προσώπῳ καὶ ὑπεροφρυάζοντι βλέμματι ἐκκρούων καὶ τὸ ὑπ' ὀδόντα γρῦξαί τινα, ἀλλ' ἦν τοῦ βουλομένου παντὸς προσελθεῖν ἐκείνῳ καὶ δεηθῆναι, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πρὸς ἀντιφάσεις χωρεῖν οὐχ ὑποστελλομένῃ φωνῇ. Καὶ τοὺς ἐπαλλήλους διαβόλους καὶ τοὺς κόλακας λαμπρῶς περιίστατο. Ἔχων δὲ τὴν συνείδησιν βαλλουσάν ἐφ' οἷς ἠνόμησεν εἰς τὸν ἀδελφὸν, τὸ χρεὼν ἐδεδίει καὶ τὴν πάντα περισκοποῦσαν τὰ θνητῶν πράγματα δίκην διηνεκῶς ὑπεβλέπετο, ὅθεν κατανύξει καρδίας συνείχετο, καὶ δεικνὺς ἀκηδιῶν πνεῦμα ἤλυέ τε καὶ ἐδυσφόρει καὶ ἤχθετο. Εἰ δὲ μέγα καὶ βασιλεῦσιν ἐργῶδες τὸ μὴ τῶν ἀσταχύων ἐκτέμνειν τοὺς ὑπερέχοντας μηδὲ θηριωδῶς ἐμπηδᾷν τοῖς παραλυπήσασι, καὶ τοῦτο προσπλουτοῦντα ἴδῃ τις ἄν τὸν Ἀλέξιον· οὐδὲ γὰρ πρὸς φυτείαν σκότους ὀφθαλμοὺς ἐπαττάλευσεν, οὐδὲ κλαδῶν ἦν ὡς ἀμπέλους τὰ τοῦ σώματος ἀκρωτήρια, μάγειρος ἀνθρώπων γενόμενος. Οὐδ' ὅσον χρόνον τὴν στυγνόχροον πορφύραν ἐνεδέδυτο, γυνὴ τις ἠμφιάσατο μέλανα χήτει ἀνδρὸς, ὃν μέλας ἐκάλυψε θάνατος. Οὐδὲ πῦρ ἔβλεψε τῶν ὀμμάτων ὡς τῶν λίθων οἱ ἀκτινώδεις, οὐδ' ἐνέφυ τισὶν εἰς ἐπήρειαν ὡς λείβειν θρόμβους δακρύων ὁποῖα τὰ τῶν μαργάρων σφαιρώματα.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ

—

ISAACII ANGELI UNA CUM ALEXIO FILIO

ITERATUM IMPERIUM.

—

[P. 353] α'. Ὧδε μὲν οὖν ἤλαυνεν ἐς Δεβελτὸν B Ἀλέξιος, ὑπ' οὐδενὸς ἐλαυνόμενος. Ἦν δ' ἄρα οὐ μόνον χαλεπὸν γυνὴ, καὶ τὸ τῆς συνευνάσεως φίλτρον βλάψειε μᾶλλον ἢ ὠφελήσειε, καθά τις ἐγνωμάτευσε τῶν πάλαι, κακῶς ἐς βασιλείαν παθῶν προκοίτου γυναικὸς εἰσηγήσεσιν· ἀλλὰ καὶ γύννις ἀνὴρ ἀργαλέον πρᾶγμα καὶ χείριστον, καὶ τί οὐκ ἂν ἐπαχθὲς καὶ εἰς κίνδυνον ἔλαῦνον τὸν ἔσχατον τὸ ὑπ' ἐκεῖνον ταττόμενον πείσεται; ὅ δὴ καὶ Ῥωμαίοις αὐτοῖς συνενήνεκται, ἀνειμένους καὶ χαλαροὺς καὶ τὸν ἀπολαυστικὸν βίον μεταδιώκοντας δυστυχήσασιν αὐτοκράτορας, τοὺς δ' αὐτοὺς καὶ δυσπάλαιστον μὲν τὴν ἀνάγκην, ἀνύποιστον δὲ τὸ περὶ ψυχῆς δέος δι'

726 I. Ac sic Debeltum fugit Alexius, cum a nemine fugaretur. Neque vero mulier duntaxat res gravis est, et conjugalis amor plus nocet quam juvat, ut quidam ex veteribus a muliere afflicto imperio queritur, sed vir etiam mollis et effeminatus res pessima et molestissima est, cui qui parent, quid infortunii, quid extremi periculi non subibunt? Id quod ipsis Romanis accidit, cum adverso quodam fato in **727** molles, ignavos et voluptarios imperatores incidissent, qui labores non ferendos et vitæ pericula intolerabilia judicabant. Cæterum eo cœptum iter prosequente, populus qui in Palatio convenerat Alexii discessum gravissime tulit,

animis imminentium periculorum metu consternatis. Putabant enim Latinos, qui castra in propinquo haberent nec a quoquam prohiberentur, statim armatos in urbem irrupturos. Igitur Alexii cognatis et familiaribus et imperatrice Euphrosyna ut proditoribus contemptis, ob gravissimorum periculorum procellas, intra palatium tanquam in carcere inclusi Isaacium Alexii fratrem tanquam sacram ancoram intuentur ; et cum sp do Constantinus fisci præfectus bipenniferos coegisset et apta oratione conciliasset, concursu etiam ab ea factione quæ jam olim Isaacio restitutum cupiebat imperium facto, imperatrix Euphrosyna una cum cognatis comprehenditur, Isaacius vero imperator salutatur, et manu ductus ob excæcationem is cui prospicienda erant omnia, in imperatorio solio **728** collocatus, missis statim ad Alexium filium et Latini exercitus duces nuntiis fratris sui imperatoris fugam eis nuntiat. Ii vero nec contra urbem eorum quidquam quæ exspectabantur prætermiserunt, nec Alexium prius ad patrem remiserunt, quam ipse Isaacius quoque se rata illa habiturum esse quæ filius ejus pollicitus esset assentiretur. Quæ quidem, ut supra exposuimus, hujusmodi erant, ut ad gloriam et emolumentum Latinorum nihil amplius posset accedere. Nam Alexius vecors et rerum imperitus adolescentulus, in id unum intentus ut paternum imperium recuperaret, nec ullam conditionem consideravit, neque quam infesti essent Latini Romano nomini cogitavit. Ac talibus imperatorii fastigii depressionibus aditum in urbem mercatus patri assedit, collega imperii ascitus ; et populus universus in palatium concurrit, filii et patris videndi simul et adorandi causa. Non multis diebus post etiam Latinorum duces et nobilitate insignes viri palatium ingressi sunt ; et subselliis allatis imperatoribus **729** assederunt, ut bene meriti, ut servatores celebrati, et omnibus aliis honestis titulis ornati, ut qui ambitiosum Alexium erepto, quod tantopere appetierat, imperio probe ulti et calamitosis opitulati essent. Præter hæc omnibus aliis officiis et exquisitis aliis bonoribus affecti et lautissime tractati sunt. Nam Isaacius, si quid imperatorius fiscus celabat, si quid ipse capta Euphrosyna imperatrice et cognatis ejus acquisierat, id universum utraque manu in illos conferebat. Quæ cum ab illa gente omnium avarissima et luxuriosissima exiguæ guttæ instar acciperentur, Tyrrheni maris undas desiderante, etiam sacrosancta profanat ; unde, ut opinor, Romana res funditus subversa et deleta est. Nam cum pecunia destitueretur, templa quoque invasit. Nec sacræ tantum Christi imagines securibus excidebantur, et humi projectæ sine ulla reverentia ornatu adempto in ignem conjiciebantur : sed et sancrosancta vasa, absque metu e

A ὅλου κρίνοντας. Ἀλλ' ὁ μὲν ὧδευεν ἦν προέθετο, ὁ δ' ἐντὸς [P. 354] τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀρχείων εὑρεθεὶς τῷ τότε λεὼς σφόδρα ἤνεγκεν ἀφορήτως τὴν Ἀλεξίου ἀπόδρασιν, συστρεφόμενός τε καὶ συγχεόμενος τὴν ψυχὴν διὰ τὰς ἐμφαινομένας τῶν κακῶν ἐλπίδας· καὶ γὰρ ᾤοντο μηδὲν μελλήσαντας τοὺς Λατίνους, οἷα μηδὲ σκηνουμένους ἄποθεν ἢ τὸν ἐπισχήσοντα ἔχοντας, μεθ' ὅπλων αὐτίκα ἐπιῤῥεῦσαι τῇ πόλει καὶ τῶν τειχέων εἴσω παρεισελθεῖν. Οὐκοῦν καὶ τοὺς μὲν γένει προσήκοντας Ἀλεξίῳ καὶ τοὺς ἄλλως ἐπιτηδείως ἔχοντας ἐκείνῳ καὶ τὴν ἄνασσαν Εὐφροσύνην, προδότου δόξαν λαβόντας, οὐ προσεκαλέσαντο εἰς τὴν ἀρχήν. Διὰ δὲ τὸ ἄμαχον τῆς τῶν πραγμάτων ἀγρίας προσβολῆς εἰς αὐτὸν ἀφορῶσιν Ἰσαάκιον τὸν Ἀλεξίου κασίγνητον, ὡς εἰς τὴν καλουμέ-

B νην ἱερὰν ἄγκυραν τελευταῖον οἱ τοῖς ἀκαταστρέστοις περιστοιχιζόμενοι κύμασιν, ἔνδον τῶν ἀρχείων εἱργνύμενον. Καὶ δὴ τοῦ ἐκτομίου Κωνσταντίνου, ὃς ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἐτέτακτο θησαυρῶν, τοὺς πελεκυφόρους συναγαγόντος καὶ τούτοις ὡμιληκότος τὰ δέοντα, συνδραμούσης δὲ καὶ συμμορίας τινῶν οἳ βασιλεύσειν αὖθις τὸν Ἰσαάκιον διὰ σπουδῆς πάλαι ἐτίθεντο, ἡ μὲν βασιλὶς Εὐφροσύνη συλλαμβάνεται, χειροῦται δὲ καὶ τὸ συγγενὲς αὐτῇ, ὁ δ' Ἰσαάκιος ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ· καὶ χειραγωγούμενος δι' ἣν ὑπέστη πήρωσιν, ὁ τὸ πᾶν ταττόμενος ἐφορᾷν εἰς θῶκον ἀνάγεται τὸν βασίλειον. Πέμψας δ' εὐθέως ἀγγέλους Ἀλεξίῳ τε τῷ υἱῷ καὶ τοῖς τοῦ Λατινικοῦ στρατεύματος ἡγεμόσι παρίστησι τὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ φυγήν. Οἱ δ' οὔτε τι τῶν προσ-

C δοκωμένων (51) κατὰ τῆς πόλεως ἐνεόχμωσαν, καὶ τὸν Ἰσαακίου δὲ υἱὸν οὐ πρότερον αἰτησαμένου τοῦ πατρὸς ἐκπεπόμφασιν, εἰ μή γε καὶ αὐτὸς Ἰσαάκιος εἰς πέρας ἀγαγέσθαι συνέθετο ὅσα ὑπέσχετό σφισιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος. Τὰ δὲ ἦσαν, ὡς ἐν τοῖς λόγοις ἐῤῥέθη τοῖς ἔμπροσθεν, μηδεμίαν τῶν πρὸς δόξαν καὶ κέρδος τοῖς διαθεμένοις Λατίνοις ὑπερβολὴν ἀπολείποντα· ὑπὲρ γὰρ τοῦ μὴ τῆς πατρῴας ἀρχῆς ἀποτεύξασθαι πάντα πράττων Ἀλέξιος, χαλίφρων καὶ πραγμάτων ἀδαὴς μειράκιον, οὔτε ἠκριβολόγησέ τινα τῶν ζητημάτων οὔτε μὴν τὸ μισορώμαιον φρόνημα τῶν Λατίνων ὁπωσοῦν ἐδάλετο κατὰ νοῦν. Ἐπὶ τοιαῖσδε τοίνυν τοῦ βασιλείου ὕψους καταστροφαῖς τὴν εἴς τὴν πόλιν πριάμενος εἴσοδον, συνεδρίας ἠξίωτο πατρικῆς καὶ βασιλείας προσλέληπται κοινωνός. Ἅπας τοίνυν φυλέτης τῆς πόλεως εἰς τὰ ἀρχεῖα

D συνέτρεχε σὺν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὄψόμενος καὶ ἀμφοῖν ἀποδώσων προσκύνησιν. Μετ' οὐ πολλὰς δ' ἡμέρας καὶ οἱ τῶν Λατίνων ἡγεμόνες ἐς τὰ βασίλεια παραβάλλουσιν, οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸ γένος παρ' ἐκείνοις ἐπίσημοι· καὶ παρενηνεγμένων σκιμπόδων τοῖς βασιλεῦσι συνήθριζον ἅπαντες, εὐεργέται καὶ σωτῆρες ἀκούοντες καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀγαθὴν προσηγορίαν δεχόμενοι, ὡς τὸν φίλαρχον Ἀλέξιον ἐς αὐτὰ τισάμενοι τὰ παιδικὰ καὶ δυσ-

Hier. Wolfii notæ.

(51) Οἱ δὲ οὔτε τι τῶν προσδοκωμένων. Non satis assequor, utrum ea fecerint quæ expectabantur, an non fecerint. Hoc loco vetus codex mutilus est, duobus foliis exsectis.

πραγοῦσιν αὐτοῖ, ἐπαμύνάντες. Οὐ [P. 355] ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης μετεῖχον φιλοφροσύνης καὶ δεξιώσεως, θεραπευτήρια τε καὶ τρυφητήρια τούτοις ἐπινενόηνται. Ἰσαάκιος γὰρ εἴ τί που ἔστεγεν ἔνδον τὸ βασιλείας γαζοφυλάκιον, καὶ αὐτὸς δὲ συμπορισάμενος ἦν συνειληφὼς Εὐφροσύνην τὴν βασιλίδα καὶ τοὺς τὸ γένος εἰς αὐτὴν ἀναφέροντας, ἐξεφόρει τε ἀμφοτέραις καὶ μετήγγιζεν ἀδεέστερον. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ὡσεὶ καὶ ῥανὶς ἐκρίνετο τοῖς λαμβάνουσιν (οὐδὲν γὰρ ἔθνος ἐρασιχρηματώτερον τοῦδε ἕτερον) καὶ διψῶντες ἦσαν ἀεὶ προχοῶν πελάγους τοσούτους, ὁπόθεν, οἶμαι, καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀνατέτραπται καὶ τοῖς θείοις ἐπεφύδιά τοῦτο τεμένεσιν. Ἦν γὰρ ἰδεῖν οὐ μόνον τὰς ἱερὰς εἰκόνας Χριστοῦ ἐκκοπτομένας καὶ χαμαὶ ῥιπτομένας, καὶ τοὺς αὐτῶν κόσμους μὴ σὺν φειδοῖ, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἐκσπωμένους καὶ πυρὶ παραπεμπομένους, ἀλλὰ καὶ σκεύη τὰ σεπτά τε καὶ παναγῆ ἀπεριθαμβήτως ἐκ τῶν ναῶν ἁρπαζόμενα καὶ πυρούμενα καὶ ὡς κοινὸν ἀργύριον καὶ χρυσίον τοῖς πολεμίοις στρατεύμασιν παρεχόμενα. Καὶ τῆς κατὰ τῶν ἁγίων τῆσδε λύττης οὔτ' αὐτὸν τὸν κρατοῦντα εἰσῄει τις αἴσθησις ὁπωσοῦν, τῶν τε ἄλλων οὐδεὶς παῤῥησιαζόμενος ἦν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ τῆς ἐχεμυθίας, ἕνεκεν, εἴτ' οὖν ἀναλγησίας εἰπεῖν οἰκεότερον, οὐδὲν τῶν παραφόρων διενηνόχαμεν ἅπαντες, ὅθεν ὡς ὑπεύθυνοι πεπόνθαμέν τε καὶ εἴδομεν ὁπόσα βαρυσυμφορώτερα τῶν κακῶν.

A templis rapta et conflata, ut vulgare aurum et argentum hostibus dabantur. Hujus impietatis furor neque imperatori in mentem venit unquam, neque **730** quisquam fuit qui pietatis causam libere agere auderet, sed quod quidem ad silentium, ne stuporem dicam, attinet, plane attoniti fuimus omnes. Unde violatæ religionis rei ea mala toleravimus et vidimus, quibus graviora vix inveniuntur.

β'. Ὁποῖον γὰρ τὸ χυδαΐζον στῖφος τῆς πόλεως, μήτ' αὐτόθεν τοῖς ἐπαινετοῖς προσχωροῦν μήθ' ἑτέρῳ πειθόμενον εἰσηγουμένῳ τὰ λῴονα, ἤδη ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χώραις εἰσκεχυμένων τῶν πολεμίων εἰς ἔδαφος καθαιρεῖ καὶ διαλύει παραλόγως εἰς χοῦν τὰς πρὸς θάλασσαν οἰκίας τῶν ἐξ ἑσπέρας ἐθνῶν, μὴ διαστεῖλαν τοῦ πολεμίου τὰ φίλιον. Ἐδυσχέρανον οὖν πρὸς τὴν ἀβουλίαν ταύτην καὶ ἀτοπίαν οὐ μόνον ὅσοι ἐκ τῆς Ἀμόλφης ἦθεσιν ἐντεθραμμένοι Ῥωμαϊκοῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἐκ τῆς Πίσσης τὴν Κωνσταντίνου ἀνθείλοντο. Μήπω τοίνυν φυγὰς ὀφθεὶς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος χρησταῖς ἐλπίσι τοὺς ἐκ τῶνδε τῶν γενῶν ἐβουκόλει καὶ τὸ τῆς λύπης ἀθῄρει πολύ. Ὡς δ' ὁ μὲν ὁρασμῷ ἐχρήσατο, βασιλεύσας δ' ἦν Ἰσαάκιος, καταλλάσσει τοὺς ἐκ τῆς Πίσσης τοῖς Βενετίκοις, καθ' ἡμῶν καὶ τοῦτο ἀσυντηρήτως ἐπιτεχνώμενος· οἱ δὲ πρὸς τὴν Ἡραίαν ἀπάραντες, ἐν ᾗ κατέλυον οἱ διάφοροι, γίνονται τοῖς πρώην ἀντίφροσι σύσκηνοι καὶ ὁμόδειπνοι καὶ τὰ πάντα συμφυεῖς καὶ ὁμόφρονες. Ἐννεακαιδεκάτην διάγοντος τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, τῆς ἕκτης ἰνδικτιῶνος, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ καὶ ἑνδεκάτου ἔτους, τινὲς τῶν Φραγγίσκων (οὗτοι δέ εἰσιν οἱ πάλαι Φλαμίονες κικλησκόμενοι) Πισσαίων καὶ Βενετίκων μοῖραν προσειληφότες, ὡς εἰς ὄψον ἕτοιμον καὶ προχειρότατον ἕρμαιον τὰ τῶν Σαρακηνῶν διαπλωΐζονται χρήματα. Καὶ δὴ τὸ σύνταγμα ἐκεῖνο τὸ πονηρὸν τῇ πόλει προσσχὸν δι' ἀλιάδων (οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ προσιστάμενος ὅλως ἐπιπλέσιν σφᾶς τῇ πόλει καὶ αὖθις ἀνάγεσθαι) τῷ τῶν ἐξ Ἄγαρ συναγωγίῳ λάθρα ἐπεισπίπτουσιν, ὃ φησι Μιτάτον ἡ δημώδης διάλεκτος, καὶ τὰ ἐνόντα μετὰ ξίφους λῃστεύουσιν. Ὡς δ' οὕτω ταῦτα παραλόγως καὶ ὑπὲρ δόκησιν πᾶσαν παρηνομεῖτο, ἠμύνοντο μὲν αὐτοὺς οἱ Σαρακηνοὶ τὰς χεῖρας τοῖς πάρατυχοῦσιν ὁπλίσαντες, ἐπιβοηθοῦσι δὲ καὶ Ῥωμαῖοι, παρὰ τῆς τοῦ κακοῦ φήμης ἐκεῖσε συνηλισμένοι· [356] Καὶ οὔκουν μὲν ἅπαν ὁπόσον καὶ ἔδει κατήνυσαν, ἐπὶ δὲ βραχὺ τῆς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ὁμαιχμίας ἀναχώρησις γίνεται. Οἱ

2. Nam populi turba, ut solet, nec sua sponte sana consilia amplectens nec meliora suadentibus obtemperans, cum jam hostes in Romanas provincias irrupissent, præter omnem exspectationem solo æquat et in pulverem redigit maritimas occidentalium gentium ædes, amicis ab hostibus non distinctis. Eam temeritatem et absurditatem non tantum cives Romani, sed et Pisani inquilini ægerrime tulerunt. Alexius autem antequam fugeret, earum gentium homines bona spe lactabat doloremque mitigabat. Ut vero is in pedes se conjecit, Isaacius imperio recuperato Pisanos cum Venetis in nostram fraudem magna cum temeritate reconciliat. Ii vero Peræam profecti, ubi adversarii diversabantur, veterum inimicorum hospitiis et convictu **731** utuntur, summa cum eis familiaritate inita, mensis Augusti die decima nona, sexta indictione, anni 6711. Quidam vero ex Francis, qui olim Flaminii vocabantur, Pisanorum et Venetorum cohorte assumpta, ad diripiendas Sarracenorum facultates tanquam ad paratam prædam trajiciunt. Ea scelerata factio cum ad urbem appulisset (neque enim quisquam erat qui eorum vel accessum vel recessum impediret), in Sarracenorum synagogam, quam vulgo Mitatum dicunt, irrumpunt et per vim omnia diripiunt. Eam inexspectatam injuriam Sarraceni armis obiter arreptis ulciscuntur, Romanis etiam ejus mali fama excitatis adjutantibus : neque tamen proficiunt quantum oportebat, cœtu illo militum paulisper duntaxat regresso, et omissa defensione ad alterum incendium priore vixdum restincto properante, cum experientia didicissent nihil esse efficacius ad urbem ulciscendam et everlendam quam ignem. Proinde variis in locis dispersi ædes incendunt. Flamma vero supra cogitationem in altum elata totam illam noctem et postridie, eo item die qui sequebatur ad vesperam usque, omnia pervagata est. Inusitatum id spectaculum **732** fuit, et tale

quod nulla oratio possit consequi. Nam cum prius maximis et innumeris fere incendiis urbs afflicta fuerit, illud ejusmodi fuit ut cætera præ eo pro nihilo putarentur. Cum varie interrupta serie spargeretur, rursus coibat, ut igniti fluminis alveum repræsentaret. Porticus corruebant, elegantissima fora evertebantur, maximæ columnæ veluti sarmenta absumebantur; neque quidquam erat quod illius ignis vehementiæ resisteret. Globi flammarum ab immani illo incendio avulsi mirabiliter remotas ædes per certa intervalla consumebant, iis qui interjectæ erant intactis : sed paulo post eas quoque reversi cremabant. In multis locis recta progressus ignis ab Aquilone impulsus, paulo post quasi ab Austro exagitatus, obliquus cernebatur; et ea quoque consumebat quæ omnis periculi expertia putabantur. Id malum etiam templum maximum comprehendit; et quæcunque ad Miiii fornicem vergunt et cum Macrone et Synodis cohærent, **733** corruerunt, nihil opere latericio, nihil altissimis fundamentis adjuvantibus, sed omnibus cedentibus et instar lychnorum absumptis. Cœpit incendium a synagogio Sarracenorum, quod ad septentrionalem urbis partem ad mare et ædem divæ Irenes vergit; versus orientem in latitudine in templo maximo desiit: ad occasum usque ad Perama se extendit, atque inde in latitudinem urbis se diffudit; aut potius inusitato modo eam veluti transiliens domos suburbanas absumpsit, et navis in medio cursu carbonibus in eam excussis conflagravit. In cineres redacta sunt et Domini rostra, et duplices tecti ambitus a Milio incipientes, quorum alter ad ipsum Philadelphium pertinet; unaque Constantini forum, et quæ interjecta sunt omnia versus Septentrionem et Austrum. Nec ipsum Hippicum inviolatum permansit: sed ejus quoque pars occidenti obversa penitus conflagravit, ei quæ ad Sophias et Baccanum porriguntur, et deinceps Eleutherii partibus contermina. Cum autem incendium urbem a mari usque ad mare hoc modo vastaret et in hiatum vastissimum **735** discessisset, ignito flumini simile, amici non citra periculum nisi navigio adiri poterant. Tunc major pars habitatorum urbis rei familiaris jacturam fecit, quippe cum ignis alios nec opinantes oppressisset, alii bona sua alio translata multis anfractibus et regressibus ignis æque amisissent. Heu splendidissimas et elegantissimas ædes et omni venustate et summis opibus plenas, quæ apud omnes celebrantur!

A δὲ τὸ δι' ὅπλων ἀντέχειν μεθέντες ἐπὶ τῷ μὴ πάνυ πρότερον ἐμπρησμῷ διανοοῦνται καὶ δεύτερον, ἀνυσιμώτατον ἀμυντήριον καὶ ὑπὲρ ἅπαν ἕτερον τὴν πόλιν ἔχον ταχὺ κατεργάσασθαι πείρᾳ μεμαθηκότες τὸ πῦρ. Καὶ δὴ κατὰ πλείστους διαστάντες τόπους πῦρ ταῖς οἰκίαις ὑφάπτουσι. Τὸ δὲ μεταρσιωθὲν ὑπὲρ ἔννοιαν τὴν νύκτα ὅλην ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καὶ τὴν ταύτης διάδοχον ἐς πέραν τὸ πᾶν ἐπενέμετο. Καὶ ἦν καινὸν τὸ ὁρώμενον καὶ πᾶσαν ὑπερβαῖνον λόγου δύναμιν· πολλῶν γὰρ καὶ ἄλλων τῇ πόλει πρότερον ἐμπρησμῶν, οὐμενοῦν εἴπῃ τις ὁπόσων καὶ οἵων γεγενημένων, ὁ τότε συμβὰς ἐναύσματα βραχέα τοὺς πάντας ἀπέδειξε. Πολλαχοῦ γὰρ διαιρούμενος καὶ διασπώμενος τῆς συνεχείας αὖθις συνήρχετο, καὶ ὡς εἰς ὀλκὸν ἕνα πυρόεντος συνήπτετο ποταμοῦ. Ἀνετρέποντο B στοαὶ, ἀγορῶν κάλλη κατερριπτεῖτο, κιόνων μέγεθος διεφορεῖτο καθ' ὕλην εὔπρηστον. Οὐκ ἦν τῶν ὄντων οὐδὲν ὃ ἦν ἐκείνου τοῦ πυρὸς σθεναρώτερον. Τὸ δὲ δὴ παράδοξον, ὡσεὶ ψωμοὶ πυρὸς ἐξ ἐκείνης τῆς βαρυβρόμου καὶ σιδηρᾶς ἐμπρήσεως ἀποσπώμενοι καὶ φερόμενοι διαέριοι τὰς πόρρωθεν οἰκοδομίας κατέφλεγον, καὶ διαστήματά πως ἀκοντιζόμενοι καὶ ὡς οἱ ἐν αἰθέρι διάττοντες ἐκτεινόμενοι· καὶ τὸν ὑ μέσῳ χῶρον ἀθιγῆ τῷ τέως ἐῶντες καὶ ἀκατάπρηστον, μετὰ βραχὺ κἀκεῖνον ἐπανιόντες συνέμαρπτον καὶ ἠφάνιζον. Ἐν πολλοῖς δὲ καὶ κατ' εὐθυωρίαν τὸ πῦρ προϊόν, ὑπ' ἀνέμου βορρᾶ ἐλαυνόμενον, μετὰ βραχὺ παρεκκλῖναν, ὡς εἰ νότος αὐτὸ διερρίπιζεν, ὡρᾶτο δόχμιον, ἀμαυροῦν ἐπιστροφάδην καὶ τὰ ὅλως ἐμπρησθῆναι ἀνυπονόητα. Συνεπελάβετο δὲ καὶ τῶ C μεγίστου νεὼ τὸ δεινόν. Καὶ δὴ ὅσα πρὸς ἀφῖν νένευκε τοῦ Μιλίου καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνῆπται τῷ Μάκρωνι καὶ τῷ λεγομένῳ αἱ Σύνοδοι, εἰς ἔδαφος κατερράγησαν, μὴ τῆς ὀπτῆς ἐπαρκέσάσης πλίνθου, μὴ τῶν βαθέων ἀντισχόντων θεμέθλων, ἀλλ' ἐνδόντων πάντων καὶ δίκην θρυαλλίδων κατεργασθέντων. Ἤρξατο μὲν οὖν ἡ πρώτη τοῦ πυρὸς ἀφὴ ἀπὸ τοῦ συναγωγίου τῶν Σαρακηνῶν (τὸ δὲ ἐπὶ κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινὲς βόρειον μέρος τῆς πόλεως· καὶ τῷ τεμένει ἐγγίζον ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἵδρυται), καὶ πρὸς ἕω κατ' εὖρος λωφῆσαν ἐς τὸν νεὼν τὸν παμμέγιστον, κατὰ δ' ἐπέραν ἐς τὸ λεγόμενον Πέραμα ἐξεμηκίσθη, καὶ διερρύη ἔκτοτε τοῦ πλάτους λαβόμενον τῆς πόλεως, ἢ μᾶλλον τὸ καινότατον, καὶ ταῦτα κατ' ἐπίδοσιν D ὥσπερ ὑπεραλάμενον τὰς ἔξωθεν τῆς πόλεως οἰκήσεις κατενεμήσατο, [P. 357] καὶ νῆα περιπλέουσαν ἄνθρακες ἐκτιναχθέντες κατέφλεξαν. Ἠθάλωντο δὲ καὶ ὁ τοῦ Δομνίνου λεγόμενοι ἔμβολοι, αἵ τε ὑπόστεγοι ἀμφίδυμοι αἱ ἀπὸ τοῦ Μιλίου ἀρχόμεναι, ὧν ἀτέρα εἰς αὐτὸ παρατείνει τὸ Φιλαδέλφιον, σὺν αὐτοῖς δὲ ἡ Κωνσταντίνειος ἀγορὰ καὶ τὰ μεταξὺ πάντα, ὅσα πρὸς βορρᾶν καὶ νότον πρόεισιν ἄνεμον. Οὐδ' αὐτὸ τὸ ἱππικὸν ἀδιαλώβητον ὑπολέλειπτο, ἀλλὰ καὶ τούτου τὸ πρὸς δυσμὰς ἅπαν μέρος ἐξεπυρώθη, καὶ ὅσα κάτεισιν ἐς Σοφίας καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Βύκανον παρεκτείνεται, καὶ καθεξῆς ὁπόσα τοῖς τοῦ Ἐλευθερίου ἀγχιτέρμονα μέρεσι. Τοῦ δὲ πυρὸς ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης τὴν πόλιν οὕτως διαζώσαντος καὶ διελθόντος ὡς εἰς χάσμα μέγιστον, ἢ ποταμοῦ πυρὸς μέσον ἕλκοντος, οὐκ ἦν ἀκίνδυνον συμμῖξαι τοῖς φιλουμένοις, εἰ μή τις ἀκατίῳ διεπορθμεύετο. Τότε καὶ οἱ πλείους τῶν οἰκητόρων τῆς πόλεως τῶν οὐσιῶν ἀπεψίλωντο, οἷα τοῦ πυρὸς τοῖς μὲν ἀπαρασκεύοις ἐπιφθάσαντος, τῶν δὲ τὰ ὄντα μεταθεμένων πρὸς ἑτέρας καναγωγὰς καὶ μηδ' οὕτω

διασωσαμένων αὐτά· Ἔλιξι γὰρ καὶ περικαμπαῖς ἐκτροπαῖς τε πλείσταις καὶ ἐπανόδοις τὸ πῦρ χρησάμενον ἡφάντου τὰ μεταγόμενα· Ὦ μοι τῶν λαμπροτάτων καὶ περικαλλῶν δόμων καὶ παντοίας γεμόντων χάριτος, καὶ τοῦ ῥυηφενοῦς πλούτου καὶ ζηλωτέον παρ' ἅπασι.

Πρὸς δὲ τὰ δεινότατα ταῦτα συναντήματα ὁ μὲν βασιλεὺς Ἰσαάκιος ἤχθετο, εἰ καὶ μὴ ἐς ὅσον εἰκός, ὁ δὲ τούτου υἱὸς Ἀλέξιος οὐχ ὅπως οὐχ ἐδυσχέρανεν, ἀλλὰ καὶ συντελεσμὸν ἐπηύχετο τοῦ παντὸς, ὁ τῆς πατρίδος δαλὸς καὶ τὴν ὄψιν φλογερὸς κάντεῦθεν διαχαράττων τὸν γραφικὸν ἐμπρηστὴν πονηρὸν ἄγγελου. Μήπω δὲ καθαρῶς λωφήσαντος τοῦ πυρὸς ἡ τῶν θείων αὖθις κειμηλίων συλλογή τε καὶ καταχώνευσις ὑπὲρ τὸ πρὶν ἐπετείνετο. Ὁ δὲ γε τῶν Λατίνων στρατὸς τὸν χορηγούμενον αὐτοῖς οὕτωσὶ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον εἰς τε τὰς σωματικὰς χρείας ὡς ὕλην βέβηλον μετεσκεύαζον καὶ τοῖς βουλομένοις προὔβαλλον εἰς πρατήριον, ἑαυτοῖς μὲν τὸ ἀνεπέγκλητον ἐπιμαρτυρόμενοι (οὐ γὰρ ἠγνόουν ὁπόθεν συνείλεκτο τά σφισι βραβευόγενα χρήματα) ὡς τὰ ὠφειλημένα λαμβάνουσι, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τὴν ὑψόθεν ἐπιχαλῶντες ὀργὴν ὡς περιέπουσι μὲν τὰ οἰκεῖα. κοινοῦσι δὲ τὰ Θεοῦ.

γ'. Δεῆσαν δὲ κἀκ τῶν Λατινικῶν δυνάμεων σύναρσιν εὔρασθαι τὸν Ἀλέξιον (ὁ γὰρ θεῖος αὐτῷ καὶ πρώην βασιλεύων Ἀλέξιος ἀπαναστὰς τοῦ Δεβελτοῦ τὴν Ἀδριανοῦ κατέλαβε, καὶ ἣν ἀπείπατο βασιλείαν, ἐρασταῖς καταπροδοὺς ἐκμανέσιν ἐρᾷν τε πάλιν καὶ πειρᾶν οὐκ ἠσχύνετο), οὐκ ἄλλως συνέκδημον αὐτῷ καὶ συστράτηγον τόν μαρκέσιον ἐπεσπάσατο Βονιφάτιον, εἰ μὴ χρυσίου δέκα πρὸς τοῖς ἓξ καταθέσθαι οἱ συνέθεντό κεντηνάρια. Ἐξιὼν τοίνυν φυγάδα δείκνυσι τὸν Ἀλέξιον συντονωτέρῳ τοῦ προτέρου καὶ πολλῷ μακροτέρῳ χρησάμενον δραπετεύματι. Ἀμέλει καὶ τὰς Θρᾳκίας πόλεις περιελθών, καὶ ταύτας καταστησάμενος, εἰπεῖν δὲ καὶ καλαμησάμενος (ὁ γὰρ συνέκδημο, ἐκείνῳ στρατὸς συχνάκις [P. 358] ὠρεκτία τῶν χρυσορρείθρων ἀρύεσθαι, καὶ κατὰ τοὺς διψάσι δηχθέντας πίνων οὐκ ἐκορέννυτο) καὶ μέχρι Κυψέλλων κατιὼν, ἐπάνεισι πάλιν εἰς τὰ βασίλεια, ἅπας τῆς φατρίας ἐξηρτημένος οἳ τὴν τοῦ πατρὸς πήρωσιν καὶ την ἐκ τῆς ἀρχῆς καθαίρεσιν Ἀλεξίῳ τῷ θείῳ συνδιεπράξαντο. Ὅ καὶ μὴ φέρειν Ἰσαάκιος ἔχων, ὅτι καὶ ἦν καιροφυλακῶν εἰς φῶς ἐκρῆξαι τὸν κότον ὃν ὑπέτυφεν ἐκ μακροῦ τῇ ψυχῇ κατὰ τῶν σχέτλια ἐκεῖνον ἐργασαμένων δεινὰ, κακηγορῶν οὐκ ἐνέλιπε τὸν υἱὸν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν οἰκείαν ἐώρα ἰσχὺν ὑποβαίνουσαν καὶ κατὰ βραχύ πως ἀφιπταμένην καὶ πρὸς τὸν υἱὸν μεταῤῥέουσαν. Ἀπεπνίγετο δὲ καὶ πρὸς τὴν μετάθεσιν τῆς ἀναγορεύσεως· ὁ μὲν γὰρ υἱὸς προταττόμενος κατατεινομέναις ἀνευφημεῖτο φωναῖς, ὡς τῷ πατάγῳ κόπτεσθαι τὰ ἀνάκτορα, ὁ δὲ κατὰ τὸ τῆς ἠχοῦς ὑστερόφωνον παρηκολούθει ταῖς υἱικαῖς καὶ στερροτέραις ἀνακηρύξεσιν. Οὐδὲν δὲ τι δρᾶσαι πρὸς τὰ γινόμενα οὕτω δυνάμενος ὑπ' ὀδόντα ἐτονθόρυζε, καὶ οἷς ὡς ἐξ ἀδύτων τῆς καρδίας ἀνεμήρυε τὰ ἀπόῤῥητα, κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀπόφημα διελέγετο, ἕωλα μὲν αὐτῷ τὰ χρηστὰ λέγων εἶναι, καὶ ὡς οὐδ' ὅλως σωφροσύνῃ ἐῤῥύθμισται, ἐν τοῖς χειρίστοις τὸ ἦθος

A His atrocissimis casibus Isaacius imperator dolebat ille quidem, sed non quantum oportebat. Ejus vero filius Alexius adeo non graviter eos ferebat, ut totam urbem interire optaret, patriæ fax, flammea facie, et malum illum angelum incendiarium exprimens, cujus sacræ Litteræ meminerunt. Incendio nondum plane sopito, sacer ornatus accuratius perquiritur et conflatur quam prius. Latinorum vero exercitus **735** aurum et argentum, quod ita præbebatur, ad usum corporis ut profanam materiam transferebat et publice vendebat, ac se criminis absolutum (nec enim ignorabat unde essent quæ dabantur) quod acciperet debitum, Romanis vero iram Dei impendere vaticinabatur, quod rem privatam conservarent, sacram B vero profanarent.

3. Cum autem Latinæ copiæ Alexio auxiliari deberent (nam patruus ejus et dudum imperator Alexius, Debelto relicto, Adrianopolim occuparat, et imperium quod repudiarat, insanis amatoribus condonatum, repetere et amplecti non verebatur), Bonifacium marchionem aliter secum attrahere ad belli societatem non potuit nisi auri centenarios sexdecim promisisset. Verum egressus Alexium fugat longe celerius et longinquius quam prius, et Thracias urbes passim componit, ne dicam deglutit. Nam qui eum sequebatur exercitus. sæpissime ex aureo flumine haurire cupiebat veluti morsi a dipsadibus inexplebili siti ardens. Usque C ad Cypsella progressus in palatium revertitur. totus eorum factioni deditus, qui patris excæcandi et evertendi Alexio patruo adjutores fuerant. Quod cum Isaacius ferre **736** non posset, jam longo tempore ultionem illorum cogitans filio maledicere non desistebat, præsertim cum auctoritatem suam imminui et paulatim exolescere et ad filium transire cerneret. Indignissime quoque ferebat proclamationis mutationem : nam filius priore loco contentis vocibus, ut palatium resonaret, salutabatur, ipso tanquam Echo submissius sequente. Sed quia prohibere illa non poterat, submurmurabat, et apud eos quibus arcana sui pectoris committebat, male de filio loquebatur : neque enim quidquam virtutis ei esse, D non bonis moribus informatum esse, sed pessimis studiis occupari et pessimorum hominum consuetudine corrumpi. Neque hæc falsa erant aut inania ; nam Alexius pluribus et gravioribus peccatis magnificum et inclytum imperii Romani nomen fœdabat, ut qui paucis comitantibus in Barbarorum tentoria trajiciens crapulæ et aleæ una **737** cum illis per totos dies indulgeret. Ejus vero collusores diadema aureum et gemmatum ei de-

tractum suis capitibus. Illi vero laneum hirsutum pileum imponebant. Neque vero Alexius duntaxat ob hujusmodi res apud honestiores Latinos et modestiores Romanos exsecrabilis habebatur: sed et pater ejus Isaacius nihilo minus invisus erat, cum rursus absurdarum opinionum intemperiis agitaretur, et divinationibus atque oraculis fœdioribus quam prius incumberet. Nam ante monarchiam sibi imaginabatur, seque impudenter eum esse jactabat qui Occidentem cum Oriente conjuncturus et totius mundi imperio potiturus esset. Tum vero visum se recepturum, et articularem morbum ut serpentem exuvias positurum, et in virum Deo similem se transformatum iri somniabat. Proinde monachi quidam summe exsecrabiles, promissis barbis, homines invisi Deo, religioso habitu cum sua ignominia conspicui, qui mensam principalem persequebantur, qui recentibus et pinguibus piscibus inhiantes cum Isaacio **738** cœnitabant, mero largius hausto monarchiam illi verbis confirmabant. Aliquando etiam nodosas manus ejus oculis admotas e vestigio renovatum et confirmatum iri prædicebant. Ille vero mirum quam blanditiis istis exhilarabatur, et scurrilibus jocis æque ac certissimis oraculis fidem adhibebat. De astrologorum quoque sententia cum alia fecit, tum aprum Calydonium, qui horrentibus in tergo setis in Hippico impetu fertur, in magnum palatium transtulit, ea se ratione temerarii et apro non dissimilis populi rabiem cohibiturum existimans. Sed et ebriosi quidam ex circumforaneis Minervæ simulacrum in foro Constantini columnæ insistens in multas partes comminuerunt, quod demens turba id pro exercitibus occidentalibus **739** formatum esse credebat. Id in triginta pedum altitudinem assurgebat, indutum ærea veste, qua materia totum constabat, demissa ad pedes et multis in partibus complicata, ne quid appareret quod natura tectum esse voluit. Balteus lumbos arcte constringebat. In pectore rectis mammis insigni Ægidem cum Gorgoneo capite ab humeris dependentem gerebat. Collum nudum et longum erat jucundissimum spectaculum. Æs enim deam ita repræsentabat, ut labia suavem editura vocem, si quis exspectaret, viderentur. Apparebant et venæ, et totum corpus, qua decebat, mollius inflectebatur; et quamvis exanime animati corporis vigorem referebat. Cauda equina capiti imposita terrorem quendam præ se ferebat. Coma a fronte dependens, in nodum contorta et a tergo constricta oculorum erat deliciæ. Galea non penitus contecta, sed ex parte prominens. Læva manus plicas vestis continebat, altera versus austrum caput paulum inclinatum **740** sustinebat. Oculorum acies eodem intendebatur, ut qui situm angulorum non satis norant, simulacrum occidentem spectare et veluti manu allicere Occidentales exercitus affirmarent, haud sano judicio oculorum deceptí.

A τυπούμενος, φθόροις τε ἀνδράσι συνδιαιτώμ
καὶ τὰ ἤθη τούτων ἀναματτόμενος. Οὐ μάτη
ταυτὶ καὶ εἰκαίως κατὰ τοῦ υἱοῦ ἠγόρευεν Ἰσαάκ
ἀλλὰ καὶ πλείω ἕτερα καὶ ἀσελγέστερα πολλῷ πλ
μελῶν τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ παγκλεέστατον τῆς
Ῥωμαίων βασιλείας κατερρύπαινεν ὄνομα. Εἰς
τὰς τῶν Βαρβάρων σκηνὰς μετὰ μετρίων ἀπα
περαιούμενος συνεκραιπάλα τοῖς ἐν αὐταῖς
συνδιημερεύων ἐκύβευεν. Οἱ δὲ συμπαίγμονες ἐ
νῳ τὸ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρουντες διάδημα, χρυσόκ
λον ὂν καὶ λιθόστρωτον, αὐτοὶ μὲν ἐκεῖνο περ
θεντο, τὸν δ' Ἀλέξιον περιέβαλλον τὸ λαχνῆεν
ἐρεῶν καὶ τῆς Λατινικῆς ταλασίας περίβλημα.
μόνον δὲ ὁ Ἀλέξιος ἐνευκαιρῶν ταῖς πράξεσι
ταις παρὰ τοῖς τῶν Κατίνων εὐσχήμοσι καὶ
B τῶν Ῥωμαίων σώφροσι βδελυγμίας ἐκρίνετο, ἀ
καὶ ὁ τούτου πατὴρ Ἰσαάκιος οὐκ ἐπ' ἔλαττο
στυγητὸς, ἐπειδήπερ καὶ πάλιν ἀλλοκότοις δό
περιεφέρετο, λόγιά τε καὶ ὁμφὰς συντιθεὶς
ἔλεγε τῶν ἐπὶ τῆς προτέρας ἀρχῆς ἀβρητότερ
εἴγε πάλαι μὲν τὸ μόναρχον ἐφαντάζετο, καὶ αὐτ
εἶναι ἀναιδῶς διετείνετο ὁ τῇ Δυσμῇ συνάψων τ
Ἕω καὶ κρέτος περιζωσόμενος τὸ παγκόσμιον, τ
δὲ καὶ τὴν πήρωσιν ἀποτρίψασθαι προσεδόκα
ὀφθαλμῶν καὶ ὡς λεβηρίδα τὴν νόσον ἀποξύσα
τὴν ἀρθρίτιδα καὶ τὸ ὅλον εἰς ἄνδρα Θεοείκ
ἀμειφθήσεσθαι, ὥστε καὶ τῶν μοναστῶν οἱ κατα
τότατοι καὶ βαθεῖ λήῳ κομῶντες τὴν τοῦ πώγω
ἄρουραν, εἰς αἰσχύνην τε οἰκείαν τὸ θεοφιλὲς οἱ
μισεῖς περικείμενοι σχῆμα, τὰς ἀρχικὰς τραπέ
μεταδιώκοντες καὶ τῶν ἰχθύων τοὺς νεαλεῖς
C πίονας περιχαίνοντες, συνδειπνοῦντες Ἰσαα
συγκαθίστων ἐκείνῳ τὴν μοναρχίαν ἐν λόγοις π
ἀνθοσμίαν ζωρότερον προσφερόμενοι, ἐνίοτε δ
[P. 359] τὰς ἐξηρθρωμένας χεῖρας περιπτυσσόμ
καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰς προσάπτοντες τὴν ἐ
οὐδέπω τούτων προηγόρευον ἀνακαίνισιν καὶ κ
ταίωσιν. Ὁ δὲ διεχεῖτο πῶς ἄν εἴποι τις
λεγομένοις, καὶ ἐπεσκίρτα τοῖς βωμολοχεύ
τούτοις ὡς ἀψευδέσι θεσπιῳδήμασιν. Ἐν πολλο
καὶ τοὺς τῇ ἀστρικῇ προσκειμένους προσιέμ
ἄλλα τε ταῖς αὐτῶν ὑποθήκαις ὑπείκων εἰργάζ
καὶ δὴ καὶ τὸν Καλυδώνιον σῦν, ὃς ἐν τῷ Ἱπ
φρίσσων τὴν ἐπινώτιον τρίχα ῥύδην φέρεται,
βάσεως καθελὼν μετήνεγκεν εἰς τὸ μέγα παλά
τὸν τὴν ὁρμὴν συώδη καὶ ἀτάσθαλον δῆμον τῆς
D λεως καταστελεῖν ἐντεῦθεν οἰόμενος. Ἀλλὰ καὶ
ἀγοραίων οἱ φιλοινότεροι τὸ ἐσὼς ἐπὶ στήλη
τῷ Κωνσταντινείῳ φόρῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἀρ
εἰς πλεῖστα διεῖλον τμήματα. ἐδόκει γὰρ
ἄφροσι σύρφαξιν ὑπὲρ τῶν ἐξ ἑσπέρας ἑστοιχειῶ
τοῦτο στρατῶν. Ἀνέβαινε μὲν τὴν ἡλικίαν ὅρ
ὡς ἐς τριακάδα ποδῶν, ἡμφίεστο δὲ στολῇ
ὁποίας ὕλης ὅλον τὸ ἐνδαλλόμενον κεχαλκούργ
Ποδήρης δ' ἦν ἡ στολὴ καὶ συμπτυσσομένη πολλ
τῶν μερῶν, ὡς μή τι τοῦ σώματος παραφαί
ὅπερ ἡ φύσις περιστέλλειν ἐπέταξε. Μίτρα
Ἄρεος τὴν ἰξὺν διειληφυῖα ἱκανῶς αὐτὴν περιέσ
γεν. Εἶχε δὲ κἀπὶ τοῖς στέρνοις ὀρθότιτθον ὅν
ἴλιον αἰγιδώδες ἐπένυμα, τῶν ὤμων ὄπεξικνο

νον, τὴν τῆς Γοργόνης τυποῦν κεφαλήν. Ὁ δὲ γε αὐχὴν ἀχίτων ὢν καὶ πρὸς τὸ δολιχόδειρον ἀνατεινόμενος ἅμαχον εἰς ἡδονὴν θέαμα ἦν. Τοσοῦτον δ' ὁ χαλκὸς πρὸς τὴν ἐκείνου μίμησιν παιθήνιος ὑπηλλάττετο, ὥστε καὶ τὰ χείλη δόξαν παρεῖχον ὡς εἴ προσμενεῖ τις μείλιχον φωνὴν ἐνωτίσεται. Καὶ φλεβῶν δὲ διεκτάσεις ὑπεκρίνοντο, καὶ ὡς ὑγρὸν ὅλον τὸ σῶμα ἐν οἷς ἔδει περιεκλᾶτο, καὶ ζωῆς ἀπέχον μετεῖχεν ὡς ζῶν ἀνθηρότητος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἱμέρῳ παντὶ ῥεόμενον. Ἵππουρις δ' ἐπικειμένη τῇ κεφαλῇ δεινὸν καθύπερθεν ἔνευεν. Ἡ δὲ κόμη ἐς πλέγμα διεστραμμένη καὶ δεσμουμένη ὄπισθεν, ὅση κέχυτο ἐκ μετώπων, τροφή τις ἦν ὀφθαλμῶν, μὴ ἐπίπαν τῷ κράνει συνεχομένη, ἀλλά τι καὶ παρεμφαίνουσα τοῦ πλοχμοῦ. Τῶν δὲ χειρῶν ἡ μὲν λαιὰ τὰ συνεπτυγμένα τῆς ἐσθῆτος ἀνέστελλεν, ἀτέρα δ' ἐκτεινομένη πρὸς κλίμα τὸ νότιον εἶχε τὴν κεφαλὴν ἠρέμα πως ἐγκλινομένην ἐκεῖ καὶ τὰς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπ' ἴσης τεινομένας βολὰς, ὅθεν οἱ μηδὲ τὰς θέσεις τῶν περάτων ὁπωσοῦν ἐπιστάμενοι ἐς ἑσπέραν ἀφορᾷν τὸ ἄγαλμα διετείνοντο καὶ οἷον ἐπισπᾶσθαι χειρὶ τὰ ἐκ δυσμόθεν στρατεύματα, καιρῶς κρίνοντες καὶ μὴ πρὸς ἔννοιαν ὀρθὴν τοῖς ὁρατοῖς ἐπιβαλλοντες.

Οἱ μὲν οὖν μετὰ τοιούτων κινημάτων τῆς διανοίας A τὸ τῆς Ἀθηνᾶς συνέτριψαν ἄγαλμα, ἢ μᾶλλον τοῖς χείροσιν ἀεὶ προβαίνοντες καὶ καθ' ἑαυτῶν ὁπλῖται γινόμενοι τὴν ἀνδρίας καὶ φρονήσεως ἐπιστάτιν καὶ τοῖς τύποις αὐτοῖς ἀπεώσαντο. Οἱ δὲ βασιλεῖς οὐδὲν ὅτι μὴ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων ἔργον ἀσχολίας πάσης εἶχον καὶ πάλιν ἀνώτερον, ἐπεὶ [P. 360] μηδὲ κόρος ἦν παρὰ τοῖς λαμβάνουσι λήψεως, ἀλλ' ὅσον αἱ δόσεις προὔβαινον, τοσοῦτον ἐνήκμαζε τὸ φιλόχρυσον. Ἀμέλει κἀκ τῶν παλιτῶν φόρων ὠδίνοντο συλλογαί. Τούτου δὲ μὴ ὁμαλῶς προχωροῦντος (ὁ γὰρ λεὼς, ὅσα καὶ πέλαγος ἀχανὲς καὶ ἀόριστον ἀνέμῳ, τοῖς μὴ θυμήρεσι διαῤῥιπιζόμενον ἐπέφρισσεν εἰς ἀπόστασιν) τῆς μὲν προθέσεως ταύτης ἀπέστησαν, τοὺς δὲ ζαπλούτους ἐπιλέγδην ἐσύλησαν, ὅπως ἡ Λατινικὴ γαληνιάσειε βούπεινα. Καὶ τὰ χρύσεα δὲ τοῦ μεγίστου νεὼ ἔπιπλα βαρυτάλαντα ὄντα, καὶ αἱ λυχνίαι σὺν αὐτοῖς αἱ ἀργύρεαι ἀφαιρούμεναι καὶ παραδιδόμεναι πυρὶ, πρὸς βρῶσιν ἀτεχνῶς προβέβλητο τοῖς κυσὶ, καὶ μιξις ἦν τῶν ἀμίκτων ἀνόσιος.

δ'. Ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γινομένων καὶ προδήλως ἀνομουμένων οὐδὲν ἐπεραίνετο. Ἠβούλοντο γὰρ οἱ τῶν χρημάτων εἰσπράκτορες, τῆς τῶν Ῥωμαίων εὐηθείας κατατρυφῶντες καὶ τῆς τῶν κρατούντων ἠλιθιότητος καταπαίζοντες, τοὺς μὲν τὰς τιμίας ὕλας ἀποφορτίζεσται παρ' αὐτοῖς τοὺς δὲ παρεστάναι ἀχθοφοροῦντας, ἄλλους προσιέναι χρυσαγωγοὺς, ἐνίους δ' ἐνσκευάζεσθαι πρὸς τὴν ἄφιξιν, καὶ τοῦτο δρᾶσθαι διὰ παντός. Ὅθεν τοῖς περὶ τὴν μεγαλόπολιν τρυφηλοῖς χωρίοις καὶ τοῖς ἱεροῖς ἐν Προποντίδι τεμένεσι τοῖς τε λαμπροτάτοις οἰκοπέδοις τῶν βασιλέων παράλλαξ οἱ στρατηγοὶ ἐφιστάμενοι, καὶ παρὰ θάτερον ἄτερος ὁπλιζόμενοι, ἐσκύλευόν τε τὰ ἐνόντα καὶ αὐτὰ πυρὶ παρεδίδοσαν, φειδόμενοι μηδενὸς παραλίου οἰκοδομήματος οἱ τοῦ καλοῦ ἀνέραστοι, κηρεσιφόρητοι Βάρβαροι. Πλεῖστα δὲ κἀν ταῖς ἡδοῖς τῆς πόλεως ἐπιπλέοντες συνίστων πόλεμον. Καὶ ἦν ἡ νίκη ἀμοιβαδὸν ἐπιμειδιῶσά ποτε καὶ Ῥωμαίοις καὶ μὴ τιθεῖσα πάντη τὰ τῶν ἐναντίων ἀπρόσμαχα, ὁπότε καὶ τὸ δημῶδες τῆς πόλεως ἀνδριζόμενοι ἐνέκειντο τὸν βασιλέα αἰτούμενοι συναράσθαί σφισι μετὰ στρατεύματος κατὰ τῆς τῶν πολεμίων ἀντιμαχήσεως, πιστοῖς οὖσι καὶ πατριώταις, εἴπερ μὴ χείλεσι μὲν Ῥωμαίνοις προστίθεται, τῇ δὲ καρδίᾳ Λατίνοις προσνένευ-

Ac illi hac opinione impulsi Minervæ simulacrum contriverunt ; ac potius subinde ruentes in deterius, et contra semet ipsos armati, fortitudinis et prudentiæ præsidem nec typis expressam apud se ferre potuerunt. Imperatorum vero summa et unica occupatio erat pecuniæ collectio, quod nulla erat accipiendi satietas : sed quantum donativa augebantur, tantum crescebat auri cupiditas. Cupiebant etiam a civibus exigere tributum. Sed cum ea res non expedite succederet (nam populus invisa postulatione irritatus, instar vasti maris vento conturbati, defectionem spectabat), omisso illo proposito eos qui ditissimi esse ferebantur spoliarunt, ut Latinorum cupiditati immensæ fieret satis. Præterea maximi templi aurea suppellectilia 741 multorum talentum B et argentei lychni una abrepti conflabantur, et plane canibus objiciebantur rebus non miscendis nefarie commistis.

4. Neque tamen manifestis injuriis istis quidquam proficiebantur. Nam pecuniæ exactores Romanorum simplicitati insultantes et imperatorum vecordiæ illudentes postulabant ut alii materiam pretiosam apud se deponerent, alii onera sustinentes astarent, alii auri bajuli accederent, alii se ad accessum pararent, idque continenter fieret. Unde hostium duces suburbana prædia amœnissima et sacras ædes Propontidis et splendidissima imperatorum palatia, alii ab aliis instigati, direptis per vices iis quæ inerant, cremabant, nulli maritimo ædificio parcentes, homines Barbari, ab omni elegantia alieni et in pernicem hominum nati. Multi etiam urbana littora legentes pugnam ciebant, victoria non ipsis perpetuo addicta, sed alternis etiam Romanis aliquando favente. Et urbanus populus, fiducia sumpta, ab imperatore postulavit ut sibi, qui fideles ipsi et populares ipsius essent, cum exercitu ad resistendum hostibus opem ferret, nisi forte labiis duntaxat Romanis faveret, animo vero ad Latinos propenderet. Verum illæ postulationes erant irritæ. Nam et Alexius ab armis contra Latinos sumendis abhorrebat, idque inutile esse putabat ; et 742 pater ejus id consilium dabat, inanes promiscuæ turbæ clamores negli-

gendos, eos vero quorum ope in patriam restitutus esset, summis honoribus afficiendos esse. Huic sententiæ reliquiæ quoque imperatorii generis in Alexii æqualis sui gratiam assentiebantur. Quidam etiam Latinis familiares facti colloquia civium ut veteres nugas aspernabantur, Latinum bellum magis reformidantes quam cervorum exercitus rugientem leonem. Solus omnium Ducas Alexius, cui ob conjuncta supercilia et velut oculis imminentia Murzufli cognomentum ab æqualibus erat inditum, regni cupiditate flagrans, ut civium gratiam colligeret, cum Latinis pugnare ausus ad Perforatum saxum et contiguum illi fornicem illustre virtutis specimen edidit. Sed popularium ducum nullo adjutante (nam id imperator vetuerat) captus esset, **743** equo in genua prolapso et omnibus unum ducem petentibus, nisi manus sagittariorum eum defendisset. Proinde plebeia multitudo, cum neminem qui contra Latinos opem ferret inveniret, defectionis consilia agitare cœpit et conviciis imperatores insectari, cogitationibus quæ diu animis latuerant erumpentibus. Agebatur tum vicesima quinta dies mensis Januarii, septima indictione, anno 6712. Concursu autem maximo in magnum templum facto, etiam senatus et collegium pontificum et ecclesiasticorum primores eo convenere, et de imperatore deligendo una deliberare sunt coacti. Cum autem sententias rogaremur, nullo modo auctores esse poteramus ut imperatoribus statim ejectis alium crearent, haud ignari, quisquis designatus esset, eum cum ob alia, tum quod Latinorum duces rursus Alexium summis viribus defensuri essent, posteriores laturum. At plebs, ut simplex est et mutabilis et nihil nisi libidinem in consilio habet, se Angelorum imperium diutius toleraturam negabat, neque prius discessuram quam imperatorem ex sententia nacta esset. Igitur ipsa re contumaciam hominum experti, fortunas nostras miserantes et affatim **744** lacrymantes quiescimus, quid futurum esset, multo ante prospicientes. Dum autem illi diligenter imperatorem quærunt et alios atque alios ex nobilibus familiis designant, tandem iis omnibus improbatis, plebeios magistratus et quosdam nostri ordinis manibus prehensos accipere coronam strictis ensibus hortabantur. Heu! heu! quid illo periculo gravius atque acerbius? quid illius conciliabuli vecordia dementius magisve ridiculum? Designationis ea ratio afferebatur: « Vestem habes: esto noster imperator. » Vix tandem triduo elapso, adolescentem quemdam Nicolaum Canabum invitum imperatorem inaugurant. Quæ ubi Alexius audivit (nam Isaacius animam agebat, illis diuturni imperii prædictionibus ipso eventu refutatis et non aliter quam febricitantium somnia evanescentibus), Bonifacium marchionem accersit; initoque consilio utrique visum est Latinas cohortes in palatium admittendas esse, quibus novus *iste imperator, et populus qui illum designasset,*

A κεν. Ἦσαν δὲ αἱ ἐπαγγελίαι πρὸς μηδὲν ἀκύσιμον προϊοῦσαι. Ὅ τε γὲρ Ἀλέξιος ὡπλίσθαι κατὰ Λατίνων μὴ πεφωκὼς ᾤετο καὶ ἀσύμφορον, καὶ ὁ τούτου πατὴρ Ἰσαάκιος εἰσῆγε παραίφασιν κενοφωνεῖν τοὺς ἐκ τριόδων ἐᾷν, τοὺς δ' αὐτὸν καταγαγόντας εἰς τὴν πατρίδα τιμῆς τῆς ἀνωτάτω καταξιοῦν. Ταῖς δὲ γνώμαις ταύταις προσεπέρρεπον καὶ τὰ τῶ βασιλείου γένους ἐγκαταλείμματα, ἡλικες ἦλικα τέρποντες τὸν Ἀλέξιον. Ἔνιοι δὲ καὶ τοῖς Λατίνοις εἰς ἑταίρους ἀνακραθέντες ὡς ἐώλους ὤθλους τὰς τῶν πολιτῶν ἐντεύξεις παρέτρεχον, τὸν τῶν Λατίνων ἐκρεπόμενοι πόλεμον ὡς οὐδὲ λέοντα βρυχητίαν ἐλάφων στρατόπεδον. Μόνος δ' ἐκ πάντων ὁ Δούκας Ἀλέξιος, ὃς ἐκ τοῦ συνεσπάσθαι τὰς ὀφρῦς καὶ οἷον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπικρέμασθαι πρὸς τῶν συνεφήβων

B ἐπωνόμαστο Μούρτζουφλος, πλὴν καὶ οὗτος βασιλείων καὶ τὴν τῶν πολιτῶν ἐπιτεχνώμενος εὔνοιαν, τὸν κατὰ τῶν Λατίνων ἀπεθάρρει πόλεμον, ἀρετῆς [P. 361] τε ὡς μάλιστα ποιούμενος ἔνδειξιν περὶ τὸν λεγόμενον Τρυπητὸν λίθον καὶ τὴν ἐκεῖσε περιαγομένην ἀψῖδα τοῖς δυσμενέσι συμπλέκεται. Μηδενὸς δὲ τῶν παρεστώτων ὁμοφύλων ἡγεμόνων, δόξαν οὕτω βασιλεῖ, ἐπαρήξαντος μικροῦ συνέλητο ἄν· ὅ τε γὰρ ἵππος ἐπὶ γόνυ ὤκλασεν ἐπεκάθητο, καὶ πᾶσα ἡ ξυμβολὴ πρὸς ἕνα ἀπερρίπη πολέμαρχον, εἰ μὴ τοξότις νεολαία τῆς πόλεως τὰ δυνατὰ παρατυχοῦσα ἐπήμυνε. Τὸ τοίνυν λεῶς τῆς πόλεως μηδένα τῆς ἐπὶ Λατίνους ξιφουλκίας συναγωνιστὴν εὑρίσκον καὶ ξύμμαχον εἰς ἀποστασίαν οἰδαίνειν ἤρξατο, καὶ ὡς λέβης ἐκ πυρὸς καὶ

C τῶν κρατούντων ἀτμοὺς ἀνιέναι ὕβρεων καὶ τὴ πάλαι ὕφαλόν τε καὶ ἄγνωστον γνώμην ἐκζέπ πρὸς φῶς. Ἦγε μὲν οὖν τότε πέμπτην καὶ εἰκοστὴν ὁ Ἰανουάριος τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶντος τοῦ ἐξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ δωδεκάτου ἔτους· σπουδρομῆς δ' ὅτι πλείστης εἰς τὸν μέγαν γινομένης νεὼν ἠναγκάζετο καὶ ἡ σύγκλητος ἥ τε τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυρις καὶ οἱ τοῦ βήματος λόγιμοι συνελθεῖν ἐκεῖσε καὶ συνδιασκέψασθαί σφισι περὶ τῶ ἄρξοντος. Περὶ τῶν προκειμένων τοίνυν τὸ παριστάμενον εἰπεῖν λιπαρούμενοι ἐκ μὲν τοῦ αὐτίκα ἐπιθέσθαι τοῖς βασιλεύουσι καὶ χειροτονεῖν ἕτερ εἰς ἀρχὴν οὐδ' ὅλως ἐδοκιμάζομεν ὑποθέσθαι τοῖ συνιοῦσι· καλῶς γὰρ ἤδειμεν ὡς τὸ μεῖον ὁ προβληθεὶς ἀποίσεται τῇ τε ἄλλῃ καὶ ὅτι τῶν Λατίνων οἱ στρατηγοὶ ἀμφοτέραις καὶ πάλιν ἀνθέξονται τοῦ

D Ἀλεξίου καὶ περιέζονται. Οἱ δὲ λαοὶ χρῆμά τι ὄντες ἀφελὲς καὶ εὐρίπιστον, καὶ πλέον τοῦ θελματαίνειν οὐδὲν ἐπιστάμενοι, οὐκέτ' ἔφασκον ὑπ' Ἀγγέλων βούλεσθαι βασιλεύεσθαι, καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ὁ σύλλογος ἐκεῖνος διαλυθήσεται, εἰ μή τις τῶν πραγμάτων προστήσεται θυμήρης αὐτοῖς. Πείρᾳ τοίνυν γνόντες τὸ τῶν ἀνδρῶν ἀμετάθετον ἡσυχάζομεν, ἑαυτοὺς ταλανίζοντες, καὶ πολλὰ τῶν παρειῶν κατελείβομεν δάκρυα, τὸ μέλλον, ὡς εἰκός, προορώμενοι. Οἱ δὲ τὸν ἄρξοντα ἐπιμελῶς ἀνεδίφων, καὶ νῦν μὲν τόνδε, νῦν δ' ἐκεῖνον ἐκ τῆς εὐγενοῦς φυταλιᾶς ἡύτοσχεδιάζον αὐτοκράτορα. Τέλος δ' ἀπειρηκότες τοῖς ὅλοις, τοὺς ὀχλαρχικοὺς καὶ δη-

μοκόπους, ἤνίους δὲ καὶ τοῦ καὶ καθ' ἡμᾶς τάγματος τῆς χειρὸς ἐπισπώμενοι, στεφηφορεῖν ἀνέπειθον ξιφήρεις ὁρώμενοι. Φεῦ, φεῦ ! τί τοῦ τότε πειρατηρίου θυμαλγέστερον ἢ ἀχθεινότερον, ἢ τῆς τῶν συνειλεγμένων ἀβελτηρίας γελοιωδέστερόν τε καὶ ἀλογώτερον ; Τὸ γὰρ, « Ἱμάτιον ἔχεις· γενοῦ ἡμῶν ἀρχηγὸς, » ἦν ὀρᾷν ἀτεχνῶς περαινόμενον. Μόλις δὲ καὶ τρίτης ἡμέρας παριππευσάσης νεανίσκον τινὰ λαβόντες Νικόλαον τὴν κλῆσιν, Καναβὸν τὴν ἐπίκλησιν, εἰς βασιλέα χρίουσιν ἄκοντα. Ὡς δ' Ἀλεξίῳ ταῦτα ἠνώτιστο τῷ ἀνάσσοντι (ὁ γὰρ Ἰσαάκιος ἔκειτο πνέων τὰ λοίσθια, τῶν μακρῶν ἐκείνων προαγγελμάτων τῆς μοναρχίας φρούδων ἐληλεγμένων καὶ ὡς κλινεγέρτου ἀποπτάντων ἐνύπνιον), μετάκλητος τίθεται ὑπ' αὐτοῦ ὁ Βονιφάτιος μαρκέσιος, καὶ περὶ τῶν ἐνεστώτων ἄμφω σκεψάμενοι δεῖν ἔγνωσαν δυνάμεις Λατινικὰς εἰσενεχθῆναι τοῖς παλατίοις, δ' ὧν ἀπόβλητος ἐσεῖται ὁ δημοπρόβλητος καὶ ὁ τοῦτον ἀρχαιρεσιάσας λαός. Ὡς δ' ἦν τὰ ἐσκεμμένα ταῦτα πεφωραμένα, [P. 362] τὸν καιρὸν ἁρπάσας ὁ Δούκας ὁ Μούρεζουφλος ὡς πρὸς ἦν ὤδινεν ἀποστασίαν ἁρμόδιον, σὺν τῶν ἐκ τοῦ γένους ἐκείνῳ συχνοῖς καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν χρυσώνων ὑποποιεῖται θλαδίαν, ἀλωτὸν ἀνθρώπιον τιμῶν ἀναβάσεσι καὶ εὐχείρωτον λήμμασιν. Ὁ δὲ τοὺς πελέκυφόρους ἐκκλησιάσας, καί σφισι κοινωσάμενος τὴν βασιλέως πρόθεσιν, ἐκεῖνα φιλητία τίθησι κρίνοντας ὅσα οἱ βουλητέα καὶ Ῥωμαίοις ἀσπάσια. Κάντεῦθεν ἡ τοῦ βασιλέως ὠδέ πως δραματουργεῖται καθαίρεσις. Πρόσεισιν ὁ Δούκας τῷ βασιλεῖ τῆς νυκτὸς ἀωρὶ (ἐπῳκείωτο γὰρ ὑπὲρ ἅπαντας, τιμηθεὶς πρωτοβεστιάριος καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς ἑτερόχρωμα καθυποδούμενος πέδιλα) καί φησι συμπαθῶς ὡς οἱ τοῦ αἵματος ἐκείνῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ πλεῖστον τῶν ἀνωνύμων, πρὸ δὲ πάντων τὸ πελέκεσιν ὁπλιζόμενον βάρβαρον, παρεισιν ἐπὶ θύραις ὁρμαῖς μανιώδεσιν, αὐτοχειρὶ αὐτὸν διασπάσοντες ὡς ἤδη τοῖς Λατίνοις ἐκφανθέντα ὁμόνοα καὶ τῆς αὐτῶν ἐξηρτημένον φιλίας. Ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν ταύτην μορμολυχθεὶς καὶ φανεὶς ἔκθαμβος ὑποθέσθαι οἱ τὸ πραχθησόμενον λιπαρεῖ. Περισχὼν τοίνυν τὸν βασιλέα τῷ κατακεχυμένῳ μέχρι ποδῶν καὶ πλατεῖ ἐπενδύτῃ τοῦ σώματος συνέξεισιν ἐκείνῳ, καὶ ἄπεισι δ' ἀφανοῦς τοῖς πλείστοις πυλίδος ἐς τὸ σκήνωμα ὅ δὴ τῶν βασιλείων εἶχεν ἐντὸς, ὡς δῆθεν αὐτὸν ῥυσόμενος. Καὶ βασιλεὺς μὲν ἐπὶ τοῖς οὕτω δρωμένοις μικροῦ καὶ χάριτας ὡμολόγει τῷ Δούκᾳ, καὶ τὰ τοῦ Δαβὶδ ὑπέκραγεν ἄντικρυς ἐπ' αὐτῷ, « Ἔκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου ἐσκέπασέ με ἐν ἀποκρύφῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. » Ὁ δὲ καθ' ἕτερα ψαλμῳδήματα τοῦ Δαβὶδ, ἃ φησι, « Χείλη δολια ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησε κακά. καὶ ἐμοὶ μὲν εἰρηνικὰ ἐλάλουν, καὶ ἐπ' ὀργὴν δόλους διελογίζοντο, » ταῦτα ἦν μετιών. Καὶ παραχρῆμα ὁ μὲν σιδήρῳ τοὺς πόδας ἀσφαλισθεὶς καὶ παραῤῥιφεὶς δεινοτάτῃ παρὰ πάσας εἱρκτῇ ἔθετο οὕτω σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, ὁ δέ τοῖς βασιλικοῖς κοσμεῖται συμβολοις. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις οἱ μὲν τῷ Δούκᾳ προσρύονται, καὶ τὰς εἰωθυίας τῷ αὐτοκράτορι προσρήσεις ἀναδιδόασιν· οἱ δὲ τῷ καθημένῳ ἐπὶ νεὼ προσνεύουσι Καναβῷ, ἀνδρὶ τὸ ἦθος μειλίχῳ καὶ δεξιῷ τὴν γνώμην, μηδ' ἀγεννεῖ τὰ πολέμια. Ἐπεὶ δὲ τὰ χείρω ἐπικρατέστερα παρὰ τοῖς Κωνσταντινουπολίταις καὶ μάλιστα (φιλτέρα γὰρ ὑπὲρ τοὺς ὁμογενεῖς ἡ ἀλήθεια), ὁ μὲν Δούκας ἐκραταιοῦτο καὶ ἠὔξανεν, ὁ δὲ Καναβὸς ἀμαυρουμένην εἶχε τὴν αἴγλην κατὰ σελήνην λειψίφωτον. Χεῖροῦται δὲ καὶ πρὸς τῶν ὁπλοφόρων τοῦ Δούκα οὐκ εἰς μακρὸν καὶ φρουρᾷ παρπδίδοται, πρὸς οὐδὲν ἐπαρκέσαντος αὐτῷ τοῦ βασιλευτοῦ λεὼ, ἀλλὰ πάντως

submoveretur. Eo consilio nuntiato, Murzuflus Ducas, arrepta occasione ad delectionem quam parturiebat idonea, cum multis cognatis suis spadonem fisco præfectum sibi conciliat, **745** homuncionem incrementis dignitatis et largitionibus non inexpugnabilem. Is vero imperatoris consilio bipenniferis nuntiato efficit ut ea amplectenda censeant quæ ipse vellet et Romanis grata essent. Ex eo imperatoris expulsio quasi per ludum inchoatur, eumque Ducas intempesta nocte adit (erat enim ei intima familiaritate conjunctus, protovestiarii dignitate et insignibus calceis ab eo ornatus), et mœsta voce ait cognatos ejus et plurimos obcuros homines, in primis vero bipenniferos Barbaros, furioso impetu in foribus esse ad eum, ob initam cum Latinis familiaritatem et amicitiam, discerpendum. Is vero, eo nuntio territus atque obstupefactus, orat ut quid agendum sit moneat. Tum ille imperatorem lata veste et ad pedes usque fusa complexus, per portam plerisque ignotam in tentorium, quod in palatio habebat, quasi liberaturus perducit. Qui ob id factum ei pene **746** gratias agebat, et Davidicum illud canebat : « Occultavit me in tentorio suo, in die malorum meorum : texit me in occulto tabernaculi sui. » Ille vero alternis respondebat : « Labia dolosa in corde, et in corde locutus est mala ; ac pacate mecum locuti sunt, et irati dolos struxerunt. » Ac Alexius statim compedibus injectis in omnium teterrimum carcerem conjicitur, Mursuflus vero insignia imperii sumit, eumque deinceps alii imperatorem de more consalutant : alii ad Canabum in templo sedentem confluunt, virum leni ingenio, cordatum et non imbellem. Sed quia pejora apud Cpolitanos in primis vincunt (nam popularium meorum gratiæ veritatem antepono), Ducæ opes crescebant et firmabantur, Canabi vero splendor ut lunæ deficientis obscurabatur ; nec multo post a satellitibus Ducæ captus custodiæ traditur, populo nihil opitulante, post proclamationem ejus dispersis omnibus. Cæterum Alexio imperatori Ducas bis venenum propinavit ; **747** quod cum adolescens tum ætatis roboro tum antidotis, quibus clam utebatur, vicisset, laqueo ei guttur elidit, mense imperii sexto, die octavo.

διασπαρέντων εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάῤῥησιν. Τῷ δὲ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ δὶς μὲν προὔτεννεν ὁ Δούκας ζωης κατευνάστριαν κύλικα· ὡς δ' ἦν ὁ μείραξ τοῦ φαρμάκου νεανικώτερος, ἀντιδότοις χρώμενος λάθρα, δι' ἀγχόνης τὸν τῆς ζωῆς ἐκείνῳ μίτον ἐκτέμνει, ἢ καὶ οὕτως εἰπεῖν, διὰ στενῆς καὶ τεθλιμμένης τῆσδε πορείας τὴν ψυχὴν ἐκείνῳ ἐκθλίβει καὶ πρὸς τὸ τοῦ ᾅδου ἐκπυρηνίζει πέταυρον βασιλεύσαντι μῆνας ἓξ σὺν ἡμέραις ὀκτώ.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΟΥ ΚΑΙ ΜΟΥΡΤΖΟΥΦΛΟΥ.

IMPERIUM ALEXII DUCÆ

COGNOMENTO MURZUFLI.

748 1. Imperio citra controversiam potitus Ducas mutationes rerum parturiebat, et conturbare omnia in animo habebat, homo callidus et arrogans, qui prudentiam in dissimulatione et cunctatione ponebat, ac beneficia subinde in Meteonis ætatem differebat. Negabat enim regium esse subito ac temere quidquam facere, sed cum mora et deliberatione. Ad has sententias cum suapte sponte propensus **749** erat, quippe qui se nihil scitu necessarium ignorare, sed omnibus rebus gerendis idoneum esse profiteretur, tum a Philocalio socero suo umbratili adjutore in ea opinione confirmabatur. Quem cum aliter in summo consilii gradu collocare non posset, nos nulla probabili de causa ab officio logothetæ secretorum removit, eumque in nostrum locum substituit. Is vero vir cum a sui cognitione alienissimus esset, dum præ nimia ambitione ea quæ dignitatem ejus superabant cum periculo appetit, ne quosdam honoratos viros assessores haberet, pati podagram simulat, quasi una cum pedibus cerebrum etiam amisisset, et quasi alienata mente decorum negligit. Cæterum Ducas hic cum suscepto imperio thesauros non plenos nec semiplenos, sed admodum exhaustos reperisset, metebat ubi non severat, et colligebat ubi nihil sparserat. Ac gravi quæstione in eos habita qui sub Angelis maxima imperia gesserant ad fastigium Sebastocratoricum et Cæsareum evecti, pecuniam inde collectam ad **750** publicos usus referebat. Cum autem Latinis, hostium viribus male æstimatis, resistere cuperet, eaque re omnium primus esset, murum maritimum trabibus altiorem fecit, et terrestres portas tibicinibus fulsit; et legionibus suo exemplo, dum gladio accinctus et ferream clavam manibus versare conspicitur, ad fortitudinem excitatis, partim hostium

A [P. 363] α'. Ὡς οὖν καθαρῶς εἰς Δούκαν ἡ *βασιλεία* μετακεκύβευτο, ὁ μὲν ὤδινε πραγμάτων *μεταβολὰς* καὶ τὸ πᾶν *ἀνανυκήσειν* ἐσκέπτετο, *σοφισματίας* ὢν τὸ ἦθος καὶ τὸν τρόπον *φρονηματίας* (52), καὶ τὸ κρυψίνουν ἀγχίνουν οἰόμενος, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εὐεργέτην ἐς τοὺς Μετέωνος αἰῶνας *ἀναδύ*μενος (53) ἐκ τοῦ μὴ κρίνειν, ὡς ἔλεγε, βασιλικὸν τὸ αὐτόματον καὶ ἀνάκριδον ἐν ταῖς πράξεσι, τὸ δὲ περιεσκεμμένον καὶ χρόνιον. Πρὸς δὲ τὰς τοιαύτας γνώμας ὥρμᾶτο μὲν καὶ αὐτόθεν, οὐδὲν ἐκεῖνον λελῃθέναι τῶν καθηκόντων ἰσχυριζόμενος, ἀλλὰ πᾶσι πεφυκέναι πράγμασιν· εἶχε δὲ καὶ συνερίθου σκίασμα ἰσχνὸν παρεπόμενον τὸν κηδεστὴν Φιλοκάλιον, ὃν οὐχ ἑτέρως ἔχων ἐπὶ τοῦ ἄκρου στῆσαι τῆς συγκλήτου βατῆρος, ἡμᾶς μὲν ἀπ' οὐδεμιᾶς εὐσχήμονος προφάσεως τοῦ τοῖς σεκρέτοις [P. 364] λογοθετεῖν παραλέλυκεν, ἐκεῖνον δ' ἀντιπροβέβληκεν.

B Ἀμελέτητος δ' ὢν ὁ ἀνὴρ ὅδε τοῦ ἑαυτὸν εἰδέναι παντάπασιν, ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλοτιμίας τῶν ὑπὲρ ἃ καθῆκον σφαλερῶς ἐφιέμενος, τὸ μὴ σύνθρονος εἶναι τῶν ἐν τιμαῖς ἐνίοις ὑπενόθευε ποδάγραν σχηματιζόμενος, ὡς εἴπερ συνδιέῤῥεε τοῖς πτέρναις τὸ ἐγκέφαλον, κἀντεῦθεν ἀλλοφρονέων ὀλιγώρως εἶχε τοῦ πρέποντος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλείους θησαυροὺς οὐκ ἐπιχειλεῖς οὐδ' ἡμιδεεῖς, ἀλλ' ἐν στενῷ πάνυ ἀπειλημμένους ὁ ἄρξας οὑτοσὶ Δούκας εὑρὼν θαῤῥίζων ἦν ἔνθα οὐκ ἔσπειρε καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισεν, ἐτάσεσι βαρείαις ὑπάγων τοὺς τὰς μεγίστας ὑπ' Ἀγγέλων ἀνεζωσμένους πρώην ἀρχὰς καὶ μεσαρσιωθέντας εἰς ὕψος σεβαστοκρατόρων

C καθῆκον καὶ Καίσαρσι, καὶ πρὸς τὰς κοινὰς ἀνεκτᾶτο χρείας ὁπόσα ἐνθένδε συνέλεγε χρήματα. Ἀπειροκάλως δ' ἔχων τῆς τῶν Λατίνων ἀντιμαχήσεως, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος πάντων ἐπρώτευε· τά τε γὰρ παράλια τείχη τῆς πόλεως διὰ δοκῶν ἀνύψωσε, καὶ τὰς χερσαίας πύλας τειχισματίοις διὶ-

Hier. Wolfii notæ.

(52) Aliud est φρονηματίας, aliud φρόνιμος, sed barbaries vocabulorum vim depravasse videtur.

(53) Καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εὐεργέτην ἐς τοὺς Μετέωνος αἰῶνας ἀναδυόμενος. *Denique benefactorem subinde in Meteonis sæcula procrastinans.* Μετέωνος αἰῶνες, si scriptura non fallit, videtur proverbium aliquod recentius esse, ut alioqui Tithoni senectus celebratur.

ληφε, καὶ τὴν στρατιὰν ἀνεζωπύρει τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι. Ἐν πολλοῖς δὲ καὶ αὐτὸς ξίφος ἀγκυλιζόμενος καὶ χαλκήρει κορύνῃ τὴν χεῖρα καθοπλιζόμενος τοῦτο μὲν τὰς τῶν ἐναντίων ἀνέκοπτεν ἐκδρομὰς, τοῦτο δὲ τοῖς σποραδικῶς ἐξιοῦσιν εἰς πορισμὸν σιτίων ἐφιστάμενος ἦν αὐτεπάγγελτος καὶ αὐτενέργητος. Ἀμέλει διὰ ταῦτα τοῖς πολίταις ἠσπάζετο, εἰ καὶ ὕποπτος ἦν τὰ πολλὰ καὶ ἀσύμβατος τοῖς ἐξ αἵματος· ἅτε γὰρ ἐντραφέντες οὗτοι βλακείᾳ καὶ μαλακίᾳ συνανδρωθέντες, ἀναγωγικὴν αὐστηρίαν καὶ δίαιταν σώφρονα περιστάμενοι, ὡς τὰ κεκρατημένα σώματα νοσοκόμησιν, ἐτραχηλίων καὶ ἐσκληρύνοντο. Τὴν τοῦ Δούκα τοίνυν ἐμβρίμησιν καὶ ἐπίπληξιν (ἦν γὰρ καὶ φύσει κοῖλος καὶ βαρὺς τὴν φωνὴν καὶ τὸν φάρυγγα βραγχιῶν) ὅσα καὶ γεῦσιν πολύποδος ὠμοῦ ἢ ἐλλεβόρου τράπεζαν εἴτε μὴν ταυρείου αἵματος κέρασμά ἐκτρεπόμενοι, τὴν τούτου καταστροφὴν ἐπιστροφὴν ᾤοντο θεϊκήν. Ἔνθεν τοι καὶ Βαλδουίνου τοῦ τῆς Φλαντρίας κόμητος τὰ περὶ τὸν Φιλέαν κειροντος μέρη, κἀκεῖθεν φόρους συλλέγοντος, ἔξεισι κατ' αὐτοῦ βασιλεύς. Ὡς δ' ὁ μὲν ἀπιὼν, οἱ δ' ἐκ τοῦ πολεμίου στίφους ἀναζευγνύντες ἀλλήλοις συνέμιξαν, Ῥωμαῖοι μὲν δέει ξυνέχονται καὶ συντόνου φυγῆς ἔχονται, περιλειφθεὶς δὲ μόνος ὁ βασιλεὺς αὐτός τε μικροῦ παραπώλετο, καὶ ἡ τῆς Θεομήτορος εἰκὼν, ἣν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ποιοῦνται συστράτηγον, τοῖς ἐναντίοις ἑάλωκεν. Ἦν δ οὐ μόνον ταῦτα δεινὰ, ἀλλά γε καὶ τὰ ἐλπιζόμενα πολὺ χείρω καὶ χαλεπώτατα· ἐν γὰρ τοῖς μείζοσι τῶν πλοίων φρικώδεις πάλιν κλίμακες ἐτεκταίνοντο καὶ μηχαναὶ παντοῖαι κατεσκευάζοντο, σημαῖαί τε ἐπὶ τούτων ἠνέμωντο, καὶ τοῖς εἰς αὐτὰς ἀνιοῦσιν ἐπὶ τῷ μάχεσθαι δωρεαὶ παρὰ Λατίνων προὐτείνοντο μέγισται.

excursiones reprimit, partim eos qui frumentatum sparsim exibant persequitur. Quæ cum ultro nemine flagitante faceret, ut charus erat civibus, ita cognatis suis fere suspectus et invisus. Qui ut in otio nutriti et in deliciis adulti, severam et modestam vitæ rationem ut morbida corpora temperantiam aversantes ab eo abhorrebant, et ejus castigationem et increpationem (erat enim natura voce gravi, aspera et rauca) gravissime et iniquissimis animis patiebantur, et ejus exitium ut divinum beneficium exoptabant. Cum autem imperator contra Balduinum Flandriæ comitem, qui Philæ loca finitima populabatur et tributa exigebat, exiret, atque in eo itinere uterque alteri occurrissent, Romanis perterritis et trepide fugientibus **751** solus derelictus pene periisset : et Genitricis Dei imago quam Romanorum imperatores belli sociam asciscunt, ab hostibus capta est. Neque hæc tantum gravia erant, sed et longe graviora timebantur. Nam in majoribus navibus horrendæ rursus scalæ fabricabantur et omnis generis machinæ parabantur, vexillis superne volitantibus ; et iis, qui pugnandi causa ea conscenderent, a Latinis maxima præmia proponebantur.

[P. 365] β'. Καὶ ταῦτα μὲν τῶν δεινῶν ἐκινεῖτο, τὰ δὲ ἐγίνετο, τὰ δ' ἤμελλεν· ἠλόγηντο δὲ καὶ οἱ περὶ φιλίας λόγοι καὶ παντάπασι κατημέληντο. Μᾶλλον δὲ καὶ τούτους πονηροί τινες Τελχῖνες πολλάκις συνέχεον. Ὁ γὰρ δοὺξ Βενετίας Ἐρίκος Δάνδουλος ὁμιλῆσαι περὶ σπονδῶν ἑλόμενος βασιλεῖ, νῆα εἰσιὼν τριήρη, περὶ ταῖς ἀκταῖς προσέχει τοῦ Κοσμιδίου. Ὡς δ' ἔφιππος ἐκεῖσε καὶ βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐκοινοῦντο μὲν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην ῥήματα, μηδενὶ τῶν ἄλλων τὴν σπουδὴν Χαριζόμενοι. Καὶ ἦσαν τὰ παρὰ τοῦ δουκὸς Βενετίας καὶ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν αἰτούμενα χρυσίου πεντήκοντα κεντηνάρια ἐκ τοῦ αὐτίκα μάλα καταβαλλόμενα, καὶ συμφωνίαι τινὲς ἐπ' αὐτοῖς ἀποκναίουσαι μὲν καὶ δυσπαράδεκτοι τοῖς γευομένοις ἐλευθερίας καὶ εἰωθόσιν ἐπιτάσσειν, οὐκ ἐπιτάσσεσθαι, καὶ Λακωνικαὶ βαρεῖαι κρινόμεναι μάστιγες· οἷς δ' αἰχμαλῶσίας πρόκειται κίνδυνος καὶ πάνδημος ἀνέρρωγεν ὄλεθρος τὸ μέν τι πρώην, τὸ δὲ καὶ ὑπογυίως ἀναστομούμενος, ἀνεκταὶ πάντως μηδὲ παντάπασιν ἀχθεινόταται. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πρὸς εἰρήνην εἰς διάλεξιν προὔκειντο, ἱππικαὶ Λατινικαὶ δυνάμεις ἐξ ὑπερδεξίων αἴφνης φανεῖσαι ἡνίαις ὅλαις τῷ βασιλεῖ ἐπιτίθενται, ὡς μόλις ἐκεῖνον παρερύσαντα τὸν ἵππον διεκφυγεῖν τὸν κίνδυνον, τῶν δὲ συνόντων χειρωθῆναί τινας· τὸ γὰρ ἄκρον τῆς ἐκείνων πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθείας καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐπ' ἐκείνους ἡμῶν διχονοίας οὐδεμίαν ἑκατέροις παρεισῆγε ῥοπὴν φιλάνθρωπον. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις ἀποσαλεύονται τῶν ἠόνων τα μέγιστα τῶν ἀντιπάλων σκαφῶν, ἐφ' ὧν

2. Ita periculis partim instantibus, partim urgentibus, nulla spes pacificationis supererat, pactionibus per invidos et sceleratos quosdam homines sæpe confusis. Nam dux Venetiarum Ericus Dandulus cum imperatore de pace acturus triremi juxta Cosmidium appellit : eodem et imperator equo advehitur. Rebus aliis omnibus relictis de pace verba conferunt. Ac a duce Venetiarum cæterisque principibus auri centenarii quinquaginta statim numerandi postulantur, adjectis conditionibus aliquot durissimis et minime accipiendis iis qui libertatis dulcedinem sunt experti et imperare, non parere didicerunt, et Laconici flagelli acerbitatem superantibus. Quibus vero captivitatis periculum imminebat ac publicum exitium et inchoatum et exasperatum. **752** plane tolerabiles erant nec omnium difficillimæ. Dum vero de pace disputatur, Latinorum equestres copiæ ex superiore loco subito erumpentes laxis habenis imperatorem petunt, ut vix equo converso periculum effugeret et comitum ejus aliquot caperentur. Nam summum eorum erga nos odium et immensum nostrum cum illis dissidium obstabat quo minus utrinque de æquis conditionibus agi posset. Exinde maximæ hostiles naves, in quibus paratæ erant scalæ cæteraque instrumenta ad oppugnationem necessaria, a littoribus reductæ recta ad mœnia accedunt, et justis invicem distinctæ intervallis id spatium occupant, quod ad Evergetæ monasterio ad amussim ad Blanchernium palatium

extenditur, incendio desolatum aspectuque fœdum. Quo viso Ducas, ut paria cum hostibus faceret, ipse quoque imperatoria tentoria in tumulo ad Pantepoptæ monasterium figi jussit; unde et hostium naves, et quidquid agerent, conspici poterat. Ut autem nona dies Aprilis illuxit, indictione septima anni 6712, naves ad mœnia contendunt; et quidam audaces milites, scalis conscensis, tela **753** omnis generis in eos jaculantur qui mœnia defendebant. Ac eo toto die acriter pugnatum est, victoria tamen ad Romanos inclinante; nam scaligeræ et equestres naves re infecta sunt ab urbe repulsæ, et tormentis magna hostium multitudo occubuit. Postridie et sequenti die Dominico quieverunt hostes. Inde Aprilis duodecima, secunda die sextæ hebdomadis jejuniorum, rursus urbem petunt. Ac res nostra usque ad meridiem superior fuit, et pugna atrocior quam nudiustertius commissa. Sed cum omnium urbium dominæ civitati servitutis jugum subeundum esset, et maxillas nostras freno et camo constringendas censuisset Deus, quod omnes declinaveramus, sacerdos simul et populus, ut equus effrenis et contumax, duo viri salute sua fortunæ permissa, ex scalis quæ proxime Petrium adversus imperatorem in opere erant, præ cæteris sociis in turrim desiliunt et Romanum præsidium deturbant. Deinde agitata manu, quod alacritatis et fiduciæ signum **754** esset, populares suos confirmant. Eodem quoque tempore, quidam eques nomine Petrus, per portam ibidem ingreditur, qui totas phalanges fugare posse censeretur, giganteæ propemodum staturæ, cassidem turritæ urbis instar capite gestans; cujus unius equitis torvo vultu et spectabili proceritate, stipatores imperatorii, homines nobiles, et reliquus exercitus non toletaro, consuetam fugam egregium salutis præsidium judicarunt, quasi in unum degenerem animum conflati essent omnes; ac desertis munitionibus (nam in editis tumulis stabant) milleni ab uno fugabantur, et per auream terrestrem urbis portam egressi, ac nuper structo propugnaculo diruto, quo quemque metus tulit (utinam vero in barathrum et internecionem incidissent!) diffugiunt. Tum hostes, resistente nemine, passim discurrunt, et gladios in omnem ætatem et sexum stringunt, non conservata acie, non integra cohorte, sed sparsim diffusi ut jam omnibus formidabiles. Vesperi iis quæ ad Orientem tendunt incensis (quod incendium ab Evergetæ monasterio ea quæ ad mare inclinant usque **755** ad Drungarii ædes absumpsit) reversi ad Pantepoptæ monasterium castra locant, imperatoris tentorio spoliato et Blachernio palatio citra negotium primo im-

A αἱ κλίμακες εὐτρεπεῖς καὶ ὅσα τῶν ὀργάνων πρὸς τειχομαχίαν ἡτοίμασται καὶ ὡς ἐπὶ ζυγοῦ κατατείναντα ἐπὶ τὴν πρὸς τὰ τείχη μεταβαίνουσι πλάστιγγα, καὶ διειλήφασι τὸν χῶρον, ἐς τὸ ἀποχρῶν ἀλλήλων διιστάμενα, ὅς ἐκ τῆς τοῦ Εὐεργέτου μονῆς ἐς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα γραμμικῶς ἐκμετρίζεται, ἐμπεπῦρισμένος ὢν καὶ ἀνεσκαμμένος τὰ ἐνέδρα οἰκόπεδα καὶ παντὸς ἐψιλωμένος ἡδέος θεάματος. Ὅπερ ἰδὼν ὁ Δούκας, δρῶν καὶ αὐτὸς τοῖς πολεμίοις ἀντίθετα, τὴν βασίλειον αὐλαίαν προσετετάχει διαταθῆναι κατὰ τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντεπόπτου κολωνὸν, ὅθεν ἦσαν ὁραταὶ μὲν αἱ νῆες αἱ πολεμιστήριοι, καταφανῆ δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἐν ταύταις δρώμενα. Ὡς δ' ἐπέφωσκεν ἡ ἐνάτη τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ

B ἑπτακοσιοστοῦ δωδεκάτου ἔτους, τὰ μὲν πλοῖα καὶ οἱ δρόμωνες τοῖς τείχεσι προσπελάζουσι, θαρσαλέοι δέ τινες πολεμήτορες ἐπανίασι τὰς κλίμακας, τὰ δὲ βέλη παντοῖα κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις ἠφίεντο. Ὅλην μὲν οὖν ἐκείνην τὴν ἡμέραν μάχη ἐνεστήκει στονόεσσα, ἦν δέ πως τὰ Ῥωμαίων ἐπικρατέστερα· αἵ τε γὰρ κλιμακοφόροι νῆες σὺν τοῖς ἱππαγωγοῖς δρόμωσιν ἄπρακτοι τῶν τειχῶν ἀπεκρούσθησαν, καὶ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πόλεως ἀφετήρια πλείστους ὅσους τῶν πολεμίων διέφθειραν. Ἀνοχευσάμενοι δὲ οἱ πολέμιοι τὴν μετ' ἐκείνην ἡμέραν καὶ τὴν ἐφεξῆς κυριώνυμον, τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν τῇ πόλει προσπλέουσι καὶ ταῖς ῥόσι προσίσχουσιν, [P. 366] ἥτις ἦν δωδεκάτη μὲν τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς, δευτέρα δὲ τῆς ἕκτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν. Μέσῃ μὲν οὖν

C ἡμέρᾳ καὶ κατίσχυον τὰ ἡμέτερα, καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ κακοῦ ἰσχυροτέρα τις ἦν καὶ δριμυτέρα τῆς πρότριτα· ἐπειδὴ δὲ ἔδει δούλειον ζυγὸν ὑποδῦναι τὴν τῶν πόλεων ἁπασῶν ἄρχουσαν, ἐν κημῷ τε καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας ἡμῶν ἄγξαι θεὸς ἐδικαίωσεν, ὅτι καὶ πάντες ἐξέστημεν, ἱερεὺς ὁμοῦ καὶ λαὸς, ὡς ἵππος θρασαύχην τε καὶ δυσχάλινος, ἐκ τῶν κλιμάκων μιᾶς, ἥτις ἄγχιστα ἦν τῶν Πετρίων καὶ βασιλέως ἔναντι διεπονεῖτο, ἄνδρες δύο παραδόντες ἑαυτοὺς τῇ τύχῃ πρῶτοι τοῦ ἑταιρικοῦ ἐς τὸν κατ' ὄψιν πύργον καταπηδῶσι, καὶ διασοβοῦσι τὸ ἐκεῖσε Ῥωμαίοις φυλακικὸν συμμαχικὸν, ἐκ δὲ τούτου διασείσαντες τὴν χεῖρα ἄνωθεν οἷον σύμβολον χαρᾶς καὶ θάρσους τοὺς φυλέτας ἐπέρρωσαν. Ἐξ ἴσου δὲ τοῖς εἰς τὸν πύργον ἁλαμένοις καί τις ἐκ τῆς ἱππάδος Πέτρος τοὔνομα διὰ τῆς πύλης εἴσεισι τῆς ἐκεῖσε,

D ὅλας φάλαγγας κλονῆσαι κρινόμενος ἱκανώτατος, καὶ τὴν ἀναδρομὴν τοῦ σώματος ὡς γίγας μικροῦ προφαινόμενος ἐννεόργυιος (54), καὶ αὐτὸν δὲ τὴν κάσιν (55) τῆς κεφαλῆς διεσκευασμένον ἔχων κατὰ πόλιν πυργόεσσαν. Οὐδὲ κόρυθος τοίνυν μέτωπον ἑνὸς ἀνδρὸς ἱππαστοῦ, καταπληκτικοῦ τὸ εἶδος, ἀξιοθεάτου τὸ μέγεθος οἱ περὶ τὸν βασιλέα τῷ γίνει

Hier. Wolfii notæ.

(64) Γίγας ἐνέοργυιος Jugeribusque novem summis distabat ab imo.

(55) Καὶ αὐτὸ δὲ τὴν κάσιν Talem galeam Basileæ vidi, qualibus olim in concursionibus equestribus Germanica nobilitas usa est, tanti ponderis armis circumsepta, ut nunc a multis vix sustineri posse videantur.

ἐπίσημοι καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα κατιδεῖν ἐνεγκόντες ἀγαθὸν τοῦ σώζεσθαι φάρμακον τὴν ἐθάδα φυγὴν ὑπειλήφασιν, ὥσπερ εἰς μίαν ἐνεθισθέντες καὶ συντακέντες ἀγεννῆ ψυχήν, ὅθεν εἰς δειλίαν τῶν ὀχυρωμάτων αὐτοῖς τεθειμένων (ἐπὶ γὰρ γηλόφων ὀρθίων ἵσταντο) κατὰ χιλίους ὑφ' ἑνὸς ἐδιώκοντο, καὶ ταῖς χρυσέαις χερσαίαις πύλαις (56) ἐπιστάντες τῆς πόλεως τὸ νεόδμητον ἐκεῖσε κατασπῶσι τῶν πολλῶν ἐπιτείχισμα, καὶ τρέχουσί τε καὶ διασκίδνανται, ὡς ὄφελόν γε τὴν ἐς βάραθρον καὶ πανώλειαν βαδιούμενοι. Οἱ δὲ πολέμιοι μηδενὸς εἰς χεῖρας ἰόντος διαθέουσι πολλαχῇ, καὶ τὰ ξίφη σπῶσι καθ' ἡλικίας πάσης καὶ γένους παντὸς, οὐχ εἷς ἐνὶ συνημμένοι καὶ κατὰ σύνταξιν πλείους ἀλληλουχούμενοι, ἀλλὰ διακεχυμένοι σποράδες ὡς ἥδη παρὰ πᾶσιν ἐπιωοβώτατοι. Ἑσπέρας δὲ παραδόντες πυρὶ τὰ πρὸς ἕω καὶ ἔτι πρόσω μικρὸν τῆς τοῦ Εὐεργέτου μονῆς, ὅ καὶ κατενεμήσατο τὰ πρὸς θάλασσαν ἐκεῖθεν ἐπικλινῆ καὶ μέχρι τῶν Δρουγγαρίου καταλήγοντα μέρη τῆς πόλεως, ἐπαναλύουσιν αὖθις, καὶ περὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντεπόπτου στρατήγιον βάλλουσι, τὴν βασίλειον ἐσκυλευκότες σκηνὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀρχείων ἀπραγμόνως τε καὶ ἐξ ἐφόδου κεκρατηκότες. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῇδε κἀκεῖσε τῶν τῆς πόλεως περιττῶν στενωπῶν ἐπεχείρει μὲν συνιστᾷν καὶ διακροτεῖν πρὸς σύνταξιν τὸν εἰκῇ περιφοιτῶντα λαόν· οἱ δ' οὔτ' ἐπείθοντό οἱ ἐπιῤῥωννύοντι οὔθ' ὑπήκουον ἐπιπλήττοντι, ἀλλ' ἀπογνώσεως πᾶσιν αἰγὶς ἐπεσείσειστο. Καὶ ἵνα τῷ λόγῳ προβάσω τὸ λοιπὸν, ἐκλικεν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ προὔκοπτε καὶ τῶν μὲν [P. 367] ἀσυπόλων ἕκαστος ἐνεπόνει τῇ μεταθέσει καὶ καταχώσει τῶν οὐσιῶν, ἦσαν δ' οἷς ῥᾴτιστο καὶ ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἄπαρσις, καὶ ὡς ἑκάστοις προὐχώρει σώζεσθαι ἠπείγοντο.

γ'. Ἰδὼν τοίνυν ὁ Δούκας ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ, καὶ δεδιὼς ἅμα μὴ συλληφθείη καὶ ὡς ὄψον ἤ ἐπιτράγημα ταῖς γνάθοις τῶν Λατίνων προκείσεται, εἴσεισιν ἀρχεῖον τὸ μέγιστον. Καὶ δὴ τὴν βασίλισσαν Εὐφροσύνην τὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου γυναῖκα καὶ τὴν ταύτης θυγατέρα Εὐδοκίαν λεμβαδίῳ ἐνθέμενος, ἧς τῷ ἔρωτι προκατείληπτο πολυομίλητος ἐκ πρώτης τριχὸς καὶ ῥυηφενὴς εἰς κοίτας δεικνύμενος καὶ δύο κουριδίους ἀλόχους παρὰ δίκην ἀποπεμψάμενος, τῆς πόλεως ἔξεισι, βασιλεύσας μῆνας δύο καὶ ἡμέρας ἓξ πρὸς ταῖς δέκα. Τοῦ δὲ βασιλέως οὕτω μεταναστεύσαντος, νεανιῶν ξυνωρὶς νηφαλίων τε καὶ ἀρίστων τῇ κατὰ πόλεμον δεξιότητι (ὁ Δούκας οὗτοι καὶ ὁ Λάσκαρις, ἀμφοῖν δ' ἡ κλῆσις ὁμώνυμος τῷ ἀρχηγῷ τῆς πίστεως βασιλεῖ) ὡς περὶ νηὸς χειμαζομένης διαφέρονται τῆς ἀρχῆς, τύχης βράβευμα καὶ φορᾶς ἀλογίστου πέττευμα τὸ μέγιστον ὁμοῦ καὶ περίπυστον χρῆμα τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν ὁρῶντες προκείμενον. Εἱστήκεισαν οὖν ἀμφήριστοι τὸν μέγαν εἰσιόντες νεὼν, ἀμιλλώμενοί τε ἀλλήλοις καὶ παραβαλλόμενοι, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔλαττον ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς ἴσης ῥοπῆς ἀξιούμενοι, ὅτι μηδ' ἦν ὁ ἐλέγχων ἢ καὶ ἐπικρίνων ἑκάτερον. Ἐκ δὲ κλήρου τὸ πρωτεῖον εἰλῆφὼς ὁ Λάσκαρις τὰ μὲν τῆς βασιλείας οὐ προσίετο σύμβολα, συνεξιὼν δὲ τῷ πατριάρχῃ κατὰ τὸ Μίλιον οὐκ ἀνίει παραινῶν τοῖς συνιοῦσι καὶ σφᾶς ὑποθωπεύων εἰς ἀντιμάχησιν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς σείοντας ἐξ ὤμων τὰ ἀρεῖκὰ σιδήρια ἐς τὸν προκείμενον ἀγῶνα πέμπων ἐπώτρυνε, μὴ χρῆναι λέγων Ῥωμαίων ἔλαττον ἐκείνους τὸ διολωλέναι δεδιέναι, εἰ πρὸς γένος ἕτεροντὰ Ῥωμαίων ἀνακυμβαλισθήσεται πράγματα· οὐδὲ γὰρ μισθοφορήσουσιν εἰσέτι ἀδρῶς, οὐδὲ γέρα

A potu capto. At imperator in alios atque alios urbis angiportus discurrens studebat ille quidem temere oberrantem populum colligere et centuriare; sed ii neque monitis ejus movebantur, nec increpationes curabant turbine desperationis omnes oppressi. Et ut ea quæ restant adjungam, dies inclinavit, nox processit, et urbis habitatores omnes transferendis et defodiendis suis opibus occupabantur. Erant etiam qui ex urbe vellent discedere, qua quisque posset ratione salutem quæsituri.

B 3. Ducas igitur cum se nihil proficere videret, simulque timeret ne captus paratum opsonium maxillis Latinorum esset, maximum palatium ingreditur, et Euphrosyna imperatoris Alexii conjuge et ejus filia Eudocia, cujus amore tenebatur (erat enim homo a pubertate libidinosus et salax, et duas juvenculas uxores per injuriam repudiarat), lembo impositis, urbe egreditur, cum duos menses et **16** dies sexdecim imperasset. Post ejus discessum duo juvenes modestissimi et bellicosissimi, Ducas et Lascaris, uterque Theodorus, de imperio tanquam de nave tempestatibus conflictante certant, cum maximam et celebratam illam rem Romanum imperium fortunæ ludibrio et incerti casus temeritati propositum viderent. C Maximum igitur templum ingressi inter sese contendebant, nec erat qui in comparatione alteri præponderaret, ambobus velut in æquilibrio constitutis. Neque enim erat qui censuram aut judicium faceret. Lascaris tamen a clero prælatus, insignibus imperii repudiatis, cum patriarcha in Milium egressus confluentem populum blandiendo et rogando ad resistendum cohortari non desistebat, et satellites ad pugnam concitabat. Neque enim exitium minus eis timendum esse quam Romanis, si imperium ad aliam nationem devolveretur; neque ampla stipendia neque imperatoris stipandi honorem retenturos, sed mercenariorum militum loco futuros. Quibus verbis cum nec e populo quisquam moveretur, nec bipenniferi nisi stipendio promisso auxilium promitterent, urgens D illud periculum callide nundinaturi, etiam cata-

Hier. Wolfii notæ.

(56) Ταῖς χρυσίαις χερσαίαις πύλαις. Leguntur quidem apud Zonaram χρυσαῖ πύλαι, sed hic haud scio an τὸ χρυσέαι abundet. Et paulo post pro τῶν πολλῶν legendum videtur πυλῶν, non vulgi, sed portæ propugnaculum.

phractæ 757 Latinorum cohortes a pparerent, inde discedit et fuga salutem quærit.

τοις ἦν· ὡς δ' οὔτε τοῦ λεώ τις τῶν φωνῶν ἐπεστρέφετο, ἐπηγγέλλετο, ἐμπορίας καιρὸν ὑπούλως καὶ ἐπικλόπως φρακτοι Λατινικαὶ προὐφαίνοντο φάλαγγες, ἐκεῖθεν μεθίσταται καὶ τὸ

4. Hostes vero cum præter exspectationem arma contra ferre neminem, neminem resistere cernerent, omnia plana et expedita, angiportus pervios, trivia aperta, a bello securitatem, ab hostibus utilitatem esse, fortuna quadam propitia et adjutrice, omnibus cum crucibus et sacris Christi imaginibus, ut in pompis et festivitatibus moris est, obviam prodeuntibus, nihil eo conspectu habitum animorum immutarunt, neque arriserunt paululum, nec insperato illo spectaculo tristis et furiosus eorum impetus mitigatus est, quominus non tantum privatorum pecuniam, a jumentis auspicati, sed et Deo sacra impudenter diriperent, strictis ensibus, equos ad tubæ sonitum excitari solitos in armis tenentes. Quid vero primo, quid secundo, quid tertio loco referam ex iis quæ nefarii isti viri perpetrarunt? Heu ignominiosam adorandarum imaginum conculcationem! heu reliquiarum sanctorum martyrum in fœda loca abjectionem! Quod vero vel auditu horrendum est, id tum erat cernere, ut divinus sanguis et corpus Christi humi effunderetur et abjiceretur. Qui 758 autem pretiosas eorum capsulas rapiebant, ornamenta quæ in iis continebantur in sinum congerebant, ipsas confractas pro patinis et poculis usurpabant, Antichristi præcursores, et nefariarum ejus actionum quæ in exspectatione sunt auspices et prænuntii. Plane profecto a gente illa tum, ut et olim, Christus exuebatur et illudebatur, et vestes ejus sorte distribuebantur: illud tantum aberat, ne latus hasta trajectus rivos divini cruoris humi effunderet. Violatio porro maximi templi nec auribus æquis potest accipi. Nam sacra mensa ex omnis generis pretiosis materiis conflata in excellentis pulchritudinis varietatem omnibus gentibus admirabilem in frusta est dissecta et inter milites distributa, ut et omnes sacræ opes tam immensæ et infiniti splendoris. Cum autem sacrosancta vasa et supellectilia insuperabilis artis et gratiæ raræque materiæ, et probum argentum, quod tribunalis clathros et ambonem artis admirabilis et 759 portas, et multa alia ornamenta ambiebat, auro circumfusum, pro manubiis efferenda essent, muli et jumenta sellis instrata usque ad templi adyta introducebantur, quorum nonnulla cum ob splendidum et lubricum solum pedibus insistere nequirent, prolapsa confodiebantur, ut effuso cruore et stercore sacrum pavimentum inquinaretur. Imo et muliercula quædam, cooperta peccatis, ministra Furiarum, ancilla dæmonum, incantationum et ve-

περιώνυμα τῆς βασιλέων φυλακῆς ἀπολήψονται, ἀλλ' ἐν αἴσῃ Καρὸς τετάξονται. Καὶ ὁ μὲν πρὸς τοῦτοις ἦν· ὡς δ' οὔτε τοῦ λεώ τις τῶν φωνῶν ἐπεστρέφετο, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ πελεκυφόρον ἐπὶ μισθῷ τὴν σύναρσιν ἐπηγγέλλετο, ἐμπορίας καιρὸν ὑπούλως καὶ ἐπικλόπως τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου τιθέμενον, ἤδη δὲ καὶ κατάφρακτοι Λατινικαὶ προὐφαίνοντο φάλαγγες, ἐκεῖθεν μεθίσταται καὶ τὸ σωθῆναι φυγῇ διατίθησιν.

δ'. Οἱ δὲ πολέμιοι μηδένα παρὰ δόξαν ὁρῶντες ἰθυραχοῦντα ἢ ἀντεγχειροῦντά σφισι καὶ ὁπλιζόμενον, ἀλλ' εὔοδα τὰ ἐν ποσὶν, εὔκολα τὰ ἐν χερσὶ, τὰ ἐν στενωποῖς εὐδιάβατα, τὰ ἐν τριόδοις ἀπρόσκοπα, ἀπὸ πολέμων ἀσφάλειαν, ἀπὸ πολεμίων ὠφέλειαν, τύχης τινὲς προαγούσης εὐμενοῦς καὶ συλλαμβανούσης πάντας σφίσι προσυπαντᾷν μετὰ σταυρικῶν σημείων καὶ σεπτῶν ἐκτύπων Χριστοῦ, ὡς ἐν πανηγύρεσιν εἴθισται καὶ πομπαῖς, οὐ πρὸς τὴν ὄψιν τῶν ὁρωμένων τὴν τῆς ψυχῆς μεταμορφοῦσι κατάστασιν, οὐδὲ μέχρι χειλέων ἐπεμειδίασαν, οὐδὲ ἡ ἄελπτος ἐκείνη θέα τὸ στυγνὸν καὶ [P. 368] μανιῶδες ὅρμημα καὶ βλέμμα εἰς εἰκόνα μετέχρωσεν ἱλαρότητος, ἀλλ' ἐπρονόμευον ἀδεῶς, ἐκ τῶν ὀχημάτων πρώτως ἀρξάμενοι, οὐ τὰ τῶν πολλῶν μόνον χρήματα, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ τῷ Θεῷ ἀνακείμενα, ξιφηφόροι πάντες, οἱ δὲ καὶ σκεπαστηρίοις ὅπλοις τοὺς πρὸς σάλπιγγα ἐγειρομένους ἵππους ἑαυτῶν περιφράττοντες. Τί δ' ἂν πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξαιμι τὰ τηνικαῦτα τολμωμένων παρὰ τῶν παλαμναίων ἐκείνων ἀνδρῶν; Ὦ μοι τῆς ἀτίμου τῶν προσκυνητῶν εἰκόνων κατεδαφίσεως! ὧν τῆς τῶν λειψάνων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντων κατ' ἐναγῶν ἀκοντίσεως τόπων! τὸ δὲ φρικῶδες καὶ ἀκουόμενον, ἦν ὁρᾷν τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ῥιπτόμενον. Οἱ δὲ τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα τούτων διαρπάζοντες τὰ μὲν διέθρανον καὶ τοὺς ἐγκειμένους κόσμους ἐνεκολπίζοντο, τὰ δὲ εἰς σίτων κανᾶ καὶ οἴνων κεράσματα ταῖς ἑαυτῶν τραπέζαις παρέφερον οἱ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομοι καὶ τῶν προσδοκωμένων πανασεβῶν πράξεων ἐκείνου πρωτουργοὶ καὶ προάγγελοι. Ἀτεχνῶς τοίνυν ὑπὸ τοῦδε τοῦ γένους ὡς πάλαι ποτὲ καὶ τότε ἀπημφιάζετο Χριστὸς καὶ ὠβρίζετο, καὶ μερισμοὶ καὶ κλῆροι τῶν αὐτοῦ ἱματίων ἐγίνοντο, καὶ μόνον οὐ λογχευόμενος τὴν πλευρὰν θεορρύτου ῥυάκας αἵματος εἰς γῆν καὶ πάλιν ἀπέσταξε. Τὰ δ' ἐπὶ νεὼ τοῦ μεγίστου ἠσεβημένα οὐδὲ ἀκοαῖς εἰσιν εὐπαράδεκτα. Ἡ μὲν θυωρὸς τράπεζα, τὸ ἐκ πασῶν τιμίων ὑλῶν σύνθεμα συντεταγμένων πυρὶ καὶ περιχωρησασῶν ἀλλήλαις εἰς ἑνὸς ποικιλοχρόου κάλλους ὑπερβολὴν, ἐξαισίου τῷ ὄντι καὶ ἀξιαγάστου παρ' ἔθνεσιν ἅπασι, κατετεμαχίσθη καὶ διεμερίσθη τοῖς σκυλευταῖς, ὥσπερ καὶ πλοῦτος ἅπας ὁ ἱερὸς ὁ τοσοῦτος τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀγλαΐαν ἀπέραντος. Δεῆσαν δ' ἐκκομισθῆναι καθά τινα σκῦλα τὰ παναγῆ σκεύη καὶ ἔπιπλα τὰ τὴν χάριν καὶ τὴν τέχνην ἄμαχα καὶ τὴν ὕλην σπάνια, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ δόκιμον ἀργύριον ὁ τὸν τοῦ βήματος θριγκὸν καὶ τὸν οἷον ἐκπλῆξαι ἄμβωνα (57) καὶ τὰς πύλας περιήμπισχε καὶ εἰς παμπόλλους ἄλλους κό-

Hier. Wolfii notæ.

(57) Ἄμβων, παρὰ τὸ ἀναβαίνειν, dici videtur, locus utique templi editior, sive suggestum, sive gradus, sive chorus, ut vulgo appellantur, sive superius ambulacrum, *die vorkirchen*.

σμους περιετέτηκτο, χρυσῷ περιτρεχόμενος ἅπας, ἡμίονοί τε καὶ ὑποζύγια σεσαγμένα μέχρι τῶν ἀδύτων εἰσήγοντο τοῦ νεώ, ὧν ἕνια διωλισθηκότα μηδ' ἐπὶ ποδῶν στῆναι δυνάμενα διὰ τὴν τῶν ἐπιπέδων λίθων στιλπνότητα μαχαίραις ἐξεκεντήθησαν, ὡς ἐκ τῆς τῶν χολάδων κόπρου καὶ τοῦ προχυθέντος αἵματος τὸ θεῖον μολυνθῆναι δάπεδον. Ἀλλὰ καὶ γυναικάριόν τε σεσωρευμένον ἁμαρτίαις, Ἐριννύων ζάκορον, δαιμόνων πρόσπολον, ἀῤῥήτων τε γοητειῶν καὶ ἐπιῤῥήτων ἐπῳδῶν ἐργαστήριον, καταστρηνιᾶσαν Χριστοῦ, ἐπὶ τοῦ συνθρόνου ἴζῆσαν κεκλασμένον ἀφῆκε μέλος, καὶ πολλάκις περιδινηθὲν εἰς ὄρχησιν τὸ πόδε παρενεσάλευε. Καὶ οὐ ταῦτα μὲν ἠνομεῖτο οὕτως, ἄλλα δ' οὗ, ἢ ἐκεῖνα μὲν ἐπὶ πλέον, εἰς δ' ἔλαττον ἕτερα, ἀλλ' ὁμοθυμαδὸν πάντα παρὰ πάντων ἀνωσιουργεῖτο [P. 369] τὰ παναθέμιτα. Ἤνυ δ' ἂν ἐφείσαντο γυναικῶν εὐλαβῶν καὶ κορίων ἐπιγάμων ἢ τῶν τῷ Θεῷ ἀνακειμένων καὶ παρθενεύειν ἑλομένων οἱ κατὰ τῶν θείων οὕτω λυττήσαντες. Ἐπὶ πᾶσιν ἐργῶδες ἦν καὶ δυσμήχανον τὸ μειλίξασθαι λιταῖς ἢ ἐλεεινολογίαις ὑπαγαρέσθαι ὁπωσοῦν καὶ εὔνουν θέσθαι τὸ βάρβαρον, οὕτω μὲν εὐπαρόξυντον ὄν, οὕτω δ' ἐρευξέχολον ἀκριβῶς πρὸς πᾶσαν ἀκοὴν ἀθέλητον. Ἥντα δ' ἐκρίνετο θυμοῦ ὑπεκκαύματα, καὶ ἄνοιαν ὠφλίσκανε καὶ γέλων. Καὶ ὡς τὴν γλῶτταν ἀταμίευτος ἐπεπλήττετο, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὸ παραξιφίδιον εἶχεν ἐπ' αὐτὸν σπώμενον ὁ καὶ μικρὸν ἀντειπὼν ἢ πρὸς τὰ θυμήρη σφίσιν ἀναδυόμενος. Ὅθεν ἦν εἰς πόνον ἅπασα κεφαλή, ἐν στενωποις θρῆνοι καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοί, ἐν τριόδοις ὀδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοί, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί, ἑλκυσμοί, ἀνδραποδισμοί, διασπασμοί τε καὶ βιασμοὶ σωμάτων συναφῶν πρότερον. Οἱ τῷ γένει σεμνοὶ ἀτίμως περιήεσαν, οἱ τῷ γήρᾳ γεραροὶ γοεροί, οἱ πλούσιοι ἀνούσιοι. Οὕτως ἐν πλατείαις, οὕτως ἐν γωνίαις, οὕτως ἐν τεμένεσιν, οὕτως ἐν καταδύσεσιν· οὐδὲ γὰρ ἦν τις τόπος ἀνεξερεύνητος ἢ ἀσυλίαν τοῖς προσρυομένοις παρεχόμενος, ἀλλὰ πάντα πανταχοῦ πάντων κακῶν ἔμπλεα ἦν. Χριστὲ βασιλεῦ τῆς τότε θλίψεως καὶ τῆς συνοχῆς τῶν ἀνθρώπων! ὁ δ' ἦχος ὁ θαλάττιος, ὁ δὲ τοῦ ἡλίου σκοτασμὸς καὶ ἡ ζόφωσις, ἡ δὲ τῆς σελήνης εἰς αἷμα μεταστροφή, οἱ δὲ τῶν ἀστέρων ἕξεδροι, ὅπη καὶ ὅπως οὐ τὰ τελευταῖα τάδε κατὰ προεσήμηναν; Καίτοι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τεθεάκαμεν ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ καὶ πορνικὰ στρογγυλίζον λογάρια, καὶ τάλλα κἂν μὴ ἐπίπαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ δῆθεν μεταβάντα πρὸς τὸ ἀντίστροφον, ὅσα παρὰ Χριστωνύμοις σεμνὰ καὶ τὸν τῆς πίστεως λόγον ἐξευγενίζοντα.

Τοιαῦθ', ὡς ἐκ πολλῶν βραχέα δοῦναι τῇ ἱστορίᾳ, οἱ ἐξ Ἑσπέρας στρατοὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας παρηνομήκασιν, ἐπ' οὐδενὶ τῶν ὅλων τὸ φιλάνθρωπον ἐνδειξάμενοι, ἄλλα πάντας ἀποξενώσαντες χρημάτων καὶ κτημάτων, οἰκημάτων τε καὶ ἐσθημάτων, καὶ μηδενὸς τῶν πάντων μεταδόντες τοῖς ἔχουσι, ταῦτα ὁ χαλκοῦς αὐχήν, ἡ ἀλαζὼν φρήν, ἡ ὀρθὴ ὀφρύς, ἡ ἀεὶ ξυριῶσα καὶ νεανισκευομένη παρειά, ἡ φιλαίματος δεξιά, ἡ ἀκρόχολος ῥὶν, ὁ μετέωρος ὀφθαλμός, ἡ ἄπληστος γνάθος, ἡ ἄστοργος γνώμη, ἡ τορὴ καὶ τροχαλὴ λαλιὰ καὶ μόνον οὐκ ἐπορχουμένη τοῖς χείλεσι, μᾶλλον δὲ οἱ παρ' ἐκείνοις ἐπιστήμονες καὶ σοφοί, οἱ εὔορκοι καὶ φιλαλήθεις καὶ μισοπόνηροι καὶ τῶν Γραικῶν ἡμῶν εὐσεβέστεροί τε καὶ δικαιότεροι καὶ τῶν Χριστοῦ διαταγμάτων φύλακες ἀκριβέστεροι, τὸ δὲ πλέον, οἱ τὸν

neficiorum officina, Christo insultans et in patriarchæ solio considens fractum canticum cecinit, et sæpe in orbem rotata saltavit. Neque vero hæc admittebantur, alia non admittebantur; aut hæc remissius, illa vehementius: sed uno consensu omnia summa scelera et piacula omnibus ex æquo studio erant. An vero illi matronis honestis et nubilibus puellis aut Deo consecratis virginibus pepercissent, qui tantam in ipsum Deum rabiem exercuerunt? Nihil autem erat difficilius et operosius quam precibus mollire et benevolos reddere Barbaros adeo iracundos, adeo bilem evomentes ad quodvis ingratum verbum, ut nihil non furorem eorum inflammaret. **760** Quod qui conabatur, ut amens et homo linguæ intemperantis deridebatur. Sæpe etiam pugio stringebatur in eum qui paululum refragabatur aut postulata eorum detrectabat. Itaque nemo luctus erat expers. In angiportis, in triviis, in templis querelæ, fletus, lamentationes, planctus, virorum gemitus, mulierum ejulatus, lacerationes, stupra, captivitates, conjunctissimorum divulsiones. Nobiles cum ignominia, ob senectam venerabiles lacrymosi, divites spoliati bonis circumibant. Sic in plateis, sic in angulis, sic in templis, sic in speluncis agebatur. Nec enim ullus locus inexcussus relinquebatur aut supplices defendebat. Omnia ubique malis omnibus referta erant, Deus immortalem, quanta hominum afflictio! quantæ angustiæ! fremitus maris, solis obscuratio, cruenta lunæ facies, stellarum exorbitatio, ubi et quomodo hæc mala prænuntiarunt? Enimvero abominationem desolationis in loco sancto stare vidimus, meretricis sermones rotundo ore proferentem, et cætera etsi non penitus **761** similia, tamen in contrarium conversa iis quæ apud Christianos honesta et religioni consentanea judicantur.

Hæc pauca de multis Occidentalium exercituum in Christi hæreditatem scelera, qui erga neminem humanitate usi omnes pecunia, possessionibus, vestimentis, aris et focis spoliarunt, nec possessoribus quidquam impertierunt, litteris mandanda esse censui. Hæccine collum æreum, superbus animus, arrectum supercilium, juveniliter rasa maxilla, sanguinaria dextra, iracundæ nares, elatus oculus, inhumanum ingenium, rotunda et incitata loquela ac tantum non saltans in labiis? imo potius, vos qui vestra opinione docti, sapientes, fideles, veraces, probi, nobis Græcis religiosiores justiores et præceptorum Christi observantiores estis (ego vero hæc nunquam per ludibrium et jocum dixerim: nam quod luci cum tenebris est commercium?) et quod majus est, qui crucem

Christi in humeros sustulistis eamque et divina oracula sæpe testati estis vos Christianas provincias citra sanguinem transituros, nec ad dexteram nec ad lævam declinantes, sed contra Sarracenos armasse manus, eorumque sanguine **762** tincturos esse gladios, qui Hierosolyma expugnastis, qui vos consuetudine et colloquio mulierum temperaturos promisistis, quandiu crucem in humeris tuleritis, ut Deo consecratos viatores? Nugatores eos esse plane constat qui, dum divinum sepulcrum vindicant, manifeste contra Christum insanierunt, et cum cruce crucem violarunt et destruxerunt, quam humeris bajulabant, dum eam exigui auri et argenti causa ante pedes abjiciunt; et dum margaritas colligunt, pretiosam margaritam Christum abjecerunt, in sordidissimis bestiis re sanctissima dispersa. Non ita fecerunt Ismaelitæ: sed populares istorum clementissime et humanissime tractarunt, potiti Hierosolymis. Neque enim Latinas matronas violarunt, neque Christi sepulcrum cadaveribus oppleverunt; neque ingressum vitalis tumuli descensum ad inferos, neque vitam mortem, neque resurrectionem ruinam effecerunt, sed paucis aureis in singula capita contenti omnibus liberum arbitrium permiserunt, cætera quantumvis multa possessoribus concessere. Et hoc modo Christi oppugnatores cum Latinis aliam religionem profitentibus egerunt; et ut magno animo dignum est, nec ferro, nec igni, nec fame, **763** nec persecutione, nec nuditate in eos sunt grassati, nullo graviore onere imposito. Nobiscum autem isti Christi amantes, ejusdem religionis, nulla injuria lacessiti, sic egerunt ut breviter percurrimus.

5. O urbs, urbs, urbium omnium ocule, per orbem terrarum celebris, spectaculum ultramundanum, Ecclesiarum Mater, princeps religionis, rectæ sententiæ dux, eruditionis alumna, omnis pulchritudinis diversorium, itane ex manu Domini calicem furoris bibisti? itane pars exstitisti ignis multo vehementioris eo quo olim Pentapolis divinitus conflagravit? Quodnam tibi tribuam elogium? cui te comparem? an populum contritionis tuæ amplificatum esse, ut lacrymosus Jeremias veterem Sionem deplorans ait? Qui mali genii ad cribrandum efflagitarunt? qui alastores, invidi et implacabiles dæmones, ebrietatis in te suæ intemperias effuderunt? qui infesti et insani proci thalamum tibi non concinnarunt, nec facem nuptialem sed carbones exitiales incenderunt? O fecunda genitrix, bysso et purpura imperatoria amicta pridem, modo sordida et squalida, et germanis orbata liberis! O pridem in alto solio collocata, longis et **764** altis incedens passibus, augusto vultu, statura magnifica, nunc humilis et depressa! Laceratæ sunt tuæ delicatæ vestes; elegantibus atque imperiosis spoliata es redimiculis. Exstincta est lux gratiosorum oculorum, aniculæ caminariæ similis ex incendii

A σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀράμενοι, καὶ πολλάκις κατὰ τούτου καὶ τῶν θείων λογίων ἐπομοσάμενοι [P. 370] τὰς μὲν τῶν χριστωνύμων χώρας παρελθεῖν ἀνταιμωτὶ, μὴ προσνεύσαντες ἀριστερὰ μηδ' ἐκκλίναντες δεξιὰ, κατὰ δὲ Σαρράκηνῶν ὁπλίσαι τὰς χεῖρας καὶ τὰ ξίφη πορφυρῶσαι τοῖς αἵμασιν οἳ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐξεπόρθησαν, μηδ' ἀνδρίσασθαι γυναιξὶν ἢ καθ' ὁμιλίαν αὐταῖς συνελθεῖν ἐφ' ὅσον ἂν χρόνον τὸν σταυρὸν ἐπωμάδιον φέρωσιν, ὡς ἡγνισμένοι θεῷ καὶ τὴν αὐτοῦ πορείαν στελλόμενοι. Ὄντως λογοποιοὶ ἐξεφάνθησαν, καὶ τοῦ θείου τέφου διφῶντες ἐκδίκησιν κατὰ Χριστοῦ προδήλως ἐλύττησαν, καὶ μετὰ σταυροῦ τὴν τοῦ στάυροῦ κατάλυσιν ἠνομήκασιν, ὃν ἐπινώτιον ἔφερον, τοῦτον πρὸ ποδῶν τιθέναι μὴ φρίττοντες διὰ χρυσίον βραχὺ καὶ ἀγγύριον. Καὶ μαργα-
B ρίτας ἐγκολπιζόμενοι, τὸν πολύτιμον μαργαρίτην Χριστὸν ἠθετήκασι, τοῖς ἐναγεστάτοις τῶν ζώων τὸν παναγέστατον διασπείραντες. Οἱ δ' ἐξ Ἰσμαὴλ οὐχ οὕτως, ὅτι μὴ καὶ πάνυ φιλανθρώπως καὶ προσηνῶς τοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν προσηνέχθησαν, τῆς Σιὼν κατισχύσαντες. Οὔτε γὰρ γυναιξὶ Λατινίσιν ἐπεχειρεμέτισαν, οὔτε τὸ Χριστοῦ κενήριον πολυάνδριον πεσόντων ἔδειξαν, οὐδὲ κάθοδον ἐς ᾅδου τὴν πρὸς τὸ ζωηφόρον τάφον εἴσοδον, οὐδὲ θάνατον τὴν ζωὴν, οὐδὲ πτῶσιν τὴν ἀνάστασιν, ἀπαξάπασι δ' ἀνέντας τὴν ἔξοδον χρυσίνοις ἀριθμῷ κατ' ἄνδρα βραχέσιν ἀφώριξον τὰ ζωάγρια, τὰ λοιπὰ τοῖς κεκτημένοις παρέντες, κἂν ψάμμῳ ἦσαν παρομοια. Καὶ τοιῶνδε μὲν τὸ Χριστομάχον τοῖς ἀλλοπίστοις Λατίνοις ἐχρήσατο, μὴ ξίφος, μὴ πῦρ, μὴ λιμὸν, μὴ διωγμὸν, μὴ
C γυμνότητα, μὴ συντρίμματα, μὴ πιέσματα μεθ' ὑλοψύχως σφίσιν ἐπενεγκόν· ἡμῖν δ' ἐκεινως τὸ φιλόχριστον καὶ ὁμόδοξον προσενήνεκται, ὡς ἐπιτρίχοντες εἴπομεν, μηδὲ ἐπεγκαλεῖν ἀδίκημα ἔχοντες.

ε'. Ὦ πόλις, πόλις πόλεων πασῶν ὀφθαλμὲ, ἄκουσμα παγκόσμιον, θεαμα ὑπερκόσμιον, ἐκκλησιῶν γαλουχὲ, πίστεως ἀρχηγὲ, ὀρθοδοξίας ποδηγὲ, λόγων μέλημα, καλοῦ παντὸς ἐνδιαίτημα! ὦ ἡ ἐκ χειρὸς Κυρίου τὸ τοῦ θυμοῦ πιοῦσα ποτήριον, ὦ ἡ γενομένη πυρὸς μερὶς πολλῷ ὁραστικωτέρου τοῦ καταιβασίου πάλαι πυρὸς πενταπόλεώς, τί μαρτυρήσω σοι; τίνι ὁμοιώσω σε; ὅτι ἐμεγαλύνθη ποτήριον συντριβῆς σου, Ἱερεμίας φησὶν ὁ φιλόδακρυς τὴν πάλαι Σιὼν κοπτόμενος. Τίνες κακοποιοὶ δυνάμεις ἠτήσαντό σε
D καὶ ἔλαβον εἰς συνίασιν; τίνες ἀλάστορες φθονεροὶ καὶ ἀμείλικτοι δαίμονες κῶμόν σοι ἐπεκώμασαν ἄγριον ἢ γοῦν ἀνάρσιοι καὶ μανιώδεις Τελχῖνες παστάδα μὲν οὐκ ἐπλέξαντο, οὐδ' ἀνῆψάν σοι ὑμέναιον γαμήλιον, ἀφανιστηρίους δ' ἀνέκαυσαν ἄνθρακας; ὦ ἡ πολύγονος καὶ βύσσον καὶ πορφύραν ἠμφιεσμένη [P. 371] βασιλειον, πιναρὰ δ' ἀρτίως καὶ αὐχμηρά, καὶ πολλῶν κακῶν κληροῦχος, καὶ τέκνων τῶν γνησίων χατίζουσα. Ὦ ἡ πρώην ὑψίθρονος καὶ βιβῶσα μακρὰ καὶ μετέωρα, μεγαλοπρεπὴς τὸ εἶδος, ἀξιοπρεπεστέρα τὸ μέγεθος, νυνὶ δὲ κατερράγμένη καὶ διερρηγμένη τοὺς χλιδῶντας χιτῶνας καὶ τὰ κομψὰ καὶ ἀρχικὰ κρήδεμνα, καὶ ὄμμα, ἀπεσδεσμένη τὸ χαροπόν, καὶ γρηΐ καμινοῖ ἴση ἐκ τοῦ κατησβολῶσθαι

πυρὶ, καὶ ῥυτίσι χαλαραῖς ηὐλακισμένη τὴν στιλ- A
πνὴν καὶ τερπνὴν ὄψιν πρότερον. Ἐῶ γὰρ λέγειν τοὺς
πρὸς λύραν ἐντείνοντάς τε καὶ ψάλλοντας τὰ σὰ δυσ-
πραγήματα, καὶ κωμῳδίαν τιθεμένους τὴν σὴν τρα-
γῳδίαν ἐν τῷ τὸν οἶνον προσίεσθαι, καὶ βίου τέχνην
ποιουμένους τὴν γελοιώδη τῶν κακῶν σου ἀφήγησιν,
τοὺς κονδυλισμούς τε καὶ πτερνισμοὺς, ἔτι δὲ τὰς
ἀθετήρεις καὶ τὰ ὑπώπια ἃ σοι καθ' ὥραν πᾶσαν
προστρίβονται. Παρεζηλωμένη θεόθεν ἐπὶ μὴ ἐχέ-
φροσιν ἔθνεσιν, ἢ οὐδ' ἔθνεσιν ἀληθῶς εἰπεῖν, ἀλλ'
ἀμυδροῖς καὶ σποραδικοῖς γένεσιν, ὧν τὰ πλείω εἰ
μὴ ἐγέννησας, ἀλλ' ὑψωσάς τε καὶ στέατος πυρῶν
μετέδωκας, τίς σώσει σε ; ἢ τίς παρακαλέσει σε ;
τίς φείσεται ἐπὶ σοί ; ἢ τίς σκυθρωπάσει ἐπὶ σοί ; ἢ
τίς ἐπανακάμψει ἐρωτῆσαι τὰ εἰς εἰρήνην σοι (Ἱερε-
μίου καὶ τάδε τοῦ πολυθρηνήτου τὰ ῥήματα), εἴτε B
μὴν τὴν προτέραν στολὴν ἐπενδύσει σε ; πότε θεό-
θεν ἐνωτίσῃ Ἐξεγείρου, ἀνάστηθι ἡ πιοῦσα τὸ
ποτήριον τοῦ θυμοῦ μου καὶ τὸ κόνδυ τῆς πτώσεως.
Ἐνδυσαι τὴν ἰσχύν σου, ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου ;
Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι. Ἔκδυσαι τὸν δε-
σμὸν τοῦ τραχήλου σου· πλάτυνον τὸν τόπον τῆς
σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαιῶν σου. Μὴ φοβοῦ ὅτι κατ-
ησχύνθης, μηδὲ ἐντραπῇς ὅτι ὠνειδίσθης, καὶ
ἐκρότησαν ἐπὶ σοὶ χεῖρας πάντες οἱ παραπορευόμε-
νοι ὁδὸν, ἐσύρισαν καὶ ἐκίνησαν κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ
εἶπον, « Αὕτη ἐστὶν ἡ πόλις, ὁ στέφανος δόξης καὶ ἡ
εὐφροσύνη πάσης τῆς γῆς. Καὶ πῶς ἐκάθισε χήρα
ἡ πεπληθυσμένη λαῶν, καὶ ἡ ἄρχουσα ἐν χώραις
ἐγεννήθη εἰς φόρους ; Εἶπε γὰρ ὁ Θεός σου, Χρόνον
μικρὸν κατέλιπόν σε, καὶ μετ' ἐλέους μεγάλου οἰκτει-
ρήσω σε. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν C
μου, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ ἐλεήσω σε. » Ἦ γοῦν ᾄσεις
Δαβιδικῶς πρὸς Θεὸν, « Κατὰ τὸ πλῆθός τῶν ὀδυνῶν
μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου εὔφραναν
τὴν ψυχήν μου. » Τίς ἐπιστήσεταί σοι Μωϋσῆς καιν-
ουργὸς, ἢ ἐπανάγων ἐποφθήσεται Ζοροβάβελ ; πότε
δ' ἐσεῖταί σοι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων συναγαγεῖν
τὰ τέκνα σου, ἐν οἷς διεσπάρημεν, ὃν τρόπον αἱ
φιλότεκνοι ὄρνιθες ὑπὸ τὰς ἑαυτῶν ἀθροίζουσι πτέ-
ρυγας τὰ οἰκεῖα νεόττια ; Ὡς νῦν γε οὐδ' ἐνωπίως
σοι ἐποφθαλμῆσαι καθαρῶς ἔχομεν, οὐδ' ἐμφῆναι
περιχαρῶς ὡς μητρὶ, καὶ ἀκριβῶς ἐπισπεῖσαί σοι
δάκρυον ὅσον ὀφθαλμὸς βούλεται ἢ δύναται, ἀλλ'
εὐλαβῶς ὡς στρουθοί σε περιιπτάμενοι, ὧν συνεί-
ληπται ἡ τροφὸς, ἡ δὲ καλιὰ διεσκέδασται, ἐλεεινόν τι
καὶ γοῶδες περιτρύζομεν, [P. 372] πόῤῥω που τῶν σῶν D
φατνωμάτων ἐκτοπισθέντες, πεινῶντες καὶ διψῶντες,
αὐχμῶντες καὶ ῥιγῶντες, καὶ πρὸς φθειρῶν πολλάκις
κειρόμενοι, καὶ τὰς ψυχὰς ἐν κακοῖς τηκόμενοι,
ὁδόν τε μηκέτι κατοικεσίας εὑρίσκοντες πόλεως,
ἀλλὰ πολύπλαγκτοι φερόμενοι ὡς ὄρνιθες οἱ ἀβέβαιοι
καὶ τῶν ἀστέρων οἱ πλάνητες. Ἢ καὶ οὕτως εἰπεῖν,
ἐνούμεθά σοι διῃρημένως καὶ συμπλεκόμεθά σοι κε-
χωρισμένως, κατὰ τοὺς ψυχῇ συναπτομένους καὶ
διισταμένους σώματι, καὶ προσπάσχομεν ἀτεχνῶς ὅ
καὶ ἔνια τῶν ζώων πρὸς τὰ παγιδευόμενα ἐκ σφῶν
ὑπὸ θηρευτῶν καὶ ἐγκλειόμενα διαφανέσιν ὑελίνοις
ἄγγεσιν. Ἐκεῖνά τε γὰρ τῶ τοῦ σκεύους εἰλικρινεῖ

fuligine exstitisti ; profundis rugis splendida prius
et suavis tua facies est arata. Neque jam dico esse
qui tuas clades ad citharam cantillent, qui tuam
tragœdiam pro comœdia ludant, quo artificio ridi-
culæ recitationis malorum tuorum et alaparum
alantur, qui lapsus et vibices et contumelias, qui-
bus in horas afficeris, per jocum commemorent.
Per invidiam depressa es a vecordi populo, ac
potius ab obscuri et vagabundi populi colluvie ;
cujus magnam partem si non genuisti, at evexisti
et saginasti. Quis te servabit ? quis te consolabitur ?
quis tibi parcet ? quis vicem tuam dolebit ? quis
revertetur, ut paci tuæ consulat ? (Sunt et hæc la-
crymosi Jeremiæ verba.) Quis priori stola te in-
duet ? quando divinitus audies : Erigere, surge,
quæ calicem furoris mei bibisti et poculum ruinæ
exhausisti ; indue vires tuas, indue gloriam tuam ;
exuito vinculum colli **765** tui ; extende locum
tabernaculi tui et vestibuli tui : ne movearis quod
probro affecta es, neque verecunderis ob acceptas
contumelias, et quod omnes prætereuntes manus
super te comploserunt, sibilarunt, et capita quas-
sarunt, et dixerunt : Hæc est urbs, corona gloriæ
et deliciæ orbis terrarum ? Quo autem pacto vidua
sedit, quæ populis referta fuit ? quomodo tribu-
taria facta est, quæ provinciis imperavit ? dixit
enim Deus tuus : Exiguo tempore te reliqui, sed
magna te misericordia prosequar. In parva ira fa-
ciem meam averti, sed æterna te clementia fovebo.
Nimirum cum Davide cantabis Deo : Pro multitu-
dine dolorum cordis mei consolationes tuæ meum
animum exhilararunt. Quis Moses novorum effe-
ctor operum tibi patrocinabitur ? quis Zorobabel te
reducet ? quando liberos tuos a quatuor ventis, in
quos dispersi sumus, recolligere licebit, quemad-
modum piæ gallinæ pullos sub alas suas congregant ?
Nam nunc quidem nec intueri satis te nobis licet,
aut amanter amplecti ut matrem, et libare tibi la-
crymas, quantas oculus cupit aut potest : sed ti-
mide ut passerculi te circumvolamus, quorum
nutrix abrepta, nidus direptus est, miserabiliter
766 et lugubriter pippientes. Longe a tuis lacu-
naribus remoti sumus, esurientes et sitientes,
squalore et rigore horrentes. A pediculis sæpe re-
dimur, animis nostris calamitate liquescentibus.
Nec viam invenimus ad urbem in qua habitemus,
sed multis erroribus ut vagabundæ volucres et er-
rantes stellæ circumferimur ; ac potius longo in-
tervallo a te sejuncti tecum conjungimur, comple-
ctimur te separati, ut ii qui animis cohærent,
divulsi corporibus. Dolemus vicem tuam, ut quædam
animantes, cum aliquas sui generis a venatoribus
captas et perspicuo vitro inclusas vident, quas
tamen attingere et amplecti nequeunt, et frustra
cum dolore circa transennam versantur, mutato
aspectu ut priori formæ contrario obstupefactæ.
Eodem modo et nos adjicere oculos et propius ac-
cedere possumus : sed convenire te libere et fi-
denter amplecti, ut pridem, nullo modo possumus,

barbarico exercitu ut solido muro, et longe firmiore quam vitrum est, interclusi.

καὶ διὰ τοῦτο μάτην περὶ τὸ ἄγγος ἀδημονοῦντα στρέφεται, πρώην ἕξεως ἐκθαμβούμενα· καὶ ἡμεῖς ἐπ' ἴσης σοι τὰς μὲν ὄψεις προσβάλλειν καὶ ἐγγύτερον ἰέναι ἔχομεν, τοῦ δὲ περιχυθῆναί σοι γνησίων καὶ προσπλακῆναι θαρρᾶλέως ὡς πρότερον παντάπασιν ἐστερήμεθα, ὅσα καὶ σώματι στερεῷ καὶ πολλῷ στεγανωτέρῳ ὑέλου τῷ βαρβαρικῷ συντάγματι διειργόμενοι.

A καὶ στιλπνῷ τὴν τοῦ συννόμου ζώου **θέαν ἐνοπτριζόμενα** συμμῖξαι καὶ ἐν χρῷ γενέσθαι ὅλως ἀδυνατεῖ,

6. « Cur nos percussisti, Domine, nec est qui medeatur ? Agnoscimus, Domine, peccata nostra; injurias patrum nostrorum. Desine **767** per misericordiam tuam. Ne perde solium gloriæ. Castigato nos, Domine, ne a te deficiat anima nostra : sed judicio, non furore, ne ad paucitatem nos redigas. Effunde furorem tuum super gentes quæ te non agnoscunt, et super nationes quæ nomen tuum non invocant. Pater noster tu es, Domine : nos lutum; tu figulus noster; opus manuum tuarum nos omnes sumus, adverte oculos, et vide probra nostra : hæreditas nostra ad alienigenas est aversa, ædes nostræ ad peregrinos Si tu nos ad te converteris, convertemur ; renovato dies nostros, ut olim fuerunt. » ἡμῶν καθὼς ἔμπροσθεν. Χρηστέον γὰρ μοι ἐπικαίρως ῥήμασιν.

ς'. Ἵνα τί ἔπαισας ἡμᾶς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἴασις ; Ἐγνωμεν, Κύριε, ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀδικίας πατέρων ἡμῶν. Κόπασον διὰ τοῦ ἐλέους σου, μὴ ἀπολέσῃς θρόνον δόξης σου. Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, ὅπως μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ σοῦ, πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλιγοστοὺς ποιήσῃς ἡμᾶς. Ἔκχεον τὸν θυμόν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα σε, καὶ ἐπὶ γενεὰς αἳ τὸ ὄνομά σου, Κύριε, οὐκ ἐπεκαλέσαντο. **Πατὴρ** ἡμῶν σὺ εἶ, Κύριε· ἡμεῖς πηλὸς, καὶ σὺ πλάστης ἡμῶν, ἔργον τῶν χειρῶν σου B πάντες ἡμεῖς. Ἐπίβλεψον, καὶ ἴδε τοὺς ὀνειδισμοὺς ἡμῶν. Ἡ κληρονομία ἡμῶν μετεστράφη εἰς ἀλλοτρίους, οἱ οἶκοι ἡμῶν εἰς ξένους. Ἐπίστρεψον ἡμᾶς πρὸς σὲ, καὶ ἐπιστραφησόμεθα. Ἀνακαίνισον ἡμέρας καὶ ἐφ' ὁμοίοις τοῖς συναντήμασι τοῖς Γραφικοῖς τοῖσδε

Utendum enim mihi est per tempus, et in simili calamitate his Scripturæ sacræ verbis ; sed jam oratio me deficit una tecum, o urbs, nutrix eloquentiæ, amissa, quemadmodum compages corporis animo discedente dissolvitur. Est igitur magnitudo luctus mutis lacrymis et ineffabilibus gemitibus concludenda, et abrumpenda jam historiæ series. Quis enim Musarum sacra in terra jam a Musis alienata et barbarie oppressa æquo animo celebret ? absit ut ego res gestas Barbarorum decantem, aut ea bella memoriæ posterorum prodam, **768** in quibus non vincunt Græci. Nam si Cous Hippocrates a rege Persarum magna pecunia accersitus, ut illius urbes pestilentia laborantes sanaret, magnificis illis pollicitationibus repudiatis contempsit barbaros, cur ego rem optimam, historiam et pulcherrimum Græcorum inventum, rebus Barbarorum contra Græcos gestis condonarem ? imo illi, ut is qui Ephesiæ Dianæ templum incendit, pereant ignoti et obscuri ; nec ullo verbo quisquam nostrum eos dignetur, donec transierit iniquitas et Deus servos suos clementer respexerit. Non enim Deus noster is est qui nostri perpetuo obliviscatur, aut in ira sua misericordiam non complectatur, aut beneficentiam omnem in posterum deneget, sed cum percutit, medetur, cum occidit; in vitam reducit ; cum ferarum dentes immittit, qui cum rabie terræ affligant, at leonum quoque maxillas confringit et caput draconis conterit. Si ut calamum comminuit, at bestias etiam ob calamum increpat. Si isti curribus et equis fidunt, at in equo certa salus non est, neque Deus viri tibiis delectatur. Si populum suum duriter tractat eique vinum compunctionis

Ἀλλ' ἤδη μοι καὶ τὸ λέγειν αὐτὸ ἐπιλέλοιπεν, ἅμα καὶ σῶμα συμφυὲς ψυχῇ καὶ ὁμόστολον τῇ τοῦ λόγου σοι τροφῷ πόλει συναπιόν τε καὶ συνθανόν. Κωφοῖς τοίνυν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις τὰ πολλὰ τῶν θρηνημάτων ἀφοσιωτέον, καὶ τοῦ περαιτέρω ἀφεκτέον τῆς ἱστορίας εἱρμοῦ. Τίς γὰρ ἀνάσχοιτ' ἂν ἐπὶ γῆς ἀλλοτριωθείσης ἤδη τοῦ λόγου καὶ βαρβαρωθείσης τέλεον τὰ Μουσῶν ἐπιδείκνυσθαι κρούματα ; οὐκ ἄν φαίμην τὰ βαρβάρων αὐτὸς, οὐδ' ἐσοίμην παραπέμπων τοῖς ἔπειτα πράξεις πολεμικὰς ἐν αἷς μὴ νικῶσιν Ἕλληνες. Εἰ γὰρ ὁ Κῷος Ἱπποκράτης πολλοῖς μεταπεμπόμενος χρήμασι πρὸς τοῦ τότε Περσῶν βασιλεύοντος, ὡς ἂν τὰς ὑπ' ἐκεῖνον ἐπισκέψαιτο πόλεις κακῶς πασχούσας νοσηλείᾳ σώματος, οὐδ' ἄκροις ὠσὶ τὰς ὑπερόγκους ὑποσχέσεις ἠνέξατο δέξασθαι, [P. 373] ἔρρειν καὶ οἰμώζειν τοὺς Βαρβάρους ἀφεὶς, πῶς ἂν εἴην ἐγὼ τὸ βέλτιστον χρῆμα, τὴν ἱστορίαν, καὶ κάλλιστον εὕρημα τῶν Ἑλλήνων βαρβαρικαῖς καθ' Ἑλλήνων πράξεσι χαριζόμενος ; ἀλλ' οὗτοι μὲν κατὰ τὸν ἐμπρήσαντα τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος οἰχέσθωσαν ἄϊστοί τε καὶ ἄπυστοι, μηδὲ προσρήματος γοῦν τινος ὑφ' ἡμῶν ἀξιούμενοι, ἕως οὗ παρέλθοι ἡ ἀνομία καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὸ θεῖον παρακληθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τέλος ἐπιλησθόμενος, D ἢ συνέχων ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ, μηδὲ προστιθεὶς τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι, ἀλλὰ πατάσσων ἰᾶται καὶ θανατῶν ἐπιστρέφων ζωοποιεῖ. Ἂν ὀδόντας θηρίων ἐπαποστελῇ μετὰ τοῦ θυμοῦ συρόντων ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς μύλας τῶν λεόντων συνθλᾷ καὶ τὴν κεφαλὴν συντρίβει τοῦ δράκοντος. Ἂν ὡς κάλαμον διαθλᾷ, καὶ τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου ἐπιτιμᾷ (58). Ἂν οὗτοι ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις,

Hier. Wolfii notæ.

(55) Καὶ τοις θηρίοις τοῦ καλάμου ἐπιτιμᾷ, *Etiam bestias calami increpat.* Possunt intelligi vermes a quibus eroduntur. Sed videtur subintelligi τὸ ἕνεκα, quem sensum in convertendo sum secutus.

ἀλλὰ ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, οὐδὲ ἐν ταῖς κνή- A
μαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκεῖ. Εἰ δείκνυσι τῷ οἰκείῳ λαῷ
σκληρὰ καὶ οἶνον κίρνησι κατανύξεως, ἀλλ' ἑτοιμάζω
καὶ τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων, καὶ προ-
τείνει ποτήριον φιλανθρωπίας πλῆρες καὶ ἱλαρότη-
τος καὶ μεθύσκον ὡς κράτιστον. Εἰ τοὺς μαστιγοῦν-
τας ἐκ περάτων ἄγει τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ
μακρὰν, καὶ διὰ προφήτου βοᾷ μεγαλοκήρυκος,
« Γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου, χαί-
ροντες ἅμα καὶ παίζοντες ἡγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἄγω
αὐτοὺς, » ἀλλὰ καὶ τούτοις ἐπιτείνει σφοδροτέρας
πληγὰς καὶ τῶν κακῶν μαστίζει τοῖς χείροσι, χάριν
εἰδὼς οὐδαμῶς οὐδεμίαν, εἰ χρῆται τούτοις ὀργάνοις
εἰς ὄλεθρον πόλεων καὶ κακοῖς ἐπιδημίοις καὶ δη-
μίοις ἀνθρώπων ἀνελεήμοσιν, εἴτε μὴν ὡς νοσηλεῖται
καὶ φάρμακα συναίρονται οἱ ἐν πλείστοις ὡς ψυχῶν
ἰατρῷ, οἷς καὶ φύσις τοιάδε τις ἔνεστι τοῖς ἐπιστη- B
σασι πρόδηλος. Καχεξίαι μὲν γὰρ ἤ τοῦ κάμνοντος
ἀναῤῥωσθέντος ἐκμαρανθεῖσαι τοῦ δρᾶν ἔλιξαν ἤ τῷ
πάσχοντι συνδιόλλυνται. Τὰ δ' ἀκεσίνοσα φάρμακα
τὸ καχεκτοῦν ὀτεδήποτε ἰασάμενα ταῖς τῶν ὅλων
ἀτιμοτέραις συμπρόεισιν ἀχρεϊούμενα. Χρῆναι τοί-
νυν φημὶ μὴ βιβλίον ἀποστασίου πρὸς Θεοῦ δεδομέ-
νον ἡμῖν ἤ γοῦν τῶν ἀγριελαίων βαρβάρων παντελῆ
ἐγκέντρισιν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καλλιέλαιον τὰ ἐπιόντα
οἴεσθαι δεινὰ, ἀλλὰ παιδείαν μικρὰν, ὁποίαν ἴσησιν
ἐπάγειν Θεὸς, ἀνιεὶς τοῦ ἄγαν μηδ' ἐνδιδοὺς τὰ
πάντα τοῖς πειρασταῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν πειραζομένων
ἐν μέρει φειδόμενος, καὶ μάλιστα εἰ τὸ μὲν ὁρῶν,
κόρον οὐκ εἰδὼς ἀνοσιουργίας, καὶ αὐτοῦ κατεπαίρε-
ται δι' ἀσέβειαν παρ' οὗ τὴν ἰσχὺν εἴληφει τοῦ μα-
στιγοῦν, ὡς μὲν Ναβουζαρδὰν ἀρχιμάγειρος τὴν τοῦ C
Θεοῦ πόλιν παραπέμπων πυρὶ καὶ τὰ λειτουργικὰ
σκεύη προνομεύων, ὡς δὲ Βαλτάσαρ τρυφῶν ἐν αὐ-
τοῖς θυσιαστήριά τε καθυβρίζων, τὰ δὲ θεῖα μυστή-
ρια ἐξορχούμενος, τὸ δὲ πάσχον ἑαυτοῦ γινόμενον ἐν
πρωτολογίαις κατήγορον παρήγορον τὸν παίσαντα
Θεὸν θερμότερον ἐπικέκληται. Οὐκοῦν φιλανθρωπίαν
ἐκδεχομένους Θεοῦ δεον ᾄδειν μετὰ Δαβὶδ, « Μνήσθητι
ἡμῶν, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου· ἐπίσκεψαι
ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου τοῦ ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι
τῶν ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν τῇ εὐφροσύνῃ
τοῦ ἔθνους σου, τοῦ ἐπαινεῖσθαι μετὰ τῆς κληρονο-
μίας σου, » εὖ εἰδότας ὡς ἀσεβῶν μὲν ἡ εἰς τέλος
παράδυσις καὶ μαστίγωσις, τῶν δ' ἠλπικότων ἐπὶ Κυριον τῇ παιδείᾳ σύνδρομος ἡ παράκλησίς τε καὶ ἐπα-
νάκλησις.

miscet, at **769** vicissim mensam instruit coram eis
a quibus affligitur, et poculum porrigit humani-
tate et hilaritate plenum et ob vini bonitatem ine-
brians. Si flagellatores ab extremis terræ marisque
finibus adduci, et per Prophetam magnum præ-
conem clamitat: « Gigantes veniunt, ut expleant
iram meam, simul et lætantes et ludentes; sacro-
sancti sunt, et a me adducuntur: » atqui gravio-
ribus plagis eosdem afficit et deterioribus malis
flagellat; nec ullam eis gratiam habet, si pro in-
strumentis ad perniciem urbium et publicarum
cladium et pro crudelibus hominum carnificibus
eis utitur. Nam eos ut morbos et medicamenta,
quippe animorum medicus, adhibet; quorum na-
tura peritis non ignota est: aut enim mala habi-
tudo ægroto sanato vires suas amittit, aut una
cum illo interit. Medicamenta vero quantumvis
acria depulso morbo una cum prava materia ex-
pelluntur, nec ulli sunt amplius usui. Quamobrem
affirmo ista mala, quibus oppressi sumus, non li-
bellum repudii divinitus nobis datum aut barba-
rici oleastri absolutam insitionem in nostram oli-
vam esse judicanda, sed parvam castigationem,
qualem Deus adhibere novit servato modo, non
omnia tentatoribus concedere sed tentatis etiam
parcere solitus, præsertim si is qui agit nullum
modum suis **770** sceleribus statuit, sed per im-
pietatem contra eum ipsum insurgit a quo flagel-
landi potestatem accepit (ut Nabuzardan præfe-
ctus exercitus, qui urbe Dei incensa vasa mini-
sterii sacri rapuit; ut Balthasar, qui iis ad luxum
abusus est, qui aris illusit et divina mysteria
contempsit), is vero qui patitur, se ipsum in
primis accusat et verberum auctoris Dei opem
et consolationem ardenter implorat. Itaque Dei be-
nignitas nobis exspectanda est, et cum Davide ca-
nendum: Memento nostri, Domine, in approba-
tione populi tui. Invisito nos ut servator, ut pro-
speritatem electorum tuorum videamus, ut la-
titia gentis tuæ lætemur, ut cum hæreditate tua lau-
demur. Neque enim obscurum est impios dedi
flagris, cum eorum autem castigatione, quorum
spes in Domino sita est, consolationem et restitu-
tionem in integrum esse conjunctam.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗ ΠΟΛΕΙ

—

NICETÆ CHONIATÆ

LIBER DE REBUS POST CAPTAM URBEM GESTIS.

—

771 1. Solon a Codro ortus, Atheniensis reipublicæ vir præstantissimus, cum Pisistrati tyrannidem paulatim inolescere videret, sæpe cives suos ad eam opprimendam est hortatus. Satis enim norat multo esse facilius malorum principiis obstare et incrementa prohibere, quam ea progressa longius et confirmata cohibere et exstirpare. Sed cum ejus consiliis nemo pareret, arma ad fores curiæ posuit, si quo modo aliquos e populo ad sui æmulationem pertraheret. **772** Cum autem neminem ad tyranni expulsionem suo exemplo impulisset, dixisse fertur se, ut licuerit, patriæ opem tulisse, ac postea per otium Atheniensium temeritatem et incogitantiam perstrinxisse versibus, quorum nonnulli vetustate non aboliti sic habent :

A ε'. Σόλων ὁ τῶν Ἀθηναίων τὰ κράτιστα, ὑποτυφομένην [P. 375] ὁρῶν τὴν Πεισιστράτειον *νεωτέρισιν*, πολλάκις μὲν διειλέχθη τοῖς *Ἀθηναίοις πειρώμενος* κατασβέσαι τὴν τυραννίδα, εὖ **μάλα** εἰδὼς εὐμαρέστερον τὸ τὴν ἀρχὴν συνιστάμενον παῦσαι κακὸν καὶ κωλῦσαι πῆξιν ἄρτι δεχόμενον ἢ γὰρ προβὰν ἤδη καὶ κρατυνθὲν ἐκκόψαι ἤδη καὶ ἀνελεῖν οὐδενὸς δ' αὐτῷ προσέχοντος, μηδὲ πείθειν δυνάμενος, μετὰ χεῖρας ὅπλα λαβὼν πρὸς ταῖς εἰσόδοις αὐτὰ κατέθετο, εἴ πως ἐκκαλέσαιτο οὕτω καὶ παροξυνεῖ τοῦ δήμου τινὰς πρὸς ζῆλον τὸν ὅμοιον. Ὡς δ' οὐκ ἐξηρέθιστό τις πρὸς ταῦτα οὔτε μὴν συνεπωτρύνετό τι πρὸς τὴν τοῦ τυράννου καθαίρεσιν, [P. 376] λέγεται εἰπεῖν, « Ἔγωγε, ὡς εἶχον, τῇ πατρίδι ἐπήμυνα, » καὶ τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν ἄγειν καὶ
B γράφειν ποιήματα καὶ διατωθάζειν Ἀθηναίους ἐς ἀβουλίαν, ὧν ἔνια μὴ παρασυρέντα τῷ χρόνου ῥεύματι οὑτωσί πως ξυντέθεινται,

Si vestro vitio tandem mala plurima fertis,
De superis ratio non sinit ulla queri.
Namque ope dum vestra libuit firmare tyrannos,
Servitii merito vos grave stringit onus.
Astutam rapido geritis sub pectore vulpem,
Et vestris animis nil gravitatis inest.
Insidias minime, qua res docet ipsa, videtis :
Sed vos blanditiæ fictaque verba tenent.

Εἰ δὲ πεπόνθατε δεινὰ δι' ὑμετέρην κακότητα,
Μή τι θεοῖς τούτων μοῖραν ἐπαμφέρετε·
Αὐτοὶ γὰρ τούτους ἠὐξήσατε ῥύσια δόντες,
Καὶ διὰ τοῦτα κακὴν ἔσχετε δουλοσύνην.
Ὑμέων δ' εἷς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἴχνεσι βαίνει,
Σύμπασι δ' ὑμῖν κοῦφος ἔνεστι νόος·
Εἰς γὰρ γλῶσσαν ὁρᾶτε καὶ εἰς ἔπος αἴολον ἀνδρὸς,
Εἰς ἔργον δ' οὐδὲν γιγνόμενον βλέπετε.

Quod si Solon ille, ex posteritate Codri, sapientiæ præstantia per totum fere orbem terrarum celebris, apud populum verbis regi solitum frustra et dixit et fecit omnia, quid alicui nostræ ætatis homini juvandæ reipublicæ causa faciendum fuisset, cum imperatores nostri ab ineunte ætate in umbra et otio educati more Endymionis sterterent ; **773** qui maturius cœnare soliti tantum a rerum gerendarum opportunitate abhorrebant ? quippe mala educatione prorsus corrupti, ut hiberno tempore flores, verno poma requirerent ? cives vero mercatorum et cauponum ingeniis præditi non modo non ad tubæ sonitum surgere, sed *nec avium garritu* excitari soliti, suaviter dormire

C Εἰ γοῦν λέγων καὶ πράττων ὁ Σόλων πρὸς πειθήνιον λόγοις ὁμήγυριν ἠλέγχετο μάτην ἀμφότερα μετιών, Σόλων ἐκεῖνος ὁ Κοδρίδης μὲν τὸ γένος, τῷ δὲ τῆς σοφίας περιόντι μικροῦ πᾶσαν τὴν τετράκλιμον ἐλθὼν, ὁποῖον ἄν τις τῶν καθ' ἡμᾶς εἰσενηνοχὼς τοῖς κοινοῖς ἐπήρκεσεν ἄν πράγμασιν, ὧν οἱ μὲν βασιλεῖς ἐν ῥᾳθυμίᾳ τραφέντες ἦσαν ἐξ ἀρχῆς καὶ ῥέγκοντες ἡδύτερον Ἐνδυμίωνος καὶ τὰ δεῖπνα πρωϊαίτερον προσιέμενοι, καὶ τοσοῦτον τῆς τῶν πραγμάτων εὐκαιρίας ἐκδιιστάμενοι, οἷα φαύλως ἐν τοῖς ὅλοις ἠγμένοι, ὡς ἐν χειμῶνι μὲν τὰ ἄνθη ζητεῖν, ἔαρος δὲ ποθεῖν ὁπωρίζεσθαι, τὸ δὲ πολίτευμα ἐμπορικόν τε καὶ κάπηλον τὸ φρονεῖν, καὶ μὴ μόνον οὐχὶ σάλπιγξι τοῦ λέχους ἀνιστάμενον

ἀλλ' οὐδ' ᾠδαῖς ὀρνίθων διυπνιζόμενον, ὡς καὶ τὸ ὅλον καθεῦδον ἡδέως καὶ μὴ ἐγνωκός ποτε πόλεμον ; τὸ δέ γε συντιθέναι ποιήματα καὶ τῶν διαμαρτόντων καθάπτεσθαι ἦν μὲν καὶ τοῦ μεγαλείου Σόλωνος, ἦν δ' ὡς ἔοικε, καὶ τοῦ τότε δήμου τῶν Ἀθηναίων, κνωμένου τὸ οὖς ταῖς τῶν εἰσηγήσεων χρησίμοις, ἡρέμα τε ὑπενδιδόντος ταῖς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν παραιφάσεσι. Καὶ ἄλλως δὲ τῷ πρὸς ὄνειδος ᾄδειν τιθασσοῖς λόγων μέροψιν ἔνεστί τι καὶ γλυκάζον σὺν τῷ στύφοντι ἐμφαινόμενον· καὶ ἡ μνήμη' ὅσα δὴ καὶ βιπὶς, τὸ παραμένον ἐν ψυχῇ καὶ ἐν θαπτόμενον ἐμπύρευμα τοῦ καλοῦ κατὰ ζῶσαν ἔτι φλόγα πυρὸς ἀναθάλπουσα, τὴν ἐφ' ὁμοίοις ἐσέπειτα διαμαρτίαν φυλάττεσθαι διανίστησι. Τοῖς δ' ἐς ἡμᾶς ἧς Κωνσταντίνου οἰκήτορσιν, εἰπεῖν δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἄλλων ὁρμωμένοις χωρῶν, οἱ ἔλεγχοι μώλωπες ἀκριβῶς. Τοῖς δὲ πολλοῖς οὐδ' ὧτα πεφύτευται τετρημένα εἰς νοῦν, οὐδ' ἡ Παφία τῆς ἐλευθερίας ὁπυία τίς ἐστιν ἐς δεῦρο κατείληπται, ὡς οὐδὲ γλυκύτης μέλιτος τοῖς μηδέπω γευσαμένοις μέλιτος. Ἐπεὶ τοίνυν ἀσύμφωνα τοῖς Σόλωνος τὰ ἡμέτερα, ἄγε τὰ μὲν τῶν ἐλέγχων παρήσομεν βούκεντρα, ἐς οὐδὲν ἕτερον προσληφθησόμενα ὅτι μὴ τῶν πλείστων ἑτεροζύγησιν (εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν οἳ χόρτον ἐν τοῖς κέρασιν ἔχουσι), τὴν δ' ἱστορίας καθ' εἱρμὸν ἐξόμεθα. [P. 377] Εἰ γὰρ καὶ τὰ τῶν βαρβάρων ᾄδειν ἀπεις πάμεθα, ἀλλ' οὖν τοῦ δρασσομένου τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν ἐν πολλοῖς τοὺς ὑψαύχενα. σφήλαντος καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας πλήσαντος, καὶ παραδόντος εἰς ὄλεθρον βαρβάρωτέροις ἑαυτῶν ἔθνεσι, χρεὼν μηδ' ἡμᾶς τὴν σιωπὴν εἰς τέλος ἐλέσθαι, χρήσασθαι δὲ τῷ λόγῳ πρὸς ἀνθομολόγησιν τῶν τεραστίων Θεοῦ, τοῦ « Ζῶ ἐγὼ » λέγοντος « εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς μου καὶ τοῖς μισοῦσί με ἐξολόθρευσιν, » καὶ αὖ πάλιν πρὸς Ἀβραάμ· « Τὸ δὲ ἔθνος ᾧ δουλεύσουσι, κρινῶ ἐγώ. »

A omnes, bellum prorsus ignorare did s ent? cæterum versus componere et vitia carpere, ea tempestate cum Solonis erat, viri illustrissimi, tum populi Atheniensis, cujus aures utilibus monitis capiebantur, quique optimorum virorum consiliis paulatim acquiescebat. Nam mansuetis ingeniis reprehensiones plus fere voluptatis afferunt quam doloris, eorumque memoria scintillas honestatis in animis velut ignem sub cineribus delitescentem ad cavenda in posterum similia delicta excitat. Nostra vero ætate Cpolitanis civibus et provincialibus quoque admonitiones plane vibices erant, nec vulgus aures habebat ad mentem perforatas, neque libertatis dulcedo quanta esset hactenus intellexerat, ut et mellis dulcedo ignota iis est qui

B id non gustarunt. Quoniam igitur nostra tempora ab ætate Solonis discrepant, age omissis reprehensionum stimulis, qui nihil aliud nisi odia 774 plerorumque irritarent (sunt enim, sunt qui fœnum in cornu gerant), historiam ordine prosequamur. Etsi enim nos res a Barbaris gestas scripturos negavimus, tamen cum is qui sapientum sapientiam confundit, superbos illos homines in multa infortunia conjecerit, eorumque facie ignominia impleta barbarioribus gentibus perdendos objecerit, repudiato silentio mirabilia Dei opera sunt celebranda, qui ait : « Ut vivo in perpetuum, ita de inimicis meis pœnas sumam, et eos qui me oderunt exstirpabo. » Et alio loco ad Abrahamum, « Gentem vero cui serviant, ego ulciscar. »

β'. Εἶχε μὲν δὴ οὕτω ταῦτα, καὶ ἡ Κωνσταντίνου καλλίπολις, τὸ κοινὸν ἁπάντων ἐντρύφημά τε καὶ ἐξάκουστον περιλάλημα, ᾑθάλωται πυρὶ καὶ ἠμαύρωται ἐάλω τε καὶ τοῦ πλούτου παντὸς κεκένωται, ὅσος τε δημόσιος ἦν καὶ τοῖς λεῴοις ἐπῳκείωτο καὶ ὅσος Θεῷ ἀφωσίωτο, παρὰ γενῶν ἑσπερίων σποραδικῶν, ἀφαυρῶν τὰ πλεῖστα καὶ ἀνωνύμων, εἰς λῃστρικὸν μὲν ἔκπλουν συγκροτηθέντων, ὀργάνῳ δὲ χρησαμένων καὶ προσωπείῳ εὐτυπώτῳ τῆς καθ' ἡμῶν κινήσεως τῷ κρούσασθαι πρύμναν εἰς ἄμυναν Ἰσαακίῳ τῷ ἐξ Ἀγγέλων καὶ ὃν ἐκεῖνος ἐφύτευσεν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπ' ἀπωλείᾳ τῆς πατρίδος, ὃν καὶ καλῶν κάλλιστον καί σφισιν ἐπέραστον ἀγώγιμον ἐπεφέροντο· ἡ γὰρ ὑπτιότης καὶ οἰκουρότης τῶν τὰ Ῥωμαίων χειριζόντων πράγματα δικαστὰς ἡμῶν καὶ κολαστὰς τοὺς λῃστὰς ἐπεισήνεγκεν. Ἐπὶ δὲ τοῖς συμβᾶσι πᾶσι τῇ βασιλίδι οὐδὲν σημεῖον ὑψόθεν ἢ καὶ γῆθεν ἐκφανθὲν ἔγνωσται, ὁποῖα ἄττα πολλὰ τοῖς πρότερον ξυνηνέχθησαν συμφορὰς ἀνδρῶν καὶ κακῶν ἐπαγωγὰς κηρεσιφόρους ὑποσημαίνοντα. Οὔτε γὰρ ψιάδες οὐρανόθεν ὕσθησαν αἱματόεσσαι, οὔτε θέρος ἔναιμον παρεξήλλακται, οὔτε λίθοι πυρόεντες ἐξ αἰθέρος ἠνέχθησαν, οὔτε τι ἕτερον ἐωράθη καὶ νοσηγηθὲν ὁπωσοῦν, ἀλλ' ἐμβάδι ἀψόφῳ καὶ χερσὶν ἀκροτήτοις πολύπους καὶ πολύχειρ τῇ πόλει καὶ ἡμῖν ἡ δίκη ἐπεισπέσοῦσα δυσπότμους ἐν ἀν-

C 2. Cum illo rerum statu clarissima urbs communes omnium deliciæ, omnium celebrata vocibus, incendio absumpta, deleta, capta, omnibus opibus tam sacris quam profanis, sive publicis sive privatis ab Occidentalium gentium colluvie spoliata esset, quæ gentes maxima ex parte obscuræ et ignobiles cum navigationem latrocinii causa suscepissent, suæ contra nos expeditioni speciosam causam prætexebant Isaaci Angeli restitutionem ; et quem is filium malo fato 775 in patriæ perniciem genuerat, comitem pulcherrimum et optatissimum adducebant. Nam eorum oscitantia et ignavia qui rerum potiebantur, effecit ut latrones isti nobis jus dicerent et pœnas irrogarent. Nec illæ

D clades urbis ullo portento vel cœlesti vel terrestri præsignificatæ sunt, id quod olim plerumque factum est, cum cædes hominum et excidia urbium imminebant, neque cruentæ guttæ cœlo deciderunt, neque sanguinea messis exstitit, nec igniti lapides ex æthere deciderunt, nec quidquam denique inusitati accidit, sed tacita et tranquilla vindicta multis manibus et pedibus ita nos oppressit, ut delicta probe ulta miserrimos omnium mortalium effecerit. Eo porro die quo urbs capta est, prædatores eas ædes in quas diverterant diripiebant ; et præter ea quæ ipsi indagabant, dominos

de occultis thesauris, nonnullos cum verberibus, multos blandis verbis, omnes cum comminationibus percontabantur. Qui cum alia se habere faterentur, alia indicarent, alia in conspectum afferrent : milites nulla erga hospites clementia, nulla benignitate, nec hospitiis nec victu **776** communicando, utebantur. Omnia superba, inhumana, immania erant. Domini per contumeliam ædibus suis ejiciebantur. Quibus de causis cum visum esset ducibus iis qui vellent urbe excedendi potestatem dare, cives turmatim abibant, pannis involuti, macie et pallore confecti, facie mortuis similes, oculis sanguine suffusis, quippe qui sanguine potius quam lacrymis flerent. Nam alii facultatum jacturam deplorabant : alii, ea ut re levioris momenti neglecta, aut filiolæ nubilis raptum aut conjugem amissam, alii denique aliud in itinere lugebant.

A

B

θρώποις εἰργάσατο, τιμωρὸς ὀφθεῖσα φιλότιμ
Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν ἡ πόλις ἐξ
κεν, οἱ σκυλευταὶ ταῖς ὀπηοῦν οἰκίαις ἐναυλισά
νοι τά τε ἔνδον διήρπαζον καὶ περὶ τῶν ἀφα
τοὺς δεσπότας ἀνέκρινον, πληγὰς ἐντείνοντες ἐνί
πολλοῖς δὲ καὶ προσηνῶς συγγινόμενοι, ταῖς
ἀπειλαῖς ἐπὶ πᾶσι χρώμενοι· ὡς δὲ τὰ μὲν ε
τὰ δ' ἐξέφαινον, τὰ μὲν ὀφθαλμοῖς προκείμενα
πρὸς τῶν ἐχόντων προσαγόμενα, τὰ δ' ὑπὸ σ
αὐτῶν ἀναδιφώμενα, καὶ φειδώ τις οὐκ ἦν π
σφίσιν οὐδὲ τῶν ἐνόντων μετάδοσις πρὸς τοὺς ἔ
τας, οὔτε μὴν συμμέθεξις ἑστίας ἢ ἑστιάσεως,
ὑπεροψία καὶ ἀμιξία καὶ μεθ' ὕβρεων ἁπαγ
καὶ ἀπόπεμψις, ἔδοξε διὰ ταῦτα τοῖς στρατηγο
ἀνεικέναι τοῖς βουλομένοις τὴν ἐκ τῆς πόλ
ἄπαρσιν. Κατὰ συμμορίας τοίνυν ἀγειρόμ
ἐξήεσαν, ῥακίοις ἐσπειραμένοι, ἀπαστίᾳ ἐκτε
γμένοι, τὸν χρῶτα τραπέντες, νεκρώδεις τὰς ὄ

καὶ ὄφαιμοι τοὺς ὀφθαλμούς, [378] ὡς πλέον αἵμασιν ἢπερ δάκρυσι κλαίοντες. Οἱ μὲν γὰρ θρήνων τὰς οὐσ
εἶχον ὑπόθεσιν, οἱ δὲ τὴν τούτων ἀποβολὴν ὡς οὔπω θλίβον ἐς μὴ λόγον τιθέμενοι, ἢ ὡραῖον γάμου κόρ
ὠλοφύροντο ἁρπαγὲν παρά του καὶ διακορηθὲν, ἢ ἀλόχου στέρησιν ἀπωδύροντο, καὶ ἄλλος ἄλλο τι κακ
ἀνῴμωζε πορευόμενος.

3. Ut autem de me quoque aliquid referam, multi ex familiaribus illo tristi et vere nefasto die in meam domum porticibus impositam, propter obscuritatem aditu difficilem (nam pulcherrimæ et amplissimæ ædes nostræ in Sphoracio sitæ altero incendio perierant), confluebant; et alioqui opportunus erat inde in maximum templum **777** receptus, cui vicina erat. Sed milites nihil impervestigatum relinquebant ; nec locus ullus sacer aut situ munitus supplices defendebat. Quocunque accurreres, ab hostibus abstractus, quo illis erat lubitum, abducebaris. Quas injurias cum cerneremus, ut tempus ferebat, rebus nostris consulebamus. Erat mihi familiaris quidam atque domesticus natione Venetus, qui domi meæ cum uxore et rebus suis victum tutumque receptum habebat ; is eo tempore nobis utilis fuit. Nam armis et militari habitu pro mercatorio sumptis, prædatores aliquandiu fortiter ædium ingressu depulit, se commilitonem eorum, et ædes eas præoccupasse simulans, et patria lingua cum eis quæ res postulabat colloquens. Cum autem illis catervatim irruentibus, Francis præsertim, qui, cæteris nec ingeniis nec corporibus similes, id unum se vereri jactant ne cœlum ruat, resistere non posset, auctor nobis fuit inde discedendi, ne capti a Barbaris nos in vincula conjiceremur, mulieres vero ad stupra et libidinem raperentur. Cum autem bonus ille pridem famulus et cliens, tum vero adjutor et tempore maxime necessario **778** defensor nos in alias ædes, ubi nobis noti Veneti habitabant, duceret, pauci simul exibamus, illo manibus nos trahente et ut prædam suam comitante, tristes et male vestiti. Sed ubi ad illam urbis partem Francis assignatam rursus pervenimus, inde profugimus, a famulis nostris omnibus, aliis alio dispersis, inhumaniter descrti, liberis nostris, qui non-

C

D

γ'. Ἵνα δὲ καὶ τὰ κατ' ἐμὲ συνείρω τῇ ἱστο
πολλοὶ τῶν συνήθων εἰς τοὐμὸν συνέδραμον οἴκ
τῆς στυγνῆς ἐκείνης καὶ δυσωνύμου ὄντως
φαυσάσης ἡμέρας, ὑπόστωον οὖσαν καὶ χαλε
προσπελάσαι καὶ ζοφώδη τὴν εἴσοδον· ὁ γὰρ
χος τῷ κάλλει καὶ τῷ μεγέθει μέγιστος οἶκος ἦ
ἐν τοῖς Σφωρακίου ἱδρυμένος ὑπὸ τοῦ δευτέρου
ρὸς ἠφάνισται. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως εὐμαρῶς ἐκ
εἰς τὸν μέγιστον εἰσδῦναι ναὸν, ἐπεὶ καὶ τῷ πρ
νει συνέκειτο. Ἀλλ' ἦν ἀνεξερεύνητον οὐδὲν
στρατεύμασιν, οὐδὲ τόπος εὐαγὴς καὶ τῇ θέσει π
ἔχων ἀσφάλειαν ἀσινὲς ἐτήρει τὸ προσρυόμε
ἀλλ' ὅπη τις ἄν καὶ προσέδραμεν, ἀπεσπᾶτο π
τῶν εἰσιόντων ἐκεῖ πολεμίων, καὶ ἔνθα πρὸς βου
ἐκείνοις ἀπήγετο. Ταῦθ' ὁρῶντες ἡμεῖς ἀνομ
μενα, ὡς ἐκ τῶν παρόντων εἴχομεν, τὸ σύμφο
μέτιμεν. Ἦν οὖν ἐμοί τις συνήθης τε καὶ συνέπ
ἐκ τοῦ τῶν Βενετίκων προελθὼς γένους, κορ
ἀξιούμενος καὶ τῆς ἐς τὸ σῶμα ἀσφαλείας κορ
μετέχων τοῖς οὖσιν ἅμα καὶ γυναικί. Οὗτος χρή
μος ἡμῖν ἐν τοῖς τότε καιροῖς γίνεται· Θωρακι
μενος γὰρ καὶ τὸν ἔμπορον εἰς στρατιώτην με
μειψάμενος μάλα ἐμβριθῶς ἀπεκρούετο τ
εἰσιόντας μέχρι τινὸς τὸ οἴκημα σκυλευτὰς,
συνοπλίτην ἐκείνοις ὑποκρινόμενος καὶ προειλη
ναι τὴν οἰκίαν σχηματιζόμενος, συμβαρβαρίζ
ἅμα σφίσι καὶ τὰ εἰκότα διαλεγόμενος. Ὡς δὲ οἱ μ
κατὰ πλῆθος εἰσέῤῥεον, ὁ δ' ἀντέχει, ἀπείρη
καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν Φραγκίσκων εἰσιόντ
μὴ τοῖς ἄλλοις ὄντας παραπλησίους καὶ τὰς γνώ
καὶ τὰ σώματα, μόνον δὲ τὸν οὐρανὸν δεδιέναι κ
πάζοντας μὴ εἴη σφίσιν ἐπιπεσὼν, μεταχω
ἐκεῖθεν ἡμῖν ὑποτίθησιν, ἵνα μὴ πρὸς τοῖς Βαρ
ροις γενόμενοι ἐν μὲν δεσμοῖς οἱ ἄνδρες ἡμεῖς
χρήματα εἴημεν, αἱ δὲ γυναῖκες ἐν ὕβρεσι καὶ ἐ
μνοις ἀπαγωγαῖς. Τοῦ χρηστοῦ τοίνυν ἐκείνου
πρώην οἰκότριβός τε καὶ πρόσφυγος, τότε δ' ἐ

θοῦ συνεργάτου κἀν τοῖς καιρίοις ὑπερασπίζοντος ἐς ἄλλην οἰκίαν ἡγησαμένου, γνωστοὺς ἡμῖν Βενετίκους τρέφουσαν, κατὰ βραχεῖς ἤξιμεν ἐκεῖθεν, ὡς δορύκτητος ἐκείνῳ κλῆρος, ἐκ χειρὸς ἑλκόμενοι κατηφεῖς καὶ δυσείμονες καὶ οὕτω παραπεμπόμενοι. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς πόλεως εἰς κλῆρον τοῖς Φραγκίσκοις ἐπέλαχε, μετανάσται πάλιν γινόμεθα, ὅτε καὶ τῶν ἐπὶ τῆς θεραπείας ἡμῶν ἄλλων ἄλλη διασπαρέντων καὶ πάντων ἀπανθρώπως ἡμᾶς παρεικότων ἐπωμάδια φέρειν ἡμεῖς ἠναγκάσμεθα τὰ μήπω τῶν παιδαρίων ποσὶ χρώμενα, στέγει δὲ ὑπὸ μάλην καὶ ἄῤῥενα παῖδα ὑπομαστίδιον, καὶ χωρεῖν οὕτω διὰ μίσου τῶν ἀγυιῶν. Ἡμέρας τοίνυν πέντε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῇ πόλει προσμείναντες ἀπαίρομεν καὶ ἡμεῖς. [P. 379] Ἦν δὲ τότε Σάββατον, κατὰ θείαν οἶμαι καὶ μὴ τυχηρὰν περίπτωσιν ἢ συγκυρίαν οὐτωσί πως συμβὰν ἄλογον, καὶ χειμὼν, ἐπὶ δὲ καὶ πρὸς ὠδῖσιν ἔτι ἡμῶν ἡ σύζυγος ὥστε καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ προαγόρευμα δ' φησιν εὔξασθαι μὴ γενέσθαι τὴν φυγὴν ἡμῶν χειμῶνος ἢ Σαββάτου, καὶ, « Οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, » ὡς εἴπερ ἐφ' ἡμῖν προείρητο, πέρας ἀτεχνῶς εἴληφεν. Ὡς δ' ἱκανοὶ συνήθεις καὶ συγγενεῖς καὶ πλῆθος ἕτερον κατὰ θέαν ἡμῶν συνδρομὸν τῆς πορείας εἰχόμεθα, ἐπ' ἴσης ἀγορᾷ μυρμήκων διιόντες τὰς τριόδους, προσυπήντων ἡμῖν οἱ στρατοὶ, οὐχ ὡπλισμένοι πρὸς ἀκρίβειαν, μαχαίρας δ' ἐπιμήκεις παρὰ πλευρὸν πλάγιον τοῦ ἵππου ἐξηρτημένοι καὶ παραξιφίδια ταῖς ζώναις ἐνιέμενα φέροντες, οἱ μὲν τῶν σκύλων ἔμφορτοι, οἱ δὲ τοὺς παριόντας αἰχμαλώτους ἐξιχνιάζοντες εἰ λαμπρὰν ἐσθῆτα περίκεινται διερῥωγότι περιστελλομένην χιτῶνι ἢ γοῦν ἀργύριον καὶ χρυσίον τῷ κόλπῳ ἐνθάπτουσιν, οἱ δὲ καὶ γυναικῶν ταῖς κάλλει διαφερούσαις πεπηγόσι βλέμμασι μηδὲ ῥᾳδίως ἀποσπωμένοις ἐνατενίζοντες ὡς ἁρπάσοντες αὐτίκα καὶ βιασόμενοι. Περὶ ταῖς γυναιξὶ τοίνυν ἡμεῖς δείσαντες τὰς μὲν ὡς ἐν σηκῷ τῷ μέσῳ ἡμῶν ἀπειλήφειμεν, ταῖς δὲ νεάνισιν ἐπεσκήψαμεν ἐντρίψασθαι πηλῷ τὰ πρόσωπα ἀντίῤῥοπα τῶν πρώην κομμώσεων καὶ τὸν πυρσὸν οὕτω κατασβέσαι τῶν παρειῶν, ἵνα μὴ ὡς ἐν νυκτὶ φρυκτωρούμενον πῦρ προκαλῆται τοὺς ὁδευτὰς πρῶτα μὲν θεατὰς, ἔπειτα δ' ἐραστὰς, ἐκ δὲ τούτου καὶ βιαστὰς, ἀνεύθυνον ὁρῶντας τὸ ἴδιον θέλημα, ἅμα καὶ χεῖρας ἱκέτιδας αἴροντες εἰς Θεὸν καὶ μετὰ σὺνοχῆς καρδίας τὸ στῆθος τύπτοντες καὶ δακρύοις τὰ ὄμματα τέγγοντες, εἴ πως ἅπαντες καὶ πᾶσαι τοὺς ὠμηστὰς ἐκείνους θῆρας σχοίημεν ἀδιαλώβητοι παρελθεῖν. Ἔδει δὲ διὰ τῆς Χρυσείας πύλης ἡμᾶς ἐξελθεῖν. Ὡς δὲ περὶ τὸν νεὼν ἤκομεν Μωκίου τοῦ καλλιμάρτυρος, ὑβριστὴς καὶ ἀνόσιος βάρβαρος ὡς ἀμνάδα λύκος ἐκ μέσων ἡμῶν ἁφαρπάζει κόρην εὐπλόκαμον, τινὸς τῶν ἐπὶ τῷ δικάζειν θυγάτριον. Πρὸς τὴν οἰκτροτάτην τοίνυν ταυτηνὶ θέαν ἡ μὲν συνοδία πᾶσα διαθροηθέντες ἐξεβοήσαμεν, ὁ δὲ πατὴρ τῆς παιδὸς γήρᾳ καὶ νόσῳ τετρυχωμένος, τότε δὲ καὶ σφαλεὶς κατὰ πέλματος, ὀλοφυρόμενος καὶ τῷ πηλῷ φυρόμενος δόχμιος ἔκειτο, ὡς εἰς συκίνην

dum ingredi poterant, humeris impositis. Et filiolum lactentem adhuc sub ala ferre et ita per medios vicos incedere coacti sumus. Et dies quinque post captam urbem commorati et ipsi discessimus die Sabbati. Quod divina providentia et non fortuito casu factum videtur. Accedebat et hiems, et nostra uxor vicina erat partui, ut illa Christi prædictio, quæ monet orandum esse ne fuga nostra in Sabbato et hieme fiat, et prægnantibus in diebus illis male ominatur, non secus ac si nostra causa dicta esset, exitum sortiretur. Ut vero complures familiares et cognati aliaque turba ad nostrum conspectum confluxerant, non aliter quam cœtus formicarum per trivia pergebamus, occurrentibus nabis exercitibus non accurate armatis, **779** sed prælongis ensibus ad latera equorum suspensis, et pugiones cingulis insertos gestantibus ; quorum alii manubiis onusti erant, alii prætereuntes captivos excutiebant, an sub lacsra tunica splendidam vestem celarent aut argentum aurumve in sinu occultarent. Alii mulieres forma præstantes ita defixis oculis intuebantur, quasi mox eas ad stuprum rapturi essent. Nos igitur mulieres, earum pudicitiæ metuentes, in medium agmen tanquam in ovile recepimus, adolescentulas vero cœno faciem illinere ut pridem fucis, atque ita ruborem genarum exstinguere jussimus, ne formæ venustas principio, ut viatores noctu elatus ignis, spectatores, deinde amatores, postremo raptores alliceret, cum sibi licere viderent omnia. Interim supplices ipsi manus ad Deum tendebamus, afflictis animis pectora plangentes et oculos rigantes lacrymis, si quo modo omnes immanes istas feras salvi et inviolata pudicitia evaderemus. Cum autem nobis per Auream portam exeundum esset, ut ad inclyti martyris Mocii ædem venimus, insolens et nefarius quidam barbarus **780** puellam formosam, judicis cujusdam filiam, e medio nostrum tanquam lupus agnam abripit. Quo miserrimo spectaculo totus cœtus noster consternatus exclamavit ; puellæ vero pater, senio et morbo afflictus, tum etiam in cœnum prolapsus ac contaminatus, jacens crebro me tanquam ficulnum præsidium intuebatur, et nominatim orabat ut sibi pro virili ad puellam recuperandam adjumento essem. Itaque statim conversus vestigia raptoris persequor, cum lacrymis vim factam proclamans, et supplicibus gestibus opem prætereuntium militum implorans, qui linguæ nostræ non plane rudes erant, quorumdam etiam manibus prehensatis. Et vix quosdam ad commiserationem ita flexi, ut impudentem et libidinosum illum hircum ulcisci cupientes a me ad ædes illas perducerentur. Quo cum ventum esset, mulierosus ille virgine introducta in foribus stabat, ut si qui vim facturi essent, eos repelleret. Ego vero digito eum commonstrans, « Iste, » inquam, » luce teste injurius vestræ nobilitatis edicta contempsit. **781** Vos enim edixistis, de conjugatæ mulieris aut virginis aut dedicatæ Deo puellæ vel impu-

dico aspectu, si caveri possit, quisquam contaminetur, et jusjurandum ea de re sanctissimum dedistis. At iste, vestra auctoritate contempta, in conspectu multorum, ut salax asinus, in virgines impetum facere non dubitavit. Vos igitur vestris legibus et armis nos defendite, lacrymis his deliniti, quas Deus admittit etiam, et natura maximum mutuæ misericordiæ incitamentum in oculos nostros derivavit. Quodsi et vos liberos habetis, per conjuges et charissima pignora obtestor ut nobis supplicibus manum porrigatis. Obtestor per divinum sepulcrum et Christi præcepta, quæ Christiani omnes jubent ea facere hominibus, quæ ab iisdem sibi præstari cupiant. » His verbis ex tempore usus virorum illorum animos excitavi, ut puellam serio repeterent. At ille principio verba illorum contemnebat, amore et iracundia duobus violentissimis affectibus occupatus. Sed cum irati instarent et suspendium ei minitarentur ut injurio simul et impudico, denique verba illa non ex labiis sed ex pectore promanare cerneret, vix tandem minis expugnatus puellam **782** restituit. Pater conspectu filiæ exhilaratus, et lacrymis Deo libatis ob fœdas illas nuptias propulsatas, surgit et rursus nobiscum proficiscitur.

A ἐπικουρίαν ἀφορῶν συχνάκις ἐμὲ, καὶ πρὸς ὄνομα δεόμενος συνάρασθαί οἱ τὰ δυνατὰ πρὸς τὴν τῆς παιδὸς ἀπόλυσιν. Ἐπιστραφεὶς οὖν αὐτίκα μάλα, ὡς εἶχον, κατ' ἴχνια τοῦ ἁρπαγος ἔβαινον, μετὰ δακρύων τὴν βίαν ἐπιβοώμενος, καὶ σχήμασιν ἱλασίμοις εἰς ἀρωγὴν ἐπισπώμενος τοὺς μὴ πάντη ἀμαθεῖς τῆς ἡμετέρας φωνῆς ἐκ τοῦ στρατεύματος παριόντας, ἔστι δ' ὧν καὶ χειρὸς ἁπτόμενος. Καὶ μόλις ἴσχυσά τινας [P. 580] οὕτως ἐς οἶκτον προκαλέσασθαι ὡς μετιέναι ζητεῖν ἐκεῖνον τὸν ἀναιδῆ καὶ φιλόσαρκον. Ἡγούμην τοίνυν αὐτὸς, οἱ δ' ἑψίποντο. Ὡι δ' ἐπέστημεν ἔνθα ὁ φιλογύνθς κατέλυεν, ὁ μὲν τὴν κόρην εἴσω ἐκπέμψας πρὸς τοῖς πυλῶσιν εἱστήκει, τοὺς ἀντιστησομένους ἀποκρουσόμενος, ἐγὼ δὲ αὐτὸν δακτύλῳ ὑποδείξας « Οὗτος, » εἶπον, « ὁ ἐπὶ μάρτυρι τῷ φωτὶ ἀδικῶν, καὶ τῶν εὖ γεγονότων

B ὑμῶν παραβλεπόμενος τὰ ἐντάλματα. Ὑμεῖς μὲν γὰρ γυναιξὶ ταῖς ὑπὸ ζυγὸν καὶ ταῖς ὅλως ἀπειράτοις ἀνδρὸς, καί γε ἔτι ταῖς ἀποθριξαμέναις Θεῷ. μηδὲ μοιγικοῦ μέχρι βλέμματος, εἰ δυνατὸν, συνελθεῖν ἐθεσπίσατε, καὶ ὅρκοις τὰ περὶ τούτων φρικώδεσι διειλήφατε· ὁ δὲ ἀποφλαυρίσας τὰς ὑμῶν ἐντολὰς, ταῖς παρθενικαῖς ἐπὶ μάρτυσι πολλοῖς ὀνηδὸν ἐπιβριμώμενος οὐχὶ δέδιε. Τοῖς αὐτῶν ὑπ ὑμῶν νόμοις καὶ τοῖς ἐν χερσὶν ἡμῖν ἐπαμύνατε, μαλαχθέντες τούτοις τοῖς δάκρυσιν, ἃ καὶ Θεὸς προσίεται καὶ ἡμῖν ἡ φύσις ἐς τὸν πρὸς ἀλλήλους οἶκτον βοήθημα μέγιστον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπωχέτευσεν. Εἰ δὲ καὶ πατέρες παίδων ὑμεῖς, ναὶ πρὸς τῶν συλλίκτρων καὶ τῶν φίλων ὑμῖν τέκνων τοῖς ἱκέταις ὑμῶν χεῖρα ὀρέξατε, ναὶ πρὸς τοῦ τάφου τοῦ Θεοδέγμονος καὶ τῶν Χριστοῦ παραιφάσεων, αἳ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ καλουμένοις κοινῶς πᾶσιν ὑποτιθέασιν ἐκεῖνα ποιεῖν τοῖς ἀνθρώποις ἃ καὶ σφίσιν ὑπ' ἐκείνων γενέσθαι βούλονται. » Τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὡς ἐξ ἐφόδου χρησάμενος τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων φρονήματα διανέστησα. Οἰκοῦν ἐνέκειντο τὴν κόρην αἰτούμενοι. Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα ὑπερεώρα, ἔρωτι καὶ θυμῷ τυραννικωτάτοις δυσὶ πάθεσιν ἐνισχόμενος· ὡς δὲ εἰς ὀργὴν ἐπιφρίσσοντας ἐώρα τοὺς ἄνδρας καὶ προτείνοντας ἐκείνῳ τὴν ἐπὶ σκόλοπος ἀπαιώρησιν ὡς ἀδίκῳ ἅμα καὶ ἀναιδεῖ, τὸ δ' ὅλον οὐκ ἀπὸ χειλέων μόνον, ἀλλὰ καὶ καρδίας τὴν διάλεξιν ἐκείνῳ πεποιημένους, ἐνδίδωσί τε μόγις καὶ τὴν κόρην ἀποδίδωσι. Περιχαρὴς οὖν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς παιδὸς φανεὶς ὁ πατὴρ, καὶ σπείσας Θεῷ δάκρυα ἐπὶ τοῖς ἀστεφανώτοις ἐκείνοις καὶ ἀνυμεναίοις νυμφεύμασιν, ἀναστὰς αὖθις σὺν ἡμῖν ἐπορεύετο.

4. Postquam urbe excessimus, alii aliter Deo gratias agebant et fortunas suas cum ejulatu miserabantur. Ego vero recta in faciem prolapsus tantum non cum mœnibus expostulabam, quod sola essent integra nec lacrymarent nec in tumulum corruissent, sed adhuc erecta starent. « Nam si (inquam) ea quorum causa condita estis, jam ferro et igni penitus sublata conciderunt, cur vos adhuc statis ? quem posthac tegetis et custodietis ? nisi forte hostibus exitium moliemini in die iræ, cum Dominus ad eos a quibus nos ita tractati sumus frangendos insurrexerit, et Occidentem forsitan, ut David vaticinatus est, conculcarit ? et tu quoque, regina urbium, urbs amplissima, urbs magni regis, tabernaculum Altissimi, laudatio et celebratio ministrorum ejus, deliciæ hospitum,

C δ'. Ὡς δὲ τῆς πόλεως ἐξήειμεν, ἄλλοι μὲν ἄλλως ἀνθωμολογοῦντο Θεῷ χαριστήρια καὶ τὰ καθ' αὑτοὺς ἀνωλόλυζον, ἐγὼ δὲ ῥίψας ἐμαυτὸν ὡς εἶχον ἐκ τοὐδάφος μόνον οὐκ ἐμεμψιμοίρουν τοῖς τείχεσιν ὡς μόνοις ἀπαθέσι μηδὲ κατάγουσι δάκρυα, μήτι μὴν εἰς χῶμα κειμένοις, ἀλλ' ὀρθίαν εἰσέτι στάσιν ἔχουσιν. « Εἰ γὰρ ὧν ἕνεκα ἐκτίσθητε » εἶπον, « εἰς τέλος ἤδη ἐξέλιπον, πυρὶ καὶ πολέμῳ ἠμαυρωμένα, τί ὑμῖν ἔτι καὶ τῷ ἑστάναι ; καὶ τίνα περιστελεῖτε καὶ φυλάξεσθε μετέπειτα ; εἰ μή γε τοῖς πολεμίοις ἀποτινεῖτε τὸν ὄλεθρον (60) ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, ὅτε ἀναστῇ Κύριος θραῦσαι τοὺς ἡμᾶς οὕτω διαθέμενος, ἐπιδεδηκὼς ἴσως ἐπὶ δυσμῶν κατὰ τὴν Δαβιδικὴν προαγόρευσιν ; Καὶ σὺ δὲ, ὦ πόλις, ἔφην, βασίλεια, [P. 381] πόλις περιοχῆς, πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, σκήνωμα Ὑψίστου, αἴνεσις καὶ ὕμνησις τῶν αὐτοῦ θεραπόντων καὶ προσφιλὲς ξενοδόχημα,

D

Hier. Wolfii notæ.

(60) Εἰ μή γε τοῖς πολεμίοις ἀποτινεῖτε τὸν ὄλεθρον. Μή γε rectius legi quam μήτε, vetustus codex declarat, cujus hæc verba sunt : Εἰ μὴ διὰ τὸ ἵνα ἀνταποδώσετε τοῖς πολεμίοις τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Unde apparet etiam pro ἀποτενεῖτε, quod ab ἀποτείνω formatur, legendum esse ἀποτινεῖτε, ab ἀποτίνω, quod idem valet quod ἀνταποδιδόναι.

καὶ βασιλὶς μὲν τῶν βασιλίδων, πόλεων, ἄσμα δὲ ἀσμάτων καὶ λαμπρότης λαμπροτήτων, καὶ τῶν σπανίων πανταχῆ θεαμάτων σπανιώτερον ὅραμα, τίς ὁ διασπάσας ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ὡς ἐκ μητρὸς φίλης τέκνα φιλούμενα; τίνες γενοίμεθα; ποῖ τραποίμεθα; ποίαν παραψυχὴν εὕροιμεν γυμνοὶ, ὡς ἐκ κοιλίας μητρὸς τῶν σῶν ἐκσπασθέντες κόλπων, καὶ φανέντες παρ' ἔθνεσι κιθάρα καὶ θρύλλημά, ἀδελφοὶ Σειρήνων, ἑταῖροι στρουθῶν, καὶ ψωμιζόμενοι μὲν ἀνάγκας, ὕδωρ δὲ χολῆς ποτιζόμενοι; Πότε σε θεασόμεθα οὐχ ὡς νῦν πεδίον ἀφανισμοῦ καὶ κοιλάδα κλαυθμῶνος καὶ πατουμένην ὑπὸ στρατοπέδων, εἴτε μὴν ἐξουθενημένην καὶ ἀπωσμένην. ἀλλ' ἐξαιρουμένην καὶ σωζομένην, καὶ προσκυνουμένην ὑπὸ τῶν ταπεινωσάντων σε καὶ παροξυνάντων σε, καὶ γάλα ἐθνῶν θηλάζουσαν καὶ πλοῦτον βασιλέων ὡς πρώην ἔδουσαν; πότε δὲ καὶ ὡς φύλλα συκῆς καὶ χιτῶνας δερματίνους ἀποβαλούμεθα τὸ ῥικνὰ ταῦτα ῥάκη καὶ μηδὲ τοῦ παντὸς ἐξικνούμενα σώματος, ἃ ἡμῖν περιέθεντο οἱ ἐπίβουλοι ὡς ὄφεις ἀλλόφυλοι, τὰ σύνοικα ἡμῖν κατὰ καὶ ἐπίβουλα καὶ βαρύζηλα, ἐπενδυσόμεθα δ' αὖθις τοὺς ἐξ ὑφῆς στιλπνοτέρας καὶ χλιδῶντας χιτῶνας, οὓς πρώην περιεκείμεθα; Ἀλλ' ἵλασαι Θεὸν, ἁγιωτάτη τῶν πόλεων· προβαλοῦ τοὺς νεὼς, τὰ τῶν μαρτύρων λειπόμενα, τὰς συμφορὰς αὐτὰς, τῶν πειρατηρίων τὸ μέγεθος, ὧν εἰς κόρον μετέσχηκας, ἀνδράσιν ἀνοσίοις ἐκδοθεῖσα εἰς πύρωσιν. Ἐπικάλεσαι γάρ με, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις μὲ. Ἆρα δὲ προσθήσω καὶ εἰς σέ ποτε ἐπιβλέψαι, παμμέγιστε ναὶ καὶ θειότατε, οὐρανέ ἐπίγειε, θρόνε δόξης Θεοῦ, Χερουβικὸν ὄχημα, στερέωμα δεύτερον, ἀγγέλλον τὴν τῶν χειρῶν Θεοῦ ποίησιν, θέαμα καὶ ἔργον ἐνδικὸν καὶ εὔριζον πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα; Καὶ τίς ὁ ἐπαγγελλόμενος εἰ μὴ μόνος ὁ ἐν οἷς πέπονθε πειρασθεὶς τοῖς πειραζομένοις βοηθεῖν ἐπιστάμενος, καὶ ῥυόμενος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερροτέρων αὐτοῦ καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διαρπαζόντων αὐτὸν, καὶ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων ἀεὶ πρὸς τὸ βέλτιον; »

corum, splendor splendorum, et rebus visu raris spectaculum rarius, quis nos a te avulsit ut a cara matre caros liberos? qui erimus? quo nos vertamus? quam consolationem inveniemus, nudi a tuo sinu ut ex utero matris avulsi? quando te spectabimus, non talem qualis nunc es, campum vastitatis, vallem luctus, conculcatam ab exercitibus, redactam ad nihilum et profligatam, sed exaltatam et incolumem, et adorandam ab iis qui te depresserunt et irritarunt, et bona gentium sugentem, et divitias regum ut ante comedentem? quando tandem, ut ficulna folia et pelliceas tunicas, laceros istos pannos nec totum corpus obtegentes abjiciemus? quibus nos barbari ut insidiosi serpentes, mala conjuncta et infesta circumdederunt? age vero, urbs sanctissima, placato Deum, prætende templa, martyrum reliquias, ipsas calamitates, cladium magnitudinem quibus es oppressa, nefariis viris ad incendendum data. Jubet enim invocari se tempore necessitatis tuæ: nam fore ut ipse te eripiat, tu vero eum laudes. Numquid, templum amplissimum et divinissimum, unquam posthac te videbo, cœlum terrenum, solium gloriæ Dei, cherubice currus, firmamentum alterum, fabricam manuum Dei annuntians, spectaculum et opus singulare, firmum universæ terræ decus? et quis est qui pollicetur, nisi is solus qui in suopte supplicio tentatus, iis qui tentantur, succurrere didicit? qui inopem ex manu fortiorum et pauperem et mendicum a prædatoribus eripit, qui omnia facit ac subinde commutat in melius.

ε', Ταῦτ' ἐξ ὑπεράντλου ταῖς ἀχθηδόσι ψυχῆς κενώσαντες πορευόμενοι ἐπορευόμεθα, κλαίοντες καὶ βάλλοντες τοὺς θρήνους ὡς σπέρματα. Εἰ δὲ καὶ ἐρχόμενοι ἤξομεν, αἴροντες ἐν ἀγαλλιάσει τὰ τῆς δεξιωτέρας ἀλλοιώσεως δράγματα, δῶρον τοῦτο Θεοῦ τοῦ παρακαλοῦντος τοὺς ὀλιγοψύχους καὶ σωτηρίου περιτιθέντος ἱματιον καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης ἐνδύσαντος. Προῆγε δὲ ἡμῶν ὁ οἰκουμενικὸς ἀρχιποιμὴν, μὴ πήραν φέρων, μὴ χρυσὸν ἐπὶ τὴν ὀσφὺν, ἄραβδος καὶ ἀσάνδαλος καὶ χιτώνιον ἓν περικείμενος, ἐντελὴς εὐαγγελικὸς ἀπόστολος, ἢ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ ἀντίμιμος, καθ' ὅσον ὄναρίῳ πτωχικῷ ἐποχούμενος μεθίστατο τῆς νέας Σιὼν, οὐ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐσχεδίαζε θρίαμβον. Τότε δ' οὖν πέρας τῆς ὁδοῦ τὴν [P. 382] Σηλυβρίαν (61) ἡμεῖς θέμενοι τοῦ λοιποῦ τοῦ πλάνου πεπαύμεθα, ἀνύβριστοι πανοικὶ, τὸ μέγα τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς φιλοτίμημα καὶ ἀείμνηστον καὶ τέλειον δώρημα, μηδ' ἀρθρέμβολα καὶ

5. Quæ cum ex animo doloribus redundante effudissemus, continenter ibamus plorantes et lacrymas tanquam semina spargentes. Si vero rediturі sumus prosperioris mutationis manipulos collecturi, Dei munus id erit, qui pusillanimes confirmat, qui eos salutis veste induit et tunica lætitiæ amicit. Antecedebat autem nos œcumenicus summus pastor, non peram ferens, non aurum in zona, sine baculo, sine calceis, una tunicula indutus, integer evangelicus apostolus, aut potius Christi exemplar, quatenus paupere asello vectus nova Sione discedebat, non autem triumphans illam ingrediebatur. Ac tum nos Selybriam profecti oberrare destitimus, tota familia inviolata, quæ magna Dei liberalitas est et sempiterna perfectaque munificentia, non ferreis manicis, non funibus vincti, non pugnis cæsi, ut multi ex nostris pecuniæ dandæ causa; et a solo Deo enutriti, qui

Hier. Wolfii notæ.

(61) Σηλυβρίαν. Σηλυμβρίαν. Etiam apud Demosthenem nostrum hæc vox alias cum, alias sine μ scribitur, ut et ἀρύμβας et ἀρύββας. Quod accidere videtur propter litterarum β et μ notas alicubi non dissimiles.

cibum omnibus opportuno tempore curat et pullos corvorum se invocantes largiter pascit, et agrestia lilia, quæ neque nent neque seminant, splendide vestit. Num rustici et plebeii homines nobis Byzantinis magis insultabant, et mendicitatis ac nuditatis miseriam æqualitatem amenter nominabant, vicinorum malis nihilo facti prudentiores. Multi etiam homines, injurii Deum laudabant scilicet, quod ditati essent popularium pretiosis facultatibus vili pretio redemptis. Necdum enim taurivoros Latinos in ædes suas receperant, neque norant, ut merum simul, quemadmodum et bilem, importune effunderent, et Romanos superbe et contemptim haberent.

σχοινοδέσμους κἀπὶ τῶν κροτάφων ἀστραγάλους ὡς πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς δεξάμενοι διὰ χρημάτων ἀπόδοσιν, καὶ πρὸς μόνου Θεοῦ τρεφόμενοι τοῦ τὴν τροφὴν ἐν εὐκαιρίᾳ πᾶσι βραβεύοντος καὶ τοὺς νεοσσοὺς τῶν κοράκων τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν δειπνίζοντος ἐς τὸ ἄφθονον, ἔτι γε μὴν τὰ μήτε νήθοντα μήτε σπείροντα κρίνα τοῦ ἀγροῦ φιλοτίμως ἐνδύοντος. Οἱ δ' ἀγροῖκοι καὶ ἀγελαῖοι ἐπεκερτόμων μᾶλλον τοῖς ἐκ Βυζαντίου ἡμῖν, καὶ τὴν ἐν πτωχείᾳ καὶ γυμνότητι κακουχίαν ἰσοπολιτείαν ἀφρόνως ὠνόμαζον, οὐ τοῖς τῶν πέλας κακοῖς παιδευόμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀνομίαν ὑπολαμβάνοντες, « Εὐλογητὸς Κύριος, ὅτι πεπλουτήκαμεν, » ἔλεγον, ὀλίγου τὰς τῶν συμφυλετῶν οὐσίας ἀποδιδομένας ὠνούμενοι. Οὐ γὰρ πὼ βουθοίνας εἰσψκίσαντο Λατίνους, καὶ εἴδοσαν ὅπως μὲν τὸν ἄκρατον οἶνον ὁμοῦ καὶ ζωρότερον ὥσπερ καὶ τὸν χόλον ἀκέραστον χέουσιν, ὅπως δὲ Ῥωμαίοις ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει προσφέρονται.

Ac noster status, eorumque qui ejusdem conditionis et litteris eruditi erant, talis fuit. Improbus autem grex et circumforanea turba ditescebat profanandis denuo sacris, quæ Latini vendebant, iisque **786** tanquam communi merce cauponandis, quasi vero direpta e templis Dei esse desiissent. Hostes porro luxui et deliciis vacabant, iis præsertim quæ ad Romanorum derisum et ludibrium pertinerent. Nam vestibus lati clavi non necessitatis sed risus gratia induti per vicos incedebant, lineas mitras equorum verticibus imponebant; et quæ in humeris dependent, albas fascias maxillis bestiarum alligabant, atque ita passim urbem perequitabant. Alii calamos scriptorios, atramentaria et libellos gestabant, qua re nos ut scribas sugillabant. Maxima vero pars mulieres a se stupratas longis peplis indutas et capillis in unum nodum tortis et in tergum rejectis in equis vehebant. Muliebribus vero pileolis, et dependentibus a temporibus crispis et albis crinibus, equos suos ornabant, ac totos dies comessabantur et potabant, alii cupediis et lautitiis intenti, alii patrio cibo vescentes, quæ erant terga bubularum carnium lebetibus immissa, et succidiæ cum fabacea farina elixæ, ut et **787** intinctus ex alliis et liquor ex aliis acribus humoribus confectus. Post manubiarum partitionem sacra minime a profano distinguebantur, sed ex æquo corporis usibus utraque adhibebantur, sine ullo Numinis et religionis respectu, adeo ut Christi et sanctorum divinis imaginibus pro sellis et scabellis uterentur.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἡμέτερα καὶ τῶν οἳ συνεκοινώνουν σχήματος καὶ τῶν λογικῶν ἐν μεθέξει παιδεύσεων. Οἱ δ' ἐκ τῆς φαύλης συμμορίας καὶ ἀγοραῖοι · ἐχρηματίζοντο, καὶ πάλιν τὰ θεῖα βεβηλοῦντες ὑπὸ Λατίνων ἀποδιδόμενα καὶ ὡς κοινὸν ἀργύριον ἐμπορευόμενοι, ὡς εἴπερ τῶν ναῶν ἀρρημένα καὶ τὸ εἶναι Θεοῦ ἀπεβάλοντο. Τὸ δὲ πρ ἀντίπαλον ἐν ἀσελγείαις ἦν καὶ τρυφαῖς, καὶ τούτ ταῖς ἀσέμνοις μάλιστα, καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐν κ μφδίᾳ ἐθῶν. Τῶν γὰρ ἱματίων τὰ πλατύσημα μ κατὰ χρείαν, πρὸς δὲ γέλων περιβαλλόμενοι τ ἀγυιὰς περιῄεσαν, καὶ τὰς ὀθονοσυνεπεῖς περικρ νίους καλύπτρας ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀχημάτων π τιθέντες καὶ τὰ κατὰ νώτου κεχυμένα λευκ ταῖς ἱππείαις γένυσιν αὐτῶν περιδέοντες ἄλλη ἄλλῃ τῆς πόλεως ἐξιππάζοντο. Οἱ δὲ γραφέας ὀνικας καὶ δοχεῖα μέλανος φέροντες τόμοις τὴν χεῖρα ἔδίδοσαν, ὡς γραμματέας ἡμᾶς τωθάζοντες. Οἱ δὲ πλείους τὰς μὲν ὑπὸ αφῶν βιασθείσας ἐπὶ τῶν ἵππων ἀνεῖχον, τανυπέπλους τινὰς καὶ ἀπηνηκώτους (62) καὶ τὰς τρίχας συνεστραμμένας εἰς ὀπίσθιον ἕν πλοχμὸν, τὰ δὲ γυναικεῖα τυμπάνια καὶ τὰ τῶ οὖλων καὶ λευκῶν τριχῶν ἐπικροτάφια καθέμ τοῖς ἵπποις περιετίθεσαν. Ἐκώμαζόν τε καὶ ἡρ τίζοντο πανημέριοι, οἱ μὲν βρωμάτων μαγγανείᾳ προσκείμενοι, οἱ δὲ καὶ τὴν πάτριαν ἐδωδὴν προτιθέμενοι ἐπιδείπνιον, ἥτις ἦν νῶτοι βοείων κρεῶν διαχαλώμενοι λέβησι καὶ συῶν τεμάχη ταριχηρὰ κυάμοις ἀλητοῖς συνεψόμενα, ὥσπερ καὶ τὸ ἐκ σκορόδων ἐπέμβαμμά τε καὶ σύνθεμα ἐξ ἄλλων χυμῶν δριμυσσόντων τὴν αἴσθησιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ σκῦλ διενείμαντο, οὐκ ἦν τις παρ' ἐκείνοις διαστολὴ ἐπίπλων καὶ σκευῶν βεβήλων τε καὶ ἁγίων, ἀλλ' ἐπ' ἴσ ἅπασιν εἰς τὰς σωματικὰς χρείας ἐκέχρηντο, Θεοῦ καὶ θέμιδος κατὰ μηδὲν ἐμπαζόμενοι. Τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ κ τῶν ἁγίων [P. 383] θεῖα εἰκάσματα εἰς ἕδρας καὶ ποδῶν θρανίδας παρῆγον.

6. Postquam provincias et urbes sortiri cœperunt, vecordiam, ne insaniam dicam, virorum superbia tumentium incomparabilem non sine summa admiratione cerneres. Quasi enim jam reges regum effecti et orbem terrarum suis manibus complexi, in Romanas provincias descriptores miserunt, ut

ς'. Ὡς δὲ καὶ κλήρους πόλεων καὶ χωρῶν ἤρξαντο βάλλειν, ἦν ἰδέσθαι καὶ θέσθαι ὅτι διὰ πλείστου τοῦ θαύματος ἀνδρῶν τυφομανῶν μὴ ξυμβλητὴν ἀπόνοιαν, εἴτ' οὖν παράνοιαν εἰπεῖν οἰκειότερον. Ὡς γὰρ βασιλέων ἤδη βασιλεῖς καθεστῶτες καὶ τὸ περίγειον ἅπαν ἐν χερσὶν ἔχοντες, τοῖς μὲν Ῥωμαϊκοῖς σχοινίσμασιν

Hier. Wolfii notæ.

(62) Ἀπηνηκώτους. Ἀπηνηνηκώτους. **Utrumque perperam esse arbitror, neutrum certe intelligo.**

ἀπογραφεῖς ἐπέστησαν, γνῶναι πρότερον τὰς ἐπετείους ἀποφορὰς θέλοντες, εἶθ' οὕτω κατὰ πάλους αὐτὰ μερίσασθαι, τὰς δὲ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσι καρπουμένας ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἐκ τοῦ αὐτίκα διείλοντο. Ἥ τε οὖν ἐν πόλεσιν εὐδαίμων καὶ πρὸς τῷ Νείλῳ κειμένη Ἀλεξάνδρεια τῷ τε κλήρῳ ὑπέκειτο καὶ Λιβύη, καὶ Λιβύης τὰ ἐς Νομάδας καὶ Γάδειρα παρατείνοντα, Πάρθοι τε καὶ Πέρσαι, ἐπὶ δὲ Ἴβηρες ἕῳοι καὶ Ἀσσυρία γῆ καὶ Ὑρκανοί, καὶ ὅσα οἱ πρὸς ἕω μέγιστοι ποταμοὶ τοῖς ὕδασι διειλήφασιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ πρὸς βορρᾶν νενευκότα κλίματα εἰάθη ἀκλήρωτα, ἀλλὰ κἀκεῖνα οἱ αὐτοὶ διενείμαντο. Καὶ ὁ μὲν ὡς ἱπποτρόφους καὶ φόροις περιβριθεῖς ἃς ἐκληρώσατο πόλεις δι' ἐπαίνου ἐτίθετο καὶ ταῦ κλήρου ἑαυτὸν ἐμακάριζεν, ὁ δὲ ὡς κομώσας ἄλλοις ἀγαθοῖς θαυμάζων οὐκ ἔληγεν. Οἱ δὲ καὶ περὶ κλήρου πόλεων ἤρισαν, καὶ ἀντέδοσαν ἄλλοις ἕτεροι καὶ ἀντέλαβον πόλεις καὶ ὅρια. Τινὲς δὲ καὶ μάλα δόξαν ἀσπάσιον τὸν Ἰκόνιον εἰς κλῆρον εἰληφέναι ἠγωνίσαντο. Καὶ πύλας τῆς πόλεως καὶ τέμαχος τῆς ἁλύσεως, ἣ διαταθεῖσα συνεῖχε τὸν ναύσταθμον, τοῖς ἐν Συρίᾳ ὁμογενέσι μετὰ πλείστων πλοίων πεπόμφασι, καὶ διαφῆκαν ἀγγέλους ἀπανταχῇ τὴν τῆς πόλεως διατρανώσοντας ἅλωσιν. Δεῆσαν δὲ καὶ βασιλέα χρισθῆναι, εἰς τὸν μέγιστον νεὼν παραγίνονται τῶν ὁπαδῶν τοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖσε γὰρ συνερχόμενοι περὶ τῶν πρακτέων σφίσιν ἐβουλεύοντο. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα κατὰ τι πάτριον ἔθιμον κρατῆρας τέσσαρας στιχηδὸν ἐσκέπτοντο διαθέσθαι, ὧν εἰς τὴν ἀναίμακτον θυσίαν στέγειν ἤμελλε, καὶ οὕτως ἐνδοῦναι τοῖς θυηπόλοις ἐξ' ἑκάστῃ κλήσει τῶν εἰς ἀρχὴν ἐπιλεγέντων αἵρειν ἕνα τῶν σκύφων καὶ προσάγειν αὐτοῖς· ἐκεῖνος δ' ἦν ὁ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν ἀρχὴν προκριθησόμενος, ὁ καὶ λαχὼν τὸ ποτήριον τὸ τοῦ θείου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ μέτοχον. Δόξαν δὲ τῷ Βενετίας δουκὶ τῷ Δανδούλῳ εἰς ψῆφον ἀπολυθῆναι τὴν πρόβλησιν, ἐκλέγοντες ψηφηφόροι πέντε μὲν ἐκ τοῦ τῶν Φραγκίσκων καὶ Λαμπάρδων γένους, οἱ παρ' ἐκείνοις ἄριστοι, ἐκ δὲ τῶν Βενετίκων ὁμοίως ἕτεροι πέντε. Καὶ τῆς τῶν πλειόνων ψήφου κρατησάσης ὁ τῆς ἀρχῆς ἔπεσε κλῆρος πρὸς Βαλδουῖνον τὸν τῆς Φλάνδρας κόμητα, πλὴν ὡς ἤδετο παρὰ πᾶσι, κατὰ δόλον τε καὶ περίνοιαν τοῦ δουκὸς Βενενίας Δανδούλου. Ἠρὸς γὰρ ὢν οὗτος τὰς ὄψεις, καὶ τοῦ κλήρου κατὰ τοῦτο τῶν ἀρξόντων διαγραφεὶς, ἠβούλετο χειρίζειν τὴν βασιλείαν τὸν τὸ ἦθός τε ἱλαρώτατον καὶ μὴ τὸ φροκεῖν ἀρχικώτερον, τὸ δ' ἐν μείζονι παρ' ἐκείνῳ μᾶλλον σπουδῇ, καὶ τὴν ἰδίαν χώραν κληρούμενον [P. 384] τῶν τῆς Βενετίας ὅρων διεστα-μενὴν κατὰ πολὺ, ὡς, εἴ ποτε διχονοήσειαν ἀλλήλοις βασιλεὺς καὶ Βενέτικοι, μὴ εἴη ἐκ τοῦ σχεδὸν βασιλεῖ δυνάμεις πλείους οἰκειακὰς μεταπέμπεσθαι ἢ γοῦν εὐμαρῶς εἰσιέναι τὰ Βενετίκων ὅρια καὶ ταῦθ' ὁπωσδὴ κατατρέχειν καὶ σίνεσθαι, ἃ δὴ πάντα ἤδε πρὸς ἰσχύος ἔχοντα ὁρᾷν τὸν Βονιφάτιον μαρκέσιον ἐκ Λαμπαρδίας τὴν γένεσιν ἔχοντα· Λαμπαρδίαν δὲ οἰκεῖσθαι παράλιον, καὶ ῥᾴδίας εἶναι τὰς ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐκπλοίας, καὶ Βενετίαν δὲ

annuis reditibus in primis cognitis, deinde eas sortito distribuerent. Aliarum vero nationum principatus et regna statim diviserunt. Sub sortem cecidit beata urbs Nilo adjacens Alexandria, Libya, ea quæ a Libya usque ad Numidiam et Gades pertinent, item Parthi et Persæ, orientales Iberes, Assyria, Hyrcania, et quæ ad Orientem maximis **788** fluminibus disterminantur. Ac ne septentrionales quidem regiones sunt præteritæ, sed eæ quoque sortito distributæ. Alius suas urbes ut magnum vectigal pendentes et equis alendis aptas laudabat, et sortem suam extollebat; alius ut aliis bonis florentes mirari eas non desistebat; alii de sortitione urbium rixabantur; alii inter se urbes et fines permutabant; alii magnopere contendebant ut Iconio potirentur, portas vero urbis et catenæ partem, quæ ad navalia continenda extendebatur, suis in Syria popularibus cum plurimis navigiis miserunt, passim dimissis nuntiis, qui captam esse urbem vulgarent. Jam cum imperator creandus esset, in ædem Sanctorum Apostolorum deliberandi ergo convenere; ac principio, patrio quodam ritu, pro numero candidatorum quatuor calices ordine collocare instituerunt, quorum unus incruentam victimam contineret, cæteris vacuis; eosque tradere totidem sacerdotibus, ut ad cujusque **789** principis nomen unum tollerent et eis redderent. Imperium vero penes cum futurum erat, qui eum calicem accepisset, in quo divinum corpus et sanguis Christi esset. Deinde cum Veneto duci Dandulo designationem suffragiis committere visum esset, ex Francis et Longobardis quinque optimatibus et ex Venetis totidem indicibus lectis, plurium suffragiis imperii sors Balduino Flandriæ comiti obtigit. Verum ubique celebre est dolo et solertia Danduli id esse factum. Qui cum ob cœcitatem numero candidatorum excluderetur, imperium penes eum esse voluit qui hilarioribus esset moribus et ingenio minus ambitioso, quanquam id spectavit potius, ut privatus imperatoris designati principatus quam remotissimus esset a ditione Venetorum, ne si qua controversia cum illo incidisset, plures copias subito ex suo territorio accersere, aut Venetos fines commode invadere aut incursionibus vexare posset. Quæ omnia in expedito esse Bonifacio marchioni ex Longobardia originem trahenti norat, quæ maritima esset, unde facile in Romanas provincias trajiceretur et ob propinquitatem magnæ clades Venetis quoque importari possent. His igitur **790** rationibus haud sane absurdis impulsus Dandulus, et multa etiam videntibus obscura lumine ingenii perspiciens cæcus ille, Bonifacium marchionem repulit, prælato illi de Francorum et Venetorum sententia Balduino, quem ex inferioribus Galliis ortum esse, Galliarum autem et Venetiarum limites tantum distare norat quantum Venetiæ a Romanis provinciis disterminentur. Eo accedebat quod Balduinus toto pectore illi studebat et eum ut patrem colebat, nec diuturno

rerum usu pollebat ut marchio. Nondum enim Balduinus annum ætatis trigesimum secundum excesserat; et alioqui vir erat pius et modestus, ne impudico quidem aspectu mulierem intuitur, quandiu a sua conjuge abfuerat. Vrcabat divinis laudibus, necessitatibus conflictantes sublevabat, suæ sententiæ adversantes æquo animo audiebat. Et quod maximum est, bis qualibet hebdomade vesperi proclamari jubebat ne quis in suo palatio cubaret, qui alienam mulierem attigisset.

A ἀγχοροῦσαν πολλὰ ἂν κατ' εὐπέτειαν Βενε κακουργεῖν ἀποτρόπαια. Ὑπ' ἐννοιῶν τοίνυν πάντη ἀλογίστων κεκινημένος ὁ Δάνδουλος, πολλοῖς τῶν ὁρώντων δυστέκμαρτα ταῖς το καταλαμβάνων ὁράσεσιν ὁ πηρὸς ἐκεῖνος τὰς τοῦ σώματος, παρεκρούσατο μὲν τὸν Βονι μαρκέσιον, τῶν δὲ Βενετίκων καὶ τῶν Φραγ εἰς μίαν συνδραμόντων γνώμην τὸν Βαλδ ἀνθείλοντο, εἰδὼς ἐκ τῶν κάτω Γαλλιῶν ὁρμώ Γαλλιῶν δὲ καὶ Βενετίας ἐς τοσοῦτον τοὺς

ἀφεστάναι ἐς ὅσον Βενετία Ῥωμαίων ἀποσχοινίζεται, καὶ ἅμα οἱ Βαλδουῖνον ὅλῃ ψυχῇ προσκεχηνό ἀσμένως ὡς πατρὶ προσφερόμενον, μήτε μὴν ὑπὸ χρονίας γυμνασίας ἐντακέντα πράγμασιν, ἡπίστατο τὸν μαρκέσιον· οὐ γὰρ πω Βαλδουῖνος τριάκοντα καὶ δύο ἔτη γεγένηται. Ἦν δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐλαβὴς τὰ πρὸς Θεὸν, ὡς ἐλέγετο, καὶ τὴν δίαιταν ἐγκρατὴς, γυναικὶ δὲ μηδὲ βλέμματος προσεσχηκὼς ἐφ' ὅσον χρόνον τῆς οἰκείας γαμετῆς ἀπεφοίτησεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐσχόλαζε τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐλυθερνα, καὶ ἀκούειν τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀντιλέγοντας κατεδ Τὸ δὲ μέγιστον, δὶς εἶχεν ἑκάστης ἑβδομάδος τὸν ἑσπέρας ἐπεμβοῶντα μηδένα τῶν οἰκείων ἀρχείων κατευνάζεσθαι μὴ νομίμῳ γυναικὶ πλησιάζοντα.

791 7. Imperator designatus Balduinus in partes occidentales abit, non ut eas subigat (putabat enim nihil sibi posse obsistere, ac tantum non insolenter atque intempestive jactabat : « Quo eam ut terram hasta quatiam ?), sed ut amicas provincias peragrans ab omnibus Romanorum imperator salutaretur. Qua de causa nullam Romanorum sive militaris sive politici ordinis rationem habuit, sed eos omnes repudiavit, quod idem cæteris quoque comitibus et ducibus exercitus probabatur. Nam cum fortitudinem a cognatis virtutibus sejunctam sibi ut et natura insitam et usu confirmatam vindicarent, nullas alias gentes in re bellica sibi vel adjungi vel conferri patiebantur, et quia nullus musis, nullus gratiis apud istos Barbaros locus relinquebatur, immanibus utique erant ingeniis et bilem ratione promptiorem habebant. Sed Balduinus, Thraciis urbibus peragratis, Orestiadi Didymoticho et Philippopoli præsidia imposuit. Ubi Xanthiam pervenit, provinciales Sennacheribo quodam duce insidias illius exercitui collocarunt; qui eum se paulisper ostendissent, rursus abdiderunt, **792** timidi eo reversi unde feroces prodierant. Ex eo citra pugnam versus, Thessalonicam metropolim abiit, Bonifacio marchione comitante, qui Mariam Pannoniam secum ducebat, Isaacio Angelo pridem nuptam, sed post illius obitum et urbem captam legitimo sibi matrimonio junctam. Cæterum cum ad Mosynopolim ventum esset, et ex plurimis audivisset nunquam in animo habuisse Balduinum sibi inclyta Thessalonica, ut convenisset, cedere, sed ea de causa id iter suscepisse et celerius ire, ut urbem illam occuparet, longo tempore veluti attonitus stetit. Deinde præ animi ægritudine convertit iter : Balduinum fallaciorem Græcis, perfidum, levem, tessera mutabiliorem vocat,

B [P. 386] ζ'. Βασιλεύσας τοίνυν ὁ Βαλδουῖ μέρη ἔξεισι τὰ ἑσπέρια, οὐχ ὡς αὐτὰ χειρωσό (πάντα γὰρ οἱ ἀλώσιμα ᾤετο, « Ἢ βῶ καὶ κι τὰν γᾶν τῷ δόρατι, » μικροῦ κομπάζων καὶ ἀγερώχως ὑπὲρ Εὐκλείδην (63) φθεγγόμενος ὡς διὰ φιλίων χώρων παρελευσόμενος καὶ βα Ῥωμαίων ἀναγορευθησόμενος πρὸς παντὸς, οὗ οὐδὲ κομιδῆς οἰασοῦν κατηξιώκει τινὰς τῶν μαίων ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ τε καὶ πολιτικο τάγματος, ἀλλ' ἁπαξάπαντας ἀπεπέμψατο. δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ στρατιωτικοῦ ἡγεμό κόμησι δέδοκτο· τὴν γὰρ ἀνδρίαν τῶν συν ἀρετῶν ἀφορίζοντες, καὶ ταύτην ἑαυτοῖς οἰκει ὡς συγγενὲς καὶ σύντροφον ἐπιτήδευμα, οὐδὲ ἄλλων ἐθνῶν εἰς Ἄρεος ἔργα παρασυμβεβλ

C σφισιν ἠνείχοντο. Ἀλλ' οὐδέ τις τῶν Χαρίτων Μουσῶν παρὰ τοῖς βαρβάροις τούτοις ἐπεξεν καὶ παρὰ τοῦτο, οἶμαι, τὴν φύσιν ἦσαν ἀνήμερο τὸν χόλον εἶχον τοῦ λόγου προτρέχοντα· Διε τοίνυν τὰς Θρᾳκῴας πόλεις ὁ Βαλδουῖνος τ Ὀρεστιάδι φρουρὰν ἐγκατέλεξεν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Διδυμότοιχον καὶ τὴν ἐκ Φιλίππου παρε πόλιν διεπράξατο. Ὡς δ' εἰς Ξάνθειαν ἵκετο, οἱ ἐκεῖσε ὑποκαθίσαντες Σενάχερίμ τινος ἐξ μένου τῷ στρατεύματι λάθρα ἐπέθεντο· μικ τι φανέντες ἀπεκρύψαντο, ἐπανιόντες δείλανδρο ἐξῆεσαν θρασυκάρδιοι. Ὁ δὲ ἀμαχεὶ ἐκ τοῦδε χώρει πρὸς τὴν Θεσσαλονικέων μητρόπολιν. πετο δὲ οἱ ὁ Βονιφάτιος μαρκέσιος, τὴν ἐκ Πε Μαρίαν ἐπαγόμενος. Ἰσαακίῳ μὲν τῷ ἐξ Ἀγ ἁρμοσθεῖσαν πρότερον, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου ἐκ

D καὶ τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν συνευνασθεῖσαν κατὰ νόμους. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν Βαλδουῖνος αὐλ κατὰ τὴν Μοσυνόπολιν, ὁ δὲ μαρκέσιος πλείστων μηδέ ποτε προθέσθαι τὸν Βαλδουῖνον στῆναί οἱ τῆς λογίμης Θεσσαλονίκης, καθάπ

Hier. Wolfii notæ.

(63) Τὸ ὑπὲρ Εὐκλείδην. Cæteri codices non habent. Nec mihi nota est historia de Euclidis alicujus insolentia. Εὐκλείδου ἄρχοντος fit mentio apud Demosthenem, de legibus ante vel post Euclidem irritis. Fortassis hoc vult τὸ ὑπὲρ Εὐκλείδην mature, intempestive, insolenter encomium canere ante victoriam, ut ad προθεσμίαν τῶ ρίων νόμων alludat.

καὶ συνέθετο, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο προϊέναι καὶ συντόνου ἔχεσθαι τῆς πορείας ὡς τὴν πόλιν εἰσιὼν ἰδιώσαιτο, αὖος ἦν ἐφ' ἱκανὸν, ὥσπερ ὑπὸ κεραυνοῦ βληθείς. Οὐκοῦν ὑπ' ἀθυμίας φανεὶς κατακώχιμος παλίμπους φέρεται. Γραικῶν ἀπατηλότερον καὶ τὸ ἦθος σκαμβώδη καὶ ἄπιστον καὶ παλίμβολον ὑπὲρ ὄστρακον καὶ κύβον τὸν Βαλδουΐνον ἀποκαλῶν. Ἀμέλει τοι καὶ καταλαβὼν τὸ Διδυμότοιχον καὶ παντοίως αὐτὸ κρατυνάμενος, ἐπὶ δὲ τὰς Θρᾳκίας πόλεις ἀναστατῶν πλὴν τῆς Ὀρεστιάδος (ταύτην γὰρ ἀντιπαρῆρχετο πλεῖστον ὅσον τὸ ἐκ Βαλδουΐνου στέγουσαν ὁπλομάχον) φόρους συνέτατττε καὶ Ῥωμαίους συνήγειρεν, [P. 387] εἴ τι φοικῶδες ἀνθρώποις καὶ θειότατον ὄνομα φέρων διὰ γλώττης, καὶ μαρτυρόμενος ἀπείπασθαι μὲν τὰς μεθ' ὁμοφύλων σπονδὰς καὶ τὴν πρότερον σύμπνοιαν, Ῥωμαίοις δὲ προσχωρῆσαι λαμπρῶς. Ταῦτα λέγων καὶ διομνύμενος προσεμηχανήσατό τι καὶ ἕτερον ποιοῦν τὰ ῥήματα εὐπαράδεκτα· τὸν γὰρ πρωτότοκον υἱέα τῆς συζευχθείσης αὐτῷ Μαρίας (κλῆσις τουτωὶ Μανουὴλ) βασιλέα Ῥωμαίων ἀνηγορεύκει, ὑπεκστὰς ἐκείνῳ καὶ σχήματος καὶ ὀνόματος καὶ τὸ προσωπεῖον τοῦτο καὶ πρόσχημα κατὰ στίφη τοὺς Ῥωμαίους ἀγήοχε. Καὶ τοιούτοις μὲν ἐνεπόλει σοφίσμασιν ὁ μαρκέσιος, μὴ πρὸς ἀλήθειαν ὅλως δρωμένοις, ὡς τὰ μετέπειτα καθυπέφηνε· τοῦ δέ γε Βαλδουΐνου τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐγγίσαντος ἄοας ἐξερρύησαν λεὼς, καὶ μετ' εὐσήμων βοῶν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν περιχαρῶς ἐνδιδόασιν. Ἱκέτευσαν μέντοι μήτ' αὐτὸν Βαλδουΐνον ἐπιβῆναι τῆς πόλεως, μήτε τὴν εἴσω τὸ στρατευμα συγχωρῆσαι παρελθεῖν· δεδιέναι γὰρ μὴ τὰ ἐκείνου παραγκωνισάμενον ἐντάλματα τὴν πόλιν σκυλεύσειεν, οἷα μηδ' ὑφ' ἕνα τατττόμενον ἡγεμόνα, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀγηγερμένον φυλαρχιῶν καὶ πλείστοις ὑποκείμενον ἄρχουσιν. Ὁ Βαλδουΐνος τοίνυν τοῦτο μὲν ταῖς τῶν αἰτήσεως εὐλόγοις καθυπαχθεὶς, τοῦτο δὲ βάλλουσαν ἔχων μὴ ἀγαθὰ διδοῦσαν φαντάζεσθαι τὴν μαρκεσίου μετ' ὀργῆς ὑποχώρησιν, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ κεντοῦντα τὴν ἀκοὴν τὰ ὑπ' ἐκείνου γινόμενα, τοῖς Θεσσαλονικεῦσι προσίσχε καὶ γράμμα σφίσιν ἐρυθρόγραφον ἐνεχείρισε, πᾶσι τοῖς ἐθίμοις τῇ πόλει τὸ ἔμπεδον χαριζόμενον. Ἀμέλει καὶ πρὸς ἡμέρας ἐναυλισάμενος ἔξωθεν, καὶ φιλοφρονηθεὶς τὰ εἰκότα, ἐπάνεισιν αὖθις εἰς τὸ Βυζάντιον· ἤδη γὰρ καὶ ἀγγελίαν τοῦτ' αὐτὸ ἐπισκῆπτουσαν δεξάμενος ἦν πρὸς τοῦ δουκὸς Βενετίας Δανδούλου καὶ ὅσοι τῶν κομήτων τῇ Κωνσταντινουπόλει παρέμενον. Ὡς ἐπανῆκε τοίνυν ὁ Βαλδουΐνος, μετάπεμπτος γίνεται καὶ μαρκέσιος, Ἰοφρέ τινος ἐπιδεδημηκότος αὐτῷ, μέγα παρὰ τοῖς τῶν Λατίνων δυναμένου στρατεύμασι (μαρισκάλκος ἦν τάξίωμα ὁ ἀνὴρ, δηλοῖ δὲ καθ' Ἕλληνας ἡ φωνὴ τὸν πρωτοστράτορα), καὶ πίστεις δόντος ὡς οὐδέν τι παραγενόμενος πείσεται ἀηδές. Ἀπαντύσας καὶ τῷ Βαλδουίνῳ σπεισάμενος ἀφίσταται μὲν τοῦ Διδυμοτοίχου, ἐς δὲ Θεσσαλονίκην κάτεισι, καὶ παρὰ πάντων ἀμαχεὶ παρεισδεχθεὶς τὴν πόλιν εἴσεισι, τὸν καιρὸν ἐν τῷ αὐτίκα καθυποδὺς καὶ τὸ τοῦ τρόπου ϛκαιῶδές τε

A Didymotichum occupat, eoque omnibus modis firmato Thracias urbes evertit, Orestiade excepta, quam maximo præsidio a Balduino firmatam præteriit. Vectigalia ordinat, Romanas colligit, sanctissimo jurejurando dato, et Dei nomen subinde testatus se popularium suorum societate relicta prorsus ad Romanos defecisse. Præter dejerationes istas aliud etiam machinatus, ut verbis **793** suis fidem astrueret, primogenitum conjugis suæ Mariæ filium Manuelem Romanorum imperatorem dixit, eique et habitu et titulo cessit. Quo commento Romanos catervatim ad se pellexit, quamvis ea non prorsus ex animo faceret, ut post eventus docuit. Cum autem Balduinus non procul a Thessalonica abesset, omnis populus ei occurrit, et clara voce

B urbem et sese hilariter dedidit: tamen oravit ne vel ipse urbem intraret vel exercitum ingredi pateretur, qui cum non uni duci pareret et ex variis gentibus constaret, vereri se ne illius edicto spreto milites urbem spoliarent. Quare Balduinus partim æquitate postulationis adductus, partim ex irati marchionis discessu nihil boni augurans, partim ob facta illius, quæ fama afferebat, anxius, Thessalonicensibus annuit, et rubricatis litteris omnia urbis instituta et consuetudines confirmavit; et aliquot diebus extra mœnia honorifice, ut decuit, habitus Byzantium revertitur. Jam enim etiam Venetiarum ducis Danduli, et aliorum comitum qui in urbe permanserant, **794** litteris revocabatur. Balduino reverso marchio quoque per Iofredum quemdam magnæ auctoritatis apud

C Latinas copias virum, quem illi mariscalcum, Græci prostostratorem vocant, revocatur; et fide impunitatis accepta in urbem profectus ac reconciliata Balduini gratia, Didymoticho cedit et Thessalonicam descendit; ubi ab omnibus citra dimicationem susceptus urbem ingreditur, in præsentia tempori serviens, ingenii malitia et animo bilingui dissimulato. Neque tamen diutius institutum tenere potuit; sed ut mustelam sebum prodidit, ita ipse Thessalonicenses, cognitis eorum opibus, pecunia multavit. Deinde pulcherrimas ædes dominis ereptas equitibus suis incolendas tradidit; Mariaque conjuge et parte exercitus ibi relicta, urbibus quæ Serris et Berrhœæ finitimæ sunt et ad Tempe Thessalonica pertinent, præter opinionem potitus,

D semper ea quæ teneret exigua ratus, et ob Romanorum simplicitatem ulterius progredi cupiens, etiam Larissam invadere et per Græciam transitu facto Peloponnesum occupare statuit. Sequebantur eum Romani quoque nonnulli, **795** iique nobiles in primis, qui provincias allicerent et vias complanarent. Fraude quidem et dolo Mariæ primogenito filio (hunc enim habitu imperatorio et cum faustis acclamationibus deductum, ut prius Thraces, ita tum Macedones et Thessali et Græciæ finitimæ partes cupide accipiebant), re vera Latinis jam monstrabant, et quid agendum esset præscribebant, patriæ proditores. Ita marchio gentibus

maximis et urbibus potentissimis longe pluribus quam pro numero copiarum ejus, si urbium et virorum numerum comparetur, citra pugnam potiebantur. Balduinus quoque Byzantium cum venisset, nec ipse desidendum sibi esse aut suum exercitum in otio continendum, sed in Asiam trajiciendum et urbes illas oppugnandas censuit, Latinorum potissimum, qui Hellesponti urbem Pegas incolunt, et Trojanorum Armeniorum impulsu, qui eum et cæteros comites ut ad Orientales urbes tanquam paratam prædam occupandas proficisceretur incitare nunquam desistebant.

A καὶ στρεβλόχειλον ἐπικρυψάμενος. Πλὴν οὐκ ἐπὶ πολὺ τοῖς δεδογμένοις ἐμμείνας, τῇ δὲ γαλῇ παρομοιωθεὶς ἣν διήλεγξε τὸ στέαρ παρεισπεσὸν, ἐς χρήματα τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐζημίωσεν, εὐθαλεῖς τὰς ὑπάρξεις εἶναι μαθών. Εἶτα καὶ τὰς τῶν οἰχήσεων καλλίστας ἐκ τῶν ἐχόντων ἀφελόμενος τοῖς ἐκ τῆς Ἱππάδος ἐκείνῳ διαδέδωκεν εἰς ἐνοίκησιν. Ἐκ δὲ τούτου τὴν σύλλεκτρον Μαρίαν καὶ μοῖραν τῆς στρατιᾶς ἐκεῖσε καταλιπὼν ἔξεισιν αὐτὸς, καὶ τὰς πόλεις μέτεισιν, ὅσαι τε περὶ Σέρρας καθυπτιάζουσι καὶ τοῖς ὅροις τῆς Βερροίας προσήνωνται, καὶ ὅτι πρὸς τὰ [P. 388] Τέμπη τῶν Θετταλῶν παρατείνουσι. Κρατήσας οὖν τουτωνὶ παρὰ δόξαν ἔγνω καὶ Λαρίσσης αὐτῆς ἐπιβῆναι καὶ δι' Ἑλλάδος ἐλάσαι καὶ χειρώσασθαι τὴν τοῦ Πέλοπος, κρίνων ἀοὶ τὰ εἰλημμένα μικρὰ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν προβαίνειν ἐρῶν διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀφέλειαν. Συνείποντο δέ οἱ καὶ τῶν Ῥωμαίων τινὲς, καὶ μάλιστα τῶν εὖ γεγνότων, παλεύοντες τὰς χώρας καὶ τὰς τρίβους διομαλίζοντες, καὶ μὲν ἀπάτην καὶ δόλον τῷ πρωτοτόκῳ τῆς Μαρίας οἰῷ (τοῦτον γὰρ βασιλικῶς ἐσταλμένον καὶ μετ' εὐσήμων φωνῶν προπεμπόμενον, ὥσπερ οἱ Θρᾷκες πρότερον, οὕτω καὶ Μακεδόνες τότε καὶ Θετταλοὶ, καὶ ὅσα ἐς Ἑλλάδα καθήκουσιν, ἀσμένως ἐδέχοντο), πρὸς ἀληθῆ πρᾶξιν μαρχεσίῳ καὶ Λατίνοις προοδευταὶ καὶ τῶν πρακτέων εἰσηγηταὶ καὶ τῆς πατρίδος προαγωγοὶ γινόμενοι. Καὶ μαρχέσιος μὲν ἐθνῶν οὕτω μεγίστων καὶ πόλεων κρατίστων ἐγκρατὴς ἀμαχεὶ διεδείκνυτο, καὶ πολλῷ πλειόνων τοῦ παρ' ἐκείνῳ στρατεύματος, εἰ πόλιν καὶ ἄνδρα τῷ ἀριθμῷ τις ὑπέβαλλεν· ὁ δέ γε Βαλδουῖνος εἰς τὸ Βυζάντιον ἀφικόμενος ἔγνω μηδ' αὐτὸς ἡσυχῇ καθῆσθαι μηδ' ἀπόμαχον εἰκῇ τὴν ὑπὸ οἱ τεταγμένην οἰκουρεῖν στρατιὰν, ἀλλ' ἐς Ἀσίαν ταύτην διαβιβάσαι καὶ τῶν ἐκεῖ πειράσασθαι πόλεων, ἐξερεθισθεὶς εἰς τόδε τὸ ἔργον πρός τε τῶν Ἑλλησποντίων, Λατίνων, ὧν ἡ τὰς Πηγαὶ κατωνόμασται, καὶ τῶν Τρωϊκῶν Ἀρμενίων. οὗτοι γὰρ οὐδὲ βραχύ τι γοῦν καθυφῆκαν τὸν Βαλδουῖνον ἐνάγοντες, καὶ τοὺς ἄλλους κόμητας ἐξερεθίζοντες ὡς εἰς προκείμενον ἔρμαιον διαβῆναι τὴν τῶν ἐκεῖ πόλεων χείρωσιν.

796 8 Igitur Octobri mense Erricus Balduini frater et Petrus Plancius, vir heroico robore, Callipoli in Orientem trajiciunt. Ac Erricus auxiliaribus Armeniorum copiis Trojæ auctus, urbes quæ imperium recusabant male tractabat et vastabat, et victor per Idæ montis angustias Adramyttium usque processit. Petro autem Plancio Pegis Lopadium proficiscenti Theodorus Lascaris circa Pœmaninum cum maximis Romanis copiis occurrit. Quæ cum Latinorum congressum non ferentes fugæ se mandassent, ille, quia nemo erat qui resisteret, sed ab omnibus cum crucibus et sacris Evangeliis suscipiebatur, Lopadium abit et supplicibus parcit. Eamdem clementiam cæteræ quoque urbes quæ armis abstinuerunt sunt expertæ, quamvis difficile sit Latinum voce a Græcis dissentientem, avaro ingenio, oculo impudenti, ventre insatiabili, animo iracundo et acerbo, manu perpetuo ensem quærenti, lenire obsequiis. Cæterum Prusaensium quoque periculum facturi Latini, qui commeatu ad diuturnam obsidionem ferendam præparato locique situ freti (nam Prusa tumulo **797** imposita est et firmis circumdata mœnibus), et se inexpugnabiles esse rati, non cedebant. Lopadio relicto eam urbem juxta mœnia, qua mons Olympus paululum ab ea reflectitur et saxosus tumulus qui eam ambit interrumpitur, obsident,

B ἡ'. Περὶ μῆνα τοίνυν τὸν φυλλοχόον (64) τῆς πόλεως ἔξεισιν Ἐρρῆς ὁ τοῦ Βαλδουίνου κασίγνητος καὶ Πέτρος ὁ ἐκ Πλάντζης ὁρμώμενος, ἀνὴρ ἡρωϊκὴν τὴν ἰσχὺν, καὶ πρὸς τῇ παράλῳ Καλλιπόλει γενόμενοι ἐς ἕω διαπλωΐζονται. Καὶ ὁ μὲν Ἐρρῆς συμμίξας ἐν Τρωϊᾷ τοῖς Ἀρμενίοις, καὶ μαχὰς ἴλας ἐκεῖθεν ἐπαμησάμενος, ἔκειρε τὰς πόλαις καὶ διετίθει κακῶς, ὅσαι μὴ ἐκείνῳ συνέβαινον, κρατήσας δὲ καὶ τῆς Ἴδης τοῦ ὄρους καὶ διὰ τῶν ταύτης στενῶν παρελθὼν εἰς τὸ Ἀτραμύττιον προκεχώρηκεν· ὁ δ' ἐκ Πλάντζης Πέτρος ἄρας ἀπὸ τοῦ τῶν Πηγῶν πολίσματος τὴν ἐς τὸ Λοπάδιον ἐλαύνει. Ἀπήντων δὲ αὐτῷ μετὰ πλείστων Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων περὶ τὸ λεγόμενον Ποιμανινὸν περὶ τὸν Λάσκαριν Θεόδωρον. Οἱ δὲ τὴν κατ' αὐτῶν ἐμβολὴν τῶν Λατίνων οὐκ ἐνεγκόντες, οἱ μὲν ἐς φυγὴν ὁρῶσιν, ὁ δὲ Πέτρος ἐς τὸ Λοπάδιον ἄπεισι μηδένα ἔχων τὸν εἰς χεῖρας ἰόντα, ἀλλ' εὐρίσκων πάντας μετὰ σταυρικῶν σημείων καὶ τῶν θείων λογίων δεξιουμένους αὐτὸν, οἳ καὶ κακῶν ἀπαθῆ διέμειναν. Τοῦτο δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς συνέβη πόλεσιν, ὅσαι μὴ χωρεῖν διὰ μάχης τοῖς Λατίνοις ἐγνώκεισαν, εἰ καὶ πονηρὸν χρῆμα εἰς θεραπείαν Λατῖνος, φωνὴ ἀσύμφωνος Ἕλλησι, γνώμη φιλοχρήματος, ὀφθαλμὸς ἀπαιδαγώγητος, γαστὴρ ἀκόρεστος, ὀργίλος καὶ δριμεῖα ψυχὴ, καὶ χεὶρ διφῶσα τὸ ξίφος διὰ παντός. Πεῖραν δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει τῇ

Hier. Wolfii notæ.

(64) Περὶ μῆνα φυλλοχόον. Φιλοχόον ambo codices habent. Sed vetustus Ὀκτώβριον ponit, quem secutus sum, etsi supra idem τὸν φυλλοχόον (sic enim scribendum est : nam a fundendis seu defluentibus arborum foliis nomen habet) Νοέμβριον interpretatur. Utrum rectius sit, non pronuntio : nam alii maturiorem, alii seriorem hiemem habent.

Προύσῃ λαβεῖν οἱ [P. 389] Λατῖνοι θέλοντες καὶ γνῶναι πρὸς οἷς εἰσιν, ἐπεὶ μηδὲ προσεῖχόν σφισι Προυσαῖοι (65), ἀλλὰ σῖτα παρεσκευακότες διαρκῆ πρὸς πολιορκίαν χρονίαν καὶ τῇ θέσει τοῦ τόπου πιστεύοντες μὴ ἄν ποτε βίᾳ ἁλῶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ γηλόφου ᾠκισται Προῦσα καὶ τεῖχος ὀχυρὸν περιβέβληται, ἅπαντες ἐκ Λοπαδίου τῇ Προύσῃ προσίασι, καὶ τὸ μεσημβρινὸν τεῖχος διειληφότες, καθὸ τὸ μὲν ὄρος ὁ Ὄλυμπος ἀναχωρεῖ τι βραχὺ τῆς πόλεως, ὁ δὲ πετρώδης λόφος ὁ τὴν πόλιν διαλαμβάνων μεθίησιν ἐκεῖσε τὴν ὅλην τοῦ χώρου διάζωσιν, ἐνέκειντο τοὺς ἔνδον αἰτούμενοι τῇ πόλει σφᾶς εἰσδέξασθαι, ὡς οὕτω τῶν πρὸς βουλῆς ἐπιτευξόμενοι, ὅπερ ἀνάγκη μὴ εὑρεῖν ὕστερον, ἡνίκα τὴν μὲν πόλιν ὡς εἰς χεῖρωσιν αὐτοὶ περιέλθοιεν, τὰ δὲ τείχη ταῖς ἑλεπόλεσι τύπτοιντο. Μηδὲν δὲ φρονούντων πρὸς ταῦτα ἐνδόσιμον τῶν ἐντὸς, ἐνίων δὲ καὶ θαῤῥησάντων τὴν ἔξοδον καὶ πολλοὺς τῶν ἐπισήμων βαλόντων βέλεσι καὶ καταβαλόντων, αὐτίκα, ὡς οὐχ αἱρετὸν ἐδόκει τὸ τεῖχος, καὶ μάλιστα τοῖς ἐξ ἐφύδου προσβάλλουσιν, ἐκεῖθεν μεθίστανται. Οἱ δὲ Προυσαῖοι πρὸς τὴν τῶν Λατίνων ἄπαρσιν ἔτι μᾶλλον πλησθέντες φρονήματος κατὰ πλείους ἐπέκειντο. Τὰ δ' αὐτὰ ἔδρων καὶ οἱ τῶν ὑπερδεξίων ἐλάβοντο, δι' ὧν τὸ πολέμιον ἦετο. Οὐ βραχεῖς δὲ καὶ ἀποστάντες Λατίνων ἴσα τοῖς μὴ δεξαμένοις Λατίνους κατὰ Λατίνων ὡπλίσαντο, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Ἦσαν δὲ καὶ οὕτω τὰ Λατίνων αὖθις ἐπικρατέστερα, καὶ σφαγαὶ προῦβησαν συχναὶ καὶ ἄλλη μὲν, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὸ πόλισμα τὴν Καισάρειαν. Τὰ ἴσα δὲ τούτοις καὶ ὁ Φιλαδελφεὺς Θεόδωρος προθέμενος διαπράξασθαι διὰ μάχης χωρεῖ τῷ Ἐῤῥῇ περὶ τὸ Ἀτραμύττιον διατρίβοντι. Ἀμέλει καὶ μὴ προσδόκιμος ἐπιὼν τῷ ἀνδρὶ τὰ μὲν πρῶτα πρὸς τὸ πλῆθος, ὅ ἐπήγετο, ἀποκνῆσαι τοῦτον πεποίηκεν· ὡς δὲ διακινδυνευτέα τῷ Ἐῤῥῇ ἐδόκει, ἡ ἵππας εἰς παράταξιν διατίθεται. Ἡ δὲ ὀρθὰ τὰ δόρατα ἀνατείνασα τὴν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγχείρησιν ἐπέμενεν. Ἐπεὶ δὲ ῥᾳθύμως εἶχον Ῥωμαῖοι πρὸς τὴν τῆς μάχης πρωτούργησιν, κατὰ μὲν δράκοντα φλογωπὸν ὁλκοῖς λορδούμενοι στρατευμάτων καὶ φολίσιν ἐπιῤῥίσσοντες ὅπλων καὶ ὡς εἰς χάσμα διανοιγόμενοι πρὸς δὲ τὰς ἐπελάσεις ἀτονώτερον ἔχοντες καὶ νωθέστερον, ὡς ἀφ' ἑνὸς συνθήματος οὗτοι τὰ ξυστὰ ἀπευθύναντες καὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἀλαλάξαντες, αὐτοῦ δὴ τοῦ Ἐῤῥῇ τῶν ἄλλων προεκθορόντος καὶ διὰ μέσων τῶν τάξεων τὸν Ἵππον ἐλάσαντος, διασκεδάζουσι Ῥωμαίους, καὶ σφίσιν ἐπικείμενοι φεύγουσι φόνου πάρεργον πλείστους ἔθεντο, οἷα τῶν ἱππέων [P. 390] Ῥωμαίων καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἔμπτωσιν τῶν Λατίνων καὶ τὴν τῶν δοράτων ἀγκώνισιν ὅλοις ἀποδράντων ῥυτῆρσι, καὶ τὰς πεζικὰς τάξεις παρεικότων εἰς κεράϊσιν τοῖς ἀντιμάχοις καὶ προνομήν.

Καὶ τῇδε μὲν τὰ κατ' Ἀσίαν ἐφέρετο· τὰ δὲ Θετταλὰ Τέμπη ἐκπεριελθὼν μαρκίσιος ὑφ' ἡγεμόσι Ῥωμαίοις ἦγε διὰ ταχέων ἐν τοῖς μὴ ὀριαίοις τὴν δύναμιν, ὥστε καὶ ἔλαθε τὰ πεδινὰ τῶν Λαρισσαίων κατέχων τοὺς ταῖς ἄκραις ἐφεστῶτας Ῥωμαίους καὶ τὰς ὑπερβολὰς τηροῦντας ἐπιμελῶς, αἳ τὸν μὲν Πηνειὸν ποταμὸν ἐς τὸ στενώτατον πάντη ξυνάγου-

A postulantes ut urbe recipiantur. Ita enim quæ velint impetraturos : sin urbem oppugnare et arietes murum percutere cœperint, aliam rationem fore. Sed cum cives non modo a deditione abhorrerent, sed quidam etiam in aciem egredi ausi multos nobiles sagittis prostravissent, statim ut non expugnari posse munitio, primo præsertim impetu, videbatur, inde recedunt. Prusæi vero ad hostium discessum auctis animis, majoribus copiis Latinos a tergo urgebant. Idem et alii faciebant, montanis occupatis, per quæ hostibus transeundum erat. Neque pauci **798** a Latinis defecerunt, et eos æque oppugnarunt ac ii qui eos non receperant, et multos occiderunt. Nihilominus tamen etiam sic res Latina superior fuit, cædesque

B multæ cum alibi tum ad urbem Cæsaream factæ sunt. Nam Romani quidam signifero, qui Latinorum exercitum antecedebat, occiso, vexilloque in tumulo collocato, cohortes quæ sequebantur illo conspecto ad se pellexerunt, a quibus ubi Romanos esse cognoverunt, facillime ac celerrime profligati ac male multati sunt. Idem institutum Theodorus Philadelphiensis imitatos, Errico circa Adramyttium agenti arma infert, ac inexspectato superventu et multitudine principio terrorem incutit. Sed cum Errico Martis alea tentanda videretur, equitum aciem instruit ; qui hastis in altum elatis Romanorum congressum exspectabant. Qui cum a lacessendo abhorrerent, et instar flammivomi serpentis anfractibus copiarum sese flecterent, et squamis armorum horrerent, et utrius-

C que cornu explicatione velut hitatum quemdam præ se ferrent, et **799** tamen segnius atque ignavius invaderent, Latini veluti signo dato directis hastis et clamore de more sublato, ipso Errico ante alios erumpente et per mediam hostium aciem equo perrumpente, Romanos dissipant, et fugientibus incumbentes plurimos occidunt. Nam Romani equites ad primam Latinorum impressionem et hastarum directionem concitatis equis fugientes pedestres ordines hostibus trucidandos reliquerant et spoliandos.

D Hoc Asiæ statu, marchio per Thessala Tempe Romanis ductoribus egressus copias in locis non montanis adeo celeriter duxit, ut in Larissæ campestria perveniret ignaris Romanis qui montium cacumina accuratis excubiis tenebant ; quibus Peneus fluvius ubique in angustissimum alveum coactus in magnos fluctus attollitur, ripis reso-

Hier. Wolfii notæ.

(65) Προυσαῖοι. Προυσαεῖς et Προυσηνοὶ, οἱ ἐν τῇ Προύσῃ. Aliis atque aliis in locis hæ formationes inveniuntur.

nantibus ; et unum, eumque angustum tramitem et transitu haud facilem aperiunt, ut vix quaterni milites præ rupibus et torrentibus possint incedere. Larissa digressus ulterius pergebat, nemine resistere audente, donec sero ac vix tandem Scurus Leo circa Thermopylas **800** insidias ei struxit. Sed nullo forti edito facinore, ad solum conspectum Latinorum equitum territus Acrocorinthum confugit. Scurus hic Nauplio ortus aliquandiu vi magis quam voluntate popularium principatum tenuit a patre susceptum, ad cujus imitationem non sine sanguine imperavit. Sed confusione rerum auctus, et turbulentis temporibus ut torrentes imbribus et turbinibus undæ tumefactus, e parvo magnus exstitit. Argos dolo, Corinthum latrocinio cepit : et grassando subinde progressus ipsas Athenas cum bellicis navibus et exercitu per Isthmum traducto est adortus, ea spe se arcis facile potiturum, aut machinis adductis imbelle præsidium facile territurum. Cæterum ea agitabat animo et frustra conabatur, quæ ad exitum perduci non poterant. Nam Athenarum summus pastor Michael Choniates, frater meus (meus inquam : nam laudi mihi duco cognationem ejus, et ei me sanguine propinquum esse gaudeo, licet a virtute et eloquentia ejus remotissimus), cum sui muneris esse intelligeret consilio et precibus rem publicam juvare, Scuri castris visis, pie cum eo agere instituit, an hominem, præsertim non **801** ignotum sed sæpe collocutum, amovere posset. Itaque ex urbe tanquam superiore loco monitorum sagittas ejaculatur, et pastorali funda divina verba jacit. Aliquando etiam spiritualibus minis tanquam aristibus animum illius sternere instituit. Non enim decere eum qui Christianus sit et inter Romanos nomen suum profiteatur, Romanos bello petere, nisi forte solis labiis Christianum agat, ut et veste et lingua duntaxat Romanum, corde vero a Christianis sit remotissimus. Quam vero causam habeat oppugnandi Athenas ? nam Argivis ob vicinitatem posset forsitan aliquid crimini dare, quo illorum expugnatio excusetur, quemadmodum et Corinthiis nuper archiepiscopi eorum crebras insidias objecerit, unde Romanum exercitum Nauplium accurrere et naves hostiles appellere viderit. Athenienses vero et ipsum, ut locis distent, ita nihil invicem habere negotii, et ab omni æmulatione remotos esse. Cum urbis porro sacerdote nihil intercedere nisi pia et spiritualia commercia, quoniam hunc ipse patrem et pastorem appellare nunquam recusarit, et suavitate orationis ejus magis afficiatur quam mellis dulcedine, eaque semper frui cupiat, hic vero ipsum in spiritualium liberorum numerum

A σιν, ὡς καὶ καχλάζειν ἐν πολλοῖς ἐπὶ μέγα τὸ ῥόθιον καὶ τὰς ὄχθας τῇ τῶν κτύπων ἀνιπέμψει συνεπηχεῖν, περὶ δὲ τὰς τῶν ὀρῶν ὑποβάσεις μίαν ἀτραπὸν παρανοίγουσι, συνεπτυγμένην καὶ ταύτην καὶ χαλεπὴν τοῖς βαδίζουσι, ὥστε πη μηδ' ἐπὶ τεσσάρων ἀσπίδων (66) αὐτὴν ἀναπτύσσεσθαι, ὑπὸ πετρῶν λισσάδων καὶ ποταμίου ῥεύματος ἐς τὸ πάντη συνιοῦσαν στενόπορον. Ἐκ δὲ Λαρίσσης ἐρᾶς προύχώρει τοῖς ἔμπροσθεν, μηδενὸς εἰς χεῖρας αὐτῷ προσιέναι θαρρεῖν ἔχοντος. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις περὶ τὰς Θερμοπύλας λόχον ὁ Σγουρὸς Λέων ὑποκαθίσας, μηδὲν δέ τι καὶ δράσας γενναῖον, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην τὴν τῶν ἱππέων Λατίνων ὄψιν ἀλλοφρονήσας φυγὰς ἐκεῖθεν ἐς τὸν Ἀκροκόρινθον ᾤχετο. Ὁ δὲ Σγουρὸς οὗτος ἐκ τοῦ Ναυπλίου γεγενημένος χρόνῳ μὲν τινα τῶν ἐκ τοῦ γένους βίᾳ μᾶλλον ἢ περ πειθοῖ B κατίσχυε, πατρῷόν τι μέτρον ἀναπληρῶν καὶ χειμάζον οὐχ αἱμάτων καθαρεῦον κληρούχημα· ἀεὶ δὲ τῷ τῶν πραγμάτων ἀνωμάλῳ ἐπιδιδοὺς καὶ τοῖς στασιώδεσι καιροῖς οἰδαινόμενος μέγας ἐκ μικροῦ πρόεισιν, ὡς οἱ χείμαῤῥοι τοῖς ὄμβροις καὶ τοῖς βιαίοις τὰ κύματα πνεύμασι. Τὸ γὰρ ἱππόβοτον Ἄργος ὑπονοθεύσας, καὶ ἐπὶ τῷδε τὴν Κόρινθον ληϊσάμενος, καὶ πρωϊῶν ἀεὶ τοῖς ληστεύμασιν, εἶτα καὶ τὰς Ἀθήναις αὐταῖς προσήραξε μετὰ πολεμικῶν νηῶν καὶ τὸν Ἰσθμὸν διελθόντος στρατεύματος, ἐλπίσι θαλπόμενος ὡς εὐμαρῶς κρατήσει τῆς ἀκροπόλεως, ἢ γοῦν ἐλεπόλεις ἐπιστήσας ὡς ἀπόλεμον θροήσει τὴν ἔνδον ἀπομαχόμενον. Ἦν δ' ἀναπεμπάζων ἐμοὶ καὶ εἰκαίως διανοούμενος τὰ μὴ πέρας ὅλως ἐξόμενα. Ὁ γὰρ ἀρχιποιμὴν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης (κασίγνητος οὗτος ἐμὸς, καὶ ἐμὸς· ἐγκαλλωπίζομαι γὰρ τῇ ὁμογνιότητι, καὶ χαίρω καθ' αἷμα τῷ ἀνδρὶ συναπτόμενος, εἰ καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ λόγου κατὰ διάμετρον ἐκδίσταμαι) τὸ οἰκεῖον λάχος ὁρῶν (67) τῶν αὐτοῦ βουλῶν καὶ εὐχῶν ἐξεχόμενον, ἐπεὶ παρευβαλόντα θεάσαιτο τὸν Σγουρὸν, ἔγνω μετιέναι τοῦτον θεοφιλῶς, εἴ πως ἐκεῖθεν ἀποστῆσαι δυνήσεται, μηδ' ἄλλως ἀσυνήθως ἔχοντα πρὸς αὐτὸν, ἐς δὲ λόγους ἐληλυθότα πολλάκις καὶ δὴ ὡς ἐξ ὑπερδεξίων τῆς πόλεως τοξεύει παρατάσεων βέλεμνα, καὶ τῇ ποιμαντικῇ σφενδόνῃ ἀκροβολίζεται διαφυεῖς θεόπλοκα ῥήματα. Ἔστι δ' ὅπη καὶ ὡς ἐξ ἐλεπόλεων τῶν πατρικῶν ἀπειλῶν πειρᾶται κατασείειν τὸ ἐκείνου φρόνημα, μὴ δεῖν λέγων ἀπὸ Χριστοῦ καλούμενον καὶ Ῥωμαίοις συνεξεταζόμενον D διὰ μάχης Ῥωμαίοις χωρεῖν, εἰ μὴ πιστοῦται μόνοις [P. 391] χείλεσι τὸ Χριστώνυμον, ὡς ἐσθῆτι καὶ γλώττῃ τὸν Ῥωμαίοις ὁμόφωνον, τῇ δὲ καρδίᾳ πόῤῥω πλάζοιτο τῶν καλουμένων ἀπὸ Χριστοῦ. Τί δὲ καὶ ἔχων Ἀθηναίοις ἐπεγκαλεῖν τῇ Ἀττικῇ ἐπεστράτευσε ; τοῖς μὲν γὰρ γείτοσιν Ἀργείοις εἶχεν ἄν τι καὶ ἐπάγειν ὡς ὁμόροις αἰτίαμα, ποιοῦν ἀνεύ-

Hier. Wolfii notæ.

(66) Ἐπὶ τεσσάρων ἀσπίδων. Ἐπὶ μιᾶς ἀσπίδος παραταξάμενοι apud Isocratem in Archidamo legitur. Quod vix credibile videtur, aciem in longum extensam nec uno viro profundiorem multis millibus *restitisse.*

(67) Τὸ οἰκεῖον λάχος ὁρῶν. Converti, *cum sui muneris esse intelligeret.* Quodsi cui displicet, reponat *cum suum gregem*, vel cives suos, *a consiliis et precibus suis pendere videret.*

θοῦ συνεργάτου κἀν τοῖς καιρίοις ὑπερασπίζοντος ἐς ἄλλην οἰκίαν ἡγησαμένου, γνωστοὺς ἡμῖν Βενετίκους τρέφουσαν, κατὰ βραχεῖς ἤξιμεν ἐκεῖθεν, ὡς δορύκτητος ἐκείνῳ κλῆρος, ἐκ χειρὸς ἑλκόμενοι κατηφεῖς καὶ δυσείμονες καὶ οὕτω παραπεμπόμενοι. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς πόλεως εἰς κλῆρον τοῖς Φραγκίσκοις ἐπέλαχε, μετανάσται πάλιν γινόμεθα, ὅτε καὶ τῶν ἐπὶ τῆς θεραπείας ἡμῶν ἄλλων ἄλλη διασπαρέντων καὶ πάντων ἀπανθρώπως ἡμᾶς παρεικότων ἐπωμάδια φέρειν ἡμεῖς ἠναγκάσμεθα τὰ μήπω τῶν παιδαρίων ποσὶ χρώμενα, στέγει δὲ ὑπὸ μάλην καὶ ἄῤῥενα παῖδα ὑπομαστίδιον, καὶ χωρεῖν οὕτω διὰ μίσου τῶν ἀγυιῶν. Ἡμέρας τοίνυν πέντε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῇ πόλει προσμείναντες ἀπαίρομεν καὶ ἡμεῖς. [P. 379] Ἦν δὲ τότε Σάββατον, κατὰ θείαν οἶμαι καὶ μὴ τυχηρὰν περίπτωσιν ἢ συγκυρίαν οὐτωσί πως συμβὰν ἄλογον, καὶ χειμὼν, ἐπὶ δὲ καὶ πρὸς ὠδῖσιν ἔτι ἡμῶν ἡ σύζυγος ὥστε καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ προαγόρευμα ὅ φησιν εὔξασθαι μὴ γενέσθαι τὴν φυγὴν ἡμῶν χειμῶνος ἢ Σαββάτου, καὶ, « Οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, » ὡς εἴπερ ἐφ' ἡμῖν προείρητο, πέρας ἀτεχνῶς εἴληφεν. Ὡς δ' ἱκανοὶ συνήθεις καὶ συγγενεῖς καὶ πλῆθος ἕτερον κατὰ θέαν ἡμῶν συνδρομὸν τῆς πορείας εἰχόμεθα, ἐπ' ἴσης ἀγορᾷ μυρμήκων διιόντες τὰς τριόδους, προσυπήντων ἡμῖν οἱ στρατοὶ, οὐχ ὡπλισμένοι πρὸς ἀκρίβειαν, μοχλαίρας δ' ἐπιμήκεις παρὰ πλευρὸν πλάγιον τοῦ ἵππου ἐξηρτημένοι καὶ παραξιφίδια ταῖς ζώναις ἐνιέμενα φέροντες, οἱ μὲν τῶν σκύλων ἔμφορτοι, οἱ δὲ τοὺς παριόντας αἰχμαλώτους ἐξιχνιάζοντες εἰ λαμπρὰν ἐσθῆτα περίκεινται διερρωγότι περιστελλομένην χιτῶνι ἢ γοῦν ἀργύριον καὶ χρυσίον τῷ κόλπῳ ἐνθάπτουσιν, οἱ δὲ καὶ γυναικῶν ταῖς κάλλει διαφερούσαις πεπηγόσι βλέμμασι μηδὲ ῥᾳδίως ἀποσπωμένοις ἐνατενίζοντες ὡς ἁρπάσοντες αὐτίκα καὶ βιασόμενοι. Περὶ ταῖς γυναιξὶ τοίνυν ἡμεῖς δείσαντες τὰς μὲν ὡς ἐν σηκῷ τῷ μέσῳ ἡμῶν ἀπειλήφειμεν, ταῖς δὲ νεάνισιν ἐπεσκήψαμεν ἐντρίψασθαι πηλῷ τὰ πρόσωπα ἀντίῤῥοπα τῶν πρώην κομμώσεων καὶ τὸν πυρσὸν οὐτω κατασβέσαι τῶν παρειῶν, ἵνα μὴ ὡς ἐν νυκτὶ φρυκτωρούμενον πῦρ προκαλῆται τοὺς ὀδευτὰς πρῶτα μὲν θεατὰς, ἔπειτα δ' ἐραστὰς, ἐκ δὲ τούτου καὶ βιαστὰς, ἀνεύθυνον ὁρῶντας τὸ ἴδιον θέλημα, ἅμα καὶ χεῖρας ἱκτιδας αἴροντες εἰς Θεὸν καὶ μετὰ σύνοχῆς καρδίας τὸ στῆθος τύπτοντες καὶ δακρύοις τὰ ὄμματα τέγγοντες, εἴ πως ἅπαντες καὶ πᾶσαι τοὺς ὠμηστὰς ἐκείνους θῆρας σχοίημεν ἀδιαλώβητοι παρελθεῖν. Ἔδει δὲ διὰ τῆς Χρυσείας πύλης ἡμᾶς ἐξελθεῖν. Ὡς δὲ περὶ τὸν νεὼν ἤκομεν Μωκίου τοῦ καλλιμάρτυρος, ὑβριστὴς καὶ ἀνόσιος βάρβαρος ὡς ἀμνάδα λύκος ἐκ μέσων ἡμῶν ἁφαρπάζει κόρην εὐπλόκαμον, τινὸς τῶν ἐπὶ τῷ δικάζειν θυγάτριον. Πρὸς τὴν οἰκτροτάτην τοίνυν ταυτηνὶ θέαν ἡ μὲν συνοδία πᾶσα διαθροηθέντες ἐξεβοήσαμεν, ὁ δὲ πατὴρ τῆς παιδὸς γήρᾳ καὶ νόσῳ τετρυχωμένος, τότε δὲ καὶ σφαλεὶς κατὰ πέλματος, ὀλοφυρόμενος καὶ τῷ πηλῷ φυρόμενος δόχμιος ἔκειτο, ὡς εἰς συκίνην

dum ingredi poterant, humeris impositis. Et filiolum lactentem adhuc sub ala ferre et ita per medios vicos incedere coacti sumus. Et dies quinque post captam urbem commorati et ipsi discessimus die Sabbati. Quod divina providentia et non fortuito casu factum videtur. Accedebat et hiems, et nostra uxor vicina erat partui, ut illa Christi prædictio, quæ monet orandum esse ne fuga nostra in Sabbato et hieme fiat, et prægnantibus in diebus illis male ominatur, non secus ac si nostra causa dicta esset, exitum sortiretur. Ut vero complures familiares et cognati aliaque turba ad nostrum conspectum confluxerant, non aliter quam cœtus formicarum per trivia pergebamus, occurrentibus nabis exercitibus non accurate armatis, **779** sed prælongis ensibus ad latera equorum suspensis, et pugiones cingulis insertos gestantibus; quorum alii manubiis onusti erant, alii prætereuntes captivos excutiebant, an sub lacsra tunica splendidam vestem celarent aut argentum aurumve in sinu occultarent. Alii mulieres forma præstantes ita defixis oculis intuebantur, quasi mox eas ad stuprum rapturi essent. Nos igitur mulieres, earum pudicitiæ metuentes, in medium agmen tanquam in ovile recepimus, adolescentulas vero cœno faciem illinere ut pridem fucis, atque ita ruborem genarum exstinguere jussimus, ne formæ venustas principio, ut viatores noctu elatus ignis, spectatores, deinde amatores, postremo raptores alliceret, cum sibi licere viderent omnia. Interim supplices ipsi manus ad Deum tendebamus, afflictis animis pectora plangentes et oculos rigantes lacrymis, si quo modo omnes immanes istas feras salvi et inviolata pudicitia evaderemus. Cum autem nobis per Auream portam exeundum esset, ut ad inclyti martyris Mocii ædem venimus, insolens et nefarius quidam barbarus **780** puellam formosam, judicis cujusdam filiam, e medio nostrum tanquam lupus agnam abripit. Quo miserrimo spectaculo totus cœtus noster consternatus exclamavit; puellæ vero pater, senio et morbo afflictus, tum etiam in cœnum prolapsus ac contaminatus, jacens crebro me tanquam ficulnum præsidium intuebatur, et nominatim orabat ut sibi pro virili ad puellam recuperandam adjumento essem. Itaque statim conversus vestigia raptoris persequor, cum lacrymis vim factam proclamans, et supplicibus gestibus opem prætereuntium militum implorans, qui linguæ nostræ non plane rudes erant, quorumdam etiam manibus prehensatis. Et vix quosdam ad commiserationem ita flexi, ut impudentem et libidinosum illum hircum ulcisci cupientes a me ad ædes illas perducerentur. Quo cum ventum esset, mulierosus ille virgine introducta in foribus stabat, ut si qui vim facturi essent, eos repelleret. Ego vero digito eum commonstrans, « Iste, » inquam, « luce teste injurius vestræ nobilitatis edicta contempsit. **781** Vos enim edixistis, de conjugatæ mulieris aut virginis aut dedicatæ Deo puellæ vel impu-

ciam uxorem ducit, quæ prius Stephano Triballorum duci nupta, ab eoque repudiata et Byzantium reversa, post captam urbem et desertam Alexio Ducæ cognomento Murzuflo, qui Romanum imperium postremus invasit nupserat. Sed ne is quidem illam ad senectutem usque tenuit. Nam Eudociæ pater Alexius, haud scio qua re impulsus, dolo eum comprehensum luminibus orbavit, erro errori infestissimus, et imperio dejectus simili calamitate conflictato inimicissimus. Neque multo post excæcationem a Latinis comprehensus Ducas Byzantium reducitur, et ob dominum et imperatorem suum comprehensum et laqueo enectum in judicium adductus, pro sui defensione attulit illum patriæ proditorem exstitisse et dignas suo scelere dedisse pœnas. Neque se unum id fecisse, sed et reliquos illius cognatos. Verum illi, spreta ejus oratione, et iis quæ adjungere cupiebat plane repudiatis, capitis hominem condemnant, novo et violentissimo supplicii genere. Nam in altissimam columnam, quæ in Tauro stat, perductum præcipitant. **805** Is vero aliquandiu in pedes descendens, deinde in caput subversus et humi allisus miserabiliter interiit. Scurus autem ducta Eudocia, marchione in Græciam transituro, ut paulo ante dixi, Thermopylarum angustias et altum montem eis imminentem, cæteraque loca quæ Græciæ aditum intercludunt, accurate custodiebat. Verum nihilominus ille iis locis facillime potitus est ob nostrorum ignaviam ac degeneres abjectosque animos, subinde potentiores colere volentium ; idque cum non magnum adduceret exercitum nec inter se consentientem, sed plerisque in rebus, quippe ex multis urbibus collectum, dissidentem. Et cum ipsam Bœotiam invaderet, tam cupide susceptus est quam quisquam qui ex longinqua et diuturna peregrinatione domum revertitur. Progressus etiam Attica potitur, et arci præsidium imponit. Cum autem idem archiepiscopus, ut pridem Scurum, ita et tunc marchionem propulsare posset, tamen tempus a resistendo alienum esse ratus, quippe urbe imperatrice expugnata et tam Orientalibus, quam Occidentalibus provinciis Latinæ hastæ umbram subeuntibus, citra dimicationem munitione cedit. Postremo **806** Eubœa quoque, omissa defensione, supplices ad marchionem manus tendit, et exercitui Euripo concitatiori pontem substernit ; et in ipso freto castellum ædificatum, in eoque sedentem exercitum cernit, a quo mutabiles insularium animi et callida consilia a defectione coercerentur. Sed quid meam orationem barbari antevertunt et historiæ cursum occupant, nec ab ullo adversario detinentur ? nam hæc, ut Thebis spoliatis et Athenis occupatis in Eubœam transierint, adhuc refert : illi vero, non ut pedites, sed ut aeriæ volucres, alis supra historiam evecti, ad

A Ἀλεξίῳ συγγίνεται (οὗτος γὰρ τῶν (69) τοῦ βορρᾶ πλευρῶν κατασυρεὶς καὶ τῆς ἐν πόλεσιν ἀρχούσης ἐκφαιρισθεὶς τοῖς Θετταλοῖς παρέβαλε Τίμπεσιν), ἐπὶ δὲ καὶ τῆς ἐκείνου θυγατρὸς Εὐδοκίας εὐνέτης γίνεται. Αὕτη δὲ Στεφάνῳ συναφθεῖσα πρότερον τῷ ἀρχηγοῦντι τῶν Τριβαλλῶν παρὰ μὲν ἐκείνου ἐμβριθῶς ἀποπέμπεται, τὸ δὲ Βυζάντιον κατειληφὼς εἰς γυναῖκα ἄγεται ὕστερον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀπονόστησιν Ἀλεξίῳ τῷ Δούκᾳ, ὃς ἐπωνομάζετο Μούρτζουφλος καὶ τὰ σκῆπτρα τῶν Ῥωμαίων λοῖσθος ἐνεχειρίσατο. Πλὴν οὐ οὗτος ὁ Δούκας ἕως γήρως καὶ πρεσβείου τῇ Εὐδοκίᾳ συνῴκησεν· ὁ γὰρ ταύτης πατὴρ Ἀλέξιος, οὐκ οἶδ' ὅ τι παθών, σὺν δόλῳ τὸν ἄνδρα συνείληφε καὶ κακῶς ἐς τὰς κόρας διέθετο, πλάνης πλάνητα μισῶν

B κομιδῇ καὶ φυγὰς βασιλείας τῷ ἀποπεσόντι ταύτης ἀντικαθήμενος. Μετ' οὐ πολὺν δέ τινα χρόνον τῆς πηρώσεως εἰς χεῖρας ἐμπεσὼν τῶν Λατίνων ὁ Δούκας εἰς τὸ Βυζάντιον ἀνακομίζεται, καὶ ὑπὸ δίκην ἀχθεὶς ὡς τὸν ἑαυτοῦ κύριον καὶ βασιλέα συνειληφὼς καὶ τοῦ ζῆν ἐξαγαγὼν δι' ἀγχόνης ἀπελογήσατο μὲν ἐκεῖνον προδότην τῆς πατρίδος ὀφθῆναι καὶ ἀξίως τὰ εἰκότα πεθεῖν, μὴ μόνῳ δέ οἱ ταῦτα διαπραχθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι κατ' οἰκείωσιν καὶ γένος ἐκείνῳ συνήπτοντο. Οἱ δὲ μὴ προσσχόντες οἷς ἔδρασεν, οὔτε μὴν οἷς ἔτι ὤδινεν εἰπεῖν τὰς ἀκοὰς ὑπέσχον οὖν ὑποσχόντες, καταψηφίζονται θάνατον τοῦ ἀνδρὸς καινότροπόν τε καὶ βιαιότατον. Εἰς γὰρ τὸν ἐν τῷ Ταύρῳ ἱστάμενον ὑψιτενῆ κίονα τοῦτον ἀνενεγκόντες βάλλουσιν ἐκεῖθεν κάτω· ὁ δ' ἐπὶ πόδας

C μέχρι τινὸς κατιών, εἶτα ἀνατραπεὶς κατωκάρα καὶ μετὰ βραχὺ καταῤῥαγεὶς δόχμιος διέῤῥηξεν οἰκειότατα τὴν ψυχήν. Τῇ γοῦν Εὐδοκίᾳ συναφθεὶς ὁ Σγουρὸς τοῦ μαρκεσίου τῇ Ἑλλάδι προσάγοντος αὐτὸς, ὡς μικρῷ πρόσθεν εἰρήκειν, τὸ ἐν Θερμοπύλαις ἐτήρει τέναγος καὶ τὸ ἐπικρεμάμενον ταύταις σκιόεν ὄρος καὶ ὑψικόρυμβον καὶ τἄλλ' ὁπόσα τὴν Ἑλλάδα δυσπρόσοδον τίθησιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω κατὰ πᾶσαν εὐμάρειαν οἱ ἐκεῖσε τῷ μαρκεσίῳ ὑπέκυπτον ἀγεννεῖ καὶ καταβεβλημένῳ [P. 393] φρονήμα καὶ προσχωρεῖν ἀεί πως ἐγνωκότι τοῖς κρείττοσι, καὶ ταῦτα μὴ στρατιὰν ἄγοντι μυριάριθμον μηδὲ συμβαίνουσαν ταῖς γνώμαις, ἀλλ' ἀσύμφωνον ἐκ πλείστοις ὡς ἐκ πόλεων ἠλισμένην πολλῶν. Ἑλάσας δὲ κἀπὶ τὴν Βοιωτίαν αὐτὴν, ὡς οὐδέ τις ἐπανήκων οἴκαδε χρόνιος, ὑπὸ τῶν Καδμείων ἀσμένως προσδέχεται. Προϊὼν δὲ κρατεῖ καὶ τῆς Ἀττικῆς, καὶ τῇ ἀκροπόλει φρουρὰν ἐγκαθίστησιν. Εἶχε δὲ ὁ πρεσβεύων ἱερατικῶς τῆς πόλεως, ὥσπερ Σγουρὸν πρότερον, οὕτω καὶ τότε μαρκέσιον ἀποπέμψασθαι· μὴ εἶναι δὲ δοκιμάζων καιρὸν ἀντιστάσεως, οἷα τῆς τῶν ὅλων βασιλίδος ἁλούσης, τῆς δ' ἑσπερίου καὶ ἑῴας ὑπὸ Ῥωμαίους λήξεως· τὴν σκιὰν ὑπιούσης τοῦ Λατινοῦ δόρατος, ἀναιμωτὶ τοῦ ἑρύματος ὑπεξίσταται. Ἐπὶ πᾶσι δ' οὐδ' Εὔβοια γενναῖον βλέπειν τι καὶ ἐλεύθερον, ἀλλὰ καὶ αὕτη χεῖρα προτείνει,

Hier. Wolfii notæ.

(67) Οὗτος γὰρ τῶν τοῦ βορρᾶ πλευρῶν κατασυρείς. Non satis assequor quid sibi velit. Vetustus codex et hic mutilus est, ut et alibi, ubi ejus subsidio perquam opus est.

καὶ βασιλὶς μὲν τῶν βασιλίδων, πόλεων, ἄσμα δὲ ἀσμάτων καὶ λαμπρότης λαμπροτήτων, καὶ τῶν σπανίων πανταχῆ θεαμάτων σπανιώτερον ὅραμα, τίς ὁ διασπάσας ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ὡς ἐκ μητρὸς φίλης τέκνα φιλούμενα; τίνες γενοίμεθα; ποῖ τραποίμεθα; ποίαν παραψυχὴν εὕροιμεν γυμνοὶ, ὡς ἐκ κοιλίας μητρὸς τῶν σῶν ἐκσπασθέντες κόλπων, καὶ φανέντες παρ' ἔθνεσι κιθάρα καὶ θρύλλημα, ἀδελφοὶ Σειρήνων, ἑταῖροι στρουθῶν, καὶ ψωμιζόμενοι μὲν ἀνάγκας, ὕδωρ δὲ χολῆς ποτιζόμενοι; Πότε σε θεασόμεθα οὐχ ὡς νῦν πεδίον ἀφανισμοῦ καὶ κοιλάδα κλαυθμῶνος καὶ πατουμένην ὑπὸ στρατοπέδων, εἴτε μὴν ἐξουθενημένην καὶ ἀπωσμένην. ἀλλ' ἐξαιρουμένην καὶ σωζομένην, καὶ προσκυνουμένην ὑπὸ τῶν ταπεινωσάντων σε καὶ παροξυνάντων σε, καὶ γάλα ἐθνῶν θηλάζουσαν καὶ πλοῦτον βασιλέων ὡς πρώην ἔδουσαν; πότε δὲ καὶ ὡς φύλλα συκῆς καὶ χιτῶνας δερματίνους ἀποβαλούμεθα τὸ ῥικνὰ ταῦτα ῥάκη καὶ μηδὲ τοῦ παντὸς ἐξικνούμενα σώματος, ἃ ἡμῖν περιέθεντο οἱ ἐπίβουλοι ὡς ὄφεις ἀλλόφυλοι, τὰ σύνοικα ἡμῖν κατὰ καὶ ἐπίβουλα καὶ βαρύζηλα, ἐπενδυσόμεθα δ' αὖθις τοὺς ἐξ ὑφῆς στιλπνοτέρας καὶ χλιδῶντας χιτῶνας, οὓς πρώην περιεκείμεθα; Ἀλλ' ἵλασαι Θεὸν, ἁγιωτάτη τῶν πόλεων· προβαλοῦ τεὺς νεὼς, τὰ τῶν μαρτύρων λειπόμενα, τὰς συμφορὰς αὐτὰς, τῶν πειρατηρίων τὸ μέγεθος, ὧν εἰς κόρον μετέσχηκας, ἀνδράσιν ἀνοσίοις ἐκδοθεῖσα εἰς πόρωσιν. Ἐπικάλεσαι γάρ με, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις μι. Ἆρα δὲ προσθήσω καὶ εἰς σέ ποτε ἐπιβλέψαι, παμμέγιστε ναὶ καὶ θειότατε, οὐρανέ ἐπίγειε, θρόνε δόξης Θεοῦ, Χερουβικὸν ὄχημα, στερέωμα δεύτερον, ἀγγέλλον τὴν τῶν χειρῶν Θεοῦ ποίησιν, θέαμα καὶ ἔργον ἐνδεικνὸν καὶ εὔριζον πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα; Καὶ τίς ὁ ἐπαγγαλλόμενος εἰ μὴ μόνος ὁ ἐν οἷς πέπονθε πειρασθεὶς τοῖς πειραζομένοις βοηθεῖν ἐπιστάμενος, καὶ ῥυόμενος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερροτέρων αὐτοῦ καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διαρπαζόντων αὐτὸν, καὶ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων ἀεὶ πρὸς τὸ βέλτιον; »

ε', Ταῦτ' ἐξ ὑπεράντλου ταῖς ἀχθηδόσι ψυχῆς κενώσαντες πορευόμενοι ἐπορευόμεθα, κλαίοντες καὶ βάλλοντες τοὺς θρήνους ὡς σπέρματα. Εἰ δὲ καὶ ἐρχόμενοι ἤξομεν, αἴροντες ἐν ἀγαλλιάσει τὰ τῆς δεξιωτέρας ἀλλοιώσεως δράγματα, δῶρον τοῦτο Θεοῦ τοῦ παρακαλοῦντος τοὺς ὀλιγοψύχους καὶ σωτηρίου περιτιθέντος ἱματιον καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης ἐνδύσαντος. Προῆγε δὲ ἡμῶν ὁ οἰκουμενικὸς ἀρχιποιμὴν, μὴ πήραν φέρων, μὴ χρυσὸν ἐπὶ τὴν ὀσφὺν, ἄραβδος καὶ ἀσάνδαλος καὶ χιτώνιον ἓν περικείμενος, ἐντελὴς εὐαγγελικὸς ἀπόστολος, ἢ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ ἀντίμιμος, καθ' ὅσον ὀναρίῳ πτωχικῷ ἐποχούμενος μεθίστατο τῆς νέας Σιὼν, οὐ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐσχεδίαζε θρίαμβον. Τότε δ' οὖν πέρας τῆς ὁδοῦ τὴν [P. 382] Σηλυβρίαν (61) ἡμεῖς θέμενοι τοῦ λοιποῦ τοῦ πλάνου πεπαύμεθα, ἀνύβριστοι πανοικὶ, τὸ μέγα τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς φιλοτίμημα καὶ ἀείμνηστον καὶ τέλειον δώρημα, μηδ' ἀρθρέμβολα καὶ

A corum, splendor splendorum, et rebus visu 783
raris spectaculum rarius, quis nos a te avulsit ut a
cara matre caros liberos? qui erimus? quo nos
vertamus? quam consolationem inveniemus, nudi
a tuo sinu ut ex utero matris avulsi? quando te
spectabimus, non talem qualis nunc es, campum
vastitatis, vallem luctus, conculcatam ab exercitibus, redactam ad nihilum et profligatam, sed exaltatam et incolumem, et adorandam ab iis qui te
depresserunt et irritarunt, et bona gentium sugentem, et divitias regum ut ante comedentem? quando
tandem, ut ficulna folia et pelliceas tunicas, laceros istos pannos nec totum corpus obtegentes abjiciemus? quibus nos barbari ut insidiosi serpentes,
mala conjuncta et infesta circumdederunt? age vero,
B urbs sanctissima, placato Deum, prætende templa,
martyrum reliquias, ipsas calamitates, cladium
magnitudinem quibus es oppressa, nefariis viris ad
ineendendum data. Jubet enim invocari se tempore
necessitatis tuæ: nam fore ut ipse te eripiat, tu
vero eum laudes. Numquid, templum amplissimum
et divinissimum, unquam posthac te videbo, cœlum
terrenum, solium 784 gloriæ Dei, cherubice curC rus, firmamentum alterum, fabricam manuum Dei
annuntians, spectaculum et opus singulare, firmum
universæ terræ decus? et quis est qui pollicetur,
nisi is solus qu in suopte supplicio tentatus, iis
qui tentantur, succurrere didicit? qui inopem ex
manu fortiorum et pauperem et mendicum a prædatoribus eripit, qui omnia facit ac subinde commutat in melius.

5. Quæ cum ex animo doloribus redundante effudissemus, continenter ibamus plorantes et lacrymas tanquam semina spargentes. Si vero redituri sumus prosperioris mutationis manipulos collecturi, Dei munus id erit, qui pusillanimes confirmat, qui eos salutis veste induit et tunica lætitiæ amicit. Antecedebat autem nos œcumenicus summus pastor, non peram ferens, non aurum in zona, sine baculo, sine calceis, una tunicula indutus, integer evangelicus apostolus, aut potius
D Christi exemplar, quatenus paupere asello vectus nova Sione discedebat, non autem triumphans illam ingrediebatur. Ac tum nos Selybriam profecti oberrare destitimus, tota familia inviolata, quæ magna Dei liberalitas est et sempiterna perfectaque munificentia, 785 non ferreis manicis, non funibus vincti, non pugnis cæsi, ut multi ex nostris pecuniæ dandæ causa; et a solo Deo enutriti, qui

Hier. Wolfii notæ.

(61) Σηλυβρίαν. Σηλυμβρίαν. Etiam apud Demosthenem nostrum hæc vox alias cum, alias sine μ scribitur, ut et ἀρύμβας et ἀρύβδας. Quod accidere videtur propter litterarum β et μ notas alicubi non dissimiles.

vero dimissi (negabat enim sibi Romanis militibus esse opus), eadem de re Balduino imperatori supplicarunt. Ibi quoque repulsam cum tulissent, ad Joannem se conferunt, qui in monte Hæmo natus et educatus fere omnem Romanam ditionem, qua Occidentem spectat, bellis vastabat et delebat, Scythicis incursionibus desolabat. et multiplici vexatione conterebat. Is quia **809** Latinorum ferociam suspectam habebat eorumque hastam ut flammeam romphæam reformidabat, libenter eos suscepit. Qua de causa cum legatos de amicitia ineunda ad Latinos misisset, per litteras cum eis non ut rex cum amicis, sed ut servus cum dominis colloqui jubebatur: alioqui se arma illi illaturos et Mysiam facile vastaturos, quam contra officium et per seditionem spretis Romanis occupasset, eumque ad pristinam fortunam redacturos. Proinde Romanos ad se profugos Joannes in patriam quemque suam abire jubet, et callidis aggressionibus Latinis nocere quantum possint, donec ipse fortunis illorum consulat. Igitur ad sua reversi Macedonum et Thracum urbes, Blachis adjutantibus, ad defectionem impellunt. Unde plurimi Latinorum, quibus eæ urbes obvenerant, jugulantur, alii Byzantium extorres redeunt. Occiduntur et ii qui Didymotichi erant: et qui Orestiadem tenebent, ejiciuntur. Id facinus Orientem Latinorum bello præter exspectationem liberat, ad Occidentem redeuntium; **810** et eos etiam qui Græciam et Peloponnesum occuparant, repressa superbia paulo modestiores facit. Et ut ea quæ hinc acciderunt ordine referamus, Romani qui Adrianopolim et Didymotichum tenebant, non parvis Blachorum freti auxiliis ibi manebant. Joannes vero, qui suas copias et auxilia Scytharum pene majora numero adducebat, operam dabat ut Latinos lateret. Ut autem motum Romanorum Balduinus et reliqui tres duces audiverunt (nam comes sancti Pauli defunctus in Manganio monasterio et Sclerænæ Augustæ monimento sepultus erat), statim exercitum mittunt contra urbes quæ defecerant. Ac Byzia quidem et Zurulus statim sub jugum redierunt. Arcadiopolim vero locupletibus et nobilibus civibus vacuam soli Romani noctu ingressi, quibus urbs ea patria erat, tenebant, auxiliis etiam ad eam tuendam adductis et in mœnia distributis. Cum diluxisset, **811** Latini, Romanos nec aciem militarem habere nec ulla bellica disciplina uti, atque adeo nec satis armatos esse conspicati, ad pugnam se pararunt, longius digressi a mœnibus. Eam Latinorum cautionem Romani timiditati tribuentes, portis effusi et temere invecti, paulo post in fugam vertuntur. Ac eo die miserabile et atrox spectaculum editur. Nemini parcitur, cæduntur omnes, insepulti abjiciuntur, sanguine pinguescit humus. Hæc precursor exerci-

A τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις αὐχοῦντες) ἤθελον συνεῖναι καὶ οὗτοι τῷ μαρκησίῳ καὶ τὰ δυνατὰ ὑπούργειν· ὁ δὲ μὴ χρείαν φάμενος ἔχειν Ῥωμαίων στρατιωτῶν οὕτως αὐτοὺς ἀπεπέμψατο. Τῷ βασιλεῖ δ' ἔπειτα Βαλδουίνῳ περὶ τοῦ προσδεχθῆναί οἱ προτείνουσι δέησιν. Ὡς δ' ἦσαν, ὅ φασι, καὶ πάλιν κενῇ γνώμῃ ἕδοντες, τῷ Ἰωάννῃ προσῆεσαν, ὃς τραφεὶς ἐν τῷ Αἵμῳ καὶ γεννηθεὶς μικροῦ πᾶσαν ὑπὸ Ῥωμαίους ἐσπέρου ἐπικράτειαν διέφθειρε καὶ ἠφάνισε πολέμοις ἀπολικμῶν, Σκυθικαῖς ἐφόδοις ἐξερημῶν καὶ πολυτρόποις ἐκτρίβων κακώσεσιν. Ὁ δὲ τούτους ἀσμένως προσδέχεται· ἦν γὰρ τὸ Λατίνων ἀγέρωχον φρόνημα ὑφορώμενος καὶ τὴν τούτων λόγχην ὡς φλογίνην ῥομφαίαν ὑποβλεπόμενος, ἐπεὶ καὶ περὶ φιλίας στείλας πρέσβει οὐχ ὡς βασιλεὺς φίλοις, ἀλλ' ὡς
B ὑπηρέτης δεσπόταις προσδιαλέγεσθαι σφίσιν ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς ἐπετάττετο γράμμασιν, ἢ μὴν ἀπεκδέχεσθαι σφᾶς κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα βαστάζοντας καὶ κείροντας κατ' εὐπέτειαν τὴν Μυσίαν, ἣν μὴ δέον καρποῦται τοῖς κυρίοις Ῥωμαίοις ἐπαναστάς, κἀκεῖνον εἰς τὴν προτέραν τύχην ἐπαναλύοντας. Διαφίησι τοίνυν εἰς τὰς πατρίδας ἐπανιέναι τοὺς ἐπηλύδας αὐτῷ Ῥωμαίους ὁ Ἰωάννης, καὶ δρᾷν δ δύνανται κακὸν τοὺς Λατίνους μετ' εὐμεθόδων [P. 393] τῶν ἐγχειρήσεων, ἕως τὰ κατ' αὐτοὺς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐκεῖνος διάθοιτο. Ἐπανηκότες οὖν ἐς τὰ σφέτερα τὰς τῶν Θρᾳκῶν καὶ Μακεδόνων πόλεις διαφιστῶσι, συναιρομένων σφίσι τῶν Βλάχων. Πλεῖστοι γοῦν ἐντεῦθεν τῶν τὰς πόλεις διανειμαμένων Λατίνων ἐς αὐτὸ ζημιοῦνται τὸ ζῆν, οἱ δὲ φυγάδες ἐς Βυζάντιον
C ἐπανήκουσιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Διδυμοτοίχῳ διαχερίζονται, καὶ οἱ ἐν Ὀρεστιάδι μετανάσται γίνονται. Καὶ τοῦτο τὸ ἔργον ἐλευθεροῖ μὲν τὴν ἕω Λατίνων παρὰ πᾶσαν δόκησιν, ἐπανηκόντων εἰς τὸν καθ' Ἑσπέραν πόλεμον, ἐκκρούει δὲ τοῦ ἄγαν καὶ πρὸς βραχὺ μετριόφρονας τίθησι τοὺς κατασχόντας τὴν Ἑλλάδα καὶ Πέλοπος ἔδαφος. Καὶ ἵνα καθ' εἰρμὸν τῷ λέγειν δοίημεν ὁπόσα ἐνθένδε ξυμβέβηκε, Ῥωμαῖοι μὲν τὴν ἐξ Ἀδριανοῦ τὴν κλῆσιν λαχοῦσαν καί γε τὸ Διδυμότοιχον κρατοῦντες κατὰ χώραν ἔμενον, οὐ μικρὰν ἀπὸ τῶν Βλάχων σύναρσιν ἔχοντες· ὁ δέ γε Ἰωάννης τὰς οἰκείας τάξεις καὶ τὸ ἐκ Σκυθῶν ἐπίκουρον ἐπαγόμενος, μηδ' ἀριθμῷ σχεδὸν ὑποπῖπτον, λεληθέναι τὰ πολλὰ τοὺς Λατίνους ἐτίθει διὰ σπουδῆς. Ὡς δ' εἶχε τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐνωτισάμενος ἐπανάστασιν ὅ τε βασιλεὺς Βαλδουῖνος καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν τριττύς (ὁ γὰρ δὴ κόμης τοῦ ἁγίου Παύλου ἀπεγεγόνει θανάτῳ, καὶ τέθαπται κατὰ τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων ἐν τῷ τῆς σεβαστῆς τῆς Σκληραίνης μνήματι), ἐκ μὲν τοῦ αὐτίκα στέλλεται στρατιὰ τὰς πόλεις μετελευσομένη τὰς ἀποστάσας. Βιζύη μὲν οὖν καὶ Τζουρουλὸς ἐπανῆλθοσαν καὶ ὡς πρώην ὑπέκυπτον· τὴν δὲ πολισθεῖσαν Ἀρκαδίῳ (70) κενωθεῖσαν εὗρον τοῦ ἐν πλούτῳ καὶ

D

Hier. Wolfii notæ.

(70) Τὴν δὲ πολισθεῖσαν Ἀρκαδίῳ. Ex his verbis non satis intelligitur utrum Latini an Romani Arcadiopolim tenuerint. Vetustus codex (B) μόνον δὲ — φυλάττειν αὐτό. Hinc apparet Arcadiopolim a Romanis fuisse occupatam, cum alteri contrarium dicere videantur.

δόξῃ λεώ. Νυκτὸς δ' ἐπιθεμένων σφισι Ῥωμαίων, οἷς ἡ πόλις ἥδε πατρὶς καὶ οἱ συνεληλύθασι τούτοις ἐπίκουροι, πρῶτον μὲν ἡσύχασαν ἐν ὅπλοις γενόμενοι καὶ πρὸς φρουρὰν τὰ τείχη διείλοντο· ὑποφαυσάσης δὲ τῆς ἕω Ῥωμαίους κατασκεψάμενοι μήτε παραταξει μήτε μὴν μεθόδοις χρωμένους στρατηγικαῖς, ἀλλ' οὐδ' ἐς ἀκρίβειαν ὡπλισμένους, συντεταγμένην τὴν δύναμιν ὡς ἐς μάχην ἐξάγειν ἐγνώκεσαν. Ὡς δ' ἀπήντων (71) αὐτοῖς Ῥωμαῖοι μετὰ θάρσους τοῖς τείχεσιν ἐπεγχρίπτοντες (ᾤοντο γὰρ δειλίαν τὴν τῶν Λατίνων ἀσφάλειαν), διεκχέονται τῶν πυλῶν καὶ σφισι συμπλέκονται, καὶ πρὸς μικρὸν ἀντισχόντες Ῥωμαῖοι τρέπονται, καὶ γίνεται τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐλεεινὸν καὶ οἰκτιστον θέαμα· μηδενὸς γὰρ λαβόντες οἱ Λατῖνοι φειδὼ, κατὰ δὲ πάντων τῷ ξίφει χρησάμενοι, τὴν γῆν ἐπίαναν αἵμασι, καὶ τῶν πεσόντων οὐδεὶς ὁσίας τετύχηκε. Ταυτὶ μὲν οὖν ἡ προεξιοῦσα δέδρακε στρατιά· οὐδὲ γὰρ περαιτέρω χωρεῖν τεθάρρηκε, Ῥωμαίων μὲν καὶ Βλάχων μετὰ μοίρας Σκύθικῆς περιιόντων, τῶν δ' ἄλλων (72) ἐς τὴν Ἀδριανοῦ συνδραμόντων ὡς εἰς σῶζον κρησφύγετον. Κατὰ δὲ γε μῆνα τὸν Μάρτιον ἔξεισιν ὁ βασιλεὺς Βαλδουῖνος καὶ ὁ Πλέης κόμης Δολόϊκος, ἐπὶ δ' αὐτοῖς ὁ δοὺξ Βενετίας Ἔρικος Δάνδουλος, μετὰ τῶν οἰκείων ἕκαστος τάξεων. Ἀμέλει καὶ κατειληφότες τὴν Ἀδριανοῦ, καὶ βαλόντες ἐκεῖσέ πη στρατήγιον [P. 396] ἐς ὅσον μὴ εἶναι βέλους ἐντὸς, τῇ ὑστεραίᾳ τὰς δυνάμεις προσῆγον τῷ τείχει καὶ ἵστων τὰς μηχανάς. Τῶν δ' ἐντὸς ἀμυνομένων εὐρώστως, οὐδέν τι πλέον ἐφ' ἡμέραις ἐπέραινον πλείοσι τοῦ βάλλεσθαι καὶ βάλλειν διὰ τὴν τῶν τειχῶν ἐχυρότητα. Οὐκοῦν τὰ βάθρα τῶν τειχῶν ἀνεμόχλευον, ἀφανῶς ὑποσαλεύειν τὰ τείχη πειρώμενοι, ἐς ὅτι μήκιστον ὑπονομεύοντες καὶ τὸν χοῦν λεληθότως ἀναφέροντες καὶ ὑπερείσματα ἐκ ξύλων εὐπρήστων ταῖς ὀρυγαῖς ἐφιστῶντες καὶ πολυχειρίᾳ τὸ ἔργον ἀνύοντες. Ἦσαν δὲ καὶ Ῥωμαῖοι πρὸς ταῦτα διατεχνώμενοι τὰ τῇ πόλει σωτήρια. Ἀλλ' οὔπω συχνοὶ παρίππευσαν ἥλιοι, καὶ μοῖραν διαφεὶς ὁ Ἰωάννης Σκυθικοῦ στρατεύματος τοῖς ζώοις τῆς διαίτης καὶ τοῖς ὀχήμασιν ἐντέλλεται προσβαλεῖν, ἃ περὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Λατίνων τὰ χλωρὰ τῆς ὕλης ἐδρέποντο, διὰ τοῦ μεθοδεύματος· γνῶναι βουλόμενος ὁποῖα τὰ τῶν πολεμίων εἰσὶ διαβούλια καὶ ὅπως τὰς εἰς πόλεμον ἐκτάσεις τιθίασιν. Οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν πρώτην τῶν Σκυθῶν θέαν ἐνθουσιώδους πλησθέντες ὁρμήματος πρὸς τοῖς ἵπποις καὶ τοῖς δόρασι γίνονται. Καὶ οἱ μὲν τῆς ἐπὶ Σκύθας

tus fecit. Nec enim ulterius progredi ausus est, cum Romani et Blachi cum Scythicis cohortibus circumirent, cæteri vero Adrianopolim concurrerent tanquam in certum asylum. Imperator vero Balduinus mense Martio egreditur, et Pleæ comes Doloicus, et post eos Ericus Dandulus, Venetiarum dux, cum suis quisque legionibus. Et vallo extra teli jactum ad Adrianopolim communito, postridie copias ad mœnia adducunt et machinas erigunt. Urbanis autem strenue se defendentibus per **812** dies complures non aliud proficiebant nisi ut telis et peterent et peterentur. Itaque vineis, multitudine operarum freti longissime actis, egestaque clam terra et cavernis aridis lignis suffultis, mœnium fundamenta hostibus non animadvertentibus labefactare studuerunt. Sed et Romani contra ea parabant quæ urbi essent salutaria. Nec multis diebus post Joannes partem Scythici exercitus impetum facere in pecudes et equos in herbidis pratis juxta Latinorum castra pascentes jubet, ut ea ratione hostium consilia et militarem disciplinam exploraret. Illi vero ad primum Scytharum conspectum furioso quodam ardore concitati, hastis arreptis et equis conscensis, Scythas invadunt, qui tergis obversis continenter fugiunt, retro sagittas conjicientes, ac ne sic quidem fuga interrupta. Illi vero acriter persequuntur, quamvis nihil proficerent, pene volucribus ob levem armaturam viris instando. Et hic ejus diei fuit exitus. Ex eo Joannes cum **813** suis copiis angustias et fauces subit, et post altos colles delitescit, in id intentus, ne suam præsentiam nossent hostes. Et rursus e Scythica phalange cui Cozas præerat, complures in castra Latinorum mittit, hortatus ut priores imitarentur eademque via reverterentur. Latini, Scythis denuo visis, rursus festinanter armati majori quam dudum contentione hastas in eos vibrant et cursum intendunt. Sed cum Scythæ facile anteverterent, ut et leviter armati et expeditioribus equis insidentes, ac nullas fere sagittas retro emittentes; Latini per imprudentiam longissime provecti in ea loca, in quibus laquei et insidiæ erant, et in recentes Scythicas cohortes inciderunt, et ipsi et equi jam contentione itineris plane fatigati, et in medio Scytharum circumventi sunt. Quorum multitudine, cum ad manus ventum esset, oppressi equis deturbantur, multis singulos invadentibus; et duræ cervicis homines falces et laqueos

Hier. Wolfii notæ.

(71) Ὡς δ' ἀπήντων. Hic eadem recurrit obscuritas Vetustus habet: Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ — τούτοις συμπλέκονται. Hanc sententiam in vertendo sum secutus.

(72) Τῶν δ' ἄλλων. Ἡ δὲ λοιπὴ ἐς τὴν Ἀδριανοῦ παρὰ πόδας ἰοῦσα, ἐκεῖσέ πη βάλλει στρατήγιον, καὶ ταυτησὶ πειρᾶται κατὰ κράτος ἐλεῖν. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀπείρηκα τὰς τῶν οἰκείων συμφορὰς συγγραφόμενος, ἤδη δὲ καὶ τῆς εἰς ἕω μεταβάσεως ἅπας γίνομαι ἐνταῦθα τοῦ λέγειν σχάσας, τοῦ τῶν κακῶν ἰλίγγου πεπαύσομαι. *Reliquus exercitus Adrianopolim recta contendens castra ibi locat, eamque vi expugnare instituit. Sed quia nostrorum calamitatibus describendis sum defessus, et nunc Orientali profectione totus occupor, finita hic oratione calamitatum vertiginem deponam.* Hoc loco Byzantinus codex a Joanne Dernschwam nomine D. Antonii Fuggeri Cpoli emptus abrumpit historiam, et librarii nomen subjicitur his verbis: Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα χρονικὴ βίβλος κυρίου Νικήτα τοῦ Χωνειάτου παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱεροδιακόνοις, Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἐν ἔτει τῷ ζξγ' τῷ μηνὶ Μαρτίῳ ἱσταμένου ἡμέρᾳ δ'.

in cella recipiunt, equi occiduntur. Tanquam enim atra et perpetua nubes, ita Scythæ irruebant, ut neque explicare sese neque diffugere possent. Ceciderunt **814** igitur omnes lectissimi Latinorum equites et hastis vibrandis celebres. Cadit et Pleæ comes Doloicus. Balduinus vero capitur et vivus in Mysiam abducitur; atque inde Ternobum perductus et in carcerem conjectus, vinculis usque ad collum oneratur. Principale vero et callidissimum malum et omnium Romanorum cladium primus auctor, Venetiæ dux Dandulus, qui extremum agmen claudebat, clade exercitus ex fugientibus cognita statim conversis frenis in castra properat; et ut nox supervenit (nam prælium sub vesperam est commissum), lumina in tentoria inferri et plurimas pyras incendi jubet, ut Romani putarent non omnem exercitum periisse aut se pugnam detrectare. Circa primam noctis vigiliam maritimam Rhædestum cum Errico Balduini fratre, modo Adramyttio cum Trojanis Armeniis reverso, qui sub eo militabant, congressus Byzantium rediit, intestinis fuga tot parasangarum ruptis et scroto in immensum tumefacto. Λατῖνοι ἐξιππασάμενοι καὶ τῶν χωρίων ἀψάμενοι ἀμαθῶς ἐν οἷς αἱ πάγαι καὶ οἱ λόχοι καὶ τὰ ἔνεδρα διεσκεύαστο. Ἀμέλει καὶ Σκυθικοῖς ἀκμῆσι περιπεπτωκότες στρατοῖς αὐτοὶ τῆς ὁδοῦ τῇ συντονίᾳ ἐκτοσθέντες καὶ λαμπρῶς ἤδη σφίσι τῶν ἵππων ἀποκναισάντων, ἐν μέσῳ ἀπολαμβάνονται· οἱ γὰρ Σκύθαι ὡς κύκλωσιν αὐτοὺς περιῄεσαν. Οἱ δὲ, ὡς ἐν χερσὶν ἦν ὁ ἀγὼν, τῷ πλήθει τῶν Σκυθῶν βιαζόμενοι ἀνετρέποντο τῶν ἵππων, πολλῶν ἕνα περιιόντων, καὶ δράπανα καὶ βρόχους ἐδέχοντο κατὰ τῶν αὐχένων οἱ σκληροτράχηλοι, καὶ τὸ χρῆμα τῶν ἵππων κατηκίζετο ὡς γὰρ μέλαν νέφος καὶ συνεχὲς τῶν Σκυθῶν ἐπεισπεπτωκότων οὔτε ἵππων ἐξελιγμοῖς χρήσασθαι εἶχον οὔτε διαφυγὰς δρᾷν. Ἔπεσον οὖν ὁπόσον τοῦ Λατινικοῦ [P. 397] στίφους ἐπίλεκτὸν καὶ ταῖς τῶν δοράτων ἄγκοινήσεσι περιώνυμον. Ἵππτει δὲ καὶ ὁ τῆς Πλησκόμης Δολόϊκος. Ὁ δὲ Βαλδουῖνος χειροῦται καὶ ζωγρίας εἰς Μυσίαν ἀπάγεται, κἀκεῖθεν εἰς Τέρνοβον κομισθεὶς εἱρκτῇ παραδίδοται καὶ δεσμὰ ἕως τραχήλου ὑφίσταται. Τὸ δ' ἀρχαιότατον καὶ πολυτροπώτατον κακὸν, καὶ τῶν ἀπευκταίων πάντων Ῥωμαίοις πρωτουργὸν αἴτιον, ὁ τῆς Βενετίας δοὺξ Δάνδουλος, ὕστατος ἐλαύνων κάκ τῶν φυγάδων τὴν τοῦ στρατεύματος ἧτταν ἐνωτισάμενος, ἐκ τοῦ αὐτίκα μεταστρέψας τὰ χαλινὰ ἐς τὸ στρατόπεδον φέρεται. Ὡς δὲ καὶ νὺξ ἐπῆλθε (περὶ γὰρ δείλην ὁ πόλεμος γεγονὼς) φῶτα εἰσενέγκασθαι ταῖς σκηναῖς ἐπισκήπτει καὶ πλείστους αἴρσιν πυρσοὺς εἰς ἔμφασιν τοῦ μὴ πᾶσαν ἐκτριβῆναι τὴν στρατιὰν μηδὲ σφᾶς ἀποδειλιᾶσαι τὸν πόλεμον. Περὶ δὲ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἀναστὰς ἐκεῖθεν εἰς τὴν παράλιον ἵκετο Ῥαιδεστὸν, καὶ συμμίξας Ἐβρῇ τῷ τοῦ Βαλδουίνου κασιγνήτῳ ἄρτι ἐξ Ἀτραμυττίου ἐπανήκοντι μετὰ τῶν ἐκ Τροίας Ἀρμενίων, οἵπερ αὐτῷ συνεστράτευον, ἐς τὸ Βυζάντιον ἐπανέζευξε, διερρηγμένος τόν στήμονα τῶν ἐντέρων τοῖς πολλοῖς παρασάγγαις οὓς ἐν τῷ φεύγειν διίππευσε διῳδηκὼς ἐπὶ μέγα τὸν κυλινδροφύλακα θύλακον.

815 11. Romani vero, qui adhuc in urbe erant, præ metu dentes quatiebant, etiamnum velut intuentes Latinorum contra se strictos gladios et direptionem bonorum; quibus rebus post Balduini discessum nulla justa ratione afflicti erant, mensis Martii die 25, indictione 8 anni 6713. Sed et nos adhuc Selybriæ inquilini extremas clades exspectabamus, Daonitarum vicinorum interitum tantum non in conspectu habentes, et evestigio percussores strictis ensibus Selybriam ingredientes, et fasciculos nostros et pannos diripientes. Imperatrix urbs 12 die Aprilis, indictione 7 anni 6712 a Latinis capta est: 15 die ejusdem mensis, 8 indictione, Latini a Scythis victi sunt. Sed quid secutum est? Aliud flagellum atrocissimum et calamitosissimum emicuit. Nam Joannes Mysus, idem Romanorum hostis et vindex, oppida Byzantio vicina Latinis tributaria Scythis diripienda concedit. Ibi novum

κατὰ κράτος εἶχοντο, οἱ δὲ τὰ νῶτα μεταβαλόντες συντόνου δρασμοῦ ἥπτοντο, ἐς τοὐπίσω τὰ βέλη πέμποντες καὶ μηδ' οὕτω τοῦ φεύγειν προτροπάδην ἐπιλαθόμενοι· οἱ δὲ ἐπέκειντο καὶ οὕτως διώκοντες, κἂν οὐδὲν ἧνυον πτηνώδεσι καὶ κούφοις διὰ τὴν ὅπλισιν ἀνδράσιν ἑφεπόμενοι. Καὶ τοιοῦτον μὲν πέρας τὰ τῆς τόθ' ἡμέρας εἰλήφεσαν· ἐκ δὲ τούτου Ἰωάννης μὲν τὸ οἰκεῖον στράτευμα ἔχων αὐλῶνα ἐνελόχα καὶ φάραγγας ὑπεδύετο καὶ τόποις ἐπηρμένοις εἰς γήλοφα παρεδύετο, μηδ' εἰ πάρεστιν εἰδέναι σπεύδων τοὺς ἀντιπίπτοντας· ἐκ δὲ τῆς Σκυθίδος φάλαγγος ἧς ὁ Κοτζᾶς ἡγεμόνευεν, αὖ πάλιν ἐπελαύνειν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Λατίνων διαφῆκε συχνοὺς, καὶ ταύτὰ τοῖς πρότερον δρᾷν ἐγκελεύεται, κἀκείνης ἔγεσθάι τῆς πορείας ἐπαναστρέφοντας ἧς καὶ πρότερον εἶχοντο. Οἱ δὲ ὡς τοὺς Σκύθας αὖθις θεάσαιντο, πρὸς σπουδὴν καὶ αὐτίκα μάλα καθοπλισάμενοι καὶ ὑπὲρ τὴν ἔναγχος εὐρώστως ἐπέκειντο, τὰ δόρατα σείοντες, κἀπὶ τὸ μᾶλλον τὸν δρόμον ἐπέτεινον. Ὡς δὲ τὸ Σκυθικὸν προῆγεν εὐπετῶς, τὰ πολλὰ μηδὲ τοξεῦον ὄπισθεν, ὡς μὲν κούφως ἐσταλμένον, ὡς δὲ καὶ δρομικωτέροις ἵπποις ὀχούμενον, ἔλαθον εἰς πλεῖστον δσον οἱ

ια'. Ῥωμαῖοι δ' ἐπὶ τούτοις, ὅσοι τῇ Κωνσταντίνου προσέμενον, τῷ δέει τοὺς ὀδόντας ἐδάμβαινον, ἔτι προκείμενον ἔχοντες ὀφθαλμοῖς τὸν κατὰ σφῶν ἐκξισισμὸν τῶν Λατίνων καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν προσόντων, ἃ κατ' οὐδένα δίκαιον λόγον ὑπέστησαν μετὰ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἅπαρσιν Βαλδουίνου, περὶ πτὴν ἄγοντος καὶ εἰκοστὴν τοῦ Μαρτίου μηνὸς, τῆς τότε τρεχούσης ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, τοῦ ἐξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ τρίτου καὶ δεκάτου ἔτους. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔτι παροικοῦντες τῇ Σηλυβρίᾳ τῶν κακῶν ἔσχατα εἰκάζομεν πείσεσθαι, τὴν τῶν Δαονιτῶν ἀναίρεσιν ἐκ γειτόνων οὖσαν μόνον οὐκ ἐπόψιον ἔχοντες, καὶ παρὰ πόδας τοὺς σφαγέας θεώμενοι τὴν Σηλυβρίαν εἰσιόντας ξιφήρεις καὶ τὰ ἡμῶν ἀγκαλίδας καὶ τὰ ῥάκια προνομεύοντας. Δεκὰς μὲν οὖν ἐπὶ δυάδι τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς ἐνειστήκει, τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ δωδεκάτου ἔτους, καὶ ἡ βασιλὶς πόλις πρὸς

Λατίνων κεχείρωται· τῇ δὲ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, ὑπὸ Σκυθῶν Λατῖνοι κατηγωνίσθησαν. Ἀλλὰ τίνα τὰ ἐφεξῆς; ἑτέρα μάστιξ στιλβοῦται Ῥωμαίοις, βαρύστονός τις καὶ πολυσύμφορος. Ὁ γὰρ Μυσὸς Ἰωάννης, ἐχθρὸς ἅμα καὶ ἐκδικητὴς Ῥωμαίοις δεικνύμενος, ἐκδίδωσι τοῖς Σκύθαις εἰς προνομὴν ὅσαι κωμοπόλεις τῷ Βυζαντίῳ ἐγγίζουσαι φονους τοῖς Λατίνοις εἰσέφερον. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἀλλότροπόν τι κακὸν καὶ ἀσύνηθες καὶ πᾶσαν ὑπερπαῖον θεοκίνητον μάστιγα. Τὴν γὰρ αὐτὴν γῆν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος ἐδῄουν γένη διττὰ, πῇ μὲν ἑκάτερα, πῇ δὲ θάτερον παρὰ θάτερον ἐπεισπίπτοντα. Σκύθαι τε γὰρ τὰ ἐν ποσὶν ἐπιόντες ἔκειρον καὶ τινας τῶν κάλλει διαπρεπῶν αἰχμαλώτων μετὰ μαστίγωσιν τοῖς ἑαυτῶν ἐπέθυσαν δαίμοσιν ἀναρτήσαντες, καὶ Λατῖνοι τῇ κατὰ σφῶν ἐπαναστάσει Ῥωμαίων καὶ τῷ πρὸς Σκυθῶν ἡττηθῆναι διαπριόμενοι [P. 398] οὐδὲν ἔλαττον Ῥωμαίους ἐδῄουν. Οὐδεὶς τοίνυν τόπος σώζων ἦν καὶ λυτρούμενος, ἠπείρου μὲν κακῶν ἀπείρων πληθούσης καὶ τῶν ὀλεθρίων οὔσης ὀλεθριωτέρας, μονοκτόρων δὲ σναφῶν καθ' ἅλα περιπλεόντων Λατινικοῦ συντάγματος, λῃστείᾳ τε καὶ πειρατείᾳ κακῶς τιθέντων τὸ ὀθενοῦν ἀναγόμενον. Ὁ δὲ Ἰωάννης ταῖς Θρᾳκίαις μὴ ἐμβραδύνας πόλεσιν ἐς Θεσσαλονίκην ἴεται, πρὸς τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ τὰ ἐκεῖσε καταστησόμενος πράγματα, καὶ τὰς πόλεις ἀποστήσων τῶν Λατίνων καὶ μεθαρμόσων πρὸς ἑαυτόν. Οὐκουν ἀφιγμένος εἰς Σέρρας μετὰ τῶν ἐκεῖσε Λατίνων συῤῥήγνυσι πόλεμον, καὶ μεθ' αἱμάτων ῥεύσεις πολλὰς καὶ τούτων νικη τὴς ἀναδείκνυται. Οἱ γὰρ Λατῖνοι τῷ σωτέρῳ τε ἀκριβεῖ πρὸς τὰς μάχας καὶ τῷ τῆς αὐτεμβολῆς ἑτοίμῳ τὸν Ἰωάννην δεξάμενοι πολλοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν κατέτρωσαν· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡττηθὲν τὸ Λατινικὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν τὰς Σέρρας τραπόμενον οὐκ ἔφθη συγκλεῖσαι τὰς Σέρρας, καὶ εἴσω τῶν τειχισμῶν συνεισπίπτουσιν οἱ τῶν φευγόντων ὄπισω φερόμενοι Βλάχοι τε καὶ Ῥωμαῖοι. Καὶ οὕτως πόλις εἵχετο. Εἶτα ἡ μὲν ἦν ἐν πυρὶ καὶ τῇ τῶν τειχῶν καθαιρέσει, τὸ δὲ συλληφθὲν ἐν ἀπαγωγαῖς καὶ δεσμοῖς. Τοῦ δὲ Λατινικοῦ στρατεύματος ὁπόσον μὴ κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεγένετο, ὃ μὲν ὡς ἑκάστοις προυχώρει σέσωστο, ὃ δὲ τῆς ἄκρας λαβόμενον ἔνδον ἐπέμενε. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ περιελθὼν τὴν ἄκραν ὁ Ἰωάννης τοῖς ἐς αὐτὴν ξυμφυγοῦσι Λατίνοις παραδοῦναί οἱ τὸ χωρίον καὶ σώζεσθαι διακηρυκεύεται. Οἱ δὲ οὐδὲν ἐφρόνουν σύναρσιν. Καὶ ἐν τούτῳ κλίμακας ὁ Ἰωάννης ῥιπτέπισε, καὶ κατὰ λόφον ἀντικείμενον τῇ ἄκρᾳ μεγίστην ἐπιστήσας ἐλέπολιν τὰ τείχη ἔτυπτεν. Οἱ δ' ἐπὶ τῆς ἄκρας ὁπόσα τῶν τειχῶν ἀμυντήρια προπετάσαντες καὶ προεκτείναντες ἐπέμενον ἀνθιστάμενοι. Ἐπεὶ δὲ θεάσαιντο τὸν Ἰωάννην ὡς ἐν πυρὶ τειχισμῷ τὴν ἄκραν διειληφότα παντὶ τῷ στρατεύματι καὶ πᾶσαν ἀποκλείσαντά σφισι πάροδον ὡς μηδὲ ποσὶ δύνασθαί τινα κλέψαι τὴν εἰς τὸν μαρκέσιον ἄφιξιν, ἐνδοῦναί οἱ τὴν ἄκραν ἤθελον, εἴ σφισι σπένδοιτο καὶ συγχωροίη τὴν ἔξοδον ἀπαθῶς, ὡς ὅπλων καὶ τῶν ἵππων ἔχουσι. Τοῦ δὲ μηδ' ἄκροις ὡσὶ τὰς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ταύταις παραδεξαμένου σπονδὰς, αἰτοῦνται τὴν εἰς τὰ σφέτερα ἤθη μεθ' ἡγεμόνων ὁδοῦ μέχρι τῶν Παιονικῶν ὁρίων ἀπόπεμψιν. Καὶ ὡς προῦβησαν ἐπὶ τούτοις ὅρκια, ὁ μὲν εἶχε τὴν ἄκραν, οἱ δ' ἀκίνδυνον τὴν ἐξέλευσιν.

Ἀλλ' οἷα καὶ τὰ κατὰ τὸν ἡγεμόνα σφῶν τὸν μαρκέσιον: χρεὼν γὰρ μηδὲ ταυτα παρελθεῖν ἀνιστόρητα. Ἔτι τοῖς κατ τὴν νῆσον Πέλοπος διαπονούμενος πράγμασι καὶ διὰ μάχης χωρῶν τῷ

A et inusitatum malum, quod omne divinitus inflictum supplicium superat, erat cernere. Terram eamdem, eamdem gentem bini populi infestabant, alias utrique, alias alternis irruentes. Nam et Scythæ obvia quæque vastabant, **816** et aliquot forma excellentes captivos post flagra suspensos suis dæmonibus immolabant; et Latini Romanorum defectione et Scytharum de se victoria inflammati nihilo secius in nostros ferro et igni grassabantur. Nec ullus locus erat qui auxilium et salutem afferre posset, cum terra continens malis infinitis redundaret, ipsa pernicie perniciosior; et Latinorum piraticæ naves mare pervagantes, quidquid e portu undecunque solveret, male tractarent. At Joannes Thraciis urbibus non immoratus Thessalonicam B properat, ut suo arbitratu provinciam illam constitueret et urbes a Latinis avulsas sibi vindicaret. Igitur Serras profectus cum Latinis qui ibi erant pugnam committit, et eos quoque, sed cruenta victoria, superat: nam Latini et disciplina militari freti et Joanni fortiter obviam egressi multos ejus milites ceciderunt. Sed non multo post cum victi et ad urbem Serras conversi essent, antequam portas clauderent, Blachi et Romani, qui fugientibus instabant, una irruperunt· Urbs ita capta et incensa est et mœnia diruta; qui comprehensi fuere, abducti et **817** vincti. Ex Latini exercitus reliquiis alii, ut quisque potuit, saluti suæ consuluerunt, alii arcem occuparunt. Quam postridie circumiens Joannes Latinis, si eam dederent, incolumitatem promisit. Qui cum marchionis freti auxiliis C eam postulationem aspernarentur, scalas parat, et in tumulo quodam e regione arcis machina maximo collocata mœnia ferit. Latini vero depromptis omnibus iis quæ ad defensionem usui essent repugnabant, donec Joannem muro velut igni et omni exercitu totam arcem circumdedisse et omnem sibi exitum interclusisse viderunt, ut nec pedes ullus clam ad marchionem pervenire posset. Tum vero ea conditione deditionem facere voluerunt, si sibi cum armis et equis tuto discedere liceret. Quam illo prorsus repudiante, postulant duces sibi domum reversuris attribui usque ad Pannoniæ fines. Sic fœdere icto ille arcem occupavit, hi citra discrimen abierunt.

818 Sed quis status ducis eorum marchionis fuit? nam nec hoc præteroundum est, dum adhuc Peloponneso constituenda occupatur et cum Scuro dimicat, litteris uxoris res novas moliri Thessalo-

nicenses fit certior; ipsam urbe expulsam in arcem confugisse et complures dies jam obsideri, urbem vero a Blacho quodam Prosaci et finitimorum locorum Joanneæ ditionis præfecto, nomine Ezyismeno, teneri. Quibus auditis marchio quamprimum opem ei ferre statuit et reditum maturavit. Sed antequam Thessalonicæ appropinquaret, occurrit suis hostium cladem et profligationem nuntiantibus et tranquillitatem urbi restitutam. Earum rerum fama delectatus, et suis ostentata, conversis habenis Scopia recte tendit, Joannis injurias ulturus. Sed vixdum ea quæ parturiebat aggressus, nuntium alium accipit de Comitis Pleæ interitu et imperatoris Balduini captivitate. Itaque repetito priore itinere Thessalonicam ingreditur, et veritate illius nuntii per litteras confirmata spicilegium instituit e segete urbis nondum plane resecta, in illa belli messe quod ante suum reditum conflatum erat; et alios cives pecunia multatos pistillo nudiores urbe exegit; alios occidit, **819** alios suspendit, tam ex laicis quam ex ordine Deo consecrato. Et miserrimum imperatorem Alexium cum Euphrosyna conjuge per mare ad Alemanniæ principem misit. Heu! heu! rem novam et miserabilem et apud Romanos inauditam! heu spectaculum nunquam visum hactenus! Audita porro Joannis ad Serras impressione, auxilia suis popularibus qui in ea urbe erat mittit. Qui quamvis eventu rei in itinere cognito, nihilo magis bello abstinuerunt, ut jam in ipso periculo constituti, licet sibi cum hoste longe superiore negotium fore intelligebant. Prælio commisso vincuntur et profligantur a maxima Scytharum multitudine undique irruentium, non secus quam apum examina, quæ ex alvearibus effunduntur, aut crabrorum instar e cavernis juxta vias erumpentium. Duobus his præliis victus, marchio se Thessalonicæ includit, Joannes vero per summam licentiam Berrœam et alias marchionicas urbes occupat.

Σγουρῷ, γράμματά οἱ τῆς γυναικὸς χειρίζεται τοὺς Θεσσαλονικεῖς νεωτερίσαι διασαφοῦντα, καὶ αὖθις μὲν ἐξωσθεῖσαν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναδραμεῖν καὶ συχνὰς ἡμέρας ἤδη πολιορκεῖσθαι, τὴν δὲ πόλιν εἰσιόντα κατέχειν Βλάχον τινὰ, Ἐτζυϊσμένον τὴν κλῆσιν, φρουροῦντα τὸν Πρόσακον καὶ ὅσα τῶν ἐκεῖθι τῷ Ἰωάννῃ κατήκοα. Ὡς οὖν πύθοιτο ταῦτά μαρκέσιος, ἔγνω τὴν ταχίστην ἀρήγειν, καὶ τὴν πορείαν ἐπανιὼν ἐπέτεινε. Μήπω δὲ τῇ Θεσσαλονίκῃ [P. 399] ἐγγίσας συμβάλλει τοῖς ἀγγέλλουσι τὴν τῶν πολεμίων ἧτταν καὶ ἀποσόβησιν καὶ τὴν ἐσαῦθις ἠρεμίαν τῆς πόλεως. Ἀμέλει καὶ τοῖς τοιούτοις ἀκούσμασιν ἐνηθεὶς καὶ φιλενδεικτῶν πρὸς τοὺς οἰκείους, μεταστρέψας τὰ ἡνία τῶν Σκοπίων ἰθὺ φέρεται, τὸν Ἰωάννην ἀμύνασθαι θέλων τῶν εἰς αὐτὸν γεγονότων. Ἀλλ' οὔπω ἔφθη ἐπιβαλεῖν οἷς ὤδινε πράγμασι, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἔφίσταται τὴν τοῦ κόμητος Πλέης ἀναλιδάσκων ἀπώλειαν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου κατάσχεσιν. Ἦν οὖν ὤδευε πρότερον πάλιν ἀψάμενος, τὴν Θεσσαλονίκην εἴσεισι· καὶ γνοὺς ἀληθῆ ὅσα διὰ γραμμάτων πέπυστο πρότερον, ἐπικαλαμᾶται τὸ μὴ ἀκριβῶς ἀμηθὲν ἐκ τοῦ ληΐου τῆς πόλεως ἐν τῷ ἀμήτῳ τοῦ πολέμου ὃς πρὸ τῆς ἐκείνου συνέστη ἀφίξεως. Οὓς μὲν γὰρ τῶν πολιτῶν ζημιώσας εἰς χρήματα γυμνότερους ὑπὲρ διαφῆκε τῆς πόλεως, οὓς δὲ ἀπέκτεινεν, οὓς δὲ ἀπεκρέμασεν ἐκ τοῦ λαώδους πλήθους καὶ τοῦ ἱερωμένου Θεῷ τάγματος, καὶ τὸν δυσπραγῆ ἐν βασιλεῦσιν Ἀλέξιον καὶ τὴν τούτου σύνευνον Εὐφροσύνην διαποντίους τῷ τῶν Ἀλαμανῶν ἐξέπεμψεν ἄρχοντι. Φεῦ φεῦ τοῦ καινοῦ τοῦδε καὶ ἀνηκούστου παρὰ Ῥωμαίοις ἀκούσματος, εἰπεῖν δὲ καὶ ἀθεάτου ἐς δεῦρο θεάματος! ταῖς δὲ Σέρραις ἐμβαλεῖν τῷ Ἰωάννῃ ἐνωτισάμενος, μήπω δὲ καὶ τὸ πέρας τοῦ συστάντος ἐκεῖσε πρότερον πολέμου πυθόμενος, στέλλει τοὺς συναρήξοντας τοῖς ἐν ταῖς Σέρραις ὁμοφύλοις. Οἱ δὲ ἐν τῷ ἀπιέναι τὰ ξυνενεχθέντα μαθόντες τὸν μὲν πόλεμον οὐδαμῶς διελύσαντο, ὡς ἤδη ἐν τῷ δεινῷ κσθεστῶτες, καίπερ εἰδότες, γενησόμενον πρὸς πολὺ περιόντα πολέμιον· συρρήξαντες δὲ τοῖς ἐναντίοις κατὰ κρύτος ἠττῶνται καὶ τρέπονται Σκυθῶν αὐτοῖς προσβαλλόντων οὕτω συχνῶν κάκ τῶν ἄλλη καὶ ἄλλη ἐκπιπτόντων ὡς ἔσσι καὶ τὸ σμήνη θεάσασθαι τῶν σιμβλων προϊόντα καὶ τοὺς σφῆκας ἐξιπταμένους τῶν ἐνοδίων χηραμῶν. Οὐκοῦν τοιαῖσδε μάχαις δίτταῖς τὸ ἧττον ἀπενεγκάμενος ὁ μαρκέσιος αὐτὸς μὲν εἴσω τῆς Θεσσαλονίκης ἐγκλείεται, ὁ δὲ γε Ἰωάννης κατὰ πᾶσαν ἄδειαν ἐς Βέρροιαν ἄπεισι, καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις ὅσαι μαρκεσίῳ ὑπέκυπτον ἑαυτῷ προσῳκείωσεν.

Ea quoque clade audita, Latini qui Byzantii erant, consilium **820** ineunt quid sit agendum, concilio ab Errico Balduini fratre et Marino Venetiarum duce indicto: nam Dandulus obierat. Omnibus bellum capessere placuit et copias contra urbes Thraciæ ducere quæ a Latinis defecerant, dum populi animi adhuc ferverent, et Joannes aliis bellis occupatus iisque solis intentus a Romanis abesset. Itaque partem exercitus, quæ utilitatis suæ causa ultro sequi vellet (Rottam ipsi vocant), ablegarunt, potestate data urbes quæ defecissent suo arbitratu tractandi. Ea cohors antegressa a nullo scelere, a nullo piaculo abhorruit. Veneti quoque Orientalem oram longis navibus

Ὡς δ' εἶχον οἱ ἐν τῇ πόλει Λατῖνοι καὶ τάσδε τὰς δυσπραγίας ἐνωτισάμενοι, περὶ τοῦ ποιητέου σφίσι σκέψιν τιθέασιν, ὁμοῦ γενομένων τοῦ τε Ἐβρῆ, ὃς ἦν τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου κασίγνητος, καὶ Μαρίνου τοῦ δουκὸς Βενετίας· ὁ γὰρ Δάνδουλος τὸ ζῆν κατέστρεψεν. Ἔδοξε τοίνυν ἅπασι χωρεῖν ἐπὶ πόλεμον καὶ τὴν δύναμιν ἄγειν κατὰ τῶν Θρᾳκίων πόλεων, ὁπόσαι Λατίνων ἀπέστησαν, ἕως ἔτι θερμὸς τῶν πολλῶν ὁ ζῆλος καὶ Ῥωμαίων Ἰωάννης ἀποδίσταται, πολέμοις ἐναπειλημμένος ἄλλοις κἀκείνοις τὴν ἅπασαν σχολὴν χαριζόμενος. Ἀμέλει καὶ μοῖραν τοῦ κατὰ σφᾶς στρατεύματος προεκπέμψαντες, ἣν ῥοῦταν ὠνόμαζον, πᾶν τὸ πρὸς ἰσχὺς νεπεγκλήτως δρᾷν ἐκδεδώκασιν ἐν τῷ τὰς πόλεις

ἐπίεναι τὰς ἀποστάσας, ὅθεν καὶ προηγούρενον τόδε τὸ σύνταγμα οὐδὲν τῶν ἀνηκέστων καὶ ἀθεμίτων ἐκπεριίστατο. Ἀλλὰ καὶ Βενέτικοι νῆας μακρὰς καθελκύσαντες τὰς ἐῷα πάραλα [P. 400] μέρη ἐλῄστευον πειρατεύοντες, τῷ Πανίῳ τε καὶ τῷ Καλλιπόλει προσσχόντες ὅσα χείριστα καὶ τῶν Χριστιανῶν ἐθῶν ἀλλότρια διεπράξαντο. Ἦσαν οὖν πολύμορφα τὰ δεινά, Βαρυαλγέστατα καὶ ἀνύποιστα.

A infestabant, et Callipoli ac Panii pessima et a Christianorum institutis abhorrentia quæque perpetrarunt, ut calamitates essent, multiplices, atroces, intolerabiles.

ιβ'. Ἐξιὼν δὲ καὶ αὐτὸς Ἐρρῆς, τὴν Ἀρκαδιούπολιν ὡς ἀνέμοις μόνον οἰκήσιμον παραλλάξας, τὴν δὲ εἴσοδον τοῦ Ἀπρὼ βιασάμτνος, ἀνημέρως τοῖς ἐκεῖ προσφέρεται, τὸ ἐνοικοῦν ἐνδοὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ πολέμιον ἦν καὶ βουκόλιον ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι. Πολλοὶ δὲ καὶ σχοινόδετοι κατὰ κώμας καὶ πόλεις περιαγόμενοι ξωγρίαι τὰ λύτρα ἐρανιζόμενοι τοῖς συνειληφόσι κατετίθεσαν. Οἱ δ' ἐν ταῖς ἀπαγωγαῖς ταύταις ἢ νοσηλείᾳ σώματος προσπαλαίσαντες ἢ τῷ τῆς ὁδοιπορίας μήκει ἐκτονωθέντες τῆς τραχηλοκάκης ἀνιέμενοι οὐμενοῦν ὡς ὁμόπιστοι φθινύθειν εἰῶντο καὶ παρακατατίθεσθαι μόρῳ φυσικῷ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀπεδειροτομοῦντο ξίφεσιν, εἴτε μὴν κατὰ σπλάγχνων βαθεῖαν ἐδέχοντο τὴν πληγήν. Ὁ δ' Ἐρρῆς τὴν Ὀρεστιάδα καταλαβὼν στρατοπεδεύεται περὶ αὐτὴν, χάρακά τε βαλὼν καὶ βαθεῖαν τάφρον ὀρωρυχὼς (ταύτην γὰρ τὴν πόλιν ἀγώνισμα καὶ ἆθλον καὶ συμπέρασμα τῶν πόνων οἱ Λατῖνοι ᾤοντο) μὴ ἄν ἑτέρως ἐκεῖθεν ἀπονοστῆσαι τοῖς ἐν τῇ πόλει διήγγελλεν, εἰ μὴτ' αὐτοὶ ξυμβαῖεν ὁμολογίαις ἢ γοῦν νόμῳ πολεμίῳ σφᾶς αὐτὸς παραστήσαιτο. Οἱ δὲ καὶ πρὸς μόνην τὴν τῶν συμβάσεων ἐνήχησιν ἀποκναίσαντες μὴ Ῥωμαίοις ἐν τοῦδε καὶ Λατίνοις ἔλεγον εἶναι ὅρκια πιστὰ, ἐπειδὴ καθάπαξ Λατῖνοι τὰ μὲν ἐς πίστιν ἀβέβαιοι, τοῖς δὲ προσχωροῦσι θηριώδεις, τοῖς δὲ πολέμῳ χειρουμένοις ἀνηλεέστατοι παρὰ Ῥωμαίοις ἐγνώσθησαν. Ταῦτα πυθόμενος Ἐρρῆς πρὸς ἔργοις γίνεται. Διττοῖς μὲν οὖν τάφροις ἀρυκταῖς περιεζωσμένην τὴν πόλιν εὐρείαις τε καὶ βαθείαις εὗρατο, τοὺς δὲ πύργους τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ἄκρων δεξαμένους ἐκ δονάκων πήγματα ἐς πολὺ τοῦ ἀέρος ἀναβαίνοντα, καὶ προκαλύμματα ἔχοντας ἐκ διφθερῶν τε καὶ δέρρεων, ὡς μήτε πυριφλέκτοις βάλλοιντο βέλεσι καὶ εἶεν ἅμα εἰς προβολὴν τοῖς ἀπὸ τούτων μάχεσθαι μέλλουσιν. Ἀλλὰ καὶ τῶν ξυλίνων ἄνωθεν πύργων ἴστοι κατεπάγησαν, ἔχοντες οἷα καὶ ὅσα ἐπιχυθέντα ἐξάψαι τε φλόγα καὶ εἰς μέγα προκαλέσασθαι πέφυκεν. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν προυφαίνοντο τεκτονικὰ πολεμιστῶν ἀνδρῶν ἀναπαύματα, ὁποῖα εἰσανίασιν οἱ ἐπὶ τῶν ἱκρίων τὸν βυθὸν διορῶντες καὶ τὰ ἔθνη τῶν νεπόδων ἐπισκοπεύοντες. Ἐπὶ τινῶν δὲ καὶ λίθους δι' ἁλύσεων ἠρτημένους, ἐπιχαλωμένους διὰ μηχανῶν καὶ αὖ πάλιν ἀναφερομένους καὶ πρὸς τὰς χρείας τῶν καιρῶν μεταγομένους. Ἐπὶ δὲ καὶ τέσσαρα πρὸς τοῖς δέκα πετρο όνα ὄργανα ἐπὶ τῶν πύργων ἱστάμενα. Ἔδοξεν οὖν Ἐρρῇ τε καὶ τῷ στρατεύματι τῆς μὲν ἔξω τάφρου πολέμῳ κρατῆσαι, χωσθείσης δὲ τῆς δευτέρας προσάγειν οὕτω τὰς μηχανὰς τοῖς τείχεσι. Πρωΐ οὖν ἡ ἐφεξῆς τάφρος μετὰ τὴν τῆς [P. 401]

12. Errieus quoque Arcadiopoli, ut solis ventis habitabili, præterita, per vim Aprum ingressus, cives inclementer tractatos occidi sinit, quasi grex aut armentum, non autem Christiani, et vi potius subacti quam sua sponte addicti Blachis trucidarentur. Multi etiam vincti laqueis per **821** urbes et pagos circumducebantur, ut emendicata pecunia se a victoribus redimerent. In ea circumductione si qui aut morbis oppressi aut viæ longitudine fatigati deficiebant, laxato colli vinculo non ut Christiani exspirare sinebantur et naturali morte obire, sed gladiis obtruncabantur aut confodiebantur. Errieus vero, castris ad Orestiadem positis, profundum vallum communit. Nam eam urbem unicum certamen, præmium et finem laborum arbitrantes, obsessis denuntiabant se inde non recessuros nisi ea vel sponte dedita vel vi expugnata. Hi vero ad solam deditionis mentionem exacerbati responderunt nullum in posterum fœdus inter Romanos et Latinos posse intercedere, quod et fide lubrica et in dedititios belluina immanitate, in bello subactos majori etiam crudelitate uterentur. His auditis, Errieus operibus intentus urbem duabus latis et profundis fossis circumdatam invenit, urbis vero turribuc pegmata altissima adjecta, quæ pellibus et taurinis tergoribus contra ignem et ad propugnatores defendendos obtegebantur. Supra eas ligneas turres mali defigebantur, **822** in quibus ea erant quæ flammam maximam incendere et late spargere solent. Alicubi in eis etiam fabrefacta bellatorum sedilia visebantur, cujusmodi eorum sunt qui ex tabulatis fundum maris explorant et pisces captant. In aliquibus saxa catenis suspensa gravibus et demittebantur et rursus attollebantur, et prout res postulabat, transferebantur. Præterea quatuordecim tormenta in turribus conspiciebantur. Quare Errico et exercitui visum est priorem fossam vi occupare, secundaque expleta machinas muris admovere. Ac altera fossa, priore capta difficulter explebatur, et capita et trunci cadaverum eorum qui utrinque cadebant, hiatus ejus multis in locis explebant. Qua tandem non sine sanguine complanata scalas turritas ad mœnia adducunt; quarum altera in fossa detenta ob aggerem recens congestum, vacuum alicubi et rarum adhuc, subsedit; altera recta ad murum producta, priusquam diabathra conjiceretur, saxis **823** tormentorum contrita est et facta inutilis, in qua qui pugnabant, plurimi male sunt accepti. Tum Petro Plancio, viro robustissimo et ob fortitudinem celeberrimo, calva est saxo contracta. Itaque eo die conatus Latinorum irriti fuerunt. Postridie turres denuo mœnibus alia parte urbis admoventur, easque

viri bellicosissimi conscendunt. Interea propugnatores cum fere omnes machinas turribus imminere viderent, et pontem sublicium a certis traduci et mœnia jam contingere, armati portis erumpunt, quidquid excitando augendoque incendio aptum est secum portantes. Pugna igitur atrocissima commissa, tum quoque infectis rebus, machinis in conspectu eorum crematis, recedunt. Sed et foris Blachorum et Scytharum exercitus circa vallum obequitans commeatum in castra apportari non sinebat. Itaque consilii inopes, et animorum alacritate fracta, novas copias Byzantio accersiverunt, quæ quidem necessitate magis quam voluntate **824** exibant : ne ita facerent, a Martino cardinali et Thoma Cpolitano patriarcha nuper Venetiis profecto diris obstringendi et sacris interdicendi. Is Thomas patrio vestitu indutus erat, qui corpus ita constringebat ut acubus illi assutus videretur, manibus duntaxat et pectore aperto; malis ita rasis ut, quemadmodum in impubi puero, nullum pili vestigium cerneretur. Sed antequam auxilia venirent, lues invasit exercitum cum ex fœtore cadaverum in tentoriis jacentium, tum quod plerique ac potius omnes cibos insolitos gustarant. Quare noctu inde recesserunt; et in Pamphilo diversati ex diuturnis et inanibus laboribus se refecerunt. Nec ii solum his malis conflictati sunt, sed ii etiam qui eos ex urbe accedere ausi fuerunt; et hi in itinere fere omnes a Scythis et Blachis interfecti sunt. Unde alias machinas **825** structuri malos biremium ex maritimis civitatibus collegerunt, et si quid deerat, ex Propontidis montibus arbores secuerunt, misso illuc qui opus maturaret Conone Petunæ comite. Machinarum justa copia parata, quas multis in locis ferro contra incendia munierant, belli fortunam denuo tentarunt; et Orestiade omissa, quam suis cladibus admoniti inexpugnabilem esse credebant, Didymotichum oppugnare statuerunt, ad eamque rem castris ibi positis et productis arietibus se pararunt. Sed antequam sol super eo Latinorum conatu occideret, aer nubibus impletur, et vehementissimo imbri fluvius Eurus dilatatus et ex parvo magnus factus campos aquis implevit, et ex castris Latinorum subito et arma et machinas et equos bellicos et viros avexit; quodsi sol occidisset ac id malum noctu ingruisset, major pars exercitus periisset. Hac inusita re admoniti Latini cordatiores et non plane sanguinarii inde discedendum esse censuerunt, et ejus **826** sententiæ aliis auctores fuerunt. Sed et reliquus omnis exercitus miraculo eo consternatus celeriter inde recessit, aliis una cum Errico Byzantium reversis, aliis civitates mediterraneas et maritimas, quæ Latinis parebant, custodire jussis.

A πρώτης ἅλωσιν ἐχωννύετο, καὶ κόρσαι ἀναυχενες καὶ ἄκορσα σώματα τῶν πιπτόντων ἀμφοτέρωθεν ἀνεπλήρουν ἐν πολλοῖς τὴν τῆς τάφρου κένωσιν. Ὡς δ' ὀψέ ποτε καὶ μεθ' αἵματος κέχωστο, προσάγουσι τὰς πυργοειδεῖς τοῖς τείχεσι κλίμακας. Ἔνθα ἡ μὲν τῇ τάφρῳ ἐνίσχεται καὶ ὑποχαλᾷ τῆς ὀρθότητος τῷ ἔτι μανῷ καὶ διακενῷ καὶ νεοχύτῳ τῆς χώσεως· ἡ δὲ λοιπὴ τῶν τειχῶν ἰθὺ προβᾶσα οὕπω διαβάθραν ἔβαλλε, καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἵστων ἠωρημένοις ἄνωθεν τῶν πύργων βάρεσι τῶν λίθων πιεσθεῖσα καὶ ταῖς ἐκ μηχανῶν ἀφέμασι συντριβεῖσα πρὸς οὐδὲν ἐγένετο χρήσιμος. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πολλοὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς μαχομένων κακῶς ἔπαθον, ἐν οἷς ἦν καὶ Πέτρος ὁ ἐκ Πλάντζης ὁ κράτιστος ἅμα πάντων καὶ εἰς ἀνδρίαν ὀνομαστότατος, λίθῳ τὸ κρανίον κατεαγείς. Καὶ τὰ μὲν οὕτω τὰ Λατινικὰ διαπεπτιώκασιν διαβούλια· τῇ B δ' ὑστεραίᾳ τοῖς τείχεσιν οἱ πύργοι πάλιν προσάγονται καθ' ἕτερον μέρος τῆς πόλεως, καὶ εἰσάνεισι σφας τὸ τοῦ στρατεύματος μαχιμώτατον. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ τῆς πόλεως ἀπομαχόμενοι ὀλίγου πᾶσαν τὴν μηχανὴν ταῖς βάρεσιν ἰδόντες ἐγγίσασαν καὶ γέφυραν ποιητὴν πρὸς τῶν ἐπ' αὐτῆς τεταγμένων διαγομένην καὶ τῶν τειχῶν ἐπιψαύουσαν, ἀναπετάσαντες τὰς πύλας ἐπεκθέουσι μεθ' ὅπλων καὶ τῶν ὑπὸ τρέφουσι πῦρ καὶ τὴν φλόγα ἐπὶ μέγα αἴρουσι, καὶ μάχη κρατερωτάτη τῶν πρώην συνίσταται. Ἀπρακτοι τοίνυν καὶ τότε μεταχωρήσαντες καὶ αὐτὰ εἶχον τὰ μηχανήματα ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν ἐμπιπρώμενα. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξωθεν στρατεύματα Β λάχων τε καὶ Σκυθῶν περιιόντα τὸν χάρακα οὐκ εἴων ἐκ τὴν παρεμβολὴν εἰσάγεσθαι τὰ βιώσιμα. Ἀμηχανήσαντες τοίνυν ληφθέντες καὶ διατεθέντες ἀθυμότερον, στείλαντες ἐς Βυζάντιον σύναρσιν ἤτουν ὑφ' ἑτέρας νεαλοῦς δυνάμεως. Καὶ ἦσαν οἵδε ὑπ' ἀνάγκης μᾶλλόν τι ἢπερ κατὰ γνώμην ἐξήεσαν, ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι μὴ οὕτω δρῶντες ὑποβαλλόμενοι πρός τε τοῦ καρδηναρίου Μαρτίνου καὶ Θωμᾶ τοῦ προεχῶς ἐκ Βενετίας ἀφιγμένου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἦν δὲ οὗτος ἐσθῆτά τε τὴν πάτριον περικείμενος, συνυφασμένην μικροῦ τῷ σώματι καὶ βαφιδουμένην ἑκάστης τὰ εἰς καρποὺς καὶ τὸ στῆθος ἀφιεῖσαν ἄνετον, καὶ τὸ γένειον ξυρόμενος δρώπακος ἀκριβέστερον, ὡς εἶναι τὸ τῶν παρειῶν ἐδάφιον μηδ' ὑποφαιούμενον ὅλως ταῖς πρώταις ἀνατολαῖς τῶν τριχῶν, ἀλλ' ὡς λειότατον παντάπασιν ἄχλοον. Μήπω δὲ τῆς ξυμμαχίας ἠκούσης καχεξίᾳ D κατέσχε τὴν στρατιὰν ὑπό τε τῶν καταβεβλημένων ταῖς σκηναῖς νεκρῶν καὶ τοῦ τῶν ἀήθων εἰς βρῶσιν ἅψασθαι τοὺς πλείους ἢ τοὺς ἅπαντας. Ἅραντες τοίνυν ἐκεῖθεν νυκτὸς ἀπενόστησαν, καὶ τοῖς περὶ τὸ Πάμφιλον χωρίοις ἐναυλισάμενοι τῶν ἀντηνύτων καὶ μακρῶν καμάτων ἑαυτοὺς ἀνεκώχευον. Οὐχ οὗτοι δὲ μόνον τοῖς κακοῖς τοῖσδε περιεπάρησαν, ἀλλὰ καὶ οἵτινες συμμῖξαι καὶ συνελθεῖν ἀπεθάρρησαν ἐξιόντες τῆς πόλεως, Βλαχικοῖς καὶ Σκυθικοῖς κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγκύρσαντες τάγμασι μικροῦ δεῖν ἅπαντες διεφθάρησαν. Ὅθεν ἐς συμπήξεις ἄλλων μηχανῶν ἀπιδόντες ἱστοὺς δυαρμένων νηῶν ἐκ τῶν παραλίων συνέλεγον πόλεων, καὶ ὅσων ὑπεσπάνιζον, ἐκ [P. 402] τῶν τῆς Προποντίδος ὀρῶν ναυτὶ ἀπέτεμον, ἐργοπείκτην πεπομφότες ἐκεῖσε τὸν τῆς Πετούνης κόμητα Κόνωνα. Ἐπεὶ δ' εἶχον ἅλις τῶν ἐλεπόλεων, ἐν *πολλοῖς αὐτὰς καὶ σιδήροις* διαλαβόντες ὡς εἶεν τοῦ πυρὸς σθεναρώτεραι, πρὸς τοῖς πολέμοις καὶ πάλιν

γίνονται. Καὶ δὴ τὴν Ὀρεστιάδα παρεικότες ὡς ἐξ ὧν ἔπαθον οὐχ ἁλώσιμόν σφισι δόξασαν, ἔγνων τῷ Διδυμοτοίχῳ προσβαλεῖν. Οὐκοῦν καὶ παρ' αὐτῷ στρατοπεδευσάμενοι πολιορκεῖν εἷς νέωτα τὸ φρούριον διηρρήνωντο, καὶ τὰ τειχομαχεῖα προσάγειν, ὡς ἂν ἐξέλωσιν, ἡτοιμάζοντο. Ἀλλ' οὕπω ἐπὶ τῷ παροξυσμῷ τούτῳ τῶν Λατίνων ἔδυ ὁ ἥλιος, καὶ πληροῦται νεφῶν ὁ ἀὴρ, καὶ ῥαγδαίας βροχῆς θεόθεν ἀφοριθείσης ἐν τοῖς ἀνόπιν τοῦ Διδυμοτοίχου μέρεσιν ὁ τῷ φρουρίῳ παραῤῥέων Ἕβρος διευρυνθεὶς ὑετῷ καὶ μέγας ἐκ μικροῦ τοῦ τότε φανεὶς τὰς πεδιάδας ἐξυδατοῖ καὶ τῷ στρατοπέδῳ τῶν Λατίνων ἐξαπιναίως ἐπικλυσθεὶς ὅπλα παρασύρει καὶ μηχανὰς, ἵππους ἀπάγει πολεμιστὰς, ἄνδρας διανηχομένους τὸν Ἀχέροντα δείκνυσιν· εἰ δ' οὐκ ἦν ἐσέτι φαυσιβολῶν ἥλιος, ἀλλὰ τὸ δεινὸν νυκτὸς ἐπεγένετο, τὸ πλεῖον ἂν ἀπώλετο τοῦ στρατεύματος. Τῷ δ' ἑξαισίῳ τοῦ πράγματος καταπλαγέντες ὁπόσοι τῶν Λατίνων ἐς νοῦν ἔβαπτον μηδ' αἱμάτων ἄνδρες ἐς τὸ παντελὲς ἐτύγχανον ὄντες, μεταναστεύειν ἐκεῖθεν εἵλοντο καὶ τοῖς ἄλλοις οὕτω ποιεῖν ὑπέθεντο. Ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν τῆς στρατιᾶς εἰς θαῦμα τὸ γεγονὸς θέμενοι ταχέως ἐξῆραν ἐκεῖθεν. Καὶ οἱ μὲν σὺν αὐτῷ τῷ Ἐῤῥῇ τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβον, οἱ δὲ τάς πόλεις φρουρεῖν ἐπετράπησαν ὁπόσαι χερσαῖαί τε καὶ ἀγχίαλοι Κατίνοις ὑπήκουον·

ιγ'. Ἠλὴν οὐδ' οὕτως ἠρέμησαν τὰ δεινὰ, οὔτε μὴν βελτίω παρὰ τοῦτο Ῥωμαίοις ἐφένη τὰ πράγματα. Ἥ τε γὰρ Λατίνων ὑπεροψία καὶ πρὸς Ῥωμαίους ὑποψία καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἀκαθαίρετον τῆς πρώην προθέσεως εἶχετο, καὶ ἃ δρᾷν οὐκ εἶχον τοὺς ἀποστάντας καὶ καθ' ὧν πολλάκις τὰς λόγχας ἠκόνησαν, ταῦτα τοῖς ὑπὸ χεῖρα ἔτι ἐπέφερον, καὶ κατ' αὐτῶν τοὺς, ὀδόντας ἔβρυχον. Καὶ ἡ τῶν πρὸς ἕω Ῥωμαίων περὶ τὸ κακῶς πάσχον ὁμογενὲς ἀνεπίστροφος γνώμη καὶ ἡ παντελὴς παρόρασις καὶ ἐπίλησις ἀφόρητα ἔβαλλεν· οὔτε γὰρ χρήμασιν ἢ στρατεύμασι τῶν δυτικῶν ἀντελαμβάνοντο πόλεων. Ἀλλ' οἱ μὲν Λατῖνοι τῆς Ἀσίας ἀναχωρήσαντες τὴν Θρᾴκην ἔκοπτον, μόνην ἀναῤῥιπτοῦσαν τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ῥωμαίων κίνδυνον· οἱ δὲ ἡμέτεροι στρατηγοὶ τοῦ ἐκ σφῶν κινδύνου παρά δόξαν ἀνεθέντες οὐδὲν ἦσαν οὐδαμοῦ, οὔτε μὴν σωτήριόν τι καὶ φυλακτήριον ἑαυτοῖς καὶ τοῖς φυλέταις μετῆλθοσαν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἀδόκιμον παραδοθέντες καὶ αὐτοὺς ἀπὸ Θεοῦ μακρύναντες ὥστε τὰ μὴ καθήκοντα δρᾷν καὶ μηδαμῶς ἴέναι πρὸς αἴσθησιν, κατὰ δήμους καὶ φατρίας διέστησαν, πόλεις ἐξέμηναν, κατ' ἀλλήλων ὡπλίσθησαν τοὺς θεσμοὺς τῆς συγγενείας συγχέαντες, [P. 403] καὶ γεγόνασι φυλὴ φυλὴ καὶ Ἰσραὴλ Ἰούδας, τὸ πάλαι παρὰ τῷ προφήτῃ θρηνούμενον, οἱ μὲν τῷδε συννεύσαντες καὶ ὡς βασιλεῖ σφῶν προσφερόμενοι, οἱ δ' ἐκείνῳ προσρήψαντες, ὡς καὶ τοῖς πολλοῖς καὶ τοῖς φρονίμοις κρίνεσθαι εἰς κατάραν καὶ πλησμονὴν καὶ τῆς ὁμογενείας ἀπαλλοτρίωσιν. Ὡς δέ ποτε συνέδραμον ἐς φιλίαν, οὐδ' οὕτω μὲν ὡς εἰς μίαν συνηρμόσθησαν γνώμην. οὐδ' ἐς συνασπισμὸν ἀλλήλους παρακροτήσαντες ἐπαρῆξαι ὅλως ταῖς ἑσπερίαις προέθεντο πόλεσιν, ἀλλ' εἰς χειροτονίας βλέψαντες βασιλέων οἱ μὲν κατὰ τὰ ποτώμενα τῶν ζώων συμσορηδὸν συνανίπτανται τῷδε καὶ συναπαίρουσιν, οἱ δὲ καὶ ῥάμνους ἀκανθώδεις ἐς ἀρχὴν προχειρίζονται. Καὶ ἦν πολυαρχίσ πάλιν τὸ γεγονὸς ἐπινεμομένη τὴν ἕω, καὶ θηρίον τρικάρηνον ὑπὸ τῶν ἀβελτέρων διαπλεχθέν. Ὁ μὲν γὰρ Μαυροζώμης Μανουὴλ τὸν Καϊχοσρόην ὑποδὺς, οὐ πάνυ πρὸ πολλοῦ τῇ σετέρᾳ θυγατρὶ συναφθέντα καὶ τῆς Ἰκονιαρχίας αὖθις λαβόμενον, ἧς εἶχε πρότερον ἐκπεσὼν, πάντα ἦν μηχανώμενος, εἴ πως αὐτῷ συναιρομένου τοῦ βασιλείου τύχῃ ὀνόματος, καὶ τὴν ὅσην ποτίζει Μαίανδρος ἐπιὼν μετὰ Τούρκων ἔφθειρέ τε καὶ ἔκτιρεν. Ὁ δὲ Ἀάσκαρις Θεόδωρος, ὡς γένει

A 13. Verum ne sic quidem mala quieverunt aut res secundiores Romanis fuerunt, quod Latinorum despicientia et de Romanis suspicio et implacabiles animi antiquum obtinebant. Nam quæ desertoribus, contra quos sæpe hastas acuerant, inferre non poterant, ea in proximos quosque perpetrabant, et contra eos dentibus frendebant. Sed et Orientalium Romanorum negligentia erga populares afflictos et summus despectus atque oblivio dolorem pene intolerabilem pariebat : nam neque pecuniis neque militum copiis Occidentalibus urbibus subveniebant. Ac Latinis ex Asia digressis et Thraciam, quæ sola pro libertate Romanorum dimicabat, vastantibus, nostri duces eo discrimine præter exspectationem libejati nusquam officii sui

B meminerant, neque salutare quidquam ad sui vel popularium defensionem conabantur. Sed corruptis ingeniis præditi, et ut homines **827** deserti a Deo atque impii stupore quodam affecti, atque in factiones divisi, urbes concitarunt ; alii alios oppugnarunt violato jure cognationis ; tributim segregati sunt ; Israel Judas factus est, ut vetus ille propheta queritur, aliis huic ut regi addictis, aliis ad alium confluentibus. Quæ res multis, prudentioribus præsertim, exsecrationi similis, et destruendæ necessitudini et inducendæ alienationi esse videbatur. Etsi autem tandem ad amicitiam ineundam concurrerunt, tamen ne tum quidem plane consenserunt, aut alii alios ad belli societatem

C cohortati ullo modo Occidentalibus urbibus opem ferre statuerunt : sed creandis imperatoribus intenti instar gregatim volantium avium cum uno quodam subvolabant et discedebant ; alii etiam spinosis rubis imperium deferebant. Unde multorum dominatus Orientem depascebat, tricipiti quadam bellua a vecordibus implexa. Nam Mauro-zomes Manuel Caichosrois auxiliis fretus, cui non multo ante recuperato Iconio filiam desponderat, nihil non conabatur ut imperatorio nomine potiretur, et omnem Mæandrium tractum cum **828** Turcis vastabat. Theodorus Lascaris, nobilissimo genere ortus et imperatoris affinitate inclytus, illo profligato et rubro calceo induto ab omnibus Orientalibus urbibus imperator consalutabatur. David porro Comnenus exercitu ex Paphlagonia et Pontica Heraclea coacto, et Iberum qui ad Phasi-

dem habitant legione conducta, pagos et urbes subigebat; et ut fratrem suum Alexium magnum redderet, præcursorem ejus et præconem agebat. Cæterum is subinde cunctabatur, circa Trapezuntem moram trahens; et plane Hylam illum, de quo proverbium est, agens perpetuo vocabatur nec unquam comparebat. Cum autem David adolescentem quemdam, cognomento Synadenum, pro duce ad Nicomediam misisset, Lascaris cum exercitu contra illum proficiscitur, se trita et plana via progredi simulans: sed per aliam asperam et impeditam ex improviso Synadenum adortus capit, milites ejus dissipat, Davidemque reprimit, ne ultra Ponticam Heracleam progrediatur. Nec multo post Maurozomen quoque cum Turcis vi profligat, quos partim cædit partim capit, eos præsertim qui genere illustres primam aciem obtinuerant.

A εὐπρεπέστατος καὶ κήδει βασιλείῳ περίδοξος, ἀποκρουσάμενος ἐκεῖνον τὸ ἐρυθρὸν πέδιλοι ὑποδύεται καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὑφ' ὅλων τῶν ἑῴων ἀναγορεύεται πόλεων. Ὁ δ' ἐκ Κομνηνῶν Δαβὶδ στρατολογήσας Ἰκφλαγόνος καὶ οἳ τὴν Ποντικὴν οἰκοῦσιν Ἡράκλειαν, καὶ μοῖραν μισθωσάμενος Ἰβήρων τῶν πινόντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποιεῖτο, καὶ τὸν οἰκεῖον μεγαλύνων κασίγνητον ᾧ ἡ κλῆσις Ἀλέξιος, πρόδρομος ἐκείνου καὶ προκῆρυξ ἐγένετο. Ὁ δὲ ἔμελλεν ἀεὶ χρονίζων ἐν τοῖς τῆς Τραπεζοῦντος μέρεσι, καὶ παροιμιακὸς ἐδείκνυτο Ὕλας, φωνούμενος καὶ μὴ ὀπτανόμενος, Ἐπεὶ δὲ καὶ τῇ Νικομήδους ὁ Δαβὶδ οὗτος προσεπέλασε διά τινος αὐτῷ στρατηγοῦντος μείρακος, Συναδηνοῦ τὴν ἐπίκλησιν, στράτευμα συναγείρας ὁ Λάσκαρις κατ' αὐτοῦ ἔπειτα, διὰ μὲν τῆς τετριμμένης καὶ λείας ἔμφασιν δοὺς πορεύεσθαι, ἐκπεριελθὼν δὲ τραχεῖαν ἄλλην καὶ δύσβατον, καὶ προσπεσὼν ἀφώρατος τῷ Συναδηνῷ. Ὅθεν καὶ στρατηγήσας οὕτω τὸν νεανίαν αὐτόν τε συνείληφε καὶ τὸ ἐκείνου στράτευμα διεσκέδασε, καὶ τὸν Δαβὶδ μὴ περαιτέρω προϊέναι τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας παρέπεισε. Μετ' οὐ πολὺ δέ καὶ τῷ Μαυροζώμῃ συμπλακεὶς φυλάδα δείκνυσι τοῦτον. *Καὶ* τοὺς Τούρκους κατὰ κράτος τρεψάμενος οὓς μὲν διέφθειρεν, οὓς δὲ ἐζώγρησε, καὶ τούτων μάλιστα οἳ τῆς στρατιᾶς προετάττοντο καὶ τὸ γένος ἦσαν ἐπίσημοι.

829 Hoc rerum Orientalium statu Joannes Mysus Philippopolim capit, diripit, evertit, cives plerosque obtruncat: cujus urbis jam olim per insidias expugnandæ occasionem captarat, habitatoribus infensissimus, quod deditionem sibi non fecissent et ut regi parere detrectassent, sed ut virum sanguinarium aversati essent. Tum vero illud ejus iracundiam exasperarat et barbaricam feritatem auxerat, quod Alexium Aspietem recepissent eique ut duci paruissent, se vero cum exercitu invadentem sæpe repulissent. Cæterum ea urbs inviolata mansisset, si suis auspiciis gubernata esset, tum quod Latinos benigne tractabat, tum quod Joannem Mysum non prorsus aversabatur. Nunc filia matrem sequens, postquam illa regina et princeps omnium labefacta et facile capta est, hæc quoque graviora pertulit, direptionibus et cædibus oppressa, et insuper funditus eversa. Cujus ruinæ unum illud spectatu jucundum habent, quod Aspietem fune talos trajectum et in sublimi trabe pedibus suspensum ostentant. Cui qui regni affectandi adjutores fuerant, cum Joannem non latterent, ne inconstantiæ **830** pœnas darent veriti, palam deficiunt; et alii ad Theodorum Luscarim Orientalibus urbibus dominantem se conferunt, alii Orestiadem concurrunt; alii Didymotichum ingressi cum Latinis pacem faciunt, et per legatos Theodorum Branam ducem sibi mitti petunt. Nec multum temporis intercessit, cum Joannes Mysiæ rebus constitutis, et desertoribus gravibus suppliciis et novo mortis genere affectis, irato et cædem spirante vultu Romanis bellum inferre statuit, quorum sibi dolos, fraudes, perfidiam, summam levitatem diutius ferendas esse negabat. Igitur ira percitus innumeras Scythicas turmas ablegat, quarum aliæ Adrianopolim *obsederunt,* aliæ Rusium aggressæ Latinum præ-

Καὶ τῇδε μὲν τὰ πρὸς ἕω ἐφέρετο· ὁ δὲ Μυσὸς Ἰωάννης τῇ Φιλιππουπόλει ἐπιστρατεύσας αἱρεῖ ταύτην καὶ καθαιρεῖ προνομεύσας, καὶ πολλοὺς τῶν ἔνδον ὑποδικάζει τοῖς ξίφεσι, καὶ πάλαι μὲν ἐνσκολιευόμενος τῷ πόλει καὶ τῇ ταύτης ἐφεδρεύων ἀλώσει, καὶ βαρυμηνιῶν τοῖς οἰκήτορσιν ὡς μηδ' ὅλως αὐτῷ ὑποκύπτουσι μηδ' ὡς βατιλεῖ [P. 404] προέχουσιν, ἀλλ' ὡς αἱμάτων ἄνδρα ἐκτρεπομένοις, ἐπὶ τότε δὲ πρὸς πλείονα θυμὸν ἐκκαυθεὶς ὑπὸ βαρβάρου φρονήματος οἷς τὸν Ἀσπιέτην Ἀλέξιον εἰσφκίσαντο, κἀκείνῳ μὲν ὡς ἀρχηγῷ ὑπέκειντο σφῶν, αὐτὸν δ' ἐπιόντα μεθ' ὅπλων πολλαχῇ ἀπεκσούσαντο. Ἦν δ' ἂν ἡ πόλις ἥδε κακῶν ἀθιγὴς, εἰ καθ' ἑαυτὴν διεξήγετο, τοῦτο μὲν ὑπ' ὡς προσφερομένη Λατίνοις, τοῦτο δὲ τὸν Μυσὸν Ἰωάννην οὐκ ἐκτρεπομένη πανταπασι. Νῦν δ' ἑπομένη τῇ μητρὶ παῖς, ἐξ ὧν ἀσφαλὴς ἐκείνη γέγονε καὶ εὐάλωτος βασιλὶς καὶ πασῶν ὑπερκειμένη πόλεων, ἐκ τούτων δὴ καὶ αὕτη χείροσι κακοῖς προσωμίλησε, καθ' ὅσον προμαῖς ἐκδοθεῖσα καὶ μαχαίρας στόματι ἔτι καὶ προκαθῆρηται καὶ εἰς περιφανὲς ἐρείπιον κατηδάφισται, καθ' ἓν μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχέον τῶν θεωμένων, τὸ ἐκ ποδῶν ἀνηρτῆσθαι τὸν Ἀσπιέτην ἐπ' ἰθυτενοῦς σκόλοπος, διάτετορημένον τοὺς ἐπισφυρίους τένοντας καὶ κάλως ἐπὶ τούτων δεξάμενον· Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔλαθον τὸν Ἰωάννην οἱ τῷ Ἀσπιέτῃ σύμφρονες καὶ πρὸς ὕψος βασιλείας ἐκεῖνον κουφίσαντες, ὅθεν ὑφορώμενοι μὴ δίκας δοῖεν ὡς ἀλλοπρόσαλλοι, ἀφίστανται λαμπρῶς. Ἀμέλει καὶ ἐκπεδὼν χωρισθέντες οἱ μὲν προσίασι Θεοδώρῳ τῷ Λάσκαρι, τῶν ἑῴων κρατοῦντι πόλεων, οἱ δὲ συνδραμόντες ἐς Ὀρεστιάδα, ἄλλοι δ' εἰσιόντες τὸ Διδυμότοιχον Λατίνοις σπένδονται· Καὶ πέμψαντες ἀγγέλους σφίσι στρατηγὸν ἐξαιτοῦνται τὸν Βρανᾶν Θεόδωρον. Βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τὴν Μυσίαν εἰσιὼν ὁ Ἰωάννης καὶ τάκεῖ πρὸς τὸ εὖ διαθέμενος, καὶ κολάσεσι βαρείαις καὶ θανάτοις καινοῖς τοὺς ἀποστάντας

ὁπενεγκών, ἔγνω μετ' ὀργιλώδους καὶ φονίου βλέμματος καὶ γνώμης ἀσυμπαθοῦς ἐπιστρατεύειν Ῥωμαίοις, οὐκέτι φάσκων τὰς σφῶν δολοφροσύνας ὑφίστασθαι καὶ τὸ ἄπιστον ἦθος καὶ τὸ τῆς αὐτῆς ὥρας πολλάκις παλιμπετὲς φρόνημα. [Τοίνυν ἀναβαγεὶς εἰς ὀργὴν στρατευμάτων Σκυθικῶν μελισσῶνας τοῖς ἑαρινοῖς ἀνθαμίλλους ἄνθεσι διαφήσι. Τινὰ μὲν οὖν αὐτῶν ὡς οὐδὲ μυρμήκων στρατεύματα τὰς ἱερὰς ἅλως ἀμφιποτώμενα τὴν Ἀδριανοῦ διειλήφασι, τινὰ δὲ προσπελάσαντα τῷ Ῥουσίῳ πρὸς ἀντιμάχησιν ἐπισπῶνται τὸ τῇ πόλει ταύτῃ ἔφεδρεῦον ἐκ Λατίνων ὁπλιτικόν. Κράτιστον δὲ ἦν τοῦτο διαφερόντως τῶν ἄλλων, καὶ ὑψηλὸν μὲν τὰ σώματα, θαυμαστὸν δὲ ταῖς μελέταις ταῖς κατὰ πόλεμον, καὶ παρά τινος Τερῆ στρατηγούμενον, ἀνδρὸς τῶν πάνυ ἐπισήμων καὶ εὐγενῶν. Τὸ μὲν οὖν ὁπλισάμενον ἦει τὴν ταχίστην, ἔνθα ἐξ ὀπτήρων ἐπύθετο τοὺς Σκύθας κατασκηνοῦν· οἱ δὲ τὴν ἐς αὐτοὺς τῶν Λατίνων φθάσαντες ἔφοδον εἰς τὸν τῷ Ῥουσίῳ παρακείμενον τόπον λελῃθότως παρεσβάλλουσι, καὶ δὴ ἐπανιοῦσι τοῖς Λατίνοις ὀφθέντες τῷ τε τῆς θέας ἀδοκήτῳ διαθροοῦσι καὶ φαντάζεσθαι τὰ μὴ χρηστὰ τῷ πλήθει διδόασιν ἀμέλει καὶ συμπλοκῆς καρτερᾶς γενομένης, καὶ ταῖς ἀνδραγαθίαις ἐξισουμένων ἑκατέρων, τελευτῶν πολλὰ δράσαντες οἱ Λατῖνοι σχεδὸν ἀπέθανον ἅπαντες. Τῆς δὲ μάχης τοιαύτης οὕτω γεγενημένης, ἕτεραι Σκυθῶν ἀποσπάδες μυριάριθμοί τε καὶ μάχιμοι περὶ [P. 405] τὸν Ἄπρων ἐλάσασαι τοῦτον εὐπετῶς χειροῦνται καὶ ὅλον αἱροῦσιν αὐτοβοεί, καὶ τὸν μὲν καθεῖλον, τοῦ δ' ἐνόντος πλήθους ὃ μὲν ἀπέκτειναν οἱ Σκύθαι, ὃ δ' ἀπήνεγκαν εἰς λαφυροπώλησιν συνδοῦντες καὶ τὰς χεῖρας ἀποστρέφοντες. Πολλοὺς δὲ καὶ πυρὶ παρέδοσαν, νικῶντες, οὐ μὴν καὶ ταῖς νίκαις ἀνθρωπίνως χρώμενοι.

A sidium, quod in urbe erat præstantissimum, proceris corporibus, belli usu mirabili præditum, Tero quodam duce viro illustri et nobili, ad resistendum provocant. Illi ergo milites armis correptis celerrime eo contendebant, ubi ex speculatoribus Scythas **831** castra habere cognorant. Hi vero Latinorum aggressione occupata clam locum subeunt Rusio vicinum ; et Latinis redeuntibus improviso conspectu sui terrorem incutiunt, ut ob tantam multitudinem nihil boni ominarentur. Acri prælio pari utrinque fortitudine commisso, tandem Latini multis cæsis fere pmnes occubuerunt. Post hunc successum, Scythici exercitus bellicosorum virorum circiter decem millia primo impetu Aprum citra negotium capiunt et evertunt ; multitudinem B in urbe repertam partim occidunt, partim ut sub corona veneant, manibus post terga revinctis abducunt ; multos etiam cremant, vincentes illi quidem, sed victoria non humaniter utentes.

ιδ'. Ἐκ δὲ τῆς θερμῆς ταυτησὶ μάχης ἐπὶ τὴν παράλιον τραπόμενοι Ῥαιδεστὸν, τὸν μὲν Βρανᾶν Θεόδωρον, ὃς ἡγεμόνευε τῶν ἐς Ὀρεστιάδα στελλομένων Λατίνων, καὶ πρὸ τοῦ ἐπιστῆναι σφας ἐκεῖθι φυγάδα δεδείχασιν, ὥσπερ καὶ τὸ συνεπόμενον ἐκείνῳ στράτευμα, τὴν δὲ πόλιν ὁλοσχερῶς καὶ κατὰ κράτος ἑλόντες ἠνδραποδίσαντο. Εἶτα καὶ εἰς ἔδαφος βάλλουσιν, ἀθάνατον τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν ὑπὸ Βλάχων ἔχειν δεδιδαγμένοι, καὶ πρὸς παῖδας ἀπὸ παίδων παραπέμπειν ἀείμνηστον. Τὸ δὲ πρόθυμον μὴ καταψύξαντες, ἀπηντηκότες ἐκεῖθεν εἰς Ἱέρινθον, ἐκ δὲ ταύτης εἰς τὸ Δαόνιον οὐδενὸς εἰς χεῖρας ἰόντος διὰ τὸ τῆς τόλμης παράβολον, καθ' ἡλικίαν αὐτὰς ἡχμαλώτευσάν (73) καὶ τὰ τείχη κατήρειψαν. Οὐ μόνα δὲ τὰ πρὸς θάλασσαν οὕτως ἔπραττον ταῖς τῶν Σκυθῶν εὐχειρίαις καὶ γενναιότησι καὶ τῶν ἑπομένων σφίσιν ἐκ τοῦ Βλαχικοῦ συστήματος, οἳ καὶ μᾶλλον τοῖς περιβόλοις τῶν πόλεων ἐπεβούλευον, σκαπάνας καὶ πτύα χειριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἅλμης ἀφιστάμενα πάντα τοῖς αὐτοῖς καὶ χείροσι κακοῖς προσεπάλαιον, μηδεμιᾶς ἐλπίδος εἰς σωτηρίαν ὑποκειμένης, ἐπεὶ καὶ ἀήθως ἐκ δουλείας ἐλευθερίας ἠμοιρηκότες, τῶν μεγίστων ἀεὶ ἐφιέμενοι οὐδένα μὲν τοῦ δυσπραγήσειν αὖθις λόγον τιθέασι, ταῖς δὲ παρατυχούσαις τύχαις καὶ νίκαις ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐπεξερχόμενοι τῶν μὲν πρώην τέλεον ἐπιλήθονται, τοῖς δ' ἐνεστῶσι γήθονταί τε καὶ ἐνυβρίζουσι. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἥ τε λαχοῦσα πολιστὴν τὸν Ἀρκάδιον καὶ Μεσήνη ἐπὶ τῇδε καὶ πρὸς αὐτῇ Τζουρουλὸς τὰ τῶν

C 14. Ab ejus pugnæ æstu calentes adhuc, ad maritimam Rhædestum conversi, Branam Theodorum, qui Latinorum Orestiadem abeuntium dux erat, priusquam eo venirent, cum sequente exercitu in fugam conjiciunt ; urbem vero vi expugnatam, civibus in servitutem redactis, solo æquant, immortales nobiscum inimicitias exercere a Blachis edocti et propagare ad omnem posteritatem. Nec remissa alacritate Perinthum transeunt, inde Daonium, nemine illis ob mirabilem audaciam obviam eunte ; et omni sexu et ætate capta mœnia destruunt. **832** Nec ora maritima duntaxat ab expeditissimis et fortissimis Scythis et Blachica cohorte, quæ illos comitabatur mœnibus urbium cum vectibus et ligonibus infesta, sic tractata est : D sed mediterranea quoque malis iisdem et gravioribus sunt oppressa, nulla spe salutis affulgente. Nam qui ex servitute insuetam libertatem propitia fortuna consecuti sunt, maxima perpetuo affectantes, neque se in posterum calamitati ulli foro obnoxios opinantes, successibus et victoriis effuse indulgent, pristini status obliti, præsenti vero læti et insolentes. Proinde Arcadiopolis, Mesena et Zurulus, cum agris, villis et omni eo quod iis urbibus olim paruit, extremas clades sunt perpessæ ; et quæ ad urbem omnium principem usque pertinent, omnia sunt a Scythis oppressa. Post omnia oppidum Athyra ad internecionem est deletum. Nam cives principio cum Scythis pecunia

Hier. Wolfii notæ.

(75) Καθ'ἡλικίαν ἡχμαλώτευσαν, *omni sexu et ætate capta.* Hoc si cui displicet, quærat meliorem interpretationem.

transegerant, et aderant qui aureos nummos postularent. Deinde quosdam ex Latinorum cohorte, qui Rhædesti cum Brana fuerant, **833** vesperi urbem ingressos Athyrani libenter et minime gravatim susceperunt : putabant enim eos illic mansuros et cum Scythis pugnaturos. Sed illi sub primam noctis vigiliam inde discedunt, opera data ut Scythas clam præterirent ; etsi spe sua frustrati, juxta ipsum Rhegium in Scytharum cohortes antegressas delapsi omnes exiguo momento perierunt. Scythæ vero post Latinorum discessum a populatibus suis pecuniæ exactoribus clam circa mediam noctem funibus per muros attracti, et portis potiti, cum horribili clamore strictis ensibus in plerosque adhuc dormientes, cum fuga minime expedita esset, irruunt. Ea igitur nocte facinus editur, quod lacrymas postulat instar perennium amnium promanantes. Nec enim viri et feminæ duntaxat partim occisi, partim in servitutem abducti sunt, sed nec lactentes infantuli ejus mali expertes fuerunt : sed hi quoque ut immaturi et tenelli flosculi ab immisericordibus illis viris, ignorantibus naturæ injuriam fieri et humanitatis jus ab eo violari qui iracundiæ ultra victoriam indulgeat, obtruncati sunt. Et quod magis deplorandum **834** est, implacabiles homines occupatis littoribus eos qui illo accurrerant partim gladiis trajecerunt, partim retraxerunt, partim in aquam præcipitatos submerserunt. Pauci navigia adepti evaserunt. Erant etiam qui scalam non adepti intra puppim et remiges in mare deciderent. Tanta mali atrocitas fuit et pene internecio. Ex eo Barbari totis legionibus et exercitibus pergentes vastæ procellæ instar omnia dissipabant, aut incendii in silva grassantis obvia quæque absumebant. Neque rerum omnium quidquam erat impervestigatum et rapinis tutum. Duæ tantum ex plurimis et maximis urbibus, Bizya et Selybria, et rapinas et vastitatem effugerunt, non modo firmis cinctæ mœnibus, sed etiam locorum situ munitissimæ. Alioqui nec universalem interitum evitassent, et ne a Latinis quidem intentatæ permansissent. Ac Itali his adversitatibus fracti Cpoli velut in mandra condensabantur, et rebus ad tolerandam obsidionem necessariis comparatis terrestria mœnia inter se partiti, Romanis quo vellent abeundi potestatem dederunt. Hostes vero in locis parum ab urbe dissitis commorantes, sæpe in pugna etiam proxime mœnia accesserunt : nonnunquam per divi Romani portam, ostentandæ fortitudinis **835** et comitantis tum felicitatis ergo, pauci numero ingressi, et occisis iis qui in porta erant, statim reversi, cum omni exercitu domum redierunt, captivos tanquam armenta, pecudes et jumenta pro multitudine stellarum præ se agentes.

A δεινῶν πεπόνθασιν ἔσχατα, καὶ ἀγροὶ καὶ κῶμαι καὶ τἆλλα ὁπόσα ταῖς πόλεσι ταύταις ὑπέκυπτον πρότερον, καὶ ὅσα ἐς αὐτὴν τὴν πόλεων πασῶν προεδρεύουσαν παρατείνουσι, ταῖς Σκυθικαῖς χερσὶ καθυπέκυψαν. Ἐπὶ πᾶσι καὶ οἱ τὸ πόλισμα τὸν Ἀθὺραν οἰκοῦντες ὀλέθροις ἀνηκέστοις περιεπάρησαν. Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα ἐπὶ χρήμασι τοῖς Σκύθαις συνέβησαν, καὶ ἦσαν οἳ ἐκ Σκυθῶν ἀφιγμένοι τὰ ἐκ χρυσοῦ εἰσέπραττον κόμματα· πρὸς δ' ἑσπέραν ἐνίων ἐκεῖθεν ἀπαντησάντων ἐκεῖσε τοῦ Λατινικοῦ συντάγματος ὅ συνῆν ἐν Ῥαιδεστῷ τῷ Βρανᾷ, κεχαρισμένως σφίσιν, ἀλλ' οὐ προσάντως οἱ ἐν Ἀθύρᾳ προσφέρονται· ᾤοντο γὰρ ὡς συμπαραμενοῦσιν ἐκεῖθι καὶ τὸν κατὰ Σκυθῶν ἀγῶνα ἐπαποδύσονται. Ἀλλ' οἱ μὲν περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐκεῖθεν μεθίστανται,
B λαθεῖν τοὺς Σκύθας καὶ παρελθεῖν σπουδὴν τιθέμενοι, κἂν ἐξέπεσον τῶν κατὰ σκοπὸν (74), Σκυθῶν ἑτέραις μοίραις προελασάσαις ἐγκύρσαντες κατ' αὐτὸ τὸ Ῥήγιον, καὶ πάντες ὡς διὰ βραχέος ἐς τὸ ζῆν [P. 406] κινδυνεύσαντες. Οἱ δὲ Σκύθαι μετὰ τὴν Λατίνων ἀπονόστησιν ὑπὸ τῶν τὰ χρήματα συλλεγόντων ὁμογενῶν λάθρα περὶ μέσας νύκτας διὰ τοῦ τείχους ἀνιμηθέντες, καὶ τῶν πυλῶν ἐγκρατεῖς γενόμενοι, τὰ ξίφη σπασάμενοι σὺν ἀλαλαγῇ φρικαλέᾳ τοῖς πλείστοις ἔτι καταδαρθάνουσιν ἐπεισπίπτουσιν, ὅτε μὴ διαδρᾶναι ῥᾴδιον ἦν. Γίνεται οὖν τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἔργον χρῆζον δακρύων κατὰ ποταμοὺς ῥεόντων ἀένναα· οὐ γὰρ μόνον ἄῤῥενές τε καὶ θῆλυ τοῦτο μὲν ἀνῃρέθησαν, τοῦτο δὲ ἀπήχθησαν δορυάλωτοι, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ τοιούτου ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα καὶ
C χλόην καὶ ἄνθος εὐμάραντον ὑπὸ τῶν ἐλέῳ ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος. Τὸ δὲ δὴ μεῖζονος πένθους ἄξιον, προκατειληφότες οἱ ἄσπονδοι τὰς ἠόνας τοὺς ἐπ' αὐτὰς συνδραμόντας οὓς μὲν διήλαυνον ξίφεσιν, οὓς δὲ ἀπῆγον ὀπίσω, οὓς δὲ κατὰ βυθὸν ἠνάγκαζον φέρεσθαι καὶ τοῖς ὕδασιν ἐναπόλλυσθαι. Βραχεῖς δὲ καὶ σκαφῶν λαβόμενοι διεσώθησαν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ διαμαρτόντες τῆς ἀναβάθρας εἰς τὰς παρεξειρεσίας ὤλισθον καὶ παρερρύησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Οὕτω μέγα ἦν τὸ δεινὸν καὶ πολυειδὲς, καὶ μικροῦ πανώλεια τῶν ἐκεῖ. Ἐκ δὲ τούτου κατὰ συναγωγὰς καὶ στρατόπεδα τοῖς ἔμπροσθεν προβαῖνον τὸ βάρβαρον
D ὡσεὶ καὶ σφοδρά τις λαῖλαψ διεφόρει τὸ πᾶν, ἤ γοῦν ὡσεὶ πῦρ ὅ διαφλέγει δρυμὸν τὰ ἐν ποσὶν ἐπεμέτρει. Ἦν δὲ τῶν πάντων οὐδὲν ἀνεξερεύνητόν τε καὶ ἀπρονόμευτον, ἀλλ' ἐκ πλείστων καὶ μεγίστων πόλεων ἀσκύλευτοί τε καὶ ἀκαθαίρετοι Βιζύη τε καὶ Σηλυβρία παρὰ Σκυθῶν ὑπελείφθησαν· μόναι γὰρ αὗται οὐχ ὅπως ἰσχυροῖς διειλημμέναι τείχεσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν τόπων θέσει μάλιστα κρατυνόμεναι τὸν παντελῆ διέδρασαν ὄλεθρον, μηδ' ἄλλως ἀπὸ Λατίνων

Hier. Wolfii notæ.

(74) Κἂν ἐξέπεσον τῶν κατὰ σκοπόν. Interpretatus sum ἀποφαντικῶς. Quod si cui displicet ὑποθετικῶς exponat licet, hoc modo : *Ac successu caruisset id consilium, si in cohortes alias*, etc. *incidissent*. Paulo post, ὡς διὰ βραχέος, τὸ ὡς **redundare** videtur.

οὖσαι ἀνεπισκόπητοι (75). Ἰταλοὶ μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις εἰς ἀγεννὲς καταβληθέντες φρόνημα ὡς εἰς μάνδραν τὴν Κωνσταντίνου ἐνειλοῦντο, καὶ τῶν ὅσα τοῖς πολιορκουμένοις χρήσιμα ἐπεμέλοντο, τὰ πρὸς χέρσον τείχη διανειμάμενοι, καὶ Ῥωμαίοις ἐνέδοσαν ἔνθα σφίσι βουλητὸν ἀπανίστασθαι. Τὸ δὲ πολέμιον χρονίσαν ἐν τοῖς μικρὸν ἄποθεν τῆς πόλεως χωρίοις, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς τείχεσι προσεγγίσαν ἐν τῷ μάχης ἅπτεσθαι, ἔστι δ' ὅτε καὶ διὰ τῆς λεγομένης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλης κατ' ὀλιγίστους ἐπεισιὸν πρὸς ἀνδρείας ἐπίδειξιν, εἰπεῖν δὲ καὶ τύχης, ἥτις ἐν ταῖς τότε πράξεσι αὐτοῖς συνεφείπετο, καὶ μετὰ φόνον τῶν ἐν ταῖς πύλαις αὐτίκα μάλα ἐπαναλῦσαν, εἰς τὰ οἴκοι πάλιν πανστρατὶ ἐπανέζευξε, κατὰ μὲν ἀγέλας κτηνῶν τὸ αἴχμάλωτον, κατὰ δὲ τῶν ἄστρων τὴν πολυπλήθειαν τὰ ὑπὸ ζυγὸν καὶ δίαιταν ζῶα ἐληλακός.

Ἔπειτα μετὰ πλείστων καὶ κρατίστων δυνάμεων ἐξιὼν ὁ Ἰωάννης παντὸς ἔργου κρεῖττον καὶ προυργιαίτερον τίθησι τὴν Ἀδριανοῦ χειρώσασθαι καὶ καταστρέψαι τὸ Διδυμότοιχον, κρίνων τάσδε τὰς πόλεις ἆθλον τοῦ πολέμου παντὸς, καὶ ὡς εἴη ἅμα [P. 407] οὕτως αὐτῷ τῆς Θράκης ἀπαναστήσειν Ῥωμαίους καὶ θηρίοις ἀνεικέναι μόνοις αὐτὴν εἰς ἐνοίκησιν. Περὶ τοίνυν τὸ Διδυμότοιχον καταστρατοπεδευσάμενος, καὶ τὸ χωρίον ὁρῶν ὑπερδέξιον χαλεπόν τε καὶ ἄπορον αἱρεθῆναι, μεταφέρειν τὸν ποταμὸν Ἔβρον ἐπεβάλετο, περικλώμενον τῷ φρουρίῳ καὶ διὰ καθόδων τοῖς πολλοῖς ἀγνώστων τοὺς ἔνδον ποτίζοντα. Καὶ μηχανὰς περιστήσας τὸ τεῖχος ἔτυπτεν, ἐν οἷσπερ εἴκαζε μὴ πάμπαν εἶναι τοῖς προσβάλλουσιν ἀκατάσειστον, οὔτε μὴν προεκλύοιντο τὰ διαφιέμενα τῶν λίθων βάρη τῷ διαστήματι. Οἱ δ' ἔνδον τὸν Ἰωάννην ἐκμειλισσόμενοι παραλογάς τινας καὶ φάσεις εὐπρεπεῖς καὶ παρακλήσεις αἰμύλους προσῆγον καὶ πόῤῥωθεν, καὶ ὡς βασιλέα σφῶν ἀνευφήμουν ἑφιστάμενοι ταῖς ἐπάλξεσι, καὶ φόροις ὑποκεῖσθαι καθωμολόγουν, καὶ πάντα δρᾶν συνετίθεντο προθύμως ὁπόσα ἂν ἐκεῖνος ἔχῃ διατάττεσθαι, πλὴν τοῦ δέξασθαι αὐτὸν τῷ πολίσματι. Ὁ δὲ πρὸς ὀργὴν ἐκφερόμενος καὶ χαλεπαίνων οὐδαμῶς αὐτοὺς ἐπὶ τούτοις προσίετο, ἀλλ' ὑπεστῄνατ οἱ τοῦ φρουρίου πολὺς ἐγκείμενος, ὡς καὶ μόνον οὕτω σπεισόμενος, κατ' οὐδὲν ὑφίετο τοῦ ἀγῶνος, ἐπάλξεις ἀποσύρων τῇ βίᾳ καὶ τῷ ῥοίζῳ καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἀφιεμένων χερμάδων, καὶ γωνίας πύργων κατασπῶν, καὶ καταῤῥηγνὺς τὰ τούτων θωράκια (76). Οἱ δ' ἐντὸς δρυφάκτους καὶ γέῤῥα πηξάμενοι, νεόδορα νάκη τοῖς τείχεσι προπετάσαντες, ὡς περιολισθαίνειν αὐτοῖς κολπουμένοις ὅσα αἱ μηχαναὶ διηφίεσαν. Ἕως μὲν οὖν ἀνοχὴν τῷ μαχισμῷ παρεῖχεν ὁ Ἰωάννης, καὶ οὗτοι σχήμασιν ἱλασίμοις καὶ ῥήμασιν ἐναισίμοις ἐπλάττοντο τὸν ὑποβαίνοντα καὶ ἐτίχναζον· ἡνίκα δ' ἐκεῖνος ἀποβιβάζων τῶν ἵππων τὸ γενναῖον τῆς στρατιᾶς κατὰ τὰ παρερῥωγότα μέρη τοῦ τείχους τοῦτο διέταττε πεφραγμένον τοῖς ὅπλοις πάντοθεν, ἥ καὶ πρὸς ἐπιβατηρίους ἔβλεπε μηχανὰς, καὶ τὸ λοιπὸν ἀντιπαρεξέτεινε στράτευμα πανταχῇ, τότε καὶ αὐτοὶ τὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἀποδυόμενοι προσωπεῖα καὶ τὸν λαμπρὸν πολέμιον παραφαινον-

A Inde Joannes cum maximis et fortissimis copiis egressus, Adrianopolis et Didymotichi expugnationem cæteris rebus omnibus antevertendam esse duxit, simul quod eæ urbes totius belli præmium essent, simul quod ea ratione, Romanis pulsis, Thraciam solis feris incolendam traditurus esset. Castris itaque ad Didymotichum positis, cum oppidum vidcret in loco edito situm difficulter expugnari posse, fluvium Eurum, qui id ambibat et per meatus paucis cognitos civibus aquam suppeditabat, alio divertere instituit, et machinis in circuitu collocatis murum ferit, qua parte labefactari posse nec gravium saxorum impetum intervalli magnitudine lassatum iri putabat. Oppidani vero ut Joannem placarent, excusationes, speciosa

B verba et blandas preces etiam prætendebant; et stantes in propugnaculis eum pro suo rege celebrabant, et tributa pensuros cæteraque omnia quæ imperasset alacriter facturos promittebant, modo ne eum urbe 836 recipere cogerentur. Ille vero, ira percitus eas conditiones prorsus aspernabatur, nec alia ratione se pacem facturum asseverabat, ni castello sibi cederent. Nec de oppugnatione quidquam remittendo, vi, impetu et magnitudine saxorum propugnacula, turrium angulos revellebat, eorumque tibicines perfringebat. Oppidani vero tabulatis et cratibus intus structis, recens detractis velleribus mœnia tegebant, ut machinarum saxa iis involuta labascerent. Ac dum Joannes pugnam remittebat, supplici gustu et blandis verbis submissionem callide simulabant. Cum vero ille fortissi-

C mum quemque equo descendere jussum et ferro undique tectum juxta perfractas muri partes collocabat, aut scalas parabat et reliquum exercitum passim extendebat, tum et ipsi abjecta supplicum persona, aperto Marte, ut res ferebat, se defendebant, salutem suam in mœnibus esse positam haud ignari, nec quidquam necessitate violentius judicantes. Ac desperatione et iracundia ducibus, haud pauciores clades inferebant quam accipiebant, fortiter et audacter dimicando. Barbarus igitur, longo tempore in hac obsidione contrito, in Mysiam revertitur irrito conatu, ut ignis 837 deficiente ma-

Hier. Wolfii notæ.

(75) Μηδ' ἄλλως ἀπὸ Λατίνων οὖσαι ἀνεπισκόπητοι. Converti ὑποθετικῶς: *Ni tam munitæ fuissent, nec Latinorum rapacitatem vitaturas fuisse.* Si cui vero τὸ μηδ' ἄλλως pro ἄλλοσε μηδ' intelligere magis placet, sic vertat: *præsertim cum nec a Latinis negligerentur.* Dubito an pro μηδ' ἄλλως potius sit legendum μηδ' ὅλως· nam Heroldis codex, etsi solus integer, tamen negligenter scriptus est, Ὡς Ἐμμανουήλου ὁμβαιβενίδος τοῦ ἐκ Μονεμβασίας μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος.

(76) Θωράκια *tibicines* verti, non quod verum putem, sed quod solidæ columnæ, ut Virgilii joco utar, nondum advenerunt.

teria, restincto ardore. Huc accedebat quod passim fama vagabatur, Latinum exercitum in re bellica exercitatissimum obsessis auxilio venturum esse. Tunc Joannes Camaterus patriarcha, qui post exsilium Didymotichi inquilinum agebat, vitam cum levi morte commutavit.

A νοντες, ἐν οἷς εἶχον ἠμυνοντο, ἐν τοῖς τείχεσι κα νην ὁρῶντες τὴν σωτηρίαν καὶ μηδὲν τῆς ἀνά βιαιότερον ἕτερον κρίνοντες, ἀπογνώσει τε θυμῷ στρατηγούμενοι οὐκ ἐλάσσω ἔδρων ὧν ἔπα χειρῶν καὶ τόλμης ἔργα ἐπιδεικνύμενοι. Ἱκανῶ ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ χρονοτριβήσας ὁ βάρβ

ἐπάνεισιν ἐς Μυσίαν, περισβεσθεὶς μὲν καὶ τὴν ὁρμὴν ἀπορίᾳ ὡς καὶ ὕλης ἐκλειπούσης φλόξ, ἀλλὰ δὴ κα ριψοφηθεὶς ὑπὸ φήμης, ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου παραδούσης καὶ πολλαχῇ διατρεχούσης Λατινικὸν στῖφος ἔντ πολέμῳ πρὸς ἐπικουρίαν ἐκεῖθι μέλλων ἀφίξεσθαι. Τότε δὲ μαλακῷ θανάτῳ τὸν βίον προήκατο καὶ ὁ πατριά Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς, καταλελυκὼς πλάνης καὶ ἄποικος ἐς τὸ Διδυμότοιχον.

15. Latini vero se a Didymotichinis et Adrianopolitanis accersi haud gravatim accipientes, quod inde res suas meliores fore arbitrabantur, cum illarum defectio primum spes et conatus eorum infregisset, Cpoli digressi principio ad Athyram castra ponunt, postridie Selybriam intrant, et aliquot diabus ibi exactis et commeatu præparato Adrianopolim occupant.

ιε'. Οἱ δ' ἐξ Ἰταλῶν οὐκ ἀηδῶς, ἀλλ' ὡσὶν ὁ δεξάμενοι τὴν ἐς Ὀρεστιάδα καὶ τὸ Διδυμότ πρόσκλησιν τῶν Ῥωμαίων, ὡς δῆθεν τὰ κατὰ διομαλίσουσαν πράγματα, ὅτι καὶ πρὸς τῶν πα B τῶνδε πρώτως ἀπὸ πασῶν ἐλπίδων καταβρα φοντο, ἅραντες ἐκ τῆς Κωνσταντίνου τὴν μὲν τὴν πρὸς τῷ Ἀθύρᾳ στρατοπεδεύουσι, τῇ δ' ὅστ εἴσω Σηλυβρίας παρῆλθοσαν. [408] Ἐκεῖθεν δὲ ρας τινὰς διαγαγόντες καὶ ἐπισιτισάμενοι τὴν Ἀ νοῦ κατειλήφασι.

Quæ autem Scythæ et Blachi in illis incursionibus perpetrarant, ea hujusmodi erant qualia nec visa unquam nec audita sunt, nec cuiquam in mentem venerunt. Urbes ante maximæ et celebres et frequentissimæ, oppida spectatu digna, agri et prata amœnissima, horti pulcherrimi, perennibus rivis fecundi, altæ domus, habitationes **838** conspicuæ, summo artificio constructæ et variis coloribus exornatæ, venustissima lavacra, uvis onustæ vites, arva segetibus gravida, et alia sexcenta quæ tempus producit, quæque vitam nostram ornant et terram jucundam, gratiis affluentem et optabilem reddunt, ea omnia hominibus vacua, echinis et feris tantum latibula præbebant. Quæ qui videret, cum maximo ejulatu et fletu, capite pulvere consperso, diceret se destructionem universi cernere, aut novam illam rerum naturam, qua jussit Deus gramina et herbas prolificum semen pro cujusque genere et similitudine ex terræ visceribus gigni, cum nondum esset homo qui eis uteretur. Unde mihi lingua suppetet ad justam et copiosam tantorum malorum enumerationem? aut magnitudo vocis, quæ scripta hæc ad longe remotos transmittat? O me miserum descriptorem, quibus cladibus describendis supersum? quanta mea et meorum popularium mala commemoro? quis talia tropæa ab hostibus erecta saltem intueri sustineat? Nam olim qui prælio vicerant, humanæ conditionis memores nec immortalia odia conservanda esse rati, tropæa ex parvis lignis et saxis constituebant, ut exiguo temporis intervallo abolerentur, **839** quippe non amicitiæ monumenta, sed inimicitiarum et cædium irritamenta. Nunc vero eversiones urbium et rerum omnium

Τοιαῦτα δ' ἦν τὰ ὑπὸ Σκυθῶν καὶ Βλάχων ἐν τότε διαπραχθέντα ἐπιδρομαῖς, ὁποῖα οὔς οὐκ ἤ σεν οὔτε ὀφθαλμὸς ἐώρακε πώποτε, οὔτε μὴν καρδίαν τινὸς ἀναβέβηκε. Πόλεις μέγισται πρὶν περίπυστοι, μυριάνθρωποι, κωμοπόλεις ἀξιοθ ἀγροὶ καὶ λειμῶνες καλλιφύτευτοι, παράδεισο θαλεῖς, ἀειρύτοις νάμασιν ἀγλαόκαρποι, ὑψό δόμοι καὶ οἰκήσεις περίβλεπτοι, ἐς ὑπερβολὴν λοτεχνημέναι καὶ χρώμασι πολυειδέσι διηνθισμ C παντοδαπαί τε χάριτες βαλανείων καὶ καρποφ ἡμερίδες καὶ λήϊα τῷ σίτῳ ἀκμάζοντα καὶ ἄλλ' μυρία, ὁπόσα φύουσιν ὧραι καὶ τὸν ἡμέτερον βίον λουσι καὶ τιθέασιν ἐπιτερπὲς καὶ πάσαις χάρισι στεφὲς καὶ πολυάρατον τὸ περίγειον, ταῦτα δὴ π ἔρημα ἀνθρώπων ὁρώμενα ἐχίνοις μόνοις καὶ θη οἰκήσιμα ἦν. Εἶπεν ἄν τις ἐπιστὰς ἐκείνοις καὶ π στα κοψάμενος καὶ δάκρυ χεάμενος καὶ κόνιν πασ νος καταστροφὴν ὁρᾷν τοῦ παντὸς, ἢ γοῦν τῶν δ ἑτέραν παραγωγὴν (77), καθ' ἣν μὲν ὁ Θεὸς φαίνετο χόρτον καὶ βοτάνην καὶ σπεῖρον κατὰ γένος τε καὶ καθ' ὁμοιότητα ἐκ τῶν λαγ τῆς γῆς ἀναδίδοσθαι, ὁ δ' ἄνθρωπος οὔπω ἦν ὁ τοις χρησόμενος. Πόθεν ἄν ἐπλούτησα γλῶττα τοσούτων κακῶν διαρκῆ καὶ φιλότιμον ἀπαρίθμ D ἢ φωνῆς μέγεθος διαπεμπούσης τοῖς πόῤῥωθεν τὰ γραφόμενα; ὡς δυστυχὴς ἐγὼ συγγραφεὺς, κακοῖς ἐταμισεύομην, οἷοις ἐμοῖς τε καὶ τῶν φυ δυσπραγήμασι τὸν λόγον χαρίζομαι. Τίς γὰρ ἂ σχολὴ ὅλως ὑπενεγκεῖν τοιαῦτα θεώμενος τρ πρὸς τῶν πολεμίων ἀνεγειρόμενα; οἱ μὲν γὰρ τῆς μάχης κρατοῦντες, ἀνθρώπινα φρονοῦντε ἀθάνατα μίση τηρεῖν δοκιμάζοντες, διὰ ξύλων καὶ χέων λίθων ἀνίστων τρόπαια, ὅπως ὀλίγον χρόνο

Hier. Wolfii notæ.

(77) Ἢ γοῦν τῶν ὄντων ἑτέραν παραγωγήν. *Aut etiam rerum creationem.* Respicit ad agros et urbes custodibus vacuas. Verteram principio *aut rerum naturam ab eo diversam, qua jussit*, etc. Putabam enim loqui de vastitate Thraciæ incendiis deformatæ. Sed hanc sententiam repudio, quod sequitur ὁ δ' ἄνθρωπος οὐκ ἦν, quasi dicat Thr fuisse eam faciem quæ recentis mundi fuerit toribus vacui.

(78) Διαπεμπούσης τοῖς πόῤῥωθεν Transmi ad posteros esset τοῖς μετέπειτα. Ad quam signi tionem τὸ πόῤῥωθεν non satis commode deflect

μεμενηκότα παρέρχηται, ὡς μηδὲ φιλίας ὑπομνήματα ὄντα, ἀλλ' ἔχθρα, καὶ προχόσεως αἱμάτων ἐμπυρεύματα. Νοvῑ δὲ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ τοῦ παντὸς ἀφανίσεις δείγματα τῆς νίκης πρὸς τῶν Βαρβάρων ἐξεύρηνται, οἷς θεόθεν εἰς μαστίγωσιν ἐκδεδόμεθα. Οὐκ ἀνεχόμενοι δὲ εἰ μὴ καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν ἀτοπημάτων προσεπιθήσουσι καὶ προσεπάγωσι τὰ παλαμναιότατα, καὶ γε τῶν Ῥωμαίων τινὰς συγκατέχωσιν ζῶντας τοῖς ἢ φυσικῷ μόρῳ ἢ καὶ νόμῳ πολεμίῳ [P. 409] καταστρέψασι τὸ ζῆν ὁμοφύλοις ἐκείνοις, συνεντυμβεύσαντές σφισιν ἱππάρια ὀρομικὰ οἷς ἐπεκάθηντο καὶ τόξα κερουλκὰ καὶ ἀμφήκη φάσγανα, μὴ ὄντος λυτρουμένου μηδὲ σώζοντος. Οὕτω παρὰ βαρβάροις οὐ φειδώ τις καὶ συστολὴ τῶν ἀνομοίων τῇ φύσει πράξεων. Ἦσαν δ' ἡμέραι πασχάλιοι, τῆς ἐνάτης διιππευούσης ἐπινεμήσεως, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ τετάρτου καὶ δεκάτου ἔτους, ἡνίκα τὰ οἰκτρὰ ταῦτα καὶ πᾶσαν ἀκοὴν καὶ θέαν δεινὴν ὑπερπαίοντα συνηνέχθησαν. Παιάνων τοίνυν καὶ στεναγμάτων ξύμπας ἐπεπλήρωνο χῶρος ὃν ἐπῆλθε τὸ Σκυθικὸν, καὶ θρῆνος καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμὸς τὸν ἦχον ὑπερεφώνει τὸν ἑορτάσιμον. Καὶ ὅτε τάφων κένωσις καὶ ᾅδου καθαίρεσις καὶ τὰ ἐκ νεκάδων ἀνεγερτήρια τοῖς εὐσεβοῦσιν ἥδετο, τότε εἰς κευθμῶνας γῆς καὶ τὰ τοῦ ᾅδου ζοφερὰ καὶ φοβερὰ σκηνώματα κατὰ συνόδους αἱ πόλεις καθίεντο. Τὰς δ' ἀπαγωγὰς, τὰς δὲ προνομὰς, τὴν δ' ἐναπερρίμμενην ταῖς τριόδοις ἄωρον ἡλικίαν καὶ τοὺς διαξιφισμοὺς τῶν προηκόντων χρόνῳ σωμάτων τίς οὕτω πολύδακρυς καὶ πολύθρηνος ἐν ἀνθρώποις ὡς ἄξιος, καὶ πενθῆσαι καὶ δεξιώσασθαι δάκρυσι ; πρὸ δὲ τῆς ἐπιδρομῆς τῇσδε τῆς Σκυθικῆς περὶ τὰ Θρᾳκικὰ πεδία κορωνῶν καὶ κοράκων στρατόπεδα, ἃ μὲν ἀπὸ μερῶν τῶν βορείων, ἃ δ' ἐκ τῶν νοτίων, κατ' ἐξαισίαν τινα καὶ μὴ αὐτόματον συνδρομὴν εἰς ἕνα συνεληλυθότα χῶρον ἀλλήλοις συνέρραξαν, καὶ κατευμεγεθήσαντες οἱ κόρακες τὰς τῶν ἐκ νότου κολοιῶν ἐτρέψαντο φάλαγγας.

A vastitates indicia victoriæ a Barbaris sunt reperta, quibus divinitus flagellandi concessi sumus ; qui non ferendum esse rati, nisi colophonem immanitati suæ imponerent et atrocissima scelera adjungerent, aliquot Romanos vivos (neque enim quisquam erat qui eos vel redimeret vel conservaret) cum popularibus suis vel naturali morte defunctis vel bello cæsis terra obruerunt, sepultis una equis velocibus quibus insederant, corneis arcubus et sncipitibus gladiis. Ita Barbari a rebus naturæ contrariis nulla reverentia, nullo metu deterrentur.Cum hæc miserabilia spectacula, quæ omnem verborum atrocitatem superant, ederentur, Paschales dies erant, indictione 9 anni 6714 ; et et omnis locus quem Scythæ pervagantur et hymnis et suspiriis erat plenus. Lamentationes et ejulatus festivarum cautionum sonum superabant. Cum sepulcrorum evacuatio, inferni destructio et a mortuis resurrectio a piis hominibus celebrabantur, tum in recessus telluris et inferni caliginosa et horribilia tabernacula urbes cateryatim detrudebantur. Abductiones vero, direptiones, **840** immaturæ ætatis in triviis abjectiones et senilium corporum dissectiones, quis omnium mortalium ita lacrymis et luctu abundat, ut satis lugere et deplorare queat? Ante hanc Scythicam incursionem circa Thraciæ campos cornicum et corvorum legiones, aliæ a septentrione, aliæ ab austro, fato quodam, non fortuito casu, in unum locum congregatæ pugnam commiserunt. Sed corvi magnitudine corporum phalanges meridionalium cornicum in fugam verterunt.

B

C

Οὐ μόνον δὲ τὰ Θρᾳκῶα ὁ δαίμων ἀντιπεριέστησεν εἰς τοιαύτην ἀθλιότητα, καὶ πειρασμῶν μὲν ἀνερράγη θάλασσα, κακῶν δ' ἀνηκέστων κλυδώνιον ἔζεσε καὶ συμφορῶν ἀνερριπίσθησαν λαίλαπες, ἀλλὰ τὰ καθ' ἑσπέραν οὐ πρὸς ἔλαττον ἔπασχον. Ἀθήνας μὲν γὰρ καὶ Θήβας καὶ Εὔβοιαν καὶ τὰ περὶ Μεθώνην καὶ Πάτραν σπεῖρα Καμπάνων καὶ Λατίνων εὐσύνοπτος ὡσεὶ καὶ κτήσεις διενείμαντο πατρῴας. Οἱ δὲ σφῶν δεσπόζοντες πρότερον ἐν προπηλακισμῷ καὶ ἀτιμίᾳ ἠνείχοντο σφίσι μᾶλλον καθυποκύπτειν ἢ νυγμόν τινα λαβεῖν ἐς ψυχὴν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων ἀγωνίσασθαι, μήτ' αὐτόθεν εἰς ἐλεύθερον παροξυνθέντες φρόνημα, μήτ' ὀψὲ ποτε νοῦν ἔχειν ἀρξάμενοι. Εἰσὶ δ' οἳ καὶ εἰς ὁλοσχερῆ φιλοτιμίαν κατὰ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ὑπεκκαντες ἀνδραποδώδεις ἄνθρωποι, τρυφῇ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀπονοίαις διεφθαρμένοι, ὀχυρωμάτων καὶ φρουρίων ἀποτόμων λαβόμενοι, οἱ δὲ καὶ πόλεων εὐτειχίστων ἐπιβάντες, κακοδαίμονας τυραννίδας περιεβάλοντο, καὶ δέον φιλεχθρεῖν Λατίνοις, οἱ δ' ἀντωφθάλμουν ἀλλήλοις καὶ Λατίνοις τὸ καινὸν ἐσπένδοντο (79). Ὁ

Neque vero Thraciam duntaxat fortuna in hujusmodi clades, afflictionum mare, extremorum malorum fluctum et calamitatum turbinem conjecit, sed nec Occidentalium conditio fuit melior. Nam Athenas,Thebas,Eubœam,Methonem, Patras cohors Campanorum et Latinorum non magna tanquam patrimonium divisit. Qui vero iis locis prius imperabant, illis cedere cum derisu et ignominia quam exstimulatis animis pro semetipsis et liberis pugnare maluerunt, neque statim libero spiritu concepto, nec vel sero tandem ad saniorem mentem reversi.Erant etiam qui ambitione contra patriam prorsus **841** inflammati, servilibus ingeniis homines, deliciis et luxu corrupti, munitionibus et præruptis castellis aut munitis urbibus occupatis infelices tyrannides constituerent; et cum Latinorum inimicitiæ expetendæ essent, alii aliis insidiantes, cum illis colluderent et nova pacta inirent. Nam Leo Scurus Corinthum et Nauplium, ut supra dixi, gubernabat ; Chameretus Leo, qui Lacedæmoni dominabatur, Laconum tyrannus erat Ætoliam et

D

Hier. Wolfii notæ.

(79) Καὶ Λατίνοις τὸ καινὸν ἐσπένδετο. *Novitas illa*, hoc est, novi tyranni cum Latinis paciscebantur. Fortassis legendum τὸ καινότατον ἐσπένδοντο, *quod maxime mireris*, ut τὸ μέγιστον usurpa-

confinia Nicopolis et quæ ad Epidamnum vergunt, Michael Joannis sebastocratoris nothus filius sibi vindicavit. Bonifacius vero marchio Thessalonicæ degens omnem maritimam oram, quæ infra Helmyrum est, et Larissæam planitiem tenebat, et vectigalia Græciæ et Peloponnesi peroipiebat. Præter hos alius toparcha Thessaliæ montana, quæ nunc magna Blachia dicitur, tenebat. Occidente in tot tyrannides distracto, quid boni non aberat, quid mali non aderat? Pecuniarum ereptiones, relegationes, cædes, exilia, mala denique infinita, quorum maxima ex parte Romani tyranni auctores erant, et Scurus Leo omnium maxime, qui, recte sane, patriæ quoque suæ non pepercit. Idem cum Nicolao Corinthiorum archiepiscopo reconciliata gratia virum eum **842** suæ mensæ adhibuit, et corpore illi conjunctus animo æque ac prius ab eo abhorrebat. Unde illum prius effossis oculis, postea de rupe præcipitavit.

A μὲν γὰρ Σγουρὸς Λέων Κόρινθον διεῖπε καὶ Ναύπλιον, ὡς καὶ ἔμπροσθεν ἐρρέθη μοι· ὁ δὲ Χαμαρετὸς Λέων τῆς κοίλης κρατῶν Λακεδαίμονος τύραννος ἦν τῶν Λακώνων. Αἰτωλίαν δὲ καὶ τὰ τῇ Νικόπολει προσοριζόμενα, καὶ ὅσα πρόεισιν ἐς Ἐπίδαμνον, ὁ Μιχαὴλ ἰδιώσατο, ὃν ἐκ σπερμάτων σκοτίων ὁ σεβαστοκράτωρ ἐφύτευσεν Ἰωάννης. Ὁ δὲ μαρκέσιος Βονιφάτιος τῇ Θεσσαλονίκῃ προσεδρεύων ὑποκειμένην εἶχεν ἑαυτῷ τὴν ἐς Ἀλμυρὸν [410] ὑποκειμένης ἀγχίαλον πᾶσαν, καὶ πεδίων ἦρχετο Λαρισσαίων, καὶ μετελάγχανε τῶν φόρων ὁπόσαι ἐξ Ἑλλάδος καὶ τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος εἰσεπράτσοντο. Ἐπὶ δὲ τούτοις καί ἄλλος τις τὰ Θετταλίας κατέχων μετέωρα, ἃ νῦν μεγάλη Βλαχία κικλήσκεται, τοπάρχης ἦν τῶν ἐκεῖ. Εἰς τοσαύτας δὲ τυραννίδας διαιρεθείσης τῆς ἑσπέρας τί μὲν τῶν καλῶν οὐκ ἀπῆν, τί δὲ τῶν B κακῶν οὐ παρῆν; χρημάτων ἁφαιρέσεις, τῶν ἁψαμένων (80) ἐκτοπίσεις, σφαγαὶ καὶ φυγαὶ καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἄλλα δεινά, ὧν τὰ πλείω οἱ ἐκ Ῥωμαίων ἐπετόλμων τύραννοι, μάλιστα δ' ἁπάντων ὁ Σγουρὸς Λέων, ὃς οὐδὲ τῆς γειναμένης εὖ ποιῶν ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς μητροπόλεως Κορίνθου ἀρχιποίμενι Νικολάῳ σπεισάμενος καὶ τὰς πρώην διχονοίας διαλυσάμενος, καὶ σύσσιτον οὕτω τὸν ἄνδρα παρειληφὼς, τὸ μὲν σῶμα συνέστιος ἦν, τὸ δὲ φρόνημα δυσμενὴς ὁποῖος καὶ πρότερον, ὅθεν τὰς κόρας αἱμάξας αἱμάξας εἶτα καὶ κατὰ σκοπέλων ἀφίησι.

16. In Oriente porro Prusæi, Nicæenses, Lydi Philomolpi, Smyrna, Ephesus, et interjecta oppida Theodoro Lascari parebant, qui etiam longis navibus fabricatis plerasque insulas subegit, et pace cum Iconii sultano Caichosroe facta partem imperii Manueli Maurozomæ illius socero concessit. Ea pars C erat Chonæ, mei scriptoris Nicetæ patria, et huic finitima Phrygiæ Laodicea, et alia loca quæ fluvius Mæander anfractu suo complectitur, donec in mare exonerat. David vero et Alexius fratres, Manuele Andronici Romanorum tyranni filio nati, alter Ponti Heracleam et Paphlagoniam gubernabat, alter Alexius OEnæum et Sinopen urbes et ipsam Trapezuntem tenebat. Attaliæ alius quidam dominabatur, nomine Aldebrandinus, natione Italus, sed Romanorum institutis probe educatus. Item Rhodus alium principem habebat. Enimvero cum de communi sententia et deliberandum et agendum esset, de patriæ partibus nondum afflictis conservandis et de expugnatis urbibus in integrum restituendis, **843** illi ambitione præcipites et tyrannici nominis af- D fectatione cæci inter sese digladiabantur: quibus dissensionibus et rixis hostibus summam occasionem primo impetu Romanos evertendi suppeditabant. Unde cuivis Latinarum gentium, quarum tanta multitudo et varietas est, quæ Romanos oppugnatum ibat, illud ex sacris Litteris usurpare licebat: « Persecutus comprehendam, spolia dividam, explebo animum meum, occidam gladio meo, dominabitur

ιζ'. Κατὰ δὲ τὴν ἕω Προυσαῖοι μὲν καὶ Νικαεῖς Λυδοί τε καὶ οἱ Φιλέμολποι καὶ Σμύρνη καὶ Ἔφεσος καὶ τὰ μεταξὺ τούτων κείμενα Θεοδώρῳ προσανεῖχον τῷ Λάσκαρι. Ὁ δὲ καὶ νῆας μακρὰς τεκτηνάμενος τὰς πλείους τῶν νήσων ὑπηγάγετο. Σπεισάμενος δὲ καὶ τῷ Καϊχοσρόῃ τῷ τοῦ Ἰκονίου σουλκάνῳ μέρος ἀπένειμε τῆς ἀρχῆς τῷ κηδεστῇ ἐκείνου Μανουὴλ τῷ Μαυροζώμῃ. τὸ ἦν ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως Νικήτα πατρὶς αἱ Χῶναι καὶ ἡ ἀγχιτέρμων ταύτῃ Φρυγικὴ Λαοδίκεια, καὶ εἰς ὅσα περικλᾶται Μαίανδρος ἀπερυγγάνων ἐς ἅλα τὰ νάματα. Δαβὶδ δὲ καὶ Ἀλέξιος οἱ ἐξ υἱέος φύντες τοῦ Ῥωμαίων τυραννήσαντος Ἀνδρονίκου (Μανουὴλ ἐκείνῳ τὸ ὄνομα), ὁ μὲν τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν καὶ Παφλαγόνας διεῖπεν, ὁ δ' Ἀλέξιος Οἰναίου τε καὶ Σινωπέων τῆς πόλεως καὶ Τραπεζοῦντος αὐτῆς τὴν δυναστείαν περιεζώννυτο. Τὴν δ' Ἀττάλου διῴκει ἕτερος, τὴν κλῆσιν Ἀλδεβραντῖνος, ἐξ Ἰταλῶν μὲν τὴν γένεσιν ἕλκων, ἀκριβῶς δ' ἐντεθραμμένος τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἔθεσι. Κὰν τῇ Ῥόδῳ τῇ νήσῳ ἄλλος τις ἐπρωτίστευε. Καὶ δέον ὡμονοηκότας προβουλεύεσθαί τι καὶ καταπράξασθαι προφυλακτικὸν μὲν τῶν μήπω κακῶς πεπονθότων τῆς πατρίδος μερῶν, ἀνακτητικὸν δὲ τῶν ἡλωκυιῶν πόλεων, οἱ δὲ εἰς δοξομανίαν ἐκτρέχηλισθέντες καὶ καλεῖσθαι τύραννοι θέλοντες καθ' ἑαυτῶν ὥπλιζον τὰς χεῖρας, βακτηρίαν καὶ νῆψιν (81), εἴπῃ δ' ἄν τις καὶ πανοπλίαν καὶ τρόπαιον ἐξ ἐφόδου τοῖς τῶν Ῥωμαίων πολεμίοις τῷ διχονοεῖν ἀλλήλοις καὶ διεστάναι βραβεύοντες. Ἦν

Hier. Wolfii notæ.

tur. Ego verti τὸ καινὸν pro καινῶς. Sequatur quisque quod probarit.

(80) Τῶν θρεψαμένων. Idem quod των πατρίδων. Sicut ἡ ἐνεγκαμένη, ita et hic ἡ θρεψαμένη patriam significat.

(81) Νῆψις est sobrietas; quæ quid huc facial, non video. Neque σκῆψις placet. Sobrietatem bellatoribus etiam esse utilem non nego: sed id hic non agitur.

οὖν [P. 411] τοῦ βουλομένου παντὸς ἐκ τοῦ τῶν Λατίνων πολυσπεροῦς συντάγματος τὰ γραφικὰ ταῦτα ἐπᾴδειν Ῥωμαίοις ἐπιστρατεύοντος, «Διώξας, καταλήψομαι, μεριῶ σκῦλα, ἐμπλήσω ψυχήν μου, ἀνελῶ τῇ μαχαίρᾳ μου, κυριεύσει ἡ χείρ μου.» Ὁλλοὶ τοίνυν μέτριον συγκροτήσαντες πόλεμον καὶ ἱππότας βραχεῖς μισθωσάμενοι, Ῥωμαϊκαῖς κατεκολπίζοντο νήσοις ὡς πάντη πάντως ἐρημαζούσαις τοῦ ἐπαρήξοντος. Ὅθαν πειραταί τινες Γενουῖται, περιψήματα ἀνδρῶν καὶ ἀμβλώματα, οὐ κατὰ τοῦτο μὲν τινός ὑπερφέροντες, κατὰ δ' ἐκεῖνο τὰ δεύτερα φέροντες, ἀλλ' ἀπανταχῇ πονήρως πράττοντες καὶ δυσδαιμόνως, στρογγύλων πέντε νηῶν εὐπορήσαντες καὶ σκάφῃ τρίκροτα κατηρτικότες πρὸς τοῖς εἴκοσι τέσσαρα ἐς τὴν Κρήτην διαπλωΐζονται· καὶ πλασάμενοι τοὺς ἐμπόρους, εἶτα ἐπιθέμενοι ὡς πολέμιοι, τῆς νήσου ξυμπάσης κατίσχυσαν εὐμαρέστατα. Τότε καὶ ὁ κρατῶν Ἰκονίου Καϊχοσρόης κατὰ τῆς Ἀτταλίας ἐστράτευσεν, αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἑλεῖν φανταζόμενος ὡς οὐχ ἱκανὴν οὖσαν ἑαυτὴν διασώσασθαι. Τὴν δ' ἐκείνου ἔφοδον προεγνωκότες ὅ τε πολίαρχος Ἀλδεβραντῖνος καὶ οἳ σὺν αὐτῷ τοῖς κοινοῖς ἐπεστάτουν πράγμασι, πέμψαντες εἰς Κύπρον συμμαχίαν ἐκεῖθεν εἵλῃφασι πεζικοῦ στρατεύματος, ἐς διακοσίους ἀριθμουμένην Λατίνους. Κἀπειδήπερ εἰς χεῖρας ὁ πόλεμος ἐγεγόνει καὶ περιείληφε τὴν πόλιν τὸ Περσικὸν στράτευμα, οἱ ἐκ Λατίνων εἰς φάλαγγα πυκνωθέντες καὶ τοῖς Πέρσαις ἐποφθέντες ἀπρόοπτοι τοῖς Ἀτταλιῦσιν ἐπήμυναν, καὶ, οὕτω τῶν βαρβάρων καταστάντων ἐς δέος ἔκ τε τοῦ σφῶν στρατεύματος πολλοὶ διαφθείρονται καὶ Καϊχοσρόης ἐκεῖθεν μεθίσταται, μὴ πλείους ἡμερῶν τῶν ἑκκαίδεκα περὶ τὴν Ἀττάλου βαλὼν στρατόπεδον. Ἀλλὰ καὶ Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις κατὰ τοῦ ἐν Πόντῳ Δαβὶδ στρατιὰν ἀγείρας τῆς μὴν Ἰλουσιάδος ἐπέβη καὶ τῆς πρὸς Δαβὶδ φιλίας ἐκείνην ἀπέστησε, τοξότιδα πᾶσαν οὖσαν καὶ μάχιμον· ἦγε δ' ἂν καὶ Ἡράκλειαν καὶ τὸν Δαβὶδ δραπέτην ἐκεῖθεν ἔδειξεν, εἰ μὴ Λατίνων τῇ Νικομήδους ῥαιμβαλόντων κατ' ἐπίκουρίαν Δαβὶδ, ἐπεὶ καὶ εἶχε τούτοις Δαβὶδ σπεισάμενος, ἐν ἀμφινοίᾳ κατέστη Λάσκαρις. Εἶλκε μὲν γὰρ αὐτὸν ἐντεῦθεν προθυμία καὶ τόκμη κατὰ Λατίνων· ἐκεῖθεν δ' αὖθις ἀντέσπα τὸ ἐν χερσὶν ἔργον, ὡσεὶ καὶ ἐντὸς Ἡρακλείας οἰόμενον εἶναι καὶ κυριεύειν τῆς πόλεως. Καὶ πολλάκις ἑκάτερον καὶ ὡς ἐπὶ τρυτάνης ζυγοῦ καὶ μετὰ συνοχῆς ἐταλάτευεν. Ὃς δ' ἐκεκρίκει συμφορώτερον μᾶλλον ἢπερ θρασύτερον ἐπὶ τοὺς ὑπερασπιστὰς ἔεσθαι τοῦ Λαβὶδ, ἐπανακάμπτει μὲν πρὸς αὐτούς, ἦν ὥδευε παρεικώς· οἱ δὲ τὰ περὶ τούτου πυθόμενοι συστάδην μὲν παρακινδυνεύειν οὐκ ἔγνωσαν, μεθίστανται δὲ νυκτὸς καὶ εἰσίασι τὸ Βυζάντιον. Ὁ δέ γε Δαβὶδ ὡς οὔκουν ἐβάλλετο κατὰ νοῦν (82), παρὰ δόξαν τοῦ κινδύνου ῥυσθεὶς ὃν ἔγγιον εἶχε προσέρποντα καὶ σχεδὸν οὐδ' ὅσα γόνυ κνήμης ἑαυτοῦ ἀφιστάμενον, ἁρπὶξ καὶ πάλιν τῆς Ἡρακλείας ἔχεται· τοὺς δ' ἐν Βυζάντίῳ Λατίνους τῆς συμμαχου διαμειβόμενος στρατιᾶς σιτηγῶν πλοίων [P. 412]

manus mea.» Itaque multi mediocri manu collecta et exiguo equitatu conducto in Romanas insulas se insinuabant, quippe omni auxilio destitutas. Et piratæ quidem Genuenses, homines vilissimi et abjectissimi nec in una re primarii, in alia vero secundarii, sed ab omni parte miserrimi et infelicissimi, quinque rotundis navibus et viginti quatuor triremibus comparatis per mercaturæ speciem in Cretam trajecerunt, deinde insulares hostiliter aggressi totius insulæ facillime sunt potiti. Tunc etiam Iconii princeps Caichosroes Attaliæ arma intulit, inani spe urbis primo impetu capiendæ concepta, ut quæ ipsa tueri sese non posset. Verum ejus consilio cognito, Aldobrandinus urbis dominus et ejus in administranda re publica socii per legatos a Cypriis auxilia Latinorum peditum **844** circiter cc impetrarunt. Ubi ad arma ventum est et urbem Persicus exercitus circumdedit, Latini in phalangem condensati et ex improviso in Persarum conspectum progressi Attaliensibus opem tulerunt. Ita Barbari perterriti et suorum multos amiserunt, et Caichosroes sexdecim diebus exactis obsidione soluta discessit. Sed et Theodorus Lascaris, coacto contra Davidem Ponticum exercitu, Plusiadem sagittariis et bellicosis hominibus abundantem ab illo in suas partes traduxit. Heracleam quoque cepisset ac ipsum Davidem exterminasset, nisi eum Latini, cum quibus Davidi fœdus intercedebat, auxilii ferendi causa castris ad Nicomediam positis animi dubium reddidissent, hinc alacritate et audacia contra illos instigante, inde instituto opere retrahente, cum sibi quodammodo intra Heracleam esse videretur et ea urbe potiri, ac sæpo velut in trutina sollicito animo utrumque ponderaret. Ut vero defensores Davidis invadere utilius quam audacius esse statuit, ad eos, itinere instituto omisso, revertitur. Quo illi audito in aciem sibi descendendum non censuerunt, sed noctu digressi Byzantium redeunt. David vero reputans ut imminens jam discrimen, **845** nec multo a se remotius quam a genu tibia distat, præter opinionem evasisset, rursus Heracleæ firmiter inhæret, Latinos vero Byzantii degentes ob latum auxilium frumentariis navibus et pernis remuneratur; atque ab eis auxilia denuo petit, oratque ut in fœdere Lascarino se quoque ut suum subditum comprehendant, et omnem provinciam quam teneat inter Latinas provincias numerent. Quo cum illi annuissent, et Lascarim Nicæa Prusam abiisse audivisset, ipse quoque Heraclea prodit, et auxiliis nuper Byzantio missis influtus, cum sui tum illorum periculum facturus, Sangario flumine superato Lascarinæ ditionis oppida vastat, et post dies aliquot inde digreditur, obsidibus Plusiade acceptis, nonnullis etiam in vincula conjectis, quod ad Lascarim defecissent. Itali vero circiter ccc parabant longius progredi, et e vallibus in montes ascendebant. Sed

Hier. Wolfii notæ.

(82) Ὡς οὔκουν ἐβάλετο κατὰ νοῦν. Negationem, quod redundare existimo, omisi.

circa Nicomediæ Trachias subito Androcini Guidi superventu post variam pugnæ fortunam vincuntur, nonnulli etiam in insidias in montibus collocatas delapsi capiuntur, ut pene nullus supercresset **846** qui cladem illam Davidi nuntiaret. Sed et Petrus Plancius, cujus ante memini, insigni corporis magnitudine admirabilis et generosi animi invicto robore illustris, se Pegis urbe recipi suo veluti jure postulabat, quod primum ibi appulisset, cum Latini Romanis Orientalibus bellum intulissent. Ac alias aperte irrumpere conatus, sed a civibus Lascari faventibus repudiatus, mutasse consilium putabatur. Quia vero parum aperto Marte profecerat, ad insidias conversus, Peganis aliquod interceptis et occisis, ex suis clam paucos simul Pegas introducit cujusdam Sthlabi Vareni et hujus conjuratum opera. Dein ipse quoque occasionem nactus subintravit, et adversariis noctu nullo negotio repulsis tota urbe potitus est.

Dum hæc geruntur, Latini principio juxta Adrianopolim castra metantur, foro extra urbem instituto. Deinde, belli societate cum Romanis inita, urbes quasdam circumeunt a Scythis male tractatas; quibus, ut tempus ferebat, constitutis, Rhodopæ limites ingrediuntur. Ubi cum nullus hostis non modo lacesseret, sed nec appareret, castellum Stenimachum ingressi popularibus suis (erant hi reliquiæ eorum qui pridem Philippopolim custodierant) inde abductis Orestiadem **847** redeunt, et Theodorum Branam datis aliquot cohortibus ibi relinquunt. Ipsi Byzantium reversi Henricum, Balduini primi ex Latinis Byzantio dominati fratrem, imperatorem declarant. Cum autem unum annum et menses quatuor rem publicam sine imperatore administrarent, nemini popularium suorum regni inaugurationem condonare voluerunt nisi Balduini morte prius explorata. Audiant hæc Romani, qui et eodem tempore imperatorem inaugurant, et qui inauguratum, ut evertant, animis concipiunt. Quamobrem jure apud omnes gentes nostræ ætatis milites ut parricidæ viperæ, ut gens nullius consilii, ut liberi reprehendendi, ut filii iniqui male audiunt. Cæterum Balduini mors ita contigit. Scythico bello captus et vinculis, ut dixi, oneratus longo tempore Ternobi fuit. Cum autem Aspietes

A δεξιοῦται καταγωγαῖς; καὶ κρέασιν υἱείοις ταριχηροῖς, καὶ παρ' αὐτῶν αἰτεῖται δευτέραν σύναρσιν, καὶ λιπαρεῖται ἐν ταῖς πρὸς τὸν Λάσκαριν γραφαῖς καὶ σπονδαῖς τοῖς ὑποκειμένοις σφίσι κἀκεῖνον ἐντάττεσθαι, καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸν πᾶσαν χώραν ταῖς ὑπὸ Λατίνους ἐγκρίνεσθαι. Ἀμέλει ὡς εἶχε ταῦτα καταθεμένους, πύθοιτο δὲ καὶ τὸν Λάσκαριν ἐκ Νικαίας εἰς Προῦσαν μετάραντα, ἐξ Ἡρακλείας πρόεισι καὶ αὐτὸς τῷ συμμαχικῷ γαυριῶν ὅπερ ἐκ Βυζαντίου προσεχῶς ἐκείνῳ ἀπέσταλτο, γυμνασίαν τε καὶ ἀνάπειραν ἑαυτοῦ κἀκείνων ποιούμενος, τὸν Σαγγάριον διαβὰς ποταμὸν ὑπηκόους κωμοπόλεις τῷ Λάσκαρι ἔκειρε. Καὶ μεθ' ἡμέρας αὐτὸς μὲν ἐκεῖθεν μεθίσταται, ὁμήρους ἐκ τῆς Πλουσιάδος δεξάμενος, ἐνίοις δὲ καὶ δεσμὰ περιθέμενος διὰ τὸ σφᾶς χωρῆσαι τῷ Λάσκαρι· οἱ δ' Ἰταλοὶ περὶ που τοὺς τριακοσίους ὁρώμενοι παρεσκευάζοντο μὲν καὶ περαιτέρω χωρεῖν κἀκ τῶν κοίλων πρὸς τὰ μετέωρα ἔβαινον, ἐπελθόντος δ' αὐτοῖς ἀπροόπτως περὶ τὰς τῆς Νικομηδείας Τραχείας Ἀνδρονίκου τοῦ Γίδου, καὶ γινομένης συμβολῆς, ἡττῶνται μετὰ πλείστας ἀμοιβὰς τοῦ πολέμου, οἱ δὲ καὶ ζωγροῦνται τοῖς περισχοῦσι τὰ ὄρη καὶ ταῖς προλελοχισμέναις ὑπὸ σφῶν περιπεσόντες ἐνέδραις, ὡς μηδὲ πυρφόρον ὑπολελεῖφθαι σχεδὸν τὸν τῷ Δαβὶδ ἀπαγγελοῦντα τοῦτοἱ τὸ δυστύχημα. Ἀλλὰ καὶ Πέτρος ὁ ἐκ Πλάντζης, οὗ καὶ πρόσθεν ἐμνήσθημεν (μεγέθει δὲ οὗτος σώματος θαυμασίῳ ἐκέκαστο καὶ ψυχῆς γενναίῳ περιεβλέπετο παραστήματι), ταῖς Πηγαῖς τῇ πόλει προσδεχθῆναι φιλονεικῶν ἅτε κατὰ δίκαιον ἐπ' αὐταῖς ἔχειν ἰσχυριζόμενος, ὡς οἷα πρώτως ἐκεῖ καταχθεὶς ἡνίκα Λατῖνοι κατὰ τῶν πρὸς αὐγὰς ἡλίου Ῥωμαίων ἐπανείλοντο πόλεμον, καὶ ἄλλοτε μὲν εἰσδῦναι ταύτας ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐπειράσατο, ἀποπεμφθεὶς δ' ὡς τῶν ἔνδοθι φρονούντων φίλα τῷ Λάσκαρι, ἔδοξε μὲν ἀποσχέσθαι ταυτησὶ τῆς προθέσεως, ὁ δ' ἐνδρεύων ἦν πάλιν, ὅτι μηδὲ προύπτως εἶχε βιάζεσσθαι. Τῶν γοῦν Πηγαίτῶν τινας ὑποκλίψας καὶ διαφθείρας, λάθρα καὶ κατὰ βραχεῖς τοῦς οἰκείους ταῖς Πηγαῖς ἐπεισάγει, πολυωρουμένους παρὰ Σθλάβου τινὸς Βαρηνοῦ καὶ τῶν τούτου συνωμοτῶν. Πέρας δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος καιροφυλακήσας τὰς Πηγὰς ἐπεισδέδυκε, καὶ νυκτὸς ἐπιθέμενος οὐν οὐδενὶ πόνῳ τοὺς ἐναντίους διώσαιτο καὶ τῆς ὅλης κεκράτηκε πόλεως.

C Οὕτωσὶ δὲ πραττομένων τούτων οἱ τὴν Ἀδριανοῦ κατειληφότες Λατῖνοι τὰ μὲν πρῶτα περὶ αὐτὴν ἐνηυλίσαντο, καὶ ἀγορὰ τῆς πόλεως ἔξω πεποίηται· εἶτα καὶ συναιχμίαν μετὰ Ῥωμαίων ἀποδειξάμενοι τῶν πόλεών τινας περιέρχονται κακῶς παθούσας ὑπό Σκυθῶν, καὶ ταύτας, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, καταστησάμενοι, εἶτα καὶ τῶν τῆς Ῥοδόπης σχοινισμάτων ἅπτονται. Μηδένα δὲ πολέμιον ἔχοντες ἐξαπίνης μήτε μὴν ὅλως σφίσιν ὑποφαινόμενον, εἰσὶν τὸ ἔρυμα τὸν Στενίμαχον, καὶ μεθιστῶσιν ἔνδον τοὺς ὁμογενεῖς σφῶν, ἀποσπάδα, ὄντας τῶν τὴν Φιλίππου διεπόντων πρότερον, καὶ οὕτως εἰς Ὀρεστιάδα πάλιν ἐπαναλύουσιν. Ἀλλὰ καὶ μοῖραν [P. 413] στρατεύματος Θεοδώρῳ τῷ Βρανᾷ ἀπραδόντες στρατηγεῖν τῶν ἐκεῖ καταλείπουσιν. Αὐτοὶ δ' ἐπανίσασιν εἰς Βυζάντιον, καὶ εἰς βασιλέα χρίουσι τὸν Ἑρρίκον, ὃς ἦν αὐτοκασίγνητος Βαλδουΐνου τοῦ πρώτως ἐκ Λατίνων τῆς Κωνταντίνου κατάρξαντος. Ἐνιαυτὸν δ' ἕνα καὶ μῆνας τέσσαρας ἄνευ κασιλέως τὸ κοινὸν χειρίζοντες πράγματα οὐκ ἄλλως κατένευσαν χρίσαι βασιλείας ὀτῳδὴ τῶν ἐκ γένους χαρίσασθαι, εἰ μὴ πρότερον τὸν Βαλδουΐνου θάνατον ἠκριβώσαντες. Ἀκουέτωσαν ταῦτα Ῥωμαῖοι οἱ χρίοντες ἅμα καὶ τὸν διὰ τάχους καθαιρήσοντα τὸν χριομενον τῷ συλλαμβάνοντες. Εἰκότως οὖν καὶ μητρόλεθροι ἐχιδναι καὶ γένος ἀπολωλεκὸς βουλὴν καὶ τέκνα μωρὰ

καὶ υἱοὶ ἄνομοι οἱ ἐς ἡμᾶς πρὸς ὅπλα ἔχοντες παρὰ πᾶσιν ἀκούουσιν ἔθνεσιν. Ὁ δὲ τοῦ Βαλδουίνου θάνατος οὕτω συμβέβηκεν. Ἐν τῷ Σκυθικῷ συλληφθεὶς πολέμῳ καὶ δεσμοῖς ὑποβληθείς, ὡς ἐῤῥέθη μοι, συχνὸν ἤδη χρόνον καθείργνυτο ἐς τὸν Τέρνοβον. Ἀποστάντος δὲ τοῦ Ἀσπιέτου Λατίνοις θυμῷ ὑπερζέσας ὁ Ἰωάννης, καὶ τοῦ πάθους ἀεὶ ἐπίτασιν λαμβάνοντος, εἰς μανιώδη σχεδὸν ἐξώκειλε διάθεσιν· ὅθεν τῆς εἱρκτῆς τὸν ἄνδρα ἐξαγαγὼν κελεύει τοὺς μὲν πόδας ἀπὸ γόνατος, τὰς δὲ χεῖρας ἐκ βραχιόνων Τενεδίῳ ἄντικρυς πελέκει ἀποκοπῆναι, εἶτα καὶ κατὰ κεφαλῆς ἐπὶ φάραγγος ὠθισθῆναι. Οὐκοῦν καὶ τρεῖς ἐξαρκέσας ἡμέρας, βορὰ προκείμενος ὄρνισιν, ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέστρεψεν. Οὐ τοῦτον δὲ μόνον ἀπανθρώπως οὕτω τοῦ ζῆν ἐξήγαγεν, ἀλλὰ καὶ οὓς καθεῖρξε Ῥωμαίους οἰκτρῶς ἀπώλεσε, μὴ φωνὴν μηδ' ἱκεσίαν ἐξ αὐτῶν ὅλως ἀνασχόμενος ἐνωτίσασθαι.

A ad Latinos defecisset, Joannes ira æstuans, et dolore in dies ingravescente pene in rabiem actus, Balduino educto e carcere pedes a genibus et manus a brachiis Tenedia plane securi amputari, deinde ipsum in vallem præcipitari jubet, ubi tertio demum die esca volucrum miserabiliter exspiravit. Neque vero hunc solum, sed **848** Romanos etiam captivos eadem crudelitate interfecit, omni voce et supplici gestu repudiato ac inter alios dromi logothetam Constantinum Tornicem, qui urbe capta invitus fere Balduino inservierat, et belli Scythici, quo is captus est, periculo evitato ad ipsum se contulerat, magnam auctoritatem suam esse ratus, quod sæpius ad eum nomine Romanorum legatus ivisset. Cæterum eam hospitalitatem est expertus, ut
B toto corpore multis ictibus compunctus post cædem insepultus abjiceretur.

Ἐν οἷς καὶ τὸν τοῦ δρόμου λογοθέτην Κωνσταντῖνον τὸν Τορνίκην, ὑποδρηστεύσαντα μὲν ἄκοντι τὸ πλέον μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν τῷ βασιλεῖ Βαλδουίνῳ, καὶ τὸν ἐκ πολέμου διαδράντα κίνδυνον καθ' ὃν ὑπὸ Σκυθῶν ἐκεῖνος ἑάλωκεν, προσρυέντα δ' ἔπειτα τῷ Ἰωάννῃ καὶ παρὰ τούτῳ δυνηθῆναι τὰ μέγιστα φανταζόμενον οἷς πολλάκις παρ' ἐκεῖνον ἀπὸ Ῥωμαίων πρέσβυς ἐπιπεφοίτηκε, ξενίαν δ' εὑράμενον τὸ πολλὰς ὑπὸ ξιφῶν κατὰ παντὸς τοῦ σώματος δέξασθαι καὶ μηδ' ὁσίας τυχεῖν μετὰ τὴν ἀναίρεσιν.

ιζ'. Οἱ δέ γε Λατῖνοι καὶ τὰ πάλαι ᾀδόμενα στοιχειώδη τῆς πόλεως φυλακτήρια καὶ κατὰ τεῖχος καὶ τάφρον προσεξευρημένα τοῖς κατ' αὐτῆς ξυντάττουσι φάλαγγας καὶ λόχους καθίζουσι δυσμενέσιν (εἰ δὲ καὶ ἀληθῶς, οὐκ ἔχω λέγειν σαφῶς) καθαιρεῖν ἐγνώκεσαν, καὶ τούτων μάλιστα ὁπόσα κατὰ τοῦ σφῶν ἀνεστηλῶσθαι γένους ἐμάνθανον. Ὅθεν μεθ' ἑτέρων ἀνδρεικέλων ἐκ χαλκοῦ πεποιημένων, ἃ τῶν προτέρων κατενήνεκται βάσεων καὶ πυρὶ παρεδόθησαν, οὐδὲ τὴν ἐμπροσθίαν εὐώνυμον χηλὴν τοῦ ἵππου ἀπεριέργαστον εἴασαν, ὃς ἐπὶ λιθίνου λευκοῦ τετραπλεύρου κατὰ τὸν λεγόμενον Ταῦρον χαλκοῦς ἱστάμενος ἡρωϊκόν τινα τὴν ἰσχὺν ἄνδρα καὶ τὸ εἶδος [P. 414] ἀξιοθέατον ἐπὶ τῶν νώτων ὀχεῖ, μηδ' αὐτὸς ἀπέχων τοῦ ἄγασθαι διὰ τὴν ἐπὶ πᾶσι τῆς τέχνης ἀκρίβειαν, ὁλοφάλαρος, φριμάσσων καὶ τὸ οὖς ἀνιστῶν· ὡς πρὸς σάλπιγγα. Τοῦτον οἱ μὲν φασιν εἶναι Πήγασον καὶ τὸν ἀναβάτη Βελλεροφόντην, οἱ δὲ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ ὁτῳδὴ ἐπικαθήμενον ἵππῳ· καὶ δῆλον εἶναι τὸν ἄνδρα τῇ διασκευῇ τοῦ εἰκάσματος πρὸς τὴν ἁρματηλασίαν ἡλίου καὶ τὸν δρόμον τὸν σεληναῖον τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐκτείνοντα, ὡς σταῖεν τοῦ πρόσω χωρεῖν, καὶ σφαιρικὸν ἐκ χαλκοῦ σχῆμα τῷ κοίλῳ τῆς λαιᾶς χειρὸς ὑπανέχοντα. Ἀναμοχλεύσαντες τοίνυν ῥαιστῆρσι τὸ πέλμα τὸ ἵππειον, ἀνθρωπόμορφον εὑρίσκουσιν ἴνδαλμα ὑποκείμενον, πλειόνως εἰκάζον ἐκ τοῦ τῶν Βουλγάρων τινὰ γένους, ἐς τὸ διαμπερὲς ἐληλαμένον ἥλῳ καὶ μολύβδῳ πάντη κατειλημμένον, ἤγουν Λατῖνον (83) διατυποῦν, ὥσπερ δὴ καὶ πάλαι πρὸς τῶν ὅλων διαπεφήμιστο. Καὶ τὸ μὲν τῇ τῶν ἀργυρογνώμων χωνείᾳ καθίεται, Λατῖνοι δ' ἔπραττον ταῦτα οὐκ ἐκ δειλάνδρου παντάπασι γνώμης, ὡς ἀποφανεῖταί τις καταφρονητικῶς ἔχων ἐς αὐτούς· ἀλλὰ μετιόντες πάντα καὶ δια-

17. Latini porro illa olim decantata urbis munimenta, quæ a certa partium serie Stœchiode dicuntur, muri ac valli loco excogitata contra hostes vel aperta vi vel insidiis grassantes (vere an secus, dicere haud possum), evertere statuerunt, ea præ-
C sertim quæ contra suam gentem facerent. Unde cum aliis æneis statuis, quæ basibus emotæ et in ignem conjectæ sunt, nec anteriorem sinistram ungulam equi ænei, qui in albo quadrangulo marmore in Tauro stat, virum quemdam heroico robore et spectabili vultu tergo vehens, nec ipse admirationis expers ob exquisitum omnium membrorum artificium, phaleris undique tectus, hinniens, auribus velut ad **849** tubæ clangorem arrectis, impervestigatam reliquerunt. Hunc alii Pegasum esse dicunt, sessorem Bellerophontem, alii Jesum Navis filium equo (quisquis ille sit) insidentem; idque ex habitu statuæ constare, quod dextra ad currum solis et lunæ extenta cursum eorum sistat et globum æneum lævæ manus vola teneat. Proinde malleis
D equi calce revulsa humanam subtus imaginem reperiunt, quæ majori ex parte Bulgarum aliquem reqræsentabat, clavo transfiaam et plumbo undique cinctam, non autem Latinum referebat, quemadmodum jamdiu a multis ferebatur. Ea imago fabro argentario conflanda data est a Latinis, haud sane prorsus ex timiditate, ut per eorum contemptum aliquis interpretari queat: sed quia omnia tentabant, omnia moliebantur, ne urbe quam occuparant, exciderent, ne hujusmodi quidem rumores, qui non sine causa ab omnibus celebrarentur sed verisimilem conjecturam haberent, negligendos putabant, nulla in re negligentes. Quis enim nescit eos, quamcunque provinciam aut urbem invase-

Hier. Wolfii notæ.

(83) Ἤγουν Λατῖνον, *aut certe Latinum*. Puto legendum οὐ γοῦν vel οὐκοῦν, itaque verti.

rint, eam tanquam suam **850** amplecti et mordicus tenere, nullis difficultatibus fatigatos, et rerum domesticarum velut nihil ad se attinentium oblitos? Secus quam nostri, qui cuivis ipsa etiam interula cedunt, et patria relicta etiam pulverem pedum cupide excutiunt, non ut evangelici discipuli, sed ut inutiles et degeneres omnino bellatores, et in pugna mulieribus timidiores, quibus ubi hostem aspexerint, Homericum illud accidit :

Vertitur ignavi color, et tremor occupat artus.
Mens stupet, inque pedes animus cadit, anxius horret.
Palpitat et pectus, strident formidine dentes,
Et necis indomitæ tremebunda occurrit imago.

A τεχνώμενοι, μή πως ἐκπέσωσιν ἦν ἐπέβησαν πόλεω, οὐδὲ τὰ τοιαδὶ τῶν ἀκουσμάτων ἀπεριέργαστα παρατρέχειν ἐδοκίμαζον οἷα μηδ' εἰκαίως ὑφ' ἁπάντων διαθρυλούμενα, ἀλλὰ τὸ εἰκαστικὸν τῇ ἐπινοίᾳ συνάπτοντες ἐδικαίουν μὴ ἐᾷν ἀνεξέταστα, πρὸς οὐδεμίαν τῶν πράξεων ἀναπίπτοντες. Τίς γὰρ οὐκ ἴσησιν ὡς ἧς ἂν ἐπιβαῖεν χώρας καὶ πόλεως, καθάπερ οἰκείας αὐτῆς δραττόμενοι καὶ ἀπρὶξ ἐχόμενοι πρὸς οὐδὲν ἀποκναίουσι δυσχερὲς, ὡς οὐκέτ' ὄντων τῶν οἴκοι ἐπιλαθόμενοι ; ἀπεναντίας τοῖς Ῥωμαίοις δρῶντες, οἳ τοῖς βουλομένοις καὶ τῶν ἐσχάτων ἐπενδυτῶν ὑπεξίστανται, καὶ τὸν χοῦν τῶν ποδῶν αὐτῶν, ἀφιστάμενοι τῶν πατρίδων, ἀσμένως ἀποτινάσσονται, οὐχ ὡς εὐαγγελικοὶ μαθηταὶ, ἀλλ' ὡς ἀχρεῖοι καὶ ἀγεννέστατοι μαχηταὶ, καὶ γυναικῶν ἐς πόλεμον ἀτολμότεροι, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν τῶν δυσμενῶν ἀτεχνώς πάσχοντες ταῦτα δὴ τὰ Ὁμήρεια.

Τοῦ μὲν γάρ τε κακοῦ τρέπεται χρὼς ἄλλυδις ἄλλῃ.
Οὐδέ οἱ ἀτρέμας ἧσθαι ἐρητύετ' ἐν φρεσὶ θυμὸς,
Ἀλλὰ μετοκλάζει καὶ ἐπ' ἀμφοτέρους πόδας ἴζει.
Ἐν δέ τέ οἱ κραδίη μέγα στέρνοισι πατάσσει
Κῆρας οἰομένῳ, πάταγος δέ τε γίνετ' ὀδόντων.

Mirum profecto fuerit, si viros istos accuratius intuearis, ni progressu temporis ipsi sese citra laborem confecerint, cum hostibus perpetuo ita cedant effeminati, erga populares vero et cives suos adeo se inverecundos, audaces et pertinaces præbeant, qui cum nobis patribus conscriptis urbis excidium ascribant, nec Vindictæ cuncta perspicientis oculum reformidant, cum ipsi et urbem et nos prodiderint, neque tam insigni mendacio erubescunt. Nam illud hominum stupidorum sive delirium sive infortunium lacrymas postulat, quod non modo **851** patriæ restitutionem in integrum deprecantur, sed Deum etiam tarditatis accusant, quod nos et eam non olim pejus tractarit, sed clementi et humano judicio exitium hactenus distulerit. Jam cum vicem nostram dolere deberent, qui non urbem, non larem, non victum ullum habeamus, quos olim copia rerum celebres et splendore dignitatis illustres noverunt, dicteriis nos lacessunt et opprobriis tanquam verberibus cædunt, secus quam speravimus : alioqui nunquam Orientem attigissemus, etiam vestigia istorum hominum declinaturi, et ut olim Bellerophon, desertos campos quæsituri aut Hieremiæ extremum terminum. Nemini certe quidem molesti fuimus, noatra in Deum liberalem omnis boni largitorem fiducia collocata, qui olim per Elisæum paucis palathis ficuum et hordeaceis panibus centum viros pavit. Post ipse paucioribus complura esurientium millia saturavit, et plus reliquiarum quam convivis ferculorum erat appositum, mystis symposiarchis colligendum dedit, uno miraculo alio majore cumulato. Unde solius loci commercio cum illis conjuncti, dum ad Ascanium lacum et Bithyniæ metropolim Nicæam tanquam

B Θαυμάσαι δ' ἄν τις τοὺς ἄνδρας τούσδε περιεργασάμενος, εἰ μὴ ἑαυτοὺς προϊόντος τοῦ χρόνου δίχα πόνου διεξεργάσονται, οὕτω πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀεὶ ἐνδιδόντες καὶ μαλακιζόμενοι, πρὸς δὲ τοὺς ὁμοφύλους ἀναιδεῖς καὶ θρασεῖ, καὶ αὐθάδεις ὁρώμενοι, οἵ γε καὶ τοῖς ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἡμῖν τὴν [P. 415] τῆς πόλεως ἐπιγραφόμενοι ἅλωσιν οὔτε τὸν τῆς δίκης δεδίασι παντέφορον ὀφθαλμὸν, αὐτοὶ καταπροδόντες κἀκείνην δὴ καὶ ἡμᾶς, οὔτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψεύδους αἰσχύνονται. Τὸ δὲ καὶ δακρύων ἄξιον ὡς ἀνθρώπων ἀναλγήτων πάθημα καὶ δοπύχημα, οὐ μόνον τὴν ἐπανάκλησιν αὐτῆς ἀπεύχονται, ἀλλὰ καὶ βραδυτῆτα τῷ Θεῷ ἐγκαλοῦσιν ὡς μὴ πάλαι καὶ χειρόνως τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ἡμᾶς διαθεμένῳ, ἀλλ' ἐς δεῦρο τὸν ὄλεθρον ἀποτείναντι καὶ φειδοῖ C καὶ φιλανθρωπίᾳ δικάσαντι. Καὶ δέον τοῖς ἡμῶν αὐτῶν κακοῖς ἁρμόζεσθαι πρὸς συμπάθειαν, οὐ πάλιν, οὐχ ἑστίαν, οὐ πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐχόντων, οὓς ᾔδεσαν πάλαι περιωνύμους πλούτου βαθύτητι καὶ δυναστείας λαμπρότητι, οἱ δὲ ξενεγοῦσι σκώμμασι καὶ περιβάλλουσιν ὡς ἱμᾶσι (84) τοῖς ὀνείδεσιν, οὐδ' ὅλως παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦτο ἐλπίσαντας· ἦ γὰρ ἄν οὐδ' ἐπέβημεν ὅλως τῆς ἑῴας γῆς, τὸν μετὰ τοιούτων ἀνθρώπων ἀλεείνοντες πάτον καὶ κατὰ τὸν πάλαι Βελλεροφόντην πεδίον ζητοῦντες ἀλήϊον ἢ τὸν Ἱερεμίου ἔσχατον σταθμόν. Μενοῦν γε οὐδὲ δι' ὄχλου τισὶ γεγόναμεν (85), πρὸς μόνον εὐελπιστοῦντες τὸν χορηγὸν τοῖς πᾶσι τροφῆς Πατέρα Θεὸν, ὃς πρότερον μὲν δι' Ἐλισσαιὲ παλάθαις καὶ κριθίνοις ἄρτοις βραχέσιν ἑκατὸν εἱστίασεν ἄνδρας, D ὕστερον δ' αὐτὸς βραχυτέροις μυριάδας πεινώντων ἐδεξιώσατο καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα πλείω τῶν ἐδηδομένων συλλέξαι τοῖς συμποσιάρχαις μύσταις παρέσχετο, ἐπὶ θαύματι θαῦμα τετελεκὼς ἐξαισίῳ

Hier. Wolfii notæ.

(84) Ὡς ἱμᾶσι. Fortasse ἱμάτίοις : *Probris tanquam vestibus nos operiunt.*

(85) Μενοῦν γε οὐδὲ δι' ὄχλου τισὶ γεγόναμεν. Hæc per indignationem adjici videntur ad hominum iniquitatem exaggerandam et suam innocentiam declarandam.

ἐξαισιώτερον. Ὅθεν κατὰ μόνον τὸ σύννομον αὐτοῖς συμφερόμενοι, ἐξ ὅτου τὴν παρ' Ἀσκανίᾳ λίμνην καὶ τὴν τῶν Βιθυνῶν προεδρεύουσαν (86) Νίκαιαν παροικεῖν εἰλόμεθα ὡς αἰχμάλωτοι, καὶ παρὰ τοῖς αὐτοῖς συνιόντες τεμένεσιν, ἀσυνσφεῖς τἄλλα καθεωρώμεθα. Ἀλλά τί μοι καὶ τῷ τὴν ἱστορίαν παρακινεῖν ταῖς τοιαῖσδε τῶν διηγήσεων, καὶ παριστᾷν ἐντεῦθεν (87) ὡς ἀκράτου ποτηρίου καὶ τρυγοφόρου κύλικος τὰ τῶν Ῥωμαίων ἁπαξάπαντα ποοσδεᾶ. Περὶ τὴν νύσσαν τοίνυν τὸ λέγειν αὖθις ἐπεισαγέσθω καὶ τῶν προκειμένων ἐχέτω μοι.

Τῇδε μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἐφέρετο ὁ δέ γε Ἐρρῖγις βασιλευσας, ἐπεὶ πύθοιτο παρὰ τῶν εἰς Ὀρεστιάδα καταλειφθέντων ὁμογενῶν Σκυθῶν αὖθις καὶ Βλάχων ἐξιέναι στρατεύματα, καὶ τὸ μὲν Διδυμότοιχον καθελεῖν, αὐτὴν δὲ τὴν ἐξ Ἀδριανοῦ καλουμένην ὁπονοθεύειν, εἴ πως καὶ ταύτης περιγενήσονται, μὴ πρὸς τὸ πλῆθος δείσας τῶν ἀντιπάλων, μηδ' ἐν νῷ βαλόμενος ὅλως τὰ τῶν προτέρων πολέμων ἀτυχήματα καὶ πάλιν τὴν ἔξοδον ἀπεθάῤῥησε, καὶ τοὺς τῷ Βρανᾷ συνεκδήμους ὁμοφύλους ἐκσῶσαι γλιχόμενος καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων περιθάλψειν ἐγκαταλείμματα, οἳ περὶ τὰς οὐχ ἑκὰς τῆς πόλεως κωμοπόλεις αὖθις συνδεδραμήκασι. Περὶ τὴν Ἀδριανοῦ τοίνυν κατηντηκὼς καὶ τοὺς Βλάχους κατωπτευκὼς περὶ τὴν ὄψιν τῶν Λατίνων ἀποδειλιάσαντας, μήτε σώματα λαβόντων [P. 416] μείζονα τῶν προτέρων, μηδὲ ψυχὰς κτησαμένων ἀλκιμωτέρας, τὸ δὲ σύνηθες θράσος καὶ τὴν ἐν πολέμοις ἕξιν οὐκ ἀπολωλότων οἷς πεπόνθασι, μέχρι Κρηνοῦ καὶ Βορέης ἐλάσας, ἐκ δὲ τούτων τὴν Ἀγαθόπολιν διελθὼν καὶ παρεμβαλὼν ἐς Ἀγχίαλον, καὶ πολλὰ μὲν δράσας ἐξ ὧν καὶ χρήματα καὶ σώματα καὶ ζώων ἀγέλας ἔλαβεν, οὐδὲν δέ τι καθλπομείνας δεινὸν, ἀπαθὴς ὑπεστρεψε καὶ τὴν Κωνσπαντίνου κατέλαβεν.

A 852 captivi inquilinos agebamus, et eadem templa duntaxat frequentantes, cætera prorsus alieni ab eis visi sumus. Sed cur hujusmodi narratiuncu-lis historiæ seriem interrumpo? ut dicam plenum mero poculum et feculentum calicem omne Romanum imperium postulare. Jam igitur ad metam properans oratio pauca adhuc adjiciat.

Errieus imperio potitus, cum ex popularibus suis Orestiade relictis Scytharum et Blachorum exercitus denuo egredi et everso Didymoticho ipsam Adrianopolim clam ad defectionem aut proditionem sollicitare audivisset, non hostium multitudine territus nec superiorum bellorum cladibus consternatus rursus exire non dubitavit, ut et populares suos Branam secutos conservaret et Romanorum reliquiis subveniret, quæ in suburbanos pagos confugerant. Igitur Adrianopolim profectus cum Blachos Latinorum conspectu, quanquam neque corporibus majoribus, neque animis alacrioribus quam prius præditorum, sed usitatam audaciam et rei militaris habitum etiam post illas strages retinentium, territos vidisset, usque ad Crenum et Boream eos est persecutus. Inde per Agathopolim Anchialum usque progressus, 853 ibique castris positis, et multis rebus gestis, unde et pecunias, et homines, et pecudum greges, et armenta cepit, nihil vero adversi pertulit, salvus Cpolim rediit.

B

C

D

Hier. Wolfii notæ.

(86) Καὶ τῆς τῶν Βιθυνῶν μητροπόλεως προεδρεύουσαν. Puto legendum καὶ τὴν τῶν Βιθυνῶν προεδρεύουσαν. Nam ἡ προεδρεύουσα et μητρόπολις idem valent, nisi fallor. Si quis autem etiam metropolim alteri civitati subjicit, legat: Καὶ τὴν τῶν Βιθυνῶν μητροπόλεως προεδρεύουσαν Νίκαιαν, addito duntaxat articulo τὴν, ut paulo ante τὴν παρ' Ἀσκανίᾳ λίμνην παροικεῖν.

(87) Καὶ παριστᾷν ἐντεῦθεν. Videntur nonnulla deesse.

NICETÆ CHONIATÆ

NARRATIO

DE STATUIS ANTIQUIS, QUAS FRANCI POST CAPTAM ANNO 1204 CONSTANTINOPOLIN DESTRUXERUNT.

EX CODICE BODLEIANO EMENDATIUS EDITA A FRIDERICO WILKEN.

Narrationem Niceteæ Choniatæ de magnificis illis priscæ artis monumentis, quæ a Francis post captam anno 1204 Constantinopolim confracta sunt, integram nonnisi in uno codice bibliothecæ Bodleianæ Oxoniensis ætatem tulisse, nemo ignorat bonarum artium peritus. Præter hunc codicem in Vaticanis tantum membranis quibusdam fragmentum hujus narrationis exstat, unde primus Lambecius in notis suis ad Codini librum de originibus Constantinopolitanis tria loca protulit, atque hujus fragmenti Vaticani apographum, a Græco quodam homine exaratum servatur in bibliotheca Gottingensi.

Ego, cum in historiæ bellorum cruciatorum germanico sermone scriptæ tomo quinto, quem anno superiori edidi, mihi dicendum esset de crudeli urbis Constantinopolitanæ direptione, quam Nicetas in sua historia deplorat, non potui negligere nobilissimum illud de statuis confractis fragmentum, quod edidere Bandurius (in *Imperii orientalis* tomo primo) et Fabricius (in *Bibliothecæ græcæ* libro quinto), uterqur ex codicis quidem Bodleiani apographis, neuter vero genuina codicis lectione exhibita, id quod omnes facile intelligent, qui Græcarum litterarum non plane sunt indocti. Itaque cum iter in Angliam mense Maio superioris anni susceptum opportunitatem mihi præberet inclytam Oxoniæ urbem visendi, operæ pretium duxi Bodleianas Nicetæ membranas quantum fieri posset diligentissime examinare ; atque earum usum lubenter mihi concessit viri summi reverendi, Dr. Bandinel, qui bibliothecæ Bodleianæ primario loco præest, et reliquorum hujus bibliothecæ custodum insignis liberalitas. Neque me fefellit spes, quam conceperam, codicis ope fragmento, quod Bandurius et Fabricius turpiter corruptum atque depravotum edidere, si paucas quasdam corruptelas, quæ codici communes sunt cum editionibus, exceperis, nativam reddi posse integritatem. Post reditum igitur ex Anglia nostrum fragmentum cum interpretatione germanica et brevi annotatione in multis, ut credo, emendatius edidi, in tomi quinti historiæ bellorum Cruciatorum, de quo supra dixi, appendice, adjutus cum amicorum consiliis et monitione, tum apographi Gottingensis usu, quod perhumaniter mecum communicavit J. D. Reuss, bibliothecæ Gottingensis præfectus primarius, vir illustris mihique diuturna amicitia conjunctus. Neque inutile mihi visum est textum, quem illo loco edidi, qualemcunque secundis curis passim castigatum seorsim repetere ; quanquam summopere optandum est, ut integrum Nicetæ de excidio *patriæ urbis* opusculum, in cujus fine nostrum fragmentum legitur, licet a majori opere, quod typis sæpius *editum* est, non multum differat (*), in lucem cito protrahatur. Interpretatio Latina, quam addidi, est Banduriana ad nostrum textum passim accommodata ; nisi quod narrationem de Thoma patriarcha Constantinopolitano, quam Heynius (in Commentatt. societ. Reg. Gott. ad a. 1793, 1794, vol. XII, Class. *hist.* et philol. p. 307) primus ex apographo Gottingensi Græce edidit, ipse in Latinum sermonem converti.

Codex Bodleianus, in quo nostrum fragmentum habetur, inter illos codices, qui anno 1628 donatione Thomæ Roe ad Bodleianas copias accessere, insignitus est numero XXII, scriptusque sæculo, ut credo, decimo quarto eleganti manu et in membranis paululum spissis, foliis quantum ad formam integris neque prægrandibus. Inest huic codici præter alia opuscula theologica et juridica Nicetæ Choniatæ Thesaurus orthodoxæ fidei, in cujus fine (cod. fol. 423 recto) sine epigraphe incipit narrationis *de excidio* Constantinopolis in duos libros distributæ liber prior a verbis : Ἀλλὰ μέχρι μὲν δὴ τούτων ὧδε μος ἡμῖν ὁ λόγος, quæ leguntur in Nicetæ editione Parisiensi p. 345. Complectitur hic liber non solum ea, quæ reliqua sunt tertii libri historiarum Alexii tertii Comneni in impressis, verum *Isaacii* quoque Angelii una cum Alexio filio iteratum imperium atque præterea res gestas Alexii Ducæ Murtzufli. Liber posterior insignitus inscriptione : τόμος δεύτερος orditur a verbis : Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα καὶ ἡ Κωνσταντίνου Καλλίπολις, quæ inveniuntur in ed. Paris. p. 377 A. ; atque hic liber continet narrationem earum rerum, quæ post captam urbem sub Balduino imperatore accidere. In ejusdem libri fine fol. 447 recto post verba : Ἵνα δὲ μὴ μακροτέρᾳ τῇ ἱστορίᾳ χρώμενοι πολυπλοκωτέρας ἐντεῦθεν τὰς λύπας κτώμεθα, ταυτὶ μὲν παρήσομεν, ἐκεῖνα δ' ἐν ἐπιτομῇ τῷ λόγῳ δώσομεν, incipit cum narratione de Thomæ patriarchæ adventu fragmentum a nobis editum, quod comprehenditur foliis 447—451. Cæterum satis diligentem hujus codicis descriptionem composuit Gerardus Langbaine in catalogo librorum Bodleianorum nondum edito, quem benevole mihi tradidit inspiciendum vir summe reverendus Dr. Bandinel.

Quod reliquum est, indicatus est in notis criticis, quas textui Græco subjeci, codex Bodleianus litteris C. B., codicis Vaticani fragmenta, quæ Lambecius protulit, distinxi litteris C. V., Apographus Gottingense litteris A. G., textum Bandurianum littera B., et Fabricianum littera F.

(*) Cf. quæ hanc in rem observata a nobis sunt in libro nostro : *Gesch. der Kreuzzüge*, t. V, Beilagen, p. 13.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΧΩΝΕΙΑΤΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ [1]

EX EJUSDEM VIRI BEATI.

NICETÆ CHONIATÆ

HISTORIA CONSTANTINOPOLITANA

α'. Τῆς γὰρ ἡμετέρας [2] βασιλείας ἄρτι διαπεττευθείσης εἰς τοὺς Φραγγίσκους [3], ὁμοίως καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης κληρωθείσης [4] τοῖς Βενετίκοις, οἷς ἐπίσταται κρίμασιν ὁ τοῦ κοσμικοῦ τοῦδε σκάφους σκευαστὴς καὶ κυβερνήτης Κύριος [5]· Ἵκετο ἐκ Βενετίας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Θωμάσιός [6] τις τοὔνομα, τὴν μὲν ἡλικίαν μέσος, τὴν δὲ σωματικὴν πλάσιν λακκευτοῦ [7] συὸς εὐτραφέστερος· ἦν δὲ καὶ λεῖος ξυρῷ τὸ τοῦ προσώπου [8] ἔδαφὸς ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἐκ τοῦ γένους [9] ἐκείνου, καὶ τὰς ἐνστηθίους [10] παρατέτιλμένος τρίχας ἀκριβέστερον δρώπακος· ἀμπεχόμενος δὲ καὶ στολὴν [11] συνυφασμένην μικροῦ τῷ δέρματι καὶ ῥαφιδουμένην ἑκάστης [12] τὰ εἰς καρπούς· δακτύλιόν τε τῇ χειρὶ περιστρέφων· ἐνίοτε [13] δὲ καὶ τὰ ἐκ βέρρεων εἰς δακτύλους διεσχισμένα τῶν χειρῶν φυλακτήρια περικείμενος. Ἐωρᾶτο δὲ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ὡσιωμένον Θεῷ σύστημα καὶ τὴν θυωρὸν ἀμφιπονούμενον τράπεζαν τῆς αὐτῆς ἐχόμενον κεραμείας καὶ τῷ καθηγεμόνι πανείκελον τὰ εἰς στολὴν καὶ δίαιταν [14] καὶ τὸν τοῦ πώγωνος θερισμόν.

β'. Ἐκ πρώτης δὲ, ὅ φασι [15], γραμμῆς τὸ ἐθνικὸν παραδεικνύντες φιλόχρυσον, ἐννοῦσι πόρον λημματισμοῦ καινόν τε ἅμα καὶ λαθόντα ξύμπαντας οἳ τὴν [16] βασιλίδα πόλιν ἐσκύλευσαν. Τὰς γὰρ τῶν βασιλέων θήκας ἀνοίξαντες, ὁπόσαι [17] ἔνεισι τῷ

A **854** 1. Itaque postquam inexplicabili judicio Dei, qui navis mundanæ opifex pariter est atque gubernator, imperium quidem nostrum sortitione facta Francis, sacerdotium vero Venetis contigit (1) : arcessitus est Venetiis patriarcha, qui ecclesiam Constantinopolitanam regeret, Thomas quidam nomine, homo modicæ quidem proceritatis, corporis **855** vero obesitate porcum superans saginatum. Faciem habebat idem tonsam novacula ex consuetudine, quæ popularibus suis erat communis, atque pectoris etiam pilos evulsos diligentius quam dropacis ope fieri posset. Amictus erat stola, quæ cuti pene erat assuta atque circa carpos acubus quotidie affligebatur. Annulum gestabat digito, manuum quoque tegu-

B mentis nonnunquam utebatur ex corio factis iisque digitatis. Atque illud, cui præerat, collegium Deo dicatum et sacrosancti altaris ministerio deputatum, ejusdem prorsus erat farinæ suoque antistiti omnino simile in vestitu, vitæque ratione et barbæ tondendæ more.

2. Ex prima, ut aiunt, linea auri amore, gentilium ritu, flagrantes, furandi viam excogitant, novam plane neque ab illis, qui hactenus imperatoriam urbem expilaverant, unquam usurpatam. Apertis enim imperatorum sepulcris positis in

Variæ lectiones et notæ.

[1] Hæc rubrica legitur in A. G. [2] A. G. Τῆς δ' ἡμετέρας. [3] A. G. εἰς Φραγκίσκους. [4] A. G. κυρωθείσης. [5] A. G. Θεός. [6] A. G. Θωμᾶς. [7] Hæc vox, quæ in lexicis non reperitur, videtur esse formata a λάκκος (lacus) ; vocabulum λακίνιον, quod ad eamdem stirpem pertinere videtur, apud Græcos recentiores significare dicitur *porcum*. Vid. Du Cange Glossar. Gr. v. λακινία. Cæterum dubitari nequit, λακκευτὸς idem esse, quod melius dictum foret σιτευτός. [8] A. G. τῶν προσώπων. [9] C. B. τῶντοῦ γένους. [10] A. G. ἐνσταθίους. [11] A. G. ἀμπ. δὲ στολὴν. [12] A. G. ἑκάστῳ. [13] Sic A. G. ; C. B. ἐνίοτε. [14] Voces καὶ δίαιταν, quæ adduntur in A. G., desunt in C. B. [15] A. G. δ' ὅ φασι. [16] F. οἳ τινες. [17] A. G. ὁπόσων.

(1) Scilicet convenerat ante captam urbem inter Francos et Venetos, ut ex altera gente imperator, ex altera patriarcha eligeretur. Itaque cum Balduinus Flandrensis ex Francorum gente imperium esset adeptus, patriarchale solium Venetorum arbitrio est subjectum.

Heroo, ad magnum discipulorum Christi templum exstructo, noctu omnia diripuerunt, ac nefario ausu, si quis istic aureus ornatus, si quæ margaritarum sphæræ, aut lapilli pretiosi pellucidi et incorrupti hactenus servabantur, ea omnia in sinum conjecerunt. Repertum istic Justiniani cadaver, quod a multis sæculis **856** inviolatum permanserat, admirati quidem sunt, verum a sepulcralibus ornamentis minime abstinuerunt. Ac vere dicatur Occidentales illos nec vivis nec defunctis pepercisse, sed a Deo ejusque famulis orsos, sine ullo discrimine, nullum non impietatis genus exhibuisse. Nec ita multo post Maximi Templi velum discerpunt, quod multis millibus argenti ejusdemque purissimi minarum æstimatum fuerat, quippe cui multum auri intertextum erat.

3. Quia vero, hæc quamvis fecissent, pecunia etiamnum egebant (nihil enim unquam potest barbarorum avaritiam satiare), ad æneas statuas animum adjecerunt ignique ipsas tradiderunt. Juno itaque illa, ingenti æris pondere, quæ in Constantiniano foro erecta erat, in frusta concisa in fornacem fundenda traditur, cujus caput vix quatuor boum jugis potuit in magnum Palatium asportari (2). Insuper Paris Alexander ex basi sua dejectus est, qui Veneri astabat ac ipsi aureum discordiæ pomum manu porrigebat (3).

4. Illam vero quadratam machinam, quæ in altum ita erat deducta, ut proceritate cum altissimis quibusque columnis, quæ per **857** urbem ubivis dispersæ cernuntur, tantum non certaret, quis non admiraretur intuens eximiam operis inibi sculpti varietatem? Ibi enim omnis canora avis vernos edens cantus repræsentabatur, similiterque agricolarum opera, tibiæ et mulctralia, ovium balatus, agnorum subsultus: ibi ingens pelagus extendebatur pisciumque multitudo visebatur, quorum alii capiebantur, alii retibus sese vi expediebant et in imum mare denuo liberi ferebantur: alibi vero Cupidines bini vei terni adversi stantes ac nudi sese pomis impetebant

Ἡρῴῳ τῷ περὶ τὸ μέγα τεμένος ἱδρυμένῳ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, λωποδυτοῦσι [18] νυκτὸς ἁπάσας, καὶ παναθεμίτως [19] ἐγκολπίζονται, εἴ τις χρύσειος [20] κόσμος ἢ μαργάρων σφαίρωμα ἢ λίθος διαυγὴς καὶ πολύτιμος ἀδιάφθορος εἰσέτι ταύταις ἐνέκειτο. Εὑρόντες δὲ καὶ τὸν [21] νεκρὸν Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως τοῖς μακραίωσιν ἀπαραλώμαντον ἔτεσι [22], τὸ μὲν ὁραθὲν ἐν θαύματι ἔθεντο, τῶν δὲ νεκροταφίων οὐμενοῦν [23] οὐδ' ὅλως ἀπέσχοντο [24]· ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὡς οὔτε τῶν ἔτι ζώντων οὔτε μὴν [25] τῶν ἀπελθόντων οἱ ἐκ γενῶν [26] τῶν ἑσπερίων ἐφείσαντο· ἀλλ' ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀρξάμενοι, πᾶσιν ἐπὶ πᾶσιν ἀδιαφορίαν τε [27] καὶ ἀσέβειαν ἐπεδείξαντο· μετ' οὐ πολὺ δὲ [28] κατασπῶσι καὶ τὸ τοῦ μεγίστου νεὼ [29] καταπέτασμα εἰς μυρίας πολλὰς ἀργύρου μνᾶς [30] ἀριθμούμενον καὶ τούτου ὀβρυζοτέρου [31] παντὸς, καὶ εἰς βάθος χρυσῷ πυκαζόμενον.

Γ'. Ἐπεὶ δὲ χρημάτων καὶ οὕτως ἐσπάνιζον· οὐδὲ γὰρ φιλοπλουτίας κόρον ὅτε δή [32] τὸ βάρβαρον ἴσησι [33]· τοῖς χαλκοῖς ἐποφθαλμίζουσιν ἀνδριᾶσι, καὶ παραδιδάσι τούτους πυρί. Ἥ τε οὖν ἐν [34] τῇ Κωνσταντινείῳ [35] ἀγορᾷ ἱσταμένη πολύχαλκος Ἥρα κέκοπται εἰς στατῆρας καὶ χωνείᾳ παραδίδοται· ἧς ἡ κεφαλὴ μόγις τέτρασι βοῶν ὑποτρόχοις ζεύγμασιν εἰς τὸ [37] μέγα παλάτιον ἀποκεκόμισται· καὶ ἐπ' αὐτῇ ὁ Πάρις Ἀλέξανδρος τῆς βάσεως ἀνατέτραπται, συνεστὼς Ἀφροδίτῃ καὶ χειρίζων ταύτῃ τὸ χρύσεον μῆλον τῆς Ἔριδος.

Δ'. Τὸ δὲ [38] τετράπλευρον χαλκοῦν μηχάνημα μετέωρον ἀναβαῖνον, καὶ μικροῦ τοῖς τῶν κιόνων μείζοσιν εἰς ὕψος [39] ἀνθαμιλλώμενον, ὅσοι πολίτῃ τῆς πόλεως ἀνεστήκασι, τίς οὐκ ἂν ὀφθαλμὸν ἐκείνῳ ἐπιβαλὼν [40] τῆς ποικιλίας ἐθαύμασεν [41]; Ἅπας μουσικὸς ὄρνις τὰ ἐαρινὰ μελῳδῶν ἐκεῖ ἐντετύπωτο· γεηπόνων ἔργα, καὶ αὐλοὶ καὶ γαυλοὶ [42], καὶ προβάτων βληχήματα, καὶ ἀρνῶν σκιρτήματα [43]· ἐξεικόνιστο· ὑφήπλωτο [44] καὶ θαλάττιον πέλαγος, καὶ νεπόδων ἀγέλαι καθεωρῶντο, οἱ μὲν ζωγρούμενοι, οἱ δὲ τὰ δίκτυα τυραννοῦντες καὶ κατὰ βυθοῦ πάλιν ἀνέτως φερόμενοι· οἱ δ' Ἔρωτες [45] σύνδρομοι καὶ σύντρεις [46] ἀλλήλοις ἀνθοπλιζόμενοι, γραπτῶν περιβλημάτων, ἐβάλλοντο μήλοις καὶ ἔβαλλον, γλυ-

Variæ lectiones et notæ.

[18] F. λωποδυτοῦνται. [19] A. G. et B, παναθεμίτως, C. B. et F. πᾶν ἀθεμίτως. [20] A. G. χρύσειος, C. B. et B. χρύσιος, F. χρύσεος, sicut infra χρύσεον in C. B., et A. G. [21] A. G. δὲ τόν. [22] F. ἔτεσιν. [23] Codd. mss. Οὔμενουν, B. Οὐ μὲν οὖν. [24] B. ἀπέχοντο. [25] Ita C. B, et A. G.; B. μὲν. F. μή. [26] F. γενεῶν. [27] C. A. ἀδιαφορίαν τε. [28] C. B. δή. A. G. δέ. [29] A. G. ναοῦ. [30] C. B. μνάς. [31] Ex emendatione Lachmanni legebatur: Καὶ τοῦτο εὐροιζότερον (s. εὐροιζότερον) παντός. Vocem ὀβρυζὸς adjective a Græcis recentioribus usurpari, neque comparativi ὀβρυζότερος usum apud eosdem esse infrequentem, docent exempla collecta a Du Cangio (Gloss. Gr. v. ὄβρυζα), qui observat, apud Cosmam Indicopleusten quoque pro ὄβρυζον pesperam legi εὐριζον. A. G. εὐροῖζοτερου sine accentu. C. B. et F. εὐροιζότερον. B. εὐροΐζοτερον. Verba: Καὶ τοῦτό εὐροιζότερον (sive εὐροιζότερον) a Bandurio explicantur: « Hoc, quod jam videmus; » multo ditius a Fabricio: « promptissimum ad direptionem. » [32] B. κόρου ὅτι δή. F. κόρον ἅτε δή. [33] F. ἴσασι. A. G. ἴσησιν. [34] C. B. Ἦτε οὖν ἡ ἐν. [35] F. Κωνσταντινεία. [36] Fortasse παραδέδοται. [37] A. G. ἐς τί. [38] A. G. Τὸ δέ γε. [39] F. ἐς τὸ ὕψος. [40] A. G. ἐπιβαλλων. [41] F. ἐθαύμασε. [42] Καὶ γαυλοὶ omittitur a F. [43] F. σκιρτώματα. [44] F. ὑφηπλῶτο. [45] A. G. οἱδὲ ἔρωτες. [46] A. G. σὺν δύο καὶ σὺν τρεῖς.

(2) Vid. C. G. Heyne Commentatio, cui titulus: ***Priscæ artis opera, quæ Constantinopoli exstitisse memorantur, in Commentationibus societatis Regiæ scientiarum Gotting.*** ad a. 1791 et 1792. **Vol. XI**; Classis hist. et philol. p. 26.

(3) Heyne l. c.

κεῖ περιβρασσόμενοι [47] γέλωτι. Τοῦ δὲ τοιούτου τετραπλεύρου εἰς ὀξὺ σχῆμα [48] κατὰ πυραμίδα [49] τελευτῶντος, ἀπηώρητο [50] ἄνωθεν γυναικόμορφον εἴκασμα, καὶ ταῖς πρώταις τῶν ἀνέμων κινήσεσι περισοβούμενον· ὁπόθεν Ἀνεμοδούλιον [51] ἐπεκέκλητο. Πλὴν ἀλλὰ [52] καὶ τοῦτο τὸ περικαλλέστατον [53] ἔργον τοῖς χωνευταῖς παρέδωκαν [54], ὥσπερ καὶ τὸν ἐν τῷ Ταύρῳ ἐπὶ τραπεζώδους βάσεως ἔφιππον ἱστάμενον ἄνδρα τὸν ἡρωϊκὸν τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος ἀξιάγαστον. Εἶναι δὲ οὗτος ἐλέγετο παρὰ μὲν ἐνίοις Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, τεκμαιρομένοις τὸν ἄνδρα τῇ πρὸς ἥλιον ἐκτάσει τῆς χειρὸς, ἤδη τῆς πρὸς δύσιν πορείας ἐχόμενον [55] καὶ τὴν κατὰ Γαβαὼν στάσιν οἱονεὶ [56] ἐπιτάσσοντα [57]· ὡς δὲ ἐδόκει τοῖς πλείοσιν, ὁ ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Πέλοπος γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς Βελλεροφόντης, Πηγάσῳ ἐπικαθήμενος· ἦν γὰρ ὁ ἵππος ἀχάλινος, ὁποῖος ὁ Πήγασος παραδίδοται, ἄνετα κροαίνων κατὰ πεδίων καὶ πάντα ἀδοξῶν [58] ἀναβάτην, ὡς πτηνὸς ἅμα καὶ πεζὸς φερόμενος. Ἀλλὰ καὶ φήμη παλαίφατος καὶ [59] εἰς ἡμᾶς διαβαίνουσα τοῖς τῶν ἁπάντων ἐνέκειτο στόμασιν, ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ τοῦ ἵππου τοῦδε [60] λαιᾷ χηλῇ ἀνδρείκελον κεύθεσθαι, τισὶ μὲν ἐκ τοῦ τῶν Βενετίκων γένους τινὸς εἶναι [61] παραδιδόμενον, ἄλλοις δ' ἑτέρου [62] τῶν μὴ ἐνσπόνδων Ῥωμαίοις ἐπιζεφυρίων ἐθνῶν, ἢ καὶ τῶν Βουλγάρων ἑνός [63]. Πολλάκις οὖν ἡ τῆς χηλῆς ἐπεποιήθη [64] ἀσφάλισις εἰς τὸ πάντη [65] ἀφώρατον ὧν ἤδετο κρύπτειν ἔνδοθι [66]. Κατατεμαχισθέντος δὲ τοῦ ἵππου καὶ σὺν τῷ ἀναβάτῃ παραδοθέντος πυρὶ [67], εὕρηται καὶ τὸ ἐν τῇ ὁπλῇ [68] τοῦ ἵππου ἐντυμβευόμενον χαλκῆρες ἴνδαλμα· καὶ ἦν περικείμενον χλαῖναν, ὁποίαν τῶν θρεμμάτων τὰ ἔρια πλέκουσιν· ὀλίγα δὲ τῶν ἐπ' αὐτῷ πεφρασμένων [69] οἱ Λατῖνοι φροντίσαντες, πυρὶ καὶ τοῦτο ἐνέβαλον.

in risum suaviter effusi (4) : ac in fastigio hujus quadratæ machinæ pyramidis more in acutum desinentis, erecta cernebatur muliebris statua, quæ primis ventorum impulsibus circumagebatur, unde Anemodulion (ventorum ministra) vocabatur. Attamen hoc, inquam, opus pulcherrimum conflatoribus tradiderunt, quemadmodum et equitem illum in Tauro basi ad mensæ formam structæ impositum, heroica forma, magnitudine stupenda, quem quidam Josuam, filium Nuni, esse dicebant, inde conjecturam facientes, quod vir ille, extensa contra solem ad occasum vergentem manu, præcipere videretur, ut SSS ad Gabaon staret : plerique vero putabant esse Bellerophontem in Peloponneso educatum et Pegaso insidentem (5). Nam equus ille, quemadmodum et Pegasus fuisse traditur, cum nullis coercitus frenis per campos effuse curreret, sessorem, utpote qui alis ferretur pariter et pedibus, aspernabatur. Imo etiam quædam vetus fama ad nos usque delata in omnium ore versabatur, in hujus equi ungula sinistra pedum anteriorum, viri figuram occultam haberi, quam alii esse cujusdam ex gente Veneta, alii alicujus ex Occidentalibus populis Romanorum non fœderatis aut ex Bulgaris esse dicebant (6). Non semel igitur ungula firmius defixa fuit, ne unquam ea, quæ intus occultari ferebantur, subripi possent ; equo autem et equite in minutas partes dissectis, ac in ignem conjectis, repertum est signum æneum in ungula equi sepultum, indutum chlæna, qualis ex ovium vellere solet confici. Cum autem Latini parum curarent ea, quæ huic signo insculpta portendebantur, ipsum etiam in ignem conjecerunt.

Variæ lectiones et notæ.

[47] F. περιβρασσάμενοι. [48] F. χῶμα. [49] Ita legitur in A. G. ; C. B. et B. πύραμίδας. F. πυραμίδος. [50] C. B. ἀπηώρετω. F. ἀπηύρητο. [51] Eodem modo hoc nomen legitur in Nicetæ Annalibus p. 213.D. In A. G. positum est ἀνεμοδούλειον. F. Ἀνεμόδουλον. [52] Universam sententiam, quæ incipit a verbis Πλὴν ἀλλὰ et terminatur verbis ἅμα καὶ πεζὸς φερόμενος, Lambecius edidit ex codice Vaticano, ad Codinum p. 165. [53] C. B. περικαλέστατον. eodem loco deinde χοανευταῖς. [54] A. G. παρέδωσαν (sic). F. παρέδοσαν. [55] C. V. et A. G. ἤδη τὴν πρὸς δυσιν πορείαν, omisso ἐχόμενον. [56] C. V. et A. G. οἷον. [57] A. G. ἐπιτάττοντα. [58] C. V., A. G. et F. εὐδοξῶν· [59] C. V., A. (i. et B. omittunt καὶ. Quæ sequuntur verba ab Ἀλλὰ καὶ φήμη παλαίφατος usque ad περὶ καὶ τοῦτο ἐνέβαλον itidem excerpta ex cod. Vat. leguntur apud Lambecium, ad Codin. p. 165, 166. [60] C. B. ἓν τῷ ἐμπροσθίῳ τοῦ ἵππου τοῦ δὴ κ. τ. λ. C. V. et B. G. ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ τοῦ ἵππου τοῦδε. Pro τοῦ δὴ, quod in C. B. legitur, Bandurius edidit : ἐν τῇ, Fabricius : τούδῃ. [61] F. ἐκ τοῦ τῶν Βενετίων γένους εἶναι. [62] A. G. δὲ ἑτέρου. [63] A. G. ἦτ' εἶναι Βαυλγάρων ἑνός. [64] C. B. ἐπεποίηται. C. V. ἐπεποιήθη. F. ἐπεπονήθη. [65] A. G. ἐς τὸ πάντῃ. F. εἰς τὸ πάντα. [66] Ita legitur in A. G. et C. V. ; in C. B. et editt. scriptum est ἔνδοθεν. [67] F. παραπεμφθέντος τῷ πυρί. [68] C. B. τὸ τῇ ὁπλῇ. [69] C. B. et B. πεφασμένων.

(4) Τὸ χαλκοῦν ait Nicetas (in vita *Andronici Comneni*, lib. II, ed. Par. p. 213), μετέωρον τετράπλευρον, ἐν ᾧ γυμνοὶ περιβλημάτων μηλοβολοῦσιν ἀλλήλοις οἱ Ἔρωτες, ὃ Ἀνεμοδούλιον κέκληται. Cæterum vid. de hoc Anemodulio, monumento quod urbi, quæ navigatione et commercio maritimo floreba', summæ erat utilitatis, Anon. *De antiquitatibus Constantinop.* in Banduri *Imper. Or.* t. I, parte II, p. 17. Codinus, *De antiquitatibus Constantinop.* (ed. Par.) p. 54. Lambecius ad h. l. Du Cangii *Constantinop. Christ.* (ed. Par.) p. 166, 167, et Heynius l. c. p. 32.

(5) De Bellerophontis statua, quæ Antiochiæ urbis ornamentum fuerat, vid. Banduri Commentarii. *De antiquitatibus Constantinop.* lib. I, p. 451, et Heynius l. c. p. 13.

(6) Scilicet vetus erat superstitio, ejusmodi figuras, quæ barbaros homines repræsentarent, si in aliquo loco occultarentur, prodesse ad barbararum gentium incursiones ab imperio Romano arcendas : cujus quidem superstitionis exemplum legitur apud Olympiodorum in Photii *Bibliotheca* (ed. Bekker) p. 60 et Niebuhrii *corpor. Historiæ Byzant.* p. I, p. 459, 460.

5. Verum neque alias in Hippodromo erectas statuas cæteraque admirabilia **859** opera evertere neglexerunt barbari illi, rerum optimarum hostes ; sed illa quoque concisa in numismata verterunt, magna parvis commutantes, ac quæ ingenti sumptu confecta fuerant, vilissimæ monetæ postposuerunt. Dejectus itaque est Hercules Trihesperus (7), magnus ille magnifice fabrefactus, in Cophino (id est corbe) (8) erectus, cui superne leonina pellis instrata erat cum capite vel in ipso ære torvum aspiciente, ac prope rugitum emittente multitudinemque, quæ forte illic staret, otiosam dispellente. Sedebat autem non pharetram gestans, non arcum manibus tenens, non clava munitus ; sed dextrum pedem et dextram manum, quantum poterat, extendens, lævo pede ad genu usque curvato et sinistra manu cubito suffulta, quam superius extendens, mœrore plenus caput in ipsius volam leniter reclinabat, fata fortunasque suas deplorans, ægreque ferens labores, quibus illum Eurystheus, non ex necessitate, sed ex invidia magis, fortuna sua inflatus, **860** subjecerat. Erat autem amplo pectore, latis humeris, crispo capillo, pinguibus clunibus, robustis brachiis et tanta magnitudine, quanta (ut arbitror) esse archetypum Herculem conjecit Lysimachus (Lysippus) (9), qui hoc primum et postremum manuum suarum opus ex ære cælavit. Tanta sane proceritate erat, ut funiculus pollicem ejus ambiens, justum hominis cingulum efficeret, et tibia hominis staturam æquaret. Herculem hujusmodi nequaquam intactum reliquerunt illi, qui fortitudinem a reliquis virtutibus segregant eamque sibi ascribunt et plurimi faciunt.

ε'. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν τῷ Ἱππικῷ [70] ἱσταμένων ἀγαλμάτων καὶ ἀλλοίων θαυμαστῶν ἔργων τὴν καταστροφὴν παρῆκαν οἱ τοῦ καλοῦ ἀνέραστοι οὗτοι βάρβαροι· ἀλλὰ καὶ ταῦτα κεκόφασιν εἰς νόμισμα, ἀνταλλασσόμενοι μικρῶν τὰ μεγάλα καὶ τὰ δαπάναις πονηθέντα [71] μεγίσταις οὐτιδανῶν ἀντιδιδόντες κερμάτων. Κατήρειπτο [72] τοίνυν [73] Ἡρακλῆς ὁ Τριέσπερος [74] μέγας μεγαλωστὶ κοφίνῳ ἐνιδρυμένος, τῆς λεοντῆς ὑπεστρωμένης [75] ἄνωθεν, δεινὸν ὁρώσης κἀν τῷ χαλκῷ, καὶ μικροῦ βρυχηθμὸν [76] ἀφιείσης καὶ διαθροούσης [77] τὸ ἐφιστάμενον ἐκεῖσε τοῦ πλήθους ἀπάλαμνον. Ἐκάθητο δὲ μὴ γωρυτὸν ἐξημμένος, μὴ τόξον ταῖν χεροῖν φέρων, μὴ τὸ ῥόπαλον προβαλλόμενος, ἀλλὰ τὴν μὲν δεξιὰν βάσιν ἐκτείνων ὥσπερ καὶ τὴν αὐτὴν [78] χεῖρα, εἰς ὅσον ἐξῆν, τὸν δὲ εὐώνυμον [79] πόδα κάμπτων εἰς τὸ γόνυ [80], καὶ τὴν λαιὰν χεῖρα ἐπ' ἀγκῶνος ἐρείδων· εἶτα τὸ λοιπὸν [81] τῆς χειρὸς ἀνατείνων, καὶ τῷ πλατεῖ ταύτης, ἀθυμίας πλήρης, καθυποκλίνων ἠρέμα [82] τὴν κεφαλήν, καὶ τὰς ἰδίας οὕτω τύχας ἀποκλαιόμενος καὶ δυσχεραίνων τοῖς *ἆθλοις* [83], ὅσους αὐτῷ Εὐρυσθεὺς οὐ κατὰ χρείαν, κατὰ δὲ φθόνον μᾶλλον ἠγωνοθέτει, τῷ τῆς τύχης [84] περιόντι φυσώμενος [85]. Ἦν δὲ τὸ στέρνον εὐρύς, τοὺς ὤμους πλατύς, τὴν τρίχα οὖλος [86], τὰς πυγὰς πίων, βριαρὸς τοὺς βραχίονας, καὶ εἰς τόσον προέχων μέγεθος [87] εἰς ὅσον [88], οἶμαι, καὶ τὸν ἀρχέτυπον Ἡρακλῆν εἴκασεν ἂν ἀναδραμεῖν ὁ Λυσίμαχος [89], ὁ πρῶτον ἅμα καὶ ὕστατον τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν πανάριστον φιλοτέχνημα τουτονὶ χαλκουργήσας, καὶ οὕτω μίγιστον ὡς τὴν περιελοῦσαν τὸν [90] αὐτοῦ ἀντίχειρα μήρινθον εἰς ἀνδρεῖον ζωστῆρα ἐκτείνεσθαι, καὶ τὴν κνήμην τοῦ ποδὸς εἰς [91] ἀνδρόμηκες. Τοιοῦτον δ' ὑπὸ τὸν Ἡρακλῆν οὐ παρῆλθον ἀκαθαιρετον οἱ τὴν ἀνδρείαν τῶν συννόμων [92] ἀρετῶν διιστῶντες [93] καὶ ταύτην ἑαυτοῖς οἰκειοῦντες καὶ περὶ πλείστου τιθέμενοι·

Variæ lectiones et notæ.

[70] C. B. ἱππηκῷ. Locum ab Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἱππικῷ usque ad : τὴν τρίχα οὖλος protulit ex *cod.* Vat. Lambecius ad Codin. p. 167. [71] C. V., A. G. et B. ποιηθέντα. [72] De forma vid. Buttmanni grammatica Gr. ampl. tom. I, p. 336 et Bœckhii Corpus inscript. tom. I, p. 651. N. 1330, v. 22 ; malim κατηρήρειπτο. [73] Ita C. V. et A. G. ; C. B. οὖν. [74] C. V. et A. G. Τριεσπέριος. [75] F. ὑπερστρωμένης. [76] C. B. βρυχημόν. F. βρυχαθμόν. [77] B. διαθρεούσης. [78] F. καὶ αὐτὴν. [79] A. G. τὸν δ' C. B. et C. V. τὸν δέ. [80] C. V. et A. G. ἐς γόνυ. [81] A. G. τοῦτο τὸ λοιπόν. C. V. et C. B. τὸ λοιπὸν. F. λεῖπόν. [82] A. G. ἠρέμα. [83] A. G. τοὺς ἄθλους. [84] C. B. τῆς πύλης. [85] In codd. et editt. legitur φυσσώμενος. [86] In his verbis desinit apographum Gottingense ; atque ibidem desinere fragmentum Vaticanum testatur Lambecius, ad Codinum, p. 167· [87] B. μεγέθους. [88] F. ἐς ὅσον. [89] F. (ex emendatione) Λύσιππος [90] F. τήν. [91] F. ἐς. [92] B. τῶν συνόλων. [93] Cf. C. B. Hase ad Niceph. Phoc. de velit. bell. p. 265 (ed. Bonn. p. 514). F. διιστάντες.

(7) Hujus epitheti, quod apud Lycophronem (Cass. 33) reperitur, origo ita explicatur a Tzetze : Ὅτε Ἀμφιτρύων επὶ Τηλεβόας ἐστράτευσεν ἐκδικῆσαι θέλων τὸν φόνον τῶν ἀδελφῶν Ἀλκμήνης καὶ τοῦ ταύτης πατρὸς. Ζεὺς τρεῖς ἑσπέρας εἰς μίαν μεταβαλὼν συνεκάθευδε τῇ Ἀλκμήνῃ. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν καὶ Ἀμφιτρύων παλινοστήσας συγκαθεύδει τῇ γυναικί. Ἡ δὲ διδύμους παῖδας γεννᾷ· ἐκ μὲν Διὸς Ἡρακλέα, ἐκ δ' Ἀμφιτρύωνος Ἰφικλῆ. Διὰ τοῦτο Τριέσπερον αὐτὸν λέγει. Paulo infra idem Tzetzes aliam hujus epitheti originem indicat : Διὰ τὸ ἐν τῷ κήτει τρεῖς ἡμέρας ποιῆσαι, ἃς ἑσπέρας καλεῖ διὰ τὸ ἀφώτιστον καὶ σκοτεινὴν εἶναι τὴν γαστέρα τοῦ θηρίου.

(8) Vid. quæ de hoc κοφίνῳ doctissime disputata *sunt a C. G.* Bœttigero, viro summo mihique amicissimo, *in Historiæ bellorum* Cruciatorum sermone patrio a me editæ tomo V^to^ (Beylagen p. 32, 33). Idem vir, peritissimus rerum antiquarum arbitr judicat, corbe, cui impositum fuisse Herculem post labores peractos requiescentem dicit Nicetas, repræsentari illum corbem, quo heroem ad purganda Augiæ stabula usum esse, nonnulli veteres poeta fabulantur. Cæterum haud scio, an Nicetas, qui insolita verba sectari solet, suo κοφίνῳ nihil aliud significare voluerit quam quod simplicius dicere potuisset βάσιν ; fortasse illa basis rotunda et corbis formæ quodammodo similis erat.

(9) Eodem prorsus modo Nicetam memoria fefellit in vita Alexii lib. III, p. 335, ubi Lysimachum similiter hujus monumenti fabricatorem prædicat. De ipso monumento vid. Lambec. ad Codinum p. 167. Sillig, Catalogus artificum, p. 259, 260.

ς'. Τούτῳ δὲ συγκαθεῖλον καὶ τὸν σεσαγμένον καὶ σὺν ὀγκηθμῳ στελλόμενον ὄνον καὶ τὸν τούτῳ ἑφεπόμενον ὀνηγὸν, οὕς ἐν Ἀκτίῳ ἔστησε Καῖσαρ ὁ Λύγουστος, ὁ ἐστιν ἡ καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις, ἡνίκα νυκτὸς ἐξιὼν τὸ τοῦ Ἀντωνίου κατασκέψασθαι στράτευμα, ἀνδρὶ ἐνέτυχεν ὄνον ἐλαύνοντι, καὶ πυθόμενος ὅστις εἴη καὶ ἔνθα πορεύεται, ἤκουσεν ὡς Καλοῦμαι Νίκων καὶ ὁ ἐμὸς ὄνος Νίκανδρος, ἀφικνοῦμαι [94] δὲ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος στρατιάν.

ζ'. Οὐδὲ μὴν [95] τῆς ὑαίνης τε καὶ λυκαίνης τὰς χεῖρας ἀπήγαγον, ἃ Ῥῶμος [96] καὶ Ῥωμύλος ἐθήλασαν· στατήρων δὲ βραχέων, καὶ τούτων χαλκῶν, τὰ παλαιὰ σεμνώματα [97] τοῦ γένους ἀπέδωκαν καὶ καθῆκαν αὐτὰς εἰς τὸ χωνευτήριον· ἔτι γε μὴν [98] καὶ τὸν ἄνδρα τὸν παλαίοντα λέοντι, καὶ τὸν ἵππον τὸν [99] Νειλῷον εἰς οὐραῖον ἡκανθωμένον [1] λεπίσι τὰ ὄπισθεν τοῦ σώματος λήγοντα, καὶ τὸν σείοντα τὴν προνομαίαν ἐλέφαντα· τὰς σφίγγας ἐπὶ τούτοις, τὰς εὐειδεῖς ὡς γυναῖκας τὰ ἔμπροσθεν, καὶ φρικτὰς ὡς θηρία τὰ ὄπισθεν, καινοτέρας δὲ ὡς καὶ πεζῇ βαινούσας καὶ κούφως τῷ πτερῷ φερομένας καὶ διαμιλλωμένας τοῖς τῶν ὀρνίθων μεγαλοπτέρυξι· καὶ τὸν ἀχάλινον ἵππον ὀρθιάζοντα τὸ οὖς καὶ φριμάσσοντα, γαῦρόν τε [2] καὶ εὐήνιον προποδίζοντα· καὶ τὸ ἀρχαῖον κακὸν, τὴν Σκύλλαν μέχρι μέν ἰξύος γυναικεῖον εἶδος προφέρουσαν, καὶ τοῦτο προτενὲς καὶ ὑπερμαζῶν [3] καὶ μεστὸν ἀγριότητος, τὰ δ' ἔκτοτε διεσχισμένον εἰς θῆρας ἐμπηδῶντας [4] τῇ τοῦ Ὀδυσσέως νηῒ καὶ συχνοὺς τῶῖ ἑταίρων καταβροχθίζοντας.

η'. Ἦν δ' ἐν τῷ Ἱππικῷ καὶ χάλκεος [5] ἀετὸς ἀνακείμενος, τοῦ ἐκ Τυάνων Ἀπολλωνίου καινὸν μεθοδευμα καὶ τῆς ἐκείνου γοητείας μεγαλοπρεπὲς μαγγάνευμα [6]. Παραβαλὼν γάρ ποτε Βυζαντίοις παρεκλήθη τὰ τῶν ὄφεων κατευνάσαι δήγματα [7], ὑφ' ὧν ἔπασχον ἐκεῖνοι κακῶς· ἀμέλει καὶ συνερίθοις ταῖς ἀῤῥητουργίαις [8] χρησάμενος, ὧν ὑφηγηταὶ δαίμονες καὶ ὅσοι τὰ τούτων [9] πρεσβεύουσιν ὄργια, ἐπὶ στήλης ἀνίστησιν ἀετὸν [10], ἡδονὴν ἐνστάζον [11] ψυχαῖς ὅραμα καὶ πεῖθον χρονοτριβεῖν τοὺς [τῆς] αὐτοῦ θέας κατατρυφῶντας, ὡς τοὺς ὑπέχοντας ἀκόην τὰ τῶν Σειρήνων δυσπαρόδευτα μελῳδήματα. Διήρκει [12] μὲν γὰρ ὡς εἰς πτῆσιν τὰς πτέρυγας· ὄφις δὲ τοῖς ποσὶν ὑποκείμενος καὶ λορδούμενος [13] εἰς ὀλκοὺς ἀπεῖργεν αὐτὸν τῆς ἀναφορᾶς, οἷα τοῖς ἄκροις τοῦ σώματος ὡς πρὸς δῆγμα ἐγχρίπτων [14] ταῖς πτέρυξιν. Ἦνυε δὲ ὁ ἰοβόλος οὐδέν· ταῖς γὰρ τῶν ὀνύχων ἐμπερονηθεὶς ἀκωκαῖς ἔσβεστο τὴν ὁρμὴν καὶ ὑπνώττειν μᾶλλον ἐδόκει ἢ γοῦν πρὸς καταπάλαισιν

6. Cum illo etiam abstulerunt asinum onus portantem et cum ruditu incedentem necnon insequentem asinarium, quos Actii, quod Græci Nicopolin vocant, Augustus Cæsar erexerat, quando noctu egressus speculatum Antonii exercitum, hominem offendit asinum ducentem, sciscitantique quis esset, et quo pergeret, respondit ille : Nicon vocor, et asinus mens Nicander ; et ad exercitum Cæsaris (10) contendo.

7. Neque item abstinuerunt a scrofa et a lupa, quæ Remum et Romulum lactaverunt (11) ; sed minutissimæ monetæ æreæ causa, **861** antiqua illa generis sui venerabilissima monumenta in officinam æràriam detulerunt. Insuperque virum cum leone pugnantem, et Niliacum equum, qui a posterioribus partibus in caudam squamis opertam desinebat, elephantem, qui proboscidem vibrabat, sphingesque, quæ ab anteriori parte speciosæ ut mulieres erant, a posteriore quasi feræ horribiles ; singularis vero formæ erant, quia quasi pedibus incedentes levi alarum motu ferebantur, et cum avium maximis concertabant. Itemque infrenatum equum aures arrigentem ac frementem, lasciveque atque hilariter subsultantem. Ad hæc antiquum illud malum, Scyllam, quæ a lumbis quidem femineam formam præferebat, illamque proceram et vegetam, sed feritate plenam : exinde vero divisa erat in feras In Ulyssis navem insilientes et amicorum ejus multos devorantes.

8. Erat porro in Hippodromo aquila ænea reposita (12) Apolloni Tyanei novum inventum, ejusque præstigiarum nobile instrumentum. Nam cum aliquando Byzantium venisset, rogatus est, ut serpentium morsus sopiret, a quibus Byzantii vexabantur. Tum ille nefariis usus ministeriis, quorum magistri dæmones et quotquot eorum orgia peragunt, **862** Aquilam columnæ imponit, spectaculum animis illecebras instillans, suadensque ut diutius tali conspectu fruantur, quemadmodum ii, qui Sirenum cantus audiebant, difficile loco movebantur. Et alas quidem quasi ad volatum explicuerat : at serpens pedibus subjectus sinuosisque flexibus obvolutus, a volatu coercebat illam,suprema corporis parte quasi ad mordendas alas se erigens. Verum nihil efficiebat venenatum animal, nam unguibus constrictum ab impetu coercebatur, ac dormitare potius videbatur, quam cum ave pugnare et ad alas ejus pertin-

Variæ lectiones et notæ.

[94] F. ἔφικνοῦμαι. [95] B. μὲν. F. Οὐδὲ μὴν τῆς ὑαίνης οὐδὲ. [96] B. Ῥῆμος. [97] Ex emendatione Bekkeri. In C. B. et editis legitur : Τὰ παλαιὰ σεμνώτατα. [98] B. μέν. [99] F. τὸν ἵππον τὴν. [1] F. ἀκανθωμένοις. [2] F. ταῦρόν τε. [3] B. ὑπέρμαζον. [4] C. B. ἐμπαδῶντες. [5] C. B. et editiones χαλκός. [6] F. μαγγάνωμα. [7] F. δείγματα. [8] C. B. ἀρητοὺργίαις. [9] C. B. et F. ὅσοι τούτων. [10] C. B. ἑαυτόν. B. et F. ἀετόν ex emendatione. [11] B. ἐνστάτον operarum errore. [12] C. B. et F. διῆρκε. B. διῆργε. [13] F. λοβούμενος. [14] B. et F. ἐγχρίμπτων.

(10) Vid. Heyn. l. c. p. 37. De fabula vid. Sueton. Aug. 96.

(11) Vid. Heyn. l. c.

(12) Vid. Heynius l. c. p. 38.

gere, atque ita serpens tetrum spirans, suum una secum exstinctum venenum continebat : dum interim aquila læto aspectu, tantum non clangens pro victoria, quasi avolare et serpentem secum auferre tentabat : quod ex aspectus hilaritate ac serpentis nece conjectandum relinquebat. Quem serpentem qui vidisset, dixisset sane, illum convolutionum ac letiferorum morsuum oblitum, reliquos serpentes Byzantinos exemplo suo absterrere, ac monere ut conarentur sese in fissuras abdere. Non solum autem ab ea, quæ diximus, admiratione digna erat illa aquilæ figura, sed etiam quia diurnas horas ex lineis duodecim numero in alis ejus incisis clarissime indicabat iis, **862** qui ejus rei periti accederent, quando solis radii nubibus non obscurabantur.

9. Quid de Helena illa dicam albis lacertis (13), pulchris tibiis et procera statura, quæ totam Græciam in Trojam concivit, Trojæque excidii causa fuit, post eam vero dirutam ad Nilum appulit : ac deinde post longum tempus ad Laconum mores et regionem remigravit ? Num barbaros illos mitigavit ? num ferreos emollivit ? Nihil sane hujusmodi efficere potuit, quæ olim omnes spectatores captivos ducebat : etiamsi theatrico more vestita, et tota roscida videretur, ac licet ære incisa tota humesceret ac vernaret et ad sui amorem pelliceret, ex tunica, ex redimiculo, ex corona, ex cincinnis capillorum, qui ipsis arancæ filis tenuiores erant. Mirum sane undique artificium eminebat. Frons ejus redimita auro et gemmis, quasi pellucida videbatur ; capillitium effusum ac ventis agitatum circulo in occipite posito constringebatur, hinc vero ad tibias usque diffluebat. Labia calycum instar sensim aperta, ut viderentur vocem emittere : hinc suavissimus risus sese statim offerens, spectatorem lætitia replebat. Oculorum gratiam, superciliorum arcus reliquamque corporis venustatem nullus sermo pro merito depingat **863** et posteris tradat. Verum, o Tyndaris Helena, ipsa per se pulchritudo, Cupidinum areola, Veneris sollicitudo, præstantissimum naturæ donum, Trojanorum et Græcorum bravium : ubi tuum illud remedium luctus atque malorum omnium oblivionem inducens, quod tibi a Thonis uxore oblatum est ? Ubi invictæ illæ illecebræ tuæ ? cur non illis usa es ut olim utebaris ? sed puto tibi fatis destinatum esse, ut in potestatem ignis venires, quæ vel in imagine sua spectatores inflammare non cessabas. Dixerim

A τοῦ ὄρνιθος ταῖς ἐκείνου προσφύεσθαι πτέρυξι [15]. Καὶ ὁ μὲν ὄφις οὕτω πνέων τὰ λοίσθια καὶ τὸν ἰὸν εἶχεν ἑαυτῷ συνθνήσκοντα· ὁ δ' ἀετὸς γαῦρον ὁρῶν καὶ μονονουχὶ κλώζων τὰ ἐπινίκια, ὥρμα συνεξᾶραι τὸν ὄφιν καὶ ἅμα οἱ δι' ἀέρος φέρεσθαι, τεκμαίρεσθαι τοῦτο διδοὺς τῷ χαροπῷ τοῦ βλέμματος καὶ τῇ νεκρώσει τοῦ ὄφεως, ὃν εἰπέ τις ἄν ἰδὼν [16] ἐπιλελησμένον τῶν ἑλίξεων καὶ τοῦ δάκνειν εἰς ὄλεθρον, καὶ τοὺς λοιποὺς Βυζαντίους ὄφεις τῷ καθ' αὑτὸν [17] διασοβεῖν ὑποδείγματι καὶ πείθειν τῆς χρείας [18] συμπειρᾶσθαι καὶ παραδύεσθαι. Οὐ μόνον δὲ καὶ ὅσα εἰρήκαμεν, ἀξιάγαστον ἦν τουτὶ τὸ [19] ἀέτιον ἔγκασμα, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ὡριαῖα τμήματα διὰ τῶν ἐν ταῖς πτέρυξι κεχαραγμένων γραμμῶν, οὐσῶν δυοκαίδεκα, τρανότατα ὑπεδήλου τοῖς

B τὰς ὄψεις ἐκείνῳ σὺν λόγῳ προσβάλλουσιν, ἡνίκα μὲν νεφέλαις ἐγνοφοῦτο τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος·

Θ'. Τί δὲ ἡ [20] λευκώλενος Ἑλένη καλλίσφυρός τε καὶ δολιχόδειρος, ἡ τὸ Πανελλήνιον εἰς Τροίαν ἀθροίσασα καὶ καθελοῦσα Τροίαν, ἐκ δὲ ταύτης προσωκείλασα Νείλῳ κἀκεῖθεν αὖθις εἰς ἦθη [21] τὰ Λακώνων ἐπαναλύσασα χρόνιος; Ἆρ' ἐμείλιξε τοὺς δυσμειλίκτους; Ἆρ' ἐμάλθαξε τοὺς σιδηρόφρονας; Οὐμενοῦν [22] οὐδὲ ὅλως [23] τοιοῦτόν τι δεδύνηται ἡ πάντα θεατὴν τῷ κάλλει δουλαγωγήσασα, καίπερ ἐστολισμένη [24] θεατρικῶς, καὶ δροσώδης ὁρωμένη κάν τῷ χαλκῷ καὶ ὑγραινομένη πρὸς ἰῶτα τῷ χιτῶνι, τῷ κρηδέμνῳ τῇ στεφάνῃ καὶ τῷ πλοχμῷ τῶν τριχῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἀραχνίων λεπτότερος ἦν· τὸ δὲ δαιδάλεον ἐπανέκειτο [25]. ἡ δὲ

C διέδει τὸ [26] μέτωπον χρυσοῦ καὶ τιμαλφῶν λίθων ὑποκρινομένη διαύγειαν· ὁ δὲ τὸ τῆς κόμης [27] τυχυμένον [28] καὶ διασοβούμενον πνεύμασιν ὀπίσθιον δεσμεύματι [29] περιέσφιγγεν ἕως κνημῶν ἐκτεινόμενον. Ἦν δὲ καὶ τὰ χείλη καλύκων δίκην ἡρέμα παρανοιγόμενα, ὡς καὶ δοκεῖν ἀφιέναι φωνήν· τὸ δὲ χάριεν μειδίαμα εὐθέως προσυπαντῶν καὶ χαμονῆς πιμπλῶν τὸν θεώμενον, καὶ τὸ τοῦ βλέμματος χαροπὸν, καὶ τὰς ἀψῖδας τῶν ὀφρύων, καὶ τὴν λευκὴν εὐφυΐαν τοῦ σώματος, οὐκ ἦν ὁποῖα ἡ γράψαι λόγῳ καὶ παραστῆσαι τοῖς ἔπειτα. Ἀλλ' ἡ Τυνδαρὶς Ἑλένη, κάλλος αὐτόθεν καλὸν, ἔρωτος μόσχευμα, Ἀφροδίτης τημελούχημα, πανάριστον φύσεως δώρημα, Τρώων καὶ Ἑλλήνων βράβευμα ποῦ σοι τὸ νηπενθὲς καὶ κακῶν ἁπάντων ἐπίληστον φάρμακον, ὃ Θῶνός [31] σοι παράκοιτις ἐχαρίσατο; Ποῦ δὲ τὰ ἄμαχα φίλτρα; Πῶς οὐχ ἐχρήσω τούτοις ὡς πάλαι καὶ νῦν; Ἀλλ' οἶμαί σοι ταῖς μοίραις πέπρωται τῇ τοῦ πυρὸς ὑποπεσεῖν ἐρωῇ, μᾶλλον δὲ εἰκόνι πάνυ σαμένην ἀνακαίειν τοὺς ὁρῶντας ὡς

D

Variæ lectiones et notæ.

[15] F. πτέρυξιν. [16] εἴδων. F. εἰδών. [17] B. τῶν κατ' αὐτόν. F. τῶν καθ' αὐτόν. [18] C. B. et F. τὰς χρείας. B. ταῖς χείραις. [19] F. τοῦτο τό. [20] F. Τί δ' ἡ. [21] F. ἐς ἦθη. [22] C. B. οὐ μὴν οὖν. [23] B. οὐδ' ὅλως. [24] B. ex emendat. C. B. (et F.) ἐσταλμένη. [25] Ita emendatum est in margine codicis Bodleiani ; in contextu legitur περιέκειτο, quod, licet suppositis punctis notatum sit tanquam vitiosum, tenuere B. et F. [26] B. διεδεῖτο μέτωπον. [27] B. Τὸ δὲ τῆς κόμης, κ. τ. λ. [28] F. κεχουμένον. [29] B. διασσώματι. [30] Fortasse ὁπηοῦν. « Bekker ». [31] F. Θώνου σοι. Sic legitur etiam in Annalibus (ed. Par. p. 107), ubi Nicetas fere eodem fuco suam orationem ornat. Cf. Od. A. 228.

(13) Vid. Heyne. l.-c. p. 31.

ἔρωτας [32]. Εἶπον δ' ἄν ὡς καὶ ἀντίποινα τοῦ τὴν Τροίαν ἠθαλῶσθαι [33] πυρὶ ταῖς σαῖς σχετλίως φρυκτευθέντι φιλότησιν, οἱ Αἰνειάδαι [34] οὗτοι πυρί σε [35] κατέκριναν [36]. Ἀλλ' οὐκ ἐᾷ [37] με τὸ χρυσομανὲς τῶν ἀνδρῶν διανοήσασθαί τι τοιοῦτον καὶ φθέγξασθαι, ὕφ' οὗ τὰ σπάνια πανταχοῦ καὶ καλῶν [38] κάλλιστα ἔργα παντελεῖ ἀφανισμῷ παρεπέμφθησαν [39]. εἰπεῖν δὲ καὶ τὸ τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὀβολῶν μετρίων πολλάκις ἀποδιδόναι καὶ ἀποπέμπεσθαι, καὶ μᾶλλον εἰ προσανέχουσι τῇ λείᾳ [40] καὶ προστετήκασι πεττοῖς πανημέριοι, ἥ καὶ πρὸς ὁρμὴν ἄλογον καὶ μανιώδη, οὐ μὴν [41] ἀνδρίαν ἔμφρονα κατ' ἀλλήλων ἐνθουσιῶσι, καὶ τὴν Ἄρεος [42] σκευὴν περιτίθενται, τῆς νίκης προτιθέντες ἆθλον πάντα τὰ προσόντα σφίσιν, αὐτὰς τὰς κουριδίους ἀλόχους, ἐξ ὧν πατέρες ἠκηκόεισαν τέκνων, ἔτι δὲ τὸ μέγα χρῆμα καὶ τοῖς ἄλλοις δυσπαραίτητον, τὴν ψυχήν, καὶ ἧς ἕνεκα τὰ πάντα περισπουδάζουσιν ἄνθρωποι. Ἄλλως τε ποῦ [43] παρ' ἀγραμμάτοις Βερβάροις καὶ τέλεον ἀναλφαβήτοις ἀναγνωσις καὶ γνῶσις τῶν ἐπὶ σοι ῥαψῳδηθέντων ἐκείνων ἐπῶν.

A Æneadas istos in ultionem Trojæ, ob amores tuos incendio datæ, te vicissim igni damnasse. At id nec dicere nec cogitare sinit hominum insana auri cupiditas ; qua rara quæcunque, ac pulcherrima omnium opera in exitium undique deducta sunt. Illud quoque dicendum, ipsos uxores plerumque suas paucorum obolorum pretio vendere et dimittere, prædaque maxime inhiare, diesque lusu talorum transigere, ac insano furiosoque impetu, non prudenti fortitudine in mutuum bellum ferri. Ita bellico Martis apparatu instruuntur, ut victoriæ præmium ponant bona propria, legitimas uxores, ex quibus filios susceperunt : insuperque rem magnam, et quam alii ægre dimittunt, animam ; cujus conservandæ causa nullam non sollicitudinem gerunt homines. Cæterum qua tandem ratione fieri potest, ut Barbaris litterarum imperitis, quibus ipsæ litterarum formæ prorsus incognitæ sunt, innotescant 865 hæc carmina, in tui honorem concinnata ?

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ [44] γυναικὶ (πολὺν χρόνον [45]) ἄλγεα [πάσχειν·
Αἰνῶς ἀθανατῃσι θεαῖς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Non erat indignum certe, tot funera Troas,
Tot mala pro tali Danaos tolerasse puella
Cœlicolis simili, formæ splendore, deabus.

ι'. Δοτέον μοι ἐκεῖνο τῷ λόγῳ. Ἀνέκειτο ἐπὶ στήλης νεοειδὲς τὴν ὄψιν γύναιον, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγον τὸ χαριέστατον [46], εἰς τούπίσω τὴν κόμην ἀναδούμενον, ἐπ' ἀμφότερα τοῦ μετώπου συνεστραμμένην, οὐχ ὑπεραιωρούμενον, ἀλλ' ὡς ἁπτὸν εἶη τοῖς ἐς αὐτὸ τὰς χεῖρας ἐκτείνουσι. Τούτου δὴ τοῦ μορφάσματος [47] ἡ δεξιὰ χειὶρ, μηδενὸς ὑπόντος ἐρείσματος, ἄνδρα ἔφιππον ἀφ' ἑνὸς ἱππείου ποδὸς ἐπὶ παλάμας ἀνεῖχεν. ὡς οὐδὲ σκύφον κεράσματος ἕτερος. Ἦν δ' ὁ μὲν ἀναόάτης σφριγῶν τὸ σῶμα, φραττόμενος θώρακι [48], κνημῖσι τὼ πόδε περιστελλόμενος, πνέων ἀτεχνῶς πόλεμον· ὁ δὲ Ἵππος ἀνίστη [49] τὸ οὖς ὡς πρὸς σάλπιγγα, ὄψηλὸς τὸν αὐχένα [50], τὰς ὄψεις δριμὺς, καὶ τὸν ἐκ τοῦ θυμοῦ δρόμον προφαίνων τοῖς ὀφθαλμοῖς· οἱ δὲ πόδες ἀνεφέροντο ἀέριοι τὸ πολεμικὸν ἐπιδεικνύντες σάλευμα.

10. Addatur et illud. Columnæ insidebat juvenili specie mulier, ipsum æmœnissimum ætatis florem referens (14), cujus coma retro colligata, ex utraque frontis parte contracta : neque adeo sublimis erigebatur, sed ita ut posset extensa manu facile tangi. Hujus porro statuæ dextra manus, nullo fulcro sustentata, equitem ab uno equi pede palma sustinebat, tanta facilitate, quanta ne scyphum quidem alius tolleret. Erat autem sessor robustus corpore, tectus lorica, tibiisque ocreatus, bellum plane spirans. Equus vero aures arrigebat quasi ad tubæ clangorem, alto collo, acri oculorum acie, atque oculis prodens iram ardoremque procurrendi ; pedes sublimes in aere ferebantur bellicum motum indicantes.

ια'. Μετὰ δὲ τὸ εἴκασμα τουτὶ ἄγχιστα τοῦ τῶν τετρώρων ἐφου καμπτῆρος, ὅς ἐπεκέκλητο τοῦ Ῥουσίου [51], ἁρματηλάται ἄνδρες ἀνεστήλωντο [52],

11. Post illam statuam proxime orientalem quadrigarum metam, quæ Rusii (i. e. rubri) nomine appellabatur (15), aurigarum statuæ 866 erige-

Variæ lectiones et notæ.

[32] B. omittit εἰς ἔρωτας. F. ἐς ἔρωτας. [33] F. ἀνθαλῶσθαι. [34] F. Αἰνειάδει. [35] C. B. et B. omittunt pronomen σε, quod recte additum est a Fabricio. [36] F. κατεάριναν. [37] F. ἐᾷς. [38] C. B. et B. καλλῶν. [39] F. παρεπέμφθεισαν. [40] C. B. λία sine iota subscr., quod nusquam in hoc cod. reperitur. [41] B. οὐ μέν. [42] B. Ἀρέας et F. Ἄρεως. [43] C. B. Ἄλλως τέ που. [44] F. τοιῇ ἀμφί. [45] Voces πολὺν χρόνον, quas Fabricius recte interposuit, omissæ sunt a C. B. et B. Cf. Il. Γ. 156-158. [46] F. αὐτὸ τὸ τῆς ἡλικίας ἄγων τὸ χαριέστατον. [47] B. μορφώματος. [48] In cod. et utraque editione legitur σώματι. Cum vero dubitari nequeat, hanc vocem librarii negligentiæ esse tribuendam, restitui θώρακι. [49] B. ἀνέστη. [50] C. B. et F. ὄψηλός τ' αὐχένα. [51] B. τοῦ Ῥυβίου. [52] B. ἀνεστηλῶντο.

(14) Fortasse hæc statua, qua Heynius (l. c. p. 28, 29) fortunam urbis repræsentatam esse indicat, ipsam certaminum, quæ in hippodromo fierent, fortunam indicabat.

(15) Loquitur Nicetas de Taraxippo, qui teste Pausania (VI, 20), in stadio quoque [illegible]

bantur, quasi programmata rhedariæ dexteritatis: situ manuum tantum non clare rhedariis præcepta dantes, quod ad metam accedentes, non oporteret habenas laxare, sed retrahendo frenum equos flectere, ac frequentius vehementiusque calcar addere, ut proxime metam conversi instantem adversarium cogerent latiorem circuitum decurrere, se postremum adventare, etiamsi velocioribus equis veheretur atque artem aurigandi probe calleret.

12. Enimvero hæc quoque addere visum est; quanquam in proposito non est omnia perscribere. Gratiosum spectaculum et artificio omnium pene mirabilissimum basis erat lapidea, cui impositum animal, quod eatenus nonnisi dubitanter bovem repræsentare judicavisses, quatenus brevissima cauda, neque tam amplis palearibus instructum erat cujusmodi sunt Ægyptii boves: neque item ejus ungula erat bisulca. Ipsum vero maxillis admotum tenebat aliud animal constrictu præfucans, quod toto corpore squamis muniebatur, ita asperis, ut sine læsione vix contingi posset. Putabatur autem alterum esse basiliscus; alterum vero, quod ad os illius admotum et constrictum tenebatur, pro aspide habebatur. Nec deerant qui conjectarent, alterum Niliacum bovem, alterum vero crocodilum esse (16). Ego vero nihil curo sententiarum varietatem. Dicam solum novum quodpiam **867** certandi genus in utroque spectatum esse; ita ut ambo malum inferrent et acciperent, utrumque adversarium conficeret et vicissim conficeretur, superaret et superaretur: ambo igitur vincebant et vincebantur. Nam alterum quidem, pro basilisco habitum, a capite usque ad calcem pedum intumescebat, atque æruginosum toto corpore ranæ colore viridius erat, quia virus totos animalis artus occupaverat et mortis colorem induxerat; in genu itaque flexum erat, oculorum acies exstincta, vitali fortitudine marcescente; imo vero æstimandum spectantibus relinquebat, jam diu mortuum lapsurum fuisse, nisi plantæ pedum sustinuissent ac per se suapte forma erectum servassent. Alterum item animal maxillis constrictum, jam remissius caudam movens, hianti ore, quod molaribus premeretur, contendere videbatur, ut a septo dentium et a morsu sese eriperet. Nec poterat tamen, quia cum humeris et anterioribus pedibus corporis partes, quæ caudæ junctæ erant, in horis hiatu continebantur maxillisque confixæ erant. Atque ita sese illa mutua cæde conficiebant,

A τῆς διφρευτικῆς προγράμματα δεξιότητος, μόνον ουχὶ διαπρυσίως τῇ διαθέσει [53] τῶν χειρῶν τοῖς διφρηλάταις παρεγγυώμενοι [54] ὡς χρὴ προσπελῶντας τῇ νύσσῃ μὴ ἐφεῖναι τὰ χαλινὰ, ἀλλ' ἐγκλίνειν ἀνασειρασμῷ τοὺς ἵππους καὶ συνεχεῖ καὶ σφοδροτέρῳ χρῆσθαι τῷ μύωπι, ὅπως περικλώμενοι, τῆς νύσσης ἐχόμενοι [55], ἐῶσι τὸν συντρέχοντα [56] ἀντίπαχνον τὴν ἐκ περιόδου [57] ἐλᾶν καὶ ὕστατον ἔρχεσθαι, κἂν ἵππους δρομικωτέρους ἡνιοχῇ καὶ [58] τὴν ἀμιλλητήριον τέχνην ὁρᾷτο [59] εὐπαίδευτος [60].

ιβ'. Ὁ δὲ λόγος καὶ ἄλλο τι προσθήσει [61] τοῖς εἰρημένοις· οὐδὲ γὰρ συγγράψασθαι τὰ πάντα προὔθετο. Χάριεν τὴν θέαν καὶ τὴν τέχνην μικροῦ τῶν πάντων θαυμασιώτερον βάσις ἦν λιθίνη, καὶ ἐπ' αὐτῆς χαλκήλατον ζῷον, παρὰ τοσοῦτον [62] B οὐκ ἀναμφήριστον [63] βοῦν εἰκονίζον, παρ' ὅσον βραχύκερκον ἦν, μηδὲ βαθεῖαν καθεικὸς [64] φάρυγγα, οἵαν οἱ Αἰγύπτιοι βόες τρέφουσι, μήτε μὴν [65] χηλαῖς ὁπλιζόμενον. Συνεῖχε δὲ τοῦτο ταῖς γένυσι καὶ εἰς πνῖγμα συνέθλιβε ζῶον ἕτερον, δι' ὅλου τοῦ σώματος λεπίσι θωρακιζόμενον οὕτω τραχείαις, ὡς καὶ ἐν χαλκῷ λυπεῖν τὸν ἁπτόμενον. Ἤδετο δὲ τὸ μὲν βασιλίσκον εἶναι, τὸ δὲ ἀσπίδα, τὸ συμμαρπτόμενον τούτου τῷ στόματι· οὐκ ὀλίγοις δὲ τὸ μὲν Νειλῷος βοῦς, τὸ δὲ κροκόδειλος εἶναι εἰκάζετο. Ἐμοὶ μὲν οὖν οὐ μέλον τοῦ τῶν δοξῶν ἀνομοίου [66], εἰπεῖν δὲ τὸ καινήν τινα τὴν [67] πάλην ἀμφότερον τίθεσθαι, καὶ δρᾶν ἐν μέρει καὶ πάσχειν κακῶς ὑπ' ἀλλήλων ἑκάτερα, ὀλλύναι τε καὶ ὄλλυσθαι, καὶ κρατεῖν ἐν ταὐτῷ [68] καὶ κρατεῖσθαι, καὶ νικᾶν ἄμφω καὶ ὑπ' ἀλλήλων καταπαλαίεσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ὁ καὶ φημιζόμενος βασιλίσκος διῳδήκει ἅπαν ἐκ κεφαλῆς ἕως C καὶ αὐτοῦ τοῦ τῶν ποδῶν πέλματος [69], καὶ κατιωμένῳ ὅλον τὸ σῶμα καὶ ὑπὲρ τὸ βατράχειον [70] χρῶμα ἐχλώριζε, τοῦ φαρμάκου διαδραμόντος τὴν τοῦ ζῴου ξύμπασαν διαρτίαν καὶ εἰς θάνατον χρώσαντος· εἰ γόνυ τοίνυν συνίζανε, τὸ ὄμμα ἔσβεστο τῆς ζωτικῆς ἐκμαρανθείσης δυνάμεως. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐδίδου τοῖς ὁρῶσι δοξάζειν ὡς πάλαι ἂν ἀνατέτραπτο νεκρωθὲν, εἰ μὴ τῶν ποδῶν αἱ βάσεις ὑπεῖχόν τε καὶ πρὸς στάσιν ὑπανεῖχον ὄρθιον. Ἦν δὲ καὶ θάτερον ὁμοίως, τὸ ταῖς γένυσιν ἐνισχόμενον, βραχὺ μὲν τὸ οὐραῖον ἀσπαῖρον, μέγα δὲ κεχηνὸς τῷ ἀπάγχεσθαι τῇ τῶν γομφίων ξυνοχῇ· καὶ ξυντείνεσθαι μὲν ἐῴκει καὶ ὁρμᾷν πειρᾶσθαι τοῦ τῶν ὀδόντων ἕρκους διεκδῦναι καὶ διεκπεσεῖν τοῦ χάσματος. D οὐκ ἴσχυε δὲ, ὅτι τὰ μετὰ τοὺς ὤμους εὐθὺς καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ἐμπροσθίους, καὶ ὅσα τῷ οὐραίῳ συνῆπτοντο μέρη τοῦ σώματος, ἡ τοῦ στόματος ξυνεῖχε διάστασις [71] καὶ ταῖς γένυσιν ἐνεπείρετο. Καὶ τὰ

Variæ lectiones et notæ.

[5] B. θέσει. [54] F. παρεγγυόμενοι. [55] C. B. et editt. ἐχόμενα. [56] B. συνέχοντα. [57] B. τὴν ἐν περιόδου (περιόδῳ). [58] Fortasse legendum est: ἵνα. . . . . ὁρᾷτο ἀπαίδευτος. « Lachmann ». [59] F. ὁρᾶτω. [60] It. C. B. et editt. ἀπαίδευτος. [61] F. προσθέσει. [62] F. τοιοῦτον. [63] C. B. ἀναφήριστον; B. et F. ἀναφώρι στον. [64] B. κατ' εἰκός. [65] B. μέν. [66] F. ἀνομίου. [67] F. omittit τήν. [68] B. ἐν ταύτῳ. [69] Ex emendatione Bekkeri. C. B. et editiones posuerunt τέλματος. [70] B. ὑπὲρ βατράχειον. [71] Fortasse διάτασις Bekker.

erat rubri coloris (πέτρα ὑπὲρ τῶν ἵππων τὴν καμπὴν ἑστηκυῖα χρόαν πυρρά). Cf. Aloysii Hirt. *Histor. architecturæ*, III, p. 146.

(16) Vid. Heyn. l. c. p. 38.

μὲν οὕτως ἦσαν ὑπ' ἀλλήλω νεκρούμενα, καὶ κοινὴ μὲν ἄμφοῖν ἡ ἄμιλλα, κοινὴ δὲ καὶ ἡ ἄμυνα, [72] ἰσοπαλὴς δὲ ἡ νίκη, σύντροχος δὲ καὶ ὁ θάνατος. Ἐμοὶ δ' ἔπεισιν [73] εἰπεῖν ὡς τὸ φθείρεσθαι παρ' ἀλλήλων καὶ σὺν ἀλλήλοις ἀπάγεσθαι τὴν ἐς θάνατον τὰ τῶν κακῶν κηρεσιφόρα καὶ ἀνθρώποις ὀλέθρια μὴ μόνον ἐν εἰκόσιν εἴη [74] διατυποῦσθαι, ἢ καὶ τοῖς ἀλκιμωτέροις τῶν ξώων τοῦτο ἐπισυμβαίνειν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἔθνεσι [75] συχνάκις γίνεσθαι, ὁποῖα τοῖς Ῥωμαίοις ἡμῖν ἐπεστράτευσε [76], φονῶντα κατ' ἀλλήλων [77], ὁλλύμενα δυνάμει Χριστοῦ τοῦ διασκορπίζοντος ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα[78], καὶ μὴ χαίροντος αἵμασιν, ὃς καὶ δίκαιον ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον δείκνυσιν ἐπιβαίνοντα, καὶ λέοντα καταπατοῦντα καὶ δράκοντα.

A ac commune certamen erat et æqualis utrinque victoria, par exitium. Mihi autem in mentem subit dicere, mutuas cædes, et 868 lethifera pernicioseque ad exitium vergentia mala non solum in imaginibus exprimi posse, neque apud robustissima solum animalia contingere, sed etiam apud gentes plerumque, quæ nobis Romanis bellum intulerunt; illæ scilicet mutuam adversus se ipsas cædem sectantes, periere virtute Christi dissipantis gentes, quæ bellum volunt, neque sanguine gaudentis, qui etiam justum super aspidem et basiliscum ambulantem exhibet, et conculcantem leonem et draconem.

Variæ lectiones et notæ.

[72] Verba κοινὴ usque ad ἄμυνα omissa sunt a B. [73] B. δὲ ἔπεισιν. [74] F. ἔτι. [75] F. ἔθνεσιν. [76] F. ἐπιστράτευσε. [77] B. et F. φονοῦντα καὶ κατ' αλλήλων. [78] B. ἔθνη καὶ τοὺς πολέμους.

CHRONOLOGIA NICETÆ.

QUÆ ANNORUM AB EO DESCRIPTORUM.

et rerum sub impera:oribus gestarum seriem paucis indicat (auctore FABROTO).

—

Anni Christi.	Res gestæ.	Anni imperatorum Orientis. JOANNES COMNENUS.	Occidentis. HENRIC. QUINTUS.
	Imperator ALEXIUS COMNENUS, anno imperii 37, mense 4 cum dimidio, 15 die Augusti vita functus est. Nicet. pag. 6.		
1117	Huic successit JOANNES COMNENUS Filius, in quem proceres et cognati conspirant. Conjuratos clementer tractat. 7, 8.	1	11
1118	Expeditiones adversus Persas. 9.	2	12
1119		3	13
1120		4	14
1121	Scythas arte profligat. 10.	5	15
1122	Contra Triballos, quos alii Servios dicunt, expeditionem init. Quatuor filios. Manuelem præsertim natu minimum, ad dignitates publicas evehit. 11, 12.	6	16
1123	Hunnicum bellum. 12.	7	17
1124	Traducto in Orientem exercitu de Persarmeniis debellatis triumphat. 13.	8	18
1125	Persarmenios denuo aggreditur, et bello fatigatos pacem petere cogit. Gangram expugnat, quam Persæ paulo post capiunt. 14.	9	19
1126	In Ciliciam movet. Bacam castellum munitissimum et Anabarzam expugnat. 15.	10	Moritur HENRIC. LOTHAR. SAXO. 1.
1127	Profectus in Cœlesyriam cum Raimundo et Antiochenis amicitiam init. Pizæos deditione recipit, Phærepum expugnat, et variam Martis aleam experitur. 18.	11	2
1128	Istrium et Sezerim debellat, et Persarum Iconiensium insidiis elusis Byzantium redit. 19.	12	3
1129	Fratre ISAACIO COMNENO in gratiam recepto, novas expeditiones in Persas suscipit. 21, 22.	13	4
1130	Tyrannum Trapezuntium invadit. 22.	14	5
1131	Persas bello fatigat. 23.	15	6
1132	Dum Neocæsaream obsidet, JOANNES COMNENUS nepos ad Sultanum Iconiensem deficit. 24.	16	7
1133	Iterum in Persas movet. 24.	17	8
1134	Phrygiam prætervectus provincias et finitima oppida rectius constituere studet, et perduelles quosdam bello frangit, 25.	18	9
1135	Alexius et Andronicus JOANNIS COMNENI filii morbo pereunt, patre in bellis externis occupato. 25.	19	10
1136	In Isauriam proficiscitur, ac provinciam ordinat. 26.	20	11
1137	Iter in Syriam intendit, ut Latinos Antiochia pellat. 26.	21 Moritur LOTH.	12
1138	In itinere moras nectens ut Syros et Cilices in suas partes pertraheret, adventum suum Antiochenis denuntiat. 26.	22 CONRAD. TERTIUS	1

1139	Spe sua frustratus Antiochena suburbia diripit et vastat. Inde ad Cilicum fines deflectit. 26.	23	2
1140	Venatum egressus, manu ad digitum venenatæ sagittæ illapsu strictim læsa, veneno celeriter usque ad vitalia progressa non multo post abit e vita, Manuele filio juniore imperii hærede relicto. 27, 28.	24 Moritur	3 JOANNES COMNEN.
1141	Manuel Comnenus patri succedens Isaacium fratrem natu majorem in monasterio includit. Opera Joannis Axuchi et a Byzantinis expetitur ac suscipitur. 34.	MANUEL COMNEN. 1	4
1142	A Michaele patriarcha coronatus cum fratre Isaacio reconciliatur et in Persas movet. 36.	2	5
1143	Iterum Persicam expeditionem suscipit, et rem gerit vario eventu. 37.	3	6
1144	Alemannam heroïnam uxorem ducit. Rei publicæ suscipit curam, Cancellario et supremo Quæstore constitutis. Vectigalia nautica in fiscum refert. 37, 38.	4	7
1145	In aula Manuelis rerum vicissitudines, et Styppiotæ cujusdam mirabilis prosperitas. 39, 40.	5	8
1146	Laudata Manuelis administratio et virtutes principe vero dignissimæ. 40.	6	9
1147	In præclaro instituto non diu permanet, sed ex liberali et clemente fit tenax et austerus. 40.	7	10
1148	Alemannorum expeditio Hierosolymitana. Huic Alemannorum exercitui Manuel varias struit insidias, quas Conradi exercitus superat. 41, 42.	8	11
1149	Exercitus Christiani luctuosa clades. Reliquias Græci fraude, ferro, veneno persequuntur. Calx farinæ militum admista, moneta jussu Manuelis adulterata in Alemannorum perniciem. 43, 44, 45.	9	12
1150	Atrox pugna et illustris victoria a Conrado de Turcis reportata. 47, 48.	10	13
1151	Rogerius rex Siciliæ bellum Græcis infert magno cum successu. 49.	11	14
1152	Manuelis expeditio contra Siculos, Corcyræ oppugnatio et tandem deditio. Inter Græcos et Venetos seditio cruenta. 51, 52. [Cognomine Ænobarbus	Moritur CONRAD. 12 sive	FRIDERICUS I. Barbarossa. t.
1153	Irritus in Siciliam Manuelis conatus. Serviam populatur. Michael Palæologus adversus Siculos rem feliciter gerit. 60, 61.	13	2
1154	In Servios et Hungaros expeditiones Manuelis et triumphus. Cujus præfecti cum Scythis et Siculis infeliciter pugnant. 61, 62.	14	3
1155	Cum Rogiero Siculo pacem iuit: paulo post autem inimicitiæ inter eos recrudescunt. 64, 65.	15	4
1156	Bellum Hungaricum. Hunnorum grassationes. Incestuosa Manuelis et Andronici vita. 67, 68.	16	5
1157	Copiæ Græcorum a Turcis cladem accipiunt. Styppiota calumniis oppressus excæcatur. 72, 73.	17	6
1158	Turcicæ grassationes. Sultanus Iconiensis ad Manuelem confugiens magnifice excipitur. Utriusque artes. 76, 77.	18	7
1159	Iconii seu Turcarum Sultanus Manuelis liberalitate onustus, domum reversus fidem fallit; unde vastationes et clades mutuæ. 79, 80.	19	8
1160	Hunnis Manuel bellum indicit. Andronici tragœdia nova. Is tandem Manueli reconciliatur. 83, 84, 85, etc.	20	9
1161	Pannonicum bellum. Zeugmini recuperatio. Varia belli facies. 87, 88.	21	10
1162	Bellum adversus Serviæ despotam. Andronici mala mens. Rem gerit infeliciter cum Toruse Armen. 89, 90, 91.	22	11
1163	Andronici scelerati principis ob vagas libidines pericula et errores. 91, 92.	23	12
1164	In domo Manuelis tragœdiæ, cujus primarii actores Alexius protostrator et nonnulli magi. Nova castra in Asia condit Manuel. 93, 94, 95, etc.	24	13
1165	Hungaricum bellum, cui Andronicus præficitur. De Pannoniis superatis Manuel triumphat. 98, 99, etc.	25	14
1166	Bellum contra Servios, quorum statum suo arbitratu immutat. 103, 104.	26	15
1167	Ægyptiaca expeditio cum classe ducentarum navium, Amerigo Hierosolymorum rege auxilia pollicente. Tamiathi obsidio. Re infecta Græca classis domum repetens dissipatur. 105, etc.	27	16
1168	Sarraceni cum Manuele pacem firmant. Nascitur Manueli Alexius filius imperator designatus. Manuelis gener Pannoniæ regnum occupat. 110.	28	17
1169	Mariam filiam dat uxorem Marchionis Montisferrati filio. Venetos in Græcia vexat. 111.	29	18
1170	Veneti Græcos bello fatigant. Manuel restitutis rebus ablatis fœdus cum Venetis renovavit. 112, etc.	30	19
1171	De bello Persis inferendo Manuel cogitat, Doryleoque et Sublæo instauratis se ad bellum aperte accingit. 114, 115.	31	20
1172	Sultani pacem petentis spreta legatione, iter ingressus Manuel insigni clade afficitur, multis suorum millibus et illustrissimis quibusdam cognatis desideratis. Sultanus ultro Manueli pacem offert, unde reliquiis Græcorum salus. 116, 117, etc.	32	21
1173	In reditu Persæ Græcos infestant. Manueli conditionibus pacis minime *satisfacienti* Sultanus bellum infert. 124, 125.	33	22
1174	*Per legatos Manuel* Sultani exercitum prædo onustum cædit et ad *internecionem delet.* 125, 126.	34	23
1175	*Alia Manuelis in Persas* expeditio, infelici cum eventu Turci Claudio*polim a Græcis protectam* frustra oppugnant. 126, 127.	35	24

1176	Papam et Italos Manuel contra Fridericum Cæsarem concitat. Ancona Manueli favens et perduellis a Friderico obsidetur. 129, 130, etc.	36	25
1177	Bellis vario eventu confectis, disciplina politica et domestica pluribus modis enervata, Manuel illotis manibus theologiam tractat, de præcipuis fidei Christianæ articulis temerarie definiens. 135, 136, 137, etc.	37	26
1178	Dum curiose agere pergit et circa Mahumetis blasphemias insanit, quas etiam edicto confirmat, in morbum incidit, et ab astrologia dementatus quantum potest reluctatur, tandem cuculla indutus vita excedit, anno 38 imperii nondum plane absoluto. 142, 143, 144.	38 MANUEL moritur.	29
1179	Sub Alexio puero turbæ publicæ et cruenta seditio Cpoli. 146, 147, etc.	AL. MAN. FIL. 1	30
1180	Andronicus Comnenus imperium affectat, et horrendis dolis in nobiles quosque grassatur ; præcipuos aulicos ferro et veneno interficit. 158, 159, etc.	2	31
1181	Persarum in Oriente grassationes. Joannes Comnenus arma movet in Andronicum, qui nefariis artibus imperatricem Alexii Comneni matrem interfici curat. Aulicorum ignavia et summa improbitate imperii particeps salutatur. deinde legitimo principi Alexio præfertur, quem paulo post imperio et vita crudeliter spoliat. 169, 170, 181, etc.	3 ALEXIUS interficitur.	32
1182	Andronicus libidine et furore percitus in Nicæenses et Prusaenses sævit. Isaacius Comnenus Cyprum occupat. Tragœdiæ domesticæ Andronici. Siculi expeditionem parant in Græcos. Trypsychus tyrannidis Andronici minister volubili quadam rerum vicissitudine eversus excæcatur. 178, 179, 180, etc.	ANDRONICUS COMNENUS. 1	33
1183	Siculi Thessalonica capta et direpta Cpolim petunt. Andronicus parum feliciter resistit. Ejusdem in apparatu belli multiplicia errata et novæ tragœdiæ, quarum primaria magiæ studium. Tyrannidis satellite quodam interfecto, populus Cpolitanus in Andronicum insurgit et Isaacium Angelum imperatorem designat. Ex fuga Andronicus retractus, a plebe miserabiliter exagitatus atrocissimis suppliciis interficitur, postquam per biennium imperasset. 203, 204, 205, etc.	2 ANDRONICUS interficitur.	34
1184	Isaacii Angeli commoda initia. Expeditio contra Siculos, qui profligantur ducibus captis. Andronici filii, et Alexius Comnenus belli fax, excæcantur. Siculæ classis calamitates. Isaacius inconstans apparet. 228, 229, etc.	ISAACIUS ANGELUS. 1	35
1185	Sultanus Iconiensis bellum instaurat. Blachorum defectio. Calamitosa in Cyprum expeditio. Blachos Isaaci indulgentia confirmat. Infeliciter geritur bellum adversus Blachos. 236, 237, etc.	2	36
1186	Branas Alexii imperium invadere conatur, et tandem in pugna interficitur. Seditiosis ignoscit Isaacius. Byzantina suburbia direpta cremantur; unde inter Græcos et Latinos conflictus. 240, 241, etc.	3	37
1187	Isaacii in Blachos expeditio infelix. Theodorus Mangaphas imperium affectat, sed a Sultano proditus in carcerem conjicitur. 252, 253, 254, etc.	4	38
1188	Friderici Barbarossæ in Palæstinam expeditio. Legati vecordes Fridericum et Isaacium committunt. Ecclesiasticum statum turbat Isaacius. Græci fugantur ab Alemannis. Turcarum clades ad Iconium. Friderici submersio. Filio ejusdem mortuo Alemanni domum redeunt. Francorum et Anglorum expeditio in Palæstinam. 257, 258, etc.	5	39 FRIDERICUS perit in aquis.
1189	Isaacii familia et diuturni imperii imaginatio. Pseudalexiorum et Basilii Chozæ seditiones cruentæ. Procerum nonnullorum supplicia. 268, 269, etc.	6	HENRIC. sextus. 1
1190	Bellum Blachicum Isaacio infaustum, qui tamen falsam jactat victoriam et inanes magnarum rerum imaginationes. 274, 275, etc.	7	2
1191	Scytharum et Blachorum grassationes. Servii debellantur. Repressis Blachis Constantinus Angelus affectat imperium, sed a Bataze derisus et proditus a milite excæcatur. 277, 278, 279, etc.	8	3
1192	Isaacii vecordia. Theodori Castamonitæ potentia et interitus. Rem publicam et aulam variis modis corrumpit Isaacius. 280, 281, etc.	9	4
1193	Blachicum bellum instaurare studet. Frustra monetur de fratris insidiis. A fratre Alexio paulo post oculis et imperio privatur. 286, 287, etc.	10 ISAACIUS ANGELUS excæcatur.	5
1194	Alexius Angelus Comnenus rei publicæ cura posthabita genio indulget. Seditionibus variis exagitatus seditiosos opprimit. 291, 292, etc.	ALEXIUS COMNEN. 1	6
1195	Blachi conditiones pacis aspernantur et adversus Græcos prospere agunt. 299, 300, etc.	2	7
1196	Persæ Græcos bello infestant. Ammerigus Friderici Barbarossæ filius tributum exigit ab Alexio, qui sepulcra violat. 304, 305, etc.	3	8
1197	Turbæ in aula Alexii, cujus cognati vendunt omnia. Imperatrix adulterii accusatur, monacha fit, deinde revocatur. Dejicitur de gradu Constantinus quidam primarius aulicus. 311, 312, etc.	4	9
1198	Iconiensis Sultanus Græcis damna infert. Alexii futiles ad bellum apparatus. Miserrimus imperii status, et Scytharum in Thraciam irruptio. 319, 320, etc.	5	10 HENRIC. moritur.
1199	Alexii contra Blachos irrita expeditio. Scytharum incursio in Macedoniam. Controversiæ inter Græcos de eucharistia. Imperatrix res futuras profana curiositate investigat. 325, 326, etc.	6	PHILIPPUS et OTTHO. 1
1200	Variis *seditionibus et turbis* Oriens concutitur. Tragœdiæ Cpoli. Legi,	7	2

Comneni Crassi, Spiridonacæ seditiones, quas Alexius reprimit. Mysi Constantiam et Varnam expugnant. 337, 338, etc.

1201 Stolidus Alexius ab Isaacii Angeli insidiis non sibi cavet. Veneti contra Græcos bellum parant. Isaacii filius cum Veneta classe se conjungit, quam Alexius ridet. Cpolis obsidetur, expugnatur et incenditur. Alexius imperio spoliatus Debeltum profugit. 346, 347, etc.

1202 Luctuosissimus Cpol. status. Rapinis, ferro et incendiis Latini grassantur, quibus Alexius Ducas Murzuflus resistit. Seditio in Isaacium et Alexium Angelos. Isaacio animam agente Murzuflus Alexium Angelum arte eludit, et paulo post, alio imperii æmulo oppresso, vita spoliat. 385, 386, etc.

Murzuflus bellum parans a Latinis fugatur, qui Cpolim oppugnant, expugnant, incendio novo deformant, lacerant, et diripiunt. 364, 365, etc.

1203 Balduinus laudatus princeps imperium instaurat pro virili, hostes bello fatigat. Diræ seditionum, pugnarum et oppugnationum facies, in quibus Latini, Græci, Blachi, Scythæ mutuis certaminibus atteruntur. Murzufli miserabilis interitus. Multarum urbium Græcarum excidia, aliarum variæ calamitates. In varias tyrannides universa Græcia distrahitur, Balduino a Scythis interfecto, cui Henricus frater succedit. 386, 387, 388, etc. usque ad finem operis.

8 3

ALEXIUS Imperator spoliatur.

ISAACIUS 4
ANG. cum ALEX. 6. mens. dies 8 XIUS DUCAS MURZ mens. 2. dies 6. ciditur.

BALDUINUS FLAND. perat menses II. I terfect. a Scythis Huic succedit HENRIC frater.

FABROTI GLOSSARIUM

IN QUO VOCABULA GRÆCO-BARBARA EXPLICANTUR.

A

Ἀγάπη pax, fœdus, dilectio, charitas, p. 341, c. πάρεδάθησαν αἱ σπονδαί· codex Græco Barbarus ἀγάπαι, ut pag. ead. b. τελεσθείσης τῆς ἀγάπης, in puriore Græco τῆς εἰρήνης. Theophanes in Leone : ἡ ἄπαρχῆς ἡμῶν ἀγάπη μὴ διαλυθῇ. Anastasius : *prisca charitas nostra non solvatur*. Alio sensu ἀγάπη accipitur p. 319, b. et cum absentes in litteris sic compellabant, ἀγάπη σή. B. Chrysostomus 1, de Providentia : Τοσαύτην ἡμῖν κατέχει τὴν ἀχλὺν ὅσην ὁ δαίμων οὗτος τῇ ἀγάπῃ νῦν σῇ. Adde ejusdem epistolam ad Innocentium Romæ episcopum. Interpres canonum Ecclesiæ Africanæ : Τί ἀρέσκει τῇ ὑμετέρῳ μακαριότητι. In Regio exemplari ἀγάπῃ. Sic Latinis *charitas tua*, ut in epistola synodi Constantinopolitanæ missa ad Occidentales, ex interpretatione Epiphanii Scholastici Tripertitæ lib. IX : *Concurreramus in urbem Cpolitanam causa litterarum ad nos missarum a vestra charitate*, Græce παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιατητος, Theodoreti Eccles. Hist. lib. v, cap. 9, ut Chrysostomi epistola 4, et in Epistola Damasi ad Orientales : *Quoniam apostolicæ sedi reverentiam debitam charitas vestra distribuit*. Græce ἡ ἀγάπη ὑμῶν, d. l. cap. 10. Felix III Papa epistola ad Thalasium Archimandritam CP : *Post factas litteras, quas per filios nostros religiosi propositi viros dilectioni tuæ misimus contradendas, ne quid minus pro catholicæ fidei custodia diligentior cura prospiceret, charitatem tuam duximus admonendam.*

Ἄγουρα, ὄμφακες, Pag. 273 d uvæ acerbæ, uvæ immaturæ. Hodie etiam Græco Barbaris ἄγουρος est ἄωρος, immaturus.

Ἀκουμβίζειν, ἀκούμπισμα. Pag. 351 d μηδεμιᾶς *ἀρωγῆς*, etc. alius codex : Μέχρι καὶ τῶν τειχῶν *ἀκουμβίσαι τῆς πόλεως ut ipsis muris imminere et incumbere videretur*; [pag. autem 325 pro ἀπρόσμαχον οἰκητήριον alius codex habet ἀκούμβισμα ὀσπίτιον ἄφρόντιστον. Et verti potest, asylum hospitium tutissimum, ut p. 201 pro στόμα τ συγκλήτου πρὸς Ἀνδρονίκου καλούμενος in *alio* co dice legitur σύμβουλον καὶ ἀκούμπισμα τοῦτον ἔχω Ἀνδρόνικος. Vertunt, *cujus consitium et tutissimum esset*. Vel dicas, *cujus consilio totus innitebatur Andronicus, a cujus consilio totus penderet*. Nam etiam hodie ἀκουμβίζω est suffulcio, ἀκούμπισμ innitor, ἀκούμπισμα adminiculum, fulcrum. ἀκουμβιστήριον ξύλον in cedice Græco-Barbaro σκίπων in puriore Gr. p. 86. Gloss. ms. D. Cancellarii : Ἀκούμπω παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἀνακίπτω, ὅθεν καὶ τὰ ἀκούβιτα ἐκτάζων, ἐξανιστάμενος. ἀκούβιτον pro accubitu seu recubitorio. Gloss. Ἀκούβιτα, στρωμναὶ μαλάκαι εἰς ὕψος μέναι. Αὗται δὲ τρυφῆς καὶ βκαλείας εἶσιν. compositum ἐπακομβίζειν inniti. Auctor Græc Barbarus ἐπακομβίζων γόνατον πρὸς τῆς χειρός.

Ἀλαμανικόν. Pag. 338 a, tributum quod pend batur Alemannis.

Ἀλλακτόν. Pag. 212 d codex CB (i. e. *Græc* Barbarus) διὰ μαγκλαβίων. Quid sint μαγκλάβ vide infra in ea dictione. Basilica, lib. LX, tit. cap. 84 : Ὁ ἔχων γυναῖκα καὶ πορνεύων διὰ δώδε ἀλλακτῶν σωφρονιζέσθω *duodecim allactis castigetu* Sic vertit Cujacius : *Duodecim ictibus fustium c stigetur*.

Ἄλογον equus. Pag. 19 d, ἵπποις ὠκύποσιν ἐπ χούμενοι· codex GB ἀλόγοις. Et p. 331 d μὴ πολε στηρίῳ ἵππῳ ἔποχον ὦν· codex GB ἀλόγῳ ὁποστελλόμ Theophilus Alexandrinus in concione, cujus rei hom similis sit : Τὸν μὲν ἵππον ἀπωλέσαμεν, διὰ τί τὸ καθημερινὸν νόμισμα ἀπολέσομεν ; ἐφ' ὅσον ἄλογον μόναν ἐφόνευσε, καὶ νοὺς ἀνθρώπους οὐ βλ πτει. Et pag. 8 edit. Morellianæ : Ὁ δοῦλος τῷ

ἠγοράσθη, καθάπερ καὶ τὸ ἄλογον. Paulus in l. si- A quis 17 D. instit. act. si quis mancipiis vel jumentis pecoribusve emendis vendendisque præpositus sit. Basilica, lib. XVIII, tit. I, cap. 17: Ὁ προστήσας τινὰ πιπράσκειν καὶ ἀγοράζειν δούλους ἢ ἄλογα. Et lib. XX, tit. I, cap. 30 § 2: Ὁ μισθωσάμενος ἄλογου. Leo Tactic. cap. 10 § 15: ἔχειν τὴν τῶν ἀλόγων ἀποτροφήν. Vide Glossiarum ad Cedrenum.

Ἄμβων ambo, suggestus, pulpitum, p.293 c. εἰς τὸν ἱερὸν ἀνάσταθμον ἀνιών: cod. GB εἰς τὸν ἄμβωνα. Joannes Cantacuzenus lib. I, cap. 41: ἄνεισιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ὁ πατριάρχης τῶν ἀδύτων ἐξιών. Anna. Comn. Alexiad. V: ὁ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτὰ τὰ κεφάλαια τὸν Ἰταλὸν ἀναθεματίσαι ἐπ' ἄμβωνος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσεν. Vide Theophylactum Simoc. Hist. Mauric. lib. VIII, cap. 10 Glossarium ms. ὀκρίβας ὃ ἄμβων. Grisconius Breviarii Canonum cap. 166, de his qui debeant in ambone, id est in pulpito, psallere. Vide Glossar. ad Cedrenum.

Ἀμηρᾶς Ameras. Pag. 21 a, auctor GB ὁποῦ ἔχουν εἰς τὴν πίστιν τῶν, καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν. Vide ad Cedr.

Ἄμπαρ. p. 21 a *ambar*. Genus aromatis. V. Meursium.

Ἀνακαρά p. 243 a, μετὰ βυκάνων καὶ σαλπίγγων cum buccinis et tubis: codex GB ἀνακαράδων. Auctor GB παίζειν τρουμπέτες ὄργανα τουμπάκι' ἀνακαράδες.

Ἀντίναυλον p. 312 c., census nautis impositus. Vide Meursium.

Ἀπελατίκιον clava. Pag. 102 c. ἐκ σιδήρου κορύνας· codex GB ἀπελατίκια. V. Meurs.

Ἀπεντεῦθεν confestim pag. 115 b. Anna Comn. Alex. V: Καὶ τὰ μὲν δόγματα ἀπεντεῦθεν ἀναθεματίζεται. Sæpe occurrit in Basilicis, ut cum libertatem directo datam Græci reddunt ἀπεντεῦθεν δοθεῖσαν, quia statim competit et sine hæredis facto.

Ἀπόκρεως carnisprivium, pag. 329 a. Anna Comnem. Alexiad. lib. VIII: Κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Ἀπόκρεως. Dixi ad Cedrenum.

Ἀποκρισιάριος legatus pag. 41 c. idem p. 41: Τοῖς τε γὰρ πρέσβεσι· codex GB ἀποκρισιαρίοις. Joannes Moschus Limonarii cap. 88: ὅτι ἀποκρισιάριος ἦν κοινοβίου τῶν μερῶν Ἀπαμίας. Manuel Moschop. περὶ σχεδ. πρέσβυς ὁ ἀποκρισιάριος. Papias: apocrisiarius legatus. Vide ad Cedrenum. D

Ἄρκλαι, p. 88 b., machinæ extra muros urbis prominentes. V. Meurs. Basilica autem arcam ἄρκλαν vertunt, lib. VIII, tit. 2, cap. 101, et Cyrillus ad l. 19 § 1 D. loc. Basil. tit. 1 c. 19. Leo Grammaticus: Καὶ τὰς λεγομένας ἄρκλας ἐν πᾶσι κατεσκεύασεν τοῖς ἐμβόλοις, ἀργύριόν τε κατὰ μῆνα τοῖς ἐνταῦθα κατακειμένοις πίνησι δίδοσσαι.

Ἅρματα arma, pag. 42, 122, 246. Leo Grammaticus: πάντες γὰρ τὰ ἅρματα καὶ τὰ λωρίκια ἔρριψαν εἰς τὴν ὁδόν. Auctor GB: καὶ ὁ Χριστὸς ὑποὺπαθεν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν σταυρὸν μᾶς ἔδωκεν ὅπλον καὶ μέγαν ἅρμα εἰς τὸ νὰ νικοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς ὁρατοὺς ἀοράτους. Glossarium ms. ἔντεα τὰ ὅπλα ἢ τὰ ἅρματα. Etymologicum Magnum: ἅρμα παρὰ Ῥωμαίοις ὅπλα ἢ δόρυ, ἀσπίδα καὶ θώρακα. Vide ad Cedrenum et Glossarium Nomicum.

Ἀρχιζούπυνος p. 61 d, qui apud Cpolitanos πρωτοβεστιάριος. V. Meursium.

Ἄσημον argentum p. 344. Theophanes in Heraclio: Καὶ ἄσημον καὶ ὁλοσηρικὰ ἱμάτια. Glossarium manu exaratum: Ἀσήμιον ἄργυρος. Dixerunt igitur ἄσημον, ἀσήμιον et ἀσήμιν. Auctor GB: Αἰθομαργαριτάρια ἀσήμιν καὶ χρυσάφιν. Plerumque autem pro argento non signato. Moschop. Περὶ σχεδ· ἀσημον ἀργύριον τὸ μὴ κεχαραγμένον.

Ἄσπρον album, pag. 223. Chronicum Alexandrinum: Φορέσας στέφανον Ῥωμαίων καὶ χλαμύδην ἄσπρην. Anastasius Bibliotecarius in Hist. Eccl. *portavit coronam et chlamydem imperatoriam albam*. B Theophanes dixerat χλαμύδα βασιλικὴν ἄσπρην. Scholium ad oram Timæi Locri περὶ ψυχᾶς κόσμῳ καὶ φύσιος, in regio ms.: Σταγών ἐστιν ὁ λεγόμενος ὀρείχάλκος ἤτοι τὸ ἄσπρον χάλκωμα. Auctor GB ἄσπρον ὡσὰν τὸ γάλα· Hinc ἀσπρίζειν in codice Nicetæ GB, quod est λευκαίνεσθαι. Est et nummi genus. Nicetas p. 265 c, διακοσίους etc.: codex GB ἄσπρα. Astrampsychus in Πυθαγορικῷ λαξευτηρίῳ· Δῆλοι δὲ καὶ περὶ ἀσπρῶν εἶναι ταῦτα ἐν κιβωτῷ ἢ βαλαντίῳ ἢ σάκκῳ, Rationale imperii sub imperatore Alexio Comneno: Τὸ μὲν χάραγμα νόμισμα διὰ τραχέων ἄσπρων νομισμάτων ἀπαιτεῖσθαι. Cyrillus patriarcha CP. contra Jud. Ἔστειλε γράμματα καὶ ὁρισμοὺς καὶ μαζῆ καὶ ἄσπρα.

Αὐθέντης, αὐθεντεία, αὐθεντεῖν, δυναστεία, Dominus, dominatio, dominari. P. 110 d τὴν Ἰταλικὴν C παραληψόμενον δυναστείαν· cod. GB αὐθεντείαν. S. Maximus epistola ad Zygomalam: τὸ ὄνομα τῆς αὐθεντείας σου. Auctor anonymus in libro qui inscribitur διήγησις ἐξαίρετος Βελθάνδρου τοῦ Ῥωμαίου· τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης. Joannes Cantacuz. p. 756: Αὐθέντης τῶν θαλασσῶν. Anna Comnena Alexiad. VIII: Κακὸν πρᾶγμα πρὸς τὸν ἴδιον ἐπανέρχεσθαι αὐθέγτην. Phrynichus: Αὐθέντης μηδέποτε χρήσῃ ὡς ἐπὶ τοῦ δεσπότου, ὡς οἱ περὶ τὰ δικαστήρια ῥήτορες. Vide ad Cedrenum in αὐθέντης.

B

Βαΐουλος, παιδοκόμος p. 306 d, bajulus. Vide ad Cedrenum.

Βάλκα βάρκα. P. 346 b, τὸ δὲ ταύτης ἐφόλκιον· codex GB βάλκα. Constantinus Harmenopulus Breviarii lib. II, tit. 11, § 9: Τὴν κοινῶς λεγομένην βάλκαν. Vir doctus legendum putabat βάρκαν: Regii tamen codices nihil mutant. Auctor Gb: Ὁ κόμης βάρκαν ἔρριψεν τρανὴν κατὰ θαλάσσης. Est autem βάλκα seu βάρκα barca, scapha. Exstat in Glossis e Glossario Arabico Lat. collectis. Paulinus carmine ad Cytherium:

Ut max salubri barca perfugio foret
Puppi superstes obrutæ.

Βάραγγος. P. 362 a, μὴ ἔχων ὑπασπιστήν, codex GB βάραγγον. Et p. 382 a ὁ δὲ τοὺς πελεκηφόρους

ἐκκλησιάσας· idem codex βαράγγους. Anna Comn. Alex. IV : Ὁ τῶν βαράγγων ἡγεμὼν Ἀμπίτης. V. Glossar. ad Cedrenum.

Βαρδάριος pag. 325 b, lege ibi Ἀξειός. Eustathius Ἰλ. Α', p. 830 n. 10, l. 11 : Περὶ τὸν εἴτε ἄξιον εἴτε Βαρδάριὸν. Lege Ἀξειόν.

βαρδαριῶται p. 220 d, οἱ τὰ ἰσγινοβαφῆ φοροῦντες ῥαβδοῦχοι· codex GB, βαρδαριῶται, milites stationarii. Vide Meursium.

Βάσμουλοι levis armaturæ milites. P. 50 b, καὶ ψιλὸν τοῦ στρατοῦ· codex GB βάσμουλοι.

Βεστιάριον. P. 98 a εἰς τὸ βασίλειον ταμιεῖον· codex GB βεστιάριον. Hic igitur βεστιάριον est ærarium : vide Indicem. Alias βεστιάριον seu vestiarium accipitur pro loco in quo vestes reconduntur Glossarium ms. βεστιάρον παρὰ Ῥωμαίοις τόπος ἔνθα ἡ ἀναγκαία ἀπόκειται ἐσθής. Leo Grammaticus: ταύτην καταγαγόντες ἔθηκαν ἐν τῷ βεστιαρίῳ. Vestiario autem præpositus ἀβεστιάριος (?) dicebatur. Idem Leo; ἀπέστειλε Πεντάκιον τὸν ἀβεστιάριον αὐτοῦ. Item Προκόπιον τὸν ἀβεστιάριον αὐτοῦ. Primus autem præfectus vestiarii πρωτοβεστιάριος dicebatur, vel, ut opinor, πριμικήριος τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου, ut apud eumdem Leonem Grammaticum.

Βίγλα vigilia, excubiæ. P. 85 c δεσμοῖς καὶ φυλακαῖς ἐνισχημένος· codex GB βίγλαις. Glossarium ms· βίγλα φρυκτωρία. Constantinus Porphyrog. in Tacticis : Ὀφείλουσιν αἱ βίγλαι τῆς νυκτὸς μετ' ἀσφαλείας πολλῆ γίνεσθαι. Theophanes in Thcod. ἡ δὲ βίγλα γνοῦσα ἐδήλωσεν αὐτῷ Anastasius : *quo cognito custodia nuntiavit ei.* Vide Gloss. ad Cedrenum et Indicem.

βλατίον pannus sericus p. 50 c. In Glossario ad Cedrenum sic scripseram : « Blatta purpura. Salomon etc. Fortunatus etc. βλατίον pannus sericus. Constantinus etc. » Operarum vitio aliter editum est. Nicetas νήματά σηρικά· codex GB, βλατία, Glossarium vetus illustriss. viri P. Seguierii Franciæ cancellarii : Ἔπιπλα ὠμοφόρια ἱμάτια, κυρίως δὲ τὰ ἐπὶ τοῖς ναοῖς ἐξηρτημένα βλαττία. Annæ Comnenæ Alexiadis lib. III, βλαττία sunt vestes purpuræ : Αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδες τῶν νομισμάτων καὶ τὰ ἑκατὸν βλαττία ἐστάλησαν διὰ τοῦ πρωτοπροέδρου Κωνσταντίνου.

Βολερός propugnaculum, *boulevart.* Vide Meursium.

Βούκινον buccina. Joannes Curopalates : Βουκίνων ἢ σαλπίγγων ἢ ἄλλου τιλὸς σημείου μὴ δοθέντος τρανῶς. Constantinus in Tacticis : Ὅσον δύναται ἀκούειν φωνὴν βουκίνου ἢ σάλπιγγος. Hinc βουκινάτωρες apud eumdem Constantinum. Alii βύκινον dicunt, Anna Comnena Alex. VIII : Μετὰ βυκίνων καὶ σαλπίγγων. Vide Glossarium ad Cedrenum.

Βοῦκλα bucula, fibula. V. Meursium.

Βουγλίδιον. Θησαυροφύλακας θυλάκους· codex GB βουγλίδια, sacculos.

βούλλα, βουκλεύειν, ἀποβουλλεύειν, bulla, sigillum, bullare, disbullare. P. 65 b σφραγῖδάς τε τούτοις ἐπιβαλών. codex GB βούλλας. Concilium Florentinum sess. 25: Ὥρισεν ὁ βασιλεὺς διὰ γραμμάτων καὶ βουλλῶν βεβαιωθῆναι πάντα. Menologii Augusti d. 31 : Ἔχουσα σφραγίδα διὰ χρυ βούλλης. Hinc βουλλεύειν Nicetas p. 133 c κα φασκώλια σφραγῖδι διασημαίνεται· codex CB β λεύει. Sexta synodus CP. act. 3 : Ηρὸς τούτοις τὰ αὐθεντικὰ συνοδικὰ βεβουλλομένα *cum h authentica Synodica bullata*, et act. 15 : καὶ κόμισεν ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος Πολυχρόνιος χα βεβουλλωμένον διὰ βούλλας ἐκτυπούσης μονόμον Ηολυχρονίου ὁμολογητοῦ. Bullare ut in Vi Joannis Eleemosynarii cap. 51, *pittacium bulli* Et ἀποβουλλεύειν disbullare. Concilium sextun act. 15 : Ἀποβουλλωθέντος τοῦ τοιούτου χά Interpres : *Et disbullata est hujusmodi chartula*

Βουτζίον, βουττίον, βοῦττις cupa. 328 d δοχεῖα· codex GB βούτζια. Leo Tact. cap. 15, § βουττία τέλεια. Theodorus Hermopolites sic exp sit legem 206 D. de verb. sign. οἰνημὰ σκεύη μεν περὶ τὴν ληνόν. Οἱ δὲ πίθοι καὶ αἱ βου Hero Mathematicus : βούτης ἧς ἡ ἄνω διάμε ποδῶν ζ', δὲ κάτω ποδῶν η'. Provinciales dicunt. Hinc βουττοποιός, Glossæ Philoxeni : D rius βουττοποιός.

Βύζανον sacculus p. 378. Vide Meursium.

Βυζομάχαιρον ensis genus p. 223. Meursius

Γ

Γεμάτος plenus. Auctor GB γεμάτην μίαν κούλαν. Stephanus Sachlices : μεδυστροπίες γνωμίαις πλήρης νά νε γεμάτοι. Hinc γεμπ implere, Idem Stephanus : Ἐγεμάτισε τοῦ χά τὴν ἄλμυραν. Vide Indicem. Hodie quoque in us Γενικόν. Vide Glossarium ad Cedrenum, Meursium.

Γεῦμα prandium P. 70 b ἐνστάσης τοίνυν ἀρίστου· codex GB γεύματος. Auctor GB ἐδάκ ἀμφότεροι, ἔπειτα θέσαν τάβλα, ἐγεύθησαν.

Γνίφων parcus p. 396.

Γούργουρος gurgulio p. 296 V. Meursium.

Γυβεντίζειν. P. 384 c, codex GB ἐπεμβοᾷν ἤ pretatur γυβεντίζειν. proclamare.

Γυρεύειν ἀναζητεῖν, quærere, circuire. P. 7 auctor GB in historica narratione de Belisa Χώρας πολλὰς ἐγύρησε καὶ τοπαρχίας καὶ κά Τόπος αὐτὸν οὐκ ἤρεσεν τὸ νὰ προσκαρτερήσ μέρη τῆς Ἀνατολῆς γυρεύει καὶ Τουρκίας. Ἐγ σεν, ἐδίωξε τούς τόπους καὶ τὰ κάστρα. Steph Sachlices ; Τὴν νύκταν ἀποῦ περπατῆ γυρίζει ἐ τομένος· Item : Ηολλοὶ ἐγύρησαν σκοτεινὰ καὶ θασιν πληγόμενοι. Alias γυρεύειν exponitur gyrum includere, ut Cedreni p. 547 a, vel re ut Joannis Cantacuzeni p. 757 ἐγύρισε μετ' ε ριστίας, *cum gratiarum actione reversus est.*

Δ

Δεήσεις libelli supplices p. 174 b. Constant adm. imp. cap. 51 : Καὶ ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων *libe rum magister.* Vide ad Cedrenum.

Δελήτιον. Gloss. mss. D. Cancell. δελήτιο λεαρ.

Δέσποινα βασίλισσα p. 187 d. Oppiani Sch

stes p. 40 βασίλειαν, δέσποιναν. Cedrenus : Μὴ πολλάκις πιστεύειν τῇ δεσποίνῃ.

Δηφενδεύειν defendere pag. 378. Concilium Florentinum sess. 25 p. 565 edit. Reg. Andronicus Junior in diplomate pro Monembasiot apud Phranzem : Ὅθεν ὀφείλωσι διατηρεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν τοιαύτην ἀνεμόχλησιν καὶ δεφένδευσιν. Sultanus Ægypti in epist. ad Joan. Cantacuzenum imp. historiæ ejusdem Cant. lib. IV, c. 14 : Νὰ ἔχωσιν ἀγάπην καὶ δεφένδευσιν.

Δισκοποτήριον. Cedrenus p. 557 a : Δισκοποτήριον γὰρ προσήνεγκε τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Vide Notas eruditiss. patris Jocobi Goar.

Δομέστικος. Μέγας δομέστικος magnus domesticus, primus inter omnes domesticos. Anna Commena Alexiad. II : Τόν τέ ποτε μέγαν δομέστικον νῦν βασιλέα τοῖς βασιλείοις πελάζοντα. Theodorus Hermopolit. lib. VII, tit. 11. Nicephorus Gregoras lib. III, Joannes Curopalates, p. 863 b.

Δούκας, δούκαινα, δούξ dux p. 52 c. Concilium Florentinum : Μαρκέσιοι, κόντοι καὶ δουκάδες. B. Chrysostomus epistola 12 : Καὶ γὰρ τὸν κύριόν μου τὸν δοῦκα τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ σφόδρα παρεσκεύασαν περὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι. Anna Comnena Alexiad. VIII : Αὐτῷ τῷ δουκὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου περιέπεσεν. Hinc δουκικὴ ἀρχὴ p. 67. Curopalates p. 857 διέπων δουκικὴν ἀρχήν. Nicet. p. 293 b ἡ δούκαινα Εὐφροσύνη. Vide Glossarium ad Cedr. in v. δούξ, et Gloss. Nomicum in eadem dictione.

Δραγουμανίζειν interpretem agere. V. Meurs. ad Constant. De administ. imp. c. 43.

E

Ἐγκουσῆτος vel ἐγκουσάτος onustus. V. Meursium.

Ἐξάμιτος examitus, panni serici genus, pro quo auctores Latinitatis infimæ samitus. Petrus Blesensis epistola 66 : *De zona aurea et lumbari serico et samito, et aliis xeniis, quæ per latorem præsentium de vestra largitione suscepi, non quantas volo, sed quantas valeo, refero vobis grates.* Gallice *samis.*

Ἐξωκιόνιον. P. 159 c, apud Nicetam editum est ἔξω Κιόνιον, exterius Cionium, monasterium quoddam. Apud Cedrenum ἐξωκιόνιον scribitur, apud Codinum in Originibus Cpolitanis bis ἐξακιόνιον, ut apud Anastasium Bibliothecarium in historia ecclesiastica : *In Exacionio quidam falsus eremita Nicolaus nomine, et quidam cum eo blasphemi, etc.*

Ἐπενδύτης. P. 159 d. Glossar. ms. D. Cancellarii et Suidas : Ἐπενδότης τὸ ἐσώτατον ἱμάτιον, ὃ καὶ ὑποκάμισον λέγεται. Gloss. Græco-Lat. Ἐπενδύτης *instata, superaria.* Quidam ἐπενδύτην vestem scapularem interpretantur apud sanctum Athanasium, in Vita S. Antonii, tom. II, p. 479.

Z

Ζαγάριον canis venaticus. Demetrius Hieracosophii cap. 186 : Ἤρξε τῷ ζαγαρίῳ εἰς τὸ φαγεῖν καὶ προθυμοποιηθῆναι.

Ζάρια tesseræ pag. 358. Idem Nicetas in Balduino Flandro : Παλίμβολον ὑπὲρ ὄστρακον καὶ κύβον *mutabiliorem tessera* : codex GB. ὑπὲρ ζάριον. Auctor GB in historica narratione de Belisario : Κοιλὴ τὰ ζάρια ὁ ζαριστὴς καὶ τάβλες παίζει ὁμάδην. Auctor alius GB : Καὶ τὰ ταυλία καὶ τὰ χαρτία καὶ ζάρια νὰ τὰ καύσουν. Hinc ζαριστὴς aleator. Idem : Ὁ ζαριστὴς καθήμενος διὰ κέρδος ἔχει θάρρος. Et πρωτοζαριστὴς ibidem. Truncate autem ζάρια dicebant pro ἀζάρια. Stephanus Sachlices : Δεύτερον συμβουλεύσω σε τὰ ἀζάρια νὰ μισήσεις. Malaxus in historia patriarcharum : Ἔπαιζαν τὰ ἀζάρια.

Ζαπέτια, p. 182. Vide Meursium in τζεφέτον.

Ζούπανος præfectus vestiarii principis. V. Gloss. Meurs. et ad Constantinum. De administr. imp. c. 29.

H

Ἡμέραι simpliciter et κατ' ἐξοχὴν dicebantur dies hebdomadæ qua passus est Christus. Meursius.

I

Ἰνκλῖνοι p. 267 a Angli, alias Ἀγγλέζοι vel Ἐγκλέζοι, et Ἐγκλητέρα, apud auctorem GB.

Ἴμφας infans. Glossarium Nomicum ἴμφας νήπιος.

Ἰνδικτιών indictio. P. 194 d et 142 c τῆς τρίτης ἐπινεμήσεως· codex GB ἰνδικτιῶνος. V. Gloss. ad Cedrenum.

K

Καβαλλάριος caballarius, eques. Constantinus in Tacticis : Οὗτοι δὲ πάντες οἱ καβαλλάριοι οἱ κατάφρακτοι καὶ οἱ μὴ κατάφρακτοι. In codice GB legebatur καβαλλαρικὸν στράτευμα, ut apud Constantinum καβαλλαρικὴ παράταξις, et καβαλλαρικεύειν equitare. Manuel Moschop. περὶ σχεδ· κελητίζω καβαλλικεύω. Theophanes : Καβαλλικεύσας δὲ σὺν διακοσίοις ἀνθρώποις αὐτοῦ. Constantinus in Tacticis : Ἀπὸ μεγάλων γὰρ κινδύνων ταῦτα διασώζουσι πολλάκις τὰ ἱππάρια, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς καβαλλικεύοντας αὐτά. Glossarium ineditum : Ὀχούμενος καὶ ἐποχούμενος ὁ ἐπιβαίνων καὶ καβαλλικεύων. Cui contrarium est ἀποκαβαλλικεύειν. Leo Grammaticus : Καὶ ἀποκαβαλλικεύσας ὁ Κροῦμος ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκράτει ὁ υἱός. Vide indicem et Glossarium ad Cedrenum.

Καγκελλάριος λογοθέτης, cancellarius, quæstor. Vide Cujacium ad leg. 2 cod. de petit. honor. sublat. et ad leg. ult. de discuss. lib. X, C. et Parat. in lib. I, cod. tit. 30. Qui regiæ majestati proximus sedet, secundus post regem, ut ait Petrus Cellensis de cancellario R. Angliæ epist. ult. lib. I : *Quæ enim*, inquit, *proportionalitatis habitudo inter abbatem Cellensem et cancellarium regis Angliæ ? Pene non est comparatio, ubi non est existimationis adaptatio. Secundum post regem in quatuor regnis quis te ignorat ?* Erant et cancellarii ecclesiastici. Sexta synodus CP. act. 8 : Στέφανος διάκονος καὶ καγκελλάριος. Meminit Sigebertus Gemblacensis Joannis Romanæ Ecclesiæ cancellarii, qui Paschali

papæ successit; quem omnium scribarum, notariorum et scriniariorum principem quidam interpretantur. Onomasticum vetus : cancellarii ἀρχιγραμματεῖς. Meminit et civitatis cancellarii concilium Florentinum sess. 21 : Λεονάρδος Ἀρετῖνος ταύτης τῆς πόλεως καγκελλάριος.

Καλαμάριον calamarium, atramentarium. P. 382 c οἱ δὲ γραφέας δόνακας. Codex GB καλαμάρια. Vide Meursium.

Καλαφατίζειν. P. 349 a ἐπισκευάζειν τὰ τῶν σκαφιδίων ὑπόσαθρα. Codex GB καλαφατίζειν. Provinciales *galafatar* dicunt, commissuras navium rimasve solidare. Vide Meursium.

Καλόγηρος μονάζων, monachus p. 328 d. Joannes Moschus Limonarii cap. 27 : Καλλόγηρε, διὰ τί οὕτως ποιεῖς ; Palladius Lausiacæ cap. 103 : Δακρύσας οὖν καλόγηρος. Vide Indicem.

Καμαλαύκα ἐρέα τῆς κεφαλῆς, p. 303 d. Vide Glossar. ad Cedrenum.

Καμάρα ἀψίς, fornix, p. 361 a Vide Gloss. LL. Antiquarum in Camara.

Καμέρα. Καμέρας κούφωμα, p. 70 b. in puriore Græco ὑπόνομος, cloaca.

Καμπανίζειν ταλαντεύειν, ponderare, p. 344 d.

Κάμπος campus, p. 31 a. Idem p. 51 εἰς τραπεζῶδες χωρίον. Codex GB κάμπον. Item p. 101, ἐπὶ πεδίου. Idem codex κάμπου. Auctor GB ὅλος ὁ κάμπος ἔγεμεν ἅρματα καὶ δοξάρια. Δοξάρια sunt arcus. Vide Glossarium ad Cedrenum.

Κανικλείου τιμή caniclei præfectura, summa dignitas. Κανικλείων vel ὁ ἐπὶ κανικλείου, pag. 176, caniclei præfectus. Leo Grammaticus : Δουλεύσαντα πρότερον Βασιλείῳ μαγίστρῳ καὶ κανικλείῳ. Idem : Συμεὼν ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου. Vide Gloss. ad Cedrenum et notas posteriores.

Κανίσγειον pro κανίσκιον, sportula, honorarium, donum p. 331 c. Auctor GB in Hist, narrat. de Belisario : Ἔστειλαν κανίσκια καὶ δῶρα. Item πόσον κανίσκιν ἔφερον αὐτοί. V. Joan. Mosch. Limon. c. 160, Meurs. ad Const. De admin. imp. cap. 46.

Καππάσιον πῖλον. P. 86 b. Codex GB καππάσιον. In Indice etiam legas καππούζιον, πῖλον. Auctor GB καὶ φόρυν παλαιογούνελον ἀπὸ πολλὰ καπούτζια.

Καράβιον navigii genus p. 15 d. Isidorus in Glossis : Carabus parva scapha ex vimine et corio. Aliæ Glossæ : Carabus navicula. Auctor GB τεκτώνησαν ἑκατὸν καράβια καὶ τριήρεις, item τὴν ὑγρὰν ἐπλήρωσε κάτεργα καὶ καράβια. Glossæ GB Joannis Vossii viri eruditissimi : Ἀνερμάτιστο, ναῦς, καράβιν ἀσαβούρωτον. Leo Graminaticus : Ἐξῆλθον τοῦ καραβίου. Hinc καραβοποιΐα Leonis Tact. c. 20, § 71, et πρωτοκάραβος navicularius. V. eumd. Leon. c. 19, § 8. Constant., De adm. imp. cap. 51.

Καρδινάριος vel καρδινάλις cardinalis p. 401, c. Joannes VIII ad Basil. Const. et Alex. epist. *Ut post hujus patriarchæ obitum nullus de laicis vel curialibus in patriarchatus eligatur vel consecretur honore, nisi de cardinalibus presbyteris*, etc. Photius *patriarcha ita Græce* convertit, ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τῶν *καρδιναλίων*. Vide VIII synod. CP. p. 468 b. et p. ult. d. edit. Rom. Bessarion cardinalis ad pædagogum filiorum Thomæ Palæologi : Νὰ ἰδοῦν καρδινάλην. Occurrit sæpe in concilio Florentino et Laonico Chalcondyle. Vide de his Meursium et Vossium nunquam sine laude dicendum de vitiis sermonis.

Κάσσις cassis. Constantinus in Tacticis : Ἔχει δὲ ὁ πεζὸν καὶ κασσίδαν. Et de administrando imperio : Διηνοίχθη μικρὸν τὸ τοῦ κασσιδίου αὐτοῦ πάταλον. Theophanes in Heraclio : Ἔλαβον τὰ λωρίκια αὐτῶν καὶ τὰς κασσίδας καὶ πάντα τὰ ἅρματα.

Καστέλλιον castellum. Theophanes : Ἐκ τοῦ καστελλίου ἀπέλυσαν, item εἰς τὸ Παπουρίου καστέλλιν. Vide Glossarium ad Cedrenum)

Κάστρα πόλεις· codex GB κάστρα. Glossæ *Isidori* : Burgos castra. Alias κάστρον ponitur pro castello seu loco muris munito. Anna Comn. lib. VIII : Εἶσω τοῦ κάστρου et ἐξῆλθε τοῦ κάστρου. Hinc ἐρωτόκαστρον. Auctor GB τὰς πικρογλυκοχάριτα, τοῦ ἐρωτοκάστρου τούτου. Vel pro castris ; Theophanes ἐν τοῖς κάστροις ὑμῶν εὑρίσκομεν αὐτούς.

Καταλλάκται κολλυβισταί. Codex GB καταλλάκται. Glossarium ms. ἀργυραμοιβὸς ὁ καταλλάκτης ἢ καὶ ὁ χρυσοχόος. A καταλλάττω, quod est permuto, *changeurs*.

Κάτεργον triremis p. 38 c. idem p. 49 a διὰ ταχυναυτουσῶν νηῶν. Codex GB κατέργων. V. eumdem p. 230 b, et Indicem in γόργα κάτεργα. Auctor GB κάτεργα ἀπὸ τὴν Βενετίαν τὴν πολυχρυσομένην.

Κατηχουμενεῖα loca in quibus stabant catechumeni p. 294 c. Collatio S. Maximi martyris cum Theodosio Episc. Cæsar. inter Collectanea Anastasii : *Ascendunt ad eum in catechumenium ecclesiæ ipsius monasterii*. Anastasius Bibliothec. in Historia ecclesiastica : *Et ascendentibus per æneæ portæ ascensum in catechumenia ecclesiæ*. Alii habent *catechumena*. Simeon Thessalonicensis adversus hæreses apud Leonem Allatium de Narthece veteris Ecclesiæ p. 91 edit. Paris. Νάρθηκες δὲ λέγονται ἤτοι τῶν νεῶν ἀρχαὶ καὶ κατηχουμενεῖα, ἤτοι τὸν κατηχουμένων ὁ οἶκος. Sic etiam scribitur in Chronographia Leonis Grammatici. V. Meursii Glossarium GB.

Κατοῦναι impedimenta, sarcinæ p. 253 d. Idem pag. 253 circa finem, τὴν δὲ ἀποσκευὴν πᾶσαν. Codex GB, κατοῦναν. Auctor GB, Ἀφ' ὅτου δὲ ἐγένθησαν καὶ πεῖραν τὸ τραπέζη, ἐμβαίνει τὴν κατοῦναν τις τῆς φεδροκάζας. Vide Indicem.

Κατουνοτόπιον σκηνή, tentorium, tabernaculum p. 240 b. Vide Meursium.

Καύκαλον simulacrum. p. 95 d χελώνης μίμημα· codex GB καύκαλον. Vide tamen Salmasium Notis in Spartianum p. 152 collat. 2.

Καῦχος. P. 313 d ἐραστὴς αὐτῆς. Codex GD καῦχος καὶ φύλος. Legendum videtur καῦκος καὶ φίλος, ut καῦκος sit amicus, sicut καῦκα amica, concubina. Astrampsychus ἐν τῷ Πυθαγορικῷ λαζευτηρίῳ· ἐξ αἰτίας τῶν παίδων καὶ τῆς καύκας. Quæ et mendosa. Vide Indicem.

Κελλίον. P. 326 a τὰ ἐπὶ τῆς θεραπείας λειογένεια μειράκια. Codex GB, Τὰ τοῦ κελλίου αὐτοῦ παιδοπούλα. Et p. 342, Πρὸ τῆς βασιλείου κλίνης. Codex GB habet : Κελλίου τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ. Moschopulus περὶ σχεδ· Κελλίον κοινῶς τὸ παρ' Ἀττικοῖς δωμάτιον, item κοιτὼν καταχρηστικῶς τὸ κοινῶς λεγόμενον κελλίον, cubiculum lectus.

Κεντηνάριον, centenarium. Theophanes : Φασὶ γὰρ αὐτὸν χίλια τὰ κεντηνάρια δεδαπανηκέναι χρυσίου ἐν τούτῳ τῷ στόλῳ. Gregorius Turonensis, hist. v, cap. 19 : *Thesaurum habentem supra mille auri centenaria.* Appendix : *Recipiebant tria centenaria auri annis singulis.* Vide Isidor. xvi, 24; Procopium Περσ. α'.

Κεφαλάδαι. P. 209 a οἱ τὰς δημοσίους ἀναζωννυμένοι ἀρχάς. Codex GB, κεφαλάδαι. Auctor GB, Καὶ πεῖρε καὶ τοὺς ἄρχοντας πασῶν τῶν καστελλείων καὶ κεφαλάδας οὓς εἶχεν ὅλη ἡ Ἐγκλιτέρα. Qui et καπετάνοι vel καπιτάνιοι. Auctor GB, in Hist. natrat. de Belisario : Καὶ καπετάνον ποιήσω σε ἐφ' ὅλην τὴν ἀρμάδαν. Concilium Florentinum sess. 25 : Ἔστειλα γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν καπετάνιον ἐν τῇ Βενετίᾳ ἑτοιμάσαι κάτεργα. Capitanei. Concilium Ephesinum act. 7 : *Magnificentissimus capitaneus principi et clero scripsit.* Vide Gloss. ad Cedr. in καπετάνοι et Indicem in κεφαλάδας.

Κεφαλάρεα armatura capitis equorum. V. Meurs.

Κεφαλατικεύειν ducere cohortem. V. Indicem in κεφαλάδας.

Κεφαλατίκιον. Joan. Cantac. i, 48 : Ἀπεστάλης εἰς τὸ αὐτόθι κεφαλατίκιον. V. Capitaneatus.

Κλεισοῦραι δυσχωρίαι, clusuræ, anguſti aditus. Procopius περὶ κτισμάτων γ'. Τούτου δὲ τοῦ χωρίου ἐπέκεινα, ὅσον ἐκ σημείων ὀκτὼ μάλιστα, ὄρη ἀπότομα καὶ παντάπασιν ἀδιέξοδα, ξυνιόντα εἰς ἄλληλα στενωποὺς ἀπεργάζονται δύο ἄγχιστά πη ἀλλήλοιν ὄντας, οὕσπερ νενομίκασι κλεισούρας καλεῖν. Glossarium ms : Ἐμβολή, κλεισοῦρα, εἴσοδος στενότατος. Theophylact. Simoc. Hist. Mauric. vii, cap. 14. Anna Comn. lib. v. Gloss. ad Cedrenum.

Κλίβανον vel κλιβάνιον lorica. Constantinus Porphyrog. in Tacticis : Τὸν δὲ καβαλλάριον ἐξώπλιζον λωρικίοις καὶ κλιβανιοις ἢ σιδηροῖς ἢ ἀπὸ κράτων πεπλεγμένοις. Hinc κλιβανάριοι, de quibus in Gloss. Nomico.

Κόμης comes, p. 243, Οἱ τοῦ στόλου τοῦ βασιλέως· alius codex : Οἱ τοῦ βασιλικοῦ στόλου κόμητες, imperatoriæ classis comites. Vide Meursium in v. κόμης, et Codin. de offic.

Κομμερκεῦσαι τελωνῆσαι. Κομμέρκιον enim est tributum. Nicetas, p. 247, καὶ τὰ πλοῖα τούτων ἠργυρολόγουν· codex GB ἐκομέρκευον. Anna Comn. Alexiad. vi : Τὴν ἐμπορείαν αὐτοῖς ἀζήμιον ἐποιήσατο ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίων χώραις, ὥστε ἀνέτως ἐμπορεύεσθαι καὶ κατὰ τὸ αὐτοῖς βουλετὸν, μήτε μὲν ὑπὲρ κουμερκίου ἢ ἑτέρας τινὸς εἰσπράξεως τῷ δημοσίῳ εἰσκομιζομένης παρέχειν ἄχρι καὶ ὀβολοῦ ἑνὸς ὑπὲρ κουμερκίου, tributi nomine. In diplomate Andronici Junioris : Καὶ διδῶσιν χάριν κομερκίου εἰς ποσότητα νουμισμάτων ἑκατὸν νουμίσματα δύο. Vide Glossarium ad Cedr.

Κοντάριον contus, hasta p 23 c, δεξιοστροφεῖν δοράτια. Codex GB, κοντάρια. Glossarium ms. δόρατα τὰ κοντάρια, λογχάρια, item ξυστοὶ τὰ κοντάρια. Eustathius ad Odyss. i : Δῆλον δὲ ὅτι τὸν ῥηθέντα Ὁμηρικὸν κοντὸν τὸ παρ' ἡμῖν κοντάριον ὑπεκόρισε. Astrampsychus : Καὶ μακρόν τι ὅμοιον κονταρίῳ. Menologium mens. Apr. d. 23. Leo Tactic. cap. 12, § 50. Constantin. in Tact. p. 6. Moschopulus περὶ σχεδ· Δόρυ τὸ κοντάριον, item λόγχη τὸ κοντάριον. Scholiastes Oppiani, p. 70 et 90. Hinc κονταράτος conto armatus. Leo d. § 50 et § 41, et cap. 18, § 27.

Κονταρεξίφαρον p. 259 a, in codice GB exponitur βέλος, sagitta.

Κόντος dux exercitus, vel comes, *comte*, p. 198 b. Nicephorus Gregoras, lib. ii : Κόντου Κεφαληνίας. Auctor GB τῆς δύσης οἱ αὐθέντες, ῥηγάδες, κόντοι, πρίγκιποι, δουκάδες, καβαλλάριοι.

Κούκουρον γορυθός, theca. Constantinus in Tact. Οἷον τοξάρια μετὰ θηκαρίων αὐτῶν, σαγίττας μετὰ κουκούρων. Vide notas ad Joannem Cantacuz. p. 998.

Κούλα. In codice GB, ut refert Wolfius in variis : Ἀκρόπολις in puriore Græco. V. Meursium.

Κουμπανία. P. 293 b : Φρατρίαν καὶ σύστημα ποιησάμενοι. Codex GB, Κουμπανία μία γινόμενοι.

Κουνία σπάργανα, cunabula.

Κούντουρος equus. Pag. 69, Μετὰ κουντούρων καὶ ἀλόγων Ἀραβικῶν. Sic legit Meursius. Fragmentum ms. Περὶ πηλικότητος τῶν μέτρων· καὶ ἡ παρ' ἡμῖν ἐπινενοημένη εἰς ὀπουργίαν τῶν βασιλικῶν προστάξεων ἀλλαγὴ διὰ τῶν κουντούρων μίλια ς' ἤγουν στάδια μέ'. Exstat in bibliotheca Regia Glossarium ms. : Βέρεδον τὸ κοβούτουρον. Legendum κούντουρον. Item βηρήδοις, ἵπποις, κουντούροις. Hinc ἀποκουντουρίζειν. Auctor GB ms. Καὶ ἀπήτις φᾶ καὶ γλύψει σε τότε ἀποκουντουρίζη, et κουντουριάριος, qui equo publico utitur. Theodorus Hermopolites, lib. vii, tit. 8, explicans legem 2 D. de in jus voc. ibi : *Sed nec eum qui equo publico in causa publica transvehatur :* Οὔτε, inquit, τὸν δημοσίοις ἵπποις διὰ δημοσίαν χρείαν ἐποχούμενον ἤτοι τὸν κουντουριάριον.

Κουρσάριος pirata, prædo. Glossarium ms. Πειρατα, καταποντισταί, κουρσάριοι, *corsaire.*

Κοῦρσον, κουρσεύειν. Cedrenus p. 477 c. Constantinus Porphyrog. in Tacticis : Ἵνα ἢ ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἐν καιρῷ κούρσου βαστάζωσιν. Theophanes : Καὶ οὐ κουρσεύομεν. Anastasius : *Incursiones non facimus.* Item : Κουρσεύομεν καὶ ἀφανίζομεν τὰς χώρας αὐτῶν. Anastasius : *Irruemus et exterminabimus regionem ipsorum.* Vide Indicem in κοῦρσα, κουρσεύειν, etc., et Glossarium ad Cedrenum in voce eadem. In κούρσωρες autem lin. 3, a fine lege *protocursor.*

Κουστωδία custodia. Theophylactus ad cap. 27 Matthæi : Κουστωδία δὲ λέγεται παρὰ Ῥωμαίοις ἡ φυλακή. Τοὺς οὖν ἐπὶ τὸ φυλάττειν τεταγμένους στρατιώτας κουστωδίαν ὀνομάζει. Et ad Acta apostolorum, cap. x : Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ μὲν σπεῖρα διά-

κοσίων ἐστὶ στρατιωτῶν, ἡ δὲ κουστωδία ἑξήκοντα. Glossarium ms. : Κουστωδία τὸ στράτευμα, ὅπερ βάνδον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Utuntur Alexander Monachus, de inventione S. Crucis ; Simeon Metaphrastes, in Longino ; Alexius Rharturus doctr. ult. Pentecostarium ; Palladius historiæ Lausiacæ cap. 86 in fine.

Κουζασθλάγης. Vide Meursium in eadem dictione, et κουτζός.

Κρασίον, vinum : hodie κρασί.

Κώδηξ. Codex. Isidorus Pelusiotes 4 epistol. 94 : Οἱ τῶν νομοθετῶν κώδικες. V. Glossar. ad Cedr.

Λ

Λαρδία. P. 322 c, ὕεια κρέα. Codex GB, λάρδια. Glossæ Cyrilli : Λάρδος, laridus. Theophanes in Justiniano : Οἴνου μὲν γὰρ καὶ λάρδου καὶ παντοίου εἴδους εὐθυνία ἦν. Hodie λάρδι dicunt.

Λεγεών legio. S. Athanasius in Metaphrasi Psalmorum ms. psal. LXXVI, vers. 17 : Τὸ πλῆθος τοῦ λεγεῶνος τὸ τὰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθών. Procopius, περὶ κτισμ. Ἰουστιν. : Λεγεὼν δὲ ὁ λόγος ἐπωνομάζετο. Theophylactus ad cap. XXVI Matth. : Λεγεὼν γάρ ἐστι τὸ μέγιστον τάγμα ἑξακισχίλιοι ἱππεῖς. Adde Pæanium Eutropii Metaphrast. p. 70 et 101. Constant. de Them. Orient. th. I. Oppiani Schol. p. 44. Rufum in LL. milit. Moschop. Alexium Rharturum doctr. ult. Græcos ad. I. II. de his qui not. inf.

Λειξούρια luxuria. Vide Leonis Tactica, cap. 20, § 83, et ibi Meursium.

Λευίτης Levita, diaconus. Gloss. ms. λευίτης διάκονος. Corippus 93 :

Hinc Levitarum venerabilis ordo canentum.

Nihil frequentius in libris Patrum. Hinc archilevita pro archidiacono. Goffridus epist. 17, lib. II : *Indiscrete gloriosus noster archilevita*, etc. Nimirum quod Aaron et filii ejus atque Levitæ in templo fuerunt, hoc episcopi et presbyteri et diaconi sibi vindicant in ecclesia, ut ait Hieronymus, epist. 85.

Λίζιος domesticus, amicus, p. 18 c. Auctor GB λίζιός του ἐγίνη. Vide Indicem et Meursii Glossar.

Λογιστής. P. 37 d alius codex λογαριαστὴν habet. Vide Zonaram ad can. 10, conc. 7 œcum. seu Nicænæ II synodi. Moschop. Περὶ σχεδ. p. 47 in fine. De logista. Cujac. ad l. 30 C. De decur. l. 3 C, de his qui sp. mun. susc. et l. 15 D. de excus.

Λόγγος locus augustus. Vide Cedrenum, p. 407 a. et Meursii Gloss.

Λογοθέτης cancellarius. Vide Glossarium ad Cedrenum.

Λωρίκαινον loricatum, instar loricæ.

Λῶρος p. 86 c. Ἔξανε πολλαῖς διὰ λώρων· codex GB μαγκλάβια δοὺς πολλά. Vide ad Cedr.

M

Μαγγανίτζασα manganum, machina bellica, *idem quod* μάγγανον. P. 106, auctor GB : Στήσαντες μαγγανικὰ ἐπολέμουν τὸ κάστρον. Hinc μαγγαδάριος *qui mangana conficit*. Constantinus in Tacticis : Ἔχε δὲ καὶ μαγγαναρίους καὶ λεπτουργοὺς καὶ χαλκεῖς. Vide ad Cedrenum.

Μαγκλάβιον lorum, flagellum, fustis. P. 212 c. Δι' ἀλλακτῶν ἐπαίδευσε δώδεκα. Codex GB, Διὰ μαγκλαβίων. Constantin. De adm. imp. cap. 51 : Τοῦτον διὰ μαγκλαβίων σφοδρῶς ὑπεξήρχετο. Leo Grammaticus : Ἀγαγὼν αὐτοὺς καὶ ἀπογυμνώσας ἔτυψε μαγκλάβια. Sic in Regio codice ; lege μαγκλαβίοις. Item στρατηλάτην τοῖς προσήκουσι μαγκλαβίοις ἐσωφρόνησε. Hinc μαγκλαβίτης. Item : Τοῦ Ἀρσενίου ἐπιβουλὴ καὶ Παύλου μαγκλαβιτῶν. Item : Τῇ τοῦ μαγκλαβίτου ἀξίᾳ τιμηθεὶς ἐν τῷ οἴκῳ τῶν μαγγάνων διητᾶτο τηρόμενος. Auctor incertus de castrametatione in bibl. Reg. Σὺν τοῖς μαγκλαβίταις στηκέτωσαν. Vide Cedrenum, p. 622 B, et ibi notas posteriores eruditissimi viri Iacobi Goar.

Μάγουλον gena. Cyrillus patriarcha CP. Adversus Judæos cap. 2, quæst. 1 : Ὁποῖός σοι δώσῃ ἕνα ῥάπισμα εἰς τὸ ἕνα μάγουλον, γύρισαί του καὶ τὸ ἄλλο. Auctor GB μάγουλα ῥοδοκόκκινα, αὐτόβαπτα τὰ χείλη. Gloss. ms. γνάθοι μάγουλα, item παρειαὶ αἱ γνάθοι ἤτοι τὰ μάγουλα. Hinc κατομάγουλον. Nicetas p. 238 a τὴν κάτω γένυν τρομαλείαν δεικνύς. Codex GB, Κατομάγουλα τῶν γενειῶν. Hodie μάγουλο dicunt.

Μακελλάριος lanius, laniator. Astrampsychus : Δηλοῖ δὲ εἶναι τὸν ἄνθρωπον μακελλάρην καὶ μάγειρον. Hodie μακελάρης.

Μαλίον capillus. Pag. 382 d, Καὶ τὰς τρίχας συνεστραμμένας. Codex GB, μαλία. Ammianus Anthol. lib. II, cap. 52, epigr. 5 : Καὶ στόλιον, μάλιον, πωγώνιον, ὦμιον ἔξω, ἐκ τούτων ἡ νῦν εὐδοκιμεῖ σοφία. Auctor GB, Ἔχει μαλία χρυσάφωτα ἴσα τῆς ἡλικίας τῆς. Hodie μάλι.

Μανάρα securis p. 227. Utuntur etiam hodie.

Μανδρεύειν p. 268 a. Μάνδρα est monasterium. Epiphanius hæresi 80 : Ἐν μοναστηρίοις ὑπάρχοντες εἴτουν μάνδραις. Hinc μανδρεύειν. Nicetas : Αὐτὴν ἐκεῖσε ἐμάνδρευσε, monacham fecit. Μανδρεύειν autem dixit ut Latini monachare. Goffridus Vindocinensis IV, epist. 13 : *Subita pressum infirmitate monachastis.* Et epist. 50 : *Quos monasterio nostro monachandos misit.*

Μανουάλιον candelabrum, hodie καντιλιέρα *chandelier*. Vide Meursium.

Μάππα. Μάππα στρογγύλη. Vide Indicem.

Μαππάριος mapparius, qui mappam in circo mittebat. Vide Meursium et Glossarium ad Cedrenum.

Μαρκέσιος marchio, ut in synodo Florentina μαρκέσιος τῆς Φερράριας. Vide Gregoram VII.

Ματζουκάνη, ματζούκιον, ματζοῦκα. Constantinus Tactic. p. 19 : Τζικούρια, βαρδούκια, ματζούκια. Leo Tact. cap. 14 § 84 : Ἡ σικουρίων ἢ ματζουκίων. Stephanus Sachlices : Ματζοῦκα πολιρᾷ τὸν ἄνεμον νὰ δύρω.

Μαῦρος niger. P. 35 d, Τῷ δὲ μέλανι χρώματι. Codex GB, μαύρῳ. Theophanes : Καὶ βαλόντες σαγίον μαῦρον. Hodie quoque in usu est. Vide Meursium ad cap. 12 Constant. De admin. imp.

Μέλιγγος. Vide Meurs.

Μεσάζων. P. 38, Τῶν δημοσίων εἰς φορῶν φροντιστήν. Codex GB μεσάζοντα.

Μιτάτον synagoga Saracenorum. V. Meursium.

Μιτὺς ῥίν, nasus V. Meursium.

Μνῆμαι memoriæ, seu anniversarii SS. dies ad colendam eorum memoriam instituti. Joannes Hierosolymitanus, lib. III in Stratagemata B. Job: *Propterea et memorias Sanctorum facimus, et parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium devote memoriam agimus*, etc. Anastasius Bibliothecarius in Historia ecclesiastica: *Festus senator urbis Romæ missus ad Anastasium propter quasdam civiles utilitates, memorias sanctorum apostolorum festivitate majori petiit celebrari.* Μνημεῖα autem, quæ et memoriæ dicta, sunt loca SS. Martyribus dicata. B. Augustinus epistola 137: *Nam et nos novimus Mediolani apud memoriam sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter dæmones confitentur*, etc.

Μονάζων P. 111. b. Καθ' ἑαυτὸν ἰδιάζων· alius codex μονάζων. Hinc monachi seu μονάζοντες dicti, qui solitariam et privatam vitam elegerunt. Gregorius de euntibus Hierosolyma: Ἐπεί τοίνυν εἰσί τινες τῶν τὸν μονήρη καὶ ἰδιάζοντα βίον ἐπανῃρημένων, οἷς ἐν μέρει εὐσεβείας νενόμισται τὸ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις τόπους ἰδεῖν.

Μονάζων monachus, p. 135 b. Glossarium ms.: μοναδικοὺς ἀναχωρητὰς, ἢ ἁπλῶς μονάζοντας.

Μοναστήριον φροντιστήριον, monasterium. Thomas Magister: Φροντιστήρια τὰ διδασκαλεῖα τῶν φιλοσόφων. Λέγοιντο δ' ἂν οὕτω τὰ παρ' ἡμῖν μοναστήρια, ὡς τῆς ὄντως φιλοσοφίας ἐνταυθοῖ μελετωμένης. Idem fere Manuel Moschopulus in vocum Atticarum ecloga. Idem περὶ σχεδ· Παρθενεῖα τὰ μοναστήρια, et σεμνεῖον τὸ μοναστήριον.

Μονάχικὴ πολιτεία, ut Cedreni p. 329 b, et Curopalatæ pag. 817 c. Nec igitur quidquam mutandum in Hermiæ historia, tametsi aliter visum summo juris antistiti Parat., in cod. tit. 3, lib. I, ut et ibidem docebo.

Μόσχος muscus, aromatis genus. Vide Meursium.

Μοῦλα. P. 295 a, ἡμίονον. Codex GB, μοῦλαν. Alexander Trallianus lib. I, cap. 15: Πεσεῖται δὲ ἐὰν τρίχας ὄνου καὶ μούλης ὑποθυμιάσῃς. Auctor GB μοῦλα κολοστολίστη. Hinc μουλίων mulio in Basilicis, l. LX, § 7 D. loc.

Μουσούριον litteræ Musulmanicæ. Sic μουσουλμανίζειν Musulmanicam religionem profiteri. Vide Meursium in eo verbo.

Μούρτζουφλος superciliosus. Vide Meursium.

N

Νερόν. In Indice ἄντλον, νερόν, aqua. Maximus episcopus Margunii homil. I: Νὰ ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸ νερὸν καὶ εἰς τὸ πῦρ. Auctor alius GB, Πῦρηκα μικροπόταμον, καὶ εἰς τὸ νερὸν τὸ μίσον φλὸξ τοῦ πυρὸς ἐξήρχετο.

Νοσοκομεῖον nosocomium. *Locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur.* Julianus Antecessor Nov. 7, cap. 1.

Νύκτα nox. p. 127 b, νυκτός. Codex GB, νύκτας Stephanus Sachlices: Τὴν νύκταν πόρνει περπατοῦν καὶ κλέπται καὶ φονίσκοι.

Ξ

Ξενών xenon. P. 285 a, εἰς νοσοκομεῖον. Alius codex ξενῶνα. Justin. Nov. 111, cap. 1, ξενῶσι. Julianus Nov. 104 xenonibus. Sic etiam Nov. Just. 131 c. 10, Jul. 119, c. 11. Menologium Junii 27 de Sampsone: Τῆς ἰατρικῆς γὰρ ἐπιστήμης ἦν ἐν πείρᾳ, καὶ τὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἀνιάτῳ πάθει περιπεσοῦντα ἰάσατο. Ἐκ τούτου ὁ βασιλεὺς ὑπεραγασθεὶς τὴν ἀρετὴν τόῦ ἀνδρὸς καὶ σέβας αὐτῷ ἀπονέμων, τὸν μέγιστον οἶκον καὶ περιβόητον δι' αὐτοῦ ἀνεγείρας ξενῶνα κατεσκεύασε, καὶ σκευοφύλακα τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κατέστησεν. Niceph. Call. 11, 18: Χωρία τὰ κάλλιστα ὧν εἶχεν αὐτόθι, τοῖς αὐτοῦ ξενῶσιν ἀπεχαρίζετο. Manuel Moschopulus περὶ σχεδ· Κοιτῶν κυρίως μὲν οἶκος ὁ περιέχων κοίτας πολλὰς, ὡς οἱ ξενῶνες.

O

Ὁμφίκιον ut in priore editione, pro ὀφφίκιον, ut p. 316 c officium. Vide ad Cedrenum.

Ὀσπίτιον hospitium. Pag. 525 et 347. Idem p. 325 b, ἀπρόσμαχον οἰκητήριον. Codex GB ὀσπίτιον. V. Ind. Astrampsychus: Ἔστι δὲ τὸ ὀσπίτιον τοῦτο εἰς πᾶσαν πρᾶξιν τυχηρόν. Rationale imperii sub imp. Alexio Comneno: Ἐσχιδεύθη τὸ ὀσπίτιον αὐτοῦ ἐγγὺς τοῦ ἱπποδρόμου διακείμενον. Glossarium ms. Ηέταυρα καὶ τὰ σανίδια ἐν οἷς στεγάζομεν τὰ ὀσπίτια. Utitur Georgius Alexandrinus in Vita Chrysostomi, Joannes Cantacuzenus aut sultanus Ægypti, in Epist. ad Cantacuzenum imp. p. 756; Concilium Chalcedon. act. 11; Constantinus. De administ imp., Græcus Interp. Basilic. lib. XLVII, tit. 1, in iterpret. Is; Lucius 32 D. De donat. Hodie σπίτη vel σπίτι dicunt. Auctor GB, Ἐμπένης μὲς ταῖς φαμιλίαις τὰ σπήτια δυσφανίζεις. Alexius Rharturus, doct. 2. Bessarion cardinalis epist. ad pædag. filiorum Thomæ Palæologi.

Οὐννάρχης. P. 47 d in alio codice, Ῥὴξ τῶν Οὔγγρων. Glossarium ms. D. Cancellarii, Οὖννοι οἱ Οὔγγροι. Vide pag. eamd. a.

Ὄψις obses p. 263 b. Eadem p. 263 a βασιλεὺς δὲ δέδωκέ τινας τῶν ἐξ αἵματος ὁμήρους. Codex GB ὄψιδας. Theophanes in Leone: Λέγοντες ὅτι δίδομεν ὁμῖν ὄψιδας τὰ τέκνα ἡμῶν.

Ὀψώνιον opsonium, stipendium. Theodoretus in epistolam Pauli ad Romanos cap. 6: Εἰκότως καὶ τὸν μισθὸν ὀψώνιον κέκληκεν· ὀνομάζειν γὰρ οὕτω φίλον αὐτῷ τὸ στρατιωτικὸν σιτηρέσιον. Andronicus Junior in diplomate pro Monembasiotis: Οὐδὲ αὐτοὶ ὀφείλωσι χάριν μαγειρίας ἢ ὀψωνίου ἢ ἄλλου τινὸς ζητήματος ἀπαιτεῖν τι ἐξ αὐτῶν. V. Glossarium ad Cedrenum.

H

Πακτώνειν pacisci. Vide Meursium ad Constan. de administ. imp. c. 44.

Παλατῖνος. Palatinus p. 156 b. Palatinus quis sit explicat Nicetas. Alias Palatini nomen generale est, eoque omnes continentur qui in sacro Palatio militant. De quibus vide lib. XII Cod. tit. 23 et 28, et ibi Cujacium; Julianum Antecessorem in Scholiis ad Novellam 22, cap. 82, Glossarium Isidori in Basilides. De Palatinis vide etiam Glossarium Nomicum, et quæ ibidem observavimus.

Πάνον pannus, linteum pag. 213 et 365. Basilica lib. XXXV, tit. 1, cap. 22, § 6: Σφραγισθῆναι διαθήκη λέγεται εἰ καὶ τὸ πανίον ἐν ᾧ ἐμβάλλεται σφραγισθῇ. Ex I. 22. D. qui testam fac. poss. nam etiam πανίον dicebant, ut apud Codin. De offic. πανίον κίτρινον. Auctor GB in historica narrat. De Belisario: Πανία χρυσοῦφαντα ἐκρέμασαν εἰς τείχη. Andronicus junior in diplomate pro Monembasiotis: Ἡ πανίου ἢ λινοκόκκου. Idem Nicetas p. 312 πρατὰ τῶν ὀθονῶν. Codex GB πανοπράται.

Παπᾶς ἱερεύς, sacerdos. Cedrenus p. 342 c: Τὸν βαΐουλον αὐτοῦ παπᾶν ἐποίησε. Auctor GB, Κροῦν οἱ καμπάνες δυνατὰ, μαζωνοῦνται παπάδες, καὶ ψάλλουν ἕως τὸν οὐρανόν. Πάπας autem vel πάπα pro pontifice R. sumitur p. 130 b.

Παρακοιμώμενος. Joannes Cantacuzenus, lib. I, c. 2: Τῇ τοῦ παρακοιμωμένου τετιμημένου ἀξίᾳ. Constantin. De adm. imp. cap. 43: Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου οἶκος. Codinus, De offic. Ὁ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος εὑρίσκεται κεφαλὴ τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι παιδοπούλων καὶ τῶν κοιτωναρίων. Leo Grammaticus: Τοῦ δὲ βασιλέως διερχομένου ἐν τῇ προελεύσει, ὑπισθεν Βασίλειος περιεπάτει φορῶν σκαραμάγγιον μετὰ σπαθίου, ὡς ἔθος τοῖς παρακοιμωμένοις. Paracœmomenus igitur gladium et scaramangium imperatoris ferebat. V. Meursium et Glossarium nostrum ad Cedrenum, περὶ τοῦ κοστῶνος προκαθημένου. Vide Cantacuz. I, 48.

Παραμονή. Pag. 364, Πελεκυφόρος βάρβαρος. Codex GB παραμονή. Est autem παραμονή custodia, statio. Stephanus in Commentario in Aristotelis Rhetoricam hactenus inedito, Τυραννίδος δὲ τέλος φυλακὴ ἦγουν λεγόμεναι παραμοναί.

Παραπόρτιον portella. Anastasius Biblioth. de vitis Pontif. Constantinus in Tacticis: Παραπόρτια δὲ μικρὰ περισσότερα. Vide ad Ced.

Παρασκευή. P. 342, Ἡ ἕκτη τῶν ἡμερῶν. Alius codex παρασκευή. Dies sextus, dies Veneris. V. ad Cedr. et Glossarium Arabico-Latinum.

Πασιας *Bassa* apud Turcas. Τὸν Πασιάτην Θεόδωρον. Vide Meursium in v. πασίας.

Πάτος divitiæ, dives. Vide Meursium.

Πάτροκλον excusatio, prætextus. V. Meursium.

Ποδαρούλλιον sella. P. 383 a εἰς ἕδρας. Codex GB ποδαρούλλια, Eustathius ad Odyss. η' p. 1571, n. 20: Δηλοῖ δὲ (ἀνδράχλη) τὸ ἰδιωτικῶς γυναικεῖον ποδαρούλλιον.

Πόρτα pag. 108 et 368. Idem p. 44 πύλας τῶν πόλεων. Codex GB πόρτας. Leo Tact. cap. 11, *§ 48*: Ἔμπροσθεν τῶν πορτῶν. Leo Grammaticus: *Καὶ μηδενὸς ἀνθισταμένου* ἀνοίξαντες τὰς πόρτας *ἰσήγαγον αὐτὸν εἰς* τὴν πόλιν. Auctor GB: Ἦλθε καὶ ἐκατέλαβε τοῦ κάστρου τε τὰς πόρτας, πόρταν ηὕρικεν λαμπρὰν ἐξ ἀδαμάντου λίθου. ad Cedrenum.

Πορφυρογέννητος porphyrogenitus. Ἐν τῇ πορφύρᾳ τεχθείς Christodulus sive Joannes Cant. epist. ad Nilum: In purpura genitus. Idat. Episcop. Fastis Consularibus: *Ipso anno natus est Honorius nobis in purpuris.* Porphyrogeniti dicti vel quod nati purpura exciperentur, pater jam imperatore (huc alludit Proclus orat. 4, quens de Christo: Ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἀλουργίδος τὰ σπάργανα), vel a domo in qua gustæ pariebant. Constant. Manasses: Πορφύ ὀνομάζουσιν ἐκεῖνον τὸν οἰκίσκον. Anna Comne Alexiadis, lib. VI: Κατὰ τὸ ἀφωρισμένον κλί ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα ἐπὶ ταῖ ὠδῖσιν εὐρηκώς. Πορφύραν τοῦτο ἀνέκαθεν ὀνομ ζουσιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ τῶν πορφυρογενήτων ὄνο εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμε. Adde lib. VII, multo post initium. Idem Manasses πορφυ παιδα appellat eum qui in purpura natus in, versibus qui habentur in calce libri cala exarati.

Πορφυρόπαις, γόνος αὐσονάνακτος καρτεροθύμου,
Ἀνδρόνικος μεγάθυμος, ἐϋμμελίης πολεμιστῆς,
Ὦ γέρα πρῶτα σεβαστοκρατορίης νεῖμ' ὁ φυτεύσας

Πρίγκιψ prineeps. Nicephorus Gregoras. Πρίγκιψ Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας. Menologi mense Maio die 24: Ὧν οἱ μὲν ἦσαν κόμητες δὲ τριβοῦνοι, οἱ δὲ πρίγκιπες. Adde Cantacuz p. 753, Annam Comnen. Alex. lib. III, et qu dicam in Glossario Nomico v. πρίγκιψ.

Προβέα pellis, membrana pag. 281. Idem 235 a καὶ δέρρίν ἐξημμένον. Codex GB, προβ Hodie προβία.

Πρόεδρος pontifex, antistes, præsul p. 140, p. 393 προεδρεύων ἱερατικῶς τῆς πόλεως. A Comnena Alexiad. VII: Ὁρᾷ τὸν τῆς Χαλκηδ πρόεδρον Λέοντα τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐν σμένον. Theophylactus Simocatta, Hist. Mauri næ, lib. III, cap. 2: Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸν τῆς Κω σταντίνης πρόεδρον ὁ στρατηγὸς εἰς τὸ στρατόπε πρεσβευτὴν διεπέμπετο. Alii πρόεδροι erant P tini, de quibus Meursius in hac dictione. A Comnena Alexiad. II: Τῷ τῶν προέδρων τετιμη ἀξιώματι. Erant autem numero plures, et i eos primarius πρωτοπρόεδρος dicebatur. Ea Anna lib. III: Ἐστάλησαν διὰ τοῦ πρωτοπρο Κωνσταντίνου.

Πρόκοιτος. V, Glossar. ad Cedr. in παρα μώμενος.

Πρόκυψις prospectus. Vide ad Codinum officiis.

Προσώψιον faciale. V. Meursium.

Πρωτεκδικεῖον. Vide Gloss. ad Cedrenum i Ἔκδικος, et Meursium in eadem voce.

Πρωτοασηκρήτης. Quis diceretur ἀσηκρή docet Glossarium ad Cedrenum. Suidas in Ety logico ms. penes virum illustrissimum D. Pet Segulerium Franciæ cancellarium: Ἀσηκρ ὑπογραφεὺς ὁ τοῖς τῶν κρατούντων μυστη

ὑπηρετούμενος. Οὕτω παρὰ τῇ Αὐσονίδι διαλέκτῳ τὸ ἀσηκρήτης ἄνομα ἐπὶ τοῖς μυστηρίοις μεθερμηνεύεσθαι βούλεται. Πρωτοασκρήτης autem est primus a secretis : erant enim plures. Protosecretarius in Hypomnestico de Anastasio apocrisiario.

Πρωτονοτάριος notariorum primicerius, primus inter notarios. Vide ad Cedrenum.

Πρωτοστράτωρ. Strator, qui dominum in equum sublevabat, πρωτοστράτωρ primus imperialium stratorum. Anna Comn. Alex. VII : Μιχαὴλ πρωτοστράτωρ αὐτοκράτορος τοῦ δοῦκα. V. Meursium et Glossar. nostrum ad Cedrenum.

P

Ῥάσα rasa, vestes monasticæ. P. 175 c. Καὶ τῆς τῶν ἐσθημάτων μεταβολῆς. Codex GB habebat ῥάσα. Hinc ῥασοφορεῖν. Balsamon ad can. 5 synodi CP. p. 560 a : Εἰσελθόντων εἰς μοναστήρια καὶ ῥασοφορούντων. Et in can. 19 S. Basil. ad Amph. Κἂν γὰρ μὴ ἀποκαρῇ τις, ἀλλὰ ῥασοφορήσῃ. Et ῥασοφόροι. Bals. d. p. 560 b. Vide Hugonem Menardum ad Concordiam regularum sancti Benedicti.

Ῥήξ, ῥήγας rex p. 109 a. Anna Comnen. Alex. VIII : Ῥηγῶν τε καὶ δουκῶν καὶ κομήτων. Theophanes : Ῥῆγα καλέσας ἑαυτὸν γῆς τε καὶ θαλάσσης. Item Πρὸς Ζιλίτβιν τὸν ῥῆγα τῶν Οὔννων. Auctor GB : Γοργὸν πεζεύει πρόσκυνα ὁ Βέλθανδρος τὸν ῥήγαν. Ὁ ῥήγας τοῦτον κατιδὼν πολλὰ γονυκλιτοῦντα. Vide Indicem, et Glossarium ad Cedrenum.

Ῥήτωρ qui scripturas instar oratoris ecclesiastici interpretabatur. Vide Meursium in ea dictione.

Ῥικτάριον. P. 109 a τὸ δόρυ ἔθυνε. Codex GB, ῥικτάριον, hastile, jaculum. Dicebam legendum ῥιπτάριον a ῥίπτω, quod de jaculo dicitur, Glossæ Cyrilli, ῥίπτω ἐπὶ ἀκοντίου, jacio, jaculor, projicio. Glossarium ms. Βηρύτται τὰ ῥιπτάρια. Constantinus in Tact. p. 3 : Ἄλλοι δὲ ἀπὸ μακρόθεν ἐῤῥίπτον, ὡς εἴρηται, τὰ ῥιπτάρια. Et p. 42 : Εἰς τὸ ῥίπτειν ῥιπτάρια καὶ μέναυλα. Hinc ῥιπταρίζειν jaculari. Item Const. p. 4 : Οἷον ἢ τοξεύοντες ἢ ῥιπταρίζοντες. Et p. 14 : Ἵνα ὅπου ἁρμόζει ῥιπταρίζῃ εὐκόλως κατὰ τῶν πολεμίων. Et ῥιπταράτοι, p. 42 : Οἱ δὲ ῥιπταράτοι ὠφελοῦσι καὶ ἔξωθεν τῆς παραταγῆς. Et ῥιπταριστής apud eumdem p. 8. Verum in indice Wolfii scribitur ῥικτάριον. Emendemus obiter Leonem Tactic. cap. 9, § 58, ubi editum est : Τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς, σκουτάρια, ἀκόντια μικρὰ, τζικούρια. Legendum enim σκουτάρια, ῥικτάρια, ἀκόντια, μικρὰ τζηκούρια, ut constat ex hac Joannis Checi interpretatione : *Leves autem habeant scuta parva, rhictaria, jacula, tzicuria parva.* Sic etiam legebatur in ejusdem Checi libro cap. 5, § 3, ῥικτάρια, τζικούρια. Nec audiendi sunt viri docti, qui putant ῥιπτάρια melius esse. Glossarium manu exaratum, quod utendum accepi ex bibliotheca illustrissimi Cancellarii : Ἀκινάκις, σπαθομάχαιρον, ῥικτάριν, δόρυ ἢ ἀκόντιον Περσικόν. Sed ei hodie Græci ῥίκτω dicunt pro ῥίπτω. Ut quin vera lectio sit apud Nicetam et recta emendatio apud Leonem, dubitare non liceat. Utrumque igitur et ῥιπτάριον et ῥικτάριον rectum est.

Ῥόγα stipendium, roga. Pag. 38, 79, 271, 327 : Συνήθης διανομὴ τῶν στρατευμάτων, Nicephorus. Leo Grammaticus : Μὴ τοῦ στόλου τὴν νενομισμένην ῥόγαν λαβόντες. Hnastasius Bibliothecarius, in Historia ecclesiastica, anno Heraclii 22 : *Erant autem quidam Arabum juxta positorum, qui accipiebant ab imperatoribus rogas pauxillas ad custodiendum entomia eremi* (sic legitur in 2 mss. : in Thuanæo autem ctomia pro stomia, ut apud Theophanem στόμια, quæ sunt fauces). *Eodem vero tempore venit quidam spado daturus militum rogas. Et cum venissent Arabes secundum consuetudinem accepturi rogam suam*, etc. Theophanes : Λαβεῖν τὴν ῥόγαν αὐτῶν, Anna Comnen. Alex. VI : Τὸν πατριάρχην σφῶν ἠξίωσε μετὰ τῆς ἀλόγου ῥόγας. Hinc ῥογεύειν erogare. Idem : Καὶ σωρεύσας τὸν περισωθέντα λοὸν ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων, ἐρόγευσεν αὐτούς. V. varias ad Nicetam, p. 131, et Wolfii Indicem, et Glossar. ad Cedr.

Ῥούτα ruta, multitudo, globus militum. Vide Meurs.

Ῥοῦχον rocus vel roccus, pag. 213, 213, 251, 381. Astrampsychus in Πυθαγορ. λαζεστ. : Ῥοῦχον κόκκινον. Item εἰς τὸ ε'. Ὀσπίτιον δηλοῖ εἰς παῖδας καὶ εἴσοδον καὶ εὐτυχίαν καὶ καῦκαν καὶ ῥοῦχα πολλά. Cyrillus patriarcha CP. : Διὰ νὰ λάβῃ τὰ ῥοῦχα σου, δός του καὶ τὸ ὑποκάμισόν σου. Auctor GB βύσσινα ῥοῦχα καναξαμύτου. Additio 1 Capitul. Carol. c. 22 : *Et pedules paria quatuor, roccum unum.* Sic legitur tomo II Conciliorum Galliæ.

Σ

Σάβανον linteum. Hierocles Artis veterinariæ lib. II, cap. 98 : Λοῦσον τὸν ἵππον καὶ ἀπόμαξον σαβάνοις. Theomnestus ibidem : Τῇ δὲ ἑκτῇ ἐξαγαγὼν τῆς φάτνης λοῦσον καὶ ἀπόμαξον σαβάνοις Vegetius, Art. vet. lib. III, c. 47 : *Sabanis validioribus abstergetur.* Collatio Carthag. II cum Donat. *Cumque intra sabanum volumen schedæ membranarum pro parte descriptum*, etc.

Σάγισμα instratum equi. Leo Grammaticus : Τῶν ἵππων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διερχομένων μετὰ χρυσῶν σαγισμάτων. Item, Εὗρεν αὐτὸν ἐντετυλιμένον ἐν τῷ σαγίσματι τοῦ δεξιοῦ ἵππου.

Σαγίττα. P. 44 d βέλους ἐντὸς. Codex GB σαγίττας. N. Suidam in ἄβλητα. Theophanes in Heraclio : Ἐμειναν ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ δύο σαγίττων. Chronic. Alex. Ἐξ ἧς ἔλαβε σαγίττας. Constantinus in Tact. Leo Tact. cap. 12, § 61 : Ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου. Hinc σαγιττάτωρ sagittator, apud cumd. Leonem c. 4, § 57 et c. 7, § 57 : et σαγιττοποιοί, d. cap. 4, § 50, et Constantinum in Tact.

Σαγμάρια. Num. 116, Τὰ σκευοφόρα. Codex GB, σαγμάρια. Animalia quæ impedimenta et sarcinas veæunt. Constantinus in Tact. p. 16 : Ἔχειν σαγμάριον ἕν. Servius in 1 Eneidos : Et hoc in multis nominibus observandum est, ut genus ex adjectione

formetur, qua detracta in neutrum cadat necesse est, ut piscinalis locus, piscina cella, piscinale; sagmarius mulus, sagmaria mula, sagmarium. Odo Cluniacensis, lib. De vita S. Geraldi : *Interim vero omne stipendium quod in sagmariis Geraldi delatum fuerat, paulatim defecit.* Petrus Blesensis epist. 94 : *Quod si milites nostros ire in expeditionem quandoque oporteat, sagmarii eorum non ferro sed vino, non lanceis sed caseis, non ensibus sed utribus, non hastis sed verubus onerantur.* Et corrupte,*saumarius* Auctor Vitæ S. Gebehardi archiep. Salisburg. : *Angebat e contra non carpento neque trahea, verum solis saumariis necessaria posse inferri.* Saumarius Gallis *bête de somme*, Italis *bestia da somma*. Et sauma pro onere vel sarcinis. Lutprandus LL. Langobard. tit. 59, § 1 : *Et tollant ad saumas suas caballos tres.* Sic Provinciales *saumade* dicunt ; est enim σάγμα. Achmes ὀνειο. cap. 235 : Ἐκαβαλλίκευσεν αὐτὴν μετὰ τὸ σάγμα. Eginardus, in Vita Caroli M. : *Ut sunt cortinæ et stragula, tapetes, fulcra, coria, sagmata.* Inde sagmare. Glossæ veteres : *Sagmat asinum* σάσσει ὄνον. Et *sagmatus* σεσαγμένος, ex emendatione Vulcanii, quem deinde secutus est Cl. Salmasius ad Hist. Aug. p. 354. Corrupte etiam Græci σαῦμα dicunt pro σάγμα. Theophanes : Ἐκάθησαν αὐτὸν ἐπὶ ὄνῳ σαυματομένῳ. Sic legitur in codice ms. Nicolai Fabri Peirescii viri perillustris. Idem διὰ ζώων σαγματομένων. Eustathius σαγράριον accipere videtur pro eo quod sagmariis imponitur : sic enim scribit ad *Odyss.* α'· Ἀστράβη, ὅ σημαίνει σέλλαν καὶ σαγμάριον, ut σέλλα referatur ad equos qui sellam ferunt, σαγμάριον vero ad equos sagmarios,quo mollius vehant. Vegetius sagmam appellare videtur Artis veterinariæ, lib. II, cap. 59 : *Tunc sagmarum vel sellarum mensura conveniens.* Glossarium ms. : Ἀστράβη τὸ σαγμοσέλλιον. Denique σαγμάριον pro sarcinis ipsis ponitur, Leonis Tactic. cap. 9, § 58.

Σακελλάριος sacellarius. Nicephorus Callist. lib. XVIII, cap. 44 : Σακελλάριους τῆς ἐκκλησίας καθεστηκώς. Chronicon Alexandrinum : Σακελλάριος πατριάρχου. Ἀπό τῆς σακέλλης aut σακκουλλίου aut σακκελλίου, a secello. V. Indicem in βουλλεύει. Gregorius Nazianzenus orat. 3 in Julianum : Καὶ τὸ σακέλλιον προβληθήσεται. Sic etiam scribitur, orat. 4. Coripp. 4 :

Gratior Augusti servans pia gaza sacelli.

Hinc σακελλίζειν. Gloss. ms. : Διηθεῖται, ἀφυλίζεται, σακελλίζεται. Vide Glossarium ad Cedrenum.

Σακκούλιον. P. 133 c, Τὰ φασκώλια σφραγῖδι διασημαίνεται. Codex GB, σακκούλια. Glossarium ms. μαρσύπιον τὸ σακκούλιον. Hodie σακκούλι.

Σάλτζα ἔμβαμμα, intinctus, p. 382 d. Italice *salsa*.

Σανδάλιον ἀκάτιον, navicula, p. 85. Vide et d. 242.

Σαπώνις νίτρον, sapo, p. 97 b. Corrupte antea *legebatur* νίπτρον in Indice. Alii σαπώνιον dicunt *vel σαπούνιόν*. Alexias Rharturus doctrina, εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην | παρασκευήν· ἄρχοντες ἴδετε ποτὲ μόνον τὸ σαπούνιν νὰ καθαρίζει ἄνευ ὕδατος, vel σάπωνα. Excerpta ex veteribus Glossis, saponem σάπωνα.

Σεβαστοκράτωρ. Nicephorus Gregoras 4 : Ὁ μὲν γὰρ σεβαστοκράτωρ ἐς τὸ δεσποτικὸν ἀνάγεται παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίωμα, ὁ δὲ μέγας δομέστικας ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος, ὁ δὲ Καῖσαρ ἅμα τῷ πενθερῷ τοῦ δεσπότου ἐς τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος. Georgius Logotheta in Chronico CP. : Ἀναγορευθεὶς οὖν Θεόδωρος βασιλικῶς ἐχρᾶτο τοῖς πράγμασι, δεσπότας τε προύβάλετο καὶ σεβαστοκράτορας. Coronæ jus habebat quæ tamen multum ab imperatoris differebat, ut scribit Anna Comnena, Alexiados III, p. 59 editionis primæ.

Σέκρετον secretum, secretarium. Andronicus Junior, in Diplomate pro Monembasiotis : Ἐν τῷ σεκρέτῳ τῆς βασιλείας μου. Vide ad Cedrenum.

Σελέντια κατηχητήριοι λόγοι· V. Meurs. *et Glossarium* nostrum ad Cdr.

Σέλλα sella. ἀστράβη, V. ad Cedr.

Σεντούκια κιβώτια, arcæ, scrinia. V. Meursium.

Σκάλα scala. P. 55 c, βαλέσθαι ξυλίνην κλίμακα. Codex GB σκάλαν, Moschopulus περὶ σχεδῶν. Κλίμαξ ἡ κοινῶς σκάλα. Cedrenus : Τῇ τῆς ἀκροπόλεως σκάλᾳ συνέτριψεν αὐτήν. Constantinus in Tact. Καὶ σκάλας ξυλίνας. Hodie σκαλί, et σκαλοῦνι scalæ gradus.

Σκαλώνειν appellere V. Meurs. Glossarium, *et* notas ejusdem ad Constant. De admin. *imp.* cap. 9.

Σκίγκος perna p. 206 d. V. Meursium.

Σκλάβοι ὠνητοί, *esclaves* pag. 58. Joannes Cantac. IV, 14 : Ἐξ ὧν ἔχει ἀφ' ἡμῶν σκλάβων. Hinc σκλαβοῦν, in servitutem redigere. Cyrillus patriarcha CP. contra Jud. : Καὶ τότε ἐσκλαβώθη ὁ Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης, καὶ ἐτούταις αἱ δύο σκλαβείαις δὲν ἦσαν τόσον βαρείαις. Auctor GB : Τοὺς δὲ ἄλλους κατεσκλάβωσαν. Et mox : Ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς αὐθέντης ἡμῶν Πέρσίας τὸ πῶς ἔχασε τελῶς τὸ ἄνθος τοῦ φοσσάτου, καὶ ὅσους ἐσκλάβωσε καὶ ὅσους ἐσκότωσαν, οὐκ οἶδεν ὅτι δράσειε. Alii σθλάβους dicunt, ut Nicetæ,pag. 85 in Annotat. Astrampsychus : Καὶ ἀσθένειαν καρδίας, καὶ ἀπὸ γυναικὸς σθλάβων καὶ δούλων ζημίαν. Atque ita intelligendus videtur quod scribit Constantinus Porphyrog. De them. lib. II. them. 6 : Ἐσθλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα. Hinc σθλαβογενῶν. Anna Comnena Alexiadis II: Καὶ μᾶλλον τῶν εἰρημένων δύο βαρβάρων σθλαβογενῶν, τοῦ τε Βορίλου φημὶ καὶ τοῦ Γερμανοῦ.

Σκουτάριον θυρεός, scutum p. 56 d. Glossarium ms. ; Ἀρτήτομος ὁ τελαμὼν ἤτοι ὁ λῶρος, ἐξ οὗ ἧρτηται τὸ βαλάντιον ἢ τὸ σκουτάριον ἢ ἕτερόν τι. Item, ἀσπὶς σκουτάριον. Vide ad Cedrenum.

Σκουτέλλιον scutella. V. Meursium.

Σοῦδα fossa. Constantinus in Tacticis : Ποίησον γύρωθεν σοῦδαν βαθεῖαν, et postea σοῦθαν ὀρύσσειν. Et De administ. imp. Ἐν ᾧ καὶ σοῦδαν οἱ παλαιοὶ ποιησάμενοι. Leo Grammaticus : Κόψας καὶ τὴν σοῦδαν πλατεῖαν.

Σουππέδιον suppedium, suppedaneum, ὑποπόδιον, scabellum quod pedibus subjicitur.

Σπαρτζάμια ἐπανυχένια ἀγλαΐσματα ἐκ τριχῶν συγκείμενα ἱππείων, p. 120 c.

Στούδιον monasterium ab Studio auctore ejus nuncupatum, cujus meminit Justin. Nov. 59 c. 6. Cedrenus : Ὁ τοῦ Στουδίου ἡγούμενος. Theophanes: Πλάτων καὶ Θεόδωρος ἡγούμενοι τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου Anastasius ita vertit, *Plato et Theodorus hegumeni Studii.*

Στράτα strata, iter pag. 26. Glossarium ms. : Ὁδὸς ἡ στράτα. Auctor GB, Ἐκράτησας τῆς ξενητείας τὴν στράταν. Italice *strada*, et compositum διστράτον, bivium.

Σχολαρίκιον inutile. Gloss. ms. : Ἐνώτιον σχολαρίκιον.

T

Ταβελλίων tabellio. Procopius ἀνεκδοτ. pr 124 : Ὅνπερ ταβελλίωνα καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Vide Glossarium Nomicum.

Ταβλίον κύβος, tabula, p. 358. Auctor GB : Καὶ τὰ ταυλία καὶ τὰ χαρτία καὶ ζάρια νὰ τὰ καύσουν. Glossarium ms. : Πεττοὶ τὰ βόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι. Lege ταβλία. Dicebant et τάβλην, ut in Agathiæ Scholastici epigrammate Antholog. lib. I, cap. 61 : Ταύλην φεύγετε πάντες.

Ταβλισμὸς stuprum. Vide Meursium.

Ταξίδιον vel ταξείδιον. Leo Grammaticus : Ἀφόβως συνεξελθεῖν μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ταξειδίῳ. Vide Glossarium Cedreni.

Ταρίδες dromones. P. 347 d δρομώνων ἱππαγωγῶν. Codex GB ταρίδων.

Τένδα aut τέντα tentorium, tabernaculum, papilio. P. 240 b, τὴν σκηνὴν εἰσιών. Codex GB τένταν. Leo Tact. cap. 5, § 9 : Φροντίσεις δὲ καὶ ἑτοιμάσεις καὶ τὰς λεγομένας τένδας καὶ ἀτεγείας, *tendas et ategias.* Ategiæ sunt καλύβαι, σκηναί. Josephus ἁλ. 6, ὁ. 31 : Ἐπεὶ σκηνοποιεῖσθαι πάντας ἔθος τῷ Θεῷ. Rufinus Aquileiensis ita vertit lib. VII, cap. 12 : *Quoniam ategias in honorem Dei componi in templo ab omnibus mos est.* Sic legendum. Constantinus Tact. p. 12 et 44 : Theophanes in Theodosio. Leo Grammaticus : Καὶ κατελθὼν εἰς τὴς τοῦ Καίσαρος τένταν. Gloss. Juris : Τένδα τὸ σφαιρικὸν διετεταμένος ὕφασμα· τένδω γὰρ τὸ διατείνω. Promiscue igitur τένδα vel τέντα. Sic Galli *tente*, Itali *tenda.*

Τετραρεῖαι pag. 119, sed Meursius legit πετραρεῖαι. Sunt autem petrariæ machinæ bellicæ.

Τετράς dies Mercurii. Petrus Alexandrinus, can. 15 : Τετράδι γὰρ καὶ παρασκευῇ νηστευτέον, *die Mercurii et Veneris jejunandum.*

Τζαγγάτορες sagittarii, est enim τζάγγρα arcus p. 53 a. Idem p. 87, ἐκηβόλοι Ῥωμαῖοι Cod. GB, μετὰ ζαγγρῶν. Joannes Cantacuzenus, Hist. lib. I, cap. 3, p. 108 : Τῶν ἐκ τόξων Λατινικῶν τῶν λεγομένων τζαγγρῶν ἀφιέντων βέλη. Anna Comnena Alexiad. VIII : Τὸ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς τζάγγρας βέλος ἐμπεσὸν εἰς τὸ ἄκρον τῆς κόρυθος, etc. Auctor GB, in Historica narrat. de Belisario : Τζάγγραις καὶ μπαλαιστρερίδες, τόξα καὶ τοξατόρους. Τζαγγροτοξάτας Nicetas vocat p. 348 a et 361 a.

Τζακισθῆναι θραυσθῆναι, sauciari, vulnerari, p. 123 d

Τζεφέτον aromatis genus. V. Meursium.

Τζουκούριον securis. V. Meursium.

Τούβλοι πλίνθοι ὀπταί, lateres cocti, V. Meursium in τούβουλα.

Τούφα τιάρα. Zonaras in Basilio Porphyrog

Τρεναίτιον fibula p. 69. V. in βούκλα.

Τυμπάνιον pilea mulierum Cpolitanarum tympani formam referentia. V. Meursium.

Υ

Ὑποκάμισον, P. 343 b, τὸν ἔσχατον χιτῶνα. Codex GB ὑποκάμισον. Codinus in παρεκβολαῖς· Καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ τὸ ὑποκάμισον βρακίον καὶ τό σρικτούριον καὶ τὸ φακεώλιον αὐτοῦ λαβών. Glossarium ms. : Ἐπενδύτης τὸ ἐσώτατον ἱμάτιον, ὃ ὑποκάμισον λέγεται. Vide supra in ῥοῦχον.

Φ

Φλάμουλον flamulum, vexillum, p. 300. Constantinus in Tacticis : Τὰ φλάμουλα ἑκάστης τούρμας ἢ δρούγγου ἰδίας χρόας ἔχειν. Basilius in Naumachicis : Ηροσθετέον δὲ τούτοις καὶ τριηραύλην καὶ κελευστήν· ἔστι δὲ ὁ μὲν ἱδρυκινάτωρ, ὁ δὲ ὁ τὸ φλάμουλον κατάχων. Sic legitur in Regio exemplari et φλαμουλίσκια apud eumdem Constantinum. Dicunt et φλάμμουρα vel φλάμουρα. Manuel Moschop. Περὶ σχεδῶν : Σημαῖα τὸ φλάμουρον, quamquam in alio codice legitur φλάμουλον, ut annotatur in variis. Auctor GB : Καὶ στήσασιν τὰ φλάμμουρα στὸν τεῖχον. Nisi forte legendum sit φλάμπουρα. Idem : Λοιπὸν αὐτοὶ Χριστιανοὶ ἀκρτεροῦν νὰ δοῦσιν σημάδην μέγα φλάμπουρον τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου. Hinc φλαμπουριάρης. Auctor GB, in Historica narratione de Belisario : Καὶ ἡ σό ἦσε φλαμπουριάρης, flammularius. Verum nihil mutandum. Idem auctor : Ἔῤῥαξε τὸ καράβη, ἔστεσαν φλάμμουρα πολλά. Vide Glossarium ad Cedrenum.

Φεγγάριον luna. Vide Meursium.

Φόρεμα στολή, vestis. Concilium Florentinum sess. 16 : Φοφεμένοι πάντες. Vertunt : omnes cum sacris vestibus.

Φόρος ἀγορά, forum. In diplomate Andronici Junioris : τοῦ σπανίου τοῦ ἐν τῷ φόρῳ πωλουμένου. Occurrit passim.

Φουρκίζειν ἐπὶ σκόλοπος ἀπαιωρῆσαι, V. Harmenop. et Gl. ad Cedr. in φουλκίζειν.

Φωσσάτον ξενικόν. Purior textus ξενολογία. Externi milites. Φωσσάτον pro castris ex exercitu poni dudum observatum est. Idatius episcopus in Fastis consularibus : *Et ipso anno profectus est Valens Augustus ex urbe ad fossatum.* Anna Comnena Alexiad. VIII : Προσέταξεν διὰ παντὸς φωσσάτου διακηρυκεῦσαί τὸν ἐς τὴν αὔριον πόλεμον. Moschopulus, περὶ σχεδῶν· Φωσσάτον ὁ στρατός. Vide Gloss. ad Cedrenum. Hodie φουσσάτο dicunt.

Φρίριος frater, Gallicum frère.

Φροντιστήριον.. Joan. Cantac. I, 22 : Εἰς ἓν τῶν φροντιστηρίων. V. Suidam, et sup. in μοναστήριον.

X

Χαμαιζίκιον instrumenti musici genus. Meursius.

Χαμικηλάδες avium genus. Meursius.

Χαντάκια fossæ. H. 264, τοὺς διώρυκας. Codex GB χαντάκια.

Χαρτουλάριον. In puriore Græco χάρτουλάριον, chartularium, chartophylacium, scrinium.

Χαρτουλάριος chartularius. Vide Gloss. nostrum Nominicum in ea dictione.

Χερνιβόξυστον [583].

Χοιρομάνδριον συφεός, suile, hara.

Χρύσινος solidus, aureus. Theodoret. Hist. Eccl. II, cap. 13 : Ἀπέστειλε πεντακοσίους χρυσίνους αὐτῷ. Epiphan. Schol. ita vertit : *Quingentos solidos destinavit.* Trip. V, cap. 17. Josephus episcopus Metonens. in resp. ad libellum Marii Metropolitæ Ephesi : Τοῖς Φλορεντίνοις μηνύσας δανεῖσαι αὐτῷ τεσσαράκροντα χιλιάδας χρυσίνων. ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν μίτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον. Nicephorus Callistus, XI, 48 : Ὀγδοήκοντα χρυσίνους ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας.

Χρυσόβουλλων. Aurea bulla. Pap. 34 c. Τράμμι ἐρυθροσήμαντον. Codex GB, χρυσόβουλλον. Imperator enim ei subscribebat cinnabari. Anna Comnena Alexiad. lib. VIII : Ἠαρὰ τοῦ αὐτοκράτορος χρυσόβουλλον λόγον ἐνσεσημασμένον διὰ κινναλάρεως, ὡς ἔθος, διὰ βασιλικῆς δεξιᾶς λαβών. Constant. *De* admin. imp. χρυσοβουλλίου χωρίς. Niceph. *Call.* lib. XIV, cap. 43. Vide Glossarium ad Codinum.

NICETÆ CHONIATÆ

MAGNI LOGOTHETÆ SECRETORUM, INSPECTORIS ET JUDICIS VELI, PRÆFECTI SACRI CUBICULI

THESAURUS

ORTHODOXÆ FIDEI.

AD CLARISSIMUM VIRUM D. JOANNEM A S. ANDREA, CARCASSONENSIS ECCLESIÆ DECANUM, P. MORELLII EPISTOLA.

Evici tandem, ornatissime vir, quod jampridem votis omnibus exoptabam, atque an umbilicum perduxi monodiam illam Michaelis Choniatæ, præsulis Atheniensis, qua Nicetæ fratris exsequias cohonestat. Ea certe, ut dicam quod res est, diu me suspensum tenuit, propter salebras illas pene continuas: cursumque hactenus remorata est, qua in Nicetæ Thesauro satis feliciter procedebam, quamvis in eo quoque libros aliquot, præsertim priores et posteriores non paucioribus salebris scatentes deprehenderim. Quæ me causa permovit, ut eos primo quoque tempore transcriberem, Latinoque sermone darem, ne si diutius differrem, a blattis ἀνηκέστως exederentur. Eos ad te mittere visum est, ornatissime vir, tanquam laboris, quem te auctore anno Christi 1560 suscepi, primitias; qui si arriserint, operæ dabo ut reliqui sigillatim subsequantur, justumque Thesauri librorum numerum, nempe 27 adimplent atque ita Nicetas ille, quem vel ex Annalibus, qui non ita pridem ab Oporino editi sunt, tanquam ex unguibus leonem, facile cognoscas, nunc tandem tuis auspiciis et sumptibus a tenebris vindicetur. Cujus beneficii nomine bona posteritas tibi gratias immortales habebit, ubi resciverit vetustissimum Thesauri Orthodoxiæ beati Nicetæ Choniatæ exemplar (ut quod a Niceta ipso descriptum sit) post auctoris mortem ad Michaelem Choniatem Atheniensium præsulem velut hæreditario jure transiisse, quo item mortuo in manus Theodori Scutariotæ Levitæ Cyziceni venisse, Cyziceni venisse, Cyzicoque a Turcis vastata in frequentissima illa καλοιερῶν ἁγιορειτῶν monasteria, quæ sunt in Atho monte, deportatum : atque inde tandem Lutetiam adductum, venaleque a Græco quodam expositum nullos aut paucos admodum emptores nactum (propter deformitatem nimirum, ut Æsopum illum fabulatorem olim) præter unum Joannem a Sancto Andrea, cujus e bibliotheca boni auctores, hodie præsertim Græci, non aliter exire possunt, atque ex equo Trojano boni milites, et ex Isocratis schola oratores exiisse ferruntur.

Certe tu de vetussimo illo exemplari idem subodoratus, quod Xanthus ille de Æsopo, pretium Græco numerasti, exemplarque mihi commissum evolvendum curasti, tandem deprehensa ἐπιγραφῇ non carbonum, ut in proverbio est, sed orthodoxæ fidei Thesaurum in paginis illis situ et squalore ita obductis,

ut nisi post multas vigilias legi potuerint, delitescere ostendit. Mox se index quoque aperit, seu clenchus, quo summa librorum Thesauri capita notantur, a Niceta ipso et compositus et scriptus, quemadmodum et libri omnes hujus operis, exceptis duobus ultimis, qui a Theodoro Scutariota scripti sunt, qui Monodiam quoque Michaelis scripsisse videtur. Theodori αὐτόγραφον ex appendice ad indicem libri 25 colligo.

Varia alia opuscula ut Alexii, Michaelis et Josephi Constantinopolitanorum patriarcharum, Eustathii et Germani, Nicænorum præsulum, Eustathii Romani, περὶ δύο ἀδελφῶν λαβόντων δύο ἀδελφάς, hoc est, de duobus fratribus duæ sorores ducentibus, Alexit Comneni imperatoris χρυσόβουλλος, *seu Aurea bulla*: *sacerdotis cujusdam ad Eliam Cretensen* περὶ προσκομιδῆς, etc. (quibus exemplar velut μυροθήκιον quoddam refertum est) quis transcripserit, nulla conjectura prorsus assequi possim. Idem de philosophico quodam Περὶ τῆς τῶν ψυχῶν εἰσκρίσεως, et Ecclesiastico de Armeniorum hæresi commentario, idem etiam de appendice illa sentio, quæ libro secundo adhæret : cum tamen ad 25 pertineat, ut ex verbis pauculis Scutariotæ indici Nicetæ additis videre est, qui appendicem illam quæ antea desiderabatur in fine 25 libri alicubi repertam se attexuisse affirmat.

Jam ut pauca de vita obiter addam, quæ tum ex monodia Michaelis, tum Thesauro ipso colligere potui.

Colossæ Asiatica illa civitas quam B. Pauli Epistola nobilitavit, hoc Choniatarum fratrum par Michaelem et Nicetam tulisse videtur, ut colligo ex capite 22 libri IV, ubi in τέσσαρες καὶ δεκατῶν hæreseos antithesi Pauli locum ex epistola ad Colossenses citaturus, ita scribit : Ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριώτας μοι Κολοσσεῖς ἐπιστολῇ θεολογεῖ. Ut taceam quod Choniates Colossensem significare videatur, quæ enim civitas Colossæ olim, postea mutato nomine Χῶναι dicta est, ut in manuscripto quodam lexico legi, quod D. Vascosanus typographus de litteris et litterariis optime meritus inter multa alia vetustissima exemplaria habet, manibus cujusdam ex Michaelis Pselli auditoribus descriptum. In eo sic ad verbum habetur : Κολλασσαὶ, πόλις Φρυγίας, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι, ὅθεν καὶ Κολασσαεῖς.

Michael Choniates natu major a patre ex Asia Byzantium deductus est, ubi cum post prima litterarum tirocinia majoribus disciplinis animum ita excoluisset, ut jam inter professores censeretur, Nicetam fratrem parvulum, ut qui novem annos natus esset, et ipsdm a patre deductum litteris et moribus informandum accepit, quod tanta cura, studio et labore perfecit, ut Nicetas artes omnes quæ sunt in disciplina mediocriter edoctus, temporum successu ad tantum dignitatis fastigium conscenderit, ut nec Michaelem fratris et discipuli, nec patriam civis Nicetæ pœniteret. Tandem vero cum Michaelem pontificem Athenæ sortitæ essent, Nicetas in scribarum imperatoriorum numerum, imperante tum Manuele Comneno, allectus est.

Verum, proh dolor! ea in tempora inciderunt, quæ virtuti illorum nè emergeret, multum obstare videbantur, quibus Constantinopolitanum imperium principum plus quam tragicis sceleribus inclinari cœperat, Andronici præsertim Comneni tyrannide, qui Alexio nepote 13 agente annum clam interfecto, imperium invaserat. Hujus tyrannidem fugiens Nicetas ad juris civilis studium secessit, in quo ita promovit, ut quadriennio post cum parricidam Andronicum prœlio fusum Isaacius Angelus populi ludibriis exposuisset, camelæque scabiosæ impositum circumvectumque ignominiose occidi jussisset, Constantinopolim velut postliminio reversus est, brevique ad majores bonorum gradus evectus, quibus continua imperatorum serie perfunctus est, ad ea usque tempora quibus in Gallorum Venetorumque manus imperium Constantinopolitanum recidit.

Constat enim (ut historiam continua rerum gestarum serie deducam) Isaacium Angelum æquissimum principem ab Alexio minore fratre oculis privatum fuisse (per summum scelus eum excæcante, a quo magna pecunia redemptus e Turcicis manibus fuerat), atque adeo carceribus detentum donec Alexius Isaaci filius opem Balduini Flandri, Gallorum Venetorumque principum imploraret, pactus 3000 marcas auri commeatusque copiam, si aut ipse solus, aut cum patre Isaacio carceribus tum detento imperium recuperaret.

Galli principes tam insigni casu moti Byzantium, fracta catena quæ ab urbe ad Peram extenditur, expugnant, fugienteque Alexio fratricida Isaacium liberant, et Alexium post subitam patris mortem (squalore enim carceris obsitus, purum liberumque cœlum ferre non potuerat) imperatorem dicunt. Hunc quoque paulo post Mursyphus quidam (vel, ut alii, *Myrtilus*) ignobilis fraude innocentem occidit, qui tyrannus cum frustra a se hostibus opposuisset, amissa tandem urbe Constantinopoli sub noctem mediam cum uxore, pellicibus et thesauro clam aufugit, pauloque post in Peloponneso captus et in urbem retractus interficitur. Urbs itaque anno Christi 1202 Francis et Venetis ea lege cessit, ut Galli Cæsarem Gallum, Veneti patriarcham Venetum darent. Illi Balduidum Flandrum, hi Thomam Maurocenum ex pacto dederunt. Reliquiæ Græcorum Latini nominis odio Adrianopolim secesserunt, ibique The-

odorum Lascarin, Alexii generum, qui eam civitatem nomine dotis acceperat, imperatorem elegerunt, quam cum Galli capere conarentur, captus est Balduinus, et mortuus exacto imperii anno.

Et hæc est illa clades, quam a Latinis perpessam Græciam toties conqueritur in Monodia Michael Choniates, quo quidem tempore Athenis quoque expugnatis beatæque Mariæ templo exterso, electus est in insulam Coo, ad Prodromi monasterium. Nicolas antea expugnata a Latinis Constantinopoli, virgineque illa Bellissariotide e manibus hostis erepta, quam postea duxit uxorem (cujus facinoris ergo Michael eum Abrahamo, Isaaco, Davidi, Levi et Simeoni præfert, ipsique Christo, ὑπερβολικωτέρως sane, comparem facit), Nicæam, quæ Bithyniæ metropolis est, se contulerat, ubi quod supererat vitæ litterario otio impenderet. Quod quidem quanta diligentia laboreque præstiterit testantur, æternumque testabuntur divinæ lucubrationes, quas in hoc opus vere aureum congessit, tantoque artificio ab ipsis Adami primordiis ad sua usque tempora deduxit, ut hæreseon quæ inter Judæos Græcique philosophos ante Christum natum exarserunt, et a Christo nato inter eos qui cum ex diametro dogmatibus Christi adversarentur, Christiani tamen, non secus atque veteres illi Socratici haberi contendebant, quasi hypotyposin quamdam posteritati consecrarit : qua consulta, si quod aliquando dubium de rebus divinis suboriatur, possit statim videre utram in partem deflectendum sit. Hoc argumento multi, fateor, ante Nicetam scripserunt, sed Niceta, si errorem de Spiritus sancti processione demas (quem contra Latinos mordicus tuetur) felicius nullus. Hic enim præterquam quod ex auctoribus profanis Græcorum hæreses, Judæorum ex sacris Bibliis, Christianorum ex ecclesiasticis scriptoribus, Dionysio Areopagita, Athanasio, Eusebio, Tertulliano, Epiphanio, Irenæo, Chrysostomo, Basilio, Philostorgio, Theodoro Mopsuesteno, Socrate, Sozomeno, Theodorito, Gregoriis, Photio, Damasceno, Cyrillo, Euthymio, Eustathio, Nicolao Methonensi, Maximo, Amphilochio, Thoma Indicopleusta, Leone, etc., tanquam mel apes variis ex floribus in hanc floridissimam anthologiam collegit, antitheses quoque subjecit, quibus plumbei hæreticorum pugiones nullo negotio retunduntur. Superest, vir ornatissime, ut ex hoc quasi diverticulo in viam rediens, etiam atque etiam te regem atque obtester, ut has Thesauri tui primitias, primamque meam in Græcis vertendis experientiam boni consulas, nam vel proverbio συγγνώμη πρωτοπείρῳ, sic enim ad reliquos Nicetæ libros tibi, et per te piis omnibus consecrandos alacrior accedam.

Vale, vir clarissime.

Lutetiæ, ex doctissimi juxta et humanissimi viri D. Michaelis Vascosani typographia, ad Idus Octobris 1561.

ANGELO MAI MONITUM.

(Spicil. Rom. tom. IV).

Nicetæ Choniatæ, sæculis Christi XII *et* XIII *clari, Thesaurus orthodoxæ fidei, ab eo post occupatam Latinis Constantinopolim in exsilio compositus, satis philologis notus erat. Nam et Montfauconius in Græca Palæographia, et Fabricius B. G. T. VI ed. vet., necnon in nov. T. VII; item Bandinius in Codd. Gr. Laurent. V. I, et in Monum. Eccl. Gr. T. III; Cavæus insuper aliique, doctum hoc atque exoptatum Nicetæ opus commemoraverunt. Bene tamen de eo præ cæteris meriti sunt Montfauconius, qui XXII librorum (id est totius operis) argumenta protulit, ex eoque Fabricius repetivit ; multoque magis Petrus Morellius, a quo quinque priores libri Latine vulgati fuerunt ; denique Bandinius qui in monum. indicem auctorum operumque construxit, quibus Nicetas in Thesauro utitur.*

Quæ cum ita se haberent, dolui equidem tam utilis operis vix cæptum, et quidem Latine tantummodo, editionem ; neque tamen meipsum vel vires vel otium hortabantur, ut tantum onus laboremque susciperem: quanquam in mss. codicibus (mirum dictu !) ipsissimum Morellii apographum Græce et Latine ad me e Gallia olim delatum vidi, cujus is, ut dixi, nonnisi minimam partem edidit ; ejusdem vero operis longe antiquius exemplar nanciscebar in bombycinis chartis paulo post auctoris ætatem scriptum, sed multo strictim ac more excerptorum, ejusmodi alterum codicem bibliotheca Bodleiana retinet, teste Fabricio. Decrevi itaque notabiliora saltem excerpta ex Vaticanis codicibus Græce excitare, capto initio a Morellianæ editionis fine, nimirum a sexto libro, qui, ut cognoscimus ex Montfauconii summariis, in Macedonii præsertim hæresi versabatur.

INDEX LIBRORUM XIV

QUIBUS CONSTAT

NICETÆ CHONIATÆ THESAURUS ORTHODOXÆ FIDEI.

Τόμος πρῶτος.

Ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τὸ προοίμιον. Εἶτα περὶ Ἀδὰμ καὶ τινων ἀρχαίων ἀνδρῶν εὑρόντων τὰς εἰκονουργίας. Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων. Περὶ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος, καὶ ἑτέρων φιλοσόφων καὶ τῶν δοξῶν αὐτῶν. Περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τῶν ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν ἀστέρων. Περὶ κομητῶν, ἴριδος, πάχνου, παρηλίων, τῶν σεισμῶν, τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν πρηστήρων. Καὶ ἔκτοτε περὶ Ἰουδαϊσμοῦ. Περὶ τῶν Χρυσῶν δαμάλεων τοῦ Ἱεροβοάμ. Περὶ Σαμαρειτῶν. Περὶ Ἐσσηνῶν καὶ ἄλλων τινῶν αἱρεσιαρχῶν· περὶ Σαδδουκαίων, Γραμματέων, Φαρισαίων ἡμεροβαπτιστῶν, καὶ Ἡρωδιανῶν.

A

Tomus primus.

In primo libro proœmium. Deinde de Adamo, et de quibusdam antiquis viris qui simulacrorum fictionem adinvenerunt. De mysteriis Græcorum, De Pythagora et Platone, deque aliis philosophis, ac de eorum opinionibus. De quatuor elementis. De cœlo et terra. De circulo Zodiaci. De stellis fixis et de errantibus. De cometis. De iride, de pruina, de Pareliis, de terræ motibus, de ventis, de Presteribus. Deinde autem de Judaismo. De Essenis et aliis quibusdam hæresiarchis. De Sadducæis, de Scribis, Pharisæis, Hemerobaptistis, Herodianis.

Τόμος δεύτερος.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος διαφόρων αἱ χρήσεις. Ἔπειτα, περὶ ἀγγέλων. Περὶ ἀνθρώπων. Διάφοροι δόξαι περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ἔκτοτε περὶ ἀρετῶν.

B

Tomus secundus.

In secundo tomo, de sancta Trinitate variorum loca. Deinde de angelis. De hominibus. Diversæ sententiæ de intellectu et anima. Postea de virtutibus.

Τόμος τρίτος.

Περὶ φωνῶν προφητῶν, δηλουσῶν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Περὶ τῆς συλλήψεως καὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. Περὶ Ἐνυποστάτων, περὶ Ὁμοουσίων, περὶ Ὁμοϋποστάτων, περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς. Περὶ προσώπων. Περὶ φύσεως. Περὶ φθορᾶς· περὶ φθαρτοῦ καὶ ἀφθάρτου. Ἔκτοτε, χρήσεις τῶν ἁγίων περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως. Περὶ τοῦ ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων ἡνώθη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει· καὶ ἕτερα διάφορα καθεξῆς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

C

Tomus tertius.

De vocibus prophetarum, Filii Dei in carne adventum declarantibus, necnon crucis passionem et resurrectionem. De conceptione et duabus naturis Christi. De Enhypostatis, de Consubstantialibus, de Homohypostatis, aut simul hypostatis, de hypostatica unione et differentia. De Personis. De natura. De corruptione : de corruptibili et incorruptibili. Postea loca Sanctorum de œconomia in carne, sive de incarnatione. De (1) modo retributionis. Quod tota natura divina in una ex suis hypostasibus unita sit humanæ naturæ, non autem pars parti : et alia varia post hæc de incarnatione Filii Dei.

Τόμος τέταρτος.

Ἐν τούτῳ κεῖνται πᾶσαι αἱ παλαιαὶ αἱρέσεις αἱ ἀναφανεῖσαι μέχρι τῆς Ἀρείου αἱρέσεως. Ἐγράφη καὶ πρώτη ἡ τοῦ Σίμωνος αἵρεσιν καὶ ἡ ἐπ' αὐτὴν ἀντίῤῥησις. Δευτέρα ἡ τῶν Νικολαϊτῶν. Τρίτη ἡ τῶν Καρποκρατιανῶν. Τετάρτη ἡ τοῦ Βαλεντίνου. Πέμπτη ἡ τοῦ Πτολεμαίου, ἕκτη ἡ τοῦ Μάρκου. Ἑβδόμη ἡ τῶν Ἀσκοδρούγων. Ὀγδόη ἡ τοῦ Κολορβάσου. Ἐννάτη ἡ τῶν Ὀφιτῶν, Λεκάτη ἡ τοῦ Προδίκου. Ἐνδεκάτη ἡ τῶν Καϊνῶν. Δωδεκάτη ἡ τῶν Σηθιανῶν. Τρισκαιδεκάτη ἡ τῶν Ἀρχοντικῶν.

D

Tomus quartus.

In hoc habentur omnes veteres hæreses quæ usque ad Arii hæresim emerserunt. Prima vero Simonis hæresis describitur, eum ejus refutatione. Secunda, Nicolaitarum, Tertia, Carpocratianorum, Quarta, Valentini, Quinta, Ptolemæi. Sexta, Marci, Septima, Ascodrugorum, Octava, Colorbasi, Nona. Ophitarum, Decima, Prodici. Undecima, Cajanorum. Duodecima, Sethianorum. Decima tertia, Archonticorum. Decima quarta, Cerdonis et Marcionis. Decima quinta Luciani. Decima sexta, Apellis.

(1) Id est, *de ratione communicationis idiomatum.*

Decima septima, Severianorum. Decima octava, Tatiani. Decima nona, Encratitarum. Vigesima, Montanistarum. Vigesima prima, Quintillianistarum, Priscillianistarum, Pepuzitarum et Artotyritarum. Vigesima secunda, Tessarescædecaticarum, sive Quartodecimanorum. Vigesima tertia Alogorum ut vocant. Vigesima quarta Adamianorum. Vigesima quinta, Sampsæorum et Elcesæorum. Vigesima sexta, Theodotianorum. Vigesima septima, Noeti et Novati. Vigesima octava, Sabellii. Vigesima nona, Marcelli. Trigesima, Valesianorum, sive Valentianorum. Trigesima prima, Origenis, ubi quædam de anima, et enarratio dicti hujusmodi : *Cujusque opus quale sit, ignis probabit* [1]. Trigesima secunda, Pauli Samosateni. Trigesima tertia, Manichæorum et Cubricorum. Trigesima quarta, Hieracitarum. Trigesima quinta, Collyridianorum. Trigesima sexta, Massalianorum, sive Enchitarum : ubi enumeratio impiorum dogmatum ejusdem hæresis. Trigesima septima, Corinthianorum. Trigesima octava, Iceticorum. Trigesima nona, Gnosimachorum. Quadragesima, Thnetopsychitarum. Quadragesima prima, Chrystolytorum. Quadragesima secunda, Ethnophronorum, sive eorum qui cum Ethnicis sentiunt. Quadragesima tertia, Parermeneutarum, sive eorum qui prave Scripturas interpretantur. Quadragesima quarta, Meletianorum.

A Τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡ τοῦ Κέρδωνος καὶ Μαρκίωνος. Πεντεκαιδεκάτη ἡ τοῦ Λουκιανοῦ. Ἐξκαιδεκάτη ἡ τοῦ Ἀπελλῆ. Ἑπτακαιδεκάτη ἡ τῶν Σεβεριανῶν. Ὀκτωκαιδεκάτη ἡ τοῦ Τατιανοῦ. Ἐννεακαιδεκάτη ἡ τῶν Ἐγκρατιτῶν. Εἰκοστὴ ἡ τῶν Μοντανιστῶν. Εἰκοστὴ πρώτη ἡ τῶν Κυντιλιανῶν καὶ Πρισκιλιανῶν, καὶ Πεπουζιτῶν, καὶ Ἀρτοτυριτῶν. Εἰκοστὴ δευτέρα ἡ τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν. Εἰκοστὴ τρίτη ἡ τῶν λεγομένων Ἀλόγων. Εἰκοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Ἀδαμιανῶν. Εἰκοστὴ πέμπτη ἡ τῶν Σαμψαίων καὶ Ἐλκεσαίων. Εἰκοστὴ ἕκτη ἡ τῶν Θεοδοτιανῶν. Εἰκοστὴ ἑβδόμη ἡ τοῦ Νοήτου καὶ τοῦ Ναυάτου. Εἰκοστὴ ὀγδόη ἡ τοῦ Σαβελλίου. Εἰκοστὴ ἐννάτη ἡ τοῦ Μαρκέλλου. Τριακοστὴ ἡ τῶν Οὐαλησίων. Τριακοστὴ πρώτη ἡ τοῦ Ὠριγένους, ἐν ᾗ καὶ περὶ ψυχῆς τινα, καὶ

B ἐξήγησις τοῦ ἀποῤῥήτου ὅ φησιν, Ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. Τριακοστὴ δευτέρα ἡ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως. Τρισκοστὴ τρίτη ἡ τῶν Μανιχαίων καὶ Κουβρίκων. Τριακοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Ἱερακιτῶν. Τριακοστὴ πέμπτη ἡ τῶν Κολλυριδιανῶν. Τριακοστὴ ἕκτη ἡ τῶν Μασσαλιανῶν ἤτοι Εὐχιτῶν, ἐν ᾗ καὶ ἀπαρίθμησις τῶν ἀσεβῶν δογμάτων τῆς αὐτῆς αἱρέσεως. Τριακοστὴ ἑβδόμη ἡ τῶν Κηρινθιανῶν. Τριακοστὴ ὀγδόη ἡ τῶν Ἰκιτῶν (2) (Ἱκετικῶν). Τριακοστὴ ἐνάτη ἡ τῶν Γνωσιμάχων. Τεσσαρακοστὴ ἡ τῶν Θνητοψυχιτῶν. Τεσσαρακοστὴ πρώτη ἡ τῶν Χρυσολυτῶν. Τεσσαρακοστὴ δευτέρα ἡ τῶν Ἐθνοφρόνων. Τεσσαρακοστὴ τρίτη ἡ τῶν Παραρμηνευτῶν. Καὶ τεσσαρακοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Μελιτιανῶν.

Tomus quintus.

In hoc tomo, primum de Ario, unde prodierit, de statura et moribus ejus, de impiis ejusdem dogmatibus : de synodo, quæ illius causa Nicææ habita est ; de subversione et damnatione ejus : atque ibidem memoria synodi Ariminensis ; similiterque de synodo Seleuciæ celebrata. Deinde refutatio ejus a nobis adornata. Postea enarratio de rebus Aetii et Eunomii. Deinceps capita, quibus (Eunomius) probare nititur, Filium post Patrem ortum et creaturam esse. Sub hæc propositiones quædam hæreticæ Aetii et Eunomii, earumque refutationes a nobis conscriptæ : et postea loca sanctorum Patrum.

C

Τόμος πέμπτος.

Ἐν τῷ τοιούτῳ πρῶτον περὶ τοῦ Ἀρείου, ὅθεν ὥρμηται, καὶ περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ ἤθους αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀσεβῶν δογμάτων, καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ δι' αὐτὸν συστάσης συνόδου, καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ. Ἐν ταύτῳ δὲ καὶ μνεία τῆς ἐν Ἀριμήνῳ γενομένης συνόδου, ὡσαύτως καὶ τῆς ἐν Σιλευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας. Ἔκτοτε πρὸς ταῦτα ἡμετέρα ἀντίθεσις. Ἐκ δὲ τούτου διήγησις τῶν κατὰ Ἄετιον, καὶ τὸν Εὐνόμιον. Καὶ ἐφεξῆς κεφάλαια δι' ὧν σπουδάζεται δεῖξαι τὸν Υἱὸν ὑστερογενῆ τοῦ Πατρὸς καὶ κτίσμα. Καὶ μετὰ ταῦτα θέσεις τιδὲς τοῦ Ἀετίου καὶ τοῦ Εὐνομίου αἱρετικαί, καὶ ἀνατροπαὶ τούτων συγγραφεῖσαι παρὰ ἡμῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα αἱ χρήσεις τῶν ἁγίων.

D

Tomus sextus.

De Macedonio Pneumatomacho, sive Spiritus sancti hoste. In hoc tomo iterum memoratur Arius et ejus asseclæ ; tum duo Eusebii, Nicomediensis videlicet et is, qui in Cæsarea Palæstinæ : de S. Athanasio : de S. Paulo confessore. De synodo Sardicensi. De restitutione Macedonii in thronum Constantinopolitanum, et de ejus in sanctam Trinitatem blasphemis dictis, maximeque in sanctum Spiritum. Deinde autem enarratio, quo-

Τόμος ἕκτος.

Περὶ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου. Ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ τόμῳ μνεία πάλιν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν συμφρόνων αὐτῷ, καὶ τῶν δύο Εὐσεβίων τοῦ τε τῆς Νικομηδείας καὶ τοῦ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τῆς Καισαρείας, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ. Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου. Περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκαταστάσεως τοῦ Μακεδονίου, καὶ τῶν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα βλασφημιῶν αὐτοῦ, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸ

[1] I Cor. III. 13.

(2) Confer. Damascen. c. 87, de hæres. e Philone De Therapeutis.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ καθεξῆς διήγησις, ὅπως συνέστη ἡ δευτέρα σύνοδος, καὶ περὶ τῶν κυρωθέντων παρὰ αὐτῆς· καὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τῆς ἐπὶ τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ μετὰ ταῦτα αἱ χρήσεις τῶν ἁγίων αἱ περὶ τοῦ ὁμότιμον εἶναι τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Λόγῳ ἐκφωνηθεῖσαι.

Τόμος ἕβδομος.

Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν αἱρέσεων τοῦ Ἀπολλιναρίου, καὶ τῶν ἀνατρεπόντων αὐτὰς ῥημάτων τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων.

Τόμος ὄγδοος.

Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς αἱρέσεως Νεστορίου, καὶ τῶν θεοπλόκων ῥημάτων τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, τῶν ἀνατρεπόντων τὴν τοιαύτην αἵρεσιν.

Τόμος ἔννατος.

Διήγησις τῶν κατὰ τὸν Εὐτυχῆ καὶ τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως· καὶ ὅρος τῆς κατὰ τοῦ τοιούτου Εὐτυχοῦς συγκροτηθείσης ἁγίας τετάρτης συνόδου. Εἶτα περὶ τῶν ἀντιλαμβανομένων τοῦ Διοσκόρου, ὃς πατριάρχης ἦν Ἀλεξανδρείας, συγκαθῃρέθη δὲ τῷ Εὐτυχεῖ ὡς ὁμόφρων περὶ τῶν αἱρέσεων, εἰς ἃν (3) οὗτοι διῃρέθησαν, διακρινομένους ἑαυτοὺς ὀνομάσαντες. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ διηγήσει, καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ἀκεφάλων τινὰ, καὶ μνεία Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ λεγομένου Φιλοπόνου. Καὶ ἔκτοτε προβλήματά τινα τῶν Μονοφυσιτῶν, καὶ πρὸς ταῦτα ἀντίῤῥησις μία. Καὶ ἐφεξῆς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης, ἡ πεμφθεῖσα πρὸς τὴν τετάρτην σύνοδον.

Τόμος δέκατος.

Περὶ τῆς πέμπτης συνόδου, ἥτις τὴν τετάρτην σύνοδον ἐκύρωσε καὶ ἐκράτυνε, συγκροτηθεῖση ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ. Ἐν δὲ τῇ διηγήσει τῆς τοιαύτης συνόδου, καὶ τοῦ ὅπως συνεκροτήθη, ἐμφέρεται ἡ αἵρεσις τῶν Μονοφυσιτῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ τῶν Νεστοριανῶν. Ἔκτοτε ψῆφος Ἐπιφανίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς ἐνδημούσης συνόδου κατὰ Σεβήρου καὶ Ζωόρα καὶ Πέτρου τῶν Μονοφυσιτῶν. Ἑτέρα ψῆφος Μηνᾶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν αὐτῶν. Ἀναθεματισμοὶ Ἀνθίμου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Μονοφυσίτου ὄντος. Ἑτέρα ψῆφος τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου καθαιρετικὴ τοῦ αὐτοῦ Ἀνθίμου. Ἔκτοτε διάταξις Ἰουστινιανοῦ βασιλέως κατὰ Ἀνθίμου, Σεβήρου, Πέτρου, καὶ Ζωόρα. Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων δεχομένη τὰ κατὰ Σεβήρου ψηφισθέντα, καὶ μετὰ ταῦτα χρήσεις διάφοροι τῶν ἁγίων, κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν.

Τόμος ἑνδέκατος.

Κατὰ Τριθειτῶν,

Τόμος δωδέκατος.

Κατὰ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν.

modo secunda synodus congregata fuerit, et de definitionibus ac decretis ejusdem : de abdicatione throni Constantinopolitani per sanctum Gregorium Theologum. Demum loca sanctorum Patrum, quod pari honore adficiendus sit Spiritus sanctus, ac Pater et Filius.

Tomus septimus.

De vita et hæresibus Apollinarii : et sanctorum deiferorumque Patrum dicta, quibus illæ confutantur et evertuntur.

Tomus octavus.

De vita et hæresi Nestorii ; deque dictis divinis, quibus sanctissimus Papa Alexandriæ Cyrillus hujusmodi hæresim evertit.

Tomus nonus.

Enarratio de rebus Eutychis et de hæresi ejus : ac decretum quartæ sanctæ synodi contra eumdem Eutychen. Postea de iis, qui Dioscoro Patriarchæ Alexandrino patrocinabantur, qui cum Eutyche, utpote earumdem hæresium assertor, condemnatus est, donec ii etiam divisi sunt, sese Diacrinomenos, id est segregatos, appellantes. In hac vero narratione quædam de iis, qui Acephali vocabantur, et mentio Jannis Grammatici, qui Philoponus appellabatur. Postea vero problemata quædam Monophysitarum : et ad hæc antirrheticus unus. Demum Epistola Leonis sanctissimi Papæ Romani ad quartam synodum missa.

Tomus decimus.

De quinta synodo, quæ quartam synodum confirmavit et asseruit, quæque imperante Justiniano coacta est. In narratione autem de illa synodo, et quomodo collecta fuerit, inseritur hæresis Monophysitarum, atque etiam ex parte Nestorianorum. Deinceps decretum Epiphanii patriarchæ Constantinopolitani, et synodi ibidem congregatæ contra Severum, Zooram et Petrum Monophysitas. Alterum decretum Mena patriarchæ Constantinopolitani contra eosdem. Anathematismi Anthimi metropolitæ Trapezuntini, qui Monophysita erat. Alterum decretum ejusdem patriarchæ, quo damnabatur Anthimus : post hæc constitutio Justiniani imperatoris contra Anthimum, Severum, Petrum, et Zooram. Epistola Joannis Jerosolymitani et episcoporum, qui sub ipso erant, qua decreta contra Severum recipiuntur. Demum loca varia sanctorum Patrum contra Monophysitas.

Tomus undecimus.

Contra Tritheitas.

Tomus duodecimus.

Contra Aphthartodocetas.

(3) Pro ἕως ἂν.

Tomus decimus tertius.

Contra Theopaschitas.

Tomus decimus quartus.

Contra Agnoitas : ubi post loca sanctorum Patrum, alia quædam ad hujusmodi hæresim subvertendam a nobis insuper adjiciuntur.

Tomus decimus quintus.

De sexta synodo, quæ congregata fuit imperante Constantino Pogonato, ad destruendam hæresim Monothelitarum.

Tomus decimus sextus.

De Iconomachorum hæresi.

Tomus decimus septimus.

De hæresi Armenorum, quæ Monophysitis conjungitur. Ibi est procœmium nostrum, et quædam solutiones ad objecta Armenorum. Deinde rescriptum imperatoris Domini Mannelis ad Catholicum Armeniæ. Dialogus Theoriani cujusdam legati ejusdem imperatoris, in Armeniam missi, cum eodem Catholico. Postea autem loca variorum Sanctorum contra eamdem hæresim. Denique capita quædam syllogistica a nobis collecta contra eam ipsam hæresim.

Tomus decimus octavus.

Contra Paulicianos.

Sancti Basilii et sancti Gregorii Nysseni de Baptismate.

Ejusdem Gregorii Nysseni, de participatione Dominici corporis et sanguinis.

Tomus decimus nonus.

Contra Bogomilos.

Tomus vicesimus.

De cultu Agarenorum, et de constitutione circa Saracenos, qui ad puram et immaculatam fidem nostram convertuntur.

Tomus vicesimus primus.

De Spiritu contra Latinos : ubi loca multa adferuntur.

Tomus vicesimus secundus.

De Azymis.

Tomus vicesimus tertius.

In quo synopsis dogmatum, quæ sub imperatore Alexio Comneno mota et exorta sunt.

Tomus vicesimus quartus.

De illo dogmate, *Tu es offerens et oblatus* (6), quod sub imperatore Manuele Comneno prolatum est.

(4) Θεωριανοῦ.

(5) Hæc posterior pars edita est Græce et Latine. Sed præterea claries. Caveus notat in codice Colbertino 4753 exstare ms. τὰ ὑπὸ τοῦ Μωάμεδ νομοθετηθέντα ἐκ τῆς αὐτοῦ βίβλου, καλουμένης Κορὰν, καὶ Χωνειάτου ἀντιῤῥήσεις, quod distinctum opus ab hac thesauri Nicetæ parte existimat.

(6) Confer Joan. Cinnami Hist. lib. IV, cap. 16, et Nicetam in Manuele Comneno VII, 5, p. 137.

A Τομος τρισκαιδέκατος.

Κατὰ Θεοπασχητῶν.

Τόμος τεσσαρεσκαιδέκατος.

Κατὰ τῶν Ἀγνοητῶν, ἐν ᾧ μετὰ τὰς χρήσεις τῶν ἁγίων, καὶ ἄλλα τινὰ ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως ἐκ νέου προστέθειται παρ' ἡμῶν.

Τόμος πεντεκαιδέκατος.

Περὶ τῆς ἕκτης συνόδου, ἥτις συνέστη ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου εἰς ἀναίρεσιν τῆς τῶν Μονοθελητῶν αἱρέσεως.

Τόμος ἑκκαιδέκατος.

Περὶ τῆς τῶν Εἰκονομάχων αἱρέσεως.

Τόμος ἑπτακαιδέκατος.

B Περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρμενίων, ἥτις τοῖς Μονοφυσίταις συνάπτεται· ἐν αὐτῇ δὲ καὶ προοίμιον ἡμέτερον, καί τινες λύσεις πρὸς ἀντιθέσεις τῶν Ἀρμενίων. Ἔκτοτε γράμμα τοῦ βασιλέως κύρου Μανουὴλ πρὸς τὸν Καθολικὸν τῆς Ἀρμενίας. Διάλεξις πρὸς τὸν αὐτὸν Καθολικὸν Θηριανοῦ (4) τινος ἐξαποστόλου αὐτοῦ βασιλέως εἰς Ἀρμενίαν σταλέντος. Ἔπειτα χρήσεις διάφοροι ἁγίων κατὰ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως. Εἶτα συλλογιστικά τινα κεφάλαια κατὰ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως συλλεγέντα παρ' ἡμῶν.

Τόμος ὀκτωκαιδέκατος.

Κατὰ τῶν Παυλικιανῶν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, περὶ τοῦ Βαπτίσματος.

C Τοῦ αὐτοῦ Νύσσης περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος.

Τόμος ἐννεακαιδέκατο.

Κατὰ Βογομίλων.

Τόμος εἰκοστὸς.

Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ τῆς τάξεως (5) τῆς γινομένης ἐπὶ τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐκ τῶν Σαρβακηνῶν εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀμώμητον πίστιν ἡμῶν.

Τόμος εἰκοστὸς πρῶτος.

Περὶ τοῦ Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ καὶ χρήσεις διάφοροι.

Τόμος εἰκοστὸς δεύτερος,

D Περὶ τῶν Ἀζύμων.

Τόμος εἰκοστὸς τρίτος.

Ἐν ᾧ σύνοψις τῶν κινηθέντων δογμάτων ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

Τόμος εἰκοστὸς τέταρτος.

Περὶ τοῦ δόγματος (6), Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, λαληθέντος ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Τόμος εἰκοστὸς πέμπτος.

Περὶ τοῦ δόγματος τοῦ, Ὁ Πατήρ μου μείξων μου ἐστίν, ἀναφυέντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. Ζήτει τὴν λεγομένην συγγραφὴν εὐθὺς μετὰ τὴν κύρωσιν τοῦ τοιούτου δόγματος παρὰ τισι λεγομένην ὡς μὴ ἐπίπαν ἀρεσκομένην· ἐν ᾗ δὲ συγγραφῇ χρήσεις σχεδὸν πάντων τῶν ἁγίων ἐμφέρονται. Περὶ δὲ τὸ τέλος καὶ συλλογιστικά τινα κεφάλαια, περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν Χριστὸν τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ τὸν ἕνα Κύριον καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐλάττονα τοῦ Πατρὸς λέγειν ὡς σαρκοφόρον. Ἡμεῖς γὰρ ταῦτα οὐχ εὕρομεν. (Ἀλλ' ἐγὼ ταῦτα εὑρηκὼς προσέθηκα μετὰ τὴν καταρχὴν τοῦ τρίτου τόμου τῆς παρούσης βίβλου.)

Τόμος εἰκοστὸς ἕκτος.

Περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Θεοῦ τοῦ Μωάμετ, τοῦ λαληθέντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως.

Τόμος εἰκοστὸς ἕβδομος.

Περὶ τοῦ δόγματος τῶν θείων μυστηρίων τοῦ κινηθέντος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἐξ Ἀγγέλων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ καὶ κυρώσαντος, ἄφθαρτα λέγεσθαι ταῦτα καὶ μὴ φθαρτά.

A

Tomus vicesimus quintus.

De dogmate illo, *Pater meus major me est* (7), quod sub eodem imperatore exortum est. Quære ipsum tractatum statim post hujus dogmatis confirmationem, quam quidam dicebant, non omnino placere : in quo tractatu fere omnium Sanctorum loca afferuntur. In fine vero capita quædam syllogistica, quod non oporteat Christum, qui est una hypostasis, unusque Dominus et Filius Dei, etiam post Incurnationem minorem Patre dicere, utpote carnem ferentem. Nos enim hæc non reperimus. *Et altera manu* : At ego cum reperissem, post initium tertii tomi hujusce libri adjeci.

Tomus vicesimus sextus.

B De dogmate Dei Mahometh (8), quod eodem imperante expositum fuit.

Tomus vicesimus septimus.

De dogmate divinorum mysteriorum (9), excitato sub imperio Alexii Comneni Angeli, qui et decrevit hæc incorruptibilia, non autem corruptibilia, dici oportere.

(7) De hac controversia per Demetrium Lampenum mota vide Cinnamum lib. VI, Hist. pag. 147, Nicetam in Manuele Comneno lib. VII, cap. 5.

(8) Num anathemate devovendus esset, quod Manuel Comnenus vetabat. Vide Nicetæ Manuelem Comnenum lib. III, cap. 6. Sylburgi Saracenica pag. 86, 133, seq. Vedelium de prudentia Vet. Ecclesiæ pag. 216, seq.

(9) Confer Nicetam in Alexio Angelo lib. III, cap. 3, et Mich. le Quien ad Damascenum t. I, pag. 633.

NICETÆ CHONIATÆ

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

LIBER PRIMUS

De philosophorum ethnicorum et Judæorum erroribus.

PROŒMIUM.

Deo, Deique cultoribus quid ad sui, quæso, perfectionem accedere possit? Ille enim, cum expetendorum omnium primum et summum sit, eorum certe quæ sunt in rerum natura nullius indiget. Siquidem et ex ipso, et per ipsum omnia hoc ipsum, ut essent, sortita sunt. Hi autem virtutis beneficio, quoad ejus humanitus fieri potest, ad Deum proxime accedentes, divinitatisque participes effecti, ex ejus copia suam suppleverunt inopiam, imo vero Deus ipse ad hominum vota seipsum accommodans, si quid eorum quæ largitus est ab illis offeratur, id ei pergratum, tanquam certum fidei specimen, perque jucundum est. Ille sane neque offerentem aversatur, neque raro se precibus ipse placari jubet, ut hoc pacto in die C afflictionis mala procul aspellat, et meritis deinceps laudibus celebretur. Cæterum qui ad Deum per virtutem proxime accedunt, nec humanæ naturæ terminos transgressi, nec omnino Martham illam, quæ corpori curando necessaria satagit, aversati, rebus insuper cum Maria contemplandis intenti, et comi supplicantibus alloquio respondent, nec se prorsus implacabiles illis, inexpiabilesque præstant, et quæ ad spiritualem vitam necessaria videntur, candidi petentibus impertiunt : vicissim etiam ipsi quæcunque virtutem non adulterant, benignissime, si suggerantur, excipiunt.

Hac itaque de causa, vir animo meo longe charissime, ego quidem nihil eorum quibus ali corpus et sustentari solet, pietati tuæ suppeditavi, ex quo tu communi mecum jactura gentilibus ad

Occiduis natale solum vertere coactus es. Atque hæc eo sane non dico, quia nullus eorum quæ sunt in rerum natura ipse indigeam (hoc enim ne Elias quidem, sobriorum alioqui jejunantiumque primitiæ, præstitit. *Afferes* enim *mihi*, inquit ille viduæ, *buccellam quoque panis et facies mihi primum subcinericium panem, filiis autem tuis postea* [1]. Imo vero, ne meus quidem ille idemque tuus Jesus, qui tantisper dum in terris versatus est, iis opus habuit, quæ alendo corpori necessaria sunt, sed *cum jejunasset, postea esurüt* [2], ut humanitatis assumptæ fidem faceret); verum quia benevolentiæ, qua te prosequor, spirituale tibi quam corporale specimen edi mavis, ut qui satis ipse per te commeatum vix mihi superesse noveris, qui comitibus meis et ministris alendis sufficiat, cum præsertim peregrinam in regionem commigraverim, et ad Bithyniæ metropolim Nicæam tabernaculum fixerim, ubi vitæ, quod superest, velut inutilis exsul, advenaque despicatus agitem. Cæterum quod a sæpenumero requisivisti, et flagitasti, id vero tibi perlibenter exhibeo, elucubratam scilicet et elaboratam hæreseon omnium farraginem, munus quidem certe, quod nulli eorum quæ homines in pretio habent, postponitur, sed ut longe omnium pretiosissimum et excellentissimum judicatur, cum ab iis qui pietatem eorumque adeo cognitionem, quæ de Numinis cultu sentire atque pro ratis habere oportet, cæteris rebus omnibus anteferre solent: tum vero vel maxime ab iis qui non multos evolvere libros, nedum hæreseon cognitionem adipisci possunt, vel quia lectioni vacare commodo illis integrum non est, vel quia alio artificio exploratoris Satanæ dolos a se amoliri didicerunt.

Hippocrates igitur ille Cous de arte disserens, quæ hominum valetudini consulit, hunc in modum perapposite ratiocinatur: Si homo unum simplexve quid esset, dolore certe nullo aut morbo afficeretur: at quisquis pietatis studiosus est, et multifidas hæreseon formas ægre fert, non absurde sane ita ratiocinatus sit. Si in pristina illa conditione acquievissemus, nec ea despicatui habuissemus, quæ præscripta nobis et imperata fuerunt, unum utique Deum novissemus, atque ita ex ejus nutu dependissemus, ut nullus ab ea nos unquam transversos agere distrahereque potuisset, eo, inquam, qui nos luto finxit et efformavit, qui verbo suo corpus hoc universitatis fundavit et exstruxit, nunc autem consilio ejus usu, qui nequitiæ omne genus auctor est, laxa illa et magnifica paradisi habitatione ejecti, et a grato Dei conspectu procul abducti sumus: mala denique pristina deterioribus cumulantes, divinum illum, qui soli Deo peculiaris est, cultum, gloriam, et adorationem, elementis, brutis, atque hominibus nullius non turpitudinis nota insignibus, in sensum scilicet reprobum lapsi, ad eaque facienda, quæ minime conveniunt, proclives impertivimus. Ex quo evenit, ut una omnium eademque vox, unum idemque labium in varias et multiplices linguas evaserint: atque eadem opera unicus ille Dei cultus in diversa linguarum idiomata multiplicatus dissectusque sit, ut vix quicquam reperias, in quo majores quam in ea quæ de Deo instituitur ratione varietates exsistant. Siquidem alii alia, alii item ab his diversa, aliique rursus sibiipsis contraria, denique ab hisce alii dissentanea commenti sunt et docuerunt. Quocirca ut veterum etiam theologorum plerique de hæresibus scripserint, non tamen universas singuli sunt uno commentario complexi, nec sigillatim percurrerunt. Theodoretus enim, vir in divinis exercitatissimus, illarum catalogum contexuit, quod ante eum alii quoque fecerunt, illasque velut e procinctu dissecuerunt, et tanquam fenum tectorum flammis injecerunt, quotquot suis cujusque temporibus exortæ sunt, velut aconita scilicet, quibus sincera quæque corrumperentur.

Liber autem, qui dogmatica Panoplia inscribitur (1), ut priscas hæreses compendiose sane recensuerit, atque a Sabellio Afro, et nonnullis, qui tempora illius præcesserunt, initium duxerit, quæ certe a Patribus ad illarum eversionem dicta sint, permultis in sectionibus prætermisit: neque mentionem ullam fecit, undenam earumdem auctores ortum habuerint, cujusmodique vitam vixerint.

Ego vero pietati tuæ gratificatus, facileque conjiciens quid tibi super ea re propositum et jam constitutum sit, hæreses quæ jam olim emerserunt, in commentarios redigam, nostras aliquot confutationes, perspicuas quidem illas et dilucidas subjuncturus. Deinde eas quoque agglutinabo, quarum Dogmatica Panoplia meminit, illos interim non prætermissurus, qui de hæresibus scripserunt, ut non solum blasphema illa convitia tibi innotescant, quæ sæculi hujus sapientes ore in cœlum protento, adversus Deum eructaverunt: sed etiam undenam ortum duxerint, cujusmodique Spartam nacti sint. Qua in consequentia nonnulla quoque attexam, quæ proposito argumento perapposita videntur, ut multiplici voluminis unius historia gaudeas, ex eoque panaceam excerpas, qua velut amuleto te a perniciosis dogmatis integrum sartumque tectum conserves.

CAPUT I.

Mosaicæ Geneseos synopsis, ab Adamo ad Mosem.

Adamus omnium primus a Deo ex humo formatus est, atque vitali spiritu afflatus, ex costarum suarum una Evam sibi similem emisit: tum nos-

[1] III Reg. xvii, 13. [2] Matth. iv, 1.

(1) Euthymio monacho Zigabeno auctore.

gentos triginta annos, posteaquam ob transgressum Domini præceptum paradiso exturbatus est, Cainum, nec ita multo post Abelem genuit, Cæterum Cainus Abeli insidiatus illum tandem in agri solitudine deprehensum interfecit. Post Abelis cædem Sethus Adamo nascitur. Itaque ab Adamo transgressio, a Caino cædes initium habuit: ut et a Jaredo, qui quintus a Setho fuit, spurcitia, veneficium, præstigiæ, et adulterium. Jaredi filius fuit Enochus, qui Deo gratus et acceptus a corrupto parentis instituto descivit. Hic genuit Mathusalemum, qui Lamechum suscepit, Noæi illius patrem, cujus temporibus diluvio totus terrarum orbis obrutus est. Ex omnibus porro mortalibus solus hic una cum tribus filiis, Semo, Chamo, et Japheto, arcæ quam Dei jussu ex incorruptis lignis exstruxerat, et undique picaverat, adminiculo salvus evasit. Cæterum sextus a Semo Phalecus exortus est, cujus tempestate turris exstructa, linguæque confusæ sunt. Confusis orbe toto linguis, primus omnium Nembrodus Æthiopiæ se regem tyrannumque dixit. Hujus et Phaleci posteritas statuariam e figlina excogitavit. Porro ante Tharæi tempora nullus patre prior vivis excessisse legitur. Quia autem hic idola luto effingere primus adinvenit suique, sæculi hominibus hujusmodi sceleris auctor fuit, idcirco justas atque graves pœnas Numini tandem persolvit: cui nimirum filius Arras immatura morte præreptus est, ut his quoque verbis Scriptura testatur: *Et mortuus est Arras ante Tharæum patrem suum* [3]. Colorum præterea pigmenta a Serucho excogitata sunt, quibus ex figmentis improborum quorumdam tyrannorum, hominumque sceleratorum ἀποθέωσις in orbe terrarum inolevit. Primique adeo omnium Ægyptii et Assyrii ad opus tam vile et abjectum sponte provoluti sunt. Paulo post in Græcos etiam morbus hic grassatus est, quo tempore illis Cecrops, Assyriis Ninus et Semiramis præerant. Nam Ninus et Cecrops eodem quo Abrahamus tempore vixisse feruntur. Abrahamus hic sex filios ex Cethura suscepit, a quibus felices Arabes, Madianæos, aliasque gentes, ut ab Agare Ismaelitas, originem duxisse memoriæ proditum est. Abrahamo tandem annum circiter centesimum agenti, prout promiserat, Deus Isaacum donavit, qui ut bonorum, ita et virtutis paternæ hæres exstitit. Huic liberi duo, Esaus et Jacobus nati sunt, quorum Esaus crasso pilosoque corpore deliciis gaudens, cæterisque voluptatibus deditus, civitatem exstruxit quam Edomam, nomine nimirum institutæ vivendi formæ perapposito vocavit. Edom enim carnis inflammationem, seu pruritum significat. Quintus ab hoc pius ille justusque Jobus floruit. Jacobus contra lævitate continua glaber Deo longe acceptior erat quam pilosus ille venator Esaus, cujus spes omnis ab arcu et gladio dependebat. Cæterum Jacobo duodecim filii nati sunt, quorum unus Levi, quem tertia generatione subsecutus est Moses, quo duce et auctore Israel duras Ægyptiorum manus evasit, Mosis porro temporibus Jo in Græcia florebat, quam Ægyptii Isin dicebant, et ut deam venerabantur. Athis quoque temporibus illis apud Athenienses celebris erat.

[3] Gen. XI, 28.

CAP. II.

Græcorum mysteriorum origo, philosophorumque sectæ.

Quod ad Græcorum mysteria pertinet, apud Phrygas, Phœnicas, et Ægyptios illa fuisse prius, atque adeo a Babyloniis inventa, Cadmique temporibus in Græciam translata memoriæ proditum est. Imo nonnulla ex illis Orpheus excogitasse fertur, quibus post eum alii quoque permulta adjecerunt. Divisa porro inter se Græcorum quoque mysteria, et in plurimas hæreses dissecta fuerunt. Philosophorum enim alios Epicureos, alios Platonicos, alios item a Samio Pythagora, alios a Zenone Cittiæo, alios denique ab aliis denominatos fuisse inter omnes plane constat.

CAP. III.

Plato de trium rerum causis.

Ex quibus Plato quidem in Attica natus et adultus a Deo qui solus est, omnia creata, ipsumque adeo materiam primam: potestas vero quasdam ab ipso productas, secundam: eam denique quæ et ab eodem et a potestatibus ipsis fluit, tertiam eorum quæ in rerum natura sunt causam esse dicebat. Mundum vero ut genitum, ita et corruptioni obnoxium pronuntiabat. Idem animorum μεταγγισμοὺς tradidit: quo vocabulo una et eadem anima humano resoluta corpore in aliud corpus vel hominis denuo, vel bovis, vel aliorum animantium, etiam ferarum alicujus migrare significatur. Idem impudentes quoque de puerorum amoribus, nuptiarumque communitate leges tulit.

CAP. IV.

Pythagoræ futilis nugatoris deliria.

Samius autem Pythagoras integri quadrienni silentium docebat. Adhæc suos hortabatur, ut Græcorum diis animatum aliquid sacrificarent. Idem lege lata ab animalium et fabarum esu abstinendum edicebat (quod esculenti genus alioqui plerisque nostrum gratissimum est, et inter prandiorum apparatus fere apponitur) quasi tantumdem flagitii committat, qui fabis, quantum qui paterno capite vescatur. Etsi nonnulli ad allegoriam trahentes, Pythagoram sub fabarum involucro dicas seu judiciales sententias intellexisse affirmant, ut μὴ δικοφαγεῖν, seu sententias non esse vorandas, sed jus ex æquo et bono prosequendum esse significaret: unde etiam κυαμοτρῶγες seu fabivori

judices olim dicebantur, quorum sententiæ venales essent, insuper placita sua nullo modo discutienda, neque quid ea sibi vellent curiosius inquirendum esse monebat. Ex quo fiebat, ut Pythagoræ sectæ initiati dogmatum præceptoris sui rationes anquirentibus nihil aliud responderent, quam : Ita dixit : seu, Pythagoras ita docuit. Hic præterea cœlum corpus, ejusdemque sidera lunam et solem oculos esse dicebat. Cæterum cum magicen quoque exerceret, in conferta populi turba femur aureum aliquando ostentavit. Piscium quoque qui forte in littore jacebant, et quia recens capti, palpitabant numerum ariolatus est. Primus denique ἐνσωματώσεις seu animarum in alia corpora migrationes, quæ σωμάτων μεταγγισμοὶ, seu corporum elutriationes et transfusiones a Græcis dicebantur, delirus ille futilisque nugator excogitavit.

CAP. V.

Epicuri mellitarum placentarum helluonis nugæ.

At Epirurus Deum et providentiam esse negabat, corpus hoc universitatis ex atomis constare, quales una cum solaribus radiis apparent, rursusque in easdem resolvi asserens : quasi natura perpetuitate quadam generet, denuoque in illa ipsa resolvatur, ex quibus composita est. Porro hoc ipsum universitatis corpus ab ima sede et fundamento ovi formam exprimere, naturamque adeo ipsam spiritu, qui coronæ aut coaguli instar ovum ambit constringi, et coartari ; universam insuper naturæ molem nimio violenti spiritus impetu in duo hemisphæria diduci, quorum alterum cœleste, alterum terrestre sit : quin etiam ea quæ in universa rerum natura levissima sunt, sursum scilicet in lucem, ætherem et auras tenuissimas superfluitare : quæ contra gravissima, quisquiliisque et ramentis simillima sunt, ea deorsum in terram, et humidam aquarum substantiam subsidere : omnia denique per seipsa suaque sponte cum axis astrorumque circumvectione moveri affirmabat. Idem beatitudinis quem, seu summum bonum, in voluptate consistere ratus, mellitis placentis, impensius quam mures adipalibus, oblectabatur.

CAP. VI.

Moses philosophis certior. Principia rerum elementa. Ecquod elementorum primo productum.

Ut autem generatim quid externi philosophi de universæ naturæ fabrica senserint, explicem (ut cum illos inter se dissentire cognoveris, inde quæcunque de rerum generatione prolocuti sunt, ut plurimum a vero aberrantia perspicere possis), Moses quidem simpliciore magisque compendiario, imo potius copiosiore stylo de mundi creatione disserens : *In principio*, inquit, *fecit Deus cœlum et terram*. Deinde ea ordine quæ sunt in cœlo percurrit. At externorum philosophorum nonnulli principia rerum materiam et formam dixerunt. Primamque adeo materiam quæ sub sensum quidem minime cadat, sed sola cogitatione comprehendatur, formæ subsistentiæque prorsus expers. Nam si forte quantitates, qualitates, relationes, habitus, conversiones, motus, alterationes, mutationes, et cætera id genus abstrahas : quod supererit, materia dicetur. Cui quidem si facies aut figura quæpiam, quam formam vocant imprimatur, sic tandem in elementum, ætherem videlicet, vel aquam, vel ignem, vel terram evadit : ex quorum deinde commixtis elementis composita corpora, et animata et inanima nascantur. Majorem itaque materiæ et formæ principiorum, quam elementis quatuor : hisque vicissim elementorum, quam reliquis corporibus rationem inesse tradunt. Atque eorum quidem nonnulli eodem quo Deum in gradu materiam quoque collocant, utpote quæ omnium *quæ* sunt in rerum natura prior sit et antiquior, imo vero corpora omnia successione continua producat (cum nos interim Deum rerum omnium principium principiisque adeo ipsis antiquiorum esse profiteamur), quæ denique post substantias materiæ expertes materiam ipsam protulerit, atque ita demum universum naturæ corpus fabricata sit. Alii vero physiologiæ arcana diligentissime rimati, ecquodnam elementorum primo productum fuerit variis inter se concertationibus disputaverunt. Atque aliis quidem primus omnium ignis emersisse videtur, propter vim ei insitam, qua cuncta consumit : aliis aer, cujus afflatu et reflatu animantia consistunt : aliis aqua generandi facultatis ergo, *quæ* inesse illi fertur ; aliis denique terra, quod *ex ea* animantia omnia ortum habeant, atque in *eam* denuo resolvantur.

CAP. VII.

De Ideis et Cœlo.

Et Plato quidem ideæ primæ nomine intelligentiam et inenarrabilem phantasiam, illamque adeo imaginationem qua mundum creavit : secundæ vero, beatarum mentium ordinem, mundique hujus, qui sensibus patet exemplar : tertiæ denique, generales illas rationes intelligit, quibus res a suis corporibus abstractas contemplamur, ut cum de homine, vel equo, vel bove sermo instituitur. At Aristoteles ideis substantiam tribuit, nec eas, uti Plato, per se vique sua subsistere censet. Ideam ipse cœlum quintum corpus esse longe diversa ab elementis natura præditum auctor est. Cœlum certe Platoni id esse videtur, quod in quatuor elementis maxime prælucet. Terrestria enim corpora ille infima elementorum parte, ut quæ omnium crassissima sit matericique plus habeat, cœlum autem maxime luminosa eorumdem parte constare autumat. Cæterum Aristoteles rationem quoque adfert, quare cœlum corpus esse quintum sibi videatur, quippe quia directus elementorum sit motus, cum cœlum in orbe feratur. Itaque diversi motus ergo, diversam illi quoque a quatuor elementis substantiam assignat.

CAP. VIII.

De Stellis, Sol et luna an planetæ? Planetarum ordo, motus et concentus.

De stellis etiam errantibus et fixis uterque disserit. Et Plato quidem unam omnium eamdemque substantiam, id nimirum quod in quatuor elementis maxime perluceat, esse ait. Aristoteles autem quinti corporis nomine et cœlum et stellas omnes complectitur, propter motum scilicet, quem diversum a quatuor elementis habent. Porro cœlum istud, quod quintum corpus appellat, quid re vera sit, nequaquam definit. Sed ex opinione et conjectura tantum loquitur. Verum enimvero quamvis septem errantes vulgo vocentur, quinque tamen duntaxat revera sunt : neque enim solis et lunæ cursus erraticus est ; at errantes stellæ ideo appellantur, quia nunc stare, nunc progredi, denuoque regredi videntur. Atque inerrantium quidem ordo longe sublimius quam errantium eminet : inerrantesque adeo ipsæ non in una et eadem corporis ætherei superficie sitæ sunt et feruntur : imo aliæ aliis sublimiores apparent. Fixis errantes succedunt : in quibus prima Saturno, secunda Jovi, tertia Marti, quarta Soli, quinta Veneri, sexta Mercurio, postrema Lunæ sedes assignatur. Infra lunam quatuor elementa, nimirum ignis, aer, terra, et aqua, ordine suo singula jacent. Sunt autem cuilibet errantium præfinita tempora, quibus moveantur. Saturnus enim, cui ut cæteris altiori maximus orbis permetiendus est, cursum suum triginta annorum spatio conficit. Jupiter celeri cursu sphæram suam annis duodecim, Mars duobus ac semisse permeat. Solis, Veneris, et Mercurii cursus idem, isque annus est. Luna post vicesimum nonum diem et semissem cursum redintegrat. Quod si quis hujusmodi numerorum arcana rimari velit, hinc facile quanta sit architecti sapientia deprehendet : quod nimirum concentuum rationes omnes in his elucescant : eorum, inquam, qui vulgo διὰ πασῶν, διὰ πέντε et διὰ τεσσάρων appellantur.

CAP. IX.

Judicii supremi tempus. Planetarum ἀποκαταστάσεις. Astrorum synodus, diluvia.

Tametsi autem ex Evangelii oraculo [a], diem et horam supremi judicii nemo cognoscat, præter Patrem, et Patri coæternum Filium, atque adeo Spiritum, qui ex Patre (Filioque) procedit : Græci tamen novis quibusdam demonstrationibus perspicuam facere connituntur. Quo id autem modo, sic accipe. Saturnus maximam suam ἀποκατάστασιν ducentis sexaginta quinque annis : Jupiter, quadringentis viginti septem : Mars, ducentis quatuor : sol, mille quadringentis sexaginta uno : Venus, mille centenis quinquaginta uno : Mercurius, quadringentis : luna, viginti quinque conficit. Cosmica vero ἀποκατάστασις exactis ter mille ducentis supra centies et septuagesies quinquies dena annorum millia peragitur : tuncque adeo synodus quædam conventusque stellarum omnium ad tricesimam Cancri mansionem, sive Leonis primam celebratur : nec ita multo post generali diluvio mundus obruitur. Aiunt præterea in annorum stellæ cujuslibet minorum apocatastasi specialia quædam diluvia obtingere. Cuilibet enim erraticæ stellæ suos annos maximos, medios et minimos esse.

CAP. X.

De solis, lunæ, terræque magnitudine et intervallo.

Philosophorum porro nonnulli, inter quos Aristarchus astronomus, aiunt majorem soli cum terra rationem esse, quam sex millibus octingentis cum quinquaginta novem : ejusdemque diametro vicissim majorem cum terræ diametro rationem esse, quam novemdecim cum tribus. Ad hæc solis diameter octuplo lunæ diametrum superat, intervallumque adeo quo sol a terra distat, octuplo majus est, quam intervallum quo luna ab eadem disjungitur. Quin etiam soli cum luna ratio major est, quam quinque millibus octingentis duobus cum uno.

CAP. XI.

De solis et lunæ eclipsi.

Cæterum ad solis et lunæ defectus quod attinet, qui paulo subtilius ista rimati sunt, eclipsin in sole proprie dici posse negant (cum solis lumen nullo tempore deficiat), caliginem autem et obtenebrationem admittunt, quæ tum demum percipiatur, cum in eclipticis conjunctionibus luna illi ad perpendiculum opposita fuerit : tunc enim oculos nostros, qui sublunarem regionem incolimus, tenebricosum solis lumen obumbrat. Astronomi præterea digitis duodecim lunæ corpus dimetientes, alias quidem toti ipsius corpori solis radios adversos, alias vero etiam paucioribus duodecim objiciunt. Cum enim luna sublimiore orbe circumvehitur, eo scilicet qui soli propinquior est, parum abest, quin tenebras illi offundere videatur : cum autem pleno orbe, justaque sui magnitudine constans inferiora permeat, tunc scilicet oculos illa nostros splendore suo perstringit, et integro soli opponitur. Iidem objectu atque interventu umbræ terræ lunam deficere dixerunt. Nam terra lumine solis illustrata umbram non eam quidem cylindricam, seu rotundam, qualis est columnæ figura, sed conoidem seu turbinatam facit. Κῶνος enim, qui et στρόβιλος, id est turbo, dicitur, ex lata planitie in mucronem exacuitur. Umbra terræ ita proculdubio se habet, cujus rei causa perspicua est Quoties enim corpus aliquod ab ejusdem corporis magnitudine lumen accipit, cylindrica : quoties vero a minoris, conoides umbra, seu turbinata

[a] Marc. XIII, 32.

consurgit. Unde efficitur, ut cum sol tellure sit major, eamque suis radiis illustret, turbinatam quoque umbram efficiat. Itaque luna tunc nobis obscura, deficientique similis videtur, cum in umbram telluris inciderit. Quod si in umbræ ipsius radicem seu meditullium indicat, omnino deficit : si vero in verticem, obscurior efficitur : quia nimirum quo conoides umbræ planities latior, eo vertex contractior est.

CAP. XII.

De solis, lunæ, astrorumque qualitatibus.

Hæc quoque scitu non indigna sunt, ut quæ a primi nominis philosophis sancita fuerint. Plato certe corpus ætheris universum ex igne, terra, cæterisque duobus elementis constituens, calidum solem esse dixit. Aristoteles autem corpus hujusmodi diversum quoddam a quatuor elementis statuens, neque calidum solem, neque alia ulla qualitate præditum esse ait, sed et λεῖκνον φωτὸς, seu canistrum luminis appellat. At vero hic roget quispiam, qui fieri possit, ut sol caloris expers calefaciat ? Quoniam movet, quamvis moveatur et ipse, exhalationem, et aera qui terræ circumfluus est, atque exinde in causa est, ut subjecta corpora incalescant. Exhalationis porro et naturam et nomen primus invenit atque indidit, exhalationem inquiens vaporem eum calidum et siccum, velutique fumosum esse, qui a terra sursum emittitur. Hæc ita ipsa exhalatio fumosa, cum jam præ levitate ad lunam usque pervenit, deinde in partes diducta est, succenditur, ignique persimilem se nostris oculis exhibet : atque adeo subjectam sibi substantiam calefacit. Quod autem ex motu calor nascitur, id ex jaculorum cuspidibus perspicuum est. Plumbum enim, quo communitæ sunt, ipso motu solvitur, et colliquescit. Atque Græci quidem soli lumen ab initio, et quidem natura ipsa inesse aiunt. Anaxagoras vero solidum lapidem ex universi circumvectione elisum et inflammatum denuo levigari, et in stellas cœlestes coalescere tradit. Idem foraminibus instar pumicis et spiraculis scatere stellas, atque nonnunquam cœlo delabi auctor est : quibus dictis fidem conciliaturus, adfert corpus illud ignitum, rotunda forma, quod cœlo quondam in αἰγὸς fluvium decidit. Alii solem et lunam nubes æthereas inflammatas : alii solem ipsum massam candefactam esse dixerunt. Verum enimvero cum Mosis historia solem, lunam et stellas a mundi opifice Deo primum creationis initium habuisse dicimus, non quod ille alio lumine egeret, sed ne lumen illud iners otiosumque maneret, quod idcirco primo statim die creavit. Inquit enim Scriptura, *Dixit quoque Deus : Fiat lux, et facta est lux* [5]. Cæterum nihil aliud ignis est, quam lumen ipsum. Luminaria vero non sunt lumen ipsum, sed luminis receptacula.

CAP. XIII.

De solis et lunæ cursu, annique ratione.

Sciendum præterea est, lunam integram, hoc est quindenariam ab opifice creatam ; suis enim numeris absolutam esse conveniebat. Quarto autem die creata est. Itaque diebus undecim solem prævertit, siquidem a quarto ad decimum quintum undecim dies intercederunt. Quo fit ut unoquoque anno duodecim menses lunæ, undecim dierum spatio, duodecim solaribus mensibus minores deprehendantur. Solares enim diebus trecentis sexaginta quinque cum quadrante constant, ex quo per quatuor annos composito dies unus absolvitur, quem Bissextum vulgo dicunt, illeque adeo annus diebus trecentis sexaginta sex constat. At lunares anni trecentorum quinquaginta quatuor dierum sunt. Ex quo enim luna emerserit, seu orbi suo restituta fuerit tantisper augebitur, dum ad dies quatuordecim atque quadrantis semissem pervenerit, a quo nimirum tempore deficere incipit, ad nonumque et vicesimum diem cum semisse deficiendo progreditur. Perfecta igitur, justaque sui magnitudine constans, luminis expers est denuoque soli conjuncta rediviva consurgit, et redintegratur : quod certum proculdubio resurrectionis nostræ monumentum est. Itaque singulis annis dies undecim soli rependit, ita ut Hebræis tertio quoque anno mensis ἐμβόλιμος, seu intercalaris, confletur : annusque adeo ille tredecim mensibus, ex undecim dierum adjectione, constare deprehendatur.

CAP. XIV.

Solis, lunæ et stellarum materia, ignis natura.

Perspicuum autem est, solem, lunam et stellas ex lunæ globo constare. Vasorum enim instar lumen sibi postea superadjectum exceperunt. Horum profecto cujusmodi natura sit, nescimus. Sunt qui ignem nisi in materiam aliquam agat, conspicuum esse negent : unde fit, ut exstinctus evanescat. Alii exstinctum in aerem mutari contendunt.

CAP. XV.

De zodiaco, planetaramque domibus, et elevationibus.

Zodiaci porro circuli motus obliquus est, atque in sectiones duodecim dividitur, quæ vulgus ζώδια seu signa vocat : quorum singula denariis tribus trigintaque partibus constant. Pars autem quælibet sex minutis complectitur, ita ut cœlum partes seu mansiones trecentas sexaginta habeat. Hemisphærii, quod supra terram exstat, centum octoginta, totidemque ejus quod sub terra est, partes enumerantur. Cæterum planetarum domus hæ traduntur, Aries et Scorpius Martis. Taurus et Libra Veneris. Gemini et Virgo Mercurii. Cancer Lunæ. Leo Solis. Sagittarius et Piscea Jovis. Saturni denique Capricornus et Aquarius. Elevationes

[5] Gen. I, 3.

eorumdem sic habent: Solis Aries. Lunæ Taurus. Jovis Cancer. Mercurii Virgo. Saturni Libra. Martis Capricornus. Veneris Pisces.

CAP. XVI.

De lunæ figuris decem.

Lunæ quoque figuras sic habeto. Synodus seu conjunctio est, cum in ea parte fuerit, quam sol occupat: Conceptio cum a sole ad quindecim partes abscesserit: Ortus, cum μηνοειδής, hoc est falcata, lunatave secundo apparuerit, vel cum ad sex septemve partes abscesserit; Διχότομοι duæ, hoc est dividuæ, cum ad nonaginta: ἀμφίκυρτοι duæ, hoc est utrinque gibbosæ, cum ad viginti supra centum: πλησιφαεῖς hoc est plenilunares seu perluminosæ duæ, cum ad centum quinquaginta; πανσέληνος seu plenilunium integraque lunæ facies, cum ad centum octoginta partes abcesserit. Duas autem diximus, hoc est unam quæ crescat, alteram quæ deficiat. Duorum porro dierum et semissis spatio signorum unumquodque lunæ percurrit.

CAP. XVII.

De septem planetarum zonis et cursu, una cum loci Davidici Psalm. VIII, [6]: Lunam et stellas quæ tu fundasti, *explicatione.*

Ex ipsa cœlestium globorum universitate septem planetas esse aiunt: qui motu a cœlesti diverso moventur: qua ratione planetarum quoque nomen adepti sunt. Nam cum cœlum ab Oriente ad Occidentem moveatur: illi contra ab Occidente in Orientem rapiuntur; cœlumque adeo ipsum rapidissimo suo motu septem planetas circumvehit, quæ his vulgo nominibus censentur: Sol, Luna, Jupiter, Mercurius, Mars, Venus, Saturnus. In singulis autem cœli zonis unus aliquis e septem planetis volvitur: in prima quidem, quæ et suprema, Saturnus: in secunda, Jupiter: in tertia, Mars: in quarta, sol: in quinta, Venus: in sexta, Mercurius: in septima, quæ omnium quoque infima est, luna. Irrequieto itaque et indesinenti cursu decurrunt, eo nimirum, quem eis mundi Opifex præfinivit, et prout illos fundavit, ut divinus ille Davides exclamat, *Lunam et stellas, quæ tu fundasti*[a]: eo enim quod *fundasti* dixit, soliditatem utique nulli obnoxiam mutationi, ordinem præterea, et εἰρμὸν seu consecutionem illam significat, quam a Deo acceperunt. Illas enim in tempora, in signa, et in annos disposuit.

CAP. XVIII.

De quatuor tropicis sive solstitiis.

Quandoquidem solstitia quatuor per solem constituuntur, primum quidem vernum, in quo Deus universa creavit, cujus quidem rei flores in eo etiamnum emergentes et pullulantes certo indicio sunt, alio nomine solstitium æquinoctiale dicitur, quod certe diei noctique duodecim horas ex æquo dispertiens ex solis orientis medio constituitur; justa temperie præditum est, sanguinem auget, calidi et humidi particeps, hiemi denique et æstati medium interjacet: illa quidem calidius et siccius, hac vero frigidius. Ea porro anni pars a vicesimo primo die Martii ad Junii vicesimum quartum. Deinde solis ortu paulum exaltato, ita ut in septentrionalem plagam vergat, tropicus æstivus succedit, ver et autumnum medius intersecans, et ab illo calorem, ab hoc frigus percipit, nam calidus et siccus est, flavam bilem auget. Ejus porro maximus dies horis quindecim, nox minima novem horarum interstitiis absolvitur. Ipse autem a Junii vicesima quarta ad vicesimam quintam Septembris procedit: tum deinde sub medium solis ad nos redeuntis ortum tropicus autumnalis vicem æstivo, retenta quadam frigidi et calidi, itemque sicci et humidi moderatione, rependit: atque æstivo quidem hibernoque tropicis intermedius, ab illo calorem, ab hoc frigiditatem mutuatur: nam frigidus et siccus est, atramque bilem auget. Hic alter æquinoctialis tropicus diurnis horis duodecim, totidemque nocturnis constat, atque a Septembris vicesima quinta ad Decembris vicesimam quintam protrahitur. Cum vero sol ad minimum infimumque hoc est meridianum ortum prolapsus est, tandem tropicus hibernus emergit, frigidus quidem ille et humidus, quique autumnali et verno medius interjacet, illius quidem frigiditatem, hujus vero calorem ex æquo referens. Tropici hujus dies minima novem horarum, noxque maxima quindecim spatio decurrit: pituitam auget, a Decembrisque vicesima quinta ad Martii vicesimam primam extenditur. Sapienter enim ab ipso mundi Opifice provisum est, ne ab extremo vel calore vel frigore, vel siccitate, vel humiditate, in extremam contrariarum qualitatum aliquam delati, in graviores aliquot morbos incurreremus. Nam repentinæ mutationes periculosæ et lubricæ vulgo feruntur. Hoc itaque pacto sol tropicos, et per eos annum, dies denique noctesque digerit; illos quidem ortu suo supraque terram vectus, has vero cum subterranea loca permeat, aliisque luminaribus, lunæ, inquam, et stellis, fulgorem impertit.

CAP. XIX.

Signa, menses et προγνωστικά.

Cœlestia porro signa ex stellis et ipsa conflata esse, motuque soli, lunæ, et reliquis quinque planetis contrario moveri aiunt, utpote quæ septem ipsi planetæ percurrant. Itaque sol in unoquoque signo mensem integrum immoratur, duodecimque mensibus signa totidem percurrit, quorum quidem atque mensium illis peculiarium hæc nomina sunt: Aries Marii mentis vicesima die, Taurus vicesima tertia Aprilis, Gemini vicesima tertia Maii, Cancer

[a] Vers. 5.

vicesima quarta Junii, Leo vicesima quinta Julii, Virgo vicesima quinta Augusti, Libra vicesima quinta Septembris, Scorpus vicesima quinta Octobris, Sagittarius vicesima quinta Novembris. Capricornus vicesima quinta Decembris, Aquarius vicesima Januarii, Pisces denique vicesima Februarii solem excipiunt. Singulis autem mensibus luna duodecim Zodiaci signa percurrit, ut quæ longe illis inferior et citatissimo ipsa cursu prætervehatur. Quemadmodum enim si circulo circulum inseras, interior exteriore minor deprehenditur, ita et lunæ, tanquam inferioris, rursus multo contractior est, citatiusque multo conficitur. Jam ex astrorum hujusmodi ortu et occasu, accessibus et recessibus, imo etiam progressionibus et regressionibus Chaldæorum et Græcorum, insuper et impiorum astrologorum (2) alii quidem res humanas regi et gubernari, alii vero, qui et modestiores, Christianismi scilicet prætextu ex iisdem futurorum signa elici affirmant. Unde etiam Arietinorum, Taurinorum, et cæterorum id genus nomina priscis temporibus ratione cujusque signi habita, quo quisque perruptis alvi maternæ claustris solem objectum haberet, inoleverunt.

CAP. XX.

De stellarum motu. Itemque de luna.

Quidam philosophorum hæc quoque de stellis tradiderunt. Atque inerrantes quidem stellas Aristoteles eumque secuti, cœlo affixas esse, et ita cum illo circumvehi asserunt, ut ab illo divelli nequeant. Itaque cum cœlum ab ortu ad occasum feratur, eodem etiam illas cum cœlesti corpore moveri : errantes vero divina moderatrice providentia contrario motu, parique velut libramento obfirmatas contra nlti : ne forte circumvectionibus et circumvolutionibus assiduis confringantur, proprii naturalisque motus ratione, quo ab Occidente in Orientem rapiuntur, rursusque ab Oriente in Occidentem una cum cœlo revehuntur. Ex quo fieri, ut sol motu proprio nunc ad Septentrionem, nunc ad Meridiem vergens quatuor anni tempora compleat : qui idem cum cœlo ab Oriente in Occidentem delatus dierum et noctium discrimina parit. Inerrantium porro stellarum nullam esse, nullam quoque errantium, luna duntaxat excepta, quæ lumen a sole mutuetur : quapropter etiam pars ejus illustrata solem semper adversum habet. Neque vero unquam luna prorsus luminis expers est, sed semilunari lumine semper illucet. Igitur in synodis, seu conjunctionibus gibbus ejus ille nobis objectus lumine caret : vertex vero superior luminosus est. In pleniluniis autem totum ejusdem quod in nos vergit hemisphærium collucet, nec superius lucis exsors est. Illo vero tempore quod conjunctionem et plenilunium interjacet, prout a sole distat, μηνοειδὴς lunata, διχότομος di- A vidua, et ἀμφίκυρτος utrinque gibbosa et repanda est. Nam vel dimidia minus, vel dimidia, vel etiam plus quam dimidia sui parte illuminatur.

CAP. XXI.

De vacuo.

Philosophorum præterea nonnulli vacuum quoddam etiam introduxerunt, idque corpore prorsus destitutum, quasi quoddam chaos infinitum demonstrant, idemque ante mundum fuisse contendunt : creatis deinde elementis universa corpora ambitu et circumvectione cœli concluserunt, nihil interius vacui relinquentes. Quod autem exterius est, atque adeo extra ipsam cœli circumvectionem, id demum omne vacuum esse, et infinitum, quantum quis in infinito loco imaginari possit. B

CAP. XXII.

Ecquod elementum primo productum.

Ad hæc Moses quidem, cui se Deus videndum præbuit, in ortu mundi cœlo et terræ primas assignat. Græcorum vero sapientes alia in hæresi fuerunt : quorum alii terram primo loco, tanquam cœlestis orbis centrum statuunt. Quandoquidem in solido circulo centrum prius et antiquius est. Alii vero mundi universitatem in quatuor elementa et quintum corpus cœleste dividunt : elementorumque tetradem, seu quaternionem, ab ipso æthere moveri autumant. Ætheris porro pulcherrimam partem cœlum esse, quod primo etiam *loco in* rerum naturam productum arbitrantur. Quicunque C autem ingenitum esse mundum asseruerunt, idem quoque ex consequentia de ipsa universitate senserunt. Potior vero sententia mihi videtur, ut cœlum tanquam corpus præstantius et nobilius, quodque ambitu suo cætera complectatur, primo quoque loco productum fuerit.

CAP. XXIII.

De cometis, et fulgoribus illis, qui διάττοντες ἀστέρες *dicuntur.*

Ut autem perceptis illis quoque passionibus seu affectionibus, quibus cœlum affici philosophorum monumenta tradunt, multarum inde rerum experientiam, atque eorum etiam quæ sunt cognitionem tibi compares, cometas fieri aiunt, cum exhalationis pars aliqua inflammatur. Nam si concretio illa D tenuior sit, quod accensum est celeri cursu rapitur, isque evadit qui vulgo διάττων ἀστὴρ dicitur, hoc est stella trajiciens quæ nihil aliud est, quam ignis trajectio, seu fulgor cœlestis emicans : si vero crassior materia subsederit, ibi scilicet candentis ignis semina foventur, cometamque seu crinitam stellam efformant. Cometarum porro figuræ variæ pro varia materiæ inflammatione, feruntur. Nam vel sola sui longitudine materia exardescit, unde cometa gignitur, quem vulgo δοκίαν, hoc est tre-

(2) *Ethnophronas* vocat infra lib. IV, c. 42, hæreticisque accenset.

bem igneam vocant: vel longitudine atque latitudine, et tunc fit, qui proprie cometa dicitur: vel ab inferiori parte quædam velut micantes scintillæ promuntur, tuncque demum πωγωνίας, hoc est barbatus cometes appellatur. Atque de cometis hactenus.

CAP. XXIV.

De pluvia, nive, grandine, et quæ ex vapore fiunt.

Vapor autem, cum sit humidi calidique particeps, simulatque superiora petit, mutatur, et in aquam colliquescit: et siquidem copiosior paulo densiorque deferatur, pluviam si vero rarior, stillam procreat: quod si concrescat, in nivem, sin a mutatione statim concretio fiat, in grandinem evadit. Atque hæc quidem sunt, quæ vapor in superiore aeris regione levigatus efficit: qui si deorsum, seu in infima terræque proxima parte aeris præ crassitudine seu densitate restitet, aut in rorem mutatur, aut in gelu concrescit. Cæterum ros eo potissimum tempore, quo cœlum serenum et sudum est, atque in locis maxime tepentibus: pruina vero in frigidioribus coalescit, atque ros quidem cum meridionalium ventorum: pruina vero, cum septentrionalium flatus prævalet. Grando autem partibus anni calidioribus, vere nimirum et autumno, sæpe etiam æstate condensatur: propterea quod calidum et frigidum ita natura comparata sunt, ut se mutuo comprimant et coerceant: adeo ut si exteriora calor occupet, in interioribus frigus delitescat, et contra. Itaque in partibus anni calidioribus frigus calido extrinsecus objectum grandinem conflat.

CAP. XXV.

De iride, halone, pareliis, et virgulis.

Quod ad irin pertinet, qui a multis arcus appellatur, naturali quidem substantia prædita non est, quippe quæ simulacrum quoddam inane, phantasmaque sit, quod videntium oculis tunc objicitur, cum solis radii quasi procidunt et reflectuntur, arcusque adeo speciem præ se ferunt. Porro quælibet iris triplici colore distincta est. Ejus enim zona interior, punicea: secunda, viridis: tertia cærulea et quasi purpurea est. Consurgit autem ex inæqualitate et dissimulitudine nubium. At halones seu coronæ quarum rotunda semper figura, nec iridum orbe minor apparet, circa lunam sæpe noctu, sæpe etiam interdiu conspiciuntur. Addunt physiologi, quique naturæ arcana scrutantur, et parelios, seu solis imagines, et ῥάβδους, hoc est virgulas: atque has quidem ex nubium inæqualitate fieri, tricoloresque, ut et iridas, esse: parelios autem albos, ut et halonas, asserunt.

CAP. XXVI.

Christiana et philosophica terræmotus causa.

Cæterum terræmotus a Deo ideo fieri dicimus, ut hominibus terrorem incutiat, et ad saniorem mentem revocet: quemadmodum ipse quoque Davides canit: *Qui despicit in terram, et concutit eam.* Philosophi vero causam illorum a ventis repetunt, si forte cum e terra sursum feruntur, contingat, ut flatus aliquis velut extrinseca quædam exhalatio, subterraneis reflans sese meatibus insinuet: qua etiam de causa serena tempestate terræ motus accidere, eaque adeo frequentius loca infestare solent, in quibus mare rapidius fluit, tellusque mollis et laxa cavernis et cuniculis scatet. Porro solem ipsum terræmotus tempore tenebricosum et obscurum esse affirmant: quia nimirum ventorum tunc in terram remeare flatus incipit, a quo liquidior aer interim et serenior efficitur.

CAP. XXVII.

De ventis.

Verumenimvero de ventis idem quoque Davides ita canit: *Qui educit ventos de thesauris suis.* Prisci vero philosophi ventos in universum quatuor esse affirmant, Subsolanum, Zephyrum, Notum, et Boream, quorum Subsolanus et Zephyrus non ita vehementes sint, Notus vero et Boreas infestissimam tyrannidem exerceant. Quæ cur fiant, his rationibus innituntur, quod sol nec australes nec septentrionales plagas calefaciat: quia nec in arctico nec in antarctico polo semper versatur (unde fit, ut frigidæ ex æquo et humidæ sint, multisque adeo imbribus indicem exortis, multus quoque vapor, isque fumosus consequatur: quæ res in causa est, ut Boreas et Notus tam impetuosis flatibus ferantur). Contra vero cum in regionibus, quæ vel in Orientem vel in Occidentem vergunt, sol crebris anfractibus moveatur, multum ibi frigoris suboriri non sinit.

CAP. XXVIII.

De fulmine, turbine, tonitrui, procella, etc.

Fulmen porro nullam in se inflammationem habet, quippe quod aerem ingenita sibi levitate et tenuitate referat. Unde id etiam nominis sortitum est, ut sit κεραυνὸς, quasi εὐκρανὴς, quia præ levore suo minime adurat. Prester vero, hoc est turbo accensus, cum ex nube substantiam materia crasissima constantem habeat, eamque incendat et inflammet, indé fit, ut incendiis et conflagrationibus idoneus evadat. Presterem autem ventus etiam præcedit, cujus rei certo id indicio est, quod fulmine jamjam tangendum est, quia prius vento concutitur. Presteris enim ventus ferire, quia sulphureus, et concutere solet. Neque vero ventus ille prestera solummodo præcedit, sed etiam comitatur et subsequitur, dispersusque et in levissimos flatus diffusus tonitrus et fulgetras excitat: et, si quidem inflammetur, vel fulmen, vel fulgur, vel prestera: sin secus, ἐκνεφίαν et τυφῶνα, hoc est procellam et vorticem ciet. Porro hæc omnia ad inflammationem et adustionem referantur.

CAP. XXIX.

De corporum resurrectione et animorum immortalitate.

De corporum resurrectione nulla Græcorum placita, de animi immortalitate permulta reperiuntur. Illi enim et pœnas apud inferos pro iis quæ in vita male quis gesserit, et λειμῶνας ἀσφιδελοὺς, hoc est prata asphodelo virentia, et Elysios campos fingunt: quibus illi post mortem donentur, qui præclare se in hac vita gesserint. Atque Græcorum quidem de iis quæ sunt in rerum natura sententiæ, quoad ex multis paucas sermone percurrere licuit, ita se habent.

CAP. XXX.

De Judaismi auctoribus.

Judaismus autem ab Abrahamo originem, circumcisionis interventu, duxit. Auxit eumdem Moses, qui septimus ab Abrahamo Judaicis rebus præfuit, legis beneficio, quam a Deo in Sina monte acceperat. Ornavit postea Davides ex tribu Benjamin, ubi primum Sauli successit, cumque jam quadraginta annos Judæis imperasset, virtute scilicet et sapientia præcellens, quippe qui numine divino afflatus esset, suorum terminos dilatavit. Ejus enim manum Deus in mari extendit, et in fluvio dexteram ejus.

CAP. XXXI.

Hæreseon et seditionum Judaicarum origo.

Cum ergo eo claritatis Judaicum genus excrevisset, Hierosolymamque Davides et Salomon mœnibus cinxissent, atque aggeribus ipsa mœnia circumvallassent, templum denique ubivis gentium percelebre Salomon ædificasset, quidam sua Sione minime contenti, Hebraicum imperium propalam seditionibus suis adulterarunt: ut major in illorum rep. perturbatio primis illis temporibus non fuerit, quibus nimirum Judices tribubus Judaicis jura dicebant.

CAP. XXXII.

Duodecim tribuum in duos ducatus sub Roboamo divisio.

Mortuo itaque Salomone duodecim tribus, quæ unius antea imperio rogebantur, in duos ducatus divisæ sunt. Cum enim Salomonis filius Roboamus mortuo patri in imperium successisset deque senioribus et morosa responsa daret, qui populi nomines supplices ad illum confugerant, divisæ sunt tribus. Atque sub ejus imperio ultima quidem tribus perseveravit. Undecim vero reliquæ apostatam Jeroboamum, qui e Samaria in Judæam invaserat, secutæ sunt. Atque illi quidem qui Salomonis filio morem gerere perrexerunt, Judæ: qui vero Jeroboamum Nabati filium regem sibi creaverunt, Israelis nomine dicti sunt. Cæterum Roboamus septemdecim annis Israeli præfuit, nimirum usque ad Jechoniæ tempora, qui et Sedecias appellatus est. Temporibus autem illis qui regem utrumque interfluxerunt, a vero Dei cultu aberrantes Israelitæ diis alienis sacra fecerunt. Cum primum enim conflatiles auro vaccas ignavis et hebetibus adorandas Jeroboamus proposuit, mox etiam in obscuris locis et lucis victimas multas obtulerunt, Baalamque tanquam Deum colere cœperunt.

CAP. XXXIII.

Captivitas. Esdras Babylone in Samariam idololatris inhabitabilem mittitur.

Verum enimvero cum Hierosolymis expugnatis, temploque incenso Nabuchodonosor victor populum, regnante tunc Jechonia, captivum sibi mancipasset, Judæi per legatos a Babyloniorum rege exorarunt, ut ex suis aliquot in Israeliticam regionem mitteret, ne forte diutius deserta et neglecta silvesceret, atque feris tantum latibula præberet. Ille itaque gentium sibi subditarum quatuor, nimirum Cuthæos, Cuddæos, Sepharveræos, et Anegoganæos eo colonos misit. Qui simul atque cum tutelaribus idolis in Samariam pervenerunt, ibidemque sibi domos exstruxerunt, a feris absumpti sunt. Quocirca per legatos ab Assyriorum rege petierunt, aut ad ferarum internecionem auxilium mitteret, aut colonia excedere sibi cum bona ejus venia permitteretur; admiratione interim summa ducti, qui fieri potuerit ut quisquam retroactis temporibus Samariam incoleret. Rex ergo iis ad se accersitis, qui inter Hebræos excellere videbantur, interrogavit quid causæ esset, quod Samaria tot a feris infestaretur, atque adeo coloni, *quos* illo miserat, tam misere perirent. Responderunt Hebræi fas non esse, ut regio illa idololatris cederet, cujus incolæ pristini Mosaicam legem observaverint. Illis itaque rex integrum fecit, ut aliquem in Samariam mitterent, qui Mosis ibi legem profiteretur. Illuc ergo quidam sacerdos, Esdras nomine, secum legis exemplar exscriptum deferens, circiter annum a captivitate tricesimum, se contulit.

CAP. XXXIV.

Samaritanorum hæresis.

Porro Samaritani, si quis interpretetur, idem quod custodes significant. Hique adeo primi exorti sunt, qui Judæis consentanei essent in iis, quæ de Deo apud illos circumferuntur. Solum autem Pentateuchum admittunt. Mortuorum resurrectionem improbant. Spiritum sanctum nullum admittunt. Et quamvis idololatræ re vera sint, summa tamen illis, ne tales videantur, cautio est. Hierosolymis enim una cum cæteris Hebræis adorare dedignati, in monte Garizin et sacra faciunt, et orant. Eo in loco quatuor nationum, quæ (ut jam monuimus) illo coloniam ex Assyria deduxerant, idola delitescere ferunt.

CAP. XXXV.

In quibus quatuor Samaritanorum sectæ conveniant, in quibus non.

Ex his autem Esseni, Sebuæi, Sorotheni, et De-

sithei in quibusdam dogmatis consentanei, in quibusdam contra dissentanei provenerunt. Esseni enim Augusto mense Azyma (in quo cum Sabuæis conveniunt), Scenopegian vero, cum Azyma Judæi, Pentecosten denique in autumno celebrant. At Sebuæi eodem ritu quo Esseni et Sorotheni dies festos colunt, a Dositheis autem dissentiunt. Sorotheni ut in cæteris cum Essenis et Sebuæis conveniant, eumdem certe ritum in festis celebrandis quem Dosithei observant. Festorum enim celebrandorum illis Sorothenisque et Dositheis eadem quæ cæteris Judæis ratio est. Dosithei certe, ut resurrectionem fateantur, et in festorum celebritate Sorothenis consentanei sint, privatim certe apud illos plerique ab animatorum esu, nec pauciores a nuptiis post liberos semel susceptos abstinent, nec desunt qui virginitatem profiteantur. Hujus sectæ Dositheus auctor fuisse perhibetur, qui Hebræus genere, singularique præditus eruditione cum frustra contendisset, ut in iis quas δευτερώσεις illi vocant, primas consequeretur, ad Samaritanos descivit, atque hujus hæreseos auctor fuit. Verumenimvero cum nimio philosophiæ amore teneretur, in antrum quoddam secessit, ubi dum jejuniis temere vires attenuat et infirmat, tandem panis et aquæ penuria moritur. Omnes itaque hujuscemodi vitam suam ita instituerunt, ut circa res agendas paulo solertiores essent.

CAP. XXXVI.

De Essenis in specie.

Eseni insuper amore virtutis a nuptiis, ita ut qui maxime, abstinebant, divitias pro nihilo ducebant, una denique vescebantur. Privata enim publicos in usus comportabant, turpe rati si quis privatim quid divitiarum possideret, apud quos scilicet fraternitatis nomine bona commiscebantur, et communes in usus depromebantur. Apud eosdem squaloris studio usus olei nullus erat : candidus illis color arridebat : vestem aut calceos recentes non nisi pr.oribus detritis induebant. Unum aut etiam alterum in commune procuratorem habebant. Nullus inter illos emptioni, nullus venditioni locus, sed expositis egenti suis omnibus quilibet id ab illo vicissim recipiebat, quod sibi deerat. imo vero alienis uti absque mutua gratificatione poterant. Ante solis ortum summa illis cautio erat, ne profani quid effutirent. Ad horam usque quintam operabantur. Deinde in unum conveniebant, lotisque frigida manibus in cœnaculo convivabantur. Promus panes, coquus ex uno et eodem edulio ferculum, præeunte precibus sacerdote, singulis apponebat. Non clamore ædes, non tumultu confundebantur. Alternis inter se perque vices colloquebantur. Sua vero absque procuratorum assensu et præsentia nemini erogabant. Iræ ut promi, ita excandescentiæ condi æquissimi. Fidei doctores. Pacis ministri. Quidquid dixerant majoris quam jusjurandum ponderis erat. Juramentum ipso perjurio deterius existimabant. Omnes Scripturas evolvebant, eas vero maxime ex quibus præcepta ad animos bonis moribus informandos utilia elicerentur. Ad se adeuntes probabant, eosque tandem fortitudinis et constantiæ specimine celebres in consortium ultro suum asciscebant. In judiciis exactissimi juxta et justissimi. In congressibus et colloquiis mutuis exspuere illis religio erat. In primis autem mala obfirmato animo nihili faciebant, atque dolores quidem meditationibus superabant. Mors illis quæ cum laude et gloria obiretur, immortalitate ipsa potior erat. Quare multi si quando propter legem flagris cæderentur : neque lorariis adblandiebantur, neque lacrymabantur : imo vero et verbera ridebant, et tortores ipsos irridebant : animas profundere parati, ac si denuo easdem recepturi essent. Apud ipsos enim obfirmata hæc opinio invaluerat, corpora quidem corruptioni obnoxia esse, perituramque materiam qua constant : animas autem in ævum sempiternum permanere, quæ certe nescio quo naturæ lenocinio, quibusve illecebris ab æthere purissimo divulsæ, atque in corpora demissæ, illis tanquam carceribus coercerentur, tandem vero carneis hisce vinculis exsolutæ, et quasi diuturna servitute liberatæ, tunc utique gauderent, et in sublime ferrentur. Atque ut bonorum quidem animæ (qua in re Græcis consentiunt) amœna quædam loca supra Oceanum incolerent, quæ neque imbribus, neque nivibus, neque caloribus infestarentur, sed quibus ab Oceano levis aura zephyri aspiraret : malorum vero ad tenebricosa et hyberno frigore rigentia, denique supplicii omne genus nunquam desituris scatentia loca protruderentur. Et mihi quidem Græci eodem consilio fortibus viris (quos heroas et semideos illi vocant) Fortunatorum insulas consecrasse, impiorum contra animas Orco (quæ sceleratorum sedes est) addixisse videntur, ubi etiam Sisyphos, Tantalos, Ixionas, et Tityos quosdam meritis affici pœnis in fabulis est. Primum itaque perennes animas esse supponunt, deinde ad virtutum persecutionem vitiorumque fugam hominibus concessas affirmant, propterea quod viri boni, quandiu vivunt, meliores evadunt, certa spe adducti, fore ut post obitum in honore habeantur, sceleratorum contra affectus ita metu præpediantur, ut etiamsi in vita lateant, post mortem tamen certum sibi exitium exspectent.

CAP. XXXVII.

Judæorum in septem sectas divisio.

Ex hujusmodi Essenorum vivendi ritu, ni mea me fallit opinio, nostrates Nazaræi pleraque sua instituta deprompserunt, quamvis et illa tempore intercíderent. Cæterum tandem Judaismus in Saducæos, Scribas, Pharisæos, Hemerobaptistas, Nazaræos, Essæos, et Herodianos divisus est.

CAP. XXXVIII.

De Saducæis.

Et Dositheorum certe velut avulsio quædam fragmentumve Saducæi sunt. Saducæi autem quasi justi dicuntur. Sadoc enim Hebræis justus est. Hi porro mortuorum resurrectionem improbant, angelos non admittunt, Spiritum sanctum ignorant. In cæteris omnibus cum Dositheis conveniunt.

CAP. XXXIX.

De Scribis.

Scribæ autem legis δευτερωταὶ, hoc est secundarii denominantur, sive illi qui traditiones et cæremonias ad legem adjiciebant. Siquidem seniorum traditiones δευτερώσεις appellabantur. Hi, ut in cæteris cum Judæorum vulgo convenirent, superfluis tamen nescio quibus observationibus addicti, urceos, pocula, patinas, et cætera id genus mensalia vasa, pugnoque facto suas ipsorum manus curiosiore superstitione abluebant. Vascula insuper ante perpurgabant, quam cibos ex illis caperent. Dalmaticia, quæ nunc colobia dicuntur, purpuraque prætexuntur, induti, phylacteria sua ostentabant, breves nimirum cartulas, quibus inscripta lex erat, quas illi pretiosis fasciis ornatas, auroque distinctas, tanquam Judæorum magistri, deferebant. Fimbriæ præterea ab illorum vestibus promittebantur, quatuorque stolæ eorumdem aliis aurei corymbi, malorum punicorum similitudine, affixi erant, quo tempore illorum quispiam continebat, aut virginitatem exercebat.

CAP. XL.

De Pharisæis.

At Pharisæi cultu religionis exteriore Scribas longe superabant, quorum alii tabulas sibi latitudine bipalmares subjiciebant, ut si quando sub noctem somno victi in pavimentum procumberent, confestim expergefacti Numen precarentur. Alii calculos aut spinas sibi substernebant, alii ad præfinitum tempus in virginitate degebant, atque ita alii ad decimum, alii ad octavum, alii ad quartum usque annum perseverabant, donec in somnis ad Veneris furia stimularentur. Bis in Sabbato, secunda nimirum et quinta feria, jejunabant. Porro Pharisæorum nomen indepti sunt, ut qui ab aliis, præ hujuscemodi philosophiæ studio, sejuncti essent. Nam Phares Hebræis idem est, qui Græcis ἀφωρισμένος, et Latinis segregatus. Illi præterea mortuorum resurrectionem, angelos et Spiritum sanctum, contra Saducæorum dogma, confitebantur. Iidem fato et astronomiæ intenti a gravidis conjugibus abstinebant, quo facto se non fruendarum voluptatum, sed liberorum suscipiendorum gratia uxores duxisse significabant. Balnea apud illos feminis velatis, quemadmodum et viris subligari præcinctis, permittebantur. Ut animis omnibus immortalitatem tribuerent, bonorum certe tantum animas in alia transire corpora, malorum vero æternis addici suppliciis docebant.

De Hemerobaptistis.

CAP. XLI.

Hemerobaptistæ in hoc duntaxat a Pharisæis et Scribis differebant, quod fieri non posse dicerent, ut quisquam salvus evaderet, nisi qui singulis diebus sacro baptismate tingeretur.

De Nazaræis.

CAP. XLII.

Nazaræi, qui (si vocabuli vim interpreteris) *iidem* sunt qui et ἀφηνιασταὶ, id est, rebelles, *patriarchas* omnes, quorum in Bibliis Mosaicis mentio fit, Mosemque adeo ipsum recipiunt. Pentateuchum vero improbant, atque aliam Mosi legem datam fuisse contendunt, quo fit ut ab animatis omnibus abstineant, nullisque cruentis victimis in sacrificiis utantur.

CAP. XLIII.

De Essæis, et Elxai pseudopropheta, et ejus fratre Iexæo cum sororibus Martho et Marthana.

Essæi cuncta ex legis præscripto gerentes, ut supra dixi, aliis quoque præter legem scriptis utebantur. Abjectissimos id nominis et vilissimos significat. Illis Elxai quidam pseudoprophetæ, rerumque laudabilium corruptor, Trajani Romanorum imperatoris temporibus se conjunxit, *qui* Christi in carne adventum negabat, virginitatemque et continentiam detestatus ad nuptias exhortabatur. Elxai huic fratrem fuisse aiunt, qui Iexæus diceretur, posteaque, magni scilicet Constantini temporibus, una cum duabus sororibus innotuerit, quæ eodem quo ille genere prognatæ ferrentur, Martho scilicet et Marthana, quibus errore delibuti homines, tanquam deabus a divino Elxai semine prognatis, divinum cultum exhiberent. Caterum Elxai potentiam occultam et arcanam significat. El enim Hebræis potentia, Xai occulta dicitur.

CAP. XLIV.

De Herodianis.

Herodiani ab Herode Antipatri filio nomen acceperunt. Antipater enim Ascalonites a Judæis captus et abductus Herodem illum suscepit, qui Christi temporibus pueros interfecit. Tandem Demetrio familiarissime conjunctus, Judæque procurator effectus, seipsum cum Herode filio circumcidendum curavit. Hic Herodes postea cum Julio Cæsari, Antonio, et Augusto innotuisset, Judæorum regno præfectus est. Nonnulli ergo illum esse Christum arbitrabantur, Jacobi scilicet vaticinio adducti, quod ita canit: *Non deficiet dux neque princeps de femore ejus, donec veniat cui reposita est* [7], idcirco Herodiani nominantur.

[7] *Gen.* XLIX, 10.

CAP. XLV.

Libri primi Epilogus.

Atque hæ quidem sunt hæreses quæ Christi in carne adventum præcesserunt, nec tamen omnes improbatæ sunt, ast illæ tantum, quæ Mosis legem antiquabant ejusque placitis adversabantur. Porro Pharisæorum et Scribarum traditiones, si cum legis oraculis observarentur, nihil præjudicii pariebant. Nam quid alioqui detrimenti ex urceorum baptismis, manuum ablutionibus, tintinnabulorum sonitu, corymborum aureorum appensionibus, tabulisque bipalmaribus ad somnum capiendum substratis, ejuscemodi observationum studioso conflari potuisset ? Idem de jejunio judicandum est, et cæteris quibus Pharisæus designabatur, atque Scriba vel procul conspectus innotescebat, quibus hactenus ignotus fuisset. Quod superest, vera esse quæ dico, Christus ipse, qui veritas ipsa est, his verbis plane arguit : *Dico enim vobis, nisi superabundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum* [85]. Hypocriticus porro traditionum cultus, primorum accubituum amor, primæ sedis ambitio, preces mediis in plateis fusæ, privatorum denique mandatorum præ divinis observatio, atque adeo accuratissimum dogmatum suorum præ Dei præceptis studium, extremam proculdubio animis hominum perniciem exitiumque afferunt : ut satis hæc superque Theanthropi verba indicant: *Væ vobis, Pharisæi hypocritæ, quia mundatis exteriora calicis et paropsidis, interiora autem plena sunt rapina et injustitia.* Item, *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham, anethum, et cyminum : et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere* [6]. Atque hæc sunt, inquam, in quibus ante Christi in carne adventum a lege divina aberratum est, cæterum posteaquam ille corpus humanum assumpsit, a mortuis surrexit, in cœlos ascendit, apostoli denique per hominum nationes dispersi sunt, innumeræ opiniones ab orthodoxæ fidei regula diversæ, studio ejus qui zizania disseminare solet, exortæ sunt. Operæ autem pretium me facturum existimo, si primum de sancta Trinitate disseram, tum deinde hæreses ipsam attexam, una cum iis quæ adversus illas a me conscripta sunt.

[85] Matth. v, 20. [6] Matth. xxiii, 13.

NICETÆ CHONIATÆ
THESAURI ORDHODOXÆ FIDEI
LIBER SECUNDUS.

De sancta Trinitate, Angelis et hominibus.

CAP. I.

Quod divinitas trishypostata sit, hoc est tribus personis constet.

Inde certe dicendi præludium faciemus, unde dubitationis occasionem plerisque subortam video, nimirum quid obstiterit, quominus se natura illa rerum omnium fabricatrix ab initio trinam ostenderit, sed tum demum, quando a Verbo caro assumpta est, idipsum sibi placere perspicuum fecerit. Respondemus itaque perapposite id pro divinæ magnificentiæ dignitate factum ita fuisse. Illa enim cum homines a monarchia, seu Dei unius cultu alienos et ad deorum pluralitatem propensos, creaturarum potius quam Creatoris cultui addictos esse videret, tunc temporis se vulgo celavit, nec unitatem illam quæ Trinitati personarum inest, cuivis perspicuam et explanatam esse voluit ut imbecillæ perversorum cognitioni parceret, qui sane vel nullis hujuscemodi propositis exemplis, alias ἀναρχίαν, hoc est nullum prorsus Deum, reverebantur, alias τῇ μοναρχίᾳ, hoc est unius Dei cultui, deorum pluralitatem præferebant. Cæterum apud Deo charissimos Patres unitate sua Trinitas non caruit, imo vero Abrahamus quo tempore angelos hospitio excepit, obscurius illam tacitus secum reputavit, expressius autem specimen illius edidit, cum filium Isaacum supposito ariete, viventem e sacrificio recepit. Ex iis enim quæ tunc vidit, Verbi incarnationem ariolatus est, futurumque adeo, ut divinitas minime pateretur, sed caro sola, quam in mundi totius expiationem assumpturus esset. Porro Mosi, dum in monte obambulat, nova illa visio objecta est. Et Jacobus filiis benedicens vaticinatus est futurum, ut is quicum colluctatus nocte fuerat, hominibus conjungeretur, et veluti catulus leonis a somno resurgeret. Quisquis denique divino fuit afflatus numine, quantum hoc vel illo pacto mentis oculos contendere potuit Trinitatis cognitionem tanquam in speculo contemplatus est. Alioqui vel ipsa de Deo Patre con

cepta notio, Filii quoque et Spiritus essentiam commonstrat et confirmat. Nam Filii Pater est et Patris Filius, eosque una et eadem natura efformat. Spiritus itidem alterius cujuspiam spiritus est, ejus nimirum cujus et dicitur. Iis itaque de causis Trishypostata, hoc est, tribus constans personis Divinitas animo ex symbolis primum ab illis concepta est, qui rerum divinarum præscientia claruerunt : palam vero et perspicue tum demum, cum ex Trinitatis personis una nobiscum in carne versata est.

CAP. II.

Cur Trinitatis mysterium ministerio Verbi posuit quam hominis cujuspiam innotuerit.

Cæterum Verbo muneris id conveniebat, ut Trinitatis mysterium mundo patefaceret, ut homines a Deo ea quæ Dei sunt edocti, haud dubiam de iis opinionem conciperent. Nam si a mortalium aliquo traditum fuisset, nunquam id ponderis apud rerum divinarum studiosos habuisset, ut facile suscipiendum videretur : quemadmodum verbi gratia, Mosaicis scriptis usuvenisse sycophantæ affirmare ausi sunt (3), quorum alia quidem a Deo legislatore, alia vero a Mose populique senioribus promulgata dixerunt. Atque hujus posterioris opinionis ergo, ne legis quidem divinæ cultum hujusmodi scriptis exhibuerunt. Nam si posteaquam ipse Christus theologiam illam professus est, quæ et in unitate Divinitatis, et in trinitate personarum elucescit, nonnulli, velut adulterinæ quædam dæmonis monetæ, exorti sunt, qui Dei majestatem nullo modo reveriti, a fide diverticula subintroducerent, a quibus, quæso, verbis sibi temperassent homines, si abstrusarum rerum, necdum a quoquam tractatarum doctores fuissent ?

CAP. III.

Incarnatio Christi certissimum divinæ erga nos providentiæ argumentum.

Dei porro majestatis excellentissimum opus, ejusdemque providentiæ erga nos argumentum efficacissimum inde innotuit, quod Filius carnem assumpserit, et usque ad mortem crucis sese exinaniverit. Cum enim ille Dei imago immutabilis et naturalis esset, nosque imaginis illius divinæ, ad quam efformati fueramus characterem corrupissemus, idem ille qui ut in rerum natura essemus, effecerat, creaturæ suæ restaurationem in se recepit, atque adeo ἐνυπόστατον illud, hoc est, per se subsistens Dei Verbum, Patre propriam gloriam non exuente, incarnatum in terris apparuit, et eos qui a ratione deflexerant, ad brutamque vitam diverterant, denuo ad rationis et intellectus dignitatem revocavit, Pater autem ordine Filium, Filiusque Spiritum præcedere eadem ratione dici potest, qua res expetendas, et suos effectus causa præcedit, qui tamen diversæ naturæ, posteioresque tempore non sint, sed æterna potius eoæternorum effectuum causa sit, ejusdem substantiæ, sola proprietate dempta, particeps. Primus enim pater, secundus genitura, tertius processio dicitur.

CAP. IV.

Cum divinitas ineffabilis sit et incomprehensibilis, qui fit, ut a Christo in Patrem, Filium et Spiritum dividatur ?

Quod si rem ipsam altius atque convenienter Deo disquiramus, natura divina omni ex parte ineffabilis est, et incomprehensibilis, nec id quod re ipsa est aut humana capi ratione ac revelari, aut oratione ulla exprimi potest. Et quamvis Trinitatem, quamvis unitatem, quamvis Patrem et Filium, et Spiritum, quamvis denique Divinitatem illam incomprehensibilem, et naturam ineffabilem vel animo concipiamus, vel ratione pronuntiemus, illa non iis rebus, sed supra eas consistit. Ex quo fit, ut divinæ naturæ neque prior locus neque posterior accommodari commode possit, sed omnium supremus duntaxat, utpote quæ omnem numerum et unitatum excogitationem excedit, si saltem numerus et unitas circa substantias versentur, Deus autem supra substantiam sit. Servator tamen noster, ut nominibus et rebus nobis familiaribus ad ea nos deduceret, quæ supra naturam posita sunt, divinisque adeo mysteriis initiaret, oratione sua Patri primum, Filio alterum, Spirituique sancto tertium locum attribuit, cum sic discipulos suos alloquitur : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [7].

CAP. V.

Consentaneum fuisse, ut Dei Filius hominis quoque Filius diceretur, fierique non potuisse ut vel si homine humano, vel ab angelo servaretur.

Hoc autem neque Patri a natura insitum, neque divino item Spiritui consentaneum erat, ut in terra videretur, et nobiscum coalesceret. Qui enim fieri posset, ut qui nullis non sæculis insitam sibi paternitatem prædicabat, Filius hominis audiret ? vel etiam Spiritus ille coadjutor et perfector, eorumque confirmator, quæ Filius ex nihilo ad id quod est in rerum natura produxit, prout plerique scriptis suis asseruerunt, imo vel ipse Servator in Evangeliis, in quibus de Spiritu sancto disserens discipulos his verbis alloquitur : *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis quæcunque dixi vobis* [8]. Item, *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium feret de me* [9]. Sed hoc a ratione non ab-

[7] Matth. xxviii, 19. [8] Joan. xiv, 26. [9] Joan. xv, 26.

(3) Ptolemæus in primis infr. lib. iv, c. 5.

horrebat, ut qui Dei Filius esset, hominis quoque Filius evaderet; et quemadmodum vitam hominibus largitus erat, ita nobis quoque non tantum vitam, sed bonam etiam vitam adventu suo largiretur, salvis ambabus naturis: divina, inquam, quæ eadem prima est, et hominis captum transcendit; necnon humana, quam propter nos ad tempus speciali quadam proprietate assumpsit. Præsertim quia hominis culpa factum fuerat, ut homo salute excluderetur, cui consequendæ nihil Mosaica lex, nihil propheticæ prædictiones prodesse potuerant, nihil denique angelorum quispiam nobis hac in re proferre posse videretur: tametsi hoc Deo supra modum arrisisset, quod rebus hominum deploratis præsens remedium et ac recuperandam salutem efficacissimum afferret. Qui enim fieri potuisset, ut simplex homo, nec ullius divinitatis particeps, unam eamdemque in fidem gentes congregaret, illisque cæremoniis finem imponeret, quibus lex obnoxios nos efficiebat? vel etiam eadem potestate uti potuisset, qua Christus utitur, his verbis: *Lex quidem ait, Non mœchaberis: ego autem, Ne mulierem quidem aspicies, ad concupiscendam eam* [10], et quæ sequuntur, eo quidem sensu accipienda, ut ad legis perfectionem, non autem ad destructionem dicta et tradita intelligantur. Sed ne malorum quidem spirituum vires infirmare potuisset angelus, præsertim cum Scriptura nos moneat, Michaelem archangelum cum diabolo quidem super Mosis corpore contendisse, eo tamen audaciæ nequaquam evasisse, ut illum tanquam blasphemum condemnaret, sed his duntaxat verbis usum esse; *Increpet te Dominus*. Quin et angeli in angelos insurgunt, quemadmodum vir ille desideriorum et prophetarum perspicacissimus Daniel suis scriptis explicat. Quocirca prout oportebat, ita etiam creata sunt omnia, creata vero et facta sunt ita ut et mundo salutifera, nec Deo indigna essent. Atque hæc hactenus, etiamsi citra omnem orationis ornatum dicta sint. Jam quædam scriptis mandanda supersunt, ex quibus sanctissimi Patres et theologi nos docuerunt, quidnam de supersubstantiali Trinitate sentiendum sit.

A

B

C

D

CAP. VI.

B. Dionysii Areopagitæ, ex cap. 2, De unila et distincta theologia, de Patre, et Filio et Spiritu sancto (4).

Patrem quidem fontem divinitatis esse, Filium autem et Spiritum Deigenæ divinitatis germina, ut ita dicam, divinitus pullulantia et quasi flores, supersubstantialiaque lumina, sacris ex oraculis accepimus; at quonam id tandem pacto fiat, nec oratione quisquam, nec intellectu consequi potest. Item, proinde in omni fere theologica disputatione summæ Divinitatis sacras laudes intuemur, partim quidem, quia unitas sit propter simplicitatem et unitatem supernaturalis ejus impartibilitatis, ratione cujus tanquam unificæ potentiæ, unimur, dividuisque nostri diversitatibus, supra mundi hujus conditionem, complicatis, in Deiformem monadem, eamque unitatem colligimur, quæ divinam illam imitetur: partim vero, quia Trinitas sit, trium illarum personarum ratione, quæ ex fecunditate supersubstantiali elucescunt, ex qua cœlestis omnis familia et est et denominatur. Item, Divinitas illa, quæ rerum omnium præses, et unitas et Trinitas celebri nomine dicitur, non ea est unitas et Trinitas, quæ vel nobis, vel alii cuiquam eorum quæ sunt innotescat, sed ut ipsius unitatem unitate omni superiorem, Deigenamque fecunditatem vere laudemus, illam trina et una Divinitatis appellatione denominamus: cum tamen omnia nomina transcendat, et eorum quæ sunt essentiam exsuperet. Nulla porro unitas, aut Trinitas, aut nullus numerus aut unitas, aut fecunditas, nullum denique aliud ex iis quæ sunt, quod quidem cognitioni scientiæque pateat, arcanum illud nulla oratione nulloque intellectu explicabile, retegere potest, quod in ea super Divinitate inest, quæ substantia sua nullam non substantiam multis parasangis exsuperat. Ipsa vero neque ullo nomine, neque ulla ratione, aut oratione exprimi potest, sed in ipsis adytorum penetralibus, quasi de medio sublata delitescit.

CAP. VII.

Magni Basilii ex epistola ad Gregorium fratrem, quæ de essentiæ et hypostaseos differentia inscribitur (5).

Ubicunque in sancta Trinitate Patrem intellectu assequitur, una eadem opera et ipsum per se Patrem intelligit, et Filium cogitatione comprehendit. Qui autem Filium tenet, Spiritum quoque complectitur, et consequenter quidem secundum ordinem, conjuncte vero secundum naturam, trium in seipso confusam et commistam fidem expressit. Spiritum item solum qui dixit, hujusmodi confessione eum quoque, cujus et Spiritus est, nempe Christum, et eum ex quo procedit, nempe Deum, ut Apostolus ait, complexus est. Quemadmodum autem in cætena, qui annulum unum attingit, simul etiam alterum extremum attrahit, ita quicunque Spiritum trahit, ut auctor est propheta, is vero per istum Filii quoque et Patris compos factus est. Quod si quis apprehendat, ab utroque ejusdem latere, hoc quidem ejusdem Patrem, illo vero proprium ejusdem Spiritum eadem hac inductione sibi conciliaverit. Nec enim fieri poterit, ut is a Patre separetur, qui semper in Patre manet, aut a proprio unquam Spiritu disjungatur, qui omnia in ipso agit. Proinde nulla prorsus sectio aut divisio excogitari potest, qua vel Pater sine Filio, vel Filius sine Spiritu intelligatur. Imo vero ea in iis conjunctio et divisio

[10] Matth. v 28, 29.

(4) Vide *Patrologiæ Græcæ* tom. III, col. 671.

(5) Vide tom. XXXII, col. 331.

est, quæ nulla oratione explicari, nulloque intellectu comprehendi queat: cum præsertim neque hypostaseon differentia continuitatem naturæ distrahat, nec essentiæ conjunctio proprietatem personarum, quasi fatiscens et perfluens effundat: ita ut mirabili quadam ratione in his et conjuncta distinctio, et distincta conjunctio dignoscatur. Ut autem hujus rei obscuritati luminis aliquid accedat, aut potius veritas adumbretur, multicolor ille cœlestis arcus, quem vulgus Irin appellat, exempli gratia proponatur. Omnium enim colorum ejus splendores et distincti videntur, quia eminus lucent, et conjuncti, quia mistionum terminos non videmus, quibus colorum varietates distinguuntur: ut discernere omnino nequeas quatenus extendantur, aut unde initium ducat, vel rutilus, vel smaragdinus, vel glaucus luminis splendor. Quo quidem naturæ exemplo nos ratio monet, ne novitatis vitio laboremus (6) in dogmatum rationibus exquirendis, si quando difficilem aliquem nodum disquirendo nacti, in utram nobis partem inclinandum sit, addubitamus. Quemadmodum enim ea quæ sub aspectum cadunt qualia sint experiri, quam iis temere contradicere præstat, ita etiam in dogmatis illis, quæ de rebus arduis instituuntur, illi cognitioni, quæ ratiocinationibus comparatur, fides antecellat oportet.

CAP. VIII.

Magni Gregorii Theologi de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta Divinitatis ratio. Ex oratione prima de Filio (7).

Nos autem unius Dei principatum colimus. Principatum, inquam, non una circumscriptum persona (fieri enim potest, ut unum a seipso dissideat, et in multa evadat) qui æquali naturæ dignitate, eodem animi consensu, eadem motione, et omnium quæ ab uno fluunt, in unum concursu constituatur (quod quidem in natura procreata fieri nullo prorsus modo potest) ita ut etiamsi numero differat, essentiæ tamen ratione non dividatur. Idcirco unitas ab initio in binarium excrescens in ternario conquiescit. Et hoc nobis est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Ille quidem genitor et emissor (quod circa affectum, tempus, et corpus intelligo), horum vero alterum genitura, alterum autem emissio dicitur. Alioqui nescio quo illa nomine dicenda sint, cum ab iis quæ sub aspectum cadunt abstracta fuerint. Et paulo post: Quocirca nostris nos in finibus continentes, unum ingenitum, alterum genitum, tertium a Patre et Filio procedens introducimus, quemadmodum ipse Deus et Verbum testatur alicubi. Quando igitur, objiciat quispiam, hi esse cœperunt? Nimirum antequam ulla temporis observatio fieret, et si quid juveniliter enuntiandum est, quando Pater ipse. Quando autem Pater non fuit? Quando nec hi fuerunt. Sic ergo de Filio, sic et de Spiritu sancto sentiendum est. Rursum interrogato me, ut rursum quoque tibi respondeam. Quando Filius genitus est? Nimirum quando Pater genitus non est. Quando denique Spiritus processit? Quando nimirum Filius non processit. Sed genitus est nullo tempore, supraque quam quis ratione consequi possit. Et si supra tempus nihil quidquam statuere possumus, quamlibet temporalem significationem subterfugiamus (nam voces hæ, *quando*, *antea*, *postea* et *ab initio*, temporis expertes non sunt) etiamsi vel maxime adnitamur, vimque verbis auferamus, nisi quia spatium illud, quod eadem cum sempiternis duratione protenditur, nulloque motu aut solis cursu dividitur, aut mensurabile temporis instar est, sæculum appellamus: Jam si cœterni sint, inquies, qui fit, ut principii etiam una cum Patre non sint expertes? Quia nimirum ex illo sunt, quamvis post illum non sint. Quod enim principio caret, idem et æternum est, quod vero æternum est, non omnino principio caret, quandiu saltem ad principium suum, hoc est Patrem, referatur. Filius ergo et Spiritus, si ad causam sui revocentur, principii expertes non sunt, (constat tamen causam non omnino *iis* antiquiorem esse, quorum causa est. Nec enim solem luce antiquiorem dixeris: » ac si temporis habeatur ratio, sine principio sunt: quamlibet tu simpliciorum animos præstigiis tuis perterrefacias. Nec enim tempori subjiciuntur, a quibus tempus ipsum dependet.

CAP. IX.

Ejusdem, ex oratione De dogmate et statu episcoporum (8).

Ita igitur Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adoramus, ut divisis proprietatibus Divinitatem ipsam conjungamus, Nec vero in unum tria contrahimus, ne Sabellii morbo corripiamur, nec contra unum in tria, diversa quidem illa et aliena diducimus, ne cum Ario insaniamus. Cur enim, quæso, plantæ in alteram partem vergenti et prorsus incurvatæ similes, vi contrariam in partem distorqueamus, et perversitatem perversitate corrigamus, ac non potius ad medium aspirantes, intra divinæ pietatis fines consistamus? Mediocritatis porro nomine veritatem ipsam intelligo, ad quam si spectabimus, non aberrabimus: id autem fiet, si nec improbæ illi contractioni, nec ea longe absurdiori divisioni subscribamus. Ita ut neque nomina verbis in unam contracta personam multiplicis divinitatis metu, nuda nobis relinquamus, dum eumdem Patrem et Filium et Spiritum sanctum existimamus, nec potius in unum omnia conflari, quam eorum unumquodque nullum prorsus esse definimus (designant enim quod sunt, si alternis sibi cedant, aliaque in

(6) μὴ καινοπαθεῖν. Interpres Euthymii habet *ne frustra laboremus*, ut legisse videatur μὴ κενοπαθεῖ.

(7) Tom. XXXVI, col. 75.

(8) Vide tom. XXXV, col. 1072.

aliorum locum transeant), neque contra in tres naturas vel peregrinas, dissimiles, et inter se dissectas, eam quam jure optimo insaniam dixi, amplexati : vel principio et ordine carentes, atque ut ita dicam, divinitati contrarias. Eo quod hinc in Judaicæ paucitatis angustias contrahimur, si soli Ingenito divinitatem ascribamus : inde vero in contrarium quidem, sed æque malum, vitium incurrimus, si tria principia, treave deos ponamus, quod quidem prædictis longe absurdius est.Præstat enim si neque Patrem quidam ita complectantur, ut eum vel Patris nomine defraudent, (nam cujus tandem Pater dici queat, si diversæ naturæ censeatur, et creaturis accenseatur ?) neque Christum tantopere ament,ut eum Filii nomine spolient, cujus enim, quæso, Filius audiat, nisi ad causam, scilicet Patrem referatur ?) neque in Patre principii dignitatem minuant, qua nimirum pater et genitor asseritur. Rerum enim parvi momenti nec se dignarum, principium fuerit, nisi divinitatis ejus, quæ in Filio et Spiritu cernitur, auctor exsistat. Quandoquidem et unum Deum colere, et tres hypostases seu personas, atque illarum quamlibet sua proprietate præditam confiteri oportet.

CAP. X.

Ejusdem, ex oratione in Arianos, et pro seipso [Patrem, Filium, et Spiritum communi nomine Deum dici, quorum expressa comprehensio vera demum, hoc, est cœlestis felicitas sit (9).]

At vero nos Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adoramus, atque Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum sanctum denique Deum, nisi moleste feras, unam scilicet eamdemque naturam in tribus proprietatibus, quæ intellectu percipiuntur, perfectæ sunt, per seipsas consistunt, et numero non divinitate dividuntur. His mihi vocibus uti per te liceat, quicunque minis nos hodie territas : cæteras vero persequatur qui volet. Fieri non potest, ut Pater subsistat, si Filii jacturam faciat ; nec Filius,si Spiritu sancto privetur. Privatur autem, si aliquando esse cœperit, sique creatura sit. Creatura enim Deus non est, baptismum porro imminui nec ego quidem fero : *Unus Dominus, una fides ; unum baptisma* [11]. Quod mihi si conferatur irritum, ubi, quæso, alterum nanciscar ? Quod dicitis ? Heus vos qui baptismum pervertitis, seu rebaptizatis ! fierine potest, ut quis spiritualis sine Spiritu dicatur ? An vero Spiritus particeps ille sit, qui Spiritum non veneratur ? Isne porro Spiritum veneratur, qui in creaturæ conservique nomine baptizatus est ? Nunquam certe,quamlibet multa dicas, nunquam id persuadebis. Non te fallam, o principii expers Pater. Non te fallam, o unigenitum Verbum. Non te fallam, o Spiritus sancte. Scio quid confessus sim, a quo desciverim, quem secutus sim. Non committam ut viva fidelis doctoris voce institutus, discipulus infidelis evadam. Veritatem confessus sum, non mendacium non committam, ut qui baptismo perficiendus venerim, imperfectior abeam : qui ut viverem baptizatus sum, in aqua moriar, quemadmodum illa quæ in ipso partu pereunt, mortemque una cum ortu experiuntur. Cur me, quæso, beatum et miserum, recens illuminatum et luminis expertem, divinum et impium, eodem temporis momento facis ? Numnam ut hoc naufragio, vel spe reformationis excidam ? Ut rem pauois absolvam, quid confessus sis, reminiscitor.In quem baptizatus es ? In Patrem. Recte hoc quidem, sed Judaicum. Deinde in Filium. Recte et hoc, at quamvis Judaicum non sit, nondum tamen perfectum est. Et in Spiritum sanctum. Optime hoc certe, nam perfectum est. Age vero, numnam simpliciter in hujusmodi nomine baptizatus es, an etiam commune aliquod horum nomen nosti ? Commune certe novi. Ecquodnam est ? Nimirum Dei nomen. In hoc commune nomen credito, gressus dirigito, et regnato. Jam ex hoc mundo ad beatitudinem illam cœlestem transmigrasti. Illa porro, ut mea fert opinio, nihil aliud est, quam expressior [quædam] horum comprehensio.

CAP. XI.

D. Maximi, de Patre et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta Divinitatis ratio. [Patris et Filii et Spiritus eamdem substantiam, potentiam, et actionem esse.]

1. Deus unus est, quia divinitas una, principii expers, simplex, supersubstantialis, impartibilis et indivisibilis. Eadem unitas et Trinitas : eadem tota unitas, et tota Trinitas : eadem tota unitas,si essentiæ, eadem tota Trinitas, si personarum ratio habeatur. Pater et Filius et Spiritus sanctus, Divinitas eadem. Quæque Patri et Filio et Spiritui sancto divinitas inest, eadem tota in Patre toto, atque vicissim eidem toti Pater totus inest. Eadem tota in toto Filio, atque totus in eadem tota Filius. Eadem tota in toto Spiritu sancto, atque totus in eadem tota Spiritus sanctus. Neque ex parte in Patre Divinitas est, vel ex parte Pater Deus est, neque ex parte Divinitas Filio inest, vel ex parte Filius Deus est, neque ex parte inest Spiritui sancto Divinitas, vel ex parte Spiritus sanctus Deus est. Nec enim partitioni Divinitas obnoxia est. Neque Pater aut Filius, aut Spiritus sanctus Deus est imperfectus. Sed tota eadem perfecta perfecte Patri perfecto : tota perfecta perfecte Filio perfecto : tota denique perfecta perfecte, et eadem Spiritui sancto perfecto inest. Totus enim toti Filio et Spiritui sancto perfecte Pater inest. Item totus toti Patri et Spiritui sancto perfecte Filius inest. Totus denique toti Patri et Filio perfecte Spiritus sanctus inest. Una enim et eadem

[11] Eph. iv, 5.

(9) Tom. XXXVI, col. 236.

Patris et Filii et Spiritus sancti essentia, potentia, et actio est. Nec eorum quisquam absque altero esse aut intelligi potest.

2. Ejusdem. Illa universi opifex sanctæ Trinitatis essentia sola simplex, uniformis, nulla re egens, et immutabilis est. Omnis autem creatura composita est, quæ nimirum ex substantia et accidente constet, divinæ providentiæ auxilio semper egeat, haudquaquam mutationis expers. Proinde nec accidens Deo, nec qualitas attribuenda. Hæc enim rebus compositis et mutationi obnoxiis attribui solent. Quæcunque autem Deo insunt, natura insunt, non tanquam acquisita et adventitia.

3. Ejusdem. Ne habitus et aptitudines in simplici et infinita sanctæ Trinitatis essentia quæsiveris : ne forte compositam illam profitearis, et rebus creatis accenseas.

4. Ejusdem. Ex iis quæ sunt, eorum quæ sunt causam dignoscimus [nimirum Patrem], ex eorum autem quæ sunt differentia, illa enhypostata, hoc est, per se consistens, ejus quod est sapientia, nempe Filius, nobis innotescit. Ex naturali denique eorum quæ sunt motu, enhypostatam quoque seu per se consistentem eorum quæ sunt vitam, et vivificam eorum quæ sunt potentiam, nempe Spiritum sanctum intelligimus.

5. Ejusdem. Si Verbum eorum quæ sunt generationi præest, nullum unquam hoc Verbo verbum antiquius fuit, futurumve est. Verbum autem nec mentis exsors, nec vitæ est, sed mentis et vitæ particeps. Generantem enim mentem habet, quæque sui essentia consistat nimirum Patrem : habet et vitam sui essentia consistentem, scilicet Spiritum sanctum.

CAP. XII.

Damasceni, ex oratione De Patre et Filio et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta Divinitatis ratio (10).

Deus et Pater est, qui semper ingenitus est, quippe qui a nullo genitus coæternum Filium genuerit. Deus et Filius est, qui cum Patre semper est, ab illoque sine tempore sempiterne, sine fluxu imperturbate, et sine sejunctione ab ipso, genitus. Deus denique Spiritus sanctus, virtus sanctificans, quæ per se subsistit, a Patre et Filio procedit, et in Filio conquiescit, ejusdem cum Patre Filioque substantiæ. Verbum est, quod substantialiter Patri semper adest. Verbum item est, naturalis motus, quo animus ipse movetur, intelligit, et cogitat, quia nimirum ipsius quasi lex et splendor exsistit. Verbum præterea est, internum quoque illud, quod in corde loquimur. Adhæc, verbum est, animi nuntius, Verbum igitur Deus essentia sua et hypostasi propria consistit. Cætera tria verba facultates animi sunt, quæ propria in hypostasi haudquaquam considerantur. Quorum primum animi naturale germen est, quod semper ab ipso naturaliter profluit. Secundum vero internum quoque dicitur. Tertium denique profertur. Spiritus etiam multiplex est acceptio. Nam et Spiritus sanctus est ; et spirituales facultates spirituum nomine designantur. Spiritus insuper pro angelo bono, item et pro dæmone capitur. Spiritus item anima est. Aliquando etiam intellectus, ventus, aer, et cætera id genus spiritus appellantur.

CAP. XIII.

Eadem de re, Ex variis Patribus. [*Perfectæ in Trinitate personæ, in se vicissim singulæ.*]

1. Ex duabus perfectis hypostasibus, seu personis, compositio fieri non potest. Proinde speciem nequaquam ex personis, sed in personis dicimus. Ex quo fit, ut perfectas quidem sancta in Trinitate personas dicamus, ne compositio in illis ulla cogitetur. Has autem in se vicissim singulas, propter mutuum earum habitum inter se atque relationem asserimus. Quia etiam nec circumscribi, nec loco contineri possunt, quia denique una eorum eademque Divinitas est.

2. In omnibus rebus creatis, personarum divisio re ipsa deprehenditur. Nam re ipsa Michael a Gabriele, Petrus a Paulo sejunctus est, et cætera eodem modo. Quod vero commune in his et unum est, id cogitatione dignoscitur. Sola enim cogitatione angelitatem, verbi gratia, et humanitatem, hoc est, communem angelorum et hominum notionem cognoscimus. At in divina Trinitate secus se *res* habet. Quod enim in ea commune et unum *est*, id re ipsa perspicitur. Nam re ipsa tres unum Deum, unam et eamdem in tribus naturam et actionem, unam denique et eamdem voluntatem esse certo scimus. Personarum autem divisio simplici et nuda cogitatione intelligitur. Nec enim eam circumscriptionem, qua personæ circumscribi solent, neque intervallum, quo locus a loco disjungitur, nec aliam ullam ex iis proprietatibus, quibus singula suis quasi finibus continentur, hic intelligere aut cogitare audemus. Præter paternitatem, filiationem, et processionem, seu notiones eas, quibus Pater genitor, Filius genitus, et Spiritus procedens intelligitur. Atque hæc quidem hujuscemodi ratione fiunt, quæ naturam et essentiam quamcunque facile superat. Proinde Deum unum eos esse dicimus, cum fieri non possit, ut perfecte atque re ipsa eorum personas dividamus, quæ sine divisione dividuntur, et sine conjunctione conjunguntur, propter divisionis et conjunctionis eorum rationem, quæ ea est, ut natura quacunque et essentia longe præstantior sit.

3. Distinguuntur hypostases, non essentiæ ratione, sed characteristicarum proprietatum, hoc est notarum, quæ personis insunt. Ex quo fit, ut ex rebus creatis, quæ sit Patris et Filii et Spiritus sancti, seu propriarum notarum, differentia rescisci amus, naturarum ero non item.

(10) *Tom.* XCIV, col. 856.

CAP. XIV.

Essentiæ naturæ, generis, speciei, et formæ; item hypostaseos, personæ, characteris, et individui ισοδυναμία.

4. Essentia, natura, genus, species, et forma, ubi de Deo agitur, idem significant, ut sanctis Patribus placet. Item hypostasis, prosopon, hoc est persona, character seu nota, proprietas, et individuum pro eodem sumuntur. Atque essentia quidem et natura de omnibus ex æquo subjectis enuntiantur. Unde fit, ut omnes unius essentiæ naturæque sint. Hypostasis autem persona, et individuum, id est, quod proprie per seque subsistit, nec divisionem citra subjecti corruptionem admittere potest.

5. Species et forma in sancta Trinitate pro eodem capiuntur, et ambæ denotant essentiam. Ait enim, *Qui videt me, videt et Patrem* [12]: quo in loco visus præscientia et cognitione intelligitur.

6. Essentia quidem personarum conjungendarum vim habet. Hypostases autem vi characteristicarum proprietatum, seu notarum suarum essentiam distinguunt.

7. Essentia quidem nunquam de rebus dicitur, quæ non exstant, a natura sæpissime. Hæc est enim, inquit ille, mendacii natura. Item, Ductus æquæ, inquit, fontem ostendit suum : sermonis autem natura cor, a quo processit, indicat.

8. Si quæ communia et universa sunt, ea tota et integre de singulis sibi subjectis enuntiantur, certe Divinitatis quoque natura tota et integra de singularibus suis personis enuntiatur. Siquidem commune quid et universum, natura et essentia est, singulare autem hypostasis et persona : singulare, inquam, non quod naturæ partem habeat, partem vero non habeat, sed quia individuum sit.

9. Atque essentia quidem commune quid est, quia de pluribus enuntiatur : individuum autem singulare, quia nimirum de uno solo prædicatur.

CAP. XV.

Naturæ et hypostaseos differentia, ex Cyrillo, Dionysiis Areopag. et Alexandrino., Greg. Naz. et Theodoreto.

10. Natura et hypostasis, ex Ecclesiæ definitione et lege, non idem significant : quo enim modo commune a proprio, universum a singulo, infinitum denique a definito, eodem quoque natura ab hypostasi differt. Beatum tamen Cyrillum et alios Patres utroque nomine ad divinam illam carnis assumptionem significandam, citra ullum discrimen, usos, haudquaquam ambigimus. Abusive enim alias hypostasin pro essentia, alias item essentiam pro hypostasi usurparunt : non quod idem eas esse existimarent, verum quia non Scripturæ tantum sacræ, sed ecclesiasticorum doctorum mos hic jam olim inolevit, ut multis in rebus citra discrimen quibusdam dictionibus utantur : quas abusive aliquando usurpant, scientes verba nihil afferre incommodi (ut Cyrilli verbis utar), cum res aliter se habeant. Hierophantes quoque, seu sacrarum rerum demonstrator, Dionysius auctor est, rationi dissentaneum hoc esse, atque adeo præposteri judicii argumentum, si quis vi et scopo rerum postpositis, a verborum significatione dependeat. Dionysius quoque Alexandrinus ille rhetor in scholis, quæ in sibi cognominem Areopagiten edidit, ait, ingenitum apud externos seu profanos philosophos omnem naturam significare, quæ sub aspectum non cadit. Adhæc essentias quoque apud eosdem pro hypostasibus usurpari : et infra. Hujusmodi certe voces apud Areopagitam, Nazian, quoque abusive usurpatas deprehendamus. Gregorius etiam Theologus ita scribit : Neque vero qui de verbis digladiantur, id vitio nobis vertant, quasi pietatem nominibus, at non rebus ascribamus. Item, veritas nobis non nominibus, at rebus inesse videtur. Proinde quæ abusive dicuntur, ea neque proprie id sunt, quod dicuntur, quia nimirum ne proprie quidem id dicuntur quod sunt : neque e diverso talia intelliguntur, qualia vox ipsa designat.

Jam vero cum Cyrillus hypostaseon, conjunctionis, differentiæ, et proprietatis mentionem facit, tunc hypostaseon nomen pro essentiis usurpat, hac voce conjunctas naturas per se subsistere demonstrans, atque docens ejusmodi conjunctionem haudquaquam similitudinum quarumdam formarumque per se minime consistentium fieri, sed earum rerum quæ subsistunt. Quod ut ita se habere constet, idem ipse in prima Apologia primi anathematismi adversus Theodoreti reprehensiones, sic ait : Discat vero obiter, quod si solæ per se ipsas ab hypostasibus sejunctæ formæ œconomica illa carnis assumptæ conjunctione inter se coierint, certe rerum quoque ipsarum, si quidem et hypostaseon, concursum factum esse. Cæterum sibi diversam quoque naturæ et hypostaseos significationem non incognitam fuisse, idem ipse in secunda ad Nestorium epistola his verbis attestatur : Evangelicas Servatoris nostri voces, neque duabus hypostasibus, neque certe personis ascribimus. Item in epistola ad Orientales : Evangelicarum, inquit, et apostolicarum de Domino vocum nonnullas a theologis viris ita communiter accipi novimus, tanquam de una persona prolatæ sint : nonnullas item dividi, tanquam de duabus naturis pronuntiatæ fuerint. Idem alibi sic ait : Duplex non est unus et solus Christus, quibus verbis usus est unius hypostaseos ratione. Nam si naturarum ratio habeatur, duplex quoque dici potest.

Certe cum simpliciter et citra differentiam procedit oratio, non solum Patres, sed divinam quoque Scripturam, libere vocabulis et simpliciter uti deprehendimus. Beatus enim Apostolus interiora hominis, hominem, ejusdemque exteriora, hominem rursus appellat : partibus nimirum totius appellationem tribuens. Prophetæ autem contra,

[12] Joan. XIV, 9.

Privantia contrario modo de Deo enuntiantur.

3. Ejusdem. Deus et eorum quæ sunt terminus et infinitas dicitur. Terminus quidem, qui ea terminet. Infinitas vero, qui supra ea protendatur. Ejus enim infinitas, quæ cuncta terminat, infinitis modis patet.

4. Ejusdem. Et magnum et parvum de Deo, qui rerum omnium causa est, contrariis modis efferuntur. Magnum quidem, plerisque Scripturæ in locis. Parvum autem his ex verbis, *In aura tenui*, colligitur. Magnus certe dicitur, quippe qui magnitudinem rebus tribuat, cujus infinita magnitudo sit, qui denique magnitudinem omnem exsuperet, cujus magnitudo quantitatis, mensuræ terminique prorsus expers exsistat. Parvum autem sive tenue, id in Deo prædicatur, quod in nullum tumorem molemve excrescit, quod nullo spatio definitur, quod libere per omnia penetrat, et usque ad divisionem animæ et spiritus pertingit, atque etiam conceptiones et cogitationes cordis, imo ea quæ sunt omnia discernit, nulla enim res procreata ei obscura est. Et parvum quidem hoc quantitatis expers, immensum et infinitum est: atque licet nullo comprehendi modo queat, omnia tamen comprehendit.

5. Idem insuper et diversum de Deo prædicatur. Illud quidem eo in loco, *Tu autem idem ipse es*, hoc autem in illo, *Domine, Domine, quis similis tibi* [20]? Idem ergo dicitur, quia non immutatur, imo semper eodem se modo et consimiliter habet, item quia non miscetur, non eget, non crescit, non imminuitur, quia denique iis quæ sunt tribuit, ut eadem dicantur. Diversum vero, quia præ illo nulla res sit. Omnia enim quæ sunt, ab eo, qui revera est, creata sunt: et ipse superior omnibus est, et ab omnibus ita diversus, ut nulli eorum ordini accenseri queat, præterea vero, quia ea creaverit, quæ diversa et differentia sunt.

6. Dicitur etiam similis. Ait enim, *Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum* [21], quia nimirum apparebat eis hac vel illa forma, rebusque similis fiebat quæ sub speciem cadunt, ad hæc etiam, quia vim illam tribuit, qua similitudo inesse videtur. Ait enim, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [22]. Sciendum porro eadem Deo et similia et dissimilia dici. Similia quidem, quia quoad ejus fieri potest, eum imitantur, qui est inimitabilis. Dissimilia vero quia effectus a suis causis multum distant, et immensis intervallis disjunguntur.

7. Quies insuper et motus in Deo dicuntur. Quies quidem, quia in seipso Deus manet, immotusque perstat, quia etiam a seipso transferri alio non potest, quia denique rebus omnibus velut expansus incubat. Motus autem, non eo quidem, quod motui mentis, aut animæ, aut naturæ, aut loci, aut ulli denique motuum illorum, qui vulgo dicuntur, A obnoxius est, sed comprehensionis illius ergo, quæ detineri aut coerceri nullo modo potest: item immobilium illorum progressuum ratione, quibus Deus providentia sua iis quæ sunt infunditur, illarum denique actionum ratione, quæ nullis non actionibus excellentiores sunt.

8. Ejusdem. Quemadmodum sancti homines domus Dei dicuntur: ait enim, *Habitabo in eis, et inambulabo* [23]: ita etiam sanctorum hominum domus Deus est. Davides enim ait, *Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias* [24]. Atque ipsius quidem Domini hæc verba sunt, *Vos in me estis, et ego in vobis* [25]. Et quemadmodum ita in illis Deus est, ut neque contineri, neque circumscribi queat: sic etiam ipsi ita in Deo sunt, B ut cum ejus essentia nequaquam misceantur, aut confundantur.

9. Ejusdem. Quanquam qualitatis omnis quantitatisque Deus expers est, Dei tamen latitudo intelligitur lata illa progressio qua rebus omnibus providet, longitudo autem, vis illa divina, quæ supra omnia superextenditur: profunditas denique, occultatio illa, qua fit, ut ille ab eorum quæ sunt nullo percipi cognoscive queat.

10. Ejusdem. Deus in sacris mysticarum visionum Dei apparitionibus canus et juvenis fingitur, et canus quidem, antiquum: juvenis vero senio minime obnoxium significat: vel juvenis etiam ratione arithmetica antiquitatem divinam denotat. Unitas enim, et quæ sunt unitati adjuncta, C antiquiora sunt iis, quæ illa numero longe diffusiore superant.

11. Deus quidem omnibus adest: nec enim uni loco ita est addictus, ut ab alio absit: sed universa complectitur: at non omnia illi adsunt: sed quæcunque digna sunt, quæ ad Divinitatem propius accedant. Nos autem illi tum demum adsumus, cum illum castissimis votis invocamus, hoc est mente nullis sordibus inquinata, atque ita ut qui ad Deum accedamus, idonei censeamur. Quemadmodum autem, si catena multis contexta luminibus, et cœli vertice suspensa ad nos usque pertingat, nos alternis eam manibus apprehensam deorsum quidem trahere videmur, re autem vera deorsum eam non trahimus, cum eadem supra infraque propendeat, imo potius nos ab illa sursum D ad sublimiores ejus radios trahimur: vel, quemadmodum si navem conscendamus, et rudentibus innitamur, qui nobis aliquo e scopulo protenduntur, quasi ex professo porriguntur, ut eos comprehendamus, scopulum nequaquam ad nos, sed nos potius ipsos una cum navi propius ad scopulum admovebimus: ita precibus quoque nostris nequaquam Deum ad nos attrahimus, qui ubique adest, sed nos ipsos ad illum divina ejus commemoratione et invocatione sublevamus et evehimus.

[20] Psal. LXXXVIII, 9. [21] Ose. XII, 10. [22] Genes. I, 26. [23] II Cor. VI, 16. [24] Psal XXX, 3. [25] Joan., XV, 4.

eam delegit, quam contristetur, qui prætermisit. Quod quidem iis usuvenire solet, quibus adhuc sitientibus scyphus e manibus extortus est : vel iis, qui quamvis continere quid nequeant, se tamen habere arbitrantur : aut quos fulgetræ splendor deseruit, cum primum affulsit. Hæc me cogitantem ratio dimisit, abjectioremque reddidit, atque effecit, ut mihi persuaderem, mecum melius actum iri, si vocem laudationis audiam, quam si eorum me doctorem profitear, quæ vires meas exsuperant. Majestas, altitudo, dignitas, puræ denique cœlestesque naturæ vix claritudinis Dei capaces sunt, qui abysso contegitur, tenebrarumque latibulis delitescit, cum purissimum sit lumen majorique hominum parti inaccessum. Siquidem et huic rerum universitate inest, et extra rerum universitatem excurrit. Qui bonitas est universa, imo nullam non bonitatem exsuperat. Qui menti lumen suggerit, mentisque velocitatem et sublimitatem effugit, tantum semper secedens, quantum comprehenditur, atque amatorem ad superiora fugiendo sublevans, seque ipsum quasi furtim subducendo comprehendens.

CAP. XIX.

Chrysostomi, ex libro, De eo quod comprehendi non potest. [*Si sapientia comprehendi nequeat, multo minus natura poterit.*]

Mirabilis, inquit, *facta est scientia tua ex me, exaltata est, et non potero ad eam* [27]. Ea est sapientiæ divinæ profunditas, ut in ea exprimenda Propheta vertigine quadam laborare videatur. Quis eo, quæso, temeritatis prolapsus est, ut naturam Dei sibi cognitam et perspectam dicere audeat, dicentis : *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi* [27*] ? clamantis. *Sapientiæ ejus non est numerus* [28], seu comprehensio ? et in tantam quis audaciam prorumpat, ut de natura, quæ a nullo comprehendi potest, quidquam affirmare audeat ? Quid ais ? Fierine poterit, ut cum Dei sapientia comprehendi non possit, ejusdem natura comprehendatur ? Majestas ejus infinita est, et essentiam ejus circumscribes ? hoc certe facto certam insaniam tuam prodis.

2. Ejusdem. Angeli tantum glorificant, alii, *Gloria in excelsis Deo* [29], dicentes : alii, *Benedicta gloria ejus ex loco sancto ejus* [30], id est, ubicunque sit ille : neque enim Deo locus assignatur, cum divinitas circumscribi non possit : alii, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth* [31]. Homines autem in illius natura pervestiganda plus æquo solliciti sunt. Quantus ejus timor supra, tantus infra contemptus est, usque adeo illi magna cum religione benedicunt, hi temeraria curiositate laborant.

3. Ejusdem. Alio loco Isaias inquit, *Vidi Dominum sedentem in solio alto atque excelso*, eo nimirum qui comprehendi non potest. Cum ergo solium Dei humana mente sublimius sit qui fieri potest ; ut is comprehendatur, qui solio insidet ? A *Et Seraphim stabant in circuitu ejus, sex alæ un, et sex alæ alteri. Quarum duabus facies suas tegebant, et duabus pedes : duabus denique volabant, et inter se clamabant, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth* [32]. Seraphim oculos avertunt, et duplicis muri loco alas prætendunt : quia nimirum splendorem illum ferre non possunt, qui ex solii gloria, vel ad terrorem usque, diradiat. Atque pedes obtegunt, præ stupore. Ita enim natura nos quoque comparati sumus, si quando nos maximus aliquis stupor, aut admiratio invadat, ut corpus undique contrahamus. Quo quidem temporis momento anima quoque idem perpessa, et ab aliis quæ extrinsecus et in cute apparent actiones suas contrahens, ad interiora confugit. Ipsoque corpore B non secus atque propugnaculo quodam circummunitur. Jam quatuor alarum usum nosti cæteræ quid sibi velint, accipe : *Duabus*, inquit, *volabant.* Hoc indicio ad sublimia semper aspirare, nec unquam deorsum oculos deflectere constat. Alarum enim involucro angelicæ naturæ sublimitas et velocitas designantur. Est vero alia quoque ratio. Quod enim alis duabus caput, duabusque pedes obtegebant, eo principium et finem nullius oculis patere, nullaque disquisitione indagari posse significabant. Mediarum porro alarum remigio volabant, ut hoc indicio de rebus mediis disputationem theologicam ineundam esse docerent, nimirum quod Deus sit, quod sapiens, quod omnipotens, et cætera id genus. *Et clamabant inter se : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth.* Hoc utique admi- C rationis symbolum est, præsertim cum neque lumen ipsum, neque divinam naturam intuerentur. Sed eo illa quæ videbantur, se demittebant : nec tamen illorum quæ eo se demittebant gloriam ferre poterant. Eo enim se demittebant, quod in sua natura non viderentur, sed pro respicientium imbecillitatis modulo sui manifestationem dimetirentur. Porro quod eo se demiserint, vel ex ipsis Scripturæ verbis perspicuum est : *Vidi* enim, ait, *Dominum.* At vero *Deum nemo vidit unquam*, qui forma, qui quantitate, qui denique qualitate careat. Quis hoc ait ? *Unigenitus, qui sedet in sinu Patris, ipse enarravit* [33]. Deinde subjicit : *Sedentem.* At vero Deus neque sedet, neque stat. Hi enim habitus corporibus competunt. Tum subinfert : *In* D *solio*, at solio Deus nequaquam circumcluditur. Qui enim hoc fiat, cum circumscribi non possit ? Jam cum Seraphin, quæ Deum ingenti corona circumstant (quod quidem non locum significat, sed singulare nescio quid quod a puritate consequuntur), cum Seraphin, inquam, ne Dei quidem eo se demittentis gloriam intentis oculis obtueri valeant : homines, scilicet, essentiæ ejus gloriam nulli perviam intentis oculis obtueri contendunt. Tametsi tanto ab illis interstitio differamus, quanto cæcus ab eo qui videndi sensu præditus est.

[27] Psal. XXXIII. [27*] Psal. L, 8. [28] Psal. CXLVI, 5. [29] Luc. II, 14. [30] Ezech. III, 12. [31] Isa. VI, 3. [32] Ibid. I seqq. [33] Joan. I, 18.

credat necesse est, quicunque sapit, pietatemque amplectitur.

CAP. XXII.

Demonstratio ex communibus notionibus, unum in Trinitate Deum esse.

Cuivis homini, qui mentem divinitus insitam habet, hæc ultro quoque inhæret opinio, quod Deus substantia sit, quæ substantiam omnem et potentia, quæ potentiam superet : actio denique omni actione superior, ut qui neque sectioni, neque compositioni, neque passioni ulli sit obnoxius. Nec tamen a ratione minus is aberrat, qui Deum substantiæ, potentiæ et actionis expertem esse arbitratur. Æque vero aberrat a veritate, qui Deum substantia, et qui potentia, et qui actione privat. Quodcunque enim triplicis cognationis primum divellere quispiam ausus fuerit, eo duplicem blasphemiam adversus Divinitatem ejaculabitur. Quemadmodum enim quod substantia caret, Deitas non est : ita neque quod aut potentia, aut actione privatur. Nam qui fieri potest, ne id supersubstantialis substantia sit, ex quo nulla non substantia procedit ? Nec vero magis fieri potest, ut id ex quo potentia et actio quævis scaturit, illis ipsis careat. Ex illa ergo nulli non hominum insita notione patet quam minime sit absurdum, imo etiam necessario consequatur, ut trina Dei potestas celebretur. Una quidem substantiæ supersubstantialitas, una item potentiæ superpotentialitas, una denique actionis simul nata identitas. Quæ tria ex eadem causa, eodemque principio simul procedunt, et simul elucescunt. Nam cum omnis substantia hoc ipsum quod est a Deo acceperit, fit ut neque sine potentia neque sine actione deprehendatur. Jam qui fieri potest, ut qui hæc rebus quæ sunt impertitus est, donumque in illis suum ita conservat ut dissolvi dissiparive non possit, vel ipse prius non hæc fuerit, vel immutationem quamdam et privationem eorum quæ sua essent perpessus existimetur ? Quod si his contradicere nemo queat, perspicuum est, unam Deitatem in tribus esse adorandam. Ea vero sunt Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Vel etiam hoc pacto demonstrari potest ; Una Deitas, quæ quidem a theologis mens universi definitur, ab intelligentia et cognato intellectu non sejungitur. Si quidem mens haudquaquam esset, nisi simul exsisteret intelligentia, nec intelligentia vicissim si intellectu privaretur. Hoc theologicum axioma vel hac sacra ratione confirmabitur. Nec aliud ex alio aut divisum aut sejunctum est, neque aliud prius, aliudve posterius, et tamen tria sunt. Nec enim quod mens, id ipsum est intelligentia, et intellectus, quoniam nec illa sunt mentis nomine censenda, quamvis ex mente procedant, et mens simul sit cum illis. His porro aliud natura, dignitate et conjunctione haudquaquam conversa aliud habitu et proprietatibus constat. Hinc perspicuum est, quod nos, qui orthodoxæ fidei assertores sumus neque alium Deum, ex quo Verbo et Spiritus procedunt, neque item procedentes ipsos alium et alium esse docemus : imo unum ex tribus Deum unius naturæ, voluntatis, imperii, et dominationis. Hinc enim deorum unitas eaque individua elucescit. Alias, qui fierit potest, ut quæ in unam eamdemque naturam, voluntatem, et potestatem conjunguntur conjungenti nobilitate contumeliosa sint ?

CAP. XXIII.

Adversus eos, qui nos in tres deos credere dicunt.

Nequaquam in tres deos credimus, hoc absit ! sed in unum Deum omnipotentem, qui tribus in personis dignoscitur. Unam in tribus naturam, unam potentiam, unum consilium, unam denique actionem cognoscentes, qua innotescat. Nec eo temeritatis venias, ut quo id pacto fiat interroges. Inscitiæ enim argumentum est, si quis cum de Deo agitur, quo modo sciscitetur. Quandoquidem incomprehensibilis, imo etiam inaccessibilis, et incorporea est Divinitas. Unde fit, ut qualis sit explicari nullo modo queat. Quæ enim oculus non vidit, qui cogitatione mens assequi valeat ? et quæ menti pervia non sunt, eane cujusquam sermone explicari poterunt ? Cæterum quod in Trinitate Deus sit, et veritatis ipsius, et Scripturæ sacræ testimonio perspicuum est, ut sequentibus confirmabitur. Percontari autem, quo id modo fiat, hominis improvidi est, et ejus qui se suo metiri pede nesciat. Prius enim nosce teipsum quo modo anima tibi sit infusa, quomodo compactus es, quomodo res incorporea corpori tuo inhabitet. Utrum igitur corpus tuum cum omnibus suis membris extenditur, an vero in uno contractum continetur ? Jam si extenditur, stulta est quæstio, corporum enim proprium est extendi. Sin contrahitur, multo stultior, nec enim corpus duntaxat incorporeum deprehendetur, sed reliquæ quoque partes emortuæ convincentur, ut quæ ab anima vivificante sejunctæ sint. Quod si eorum quæ in te sunt cognitionis capax minime sis, qui fieri potest, ut ea intelligas, quæ supra te sunt ? Nam si judicia Domini inscrutabilia sunt, et viæ ejus impervestigabiles, quonam modo ille ipse inquiretur, aut pervestigabitur ? Quemadmodum vero sol, tametsi unicus sit, ex se tamen lucem et calorem emittit : et sol quidem lucis nomine significatur : lux porro cuncta quæ videntur claritudine patefacit, calor vero animantia omnia plantasque vivificat : ita etiam Deus Pater Filium et Spiritum ita continet, ut una in tribus Dietas comprehendatur. Unus enim Deus est, quia una Dietas, quemadmodum et lucem solis solem appellamus. Cum enim per foramen aliquod in ædes ingressus est, ita dicere solemus : Sol ingressus domum illustravit, contra, si quando vi solis calefactiva incalescamus, utique nos a sole calere

Ego, enim inquit, *sum Deus primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus* [43]. *Ante me non est formatus Deus alius, non fuit, nec post me futurus est, nec alius est præter me.* Item, *Ego Deus, nec est præter me, justus servator, nec est præter me* [44]. Quibus certe verbis Valentinum, Marcum, Basilidem, et Marcionem vanitatis coarguit, neque enim ante eum, neque post eum, alii cuiquam Dei nomen tribuit: sed eumdem primum et postremum esse confirmat.

CAP. XXVI.

De Patre. Videntur hæc præcedentibus ἀμέσως *adnectenda.*

His porro sacrarum Scripturarum doctrina consentanea est. Servator enim et Dominus noster is est, qui omnem pro nobis justitiam adimplevit. Ipse enim dixit Joanni, *Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam* [45]. Idem quatenus homo, oratione usus est, et a Patre petiit, ut apostolos doceret. Atque in orationis forma theologicam doctrinam discipulis insinuavit. *Hæc est enim*, inquit, *vita æterna, ut cognoscat te solum verum Deum* [46]. Item, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus et revelasti illa parvulis* [47]. Quin et sanctus Apostolus sic ait: *Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum, Amen* [48]. Item, *Unus Deus, unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Item: *Unus Deus Pater, ex quo omnia* [49]. Hæc et hujusmodi pleraque testimonia in utroque Testamento reperire est, quæ hanc concordiam confirment, unumque Deum prædicent, quem tum Vetere, tum Novo Testamento invisibilem esse constat. In Vetere enim ad Mosem sic ait: *Non enim videbit me homo et vivet* [50]. In sacris autem Evangeliis Dominus dixit: *Nemo vidit Patrem, nisi qui est ex Deo, hic vidit Patrem.* Hoc ipsum divinus etiam evangelista sic exclamans attestatur: *Deum nemo vidit unquam.* Indicat vero etiam unde id didicerit, subdit enim: *Unigenitus qui est in sinu Patris, ille enarravit.* Apostolus quoque sic exclamat: *Immortali, invisibili, soli sapienti, honor et gloria in sæcula sæculorum Amen.* Item: *Quem nemo vidit hominum, neque videre poterit.* Immensum porro et incircumscriptum eumdem esse, aliis ex utriusque Testamenti locis dicimus. Atque in Vetere quidem Deus ait: *Nonne cœlum et terram ego compleo? dicit Dominus.* Item: *Cœlum mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi? dicit Dominus. Vel quis locus quietis meæ est?* Davides quoque divinis moribus conspicuus exclamat: *In manu ejus sunt omnes fines terræ* [51]: ubi manum pro dispensatricis virtutis effectu usurpat. Quibus etiam verbis illum omnibus in rebus incircumscriptum esse ostendit: ex cujus nimirum providentia omnia dependeant. Idem in alia quadam hymnodia, seu laudum cantico, ad eum sic ait: *Quo ibo a spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me, et occupabit me dextera tua* [52]. Hæc utique incircumscriptam ejus substantiam et potentiam declarant. Isaias quoque propheta clamat: *Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt tanquam locustæ* [53]. Alio item loco idolorum impotentiam reprehendens, hæc subjicit, quibus Dei universorum cognitionem adipiscamur. *Quis* enim, inquit, *mensus est pugillo aquas et cœlos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? Quis adjuvit Spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiæ, et erudivit eum scientiam, et viam prudentiæ ostendit illi* [54]? Deinde quantum humano intellectu et lingua lutulenta consequi potest, quam immensa sit Dei virtus ostendit. Nam si *gentes omnes*, inquit, *quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ et tanquam saliva reputatæ sunt, cui assimilastis Dominum, aut quam imaginem ponetis ei* [55]? Quod si cœlum, terra, et aquea natura omnem naturam creatam continent, horum autem omnium mensura divinæ manus mensura est, perpendant ii, qui lingua Deum metiri conantur, quam immensa sit ejus natura; manum sibi in animo proponentes, non quæ corporis membrum sit, sed energiam illam, seu vim effectricem, quæ cuncta condiderit et gubernet.

Hæc sunt, quæ de universitatis Deo vetus nos Scriptura docet. Cæterum ante dictis longe plura cuivis invenire facile est, quibus divinam substantiam, sapientiam, et potentiam incircumscriptam esse patet. In divinis autem Evangeliis Dominus Samaritanam hæc et similia sentienda esse docuit, quæ cum divinam majestatem loco circumscriptam existimaret, eaque de causa dixisset: *Patres nostri in hoc monte adoraverunt, et vos dicitis, quia est locus Hierosolymis ubi adorare oportet* [56], Dominus illam contrarium sentire docuit, nimirum divinam naturam incircumscriptam esse. Dixit enim ei: *Amen dico tibi, mulier, quoniam venit hora, et nunc est, quando neque Hierosolymis, neque in loco hoc adorabunt Patrem.* Quibus verbis cum divinum cultum nullis circumscribi Deus locis docuisset, subjunxit: *Spiritus est, et adorantes eum in spiritu et veritate adorare decet* [57].

Una vero et eadem opera divinam naturam in-

[43] Isa. XLIV, 6. [44] Isa. XLIII, 10, 11. [45] Matth. III, 15. [46] Joan. XVII, 3. [47] Matth. XI, 25; Luc. X, 21. [48] I Tim. I, 17. [49] I Tim. II, 5; Ephes. IV, 6. [50] Exod. XXXIII, 20. [51] Psal. LXXXIV, 4, [52] Psal. CXXXVIII, 7 seqq. [53] Isa. LX, 22. [54] Ibid. 15, 18. [55] Ibid. 12 seqq. [56] Joan. IV, 20. [57] Ibid. 23, 24.

in principio erat, utique semper erat, nec enim dixit, In principio fiebat, vel in principio creabatur, sed, *In principio erat*. Docet vero etiam quid esset, subjungit enim, *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [76*]. Deinde proœmio resumpto subinfert, *Hoc erat in principio apud Deum* [76**], atque hoc quidem communi nomine τὸ ὁμοούσιον, hoc est æqualitatem substantiæ indicavit.

Quod insuper Deum dixerit, his verbis, *apud Deum*, personarum differentiam denotavit : hunc Filium unigenitum Jesu Christi nomine sæpe dixit. Sapientissimus porro Paulus sic ait : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege : ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus* [77]. Item, *Cum vero placuit ei, qui me segregavit ab utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret in me Filium suum* [78]. Hæc et innumera alia testimonia invenire est, quibus eum Christum quoque et æternum Filium, et Patri coæternum vocant, quem idem quoque doctor docens primo quidem loco sæculorum factorem esse ostendit. Inquit enim : *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem posuit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula* [79].

Quia vero qui divina divino sensu intelligere nolunt, fieri posse non putant, ut Deo coæternus sit, qui ex Deo est : nam dum stulte juxta et temere naturam divinam humanæ naturæ legibus subjacere putant, Patrem filio seniorem esse suspicati sunt : beatus Apostolus de his abunde disputans, unigenitum Filium, et ex Deo, et cum Deo esse evidenter ostendit. Eum enim splendorem gloriæ nominavit ; siquidem splendor et ex igne, et cum igne subsistit. Igni enim splendor innatus est, ut soli radius. Ex quo enim sol, ex eodem et radii, sed tamen radiorum causa soli, et splendoris igni ascribitur : nec enim sol ex radiis, sed radii ex sole oriuntur, et splendor ex igne procedit. Proinde unigenitus et Filius ex Patre quidem natus est, Patri autem non secus atque oratio rationi, splendor igni, et radius soli cohæret. At harum rerum nulla per se subsistit, sed in eo hypostasin, hoc est sedimentum et subsistentiam habet, ex quo enascitur. Deus autem Verbum, splendor gloriæ, energia non est ἀνυπόστατος a Patre, seu a Patris hypostasi sejuncta, sed vivens et per se subsistens hypostasis. Nec enim simpliciter Verbum nominatur, sed Deus Verbum : nec splendor gloriæ duntaxat, sed hypostaseos quoque suæ character. Quia enim una eademque imagine res divinas aperte exprimere impossibile erat, pluribus eas hoc pacto imaginibus dicimus : et splendor quidem gloriæ coæternum, hypostaseos autem character similitudinis perfectionem arguit, hypostaseonque seu personarum differentiam docet.

Verbum autem cum dicitur, generationem nulli passioni obnoxiam ostendit. Ne enim filii nomine audito humanis suspicionibus involveremur, undique totius Opificem eadem nobiscum lege natum arbitraremur, ea de causa Verbum nuncupavit, innuens generationem illam ab omni passione liberam. Nec enim menti seu rationi nostræ ad sermonem concipiendum et efformandum feminæ complexu opus est : aut ulla sectio, ullusve fluxus tolerandus est : sed perfectus manens perfectum sermonem efficit. His itaque et generationem nulli passioni obnoxiam, et coæternitatem Unigeniti didicimus.

Est vero etiam ejusdem cum Patre potentiæ, eique similis et æqualis in omnibus : ut ex Domini doctrina discere quivis facile potest. Ait enim : *Pater meus etiam nunc operatur, et ego operor* [80] ; et, *Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat* [81] ; et, *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt* [82] ; et : *Ego in Patre, et Pater in me* ; et, *Qui videt me videt Patrem* [83].

Ex his porro quæ sequuntur incommutabilis ejus similitudo perspicua fit. Philippo enim Patrem sibi ostendi rogante, seipsum Dominus ostendit se viventem Patris imaginem esse significans, quæ perspicuos Genitoris characteres, seu signa, præ se ferret. Dixit enim Philippo : *Tantum tempus vobiscum sum, et non novisti me, Philippe* [84] ? Patrem, inquit, cupis videre, cum me videas ? itaque non novisti me : si enim me novisses, nequaquam illum videre optasses. In me enim Pater videtur : siquidem hoc ex his verbis inducitur : *Qui vidit me, vidit et Patrem*. Porro hic per aspectum contemplatio fidei intelligitur. *Tantum* enim, inquit, *tempus vobiscum sum, et non me novisti, Philippe* ? non dixit, Non vidisti, sed, *Non novisti*. Videbat enim Philippus, id quod sub aspectum cadebat : divinitatem vero, quæ invisibilis est, non item. Proinde culpatus merito est, qui Filium perfecte non nosset, idcirquoque Patrem videre optasset.

CAP. XXVIII.

De Spiritu sancto, et ejus charismatis.

Spiritum itaque sanctum a Patre [Filioque] substantiam habere didicimus : cujus substantiæ modus neque creaturæ (increatus enim Spiritus sanctus) neque unigenito Filio similis est. Sanctorum enim Patrum nemo divini Spiritus substantiam generationis vocabulo significavit : quamvis ipsum ex Patre esse, atque etiam divinum, sacræ testentur Litteræ. Dominus enim Christus hæc de ipso dicit : *Expedit vobis, ut ego abeam, nisi enim abiero, Paracletus non veniet ad vos* [85], et alibi : *Cum autem venerit Paracletus spiritus veritatis, qui ex Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* [86]. Eo autem quod ipsum ex Patre procedere ait, Patrem fontem Spiritus esse indicat, neque vero, Procedet, inquit, sed *Procedit*, eamdem utriusque naturam, substantiamque individuam et indifferentem, per-

[76*] Joan. I, 1. [76**] Ibid. 2. [77] Galat. IV, 4, 5. [78] Galat. I, 15, 16. [79] Hebr. I, 1. [80] Joan. V, 17. [81] Ibid. 21. [82] Joan. XIV. [83] Ibid. IX. [84] Ibid. [85] Joan. XVI, 7. [86] Joan. XV, 25.

H bræis censebatur. Samaritani eumdem Iabedicunt, verbi vim ignorantes. Hæc cum minus vecordes illi adverterent, deos diversos appellaverunt.

CAP. XXX.

Ejusdem Chroniatæ [Trinitatis demonstratio, a trutinæ æquilibrio, duplici alarum seraphicarum Trinitate, Trisagio.]

Dubitantibus autem, quanam de causa Filius enuntiatione medius assumitur, extrema autem Pater et Spiritus sanctus occupent, respondere possumus, quod cum Deus statera justitiæ dicatur eadem prorsus ratione, qua stateram dicimus, is quoque ordo in natura divina excogitatus est, ut medium locum Filius occupans summam æqualitatem cum duobus extremis conservet. Ipse enim et primam illam mundi fabricationem, et eam quæ subsecuta est generis reformationem perfecit. Cæterum stateræ exemplo, æqualis illa virtus et potentia subindicatur, quæ in Trinitate (cujus immensa est potentia) elucescit cum ex tribus illis personis nulla quidquam amplius sursum ferat, quam illa quæ deorsum vergit, sed in æquilibrio honoris, gloriæ et substantiæ libretur, et theologica constantia persistat. Ex quo fit, ut in rebus quoque generationi obnoxiis æqualitas detur, æquumque tanquam trutina pensetur.

Imo duplex quoque seraphicarum alarum trinitas sanctæ Trinitatis mysterio proportione quadam respondet; medium enim Patri, extrema autem Filio et Spiritui respondent; trinaque adeo sanctitatis enuntiatio cum per se prorsus immutabilis exsistat, tres personas substantia, virtute potentiaque immutabiles ænigmatice designat, imo etiam substantiæ æqualitas et unitas illa, quæ tribus inest, certa inductione et illatione unicum esse Dominum confirmat. Alæ quoque duplices omnem illam cognitionem denotant, quæ ad nos illorum beneficio descendit, etiamsi spiritus illam administrantes ab omni sint materia remoti, nec simplex illa descendat sed ejusmodi materia constans, quæ typis et figuris nostratibus conveniat, atque adeo composita compositis peraccommoda sit. Duplex autem est res omnis materialis, quæ nimirum ex materia et forma constet. Dictio porro, Sanctus, id subindicat, quod sanctis superinsidet, cum quo nulla prorsus alia sanctitas conferri queat. Quotquot enim Divinitatis ratione sancti dicuntur, haud dubie profani et impuri, quemadmodum omnes quoque reges servi, et ea quæ sunt non esse censebuntur, si cum Deo, id est eo qui vere est, conferantur. Hac ergo dictione, Sanctus, excellentia in Deo et prærogativa denotatur, idque adeo, quod dignitate sua rerum omnium naturas exsuperet. Sanctum enim hoc loco non id significat, quod a sorde qualibet corpus aut animam polluente purum exsistat, absit! Quo enim encomio Deus ita extolleretur, imo vero, qui non extremum hoc dedecus fuerit, si ad majus laudis argumentum perturbationibus illis, quibus omnes obnoxii sumus, liberum esse Numen asseramus? Sed id potius, quod segregatum, et cæteris omnibus longe sublimius est, et quasi quodam recessu sepositum indicat. Quæ dictionis significatio frequens in Scripturis occurrit, ut: *Omne masculum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* [98], id est segregatum. Item in libro Judicum: *Pariet Filium, et non ascendet ferrum super caput ejus, quoniam sanctificatus est puellus* [99], et innumeris in locis. Eodem etiam sensu locum, vel panem, vel vinum sanctificari dicimus, quæ Deo segregantur, nec in communem aliquem usum cedunt. Proinde simul atque ad altare sacerdotes introierant, sacrorum Psalmorum cantor superius exclamabant: Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus Immortalis. Quod quidem laudum præconium ex veneranda illa Seraphici ordinis confessione compositum est. Idem porro canticum ex Cherubico etiam præconio, musicoque sacrorum Psalmorum cantu constare discimus, cum in psalmo quidem Sanctus Deus, fortis, vivus canatur. Ubi certe dictio Vivus loco dictionis Immortalis, tanquam idem significans assumpta; dictio autem Fortis in integro retenta, et hoc modo sacra demum cantio contexta est. Deus tamen obiter, et Sanctus, ex adversario impiis idolorum cultibus opponuntur. Quæ quidem terrena sunt, operaque manuum hominum, atque abominationes revera. Fortis autem eisdem opponitur, quatenus muta, immobilia et infirma sunt. Immortalis denique, quatenus nec respirant, nec operantur, nec ulla viiæ scintilla fruuntur. Cæterum supra memorati cantici compositio beato Proclo Constantinopolitano pontifici ex revelatione innotuisse fertur, qui angelis quidem sacrum hunc hymnum modulantibus illo, ipse primus omnium initiatus est.

Enimvero senarius ille quoque primorum dierum numerus cujus in libro de mundi generatione mentio fit, typo quodam trinam Dei cognitionem exprimit; quod quidem cum aliis aliquot ex locis, tum ex hoc perspicuum est: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam* [1]. Item ex hoc: *In capite libri scriptum est de me* [2]. Quicunque enim de primis illis diebus exposuerunt, obscuri nihil eloculi sunt. Nam caput et principium libri, id est totius Scripturæ divinitus inspiratæ, ille dierum senarius numerus est, quibus fabrica mundi consummata fuit. Ex quorum magnitudine et decore Creator innotescens laudibus effertur.

His Gregorii quoque Theologi vox attexenda, quæ quidem nobis ad tres usque personas divinitatis mysterium revelatum fuisse testatur. Unitas enim, inquit, ob insitas opes emersit. Dualitas autem ubertate materiæ et formæ, quibus corpora

[98] Exod. XIV, 19. [99] Judic. XIII, 5; XVI, 17. [1] Psal. XVIII, 3. [2] Psal. XXXIX, 8.

que non fuerit. Cum tres inter se conjuncti unus sit Deus, sola cujusque differentia in essentiæ communione individue personam dividente. Solus enim Pater, Pater. Solus Filius, Filius. Solus Spiritus Sanctus, Spiritus. His enim differentiis non convertuntur inter se. Sed in his individue quidem dividuntur, essentiæ autem ratione communicant. Trinitas, simplex, insecabilis, incomposita, ex tribus perfectis per se perfecta, et plus quam perfecta est. Cujus una natura, divinitas et voluntas, una denique actio glorificatur. Quorum enim natura una est, eorum voluntas et actio una, quemadmodum beato Basilio docente didicimus.

Confitemur item unam sanctæ Trinitatis personam, unigenitum, inquam, Dei Filium, Deumque nostrum, Patri et Spiritui Sancto consortem et coæternum : a Patre quidem ante sæcula genitum, quantum ad divinitatem : eumdemque in ultimis et præfinitis temporibus, ut genus humanum servaret et reformaret, e cœlis descendisse, seu voluntaria exinanitum humilitate puræ Deiparæque Virginis Mariæ ulterum subiisse, quæ a Spiritu sancto præpurgata corpore et animo fuerat, ex ejusque sancta et incorrupta carne, in subsistentia propria carnem assumpsisse : ita ut consubstantialis nobis effectus, eam in ipsa, mediante anima rationis et intellectus participe, compingeret atque efformaret. Qui ex eadem Virgine intemerataque Matre natus est, supra quam dici aut excogitari ullove intellectu percipi possit. Cum enim sine semine, supernaturalisque conceptio fuisset, ineffabilis quoque partus et inenarrabilis fuit. More itaque nostro, qui supra nos erat Christus et Dominus processit, omnia nostra essentialiter in se ferens, uno peccato dempto, totus homo factus, totusque Deus manens, idem terrenus et cœlestis, visibilis et invisibilis, mortalis et immortalis. Duæ enim naturæ indivulsa conjunctione cohærentes unum nobis Emmanuelem perfecerunt : ita tamen, ut citra ullum defectum proprietates naturarum, ex quibus compositus est, sartas tectas conservaret. Cum enim totus simplex esset, secundum divinam, eamdemque paternam et æternam generationem, duplex processit secundum maternam eamdemque temporariam et corporalem generationem. Itaque tametsi duas Christi Dei nostri generationes profiteamur, unam tamen ejus personam prædicamus, cujus essentia duabus in naturis perfectis elucescat. Quamvis enim una sanctæ Trinitatis persona esset, mansit tamen, vel cum Verbum caro factum est, perfectus in Divinitate, idemque perfectus in humanitate : Divinitate quidem Deo Patri consubstantialis, idemque nobis humanitate consubstantialis : patibilis carne, impatibilis Divinitate. Unde fit, ut alii miracula, et alii passiones non distribuamus : sed tanquam uni eidemque Domino nostro Jesu Christo utrumque specimen attribuamus : alia quidem ratione miracula edenti, alia item patienti Divina siquidem naturæ ratione signorum virtutem deprompsit, ex humanæ autem formæ præscripto, eas passiones non detrectavit, quibus ea natura obnoxia est, ut in seipso passiones nostras in passionum vacuitatem transformaret, prout his verbis attestatur Apostolus : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* [6]. Nec enim ille humani generis amator humanis, at nulli reprehensioni obnoxiis, passionibus objici, et quamvis Deus esset immortalis, anima tamen mediante corporaliter morti affligi dedignatus est : anima, inquam, omnibus in rebus perfecta, suisque numeris absoluta, et cui nihil omnino ad humanitatis perfectionem deesset. Humanæ porro perfectionis index mens ipso est, qua volumus, et a brutis animantibus differimus. Eorum enim quæ mentis expertia sunt, nullum velle potest. Quidquid autem voluntate, idem et intellectu præditum est. Ubi enim mens, ibi etiam prorsus intellectus est. Jam si Servator perfectus homo fuit, in Divinitate perfecta manens, procul dubio neque mente, neque voluntate caruit. Qui autem humanam Christi animam naturali voluntate privare conantur, eam mentis expertem, ipsi mentis expertes descripserunt, et passionem et mortem impatibili naturæ ascribentes. Qua quidem hæresi hoc consequuntur, ut perfecte salvi facti non videamur. Nec enim naturalem humanitatis ejus voluntatem, naturalemve actionem negamus, ne una eademque opera dispensationis salutis nostræ caput et summam antiquemus, et Divinitati passiones ascribamus, ut astruere conati sunt illi, qui una illum voluntate, unaque actione, non sine magna impietate, recens excogitarunt impiamque Arii, Apollinarii, Eutychis, et Severi hæresin innovarunt.

Nos autem orthodoxæ confessionis assertores unum eumdemque Christum Filium Dominum unigenitum astruimus, qui duabus in naturis inconfuse, simpliciter, inseparabiliter, individue dignoscitur. Ita tamen, ut nullatenus naturarum differentia vi conjunctionis sublata sit, imo potius utriusque naturæ proprietas integra permanserit, et in unam personam unamque hypostasin concurrerit : non ut in duas personas partitionem divisionemve admiserit, sed unus idemque Filius unigenitus, Deus Verbum, Dominus Jesus Christus perseveraverit : quemadmodum superioribus temporibus prophetæ de ipso vaticinati sunt, ipseque adeo Jesus Christus nos docuit, sanctorumque Patrum symbolum nobis quasi per manus tradidit. Duas in eodem volitiones, seu voluntates, duasque actiones, citra divisionem, mutationem, partitionem, confusionemque ex sanctorum præscripto Patrum prædicamus, naturales, inquam, voluntates, non contrarias, quemadmodum impii astruxerunt

[6] I Cor. xv, 53.

enim vult, eadem quoque potest, ut quæ creaturas omnes visibiles et invisibiles creaverit, omnes contineat, omnibus imperet, et dominetur regno, quod nulli fini mortive obnoxium est, nec in se quidquam contrarium habet, quæ omnia plenitudine suas complens a nullo comprehendatur, imo potius omnia comprehendat, contineat, et exsuperet, quæ nullam non essentiam intemerata permeet, supraque omnia feratur, quæ nullam non essentiam exsuperet, supersubstantialis, et ea quæ sunt transcendens, plusquam divina, plusquam bona, plusquam plena, quæ principia omnia ordinesque definiat, omnis principii atque ordinis præses, quæ nullam non essentiam, vitam, rationem, atque cogitationem exsuperet, ipsum lumen, ipsa bonitas, ipsa vita, ipsa essentia, ut quæ alterius beneficio non sit, aut aliquid eorum quæ sunt exsistat, imo iis quæ sunt essentiæ, iis quæ vivunt, vitæ, iis quæ ratione utuntur rationis fons, omnibus denique bonorum omnium causa sit, quæ omnia ante eorum generationem norit, tanquam una essentia, una divinitas, una virtus, una voluntas, una actio unum imperium, una potentia, una dominatio, unum regnum, quod in tribus perfectis personis cognoscitur, et adoratione una colitur. Creditur autem et adoratur ab omni creatura rationis participe, citraque ullam confusionem conjungitur, et citra distractionem distinguitur, (quod mirum est), in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, in quos baptizati quoque sumus. Ita enim Dominus apostolis mandavit, ut baptizarent, his verbis : *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [8]. In unum Patrem, qui omnium principium et causa est, a nullo genitum, qui solus sine causa, et ingenitus est, omnium quidem Creator, at unius tantum unigeniti Filii sui, Domini autem Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi natura Pater, sancti autem Spiritus emissor exsistat.

Credimus item in unum Filium Dei unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, qui ex Patre natus est ante omnia sæcula, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Cum dicimus Ante omnia sæcula, generationem ejus temporis et principii expertem esse indicamus. Nec enim ex eo quod non erat in essentiam productus est Filius Dei, splendor gloriæ, imago paternæ personæ, vivens sapientia et potentia, Verbum per se subsistens, essentialis, perfecta et viva imago Dei invisibilis, sed semper fuit cum Patre, et in ipso, ab æterno, et sine principio ex ipso genitus. Nec enim ullo unquam tempore Pater fuit, quo Filius non fuerit, sed cum primum fuit Pater, fuit et Filius ex eo genitus. Nec enim fieri potest, ut absque Filio Pater vocetur. Quod si Filium non habuisset, Pater haudquaquam fuisset, et si postea Filium habuisset, postea quoque Pater esse cœpisset, cum Pater antea non esset, atque ex non Patre in Patrem mutatus fuisset, qua blasphemia quid, quæso, magis impium excogitari potest ? Fieri enim non potest, ut Deus naturali generandi vi privatus dicatur, generandi autem vis in eo consistit, ut ex seipso, sive propria ex essentia sibi natura similem procreet. Ex quo fit, ut si quis in Filii generatione tempus intercessisse, aut post Patrem, subsecutam fuisse Filii subsistentiam dicat, impius habendus merito sit. Ex ipso enim, hoc est ex Patris natura generationem Filii fuisse dicimus. Et nisi Filium ab initio una cum Patre fuisse, ut ex ipso genitum, concedamus, utique Paternæ personæ mutationem introducimus : quia nimirum cum Pater antea non esset, Pater esse tandem cœperit. Tametsi enim creatura postea facta fuit, non tamen ex Dei essentia, sed ex eo quod non erat in id quod est voluntate et potentia ejus producta fuit.

Nec vero mutationi natura divina obnoxia est. Generatio enim est, cum id quod gignitur essentia simile ex generantis essentia prodit. Creatura vero et figmentum, id quod extrinsecus, non autem ex creantis fingentisve substantia res creata fictave depromitur, quæ quidem substantia prorsus absimilis exsistat. Quocirca generatio et creatio impatibilis est in uno duntaxat Deo, qui solus impatibilis, inalterabilis et immutabilis est, semperque eodem se modo habet. Cum enim natura impatibilis, inexhaustus, simplex et incompositus exsistat, ad passionem ullam fluxumque ferendum, neque generando, neque creando, haudquaquam idoneus est, nec ullo adjutorio egel. Sed generatio quidem principio carens et æterna est, cum sit opus naturæ, atque ex ejus essentia procedat : ne mutationi genitor sit obnoxius : neve Deus primus sit et postremus, atque incrementum recipiat. Creatio vero cum divisæ voluntatis opus sit, Deo coæterna non est, quandoquidem natura hoc comparatum non est, ut id quod ex nihilo in rerum naturam producitur, ei coæternum sit, quod principio caret, semperque est. Itaque quemadmodum non eodem modo Deus et homo operatur (homo enim ex nihilo nihil quidquam in rerum naturam profert, sed quidquid facit, id ex subjecta materia facit, præcedente non voluntate tantum, sed etiam præcogitatione, et ejus rei in animo informatione, quam facere instituit, sequente vero manuum operatione, una cum laboris et tædii tolerantia : ita tamen, ut exspectatione sua sæpe defraudetur, nec res ita succedat, prout animo proposuerat : Deus autem vel sola voluntate ex nihilo cuncta in rerum naturam produxit), ita nec eodem modo Deus et homo generat. Deus enim, cum sine tempore et sine principio sit, ad hæc impatibilis, inexhaustus, incorporeus et solus, fine careat,

[8] Matth. XXVIII, 19.

potest, ut Patris alia, Filiique alia, imo una et eadem fuerit essentia. Et quemadmodum ignem lumine quod ejaculatur lucere dicimus, nec tamen interim lumen igni subserviens instrumentum esse, imo potius vim naturalem asserimus ; ita Patrem quoque cuncta quæ facit, per unigenitum Filium suum facere astruimus, non tanquam per instrumentum subserviens, sed per vim naturalem, et quæ per se vique sua subsistit. Et quemodmodum ignem lucere dicimus, itemque lumen igneum lucere asserimus, ita quæcumque Pater facit, itidem facit et Filius. Non tamen lumini propria quædam est, ab igneve sejuncta hypostasis, at Filius perfecta hypostasis est, ab hypostasi paterna inseparabilis, ut supra docuimus. Nulla enim in rebus creatis imago inveniri potest, quæ citra mutationem in seipsa modum illlum referat, quo sancta Trinitas constat. Qui enim fiat, ut quod creatum, compositum, fluxum, mutabile, circumscriptum, figuratum et corruptibile est, oculis divinam illam essentiam subjiciat quæ ab iis omnibus libera nullam non essentiam exsuperat ? Atqui perspicuum est omnem creaturam eorum plerisque obnoxiam esse, atque ex sua ipsius natura corruptioni subjici.

CAP. XXXV.

Tertia pars confessionis fidei Joannis Damasceni de Spiritu sancto.

Credimus denique in unum quoque Spiritum sanctum Dominum, vivificantem, qui ex Patre (Filioque) procedit, et in Filio conquiescit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, tanquam consubstantialis et coæternus. Dei Spiritus rectus, principalis, fons vitæ et sanctificationis. Deus qui cum Patre est, increatus, plenus, creator ; omnia comprehendens, omnium opifex, omnipotens, infinitæ potentiæ, Dominus omnis creaturæ, nullius, dominio subjacens : replens, non repletus : largiens, et ab alio nihil accipiens : sanctificans, non sanctificatus : consolator omnium consolationibus unus sufficiens : Patri et Filio per omnia similis : qui ex Patre (Filioque) procedit, atque per Filium tribuitur. Cujus omnis creatura particeps est, qui per se creat et animat universa, sanctificat et continet, propria denique in persona per se subsistit, ita tamen, ut a Patre Filioque separari et divertere nullo modo queat, imo omnia illa habebat, quæcunque Pater et Filius habent, præterquam quod nec ingenitus, nec genitus est. Pater enim causa caret : ingenitusque est, nec enim a quoquam, nec a seipso quidem processit : nec eorum quæ habet quidquam, imo potius ipse principium, et auctor essentiæ est : facitque ut universa quoquo modo se naturaliter habeant. Verbum autem generative a Patre processit. Spiritus denique sanctus a Patre etiam non generative sed processive prodiit. Quid porro a generatione processio differat, jam didicimus ; quis autem modus differentiæ sit, non item. Γεννήματος ergo, id est genituræ nomine et ipsa Filii ex Patre γέννησις, hoc est generatio, atque sancti Spiritus ἐκπόρευσις seu processio intelligi posse videtur. Quare quæcumque Filius et Spiritus sanctus habent, ea ex Patre habent, atque ipsam quoque essentiam et nisi sit Pater, nullus Filius, nullus et Spiritus esse potest, et si qua re careat Pater, eadem Filius et Spiritus carent. Atque propter Patrem, hoc est, quia Pater est Filius quoque et Spiritus est. Et propter Patrem Filius et Spiritus habent quæcumque habent, hoc est, quia ea Pater habet, ingeneratione, generatione et processione demptis. His enim solis et hypostaticis proprietatibus tres sanctæ hypostases inter se differunt : neque id essentia, sed quia propriæ hypostaseos charactere seu signo individue dividuntur. Dicimus autem unumquemque ex tribus propria præditum esse hypostasi, ne tribus ex imperfectis unam perfectam compositam naturam profiteamur, sed in tribus perfectis hypostasibus unam simplicem ὑπερτελῆ τε καὶ προτέλειον, hoc est quæ perfectionem omnem excedat et præcedat. Quidquid enim ex imperfectis constat haud dubie compositum est, at ex perfectis hypostasibus fieri non potest, nt quidquam conponatur. Inde fit ut speciem non ex personis procedere, sed personis inhærere dicamus. Imperfectis autem diximus, hoc est iis quæ speciem ejus rei non servant, quæ ex ipsis conflata est, siquidem lapis, lignum et ferrum per se quidem perfecta singula sunt, si propriam eorum naturam consideremus, at si eadem illa in ædificio contemplemur, quod ex ipsis conflatur, imperfecta sunt. Eorum enim nullum per se domus est. Itaque perfectas hypostases dicimus, ne compositionem divinæ naturæ inesse intelligamus. Dissensionis enim principium ipsa est compositio. Rursus tres hypostases in seipsis mutuo inesse dicimus, ne multitudinem populumve deorum introducamus. Siquidem trium hypostaseon ratione nullam in iis compositionem aut confusionem : ratione autem essentiæ, et quia hypostaseon alio alii inest, idcirco individuam in iisdem identitatem, ut dicam, et voluntatem, et actionem, et potentiam inesse, atque unum Deum esse cognoscimus. Deus enim, et Verbum, ejusque Spiritus, unus demum et vere Deus est.

CAP. XXXVI.

Re ipsa et animo contemplari. Quomodo communes rerum omnium notiones dignoscantur ? Quid idem a simili differat ? Persona personæ quomodo insit ?

Sciendum est aliud esse re ipsa contemplari, itemque aliud ratione et cogitatione. Jam in omnibus rebus creatis personarum divisio re ipsa conspicitur. Communitas autem et cognatio, mente cogitationeque patescit. Nam mente percipimus Petrum et Paulum ejusdem esse naturæ, unaque communi constare natura. Eorum enim uterque animal est ratione præditum, morti obnoxium. Item uterque caro est, cui anima rationis intellectusque particeps infusa est. Communis itaque natura ratione perspici potest. Nec enim hypostaseon

ad oppositorum vel natura consequentium aliquod, vel actionem denotent. Itaque inter omnes Dei nomenclaturas nulla mihi magis proprie videtur, quam ὁ ὤν, seu, is qui est. Quemadmodum ipsa in monte Mosem alloquens ait : *Dicito Israelitis : Is qui est me misi.* [12]. Is enim nullam non essentiam in se complectitur, tanquam vastum nescio quod et immensum essentiæ pelagus. Ut autem beato Dionysio videtur, Bonus maxime propria Dei appellatio est, nec enim essentia in Deo bonitatem præcessisse dici potest. Alterum nomen Θεὸς Deus est, quod dicitur vel ἐκ τοῦ θέειν, καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα, hoc est, quod cursu suo et ambitu contineat universa, vel ἐκ τοῦ αἴθειν, id est ab ardendo. Deus enim ignis est, quo vitium omne consumitur, vel ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα, quod omnia intueatur. Illum enim nihil latet, estque omnium rerum speculator, nam speculatus est omnia providentia sua, priusquam orirentur, et eorum singula voluntaria sua cogitatione, quæ quidem est prædestinatio, imago, et exemplar in re prædestinata, in qua fit. Jam priore nomenclatura ejus, nimirum. Is qui est, ipsa essentia exhibetur, non autem quod quid est ; posteriore vero, actio ipsa patefit. Cæterum hæc nomina, ἄναρχον, principio carens, incorruptibile, ingenitum sive increatum, incorporeum, invisibile, et similia, id quod non est indicant, hoc est, id quod esse non cœpit. Neque enim corrumpitur, neque creatus est, neque corpus est, neque videtur.

Bonum autem, justum, et sanctum, naturæ quidem conveniunt, ipsam vero essentiam haudquaquam demonstrant. Dominus denique, rex et cætera id genus habitum ad opposita significant. Eorum enim qui dominio subjecti sunt, Dominus : eorum qui regno, rex : eorum qui creationi, creator : eorum denique qui pastioni, pastor dicitur.

CAP. XXXVIII.

Ejusdem Joannis Damasceni. De divina conjunctione et discretione (quodque illa in Trinitate, hæc in Filio solo intelligenda sit).

Omnia ergo communiter, eodem modo simpliciter, indivise, et conjuncte de universa divinitate accipienda sunt. Distincte vero, seu discrete, Pater, Filius et Spiritus, incausatum, causatum, ingenitum, genitum, et procedens, quæ quidem essentiæ significationem nullam habent, sed modi solius, quo se aliud ad aliud habet, et quo exsistit. His igitur cognitis, viaque inde ad essentiam ipsam, sed essentiæ tantum adjacentia comprehendimus. Quemadmodum nec si exploratum quidem habeamus animam corporis, quantitatis et figuræ expertem esse, continuo ejus essentiam quoque comprehendimus, neque corporis item ipsius, si ejus vel candor, vel nigredo innotuerit. Sed ea tantum novimus, quæ ei adjacent. Vera autem ratione instruimur, simplicem esse Deum, unaque simplici actione bona præditum, quæ omnia omnibus suggerat, radii solaris instar, qui cuncta calefacit, et in singulis prout apta capaciaque sunt, operatur, hac actione præditus Dei creatoris beneficio. Discreta porro sunt et sejuncta, quæcunque ad divinam et humanitatis plenam Dei Verbi incarnationem pertinent. Eorum enim nullo modo Pater et Spiritus participes sunt, nisi tantum quia utrique bene complacitum est, et miraculorum editio illa inenarrabilis arrisit : quæ quidem a Verbo Deo, etiam homine nobis simili facto, tanquam Deo immutabili, et Dei Filio, edita sunt.

CAP. XXXIX.

† *Ejusdem ex cap. 14 de iis quæ corporaliter de Deo dicuntur* (12).

Quia vero pleraque sacris Scripturis ita enuntiata deprehendimus, ut corporeum (13) aliquid, velut ex conjectura designent, sciendum est fieri non posse, ut nos, cum homines simus hac carnea massa circumtecti, divinas, excelsas, et ab omni materia remotas, divinitatis actiones intellectu assequamur, aut verbis exprimamus : nisi imaginibus, formis et symbolis inter nos cognitis utamur. Quæcunque ergo de Deo corporaliter enuntiantur, ex conjectura dependent, in iis autem sublimior aliquis sensus delitescit. Simplex enim Deus est, neque ulla figura lineamentisve depingi potest. Igitur oculorum, palpebrarum, conspectusque Dei nomine vim ejus intelligimus, qua res universas contemplatur, eamque adeo cognitionem, qua fit, ut nihil illum lateat quia nimirum hujusmodi sensus beneficio perfectiorem rerum cognitionem, et certiorem persuasionem consequimur. Aurium item auditusque nomine placabilitatem ejus, et ad vota nostra precesque propensionem designamus. Nos enim hujus sensus beneficio supplicibus faciles et exorabiles efficimur, eisque aurem familiariore quodam modo inclinamus. Oris porro et sermonis appellatione certum aliquod voluntatis ejus indicium depromimus, quia moris est nobis cordium nostrorum arcana oris et sermonis beneficio retegere. Cibi quoque et potus nomenclatura nostrum ad ejus voluntatem concursum denotat. Nos enim sensu gustatus necessario naturæ appetitui satisfacimus. Olfactus appellatione vim nobis insitam intelligimus, quæ nostram erga Deum voluntatem et benevolentiam testatur, quia nimirum eo sensu suaveolentiam odorum percipimus. Personæ item vocabulo eam Dei præsentiam subindicamus, qua ille opera sua vicissim, et quasi successive, lustrat et permeat (14), quia nimirum personæ beneficio

[12] Exod. III, 14.

(12) Vide Patrologiæ tom. XCIV, col. 841.

(13) Nicetas σωματικῶς habet, at Zigabenus legisse videtur σημαντικῶς, id est, *significative*. Utraque lectio defendi potest.

(14) Consule Damascenum, nam lacuna hic est.

præsentes nos ipsos sistimus. Per manus etiam vis illa intelligitur qua Dei actio absolvitur: nos enim quæ nobis utilia sunt, et in primis pretiosissima quæque administramus manibus. Per dextram quoque opem divinam intelligere solemus, quæ nobis in rebus prosperis adest: in iis enim quæ paulo politiora et ornatiora nobis atque pluribus egere viribus videntur, dextra manu fere utimur. Jam palpationem quid aliud, quæso, esse dicemus, quam subtiliorem Dei et eorum quæ sunt valde subtilia et obscura disquisitionem, et exactiorem prævestigationem? humano enim more fit, ut qui palpantur, nihil in se ipsis celare queant. Pedibus consimiliter et incessu, venire præstoque adesse significamus, ad opem supplicibus ferendam, vel hostes propulsandos, vel aliud quidvis simile agendum, propterea quod pedibus eo pervenire soleamus, quo destinavimus. Jurejurando itidem quam firma sit voluntas divina ostenditur, nos enim jurisjurandi religione mutuis conventionibus nostris robur et pondus addere consuevimus. Cæterum iræ furorisque nomine significamus quanto Deus odio habeat, quantumque aversetur vitium. Nos enim, si quid contra fiat, quam nobis videatur, indignari et succensere solemus. Per oblivionem denique, per somnum, at per dormitationem, dilatio repetundarum de hoste pœnarum et comperendinatio intelligitur, solitique auxilii familiaribus nostris et amicis præstandi procrastinatio. Ut simul et semel concludam, multaque paucis complectar; in iis omnibus quæ corporaliter de Deo dicuntur, arcanus quidam sensus delitescit, qui rerum inter nos usitatarum obtentu ea quæ supra nos sunt edocet, nisi forte quid de corporali Verbi Dei adventu dictum sit. Is enim totum hominem induit, ut salvos nos faceret, hoc est animam intellectus participem, et corpus, una cum iis quæ naturæ humanæ propria sunt, denique naturales et immutabiles passiones.

CAP. XL.

De angelis, altera libri hujus parte præcipua.

Quia vero primum æternumque lumen Deus dicitur, secundum autem, ordines angelorum intellectu præditi, de iis quoque pauca dicenda sunt.

Angelus essentia est intellectu prædita, quæ semper movetur, liberi arbitrii, incorporea, Dei ministerio et cultui addicta, naturæque immortalis per gratiam particeps effecta. Cujus quidem essentiæ quæ sit forma, quique terminus soli Creatori perspectum et exploratum est. Incorporea porro et expers materiæ dicitur, si nobiscum conferatur. Quidquid enim est in rerum natura crassum et materiale deprehenditur, si cum Deo conferatur, qui solus ab omni corporatione liber et immunis manet. Siquidem Deus solus est, qui vere ab omni materia remotus, et incorporeus dici potest. Angelus ergo natura est rationis, intellectus, et liberi arbitrii particeps, quæ sententiam mutare potest, seu sponte mutabilis est. Quidquid enim creatum, idem et mutabile est: increatum solum est immutabile. Item quidquid ratione præditum, idem et liberi arbitrii est. Quatenus ergo rationis et intellectus particeps est, liberi quoque arbitrii est: quatenus autem creata est, mutationi etiam obnoxia est. Ut cui liberum et integrum sit manere et proficere in bono, atque in deterius deflectere. Pœnitudinis autem capax non est, quia incorporea. Hominem enim propter corporis debilitatem pœnitere potest. Immortalis præterea est, at non natura, sed gratia. Quidquid enim cœpit, idem et natura desinit, et ad interitum tendit. Solus autem Deus æternus est, imo, supra omnem æternitatem, nec enim tempori subjicitur, sed supra tempus is est, a quo tempora condita sunt. Lumina porro secunda intellectu prædita, quæ splendorem suum a primo lumine, quod principio caret, mutuata sunt, nec lingua nec auditu egent, sed absque sermonis ullius prolatione proprios animi conceptus et voluntates inter se communicant. Itaque angeli omnes a Verbo creati, et a Spiritu sancto sanctificatione perfecti sunt, pro dignitatis et ordinis proportione luminis et gratiæ participes. Circumscripti sunt: nam si sint in cœlo, non sunt in terra, et si a Deo in terram demittantur, in cœlo nequaquam remanent, mœnibus, portis, claustris, sigillis non concluduntur. Indefiniti sunt. Indefinitos autem dico, non enim prout sunt, ita viris dignis apparent, quibus eos apparere Deus voluerit, sed transfigurati, prout ferre possunt, qui eos intuentur. Nam quod increatum est, idem natura et proprie indefinitum est. Omnis autem creatura extra essentiam a Creatore suo definitur. Iidem sanctificationem a sancto Spiritu habent, divina gratia vaticinantur, nuptiis haudquaquam egent, mortales enim non sunt. Sed cum sint spiritus, idcirco etiam in locis intellectui soli perviis habitant, non ut corpore circumscribantur: nec enim corporea natura seu exteriore figura effigieque dividi possunt, sed quia intellectu solo pervia præsentia sunt, jussique obsequuntur, nec uno eodemque momento hic et illic esse et munere suo fungi possunt. An autem pares essentia sint, an vero alii ab aliis differant, nescimus. Solus eorum creator Deus id novit, cui etiam omnia cognita sunt. Differunt autem alii ab aliis splendore et ordine, sive ordinem servent ad splendorem, sive splendore potiantur, eumque alii altis communicent, ut ordinem conservent. Certum et autem eos qui sunt in inferioribus ordinibus et splendorem et cognitionem ab iis quasi per manus accipere, qui sunt in superioribus. Fortes præterea sunt, et parati ad divinæ voluntatis exsecutionem, confestimque passim reperiuntur, tanta est eorum naturæ celeritas, quocunque divinus illos nutus amandaverit: custodiuntque regiones terræ, gentibus et locis præfecti, pro-

ut Creatori ipsi placuerit, atque ita res humanas administrant, nobisque suppetias ferunt. Omnino autem quia ex divinæ voluntatis et jussionis præscripto, supra nos sunt, Deoque semper assistunt. Insuper quamvis ad malum vix moveantur, non tamen immobiles sunt. Nunc autem etiam immobiles manent, non natura, sed gratia, et Dei, qui solus bonus est, præsidio. Deum vident prout eis permittitur, hocque ciborum vice habent. Supra nos sunt, tanquam incorporei, et ab omni affectione corporea liberi, non tamen impatibiles: solus enim Deus impatibilis. Transformantur autem in id, quodcunque Dominus Deus jusserit, atque ita hominibus apparent, eisque divina mysteria revelant. In cœlo versantur, unique rei dant operam, nimirum ut Deum laudent, et divinæ ejus voluntati obsequantur.

CAP. XLI.

Hierarchiæ synopsis. Angelos creaturas, non creatores esse, contra Sethianos.

Quemadmodum autem sanctissimus ille, sacratissimusque, necnon in rebus theologicis exercitatissimus Dionysius Areopagita testatur, theologia omnis, seu Scriptura sacra, novem cœlestes essentias expressit. Eas divinus ille rerum sacrarum administrator tribus ternariis ordinibus distinguit. Atque omnium primum illum esse statuit, qui Deum circumstare semper, eique contigue et immediate conjungi fertur. Is ordo est τῶν Seraphim sex alas habentium, et multoculorum Cherubim, denique sanctissimorum Thronorum. Secundum autem Dominationum, Virtutum et Potestatum. Tertium et ultimum Principatuum, Archangelorum et Angelorum esse ait.

Jam nonnullis videtur illos ante creaturam omnem conditos fuisse, ut Gregorius Theologus ait his verbis: Primum angelicas et cœlestes virtutes in animo versat, atque cogitatio illa in opus evadit. Aliis autem eos post primum cœlum conditos fuisse placuit. Certe ante creatum hominem conditos nemo non fatetur. Ego vero in Gregorii Theologi sententiam pedibus eo. Siquidem rationi consentaneum erat, ut primo loco essentia intellectu prædita crearetur, tum deinde ea quæ sensus particeps est, atque ita demum ex utraque homo conflaretur. Cæterum ii qui angelos essentiæ cujuslibet creatores fuisse autumant, id effutiunt, quod pater diabolus eis suggerit. Cum enim creaturæ sint, creatores non sunt. Qui autem omnia fecit, omnibus providet, omnia continet Deus, is unus increatus est, qui sub Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomine laudibus celebratur et glorificatur.

CAP. XLII.

De homine. Essentiæ divisio. Imaginis et similitudinis in Deo differentia. Origenis deliramentum.

Hunc ergo in modum Deus essentiam intellectus participem condidit, angelos, inquam et omnes cœlestes exercitus. In enim dubio procul natura intellectus participe et incorporea præditi sunt. Incorporea, inquam, si cum materiæ crassitudine conferatur. Nam solus Deus revera materiei expers et incorporeus est. Deinde vero eam quoque essentiam creavit, quæ sub sensum cadit, cœlum, inquam, terram, et quæ in eorum medio jacent, atque illam quidem propriam et familiarem (familiaris enim Deo natura illa est, quæ ratione utitur solaque mente comprehenditur), hanc vero undecunque remotissimam, quæ nimirum sub sensum cadat. Jam vero ex utrisque mistio quædam efformanda erat, ut esset majoris sapientiæ et magnificentiæ rerum naturalium specimen et insigne, ut Gregorius Theologus ait, et quasi quædam utriusque naturæ conjunctio, ejus nimirum, quæ visibilis est, et ejus quæ non videtur. Par erat, inquam, ut hujusmodi specimine voluntas Creatoris innotesceret. Hæc enim decentissima lex et regula est, ad cujus præscriptum examinanda sunt omnia. Et nemo quidem eo vesaniæ procedet, ut Creatorem suum sic interroget: Cur ita me formasti? Potest enim figulus ex luto suo varia vasa fingere, quibus sapientiæ suæ specimen edat (15).

Cum hæc ita se habeant, ex visibili et invisibili natura hominem propriis manibus ad imaginem et similitudinem suam creavit, corpore quidem e terra formato, anima vero rationis et intellectus participe ei proprio sufflamine infusa, quod quidem divinæ imaginis appellatione intelligimus. Illud enim, ad imaginem, vim illam indicat, quæ intellectus particeps liberoque arbitrio prædita est. Hoc autem, ad similitudinem, vim illam denotat, quæ divinæ virtutis, quoad ejus fieri potest, similitudinem refert.

CAP. XLII-XLIV.

Hominis partes, et pristinæ qualitates. Spiritus et caro.

Cæterum corpus et anima simul formata sunt, non autem illud quidem prius, hæc vero posterior, ut Origenes deliramentis suis voluit; itaque Deus hominem creavit purum, rectum, fortem, hilarem, securum, nulla non virtute ornatum, omnibus bonis abundantem, quasi quemdam mundum secundum, in magno parvum: alium angelum adoratorem, mistum, earum creaturarum inspectorem, quæ oculis subjiciuntur: earum autem quæ soli cogitationi patent, discipulum: regem eorum quæ in terra sunt: Regi superno subditum, terrenum et cœlestem, mortalem et immortalem, visibilem et intellectu perceptibilem, medium inter sublimitatem et humilitatem, eumdem et spiritum et carnem: carnem quidem, propter extuberationem: spiritum vero, propter gratiam: partim ut patiatur, patiensque commoneflat, et erudiatur,

(15) Alludit ad locum B. Pauli, Rom. IX.

quam vegetativam vulgus vocat, et quæ corpora efformat. Hæc enim non ratione, sed natura reguntur. Ejus autem quæ rationi paret duæ sunt species, cupiditas et animositas. Cæterum bruta illa pars animæ vulgo affectativa et appetitiva dicitur. Sciendum præterea est, ad rationi parentem brutæ facultatis animæ partem, illum quoque concitum ad rem optatam motum referri solere.

CAP. L.

Plura de corpore et anima. De animæ immortalitate et natura, quatenus corpori jungatur.

Immortalitas homini acquisita est, qui quamvis sit naturaliter mortalis, animæ tamen præstantia consequitur ut immortalibus assideat. Igitur animæ natura, ut quibusdam placuit perfecta ejus ipsius, et dimensione carens essentia est : quæ corpori tanquam currui insidet. Quia vero vita toti sufficienda, et suis id velut angulis circumscribendum est, ea de causa ipsum permeat, hoc est dividitur, et per singulas ejus partes diffunditur, profundum ejus et superficiem ex æquo animans, atque ipsum quidem sibi ipsi circumscribit, ei autem seipsam certis finibus accommodat.

CAP. LI.

Item de anima. Angelorum et animarum creationis ratio.

Una cum angelicorum quidem ordinum specie, individuorum quoque numerus in prima illa mundi creatione completus esse fertur : animarum autem numerus a creatore Verbo (cui nihil futurum aut venturum est, sed omnia perspicuam naturam adepta sunt) productus quidem esse perhibetur, at non uno cum rerum universitate depromptus, imo illæ ex nihilo creatæ, et eorum, quia a mundi primordio ad hunc usque diem vixerunt, corporibus infusæ fuisse : atque in die infundi feruntur.

CAP. LII.

Item de anima. Triplex animæ affectio, triplicem quoque hominem facit.

Triplex porro est animæ affectio, siquidem quod in illa summum est, et cum rebus quæ intellectu percipiuntur, cognationem habet, νόησις, seu intelligentia nominatur : quod vero extremum, et tanquam eorum quæ sub sensum cadunt, sensus communis beneficio, gnomon et regula est, δόξα, seu opinio, dicitur : quod denique intermedium est, atque ita comparatum, ut modo sursum, modo deorsum feratur, διάνοια, seu cogitatio dicta est.

Atque his finibus homo, seu hominis opinio, exspatiatur, tumque demum animal evadit. Cogitatio enim multiplex quædam natura est. Intelligentia vero divinitatis est particeps. Cum enim cupiditas multiceps quoddam animal, animositas autem leonina sit : ratio sola hominem verum constituit, quo tamen alius quoque divinior homo veriorque deprehenditur, quisquis νοερὸς, seu intelligentiæ capax est, quem αὐτοάνθρωπον, hoc est ipsum seu perfectum hominem ii vocant, qui formarum speculationibus addicti sunt. Homo itaque triplex est. Unus quidem νοερὸς intelligentiæ capax, isque uniformis. Alter vero λογικὸς rationis particeps, isque tripartitus et triplici facultate præditus. Tertius denique αἰσθητικός, sensibus addictus, isque multiformis et varius. Id porro, quod ratiocinatur et contemplatur, nos ipsi sumus. Nec enim quidquam inter nos et animam discriminis est.

CAP. LIII.

De mente et anima, (Græcorum aliquot philosopho rum de animæ et corporis conjunctione sententiæ.)

Ex sapientum Græcorum numero Plato quidem et Aristoteles animam corpore tanquam instrumento uti censent. Decet enim, inquit Aristoteles, ut ars suis instrumentis, anima autem corpore utatur. Peripatetici vero philosophi illam non secus atque formam materia constantem corpori commiscent et implicant.

Cleantes illam etiam corpus esse demonstrat, quæ tamen aliquando ab eo quod sub aspectum cadit separari queat.

Plotinus autem illam ad corporis affectiones subeundas haudquaquam adigi auctor est, quandoquidem nec ullo unquam fieri modo queat, ut artifex instrumentorum affectiones induat. Necesse autem est, ait, ut sensu utatur. Quod enim corpore agit, a sensu adjuvatur : ut ejus beneficio externa et adventitia cognoscat. Jam si anima incorporea est, illam corporeæ affectiones haudquaquam penetrabunt : quod si veniant haudquaquam in ejus essentiam, sed tantum in facultates et actiones ejus venient.

CAP. LIV.

De anima. Misceri quæ dicantur, et quomodo anima corpori commisceatur.

Misceri dicuntur ea, quæ commiscentur et confunduntur inter se, ut res humidæ vel implicitæ, ut aer et lumen ; vel ut forma, quæ a materia separari non potest. Quod si se vel tantillum contingant, essentia quidem separantur, actionibus vero commiscentur. Quæ res Aristotelem quoque permovit, ut duplicem animam esse diceret : unam quidem, quæ a corpore separetur, alteram vero quæ in corpore subsistat. Ea porro animæ forma, quæ corpori inest, instrumenti vicem gerit, quo ad superiorem animam regia facultate præditam subvehatur. Cæterum anima quæ corpori inest, haudquaquam sub sensum cadit : siquidem corpori commista est, sed ipsum corpus animatum. Corpus enim animæ beneficio sensus, appetitus, et cæterarum affectionum particeps est.

Plato autem veram animæ essentiam a seipsa dependere scribit. Quod enim in alio subsistit, id essentialis qualitatis formam, non autem essentiam appellat.

cohæreat, quod quidem nihil aliud est, quam corpus illud, quod vulgo divinum dicitur: quod simul atque subiit anima, crassiori denuo parti adhæret, quam quidem a cœlestis astrorum dispositione, ut ita dicam, acceptam ipsi tanquam centro appingunt, eamque tunc demum formam animæ rationis expertem vocant, ex qua nimirum opinio sensus, phantasia, eorum denique generandorum, quæ sub generationem cadunt, appetitus procedit. Nec enim eidem naturæ unius contemplationem, primas notiones, exactasque scientias, una cum falsis opinionibus, et eorum quæ sensu prædita sunt apprehensionibus, nimirum phantastica facultate, rerumque deteriorum actione tribuunt, imo vero quæ præstantiora sunt, ea rationali: quæ vero deteriora, ea parti rationis experti accensent: non ut maculas aut labeculas ullas hac distributione a diviniore natura abstergant, sed ut illa necessariis fungente muneribus, hæc ad ea tantum se convertat, quæ propius ad naturam divinam accedunt. Hoc igitur idolum ea propter ab anima rationis participe separari non posse docent: homine autem dissoluto præstantiorem animam una cum luminoso vehiculo ad propriam quietem subvehunt: irrationalem vero a corpore separatam vel ad inferos detrudunt, vel inter astra referunt.

CAP. LIX.

De animarum in alia corpora transfusionibus.

Eidem porro qui animarum προγενεσίαν seu præexistentiam docuerunt, earumdem quoque μεταγγισμούς seu elutriationes, et quasi e vase uno in aliud vas transfusiones commenti sunt. Est autem μεταγγισμὸς seu elutriatio, cum una et eadem anima ex humano egressa corpore, corpus in aliud transmigrat: atque aliquando etiam volatilium quadrupedumque corpora subit.

CAP. LX.

De luminosa et tenebricosa animæ natura (17).

Quidam vero duplicem quoque animarum naturam esse dixerunt, unam quidem luminosam, alteram vero tenebricosam. Et hanc quidem inferne scaturire, atque subterraneis ex meatibus exsilire: illam vero e cœli vertice accensam demitti, ut terrenum hoc corporis domicilium exornet. Quæ quidem descendens cavere jubetur, ne dum corpus hoc informe et confusum informare et exornare contendit, ipsa dedecore et confusione impleatur: atque ita eadem postea via refluere, et in primum propriumque fontem refundi nequeat, sed ad subterraneos illos meatus alteri animæ cognatos transversa rapiatur,

Livor ubi, atque odium, species et mille malorum
Errant tartareæ pratis in tristibus Ates.

Ex quo etiam sæpe contingit, ut iisdem prognati parentibus, ne animarum quidem cognatione inter se conveniant; sed alter præstantioris animæ rationi pareat, alter quo deterioris rapit impetus, eo præceps ruat: atque sic alter bonis actionibus, alter malis inviliget. Cum Afer contra eadem animi propensione cum Græco homine facile conveniat.

CAP. LXI.

Item de anima. Variæ Ethnicorum et Christianorum sententiæ.

Non defuerunt, qui animam sanguinem illum esse dicerent, quo vivimus. Alii quoque spiritum illum esse ratisunt, qui nobis ab initio una cum seminis parentum emissione insitus est; ex quo calor etiam exoritur. Quia enim aliquo corporum natura egebat, a quo animaretur, et calorem susciperet, idcirco natura illum aspiratione et respiratione donavit, sanguinique animanti introitum et exitum præstruxit. Hic itaque spiritus corpora permeat, constituit, corrumpit, unaque cum illis deperditur.

Ex nostræ vero religionis hominibus, alii essentialem animæ causam primæ illi divinæque insufflationi ascripserunt, atque hominum corporibus (18) quo tempore creantur, infundi dixerunt. Alii animam per se subsistentem corpori concurrere putarunt: ita ut neque corpus per se constituatur, nec anima corpore prior exsistat. Eamdem porro duplicem asseruerunt, cujus pars una rationis particeps, altera expers sit. Eam partem, quæ rationis expers est, in animosam et cupidam diviserunt. Atque eam quidem partem, quæ rationis est particeps, in pectore sedem habere; eam vero, quæ ratione caret, per universam corporis compagem diffundi affirmarunt. At vero ἡγεμονικὸν quoque ipsum, sive præstantissimam animæ partem Plato quidem et Democritus sedem in toto capite habere dixerunt, alii in μεσοφρύῳ seu superciliorum meditullio, alii circa cerebri meningem, quæ vulgo pia mater, alioque nomina ἐπικρανὶς seu cerebellum appellatur. Quidam etiam in cerebri ventre. Nec defuerunt, qui toti pectori totique cordi vel spiritui cor ambienti, et sanguinis crassitudini ascriberunt. Alii in præcordiis illam statuerunt. Aliis a vitali ejus facultate, cor ambiri, caput autem a rationali et intellectuali placuit,

CAP. LXII.

De animæ immortalitate quid ethnicis, quid christianis placuerit.

Jam vero animæ immortalitem nonnulli approbarunt eamque corpore digressam ad ipsius universitatis animam tanquam sibi cognatam redire dixerunt. Alii contra corruptioni obnoxiam, unaque cum corpore interire maluerunt (19). Aliis eam ejus partem, quæ rationis est particeps, immortalem: quæ vero rationis expers est, mortalem esse placuit. Nostrorum autem seu Chri-

(17) Ex Synesio lib. I *De Providentia*, infr. I. IV, c. 36, in fine confutationis Euchitarum.

(18) Ut Origenes.

(19) Ut Thanatopsychitæ infra I. IV, c. [illegible]

stianorum philosophorum ex animæ actionibus alias citra ullum corporis obsequium agere (siquidem mens, cogitatio, et phantasia, vel quieto corpore operantur), alias vero corporis obsequio egere dixerunt. Sensus enim absque iis, quæ sub sensum cadunt, agere non potest. Sed quodammodo compatitur, et ea corpori conciliat. Unde fit ut sæpenumero typi quidam et characteres, obscuri eorum, quæ singuli hac in vita pie et ex religionis præscripto egerunt, animæ postea quam a corpore separata est, impressi, et velut insculpti supersint. Quia nimirum affectiones illæ, quæ sensui subjiciuntur, communes animæ corporique sunt.

Beatus quoque Nyssenus ille Gregorius ei animæ facultati, qua recordamur, signa corporis, tanquam sigillum ceræ impressum, inhærere post mortem auctor est, idcirco etiam dives Lazarum cognoscit, et id quidem merito. Nam si brutis in animantibus, tantas natura vires suas esse ostendit, ut agnella recens nata multos alieni lactis fontes prætereat, dum ad matris ubera parveniat: non poterit naturæ Conditor hujus miraculi prærogativam ratione præditis animantibus concedere, animæque et corpori conjugibus hoc largiri, ut concurrant et conjungantur.

CAP. LXIII.

† De mente. Intelligentia quomodo animæ et menti insit.

Intelligentiæ quidem capax anima est, intelligentiæ capax ipsa quoque mens: hæc quidem ex sui essentia, illa vero participatione. Mens enim hoc privilegio donata est, ut et intelligentiæ particeps, et mens sit, quod unum et idem est. Anima vero intelligentiæ capax ad mentem respicit, et quasi secundario intellectu prædita est, qui menti primarius est, atque adeo ex mentis participatione intelligentiæ capax esse dicetur, quod beneficium ex sua essentia mens habet. Itaque intelligentiæ capax est anima, mentis participatione. Cum enim anima intelligit, et mens in nobis operatur, tunc demum anima intelligentiæ capax et particeps efficitur. Animæ autem nostræ illa singularis mens præest, quæ pars quoque nostri dicitur: cujus nimirum nos privatim participes sumus. Continuo enim ad illam ascendimus, ejusque beneficio ad universam mentem convertimur, et in ea tandem perficimur.

CAP. LXIV.

† De mente et anima, et utriusque formis earumque differentiis.

Formas duobus modis habemus, in anima quidem quasi subvolantes, quasique separatas; in mente vero simul omnes.

Mense autem alia est participatione, quæ rectius ἴλλαμψις νοερά, seu illuminatio intellectualis appellatur, alia vero essentialis. Jam mens quæ participatione constat, ea est quæ animæ communicatur. Nihil autem aliud est quam habitus ad ea bona præstanda, quæ menti ex officio conveniunt. Mens autem essentialis duplex est, una quidem, quæ communicari non potest, altera quæ potest: quæ quidem particularis appellari solet.

Hæc porro mens communis et privata nobis inest: communis quidem, tanquam una et individua, privata vero quatenus tota singulis inest. Atque animales quidem formæ essentiam nostram compient: mentales vero perfectionem nobis et ornatum afferunt: quin et mentales quidem conjunctæ sunt, animales vero divisionem recipiunt. Cæterum vi ejus naturæ, quæ intelligentiæ particeps est, Deus nobis, tanquam auriga currui suo, insidet.

CAP. LXV.

† De virtutibus et eorum triplici ordine.

Jam vero, quia virtutes ad mentem et animam referuntur, de iis pauca etiam tractanda sunt.

Virtutum triplex est ordo. Aliæ enim hominem, hoc est animam cum corpore ornant. Aliæ a corpore animam purgant, et ad seipsam revocant, quæ quidem purgativæ dicuntur. Aliæ animam perfecte purgatam in rerum quæ intellectu percipiuntur contemplatione excercent, quæ quidem contemplativæ atque intellectuales appellantur. Et alia quidem Dei, alia angeli, alia hominis virtus est. Quemadmodum enim variæ, sunt eorum essentiæ, ita et virtutes variæ. Atque anima quidem proprie rationabilis est, et dicitur. Mens autem id quod animæ præest. Rationalem porro animam irrationalis anima, ipsumque animæ idolum subsequitur. Jam per omnes angelorum ordines virtus diffunditur, quæ ἀπὸ τῶν Seraphim incipit. Deus autem supra virtutem, omne bonum, omnemque perfectionem supereminet.

CAP. LXVI.

Item de virtutibus et sex gradibus earum φυσικὴ.ἠθικὴ.πολιτικὴ θεωρητικὴ θεουργικὴ.

Virtutum gradus sex esse perhibentur. Alia enim virtus naturalis est, quæ quidem in feris quoque deprehenditur. Alia moralis, qua imperitorum quoque nonnulli prædili sunt. Alia civilis, quæ ratione et prudentia rempublicam moderatur. Alia purgativa, quæ hominem ab omni affectionem perturbationeve purgat. Alia contemplativa, quæ mentem contemplatur. Alia deificativa, quæ divinorem animæ nostræ partem excitat, cum ipso Deo conjungit, atque divinum favorem immittit. Sunt vero aliæ quoque his superiores virtutes. Aliæ quidem tanquam reliquarum virtutum exemplar, aliæ essentiam omnem transcendunt: quæ quidem non sunt accidentia, quemadmodum cæteræ virtutes nobis accidere solent: sed intellectuales, atque superessentiales essentiæ.

CAP. LXVII.

De virtutibus quibus homo perfectus evadit.

Tres sunt virtutes quibus homo perfectus evadit: sanctitas, quæ ad Deum ascendere contendit,

quasi hominis vitam Deo consecrans : altera justitia, quæ rebus necessariis providet ; tertia prudentia quæ nobis ipsis vitam intelligentiæ perticipem accommodare studet. Nam sancitate cum uno atque cum Deo conjungitur : justitia vero iis providemus, quæ inferiora sunt : prudentia denique scientiam ineffabilem consequimur. Jam moralis virtus a prudentia exoritur : nec actione, sed rerum usu comparatur. Ea porro virtutis divinitas est, ut omnia quæ sunt in rerum natura permeet. Est enim supercœlestis, supermundana et mundana virtus. Item intellectualis, animalis, angelica et humana.

Est vero virtutibus suus quasi fons, cujus tum demum participes efficimur, cum particulari intelligentia longum valere jussa, perfectissime virtutes omnes exsequimur.

CAP. LXVIII.

De virtutibus, et earum finibus μετριοπάθεια *et* ἀπάθεια

Civilium quidem virtutum, seu exteriora hominis exornantium μετριοπάθεια, seu affectionum modus, finis est, quæ quidem ad humanam societatem, quæ a damno vicinis inferendo cavet, tanquam ad scopum respicientes, a congregatione mutuaque benevolentia civiles dicuntur. Purgativarum autem virtutum finis ἀπάθεια,, seu impatibilitas. Contemplativarum porro Dei assimilatio. Atque alio quidem modo temperantia, prudentia, fortitudo, et justitia in virtutibus civilibus, alio in purgativis, alio denique in contemplativis considerantur. Rerum enim subjectarum modi, virtutum quoque facultates nominantur. Et qui majoribus præditus est virtutibus, idem et minoribus præditus est. Qui vero minoribus caret, idem majoribus quoque caret, nisi ad illas proficiendo ascendat.

CAP. LXIX.

De virtutibus. Deo similes variis modis efficimur.

Non una eademque numero Dei similitudo est, imo diversæ sunt. Illi enim similes evadimus et civilium beneficio virtutum, sed obscurius atque tenebricosius. Purgativarum quoque beneficio similes illi efficimur, sed expressius. Contemplativæ insuper nos ei similes efficiunt, sed etiam clarius. Deificativis denique virtutibus Deo similes efficimur, per quas vere demum præstantiorem Dei similitudinem consequimur. Animarum enim expiatio, et eorum quæ sunt contemplatio, non omni ex parte Deo sunt similes.

Ille enim expiationem omnem et contemplationem exsuperat. Sed facultas illa, quæ hominem deificat, materiæ subducit, atque ab effectibus ita liberat, ut alterum eadem deificatione præstare possit, illa, inquam, perfectissima Dei similitudo est. Ait enim Deus in Evangeliis : Qui separat pretiosum a vili, quasi os meum erit. Viden, quomodo deificativæ virtuti verissimam Dei similitudinem ascripsit ? sed præclare nobiscum agatur, si nos ipsos virtutibus civilibus exornare possimus.

CAP. LXX.

Item de anima.

Anima rationalis est essentia tenuis, materiæ et formæ expers, typus et imago Dei. Anima porro a Græcis ψυχὴ dicitur διὰ τὸ ψύχειν, ἤτοι διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ζωοποιεῖν τὸ σῶμα, hoc est propterea quod corpus refrigeret, propriaque actione vivificet. Anima rationalis est materia constans actio, quæ spiritus beneficio sanguini vitam, calorem, et motum suppeditat. Vita autem animalis est facultas materialis activa et sensitiva, qua corpus constat. Mens rationalis sensus ille, quo animam immortalem et intelligentiæ participem contemplamur. Item, mens est incorporea visio, quæ citra laborem omnia quæ sunt in rerum natura discurrit.

CAP. LXXI.

De animarum in corpora insinuatione. Philosophiæ difficillima quæque facilia sunt.

Modus quo animæ in corpora insinuantur, perinde atque is, quo hinc eædem a corporibus dissolvuntur aut separantur, et ambiguitatis refertissimus, et cognitu difficillimus est. Quonam enim modo prima illa elementorum temperamenta in nobis ipsis coierint, nemo est omnium, qui meminerit. Præterea illa singulorum animantium dissolutio futuris, necdum factis, rebus accensetur. Qui fieri ergo potest, ut eorum ratio a quoquam reddatur, quorum nec meminit, nec periculum fecit ? Verum enimvero quia nihil tam arduum est, quod philosophia improbo labore non evincat, imo vero ei dictu facilia sunt, quæ alias ineffabilia : et explicatu facillima, quæ intricata maxime perplexaque videtur, idcirco ab illa eorum de quibus addubitas solutiones tibi mutuandæ sunt.

CAP. LXXII.

Quatuor exemplis animarum in corpora insinuatione demonstratur

Itaque (ut hoc primo expediamus) insinuationem illam animarum in corpora cave corpoream existimes aut animam quæ superne dimittitur, necessario ad corpus applicari, aut diuturno in id motu inspirari, aut inferne trahi aspirative, aut ex aere rapi, aut per narium, vel corporis, vel etiam incertos alios quosdam meatus, non secus atque per quasdam fores, ingredi putes. Nec illa hominis agitatio similia similibus aggerens, animas in corpora detrudit. Nec cœlestis influxio, ab oriente procedens, easdem urget, introve pellit : nec enim anima tanquam ex apostemate, aut secessu, neque circuitione, neque se paulatim movendo ad corpus appellit, eique conjungitur. Sed (ut rem exemplis illustrem) quemadmodum e nihilo progressus ad rerum naturam fieri solet, ita etiam illam conferta simul et sine motu procedit.

Et quemadmodum a solis ortu cuncta sine ulla mora illustrantur, et in primis aer, qui nos ambit : quemadmodum item chordæ in fidibus suo loco dispositæ, etiamsi paulo longius remotæ sint, una tamen cum aliis moventur, concentusque participes fiunt: quemadmodum denique Phthas ille qui dicitur, seu Vulcanus, ita igne succenditur, ut intermedius aer non exardescat: ita etiam corpus confertim et simul ab anima succenditur, et illustratur, atque facultatibus ejus repletur, et iis quibus rerum cognitionem adipiscatur, et iis quibus sibi simile progeneret.

Nec vero illa paulatim per corporis membra diffunditur, neque cor primum aut hepar, aut cerebrum occupat, indeque per cæteras partes diffluit : sed simul universum amplectitur, et conferto lumine illustrat. Cæterum vincula quibus corpori alligatur, hæc sunt. Harmonicæ rationes, et formarum decrementa : quibus fit ut et universa, et singularis natura, deinde ipse quoquo sermo enuntiativus, animo conceptus, et perfectus, adhæc ipsa formæ continuitas, una cum corporis aptitudine validioribus cedentis falcutatibus, non parum in dies imminuantur. In ipso porro concursu operantur angelorum præfecturæ, quæ simul omnes animam cum corpore disponunt, et conservant.

CAP. LXXIII.

De animarum præsertim sanctarum, a corporibus egressu.

Atque hic quidem modus est, quo animæ in corpora insinuantur. Superest ut eum quoque adjiciam, quo tandem a corporibus excedunt. Angelus itaque, ut aiunt, cui quidem animæ custodia divinitus demandata est, dissolutionis occasione accepta, illam intellectuali lumine ineffabiliter illustrat, moxque defatiscente corpore, nec jam illius capace (quia nimirum pristinus ille concentus jam dissolutus est, harmonicæque rationes se paulatim subduxerunt) in unum congerit, et ad sibi cognatam lucem retrahit. Atque ab hac caligine materiali ereptam prælucida materia impertit, igneque divino replet. Nec vero tibi nunc quænam mea de variarum animarum exitu sententia sit, edisseram : sed eam, quæ optima videtur, accuratius examinabo. Quemadmodum ergo comprehensim et cumulate concursus animæ corporis fit, ita etiam disjunctio. Ita ut animam circumscribi non omnino posse, aut omni prorsus motu carere, vix certo asserere ausim, quamvis eam impartibilem, cito discedere, nec illi, sive ascendat, sive descendat, ulla temporis dimensione opus esse, diffitear.

CAP. LXXIV.

De corporis in utero formatione quid nostri, quid externi philosophi senserint.

Jam utrum mavis tibi respondeam, quænam sanctorum, qui nostra de religione philosophati sunt, sententia fuerit, an vero quid Græci censuerint? Nec enim commune ullum dogma super quæstione proposita, vel ab apostolis traditum, vel ab ullis aliis sanctis Patribus accepimus, quantum ex illorum scriptis colligere possum. Nostrorum ergo nonnulli, qui ea quæ sublimiora videntur sagaciori persecuti sunt indagine, semen animari, cum primum vulvæ injectum est, constanter asserere non addubitarunt: ita ut partium neutra compositionem aut præcedat, aut subsequatur.

Græcorum autem sapientium nonnullis embryones, seu imperfectus in utero fetus statim ab illa informi sua forma animari placuit. Aliis eosdem tunc animari visum est, cum jamjam in ventre movendi essent. Aliis item, cum a vulva divellerentur, et jam ad lapsum partumve disponerentur. Qui denique rem oculatius et penitius rimati sunt, eos statim a partu participes animæ rationalis effici dixerunt, idque comprehensim, tanquam si divino accenderentur lumine, aut ad vitam inflammarentur. Quandiu autem intra vulvæ septa clausi, quasique obserati manent, iis vitam quidem, sed eam naturalem et rationis prorsus expertem supeditari existimarunt, tanquam radice quadam, quæ umbilico innixa suum vulvæ alimentum suggerat : animalia vero esse, nominative debere, inficiati sunt, cum imperfectiores sint, quam qui divinioris animæ capaces esse queant. Nec enim rationalis anima volucri simillis est, ut in quodvis corpusculum vivum temere protundatur, sive inhabitet: sed cum primum idoneum, suique capax occurrit, ei mox ineffabili concursu cohæret.

CAP. LXXV.

Quomodo embryon in utero moveatur et coalescat.

Jam vero, qui fieri possit ut vivus embryo in loco humido coalescat? Itemque, cum os ei et nares obturentur et occludantur, quonam, quæso, modo respiraret, si quis ibi purus aer esset? At animatarum vitarum in illis indicia, ut aiunt, a motibus haudquaquam petenda sunt. Illi enim nec phantasia, nec ulla subiti affectus facultate fiunt: sed ita moventur, ut intestinorum involvuli, et anfractus suffarcinati : utque cortices arborum, cum a truncis divelluntur. Quin etiam ipsæ quoque plantæ crescunt, et excoluntur, earumque frondes quasi complicantur, tumque demum explicantur, quemadmodum lotbus solis conversione solet. Posteaquam vero vulva emissus, et ab illa radice avulsus fuerit, sine ulla mora et confestim rationalis animæ particeps efficitur, purumque deinceps animal evadit.

CAP. LXXVI.

De anima ratione participe : quomodo corpori conjungatur, eique præsit.

Rationis particeps anima non miscetur : hujusmodi enim concursus corporibus conveniunt, sed ne corpus quidem instar formæ materia constantis informat, ita enim suos ipsa limites excederet,

totaque corpori addiceretur, atque alieno egeret fundamento, at ne sic quidem corpori præest, quemadmodum auriga curru, vel gubernator navi: ita enim partem illam animaret, cui insideret, ea vero cui minus insideret, inanima superesset. Tametsi autem eorum nonnulli, qui philosophicis in rebus excelluerunt, imperium illud, quod anima in corpus exercet, aurigæ et gubernatori simile finxerunt, non id tamen voluerunt, sed hæc duo proposuerunt, ut essentiam animæ a corpore separari posse appositis exemplis indicarent, quæ nec una cum seminis ejaculatione conferatur, sed tandem absoluto instrumento, naturaque disposita, familiaris illi, quasique domestica fiat, et adhærescat. Ita enim ipse quoque auriga vehiculum conscendit, et navem gubernator ingreditur.

Quænam est igitur animæ cum corpore conjunctio? Instrumenti nimirum ad illam aptitudo et similitudo, quæ tunc apparet, cum propria hujus vita in illo elucescit, secunda, inquam, vitæ conjunctio, itemque rationum concentus et accurata proportio. Ipsa enim sua ipsius vi subsistit, quemadmodum solaris globus, non extra corpus evagatur, sed incredibili ratione in eo continetur, ei vero vi radiorum ab eo ipso procedentium cohæret, qui, etiamsi corpus ipsum dissecetur, aut aliud quid gravius patiatur, insecabiles tamen impatibilesque manent.

Quemadmodum etiam aere ventorum flatibus concitato et mutato, lumen solis, quo illustratur, neque sectioni, neque fluxui, neque mutationi obnoxium est.

CAP. LXXVII.

De animarum in integrum restitutione, quæ angelorum ministerio fit.

Quemadmodum facultates anima corpori conjuncta præstantiores ejus vitæ præsunt, et postea quam idonea generationi effecta est, a Deo mittuntur ut ejus curam gerant: ita etiam eum primum a corpore separata est, aliæ prioribus meliores sursum evehunt, hoc obsequium creaturæ præstantes, et administræ restitutionum in integrum statum, qui unique animæ conveniat.

Nec vero anima ab hujuscemodi facultatibus ita agitur tanquam forma quæpiam, quæ aliena vi concitetur, quæque pro libidine huc et illuc sine discrimine distrahi possit, imo vero tunc temporis vis illa in anima elucescit, quo per se ipsa movetur, eodemque, ut ita dicam, impetu cum ducibus suis in sublime tendit, nec vagis gradibus consequitur.

CAP. LXXVIII.

De judicio extremo, quo animæ aut paradisi compotes fiunt, aut, in inferos detruduntur.

Atque singulas quidem animas, sive nequiter et flagitiose vixerint, sive fortiter et generose cum natura sua colluctatæ sint, locus ille recta concenditur, qui supra mundi verticem supereminet. Sed quæcunque puras se integrasque conservarunt, quandiu corpori conjunctæ fuerunt, nec creatoris Patris ullo sunt oblitæ modo, imo assiduis in eum meditationibus ejus exemplar in imagine illæsum custodiunt: illæ, inquam, grata illa requie fruuntur, quæ supra totius mundi fastigium beatis parata est, eisque aulæ cœlestis, prati et paradisi loco, incredibilis eorum quæ sunt ordo, divinorumque bonorum complementum proponitur.

Quæcunque vere omni prædictorum cura sepositа corporis genio indulgerunt, his rotundum cœli corpus prætenditur, et circa æthereas regiones allegantur, et velut decuriatæ in earum naturarum, quibus hic addictæ subditæque fuerunt, album referuntur, nec omnino aut bonorum aut malorum sortis participes evadunt: imo quædam boni, aut bono contrarii mali, vestigia imaginantur et inspiciunt, inter se quibusdam velut in somniis conversantes, quantum eis a ducibus suis permititur: hocque divino quodam numine faciunt: nec tamen singulæ singulas norunt, sed quæ sunt eamdem sortem adeptæ, suos aliæ aliarum ordines perspectos habent. Nec tamen inter se confabulantur: sed collocutionis vice mutuæ cadunt cogitationes, et quidquid ab una cogitatum fuerit, hujus typus confestim in altera deprehenditur, ac si animæ aliæ aliarum cogitata mutuo inter se communicent.

CAP. LXXIX.

Utrum animæ corporibus præexstiterint. Earumdemque genera varia.

Cæterum antiquiores corporibus animas haud quaquam asserimus (20), sed una cum illis enascentes: non quia in illis ullo semine concrescant: sed quia corporibus, simul atque compacta, et ad generationem disposita sunt, Deus illas inspiret. Græci autem universas animas ab æterno creatas, et a Creatore dispersas fuisse aiunt, quarum aliæ supra cœlum essent, quæ supermundanæ quoque dicerentur: aliæ vero infra cœlum, quarum aliæ cum firmamento, aliæ cum sideribus circumvolverentur: nonnullæ vero infra sublunares, eaque ad generationem maxime idoneæ, quarum alias, quæ graviter corporum custodiæ invigilarint, nullamque hic maculam, pro ratione moduloque vitæ contraxerint, sublimioribus locis assignant: alias vero, quæ corporeis voluptatibus plus quam par est inservierint, contra hinc deorsum præcipites ad ima dejiciunt, et corporibus aliis alligant. Quod si forte Creatori placeat, ut sublimiori et meliori præfecturæ vita hæc committatur, admirabiliorque rebus mutatio decernatur, tunc supermundanarum animarum nonnullis concedi asserunt, ut in

(20) Contra Origenem.

gravi male constiterant, necdum fontes aquarum eruperant, ante omnes colles parturiebar [14]. Itemque Davides alio in loco: *Benedictus qui venit in nomine Domini: Deus Dominus et illuxit nobis* [15]. Item: *Deus noster manifeste veniet, et non silebit* [16]. *Regnabit Deus super gentes* [17]. *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* [18]. *Omnes gentes quascunque fecisti, venient, et adorabunt coram te* [19]. Item Isaias. Non angelus, non legatus, sed *Deus ipse veniet, ipse salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut servus claudus, et aperta erit lingua mutorum* [20]. Item: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* [21].

Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, princeps pacis [22]. *Amen.*

Idem alio loco: *Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris, trans Jordanem Galilææ gentium. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam* [23]. Item Michæas: *Et tu, Bethleem, domus Ephrata, nequaquam minima es in millibus Iuda. Ex te enim mihi adveniet Dux, ut sit princeps in Hierusalem, et exitus ejus a diebus sæculi* [24]. Item Davides alibi: *Mater Sion dicet: Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* [25].

2. *De fuga Christi.*

Rursus Isaias de Christi fuga in Ægyptum sic ait: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus* [26].

3. *De baptismo Christi.*

Item de Baptismo ejus alibi Davides ita canit: *Vox Domini super aquas. Deus majestatis intonuit, Dominus super aquas multas* [27].

4. *De morbis a Christo curatis.*

Item de morbis ab eo curatis: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* [28].

5. *De descensu in Virginem.*

Item de descensu ejusdem in virgineam alvum: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram* [29]. Et paulo post: *Ante solem permanet nomen ejus, et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum* [30].

Fieri autem non potest, ut hæc de Salomone, tanquam Judæo, dicta sint, nec enim fuit ille ante solem.

Item Jobus: *Qui extendit cælos solus, et graditur super fluctus maris* [31] [tanquam super pavimentum.]

Item Zacharias: *Exsulta satis, filia Sion: jubila, filia Jerusalem. Ecce Rex tuus venit tibi justus et Salvator, ipse pauper ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ* [32].

6. *De Juda Christi proditore.*

Præterea Davides de Judæ et Pharisæorum proditione, hunc in modum scribit: *Qui edebat panes mecum, magnificavit super me supplantationem* [33].

Item: *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania* [34]?

7. *De Christi detentione.*

Ejus quoque detentionem his verbis prædixit Isaias: *Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala* [35], quippe qui dixerint: *Circumveniamus justum, quia inutilis est nobis* [36].

8. *De Christo crucifixo.*

Idem propheta de Christi quoque crucifixione sic habet: *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet: non aperiet os suum. De angustia et de judicio sublatus est. Generationem ejus quis enarrabit* [37]? (Hoc est generationem ejus, quæ sæcula omnia præcessit) *propter scelus populi mei percussi eum.* Item: *Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua* [38].

9. *De verberibus et colaphis, quibus Christus cæsus est.*

Itidem de iis, qui verberibus eum et colaphis confecerunt, apud eumdem prophetam hæc et ejusmodi leguntur: *Corpus meum dedi percutientibus et genas vellentibus. Faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus* [39].

Ipse quoque Davides in persona Christi sic habet: *Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper* [40].

10. *De Christo vendito.*

De venditione quoque ejus Jeremias hunc in modum verba facit: *Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus* [41].

Et Zacharias: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteis* [42].

11. *De spinea corona.*

Quin et Salomon in Cantico canticorum ait: *Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomo-*

[14] Prov. VIII, 25. [15] Psal. CXVII, 26. [16] Psal. XLIX, 3. [17] Psal. XLVI, 9. [18] Psal. II, 8. [19] Psal. LXXXV, 9. [20] Isa. XXXV, 4 seqq. [21] Isa. VII, 14. [22] Isa. IX, 6. [23] Isa. I, 2. [24] Mich. V, 2; Matth. II, 6. [25] Psal. LXXXVI, 5. [26] Isa. XIX, 1. [27] Psal. XXVIII, 3. [28] Isa. LIII, 4. [29] Psal. LXXI, 6. [30] Ib. 18, 17. [31] Job. IX, 8. [32] Zarch IX, 9. [33] Psal. XL, 10. [34] Psal. II, 1. [35] Isa. III, 9. [36] Sap. II, 13. [37] Isa. LIII, 7. [38] Ibid. 8. [39] Isa. L, 6. [40] Psal. XXXVII, 18. [41] Matth. XXVII, 9. [42] Zach. XI, 12.

nem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius [43].

Coronam autem spineam intelligit, qua coronatus est Christus tempore passionis, a matre sua, Judæorum Synagoga.

12. *De clavis, vestibus, felle, et aceto.*

Alio item loco Davides de clavis: *Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* [44]. Et: *Dederunt in escam meam fel, et in sitim mea potaverunt me aceto* [45]. Zacharias quoque propheta sic: *Et dicetur ei: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me* [46].

13. *De tenebris a Christi passione obortis.*

De tenebris autem idem propheta quodam alio in loco sic ait: *Et erit in die illa: non erit lux, sed frigus et gelu. Et erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque mox, et in tempore vesperi erit lux* [47].

Amos item propheta: *Et erit in die illa, dicit Dominus: Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis* [48].

Itemque Joel: *Sol et luna simul obtenebrati sunt, et stellæ retraxerunt splendorem suum, et Dominus dedit vocem suam* [49].

In primis autem Moses ait: *Prophetam de gente tua, et fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Et erit vita vestra pendens ante oculos vestros* [50].

14. *De Christi morte.*

De morte ejusdem sic Isaias: *Justus perit et non est qui recogitet in corde suo.* [Nimirum ejus resurrectionem.] Item: *A facie malitiæ collectus est justus, et erit in pace sepultura ejus* [51].

Quæsitus enim est ab Josepho, eique datus, ut sepeliretur. Qua de re ipse quoque Davides his verbis cecinit: *Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebris, et in umbra mortis* [52]. Item: *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber* [53]. Hoc est a peccatis immunis.

15. *De Christi descensu ad inferos.*

Ita vero apud Jobum scribitur: *Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti* [53] ?

In eamdem sententiam Davides: *Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris* [54].

16. *De Dominica Resurrectione.*

Idem quoque de resurrectione hunc in modum vaticinatus est: *Non derelinques animam meam in Inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem* [55].

Item Osee: *Venite, et revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos post duos dies. In die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus* [56].

17. *De unguentiferis mulieribus.*

De unguentiferis vero mulieribus hunc in modum Isaias vaticinantur: *Mulieres venientes et docentes eam. Non est enim populus sapiens* [57].

18. *De Ascensione Domini.*

Sed et de ascensione Davides: *Ascendit super Cherubim, et volavit: volavit super pennas ventorum* [58].

Item: *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ* [59].

Item: *Attollite portas principes vestras, et introibit Rex gloriæ* [60].

Item Isaias: *Quis est iste, qui venit de Edom? tinctis vestibus de Bosra* [61] ?

Item: *Quare ergo rubrum est indumentum tuum? et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum* [62].

Præterea vero Zacharias ait: *Et stabunt pedes Domini super montem Olivarum, qui est contra Jerusalem ad orientem* [63].

19. *De judicio extremo.*

De secundo autem adventu, Daniel ita vaticinatus est: *Aspiciebam ergo in visione noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem et honorem, et regnum, et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servient. Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur* [64].

Item alio loco: *Aspiciebam donec positi sunt throni, et antiquus dierum sedit, vestimentum ejus candidum, quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda. Thronus ejus flammæ ignis. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus; millia millium ministrabant ei, deciès millies centena millia assistebant ei. Judicium sedit: et libri aperti sunt. Aspiciebam, propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur, et vidi quoniam interfecta esset bestia* [65] [qui est Antichristus.] (24).

[43] Cant. III, 11. [44] Psal. XXI, 17, 19. [45] Psal. LXVIII, 22. [46] Zach. XIX, 6. [47] Zach. XIV, 6, 7. [48] Amos VIII, 9. [49] Joel. II, 10, 11. [50] Deut. XVIII, 15; XXIII, 66. [51] Isa. LVII, 1. [52] Psal. LXXXVII, 7. [53] *Ibid.* 5. 6. [53] Job. XXXVIII, 17. [54] Psal. LXVII, 7. [55] Psal. XV, 10. [56] Osee, VI, 1. [57] Isa. XXVII, 11. [58] Psal. XVII, 11. [59] Psal. XVI, 6. [60] Psal. XXIII, 7 [61] Isa. LXIII, 1. [62] Ibid. 2. [63] Zach. XIV, 4. [64] Dan. VII. 13, 14. [65] Ibid. 9, seqq. paulo ante.

(24) Scutariotes hic prophetarum contra Judæos testimonia desiderat.

CAP. II.

Joannis Damasceni, de Christi conceptione, seu divina humanæ carnis assumptione (22).

Angelus Domini missus ad sanctam Virginem, quæ genus ex Davidica tribu ducebat (constat enim Dominum ex Juda ortum traxisse, qua ex tribus nullus animum ad sacerdotium appulit, ut beatus Apostolus ait, de quo postea dicemus apertius), sic Evangelizans dixit : *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Quæ cum turbata esset hoc sermone, subjecit angelus : *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum, et paries Filium; et vocabis nomen ejus Jesum* [66]. *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* [67]. Unde Jesus servatorem significat. Quæ cum hæsitans respondisset: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* Adjecit angelus : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Illa verò : *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [68].

Itaque ubi primum sancta consentit Virgo, Spiritus sanctus in eam descendit, prout Dominus per angelum dixerat, ut eam purgaret, vimque divinitatis et generationis Verbi capacem suggereret. Tuncque per se subsistens Altissimi Dei sapientia et virtus, nimirum Dei Filius Patri consubstantialis, haud secus atque divinum semen obumbravit, sibique ipsi ex castis ejus et purissimis sanguinibus carnem animam rationis et intellectus participe animatum compegit, nostræ massæ primitia. Nec id ex semine, sed divino artificio, per Spiritum sanctum nec figura paulatim accessionibus efformata, sed uno eodemque momento perfecta, ipsum Dei Verbum carnis hypostasim assumpsit. [(23) Nec enim eam sibi Deus Verbum carnem assumpsit, quæ per se antea subsisteret, sed in sua ipsius hypostasi ratione incircumscriptibili ventrem sanctæ Virginis inhabitans, ex castis semper virginis sanguinibus carnem anima rationis et intellectus participe animatam subiit : nostræ massæ primitias assumens. Verbum ipsum factum carni hypostasis.] Itaque cum primum caro fuit, Dei quoque Verbi caro fuit. Et cum primum animata caro, rationisque et intellectus particeps fuit, Dei quoque Verbi animata caro, rationisque et intellectus particeps fuit. Quocirca non hominem deificatum, sed Verbum incarnatum dicimus. Nam cum perfectus natura Deus esset, idem homo quoque perfectus natura factus est. Neque naturam mutans, neque per phantasiam seu simulationem disponens, sed carnem anima rationis et intellectus participe animatam ex sancta Virgine assumens quæque in ipso essentiam haberet, hypostatice conjunctus est : nulla confusione, nulla mutatione, nulla divisione facta : divinitatis suæ natura in carnis essentiam minime mutata, neque contra, carnis suæ essentia in suæ divinitatis naturam conversa, neque una eademque natura composita ex divina sua natura, et humana, quam assumpserat.

CAP. III.

Ejusdem, de duabus naturis, adversus illos qui unam Christo naturam esse dicunt (24).

Naturæ inter se, nulla inversione et mutatione facta, conjunctæ sunt : ita ut neque divina natura e propria simplicitate excesserit, nec e diverso humana vel in divinitatis naturam versa, vel ad nihilum redacta sit, neque item duabus ex naturis una composita emerserit. Siquidem composita natura earum ex quibus constata est naturarum neutri consubstantialis esse potest, cum ex diversis diversum efficiat : quemadmodum, verbi gratia, corpus quatuor ex elementis compositum, neque ejusdem cum igne essentiæ dicitur, neque ignis nominatur : neque item aer, neque aqua, neque terra dicitur, nec ulli prorsus eorum consubstantiale est.

Jam si, ut hæreticis placet, Christus post conjunctionem unica composita natura constare dictus est ex simplici utique natura in compositam transiit : ita ut jam nec Patri, cujus simplex est natura, consubstantialis sit : neque Matri, quæ quidem ex divinitate et humanitate non composita esset, neque item divinitatis et humanitatis particeps esse queat, denique neque Dei neque hominis nomine censeatur : sed Christus duntaxat, neque Christus erit hypostaseos ejus nomen, sed unius naturæ in eo deprehenditur. Nos autem Christum unius naturæ compositæ fuisse haudquaquam docemus, neque ex diversis diversum quid, ut ex anima et corpore hominem, vel ut ex quatuor elementis corpus : sed ex diversis eadem ipsa. Nam ex divinitate et humanitate eumdem Deum perfectum et perfectum hominem esse et dici, et ex duabus et in duabus naturis confitemur. Nomen autem, Christus, personæ nomen asserimus, cum non uno modo dicatur, sed duas naturas significet. Nam ipse seipsum unxit, corpus quidem divinitate sua tanquam Deus ungens, unctus vero quatenus homo. Siquidem ipse et hoc et illud est. Divinitas autem humanitatis unctio est. Nam si Christus naturæ unius compositæ existens Patri consubstantialis est, compositus certe Pater, et carne consubstantialis erit. Quod quidem absurdum, nullaque non blasphemia refertum est. Age vero, qui fieri possit, ut una natura contrariarum essentialum differentiarum capax dicatur? Qui enim fieri potest ut eadem natura eodem momento creata et increata, mortalis et immortalis, cir-

[66]. Lu . 1, 28 seqq. [67] Matth. 1, [68] Luc, 34 seqq.

(22) Vide *Patrologiæ* tom. XCIV, col. 983.

(23) His notis inclusa Zigabeno desunt et hic et infra ubi iisdem verbis repetuntur.

(24) Vide Damascenum, ibid., col. 781.

cumscripta et incircumscripta sit ? Quod si etiam unius naturæ Christum dicentes, simplicem eam intelligant, vel ipsum nudum Deum confitebuntur, et phantasiam, seu fictam carnis assumptionem, pro incarnatione introducent, vel nudum hominem, Nestorio subscribentes. [(25) Jam ubi perfecta divinitas, ubi etiam perfecta humanitas, cum duarum etiam naturarum Christum fuisse dicant, ipsum tamen post conjunctionem quoque unius compositæ naturæ asserunt. Christum enim ante conjunctionem una fuisse natura præditum, nulli dubium est.]

At vero hoc illud est, quod hæreticos in errorem pellicit, dum naturam et hypostasin pro eadem re accipiunt. Quia autem hominum naturam unam esse dicimus, sciendum est nos ad hæc dicenda non adduci, ratione animæ corporisque habita. (Nec enim fieri potest, ut animam et corpus inter se mtuo collata, unius esse naturæ dicamus.) Sed quia hominum quamplurimæ sunt hypostases, et omnes eadem ratione naturæ constant (omnes enim ex anima et corpore compositi sunt, nemoque non animæ quidem natura, corporis autem essentia censetur), idcirco communem illam plurimarum at diversarum hypostaseon formam, unam esse naturam dicimus : singulis nimirum hypostasibus duas naturas habentibus, atque completis in duabus naturis, anima, inquam, et corpore. At in Domino nostro Jesu Christo forma communis intelligi non potest, nec enim fuit, nec est, nec futurus est alius Christus ex divinitate et humanitate qui in divinitate et humanitate idem Deus perfectus et homo perfectus sit. [(26) Sed omnis quoque compositæ naturæ partes, simul atque ex nihilo in rerum naturam productæ sunt, ad universi complementum disponuntur. Fierique potest, ut quæ eodem tempore producta sunt, unam compositam naturam perficiant, hujusmodi limitem et naturalem legem beneficio Creatoris sortita : ita naturæ lege per successionem similia ex similibus procreentur. In Domino autem naturarum conjunctarum alia principio et tempore caret, nec forma producta est ad universi complementum, quandoquidem non requievit Deus ab operibus suis septimo die ; nec vero naturaliter conjunctæ sunt : sed admirabili quadam et ineffabili ratione. Quæ autem admirabilia sunt, et ineffabili ratione fiunt, ea naturam non perficiunt : nec enim naturam rubi dicimus, quæ igne admoto combusta non sit, neque naturam hominis, qui sublimis et tanquam cœlo proximus evehatur : neque corporis humani naturam, quæ in igne veluti rore conspersa sit : sed admirabilia ea et circa hypostasin unam facta dicimus, ita etiam Domini incarnationem in divinitatis hypostaseon una non lege naturæ, sed ineffabilis dispensatione conjunctionem naturarum evasisse dicimus : neque id infra naturæ termi-

num, ita ut a Christo Christus natus sit, formaque adeo emerserit, quæ multas Christorum hypostases complexa sit : sed unam hypostasin duabus ex naturis, atque duabus in naturis compositam : duasque adeo naturas, ita ut natura utraque vel post conjunctionem proprium terminum, legem, mutuamque differentiam conservarit. Siquidem in homine, quatenus differentiæ mutuæ corporis et animæ ratio habetur, duas naturas dicimus : quatenus vero naturalis differentia personæ ex persona non spectatur, unam. Et unius quidem naturæ dicuntur ea, quæ cum sint ejusdem speciei, tamen hypostatice seu personæ ratione differunt : unius autem hypostaseos, ea quæ hypostatice conjunguntur, essentiaque differunt. Itaque diversiformes hypostases haudquaquam hypostatice conferuntur, aut discernuntur, sed naturaliter : æquiformesque hypostases haud naturaliter conferuntur aut discernuntur, sed hypostatice. Et quemadmodum fieri non potest *ut ea* quæ hypostatica differentia differunt, unius sint hypostaseos, ita fieri nequit ut ea quæ naturali differentia differunt, unius naturæ sint. His de causis una in Dominico nostro Jesu Christo natura dici non potest.]

Quocirca duabus ex naturis *perfectis, divina,* inquam, et humana, conjunctionem factam fuisse dicimus, non commistione, vel confusione, vel concretione, ut vesano Dioscoro, Severo, et sceleratæ eorum factioni placuit, neque persona, *aut* habitu, au dignitate, aut eadem voluntate, *aut* honoris nominisve similitudine, aut denique approbatione, ut impio Nestorio, Diodoro, Mopsuestiensi Theodoro, et diabolico eorum cœtui visum est : sed compositione, sive hypostatice, citra inversionem, mutationem, confusionem, divisionem, et distractionem. Atque duabus in naturis perfectis unam Filii Dei, ejusque incarnati, personam confitemur, eamdemque divinitatis ejus et humanitatis personam esse dicimus. Atque duos naturas in ipso post conjunctionem integras servari confitemur. Nec tamen privatim separatimve utramque ponimus, sed inter se conjunctas una in hypostasi composita. Conjunctione enim essentialem dicimus, hoc est veram, non autem phantasticam *seu* commentitiam. Essentialem dico non quod a duabus naturis natura una composita fiat, sed quod mutuo revera in unam Filii Dei personam conjungantur, atque ita essentialem earum *differentiam* servari definimus. Quod enim creatum erat, creatum mansit : quod increatum, increatum : quod mortale, mortale : quod immortale, immortale : quod circumscriptum, circumscriptum : quod visibile, visibile : quod invisibile, invisibile. Una quidem pars miraculis effulget, altera contumeliis obnoxia est. Porro Verbum ea sibi quæ sunt hominis assumit, quasique domestica facit. Ipsius

(25) Et hæc Zigabeno desunt.

(26) Et hæc omnia, usque ad clausulam.

enim sunt ea, quæ ad sanctam ejus carnem pertinent, carnemque eorum, quæ propria sibi sunt, mutuæ compensationis modo et mutuæ partium affinitatis, hypostaticæque conjunctionis ratione, participem facit. Adhæc quia unus idemque is erat, qui divina et humana in utraque forma operabatur cum alterius communione. Quocirca Dominus quoque gloriæ crucifixus esse dicitur, quamvis divina ejus natura passa non sit. Filium item hominis ante passionem in cœlo fuisse constat, ut Dominus ipse dicebat. Unus enim idemque gloriæ Dominus is erat, qui natura et re vera Filius hominis, seu homo factus fuerat : atque miracula ejus passionesque non ignoramus, quamvis alia ratione miracula ederet, alia item passionibus obnoxius esset. Ut enim unam ejus hypostasin, ita et essentialem naturarum differentiam servari novimus. Jam qui fieri potest, ut essentialis differentia servata sit, nisi ea quoque servata sint, quæ inter se mutuo differunt ? Differentia enim eorum quæ differunt differentia est. Eadem igitur ratione, qua Christi naturæ inter se differunt, hoc est essentiæ ratione, ipsum quoque cum extremis convenire, divinitate, inquam, cum Patre et Spiritu : humanitate, vero cum Matre et nobis asserimus. Ipse enim Patri et Spiritui sancto divinitatis ratione consubstantialis est, Matri autem et cunctis hominibus, ratione humanitatis. Qua autem ratione naturæ ejus conveniunt, eadem ipsum quoque differre dicimus, tum a Patre et Spiritu sancto, tum a Matre et cæteris hominibus. Conveniunt enim ejus naturæ per hypostasin, cum una hypostasi composita constent, secundum quam tum a Patre et Spiritu, tum a Matre et nobis ipsis differt.

CAP. IV.

Capita quædam quorum cognitio iis necessaria est, qui quantum ratio patitur humana, Verbi incarnati mysterium cognoscere cupiunt. De enhypostato, heteropostato, et hypostasi.

Enhypostatum hoc est id quod per se suaque vi subsistit, in universum pro omni subsistentia capitur, corporea, inquam, et incorporea, prout ferre potest : quo in significatu color quoque essentia per se subsistens dici queat : cum tamen proprie color sit heteropostaton, hoc est res per alium subsistens ; propria enim subsistentia caret, sed corpori tanquam subjecto inhæret. Essentia vero proprie hypostasis est, seu subsistentia, non autem enhypostatum. Abusive tamen hæc quoque enypostata dicuntur. Enhypostatum præterea dicitur homo universalis, quod externi philosophi εἶδος εἰδικώτατον, hoc est speciem specialissimam seu infimam vocant. Enhypostatum autem universalis homo dicitur, tanquam in hypostasibus consideratus, ut in Petro et cæteris hominibus singulis. Hæc porro tria enhypostati significata citra magnam difficultatem comprehendas, de quarto autem quod difficilius est, jam dicendum nobis est. Enhypostatum id est, quod cum alio essentia diverso ad unius constitutionem personæ, uniusque generationem hypostaseos, componitur, et una subsistit : non autem, per se cognoscitur. Attendenda porro est hæc enhypostati definitio. Sancta Ecclesia catholica in dispensatione incarnationis unam hypostasin, duasque naturas profitetur : hypostasin quidem, incarnatum Filium, naturas vero divinitatem et humanitatem. Corpus itaque anima et mente præditum, a Domino nostro Jesu Christo assumptum, hypostasin minime vocat : ne duas hypostases dicere, Nestoriique nugamentis subscribere deprehendatur ; sed enhypostatum nominat, ὡς ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι λαβόν, hoc est quia in Filii hypostasi essentiam habuerit. Siquidem Christus ipse, cum una esset hypostasis, imo vero, ut apertius dicam, ipse Dei Filius, cum una sanctæ Trinitatis hypostasis esse, fuit et corpori quod assumpsit hypostasis. Itaque corpus Domini enhypostaton quidem est, hypostasis vero, minime.

CAP. V.

De homoousiis, seu iis, quæ sunt ejusdem substantiæ.

Homoousia, hoc est consubstantialia, ea sunt, quæcunque hypostasibus quidem a se mutuo dirimuntur, essentia vero conjunguntur. Ut ego et tu et omnes singuli homines hypostases homoousiæ sumus, hoc est ejusdem essentiæ participes. Pater itaque et Filius, et Spiritus sanctus hypostasibus quidem dividuntur (alius enim Pater, alius item Filius, alius denique Spiritus sanctus) essentia vero conjunguntur. Usia autem, seu, essentia, communis est hypostaseon ratio, sive una divinita, una forma. Pater ergo et Filius, et Spiritus sanctus, res sunt ejusdem essentiæ : quod unius sint et ejusdem essentiæ participes : hypostasibus autem, sive personis, ut dictum est, dividuntur, at essentia, sive natura, conjunguntur : eaque de causa ὁμοφεῖς ejusdem naturæ, et ὁμοούσιοι ejusdem essentiæ, participes dicuntur.

CAP. VI.

De Homohypostatis, hoc est iis, quæ sunt ejusdem hypostaseos seu subsistentiæ.

Homohypostata, hoc est consubsistentialia, ea dicuntur, quæcunque inter se essentia quidem differunt, in unam autem et eamdem hypostasin inter se componuntur : ut ego et tu, et unusquisque nostrum anima et corpore constamus. Hæ porro partes, anima et corpus essentia quidem diversæ sunt : (alia enim animæ, alia corporis essentia est.) Homohypostatæ vero, seu subsistentiæ ejusdem, secundum christianorum placita. Nec enim anima ipso corpore antiquior, neque corpus esse cœperunt (27). Quæcunque ergo essentia qui-

(27) Contra Origenem.

dem differunt, eodem tamen tempore, et simul substiterunt, homohypostata sunt, et dicuntur. Itaque Pater et Filius, et Spiritus sanctus homohypostata non sunt, quamvis illis antiquius et recentius nihil sit, quia vero essentia minime differunt, idcirco etiam homoousia et sunt et dicuntur.

A

CAP. VII.

De Differentia et conjunctione, eaque triplici, essentiali, personali, et habituali.

Essentialis conjunctio est, quæ multas hypostases ad unam essentiam congregat ; ut omnes singuli homines hypostasibus quidem seu personis dividuntur, essentia vero, seu ratione humanitatis conjunguntur. Itaque hæc personarum conjunctio, quæ per unam fit essentiam, conjunctio essentialis dicitur. Essentialis vero differentia est, quando conjunctæ unam in hypostasin naturæ, sine ulla confusione et imminutione manent : ut duæ Christi naturæ, sive divinitas et humanitas, in unam congressæ hypostasin, haudquaquam confusæ immutatæve sunt : sed essentiali differentia differunt. Duarum enim naturarum neutra commisceri confundique, essentiæ habita ratione, potest, nec vero inter se differunt hypostasi : una enim ambarum hypostasis est, at essentiali differentia.

B

CAP. VIII.

De hypostatica seu personali conjunctione et differentia.

Hypostatica, seu personalis conjunctio ea est, quæ diversas essentias sive naturas in unum et unam eamdemque hypostasim colligit et colligat, ut in dispensatione incarnationis Domini nostri Jesu Christi hypostatica conjunctio fuit. Duæ enim ejus naturæ in unam eamdemque hypostasin circa confusionem conjunctæ sunt. Hypostatica vero differentia est, quando hypostases, quæ sub unam essentiam cadunt, inter se dividuuntur, et in numerum multitudinemque characteristicis seu figurativis proprietatibus cedunt. Alii enim ab aliis hypostaseon ratione differimus. Verbi gratia, ego quidem sum provecta ætate, nigro colore, et sum balbus : tu autem media ætate, albus, verbaque distincte profers. Eodem modo cæteri quoque singuli homines hujusmodi proprietatibus hypostatice differunt.

C

CAP. IX.

De schetica seu habituali conjunctione, et differentia, de differentia tamen nihil.

Schetica, seu habitualis conjunctio, amica et benevola dispositio est, vel concors voluntatum consensus. Qui ergo mutua se benevolentia prosequuntur, amicitiæ respectu schetice conjuncti dicuntur. Hæreticus enim impius ille Nestorius ecclesiasticam doctrinam non admittens, qua ipse Deus homo factus, nostræque naturæ conjunctus asseritur, hypostaticam quidem seu personalem conjunctionem esse negabat : nugabatur autem e sancta Maria nudum et simplicem hominem natum esse, erga quem Deus Verbum eadem ex generatione benevolam dispositionem affectionemve haberet. Atque conjunctionem quidem fatebatur, non tamen hypostaticam, sed scheticam. Ex quo fiebat, ut non unam hypostasin miser ille profiteretur, sed duas, quæ inter se quidem essentia et hypostasi dividerentur : amicitia vero eademque voluntate, vel voluntaria dispositione conjungerentur, cæteraque id genus deliria deblaterabat.

D

CAP. X.

De sancta Trinitate. Pater, Filius, et Spiritus in quo differant, in quo conveniant.

Pater quidem causa caret, estque ingenitus : nec enim ab ullo, nec a seipso quidem essentiam habet, Filius autem a Patre genitus est. Sanctus denique Spiritus et ipse quidem ex Patre, at non generationis, sed processionis modo. Et simul atque Filii ex Patre generatio fuit, fuit et Spiritus sancti processio. Quo autem modo et generatio et processio differant, nemo novit. Itaque hypostases solis hypostaticis proprietatibus differunt, sive non generatione, generatione, et processione : quæ individuæ quoque dividuntur. Trium autem personarum unaquæque perfecta constat hypostasi. In tribus enim perfectis hypostasibus una simplex inest essentia, quæ terminum omnem præbedit et exsuperat. Paracletum autem se advocatum et Spiritum et Filium vocamus, ut qui universorum advocationes et patrocinia suscipiant. Spiritum quidem certe a Patre [et Filio] procedere dicimus, ita tamen ut per Filium impertiatur.

CAP. XI.

De Verbi incarnatione.

Errore non caret, si naturam divinam incarnatam fuisse dicimus, cum Verbi hypostasis dicenda sit. Si enim carnem a natura divina assumptam fuisse dixerimus, utique una Patrem et Spiritum comprehendemus, cum una Sanctæ Trinitatis natura sit. Synalœpha, seu counctio, proprie confusio est, ἕνωσις autem seu conjunctio, cum quid citra mistionem alii cuipiam applicatur, ut oleum aquæ. Divinitatis naturam humanitatis naturæ conjunctam fuisse non dicimus, imo potius verbi hypostasin incarnatam fuisse.

CAP. XII.

De essentia [natura, hypostasi, et persona].

Essentia proprie dicitur id quod est, nec alio eget, ut subsistat, multis autem modis accipitur, ut essentia Dei, essentia angeli, essentia hominis, itemque omnia ab iis diversa essentiæ nomine designantur. Item, essentia est, quod per se suaque vi substat, nec ab alio essentiam habet, neque alio quoquam extrario indiget, ut sit. Siquidem colori albo et nigro et id genus cæteris essentiæ nomen haudquaquam tribuimus, quia per se subsistere non possint absque corpore illorum capace.

Natura vero est eorum quæ sunt motus et quietis principium, in quibus primum inest per se, non per accidens. Verbi gratia naturam vocamus quietem et motum quæ essentiali ratione terræ insunt, nec id ullius causæ beneficii ad germen et fetum rebus naturalibus suggerenda. Deductum porro φύσεως seu naturæ nomen est, παρὰ τὸ πεφυκέναι τουτέστιν ὑπάρχειν, hoc est ab eo quod sit. Itaque οὐσίας καὶ φύσεως hoc est essentiæ et naturæ nominum eadem significatio est, quorum illud παρὰ τὸ εἶναι esse, hoc vero παρὰ τὸ πεφυκέναι hoc est natura ita comparatum esse, dedicitur. Hypostasis autem res est subsistens et essentialis, in qua quidem accidentium coacervatio, tanquam uno in subjecto reapse actuque subsistit. Πρόσωπον vero, seu persona, id est, quod propriis actionibus et proprietatibus certam et definitam eorum quæ secum ejusdem sunt essentiæ evidentiam exhibet.

A

B

CAP. XIII-XIV.

Ecclesiastica naturæ definitio. Quid Severianos in errorem propulerit.

Natura item ex sententia Ecclesiæ, vera rei subsistentia est. Ut autem Aristoteles et cæteri Græci auctores sunt, multis modis natura definitur; quibus quidem definitionibus dum accuratius inhærent Severiani in errorem prolapsi sunt. Siquidem natura, ut B. Apostolo placet, omne, id est, quod re vera est. Apertius deinceps id explicabimus. Naturam vocat Ecclesia eorum quæ sunt veritatem, seu id quod eis inest, φύσις autem dicta est, διὰ τὸ πεφύκεναι καὶ εἶναι, quod ita comparata est, ut sit quemadmodum οὐσία ἡ οὖσα, essentia quæ est, in veritate cognoscitur. Natura essentia, id, genus, et μορφὴ seu forma, pro una eademque re in ecclesiasticis dogmatis capiuntur: quemadmodum panis et buccella. Quocirca ἔμφυτον ἐνούσιον, sive id quod insitum est, et id quod inest idem significant. Quatuor autem modis natura dicitur, ut jam monui, his nimirum essentia, natura, genus et forma.

C

CAP. XV.

Hypostasis, persona et character in Deo quid. Hypostaticæ proprietates.

Hypostasis quoque insuper, ex ecclesiastica et apostolica traditione, πρόσωπον est seu persona, sive character, quamadmodum Paulus Filium splendorem gloriæ Patris, item et hypostaseos ejus characterem seu figuram vocat, hoc est personam ejusdem essentiæ cum charactere et hypostasi Patris. Personas autem et characteres in Deo incorporea ipsa dicimus, et ea quæ circumscribi exprimique non possunt. Persona vero seu hypostasis, et sanctorum Patrum sententia, proprium est præter commune: communitas enim est, uniuscujusque rei natura: propriæ vero, hypostases ipsæ sunt Verbi gratia natura sive essentia est, una deitas, hypostases, vero tres, Pater Filius, et Spiritus sanctus: tres personæ, seu characteres, una autem essentia est genus. Si ergo dicas: Divinitas nostrum omnium custos est, totam Trinitatem sanctam significasti: si vero dicas: Verbiscum Filius Dei, ex tribus hypostasibus unam totamque divinitatem pronuntiasti. Hæc præterea de iisdem audito. Divinitas, ecce communitatem, et absolutam perfectionem essentiæ. Paternitas, ecce personam seu hypostasim unam. Filialitas, ecce aliam hypostasin. Spiritus sanctus, ecce aliam. Cæterum tres hypostaticæ proprietates sunt in divinitate: ingenitum Patris, genitum Filii, processio Spiritus sancti. Nec enim genitus est Pater, nec procedens Filius, nec genitus Spiritus sanctus.

D

CAP. XVI.

Synopsis, seu compendium, de modo ἀντιδόσεως, *seu mutuæ naturarum retributionis* [*de quo apertius et planius infra*].

Divinitatem quidem et humanitatem cum dicimus, totam divinitatis naturam, et totam humanitatis naturam indicamus; cum vero Deum et hominem dicimus; non prorsus naturarum totalitates demonstramus, sed aliquando et personas et hypostases. Cum ergo nos in Deum credere, absque adjuncto dicimus, totam divinitatem significamus. Cum vero Deum hominem factum esse dicimus, jam non divinitatem denotamus, sed solum Filii nomen exprimimus. Adhæc, siquidem his verbis utar: Deus propter hominem incarnatus est, totam humanitatem designo: si vero his: Quidam homo: illum solum indico. Itaque in Domino nostro Jesu Christo duas quidem naturas, divinitatem, inquam, et humanitatem, at unam hypostasin ex utraque compositam confitemur. Et cum ipsius quidem naturas consideramus, divinitatem et humanitatem dicimus: cum vero hypostasim illam, quæ duabus ex naturis conjuncta est, nunc quidem Christum, et hominem nominamus, nunc vero Deum solum, et hominem solum. Nec cum Deum solum dicimus, ipsum ab homine separamus: nec cum hominem solum nominamus, ipsum a Deo sejungimus. Itidem cum divinitatem dicimus, una cum ea humanitatis proprietates non comprehendimus: e converso cum humanitatem enuntiamus, in ea divinitatis proprietates non intelligimus: nec enim impatibilem et increatam humanitatem dicimus: at in una hypostasi non ita dicere solemus, sed audactar et solum Deum, et solum hominem, atque Christum, qui utrumque comprehendit, confitemur: eumdemque Deum patibilem dicimus, humanitatis ratione, et purum qui fuit ante sæcula, ratione divinitatis. Atque hic ἀντιδόσεως seu mutuæ naturarum retributionis, modus est, qua fit, ut utraque natura, quæ propria sibi sunt retribuat, ratione hypostaseos ejusdem, et mutuæ illarum affinitatis. Confitendum porro est, Verbi naturam incarnatam, sive carni conjunctam fuisse, non quia natura in carne passa sit. Quod enim Deus homo, versaque vice homo Deus fuerit, id vero illud ipsum est, quod confitemur: quod autem

CAP. XX.

Quid proprietas, de quonam dicatur, et quot modis: [Quid hypostasis; quid accidens.]

Ἰδίωμα, seu proprietas dicitur, κατὰ τὸ ἰδία εἶναι ἅμα τῇ ἰδίᾳ φύσει, ἀμιγὲς τῶν λοιπῶν οὐσιῶν ὕπαρχον, hoc est quia privatim propriæ naturæ ita insit, ut cum cæteris essentiis misceri non possit. (Proprietates enim a naturis et hypostasibus separari non possunt) sive proprietas id proprie est, quod aliqua in natura privatim cognoscitur, in alia vero non invenitur: ut verbi gratia, in natura divina id quod ante sæcula, increatum, et incircumscriptibile est,quæ quidem alii cuicunque essentiæ non insunt, ne ipsi quidem sanctissimo Christi corpori, nec enim ante sæcula est, neque increatum, neque incircumscriptibile. Angelicæ naturæ proprietas essentia est impasibilis, quæ sibi a laudibus Deo canendis silentium imperare non potest. Impatibile porro in iis id dixi, quod immortale est. Proprium hominis id proprie est, quod ex mortali et immortali natura constat, nec in alia ulla essentia cognoscitur, Naturales proprietates eæ sunt, quas jam dixi: sunt vero et hypostaticæ, ut albedo, simitas, longitudo, decurtatio, viriditas, truculentia, et cætera id genus, quæ omnibus in hominibus haud simili modo reperiuntur, nec enim omnes sunt similes: non omnes sunt truculenti, non omnes flavi. Unde fit etiam, ut hypostasin nonnulli privatum et peculiarem characteristicarum seu figurativarum proprietatum, quas prædixi, concursum definiant. Naturales autem proprietates ex æquo in omni genere consimiliter inveniuntur, ut omnes homines mortales, consimili modo mortis obnoxii, rationis, respirationis, somni et ambulationis participes sunt, omnes latis unguibus præditi, omnes denique agriculturæ, artibusve cæteris dediti sunt.

CAP. XXI.

Quid sit accidens.

Accidens dicitur, id quod adest vel abest, ut infantia et adest et abest, perfectionis ratione. Consimili modo sanitas quoque mutatur et morbus, et calor, et siccitas, atque ut uno verbo absolvam quidquid commutari potest, id accidentis nominine significatur.

CAP. XXII.

De energia, seu actione.

Energia itaque, seu actio, ut sanctus Gregorius Nyssenus inquit, naturalis est singularum essentiarum facultas et motus, cujus unum id expers est, quod in rerum natura non est. Quod enim essentiæ alicujus particeps est, omnino actionis etiam illam designantis particeps erit. Vera siquidem ratione instruimur, essentiarum fines in veris earum actionibus consistere, intelligentiam autem eorum quæ intellectu prædita sunt actionem esse, ut sensum eorum quæ sensibilia, motum eorum quæ mobilia, volatum eorum quæ volatilia, natationem eorum qua natatilia, reptionem eorum quæ reptilia,illuminationem eorum quæ illuminari possunt, calorem eorum quæ calida, fluxum eorum quæ fluxa, contemplationem eorum, quæ contemplationi patent, generationem eorum quæ generationi obnoxia sunt, esse dicimus, atque, ut in universum dicam, nullius non naturæ significatio et determinatio a naturali ejus actione constituitur, qua sublata,prorsus ipsa quoque natura deperditur et interit. Sublato calore, ignis exstinguitur, sublato intellectu, eæ quoque partes animæ tolluntur, quæ intellectu et ratione præditæ sunt, motu item animalis sublato, deperditur animal. Eaque de causa duas in Christo voluntates et actiones dicimus, ne inanimatum corpus, animamque rationis expertem in ipso confiteamur. Animati enim corpori actio deambulatione et operatione : rationalis autem animæ actio cogitatione ipsa definitur, qua volumus, ratiocinamur, et consultamus.

Nec in animatis et mobilibus tantum, sed in iis etiam, quæ anima motuque carent, naturales actiones deprehendi possunt, ut in scammonia patet, et cæteris expurgantibus pharmacis, quæ quædem evacuandi facultatem habent: item argentum vivum lethali actione prædilum: et cicuta consimiliter, qua nullum ad mortem inferendam præsentius venenum est.

Nulla vero non admiratione dignum est, quod diversæ quædam naturæ plerumque naturalibus actionibus privatæ, alias actiones pariant, ut lapis ardens actione friginta privatur, calx enim viva facta vim corporum adustivam sibi comparat,quem admodum cedrus quoque ardens actione quidem naturali et vegetativa, et germinativa privatur, actionem vero seu facultatem sanativam, et vermibus exitialem emittit quæ cedræa dicitur.

CAP. XXIII.

Conjunctio quid est, quanam de re, quotque modis dicatur.

Conjunctio nihil aliud est, quam familiaris distantium rerum concursus. A Græcis autem dicitur, διά τὸ εἰς : ἓν ὦσαι, τουτέστι συνωτῆσαι τὰ πράγματα, hoc est quia in unum res cogat et compellat. Cæterum conjunctio quintuplex est, confusiva, ut vini et aquæ : divisiva, ut hominis ad hominem: habitualis, ut aurum. Christi autem conjunctio super has omnes hypostatica seu personalis dicitur.

Hypostatica porro conjunctio concursus ille duarum naturarum fuit, qui per se suaque vi in Dei Genetricis utero fuit.

Neque enim corpus ante Dei verbum substilit, neque anima, sed simul atque facta est caro, Deus quoque Verbum, atque animata caro rationisque particeps. In ipso enim subsistit, ut mihi quidem videtur, quem admodum nostra quoque conceptio.

Anima enim per se vique sua exsistens cum corpore concurrit. Nec enim corpus per seipsum constituitur, nec anima corpori præexsistit, quæ quidem conjunctionem Christi velut præfigurat.

CAP. XXIV.

Homoousion seu consubtantiale quid, quanam de re, quotque modis dicatur.

Homousion id quidem est, quod ejusdem substantiæ et actionis citra commutationem particeps est, ut homo homini, angelus angelo, animal animali, flamma flammæ : consubstantialia sunt,cum diversis in hypostasibus eamdem habeant essentiam. Dicitur autem ὁμοούσιον, quia eamdem sibi essentiam vimque comparavit. Quatuor porro modis dicitur ὁμοούσιον, sive id quod ejusdem est substantiæ, nimirum, ὁμογενὲς, ejusdem generis, συγγενὲς, cognatum, ὁμοιογενὲς similis generis, et ὁμόφυλον ejusdem tribus. Homousion est, quod potentia minus ipsa sui essentia est, ut lapis cariosus et lapis durus, ita et lignum palmæ, lignum ebeninum, item caro piscis et caro cameli. Heterousion, seu diversisubstantiale, id est quod modis omnibus alii dissimile est ut ignis, aqua et homo, Deus et angelus, lutum et sol ad gramen proferendum. Hemiusion, hoc est semisubstantiale, a quibusdam cadaver dictum est,a quo vita abscessit. Ἑτεροφυὲς, et ἀλλογενὲς et ἑτερογενὲς, et hoc est diversæ naturæ, alterius diversique generis utrumque diversa essentia præditum dicitur, nimirum hoc et illud, sive ambo.

CAP. XXV.

Innovatio quid quamque necessaria ejus cognitio.

Innovatio dicitur quidquid modis omnibus a communis naturæ lege immutatum est, nec ulla in re assimile est ei, quod inter homines usu et consuetudine invaluit et inolevit. Hic autem modus necessario cognoscendus est, propter eos qui male innovationem in Christo intelligunt. Etsi enim natura innovavit, cum sine semine natus est, a partu tamen ætatis incrementum, multaque corporibus humanis accidentia, ciborum ingestiones et egestiones, circumcisionem, transmigrationem, formam, membra, capillorum, dentium et unguium excrescentibus, balbutiem,puerilesque deambulationes : hæc, inquam, omnia per innovationem non habuit, sed ad nostri similitudinem dempto peccato, quemadmodum Paulus exclamat.

CAP. XXVI.

Corruptibile quid, unde, quotque modis dicatur.

Corruptio duobus modis sacra in Scriptura dicitur, nimirum corporis et animæ, ut cum dicit : *Vidit autem Dominus Deus, et ecce universa terra corrupta erat peccato* [69]. Item de hominibus hunc in modum verba facit. *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in adinventionibus suis* [70]. Superest ergo, ut cum audis doctorem incorruptibile Domini corpus dicentem antequam crucifigeretur, ut peccati corruptionem intelligas. Dicit autem ἄφθαρτον incorruptibile,sive Αὐτεξούσιον, hoc est impollutum : non autem quia subtilitate aliqua aut a nostris corporibus diversitate præditum fuerit, Nam incorruptibile proprie id est, quod ab omni passione, materia, et tantu liberum est. Incorruptibile id etiam est, quod ab alia essentia lædi non potest. Incorruptibile id quoque, quod modis omnibus a fluxu, defectu, et læsione liberum est. Atqui sanctissimum Christi corpus passum est clavis confossum et de lancea, sanguinem et aquam emisit, et vivo denique mortuum evasit. Corruptibile est, quidquid morti obnoxium a vita separari potest. Corruptio autem naturæ,ut sanctus Dionysius ait,nihil aliud est, quam imbecillitas et defectus naturalium habituum, actionum et facultatum. Ut autem quibusdam placuit, sanctissimum Christi corpus potestate quidem corruptile erat, hoc est corruptionis capax : actu vero incorruptibile in monumento a Verbi divinitate conservatum est.

CAP. XXVII.

De libro arbitrio.

Αὐτεξούσιον, seu liberum arbitrium, est τὸ αὐτοδέσποτον hoc est quod in cujusque potestate situm est. Quod enim Domino subjectum est, liber arbitrii non est.

Αὐτεξουσιότης ergo, seu arbitrii libertas, proprie est, libera nec ullius dominationi subdita ad rem concupitam dominatio.

Arbitrii libertas intellectualis animæ, est libera cupidæ partis animæ ad virtutem vel vitium inclinatio et motus. Ubi autem nulla virtutis et vitii pugna est, ibi neque arbitrii animæ libertas innotescere potest. Qui enim fieri potest, ut ibi libera voluntatis electio appareat, ubi confratorium certamini locus nullus est? Sola itaque Christi mens, et sanctissima ejus anima, ab omni mali suggestione immunis et libera fuit. Servi enim forma erat, quæ tanquam habenis et imperio Dei verbi regebatur, qui quidem ei conjunctus erat. Quocirca homo ille dicebat, qui de Servatore intelligitur: *Non possum ego in meipso facere quidquam* [71]. Cum enim supra naturæ nostræ terminos et leges sine semine subsistere, ut qui Dei corpus et anima esset Domini nutui confestim subjectus est, tanquam Dei forma præditus.

Sequuntur diversorum Patrum de incarnationis dispensationem assertiones.

[69] Gen. vi, 12. [70] Psal. xiii, 1. [71] Joan. v. 19,

CAP. XXVIII.

B. Dionysii Areopagitæ: De divina incarnatione ex cap. 1 De divinis nominibus (28).

1. Thearchia illa, seu summa divinitas, humanum genus singulari quodam amore prosequitur: puta quæ ea omnino, quibus obnoxii sumus, in hypostascon suarum una subierit, humanam vilitatem seu abjectionem ad seipsam revocans et asciscens, ex qua ineffabili ratione qui simplex est Jesus compositus est, et qui æternus est, temporis extensionem ascivit: nostræ denique naturæ finibus is contentus est, qui superessentiali ratione omnem universæ naturæ ordinem excedit: una cum immutabili minimeque confusa proprietatum suarum conservatione.

2. Ejusdem (29), ex epistola ad Caium Therapeuten (30): Qui fieri potest, inquit ille, ut Jesus, qui rebus omnibus antecellit, cum rebus universis essentialiter constituatur? nec enim quatenus hominum auctor est, homo dicitur, sed quatenus tota ipsa essentia vere homo est. At nos Jesum haud humano more definimus. Nec enim Deus tantum est, sed etiam vere homo est, qui singulari quodam amore genus humanum prosequitur: et qui, cum homines antecelleret, hominibus adæquatus est, ex hominum essentia substantiam sibi comparans, qui supra omnem essentiam constitutus erat. Nec minus tamen superessentialitate quam plenissimus est, qui nunquam superessentialis esse desiit: cujus nimirum abundantia factum est, ut cum in hominis essentiam vere transiisset, superessentiali ratione hominis essentiam assumpsit, atque adeo supra hominem ea successerunt, quæ sunt hominis. Testis est Virgo supernaturali ratione concipiens, atque aqua immobilis materialium terrenorumque pedum pondus sustinens, nec illorum gravitati succumbens, sed supernaturali facultate ita constituta, ut neutram in partem difflueret. Quid porro opus est, ut ea quis percurrat? multa illa, inquam, et quam plurima quibus qui divina contemplari novit, supra mentis captum etiam iis, quæ de humanitate Jesu affirmantur, excellentissimæ negationis vim inesse cognoscet. Nam, ut rem in pauca contrahamus, ne homo quidem erat, non quod homo non esset, sed quod ex hominibus, supra quam homines soleant, atque supra hominem vere natus homo sit: tum præterea neque divina divine, neque humana humane operatus: sed incarnato Deo novam quamdam theandricam, hoc est Dei et hominis, actionem nobis exhibuerit.

3. Ejusdem, ex theologicis elementis sancti Hierothei: Quia vere præ suo erga genus humanum amore ad nostram usque naturam venit, certe essentiam quoque nostram vere subiit, summusque adeo Deus homo et factus et dictus est. Nobis autem A sit propitius is, quem eorum nomine celebramus, quæ neque ratio nostro consequi, neque oratio exprimere queat, quamvis in his quoque superessentialis exsistat, non solum quia citra mutationem et confusionem naturæ nostræ particeps, nihil passus est ab ineffabili conjunctione, quod exuberanti plenitudini suæ repugnaret, sed quia etiam (quod quidem nova omnia novitate sua inaudite superat) in iis quæ nobis naturalia sunt superiorem natura, et in iis quæ nobis essentialia sunt, essentia majorem se præstitit: denique omnia quæ nobis insunt, quadam ratione modoque nobis inusitato possedit.

CAP. XXIX.

Magni Gregorii, ex oratione in diem natalem Domini (31).

1. Postquam vero diaboli invidia, et fraudulenta illius vi, quam mulier, ut et imbecillior perpessa est, et ad persuadendum aptior obtrusit viro (o infirmitatem meam, mea enim est primi parentis infirmitas) mandati, quod acceperat ipse oblitus est, et amore pomi superatus simul et a ligno vitæ, et a paradiso, et a Deo, tanquam exsul extruditur, et pelliceis induitur vestimentis, crassiore nimirum carne, quæ mortem subiret, et spiritui repugnaret. Ac primum quidem agnoscit turpitudinem suam, atque ideo se Dei conspectum fugiens abscondit. Hic tamen lucratur mortem, per quam peccatum abscinditur, ne miseria sit immortalis, et cum supplicio beneficium conjunctum cernatur. Hac enim ratione Deus, ut mihi quidem persuadeo, punit. Cæterum cum variis occasionibus, atque temporibus humanum genus multorum peccatorum, quæ illa malitiæ radix protulerat, multis modis, nempe oratione, lege, prophetis, beneficiis, minis, plagis, eluvionibus, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, prodigiis ex cœlo, ex aere, ex terra, ex mari, insperatis hominum, civitatum, gentium eversionibus (quibus rationibus nihil aliud agebatur, nisi ut malitia everteretur,) frustra prius esset admonitum et reprehensum, et majoribus peccatis, ut mutuis homicidiis, adulteriis, perjuriis, insanis hominum amoribus, et (quod omnium malorum gravissimum erat) simulacrorum cultu, quo homines neglecto Procreatore, ad res procreatas colendas et adorandas se convertebant, obstringeretur: gravioraque jam ejusmodi morti remedia medicamentaque requirerent, majora, gravioraque sunt adhibita. Ipsum enim Dei Verbum, quod est ante sæcula, quod comprehendi non potest, quod corpus non habet (et quæ sequuntur) ipsa Dei imago incommutabilis, Patris definitio et ratio, imaginem quam homini impresserat ipse suscipit et propter carnem, carnem gerit, et animo ratione prædito pro salute animi commiscetur, ut simili similem purget, in omnibus

(28) *Patrologiæ* tom. III, col. 647.
(29) Ibid. col. 1071.
(30) Non *medicum*, ut Zinus, sed *monachum*. Sic enim monachi primitivæ Ecclesiæ dicebantur, ex Philone, Justino, Euseb. 10, etc.
(31) Videt tom. XXXVI, col. 323.

denique, peccato tamen excepto, fit homo. Ex Virgine, cujus animum et carnem Spiritus ante purgaverat, nascitur. Decebat enim, ut et liberorum susceptio honoraretur, at illi tamen in honore virginitas anteferretur, atque ita humana forma assumpta ad nos progreditur unum ex duobus contrariis, carne et spiritu constans: quorum hic divinitatem tribuebat, illa divinitate afficiebatur (o novam mistionem! o conjunctionem admirabilem!), ille qui effector est, efficitur: qui creator est, creatur: qui comprehendi non potest, vinculo humani animi divinitatem et carnis crassitudinem copulante comprehenditur. Qui ditat alios, pauper fit. Paupertatis enim meæ paupertatem amplectitur, ut ego divinitatis ejus divitias assequar. Qui plus est exinanitur: parumper enim gloriam suam sinit exhauriri, ut ego plenitudinis ejus particeps efficiar. Quænam sunt hæ bonitatis divitiæ? Quodnam circa me mysterium apparet? Ego imaginem, cujus particeps eram factus, non servavi: ille carnem meam suscipit, ut et imaginem servet, et carnem reddat immortalem. Alteram init societatem priore societate, eo quidem longe admirabiliorem, quod in priore præstantius quod erat attribuit, in posteriore quod deterius erat accepit.

2. Ejusdem, ex oratione in Lumina (32). Atque Dei Filius, hominis Filius et fit et vocatur: haudquaquam id immutans quod erat: mutari enim non potest: sed id assumens quod non erat, quæ illius erga nos humanitas est: ut separaretur qui separari nequit, intermedia carne tanquam velo nobiscum versans, quandoquidem puræ ejus divinitati ferendæ natura ortui et interitui obnoxia non satis idonea est.

3. Ejusdem, ex oratione secunda ad Cledonium. Utraque enim unum commistione evaserunt, cum Deus incarnetur, homo autem deificetur.

4. Ejusdem, ex secunda oratione de Filio (33). Etsi enim ex utroque unum factum sit, non tamen id natura, sed concursu.

5. Ejusdem, ex oratione in Lumina: Honorem enim corpori defert, quandoquidem hoc quoque deificatione Deus est.

6. Ejusdem, ex oratione secunda de Paschate. Et per assumptionem, quam divinitas unxit, quæque eadem cum ungente, atque (ausim enim dicere) Deo æqualis evadit.

7. Ejusdem, ex oratione ab baptismum exhortatoria. Eumdem totum hominem, et totum Deum, pro toto eo, qui passus est, ut toti tibi salutem largiatur, [totam peccati solvens condemnationem.]

8. Ejusdem, ex eadem oratione. Tantum homo propter te, quam tu propter illum Deus.

(32) Vide ibid, col. 333.
(33) Ibid. col. 103.

CAP. XXX.

Nysseni, de divina incarnatione, ex oratione Catechetica. Divinitatis et humanitatis cum igne et elychnio, itemque cum carne et animo collatio (34).

Quemadmodum enim in lucerna materiam circumplexum ignem aspicimus, eumque a materia, quæ ipsum attingit, ratione distinguimus, quæ tamen reipsa distingui non possunt, ut flamma per se a materia sejuncta ostendatur, sed utraque unum est (nullus autem id mihi sumat in hoc exemplo, quod ignis corrumpatur, sed id solum accipiens, quod similitudini convenit, quæ ab ea sunt aliena repudiet) quid prohibet, quin eodem modo, quo cernimus flammam attingere materiam subjectam, nec in ea tamen includi, Deo dignam cogitationem suscipiamus: credamusque naturam divinam ita conjungi, atque unum fieri cum natura humana, ut in ipsa conjunctione atque unitate, quamvis in homine Deus sit, nulla tamen circumscriptione concludatur? Quod si quæris, quomodo Deus cum homine commistus sit, prius considera conjunctionem animi cum carne tua, qui quidem animus, si intelligere non potes qua ratione cum corpore copuletur, multo minus existima te posse assequi, quo pacto Deus cum *homine* conjungatur. Verum quemadmodum in te credis aliud quiddam esse animum, quam corpus, aut quoniam corpus ab animo desertum cadaver evadit, atque iners sit, et ad agendum inutile, licet conjunctionis rationem ignores: sic etiam Dei cum homine conjunctione confitemur divinam naturam *caducæ* mortalique modis omnibus dignitate præstare, qua ratione autem efficiatur ipsa conjunctio non possumus intelligere. Quod Deus in hominis natura genitus sit, ex rebus admirandis, quæ visæ scriptæque sunt, non ambigimus, rationem autem ac modum, ut majorem quam qui a nobis percipi possit, omittimus indagare. Neque enim cum res omnes incorporeas, et quæ mente solum percipiuntur, a natura incorporea et quæ creata non est, procreatas esse credimus, unde aut quomodo factæ sint, investigamus. Sed cum mundum conditum fuisse acceperimus, rationem qua conditus fuerit, curiose non exquirimus, quippe qui plane sciamus, eam nullo modo posse percipi *aut* explicari.

Quod autem Deus in carne nobis apparuerit, si quis demonstrationes inquit, is ejus opera conspiciat. Nam et quod Deus ipse sit, nullo alio nisi operum ipsius testimonio comprobatur. Ut igitur rerum universitatem intuentes, earumque moderationem et ordinem, vitæque nostræ commoda divinitus data considerantes, vim quamdam mundi effectricem, conservatricemque cognoscimus, sic in Deo nobis per carnem patefacto admiranda illius

(34) Tom. XLV, col. 10.

opera similia iis quæ scripta sunt,quibus tanquam notis, natura divina declaratur, locuples nobis divinitatis ejus testimonium afferunt. Dei namque esse cognoscimus, hominibus vitam tribuere. Dei, ea quæ sunt providentia tueri, ac conservare. Dei, cibum et potum iis quæ in carne vitam degunt, elargiri. Dei, de pauperibus et indigentibus bene mereri. Dei, naturam quæ infirmitate sua de recta via deflexerat, reducere ad sanitatem, et in pristinum statum revocare ; Dei, cunctis æque rebus procreatis imperare, terræ, mari, aeri, et iis quæ supra aerem sita sunt. Dei, perpetuam in omnia potestatem habere, imprimisque esse morte et corruptione superiorem.Horum si quid in historia, qua vita ipsius describitur, desideratur, illi qui a religione sunt alieni, merito mysterium nostrum repudiarent. Sin omnia quibus Deus cognoscitur, in ea conspiciuntur,quid prohibet quominus fidem religionemque suscipias ? At enim, inquies, nasci et obire propria sunt hujusce carnis. Concedo : verum ea quæ ortum ejus præcesserunt, quæque mortem sunt subsecuta,communem naturæ nostræ conditionem superant : nam si utrumque terminum humanæ vitæ consideres, videbis unde incipiamus et quo deducamur. A corruptione enim principium ducimus, et in corruptionem desinimus : ejus autem nec ortum nec mortem excepit corruptio. Hoc tibi admirandum videtur et incredibile ? Gaudeo. Quæ enim supra quam credi possint, admirabilia putas, ea supra naturam esse confiteris. Quapropter hoc tibi divinitatis ejus certissimum sit argumentum, quod quæ de illo prædicantur, non sequuntur omnino ordinem naturalem : etenim si ea quæ de Christo memoriæ prodita sunt, naturæ terminis omnia continerentur,ubi illius esset divinitas ? Cum vero multorum, quibus fidem non habes, ratio naturam superet, hæc ipsa testimonio sunt, illum quem prædicamus Deum etiam esse. Homines enim generantur ex parentum conjunctione, et post mortem ipsam corrumpuntur. Quæ si de ipso dicerentur, Deum esse non posses existimare, quem eamdem quam nos, habere naturæ conditionem intelligeres. At cum illum quidem natum esse audis, sed nascendi ratione communem naturæ nostræ ordinem superasse, eumdemque mortuum quidem, sed corruptionem non attigisse : consequens foret, ut si alterutrum tibi credendum non esset, hominem potius eum esse non crederes, unum ex iis qui in natura conspiciuntur, et quem non esse hominem crederes, eum necessario Deum esse arbitrareris. Qui enim eum ortum esse memoriæ tradidit, idem ex Virgine natum testatus est. Quamobrem si scriptoris verba te adducunt, ut natum credas, eadem scriptoris verba tibi illum ita natum esse persuadeant : qui enim ortum ipsius enarravit, idem eum ex Virgine adjunxit exstitisse : et qui de morte mentionem fecit, resurrectionem etiam post mortem est attestatus. Quod si ex iis quæ audis, et mortuum et genitum esse concedis, ex eisdem dubis omnino, et ortum et mortem ejus a corruptione procul abfuisse. Quæ si naturam superant, is intra naturam non continetur, qui propter hæc natura superior fuisse demonstratur.)

CAP. XXXI.

Maximi, de divina incarnatione, ex interpretatione orationis de recta confessione. [Incarnationis mysteria nullius facundia exprimi possunt,sed sola fide creduntur.

1. Ecquis tantum excellit dicendi facultate, ut audeat,aut possit explicare, quomodo comprehensus sit Deus ?

2. Quomodo caro sine semine generata sit ?

3. Quomodo sine corruptione mulieris partus exstiterit ?

4. Quomodo virgo nullo intercedente homine mater evaserit ?

5. Quomodo mater, partu virginitatem non solvente, virgo permanserit ?

6. Et (ut extremo loco quod primum est dicam) quomodo Deus factus sit homo ?

7. Et (quod majus mysterium continet) quomodo per essentiam secundum personam in carne existens, per essentiam secundum personam totus semper in Patre fuerit ?

8. Quomodo et totus sit natura Deus, et totus natura ita factus sit homo, ut nec divinam, nec humanam abjiceret, sed ambas sine confusione conjunctas conservaret ?

1. Hæc fides sola comprehendit,cum eorum quæ mentem et cogitationem superant demonstratio sit, atque etiam cognitio et scientia, quæ nullis verbis demonstrari possit.

2. Ejusdem, Adamus a divino mandato recedens in causa fuit, ut hominis principium sit cum voluptate, finis cum dolore. Nam cum voluptate gignitur, cum dolore moritur. Christus autem factus obediens alium ex Spiritu ortum hominibus largitus est, cujus initium a dolore quidem excolendæ virtutis, et laboribus nascitur : finis vero voluptatem et quietem consequitur. Quamobrem et ipse cum vellet homo fieri, quamvis semine noluerit generari, mortem tamen perferre voluit, non ut voluptatis, quæ nulla fuerat, esset pœna, sed ut nos damnatos absolveret, ut morte sua mortem nostram interimeret, et conciliaret nobis immortalitatem.

3. Ejusdem. Æquum fuit, ut Deus, qui natura et bonus, et sapiens, et justus,et potens est,neque uti bonus hominis a se procreati despiceret infirmitatem : et uti sapiens ejus curandæ rationem cognitam haberet : et uti justus eos qui volentes servituti sese subjecerant, nulla violentia in libertatem vindicaret : et ut potens ad hoc perficiendum vires et facultatem obtineret.

4. Dei Verbum carne semel generatum Spiri volentibus semper generatur. Mores virtutes quasi corpus ejus constituunt,sermones in Sp

habiti animam, mentem vero theologica contemplatio.

5. Ejusdem. Qui sine peccato factus est homo, omnino sine mutatione divinitatis hominem divinum efficiet, eumque per se tantum extollet, quantum per illum sese submisit. In sæculis enim futuris, ut ait Apostolus, patefient excellentes divitiæ bonitatis erga nos Dei.

6. Quemadmodum in lana candida, si colore purpuræ imbuatur, non duo sunt, sed unus color: sic in mente humana a Deo assumpta, divinaque reddita, non duo sunt principes Deus et mens, sed unus qui mentem divinam reddidit Deus.

CAP. XXXII.

Joannis Damasceni (35).

Angelus Domini missus ad sanctam Virginem, quæ genus ex Davidica tribu ducebat, (constat enim Dominum ex Juda ortum traxisse), qua ex tribu nullus animum ad sacerdotium appulit.

. . . . . .

ut beatus Apostolus ait, de quo postea dicemus apertius) sic evangelizans dixit: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Quæ cum turbata esset hoc sermone, subjecit angelus: *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim servabit populum suum a peccatis eorum:* unde Jesus servatorem significat. Quæ cum hæsitans respondisset: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* adjecit angelus *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei.* Illa vero: *Ecce,* inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [73].

Itaque ubi primum sancta consensit Virgo, Spiritus sanctus in eam descendit, prout Dominus per angelum dixerat, ut eam purgaret, vimque divinitatis et generationis Verbi capacem suggereret. Tuncque per se subsistens altissimi Dei sapientia et virtus, nimirum Dei Filius Patri consubstantialis, haud secus atque divinum semen eam obumbravit, sibique ipsi ex castis ejus et purissimis sanguinibus carnem anima rationis et intellectus participe animatam compegit, nostræ massæ primitia: nec id ex semine, sed divino artificio, per Spiritum sanctum: nec figura paulatim accessionibus efformata, sed uno eodemque momento perfecta ipsum Dei Verbum carnis hypostasin assumpsit. Itaque cum primum caro fuit, Dei quoque Verbi caro fuit: et cum primum animata caro, rationisque et intellectus particeps fuit, Dei quoque Verbi animata caro, rationisque et intellectus particeps fuit. Quocirca non hominem deificatum, sed Verbum incarnatum dicimus. Nam cum perfectus natura Deus esset, idem homo quoque perfectus est: neque naturam mutans, neque per phantasiam seu simulationem disponens, sed carnem anima rationis et intellectus participe animatam ex sancta Virgine assumens, quæque in ipso essentiam haberet, hypostatice conjunctus est, nulla confusione, nulla mutatione, nulla divisione facta, divinitatis suæ natura in carnis essentiam minime mutata, neque contra, carnis suæ essentia in suæ divinitatis naturam conversa: neque una eademque natura, composita ex divina sua natura, et humana quam assumpserat.

CAP. XXXIII.

Ejusdem, De modo ἀντιδόσεως, *seu mutuæ proprietatum retributionis.*

Voces hæ divinitatis et humanitatis, essentiam sive naturam significant. Illæ vero, Deus et homo, modo essentiam indicant, ut cum dicimus: Deus essentia est quæ comprehendi non potest, item: Deus est unus: modo personas declarant, de quibus ita dicitur ut species de suis individuis, ut *in eo* Scripturæ loco: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus* [73*]; ecce enim hic Patrem et Filium significavit. Et cum legis in alio loco: *Homo quidam erat in regione Ausitide* [73]; Jobus enim solus indicatur. Quoniam igitur in Domino nostro Jesu Christo duas naturas agnoscimus, et unam tantum personam quæ ex utraque constat natura, proinde cum naturas contemplamur, divinitatem et humanitatem dicimus. Quando autem ex natura constantem personam, si ex utraque natura constare consideretur, eam tum Christum, tum Deum et hominem *simul,* tum Deum incarnatum vocamus: sin ex una, tum Deum duntaxat et Filium Dei, tum hominem solum appellamus. Et aliquando quidem ex *sublimioribus* rationibus, aliquando autem ex humilioribus consideratur: unus enim est, sive hoc, sive illo modo exsistat. Jam cum divinitatem dicimus, eam humanitatis proprietatibus non denominamus: neque enim dicimus divinitatem pati, aut creatam esse. Nec rursum de carne, aut humanitate divinitatis proprietates enuntiamus. Quandoquidem nec carnem nec humanitatem increatam appellamus. At personæ, sive ex una, sive ex utraque parte nominemus, utriusque naturæ proprietates attribuimus. Etenim Christus, quemadmodum utrumque *est,* sic etiam dicitur, tum Deus et homo, tum creatus et increatus, tum pati et non pati: quin etiam cum ex una tantum parte, vel Deus aut Filius Dei nominatur, conjunctæ sibi naturæ seu carnis suscipit proprietates. Idemque Deus passus, et Dominus gloriæ affixus cruci, non quatenus Deus, sed quatenus homo dicitur: vel homo, aut Filius hominis vocatur, essentiæ divinæ proprietates et dignitates admittit, vocaturque puerulus ante sæcula, et homo sine principio: non quatenus est puerulus aut homo, sed quatenus Deus exsistens

[73] Luc. I, 28 seqq. [73*] Psal. XLIV, 8. [73] Job. I, 1.

(35) Tom. XCIV, 983.

ante sæcula, in novissimis natus est sæculis. Atque hæc quidem est ratio mutuæ alternæque attributionis utriusque naturæ quæ suas utraque proprietates alteri vicissim præbet, propterea quod unam et eamdem personam constituunt, seque mutuo comprehendunt. Ex quo fit, ut de Christo possimus dicere : Hic Deus noster, in terra visus est, et cum hominibus versatus. Item : Hic homo nec creatus est, nec patitur, nec ullo termino circumscribitur.

CAP. XXXIV.

Ejusdem. Totam divinam naturam in una suarum personarum toti humanæ naturæ conjunctam esse, non autem partem parti : [*quæ quidem oratio necessaria est etiam adversus illos, qui in sancta et ejusdem essentiæ Trinitate tres asserunt esse singulares essentias.*]

Quæ commune et universum, ac veluti totum quiddam constituunt, ea de subjectis sibi partibus dicuntur. Itaque cum essentia commune et universum quiddam sit, ac totius rationem obtineat persona autem pars, (pars, inquam, non quod naturæ partem habeat, partem non habeat, sed numero pars, ut individuum ; numero enim, non natura differunt personæ) essentia dicitur de persona. Quoniam in unaquaque ejusdem speciei personarum est essentia perfecta.

Quamobrem personæ essentia non differunt inter se, sed accidentibus. Accidentia voco characteres ac notas illas proprias, quæ personam, non autem essentiam designant. Sic enim personam definiunt, ut sit essentia cum accidentibus conjuncta. Quare persona habet id, quod est commune cum propria nota copulatum. Essentia vero non per se subsistit, sed in personis consideratur. Itaque cum una patitur personarum, omnis essentia, per quam est persona, in una suarum personarum dicitur passa. Nec tamen sequitur necessario, ut omnes ejusdem speciei personæ simul cum illa quæ passa est, ipsæ quoque passæ dicantur. Sic ergo confitemur totam divinitatis naturam in singulis personis suis esse perfectam, totam in Patre, totam in Filio, totam in Spiritu sancto. Quocirca et perfectus Deus est Pater, et perfectus Deus est Filius, et perfectus Deus est Spiritus sanctus. Si item in humanitate assumpta ab uno sanctæ Trinitatis Deo Verbo totam et perfectam divinitatis naturam, in una suarum personarum toti humanæ naturæ, non autem partem parti fuisse conjunctam dicimus. Nam ut beatus inquit Apostolus, *in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* [74], id est, *in carne ejus*. Et Pauli discipulus in rebus divinis explicandis excellentissimus Dionysius: Se totam, inquit, in una suarum personarum communicavit. Nec tamen cogemur dicere omnes, seu tres sanctæ divinitatis personas omnibus humanitatis personis secundum personas esse conjunctas. Nulla enim alia, nisi approbationis et voluntatis ratione Pater et Spiritus sanctus, assumptæ a Deo Verbo humanitati communicarunt. Totam vero divinitatis essentiam toti humanæ naturæ conjunctam asserimus. Quia nihil eorum, quæ naturæ nostræ Deus Verbum inseruit, cum initio nos procrearet, dimisit, sed omnia suscepit, nempe corpus, animam mente rationeque præditam, et eorum proprietates (animal enim quod harum aliqua parte caret, non est homo). Totum enim totus assumpsit, et totus toti conjunctus est, ut toti salutem largiretur. Quod enim non esset assumptum, foret incurabile. Conjunctum igitur est carni Verbum Dei, et Deus per mentem inter Dei puritatem et carnis crassitudinem intercedentem. Nam animæ quidem carnisque princeps est mens, utpote purissima ipsius animæ pars, Deus autem ipsius mentis, quæ cum cedit præstantiori, principatum ostendit suum. Sic autem cum præstantiori conjungitur, atque illi obsequitur, ut faciat quæcumque voluntas divina præscribit. Mens est divinitatis sibi per personam conjunctæ locus, quemadmodum et caro, non autem simul inhabitat, ut opinionis errore decipiuntur hæretici, qui : Quomodo, inquiunt, quod unum tantum modium capit, duos modos continebit (36) ? Errant imperiti, quia ratione corporea dijudicant ea, quæ a materia sunt remotissima. Quomodo enim Christus dicetur perfectus Deus, et perfectus homo, et ejusdem cum Patre et nobiscum essentiæ, si partem divinæ naturæ cum parte naturæ humanæ in seipso conjungat ? Porro dicimus naturam nostram a mortuis surrexisse, et in cœlum ascendisse, et sedisse ad dextram Patris, non quod omnes omnium hominum personæ surrexerint, et ad dextram Patris consederint, sed quo omnis natura nostra hæc in Christi persona sit consecuta : *Nos*, inquit beatus Apostolus, *consurgere et considere fecit in Christo* [75]. Præterea dicimus conjunctionem hanc ex communibus essentiis confectam. Nam omnis essentia, ut commune atque universum quiddam, omnes sibi subjectas personas complectitur. Nec licet naturam sive essentiam ullam singularem privatamque reperire ; sic enim esset necessarium, personas ipsas essentiæ et ejusdem esse et diversæ, et sanctam Trinitatem ejusdem esse, diversæque essentiæ, quantum pertinet ad divinitatem. Eadem igitur natura singulis personis consideratur. Et quando dicimus, Verbi naturam carnem assumpsisse divinitatem, ex beatorum Athanasii Cyrillique sententia, carni esse conjunctam affirmamus. Quamobrem non possumus dicere, Verbi naturam esse passam, neque enim divinitas in ipso passa est. Dicentes autem naturam humanam fuisse passam in Christo, non omnes hominum personas signifi-

[74] Col. II, 9. [75] Col. III 1.

(36) Hoc Philonius dicebat, ut Scotariotes hic adnotat.

camus, sed in natura humana Christum esse passum confitemur. Quare cum Verbi naturam dicimus, ipsum Verbum indicamus. Verbum autem et essentiæ communitatem obtinet, et personæ proprietatem.

CAP. XXXV.

Ejusdem. De una Dei Verbi composita persona. Cap. 7.

Eumdem igitur etiam post humanam carnem assumptam unum Filium Dei et Filium hominis, unum Christum, unum Dominum, unigenitum Filium, et Verbum Dei Jesum Dominum nostrum confitemur. Duos ipsius ortus venerantes, unum quidem ex Patre ante sæcula, omni causa et ratione tum temporis tum naturæ superiorem : alterum autem novissimis temporibus propter nos, et ex nobis, et supra nos : propter nos, quia propter salutem nostram : ex nobis, quia ex muliere natus est homo legitimo partus tempore : supra nos, quia sine semine ex Spiritu sancto, et sancta Virgine, supra pariendi legem. Nec Deum solum ipsum prædicamus a nostra sejunctum humanitate, nec solum hominem remotum a divinitate, nec alium atque alium, sed unum et eumdem, simul Deum atque hominem : Deum perfectum, et perfectum nominem, totum Deum et totum hominem, eumdem totum Deum etiam cum carne sua et totum hominem etiam cum summa divinate : ut dicentes perfectum Deum et perfectum hominem, absolutam et nulla re deficientem naturarum plenitudinem ostendamus, dicentes autem totum Deum et totum hominem, unicam et singularem personam declaremus. Unam item Dei Verbi naturam carnem assumpsisse confitemur, id est, carnis essentiam, ut beatus Cyrillus intelligit. Carnem igitur Verbum assumpsit, nec tamen a natura sua recessit materiæ experte, et cum totam carnem assumpserit, totum tamen nullo termino circumscribitur. Corpore minuitur, atque contrahitur, at divinitate non circumscribitur, cum ejus caro super divinitate, quæ circumscribi non potest, non extendatur. Totus ergo perfectus est Deus, non totum autem Deus, neque enim solum Deus, sed etiam homo. Et totus perfectus, non autem totum homo, neque enim solum homo, sed etiam Deus, ut totum quidem naturam constituat, totus autem personam, itemque naturæ sit aliud, alius autem personæ In omnibus erat, et super omnia, etiam in utero divinæ Genitricis : in hoc tamen ea potissimum actione, qua carnem induebat.

Illud sciendum est, quamvis dicamus Domini naturas inter se mutuo commeare, id tamen a natura divina proficisci. Ipsa enim, ut vult, per omnia commeat, transit, ac penetrat, per ipsam vero nihil. Atque ipsa quidem dignitates suas carni sic elargitur, ut nihil patiatur, et carnis affectionum expers maneat. Nam si nobis sol actiones impertit suas, et a nostris nihil accipit, quanto magis id solis auctor et Dominus ipse præstabit ?

CAP. XXXVI.

Ejusdem. De natura in specie et individuo considerata, necnon de conjunctionis et incarnationis differentia.

Natura vel cogitatione sola nuda consideratur, per se enim non subsistit : vel communiter in omnibus ejusdem speciei personis, eas ipsa conjungens Et dicitur in specie aut communiter considerata natura eadem, quæ assumptis accidentibus in una persona. Et dicitur in inviduo considerata persona eadem esse, quæ in specie consideratur Deus igitur Verbum carnem assumens, neque nuda et sola cogitatione comprehensa naturam accepit (neque enim id esset carnem assumere, sed decipere, et carnis assumptionem contingere) neque naturam illam, quæ in specie consideratur : deque enim personas omnes accepit, sed naturam in individuo, quæ eadem est cum illa, quæ est in specie (primitias enim accepit nostræ massæ) non per se subsistentem, et quæ prius individuum, ut sic ab ipso assumeretur, sed quæ in sua ipsius exsisteret persona. Nam ipsa Dei Verbi hypostasis, sive persona, carnis hypostasis sive *persona exstitit*. Atque ita Verbum caro factum est, sine incitatione tamen, et caro Verbum, sine commutatione. Et Deus homo, et homo Deus, ob hanc personalem conjunctionem. Quapropter idem est dicere, naturam Verbi, et naturam in individuo. Neque *enim* id individuum, seu personam proprie et singulariter declarat, neque personarum communitatem, sed communem naturam, quæ in una personarum consideratur et expenditur. Aliud igitur est conjunctio, aliud carnis assumptio. Conjunctio enim solam indicat copulationem, cum quo autem fiat ipsa copulatio non declarat ; ad carnis, seu (quod idem est) humanitatis assumptio cum carne, sive cum homine conjunctionem demonstrat, quemadmodum et ignitio (ut ita dicam) ferri cum igne conjunctionem ostendit.

CAP. XXXVII.

Ejusdem. De naturalibus, et nulli crimini obnoxiis affectionibus. Verbum, dempto peccato, totum hominem, et cuncta quæ sunt hominis, assumpsit.

Adhæc confitemur, eum omnes naturales et culpa carentes affectiones hominis suscepisse. Totum enim hominem, et quæ sunt hominis assumpsit omnia præter peccatum. Hoc enim neque naturale est, neque a nobis insitum a Creatore, sed diaboli satu in libero nostro proposito nobis volentibus, non autem invitis coaluit, et propagatum est, dominioque politum. At naturales et vitio culpaque vacantes affectiones sunt illæ, quæ in potestate nostra non sunt, quæ nimirum ex admissi peccati damnatione, et noxa in vitam humanam irruerunt : ut fames, sitis, lassitudo, dolor, lacrymæ, interitus, mortis deprecatio, timor,

angor, ex quo sudores, sanguinis guttæ, angelorum propter naturæ imbecillitatem subsidium, et consolatio. Hæc et alia id genus, quæ omnibus insunt hominibus naturaliter, omnia suscepit, ut omnia prorsus sancta redderet.

Naturales autem omnes affectiones et ex natura, et supra naturam erant in Christo. Ex natura enim in eo movebantur, cum permittebat carni, ut quæ propria illius sunt, pateretur, atque sentiret. Supra naturam vero, quoniam naturales in Domino motus et affectiones ejus voluntati non imperabant : nihil enim in eo coactum, invitum, et necessarium consideratur, sed omnia voluntaria ; volens enim esurit, volens sitivit, volens timuit, volens mortuus est.

CAP. XXXVIII.

Item alia de divina incarnatione. Aliorum Patrum demonstrationes syllogisticæ, ex communibus notionibus.

1. Si ignis in suo loco manens cum ferro conjungitur, multo magis ille qui est omnipotens, immobilis manens assumptæ carni conjunctus est, ut qui totus erat in Patre, totus in illa esset assumptione. Quæ quidem ratio si naturæ vim superat, nil mirum est, quando Filius, et Verbum ipsa est natura præstantius.

2. Si mens animæ corpus incolenti conjuncta quolibet progreditur, ipsam animam non derelinquens, et impenetrabilis (ut ita dicam) per omnia commeat, et penetrat, supervacaneum est dubitare, quomodo Filius et Deus nec Patrem relinquens, nec cœlum deferens in terram descenderit, et cum nequeat comprehendi, sit ab anima et corpore comprehensus. Nam si res procreata hanc obtinet potestatem, qualis erit Procreator ipse, admirabilis hujus, quæ verbis explicari non potest, elargitor ?

3. Totum Verbum, qui Deus est, carnem assumpsit, et totum nequit comprehendi. Quamobrem et totum erat in sinu Dei et Patris, et totum simul in utero divinæ Matris, illic ut nullo termino comprehensum, hic autem, ut indutum humana carne.

4. Jam ante mundi constitutionem, ut Deus humanam carnem assumeret, præfinitum erat. Numquam autem ante sanctissimam Mariam, divinæ carnis assumptione dignum repertum est domicilium. Ubi autem repertum est, humanam carnem assumpsit Deus. Qui ideo in desponsa Virgine concipi voluit, ut et matrimonium, cujus initium sponsati sunt, commendaret et ei virginitatem anteponeret.

5. Humanitas, quæ per conjunctionem in una eademque persona assumpta est, ex ipsa conjunctione et communione effecta divina est, statimque ab humanæ naturæ terminis non recedens, excellentes et magnificas divinitatis dotes accepit, ut et vitam tribueret, et esset omnipotens, et omnia cerneret. Dicitur autem serva et ignara, et aliis ejusmodi nominibus appellatur, si quis (ut inquit Gregorius Theologus) sola nuda cogitatione separet id, quod videtur, ab eo quod intelligitur. In hac autem Christus obnoxius fuit naturalibus et culpa vacantibus affectionibus ut nec a propria natura discederet, et se vere carnem humanam assumpsisse confirmaret, et doloribus suis nostros curaret et naturalibus affectionibus, eas quæ sunt præter naturam aboleret ; et denique ut eas vincens ipse tanquam homo nobis simili natura secum conjunctis et cognatis victoriam ipsam largiretur. Peccatum enim non est affectio naturalis, et quæcunque ad peccatum pertinent.

6. Virginis ferrum ignitum et illustre reddens frigiditatis et nigredinis ejus particeps ipse non efficitur, ita divinitas virtutem suam humanitati communicans ejus non accipit imbecillitatem.

7. Puritas quidem cum sordibus nostris versatur, sed ipsæ tamen sordes puritatem non inficiunt ; *Lux* enim, inquit, *in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehendcrunt* [76]. Nam cum tenebræ præsentia radiorum expellantur, sol tamen a tenebris non obscuratur.

8. Unum dicitur in iis quidem, quæ sunt ejusdem essentiæ, cum eadem est natura, et diversæ personæ. Ex quo illud : *Et tria unum sunt*. In iis autem quæ diversæ sunt essentiæ, unum dicitur, cum eadem persona est, et diversæ naturæ, ex quo illud. Et utrumque unum. Unum autem non natura, sed conjunctione duarum naturarum in una persona.

9. Idem dicitur vel essentia seu (quod idem est) natura, ut Petrus et Paulus idem natura sunt, vel genere, ut bos et equus idem sunt genere : vel specie, ut Titus et Timotheus idem sunt specie. nam sub homine sunt ambo ; vel numero, ut quod multa habet nomina, gladius enim, ensis, mucro, idem numero, his enim unum subjicitur : vel analogia, seu convenientia, aut proportione. Quod enim est oculus in corpore, idem est mens in animo ; vel persona ut in Christo, ejus enim diversæ naturæ persona idem sunt, sive unum.

10. Conjunctio est mutuus rerum diversarum concursus, fit autem variis modis, vel mistione, ut in iis, quæ liquida sunt, quale est vinum et aqua, vel acervo, ut in iis quæ sunt arida, ut triticum et hordeum ; vel imbibitione ut in humido et sicco, qualis est terra et aqua ; vel remistione, ut in diversis farinis : vel confusione, ut in iis quæ liquefiunt, qualia sunt aurum, et argentum, et cera, et pix ; vel congruentia, ut in lapidibus ; vel appositione, ut in tabulis ; vel conjunctione, ut in lampade, quæ ex igne proficiscitur, et rursum conjungitur ; vel essentia, ut in individuis, quales sunt Petrus et Paulus, aut aliqui vel equi vel boves,

[76] Joan. I, 5.

aut alia animalia ; vel habitu, ut in amicis et sententiis in unam voluntatem convenientibus ; vel compositione, ut in anima et corpore ; vel persona, id quod de sola divinitate et humanitate in Christo dicitur. Hoc autem conjunctionis genus primus tradidit sanctus Cyrillus, cum repugnaret Nestorio, qui duarum in Christo naturam copulationem habitu fieri docebat. Exsecrandæ enim illius resistens opinioni conjunctionem quæ sit per hypostasin, sive personam, induxit, qua duæ naturæ in una persona, non autem in duabus, ut nugis suis asserebat Nestorius, copulantur. Dicitur autem hæc et οὐσιώδης hoc est essentialis conjunctio, quod vera sit, non autem sola opinione fingatur. Alioqui personalis conjunctio est eorum, quæ diversæ sunt essentiæ, in unam personam concursus, sua cuique vel post conjunctionem servata proprietate. Quæ quidem conjunctio quadrat etiam animæ et corpori in unam coeuntibus personam (37), ut Damascenus edocuit.

11. Homoypostaton, seu ejusdem personæ, id esse dicitur, quod in una eademque persona cum alio, a quo differt essentia, conjungitur : ut in anima quoque fit et corpore. Omnibus quidem rebus immistus est Deus per potentiam, naturam cujusque regentem et conservantem ; Filius autem et Deus cum humanitate assumpta mistus est per personam.

12. Si assumpta humanitas est Verbi propria, quæ humanitatis assumptæ propria sunt, erunt etiam Verbi propria, licet eis seipsum non subjiciat, sed illi communicet quæ sua sunt, quamvis non eo modo, quo ea a se possidentur. Hanc autem mutuæ tributionis rationem vocamus, qua naturæ se vicissim capiunt, et quæ utrique propria sunt sibi mutuo tribuunt. At tametsi vicissim ac mutuos has inter se commeare dicimus, hoc tamen ex divina proprie natura pendet, quæ per omnia transit, et commeat, et penetrat ubi vult ; per illam autem nihil.

13. Hæc mutua tributio tria imprimis significat. Nam vel in nominibus consideratur, ut cum hominem dicimus Deum, et Deum hominem : vel in rebus, et hæc est duplex. Aut enim æqualis est et dissimilis, ut in Deo homine facto, et in homine facto Deo. Licet enim tantum assumptus homo factus sit Deus, quantum Deus hominem assumens factus est homo (per corpus enim et animam et mentem, utrumque factum est), non similiter tamen. Deus enim per naturam factus est homo ; homo autem per gratiam factus est Deus. Aut similis et inæqualis, ut in anima a Deo homini data, ut in carne ab homine Deo et Verbo tributa. Imago enim Dei est, et quoad fieri potest Deo similis anima; æqualis autem nullo modo. Et tunc quidem id dedit, quod præstantius erat, post autem id quod deterius erat, accepit. Verum animadvertendum est, quamvis aliquando dicamus Deum hominem, aliquando hominem Deum, divinitatem tamen hominem, aut humanitatem Deum nos nunquam dicere.

14. Etsi nullum potest exemplum excogitari, quod plane rem propositam exprimat, nos tamen aliquid afferre conabimur, quod quidem si rei magnitudini minus respondebit, apposite tamen utcunque veritatem adumbrabit. Quemadmodum si totus exardescat aer, vel potius sit totus ignis, exiguum autem ferri frustulum in illum conjiciatur, necesse quidem erit illud sic affici, ut nihil aliud qam ignis esse videatur, attamen illi essentiæ ratio permanebit. Eodem modo natura humana divinæ conjuncta, sic ab illa comprehensa est et superat, ut non amplius natura hominis esse videatur. Et hac de causa Patres nostri quod exsuperat et dominatur, id intuentes, illam Deum esse factam dixerunt, ideoque propter unam horum personam, et indissolubilem conjunctionem, unum item his adorationis cultum deberi.

15. Personarum quidem in Christo differentias non admittimus, ne quartam personam in sancta Trinitate confingamus. Naturarum autem differentias agnoscimus, ne carnem ejusdem per naturam essentiæ cum Christo credamus esse *(37)*.

16. Conjunctione duarum naturarum in Christo facta jam non divisio, sed differentia dicenda est. Differentia enim ratio est per quam rerum subjectarum alia differt ab alia. Divisione vero res eædem prorsus et in universum a se disjunguntur.

17. Verbum et Deus aut universum aut singularem assumpsit hominem. Si universum, oculis non cerneretur. Natura enim universa non est conspicua. Præterea multas haberet personas : plures enim genus universum complectitur. Nec ejusdem nobis esset substantiæ, nos enim sumus individua, et multa ejusmodi incommota sequerentur. Sin hominem assumpsit singularem, duas deprehenderetur habere personas. Reliquum igitur est, ut neutrum assumpserit, sed singularis, hoc est individui naturam hominis, cujus ipse persona fuit. Singularis autem hominis natura communis quidem est, sed in individuo. Singularem vero dicimus hominem, ut individuum speciei, non animam solam, aut corpus solum, sed quod ex utroque conficitur.

18. Quæ in natura humana sunt a vitio reprehensioneque aliena, ea Christus partim supra homines accepit, partim ut homines, partim abjectius quam homines. Supra homines fuit, quod sine semine conceptus est, quod ex Virgine natus, et cætera horum similia. Hominum more fuit, quod divinæ Genetricis uterum infantulus tumefecit, quod novem mentium spatio natus est, quod hausit lac, quod ploravit, et id genus alia. Abje-

(37) Damasc. ὁμοϋπόστατον.

(38) Infra contra Joan. Philoponum.

otius et humilius, quam pro hominum consuetudine fuit, quod ejus species in cruce turpis apparuit, et cum ignominia, et deficiens, inquit Isaias, supra filios hominum, quodque prius quam latrones, qui simul in crucem acti erant præ clavorum dolore mortuus est. Adde et illud, si placet, quod humili forma hortulani se post resurrectionem conspiciendum præbuit, et apostolis cicatrices, et loca vulnerum ostendit, quodque cibum cepit. Nam reliqui homines postea quam fuerint in vitam revocati, *fulgebunt ut sol* [77], nec ullus eorum ejusmodi cicatrices in corpore, aut vulnerum loca retinebit, nec comedet.

15. Filius Dei, atque idem Deus, et conceptus et natus esse dicitur, et docuisse, et res admirandas fecisse, et (ut paucis omnia complectar) tum eguisse tum passus esse, et mortuus, et surrexisse. Quoniam assumptæ carnis ipse fuit persona, quæ quidem caro sine semine genita nullam aliam propriam personam habuit. Quocirca cum assumentis et assumptæ humanæ naturæ una sit eademque persona, ipse dicitur et agere et pati ex ejus, quod assumpsit, natura. Et quæ illius propria sunt, sibi asciscit ut propria, quippe qui sit ejus hypostasis, atque persona, ut demonstravimus.

CAP. XXXIX.

Item, De Filii Dei incarnatione. [*Tredecim hæresibus rejectis, Ecclesiæ veram de Christi nominibus et incarnatione opinionem solam amplexandam esse docet.*]

Operæ pretium vero mihi facturus videor, si jam profitear, quid de divina humanæ carnis assumptione sentiam. Hac enim ratione ipsa Dei, qui corpus hoc universitatis moderatur, providentia clarius innotescet.

1. Valentinus itaque in fabulosis illis nugamentis suis alium Unigenitum, aliud Verbum confingebat: atque etiam alium Christum, qui intra pleroma, seu plenitudinem, comprehenderetur; alium item Jesum; alium denique Christum, qui extra pleroma consisteret. Jesum porro hominem factum exteriore illo Christo indutum, corpore ex animæ essentia sibi assumpto, solumque transitum per Virginem habuisse, nec humana ex natura quidquam assumpsisse fabulabatur.

2 Basilides eodem modo, alium quoque Christum, aliud Verbum, aliam denique Sapientiam dicebat.

3. Cerdo, Marcio, et Manes Christum quidem homini similem apparuisse, humani tamen nihil habuisse dicebant.

4. Cerinthus Jesum ex Josepho et Maria secundum communem hominum legem natus esse, Christum autem cœlitus in Jesum descendisse.

5. Ebionæi autem, Theodotiani, Artemoniani, et Photiniani, Christum nudum et simplicem hominem ex sancta Virgine natum dicebant.

6. Arius et Eunomius ab illo solum corpus assumptum fuisse, divinitatem vero animæ partes supplevisse.

7. Apollinarius denique animatam quidem esse Servatoris corpus aiebat, at non anima rationis participe: superflua enim fuisset mens, inquit ille, Verbo præsente.

CAP. XL.

Confutatio præcedentium hæreseon.

Cæterum hæc multarum hæreseon dogmata visum est ascribere, ut Ecclesiæ veritatem hoc pacta patefacerem. Eumdem, qui Unigenitus, et Deus Verbum, et Servator, et Dominus Jesus est, Ecclesia Filium nominat: ita tamen ut Filius Unigenitus, et Deus Verbum, et Dominus, etiam ante carnem assumptam dictus sit, atque etiamnum carne assumpta iisdem nominibus dicatur. Jesus autem Christus tantum post carnem assumptam dici cœperit, hujusmodi nomina rebus ab ipsis adeptus. Jesus enim tanquam Servator nominatur, et exponitur: cujus interpretationis Gabriel ipse testis est, cum Virginem his verbis alloquitur: *Vocabis nomen ejus Jesum, quoniam ipse servabit populum suum a peccatis eorum* [78]. Christi autem cognomen accepit, ab unctione Spiritus: hymnificus enim Davides ait: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* [79]. Ipse quoque Dominus per Prophetam inquit: *Spiritus Domini super me, quapropter unxit me* [80]. Ita autem de prophetia illa sentiendum esse Dominus ipse nos docuit. Ingressus enim synagogam, libro quo prophetiæ continebantur præ manibus sumpto, prædictum quidem locum legit: at præsentibus: *Hodie*, inquit, *impleta est scriptura hæc in oculis vestris* [81]. Prophetis ea quoque consentanea fuerunt, quæ magnus ille Petrus prædicavit. Cum enim iis qui apud Cornelium congregati erant mysterium aperuisset, ita subjunxit: *Vas scitis verbum quod factum est per universum Judæam, incipiens a Galilæa post baptismum, quem prædicavit Joannes, Jesum Nazarenum, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute* [82]. Ex iis quæ supra dicta sunt perspicuum est Christum id nominis idcirco sortitum, quia unctus a Spiritu fuerat. Unctus autem est, non ut Deus, sed ut homo. Quamvis autem ratione carnis assumptæ unctus, et post assumptam carnem Christus nominatus sit, alius tamen non fuit Deus Verbum, aliusque Christus: Deus enim Verbum assumpta carne nomen Jesu Christi adeptus est.

Carnem porro assumpsit ut naturam peccato corruptam restitueret. Propterea universam eam, quæ peccaverat, assumpsit, ut universam sanaret. Nec enim ut divinitatem obtegeret, naturam corpoream assumpsit, ut Arius et Eunomius insani deliramentis suis asseruerunt. Facile namque vel sine corpore, videndum se præbere poterat, quem-

[77] Matth. XIII, 43. [78] Matth. I, 21. [79] Psal. XLIV, 8. [80] Psal. LXI, 1. [81] Luc. IV, 21. [82] Act. III, 7.

admodum olim Abrahamo, Jacobo, aliisque sanctis apparuit : sed voluit, ut ipsa quæ jam olim succubuerat, natura hostem debellaret, ejusque victrix evaderet. Idcirco etiam corpus et animam rationis participem assumpsit. Nec enim triplicem hominem divina Scriptura facit, sed illum ex corpore et anima constare testatur. Cum enim Deus corpus e limo finxisset, animam ei insufflavit, duasque naturas, non tres, exhibuit. Quin ipse quoque Dominus in Evangeliis ait : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* [83] : multa item id genus alia in divina Scriptura invenire est.

Quod autem perfectam hominis naturam assumpserit, non ut divinitatis suæ pallium obduceret, ut hæretici fabulantur, sed ut his primitiis omni humano generi victoriam compararet, testis verus et diligens doctor est beatus Apostolus. Nam in Epistola ad Romanos dispensationis revelans mysterium sic ait : *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* [84]. Quibus verbis demonstrata peccati origine, fructuque qui inde suppullulavit, nec non eo, qui ab initio illi obnoxius factus est, ejusdem quoque finem demonstrat. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo : *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen : etiam in eos, qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri* [85]. Moysis autem nomine legem intelligit : cujus politia, seu reipublicæ administratio, usque ad Servatoris adventum invaluit. Cum autem peccassent et ii, qui ex legis illius præscripto vivebant, et ii, qui naturæ legem sequebantur, merito imperium mors in illos exercuit, ejus potentiam confirmante peccato. *Stipendia enim peccati, mors* [86] erat. Itaque postea quam docuit undenam peccatum cœperit, et quousque mors regnaverit, docet etiam quonam modo ejus imperium dissolutum fuerit : atque immensam Dei humanitatem laudat his verbis, *Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit* [87].

Ambitio humanitatis, inquit, jus et æquum transgreditur. Juris enim præscripto, propter unius delictum, universa ejus prosapia morti addicebatur. Divina vero misericordia, cum omnes homines sub exsecratione essent, et peccati cassibus implicarentur, propter unius justitiam, cunctis salutem elargita est. Hominem autem Servatorem appellavit, non ut ejus divinitatem inficietur, (ipsum enim Deum esse novit, ejusdem cum Deo genitore honoris :) sed ut simile a simili sanatum fuisse, ab ipsisque primitiis sanctificationem toti accessisse doceat. Cum enim humanitatis ratione legi obnoxius esset, legem adimplevit, legisque transgressores ab exsecratione liberavit. Tum deinde eamdem orationem aliis verbis iterat : *Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. Nam judicium ex uno, in condemnationem : gratia autem ex multis delictis, in justificationem* [88].

Quo tempore, inquit, unus peccavit, universi condemnati sunt : nunc autem cum peccaverint omnes, universis, dummodo velint, salus per fidem proposita est. Quibus verbis posteaquam ostendit unius justitiam communis peccati amuletum fuisse, subjicit per eumdem mortis quoque mansionem intercidisse, finemque suum accepisse. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ, accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum* [89]. Peccatum, inquit, mortem conciliat, in vitam vero regni cum unius justitia servamur : non lege, sed misericordia divinam salutem consequentes. Juris enim lex omnes supplicio reos addixerat : omnes enim peccati operarii eramus. Nam si ob unius peccatum prosapia condemnata est, æquius utique prorsus erat, ut qui peccato serviebant, supplicio addicerentur. Sed divina misericordia juris fines transgressa est, atque humanitas æqualitatem superavit : ita ut lege ab uno completa omnes in eum credentes salute fruerentur. Quibus verbis posteaquam immensam humanitatem ostendit, denuo ad verbi divini explicationem transit. *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ* [90]. Hinc a rebus ad personas transiens, *Sicut enim*, inquit, *per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem, justi constituentur multi* [91]. Pernecessarium porro erat, ut in utroque dictione *Multi* uteretur. Cum enim peccasset Adamus, quamplurimique leges divinas transgressi essent, nonnulli intra naturæ fines perseverarunt : et studiosi virtutis fuerunt, ut Abelus, Enochus, Noæus, patriarchæ, prophetæ, cæterique permulti, non tantum apud Judæos, sed etiam apud alias gentes : de quibus ita beatus Apostolus ait : *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex* [92]. Ab adventu autem Servatoris non omnes salutem consequuntur, sed ii qui credunt, et ex divinarum ejus legum præscripto vitam suam instituunt. Qua etiam de causa in imagine et in archetypo dictione *Multi* usus est.

CAP. XLI.

Cur Christus homo factus. Resurrectio. Judicium. Varii beatorum et damnatorum ordines.

Sed videamus, cujusnam rei ergo Unigenitus Dei Filius carnem assumpserit : humanaque natura se-

[83] Matth. x, 28. [84] Rom. v. 12. [85] Rom. XIII, 14. [86] Rom. VI, 23. [87] Rom. v, 15. [88] Ibid. 16. [89] Ibid. 17. [90] Ibid. 18. [91] Ibid. 19. [92] Rom. II, 14.

mel assumpta, homo fuerit, et audiverit. Eamdem nobis Apostolus doctrinam in ea quoque proposuit Epistola, quam ad Corinthios scripsit, ubi sic ait : *Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium : quoniam quidem per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum.* Tum deinde a natura ad personas transit, his verbis : *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* ; communis enim resurrectio est : post resurrectionem autem, judicium erit, quod quidem significavit iis quæ subjunxit : *Unusquisque autem in suo ordine* [94]. Multi sunt enim, et eorum qui puniuntur et eorum qui servantur, ordines ; siquidem pro justitiæ qualitate et quantitate, donorum retributiones fient, eodemque modo, pro peccatorum differentia, pœnæ quoque et supplicia irrogabuntur.

[93] I Cor. xv, 20 seqq.

NICETÆ CHONIATÆ
THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI
LIBER QUARTUS.

ADVERSUS ANTEARIANAS HÆRESES QUADRAGINTA QUATUOR.

Unicuique capiti seu hæresi sua annexa est confutatio.

PRÆFATIO.

De Christi et Satanæ ministris.

Cum sapientissimus universorum Deus humanam propter nos massam subiisset, ita demum, quemadmodum jam diximus, Trinitatis lumen, primo quidem paucorum piscatorum, deinde vero doctorum pietatis opera et ministerio, per universum terrarum orbem propagavit, et erroris illius, qui deorum examen myrmeciamque invexerat, sentes radicitus exstirpavit.

Quod cum ille communis hominum adversarius æquo animo ferre non posset, ut qui sibi subditos a se abduci cerneret, hominum sua ipsius nequitia dignorum ministerio, fidei orthodoxæ insidiatus ess, nihil prius ant antiquius habens, quam ut homines in exitium pertraheret. Ex quo evenit, ut cum vix adhuc apostolorum confirmata prædicatio esset, verum primorum etiamnum fundamentorum firmitatem experiretur, ille confestin semina impietatis ei permiscere, eaque superseminare cœperit.

CAP. I.

Prima hæresis, Simonis Magi et Basilidis.

Hujus adeo vaframenti Simon primus administer fuisse fertur, qui Gitthis ortus (is Samariæ vicus est) cum præstigias omne genus ad unguem teneret, multos miraculorum editione suam in sententiam pelliciebat. Atque si quando cum Judæis versaretur, se Dei Filium : si cum Samaritanis, Deum Patrem ; si cum reliquis nationibus, Spiritum sanctum esse profitebatur. Ut generaliori verbo communique doctrina concludam, seipsum infinitam Dei potentiam nominabat. Principatum et potestatum nomina, cœlosque confingebat ; et unicuique cœlo potestates aliquot barbaris nominibus dictas ascribebat. Insuper meretrici cuidam Tyriæ genere, Helenæque nomine, quam secum circumductabat, primæ notionis appellationem indiderat, et quemadmodum se Deum Patrem, ita et illam aliorum (39) esse matrem : per eamque se angelos et archangelos fecisse, imo ipsum ab angelis mundum conditum fuisse asserebat. His addebat, quemadmodum Helenæ invidentes angeli, eam penes se detinuerant, ut qui ejus opera seu creaturæ dici nollent. Unde factum esset, ut eam in plurimarum feminarum corpora detrusissent, novissimeque adeo in Helenam Tyndari, quæ Trojano bello causam dedisset. In hujus Helenæ gratiam cœlo se descendisse subjungebat, ut eam a vinculis, quibus detinebatur, adsereret : hominibusque in seipsum credentibus salutis auctor esset. Idem mysteria quoque fœditate omne genus refertissima, quæque idcirco linguis humanis exprimi nequeant, in ipsum credentibus, viri quidem per genitatis seminis defluvium, feminis autem per menstruos defluxus suggerebat, atque hujusmodi μυσταγωγίαν, seu initiationem, impurissimam, γνώσεως, hoc est scientiæ cognitionis nomine homo impurissimus insigniebat. Unde Gnosticorum etiam hæreticorum hæresis suppullulavit. Insuper actionem quoque quamlibet, vel fœdissimam, citra ullum discrimen obeundam esse docebat. Hujus hæresibus Menander Samaritanus imbutus, nec

(39) Irenæus *omnium*, ut ὅλον pro ἄλλων legas.

eorum quidquam, quæ didicerat, immutans, Simone etiam ipso majorem se profitebatur.

In hujus autem errores Basilides et Saturninus juraverant, quibus etiam Simonis decreta summopere placebant. Cæterum Basilides quasdam etiam appendices magistri sui fabulamentis interserens ingenitum esse dicebat, eo nomine solum Patrem omnium intelligens : ex eo intellectum, ex intellectu sermonem, ex sermone prudentiam, ex prudentia virtutem et sapientiam, ex sapientia et virtute principatus, potestates, et angelos, ex angelis denique intellectum primum et summum processisse fabulatur : a quibus angeli facti secundum cœlum construxissent, et alios insuper angelos, qui alios itidem angelos, alludque cœlum fabricassent, eoque rem deduxissent, ut trecenti sexaginta quinque cœli pro dierum anni numero reperirentur. His addebat, mundum ab iis angelis constructum esse, qui cœlum infimum, quod aspectabile nobis est, incolerent, terræque adeo principatum inter se divisissent : eum denique angelum, cui sortito provincia Judæorum obtigisset, angelorum principem fuisse, cui quidem cæteras nationes Judæis subjicere volenti, angeli restitissent. Quibus perspectis Ingenitus Intellectum primogenitum suum amisisset, Christumque nominasset, ut credentes omnes salvos faceret. Porro Christum passum non esse,sed Simonem Cyrenensem.Christum enim eminus extraque teli jactum, stetisse, atque Judæorum dementiam irrisisse, tandemque velut postliminio ad Ingenitum rediisse a quo missus fuerat. Credendum porro dicebat, non in crucifixum, sed in eum qui crucifixus videbatur. Basilides insuper, ut Simon, et quoquot ejusdem deliramenta verborumque portenta tuebantur, carnis resurrectionem negabat, ab eoque angelo, qui Judæis præesset, mundum factum fuisse dicebat. Quemlibet etiam hortabatur, ut pro libidine idolothytis, hoc est, iis quæ idolis essent immolata vesceretur, illicitisque adeo actionibus citra delectum vacabat. Idem præterea incantationum, præstigiarumque inventor fuisse perhibetur:quas dementibus postea, et vesanis, quasi per manus tradiderit.

HÆRESEOS PRÆCEDENTIS CONFUTATIO PER EUNDEM NICETAM CHONIATAM.

Qui ab hac hæresi se ad Ecclesiam catholicam recipiunt, baptizantur.

Ex Simonis traditionibus nulla est, quæ confucatore indigeat. Omnes enim esse satis superque subvertunt,in quibus nulla sit omnino consequentia, nihilque adeo, quod sanis auribus arrideat.

Siquidem ille, dum sibi alias Patris, alias Spiritus sancti, alias denique Potentiæ divinæ nomen imponit, eo ipso satis ea nihil prorsus esse coarguit. quæ sibi tantopere dissentanea vindicabat. Imo vero, dum cœlorum quoque multitudinem introducit de quibus Græcorum philosophi nihil omnino tractassent, qui tamen intactum nihil reliquerunt, neque vetus illa, et ab ipso Deo data Scriptura, mentionem ullam fecisset, illa insuper, quæ sunt in rerum natura,ab angelis creata nugabatur, (qui tamen nihil aliud sunt, quam virtutes ministerio deputatæ, quas Deus produxit, et quæ ad ejus ministerium semper apparatæ sunt) interim Dei Patris universorum, sanctique Spiritus,necnon immensæ Dei Potentiæ sibi nomen affigens. Quodque nulla non blasphemia, nulla non impietate scatet, ab Helena quoque nescio qua meretrice Tyria, cujus illegitimo contubernio utebatur, angelos creatos esse affirmabat.

Pluribus itaque verbis,ad hujusmodi nugamenta Simonis explananda, quid opus ? quæ quam vana sint, et absurda, ejusmodique adeo, ut vel suo se gladio jugulent, satis superque Simon ipse ex iis confirmavit, quæ ab apostolis et audivit, et passus est. Cum enim Philippus in Samariam se contulisset, ille quidem ex septem diaconis unus, iisque adeo qui ibidem in nomine Domini nostri Jesu Christi baptizati fuerant. Simon et ipse lustrales ad aquas accessit, cœpitque familiarius cum Philippo versari, magna, ut præ se ferebat, animi constantia cum illo perseverans. Qui cum *mira* illa, quæ a Philippo fiebant, coram *cerneret, admiratione* rapiebatur. Cum vero tandem in Samariam,promulgata jam Philippi prædicatione,Petrus et Joannes apostoli venissent, et credentibus in Christum sancti Spiritus communicationem *aporecati* fuissent, illumque adeo per manuum *impositionem* recepissent. Hæc ipsa coram Simon intuitus, pecunias apostolis obtulit dicens : Date et *mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone hoc. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.* [*Roga ergo Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.*] *In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis, vidimus te esse* [93_94].

Proinde hujusmodi repulsam miserrimus ille passus,et ad proprium vomitum reversus,Samaria excessit, et ad ea se oppida civitatesque *contulit*, quibus nondum Evangelii lumen illuxerat, jamque adversus Verbi divini præcones imprimis autem Petrum,crucem se Satanamque præstare cœpit. Siquidem cum nihil prius antiquius haberet quam ut Petro per omnia refragaretur,ad eum,*cum* pietatem in confertissima populi concione *docere*t, canem misit,qui hæc humanis verbis proloqueretur: Finem tuis, Petre, quibus populum circumvenis, imposturis imponito. Mox vicissim canis idem ad Simonem a Petro relegatus, eadem illi renuntiavit. Tandem cum multo ex illis, quos Petrus concionibus suis instruxerat, ad privatum dogma suum

[93_94] Act. VIII, 19 seqq.

Simon pellexisset, jam de fidei suæ traditione et expositione cogitabat. At ne sic quidem Petrus animum despondit : imo vero in Simonis ipsius caput fraudulentæ artes omnes reciderunt.

Tandem vero, cum Romam, omnium civitatum decus, appulissent, ibi controversis dogmatibus concertarunt. Jam autem apud Romanos Simon tantam nominis celebritatem consecutus erat, ut ærea statua donatus esset a Claudio Cæsare. Cujus ea fuisse fertur inscriptio : Simoni Deo sancto. Cum itaque Simon Petro refragaretur, atque partim Spiritus sancti verbis, partim miraculis, præstigiæ illius et imposturæ patuissent, ille gravi se affici ratus ignominia, in cœlos ad proprium Patrem ascensurum se, pœnasque de incredulis inde repetiturum, comminatus est. Et cum dicto a dæmonibus in cœlos ferebatur, cum Petrus orando Deo intentus, spiritibus, a quibus ille rapiebatur, increpatis, effecit ut in caput ex alto Magus corruerit, pedibusque in aera protensis, miseram animam exhalans, effuso viam cerebro disperserit.

Menandri, Saturnini, et Basilidis hæreseon confutatio.

Jam si primus absurdorum auctor hunc vitæ finem sortitus est, haud dubie Menander, Saturninus, et Basilides, ejusdem exitii cohæredes aliquando, et consortes erunt, qui non modo dogmatum Simonis sectatores exstiterunt, verum illis absurdiora quoque multo altexuerunt, qualia sunt ea, quibus varios angelorum ortus commenti, eo cœlos numero corrotundarunt, ut totidem esse confinxerint, quot in anni curriculo dies deprehenduntur. Quod si Cyrenensis ille Simon, ut illi volunt, passus est, quis alter ille, quæso, fuit qui surrexit a mortuis, vulnera, quæ in cruce acceperat, ostendit apostolis, denique cum corpore in cœlos ascendit ? Porro in Deum ipsum manifeste refractarius est, cum Mosaicam legem ab angelis datam esse asserit. Nec enim angeli dederunt, sed is demum qui Mosi locutus est, et seipsum, Eum qui est, nominavit. Illi enim ex nihilo producti sunt, ut ad Dei obsequium parati spiritus semper essent, prout vel ipse Moses his verbis attestatur.

Constituti sunt termini gentium, secundum numerum angelorum ejus [95] ; et Davides : *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos, ignem urentem* [96]. At vero, quonam, quæso, pacto sibi temperassent, ne linguam flagitiis hujuscemodi constuprarent, qui portentosas omnegenus, impudicasque libidines, citra delectum, nullaque honesti ratione habita, actionibus suis et mysteriis expresserunt.

CAP. II.

Secunda hæresis Nicolaitarum est qui et baptizantur, et Gnosticorum.

Nicolaus quidam Antiochiæ ad Daphnen ortus advena inter apostolos versabatur, sub quibus cum christianam fidem imbibisset, viduarum curam demandatam cum sex aliis suscepit, quos inter Philippus et Stephanus primas facile tenebant, quorum ille Samariam ad fidem adduxit, et Candacen baptizavit, hic primus omnium pro Christi nomine martyrium passus est.

Nicolaus ergo, cum formosam uxorculam duxisset, primum quidem ab illa se continebat, deinde rursus congrediebantur. Cæterum hic neminem ad vitam æternam perventurum esse dicebat, qui se quotidie vitiis omnegenus non immergeret. Hinc ergo Gnostici, a Simone sati, incrementi susceperunt, quorum quidem alii alia fabulabantur, alii vero feminam quamdam, nomine Prunicum, colebant, eique vim illam adscribere non verebantur, quæ genitali semini insita est : alii denique Caulacam venerabantur. Sunt autem omnia hæc effeminatam mollitiem significantia nomina ab illis excogitata, qui spurcitiam quamlibet laudi et honori ducebant. Quandoquidem προύνιχος coitum significat. Græci enim, si de virginum defloratoribus loquantur, his verbis uti solent, ἐπροσνίκευσεν τήνδε, hoc est, istam vitiavit. Ad Caulacam quod attinet, honeste id quidem sensu ab Hebræis effertur, a Gnosticis vero ad turpitudinem detortum est. Siquidem in duodecima Danielis visione ita scribitur, Saulasan, Saulasan, Caulacan, Caulacan, hoc est, afflictio post afflictionem, spes post spem. Hi porro Gnostici multis designantur nominibus : alii enim Borboriani, διὰ τὸν βορβόρον, hoc est, a luto, denominati sunt ; alii Codiani, κοδὸ enim Syris escarium vas dicitur, eo quod una cibum cum illis sumere, propter insignem illorum spurcitiem, nemo non detrectaret. Alii etiam Borbolitæ, Secundiani, Socratitæ, et Racchæi nominantur. Sunt autem uxores illis communes, quodque nullam non in illis spurcitiem et impuritatem arguit in ipso coitu cavent, ne semen in mulieris vulvam ejaculentur, aut in terram defluat, sed manibus exceptum alias deglutiunt, alias eo servato, sanguinique mulièbrium menstruorum permisto, pro mysteriis utuntur. Quod si per illorum imprudentiam in vulvam deciderit, mulierque prægnans ex eo facta fuerit, fœtum, simul ac editus est, arreptum in mortario contendunt, illique mel, piper et unguenta nescio quæ immiscent, tum cuncti ex eo gustantes digito : Gratias, aiunt, agimus, o Deus, quod a principe concupiscentiæ delusi minime fuerimus, sed lapsum fratris collegerimus. Atque hoc perfectum esse Pascha putant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quemadmodum inter duodecim apostolos proditor Judas inventus est, ita et in septem diaconorum numero Nicolaus Antiochenus illi se haud absimilem præbuit, usque adeo rerum omnium nulla est, quam sinceram, et a malo prorsus immunem

[95] Deut. xxxii, 8. [96] Psal. ciii, 4.

dicere queas : sed inter spinas etiam rosa nascitur, et una cum frumento lolium emergit. Cæterum miser ille, imposque mentis cum primum a septenario diaconorum numero digressus, virgineum quoque cœtum corrupisset, eo quod adulteræ scelestæque mulieri sese uxorius addixerat, jam neque septem collegis quidquam impertiebatur, neque viduarum curam amplius gerere volebat, imo vero sæculum quoque illud octavum quod nobis aliquando successurum est, aspernabatur.

Eorum porro, qui Gnostici dicti sunt, actiones et præstigiæ tanta spurcitiarum omnegenus illuvie infames evaserant, ut præ illis ipse turpitudinum magister diabolus honestus videri possit. Proinde ab hujusmodi Camarina movenda supersedens, iisque adeo describendis, quæ modis omnibus detestanda juxta, Deoque ingratissima, designarunt, hæreseos Gnosticæ lectoribus auctor fuerim, ut Ithacum heroa imitati aures suas cera obstruant, non eo quidem, quo Syrenæos modulos prætervehantur, sed ne cum auribus et lingua ipsam quoque γνῶσιν, hoc est, rationem et intelligentiam conspurcent, dum faciles aures iis legendis præbent, quæ sua impietate quamlibet impietatem multis parasangis exsuperant.

CAP. III.

Tertia hæresis, Carpocratenorum : hi baptizantur.

Carpocrates quidam (40), cum ageret in Asia, spurcitias omnegenus ibi docuit, nullumque scelus prætermisit, cujus non certa præcepta traderet, hoc addito, fieri non posse, ut quisquam hinc ad supremum cœlum transcendat, nisi se prius peccatis omnibus immerserit, dæmonumque voluntati obsecutus fuerit. Nuptias porro abrogat, nec mortuorum resurrectionem admittit. Excogitarunt etiam Carpocrateni præstigiaturas et incantationes, quæ dæmoniacis artibus omnibus exsequendis sufficerent. Insuper et sigillum cauterio, vel novacula vel subula cartilagini auris eorum imprimebant, quos deceperant, ut hoc incidio esset, suam ab illis hæresin comprobari. Unde et Marcellina quædam ab illis seducta Romæ sub Aniceto episcopo Romano, matronarum plerasque eamdem in hæresin pellexit. Statuas etiam Christo et Paulo, imo etiam Pythagoræ, cæterisque philosophis erigunt, quas in occultis locis adorant. Insuper Græcorum quoque mysteriis utuntur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Hic Carpocrates hæreseos asperitate, quæ varias in opiniones dissecta, sincero pietatis dogmati adversabatur, effecit ut ἀκάρπῳ illi, hoc est sterili et infructuosæ ficui, foliisque tantum luxurianti, atque etiam, ut ita dicam, fonti linum ejectanti, simillimus evaserit.

Qui turpitudinis omnimodæ auctor et magister, diabolis etiam virtutem quamdam ascribit, quæ animarum ad cœlos ascensui adversetur, earum imprimis, quæ fœdas in actiones se minime provolverint. Qui tamen tantum abest, ut quod maxime cupiunt, ad optatum finem perducant, ut etiam ingressum in porcos sibi liberum dari a Deo et homine Christo petierint, nec iidem in bubilia, et ovilia Jobi, nec in ipsum denique rabiem suam exercere alia lege permissum est, quam quia ita divinæ decretum providentiæ ferebat. Quinam vero alii ex alto cadere tanquam fulgur, a Christo visi sunt, quam reprobi spiritus, eorum princeps Satanas, tanquam exterior ignis, pervigil vermis, gehennaque nunquam desinens ? Proinde novi nihil in eo designant, quod nuptias improbent, in libidinem interim diffluentes, nihilque non fœditatis aut agentes, aut patientes.

Quod autem Carpocratis sectatores hæreseos, sigilla quædam, annulosve imæ auricularum prominentiæ infigunt, in eo conveniunt, prorsusque se consentaneos protestantur, serpentis ejus argutiis et imposturis, qui in Evæ aurem insusurravit.

Hinc enim perspicuum omnino fit, quam sint divinis præceptis obstreperi et *inobedientes*, quamque alienam ab Ecclesiæ, tanquam Paradisi alterius, septis insistant viam, quam quidem in fraudem nostri generis auctores, dicto serpentis audientes, incurrerunt.

CAP. IV.

Quarta hæresis Valentini est. Ab hac autem resipiscentes baptizantur.

Ægyptius natione Valentinus (41), Antonino primo imperante, cum Græcarum disciplinarum orbem, quem ἐγκυκλοπαιδείαν dicunt, absolvisset, triginta deos, totidemque sæcula et cœlos introduxit, quindecim nimirum masculos, et quindecim feminas, quorum masculi ex adverso feminarum starent. Eorum nomina ille percenset, tametsi a me prætermittuntur. Hunc porro tricenarium deorum numerum spirituale pleroma, hoc est plenitudinem, vocat Bythum vero (quem triginta horum sæculorum propatorem seu avum *dicit)* sæculis omnibus invisibilem et incomprehensibilem asserit. Sophiam autem, seu sapientiam (quam sæculis accenset) ex amore, quo Bythum propatorem prosequebatur, concepisse subjunxit, atque informem substantiam peperisse, quam Hylen, seu materiam, nominat : cujusmodi partu cum indolesceret, ad propatorem se contulisse, et quid passa esset, coram renuntiasse addit : eique supplices Æonas quoque reliquos, seu sæcula presto adfuisse commemorat : cui cum pepercisset Bythus, terminum mox cum Philia, seu amicitia, conjuge constituit, quem quidem terminum cru-

(40) Iren. lib. I, cap. 24.

(42) Iren. lib. I, cap. 1.

cem nominat, aliaque fabulosa nomina confingit. Hinc subjicit, quemadmodum Unigenitus, nimirum Christus, et Spiritus sanctus, consilio Patris ad sæculorum securitatem propositus fuerit. Ait enim a Christo sæcula didicisse, quod Pater incomprehensibilis esset; Spiritum autem sanctum æqualitatem sæculis esse largitum. Cum autem quilibet in medium quæcumque pulcherrima habebat contulisset, propositum idcirco Jesum fuisse, quem Deum quoque Servatorem, Christum, et Verbum nominant, cum quo angeli, tanquam satellites hastati venerint. Qui Valentini hæresin sectantur, mortuorum resurrectionem, et Vetus Testamentum improbant, et quamvis Prophetas legant, ea tamen duntaxat admittunt, quæ possunt absolute ad suam ipsorum hæresin detorqueri.

Aiunt denique Christum a seipso corpus assumpsisse, et per beatam Virginem, non secus atque per canalem, transivisse.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Posteaquam a Patre mendacii doctore fabulosas nugas Valentinus didicisset, sua solius auctoritate principia constituit, deos et sæcula confinxit delirantibusque hominibus tradidit. Nam cum Græci multorum, Hebræi vero unius dominatum probent, et venerentur, nosque adeo ipsi Patrem, Filium, et Spiritum sanctum colamus: hic tricenos deos, tricenos cœlos, tricena sæcula tradit, ipsis certe Græcis in superflua deorum multitudine excogitanda multo ambitiosior. Imprimis autem incomprehensibilem quemdam et invisibilem Bythum sæculorum creatorem commentus, cum nonnulis aliis, quæ tantum abest, ut dignosci queant, cum digna sint, quæ in oblivionis βυθόν, seu profunditatem, demergantur sic tandem in Christi mentionem obiter incidit, eaque de illo narrat, quæ ab orthodoxis improbantur, et eo demum prolabitur, ut resurrectionem neget, nec id sane immerito. Ei enim, qui veritatis adversariis dogmata se propositurum profitebatur, fides alia lege non erat habenba, quam si resurrectionem antiquaret, et ex consequentia judicium quoque rejiceret. Hinc adeo mendacium ille suum ita præstruxit, ut extra omnem reprehensionis aleam positum videretur: nec advertit, (quia nimirum lymphata mente ferebatur,) quod sæculum nulla substantia sit, quæ per se subsistere queat, sed intervallum quoddam temporis index, alias quidem immensi, cum de Deo scilicet ennuntiatur: alias contra, quod cum mundi fabrica: alias denique, quod cum humana vita commensurabile sit. De iis enim divinus ille Davides ita loquitur: *Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui* [97]. De mundi porro fabrica sic Dominus inquit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* [98]. De universatis item Deo hæc alio in loco beatus idem Davides: *A sæculo et usque in sæculum tu es* [99], pro eo quod est: Principio et fine cares. Proinde, quia sæculum intervallum quoddam significat, ne quis stulte arbitretur Deum universi ante sæcula non fuisse, alio in Psalmo idem ille Propheta sic ait: *Exaudie Deus, et humiliabit illos, qui est ante sæcula* [1]. Quocirca qui universi, idem sæculorum quoque conditor est, non illorum quidem turpium et copulatim confictorum, sed eorum, quibus intervallum quodlibet significatur. Qua quidem ratione beatus ille Paulus adducitur, ut Patrem et Filium sæculorum creatorem esse dicat: *Locutus est nobis*, inquit, *in Filio quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula* [2]. Verbum porro, *fecit*, sæculorum substantiam non indicat; sed universitatis Deo antiquiorem prorsus esse neminem. Alio item in loco sic habet: *Regi sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria, in sæcula sæculorum. Amen* [3]. Non ut sæcula quæpiam ostendat, quæ per se subsistant, suisve nitantur viribus, sed perenne Dei regnum prædicet. Idem Apostolus alibi sic ait: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam vero non sæculi hujus, neque principum sæculi hujus qui deseruntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula* [4].

Jam vero, si carnis assumptæ mysterium sæculis, ut divina testantur oracula, antiquius est, extremam id impietatem arguit, si quis universi Deum sæculis juniorem dicat Isaias quoque propheta sic exclamat: *Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terræ* [5]. Item: *A sæculo non audivimus, nec oculi nostri viderunt Deum, præter te* [6]. Deus igitur universæ naturæ conditor est ante sæcula, imo extremis etiam temporibus nostræ salutis. Ergo una ex Trinitatis personis, unigenitus nimirum Patris Sermo, cum ex virgineis sanguinibus sibi templum exædificasset, duplicem naturam, non autem hypostasin, habere visus est. Carneque indutus ex semper virginis utero Mariæ processit: non autem per illam, tanquam per canalem transivit, ut impuro huic Valentino visum est, cœleste secum corpus deferens, sed nuda cum deitate illam subiens, proinde ut Paulus ipse quoque docet apertius: *Qui sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes: quamobrem non erubescit fratres eos appellare* [7]: quandoquidem in cœlo nihil est humanæ conditionis, nec in vita illa, quæ supra mundanam hanc sublunaremque degitur, ubi vitii morbo locus est. Ubi ergo mali nihil est, nullaque vitæ humanæ conditio visitur, qui fieri, quæso, potuisse credibile est, ut inde sibi corpus humanum Deus asciuerit? quænam etiam naturæ nostræ emen-

[97] Psal. LXXXIX, 8, [98] Matth. XXVIII, 20. [99] Psal. LXXXIX, 9. [1] Psal. LIV, 20. [2] Hebr. I, 2. 1 Tim. I, 17. [4] I Cor. II, 7, 8. [5] Isa. XL, 28. [6] Isa. XLV, 21. [7] Hebr. II, 11.

datio expectanda fuisset, si cum terrestre animal gravi morbo laboraret, aliud a cœlestibus diversumque divinam illam commistionem recepisset? Nam quis ægrotum sanare queat, nisi membro male affecto peraccommoda medela applicetur? Jam si ægrotum in terris agentem virtus divina pertingere non potuisset, homini certe nihil profuisset circa ea occupari, quæ ne tantillum quidem divinæ virtutis impertitura erant. Certerum ii qui naturam nostram conviciorum plaustris, et velut e proscenio, lacerant, nativitatisque rationem calumniantur, hoc Deo indecorum fuisse rati, ut eodem modo quo solemus ipse quoque nasceretur, et in terris versaretur, sciant apud Deum turpe nihil haberi: vitio duntaxat excepto, et si quid ad vitium proxime accedit. Naturæ porro nostræ series ad divini nutus arbitrium legemque temperatur longe aliena a calumnia illa, cui vitium obnoxium esse solet. Alioqui si quid in humanæ naturæ fabrica deprehenderetur, quod præ turpitudine et indecentia satis tutum a calumniæ morsibus non esset, in creatorem certe culpa redundaret.

Proinde cum in nativitate Christi cætera mira fuerint, eaque adeo, quæ Deum haud quaquam dedecerent, (ut carnis absque semine generatio, processus absque corruptione: ut eadem virgo, quæ mater: quod eadem mater, quæ virgo, citra ullam virginitatis in partu jacturam, fuerit: ut Deus carnem humanam in essentia personali, non in persona essentiali assumpserit: ut totus semper in Patre manens, totusque natura Deus existens, homo quoque natura totus exstiterit: ut neque divinam, neque humanam detrectarit naturam, sed eas confuse commistimque conjunctas servaverit), tum vero vel maxime eodem prorsus modo, quo nasci solemus, ille quoque natus est ex Virgine, nec inde quidquam contraxit, quod Dei generationi aut indecorum aut dissentaneum esset. Nam si rubo, sterili plantæ sese applicuit, ejusque adminiculo cum Mose collocutus est, nihil certe Deo indignum fecit, si summa sua bonitate manum suarum figmentum inhabitans, hocce pacto non gentem unam, eamque modicam, ab Ægyptiorum manu liberavit, sed mundum universum ad creatorem Deum converterit, et a dæmonum dominio asseruerit.

Jam divina incarnatione hoc modo demonstrata, age, divinorum oraculorum testimoniis freti, ab incarnato Dei Verbo corpus humanum assumptum fuisse demonstremus. Ac primum quidem corporis incunabula ad divinitatem maxime pertinebant. Deinde butyrum et mel, quod Propheta longe ante prædicit, necnon maternum lac, et quævis alia cibi potusque species, vas, quo exciperentur, in illo fuisse satis arguunt.

Quod si fatuus quis cibum illum objiciat, qui in Abrahæ tabernaculo sumptus est, is vero sciat se a recta ratione longe aberrare. Hujusmodi enim cibaria videbantur alio quodam modo absumi, qui ei, a quo absumpta sunt, incognitus non est. Quod si quis stulte incorpoream naturam hisce usam inferat, illic certe neque famem neque sitim inveniat, hic vero necessitate affectiones et appetitus hujuscemodi concitabantur, non quod divinitas conjuncta corpus tali ab egestate asserere non posset (qui enim paulo post corporibus immortalitatem largitus est, suum ipsius corpus multo facilius ab omni egestate vindicasset), sed hoc illi concessit, ut propriam naturam perspicuam faceret. Proinde quotquot hæreses hoc ab illo assumptum negarunt, manifesti mendacii convincuntur. Quemadmodum enim ille, tametsi corpus a morte immune reddere poterat (nam tertio id a morte die præstitit) passioni tamen et morti objectit, ut incarnationis mysterium adimpleret: ita etiam fami idem, siti labori et somno exposuit, ne ulla mendacii constabiliendi ansa iis superesset, qui id duntaxat approbant, quod sibi videtur. Quare fames et sitis, insuper et labor et somnus Domini corpus humanum esse corpus arguunt: quod quidem confirmaturus *beatus ille* Paulus ita exclamat: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem: ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti* [8]. Quibus certe verbis naturam ab illo assumptam fuisse aperte ostendit, quæ nostræ persimilis esset. Quod si quis hujuscemodi vestimentum non probet, Jacobum patriarcham ita vaticinantem audiat: *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum* [9]. Audiat vero beatissimum quoque Paulum exclamantem: *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Jesu, quam initiavit nobis viam novam et viventem per velamen, id est, per carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei* [10]. Velaminis enim nomine, quemadmodum stolæ et pallii, patriarcha carnem ipsius appellavit. Sed superfluum videtur si pluribus hoc verbis explicem.

Nam vel ipse Christus seipsum hominis Filium vocat. Apostolis enim sæpius hoc inculcat. Futurum est, ut *Filius hominis tradatur in manus hominum, et interficient eum et tertia die resurget* [11]. Ei autem qui sequi volebat: *Vulpes*, inquit, *foveas habent, et volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet* [12]. Et hoc Judæis in os objecit: *Quid me quæritis interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi a Deo* [13]? Beatus Apostolus autem ita clamat: *Unus Deus et mediator Dei et hominum* [14]. Item: *Quia per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum* [15], pro-

[8] Hebr. II, 14. [9] Gen. XLIX, 11. [10] Heb. X, 19 seqq. [11] Matth. XX, 18. [12] Matth. VIII, 20. [13] Joan. V, 20. [14] I Tim. II, 5. [15] I Cor. XV, 21.

pterea etiam semen Abrahæ universorum Deus, in A semine ejus omnes se gentes benedicturum et Isaaco et Jacobo promisit : ut merito beatus idem Apostolus ad Galatas scribens dixerit : *Abrahæ autem dictæ sunt promissiones, et semini ejus* [16] : tum docens quemnam seminis appellatione intelligat, ita subjicit : *Non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus* [17]. Idem ad Hebræos scribens, sic ait : *Nusquam enim angelos apprehendit : unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex apud Deum* [18]. Qua etiam de causa cum Jacobus Judæ benedictionem illam impertiret, quam ab universorum Deo acceperat, ita dixit : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit exspectatio* B *gentium* [19]. Michæas quoque propheta vaticinium hoc hisce verbis renovat : *Et tu, Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda* [20]. *Ex te enim mihi adveniet dux, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis* [21]. Beatus item Apostolus prædictionum finem ostensurus, ita exclamat : *Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster* [22].

Has ipsas promissiones Davides quoque rex et propheta ab universorum Deo accepit. Ait enim ad ipsum : *Usque in æternum præparabo semen tuum, et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam* [23]. Item alia loco : *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus : et thronum ejus sicut dies cœli* [24]. Et paulo post : *Semel juravi in sancto meo, si Davidi mentiar, semen ejus in sæculum manet.* C *Et thronus ejus sicut sol coram me, et sicut luna perfecta, et testis in cœlo fidelis* [25]. Has ipsas item promissiones per Isaiam prophetam denuo verax ille Dominus renovavit : *Egredietur enim*, inquit, *virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* [26], et cætera, quæ in eumdem sensum consequuntur. Item : *Erit radix Jessæ, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur: et erit sepulcrum ejus gloriosum* [27]. Item alio loco : *Et feriam*, inquit, *vobiscum pactum sempiternum, misericordias Davidis fideles* [28]. Quæ D enim illi promisi, complebo ; et per illius semen servabo orbem terrarum ; fidelis enim et verax est mea promissio.

Harum promissionum veritatem evangelista quoque Matthæus indicans, in ipso statim historiæ suæ proœmio orbi terrarum annuntiat, gentium exspectationem floruisse. Ait enim : *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham* [29]. Utrique enim semini promissiones factæ sunt.

Quin et beatus Apostolus scribens ad Romanos, in ipso Epistolæ principio fidem promissionis ejus indicavit, quæ Davidi facta est. Ait enim : *Paulus, servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis, de Filio suo, qui natus est ex semine Davidis, secundum carnem* [30]. Porro eo quod *secundum carnem* addidit, perspicue indicat Dominum nostrum Jesum Christum Deum fuisse ante sæcula. Filium autem *Davidis* humanæ naturæ ratione pronuntiavit. Quod ut apertius doceret, subjunxit : *Qui declaratus est Filius Dei cum potentia, per Spiritum sanctificationis, ex eo quod resurrexit a mortuis Jesus Christus Dominus noster.* Postquam enim resurrexit a mortuis, inquit, et Spiritus gratia replevit apostolos, per miracula ab illis facta, Deus innotuit : siquidem in ejus nomine maxima peregerunt miracula. Cæterum in Epistolæ medio, bonorum, quibus olim Judæos impertivit, mentione facta, subjunxit : *Quorum sunt patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus* [31], atque una in persona duarum naturarum differentiam ostendit, cum ex Judæis secundum carnem processisse, et super omnia Deum esse dicit, tanquam Deum et in sæcula benedictum. Beatum porro Timotheum his verbis exhortatur : *Memor esto Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum, in quo labore usque ad vincula, quasi male operans* [32].

Alioqui permulta in utroque Testamento testimonia inveniri possunt, quibus Servatoris nostri cognatio carnalis confirmetur. Sed hæc meo judicio sufficiunt, quod humanam naturam perfectam et absolutam ab illo assumptam fuisse doceant. Qua etiam de causa Filius Davidis, Filius Abrahæ, Filius hominis, Homo, Adamus, Jacobus et Israel dictus est. Quemadmodum enim perfectus Deus, ita homo quoque perfectus erat, perfectam hominibus salutem conferens.

CAP. V.

Quinta hæresis, Ptolemæi : ab hac qui ad orthodoxos confugiunt, baptizantur. [*Ptolomæi et Heracleonæ meminit Irenæus lib.* I *et* IX. *Ptolemæum Valentinum vocat Athan. lib.* III *contra Arianos, cap.* 5.]

Gnosticos hic impuros sequitur. De æonibus, seu sæculis, idem cum Valentino sentit. Addit insuper Deo, quem ille Bythum vocat, duas esse conjuges. Ennæam seu cogitationem, et Thelema, seu voluntatem : primum enim, inquit ille, cogitavit, deinde voluit. Idem etiam ad matronam quamdam, nomine Floram scribens, in legem illam blasphemus invehitur, quam per Moysem dedit Deus ; solumque Decalogum a Deo datum : cæterorum au-

[16] Gal. III, 16. [17] Ibid. [18] Hebr. II, 16. [19] Gen. XLIX, 10. [20] Mich. V, 2. [21] Matth. II, 6. [22] Hebr. VII, 14. [23] Psal. LXXXVIII, 5. [24] Ibid. 30. [25] Ibid. 35,36. [26] Isa. XI, 1 seqq. [27] Ibid. 11. [28] Isa. LV, 3. [29] Matth. I, 1. [30] Rom. I, 1 seqq. [31] Rom. IX, 5. [32] II Tim. II, 8.

tem scriptorum alia Moysi ipsius, alia seniorum populi propria esse contendit.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quia Gnostici omnimoda honesti ignorantia laborabant, idcirco malos etiam dæmones suis in Traditionibus et actionibus invocabant. Itaque Ptolemæus hic profanis illorum dogmatis subscribens, impurus quidem fuit, quia cæcos duces secutus, impurior vero, quia sensu perverso Ennæam et Thelema, seu cogitationem et voluntatem, necnon Deum quoque Bythum commentus : nonnullaque adeo fabulamenta, digna quæ in profundam βυθὸν infernalis voraginem demergantur, quorum quidem narratio sanis auribus tædium afferre solet.

Idem atra bile haud dubie percitus, et impos animi, linguaque procaci et effræni, Mosaicam legem vellicans, ex ejus constitutionibus alias Dei, alias Moseos, alias denique seniorum plebis voces esse asserit. Nescio unde ad hæc deblatteranda adductus, præsertim tot annorum millibus a Mose nato, legeque ab eodem lata exactis (utinam natus nunquam fuisset !) nisi forte nugas hujuscemodi ab Ennæa illa et Thelesi, quas deo suo Bytho nupsisse fingit, didicisse videtur, prorsus oblitus ea ipsa Deum Mosis ore locutum esse, quæcunque a Mose tradita, librisque exarata sunt. Quemadmodum ex illa exsecratione facile colligas, quæ contemptorum legis cervicibus imminet. Ait enim : *Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus* [33] : quibus verbis omnem legem intelligit.

Universam porro legem divinitus datam esse, cum ex aliis non paucis Scripturæ sacræ locis, tum ex hisce verbis videre est, quæ Davidi divinitus dicta sunt : *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo illos : Et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam* [34]. Item : *Si derelinquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint ; si justificationes meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus injustitias eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab illis, neque injuste agam in veritate mea; neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita* [35]. Nam per Testamentum, justificationes et testimonia, universam legem intelligit, quam quidem sibi Deus, ut propriam traditionem vindicat.

Appendix Theodori Scutariotæ.

Melius fuerat his niti rationibus : *Si Mosen et prophetas non audiunt, neque si quis a mortuis resurrexit, credent* [36]. Item : *Habent Mosem et prophetas* [37], etc. Item : *Si quis solverit unum de mandatis* [38], etc. Item in lege : *Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit*, cætera his consimilia.

Ea autem quæ Davidi dicta sunt, ad Novum Testamentum referri possunt : *Docebo* enim, inquit Davides, alter a Mose, et post Davidem evangelica legislatio.

CAP. VI.

Sexta hæresis, Marci, a cujus hæresi resipiscentes, baptizantur.

Magicis hic artibus instructus, præstigiisque suis mirifica nescio quæ faciens, multos ex simplicioribus circumvenit (43), imprimis vero matronarum illarum, quæ multitiis et purpureis stolis ornatæ incederent, animas et corpora corrupit. Ille enim, ut Irenæus auctor est, vitrea quædam albi coloris pocula præparabat ; deinde carmine nescio quo usus, confestim eorum aliud in purpureum, aliud denique in cæruleum convertebat. Idem cum Valentino multa sæcula confingebat quæ quidem quatuor et viginti Græcorum litteris similia dicebat. Aliaque muta, alia semivocalia, alia denique vocalia nuncupabat. Quin et prolixam quamdam fabulam instituens, eam, ut idem Irenæus ait, Sigen seu Silentium vocabat, nomine sane quod fabulæ atque ejus argumento neutiquam conveniret ; insuper et alia, quæ superfluum scribere duxi. Addebat a tetrade seu quaternione, sæcula processisse. In quaternione porro Hominem, Ecclesiam, Verbum, *et Vitam* contineri. Virtutes præterea, quæ ab *iis* emanaverant, ab eo Jesu generatas esse, qui visus esset in terra. Et Verbi quidem vices angelum Gabrielem : Vitæ, Spiritum sanctum : Hominis, virtutem Filii : Ecclesiæ denique Virginem adimplesse. Atque ita per Mariam genitum esse eum, qui divina dispositione homo factus est. Quoties autem eos baptizant, quos circumvenerunt, his uti verbis solent : In nomine ignoti Patris omnium, et Veritatis Matris omnium, et ejus qui descendit Jesu, ad conjunctionem, et redemptionem, et communicationem virtutum. Quoque majorem ei qui baptizatur stuporem injiciant, hæc Hebraica nomina superaddunt (44) : Chamosi baeannora : mystadia, rhuda, custaba : phogor : calathi. *Quorum* interpretatio hæc est : O qui es super omnem virtutem Patris, te invocamus, qui Lumen, et Spiritus bonus, et Vita nominaris : quoniam in corpore regnasti.

Qui autem sacratur hunc in modum ad ista respondet : Confirmatus sum, redemptus sum, in nomine Iao, qui animam meam ab hoc sæculo liberavit. Deinde ipsum opobalsamo inungunt, et perfectum evasisse pronuntiant.

[33] Deut. xxvii, 29. [34] Psal. cxxxi, 12. [35] Psal. lxxxviii, 31 seqq. [36] Luc. xvi, 31. [37] Ibid 29 [38] Matth. v, 18.

(43) Iren. lib. iii, c. 18 ; Euseb. iv, cap. 10.

(44) Hinc Irenæi locum restituerunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Mirificus Marcus prestigiis et incantationibus præsentium vel perspicaces oculos fascinabat, efficiebatque ut ea quæ conspicerentur, contra se habere viderentur, quam eorum natura ferret. Nec enim pellucida vasorum vitreorum corpora in varios mutare colores potuisset: ut quæ adeuntibus alba protenderet, eadem mox in purpurea, vel cærulea mutaret, hocque pacto simpliciorum plerosque circumveniret: in primis autem mulierculas, quæ circa colum occupatæ fabulis et nugamentis gaudent. Nec minus in eo nugatur, quod sæcula tradit esse, quæ numero litteris quatuor et viginti respondeant. Quamvis enim sæcula sæculorum audiamus, vera tamen opinio, quæ res divinas immobiles esse docet, unicum illis sæculum attribuit.

Iis autem rebus, quæ motui et corruptioni sunt obnoxiæ, tempus assignat, quod transitorio solis et lunæ cursu semper motum, mensuram, et fluxum recipiat. Quarum enim rerum natura perpetua non est, eæ temporis vicissitudinibus consistunt. Quarum autem essentia immobilis est, et statu numeris omnibus absoluto prædita, iis accommodum sæculum citra dimensionem procedit, neque ullis noctium et dierum intervallis, neque veris, æstatis, autumni, et hiemis vicissitudinibus instar temporis ita discernitur, ut anni partibus ordine productis curriculum solstitio absolvat, denuoque incipiat, sed semper Ens, essentiaque præteriti et futuri experte præditum. Nam temporis pars una præteriit, alia futura est, præsens alia dicitur. Sæculum autem, ipsum partitione caret, nulloque tempore ac loco circumscribitur, sempiternitateque adeo cum iis, quæ sempiterna sunt, gaudet. Væsanæ porro mentis figmentum, Marcique de sæculis commentum semivocale, vocale, et mutum est. Nam quatuor et viginti litteris alias vocales appellat grammaticus, cujusmodi sunt α, ε, η, ι, ο, υ, et ω: quia nimirum per se ipsas, vique sua vocem perficiunt, etiamsi aliis non conjungantur litteris: altas semivocales: alias item mutuas vocat, ut β, γ, δ, et quæ consequuntur, ut quæ nihil eorum exprimant, quæ ad colloquium faciunt, absque aliorum elementorum conjunctione, nimirum α, ε, et cæterorum hujusmodi. At sæculorum (si tamen a quoquam sæcula plura admittantur) qua, quæso, ratione, quaque naturali differentia vocem aliis, aliis semivocem, merum denique vocis defectum aliis Marcus tribuit? Absurda prorsus hæc est distinctio, ut et illa quaternitas, quæ sæcula peperit, absurdior, cui quidem hominis, Ecclesiæ, Verbi, et Vitæ nomen imponere Marcus assolet. Quemadmodum meræ quoque nugæ sunt Potestates illæ, quas idem Jesu, qui visus est in terra, generandi auctores tradit, quæ nimirum a quaternitate, non secus atque a cratere quodam, profluant. Si-

A quidem quaternitatem Pythagoreum dogma fuisse scimus. Potestates vero, si angelicas concedamus, a Jesu productas, at non generationis ejus causas exstitisse dicemus. Hoc porro illæ quoque comper tum habentes vociferabantur: *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos* [39]. Illæ enim, dum superbiæ peccato efferuntur, ad id quod deterius est sese converterunt, pristinaque illa dignitate excidentes, supplicio mancipatæ subjectæ sunt, quod βάσανον hoc est tormentum, appellatur. Nam quæ fuit ejus, quæso, superbia, qui inter illas primatum habet? *Super astra Dei exaltabo sedem meam, et ero similis Altissimo, et comprehendam orbem terræ quasi nidum, et tanquam ova derelicta tollam* [40], Hæc quidem ille, B Christus autem quid? *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones et super omnem virtutem inimici* [41]. Contra porro Christianæ doctrinæ sunt, propterea que cum aliis Marci dogmatis rejicienda, quæcunque etiam sacerdotes ejus incantantes iis insusurrant, quos baptismatis lavacro proluunt. Christus enim in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, baptismum conferendum esse apostolos docuit: hi autem patris ignotii nomen invocant. Certe quis ille sit nescio, ut tamen ex sequentibus ariolari datur, is est a nobis qui Christi nomen profitemur, alienus.

CAP. VII.

Septima hæresis, Ascodrugorum, vel Ascodrupitarum.

C Hi neque divina mysteria, sive sacramenta, quæ sunt eorum quæ non videntur symbola, rebus sub aspectum cadentibus: neque incorporea sensibilibus et corporeis referenda aut commemoranda esse contendebant. Perfectam autem redemptionem in eo consistere dicebant, si quis veram ejus quod est notitiam habeat. Nam quæ videntur universa, ignorationi et passioni obnoxia, per generationem dissolvuntur. Igitur expiatio spiritualis esse debet. Proinde neque baptizant ad se accedentes, neque ullus omnino apud illos baptismatis mysterio locus est. Redemptionem enim eorum quæ sunt cognitionem vocant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

D Ascodrugi quoque vana et falsa locuti, misericordiæ illius, quæ hominum assidua comes est, mœnibus sese prorsus excluserunt. Rerum enim divinarum et quæ sub aspectum non cadunt plerœque Dei jussu, corporeum et oculis omnium expositum statum sortitæ sunt. Ille enim, Vide, ad, ut facias omnia secundum formam tibi præmonstratam in monte. Ubi de tabernaculo verba facit, et cæteris, quæ in eo a Beseleele disposita sunt.

Continebat autem tabernaculum septa decem, quorum unumquodque in longitudinem ad viginti octo cubitos, in latitudinem vero ad quatuor quo-

[39] Matth. VIII, 29. [40] Isa. XIV, 13. [41] Luc. X, 19.

tendebatur, universum bysso intorta, hyacintho, purpura, et coccino intorta contextum erat.

Fulciebant autem tabernaculum columnæ ex lignis incorruptis, viginti numero exterius auro incrustatæ. Porro tabernaculi velum hyacintho, purpura coccino, et bysso constructum erat. Arca autem intra velum sita erat, et in superiori post velum parte, Propitiatorium conspiciebatur, cui duo Cherubim auro tornata mutuo se ex adverso respicientia insidebant. Velum porro Sancto sanctorum per medium partiebatur, atque arcam testimonii ita operiebat, ut non appareret.

Mensa vero extra velum stabat, versus septentrionem, cujus e regione candelabrum versus meridiem jacebat.

Cæterum sacerdotalis stolæ pectorale, superhumerale, talaris tunica ποσπόδοτος ex bysso intorta constabant. Atque superhumeralium textura ex auro, hyacintho, et purpura, duoque lapides humeris superhumeralis, quibus nomina filiorum Israelis insculpta erant. Ratione autem judiciorum quadrangulum duplex erat, primi longitudine, et psalmi latitudine, quatuor ordinibus lapidum pellucidorum variegatum. In rationali autem decretum et veritas inerat. Talis tunica tota ex hyacintho contexta erat, circa cujus fimbriam mala punica purpurea, hyacinthina, et coccinea, intermistis aureis tintinnabulis, dependebant. Aurea autem lamina, quæ erat sanctificatio Domino, mitræ ad aptata erat. Porro mitra corona quædam erat, quæ sacerdotis frontem præcingebat. Cidaris quoque (capitis id indumentum) byssina erat, et zona opus variegatum.

Atque rationale quidem superhumerali, lamina vero mitræ cohærebat, mitraque adeo sacerdotis capiti imponebatur.

Erat præterea altare thymiamatis, seu suffimenti, ex lignis incorruptis quadrangulis deauratum : et cornibus aureis distinctum, et adolebatur in eo incensum compositum, tenue, incensum ἐνδελεχισμένον, hoc est quod assidue movebatur. Erat porro incensum compositum ex myrrhæ gutta, onyche, fragrante galbano, et thure pellucido.

Dedit autem Deus Mosi, posteaquam desiit loqui cum illo, in monte Sina, tabulas duas testimonii, tabulas lapideas, digito Dei scriptas.

Mandat insuper Deus, ut sacrificium fiat, juxta facultatum proportionem, vel vitulo, vel agno, vel capra ; cæterum ut a pauperibus per turturum, vel duo pulli columbarum, a pauperioribus autem simila modica oleo mista offerretur. Hostiarum præterea aliæ integræ urebantur, aliarum parvæ quædam partes, omentum, renes, superjacens adeps, et pars hepatis inferior. Is porro qui animal offert, homo : qui vero similam, anima in sacris Scripturis appellatur. Prohibet autem ne mel fermentatique panes altari apponantur. Quod si pontifex præceptum aliquod trangressus esset, vitulo immaculato : si princeps, anniculo hædo : si quivis alius e populo, capra facere jubebatur. Si pauper forte fuisset, par turturum, aut duos pullos columbarum : si pauperrimus, similam sine oleo et incenso offerebat. Cæterum sanguine et oleo aurem, manum dextram, et pedem sacerdotis inungebat.

Jam si eo typo qui Moysi præmonstratus in monte fuerat, tabernaculum, et quæ in eo continebantur, facta sint, typus autem exemplum erat et imago prototypi, seu exemplaris formæ : quanto magis baptismus peragendus est, qui divinitus nobis in remissionem et ablutionem peccatorum propositus est ? et statim a baptismo, incruentum quoque sacrificium, ejusque perceptio ? quia nimirum institutio illa, quam pane et vino ad salutem et reformationem humanæ corruptionis nobis Servator proposuit, haud ea fuit, quæ corpore careret, soloque intellectu perciperetur, sed quæ sub sensum quoque caderet.

Quia enim, ut Jobus autumat, luto formati sumus, lutum autem ex terra et aqua compositum est, formationisque nomine, dicitur alio quodam modo cibus etiam, quo virium intertrimentum debilitatioque resarcitur et reformatur : idcirco quemadmodum quo tempore nos Deus formavit, terram et aquam assumpsit, ita etiam ad *nostri* reformationem panis et vinum assumuntur.

Proinde cum Christus aperte dicat, neminem in regnum cœlorum ingressurum, nisi in aqua et Spiritu renatus fuerit, impudenter profecto legi refragatur, extremaque dementia laborat, *quisquis* baptismum conferendum non esse contendit, quo tamen intersignio citra controversiam præcipue dignoscuntur illi, quicunque nomina *Christo* dederunt. Priscis enim generationibus alias aliis leges imposuit :

Adamo quidem arboris, Noæo carnium esus legem, Abrahamo circumcisionem dedit, generalem denique legem prophetæ Mosis opera conscripsit.

Atque in sacris Evangeliis non jam de parvi momenti rebus, quæque sint elementorum vice, lege proposuit, sed perfectiora meditanda esse docuit. Et quemadmodum recens natis infantibus matres mammas admovent, nec ita multo post lutritum comminutumque dentibus cibum, et ubi adoleverint, solidiorem suggerunt : ita etiam cum legem nobis pædagogi loco Deus universorum introduxisset, perfectiora tandem proposuit. Interim tamen Vetus quoque Testamentum haud secus atque maternam mammam amplectimur, etiamsi ab ejus lacte abstineamus, nec circumcisionem, sabbatum, sacrificia, et aspersiones observare curemus.

Alium præterea fructum ex Veteri Testamento decerpimus ; pietatem enim, fidem in Deum, dilectionem proximi, temperantiam, justitiam et fortitudinem exacte docet, atque veterum sanctorum exempla nobis imitanda proponit. Verumenimvero

aspersionum illarum vice divinum baptisma sufficit, quod non solum vetera peccata gratis remittit, sed etiam promissorum bonorum spem proponit : nos Dominicæ mortis et resurrectionis consortes efficit, donorum sancti Spiritus participes facit : filios Dei nos esse demonstrat, nec solum filios, sed etiam hæredes Dei, et cohæredes Christi. Est enim futurorum bonorum arrhabo, futuræque resurrectionis typus et figura, communicatio Dominicarum passionum, participatio resurrectionis Christi, vestimentum salutis, tunica lætitia, et stola splendida, imo splendor ipse.

Quotquot enim in Christum baptizati sumus, in mortem ejus baptizati sumus, ut quemadmodum Christus per gloriam Patris excitatus est a mortuis, ita et nos in novitatate vitæ ambulemus. Si enim insiti sumus in similitudinem motis ejus, certe et in resurrectionis erimus [42].

Hæc sunt quæ nos Apostolus de divino baptismo sentire voluit, hæretici autem, tuum Ascodrupitæ hi, de quibus agimus, tum quicunque illorum vestigia secuti divinum baptisma detrectant, abeant in malam rem, quia potissimum quæ sub aspectum cadunt omnia, ignorantiæ et affectibus obnoxia esse dicunt. Nam quis ignorantiæ affectibusque locus apud Deum, qui nihil aliud est, quam natura simplex, nullisque affectibus obnoxia, et quæ scientiam homini patefacit ?

CAP. VIII.

Octava hæresis Colobrarsi

Ogdoadem quamdam, seu octonarium numerum Colobarsus hic fabulabatur : eamque Propatore, Ennœa, seu Cogitatione, Patre, Veritate, Homine, Ecclesia, Verbo et vita, constare dicebat.

Quod igitur a Propatore ante omnia, tanquam conducibile factu, excogitatum fuerat, id Patrem vocari Colobarsus asserebat. Aliud porro Veritatis, aliud Hominis appellatione designabat. Alios cum in medium proponeret, Ecclesiam esse præcogitarat, atque ex Ecclesia Verbum processisse, qui quidem est Filius Dei primogenitus, quem pone Vita sequeretur. Atque hoc modo suam complebat Ogdoada. Cæterum Colobarsi auditores et discipuli, hominis quoque nomen Universorum Propatori et Proanennoeto, hoc est ei, qui ante omnia mente concipiendus est, attribuere ausi sunt. Qua de causa Filium hominis seipsum in Evangeliis Christum dixisse contendebant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Colobarsus quasdam Ptolemæi, Marci, et Valentini sententias impurissimas refingens, atque illorum Tetrada seu Quaternitatem ad Ogdoada seu octonarium numerum producens, perditionis scalas sibi iosi suæque factionis hominibus compegit, cum ea quæ effutivit nullo prorsus ordine stent, ime sibi inter se repugnent : ut ii deprehendere possunt, qui in traditionum ejus lectione versantur. Ubi enim paulum progressus est, Filium hominis vocat Universorum Propagatorem, quem nemo cogitatione percipere queat, eaque de causa Christum seipsum hominis Filium in Evangeliis vocare asserit, nec interim conjectare potest, Deum Verbum Creatorem hominum, at non hominem fuisse, qui tandem humanitate divinitati commista, unus idemque Filius Altissimi, et Filius hominis dicitur, unius hypostaseos ratione, quæ duobus ex naturis ita perfecta est, ut composita sit, quoniam post conjunctionem una in hypostasi composita, uno inquam, Christo, naturæ salvæ supersunt, nihilo secius atque naturales earumdem proprietates, ita ut qui Christum enuntiat, duarum naturarum conjunctionem perspicue significet. Atque Deum carne passum, et carnem Verbi propria in natura passam, denique Dominum gloriæ crucifixum esse propter summam naturarum conjunctionem dicimus. Et hæc illa est Theandrica energia, hoc est, Dei et hominis operatio. Posteaquam enim Deus homo factus est, et humana ejus operatio divina erat, seu deificata, nec divinæ operationis ejus expers : atque divina vicissim operatio ab humana operatione non abhorrens, sed utraque cum altera citra confusionem elucescebat.

CAP. IX.

Nona hæresis, Ophitarum. Hi baptizantur.

Ophitæ vocantur a serpente, quem colunt. Aiunt autem ab Æone, seu sæculo superiore, alia sæcula processisse, quorum infirmum sit Jaldabaoth, ex superiore matre Pronice. Hunc porro ad infima loca descendisse, ibique septem filios genuisse, qui septem sibi cœlos construxerint. Jaldabaoth deinde, quem Hebræorum quoque Deum dicunt, seipsum supra conclusisse, ne septem filii ea cognoscerent, quæ supra se sunt. Qui mox hominem ad patris Jaldabaoth idem confinxerunt, erat autem homo reptile quemadmodum vermis. Cæterum cum Pronice mater Jaldabaoth filium odio prosequeretur, quod præ fastu seipsum superius conclusisset, hominem scintilla divinæ virtutis, hoc est anima, donavit. Erectus itaque in pedes homo cogitatione cœlos penetravit, laudibusque cœlestem Jaldabaothi patrem celebrare cœpit. Qua quidem re Jaldabaoth offensus, infra despexit ad materiæ sedimentum, filiumque serpentina Idea genuit, a quo decepta Eva est. Proinde serpentem Deum esse, hominibusque ipsis scientiæ principium fuisse docent, cujus rei gratia prudentissimus omnium serpens dictus sit, propter multiplices illas volubilesque intestinorum nostrorum spiras, quibus corpora nostra confarcinata sunt. Insuper et serpentem nutriunt, et mysteriorum suorum tempore, panibus mensæ appositis, cistaque aperta, illum ad pastum invitant. Ille circum

[42] Rom. vi, 3 seqq.

panes volutatur, quos ex continenti tanquam sanctificatos frangunt, et populo distribuunt: atque hoc perfectum sacrificium arbitrantur. Tum deinde nescio quibus incantationibus et præstigiis cicuratum serpentem et delinitum deosculantur omnes in ore, atque adorantes hymno Patrem cœlestem concelebrant. Eorum porro nonnulli Christum aiunt, cum seipsum in serpentem transformasset, virginis uterum subiisse: eoque sensu miseri hoc apostolicum intelligunt: *Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus, se æqualem essee Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens* [43].

Hæreseos præcedentis confutatio.

Serpentum, qui vera sunt viperarum progenies, in morem Ophitæ hi pullularunt: quippe qui animantium omnium maxime detestandum, atque repens divino jussu super pectus et ventrem, velut insani adorarent, et Hebræorum Deum Jaldabaoth (nomine sacris incognito litteris) dicerent, quem ab antiquioribus sæculis Pronice matre progenitum impie fabularentur. Tum deinde septem filios ub ipsa progenitos, qui todidem cœlos construxerint, tandem vero hominem ad patris sui Jaldabaoth imaginem protulerint. Neque hac quidem velitatione contenti, hominem quoque reptilem fuisse, vermis in morem asserunt: cæteraque omnia, quæ superiori oratione exaravimus. Adversus quæ hæc a nobis afferri possunt: Quod nimirum sacra Scriptura unum Deum, universitatis hujus conditorem tradit, eumque adeo carentem principio, haud genitum, et qui una cum unigenito Filio, Spirituque sancto, sæcula produxerat, eaque de causa cum iisdem glorificetur. Pronicen vero una cum septem filiis, tanquam meras nugas, ad corvos relegamus: quemadmodum etiam, quod hominem primo vermem productum fuisse dicunt: deinde animam accepisse a Pronice, quam Jaldabaothi matrem confingunt. Dei enim, qui est super omnia, manu constructus et firmatus, haudquaquam serpentis formam accepit, sed qualem nos habemus qui cum illo formæ et naturæ ejusdem participes sumus: cumque spiritum viventem, quem nos animam intellectu rationeque præditam dicimus, ab illo accepisset, imperium illi in res terrenas datum est. Simul atque vero diaboli invidia, mulierisque fraude prohibitum fructum contigit, paradiso exturbatus est.

Porro σκώληκα seu vermem scimus animalculum esse, quod ex lignis putrefactis, ut plurimum autem ex cœno enascitur. Quamvis enim per prophetam Dominus dicat, *Noli timere, vermis Jacob* [44], non eo tamen vaticinio videns usus est, ut Adamum hujusmodi forma ab initio aut postea præditum fuisse, imo vero, ut humilitatem et abjectionem Verbi significaret. Serpentem quoque non minus quam vermem, terra enatum novimus, qualitate cæteris assimilem animantibus, quæ Deus e terra enasci voluit, cui vim propagandi seminis inseverat. Prudentem vero non eo vocatum dicimus, quia humana figura menteque præditus sit, ut homo, verum quia nos supplantare conatur, malorum memor, quæ tum perpessus est, cum super pectus et ventrem repere jussus est, versatilibusque corporis spiris, tanquam muro aheneo, illæsum caput conservat: quod non raro inde exserit, et quantum habitu contendere potest, venenum contra hominem ejaculatur. Adhæc facile certis annorum periodis, foraminum attritu, leberidem exuit. Per sæculum et sæcula si quis continuum eorum quæ sunt motum intelligat, quem neque nox neque dies dimetiatur, prorsus ei subscribemus. Quemadmodum et quis zonas, pro quarum situ errantia sidera inferiore fixis ordine disposita sunt, abusive cœlorum nomine designet vel etiam zodiaci circuli, quem curru suo sol circumvehitur. Quod si quid præterea obloquuntur hæretici, et sæcula iis quæ sunt priora antiquioraque existiment, eos una cum suis sæculis explodendos censemus. Omnia enim visibilia et invisibilia a rerum omnium conditore Deo atque ab unigenito Verbo, Spirituque sanctissimo *creata* esse didicimus: *Verbo* enim *Domini*, ut philopsalmus ille Davides auctor est, *cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* [45]. Ante hunc autem Moses ipse prophetarum excellentissimus nos, cœlum, terram, et cætera elementa *ab illo* facta esse docet, qui lucem in rerum naturam produxerit, qui cœlum sideribus, terram saltibus, pratis, et segetibus ornaverit, varia animantium genera deprompserit, aerem volucribus, aquam piscibus, terram jumentis et feris habitandam exposuerit: qui denique naturam humanam formaverit. Quibus astipulatur Isaias his verbis: *Qui fecit cœlum et firmavit illud, qui dedit spiraculum populo inhabitanti terram, et spiritum ambulantibus in ea* [46]. Item: *Qui statuit cœlum sicut fornicem, et extendit illud sicut tabernaculum* [46]. Ipse porro Deus per eumdem prophetam sic ait: *Extendi cœlum solus* [47]. Jeremias quoque hunc in modum exclamat: *Qui mittit lucem et proficiscitur, vocavit eam, et paruit ei cum timore* [48]. Ipse quoque Melchisedech, qui tegis tempora præcessit, eum benedicere Abrahamo, his verbis usus esse fertur: *Benedictus Abrahamus Deo excelso, qui creavit cœlum et terram* [49].

Atque Abrahamus ipse, cum famulum ad Rebeccæ nuptias emitteret. *Pone*, inquit, *manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum cœli et terræ* [50]. Insuper Jobus ille tot generibus certaminum exercitatus, *Qui extendit*, inquit, *cœlos solus, qui graditur super fluctus maris* [51] [sicut super pavimentum].

[43] Philipp. II, 6. [44] Isa. XLI, 14. [44a] Psal. XXXII, 6. [45] Isa. XLII, 5. [47] Isa. XL, 22. [47] Isa. XLIV, 24 [48] Baruch. III, 33. [49] Gen. XIV, 19. [50] Gen. XXIV, 2. [51] Job. IX, 8.

Ut autem Vetus Testamentum cum Novo consentire, et eadem cum illo effari, atque adeo utriusque rivulos ex eodem fonte scaturire perspicuum stat, audiamus Joannem tonitrus filium, qui omnia Verbo facta, nec eorum quæ sub sensum cadunt, et quæ intellectu percipiuntur, quidquam sine eo productum asserit. Nam, *Sine ipso*, inquit, *factum est nihil quod factum est* [52].

Audiamus et Paulum exclamantem: *In eo facta esse omnia, seu visibilia sint, seu invisibilia* [53]. Idem alibi. *Per eum Pater fecit sæcula.* Idem cum in Arcopago concionem haberet, hunc in modum locutus est: *Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, ipse dedit omnibus vitam et inspirationem, et omnia: fecitque ex uno sanguine genus omne hominum inhabitare super universam faciem terræ* [54]. Item, *Fide intelligimus aptata esse sæcula Verbo Dei* [55].

Atque hæc quidem de cœlis et sæculis. Quod si quis tertium Pauli cœlum in medium afferat, is vero sciat unicum proprie a sacra Scriptura cœlum agnosci, reliquos autem duos improprie cœli nomine designari. Unum quidem quod secundo die factum, proprie firmamentum dictum est: abusive autem cœlum: *Vocavit enim*, inquit *firmamentum cœlum* [56]. Siquidem hoc diversum est ab eo, quod primo die creatum est, idque nominis sortitum, sive quia est aquis compactum, et idcirco firmamentum dictum, sive ad corporum distinctionem, quæ superius et inferius contigua sunt, quæ quidem cum tenuia et pellucida sint, hoc quia crassum est corporeum, στερέωμα seu firmamentum dictum est: στερεὸν enim a geometris corpus dici solet, quoniam tres in partes diducitur, nec tactui cedit, aut obsequitur. Quemadmodum autem firmamentum hoc quod primi cœli vicem adimplet, cœli nomen adeptum est, ita etiam proximum illi elementum, aer, quia contiguus nobis est, eumque primo suspicientes intuemur, majore cum abusu cœlum dicitur. *Erit* enim, inquit Scriptura, *cœlum quod supra vos est, æreum* [57]. Et David, *Volucres cœli* [58]. Maximus igitur Paulus aerem et firmamentum prætervectus in ipso primo et tertio cœlo, ratione ordinis inferiorum ad superiora, requievit.

Eo item, quod homini a serpente cognitionem datam esse dicunt, extremam impietatem redolent. Mosaica enim historia Adamum animantibus nomina imponentem, hocque modo de Eva disserentem introducit: *Hoc* igitur *os ex ossibus meis, et caro ex carne mea* [59]. Qui cum Domini præceptum nihili fecisset, quo cavebatur ut arbores omnes, quibus Edem immensum luxuriabat, contrectaret, indeque victum sibi pararet, ab unica vero scientiæ arbore abstineret, causamque adeo hujus rei compertam habuisset, imo præsens a præsente Domino auribus excepisset, non injuria Dei jussu exsulavit, et deliciarum horto exturbatus est: prudentiorque post consilium, ut ita dicam, evasit. Atque reipsa didicit, obsequium rebellioni quid præstat. Quare serpens scientiæ dator non erat, sed arbor scientiæ boni et mali nuncupabatur. Si quid autem contrariorum cognitione præditum sit, non statim dignum est, quod contrariis accenseatur. Eadem enim ratione legem contemnendam judicabimus, quæ contraria discernat, et alternis utraque expendat. Imo vero Adamum oportuit observato præcepto ad Deum quibusdam quasi gradibus ascendere, et veluti quadam e specula arboris scientiæ vim comtemplari, tumque demum ejus perceptione se efferre, cum per Deum licuisset, perceptioque ipsa damno caruisset, nec ad deteriorem partem inclinasset. Contra autem, cum præcepta in omnium oculis transgressus esset, nec auspicato fructum arboris scientiæ boni et mali gustasset, totus ad contraria proclivis se convertit: nec solum a vitæ arbore exclusus est, sed jure etiam a conversatione illa et statu excidit, quibus antea dignus habitus fuerat. Dicat vero etiam quispiam Adamum sese speculationibus altioribus quam par esset, addixisse, quæque ingenii sui capacitatem excederent: quia nimirum boni malique scientia præditæ essent. Quod in causa fuerit, ut a Deo ejiceretur. Ejusmodi enim eorum qui sunt contemplationes multis præcipitiis scatent, multosque a vera de Deo sententia. quasi obtorto collo, transversos agunt, quemadmodum, verbi gratia, Ophitas, de quibus nunc agimus philosophorumque veterum plurimos. Democritus enim aquam Deum esse dixit. Anaximenes aerem principium primum et summum esse asseruit. Anaxagoras idearum particularium æqualitatibus attribuit, quas ὁμοιομερείας Græci vocant. Alius cœlo universitatis hujus administrationem ascripsit. Alii denique cum alio modo ad variam rerum quas Deus creavit cognitionem, tanquam ad arborem scientiæ boni et mali, animum appellerent, exitiali se morti manciparunt, tantum abfuit, ut arboris vitæ participes essent. Porro Deum Adamus absque intermedio non videt, aut stantem coram obtuetur, sed solum in paradiso prodeambulantem audit, ut his quoque verba faciamus, quamvis ab instituto argumento aliena sint. Quoniam stat quidem Deus iis qui stant, caventque ne ab honesti actione decidant. Ab inconstantibus autem, et obliquam ab iis quæ meliora sunt viam sectantibus, dimovetur quoque Deus, et alio se conferl, eaque de causa Deus vespere, ut arbitror, non autem mane, ut prius, Adamo videndum se præbet quia nimirum capax amplius non erat, cui splendoris divini Oriens illucesceret, quippe cui post transgressionem obtusa sensuum organa hebescerent. Antea enim non ex intervallo cum Deo colloquebatur, neque ita, ut nunc quidem adesset, nunc vero abesset: imo mane et meridie, hoc est,

[52] Joan. I, 3. [53] Coloss. I, 16. [54] Act. XVII, 24. seqq. [55] Hebr XI, 3. [56] Gen. I, 8. [57] Deut XXVIII, 23. [58] Psal. VIII, 6. [59] Gen. II, 23.

cum intellectu et cogitatione, denique spiritualiter cum Creatore suo conversabatur et colloquebatur. Postea vero quam a seipso divini jubar luminis exclusit, tunc audivit, ut Scriptura refert, vocem Domini prodeambulantis in paradiso sub vesperam, et occuluit se, quia nudus erat. Præter eo quæ jam dicta sunt, Ophitæ hoc quoque contra receptam piorum sententiam astruunt: quod scilicet Dominus Jesus formam serpentis induerit, atque ita Virginis uterum subierit, quod in causa fuit, ut Apostolus exclamarit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed exinanivit semetipsum formam servi accipiens* [60]. Quæ enim Deo cum animantium omnium maxime detestando serpente, qui Adamum circumvenerat, communicatio est? Sed Dei Verbum, cum in forma, seu substantia Dei esset, nec ejus essentia per rapinam, sed naturam potius, eamque adeo ejusmodi, quæ amitti nullo modo possit, æqualis Deo esset; seipsum exinanivit, formam servi, hoc est humanam naturam accipiens, quemadmodum et in sequentibus ostendit, cum ait, *Ad similitudinem hominum factus* [61]. Quare cum Paulum Ophitæ in medium afferant, ut Dominum forma serpentis assumpta Virginem subiisse confirment, a Paulo ipso ventriloqui perspicue coarguuntur, imo illis os tanquam vaniloquis obstruitur. Cæterum qui fieri potest, ut formam serpentis Dominus acceperit, quem de medio sublaturus venerat, tanquam dæmonis emissarium, qui Adamum, hoc est manuum suarum opus, circumvenerat? Quod enim quis expetendum judicat, id magna quoque diligentia prosequitur, quod vero nocumentum, tanquam sibi contrarium, afferre novit id aversatur, nec ulla prorsus affinitate sibi conjungit.

CAP. X.

Decima hæresis, Prodici et Adamitarum.

Platonicam Prodicus disciplinam cum percurrisset, eorum qui Adamitæ dicuntur hæreseos auctor fuit, publicamque libidinosæ prurigini licentiam Carpocraticis dogmatibus addidit. Mulieres enim communes esse sancivit, cujus rei gratia non tantum publicis in conviviis, lucernis confestim exstinctis, in quamcunque quivis incidisset, eam comprimebat, sed hujusmodi quoque turpitudinem mystici sacrificii loco habebat. Atque hujus rei testem Clementem, qui Stromata conscripsit (45), auctorem citabo, sacrum virum, quique rerum multarum peritia cæteros omnes exsuperet, cujus in Stromaton tertio hæc leguntur: Sunt porro qui publicam, et omnibus expositam Venerem mysticæ communionis nomine dignentur, rei sacræ vel nomine solo haud dubie injurii. Deinde contra subidam illam, porcinamve spurcitiem nonnulla præfatus, hæc subjicit: Miserrimi enim carnalem et venereum concubitum rebus sacris accensent, et ab eo sibi in Dei regiam aditum patefactum iri putant. Certe ad ganea consectanda fenestram aperit hujusmodi communio, eorumque societatis albo suos et hirci libenter ascribantur. Sit vero iisdem præcipua et maxima spes in iis meretricibus reposita, quæ in fornice prostant, et citra delectum quosvis accedere volentes impudenter admittunt. Aliis porro in eamdem sententiam additis, infert: Hæc et hujusmodi sunt Pronicensium dogmata, qui se Gnosticos falso nomine dixerunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Si Plato Platonico more locutus est, nec prætento legumlationis cortice, philosophicum sensum occuluit, haud dubie Plato indigna se tum molitus est, cum nuptias communes esse suis sancivit legibus. Nam Prodicum sino, et qui Platonis auditores dissentaneis sibique dissimilibus magistri sui opinionibus, tanquam muscæ ulceribus, inflati sunt. Qui enim communitatis mulierum auctor est, is nihil aliud, quam nationum omnium, totiusque generis humani confusionem introducit. Qui enim fieri potest, ut ex hujusmodi *complexibus* pater ullus cognoscatur, et cæteri consanguinei demonstrentur? At certe Deus nihil confuse creavit, sed ubi primum materiam quatuor in elementa digessisset, ex illis hunc quem videmus, mundum fabricavit. Hic vero dum communem nobis *Venerem* lege permittit, nec cum delectu mulieri adhærendum tradit, et patres nobis nostros invidet, et genus ambiguum promiscuumque *statuit*: ita ut vix cuiquam innotescere queat, an hic parte Græco natus fuerit, an vero ille ex barbaris Amaxobiis et Hippomulgis ortum habuerit. Per te vero mihi, quæso, patris nomine frui liceat, quemadmodum tu in hodiernum usque diem filius Aristonis diceris, nec ab re denominaris. Nec ea certe animantia, quibus insita ratio est, quibusvis mulieribus semen committere solent, sed his quoque vis quædam inest, qua amorem respuant et devitent. Non ita Draco, non ita Solon cives tui suas sanciverunt leges, sed lectos distinxerunt, pœnas *raptoribus* virginum irrogarunt, supplicio illos extremo multarunt, quicunque vim thalamis inferrent alienis, omnia denique bene et recte disposuerunt. Tu autem, qui vere sapientissimus, et ubique celeberrimus habitus es, quid tibi, quæso, voluisti cum talia promulgare ausus es? aut unde, ex quove tripode, ex quorum denique philosophorum, ut ita dicam, corollariis aut syllogisticis rationibus ad hæc tabulis inscribenda adductus es, quæ ne dii quidem tui probaverunt? Qui metatores sibi ipsis præfecerunt, nobilesque adeo pœnas ab iis

[60] Philip. II, 6. [61] Ibid. 7.

(45) Clemens in Stromatis lib. III.

repoposcerunt, qui aliena cupidas manus injicere auderent, ut ex Ixione conjicio, quamvis ille Junonis loco nebulam amplexatus esset: et ex Marte, quam Vulcanus iis vinculis constrinxerat, quæ neque frangi, neque solvi possent: atque communi multorum ludibrio elevatum exposuerat, quamvis vel jugerum magnitudine superaret.

Sed quia beneficum tempus civitatem ipsam, quamvis bene muratam deseruit, hujusmodique leges solis mandari litteris permisit, nos quoque finem dicendi faciemus, ne forte iis vires restituamus, et secundæ quodam modo vitæ auctores simus, quæ tempus irrita et emortua esse voluit.

CAP. XI.

Undecima hæresis Cainorum.

Caini ad inculpatam fidem nostram accedentes baptizantur, impie vero universitatem hanc a duabus potestatibus contineri dicunt: quarum altera infirmior, altera potentior exsistat. Et ex iis Adamum Evamque prognatos. Cæterum potestates easdem postea Evæ adhæsisse. Atque Cainum quidem, Esaum, et Coritas ex potentioris potestatis semine, Abelem autem ex debilioris processisse. Magnifice quoque se efferunt, quod a proavis Caino, Sodomitis, Esau, imo vero etiam a proditore Juda descenderint. Proinde opusculum quoddam proferunt, quod auctori Judæ ascribunt. Angelorum porro et potestatum nominibus confictis, ephoros eos, hoc est præsides seu præfectos appetitionum rationis expertium esse dicunt. Ex quo fit, ut cum in exsecranda et infanda peccata impingant, ad eorum quodlibet exclament, O tu, angele, abutor opere tuo, munere tuo defungor. Quin et ex Pauli apostoli nomine opusculum aliud nulla non obscœnitate scatens confingentes, Ἀναβατικὸν, hoc est, De ascensione Pauli vocant. Hinc arrepta occasione, quod Apostolum ad tertium usque cœlum ascendisse dicant, atque ibi verba non referenda audivisse, quæ non fas est homini loqui: quibus non referendis verbis impia illa sua flagitia intelligunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Dicat vero quispiam adversus hanc hæresim contendens: Inaudita audivi, eaque adeo percurrere mihi contigit, quæ oblivione profecto, tenebrisque digna sunt. Cum enim Caiani duo principia prædicant, quibus rerum universitas constet: quorum alterum debilius, alterum fortius sit, ex duabus illis potestatibus primos parentes processisse aiunt. Deinde vero ambo Evæ adhæsisse, atque ex debiliore potestate Abelem prognatum, cæterosque omnes, qui illum secuti cultum Dei amplexati sunt: ex altera vero, quæ potentior ab illis dicitur, Cainum, Coræum, et Abironem processisse, atque adeo Sodomitas: et quicunque illos secuti, luxuque diffluentes, molliter et delicate vixerunt. Hæc et hujusmodi professi, quæ pudorem hominibus facile incutiant, sibi tamen in eis placent, animumque ad omne genus flagitii appellunt. Revera illorum gloria in illorum dedecore consistit: qui non solum corporeos concubitus ordinibus materia carentibus attribuunt, atque duo principia inter se contraria tradunt, quæ quidem se mutuo prorsus interimunt, ut quæ se mutuo pati nequeant, sibique ex diametro repugnent: sed etiam nequioribus hominibus addicti, ne futura quidem illis supplicia miseri secum quoquomodo reputant, vel tantillum quidem subverentur. Siquidem Cainus meritas cædis fraternæ pœnas luit, dum gemit et trepidat, atque per totum miseræ vitæ curriculum comitiali morbo laborat. Coræus vero et Abiron terræ abocssu, atque ad inferos cum universa familia descensu, condemnati sunt.

Porro Sodomitæ igne cœlitus in Pentapolin demisso perierunt, quod quidem ii qui mascula libidine pruriunt, etiamnum fructuum cinereorum perceptione, terræque siccitate, et inhabitabili sole erudiuntur.

Judas denique ultro seipsum, nulla prorsus percepta mercede strangulans, vitam laqueo abrupit. Quam vero apposite dæmonas quoque suæ ipsorum libidinis et intemperantiæ præfectos confingunt? At vero *quæ societas luci ad tenebras* [62]? quid Judæ et Paulo commune? ut illius quidem Evangelium proferatur, qui ne auribus quidem Dominum a mortuis surrexisse, gentesque fidem Christianam edoctas esse percepit, qui seipsum eodem tempore suspenderit, quo Dominum prodidit: ita ut perire, quam sceleris pœnitere maluerit: hujus vero libellus commentitius omni obscœnitatis specie refertus configatur, cum tamen dicat: *Sequimini sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* [63]. Item, *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* [64]. Item in Epistola ad Corinthios, de eo qui cum noverca se polluerat, hunc in modum scribit: *Ego quidem absens corpore, jam præsens autem spiritu judicavi, ut præsens eum, qui sic operatus est in nomine Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi Satanæ, in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu* [65]. Et paulo post: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neneque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt* [66].

Verba autem illa non referenda, quæ Paulus auribus hausit, quæ nefas est nomini loqui, vel quæ ad fidem non ædificant, propter ipsorum novitatem, et naturæ humanæ infirmitatem, quæ fit,

[62] II Cor. vi, 14. [63] Hebr. xii, 14. [64] I Cor. ix, 27. [65] I Cor. v, 3 seqq. [66] I Cor. vi, 7 seqq.

ut non facile auditiones hujusmodi percipiat, quæ divinitate cæteras antecedunt.

Quo etiam referri evangelicam hanc assertionem existimo : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* [67]. Item : *Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros* [68]. Vel quia vita, quæ secundum Christum est, atque adeo regnum cœlorum, quodammodo latet, nec omnino sub aspectum cadit. Hoc sensu, non solum bona ipsius humanis rationibus pervia non sunt, sed ne mysteria quidem ejusdem doceri et percipi possunt. Illud quoque, *Audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui* [69], ita accipi potest : Raptus Paulus illa minime linguæ cujusquam explicatione percepit, sed illi animi parti quæ rationis est particeps, tacitus impressit. Deus enim nequaquam voce colloquitur, arcanaque suggerit, sed illa eorum animis inserit, quos colloquio dignatur. Quibus igitur arcanis nullo linguæ ministerio initiatus est, ea etiam ne lingua quidem explicare voluit.

CAP. XII.

Duodecima hæresis, Sethianorum. Hi baptizantur.

Sethiani ab angelis cuncta ortum ducere tradunt : atque duos in primis homines, Cainum et Abelem. De quibus cum aliquando inter se angeli contentiosius digladiarentur, Abelem Cainus angelorum fortiorum auxilio interfecit. Quo cognito superior illa virtus, quam matrem etiam vocant; puro semine suscepto, Sethum ad justitiæ stabilimentum, seminisque delectum effinxit. Temporum porro successu genera illa duo, Abelis, inquam, et Caini, commista sunt. Quinetiam angeli, qui Cainum et Abelem formaverant, cum viderent illorum filias, quod pulchræ essent, rem cum illis habuerunt. Quod cum superior mater illa vidisset, diluvium immisit, et utrumque genus pessumdedit, eo solo genere superstite, quod a Setho descenderat. Cæterum hi Sethiani, ad nugas quod attinet, quas de angelis et potestatibus circumferunt, mire cum Caianis conveniunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Sethiani eo dicti sunt, quod Setho adhæreant, ejusque vitæ institutum magnifice efferant. Quemadmodum et Caiani, quod Caini placita præ cæteris sibi proponerent, eaque sequerentur. Porro quemadmodum Cainorum dogmata propter fœditatem detestanda sunt, ita Sethianis orthodoxorum cœtus omnino interdicendus est, quandoquidem illorum traditiones veritati non sunt consentaneæ, imo a Mosaica disciplina prorsus alienæ. Cum enim Moses de hujus universi constitutione dicere proposuisset, *In principio* inquit, *creavit, Deus cœlum et terram* [70]. Deinde quibusdam expositis, Adami et Evæ generationem edisserit : eorumdem lapsum atque e paradiso exsilium subjiciens. Postea vero sic ait : *Adam vero cognovit uxorem suam Evam, quæ concepit et peperit Cain* [71]. Paulo post Abelis quoque nativitatem describit, non sine artium enumeratione, in quibus se uterque exercebat.

Virtutum porro, quæ materiei prorsus exsortes Deum circumstant, nullam Moses neque in Genesi neque in Exodo mentionem fecit, nisi semel in Cantico, his verbis :

Constituit terminos populorum juxta numerum angelorum ejus [72]. Jesus porro Nave nocte in exercitu Michaelem Dominicæ militiæ principem, cum districto gladio vidit. Cæterum in iis generationibus, quæ tempora illa subsecutæ sunt, a judicibus, prophetis, aliisque justitia celebribus viris coram visi sunt angeli, qui nihil aliud esse videntur, quam naturæ quædam simplices, quæ nullo modo aut vis in pejores partes transversæ rapiuntur : divinæ quidem claritatis capaces, a nostrate vero concretione materiali prorsus immunes.

Cæterum hi Sethiani, nulla divinorum eorumdemque Mosaicorum scriptorum habita ratione, hoc universi corpus ab angelis *constitutum* asserunt a quibus Cainus et Abel primi creati fuerint, suppressis parentum, Adami scilicet Evæque nominibus. Deinde Abelem a Caino angelorum fortiorum ope interfectum tradunt. Et quod maxime absurdum est, ex divina quadam virtute, *sic enim* vocant, quæ a Patre cœlesti semen conceperat, Sethum natum fabulantur. Impia porro verba hæc præstigiis magis impiis cumulantes, *angelos* cum mulieribus congressos intrepide asserunt, quæ a Caino et Abele descenderant; et quantum conjecturis assequor, auditis his Moseos verbis : *Videntes filii Dei filias hominum, quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores* [73], filios Dei nullo judicio angelos nominarunt, qua in re se perversos sacræ Scripturæ interpretes, atque, ut ita dicam, suis ipsorum sententiis aperte repugnantes ostenderunt. Angelos enim, a quibus rerum universitatem productam fuisse volunt, ac si corporibus membrisque virilibus non careant, male et impie muliebri *pulchritudine* captos asserunt, camque non secus venari suo figmento, atque nos hamo natatilia solemus. At non ita se res habet : sed deos Scriptura solet eos appellare, qui virtute Deique cognitione cæteris facile præstant : qualis a Mose Sethus describitus, nimirum Dei amore celebris, piorumque Abelis morum imitator exactissimus : quemadmodum et vaticinii ejus character ita sibi constat, ut evariari non possit. Idcirco enim inter homines de corporibus cœlestibus philosophatus est, futuramque mundanæ totius machinæ corruptionem per alterum ex duobus elementis præstan-

[67] Joan. XVI. 12. [68] Joan. XXI, 23. [69] II Cor. XII, 4. [70] Gen. I, 1. [71] Gen. IV, 1. [72] Deut. XXX, 3. [73] Gen. VI, 2.

tioribus, aqua, inquam, et igne, prædixit : atque adeo columnis duabus inscripsit, quæcunque in cœli tabulis antea legerat. Columnarum altera ex latere coctili præparata, altera lapide exsculpta erat, ut si quando igne absumerentur homines, lateritia inconsumpta superesset, si vero aqua perituri essent, lapidea conservaretur. Cæterum filiæ hominum illæ sunt, quæ a Caini genere provenerunt. Hæc enim vox, homo, sine adjuncto proferatur, nec synecdochice subauditur, malam in partem, ut plurimum sacris in Scripturis,et intelligiet accipi solet : quo in significatu etiam apud Davidem dicitur : *Filii hominum, usquequo gravi corde* [74]? Item : *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ* [75]. Item : *Non timebo quid faciat mihi homo* [76].

Filii autem Dei, qui a Setho pio viro genus ducebant apud tempestatis illius homines oblectabantur, quemadmodum Moses his verbis obscure subindicavit: *Et viderunt filii dei filias hominum, quod pulchræ essent, et acceperunt eas in conjuges* [77]. Davides autem apertius id prolatavit, dum chorditoni psalterii chordis personans hunc in modum psalleret : *Ego dixi,Dii estis,et filii Altissimi omnes. Vos autem ut homines moriemini, et ut* ἀρχόντων *seu principatuum unus cadetis* [78].

CAP. XIII.

Tertia decima hæresis, Archonticorum seu Principatuum. Hi baptizantur.

Nomen his a dogmatibus impositum est. Cum enim cœlorum hebdomadem atque ogdoadem, hoc est sptenarium et octonarium numerum esse dicant, horum unicuique proprium ἄρχοντα seu principem præstituunt. In octavo autem matrem φωτεινὴν, hoc est lucidam, esse aiunt. Atque diabolum septimæ potestatis filium affirmant,nimirum Sabaoth ; qui sit Hebræorum Deus, cum Evaque congressus fuerit, ut maritus cum uxore solet, atque eo ex congressu Cainum et Abelem susceperit. Qui cum germanam sororem ambo rivales deperirent, invidia crepans Cainus Abelem interfecerit. Improbant vero mortuorum quoque resurrectionem, atque solam animam resurgere, ac in cibum principatibus et potentiis cedere contendunt Iidem baptismum exsecrantur, divinorumque mysteriorum perceptionem explodunt, quippe quæ in Sabaothi nomine celebretur. Ab Adamo præterea cognita tandem Eva Sethum processisse fingantur, quem superna potestate ex continenti correptum apud se enutriverit, post multaque temporum intervalla in terram detulerit, ut principatuum et potentiarum mysteria diceret. His porro sunt pseudoprophetæ quidam Marsiades et Marsianus, quorum posteriorem in cœlum quoque abreptum fuisse, et per tres indidem dies descendisse aiunt. Postremo resurrectionem mortuorum continua filiorum ex patribus generatione jam fieri dicunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Tenebrarum principis revera discipuli sunt archontici seu principatuum fictores, vel principales. Vanis enim rerum vocabulis in animum inductis suum, hebdomados et ogdoadas, seu septenarios et octonarios numeros cœlorum confixerunt. iisque principes præfecerunt, non quale Moses ait *Constitui terminos populorum, juxta numerum angelopum ejus* [79],sed unicuique cœli subpræfecturam non secus adjudicarent, atque si nulli principatui subditus esset. Hoc vero quid aliud, quæso, est quam multiplicis dominationis introductio,Deique contemptus, qui hanc rerum universitatem protulit? Quod etiam propemodum profitentur, dum φωτεινὴν seu lucidam quamdam introducunt,diabolumque septimæ potestatis, filium esse autumant, atque eum esse Sabaoth Deum Hebræorum impudenter proloquuntur, ut qui Deo contrarii sint. Quæque supradictis magis impia et ridicula dicas, Evæ cum dæmone concubitum, et ex eorum congressu Cainum et Abelem conceptos esse confingunt. O qualia malignus ille mendaciique ab initio pater effinxit? quæ nimirum spurcitiæ suæ capacia sint, quales linguas illis intra dentium septa conclusit,usque adeo mendaciis omne genus exercitas,ut vel ipsum verbis tanquam jaculis impetant, dum eum qui materiæ natura expers est cum corporibus humanis congressum esse tradunt. Hi certe animum non secus atque dæmonem, ut par est, materia constare rati, ea illum de causa cibi loco apponi suis quales sint, principatibus,et potentiis dementissimi omnium pronuntiant.

Neque vero novi quidquam est,quod divinum lavacrum improbant, Sethumque raptum esse nugantur, atque adeo mortuorum resurrectionem filiorum procreatione fieri censent, in omnibus a Veteri Novoque Testamento dissentientes, imo ipsi Deo obstreperi, necnon sors portioque mali dæmonis omnium gratissima.

CAP. XIV.

Quarta decima hæresis, Cerdonis et Marcionis. Hi ad fidem orthodoxam accedentes baptizatur.

Blasphemiæ Simonis his quoque initium dederunt. Fuit autem Cerdo antiquior, qui duos etiam deos esse asserebat, unum qui in lege et prophetis locutus esset, quem etiam impurus hic et scelestas homo creatorem malem notumque vocabat, alterum vero deum bonum et ignotum omnibus affirmabat : quem Christi quoque patrem dicebat, [qui venisse quidem ex Maria existimaretur, ad ea antiquanda, a mundi opifice deo, malo inquam, illo et noto, sancita essent, re autem vera non venisset. Propterea etiam veterem a Christo legem in Evangeliis antiquari,qui dicat *Dentem pro dente, et oculum pro oculo* [80], tanquam dei mali institutionem.

[74] Psal. IV. 3. [75] Psal LVI, 5. [76] Psal CXVII, 1 8. [77] Gen. VI, 2. [78] Psal. LXXXI, 6, 7. [79] Deut. XXXI [80] Matth. V. 36.

Cæterum Marcion Sinopensis, ejus qui per ea tempora Ecclesiæ catholicæ episcopus erat, viri quidem religione pietateque clarissimi filius fuisse fertur, qui cum virginem quamdam circumvenisset, et constuprasset, ejectus a patre, atque eodem persequente fugatus est. Cum ergo Romam pervenisset, ibique qualis erat innotuisset, nec a quoquam ad synaxim admitteretur, Cerdonis impostoris hæresin vel cum additamento amplexus est. Illo enim duos deos asserente, hic tres introducebat, unum quidem supernum, eumdemque innominabilem, invisibilem et bonum, quique nihil in mundo creasset : alterum vero visibilem, creatum, et mundi opificem ; tertium denique qui inter hos duos, invisibilem, inquam, et visibilem, medius esset, nempe diabolum. Idem insuper Christum ab invisibili, innominabili, et bono patre processisse, atque eumdem ad inferos descendisse dicebat, non quidem, ut Judæos servaret, qui Deum noverant, ut Abelem, Enochum, Noæum, Abrahamum, Isaacum, Mosem, Davidem, iisque consimiles : sed Cainum potius, Coræum, Dathanem, Abironem, Esaum, et si quis ejusmodi superesset, gentesque adeo, quæ Deum non noverant. Inde etiam diebus Sabbatorum jejunandum esse prædicabat, ungisque suis quietem Sabbati a Judæorum Deo institutam esse mentiebatur, quocirca jejunandum nobis esse, quo illius placita servemus. Adhæc idem non semel, sed iterato, et sæpius baptizabat. Interdum vero quartum quoque Deum, nempe Hylen, seu materiam, introducebat, eamque ab ipso mundi opifice Deo assumptam esse dicebat, ex qua ille rerum universitatem produxisset : ex purissima nimirum ejus parte cœlum, ex reliquis elementa quatuor, ex ima vero fece et sedimento Infernum atque Tartarum. Item, Purissima, inquit ille, terræ parte transcolata paradisum condidit Deus, ex quo gleba unica correpta Adamum formavit : atque illi animam propria ex substantia largitus est : exindeque adeo corporis et animæ pugnam oriri censet, cum hinc quidem anima corpus ad mundi opificem attrahere conetur : illinc vero corpus eamdem lucta devictam hylæ, seu materiæ, ex qua nimirum formata sit, ascribere contendat. Idem serpentem opifice mundi meliorem esse nugabatur, quia scilicet hic quidem arboris scientiæ perceptionem prohibuerat, ille vero eamdem permiserat et invexerat. Quare qui Marcionis hæresin profitentur, æneum serpentem colunt, eumque in capsulis asservant. Marcionistæ insuper virginitatem professi, mulieribus quoque ad baptizandum accedere permittunt, atque in mysteriis aqua sola utuntur, et unicum Lucæ evangelium approbant abscisso principio, iisque omnibus, quibus ejus conceptionem et incarnationem percurrit : atque inde inchoata narratione, *Anno decimo quinto imperii Tiberii Cæsaris* [81], pleraque etiam e medio atque fine hujus Evangelii detraxerunt : aliaque scripta adulterina interseruerunt. Ex apostolis denique Pauli Epistolis nonnullas admittunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Cerdon ejusque præceptor Marcion os in cœlum ponentes duos deos profitentur, unum quidem in lege et prophetis locutum, quem et malum esse dicunt, quicunque omnium impurissimam et pessimam vivendi rationem sectantur : alterum vero bonum et ignotum, quem et Domini nostri Jesu-Christi Patrem vocant. Dei Filium, quamvis in terras venisse censeretur, re tamen vera non venisse tradunt : idque ut Mosaicam legem a malo deo datam antiquaret. Ulterius progressi tertium deum diabolum, et cum eo quartum Hylen, seu materiam commenti sunt.

Porro illis quidem certe per me nugari liceat, Nos autem unum Deum nocimus et credimus, qui materiam ex nihilo produxerit, ex eaque cœlum et terram formaverit, atque omnia quæ in eis sunt condiderit, qui primum quidem per Mosem Israelitis optimam juxta et salutiferam legem dederit, quæque omni detestandæ actioni adverseretur. Deinde vero per unigeniti Filii Domini Jesu Christi legationem gentes ut converterentur Deumque cognoscerent, invitavit. Christus autem non eo venit, ut legem solveret, quod illi volunt, sed ut adimpleret. Siquidem in lege scriptum est, *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* [82]. Item : *Non erunt tibi dii alii, præter me* [83] Item : *Non facies tibi idolum, non accipies nomen Domini Dei tui in vanum* [84]. Atque hæc quidem verba efficiunt, ne plures esse deos existimemus : ipsumque unum et solum agnoscamus, qui natura Deus est. Porro Deum cum hominibus, hoc est nobiscum, quasi per velum carnis, conversatus, perfectiorem Dei cognitionem in mundum invexit, qui Patrem ita cognoscendum, ut qui principio causaque careat, Filium vero in principio quidem a Patre genitum, principio tamen carentem, ut coæternus illi sit ; Spiritum denique ab illo procedere, docuerit : qui duo eodem quo Pater imperario, eadem potentia, eodem honore, eadem essentia gaudeant : ut ex *his* ejusdem ad Samaritidem verbis colligere *est, Crede mihi, mulier, quoniam venit hora quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* [85]. Etenim tales Pater quærit adoratores, Item illa etiam quæ post resurrectionem discipulis dixit : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [86]. Item : Lex quidem ait, *Dentem pro dente, oculum pro oculo* [87]. Item : *Non occides Non mœchaberis* [88]. Christus autem : *Quicunque in-*

[81] Luc. III, 1. [82] Deut. VI, 4. [83] Exod. XX, 3. [84] Ibid. 7. [85] Joan. IV, 21 seqq. [86] Matth. XXVIII. 19
[87] Matth. V, 38. [88] Ibid. 21, 27.

fensus fuerit fratri temere, *reus erit judicio* [89]. Item : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est cum illa in corde suo* [90].

Jam vero in hujusmodi exhortationibus constitutio legis haudquaquam consistit, sed honesti custodia et conservatio perfectior. Vetus enim lex scelerum fine aversatur, eosque punit, a quibus illa commissa fuerint, quæ minus honesta sunt : Christus vero vel prima germina radicitus exstirpat eorumque nomine pœnas exposcit. Mulierem enim ad concupiscendum vidisse, aut iracunda comminatione contumeliosiusque in fratrem insurrexisse (quot ne fiat, summa cura cavendum esse Christus admonet), haudquaquam actionum finis et consummatio est, quam Mosaica lex aversatur, sed appetitus quidam et motus, quia ea parturiat, quæ minime conveniunt, atque ad finem etiam deducat.

In utroque igitur hi Cerdonis et Marcionis asseclæ ex diametro ab orthodoxa fide dissentiunt : et quia legem Mosaicam malam esse pronuntiant, et quia Christum ideo venisse contendunt, ut illam solveret.

Quod vero phantasia, seu simulatione, non autem revera Christum in terris apparuisse dicunt, nec pure naturam humanam assumpsisse, dignos ultro sese produnt, qui in Chaos et Erebum pœnas daturi protrudantur. Qui enim fieri potest, ut phantasia dicatur, quod ex virgine natus sit, quod sapientia, ætate, et gratia profecerit, quod crucifixo latus lancea perfossum fuerit, quod statim a resurrectione cicatrices clavorum, laterisque deductionem ostenderit, quod discipulus de iis ipsis curiosius addubitans ea procul dubio sic se habere deprehenderit ? Quæ quidem omnia divinæ dispensationis præscripto ideo conservata sunt, ut eum ipsum esse crederemus, qui apparuerat, qui tertio ante die passus erat in carne, non autem spectrum spiritumve, qui oculis cerni posset.

Quod autem Deus unus est Pater, unusque Dominus Servator noster Christus : quod denique Verbum caro factum sit, id filius ille tonitrus his verbis attestatur : *Et Verbum caro factum est* [91]. At testatur et gentium doctor Paulus, qui plerisque divinarum Epistolarum in locis ea latius explicat quæ de Christo scripta sunt. Inquit enim, *Gratias agimus Patri qui nos idoneos reddidit in partem hæreditatis sanctorum in lumine, qui liberavit nos a potestate tenebrarum, et transtulit in potestatem Filii dilectionis suæ, qui est imago Dei invisibilis primogenitus omnis creaturæ* [92]. Et postea : *Quia in ipso complacuit omnem inhabitare plenitudinem, et per ipsum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cœlis sunt* [93]. Item : *Nunc autem reconciliati sumus Deo, per mortem Filii ejus* [94]. Item alibi : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo : sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens* [95]. Proinde, venit, ut genus humanum servaret, cujus formam assumpserat, atque adeo subdolas dæmonis artes irritas faceret, quem profani homines Deum vocant, quamvis angelica claritudine una cum rebellionis agmine deciderit, tenebrasque cum gloria illa commutaverit, qua totus luce lucebat matutina : cuique pauca quædam, nec magni momenti, posse datum est, in sui ludibrium potius, justorumque certamen et exercitium, quam ad virium demonstrationem. Nec enim alia lege coronatur athleta, victoriæque præconiis effertur, quam si pugno adversarium percusserit, aut ejus viscera catapulta transverberarit : aut in guttur acinacem distrinxerit, atque ita virium suarum dexteritatisque specimen coram agonotheta, seu certaminis præfecto, ediderit. Quomodo, quæso, nobis pietas, aut martyrum pro Christi nomine constantia, optimumque cæterorum sanctorum propositum innotuisset, nisi dæmon Jobum petivisset, et obtinuisset, nisi præterea tyrannos adversus martyras subornasset ?

Cæterum Hylen, seu materiam, neque sine principio esse, neque principio cum Deo carere dicimus, neque etiam imaginationem esse, quæ sit formarum receptaculum : quamvis externorum nonnullis id visum fuerit et placuerit. Nam cum Deus mundum producere in animo versaret, cogitatio illa opus et actio erat. Hylenque seu materiam forma subsequebatur, et simul emergebat. Qui vero Mosem ita dicentem audiunt, *Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi* [96], atque hinc arrepta occasione divinam sempernitatem materiæ tenebrisque contra imum sed mentum tribuunt, tota errant via, tanquam exleges. Posteaquam enim paucis verbis edisserit, *In principio creavit Deus cœlum et terram* [97], tum deinde quæ facta fuerint, et qua forma producta sint exposuit, et hunc in modum subjunxit. *Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi.* Cum enim cœlum in orbem circumageretur, et necdum luminaria illa magna sideraque ordinem suum in firmamento sortita essent, merito tenebræ diffundebantur ; ubi primum vero lux emersit, stellæque productæ sunt, tenebræ quidem eadem opera discussæ, et ad nihilum redactæ sunt : quia nimirum per se, suaque vi subsistere non poterant, lumen autem diei ubique resplenduit : ubi verbi gratia in arborum umbris videre est. Sole enim transeunte, ipsæ quoque collectæ adductæ circumferuntur et dissiliunt. Extenso itidem tabernaculo vel papilione lumen diei quodam quasi septo disjungitur, tenebræque liberius diffunduntur, eodem everso et destructo, hæc quoque ad nihilum redacta evanescunt. Verum enimvero rerum, quas Deus creavit, nulla est, quæ ex divina ejus essentia constet, at humanum quidem corpus luto compactum est, anima vero

[89] Matth. v, 22. [90] Ibid. 28 [91] Joan. i, 14 [92] Col. i, 12 seqq. [93] Col. i, 19 seqq. [94] Rom. v, 10. [95] Philip. ii, 6. [96] Genes. i, 2. [97] Genes. i, 1.

extrinsecus insufflata, substantiam ex spiraculo illo concepit, quo Deus illam in primum hominem inspiravit : ut quæ rationis intellectusque particeps, nulli materiæ aut figuræ obnoxia, Dei typus et imago sit : ea tamen lege, ut ejus substantiæ,quæ causa caret, portio non sit ex qua cæterorum quoque omnium, quæ in rerum natura sunt, atque animæ etiam ipsius substantia dependet.

Novi porro nihil est, quod qui dogmata hujusmodi profitentur, diabolum quoque beneficium nominant, ipsique rerum opifici Deo præferunt : atque hunc quidem præ invidia parentibus nostris arboris illius fructu interdixisse, cui boni et mali scientia inerat, diabolum vero ut fructum decerperent ultro permisisse dicunt : minus advertentes, usque adeo desipiunt, vel data opera exorbitant, mortem auspiciis diaboli introductam irrupisse in mundum, atque primos nostri generis auctores, dum illi obsequuntur,exitium sibi parasse paradisoque nudos ejectos esse. Insuper ex consequentia prorsus evenit, ut quæcunque ab iis qui contra Deum talia deblaterant, ex Christianorum rituum præscripto fiunt, ea non sine crimine fiant, ut cum sæpe eos baptizent, vel demergant potius, qui hæresin eorum amplectuntur.

Item cum suis in mysteriis aqua sola utuntur, imo etiam ministerium baptismi feminis permittunt. Atque quatuor ex Evangeliis illud tantum approbant quod a Luca conscriptum est, nec id tamen integrum et citra contextus corruptionem.

Cæterum Theodoritus quemdam hujus hæreseos decrepitum se vidisse testatur, qui cum mane surrexisset, salivæ excremento faciem suam ablueret, causamque rogatus se cavere responderet, ne rerum a mundi opifice Deo creatarum ulla indigeret, atque idcirco ne aqua quidem uti, quæ nimirum ab illo creata esset. Cui cum objecisset ipse. Qui fit ergo, ut panem offeras, vinum et aquam bibas, dormias, mysteria denique tibi præscripta celebres ? subjecit ille, hæc a se necessario fieri : quia nimirum si secus faxit, vivere, mysteriaque celebrare nequeat. Atque ita miser ille volens nolens se rerum a Deo creatarum tanquam bonarum participem esse fatebatur, quibus antea refragatus et oblocutus erat.

CAP. XV.

Quinta decima hæresis, Luciani. Baptizantur et hi, si resipiscant.

Lucianus dogmata Marcionis secutus est, atque ut cæteris in rebus præceptori consentiret, certe legitimas nuptias improbabat, et ad virginitatem hortabatur, non eo sane quod optimam illam, Deoque gratam, judicaret, sed ut Dei opera calumniaretur, legemque scelestus ille ferret, caveretque ne quis feminæ conjungeretur, idque eo tantum consilio, ut rerum omnium opifici et creatori Deo refragaretur, efficeretque ne matrimonii beneficio mundus ab illo recte administraretur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quæcunque ad Cerdonis et Marcionis hæresin infirmandam adduximus, ea Lucianistarum quoque blasphemiis evertendis sufficiunt, usque adeo inter illos omnibus in dogmatum articulis convenit, et eamdem revera, ut ita dicam, figlinam summe impii homines exercent. Jam vero cum nuptias hic in universum abroget, in eo fornicationis patrocinium suscipit : atque ita Deo adversatur,hominum quotquot sunt homo impurissimus, exlegemque scortationem immaculato et legitimo torro præfert. Quod si una et eadem opera scortationem se antiquatam velle contendat, nullo igitur modo viri et feminæ congressum approbat, ut hac arte magnum illud Dei opificium homo intercidat, et evanescat (dignus, qui tam tristem aleam primus experiatur) atque ita solis animantibus brutis brutæ telluris habitatio cedat. Unde satis apparet, quam ignavo miser ille quamque inhumano pectore sit, imo vero rationis minus, quam ipsa bruta, ut ita dicam, particeps.

CAP. XVI.

Sexta decima hæresis, Apellis.Hi quoque ad Ecclesiam catholicam redeuntes baptizantur.

Luciani quidem condiscipulus, Marcionis autem discipulus Apelles a præceptore in plerisque *dissentiens* haudquaquam tria,ut ille, quatuor*ve principia*,sed unum principium,unam potentiam unumque Deum innominabilem asseruit, a quo Deus alter factus fuerit, cujus opera cœlum, terram et omnia quæ in eis sunt, creaverit, hunc tamen posteriorem nequaquam bonum evasisse, neque ea quæ fecit bene fecisse, sed pro pravi sui affectus libidine, subjecit.Quod in causa fuit, ut novissimis in diebus Christus Dei superni, ejusdemque boni Filius in terram venerit, carnemque vere, non ex Maria virgine, sed ex mundi substantia, assumpserit, qui deinde crucifixus et sepultus resurrexerit discipulisque suam ipsius carnem ostenderit,atque tandem in ea denuo resolutus, ex quibus constabat, suum cuique elemento, calidum scilicet calido frigidum frigido, siccum sicco, humidum denique humido reddiderit, atque ita ea carne quam assumpserat, liberatus, carnis expers in cœlum ascenderit.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Apellem illum optimum humanarum formarum depingendarum artificem Apelles hic in opinionibus suis de Deo commentandis nequaquam se præstitit, imo potius obliquorum dogmatum conflictor, et veluti quidam figulis imperitus deprehenditur. Quæ quidem dogmata virga ferrea, hoc est fidei regula tandem confracta et antiquata atque validius etiam, quam fusilis

quam taurino capite effixerat ebrietas, in minuta fragmenta confracta et potrita fuerit.

Introducit autem principium unum innominatum, a quo Deum alium processisse subdit, qui omnia creaverit : idque non recte, sed male et prout corruptæ mentis erat lumen illud quod diei præ-lucet, aut aerem quem spiramus haudquaquam veritus, non panis quo alimur, non aquæ qua in potu utimur, non cæterorum cujusquam, quibus homines, ut cætera spirantia perfruimur, rationem ullam habens. In quibus præsertim minus recte, nec ut creaturas decet verba de eo fecisse deprehenditur, a quo illæ in rerum naturam productæ sunt. Ut certe Christum superni ejusdemque boni Dei Filium fateatur, qui revera carnem humanam induerit, passus sit, et resurrexerit, eumdem tamen cum in cœlos ascendit, carnem deposuisse, privatumque corpore ascendisse contendit. Qua in re partim Cerdoni, partim Marcioni colludit, partim cæteris hæreticis astipulatur, erroneaque et improbanda cum illis dogmata velut hæreditario jure sortitur.

Idem aliam quoque hæresim innovat, dum Christum sibi quatuor ex elementis, non autem ex Virginis sanguinibus carnem compegisse asserit : eademque denuo in illa dissolvisse, ex quibus composita fuerat, quod quidem Christi gestis adversatur. Nam si carnem cœlitus attulisset, quo tempore Angelum Evangelistam in civitatem Nazaretham miserat : ad quid, quæso, opus ei fuerat, ut ad tempus in utero Virginis formaretur, ex eodemdemque cum crassitudine corporis exiret?

CAP. XVII.

Septima decima hæresis, Severianorum. Hi quoque ad baptismum admittuntur.

Principatibus hic quoque Potestatibusque illam rerum creationem quam credimus accommodat. Aitque unum esse Deum bonum in supremo cœlo et sæculo. Diabolum autem ex ejus femore processisse, qui potestatum ordini præest : quem etiam Jaldabaothum vocat. Diabolum hunc, simul atque in lucem editus est, serpentem deprehensum, et idcirco in terram dejectum. Cumque venereis stimulis pungeretur, cum terra non secus atque cum muliere rem habuisse, vitemque ejus e spermate prognatam. Proinde a vino abstinendum esse dicebat, quod quidem nunc in furorem, nunc in iram exacueret. Feminam præterea miser ille a Satana factam, eosque qui cum femina concumberent, Satanæ opus adimplere fabulabatur. Atque ea de causa nuptias dissuadebat. Insuper eam quoque hominis partem, quæ superior esset, umbilicoque tenus protenderetur, potestatis Christi creaturam: quæ autem consequerentur umbilicum, [illegible] opus esse contendebat.

deliramenta Severianus expiscatus est, deinde ipse quoque aliarum auctor hæreseon, tanquam blasphemiis blasphemos superare contendat, a vini usu prorsus abstinendum esse docet. Diabolumque cum terra congressum, et exinde vitem mox enatam asserere non veretur : ita ut vitem mali dæmonis malum opus affirmet : ignorans omnia quæ Deus creavit esse bona, prout ejusdem divina vox attestatur. Malum quidem est ebrietas, et rerum creatarum abusus ; nam sol quoque caliginis auctor est iis, qui in ejus orbem recta oculorum aciem dirigunt : non tamen ea de causa lucidissimum hoc dici lumen aspernandum est. Aqua vitam rebus admotis largitur : eadem suffocare quoque solet. Ignis itidem calefacit atque urit. Gladius multis in rebus conducibiles est : at idem homicidia perpetrat. Sic se habent cætera quoque omnia, quibus humana vitat constat. Quin earum etiam virtutum quæ reginæ dicuntur, usus ipse medio neutiquam caret. Si quis ergo res hujusmodi ex hominum usu auferat, solo contrarietatis concursu permotus, is efficiet, ut earum rerum sine quibus vita nostra ingrata et acerba futura sit, nullæ supersint. Multis vero etiam vel mica panis mortem attulit. At fieri tamen nullo modo potest, ut pane careamus, qui tanquam res omnium solidissima, cor hominis confirmat, quemadmodum et vinum, si opportune moderateque bibatur, nec illum σωφροσύνης seu temperantiæ craterem transiliat, aut secundum saltem non excedat, αὐταρκείας, seu sufficientiæ vulgo fertur, quo quidem bona corpori valetudo accedit animique pars rationalis sarta tecta fovetur. Quodque eo majus est, seipsum Christus viti discipulosque palmitibus comparavit : Patri denique nomen agricolæ indidit. Quin et in nocte illa, qua tradebatur, accipiens panem refertumque vino calicem, et utrumque benedicens, Novum nobis Testamentum tradidit; pane quidem in suum corpus, vino autem in sanguinem commutato. Hisque adeo ambobus nobis conjunctus, qui ab illo sumus appellationem sortiti, dies omnes nobiscum versatur, quemadmodum etiam promisit. Atque ita nostris quidem vel in hujusmodi mysteriis arcanis vini usus utilis et salutifer deprehenditur.

Severianus autem qui vinum et nuptias exsecratur, indignum se prodit, et qui unquam in lucem productus sit, et qui calicem Domini sumat. Utraque enim Christus benedixit, nuptias quidem præsentia, vinum autem ex aqua novo et inaudito miraculo factum, Jam vero quid commune luci et tenebris? Itemque Deo et dæmoni ut eum creationis compotem faciat? Hic enim universi creator, ille vero creatura censetur, eaque adeo, quæ quia in iis quæ acceperat, minime perseveravisset, imo temerariis in creatorem ausis insurrexisset, idcirco [illegible] ex alto præceps deturbata est, omnis denique [illegible] se caput et auctorem se præstitit.

perditionis et malorum auctoris III

proles est, quicunque Deo et dæmoni nostri, quasi communi quodam dividundo, creationem impertit, marisque adeo cum femina congressum, opus Satanicum appellat: qualis figmentorum hujusmodi auctor Severianus arguitur.

CAP. XVIII.

Octava decima hæresis, Tatiani. Hi baptizantur.

Tatiani hæreses a Valentini Marcionisque dogmatibus alienæ sunt. Imo hic illos impietate in plerisque superare contendens, Evangelium conscripsit, quod διὰ τεσσάρων, hoc est ex quatuor Evangelistis conflatum vulgo appellatur: genealogiis accisis, non cæteris, quæcunque Dominum ex semine Davidis secundum carnem processisse commonstrant. Et quod ad sæculorum quidem deliramenta pertinet, eadem ille cum Valentino sentiebat. Quod autem nuptias exsecraretur, et a rebus animatis vinoque abstineret, cum Saturnino et Severiano sentire deprehendebatur. Unde etiam eorum qui Encratitæ, et Aquarii dicti sunt, dux et auctor fuit. Cum enim sacramenta ad sanctæ Ecclesiæ imitationem perageret, atque ita continentiam profiteretur, in sacramentis quidem aqua sola utebatur. Cæterum nuptiis injurius nulla illas in re a fornicatione differre dicebat. Adamum denique ipsum salvum esse inficiabatur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Adversus Marcionem et illum subsecutos hæreticos scribens, eadem quoque in hæresi cum illio Tatianum fuisse dixi. Eadem autem subinde repetita narratio fastidium haud dubie parit: nec minus auribus ipsis molesta est. Neque vero a reliquis impietatibus Tatiani alienum est, quod in mysticis sacris aqua uteretur: cum Dominus institutionem suam panis et vini oblatione definierit, et ex ejusdem latere non aqua solum, sed sanguis etiam ita defluxerit, ut Deum nullatenus dedecuerit, posteaquam in Dei Patris manus spiritum commendavit.

CAP. XIX.

Nona decima hæresis, Encratitarum, seu Continentium. Hi baptizantur.

Encratitarum quoque, seu Continentium hæresis, hæreseos Tatiani fragmentum est. Duo autem principia bono Deo opposita proponunt, eidemque diabolum adversari dicunt: non quia a bono ad malum deflexerat (quæ catholicæ quidem Ecclesiæ sententia est), sed quia tantis viribus polleret, ut suo jure quidquid collibuisset, id ageret, neque Deo subditus obsequeretur. Scripturis autem utuntur, quas Andreæ, Joannis et Thomæ Acta vulgo vocant: necnon quibusdam aliis apocryphis, iisque Veteris Testamenti locis, qui potissimum arrident. Cæterum nuptias aperte diabolo ascribunt atque ab omnium animatorum esu abstinent, non continentiæ gratia, ut aiunt, sed quia metuunt, ne eb animatorum esum condemnentur. Vinum porro non approbant: ipsum quoque diabolicum esse causati: atque illos qui eo utuntur, iniquos et peccatores vocitant. In sacramentis denique sola aqua utuntur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Encratitæ quoque seu Continentes, sicut equus et mulus quibus non est intellectus, intemperanter in Deum insurgentes, illis tanquam in camo et freno constringentur, quæ adversus Valentini et Marcionis, necnon Apellis et Tatiani hæreses a nobis adducta sunt.

CAP. XX.

Vicesima hæresis, Cataphrygum, qui et Montanistæ, et Tascodrugitæ vocantur. Hi baptizantur.

Cataphrygum hæresis Phrygiam potissimum pervagata est. Vetus autem Novumque Testamentum admittunt. Atque mortuorum resurrectionem confitentur. Cæterum Montano pseudopropheta quodam præceptore gloriantur: qui de seipso ita prædicare solebat: Ego sum omnipotens Pater. Item: Non sum angelus, neque legatus, sed Deus ego, idemque Pater veni mundum servaturus. Prophetissas porro duas, Priscillam et Maximillam asciscunt: quarum Maximilla his uti verbis consueverat: Post me propheta non erit, sed consummatio. Adhæc desertum Phrygiæ locum, cui Pepuza nomen est, in honore habent: quo in loco civitas aliquando fuit, quæ nunc deleta est: quem cœlestis Hierusalem speciem referre dicentes, in eo mysteria sua peragunt. Iisdem porro Tascodrugitarum hac de causa nomen inditum est: τάσκος Phrygio idiomate paxillus, δροῦχος autem nasus dicitur, Solebant autem quo tempore Deum precabantur, naso medio supponere digitum, hoc nimirum signo se ad justitiam ultro amplexandam paratos esse significantes.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Cum Dominus et Servator noster Jesus Christus in Evangeliis dixerit: *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester Christus* [98]: cum etiam ex apostolis Paulo et Joanne, hic quidem aperte dicat, *Omnis spiritus, qui non confitetur Dominum Jesum Christum in carne venisse ex Deo non est* [99]; ille autem pseudoapostolorum vaniloquia aversetur, et pietatis alumnos veluti confirmet, ne ipsorum doctrinis distrahantur atque ita prænuntiet: *Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis* [1]. Itemque alio loco præcipiat, immutationem doctrinæ et fidei non esse admittendam: *Sed licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizamus vobis, anathema sit* [2]. Quis, quæso, pietate tam imbecilli est, tamque

[98] Matth. XXIII, 8. [99] II Joan. IV, 2. [1] II Cor. XI, 13 14. [2] Gal. I, 8.

facilis ad credendum omni verbo, ut ea sibi vera esse persuadeat, quæ a Montano docentur? Denique cum Christus Hebræis dixerit, *Testimonium meum non est meum, sed Pater est, qui testimonium fert de me* [3], ne quis omnium Montanum vera dicere autumet, qui de seipso testimonium ferat: idque ejusmodi, ut non de rebus quibusdam mediocribus narrationem instituat, sed illum Patrem omnipotentem Servatoremque pronuntiet.

Hic dubio procul interest maligno spiritu prætumidus, qui paulo post vacuus inventus est, quemadmodum etiam duæ ejusdem prophetissæ. Cum enim nullum post se prophetam venturum, sed in foribus esse consummationem prædicant, falsa et per se reprehensioni obnoxia sese, dum Montano adhærent, ore proprio vaticinatas esse prodiderunt. Illæ enim jampridem obierunt, atque inferorum tormentis expositæ sunt; mundus autem durat et etiamnum propriæ Dei, qui est super omnia, potestati subjacet.

CAP. XXI.

Vicesima prima hæresis, Quintilianorum, Priscillianorum, Pepuzitarum et Artotytarum. Hi baptizantur.

Quintiliani hi pseudoprophetissam, una cum Priscilla hæreseos suæ ducem jactant. Aiunt autem ipsarum unam in loco, qui Pepusa dicitur, dormisse, Christumque in somnis vidisse, muliebri habitu, stola splendida indutum, una secum versatum esse, et somnum cepisse, sapientiam denique sibi inspirasse; atque revelasse quam sanctus ille locus esset. Cæterum Veteri et Novo Testamento utuntur, mortuorumque resurrectionem admittunt. Mulieres autem in episcopos et presbyteros ab illis eliguntur. Aiunt enim, in Christo Jesu nec masculum, nec feminam esse. Artotytitæ porro vocantur, quia panem et caseum suis ipsorum sacramentis adhibent: ἄρτος enim Græcis panis est, et τυρός caseus. Fertur insuper quiddam aliud magis impium apud illos fieri. Puerum enim apprime juvenem quodam die festo per omnes corporis partes subulis pungunt, tum ejus sanguine farinam pinsunt et subigunt, tandemque oblatione inde facta communicant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Figulinæ ejusdem cum præcedentibus hi quoque sunt, imo vero perversæ illius satanicæque doctrinæ ac traditionis. Quia vero rerum immutatio et innovatio nunquam non hæreticis arridet, eorumque adeo, quæ deteriora sunt, copiam insolentius sibi vindicant, his quoque vestigiis inhærentes Artotytitæ feminas etiam ad episcoporum presbyterorumque cathedras evehunt, atque illis permittunt, ut quæ apud eos celebrantur mysteria, manibus attrectent. In cujus rei assertionem Pauli locum proferunt, ubi sic habetur: *Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes* [4]. At falso Paulum citare coarguuntur, qui his verbis nequaquam mulieribus ea pertrectare permittit, quæ viris conveniunt: et ea imprimis, quæ mysteriis scatent vivamque docentis vocem requirunt: imo vero nos non amplius sub lege, tanquam pædagogo esse, sed ex fide justificari, Deique filios tam mares quum feminas esse docet atque prædicat, universumque adeo genus humanum, dummodo Christum lavacro baptismatis induerit, imprimis autem cum sic alio quodam loco exhortatur: *Mulieribus docere non permitto; sed domi viros suos interrogent, si qua re sit opus* [5]. Item, *Vos ipsi judicate. Decet mulierem non velatam orare Deum* [6]? Jam si nullo modo convenit, naturæque legibus adversatur, ut femina retecto capite oret (vir enim si comam nutriat, ignominia est illi, mulier autem si comam nutriat, gloria est illi) quoniam coma illi velamenti loco data est, si mysteria tractet, denique ad altare Dei propius accedat, quantum scelus molitur?

Artotyritæ autem et Deum, et salutifera ejus præcepta ignorantes, Christum et Paulum calumniantur: illum quidem, quia muliebri habitu ad suarum prophetissarum unam accessisse, cum ea dormivisse, sapientiam denique et futurorum prænotionem ei instilasse dicunt. Hunc vero, qui magnus orbis præco jure censetur, quia perversi divinorum ejus dogmatum interpretes, feminis non secus atque viris sacra contrectanda permisisse mentiuntur impudenter.

Quod ad προσφοράν, hoc est mysticam sacrificii oblationem pertinet, quam illi celebrant, eam ipsam esse puto, quam vel ejus auctor, et impii sacri præsul diabolus, tanquam maxime nefariam, detestetur.

CAP. XXII.

Vicesima secunda hæresis, Tessaresdecatistarum seu Quartodecimanorum. Hi unguento inunguntur.

Reliquis in rebus Quartodecimam prope fideles, in Paschæ festo judaizant (46). Nec enim illud die Dominico celebrant, sed quocunque decimaquarta lunæ dies inciderit, hoc legis oraculo freti, Maledictus omnis, qui non faciet Pascha die decima quarta mensis, dicentesque Joannem apostolum et evangelistam auctorem fuisse, ut Pascha die lunæ decima quarta celebretur. Insuper apostolorum Actibus utuntur, qui erronei vulgo censentur, aliisque præterea libris illegitimis, quos apocryphos vulgus vocat.

[3] Joan. v, 31, 32. [4] Gal. III, 26 seqq. [5] I Cor. XIV, 35. [6] I Cor. XI, 13.

(46) Euseb. hist. lib. v, c. 22. Exod. XII.

Theodori Scutariotæ scholion.

Honestum quoque puto, si Quartodecimani baptizentur. Quondoquidem ne presbyterum quidem habent, qui baptismi sacramentum administret, ubi enim vel nomine solo episcopus? Quinetiam illorum sacerdotes, qui generis Judaici sunt, nec sacrificium nec omnem Scripturam, nec omnia hagiographa admittunt. Joannis apostoli Evangelium et intelligentes ut omnes porro sanctorum nomine dignantur. *Opera rejiciunt. Sanctorum communionem nullam noverunt. Bogomilorum improbitatem exsequuntur, et in ejusdem.) Si Tessaresdecatistæ iidem sint cum illis, qui Tetraditæ seu Quaternarii dicuntur, ut aliis placet, multa, o Niceta, te illorum hæreseos capita latent: quemadmodum ipse tum perspexi, cum in horum librorum lectionem frequens incidissem, quo tempore apud Hellespontiacam Lampsacum exsulabam, quia scilicet apostolorum Patrumque traditionibus primas deferrem, et ex illarum præscripto res ecclesiasticas componendas et restituendas esse dicerem, potius quam pro hæreticæ ataxiæ seu confusionis libidine.*

Hæreseos præcedentis confutatio.

Mosaica quidem lege cavetur ut sub decimam quartam lunæ diem Pascha celebrent ii, qui ab Abrahamo genus ducunt. Illud autem agni occisio erat, postiumque ex ejusdem sanguine perunctio, atque azyma quæ mane cum lactucis edebantur. Et stantes quidem recti cum baculis omnes, et calceos adeo coriaceos induti, his rebus simul magna cum diligentia utebantur. Ut merito maledictus haberetur et impius; qui hanc institutionem antiquaret. Nos autem non agnum occidimus, sed in Christi commemorationem nostrique sanctificationem et purgationem, corpus et sanguinem Christi offerimus, sacrificium incruentum tractantes. Paschaque nostrum eo ipso die præparare debemus, quo Christus e subterraneis inferorum latebris tanquam sponsus de thalamo suo exsiliit: quo etiam tempore ex Ægypto revera profugimus, armatosque satellites atque infestos dæmonas capite minutos, et viribus debilitatos evanuisse vidimus. Nam si appetente vespera quintæ feriæ pridie quam Christus inique in ligno suspenderetur, sacramenta instituta et percepta sunt, certe προληπτικόν, seu præsumptivum, non autem πραγματικόν, seu rei gestæ commemorativum hujusmodi sacrificium fuit. Præsumptivum quidem, mysterioque scatens, id voco, quod sub quintæ feriæ vesperam peractum est: nondum enim revera mortuus erat, resurrexeratve Christus. Pragmaticum vero seu rei ante gestæ commemorativum, quod post passionem, sepulturam et resurrectionem celebratum est. Vere enim et re ipsa tum mortuus, vere et re ipsa surrexit a mortuis Christus. Quamvis ergo utraque perceptio, nimirum proleptica, seu præsumptiva, et pragmatica seu rei gestæ commemorativa, æque polleant (illic enim et hic corpus et sanguis Christi vere inest), proprie tamen Paschæ festum diei Dominicæ resurrectionis adjudicatur: eique potius, quam vesperæ quintæ feriæ nomen hujusmodi convenit, et tanquam mutuo succedit. Cæterum, ut apertius explicem, unum et eumdem Christum præsumptive et commemorative mortuum esse et resurrexisse, præsumptive quidem sub quintæ feriæ vesperam, cum divina mysteria instituta sunt, commemorative autem die resurrectionis ejusdem quæ tertio post die facta est, exempli gratia in medium proferam illa, quæ in baptismatis regeneratione fiunt. Ibi enim qui redemptionis aqua lustrantur, vere sepeliuntur vereque resurgunt. Eo enim quod ter aqua lustramur, una cum Christo sepelimur, denuoque cum Christo iisdem lustrationibus resurgimus, ab illa veteri mortalitate liberati, quam ex Adami lapsu contraxeramus. Hujusmodi porro mortificatio et resurrectio haud quaquam pragmatica, sed mystica est. Pragmatica enim mortificatio tunc in nobis est, cum animæ a corpore separatio fit. Pragmatica item resurrectio tunc fiet cum tuba canens angelus mortuos e monumentis excitabit. Nihilo minus mystica illa quæ triplici lustratione fit, mortificatio, quæque illam subsequitur, resurrectio, a nobis vera existimatur, et creditur; vique prædita est, ab iis quæ oculis objiciuntur diversa, quemadmodum Paulus in Epistola ad conterraneos meos Collenses his verbis theologice philosophatur: *In quo et circumcisi estis, circumcisione non manufacta, in exspoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo: in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei qui suscitavit illum a mortuis* [7].

Proinde neque festum cum Judæis celebrandum, nec ad lunam decimam quartam studiosius attendendum est, sed tum demum Pascha celebrandum est, cum Servatoris nostri dies instat.

At vero Tessaresdecatitæ, seu Quartodecimanni, cæcos duces secuti, Actusque apostolicos, qui ab ipsis probantur, non injuria in perditionis barathrum ceciderunt, quippe qui tenebras cum luce, hoc est cum apostolicis dogmatis, catholicisque traditionibus atque adeo ipsius Christi præceptis, quæ terram omnem, quam lumine suo sol illustrat pervagata sunt erroneas illas traditiones commutarint, quas ipsi apocrypha vocant.

CAP. XXIII.

Vicesima tertia hæresis, Alogorum, seu Dei Verbum negantium. Hi unguntur.

Joannis Evangelium non admittunt Alogi, imo nec Apocalypsin quidem, sed ea Cerinthi hæretici commenta esse aiunt, dubitantes et dicentes Christum in Ægyptum quidem profugisse, atque a fuga postliminio reversum Nazarethæ habitasse,

[7] Col. II, 9, 11, 12.

deinde baptizatum, et in solitudinem a spiritu abductum fuisse : indeque reversum prædicare cœpisse, ut ex aliorum evangelistarum scriptis constat. Hujusmodi autem nihil Joannis Evangelio contineri.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Demens revera, et expers rationis est Alogorum, de quibus hic agitur, hæresis, nec minus vana cum ipsa dubitatione dubitationis occasio ; nec enim in omnibus quatuor evangelistæ consona inter se proferunt, sed ea quidem quæ pro tempore gesta sunt quæque Christi ad nos adventui cohærent, ab omnibus citra ullum falsi vestigium conscribuntur, quod nimirum Dei Filius, ita volente qui est super omnia Patre, sanctoque Spiritu cooperante, in terram descenderit : ubi carne Virginis e sanguinibus mutuo accepta, passus in cruce, sepultusque sit, et resurrexerit, denuo denique in cœlos ascenderit.

Ad miraculorum porro explicationem quod attinet, quamvis eodem illam omnes modo non tractaverint, quod tamen ab alio prætermissum est, id litteris alius exaravit, quodque idem hic silentio suppressit, id ab eo qui subsecutus est haudquaquam omissum, sed expressum et historiæ insertum est. Quod quidem divinæ providentiæ et administrationis opus haud dubie præstantissimum est. Si enim quatuor evangelistæ in omnibus inter se consensissent, ii qui ad veritatis lumen cæcutiunt illos convenisse, communique conspiratione atque sophistico consensu ea conflnxisse et conscripsisse objecissent, quæ nullo modo accidissent, nunc vere in illis concordia discors elucescit, similisque adeo est, ut ita dicam, Evangeliorum quaternio musico organo tetrachordo, quod Spiritus sanctus personat, modoque hæc salutari cantico, modo illa sono vocis ornatissimo hominibus, quotquot nondum prorsus obsurduerunt, percurrenda assumit, ita ut quoties Evangelium Joannis cœleste voco, sæpe autem facio ἀπήχημα quoddam, seu extremum resultantis vocis sonitum percipio, quo Dei gloria et harmonica firmamenti vox explicatur, quæ quidem miracula illa annuntiat, quæ cum carne a verbo, et ejusdem cum illo naturæ Spiritu facta sunt : quæque paternæ manus appellatione designantur. Discipulus enim Deo charus viam tribus Evangelistis inviam et inaccessam ingressus, ea Christi miracula exposuit, quæcunque prætermitti non poterant, quin quoquomodo tractarentur. Miraculorum enim suorum Christus discipulos quoque participes gratis effecit, illosque adeo iis quæ fecisset ipse, majora facturos esse pollicitus est. Atque a tribus quidem evangelistis satis superque tradita et exposita sunt illa, paucis aliquot exceptis. Cœlestem vero et propriam Christi generationem verbo ἦν erat, expressam statim ab initio tonitrus filius hic tanquam fulguris impetus, in omnes orbis fines ejaculatus est, ut cætera quoque id genus, quæ ille sui sublimitate sermonis in medium idcirco proposuit, quia verbum illud ἦν erat, quod nullo modo recusari refutarive potest, jam hominum auribus intonuerat, et animis innotuerat. Quamvis enim vel his exacte traditis, perspicuaque theologia expositis, indocti pessimique veritatis æstimatores hæc verborum portenta : οὐκ ἦν, non erat ; ἦν ὅτε οὐκ ἦν, fuit tempus, quo non erat ; ὅμοιον, simile ; ὁμοιούσιον, similis essentiæ ; ἧττον, minus, et κτιστὸν creatum, excogitarunt, et cætera alia quæ ad confutationem manifestamque auctorum suorum derisionem libris editis circumferuntur. Papæ ! quam dissimilia de Christo dicerentur nisi Dominus per eum qui hæc arcana revelavit, tanquam de cœlo intonuisset, vocem suam Altissimus emisisset, dogmatum maxime divinorum fulgura multiplicasset, atque hæreticos confudisset. Sed, ut videre est, non alia de causa Evangelium Joannis ab his Alogis improbatur, quam quia Dei Verbum non admittant, nec Deum, nec apud Deum esse, nec omnia per ipsum facta esse, confiteantur, et prædicent.

CAP. XXIV.

Vicesima quarta hæresis, Adamianorum. Ili unguntur. At honestum quoque fuerit, si baptizentur.

Adamiani Adamo quodam doctore usi ecclesias suas in partibus inferioribus leves et angustas efficiebant quibus excalfaciendis ligna accendebant, januisque adstare jubebant, qui virorum feminarumque omnium, quos statim ab ingressu exui moris erat, vestimenta custodirent, atque ita precibus et Scripturarum lectioni intendebant, virginitatis studio sese insolentius efferentes. Quod si quis in flagitio deprehenderetur, eum mox foras ejectum Adamum dictitabant, qui de ligno comedisset. Ecclesiam enim suam paradisi nomine dignabantur. Iidem præterea nuptias improbabant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Nec recte, nec pie pro Adami cum Eva concubitu ab Adamianis ligni degustatio exposita est. Moses enim aliam fuisse arboris scientiæ ex serpentis suggestione perceptionem, alium Adami Evæque concubitum testatus est. Atque illam quidem in paradiso nefarie perpetratam ait, hunc vero postea quam inde ejecti sunt, pelliceasque tunicas induerunt. Quod autem nuptias interdicunt, virginitatis simulatio meraque sine rebus verba sunt. Cum enim non sine magna turpitudinis nota, omni amictu deposito, alii aliorum mutuo fruantur aspectu, qui fieri potest, ut apud æquos rerum æstimatores virginitatis amantes et studiosi judicentur ? Cæterum quantum illi scelus nefasque committant, qui de industria volentesque nudantur, et ea detegunt, quæ occultari natura voluit vel ipsi generis humani progenitores ostendere cum sibi ficulnea folia consuerunt, eorum actum aversati, quæ pudore digna sunt. Absurdum porro et ab omni modestia prorsus

quodque calidum illum et ferventem zelum in Adamianis augeat, hoc merito censeatur, quod cum in Ecclesiam vestibus induti, et cum pudore preces Deo fundere deberent, in hypocaustis et caminis ignem accendant, ibique cum feminis conversantes, atque una cum illis psallentes, amoris pruritu inardescant, et calido admodum mutuo concubitu fruantur.

CAP. XXV.

Vicesima quinta hæresis, Sampsæorum, qui et Helcesæi. Hi baptizantur.

Sampsæi vocantur, quasi puri Hebraica lingua ; Helcesæi vero, a quodam eorum doctore (47). Hæreseos porro dux et auctor illis fuit pseudopropheta quidam Judæus, nomine Elxai, qui Trajani temporibus vixit. Is per salem, aquam, terram, panem, cœlum, ætherem, et ventum jurare, divinumque illis exhibere cultum jubebat. Cæterum continentiæ adversabatur, virginitatemque exosus, nubere cogebat. Sed et hypocrysin commendabat, in eaque nihil inesse peccati asserens, eos a peccato immunes esse addebat, qui ex necessitate, non ex conscientia tempore persecutionis idola venerati essent. Prophetas non admittebat. Amuletorum vel monilium usum imperabat. Christum creaturam esse, atque in Adamo formatum fuisse fabulabatur, cujus corpus pro suo arbitratu indueret, posteaque exueret. Spiritum sanctum fratrem ejus esse, atque eorum utrumque longitudine ad nonaginta sex milliaria, latitudine vero ad viginti quinque protendi asserebat. Huic porro frater erat, Iexæus nomine. Tandem ex eorum sanguine mulieres duæ Maltho et Malthana exortæ sunt, quas non secus atque deas mente capti venerabantur, et si quo proficiscerentur, pulverem pedum earum, insuper et salivam, et sputa, benedictionis loco sibi sumebant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Adamianis hi, ad nuptias et virginitatem quod attinet, ex diametro repugnant, Utrique enim a mediocritate et recta ratione deflexerunt. Nuptias quidem Sampsæi maximo in honore habent, cunctosque jubent nubere. At virginitatem Adamiani summo studio prosequendam esse rati, eos odio prosequuntur, qui nuptias contrabunt, cum tamen honorandæ nuptiæ, nuptiisque virginitas anteferenda sit. Utraque enim Deo grata sunt. Christus enim a virginitate non alienus, idemque nuptiarum auctor, *Qui potest capere*, inquit, *capiat* [8]. Item magna illa prædicationis tuba Paulus, virginitati primogenia dans, aperte clamat. *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis, si sic permaneant sicut et ego : sed si non contineant, nubant* [9]. Eo autem quod per elementa jurant, manifestos se gentium imitatores ostendunt. Illæ enim per canem, per anserem, et per pinum jurabant, elementorumque quaternionem ad fidem dictis suis astruendam proferebant.

Quin et apud gentium deos e Styge (quem inferorum fontem esse fabulosa tradit antiquitas) aquam frigidissimam scaturire, verissimi quotidianis in colloquiis juramenti loco habebat. Nos autem Christo docente, neque per terram, neque per cœlum jurandum esse didicimus ; illam enim pedum Dei scabellum, hoc vero sedem esse idem testatus est. Jusjurandum autem nostrum esse voluit, *Est, est, non, non* [10]. Nugonum denique deliria sunt, et eorum qui in seipsos divinam concitant iram, cum totum Christum corruptioni obnoxium esse aiunt, qui ab Adamo sit ortus, nec eum, quatenus Deus est, præcesserit, cum corpus ab eodem exui, denuoque indui asserunt, non secus atque a nobis vestimenta, et a serpentibus leberides decurso temporis spatio solent. Unigenitus enim Dei Filius, cum sit Patri coæternus, uniusque et ejusdem cum illo naturæ, in ultimis temporibus, creata nostra natura divinæ increatæ et puræ per hypostasin unita, corpus quod assumpserat divinitatis dignitatum, ipsa conjunctione, particeps effecit, nec illam ullo unquam tempore deposuit, ut quæ eadem esset cum eo quod unixerat, *imo vero*, ut ita dicam, ὁμόθεος, hoc est Deo semper et indissolubili vinculo conjuncta, quemadmodum magnus ille theologicis in rebus Gregorius auctor est. Ex quo fit, ut hypostasin illam quæ ex divinitate et humanitate conflata est, nunc quidem *Christum*, item Deum et hominem, item Deum *incarnatum* : nunc vero Deum duntaxat, et Filium hominis itemque hominem tantum nominemus. Nec tamen, cum Deum duntaxat dicimus, ab homine illum separamus, nec cum hominem tantum nominamus, illum a divinitate sejungimus (idem enim totus Deus, et totus homo est), nec divinitatem quidem cum dicimus, illi quæ humanitati propria sunt, nomina tribuimus (nec enim divinitatem passioni obnoxiam, aut creatam dicimus), neque contra quoties a nobis humanitatis mentio fit, eam divinitatis proprietatibus decoramus (nec enim humanitatem increatam dicimus), at si unius hypostaseos mentio fiat, non ita, sed ingenue et Deum duntaxat, et hominem duntaxat, et utramque conjunctim Christum confitemur. Atque, quemadmodum Deus Verbum, antequam in cruce pateretur, carnem quam sibi conjunctione et commistione ineffabili conjunxerat, differentiæ expertem reddiderat : ita immortalitatis quoque participem resurrectione sua reddidit, neque ab illa quoquo modo sejunctus est, neque unquam sejungetur propter summam illam conjunctionem, duplicisque naturæ concursum, qui confundi nullo modo possit. Ita in cruce pependit, et

[8] Matth. xix, 12. [9] I Cor. vii, 8, 9. [10] Matth. v, 37.

(47) Euseb. lib. vi, cap. 27.

carne passus est: ita e monumento prodiit: ita A januis clausis a discipulis visus, eorumdemque digitis contrectatus est: ita in cœlos ascendit, et consessus paterni honore exceptus est: ita denique rursum venturus, et vivos cum incredulis judicaturus est. Cæterum, cum Dominus ipse dicat: *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo: qui autem negarit me coram hominibus, negabo et ego illum coram angelis Patris mei, qui in cœlis est* [11]; item; *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* [12]: qui fieri potest, ut Sampsæi peccare negentur, cum persecutionis tempore idolorum cultum permittunt? Mutuum enim cordis et linguæ consensum esse oportet, atque illud quidem interius pietatem parturire, hanc vero eamdem B coram iis profiteri, qui diversam a nobis fidem amplectuntur, quod autem pio viro ita faciendum sit, verba illa quæ per prophetam Deus pronuntiat attestantur. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* [13]. Et Paulus, corde quidem credi, ore autem confessionem fieri auctor est.

Insuper cum Spiritum sanctum Christi fratrem nominant, haud dubie nugantur, satanicumque mendacium proferunt. Fratres enim simili prorsum modo a parentibus in rerum naturam procedunt. At in Christo et Spiritu generationem et processum a Patre didicimus et prædicamus. Atque Spiritus quidem substantia nullo modo mensurabilis est, ut quæ dimensiones omnes exsuperet, tanquam materia quædam quæ materia formaque careat. Christus autem, quia carnem assumpsit, mortalemque formam subiit, idcirco loco circumscriptus, necnon visui tactuique expositus est, ad justum denique ætatis terminum pervenit: ita tamen ut non omnibus punctis extenderetur.

Quomodo enim in cruce mortuus aut in monumento, quod sibi ipsi Josephus lapide construxerat, sepultus fuisset, si ad jugeris et stadii mensuram accrevisset, atque ad immensam fere longitudinem, et longitudinem latitudini respondentem protensus fuisset.

Quia vero ipsas quoque mulieres gentili more deorum numero adscribebant, pulveremque pedum earum et salivam tanquam salutarem expetebant, digni sunt, qui respuantur, atque hujus erroris et D imposturæ nomine omnium maxime ridiculi censeantur, tanquam cerebrum in calcaneis gestantes, et circa illa occupati, quæcunque serpens ille despulor, et qui virulenta voce Evam appetiit, tandemque condemnatus est, ut super pectus et ventrem reperet, terræque pulvere vesceretur, antiqua hypocrisi sua inter hos quoque introduxit: quam quidem hypocrisin honore etiam dignam apud se reputant, ut quæ nulla prorsus in offensa sit, contra certe quam Christi verba demonstrent, quibus ita exclamat: *Væ vobis, Pharisæi hypocritæ* [1]: quibus verbis ingratam esse Deo hypocrisin indicat.

CAP. XXVI.

Vicesima sexta hæresis, Theodotianorum. Hi baptizantur.

Byzantius quidam, nomine Theodotus, arte quidem coriarius, at Græcorum disciplinas ad unguem callens his nomen imposuit, qui cujusdam persecutionis tempore carceribus detentus Christum abnegavit. Qua de causa cum multorum conviciis et opprobriis lacesseretur, inde aufugiens Romam profectus est, ubi cum etiam innotuisset, nec minoribus opprobriis appeteretur, Christum B nudum et simplicem hominem esse profiteri cœpit, utique ut excusare factum suum posset, qui hominem, non Deum, abnegasset: hacque adeo apologia utebatur. Nam vel ipse Christus dicebat, *Nunc autem me quæritis interficere hominem qui veritatem locutus sum vobis* [15]. Item, *Si quis verbum contra Filium hominis dixerit, remittetur ei* [16]. Insuper apostoli quoque dicebant, *Virum qui inter vos signis et prodigiis inclaruit* [17].

Hæreseos præcedentis confutatio.

Si Christus homo nudus simplexque sit, adoratores hominis haud dubie sumus; quod si hominem adoremus, pejus quam antea deliramus, si saltem olim quidem præ ignorantia cultum divinum elementis exhibebamus, quæ hactenus C eodem se modo habuerunt, nunc vero data opera et nobis conscii in homine, qui servare non possit, spes nostras reponimus. Atque Christianismus in posterum manifesto cunctorum ludibrio exponetur una cum narrationibus illis multis, miris, omnino divinis quæ de ipso circumferuntur.

Nec tamen interim nudus homo et simplex Christus est, sed Dei Filius, et Sermo per se subsistens, qui massam nostram assumpsit, et cum hominibus in corpore conversatus est. Cæterum Christus, qui tanquam ex duplici natura, non autem hypostasi compositus, hæc in Evangeliis ait: *Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis* [18]. Item: *Filius quidem hominis, secundum quod definitum est, vadit; verumtamen væ homini illi per quem tradetur* [19]. Christus, inquam, ita in Evangeliis dicere deprehenditur: *Pater clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te* [20]. Item: *Clarifica me claritate, quam habui prius quam mundus esset apud te* [21]. Item: *Qui videt me, videt et Patrem.* Item: *Ego in Patre, et Pater, in me* [22]. Illa ad humanitatem, hæc ad divinitatem referenda sunt, quandoquidem duplex erat, ratione quoque du-

[11] Matth. x, 32, 33. [12] Matth., xxiv, 13. [13] Isa., xxix, 13. Matth. xv. 13. [14] Matth. xxiii, [15] Joan. viii, 40, [16] Luc. xii, 10. [17] Actor. ii, 99. [18] Joan. viii, 40. [19] Luc. xxii, 22. [20] Joan. xvii, [21] Ibid. 5. [22] Ibid. 9, 10.

plicis naturæ homo solum dicitur, et Filius Dei; item, Verbum Dei, et Dominus gloriæ.

Cæterum hæc verba, *Qui dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; blasphemanti autem in Spiritum sanctum non remittetur neque in hoc sæculo neque in futuro* [23], sic accipienda sunt. Pharisæi et Scribæ cum stupenda Christi miracula coram intuerentur, cum illa Dei operibus accensere, in eumque credere debuissent, a quo fiebant, invidia potius moti eum in Beelzebule principe dæmoniorum malos spiritus ejicere dicebant. Ipse vero illorum dementiam his dictis parabolicis prius arguens, *Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget* [24], quibus ne seipsum quidem dæmones increpaturum, et corporibus humanis ejecturum fuisse significat, nisi fortem prius vinxisset, nimirum dæmoniorum principem Beelzebulem: in quem dæmonia ejicere a sycophantis dicebatur; postea subjungit: *Ei qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remissum iri; ei vero qui in Filium blasphemaverit, remissum iri* [25]. Nam cum esset ratione carnis assumptæ compositus, carnisque tanquam veli, ut ita dicam, intermedio nobiscum versaretur, eo fiebat ut nunc quidem lacrymaret, Lazarum a mortuis excitaturus, nunc vero super mare ambularet, mulierem profluvio sanguinis laborantem sanaret: denique vitalem arefactæ manui motum restitueret. Proinde par est, ut qui utraque cernunt, et quæ ad naturam divinam affecta erant, et quæ ab illo fiebant humanitus, nunc quidem ad ea quæ meliora sunt excitentur, Deumque rerum hujusmodi effectorem cognoscant, nunc vero hominem fuisse existiment, qui naturam factis obsignaverit. Qui ergo ad Verbum humana forma exutum accesserit, legibusque carnis acquieverit, ei blasphemia remittetur, eique parcet Dominus, quia in eo lapsus sit, quod aspectabile est, et propter carnem in ea se vitia demerserit, quibus caro obnoxia est. Si quis vero ad divina miracula, et quæ præter vulgi opinionem operatus est Dominus, clausis oculis conniveat, eaque satanicis virtutibus adscribat, ei absurdum hoc scelus non condonabitur, judicemque severum et immisericordem experietur, ipsum scilicet Spiritum, in quem præ ignavia, vel improbitate peccaverit. Loquitur autem de iis, qui blasphemare Spiritum perseveraverint, atque in hac opinionis perversitate vivis excesserint. Quod si quis Domini cognitionem sit adeptus, eorum quæ in hoc mundo ignoravit, remissionem consequetur. Idem quoque sensus est hujus Actuum apostolicorum loci: *Virum qui inter nos signis et miraculis inclaruit* [26].

CAP. XXVII.

* *Vicesima septima hæresis, Noeti, et Novati. Hi unguntur; præsliterit autem, ut Noetiani quidem baptizentur, Novatiani vero inungantur.*

Partim consentiunt hi duo inter se, partim dissentiunt. Noetus enim patria Ephesius unum et eumdem esse non sine blasphemia contendebat, qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus dicitur, Patremque passum asserere audebat. Cujus blasphemiæ ergo quoties objurgabatur, nihil se mali committere respondebat, quia unum Deum noverat, qui natus, passus, et mortuus esset. Inquit enim, dicebat ille, Deus ad Mosem: *Ego Deus primus, Ego et postea* [27]. Item, *Non habebis deos alienos* [28]. Proinde si Christus in mundum veniens natus est, idem prorsus est Pater, idem Filius, idem denique Deus unus, qui semper est, et nunc venit. In hæreseos autem suæ confirmationem sacris e Litteris depromptam, hæc prophetica detorquere conabatur: *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius, adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, posthac in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Item, *Non est Deus præter te* [29]. Cum ergo ἀνόητος hic, hoc est mente captus, Noetus hujuscemodi dogmata disseminaret, in extremam tandem absurditatem incidit, adeo ut seipsum Mosem, fratremque suum Aaronem diceret.

Novatus autem, Ecclesiæ Romanæ presbyter, arrogantiæ spiritu elatus, in errorem impegit. Nec enim illos qui persecutione grassante lapsi fuerant postea pœnitentes admittebat: *nihil iis salutis* relictum esse dicens, qui post baptismum peccassent. Denique quamvis eum Cornelius, qui Ecclesiæ Romanæ tunc temporis præerat, sæpe cohortaretur ut concito gradu ad Christianos Tyrannorum sævitia perculsos et labascentes se conferret, eosque tanquam sacerdos sacris concionibus confirmaret, nullo tamen modo id ut faceret, adduci potuit, sed sese subducens delitescereque conatus, tandem hac impia crudelitate laborans, ab Ecclesiæ quoque corpore secessit. Cæterum hujus hæreseos sectatores non tantum Novatiani, sed etiam Cathari, hoc est puri, nuncupantur. Idem eos quoque aversabatur, qui post baptismum ad secundas nuptias convolabant, nec illos ad communionem admittebat.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Ætatis puerilis informatrices illæ Salomonis voces quibus ait, *Vidi justum perditum in sua justitia* [30]; item, *Sunt viæ, quæ videntur homini rectæ, extrema tamen earum tendunt ad mortem* [31], mirum in modum Novati sævitiæ et opinioni, qua veniam nullam admittit, consentaneæ sunt. Nam dum puritatis se quam par est amantiorem præstat eamque accuratius æquo sectatur, minus advertit, quantum in crudelitatis barathrum se præcipitet: exitiumque sibi ultro accersat: nec secum reputat, neminem esse, qui quod bonum est: ita sectetur, ut inde excidere nunquam possit, atque id ne simplici quidem angelicæ naturæ quæ Deo assistit, perpetuo datum. Ad hæc si ab eo quod bonum est

[23] Luc., XII, 10. [24] Marc. III, 27. [25] Matth. XII, 31. [26] Act, II, 22. [27] Exod. III, 6. [28] Exod. XX, 3. Eccli. XXXVI, 5. [30] Eccl. VII, 16. [31] Prov. XIV. 12.

non deflexissemus, opus haudquaquam fuisse, ut Deus Verbum ad nos assumpta carne descenderet. At vero, quia vitam mutationi obnoxiam sortitus homo est, et non secus atque trutinæ lances in utrumque latus vergit et movetur, idcirco neque angelus, neque homo (cum Spiritus sint ministerio addicti), sed Dominus ipse venit, ut salvos nos faceret. Quid ergo Novatum movebat, ut eos non admitteret, qui post baptismum peccassent? aut persecutionis tempore lapsos aversaretur? Prorsus ignoro : nisi quis hujusmodi contentionem, hominis persuasionem rationis expertem dicere malit, quæque ad puritatem nullo modo quemquam deducere queat. Ex quibus enim, quæso, dictis evangelicis ore Dei prolatis, vel etiam apostolicis constitutionibus Novatus hic tantam severitatem hausit? Nonne Dominus fletum Petri, ab eo abnegatus, admisit? nonne eumdem apostolorum coryphæum fratri septuagies peccata esse remittenda docuit? Nonne Paulus Corinthium illum qui novercam constupraverat venia post lacrymas dignum esse censuit? eumdemque reliquo Ecclesiæ cœtui restituit?

Quanta vero socordia falsaque puritatis opinione laboret Novatus hic, vel ex eo arguitur, quod iis, qui ad secundas convolant nuptias, communicare nolit, quamvis Paulus aperte dicat : Volo etiam ut juvenes viduæ nubant! Idem quid de Noeto sentiendum est, qui injustitiam in altum locutus est, et posuit os in cœlum, cum præsertim Patrem, Filium et Spiritum, blasphemus ille unum eumdemque vocet! Quamvis enim dispensationis mysterium admittat, incarnationem Dei prædicet, Evangelium evolvat, quæque in eo continentur omnia percurrat, corde tamen et labiis ea se fugere, atque in contrariam sententiam pedibus ire manifeste prodit. *Euntes* enim, inquit Christus, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [32]. Videns quemadmodum tres unius divinitatis hypostases explicantur? Item ex eo quod alio idem in loco ait : *Pater, clarifica Filium tuum, ut Filius etiam tuus clarificet te* [33]. Item : *Nunc autem ad te venio.* Item : *Clarifica me claritate, quam habui priusquam mundus esset apud* te [34]. Atque Dominus quidem ipse posteaquam assumptus est in cœlum, seditque ad dexteram Patris, aperte indicavit aliam Patris esse, aliam Filii hypostasin. Imo ipsa quoque Patris et Filii significatio personarum dualitas est, quæ schetica significatione, seu habituali et relativa effertur.

Eo præterea quod Filius de Spiritu dixit : *Petam a Patre, et alium Paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit* [35]. Item, *Ille me clarificabit* [36], tertiam quoque sancti Spiritus hypostasin indicat. Male igitur, nec tanquam bona mente præditus ille, qui vulgo tamen Νόητος quasi mente præditus dicitur, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, naturam quidem unam, divinitatem vero tribus distinctam personis in unam personam contrahere et coarctare, proque personarum differentia substantiam usurpare deprehenditur. Insuper eo quod carnem a Patre assumptam, quemadmodum a Filio, eaque omnia, quæ dispositionis erant, completa esse affirmat, evangelicis traditionibus perspicue repugnat. Joannes enim evangelista et theologus, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* [37], fulminanti voce exclamat. Et paulo post : *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* [38]. Incorporeus quoque angelus Virginem ita in civitate Nazareth allocutus est : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod ex te nascetur sanctum vocabitur Filius Dei* [39]. His Davidicum quoque vaticinium astipulatur : *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* [40]; quemadmodum illa quoque Theanthropi seu Dei et hominis verba, *Cum ipsum bibent novum in regno Patris mei.* Item : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* [41]. Item : *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum* [42]. Quibus quidem omnibus pietatis alumni sic sentiendum esse discunt, ut tres personas in beata et immortali divinitate intelligant, quæ in Patre, et Filio, et sanctissimo Spiritu cernitur, et colitur.

CAP. XXVIII.

Vicesima octava hæresis Sabellii. Hi baptizantur, vel, ut quibusdam placet, inunguntur.

Sabellius Libyca Pentapoli oriundus unam in Patre, Filio, et Spiritu sancto personam prædicabat, eumdem esse Patrem asserens, qui et Filius, et Spiritus sanctus esset : ita ut in una persona tres significationes, quemadmodum in eodem quoque homine corpus, anima, et spiritus deprehenderentur. Atque in Veteri quidem Testamento tanquam Patrem leges tulisse, in Novo tanquam Filium carnem assumpsisse, apostolis autem tanquam Spiritum supervenisse : ita ut corporis quidem Pater, ut ita dicam, animæ vero Filius, spiritus denique vicem, sanctus ille suppleret Spiritus : vel tanquam in sole, cujus una persona est, tres actiones elucescerent, nimirum illuminativa, calefactiva, ipsaque figura, qua in orbem circumducitur; atque calefactiva quidem actio Spiritus : illuminativa, Filius : totius denique personæ figura, Pater esset. Filium addebat, tanquam radium, aliquando missum esse, imo potius Patrem in specie Filii descendisse, qui ea exsecutus, quæ ad evangelicam dispensationem pertinebant : tanquam Filius rursus in cœlum receptus esset, non secus atque radius a sole missus ad ipsum denuo se recipit. Sanctum denique Spiritum in hunc mundum, tanquam energiam, seu vim effectivam Patris missum esse, ad eos et publice et privatim, qui ab illo vivificari,

[32] Matth. XXVIII, 19. [33] Joan. XVII, 1. [34] Ibid. 5. [35] Joan. XV, 26. [36] Joan. XVI, 14. [37] Joan. I, 1. [38] Ibid. 14. [39] Luc. I, 35. [40] Psal. XLIV, 8. [41] Joan. XX, 17. [42] Ibid.

foveri, et calefieri, votis ardentibus expeterent.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quæ contra Noetum dicta sunt (48),cui Sabellius (ut ex hæreseos similitudine perspicuum est) suam prodituras imperitiam adhæsit, ad Sabellium quoque confutandum sufficiunt. Ad ampliorem porro Sabellianorum hæresoos confutationem hæc quoque superadjici possunt : Si unus idemque sit Pater et Filius, quænam, quæso, nominum distinctionis ratio fuerit ? Nam qui fieri potest, ut qui alium non genuit, Pater, et qui nullo prorsus modo genitus est, Filius appelletur ? Quia vero illum quidem genuisse, hunc autem genitum esse sacræ attestantur Litteræ, eo fit, ut per se subsistant, et peculiari quodam nomine Pater et Filius vocentur, quia nimirum id quod generat, aliud esse videtur, ab eo quod generatur. Quin etiam beatus quoque Paulus ad Hebræos scribens ita de Filio inquit : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo,sed seipsum exinanivit. formam servi accipiens* [43].

Proinde necesse est, ut is alius fuisse dicatur, qui in forma Dei esset, alius contra, is cujus forma ea erat : nec unum quippiam idemque numero Pater et Filius, sed propria peculiarique persona præditi esse dicantur, qui inter se vicissim eadem in substantia considerandi sint.

Alio loco Filius ex substantia paterna se prodiisse ostendens, *Ego*, inquit, *a Patre exivi* [44]. Qui ergo fieri poterit, quo minus alius sit a Patre Filius, si personæ numerique ratio habeatur ? Nam quidquid ab aliquo processit, ab eo revera diversum est, a quo processit.

CAP. XXIX.

Vicesima nona hæresis Marcelli : hi baptizantur.

Galata Marcellus eodem modo, quo Sabellius, Trinitatem negavit : sed quamdam paternæ divinitatis ἔκτασιν, hoc est extensionem in Filium subiisse dicebat, quam Deum Verbum nominabat : quæ quidem post universæ dispensationis consummationem rejecta retractaque ad Deum denuo redisset, a quo ante extensa fuerat. Sanctissimum autem Spiritum παρέκτασιν τῆς ἐκτάσεως, hoc est extensionis extensionem, quæ apostolis obtigisset. Ut uno verbo absolvam, ille Trinitatem extendi et contrahi, pro dispensationis diversitate fabulabatur.

Hæresos præcedentis confutatio.

Dogmata hic quoque nullo modo admittenda probandave proponebat. Qui enim fieri potest, ut ὑπόστατον, hoc est per se subsistens Dei Verbum una cum assumpta carne assumptum, assidensque Deo et Patri, ἔκστασις, seu extensio paternæ divinitatis,rursumque ad Deum Patrem contrahi dicatur ? Prorsus enim conjuncta (et consequetur deinceps ut Deus Pater carnem assumpsisse dicatur, propter illam divinitatis ἔκτασιν, seu extensionem, quam Marcellus introduxit, una cum concorpore Verbi Dei denuo in eamdem contractione, quæ necessario consequeretur. Una enim Verbi Dei etiam post assumptam carnem persona erat) : aut absque corpore ad Deum Patrem illa divinitatis extensio, quæ in Christo erat, ad pristinam contractionem rediit : nec amplius erit Christus, sed nudus et simplex homo duntaxat,ut qui duarum naturarum præstantiorem exuerit.Patri denique Jesus quidam divinitatis expers assidebit : aut saltem implumium pullorum instar deturbabitur, divinitate nimirum privatus, qua gravitatem sublevet : nosque adeo egregie desipiemus,quo hominem,non autem Deum incarnatum adorabimus : quod quidem cunctas hæreses impietate facile excedit. Nestorius enim, tametsi naturalem divinitatis et humanitatis conjunctionem negaret, unumque Christum duas in personas divideret,scheticam tamen, hoc est habitualem seu relativam copulam,et individuum Verbi et Jesu concursum fatebatur. Alii autem Davidicam vocem male intelligentes, qua inquit, *In sole posuit tabernaculum suum* [45], carnis depositionem invexerunt, Filiumque Verbum *ad Deum Patrem* cum sola divinitate ascendisse docuerunt. Qui autem a Marcello stabant, in contrariam sententiam, eamque deteriorem divertentes, *Filii* personam in Deum Patrem resolvebant. Verum *enim* vero cum blasphemi illi Spiritum ἐκτάσεως παρέκτασιν, hoc est exstensionis productionem esse aiunt, unam in sancta Trinitate personam manifeste autumant ; hocque pacto divinis Scripturis et evangelicis dictis adversantur. Nam qui fieri possit, ut is Filius et Verbum Dei vocetur, qui nullo modo apud illos ἐνυπόστατος est, seu per se substitit ; vel alius Spiritus Paracletus ? Hujusmodi certe assertiones dogmatibus Christi refragantur, qui ait : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti* [46]. Triplici enim nominum invocatione, et his verbis, *Alius Paracletus*,tres designantur hypostases. Hanc porro hæresin nihil aliud quam sensus humani sensum esse, vel ex eo constat, *quod* hæc quoque desolata, exstincta, et sub oblivionis tenebras demersa sit. Is enim qui profundum increpat, eique dicit, *Desolare* [47] : et hanc et cæteras hæreses oblitteravit, quippe quæ plantatio essent quam Pater cœlestis nullo unquam tempore plantaverit.

CAP. XXX.

Tricesima hæresis, Valentiorum.

Valens quidam Arabs natione fuisse fertur, ex quo evenit, ut ejus hæresis in Bacathis pullularet.

[43] Philipp. II, 6, 7. [44] Joan. XVI, 28. [45] Psal. XVIII, 6. [46] Matth. XXVIII, 19. [47] Isa. XLIV, 27.

(48) S. Cyrilli in Evangelium Joannis. Euthym. tit. K.

Sunt autem Bacatha Metrocomia, hoc est primarium oppidum, ejus Philalphiæ, quæ in Arabia trans Jordanem sita est. Eadem itaque Valentii quoque de principiis et potestatibus cum Archonticis, Sethianis, et cæteris hujus farinæ sentiunt, Sunt autem omnes exsecti : præcipuam enim in eo collocant operam, ut quam plurimos eunuchos habeant. Hominem autem quemcunque suis ritibus et cerimoniis initiandum susceperint, nullis animatis vesci permittunt, quamdiu pudenda habuerit. Quibus ablatis persuaso jam vel etiam coacto discipulo, libere tum, et ex animi sententia quidquid arriserit edere permittunt : quia jam, ut ipsi aiunt, a certamine liber et expeditus est. Nec amplius eum in pathicam ibidinem ciborum deliciis despumaturum suspicantur. Nec hos duntavat his afficiunt modis, sed et si quis transeuntium ad eos divertat, illum intro revinctis a tergo manibus abripiunt, tumque vi pudendas partes exsecant.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Exsecrandis hæresibus accensenda videtur et illa, quæ Valentiorum est, quippe quæ non solum principiis et potestatibus a Deo creatis totius hujus universitatis administrationem concredat : sed divinis etiam dogmatis refragetur. Illa enim ad legitimas nuptias exhortantia sic sanciunt : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* [48].

Valentii vero modis omnibus exsecrandi pudendorum exsectionem, hoc est commune omnium exsitium, magnopere extollunt. Proinde si eorum deliramentis omnes forte fortuna subscriberent, hominibus haud dubie terra orbaretur, ferarumque duntaxat habitationi pateret. Cæterum quam exsectio illa, qua ex hominibus eunuchi fiunt, laude sit indigna,Dominus in Evangeliis attestatus est, illam solam probans quæ propter regnum cælorum fieret : quæ quidem frenatis affectibus potius quam pudendis resecandis effici solet.

Alioqui vero cum variæ sunt affectuum species, corporeis idcirco cembinationibus haudquaquam circumscribuntur (quorum invitam abstinentiam insolentius sibi vindicant Valentii), sed avaritia quoque, invidia, ambitione. luxu,et cæteris hujusmodi constant, quibus ad nequitiam fenestra panditur. Ut taceam miserorum exsectorum plerosque longa die in ganeis deprehensos, ubi mulieribus præter naturam viros se præstarent : imo vero, ut ita dicam, muliebria paterentur ; aliisque tam pathice obscœnitatibus addicti essent, ut viri jam præ semiviris nulli prope viderentur.

CAP. XXXI.

Tricesima prima hæresis, Origenis. Ili unguntur.

Origenes, qui et Adamantius cognomento dictus est, et Commentator, ob commentariorum quos edidit multitudinem, Ægyptius genere, sanctissimique martyris Leonidæ filius fuit. Alexandriæ commoratus est, ubi cum et educatus et edoctus fuisset, Athenas quoque commigravit, ibique assiduum se in gymnasiis auditorem præstitit.Tandem cum Græcorum disciplinas perdidicisset, ecclesiasticis quoque dogmatis animum excoluit.

Cæterum Decianæ persecutionis tempore multa hic propter fidei confessionem passus est : cum convictis lacessitus mediam per urbem trahitur, tormentis objicitur, ludibrioque habetur. Aliquando enim, ut memoriæ proditum est, eum capite detonsum Græci in Serapæi templi vestibulo constituerunt, id muneris imponentes, ut palmarum ramulos iis porrigeret, qui Serapin adoraturi eo ascenderent : quod quidem munus sacerdotes idolorum obire solebant. Ille vero correptis ramis, elatiore voce nihil aut veritus aut addubitans vociferabatur : Venite et accipite, non idoli, sed Christi, ramum. Quibus verbis mox iniquitatis operarii commoti optionem proponunt, utrum dæmonibus sacra facere, an vero corpus Iibidin Æthiopis cinædi prostituere malit. Ille cum tam sceleratum stuprum pati non posset, miserabili querelaque voce sacrificare se malle respondit : quod cum paulo post immutata sententia facere : detrectasset, illi prioribus promissis instantes, imposito manibus ejus thure, sacris id imponi focis imperant.

Quod cum fecisset, ob omnibus Christiani dogmatis confessoribus et martyribus explosus, et Ecclesia ejectus est. Tandem cum tantum dedecus ferre non posset,Alexandria se in Palæstinam contulit, ubi rogatus ab Hierosolymitano clero,ut concionem aliquam haberet (siquidem ad presbyteratus ordinem antequam sacrificaret allectus fuerat) surrexit, et e tricesimo nono Psalmo hunc versum recitavit : *Peccatori autem dixit Deus, Ut quid tu exponis justitias meas, et assumis testamentum meum in ore tuo* [49] ? confestimque librum clausit et reddidit : atque in gemitus et lacrymas prorumpens, omnibus ei collacrymantibus,suam se in sedem recepit.Postea cum in familiaritatem venisset Aabrosii (59) cujusdam Marcionistæ, vel Sabelliani, ut quibusdam placet, illi tandem persuasit, ut, hæresi relicta, Ecclesiæ catholicæ adhæresceret. Ille porro studiosus sacrarum Litterarum lector, Origenem rogavit, ut illas interpretaretur. Hic votis illius facturus satis apud Tyrum Phœniciæ, ut aiunt, per octo et viginti annos Scripturis interpretandis operam navavit. Habrosio itaque cibaria, notarios, et amanuenses, nec non chartas cum reliquis sumptibus suggerente, Origenes continentia. vigilia et labore assiduis tandem confecit opus, et ad umbilicum perduxit,præcipuam autem operam dedit, iis quæ Hexapla dicuntur. Cum vero

[48] Gen. I, 22, 28. [49] Psal. XLIX. 16.

(49) Pro quo vulgus Ambrosius habet.

dictiones Hebraicas litteris Græcis una pagina expressisset,unius enim loco duas, ut quæ idem convenirent, habebat,mox tertiam vel potius secundam paginam, nimirum duorum et septuaginta Interpretum, subjunxit.Duos et septuaginta Interpretes Aquilas, Aquilam Symmachus, Symmachum Theodotion, atque ita demum quinta sequebatur versio. Hoc modo Vetus omne Testamentum suis Hexaplis complexus est.

At vero tot talesque labores in explicandis Bibliis exantlatos illud perniciosorum dogmatum corrollarium obscuravit.

Atque illum fortasse Deus dereliquerat, quod eum vanæ gloriæ auræque populari aucupandæ plus æquo addictum videret : præ cujus studio pristinæ suæ, quamvis privatæ vitæ insidiatus erat. Nam cum nollet corporeis sensibus titillari, genitalia sibi membra resecuerat : atque propriis, ut quidam volunt, manibus : ut alii, opera Eliæ cujusdam medici percelebris usus.

Non desunt, qui nervum cremasterem, hoc est eum, ex quo testiculi dependent, duntaxat exsecuisse tradunt. Quidam apposito pharmaco partes illas exsiccasse arbitrantur. Alii medicam herbam reperisse malunt, cujus viribus spermatica vasa marcescerent. Sed de his hactenus. Tunc porro suæ virus hæreseos cum in plerosque alios, tum in monachos, anachoretas, et eremitas Ægyptios spargere cœpit : imo vero primam fenestram Ario aperuit, cæterisque sceleratis, qui sunt Arium subsecuti.

1. Ausus enim est asserere, quod Unigenitus Patrem videre non possit : neque item Filium Spiritus : neque Spiritum angeli, neque homo angelos videre queat.

2. Item, Filium dicebat non esse ex Patris substantia, sed modis omnibus alienum ab eo, quia nimirum creatus sit, Filiusque per gratiam vocetur.

3. Adhæc animas hominibus antiquiores affirmabat, quæ scilicet angeli aliquando potestatesque fuerint : tandem vero, cum peccassent, in hoc corpus, tanquam in ergastulum demissas, ut hic primam condemnationem experirentur.Ex quo evenit, ut Græci corpus δέμας dixerint, παρὰ τὸ δέδεσθαι τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ (50), hoc est, quod eo tanquam viuculo anima coerceatur. Animam iidem ψυχὴν appellarunt, διὰ τὸ ἄνωθεν ἐψυχέσθαι,, hoc est, quia cœlitus inspirata sit, quod quidem sibi sacræ testimonio paginæ confirmare videtur. Hoc enim, *Antequam humiliarer, ego peccavi* [50], de ipsa. inquit ille, anima dictum est quippe quæ in cœlo peccarit, antequam in corpore humiliaretur. Item illud, *Convertere, anima mea, in requiem tuam* [51], quippe quæ rebus in hac vita bene gestis ad pristinam requiem quasi postlimino redeat ; tum quia Adamus, antequam peccaret, effigiem illam divinam sartam tectam,hoc est omnibus integumentis nudam, solaque humana forma præditam, conservabat. At vero posteaquam Domini præcepta transgressus est, eamdem illam formam perdidit, cum primum scilicet corpus hoc anima subiit, quod quidem pellicearum tunicarum nomine sacris in Scripturis significatur, tum quia corpus hoc, quo involvimur, resurrectionis illius die non resurget ; sed humana tantum forma, qua Paulus forte vel Petrus dignoscitur, atque adeo extrinseca illa figura resurget, quæ sub forma quaque comprehenditur. Porro subjectum ipsum, sive corpus, haudquaquam idem manebit : *Seminatur* enim *corpus animale*, inquit Apostolus, *corpusque spirituale resurgit* [52]. Quapropter necesse est, ut resurrectionem in sola forma futuram speremus, in subjecto vero non item.

Hæc sunt quæ Origenes de animarum præexsistentia, et resurrectione disseruit.

Idem ἀλληγορικῶς omnia explicare conatus est, paradisum, inquam, et aquas,tam quæ infra,quam quæ supra firmamentum esse feruntur.

Ut uno verbo absolvam, totam Scripturam pervertit, futurique adeo sæculi supplicium tempore certo præbuit, locum illum Pauli *apostoli male intelligens*, quo ita scribitur, ***Uniuscujusque opus quale est ignis probabit, ipse autem quasi per ignem servabitur*** [53].

Alia insuper nonnulla nugatur, et deblatterat, quæ ne scribere quidem honestum mihi *videtur.*

Hoc autem in summa dicendum est, Origenem in physicis theorematis, eorumque allegoriis, necnon in tota morali disciplina doctorem omnibus acceptissimum accommodatiesimumque fuisse, atque adeo eum, qui virtutum actionibus se maxime omnium exerceret. Hujus enim exercitii studio vitam usque adeo excolebat, ut pectus ejus, quemadmodum aiunt præ nimia rei cujuscunque animatæ continentia et abstinentia exciderit. At in vera fide, iisque disciplinis, quæ majorem contemplationem, atque in primis theologicam, requirunt, omnium quotquot illum præcesserunt, et secuti sunt, absurdissimum se præstitit.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Sapientissimus Origenes Salomonis exhortationem parvipendens, qua ita loquitur,*In multiloquio non decrit peccatum* [54], non advertit se, *dum* universam legis et gratiæ Scripturam pervestigat, in absurdas cogitationes et opiniones inauditas præcipitem incidisse, imo vero alicubi divinis dogmatis impia et profana permiscuisse, quemadmodum ex iis quæ supra memoravimus cuivis volenti discere licet.

Nam qui fieri possit, ut creatus Dei Filius di-

[50] Psal. cxviii, 67. [51] Psal. cxiv, 7. [52] I Cor. xv, 44. [53] I Cor. iii, 13. [54] Prov, x, 19.

(50) Platonicum dogma de inferis vide apud Macr. lib. i, in *Somn. Scip.*

catur, atque participatione Filius, quemadmodum prophetæ, reliquusque sanctorum catalogus? qui mutabili etiam natura præditus. et a Dei natura alienus? qui denique Deum minime videre dicetur is, de quo Joannes evangelista clara voce exclamavit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [55]; item : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris. ille enarravit* [56]? Ipse quoque Christus ait : *Ego in Patre, et Pater in me* [57]. Item : *Qui videt me, videt et Patrem* [58].

Jam vero si cum Patre in principio erat, nullo modo creatura est. Creaturæ enim ex nihilo factæ, temporique subjectæ sunt.

Cujus autem essentia caret, is principio creatus non est, sed ne natura quidem mutabili præditus est, siquidem in principio erat, ejusdemque cum Patre substantiæ, diversæ vero nequaquam. Quomodo enim Unigenitus, quomodo etiam paternis et sinibus inseparabilis? Eum enim Pater apud se manere nunquam permisisset, qui diversæ a se substantiæ fuisset, hic autem ejusdem cum Patre substantiæ est, natura immutabili præditus, quemadmodum et ille.

Qui fieri præterea potest, ut invisibilis sit Pater Filio, cujus hæc verba leguntur : *Nemo novit Patrem nisi Filius, et is cui voluerit Filius revelare* [59], qui Patri coæternus est,nec ulli principio subjacet quæ res in causa est, quod ignoretur, nec aspectabilis sit. Jam qui fieri potest, ut se minime norit ipsum, qui aliis cognitionis auctor est?

Quanam vero ratione a Spiritu quoque sancto Filium minime videri quis contendat, cum substantia sit, quæ solo intellectu percipitur, eaque infinita, si vires expendamus : substantia,inquam, temporibus et sæculis immensa, qua abunde bona sibi insita largitur, is denique, quem omnia sibi expetunt, quæ vitam ex præscripto virtutis instituunt; ad quem etiam cuncta confugiunt, quæ sanctificatione indigent,is ex quo cæterorum omnium perfectio dependet, is qui nulla in re deficit qui vitam suppeditat, qui additione non complctur, sed semper plenus; nec minus quam Pater et Filius principio carens, et coæternus est, divinaque charismata dividit, et singulis pro dignitate tanquam Deus distribuit, prout vult : quod Petrus etiam iis attestatus est, quæ Sapphiræ dixit : Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? *Non mentiti estis hominibus, sed Deo* [60].

Cæterum angelos etiam divinam et ineffabilem super substantialis divinitatis pulchritudinem velut in speculo contemplari juxta proportionem prærogativæ, quæ inter illos est, et sanctificationis modum, quam a Spiritu sancto habent, nec hominum oculos prorsus effugere, testis est illa Abraham hospitalitas, testis hæc Monoæi oratio, *Morte moriemur, quia vidimus Dominum* [61]; testis angelus, qui Tobiæ apparuit, et is, qui Virgini *Ave* dixit, Zachariæque concepturam Elizabetham pronuntiavit; ipse denique Christus testis, qui apostolos his verbis increpavit : *Sinite parvulos venire ad me. Angeli enim eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cœlis* [62]. Item : *Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum : quoniam apud vos manet* [63]. Præterrea per prophetam : *Ego vobiscum sum, dicit Dominus* [64], et Spiritus meus.

Si quis etiam animas corporibus præexsistere dicat, easque angelorum et virtutum nominibus dignetur, angelos autem in peccatum lapsos supplicii loco in hoc corpus missos esse,ut hic primum judicium subeat, impium certe fuerit, et primi hominis creationi repugnans. Vetus enim eademque divina Scriptura nos docet, quemadmodum Adamus e limo formatus insufflationem divinam in facie sua divinitus exceperit, quæ etiamnum rationis et intellectus particeps anima dicitur a nobis.

Origenes porro cum animarum præexsistentiam introducit, et, quod absurdissimum est, eas angelos esse dicit, qui peccato lapsi fuerint, in hujus rei confirmationem hæc Davidica proferens : *Prius quam humiliarer, ego peccavi* [65]; item, *Convertere, anima mea, in requiem tuam* [66], judicium dæmonum introducit ante tempus, eosque supplicii loco in corpore introductos esse dicit, quod quidem judicium determinavit Deus, ut Paulus apostolus ait, nec ulli tamen in hunc usque diem intulit; imo vero in mortuorum resurrectionem, totiusque mundi consummationem reservavit : quo etiam tempore dæmones in ignem exteriorem abibunt, qui eis eorumque præfecto præparatus est, eosque adeo damnati homines comitabuntur, propter illa, quæ in vita contra jus et æquum admiserunt.

Origenes ergo fabulatur, dum animas angelos esse peccato lapsos existimat, quarum substantia ex divina insufflatione dependeat.

Qui fieri etiam potest, ut Christus corpus ex sanguinibus virgineis compactum, animamque rationis et intellectus participem assumere dignatus sit, si animæ pro dæmonibus peccato lapsis habendæ sint? Christus, iuquam,qui in mundum idcirco venit, ut dæmonum imperium destrueret, communemque generis humani salutem procuraret. Illa porro animarum præexsistentia, quam introducit, Græcorum fabulamenta redolet.

Græci enim, animas præexsistere rati, eas peccato obnoxias esse dicebant, quæ cum alio modo detersis maculis et sordibus, quibus inficiebantur, expurgari, ad pristinamque puritatem redire non possent, idcirco corporibus infunderentur, quæque adeo expiatoriis virtutibus non abuterentur, ea a corporibus resolutæ pristinam puritate[illegible], sine-

[55] Joan. I. 1. [56] Ibid. 18. [57] Joan. XIV, 10. [58] Ibid. 9. [59] Matth. XI. 27. [60] Act. V, 4. [61] Judic. XIII, 22. [62] Matth. XIX, 14; XVIII, 10. [63] Joan. XIV, 17. [64] Jer. XLII, 11. [65] Psal. CVIII, 40. [66] Psal. CXIV. 7.

rumque nitorem denuo reciperent, cæterisque animis statim a reditu commiscerentur, quæ corporibus nullo se modo conjunxissent, quæ vero affectuum corruptioni obsequentes propriam dignitatem irritam et inutilem redderent, similesque speculo se præstarent, a quo levor ille purus et pellucidus absit, eæ ubi primum a corpore exirent, in chaos et Erebum præcipites darentur.

Horum porro verborum, *Prius quam humiliarer. ego peccavi :* item, *Convertere, anima mea, in requiem tuam* hic est sensus, ut his verbis seipsum vates commonefaciat, eaque in mentem revocet, quæ in Uriam scelerate admodum commiserat : humiliationem seu abjectionem pro turpi dedecore, quod in eum inde redundaverat, illoque seditionis tumultu, quo eadem de causa ab Achitophele et Absalone fuerat impetitus, subsecuta denique ab imperio deturbatione, necnon ignominiosa regiis ex ædibus fuga, solitudinisque habitatione usurpans,quemadmodum alio etiam in loco psalleus Deo profitetur : *Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino* [67] ; item, *Bonum est mihi, quod humiliaveris me, et per exitus aquarum demersi sunt oculi mei : quia non servavi legem tuam* [68]. Quibus omnibus promulgatio quædam et recantatio continetur ejus quem anteactorum malorum pœnitet, quique cum propria colloquitur anima et eam ad gratias agendas exhortatur, pro beneficiis, quæ tum percepit, cum meritas pœnas eorum nomine non dedit, quæ in Deum contumeliosius admiserat. Per requiem autem, illam quoque animæ justi peregrinationem intelligere possumus,qua quidem tristibus hujus mundi periculis libera subducitur, et corporis a se tabernaculum, tanquam onus grave excutit, ut Paulus etiam ait : *In hoc tabernaculo ingemiscimus gravati* [69] : item, *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* [70].

Blasphemia non minore sequentia quoque scatent, quibus scilicet Adamum antequam Domini mandatum transgrederetur, imaginem Dei conservasse contendit, cujus nimirum anima nuda, nec ullis velamentis obducta esset, at in sola hominis forma conspiceretur. Transgresso autem mandato eamdem illam imaginem amisisse ait,cum nimirum anima corpus hoc induisset, quod per tunicas pelliceas intelligit. Moses enim in Geneseos historia Deum sumpto limo hominem formasse,deinde animam eidem inspirasse scribit, qui cum mandatum transgressus esset, hæc a Deo audiverit : *Pulvis es, et in pulverem reverteris* [71], nec ita multo post exsulare jussus sit, tandem vero exturbatus paradiso tunicas pelliceas induerit.

Jam qui fieri potest, ut is cui dictum est, *Terra es, et in terram abibis*, sine corpore fuerit, sed idolum duntaxat corporea forma conspicuum animæ circumjectum habuerit?

At vero curiosus hic homo, subtilitatisque studiosus plus quam satis est, hæc tunc elocutus mihi videtur, cum ex Platonicis placitis, aliorumque philosophorum, quorum lectione animum suum teneris ab annis excoluerat,contraria nostræ fidei dogmata hausisset, et ad satietatem bibisset. Idolorum enim genera duo uni eidemque animæ rationis participi Græci attexunt, quorum alterum illi ab æterno cohæret, ab illisque divinum corpus et luminosum dicitur, alterum vero crassius, quod ex astrorum dispositione, ut aiunt, insitum eidem est. Atque huic secundo idolo nomen imponunt, animæque idolum rationis expers appellant, opinandi vi præditum, imaginativum, sensitivum, generationis appetens, necnon eorum quæ generationi subjiciuntur. Non enim uni eidemque animi naturæ, unius contemplationem, primas notiones, exquisitas scientias, erroneas opiniones, eorum quæ sensibus objiciuntur apprehensiones, imaginativamque facultatem tribuunt, sed ei quidem parti, quæ rationis est particeps, præstantiora, ei vero, quæ ratione caret, ea quæ deteriora sunt assignant, non eo quidem animo, ut *inde* maculas ullas aut dedecus ullum diviniori naturæ irrogent, sed ut cum illa necessariis *perfuncta fuerit* muneribus, hæc ad ea se duntaxat convertat, quæ diviniora censebuntur,

Hoc igitur idolum, quod et crassius diximus, hic quidem ab anima rationis participe separari minime posse aiunt, at homine soluto nonnunquam præstantiorem illam, rationisque participem animam, cum luminosa figura, cumque parte rationis experte, ad propriam peculiaremque sortem subvehunt, nonnunquam vero sejuncta illa, quæ rationis expers est (quemadmodum de Hercule scribit Homerus) in Orco vel inter sidera collocant.

Itaque Origenes, ut mea quidem fert sententia, cum animam idolo hujusmodi vestiisset, quod proprias actiones, sibique involutas circumferret, foro subjecit,ut una cum hoc illa resurgeret,futuroque judicio subjiceretur, qua in re gentes prorsus imitatur, mortalis autem tactuique exposita caro defluceret, atque evanesceret.

Ad cujus absurdi dogmatis confirmationem his Apostoli verbis abutebatur, *Seminatur* enim *corpus animale, excitatur* autem *corpus spirituale* [72] : quod quidem Apostoli verbum corporum resurrectionem haudquaquam subvertit. Nec enim verisimile est, ut is in ea sit sententia, qui Domini resurrectionem cum corpore gentes apud omnes promulgat, ejusdemque nos formæ participes fore prædicit, qua ille fuit, cum a mortuis resurgeret. Sed corpus animale, inquit, illud est, quod affectibus et fluxui obnoxium est, quemadmodum alibi hominem animalem idem vocavit Apostolus eum, qui omnia ex animi ratiocinationibus metitur, nec rerum

[67] Psal. xxxi, 5. [68] Psal. cxviii, 71. [69] II Cor. v, 4. [70] Philip. i, 25. [71] Gen. iii, 19. [72] I Cor. xv, 44.

divinarum ullam meditatur, nec earum, quæ naturæ seriem transcendunt, in quibus tamen se animus exercere solet.

Cujusmodi, quæso, sunt ea, quæ levis hic et inconstans homo de eo tradebat, quod ad imaginem creatum est,quo tempore novam rerum divinarum interpretationem moliebatur, eaque ad animi sui sensa et conceptiones tyrannice revocabat. Aliud enim Deum, aliud id quod ad imaginem efformatum est, aliud item similitudinem, aliud id quod ad similitudinem effectum est esse statuebat. Atque primas quidem imagines et similitudines, Dei angelos aliasque virtutes esse dicebat : nos autem secundos ab illis, ut minores illis, qui ad illorum scilicet imaginem efformati simus. Deinde ad deteriora deflectens imaginem invisibilis Dei unigenitum Filium vocat, apostolica voce corrupta, nec eo adjecto, quod in illo mutationi obnoxium non est, nosque ad imaginem Dei, seu Filii unigeniti, factos esse scribit, quod impietate non caret.

Ad Dei enim imaginem idcirco creati dicimur, quia in nobis dominatur ratio, qua duce, artes a nobis inventæ sunt, virique adeo rerum divinarum cognitione celebres pleraque ad Dei gloriam, et magnificorum ejus operum laudem excogitarunt. Proinde, ut ex iis quæ a nobis dicta sunt perspicuum est, ejus participes sumus, quod ad imaginem effictum est,ejus vero quod ad similitudinem ii, qui virtute perfecti evaserunt : nullumque non moverunt lapidem, quandiu vixerunt, quin rerum cognitionem, qua converti possent ad Deum, consequerentur, eademque votis omnibus expeterent, quæ semper eodem se modo habere dicuntur : quos idcirco divina Scriptura deos Altissimique filios appellat, neque eodem quo cæteros nomine compellat, quos cum jumentis insipientibus confert : iisque similes evasisse clamat, qui male Dominum calcibus impetant.

Nec vero mirum, quod Origenes pleraque in Deum minus convenientia commentus et prolocutus, paradisum quoque et aquas, quæ tam infra, quam supra firmamentum esse dicuntur, allegorice exponat (hoc enim de illo non parvus professorum veritatis numerus asserit, nec aquas cum nonnullis doctoribus Hebræis, tam priscis quam recentioribus, ad angelicos ordines refert : sed gentium synagogis accommodat, quæ quidem scaturientibus aquis similes in multijugas fides, et multifidas derivatæ et effusæ sunt, donec in unam synagogam Christi apparitione per angusta confragosaque loca fluentes coaluerunt, quemadmodum alii nihil ab historiæ Mosaicæ veritate aberrantes, naturam nostram cum paradiso,bonum autem nobis a Deo insitum cum fonte velut a paradiso scaturiente et profluente contulerunt : bonumque ipsum quatuor in flumina, hoc est, præcipuas virtutes. prudentiam, justitiam, fortitudinem, et temperantiam diduxerunt : ita ut Phison cum prudentia conferatur, qui omnem terram Evilat, hoc est animam laboribus et angustiis oppressam, circuit : hæc enim est Hebraicæ dictionis interpretatio quia nimirum labore prudentiam consequimur : quæ nihil est, quam collectio, et coacervatio, imo vero etiam æmulatio eorum,quæ honeste aliquando gesta sunt, vel etiamnum geruntur.

Gæon autem, qui Æthiopiæ regionem circum alluit temperantiæ accommodatur, quæ cupidam animæ partem quodammodo constringit et continet. nec in absurdas actiones diffluere sinit.

Tigrim autem, qui ex adverso Assyriorum fluit, fortitudinis symbolum esse voluerunt,quia scilicet Tigri non absimilis est ille animi ardor, et constans eorum propositum, qui ex spiritus præscripto vitam instituunt. Illi enim impavidi ea penetrant, quæ aliis terrorem afferre videntur.

Justitiam denique cum Euphrate conferunt, quæ nulla parte circumscribitur, quemadmodum virtutes cæteræ ; sed per omnes discurrit omnibus adest,omnes exornat,omnes amplexu suo fovet (51).

Sed hæc hactenus, quorum quidem narratio, ut opinor, auditoribus haud inutilis fuerit.

Pauli porro locus, quo ait : *Uniuscujusque opus quale est, ignis probabit ; dies enim manifestabit, quia in igne revelatur* [73], hoc sensu accipi potest. Heraclitus quidem philosophus elementum primum ignem esse statuens, etiamnum servari, et cætera servare dicebat, quæ nimirum contrariis inter se qualitatibus commista sunt, ita tamen cætera elementa sui effusione superaturus aliquando esset : atque suis limitibus tanquam crateribus emissus, usque adeo efficaci qualitate sua intumesceret, ut omnia quæ sunt in rerum natura depasturus et assumpturus esset (52).

Apostolus autem de igne hujusmodi nequaquam verba facit : cum mundi pars, ipse quoque sit, et corruptioni universi ipsius obnoxius, neque de illo quidem, cujus apud apostolorum columen Petrum his verbis mentio fit : *Veniet dies Domini, ut fur in nocte : in qua cœli cum magno impetu præteribunt, elementa autem æstuantia dissolventur. Terra vero quæque in ea sunt opera comburentur. Si ergo hæc omnia solvantur quales esse nos oportet in sanctis conversationibus, et piis operationibus, exspectantes, et accelerantes adventum diei Domini, in qua cœli ardentes dissolventur, et elementa æstuantia liquescent* [74] ? At vero ignem alium intelligit, qui scilicet gehennæ quasi quædam portio fragmentumque sit, ad quem nos quoque tunc admovendi sumus, ut in eo purgati, vel dextræ parti, vel sinistræ accensa-

[73] I Cor. III, 13, [74] II Petr. III, 10 seqq.

(51) Aristot. in Ethicis ex Theognide.

(52) Hujus dogmatis meminit Ovidius Metam. I : *Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus*, etc.

mur. Vel ignis nomine Deum etiam ipsum intelligere possumus, qui lumen quoque dicitur, nec ignis appellationem dedignatur. Idem enim hic et nomine caret, et nominibus abundat, pro habituum nostrorum ratione appellationem subinde mutans. Quia enim animam purgat et candori pristino restituit, atque maculas inhærentes eluit, quas ei vitium inusserat, idcirco lumen est et dicitur, quo lumine nihil quidquam lucidius splendidiusque dici possit. Quia vero materiam consumit, ignis idcirco dicitur, quemadmodum et alibi quia secat, dividit, et ad animæ medullas pertingit, ea de causa gladius et sermo acutus nuncupatur. *Uniuscujusque* ergo *opus, quale fuerit, ignis probabit.* In hoc quidem mundo aliorum probationi exponimur, ubi permultus error inest, permultaque commissorum delictorum repensatio, atque opus quidem ipsum coronis plerumque vel suppliciis dignum est: amicorum tamen opem ferentium consolatione disertique oratoris patrocinio persæpe fit, ut judex ad misericordiam flectatur, eoque adducatur, ut sententiam immutet : illic autem quale est uniuscujusque opus ignis probabit. Nec enim judex circumveniri, nec tribunal muneribus corrumpi potest, et simul atque propius ad judicem quis accessit, igne quoque jam probatus est. Exactissima enim actionum probatio ab ipsius judicis natura dependet: *Dies enim*, inquit, *manifestabit, quod igne* cuncta *revelentur.* Hæc est præcedentis dicti confirmatio. Quia enim nos igne universos judicatum iri dixit, ignis autem ille, qui vitium consumit, et in favillam convertit, ipse Deus est, ea de causa subjecit : *Dies enim manifestabit quod in igne* cuncta *revelantur.* Diem Apostolus hoc loco pro sæculo futuro posuit : vel quia solis cursu non ita regitur, ut dies sit, cui mox vicissim succedat : vel quia si cum præsenti vita conferatur, dies nocti similis est. Hæc ergo *dies*, inquit, *manifestabit quod* omnia *in igne revelantur.* Cæteris enim judiciis antiquatis, omnique tormenti et inquisitionis genere longum valere jusso, operum nostrorum judicium coram solo Deo nobis superfuturum esse constat. Nullus enim illic erit, qui rerum administrationem aliis ambitione extorqueat, aut judicia circumveniat, aut judicis voluntatem sibi conciliet, aut legem divinam et insolubilem immutet : *Si cujus ergo opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cujus autem opus arserit, multabitur.* Quemadmodum enim si nostrum hunc in ignem, qui sensibus est expositus, materia quæpiam cum alia conjiciatur, quæ pura vereque aurea sit, magis ac magis in fornace splendescit : et quo efficacior ignis est, eo etiam res in eum conjecta pellucidior evadit. Si quid vero plumbi aut stanni particeps in eumdem incidat, materia deteriore assumpta pristinus ille massæ tumor imminuitur : ita etiam posteaquam homines simul omnes igni divino et purgatorio, ipsi inquam Deo, propius admoti fuerint, quicunque anima pura et pellucida prædita erit, clarior ex ignis probatione factus, mercedem accepit quæ vera aureæ ejus animæ, actionisque sinceræ, nec ulla delictorum labe conspurcatæ, retributio est : quia nimirum Deo conjungitur, ignemque divinum illum perfert? et puro illius immistus lumini, creatoris tandem beneficio Deus evadit. Manet enim opus ejus, quod superædificavit. Superædificavit autem in eo turres et propugnacula, hoc est inexpugnabilia fidei dogmata, virtutum fastigia, ea, inquam, per quæ, tanquam per intermedios gradus, si quis e terra sursum ascendat, ipsum Deum videre possit. Hujusmodi muri, hujusmodi mœnia divina, haudquaquam flammis absumuntur, sed magis magisque firmantur et servantur. Quod si quis fasciculum stipularum quæ materia facile absumitur, igneque conflagrat (quemcunque intelligere velimus, ut meo judicio malorum operum copiam) propria in anima gustaverit, simul ad ignem propius accesserit, conflagrationem ferre non poterit, proinde multabitur. Multam vero hic non ut quidam arbitrati sunt, pro materiæ conflagratione accipiendam puto, sed pro eo quod quis divini luminis particeps haudquaquam fiat, neque creatoris splendore dignus habeatur. Talis ergo vir *multabitur, et servabitur.* Quibus in verbis inesse videtur contrarietas. Nam si multæ nomine privatio luminis, nomineque salutis ejusdem luminis fruitio intelligi debeat, qui fieri poterit, ut eodem *temporis* momento idem homo multetur et salvus *evadat?* Itaque sciendum est, salutis emphasin *hoc loco* aliam esse ab ea, quæ vulgo inolevit. Hoc enim loco verbum *servari* haudquaquam salutem promereri significat, sed igne non absumi, aut conflagrare : quandoquidem adamantem quoque in igne servari dicimus nonnullaque animantia fornacibus admota servari quodammodo dicuntur, quoties ignis calorem perferunt, nec uruntur aut mutilantur. Proinde servatus in igne is quoque dici potest, qui multatur, cum præsertim sit immortali corpore præditus, quod nec incisionibus ullis, nec adustionibus obnoxium est. Quod autem hoc sensu verbum *servari* capiatur, ex eo patet, quod subjecit Apostolus. Postquam enim dixit *: Ipse autem servabitur*, modum quoque addidit, his verbis, *tanquam per ignem*, nec enim, inquit, præstantiore salute, sed deteriore fruetur, ea nimirum, quæ fit per ignem.

Origenes ergo hinc, ut dixi, arrepta occasione, animas pristino statui restituendas esse confirmat : dum supplicium illud, quod in sacris Evangeliis æternum dicitur, non minus atque gaudium perperam interpretatur aperteque demonstrat fore, ut animæ, quæ peccato lapsæ materiem vitiorum sibi aggesserint, tantisper in igne maneant, dum vitiorum suorum sordes absumantur : quibus assumptis illæ denuo servabuntur, posteaquam flammis excoctæ et expurgatæ fuerint, ita tamen ut vermis sine

fine permaneat, nec gehenna exstinguatur, quemadmodum Dominus in Evangeliis ait, ut hoc pacto stimuletur in posterum, refriceturque memoria divinæ humanitatis in animis, quæ a perennibus hisce supplicis liberatæ fuerint.

CAP. XXXII.

Tricesima secunda, Pauli Samosateni; hi unguntur.

Paulus hic Samosatis, in Mesopotamia ortus, Antiochæ magnæ præfuit post Demetrianum, decimunquintum ejus urbis episcopum : qui cum Zenobiæ obsequeretur, in absurdissimam hæresin prolapsus est. Quæ porro de Zenobia circumferuntur, ita se habent. Quo tempore Galienus Valeriani filius Romanis imperabat, Macrinus in eum insurrexit. Odennathus autem Palmyriæ metropoleos Arabiæ princeps Galienum juvabat : quapropter hic victoria parta, administrationem totius Orientis illi concredidit.

Cæterum Odennatho, a domesticis cæso, nec ita multo post Galieno vita defuncto, successit in imperium Claudius, quem cum Persæ bello devicissent, Zenobiam Odennathi conjugem Syriæ Phœniciæque præfecerunt. Cum vero paulo post ipse quoque Claudius e vivis excessisset, Aurelianus imperator creatus contra Zenobiam exercitum movit : eamque captivam abduxit. Huic ergo, quemadmodum diximus, etiamnum prædicta loca regenti cum Paulus obsequi vellet, ut quæ Judaismum profiteretur, ipse quoque unum esse Deum docuit, qui pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus idemque diceretur. Unus enim, inquit, Deus est, et Filius ejus in eo, quemadmodum in homine sermo. Ipse autem Sermo cum in terram venisset, habitavit in homine, qui Jesus dicebatur, completaque dispensatione, ascendit ad Patrem. Jesus vero Christus inferior est, qui ex Maria initium habuerit.

Hujusmodi ergo Pauli dogma fuit, quod partim cum Noeto et Sabellio consentit, partim ab utroque discordat : quandoquidem illi quoque inter se quadantenus dissenserunt. Eo enim quod unum Deum, quasi tribus distinctum personis asserunt, hi tres inter se conveniunt : in hoc autem differunt quod Noetus quidem Patrem ipsum in forma et nomine passum esse dicit, Sabellius autem ipsum quidem Patrem, at non ut Patrem, sed ut Filii persona indutum : Paulus denique non prorsus ut Patrem, sed ut Filium.

Atque hæc sunt, in quibus hic vel cum prædictis hæresiarchis concordat, vel ab iisdem dissentit. Aperte vero cum Artemone et Theodoro coriario consentit, qui Dominum Jesum Christum nudum et simplicem hominem perspicue tradunt.

Quæ cum ita se habere Ecclesiarum moderatores compertum exploratumque haberent, haudquaquam negligenda esse duxerunt, sed Antiochiam ad hanc hæresin e medio tollendam convenerunt. Concilio præerant Theodorus (53), qui et Gregorius mirificus, Neocæsariensis episcopus, Athenodorus ejus frater, qui Ponticarum Ecclesiarum uni præerat, Firmilianus Neocæsareæ, quæ in Cappadocia est, episcopus, Helenus Tarsi, Icomas Iconii, Hyemenæus, Hierosolymorum, Theotecnus Cæsareæ, quæ in Palæstina est, Maximus Bostrorum, et Anatolius Laodiceæ, quæ Syriæ finitima est, episcopus magnus autem ille Dionysius Alexandrinus præ senio interesse quidem non potuit, litteris tamen eos qui convenerunt, ad veritatis propugnationem exacuit.

Coacta autem synodo Paulus inficias ire jam paratus erat, cum Malachion, qui antea quidem sophisticam artem exercuerat, postea vero presbyterii dignitate exornatus fuerat, disputationem adversus illum instituit. Cumque hoc pacto detecta fraus ejus esset, qui Christum hominem divina præ cæteris gratia exornatum diceret, e sacerdotum cœtu segregatus merito est. Quia vero ecclesiastici se ei opposuerant, Aureliano tunc temporis imperanti hæreses ejus patefecerunt, persuaseruntque, ut ab Ecclesia illum exturbaret. Quamvis enim ille idolorum cultui deditus esset, æquum tamen existimabat, ut qui ejusdem fidei consortibus contradiceret, is ab eorum cœtu, communi omnium calculo secluderetur.

THEODORI SCUTARIOTÆ SCHOLION.

Sciant lectores hoc Samosateno Paulo deposito, clericorum et episcoporum, quos instituerat, nullum esse cum eo depositum. Sed quia omnes in sanctissimorum Patrum nostrorum, a quibus ille depositus est, sententiam pedibus iverant, idcirco suis dignitatibus singuli restituti sunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Paulus Samosatenus terra erat nec bona, nec fertilis, nec divinæ sementi accommoda, sed sentibus et tribulis horrida : nimirum dogmatis ab inculpata et orthodoxa fide nostra dissentaneis ? atque adeo, ut ita dicam, cloaca quæpiam cœnum ejectans, quod in Dei Filium vel ipsi posteri ejacularentur. Ex hoc enim cum Nestorius hausisset, atque bibisset, eum nudum et simplicem hominem esse, qui revera Deus erat, asseruit, ut explanatius in Nestoriana dicemus historia. Paulus itaque Sabellio et Noeto Ephesio consentanea professus, inanes cum illis voces eructat : Patremque, Filium, et Spiritum sanctum, in unam eamdemque coarctat hypostasin, prædivinamque naturam animali cuipiam trinomini similem tradit, cum tamen multis e Scripturæ locis eam triplici definitam hypostasin didicisset, atque ex Veteri quidem Testamento, ubi ait : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [75] : quæ Patris verba sunt ad eos, qui sua e substantia processerant, qui etiam

[75] Gen. 1, 26.

(53) Theodotus qui et Georgius mirificus.

creatricis cum illo Dominicæque dignitatis participes fuerant. Idem ubi ait : *Ecce Adam factus est, sicut unus ex nobis* [76], sive ut unusquisque nostrum, qui tres personæ una in divinitate sumus. Quamvis enim hoc ironice dictum sit, nullo tamen modo unicam personam significare potest. Item ubi sic habet : *Apparuit Abrahæ Deus juxta quercum Mambre. Respiciens autem oculis suis vidit : et ecce tres viri steterunt supra eum, et intuitus occurrit obviam illis : et adoravit in terra, et dixit : Domine, si inveni gratiam coram te, ne prætereas servum tuum* [77]. Vident quomodo Scriptura testetur Deum apparuisse Abrahæ, tres autem fuisse, qui apparuerint. Et quamvis tres essent, eum tamen cum uno esse collocutum, quod omnino ita factum est, ut una eademque tribus sub personis Divinitas cluceret. Quod si quis unum tantum Deum, duosque angelos esse dicat, quomodo una cum Domino sedere ausi sunt? Item : *Pluit Dominus super Sodoma et Gomorrha ignem et sulphur a Domino de cælo* [78]. Item : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* [79]. His certe verbis *Dominus, Deus*, itemque *Dominus*, hypostases : his autem, *unus est*, una in tribus Divinitas subindicatur. Quibus hæc Davidica consentanea sunt : *In Deo laudabo Verbum, in Domino laudabo Sermonem* [80]. Item : *In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo* [81]. Item : *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* [82]. Item : *Invoca me in die tribulationis tuæ* [83]. Item : *Vivit Dominus, et benedictus Dominus* [84]. Item : *Exaltetur Deus salutis meæ* [85]. Quibus hæc addi possunt : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* [86]. Item : *In lumine tuo videbimus lumen* [86], id est, In Filio tuo cognoscemus Spiritum sanctum. Per ipsum enim ea quæ sunt de Spiritu sancto cognoscenda, non minus quam ea quæ de Patre, manifestius cognovimus. Imo etiam in libro Jeremiæ ita scriptum est : *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum* [87] : quibus id quoque subjunxit, quod subsequitur· *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est* [88]. Micheas quoque ait : *Et tu Bethlehem terra, Juda, ex te enim exiet dux qui reget populum meum Israel* [89]. Sed Daniel etiam ita scribit : *Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat : et usque ad Antiquum dierum pervenit : et in conspectu ejus obtulerunt eum : et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum, et omnes populi, tribus, et linguæ servient ei : potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et imperium ejus non corrumpetur* [90].

Verumenimvero si quis Testamentum Vetus evolvat, prophetasque percurrat, triplici illa cherubica sanctificatione, et hujusmodi plerisque sanctam designari Triada videre possit, quemadmodum et hoc Davidico : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* [91a]. Item, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* [92]. Aaron enim, et ejus consortes, animalium visceratione rem sacram fecerunt : pane autem et vino, solus omnium Melchisedech : qui Christi etiam atque initiationis mysteriorum ejus typus erat : cui *Davides quoque* sacerdotium æternum vaticinatur. Ex nostro autem, seu Novo Testamento clariora, et majoris ponderis testimonia expiscari queat, quemadmodum ex Triadis supersubstantialis mysterio, quod per incarnatum Christi adventum illuxit. *In ipso* enim quasi limine angelus Virgini dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi* obumbrabit *tibi* [93] : quibus verbis divinitatem tribus hypostasibus contentam subindicavit. Qui plura volet, ex aliis quoque, evangeliois dictis venari poterit, in quorum mèntionem incidimus obiter, cum de Sabellii dogmatibus ageremus.

CAP. XXXIII.

Tricesima tertia hæresis, Manichæorum et Cubricorum ; hi baptizantur.

Περὶ Μανιχαίων τῶν καὶ Κουβρίκων (*a*).

Hi Acuanitæ tandem dicti sunt, propterea quod Acua quodam, e Mesopotamia oriundo, impuræ hujus hæreseos doctores usi sunt. Manichæi vero et Cubrici ab antiquo denominati sunt, nimirum a Manete Persa, qui Cubricus antea vocabatur sibique postea Manetis nomen indiderat. Cæterum hac voce Manes Babyloniorum idiomate vas, vel, ut quidam volunt, dialecticus designatur. Paracletum porro se ipsum miser hic Manes vocabat, Christumque sola phantasia, seu simulatione, apparuisse, atque passum esse docebat. Insuper prin-

Οὗτοι Ἀκουανῖται μὲν ὕστερον ἐκλήθησαν, διότι Ἀκούαν οὕτω καλούμενόν τινα ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμώμενον ὑφηγητὴν ἔχοντες μιαρᾶς αἱρέσεως. Μανιχαῖοι δὲ καὶ Κούβρικοι ἀνωθεν ὠνομάσθησαν ἀπὸ Μανέντος Πέρσου· ἐκεῖνος γὰρ Κούβρικος ἐκαλεῖτο πρότερον, εἶτα μετεκάλεσεν ἑαυτὸν Μανέντα· δηλοῖ δὲ ὁ Μάνης τῇ Βαβυλωνίων γλώσσῃ τὸ σκεῦος, ἢ ὡς ἔνιοί φασι τὸν διδακτικόν. Παράκλητον δὲ ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ὁ ἄθλιος Μάνης· καὶ τὸν Χριστὸν ἔφη δοκήσει μόνῃ καὶ φανῆναι καὶ παθεῖν. Ἡρὸς τούτοις εἰσηγήσατο δύο ἀρχάς, πονηράν τε καὶ

[76] Gen. III, 25. [77] Gen. XVIII, 1 seqq. [78] Gen. XIX, [79] Deut. VI, 4. [80] Psal. LV, 5, 11. [81] Ibid. [82] Psal. XLIX, 14. [83] Ibid. 15. [84] Psal. XVII, 47. [85] Ibid. [86] Psal. XXXII, 6. [87] Psal. XXXV, 10. [88] Baruch. III. 6. [89] Ibid 38. [90] Mich. V, 2. [91] Dan. VII, 13, 14. [91a] Psal. CIX, 1. [92] Ibid. 4. [93] Luc. I, 55.

(*a*) Græce apud Malum *Biblioth nov.* tom. IV, part. II, p. 110.

ἀγαθήν· δύο γὰρ ὑποθέμενος ἀγεννήτου; καὶ ἀϊδίους, Θεόν τε καὶ ὕλην, τὸν μὲν Θεὸν προσηγόρευσεν φῶς, τὴν δὲ ὕλην σκότος· καὶ τὸ μὲν φῶς, ἀγαθόν· τὸ δὲ σκότος, κακόν. Τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐβλασφήμησε, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λαλήσαντα, καὶ πάντας τοὺς προφήτας· ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, καὶ ἄστροις θεοῖς προσκυνεῖν ἐπέτρεψε· μετενσωματώσεις ψυχῶν ἐδίδασκε· σαρκὸς ἀνάστασιν ἠρνήσατο· βοτάνας καὶ δένδρα καὶ ὕδωρ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἔμψυχα εἶναι ἀπεφήνατο· καὶ ἕτερα μυρία τοιαῦτα παρελήρησεν. Τελευταῖον δὲ τὸν τρόπον τοῦτον πνεύματι κεπφωθεὶς οἰήσεως, καὶ τοῖς αὐτὸν ἄγουσι δαίμοσι θαῤῥήσας, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Περσῶν ἀσθενοῦντα θεραπεύειν ἐπηγγείλατο· καὶ δὴ προσήνεγκέ τινα τούτῳ θεραπευτικὰ φάρμακα· αὐτίκα δὲ τὸ μειράκιον ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶ διεφώνησεν. Ὀργισθεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς, εἰς φυλακὴν τοῦτον κατέκλεισε· καὶ τότε μὲν χρήματα πλεῖστα τοῖς φύλαξι παρασχὼν, ἐξέφυγεν. Ὕστερον δὲ κατασχεθεὶς, ἐξεδάρη καλάμοις· καὶ τὸ δέρμα τούτου πλησθὲν ἀχύρου ἐφυλάττετο ἐν Περσίδι· τιμῶντες δὲ αὐτὸν οἱ Μανιχαῖοι ἐπὶ καλάμων τὰς ἰδίας κοίτας ποιοῦνται.

cipia duo, bonum et malum introducebat. Positis enim duobus non genitis et æternis, Deo scilicet atque materia. Deum quidem lumen, materiam autem tenebras appellabat. Atque lumen quidem bonum, tenebras autem malum. Vetus Testamentum, et eum qui locutus in illo, cum omnibus suis prophetis, blasphemus ille maledictus incessebat. Solem, lunam et astra, tanquam deos, adorare suadebat. Animarum a corporibus in corpora migrationes docebat. Carnis resurrectionem inficiabatur. Herbas, arbores, aquam, et cætera omnia habere contendebat: atque innumera hujusmodi alia deliramenta proponebat. Tandem autem arrogantiæ spiritu elatus, dæmonum a quibus subvehebatur, auxilio fretus, se Persarum regis filium morbo laborantem, pristinæ sanitati restituturum pollicitus est: eique adeo cum pharmaca morbo curando accommoda applicuisset, excontinenti puer in manibus ejus expiravit. Quocirca rex ira percitus in carceres illum conjecit: unde custodibus pecunia corruptis aufugit. Ad extremum autem comprehensus, et arundinibus excoriatus est: ejusque pellis paleis suffarcinata in Perside servabatur. Cæterum in ejus honorem Manichæi super arundinibus lectos suos insternunt.

Ἀντίῤῥησις.

Τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν ἐν ὁμοιώσει ἀνθρώπου φανῆναι τὸν Κύριον, καὶ σχήματι εὑρνθῆναι ὡς ἄνθρωπον, οἱ Μανιχαῖοι κακῶς ἐκλαβόμενοι, αἵρεσιν ἑαυτοῖς συνεστήσαντο φάσκοντες, κατὰ φαντασίαν μόνην ὀφθῆναι καὶ παθεῖν τὸν Χριστόν. Ἡμεῖς δὲ ὁ τῆς φυτείας Χριστοῦ λεὼς, τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενέσθαι καὶ σχήματι εὑρεθῆναι, οὕτω θεοσεβῶς νοεῖν ἐδιδάχθημεν, καὶ πιστεύομεν ὅτι τὴν ἡμετέραν φύσιν προσλαβὼν καὶ ἴσος ἡμῖν ὤφθη καὶ ὅμοιος ὡς μορφὴν δούλου λαβών, ἤτοι φύσιν ἀνθρώπου δεξάμενος, οὐ κατὰ ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν ἀλλὰ δίχα σπέρματος. Τὸ μὲν γάρ ἐκ γυναικὸς προελθεῖν, ἀνθρώπινον καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἴδιον· τὸ δὲ ἐκ παρθένου, ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ μόνου Χριστοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀνθρώπινον εἶδος εἶχε, καὶ ἀληθῶς αὐτὸ περιέκειτο, ἀλλ' οὖν πλέον εἶχεν ἀνθρώπου, τὸ μὴ ψιλὸν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον, ἀλλ' ἡνωμένον θεότητι· καὶ ἄλλως δὲ εἰπεῖν τὸ ὁμοίωμα καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ ἀμφίβολον τοῦ ἐπιῤῥήματος το, Ὡς ἄνθρωπος, δοκοῦσιν οἷον τῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγῳ λυμαίνεσθαι. Πλὴν οὐχ ὅμοιος ἀνθρώπῳ ὁ Κύριος γέγονεν, ἀλλ' ἄνθρωπος τέλειος ὀὐδ' ὥσπερ ἐν σκηνῇ δραματουργήσας τὸ σῶμα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὑποκριθεὶς, ὑποβολιμαῖον προσωπεῖον τὸν ἄνθρωπον ἔξωθεν περιεβάλετο, οὔθ' ὥσπερ αἱ κατὰ τῶν τοίχων διὰ χρωμάτων σκιαὶ, σχῆμα μόνον καὶ οὐ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν προσείληφεν, ὡς μὴ κυρίως εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος φαίνεσθαι. Ταῦτα γὰρ ἡ ἐπιπόλαιος τοῦ ἀποτσολικοῦ λόγου ἐπιβολὴ ἐμφαίνει τοῖς μὴ εἰς τὸ βάθος ἐγκύπτουσιν. Ἀλλ' οὐσιώσας ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν,

Hæreseos præcedentis confutatio.

Apostolicam vocem, quo Dominus *in hominum similitudinem factus, et habitu inventus ut homo* [94] fuisse dicitur, Manichæi male detorquentes, hæresin suam constituerunt, solaque phantasia, seu simulatione, Christum apparuisse, et passum esse dixerunt. Nos autem, qui populus sumus, quem Christus plantavit, ipsum in similitudine hominis fuisse, et habitu inventum hoc sensu pie intelligere didicimus, ut et credimus, eum scilicet, assumpta natura nostra, nobis æqualem et similem apparuisse, ut qui servi formam accepisset, seu hominis naturam assumpsisset, nec eam quidem humana conditione, sed absque semine. Quod enim ex muliere processerit, humanum, id ipsique Christo proprium fuit. Quod vero ex virgine, id humana conditione præstantius, atque proprium Christi solius exstitit. Etsi enim humana forma vere præditus erat, hoc tamen hominem superabat, quod homo simplex nudusve non esset, at divinitati conjunctus. Alioqui, ut ita dicam, similitudo, et habitus, et adverbii, ut homo, ambiguitas, incarnationis rationi velut officere videntur. Cæterum Dominus haudquaquam similis homini, sed perfectus homo fuit: nec tanquam in proscenio fabulam acturus, corpus et dispensationem confingens, subditiam hominis, personam exterius assumpsit, nec tanquam umbræ, quæ colorum adminiculo parietibus appinguntur, habitum solum, nec item hominis naturam assumpsit, ita ut non proprie homo fuerit, sed ut homo apparuerit. (Hæc enim Apostoli verba in superficie præ se ferunt, si qui profundius non

[94] Phil. ii, 7.

perscrutentur.) Imo vero natura hominis ad suam ipsius substantiam applicata, eamdem cum divinitate commistam ita conservavit, ut neque cum illa confunderetur, neque commutaretur. Similitudinem porro quodammodo duplicem esse didicimus, altera enim de re dicitur, quæ mutationi obnoxia est, altera vero de re, quæ semper eadem manet. Imagines enim, quæ ab exemplari processerunt, si inter se conferantur, similes : si cum exemplari, æquales esse dicimus : at vero cum exemplari ita conferuntur, ut quæ mutationi sunt obnoxiæ, quo nimirum et exemplaris et imaginis ratio diversa servetur : inter se vero, ut quæ nullo commutari modo queant, ut nimirum exemplaris quoque imagines permaneant. Beatus itaque Apostolus Deum homini similem dicit, ratione substantiæ, quæ nulli mutationi obnoxia est. Sed habitu etiam inventum ut hominem addit. Porro habitus duplex intelligitur, nimirum fictitius et verus. Rectum enim hominis habitum esse dicimus, et hic est verus : sed habitum Socratis aut Platonis ab hoc vel illo eorum, qui personas in prosceniis effingunt, assumptum esse dicimus, quemadmodum in fabulis seu comœdiis et tragœdiis, agendis antea moris erat : atque hic fictus et falsus habitus est. Hoc itaque loco habitus veritatem præmonstrat. Habitu enim Dominus inventus est homo, hoc est ipsa humana substantia, quæ tali habitu efformata erat : nec enim solam hominis substantiam in propriæ hypostaseos substantiam convertit, forma autem, seu humano habitu quem assumpserat, diverso, nec nostro assimili præditus processit, sed et substantia et habitu inventus *est* ut homo.

A ἐτήρησε ταύτην ἐν τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσει ἀσύγχυτόν τε ἀναλλοίωτον. Διπλῆν δέ τινα τὴν ὁμοιότητα διδασκόμεθα· τὴν μέν, τὸ παρηλλαγμένον ἔχουσαν· τὴν δὲ, τὴν ταυτότητα σώζουσαν. Τὰς μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου προελθούσας εἰκόνας, πρός τε ἀλλήλας ὁμοίας εἶναί φαμεν καὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ πρωτότυπον, παρηλλαγμένως, ὅπως δὴ καὶ ὁ τοῦ ἀρχετύπου λόγος, καὶ ὁ τῆς εἰκόνος σωθείη· πρὸς δὲ ἀλλήλας ἀπαραλλάκτως, ἵνα δὴ καὶ εἰκόνες τοῦ πρωτοτύπου μένειεν. Καὶ ὁ θεῖος τοίνυν ἀπόστολος ὅμοιόν φησι τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Θεὸν, κατὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον· ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι φησὶν εὑρεθῆναι αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον. Τὸ δὲ σχῆμα διττὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὴν ὑποκριτὴν δηλαδὴ, καὶ τὴν ἀληθινήν. Ὄρθιον γὰρ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σχῆμά φαμεν· τοῦτο δὲ ἀληθινόν. Ἀλλὰ καὶ B τὸ σχῆμα λαβεῖν Σωκράτους ἢ Πλάτωνος τόνδε ἢ ἐκεῖνον τῶν ὑποκρινομένων ἐν ταῖς σκηναῖς τὰ πρόσωπα ὡς ἐν τοῖς δράμασιν πρῶτον ἐγίνετο· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα πεπλασμένον ἐστὶ καὶ ψευδές, Ἐνταῦθα δὲ σχῆμα τὴν ἀλήθειαν ὑποδείκνυσι· σχήματι γὰρ εὑρέθη ὁ Κύριος ἄνθρωπος, τουτέστιν αὐτῇ τῇ τοιωσδὲ ἐσχηματισμένῃ ἀνθρωπίνῃ οὐσίᾳ· οὐ γὰρ τὴν οὐσίαν μόνην τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ οἰκείᾳ ὑποστάσει οὐσίωσε, τὴν δὲ μορφὴν ἤτοι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινον σχῆμα ἀλλοῖον ἔχων προῆλθε, καὶ οὐχ οἷον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ οὐσίᾳ καὶ σχήματι εὑρέθη ὡς ἄνθρωπος.

Cæterum duo principia non esse, quorum alterum bonum, alterum malum sit, ut Manichæorum astruit impietas, hinc haud dubie perspicuum fiet. Bonum et malum inter se contraria sunt, seque mutuo perimunt, nec simul consistere possunt, quemadmodum neque lux cum tenebris subsistere potest. Proinde horum unumquodque pars totius futura est : et primum quidem horum unumquodque non a toto solum, sed etiam a totius parte circumscribetur. Quis enim contrariis, nimirum bono et malo, viam præcludet ? nec enim quis utrumque simul domo pedem efferre, conciliarique inter se dixerit : quandoquidem ne malum quidem, id est, ex quo pax oritur, quodque tantopere a bono amatur : neque bonum vicissim bonum est, quod quidem malo benevolum se ostendit. Quod si quis aliorum cuique propriam sedem, quam commorari possint, assignet, ille certe solus erit Deus, qui simul et semel assumpsit ea, quæ inter se vel maxime repugnabant. Proinde duorum alterum in his eveniat necesse est, nimirum aut ea inter se conveniant, seseque mutuo patiantur : vel ut medium aliquod intercedat, quo bonum a malo secernatur, sitque quasi septum aliquod transversum, quo alterum ab altero dirimatur : atque ita non jam duo, sed tria principia erunt, quorum unum cætera velut in pace custodiat, necesse est : quod quidem a malo fieri nequit. Nem pacem custodire

C Ὅτι δὲ οὐ δύο ἀρχαί εἰσι κατὰ τῶν Μανιχαίων ἀθεότητα, μία μὲν ἀγαθὴ, ἑτέρα δὲ πονηρὰ, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα. Ἐναντία εἰσὶν ἀλλήλοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πανηρόν· καὶ φθαρτικὰ ἀλλήλων, καὶ ἐν ἀλλήλοις, ἢ σὺν ἀλλήλοις οὐχ ὑφιστάμενα· ὥσπερ οὐδὲ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. Ἕκαστον οὖν τούτων ἐν μέρει ἔστι τοῦ παντός. Καὶ πρῶτον μὲν περιγραφήσεται οὐχ ὑπὸ τοῦ παντὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μέρους τοῦ παντὸς τούτων ἕκαστον. Ἔπειτα τίς ὁ τὴν χώραν τοῖς ἐναντίοις, τῷ πονηρῷ δηλαδὴ καὶ τῷ ἀγαθῷ ἀποτεμόμενος ; Οὐ γὰρ ἄν τις φήσειεν οἴκοθεν ἀμφότερα συνεναχθῆναι καὶ συμβιβασθῆναι· ἐπεὶ οὐδὲ κακὸν τὸ κακὸν εἰρήνην ἄγον καὶ φιλιούμενον τῷ ἀγαθῷ οὐδὲ ἀγαθὸν αὖθις τὸ ἀγαθὸν, φιλίως πρὸς τὸ κακὸν διακείμενον. Εἰ δ' ἕτερος ὁ τούτων ἑκάστῳ τὴν οἰκείαν τάξιν καὶ τὴν διατριβὴν ἀφορίσας, ἐκεῖνος ἂν εἴη μᾶλλον Θεὸς ὁ τὰ διεστῶτα συνειληφώς. Ἀνάγκη δὲ καὶ δυοῖν θάτερον ἐπὶ τοῦτοις συμβαίνειν, ἢ συνάπτεσθαι καὶ φέρειν ἀλληλα, ἢ εἶνόί τι μέσον διιστῶν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν, ὥσπερ τι διάφραγμα διεῖργον ἀπ' ἀλλήλων ἀμφότερα· καὶ οὐκέτι λοιπὸν δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχαὶ ἔσονται· καὶ τούτων τὸ ἕτερον ἀνάγκη, ἢ εἰρηνεύειν ὅπερ τὸ κακὸν οὐ δύναται· τὸ γὰρ εἰρηνεύειν, οὐ κακόν· ἢ μάχεσθαι, ὅπερ τὸ εἰρηνεῦον οὐ δυναται· μία τοίνυν ἀρχὴ ἀγαθὴ πάσης κακίας ἀπηλλαγμένη.

D

malum non est. Jam quod paci custodiendæ aptum est, id vero bellum movere pugnareque nequit. Quo fit, ut principium unum relinquatur, id bonum, et ab omni vitio liberum.

Εἰ δὲ φήσουσι, καὶ πόθεν τὸ κακὸν ἔφυ ; ἀμήχανον γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν εἰληφέναι τὴν γένεσιν, φαμὲν ὅτι τὸ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παρατροπή· οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν· πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, λίαν εἰσὶ καλὰ, καθ' ὃ γεγόνασι. Μένοντα τοίνυν καθὼς ἔκτισται, καλὰ λίαν εἰσίν· ἑκουσίως δὲ ἀποφυγόντα ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐλθόντα, ἐν τῷ κακῷ γίνονται. Κατὰ φύσιν μὲν οὖν πάντα δοῦλα καὶ ὑπήκοα τῷ δημιουργῷ· ὅταν δὲ ἑκουσίως τι τῶν κεισμάτων ἀφηνιάσῃ, καὶ παρήκοον τοῦ ποιήσαντος αὐτὸ γένηται, ἐν ἑαυτῷ συνέστησεν τὴν κακίαν· ἡ γὰρ κακία οὔτε οὐσία τις ἐστὶν, οὔτε οὐσίας ἴδίωμα, ἀλλὰ συμβεβηκός· ἤγουν ἑκούσιός τις παρατροπὴ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Ἡ δὲ ἁμαρτία τῆς αὐτεξουσίου τοῦ διαβόλου γνώμης εὕρεμα· κακὸς οὖν ὁ διάβολος, οὐ καθ' ὃ γέγονεν, ἄγγελος γὰρ φωτεινότερος καὶ λαμπρότερος ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξούσιος, ὡς λογικός· ἑκουσίως δὲ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς κακίας ἐγένετο, Θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται· καὶ καθόσον ἐξ αὐτοῦ ἐμακρύνθη γνώμῃ, οὐ γὰρ τόπῳ, ἐν τῷ κακῷ γέγονεν.

A Quod si percontari velint, undenam malum oriatur (nec enim fieri ullo modo potest, ut a bono malum originem traxerit), malum nihil aliud, quam boni privationem esse dicimus, atque adeo eversionem ejus quod est naturæ consentaneum, in id quod est naturæ contrarium : siquidem nullum malum naturæ consentaneum. Omnia enim quæcunque fecit Deus, valde bona sunt, si creationis eorum habeatur ratio. Proinde si qualia creata sunt, talia maneant, valde bona sunt ; at si ultro ab eo quod est naturæ consentaneum, ad id deficiant, quod naturæ repugnat, jam malo accensentur. Natura igitur omnia rerum Opifici subjiciuntur atque parent. Cum vero creatura quæpiam rebellaverit, et Creatori suo minus morigeram se præstiterit, sibi vitium ultro accersivit. Nam vitium B neque substantia neque substantiæ proprietas ulla est, sed accidens, seu spontina quædam deflexio ab eo quod est naturæ consentaneum, ad id quod naturæ repugnat : quod quidem peccatum est. Peccatum autem liberæ diaboli voluntatis inventum est. Proinde diabolus malus est, non quod talis creatus fuerit, angelus enim lucidissimus et clarissimus a rerum omnium opifice Deo creatus est atque libero arbitrio præditus, quia nimirum rationis particeps : sponte vero a virtute naturæ consentanea descivit : et ad vitii caliginem transfugit : procul a Deo remotus, qui solus bonus et vivificus est. Ab ipso enim quidquid bonum est, id bene et benigne factum est : et quatenus ab illo procul diverterit, voluntate (nam loco non item) ad malum defecit.

Ματαίως τοίνυν ὁ Μάνης, καὶ σκότους φθεγγόμενος ἄξια, οἷς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην ἀΐδια δοξάζει καὶ Θεῷ σκναγέννητα· καίπερ ἀκούων Μωϋσέως λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα γέγονε· καὶ ὡς ἅμα τὸ φῶς παρήχθη, καὶ τὸ σκότος ὑπεχώρησε. Καὶ γὰρ ὁ Σωφρονίσκου Σωκράτης, καὶ ὁ Ἀρίστωνος Πλάτων, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, τῆσδε τῆς δοξης γεγένηνται, τοῦ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης τὰ πάντα δημιουργηθῆναι, καὶ συναίδια αὐτὰ τοῦ Θεοῦ λέγοντες, αἴτιον αὐτῆς τὸν Θεὸν ὀνομάζουσιν. Οὐ μὴν αὐτὴν [ὕλην] καὶ κακὴν ὁρίζονται. Μεγίστην γὰρ βλασφημίαν νομίζουσι τὸ φάναι τὸν Θεὸν εἶναι τῶν κακῶν ποιητήν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἔχουσιν ἴσως τινὰ συγγνώμην, μήτε προφητικῶν ἐπακούσαντες λόγων, μήτε τοὺς θείους ἀποστόλους ποδηγοὺς ἐσχηκότες μόνοις δὲ τοῖς λογισμοῖς τὴν τῶν ὄντων ἐπιτρέψοντες γνῶσιν. Οὗτοι δὲ ποίας ἂν τίσειαν δίκας τῆς ἀσεβείας ἀξίας, τῶν μὲν θείων ἀπολαύσαντες. Εὐαγγελίων, τὸ δὲ τούτων ἀποδράσαντες φῶς, καὶ τὸ σκότος ἀσπασάμενοι ταῖς νυκτερίσι παραπλησίως ; Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα τέχνη παρὰ ἀνθρώποις ὕλης ὑποκειμένης προσδεῖται, ὑπέλαβον οἱ ἀνόητοι καὶ τὸν Θεὸν μὴ δύνασθαι ὕλης δίχα δημιουργεῖν· καὶ οὐ συνεῖδον ὅσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ τὸ διάφορον· καὶ ὡς οὐχ οἷόν τε τὴν εἰκόνα

C Vanus itaque Manes est, et futilis, qui tenebris digna proloquitur, cum tenebras et materiam æterna, et non secus atque Deum, non genita esse autumat, quamvis Mosen ita dicentem audiat : *In principio creavit* [65], quod ex nihilo cuncta creata sunt, quod etiam simul atque lux producta est, tenebræ secesserunt. Socrates enim Sophronisci, et Olato Aristonis filius, eorumque successores, atque alii quamplurimi ea in sententia fuerunt, ut omnia ex subjecta materia creata fuisse dicerent : quæ quidem Deo coæterna dicentes, ipsi Deo causæ nomen imponunt : non tamen materiam ipsam in malis esse definiunt ; siquidem blasphemiæ maximæ loco esse dicunt, si quis Deum malorum creatorem esse dicat. Atque illi quidem aliqua forte venia D digni sunt, qui neque propheticos sermones audiverint, neque sanctos apostolos viæ duces habuerint, sed solis conjecturis rerum cognitionem consecuti sint. Hi vero quales, quæso, quamque sua impietate dignas pœnas luent, qui cum sanctis fruerentur Evangeliis, ab eorum lumine ad tenebras, more noctuarum transfugerunt. Quia enim cuilibet arti inter homines materia subjecta est opus, suspicati sunt vecordes illi, ne Deum quidem quidquam sine materia creare potuisse : deo dil- intellexerunt, quantum inter se Deus et homo dif-

[65] Gen. I, 1.

ferant, fierique non posse, ut imago illa omnia consequatur, quibus archetypum nobilitatum est : hominem præterea, tanquam imaginem, si quid creet, id ex iis creare, quæ in rerum natura sunt ; Deum vero et ex iis quæ sunt, et iis quæ non sunt ; id quod aperte sacra testatur Scriptura : Apostolus enim ait : *Fide intelligimus aptata fuisse sæcula Verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*[56]. *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*[57]. Moses porro, qui de mundi generatione conscripsit historiam, docuit quænam ex iis quæ non erant, quænam etiam ex iis quæ erant creavit. Ait enim, *In principio creavit Deus cœlum et terram*. Lumen itidem ex iis quæ non erant condidit. Dixit enim Deus : *Fiat lux, et facta est lux*. Firmamentum autem ex iis quæ jam creata erant produxit. *Fiat* enim, inquit, *firmamentum in medio aquæ et dividat aquam ab aqua*. Semina insuper et plantas terra emergere jussit, quemadmodum ex variis quoque animantium generibus ea ex aquis versantur, quæque adeo ἀμφίβια, hoc est nunc in aquis, nunc in terra degentia dicuntur, ex terra autem quadrupedes et reptilia. At hominem ex iis quæ non erant et ex iis quæ erant creavit : corpore quidem ex limo terræ plasmato, anima autem ex nihilo effecta. Nec enim, quod impia Marcionis opinio astruit, anima ejusdem cum Creatore substantiæ est, sed ex nihilo creata.

Quod insuper Vetus Testamentum blasphemiis suis incessit, necnon eum qui locutus est in illo, antiquat, atque etiam soli, lunæ et astris cultum divinum exhibet, herbasque et arbores frondibus alte comantes, necnon aquas perennes animatas esse contendit, aliaque hujusmodi absurda proponit, inde indicat, quam vere ἀπὸ τῆς μανίας, seu ab insania, denominetur, ex qua cognomen quoque merito adeptum esse puto. Ut taceam quod sexagesimo legum libro cavetur, ne quis Manichæis ex testamento, aut ab intestato succedat, sed bona eorum ærario publico inferantur. Cæterum iterato baptizantur, si qui ex illis ad inculpatam nostram fidem se recipiant. Eorum enim hæresis etiamnum grassatur, Cubricorumque vici et prædiola circa Apolloniadem sita sunt.

πάντα ἔχειν, ὅσα τὸ ἀρχέτυπον· καὶ ὅτι ἄνθρωπος μὲν ὡς εἰκὼν ἐκ νῶν ὄντων δημιουργεῖ, Θεὸς δὲ καὶ ἐξ ὄντων καὶ μὴ ὄντων· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς διδάξει ἡ θεία Γραφή· ὁ μὲν γὰρ Ἀπόστολος φησί· Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι [τοὺς αἰῶνας] ῥήματι Θεοῦ εἰς τὸ μὴ ἐκφαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· καὶ πάλιν· Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. Ὁ δὲ τὴν κοσμογένειαν γράψας Μωϋσῆς ἐδίδαξε τίνα μὲν ἐκ μὴ ὄντων, τίνα δὲ ἐξ ὄντων ἐποίησεν ὡς δημιουργός· καὶ ὅτι τὸν μὲν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ μὴ ὄντων πεποίηκεν. Ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ τὸ φῶς δὲ ὡσαύτως ἐκ μὴ ὄντων ἐδημιούργησεν· Εἶπε γὰρ, φησὶν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Τὸ δὲ στερέωμα ἀ τῶν ἤδη γεγενημένων παρήγαγεν· Γενηθήτω γὰρ, φησὶ, στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Καὶ τὰ σπέρματα δὲ καὶ τὰ φυτὰ ἐκ γῆς βλαστῆσαι προσέταξεν· ὥσπερ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ γένη παρήγαγεν· ἐκ μὲν τῶν ὑδάτων τὰ ἀεροπόρα, καὶ τὰ ἐν τοῖς ὕδασι διαπορευόμενα, καὶ τὰ ἀμφίβια προσαγορευόμενα· ἐκ δὲ τῆς γῆς τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἑρπετά. Τὸν δὲ ἄνθρωπον ἐξ οὐκ ὄντων καὶ ὄντων ἐποίησε· τὸ μὲν σῶμα διέπλασε χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς· τὴν δὲ ψυχὴν ἐκ μὴ ὄντων ἐδημιούργησεν· οὐ γὰρ, κατὰ τὸν δυσσεβῆ Μαρκίωνος λόγον, ὁμοούσιός ἐστιν ἡ ψυχὴ τοῦ πεποιηκότος, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντος ἔκτισται.

Ἀλλὰ καὶ τὴν Παλαιὰν βλασφημῶν Διαθήκην, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λαλήσαντα ἀθετῶν, καθεξῆς δὲ καὶ σελήνῃ, καὶ ἡλίῳ, καὶ τοῖς ἀστράσι σέβας ἀποδίδους, καὶ βοτάνας, καὶ δένδρα ὑψιπέταλα, καὶ ἀέννα ὕδατα ἔμψυχα εἶναι ὀλόμενος καὶ ἕτερ' ἄττα φθεγγόμενος ἄτοπα, φερώνυμον ἑαυτὸν ἀληθῶς τῆς μανίας δείκνυσιν· ἐξ ἧς, οἶμαι, καὶ τὴν προσωνυμίαν δικαίως ἐκτήσατο. Ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος ἐν ἑξηκοστῷ φησι βιβλίῳ μηδένα τοὺς Μανιχαίους κληρονομεῖν ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, τὰ δὲ πράγματα αὐτῶν εἰς τὸ δημόσιον εἰσκομίζεσθαι ταμεῖον. Ἀναβαπτίζονται δὲ οἱ ἐκ τούτων τῇ ἀμωμήτῳ ἡμῶν προσιόντες πίστει· ἔτι γὰρ ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπικρατεῖ, καὶ κῶμαί εἰσι καὶ κτησείδια τῶν Κουβρίκων περὶ τὴν Ἀπολλωνιάδα κείμενα.

CAP. XXXIV.

Tricesima quarta hæresis, Hieracitarum. Illi unguuntur.

Quidam Hieracas nomine in Leonum Ægypti civitate fuisse fertur, qui non tantum Ægyptiorum, sed Græcorum linguam callebat, omnique dicendi genere exercitatus, atque in arte medicosophistica, astronomica, fortassis etiam magica, non mediocriter versatus. Hic cum annos ad plures nonagginta vitam protraxisset, pulchre et eleganter ad supremum usque vitæ diem, citra ullam oculorum offensionem scribere perrexit, adeo continens, ut a cibis omnegenus et vino abstineret, cumque vir gus tanto mentis exercitio perterruisset, eorum animis ut sibi adhærerent, et agglutinarentur, persuadere potuit Quo factum est, ut Ægyptiorum monachorum plerique hæresin ejus amplexi sint. Hæreseos autem præcipua capita hujusmodi fuerunt.

Hieracas hic Vetus et Novum Testamentum velut expectorans interpretabatur, librosque Ægyptiaco et Græco sermone componebat. Ejus porro interpretatio deliramentis Origenis assimilis erat ; variis nimirum fabulis referta necnon allegoriis, quæ ver

[56] Heb. II, 3. [57] Rom. IV, 17.

borum fastu scatebant. Ex quo evenit ut, cum sibi sapiens videretur, dogmata in posterum pro libidine proponeret. Nam ipse quoque carnis resurrectionem antiquavit, animamque solam resurgere fabulatus est, quia nimirum spiritualis resurrectio sit. Paradisum sensilem esse nullo modo admittebat. Nuptias in Veteri Testamento duntaxat permissas fuisse, post Christi autem adventum non amplius posse qui nuptias contraherent regni cœlestis fieri participes asserebat. Quid enim, inquiens, novi facturus, aut prædicaturus, aut emendatus ille Dei Sermo venit, præter castitatem et sanctimoniam, sine qua nemo Dominum visurus est? Unde Paulus quoque, cum *honorabile connubium* [58] dicit, non prorsus idcirco dicit, ut laudet illud, sed obiter subinfert, ne tandem incidant in tentationem. Deinde subjicit: *Quæ nupta non est, cogitat quomodo placebit Deo. Nupta autem, quomodo placebit viro* [59]. Si ergo Deo non placeat, quomodo servabitur? Item: *Vellem*, inquit, *omnes esse sicut ego sum* [60]. Item: *Sunt eunuchi, qui se castraverunt* [61]. Hæc Hieracas non solum docebat, sed et opere complebat: nec patiebatur quemquam ad suam synaxin seu communionem venire, qui aut monachus, aut continens, aut virgo, aut vidua non esset. Spiritum sanctum nihil aliud esse dicebat, quam eum qui vulgo Melchisedech ferebatur. *Hic enim* est, inquit, de quo dicitur, quod cum *assimilatus sit Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum*. Ad hæc quia Filio Paracletus assimilis est, propterea *sine patre, sine matre, et sine genealogia* [62] dicitur: sine matre quidem, quia matrem sursum non habet, sine patre autem, quia in terra nullus ei pater est.

Hujus porro interpretationis ansam ex quodam apocrypho libello expiscatus est, cujus inscriptio erat, Anabaticum, seu de Ascensione Isaiæ, in quo ita scribitur: Angelus qui ambulabat ante me, ostendit mihi, et dixit mihi: Quis est ille qui ad dexteram Dei sedet? et respondi ei: Tu scis, Domine: et dixit: Hic est dilectus. Rursum ita dixit: Quis est alter, qui a sinistris venit ei similis? Tunc respondi ei: Tu scis, Domine: et dixit: Hic est Spiritus sanctus qui loquitur in te et prophetis: et erat similis dilecto. Pueros insuper qui præmatura ætate morerentur, antequam Dei cognitionem adepti essent regni cœlestis hæredes esse non posse dicebat, qui nimirum non certassent. Ita enim inquit: Si qui certat non coronatur nisi legitime certaverit, quanto minus is qui ad certamen vocatus non est?

Hæreseos præcedentis confutatio.

Is non erat Hieracas, qui venaticorum præpetumque ἱεράκων, hoc est, accipitrum more divinas Scripturas oculis circumlustraret, atque dogmatum veritatem undique venaretur: aut saltem aquilis assimilis, ipso ad Deum ascensu innovaretur; sed nescio quis informi deformitate graculus, Origenis opinionibus, nonnullorumque qui illum præcesserant, hæresibus quasi syllogisticis alis gestiens. Quemadmodum enim Dominus soluta mortis tyrannide monumento exsiliit, discipulisque astans, et ab iisdem palpatus, carnem habere deprehensus est, ita et nos resurgemus, ejusque tribunali cum eodem corpore atque anima eadem astabimus, cum quibus et hujus vitæ curriculum peregerimus.

Origenes enim longum valeat, cum omnibus, qui ab illo stantes animam corpore nudam judicium subituram esse tradiderunt, tale hominis idolum ei adaptantes, quales ideæ sunt a Stoicis confictæ, quibus ea etiam, quæ in mundo videntur, creata fuisse docuerunt. Ad cujus opinionis, absurdissimæ quidem illius, confirmationem, stulte admodum hunc apostoli Pauli locum proferunt, ubi sic ait: *Seminatur animale, surget spirituale* [63], ubi per spirituale corpus id intelligunt, quod ad solam hominis figuram efformatum, non autem ex quatuor elementorum commistione conflatum sit: quæ quidem interpretatio a doctrina et sensu Apostoli aliena est. Is enim ad sanctos, qui Corinthi erant, ita scribit: *Sed dicet aliquis: Quomodo excitantur mortui? quali autem corpore venturi sunt? Insipiens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur: et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, utputa tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem corpus illi dat, sicut voluit, et unicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro, eadem caro, sed alia quidem hominum, alia pecorum, alia piscium, alia volucrum.* Item: *Corpora cœlestia, et corpora terrestria, sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, excitatur in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* [64].

Quibus verbis eos instruit, quorum aures cerumine infidelitatis haudquaquam obsurduerunt, quod, quemadmodum granum frumenti in visceribus terræ moritur, et suo tempore resurgit, non nudum quidem, et quale seminatum est, sed clarum et perpulchrum, atque ex pristini corporis substantia: ita etiam corpus nostrum nudum quidem, informe et inglorium terræ committitur, elegans vero, concinnum et spirituale resurgit. Quemadmodum in seminibus quoque videmus: germen enim aristis munitum emittunt, non autem nudum, quale etiam terræ commissum est, proinde corpus idem excitatur. Hujus enim rei ipse quoque Paulus auctor est: *Unicuique resurgenti semini proprium corpus datur.*

Idem præterea astruit non uno in honore resurr-

[58] Heb. XIII, 4. [59] I Cor. VII, 34. [60] Ibid. 7. [61] Matth. XIX, 12. [62] Heb. VII, 3. [63] I Cor. XV, [64] Ibid. 35, seq.

recturos, sed sanctos peccatoribus clariores futuros, eadem comparatione, qua se quoque habent corpora cœlestia ad terrena. Quin vel inter ipsos justos idem claritatis futurum discrimen, quo luna a sole, et quo stellarum chorus a luna differt. Animale autem corpus intelligendum est, quod animalibus facultatibus regitur et movetur, atque idcirco iis haudquaquam eget, quæ ad crassitudinem necessaria sunt, prout corpora ante mortem omnia. Spirituale vero, quod sanctus Spiritus operatione dives est, ab illo fertur, cum anima denique ipsa gubernatur : vel alias per spirituale illud intelligit, quod corruptioni non obnoxium, sed subtile et leve est, atque quasi per aera vectatur, et ad ætheream substantiam ascendit, nec ulla terrenorum cupiditate capitur : cujusmodi etiam corpora nostra post resurrectionem a Deo fiunt, qui cœlestia elementa ea conditione produxit, ut nulli senio, nullique labori obnoxia essent.

Jam quo jure, quæso, animam ad æterna supplicia, vel coronas perpetuum duraturas, sine corpore abduci doceat, cum quo vel pia, vel impia quæque commisit.

Indigni porro sunt, qui nativitatis dies unquam viderint, quicunque nullum eorum qui nuptias contraxerint servatum iri affirmant. Paulumque mendacii sui testem proferunt, ubi ait : *Volo omnes esse sicut et ego* [65]. Item : *Sequimini sanctimoniam corporis, sine qua nemo visurus est Dominum* [66]. Nec enim sanctimoniæ nomine Paulus cœlibatum intelligit, sed *connubium* quidem *honorabile, torum* vero *immaculatum* tradit [67] ; quemadmodum Deus quoque præfinivit, dicens : *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile ipsi* [68]. Sed Paulus Christi vestigia secutus, qui primas virginitati detulit, cum ex Virgine secundum carnem natus est, dixitque : *Qui potest capere, capiat* [69] : nuptias quoque legitimas esse docet, eisque virginitatem præfert, seipso in exemplum proposito, qui Pharisaicæ vitæ regulam sequeretur, quæ inter cætera hæreseos suæ asseclas a feminis abstinere jubebat. Atqui corporis sanctimonia femineo concubitu haudquaquam circumscribitur, sed latiore intellectu patet : quo Paulina quoque verba accipienda sunt, qui plerisque locis Epistolarum monet [70], ut ab adulterio, fornicatione, invidia, detractione, mendacio, perjurio, crapula, et cæteris peccati vestibulis purimus.

Nam si anilem Hieracæ traditionem secuti quicunque Christi nomine censentur, a mulierum complexu abstinerent, omnes ad unum una in generatione deficeremus : nemoque sibi superstitem relinquere curaret, si revera cultum se præstare Domino intelligeret.

Idem Melchisedeci nomine Paracletum intelligebat : qui Deo similis nullam aliam ob causam dictus esset, quam quia solus omnium apud Mosem sine genealogia esset, et quia, ut ita dicam, panis et vini oblatione benevolentiam suam erga Abraham declarasset, cum a quinque regum excidio reverteretur, quæ quidem omnia Christo mirum in modum conveniunt. Nam *generationem ejus quis enarrabit* [71] ? illamque adeo mysterii institutionem nocte illa factam, qua tradebatur, pane et vino definiunt [72]. Dicam vero quiddam aliud tertio loco, quod a multis ignoratur. Uno eodemque tempore duos insignes pietate viros Abrahamum scilicet et Melchisedecum, floruisse Moses scribit : quorum tamen ille in circumcisione, hic in præputio testamentum acceperat. Proinde Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedeci nominatur, non solum quia pane et vino, quemadmodum et ille, mystice fecit : sed etiam quia circumcisionem in præputio benedixit, quemadmodum Melchisedec in præputio circumcisum Abrahamum benedixerat.

Eorum porro qui præmatura morte obeunt, vitæ brevitatem alii prognosticæ rerum omnium Providentiæ ascribunt, ut nimirum subsecutura mala et exleges actiones quas perpetraturi erant, hac ratione præcidantur ; alii ad parentum *castigationem* referunt, quæ nec absque ineffabili illa Numinis providentia fiat. Atque ii quidem qui sacro initiati baptismo non sunt, quique parentibus a recta fide nostra alienis orti sunt, non secus *damnabuntur*, atque parentes eorum, qui *illos simul* atque nati sunt, a baptismo alienarunt, quos quidem Davides in judicio minime resurrecturos [73], neque in consilium justorum venturos ait : ii vero, qui parentibus divino intinctis baptismate nati sunt, aquisque lustralibus veterem exuerunt hominem, tametsi coronis illi privantur, quibus redimiti sunt athletæ, non sine sanguine et sudoribus, qui in hujusmodi certaminibus exantlari solent, requie tamen illa non excidunt, qua beati fruuntur, quæ quidem in multas et varias mansiones divina est. Non enim ex professo, et melioris sententiæ immutatione, sed extemporaria potius certaminis interruptione, martyrii effectum perdiderunt. Quia vero primi parentes in ipso *flore* ætatis confestim in mundum producti sunt. Resurrectionis autem is scopus et finis est, ut natura humana ad antiquam illam primorum parentum formationem revocetur, idcirco et qui senio confecti sunt, et qui vel cunis in ipsis animam exhalant, eadem ætatis mensura resurgent, nec natura eis ob magnitudinis diversitatem immutabitur.

CAP. XXXV.

Tricesima quinta hæresis, Collyridianorum. Hi unguntur.

Collyridianorum quoque hæresis in Arabia pullulavit, initio a quibusdam feminis e Thracia et Scy-

[65] I Cor. VII, 7. [66] Hebr. XII, 14. [67] Hebr. XIII, 4. [68] Gen. II, 18. [69] Matth. XIX, 12. [70] I Thess. IV, 3. [71] Isa. LIII, 8. [72] I Cor. XI, 23. [73] Psal. I, 5.

thia superiore oriundis sumpto. Hi majore quam par esset honore sanctam Dei Genitricem prosequentes, eam Dei nomine, et cultu præter rationem dignabantur, feminisque ipsis eidem sacra facere, atque sacrificium tanquam Deo offerre permittebant : quæ quidem feminæ curru seu vehiculo instructo, linteum quadrangulum pandebant, cui collyridia, seu parvum panem imponentes, in nomine Mariæ sursum tollebant, atque ita ex eo communicabant omnes, et aliis impertiebantur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Non sine magna laude virtutes nominibus mediocritatum designatæ sunt ; excessus autem et defectus pro honesti transgressionibus et optimæ cuique actioni contrariis semper habiti sunt. Etsi enim iisdem in ædibus habitant, ut ita dicam, aliæque aliis inhæreant, non tamen idcirco actionibus inter se conveniunt.

Proinde qui divino Numini cultum majorem impendet, quam par est, quamque a piis viris acceperit, haudquaquam Deo acceptus erit, aut salutem hoc pacto consequetur, etiamsi corpus comburendum tradat, etiamsi bona sua pauperibus distribuat, imo ne magnum quidem quid fecisse dicetur, qui ad virtutem alia via aspiraverit quam quæ cœlicolis arrideat.

Si quis enim jejunii vires eas esse doctus, ut pravos affectus de medio tollat, eosque ingeneret, qui mediocritate sua laudabiles sint, eam continentiam nullo modo prosequitur et excolit, cujus capaces homines esse queant, sed frenis ejus excussis, nimia imbecillitate corpus attenuarit, animamque ita miserrime tandem efflaverit, seipsum potius occidisse, quam jejunio cum angelis certasse videbitur. Quemadmodum neque martyr, sed sui ipsius interfector censebitur, neque sanctitate illa dignus habebitur, qua fideles exornari solent, quicunque gladium in viscera propria distrinxerit, quasi hoc pacto pro Christi nomine mortem ferat, ut martyribus accenseatur. Eodem etiam modo Collyridiani ejus certe fidei, qua Christum venerantur ergo amplexandi sunt : quod vero Dei Genitricem Deum existiment, eique sacra faciant, sacerdotibus feminis ad id destinatis, quibus ne templa quidem omnino patent, propter sordes illas, quas sibi a natura contraxerunt, sacri prorsus et intestabiles a fidelibus habendi sunt : nec quidquam lucri animæ suæ, meo quidem judicio, acquirunt ex iis quæ quadamtenus pie gerere videntur. Illa enim propter aliorum improbationem, irrita quoque et prorsus inutilia evadent. Quoniam qui unum legis mandatum antiquaverit, ita condemnatur ac si totam legem transgressus esset.

CAP. XXXVI.

Tricesima sexta hæresis, Massalianorum, sive Euchitarum. Hi unguntur, ut quibusdam placet, vel, ut aliis, baptizantur, quod quidem præstat.

Massaliani ipsa notatione nominis Euchitas, hoc est voventes aut precantes significant. Docent enim nihil aliud ad dæmonas effugandos, animamque a pravis affectibus asserendam, orationis perseverantia efficacius esse. Iidem Euphemitæ quoque, hoc est fausta precantes, seu ore faventes, item Martyriani, et Sataniani dicuntur. Euphemitæ quidem, quia cæteris, orando et benedicendo Deo, exercitatiores esse videntur ; Martyriani autem, quia ex suis nonnullos ab orthodoxis occisos martyribus accenserent. Sataniani denique, quia Satanam fortem existimantes eum venerabantur, ne mala in eis, ut dicebant, operaretur.

Massalianorum porro hæreseos capita ex eorum libris excerpta hæc sunt.

1. Quod Satanas enhypostatice, hoc est revera homini cohabitet, eique in omnibus dominetur.

2. Quod Satanas et dæmones humanum animum possideant, humanaque adeo natura spirituum nequitiæ consors et socius sit.

3. Quod Satanas et Spiritus sanctus homini cohabitent, quodque ne apostoli quidem a contraria energia, seu dæmonum potestate, liberi fuerint.

4. Quod neque baptismus hominem perfectum reddat, neque divinorum mysteriorum perceptio animam expurget, sed sola, quæ ab illis censetur oratio.

5. Quod homo, etiam post baptismum, peccato inquinatus est, quodque non baptismi, sed orationis beneficio fiat, ut fidelis immortali illa et divina veste fruatur.

6. Quod amplexanda est apathia, hoc est perturbationum vacuitas, quodque spiritus communicatio sensu et reapse percipienda sit.

7. Quod anima tali cœlestis hujus sponsi consortio frui debeat, quali tum fruitur uxor cum in viri amplexibus jacet.

8. Quod qui Spiritu aguntur, peccatum et gratiam, tam operatam quam operantem, interius et exterius videant.

9. Quod revelatio sit, quæ sensu et divina hypostasi fiat, qualis est hæreseos.

10. Quod ignis vim procreatricem habeat.

11. Quod anima, quæ Christum sensu et omni operatione non habet, reptilium et venenatorum animalium, hoc est omnis contrariæ virtutis, habitaculum est.

12. Quod natura malorum fons et origo sit.

13. Quod Maria et semen et Verbum conceperit.

14. Quod Adamus, etiam ante transgressionem, cum Eva citra ullam animi perturbationem concumberet.

15. Quod homini duæ sint animæ, quarum altera cæteris hominibus communis, altera cœlestibus propria sit.

16. Quod fieri possit, ut homo sensu, hoc est reapse, et omni operatione, Spiritum sanctum suscipiat.

17. Quod orantibus crux in lumine apparere possit, quodque aliquando procerum quidam deprehensus fuerit, cum ad altare astanti tres panes oleo pisti apponerentur.

18. Quod Massiliani opus omne aversantur, quod manibus fit, tanquam Christianos minime deceat.

19. In parte vero inhumanitatem quoque in pauperes introducunt. Negant enim eos qui mundo renuntiaverint, vel omnino quidquam boni agere voluerint, iis quidquam erogare oportere, qui stipem publice mendicat, aut desertis viduis, aut iis qui varia pericula subierunt, aut corpore mutilati, aut morbo afflicti, aut creditorum sævitiam, aut Barbarorum excursiones, aut alias id genus calamitates experti, rerum suarum jacturam fecerunt, sed sibi ipsis, qui pauperes spiritu revera sint, omnia suppeditanda esse aiunt.

20. His ecclesiarum et altarium contemptum addunt, quasi eos qui pietatem profitentur, haudquaquam in ecclesiasticis communionibus perseverare deceat, iis precibus contentos, quas ipsi suis in oratoriis Deo fundunt. Preces enim suas tanti ponderis esse dicunt, ut sibi et iis quos instituunt Spiritus sanctus apparere sensu deprehendatur.

21. Fabulantur etiam decere, ut qui salvi esse volunt, tandiu orent, nihil aliud prorsus agentes, donec peccatum, tanquam fumum aut ignem, aut draconem, aut id genus feram quamvis aliam, orationis vi abigi, a seque abscedere sensu percipiunt, et vicissim sancti Spiritus efficaciam sensu excipiant : manifestumque introeuntis ejus sensum animo deprehendant. Atque hanc demum veram Christianorum communionem esse dicunt.

22. Negant enim in Ecclesiæ baptismo, aut clericorum electionibus, eos qui baptizantur, aut eliguntur, sancti Spiritus participes esse, nisi suis ipsorum precibus studiosius communicaverint. Ita ut cuivis, etiam sine baptismo, communicatio Spiritus sancti pateat : modo assidue suis in cœtibus versari, quæque ibi dogmata traduntur, ediscere velit.

23. Unde cum presbyteri orthodoxi quædam illis objecissent, puta quod fide, non sensu, nos Spiritus sancti participes fieri confitemur, illi suis precibus sensum quoque Spiritus sancti obtingere sibi responderunt.

24. Tanto autem arrogantiæ fastu efferuntur, ut eos qui secum Spiritus sancti sensum percipiunt beatos prædicent : tanquam perfecti et ab omni peccato liberi, denique meliores evaserint : eosdem etiam summo amore prosequantur, et colant, ut qui non amplius peccati periculis sint obnoxii. Sed in posterum quiete, ciborum cupediis, omni largitionis genere, deliciis honoribusque fruantur. Quorum plerique apud eos hujusmodi testimonium perfectionis adepti, inter externos (quos ne nomine quidem Christianorum dignantur) in varias obscenitates, pecuniarum furta et scortationes inciderunt.

25. Hæc et pleraque id genus alia portenta desinant, ita ut nuptias etiam legitimas facillime dissolvant, et eos qui a nuptiis alieni sunt, non secus atque monachos, secum asciscunt, beatosque prædicant. Atque adeo persuadent, ut patre, matre liberisque (quos educare debuerant) posthabitis, ad se cuncta comportent.

26. Servos a dominis fugientes libenter excipiunt : variis peccatis infames ad se accedentes, absque ullo pœnitentiæ fructu, absque auctoritate sacerdotali, absque gradibus, qui canonibus ecclesiasticis præscribuntur, ab omni se peccato quantocius expiaturos promittunt, si quis modo triviales eorum preces apud eos meditatus extemporaneus nequitiæ sacerdos evaserit.

27. Itaque nonnullos, etiam antequam a peccatis absolvantur ipsi ad clericorum electiones adducunt, et ab episcopis dolo persuasis manuum impositionem extorquent, quos nimirum testimonio eorum inescant, qui apud eos monachi censentur.

28. Id ut faciant, non eo adducuntur, quod clericorum gradus honorabiles judicent, qui vel ipsos, quoties collubitum est, episcopos contemptui habent, sed ut potestatem et auctoritatem sibi comparent.

29. Nonnulli porro eorum ne mysteriorum quidem communioni se unquam interfuisse dicunt, nisi sancti Spiritus præsentiam, quæ illa hora fiebat, aperte sentirent et experirentur.

30. Nec desunt inter illos, qui ad virilia resecanda, si qui forte velint, exhortentur.

31. Separationes (quæ vulgo degradationes appellantur) facile contemnunt.

32. Audacter jurant, et pejerant.

33. Denique vel suam ipsorum hæresin tacite detestantur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Deplorandi certe sunt Euchitæ, propter multiplicem illam hæresin, atque piorum precibus sublevandi ut tandem aliquando a temeritatis veterno excitati, Deumque cognoscentes, a stultis illis precibus abstineant, atque dogmatum sacrorum fabulis longum valere jussis, pietatem perdiscant.

Vera enim dementia est, si quis existimet enhypostatice, hoc est revera, Satanam et Spiritum sanctum homini inhabitare : cum præsertim Deus hominem ex anima et corpore composuerit, alienumque a Satanæ ditione, sub ipsa mundi primordia formaverit. Idem enim ipse cœlum quoque appendit et firmavit, qui hominum generi spiraculum vitæ dedit. Jam si Satanas homini cohabitaret, eique συνενυπόστατος, hoc est revera insitus et immistus dominaretur, nunquam a sanctis calcatus increpatusve, tanquam vile mancipium, nec aliter quam misellus passerculus ludibrio habitus

fuisset. Alias etiam fieri non potest, ut apud unum eumdemque hominem duæ contrariæ virtutes, sanctus, inquam, Spiritus et Satanas, simul conveniant. Nec enim illorum concursus is est, qui accidere, aut ullo unquam tempore contingere possit. Ille enim Deus est et angelorum creator, hic vero apostatica maleficaque potentia, quæ propter insitam superbiam ab illo procul exsulat ; et juxta Domini verbum, *tanquam fulgur* una cum ejusdem rebellionis consortibus potentiis *e cælo decidit* [74].

2. Divino porro baptismate, Christique mysteriorum perceptione, animam, unam quidem illam, nec duplicis naturæ, ut Euchitæ nugantur, purgari hominemque perfectum reddi, ipsius Dei verbis constat, quæ remissionem peccatorum, spiritualemque cœlitus factam regenerationem, baptismum vocant. Divina quoque munera cibum esse novimus, qui nunquam absumatur et pereat : qui manna ipso longe sit melior [75]. Hoc enim Hebræi Ægypto exeuntes in solitudine comederunt, et mortui sunt : illa vero immortalitatem conferunt : multoque melius animam ab animalibus maculis inhærentibus expurgant, quam carbo ille qui, forcipe a Cherubin Isaiæ oblatus est [76]. Ut uno verbo absolvam, nihil aliud illa sunt, quam copula quædam cum Christo, veraque vitæ causa. Christus enim in Evangeliis dixit : *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo* [77]. Item : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis* [78].

3. Oratio autem virtutibus conjuncta quæ ad piam vitam introducunt, gratiam Spiritus conservat, quæ per lavacrum regenerationis et participationem corporis et sanguinis Christi iis qui ea digni sunt infunditur. Nec vero sola per se ad fidei fundamentum assumenda est : nec ad salutem precantium quidquam confert. Quo enim referetur oratio, nisi pietas illam, Deique cognitio præcedat ? quem quidem sensu, hypostasi, et perspicue videre nemini adhuc eorum contigit ; qui terreni corporis ergastulo coercentur. Paucis certe, iisque expurgatis, eum tanquam in ænigmatis et visionibus obscuris apparuisse constat. Quandoquidem Moses, cum petiisset ut Deum videret, audivit : *Nemo videbit faciem meam, et vivet* [79] : unde dignus etiam habitus est, qui posteriorum partium aspectu frueretur, quæcunque tandem posteriores Dei partes sint : qui in columna nubis, caligine, et turbine venti Mosen, et justos eum subsecutos allocutus est. Idem etiam Deus unus est qui una in Divinitate, et hypostaseon Trinitate dignoscitur : quem in Patre, Filio et Spiritu adoramus. Atque Mosi quidem et prophetis personarum Trinitas obscure retecta est : in ultimis vero temporibus cum Filius Dei nostram assumpsit corruptionem, unius divini et æterni principii cognitio orbi terrarum clare innotuit.

4. Porro si quis dicet malum ἐνυπόστατον esse, hoc est, revera consistere, quid aliud hoc est, quam eorum impietas, qui bono Deo malam quamdam potentiam opponi, et tanquam contrarium quid, una cum eo quasi ex adverso comparare, censent et profitentur ? quod nullo modo fieri potest. Bonum enim et malum mutuo se vicissimque perimere constat : quia nimirum sibi invicem irrequiete repugnant, et infirmius a fortiore corrumpitur. Quod si quis æquo illa pondere existimet, perpetuo inter se bello dimicare, atque ex consequentia mutuam sibi assidue perniciem inferre deprehendet : cum alternis utraque vincant et vincantur. Qui enim cuncta in rerum naturam produxit, honesta et bona omnia creavit, ut qui honestus et bonus esset. Neque enim vita mortem generat, neque lumen e tenebris oritur. Qui fieri ergo potest, ut malum a Deo minime creatum natura enhypostatica, seu per se subsistente præditum sit ? Malum certe esse nemo ibit inficias. Id autem viventem et animatam substantiam, aut naturam nequitiæ parentem, negamus : sed affectionem in anima idcirco virtuti repugnantem asserimus, quia ab honesto et bono lapsa sit, quæ quidem ignavis innascitur, non extrinsecus, aut præter animi voluntatem : alioqui neque legibus in facinorosos pœnæ decretæ, neque supplicia in eosdem a judicibus illata fuissent. Quod autem malum nec in rerum natura consistat, nec a Deo productum sit, sed eidem ex adverso repugnet, hinc perspicuum fiat. Ex honesti transgressionibus malum oritur : non secus atque secedente lumine tenebræ succedunt : atque ex boni declinatione progressus ad malum nascitur. Virtutes enim singulæ cum affixum sibi vitium habeant, nisi inconcussæ firmæque maneant, contrarium vitium substituunt : quemadmodum corpus quod splendori solis obtenditur, umbram. Verbi gratia, cum fortitudo tanquam virtus mediocritas sit, contrarietates utrinque, timiditatem, inquam, et audaciam, tacite substitutas habet. Quandiu ergo firma et constans, suoque nomine digna manet, timiditati et audaciæ nullus superest locus. Harum vero alterutra obrepente, illa obscuratur, venerabileque nomen amittit : atque adeo tanquam inaudita perit, et vitia a se efformata substituit : ut arcum in nubibus hypostasi propria carentem atque in sole parhelium seu virgam, quos vulgus soles vocat, videre est.

5. At vero, quid adeo malum dici potest, quod non ii designent, qui opus omne defugiunt, nullique alii vacant, nisi ut ea comminiscantur, quæ a vero prorsus aliena sint ? Cum enim statim a transgressione hominem Deus in labore et sudore panem sibi comparare jusserit, Paulusque apertis

[74] Luc. x, 18. [75] Exod. xvi, 15 ; Joan. vi, 31. [76] Isa. vi, 6. [77] Joan. vi, 57. [78] Ibid. 54. [79] Exod. xxxiii, 20.

exclamet : *Qui non laborat non manducet* [80] : hi opus inter peccata recensuerunt. Jam si omnes homines,ut isti volunt, orationi sine intermissione vacarent nec eorum quidquam curarent, quæ ad corporis constitutionem pertinent, fame prorsus enecti mortem omnium maxime miserandam obiissent.Sed dices, o Euchita, te herbis et fructibus sponte per anni partes enascentibus esse contentum. Quid ? cum illa colligis, nonne operaris ? nonne a perpetuis illis precibus ad tempus supersedes, non secus atque,quo per otium liceat ori tuo esculenta suggerere, cantiones illas et preces in tuam perniciem a te cani solitas, intermittis ? Absit enim, ut eas te Deo canere dicam.

6. Ut autem interea dum ab omni opere cessandum, ex assiduis precibus invigilandum esse doces, persuadeas iis, quos tuis initiasti mysteriis, ut in te solum, qui orationi invigiles, spirituque pauper exsistas, beneficentiam exerceant, nulliusque præterea misereantur,Christum quoque testem allegas, qui citra delectum in unumquemque eleemosynæ bonum extendendum esse tradidit, ut hoc pacto Patrem imitemur, qui in cœlis est, *qui solem suum oriri facit* super terram, quamcunque suo lustrat lumine : *et pluit super justos et injustos* [81]. Nisi enim ejus te misereat,qui vulneribus scatet : eum vestias, qui nudus oberrat : eum denique nutrias, qui fame contabescit : in quemnam, quæso, alium beneficus Deum coles ? an in teipsum ? Atqui hoc misericordia non est, sed divitiarum conservatio, moresque hominis, qui mutuo nullum amore prosequitur, imo etiam privata quædam ingurgitatio,quam nemo non vitio vertat. Absit vero a nobis tanta inhumanitas.Diabolica hæc doctrina, et a Christi præceptis aliena est.

7. Quonam autem artificio, heus tu, interim dum orationi vacas, peccatum tuum fumi et ignis, sive cruenti etiam draconis instar, tuo excedere corpore videbis ? Nullo prorsus : nisi dæmonum,quos colis, aliquis te solita vesanum adigat impostura, ut oræstigiis hujusmodi credas, cujus etiam dolis fit, ut mente captus precibus tuis plus ponderis, quam divino baptismati, attribuas, ad consequendam peccatorum remissionem, manuumque impositionem, quæ sacerdotali sit excellentior, et sola divini Spiritus accessum suggerat : qui certe baptismus a nobis orthodoxis initium et fundamentum fidei censetur : atque adeo causa, quæ sanctum ad nos Spiritum alliciat,ut confirmare possum ex manuum impositionibus, quæ in discipulis Christi post baptismum, tam efficaces fuerunt, ut palam Spiritus descenderet. Idem Virgini quoque Mariæ inhabitans eam præparavit et sanctificavit, ut ab eo non secus atque divino templo, Verbum Dei conciperetur, et ita nostræ salutis primitias Spiritus operatus est, simul atque Virgini virtus Altissimi, Patre ita volente, obumbravit.

Quod vero semen in Virginis uterum una cum Verbo immissum fuisse fabularis, id a nullo rerum divinarum interprete unquam accepimus : aut tu figmenti hujus solus auctor es, qui certe tanquam malum et ingratum semen, vanisque sermonibus gaudens,emersisti.Iniquissime porro naturam quoque divinam mutationi obnoxiam esse atque idcirco animis qui ea digni sint,commisceri dicitis. Atqui rerum earum quæ creatæ sunt, mutatio dicitur, quæ vel voluntate mutantur, ut angeli, et animæ prout in bono proficiunt, et ad malum moventur : vel quia creatæ et mutationi obnoxiæ sunt,ut quidquid corrumpitur et interit : qualia sunt, quæ in mundo cernuntur omnia. Deus autem neque creatus, neque mutationi obnoxius est. Quia enim essentiæ ejus ratio iis contraria est, quæ generationi obnoxia sunt, ea de causa nec iis subjicitur, quibus illa subjici solent. Illa enim mobilia sunt hic autem natura immobilis est : et supra motus a philosophis descriptos, quantitatis, qualitatis, et loci expers : modis denique omnibus immutabilis.

9. Quam vero impium hoc quoque dicitis quod humanam naturam Deus dæmonibus servire voluerit : hinc enim Deum quoque auctorem malorum esse inferri posset. At non ita se *res habet : imo* vero hominem sui juris, et a dæmonum consortio et consuetudine alienum Deus efformavit. Dæmonas porro potestatem natura non solum in homines, sed ne in bruta quidem exercere posse, *vel* hinc patet, quod illi jussu Christi in *porcos ingressi* sint [82]. Verum enim vero Paulus quoque sic ait : *Non est nobis certamen adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus spiritualia nequitiæ mundi hujus* [83], quasi nobis cum illo conferre pedem formidantibus animos addens, atque his verbis exacuens : *Assumite armaturam Dei, ut possitis resistere* [84] insidiis adversarii diaboli. Enumerata deinde armatura hæc quoque subinfert : *Estote præcincti lumbis vestris in veritate, et induti thoracem justitiæ, calceatique pedes in præparatione Evangelii pacis. In omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela maligni ignita extinguere* [85].Item : *Galeam salutis assumite, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei* [86]. Si quis hac armatura præmunitus ferit, quæ telorum jactibus ita resistit, tantoque fulgore resplendet,quis dæmon contra occurret, nec *potius* aversus aufugiet, in primis si talibus armis instructus orationem et jejunium asciscat ? orationem,inquam, non qualem vos curiosius exercetis, quæ revera inutilis est, nec effugandis dæmonibus idonea. Qui enim fieri potest, ut qui infidelitate gestiat, nec baptismate sit expiatus, jejunio et oratione dæmonas ejicere possit, quamlibet et fame disrumpatur,aut orationis vehementia præfocetur ? Quorum enim fides reproba et infirma est, eorum-

[80] II Thess. III, 10. [81] Matth v, 45. [82] Matth. VIII, 31 seqq. [83] Ephes. VI, 12. [84] Ibid. 13. [85] Ibid. 14. [86] Ibid. 17.

dem quoque opera inutilia sunt. Quod si Deus, ut dicitis, naturam humanam dæmonum consortem ratione transgressionis esse voluerit, qui fieri, quæso, potuit, ut Christus naturam humanam, usque adeo peccato subjectam, usque adeo dæmonibus obnoxiam, assumpserit, ita ut ipse quoque malignorum adversorumque spiritum contubernalis deprehenderetur? At hoc quidem maxime impium est, imo a dæmonibus ipsis inventum, et excogitatum. Hominem certe transgressionis ergo morti adiudicavit. Jam naturis morti obnoxiis morbi obrepunt. Porro vel hoc pacto ea potestate præditus homo est, ut dæmonibus insultare, seque ex illorum laqueis expedire possit, si modo Dei præceptis obsequi pergat, ejusque mandatis obtemperet. Dæmonibus hoc vicissim datum est, ut cum camo et freno, quibus nos a Deo distrahunt, aliquando nobis ob oculos proponant, aliquando clam suggerant, aliquando denique dolose simulent, taciteque obtrudant quæcunque a recto tramite in præcipitia trahunt.

10. Papæ! quantum deliratis etiam, cum ne Verbi quidem mystas et comites a dæmonum potestate liberos fuisse dicitis! Eosne, o ter exsecrandi, qui dæmonas ejiciebant? qui vel solis umbris infirmos curabant? qui dæmonas sæpenumero non secus atque vilia mancipia increpabant, qui scorpios et serpentes, omnem denique inimici potentiam pedibus proterebant? O scelus nulla unquam venia dignum! o dictum ab omni ratione alienum, cujus auctores digni sunt, qui pugnis confician- C tur.

11. Quemadmodum ii quoque qui dicunt, ab eorum anima, qui quod ἀπάθειαν adepti sunt, perfecti apud vos habentur, tale consortium ex cœlestis Sponsi præsentia percipi, quale femina ex mariti complexu percipere solet. O apertam dementiam, seu potius comparationem maxime omnium absurdam! si saltem ignorent se rebus divinis et castissimis eo contumeliam afferre, quod eas cum pathicis et venereis illecebris conferant: puerilium que cylindrorum fluxus effrenata sua audacia conjunctionibus iis adaptent, quæ ab effectibus hujusmodi alienissimæ sunt: si denique res divinas præ imperitia cum humanis comparent.

12. Nec vero a prædictorum blasphemia abhorret, quod dicitis animam ejus, qui prius sit ἀπάθειαν consecutus, in divinam transmutari naturam: ita ut vestra illa decantatissima oratio eos etiam qui dii natura sunt proferre, atque gregatim apud vos, o ridiculi homines, quasi quibusdam stabulis simul includere norit: qui non solum deorum Græcorum multitudinem numero superent, sed etiam quia gradus eorum in primis accubitibus consistant, in eoque quod sedes primas in cœnis et A cœtibus hominum venentur: ita ut hoc pacto rursum mortales evadunt, nec jam ulla in admiratione sint, sed mirabiles potius videantur, ob deificationem illam, quæ in ore est omni populo.

13. Præterea fieri posse dicitis, ut homo qui ἀπάθειαν vestram sit adeptus, divini Spiritus hypostasin sensu ipso et perspicue percipiat. Hoc autem qui, quæso, fieri potest? quove fidei ante jacto fundamento? Nam nos etiam dicimus et credimus, quod iis qui expiatione legitima expiati sunt, nescio quæ, non dicam hypostatica seu personalis descensio, sed Patris, Filii, et Spiritus sancti præsentia obtingit: prout Dominus quoque dixit: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* [87], et B prout homo Dei capax esse potest. Porro non est ea creatæ naturæ vis ut Divinitatem intueri queat, prout natura se habet, quia nimirum immensa et infinita est.

14. Quid verbis opus est? Græcorum certe fabulamenta redoletis, cum homini duas esse debere animas contenditis, quarum altera hominibus communis, altera vero cœlestis exsistat. Verum enimvero nulla huic commento subtilitas inest. Illi enim alteram luminosam, alteram tenebricosam, esse dicunt. Cæterum ambas simul uni eidemque homini non attribuunt, sed vicissim et alternative. Vos autem hoc quoque dicitis, quod auditoribus tædium afferat: *Inspiravit* enim, ut Moses ait, *in faciem ejus spiraculum vitæ* [88]. Hæc jam una est anima. Christus item in Evangeliis C inquit: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt* [89]. Et Paulus in Troade, ubi de Eutychio illo verba facit, qui de tertio cœnaculo decciderat: *Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est* [90]. Sed nullus adhuc aut inter Christiani dogmatis homines, aut inter externos inventus est, qui δίψυχον, hoc est anima duplici præditum esse dixerit.

15. Præter illa, quæ a me adducta sunt, fama circumfertur, εὐνουχισμόν, hoc est virilium membrorum exsectionem, illis apud vos haudquaquam accenseri, quæ procul a cœtibus hominum aspellenda sint. Vellem igitur, quamvis hujusmodi voto natura humana mutiletur et adulteretur, ut vestra synagoga ab iis omnibus exscindi posset, quibus D natura membrum illud arrexit; atque ita generis successione privati pessum prorsus cum vestris dogmatis daremini.

Ego vero hæc quoque ab illis et dici, et doceri, referente quodam, qui ab eis seductus fuerat, viro litterato, et apud Pontificem instituto, accepi, qui quomodo erga me sit affectus, ignoro. Se enim ab illorum doctore, monasticis vestibus induto, atque ad sacerdotium provecto, et sanctorum Evangeliorum librum præ manibus habente, his compellatum verbis referebat:

[87] Joan. XIV, 83. [88] Gen. II, 7. [89] Matth. X, 28.

Quid ais, o bone? Christianusne es, Christi baptismate intinctus? Tum qui interrogabatur respondit: Certe, Christi gratia, parentibus Christianis natus sum, ab ipsaque adeo ætate infantiæ sacro ablutus baptismate. Tum vitii Sophista subjecit: Quonam tempore id, a quibus, et ubi? Rursum pius ille: In Dei Ecclesia, inquit, addito Pontificis nomine, qui tunc Ecclesiæ præerat, in qua nativitatem quoque sortitus esset, necnon imperatoris, qui tunc temporis ea quæ imperii erant administrabat, adjecitque se in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptismum suscepisse, quemadmodum in Evangeliis Christus auctor fuit. Tunc alter ille ore impuro, subdolaque mente subdidit: Sed baptismus ille introductitius aqua constat. Eo autem de quo discipulis suis Christus ait: *Vos autem baptizemini Spiritu sancto et igne* [91], accedito propius, ut te baptizem, gratiamque Spiritus inhabitantem tibi cognoscas. Cæterum alter ille hunc imitatus, impostor et ipse evasit.

CAP. XXXVII.

Tricesima septima hæresis, Cerinthianorum.

Cerinthus hic se magnis initiatum revelationibus, angelis nimirum magistris, regnum Christi post resurrectionem terrenum fore; Hierosolymamque denuo carneis cupiditatibus, deliciis, festivis diebus, et nuptiis fruituram per mille annorum spatium dicebat. Beatus autem Polycarpus martyr auctor est, contigisse aliquando, ut cum beatus Joannes apostolus lavandi corporis gratia balneum adiisset, ibique Cerinthum lavari rescivisset, exsiliens confestim e balneo se in fugam proripuerit, et comites idem ut facerent exhortatus sit, ne forte balneum corrueret, in quo veritatis adversarius Cerinthus esset, et ita omnes protererentur.

Aiunt etiam Cerinthum ejus tumultus auctorem fuisse, cujus Jacobus (54) in Epistola ad Antiochenos meminit, his verbis: A nobis exierunt, qui nos conturbant. Idem cum Petro de Cornelio contendisse fertur: alias Pauli adversariis ejus seditionis auctor fuisse videtur, quæ, cum ille caput radendum tradidit, Hierosolymis in templo exorta est [92]. Idem Christum cruci quidem affixum fuisse fatetur, at resurrexisse pernegat. Sed tum demum resurrecturum asserit, cum universalis illa resurrectio fiet.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Sufficiebant impurissimo Cerintho ad propriæ vanitatis et impietatis confutationem, non ea solum quibus in Christum blasphematus fuerat, verum etiam quia illum discipulus cognomento Theologus aversabatur, et usque adeo refugiebat, ut ne in illius quidem conspectum divinus ille vir, qui supra pectus Domini in cœna recubuerat [93], venire vellet.

Annorum porro χιλιὰς, hoc est millenarius numerus, mendacium sole clarius est, et reprobæ Cerinthi cogitationis fetus. Cum enim nos a resurrectione Christus neque cibum sumpturos, neque bibituros, neque nuptias contracturos, neque nuptum collocaturos dicat, verum angelis Dei similes futuros asserat [94], quis adeo temerarius, audax, et a libera Christi veritate alienus esse velit, ut terrenum illi imperium, amicisque cum illo a morte resurrecturis aliquando futurum pronuntiet? vel cuinam, precor, usui resurrectio esse queat, quæ quidem *si* denuo corporum concubitus, ciborum cupediæ, *affectuum* denique tædia inter homines, ut antea, locum habeant, nihil spirituale, nihil quod diviniorem illam conditionem redoleat, nihil denique a terrena conditione alienum, quæ corporalium motuum excitatione constat, habitura sit?

Quod si nondum Christus resurrexit, quomodo *primogenitus ex mortuis* dicitur [95]? Quis item ille, qui discipulis apparuit, ab iisdem palpatus est [96], et tandem cum corpore in cœlos ascendit [97]?

Unam porro mortuorum resurrectionem esse futuram divina testantur Oracula, quæ nunc quidem Christum his utentem verbis introducunt: Sed *veniet hora et nunc est, cum mortui audient vocem Filii hominis: et omnes qui audierint, resurgent* [98]: nunc vero forum judiciale pandentem, ut justos ab injustis secernat (quemadmodum pastor quoque oves ab hircis segregat) atque hos a dextris, illos vero a sinistris statuat: atque his quidem regnum ante constitutionem mundi præparatum largiatur, illos vero in ignem demittat, qui diabolo præparatus est.

Quin et Christi præco Paulus ad Corinthios ita scribit: *Christus a mortuis resurrexit primitiæ dormientium* [99]. Et paulo post: *Ecce mysterium dico vobis, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur; in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Nam tuba canet, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem* [1].

Proinde abeat in malam crucem Cerinthus, *qui* ea tantum scrutatur, quæ in cute et superficie apparent, nec ab iis, quæ hic sunt, ea quidquam differre putat, quæ illic esse feruntur.

CAP. XXXVII.

Tricesima octava hæresis, Ecetarum. Hi unguntur.

Ecetæ monachi sunt, qui cæteris in rebus cum universis Christianis recte sentientes in hoc tantum dissentiunt, quod cum feminis et monialibus in monasteria conveniant, ibique cum quadam

[90] Act. xx, 10. [91] Matth. iii, 11; Act. i, 5. [92] Act. 21, 26 seqq. [93] Joan. xiii, 25. [94] Matth. xxii, 30. [95] Coloss. i, 18. [96] Joan xx, 19. [97] Marc. xvi, 19; Luc. xxiv, 30. [98] Joan. v, 25. [99] I Cor. xv, 20. [1] Ibid. 51-53.

(54) Forte *Ignatius*.

chorea et saltatione Deum hymnis et canticis celebrent: ad illius nimirum choreæ imitationem, quam sinu maris Rubri trajecto, Moses et ejus soror Maria instituerunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia [2], litteraque decedens spiritum libertate donavit. Itaque non jam nobis, qui spiritu agimur, aut chori instaurandi, aut cantica concinenda sunt: sed potius Deum corde confiteri, ejusque magnifica opera ore canere, stantes in templis cum timore et habitu religionis indice, nos addecet. Negare obiter possumus feminas post Ægyptiorum submersionem viris permistas saltavisse, unaque cum illis Deo gratias concinuisse. Mosen enim seorsum cum viris canticum trajectionis cecinisse, sororem vero ejus Mariam cum cæteris feminis choreas instaurasse vero similius est. Ex quo fit ut quæ ab Ecetis designantur, præterquam quod ab iniquitate illa discrepent, a sanctorum quoque Patrum et a nostris ipsorum traditionibus aliena sint.

CAP. XXXIX.

Tricesima nona hæresis, Gnosimachorum. Hi unguntur.

Gnosimachi cuivis Christianismi cognitioni et scientiæ resistunt, illosque frustra laborare asserunt, qui sacris in Scripturis scientiam aut cognitionem investigant, cum præsertim a Christianis Deus præter bona opera, nihil requirat: ut sit satius, si quis simplicius ambulet, nec curiosius quidquam perscrutetur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quilibet Gnosimachis ita respondere potest: Ecquonam modo quis Scripturarum sacrarum, earum præsertim, quæ obscuritatis caligine involvuntur, sensum explicare poterit, nisi aliqui præsto sint interpretes, quos Spiritus profunditas non lateat?

Itaque si ex erroneæ traditionis vestræ regula, lectione sacrarum Scripturarum contenti, nulla scientiæ et cogitationis habita ratione, vitam nostram instituissemus, quid tandem, quæso, utilitatis ex ipsis reportassemus? aut quonam modo quod credimus, id oratione sciscitantibus explicare potuissemus?

CAP. XL.

Quadragesima hæresis, Thnetopsychitarum, hoc est eorum qui animarum immortalitatem negant [*Hos confutat Origenes apud Eusebium, lib.* VI, *cap.* 26. *Histor. Eccles.*]

Thnetopsychitæ hominum animam, animæ brutorum similem esse, atque una cum corpore interire asserunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Falsa sunt ergo, si huic traditioni locus detur.

[2] II Cor. v, 47. [3] II Cor. III, 13. [4] Eccle. III, 31. [5] Sap. III, 1.

quæcumque de judicio futuro et decantatissima illa resurrectione traduntur. Nam si mortales sunt animæ, nullo prorsus modo in judicium resurgent, nec *uniuscujusque opus quale est ignis probabit* [3], ut magni illius præconis Pauli verbis utar. Jam qui fieri possit, ut animæ mortalitati subjiciantur, cum tot mortui a Christo, prophetis et apostolis excitati sint? Si enim mortales fuissent, in corpora certe propria nunquam remeassent. Imo vero animæ sunt immortales, ut sacræ passim testantur Litteræ, de quibus sigillatim disserere superfluum fuerit, ut omnes facile norunt. Quin etiam ii qui de mundi origine conscripti sunt libri, inter hominum et brutorum animas discriminis hoc statuunt, ut brutorum anima sanguis eorumdem dicatur, ut una cum corpore intereat; hominum vero animæ spiraculi divini nomen attribuitur: quod quidem spiraculum animam rationis et intellectus participem, atque adeo immortalem dicimus.

Alias vero communibus omnium et notionibus et opinionibus dogma hujusmodi repugnat. Communi enim gentium, quotquot sunt consensu, immortales esse animæ videntur: multique adeo necromantiæ studiosi animas evocarunt, et de rebus futuris percontati sunt.

Aristoteles ergo, et quisquis illum secutus Thnetopsychicus, animam mortalitati obnoxiam lana redimitus, unguentoque delibutus, hirundinum more asserit. Ab eorum cœtu explodatur, qui Christo nomina dederunt. Nam Christus a mortuis surrexit, et fore pollicitus est, ut et nos aliquando resurgamus.

Quod autem Salomon ait: *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus jumentorum descendat deorsum* [4]? Id vero longe aliud est. Nec enim de hominibus et brutis eo in loco verba facit, quatenus hominum anima rationis, brutorum autem vitæ tantum idque sanguinis beneficio particeps est, nec horum quidquam a morte superest: et una cum corpore anima quoque ipsa dissolvitur. Hominum porro filios hoc loco eos in primis vocat, qui ex rationis præscripto vitam instituunt, et suis affectibus imperant, eos contra qui in terram cernui et obstipi procumbunt, cum jumentis confert Salomon idem ille, qui justorum animas in Dei manibus esse alio in loco asseruit [5].

CAP. XLI.

Quadragesima prima hæresis, Christolytarum, hoc est, eorum qui Christi naturam destruunt.

Christolyti Dominum nostrum Jesum Christum post resurrectionem a mortuis, animato corpore suo in terris relicto, una cum nuda et simplici divinitate in cœlos ascendisse contendunt.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Atqui angeli, qui apostolis tunc temporis appa-

ruerunt, quo Christus cum corpore in cœlos ascendit, ita dicebant : *Viri Galilæi, quid admiramini suspicientes in cœlum ? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis, ita veniet rursus, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum* [6].

Sed martyrum quoque antesignanus Stephanus, cum jamjam saxis a Judæis adobruendus esset : *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* [7]. Filium Dei vocat, non qui relicto corpore, cum sola et simplici divinitate ascenderit, sed qui carnem secum in cœlos ascendens asportaverit. Quod nisi se ita res habuisset, corpore certe exutum Dei Filium dixisset. Evangelista porro ait : *Dominus quidem postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei* [8]. Assumptus est, inquam, eo cum corpore, cum quo passus fuerat, resurrexerat, seque discipulorum manibus contrectandum præbuerat.

CAP. XLII.

Quadragesima secunda hæresis, Ethnophronum, hoc est, eorum qui gentiles superstitiones affectantur.

Ethnophrones, hoc est, gentilium rituum et superstitionum imitatores, ut cæteris in rebus cum Christianis orthodoxis conveniant, in hoc certe dissentiunt, quod gentilis superstitionis studiosiores æquo, genesin, hoc est natalitium sidus, fortunam, fatum, astronomiam, et astrologiam introducunt et recipiunt. Item vaticinia et divinationes, quæ auguriis, auspiciis, cledonismis, hoc est incerti auctoris rumoribus, expiationibus, prodigiis, incantationibus, et cæteris id genus constant, non sine dierum, mensium, temporum annorumque observatione, amplexantur.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Hæc quoque omnia Christianis hominibus aversanda sunt, quorum spes omnis a Deo optimo maximo dependet. Nam si apud Deum vel capilli nostri numerati sunt, nec ullus passerum, qui asse veneunt, in cujusquam rete absque Dei voluntate cadit [9] : ipseque adeo Jobus animi magnitudine cæteros omnes antecellens, cum uxorem increparet : *Si bona*, dicebat, *de manu Domini suscepimus, mala quare non sustineamus* [10] ? hinc divinum auxilium præsto cunctis rebus esse, perspicuum est.

Qui ergo fieri potest, ut ex hujusmodi affectionibus, itemque ex astrorum progressibus, regressibus, variis figuris, et earum observationibus, commodi aut incommodi quidquam ei accidere queat, qui rebus illis intentus fuerit ? Si enim elementa, non secus atque homines ipsi, subjecta sunt divino nutui, quo tandem modo humanæ conjecturæ patere poterunt, in quibus divinus ille contra nos motus, observationibus illorum contrarius deprehenditur ? Nam siquunde, verbi gratia, bellum irrumpat, aut in mari tempestas exoriatur, Deus est, qui mare conturbat, permititque ut militum in nos fiat incursio. Quocirca bellum suscitasse, ut ex plerisque divinarum Scripturarum locis videre est, vel navem una cum navigantibus demersisse merito dicatur. Contra vero, hic astris inhians Mammacuthus duci, cui internecio, navisque gubernatori, cui naufragium immineat, officiis artis utens, quæ lætum et fortunatum diem pelliceantur, illi quidem, ut aciem instruat, huic vero, ut oram solvat, velaque expandat, auctor est. Numnam igitur astrorum concursus et connexio consilium Dei prævertisse, aut energiæ atque efficaciæ majoris, quam ipsa cunctipotens Dei manus esse dicetur ? Impius certe fuerit, si quis vel tacitus ita secum reputet.

Qui fit autem, ut ex duobus regibus, qui iisdem prorsus omnibus certamen inierunt, utroque victoriam ex astrologi familiaris prædictionibus sperante, ille quidem tropæum erigat, hic autem in vincula conjectus, turpissima quæque subire cogatur ? quamvis eodem horoscopo usus fuerit, quo dux ille, cui succubuit, usus est ?

Hæc porro si quis exquisitius consideret, utriusque fortunæ et fati, nec non *curiosæ astrorum* disquisitionis vires nullas esse, *vel ex* Cyri et Crœsi historia, deprehendet. Crœsus enim Lydiæ rex et provinciarum omnium, quæ ad Tharsum usque protenduntur, Cyro terrorem ex eo incutiebat, quod pecuniis abundaret, quarum adminiculo *Græcos* et alios populos ad societatem *et auxilia pellicere* posset. Cyrus e contrario Crœsum perterre faciebat, bellicarum rerum, stratagematum, acieique instruendæ peritia, qua quidem gentes quam plurimas subegerat, et suæ ditioni subjecerat. Cum igitur uterque ea præparasset, quæ bello gerendo necessaria videbantur, Crœsus quidem in prælio succubuit, vel Apollinis oraculo, quod ita præmonuerat. *Crœsus Halym superans, magnam consumet opum vim* ; cujus quidem oraculi nomine Apollinem ducentis lateribus aureis donaverat, quo tempore et oraculo ipso, et astronugonum prædictionibus fretus arma contra Cyrum moverat, Cyrus vero contra prædictionibus astrologorum ab expeditione contra Crœsum suscipienda revocabatur (quorum quidem nutu Chaldaica regio tunc temporis præ cæteris omnibus gentium provinciis administrabatur) atque adeo ab illis monebatur, ut aliud in tempus profectionem differret. Divinis autem Danielis consiliis persuasus, qui cunctandum non esse, sed contra procedendum auctor erat, quia nimirum Deus gloriosam illi victoriam paraturus esset, paucis præliis Crœsum in fugam vertit, vivumque tandem cepit, totius denique imperii ejus brevi tempore dominus evasit.

Audi vero tu, qui astronomiæ addictus, et dies et tempora observas, quid Babyloni Dominus per

[6] Act. I, 11. [7] Act. VII, 55. [8] Marc. XVI, 19. [9] Matth. X, 29, 30. [10] Job. II, 10.

Dei ministrum prophetam Isaiam dicat, super iis, quæ Nabuchonosor contra urbem Hierosolymorum designavit, cum illa solo æquata, temploque flammis absumpto, populum captivum abduxit : Propterea quod desertam reddidisti civitatem meam, nec populi mei misertus es, desertos reddam muros tuos, et campum desolationis statuam te. Exsurgant ergo astrologi tui, et prædicant, si possis effugere manum Domini [11].

Alia quoque nonnulla propheticus liber de falsiloquis astrologis percurrit, quæ mihi memoria exciderunt, ita ut verbatim illa referre jam non sit integrum. Perierunt enim libri, eosque tanquam in Orci ventrem, vel Laconicam latebram, Latinorum ventres, una cum opibus et pecuniis meis absorpserunt : multis quidem illis, nec luculentis illis opibus absimiles, quæ imperialium officiorum fuerunt, quibus ordine graduque debito sum cohonestatus.

Quin et Paulus, os ipsum Christi, quique omnem fere terram, quantamcunque sol pulcherrimo igni suo expositam fovet, prædicando percurrit, in Epistola ad Galatas ita dicens, deprehenditur : *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Estote sicut ego, quia et ego sicut vos* [12].

Itaque quisquis observationi astrorum immoratur, iisque fidem habet, quæ ab astrologis dicuntur, tacite Mercurium, Saturnum, Martem, et cætera sidera colit, quæ motu suo in orbem circumferuntur. Quamvis enim nec æreas illis, nec lapideas imagines consecret, nec actu ad orationem præ se ferat, iis tamen alium cultum exhibere coarguitur, eo quod ex illorum circumvolutionis effectibus dependet. Oportet enim, ut qui veri Christiani nomen non mentiuntur, omnia uno eodemque modo enuntient, quæ a divina Providentia proveniunt, hoc cum David psallentes : *Adhæsit anima mea post te* [13].

Quod si quis lingua quidem Deum esse fateatur, cujus nutu et consilio cuncta succedant, ut cuncta tuentis et inspicientis, fixo autem pede errori astrorum inhæreat, qui fiet, ut si nihil aliud agat, oratione tamen vim pietati afferre non videatur, cum mentem barbaris moribus inficiat? Gentes enim quæ Deum non norunt, astrorum figuris et constellationibus, velut hiantes Mamacuthi (55), inniluntur : et eorum effectibus obstupescunt. Deus porro hæc jure de illis dixerit : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum, attendentes spiritibus erroris, et ad falsiloquas* [14]; vatum nugis animum appellentes : quia ea quidem scire sibi videntur, quæ supra cælos, et sub terra sunt, nec interim advertunt, quanta mentis cæcitate laborent, et quantopere fallantur, atque in eamdem secum fraudem, et idem exitium, eos pertrahant, quoscunque suos in casses pellicere potuerint.

Iis enim qui parum sapiunt, nec spem omnem in Deo reposuerunt, facilem et quibusvis expromptam esse futurorum cognitionem persuadent, atque motui astrorum ea tribuentes, quæ divinæ præcellentiæ propria et peculiaria sunt, a sana erroris-que nescia opinione eos abstrahunt, quicunque ad anilium nugarum insusurrationem proclives fuerint : quemadmodum etiam propheta Ezechiel ait ; *Hæc dicit Dominus Deus : Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident. Numquid non visionem cassam vidistis, et divinationem mendacem locuti estis? propterea erit manus mea super prophetas, qui vident vana, et divinant mendacium* [15].

Quia vero ipsæ quoque mulierculæ futurorum cognitionem sibi vindicabant, rursus ait prophetæ Dominus : *Et tu, fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde suo, et vaticinare super eas, et dic : Hæc dicit Dominus Deus : Væ quæ consuunt palvillos sub omni cubito manus : et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Et violabant me apud populum meum propter pugillum hordei, et fragmen panis : ut interficerent animas quæ non moriuntur, et vivificarent animas, quæ non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis* [16].

Sic enim se res habet. Vera quidem prophetia, et futuri prædictio, pro familiaritate, quæ petenti homini cum Deo intercedit, et pro ejus fide, qui futura cognoscere cupit, divinitus exhibetur. At ex astrorum revolutione, hujusmodique constellationum situ nulla prorsus futuri cognitio datur. Nec enim ex iis humanarum rerum administratio dependet : sed pluviarum, et earumdem defectus, item frigidi et calidi, humidi et sicci, denique ventorum et similium rerum signa promuntur : actionum vero nostrarum nulla prorsus. Cum enim liberum nobis mundi Opifex arbitrium concesserit, actiones nostræ in potestate nostra sunt. Si enim secundum astrorum cursum omnia facimus, quæcunque tandem a nobis fiant, ea necessario fiunt. Quod autem necessario fit, neque virtus id, neque vitium est. Jam si neque virtutem neque vitium assequamur, indigni sumus, qui laudibus aut coronis decoremur, probrisque aut suppliciis afficiamur. Imo Deus ipse injustus deprehendetur, qui

[11] Isa. XIII, 14, [12] Galat. III, 8-12. [13] Psal. LXII, 9. [14] Isa. XXIX, 13; Matth. XV, 8. [15] Ezech. XIII, 3, 7, 9. [16] Ibid. 17-19.

(55) Proverbium Aristophanicum a fatuo Mamacutho ductum.

his quidem bona, illis vero afflictiones immittat, neque ea quæ creavit providentia sua regere curet, si necessario cuncta susque deque ferantur. Imo etiam superflua in nobis ea pars animæ fuerit, quæ rationis est particeps. Nam si nullius actionis compotes sumus, frustra deliberamus. Rationalis enim pars animæ hominibus deliberandi gratia divinitus data est. Ex deliberatione autem ratio et liberum arbitrium elucescunt.

Itaque stellas nullius eorum quæ sunt causas esse, ut nec ex rebus creatis ullam, atque adeo neque iis quæ sunt ortum, neque iis quæ corruptioni obnoxia sunt interitum afferre, imo pluviarum, et earumdem defectus, atque cæterarum aeris mutationum signa esse dicimus. Nec male forte quis autumet, eas bellorum quidem aliquando signa esse, causas vero non item. Siquidem ex aeris qualitate (cui alio atque alio modo a sole et luna variæ concretiones, seu impressiones, accidunt) et habitus in nobis et effectiones conflantur. Habitus autem inter illa censentur, quæ in nostra potestate sunt posita. Retinentur enim ratione, et revocantur, si divertant.

Lunaris etiam orbis perfectio et imminutio non paucarum mutationum causa est, ut ex piscibus testacei generis, et plerisque arboribus constat, quæ crescunt et decrescunt, atque quodammodo lunæ mutationibus compatiuntur.

Interdum vero divinitus cometæ conflantur, qui mortis regum signa præ se ferunt; quæ quidem iis in sideribus non apparent, quæ ab initio creata sunt, sed divino numine nunc procedunt, nunc denuo dissolvuntur. Quandoquidem illa quoque stella, quæ sub humanæ salutarisque Domini propter nos in carne Nativitatis tempus a Magis visa est, non ex stellarum numero erat, quas initio Deus creavit: quod perspicuum erat vel ex eo quod jam ab ortu ad occasum, jam contra ab aquilone ad austrum cursu contenderet, alias etiam delitesceret, alias emergeret. Nec enim id astrorum ordo fert, aut natura.

Objiciat vero eorum forte quispiam qui astrologiam mordicus tuentur, in eorum quæ adversus artem suam congeruntur, recriminationem, prædictionibus plerisque finem suum obtigisse tandem; idcircoque nonnullis hominibus frustra et temere condemnandam et explodendam videri. At vicissim audiet, artem illam mutationum aeris magistram esse, quæ solis et lunæ defectum portendat, aliaque hujusmodi humanæ vitæ utilia prædicere sciat, at eorum quæ divino e nutu dependent eventum portendere, non item didicerit: ut taceam malorum, quæ hominibus impenderent, jam jamque urgere occiperent, pleraque a Deo precibus, jejuniis, et orationibus, flexo, in melius commutata esse: ut ex Ninivitarum conversione perspicuum est, qui de Deo tandem pie sentire cœperunt, nec illa ab eo petere detrectarunt quæ ei peculiaria sunt [17]: quemadmodum etiam ex libera Mosis oratione constat, qua non raro intercessit, quominus Israelem Deus internecioni daret [18]. Hoc ex Aarone quoque colligere est, qui cum Mosis consilium secutus, acerra incensum Domino obtulisset, hoc pacto exasperati rebellantisque populi interitum repressit [19].

Multi etiam eorum qui ad bellum proficiscebantur, cum sibi a Deo victoria promissa esset, eamque se pene jam adeptos viderent, insuper et forte sperantes ut terra potirentur, quæ melle lacteque difflueret (ut qui se illam aliquando possessuros a Deo audivissent), propter peccata quæ internerant, funditus succubuerunt, Palæstinos præter fas aggressi; terramque desertam corporibus suis intraverunt [20], atque in Mosen et Deum ipsum multa sæpissime debacchati, hæc a Deo et Davide audiverunt: *Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei* [21]. Item: *Inimicos ejus induam confusione* [22]. Item: *Odio habentes eum in fugam convertam* [23].

Præterea etiam sceleris ejus ergo, quod in Uriam admissum est, parum abfuit, quin *Hierosolyma*, thalamis suis, atque etiam calceis privatus persecutionem pateretur, et in deserto pernoctaret [24].

Quid verbis opus est, ad ea sigillatim enumeranda, quæ ab omnimoda, et hominibus impervestigabili Dei sapientia et virtute, denique sagaci *illa* providentia varie decernuntur, et alio *atque alio* modo fiunt, prout illi placet, singulisque *conducibile* est? Proinde cum divinorum judiciorum altitudo nulli hominum cogitationi pervia sit [25], quam nimirum aut intellectus humanus assequi aut naturalium rerum series expromere nullo modo possit, qui quæso, fieri potest, ut ex elementis naturæ obnoxiis, quæque nihil amplius assecuta sunt, quam quod iis quæ sunt accensentur, quidam futuri scientiam polliceantur?

Mirum voro ni progressus ulterius, heus tu, quisquis es, qui astris promotionem futurorum ascribis, tempora quoque adjicias, et ea te pro animi arbitrio nunc subtrahere, nunc diffindere prædices: *quo* tamen intersignio facultas illa dignoscitur, quæ vitæ præest, cunctaque suppeditat: quemadmodum etiam ex eo quod futura non minus quam *præ*sentia perspecta et cognita habet. Atque ut hoc exempli gratia proferam, ille quidem bellaturus vel etiam vastum mare trajecturus proficiscitur: hic vero astronomicam artem professus, si consulatur, victoriam semper et tutam navigationem, astronomica sphæra prius eum in usum fabrefacta, promittit. Cæterum illi rebus ex majore parte contra quam promissum fuerat, gestis, revertun-

[17] Jonæ, III, 1 seqq. [18] Exod. XVII, 11. [19] Num. XVI, 47 seqq. [20] Deut. XXII, 1 seqq. [21] Psal. LXXXVIII, 23. [22] Psal. CXXXI, 10. [23] Psal. LXXXVIII, 24. [24] II Reg. II, 1 seqq. [25] Rom. XI, 33.

tur. Hoc autem astronomicus assolet agere, si qui illum consulturi adeunt.

Nemo enim eum ultro accersat, qui adfutura tristia sit prænuntiaturus, quoniam ne Saulus quidem Pythonissam quæsivisset, si mala illa prænuntiaturam præscivisset [26], quæ in posterum subiturus erat, quamvis ipse vel sic in ipsa fere mali acie procedens, tanquam propriis viribus fretus, haudquaquam prælium distulerit, neque legatis ad Palæstinos missis fœdera petierit. Quod si quando vera prænuntiasse deprehendatur, id nequaquam astrorum revolutionibus contingit, aut quia sic eorumdem se situs habet, et motus; sed industriæ, imo potius, ut ita dicam, conjecturæ astrologorum inventa sunt, qui semper optima quæque sibi pronuntianda interrogantibus, et promittenda proponunt.

Nam perpetua rerum verarum prædictio propria Dei est, et prophetarum ejus, nota : qui futurorum, quæ vaticinati sunt, nullum non vere prædixisse deprehenduntur.

Quod si quis vix tandem veri quid aliquando conjectaverit, hoc ejus indicium est, qui quamvis artem sagittandi minus calleat, quia tamen tela sæpe recta in scopum dirigit, aliquando etiam ab eo non aberret.

Ex contrario etiam qui visu sano est, si uno cursu recta viam perrexerit, tantum abest ut supercilium tollat magnificentiusque de se sentiat, cum potius etiam aliis aberrantibus, ipse pudore suffundatur.

Quod si quis videndi facultate privatus uno cursu viam citra offendiculum transierit, non oculis, sed forte fortuna curriculum hujusmodi absolvisse censebitur.

At vero si juxta Christi sententiam : *Nemo potest Deo servire et mammonæ* [27], ille dissentanea prorsus et ex diametro repugnantia molitur, qui Deo, et rebus ab illo creatis, æquam futurorum cognitionem attribuit.

Hoc etiam perspicuum ex eo est, quod prophetarum, Patrumve qui inter Christianos virtute cæteris præluxerunt, nullus astrorum motum dimetiatur, neque elementorum usum curiosius inquirat, humanamque naturam ad ea compellat, quæ minime decent, neque vanis imposturis inniatur, sed divini Spiritus revelatione res futuras prævideat, easque suis temporibus eventuras absque ullo errore pronuntiet, quia nimirum Deus ipse per illorum os loquebatur : quos etiam audire est in astrologiam tanquam perniciosam, falsi amantem, atque æruscatricem, his verbis invehentes : *Hæc dicit Dominus : Juxta vias gentium nolite discere, et a signis cœli nolite metuere quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt* [28]. Nam facta sunt signa in lucem, et in tempora, et Creatoris nutibus cedunt : et temporum mutationes iis qui sunt super terram significant ; alternis exorientes et occidentes.

Quod autem is non sine suo malo faciat, quisquis pseudoprophetarum vanitati subscribit, beatus Moses auctor est, vel potius ipse Deus, qui per Mosen locutus est : *Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam ducens per ignem : aut qui ariolos scisciletur, et observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, neque qui Pythones consulat, nec divinos, et quæral a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus* [29]. Ad hæc alio in loco sic ait : *Perfectus eris et absque macula cum Domino Deo tuo. Gentes enim istæ, quarum possidebis terram, augures et divinos audiunt. Tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es* [30]. Proinde nullum turpius scelus objici cuiquam potest, quam si ad pseudoprophetas, et divinaculos animum appellat. Atque paradoxum quidem aliquod, et a communi hominum opinione alienum, Deus hominibus hujusmodi non raro suggerit, quo veri etiam aliquid prænuntient, ut vel hoc indicio manifesti fiant, quicunque illius promissis vere innituntur. Id enim per Mosem quoque hunc in modum dixit : *Si vero surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum : et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi : Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis, non audies verba prophetæ illius aut somniatoris : quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum annon in toto corde et in tota anima vestra* [31].

Sed et Stephanus ille, qui primus post Christum passus est, Hebræorum concionem objurgans, quæ cædibus gaudeat, Deoque diffidat, ejus denique mandata transgrediatur, quo tempore quidam ejus congregationis, quæ Libertinorum dicebatur, eum quærebant, nec sapientiæ, et spiritui quo loquebatur, resistere poterant, cum alia pleraque, tum hæc in primis de Israelitarum gente disserit. *Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostiam simulacro, et lætabantur in operibus manuum suarum : convertit autem Deus, et tradidit eos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro prophetarum : Numquid victimas et hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum, Moloch, et Sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem* [32].

Parum vero, aut nihil differt is qui militiam cœli, hoc est stellas, adorat, ab eo qui subscribit et acquiescit iis qui ex illarum curiosiore disquisitione res futuras vaticinantur, quod divinæ potentiæ, ejusque solius proprium munus est, atque eorum quibus hoc illa concesserit.

[26] I Reg. XXVIII, 1 seqq. [27] Matth. VI, 24. [28] Jerem. X, 2, 3. [29] Deut. XVIII, 9-11. [30] Ibid. 13. 14.
[31] Deut. XIII, 1-3. [32] Act. VII, 41-43.

Christus autem ipsos etiam dæmonas increpabat, dicentes : *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos* [33] ? Paulus quoque puellam, quæ a Pythonico spiritu vexabatur, et clamabat : *Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis* [34]. Cumque per dies multos idem ageret, satagens ille, ad spiritumque conversus, inquit : *Præcipio tibi in nomine Jesu Christi, exire ab ea* [35]. Quod et cum dicto fecit : neque id injuria, neque enim propria et insita dæmonibus est futurorum prædictio [(56) sed violentiæ potius, et prætextus species, qua minutissimam, vixque tantillam veritatis imaginem prævident], ut ex eis priscis oraculis constat, quorum alia ut plurimum dubia sunt, alia maxima sui parte mendaciis scatent, et eorum qui iis crediderunt, plerosque in mala discrimina protruserunt, ex quibus nulla arte emergere poterant. Jam si dæmones substantiæ sint rationis participes, et quæ cunctos orbis angulos circumvolitent [(57) atque etiamnum velut extremos pristinarum apostaseon rebellionumque sonos sæpe retineant, imo etiam non raro ea quæ eventura sunt, melius quam nos ipsi conjectent] : ut plurimum profecto stellæ mutæ sunt, nec futurorum quidquam intelligunt, neque rerum naturas perscrutari possunt, ut dæmones, sed hujusmodi artem, quamvis nostro sæculo obscuram, et ab imperitis hominibus profluentem, multi eorum qui ad tempora nostra pervenerunt, maximo in pretio habent, iisque se adjungunt, qui artis illius peritiam sibi vindicant, tanquam veris futurorum conjectoribus : quamvis illorum responsa perspicui nihil contineant, quodque propius nnquam ad veritatem accedat. Nihilominus auribus prurientes, et quia in verbo fortassis uno vera dixerunt, puta in nocturnis visionibus, jam iis quæ simpliciter illi, et in genere dicunt, non secus atque divinis oraculis fidem adhibentes, libenter acquiescunt, ad eosque se conferunt, interdum etiam illorum jussu ne divina quidem delubra ingrediuntur.

Vidi vero Romanorum etiam imperatores (nec enim omnes culpandi sunt) qui negotiis urgentibus, neminem eorum in consilium adhiberent, qui vel sapientia, vel longa rei militaris experientia, celebres haberentur, sed ab astrologorum judiciis tantopere dependerent, atque iis quæ ex planetarum inspectione prædicerentur, velut circulis aureis in nares insertis, circumducerentur.

Hujusmodi certe reges simul et fallunt et falluntur, cum ea quæ fiunt, procul a Deo, ejusque providentia ablegent : atque ita receptis apud nos sententiis et institutis manifestissime repugnent, ita ut in longos menses id differant, quod vel hodie fieri potest : ex hocque loco in alium finitimum subinde commigrent, ubi ad pauca horarum intervalla commorentur. Sæpenumero etiam equitaturi, cum eorum quæ equitantibus necessaria sunt parte accincti, paatem manu gestarent, equo jam ad subsellium stante, horæ intempestivitate revocati pedemque referentes, propositum contra animi sententiam mutaverunt ; ac si regio illa, ad quam iter instituerant, chasmate disjecta esset, vel etiam cœlesti terrore jamjam concutiendi essent.

Πάρεργον ex Nicela ipso de vanitate Ethnophronum, in persona Manuelis imper.

Nicetas Choniates Annalium Manuelis, lib. II, *Quia vero, inquit, potentibus fere omnibus tum nostræ, tum superioris ætatis placitum est, stellarum progressiones et retrogressiones certosque positus, configuraliones, accessus, recessus, cæteraque quæ nugatores isti in divinæ providentiæ fraudem affirmant, ac dissimulanter fatalem omnium rerum necessitatem statuunt, ad felicitatem humanosque casus multum valere, Manuel idoneum exeundi tempus inquirit, idque Constantino denuntiat. Sed quid fit? Nondum ad occasum vergebat sol, Manuelis jussu homo revocatur, ob incommodum exitum, minus fausto siderum positu, nec subtiliter et accurate perquisito. Rursus igitur thema constituitur, regulæ consuluntur ; post longam astrorum indagationem Angelus exit, cum beneficorum siderum comitatu : sed illa horæ observatio tantum Romanis profuit, priorumqae ducum errata ita correxit, et accepta detrimenta resarsit, ut Constantinus statim hostium manibus caperetur*, etc. (*De pugna Constantini Angeli, quem Manuel ducem designarat exercitui, contra Rogerium regem Siculum*).

De fato.

Porro fatum Græci ita introducebant, *Necessitatem* fingebant, quæ rebus præesset omnibus, cujus filias tres, Lachelam, Clotho, et Atropon esset dicebant : ita ut Necessitas futuris prospiceret, Lacheia sortem superinduceret ; Clotho iisdem nendo, fusumque circumvolvendo, robur et pondus adderet ; Atropos denique ita confirmaret, et constabiliret, ut mutari et inverti nullo unquam modo possent. Ex quo fiebat, ut si recens natus puer fuso fatali ad subulam manibus tractandam, vel cultrum sutorium, vel denique coria dentibus extendenda destinatus esset, nullo modo fieri posset, quin artem illam exerceret, quæ illi sorte *obtigerat*, sed eam fati func, quasi obtorto collo *rapiebatur*.

De augurio.

Augurium autem est futurorum præsagium, quod ab avium volatu, quiete, et garritu colligitur. Fuit enim aliquando hujusmodi quoque apud Græcos, et alias gentes futurorum obser-

[33] Matth. VIII, 29, [34] Act. XVI, 17. [35] Ibid. 18.

(56) Hæc spatiis interlinearibus intersita fuerunt, atque litteris rubris exarata.
(57) Ut præcedentia rubris exarata.

vatio, etiamsi nostris temporibus prorsus avolaverit, tandemque etiam pennis omnibus deciduis evanuerit.

Nisi forte gallorum gallinaceorum tripudia solistima, quibus in Gallia vere ineunte pueri ad litterarum studia excitantur, auguriorum ramentum quoddam sit, a Solone jam olim Athenis institutum; ut taceam aniles stryges, cornices, bubones, etc.

De fortuna. [*Appendix* I.]

Fortunam Græci rebus omnibus præesse censebant, nihilque boni, aut contra, sine illius nutu contingere conjectura ducebantur : multaque adeo hominibus ab eadem vel in utramvis aurem secure dormientibus, nec ulli manum operi admoventibus, quasi divina (ut aiunt) virgula suppeditari dicebant. Ex quo evenerit, ut Timotheus urbes ita subjugaret, ac si fortuna illas in ejus rete conjiceret, eique dormienti traderet.

Appelli quoque pictori tale quidpiam contigisse ferunt, ut equum bellicosum ardua et erecta cervice, arrectis auribus, cruentis et acribus oculis qui spectantibus furere currendo videretur, pedibus in aerem sublatis, terramque vicissim vix tantillum delibantibus, auriga frenos moderante, et bellicum equi insultum habenis coercente, depinxerit. Cumque imago rebus omnibus convenientibus instructa esset, eum spumæ colorem reliquit, qui ex continua sanguinis et aquæ commistione cerni posset, cum anhelitus quidem ex ore aquam protruderet, atque spiritu reflante in spumam violentia freni irrotaret. Cum ergo jam de pictura dubitaret spongia qua depingendo utebatur, circum frenos traxit : quæ cum multos colores spumæ non absimiles referret, picturam suo facile colore decoravit. Atque ita quod volebat Apelles, non arte id, sed forte fortuna perfecit.

Fortunam vero statuis etiam honorabant, gubernaculo navis manibus ejus imposito, ut quæ rerum universitatem moderaretur, alii novaculæ superimponebant, prosperæ fortunæ brevitatem significantes : alii sphæræ, seu globo, quia facile mutaretur : alii eidem cornu Amaltheæ plenum scatensque fructibus præ manibus dabant, quod Hercules Acheloo, manum cum illo conserens, detraxerat : hoc signo felicitatem fortunæ, ejusque munerum delicias denotabant. Nec deerant, qui arma dextræ ejus, et sceptrum sinistræ imponerent, innuentes hoc pacto bellicosis viris regna, forensibusque leges et judicia beneficio fortunæ obvenire. Hæc et alia hujusmodi ab iis confingebantur, qui fortunæ imperio corpus hoc universitatis subjiciebant.

[36.37] Ezech. VII, 23.

(58) Quales qui Foleti vulgo, de quibus Cardanus in lib. *De subtilitate*. Æguin. lib. *De nobilit.* I. Hi olim frequentes in Armorica.

De cledonismo.

Porro cledonismus, seu sortilegium, magni ponderis erat, apud Hebræos in primis. Proinde per prophetam Dominus sic ait : Regio vestra plena est cledonismis [36.37]. Dicuntur autem cledonismi rumores illi, quorum certus auctor expromi non potest, sed qui per se, et ut ita dicam, sponte oppida et urbes circumvolitant, et passim eorum aliquid insusurrant, quæ aversanda, vel etiam minime talia sunt. Quicumque igitur rumores hujusmodi, vel etiam triviales nugas adnotabant, eoque detorquebant, quæ sibi ipsis agenda erant, rerumque adeo ipsarum exitum, non eum qui divinæ providentiæ placeret, sed quem rumores hujusmodi, occurrentiumque hominum sermones prædixissent, cledonismi dicebantur. Aliis per cledonismum interrogationes illas intelligere placuit, quibus χριθομάντεις, hoc est hordearii vates, et γαστρίμυθοι, hoc est ventriloqui, consulebantur quibusque iidem vaticinia sua expromebant : quemadmodum ἀποτροπιασμοὶ, seu mala omina dicuntur, si qui ubi primum egressus est, pedemque domo efferre cœpit, atrato homini occurrat, vel alii cuipiam rei, cujus aspectus nobis insuavis et injucundus esse solet.

Plura de cledonismo. [*Appendix* II.]

Est enim cledonismus, malorum, ut ita dicam, dæmonum invocatio, quæ tum perficiebatur, cum sol a septentrionali climate austrinas ad partes secedebat, quo tempore dies quidem minuitur, nox autem augescit.

Sunt porro nonnulli quoque dæmones, ut vetus quædam perhibet opinio, qui materia constent, nec solis radios intueantur. Ex quo fit, ut noctu insidias hominibus struant, cum interdiu, nihil agere possint (58). Sole igitur, ut diximus, ad austrum vergente, quo tempore aer nobis contiguus caligine propter hiemem condensari videtur, tunc hujusmodi dæmones saltibus et subsultationibus quibusdam nequitiæ suæ specimen edunt, illis etiam spectantibus, a quibus invocati sunt. Qui si epodis illos ad se pellicere nequeant, igne velut in orbem circumducto, media e flamma exsiliunt. Feruntur enim superiores virtutes cum hominibus pure et sincere non conversari, quoties aer capiti nostro contiguus caligine obducitur, et incrassescit quod, in causa est, ut illum igne expurgent (59).

De lecanomanteia.

De lecanomanteia vero, seu divinatione, quæ pelvi peragitur, hæc quoque sunt a nonnullis tradita. Aquam quidem, quæ pelvi infunditur, substantia nequaquam differre a cæteris ejusdem

(59) Quæ hic de dæmonibus pauca delibantur, pluribus a Michaele Psello in lib. *De dæmonum operatione*, explicantur [*Patrologiæ* tom. CXXII.]

generis aquis : ritus autem et incantationes, quæ ei adhibentur, aquam aptam et accommodatam reddunt, quæ malignum spiritum oracula daturum excipiat. Hoc autem dæmonium formam habet et terrenum est, invocantium pactis acquiescit. Posteaquam vero in aquam inciderit, primo impetu sonum quemdam obscurum edit : deinde aqua fluctuante, obscuræ quædam voces immurmurantur, quibus futuri prænotio colligitur.

Dæmonum porro alii quidem substantiæ aereæ sunt participes, alii vero terreni sunt, et levi quadam repercussione tactui resistunt.

Porphyrius certe se in hujusmodi dæmoniaca corpora apud Eluscos incidisse testatur, atque alia quidem lucida vidisse, alia vero tetigisse, ea nimirum quæ duriuscula essent, tactuique resistent. Addit insuper non omnia rotunda esse, verum pleraque oblonga, nonnulla etiam rhombis persimilia. Qualia enim corpora sunt, inquit, quibus conjunguntur, ea talem quoque naturam subire solent.

Hactenus appendix II. *Jam transit ad* μαντείαν *seu divinationem.*

Cæterum μαντεία, hoc est divinatio, cum generalior quodammodo sit, partim incantationibus cohærebat, partim ab illis discrepabat : et per seipsam privatim ab impiis perpetrabatur.

1. Quæ enim per ἀνατομήν, hoc est dissectionem victimarum, et per animalium sideralionis, extorumque contractionis inspectionem peragitur : quæque os illud quod ὠμοπλάτην, hoc est opertum scoptulum, medici vocant, post ejus decoctionem, caruncularumque detractionem attentius inspicit : incantatione nullo modo utitur, sed quibusdam argumentis futurum ariolatur.

2. Quæ vero vasculis aqua cœnosa per feminam virginem nefarie hora noctis intempesta repletis efficitur, iisque adeo in locis, quæ a divinis oratoriis dissita, et ab hominum conspectu remota sint, ea conjurationes et invocationes dæmonum suis epodis introducit : quas quidem incantationes aliquando suaveolentibus aromatibus adhibitis immurmurabant, aliquando etiam humano sanguine infuso, vel jugulata virgine, quæ aquam infuderat, vel alia quavis puella, peragebant. Porro hujusmodi obscœna in lustris feratum perpetrabantur, non sine fovearum suffossione, quibus lac cum melle infundebant.

3. Triviales autem divinationes, quæ in triviis et compotis fiebant, et ea quæ priscis temporibus ab ἐγγαστριμύθοις, hoc est ventriloquis, peragebantur : nec non amuleta illa, quæ de pectore, alis et collo, dependebant ; atque adeo imagunculæ illæ cereæ ad hominum formam effictæ, quas clavis utrinque trajicere solebant, epodis innitebantur. Ne singula percurram, quæ non actu tantum detestanda, nulloque modo agentibus conducibilia sunt, sed etiam aures, linguam, mentem, et intellectum narrantium sua fœditate conspurcant.

CAP. XLIII.

Quadragesima tertia hæresis, Parermeneutarum, hoc est eorum qui perverse Scripturas interpretantur.

Parermeneutæ quædam sacrarum Scripturarum Veteris, inquam et Novi Testamenti, capita perperam interpretantes, et ad scopum sibi peculiarem traducentes, atque adeo non sine pertinacia de plerisque interpretationum earum contendentes, quas vix humana mens assequi cogitatione possit, idiotismo nescio quo, et temeritate, animique impotentia laborantes, hæreticorum dogmatum nonnulla confirmare audent, ignorantes interim quid designent.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Quicunque ad contensionem et ambitionem *pro*olivis est, eum non injuria cuncti odio prosequuntur. Vitium enim quo laborat, diabolicæ procul dubio dementiæ morbus est. Multos ergo longa dies protulit, qui non tantum de re sibi prorsus in cognita contenderent, sed et qui, tametsi quæstionem in consultatione positam ad germanum sensum revocare possent, eam tamen in contrarium velut ex professo raperent, ac si caverent, ne in contradictoria incurrerent. Ex quo evenit, ut plerique, quo sententiam suam facilius astruerent, in perversos *dogmatum anfractus* prolapsi fuerint, dum petulanter insultare *Deo*, quam de sententia sua quidquam diminuere maluerunt, ut Manuele Comneno imperante accidit.

Cum enim dogma motum esset super his verbis : Tu es qui offers, et qui offerris, illorum *qui* tunc docti habebantur duo (quorum nomina *sensi* quod proferam) in diversam ab ortho*doxis* sententiam euntes, ac si Patre interior *Filius* esset eis contradixerunt, tandemque de gradus dignitatis ecclesiasticæ dejecti sunt. Cum autem anathemate buoque jamjam pro tribunali feriendi essent, sententias suas vix improbarunt, id causati, se quidem sibi satis esse conscios, quam dissentanea a recto ecclesiasticorum dogmatum sensu effutivissent, verum dedecori et infamiæ hoc ascribentes, si ex pœnitudine, et tanquam disciplina, saperent, ea quæ semel asseruerant, quamlibet stulta et absurda dogmata, mordicus tuebantur. Cujusmodi certe facinus dementia non caret, quo nimirum contentio non bona in rebus, quæ non *decent*, exercetur. Majore porro dementia tum laboratur, cum quis divinarum rerum peritis, ea duntaxat *in* medium afferentibus, quæ a Spiritu sancto *di*dicerunt, fidem non habet, sed opinioni ab ignorantia profectæ pertinacius inhæret : atque ita in perditionis barathrum fracta cervice præceps ultro provolvitur.

CAP. XLIV.

Quadragesima quarta hæresis, Melitianorum.

Antesignanus horum Melitus fuit civitatis Lycon in Ægypto, sub Alexandrini papæ ditione, episcopus : ita tamen, ut cæteris, tanquam ab Alexandrino papa secundus, anteire videretur.

Grassante porro persecutione sub Diocletiano et Maximiano, hic quoque una cum sacro martyre Petro et aliis quibusdam comprehensus est.

Ad hos autem carceribus etiamnum detentos e clericis nonnulli, qui persecutionis tempore lapsi sacrificaverant, se contulerunt, petentes ut ad salutis viam pœnitudine regredi sibi liceret. Melitius itaque, Pelus, et aliquot alii, nefas esse dicebant, ut qui ad extremum usque non dimicassent, sed persecutioni succumbentes sacrificassent, tunc temporis admitterentur. Quod si persecutione sedata fructum pœnitentia dignum ostenderent, tunc et ecclesiastico cœtui, at non item pristinis honoribus, restituerentur. Sanctissimus contra Petrus, ut qui ad misericordiam natura propensus esset, his commartyres suis verbis obtestabatur:

Eos, o fratres, quandoquidem pœnitudine ducuntur, admittamus nec cleris suis spoliemus, ne pudor tandem et desperatio illos ita transversos ad pejora rapiat, ut nullum salutis remedium supersit. Igitur oratio Petri ad misericordiam et humanitatem, Melitii vero et cæterorum ad invidiam et rigorem inclinabat.

Cum itaque illos B. Petrus a sententia ne latum quidem unguem deflectere velle videret, medio in carcere lodicem seu pallium, septi cujusdam instar, expandit, diacono proclamare jusso: Quibus mea sententia arridet, ii ad me transeunt. Tum vero paucis admodum ad Petrum transeuntibus reliqua episcorporum, presbyterorum, et monachorum multitudo cum Melitio mansit. Cæterum posteaquam beatissimus Petrus martyrii corona redimitus est, ejusque sedi Achillas primum, deinde Alexander successit, Melitius et plerique alii exsulare jussi sunt. In singulis autem locis per quæ Melitius cum abduceretur, iter faceret, privatus Ecclesias exstruebat, episcoposque, presbyteros, et diaconos constituebat: qui martyrum quoque Ecclesiæ se membra professi, cum iis nequaquam communicabant, qui Catholicis a Petro stantibus Ecclesiis præerant. Posteaquam vero persecutio desæviit, quique in metallis erant liberati sunt, Melitius Alexandriam venit, ibique quamvis in fide nihil innovans, privatam tamen cum suis synaxin faciens mansit. Atque hæc ex beato Epiphanio dicta sint.

Porro cum in magna illa Nicæna synodo de Arii dogmatibus inquireretur, ut ex ejusdem synodi ad Alexandrinos Epistola constat, una eademque opera de Melitio quoque inquisitum est. Atque humanius, inquit, motæ synodo (nam si summo jure egisset, nulla Melitius venia dignus erat), visum est ut ille sua in urbe maneat, et ne ullum sacris aut initiet, aut instituat, neve ejus rei ergo aut domi aut foris compareat, sed simplici et honorario nomine fruatur. Qui vero ab illo jam initiati, alboque mystici cœtus inscripti sunt, ii ad cœtum quidum admittantur, atque honore et sacro munere fungantur, secundas tamen ab illis teneant, quos Alexander initiaverit: et ne ullos initient, iisve clericorum nomina subjiciant, denique nihil quidquam in hisce rebus attentent. Quod si qui illorum e vivis excerant, tunc hi ad defunctorum honorem provehantur.

His hunc in modum definitis, Melitius quidem, ut ait Theodoritus, nihil innovavit, at ex ejus discipulis nonnulli, cum hæresim Arianam a subsecutis imperatoribus confirmatam viderent, ad eam deflexerunt, alii cum pro libidine vitam instituere, nec aliis subjici vellent, omnem omnino cum Ecclesis consensum detractaverunt: et tanquam si suis legibus viverent ridicula quædam, qualia sunt hæc, quotidie corpus aqua proluere, manuum plausu quadamque saltatione hymnos modulari, tintinnabula (quod hodie a plerisque observatur) funibus aptare, iisque signum dare, et quædam ejus monetæ alia commenti sunt: cujus quidem rei gratia perpetuum cum illis magno Athanasio bellum fuit. Hactenus Theodoritus.

Cæterum sacratissimus Athanasius in secundo Apologetico pro sua in persecutionis tempore fuga, ubi post alia multa epistolam quoque subjunxit, quam ab Ursacio et Valente, illo Cibalcos, vel, ut quidam volunt, Sigedonis in Illyriis vel inferiore Pannonia, hoc vero Mursæ in eadem Pannonia episcopo acceperat, rursus Apologiam suam ordine prosecutus ait: Petrus apud nos ante persecutionem episcopus fuit, grassante autem persecutione martyrio coronatus est. Is Melitium, qui unus ex Ægyptiis episcopis ferebatur, de multis sceleribus convictum in communi episcoporum synodo deposuit. Hic autem ad aliam nullam synodum confugere, neque ad episcopos successores Petri ulla se apologia purgare satagens, schismatis auctor fuit, effeitque ut qui a partibus suis starent pro Christianis Melitiani dicerentur. Hæc magnus Athanasius.

Sozomenus autem historiis scriptum reliquit, quod Melitius jamjam e vivis excessurus Joannem quemdam ex familiaribus suis, præter Nicænæ synodi statutum, sibi in Lycon episcopatu successorem constituit, ataxiæque seu confusioni denuo fenestram aperuit, quæ postea Ecclesias pervagata est.

Sciendum autem, beato Athanasio auctore, quod cum Nicæna synodus censuisset, ut ii quos Melitius initiasset, horum ecclesiasticorum consortes essent, Alexander unus repertus est, qui actorum tabulas quæreret, ne Melitius quoscunque vellet in dies instituere sibi liberum arbitraretur.

Item quod Arsenius (cujus manum secuisse B. Athanasius a sycophantis dictus fuerat) Hypseleton urbis, earum unius, quæ aliquando subditæ Melito fuerant, tandem episcopus fuit, idcirco ab Arianis electus, quia adversus venerabilem illum virum mentitus fuerat.

Quin et Ischyras Mareoticus eadem de causa ad

episcopatum ab iisdem evectus fuerat, quamvis antea depositus fuisset.

Quidam enim Coluthus nomine, presbyter Alexandrinus, tanquam orthodoxus, cum plerisque aliis in prima depositione Arii a beato Alexandro facta subscripserat. Postea vero episcopatum somnians a Melitio superioris Cynus episcopus creatus est. Tandem cum Alexandriam beatus Alexander ejusdem præsul synodum convocasset, præsente sacratissimo episcopo Cordubensi Hosio, quem tunc temporis eo magnus imperator Constantinus miserat, ut Alexandrum et Arium inter se conciliaret, depositus quidem est ipse quoque Coluthus, ut qui præter canones a Melitio creatus episcopus fuisset : una etiam depositi sunt ii qui ab ipso Colutho instituti fuerant, atque ille quidem ad privatum locum rediit, illi vero ad laicos denuo redacti sunt. Horum e numero Ischyras unus, quia presbyter a Colutho institutus fuerat, atque idcirco de gradu dejectus, tandem ab Arianis ad episcopatum, ut jam dixi, provectus est.

Hæreseos præcedentis confutatio.

Nulla nos alia ratio movit, ut ea quæ de Melitio feruntur hisce commentariis insereremus, quam ut lectores cognoscerent, quam plena aleæ, imo supra aleam omnem res sit, si qui cum ex ipsa plebe, tum vero vel maxime ex sacro ecclesiasticorum catalogo, quibus a Deo animarum cura demandata est, præpositis suis obstrepi in schismaticos tandem nescio evadant. Nam si sacerdotes spiritu superbiæ efferantur, trivialesque populi turbas convocent, atque ita eos in mutua odia arment, quos eadem divini Spiritus gratia conjungere, et in unum quasi corpus conglutinare debuerat, dum in partes et membra unam Ecclesiæ compagem dividunt, quis jam pacis apud populum præco futurus est ? et persuasurus, ut spiritus conjunctione cohærentiam annulorum imitetur ? Nam qualia, quæso, sunt ea quæ per ambitionem, et magni illius Alexandri odium, Melitius commentus est, eumque secuti discipuli designarunt ? Ille enim dum summo jure summaque malitia severitati canonicæ plus æquo studet, et iis qui persecutionis tempore lapsi erant, nec ad extremum concertaverant, sed persecutioni succumbentes sacrificaverant, infestior esse pergit, eo tandem inhumanitatis prolabitur, ut cum Novato sentire se cuivis perspicuum faciat. Quocirca ne venia quidem dignus synodo Nicænæ visus est, qui talia refractarius præter Alexandri voluntatem designasset, atque discipulorum suorum quamplurimos in Arianorum hæresin provolvisset, qui privatam ejus opinionem secuti pertinacius, et nescio quæ frivola, ut, verbi gratia, quotidie corpus abluere, hymnosque cum manuum plausibus et saltationibus modulari commenti essent. Ex quibus cuivis perspicuum fit, misericordiam et humanitatem multis in rebus rigori, summove juri, præferendam esse, in quibus præsertim certa pœnitudinis indicia cernuntur, talisque adeo animi angustia, et cordis contritio, qualis in iis cernebatur, quos maximus Alexander ad Melitium introduxit, eisque qui cum illo in vinculis detinebantur : ne forte si qui re infecta, dicebat ille, remittantur, nimio dolore contabescant, seque in iis quæ pro delictorum venia obtestantur, repulsam pati videntes, Deum quoque, qui totus ipsa misericordia est, non minus sibi immisericordem quandoque futurum putent, quam terrenos in hoc sæculo animarum suarum medicos conspicarentur : *et inde certam* in desperationem prolapsi, jam caput e profundo perditionis exserere non possint.

Cæterum hæc et nobis, et ante nos aliis, *non* procul ab eo quod res est, piaque sententia aberrantibus innotuisse, ex iis quæ ab Alexandro *et* Melitio gesta feruntur, quivis facile deprehendat. Ille enim cum humanitatis plenum de *iis* qui persecutionis tempore lapsi fuerant consilium suggessisset, martyrio vitam finivit. Melitius vero, dum jus summum studiosius persequitur, id consecutus est, ut et martyrii corona exciderit, et sanctis Patribus qui Nicæam convenerant, eo nomine condemnatus sit, quia seorsum parasynagogas, hoc est illicita conventicula, convocaret. Insuper qui ab ipso instituti fuerant, secundas ab iis tulere, quæ Alexander instituerat, atque adeo ne quod ecclesiasticum munus attentarent interdictum est. Quod si qui illorum vivis excederent, hi tum demum in defunctorum locum surrogarentur.

NICETÆ CHONIATÆ

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

LIBER QUINTUS

ADVERSUS ARIANOS, EUNOMIANOS, ETC. (60)

CAPUT PRIMUM.

De Arii genere, forma, vestitu, et sacerdotio.

Arius Afer genere, Alexandrinæ diaconus Ecclesiæ fuit : cui sacri altaris ministerio sanctissimus Petrus prorsus interdixit, quia Deum Verbum ἑτεροούσιον, hoc est diversæ a Patre substantiæ esse profiteretur, et hujusmodi verborum portenta ἐξ οὐκ ὄντων, seu ex nihilo, et, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, seu, Fuit tempus, quo non fuit introduceret.

(60) *Protheoricum Petri Morelli Parergon, ad candidos lectores.*

Quod libris superioribus, candidi lectores, de sacris Naziuzeni, Damascenique scriptis præmonui, si quis tersiorem eorum versionem vellet, integra Patrum ipsorum opera ei adeunda esse, idem hoc libro quinto de immortalibus B. Athanasii scriptis dicendum, ex quibus pene totus haustus et excerptus est. Si quis enim emunctiorem triviali hac mea oraculorum Athanasianorum interpretationem requirat, ne interpretem, quæso, ejus adire pigeat, recentiorem inquam illum, a me nunquam sine illa perpetui, quem discipulus doctissimo humanissimoque debet, honoris præfatione nominandum D. Petrum Nannium, regium in amœnissimo Musarum Charitumque λειμῶνι, Lovaniensi Academia, cui docti omnes secundas a Parisiensi ultro deferunt, humaniorum litterarum professorem quem, eum Ciceronianas aliquot in Verrem actiones in aula Buslidiana prælegeret, audivi, anno Christi, ni fallor, 1546, ætatisque meæ 19, eoque ipso tempore, quo Mechlinia (o tristissimum omnium, quæ hisce unquam oculis vidi, spectaculum!) de cælo tacta, pene tertia sui parte in funestissimum bidental conversa est.

Hæc porro priori illi superioribus libris intersito de B. Damasceni scriptis παρέργῳ attexuissem, quia non paucis illi quoque libri Athanasianis testimoniis inspersi sunt, si B. Patris scripta, Latio a D. meo Nannio donata, meas in manus venissent, quæ nudius tertius primum vidi, et tomos omnes per transennam eo consilio evolvi, ut certior fierem, num aureum B. Athanasii opusculum, quod meas in manus ante quinquennium αὐτογράφῳ transcriptione incidit, cum plerisque aliis recens inventis editum esset. At nusquam ejus in toto volumine mentio fit, sed principis duntaxat ejus, cujus nomine scriptum est, Antiochi nimirum, cui pulcherrimum illud Quæstionum ex utroque Testamento elicitarum opus dicatur, quod primo tomi quarti loco proponitur. Ad eumdem ergo Antiochum ex duce monachum atque abbatem Christianæ fidei στοιχείωσιν, seu institutionem δωδεκάτιτλον seu duodecim capitum inscriptione, cum ducis ipsius Vita habeo quæ tuno demum in vulgus exibunt, cum nobilissimo viro D. Nicolao Tricclino a Brossia Bellilocensis et Claritensis monasteriorum abbati visum fuerit. Beati enim Athanasii opusculum illud, tanquam thesaurum in nobilis illius abbatis agro (hoc est Bellilocensi monasterio, quod sanctissimæ Trinitati, cœlesti hierarchiæ, Dominicoque sepulcro, illustrissimus Andegavorum comes Fulco Nerra, Gotofredi Grisagonellæ filius condidit, monachis eo ex SS. Ursi Locbiensis, et Leubacii Senapariensis cœnobiolis in unum convocatis) a me inventum sine domini consensu et jussu publicare nolim.

Quod si cui Parergi hujus aliquota παρέκτασις tædio nulli sit, mihi sunt et alia nonnulla, eaque varia scripta, ex primariis Locarum Bellilocique templis emendicata, quæ cum Deus volet, apparebunt. Nam præter B. Athanasii opusculum ex Regio Bellilocensi cœnopio est mihi B. Martini episcopi, de quatuor virtutibus opusculum multo castigatius, quam quod vulgo tam sub Senecæ, quam ejusdem beati nomine prostat. Ex regia porro S. Virginis Lochiensis Basilica Aureum Paschasii de Eucharistiæ sacramento libellum integrum (nam in eo quem Colonia edidit, duo triave folia desunt, quæ ex Lochiensi suppleri possunt). Item Latinam duodecim priorum Andegavorum Comitum Historiam in qua Gotofredi Grisagonellæ (cujus originem plerique recentiores Francicarum rerum historiographi se ignorare fatentur), genealogia Martiaque gesta, præter Lochiaci templi constructionem diffusissime referuntur. Eamdem historiam et Latinam et Gallicam D. Nicol. Branchutus Lochiensium propræfectus, Bellilocensiumque judex mihi exscribendam una cum archivis aliquot Ecclesiæ Lochiensis in 50 capita digestis tradidit : quæ tamen absque R. P. D. Antonii Isauri S. Cypriani Pictavi abbatis, et Lochiensis Ecclesiæ prioris totiusque adeoque capituli consensu et jussu publicare nolim. Archiva illa D. Petri Sandillii αὐτόγραφα sunt, cujus elegantissimum ecclesiasticæ prosodiæ opus in ejusdem Ecclesiæ choro servatur, quod mihi doctissimorum virorum D. Francisci Marronis ibidem cantoris et canonici et D. Antonii Baraudini, qui canonicus et ipse beatique Ursi parochus est, auspiciis idem R. P. Isaurus et cæteri συμμύσται mihi et discipulis aliquot meis exscribendum tradiderunt. Sunt vero mihi et opuscula aliquot doct. theologi Nicolai Bartolomæi Lochiensis. B. Virginis evangelicæ apud Aurelianos, dum viveret, abbatis quæ piis moribus et doctrina venerandus D. Stephanus Pavonius, B. Ursi proparochus mihi commisit, quæ cum Deus volet Christo Xylonico, Ennœis, et cæteris tanti viri jam pridem prostantibus scriptis adjungentur. Tacendæ non sunt rhythmicæ Latinæ in singula Biblici organi capita hypotheses, quibus doctissimus ille cœnobita D. Claudius a Lacu, D. Guillelmi Maini diœcetes, et S. Catherinæ Rothomagensis prior, monasteriique Bellilo-

Cum autem Maximiani imperatoris jussu beatus hic Petrus comprehensus, et in carceres conjectus, atque adeo jamjam e vivis eximendus esset, Arius tristitiam vultu præ se ferens una cum clero et omni populo delictorum veniam consecuturus adfuit. At vir sanctus se Dominum in somnis forma pueri vidisse asserebat, qui solem quidem splendore superaret, tunica autem a summo ad imum lacera indutus esset, atque ab eo accepisse, tunicam suam ab Ario hunc in modum dissectam esse, ita ut hoc velut ænigmate scelesta illius dogmata significaret, quibus Deum Verbum a Patris substantia secernere conaretur.

His verbis sanctus ille vir Arium a Christi gloria et in hoc et in futuro sæculo alienum fore demonstrabat. Et hæc quidem in B. Petri Martyrio conscripta sunt. Ut autem beatus Epiphanius auctor est, a beati Petri obitu, Achillas in ejus episcopatum successit, qui Arium benigne suscepit, et in presbyterorum ordinem cooptavit, atque Alexandrino eum gymnasio, ecclesiæ Baucalensi præfecit. Ibi enim multæ sunt Ecclesiæ, quæ quamvis in Alexandrini pontificis ditione sint, privatis tamen presbyteris committuntur, qui paræciam, seu viciniam doceant, quarum in numero est Baucalis, et eæ quæ a beatis Dionysio, Theona, Pierio, Serapione, Perlea, Diza, Mindidio, Anianoque denominantur. Baucaleos itaque cura, ut jam dixi, Ario demandata est, ut alius cujuspiam Colutho, atque alius item aliis.

Cæterum Arius hic procera statura, vultu subtristi, et obstipo, seu in terram demisso erat, semitoga et collobio utebatur : sermo illi blandus erat, et qui audientium animos miro cum lenocinio subiret.

censis epistasiæ præfectus (quod munus hodie fratri meo D. Petro Morello mihi homonymo commistum est), ille, inquam, D. D. a Lacu, in suprema Parisiorum curia causidicorum Patruus, me donavit, effecitque (jam hoc parergum non est, quod ad hunc Nicetan attinet),ut D. Guilielmus Mainus, Bellilocensis antea præsul, beati Hilarii Pictaviensis thesaurarius, Pictonicæ academiæ cancellarius, Guilielmi Budæi Achates, regiorumque Francisci magni Francorum regis liberorum præceptor, bibliothecam suam Græcis et Latinis auctoribus instructissimam in optimi illius præsidis domini Francisci a S. Andrea DD. Sanctandreanorum parentis gratiam mihi testamento legarit, quæ me in Niceta hoc aliisque Sanctandreanæ bibliothecæ libris ,quorum lemmata ei tunc proposui, Latio donandis adjuvaret.

Sed quid ego hæc mente nequidquam ingrata revolvo ? Ad manuscriptum exemplar transeo, in quo varia sententiarum omne genus opuscula continentur,quas Odo a Foviliaco in discipuli sui illustrissimi principis Joannis Aurelianensis gratiam, ordine acrostichico edidit, acrostichidosque rationem in libri calce his verbis subjecit : Sic quinquaginta duæ litteræ in principio quinquaginta duarum partium hujus libri positæ,efficiunt septem dictiones quinquaginta duarum litterarum, scilicet :

Joannes Aurelianensis Engolismensis comes, et nepos regius.

Tandem liber hoc disticho clauditur.

CAP. II.

Perversorum Arii dogmatum enumeratio.

Septem porro menses interfluxerant, cum Achilla mortuo, Alexandro Ecclesiæ gubernacula commissa sunt. Ex quo evenit, ut Arius cum invidiam ferre non posset, contentionis et pugnæ occasiones quæreret. Quem cum Ecclesiæ subiisset adversarius, eo illum adduxit, ut apostolicis Alexandri decretis adversaretur, et impudenter assereret (ut ex ipsius Alexandri Epistola ad universos episcopos constat, cujus exemplar scriptis suis Sozomenus et Socrates inseruerunt) Deum, Patrem non semper fuisse, sed tempus exstitisse, quo Deus, Pater non fuerit.

Neque vero Dei Verbum semper fuisse, verum ἐξ οὐὴ ὄντων, hoc est ex nihilo creatum : quandoquidem Deus ea quæ non erant ex eis quæ non erant, creaverit. Quocirca fuisse tempus asserebat, quo Filius non fuisset, si Filius creatus et factus esset.

Addebat eum neque Patri similem essentia esse, neque verum Patris et naturale Verbum, neque veram Sapientiam, sed unum quidpiam ex iis quæ creata et in rerum naturam producta essent.

Verbum autem et Sapientiam καταχρηστικῶς, seu abusive dici : quandoquidem *ipse quoque* proprio Dei Verbo creatus esset, et in ejus ipsius Sapientia, in qua et ipsum Deus et omnia creaverat.

Ex quo fieret, ut τρεπτὸς, et ἀλλωιοτὸς τὴν φύσιν, seu natura mutationi obnoxius esset, *quemadmodum* cætera quoque animalia, quæ *ratione* utuntur : imo etiam extraneus, alienus, et quodam quasi funiculo a Dei substantia separatus, qui ne Patrem quidem videre queat.

Qui de Foviliaco retinet cognomina vester
Edidit Odo istum, princeps generose, libellum.

Sed de hoc libello, ædibusque D. Maino in veterum Lochibellilocensium scholarum usum legatis, in quibus a rustico Chamburgiensi allatum ad me libellum meo ære comparavi, alias plura. Eum enim Christianissimi Francorum Polonorumque regis Henrici Tertii trivatum fuisse audio, cujus mausoleum in B. Petri Cœlestini æde marmore Pario exstructum videatur, quique apud Engolismenses, ut D. Bellaforestæus scribit, pro beato colatur. Certe liber quem habeo pietatis studiosissimum fuisse testatur, totus piis sententiis respersus, quas Odo in ejus usum variis ex auctoribus sacris et profanis collegit.

Superest Italicus libellus D. Christophori Aretini Lochiensis, quo Itinerarium Francisci Magni ab Avenione ad Peronam a Burgundorum obsidione liberandam describens pleraque loca, præsertim sacra, commemorat. Eum mihi transcribendum commisit D. Michael Aretinus, qui ejusque frater D. Gasparus Aretinus in æde Lochiensi canonici filii Christophori sunt, ejusdem ex filia nepos D. Franciscus Penissaldus regius apud Lochienses procurator ut et alii plerique aliis ex filiabus, sed hæc hactenus. Jam Nicetæ narrationem de Arianis, Homousianis, Anomœanis, Eutocontianis, Eunomianis, cæteris hujusmodi hæresibus ex beati potissimum Athanasii Christiani Pancratiastæ scriptis excerptam aggrediamur.

Cum enim Patrem perfecte et exacte non cognoscat, ea de causa hec eum perfecte quoque videre potest; imo ne suam quidem ipsius essentiam, qualis sit, perspectam et exploratam habet, cum propter nos factus fuerit, ut nos per eum, quasi quoddam instrumentum crearet Deus, nec unquam substitisset ille, nisi Deus creare nos voluisset.

Porro τρεπτὸν, seu mutationi obnoxium, non minus quam diabolum, asserebat, quippe qui natura mutationi obnoxia constet, cum et genitus, et mutationi sit obnoxius.

Nec his contentus, ut Theodoritus auctor est, carnis quoque a Verbo assumptæ mysterium mutilabat, cum diceret corpus inanimum a Domino assumptum, divinitatemque muniis animi perfunctam esse. Quibus verbis divinitati συμπάθειαν illam, seu naturalem cum corpore consensum affingit.

CAP. III.

De synodo Alexandrina centum episcoporum, in qua cum Ario quinque presbyteri, totidemque diaconi fluminio, seu gradu ecclesiastico dejecti sunt.

Hæc et hujusmodi fuerunt impuri Arii dogmata, quibus plerosque irretiit incautiores. Cæterum B. Alexander primum quidem corhortationibus et consiliis hominem ab instituto revocare conatus est: ubi autem comperit eum impietatem suam publice profiteri, synodum provincialem centum prope episcoporum coegit: in qua non Arium solum, sed Arianos quoque Achillem, Æthalem, Carponem, Arium alterum, Sarmatam, Euzoium, Lucium, Menan, Helladium, et Caium de gradu dejecit.

Ex horum porro numero presbyteri erant, non ipse duntaxat Arius, sed etiam Æthales, Achilles, Carpon, Sarmatas, et Arius alter. Cæteri autem omnes diaconi.

CAP. IV.

De Arianorum ducentorum episcoporum Nicomediensi contra orthodoxos homousianos antisynodo.

Verumenimvero Arius quæ subsecuta sunt omnia, ea scripsit ad Eusebium, qui primum Beryti, deinde Nicomediæ, quæ in Bithynia est, episcopus, inde Constantinopolin translatus fuerat.

Coacta porro Nicomediæ synodo, cum ducenti quinquaginta episcopi eo convenissent, universis episcopis scripsit, ut cum Ario tanquam orthodoxo communicarent: quos tamen, id ut facerent, adducere non potuit.

Cæterum cum Eusebiani instarent, accitoque Ario, et excommunicato Alexandro Alexandriæ pontifice, homousii hæresin anathemati subjecissent, hic animum recipiens Arius legatos ad Paulinum Tyri, nec non Eusebium Cæsareæ, quæ in Palæstina est, Patrophilum Scythopoleos episcopos mittit, a quibus petebat ut sibi suisque conciones ad populum habere concederetur, utpote qui presbyteri A essent. Qui cum aliis episcopis in Palæstina convenientes Arii postulatis supscripserunt.

CAP. V.

De Nicæna trecentorum episcoporum, auspiciis Constantini Magni synodo coacta, controversisque de Paschæ festo dogmatis.

At beatus Alexander hæc jam tuto supprimi silentio non posse ratus, ad Antiochenum, Romanum et plerosque alios præsules scribit, quorum opera magnus ille Constantinus imperator certior his de rebus factus, non mediocriter dolere cœpit, eo præsertim nomine, quod in recens jactis fidei Christianæ fundamentis dogmatum discordia multos ab amplexando Christianismo revocaret.

Quinetiam cum eidem renuntiaretur Paschæ B festum a quibusdam, ritu ab eo qui passim inoleverat diverso, celebrari, dici non potest, quam graviter id molesteque ferret.

Quocirca sacratissimum Cordubæ episcopum Hosium, virum fide moribusque probatissimum, qui antea iis inclaruerat, quæ super controverso dogmate professus fuerat, eaque de causa illum et benevolentia et honore prosequebatur, Alexandriam ablegat, ut eos reconciliet, qui seditionem ibi super dogmate concitabant, atque illos etiam, qui in Oriente de Paschæ festo digladiabantur. Qui cum re infecta rediisset, publico programmate imperator edixit, ut omnes episcopi Nicæam Bythiniæ metropolim convenirent.

Quotquot itaque sub Romano degebant imperio, C nimirum trecenti octodecim convenerunt episcopi, demptis iis, quos vel morbus vel ætas ingravescens domi detinebat. Cum enim nondum civitatibus omnibus suis obtigisset episcopus, eo factum est, ut plures id temporis non veneherint. Provinciarum enim aliæ uni tantum parebant, ut Scythia, seu Rosia, in hodiernum usque diem, aliæ duos aut ad summum tres habebant, ut Dalmatia. Posteriore vero tempore plerisque non civitatibus tantum, sed etiam oppidis sui dati sunt episcopi.

CAP. VI.

Synodo Nicænæ quinam præfuerint, aut convocatorum vice interfuerint.

Jam vero his qui ad concilium convenerant præfuere: Macarius Hierosolymorum, et Eustathius D Antiochenorum pontifices, quorum hic paulo ante, communi eorum qui convenerant calculo dignus apostolica sede habitus fuerat, atque idcirco e finitima Berrœa Antiochiam evocatus. Siquidem post Domnum, qui Paulo Samosateno successerat. Antiochenæ Ecclesiæ præfuerat Timæus deinde Cyrillus: tum Vitalis, cui Philogonius successit, quem Paulinus subsecutus est, et Paulinum Romanus is qui comprehensus cum pro Christi religione tuenda martyrio vitam finisset, Antiochia episcopo vidua relicta est, quia nimirum, ut pax est, per tyrannorum persecutiones episcoporum electio libera non esset.

Quare Arium imperetor exsilio multavit. Eusebium porro vel alia de causa exosus, quia nimirum a tyranno primus steterat, sibique ipsi fuerat insidiatus, una cum Theogni exsulare jussit. Itaque Eusebii loco Nicomediensi Ecclesiæ præfectus est Amphion: et Nicænæ loco Theognidis Chrestus. Nec ita multo post Arius ab exsilio revocatus est, eique sola Ægypto atque Alexandria interdictum est, Pauloque post Eusebius quoque et Theognis, pœnitudine per hypocrisin simulata, suas uterque receperunt Ecclesias.

Item Philostorgius sub finem primi libri, auctor est, eorum qui Nicænæ fidei subscripserant, alios quidem e chirographorum suorum regione *homousii* dictionem ascripsisse, alios vero ab Eusebio instructos blasphemam *homœusii* vocem loco *homousii* supposuisse: præter Secundum et Theonam, qui etiam una cum Ario ejusque presbyteris in Illyrium relegati sunt.

Initio autem libri secundi scribit Eusebium, Theognin, et Marin, eorum quæ subscripserant pœnitudine ductos, ad imperatorem venisse, hisque apud eum verbis usos: Impii, imperator, in eo fuimus, quod tui metu perculsi impietati subscripserimus. Ex quo factum sit, ut imperator excandescens eos in Gallias seu Galatias Occiduas relegarit, Arianos autem sua quemque patria excedero jussit. Cæterum exacto triennio Eusebianis ad sua postliminio redire permisit.

CAP. IX.

De Nicomediensi Arianorum adversus Homousianos orthodoxos antisynodo, et insidiis in Eustathium Antiochenum episcopum structis

Ariani ex Galliis reversi ducentorum quinquaginta episcoporum antisynodo Nicomediam convocata, Alexandrum excommunicarunt, et cum eo quotquot ὁμοούσιον profitebantur. Nec ullum impugnandæ fidei catholicæ finem faciebant Ariani, sibique adversantium e medio tollendorum: in primis autem nullum non movebant lapidem, quo Eustachium Antiocheno episcopatu privarent. Quæ res Eusebium Nicomediensem movit, ut orationis gratia se una cum Theognide Nicæno, et aliquot aliis eodem morbo laborantibus Æliam proficisci fingeret.

Gravibus itaque insidiis Eustachium adoriuntur. Ælia enim Antiochiam reversi multis nummis meretricem sibi comparant, quæ hominem accuset: tum eum illi in jus vocant, qui vocatus in jus adfuit; partim propria fretus conscientia, partim hoc plerisque malæ conscientiæ argumentum videri ratus, si quis judici se sistere detrectet.

Postulat ergo Eustathius, ut muliercula illa peccatis onusta et suffarcinata testimonio aliquo fidem verbis suis faciat, quod quidem et legibus et canonibus consentaneum erat. Illi autem mulieri, quæ probatione omni destituebatur jusjurandum detulerunt, omnem in eo judicii veritatem constituentes. Hoc autem ita ex professo egerant, ut illa veri jurisjurandi opinione, accusationi fictæ colorem adderet. Illa enim puerum duodecim annos natum producens, eum ab Eustathio suscepisse dicebat. Cæterum antea clandestinum stuprum ab Eustathio quodam fabro passa fuerat, ex quo et puerum hunc susceperat.

Eustathio itaque hac arte deposito, imperatorem Constantium hujusce rei certiorem fecerunt, ut Eusebium Pamphili Cæsareæ episcopum in Antiochenam sedem surrogaret. At Eusebius litteris ejus muneris deprecatorias ad imperatorem scripsit; quia nimirum idem ecclesiasticus ordo non paieretur. Cujus probato consilio imperator eum beatum esse dixit, quippe qui non unius urbis duntaxat, verum totius etiam orbis episcopatu dignus esset.

Eligitur ergo, qui Eustathio succedat, Arianus quidam, Euphronius nomine, ut Mopsuestæus, Socrates, et Sozomenus scribunt; ut autem Theodorito et chronographo Theophani placet, Eulalius. Solus vero Philostorgius libro *Historiarum* secundo Paulinum Tyro Antiochiam translatum esse auctor est. Cæterum annuente quoque imperatore, Eustathius Philippos in Macedoniam abducitur, unde originem trahebat.

CAP. X.

Quam subdolis artibus Ariani hæresiarchæ sui reditum ab exsilio impetraverint, et de intendendis in Athanasium Alexandrinum archiepiscopum calumniis cogitaverint; quibus tandem sanctissimus vir Hierosolymitanæ synodi decreto apud Treviros in Gallia exsulare jussus est.

Cum itaque hæc Eusebianis pro animi sententia successissent, majore τῆς καινοτομίας seu novandarum rerum studio exarserunt. Siquidem Eusebius et Theognis eo ad suam nequitiam pellecto, cui Nicænæ synodi acta imperator servanda commiserat, propria chirographa deleverunt, deinceps-que publice profiteri cœperunt, Filium ejusdem cum Patre substantiæ consendum non esse. Quod cum graviter et iniquo animo ferret Constantinus, eos ad sua redire jussit.

Verumenimvero illi ad imperii consortes se receperunt, contractaque cum illis familiaritate, pristinam παῤῥησίαν, seu dicendi libertatem, resumpserunt, et in Athanasium Magnum calumnias et insidias instruere, atque adeo antisynodos adversus illum cogere cœperunt. Hinc porro corum libertati plurimum incrementi accessit.

Arianus presbyter in Constantiæ imperatoris sororis familiaritatem se insinuaverat. Hic eo tandem licentiæ prorupit, ut libere cum ea colloqueretur, Ariumque injuste et per invidiam Ecclesia ejectum esse diceret. Quibus verbis adducta, presbyterum in familiam ascivit. Cum autem hæc tam gravi morbo laboraret, ut jamjam moritura videretur, a Constantino fratre, qui illam id temporis inviserat, extremum hoc beneficium petiit, ut presbyterum illum inter familiares haberet, eique

tanquam orthodoxo crederet. Quod ad seipsam attineret, hanc sibi vitam curæ amplius non esse. Fratri autem ne quid adversi contingeret, perhorrescere, quippe qui viros bonos injusto multaret exsilio.

Ab eo tempore imperator, presbytero in familiarium numerum allecto, mandatisque sororis ei communicatis, facile tandem eo adductus est, ut Arium ab exsillo revocaret, juberetque, ut scripto, quid de Numine sentiret, profiteretur. Hic autem pristinam illam verborum a se ipso inventorum novitatem fugiens, aliam fidei confessionem contexuit, simplicibusque verbis exaravit. Una porro cum illo Euzoius diaconus erat.

Imperator itaque illos ea sentire suspicatus, quæ cum Nicæna synodo consentirent, episcopos Hierosolyma convenire jussit, ut perspecta illorum confessione humanius de illa decernerent, Itaque Eusebiani opportunitatem nacti, Ario et Euzono justificatis, Athanasium condemnarunt, qui illos non admisisset. Cum autem hic ad imperatorem confugisset, eique de iniquo illorum judicio renuntiasset, imperator comminatorias ad eos litteras misit. Territi ergo Constantinopolin advolarunt, ubi non paucis adversus Athanasium criminibus conflictis, imperatori tandem persuaserunt ut eum in Occiduæ Galatiæ civitatem Tiberim (62) relegaret.

CAP. XI.

De Arii Alexandrina communione pulsi, nec ad Constantinopolitanam, nisi vi, viæ, et præter orthodoxorum sententiam admissi, pudenda morte.

Postea cum Arius hac impunitate proposita, Alexandriam venisset, nec eum Alexandrina Ecclesia in communionem recepisset, Constantinopolin rediit, ubi Eusebianorum opera rursus in conspectum imperatoris venit : eumque Constantinopoleos Alexander admittere cogitur. Qui cum eo adduci non posset, imperator gravioribus his eum verbis allocutus est :

Videmini mihi, inquit, invidia bellum in viros movere, quandoquidem eorum qui docere possunt neminem in ecclesiasticum cœlum admittere vultis.

Quorum verborum aculeo compunctus Alexander, bene secum actum iri ratus est, si rem totam divinæ providentiæ committeret, Ariumque rogavit, ut Nicænæ fidei subscriberet, nec id sine jurejurando, quo se citra dolum subscribere confirmaret, veraque adeo fide adductum, et eorum pœnitudine, quæ antea per ignorantiam effutiverat.

Cum itaque Arius expedite subscripsisset delatumque jusjurandum adjecisset, scripto accepto Alexander in Dei templum ingressus est, et oravit, Die autem Dominica instante, qua quidem, ut decretum fuerat, suggestum conscensurus erat Arius, ut presbyteri munere denuo cohonestaretur sedibus egressus, ut in ecclesiam se conferret, parvulo quodam puro solum comitante, cum pervenisset ad Signa, locus hic est urbis Constantinopoleos, ita dictus, hec procul a Purpurea columba dissitus : ea, inquam, cui maxima Constantini statua imposita est, quæ Ἀνθήλιος hoc est oriënti soli opposita, dicitur (quæ terræ motu etiam confracta est, imperante Comnenorum primo Alexio), alvi tormínibus foricam ingredi coactus est, ubi naturalis excrementi loco disrupta intestina egessit.

Theodoritus porro auctor est, Athanasium Magnum in Epistola ad Appionem de his hunc in modum scribere :

Arius opera Eusebianorum ab imperatore Constantino accitus fuerat. Ingressum itaque rogavit imperator, num Ecclesiæ catholicæ fidem amplecteretur. Quem, cum ex orthodoxæ fidei præscripto se credere jurasset, fidemque scripto professus esset, conflictis Scripturarum vocibus, mox dimisit, dicens : Si recta est fides tua, pulchre jurasti ; sint secus se res habeat, Deus e cœlo facta tua judicet.

Egressum autem eum Eusebiani vi, pro more suo, in Ecclesiam introducere gestiebant. Alexandro autem Constantinopoleos episcopo reluctante, hunc in modum comminabantur : *Quemadmodum* nolentibus vobis ab imperatore vocatus est, ita et in hanc Ecclesiam introducetur. Die porro Sabbati dicta sunt hæc.

Quibus Alexander perculsus in ecclesiam se recepit, ubique humi abjectus, lacrymasque profundens, hoc dilemmate Deum oravit : Si *Arius erit* ad synaxin introducatur, arcana quadam *dispensatione* (impervestigabilia enim judicia tua) dimitte me servum tuum, neque pium una cum impio perdas. Quod si Ecclesiæ tuæ parcis, respice ad Eusebianorum verba, Ariumque de medio tolle, ne si in Ecclesiam ingressus fuerit, hæresis quoque una cum illo ingressa videatur.

Hæc precatus in ædiculas suas lacrymas squalidus se recepit. At Arius imperatoris promissa firma fore ratus, sub diluculum prodiit, moxque ad alvum egerendam publicas foricas ingressus est, relicto foris famulo, qui sequebatur. Intestinis porro conjestim dissolutis et egestis, ille intus *sedens* exclamavit. Cum autem ii qui una cum illo *sedebant*, id affectionis conspicati essent, et exclamassent, puer accurrit, mortuumque conspicatus, *id* quod acciderat propinquis ejus renuntiavit.

Hæc itaque θεήλατος, seu divinitus immissa plaga, simul atque celeberrimam hominum frequentia civitatem pervagata est, concursus ab omnibus in divinum templum factus est. Quibus uti primum et imperatoris promissum et sacerdotis preces innotuerunt, Ecclesiarum quidem præfectum collaudarunt, Arium vero propter hæresin exsecrati sunt.

(62) Tiberim corrupte Nicetas pro Treverim habet, nam Sozomen. lib. II, c. 28, Τρίβειρον appellat.

CAP. XII.

De paralogistica Eusebii Nicomediensis episcopi ὁμοούσιον *in* ὁμοιούσιον *mutatione, cui Constantius imperator et duodecim pluresque episcopi subscripserunt.*

Sciendum porro est, quod cum impius Arius Filium Dei creaturam diceret, ejusdemque cum Patre substantiæ negaret; contraque Nicæni Patres eum ὁμοούσιον, seu substantia Patri conjunctum, eademque cum illo natura præditum esse profiterentur, tandem qui ab Eusebio Nicomediensi stabant, ὁμοιούσιον vocabulo, quod nusquam in Scripturis reperiretur, exploso, ὁμοούσιον introduxerunt. Quæ quidem in verba imperator Constantius, episcopique permulti jurarunt, quorum hæc sunt nomina:

Georgius Laodiceæ, quæ in Syria est, episcopus: Basilius Ancyræ: Eustathius Sebastiæ: Eleusius Cyzici: Sophronius Pompeiopoleos, quæ in Paphlagonia est: Cyrillus Hierosolymorum: Salvanus Tarsi: Dracontius Pergami: Heortasius Sardium: Neon Seleuciæ, quæ est in Isauria: Elpidius Salalorum: Theophilus Gabalorum, et alii non pauci: qui quidem Ἡμιάρειοι, seu Semiariani dicti sunt, quia cum Arius Filium creaturam Patrique prorsus ἀνόμοιον seu absimilem diceret, hi neque ὁμοούσιον cum Nicænis Patribus, Ario hac in re faventes, neque creaturam aperte profiteri hominum metu audebant, sed opinionem mediam secuti ὁμοιούσιον, seu similis cum Patre substantiæ dicebant, ὁμοίου, seu similis, appellatione Filium Patri similem, non naturali, sed imaginaria quadam similitudine significantes, οὐσίας autem seu essentiæ nomine, dogmatis absurditatem contegentes; atque idcirco impietatem quidem Arianam ex animo prorsus amplexi, ita tamen, ut ex dimidio id agere viderentur, quia non aperte Filio creaturæ nomen tribuerent.

CAPUT XVIII.

De Acacii ὁμοίῳ *cui viginti pluresque, subscripserunt episcopi, eique contrario Aetii* ἀνόμοιον, *unde Homœanorum et Anomœanorum appellationes deductæ.*

Nec vero defuerunt, qui majore impudentia laborantes, neque ὁμοούσιον neque ὁμοιούσιον, sed ὅμοιον seu similem, simpliciter et absolute dicerent, eodemque prorsus modo, quo imagines archetypis suis similes esse dicuntur, quorum duces et auctores fuerunt Acacius Cæsareæ, quæ in Palæstina est, episcopus: Georgius Alexandriæ: Eudoxius Antiochiæ: Uranius Tyri: Patrophilus Scythopoleos: Theodulus Chæretoporum Phrygiæ: Theodosius Philadelphiæ, quæ est in Lydia: Evagrius Mitylenes: Leontius Tripoleos Lydiæ: Phœbus Silandes Phrygiæ: Eutychius Eleutheropoleos Syriæ: Eustathius Epiphaniæ: Augarus Cyri: Valens Sigedonis, quæ in Pannonia est. Ursacius Mursæ: Eusebius Seleuciæ Syriacæ: Germinius Sirmii: Auxentius Mediolanorum: Demophilus Berrhœæ: A Basilius vel Basiliscus Cauniorum Lydiæ, et cum his alii.

Nonnulli quoque fuerunt, qui Filium Patri ἀνόμοιον seu dissimilem, publice profiterentur: quemadmodum Aetius, et ejus consortes.

CAP. XIV.

De duabus duarum Ariminensis et Seleucianæ synodorum indicendarum causis: priore, ut controversia super Ariano dogmate componeretur; posteriore, ut trium episcoporum, Eustathii, Cyrilli, et Macedonii causæ discuterentur. Primumque de quatuordecim criminibus, quibus Eustathius impetitus est.

Visum est itaque Constantio imperatori cogendas esse synodos, alteram quidem Occidentalium episcoporum apud Ariminum Italiæ; alteram vero B apud Seleuciam Isauriæ, quæ τραχεῖα seu aspera dicitur, tum propter hæc dogmata, tum propter quasdam criminationes contra episcopos intentatas, quæ synodica animadversione compescendæ viderentur: ut contra Eustathium Sebastiæ, Cyrillum Hierosolymorum, et Macedonium Constantinopoleos episcopos, qui variis fuerant impetiti criminibus.

1. Eustathius quidem, quia cum presbyter esset ab Eulalio Patre, Cæsareæ, quæ in Cappadocia est, episcopo jam olim judicatus fuerat, et a publicis precibus ejectus.

2. Et quia postea damnatus a synodo fuerat, quæ ad Neocæsaream Ponti, ante magnam illam Nicænam, coierat, de iis consultatura, qui persecutione grassante lapsi fuerant.

C 3. Quin et Eusebius, primum Nicomediæ, deinde Constantinopoleos episcopus, eum de gradu dejecerat.

4. Postremo, qui in synodo Antiochena perjurii convictus fuerat, multaque alia, si Socrati credimus, præter ecclesiasticos canones designat.

5. Cum nuptias prohibuisset.

6. A cibis abstinere jussisset.

7. Servos a Dominis, prætextu pietatis, abire;

8. Mulieres et viros comam detondere monuisset.

9. Ipse etiam philosophi Græci habitum gestaret.

10. Asseclasque suos hortaretur, ut peregrinum itidem cultum assumerent.

11. Indicta jejunia negligeret.

12. Dominicis diebus jejunandum doceret.

D 13. Preces, ne in conjugatorum ædibus fierent, prohiberet.

14. Denique, presbyteri uxorem habentis, quam laicus exsistens duxisset, benedictionem adversandam et devitandam esse profiteretur.

CAP. XV.

De Cyrilli Hierosolymorum episcopi, ab Acacio competitore in jus vocati, quamlibet contumacis, ad majus tribunal provocatione.

Quæ autem adversus Cyrillum instructa sunt, huno in modum se habent. Macarius Hierosolymorum episcopus, qui Nicænis Patribus consederat, Maximum confessorem, cui dextrum oculum Ma-

dum exasperarunt : atque ita legatos ejus re infecta remisit. Ursacius ergo, hac licentia proposita, in oppidum Thraciæ nomine Nicen pervenit, Ariminensisque fidei expositionem in Græcum idioma transfusam, deinde subadulteratam et corruptam ita in vulgus emisit, ac si ab universali synodo, quæ Nicem convenisset, proficisceretur, similitudine nominis simplicioribus et rudioribus os oblinere conatus, eam esse fidei expositionem reputaturis, quæ apud Bithyniæ Nicæam edita esset.

Cum autem synodum tam duturnæ apud Ariminum more jam tæderet, quia imperator eam responso dignatus non fuerat, ii qui Filium Patri ὅμοιον, seu similem, profitebantur, nescio quos submiserunt, qui cum Patribus Ariminensibus consultarent, tanquam indignum esset, ut unius nominis ergo, nimirum οὐσίας, seu substantiæ, a totius orbis sacerdotibus dissiderent. Quorum ratione adducti Patres Ariminenses, scriptum collaudarunt quod Ursacius Mursæ, et Germinius Sirmii elaborarant. Qui veriti, ne secundi a synodo ad imperatorem missi legati, ei explanarent, quænam episcoporum Occidentalium ab initio instantia, sublatique homousii causa fuisset, eos hiemis prætextu apud Thraciæ Nicen detinuerunt, persuaseruntque, ut quod ediderant scriptum, Græce interpretarentur. Quo facto, mox ad Orientis episcopos miserunt. Atque hæc quidem hunc in modum gesta sunt.

CAP. XVIII.

De Seleuciana centum sexaginta episcoporum antisynodo, in qua Homœanorum ab Homœusianis et Anomœanis secta divisa est ; Acaciusque Homœanorum dux et auctor in exsilium actus.

Nec vero ita multo post episcopi circiter centum et sexaginta Seleuciam Isauriæ convenerunt, quibus se adjunxit quidam vir illustris, et qui multum in aula imperatoria poterat, nomine Leonas, et Lauricius provincialium militum dux, qui ab imperatore jussus fuerat, suppetias Leonæ ferre, si opus esset. In prima autem sessione, duas in partes repente divisi sunt. Atque uni quidem præerat Acacius Cæsareæ, quæ in Palæstina est, episcopus, ejusque consortes, duobus et triginta plures : alteri autem Georgius Laodiceæ, quæ in Syria est, ejusque consortes.

Atque hi quidem in cæteris omnibus Nicænæ synodo subscribentes unicam *homousii* dictionem improbabant, ὁμοιούσιονque Patri Filium dicendum esse profitebantur. Acaciani vero in ea erant hæresi, ut et *homousio* et *homœusio* ex æquo rejectis, tanquam dictionibus, quæ a Scripturis alienæ prorsus essent, imo etiam ἀνομοίῳ antiquato, Filium Patri ὅμοιον, seu similem palam assererent. *Est* enim, ut Apostolus alicubi ait, *imago Dei invisibilis* [35].

Interrogati vero quatenus eum Patri similem dicerent, Voluntate sola, respondebant : substantia vero non item : quæ cum utramque in partem agitarentur, dimissa est synodus.

Cæterum Acaciani cum iis a quibus dissentiebant, ulterius considere noluerunt. Quapropter illi congregati Acacium et ejus consortes deposuerunt : inter quos erat Eudoxius Antiochiæ, loco cujus Adrianus vel Abianus, Antiocheni cleri presbyter, suffectus est : qui confestim a Leona et Lauricio in exsilium missus est.

CAP. XIX.

Constantius imperator Aetio Anomœanorum hæresiarcha in exsilium acto, Ariminensi fidei pro Nicæna suppositæ subscribens, Acacianorum Homœanorum hæresim amplexus est.

Cum autem Constantius imperator ab Occiduis partibus Constantinopolim rediisset, primumque adeo ejus urbis præfectum Honoratum nomine constituisset, atque proconsultatus magistratum antiquasset, Acaciani eo propere venerunt, et ex aulicis alios quidem suam in sententiam pellectos sibi conciliantes, alios autem ecclesiasticis bonis ita corrumpentes, hac arte sibi ad imperatoris aures viam aperuerunt, atque eos qui diversæ partis erant calumniati sunt : quorum decem ad imperatorem venerunt. Quibus præsentibus una cum decem aliis ab Ariminensi synodo missis, imo aliis quoque tunc in aula forte versantibus, mandavit imperator, ut super Aetio anquireretur.

Quo facto Aetius quidem, qui Filium Patri νόμοιον, seu dissimilem profitebatur, in exsilium ejectus est. Acaciani autem ex composito præ meditataque fraude perfecerunt, ut fidei expositio legeretur, quæ Arimino allata fuerat, in qua ex Valentis et Ursacii ambitu, ὁμοουσίου nomine deleto, ὅμοιον, seu similem secundum Scripturas reposuerunt.

Quam imperator quoque lectam amplexus est, et quanta esset illa præsulum multitudo, qui Ariminum convenerant (quadringentos enim fuisse præmonui, secum reputans) nec se aberraturum causatus, si Filium Patri similem esse diceret, præsertim cum et ὅμοιον, et ὁμοιούσιον, et ὁμούσιον, idem significent. Cum itaque ea in sententia esset, jussit episcopos unum idemque sentire super eorum confessione, qui ad Ariminum convenerant : subscripseruntque cum alii, tum decem illi qui Seleucia adventaverant, quin et Maris Chalcedonis, et Ulphilas Gothiæ, quamvis prius cum Theophilo sentiret, in cujus episcopatum successerat, qui Nicæna in synodo præsens scripserat.

CAP. XX.

Quinquaginta episcopi Acaciani seu Homœani, Anomœos undecim episcopos ob certa quædam crimina potius quam dogmata deposuerant.

Ut in summa dicam, quinquaginta episcopi cum Acacio hanc fidem confirmarunt, deinde eorum qui Seleuciam convenerant, nonnullos deposuerunt : non quod eos super controverso dogmate

[35] Coloss. I, 15.

culparent; sed quod eis peculiaria quædam crimina objicerent.

1. Macedonium enim Constantinopoleos episcopum deposuerunt, abutentes imperatoris ira, qua prædictis de causis excanduerat.

2. Basilium autem Ancyranum, qui Diogenem presbyterum Antiochenum percussisset, calumniis nonnullis impetiisset, aliaque hujusmodi nescio quæ flagitia designasset.

3. Eleusium vero Cyzici, quia Heraclium quemdam Herculis Tyrii sacerdotem incantationum reum, ad Dei ministerium temere provexerat, cum se Christianum esse fingeret.

4. Heortasium porro Sardium, qui præter episcoporum Lydiæ suffraganeorum suorum sententiam electus fuerat.

5. Dracontium item Pergami, quia Galatia Pergamum translatus fuerat.

6. Sylvanum quoque Tarsi, qui multis se contumaciæ ducem et auctorem, tum Seleuciæ, tum Constantinopoli præbuisset.

7. Theophilum præterea Castaballorum, quia Eleutheropoli eo translatus fuerat.

8. Sophronium insuper Pompeiopoleos, tanquam avarum, qui ea quæ Ecclesiæ offerrentur, cauponari tentavisset.

9. Neonem etiam Seleuciæ Isauricæ, qui rudes quosdam, et sacrarum Litterarum juxta et cæremoniarum ignaros, ad episcopatus provexisset. At nostro hoc tempore analphabeti prorsus primorumque elementorum grammatices ignari episcopi creantur, modo sigillum seu chirographum depingere norint.

10. Quin et Elpidum Batalorum, qui Eusebium antea depositum presbyterio restituisset, Nectariumque quemdam perjurum diaconatus officio dignatus esset.

11. Cyrillum denique Hierosolymorum prædictis de causis.

CAP. XXI.

De nonnullis Episcoporum mutatis sedibus, Meletiique ad Orthodoxos defectione, prædicandæque Homousiæ Trinitatis constantia, tribus expressæ digitis, quo Symbolo etiamnum in benedictionibus orthodoxi utuntur.

Iis hunc in modum depositis, non ita multo post loco Cyrilli Hierosolymorum Ecclesiæ gubernacula suscepit Erenius; et post eum Heraclius deinceps-que Hilarius, usque ad Theodosii imperatoris tempora, quibus Cyrillus suam in sedem postliminio rediit. Theophanes autem Chronographus Hilarium solum Ecclesiæ præfuisse per annos duodecim, denuoque Cyrillum circiter annum Valentis tertium Hilario deposito restitutum fuisse scribit. Loco autem Eustathii Sebastianæ Ecclesiæ præfectus est Meletius, ille vero Sebastia Syriacam in Berrhœam translatus est. Qui cum ad Seleuciæ synodum venisset, Acacianorumque fidei subscripsisset, ea in sententia Berrhœam reversus est.

Convocata autem Constantinopolim synodo, et Eudoxio in ejus sedem translato, placuit ut Berrhœa quoque Meletius Antiochiam transferretur, quippe qui in Eudoxii Acaciique sententiam pedibus iret: at illorum exspectationem frustratus est. Defecit enim ad Orthodoxos, et Filium ejusdem cum Patre substantiæ esse docere cœpit. Cum autem archidiaconus accurrisset, docentisque os manus obtentu præclusisset, ille propria manu apertius quam voce, animi sui sensa patefacit: tresque salos diducens digitos, illos denuo in unum cum cæteris adduxit: unum Deum hac manus figura subindicans, populo velut in imagine delineans ea, quæ et sentiebat, et dicere gestiebat.

Quæ cum primum renuntiata Constantino *fuerunt*, ille Meletio exsulare jusso, Euzoium, qui cum Ario de gradu dejectus fuerat, in illius locum surrogavit.

CAP XXII.

De Arianorum Domœanorum in Anomœanos et Exucontios, qui Christum ἐξ οὐκ ὄντων, *asserarent, subita mutatione.*

Acaciani autem pœnitudine ducti, quod Filium Patri prorsus ὅμοιον, seu similem asseruissent, Antiochiam, quæ in Syria est, se contulerunt. Congressique cum Euzoio, ὅμοιον vocabulum ex Ariminensi confessione fidei delendum esse censuerunt cum Filius ἐξ οὐκ ὄντων hoc est ex nihilo, creatus sit, atque idcirco Patri ἀνόμοιος exsistat. Qua in re adjutores habuerunt eos qui ab Aetio stabant. Ex quo factum est, ut qui Ariani antea *dicti* fuerant, Anomœi quoque et Exucontii *ab Aetio* chenis Homousiani dicerentur, a *quibus* etiam interrogati, qui tandem fieret, ut qui sua in fidei confessione Filium ex Deo processisse asseruissent, nunc eum ἀνόμοιον et ex nihilo creatum dicere auderent, respondebant, Paulum quoque apostolum dixisse, omnia ex Deo processisse, Filium autem unum quidpiam ex omnium esse numero; quod in causa fuisse, ut fidei confessionibus hæc verba: *secundum Scripturas*, adjecta essent.

Hujusmodi ergo sophismatis illudere tentabant, graviter tamen et iniquo animo ferentes, quod hæc sententia improbaretur, denuo fidei confessionem legerunt, quæ Constantinopoli confirmata fuerat. Atque ita singuli ad suos episcopatus redierant.

Antiochiæ vero Catholicorum multitudo duas in factiones scissa est, quorum alii Meletium honore summo prosequerentur, alii communionem illius refugerent, hac ratione moti, quod Meletius Arianorum suffragio electus esset, et quod ejus asseclæ ab Arianis baptizati essent.

CAP. XXIII.

De exsulum episcoporum, inprimisque Athanasii, Eusebii, Luciferi, et Hilarii Pictaviensis sub Juliano Cæsare, reditu, Alexandrinaque synodo, et Nicænorum canonum confirmatione.

Cæterum mortuo Constantino Julianus imperii gubernacula suscepit, Constantiique sævitia in

subditos non sine calumniis improbata et damnata, omnes episcopos ab exsilio revocari jussit. Revocati sunt ergo cum alii, tum Athanasius Alexandrinus, et ii qui propter eum in synodo Mediolanensi exsulare jussi fuerant, inter quos erat Eusebius Vercellarum, quæ in Liguria sunt, sive apud Ligures Italiæ populos. Item Lucifer Caralitanorum Sardiniæ, et Hilarius Pictavarum, qui secunda in Aquitania sunt.

Itaque Eusebius et Lucifer a superioribus Thebis redeuntes inter se pacti sunt, ut aliter Alexandriam, alter Antiochiam se conferret, ubi consilium de divinis dogmatis componendis iniretur. Atque Eusebius quidem, simul atque Alexandriam appulit, synodum una cum Athanasio convocavit.

Cum ergo variis ex urbibus episcopi convenissent, Nicænæ synodi decreta confirmata sunt. Deique sermo, qui homo factus est, non solum incarnatus, sed et anima rationali præditus, et perfectus homo communi omnium calculo proclamatus est, atque adeo Spiritus sanctus ejusdem cum Patre et Filio substantiæ esse demonstratus est.

CAP. XXIV.

De Luciferianorum ab Alexandrina synodo dissidentium hæresi, turbisque in Antiochena Ecclesia ortis, et Meletii exsilio.

Cum autem Lucifer Antiochiam ante Meletii ab exsilio reditum adventasset, Catholicosque inter se divisos deprehendisset, facinus haudquaquam pium designavit: electo diversarum partium Paulino episcopo, cujus facinoris Eusebius certior factus aperte quidem non improbavit: Luciferum enim reverebatur; cæterum neutri parti communicavit. Quibus auditis Lucifer indignatus est, atque Alexandrinæ synodi Acta improbare tentavit, vetuitque ne quis Eusebio communicaret, quæ res in causa fuit hæreseos eorum qui ab ejus nomine Luciferiani dicti sunt. Qui enim hæc iniquo animo una cum illo tulerunt, seorsum ab Ecclesia iverunt. Cum autem Meletius Ecclesiam suam revisisset, eosque a quibus amabatur privatim congregatos invenisset, iis præfuit. Ecclesias autem Euzoius religionis Arianæ antistes occupavit. Paulinus autem interiorum Ecclesiarum uni præfectus est, Euzoii permissu, qui Paulinum revereretur.

Cæterum Meletius extra portas civitatis synagogas seu conventicula habuit, usque ad impii Valentis imperatoris tempora. Is enim cum Antiochiam venisset, Paulino quidem, viri vitam moresque reveritus, pepercit, Meletium autem exsulare jussit.

CAP. XXV.

Iterum qui sub Valente ob religionem exsularant sub Gratiano et Valentiniano Juniore revocati sunt. Iterumque turbæ ob Meletium apud Antiochiam exortæ, tandem vix conquieverunt.

Porro cum Valens ipse violenta morte vitam in Mysia abrupisset, Gratianus Valentiniani filius una cum fratre Valentiniano Juniore totius imperii Romani gubernacula suscepit, atque omnes qui religionis nomine a Valente in exsilium missi fuerant, lege data revocavit. Ea igitur lege simul atque Meletius Antiochiam remeavit, gravi quadam contentione populus deferri cœpit. Nam sine ulla mora quotquot ei favebant, nullum non moverunt lapidem, ut Paulino jam decrepito consors et collega corrogaretur. Paulino autem refragante, dicenteque præter canones hoc esse, ut consortem assumat, qui ab Arianis electus fuerit; qui Meletio favebant, plures certe numero, in ecclesiarum suburbanarum una in episcopali cathedra Meletium collocant. Cum autem populus utrinque exasperaretur, resque jamjam ad seditionem ventura videretur, his tandem legibus inter se pacti convenerunt. Congregatis enim episcopatus suffraganeis, iisque numero sex inter quos et Flavianus erat, jurejurando eos obstrinxerunt, neminem prius episcopum creatum iri, quam Paulinus et Meletius e vivis excessissent. Quibus jurejurando confirmatis, mutua inter eos dissensio simultasque conquievit.

CAP. XXVI.

De Constantinopolitana synodo Theodosii Magni jussu coacta omniumque maximis turbis Antiochiæ a Meletii morte ob Flavianum ejus successorem exortis: postremo de Isidoro hieromonacho, quem Damasus Constantinopolitanum creavit episcopum

His ita transactis Meletium rogarunt, ut Constantinopolim veniret, siquidem plerique et alii episcopi eodem in loco congregati ea in sententia erant, ut Gregorius Nazianzo translatus, episcopatui Constantinopolitano præficeretur. Nec ita multo post cum Theodosius Magnus imperator Ecclesiam perturbatam comperisset, synodum Constantinopoli congregavit, ut Nicæna fides observaretur. Qua congregata et finita Meletius ad Deum migravit: cujus corpore Antiochiam translato, Flavianus ejus loco electus est, vivo etiamnum Paulino, præter pacta jurejurando firmata. Ex quo evenit, ut Antiochenorum plerique communionem Flaviani defugerent, privatimque a Paulino convocarentur. Quin ipse quoque antistites inter se dissentiebant. Quandoquidem Ægyptii, Arabes, et Cyprii injuriam Paulino illatam ægre ferebant. Syri autem, Palæstini, Phœnices, Armenii, Cappadoces, Galatæ, et plerique Ponticorum a Flaviano stabant. Nec vero mediocriter infensi erant Romæ episcopus et cæteri Occidentales, atque ad Paulinum quidem, ut Antiochenum episcopum scribebant, Flaviani autem mentionem nullam faciebant: infensique adeo erant Diodoro Tarsi, et Acacio Berrhœæ, qui eum elegissent, nec eos ad communionem admittebant.

Quin et ipsi et Gratianus imperator litteris Orientales episcopos ad Occidentem convocarunt qui ea de re decernerent; at nullus eis morem gessit.

Cæterum patriarcha Photius hujusmodi scholion huic capiti obiter inseruit. Nota Romanæ Alexandrinæque sedis vehementem adversus Flavianum concitationem, quæ nihili tamen facta est, quod præter rationem facta videretur. Quia enim Flavianus a nullo damnatus intra suos fines a suis excolebatur, eo fiebat, ut alienas expostulationes, tanquam septa sua transcendentes, irritas manere facile pateretur.

Mortuo autem Paulino, Flavianum populus iterum aversatus est, operaque et studio effecit, ut Evagrius propriæ parti præficeretur. Qui cum pauco et ipse tempore supervixisset, nullus in ejus locum suffectus est, idque Flaviani opera. Verumenimvero refractarii quidam Flaviano adversari pergentes, privatis conventiculis congregabantur; at ille nullum non rationis funem movit, ut hos quoque sibi subjiceret: quod paulo postea perfecit.

Cum enim Theophilum Alexandrinum sibi obsequio suo amicum parasset, ejus opera cum Damaso Romano in gratiam rediit, profecto ad eum Isidoro monacho et presbytero, qui cum Scetensium philosophorum unus esset, Damaso gratus usque adeo fuit, ut sine ulla mora et confestim illum Constantinopoleos episcopum crearit. Porro Theodoritus auctor est Flavianum non cum Damaso Romano, sed cum Innocentio in gratiam rediisse, idque opera et studio Theodosii imperatoris, missis ad Flavianum Berrhœensi aliisque episcopis. Non desunt, quibus is qui inter Patres Chrysologus dictus est, una cum Theophilo Alexandrino, Acacii Berrhœensis, et Isidori presbyteri studio, gratiam Flaviano conciliasse videatur.

CAP. XXVI.

Invectiva digresso Nicetæ in analphabetos sui temporis episcopos, quorum imprimis opera Andronicus et Alexius Comneni in sacra templorum clinodia invaserunt: cujus sacrilegii Alexius aurea bulla pœnitere se protestatus est.

Verumenimvero impii Arii refutationes interim in alium locum rejiciantur. Quia enim Aetius et Eunomius Arii consortes fuerunt, operæ pretium facturus videor, si quæ ab illis designata sunt, huic historiæ prius inseram: tum deinde ad communem trium confutationem aggrediar. Quod enim jaculum quis in eorum unum paraverit, id vero non absurde in cæteros quoque detorserit. Illa porro inpræsentiarum mihi perpendenda videntur, quæcunque illi, quibus cleri administratio sorte obtigit, adversus eum effutiverunt, a quo ad pastorale munus evecti sunt: et quibus oves suas damnis attriverunt. Imo vero liber quo res ab illis gestæ continentur dilucideque tractantur, cuivis legendas audiendusve patet, quo quidem impietas et abominatio detegitur, qua profani illi episcopi ultro sese involverunt, qui pecunias in usus pauperum destinatas ad privatum fastum, et eorum obsequium, qui consortes imperatorum id temporis erant, tanquam palearum acervos eventilantes, ex iis alios quidem sermonum piorum et simplicitate gaudentium conversionibus, dialecticisque compendiis in perditionis barathrum præcipites dederunt, aliis autem impengentes retusi sunt, non secus atque si in murum Semitamium dentes infregissent (63), quippe qui divitiis eorum prudentiores essent, nec ullis logicorum epicheremata machinis percellerentur. Hos vero synodorum sibi consentanearum convocatione, necnon eorum consensu et favore qui multa possent apud imperatores atterere prorsus conabantur, nec solum suis eos sedibus et ovilibus deturbabant, sed etiam quo jure quaque injuria semper e medio tollere meditabantur, nonnullos etiam commentis dolis et sycophantiis impetebant, et hujusmodi artibus optata consequebantur; cum justitia subsannet eos, judiciis ei soli cognitis, cui quoties peccant homines in iram excandescere non placet (64), at in plerisque vel in diuturnum tempus de iniquis facinoribus pœnas repetere differt. Hunc *in modum* pastores desipiebant, nec eorum *pauci* vineam Dei corrumpebant. Quocirca Dominus graviter id molesteque ferens per prophetam exclamat: *Væ qui pascunt seipsos*[36]. Imo si quis penitius exploret, ea quæ hujusmodi temere designarunt, et *adversus* Deum innumeris modis prolocuti sunt, *eos ne* seipsos quidem pascere, nec ovile *tantum* negligere, sed et seipsos et suum gregem a Deo distraxisse, gregemque nullo non herbæ lethalis et mortiferæ genere pavisse, nullo non denique turbido nec feculento flumine adaquasse comperiet, ex quo ipsi quoque poculum porrigant, tanquam duces gregis arietes, quibus sonora sacerdotii crepitacula incassum appensa sint. Cæterum quamvis omnia ita tractarent, ut unde nil præter privatam accusationem, et animæ plerorumque perditionem consequerentur, nonnulla tamen utilia amplexi quoque sunt. Ita ut ex eis tanquam spinis rosas decerpere, et tanquam serpentum carnibus panaceam salutarem conficere liceat, tunc, inquam, *cum et* pastores et pastorum mercenarios deposuerunt, quotquot fidei rudes et ignaros deprehenderunt, nec idoneos qui fidei catholicæ præcepta subditis suis ex eorum præscripto explicarent.

Verumenimvero a nonnullis quoque accusati sunt, quod percussores et rapaces essent, quod eos qui de gradu dejecti fuerant ad communionem admisissent, quod seditiones concitassent, quod

[36] Jerem. XIII, 1; Ezech, XXXIV, 2.

(63) Alludit ad Horat.: *Fragili quærens illidere dentem.*
Offendet solido.

(64) Ovid. *Si quoties peccant homines sua fulmina mittat.*
Jupiter, exiguo tempore inermis erit.

denique in opibus, elementis et principiis ea quæ in vita facturi essent præmunissent : quæ quidem si cum cæteris Ecclesiæ cæremoniis, quæ communi utilitati consulunt, non evanuissent, imo si nullus in hodiernum usque diem ea transgressus esset, quæ recta ratio præscribit, et quæ recte a piis Patribus jam olim sancita sunt, haudquaquam nescio quibus glebarum occatoribus, vectigalium redemptoribus, ferarum venatoribus, publicis procerum aulicorum consortibus, dogmatum fidei prorsus ignaris, incantatoribus denique et raptoribus episcopales sedes committerentur (65-66) : nec iis qui ut hoc quoque dicam, subditos suos, quibus pascendis præfecti sunt, multo violentius expilant, quam publici vectigalium exactores, dum tributariorum debitum non superficiaria lana, mulgendoque lacte tenus definiunt, sed etiam :

Tergora diripiunt costis, et viscera nudant.

Ex quo evenit, ut pristina illa regum objurgandorum dicendique citra pudorem quidlibet coram eis libertas prorsus illis perierit, paucique adeo illos jam reverentur : atque ex consequentia maximum illud pontificiæ dignitatis decus eviluerit, ejusque loco ea introducta sint, quæ veros pontifices omnino dedecoant : cujusmodi sunt imperatoribus assentari, et servili more quæcunque ab illis dicuntur aut fiunt approbare, quamlibet illa flagitiis omnibus flagitiosiora sint.

Ut taceam, quod nobis quoque, qui magistratibus fungimur, libertatem omnem dicendi abstulerint, atque nos ex sublimi dignitatis gradu deturbaverint, et humi prostraverint, eo denique adegerint, ut una cum illis Melitæorum catellorum more imperatoribus blandiri coacti fuerimus. Nam quid aliud, quæso, fecissemus, cum primariæ sedis pontificem et cæteros, ut ordine subsequuntur, episcopos, unico nutu et verbo permisisse videremus, ut sacra clinodia avellerentur (67), gentibusque tanquam canibus ad epulas parandas exponerentur : cum sua cuique privato, imo reipublicæ quoque ipsi, ut ita dicam, sarta tecta et integra manerent, et in futuros usus a suis possessoribus reconderentur ?

Omnino si temere restitissemus, obtorto haud dubie collo de tribunali dejecti fuissemus. Illud enim exemplum impudentiæ, qui nobis id temporis assidebat imperator nihil non eorum quæ petebantur, ultro concedebat. Quare si quis affectu omni semoto, rem penitus perspicere velit, ecclesiasticos haud dubie plura designasse flagitia comperiet, quam imperatoris (68) aulicos et satellites. Hi enim quæcumque imperii magnitudo, potestatis præcellentia, et voluntas tulit, ea per fas et nefas designaverunt ; hi autem et coadjutoribus suis domesticis, illis quidem hostibus, et aulicorum plerisque perniciei auctores exitiique fuerunt ; quippe qui tanquam Deo succenturiati opitulatores, jus persuadendi haberent, quique nihil absque divino instinctu aut dicere aut agere censerentur. Pauci enim sunt, qui per fenestram pectoris introspicere, cordiumque cogitationes perspectas habere queant. Sed hæc hactenus ; ne quibus forte propria peccata in tergum rejicere, aliena vero anteriore manticæ parte gestare, eaque curiosioribus oculis inspectare videar.

CAP. XXVIII.

De Semiarianorum episcoporum hypocrisi, præcipuisque hæreseos eorum capitibus.

Ut ergo unde digressa est, eo se referat oratio, videamus quæ et qualia fuerint illa verba, quæ Arianæ luis propugnatores adversus Christum conceperunt, et pepererunt, frequentibusque synodis convocatis, omnium auribus exposuerunt, denique tanquam orthodoxa confirmare ausi sunt, quamvis interim nihil nisi meram impietatem spirarent, tanquam adulterina et ab Ecclesiæ apostolicæ placitis aliena. Ac primum quidem quis Theognin Nicææ, Eusebium Nicomediæ, atque Eusebium Cæsareæ, quæ est in Palæstina, non accuset ? qui illiberali et pontificibus indigno sensu præditi fuerint. Cum enim hæreticæ factionis essent, vererenturque ne propriis Ecclesiis exciderent, aut infamia notarentur, Arium simulate abjurarunt : pauloque post, more canum ad proprium vomitum reversi, Arii depositioni non consenserunt, sed resilientes nullum exinde fidei catholicæ impugnandæ, piorumque oppugnandorum finem fecerunt. Hinc fraudulenta illa contra Eustathium consilia, hinc frequentes illæ synodi, quibus ὁμοούσιον dictio tanquam a Scripturis aliena censebatur apud illos et explodebatur, ejusque loco nunc ὁμοιούσιον, nunc ὅμοιον, alias etiam ἀνόμοιον, obtrudebatur : quæ omnia Filium a substantia Patris alienum faciunt. In ea enim sententia erant, ut Pater prima ei propria substantia diceretur, Filius autem secunda. Atque Patrem quidem Deum proprie dicebant, Filium autem per homonymiam, hoc est, æquivoce, nominis substantiæ et deitatis participem esse. Verbi, gratia Deum Patrem dogmatis suis animato animali, Filium autem inanimo et picto simile esse fingebant.

Quocirca Patrem Deum proprie, ut diximus, Filium vero, quamdam Deitatis imaginem nominabant : ita ut incassum Filio et divinitatis et substantiæ nomen affingerent. Quia enim Filium a Patris substantia sejungebant, Patremque Deum proprie nominantes, Filium ab ejus essentia profitebantur alienum, eo fiebat, ut cum frustra et

(65-66) De hujusmodi *phorologis* Chrysost. in comparatione regis ad monachum.

(67) Sacrorum vasorum distractionem intelligit cujus Alexius Comnenus in Aurea Bulla meminit.

(68) Andronicum intelligit, de quo Michael Choniates in Monodia.

sine hypostasi Deum dicerent, atque adeo ejus duntaxat homonymiæ ratione, qua inter se vivus homo et pictus conferuntur, hominisque vocabulo æquivoce designantur. Eo erga vana perversorum hominum cogitata, ὅμοιον et ὁμοιούσιον spectabant. Qua de causa Semiariani quoque dicti sunt. Quia enim Patrem et Filium ad inæqualitatem redigebant, Patrique hoc tribuebant, ut supra omnem essentiam, ut ingenitus, ut æternus esset ; Filioque contra, ut creatus, ut postea esse cœpisset, fuisse denique tempus, quo non fuisset, idcirco ferre non poterant, ut ὁμοουσίου dictio, fidei symbolo insereretur, qua quidem Filium unius et ejusdem cum Patre substantiæ esse profitemur, hac arte satagentes, ut suam in hæresin opinionemque perversam episcopos omnes latenter pellicerent, qui quamvis pietate cohonestarentur, morumque simplicitate gauderent, verborum tamen strophis seu inversionibus et sophisticis compendiis haudquaquam invigilarent, dicentesque nihil esse discriminis inter ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον et ὅμοιον, cavendumque nobis esse, ne dictionum novitate scandala Ecclesiis suborirentur et coalescerent : quarum quidem dictionum lenocinio impietatis escam obducebant, multosque exitii cassibus implicabant.

CAP. XXIX.

De Semiarianorum proceribus: *falsaque dictionum* ὁμοουσίου *et* ὁμοιουσίου *interpretatione.*

Jam vero qui talia confingebant, proceres impietatis primariique auctores erant, ut qui cæteros id temporis hæreticos religione doctrinaque præcellerent. Eusebius, inquam, Nicomediæ, et Eusebius Cæsareæ, quæ in Palæstina est, is qui ecclesiasticam conscripsit historiam ; Theognis item Nicææ, et cæteri, qui horum sententiis et placitis subscribebant. Magna enim cum impudentia ὁμοούσιον de corporibus proprie intelligi et dici profitebantur, ut de homine et cæteris animalibus, de arboribus item et plantis omne genus, quibus communicatio et ortus ex similibus est : ὁμοιούσιον autem rebus incorporeis insitum esse, et de ipsis proprie dici, ut de Deo et angelo, item de utroque propria in essentia intellecto.

Et quamvis sibi satis conscii essent veritatem se alio modo habere, falsis tamen ratiocinationibus abutebantur, ut eos dictis suis irretirent, qui verborum suorum sensum assequi non poterant. Quandoquidem ea quæ obtrudunt puerilia, et ab Ecclesiæ sensu aliena sunt. Nec enim rerum apparentium nomina seipsis solis circumscribenda sunt ; sed ad ea quoque traducenda, quæ intellectu percipiuntur. Quod enim inde subveremur, periculum nullum prorsus est, nisi qua in parte intellectum ipsum mutilemus. Si quis enim de angelis ὁμοουσιοτητας, hoc est, consubstantialitatem, imo vero de plantis etiam et animalibus dixerit, haud quaquam a vero aberraverit : quemadmodum de *Filio* et *Patre* quoque dici potest. Hæc enim est quarumvis rerum essentiæ natura, ut quod genitum est ei a quo genitum est simile fiat, et prout eadem utriusque essentia est, eodem quoque honore afficiatur ; nec illius quidem potior, hujus vero deterior, aut illius quidem antiquior, hujus vero recentior essentia dicatur. Nam formæ generis æqualiter ab eo procedunt, eodemque naturæ communis honore condecorantur : ut omnes homines communione definitionis conveniunt, quamlibet in plurima individua divisi sint. Quæcumque ergo ad unum aliquem terminum reducuntur, ejusque capacia sunt, ea etiam proprie homines, vel equi, vel boves, et, ut ita dicam, plantæ et arbores dicuntur, omninoque ὁμοούσια, hoc est essentiæ communione constantia dici poterunt. Quæcumque vero termini capacia non sunt, puta hominis vel animalis alicujus, nomine autem solo homines vel aliquod aliud animal appellantur, ita nec homines proprie nec animalia dici a quoquam poterunt : atque ita nec ὁμοούσια vocabuntur, qualis est pictus equus et homo ; quia nimirum ne ad formam quidem suam referuntur, nec proprii termini capacia sunt, puta ratione præditi, et morti obnoxii, atque *mentis scientiæque capaces* : vel etiam hinnibilis, rationeque carentis. Quidquid enim ad hominis alicujus vel equi similitudinem statuarius efformaverit, depinxeritve pictor, hominem quidem dicere poteris, quia figura formam imitata sit ; at *minus* proprie, sed abusive et æquivoce ; nec enim *ejusdem* cum forma definitionis particeps est : *quia* statua non est animal ratione præditum, morti obnoxium, mentis et scientiæ capax ; nec etiam hinnibilis et quadrupes, qualis est vivus equus, nec

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Hinc ergo consequitur, ut quemadmodum nobis hominibus, itemque singulis angelis, ipsisque ad animalibus, una quæpiam specifica essentia insita est : ita etiam in tribus personis, Patre, inquam, Filio, et Spiritu sancto, una essentia, divinitas, et natura insit. At impii, illi Eusebii, hæreticorum primitiæ, dum vocabulum Deus primæ patris essentiæ tribuunt, eumque alterius essentiæ, atque alterius item Filium quasi quibusdam gradibus esse statuunt, ὁμοούσιον quidem abrogant, eoque pro virili parte adnituntur, ne qua illius mentio supersit : at loco illius ὅμοιον et ὁμοιούσιον obtrudunt, et si non reipsa, saltem verbo Filium essentia Patri similem profitentur. Sed de his tunc apertius tractabimus, cum ad Arii ejusque consortium et asseclarum opiniones refutandas aggrediemur. Hic autem locus postulat, ut ea commemoremus, quæ de Aetio et Eunomio circumferuntur

CAP. XXX.

De Aetianus et Anomœis, quibus Eunomiani quoque accensentur. Aetii vita et moribus. Stephani et Onagri tendiculis in episcopos aliquot orthodoxos. Leontio evirato. Antiphonarum ecclesiasticarum origine.

Quæ de Aetio et Eunomio circumferuntur, ea Gregorius quidem Nyssenus, Theodorusque Mopsuestenus pluribus, Epiphanius autem Cypri, Theodoritus Cyri, et ecclesiasticarum Historiarum scriptores succinctioribus verbis prosecuti sunt, ex quibus omnibus ea mutuati sumus, quæ nobis utiliora et accommodatiora visa sunt.

Sciendum itaque est, Aetium Antiochiæ, quæ in Syria est, ortum fuisse, atque, ut Nyssenus auctor est, mulieri cuidam Ampelidi nomine serviisse, cum fabrilem artem exerceret, parvoque malleo et parva incude vasa ærea detrita resarciret, tum foramina obturans, tum liquefactum stannum eis infundens, lebetum denique ventribus infuso plumbo mederetur. Ut autem Mopsuestiensis auctor est, patre ille libero quidem, at aurifice papilionario, hoc est, ædibus carente, sed papilionem seu tabernaculum pilis et setis contextum, ideoque vile, circumferente, atque adeo circumforaneo, et minutiis quibusdam frivolisque operibus victum in diem sibi comparante, natus est. Quem cum filius sequeretur, eum in artificiolo hoc suo instruxit, imo vero primis quoque litterarum rudimentis illum instituere conatus est, eatenusque promovit,ut contractuum verba describere posset. Quod autem Aetius aurifex fuerit, ejus quoque consors Philostorgius tertio Historiæ suæ libro auctor est: « Cum itaque, inquit, animum Aetius ad aurificium appulisset, summus evasit aurifex. Cum autem operum sibi commissorum quodpiam adulterasset, acribus, ut par est, flagris dissectus est. Postea cum se hac arte tenuiter juxta et sordide vivere,christianos autem summa cum humanitate quosvis, maxime autem quæ religionis homines excipere videret, arte relicta, mutatoque habitu, philosophicam atque adeo christianam vitam ementitus, multos asseclas invenit. Tum vero Alexandriam profectus, cum paucos aliquot dies Aristotelicis argutiis ediscendis transegisset atque aliquis esse videretur, quæ hominis indoles, dicacitas et impudentia erat, non paucos laudum suarum buccinatores habuit. Cum autem eximius Arii dogmatum propugnator esset,illis quidem subscripsit,ab Arianis vero secessit, quod Arium ad communionem admississent, qui in fidei confessione ad imperatorem Constantinum scripta pejerasset, atque alia cogitans, alia prolocutus esset. Postea vero Alexandria discedens Antiochiam natale solum rediit, atque a Leontio Antiochenorum id temporis episcopo exceptus est. A discessu enim magni illius Eusthathii,Euphronius Arianus,Eusebii Nicomediensis opera ei subrogatus est. Euphronioque Phlacitus, sive Placitus, ejusdem cum illo hæreseos, successit. Placito itaque impiissimus ille Stephanus, qui non hæreseos solum antistitem se præbuit, verum innumera quoque alia mala designavit, nullam non nequitiæ fœditatisque speciem persecutus : qui lectorem quemdam scelerum suorum administrum et tanquam emissarium haberet, qui ea de causa Onager perapposito nomine dicebatur, cujus opera ille fabulam hujusmodi adorsus est.

Finita Sardicensi synodo Constans pius ille Romanorum imperator ad germanum fratrem suum Constantium super Athanasio et Paulo scripserat. Litteras Euphratas et Vincentius episcopi una cum Salino militum ductore pertulerant. Qui cum Antiochiam appulissent, ubi Constantius id temporis esset, in hospitium diverterunt. Detestandus autem Stephanus Onagri opera meretricem conduxit, noctuque in episcoporum diversorium introduci jussit : atque quosdam subornavit, qui meretricem cum episcopis esse clamarent.Cum autem fortiores essent episcopi, eorumque contubernales, et meretricem et ejus administros vi detinuerunt.

Quæ fabula simul atque ad Constantii aures perlata est calumniatore Stephano deposito, non minus malum eviratus Leontius in ejus locum suffectus est, qui jam presbyterii honore exciderat, quia cum puella quadam Eustolia nomine quotidie conversabatur,hujusque turpitudinis suspicionem a se amoliturus virilia sibi præsecuerat, tum deinceps liberius ad illam commeabat, iis nimirum membris privatus, quæ calumniæ causam præbuerant. Hic ergo Constantii imperatoris opera et studio ad Antiochenum episcopatum evectus fuerat. Cæterum per id tempus Antiochiæ florebant, et virtute scientiaque celebres habebantur Flavianus et Diodorus, quorum ille Antiocheno episcopatui, hic Tarsensi postea præfectus est. Atque ut Theodorus Mopsuestenus scribit, illam psalmodiæ speciem, quas antiphonas dicimus, illi ex Syrorum lingua in Græcam transtulerunt, et omnium prope soli admirandi hujus operis omnibus orbis christiani hominibus Auctores apparuerunt. Heterousiastæ quidem certe, hoc est, Ariani, diversa Filium a Patre substantia esse dicentes, ita canere solebant: Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto. Flavianus autem primus cecinisse fertur, Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto.

CAP. XXXI.

Iterum de Aetii et Eunomii vita et moribus paucis.

Exceptum ergo, ut jam dictum est, Aetium Leontius diaconum ordinavit : cui cum multi contradicerent, seque ab Ecclesia secessuros minitarentur, et Flavianus in primis Diodorusque id facere tentarent, Aetiisque hæresin arguerent, Leontius partim id veritus, partis eum ad ea quæ subsecuta sunt præparaturus, eum a diaconatu quidem removit, cæterum majorem ei honorem detulit.

Jam vero Aetius temerarius et lascivus

atque mimicis thymelicisque sermonibus, gestibus, et cultibus indecoris oblectabatur. Nam veste ad nates usque sublata manibus nuda femora feriebat : alteroque pede sublato et ventre percusso, pedebat. In conviviis autem inter cætera ludicra his convivas alloquebatur verbis : Si vultis, docebo vos, quid sibi velit dogma ; tum tribus ventris crepitibus similibus magno cum anhelitu emissis, sic exclamabat : Ecce, Orthocyllorum, hoc est Recticlaudorum, dogma, sic orthodoxos per transmutationem vocans. Deinde tribus aliis dissimilibus efflatis : Ecce, inquiebat, et nostrum. Quoad ergo vixit Leontius Aetium hujusmodi ludicris ridiculum apud se habuit. Mortuo autem Leontio Antiochenam sedem Eudoxius Germaniciensis arripuit, nec minore in pretio, si non majore, Aetium quoque habere cœpit.

Impius porro Aetius tunc temporis Eunomium blasphemiarum suarum assertorem habuit, a quo etiam impietate superatus est. Cæterum Eunomii parentes liberti majorum magni illius Basilii fuerunt ; qui primis litterarum rudimentis imbutum ad scribarum amanuensiumque exercitium deduxerunt. Parentibus autem mortuis, Constantinopolim profectus, maximi nominis familiæ cuidam se addixit : eique mox dominus liberorum suorum curam demandavit. Quos pædagogi ritu in gymnasia deducens, litterarum studia cum illis communia habuit, atque exinde grammaticis et rhetoricis artibus imbutus est. Cum autem eum aliquando paterfamilias in liberos nescio quid delinquentem deprehendisset, injuriam, si divulgaretur, filiis suis dedecori cessuram arbitratus, cum verberibus conscissum tota urbe excedere jussit, pœnas ab eo se publice repetiturum comminatus, si eum de cætero apud aliquem concivium suorum commorari resciscceret. Erro itaque Antiochiam venit ; ubi Arianam hæresin amplexus, eo nomine cum Aetio et Eudoxio familiaritatem sibi contraxit, a quo etiam diaconi, moxque presbyteri dignitate cohonestatus est.

CAP. XXXII.

De blasphemis Aetii hæresibus, quarum nomine ἄθεος, *hoc est impius, dictus est.*

Hujusmodi ergo vita, educatio et institutio Aetii et Eunomii fuit. Cæterum miser Aetius publice blasphemans Dei Filium κτιστὸν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ, hoc est creatum, et ex iis quæ non erant, seu ex nihilo, denique Patri dissimilem profiteri cœpit. Quapropter ἄθεος etiam dictus est. Adhæc, si B. Epiphanio credimus, his verbis uti solebat : Ita Deum novi, ut ipse seipsum ; atque ita eum novi, ut ne meipsum quidem. Objicientibus autem nonnullis : Dicito nobis primum, quæ sint abyssi vestigia, quibusque venti contineantur loculis, et cætera, de quibus dubitatur, cum de rerum natura quæstio incidit : et ita tibi de Deo verba facienti credemus, ipse talia sibi tanquam corporea et singula, incognita esse, Deum autem eorum creatorem sibi perspectum et exploratum, quis, cujas, et qualis esset, respondebat. Quod si Scripturæ testimoniis convincerctur, tum vero blasphemus et prophetis et apostolis maledicebat, aliquando his verbis : Quid mihi Veteris Instrumenti verba citas ? aliquando et his : Apostolus sic, ut homo locutus est. Cum autem discipulos suos doceret, his ut plurimum verbis utebatur : Nihil ab homine Deus requirit, nisi ut eum cognoscat, quemadmodum ego cognosco. Idcirco Christus dicere solebat : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum : et quem misisti Jesum Christum* [37]. Utebatur his verbis : Fornicatio peccatum nullum est. Quemadmodum enim cum prurimus, nescio quid naturale facimus, ita etiam fornicatio corporei usus adimpletio est (69). Hæc itaque et hujusmodi blasphema sunt, quæ ἄθεος Aetius publice docebat, idque nullius ecclesiastici gradus particeps. Diaconatu enim a Leontio ejectus mansit laicus, et in Acacianorum hæreticorum episcoporum synodo Constantinopolim Constantio imperante convocata, in quoddam Phrygiæ oppidum relegatus est, ibique tamdiu commoratus est, donec eum impius Julius ab exsilio revocavit.

CAP. XXXIII.

De Aetianorum in Eunomianos mutatione, atque Eunomii hæresibus et exsilio.

Cæterum ab eo tempore Aetianorum quidem appellatio cessavit, Eunomianorum autem invaluit : cum doctori improbo discipulus improbior successisset. Cum enim ad Constantinopolitanam sedem Eudoxius impius evectus est, Eunomium secum habuit. Jam Eleuzius Cyzicenus, cum Macedonianus et Semiarianus esset, Filium Patri ὁμοιούσιον esse dicebat : et quamvis persæpe ab ipso Eudoxio et Valente imperatore monitus, adduci tamen non poterat, ut ὅμοιον citra τῆς οὐσίας, hoc est, similem sine essentiæ cdjectione, adjunctum esse diceret. Tum vero exsilii bonorumque publicationis metu perterritus succubuit. Reversus autem Cyzicum pristina in sententia persevcravit. Quod cum rescivisset Eudoxius, illo deposito, in ejus sedem Eunomium subrogavit. Qui assumptis ejus loci Ecclesiis, quiescere non potuit, at in concionibus ad populum sophismatis verborumque lenocinio utens Aetianam hæresim rursus in medium proposuit.

Quod cum Cyziceni ferre non possent, urbe illum exegerunt. Postea vero Constantii etiam imperatoris jussu depositus est. Constantius enim de

[37] Joan. xvii, 3.

(69) Hoc pie et diserte confutat S. Athan. in Epist. ad Ἀμμοῦν.

gma illud amplectebatur, quod Filium Patri duntaxat ὅμοιον esse dicendum astruebat : ἀνόμοιον autem vel ὁμούσιον nullo modo. Eunomius ergo Constantinopolim se recepit, et apud Eudoxium otiosus episcopus desedit : deinde ab eo secessit, privatimque plebem convocavit, quia cum sæpe rogasset, ut præceptor Aetius admitteretur, cum Eudoxius non exaudierat, non quod Aetii hæresim eamdem prorsus cum sua improbaret, sed veritus ne ipse quoque deponeretur. Omnes enim unanimes ab Aetio, tanquam diversæ sententiæ, degeneraverant.

CAP. XXXIV.

De Arianorum in orthodoxos sævitia, quorum octoginta supplicatum missos Valentis imperatoris jussu cum navigio succenderunt.

Porro post Eudoxii mortem Homousiani Evagrium tanquam pium sibi præsulem delegerunt : quem Eusthathius Antiochiæ magnæ antea episcopus ordinavit, a Philippis, ubi exsulabat, revocatus Joviani jussu, idque temporis Constantinopoli manens, et eadem secum sentientes confirmans.

At Ariani Demophilum Berrhoæ, quæ in Thracia est, obtruserant. Cum autem ea de causa seditionem diversæ partis homines concitassent, Valens imperator, tunc agens Nicomediæ, certior de his rebus factus, milites eo misit, et Eusthatio in Thraciæ Bizyan, Evagrioque aliud in oppidum relegato, cunctas ecclesias Demophilo committi jussit.

Hæc occasione Ariani orthodoxi insultantes, mille illos contumeliis lacessere cœperunt. Itaque ab orthodoxis ecclesiastici viri octoginta, Theodoro, Urbano, et Menedemo ducibus ad imperatorem missi sunt, qui pro ipsis supplicarent. At hic ira succensus præfecto urbis mandavit, ut comprensos illos interimeret. Præfectus autem veritus ne inter plebem seditio cooriretur, finxit se illos in exsilium relegare.

Itaque in navigium conjecti sunt, cumque navigando medium sinus Astaceni penetrassent, nautæ prout sibi mandatum fuerat, incenso navigio, ipsi quidem in scapham desilierunt, navis autem nutu venti huc et illuc agitata usque ad Dacidizen (is maritimæ Bithyniæ locus est) pervenit, ibique una cum viris quos vehebat prorsus absumpta est.

CAP. XXXV.

Laus Placillæ imperatricis (70), quæ Theodosium Magnum conjugem suum ab Eunomii Ariani colloquio revocavit.

Eunomius interea privatis in ædibus agebat in Bithynia e regione Constantinopoleos, ad eumque populus trajecto freto confluebat. Alii etiam aliunde conveniebant. Cujus rei fama cum ad Theodosii Magni aures pervenisset, gestiebat ille cum viro congredi, nisi Placillæ Augustæ providentia, et preces obstitissent. Cum enim synodi Nicænæ dogma fidelissima conservaret, eo fiebat, ut vereretur ne, ut fere fit, maritus ex eo colloquio perverteretur, diversæque parti adhæresceret. Eunomius enim in colloquiis disertissimus facillime quidvis persuadebat, theologiamque ad nescio quas syllogismorum argutias redigebat. Quia vero postea non conquiescebat Eunomius, sed quos edebat libellos subinde ostentabat, atque ita multos suam in sententiam transversos rapiebat, ea de causa eum imperator exsulare jussit. Ille vero non ita multo postquam in exsilium missus est e vivis excessit, in patriaque sepultus est. Vicus autem is est Cappadocum, nomine Dacora, non procul ab Argæo Cæsariensi.

CAP. XXXVI.

De privatis Theophronii Cappadocis et Eutychii Constantinopolitani discipulum Eunomii hæresibus.

Cæterum Theophronius quidam Cappadox ab ipso hæresim edoctus, Isagogen seu instructionem in eam posteritati consecravit, cui *De exercitiis mentis* titulum indidit ; qui, cum præceptoris placitis insistere non ei placeret, recentiora quædam excogitavit, atque ita scripsit. Cum Divinitas non prænoscat id quod non est, sed cognoscat id quod est, præteritique recordetur, eo fit, ut non semper eodem se modo habeat, cum cognitionem ad futurum et ad præteritum convertat. His itaque de causis odio habitus est, atque ab Eunomianis eorumque Ecclesia ejectus, propriam hæresim constituit. Atque Eutychius quidam Constantinopolitanus civis Eunomii discipulus propriam et ipse postea hujusmodi de causa hæresim constituit. Eunomiani Constantinopoli degentes extremi judicii horam Filio Dei incognitam esse dicebant, male locum intelligentes : *Nemo novit nisi Pater* [38]. At Eutychius Filio quoque horam illam Patris creatorisque sui beneficio cognitam esse astruebat. Itaque profecto Eutychio ad Eunomium eo ubi exsulabat, nonnullisque aliis Eunomianis una cum illo omissis, qui dubii solutionem ab Eunomio acciperent, Eunomius Eutychii sententiam magis approbavit. Verumenimvero cum non ita multo post Eunomius obiisset, is qui Constantinopoli hæreticis præerat, Eutychium eo nomine exosus, quod ab Eunomio approbatus esset, admittere noluit, atque ita ille ad propriam hæresim astruendam secessit. Sed de his hactenus.

CAP. XXXVII.

Quid Eunomius ad præceptoris Aetii hæreses addiderit. Mirus ejusdem anabaptismus.

Sciendum porro est cæteros omnes scriptores, inter quos est Theodoritus, in ea esse sententia, ut Eunomius præceptoris sui Aetii dogmatia non

[38] Matth. XXIV, 36.

(70) De Placillæ hujus funere oratio Nysseni exstat.

3. Si Deus substantia sua ingenitus est, in quod genitum est haudquaquam genitum est essentiæ divisione, sed ex essentia, vi cujus id subsistit. Unam enim et eamdem essentiam genitam et ingenitam esse, nulla pia ratione cuiquam persuaderi queat.

4. Si id genitum, quod est ingenitum, quid obstat, quominus id quod genitum est, ingenitum quoque sit ? Omnis enim natura pronior est ad id quod sibi proprium, quam ad id quod improprium est.

5. Si Deus totus ingenitus non est, nihil obstat quominus essentiæ suæ vi genuerit. At si totus ingenitus est, haudquaquam essentiæ vi ad generationem distractus est, sed ex substantia genituram produxit.

6. Si Deus ingenitus generandi vi præditus omnino est,id quod est genitum haudquaquam essentiæ suæ vi genitum est, cum ea substantiæ suæ vis omnino insita sit, generet, non ut generetur.

7. Si transfigurata Dei substantia Filius dicitur, non ea certe substantia ejus est, ut mutari non possit, cum ex hujusmodi mutatione species Filii producta sit. At si Dei substantia mutationi obnoxia non est, nec generationi subjicitur : natura Filii ad nudam et simplicem appellationem prorsus redigetur.

8. Si genitura spermatice ingenito Deo inerat, ea post generationem extrinsecus assumpta in hominem, ut ita dicam, evasit : certe perfectus est Filius non iis ex quibus genitus est, sed iis quæ assumpsit. Quæ enim ex iis quæ sunt sui generis assumunt, ea tanquam ex propriis constantia perfecti nomen multifariam adipiscuntur.

9. Si perfecta esset genitura, certe in eo quod genitum est genitura consisteret, non iis ex quibus ingenitus ipse genuit. Nec enim fieri potest, ut genita natura ingenito essentialiter insit. Nam hoc idem fuerit, atque si quidpiam esse et non esse dicatur ; siquidem genitura ingenita non est, et quod ingenitum est, genitura non fuit. Partium enim dissimilitudo in Deo speciem blasphemiæ et contumeliæ præ se fert.

10. Si Deus omnipotens : cum sit ingenitæ naturæ, genita se natura esse ignorat ; et si Filius, cum sit genitæ naturæ, seipsum id esse quod est cognoscit, qui fieri potest, quin homousion falsum sit, cum ille ingenitum, hic genitum esse sciat ?

11. Si dictio *ingenitum* hypostasim Dei non denotet, sed nomen illud incomparabile ad humanam opinionem referatur, eo fit, ut iis qui opinione aliquid assequuntur, gratias Deus agat, ratione opinionis ingenitæ : cum nominis hujus dignitatem in essentia non ferat.

12. Si extrinsecus ingenitum in Deo consideretur, ii qui consideraverint eo quod consideratum fuerit præstantiores erunt, cum nomen, quod Deo præstantissimum omnium est, sibi comparaverint.

13. Si natura ingenita generationi non cedit, id ipsum est, quod et dicitur : at si generationi cedit, eo fit, ut generationis affectiones sint hypostasi divina præstantiores.

14. Si genituræ natura immutabilis est, propter eum qui genuit, ingenitum haud dubie substantia immutabilis est, non ratione voluntatis, at dignitatis, quæ substantiæ inest.

15. Si nomen ingeniti substantiam significet, merito substantiæ genitura opponitur : at si nihil significet ingenitum, multo magis genitura nihil significat. Jam qui fieri potest, ut nihilo nihilum opponatur ?

16. Si pronuntiatio ingenita genitæ pronuntiationi opponitur, silentio pronuntiationem excipiente contingit, ut fiat et evanescat christianorum spes in diversa pronuntiatione sita, non autem in naturis, quæ ita se habent, ut nominum significatio requirit.

17. Si ad substantiæ præstantiam ingenitum nihil amplius ipsa genitura tribuit, eo fit, ut Filius pronuntiatione sola præstans eos seipso meliores deprehendat, qui invocant, non eum, qui et Deus et Pater ejus invocatur.

18. Si natura ingenita præstantior est generatione, quippe quæ jure quasi hæreditario sortita sit id quod præstantius est, eo fit, ut per se substantia ingenita sit. Qui enim vult, non quia vult, idcirco generatione præstantior est, sed quia ita natura comparatus est. Itaque substantia per se subsistens, ingenitus Deus, ulla ratione permittit, ut contra seipsam generatio intelligatur, feraturque pro arbitrio et sententia eorum quæ genita sunt.

19. Si ingenitum in Deo privationem denotet, qui fieri poterit, ut nihilum ab eo secernatur, quod nusquam est ? Quod si τὸ ὄν, seu id quod est, significet, quis, quæso, Deum, qui est, ab eo ipso quod ipse est separabit ?

20. Si privationes nihil aliud sint, quam habituum ablationes, certe ingenitum illud, quod in Deo est, aut habitus privatio, aut privationis habitus est. Jam si habitus privatio sit, qui fieri poterit, ut quod non adest, tanquam adsit, *Deo* adnumeretur ? Sin autem ingenitum est habitus, necesse est genitam substantiam præsupponamus, ut habitu hunc in modum assumpto, ingenita nominetur.

21. Si genita ingenitæ substantiæ particeps est, habitus adjectionem passa, haud dubie ingeniti facultate privatur, ita ut genita quidem substantia sit, ingenitum autem habitus. Quod si genitura transitum significat, quippe quæ habitum denotet, vel ex essentia quapiam constat, vel hoc ipsum est, quod genitura dicitur.

22. Si ingenitum habitus, et genitum habitus est, procul dubio essentiæ sunt habitibus priores, habitus autem essentiis posteriores, utrum ergo honoratiores ? Jam si geniti causa sit ingenitum

et genituram esse significet, quæ una cum sua ipsius essentia causam involvat, certe genitura essentiam denotat, non habitum, cum ingenita natura nihil et ipsi contulerit. Qui fieri ergo potest, ut ingenita natura non sit essentia, sed habitus?

23. Si omnis essentia ingenita est, qualis est Dei omnipotentis, qui fieri possit, ut aliam passioni obnoxiam, aliam vero a passione immunem quis asserat? Jam si ingenitarum naturæ functionum altera quidem perdurat ab omni quantitate et qualitate, ab omni denique mutatione immunis: alteram vero perturbationibus obnoxiam, nemo est qui neget immutabili essentia præditam, propterea quod amantem ultro pelliciat, ut ex prædictis patet. Inde consequitur haud dubie, ut ea quæ immutat, ingenita dicatur, genita vero, quæ immutatur.

24. Si natura ingenita sit genitæ causa, ingenitum autem nihil sit, qui fieri potest, ut nihilum causa sit ejus quod est?

25. Si ingenitum privatio est, privatio autem ea est, qua rejicitur habitus: cæterum rejectio prorsus dissolvitur, aut transit in aliud, qui fieri potest, ut ab habitu transitivo aut dissolutivo Dei essentia ingeniti appellatione denominetur?

26. Si ingeniti vocabulo privatio denominetur, quæ in Deum non cadit, quo sensu ingenitum eum, non autem genitum dicimus?

27. Si ingenitum in Deo nudum nomen est, nuda porro et simplex prolatio hypostasim Dei supra res omnes genitas extollit, hominum certe prolatio Dei omnipotentis hypostasi præstantior est, ea omnipotentem dignitate condecorans, quæ cum nulla alia conferri queat.

28. Si ingenito cujus causa sua tributa est, natura autem quæ a nulla causa processit, causa caret, eo fit, ut ingenitum non causam sed hypostasim significet.

29. Si quidquid factum est, ab alio factum est, ingenita vero hypostasis nec a seipsa, nec ab alia facta est, inde necessario consequitur, ut ingeniti nomine denotetur essentia.

30. Si ingenita hypostasis una cum geniti essentia tanquam causa elucescat, quæ nulla prorsus causa immutari possit, eo fit, ut ipsa per se essentia sit incomparabilis; quæ incomparabilitatem ipsam non extrinsecus ostendat, sed ipsa per se incomparabilis et inaccessa sit, quandoquidem ingenita est.

31. Si Deus omnipotens quavis natura præstantior est, id ratione ingeniti consequitur, quod quidem genitis, ut permaneant, in causa est.

32. Si ingenitum essentiam non significet, qua ratione, quæso, genitorum natura in integro conservabitur?

Si eorum quæ videntur nihil seipso virtute seminali antiquius est, sed intra præscriptos naturæ limites manet, qui fit, ut ingenitus Deus ab hujusmodi præscripto immunis nunc suam ipsius essentiam secundam in re genita videat, nunc autem primam in ingenito, prout primi et secundi ordo se habet?

33. Si Deus ingenita natura perseverat, sui ipsius, ratione geniti vel ingeniti, cognitio procul ablegetur. Qui enim essentiam suam in re genita et ingenita protendere concesserit, is non animadvertit se suam ipsius essentiam geniti et ingeniti legibus subjicere. Quod si genitum cum ingeniti natura participet, cæterum intra geniti cancellos sine intermissione perduret, qua unica præditus est natura, tum demum seipsum cognoscit, nimirum ignorans ingenitum. Nec enim fieri potest, *ut* idem homo sui ipsius ingenitæque adeo atque genitæ essentiæ cognitionem indipiscatur. Quod si ingenitum abjectum est, et despicabile, quia mutationi peraccommodum, inde certe consequitur, ut naturæ præstantia in essentia immutabili consistat, cum præsertim in confesso sit essentiam ingenitam causa quavis excellentiorem esse.

34. Si ab omni potestate ingenitum eximatur, multa autem ingenita sint, certe immutabilis eorum natura sit oportet: nec enim cujuspiam naturalis facultatis communis aut privatæ *adminiculo* altera quidem faciebat, altera vero *flebat*.

35. Si omnis essentia ingenita est, certe omnis ingenita est, omnis est immutabilis. Jam si essentiam esse immutabilem concedamus, actio utique et passio casui et temeritati ascribentur. Cæterum cum multa sint ingenita et immutabilia, *tanto* alia ab aliis intervallo sejunguntur, *ut numerari* non possint. Nec enim fieri potest, ut res a se distantes enumerari queant: cum præsertim omnis distantia nescio quam ingenitæ naturæ disjunctæ functionem sive in universum sive in parte denotet.

36. Si ingenitus et Deus quadam significationis correlatione idem significent, ingenitus procul dubio genuit ingenitum. Quod si aliud ingenitus, aliud Deus significet, non absurdum sit, ut Deus Deum genuerit, ita ut ab ingenita essentia uterque vitam acceperit. Quod si Deo antiquius nihil est, ut certe nihil est, eo fit, ut Deus et ingenitus idem significent, ita ut genitum ingeniti capax minime sit. Quare fieri non potest, ut eadem voce cum Patre suo genitus enuntietur.

Deus qui per se genitus est, quemque *solum* verum Deum * idcirco missus ab eo Jesus Christus ante sæcula vere subsistens, genitaque præditus hypostasi, vos omnes salvos et salvas ab impietate conservet, in Christo Jesu Salvatore nostro, per quem sit omnis gloria Patri et Deo, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.

CAP. XL.

Ejusdem Niceiæ Choniatæ in præcedentia Epilogus, atque Præfatio in eam quam adversus Arium Aetium et Eunomium parat confutationem.

Hæc est illa impietatis planta, quæ triplici radice innititur: hi sunt Christum blasphemantium

colophones : hi sunt, qui primi sanctæ Trinitatis variæ in opiniones et essentias dissectionem inseverunt ; hi denique sunt, qui zizania purissimo pietatis tritico superseminarunt et excoluerunt, quæ quidem Arius plantavit, Aetius rigavit, Eunomius adauxit : quorum fructus est, ut creaturis Creator accenseatur, et Filius quidem a substantia Patris alienetur, ab eoque Spiritus quibusdam quasi gradibus differat. Cæterum hi quidem frustra et temere contra Christum fremuerunt, et opiniones impias in cœlum, hoc est divinitatis ejus altitudinem contra quam par erat ejaculati sunt, lingua instar nervi arcus intenta : ille vero extra teli jactum manens (quandoquidem divinitatis ejus excellentia cœlos transcendit) majore juxta et augustiore gloria resplenduit, eorum arcus conterens, et confringens arma, et scuta comburens ignitæ [39] Patrum theologiæ adminiculo ; atque, ut ita dicam, fæculenta eorum verba exsiccans.

Quid enim Arii, Aetii, et Eunomii dogmatis fæculentius est, quæ quidem tum in historia de iis elucubrata comprehendimus, tum dilucidius oratione sequenti explanabimus, eis contraria subjungentes, ut inanem eorum loquacitatem refellamus, et ne quis in ea impingat, quæ isti sine ratione et sapientia contra Verbum et sapientiam effutiverunt?

CAP. XLI.

Capitibus hæreseon Arii, Eunomii et Aetii expositis jam ad seriam eorumdem confutationem aggreditur.

Objiciebat Arius, ut et ejus asseclæ Aetius et Eunomius : Non semper Deus Pater fuit, sed fuit tempus, quo Pater non fuit. Quod si Pater semper et ab initio non fuerit, neque Filius ab initio contemporaneus coæternusque Patri, sed tum demum postea, cum Deo per Filium angelos, et nos, et omnia quæ sunt in mundo, creare placuit : certe creatura fuit, atque paternæ substantiæ expers. Porro Verbum dictus est, ratione creaturarum, quæ sunt rationis participes, nimirum angelorum et nostri ; Sapientia vero, eorum ratione, quos divinarum et humanarum rerum cognitione informavit ; Filius denique propter eos, quos adoptavit.

Et quia Verbum aliud est, quod Patri inest ; quod insitum quoque dicitur, ejusque substantiæ proprium : itemque aliud, quod in terram descendit, carnemque assumpsit, quod et participatione Verbum Dei, Deusque dicitur (quemadmodum justi quoque tum Dei filii, tum dii vocantur), quippe quod mutabile natura sit, nec Patrem videat, nec eum norit qui principio caret, quippe quod sub principium cadat.

Perspicuum autem est eos et Christo ipsi adversari, et iis qui ipsum viderunt, eique ministrarunt. Ait enim ille : *Qui videt me, videt et Patrem* [40]. Item : *Ego in Patre, et Pater in me* [41], quibus verbis eadem utriusque substantia perspicue subindicatur. Et evangelista Joannes exclamat : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [42] : moxque dicta confirmans subinfert : *Hic erat in principio apud Deum* [43], sive in Deo. Ulteriusque progressus docet, quod *Unigenitus illius, qui est in sinu Patris ipse enarravit* [44]. Itaque si vere dicit Christus, cum ait : *Ego in Patre, et Pater in me*, et germanus ejus discipulus, cum docet, in principio fuisse Verbum et semper fuisse apud Deum, Ariana ora obmutescant, quæ injustitiam contra Deum loquuntur : atque in primis Aetius, qui laboris sui vanitatem non paucis capitibus quæ supra huic historiæ interseruimus, patefecit, dum confirmare conatur Filium ab ingenito Patre genitum non esse, quia ingenitum quoque a generatione alienum sit. Jam si Filius unigenitus semper in sinu Patris est, Pater utique semper est Pater, et Filius ei coæternus, ut qui ejusdem cum illo sit naturæ, nec ab eo separari possit.

Relata enim ex eorum numero sunt, quæ semper simul una sunt, seque mutuo introducunt. Ubi ergo Pater, ibi et Filius. Item quod principio caret, neque creatura est, neque propter nos factum est. Qui enim ab æterno est, quonam modo sub ortum cadet, principiumque habentibus accensentur?

Insuper et Verbum, et Sapientia, et Filius erat natura, et semper ipsa hæc omnia erat Verbum quidem, quia generationis affectioni non obnoxius, quia conjunctus, et enuntiativus, unde ait : *Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor* [45], et alio loco ait ad Patrem : *Manifestavi nomen tuum hominibus* [46], nimirum nomen paternitatis. Isaias quoque Magni consilii angelum vocat [47], nimirum Patris. Sapientia vero erat, tanquam divinarum et humanarum rerum dator. Jam qui fieri potest, ut opifex rationes ignoret eorum quæ fecit? Filius denique, quia Patri æqualis est, secundum substantiam cum eo est, nec ab ejus sinu avelli potest.

At vero locus ille : *Novi Patrem, et sermonem ejus servo* [48], eum ab essentia paterna sejungit, aliumque a Verbo prætendit : quod ipsi insitum et germanum Dei Verbum esse volunt. At sermonem Christus hoc loco voluntatem appellat Patris. Nec absimili ratione locus ille : *Ante luciferum genui te* [49], non temporalem generationem introducit, sed hoc innuit, quemadmodum venter Dei, si pie intelligatur, id genuinum et consubstantiale esse ostendit, quod cognitione concepit : ita et sermo, quo Deus Filium, angelos, et homines alloquitur, dialecticum sermonem denotat : qui

[39] Psal. LXV, 10. [40] Joan. XIV, 9. [41] Ibid. 10. [42] Joan. I, 1. [43] Ibid. 2. [44] Ibid. 18. [45] Joan. XIV, 10. [46] Joan. XVII, 6. [47] Isa. IX, 6. [48] Joan. VIII, 55. [49] Psal. CIX, 3.

CAP. XLIII.

De Deo et materia, Deum nec definiri, nec comprehendi posse.

Adhæc objicit Eunomius : Dicite nobis, quæso, si ingenitum ossentia Dei non est, quidnam aliud essentia Dei sit ? Adversus quam quæstionem hæc sunt opponenda. An vero tuam, bone vir, essentiam et naturam nosti ? an formicæ, an culicis ? Cæterum hoc tibi vicissim dicam : Duo sunt eorum quæ sunt extrema, Deus et materia, ille quidem ascendendo, hæc vero descendendo : postque materiam nihil omnino superest. Quænam ergo materiæ essentia sit ? An vero ea est idipsum quod est, an id quod non est ? Nam si sit id quod est, quomodo forma caret ? Forma enim notitia est eorum quæ sunt. Sin autem sit id quod non est, qui fit,ut a philosophis definiatur tanquam id quod est ? Illam enim ἀζώην, hoc est vita carentem, vocant, et incorpoream, atque adeo hypostaseos imaginationsm, eam denique, quæ cum nihil sit, omnia tamen esse fingitur, essentiæ ludicrum, idolum et umbra semper fugiens, atque in id quod non est recurrens. Edissere mihi quænam sit ratio materiæ, tuncque vicissim tibi edisseram quænam sit essentiæ divinæ definitio. Quod si eorum quæ sunt extremum ignoras, quomodo primum adipisci et comprehendere conaris ? Age vero,si in cœlum volare tentares, an statim ad ejus circumferentiam nullo intermedio propius accederes ? nonne tibi primum secandus esset aer, ut sic ad eum, quem vocamus ætherem venires tumque deinde trajectis omnibus sphæris ad ipsum cœli ambitum pertingeres ?

Dei definitionem postulas, tanquam ignores eam esse definitionis naturam, ut definitum definiat. At definiens ad definiti scilicet fastigium ascendit : ita ut Deus definientibus inferior sit. Quid ? Aristotelem non audis, cum ait simile per simile comprehendi : oportereque ut cognoscens ad cognitum quamdam ideam et similitudinem habeat ? Et recte quidem hactenus ariolatur philosophus, siquidem ut canit Empedocles : Terra terram videmus, ut aqua aquam, æthere ætherem, anima animam, eo quod est id quod est, mente mentem, natura naturam, materia materiam, forma formam, et unum uno. Hæc enim omnia nobis insunt, materia, forma, corpus, natura, anima, mens, unum. Unum enim nos quoque sumus : non tamen proprie : nam unitatis seu conjunctionis ratione uni dicimur.

CAP. XLIV.

Ingenitum esse Deum, quamvis unigenitum genuerit, Filium autem ingenitum non esse, quamvis ejusdem cum Patre substantiæ sit.

Ingenitum porro non id esse dicimus, quod minime generat, sed quod minime genitum est : quemadmodum, verbi gratia, incausatum, non id quod cujuspiam alius causa non est, sed id quod antiquiorem seipso causam non habet. Siquidem ἀπάτορα quoque, hoc est, Patre carentem non dicimus eum qui Filii Pater non audiat, sed qui nullo a Patre processerit : et ἄναρχον, hoc est, principio carentem, non qui aliarum essentiarum principium haudquaquam fuerit, sed cujus essentia omnem essentiam exsuperet. Non enim communia sunt hæc nomina, ita ut ingenita et genita, item principio carentia et non carentia, pro iisdem in specie accipiantur. Nam quemadmodum Adamus, etiamsi ex carnali copula decies millenos suscepisset liberos, haud tamen ipse hujusmodi ex copula genitus diceretur, neque nomen ejus qui genitus ex copula non est, cum iis qui geniti essent commune haberet : ita et supremus ille Deus (at propitius ille mihi sit, qui a me similitudinibus sub sensum cadentibus delineatur) non abalienavit a se ingeniti nomen, etiam si unigenitum Filium ante Luciferum genuerit, ut sacra testatur Scriptura [51]. Nec enim Pater eo quod genuit, idcirco ab ingeneratione excidit : sed quia non ex causa ingenitus et generans constitutus est.

Eunomius autem, dum tenere censet genita cum iis in omnibus participare, quæ genuerunt, inde astruere videtur, genitum Filium, quia cum Patre ingenito participat, ingenitum quoque futurum : quibus verbis ostendit se in rebus theologicis Græcorum versatum esse, ilsque male abuti. Illi enim unitates vocant essentias illas, quæ ab uno procedunt. Item mentes, quæ a prima mente. Item vitas, quæ a vita. Item ea quæ sunt, quæ ab eo quod est. Atque idcirco addit ingenitum quoque ab ingenito procedere.

Cui quidem respondere quivis queat, ea quæ a quibusvis generantur haudquaquam hæreditario jure proprietates eorum indipisci, sed substantias : quandoquidem Sethus homo quidem fuit, quippe qui ab hujusmodi essentia originem traxerit, cæterum hujusce particeps non fuit, ut citra copulam carnalem natus fuerit. Hujusmodi enim proprietas Adæ creatio fuit ; et Evæ filia, femina quidem erat, verum non costa e latere subducta. Hæc enim proprietas Evæ fuit : quemadmodum Adami proprium fuit genitum non esse, sed formatum. Genita enim essentias hæreditario jure obtinent, non autem proprietates essentiis inhærentes. Quare supremus ille Deus ab ingeneratione non excidit, quamvis Filium genuerit : neque genitus Filius in ingenitum degeneravit, quia ab ingenito processit.

CAP. XLV.

Alia Eunomii objectio, Patrem nomen esse quo essentia vel actio significetur.

Hujusmodi problema malitiosissime conflctum subinferre solet Eunomius. Cum enim Filium non ad eamdem cum Patre substantiam adducere velit,

[51] Psal. cix, 3.

tecto, fatomo, et statuario videmus. Hoc illud est, quod ὁμοούσιον voco. Nam si Pater est Filii Pater et hic quidem causa, ille vero causatum vel effectus, ejusdem tamen naturæ ambo et ejusdem substantiæ sunt, hoc ipsum Pater egit, nimirum consubstantialem ; quamvis alioqui actionis opinio hac in re perabsurda sit. Quia enim periculosis nominibus et in theologia inusitatis usus est, idcirco videtur utile in parte futurum, si consideremus quinam sit eorum sensus. Hæc enim tria se mutuo subsequi videntur οὐσία, ἐνέργεια, καὶ ἐνεργούμενον, hoc est essentia, actio, et opus. Est autem actio alia essentiæ concurrens, alia postmodum acquisita. Quibus ergo essentiis actio concurrit,earum actiones quoque indivisæ sunt, quibus autem postmodum accidit, earum actiones quoque posteriores : ut homo essentia quidem est, agit autem respirationem, et ædificium. Horum alterum, nimirum respiratio, concurrit, alterum vero, scilicet ædificatio, posterior et ascitilia est. Quo fit, ut quod ab actione agitur, quæ quidem essentiæ concurrit, concurrat et ipsum nimirum, ut respiratione cor refrigeretur. Nam simul atque respirat aliquis, hausto exteriore aere, laxatoque molli jecoris corpore, quod puriore spiritu plenum est, circumfovet cor, nec exsiccari calore sinit. Ædificatio autem, quia postea contingit, eo fit, ut dividatur quoque quod agitur. Quocirca Pater Gregorius ita infert. Consentio tibi, Eunomi, qui Patri nomen actionis imposueris.Consubstantialem porro egit, quamvis alioqui actionis hac in re opinio perabsurda sit. Nam in illa actione posterius id est quod agitur. Ædificandi enim ars ædificium præcedat oportet, atque a se ipsis separentur architectus et ædificium. In hac vero, qua de nunc agimus actione,non ita se habet id quod agitur. Non enim prius fuit Pater, tum deinde consubstantialem absolvit, nec eo absoluto diversus evasit, sed simul atque Pater fuit, genitus est Filius, amboque consubstantiales fuerunt.

CAP. XLVII.

Alia Eunomii sophistica objectio, adversus Patris et Filii consubstantialitatem. Hoc Aristotelis in Categoriis loco male intellecto, nimirum : « Quæcumque de aliquo dicuntur, ea de eo quoque dici poterunt, quod ei subjectum est, » Eunomius Patrem Filio natura majorem esse dixit.

Cum Dominus noster Jesus Christus in Evangeliis dixerit, *Pater meus major me est* [53], Ecclesia dictionem *major* ob Filium solum prolatam intellexit. Quamvis enim honoris æqualitatem in tribus personis, eamdemque gloriam et claritatem prædicemus, alia tamen ratione Patrem majorem et Filio et Spiritu sancto esse dicimus, quia nimirum ad aliud ille principium non refertur, sed ipse primum omnium principium est ; hi vero ab illo tanquam causa procedunt, apud illum manent, et ad illum referuntur. Itaque major Pater est, quia causa est, ambobus, Filio quidem generationis, Spiritui autem processionis. Ecclesia ergo, ut dictum est, eo sensu dictionem *major* accepit.

At Eunomius, cum cætera turbet, atque confundat, tum poculentæ huic aquæ salsuginosos sermones suos immiscet. Huic enim propositioni : Pater major Filio est, quia causa ; statim alia subjungit : Causa naturalis est, moxque ita ratiocinatur. Pater major est, quia causa, causa autem naturalis ; tum concludit : Ergo Pater natura Filio major est, majus inde attribuens, non causæ ut recta suadet ratio. Hoc etenim sibi vult ejus dogma, ut Patrem primam essentiam faciat, Filium secundam, Spiritum tertiam : Nescio vero, inquit magnus ille Gregorius, utrum sibi ipsis hoc imponant sophismate, an iis ad quos verba faciunt. Nam quæ de aliquo dicuntur, ea non simpliciter dici quoque poterunt de eo quod ei subjectum est,sed perspicuum est, quidnam de quoque dicatur. Quomodo ergo præfatus est Eunomius quave sophismatum specie suam contexuit captionem, progressu orationis dicetur, ubi nimirum sophisma refellitur. Ad orationis porro continuationem statim quoque nostra subjungetur a nobis ratio.Auditis Eunomius iis quæ ab Aristotele in Categoriis scripta sunt: Quæcumque de aliquo dicuntur, ea de eo quoque dici poterunt, quod ei subjectum est ; hæc verba nullo judicio adhibito excepit,atque dictionem *quæcumque* ad omnia retulit : quo factum est, ut, cum Aristoteles vocabulum hoc usurpaverit in iis quæ ratione substantiæ prædicantur, hic indistincte de iis quæ ratione accidentis prædicantur, enuntiet, et ut semel dicam, de iis quæ quomodocumque prædicantur. At hoc non ita se habet. Quamvis enim animal de specie prædicetur, genus tamen ejus haudquaquam etiam prædicatur. Atqui recta propositionum compositio fuerit. Genus enim omni animali, et animai omni speciei convenit : species tamen non est genus.

Non ergo quæcumque de aliquo dicuntur, ea de eo quoque dicentur, quod ei subjectum est. Animali enim homo subjicitur ; at non quæcunque de animali prædicamus, ea de subjecto etiam prædicaverimus ; imo perspicuum est de quonam ea dici possint, et quænam sint ea quæ prædicantur.

Animatum enim et sensile trajecto animali etiam ad hominem pertingunt. Siquidem essentiales illæ seu specificæ differentiæ sunt, quibus animal constituitur : genus autem, quod est nomen rationale, nec animalis essentiæ convenit, idcirco ad hominem trajicitur.

Tria enim nomina ponit Eunomius, majus, causam, et naturam.Itaque majus de causa, et causam de natura prædicat : atque hinc existimat

[53] Joan. XI, 28.

enim est et particulare : illi causa distracta, majus natura colligunt, ex eo quod cum loci adjectione dicitur, id efficientes quod simpliciter enuntiatur, quemadmodum si, ait ille, dicentibus nobis quemdam hominem mortuum esse, illi simpliciter hominem mortuum esse inferrent. Item hæc oratio : Mortuus homo non respirat, ex eo ducitur, quod cum loci adjectione dicitur, estque particularis.

Si ergo ita dixerit, mortuumque aliquis distrahat, et hominem non respirare dicat, ex eo quod cum loci adjectione dicitur, id effecit quod simpliciter enuntiatur.

Quemadmodum si dicente aliquo : Ærea navis non navigat, aliud inde navem non navigare colligat, quæ oratio ex eo ducitur quod cum loci adjectione et simpliciter dicitur. Item si dixero adulterinam drachmam non permutari, tu drachmam simpliciter non permutari concludas, me deludis ex eo quod cum loci adjectione et simpliciter dicitur.

Hujusmodi sunt captiosæ Stoicorum argumentationes, sorites, cornutus syllogismus, dominans, et aliæ permultæ, quibus illi propria imposuere nomina.

Quia enim cornuum mentionem in propositionibus suis sophista fecerat, ut : Si cornua habes, pulchra quoque cornua habes : item : Si dominabitur Dion, certe dominabitur Dion : inde factum est, ut cornutus a cornibus denominatus sit, et dominans, quia ea propositionum figura fuerit. Sorites autem peculiari quodam jure id nominis indeptus est, quandoquidem multis aliis designatur nominibus : κομήτης enim et φαλακρίτης, et δρομίτης, et νεωλκίτης, et πρωριστὴς, et πενιστὴς, et aliis hujusmodi designatur appellationibus ; quia vero plura illa in unum velut cumulum rediguntur, idcirco usus obtinuit, ut argumentatio hujusmodi σωρείτης, hoc est coacervatio, diceretur. Soritæ porro compositio hæc est. Interrogat sophista, utrum modius uno grano complebitur? utrum comatus erit quispiam uno capillo? aut ditescet una drachma? utrum trahetur navis ad portum ab uno helciario? an quis proprius metam accedet uno gradu? an decalvabitur unius capilli ablatione? Si ergo capillus unus calvariæ nudæ innatus fuerit, comam aut cæsariem non facit, neque calvus alio modo capillatus evadet unius accessione capilli, sed si unus capillus in infinitum multiplicetur, ex capillis qui præcesserint conflabitur coma: nec uno item grano complebitur modius, sed illo semper accedente subindeque multiplicato tandem modium compleri continget, nec unius capilli ablatione decalvabitur calvaria : sed si subinde id sæpiusque facias, calvitium tandem fiet. Quia ergo plura in σωρείαν, hoc est unum velut cumulum coacervantur, ut in villa cumulus æreæ, inde soritæ seu coacervationis paralogismo inditum nomen est.

CAP. L.

Quot modis dictio idem *accipiatur ex Aristotele, unde patet identitatem non citra discrimen passim usurpandum esse.*

Alia est Eunomii objectio, et eorum qui in Filio ἀνόμοιον, hoc est dissimilitudinem Patris introducunt, adversus ea quæ catholici responderant, nimirum illos male argumentari cum dicant Patrem Filio majorem esse ratione causæ, causam porro ratione naturæ, unde fiat, ut Pater Filio sit naturæ ratione major.

Cæterum Eunomiana quæstio sic habet : At vero si Filius essentiæ ratione idem cum Patre sit, ingenitus autem Pater est, idem quoque Filius erit.

Hæc sunt quæ ab Eunomio objiciuntur, et a turba blasphemiarum ejus hærede : cæterum eamdem in Patre et Filio essentiam admittit, non dogmatice sed hypothetice, hoc est, non ut inde certum dogma, sed fidei (ut vocant) articulum constituat, sed sub conditione : ut hoc astu absurdi quidpiam ratiocinetur, et identitate de medio sublata διάφορον hoc est diversitatem, vel, ut ipse loquitur ἀνόμοιον, hoc est dissimilitudinem, introducat. Cum enim Filium ejusdem esse cum Patre substantiæ dicimus, at numero differre, sic perverse denuo interrogat : Num si Filius substantia idem cum Patre sit, omnia quæ Pater habet habiturus est? Hoc enim sibi vult identitas. Quod si omnia ei cum Patre communia fuerint, certe et ingeneratio ut identitas Filio in omnibus integra conservetur. Ingenitus ergo Filius etiam erit, siquidem Pater ingenitus est. Idem autem ut summam dicam, est vel numero, vel specie, vel genere, vel, ut alibi Philosophus ait, etiam analogia, seu proportione. Itaque numero eadem sunt, quæcumque de uno subjecto dicuntur, qualia sunt, ut ita dicam, polyonyma seu æquivoca. Ensis enim, gladius et mucro eadem sunt numero, quia unum eis subjectum est, quod ipsum a seipso non differt : quamlibet diversis nominibus exornetur. Eadem specie sunt, quæcumque uni quidem speciei subjiciuntur, numero tamen inter se differunt, et quamlibet personis a se distinguantur, specie tamen haudquaquam differunt.

E contrario quæ numero specieque diversa sunt, ea mutuam quidem a seipsis sortita sunt differentiam, communis tamen eis generis ratio inest. Quam porro analogiæ identitatem dicimus, ea hoc elucescet exemplo. Corpus et animam dicimus, deinde quasdam corporum partes, quasdam et animorum subjicimus, alias quidem majores, alias vero minores. Cum ergo analogiam utrisque in partibus esse ostendero, identitatem quodammodo introducam. Quia enim pulcherrimum totius corporis membrum est oculus, idcirco mens idem ipsum est in animo, videri ut cætera quidem diversa sint, corpus et anima, oculus et mens, identitas autem in sola inveniatur analogia. Quia ergo tot modis hoc nomen enuntiatur, non est quod quis identitatem passim nulla adhibita differentia sub-

post album. Hæc porro non a se uascuntur, nec enim ex ingeneratione generatio, nec ex generatione ingeneratio. At vero relatis accensenda sunt? At illa referuntur ad alia, ut duplum ad dimidium, et e diverso. Age vero negationine ascribentur? At hæc quoque nomina sunt, quibus neque affirmatio neque negatio demonstratur. Itaque superest ut habitu et privatione inter se opponantur, ita ut genitum quidem sit habitus quemadmodum visus: ingenitum autem privatio, non secus atque cæcitas.

Si ergo hæc opposita sunt, ut demonstravi, tu autem ea, o Anomœe, substantias esse dicis, ex tua consequetur oratione, ut substantiæ aliæ aliis opponantur, quod non conceditur. Quod si genitum quidem habitui, ingenitum vero privationi simile sit, tu autem genitum quidem essentiam Filii, ingenitum vero Patris essentiam nominas, certe Filius Patre prior erit, ut habitus privatione. Filiusque de medio tolletur, tanquam habitus, a Patre, tanquam privatione. Quandoquidem privationibus habituum de medio tollendorum vis inest, ut cæcitas visum, surditasque auditum perimit.

CAP. LIII.

Plura ejusdem Choniatæ, adversus hoc Anomæorum problema: Fuit tempus quo non fuit Pater.

Arius quidem, Aetius, et Eunomius Trinitatem honore substantiaque comparem tres in personas diversas dividebant, ingenitumque et ἄναρχον, principio carentem, solum Patrem vocabant, post eum vero πρωτόκτιστον ποίημα, hoc est creaturam primo creatam, Filium: quippe qui loco instrumenti ad rerum omnium productionem Patri futurus esset. Post Filium vero, Spiritum sanctum statuebant. Quod autem adoramus μοναρχία est, seu divinitas una, non unam in hypostasin coacta, sed tribus distincta personis, et unius quidem appellatione divinitas, essentia, natura, principium, et forma: trium vero, personæ, characteres, et individua intelliguntur. Proprietates enim hypostasibus affectæ sunt, at non sunt hypostases. Hoc vero Trinitatis principium, si quatenus unum est, consideretur, principio caret, æternumque est, et omnino perpetuum. Si vero quatenus in personas dividitur, una ejus persona principio caret: aliæ vero et sine principio, et non sine principio sunt. Nam si eas ad primam causam reducas, non sunt sine principio. Ex illa enim procedunt, at non post illam. Sin eas cum temporibus et sæculis nostris conferas, atque adeo cum omni proprietate intellectuali, sine principio et ingenita sunt. Itaque trium harum hypostaseon una omnino ἄναρχος, hoc est sine principio dicitur, nimirum Pater, reliquarum duarum altera Filius, altera Spiritus, ambæ a Patre subsistentes, non tamen eodem modo. Filius enim genitus est, Spiritus autem processit, vel potius ille gignitur, hic procedit.

Non enim quemadmodum a Patre Filius processit genitive, ita et Spiritus a Filio processit: ita ut aliud primum, aliud secundum, aliud tertium statuamus. Absit a nobis hujusmodi blasphemia ethnicæ deorum multitudinis. Ethnicis enim dii sunt Cœlum et Saturnus, a quibus patres, filii, et nepotes. Unum enim apud nos ambarum personarum vinculum est, Pater: ad quem reducuntur ea quæ ab illo procedunt. Et nos ita credimus et sentimus,

CAP. LIV.

Sanctorum Patrum assertiones adversus Eunomii hæresin, qua Deum Patrem non semper fuisse blasphemat.

Eunomiani porro cæteris blasphemiis suis hanc quoque addebant, Deum et Patrem non semper fuisse, sed essentiæ principium habuisse: temporalem inde Filii generationem introducentes, talemque adeo, qualem in creaturis animadvertimus.

Eis porro hunc in modum Patres hac in re adversantur.

S. Basilii adversus hoc: Deum Patrem non semper fuisse.

1. Si Dei beatitudini pulchrum hoc et decorum est, ut sit Pater, quid obstitit qusminus ab initio decorum ei adfuerit? Nam vel ad ejus, quod præstantius est, ignorantiam, vel ad impotentiam defectum referunt: ignorantiam quidem, si postea quod melius est adinvenerit, impotentiam vero, si cum sciret, ultro tamen ab eo quod pulcherrimum est exciderit. Quod si ei pulchrum non sit esse Patrem, quanam de causa post mutationem, elegit quod deterius est?

Theologi, ex lib. I De Filio.

2. Quonam tempore Pater non erat? Eo nimirum quo Filius non erat. Idem certe de Filio et Spiritu sancto dixeris. Iterum interrogato me, vicissimque tibi respondebo. Quonam tempore Filius genitus est? Eo nimirum quo Pater genitus non est. Quo denique tempore Spiritus processit? Eo nimirum quo Filius non processit: sed genitus est sine tempore, et supra tempus. Etsi nequimus hoc verbi. Supra tempus, exprimere, volumus enim temporalem significationem effugere (nam dictiones, Quando, Antea, Posthac, et Ab initio, non sunt sine tempore, quantamlibet vim verbis afferamus), nisi dicamus (si saltem intervallum illud, quod in rebus protenditur æternis, sæculum vocemus), id quod neque ullo motu, neque solis cursu dividimus aut metimur, quod certe tempus est.

Qui ergo fieri possit, ut [Filius et Spiritus] συνάναρχα non sint, hoc est principio carentia, si coæterna sunt? Quoniam ab illo procedunt, quamvis post illum non fuerunt. Quod onim principio caret, æternum etiam est: quod autem æternum est, non omnino principio caret, si saltem ad principium, hoc est Patrem, referatur. Itaque principio non carent ratione causæ. Constat porro

vanum et futile est quod dicitis : Fuit tempus, quod [Filius] non fuit.

Ejusdem Basilii.

12. Isti quidem aiunt : Si erat, genitus non est. Nos autem dicimus quod erat et genitus est. Hæc enim verba, *Ex utero ante Luciferum genui te* [58], et hæc, *Ante omnes colles genuit me* [59], et cætera id genus, Filium genitum, et alium a Patre, quantum ad hypostasin, esse demonstrant. Hæc autem, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum.* Item : *Hoc erat in principio apud Deum.* Insuper quod semel atque iterum verbum *erat* in sequentibus adjicitur, argumento est Filium ab æterno esse, Patrique semper adhærere : quorum confirmatio his ex verbis peti debet : Qui est in sinu Patris, qui semper est, nec ab eo separatur unquam.

B. Gregor. Nysseni ex oratione ad Simplicium de Filio.

13. Deus per Prophetam vetat [60] ne Deum recentem, Deum esse reputemus, neve alienum Deum colamus aut adoremus. Unde constat eum recentem dici, qui ab æterno non est, viceque versa æternum appellari, qui recens non sit. Quocirca quisquis Unigenitum ab æterno Deum ex Patre esse non credit, is eum recentem esse non inficiatur. Siquidem quod non est æternum, id omnino recens est. Cæterum, quidquid recens est, Deus non est : prout attestatur Scriptura, cum ait : *Non erit in te Deus recens.* Quisquis ergo eum aliquando non fuisse ait, is ejus divinitatem negat. Adhæc qui ait : *Non adorabis Deum alienum* [61], is Deum alienum adorare vetat. Alienus porro est, qui a proprio Deo nostro sejunctus consideratur. Jam proprius Deus noster, quis est ? Verus nimirum Deus. Quis porro alienus ? Is nempe, qui diversam a vero Deo naturam habet. Quare cum proprius noster sit verus Deus, inde fit ut unigenitus Deus, si veri Dei naturam, ut volunt hæretici, non habeat, alienus Deus sit, non autem noster. Cæterum, *oves*, ut in Evangelio legitur [62], *alienum non audiunt.*

Qui creatum ipsum esse ait, is a natura veri Dei alienum statuit. Jam quid agunt [qui creatum profitentur] ? adorant ne illum, annon ? Si non adorant, Judæos imitantur qui Christum adorandum esse negant. At si adorant, idololatræ sunt, qui alienum a vero Deo adorent. Jam æque impium est, et verum Deum non adorare, et alienum a vero Deo adorare. Proinde verus veri Patris Filius Deus nobis dicendus est ut eum adoremus neque condemnemur, ut alieni Dei adoratores.

Ejusdem Nysseni in oratione de Filii et Spiritus divinitate.

14. Dicunt Eunomiani, Filium aliquando non fuisse. At si Filius non fuerit, ne Pater quidem omnino fuit. Si splendor non fuerit, ne qui splenderet quidem fuit. Si character seu figura non fuerit, ne hypostasis quidem fuit. Si potentia non fuerit, si Sapientia non fuerit (citra quas Deus non est), ne Deus quidem fuit. Nec enim fieri potest, ut gloriam sive lumen sine splendore, vel figuram sine hypostasi, vel sapientem sine sapientia, vel potentem sine potentia, vel Patrem sine Filio cogitemus. Itaque patet ex supradictis eum qui Filium tollit una et eadem opera Patrem quoque tollere. Jam ubi neque Filius glorificatur, neque Pater esse creditur, divinitas prorsus de medio tollitur, Divinitatem porro de medio tollere, nullius est, præterquam Epicuri. Constat ergo tam impiæ hæreseos assertores Epicuri de grege porcos esse. Scendum autem est vocibus his splendore, charactere, potentia et sapientia inconcussam quamdam constitutionem et conjunctionem seu conglutinationem potissimum designari.

Sancti Cyrilli.

15. Filius est ex Patre et in Patre : quemadmodum ex sole splendor ejus : vel quemadmodum ex igne ignitus ejus calor. In hujusmodi enim exemplis unum quidem ex uno natum videre est, ei tamen semper inhærens nec unquam ab eo sejunctum, ita ut sine altero, per se alterum esse non possit, neque veram propriæ naturæ conservare rationem.

Ejusdem Cyrilli.

16. Si Filius non fuerit cum Patre, præsertim eum ex eo naturaliter procedat eique coæternus sit, contigit haud dubie ei quoque qui eum genuit, ut Pater evaserit : atque adeo mutationi et alterationi cuipiam obnoxius esse videatur. Siquidem quod non erat, ut vultis, id postmodum evasit. At vero natura divina mutationis omnis et alterationis expers est. Non ergo Deo Patrem fieri contigit, sed Verbum quod ab ipso processit, coæternum ei erat, quemadmodum in igne calor qui ab ipso procedit, semperque cum ipso est et ex lumine splendor extrinsecus elucescens.

B. Joan. Damasceni.

17. Quemadmodum, simul atque ignis est, simul lumen quoque procedit ex eo, nec primum ignis est, tum vero post eum lumen, sed simul una sunt : ita etiam Pater et Filius simul una sunt ; et quemadmodum lumen quod ex igne semper enascitur, semper in eo est, nulloque prorsus modo ab illo sejungitur, ita et Filius ex Patre nascitur, nec ullo prorsus modo ab eo segregatur, sed ei semper inest. At vero lumen quidem quod ex igne ita procedit ut ab illo non recedat, et in eo semper maneat, propriam hypostasin habet, igneque sejunctam non habet, naturalis enim qua-

[58] Psal. CIX, 3. [59] Prov. VIII. 25. [60] Psal. LXXX, 9. [61] Exod. XX, 2. [62] Joan. X, 5.

eum unigenitum et primogenitum vocari. Quoties ergo unigenitus vocatur, nulla ei annexa causa qua sit unigenitus, præterquam quod absolute dicitur Deus unigenitus, qui est in sinu Patris. Quoties vero eumdem sacræ Scripturæ primogenitum vocant, statim quoque inferunt quorumnam sit primogenitus, causamque afferunt, propter quam hoc quoque cognomine donetur. Inquiunt enim, *Primogenitus in multis fratribus* [72], *et primogenitus ex mortuis* [74]. Atqui primogenitus quidem in multis fratribus vocatur, quatenus nobis similis effectus est dempto peccato, assumptaque carne nostra fratrem se nostrum fecit. Primogenitus autem ex mortuis, quia primus ipse carnem suam exsuscitavit ad incorruptionem, eamdemque primus in cœlos induxit. Unde ait, *Ego sum via* [74]. Item, *Ego sum ostium* [75]. Per eum enim natura humana novam resurrectionis insistere viam docetur, et quemadmodum per ostium quoddam in ipsum cœlum ingreditur.

Ejusdem Cyrilli.

55. Verbum γίνεσθαι, hoc est fieri vel esse, de Deo etiam Patre dictum invenimus, ut apud Davidem *Esto mihi in Deum protectorem* [76]. Item : *Factus es mihi in salutem* [77]. Apud Apostolum vero, *Sit porro Deus verax* [78]. *omnis autem homo mendax* [79]. Si ergo Pater, quamvis protector fiat et verax, creatura tamen non est, certe neque Filius, quamvis a Patre nobis sapientia. sanctificatio et redemptio factus sit, creatura erit.

Ejusdem Cyrilli.

26. Cum Patrem Filio essentiæ causam factum esse dicitis, quanam causa id dicitis ? an causa creationis ? Atqui Pater ipse dixit ei : *Ex utero ante Luciferum genui te* [80] ; superest ergo ut causa qua Pater est id dicatis. Unde sequitur Filium non creaturam, sed naturalem Filium esse.

Theologi ex oratione coram CL episcopis habita.

27. Creatura quidem Dei dicatur, siquidem magnum nobis et hoc est. Deus autem nullo modo : certe tunc admittam creaturam esse Deum, cum ergo quoque proprie fuero Deus. Sic enim se res habet. Si quidem Deus est, creatura non est, nobiscum enim, qui dii non sumus, creatura est. Quod si creatura est, Deus non est. Cœpit enim in tempore : quod porro cœpit, est quando non fuit. Cæterum id quo illud non fuit, antiquius est, cum proprie non sit, qui fieri potest ut sit Deus ? Trium ergo [sanctæ Trinitatis personarum] nulla creatura est neque quod eo deterius est, propter me facta, ne solum creatura sit, verum etiam nobis abjectior. Nam si ego in honorem Dei factus sum, illa vero propter me, certe orbita propter curium, et sera propter ostium facta est. Vinco causa. A Quanto enim creaturis excellentior est Deus, tanto id me ipso, qui propter Deum subsisto, ignobilius sit oportet, quod propter me factum est.

Damascen.

28. Quemadmodum ignem lumine quod ab ipso procedit lucere dicimus, nec lumen ab igne procedens instrumentum esse statuimus quod igni deserviat, sed potius naturalem esse facultatem profitemur, ita et Patrem quæcunque agit, ea per unigenitum Filium suum agere dicimus, non tanquam organi adminiculo, sed naturali et per se subsistente potentia. Et quemadmodum ignem lucere dicimus, viceque versa lumen ignis lucere astruimus, ita etiam quæcunque Pater agit eadem B Filius quoque agit.

Assertiones aliæ adversus Eunomianorum ὁμοιούσιον, *hoc est dictionem, qua Filius similis quidem, at non ejusdem cum Patre substantiæ esse dicitur.*

CAP. LVII.

Magni Athanasii adversus eos, qui homœusium introducunt.

29. Similia non de substantiis, at figuris et qualitatibus dicuntur. Homo itaque homini ratione quidem essentiæ ὁμοούσιος dicitur : ratione autem figuræ aut ideæ, ὅμοιος. id est similis. Idea porro qualitas quæpiam est. Item homo bovi, si essentiæ ratio habeatur, non ἀνόμοιος seu dissimilis est, at ἑτεροούσιος, hoc est essentia diversa præditus : C ratione vero ideæ corporeæ, ἀνόμοιος seu dissimilis. Fit autem Deo quispiam similis, non essentia, sed virtutibus, quæ qualitatibus accensentur.

Basilii Magni.

30. Splendore quidem conjunctionem, hypostaseos vero charactere seu figura substantiæ, ὁμοούσιον, hoc est identitatem substantiæ docemur.

Sancti Cyrilli.

31. Undenam Filius Patri consubstantialis esse dictus sit, Apostolus dicat his verbis : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo* [81]. Itaque cum per Dei formam natura intelligatur, adjungaturque æqualitas, merito consubstantialis dictus est. Qui enim æqualem cum D Patre naturam habet, æqualem certe substantiam quoque habet. Quin ipse quoque Christus cum ait : *Ego et Pater unum sumus* [82], naturæ sive essentiæ identitatem demonstrat.

Ejusdem Cyrilli.

32. Quorum actiones eædem, eorum essentia quoque una est. Actio porro Patris et Filii una est, ut hinc patet : *Faciamus hominem ad imaginem nostram* [83]. Item : *Quæcunque Pater agit, eadem* et

[72] Rom. VIII, 29. [73] Coloss. I, 18. [74] Joan. XIV, 6. [75] Joan. X, 9. [76] Psal. LXX, 3. [77] Psal. CXVII, 14. [78] Rom. III, 4. [79] Psal. CXV, 11. [80] Psal, CIX, 3. [81] Philipp, II, 6. [82] Joan. X, 30 [83] Gen. I, 26.

Filius agit [84]. Item : *Si opera Patris mei non facio, ne credatis mihi* [85].

Ejusdem Cyrilli.

33. Quemadmodum bonus odor ille, qui naturaliter et essentialiter e flore procedit, floris ejus speciem indicat, a quo tanquam parente natus est, ita et filius, qui velut odor paternæ substantiæ quispiam est, genitorem suum declarat. Ait enim : *Qui videt me, videt et Patrem* [86].

S. Cyrilli objectio contra Arianos, ejusque solutio.

34. Sic alicubi Servator ait seipsum quidem in Patre sese, Patrem autem consimilite in seipso. Jam cuivis perspicuum est, non ita intelligendum hoc esse, ut quemadmodum corpus corpore, aut vasculum vasculo comprehenditur, ita etiam Patrem a Filio, vel e diverso Filium a Patre comprehendi quodammodo dicamus. Cæterum hic in illo, illeque in hoc citra mutationem esse videtur, tanquam in essentiæ identitate, naturalique conjunctione atque similitudine. Quemadmodum si quis in imagine suam genuinam conspicatus formam, vere quibusdam dicat, similitudinem tam exacte expressam demiratus : Ego in hac pictura, et pictura hæc in me. Vel quemadmodum si caliditas quæ naturaliter ab igne procedit, loqui posset, diceretque : Ego in igne, et ignis in me. Nam supradictorum unumquodque cogitatione quidem dividi quodammodo potest ; at natura unum est, unumque ex uno individua quadam processione oritur, quemadmodum sejungi quoque videtur ab eo cui quidem inest. Verumenimvero tametsi vis et energia eorum quæ de ipsis cogitantur hoc veluti quodam typo elucescat, in altero tamen videtur, amboque idem sunt, si substantiæ ratio habeatur. Itaque si essentiæ ratione, quæ mutari non potest, atque characteris seu figuræ, quæ prorsus corrumpi adulterarive nequit, Pater in Filio est, qui fieri poterit ut major in minorem, sic enim isti Filium censent, transeat, et in eo videatur ? Quia vero prorsus in eo est, consequitur, ut Filius omnino perfectus sit et a perfecto procedat, magni Patris character et figura.

Magni Basilii, quod Pater sit Filio major causa paterna, non autem divinitatis natura.

35. Si essentiam essentia majorem aut minorem non dicemus, verba illa, *Pater major me est* [87], ratione substantiæ dicta non sunt ; sed quia ejus Pater, hoc est, causa et principium est.

Ejusdem Basilii.

36. Si causa major est eo cujus est causa, et ab ipso essentiæ ratione differt. Omnis autem pater causa est, omnisque filius is cujus pater causa est, certe majores filiis patres diversique sunt ab illis essentiæ ratione. Hoc verum non est.

Ejusdem Basilii.

37. Comparationes proprie inter illa fiunt, quæ sunt ejusdem generis. Nullus enim Deum cum angelo, aut angelum cum homine, aut hominem cum bruto confert ; sed Deus quidem cum nullo conferri potest, cætera vero cum iis conferuntur, quæ sunt generis ejusdem : non autem cum iis quæ diversi.

Nec enim angelus cum homine, nec homo cum bruto nec lignum cum lapide confertur. Quo fit, ut in iis quæ sunt ejusdem generis, melius non dicatur, sed magis, plus, et majus. Itaque si Pater Filio ratione naturæ sive substantiæ major est, erit Filius ejusdem cum Patre substantiæ.

S. Cyrilli adversus eos qui minorem Filium introducunt, eo quod Christus in Evangeliis dicat : « Pater meus major me est. »

38. Qui vero fieri potest ut Filius minor dicatur, qui perspicue dicat : *Omnia qnæcunque habet Pater, mea sunt* [88]. Et alibi Deo et Patri verba faciens : *Omnia*, inquit, *mea tua sunt, et tua mea* [89], in Patrem quoque cadet ut minor dicatur, itidemque in Filium. ut major, præsertim cum in rerum ordine nullum sit discrimen, siquidem quæ utrique insunt in utroque cernantur, ita ut *quidquid* Patris est, id Filii quoque sit, et versa vice, quidquid Filii proprium esse videtur, id Patri quoque convenit. Itaque nihil obstabit, quominus Patrem Filio minorem, et Filium Patre majorem dicamus : sed hujusmodi quidpiam vel cogitare perabsurdum est. Quapropter æqualis est Patri, non *Patre minor*, qui communes habet cum Patre *substantiæ* dignitates.

Alia objectio Anomæorum : An volens Pater, an nolens Filium genuerit ?

CAP. LVIII.

Magni Gregorii Theologi ex oratione de incomprehensibili Filii Dei generatione.

39. Cujusmodi porro est, quod Anomœi objiciunt, quam rixosum et impudens ? Volensne, inquiunt, Filium genuit, an nolens ? deinde nodis, ut ipsi arbitrantur, utrinque nos implicant, non validis, sed admodum putidis. Si nolens, inquiunt, ergo tyrannice coactus : quis autem Deum cogere quonamque ille modo cogi possit ? Quod si volens, voluntatis Filius est Deus. Quomodo ergo ex Patre ? ita ut novam quamdam matrem voluntatem loco Patris confungant Unum tamen hoc in illis venustum est, si his verbis innuant, se ab affectibus ad voluntatem defecisse. Nec enim voluntas affectio est.

Secundum porro eorum quam validum sit argumentum videamus. Præstiterit tamen si ante eum illis manum proprius conseramus. Age vero tu ipse, qui facile dicis quidquid libet Ex volentene pater

[84] Joan. v, 19. [85] Joan. x, 37. [86] Joan. xiv, 9. [87] Ibid. 28. [88] Joan. xvi, 15. [89] Joan. xvii, 10.

tuo natus es, an ex nolente? Si nolente, tyrannice nimirum coactus est, quis porro eum coegit? Nec enim naturam dixeris, quæ castitatem quoque amplecti potest. Sin volente, paucis tibi syllabis pater excidit? nam voluntatis te, non patris filium prædicas. At vero tunc ad Deum resque creatas transis? ergo sapientiæ tuæ tuam accommodo quæstionem. Volensne Deus omnia condidit, an coactus? si coactus, hæc tyrannis est, et vis ab aliquo illata: sin volens, res etiam creatæ Deo privantur, tuque in primis, qui argutias hujusmodi nobis confingis. Siquidem voluntas nos a Creatore tanquam murus intermedius sejungit. Verumenimvero alium puto eum esse qui vult, et aliam voluntatem; alium qui generat, et aliam generationem; alium qui dicit, et alium sermonem, nisi forte sumus ebrii. Illa enim sunt quæ moventur, hæc vero motui similia. Non ergo voluntatis est, quod quis vult, nulla enim hoc ratione consequitur neque generationis, quod generatur, neque prolationis, quod auditum est, sed volentis, generantis, et loquentis. Quæ porro Deo insunt, his omnibus excellentiora sunt: cui quidem generatio fortasse nihil aliud est, quam ipsa generandi voluntas; quod si omnino admittamus, medium nihil relinquitur. Atqui generatio vel ipsa voluntate præstantior est.

Visne ut ludicrum ego quoque de Patre aliquod in medium proferam? siquidem te auctore argutias hujusmodi comminisci audeo. Volensne Deus Pater est, an nolens? Jam quomodo te ab ambidextro tuo hoc sophismate expedies? Si enim volens, quando tandem velle cœpit? certe non antequam esset; nihil enim erat prius: aut aliud in eo voluit, ut ita dicam, volitum est; unde consequitur ut partitionem admittat. Quid vero obstet, quominus ille voluntatis quoque tuæ promptuarium sit? Quod si nolens, quid eum coegit ut esset? item quomodo Deus erit, si coactus est? quamvis Deus nihil aliud sit quam ipsum esse.

CAP. LIX.

Unam Dei essentiam, naturam et appellationem esse, S. Gregorii Theologi adversus eos qui dicunt homonymum Deum Filium Dei Verbum. Ex prima oratione de Filio.

40. Nostra porro sic habet ratio. Quemadmodum equi, bovis, hominis, singulorumque sub eamdem cadentium speciem ratio una est, atque adeo quidquid ratione præditum est, id etiam proprie; quidquid vero ea caret, id vel non dicitur, vel non proprie dicitur: sic Dei quoque una essentia, et natura, et appellatio est, etsi diversa essentiæ naturæque habita ratione, varia quoque nomina excogitentur: ita ut quod proprie Deus dicitur, id Deus quoque sit: quodque natura sit, id etiam vere nominetur, siquidem non in nominibus, sed rebus veritatem inesse arbitramur. Isti autem veriti ne non omnem lapidem adversus veritatem movisse videantur, Deum quidem Filium esse fatentur, quoties eo et ratione et testimoniis adiguntur: at homonymum, soloque nomine communi. Cum vero contra insistimus hic verbis: Age vero, an Deus non proprie Deus est, quemadmodum neque animal quod pictum est? Qui fit ergo, ut Deus sit, si proprie Deus non est?

At quid obstat, inquiunt, quominus et homonyma utraque et proprie dicantur? Atque nobis in medium proferent canem terrestrem et marinum: ut quæ sint homonyma et proprie dicantur. Homonymis enim hujusmodi quoque species accensentur, et si quid aliud eodem significetur nomine, ejus quidem ex æquo particeps, natura vero diversum. At vero ibi, heus tu, vir optime, cum duas naturas eadem sub appellatione comprehendis, aliam alia nihilo meliorem introducis, ita ut neque aliam alia priorem aut posteriorem, neque aliam magis aut minus alia esse id quod dicitur asserere possis. Nihil enim conjungitur, quod hujusmodi eis necessitatem afferat. Hic enim non magis canis est, neque ille minus alio, nimirum marinus terrestri, aut terrestris marino. Nam cur id quave ratione fiat? sed rebus æqualibus atque diversis eadem appellatio tribuitur. Nunc autem cum adorationem Deo adjudices, eumque esse dicas, qui naturam omnem exsuperet, quod unum Dei proprium, velutique natura divinitatis est, deinde Patri quidem id tribuas quo Filium prives, imo Patri subjicias, eique velut secundarium ab illo ascribas honorem et adorationem; tamen syllabis ipsis τὸ ὅμοιον, seu similitudinem ei tribuas, re tamen ipsa divinitatem conscindis, malitioseque ab homonymia æqualitatem designans, ad eam transis, quæ inæqualia cooptet, ita ut te judice pictus vivensque homo, atque canes illi quos exempli gratia in medium protulisti, ad divinitatem propius accedant: vel ambobus ut appellationis homonymiam, ita naturarum quoque æqualitatem concedito, quamlibet eas differentes introducas, et canes illos dissolvisti, quos ad inæqualitatem probandam commentus es. Nam quid homonymia seu nominis similitudo prosit, nisi ea quæ dividis parem honoris gradum obtineant, siquidem non ut æqualia ostenderes, sed ut inæqualia, ad hujusmodi homonymiam canesque confugisti.

CAP. LX.

Filium vere Deum esse, ex eadem B. Gregorii Theologi oratione.

41. Quandoquidem nos ex magnis et excelsis vocibus divinitatem Filii deprehendimus et prædicamus, his nimirum: Deus Verbum in principio, cum principio principium: *In principio erat Verbum, Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [90]. Et *Tecum principium* [91]. Et vocans ipsum [principium] a generationibus antiquis. Quoniam Filius unigenitus, *unigenitus Filius*, qui est in sinu

[90] Joan. I, 1. [91] Psal. CIX, 3.

Patris, ipse enarravit [92]. *Via, Veritas. Vita* [93] Lux [94], Sapientia, Virtus : *Christus, Dei Virtus, et Dei sapientia* [95].

Splendor, Character seu Figura, Imago, Sigillum : *Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus* [96]. Et : *Imago bonitatis ejus* [97]. Et : *Hunc enim signavit Deus* [98].

Dominus, Rex, Qui est omnipotens : *Pluit Dominus ignem a Domino* [99]. Et : *Virga directionis, virga regni tui* [1]. Et : *Qui est, qui erat, et qui venturus est* [2], et omnipotens, perspicue de Filio dicta, et cætera quæ sunt ejusdem significationis : quorum nullum ascititium est, neque posterius adjunctum Filio aut Spiritui, ut nec ipsi Patri. Quod enim perfectum est, id accessione non constat. Nunquam enim fuit sine Verbo, nunquam non fuit Pater, nunquam non verus, non sapiens, non potens, nunquam vita, aut splendore aut bonitate egens.

Jam vero tu mihi vicissim, verba imperitiæ tuæ recenseto, nempe, *Deus meus, et Deus vester, Major, Creavit, Fecit, Sanctificavit.* Adde, si velis, et hæc : *Servus, Subjectus, Dedit, Didicit. Mandatum accepit, Missus est.* Quod etiam *nihil a seipso facere, aut dicere, aut judicare, aut donare, aut velle possit.* Quibus et hæc adjice : *Ignorantiam, Subjectionem, Precationem, Interrogationem, Profectum, Perfectionem.* Imo vero si placet, iis quoque abjectiora accense : *Dormire, Eurire, Defatigari, Flere, Angi, Succumbere.* Fortassis objicies et crucem et mortem. Nam resurrectionem et ascensum in cœlos prætermissurus mihi videris ; quandoquidem nonnihil in iis reperitur, quod nobis suffragetur. Plura his etiam deblaterabis, si homonymum Deum tuum et ascriptitium constituere velis, qui nobis et verus et ejusdem cum Patre dignitatis habetur.

Horum enim unumquodque facile tibi fuerit repetendo ad pietatis regulam examinare, scrupulumque tollere, si quem tibi verba injecerint, si saltem revera impegeris, nec ultro id flagitii commiseris.

Ut autem rem paucis concludam, quæ sublimiora sunt, ea ad divinitatem refer, eamque naturam, quæ ab omnibus corporeis perturbationibus immunis est. Quæ vero sunt humiliora, ea composito ascribe, eique qui propter te exinanitus est, carnemque assumpsit, et, ne quid abjectius dicam, homo factus est. Deinde vero exaltatus etiam est, ut carnalibus istis humique repentibus dogmatis tuis longum valedicens, sublimior esse discas, atque ad divinitatem ascendere, non autem rebus iis quæ sub aspectum cadunt immoreis, sed una cum iis quæ mente percipiuntur subveharis : atque adeo cognoscas, quænam lex naturæ, quæque carnis a Christo assumptæ ratio sit.

CAP. LXI.

Explicatio hujus Scripturæ loci : « Quemadmodum Pater vitam habet in seipso, ita dedit et Filio vitam habere in seipso [3]. *» Theologi ex secunda de Filio oratione.*

42. Quintum dicatur, quod ipse vitam aut judicium accipiat, vel hæreditatem gentium, vel potestatem omnis carnis, vel gloriam, vel discipulos, vel quæcunque dicuntur, eaque de humanitate. Quod si de Deo quoque dicta esse concedas, nihil absurditatis inest. Neque enim tanquam ascititia concedes, sed tanquam ea quæ ab initio inessent, atque adeo naturæ, non autem gratiæ ratione.

Sancti Cyrilli.

43. Verba illa : *Ego vivo propter Patrem* [4], haudquaquam diversæ substantiæ Filium constituunt, sed potius consubstantialem Quemadmodum enim si quis filius hominis dicat : Sum rationis particeps propter patrem, sive quia pater meus ratione præditus est, ita etiam Filius et Deus : Vivo, inquit, ego, quia vivit Pater. Cæterum hujusmodi oratione paternam causam Filius et Verbum perspicuam fecit, atque ipsarum etiam hypostaseon discrimen : ne quis ratione mutuæ illorum in omnibus æqualitatis et identitatis unam esse personam existimet.

S. Joannis Damasceni.

44. Quæcunque Filius et Spiritus habent, *a Patre* habent, atque ipsum etiam quod sunt. *Nam si* nihil quidquam Pater habeat, nec Filius *quidem* quidquam habet, nec Spiritus sanctus ; et propter Patrem, id est, quia Pater est, Filius quoque Spiritusque sanctus sunt ; juxta illud : *Vivo ego propter Patrem*, sive quia vivit Pater, et propter Patrem Filius et Spiritus sanctus habent ; id est qui illa quæ Pater habet mea sunt, præter characteristicas seu figurativas proprietates. Itaque Pater Filio dat ratione causæ paternæ. Accipere autem Filius et Spiritus sanctus dicuntur, propter naturæ identitatem.

CAP. LXII.

Magni Gregorii Theologi : De Filii a Patre missione.

45. Missus quidem est, at ut homo. Duplex enim erat : quandoquidem defessus fuit, esuriit, sitiit, anxius fuit, flevit lege corporis ; quod si etiam ut Deus, quid hoc ? Beneplacitum Patris, missionem esse reputa : ad quem sua ipsius accepta refert, tum ut principio quod nullo tempore cœpit honorem deferat, tum ne Deo adversari videatur, quandoquidem proditus quoque dicitur, imo vero seipsum prodidit, ut scriptum est ; item a Patre suscitatus et assumptus est ; imo seipsum

[92] Joan. I, 18. [93] Joan. XIV, 6. [94] Joan. VIII, 12. [95] I Cor. I, 54. [96] Hebr. I, 3. [97] Sap. VII, 26. [98] Joan. VI, 27. [99] Gen. XIX, 24. [1] Psal. XLIV, 7. Apoc. I, 8. [2] Joan. V, 26. [3] Joan. VI, 58.

quoque suscitavit et assumpsit. Illa sunt beneplaciti ; hæc potentiæ. Tu porro ea quidem recenses quæ minorem faciunt, quæ vero sublimiorem, ea prætermittis : eumque passum esse consideras, quod autem sponte passus sit non adjicis.

Ejusdem in illum Apostoli locum, quo ait : «Oportet enim eum regnare usque ad tempora. » Ex oratione 2 de Filio.

46. Quod secundo loco nobis objiciunt adversarii, id vero maximis et invictis argumentis accensent, nimirum : *Oportet enim ipsum regnare* [5] usque adhuc : et *a cœlo suscipi usque ad temporum restitutionem* [6], et habere solium a dextris Dei, donec inimicos superet. Quid tum postea ? Regnumne deseret, aut cœlis ejicietur ? Quis eum coget ? aut qua de causa ? Quam audacem interpretem agis ! quamque a regno seu subjectione alienum ! Atqui audis : *Regni ejus non erit finis.* Verumenimvero in eum errorem impegisti, quod his vocibus donec et usque præteritum a futuro non dividi prorsus ignores : imo hactenus significari, nulla oratione habita ejus quod subsequatur : alioqui quo sensu accipias, ne cætera dicam, locum illum : *Ero vobiscum usque adconsummationem sæculi* [7] ? An postea futurum non esse dices ? At quænam hujus ratio fuerit ? Nec vero ea tantum de causa lapsus es, sed etiam quia dictionum significata non distinguis. Siquidem regnare dicitur uno quidem significatu, tanquam omnium, velint, nolint, Rex omnipotens ; alia autem, tanquam is qui nos ditioni suæ subjecerit, suoque ipsius regno ita mancipaverit, ut libenter ejus jugum suscipiamus. Regni ergo eo sensu accepti non erit finis. Secundi autem munus quodnam est ? nimirum ut nos manu protegat et salvos faciat. Nec enim est quod eos subjiciat, qui jam subjecti sunt. Postea enim consurget judicaturus terram, ut salvos a perditis segreget. Postea, inquam, surget Deus in medio deorum, salvorum, dijudicaturus et distincturus quo quisque præmio et mansione dignus sit. Hoc sensu accipito eam quoque subjectionem, qua Filium Patri subjicis.

Quid ais ? quasi nunc ei subjectus non sit ? An vero Deo subjiciendus est omnino, qui Deus quoque sit ? certe tu de latrone aut hoste quopiam verba mihi facere videris.

Quin potius rem ipsam ita expendito. Quemadmodum exsecratio dictus est ille, qui meam soluturus exsecrationem venit : item et peccatum, qui mundi peccatum tollit, denique novus Adamus pro vetere fit, ita et inobedientiam meam suam facit, quippe qui totius corporis caput exsistat. Itaque quandiu rebellis ego seditiosusque sum, dum Christi jugum respuo, affectibusque meis inservio, Christus quoque non subjectus habita mei ratione dicitur.

Postquam vero cuncta sibi subjecerit, subjiciet autem cognitione et commutatione, tunc ipse quoque subjectionem compleverit, me servatum tum adducens. Hæc enim est, ut arbitror, Christi subjectio, nimirum paternæ voluntatis adimpletio. Subjicitur porro et Filius Patri, et Pater Filio : ille quidem agens hic vero approbans : quod antea quoque diximus. Atque ita qui subjecit quod subjectum est, Deo exhibet, sibi quod nostrum est accommodans.

Eodem sensu mihi accipiendus locus ille quoque videtur : *Deus, Deus meus, intende mihi, quare me dereliqui ti* [8] ? Nec enim ipse derelictus est, neque a Deo, neque a sua ipsius divinitate, quod quibusdam videtur tanquam timente passionem, et idcirco contracta a patiente. Quis eum vel primitus hoc in mundo nasci, vel in crucem ascendere coegit ? Cæterum in seipso, ut jam dixi, quod nostrum est, exprimit. Nos enim derelicti antea et contempti eramus : nunc vero assumpti et servati passionibus ejus qui passioni neutiquam obnoxius est. Quemadmodum nostram quoque insipientiam assumens, et peccatum assumens, quæ subsequuntur eo in psalmo ait ; quandoquidem vicesimus primus ille psalmus ad Christum haud dubie refertur.

Ejusdem quoque considerationis et illa sunt, quod ille obedientiam ex iis quæ passus est didicerit ; item *clamor*, *lacrymæ*, *supplicare*, *exaudiri*, *reverentia* : quæ ille pro nobis mirum in modum tanquam in proscenio repræsentat. Quatenus enim Verbum neque obediens erat, neque non obediens : siquidem hæc ad eos spectant, qui subjecti quasique secundarii sunt, illud quidem certe spectat ad viros bonos, rectique amantes, hoc vero ad reprobos supplicioque dignos : quatenus autem servi forma se conservis accommodat alienamque formam induit, me totum meaque in seipso ferens, ut sua ipsius vi quod deterius est consumat, non secus atque ceram ignis, aut sol vaporem terræ : atque ego commissionis hujus gratia eorum quæ habet ille particeps efficiar. Ea de causa obedientiam reipsa præstat, ejusque periculum passionis facit. Siquidem affectio seu animi dispositio non sufficit, quemadmodum neque nobis, nisi rebus quoque ipsis animi sensa declaremus. Opus enim affectionem animi probat. Nec minus forte probandus ille quoque sensus est, quod obedientiam nostram explorat, omniaque suis passionibus metitur arte humanitatis, ut suis nostra cognoscere possit, quantumque sit a nobis exigendum, quantumque nobis concedendum, habita imbecillitatis una cum passionis ratione. Nam si lux, propter emissionem quæ in tenebris, hoc est hacce vita, apparuit, persecutionem passa est a tenebris, a malo, inquam, et tentatore, tenebræ quantæ quamque debiles fuerunt ? Quid autem mirum, si coalescentibus illis omnino nos quoque quodammodo assumpti fuerimus ? Majus enim i

[5] Cor. xv, 25 ; Psal. cix, 2. [6] Act. iii, 21. [7] Matth. xxviii, 20. [8] Psal. xxi, 2.

persecutionem pati fuit, quam nobis assumi, eorum saltem judicio, qui hæc rite expendunt. Prædictis porro adjiciam quod mihi in mentem venit In quo enim passus est ipse, eum tentatus est, potest iis qui tentantur opitulari [9], quod ad eumdem perspicue sensum refero.

CAP. LXIII.

Ex eadem beati Gregorii oratione, hujus Scripturarum loci : «Erit Deus omnia in omnibus,» explicatio.

47. Cæterum instaurationis tempore, *Deus erit omnia in omnibus* [10], non Pater, Filio prorsus in eum ita resoluto, ut si tæda in magnum rogum, ex quo exempta fuerit ad tempus, iterum conjiciatur. ne enim Sabellii hoc dicto corrumpamur, sed totus Deus ; quo quidem tempore non amplius ut hodie multas in partes motibus animi atque perturbationibus distrahemur, Dei nihil quidquam vel perpusillum in nobis ipsis ferentes : sed Deo plane similes, Deique solius capaces. Hæc enim est perfectio ad quam properamus : cujus quidem maximo argumento est beatus ipse Paulus. Quod enim hoc in loco de Deo indefinite ait, alibi aperte de Christo affirmat, quibusnam verbis? *Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia in omnibus Christus* [11].

CAP. LXIV.

De eo, quod non possit Filius a seipso facere quidquam. Ex eadem beati Gregorii oratione.

48. Sextum apponatur, quod *Non possit Filius a seipso quidquam facere, nisi Patrem facientem viderit* [12]. Hoc vero ita se habet. Posse vel non posse nequaquam eorum est, quæ uno modo, sed eorum quæ pluribus efferuntur. Aliquid enim dicitur fieri non posse, partim quidem vel potentiæ defectu, vel ratione temporis, vel relative : ut si puerum certare, aut catulum videre, aut hunc illum expugnare posse neges. Fortassis enim certabit aliquando puer, et videbit canis, et hic illum expugnabit, quamlibet olim quempiam expugnare nequeat ; partim autem [dicitur aliquid] ut plurimum, ut *non potest civitas abscondi supra montem posita* [13]. Fortassis enim quæpiam abscondi potest majoris alicujus corporis objectu : partim etiam, quia rationi consentaneum non sit, ut : *Non possunt filii sponsi jejunare, quandiu sponsus adest* [14], sive corporeis oculis videatur (nec enim peregrinationis ejus tempus mœroris erat, sed lætitiæ), sive quatenus Verbum est mentis oculis consideretur Quid enim est quod ii corpore jejunent, quibus animus Verbo expurgatur? partim quoque quia id nolit, ut non posse illic signa facere, propter accipi utium incredulitatem. Quia enim ad morborum curationes utrumque necessarium erat, et fides eorum qui curabantur, et virtus ejus qui curabat, altero deficiente, alteri locus superesse non poterat. Cæterum an hoc ei quoque accenseri possit, quod rationi consentaneum est, ignoro. Rationi enim consentaneum non erat, ut ii curarentur, qui incredulitatis morbo laborabant.

Eadem est hujusmodi quoque loci ratio : *Non potest mundus non odisse vos* [15] ; et hujus : *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali* [16]. Quanam enim alia de causa hæc fieri nequeunt, nisi quia voluntas desit?

Est porro hujusmodi quoque quidpiam in iis quæ dicuntur : Quod natura quidem fieri nequit, id fieri hinc demum potest, si Deo placuerit : ut eumdem non posse bis nasci [17], et foramen acus cameli capax non esse [18]. Nam quid obstet quominus hæc fiant, si Deus velit? Præter omnes hos modos est quod fieri nullo prorsus modo queat, nec ulla admittit ratio, ut eo modo fiat, quem nunc quærimus. Quemadmodum enim fieri non posse dicimus, ut malus sit Deus, aut *non sit* omnino (hoc enim ad impotentiam potius quam potentiam Dei referatur, quam si quod non est esse dicatur. aut bis duo et quatuor et decem esse affirmentur) : ita impossibile prorsus est, nec ratio id ulla admittit, ut Filius eorum *quidpium agat*, quæ Pater non agit. Omnia enim quæcunque habet Pater, Filii sunt. ut vice versa quæ sunt Filii, sunt et Patris [19-20]. Nihil ergo privatum est et peculiare, quoniam communia sunt eis omnia Siquidem ipsa etiam essentia communis et æqualis eis est, quanquam Filius id a Patre habeat. Unde *illud* quoque dicitur ; *Ego vivo propter Patrem* [21], non quod inde sit illi vitæ et essentiæ origo, qualis huminum esse solet : sed quia inde citra ullum tempus et causam subsistat.

Cæterum Patrem quemadmodum videt facientem, ita et demum facit An vero ut qui formas et litteras depingunt, quia non sit ad rei veritatem consequendam alia via, nisi oculos ad exemplar et archetypum subinde intendant manumque ad ejus imitationem dirigant? Qui vero fieri potest, ut sapientia doctore indigeat? nihilne factura est, nisi doceatur? Quomodo autem Pater agit, aut egit? Aliumne antea condidit mundum loco præsentis? quamlibet futurum constituerit? eoque respiciens Filius alterum quidem constituit, alterum autem constituturus est? Auatuor ergo mundi hac ratione constituti fuerint quorum alios Pater, alios Filius fecerit. O ineptias! Quod ergo a lepra et *demonibus* purgat, morbos curat, mortuos exsuscitat, super mare ambulat, cæteraque alia facit, quæ quidem fecit, quanam in re aut quando Patrem omnia prius facientem imitatus est? An videlicet Pater rerum hujusmodi formulas præscripsit, Verbum autem non serviliter aut imperite, sed perite

[9] Hebr. xiv, 14 16. [10] I Cor. xv, 28. [11] Coloss. iii, 11. [12] Joan. v, 19. [13] Matt. v, 14. [14] Matth. ix, 15. [15] Joan. vii, 7. [16] Matth. xii, 34. [17] Joan iii, 4, 5. [18] Matth. xix, 24-26. Joan. xvi, 15 ; xvii 10. [21] Joan. vi, 58.

et imperiose, vel ut magis proprie loquar, paterne perficit? Eo enim sensu locum illum accipio, quo quæ a Patre fiunt, ea similiter a Filio fieri dicuntur, ita ut non eorum quæ fiunt similitudo, sed eadem potestas et dignitas significetur. Quo sensu etiam et hoc accipiendum est, ad hoc usque tempus et Patrem et Filium operari: nec hoc solum, sed eorum etiam quæ fecerunt moderationem et conservationem, ut verbis illis indicatur: *Facere angelos suos spiritus* [22]. Item, *fundare terram super stabilitatem ejus* [23], cum semel et hæc fundata, et illi facti sint. Item: *Formari tonitrum, et creari Spiritum* [24]; quorum ratio cum semel exstiterit, continua tamen etiamnum operatio manet.

CAP. LXV.

In Illud: « *Descendi e cœlo, non ut faciam voluntatem meam* [25]. » *Ex eadem sancti Gregorii oratione.*

49. Septimum proponatur: Descendisse de cœlo Filium non ut voluntatem suam faciat, verum ejus a quo missus est. Certe nisi hæc proferrentur ab eo qui descendit, dicere possemus sermonem hunc formari tanquam ab homine, non eo qui Servator intelligatur, cujus voluntas Deo neutiquam contraria sit, quippe quæ tota divina evaserit, sed eo qui nobis similis sit; quippe cum humana voluntas non omnino Deo subserviat, sed persæpe repugnet, atque in contrarium nitatur. Hoc enim sensu locum illum accepimus: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; verumtamen non quod ego volo, sed tua voluntas prævaleat* [26]. Nec enim consentaneum est, ut ignorarit ille an id fieri possit necne, nec voluntatem voluntati opposuerit. Quia vero ea verba ejus sunt, qui carnem assumpsit, quod enim descendit caro assumpta non est: ita quæstioni occuaremus hoc intelligendum esse, non tanquam propria Filio voluntas aliaque a Patris voluntate sit, sed tanquam non sit, ut hæc inde consequantur: Non ut faciam voluntatem meam, mea enim a tua sejuncta non est; sed eam quæ tibi et mihi communis est, quorum ut una est divinitas, ita et voluntas.

Siquidem pleraque communiter hoc pacto dicuntur, non affirmative, at negative, ut illud: *Non enim ad mensuram Deus Spiritum dat* [27], nec enim dat, nec ad mensuram Nam Deum Deus non metitur. Item illud: Neque peccatum meum, neque iniquitas mea, sic enim intelligendum, non ut insit, sed ut non insit. Item: Non propter justitias nostras, quas fecimus; nec enim fecimus. Porro perspicuum hoc est ex sequentibus. Quam enim esse inquit voluntatem Patris? Ut omnis qui credit in Filium servetur, particepsque fiat extremæ resurrectionis, sive restitutionis. An ergo hæc Patris est voluntas, Filii vero non item? aut præter animi voluntatem annuntiatur et creditur? Quis autem hoc credat? præsertim cum horum quoque verborum sermonem qui auditur, non esse Filii, sed Patris, idem sit sensus. Qui fiat enim, ut quod commune est, ullius soliusve peculiare sit. Hoc plerumque considerans intelligere non possum, nec alius, mea quidem sententia, intelligere queat. Si hoc sensu voluntatem intelligas, recte admodumque pie intelliges: prout mea, et cujusque orthodoxi, sententia fert.

CAP. LXVI.

De eadem beati Nazianzeni oratione, in illud: « *Ut cognoscant te solum verum Deum.* »

50. Octavum hoc illis est: *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* [28], et hoc, *Nemo bonus nisi unus Deus* [29]. Hujus quoque scrupuli facillima mihi solutio videtur. Nam si solum verum de Patre intelligas, ubinam, quæso. Veritatem ipsam collocabis? Nam si hoc sensu verba hæc: *Soli sapienti Deo* [30], *Soli immortali* [31], *et lucem inaccessam habitanti* [32], aut *Regi sæculorum incorruptibili, invisibili, soli* sapienti *Deo* [33] intelligas, Filius qui morte multatus est tibi effluet, ita ut vel caligo sit, vel non sapiens, neque Rex, neque invisibilis, neque omnino Deus, quod antedictorum caput est. Qui vero fiet, ut cum cæteris bonitatem quoque maxime soli Deo propriam non amittat? Verumenimvero verba illa, *Ut cognoscant te solum verum Deum*, sic dicta existimo, ut ad eorum qui dii non sunt quamlibet dicantur internecionem. Nunquam enim alias addidisset, et *quem misisti Jesum Christum*, si ad illum verba hæc *solum verum* retulisset, at non de divinitate in commune locutus esset. Cæterum verba illa: *Nemo bonus*, occupationem continent, qua legisperito cuidam tentanti se Christus occurrit, sibique quatenus homo esset bonitatem tribuenti: Summe bonum, inquit, solius Dei est, quamvis hoc quoque nomine censeatur homo; unde illud: *Bonus homo ex bono thesauro profert bonum* [34]. Item: *Dabo regnum bono super te* [35]. Verba Dei sunt ad Saulem de Davide Item illud: *Benefac, Domine, bonis* [36], et cætera id genus quæcunque dicuntur de iis qui inter nos laudibus efferuntur, in quos primi boni defluxio, vel secunda ratione, derivavit. Itaque si persuasi sumus, optimum est: sin minus, quid respondebis iis qui argumenta tua secuti, Filium solum Deum dictum esse astruent? quibusnam verbis? His: *Hic est Deus noster, et ei non comparabitur alius* [37]. Et paulo post: *Post hoc in terris visus est, et cum hominibus versatus* [38]. Ibi enim non de Patre sed Filio verba fieri, ex eo quod additur perspicuum est. Is enim est qui corpore nobiscum versatus est iisque convixit, qui degunt in terris. Quod si evicerit hoc de Patre dici, non iis qui dii censentur, Patrem amisimus [iis ipsis quibus Fi-

[22] Psal. CIII, 4. [23] Ibid. 5. [24] Ibid. 25, 30. [25] Joan. VI, 38. [26] Matth. XXVI, 39. [27] Joan. III, 34. [28] Joan. XVII, 3. [29] Luc. XVIII, 19. [30] Rom. XVI, 27. [31] I Tim. I, 17. [32] I Tim. VI, 16. [33] I Tim. I. 17. [34] Matth. XII, 35. [35] I Reg. XV, 28. [36] Psal. CXXIV, 4. [37] Baruch III, 36. [38] Ibid. 38.

Cæterum admirandus Aristoteles veteris adversarius Academiæ, præceptorique Platoni contrarius, cœlum factum esse, atque a quodam temporali signo conversionem orbicularem cœpisse, at cum ipso tempus quoque una substitisse dicenti, ipse tempus æternum introducit, et cœlum ingenitum. At Pater hic Gregorius: Estne tempus, inquit, in tempore, necne? hoc est an universum tempus tempore locum inter res creatas habuit, an vero una cum rerum universitate sine tempore substitit? Nam si tempore creatum est, inquit, universum non est, cum aliud tempus deprehendatur: cujus quidem intermedio temp us evasit tempus. Sin minus tempore carens tempus introducit. Quod si sit tempus sine tempore, vix aliud quidpiam tempori subjicietur. Quod si contra in tempore dicas, de illo rursus sic interrogabit quispiam, an illud quoque in tempore, an sine tempore sit.

Itaque Pater Gregorius plerisque omissis quæ de tempore frustra hic exponerentur, tantum de illo proposuit, quantum sibi ad quæstionem propositam sufficere visum est Quamvis enim dubia in utramque partem quæstio esse videatur, ea tamen non est, qua omnino dubia sit Nec enim si quid minus in temporis protensione fuerit, hoc jam sine tempore est. Cæterum tempus sine tempore non est, quod cum antea non esset, postea factum est quippe quod sol et luna dimetiantur, quæ solo Creatoris verbo simul et semel creata sunt.

Quibus dilemmatis et hoc accenset: Nunc ego mentior, ei simile quod de tempore præcedit. Hoc itaque dilemma: Nunc ego mentior, vera quidem dicit in iis quæ mentitur: mentitur autem in iis quæ vera dicere putes. Cæterum hac in quæstione proponenda Theologus hisce verbis utitur: Hujus dilemmatis: Nunc ego mentior, alteram partem concede, vel vera dicere tantum, vel mentiri. Non enim utramque concedemus. Quia enim putabat adversarius omnibus in quæstionibus veram esse negationem vel affirmationem, idcirco Pater ea illi obtrudit in quibus contraria concurrere videntur: nec fieri potest ut altera quidem propositio vera sit, altera vero falsa: sed et illa et hæc vera simul et falsa est. Ita porro se habet hoc dilemma: Nunc ego mentior. Ponamus quempiam ita dixisse: Ego nunc mentior, nec alio præcedente sermone intulisse, sed primum dixisse: Nunc ego mentior; dispiciamusque an locum hic habeat negativa propositio, an utique solum vera dixerit, an vero mentitus sit. Jam si dicas eum vera dixisse, consequitur quoque ut mentitus sit, ipse enim de seipso proponit. Quod si mentitum esse dicas, certe vera quoque dicere videtur. Eo enim ipso vera dicit, quod mentiri se fatetur; omninoque necesse est ut mendacium veritas et veritatem mendacium subsequatur: utramvis enim contradictionis partem concesseris, eadem opera alteram quoque assumpsisti. At mentitur, inquit, cum Mentior dixerit; hæc est affirmativa. Atqui nec mentitur, quamvis Mentior dixerit, hæc est negativa; unde concludit: Quid ergo mirum, si ut hoc in dilemmate contraria concurrunt, ita ut utraque propositio partim falsa partim vera deprehendatur, ita etiam in tua objectione ambæ propositiones, quibus ipsum *mentiri* dividitur.

Interrogasti an exsistentem Pater Filium, annon exsistentem genuerit? Ego autem tibi respondebo: Nec exsistentem genuit, nec non exsistentem. Tu vero, quia non exsistentem genuisse dixi, ne ita accipito, quasi exsistentem genuisse confessus sim. Utramque enim propositionis partem ut in præcedentibus dilemmatis veram esse contingit. Atqui Theologus hoc pacto quæstionis absurditatem dissolvit. Dici autem potest exsistentem Filium a Patre genitum esse; atque ita vicisse adversarium. Quod naturali sic probabo exemplo: sol radium gignit, et radius jubar. An ergo sol radium non exsistentem gignit, aut radius jubar? Quis autem quotquot unquam vixerunt hominum, solem sine radiis vidit? aut radium sine splendore? Itaque et generant, et exsistentia generant. Non enim divina se habent, ut corporea. Quia nos cum non essemus, postea nati sumus. At in rebus quæ quamvis corpore constent, divina tamen sunt secus se res habet. Quod si hæc ita se habeant, quanto magis incorporea, in quibus effectus a causis procedunt, iisque insunt et ad eas convertuntur?

CAP. LXX.

Epilogus totius Arianorum et Eunomianorum hæreseos.

Ea erat Eunomii et hæreseos ejus sectatorum successorumque sententia, ut Patrem primam et propriam essentiam; deinde Filium, qui ejus intermedio productus esset: postremo Spiritum sanctum eam quæ præcedentium neutri accenseretur. Quamvis autem Filium a Patris essentia sejungerent, tamen nunc eodem et communi honore Deum ipsum appellabant: nunc eodem nomine. Cæterum reprehensi ab orthodoxis, quod fieri non possit, ut Filius eodem et proprio nomine Deus appelletur, respondebant homonymorum non unum esse usum, sed etiam secundum, quo quidem homonyma diversi sunt generis et utraque propria: canesque terrestrem et marinum, qui homonymi sunt et proprie dicuntur. Nec enim alter proprie alter improprie canis, sed uterque proprie, id est, quod dicitur. Atque inde orsi, nihil obstare affirmabant, quominus et Pater et Filius eodem et proprio nomine Deus appelletur.

Cæterum illos magnus ille Pater Gregorius tanquam absona dicentes redarguit. Terrestris enim canis, inquit, et marinus pares sunt substantia, amboque ejusdem temporis et dignitatis participes efficiuntur. Nec est quod dicas hunc quidem magis esse substantiam, illum vero minus? neque hunc prius, illum posterius fuisse. Estque adeo in canum exemplo quasi quædam diversis in rebus

societas et communio (alius enim terrestris, alius marinus canis est), quæ tamen ejusdem dignitatis, substantiæ atque temporis exsistant. At in Filio et Patre non hoc inest. Patri enim alteram substantiam tribuitis, quem omni substantia majorem, nec tempori obnoxium, et ingenitum esse fatemini; Filio autem alteram, nimirum temporalem et a Patre diversam substantiam, quodque generatione substiterit, quemadmodum ea quæ sunt omnia. Itaque perspicuum est Filium a vobis Deum per homonymiam ut sentitis vocari, Patrique ὁμοούσιον καὶ ὅμοιον, hoc est, simili essentia præditum et similem (quemadmodum animal etiam vocatis, et quod vivit, et id quod pictum est) potius quam Deum: atque frustra canum, terrestris, inquam, et marini, homonymiam in medium profertis.

Itaque vestro repugnantes exemplo ipsi vos ipsos subvertitis, quia non unam nobiscum Divinitatem statuitis, sed in partes inæquales dissecatis, et perverse ab una continuaque homonymia (ea, inquam, cui par et æqualis dignitas et par tempus insunt) ad aliam homonymiam transitis, et in qua ex duabus substantiis, Pater quidem magis, Filius autem minus substantia sit. Certe pietus et vivus homo vobis ad Patris et Filii exprimendam divinitatem potior et accommodatior esset, quam ii quos in exemplum adduxistis canes. Quandoquidem, ut vel dogmatibus vestris constat, prior, quidem Pater posterior vero Filius fuit: quemadmodum prior quidem homo vivus, posterior autem ejus imago, atque ille quidem vere homo est, quia ei hominis definitio quadrat: hæc vero non proprie sed per homonymiam, seu nominis similitudinem: quippe cui sola forma coloribus impressa sit: nec tamen definitio quadret, ut prototypo seu primo exemplari. Si ergo exemplum vestrum vero dogmati accommodare vultis, quemadmodum in canibus homonyma parem dignitatem habere dicitis, ita etiam Patri et *Filio* una cum nobis communione parem quoque naturarum dignitatem tribuite.

Quod si recusatis, canes dissolvistis, a vobis eo consilio inventos ut inæqualitatis a vobis excogitatæ testes essent. Ipsos enim pari naturæ dignitate præditos et contemporaneos esse probatum est, vos autem eos qui omnino sunt pares, Patrem, inquam, et Filium, impares esse docetis.

Indices in Joelem exstant ad calcem tomi sequentis.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ISIDORUS THESSALONICENSIS EPISCOPUS.

Notitia. 9
SERMONES. 14
SERMO PRIMUS. — In Nativitatem B. Mariæ Virginis.
Sermo II. — In Præsentationem B. V. Mariæ. 39
Sermo III. — In Annuntiationem ejusdem B. V. Mariæ. 71
Sermo IV. — In Dormitionem B. Mariæ Virginis. 118

NICETAS MARIONENSIS.

Hergenroetheri Monitum. 166
DIALOGI DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI. 170
Procemium. 170
Dialogus primus. 174
Dialogus secundus. 202
Dialogus tertius. 211
Dialogus quartus. 211
Dialogus quintus. 215
Dialogus sextus. 215

JOANNES CITRI.

RESPONSA CANONICA (memorantur tantum). 222

MARCUS PATRIARCHA ALEXANDRINUS.

QUÆSTIONES ET RESPONSA (memorantur). 222

JOEL CHONOGRAPHUS.

Notitia. 223
CHONOGRAPHIA COMPENDIARIA. 225

NICETAS CHONIATES.

Notitia. 287
Epistolæ nuncupatoriæ. 302
Fabroli Brevarium. 310

HISTORIA NICETÆ. 319
DE REBUS GESTIS MANUELIS COMNENI LIBRI SEPTEM. 378
Liber primus. 378
Liber II. 406
Liber III. 438
Liber IV. 466
Liber V. 491
Liber VI. 519
Liber VII. 547
IMPERIUM ALEXII COMNENI. 574
IMPERII ANDRONICI COMNENI LIBER I. 627
LIBER II EJUSDEM IMPERII. 674
IMPERIUM ISAACII ANGELI LIBRI III. 715
IMPERIUM ISAACII ANGELI UNA CUM ALEXIO FILIO. 930
IMPERIUM ALEXII DUCÆ COGNOMENTO MURZUFLI. 947
LIBER DE REBUS GESTIS POST URBEM CAPTAM. 967
NARRATIO DE STATUIS QUAS FRANCI DESTRUXERUNT POST CAPTAM URBEM. 1002
Chronologia Nicetæ. 1053
Glossarium Fabroti. 1063

NICETÆ THESAURUS ORTHODOXÆ FIDEI. 1087
Epistola nuncupatoria. 1087
Monitum card. Angelo Mai. 1091
Index librorum quibus constat thesaurus orthodoxæ fidei. 1094
LIBER PRIMUS. — *De philosophorum ethnicorum et Judæorum erroribus.* 1101
Procemium. 1101
Caput primum. — Mosaicæ Geneseos synopsis, ab Adamo ad Mosem. 1104
Cap. II. — Græcorum mysteriorum origo, philosophorumque sectæ. 1108
Cap. III. — Plato de trium rerum causis. 1116
Cap. IV. — Pythagoræ futilis nugatoris deliria. 1127
Cap. V. — Epicuri militarum placentarum helluonis fugæ. 1151

Cap. VI. — Moses philosophiæ certior. Principia rerum elementa. Ex quod elementorum primo productum. 1107
Cap. VII. — De ideis et cœlo. 1108
Cap. VIII. — De stellis. Sol et luna an planetæ? Planetarum ordo, motus et concentus. 1109
Cap. IX. — Judicii supremi tempus. Astrorum synodus diluvia. 1109
Cap. X. — De solis, lunæ terræque magnitudine et intervallo. 1110
Cap. XI. — De solis et lunæ eclipsi. 1110
Cap. XII. — De solis, lunæ astrorumque qualitatibus. 1111
Cap. XIII. — De solis et lunæ cursu, annique ratione. 1112
Cap. XIV. — Solis, lunæ et stellarum materia, ignis natura. 1112
Cap. XV. — De zodiaco, planetarumque domibus, et elevationibus. 1112
Cap. XVI. — De lunæ figuris decem. 1113
Cap. XVII. — De septem planetarum zonis et cursu cum explicatione Psalmi VIII. 1113
Cap. XVIII. — De quatuor tropicis sive solstitiis. 1113
Cap. XIX. — Signa, menses et προγνωστικά. 1114
Cap. XX. — De stellarum motu. Itemque de luna. 1115
Cap. XXI. — De vacuo. 1116
Cap. XXII. — Ecquod elementum productum. 1116
Cap. XXIII. — De cometis et fulgoribus illis qui διάττοντες ἀστέρες dicuntur. 1116
Cap. XXIV. — De pluvia nive, grandine, et quæ ex vapore fiunt. 1117
Cap. XXV. — De iride, halone, pareliis et virgulis. 1117
Cap. XXVI. — Christiana et philosophica terræ motus causa. 1117
Cap. XXVII. — De ventis. 1118
Cap. XXVIII. — De fulmine, turbine, tonitru, procella, etc. 1118
Cap. XXIX. — De corporum resurrectione, et animorum immortalitate. 1118
Cap. XXX. — De Judaismi auctoribus. 1119
Cap. XXXI. — Hæreseon et seditionum Judaicarum causa. 1119
Cap. XXXII. — Duodecim tribuum in duos ducatus sub Roboamo divisio. 1119
Cap. XXXIII. — Captivas Esdras Babylone in Samariam idololatris inhabitabilem mittitur. 1120
Cap. XXXIV. — Samaritanorum hæresis. 1120
Cap. XXXV. — In quibus Samaritanorum quatuor sectæ conveniant, in quibus non. 1120
Cap. XXXVI. — De Essenis in specie. 1121
Cap. XXXVII. — Judæorum in septem sectas divisio. 1122
Cap. XXXVIII. — De Saducæis. 1123
Cap. XXXIX. — De Scribis. 1123
Cap. XL. — De Pharisæis. 1123
Cap. XLI. — De Hemerobaptistis. 1124
Cap. XLII. — De Nazaræis. 1124
Cap. XLIII. — De Ersæis, et Elxai pseudopropheta, et ejus fratre Jezæo cum sororibus Martha et Marthana. 1124
Cap. XLIV. De Herodianis. 1124
Cap. XLV. — Libri primi Epilogus. 1125
LIBER II. — *De sancta Trinitate, angelis et hominibus.* 1125
Caput primum. — Quod divinitas trishypostata sit, hoc est tribus personis constet. 1125
Cap. II. — Cur Trinitatis mysterium ministerio Verbi potius quam hominis cujusdam innotuerit. 1127
Cap. III. — Incarnatio Christi certissimum divinæ erga nos prodidentiæ argumentum. 1127
Cap. IV. — Cum divinitas ineffabilis sit et incomprehensibilis, qui fit ut a Christo in Patrem, Filium et Spiritum dividatur? 1128
Cap. V. — Consentaneum fuisse, ut Dei Filius hominis quoque filius diceretur. Herique non potuisse ut vel ab homine humano, vel ab angelo servaretur. 1128
Cap. VI. — B. Dionysii Areopagitæ, ex cap. II, De unita et distincta theologia, de Patre, et Filio et Spiritu sancto. 1129
Cap. VII. — Magni Basilii ex epistola ad Gregorium fratrem, quæ de essentiæ et hypostaseos differentia inscribitur. 1130
Cap. VIII. — Magni Gregorii de Patre, et Filio et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta divinitatis ratio. 1131
Cap. IX. — Ejusdem, ex oratione De dogmate et statu episcoporum. 1132
Cap. X. — Ejusdem, ex oratione in Arianos et pro seipso. 1133
Cap. XI. — D. Maximi, de Patre et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta divinitatis ratio 1134
Cap. XII. — Damasceni, ex oratione de Patre et Filio et Spiritu sancto, distincta simul et conjuncta divinitatis ratio. 1135
Cap. XIII. — De eadem re ex diversis Patribus. 1136
Cap. XIV. — Essentiæ, naturæ, generis, speciei et formæ; item hypostaseos, personæ, characteris et individui ἰδιοσυγκρισία. 1137
Cap. XV. — Naturæ et hypostaseos differentia ex Cyrillo, Dionysio Areopag. et Alexandrino, Gregor. Naz. et Theodoreto. 1137
Cap. XVI. — Item B. Dionysii Areopagitæ de Deo. 1140
Cap. XVII. — D. Maximi de Deo communiter. 1143
Cap. XVIII. — B. Gregorii theologi ex magna oratione Apologetica. 1144
Cap. XIX. — Chrysostomi, ex libro de eo quod comprehendi non potest. 1145
Cap. XX. — Catechetica quædam erotemata. 1147
Cap. XXI. — Theologica alia de Trinitate consideratio. 1148
Cap. XXII. — Demonstratio ex communibus notionibus, unum in Trinitate Deum esse. 1149
Cap. XXIII. — Adversus eos, qui nos in tres Deos credere dicunt. 1150
Cap. XXIV. — Demonstratio, qua Deum ex eo quod natura Filium habet, adoptione quoque filios habere, probatur. 1151
Cap. XXV. — De principio. 1152
Cap. XXVI. — De Patre. 1153
Cap. XXVII. — De Filio. 1155
Cap. XXVIII. — De Spiritu sancto et ejus charismatis. 1158
Cap. XXIX. — De divinis nominibus. 1160
Cap. XXX. — Trinitatis demonstratio a trutinæ æquilibrio, duplici alarum seraphicarum trinitate, Trisagio. 1161
Cap. XXXI. — Expositio fidei, quæ ex omnibus præcedentibus constat. 1164
Cap. XXXII. — Fides revelata S. Gregorio, tanquam ex Dei Genetricis et S. Joannis doctrina. 1168
Cap. XXXIII. — Iterum de sancta Trinitate. 1168
Cap. XXXIV. — Præcedentium anacephalæosis. Paternitatis, filiationis, processionis origo. 1171
Cap. XXXV. — Tertia pars confessionis fidei Joannis Damasceni de Spiritu sancto. 1173
Cap. XXXVI. — Reipsa et animo contemplari. Quomodo communes rerum omnium notiones dignoscantur? Qui *idem* a *simili* differat? Persona personæ quomodo insit 1174
Cap. XXXVII. — Ejusdem Damasceni: De iis quæ de de Deo dicuntur. 1176
Cap. XXXVIII. — Ejusdem: De divina conjunctione et discretione. 1177
Cap. XXXIX. — Ejusdem: De iis quæ corporaliter de Deo dicuntur. 1178
Cap. XL. — De angelis, altera libri hujus parte præcipua. 1179
Cap. XLI. — Hierarchiæ synopsis Angelos creaturas, non creatores esse, contra Sethianos. 1181
Cap. XLII. — De homine. Essentiæ divisio. Imaginis et similitudinis in Deo differentia. 1181
Cap. XLIII-XLIV. — Origenis deliramentum. Hominis partes et pristinæ qualitates, Spiritus et caro. 1182
Cap. XLV. — De anima, mente et rebus incorporeis. 1183
Cap. XLVI. — De corpore, elementis et humoribus. 1183
Cap. XLVII. — Homini quid cum inanimis, brutis et intelligentiæ capacibus commune sit. 1184
Cap. XLVIII. — Quæ corpori et animæ propria sint, quæ item utrique communia. 1184
Cap. XLIX. — Facultatum animæ divisio. 1184
Cap. L. — Plura de corpore et anima. De animæ immortalitate et natura, quatenus corpori jungatur. 1185
Cap. LI. — Item de anima Angelorum et animarum creationis ratio. 1185
Cap. LII. — Item de anima. Triplex animæ affectio, triplicem quoque hominem facit. 1185
Cap. LIII. — Græcorum philosophorum aliquot de animæ et corporis conjunctione sententiæ. 1186
Cap. LIV. — Misceri quæ dicantur, et quomodo anima corpori commisceatur. 1187
Cap. LV. — An anima sit passibilis. 1188
Cap. LVI. — Affectiones animæ ab ejus essentia fluxi, non contra. 1189
Cap. LVII. — Expositio dicti Mosaici Faciamus hominem ad imaginem, etc. 1190

Cap. XXIX. — Vicesima nona hæresis, Marcelli. Hi baptizantur. 1299
Cap. XXX. — Tricesima hæresis, Valentiorum. 1300
Cap. XXXI. — Tricesima prima hæresis, Origenis. Hi unguntur. 1301
Cap. XXXII. — Tricesima secunda hæresis, Pauli Samosateni. Hi unguntur. 1313
Cap. XXXIII. — Tricesima tertia hæresis, Manichæorum et Cubricorum. Qui baptizantur. 1315
Cap. XXXIV. — Tricesima quarta hæresis, Hieracitarum. Hi unguntur. 1323
Cap. XXXV. — Tricesima quinta hæresis, Collyridianorum. Hi unguntur. 1328
Cap. XXXVI. — Tricesima sexta hæresis, Massalianorum. Hi unguntur. 1329
Cap. XXXVII. — Tricesima septima hæresis, Cerinthianorum. 1339
Cap. XXXVIII. — Tricesima octava hæresis, Ecetarum. Hi unguntur. 1340
Cap. XXXIX. — Tricesima nona hæresis, Gnosimachorum. Hi unguntur. 1341
Cap. XL.—Quadragesima hæresis, Thnetopsychitarum, qui negant animarum immortalitatem. 1341
Cap. XLI. — Quadragesima prima hæresis, Christolytarum, qui Christi naturam destruunt. 1342
Cap. XLII. — Quadragesima secunda hæresis, Ethnophronum, hoc est eorum qui gentiles superstitiones amplexantur. 1343
Cap. XLIII. — Quadragesima tertia hæresis, Parermenentarum, qui perverse Scripturas interpretantur. 1356
Cap. XLIV. — Quadragesima quarta hæresis, Melitianorum. 1356
LIBER V. — *Adversus Arianos, Eunomianos*, etc. 1361
Caput primum. — De Arii genere, forma, vestitu, et sacerdotio. 1361
Cap. II. — Perversorum Arii dogmatum enumeratio. 1364
Cap. III. — De synodo Alexandrina centum episcoporum, in qua cum Ario quinque presbyteri, totidemque diaconi gradu ecclesiastico dejecti sunt. 1365
Cap. IV. — De Arianorum ducentorum episcoporum Nicomediensi contra orthodoxos Homousianos antisynodo. 1365
Cap. V. — De Nicæna trecentorum episcoporum, auspiciis Constantini Magni synodo coacta, controversisque de Paschæ festo dogmatis. 1366
Cap. VI. — Synodo Nicænæ quinam præfuerint, aut convocatorum vice interfuerint. 1366
Cap. VII. — De prima Nicænæ synodi sessione. Quanam causa convenerint. 1367
Cap. VIII. — De Arii excommunicatione, una cum libris ejus, imprimisque Thaliæ, seu Conviviii improbatione. 1368
Cap. IX. — De Nicomediensi Arianorum adversus Homousianos orthodoxos antisynodo, et insidiis in Eustathium Antiochenum episcopum structis. 1369
Cap. X. — Quam subdolis artibus Ariani hæresiarchæ sui reditum ab exsilio impetraverint, et de intendendis in Athanasium Alexandrinum archiepiscopum calumniis cogitaverint; quibus tandem sanctissimus via Hierosolymitanæ synodi decreto apud Treviros in Gallia exsultare jussus est. 1370
Cap. XI. — De Arii, Alexandrina communione pulsi, nec ad Constantinopolitanam, nisi vi, vix et præter orthodoxorum sententiam admissi, pudenda morte. 1371
Cap. XII. — De paralogistica Eusebii Nicomediensis episcopi ὁμοούσιον in ὁμοιούσιον mutatione, cui Constantius imperator et duodecim pluresque episcopi subscripserunt. 1373
Cap. XIII. — De Acacii ὁμοίου (cui viginti pluresque subscripserunt episcopi eique contrario Aetii ἀνόμοιον) unde Homœanorum et Anomœonorum appellationes deductæ. 1373
Cap. XIV. — De duabus duarum Ariminensis et Seleucianæ synodorum indicendarum causis: priore, ut controversia super Ariano dogmate componeretur; posteriore, ut trium episcoporum, Eustathii, Cyrilli, et Macedonii causæ discuterentur. Primumque de quatuordecim criminibus quibus Eustathius impetitus est. 1374
Cap. XV. — De Cyrilli Hierosolymorum episcopi, ab Acacio competitore in jus vocati, quamlibet contumacis, ad majus tribunal provocatione. 1374
Cap. XVI. — De Macedonii Constantinopolitani episcopi crimiuibus, et cæde tam Catholicorum quam Arianorum ob sacræ imperatoris Constantini capsæ translationem ipso in templo exorta. 1376
Cap. XVII. — De Ariminensi episcoporum quadragentis plurium synodo: confessioneque fidei ab Arianis apud Nicen Thraciæ conficto et pro vera Nicæna Bithyniæ supposita. 1376
Cap. XVIII. — De Seleuciana centum sexaginta episcoporum antisynodo, in qua Homœanorum ab Homœusianis et Anomœanis secta divisa est; Acaciusque Homœanorum dux et auctor in exsilium actus. 1377
Cap. XIX. — Constantius imperator, Actio Anomœanorum hæresiarcha in exsilium acto, Ariminensi fidei pro Nicæna suppositæ subscribens, Acacianorum Homœanorum hæresim amplexus est, 1378
Cap. XX. — Quinquaginta episcopi Acaciani seu Homœani, Anomœos undecim episcopos ob certa quædam crimina potius quam dogmata deposuerunt. 1378
Cap. XXI. — De nonnullis episcoporum mutatis sedibus e Meletiique ad orthodoxos defectione, prædicandæque homousiæ Trinitas constantis. 1379
Cap. XXII. — De Arianorum Homœanorum in Anomœanos et Exucontios, qui Christum ἐξ οὐκ ὄντων assererent, subita mutatione. 1380
Cap XXIII. — De exsulum episcoporum reditu, Alexandrinaque synodo et Nicænorum canonum confirmatione. 1380
Cap. XXIV. — De Luciferianorum ab Alexandrina synodo dissidentium hæresi, turbisque in Antiochena Ecclesia ohortis, et Meletii exsilio. 1381
Cap. XXV. — Iterum qui sub Valente ob religionem exsularunt sub Gratiano et Valentiniano Juniore revocati sunt. 1381
Cap. XXVI. — De Constantinopolitana synodo Theodosii Magni jussu coacta, omniumque maximis turbis Anthiochiæ a Meletii morte ob Flavianum ejus successorem exortis. 1382
Cap. XXVII. — Invectiva digressio Nicetæ in analphabetos sui temporis episcopos, quorum in primis opera Andronicus et Alexius Comneni in sacra templorum cimodia invaserunt: cujus sacrilegii Alexius Aurea Bulla pœnitere se protestatus est. 1385
Cap. XXVIII. — De Semianorum episcoporum hypocrisi, præcipuisque hæreseos eorum capitibus. 1386
Cap. XXIX. De Semiarianorum proceribus: falsaque dictionum ὁμοουσίου et ὁμοιουσίου interpretatione 1387
Cap. XXX. — De Aetianis et Anomœis, quibus. Eunomiani quoque accensentur: Aetii vita et moribus: Stephani et Onagri tendiculis in episcopos aliquot orthodoxos Leontio evirato: antiphonarum ecclesiasticarum origine 1389.
Cap. XXXI. — Iterum de Aetii et Eunomii vita et moribus pauca. 1390
Cap. XXXII. — De blasphemis Aetii hæresibus, quarum nomine Ἄθεος hoc est impius, dicitur. 1391
Cap. XXXIII. — De Aetianorum in Eunomianos mutatione, atque Eunomii hæresibus et exsilio. 1392
Cap. XXXIV. — De Arianorum in orthodoxos sævitia, quorum octoginta supplicatum missos Valentis imperatoris jussu cum navigio succenderunt. 1393
Cap. XXXV. — Laus Placillæ imperatricis quæ Theodosium Magnum conjugem suum ab Eunomii Ariani colloquio revocavit. 1393
Cap. XXXVI. — De privatis Theophronii Cappadocis et Eutychii Constantinopolitani discipulorum Eunomii, hæresibus 1394
Cap. XXXVII. — Quid Eunomius ad præceptoris Aetii hæreses addiderit. Mirus ejusdem anabaptismus. 1394
Cap. XXXVIII. — Apollinarii, Basilii, Gregorii et Eunomii scriptorum inter se collatio ex Philostorgio Ariano. 1395
Cap. XXXIX. — Aetii opusculum de genito et ingenito, triginta sex paralogismis hypotheticis constans, ex sancti Epiphanii scriptis. 1396
Cap. XL. — Ejusdem Nicetæ Choniatæ in præcedentia Epilogus, atque Præfatio in eam quam adversus Arium, Aetium et Eunomium parat confutationem. 1400
Cap. XLI. — Capitibus hæreseon Arii, Aetii et Eunomii expositis, jam ad seriam eorumdem confutationem aggreditur. 1401
Cap. XLII. — Eunomiani dilemmatis confutatio, qua Filium Patri coæternum esse ex Nazianzeno et cæteris catholicis probat. 1403
Cap. XLIII. — De Deo et materia. Deum nec definiri, nec comprehendi posse. 1405
Cap. XLIV. — Ingenitum esse Deum, quamvis unigenitum genuerit. Filium autem ingenitum non esse, quamvis ejusdem cum Patre substantiæ sit. 1405
Cap. XLV. — Alia Eunomii objectio. Patrem nomen esse quo essentia vel actio significetur. 1406
Cap. XLVI. — Ipsa ex actione ὁμοούσιον elumere 48

hoc est, simul atque Pater fuit, genitum ei Filium esse 1408
Cap. XLVII. — Alia Eunomii sophistica objectio adversus Patris et Filii consubstantialitem. 1409
Cap. XLVIII. — Erroris Eunomii origo, altius repetita ex Aristotele : nimirum ab eo quod cum loci adjectione et simpliciter dicitur. 1411
Cap. XLIX. — Captiosæ argumentationis ab eo ductæ quod cum loci adjectione et simpliciter dicitur explanatio, una cum variis sortitæ modis. 1412
Cap. L. — Quot modis dictio *idem* accipiatur ex Aristotele, unde patet identitatem non citra discrimen passim usurpandam esse. 1414
Cap. LI. — Patri et Filio eamdem et incommutabilem essentiam esse, diversa vero essentiæ adjacentia, ex B. Nazianzeno. 1415
Cap. LII. — Quæ differentia sit inter Deum et ingenitum. Oppositorum generibus quatuor propositis, ingenitum genito privative opponi. 1416
Cap. LIII. — Plura ejusdem Choniatæ adversus hoc Anomœorum problema : « Fuit tempus quo non fuit Pater. » 1417
Cap. LIV. — Sanctorum Patrum assertiones adversus Eunomii hæresim, qua Deum Patrem non semper fuisse blasphemat. 1418
Cap. LV. — Magni Athanasii adversus hoc : Non semper fuit Filius. 1420
Cap. LVI. — Magni Basilii, quod Filius neque creatura, neque figmentum fuit. 1423
Cap. LVII. — Magni Athanasii adversus eos qui ἐννοίαν introducunt. 1426
Cap. LVIII. — Magni Gregorii Theologi ex oratione de incomprehensibili Filii et Dei generatione 1428
Cap. LIX. Unam Dei essentiam, naturam et appellationem esse, S. Gregorii Theologi adversus eos qui dicunt homonymum Deum Filium Dei Verbum. Ex prima oratione de Filio. 1429
Cap. LX. — Filium vere Deum esse, ex eadem B. Gregorii Theologi oratione. 1430
Cap. LXI. — Explicatio hujus Scripturæ loci : *Quemadmodum Pater vitam habet in seipso, ita dedit*, etc. Theologi ex secunda de Filio oratione. 1432
Cap. LXII. — Magni Gregorii Theologi : De Filii a Patre missione. 1433
Cap. LXIII. — Ex eadem B. Gregorii oratione, hujus Scripturæ loci : *Erit Deus omnia in omnibus*, explicatio. 1435
Cap. LXIV. — De eo quod possit non Filius a seipso facere quidquam. Ex eadem B. Gregorii oratione. 1435
Cap. LXV. — In illud : *Descendi et cœlo, non ut faciam voluntatem meam* ; ex eadem B. Gregorii oratione. 1437
Cap. LXVI. — Ex eadem B. Nazianzeni oratione, *in illud : Ut cognoscant te solum verum Deum.* 1438
Cap. LXVII. — In illud : *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*, ex eadem oratione. 1439
Cap. LXVIII. — Ex S. Cyrilli scriptis de progressu seu incremento Christi. 1439
Cap. LXIX. — Et hæc superioribus in Anomœorum confutationem adnectenda sunt : An Filium Pater existentem necne genuerit. 1440
Cap. LXX, — Epilogus totius Arianorum et Eunomianorum hæreseos. 1442

FINIS TOMI CENTESIMI TRICESIMI NONI.

Sancti-Amandi (Cher). — Ex typis DESTENAY.

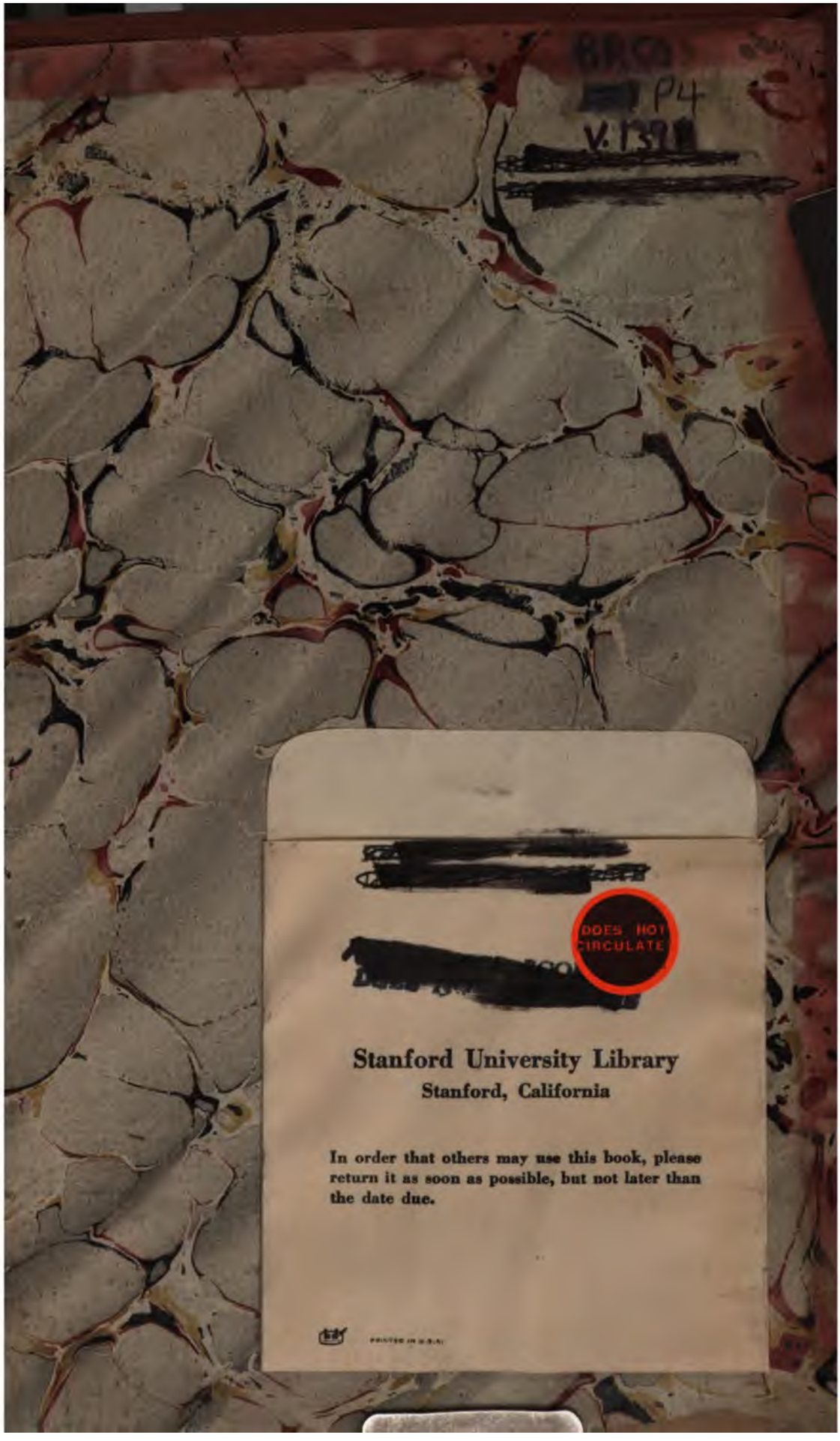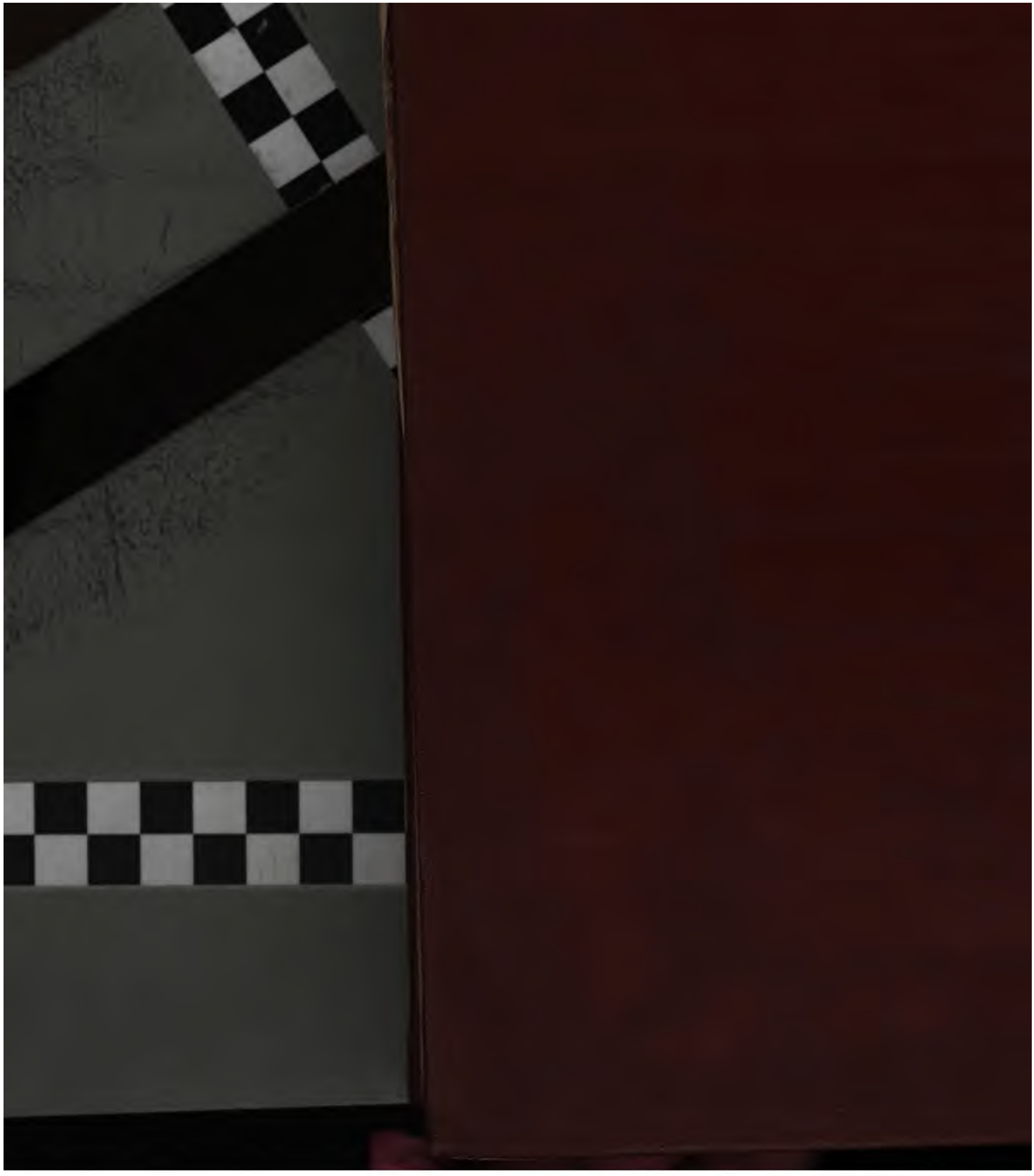
P4
V.159
DOES NOT CIRCULATE
Stanford University Library
Stanford, California
In order that others may use this book, please return it as soon as possible, but not later than the date due.